

GLAS MATICE HRVATSKE

III.

1906.

IZDALA

„MATICA HRVATSKA“.

ZAGREB 1906.

TISAK PRVE HRVATSKE RADNIČKE TISKARE.

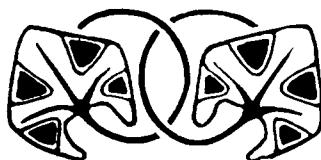
GLAS MATICE HRVATSKE

III.

1906.

IZDALA

„MATICA HRVATSKA“.

ZAGREB 1906.

TISAK PRVE HRVATSKE RADNIČKE TISKARE.

SADRŽAJ:

Odbor „Matrice Hrvatske“: Glas Matice Hrvatske

1 Robert Pinter: Dr. Ivan Hoić i „Matica Hrvatska“ 90

Cherubin Šegvić: Sloboda stvaranja 97

Oton Iveković: „Lada“, savez jugoslavenskih umjetnika 109

Dr. A. Bazala: O umjetnosti 121

J. Repinski: Gospodi oko „Hrvatske Straže“ 129

Oton Iveković: Druga izložba „Lade“ 133

Cherubin Šegvić: Kritika 137

7 Prof. —an—: Petdesetgododišnjica Gj. Stj. Deželića 141

9 Jovan Hranilović: Nekrolog hrvatskoj „modernoj“ 158

17 Dr. Nikola Andrić: Dramaturgovi zapisci 161

18 A. G. Matoš: Stevan Sremac 165

21 Odbor „Matrice Hrvatske“: (Reforma „Matice Hrvatske“ pred njezinim odborom.)

23 I. Zaključci odbora „M. H.“ o predlozima iznesenim u gl. skupštini 17. pros. 1905.) 173

33 Dr. Ante Radić: (Reforma „Matice Hrvatske“ pred njezinim odborom.) II. Osrt na priedloge o reformi „M. H“ 176

35

37

42

49

51

55 Matica Hrvatska str. 11, 27, 42, 57, 68, 80, 92, 107, 115, 142,

61 Društvo Hrvatskih Književnika str. 12, 27

63 Slovenska Matica str. 13, 28, 69, 82

67 Književnost str. 28, 46, 70, 82, 92, 117, 143,

Hrvatsko Kazalište str. 13, 31, 47, 57, 72, 146

Umjetnost str. 31, 48, 71, 93

73 Na Obranu str. 15, 31, 58, 72, 94, 119

† Julije Bubanović, str. 56.

85 † Dr. Matej Milas, str. 57.

Sedamdesetgododišnjica Jos. Stritara, str. 93.

87 † Stevan Sremac, str. 147.

Razprave i kulturno-knjижevni članci:

Dr. Gjuro Arnold: Umjetnost prema znanosti

2 Vj. Klaić: Tko je književnik?

Dr. Nikola Andrić: Zakup hrvatskoga kazališta

6 Biskra (Albert Weber): „Mladi“ u hrvatskoj književnosti

7 Vj. Klaić: Kritika

Dr. Ivan Zahar: Autorska prava na Lisinske sklove skladbe

9 Dr. N. Andrić: Dva nova dramatičara

Dr. Ante Radić: Novi motivi nastojanju za kulturno jedinstvo južnih Slavena

17 Vj. Klaić: Čemu nam liepa knjiga?

R. Koprinskij: Plodovi hrvatsko-slovenske zajednice

21 J. Hranilović: Tumač i branitelj hrvatske „moderne“

23 Dr. Ivan Zahar: „Srbi svi i svuda“

25 Dr. Stj. Bosanac: „Matica Hrvatska“ i njezin odbor

25 Vj. Klaić: Hrvatska opera

27 —: † Julije Bubanović

33 Dr. Oton Kučera: „Matica Hrvatska“ i nauke

35 Dr. Nikola Andrić: Kulturna slika Hrvatske pod Bachovim apsolutizmom

35 Dr. Albert Bazala: „Književnička naša republika“

37 Dr. Nikola Andrić: Hrvatska književna evolucija od god. 1850.—1860.

42 Jovan Hranilović: Logika branitelja modernizma

49 Dr. Ivan Zahar: Književno-povjestne prijetbe

Prosvjetni Glasnik:

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. ○○ Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 1. i 2. U ZAGREBU, DNE 25. VELJAČE 1906. GOD. I.

Glas Matice Hrvatske.

Književne prilike hrvatske prinudile su odbor „Matice Hrvatske“, da izdaje časopis „Glas Matice Hrvatske“.

Zadaća časopisu bit će najprije, da potanko obavješćuje povjerenike, članove i prijatelje društvene o svemu, što odbor snuje i radi. Tako će „G. M. H.“ biti znatna dopuna dosadanju „Izvještaju Matice Hrvatske“. Nadalje će budno paziti na sve, što štampa javlja o društvu i njezinu odboru, pa će prema potrebi neispravne vijesti ispravljati i čistu istinu ustanovljivati.

„Glas Matice Hrvatske“ bit će dakle prije svega organ samoga društva. Ali pored toga zanimat će se za čitavo književno i kulturno nastojanje u narodu hrvatskom. Uz što točniju bibliografiju obazirat će se na svaku znamenitiju pojavu u književnosti zasebnom pravednom ocjenom, te će bez obzira na školu i smjer s najvećom objektivnošću iznositi sve lijepo, dobro i pošteno, gdje ga nadje. Time će možda utrti put boljemu poznavanju književnikâ, a dosljedno i većoj ljubavi medju njima. Bit će napokon u njemu i teoretskoga izlaganja o ciljevima, potrebama i sredstvima hrvatske knjige i prosvjete u opće.

„Glas Matice Hrvatske“ izlazit će dva puta na mjesec, a izaći će ove 1906. godine potpuno 24 broja. Stoji za društvene članove 3, a za nečlanove 4 Krune. Pretplata se šalje ili preko gg. povjerenika ili ravno „Upravi Matice Hrvatske“.

U Zagrebu 8. veljače 1906.

Odbor „Matice Hrvatske“.

Umjetnost prema znanosti.

Govorio u redovitoj glavnoj skupštini „Matice Hrvatske“ od 17. prosinca 1905. predsjednik dr. Gjuro Arnold.

Kad je Sokratu u tamnici skoro isteklo vrijeme, gdje je trebalo da iskapi otrovnu kupu — poče graditi stihove. Učenicima, koji ga pri tom začudjeno gledahu, reče, da ga je dajmonion češće putio: neka bi se dao na vilinskumu umjeću; ali on da je toj umjeći mislio služiti kao mudrac. Sad na svrsi života međutim shvatila ga izjedared sumnja: je li pravu umjeću odabralo, pa s toga — da udovolji božanskom pozivu — slaže u pjesmu tudje ne svoje — jer on da ne zna fabulirati.

Počiva li ta vijest, koju nam je *Platon* sačuvao, na zbilji ili pak je tek jedna od bezbrojnih legendi, što su ih Grci oko čudesnog starca savili, nije ustanovljeno; ali je izvan svake sumnje, da ona sadržaje dubok filozofski problem, koji do danas nije skinut s dnevnoga reda. Ne radi se naime ni o čem neznatnjem nego li je pitanje: nijesu li umjetnost i znanost ili ljepota i istina, kojima se bave, zapravo istovetni pojmovi. Tko se osvrće samo na to, da je istina stvar razuma i misli, ljepota pak stvar mašte i čuvstva, može na rečeno pitanje lako odgovoriti; nu tko računa i s činjenicom, da u otkrivanju istinā sudjeluje znatno i mašta i čuvstvo, a u prikazivanju ljepote opet razum i misao, taj se s odgovorom ne će prenaglići. Kako je izvjesnost u tom pogledu potrebna navlastito ovdje, gdje se kao u „Matici Hrvatskoj“ ide za popularizovanjem i znanstvenih i umjetničkih tvorevinu, dozvolit ćete, da rečeno pitanje poznatom gradjom osvijetlim: ne bi li se za stari problem budišo novo zanimanje.

Kako dakle stoji umjetnost prema znanosti ili ljepota prema istini? Da vam dugim historijatom ne dosadjujem, podsjetit ću samo na dvije skrajnosti, oko kojih se samo pitanje kreće. Stari Grci, kojima je skladan razvoj duše i tijela bio najviši narodni ideal, držahu malo ne općenito, da su ljepota i istina istovjetne. Navlastito je ovo mišljenje na široko raspreo *Platon*, za kojim se povedoše ne samo sredovječni filozofi, nego manje ili više i svi racionaliste i idealiste novoga vijeka. Treba međutim imati na umu, da je *Platon* mislio nadzemaljsku, idejnu, nipošto zemaljsku, čutilnu, ljepotu. Zazirući od svega, što čutilima zamjećujemo, odbijao je primjerice vrijednost glazbe više na matematički snošaj zračnih treptaja nego li na čutilno milozvučje. Pravu ljepotu sačinjavala je dakle po njemu čista misaona sadržina, koja se čutilima ni ne da zamijetiti. Zato je i pjesnike, koji prikazuju izvanje, čutilima zamjetne pojave, gonio iz svoje države. Ovo naglašivanje idejne, sadržajne, strane ljepih objekata sačinjava evo jednu skrajnost.

I bez potanje kritike razabrat će jamačno svatko, da se glas, boja ili crtež ne dadu svesti kako bi racionaliste htjeli — na čisto misaone snošaje: pošto već trozvuk sadržaje daleko više nego li puki omjer 4 : 6 : 5. Kad bi racionaliste bili u pravu, ne bi čitav svijet bio drugo no puki matematički simbol, snošaji nad bojama ili glasovima algebarske jednačbe primijenjene na prostorne i čujne prilike, sav sjaj i sklad u svijetu — skup apstraktnih formula. Bez čutilne osnove bio bi u kratko sav svijet pust i mrtav.

Drugu skrajnost sačinjava uporno naglašivanje oblikovne formalne strane lijepih predmeta, s kojim je u svezi i tvrdnja: da ljepota nije istovetna s istinom. Ovo mišljenje zastupaju empiričari svih boja i svih vjekova, zvali se oni realiste, materijalisti ili kako drugačije. Pristaše formalizma podsjećaju svakom zgodom, kako se svjetle boje, valovite crte ornamenta i mekani glasovi ljudskog grla svidaju i bez obzira na kakvu misao, a mutne boje, disonance i tvrdi jezični oblici kako nas o sebi vrijedaju. Ali formalista zaboravlja, da se umjetnici rečenim elementarnim efektima ipak ne zadovoljavaju, nego pače nastoje, da misaonim posredovanjem i čutilno neugodne dakle mutne boje, disonance i tvrdo jezične oblike učine lijepim. Kad bi u ostalom čutilno o sebi moglo vrijediti lijepim — moralo bi se to uz i sluh priznati i drugim čutilima; dok mi u zbilji sve čutilno, koliko ne služi višoj ideji, smatramo ponajviše ružnim. Ovo je skonulo neke formaliste, da su iz pojma ljepote izlučili čutilno i došli tako do tvrdnje: da lijepo sačinjavaju samo čisti oblici kao što su jedinstvo u mnoštvu, zakonit poredak i podjela elemenata prema simetriji, proporciji i euritmiji. Kako je po toj tvrdnji tvar postala estetski indiferentnija, a misaona strana nije već od prvog početka o ljepoti odlučivala — lebdio je čist oblik nad mrtvom tvari i podavao joj čar od prilike onako: kao što sunce lebdi nad svim ljudima i daje im svjetlo bez obzira na to, jesu li pravednici ili grješnici.

Pita se: koliko ta formalistička teorija vrijedi? Treba priznati, da su pristaše formalizma u pravu, kad tvrde znatnost formalnih snošaja po lijepu objekte; jer iskustvo dokazuje, da nas se već jednostavni geometrijski oblici kao što su istosran trokut, krug i elipsa milo doimaju. Još više to vrijedi za objekte, kod kojih je konstatovan zlatni rijež, koji takodjer na formalnim snošajima počiva. Formalne su naravi i metar u poeziji, takt u glazbi, piramidalni poredak figura u plastici, misli u retorici i drugo. Nu formalisti imadu krivo, kad tvrde, da su ti formalni snošaji bez ikakve

misaone primjese. Pravilni geometrijski likovi bude u nama čuvstvo jednostavnosti, čistoće i najmanjeg napora; simetričko poredane i proporcionalne figure čuvstvo skladnoga ravnovjesja i sumjernosti; visoki lukovi, kupole i stupovi čuvstvo o syladanjoj fizičkoj težini, dakle u neku ruku o pobedi duha nad materijom. A sve će ovo biti razlog i milju rečenih pojava. *Herder* pače misli, da nam se već ravna crta kao najkraći put med dvije tačke svidja s toga, što na neki način prikazuje očitost, iskrenost i vjernost.

Još više grijše formaliste, kad oblikovnu stranu proglašuju jednim uvjetom ljepote. Imade vrlo mnogo tvorevinā, koje uza svu nepravilnost smatramo lijepim. Take je naravi za pravo sve karakteristično. Već je biljka ljepša od ledca, jer je napustila matematičku pravilnost i teži za slobodnim razvojem; a što više se uspinjemo u ljestvi prirodnih tvorevina, to više se uvjeravamo, da o ljepoti njihovoj ne odlučuju toliko stroga i hladna pravilnost, koliko odustajanje od normalnoga tipa, dakle *kvalitativno značenje njihovo*. Pravilna lica modnih listova odaju najmanje duha, a kaligrafsko pismo najmanje značaja. Od znatnih ljudi tražimo i osebit individualitet i osebite originalne crte, koje ih od drugih luče. Puka pravilnost vrlo je dosadna. Kako monotono zvuči strogo prema mjerilu recitovana pjesma; kako silno umara govor bez individualnoga naglaska! Zakoni simetrije i proporcije sačinjavaju tek okosnicu ljepote, njihova primjena zajamčuje ispravnost, akademički i tehnički valjanu obradu, ali ne podaju idealna poleta i posvete poeziji. Čistina jezika, ispravnost metra i logički poredak dijelova ne čini nikoga pjesnikom baš tako: kao što vladanje generalbasom ne čini nikoga glazbenikom, a poznavanje stilova i znanje matematike nikoga arhitektom. Sve su to vrline, do kojih s nešto truda mogu doći i umjetnički nenadareni ljudi. Kod neumrlih djela opažamo dapače nerijetko, da grijše protiv zahtjeva pravilnosti, ali da taj nedostatak nadomještaju dubljinom svoje sadržine. Kad god pak može i značaj umjetničke koncepcije zahtijevati, da se uobičajeni putovi i oblici napuste — u kojem slučaju nestaju dakako novi stilovi i oblici.

Napokon govor protiv formalizma još jedna pojava, kojoj se u umjetničkim krugovima od nekoga vremena kao navlaš pogoduje. Tko naime pravu vrijednost umjetničkog djela nazrijeva samo u formi, dakle u obradi neke teme, taj bude lako ravnodušan prema sadržini njezinoj. Žato strogi formaliste ponajviše i misle, da je pravi umjetnik zapravo onaj, koji je karakterističnom obradom podoban, da i odvratan predmet učini zanimljivim. Nu ako i stoji, da formalna ljepota znatno ublažuje dojam umjetnina u opće, stoji nesumljivo i to, da se ružno i odvratno ne može nikakvim umjetničkim sredstvima učiniti lijepim; jer na sud o cipeli, kako *Fechner* kaže, ne utiče tek djelo

postolara nego i vrlina tvari. Inače se Sikstina ne bi više milila od Barberinskog fauna.

I tako evo dolazimo nužno do toga, da se oblici moraju spajati s idejama. Ta je asocijacija tako prirodna, da je nalazimo već kod očutnih još velikim dijelom fizioloških pojava. Na pitanja: zašto nas se modra boja sanjarski doimlje, ne možemo drugo odgovoriti, nego da je to boja neba, s kojom nehotice spajamo ideju neizmjernosti. Modra boja буди u nama slutnju božanstva, zašto je smatramo i simbolom vjere. Na sličan način postade zelena boja bojom proljeća i simbolom nade; crvena bojom vatre, krvi i života i simbolom ljubavi itd. U takim misaonim asocijacijama imade svoj korijen i individualni ukus, o kojemu po poznatoj rečenici ne može biti prijepora; jer bi trebalo uništiti sve iskustvo i promjeniti po tom čitav karakter protivnika. U povodu te pojave došao je i *Montaigne* do tvrdnje, da se pojam ljepote imade odbiti na prvi jaki dojam, prema kojemu duša kasnije omjerava svaki doživljaj; a ne manje došlo se i do toga, da se i ružno smatra kadgod lijepim. Tako veli *Dekart*, da mu se razroka djevojka ne čini ružnom, jer mu je prva ljubav bila razroka; a *Fechner* kaže, da ga se kreket žaba milo doimlje, jer ga sjeća proljeća, koje se budi. Nešto je i s cvrkom cikada, što no ga stari općenito slave. *Homer* ga zove οὐ λεπτοέσσα (ljiljanov glas) i ispredruje s ljudskim glasom slavnih pjevača.

Nu ako misaone asocijacije i zavode kadšto na stranputicu, dokazuju one ipak, da se ljepota imade smatrati simbolom duševnosti i čutilnom manifestacijom idealnosti — otkud prirodno slijedi, da nije milota izvanje forme, ni poredaj elemenata u skladne skupine, niti u opće čutilno kakvo dražilo, čime nas umjetničke tvorevine začaravaju — nego da je to redovito *dubljina njihova značenja*. A to je ujedno razlog: zašto li umjetnik treba znatne ideje i zašto produkcija ondje pada, gdje umjetnost postaje pukom igrom forama i gdje se dubokoj navlastito vjerskoj sadržini uklanja. Zato ne može ništa biti ni lijepo, što nije ujedno istinito. Naslikana laž, oličena opakost, slavljenje zloče i ponizivanje plemenštine uvijek nas se nemilo doimlju, pa bili formalno savršeno prikazani. Nu otud dakako ne slijedi, da je sve istinito ujedno lijepo; jer takvim istinito postaje tek onda, kad se u sjajnom čutilnom odijelu prikaže. Oba momenta treba dakle da reči bi srastu i satvore jedinstvo. Ideja mora sasvim pronicati formu, a forma mora sasvim odavati ideju.

Kako je takvo uzamjeno prožimanje moguće samo ondje, gdje je ideja prije svega nešto vrijedno, a onda gdje se i čutilno prikazati dade, naravno je, da iz područja umjetnosti ispada sve čisto razumno, apstraktno i matematično kao takodjer sve ružno, nepristojno i ogavno. Što apstraktnija je, što više poučna i dokazna neka misao, to manje

je poetična; a što plodnija je po maštu, to više je i umjetnička. Istina je, da je *Empedokle* svoju fiziku, a *Lukrecij* svoju raspravu *de natura rerum* napisao u stihovima; *Komenski* pak je istu povjest filozofije strpao u dramsko odijelo — ali nitko jamačno ne sumnja, da je sve to samo verzificirana proza, koja u umjetničkom pogledu doseže jedva vrijednost memorijalnih stihova starih gramatičara. Što se pak tiče rugobe, to se samo od sebe razumije, da se pod njom ne misli tek neispravno, pogrešno prikazivanje ideje — jer je takvo za svakoga neumjetničko — nego se pod njom misli moralna zloča. Gdje međutim potonja imade služiti oprekom plemenštini, da se ova uzmogne još više istaći, tu o njenoj opravdanosti nitko ni ne sumnja. Sama o sebi vrijedja, te ne može biti lijepa.

Takvog ograničenja evo ne poznaje znanost. Njenom području pripada baš tako uzvišeno kao i nisko, baš tako lijepo kao i ružno; i sve ona kuša ispitati i svesti na zakone. Ali je zato i način njezina postupka drugočiji. Kako znanosti stoje samo do zakona, dakle do općenitih pravila, pod koja svrstava i sve individualno, ona i operira samo s pojmovima, koji nemaju obilježja osobitosti. Umjetnost obrnuto bavi se jedino zorovima, koji uvek izvjesnu kontrastnu pojavu sadržaju. Zato dok nam znanost podaje sliku čitavoga svijeta; umjetnost nam podaje tek sliku pojedinosti. Taj nedostatak opsegala nadomješta međutim umjetnost živom bujnosti i dubljinom — u povodu kojih dolazi do slične općenitosti, do kakve dolazi znanost svojom sistematičkom. Obradi li naime umjetnik pojavu znatnu i vrijednu, budne ona nužno tipičnom, tj. slučajem za tisuće, a umjetnik postaje malim svijetom — zrcaleći poput *Leibničeve* monade čitav svemir. Prava umjetnina uvek je neiscrpivo vrelo osjećanja i promatranja o svijetu, duhu i životu. Tko tu razliku ne shvata, neka isporedi mirno *Vergilijeva georgica* s jednim znanstvenim djelom o agrikulturi ili *Sekspirove* drame s jednom psihologijom. Znanost uvek apstrahira, a umjetnost konkretnizira. Zato znanost sa svim svojim općenitim pojmovima ne obuhvata čutilne osobitosti; dok umjetnost uz tu osobitost obuhvata u neku ruku i općenitost. Znanost u kratko podaje malo u velikom, umjetnost opet veliko u malom. Opsežući tako ne samo sve, što bitiše, nego i sve u opće moguće, nije znanost nikad gotova, nego ispituje od stoljeća do stoljeća i cjeplja se u nove znanosti, s kojima suvisi poput svemira i bez kojih se potpuno ne može razumjeti. Umjetnost obrnuto je svuda na svrsi, a svako djelo njezino svijet za sebe, koji ne treba drugoga za razumijevanje.

Napokon je vrijedno istaći još i ovo. Kako svaka nova misao znači zapravo i nov nazor o svijetu, smatra se genijalitetom u znanosti *otkrivanje*; u umjetnosti pak, gdje misao nije glavno,

odaje genijalitet *izvedba*. Ali dok velike misli može kasnije i običan talenat naslijedovati, hoće se za naslijedovanje pravih umjetnika ista genijalna vještina. Zato i pravo umjetničko djelo ne zastari nikad, makar se koliko puti njegov predmet obudio, dok svaka bolja naučna knjiga sve predjašnje antkvira. Vrijeme dakle, koje u znanosti svak čas nešto obori, u umjetnosti je nemoćno. Tisuće modernih madona ne učiniše nijednu stariju suvišnom — ne učiniše toga naprosto zato, što se u umjetnosti ne radi o tom, kada je koje djelo niklo, nego o tom, je li doista umjetničko.

Sva ta razlika između znanosti i umjetnosti ne dokazuje u ostalom ipak, da su one dijametralno oprečne. Znanost treba da poprimi umjetnički oblik, a umjetnost opet treba, da se opskrbi dubokim idejama. Umjetnički se oblik znanosti opaža u poređaju i zaokruženosti cjeline, u zornom razlaganju i bujnoj upotrebi slika i prispoljuba. Potonje osvjetljuju često neku misao bolje od duga i suha raspravljanja: kao što sretna satirička primjedba nerijetko obara neku tvrdnju prije od učena dokaza. Potječe to naprosto odatle, što rečena sredstva poradi čutilne naravi svoje maštu živje podražaju i njezinu iznalaznu djelatnost pomažu. Tim umjetnim sredstvima imade i gdjekoji filozof više da zahvali svoju popularnost nego li logičkoj osnovanosti svojih misli i dedukcija. Nietzsche nije u tom nipošto osamljen.

Što se tiče znanstvene strane umjetnosti, to ju odaje već historijsko prvenstvo njezino. Vrtarska je umjeća starija od poljodjelstva, slikarstvo od pisma, pjevanje od deklamacije, mitos od filozofije, slikovit govor od pojmovne apstrakcije. Poezija je reći bi materinski jezik ljudskoga roda, a filozofija po riječima *Herdera* samo tanka magla apstrakcije, koja se je malo po malo vinula nad rastlinje božjega vrta, bez kojega ne bi ništa bila. Kada pak pomislimo, na koji li je način došlo do teorije umjetnosti, postaje znanstvena vrijednost umjetnosti sasvim očita. Kako naime svaka teorija hrama za praksom, trebalo je mnoštvo umjetnina prije nego li se moglo pristupiti stvaranju kakve teorije umjetnosti; jer potonja nije nego dedukcija na osnovu onih prvih. Ovo dokazuje najbolje *Aristotelova* poetika. Znanstvena vrijednost umjetnosti stoji dakle u tom, što ona pruža premise za teoriju umjetnosti kao zaglavak. Pošto ovo za svaku teoriju vrijedi, mogao je i *Hegel* s pravom reći da sova znanosti izlijeće tek pred sutorom.

Ali time nije dakako nipošto rečeno, da je kod znanosti umjetnička, a kod umjetnosti opet znanstvena strana glavna stvar. Imade vrlo mnogo znanstvenih djela, kod kojih nam se — čitajući ih — s opora stila pače i nejasnoće upravo kameni um; ali ih zato ipak poradi dubljine misli i razumijevanja stvari u velike cijenimo. O vrijednosti znanstvenih djela ne odlučuje dakle očito

način raspravljanja, nego puka sadržina njihova. Gdje su misli plitke ili krive, tu im znanstvena značaja ne pribavi nikakvo prikazivanje. Kod umjetničkih djela nasuprot baš je prikazivanje glavno, a misaona strana sporedna stvar. Imade dosta umjetnina, kojih misaona sadržina je upravo minimalna; ali obradom svojom ipak trajno začaravaju. Ista Dantova Komedija i drugi dio Fausta nijesu slavna djela poradi toga, što obiluju nenatkrilivim formalnim ljepotama. Zagonetna sadržina redovito je pače na uštrb pravoga estetskoga užitka, koji u rečenom pogledu iziskuje potpunu jasnoću. Umjetnik se ne smije tješiti sa Sancho Pansom: Bog me razumije, jer uza svu eventualnu tajanstvenost mora o svakoj umjetnini ipak vrijediti ona Dekartova o Bogu: Ja ga poznajem, ali bih ga još kud i kamo više mogao poznavati.

Ali ako formalna strana kod umjetnina u obče i preteže, to otud nipošto ne slijedi, da ona sadržajnu stranu čini suvišnom. Najljepši oblik bio bi bez ideje prava ljudska, puki izvanji ukras, dok obrnuto treba da bude izvanja manifestacija njena. Gdje oblik ovo nije, tu nehotice nastupa ili različito ili pače i krivo tumačenje umjetnine. Ideja dakle mora da bude duša umjetnine, a oblik opet tijelo, što ga ona sebi gradi, da se uzmogne čutilno očitovati. Po tom čutilnom očitovanju stječe baš umjetnička tvorevina ne samo sav svoj čar nego i svoju dokaznu snagu — poradi česa je čutilno djelovanje po ljepotu u opće značajno. Dok nam se istina čini često stroga i užasna, a krjepost nerijetko gorka i mučna — čime u nama znađu buditi i potlačna čuvstva — prava nas ljepota neposrednim blaženim užitkom uvijek zagrijava i uznesi. I dok o istini i krjeposti uza svu znanost često sumnjamo, a nerijetko ih i pobijamo — nije još nikomu palo na um, da sumnja recimo o Rafaelovoj madoni ili Palestrininoj misi ili da ih pače i pobija. Neposredna čutilna moć ljepote baš je i razlogom, zašto li je umjetnost u čudorednom i vjerskom životu postala toliko važnim faktorom, a valjda i razlogom, zašto li je baš na vjerskom tlu svoj vrhunac polučila.

Jesam li, gospodo, ovu gradju zgodno predao i jasno prikazao, onda o snošaju umjetnosti prema znanosti mora da izadje ova slika. Budući da nijednom umjetničkom djelovanju nije toliko težnja, da bilo kakvu pojavu vjerno prikaže, koliko da izvjesnoj misli poda primjereni konkretni čutilni izražaj — jer se ideja na drugi način naprosto prikazati ne da — to je sva umjetnost očito neka vrsta mišljenja i to mišljenje u čutilnim oblicima. Umjetnik misli baš tako kao i učenjak i proširuje carstvo naših spoznaja — samo što su oblici njihova mišljenja različni. Učenjak misli

u pojmovima, a umjetnik u slikama i licima. Slike i lica su umjetniku govor, kojim svoje misli, čuvstva i nazore čutilno izriče; jer on — kako *Hettner* kaže — ne misli kao čist duh, nego misli kao čutilno duševno biće, dakle i srcem i sjetilima. Ovu tvrdnju ne obara činjenica, da se poezija kao najviša umjetnost služi istim govorom, kojim se služi i znanost; jer je blijeda znanstvena riječ u poeziji reči bi zagrijana krvlju konkretna oblika. Kod poezije nijesu riječi, koje govore, nego slika i karakteri. Zato baš i jest svaka retorika u poeziji znak polovična umjetnika. Umjetnik imade — po poznatoj *Götheovoj* frazi — oblikovati, a nema govoriti. Oblikujući govori on, istina, takodje, ali mu govor nije pojmovne naravi. Uzme li se sada, da umjetnik prikazuje i izriče ono, česa znanost pojmovnim govorom ne bi nikad prikazati i izreći mogla — onda je pojmljivo, da umjetnost u zbilji zastupa drugu stranu duševne medalje; a znanost i umjetnost skupa da podaju tek podpunu sliku teoretičkoga duha.

Što se predmeta tiče, kojima se znanost i umjetnost bave, to je rečenim već i njihov snošaj odredjen. Istina se svakako smatra općenito višom kategorijom nego li ljepota; ali gola istina imade ipak sivo staračko lice, ako se čutilnim odijelom ne zaodjene. Niti učenjak, niti umjetnik ne sačinjavaju o sebi potpuna genija, nego to čine obojica skupa. Umjetnost mora od znanosti poprimiti istinsku sadržinu i plemenito dostojanstvo; a znanost se mora od umjetnosti učiti lijepom prikazivanju i zornom prijegledu. Na taj tek način mogu obje doći do idealna savršenstva. Čiste apstrakcije doimaju se čovjeka strašno poput prhuta ptice u pustoti snježnoga kraja; jer im nedostaje živoga svijeta; a puka igra maštovnih slika, bez dublike sadržine, nije opet misaona čovjeka dostojna. Razum se imade uvijek spajati s maštom, a mašta opet s razumom — hoćemo li da polučimo nešto skladno i savršeno. Strogi idejalizam i strogi realizam od uvijek su nepomirljive opreke. Strog idejalista gubi se u praznom eteru općenitih misli, grubi realista tone u kaotičnom darmaru neodredjenih pojedinosti. Ovaj prvi ne dolazi sa svojih spekulacija do živoga svijeta; onaj drugi sa svoje žabljje perspektive do prijegleda i shvatanja cjeiline. Zato se obojica moraju spojiti kao dioskuri, da podadu skladan sjaj, koji puti na zlatnu sredinu idealnoga realizma ili realnoga idejalizma. Dao Bog, da bi „Matica Hrvatska“ uvijek tu sredinu nalazila, pa da se i oni, koji se sa subjektivnoga tumačenja mojih dosadanjih razlaganja s ovoga mjeseta od „Matice Hrvatske“ odbiše, k njoj opet povrate i s njom oko istaknutoga pravca porade. I ja sam svršio.

Tko je književnik?

Udanašnje se vrijeme u nas mnogo govori o književnicima, o staležu književnika, o njihovim dužnostima i pravima, napokon i o njihovim zadaćama i potrebama. Ne sjećamo se medjutim, da li je tko razmišljao o tom pitanju, *koga da smatramo književnikom, ili tko je zaista pravi književnik?* Jer jamačno nije svaki čovjek namah i književnik, ako se zanima za knjigu, ili ako je koji put pustio maha svojoj želji, te štogod napisao.

Ja sam o tom pitanju više puta razmišljaо, pak sudim, da smijemo književnikom držati i zvati samo onoga pisca, kojega se pisanje odlikuje *kvalitetom, kvantitetom i kontinuitetom*. Da to potanje objasnim.

1. *Kvalitet.* Nema ni najmanje sumnje, da je pri prosudjivanju književnoga rada najosudniji baš kvalitet toga rada. Samo onaj pisac, koji stvarno i formalno dobro piše, smije se držati za književnika; inače je naprosto pisar ili skribent. A da uzmognes stvarno i formalno valjano pisati, treba najprije dobro proučiti stvar, o kojoj kaniš pisati, a onda izabrati i zgodan oblik, u kojem ćeš ono prikazati, što si proučio. Jer inače ćeš, kako Preradović kaže, tek „krpež“ u svijet slati. Makar kako krasno zasnovao sujet drame ili romana, ako se nijesi uputio u tehniku tih pjesmotvora, bit će djelo slabo i nevaljalo. I obratno, da si prvi vještak u tehniци, ako nijesi proučio samu stvar, radnja ti ne će vrijediti.

Iz ovoga slijedi jasno, da svakomu pravomu književniku treba za rad dovoljne priprave ili studija. Samo onaj pisac, koji se je za svoje zvanje valjano pripravio, može se zvati pravim književnikom. Književnik beletrista mora da u stvarnom pogledu uči kadkad i više nego učenjak, a k tomu treba da se svedjer usavršuje u svojoj umjeći. Šenoa je za svoje istorijske romane savjestnije proučavao topografiju i savremenu povjest onih perioda, koje je prikazivao, nego mnogi povjesničar po zanatu; njemu je trebalo poznavati i takovih sitnica, na koje povjesničari mnogo puta ni ne misle.

Ako treba književniku stvarne i formalne priprave, mora da je nešta i učio. Čitao sam negdje, *da se književnikom može smatrati samo onaj pisac, koji je sistematski i do kraja izučio koju znanost.* Jer samo tako naučio je korektno misliti i zaključivati, a toga treba jamačno baš tako dramatičaru kao i matematičaru. I najbujnija mašta ne vrijedi, ako ne znaš valjano misliti: tvoje će pjesme biti — sušti nesmisao.

Reći će mi tko: Eto ima velikih pjesnika, koji nijesu nikakvih škola svršili, pak im pjesme vrijede više od mnogih akademski obrazovanih

stihotvoraca. Priznajem, da to može biti, pače da toga i imade. Ali to su rijedke, vrlo rijedke *iznimke.* Geniji se ne radaju svaki dan, a još manje mora akademski obrazovani stihotvorac biti zaista i pjesnik. Ali *redovito* zgadja se, da i najjači talenti zalistaju ili prije reda posve zahire, ako svoj prirodni dar neprekidnom stvarnom i formalnom naukom ne usavršuju.

2. *Kvantitet.* Može netko biti pravi genij pjesnički, a ipak ga ne bi mogli nazvati književnikom, jer je *premalo* svoj prirodni dar izcrpio. A dogadja se kadkad i u knjizi, da slijepa kokoš zrno nadje. Najljepša možda balada u hrvatskoj književnosti jest „Ban Leget“ od L. Šuljoka, inače odličnoga višega sudca; ali uza sve to ne ćemo ga prozvati književnikom, a jamačno nije ni on nikad na to mislio. Treći brat Antuna i Ivana Mažuranića, po imenu Matija, po zanimanju gradjevni poduzetnik, napisao je uzorni putopis „Pogled u Bosnu“ (1842.); ali on bi se nesumnjivo bio ogradio, da ga je tko prozvao književnikom. I njegov sin Vladimir (pseudonym Fran) istaknuo se je svojim prekrasnim „Lišćem“; no prije toga ni poslije — ništa ili malo. Ovakove pisce, koji poput meteora zasjaje i malo zafim izginu, ne mogu smatrati književnicima, nego tek *književnim diletantima* u najplementijem smislu riječi. Kako ti dilektanti u znanosti znatno pomažu stručnjacima, tako unapređuju i lijepu knjigu, pače joj kadkad svojom svježošću i samoniklom pojmom utiru nove puteve.

3. *Kontinuitet.* Baš radi kvantiteta tražim od književnika i kontinuitet rada. Tek onaj čovjek, koji se je izključivo ili bar pretežito posvetio knjizi, koji nema drugoga zanimanja ni posla nego s knjigom, može se s pravom zvati književnikom. Jedino osobito nadareni ili neizmjerno radnici ljudi mogu u jedan mah služiti dva gospodara i zadovoljavati dvjema zadaćama. Ali i to se zgadja rijedko, vrlo rijedko. Poznavao sam sudca, koji je htio da bude i vrstan glazbenik. Pa što se je zgodilo? Drugovi sudci zaista su ga hvalili kao odličnoga glazbenika, dok su se glazbenici dičili, da u svom kolu imadu — vrstna sudca.

Kontinuitet je napokon potrebit ne samo radi kvantiteta, nego i poradi kvaliteta. A osobito danas, kad se na svakom polju traži *čitav čovjek.* Lijepo kaže Šenoa: „Il vilovat doviek il mrtvovat živ“. Samo onaj pisac, koji se je posve posvetio knjizi, koji s njom i od nje živi, može neprestano napredovati i svedjer novo stvarati, — samo takav je pisac zaista *pravi književnik.*

* * *

Kad tražimo naše književnike onamo od prvih ilirskih voletaraca pak do današnjeg dana,

nalazimo ih vrlo malo. A ne čudim se tomu, jer ih i drugi *veliki* narodi mogu na prste izbrojiti.

U novije vrijeme stalo se u nas medju književnike vrstati i *novinare*. Sudim, da je to posve krivo. Imade doduše novinara, koji su i književnici, a i obratno; no to su tek iznimke. U ostalom

svijetu točno luče književnike (*Schriftsteller*) od novinara (*Journalisten*), jer im je i različita zadaća. Prvi se trse, da nam ostave djela trajne vrijednosti, drugi se u znoju svoga lica brinu za našu svakdanju hranu. I ovima budi čast, kad nas nude zdravom, tečnom i okrjepljujućom hranom.

V. Klaić.

Zakup hrvatskoga kazališta.

Dne 27. siječnja ove godine raspisala je naša zemaljska vlada natječaj za intendanta, koji bi u vlastitoj režiji preuzeo hrvatsko narodno kazalište. Ova je odluka vladina tako važna i značajna, da se o njoj moramo svi skupa ozbiljno porazgovoriti i upozoriti, koliko na mogućnost djelomičnog uspjeha, koliko i na pogibao, koja bi eventualno mogla zadesiti naš jedini narodni i zemaljski institut ove vrste, ako se ne nadje — pravi čovjek.

Općenita naša kulturna potreba vapi za ponovnim rekreiranjem opere. Ne samo da za tim čezne glazbeni osjećaj narodni, koji ima da u višim muzikalnim užicima nagje potrebitu hranu i oblagorogjivanje narodne duševnosti, nego je ponovno uvagjanje opere neophodno nužno i za odgoj ono nekoliko tisuća omladine, koja se iz svih krajeva hrvatske domovine stjeće u Zagrebu, da ispuni duh i srce životnim obrazovnim elementima, što će ih kasnije raznijeti i rasijati diljem rodnog kraja. Još i više! Da Zagreb dobije operu — kao i medicinski fakultet, za kojim se isto toliko čezne — poskočilo bi naše narodno središte na stepen onog *općeg južnog slavenskog centruma*, na koji je predestinirano, da ogrijeva ne samo hrvatske sinove i kćeri, nego i dobar postotak bugarske i srpske omladine. Zagreb bi i za njih, koji nemaju ni opere ni medicinskog fakulteta, postao ono, što su im danas druga strana kulturna središta evropska, kamo se odnose milijuni narodnog novca. Ove su dakle institucije od eminentnog kulturnog, političkog, a i ekonomskog zamaha.

Sad nam se eto pruža opera, a vrijeme će samo sobom donijeti i ono drugo.

Zakupljivanje Hrvatskog zemaljskog kazališta nije sasvim nova stvar u našem umjetničkom životu. Od god. 1861., kad je ovaj institut saborskem odlukom od 17. kolovoza primljen pod zemaljsko okrilje, bio je samo dvaput davan u privatni zakup. I to prvi put ljeti god. 1879. predan je „na jednu saisonu Adamu Mandroviću i Ivanu Zajcu. Pokušaj je svršio s deficitom od 4000 kruna. Drugi put je predan u zakup dr. Stjepanu Miletiću godine 1895., i to na tri godine.

Ovdje valja spomenuti, da je Miletić već godinu dana prije (posljednju godinu u staroj kazališnoj zgradbi na Markovu trgu) vodio kazališne poslove, ali u vladinoj režiji. U ono doba, kad je Miletić ulazio u novu kuću na vlastitu odgovornost, nije bila stvar toliko riskantna ni po zemlju ni po zakupnika. Miletić je bio prokušana sila, za koju smo svi znali, da ne će izrabljivati kulturne institucije u svoju ličnu korist, a njegovo umjetničko raspoloženje pružalo je dovoljnu garanciju, da se pod njegovom upravom ne može artistička strana Thalijinog hrama sniziti, nego samo povisiti. S druge strane opet nije se ni Miletić mogao primati ove zakupnine uz kakovu osobitu bojazan, da će materijalno štetovati, jer su u prvom redu: nova sjajna palača, pa pojačani orkestar i personal, kao i bogatstvo uvećanih dekoracija, (koje je on primio u velikom broju sve nove od zemlje — bez vlastitog troška), donekle same sobom zajamčivale podvostručeni interes općinstva, a time mu i osiguravale punoču blagajne. Pa što se je dogodilo? Prva godina bila je beričetna, druga slabija, a treća najslabija uza svu visinu repertoira i uz nemalaksalu umjetničku ambiciju. I Miletić je — kao prije Mandrović sa Zajcem — svršio s deficitom, koji je morao isplatiti iz svoga džepa. On je čovjek bogataš, al da je još koju godinu bio ugovorom primoran voditi kazalište uz vlastitu odgovornost, tko zna, ne bi li se on danas sa još većim ogorčenjem sjećao „krasnih dana od Aranjeza“ i još krasnijeg zagrebačkog općinstva?

A sada se evo nudi kazalište novom zakupniku s istom zemaljskom i gradskom subvencijom, ali i — s *pridržanjem* (u svrhu osiguranja i popravka zgrade) kraljevske dotacije, za kojom je Miletić toliko uzdisao*). Dakle: opera i drama uz manju subvenciju, nego što je danas uživa drama s operetom!

*) Ovo uzdisanje Miletićevu zapravo nije potpuno opravданo, a do danas još nigdje nije rečeno, što je zapravo bilo na stvari. On je po svom ugovoru imao 50.000 zemaljske subvencije, premda mu je zemlja saborskem odlukom mogla dati samo 40.000 for. — Dakle mu je onih kraljevih 10.000 for. bilo već u ugovoru uključeno.

Tko je junak, na ždrijelo! Na ždrijelo, junak tko je! — *Tu ne jeknu jeka kršna...*

No, recimo, da se i nagje Nebojša s pravom jekom. Pitam ja, s kakovim će se on osjećajem latiti teškog umjetničkog i administrativnog rada? Danju i noću lebiti će nad njegovom glavom Damoklov mač. I to mač, koji mu neće prijetiti samo financijalnom smrću, nego i onom, koja je još gora, a to je — moralna. Prva godina mogla bi proći još i kako-tako. Interes podmlagnjene opere, novi pjevači, nove pjevačice, (— koje će za naše enigmatičko općinstvo dakako već iza prve saisonne postati „stare“ —), pomalo će jenjati. Doći će oni strašni dani, koji iziskuju neobičnu snagu volje i neklonulost duše. Što onda? — Reprize starih oprobanih opera, neće udovoljavati, a nove se neće moći sipati iz rukava onako, kao četrdesetak dramskih noviteta. Što onda? — pitam. Pjevači će biti sami stranci, to se razumije. Ako se nagaju još dobre slavenske sile, imat će i one s učenjem starih repriza upravo toliko posla kao i s novitetima. A Zagreb, kako je poznato, ne begeniše reprizā. Talijani će dakako pjevati samo talijanski. Još-još, ako se i drugima dozvoli, da svaki pjeva u svom jeziku. Onda bi se brže mogao izmjenjivati repertoare, jer svaki routinirani pjevač — a Zagreb traži samo takove; nipošto početnike — donaša u svojoj torbi barem dvadeset-trideset gotovih partija. Većina našeg operetnog zbora znade i tako mnoge opere još od pregašnjih godina. Moglo bi se dakle ovako pokušati.

Lavov, koji je znatno veći od Zagreba, a na istoj svojoj poljskoj pozornici goji i dramu i operu, nema stalnih pjevača, nego se svake godine angažuju drugi i svaki pjeva — svojim jezikom. Tu je onda i lakši engagement i lakša „varatio“, koja delektira. Obje uprave — dramska i operna — potpuno su samostalne, te imadu odregnjene svoje dane za igranje i odregnjene sate za uporabu pozornice. Ovake pjevači lakše je naći, jer se toliko ne boje novog jezičnog idioma, a mogli bi se dobiti i jeftinije. Koji bi od njih bio spremniji da nauči hrvatski, i koji bi dakako sasvim odgovarao željama općinstva, taj bi se mogao angažovati na više godina. I tako bi za par ljetā postala opera hrvatska.

Kamo sreće, da se uzmogne naći domaći vještak i kapitalista, koji bi mogao preuzeti kazalište na svoju dušu. Svaki od njih morao bi se prilagoditi našim potrebama, jer bi se već primao posla uz poznавanje naših zahtjeva i naših prilika. Dakako od tih se nijedan ne bi nadao materijalnoj koristi, jer te ne može ni biti u gradu ovako malobrojnog pučanstva, a preobilne pretenzije. On bi imao biti sretan i presretan, ako samo spoji kraj s krajem. Ali recimo, da se prevari kakav stranac! Jer napokon nije isključena mogućnost, da bi se kakav Čeh ili Nijemac mogao

naći. Sto tisuća kruna subvencije, besplatnu uporabu lijepog kazališta i svih scenskih potrepština — ne dobiva u Češkoj i Njemačkoj nijedan privatni poduzetnik. Oni su sretni, ako im koji grad besplatno odstupi samo zgradu. I on će doletjeti s uvjerenjem: bit će puna šaka brade. A mi svi ovdje i predobro znamo, da kod nas ne može biti govora ni o šaki ni o bradi. Uz solidan repertoar moglo bi se stranom zakupniku dogoditi samo to, da iza nekoliko mjeseci odmagli od nas — i obrijan i ošišan.

Ali, što će biti, ako on u svojoj umnosti zaželi bujnost svojih vlasti ne samo sačuvati, nego i umnožati? Latit će se sredstava, koja mu dopuštaju odbranu života i džepa. Davat će onakova djela nižega, pa i najnižega kalibra, koja svoj cilj nigdje ne promašuju. I naše bi kazalište neosporno moralo spasti na grane najobičnijeg boulevardskog kazališta. A nitko se takovom desparateuru u tom poslu — već iz humanosti — ne će smjeti da ispriječi.

Za njegov neuspjeh mogla bi biti bilansa prično jasna i jednostavna. Po mome uvjerenju i i skustvu, baziranom na pogledu u službene knjige, nije se naše kazalište — osim prve godine u novoj zgradi — nikada toliko pohagjalo kao ove saisonne. I to ne samo opereta, nego i drama. Prošli mjesec iskazao je 11.000 K dramskog dohotka, a 7000 operetskog bez abonnementa, dakle za 3000 K više nego što je iskazivao isti mjesec prošle godine, premda se je ove saisonе u mjesecu siječnju općinstvo radi potresa nekoliko dana gotovo potpuno apsentiralo od kazališnog posjeta. Na mjesto operete došla bi do godine opera. U prvi kraj bit će opera — o tom ne može biti sumnje — dobro posjećivana, ali to ne će dugo potrajati. Ozbiljna opera naći će kod nas dovoljno općinstva, ali — budimo iskreni! — nikada toliko, koliko opereta. Veći trošak opere iziskivat će i veće žrtve i veću ozbiljnost od posjetnikā. Ali ni sva glazbena spremna naših Zagrepčana, pa ni njihov patriotizam ne će dostajati nezasitnim potrebama kazališne blagajne. U najboljem slučaju opera će privlačiti i udovoljavati iličke posjetnike toliko, koliko danas opereta. A, budući da se danas ni s operetom ne spaja kraj s krajem, ne će se spojiti ni s operom. Deficit je, i to znatan deficit neizbjježiv. Pored toga ne valja smetnuti s uma i jedan moralno-*dramski* deficit. Danas, gdje opereta udovoljava šire općinstvo svojom šalom i lakoćom, može drama nesmetano izvršavati svoju višu zadaču. Ali, kad opera dogje sa svojom tragičnošću, bit će jedna od glavnih zadača novog zakupnika pobrinuti se, da donekle nadomjesti lakoću repertoira, koja će se iz programa izgubiti napuštanjem operete. A to može jedino na štetu ozbiljne drame. No, po mom shvaćanju, spretan upravnik mogao bi se možda i toj napasti zgodno ugnuti.

Jedna dobra stvar, kojoj bismo se pouzdano mogli nadati od privatnog zakupnika, bila bi ta, da pravedno uredi plaćevno pitanje naših dramskih članova i pročisti personal. Kod nas se je tečajem godinā i godinā nagomilao balast, koji je postepeno kod svake uprave znao svoje tražbine povišavati nerazmjerne prama mogućnosti svoje uporabivosti. Tako imamo danas članova sa 250 do 300 K mjesecne plaće, koje gotovo nigdje ne možeš zaposliti, a većina najboljih i najuporabivijih umjetnika ima samo za 60—80 K veću gažu od njih. Ovi bolji nisu i ne mogu nikako biti zadovoljni sa svojom plaćom; a da se onaj balast plaćevno snizi na minimum ili penzionira, sve bi bilo jednim mahom uregjeno i umireno. Osim toga mogli bi se tim spašenim novcem pravednije honorirati i mlagji, a darovitiji članovi.

Još nešto! U našem personalu ima nesavjesnih i destruktivnih elemenata, koje nikojim načinom ne možeš obuzdati i koji osim toga škode ugledu narodnog instituta, te su se u sklop osoblja i u zavodsku disciplinu zaboli kao kost u grlo. Dosad je svaka uprava imala s njima neki neopravdani obzir, koji jedan privatni zakupnik ne treba i ne smije u svom vlastitom interesu respektirati. Zrak bi se dakle mogao razbistriti.

Nadalje u našem operetnom zboru, koji bi doskora imao postati opernim, ima dobar broj pjevačica, koje više ni svojim glasom ni svojim exterieurom ne udovoljavaju zahtjevima kritike ni općinstva. Dakako, da je teško ljudima optimati kruh, s tim više, što mnogi od tih dobrih i poštenih članova već velik niz godina služi i uplaćuje svoj krvlju oblicheni obol u blagajnu mirovinskog zavoda. Ali, kad se uredi pitanje ovog zavoda, što će se svakako ovom prilikom morati da učini, i kad zemaljska vlada preuzme neko dvjesta tisuća

kruna, što su kazališni članovi sami sebi stekli za mirovinu, onda će se i ovaj proces bez teškoće i bez suza moći lako izvršiti. Kad svaki i najznatniji činovnik ima pravo na dostoju zemaljsku mirovinu, zašto to ne bi imali i Thalijini patnici, koji uz razmjerno neznatnu plaću natapaju teškim znojem oranicu narodne prosvjete?

Napokon, treba, da se dotaknemo i raspoloženja zemaljske vlade, da potpuno uzmognemo shvatiti poticaj, koji ju je mogao dovesti do odluke, da raspšiće onaj natječaj. Odlukom saborskog imena zemlja da daje kazalištu subvenciju od ciglih 80.000 K. Ali se ta svota — bez vladine krivnje — gotovo uvijek prekoračivala. Najbolja i najsavjesnija uprava iskazivala je neki deficit, a ona uprava, koja je makar najsitniju zgodu propuštala, da spoji utile dulci — svršavala je sa stotinama tisuća deficit. Vladi je to dozlogrdilo, s tim više, što u našem narodnom životu ima drugih upravo tako prijekih potreba kao što je prosvjetni odgoj (a neki kažu: i još prečih), da se za užitak jedinih Zagrepčana ne može sve dati. Tu bi u prvom redu dakle sâm grad morao dublje segnuti u džep. A kad grad ne će, onda treba nešto odlučno da se učini.

I tako je došlo do natječaja.

No iza svega ovog dobra i zla, čime bi mogao urodit raspisani natječaj, po mom dubokom uvjerenju, svršit će se cijelo pitanje tako, da će se opera rekreirati s odgovornim domaćim čovjekom — *uz vladinu režiju*. A tako će biti i najpodesnije. Predati kazalište čovjeku iskusnom, uglednom i savjesnom, koji će nastojati iz petnih žila da uđevolji prosvjetnoj potrebi, a deficit zemaljski da snizi na minimum. Sve drugo bilo bi i po privatnika i po istiniti napredak kazališta vrlo opasno.

Dr. Nikola Andrić.

„Mladi“ u hrvatskoj književnosti.

Prilog povjesti novovjeke književnosti.

Tu l'as voulu, George Dandin!

I.

Literatura! Koli čarobno, koli opojno zvučila je ova riječ negda mojem uhu! A kakvim tek zanosom i udivljenjem znadijah izgovarati imena onih, koji bijahu nosioci tog umještva, — onih, što se svim žarom lijepe duše odazvaše neodoljivom pozivu Apolonovu, te se dadoše u uvišenu službu njegovu, koja mi se pričinjavaše jednako mističnom i velikom, kano i religiozni kult! I doista, zar nije puna boga i božijeg nadahnuća ona šaćica duševnih velikana, što poput vidovitih žreca stupaju kroz život, te raskošnom rukom sipaju pred mnoštvo divotno, sjajno bi-

serje, plodove svoga genija, pogadjajući u najtanju žicu sve ono, što se u običnih smrtnika tek nesvjesno taknu srdaca.

Tako si umišljah poete —: kano bogoduhe sveštenike božice vječne Ljepote i vječne Istine...

Kamo sreće, da mi je bilo možno, e bih ovu krasnu iluziju sačuvao što dulje!

Ali na očigled bučnog i do krajnosti surovog načina, kojim je danas falanga špekulanata i pozera uzela da na silu provaljuje u prve redove naše hrvatske literature, obarajući i rušeći bezobzirno sve, što im u tom nastojanju stoji na putu, nije nikakovo čudo, što sam ostao teško

razočaran, prateći razorno djelovanje (jer ne mogu da rečem: rad) te novije pojave na književnom našem poprištu.

U ušima mi neprestano ozvanja divljačka dreka njihova, kojom se naprežu, da umah nadviču svaki glas, koji nije potekao iz njihova tabora; zgražam se nad prostačkim pogrdama, što se poput tuče prospilju na sve one, koji bezuvjetno ne prihvatiše njihovu jedino spasonosnu nauku. Je li čudo, da se mnogi i mnogi, u koga je tanja čud, u ovako desolatnim prilikama žaca da i pomoli glavu, što ju je hoćeš ne češ u prvi mah instinktivno zaklonio, da ne bude nišanom nasratjima puste čete netalentovanih i nadutih nazovili literata, koji se eto kao za sprdnju (uz malo, ali časnih iznimaka, štono pukim slučajem prispeše u to kolo) nazivaju hrvatskim „mladima“. Na čast im!

Dugo i predugo šutjelo se na strani onih, na koje se odjedared sustavno stala podizati hajka klike, što poput onih vikača na godišnjim vašrima nastoji pod svaku cijenu da odvrati pažnju p. n. općinstva od nedostataka sopstvenog šarolikog espapa, što ga toli bučno nudi na prodaju. Konsekventni i proračunani napadaji na sve one, koji se nijesu mahom pokorili terorizmu kartelovane mlade gospode, imali su da djeluju zastrašno; bijahu, štono riječ, namijenjeni, da na jeftin način kurtaliju članove kartela nepočudne im konkurenциje. — Na taj je način valjalo ozbiljnijim i skromnijim radenicima zabrtviti usta, — ubiti u njima svaku volju za literarni rad.

I zbilia, mnogi spisatelji, ogadjeni ovakovom niskom metodom borbe, pohraniše pero, iščekivajući, da se povrate opet normalni odnosi, a mnogi opet, i ako su što napisali, kada im je prepuna duša nabujala sa sveg onog, što su bud vizijonarno gledali, bud realno doživjeli, ne htjeđoše da iznesu na javu plodove svoga rada, već ih sve lijepo pohraniše u kojem pretincu pisac ćega stola, čekajući i oni, dok ne svanu bolja vremena.

Čim klikari razabraše, da je njihova metoda u toliko urodila žudjenim uspjehom, a videći pogotovo, da se s one strane niti tko diže u obranu napadnutih, a još manje da tko uzvraća vatru, postadoše sve smjeliji i drzovitiji. Znali su dobro, da pri tom ništa ne riskiraju, — ta nije im prijetila nikakova opasnost —: Lako je, dok se puca samo na onu stranu, ali kada udari vatru i odonud, — onda jao i naopako! A la guerre, comme à la guerre! Mnogi dajo s one strane nijesu bili nimalo zadovoljni sa pasivnom taktikom, te su

odlučno zahtijevali, da se bjesomučni nasrtaji klike odbiju jednakim oružjem, e se ne bi reklo: „Qui tacet, consentire videtur!“

I zaista, gotovo je nevjerojatno, što se dosele nije još nitko našao da podigne svoj glas i da pred forumom javnosti uzme u obranu ovako drsko i nepravedno napadane radenike na polju narodnje prosvjete.

Upravo je grjehota, što se do sada još nitko nije dosjetio, da gospodi od klike strgne obrazinu, pa da svijetu pokaže, koliko se duševno siromaštvo krije za tim napirlitanim fasadama i na kako se niskom stepenu duševne zrelosti i rasude nalaze neki stupovi „mlade“ naše literature.

Razlog, što se sve do sada nitko nije dao na taj posao, valja opet tražiti u upravo pretjeranoj tankočutnosti napadnutih književnika, koji su se do ekstremnosti žacali, da segnu za perom „in propria causa“.

A bilo tu neprilikā i poradi glasila, u kojega bi valjalo zatražiti gostoprinstvo, a to se opet nije moglo zlorabiti, pošto svaki list treba svoje stupce u svoje svrhe, dok klika raspolaže svojom štampom. Tomu se je medjutim eto doskočilo tako, što je odbor „Matice Hrvatske“ započeo izdavati svoj „Glas“. Na taj će način biti omogućeno nepristranom općinstvu, da si prama načelu: „audiatur et altera pars“ stvari sopstveni svoj sud o pravom stanju stvari povodom spora „mladih“ sa „starima“(*), koji je sve doslije štampa u službi klike prikazivala dakako posve izobličeno i pristrano, kako je bilo njoj za hatar.

Pala je negdje glede „mladih“ i prispodoba sa mladim vinom, koje valja da vri, dok se ne istaloži i pročisti. Biva! Nu vino naših mlađih na žalost se prebacilo, te je od njega postao, kako bi vulgarno kazali: bućkuriš.

A od bućkuriša nikad više valjane, bistre i pitke kapljice, koja bi godila ljudskom srcu, razblažujući ga i prikazujući mu vas svjet u ružičastu svjetlu. Užitak bućkuriša ima naprotiv vrlo neugodne posljedice, pod kojima trpi u prvoj redu maltretovani želudac, a u drugom redu glava . . . Kako se takovo jadno stanje zove, mnijem, da će svatko lasno pogoditi!

(Nastavit će se).

*) Da se i ja poslužim tim uobičajenim nazivom, prem nje ispravan, dok ne označuje stvarno nikakovu literarnu skupinu niti struju, već klika pod tim kolektivnim imenom razumijeva sve one književnike, koji nijesu njoj po čudi, jer ne pušu s njom u isti rok.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

„*Glas Matice Hrvatske*“. Što je potaklo, pače prinudilo odbor „Matica Hrvatske“, da izdaje novi ovaj časopis, to je u nejkoliko tek riječi kazano na prvoj strani. Sve nije onđe kazano, a i ne može se unaprijed kazati, jer će i sadržaj i smjer ovoga časopisa biti zavisan od priliku i potrebu. Prestankom „Vijenca“ nastala je praznina, koju je „Matica Hrvatska“ nastojala popuniti počevši izdavati „Hrvatsko Kolo“, a sada evo i svoj „Glas“. Budu li prilike ikoliko normalne, moći će „Glas Matica Hrvatske“ zbilja da bude glas svih onih, koji hoće da skupljaju, a ne da rasipaju. A da je „Matica Hrvatska“ pozvana, da sve takve oko sebe okupi, o tom valjda ne sumnja nitko. U tom srećnom slučaju ovaj će časopis brzo sebi naći prostrano i plodno polje za rad. — Potraju li pak, ili se pače pogoršaju naše književne prilike, bit će im i „Glas Matice Hrvatske“ vjernim odjekom, sve u nastojanju, da ih popravi. Pogledom na to čulo se već dosta glasova, da „njetro“ zasegne u te naše prilike te da načini „red“. Zato i nije čudo, što se je odmah, čim se je pročulo, da će „Matica Hrvatska“ izdavati „Glas“, javilo toliko snažnih glasova za reakcijom, i to baš od mlađih književnika, tako da bi jedva cijeli prvi broj „Glasa Matice Hrvatske“ dostajao, da njihovu vapaju i orgočenju dademo oduška. Sve ove molimo, da nas izvine, što im već u ova prva dva broja ne mogosmo udovoljiti.

„*Glas Matice Hrvatske*“ bit će prosvjetna i književnokritička revija, pa prema tomu ne će priopćivati beletrističkih, a ni specijalno naučnih radova. Naš časopis imat će zadaću, da obaveješće o prosvjetnom radu i nastojanju, da ga prosudjuje i da potiče.

No glavna će zadaća biti „Glasu Matice Hrvatske“, da književnicima hrvatskim, a onda članovima, osobito povjerenicima omogući što tješnji dodir i saobraćaj s „Maticom Hrvatskom“. To osobito vrijedi za povjerenike, jer dosadašnji način u promijenjenim prilikama nipošto nije za uspjeh „Matičina“ nastojanja dovoljan.

„*Mladi u hrvatskoj književnosti*.“ Pisa ovoga našega „priloga povjesti novovjeke književnosti“ nikako nismo mogli uvjeriti, da na pucnjavu s protivničke strane nije potrebno uzvraćati. Povrh toga, kad smo pročitali stvar, držali smo za svoju dužnost, da ustupimo mjesto tomu životu odjeku, što su ga u mlađa književnika izazvale naše književne prilike; grehota bi bila, mišljasmo, taj glas zatomiti Molim zato čtaoce, da ovaj prilog prime onako, kako ga dajemo; neka ga nipošto ne smatraju ni obronom, a kamo li navalom sa strane „Matica Hrvatske“, već onim, što jest: odjekom u duši ojadjena književnika i zbilja prilogom poznavanju naših književnih prilika.

Glavna skupština „M. H.“ za god. 1904. obdržavala se je dne 17. prosinca 1905. u dvorani glazbenog zavoda. U nazočnosti 81 skupštinsara otvorio je skupštinu predsjednik „M. H.“, sveuč. prof. dr. Gjuro Arnold, besjedom, koju donašamo u današnjem broju. Tajnički i blagajnički izvještaj donijet će u slijedećem broju, isto tako i ostali tečaj skupštine. Kad obnove odbora izabran je za slijedeće trogodište ponovno dosadašnji predsjednik i svi istupajući odbornici; na mjesto pok. V. Novaka izabran je prof. dr. Nikola Andrić, koji se time opet vraća u „Maticu“.

Sveza „Matica Hrvatska“ s „Maticom Slovenskom“. — Odbor „Matica Hrvatske“ odlučio je u sjednici dne 18. siječnja o. g., da će medju redovnim izdanjima za godinu 1906. izdati Slovensku antologiju u slovenskom izvorniku s hrvatskim pisanim uvodom o slovenskom pjesništvu i

pjesnicima. — Isti dan stvorio je odbor „Matica Slovenske“ slični zaključak, koji dalje priopćujemo.

Više o toj radostnoj pojavi progovorit ćemo u dojdećem broju.

Knjige „Matica Hrvatske“ za godinu 1906. već su sve do jedne napisane, samo odbor nije još za sve rukopise, koji su u programu za ovu godinu, odlučio, koje će izdati. U programu su ova djela:

1. Dr. Albert Bazala: Povjest filozofije. I.
2. Vj. Klaić: Povjest i prosvjetno djelovanje pavlinskoga samostana u Lepoglavi.
3. Stjepan Radić: Današnja financijalna znanost.
4. Dr. V. Lozovina: Povjest talijanske književnosti.
5. Slovenska antologija (u slovenskom izvorniku) s uvodom o slovenskom pjesništvu i slovenskim pjesnicima. (Za uvod je umoljen, da ga napiše, prof. dr. Fr. Ilešić.)
6. V. Novak: (Posljednja njegova pripovijest, u rukopisu bez naslova.)
7. Ilija Ujević: Dokonice.
8. „Hrvatsko Kolo.“ II. (Svi rukopisi još nisu stigli, jer traju natječaji.)
9. A. Mickiewicz: Izabrane pjesme (u prijevodu Is. Velikanovića. Rukopis još nije u „Matici“).
10. M. Gorkij: Izabrane pripovijesti (u prijevodu A. Korićića).
11. I. Turgenev: Dim (u prijevodu M. Divkovića).
- „Mala Knjižnica“:
12. Scheunier: Uredba svemira (u prijevodu dra. O. Kučere; tiskano).
13. Dr. M. Šenoa: Zemljopis Hrvatske.

Do sada je odbor odlučio, da se imadu u tisak za godinu 1906. dati djela pod broj 1 (Bazala), 6. (Novak) i 10. (Gorkij). O ostalima se ne može konačno odlučiti, dok sva ne budu ocijenjena, osobito ona, koja se natječe. Osim ovih djela ima „Matica“ još 18 rukopisa, od kojih bi se polovica mogla upotrijebiti.

Natječajne radnje za zakladne „Matičine“ nagrade za godinu 1905.

- I. Za nagradu iz zakl. I. N. grofa Draškovića stigle su odboru „Matica Hrvatske“ ove radnje:
1. Ljubomir Babić: „Za materinsku riječ“.
2. Stjepan Radić: Današnja financijalna znanost.
- II. Za nagradu iz zakl. Aleksandra pl. Vučića:
1. Lj. Babić: „Za materinsku riječ“.
2. (bezimena): Najnovija hrvatska povjest (1780—1883).
3. (bezimena): Povjest Hrvatske 1557—1596.
- III. Za nagradu iz zakl. Dušana Kotura: „Abisag Sunemka“. Kraljevska tragedija u 5 činova.
- IV. Bez naznačenja, za koju se nagradu natječe, stigla je radnja pod naslovom „U valovima života“ (s motom: „Na ruševinama moje sreće itd.“).

Sve su ove radnje u sjednici dne 18. siječnja o. g. predložene odboru i predane pojedinim recenzentima.

Književni i umjetnostni natječaji. Odbor „Matica Hrvatske“ raspisuje ovim iz godišnjega prihoda „Matica Hrvatske“ slijedeće nagrade:

- I. Jednu nagradu od 300 K za beletrističku radnju od 16—32 str. u formatu „Hrv. Kola“.
- II. Jednu nagradu od 200 K za beletrističku radnju od 4—16 str. istoga formata.
- III. Jednu nagradu od 200 K za poučnu radnju od 8—16 str. istoga formata.
- IV. Jednu nagradu od 300 K za sliku (nacrt) ili vađarsku radnju po volji.

Nagradjene radnje objelodanit će se u II. knjizi „Hrv. Kola“ te će se povrh nagrade honorirati stranica po 5 (pet) Kruna poučne, po 6 (šest) Kruna beletrističke

radnje, a reprodukcije tvornih umjetnina sa 30 (trideset) Kruna po komadu. Jednako će se honorirati one ne-nagradjene radnje, koje odbor primi za „H. K.“

Prva (I.) nagrada namijenjena je *isključivo* onim književnicima, koji do sada *nisu* za „Maticu“ radili.

Od svih natječaja izključeni su odbornici „Matice Hrvatske“.

Natjecanje traje do 1. svibnja 1906. Do toga roka mogu se radnje pod pravim imenom, pod pseudonymom, ili anonymno, kako je koga volja, poslati upravi „Matice Hrvatske“ u Zagrebu.

Iz sjednice zajedn. odbora „M. H.“

U Zagrebu dne 1. veljače 1906.

Odbor „Matice Hrvatske“.

O proslavi šezdesetgodišnjice Fr. Markovića čestitala je svečara uprava „M. H.“ ovim pismom:

„Uprava „Matice Hrvatske“ raduje se od srca, što Vam Hrvatsko književničko društvo pripravlja u počast akademiju, da njom iskaže počast slavom ovjenčanomu pjesniku i učenjaku hrvatskomu; samo žali, što poradi poznatih prilika ne može nego tek duhom prisustvovati ovoj slavi. Matica će hrvatska međutim živo nastojati, da Vam se prvič na svoj način i kao književniku i kao mnogogodišnjemu podpredsjedniku „Matice Hrvatske“ oduži.

Nadajući se, da će eventualno izbijanje „Matičnih“ odbornika jedino navedenim razlozima tumačiti, molimo Vas, da nas i nadalje smatratre svojim iskrenim štovateljima, koji Vam vazda i ovaj put oduševljeno kliču: Živjeli na mnoga ljeta!“

Na ovu čestitku stigao je od g. prof. dra. Fr. pl. Markovića upravi „Matice Hrvatske“ ovaj odgovor:

„Za odličnu čestitku slavne uprave povodom moje šezdesete godišnjice zahvaljujem svom dušom, koja se harno odaziva i velikoj počasti i dobrim željam Matičine uprave i tihome načinu nijehova očitovanja.

U jednakoj tišini, kod pisačega stola, želim, da se u nastajnih godinah odužujem slavnoj Matici, pa će mi sretan biti čas, kadno budem mogao pristupiti Matici i reći: „Evo, radio sam, pribrao sam i po cvetu i po bijelu svetu“ nješto „meda, ne jeda“, i nudim u košnicu Matice. Živjela majka Matica i majka domovina!

U Zagrebu 17. XII. 1905.“

O pedesetgodišnjici Jovana Hranilovića pozdravila je svečara „Matice Hrvatske“ ovim brzojavom:

„Proslavi Vaše pedesetgodišnjice života i tridesetgodišnjice književničkovanja i pjesnikovanja pridružuje se radostno i odbor „Matice Hrvatske“ kličući pjesniku „Zumberačkih elegija“: Živio mnoga ljeta. Predsjednik Arnold“

Na ovaj pozdrav stiglo je „Matici“ od g. Jovana Hranilovića ovo pismo:

„Scieneći se visoko počašćenim brzojavnim pozdravom „Matice Hrvatske“ o proslavi petdesetgodišnjice moga života i tridesetgodišnjice moga skromnog književnog rada, najtoplje se zahvaljujem i slavnomu odboru i dičnomu predsjedničtvu. Uvick sam s najvećom ljubavlju pratio rad dične naše Matice, pak se od svega srca radujem njenom sve većem napredku uza sve ne-prilike, s kojima joj se je boriti. Neka dragi Bog uzme u zaštitu to mezmisce našeg naroda, neka ne da, da razorni duh vremena naškodi tomu dragomu amanetu preporodnog našeg doba!

U Novom Sadu, dne 30. XII. 1905.“

Društvo Hrvatskih Književnika.

Govor Lj. Babića-Gjalskoga u ovogodišnjoj skupštini Društva Hrvatskih Književnika. — Pošto je govornik kao potpredsjednik mjesto bolešču zapriječena predsjednika dra. Stj. pl. Miletića otvorio skupštinu, umoli ju, neka mu dozvoli, da iznese „nekoje misli i želje, što mi“, reče, „dušu ispunjuju, kad razmišljam o našoj književnosti i

njezinim prilikama. Nadam se“, nastavi, „unaprijed toj dozvoli vašoj, jer kao mnogogodišnji trudbenik i radnik u vrtu hrvatske knjige, ja sam uvijek i uvijek s ljubavlju služio toj knjizi — i vazda nosio u duši želju, da napreduje hrvatska knjiga, zaboravljajući u toj službi sasvim na sebe i na svoje interese. I nije me od ove odanosti odvraćao ni ma kakav napadaj, ni ma kakove uvrede, nisu mi odanost osljabiljivale ni ma koje uskrate podpiranja, ni ma kakova nepriznavanja, zapostavljanja i protivnosti sa strane domaćih pozvanih faktora, — nije me dapaće od te ljubavi k hrvatskoj knjizi i njezinoj zadači oteo niti progon narodnog neprijatelja, u čijoj je ruci bila moja egzistencija! Toj odanosti za hrvatsku knjigu dovoljna je bila moja ljubav k njoj, potkrijepljena priznanjem širokih slojeva naroda i priznanjem izvan domovine. — Ja to ne ističem iz ličnih kojih razloga, nego ističem u svrhu, da se vidi i znade, kako i ovo, što ću ovdje kazati, izlazi samo iz ljubavi za hrvatsku knjigu, to pastorče u našem narodnom životu, a opet — glavni temelj i glavnu polugu toga narodnog života.

Razmišljajući dakle o toj toliko važnoj strani naše narodne egzistencije ... dolazi mi pred dušu najprije i najintenzivnije spoznaja potrebe kulturnog jedinstva medju Jugoslavenima. Ovo jedinstvo upravo je conditio sine qua non želji i nastojanju, da razvijemo knjigu u materinskoj riječi, da osiguramo kulturni život toj materinskoj riječi — po tome, da osiguramo i svoj narodni individualitet — a dalje takodjer, da po tom osiguramo sebi i samo sebi svoju rođenu grudu i njezine plodove! Nije to tek misao od jučer. Sasvim davno trepti i žari ta velebna spoznaja u svim prosvijećenim duhovima našega slavenskoga juga. Besmrtni velikan-pjesnik Gundulić malo ne prije tri vijeka već uzdizao je svojim stihom slavu toj spoznaji. Veliki hrvatski probuditel Gaj u toj je spoznaji našao svu svoju snagu i pod ilirski barjak zvao svu slavensku braću na jugu. A Strosmajer, ova inkarnacija naših narodnih ciljeva, narodnih želja dužnosti — zanosno preuzima iz ruku pokretača narodnog pokreta godine 1848. barjak jugoslavenski, da pod žarom velike, jedino spasonosne ideje istom ljubavi i istom dobrotom dariva i Hrvate i Srbe i Bugare i Slovence — pak osnova prvu akademiju znanosti za slavenski jug — i prvo sveučilište. Isto veliki narodni srpski apostol, Vuk Karadžić, sa svojom izrekom: Srbi svi i svuda, — izrazio je istinu, što leži u spoznaji jedinstva jugoslavenskog i slijedio je glas ljubavi, što ju je za veliku istinu jedinstva imao, — pak samo časovita zaslijepljenosť može mu gornji usklik u grijeh upisati, kao što se takodjer ne smije niti može za grijeh uzeti tvrdnja Kvaternikova i Starčevićeva, kad su gledali i vidjeli od noričkih Alpa do pred vrata Carigrada samo Hrvate. I ova tvrdnja samo je iskaz plemenite spoznaje, da smo jedno i isto — pak stoga ih ne smije slijediti ni ma čija osuda — ni ma čija mržnja sa strana jugoslavenskih.

Odavna je dakle medju nama spoznaja našeg narodnog jedinstva. No nesretne prilike, nastale dugovječnom najžalosnijom prošlošću, nisu dopustile niti Gundulićevu slavinstu, ni Gajevu ilirstvu, ni Karadžićevu svesrpstvu — a ni Starčevićevu svehrvatstvu, da potpuno posluže toj spoznaji jedinstva, da pribave pobedu velikoj prirodnjoj istini, da smo jedni i isti. Gundulićevu slavinstu tek je moglo obraniti Dalmatinje-Slavene od talijanske najezdje, — Gajev ilirizam i Starčevićevu svehrvatstvo samo prikupiše razdrobljene i rastrgane Hrvate, a Karadžićevu svesrpstvo složilo je jedino raštrkane Srbe.

Ali tim neuspjehom niti je dokazana neopravdanost nastojanja oko tog jedinstva, niti je još manje uzdrmana istina, da smo po prirodi jedni i isti, a najmanje je otklonjena skrajnja potreba, da to jedinstvo na kulturnom polju izvedemo. Već sam gore kazao, da je ovo jedinstvo conditio sine qua non našeg narodnog opstajanja. Ista nužda — ta velika pogibelj, što nam prijeti, nalaže nam da se ne zadržavamo kod rješavanja problema o jednom i skupnom narodnom imenu. Pustimo si sva četiri imena

— ta svima su nam draga — pak bez obzira na ta četiri imena — na četiri grupe — radimo i nastojmo, da stvorimo jedno snažno tijelo, čvrstim vezama organizovano, — u mjesto današnjih četiriju slabih torza! Samo ovakim većim i jačim narodno-kulturnim organizmom možemo odoljeti silnoj i moćnoj navalni i poplavi ... A ta navalna — ta poplava dolazi od dviju moćnih sasvim nam susjednih stranih kultura ... Sa sjevera poplavljaju nas njemačka knjiga, a sa zapada talijanska. Ne zatvarajmo oči pred pogibelju i pred neminovnim rezultatom propasti, ako pustimo, kako je dosada ... U današnjim našim prilikama mogli bi i svoga Šekspira i Goethea i Turgenjeva ... roditi — pa ipak ne bi time za ojačanje naše književnosti mnogo postigli. Malena područja njihovog čitateljstva nisu u stanju, da bi po njima učinila ono, što učine veliki narodi. (Svršit će se.)

„*Savremenik*“. Društvo hrvatskih književnika počelo je godinom 1906. izdavati *mjesecnik* pod ovim naslovom, no kako Društvo po dosadašnjim pravilima ne može izdavati ni časopisa, ni knjigā, nazvan je *mjesecnik „ljetopisom“*.

Prva dva sveska donose ove radnje: I sv. S. Ks. *Gjalski*, Ples u „Narodnom Domu“ (iz djela „Za materinsku riječ“); *Gj. Surmin*, U spomen fra Grga Martića; *M. Begović*, Dvorovi mog života (Pjesme iz „Knjige Sunca“); *I. Kosor*, Miloš i Srebrna; *B. Liviadić*, Vjenceslav Novak; *M. Špicer*, Umjetnost i stidljivost; *Dr. K. Horvat*, Pjesni duhovne B. Kašića; *Dr. F. D. Marušić* (Druniš), Naše tugovanje; *V. da Filicaia*, Janu Sobieskomu (prijevod pjesme s bilješkom od dra. V. Lovozoline); *M. Lisičar*, Život i ljudi (critica); *Zofka Kveder-Jelovškova*, Crna noć; *Ivan Kozarac*, Susret s prošlošću (pjesma); *A. G. Matoš*, Solo varijacije; *Dr. R. Horvat*, Hrvatska istoriografija 1900 - 1904 (popis radnja). — Književnost. — Bilješke. — Društveni rad. — II. sv. *Branko Vodnik*, Franjo Marković; *M. Ogrizović*, Sujet; *Iv. Krnic*, Bernard Schaw kao dramatičar; *Dr. M. Domanić*, Život (pjesma); *M. Sabić*, Svetludski barjak (pjesma iz zbornika „San i Java“); *Božo Lovrić*, Impromptu (pjesma); *Kršnjava*, Dante i njegov prijatelj Jevrej Manoëlo; *Andr. Milčinović*, Jutra; *D. Gruber*, Zavjera protiv Dubrovnika. — Književnost. — Bilješke. — Kazalište.

Mi ćemo se na ove radnje osvrnuti, a već u ova dva broja „Glasa“ bilježimo i odbijamo najkrupnije navale na „Maticu Hrvatsku“. Ove navale u ljetopisu Društva hrvatskih književnika nikako ne potvrđuju tvrdnje podpredsjednika toga poštovanoga Društva: da ono nije sudjelovalo i da ne sudjeluje u sporu većine knjiženika s „Maticom Hrvatskom“.

Matica Slovenska.

Knjige „Matica Slovenske“ za godinu 1905.: 1. Zbornik znanstvenih i poučnih spisov. VII. (Dr. Fr. Ilešič: Korepondenca dr. Jos. Muršca. — Dr. Janko Šlebinger: Slovenska bibliografija). — 2. Dr. Franc Simončič: Slovenska bibliografija III. sv. I. del: Knjige (1550 - 1900). — 3. Slovenske narodne pesmi. 4. snopič. (Ur. Dr. K. Štrekelj). — 4. Dr. Jos. Vošnjak: Spomini. I. — 5. Anton Knezova knjižica. XII. (Ivan Cankar: Potepuh Marko in kralj Matijaž. — Isti: V mesečini. — Jos. Kostanjevec: Brez zadnjega poglavja.) — 6. W. Shakespeare; Beneški trgovec, poslovenil Oton Zupančič. (Prevodi iz svetovne književnosti. II.)

Sveza Matice slovenske s hrvatskom. — „Matica Slovenska“ upravila je dne 25. siječnja 1906. na „Maticu Hrvatsku“ ovaj dopis:

„Odbor „Slovenske Matice“ je v svoji 141. seji dne 18. t. m. po nasvetu knjižnega odseka sprejel sledeći predlog:

„Slovenska Matica“ izda na svoje troške vsako leto med svojimi publikacijami (torej za vse svoje društvenike) po eno slovensko knjigo“.

To se daje slavnemu predsedništvu v prijazno vedenost in eventualno uvaženje kot odgovor na cenjeni ondotnji dopis z dne 29. malega srpanja lani“.

Hrvatsko Kazalište.

Honorari hrvatskih dramatičara. Češko književničko društvo „Maj“ normiralo je takse, kojima bi praško „Narodno Divadlo“ imalo honorirati češka izvorna djela. Za premijeru veće originalne drame traže 400 K, za reprizu 200 K, a za sve ostale predstave po 7% od cijekupnog dobitka. Za premijeru velike opere traže 600 K, za reprizu 300 K, a za sve ostale predstave po 9%.

Ove su brojke vrlo zanimive, te same sobom nameću uporedbu s honorarima naših dramatičara, koji su prema svojoj osnovnoj nagradi kud i kamo *bolje plaćeni* nego češki, makar 7% kasnijih tantijema u znatno većem praškom kazalištu (uz jamačno češće repreze) nadmašivalo hrvatske honorare. U ovoj stvari naime ne valja smetnuti s umu, da je i češki narod i češka literatura mnogo jača od naše.

Naši dramatičari dobivaju redovno 50% od prihoda prvih dviju predstava, a od narednih još po 10% tantijemā. Tako je primjerice g. Gjuro Prejac za dramatizaciju Šenoinog romana „Seljačka buna“ dobio 931 K 49 f, što bi sa 10% tantijema od treće predstave (61 K 31 f) iznosilo gotovo okruglih tisuću kruna. Budući pak da će se „Seljačka buna“ pouzdano održati na repertoaru kao lijepo i dobro pisano pučko djelo, koje će se svake sezone moći barem jedanput ili dvaput davati, to će dramatizator imati neku stalnu — „godišnju rentu“, pa makar ona i ne bila bog zna kolika, al tek je renta, pa možemo hvaliti boga, da smo već i do toga došli.

Nego, primio sam se pera, da u istoj stvari nabacim jedno konkretnije pitanje, koje zasijeca, koliko i u interes svakog pojedinog dramatičara, toliko i u interes kazališta.

Meni se čini, da se sa ono 50%, što ih dobivaju domaći naši pisci od čitavog prihoda prvih dviju predstava, u većini slučajeva čini velika nepravda kazališnoj blagajni, a moglo bi čak služiti i nesolidnom razvitku same dramske književnosti. Evo zašto. Moglo bi se naći (a možda se već i našlo) literarnih spekulanta, koji bi — samo da izvuku što veći šiċar — sjeli, te napisali kakvu nedostojnu lakrdiju, koja bi već svojim vašarskim naslovom mogla dvaput dupkom napuniti kuću. Treći put se možda djelo ne bi smjelo više ni davati. Pisac bi svoju hiljadarku turnuo u džep i oftičukao asfaltom u grad, a moralni i finansijski manjak dobrostivo prepustio — kazališnoj upravi. Koliko puta se već dešavalо, da je uprava sa silnim troškom opremila domaći komad (ta „historijske“ drame na dnevnom su redu), tako da sa ono 50 postotaka, što *njoj* prepuštaju pisci, ni izdaleka ne može podmiriti ni najglavnijih izdataka, što ih je ona uložila u samu inscenaciju. Do treće predstave, kako rekosmo, često ne dolazi. Facit? Da kazalište s većinom domaćih drama štetuje. Ima ih doduše, koji kažu: pa kazalište je tu, da potpomaže hrvatske pisce Dobro, dobro! Ali, recimo, da se hrvatska dramatika i u napredak stane ovako blagoslovno razvijati kao što se faktično razvija, pa da se mjesto deset uzme donositi na pozornicu svake godine po dvadeset domaćih noviteta. Šta onda? Hram hrvatske dramatike morao bi financijalno nazadovati u istom razmjeru, u kojem domaća produkcija uzme napredovati. Došao bi na najveću žalost samih dramatičara — na bubanj, ili bi se krivnjom upravo hrvatskih pisaca vječito borio s novčanim kalamitetima.

Već se iz ovih fakata vidi, da u ovoj stvari nešto nije zdravo ili barem nije pravedno.

Evo me s prijedlogom.

Neka se uredi dogovorno s piscima, da svaki hrvatski dramatičar dobiva *uvijek*, od prve do posljednje predstave svoga djela — po 20 do 25% čistog dobitka.

Time će jednim udarcem biti povoljno riješeno ovo pitanje za obje stranke. *Dobar* pisac bit će još *bolje*

honoriran nego dosada, a lošiji dobit će primjerenu nagradu za svoj posao. Upravi pak narodnog kazališta neće se moći *ni sa koje strane* prigovoriti, da bolje honorira slabije pisce nego što njihova djela zaslužuju.

Da će uspjelije drame zaista biti bolje honorirane nego dosad, evo konkretnog primjera. Dramatizator „Zlatarova zlata“ dobio je dosad na tantiemama 1942 K 40 f, jer je imao od prve dvije predstave po 50%, a od ostalih 10%. Da mu je ugovor složen po 25% za sve predstave, dosad bi mu tantieme nadmašile svotu od 2500 K.

Istina, da će u ovom slučaju kazališna uprava proći kračih rukava, ali ne valja zaboraviti, da će se uprava po ovim novim ugovorima lakše odlučivati na česću i bolju opremu i davanje domaćih stvari, jer joj ne će vječito stajati za vratom bojazan, da previše ulaže u stvari, koje joj i tako rijetko kada donose doličan prihod, da uzmognе udovoljavati najprečim potrebljama, te uložene investicije i dnevne troškove podmirivati.

Dakako, da bi se i ovdje kao u svim ljudskim poslovima imala provesti jedna ufinjena i pravedna dinstinkcija. Djela od *najviše* literarne vrijednosti — a la „Dubrovačka trilogija“ od Ive Vojnovića — ne bi bila dostojno honorirana ni sa 50, a kamo li sa 25 postotaka. Ove stvari naprosto malen narod i *jedino* kazalište ne može naplatiti onako, kako zaslužuju. U tom bi upravi kazališnoj stajale nevezane ruke, da po svojoj mogućnosti honorira i opremi djelo što bolje, ne obazirući se na blagajnički iskaz, koji je kod velikih literarnih djela redovno mršaviji nego kod najneliterarnijih.

Ja mislim, da se ovom mom prijedlogu nitko iz književničkih krugova ne će moći pravedno oduprijeti, a mislim, da ni zemaljska vlada ne bi bila nesklona uređenju ovoga pitanja na izloženoj osnovi. *dr. A.*

„Seljačka buna“ od Gj. Prejca. Posljednjih je dana mjeseca siječnja prikazivana dramatizacija Šenoina romana „Seljačka buna“ od Gjure Prejca, marnoga člana našega kazališta, s osobitim uspjehom. Nije bila lagana stvar primiti se te dramatizacije. Redovno romani, a osobito historijski romani obiluju tako velikim sadržajem i činom, toliko licu utječe u glavnu radnju, tako mnogo epizoda i nuzgrednih lica upotpunjuje karakteristiku vremena i ljudi, da dramatizator treba da bude vrlo delikatan u izboru onoga materijala, koji će staviti u dramu. „Juste — milieu“ u tom je slučaju od velike važnosti — a baš je i teško pogoditi sve potrebno — a da se drama ne otegne, i eliminirati sve nepotrebno, a da koješta ne ostane nejasno. Sloboda romanopisca, kome stoji na potpunu dispoziciju i vrijeme i mjesto, kod dramatizatora znatno se smanjuje. Karakteristiku pojedinih lica podaje romanopisac sam, on će za čas prikazati čitav život svoga junaka — dok dramatik mora nastojati, kako će se jasna i cijela karakteristika izviti iz djela i iz riječi junakovih.

Ti okovi, koji vežu dramatizatora, nijesu jedini. Na mjesto opisa najrazličitijih dogadjaja, u kojima fantazija romanicera ima tek vrlo daleke granice, dramatizatoru su se one vrlo stegnule. Mjesto toga dolaze riječi — za pravo dialog. Monolog se danas podnosi samo u vezanom slogu pa tako i refleksivni dio treba da bude dialogom obradjen. Tu dramatizator ne smije više da prekraja, tu on mora da stvara.

I sve je te pogibeljne pličine i badove g. Prejac sretno prebrodio. Prigovaralo se, da je drama izšla preduga. Valja međutim uzeti na um, koliki je to materijal spremlijen u ono devet slika — i to materijal uvijek potreban za razumijevanje slijedećih prizora. Nisu nepotrebni dialozi raširili drame, nema epizoda, koje ne utječu u radnju, — ali je sama radnja po sebi takо opsežna i po naravi svojoj apsolutno vezana na dulje vrijeme. A opet je „Seljačka buna“ vrlo prilična za dramatizaciju, jer dva protivna elementa, objesno plemstvo i nevoljno seljaštvo, nalaze toliko dodirnih točaka, da i ona dva tri prizora, u kojima ili samo seljak ili samo

plemič sam stoji, ipak ingeriraju u zajedničku radnju. Tahi se ne bavi politikom onoga vremena, jer to ne bi moglo nikako utjecati u njegov konflikt sa seljacima. Neke su epizode, koje ne utječu u radnju, izostavljene — al u romanu imaju posve zgodno mjesto. Mnoge je stvari dramatizator na svoju ruku iskrenuo i drukčije poredao — dašto samo na korist drame. Prva dva čina ipak pokazuju, da je drama sastavljena po romanu. Istina je, za veliku je radnju potrebna i veća ekspozicija — i zato za pravo drama počinje tek u posljednjim prizorima drugoga čina. Najdramatičnija je svakako prva slika trećega čina — pred kapelom i pretposljednja slika — u kapeli. Tu ima nekoliko prizora, koji vrlo potresno djeluju: dolazak Gjurin i Janin, i prizor na crkvenim vratima. Pretposljednja slika gotovo je prepuna radnje: smrt Mogaićeva, smrt Drmačićeva, poraz Gregorićev, zakletva, poraz i uhičenje Gupčeve, sve to djeluje jedno za drugim. Tih prizori Nožine pred oltarom i Jane nad tijelom još se jače ističu od onih jakih pučkih scena. Posljednja slika donosi sa sobom dva kontrasta: najživljiji dio radnje — smrt Tahovu i epski referat o smrti Gupčevu. Tu su živci slušateljevi napeti do skrajnosti. Ovo je napokon u historijskoj — pače nešta romantičnoj drami svakako bolje, nego da radnja — a prema tome i interes publike prema koncu jenja.

S velikim zanimanjem, upravo kolegijalno, primiše naši glumci „Seljačku bunu“ i svatko je učinio sve, što je mogao. Dvije oponentne figure, Taha i Gupca glumili su gg. Boršnik i Rašković. Ni maskom ni igrom svojom nije gospodin Boršnik pokazao intrigana „ex offo“, koji je na svijetu da zlo čini, prilike su ga učinile krvnikom, on brani svoje, pa tako dolazi u neprestane zadjevice, jači je, izaziva otpor i ne misleći, da bi taj mogao prevršiti granice. Motivi su njegovim nedjeljima u prevelikom pouzdanju u svoju tobože neslonivu silu. — Gospodin je Raškoviću u toliko bilo teško, što je tekst nadahnut patriotizmom, pisan visokim stilom — što u pripovijesti ne smeta, jer ondje djeluje sama čitaoceva fantazija. Za to je valjalo govoriti ta mjesta s velikom rezervom, što je gospodin Raškoviću potpuno uspjelo. Drugi su duet stvorili gdjica. Rückova i g. Štefanac. Kako su Tahi i Gubec jako markirane figure, zastupnici sprotinjih principa u drami, tako je ovo dvoje nekud posve pasivno prema glavnoj radnji. Sudbina Janina gotovo je posljednji povod ustanka, te se javlja neposredno prije same zavjere. Zato i Mogaić postaje tragičan tek poslije trećega čina, dispozicija je onda dosta teška, jer na nj dјeluju dva jaka motiva: jedan od prije — isti, koji vodi Gupca i druge seljake, a drugi: želja za osvetom rad Janini sudbine. Ta je dva momenta g. Štefanac vrlo lijepo markirao, baš kao i dvije svoje najjače scene: navalu na Bošnjaka i smrt. Janina je uloga dvovrsna, ona je najjača realna veza u radnji između Taha i seljaka. Tri scene sa Tahom, pripovijest o Arlandovoj Dori, konac trećega čina i smrt Tahova jedne su vrsti, dok ljubav prema Mogaiću, ludilo i plać nad Mogaićevim truplom spadaju u drugu vrstu. I scene sa Tahom i seljačke scene vrlo su teške, pa treba mnogo rutine i mnogo tankočutnosti, da prikazivač u svim tim scenama ne prevrši i da se iz skrajne tragike ne izlegne tuj i tamo po koja komična. Gdjica, je Rückova svoju delikatnu zadaču briljantno riješila. To se osobito tiče prizora u ludilu. Kalimirajući elemenat med ražešćenim seljacima figura je popa Babića, koju je g. Dimitrijević mirno do kraja proveo, — možda i premirno u pripovijesti o Gupčevu smrti. Osobito se istaknuo g. Gerašić u ulozi Drmačića. Oštra karakteristika seljačkoga intrigana posve mu je uspjela — a i drugi nosioci manjih epizodnih rola uložile sve sile, da „Seljačka buna“ izadje čim dostojnije pred publiku. Gdje je Dimitrijević prikazala vrlo vjerno laskivu i prevrtljivu Loličku, samo bi bilo zanimljivo znati, kako „Vespera siciliana“ ili „Cavaleria rusticana“ dolaze u Gornju Stubicu a toaleta gdje. Dimitrijević bila je posve umjesna, specijalno treba spomenuti prizor u mlinu i pred kapelom. —a.

Stota godišnjica Gajeva i Vrazova rođenja (1909. i 1910.).

Iz Ljubljane se potaknula misao, da se ove dvije narodne proslave spoje te da ih uzmu u ruke obadvije naše „Matic“ hrvatska i slovenska. Među odbornicima i u upravi „Matice Hrvatske“ iznesena je na to misao, da bi se tom zgodom imao velikim nizom narodnih svezanosti proslaviti naš narodni preporod, uspjeh narodne naše novije književnosti i učvrstiti hrvatsko-slovensko bratstvo. U tu svrhu bilo bi najzgodnije, da se priredi *književna i narodopisna izložba*. — O ovoj velevažnoj stvari, koja bi nas sve mogla podići, složiti i podati nam odusjevljenja i snage za dalji rad, mi čemo u budućim brojevima „Glasa“ opširno raspravlјati.

Na Obranu.

„Spor“ većine književnika s „Maticom Hrvatskom“. Priopćili smo sprijeda, što je o tom „sporu“ kazao potpredsjednik D. H. K., g. Lj. Babić, u svojem govoru na glavnoj skupštini toga Društva, na ime: da je tu D. H. K. nedužno.

Protiv te tvrdnje стоји činjenica, da su se hrvatski književnici, članovi D. H. K., sastajali u prostorijama D. H. K. i tu vijećali o izjavama proti „Matici Hrvatskoj“; što više: sam je govornik, g. Lj. Babić, predsjedao vijećanju jednoga odsjeka u D. H. K., a na dnevnom je redu bila (i u novinama oglašena) i točka: „Matica Hrvatska“.

O tome, što se književnici, članovi jednoga društva, sastaju u svojim prostorijama te vijećaju o prilikama kojega drugoga društva, mnijenja su, to je očito, barem u nas, različna: jedni misle, da je to u redu (barem dok se ne tiče njihova društva), drugi su duboko uvjereni, da to nije nipošto u redu, pa o tom dalje i ne čemo da govorimo. No kako se može poslije ovoga, što smo konstatovali, tvrditi, da Društvo Hrvatskih Književnika nije sudjelovalo u „sporu“ s „Maticom Hrvatskom“, toga nikako ne razumijemo.

Mi pišemo „spor“, jer za spor ne znamo i ne vidimo ga, već vidimo nezadovoljstvo i navale na „Maticu Hrvatsku“. Što bi „uprava“ „M. H.“ imala učiniti, da to nezadovoljstvo i navale prestanu, toga još nije nitko kazao; po svem, što mi znamo, „spor“ bi bio riješen, kad bi današnji upravni odbor „M. H.“ ustupio svoja mesta glavnim nezadovoljnicima. No to ne bi išlo tako lako ni onda, kad bi odbor bio voljan to učiniti, jer tu ima riječ i glavna skupština „M. H.“ — Iznese li tko drugi način za riješenje „spora“, mi čemo to rado priopćiti, jer su navale na „Maticu“ prevršile već svaku mjeru, pa je već zadnji čas, da prestanu. — d —

„Potrošene zaklade“. Čitamo u „Savremeniku“ (1.80 a): „U času, kad se say svijet bori za što veća prava i što veću slobodu, uskraćivati u ovakoj“ („Matičinoj“) „skupštini inteligencije slobodu govora, to je moguće“ (naravski) „samo — kod nas. S time?“ (s čime?) „su u vezi i neke službene izjave. Tako ona, da je zaklada za izdavanje narodnih pjesama potrošena na izdavanje „Vienca“. (Gdje je tu glavna rečenica?) „Dok je „Vienac“ izlazio, nije se nikad o tome govorilo, a danas, kad je „Vienca“ nestalo, kaže se, da je on potrošio jednu zakladu! I nitko nije za to pozvao na odgovornost odbora, koji se u svojim sjednicama 1903. i 1904. godine — dakle i za izlaženja „Vienca“ — bavio pitanjem narodnih pjesama.“

Ne čemo da si razbijamo glavu, je li taj zločin, što je tu otkriven, u svezi sa „što većim pravima“, ili sa „što većom slobodom“ trošenja novaca, već odmah kažemo, da je sve ovo pisanje gola besposlica i ljutito zabađanje, jer niti je „Matica Hrvatska“ imala kakvu „zakladu“ narodnih pjesama, niti je imala, niti je kakova „zaklada“ potrošena, niti je o tom dana kakova službena izjava. Ljudi, koji se ljute, što im nije dano upravljeni „Maticom“, morali bi znati barem to, što su „zaklade“, a što su „nakladnine“, jer bi inače mogli zbilja potrošiti koju zakladu. U „skupštini „Maticе Hrvatske“, dne 17./XII. 1905. izvijestio je tajnik, da su dohodci od „nakladnina“ na-

rodnih pjesama potrošeni na „Vienac“. A je li se o tom kada prije govorilo, to može svatko vidjeti u „Izvještaju Matice Hrvatske“ za godinu 1902. i 1903. na strani 15.

Kad se ovako piše pod uredništvom bivšeg odbornika „Matice Hrvatske“, onda dakako nije čudo, što drugi pišu, kako uprava „Matice Hrvatske“ zgrće novce, mjesto da izdaje knjige, ili kako bi trebalo da „Matica Hrvatska“ plati za jedno djelo „pet, deset tisuća Kruna“, ili da ga nagradi iz dvije, tri zaklade! — d —

„Pokucalo se na vrata Lisičareva, ali on ne prodaje svoje sirotinjske suze Matici ni za skupi novac.“ („Savremenik“, II. 156 b.) — Oni, koji inače prigovaraju upravi „Matice Hrvatske“, da ne traži dodira s književnicima, sad eto prigovaraju, da je kucala njekomu na vrata. Da je i kucala, ne bi to bio nikakav grijeh; ali nije kucala, nego je kucao g. Lisičar, što opet nije grijeh. No grijeh je, što je gosp. Lisičar kucao, a njegov prijatelji mogu ovako pisati, — dok on šuti veleći, da, „Boga mi“, nije ni čitao. Jest, g. Lisičar došao je nedavno u ured k tajniku „Matice Hrvatske“ i priopćio mu, da bi „Matici“ dao svoje neke stvari. Tajnik ga odmah upita: „Kako to, da Vi dolazite k „Matici“ — iz drugoga tabora?“ — Što je na to odgovorio, neka za sada ostane među nama. Upitao je za honorar, predujam. S odgovorom je bio prezadovoljan sudeći po uskljcima i kretnjama. Rastadosmo se s time, da će za mjesec dana donijeti svoje crtice, što li. Kad je izашlo ono u „Savremeniku“ o kucanju na *njegova* vrata, sretoh se snjim u ilici, pristupih k njemu i upitah ga: Čujete, kako to? — A on bijesan, ljuti se, priopovijeda, govori o intrigama — i tako dalje... Bude li potreba, reći će i ostalo.

Uz put i ovo: Više se na „Maticu“, da slabo plača, da bi trebalo povisiti honorare. A sad najedanput Lisičar „ne prodaje svoje sirotinjske suze „Matici“ ni za skupi novac“!

Dr. A. Radic.

Je li to literarno pristojno? U II. svesku „Savremenika“, ljetopisa Društva hrvatskih književnika, piše gosp. — r — o govoru predsjednika „Matice Hrvatske“. Spominjući gosp. Kosora (156 b) veli gosp. — r — da je to onaj književnik, što ga je još pred godinu dana Matičin odbornik ironično nazivao „nekim“. Gosp. — r — napisao je ovim riječima *neistinu*, a napisao je tu neistinu znajući, da je neistina, i *hoteći* je napisati kao neistinu. To je jedna od onih neistina, što su se u našoj štampiširile u povodu mojega govora u konferenciji „Matice Hrvatske“ 13. studenoga 1904. o „Zadaći književnosti“, a mogle su se srići onim novinama, koje nijesu htjele priopćiti mojega govora. U tom govoru govorio sam o poznatoj rezoluciji nekih književnika, kojom oni, otklanjaju jednostranu izjavu gospodina predsjednika „Matice Hrvatske“ — — — Govorio sam o *nekim* književnicima, jer tu rezoluciju nijesu potpisali *svi* književnici. Istečući neprestano riječ *neki* navodnim znakovima („neki“) sugerirali su protivnici javnomu mnjenju, da govorim o književnicima, koji su potpisali rezoluciju, s preziranjem kao o „nekih“ književnicima. Iz teksta mojega govora, koji je štampan u izvještaju „Matice Hrvatske“ za upravnu godinu 1902. i 1903. (str. 111—120), svatko može vidjeti, da ja nigdje ne govorim o „nekom“ Kosoru ironično, jer uopće ni o jednom književniku ne govorim kao o „nekom“ književniku. Na izvanrednoj glavnoj skupštini „Matice Hrvatske“ dne 29. siječnja 1905., gdje sam osvjetljivao metodu svojih kritičara, ispravljam i ovu neistinu, kako se to vidi iz štampanoga zapisnika na str. 38, gdje velim i ove riječi: „Kako daleko može doći ovaka sugestija, vidi se najbolje iz toga, što i moj prijatelj Šurmin u „Lovoru“ piše o „nekim“ književnicima, a to ne mogu drukčije protumačiti nego uzimajući, da je i on podlegao ovoj sugestiji“.

Dakle g. — r — napisao je neistinu *hoteći i znajući*, da neistinu piše, jer će mi se svakako dopustiti opravdana supozicija, da je g. — r — kojemu je foliko do napretka „Matice Hrvatske“, da rad njezin podvrgava svojoj kritici, čitao izvještaje o radu „Matice Hrvatske“.

Medutim meni ne bi bilo ništa čudnovato, da gosp. kritičar Savremenikov nije ni čitao izvještaja Matičinih, jer bi to bilo posve u skladu s njegovim kritičarskim postupanjem, kad piše kritiku o govoru predsjednika dra. Arnolda, a govora toga nije slušao, jer ga nije bilo na skupštini medju neknjiževnicima, kad je on književnik, a nije ga ni mogao citati, jer još nije ni štampan! To bi bilo upravo u lijepom skladu s metodom gosp. — r., koji se od čuda kameni, da bi netko mogao ironički nazvati „nekim“ književnikom Kosora, a isti sastavak, u kojem se o tom govoru, nije drugo nego upravo nepristojno ironiziranje profesora filozofije i književnika Arnolda. Dakle Arnold se smije ironizirati, a Kosor se ne bi smio! Medutim ovo ironiziranje nije samo nepristojno, nego u svojoj uzvišenoj poziv prema poznatoj francuskoj rečenici izlazi upravo smješno, ako pomislimo, da gosp. — r sa svoje visine govorí o gosp. Arnoldu kao „neestetičaru“, dok on sebe svakako drži estetikom i zvanim sudijom u estetičkim pitanjima, ali za taj svoj poziv nema drugoga temelja nego taj, što ima diplomu doktora filozofije, koju mu je nedavno izdao i sadašnji „neestetičar“ dr. Arnold, pred kime je naš kritik imao pokazati svoje znanje iz — estetike!

Neka odluče poštovani čitatelji, nije li najblaža riječ, kojom možemo krstiti ovako postupanje, — „literarna nepristojnost“.

Dr. S. Bosanac.

„Najveće naše književno društvo nema za buduću godinu nijedne knjige“ — piše njetko u „Savremeniku“ (II. 156 b.). To najveće društvo — to je „Matica Hrvatska“. — Tko je bio na glavnoj skupštini „Matici Hrvatske“ dne 17./XII. prošle godine, mogao je čuti, kako je tajnik izvijestio, da „Matica Hrvatska“ ima u sebi 23 rukopisa, od kojih bi se moglo upotrijebiti njih 14 (četrnaest: dva epa, jedan roman, tri drame, dva prijevoda iz ruskoga, četire izvorna poučna djela i t. d.). *To je bilo i u novinama.*

Neka „Ljetopis Društva hrvatskih književnika“ samo nastavlja ovako lijepo dalje. To je „opozicija ozbiljnih književnika“.

Društvu Hrvatskih Književnika poslao je dne 3. veljače o. g. prof. dr. S. Bosanac, član književno-umjetničkoga odbora „Matici Hrvatske“, ovo pismo:

„Slavni odbore! Društvo hrvatskih književnika u Zagrebu imalo bi svakako biti vrhovnim čuvarem literarne pristojnosti u našoj domovini. Budući da se u ljetopisu toga društva „Savremeniku“ šire o „Matici Hrvatskoj“, koja je ipak neka kulturna institucija naroda hrvatskoga, neistine, za koje urednik dobro zna, da su neistine, i budući da se u tom organu o radu Matičnom govorí načinom, koji se protivi najprimitivnijim načelima pristojne kritike, to mi je čast izjaviti, da ne mogu više biti u kolu ovoga društva, pa zato molim, da me slavni odbor izvoli brisati iz broja pravih članova društva hrvatskih književnika.“

Ad perpetuam memoriam. Posljednje dvije tri godine pisalo se u našem novinstvu koješta o „Matici Hrvatskoj“ i njezinu odboru. Naročito su se neki dnevničari u tom pogledu znatno isticali. Da dojdoci naraštaji doznađu, s kakvim se je svjetom morao odbor za opstanak Matice boriti, pribrat čemo u našem listu po mogućnosti sve te spomenike, da se vidi, kakvoga je u naše doba bilo novinstvo po ozbiljnosti, rodoljublju, poštenju. Ovako u našem listu pribrani bit će ovi tužni spomenici zgodna gradja ne samo za budućega literarnoga historika, nego osobito za onoga, tko bude tražio uzroke današnjoj našoj mizeriji.

„Novi List“ (2. veljače 1905.) piše medju ostalim:

„... Matica više nije ono, što je bila, ona je tek jedno ime, jedan plasti, jedan fond novaca, koji zauzeće ljudi, protivni pravom patriotizmu, napredku i loyalnosti prama dosadanjim najzaslužnijim književnicima... I zato treba, da u istinu nezavedeno novinstvo i narod... otvo-

reno odbije Maticu, da joj uzkrati svoju podporu. Radi se lih o borbi proti jednoj do juče narodnoj i financijalno moćnoj organizaciji, koju užeše u posjed neprijatelji slobode, na najneloyalniji način, koji odaje prave Khuenovske duše... Glavno je, da se jednom za uviek sprijeći neuspjehom današnje Matice ovakva bezobrost reakcionarnih elemenata.“

Godinu i 14 dana iza ovoga (16. veljače 1906.) piše isti list: „Antonije Radić pisao je nedavno, da je „Matica“ izgubila nekoliko stotina članova prinosnika, jer da je skoro cijelo novinstvo pozivalo na bojkot „Matici Hrvatske“. Ovakva nepristojna uvreda pada sama po sebi, jer je nemoguće, da bi hrvatsko novinstvo htjelo uništiti prvo hrvatsko kulturno društvo. („I zato treba da u istinu nezavedeno novinstvo i narod... otvoreno odbije „Maticu“, da joj uzkrati svoju podporu.“) „Kritikovati jalovi rad „Matičina“ odbora ne znači nipošto pozivati na bojkot „Matici Hrvatske“.“

(Odbiti „Maticu“, uskratiti joj svoju potporu, raditi za neuspjeh današnje „Matici“ — to ne znači bojkotovanje, to ne znači htjeti uništiti prvo hrvatsko kulturno društvo!)

„Savremenički“ piše: „Prva knjiga „Hrvatskog Kola“ veoma je slaba. Rese je samo slike naših umjetnika (koji će u buduće — nadamo se — biti solidarni s hrvatskim književnicima), pa radnje Skerlića i Ilešića, kojih više ne ćemo vidjeti u ovome kolu, napokon zapamćenja dra. Kršnjavoga i Klaića, ... ali jamačno se ni Kršnjavi ugodno ne osjeća u ovom književnom krugu“. (1906. II. 157a.)

„Najinteresantnija je situacija u „Hrv. Kolu“ vrlog našeg literarnog istoričara Ivana Milčetića prema Ch. Segviću; prvi se otima već ove godine, da ne radi za almanak...“ (1906. II. 157 b.)

„Spomenuo je doduše“ („Matičin“ tajnik u glavnoj skupštini) „studiju dra. Skerlića „Mlada srpska pesma i pripovetka“ — ali to će biti zabuna, jer uvaženi srpski kritičar ne bi mogao voditi akciju s hrvatskim književnicima i u isto vrijeme raditi protiv njihovih težnja.“ (1906. II. 156 b.)

(Nastaviti će se.)

Gospodinu M. S. na Sušaku. Pitate nas: Zašto uprava „M. H.“ nije „Novom Listu“ poslala ovogodišnja izdanja? Naprosto zato, jer nije dužna, da to čini. Razlozi, s kojih bi mogla ili morala poslati knjige rečenomu listu, mogli bi biti ovi:

1. *Ustanova društvenoga pravilnika;* — ali takove ustanove u pravilniku nema.

2. *Zaključak društvene skupštine ili odborske sjednice;* — ali ni toga nema.

3. *Poštovanje prema stampi.* To poštovanje iskazuje Uprava „M. H.“ čitavoj Štampi; ali kako je „Novi List“ iznimka u našoj Štampi, — čini uprava „M. H.“ takodjer iznimku s njime.

4. *Interes.* Uprava šalje društvena izdanja novinama i zato, da ih oglase i eventualno preporuče, ako mogu; ali nipošto zato, da ih i ne oglase, već naprosto izgrde, i ne zagledavši u njih.

5. *Strah.* Uprava „M. H.“ radi savjesno po svom najboljem znanju, pak se ne boji nikoga, a najmanje nemoćnoga gnjeva „Novoga Lista“.

U ostalom izvolite pročitati ono *Ad perpetuam memoriam*, pa recite, ne bi li svaka institucija, a nekmoli institucija, kakva je „M. H.“, *zaslužila svacići prijezir*, kad bi svoje edicije poslala na dar ili na preporuku novinama, koje o njoj pišu onako, kako piše „Novi List“.

Gospodu povjerenike, koji su primili Matične knjige, molimo ovime, da za raspačane knjige novac odmah šalju, a one, koji do sada nisu knjiga naručili, da to učine što prije.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 3. i 4. U ZAGREBU, DNE 10. OŽUJKA 1906. GOD. I.

Kritika.

Kad je u prošlom stoljeću izlazila glasovita „Rimska povjesnica“ od Theodora Mommsena, bilo je o njoj svakakve kritike od svakakvih kritičara. Ali veliki učenjak slabo je mario, što se o njegovu djelu piše i piskara. Pripovijeda se, da je jednom zgodom rekao: „Ja tih kritika ne čitam, jer sva ta čeljad, što me kritizuje, znade manje od mene. Jedini dr. Karlo Peter mogao bi mi djelo ocijeniti, jer *on znade koliko i ja*.“

Možda je ova crtica o Mommsenu tek anekdota, možda on toga nije ni rekao: — ali nema sumnje, da se u toj izjavi o kritičarima krije duboka istina. Ta kako će onaj ocjenjivati neko djelo, koji u opće manje znade i umije, nego što djelo sadržaje, te po tom nije ni podoban, da ga pravo razumije? Pače i više mora znati kritičar nego pisac, jer će inače njegova ocjena biti sve drugo, a najmanje ono, što bi morala da bude. Ta poznato je, kako je u Njemačkoj izšao nekakav spis: „Napoleon kein Feldherr, bewiesen von einem pension. Lieutenant“, — jamačno od poručnika, koji u svom životu nije video ni jedne čitave pukovnije u bojnom redu!

Što stoji za znanstvenu kritiku, vrijedi kud i kamo više za kritiku o umjetničkim djelima i o lijepoj knjizi. Tu kritičar treba *ne samo da znade, nego i da umije*. O poeziji može da sudi tek onaj, koji je uz teoretsko znanje estetike i poetike i sam prepatio sve ono, što je Preradović tako plastički prikazao u svojoj pjesmi „Radost i muka pjesnikova“. Pače ni to posve ne dostaje. Kritičar umjetničkih djela treba da je istančio svoj ukus savjestnim proučavanjem najuzornijih djela one umjetnosti, kojoj pripada djelo, o kojemu hoće da kaže svoj sud.

Da sve u jedno skupim: kritičaru umjetničkih djela treba uz sigurno teoretsko znanje i obilato

iskustvo, koje se postizava vlastitim radom i proučavanjem uzornih djela. Jer sva teorija o umjetnosti nesumnjivo je mladja od samih umjetnina. Baš radi toga, što za kritiku umjetničkih djela treba obilata iskustva, mogu se njom uspješno baviti tek dobom poodmakli, zrelijii ljudi, koji su za života svoga mnogo lijepa i dobra čuli, vidjeli i čitali, pače i sami stvarali. Pa tako se zgadja po čitavom ostalom obrazovanom svijetu, da mladji ljudi redovno umjetnička djela stvaraju, dok stariji iskusni ljudi ta djela proučavaju i kritizuju. Kod nas Hrvata stoje stvari baš naopako: *kod nas moraju stvarati stariji ljudi, dok se mlađi hoće da proslave svojim kritikama!* Da je kraj takih prilika posve opravdana vječita tužba, *da u Hrvatâ kritike ni nema*, posve je razumljivo. Pače i sam pojam kritike znatno se je izopačio, te se pod kritikom razumijeva nešto negativno, nepovoljno, kao neka pokora za umjetnika i njegovo djelo. Velika većina svijeta pače misli, da kritizovati znači, što i grđiti, pa je gotovo razočarana, ako u kojoj tobožnjoj kritici iznimice nadje zrnce pohvale i priznanja! Ali tako mora biti, kad se kao kritičari razmeću ljudi, kojima manjka sve, što bi moralno resiti kritičara.

Ako hoćemo, da i u nas Hrvata bude jednom kritike, one prave kritike, koja je ne samo sačuvani dio literature, nego i vodja i regulator njezin, treba da si duboko usjećemo u pamet ove uvjete za razvoj čestite kritike.

1. *Kritike neka pišu zrelijii, iskusni i u dočićnoj struci posve vješti ljudi.* Ne mislim ljude obnemogle i potpune invalide, koji živu tek za prošlost i u prošlosti, koji ne razumiju življili kucaj srđaca mlađega koljena; već ljude u naponu muževne snage, koji stoje na razmedju dviju generacija, koji cijene dobro staro, a uživaju s napredka novijega doba. Kritičari neka budu svjesni mu-

ževi, privrženici mirne, postepene evolucije, a ni pošto pristaše budi krute reakcije, budi razorne revolucije.

2. *Kritika mora biti pravedna.* Pravedna kritika pita najprije, što je umjetnik ili autor htio, ili koja mu je bila zadaća? Kritičar može tu zadaću autorovu odobriti ili zabacati, — ali nakon toga mora ipak da samo djelo prosudjuje prema onomu cilju, koji si je autor izabrao. Kritičar ne smije roman prosudjivati po tehnici drame, pak tražiti u romanu ono, što se zahtijeva od drame. Kritičar ne smije laku operetu prosudjivati kao da je ozbiljna opera, niti slikarski nacrt kao gotovu sliku. Ako se kritičar i ne slaže sa smjerom koje škole, slobodno mu je to obrazlagati, — ali umjetničko djelo neke škole, makar ju zabacuje, mora ipak ocijeniti po načelima te škole. Ako roman romantičke škole pobija naprosto nazorima modernističke škole, ne radi tek nepravedno, nego ča i nepošteno. *Napokon sve su škole prolazne — a prave umjetnine ostaju vječne, proizašle one ma iz koje škole.* Osobito pak neka bude kritičar oprezan, kad se namjeri na djelo, koje ne može pribrojiti ma ni jednoj školi; osudjujući takva djela može se lako prevariti, te će ga potonja pokoljenja ne samo bijediti s nepravednosti, nego će mu se i smijati, što ga nije razumio.

3. *Kritika mora biti instruktivna (poučna).* Kritike se i pišu, da se nešta nauči i autor umjetnine i svi oni, koji umjetninu uživaju. Čestit će kritičar iznijeti potanko *sve ljepote djela*, da ga svijet bolje razumije, pa se tako njim više i našladjuje, osobito pak tada, kada kritičar obrazloži, u čem stoji ljepota ili po čemu je nešta lijepo. Uživanje je kud i kamo intenzivnije, kad te i razlog podkrije, da je nešto zaista lijepo.

Ali iznoseći ljepote i dobre strane umjetnine ne će kritičar zašutjeti ni *loše strane* njezine, poglavito radi samoga autora, da ga podsjeti, gdje ga je tvorna snaga izdala. Ali i tu će svoj sud razlogom potvrditi, da se ne pričini, kao da mu

prigovor nije opravdan. Poman će kritičar još i manjkavo popuniti, loše ispraviti, — ili bar svojim savjetom pripomoći, da se kod reprodukcije umjetnine mane njezine i nedostaci po mogućnosti isprave. Ovaki su savjeti osobito korisni, te su mnogo puta u svjetskoj umjetnosti doprinijeli, da je autor budi manjkavo usavršio, budi nešto sasvim novo stvorio.

4. *Kritika neka bude iskrena i pobudjujuća.* To se postizava donekle već tim, što je u prednjoj točki izloženo. Ali iskrena neka bude kritika i po tome, *da se djelo*, ma i izvrsno, *suviše ne uzvisuje*, ili ako je manjkavo, *suviše ne ponizuje*. Jer djelo pojedinca, ma i genijalnoga, nije ipak isključivo njegova svojina, nego donekle i tvorevina njegovog doba i njegovih savremenika. To vrijedi i za djela manje genijalnih umjetnika, koja su takodjer čeda svoga vijeka. Naročito pak u nas neka se suviše ne hvali, jer se superlativi hvale lako prometnu u superlative korenja.

Kritika neka odaje iskrenu radost kritičarevu, te neka i darovitijega i manje darovitoga umjetnika pobudjuje na dalji, sve savršeniji rad. Tim će umjetnika hrvatskoga bar nekako odštetići za pošteno i ustajno nastojanje, koje se u nas materijalno i onako vrlo slabo naplaćuje.

5. *Djela loša, koja ne odaju ni talenta ni mara autorova, neka su u opće ne kritizuju.* Čemu iskazivati počast onomu, koji je nije zavrijedio? Ako se kritikom odlikuju loša djela, kakvo je onda odlikovanje za dobra djela, kad se i na loša obazire? Šutnja mramorkom o lošem djelu neka bude najosudnija kritika njegova. Možda će se tada u Hrvatskoj stvarati za koji postotak manje, ali bar će valjana djela i više vrijediti i bolje se plaćati.

Ovo nekoliko mojih misli neka bude tek pojava za dalje razmišljanje o svojstvima i ciljevima hrvatske kritike. Možda se i u nas prije ili poslije ipak javi jedan Bělinskij?

V. Klaić.

Autorska prava na Lisinskove skladbe.

Kad sam u br. 24. „Vienca“ od 16. lipnja 1900. saopćio svoju studiju pod naslovom „Autorska prava na Lisinskou operu „Porin“, rekao sam na kraju te rasprave: „Iz ovoga, što e u javnosti poznato, ne može se izvesti, da su pok. Ognjanu pl. Štrigi pripadala autorska prava na Lisinskove skladbe, naročito i na opere „Ljubav i Zloba“ i „Porina“; a to se isto mora tvrditi i glede svih onih osoba, koje svoja autorska prava budi u cijelosti, budi djelomice izvode od pok. Ognjana pl. Štrige“. Ova

moja izreka bijaše ispravan zaključak iz premlisa sadržanih u mojoj raspravi, u kojoj sam kazao i ovo: „Meni je stalo do istine, i do ničega nego samo do istine . . . pak sam drage volje pripravan saslušati i protivno . . . mnijenje i uvažiti dokaze za to mnijenje.“ Pošto je u sudbenoj pismari nestalo ostavinsko-raspravnih spisa iza Lisinskoga, ostalo je mnogo toga nejasno, tim više, što je u biografiji Vatroslava Lisinskoga od Fr. Ž. Kuhača dano razjašnjenje, koje sadržaje pravničke nemogućnosti. Godine 1900. nisam

znao, da će se netko naći, koji će bar ponešto stvar razjasniti, a još manje, da će to biti — ja sam.

Mojom raspravom od god. 1900. nisam dođe mogao uvjeriti pisca Lisinske biografije g. Fr. Ž. Kuhača, da neki njegovi navodi o prelazu Lisinskog prava na pok. *Ognjana pl. Strigu* ne stoje, te je već i u II. popunjeno izdanju biografije Lisinske, što ju je izdala „Matica Hrvatska“ god. 1904., doslovce ostao kod svojih navoda prvoga izdanja, a da nije ni pokušao razbiti moje razloge; ali je ona moja rasprava ipak u tom pogledu donijela lepku korist. Dobrotom presvjetl. gosp. *Vladimira Mažuranića*, prvoga potpredsjednika kr. banskoga stola u Zagrebu, dobih uručenicu izdanu iza Vatroslava Lisinskog. Gosp. *Vladimir Mažuranić* našao je tu izvornu uručenicu u ostavštini svoga pok. ujaka, a čuvenoga hrvatskoga pjesnika dr. *Dimitrije Demetra*, te taj izvornik i čuva, a meni je dobrohotno ustupio prepis, koji sam s izvornikom sravnio i suglasnim pronašao. Izvornik je pisan njemačkim jezikom, jer su u ono vrijeme germanizatornoga absolutizma naši sudovi njemačkim jezikom uredovali. Nastojanju biskupa *Strossmayera* i *Ivana Mažuranića* imamo zahvaliti, da je god. 1861. njemačkoga kao uredovnoga jezika u Hrvatskoj i Slavoniji tako rekuć preko noći nestalo, i da je hrvatski jezik opet uveden u svoja prava.

Ova uručenica u doslovnom hrvatskom prevodu glasi ovako:

„Broj 4703/gradj.

Uručba.

C. kr. gradskodelegovani kotarski sud u Zagrebu kao raspravna oblast ovime uručuje ostavinu iza dne 31. svibnja 1854. bez oporuke premi-nuloga Vatroslava Lisinskoga gospodinu Albertu Štrigi kao punomoćjem od 15. kolovoza 1854. iskazanomu punomoćniku pod 24. srpnja 1856. br. 4613. uvjetno se naslijedno očitovavših nasljednika *Ane Prettner, Franje Weigelhofera i Josipa Fuchs* kao zakonskih nasljednika, te se ostavinska rasprava dovršenom izjavljuje. Ujedno se gospodinu Albertu Štrigi potvrđuje, da je njemu brevi manu izručena operna partitura „Porin“ na temelju očitovanja gornjih nasljednika od 24. srpnja 1856. br. 4612 u njegovo vlastništvo. U Zagrebu 15. srpnja 1858. C. kr. vijećnik sudbenoga stola Lipovčić s. v.“

Ova nam uručenica razjašnjuje mnogo, ali ne sve. Iz nje doznajemo, da je Lisinski umro bez oporuke, i da je njegova ostavina uručena zakonskim nasljednicima, koji su se po svom punomoćniku Albertu Štrigi naslijedno očitovali dne 24. srpnja 1854., a to su Ana Prettner, Franjo Weigelhofer i Josipa Fuchs. Ovima dakle pripadaju sve Lisinske prava, među ovima autorska

prava na sva Lisinske skladbe. Vidimo nadalje, da Albert Štriga nije nikakav baštinik Lisinskog; da je partituru opere „Porin“ dobio od Lisinskog nasljednika, i to na temelju posla među živima. O prvoj Lisinskoj operi „Ljubav i Zloba“ ne ima tu ni spomena; za nju se ne veli, da su ju Lisinsko nasljednici uručili Albertu Štrigi.

Ali uručenica zagrebačkoga suda ne daje nam dovoljne obavijesti, u čem se je to sastojala Lisinska zaostavština? Da se nisu izgubili ostavinski spisi, koji bi morali biti u pismari kr. kot. suda zagrebačkoga pohranjeni, mogli i morali bismo iz njih doznati one imovinske predmete, koji su iza Lisinskove smrti ostali, kao i one eventualne dugove, koje je ostavio. Kad čitamo, što g. Fr. Ž. Kuhač u svom djelu „Vatroslav Lisinski i njegovo doba“, str. 130. i 131. u II. izdanju, a posve jednako i u I. izdanju, piše, morali bismo doći do zaključka, da u ostavštini pokojnikovo nije u vrijeme uručbe ostalo nikakovih glazbenih njegovih rukopisa. Gosp. Kuhač naime priповijeda, da su ljudi raznosili glazbo-tvorine i rukopise, da si je zaručnica Lisinskova pridržala jedno trideset popijevaka, koje je u svom domu čuvala; da je sud zaplijenio, što je bilo još ostalo, u ime dugova, koje je Lisinski ostavio; da je Štriga „na svu sreću“ još prije zapljene odnesao partiture i glasovirsku udežbu operâ „Ljubav i zloba“ i „Porin“. Ono, što je bio sud zaplijenio, to je na javnoj dražbi i prodao, a kupio je to Štriga za 40 forinti, pošto nije nitko htio više dati za tu „makulaturu“, kako su tu ostavština na dražbi nazvali. O operama „Ljubav i zloba“ i „Porin“ tvrdi gosp. Kuhač, da je povjerenstvo podiglo proti Štrigi parnicu, koja se svršila tim, da su obje opere Štrigi dopitane kao njegova svojina, a opravdana da je osuda time, što je Štriga za Lisinskoga mnogo učinio, što je pokojnik operu „Porin“ Štrigi posvetio. Svaki pravnik znade, da sudbeno „povjerenstvo“ ne može dići nikakove parnice, i da se sudbena osuda ne može opravdati tako naivnim razlozima. Parnicu radi vlastništva mogahu dići samo zakonski nasljednici; ali da je oni nisu digli, to vidimo odatle, što su bili sa Štrigom u dobrom sporazumjenju. Ta već 15. kolovoza 1854., dakle 2 i pol mjeseca iza Lisinskove smrti, daju mu punomoć, da ih zastupa u ostavinskoj raspravi, i tu mu punomoć ni do svršetka rasprave (15. srpnja 1858.) ne otpovijedaju. Nitko ne će svoga protivnika, proti komu vodi parnicu, imenovati svojim punomoćnikom u poslu, u kojem se radi o onim istim imovinskim predmetima, gledе kojih proti njemu parnicu vodi. Osim toga pak gore saopćena uručenica dokazuje, da se glede partiture opere „Porin“ i nije vodila nikakova parnica, jer bi ju Lisinsko zakoniti nasljednici brevi manu izručili Štrigi, a to u svojem očitovanju od 24. srpnja 1858. br. 4612. izjavili, te je na tom temelju, na temelju neparbenom, sud potvrdio Štrigi, da je

ta partitura njegovo vlasništvo. Nije dakle nikakova osuda izrečena, pa ni s onako naivnim razlozima, kakove navodi g. Kuhač.

Ali ako stoji to, da su jedan dio Lisinskovi skladaba ljudi razgrabili, jedan dio njegova zaručnica pridržala, a što je ostalo, sud na javnoj dražbi prodao Štriga za 40 for., obje opere pak u parnici njemu dosudio kao njegovu svojinu — što je to onda od svih Lisinskovi skladaba u vrijeme uručbe ostalo za njegove nasljednike? Ništa, sasvim ništa. Nastaje nadalje pitanje: kakav je imetak osim kompozicija ostao iza Lisinskoga? Opisuje ga kao velikoga siromaha, od koga nije očekivati i čedne imovine. Vjerljivo je, da je ostalo nešto rublja, odijela, pokućstva i štaka, koja mu bijaše potpora za života. To je sve vjerljivo, ali nije izvjesno. Bez dvojbe je najveća imovinska vrijednost bila u njegovim skladbama. Albert Štriga je samo pravo izvedbe u trojednoj kraljevini obiju Lisinskovi opera prodao našoj kraljevini za 10.000 Kruna; od odličnih Rusa dobio je, prema kazivanju g. Kuhača (str. 201) nekoliko tisuća rubalja kao pripomoć za tiskanje partiture „Porina“. Koliko je tih tisuća rubalja bilo, toga g. Kuhač ne kaže; nu ja sam vidio izvornik pogodbe, koju je sklopio Albert Štriga s Aksakovom u Moskvi, te se sjećam, da je svota između 4—6000 rubalja — točno toga više ne znam. Prema tomu je Štriga i iz Moskve dobio oko 10.000 Kruna; zatim je od „Kola“ dobio 800 for. Što se dakle zna, unišlo je samomu Štrigi oko 20.800 Kruna. Prama tomu najveću vrijednost Lisinskoje imovine sačinjavahu upravo njegove skladbe.

Da je sud i te skladbe uvrstio u aktivnu imovinu Lisinskou, to se dade tvrditi zaključkom iz uručbenice od 15. srpnja 1858., jer sud u njoj spominje partituru opere „Porina“, pa o njoj veli, da se potvrđuje, te je ona na temelju očitovanja nasljednika od 24. srpnja 1856. vlasništvo Alberta Štrige. Da sud nije skladaba smatrao kao imovinu, ne bi ni partituru opere „Porina“ u uručbenici spomenuo.

Na koga su dakle prošla autorska prava na Lisinskoje skladbe? Na ovo je pitanje već uručbenicom od 15. srpnja 1858. odgovoreno tako, da je sud sva prava, dakle i autorska prava, uručio zakonskim nasljednicima Lisinskovima, a to su: Ana Prettner, Franjo Weigelhofer i Josip Fuchs. Posebne okolnosti, koje prema kazivanju g. Kuhača prate tu Lisinskou ostavinu, nukaju nas, da se osvrnemo na pitanje: na koga ta autorska prava nisu prošla? Dakako da se pri-

rješavanju ovoga pitanja moramo osvrtati na ono, što nam je poznato.

Autorska prava ne može steći nitko time, da si samovlasno uzme skladbe, niti onaj, tko pridrži pri sebi skladbe, dane mu eventualno od autora, nu bez prenosa autorskog prava; niti onaj, tko na sudbenoj javnoj dražbi kupi skladbe. Ja sam u gore citiranoj svojoj raspravi u „Viencu“ rekao: „Autorsko pravo nije pravno spojeno s onom tvari, na kojoj je duševno djelo napisano ili nacrtano; prama tomu može netko biti vlasnikom onoga papira, na kojem je Lisinski napisao svoje opere, a ipak može autorsko pravo na te opere nekomu drugomu pripadati. Tko ima u svojoj vlasti papir, nije već samo iz toga razloga i ovlaštenik autorskoga prava“. — Što se pak tiče sudbene prodaje „literarne ostavštine“, rekao sam, da autorska prava ne mogu biti predmetom sudbene ovrhe ni prodaje, ovim riječima: „Radi zakonske i pojmovne nemogućnosti ovrhe tvrdimo mi, da autorskih prava na svukoliku glazbenu ostavštinu pok. Vatroslava Lisinskoga (uključivo i opere „Ljubav i Zloba“ i „Porin“) nije sud zaplijenio, nije ih putem dražbe prodao, i nije ih Ognjan pl. Štriga kupio ni za 40 for.. ni za 600 for., i da u tom pogledu manjka pravni temelj za njegovo pravo na ta autorska prava“. Što sam god. 1900. rekao, kod toga ostajem i danas. Prama tomu ne može se smatrati dokazanim, da je autorsko pravo od Lisinskoga prešlo na Alb. Štrigu time, što je on njegovu litararnu ostavštinu na dražbi kupio za 40 for. To se isto mora kazati i glede opere „Ljubav i Zloba“. Al što da reknemo glede opere „Porin“? Ta u uručbenici zagrebačkoga suda od 15. srpnja 1858. potvrđuje se, da je partitura opere „Porin“ vlasništvo Alberta Štrige na temelju očitovanja nasljednikā od 24. srpnja 1856., br. 4612. Ovi su nasljednici svakako bili vlasni, da ustupe autorska prava pok. Štrigi. A jesu li oni to učinili? Što se ima razumijevati pod *vlasništvom* partiture opere „Porin“? Da li i autorska prava? To bi se moglo dozнати samo iz onoga očitovanja, pak će se i dozнатi, ako se ikada nadju ostavinski spisi iza Lisinskoga, koji bi morali biti kod kr. kot. suda I. u Zagrebu. Ali ako se pod „vlasništvom“ imaju razumjeti i autorska prava, onda su ta prava Alberta Štrige dokazana samo na operu „Porin“, i ni na što drugo.

Da li su pak Lisinskovi nasljednici svoja autorska prava na Lisinskoje skladbe prenesli, i na koga, to nam nije poznato.

Ivan Zahar.

Dva nova dramatičara.

(Mirko Dečak i Kolarić-Kišur.)

Kao dramaturg Hrvatskog zemaljskog kazališta osjećam se vrlo sretan, da mogu objaviti opet dva nova hrvatska dramatičarska imena, a kao odbornik „Matičin“ prihvaćam krasnu zgodu, da ih prikažem rodoljubnom općinstvu prije nego što se njihova djela iznesu na našu narodnu pozornicu. Drame su im kratke; nijedna ne prelazi granice običnih aktovaka, ali su zavrijedile, da se o njima piše s poštovanjem, a time i mlade pisce podbode iskrenim poticajem na daljni rad, da nam na pô puta ne sustanu, nego doskora donesu još jačih i narodnijih dokaza svoga neospornog talenta.

Hrvatska dramatika pokročila je posljednjih deset godina neočekivanom sigurnošću. Naši originalni komadi, koji su u starom kazalištu bili još *rari nantes in gurgite vasto*, poskočili su danas ne samo svojim kvantitetom nego i kvalitetom, kojim se možemo ponositi. Istina, da medju ovim novim stvarima ima i takovih, koje se dođuše ne mogu porebiti s većinom stranih djela, koja se iznose na našoj pozornici, ali ima i takovih, koje — i ako nisu bog zna kakove — a ono se barem mogu dostojno staviti uz bok boljim dramskim radovima iz ostale Evrope. Uspjeh pojedinih naših domaćih noviteta više puta upravo je krasan. Kazališno općinstvo naime ne poznaje „gledanja kroz prste“. Ako djelo *nije* dobro, ne će ono privlačiti publike, pa makar se pisac ponosio bog zna kakovim zvučnim i patriotskim imenom; a, ako je dobro, općinstvo će mu aplaudirati i posjećivati dotične predstave, makar za pisca prije nikada i ne čulo. To je onaj veliki moral naših pozorišnih posjetnika, pred kojim treba da se skine kapa. Pa, kad se uza sve to može nabrojiti velik niz hrvatskih dramskih i opernih noviteta, koji su se urezali u srce našega — nazovimo ga „internacionalnim“! — općinstva, onda je to tako krasan rezultat našeg pozorišnog nastojanja, da se boljemu nismo mogli nadati ni u snu. Nova kazališna zgrada zaista je dakle i u pogledu našeg izvornog književnog rada izvršila svoju veliku kulturnu zadaću, koju su joj svi književnici i rodoljubi namjenjivali.

Brojevi će još jasnije reći. Od 14. listopada god. 1895., pa do konca siječnja 1906. davala se na hrvatskoj narodnoj pozornici 452 noviteta. Ogranom broj, kojemu jedva da će se igdje u svijetu naći pozorišni premac jednakog kvantitativnog rada. Megju tim novitetima bilo je 108 novih hrvatskih radova, što bi sa sedam srpskih (— u svemu dakle 115 domaćih —) nadmašivalo svaku pojedinačku stranu književnost, iz koje je naša pozornica uzimala duševne proekte. Fran-

ceska nam je dala 107 noviteta, a njemačka — čudnim slučajem! — isto toliko. Ruskih noviteta bilo je 29, čeških 15, engleska 22, talijanskih 17, slovenskih 8, bugarskih 5 (kao i španjolskih i norveških), starogrčka 4, a poljska 3. Iz ostalih literatura (staroindijske, švedske, danske i hrvatske) davan je po jedan novitet.

Kad se uzme u obzir, da mi zapravo nemamo dramatičara od zanata, kakovim se mogu podižiti veliki strani narodi, nego da se većina hrvatskih dramskih pisaca daje na obragjivanje ovog najtežeg polja lijepe književnosti samo nekako pogodno, sporadično i bez specijalnog spremanja, onda nam veliki i čisti dramski uspjeh gdje kogih naših pisaca s tim neobičnije udara u oči.

Pisanje drama naime mora se *uciti* kao nijedna druga struka beletrističkoga stvaranja. Mnogi se inače dobar novelista vara, ako misli, da bi njegova priznana književnička vještina dostajala i za dobru dramu, samo „kad bi pokušao“. Tu se dade dobro primijeniti ona vesela priča o Englezu, kojega su zapitali, da li umije udarati u glasovir, a on samosvjesno odgovorio: možda bih umio, al dosad još nisam pokušao . . . Onda bi i svako mazalo, koje umije kistom baratati, moglo sebi uobraziti, da bi mu pošlo za rukom i dobru sliku naslikati. Ne, za taj posao treba zasebnih studija, treba sregjenih tehničkih pojmoveva, a u prvom redu specijalna *dramska duša*, koja će sebi zamisliti kakav karakter ili situaciju, da već na prvi pogled općinstvu zavrne čuvstvima i ono se dršćući osjeti u dodiru s nečim velikim, s nečim elementarnim.

Prikazat ću to zornije. Iz službene intendantske lože posmatrao sam ja desetak godina pozorišne impresije na naše kazališno općinstvo. Znao sam za svaku potresniju situaciju pojedinih komada, pa sam — ispod oka pogledavajući na parquetne redove — čekao na efekte. Ako je pisac umio psihološkom utanjenošću da isprva pomalo, a onda sve jače i jače okupira interes biranog općinstva, onda si mogao razabrati krasan prizor, kako se publika sa svog komodnog naslona sve više ispravlja . . . Neki podignu glavu, a neki se čak uhvate rukama za naslon prednjega reda. To eto znači, da je pisac — zavrnuo i napisao nešto snažno. Iza takovih momenata otmeno općinstvo ne aplaudira. Ono je odviše okupirano svojom unutarnjošću, te ga upravo povrijedi zaglušna dreka i vika iz parterra.

Takovo eto, čisto dramsko raspoloženje izazvat će po mom uvjerenju za nekoliko dana „Grbavac“, izvorna drama mladog hrvatskog pisca Mirka Dečaka.

Ime ovog najmlagijeg književnog radnika bit će širem općinstvu još sasvim nepoznato. Dosad se pokušavao uz potpuno ime samo u radovima najužeg opsega, a što je izdao u zasebnoj knjizi („Naše duše“), izašlo je pod pseudonimom Lucien Métivet. Prije tri tjedna štampao je u jednom zagrebačkom dnevniku feuilleton pod natpisom „Jedan dogagaj“. Ali se već i po ovoj stvarci razabiru jasne konture spisateljeve literarne fiziognomije. Parfumirani stil aristokratskog milieu-a s jakom notom dramske sklonosti. I taj je feuilleton već sâm sobom — nedialogizovan dramalet. Radnja je ove skizze uzeta iz krugova münchenskog višeg društva, gdje se je Dečak duže vremena spremao za današnje svoje zvanje. Mladi pisac je sada compagnom Maravićevog štamparskog poduzeća, pošto je izučio u Münchenu i Berlinu povijest umjetnosti i bibliografiju.

I radnja Dečakovog dramskog prvijenca uzeta je iz münchenskog umjetničkog svijeta. Čin se odigrava u ateliju grbavog slikara Arsenija. Za inscenaciju ove odaje ponudio je dramatičar kazališnoj upravi bogati pribor svojih vlastitih slika i plastičkih predmeta, koje je nakupovao za svog putovanja po svijetu. — Na lijevoj strani pozornice uz velike staklene prozore bit će na stafelajama postavljeno nekoliko ženskih poluakata i dama u fantastičkim toilettama. Na podu debeli sagovi. Velika noćna svjetiljka osvjetljivat će crvenkastim svjetлом prostorije prenatrpane maskama od gipsa i slikama, malim stolovima za šah, kartanje i pušenje, na kojima su postavljene svijeće s raznobojnim transparentnim plastičima. Na stijenama uokvirene slike i antikno oružje. Na modernim stalcima broncane figure. Nekoliko naslanjača. Na lijevoj su strani vrata u spavaču sobu, odijeljena od ateliera baršunastom žutom zavjesom. U desmom kutu prostorij stol s ostacima večere, nekoliko praznih boca vina i dvije boce šampanjca u srebrnom vrču za led. Do stola dva u pravokutu spojena divana, maleni stolić u rokokostilu s velikim svjećnjakom i s modernim čašicama za liqueur. Kad se zastor diže, sjedi grbavi Arsenij s lijepim i zdravim slikarskim kolegom Šandorom za stolom.

Šandor priča grbavcu o umjetničkim ljepotama Pariza i o pariskoj zavodljivosti, koja b'grbavcu povratila smisao za život. Ali to pripovijedanje sve više stiskuje dušu onakaženog umjetnika, koji čezne za životom i za ljubavnom srećom s tim više, jer je u dnu duše uvjeren, da mu je ta sreća za uvijek oduzeta . . .

Osjećate li već žicu dramskoga sklopa u duši nesretnikovo? Unutrašnja topla čežnja u konfliktu s bolnom hladnoćom onakažene spoljašnjosti! Zanosno pričanje zdravog Šandora o uspjelim ličnim avanturama samo još podstiču razboljenu dušu i uobrazilju grbavčevu. On dolazi do uvjerenja, da čovjek, koji nije ljubio i koji nije bio ljubljen, uopće — niti je živio niti treba da živi. A on

ima ljubavcu, Hanny, koja uzvraća njegovu ljubav hinjenom sklonošću radi novca, što joj ga on daje. Ovoj zmiji mora se grbavac osvetiti za svu nedaću, kojom je njega obasuo svijet. I on se osvećuje. Kad mu Hanny dogje razigrana karnevalskom opojnošću, osjeti Arsenij da je ovo najzgodniji momenat. Ali prije nego što i u nju i sebe otruje otrovom ulivenim u šampanjsku čašu, iznudi od ljubavce u šali pismenu izjavu, da ga je ljubila svesilnom ljubavlju i da polazi rado u smrt baš poradi te ljubavi.

Dakle barem iza smrti neka budu zamazane svijetu oči, da je i grbavac bio ljubljen. — „Jesi li čuo, Šandore, Apolone božanski, umrla je, jer je *ljubila* mene, grbavu nakazu, a ti si držao, da me nitko ne može ljubiti . . .“ I uz sarkastički smijeh sruši se i Arsenij mrtav uz mrtvu nevjericu.

Cijela drama sastoji dakle iz dvije glavne scene. U prvoj je kao ekspoziciji ocrtano duševno raspoloženje grbavčeve, a u drugoj se iz tog raspoloženja razvija čin, i to energičan, efektan pozorišni čin. Rijetko koji dramatičarski početnik umije sebi odabratи ovako podesnu scensku radnju. U većini slučajeva početnici ispisuju bez obzira na kazališne potrebe kakvu nepriličnu fantaziju iz svoje lirske ili pripovjedačke duše. Ali, kad već pišeš dramu, onda treba da je pišeš za pozornicu, a ne za čitanje, jer ti inače nije djelo ni za kazalište ni za pravu lecturu.

Dečakovo prvo dramsko djelo dakle obećava vrlo mnogo.

Prijatelj Dečakov, godinama još mlagiji od njega, a literarnim glasom poznatiji, bit će *Kolarić Kišur*, koji nam je donio aktovku pod imenom „*Kći*“. Obje ove drame davat će se istu večer s Ogrizovićevim „*Sujetom*“ u prvoj polovici ožujka. Kolarić je hrvatskom čitalačkom općinstvu poznat po romanu „*Laž*“, a kazališnom po malom dramaletu „*Pred noć*“. Ali već u tom svom pozorišnom prvijenčetu pokazao se kao mladac, koji umije vladati dijalogom i koji će jamačno još mnogo dobrih stvari napisati. U prvoj drami dosta je još smetala mozaična isprekidanost radnje, a pointa se razbila u bespomoćnom uzdisanju za životom. Ali dok se njegova stvaralačka ličnost utvrđi i razvije do jače literatske kompozicije, izlazit će mu ispod pera sve samostalnije i zaokruženije kreacije. Osim „*Kći*“ donio nam je Kolarić još jednu kavansku scenu iz zagrebačkog života imenom „*Jeunesse dorée*“. Briljatna scena, ali na žalost — samo scena, koja bi mogla služiti kao prvi čin veće drame. S njom se dakle može počekati, dok poraste . . . Ali u „*Kći*“ donio je Kolarić gotovu dramu, koja se reprezentira za pisca kao odlučan napredak u pisanju pozorišnih radova. U njoj naime ima i kosti i mesa. Zato je i pozdravljamo.

Mlada Dora, kćerka advokatskog pisara Mihača, ostala je rano bez matere. Otac cijeli dan

za poslom ili u gostionici, a ona u bijedi i u dosadi provodi svoje dane, osjećajući da se pravi smisao života nalazi samo u sjaju i u doživljajima drugog sretnijega svijeta. Razabrala je u sebi čežnju, da promijeni svoj kukavni život i tako je — pala. Iza kćerina priznanja, oca udara kap, a kći se ubija.

Kratka historija, koja se eto u osam redaka mogla ispriopovijedati. Al one drame, kojima se

sadršaj ne da sažeti u nekoliko stavaka — te nemaju sadržaja. Dramatičarova je dužnost da ispunji ovaj kostur otmenom opservacijom, oštrom karakteristikom, pristalom rasporedanošću radnje, psihološkim opravdanjem i biranim dialogom. A svemu je tomu Kolarić-Kišur svojom obradom potpuno udovoljio.

Dr. Nikola Andrić.

Novi motivi nastojanju za kulturno jedinstvo južnih Slavena.

(Osvrt na govor g. Lj. Babića-Gjalskoga u skupštini D. H. K.)

I.

Misao o jedinstvu južnih Slavena nije starija od sto godina. Narođena misao u hrvatskih pjesnika u Dalmaciji i Dubrovniku, koliko nije bila samo hrvatska, bila je slavenska, „slovenska“, a nije bila južno-slavenska. Kačić je doista nješto bliži jugoslavenskoj misli, ali samo toliko, koliko je u svojem Razgovoru opjevao zbiljske dogadjaje i udes, koji je svim južnim Slavenima bio zajednički; inače je i on „panslavista“, i to vrlo nejasna pogleda na slavenstvo: njegov Aleksandar Veliki ostavlja oporuku svim Slavenima, među koje Kačić broji na pr. i Vandale, da ne govorimo o „Moskovima“ i t. d. A kad je slavenstvo tako nejasno bilo u Kačića, nije čudo, što je u starije vrijeme bilo i nejasnije, pa je posve naravski, da se za nejasnu misao nije moglo roditi nikakvo znatnije nastojanje. Zato se je Gundulić morao zadovoljiti time, da svojoj slavenskoj misli dade oduška u jednom epu, u kojem mu je bilo glavno, da svoju poeziju, po ukusu svojega vremena, odjene u idilsko, romantičko i viteško ruho svojega i poljskoga slovenskoga naroda; a Križanić je, hoteći da nješto uradi u slavenskom smislu, golemu svoju energiju i obrazovanost morao dati u besplodnu službu jednoj svjetskoj organizaciji: kongregaciji de propaganda fide.

Stvoritelji jasne i konkretnе jugoslavenske misli — to su bili „ilirci“. Kad je misao bila jasna, odredjena, bilo je moguće i nastojanje, rad za tu misao. I „ilirci“ se primiše posla: prikrojše pismo, odabraše književni jezik . . . i stvorile ono, od čega mi živimo i danas.

Vuk Karadžić i Ante Starčević ne spadaju u ilirsko kolo, niti i madu išto zajedničko sa stvoriteljima jugoslavenske misli; na protiv je i Vukovo (premda početak njegova rada pada u doba prije „ilirizma“) i Starčevićovo djelo-

vanje i nastojanje reakcija protiv „ilirske“ jugoslavenske misli.

Vukova „Srbi svi i svuda“ tumači se posve krivo. Ne mislim tu na ono tumačenje, koje hoće, da „Srbi svi i svuda“ znači toliko, koliko i „svi Srbi, gdjegod ih ima“ (a ne, da su Srbi svi [ljudi?] i da ih ima svuda), već hoću da upozorim na to, da Vuk nije ni najmanje mario ni za jedan dio našega naroda na jugu, koji ne govori pravim „srpskim“ (po Vuku) jezikom. Jedino je dopustito, da medju Srbe ubroji i one dijelove naroda, koji ponješto drugačije izgovaraju srpsko „e“: „ikavce“ i „ijekavce“. Pa i za ovu sitnu različicu trebalo je, čini se, Vuku dosta vremena, dok ju je prebrodio. No da bi Vuk „kajkavce“ i „čakavce“, pa druge „kranjce“ brojio medju Srblje, — toga nema.

Ante Starčević mnogo je u tom liberalniji, jedno stoga, što je on ipak „ilirski“ gojenac, a drugo stoga, što u hrvatskoj državi ima naroda svih naših dijalekata, pa je posve naravski, da su to sve Hrvati. Ne rekoh: „politički“ Hrvati, jer ljudi Starčevićevih nazora za drugo malo i pitaju. Kako je Starčević došao po tom do toga, da „nema Srba“, to ovamo ne spada; no kazati, da je do toga došao u „plemenitoj spoznaji, da smo jedno i isto“, — to zvuči gotovo kao laka ironija . . .

„Plemenitu spoznaju“, da su južni Slaveni jedno isto, — to vidimo do danas jedino u stvoriteljstvu jugoslavenske misli, u hrvatskih „iliraca“. Ta je spoznaja bila plemenita, jer je bila čista kao rosa, a iskrena kao djetinje veselje; ta je spoznaja bila takva elementarna pojava nacionalizma — možda jedina u Evropi — koja ne pita ni za historiju, ni za državu, ni za ime, ni za vjeru, ni za dijalekat, ni za pismo . . . Ta je spoznaja nastala pod neodoljivim osjećajem ljepote i milja svega onoga, što zovemo našrom dušom, a nije vezano ni o historiju, ni o državu, ni oime, ni o vjeru, ni o dijalekat, ni o pismo . . .

U ono vrijeme opće romantike, te najdivnije poezije, bilo je to naravski. No ta je spoznaja nastala i pod neodoljivim osjećajem stoljetne i teške narodne bjeđe, pod osjećajem milosrdja, bratstva i dužnosti prema tomu bratstvu. U jednu riječ: ilirska spoznaja narodnoga jedinstva bila je etična i poetična, bila je gotovo vjerska, — i zato je bila onako elementarna, onako zanosna, onako — plodna. Za to je ona hrvatski ponos, hrvatsko narodno evangjelje i danas, a i bit će, dok djedovi budu imali dostoјnih unuka.

II.

Stvorac „Osvita“, g. Lj. Babić-Gjalski, s pravom se je, a i s ponosom brojio, a zaciјelo se i danas broji medju dostoјne unuke velikih onih djedova. Medju vršnjacima bio je od vidjenijih gotovo jedini, koji je dugo uz prkos protivnoj struji mislio i djelovao „ilirski“. Tomu, rekao bih, ima najviše da se zahvali lijepi njegov i zasluzeni glas u narodu, u narodnoj inteligenciji, koja je uza sve naše faze i metamorfoze ipak još do nedavna bila — neka kaže, tko što hoće — začarana pojavom i mislima narodnih preporoditelja.

No to je, vidi se već očito, bilo. Danas već i pjesnik „Osvita“ govori zboru književnikâ o jugoslavenskom jedinstvu ovako:

„Tim ćemo svakako postići, da našim knjigama bude konzumno područje potrošteno . . .“ I kao da nije dosta jasno rekao, naglašuje: „Nisu dakle pjesničke fantazije, koje nam namiću dužnost, da u tom smjeru ujedinjenja radimo, već skroz realni uzroci i realni izgledi . . .“

Ima dakle, ili je bilo u tom smjeru i „pjesničkih fantazija“, pa pjesnik Gjalski eksorcizira te pjesničke i nesavremene fantazije, te opravdavajući se valjda proglašuje: Nisu, nisu to pjesničke fantazije!

To je prvi novi motiv u nastojanju oko kulturnoga jedinstva južnih Slavena.

Drugi je motiv ovo: „Prema današnjemu razmahu čovječanstva samo velike su skupine, koje mogu nešto postići i učiniti . . . Nije dakle sumnje, da je gotovo nemoguće literarno opstojati u onim uskim granicama, u kojima se nalaze naše četiri jugoslavenske književnosti . . .“

Ne treba ni razlagati, ni dokazivati, da je nastojanje oko jugoslavenskoga kulturnoga jedinstva — barem po ovom govoru — postavilo sebi nove ciljeve, a i motivi su mu po tom novi: realni, materijalni, materijalistički, i to i u teoriji, i u praksi.

Nije mi nakana, da pobijam teoriju o žderanju malih riba, jer ako ide na to, onda je i „četrnaest“ jugoslavenskih milijuna ništa prema

tri i četiri puta četrnaest susjednih milijuna, pa je tu svako nastojanje i ujedinjivanje uzaludan posao. Nije mi ni do toga, da čitaocu zornije predočim n. pr. Gundulića, kojega g. Babić spominje u toj stvari kao svoga predčasnika — kako „svojim divnim stihom uzdiže slavu toj spoznaji“ o — potroštenom konzumnom području . . . Nije mi napokon ni do toga, da napinjem fantaziju, ne bih li stvorio sliku kojega ilirca, kako s ordenom Sv. Save III. stepena na grudima homagijalno izgovarajući ime „prvovječanoga kralja nove Srbije, Njeg. Veličanstva Petra I.“ oduševljava svoje drugove za jugoslavensko jedinstvo, jer znam, da su se oni svi, a i njihovi naslijednici u tom nastojanju do jučer klanjali samo i jedino veličanstvu do ekstaze ljubljenoga naroda i do boštva podignutoga njegova genija, pa da bi takova slika iz ilirskoga doba bila laž.

Hoću da kažem samo ovo: Uzmite misli o jugoslavenskom kulturnom jedinstvu poeziju i etične ideale, — uzeli ste joj sve. Postavite ju na materijalističke principe, postavili ste ju na temelj, na kojem je slaba, pače nemoćna, jer se na tom temelju mogu mnogo prije i mnogo lakše postići kud i kamo obilniji „realni izgledi“ — i bez jugoslavenskoga jedinstva.

*

Krivo bi činio g. Babiću-Gjalskomu, tko bi samo njega krivio radi toga, što on s uglednoga jednoga mјesta, kao poštovani i proslavljeni književnik, svijetle i visoke ideale naših djedova uvadja u račune o rasprodanim eksemplarima knjiga. On je zapao u takvu struju, koja na književnost gleda u prvom redu s industrijalnoga gledišta. No ovo je gledište bez svake sumnje krivo. Mi svi znamo za ono: „kako se teško živi“, kako nam je uzalud „fantazirati“, kako treba da budemo „realni“ itd., — ali znamo i to, da se s ovakim pogledima može najmanje učiniti u književnosti i u kulturnom nastojanju u opće. Nitko ne će oboziti činjenice, da književnost stvaraju, drže i dižu idealisti. Mi možemo žaliti, što trgovci-spekulanti eksplotiraju ideje onih istih ljudi, koje inače vrlo često nazivaju „norcima“ i sličnim pogrdnim i sažalnim imenima, ali konkurenциje im u tom ne mogu praviti književnici.

U ostalom se već danas vidi, može li „ideja“ o konzumnom području ikoliko unaprijediti za-vjetnu misao naših djedova: ona ju samo profanira.

Jednako je g. Babić-Gjalski podlegao i onoj struci, koja voli lošu talijansku kopiju od originalne starine hrvatskoga ilirizma. Više se o tom ovdje ne može kazati. Stalno je, da će se velika većina Hrvata od ovakvoga separatističkoga, a po tom lažnoga jedinstva vazda odvraćati.

Dr. Ante Radić.

„Mladi“ u hrvatskoj književnosti.

Prilog povesti novovjeke književnosti.

(Nastavak.)

II.

Naši „mladi“ vole takodjer da se krste „modernima“, a svoje proizvode (razumijeva se duševne) kolektivnim nazivom „moderne“ („hrvatske moderne“). A da se ne bi podrođila u koga sumnja, e da li su oni odista skroz prožeti modernim duhom, latiše se odmah pri-godom svog bombastičnog istupa na literarno poprište najmodernijeg oružja za uništenje nepo-ćudnih im elemenata i za uspješnu obranu sop-stvenih interesa, — složiše se u literarni trust!

Pa da nijesu baš moderni! — Ako se je devetnaesto stoljeće pravom nazivalo stoljećem elektriciteta, a ono će se dvadeseto neminovno morati okrstiti stoljećem trustova i kartela. Taj novovjek izum prepredene jenkijovštine presadjen je iz najmodernije Amerike u staru našu konser-vativnu Evropu, te je tu ubrzo našao podražava-telja — pa kako i ne bi! Svakomu članu trusta obezbijedjena je prodja robe, a konsumenti moraju, hoćeš ne ćeš, da za tu robu bez obzira na kvalitet plaćaju zahtijevanu cijenu. Nije li to krasno i zgodno? Onaj pak, koji ne će da pristane u to koło, mora bezuvjetno da propade, budući da mu tijekom vremena ne dotječu sredstva, da uspješno može izdržati konkureniju sa barnumskom re-klamom svemožnog trusta, koji raspolaže svojim glasilima (t. zv. „žutom presom“) te prema onoj: „mundus vult decipi...“ kuje u zvijezde vlastitu robu, a nemilice udara po svakom, tko se podufa da proizvede, a ponajpače da baci na pazar robu iste fele, samo možda i bolju.

Naše „mlade“ ide svakako prvenstvo, da su prvo vrlo prozajičkim i materijalnim interesima namijenjeni trust presadili i u književnost, te su u tom (ali i samo u tom) bez sumnje naskroz moderni.

Ustrojio se ele literarni trust, kartelovala se nekolicina mladenaca, koji što poradi duševne impotencije, što poradi prenježne mladenačke dobe nijesu uspjeli sa svojim skromnim željama, pa ne mogoše odmah da stanu na ona vidjena mjesta, koja im, kako si uobražavahu (a i danaske još uobražuju) pripadaju na literarnom poprištu. Sada je valjalo poduzeću dati firmu i izvjesiti zgodan cimer, da svrati na se pažnju p. n. općinstva. Valjalo je naći onu jedinicu, koja će udariti vrijednost mnogim onim ništicama, koja će im omogućiti, da i one uzmognu važiti kano brojevne oline...! I slučajno je tadanja konstelacija (ali to su osobne stvari, koje ne spadaju amo) bila takova, te se mlada gospoda namjeriše na Gjalskoga — i uči-

niše ga svojim cimerom. Da je tomu doista tako, mogao se svatko lasno uvjeriti, prolistavši prvi broj rano preminulog „Lovora“, iza kojega je stajala klika, gdje je na prvoj strani stojao crno na bijelom urednikov credo: „*Moj je program Gjalski!*“ Kolike li bljutavosti i idolopoklonstva u toj frazi! Pa to hoće da budu ljudi, koji se bore za individualnu slobodu stvaranja, te ne pri-znavaju nad sobom nikakove autoritete!

Nu bilo kako mu drago — tko bi tamo još prije desetak godina bio pomislio, da će se Gjalski jednoč toliko poniziti, te privoljeti da postane reklamnim cimerom ovakove literarne klike! Gjalski sa svojim vlastelinskim alurama zagorskog šljivara, što ih vazda u životu i u svojim rado-vima vrlo samosvjesno ističe, — taj Gjalski — cimerom klike, koja pozira sa svojim demokrat-stvom, nosi čupavu grivu i šešir na šišku! Ali je to ipak neosporiva činjenica, — kao n. pr. onaj poslovni manevr dioničarskog kakovog poduzeća, da što više nosilaca visokih aristokratskih imena figurira na prospektu, kojim poziva na supskripciju svojih dionica. Ta Bože sveti! Kako ne bi mali purgar riziknuo da upiše bar jednu, dvije dionice kod tako solidna posla, kojemu su na čelu onako otmijene ličnosti!

III.

Zanimljiva je činjenica, što se je iz početka kano vodja moderne gerirao dr. Dežman, ali je docnije bio prisiljen, da to mjesto ustupi Gjalskomu. Valja da je glavno upravno vijeće trustovih dioničara domalo razabralo, da ipak ne dostaje lih vječito naduvanje u pomanjkanju produktivne snage i originalne invencije, — da ne dostaje puko podražavanje modernim alurama (i to rdja-vim njihovim stranama), a da netko bude vodjom jedne literarne skupine (riječ „struja“ ne bi bila u ovom slučaju na mjestu). I tako se gospoda ogledaše za blistavijim cimerom, a dru. Dežmanu obzirom na to, što je pokazivao toliko volje za književno zvanje, podijeliše tada časnu službu neke vrsti literarnoga pazikuće, podjedno i „vun-bacitelja“, koji ima zadaću, da toljagom strančarske kritike brani prag neosporivog posjeda klike protiv svakoga onoga, koji bi se bez gesla, što ga je izdala klika, usudio profanom nogom da stupi u svetište hrvatske literature, kojemu se članovi klike nametnuše čuvarima i sveštenicima.

Moram ovdje primjetiti, da je Dežman u svoje doba izdao geslo: Što napiše naš čovjek, ne smije se nikad kudit!

Dežmanu uz bok namješten je bio kao vicehauzmajstor, što je imao da obavlja grublje poslove, netko, tko se potpisuje: „Lunaček“, — velim vam prosto „Lunaček“, kano n. pr. Hanslick. Taj je „Lunaček“ pojava, koja je moguća samo u nas*), biljka, nikla u močvari književnih naših neprilika. Polutan u svakom pogledu, bez ikakova realna znanja, postade odjednom žurnalista i samozvani kritičar. On bez ikakovih skrupula jednako suvereno piše o lijepoj knjizi, kano o slikarstvu, — o glazbi, kano o arhitekturi, — o kazalištu, kano o . . ., nu čemu da duljim, nabrajajući sve ono, o čemu se usudjuje pisati taj prototip — to će nam svatko priznati, tko ikoliko pozna njega i njegov „rad“ — bolesne književne izrasline. I takav „kritik“ neka onda ravna i oplemenjuje ukus one čitaće publike, koja prisiže na svoj „lajbžurnal“, u kojem ju jedan „Lunaček“ po miloj volji dariva produktima svoje univerzalnosti. Bez ikakve stručne spreme i iskustva stečena neprestanim kontaktom sa vrelima lijepe umjeće u nas eto jedan „Lunaček“ krije poštu autoriteta, podijeljenog mu od klike, ruši i obara nemilice redove onih, koji stoje postrance od literarnoga trusta i koje ne vežu sa klikom nikakove veze.

Koliko god iskreno poštujem spremnu i objektivnu kritiku — jer znam da je u nje, i kada kudi vazda ljubavi za samu stvar, te da joj je plemenita cijelj, da ispravlja i podiže, a ne da vandalski ruši i obara — toliko ne nalazim dovoljno jakih riječi, da izrazim svoje gnušanje nad ovakovom metodom kritizovanja, kakova je zavladala u nas. Takova kritika prijeti poput parasita da uguši zdravi i prirodni razvitak naše hrvatske lijepe knjige.

Da se razumijemo, ističem ovdje izrijekom, da se ne slažem ni s onom kritikom, koja sa parzvučnih fraza, poput sladjahne vodice, poprati svako literarno nedonošće, te u svakom početniku vidi gotova umjetnika. — Ne, nipošto! jer to ubitacno djeluje kod slabijih značajeva otimajući im podlogu zdravoj rasudi i kritičnoj samospoznaji — a bez toga nikada valjana spisatelja; ali držim pouzdano, da si jedan mali narod, kao što je hrvatski, ipak ne smije dozvoliti luksus te da za volju nekolicine patentovanih književnika, koji su kanda uzeli u zakup literaturu, nemilice kasapi sve one, koji se njima bezuslovno ne poklone. Gdje ostaje onda ona toliko naglašvana sloboda stvaranja, što je „mladima“ vazda na jeziku i u peru? Zar nije jasno kao sunce, da se na taj način mora već u zametu da uguši mnoga dobra klica, iz koje bi po vremenu niknula zdrava i jedra stabljika!

Ali u naše kritike kanda ne postoje no dva sistema: Ili bez rasude hvali i uzdiže autora do neba, ili ga popljuje. Zato je vrlo zanimljivo pratiti našu kritiku u raznim listovima. Kako razrožne sudove o istom predmetu stvara naša soi-disant

*) Ta ne će biti baš sve zlo samo u nas moguće.
U. r.

kritika! Ne namiće li se tom zgodom samo po sebi misao, da se i tu istina nalazi po srijedi?

A propos! Umalo te nijesam zaboravio jošte treću metodu (regbi: negativnu), kojom se takodjer vrlo rado služi naša kritika, navlastito onda, kada se radi o djelu objektivno dobru, koje potječe od pisca nepočudna kartelovanoj gospodi. To je metoda prešućivanja. Knjiga n. pr. izadje, ili se komad iznese na daske, a trustova kritika čuti . . . prosto čuti! Za nju jednostavno ne postoji to djelo, prelaze preko njega na dnevni red. Nije li to bezdušan postupak? Mogao bih gledi toga istaknuti sijaset primjera, ali ču radi kratkoće ovdje navesti samo najmarkantniji. Je li kritika klike u novije vrijeme našla vrijednim, da ma kojom zgodom samo spomene ime J. E. Tomića, tog velezaslužnog trudbenika na polju naše lijepe knjige; odličnoga pisca, koji je umio klasične tradicije jednoga Šenoe spojiti sa posve modernim shvatanjem života i njegovih problema? Svatko, tko si je jošte sačuvao svoju objektivnu rasudu, mora mi priznati, da je pozitivni rad ovoga jednoga spisatelja privrijedio hrvatskoj knjizi više, nego li svi vičuči oko klike zajedno.

Tako se eto postupa u redovima „mlade“ gospode, — a zašto? Valja da zato, jer se autor „Pastorka“, „Zmaja od Bosne“ i „Melite“ nije odmah asimilirao sa ezoteričnim krasotama: „Jedne noći sive!“ — — — — —

IV.

Ali da idemo dalje, pa da sada potkrijepim svoju predjašnju tvrdnju glede pristranosti klikarske kritike. Da dokažem, kako mudro i brižno ta kritika umije da prečuta kada ustreba i bjelodanu nedaču svojih ljudi, — kako umije kadikad da stisne i oba oka za volju „dobre stvari“ (ili „stranačke discipline“).

Ime Mihovila Nikolića spominjalo se za posljednjih pet, šest godina (ponajviše u kličinoj štampi) kano jednoga od naših najtalentovanih mladih liričara. Ne možemo da naidjemo gotovo ni na jedan kritični članak iz toga razdoblja, potičući iz tabora „mladih“, a da se u njem ne buditiramski pjevala slava Nikolićevoj muzi i povlačile — za ostale ne osobito povoljne — parallele sa ostalima mladovima mladje pjesničke plejade.

Objektivno uvezši, umio je Nikolić u tonu larmoyatno-sentimentalne note Musseta i Lamartinea stvoriti nekoliko dosta uspjelih pjesama, u kojima dominira sujet, kasna jesen, vehlo lišće, — riječju: „vanitas vanitatum et omnia vanitas!“

Te je pjesme pribrao u prvoj svojoj knjizi, koju je izdao g. 1898. („Pjesme Mihovila Nikolića“). Kritika je ove pjesme povoljno primila, te je Nikolić, čiji se nastup nekako sudara sa zamecima klike, malo pomalo zajedno s njom rasaо, grijući se na suncu njene kritike i domalo je postao „njihovim“ pjesnikom! (Nastavit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Novi povjerenici „M. H.“)*

- **Bedeckovčina*, Ante Gladki, župnik.
- Brestovac kod Končanice*, Mijo Blaževac, učitelj.
- **Bukovica Nova*, Ivan Stojaković, rav. učitelj.
- Daruvar*, Gjuro Domin, kr. kotarski sudac.
- **Dinjaška*, Fabijan Lovro.
- Doboj (Bosna)*, Marijan Baković, željez. činovnik.
- **Derventa (Bosna)*, Ante Odić, trgovac.
- Gacko (Herc.)*, Dragutin Turković, prislusnik.
- Gorica Velika*, Fran Žagar, rav. učitelj.
- Gorica Slovenska*, V. Kraševec, bogoslov.
- Grižane*, Ivo Vučić, bilježnik.
- **Hum na Sutli*, Stanko Horvatin, rav. učitelj.
- Indija*, Karlo Pavičić, župnik.
- Ivankovo*, Stjepan Simić, učitelj.
- **Kešinci*, I. Rukavina.
- **Klinčaselo*, Poglavarstvo općine.
- Korečula (Dalm.)*, Niko Kirinčić, stručni učitelj.
- **Kratečko*, Vjekoslav Plevnik, trgovac.
- Krk (Istra)*, Gvardijan O. Dinko Šulina.
- Lastovo (Dalm.)*, don Baro Antičević.
- **Lobor*, Josip Kotarski, župnik.
- Lovinac*, Stjepan Domines, učitelj.
- **Ludina*, Ante Bakrač, rav. učitelj.
- **Maja*, Mijo Ettinger, župnik.
- Metković (Dalm.)*, Fr. Ante Gnječ.
- Mikanovci*, Stanko Filipović, upravitelj župe.
- Netretić*, Teodor Hladky.
- **Nikinci*, Milorad Dimitrijević, bilježnik.
- Ogulin*, Janko Obajdin, grad. učitelj.
- **Pazarište*, Pajo Matić.
- **Petrijanec kod Varždina*, Stjepan Mihinić, župnik.
- **Petrovina kod Jaske*, Matija Persoli, učitelj.
- **Plešivica*, Fran Horvat, posjednik.
- Pokupsko*, Janko Rogoz, župnik.
- Požega*, Julij Kempf, učitelj gradj. škole.
- Prag*, Hrvatsko društvo „Hrvat“.
- Raca*, Herman Gollner, rav. učitelj.
- **Rasinja*, Stjepan Beluhan, umir. učitelj.
- Rogatica (Bosna)*, M. Boskić, sudska prislusnik.
- **Severin*, Vjekoslav Gervais, rav. učitelj.
- **Sibinj*, Stjepko Damić, rav. učitelj.
- **Sušak*, Mirkо Rastić, gimn. učitelj.
- Sv. Nedjelja kod Samobora*, Stjepan Debeljak, rav. učitelj.
- Sv. Ivan Žabno*, Jerolim Milković, župnik.
- Sv. Petar Ćvrstec*, Fran Štefan, župnik.
- Sv. Petar-Orehovac*, Antun Večerić, župnik.
- **Turnašica*, Franjo Crnjak, učitelj.
- **Virje*, Fran Jurković, učitelj.
- Vrbovsko*, Ivan Bačać, kr. sudb. pristav.
- **Zaostrog*, O. Mate Simić.
- **Zemun*, Ivan Tropsch, profesor.
- **Zupanjac*, Josip Trojer, sudac.

*) Zvjezdicom označena mjesta nisu do sada imala povjerenika.

*

Najnoviji utemeljitelji „M. H.“

- Antun Brajković, maturant u Gospiću.
- Vinko Vidaček, kapelan u Lobotu.
- Fran Skrinjar, kapelan u Ivancu.
- Dr. Benjamin Šuperina, odvjetnik u Sisku.
- Tomo Severović, svećenik iz Križevaca.
- Dr. Eugen Laksa, odvjetnik u Sisku.
- Ladislav Rafaelis, kr. vladin perovodja u Zagrebu.
- Dr. Armin Šrabec, gradski perovodja u Zagrebu.
- Dr. Josip Štimac, odvjetnik u Zagrebu.

Pučka škola u Popovači.

Pučka škola u Stružcu.

Pučka škola u Prezidu.

Stjepan Petranović, kapelan u Fužinama.

Dragan Braidić iz Mača.

Vladoj Švrljuga, c. kr. lučki pristav, Meljina (Dalm.)

Mijo Škočen, bogoslov.

Ljubomir Jansa, bogoslov.

Zvonimir Stefančić, bogoslov.

Dragan Novak, opć. blagajnik u Krašiću.

Ivan pl. Kušević-Dubranečki, bogoslov u Zagrebu.

Hermina pl. Antolković iz Sv. Ivana Zeline.

Pučka škola u Vagancu, Petrovoselo Ličko.

Andrija Fris, kanonik zagrebački sada u Rimu.

Dr. Nikodem Jakšić, banski savjetnik.

Fran Brdaric, bogoslov.

Vladimir Glogič, bogoslov.

Pučka škola u Zaprešiću.

Sime Ignjatić, inžinir, prije u Petrinji sada u Brodu na Savi.

Okružna blagajna u Petrinji.

Gjuro Kovačić, veleposjednik u Petrinji.

*

Sve radnje za „Hrvatsko Kolо“ molimo da se pošalju najkasnije do 1. svibnja, jer će se prvi dana svibnja redakcija zaključiti.

Uprava „M. H.“.

Društvo Hrvatskih Književnika.

Gовор Lj. Babića-Gialskoga u ovogodišnjoj gl. skupštini D. H. K. (Svršetak). Prema današnjem razmahu čovječanstva samo velike su skupine, koje mogu nešto postići i učiniti nešto u svim prilikama života. Međutim tako je uvijek bilo i bit će Atena nije velika i besmrtna postala sa svojih dvadeset tisuća građana, već je svoju veličinu postigla sa spoznajom, da je sav grčki svijet — ma kako bio podijeljen i rascjepkan — ipak jedan svijet, ipak jedno i isto, te je panhelenskim svečanostima omogućila veličinu svoju i grčkoga svijeta. Isto tako neka nas ne zavarava najkorijeni uspjeh takozvanih nordičkih literatura i holandske literature. Područja literarnog konzuma tih literatura jesu daleko veća, nego li se može kod nas misliti i u slučaju našeg jedinstva. A svoj triumf diljem svijeta imaju mnogo — gotovo najviše zahvaliti svom uskom savezu s velikom njemačkom literaturom. Nije dakle sumnje, da je gotovo nemoguće literarno opstajati u onim uskim granicama, u kojima se nalaze naše četiri jugoslavenske književnosti — pokraj one blizine, u kojoj se nalazimo sa književnošću njemačkom i talijanskom, — pak pokraj onog posjedovnog stanja tih dviju književnosti, što ga odavna imaju među nama — a imale su ga još prije početka našeg narodnog probudjenja! A te su književnosti i davnim mirnim razvitkom jake i moćne još više po svojim dalekim konzumnim područjima... Tu se mogu knjige štampati uz malu cijenu u silnim brojevima, a da su ipak još uvijek silno ekonomsko i sigurno poduzeće. A uzmiće onda naprama tomu naše prilike! Naša konzumna literarna područja protežu se najviše na tri milijuna, ... medju kojima je gotovo do 60% analfabet! — A onih preostalih 40 postotaka izvrgnuti su onoj silnoj najezdi i navali tudi knjige. Nije li time dosta rečeno, ... da tako ne može obastati te je skrajna nužda, da iz tih razdjeljenih grupa po tri milijuna načinimo jedan i isti organizam, koji će barem biti onda s područjem od dvanaest do četrnaest milijuna. Ta — i onda smo još maleni, — ali ipak nešto jači... .

Prodjimo u Zagrebu, Rijeci, Osijeku, Varaždinu, Zadru, Splitu ili Dubrovniku ili ma u kojem mjestu pokraj knjžara. U gornjoj Hrvatskoj... knjižar nema nego njemačke knjige... Hrvatske se knjige gube — kao ljubi-

čice u visokoj travi i nepristupnom grmlju. A ilustrovani mjesecnici ili tjednici gotovo broje preplatnike kao usred najdubljeg kuta daleke Germanije. Kod mora je od ovih gornjohrvatskih prilika tek razlika ta, da umjesto njemačke knjige dolazi talijanska knjiga. Stoji ta činjenica, da njemački ili talijanski prevod kakove knjige, što je svjetski konzum postigla, imade medju Hrvatima kamo li više prodje i više preplatnika nego li hrvatski prijevod...

A odakle je tako? Nemojmo misliti, da je tim dokazana kakova manja narodna vrijednost u Hrvata... Na-protiv — mi možemo našu književnost punim pravom držati dobrom. Drugi su povodi.

Knjiga je onakova potreba, kao što i svaki drugi predmet. I samo onda je prodja knjige normalna i sigurna, ako je ona taj karakter potrebe stigla. Nije normalno ni sigurno, dok je njezina prodja temeljena na bilo patriotskim bilo političkim porivima i osjećajima. Konzument knjige mora ju upravo onako trebati, kao svaki drugi predmet u svom životu. Pa... zar hrvatski čovjek nije još došao do potrebe, da konzumira knjige? — Došao je, ali tu je drugi jedan pojav. U Hrvatskoj naći ćemo malo ili gotovo ništa ljudi, koji su izobraženi, kojima je lektira i duševna hrana potrebita, a koji bi samo u hrvatskom jeziku mogli čitati. U nas gotovo na pô naobražen čovjek govori njemački i čita njemački potpunom lakoćom. U Primorju i Dalmaciji isti je slučaj s talijanskim jezikom... Po tome možemo i shvatiti, što u nas nema prevedenih najglasovitijih knjiga iz svjetskih literatura. Za nas obavlja taj posao Nijemac i Talijan. A kako je došlo do toga? Naša inteligencija gotovo sva — već je u drugoj, trećoj, četvrtoj generaciji u sferama izobraženim. Kod nas je već malo inteligencije, koja bi bila direktno iz seljačke kuće došla u škole, a po tom do izobraženosti. A posljedak je toga — da je taj kroz generacije izobraživanji čovjek postao sasvim bliz — tudjoj kulturi, tudjoj knjizi.

A ovaj stadij čeka neminovno i Srbe i Bugare i Slovence. Danas još možemo medju Srbima i Bugarima naći potpuno naobražene ljude, ... ali kojima je ipak teško, da čitaju inako nego li srpski. Zato uspijeva srpska prevodna literatura... No i Srbi ne će kod toga ostati. To traje samo dotle, dok se inteligencija školovana rekrutira glavno iz seljačke zadruge... A isto će biti kod Slovencaca. I kod njih je inteligencija glavno još dolazila direktno iz seljačke kuće... Kod Bugara bit će isto, ako ostanu današnje prilike.

Zato... skrajne je vrijeme i skrajna je nužda, da ne puštamo onako, kako je danas, pa da snažno i intenzivno uzradimo, te ćemo iz tih četiriju razdjeljenih — danas gotovo nepoznatih si — dijelova učiniti jedan i isti — skupni organizam. Tim ćemo svakako postići, da bude našim knjigama konzumno područje potroštručeno, — a ovako ojačana, moći će se i laglje upuštati u konkurenциju sa svojim susjedama tudnjinkama... Nisu dakle pjesničke fantazije, koje nam namiču dužnost, da u tom smjeru ujedinjenja radimo, već skroz realni uzroci i realni izgledi. Prvi su počeci već učinjeni i zasluga je ovog društva, da je prvi korak učinjen. Godine 1904. prigodom krunisanja prvovjenčanog kralja nove Srbije, Njeg. Veličanstva Petra I.... bila je našim poticanjem konferencija jugoslavenskih književnika... Književna srpska udruga u Beogradu velik je korak tomu učinila, što je ljetos objelodanila medju svojim izdanjima djelo hrvatskog pisca, a naša je „Matica Hrvatska“ u svom „Kolu“ donesla radeve srpske i slovenske. Nastavljajmo tako dalje — i onda ne treba da se bojimo za našu knjigu.

Iz dosadanjih već mojih riječi mogli ste crpsti uvjerenje, da su prilike veoma prekarne za našu književnost. Da ta književnost bude mogla svemu tomu jadu odoljeti — mora biti rad oko nje i za nju organizovan. Ne smije se ništa prepustati pukom sretnom slučaju ili tek prometnim prilikama, kako je to u velikim narodima. Kod nas mora da je za knjigu i za knjigu čvrsta — solidna organizacija. Ovakova pak korisna je organizacija

jedino moguća, ako su sva književna društva i svi književnici u složnu kolu, da svi skupa organizovano rade za korist i napredak knjige. Ubitačna je svaka nesloga, svako trvenje, svaka pravda i svaka samovolja. U našim malim, po sebi sitnim prilikama, mi si ne smijemo dopuštaći luksus borbe medju pojedinim strujama, pojedinim nazorima, pojedinim osobama; moramo čuvati knjigu kao pravu svetinju od svakog partizanstva — od svakog monopola. Mora nam biti svima nastojanje, da se na poprištu narodne knjige svi skupa nadjemo, na tom poprištu, jerbo je narodno, mjesto je najvjernijemu poštivaljcu negdašnjih literarnih idea i opet najvatrenijemu trudbeniku za najnovije želje i najnovije poglede, jer — kako rekoh — mi nemamo tek braniti i sigurati ovaj ili onaj smjer u književnosti, mi smo još u stanju, u kojem moramo braniti i sigurati sam opstanak narodnoj knjizi uopće!

Naglašujući ovo moram svakako da spomenem po književnost našu nepotrebni — dapače štetni spor, u kojem se nalazi današnja uprava „Matici Hrvatske“ sa velikom većinom hrv. književnika. Društvo hrv. književnika, koje nije sudjelovalo niti sudjeluje u tom sporu, pozvano je kao naravni centar našeg književnog života, da izrazi želju, te isti spor što prije prestane. Nadajmo se, da će uvidjavnost, patriocičnost, dužnost prema hrvatskoj knjizi sklonuti kako upravu „Matici Hrvatske“, tako i hrvatske književnike, da nadju što prvo sretan način, po kom će taj nepotrebni spor prema koristi hrvatske knjige riješiti, te se tako svi skupa sjedinti u hasnu hrv. književnosti! Ta — „Matica Hrvatska“ ne bi ostała vjerna ni svojoj zadaći, ni svojoj tradiciji, a najmanje svojoj prošlosti, u kojoj je gotovo najviše doprinijela, da danas već imademo hrvatsku čitaču publiku, — kako rekoh — ne bi svemu tomu ostała vjerna, da se svojski ne zauzme za prestanak spora. Hrvatski književnici pak neka vazda imaju pred očima svoju veliku zaduću u narodnom životu našem!

Na koncu je govornik bujnim riječima spomenuo smrt Strossmayerovu.

Matica Slovenska.

Sveza između „Matici Hrvatske“ i „Matici Slovenske“. U vijesti pod ovim naslovom izostalo je u slogu posljednjega broja „Glasa M. H.“ nekoliko riječi, tako da cijela vijest, kako je tiskana, nema smisla. Posljednja tri retka u toj vijesti imadu glasiti ovako: „Slovenska Matica“ izda na svoje stroške vsako leto med svojimi publikacijami (torej za vse svoje društvenike) *po eno hrvatsko knjigo*, ako izda „Hrvatska Matica“ slično po eno slovensko knjigo.“

Književnost.

Dr. Gjuro Šurmin: *Hrvatski preporod.* U predgovoru spominje prof. Šurmin Kulakovskoga i Zdziechowskoga kao pisce o hrvatskomu preporodu.

Kolikogod bilo *djelo Kulakovskoga zaslužno i znamenito*, kaže on, nije ono *obuhvatilo svih dijelova života hrvatskoga*; *s većom se studijom* javio g. 1902. Zdziechowski (str. V.). Ova je tvrdnja vrlo čudnovata. Djelo Zdziechowskoga: „*Odrodzenie Chorwacyi*“ ima 217 strana, a „*Ilirizam*“ Kulakovskoga 418 + 093. Pored toga ima posljednje djelo i veći format. Nije ni svrha ni metoda ovih djela jednaka, pa opet ih prof. Šurmin trpa zajedno, i još tvrdi, da je manje djelo *veća studija*!

Prof. Šurmin ne će da dokazuje potrebu ovakova djela na hrvatskom jeziku; ali misli, da zanimanje budih pisaca oko našeg preporoda dovoljno pokazuje potrebu poznavanja *drugoga preporoda* hrvatskog naroda. Šta misli on pod *prvim* preporodom, ostaje zagonetka.... Hrvatskih pisaca ne spominje, dok bi se bio morao sjetiti Smičiklasa, svoga glavnog vrela. Ta Smičiklasov je duh nadahnuo njegovo djelo!

Svrhu svoga djela određuje pisac ovim riječima: „Ovaj trud ide za tim, da hrvatskom općinstvu poda, što

je više moguće *jednu sliku* našega života od 1790—1848.“ I ovdje je pisac nejasan: kakvu sliku života hoće da prikaže; političku, kulturnu, književnu? On će izraditi, sám veli, svoju sliku kronološki; a oko g. 1835. pozabavit će se potanko (s. VI.). „Ocjenvljati taj početnički rad — pisac opet bistro ne kaže: kaki rad — nijesam htio, već sam mu volio dati tumač. Zašto sam tako radio, to će moći pozoran čitalac i sam *hrvatsko općinstvo* lako iz ove knjige razabrati“ (ib.). Pisac se dakle odriče kritike, dok u istinu ocjenjuje i dogadjaje i ljudе i književne proizvode. On hoće da bude samo refernat, ali tako nije.

Kako pisac namjenjuje svoju knjigu *hrvatskom općinstvu*, za cijelo je namjeravao, da napiše popularno djelo. S tim se ipak nekako kose njegove dalnje riječi: „Koliko su Bilješke opravdane, to neka prosude čitaoci (*hrvatsko općinstvo*), a ja sam samo to htio njima postići, da se vidi istinitost mojih navoda, a dosta puta i samih zaključaka“ (s. VII). Bilješke dakle imadu biti dokazala njegova dokazivanja, čega ne ište šire općinstvo!

Pisac je eto mutan u predgovoru, a mutan ostaje i u samom djelu, kamogod unosi svoje refleksije i svoje sudove.

*

Prof. Šurmin raspravlja u I. glavi (s. 1—37) „o borbi Hrvata za njihova prava“ (1790—1830), u III glavi (s. 82—113) kako Hrvati: „odlučno (!) brane svoja prava“ (1830—1836), u II. glavi (s. 38—81) o književnom radu od 1790—1830, a u IV. (s. 114—223) o književnosti od 1830—1836. Bilješke dolaze na kraju (s. 03—036). Politički dio — ne uzimajući u obzir bilješke — obuhvata dakle od prilike trećinu knjige, a književni dvije trećine. Toj osnovi ne možemo lako prigovoriti, jer eto iz predgovora pravo i ne doznajemo, kakovo je baš djelo htio da napiše. Promatraljući ipak pazljivije samu knjigu, dolazimo do zaključka, da je poglavito mislio na književnost.

Pisac nam za čudo nigdje ne kazuje bistro: što on misli pod hrvatskim preporodom, kada se on počinje i kada se svršava, pa kako će ga dovršiti.

Dok je Kulakovskij (Šurmin piše krivo: Kulakovski) osvjetljivao poglavito književnu stranu hrvatskog preporoda, Šurmin ne zna, što hoće — barem toga ne kaže.

Kulakovskij si je prisvojio duh i shvaćanje ilirizma od akademika Smičiklase, obradivši dosta samostalno književni dio. Šurmin je to isto učinio, samo je on zadržao i okosnicu obrade Kulakovskoga, i ako toga izrično nigdje ne veli. Priznati ipak moramo, da je Šurmin unio u svoje djelo dosta nove, biografske i bibliografske, gradje.

Smičiklas zadahnjuje ilirizam pjesničkim zanosom; on shvaća Ilirce; on s njima osjeća. Kulakovskij kao stranac nastoji da bude objektivan; on je hladan posmatrač hrvatskog preporoda, o kojem govori s velikim poštovanjem; dok Šurmin ostaje nevjerojatno ukočen, kao da ga se ono divno doba nikako ne doimlje. Njegov suhi jezik, bez ikakova pjesničkog nakita, neugodno utječe na čitaoca. Šurminovo djelo ne će nikoga zanijeti! Ono je neobično suhoparno.

Pored toga je pisac u svojim sudovima, izrazima i karakteristikama vanredno — naivan.

Naivna je i njegova metoda: on obradjuje historiju književnosti kano kakvu kroniku, a, kada hoće da se je otrese, onda pada u pogrešku ponavljanja istih misli, podataka i vijesti. Na koliko mjesta ne govori pisac n. pr. o pravopisu!

To je dobro uvidio Zdziechowski pa je nakon obiljež historičkog uveda, nužnog poljskim čitateljima, prikazao pojedince rad pjesničkih korifeja ilirstva: Vraza, Mažuranića, Preradovića (s. 67—211). Ovako pišu europski literarni historici! I Kulakovskij je donjekle tako radio.

Do početka g. 1835. dala bi se metoda Šurminova kako tako opravdati, jer su narodno-politička pitanja spletena s književnošću; no u naprijed mora se knji-

ževnost odjelito raspravljati prema idejama, licima i strukama. Ako se bude držao Šurmin i u II. svesku svoga Preporoda kronologičke analize, jao i naopak.

Pisac je kušao da sastavi iscrpnu karakteristiku biskupa Vrhovca (s. 39—49) i Lj. Gaja (s. 115—144). Nije uspio. On je iznio o njima doduše koješta novo, no fotografije njihove nije nam podao, već samo porazbancane podatke i vijesti. Njihove ideje i njihov rad istaknuo je vrlo bližedim bojama. Tomu je kriva ponajviše neiskazana razvlačenost njegova sloga te bi njegova knjiga bila mnogo vrednija, da je za jednu trećinu kraća.

Šurmin ne prelazi medja ideja i kritičkih opazaka Smičiklsovih. U njega nema širih literarnih pogleda. On spominje Kollára i romantiku, ali nije pronašao za shodno, da jezgovitom potezima objasni *hrvatskom općinstvu*: što je vodilo Kollára; što je prouzročilo češki preporod, koji je silno utjecao na hrvatski; što je izvela romantika u Europi; kako se razvijala narodna ideja u Europi uz početak XIX. vijeka, osobito u Njemačkoj i Italiji. Šurminov hrvatski preporod izgleda nekako kano osamljen pojav u — habsburškoj monarkiji. Što on ovdje onđe spominje Francuze, Josipa II., Madžare, Čehe, nije ništa novo. To je već sve nebrojeno puta rekao Smičiklas, koji je u prvom redu historik. Slabo se obazire pisac na Slovence, na naše Dalmatince i Dubrovčane — ovdje imamo na umu književnost — a bio bi u opće morao jezgovito izložiti stanje svega našega naroda prihvati desetina XIX. vijeka te bi bio tek tada sinuo u svoj svojoj veličini hrvatski preporod u maloj Hrvatskoj.

Najdosadniji je onaj dio Šurminova djela, u kojem analizuje sadržaj prvog godišnjaka Gajeve „Danice“ (s. 177—223). Ovdje nalazimo i članak: „*Pogled na pjesništvo*“ (s. 190—192), koji sastoji od mutnih, nesuvrših refleksija, dok o poeziji ne kazuje ništa. Pored rdjave metode u Šurmina je i neobično neispravan jezik: u stilističnom i u sintaktičnom pogledu. Njegovi su izrazi neodredjeni, izražavanje misli nejasno, pa tako nailazimo u „Preporodu“ na *neiskazano mnogo mjesta* posve nerazumljivih. Čitatelj mora na ovakvim mjestima da stane i da razmišlja: što hoće pisac da kaže. Njegovi su sudovi i refleksije često naivni i netočni.

Evo samo nekoliko primjera:

— pa se čini, da i same zidine sjemeništa zagrebačkog nijesu imale vremena, da slušaju drame i male književne cijene (s. 3).

— a kralj je odgovorio, da samo na njega spada, za što je ovu polu Hrvatske otpustio (s. 21).

— koji je toliko zasluga učinio bečkoj vladi (s. 25). — a biskup mu je obećao (Voltiću) uzeti 60 komada, jer je valjada želio zajedno s biskupom, da se to djelo i u Hrvatskoj raširi (s. 42).

— Dakako, da i s ovim pozivom nije uspio (Mihalović), jer je bilo malo i malo Hrvata, koji su, osim onih izvan Dalmacije, imali kakva znanja o starim dubrovničkim, a k tomu je bilo i malo interesa za narodni jezik (s. 54).

— ali to nije smetalo, da oni ne pomisljavaju na jednak posao kod kuće (s. 84).

— Hrvatska u ovo doba još nije zapala u nadbijanje za kandidate, već je izabrala takve poslanike (s. 98).

— da bi to bilo predloženo u hrvatskom saboru, sigurno bi se prihvatiло rješenje vlade (s. 103).

— tako je Gaj pisao, kad je njegovo doba, ne osobitom njegovom krivnjom prošlo, a on se sjećao (120).

— Ovdje se Gaj upoznao s češkim novim pravopisom, koji je jednoličnom svojom ortografijom mogao prikazati pisanje Slovena, što su se služili latinicom (s. 124).

— a sigurno je Gaj najviše utjecao na ove ljudе i pobudjivao ih na akciju, na znak života (s. 144).

— literatura oslonjena o čvrste stupove kulture i prosvjete (s. 136).

— zaštitnicom narodnoga jezika i čitave narodnosti (s. 151).

— Da se bolje upozna *doba* u Hrvatskoj, na koje se *obratio Sedlnitzky*, po Murkovim izvorima, priopćit će mišljenje (s. 165).

— te da nije bilo skoka i sklonosti u bečkim krugovima (s. 169).

— *Oklijevanjem* ug. konsilija i energijom Gajevom dobili su Hrvati svoje novine (s. 172).

— *Ako je po pjesmama*, Mažuranić je njegov „Ljubić“ grdo pogodio u srce (s. 185).

— *s potpunim aluzijama* na sadašnjost (s. 191).

— „Pomišljalo se i na uloge žena u društvu ljudskom, dakako nikakvo žensko pitanje, već jednostavno kazivanje, kako i žena može biti u ljudskom društvu od koristi“ (s. 198).

Već navedeni broj citata pokazuje, da je prof. Šurmin odnio svoje djelo prerano u tiskaru, dok trebaše, da ga još dugo gladi i brusi.

U ovakovu obliku „Preporod“ ne služi na čast ni piscu ni hrvatskoj književnosti.

Prof. Šurmin bi bio mnogo bolje učinio, da je djelo Kulakovskoga preveo, nadopunio i popravio, nego što je turio u svijet svoje primitivno obradjeno djelo.

U Varaždinu 11.III 1904.

Prof. I. Milčetić.

„Prvi“ i „drugi“ hrvatski preporod. Akademik gosp. Milčetić spominjući u svojoj ocjeni Šurminova „Preporoda“ riječi pišćeve o potrebi poznavanja „drugoga“ preporoda hrvatskoga naroda“ s pravom kaže, da ostaje zagonetka, što pisac misli pod *prvim* preporodom. Ja ču tu zagonetku odgomenenuti.

Kad se je g. prof. Šurmin spremao na pisanje „Preporoda“, više je put sa mnom o toj stvari razgovarao, a ja sam se vrlo veselio, što će njegovo djelo izdati „Matica Hrvatska“. Dva, tri li puta razgovarali smo o toj stvari dugo, po dva sata i više, pa sam ja g. Šurminu, svojemu kolegi po struci i zvanju, vrlo oduševljeno kazivao svoje misli o početku i znamenovanju hrvatskoga preporoda. Nije to sve bilo bogzna što, već misli, na koje dolazi svatko, tko se je i malo ogledao po Evropi i ponješto barem upoznao kulturni i politički razvoj evropskih naroda. Nije ništa osobito ni to, što sam g. Šurminu govorio, da hrvatski preporod na početku XIX. stoljeća nije nastao iz ništa i najedanput, već da se je posve prirodno razvio iz tih i tih, rekoh, elemenata. Sve bi to trebalo, svjetovah g. Š., razložiti našim čitaocima u predgovoru (uvodu) Rekao sam to ponajviše s toga, što sam držao, da će „M. H.“ izdati to djelo, pa mi je bilo do toga, da bude što razumljivije.

G. Š. nije me poslušao i nije napisao uvoda u tom smislu. No jednu je misao, o kojoj sam mu mnogo govorio, ipak prihvatio, pače ju i napisao, — ali tako nespretno, da je eto i učenim ljudima zadao zagonetku.

Ja sam naime g. Š-u razlagao svoju misao o renesanci u opće, a o renesanci u Hrvata napose, — onu istu misao, koju sam g. 1898. napisao u akademijском „Zborniku za nar. život i običaje južnih Slavena“ u studiji „Narod“. (Posebno izdanje str. 1—25.) Tu je govor o prvom i o drugom preporodu hrvatskoga naroda, a glavne su misli ove:

„Renesancom su prozvali kulturni povjestničari preporod grčko-rimske starine. To je samo djelomice istina. Renesanca je za pravo preporod barbara, prvi jači trzaj barbarskoga roba pod kulturnim grčko-rimskim jarmom... (str. 17 poseb. izd.). Poznato je, kako je od vremena renesance Evropa gotovo pobenavila u oduševljenju i slavljenju grčko-rimskoga svijeta... No tu se sastajemo s jednom na prvi pogled čudnom pojmom: Hrvati, najbliži susjedi klasičkih zemalja, ne će da znaju za taj veliki, moćni i sjajni rimski svijet: oni stvaraju novi svijet, svijet slovenski... (str. 18). Iz koncepcije slovenskoga svijeta rodila se u nas prva misao o „narodu“... Vidi se to dobro kod drugih naših preporoditelja, preporoditelja tridesetih godina, koji su — to svi znamo — pošli odmah tragom *prve hrvatske renesance*. (str. 19)

To je eto i *prva hrvatska renesanca* i drugi preporoditelji.

Naćin, kojim je g. Š. spomenuo „drugi“ preporod, dakako da je nješto nečuveno, tako da o tom ne treba trošiti riječi. Naravski, da je tu posve svejedno, da li ona misao o prvom preporodu može podnesti kritiku; ako ne može, tim gore po g. Šurmina. *Dr. A. Radić.*

*

Stanko Vraz i Ivan Mažuranić. U „Obzoru“ od 31. prosinca 1905. piše u podlistku gosp. M. Lisičar članak „Struje u književnosti“, a u njem veli ovo: „Vrazu je Čengić-aga bio udarac protiv njegove teorije. Za to on to djelo ni ne spominje, jer ga nije mogao kudit“. — Ne kamim se osvrati ovdje na literarno-historijske kombinacije, medju kojima ima i krivih; ali ču ispraviti činjenicu, a to za to, što se kod nas često osvrću ljudi samo na ono, što je u najnovije vrijeme javno saopćeno, pak se na taj način uvuku u književnost krive činjenice, a na njima onda osnivaju kombinacije, koje po tome moraju biti takodjer krive.

Reći ču odmah, da ne стоји tvrdnja Lisičareva, da St. Vraz Mažuranićeva Čengić-age ni ne spominje, nego baš obratno, on to djelo spominje i hvali. Kako je poznato, pjesan Mažuranićeva „Čengić-aga“ izdaje tiskom prvi put u „Iskri“ god. 1846. U V. knjizi „Kola“, časopisa, koji je izdavala „Matica ilirska“, a uredio Stanko Vraz i koja je izašla godine 1847., ima na strani 85. „Pregled knjigopisni. Knjižanstvo južnih Slavena“ (g. 1846.), pak se u toj rubrici spominje „Iskra“ za god. 1846. i veli se o Mažuranićevoj pjesmi ovo: „Između članaka „Iskre“ od ove godine najizvrstniji je pjesan g. Ivana Mažuranića „Smrt Čengić-äge“.“

Urednik „Kola“ Stanko Vraz dakle spominje Mažuranićevu pjesan Čengić-agu, a što je još znamenitije, on ju proglašuje *najizvrstnijim* člankom onogodišnje „Iskre“, a time ju stavlja *iznad* svojih soneta, koje je u istoj „Iskri“ saopćio, i koji su prekrasni. Pretpostava dakle, da Vraz Čengić-age niti ne spominje, ne stoje; ona ne može biti ni uzrok ni posljedicom nekakova „udarca“, kakovim g. Lisičar proglašuje Čengić-agu protiv Vrazove teorije.

Dr. Zahar.

Idealizam u književnosti. Na banketu, što ga je prošavše godine u čast Gerhartu Hauptmannu priredio Eduard Suess kao predsjednik bečke akademije znanosti, progovorio je predsjednik Suess ove značajne riječi o zadaći i svrsi duševnoga rada:

Među pristalicama starovjerje jedne sekte u Rusiji pričalo se, da ima prema sunčanom zapadu zemlja bijelih voda, gdje vlada vječna pravda, čista ljubav i pravi strah Božj. Ta je priča tako dirnula ljudi, da se između njih digao neki Kolkov, da s tri druga traži ovu zemlju. Oni dodoše u Indiju, dodoše u Kinu i nakon tri godine u Japan. Kad su ondje stajali na obali morskog i gledali, kako sunce izlazi iz oceana, klonu i snaga i vratiše se kući. Kolkov je pripovjedao svojim ljudima, da nema zemlje bijelih voda, gdje bi bilo i čiste ljubavi bližnjega. „Ali ja vas pitam, gospodo, nije li svatko od nas u mlađosti na svoj način sanja o zemlji bijelih voda, nije li svatko od vas došao na obalu razočaranja? Dolaze dani, gdje čovjek gubi srčanost; pogibao je, da će ideali izbljedjeti. Tu je onda ozbiljna zadača pjesnikova; on priziva, uspravlja i pokazuje sustalima, kako se silno može uzbuditi čovječja duša; on stvara sjajne likove i sjajne slike, bio to junak iz starine ili slab čovjek iz svakidašnjega života. On stvara likove, koji napunjaju dušu čovjeku, što je izgubio srčanost, te on vidi, da pojedinac čovjek užalud kreće put bijelih voda, ali ozbiljnom istraživačkom radnjom, koja oplemenjuje, prilaže svoj dio dobru cijelog društva čovječjega. Pitajte ljudi od nauke, kojima su sjajna imena zastupana u ovome kolu, pa će vam svi reći: *Jedina je svrha svakomu duševnomu poslu snažno oplemenjivanje*.“

Balast! U reklami, koju je „Pokret“ od 1. ožujka 1906. za prvi i drugi broj našega lista napisao, i za koji mu lijepo zahvaljujemo, imade i ovo vrlo zanimljivo mjesto: „Mladi ne sumnjaju o tom, da će iz borbe izaći kao pobednici, premda znadu, da će borba i iz njihove sredine maknuti dosta balasta“. Dakle „dosta balasta“! To ne tvrdimo mi, nego baš „Pokret“!

Nijesu li taj balast možda oni „stari“, koji su se sakrili za cimer „mladih“, da se kako tako održe na površini? Ili su balastom „najmladiji“, koji su već godine 1904. u „Našoj snazi“ (svez. 3 str. 107—108) ovako pisali: „Čitava je mladja generacija, dapače napredni duh, kojega je zastupnikom u ovom slučaju bila na žalost tako zvana „moderna“ i „realizam“, doživio potpuni fiasco i poraz sa svim svojim reformama...“ — Uza sve to prima i primat će „Matica Hrvatska“ radove starih, mladih i najmladjih, samo ako su dobri i zgodni.

Hrvatsko Kazalište.

Mjesec nam je februar donio dva znatnija noviteta, jedan muzikalni, a drugi dramski. Bivši kapelnik naše pokojne opere, g. Srećko Albini, sada kapelnik u Beču uglažbio je operetu „Nabob“. Karltheater u Beču vrlo je lijepo primio ovo djelo mladoga obdarenoga Hrvata. Libreto je skroz internacionalan, — muzika specifično bečka. Naša je publika odlikovala g. Albiniju napunivši kuću svaki put, što je svakako najbolja kritika; kazališna je uprava žrtvovala dosta za nova odijela i nove dekoracije, što se je svakako isplatilo; naši su umjetnici i glazbenici uložili sve svoje sile, da djelo čim bolje izadje na daske, što je svakako i bila njihova dužnost prema svome zemljaku, a naša je kritika jednoglasno djelo poхvalila, što je svakako vrlo rijedak i čudan člučaj. Solopjeće gdje. Polakovice u prvom i drugom činu, duet gdje. Freudenreichice i g. Prejca u drugom činu i tercet gg. Grunda, Prejca i Krampere svakako su najuspjelije. Orkestralni dio pisan je moderno, mnogožvučno, pa je pojačani orkestar potpuno riješio svoju zadaću.

„Zločin i kazna“, velební roman Dostojevskov dramatizovao je g. Dejler. Tko dobro pozna roman, tko ga je prošlo neposredno prije prikazivanja, mogao je taj i tamo ispuniti silne praznine u karakterističnim pojedinim figura i u motivaciji pojedinih dogadjaja, koji se javljaju u toj drami, kakogod ona ima u jedanaest slika još i epilog. Glavna figura Razkolnikov (g. Barbarić) izšla je nekud manjkava; sva ona duševna borba od časa ubojstva do časa priznanja postaje gledaocu nerazumljiva. Pa onda motivacija onoga ubojstva! U romanu čitatelj pozna svu duševnu dispoziciju bivšega djaka, pozna njegove nazore, zna njegove familiarne odnose, pozna njegovu svakidašnju mizeriju. Sinteza svega toga — silna duševna borba — gotovo časovi neubrojivosti doveđe ga do zla djela. Svega toga ne vidimo u drami. Nazori o običnim i neobičnim ljudima, o dopuštenom umorstvu — razjašnjuju se tek u sedmoj — kojoj li slići — dakle post festum. To bi ujedno bio daleki uzrok Razkolnikovu zlu djelu. Najblizi povod ima biti majčino pismo i udaju Dunjina, kojom će se Razkolnikov oslobođiti materijalnih neprilika. Da ne bude Dunja nesretna, da se ne žrtvuje za brata, on se odluci i ubije staricu lihvarku. Ovo se sve zgadja za cigili petnaest minuta, dok pripovijest Marmeladova, koga je g. Dimitrijević virtuozno prikazao, nema druge svrhe, nego da gledalač upozna Sonju, da zna kako izgleda, a upoznat će je in natura u poznjim slikama: to pripovijedanje traje tri četvrteta sata. Spretniji dramatizator mogao je mjesto toga donijeti „podušje“ kod Marmeladova, gdje bi gotovo sva aktivna lica bila sakupljena, i eto u jednoj slici jakе eksponcije i početka same radnje. Tortura Razkolnikova kod Porfirija Petrovića (g. Boršnik) tri puta se opetuje — a sve do konca izlazi posve nejasna. Najzanimljivije su scene, a i zbilja dramatične one izmed Dunje (gdjica. Vavra) i Svidrigalova (g. Savić) pak Razkolnikova i Sonje (gdjica Rückova). Vidjelo se to i na prikazivanju, koje

je baš u tim scenama bilo savršeno. Tu su opis i riječi romana, i prikazivanje i dialog u drami bili posve kongruentni.

Drami je dodan epilog — u Sibiriji. Djejuje vrlo neugodno, pa se na prvi mah vidi, da mu je autorom sam dramatizator, a ne Dostojevski. Jedno ljubavno očitovanje, pak jedna molitva, dakako sve vodenje, nikako ne pristaju u niz onih skroz realnih scena. Kad je Sonja obećala Razkolnikovu, da će s njime na robiju, pa kad je Razkolnikov priznao svoju krivnju, roman je gotov. Svatko zna, što će se dogoditi. Specijalno ruska literatura voli na kraju take tužne pjesme, septimni akord, iza koga ima slijediti jaki snažni akord budućega mira, — ali se ne javlja.

„Ovo je medjutim materijal za novi roman“, veli sam Dostojevski na koncu „Zločina i kazne“, „a ovaj je roman gotov“.

U ostalom roman je prekrasan, prikazivanje eksaktno, a dramatizacija slaba.

—a.

Umjetnost.

Od zadnje se izložbe Društva umjetnosti (u svibnju 1905) razvila u atelierima naših umjetnika živaha dje latnost. Nakupilo se ondje radova, te bi se njima mogao opet ispuniti čitavi izložbeni prostor — znak, da je uspjeh minule izložbe bio ne samo materijalni, već i moralni.

— Ferdo Kovačević sakupljao je kroz čitavo ljetno crteže i bilješke. Ima u njega crteža olovkom, vrlo fino izvedenih, bilježaka uljenim bojama i pastelom tek nabačenih, te pomno i savjesno izvedenih studija. Sav taj pomno sakupljeni materijal upotrijebio je Kovačević za oveću sliku, koja je ovih dana dovršena. Motiv je sliči uzet iz savske obale. Prednji dio slike zaprema pašnjak uz savski rukav, posut ljubičastim cvjetovima. Zelenilo trave, ljubičasti cvjetovi pak svijetlo-žuta prudina savskoga rukava čine lijepu harmoniju boja. Uz to je i crtanje korektno provedeno. U pozadini ističe se od horizonta prekrito ljetnom sivo-ljubičastom maglom tamno-zelena šumica. Obris gorske kose tek se čuti kroz onu maglu. Nebo je vedro, prekrito gdje gdje skupinama velikih svijetlih oblaka, koji se zrcale u mirnoj vodi Savišta. Kovačević je ovaj put odustao od svoga principa, pak je neslikao i nekoliko figura u taj krajolik. Te su figure skroz podređene, pa ipak podaju čitavoj slici još više života. Crtanje, boje, sunčani žar, pak osobito zrak — sve je to majstorski izvedeno. Svakako bi Kovačević tom radnjom bio dostojnije zastupan u našoj galeriji, nego onom inače vrlo dobrom studijom sa Plitvičkih jezera.

— Medović boravi već dulje vremena u Dalmaciji, u svom rodom mjestu Kuni, gdje izvadja slikarije za crkvu. Nadati se je, da će uz to načiniti nekoliko novih studija i slika te nas njima opet iznenaditi. Čim se Medović vrati u Zagreb, započet će slikati dekorativne slike za dvoranu zem. vlade (bogoštovlja i nastave). Kao tema je izabrana ženidba kralja Zvonimira, dok je Čikoš svoju temu „Pokrštenje Hrvata“ već počeo prenašati sa kartona na platno.

— „Narodne Novine“ od 1. ožujka 1906., br. 49, donašaju iz Ludbrega dopis, kojim kot. pristav g. Salopek javlja našašće jednoga dijela konjaničkoga spomenika. Isti dopisnik drži, da je taj dio tek nedavno odolomljen od cjeline, koja još nije nadjena. Ravnateljstvo arheološkoga muzeja odredilo je, što treba, i uputilo g. Salopeku, kako da se dalje kopira. Našašće čitavoga spomenika bilo bi za naš muzej od vanredne važnosti.

Na Obranu.

Radi „Preporoda“ dra. Gj. Šurmina dizala se hajka na „M. H.“, što nije izdala toga djela. Da se vidi, kako se bez ikakvoga i najmanjega razloga znade podići upravo organizovana hajka, konstatovat ćemo evo ovo, što se može kontrolovati po spisima:

1. Odbor „M. H.“ nije nikad imao prilike, da i vidi čitav „Preporod“ dr. Šurmina u rukopisu. G. dr. Š. predao je tajniku „M. H.“ dne 17. srpnja 1903 god. 62 + XVIII rukopisnih stranica syoga „Preporoda“. Taj dio rukopisa uezao je g. dr. Š. natrag dne 10. rujna 1903., i to prije, nego je rukopis iznesen pred odbor (jer u ferijama ni odbor „M. H.“ ne drži sjednicu).

2. Odbor „M. H.“ nije ni o tiskanom „Preporodu“ izrekao nikakvoga suda, već ga je, kad se je natjecao za nagradu iz zakl. grofa Draškovića, isključio od natjecanja s formalnij razloga, naime s razloga, što djelo nije predano u rukopisu. (Tako je u istoj sjednici i s istoga razloga isključeno od natjecanja djelo i jednoga drugoga pisca. To je u smislu zakladnice.)

3. Da je odbor „M. H.“ imao priliku izreći svoj sud o „Preporodu“ g. dra Š-a, po svoj bi prilici taj sud glasio onako, kako ga je napisao akademik prof. Milcetić u svojoj ocjeni, koju stoga i priopćujemo u ovom broju.

Radi g. Ljube Babića dizala se i diže se hajka na „M. H.“, što nije izabran potpredsjednikom knjiž.-umj.-odbora; to nije, piše se, učinjeno zato, da g. Babić „ne smeta“. Da je ova hajka bez ikakvoga osnova, vidi se iz ovih činjenica:

1. Oba odbora „M. H.“, knjiž.-umjetnički i gospodarski (ne „administrativni“), drže zajedničke sjednice, a nijedan odbor ne odlučuje o ničem sám. To je stara praksa u „Matici“. Neka g. Babić sam kaže, što je knjiž.-umj. odbor bez njega zaključio

2. Ni uprava ni odbor „M. H.“ ne izabire sám odbornika, ni potpredsjednika, ni predsjednika, već ih izabire gl skupština. Odbor objično samo predlaže, i to nije službeno, a skupštini biraju po volji.

3. Što je odbor „M. H.“ kandidovao mjesto g. Babića starijega člana svoga (dra. I. Hoića, koji je bio u odboru „M. H.“ od god. 1877.), to zahtijeva ne samo takt, nego i praksa u svim društвima.

4. Potpredsjednik knjiž. odbora zamjenik je predsjednikov, pa je nužno, da stanuje u Zagrebu, a g. Babić ne stanuje u Z.

Napokon neka nam se dopusti pitanje: Zašto Društvo Hrvatskih Književnika nije izabralo g. Babića svojim predsjednikom?

Radi g. Iva conte Vojnovića diže se takodjer hajka na „M. H.“ Za danas kažemo samo ovo: 1. G. Ivo conte Vojnović upitan je i umoljen davno prije hajke, bi li svoju „Majku Jugoviću“ dao „Matici“. — 2. Nije istina, da je posveta s „Dubrovačke trilogije“ skinuta bez znanja piščeva. — 3. Korekturu „Dnbr. Trilogije“ obavlja je i sam pisac, a što se tiče jezika, svima je njegovim željama udovoljeno. — Sad bi imao riječ g. I. c-te Vojnović.

„Matica Hrvatska“ i „Srpska književna zadružna“. Nazovi-patriote, koji nemaju prečega posla, nego da „Matici“ svašta prigovaraju, iznose i taj prigovor, da „Matica“ suviše preštampana, pak onda mudro svjetuju, neka se „Matičin“ odbor ugleda u „Srpsku književnu zadružnu“!

Ajde da vidimo! „S. K. Z.“ izdala je godina 1892 do 1904. u 13 redovnih kola svega 92 knjige. Od toga ima jedva 20 prvtisaka ili posvemašnjih novina (većinom su to poučne knjige), zatim petdeset (50) preštampanih starijih radnja (većinom iz ljepe knjige), i napokon 22 knjige prijevoda. Imade godina, u kojima „Srpska književna zadružna“ nije izdala baš nijedno novo izvorno djelo, kao primjerice god. 1901.

Suviše izdala je „S. K. Z.“ „Zabavnik“, od kojega je svih 17 svezaka samih prijevoda, a baš nijedan izvorni rad.

Ovo ne iznosim, da zabavim išta „Srpskoj književnoj zadruzi“, jer njezin odbor jamačno znade, zašto tako radi, nego tek da pokažemo, kako u nas Hrvata ima lakomislenih ljudi, koji drijaju po papiru i o onim stvarima, o kojima nemaju ni pojma!

U ostalom sudim, da je kud i kamo bolje, kad naše književne družine preštampavaju za veliku publiku dobra

djela priznatih književnika, nego kad nas ozlojeduju kojekakvim nesrećnim pokusima početnikā. *V. Klaić.*

Ad perpetuam memoriam. — „Naše Jedinstvo“ u broju od 20. prosinca 1906. (tako!) ili u XIII. god. br. 1. piše: „Zadnja Vaša lekcija naišla je na opće odobravanje, ali neki nam rekoše: pa šta će i „Matica“, ako nema boljih djela? Da je više brige za prosvjetu i da nijesu odbili prave književnike — bilo bi djela; za što n. pr. „Matica“ nije otkupila Vojnovićevu majku Jugovića, pa da je nagrađila lijepo i sa pet i sa deset hiljada kruna? Ako ne dođeće honorar iz jedne zaklade, skupe se iz dvije i tri. Bolje da izda 4 same knjige na godinu, ali da su, kakve moraju biti, nego snop ovakih, kakvih nam daje. Za što u našoj „Matici“ nema u književnom odboru Čjalskoga, jer su ga bili strpali u administrativni, da im u književnom ne smeta, jerbo je pravi književnik. Od kuda to dolazi, da su Podravski i njemu dorasli književnici na vidicima „Matici Hrvatske“ a nema ni jednoga od znanih i poznatih književnika?

Na povjerenicima je, da sve isprave, da i opstrukcionišu do potrebe, i zaprijete „Matici“ ako i opet objelodani sličnu seriju knjigu, da će ih njoj povratiti . . .

Mogli smo spomenuti još kojega književnika, ali ne htjedosmo da se ne reče, da ih iznosimo na vidike, dok smo spomenuli gosp. Vojnovića, jer je prvi jugoslovenski dramaturg i što je isključena svaka mogućnost, da će on više ikako svoje djelo ponuditi „Matici Hrvatskoj“, ako je istina, što smo doznavali, biva, da je dao „Matici“ Dubrovačku Trilogiju, koju mu je štampala tako, a da se nije ni pobrinula za korekturu, i da je gosp. Vojnović ono svoje slavno djelo bio posvetio svome dragome ocu, čuvenome karakteru Kosti Vojnoviću, nezaboravne uspomene u našoj politici i književnosti . . . Harni sin ispisa na prvoj stranici posvete: mojemu roditelju prigodom 70-godišnjice, a oni su u „Matici“, kako čujem, štampali djelo, dignutu posvetu bez znanja piščeva!!

Povraćajući se pak na samu „Maticu“ mislim, da ove Matici danas u opće ne imaju smisla. Ne imaju ovih društava kulturni narodi, ne imaju ih Talijani, Francuzi, Nijemci, Englezi, Rusi, pa ni drugi, a imaju akademiju za djela znanstvena i društava za širenje pojedinih grana prosvjeti, ali ne ovakih. „Matica“ imaju samo mali slavenski narodi, i Česi, čija je pak ograničena na širenje pučke školske prosvjeti, gdje je borbe sa Nijencima. Nekada u nas bile su potrebne Matice, kad nijesmo imali knjižara, štamparija svojih, ni dovoljno čitalačke publike; ali i ako su bile potrebne, korist im je bila problematična, jer da nije bilo Matica, bile bi se razvile knjižare u pravom smislu riječi i poziva, kao kod drugih naroda, gdje pojedine knjižare izdavaju knjiga, kakovih nebi Matici nikada. U nas knjižare . . . ne vrše svoje pravo zvanje.

Besmislica je pak, a i uvrijeda je donekle, da su naši književnici, bez razvijenog knjižarskog obrta, osugjeni na toliko poniženja, da im djela prolaze kroz odbore Matici, da im pojedinci sude, ako se mogu ili ne štampati. Ko smije da se gradi u današnje doba tako sredovječnim cenzorom književnika? Neka mu sudi javna kritika — a zavisice uspjeh djela od odziva publike. Danas Matici se preživješe kao takove, da one izdavaju knjige, da trguju moždanima književnika. One bi mogle ostati jedino kao društva za dijeljenje nagrada, dijeljenje potpora i knjižarom i književnicima i umjetnicima, a ovi da su slobodni pisati djela kakva hoće i tiskati ih gdje je njima drago.

Na upit: „1. Je li istina, da je odbor „M. H.“ redaktoru „Pokreta“ Josipu Pasariću u lipnju 1905. izplatio svotu od 1000 Kruna? 2. Kojim povodom i zašto?“ — odgovorit ćemo u dođućem broju.

G. M. Lisičaru ne ću da u ovom listu odgovaram na njegovo „Pripisano“ u „Obzoru“. Odgovorit ću mu na drugome mjestu.

Dr. A. Radić.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 5 i 6. U ZAGREBU, DNE 25. OŽUJKA 1906. GOD. I.

Čemu nam lijepa knjiga?

Sred žive borbe izmedju hrvatskih prijatelja ljipe knjige sve se više nameće pitanje: Čemu nam lijepa knjiga? Zar je Hrvatima beletrija tako potrebna, da bez nje biti ne možemo? Čemu nam u opće sva umjetnost? Sude gdjekoji, da bismo mogli živjeti i bez svega toga, pak ne bi bilo vjećitoga pravdanja, kojega i onako suviše imade. Čudo, te se nije već javio kaki hrvatski Platon, da traži, neka se svi književnici protjeraju iz naše i onako nesrećne domovine.

Svemu darmaru u nas, čini se, krivo je poglavito, što još uvijek nije jasno odredjeno, čemu nam za pravo lijepa knjiga? Medjutim ni ja ne mogu da na to pitanje ravno odgovorim, već će prije ogledati, što drugi ljudi misle i sude.

Ima ljudi, vrlo pametnih i finoga osjećanja, koji kažu, da je lijepa knjiga ili beletrija, kao u opće svaka grana umjetnosti, tek *za zabavu*. Očito je njima na umu ona njemačka: „Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst“. Lijepa knjiga budi nam slatki odmor nakon velikih svakidanjih briga, neka nam bude blagdan iza običnih težačkih dana, kad se borimo i kidamo za potrebe života. I kao što nakon mučna i ozbiljna rada kroz sedmicu u nedjelju oblačimo svečane haljine, te plandujemo u miru Božjem: tako nam budi nakon svršenih ozbiljnih posala odmorom i uživanjem lijepa knjiga, ta razbibriga naša. A da nam bude od lijepa knjige zaista pravi užitak, neka nas ona iz maglovite, močvarne nizine prenosi u vedre, zračne visine, gdje no sunce jasnije sija, gdje je duša bliže plavim nebesim. Kad hoćemo da izmorenio tijelo osvježimo i okrijepimo, ne ćemo se verati po kajlužama i buništima, već ćemo ili poći u bujni, cvijećem zarasli vrt, ili se popeti na gorski proplanak, da se naužijemo svježega zraka i divnoga mirisa planinskoga bilja. I duševni odmor neka nam zasladije lijepa knjiga, puna vedrih, zanosnih idejala; neka nam bar ona podade, što zaludu tražimo u mukotrpnom životu ove suzne doline!

Ovako po prilici misle i govore o zadaći lijepa knjige *idejaliste*, kojima lebdi pred očima

pretežno estetski interes. Idealisti jesu redovno i strogi formaliste, koji traže što savršenije oblike u lijepoj knjizi, kao u umjetnosti u opće. Njima su beletriste kao djevičanske svećenice rimske božice Veste, kojima je zadaća podržavati u čovječanstvu vječni oganj plemenitoga zanosa i Bogu slične ljepote.

Ali tih idealista imade već malo, jer ih nestaje svakim danom. Mjesto njih javljaju se ljudi, jednako pametni a trijezni, koji traže, da nam lijepa knjiga bude pretežno *za pouku*. Što će nam, vele, lijepa knjiga, ako je samo razbibriga, ako nas tek oduševljava i zanosi? Pa koja nam korist od nedostižnih idejala? I što nam vrijedi časovito odmaranje u vedrim i svježim visinama? Ta mi smo rođena djeca majke zemlje, pak zašto da joj se otudujemo, kad se ipak u njezino krilo povratiti moramo? Ako neko vrijeme lebdimo u zračnim visinama, još ćemo teže osjećati golotinju i nevolju svoju, kad se opet spustimo u maglovitu nizinu svakidanjega života. Ostajmo dakle radije na zemlji, uz koju smo tijelom prikovani, ogledajmo se po njoj, pak da razbistrimo magloviti život na njoj i dokučimo razlog našega bivstovanja. Ogledajmo ne samo, što je lijepo i dobro, nego i ono, što je manje lijepo i zlo, da se u lijepo i dobro ugledamo, a nelijepa i zla klonimo. Lijepa knjiga neka bude knjiga našega života, našega *zbiljskoga* života, kakav zaista jest; napis te knjige neka bude starogrčka rečenica: „Spoznaj samoga sebe“. Upoznajmo svoje mane i poroke, jer je to prvi korak njihovu liječenju. Ta ako ne raspoznaš bolesti, ne možeš joj ni lijeka naći.

Ljude, kojima lebdi u lijepoj knjizi pred očima poglavito pouka, zovemo *realistica* (koji put i veristima). Ako izrijekom i ne kažu, ne može se ipak poreći, da ih goni etički interes. Stoga i ne mare baš toliko za što savršeniji oblik, koliko više za *sadržaj* lijepa knjige. Njima su beletriste kao neki učitelji i liječnici čovječanstva, kojima je zadaća, da to čovječanstvo učine boljim, zdravijim, a po tome i srećnijim već na ovome svijetu,

Imade napokon pametnih ljudi, u novije doba sve više, koji tvrde, da lijepa knjiga, kao i sva umjetnost u opće, mora opstojati *radi sebe same*. Lijepa je knjiga bujna grana umjetnosti, pak neka se zeleni i razvija iz sebe i za sebe. Ona nije ni čija službenica, već mora biti svoja i samostalna. I za lijepu knjigu vrijedi ona francuska: *L'art pour l'art*. Ne pita se toliko, da li je ono, što nam lijepa knjiga podaje, lijepo ili nelijepo, dobro ili zlo, nego kud i kamo više, *kako je što prikazano*, da li zaista *umjetnički* izneseno? Glavno je, da neka stvar u životu zaista opстоje, te da se je rukom i umom beletriste prometnula u umjetninu. A to može biti i najneznatnija i najprezrenja stvar u običnom životu. Slobodno je prikazati baš i *čizmu*, samo ako taj prikaz odaje umjetnika. Umjetnost je sama sebi svrha; ostali ljudi neka uživaju u umjetnosti i umjeći, a ne u stvari, koju umjetnina predstavlja. Ne pita se, da li je čizma lijepa ili dobra, da li je čitava ili zakrpana; — nego naprosto, da li je vjerno i uza to umjetnički opisana.

Ovako po prilici sude o zadaći lijepi knjige *moderniste*, zatim njihovi srodnici: impresioniste i dekadenti. Njih se ne doima toliko zabavna i poučna strana lijepi knjige: oni uživaju poglavito u *umjetničkoj obradi*. Njima nije beletrista niti svećenik svetoga zanosa, niti učitelj, niti liječnik; njima je beletrista posve suvereni umjetnik, koji slobodnom voljom slobodno stvara, što hoće i kako hoće. Njega ne stežu ni kakvi obziri, a najmanje tradicijom posvećeni umjetnički oblici; on smije sve prevrnuti, pače i nezgrapne stihove graditi, samo neka je njegovo djelo — umjetnina. Tek takova lijepa knjiga dostojava je družica ne samo drugim granama umjetnosti, nego i znanostima, kao i ostalim činbenicima ljudske kulture. Bez takove lijepi knjige ne može da bude ljudsko društvo u opće, a ni pojedini narod, kao što je hrvatski.

Prikazao sam u kratko historijski razvitak nazora o zadaći lijepi knjige. Nema sumnje, da je treći stepen ne samo najmoderniji, nego i najodrješitiji, možda i najkobniji za liepu knjigu samu. Jer što više nazori modernista preotimaju maha medju beletristima, što se više beletriste ovoga soja okupljaju u jedan, reći bi, staleški tabor: sve se više ostali svijet odvaja od tih suverenih umjetnika, sve se manje ostali svijet zanima za lijepu knjigu u opće. Velika publika ne razumije više tih beletrista — umjetnika, pa im prepušta ne samo stvaranje, nego i — uživanje. I tako se je rečenica „*l'art pour l'art*“ i u lijepoj knjizi prometnula u rečenicu „*l'art pour les artistes*“. Umjetnost neka ostane umjetnicima, za ostali svijet nema ona vrijednosti.

Moderniste živo osjećaju, da ih ostali svijet više ne razumije, da se kloni njih i njihovih djela, pače da se sve više odvraća od lijepi knjige. Stoga naprežu skrajne sile, da publiku zaustave, nudeći ju stvarima, koje potresuju živce i podžiju naj-

niže strasti. Ali svijet se odvraća već i od toga, jer se je paprene hrane brzo zasitio. K tomu čita takve stvari mnogo kraće i jezgrovitije u policijskim izvještajima, u sudskim raspravama, kao i u reporterskim vijestima raznih dnevnika. I budući da je tako nestalo intimnoga dodira izmedju beletrista i publike, rodilo se je napokon i osudno pitanje: Čemu nam lijepa knjiga, kad je sve drugo, a baš najmanje lijepa?

* * *

Da svršim! Nema druge, nego vratiti se sa stranputice!

Lijepa knjiga potrebna nam je kao korica kruha. Ona mora biti odličan činbenik naše kulture, ona mora biti ravnopravna ostalim granama umjetnosti, znanosti i drugim faktorima prosvjete. Ona je samo-svojna i ne služi nikoga; njezini radnici vrijede baš kao učenjaci i ostali pobornici prosvjete. U tom smislu stoji i za nju rečenica „*L'art pour l'art*.“

Ali beletriste nijesu samo umjetnici, nego su i ljudi, a u Hrvatskoj i Hrvati. A i lijepa knjiga, premda je samosvojna, ipak je faktor općenite prosvjete. Baš radi toga imade lijepa knjiga ne samo pravā, nego i *dužnosti*, a tako i umjetnici, koji se njoj posvećuju. I lijepa knjiga i njezini radnici dužni su da vrše *neku zadaću* tako prema čovječanstvu i njegovoj prosvjeti, kao i prema Hrvatskoj i njezinoj kulturi.

A ta je zadaća jasna. Nije dosta ogledati kuću i njezine stanare od drugoga kata do podzemlja, nije dovoljno prikazivati nevolje i trulež društveni, ne dostaje ma i najživljim bojama slikati bijedu čovječanstva i probudjivati samilost za nesrećnike; sve to nije dosta: *lijepa knjiga mora biti i tendencijozna, plemenito tendencijozna*. A tendencija mora biti *pozitivna*: iz najdubljega taloga zla mora izvaditi bar zrnce dobra, u truležu i smrti mora tražiti i naći prve klice novoga života. Neka slobodno iznese, kakvi jesmo; ali neka nam podjedno kaže, *kakvi bi mogli i morali biti*. Beletrista i kao umjetnik mora biti vjestnikom bolje sreće i vedrijih dana. Uz bolestna i propala lica mora iznositi takodjer junake zdravlja i krijeponi, *ma i idejalizovane*, da u nama klonulima pokrene volju za život i snagu za nove borbe. Idejala doduše ne ćemo postići, ali ćemo se bar održati na životu. A taj život — kakav bio da bio — ipak je lep!

Kad će naša lijepa knjiga opet *zaploviti strujom pozitivizma**, kad će narod poticati na nove borbe i novi život, opet će hrvatski svijet osjećati prijeku potrebu njezinu. Tada će biti riješeno i pitanje, čemu nam lijepa knjiga?

Beletrija hrvatska bit će tada još modernija, jer će biti *aktuelna*.

V. Klaic.

* Zametke pozitivizma u našoj lijepoj knjizi nalazimo u ovim pripovijestima: „Stankovačka učiteljica“ od I. Perkovca, „Bolji izbor“ od I. Zahara, „U novom dvoru“ od Lj. Babica Čjalskoga, „Mrtvi kapitali“ od J. Kozarca i t. d. Ali poslije 1890. pomamili se naši beletriste za modernom!

Plodovi hrvatsko-slovenske zajednice.

(Povodom novijih izdanja slovenske i hrvatske „Matice“.)

Čudna je sudbina toga našega brata Slovence! Život mu mlad, a muke već pradavne. Ot-kada ga ono krst privede pod njemački mač, krvavi pod njim, a i danas visi on nad njim kao najstrašniji Damoklov mač, jer niti, na koje je obešen, već su sprhnule i svaki čas mogu da pušku. To je strašna opomena i za Slovence i za Hrvate. Pod njemačkim jarmom ostao je Slovenac listom seljak; među inteligenciju mogao je samo onaj, koji se je prihvatio njemačkoga jezika i prestupio prag njemstva. No iza toga praga bio je za Slovence bezdno, iz kojega više nije bilo povratka. Tako gledaše Slovenac, kako se sve postizava samo nijemštinom, ali za ucjenu od-narođenja; za to je poče cijeniti, ali je ne zavolje u srcu svome, a to čuvstvo naći ćeš i danas posvuda, gdje su Slovenci: više se služe njemačkim jezikom nego Hrvati, ali im je on teži kamen na srcu nego nama. Kroz vijekove toga tisućljetnoga robovanja jedino je svećenstvo bilo kraj toga patnika i govorilo mu njegovim jezikom, pa zar je čudo, da mu je i danas odan uza sve to, što je od njega katkada primao i udaraca? Svi oni trzaji slovenskoga naroda, koji su ipak odavali život, počevši od franačkoga pa do francuskoga doba, bile su samo iskre, koje bi vrcnule amo ili tamo: prebrzo se našla skrbna ruka, da ih ugasi. Nisu mogle planuti plamenom, koji bi onu beskrajnu noć osvijetlio. Njemstvo, sapevši odasvuda Slo-vensko u verige i čuteći pod svojim nogama mir, bilo se već priviklo, da u njem gleda smrt puka, koji baš trzajima odaje svoju smrtnu borbu. Napokon je i to prestalo, svuda je vladala tišina, a njemačka vlast i njemački jezik širio se tamo od Sjevernoga pa sve do Jadranskoga mora. U njemačkom moru sve se je već utopilo, površje se već smirilo — a talog? Ta tko se za nj brine! Sto je ostalo na površju, bila je sama inteligencija, a kakva je bila, najbolje svjedoči Vraz u svojim putopisima (Djela, V.). Amo tamo pojedince, porazbacani na sve četiri strane, rari nantes in gurgite vasto — bili su sumnjivi već za to, što su se usudili mutiti malim valićem mirno površje. To su bili ostatci one garde, koja nastade za Napoleona. On dođe i reče: „Ilirijo, ustani!“ i snažnom rukom izreže iz tijela njemačke zemlje slovenske krajeve, sjedini ih sa hrvatskim i stvari novo narodno tijelo — Iliriju. Za oba bratska naroda bio je taj čin prevažan. Hrvate pobudi na pre-porod političko-kulturni, a Slovence probudi na narodni život, stvarajući im polagano i inteligen-ciju. Poslije toga doba Slovenci su narod, koji uz puk sa živim svojim jezikom ima i svijesnu inteligenciju; od toga časa budi se jedan kraj za drugim tjerajući ispred sebe njemački jezik, koji

korak za korakom uzmiće na sjever, a na površje ispliva Slovenstvo, tražeći ravnopravnost svoju. Urnebes, koji podigoše, a još i sada dižu Nijemci, što im se otimljе njihova stara gospoštija, razum-ljiv je, ali nije opravдан. Divlja mržnja njihova može u koječem da još bude na štetu, ali najbo-ljom je potvrdom, da oni gube, Slovenstvo *dobiva*.

U ovo idealno doba narodnoga stvaranja spadaju dvije knjige, što ih je ove godine izdala „Slovenska Matica“: *Korespondencija Muršcova* 1827—1895. u Zborniku za g. 1904. i 1905. i *zapisci Vošnjakovi*, I. knjiga. Kako se jadne slike prikazuju u tim stranicama, a ipak s kakvim ponosom mogu Slovenci da se sada na njih obazru! Takvih uspjeha mi Hrvati ne možemo pokazati, jer tamo se stvaralo gotovo iz ničesa, dok je u nas mnogo toga već bilo. No i za nas ova djela mnogo vrijede. Slovenci, kadgod su se javili na poprištu života, uvijek stoje uz Hrvate, pa tako i u ovo doba. Proučavati hrvatski preporod, a ne obazirati se na slovenski, bilo bi vrlo pogrešno, jer se jedan i drugi preporod upotpunjuje i tek zajedno čine cjelinu, pogotovo kad hrvatski preporod zasiže i među Slovence. Muršcovo dopisivanje pruža za to mnogo gradiva i za hrvatski ilirizam. Dosta je, da prođeš na koncu opsežni imenik (u Zborniku 1905.), a osobito naslove: Hrvati, Ilirija, Jugoslaveni i t. d., pak ćeš se odmah uvjeriti, da će se i za samu hrvatsku stvar naći obilno gradivo.

Prof. Ilešić kazuje u epilogu za Muršca: „Kot mlad svećenik se je oklenil Stanka Vraza, ter sledil njegovim stopnjam. To je njegova najožja in naj-jačja in najidealnejša zveza: Vraz je gibal, Muršec mu je verno služil; Vraz je vodil, Muršec je sledil. Slovanska vnema Stankova je v njem zbudila tisto vatro, ki znači Murševo delo I. 1848. V najlepši svoji dobi zre Muršec ne le v Ljubljano, marveč osobito tudi v Zagreb. (Zbornik 1905. str. 183.)

Osobito će biti zanimivo za nas Hrvate, ako promatramo, kako se je književni jezik u Slo-vencu sve više približavao hrvatskomu; ne će ni to izbjegći, kako je hrvatski jezik u najsajnije ilirsко doba pače i zavladao među naobraženijim Slovencima u *pisanju*, no to je bilo prolazno. Slovenci su morali ostati uz svoj jezik, kojim je seljak go-vorio, jer tko zna, da li bi seljak pristao uz svoju inteligenciju, da mu je ona donosila drugi nego slovenski, materinski jezik? U novije doba nastaje medju Slovencima pravopisna borba kao i među Hrvatima. Ilešić zabacuje preradikalnu reformu slo-venskoga pravopisa, jer bi Slovence odalečila od onoga smjera, koji je približavao oba književna jezika, hrvatski i slovenski. Nisu li u nas pristaše zagrebačke škole to isto tvrdili? No Hrvati imaju

i drugu dužnost: obazirati se na Srbe, a Slovenci nemaju te dvojake dužnosti, njima će lakše biti sprijateljiti se s našom reformom. Pogledajmo samo promjene, što ih je preživio hrvatski književni jezik od 1835. do danas, i uvjerit ćemo se, da se je od slovenskoga sve više odalečivao, a pogledajmo u navedenom „Zborniku“ slovenski književni jezik od 1835. do danas, pak ćemo vidjeti da se hrvatski jezik toliko više od slovenskoga otklanja, koliko se njemu slovenski priklanja. Nadajmo se dakle, da će i nova struja u hrvatskom pravopisu samo upotpuniti i ojačiti jezično približavanje južnih Slovijena.

Ilijrska ideja među Slovencima nije uspjela, ali je ostala kao kvasac za daljnji preporod Slovenaca. Puk je nije razumio, a jedan je dio inteligencije nije prihvatio — ne iz mržnje, nego iz uvjerenja, da za slovenski narod treba posebni pravac. Kad su se oba pravcaiza 1847. složila, započe preporod puka, a lijep prilog za to doba daje nam dr. Vošnjak u svojim zapiscima. On tu tako jasno, a ujedno tako jednostavno prikazuje cijelo to doba, da će sve na dušak pročitati i samo to požaliti, što nema slične knjige za kranjske Slovence, jer ova govori većinom o Štajerskim. Kad to pročitaš, bit će ti jasno, kakav gubitak Nijemci pred sobom gledaju i kako im se izmaknuo iz ruku čitav jedan narod. A što je stvorilo takva čudesa? Iz te se knjige jasno vidi: *nesebična ljubav i živa rijec*. Mi bismo se Hrvati mogli mnogomu od toga naučiti.

*

Između Hrvata i Slovenaca vlada već davna sloga. Ljudevit Posavski, reformacija, Gubec, tursko ratovanje, ilirizam — sve su to uspomene zajedničke borbe, zajedničke patnje i zajedničkoga radovanja. Ljubav i sloga među Slovencima i Hrvatima i danas je još rijedak pojav u slovenskom svijetu, pa nas dakako tim više veseli i hrabri. Ali promotrimo li iz bližega taj odnošaj, uvjerit ćemo se, da je to više vanjski sjaj, zahvatilo je srce, ali je u duh malo prodro. Mi se volimo, ali se pre malo poznajemo. Slovenci od uvijek traže u nama oslona, ali su nam od uvijek najbolja zaštita protiv najezeze njemačke, — jer eto, što nam se Nijemci useljuju, nijedan ne dolazi sa zapadne, nego sa istočne strane (o kulturnom i trgovačkom utjecaju Nijemaca ne govorimo sada). A ipak koliko mi Hrvati poznajemo čud slovenskoga naroda, koliko poznajemo njegovu domovinu, književnost i t. d.? Koliko ima Hrvatâ, koji bi znali što reći ili napisati o Slovencima? Koliko ih čita i kupuje slovenske knjige i listove, koliki su članovi kojega slovenskoga društva? Malo ih ima, a nije ni čudo, kad smo u vlastitoj domovini u koječem tuđinci bez topla srca i razumijevanja, kad i svoju vlastitu svjetu uništavamo. Nekoliko veselih izleta, proslava i lijepih pjesmica, pa i samo oduševljenje ne pomaže mnogo, jer nije dosta da se poznamo, treba da se *upoznадемо*, a to bez razbo-

ritoga proučavanja ne ide. Mi još nismo našli temelja, na kojem bismo mogli stalno zajednički raditi sa Slovencima; mi se približujemo sve više, ali na koncu ipak ostaje svaki za sebe. Gdje su nam plodovi zajedničkoga rada? Koliko smo dosada uradili, do ono veliko jedinstvo srdaca postane i temeljem za duševno jedinstvo?

Slovenci su uvijek tražili u nas oslona, ali su ga dobili samo za čas. Preslabu našu naočražba i zaostalost, jaz izmedju puka i inteligencije, utapljanje naših sposobnosti u preobilnu užitku istrže nam uvijek iz šake one uspjehe, koji nam dozrijevahu na našem pravu i na našoj političkoj ulozi. Mi smo uvijek više htjeli no mogli, pak smo tako poželi neuspjeh u čitavom svom radu od preporoda do danas; upinjali smo se preko svojih sila i sposobnosti. I tako Slovenci ostadoše ipak osamljeni, i pošavši svojim putem, oni su danas i napredniji i kulturniji od nas. Borba protiv krutoga germanstva prisilila ih je, da protiv kulturne premoći stvore sebi jednako oružje: svoju kulturu, koja ne leži u imenima: akademija, sveučilište i t. d., nego u duhu pojedinca, čitavih slojeva, u duhu cijelog naroda. Toga u nas još nema, a kad budemo polazili tim putem, morat ćemo se uteći Slovencima, koji će nam se i opet odužiti za oslon, što ga u nama nalaze. Kao što dosele odbiše od nas njemstvo, tako će nas doskora oni svojim primjerom uvesti u novu zgradu današnjega kulturnoga života. I tek onda, kad nam kulturna snaga bude jednaka, moći ćemo požeti uspjeh zajedničkoga rada. Onda će tek Slovenci naći u Hrvata obrane i zaštite protiv one pogibli, koja im baš sada bješnje prijeti nego li ikada.

Neka tko ne misli, da previše uzdižem ulogu Slovenaca. Tko poznaje njihovu narodnu svijest, društvenu organizaciju, gospodarsku snagu, domoljubnu požrtvovnost i naprednost u današnjem duhu vremena, vidjet će, da su oni daleko pred nama. Njihov nesretniji položaj učinio ih je razboritijima, — a da nema spomenute njemačke opasnosti, bili bi i sretniji od nas. Slovenci kao vrla braća nama toliko vrijede, koliko i mi njima. Mnogi bi od nas znali iz vlastitoga motrenja potvrditi, da nas Slovenci vole i cijene. Misao o jedinstvu s Hrvatima tako se je uvrježila među njima, da o njoj već i u malim selima možeš govoriti, ne samo sa muškarcima, nego i sa mnogim ženama. Slovenci dadoše nama od Vraza pa do Barlēta (to je, čini mi se, najmlađi) toliko svjetlih umova u svim strukama kulturnoga rada, da su premnogu prazninu u našem životu časno ispunili. Uvjeren sam, da će nas i nadalje slovenski primjer u mnogočem voditi.

Kao početak boljega upoznavanja neka je blagoslovena odluka obju naših „Matica“, da izdavaju po jednu hrvatsku i slovensku knjigu. I taj je prijedlog došao sa slovenske strane. Ja sam predložio našoj „Matici“ prije više godina, da izdade

antologiju pjesničta i proze slovenske, ali na to se niko ni obazro nije. Uvjeren sam, da pri tome ne će ostati, nego da će Hrvati ozbiljnije prihvati slovensku knjigu. Eno im putokaz u llešičevoj raspravi o slovenskoj knjizi u „Hrvatskom Kolu“, što ga je nedavno izdala naša „Matica“. Da i Slo-venci u kojećem nas Hrvate pre malo poznavaju,

to stoji, ali da se više bave našom knjigom, nego li mi njihovom, o tom nema sumnje. Kad se upoznадemo, kako treba, i kad se ujedinimo u radu oko zajedničkoga napretka, popunjajući se međusobno, moći ćemo s pouzdanjem kliknuti: „Kaj nam pak morejo?“!

Prof. R. K-i.

Tumač i branitelj hrvatske moderne.

Na književnom polju nema težega i neblagodarnijega posla nego li je pisanje povijesti savremene lijepo književnosti. U tom se slažu svi, koji su se tim poslom bavili, pak bi sud kritičara, koji ocjenjuju sastavke te vrsti, bio mnogo blaži, da se sami okušaju u tom poslu i upoznaju na djelu neprilike i teškoće, s kojima se je redovno boriti piscu povjesti savremene beletristike. Do sada nije ni kod nas Hrvata i Srba nikomu pošlo za rukom, da sastavi takovu sliku povjesti savremene beletristike, kojoj ne bi bilo ni s koje strane prigovora i zamjerke. Zato se nitko rado ne daje na taj posao. I ja se nisam otimao, da se ističem na tom polju, pak sam se jedino na poziv književnih odbora „Matice Srpske“ i „Matice Hrvatske“, nakon mnogoga razmišljanja, riješio, da u sveskama I., II. i III. „Letopisa Matice Srpske“ za g. 1904. i u I. knjizi smotre „Hrvatsko Kolo“, što ju izdaje „Matica Hrvatska“, g. 1905., napišem prema unaprijed mi određenomu okviru i prostoru, u velikim potezima sintetičku sliku hrvatske savremene beletristike. Priznao sam i priznajem, da nisam napisao nikakovo savršeno književno-povjesno djelo i prepustio sam ocjenjivačima, da iznesu svoje opravdane prigovore i zamjerke, da barem drugi, koji budu o istoj stvari pisali, ne upadnu u iste pogreške. Mjesto stvarnih prigovora, mjesto objektivne kritike dočekao sam, da su neki moje gore spomenute osvrte na savremenu hrvatsku beletristiku stali presudjivati prema apriorističkomu svomu stajalištu, bez obzira na svrhu i namjeru, koju sam imao na umu, kada sam te sastavke pisao. Tako za pravo ni danas ne znam, što im se upravo u tim mojim sastavcima ne svidja. Podmetnuše mi čak i takove tvrdnje, kojih nisam ni napisao, niti mislio napisati. Nekoji mi spočitnuše, da sam u „Letopisu Matice Srpske“ pisao s većom simpatijom o nekim starijim piscima tradicionalističkoga pravca, nego li o pristašama hrvatske „moderne“. Drugi mi, — u božićnom prilogu „Pokreta“ — priznadoše, da u osvrtu na hrvatsku beletristiku od g. 1900. do najnovijega vremena: „prosječno hvalim „mlade“, i ako me slučajno izdade vlastito priznavanje, da se lijepo poslužujem recenzijama „mladih“,

povladjujući im“. „Kolike li razlike — piše kritičar „Hrvatskoga Kola“ J. J. u tom „Pokretovom“ božićnjem prilogu — izmedju Hranilovića, sadanjega suradnika „Kola“ i Hranilovića, nekadanjega urednika „Vienca“.

U smotri „Savremeniku“, što ju izdaje društvo hrv. književnika piše (sv. II. str. 157. pod naslovom „Ch. Šegvić u „Hrv. Kolu“) netko pod šifrom „—r“ i o mojoj osvrtu na savremenu književnost u „Hrv. Kolu“ medju inim doslovce ovo: „U ovom se Kolu baš ne amusiraju neki bolji pisci. Jedinoga Hranilovića ne ostavlja nigdje duhovitost ni dosjetka. Pišući o našim manjim piscima, neprestance (?) upotrebljava i citira Marjanovićeva mnijenja, a kad govori o Marjanoviću, onda ga opatrne kao kritičara. Da mu ne bude neugodno u društvu ovih mladih Matičnih radenika, Hranilović ih silom svoga autoriteta proglašuje velikanima (?), talentima i t. d., pa ovako duhovito spasava čitavu situaciju boljih pisaca u „Hrv. Kolu“.

Kako se vidi, ni „Savremenikov“ kritičar ništa stvarno ne prigovara momu osvrtu na savremenu književnost, a da ipak nešto reče, meće mi u usta i ono, što nisam rekao. Čitao sam u raznim našim listovima isto takove ispade protivnikā današnjega matičnoga književnog odbora protiv „Matice“ i njezinih publikacija posljednje godine, ali to su samo općenite optužbe, po kojima nije moguće razabrati objektivni razlog nezadovoljstva tih prigovarača sa Matičnim knjigama. Sav njihov gnjev kao da se je imao u prvom redu izliti na zbornik: „Hrv. Kolo“ i na onu četicu starijih i mlađih književnika, koji se nisu htjeli pridružiti Štrajku i bojkotu protiv „Matice“ i njezinoga književnog odbora. Razumije se, da su prigovarači voljeli odabrat metodu kategoričkog osudjivanja, nego li da se upuste u obraglijanja svoga suda, t. j. da kažu, što i zašto nije dobro.

Ipak se je našao junak nad junacima, koji je pod punim svojim imenom izlio sav svoj gnjev na Matičin zbornik, u prvom redu na moju bijedu glavu i na moj osvrт na savremenu hrvatsku beletristiku. To nije nitko ni veći ni manji nego A. G. Matoš, koji je ovaj put svoju časovitu deliriku sasuo u riječkom „Novom Listu“.

Ne bih se osvrtao na tu najnoviju Matoševu deliriku, da se ne radi više o napadaju na cijelu četu naših priznatih starijih i mlađih pisaca, nego li na mene, i da nije g. A. G. Matoš u tom svom deliričkom sastavku izbacio jednu načelnu, krupnu tvrdnju, koja nema nikakove osnove, a da ipak do sada nitko nije ni pokušao, da osvijetli nesmislenost te tvrdnje.

Evo što tvrdi g. A. G. Matoš u svom sastavku: „Kritika g. Jovana Hranilovića“ (br. 34. „Novoga Lista“ od 3. veljače o. g.): „Da živimo u kulturnim prilikama, g. Jovan Hranilović bi, kao kritičar, bio anahronističan absurdum, *iz tog prostoga razloga, jer je svećenik, jer su svećenički i kritičarski posao ekstremi, koji se — unatoč poslovici — ne mogu dodirivati.*“

Nekoliko redaka kasnije opetuje g. Matoš tu istu tvrdnju doslovce ovako: „Dakle već otud, što je svećenik, može se zaključiti a priori, da g. Hranilović ne može biti kritičar“ „On može stručno i objektivno suditi samo pisce sa većim ili manjim religioznim tendencijama, a njih je sve manje i manje. Od naših može g. Hranilović iskreno pisati o Pavlinoviću, Tordincu, Palmoviću, Martiću, o pobožnoj našoj starijoj literaturi, ali o svim gotovo našim modernistima, *koji prekinuše sa temeljnim djedovskim tradicijama, naš samozvani kritičar ne može pisati, objektivno pisati iz tog prostog razloga, jer je pop*.“ .

Tako reče g. Matoš — i ostade živ i zdrav.

Da je malo razmislio o onom, što je ustvrdio, bio bi primjetio, da mu hramljui i pretpostavke i zaključci. Ako svećenik može pisati objektivno o Pavlinoviću, Tordincu, Palmoviću i Martiću, koji su bili književnici nipošto manji, nego li je gosp. Matoš, te u njihovim književnim radnjama nema nigdje naročito istaknute „ni manje ni veće“ religiozne tendencije, osim što su im književni radovi i sa vjerskoga stanovišta uzoriti, — onda tvrdnja, da svećenik ne može biti objektivan kritičar, pada sama od sebe, jer joj je prepostavka neispravna.

Ili g. Matoš misli, da svećenik ne može u opće biti pjesnik i književnik; ili mora priznati, da upravo tako, kao što svećeniku njegov stalež ne prijeći, da bude dobrom pjesnikom i književnikom, ne može mu njegov stalež biti zaprijekom, da bude objektivan i valjan kritičar. U opće g. Matoš zaboravlja, da pjesničko stvaranje nije nikakov posao, koji bi isključivao kritičko prosudjivanje. Tko ne umije prosuditi, što je estetski lijepo i dobro, taj će doista jedva moći napisati valjanu pjesmu ili drugi koji pjesnički proizvod. Pjesnici su obično i najbolji kritičari: u rasudjivanju vlastitih i tudjih pjesničkih proizvoda pomažu vlastito iskustvo, intuicija i sve one sposobnosti, kojima

imadu da zahvale svoje uspjehe na pjesničkom polju.

Što veli g. Matoš: nisu li svećenici: Strossmayer, Rački, Veber, Palmović, Tkalčić i t. d. mogli imati objektivna suda ne samo u strogo znanstvenim stvarima, već i o estetskim proizvodima?! Nije li svećenik Strossmayer dokazao u svom spisu o umjetninama stolne crkve djakovačke, u svom znamenitom govoru prigodom otvaranja svoje galerije slika i u mnogim drugim svojim sastavcima i govorima, da nije manji stručnjak u presudjivanju estetskih proizvoda, nego li gospoda Matoš i Wenzelides, koji u „Novom Listu“ ustvrdiše, da svećenik ne može da bude dobar kritičar? Žalosno je, da se mora i na to vrijeme trošiti, da se osvijetle i onako absurdne tvrdnje, kao što je tvrdnja, da svećenik ne može biti valjan i objektivan kritičar.

Da gosp. Matoš dokaže, kako se svećenički stalež kosi sa kritičarstvom, navadja kao primjer Renana, kojemu da je mantija bila pretjesna, kada se je počeo baviti eksegetskim i biblijskim studijama, pak da ju je zato skinuo. — Tu govorи g. Matoš o stvari, o kojoj nema ni pojma. Renan nije nikada bio zaredjen za svećenika, još je manje nosio mantiju: on je bio samo klerik, a mantiju ne nose rimokatolički klerici. Još je smješniji g. Matoš, kada se čudi, što ja zato, jer sam se bavio proučavanjem Nietzschea i upozorivao na rđavi upliv njegova nastrana mudrovanja na našu lijepu književnost, ne skidam reverende. Po logici Matoševoj morali bi svi svećenici, koji proučavaju i osudjuju Nietzscheove spise, poskidati reverende, da ih obuku oni, koji ne proučavaju Nietzschea, ili koji ga proučavaju i postaju njegovi pristaše, pak bi tako i gosp. Matoš jedno jutro osvanuo u reverendi. Ali on i sam kao da se je dosjetio, da ne spada u reverendu, pak zato naročito naglasuje, da „nas — t. j. njega i druge pristaše moderne struje u hrvatskoj književnosti — razlikuje od starijih uvjerenje, da umjetničko djelo može biti lijepo i u sasvim nekršćanskom duhu, što više: da umjetnost može, ali ne mora biti etična i moralna“. On to i opetuje, da ne bi tko pomislio, da se je zarekao, te veli: „Tražeći od umjetnine ponajprije, da bude lijepa, da bude potenciran život, bio on religiozan, moralan ili instinktivan, bezvjerski i nemoralan, naš modernizam je promijenio gledište naše starije etičke estetike, sputane religijom, razširivši joj horizontat i pruživši umjetničkom stvaranju više slobode“. On nadalje tvrdi, da dok je sva naša starija književnost katolička i etička — što takodjer nije istina — da je „hrvatski modernizam u svom jezgru estetičan i antiklerikal i to mu je glavno obilježje“. (Svršit će se.)

J. Hr.

„Mladi“ u hrvatskoj književnosti.

Prilog povjesti novovjeke književnosti.

(Svršetak.)

Medutim kanda se pomalo stalo sušiti vrelo Nikolićeve invencije, a ipak je trebalo uslužnoj kritici dati dogodice posla... i tako je došlo do drugog izdanja „Pjesama“, u koje je unišlo i nekoliko novih pjesmica. Kumanovska kritika jedva dočekala zgodu, te opet stala prežvakavati stare fraze o „novom“ objavljenju pjesnikova genija. Prolazilo vrijeme, a Nikolić što kasnije, to se redje javlja. Žabrinuti se štovatelji pitahu, što se zbilo, — dok intimni nago-vještahu nabrana čela i važna lica: „Manite ga, najedared će izdati knjigu... pa da ga vidiš! Neće on da truni biser na malo, — da se izgubi neopaženo.“

Prolazile godine i — ništa od toga!

Ja sam, istina, nazora, da se pjesmotvori ne procjenjuju po metričkoj mjeri, ali me ipak potiče na razmišljanje, regbi, patološka pojava, gdje moram da konstatujem preuranjenu sterilnost i nemoć u prividnom naponu snage. Ne mogu da si to tumačim inako, no da se je u takovu slučaju uslijed prenapona snaga prije reda iscrpla. Ima dosta takovih slučajeva. Umjetnik, pjesnik dao nam je, što je imao. Ultra vires nemo tenetur! Poput sjajna vatrometa planuo pred našim očima i poput blistave praskavice uz zaglušnu detonaciju izuzevnu u mrklu noć...

Tako je, rekoh si, valjda i sa Nikolićem. Zadovoljava se time, što se grije na suncu priznanja, što mu ga stekoše njegovi literarni kumovi. Ali se prevarih! Nešto učinilo gurkanje njegovih: „Ajde, baća, — šta se već ne javiš!“, nešto ga potaknuo tugaljivi osjećaj: „Preteći će me mladji!“ — ali opet bilo mu teško, gdje i sam vidi, da se je već dobrano iscrpao mali njegov bunarčić. Nego nije fajde — podaj, što imas. Pa tako i povuci i poreni i eto baš u oči božića 1905. objaviše novine spas —: rodilo se novo čedo muze jego! Pa da ga vidite (trabunaju iste novine), ala ga je lijepo, kô bajan cvijetak iz Semiramidinih vrtova, ala ga je umiljato, kô mala ljubica, što cvate u džbunu, ala ga je... ala ga je! Pročitam ja sve to, pa se ustreptam. Ele, rekoh, hvala Bogu, nije istina, da se ono naš Mihovil već ispucao, no je on lijepo šedio zairu, pa će eto da iznenadi svoje poštivače. Požurim se, da si nabavim oglašenu knjigu. Čim mi je prodavač uručio sitnu neuglednu crvenu brošuricu — bio sam donekle razočaran. Ogledam je: na vanjskom omotu t. zv. Biedermeierkranz — a oko mi i nehote traži da ugleda u sred vijenca natpis: „Pjesnički prvjenci“... ili „Drhtaji nujne lire“... ili što nalično! U kratko — prvi utisak čisto à la Ružica Dončević! Ali se sve tješim: ne valja gle-

dati na spoljašnost, valjda se to dogodilo nespretnošću nakladnika*), i žurim kući, da na dušak pročitam ciglih dvadeset i pet pjesama, u kojima se do dosade u gdjekad vrlo lošim stihovima varira neprestano ista nota: isto to, samo malo drukčije!...

Moram posve otvoreno priznati, da sam bio upravo preneražen. Parturiunt montes... Probudio se u meni onaj neugodni osjećaj, što nas podilazi, kada u kojoj svečanoj prigodi netko treba da izrekne besedu, pa sve napeto očekuje, kako će govornik riješiti svoju zadaću, — a kad tamo, ovaj sred govora odjedared zapne, stane mucati, plesti se, ponavljati nekoliko puta jednu te istu rečenicu...

Prijateljska štampa mudro je prešutjela totalni ovaj fiasko, dok je „Savremenik“,**) žurnal klike i Nikolićevih literarnih kumova posvetio „Novim Pjesmama“ njegovim cigla četiri poluretku: „Nikolić udara u nešto živahnije note. Sprijateljuje se, ako i s gorčinom, sa životom, ali svog stiha i svojih ukrasa i fraseologije ne obogaćuje, dapače odviše varira staru svoju formu“.

U ove dvije vrlo oprezno stilizovane izreke sadržana je, ako i protiv volje kritičareve, najteža osuda Nikolićeva, jer konstatiše u njega zastoj i ponavljanje — a to je dvoje samo po sebi nazadak i neuspjeh.

Možda će ipak Nikolić bar u nečem sa „Novim Pjesmama“ stvoriti školu i naći sljedbenikā. Dosele su početnici morali u znoju lica svoga kovati stihove, da skuckaju dovoljno gradje, e da što prije uzmognu izaći u svijet sa vlastitom knjigom. — A eto priznati korifej Mihovil Nikolić, nakon više od pol decenija šutnje baca u svijet sičanu brošuricu sa 25 većinom slabih, a nekoliko upravo loših pjesama, — pa zašto se ne bi u nj ugledali i drugi? I domalo ćemo valjda doživjeti, da će se maturant Vilibaldo Kunštek pojavit sa sabranim svojim djelima, sastojećima od sedam iskrica, tri lirske pjesme po četiri kitice i fragmentarnoga dijaloga o savremenoj umjetnosti.

Tako daleko ćemo dospijeti po korifejima „mladih“!

A što se utaman naprežete,jadnici? Što se ne da, ne da se! Sterilnost vaša i duševna impotencija izbjiga na površinu kod svakoga vašega — kreta.

*) Uopće se ne mogu dosta da prečudim pomanjkanju ukusa u naših knjižara. Kakva je samo nakarada formatom Gjalskova knjiga „Za materinsku riječ“!

**) U rukopisu stoji „Privremenik“. Iskustvo doduše opravdava ovu rugalicu, ali neka joj bude mesta ipak samo pod crtom. Ne prigušujmo baš sasvim slobode nazora

Ur.

V.

U dobar čas za kliku pojавio se lane na prištu Kosor. Zgoljnim demokratstvom zadojena srca mladjarije zadrhtaše od zanosa. Ta pomislite, prava pravcata mizerija — dnevničar — pa spisatelj! Gorkova slava nikako im nije dala spavati; zašto da i oni nemaju svoga književnika-bosjaka? Nitko zgodniji za tu ulogu od Kosora! Što je on sve bio i što je sve doživio na tom čalarmnom svijetu, — kuda li se sve nije potucao . . . ma biva drugi Gorki! I prigrliše ga objeručke, udarivši u bučne tambalase: Hossana! Pojavio nam se bogodani umjetnik, koji razumije narodnu dušu. Iz bijede je niko, a na sebi iskusio sve gorkosti i jade, što ih moraju da pretrpe mali i slabci od velikih i moćnih. — Naš čovjek! Kličite s nama: da živi hrvatski Gorki! — A moj ti Kosor sve u čudu pozire oko sebe i nikako ne može da dokuči, otkuda mu odjedaredi toli obilni predujam slave na račun budućih djela.

I što bi posljedica? Dok se je Kosor prije skromno kretao unutar granica svoga znanja i umjenja, te nije posizao za sujetima, koji leže izvan njegova horizonta, počeo je ujedno i on da piše bajage kosmopolitski, te time stupi na tlo, koje nije poznavao i dospio u društvo, čiji mu običaji i način života bijahu skroz tudji i ne razumljivi.

I nut u „Obzorovom“ božićnjem ilustrovanom prilogu osvanula Kosorova pripovijetka „Krvava ruža.“ Tu se između ostalog opisuje i jedan (bit će zagrebački) koncert s plesom. Program je po običaju brzo iscrpljen i onda počima ples. Sada ću da citiram doslovce dotični odlomak:

„Započe ples.

Prvi jeknu Chopinov vals drobeći biser, rušeći kristal, parajući svilu i grimiz i hitajući vrelu dušu kroz oblačnu maglicu k žarkome suncu . . .

Završiće se plesni parovi, jedni, drugi, treći, dok ne zaplesi čitava dvorana, sa stupovima, zrcalima i muzikom . . .“

Ne gledeći na to, što je Kosor u ove dvije izreke natrapao same bombastične besmislene fraze, — pour épater les épiciers — razglio je u njima takodjer svoju totalnu ignoranciju i frivilnost, kojom se usmjerjuje pisati o onome, o čemu ne ima — baš ni pojma! Ne može se upravo ni zamisliti, da bi se igdje drugdje moglo desiti, da jedan književnik, koji želi da se uzme ozbiljno, napiše toliku nezgrapnost: Plesni se parovi vrte po Chopinovu valsu! Dobro, što sam Kosor nije po redu izbrojio sve točke plesnoga reda. Tu bi onda stalno figurirali i Dvoržakovi „Slavenski plesovi“! Nesretni bi se Chopin zacijelo okrenuo u grobu, kada bi mogao da dozna, kako ga jedan moderni literat zamijenio sa „kraljevima valčika“ Lannerom i Straussom! Ne, ne — moj gospodine! Niti u najotmjenijem se društvu ne pleše po Chopinovim valsima, kao što niti kralj nije vazda obučen u krunidbeni ornat, sa krunom na glavi.

— Chopin nije svoje valse (četrnaest njih na broju) skladao sa namjerom, da se po njihovu ritmu vrte plesni parovi, niti se to u opće dade, budući da su to lih koncertne skladbe, u kojima tempo svaki čas varira, propisan je „ritenuo“ i t. d. . .

Sada može svatko vrlo lasno prosuditi, koliku vrijednost mogu imati one fraze, kojima Kosor opisuje tobže dojam Chopinova valsa na plesače, kad eto dobričina Kosor u svom životu nije nikada čuo nijedan vals Chopinov, a po svoj prilici nije nikada prisustvovao niti plesnoj zabavi, jer inače teško da bi tvrdio, da je junakinja njegove pripovijetke nakon odmora otišla sa mamom da srkne piva . . .! Ja se u ostalom baš ni malo ne čudim, što je sve to Kosoru „terra incognita“, jer znam da zacijelo nikada nije imao prilike, da se uputi u glazbene misterije i u bon ton . . . Ali moram da žigošem frivilnost, kojom se taj gospodin upušta u stvari, što ih ne razumije, a to takodjer dobro karaktezira, kako malo ozbiljno „mladi“ shvataju književničko zvanje.

Da je Kosor barem pitao, kada već nije bio posve sjeguran, kamo da spravi Chopina! Ali da, — čuo on negdje nešto o Chopinovim valsima, a zvučno mu se to ime dopalo, — pa ni pet ni šest i njegovi se plesni parovi zavrtješe po Chopinovu ritmu!

Da je bar pitao „Lunačeka“, — taj bi mu kano univerzalni genije sjegurno uštedio tu blamažu — ili ga je možda pitao . . .?

Takovih bih neoprostivih „giksera“ mogao i više naći u „mladoj“ našoj literaturi, kada bi bilo vrijedno truditi se, a svemu je tomu krivo polutanstvo, površnost, lakounost i pomanjkanje, odnosno manjkavost naobrazbe u velike većine ove gospode, koja su tako velika na jeziku. . . . I to hoće da trgne u svoje ruke duševno vodstvo hrvatskoga naroda!

VI.

Dobro je poznato, da se svaki živi jezik ne prestano razvija i usavršuje, pa vidimo, da tu u svih velikih kulturnih naroda ide golema zasluga pravke-književnike, koji su zvani da udare pravac pojediničnoj evoluciji, a po njima se tada ravna ostali svijet. Dašto, za to treba svoju materinsku riječ poznavati u najtanje tančine, treba umjeti suvereno igrati na vanredno diferenciranom i osjetljivom nastroju, kako nam se prikazuje književni jezik. A u nas —? U nas se čak zbiva, da fetirani literarni koričići — naprosto ne umiju hrvatski: materinska im je riječ strana i opora . . . Kako mora onda istom da stoji sa manjima, koji su tek „dii minorum gentium“?

Nije to samo onako poći medju literate: Danaske se od ozbiljna literata zahtijeva i te kako univerzalna spremna. Ne pita se tuj, kako si ju je tko stekao. Na školskim klupama zacijelo ne. Valja

tu neprestano marljivo učiti, i u teoriju i u praksi, a prije svega čitati, neizmjerno puno čitati i podjednako pratiti razvoj knjige u drugih naprednjih naroda. A valja se mrva i ogledati po svijetu, jer se putovanjem neprestano proširuju duševni horizont. Samo tako moći će književnik bar donekle ostati au courant!

Za to se ona: „poeta po božjoj milosti“ ne smije tako tumačiti, da se književnik ima naprosto spokojno pouzdati u božju milost, a sâm ne treba ništa da doprinese razvoju svoga dara. Istina, bez božanske iskre nikada pravoga poete, ali valja da i on sâm čestito upre, naobražajući se i oplemenjujući svoj duh, jer će inače i najljepši talent zahiriti i zakržljavjeti, te nikada ne će roditi onim zlatnim plodovima, što bi ih donio, da ga je njegov „beatus possidens“ kojom srećom brižno i pažljivo njegovao i odgajao.

Sve to kanda je klika posve smetnula s uma.

Za to i ima u nje toliko veličinâ, za koje možemo mirne duše ustvrditi, da su postale lih „po klikinoj milosti!“

VII.

Sva duševna nemoć klike izbila je na javu u čitavoj svojoj golotinji, kada se onomlane „mladi“ riješiše, da izdadu almanak. Kako se bolji elementi bijahu potegnuli od njih, jer im se bijaše ogadio sav njihov način — ne bijahu naprosto kadri da sa stave dovoljno gradiva za almanak i moradoše da napuste taj naum. Nu „da ispune osjetljivu prazninu u hrvatskoj literaturi“ (to su njihove vlastite riječi), odlučiše se na izdavanje mjeseca, koji je pod naslovom „Savremenik“ doista prvi puta izšao početkom siječnja ove godine.

I što dočekasmo! Oni isti, koji neprestano viču, da uz njih stoji velika većina hrvatskih književnika (može biti, ali kakovih?), oni isti bijahu uslijed pomanjkanja originalnoga gradiva prisiljeni, već u prvom broju, da preštampaju ulomak iz Gjalskove knjige „Za materinsku riječ“. Nije li to bokčija? Kada je već Gjalski pod svaku cijenu morao da paradira na prvome mjestu u novom listu, zašto nije napisao nešto originalnoga, umjesto što se je poslužio tim komodnim ekspediensom, — samo da bude vuk sit i koza cijela!

Pa onda Begovićeva „pjesma“: „Dvorovi mog života!“ Takove blezgarije nisam već dugo čitao. To se naprosto ne da opisati, to mora svatko sam da čita, da vidi kakav je to nerazumljivi konglomerat besmislenih i bombastičnih fraza. Nu dosta o tom, i previše!

VIII.

Kako se bolji i trezniji elementi, kano od postanka njena, tako i sada okupljuju oko „Ma-

tice Hrvatske“, koja od vajkada bijaše čvrsti bedem protiv svih destruktivnih tendencija u hrvatskoj književnosti, imajući vazda na umu zadaću namijenjenu joj po njenim plemenitim osnivačima, — nije nikakovo čudo, što se je sva hajka „mladih“ u posljedne vrijeme usredotočila upravo protiv ovoga narodnoga instituta, za koji uvidješe, da je pretvrđi orah za njihove mlječne zube. Što je „Matica“ čvrše i ponosnije stojala u sred nebo-lomne buke onih, koji na nju jurisahu, to postajahu ovi sve bjesniji s nemoćnoga jeda.

I nije im bilo ni jedno oružje na odmet, kada je trebalo džilitnuti se protiv onih trudbenika, kojino odlučno, ali dostojanstveno prelažahu na dnevni red preko umišljenih njihovih jednodnevnih veličina, — krateći se, da skuče svoje bolje osvjedočenje pod teroristički jaram nasilnika, već vazda odvažno zastupajući zdravu ideju, da „Matica Hrvatska“ ne smije da bude polje za kojekakove nezrele pokušaje, nego u dobrom smislu riječi konservativna institucija, sankcionirajući svojim ugledom samo ono, što je jur prokušano i dobrim priznato. A to leži već u naravi same stvari, jer je „Matica“ narodni institut, a narodu treba podati zdravu i dobру hranu duševnu, a ne takovu, na koju nije privikao i koje ne podnosi.

Samo po sebi slijedi, da unatoč svoga konzervativizma „Matica“ ne ostaje okorjela u starim predrasudama, već i ona stupa uporedo sa razvitkom hrvatske knjige. I kroz njene odaje provjera svježa zdrava struja. Nema tu zadušljive zapare, kako bi to njeni protivnici rado prikazati lakovjernom svijetu. Samo se „Matica Hrvatska“ ne upušta u problematične eksperimente, koji vode iz jednoga ekstrema u drugi. „Matičina“ je evolucija naravna i neusiljena, a samo ono, što je naravno i neusiljeno, može prosperirati i može se uzdržati, imajući trajniju i dublju vrijednost.

Držim, da mi je gore uspjelo dokazati ovu moju tvrdnju, dok sam onako letimice sa nekoliko poteza prikazao neke od onih, što se nazivaju našim „mladima“, i dolično osvijetlio njihov način borbe.

Zaključujem sa željom: Ne dao bog, da naša „Matica“ ikada pane šaka kliki literarnih pozera i epigona, već neka njome upravljaju muževi, koji se ni prijetnjama ni laskanjem ne daju svratiti s pravoga puta, nego trijezno i ozbiljno shvatajući svoj uzvišeni i pun odgovornosti zadatak, čvrstom rukom drže kormilo „Maticu“ vodeći ju sjegurno kroz buru i oluju.

A vi, štono se „mladima“ nazivate, dotle — hands off!

Biskra.

„Srbi svi i svuda“.

Gosp. Ljuba Babić-Gjalski reče na glavnoj skupštini Društva hrvatskih književnika u svom govoru, koji neki „značajnim“ proglašuju, medju inim ovo: „Isti veliki narodni srpski apostol, Vuk Karadžić, sa svojom izrekom: Srbi svi i svuda, izrazio je istinu, što leži u spoznaji jedinstva jugoslavenskoga, i sljedio je glas ljubavi, što ju je za veliku istinu jedinstva imao; pak samo časovita zasljepljenost može mu gornji usklik u grijeħ upisati, kao što se takodjer ne smije niti može za grijeħ uzeti tvrdnja Kvaternikova i Starčevićeva, kad su gledali i vidjeli od noričkih Alpa do pred vrata Carigrada samo Hrvate“. — Naprama tomu vrijedno je znati, kako je sam Vuk Karadžić razumijevao svoju izreku „Srbi svi i svuda“, prema načelu: Quilibet optimus interpres verborum suorum, svatko je najbolji tumač svojih riječi.

God. 1863. vodila se novinska borba o imenima Hrvat i Srbin izmedju nekih hrvatskih listova, naročito „Pozora“, s jedne, a srpskih listova „Vidovdana“ i „Srbskoga Dnevnika“ s druge strane. Vuk Karadžić, koji je u Beču živio, nije se u našim listovima javio nego samo jednoč. U „Pozoru“ od 4. ožujka 1863. napisa Josip Miškatović članak, a u njem ove riječi: „Nesretnu riječ Vuka Štefanovića „Srbi svi i svuda“ nikada Hrvati nisu kanili pretvoriti u jednaku ludost: „Hrvati svi i svuda“. — Ove su Miškatovićeve riječi ponukale slavnoga Vuka Karadžića, da je pošao tumačiti, kako je on razumio i kako razumijeva onu svoju izreku „Srbi svi i svuda“. On je poslao „Pozoru“ očitovanje, koje je tiskano u tom listu u br. 71. od 28. ožujka 1863., a glasi doslovce ovako:

„U 51. broju vaših novina od 4. o. mj. vidiš sam, da je g. J. Miškatović krivo razumio moje riječi u „Kovčežiću“: „Srbi svi i svuda“. On misli i kaže, da sam ja tijem riječima htio

kazati: da su svuda sve sami Srbi; a to nije istina. Ove su riječi (Srbi svi i svuda) nadpis nad člankom, i ja sam njima htio pokazati, da će u ovome članku biti govor o *Srbima svima, makar gdje stanovali*, kao što bi se od prilike njemački kazalo: „Von den Serben überhaupt“.

A i same moje riječi u onome članku jasno dokazuju, da g. J. Miškatović krivo razumije i nepravo tumači pomenuti nadpis mojega članka, jer sam ja kazao, da su Srbi samo oni, koji govore srpskim jezikom bez razlike vjerozakona i mesta stanovanja, a za Čakavce i za Kekavce nijesam kazao, da su Srbi.

Molim vas gospodine! da bi ste ovo nekoliko mojih riječi naštampali u vašem „Pozoru“. — Vuk Štef. Karadžić, s. r.“

Kako se iz ovoga Karadžićeva očitovanja vidi, on svojom izrekom „Srbi svi i svuda“ nije izrazio istine, što leži u spoznaji „jedinstva jugoslavenskoga“, već je izrazio svoju misao, da govori o Srbima u opće (von den Serben überhaupt); a u „Kovčežiću“ je od Srba, od jugoslavenskoga „jedinstva“ odijelio sve Slovence, i sve Hrvate čakavce i kajkavce, ukupno oko dva milijuna jugoslavenskoga naroda, i to naroda, koji stanuje na zapadu, pak je i najkulturniji medju Jugoslavima. Upravo se za to ne može staviti paralela izmedju Karadžićeve izreke „Srbi svi i svuda“ i mnijenja Kvaternikova i Starčevićeva, koji su Slovence, Hrvate i Srbe držali za Hrvate, ali jugoslavenskoga „jedinstva“ nisu ni oni time iscrpli. Poznato je najme, da Bugara nisu proglašili Hrvatima, dakle je i njihovo jugoslavensko „jedinstvo“ bilo krnje. To su jedinstvo podpuno izrazili Gaj pod imenom ilirskim, za njim Strossmayer i Rački pod imenom jugoslavenskim. Pod imenom ni srbskim ni hrvatskim nije jugoslavenskoga jedinstva podpuno izrazio nitko.

Dr. Zahar.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Iz odborske sjednice „M. H.“ Odbor „M. H.“ vijećao je u sjednici dne 15. o. mj. o ovim stvarima:

1. Dr. Ćiro Truhelka (Sarajevo) bijaše „M. H.“ poslao prvi svezak svojega rukopisnoga djela o prehistoriji s obzirom na nalaze u našim zemljama. Pošto je djelo stručnjacički povoljno ocijenjeno, odgovoren je piscu, da „M. H.“ ne može izdati djela o prehistoriji u tri sveske, no da bi vrlo rado izdala djelo u opsegu od 20—24 tabaka Poučne knjižnice. Na to je pisac odgovorio u više pisama prepričujući djelo u tri sveske. Odbor je u ovoj sjednici zaključio, da ostaje kod svoje prve odluke.

2. Na ponuku uprave „M. H.“ poslao je dr. Filip D. Marušić (liječnik u Drnišu, Dalm.) svoje „Liječničke zapiske“. Rukopis je dan na ocjenu, pa čim bude povoljno ocijenjen, dat će se u tisak za god. 1906.

3. „Dokonice“ don Ilijie Ujevića mogu se dati u tisak. To će se i učiniti, čim od pisca stigne nužni tumač pokrajinskih riječi.

4. Još se je raspravljalo i odlučilo o književnim ponudama osmorice književnika, kojima će se odluka odborova pismeno saopćiti.

5. Potporu je odbor podijelio dvojici glazbenih umjetnika (zajedno 300 K), jednomu književniku (K 100)

i siroti jednoga pisca (240 K), dok su se na žalost dvije molbe (jednoga pisca i jedne književničke sirote, koja je već dvije godine dobivala redovitu potporu) morale otkloniti.

Za spomenik književniku i bivšemu potpredsjedniku „M. H.“ Evgeniju Kumičiću odredio je odbor 250 K, a isplatiće se taj prinos, čim se pristupi podizanju spomenika.

6. Napokon je odbor raspravljao ili primio na znanje njeke gospodarske stvari: o prodaji podsusjedskoga posjeda i o ostavinskoj raspravi iz pok. Sidona Brkića. U ovoj potonjoj stvari prihvaćena je nagoda, tako da će ova stvar za kratko vrijeme biti privедena kraju.

Izvještaj o glavnoj skupštini „M. H.“ obdržavanoj dne 17. prosinca 1905. Skupštinu je otvorio predsjednik „M. H.“ dr. Gjuro Arnold, ustanovivši, da je nazočno dovoljno skupština* i predloživši za skrutatore skup-

) Nazočni su bili ovi skupštinarji (radnici, ** zakladnici i radnici, *(*)) zakladnici [radnici] i začasni članovi; kojima su redni brojevi u zagradi, oni nisu glasovali): 1. *Dr. Nikola Andrić, prof. i dramaturg hrvatskoga kazališta, 2. ** Dr. Gjuro Arnold, sveuč. profesor i predsjednik „M. H.“, (3.) Dr. Ante Bauer, sveuč. prof., 4. Stjepan Bičanić, prevendar, 5. Dr. Mih. Bišćan, kr. sudb. vjećnik, 6. ** Dr. Stjepan Bosanac, prof., 7. Dr. Karlo Bošnjak, prof., 8. Fran Brdarić, bogoslov, (9) Mirko Breyer, knjižar i pisac, 10. ** Dr. Miroslav Čačković, prim. liečnik, 11. *** Gjuro Stj. Deželić, gradski vijećnik, 12. ** Dr. Velimir Deželić, pristav u sveuč. knjižnici, 13. Dr. Mirko Dovrančić, svećenik, 14. ** Dr. Stjepan Gjurašin, prof., 15. Dr. Julije Golik, prof. i ravnatelj internata obrte škole, 16. ** Dr. Dane Gruber, prof. i sveuč. docent, 17. Ferdo Heßler, sveć., 18. Milan Hok, sveć., 19. Jos. Jakupek, grunt. vj., 20. Dr. Ladislav Jambrković, prof., 21. Dr. Krun. Janda, odvj. perovodja, 22. Ivan Jurković, kanc. (Dugoselo), 23. Božo Katalinić, gimn. uč., 24. Bolto Kirinec, fin. tajnik, 25. ** Vjekoslav Klačić, sveuč. prof., 26. Kujžnica grčko-kat. sjemeništa u Zagrebu (Gabro Kostelnik), 27. Knjižnica nadbiskupskoga orfanotrofija (Dr. M. Marchetti), 28. Nik. Kolar, civilni inžinir, 29. Antun Kontak, stolar, 30. St. Korenić, prevendar, 31. Iv. Kralj, tiskar, 32. Dr. Milan Krstofović, predsjednik i urednik, 33 Mišo Krkljuš, prof., 34. ** Dr. I. Kršnjavi, sveuč. prof i odsječni predstojnik u m., 35. ** Dr. Oton Kučera, prof., 36. * Stj. Kučak, prof., 37. * Prof. Fr. Ž. Kuhač, muzikolog, 38. Dr. Iv. Kukolić, pom. fin. tajn., 39. Dr. Jos. Lončarić, sveć., 40. * Mart. Lovrenčević, knjiž. i urednik, 41. Dr. Edvo Lovrić, sveuč. prof., 42. Mile Maravić, tiskar, 43. Dr. Mirko Marchetti, sveuč. prof., 44. *(*)) Antun Mazek, gimn. ravn. u m., 45. Dr. Hugo Mihalovich, sveuč. prof., 46. Jos. Muzler, kr. podžupan u m., (47.) „Narodne Novine“ (St. Petrović) 48. Dion. Njaradi, ravn. grčko-kat. sjem., 49. Dr. Stj. Ortner, kr. fin. pom. tajnik, 50. Iv. Ožbolt, bogoslov, 51. Ivan Peršić, novinar, 52. Pučka gradska učiona u Sisku (Alb. Weber), 53. Jos. Purić, prof., 54. Dr. Vinko Pušić, sudac, 55. ** Dr. Ante Radić, književnik, 56. * Stj. Radić, književnik i publicista, 57. Vjekosl. Radmilović, gimn. uč. (Banja Luka), 58. Matija Rihtarić, vojn. župnik i zač. kan., 59. Ferdo Rožić, sveć., 60. Lav. Schick, pravnik i novinar, 61. Mat. Seigerschmit, nadstojnik ss. milosrdnica i apost. protonotar, 62. Ante Starčević, sudb. vjećn., 63. Luka Starčević, umir. potpukovnik, (64.) Dr. Mile Starčević, odvj., 65. Jul. pl. Stanisavljević, nadinž., 66. Dr. Feliks Suk, opat i kanonik, 67. Dr. Šandor Szentgyörgy, prof., 68. Fr. Šantel, trgovac, 69. Dane Šarić, 70. * Cherubin Segvić, prof., 71. ** Dr. Milan Senoa, prof., 72. Fr. Škollenković, trgovac, 73. Ferdo Terihaj, postolar, 74. Jul. Tomšić, čin., 75. Lj. Tomšić, priv. čin., 76. Zvon. pl. Vukelić, novinar i književnik, 77. * Alberto Weber, gr. vjećnik i književnik, 78. Dr. Ivan Zahar, odvjetnik, 79. Fr. Zavrlić, stolar, 80. Zbor duh. mladeži zagrebačke (Fr. Brdarić, bogoslov), 81. Milan Žepić, prof.

štinarje gg. dra. Edu Lovrića, Nikolu Kolara i Alberta Webera, a za revizore računā za godinu 1904. (četvrtu) gg. Antuna Mazečka, Mišu Krkljuša i Stjepana Bičanića, što je skupština prihvatile, besjedom o umjetnosti prema znanosti. (Ta je besjeda priopćena u 1. i 2. br. „Glasa M. H.“)

Svršivši besjedu pozove predsjednik privr. tajn. poslovodju „M. H.“, dra. Antu Radića, koji pročita slijedeće

Izvješće o književnom radu.

I. Za god. 1904. izdala je „M. H.“ ovih devet knjiga:

1. I. Trnski: Iz slavenske rodbine. Pjesme. (ZK 276 277)

2. J. E. Tomić: Veronika Desinićka. Hist. tragedija. (ZK 278–279)

3. R. Katalinić: Smoje lire. Pjesme (ZK 280–281)

4. V. Čar Emin: Usahlo vrelo. Prip. (ZK 282–284)

5. M. Šenoa: Exodus. Prip. (ZK 285–286)

6. Turgenjev: Oci i djeca. Pr. M. Divković (SK 12)

7. F. Ž. Kuhač: Vatroslav Lisinski i njegovo doba. II. izd.

8. V. Dukat: Slike iz englezke književnosti. (SSK 7)

9. St. Radić: Moderna kolonizacija i Slaveni. (PK 30)

II. Sve ove knjige opsežu 126·75 araka različnoga formata, ili sve u formatu Zab. knj. 143·01 arka (za 17·72 arka manje nego god. 1903.), a tiskane su u 12·500 primjeraka (23 964·06 kg papira, za 4.645·17 kg manje od god. 1903.).

Na ove je knjige potrošeno:

za slog i tisak	• • • •	K 9.425	35
„ korekture	• • • •	K 692	25
„ papir	• • • •	K 14.367	64
„ papir omota	• • •	K 912	60
„ honorare	• • • •	K 8.170	59
„ zemljovide	• • •	K 2.700	—
„ uvez	• • •	K 4.736	—
„ ukoričivanje (za povjer.)	• •	K 2.360	12
„ otpremu ¹)	• •	K 1.119	19
„ ostalo ²)	• • •	K 952	—

UKUPNO K 45.435 74

t. j. 4.660·13 manje nego god. 1903. Govoreći o troškovima vrijedno je spomenuti, da je odboru za godinu 1905. pošlo za rukom uz istu kakvoču pogoditi papir za 2 fil. jeftinije kod Zagr. dion. tvornice. Kod istraživanja papira bio je odboru najpripravnije bez nagrade na ruku g. prof. Šandor, pa mu se odbor na trudu i susretljivosti najtoplje zahvaljuje.

III Od rukopisa spomenutih na prošlogodišnjoj skupštini izdani su za god. 1905. ovi: (br. 20) Adalbert Kuzmanović: „Zulumčar“, (br. 40) Nekrasov-Harambašić: „Komu je dobro u Rusiji?“, (br. 77) Evgenija Kumičića: „Jelkin bosiljak“. — Otklonjeno je ili na zahtjev povrćeno 9 rukopisa. Na novo su stigli ovi:

1 (br. 79) Vjenceslav Novak: „Zapreke“. Pripoviest.

2. (br. 81) nepozn. pisca „Partenon“. (Natječaj za nagr. iz zakl. Veber-Tkalčevičeve za god 1904.) (Otklonjeno.)

3 (br. 82) nepozn. pisca „U ličkim gudurama“ (Natječaj kao pod br. 2) (Otklonjen.)

4. (br. 83) nepozn. pisca: „Propast hrvatske dinastije. (Natječaj za nagr. iz zakl. Aleks. Vučića — Otklonjeno.)

5. (br. 84) Stjepan Radić: „Savremena Evropa“. (Natječaj iz zakl. I. N. grofa Drakovića za god. 1904.)

6. (br. 85) Stjepan Jobst: „U radu je spas“. (Natj. kao br. 5.)

7 (br. 87) Ch. Šegvić: „Život i djela Evg. Kumičića.

8. (br. 88) Martin Lovrenčević: Izabrane pripoviesti A. Čehova.

¹) K 650— plaća odpremniku (knjigoveži), K 469 19 troškovi oko odpreme.

²) papir (K 252 —) i tisak (K 700—) oglasa za knjige.

9. (br. 89) Antun Žic Dunjarić: Klupko i konci.
 10. (br. 90) Dr. Gjorgje Protić: Povijest prirodnih nauka XIX. vijeka. Knj. I. Povijest fizike.
 11. (br. 91) Dr. F. S. Gundrum: Kašovac i kava.
 12. (br. 95) Dr. Čiro Truhelka: Prapovijest ljudstva s osobitim obzirom na naše zemlje.
 13. (br. 96) Platon: „Država“ (u prijevodu prof. M. Kuzmića.)
 14. (br. 97) Scheuner: Uredba svemira“ (u prijevodu dra. O. Kučere).
 15. (br. 98) M. Gorkij: „Izabrane pripoviesti“ (prijevod).
 16. (br. 99) Aristotel: „Politika“ (u prijevodu M. Kuzmića.)
 17. (br. 100) Dr. Albert Bazala: Povijest filozofije
 18. (br. 101) Miroslav (Ante Evetović): Sretni časi. Pjesme.
 19. (br. 102) Slavimir Grančarić: Tri glazbene kompozicije.
 20. (br. 103) Evgenij Kumičić: Začudjeni svatovi (tiskani rkp.).
 21. (br. 104/1—25) Rukopisi za „Hrvatsko Kolo“. 1905.
 22. (br. 105) Dr. Ivan Zahar: Crtice o životu Ivana Perkovića.

Od ovih rukopisa izdani su u god. 1905. ovi: 1. (br. 79) V. Novak, Zapreke (ZK 287—291), — (br. 84) St. Radić: Savremena Evropa, — (br. 87) Ch. Šegvić, Život i djela E. Kumičića, — (br. 88) Čehov-Lovrenčević, Izabr. prip., — (br. 105) Crtice o životu I. Perkovića zajedno s njegovim pripovijestima; napokon većina rukopisa za „Hrv. Kolo“. Knjige za god. 1905. već su posve gotove, pa će se počevši od sutra uručivati i razaslijati; a otklonjeno je ili na zahtjev vraćeno pet rukopisa (br. 81, 82, 83, 85, 91), tako da od 43 rukopisa, što su od prije bila u „Matici“ i što su u god. 1904. i 1905. prispjeli, ostaju jošte 23, od kojih će se njih 14 moći izdati, dok ostali nisu za „Maticu“. Medju ovih 14 rkp., koji će se moći upotrijebiti, imadu dva epa, jedan roman, tri drame, dva prijevoda iz ruskoga, dva iz grčkoga, četiri izvorna poučna djela i jedno poučno djelo prevedeno.

IV. Osim ovih gotovih radnja obvezano je „Matici“ više pisaca predujmovima, da napišu za njezina izdanja poučnih djela, i to što od prije, što u posljednje vrijeme. U posljednje četiri godine dano je u tu svrhu pet predujmova, i to četiri za poučna djela (K 1.800—); jedan za povijest Bosne, jedan za hrvatski zemljopis, jedan za povijest francuske književnosti i jedan za djelo iz prirodnih nauka; peti je predujam dan za prijevod Mickiewicza (K 500—).

V. U sjednici dne 30. ožujka 1905. odlučio je odbor, da će „M. H.“ izdavati novi niz knjiga pod naslovom „Mala Knjižnica“, i to po dva sveska na godinu u nakladi od 5.000 primjeraka, a uz cijenu od 1 K za obadva sveska za članove, a K 1.60 za kupce. Jedna je knjiga toga niza tiskana već ove godine, ali je odbor odlučio, da se ljetos ne izdade, dok ne bude gotov i drugi svezak.

VI. Medju „prijevodima klasičnim“ izdat će „Matica“ gotove već prijevode Platonove „Države“ i Aristotelove „Politike“.

VII. Što se tiče izdavanja nar. pjesama, to je bivši odbornik „M. H.“ g. dr. Gjuro Šurmin u sjednici dne 19. listopada 1904. predložio, da se to pitanje u budućoj sjednici stavi na dnevni red; no odbor je bio tako zakupljen raspravama o izdavanju „Vienca“, da ni sam g. predlagala nije u dojdućoj sjednici o tom ništa spomenuo, a ni odbor se tim pitanjem nije bavio.

Razloga, s kojih to pitanje počiva, ima više, a glavni je taj, što su novci za izdavanje nar. pjesama potrošeni na izdavanje „Vienca“, a zanimanje je za narodne pjesme danas kud i kamo slabije, nego što je bilo onda, kad ih je „M. H.“ počela izdavati. Povrh toga ima i u nas i drugdje uvaženih ljudi, koji drže, da izdavanje narodnih pjesama pristaje više učenim akademijama. Uza sve to

odbor će „M. H.“ nastojati, da izdanje nar. pjesama u „M. H.“ ne ostane krajne.

Uz put ovdje treba spomenuti, da je „Matica“ iz redovnih svojih dohodataka morala platiti neplaćenu više od 10 godina staru tražbinu za primljene nar. pjesme i za posao oko njih, i to Baldu Melku Glaviću u Luci na Šipanu (Dalm.) K 400— i prof. Jos. Pasariću K 300—

VIII. U prošlogodišnjoj skupštini izvjestio je odbor sl. skupštini, u kojem je stadio stajalo pitanje „Vienca“ pred samu skupštinu. Poslije toga bilo je o izdavanju „Vienca“ rasprave u sjednici dne 10. stud. u kojoj je odbor odlučio, da bez štete za redovna godišnja izdanja, a i poradi poodmakla vremena ne može izdavati mjesecnika. No već u toj sjednici bilo je rasprave i o tom, da bi „M. H.“ mogla izdavati svake godine zbornik ili almanak, u kojem bi moglo suradjivati više pisaca. Zaključak je o tom stvoren u sjednici dne 13. ožujka o. g. a za suradnju su umoljeni svi dosadanji suradnici „M. H.“, a i nekoji drugi. Danas je već taj zaključak oživotvoreni „Hrvatskim Kolom“.

IX. Za raspisane nagrade stiglo je za god. 1904. šest natječaja, i to za nagr. iz zakl. Veber-Tkalčevičeve tri: 1. pripovijest „Zapreke“, 2. epos „Partenon“ i 3. „U ličkim gudurama“ (tri crticice); za Vučićevu jedna radnja: drama „Propast hrvatske dinastije“ i za Draškovićevu dvije: 1. Stjepan Radić: „Savremena Evropa“ i 2. Stj. Jobst: „U radu je spas“. — Nagradom iz zakl. Veber-Tkalčevičeve nagradjena je u sjednici dne 23. ožujka 1905. radnja „Zapreke“ (Vjenc. Novak) iznosom od K 850—, a nagradom iz zakl. I. N. grofa Draškovića u sjednici dne 4. svibnja 1905. djelo „Savremena Evropa“ od Stj. Radića iznosom od K 2.074.81.

X. Novim čl. radnicima „M. H.“ proglašio je predsj „M. H.“ uz privolu knj.-umj. odbora gg. prof. Vladimira Gudela, Isu Velikanovića (20./10. 1904.), dra. Ferdu Šišića i prof. Vladoja Dukata (21./2. 1905.), a u sjednici dne 14./12. 1905. sve suradnike prve knjige „Hrv. Kola“, koji još nisu čl. radnici, a to su gg. književnici: Adalbert Kuzmanović, Vilim Filipašić, Dr. Ivan Zahar, Josip Draženović, Ante Evetović, Viktorija Risaković, Alberto Weber, dr. Svetozar Ritig, Ferdo Rožić, dr. Jakov Čuka, Ivan Milčetić, dr. Fran Ilešić, dr. Jovan Skerlić, prof. Ch. Šegvić, zatim gg. umjetnici: Becić, M. C. Crnčić, Bela Čikos, R. Frangeš, Oton Iveković, Ferdo Kovačević, C. Medović, Ivan Meštrović, M. Rački, Branko Šeneca i Rudolf Valdec, napokon od ostalih književnika prof. Bare Poparić.

XI. U gl. skupštini god. 1902. i 1903. izvjestio je odbor o pokušajima neke veze „Slovenske Matice“ s „Maticom Hrvatskom“ i „Dalmatinskom“. Oduševljeni prijatelj zajedničkoga književnoga rada slovenskoga i hrvatskoga, vrli „Maticin“ suradnik prof. dr. Fran Ilešić u Ljubljani, potaknuo je pitanje o tom i ove godine, pa je uprava „M. H.“ opširno odgovorila posestrimi „Matici Slovenskoj“, i o tom odbor izvjestila. Nadje li se način manje komplikiran od onoga, što ga je u svoje vrijeme predložila „Matica Slovenska“, odbor će „M. H.“ ne samo spremno, nego i s oduševljenjem poraditi oko veze između oba naša književna društva.

XII. Za Hrvate u Ugarskoj učinila je „M. H.“ ove godine barem nešto: odredila je za prečedno njihovo književno nastojanje potporu od K 500—, što će sl. gl. skupština zacijselo sa zadovoljstvom primiti na znanje.

XII. Potporama pritekla je „M. H.“ u pomoći dvojici književnika, jednomu umjetniku, sirotama trojice novinara i književnika, trima korporacijama (Hrv. odboru Saveza jugosl. umjetnika, Savezu hr. sokolstva i Zanatl. i pomoćničkomu društvu), izdavačima „Vienca“ za god. 1903., ukupnom svotom od K 2.748.70. Knjigama je „M. H.“ nadarila gradsku knjižnicu u Zagrebu i pitomce franjevačkoga samostana u Varaždinu.

Posljednjih godina dolaze „Matici“ molbe za potporu od raznih društava, koja ne drže na umu, da je „M. H.“

i sama društvo te da apeluje i čeka potporu i pomoć. A čine to ta društva pozivom na to, da je „M. H.“ „bogata“. Ovo je krivo mišljenje. Stalni dohodci „M. H.“ iznose jedva toliko (oko K 12.000), da pokriju upravne izdatke, a sve bogatstvo „Matičino“ stoji u tom, ako raspača godišnja izdanja, jer samo tim načinom može doći do nekoga viška. Dio toga viška upotrijebio bi odbor „M. H.“ vrlo rado za pomaganje drugih kulturnih i humanitarnih društava, kad bi svi slojevi naroda poradili o tom, da se „Matičina“ izdanja rasprodaju. Ne bude li toga, „M. H.“ ne će se u buduće moći nikako obazirati na mnogobrojne molbe raznih društava.

Što se tiče pučkih, bolničkih i sličnih knjižnica, koje takodje vrlo često mole „M. H.“ knjigą iz njezina sklađišta, to se odbor bavi mišljem, da cijelo sklađište knjiga razasije po tim knjižnicama, ali ipak uz neku malu odštetu, od prilike uz $\frac{1}{4}$ cijene. Tako će knjižnice doći jeftino do dobrih knjiga, a i „Matici“ će biti povraćen barem dio u te knjige uloženih svota, koje su joj za daljnji rad upravo nužne.

XIV. Pravila „M. H.“ govore i o društvenoj knjižnici, koja sve do sada nije osnovana. U proračunskoj sjednici dne 13./12. 1904. odlučio je odbor pristupiti osnivanju društvene knjižnice i uvrstio jednu svotu u proračun. Odbor je nakon stvoriti knjižnicu za najnovija djela lijepe i popularne poučne književnosti, koja bi mogla biti od velike koristi za književni naš svijet.

XV. U javnom prosvjetnom životu sudjelovala je „M. H.“ dne 26. studenoga 1904. kod proslave 50-godišnjice književnika, „Matičina“ odbornika i potpredsjednika, g. Lj. Babića-Gjalskoga, kojemu je odbor „M. H.“ predao na dan slave posebnu adresu.

Ovu je adresu predao svećaru tajnik „M. H.“ s odbornikom g. drom. D. Gruberom; obojica su sudjelovala i kod banketa u čast svećaru, kojega je odbor Gruber i tom zgodom u ime odbora „M. H.“ pozdravio.

Jednako se je radosno odbor „M. H.“ pridružio slavi, što su je hrv. zem. glazbeni zavod i hrv. pjevačko društvo „Kolo“ priredili prigodom 70-godišnjice mnogogodišnjega odbornika „M. H.“ i velezaslužnoga muzikologa prof. Fr. Ž. Kuhača. Odbor je svoje osjećaje prema svećaru izrazio u posebnoj adresi, koja mu je predana na dan slave 15. prosinca 1904.

Kao svake godine, tako je predsjednik „M. H.“ uz odobrenje odborovo i ove godine čestitao posljednji na žalost rođendan velikom duševnomu vodji i mecenu hrvatskoga naroda, J. J. Strossmayeru, izrazujući mu želje, koje su se ovaj put uzalud dizale k nebu, jer je već 8. travnja predsjednik na glas o smrti najslavnijega toga Hrvata našega doba mogao odbor sazvati samo u žalobnu kratku sjednicu, u kojoj se odlučilo, da će velikomu pokojniku iskazati posljednju počast na sprovodu predsjednik, privr. tajnički poslovodja i odbornik dr. Kučera; njima su se svoje volje pridružili potpredsjednik Klaić i odbornik Bosanac.

Posljednju počast u ime „M. H.“ iskazao je pok. pjesniku fra Grgi Martiću privr. tajnički poslovodja, koji je nad mrtvim tijelom fra Grginim istakao prosvjetno znamenovanje njegova rada u onim hrvatskim krajevima.

Najosjetljiviji je za „M. H.“ gubitak, što ga je pretrpjela smrću plodnoga svoga odbornika, Vjenceslava Novaka. Zato je „Matica“ nad njegovim grobom iskreno proplakala, a udovici i siročadi njegovoju po mogućnosti odmah u pomoć pritekla.

Kod otkrića spomenika slovenskomu pjesniku Franji Prešernu sudjelovala je „M. H.“ time, što mu je spomenik okitila vijencem.

Sestdesetgodišnjicu bivšega mnogogodišnjega odbornika i potpredsjednika svojega g. dr. Fr. pl. Markovića nastojala je „M. H.“ da proslavi izdanjem njegova „Karla Dračkoga“, ali je u sporazumu s proslavljenim pjesnikom odgodila tu stvar na kasnije.

Na izjavu nekolicine književnika protiv besjede predsjednika „M. H.“ u gl. skupštini od 16./10. 1904. odgo-

vorio je odbor izjavom, koja je tiskana u „Prilogu“ Izvještaju „M. H.“ za god. 1902. i 1903. str. 121. i sl. O izjavi nekolicine književnika predavao je u „Matičino“ dvorani dne 13. stud. 1904. odb. dr. Bosanac, pa je i to predavanje tiskano u spomenutom prilogu (str. 111).

XVI. Vis. kr. hrv.-slav.-dalm. vlada doznačila je i za god. 1904. u proračunu odobreni priros „M. H.“ u iznosu od K 3.000—, pa se odbor vis. saboru i vis. vladi na toj pripomoći najusrdnije zahvaljuje.

Inače se ove godine nije „M. H.“ sjetio nitko никакvim darom osim pok. dra Jos Pausa, župnika rumskoga († 8. 7. 1904. u Marienbadu), koji se je u svojoj oporuci medju ostalim društvinama sjetio i „M. H.“. Koliko će od ostavine plemenitoga pokojnika zapasti „M. H.“, to se još ne zna; no koliko bilo, hvala i slava Josipu Pausu!

Ostavinska rasprava iza pok. Sidona Brkića nije još kraju privredna.

XVII. U prošlogodišnjoj gl. skupštini obnovljen je odbor ovako: potpredsjednikom knj.-umj. odbora izabran je dosadašnji odbornik kr. siveč. prof. i akademik g. Vj. Klaić, a potpredsjednikom gospodarskoga odbora ponovno dosadašnji potpredsjednik tog odbora g. Ljub. Babić-Gjalski. Odbornicima u knj.-umj. odbor izabrani su dotadanji odbornici: gg. dr. Oton Kučera, prof. F. Ž. Kuhač i dotadašnji odb zamjenik g. dr. Milan Šenoa, a odb. gospodarskoga odbora dotad odb zamjenik prof. Rob. Pinter i novi član odbora dr Fran Milobar, književnik; napokon je izabran zamjenikom u knj.-umj. odbor g. prof. dr. Milan Ogrizović, a u gosp. odbor zamjenikom g. Martin Lovrenčević, urednik.

Pismom od 4. stud. 1904. javiše predsjedniku odbornici g. Josip Pasarić i g. dr. Čjuro Šurmin, i odb. zamjenik g. dr. M. Ogrizović i g. dr. Milivoj Dežman, da istupaju iz odbora „M. H.“, a pismom od 5. stud 1904. javlja predsjedniku potpredsj. gospod. odbora g. Ljub. Babić, da istupa iz odbora te da polaže čast (pod)predsjednika gospodarskoga odbora.

XIX. Pismom od 13. XII. 1904. mole čl. zakladnici Mihovil Nikolić i drugovi predsjednika, da sazove izvanrednu gl. skupštinu. Predsjednik je izvanrednu skupštinu sazvao na 29. siječnja 1905., pa je izvještaj o njoj posebice već tiskan i razaslan. Na toj skupštini izabrani su mjesto istupivših odbornika i odb. zamjenika ovi: potpredsjednikom gospodarskoga odbora prof. g. Stjepan Kućak; odbornicima u knj.-umj. odbor dotadanji odb. zamjenik i književnik g. Martin Lovrenčević i pristav u sveč. knjižnici g. dr. Velimir Deželić, a odb. zamjenik g. dr. Miroslav pl. Čačković i akad. slikar g. Oton Ivković; odbornikom u gospod. odboru sudb. vječnik g. dr. Mihovil Bišćan, a zamjenicima u isti odbor urednik i posjednik g. dr. Milan Krištof i prof. g. dr. Karto Bošnjak.

XX. U pitanju, što se je rodilo na gl. skupštini od 16. X. 1904., na ime: imadu li pučke škole, koje su čl. zakladnici, pravo glasa na gl. skupština „M. H.“, stiglo je od vis. vlade rješenje: da imadu, no da ih kao punomoćnici mogu zastupati samo oni, koje izabere obč. vijeće.

O prijedlozima skupština dra. Jure Turića, što ih je gl. skupština od 16. X. 1904. uputila odboru, dalje o prijedlozima skupština g. Nikole Kolara, što ih je izvanredna gl. skupština 29. I. 1905 uputila odboru, stvorio je odbor u sjednici dne 2. X. 1905. slijedeće zaključke:

1. Od pet predloga g. dra. Jurja Turića spada samo jedan pred gl. skupštinu, naime: da se u odbor biraju i članovi izvan Zagreba. No budući da je to nezgodno, odlučio je odbor, ne predložiti gl. skupštinu ništa.

2. Ostali se prijedlozi tiču poglavito kritike u opće, a posebice ocjenjivanja radnja, koje stižu „Matici Hrvatskoj“; za te radnje predlaže dr. Turić dvoje: prvo, da se daju na ocjenu i vanjskim recenzentima, što odbor „M. H.“ već čini, i drugo, da se kritike tiskaju i dadu

piscu na uvid. O ovom drugom prijedlogu zaključio je odbor, da ne bi bilo u interesu „Matica“, da se kritike redovno tiskaju; kad se pokaže potreba, tiskat će se u „Hrv. Kolu“ s dozvolom kritičara; kritike se ne će dati piscu na uvid.

Napokon predlaže g. dr. Turić, da „M. H.“ izdaje i radnje manje plodnih pisaca i da stvoriti program za više godina unaprijed; prvo je „Matica“ činila, čini i činit će, a i drugo se čini po mogućnosti.

3. Od prijedloga skupština g. Nikole Kolara uvažio je odbor prijedlog o formatu odlučivši, da će se „Mala Knjižnica“ tiskati u žepnom formatu. Za druga izdanja nije to moguće, jer bi se započeti već nizovi izdanja imali nastaviti u drugom formatu. — Što se tiče većih slova za „Matičinu“ izdanja, bilo bi to skopčano s većim troškom za papir.

4. O pitanju promjene §-a 14., što ga je izvanredna gl. skupština od 29. I. 1905. prepustila odboru, da iznese konkretni predlog, stvorio je odbor u istoj sjednici sljedeći zaključak: „§ 14. ostaje nepromijenjen; u ostalom odbor kani skupštini predložiti više promjena u pravilima, pa će onda i o tom odlučiti.“

XXI. U smislu §-a 15. društva, pravila ima se ove godine birati predsjednik „M. H.“, jer je dne 8. svibnja 1902. biranomu sadašnjemu predsjedniku v.l.m. g. dru. Gjuri Arnouldu isteklo trogodište. U smislu §-a 18. društva, pravila istupaju iz odbora kao izborom najstariji članovи, i to iz knj.-umj. odbora dr. Stj. Bosanac, dr. Ante Radić, a treći je, Vjenceslav Novak, umro; iz gospod odbora istupaju kao najstariji g. dr. Dane Gruber i g. dr. August Harambašić.

XXII. Od posljednje redovite skupštine do sada držao je odbor u svem 20 sjednica.

Književnost.

Pavle Popović: Iz književnosti. Beograd 1906. 8° VIII. - 206. Cijena 2 K.

Pročitao sam veoma ugodno ovu malu knjižicu, a uvjeren sam, da će se svatko ugodno pozabaviti, tko je uzme čitati. Gospodin pisac profesor je srpske književnosti u biogradskom univerzitetu, pa nam je ovdje u jednu knjižicu priabrao neke svoje radnje, što ih je stampao u srpskim časopisima: u „S. K. Glasniku“, u „Nastavniku“, i u „N. Iskri“. Te radnje nijesu medju sobom ni u kakvoj tješnjoj svezi, osim što se tiču pisaca i djela srpske književnosti, kojom se pisac bavi već po svom zvanju kao profesor. Od šest članaka, koji se ovdje izdaju, dva su pretrpjela veće izmjene, kako veli sam pisac u predgovoru. To je članak „Marin Držić i Molijer“, u koji su uneseni rezultati pišećih naknadnih ispitivanja, i članak „Srpske narodne pripovetke i njihove zbirke“. Ostali su osim manjih stilističkih i jezičnih promjena stampani onako, kako su se prvi put pojavili.

Na prvom mjestu stampano je pišeće prvo, prošireno i dopunjeno predavanje iz historije srpske književnosti na Velikoj školi 12. travnja 1904. s natpisom „Proučavanje srpske književnosti, njegovi pravci i metodi“ (str. 1–62). Ovdje nam pisac lijeplim i lakinim stilom govori o metodama, kojima se proučavala srpska književnost, i ocjenjuje te metode iznoseći objektivno svakoj svjetlu i tamne strane. Iznajprije govori o pravcu filološkom, zatim o pravcu literarnom, što su ga zastupali Maletić, Nedić i Vulović. Pisac savjesno kaznujući i vrline i slabosti ovih dvaju pravaca dolazi do zaključka, da ni jedan ni drugi ne može biti dovoljan za ispitivanje srpske književnosti. Potrebna je i komparativna historijska kritika, koja pazi na odnos književnih djela prema *piscu*, na odnos njihov prema *sredini* (milieu) i prema *momentu*, kad se djelo pojavi. Pisac lijepe razlaže, kako se imaju sva ova tri pravca primjenjivati na srpsku književnost. Svoja razlaganja svagda utvrđuje i objašnjuje

zgodnim primjerima iz srpske književnosti, koje pokazuje lijepu i temeljitu spremu pišećevu. U svima ovim radnjama, što su priopćene u toj knjižici, vidi se temeljito poznavanje srpske književnosti i drugih književnosti, kojih je poznavanje potrebno za učenje naše književnosti. To se pišeće znanje ne nameće običnim učenjem aparatom njemačkih literarnih historika, nego se kao u francuskih literarnih historika i kritika javlja, kad god je potrebno povući paralelu ili učiniti sintezu. I iz ovih se radnja na prvi mah vidi, da je pisac dobar poznavac francuske književnosti. Zato nahodimo zgodnih paralela iz književnosti francuske. Tako u spomenutoj već radnji o „Marinu Držiću i Molijeru“ navodi sličnosti Držičevih komedija s Molijerovim, premda sam pisac zna i ističe, da Držić s Molijerom nije ni u kakvoj direktnoj svezi. Ta je radnja iznajprije izšla u „Nastavniku“ g. 1904., a pisac je u ovoj knjižici štampa izmijenjenu prema svojim „naknadnim ispitivanjima“, kako sam veli u predgovoru. Za čudo mi je, kako pisac ni kod naknadnoga ispitivanja svojega nije došao do lijepo rasprave dra. Miliča Šrepela: „Skup“ Marina Držića prema Plautovoj „Aululariji“, koja je štampana već g. 1890. u knjizi XCIX. Rada jugoslavenske akademije. A možda je i F. Ž. Miler zasluzio, da se spomene njegova prva rasprava o tom pitanju u „Izvještu o kr. velikoj gimnaziji u Osieku za g. 1878.“⁹. To mi je s tim čudnovatije, što pisac u bilješci spominje i radnju D. Živaljevića o Držičevu „Arkulinu“ (Kolo 1901). Gotovo bismo mogli pomisliti, da pisac ne mari za hrvatske književne radnike! Tako u lijepoj radnji o srpskim narodnim pripovijetkama, gdje je točan pregled svih srpskih zbornika s vještom i kratkom ocjenom njihove vrijednosti, nema zbirkama hrvatskih pisaca ni traga. Za čakavske i kajkavske narodne pripovijetke upće i ne mari, kao da ne pripadaju u zajedničko područje naše hrvatske i srpske književnosti. Smije li se upće ovaj dio naše zajedničke književnosti proučavati bez obzira na čakavske i kajkavske pripovijetke? Moderan literarni historik spreme Popovićeve ne bi smio imati tako uzak pogled u tim pitanjima.

Govoreći o putovanju J. Vujića po Srbiji i o „Carigradskim slikama“ Č. Mijatovića zgodno karakteriše pogreške i zle strane ovih putopisa, a cijena je ovoj karakteristici s tim veća, što nam se osobito u karakteristici putopisa Vujićeva iznosi i portret samoga putopisca kao čovjeka. Osobito valja istaknuti vještinu pišećevu, kojom on umije pribратi najkarakterističnije crte za svoju sintezu.

Upravo umjetničkom plastikom iznio nam je karakterične crte karaktera Stojanovićeva u članku „Dum Jovan Stojanović“. Portret je zanimljiv, ali nije posve vjeran. Mnoge slabe i smiješne strane dubrovačkoga Srbina kanonika, koji je mnogo u čemu bio čudak, prikazao nam je toplo i simpatično. Tako naučni rad Stojanovićev u području političke i književne historije ne uzima ni gosp Popović ozbiljno (Isp. „Delenje mnogo naučno. Tako ne bi pisali ni g. Jireček ni g. Budmani“, str. 156. Govori o njegovoj „Dubrovačkoj književnosti“, ali je opet premašio istaknut diletantski i šovinistički karakter, samo da ne izidje koja tvrdja crta u karakteru i portretu Dum Ivana.

U predgovoru spominje pisac, da je ove članke sa brao u knjižicu po ugledu na svojega učitelja Ljubomira Nedića „i ako sam znao, da s tim člancima — riječi su pišeće — ne mogu dati knjizi ni onaj interes ni one lepe osobine, kojima se odlikuju njegova dela“. Gosp. Popović jamačno i sam zna, da je svojega učitelja pretekao i spremom stručnom i elegantnim svojim načinom prikazivanja Objavljujući u „Viencu“ god. 1893. kritičke studije dra. Ljubomira Nedića „Iz novije srpske lirike“ ja sam pokudio njegov trivijalni način prikazivanja. Istaknuo sam, kako se u ovakim kritičkim studijama veoma neugodno čitaju poređenja o nakašljivanju (Kada se tko spremi da počne besediti, on se, obično, pre no što otpočne besedu, malo nakašlje), tako i pisi, obično,

na čelo svojih knjiga meću predgovore), o kobasama, o kiselinama itd. Ovako što ne ćemo naći u Popovića. To mu ne dopušta njegov francuski ukus. Gosp. Popović je protivnik pravca literarne kritike Nedićeve u ekskluzivnom smislu, pa ga i pobija, ali formu, kojom zaodijeva svoju stvarnu kritiku, kazuje mu francuski urbanitet i pijetet prema „nekadašnjemu profesoru“. Tako se međutim radi svuda u uglađenoj Evropi, gdje učenik oštros u stvari kritizuje svojega učitelja, ako se s njim ne slaže, ali se u takim dogadjajima ono staro načelo „*suaviter in modo*“ s tim više ističe, što je savršenija *kultura srca i značaja*, a to je dakako stvar posve subjektivna i relativna. Ističem to zato, jer se meni opet poznatom sofističkom metodom prigovaralo, da ne dopuštam kritike i pobijanja učiteljevih misli, dok je to pusta i plitka besmislica. Ja sam svagda za slobodnu i iskrenu stvarnu kritiku tudižnih nazora, ali molim, neka mi se blagohotno ostavi ta sloboda, da *formu i način* kritike ocjenjujem prema svojem *individualnom i subjektivnom* shvataju, kako ono izlazi iz *moje* kulture srca i značaja, koja mi ne dopušta pomisao, da učenik smije protiv svojega učitelja, ako ga i stvarno oštros pobija, upotrijebiti *ton učitelja* i još k tomu ton učitelja, koji nema posla upravo s dobrim učenikom. To je za moje moralno shvatanje *ordo inversus*, a ako se ovako shvatanje zove *staro i nemoderno*, ne marim! Ja sam sa svojim društvom zadovoljan. Ni gosp. Popović nije baš tako rdjav drug!

Ovako lijepo i zanimljivo pisane crtice iz književnosti vrsne su uvelike podići zanimanje za književnost. Zato bi valjalo i u nas ovakim načinom buditi smisao za književnost i historiju književnosti. Velikim i sistematičkim djelima ne može se postići ta svrha. Zato bi po mojoj mišljenju valjalo i u našoj „Maloj biblioteći“ početi s izdavanjem ovakih radnja o pojedinim piscima i predmetima bez obzira na sistem. Glavno je, da se piše lijepo i zanimljivo. Za taj je posao po mojoj mišljenju kao stvoren prof. dr. Andrić, koji bi lako sastavio ovaku knjižicu, a mogli bi onda nastavljati on i drugi, koji se jave zgodnim kratkim studijama.

Dr. S. Bosanac.

Stjepan Radić: „*Savremena Evropa*“; „*Nuova Rassegna di letterature moderne*“ (Anno IV—1906. N. 1. str. 41, Firenze, Via Busalini; izlazi svaki mjesec, godišnja cijena L. 15 izvan Italije) donaša u svom posljednjem broju slijedeći sud o knjizi pod gornjim naslovom. Toliko nam je milije to istaknuti, što knjiga gosp. Stjepana Radića, koja bi kod stranih naroda bila za stalno izazvala živahnih i koristnih debata, kod nas nije još našla doстоjnoga kritičara, koji bi je objektivno proučio i prosudio.

Evo u cijelosti sud „*Nuove Rassegne*“: „Čitajući ovaj svezak velikoga formata od preko četiri stotine stranica, ugodno nas iznenadjuje harmonična i organična cjelina, u koju je pisac umio saliti i rasporedati različno i teško gradivo. To je studija historijsko-psihološke prirode o postajanju, o stalnim i prijelaznim biljezima, o etnografskim i političkim tendencijama svih evropskih naroda — s osobitim obzirom na jugoslavenske narode, za koje je knjiga pisana.“

Lako se razumije, da slično djelo ne može da bude potpuno originalno, već se mora pomoći svim onim, što su do sada u raznih naroda pisali moderni proučavatelji socijologije, ekonomije i politike. Sasvim tim pisac je umio stvoriti nešto bolje od kakove bilo i vješte komplikacije. („*A. a saputo far qualcosa di meglio d'una — sia pur abile — compilazione*.“) On u obilnim citatima donaša u zgodnu izboru osnove i glavne podatke iz proučenih djela uz bogatu bibliografiju; iz tih predpostavaka izvadja opaske i zaključke, koji često uvjeravaju, ili barem mogu uvjeriti.

Autor vodi svoje sunarodnjake, do sada još malo upućene u sličnim iztraživanjima, po zavojnim stazama cvatućih socijoloških znanosti, s namjerom, da ih uputi

na solidnije shvaćanje o njihovim pravima i dužnostima i da ih pouči poredom života u drugih naroda.

Mi želimo Hrvatskoj, da ugleda proširenje i zdravo djelovanje ovoga znamenitoga djela, koje može mnogo pomoći i drugim jugoslavenskim narodima. (*Noi auguriamo alla Croazia di veder divulgata con sana efficacia questa opera notevole, che può molto giovare alle altre nazioni jugoslove.*) Velika i plemenita veza bratstva (u smislu A. D. Gradovskoga i A. S. Homjakova, po citatima Radićevim), dovodeći svim Slavenima u svijest njihovo miroljubivo poslanstvo moralnih preporeditelja evropske budućnosti — kad slavenska kultura uznapreduje pomoći jakih i ustrajnih studija, kadrih da razviju i upravljaju mladu snagu ovih plemena — pokazat će se u svom pravom svjetlu i uzbudit će — ne nepovjerenje i neprijateljstva evropskih naroda, već njihove nade i plodonosno natjecanje.

Da se na pravi put svede t. zv. „panslavizam“, da se pobude i ojače prve klice te budućnosti — klice, koje se već zelene u oslobođenju Rusi i ostalih sjevernih Slavena, koji stresaju vijekovni nemar, na jugu pak u zanosu za znanstvenu i racionalnu kulturu kao reakcija protiv starodavnoga „bogumilstva“ — bit će vrlo koristne knjige slične Radićevoj, kao i spisi Križanićevi, tako malo poznati, a za koje bismo željeli, da se čim više prošire.

Ipak ni ova knjiga nije bez mana. Najveća, koju ćemo ovdje letimice spomenuti, jest njeka lakoća u propisivanju i klasifikaciji specifičnih sposobnosti talijanskoga naroda. Nu to nije krivnja g. Radića, koji se poziva na citate italijanskih i francuskih socijologa, ne isključivši ni Ferrera “

Dalje recenzent polemizuje s talijanskim i francuskim učenjacima. Ža recenzenta, koji se potpisao „*Smely*“, kaže uredništvo „*N. Rassegne*“, da je „*Slaven*, koji živi u Italiji mnogo godina, pa do temelja pozna kulturu i narodne osjećaje naše, a isto tako i svojega naroda.“

Priopćio i prev. *Stjepko Ilić (Mostar)*.

Naši književni časopisi, hrvatski, slovenski i srpski, malo su poznati, još manje rašireni. Da u toj stvari krene po mogućnosti na bolje, upozorujemo čitaocu „*Glasa M. H.*“ na upute o našim časopisima, što ih priopćujemo na omotu *Sloga* će se i u ovoj stvari pokazati najbolje činom, a „*Glas M. H.*“ učinit će sve, što može, da se poznavanje naše književnosti proširi. Nema sumnje, da će se i naši časopisi priključiti našemu nastojanju, pa medju svojim čitaocima širiti zanimanje za izdanja „*M. H.*“.

Hrvatsko kazalište.

Tri dana prošle nedjelje bilo je kazalište puno gledalaca. Gospojinski odbor za skupljanje prinosu za spomenik Strossmayeru upriličio je u hrvatskom kazalištu te tri večeri. Prolog od dra. M. Ogrizovića deklamovala je vješto, naravno i čuvstveno gospodja Ljuba Ivezovića. Sretna je bila misao, što se je ova zadaća povjerila gospodji, a možda još sretnija, što je mjesto „vilinske“ odjeće uzela krasnu narodnu „zlataricu“. Na časove si mislio, da zbilja koja snaša iz donjih krajeva slavi našeg vladiku i poziva narod, da mu podigne spomenik. Sadržaj je prologa snažan.

Pošto je otpjevana „*Posljednja straža*“ od slovenskoga skladatelja R. Savina i prizor iz Zajčeve opere „*Zrinjski*“, prikazivalo se nješto u tu svrhu složeno od F. Ž. Milera. Da nije bilo na koncu cijele te čudne i nerazumljive igre lijepoga pjevanja narodnih melodija, zacičjelo bi ju mnogi držao vrlo lošom parodijom slave Strossmayerove. Čudimo se, da se je ovakvo što i moglo iznijeti pred zagrebačke gledaoca, pa u slavu Strossmayerovu.

—d—

Umjetnost.

— Da se ispune preostale plohe u dvorani vladinoga odjela za bogoštovlje i nastavu, raspisala je kr. vlada prošle godine natječaj za izvedenje nacrta, prema kojima bi se imale izvesti slike iz povijesti hrvatske. Ove su zime naši umjetnici Čikoš i Iveković dobivši narudžbu stali izvaditi kartone i studije za te slike. Posao je toliko napredovao, da ova umjetnika počinju izvaditi bojama svoje slike. Čikoševa je tema pokrštenje Hrvata vrlo dramatski zamisljena. Mladi apostoli Ćiril i Metodije ističu se kao glavne osobe iz cijele kompozicije. Jedan od njih, Ćiril, živom riječi propovijeda kršćanstvo, drugi pak, Metodije, krsti već skrušeno klečećega kneza. Pozadinu zapremiše župani i puk. Kao kontrast apostolima mira i ljubavi smještena je vrlo zgodno grupa na desnoj strani slike (sprijeda). Od boli za svojim božanstvom iznemogla žreca drži u naručaju mlada mu kći. Lice onesvještenog starca, pak strah djevojke vrlo je dobro Čikoš prikazao. Još je dramatičnja grupa, gdje drugi žrec golim nožem navaljuje na Ćirila, a kći mu brani da zamahne. Cijela je kompozicija slike unatoč nezgodnom obliku plohe (324 m. vis. \times 222 m. šir.) vrlo dobro riješena, kako je i bilo očekivati od Čikoša. Crtanje i karakteristika lijepo je provedena u svim figurama, a prema bilješci izradjenoj uljenim bojama bit će kolorit i tehnika jednaka kompoziciji. Mnogo je truda stajalo Čikoša sakupljanje podataka za kostime, jer je u nas pitanje nošnja hrvatskih sve do provala turskih dosta nejasno i neobradjeno. Od studija za ovu sliku ističe se nekoliko osobito lijepo izradjenih glava. Glava djevojke ozarena zapadajućim suncem, obavita bijelim rupcem radjena je širokom jednostavnom tehnikom. Sigurni potезi kista, jednostavnost u boji i crtanju dižu znatno vrijednost ove studije. Ne manje su interesantne studije glava dvaju staraca, od kojih je jedna dotjerana tako, te je skoro gotova slika.

— Gospodarski odio zem. vlade pozvao je hrvatske vlasteline i posjednike dvorova, da za jesensku gospodarsku izložbu dadu slike svoje gradove i dvorce. Cijena je svakoj slici 400 K. Slikanje preuzeće Crnčić i Kovachević. Prvi se je najavio kao naručitelj triju slika zagrebački nadbiskup dr. J. Posilović. Nadajmo se, da će dobrim primjer slijediti i drugi velmože.

— Bukovac i Vidović izlažu na austrijskoj izložbi u Londonu veći broj svojih slika iz Dalmacije. Kako neki dnevničarijavljaju, dosiže vrijednost ovih slika do 10.000 Kruna.

Na Obranu.

Ad perpetuam memoriam. „Novi List“ (u br. 34. od 3. veljače 1906.) piše medju ostalim: „Osvrнимo se najprije na ljudi, ... koji sačinjavaju današnji Matičin odbor. To su većinom najmagjaronski magjaroni, po zanimanju profesori i činovnici ... ali osim Arnolda i Andrića skoro nijedan nije književnik u strogom smislu riječi ... U družtvu, koje je uviek imalo oporben karakter, sjede skoro sve zgoljni magjaroni, a podupiru ih furtimaši i „čisti“, dakle oni, koji su uviek vikali na slavosrbe i njihove ustanove, a Matica Hrvatska jest jedna od onih ustanova, koju su slavosrbi ustanovili ...“

Druga je laž, da naša kritika šutti o Matičinim knjigama. O nekim knjigama, a osobito o „Hrv. Kolu“ (za koje je odbor pravio toliku nezasluženu reklamu) pisalo je i više novina, pa skoro sve su — uza svu svoju političku opriječnost — složne, da Matičine knjige ove godine malo vriede. Ovo je poraz Matičina odbora, koji bi zato najbolje učinio, da se udalji sa svoga mjesta i prepusti mjesto drugima — a medju tima prvomu g. Arzeniju Wenzelidesu, strogomu i neumoljivomu kritičaru i književniku u strogom smislu riječi ...

„Upravnom odboru Matice Hrvatske“. — Pod tim naslovom čitamo u „Savremeniku“ (1906. III. 231 b i dalje) medju ostalim i ovo: „Upravni odbor „Matice Hrvatske“ nastavio je svoj posao na zator hrv. knjige

i „Matice Hrvatske“, a na korist svoje vlasti i svojih interesa. Književna borba pretvorila se nastojanjem Klaićevim u borbu stranačku, a ponukom nekih odbornika „Matice Hrvatske“ pretočila se u osobnu borbu. Kad je upravni odbor vidio, da gotovo nijedne novine ne će da služe njihovim ličnim interesima, ... odlučio je izdavati ... listić ... Poslije one izvanredne skupštine ... pravom su odlučili podpisani“ (na poznatoj resoluciji) „književnici ... pustiti gospodu, da vode „Maticu“ u propast ... „Savremenik“ je organ nezavisnih književnika, ... koji ne treba raspisivanja nagrada, da domami „gladne“ književnike ...“ — Sve je ovo u „Savremeniku“ bez podpisa.

Istomu je svesku „Savremenika“ priložen nekaki zeleni listić papira, ali se mi na nj ne obaziremo, jer ga jamačno ni uredništvo „Savremenika“ nije namijenilo duševnim potrebama svojih čitatelja.

„Hrvatsko Kol“ i neizdani almanak D. H. K. — Na odbor „M. H.“ dizala se hajka: da je „Hrvatsko Kol“ počeo izdavati samo zato, da se osuđuti izdavanje almanaka, što ga je kanilo izdavati Društvo Hrv. Književnika. I ova je hajka bez osnova, jer se je u „M. H.“ mislilo, govorilo i pisalo o almanaku već god. 1903. (treće), pa je o tom izvješteno i u gl. skupštini „M. H.“ dne 26. srpnja 1903. (treće) i proprieto minjene, „po kojem bi se ... izdala svake godine po jedna knjiga, njeke ruke almanak, u kojem bi bilo prinosu od hrvatskih, hrvatsko-dalmatinskih i slovenskih književnika“. (Tiskani Izvještaj „M. H.“ za god. 1902. i 1903., str. 16. „Hrvatsko-dalmatinski“ književnici spomenuti su radi toga, što se je namjeravalo, da se uz slovensku Maticu pridruži u toj stvari „Matici Hrvatskoj“ i dalmatinska Matica.)

Na upit: „1. Je li istina, da je odbor „M. H. redaktoru „Pokreta“ Josipu Pasariću u lipnju 1905. isplatio svotu od 1000 K? — 2. Kojim povodom i zašto?“ — odgovoriti nam je ovo:

1. Istina je, da je odbor „M. H.“ redaktoru „Pokreta“ g. Josipu Pasariću izplatio 28. lipnja 1905. svotu od 300 kruna mjesto 1000 kruna i neke još druge neodredjene svote, kako ih je on tražio u pismu od 4. travnja iste godine.

2. G. Pasarić tražio je 1000 kruna i t. d. za čitanje narodnih pjesama god. 1892., kao i za neke svoje bješke o tima pjesmama.

Odbor je doduše nakon pismene izjave bivšega tajnika i blagajnika gosp. Ivana Kostrenića kao i po računskoj knjizi bio uvjeren, da je g. Pasarić za čitanje narodnih pjesama, koje je obavljao pred punih trinaest godina, primio namah i potpunu nagradu; ali je s obzirom na to, što je g. Pasarić baš onaj čas bio bez zanimanja (izašao je naime iz redakcije „Obzora“), i što se nije htio s njime po sudovima i novinama — a sve na štetu „Matice“ — natezati, dozvolio više kao potporu i da otkloni od „Matice“ sigurne navale, svotu od 300 Kruna. Ta odluka saopćena je gosp. Pasariću ovim dopisom:

„Na Vaše pismo od 4. travnja 1905. i 23. svibnja 1905. odlučio je odbor „M. H.“ u zajedničkoj sjednici dne 24. lipnja 1905., da Vam se odgovori slijedeće:

„Premda iz Vaših pisama razabiremo, da Vi svoje tražbine ne možete nikako dokazati, ipak je odbor „M. H.“, da se stvar mirnim putem rieši, pripravan dati Vam naknadno za sav Vaš trud oko čitanja narodnih pjesama još 300 K (trista K). Podjedno odklanja „M. H.“ Vaš zahtjev na tražbinu za navodno nestale Vaše bješke“.

Na to je g. Pasarić dne 28. lipnja podigao dopitanu mu svotu uz ovu namiru:

„Pošto sam na osnovu obavijesti „M. H.“ od 26. lipnja 1905. br. 43—1905. od „Matice Hrvatske“ primio 300 K (trista K), očitujem tim povodom, da se za rad oko čitanja nar. pjesama i za bilješke o pročitanim pjesmama „M. H.“, predane „Matici“, održim svake tražbine, dočito odštete“. — U Zagrebu dne 28. lipnja. Josip Pasarić v. r.“

Uprava „M. H.“

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. ○○ Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 7.

U ZAGREBU, DNE 10. TRAVNJA 1906.

GOD. I.

„Matica Hrvatska“ i njezin odbor.

Gospodin dr. Š. Mazzura nazvao je nekom zgodom u Obzoru poznati naš spor medju književnicima „tužnim“ sporom. I ja se posve slažem s gospodinom Mazzurom i držim, da je dobrom riječi označio taj spor, premda se sve bojim, da ne ćemo biti jedne misli i u tome, zašto se ovaj spor s punim pravom može zvati tužnim.

Spor sam po sebi ne mora biti „tužan“ ni u književnosti; ne mora biti tužan ni onda, ako način borbe mnogoga i rastužuje, jer je napokon nužna posljedica svakoga spora, da donosi tugu i žalost bar pojedincima. I spor, koji radja najblagoslovenijim posljedicama; spor, koji je *momens* svakomu napretku materijalnom i moralnom, ne će nikad izaći bez manje ili veće žalosti sad za ovoga ili onoga pojedinca; sad za ovu, sad za onu udrugu pojedinaca; sad iz ovoga, sad iz onoga razloga. Ovu, da je tako nazovem, *immanentnu* „tužnost“ svakoga spora, nije mogao imati na umu g. Mazzura, jer bi ovako gledanje družvenih pojava bilo odveć sentimentalno i ne bi nikako odgovaralo realističkim pogledima gosp. Mazzure na svijet i na sporove u političkom i kulturnom svijetu, gdje se i on toliko već puta ističaše, a malo je mario, hoće li biti od njegova rada komu tuge i žalosti . . . Svakako je drugi neki razlog, a valjda ih je i više, zašto je dr. Mazzura ovaj naš književni spor nazvao specifično „tužnim“.

Te nam svoje razloge nije nigdje rekao, a bilo bi vrlo zanimljivo, da nam je g. dr. Mazzura poznatom svojom i priznatom dijalektičnom vještinom razložio te uzroke. Bilo bi to s tim zanimljivije, što mi se sve čini, da on taj spor zato drži „tužnim“, jer *nije nuždan*, pa smeta normalnom napretku književnosti. Ima dosta ljudi, koji tako misle, pa je možda te misli i gosp. dr. Mazzura. Imade opet dosta ljudi, koji drže, da je taj spor *potreban*, te će izaći na korist zdravomu razvitku hrvatske književnosti. Ne marim ovdje

ispitivati, gdje je istina. To će odlučiti budućnost, i to skora budućnost, prirodnim razvojem dogadjaja. Ja sam rad ovdje iznijeti samo neke svoje misli, zašto se naš spor zaista može zvati „tužnim“, premda će pored sve svoje „tužnosti“ po mojem mišljenju napokon ipak izaći korisnim za našu književnost.

Predaleko bi me zavelo, da ovdje razlažem cijeli historijat toga spora, premda bi se mogli iznijeti i *zanimljivi* i *značajni* detalji. Ja ću samo živo istaknuti, da se osobito zaoštrio nakon poznatih izjava, kojima je smisao, da „Matica Hrvatska“ kao narodna institucija „ne će nikada primati ono, što bi bilo *nemoralno*, što bi se protivilo *narodnomu biću* i što ne bi odgovaralo *umjetničkim zahtjevima* po najboljem znanju odborovu“. (Isp. Zapisnik o izvanr. gl. sk. 29. I. 1905. str. 41.) Neka se javi Hrvat, koji će se usuditi zahtijevati, da „Matica Hrvatska“ izdaje knjige „nemoralne“ i djela, *koja se protive našemu narodnom biću!* Matica se hrvatska pod upravom sadašnjega odbora drži teoretički i praktički ovoga načela u slozi s poznatim govorima predsjednika i potpredsjednika svojega. Neka se pokaže, kad se odbor o ta svoja načela ogriješio, i neka se iznesu djela, koja je odbor odbio na osnovi svojih načela dirajući *slobodu književničkoga stvaranja*. Žalosna bi to bila književnost jednoga naroda, koja *od najveće čestii svoje* ne bi išla u onaj široki okvir, omedjen „*Maticom Hrvatskom*“, a još žalosnije bi bilo, da se *sloboda književničkoga stvaranja* može ostvariti samo u onom manjem području književnosti, koja ne ide u spomenuti okvir, a kretanje u ovom drugom velikom području bilo bi *neslobodno* i protivno *slobodi stvaranja*. Neka svatko *slobodno* stvara, što hoće. Bez slobodnoga stvaranja nema uopće pravoga i vrijednoga književnoga djela, ali iz *slobode stvaranja* ne izlazi za narodno kulturno udruženje, kakovo je naša Matica, *dužnost* primanja svega onoga, što je slobodno stvoreno.

„Matica Hrvatska“ imade izmedju *slobodno* stvorenih djela pravo *biranja*, a to se čini po nekim *načelima*. Kako se ne će nijedan pametan čovjek naći, koji bi tvrdio, da književnik ne smije *slobodno* stvarati, tako će se još manje pametan čovjek, koji će tvrditi, da „Matica Hrvatska“ kao književno društvo nema pravo izmedju različnih *slobodno* stvorenih djela birati ona, koja najbolje odgovaraju nekim *načelima*, i to *načelima*, koja su ujedno *principi* njezina *bića*.

Dakle „Matica Hrvatska“ mora i svagda ce morati birati izmedju književnih djela ona djela, koja odgovaraju njezinim načelima i koja su prikladna za vršenje njezinih svrha. To je biološki zakon. In abstracto govoreći: *Slobodan* književnik, kad donese svoje djelo, pa bude odbijen, ne smije kazati, da je „Matica“ odbila njegovo djelo zato, jer ne će *slobodnoga stvaranja*, nego se može žaliti ili: 1. na to, što „Matica Hrvatska“ prima djela po nekim načelima, ili 2. na to, što je njezino djelo *hotimice* ili *nehotice* krivo i nepravedno omjereno prema postavljenim načelima. Odbor se „Matici Hrvatske“ za *načela* svoja, koja ga vode; ne boji, jer ih odobrava *sav* narod, a i protivnici se pred javno mnjenje *ne usudjuju* izaći s izjavom, da ta načela za „Maticu“ ne smiju vrijediti. Što se tiče praktičnoga provodjenja ovih načela, u tome odbor može *griješiti*, ali mu te pogreške treba *pokazati*. Medutim što vidimo? Protivnici nijesu odboru dosad ni u jednom slučaju pokazali, da je odbor svoja načela zlo primijenio i u tome pogriješio. U čemu je dakle spor? Gospoda se protivnici *ustežu* od „Matici Hrvatske“. Oni vode *pasivnu resistenciju*, jer i ne predlažu nikakovih radnja odboru. Od te pasivne resistencije bila je dosad slaba šteta „Matici Hrvatskoj“, jer ipak izdanja „Matici Hrvatske“ iznose i u poučnoj i u zabavnoj knjižnici ono, što se u nas *najbolje* producira. Odbor se za ta izdanja ne boji *pravene* kritike, koja ocjenjuje djela prema stanju naše književnosti. Medutim protivnici ne kritizuju ta djela, nego ih posve ignoriraju ili općeno s nekoliko riječi osudjuju, a ne žacaju se o njima hotimice krivo izvješćivati. Uz to se šire *neistinite* vijesti o radu cijelog odbora ili o pojedinim odbornicima, da i ne spominjemo nedostojne anonimne navale i na značaj i na poštenje pojedinih odbornika. Osim toga odvraćaju javno i privatno (usmeno i u pismima) ljude od sudjelovanja u „Matici“, prijete se pojedincima i *obećavaju im hvalu u svojim organima*, ako se od „Matici“ udalje. Spominjući rad „Matičin“ u „Savremeniku“, ljetopisu društva hrvatskih književnika, ne stidi se kritik kazati, da Skerlića i llešića — jer je vrijednost njihovim člancima morao priznati — više ne će vidjeti u „Matičinom“ kolu, a isto se tako javno i službeno „prijeti“ umjetnicima, koji su se usudili svojim slikama uresiti „Matičino“ izdanje, kad izriče „nadu“, da će se umjetnici u buduće kloniti „Matici“ i da će biti solidarni

s „hrvatskim književnicima“. Kad tako javno rade, što sve ne čine privatno? Kad se javno usudjuju pozivati povjerenike, neka bi „Matici“ vraćali sanduke s neraspaljanim knjigama, što sve ne rade inače, da se članovi odbiju od „Matici“? To već nije borba s odborom „Matičinim“, nego je predmetom navalama *sama „Matica Hrvatska“*. Odbor se nikakovih navalna ne boji, jer je sada za ustuk neistinama osnovao „Glas“, pa se više neistine ne mogu tako lako širiti. Odbornici se ne boje nikakovih navalna, jer je moralni integritet svakoga pojedinoga odbornika izvan dohvata otrovnih strjelica laži i klevete, ali odbor sa *žalošću* gleda, gdje se mjesto odbora, koji je svagda na meti, stalo udarati na „Matičinu“ organizaciju. Logika je posve jednostavna. Nemoćni protivnici pored sviju napora i pored obilne pomoći u jednom dijelu naše štampe nijesu mogli nikako *zakonitim* putem srušiti odbor, jer ga pokrivaju cijelim narodom odobravana načela i pošten rad u teškim prilikama. Kako se odbor uz svu upravo nedostojnu borbu, uz sva izvraćanja, neistine i djetinjasta vrijedjanja sviju članova nije mogao maknuti, dosjetiše se junaci dubokoj istini, da će odbor ipak pasti, *ako „Matica“ padne*. S ne-patriotičnoga toga postupanja prodjoše srsi i g. Janka Iblera, koji ih hvale vrijednom objektivnošću, premda je inače njihov, stade upozoravati na nepatriotičnost njihova postupka. Neka se samo pomisli, da protivnicima sadašnjega odbora podje za rukom pokidati veze medju članovima i „Maticom“, zar oni misle, da bi ih kasnije mogli opet povezati? Ako tako misle, onda se ljuto varaju. Divna organizacija „Matica Hrvatske“, koja je osnovana na patrijarhalnoj osnovi: na ljubavi i požrtvovnom patriotizmu njezinih povjerenika, plod je dugotrajnoga razvoja i požrtvovnoga, ljubavi punoga i ustrajnoga rada, a sve to ne da se po potrebi naručiti. A ne pomišljaju li protivnici, da imade i medju „Matičinim“ članovima dovoljan broj i takovih, koji se drže „Matici“ samo dotle, dok im njeni veličina i njezin ugled u narodu imponira?

Dakle *predmet* navalā u ovoj borbi i *način*, kojim se borba vodi, čini ovaj naš književni spor „tužnim“, ali ga takovim čine samo odborovi protivnici. Ovaj odbor ne traži nikakovih obzira, nikakove štednje i milosti. Udarajte, koliko možete i kako znate i umijete, ali svagda po odboru i njegovu *radu*. Srušite taj odbor, kad mu dokažete nevrijednost njegova *rada*, a nemojte odvraćati ljude, koji hoće za „Maticu“ raditi. U jednu ruku bijedite odbor, da je eksklusivan, a u drugu ruku terorizirate svakoga, koji hoće da radi za „Maticu“, a odbor nikomu ne brani raditi za „Maticu“, nego u svakoga moli pomoći, jer nitko ne radi za odbor nego za „Maticu“. „Odbor je protiv slobode književničkoga stvaranja“, a kad tamо, protivnici nam svom silom iz naručja otimaju svaku ovčicu — — — — !

To su evo razlozi, zašto se ovaj naš književni spor zaista ukazuje „tužnim“.

Članovi sadašnjega Matičinog odbora vrše i vršit će svoju patriotsku ne upravo najugodniju dužnost požrtvovno i bez bojazni za uspjeh.

Odbor je sebi svijestan, da tu svoju časnu zadaću vrši, *požrtvorno i nesebično*. Ističem to, da se zna i čuje, jer protivnici ne birajući sredstva diraju i u poštenje svoga odbora, kao da med sobom dijeli narodni novac, te se zbog tih svojih interesa drži svojega mandata. Odbor s gnušanjem odbija ovake podvale i ističe, da nitko od odbornika nema materijalne koristi od toga, što je u odboru. Ako je tko dobio nagradu za književni rad, to je krvavo zaslужen književnički honorar, a najmanje se pristoji književnicima *par excellence*, koji se svagda tuže na kukavne honorare, ako nekomu zamjeraju, što je za svoj trud dobio honorar. A upravo je *sramota*, da ne rečem *infamija*, što se o tajniku „Matrice Hrvatske“ neprestano šire glasovi, da je *masno* plaćen i da ima *sjajne* dohotke. To je kleveta s tim nedostojnija, što se nikad ne kazuje, kolika je ta njegova plaća. Neka se znade i čuje — i to će dobro osvijetliti vitešku metodu naših protivnika — da tajnik Matičin ima za 200 K na godinu *veću* plaću od pristava u X. č. r., a za 200 K *manju* od pristava IX. č. r., dakle plaća mu je (2400 K) odmjerena kao činovniku u *najnižem* razredu akademski obrazovanih činovnika bez ikakova eventualnoga doplatka — bar kako je sada uredjeno. Što bi rekla gospoda pristavi i

gimnazijski učitelji X. činovnog razreda medju ovim književnicima, da im tko neprestano predbacuje, kako imadu *sjajne i masne* plaće? Ne mislim, da bi mu se samo smijali. A ipak se *ne stide* širiti o tajniku, koji godinama nije vršnjak onim književnicima u najnižim činovnim razredima, nego je mnogo stariji od njih, neistine, da ima *sjajnu* plaću! I tim se misli dići ugled književničkoga staleža i popraviti materijalno njihovo stanje? Neka gospoda popitaju, koliko imadu plaće tajnici u industrijalnim udrugama, u obrtničkim i trgovačkim komorama i drugdje *na početku svoje službe*, pa će se još više zastidjeti, što sami kao književnici književničku službu tajnika „Matrice Hrvatske“ drže tako inferiornom, da im je ona plaća za težak i odgovoran posao „*sjajna i masna*“. Dakle rad početnika činovnika vrijedi više nego rad tajnika književnoga društva? Zar samo zato, što je to *književan* posao? Drugoga razloga ne vidim, osim ako uzmem, da *hotimice i svijesno* zavaravaju javno mnjenje, držeći se u svojoj borbi one stare: *finis sanctificat media*. A to je žalosno u jednom i drugom dogadjaju; vitezovi, štono se ovakvim načinom — i to svagda *anonimno* — bore, svakako su vitezovi „tužni“.

Naši moderniste drže bitnim obilježjem modernoga čovjeka „što veću sposobnost *uživanja*“. Ako je tako, onda im je uzalud navala na „Maticu“, jer moderno sposobnoga čovjeka za što veće uživanje ne će namamiti na *ovako* sjajno plaćeno mjesto „Matičina“ tajnika.

Dr. S. Bosanac.

Hrvatska opera.

Kad je ono na koncu prošle godine preuzvišena banica Lilla grofica Pejacsevich bila u banskim dvorima skupila više prijatelja glazbe i dramskoga umjeća, da privatno vijećaju o uspostavi opere u Zagrebu, zapala je i mene čast, da u kratko iznesem svoje nazore o toj veleznamenitoj stvari. Nastojat ću u ovom članciću, da svoje mnjenje onako po prilici kažem, kako sam tada govorio.

Pred Uskrs ove godine 1905. bio sam s prijateljske strane pozvan, da kažem svoje mnjenje o tom, kako bi se zasnovala *gradska opera*, t. j. opera za grad Zagreb pod upravom i režijom gradskom. Ja sam tada u „Hrvatskom Pravu“ (broj 2832—2834. od 22., 25. i 26. travnja) potanko prikazao, na koji bi se način i uz manji trošak mogla oživotvoriti malena gradska opera; pače sam iznio i neke potankosti programa.

Ali sada, kako vidim, ne radi se o maloj gradskoj operi, nego o *zemaljskoj operi*, koja bi, kako je preuzvišeni gospodin Tomašić označio,

imala biti *narodni umjetnički institut*. Kod ovakvoga instituta mora *novčano* pitanje biti posve *nuzgredno*. Ako nam treba takav institut, — a treba ga kao i sveučilište ili akademija znanosti — onda se tek na koncu smije pitati za novčana sredstva, te ih smoći ma odkuda bilo; kud i kamo preča su pitanja narodno-umjetnička. U prvom pak redu treba točno označiti cilj ili zadaću toga zavoda, a onda sredstva umjetnička, kojima bi se zadaća ostvariti mogla.

Zadaća zemaljske opere kao narodno-umjetničkoga zavoda ne može biti druga, nego da bude jasnim ogledalom svega *domaćega* nastojanja našega na polju *hrvatske glazbene umjetnosti*. Hrvatska opera mora pače prikazivati *najviši stepen* te naše narodne glazbene umjetnosti. Nije dosta, da bude po umjeću ravna svojim družicama kod ostalih naroda; ona mora biti *hrvatska i po djelima*, koja izvodi, kao i po *umjetnicima*, koji ta djela izvadju. *Import* je tu isključen. A ne smije se ni zaboraviti, da treba i *hrvatske publike*, koju

će, ta djela zanimati, koja će ih razumijevati i njima se oduševljavati. S jednom riječju, da bi se zemaljska opera mogla stvoriti i opstojati kao hrvatska umjetnička institucija, treba i *hrvatskih producenata i hrvatskih konsumenata*.

Već od godine 1870. radi se kroz trideset i pet godina, da se stvari hrvatska opera; ali ni uz najveću energiju pojedinaca (kao Ivana pl. Zajca) ni uz najbolju volju odlučnih faktora nije ipak do toga došlo. Svaki pokus, da se stvari hrvatska narodna opera, svršavao se tim, da smo svaki put dobili *internacionalnu operu* uz goleme deficite i s konačnim raspustom same opere. A zašto su se svi pokusi izjalovali, zašto se je svaki početak hrvatske opere svršio internacionalnom operom? Naprosto zato, jer nemamo *dovoljno hrvatskih producenata* (stvarajućih i reproducira-jućih), a ni *dovoljno konsumenata*, koji bi u glazbi *hrvatski osjećali*, te se tako za nju i zanimali, pa ju podupirali.

Budući pak, da ni sada niti jednoga niti drugoga nema, ne može se za taj mah ni misliti na osnutak zemaljske opere kao narodno-umjetničkoga instituta. To bi se dalo ostvariti tek za desetak godina. Osnivajmo stoga radije za sada **hrvatske glazbene škole**, pa tek onda moći ćemo misliti i na hrvatsku narodnu operu.

U čitavoj Hrvatskoj i Slavoniji opстоји tek jedna glazbena škola, naime *hrvatski glazbeni zavod u Zagrebu*. No taj zavod mora namirivati sve potrebe, pače predstavlja **tri stepena** (početni, srednji i viši) glazbene obuke, kojima je gotovo nemoguće zadovoljiti. Ta kako bi jedna škola, koja je normalka, gimnazija i sveučilište zajedno, mogla biti savršena? K tomu u našem glazbenom zavodu podučavaju sami *gladujući* učitelji, tako da pojedini za 18 sati na tjedan primaju tek 50 kruna mjesecne plaće, manje nego najobičniji dnevničari. A svi učitelji zajedno u tom zavodu (ima ih 24) beru toliku plaću, koliko primjerice *dva učitelja* glazbene akademije u Budimpešti. A tek učenici! Ono malo učenika, koji se posvećuju glazbi, strada od skrajne nevolje. Kaže se, da se s gladnjim želudcem može pjesnikovati; ali pjevati cijeli dan ili trubiti ne može se bez dovoljne hrane, jer te tjelesna snaga za to potrebna izdaje. Kad je ono pred par godina Rašković prigodom učeničke produkcije u kazalištu pjevao partiju hercega u pet čina opere „Rigoletto“, jedva je negdje skucao forintu, da se je o podne najeo mesa i popio tri decilitra dalmatinca! Pa s takim učiteljima i učenicima da stvara glazbeni zavod čudesa, koja se drugdje ne zgadjaju ni uz brojene milijune! Uz ovake materijalne prilike mora se i ono malo, što glazbeni zavod izvodi, smatrati gotovim čudom!

Ako dakle hoćemo jednom doći do hrvatske opere, treba nam najprije i jedino *dobro dotiranih* i sa brojnim *stipendijama* opskrblijenih glazbenih škola. Onda će biti izvrsnih učitelja i brojnih

djaka, a rezultat će biti *bujni glazbeni život* u Hrvatskoj, kojemu će biti vrhunac dobra hrvatska opera.

Osnivajmo dakle dobre glazbene škole, ne samo u Zagrebu, nego po čitavoj zemlji. U pokrajini neka se urede bar *tri niže glazbene škole* (n. pr. u Varaždinu, Senju i Osijeku, možda i u Karlovcu); — u samom Zagrebu neka se osnuje bar jedna *gradska glazbena škola* za početnike i diletanate. A sadanji glazbeni zavod neka se pretvori u *višu glazbenu školu* (konservatorij ili akademiju), u koju bi se primali tek najdarovitiji apsolventi nižih glazbenih škola zagrebačke i pokrajinskih. Ta viša glazbena škola morala bi biti dotirana bar kao kr. obrtna škola, morala bi imati bar 50—60 stipendija (ne po 80 kruna na godinu kao sada) i eventualno za dječake valjan *internat*. Tek od ovako snabdjevene škole mogli bi zahtijevati apsolutno umjetničke rezultate.

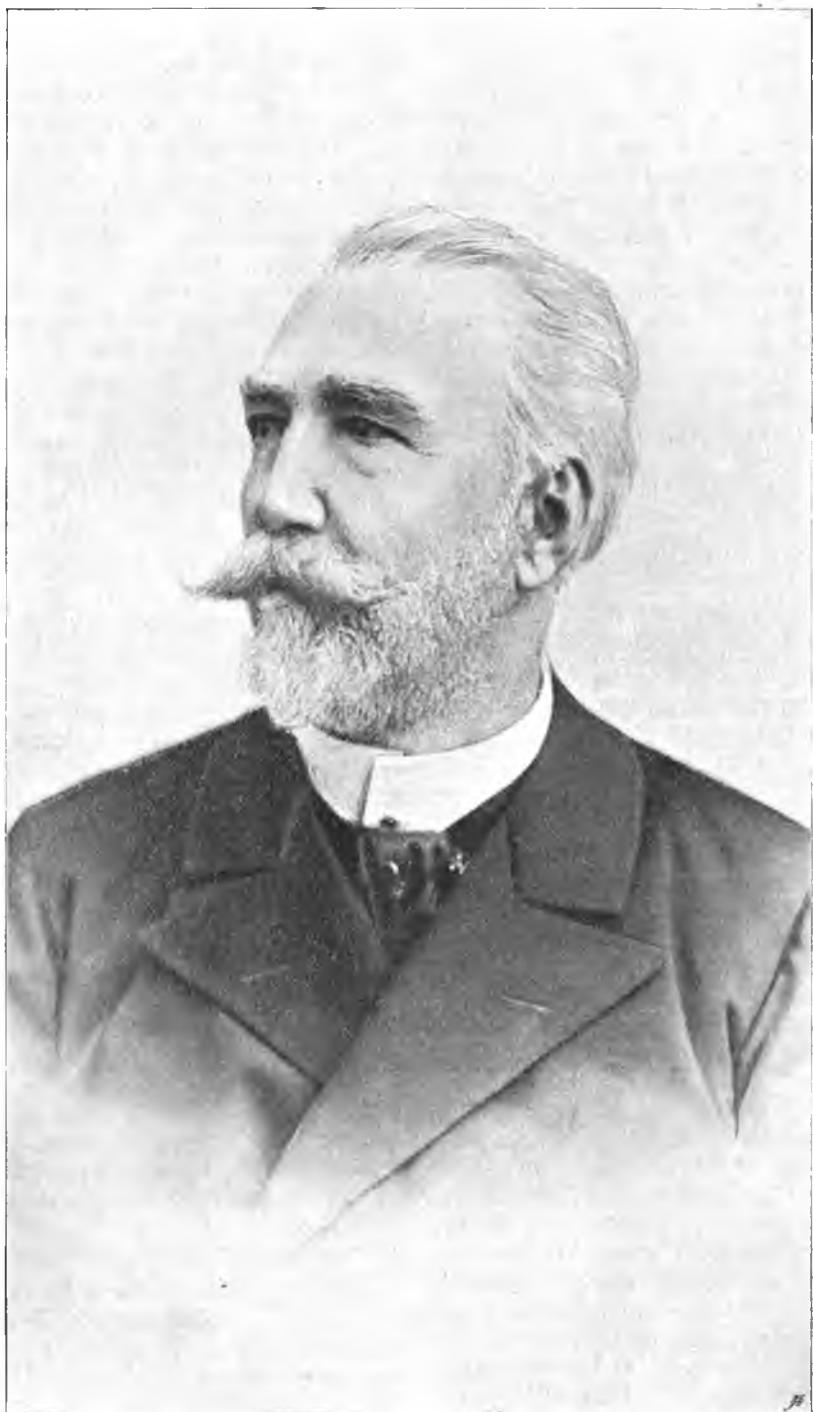
Za prvi osnutak svih tih škola trebalo bi u prvi kraj bar 100.000 forinti, a onda kroz desetak godina po 50.000 forinti. Za gradnju jedne jedite gimnazije potrošilo se je 800.000 forinti; a za uvodjanje čitave grane umjetnosti zar da je premnogo kroz jedanaest godina 600.000 for.? Zar da se škrtari baš kod one umjetnosti, kojoj treba najviše potpore?

Kad bi se ovako udesilo, ne sumnjam, da da bi se već za 6—7 godina moglo započeti osnivanjem hrvatske opere. Dakako u prvi mah s početnicima, koji bi svedjer napredovali i svoje umijeće dotjerivali. Glazbenika stvarajućih (kompozitera) i reproducirajućih (dirigenata, pjevača, instrumentalista) odgajalo bi se sve više, te bi uslijed toga i sama produkcija pojeftinila. Kad bi imali pjevača i pjevačica hrvatskih kao sada pravnika, nema sumnje, da bi honorari bili primjereni, pače da bi bilo i dobrovoljaca. Ne bi tada morali intendanti i dirigenti radi svakoga oporoga tenora ili histerične primadone poduzimati argonautske vožnje u Prag ili Milan, — već bi domaćih sila bilo na pretek, tako te bi naši ljudi mogli poplaviti ne samo južnoslavenske zemlje i Rumunjsku, nego i Rusiju. Hrvati bi bili za koji decenij na jugu i istoku ono, što su Česi na sjeveru.

Uz dovoljno hrvatskih producenata našlo bi se već za desetak godina i sve brojnija konsumirajuća publika: onaj naime bezbroj diletanata, koji su polazili niže glazbene škole. I tako bi nesumnjivo procvala hrvatska opera, jer bi stajala na *čvrstoj, prirodnoj osnovi*. Ako se pak opet uskrisi *importirana opera* s tudjim silama i samo s hrvatskom firmom, propasti će ona opet za dvije ili tri godine, kao što se je vazda dosad dogodilo.

Ovo moje izlaganje nijesu odobrila ostala gospoda, pak s toga sam napokon i ja za volju slike rado potpisao elaborat prijatelja Franje Arnolda.

Vj. Klaic,

† *Julije Bubanović.*

Tumač i branitelj hrvatske moderne.

(Svršetak.)

Upozorujem, da do sada, koliko je to barem meni poznato, nije sa strane naših modernista upravo nitko prosvjedovao protiv te Matoševe karakteristike hrvatskog književnog modernizma. Istina, nedugo pred tim donio je „Pokret“ jedan sastavak o Matošu, u kojem se upozoruje, da je on čovjek, kojega ne treba ozbiljno uzimati, da je histeričan i deliričan i da se samo tako može protumačiti i njegovo omalovažavanje književnih zasluga Gjalskoga, kojega je on u nekim srpsjanskim novinama prigodom pohoda naših nekih modernističkih književnika u Biogradu prozvao: *nekim — tobožnjim bivšim književnikom*. Ali je istina i to, da je „Novi List“ bez primjedbe uvrstio sve tvrdnje Matoševe, što sam ih ovdje iz njegovoga gore spomenutoga članka naveo.

Istina je i to, da ni „Savremenik“, oko kojega se okupiše pristaše mlade hrvatske moderne, nije ni jednom riječi prosvjedovao protiv ovdje navedenih Matoševih tvrdnja, da se hrvatska moderna razlikuje od „starih“ time, što je njeni uvjerenje, da umjetnina „ne mora biti etična ni moralna“, i što traži, da umjetnina bude: „potenciran život, bio on i: „bezvjerski i nemoralan“.

Ali što nije učinjeno sa strane pristaša moderne, to činim evo ja, te tvrdim, da se samo ono može smatrati lijepim, što je istinito, što se ne kosi s istinom, jer u metafizičkom smislu nikada ne može biti nešto lijepo, što nosi u sebi nesklad; a ono što je nemoralno, nema već u sebi sklada.

G. Matoš je očevidno htio kompromitovati našu modernu, prikazujući ju kao struju, koja smatra i nemoralnost lijepom, samo ako je ta nemoralnost oznaka potenciranoga života. Istina, g. Matoš je i tu frazu o potenciranom životu na laku ruku izbacio, ne misleći na njezin domaćaj: on valjda ni sam ne misli, da bi svako potenciranje života, kao primjerice: razuzdanost i delirično stanje, bilo eo ipso umjetnina i modernistička ljepota. Ili možda g. Matoš nije jedini među našim modernistima, koji tako misle?! Iz njegova sastavka u „Novom Listu“ razabirem, da on omalovažuje upravo one naše pisce, koji su kod nas počeli književnikovati u smjeru moderne: Ivanova, Domjanića, Vidrića, Zuvića, Zofku Kvederovu, Marjanovića i još neke, ljuteći se na mene, što im priznajem, da su izraziti predstavnici naše moderne i što o njima govorim pohvalnije i više, nego li o njemu, — Matošu.

On mi ne može oprostiti, što sam pohvalno spomenuo kao satiričare Isu Velikanovića, Franju Cirakoga i A. Vebera, te što nisam pripomenuo, da je ipak najženjalniji naš savremeni satiričar: A. G. Matoš.

Pravo govoreći, Matoš u opće ne taksira visoko najvidnije zagrebačke članove društva hrvatskih književnika. On govori s ironijom o dramatskom talentu predsjednika toga društva dra. Stjepana Miletića, pretvarajući se, kao da ne razumije suvislost mojih sudova o njegovim, Tresićevim i Vojnovićevim dramskim proizvodima. Podmeće mi, da sam proglašio Tresića većim dramskim piscem, nego li je bio Šekspir, dok sam u istinu samo rekao, da je Tresić, pišući svoju dramu „Finis reipublicae“ bio samostalan i da je poznavao i ona klasična vrela, kojih nije poznavao engleski pjesnik.

G. Matoš je htio biti i duhovit, te mi predbacuje, što u svojem osvrtu na hrvatsku beletristiku spominjem i neke spisateljice, te veli, da je to „erotomanija“, „pojmljiva kod svećenika i ne-pojmljiva kod paroka, koji se može oženiti“. Kako se vidi, g. Matoš misli, da parok nije svećenik i da se smije kao parok ženiti.

To je ipak prevelika doza ignorancije, koje bi se tumač i branitelj hrvatske moderne morao stiditi.

Ne opстоji, što mi g. Matoš podmeće, da sam ga time, što sam mu ime spomenuo istom na kraju moga osvrtu na književnost uz imena Nike Šimića i Ujevića. Ja ne smatram g. Matoša tolikim veleumom, kakovim se on smatra, ali ga zato ipak ne omalovažavam, pak sam spominjući njegovo ime uz druge pisce, kojih nisam već prije istaknuo, naročito pripomenuo: „Naši pisi: Bogdan Krčmarić, Devčić, Budislavljević, Perić, Niko Šimić, Ujević, Matoš i drugi nisu zato u mojim očima manji, nego li neki, koje sam u svojoj radnji kao predstavnike markantnijih struja u svom sastavku spominjao.“ — Nisam pisao ni lokacije ni klasifikacije pisaca; a najposlije ni time ne bih mogao ugoditi g. Matošu, jer ga ne bih mogao metnuti na prvo mjesto, a na svakom drugom bio bi nezadovoljan, kad tako ironično govorи i o Miletiću i o Eugenu Tomiću i o Tresiću i o Arnoldu, koje ne bih mogao metnuti ispod njega.

G. Matoš mi je spočitnuo i to, da sam promjenio svoj sud o nekim piscima, o kojima sam u Letopisu „Matice Srpske“ imao drugačije mišljenje. Sve kada bi to istina bila, bio bi to znak, da sam u osvrtu, što je izašao poslije moga sastavka u Letopisu, uzeo na um i novija i kasnija djela pojedinih pisaca, te imajući na umu njihovo napredovanje ili zastoj, prema tomu i precizirao svoje mišljenje o cijelokupnom njihovom, do toga vremena štampanom književnom radu. To sigurno ne bi bilo niti nepravedno ni nedosljedno. O g. Matošu nisam promjenio mišljenje ni in melius

ni in pejus. On je doduše iz Letopisa citovao, što sam tamo rekao o njegovom „Novom iverju“, ali nije dokazao, da sam sada drugoga mišljenja o tom njegovom djelu. Ja ga u osvrtu nisam ni jednom riječi spomenuo. Da mi je do toga bilo, da opširnije govorim o Matošu, ne bih govorio samo o „Iverju“, već i o drugim njegovim književnim proizvodima, a govorio bih onako, kako sam to već opetovano učinio i u „Viencu“ i u „Letopisu“, t. j. ja ne bih g. Matoša metnuo ni na prvo ni na posljednje mjesto u kolu naših književnika. Rekao bih možda drugim riječima, ali u jezgri o njemu isto, što sam o njemu bio napisao u Letopisu: „Pravi je književni boem i po svom položaju i po načinu pisanja. Njegova je osobina: duhovito aforističarstvo, bizarnost ispredjenja i objesni sarkazam.“ Istina je, ia sam rekao o njegovu „Novom iverju“ ono, što je on iz „Letopisa“ citovao, ali sam rekao i još nešto, što g. Matoš mudro prešuće, a što je ipak glavno u mojoj karakterizaciji Matoševa književnikovanja. Rekao sam, da je to: „momentani bljesak raznobojnih raketa“, da je to „Iverje“ puno satire, ironije i objesti“ i da se „vidi, da potiče od pisca velike načitanosti, ali i velike površnosti, laka mišljenja, koji suvereno prezire konvencionalizam forme i tehnike. U njemu se je sve nekuda razbilo, kao da nema pravoga centra ni cilja.“

I danas ostajem kod toga mišljenja, samo počinjem sumnjati o velikoj načitanosti g. Matoša. On još uvijek cituje imena jednih te istih naročito franceskih pisaca, i to samo imena i u malo ne svakom svom feljtonističko-satirističkom sastavku, ali ne vidim blagotornog utjecaja tih pisaca na njega, jer on ostaje uvijek jednak brutalan i neoplemenjen.

Nije mogao ništa stvarno prigovoriti momu osvrtu na našu beletristiku, pak se je uhvatio za

štamparske pogrješke, a tih je doista mnogo ostalo mojim sastavcima u „Ljetopisu“ i u „Kolu“. On bi mi ipak oprostio i te pogrješke i poštadio me poukom, da se dotična imena pišu: „Mallarmé, Knut Hamsun i Verlaine“, a ne kako je pogrješno u Kolu uslijed tiskarske pogrješke štampano, samo da sam na sreću proglašio njega našim jedinim i najveleumnijim satiričarom. Jer toga nisam učinio, niti sam htio i mogao učiniti, zato je on očekivao i mislio, da će me „naš moderni pokret živa pre-gaziti.“ — Ali ta plemenita i uzvišena želja tumača i branitelja hrvatske moderne ne će se tako brzo ispuniti, jer ja ne istrčavam pred rudo, kao g. Matoš i ukljanjam se stranputicama, kojima jure kola pokreta, na kojima se vozi g. Matoš.

Još bih se morao osvrnuti na njegovo omalovažavanje umnoga srpskog kritičara dra. Milana Savića, koji je dakako bio Matošu dobar, dok je primao, bona fide, za „Letopis“ Srpske Matice njegove zlobne ispadne na pjesnika Katalinića Jerotova, kojemu sam ja — to sada priznajem, — izvadio barem najoštije zube, jer sam znao, od kuda potiče to bjesnilo Matoševu na čestitoga i nježnoga našega pjesnika. Habent sua fata libelli. Danas g. Matoš govorio s ironijom o dr. Miletiću i ne razumije, kako se može i pomisliti, da je Gj. Arnold kao pjesnik zauzeo medju našim savremenim pjesnicima jedno od najvidnijih mesta. Sutra će možda g. Matoš, kada ga i opet napadne furor deliricus, prozvati Kranjčevića, kojega danas toliko hvali, „nekim Kranjčevićem“, kako je s tom oznakom htio nedavno omalovažiti Gjalskoga, mjesto da se veseli, što imamo i Gjalskoga i Arnolda i Miletića i Kranjčevića.

U rdjavijem svjetlu nije ni najveći protivnik moderne prikazao naš hrvatski književni modernizam, nego njegov — da se poslužim njegovom riječju: „samozvani“ branitelj i tumač A. G. Matoš.

J. Hr.

† Julije Bubanović.

Dne 3. travnja u 10 sati u jutro umro je u Zagrebu umirovljeni veliki župan Julije Bubanović u 79. godini života, ostavivši oporukom sav svoj znatni imutak narodnim institucijama, medju njima na prvome mjestu i „Matice Hrvatskoj“.

Julije Bubanović rođio se u Križevcima 1. studenoga 1826. od gradjanskih uglednih roditelja. Otac mu je bio od one kolonije žumberačke, koju je biskup Bubanović u početku 19. stoljeća osnovao u Križevcima, da bude što više njegovih vjernika grko-katolika. Majka mu je bila rodjena sestra pjesnika Mirka Bogovića. Mladost mu pada u doba

našega narodnoga preporoda, uz koji je dakako prionuo žarom najplemenitijih mladića svoje dobe. Od zgodâ te dobe znao se je sam spominjati, kako se našao i on u smrtnoj pogibelji 29. srpnja 1845. Kraj njega padne jedna žrtva, a on se stisne na prag poznate restauracije preko puta od staroga teatra. Majka mu dala u znak sreće, što se je spasio, zlatni prsten, koji je on kao jedini ures nosio sve do svoje smrti.

Godine 1849. svrši nauke na pravoslovnoj akademiji zagrebačkoj te odmah stupi u službu kod županije križevačke, gdje je godine 1851. postao tajnik sudbenoga stola. Poslije ode političkoj

struci, kod koje je i ostao. Najprije bude namješten kod županije varaždinske, a god. 1854. bude perovodja namjesništa u Zagrebu. Za četiri godine bude imenovan c. kr. županijskim povjerenikom u županiji požeškoj. Vrati se opet u svoje rodno mjesto Križevce i bude veliki bilježnik županije prigodom obnove ustava 1861—2.

U vrijeme bana Raucha bude i on skinut sa službe 1871. Bio je stalni i vjerni pristaša narodno-liberalne stranke, kojoj su bili na čelu biskup Strossmayer i Mato Mrazović. Imao je on očevine svoje u Križevcima, pak se je kroz dvije godine stisnuo, da pošteno i samostalno živi uzimajući na stan i hranu djake križevačke gospodarske škole. Kada se je digla opozicija, da sruši vladavinu Rauchovu i njegov sustav, digne se on, te po dva puta dospije sa svojim drugovima u sabor pod devizom, da revidiraju nagodbu sklopljenu godine 1868.

Pod vladom bana Mažuranića bude imenovan najprije podžupanom (1874.), a slijedeće g. 1875. velikim županom u županiji srijemskoj, gdje je ostao sve do god. 1885., do svoga umirovljenja. Kao veliki župan stekao je i previšnje odlikovanje reda željezne krune prigodom mobilizacije g. 1878. Ali stekao si je i priznanje naroda one županije, kojega se dobru sav svom dušom svojom žrtvovao. On je živio kroz deset godina skoro pustinjački život kao samac čovjek, samo da uzmogne biti pravedni upravitelj tamošnjih Srba i Hrvata. Raspre su medju njima upravo cvale. On je smatrao, da mu je dužnost samo miriti, a ne mržnju piriti. Ovomu svomu mišljenju dao je oduška i u svojoj oporuci, gdje se na prvom mjestu i svojim najglavnijim legatom sjeća „Matice Hrvatske“, ali ne zaboravlja niti „Matice Srpske“.

Kada je stupio u mir, stade putovati i prodje svu Evropu. Ali najveći i najglavniji mu je put po Rusiji, koji mu je potrajan preko četvrt godine. Naučio je nekoliko ruski, ali nalazeći se već u velikoj carevini uvjeri se, da mu je naglas ruski

tako slab, da se ne može s ljudima sporazumijevati. Uzme govoriti kajkavskim govorom hrvatskim, koji je dobro znao kao rodjen Križevčanin. Sav svoj put služio se svojim rodnim narječjem i dobro je prošao. Manje je imao neprilike, nego li prije, dok se je trudio, da govoriti lošim naglasom samo ruski. Govorio je on i franceski, ali mu nije toga trebalo općeći s Rusima. Sada se lakše razumije, zašto je u svojoj oporuci ostavio znatnu svotu našoj mladeži, da se uzmogne dobro naučiti ruski jezik.

Ovo je u najkraćim crtama životopis Julija Bubanovića, kako ga je u brzini i pod prvim dojmom njegove smrti napisala prijateljska ruka. („Obzor“ od 4. travnja 1906.) No „Matica Hrvatska“ postarat će se i za potanje vijesti o životu svojega dobrotvora, a prijatelji će jo njegovi, koji dišu njegovim duhom, zaciјelo u tom biti na ruku. Malomu kolu tih prijatelja imamo bez sumnje zahvaliti i postanak plemenite pokojnikove oporuke, što je, hvala Bogu, i posve razumljivo, kad je ovršiteljem oporuke postavljen biyši blagajnik i tajnik „Matice Hrvatske“, g. Ivan Kostrenčić.

U teškim danima narodne nesloge — oni, koji su udarili temelje svemu, što imamo i oda šta i danas živimo, oni su nam najbolji i najpouzdaniji učitelji još na rastanku s nama. U zاغlušnoj buci i borbi posljednjih godina njihov se glas ne čuje, ali duh njihov živi i pokazuje se evo u djelima.

S očajem u duši i sa zebnjom u srcu u mnogima se od nas javlja crna slutnja videći, da nam ljudi jednoga velikoga doba u narodnom razvoju našem umiru: Da li i izmiru?... Protiv ovakvih slutnja, koje nam uzimaju snagu, branimo se čvrstom voljom, da s ocevima i djeđovima budemo u mislima i djelima jedno. Tako se niz nasljednikā Julija Bubanovića ne će prekinuti.

Čast spomenu Julija Bubanovića!

PROSVJETNI GLASNIK.

† Julije Bubanović.

Nad grobom pok. dobrotvora „M. H.“ Julija Bubanovića izrekao je u ime odbora „M. H.“ odbornik njezin g. prof. Robert Pinter slijedeću besedu:

Žalobni zbore!

Na zadnjem oproštaju sa samrtnim ostancima plemenite starine, što će evo u ovaj njemi grob na vječni počinak da legne, sjetit nam se je rijetkih vrlina čestitoga pokojnika, e bi one bile uzorom i nama i mnogim drugima u domovini Hrvatskoj.

Tiha i otmjena bijaše pojava njegova, tih i otmjena sav život i rad njegov od početka do zadnjega daha. Mladost je njegova bila obasjana svjetlim idealima ili-

skoga preporoda, kojima on ostade u duši svojoj vjeran za svega vijeka svoga. U svemkolikom radu svojem on je imao uvijek pred očima sav narod svoj, koji je ljubio bez laskanja i slaboće, narod krasan, ali velikim dijelom zapušten, koji u više nego sedam pokrajina svuda istim lijepim jezikom zbori i svuda ga isti ljudi jadi muče.

Kao upravni činovnik plemeniti je pokojnik sam sebi mnogošto ustegnuo, samo da uzmogne biti narodu pravedan poglavac. No svoju ponosnu glavu nije nedostojno sagjibao pred nikim: ni pred narodom, ni pred vlastodršcima; on se je pokoravao samo zakonu, a klanjao se, duboko se klanjao u hramovima umjetnosti i nauke pred idealima ljepote i istine. Prosvjetni rad činio se njemu kao sjajna zvijezda, koja će izvesti narod iz tmine mnogih nevolja. Zato je, i sam oduševljen lijepom umjet-

nošću i svakim napretkom duševnoga nastojanja, i radio uvijek najviše oko toga, da se narod osvijesti i okrijepi toplim, blagim i čistim zrakama opće obrazovanosti.

On je osobitim zanimanjem pratio sav rad naših prosvjetnih zavoda i radovao se iskreno njihovu napretku. Osobito su ga živo obradovali lijepi i u nas neobični uspjesi „Matice Hrvatske“, kojoj postade i velikim dobrovorom, priključivši se time odličnomu skupu preminulih rodoljuba hrvatskih. Stoga mi je ponajpače u ime „Matice Hrvatske“, koja će uvijek čuvati časnu njegovu uspomenu, iskazati milom pokojniku osobitu hvalu. Kako je ljubio omladinu hrvatsku, uzdanicu narodnu, jasno pokazuju njegovi zapisi u njene prosvjetne svrhe.

Julije Bubanović bijaše čovjek visoka, viteskoga mišljenja, pa je od sve duše želio, da bi takovim mišljenjem bio zadahnut i sav život naroda našega, osobito sav koliki rad inteligencije hrvatske i srpske. Za svoje je ideje on živio i radio. On je študio novac, da uzmognе i po smrti njegovoj poslužiti kao sredstvo u prosvjetnim zavodima za njegove plemenite ideje i da bude i kasnijim pokolenjima dičan spomenik ljubavi i odanosti pokojnikove prema narodu svome i žive mu želje za napredak i sreću narodnu.

Ideje plemenitoga pokojnika — to su stare, ali uvijek svijetle, žaliboze neoživotvorene ideje naših preporoditelja. Tim idejama treba da bude uvijek vjeran sav naš narod, njima treba da služe svi naši prosvjetni zavodi i svi patriote diljem svih zemalja naših. Osobito težnja na kulturno jedinstvo svega našega naroda treba da nas ispuni u svem radu i nastojanju oko napretka narodnoga. Time ćemo i najveću zahvalnost i počast iskazati vrlomu pokojniku. Onda ne će biti njegov grob nijem; iz njega će nama govoriti vedri duh pokojnikov i bodriti nas na živi rad oko napretka prave i zdrave prosvjete u narodu hrvatskom.

Dok narod hrvatski bude vjeran sam sebi, vjeran svome dobrom geniju, dotle će raditi i za ideje pokojnikove, — dotle on ovoga groba zaboraviti ne će, nego će vazda dolaziti k njemu i iskrenim štovanjem klicati: Slava Juliju Bubanoviću!

† Dr. Matej Milas.

Dne 10. o. mj. umro je u Zagrebu profesor u banjalučkoj realnoj gimnaziji dr. Matej Milas, rodom iz Trpnja kraj Dubrovnika. Sveučilišne je nauke svršio u Zagrebu, služio je i u Mostaru, a bavio se izučavanjem dijalekata i naglaska u hrvatskom jeziku. Njegove studije o naglasku dokazuju neobično fino opažanje. Bio je čovjek rijetke dobrote, poštenja i rodoljublja. Djelovao je i u javnom prosvjetnom životu kao predsjednik mostarskoga pjevačkoga društva „Hrvoja“, a bio je jedno vrijeme i povjerenik „M. H.“ u Banjoj Luci. Vazda je bio slab i nekako boležljiv. Ostavlja udovicu s mnogo djece. S njime je nenadano nestalo tvrdoga poštenjaka, tihoga radnika i rodoljuba, za kojim će se mnogomu, tko ga je poznavao, srce stisnuti teškom, dubokom tugom.

Matica Hrvatska.

Izvještaj o glavnoj skupštini „M. H.“ obdržavanoj
dne 17. prosinca 1905.

Blagajničko izvješće.

Slavna glavna skupština! Dužnost mi je, da izvijestim slavnu glavnu skupštinu o gospodarskom poslovanju „Matice Hrvatske“ za godinu 1904. Prije no to učinim, čast mi je slavnu glavnu skupštinu izvijestiti, da su društveni računi za g. 1903. po posebnom odboru izabranom na glavnoj skupštini dne 16. listopada godine 1904. pregleđani, kako svjedoči ovo pismo:

„Slavnom odboru „Matice Hrvatske“

u Zagrebu.

Potpisanima je čast slavni taj odbor obavijestiti, da su po zaključku glavne skupštine „Matice Hrvatske“ ra-

čune od 1. siječnja do 31. prosinca 1903. (treće) pregledali te iste u primitku i izdatku sravnili i sve u podpunom redu našli, te zato predlažu, da buduća glavna skupština „Matice Hrvatske“ izvoli cijelomu odboru M. H.“ kao i voditelju blagajne g. Juliju pl. Stanislavleviću od 1. siječnja do 3. kolovoza 1903., a od 3. kolovoza do konca godine 1903 sadašnjemu blagajniku g. dru. Stjepanu Ortneru podpuni absolutorij podati i njih svake dalje odgovornosti riešiti.

U Zagrebu, dne 11. listopada 1905.

Stjepan Bičanić v. r. Mišo Krkljuš v. r. Dr. Sv. Korporić v. r.“

Prama primitku i izdatku prometne glavnice teklo je gospodarstvo u godine 1904. ovako:

U temeljnu glavnici ni zaklade, koje se nalaze u posebnom tresoru Prve hrvatske štacionice u pologu, nije se diralo, osim što su od kamata pojedinih zaklada isplaćene piscima nagrade.

Sveukupni trošak za izdanje knjiga 1904. iznosi K 45.535-74. Trošak za pojedine knjige, uvez itd. naveden je u tajničkom izvješću.

Tijekom cijele godine 1904. unišlo je uplata:

1. od članova utemeljitelja, što se pripaja temeljnoj glavnici, iznos K 7176-65 (dok je prinos utemeljitelja za god. 1903. bio K 5289);

2. od članova prinosnika:

a) za knjige „M. H.“ godine 1902. . . .	K 3.002-40
b) " " " 1903. . . .	" 37.992-29
c) " " " 1904. . . .	" 5.523—

Ukupno K 46.517-69

Pri tom računu dužnost mi je upozoriti na tu okolnost, da su knjige za godine 1904. raspačavane istom mjeseca prosinca 1904. i tijekom god. 1905. pa su prinosi pritjecali više u god. 1905., a na račun g. 1904., a pritjecat će i dalje, jer s novim narudžbama za knjige god. 1905. dolaze narudžbe i za knjige 1904. Sve to dolazi uslijed premještanja ili bolesti povjerenika „Matice Hrvatske“, koji se nisu za vremena javili.

Knjiga za god. 1904. od sveukupne naklade 12.500 raspačano je 10.020 primjeraka. Od ovih je 1508 primjeraka predano članovima utemeljima, 40 primjeraka raznim novinama, 26 primjeraka upravi, 12 primjeraka piscima, ukupno 1586 primjeraka, a 8434 primjeraka ide na prinosike za god. 1904., koji se, kako spomenusmo, još uvijek javljaju. Prama primjerima izlazi, da do 1. prosinca 1905. nije uplatilo 3390 prinosika, što čini po K 6 K 20.340. Međutim poslije toga pridošle su veće svote, a pridolaze još uvijek s narudžbama novih knjiga.

Na skladištu ima knjiga od god. 1904. još 2480 primjeraka. Od ovih pripadaju 732 primjerka članovima utemeljiteljima, koji do danas nijesu podigli svojih knjiga. Svi članova utemeljitelja koncem god. 1904. bilo je 2318, dakle svih članova 8434 + 2318 = 10.752.

(Nastaviti će se.)

Hrvatsko kazalište.

Posljednje su nam dvije nedjelje donijele četiri noviteta na pozornicu — od toga tri hrvatska. O dramama g. Kišura-Kolarića i g. Dečaka već je bilo govora u „G. M.“ prije premiere. Uspjeh, što ga „Kći“ i „Grbavac“ doživeše na pozornici, može se mirno smatrati potpunim. Autorima stalno je bilo u prvom redu do scenskoga uspjeha. Vidi se to najbolje na posljednjim prizorima obiju drama. U „Kćeri“ djeluje smrt staroga (g. Feudenreich) neobično dramatski. Karakteristika toga glavnoga lica koncizno je provedena od početka do kraja, dok je kći (gđica Souvan) tek nosilica jake — ali epizodne role. Pogreška će stojati dakle samo u naslovu, — što je svakako kod dobre drame uzgredna stvar. Eksponirajući prizori nešto se oduljije. Ali kako je ekonomija boje u slikarstvu, glasa u muzici, a riječi u drami tek stvar rutine — dakle vremena, a „Kći“ je privjenac, to je neprilik, koje će se g. Kolarić-Kišur s vremenom riješiti. Možda je u istu pogrešku upao i autor „Grbavca“.

I on raspreda duševnu dispoziciju svoga junaka-umjetnika u dva nešto oduga prizora, kao da se boji, da općinstvo ne će razumjeti i naći motiva u katastrofi, koja iza toga slijedi. Motivacija onom samoubijstvu nakaženog slikara dvojaka je i jaka u oba slučaja. Za pravo ljubljen tek radi novca on se osvećuje svojoi ljubovci, — a ubijajući nju i sebe samoga — i izmamivši od nje pismenu priznaju, da s njim polazi u smrt od same ljubavi, pokazat će svomu drugu, da je ipak bio ljubljen. Sve se to dogadja u momentu piganstva — za vrijeme karnevala. Vrlo delikatna je zadaća za autora, koji prvi put izlazi na daske — a teška zadaća i za prokušana umjetnika, kaki je g. Boršnik. Valja tu prikazati u isti momenat kompoziciju čuvstava i mizantropije i ljubomora i ljubavi i osvete i taštine, što siže preko groba — a sve u pijanstvu. Gospodja je Dimitrijević kao ljubovca slikareva prikazala za ciglo četvrta sata čitavu kromatsku skalu, sve od divljega veselja do strašne smrti otrovom, — u ostalom na pozornici vrlo poznata pariska bulgarska ptičica — kakogod se drama odigrava u Münchenu. Publika je s najvećim interesom pratila obje drame i lijepu interpretaciju naših glumaca.

Stari poznanac naše pozornice, g. Ogrizović, istu je večer iznio pred općinstvo svoju dramsku sliku „Sujet“, koja je bila tiskana u „Savremeniku“. Zinka, neko lijepo propošno čeljade, koje se i ne javlja na pozornici, živjelo je sa Jegorom (g. Boršnik), onda odabralo njegova prijatelja Ivana (g. Barbarić) — a napokon nekoga trećega. Ivan, da sakrije tu svoju ljubav pred svojom ženom (gdjica). Vavra, izgovara se na sve moguće načine, a glavni je izgovor — da kod Zinke traži sujet za svoju novelu. Žena Ivanova dozna slučajno za ljubav svoga muža od Jegora koji još uvijek voli Zinku. Ivan se vraća izliječen, da nastavi miran život sa svojom ženom, — Jegor se ubija rad nesretne ljubavi, dok Zinka sa svojim trećim odlazi u svijet. Ovo se oboje dogadja za kulisama, pa je za to i pretežni dio radnje skupljen u dialozima. Karakteristika Jegorova i žene Ivanove skroz je konsekventno provedena. Duševne su nijahove dispozicije na tanko prikazane — a za to se „Sujet“ laskče čita, nego gleda na pozornici. Diskrete, a ipak vrlo dramatske scene naši su umjetnici prikazali koliko se najbolje dalo. Svakako će uvijek biti jedan inteligentniji dio publike, koji će „Sujet“, razumijevajući ga, rado slušati.

Na 24. ožujka davana se u nas prvi put Richepinova drama Don Quijote. Poetsko, prekrasno to djelo zasluguje prije naslov niz prizora — nego naslov drame, jer se sama radnja sva dogadja tek u duši poznatoga Cervantesova junaka. Sva okolina, što uobičajno drami djeluje na razvoj radnje — ovde postizava nešto protivno, ona podaje samo materijal, koji posve preradije fantaziju junakova. Zato i leži sve u figuri Don Quijotovoj, njegova je tragika u njem samom, jednaka u prvoj slici kao i u posljednjoj, pa nikako ne djeluje izvan njega, tek što se njom radnju sve posve vulgarne neprilike za samoga viteza i njegovoga slugu. Ove se dvije figure na očigled publike posve nadopunjaju, one su kao neka skrajna limita svega čovječanstva, skrajnji realizam s „trbuhom, koji nema ušiju“ i skrajnji fantastični idealizam, koji svinjaricu drži prsesom, a vjetrenjače divovima. Kako se protnosti sastaju i taj bludeći vitez i njegov Sancho, posve se dobro slažu. Ovo je u drami jedna od najzanimljivijih strana. Visoka afektirana poezija i prosta proza idu uporedo, pa daju gledaocu odmora, kad se koji od njih nasiti. I pod sam konac, kad Don Quijote izjavlji, da je zdrav, da ne vjeruje više u svoje Dulcineje i druge utvore — onda se javlja Sancho gotovo vjerujući u sve, što mu je gospodar vjerovao. Ti kontrasti djeluju snažno. U opće Richepin u čitavom tom djelu računa vrlo mnogo s kontrastima. Neznačnu ljubavno noveletu Dorotejinu i Cardenijevu, koju je Cervantes gotovo bez ikake sveze sa glavnim licem romana interpolirao na način svojih pastourella, primio je Richepin u svoje djelo kao paralelnu radnju. Don Quijote

ide za nekom umišljenom ljubavlju, ide za pustolovinama i protivnicima, kojih ne nalazi, — dok ono dvoje ljubavnika živi u ljubavi, doživljajući čudne nezgode. To služi još jačom karakteristikom čudnoga duha vitezova. Realne neprilike ne postoje za nj. On ih jednostavno ne vidi ni onda, kad ga Doroteja klečeći moli:

Oh smilujte se, ujače, i čujte,
Napustite na čas sve sanje svoje,
I saslušajte velje boli moje

Ne zabavljajte svoju fantaziju
Tim umišljenim dušmanima svojim,
Kad ima živih u blizini duša,
Što priete časti krvi vaše krvi.

Ne napuštajte djeteta u času,
Gdje gubi čast i život s čašću tom.

I poslije toga odlazi vitez, da se bori s vjetrenjčama, dok mu nečaku ottimaju smjeli pustolovi. Ali kad treba, da se lopovi dokopaju slobode, on je prvi, koji poteže svoj mač za njih.

I napokon iz sve se te čudne fantazije izvija ideja — veliko izmirenje čudnih ideja vitezovih — gotovo sankcija neke vrsti ludosti: maštanja, romanticizma, u opće varave nade. To su posljednje riječi vitezove pred smrt. On je posve zdrav, izliječen tjelesno i duševno i njegova, sada zdrava, logika dolazi do te posljednje ideje. Ali je borba njegova, da se vrati u realni život, uzaludna. Dolazi jaka recidiva; posljednja — jedna jedita riječ „Dulcinea“ — čini ga tragičkim junakom, koji ne ostavlja svoga principa, pa ma kaki bio. Razume se samo sobom, da taki junak, koji prolazi posred zdravoga realnoga svijeta, gotovo sanjajući, baš u tom kontrastu snažno djeluje, ali se i to razumije, da prikazivač Don Quijota mora da bude jaka i moćna umjetnička duša, ako hoće da ostane u svakom detalju sam sebi dosljedan ne približivši se nigda profanom svijetu, koji ga okružuje. Tu je g. Fijan stvorio najbolje, što se u opće može stvoriti. Maska, gesti, mimika, svaki kret, svaki akcenat, bijesni viteski izazov i blaga bonhomija, sve je stvorilo zanimljivu, cjelevitu sliku, koja je dirnula u sve žice ljudske duše, izazvavši sada suzu od homerskoga smijeha, a za čas suzu od samilosti i sažaljenja. Valja uza to zamisliti fino karakterizovanoga sferičkoga flegmatika Sancha s podbratkom, koji mu sile do koljena i s dobrim magaretom, koje mu je najmiliji stvor na svijetu, i s onim naivno komičnim guvernerom neznanoga ostrva, kako je sve to g. Grund prikazao, pa eto dueta, kaki se rijetko vidja na našoj pozornici. Ali i jest u te dvije figure sva sila i sva poezija autorova. Druga lica i epizodni prizori ostaju uz jaku karakterizaciju one dvojice posve blijeda. Radnja Cardenijeve i Dorotejine novele posve je ispretrgana i lakunarna. U opće prizori bez Don Quijota i Sancha djeluju monotono. Reprezentativna tih sporednih uloga ostaje vrlo težak posao na vratu. Tako je na primjer Gines g. Raškovića ostao uza sav njegov trud nedosljedan, nerazumljiv, a dugočasna Sanchova žena (gdj. Šram) nije svojom nekud prejakom igrom i nekako deplasiranom maskom spadala u diskretni okvir plašljivih onih gradjana. Možda treba tome tražiti razloga u nepravoj razdiobi uloga. Ritmički prijevod vrlo je lijep i razumljiv, a prozaička dikcija glatka, inscenacija dolična i nježna.

—a.

Na Obranu.

„Savremeniku“. „Savremenik“, ljetopis društva hrvatskih književnika, ne nalazi odziva u hrvatskom narodu. Njegovi pokretači sami priznavaju, da nisu do sada mogli steći *ni hiljadu* pretplatnika. Sada je razasvana uredništvinama naših zagrebačkih i pokrajinskih listova u redakciji „Savremenika“ sastavljena *samopohvala*, „vrsnoga urednikovanja“ toga lista, da ju kao reklamu za „Savremenik“ stampaju, ne bi li se oko organa onih, koji danas vedre i oblače u Društvu hrvatskih književnika, okupilo

što više čitatelja *ličnih napadaja* na članove odbora „Matice Hrvatske“ i na pojedine starije i mladje književnike, koji nisu pristaše „moderne“. Te lične napade daje uredništvo „Savremenika“ štampati na posebnom plavom* listiću kao destilat i jezgru pokreta, za kojim idu gospoda oko „Savremenika“.

Ta djetinjarija imala bi ubiti i ono malo ljubavi i volje za našu lijepu knjigu i njenu zatočnicu „Maticu Hrvatsku“, što je još gdjegdje ima u ovom općenitom našem darmaru.

Uredništvo „Savremenika“ zaboravlja, da je to zloupotreba novca i poziva Društva hrvatskih književnika, koje nije valjda za to osnovano, da ruši „Maticu“, izvrgava ruglu pojedine književnike i sve više otudjuje čitače naše općinstvo domaćoj knjizi.

Prvi brojevi „Savremenika“ ne opravdavaju svojim sadržajem svoj opstanak; ono nekoliko dobrih stvari, što je do sada u tom listu štampano, ostat će neopatenzo uz množinu drugih slabih stvari, naročito odakad je sve jasnije, da uredništvo posvećuje više pažnje polemici i svačemu drugomu, nego beletrističkoj i kritičkoj sadržini svoga lista.

Zato je hvale vrijedno, što je „Matica Hrvatska“ pokrenula svoj „Glas“, da odbija od „Matice“ nepravedne napade „Savremenikovih“ suradnika na književnike, koji, ostajući vjerni „Matici“ i s uspjehom ovjećanim tradicijama naše književnosti, ne zatvaraju oči niti pred naprednim duhom vremena.

Gospoda oko „Savremenika“ stadoše napadati na „Maticu“, što je pokrenula svoj „Glas“, te tako nastade neistinita tvrdnja, da je „Glas“ pokrenut zato, da brani lične interese članova „Matičina“ odbora i da se „Matičin“ novac troši u tu svrhu, da se napada na „prave“ književnike oko „Savremenika“. Ali upravo je obratno istina: „Glasu“ je zadača, da *brani* „Maticu“ i pojedine književnike od zlonamjernih i neopravdanih napadaja gospode, koja su se utaborila oko „Savremenika“ i njegovih modernističkih filijala u stupcima nekih naših političkih listova.

Prvi broj „Glasa M. H.“ izšao je 25. veljače o. g., a prva sveska „Savremenika“ izšla je u siječnju o. g. Tko je dakle počeo napadati?

Isto tako ne opstoji, da „Matičin odbor“ o trošku „Matice“ piše u „Glasu“ reklamu za svoje članove. „Glas“ je izazvala općenita potreba; plaćaju ga i „Matični“ članovi i nečlanovi, dakle se sam održaju; donosi i donosiće književne studije, kritike i ispravke neosnovanih napadaja na pisce, koji drugde ne nalaze obrane.

Ali pitamo: čijim novcem se plaća trošak na one plave listiće, u kojima „Savremenik“ donosi ponajviše *lične* napade na pojedine pisce, koji ne vojuju pod zastavom „moderne“? Ima li uredništvo „Savremenika“ za taj izdatak ovlast od društva hrvatskih književnika? Slaže li se to s pozivom Društva hrvatskih književnika, da se u njegovom organu baca sjenka na *lično poštenje i čast pojedinih hrvatskih književnika*, od kojih su neki, kao primjerice pisac ovih redaka, bili u prvom upravnom odboru toga društva, dakle onda, kada su mu se udarali temelji?

Gospoda oko „Savremenika“ i njihovi istomišljenici spočitnuli su „Matici“, što ona nastoji, da se rasprše zlonamjerne spletke protiv njezinih izdanja; a onamo samo uredništvo „Savremenika“ piše i razasiće *samo-pohvalne reklame* za svoj list i zahtijeva, da tu samopohvalnu reklamu „vrsnoga uredništva“ štampaju kao svoju i oni listovi u pokrajini, koji po nepravednom napadanju „Savremenika“ na njihove urednike najbolje razabiru, da bi bilo nemoralno preporučivati smotru, koja svoje stupce otvara ličnim, neopravdanim napadajima na pojedine pisce.

*

Priznajem, da je ovo teška optužba, ali ju nisam bez velikog razloga podigao.

* Zelenom, zelenom! — Ur.

U polemičkom dodatku k IV. svesci „Savremenika“, na plavom listiću, napalo je uredništvo ironičnim tonom cijeli niz naših književnika. Svi ti napadaji stoje u svezi sa „Maticom“, njenim dobrim glasom, zato je potrebito, da se napadaču vrati žao za sramotu. „Savremenikovo“ uredništvo najžešće je napalo na mene, i to bez ikakova povoda i razloga, osim možda zato, što sam suradnik Matičinog „Hrvatskoga Kola“ i „Glasa“.

Tri su napadaja, kojima me je „Savremenik“ na plavom listiću počastio. Prvi je pod naslovom: „Pake posljedice Klaiceve teorije“, u kojem se providnom sofisterijom hoće ustanoviti, da onaj, tko prigovara pornografskom pisanju u beletristici, ili nije kritičar, ili je sam pornograf. To „umovanje“ je tako očvidno glupo, da se ne treba na nj osvrati. Jedino, što je taj sofista postigao, jest to, da je konstatovao, da se „mladi literati bave pornografijom“, jer inače ne bi imalo smisla ustvrditi, da „Hranilović upozoruje na pornografiju mladih literata“.

Hranilović se u istinu ne bavi špioniranjem i uhotkanjem za pornografijom mladih literata; to on prepusta uredništvu „Savremenika“, koje konstatiše i nekako uzimlje u zaštitu pornografski elemenat u spisima mladih literata.

Drugi napadaj na moju osobu, na istom plavom listiću pod naslovom „Kumovanje“, lične je prirode. Tvrdi se, dakako ironično, da ja hvalim gospoju Risaković, a ona mene, pa se navadaju kao dokazi: „Hrvatsko Kolo“, „Ljetopis“ (uredništvo ne zna naslov te smotre) Matice Srpske“ i „Prosvjeta“

Izjavljam, da ja nisam ni u „Letopisu Matice Srpske“ ni u „Prosvjeti“ napisao ni jedne riječi o gdji Risaković, niti ona o meni. Niti ja niti ona nismo u opće napisali nikada ni jedne riječi u „Prosvjeti“, ma da ja taj list smatram u mnogom pogledu mnogo boljim nego li smotru „Savremenik“, te doista mislim, da bi se mogli oko „Prosvjeti“ okupiti svi naši pisci, mjesto da cjepljaku sile i iz raznih zakloništa jedni na druge napadaju.

„Savremenik“ dakle nije imao pravo, što je ustvrdio, makar i ironično, da se ja i gdje Risaković medjusobno po hrvatskim i srpskim listovima hvalimo. Nikada nisam išao za tim, da se otiram ma o čiju hvalu. Uredništvo „Savremenika“ bi najpametnije učinilo, da mete pred svojim pragom, da ne spočituje drugomu, što je ono samo počinilo šiljući raznim listovima samopohvalu svoje vrsnoće.

Treći napadaj na istom plavom listiću „Savremenika“ upravo je kleveta i *lična uvreda*. Pod naslovom: „Sadraž budućeg dvobroja „Glasa“ veli se pod br. 2. doslovce slijedeće: „Jovan Hranilović: Viktorija Risaković, književna studija po naravi.“

Ja i supruga gdje Risaković pismeno smo zatražili od urednika „Savremenika“, da nam protumači, što razumijeva pod izrazom: „studija po naravi“. Odgovorio je uvijeno, da se radi o ironiji medjusobnog hvalisanja gdje Risaković i mene i ni o čem drugom. „Savremenik“ — tako doslovce piše dr. Gjuro Šurmin — „piše jasno, pa ni u kojem slučaju ne bih mogao pristati, da se nje-govo pisanje čita tek između redaka“

Ako je tako, onda se i riječi: „studija po naravi“ ne smiju tumačiti drugačije, nego li su napisane; a to onda znači, da se tu ne radi samo o ironiji medjusobnoga hvaljenja, već se doista tvrdi, da ja pišem o *tudju suprudi: studiju po naravi*.

To je ipak malo previše.

G. profesor Šurmin morao bi ipak znati, da se suština ironije sastoji u tom, da se ono, što je napisano, imade uzeti upravo u protivnom smislu, nego li znači obični smisao napisanih riječi. Ili se dakle riječi, da ja pišem za iduće brojeve „Matičina“ „Glasa“ o gospodji Viktoriji Risaković *studiju po naravi*, imadu uzeti doslovce, onda su one lična uvreda, zlonamjerno bacanje sumnje i sjenke na *tudju čast i poštenje*. Ili se te riječi, — kako uvjерava urednik — imadu uzeti kao ironija, — onda nemaju nikakova smisla.

Sva je prilika, da onaj, tko je te riječi napisao, nije pri tom uopće ništa mislio, već je, što no riječ: nešto blesnuo, ne vodeći brigu o domašaju svojih riječi.

Ali ako je tako, pitam: je li to dostojno organa Društva hrvatskih književnika? Je li Društvo hrvatskih književnika na to spalo, da svojim ugledom zaštićuje i svojim novcem plaća list, koji ovako malo vodi brige o svom dostojanstvu?

Kamo ćemo doći, stanemo li se titrati s ličnim poštenjem u književnim listovima? Tko će htjeti baviti se književnim poslom, ako nije siguran, da će se pokušati baciti na njegovu *ličnu čast i poštenje* sjenka, tko će se usuditi iskreno reći svoje mišljenje o književnim stvarima? — A gdje je onda ta sloboda stvaranja i uvjerenja, o kojoj toliko deklamuju gospoda oko „Savremenika“, dakkako in theory i dok se radi o njihovoj koži?

Uvjерavanje urednika „Savremenika“, da se pisanje u „Savremeniku“ ima čitati bez interlinealnog tumačenja i da se riječi: „književna studija po naravi“ imadu uzeti kao ironija, puno je protuslovlja, koje ne bi smjelo izići ispod pera urednika organa tako ugledna društva, kakovo je Društvo hrvatskih umjetnika.

Ali ovakovih protuslovnja, površnosti i netočnosti imade u dosadanjim sveskama „Savremenika“ toliko, te bi bilo vrijedno, da se o tom napiše posebni sastavak.

U svoje vrijeme je sadanji urednik „Savremenika“ bio žestoki protivnik modernizma u našoj književnosti. Dok sam bio urednikom „Vencu“, donosio mi je on zanimljiva gradiva za pobijanje modernističkih nastranosti. Ne mogu da pojmom, kako li se je on danas našao na čelu modernističkih „Matičinih“ protivnika; još manje razumijem, da on, bivši korektor „Vencu“ u doba vojevanja protiv modernističkog importa u našoj književnosti — ne misli na neminovne kobne posljedice sistematskog napadanja na „Maticu“ i one, koji ne će da se pridruže bojkotu od prkosa protiv toga našeg tako organizovanog amaneta naših preporoditelja. Ako toliki javni i potajni napadaji na „Maticu“ uspiju, da podmaju njezinim temeljima i ugroze njezinu budućnost, ne će time osvanuti ljeđi i bolji dani ni za Društvo hrvatskih književnika ni za našu književnost uopće.

Sumnjam, da bi itko na vidiku kobnih posljedica sustavnog očitog i tajnog rovarenja protiv „Majice Hrvatske“ mogao bez bola u duši reći onu herostratu: Quorum magna pars et ego fui. Ja ne bih nikomu na takovoj slavi zavidio.

Jovan Hranilović.

Jest, kapituliramo! G. J. I—r („Nar. Nov.“ 1906. br. 70 od 26. III.) osvrnuo se u „Književnim pabircima“ na ono pisanje spljetskoga „Našega Jedinstva“, koje smo mi u br. 3. i 4. priopćili *ad perpetuam memoriam*. Razlozi su g. I—ra takovi, da mu je i samo „N. J.“ dalo pravo i priznalo svoju pogriješku. To nije ni čudo, jer je g. I—r onaj glas u „Našem Jedinstvu“, i to punim pravom, proglašio prosto zrelim za Stenjevac. G. I—r svršava svoje razlaganje ovako: „Mišljenje splitskoga književnika nije samo površno nego i naopako, ali odbor „Matičin“ mogao bi ipak nešto naučiti i iz ovakovih abnormalnih pojava. Abnormalnosti imade i u „Matici“, pa od tuda i ovakvi glasovi Neka se ovakvi glasovi počnu sistematično širiti i po nesreći uvažavati, pa današnji matadori „Matičini“ mogu biti sigurni, da njihov „Glas“ ne će puno pomoći ni njima ni „Matici“.“

Doista: Ako se stenjevački „glasovi počnu sistematično širiti i po nesreći uvažavati“, onda „matadori“ „Matičini“ mogu biti ne samo sigurni, da njihov „Glas“ ne će puno pomoći, nego da ne će ništa pomoći, jer je proti Stenjevcu nemoćan i cijeli Olimp, a kako ne bi bio nemoćan jedan smrtni odbor! Pred Stenjevcem kapituliramo unaprijed — o tom neka bude uvjeren g. I—r.

Sad barem i naša javnost znade, o što će se skrhati naša obrana „M. H.“. No do toga još nije došlo, osim ako je g. I—r napisao svoje razlaganje i za to, da prvi

podade važnosti glasovima, koje je sam proglašio ne samo naopakima, nego prosto stenjevačkim.

*

Gosp. S. K. u Karlovcu. Na Vaše pitanje odgovaramo Vam ovo: Iz ocjene „Hrv. preporda“ dra. Gj. Šurmina od prof. I. Milčetića izostavili smo konac držeći, da nije u svezi s ocjenom. Time nismo učinili ništa neloyalna. No da tko ne pomisli, da smo što zatajili, što bi samu ocjenu moglo prikazati u drugom svjetlu, donosimo evo i taj konac, koji od riječi do riječi glasi ovako:

„Prema ovoj mojoj nepovoljnoj ocjeni, ne bi se mogla podijeliti prof. Šurminu nagrada, za koju se natječe. Ja ipak preporučam poštovanom odboru, da mu doznači nekoliko stotina forinti nagrade, čim će nagraditi njegovu marljivost. Pored toga se može uvažiti i to, da je Šurminovo djelo zadahnuto čistim narodnim duhom. — Pripozlani mi istisak Šurminova „Hrv. Preporda“ odnijet će sjutra na poštu. — S osobitim štovanjem — U Varaždinu 11 III. 1904. — Prof. I. Milčetić.“

Ako je ovim dodatkom što pomoženo g. piscu, — i nama je pravo. Ili zar bi on htio da odbor „Matice Hrvatske“ nagradi s nekoliko stotina forinti „primitivno obradjeno djelo“, koje „ne služi na čast ni piscu, ni hrvatskoj književnosti“, samo zato, da on sam uzmogne dizati tim veću hajku na svakoga pisača, koji za dobro djelo dobije *zasluženi honorar?*

*

Na upit: 1. Jeli istina, da je odbor „M. H.“ redaktori „Pokreta“ g. Josipu Pasariću u lipnju 1905. isplatio svotu od 1000 K? — 2. Kojem povodom i zašto? — odgovorili smo objektivno i bez komentara u br. 5. i 6. ovoga lista.

Medutim g. Pasarić nije tim odgovorom zadovoljan, pak je iz svoga bogatoga rječnika za uglađenu konverzaciju u „Pokretu“ br. 70 opet nanizao nekoliko sočnih izreka. Ali mi nijesmo odgovarali g. Pasariću, nego interpelantu, pak nam nije ni do toga, da g. Pasarić ugodimo.

No kad g. Pasarić baš hoće, da i njemu kažemo svoje mnjenje o njegovu postupku prema „M. H.“ u lipnju 1905., neka mu se ispuni volja, premda smo sigurni, da ne će biti zadovoljan

Kad netko misli, da ga *po pravu* ide 1000 + 400 = 1400 Kruna, te u to ime prijeti i sudom; on se — ako se ne zove Pasarić — ne će zadovoljiti s otpravninom, ili „milostinjom“ od 300 kruna, već će ili i tih 300 kruna, „veledušno“ pokloniti „ubogoj“ „Matici“, ili će svoje neosporivo pravo na *čitavu* svotu pred sudom dokazati. To će učiniti već u *svojem* vlastitom interesu, da ne izgleda, kao da je htio učiniti presiju, pak da je navlastice tražio mnogo, da dobije bar nešto.

Osim toga je g. Pasarić 1901.—1904. bio odbornik „M. H.“, pak je bar u to vrijeme mogao nešto natuknuti o svojoj „tražbini“ te stvar ili urediti ili tražbinu „veledušno“ pokloniti. No on je to učinio tek pol godine nakon svoga istupa iz odbora!

Još nešto na koncu. G. Pasarić ljuti se najednom na klevete i infamije. To pobudjuje u nama nadu, da bi se g. Pasarić u stare dane mogao možda ipak popraviti.

V. K.

*

Savremenika br. IV. zajedno s obligatnim *Closet-papirićem* izašao je na čudo svih 135 predbrojnika njegovih. Kako nam sám Savremenik ovaj put nije iznio nijedno ime, koje u hrvatskoj knjizi vrijedi, pregledali smo bar *Closet-papirić*, te vjerujemo, što nam drugi kažu, da je zaista vjerna kopija onih originala, koji se mogu čitati u zabitnim djačkim prostorijama stanovitih škola. Čestitamo hrvatskoj mladeži i hrvatskomu narodu na takvim pedagozima.

V. Klaic.

Natječajne i u opće sve radnje za Hrv. Kolo imadu se poslati do 1. svibnja. Molimo zato gospodu suradnike, da se požure.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 8.

U ZAGREBU, DNE 25. TRAVNJA 1906.

GOD. I.

„Matica Hrvatska“ i nauke.

Kad su naši slavni Ilirci nazad pô vijeka isli osnivati „Maticu“, osjećali su dobro kraj svega zanosa, čega narodu hrvatskomu najviše treba, ako hoće da se održi u novovjekoj utakmici kulturnih naroda oko sebe: treba mu *znanja*, temeljitoga *znanja* iz svih nauka, kojima se zanima um ljudski, navlastito pak one nauke, koja u prvom redu danas unapređuje kulturu čovjekova roda — prirodne nauke. Ne radi se tu u prvi mah o *praktičnoj* koristi, koju će narod imati od toga, ako mu je *sva* inteligencija prožeta što većom sumom znanja i iz onih nauka, koje nisu baš struka pojedinaca; korist je u prvi mah više *moralne* vrijednosti: inteligencija se opasuje oklopom, koji je u novovjekoj borbi čvršći i pouzdaniji od čeličnoga u staroj fizičkoj borbi. Skidam kapu pred neobičnom zrelosti tadašnjih vodja narodnoga pokreta, koji su već u prvom zanosnom poletu tu prvu potrebu naroda svoga opazili i isli, da sagrade udrugu, kojoj su *prvom* zadaćom odredili, „da širi koristne nauke, na koliko ne spadaju u strogo znanstvenu i pučku knjigu“.

Počela se znanja stiću u srednjoj školi, visoka škola daje u prvom redu stručno znanje u jednoj ili u nekoliko nauka. No inteligencija, navlastito malih naroda, ne smije da stane svojom naobrazbom, otresavši se prašine školskih klupa, ne smije ni da ostane u samoj struci svojoj, nego mora u interesu *samoodržanja svojega naroda* neprekidno nastojati oko raširivanja svojega znanja, osobito u naukama, koje kulturu čovječanstva u prvom redu danas pokreću, u „koristnim“ naukama. Tu *dužnost* ima inteligencija *maloga* naroda u *dvojakoj* mjeri spram inteligencije velikih naroda: to joj je, rekao bih, *prva i osnovna patriotična dužnost!*

Izlazi pitanje, kako da si steče to znanje, kako da se temeljito upozna s pozitivnim rezultatima naukâ, koje sve, što brže, što polaganje, napreduju u velikih kulturnih naroda, koji su danas na čelu civilizacije.

Naoko je odgovor na dlanu. Ti veliki narodi imaju svu silu velikih i sjajnih organizacija, koje se brinu i oko toga, da pisanom i životom riječju te rezultate naukâ u inteligenciji svoga naroda što više rasire u formi pristupnoj naobraženim nestručnjacima i bez naučnoga aparata originalnih istraživanja. I mi smo baš danas vidoci, kako se ovake, što privatne, što udružne organizacije i u velikih naroda neobično šire. Spominjem, da ne idem daleko, u Nijemaca zbirke „Kosmos“, Gösschenovu zbirku, zbirku „Natur und Geisteswelt“, pak snažni pokret oko pučkih sveučilišta. I u velikih naroda dakle, koji raspolažu tolikim umnim kapitalom, da mogu u svim naukama imati počitave čete stručnjaka prvoga reda, koji narod mogu voditi, kako bi se okoristio tekvinama nauke, vidimo, kako sve šire vrste narodne traže moderni oklop i nalaze ga u spomenutim organizacijama. Podjimo dakle i mi za njima. Postanimo naprosto dionici tih organizacija i okoristimo se njima! No po srijedi je važan faktor, koji ne da, da se pitanje ovako jednostavno riješi; inteligencija maloga naroda treba da bar jednim *tudjim* jezikom toliko vlada, da bez velika napora ovu popularno-naučnu literaturu velikoga naroda može temeljito usvojiti, da se tim znanjem kasnije može koristiti. Zna se, da taj uvjet u široj inteligenciji malih naroda nije ispunjen, a ne može se pravedno ni tražiti da bude ispunjen. No mimo znanje tudjega jezika treba da je ispunjen još i drugi uvjet. Popularne su naučne literature, odredjene za naobrazenu vrstu naroda, pisane u velikih naroda prema niveau naobrazbe te inteligencije u tom narodu. Zna se pak, da inteligencija malena naroda redovito nije na istom niveau općene naobrazbe poradi skučenih političkih i materijalnih prilika i drugih više avitičnih poroka, koji u malenu narodu trajnije i ubitačnije djeluju.

Posljedica je tomu, da se njegova inteligencija lako odbija od te literature i zakržljava. Jedini je izlazak iz ove žalosne perspektive, da se u

malenu narodu stvori udruga, koja si postavi ograničenu ali posve odredjenu zadaću, da na *narodnom* jeziku djelima pisanim zanimljivo i razumljivo prema momentanom niveau naobrazbe širi u svom narodu *resultate svih korisnih nauka*, koristeći se dakako u najobilnijoj mjeri tekovinama velikih naroda na tom polju. To nije sramota ni za narod ni za pisce, jer nauka je internacionalna, njezini su rezultati svojina čitavoga čovječanstva i svi narodi imaju jednako pravo, da te rezultate nauče i usvoje, pak da se njima koriste.

Hvala našim predacima u ilirsko doba, hrvatski je narod već prije po vijeka i više u svojoj „Matici“ takvu organizaciju stekao, i ako je što za širenje nauka u tom pedlju vremena u hrvatskom narodu učinjeno, ako ima i kakvih plodova toga širenja, *sva, baš sva zasluga ide „Maticu Hrvatsku“*. U redovitim je izdanjima Matice Hrvatske do sada izšlo više od 80 poučnih djela iz područja geografije, povjesti, kulturne povjesti, prirodopisa, eksaktnih prirodnih nauka, socijalnih nauka i lječništva, a u Matičinoj nakladi više od 25 djela namijenjenih navlastito klasičnoj starini. Tko je pravedan, morat će reći, da je „Matica“ u tom području svoga rada u prošlosti časno izvršila svoju zadaću. Poučne knjige „Maticice“ izvršivale su i izvršuju svoju zadaću tiho i skromno u širokim vrstama naroda i to izvan središta u mnogo jačoj mjeri nego u centru naroda, gdje se stiču u potenciranoj mjeri ne samo plodonosni i korisni faktori narodne kulture, nego i svi poroci, a kako se zlo svagda dalje i glasnije čuje, razumljivo je, da ovaj rad „Maticice“ u takovu centru manje priznanja nalazi. No taki sudovi, pak dolazili i s odličnijih strana i u obilnijoj mjeri, nego što do sada, ne smiju, da odvrnu „Maticu“ od ove njezine prve zadaće, a pisci moraju u osjećanju svoje patriocične dužnosti naći toliko samoprije-gora, da ih ovaki sudovi ne samo ne ozlovoljuju, nego da se dvojakom snagom posvete ustrajnomu studiju svojih nauka u smjeru popularno-naučnom, pak da plodove tih studija presade u svoj narod u kud i kamo ljepšoj i savršenijoj formi i stručnjaci dotjeranijoj mjeri od dosadanjih pisaca „Maticice Hrvatske“, koje ne ide ni kakva druga hvala i slava, nego da su *prvi prokrčili put naukama* u hrvatsku inteligenciju svojim djelima i posijali tek sjeme, koje će kasnije davati plodove.

Nekoliko misli o tom, kako da „Matica“ udesi dalje svoj rad na tom području, nanizat će čas kasnije. Sada bih još nešto spomenuo o drugoj zadaći „Maticice“, što su joj namrli njezini osnivači: „*unapredjivati hrvatsku lijepu knjigu*“.

Predma već prva zadaća „Maticice“ obuhvata toliko područje, da je tomu udruženju prijeko dosta posla oko rješavanja prve i glavne njegove zadaće, osnivači su sasvim razložno „Matici“ pripojili i onu drugu zadaću, jer se u malim narodima ne mogu odmah na početku kulturnoga preporoda za svako područje duševnoga života uspješno

stvarati posebne organizacije, a lijepu knjigu ide baš u prvom nastojanju oko kulturnoga napredovanja odlično mjesto: ona sokoli inteligenciju, da ustraje na teškom putu kulturnoga razvijanja.

I u drugih malih naroda vidimo sličan postupak. Da ne idem daleko, spominjem današnju magjarsku akademiju, osnovanu od prilike u isto doba, kada se i naša „Matica“ rodila. I u njoj se s početka pored nauka gojila narodna lijepa knjiga i narodna historija, a tek se malo po malo preobrazila u pravu akademiju nauka, kad se je magjarski narod toliko ojačao, da mu lijepa knjiga, koja po naravi svojoj ište razboritu slobodu, nije više trebala zaštite ni pomoći Szechenijeve akademije.

U jednom je i drugom slučaju dakle bila više posljedica nužde, što se je lijepa knjiga u istom udruženju prislonila uz nauke, premda između njih postoji i unutrašnja sveza, pak ja n. pr. sudim, da se uopće *viša* lijepa knjiga ne može danas ni da razvija bez učenja prirodnih nauka i filozofije

Opravdano je pitanje: jesu li naši Ilirci dobro uradili, što su — možda baš po uzoru Magjarâ — lijepu knjigu vezali uz „Maticu“. Odlučno odgovaram, da jesu. Bez zaštite i pomoći „Maticice“ lijepa bi se knjiga hrvatska, makar da se ona po naravi svojoj bez druge pomoći sama mnogo lakše širi u narodnoj inteligenciji nego nauke, ipak radi kukavnih javnih prilika bila kud i kamo slabije i sporije širila i njezino bi ~~čanašnje~~ stanje bez sumnje bilo kud i kamo slabije, da Matića nije osnovala „Vienna“ i da u redovitim svojim publikacijama nije lijepoj knjizi dala tako odlično mjesto usprkos tomu, što joj lijepa knjiga nije prva briga. No ne sumnjam ni o tom, da se je tim područje Matičina rada toliko proširilo, da je gotovo preveliko za jedno udruženje. Pogotovo mi se pak čini, da je puka fraza, ako se veli o „Matici“, da ona „mora da bude viernim ogledalom ukupnoga savremenoga duševnoga života“ (rezolucija nekih hrvatskih književnika). Držim, da tako udruženje ni ne može da postoji, a tko bi ga htio oživotvoriti, jalova bi se posla latio.

Prirodni mi se razvitak „Matičin“ ukazuje baš u obrnutoj slici. I ona dva posve ograničena područja duševnoga života, koji su danas u „Matici“ spojeni, ne će se dati trajno držati na okupu, jer su već prevelika za isto udruženje, čim se je duševni život naroda nešto razmahao. Lijepa knjiga, koja u svakom narodu ranije staje na svoje noge, rano i ište da se riješi spona, koje ju stežu u *svakom* udruženju, pak nastoji, da slobodna radi u narodu. I pravo je tako. Samo je dužnost zastupnika lijepu knjige, da toj „slobodi“ dadu adekvatan sadržaj.

Je li došlo vrijeme, da se hrvatska lijepa knjiga može riješiti stega, koje joj nužno nameće svako udruženje pa i „Matica“? Po borbi, koja se je posljednjih godina razvila između „starih“ i „mladih“

zastupnika lijepe knjige hrvatske, i koja se na čudo logički mislećih motrilaca sa strane hoće per nefas da izvrne u nekakvu borbu protiv „Matica Hrvatske“, čini se, da je u našoj lijepoj knjizi došao taj čas. Lijepa knjiga, dotično njezini neki zastupnici, kao da osjećaju pod sobom tako jak i čvrst terain, da se mogu otresti svih stega i slobodni stati na svoje noge. Nitko sretniji od mene, kad bih mogao to priznati; no ja toga žalibozne mogu priznati; koliko mogu suditi o kulturnim prilikama naroda — a mogu o tom možda nešto objektivnije suditi, jer sam veći dio vijeka proživio izvan Zagreba, pominjivo prislушкиujući duši narodnjoj i s ljubavlju ispitujući kulturne potrebe — nije još došlo vrijeme toj rastavi, pak poradi toga držim ovu borbu medju našim zastupnicima lijepe knjige preuranjrenom, s toga i štetnom za lijepu knjigu samu.

Bojim se, da će zle posljedice njezine zastupnici lijepe knjige sami najprije osjetiti. Priznavajući joj u jezgri plemenite motive moram ju ipak odsuditi, navlastito pak djetinji i niski način, kojim se ona s gdjeko strane vodi. Nikako pak nije ni logično ni osnovano, da se „Matica“ u tu borbu pod silu uvlači, pak bi se poradi toga moglo pomisliti, da su motivi toj borbi druge naravi, a to bi joj vrijednost posve uništilo.

Ako se pak uzme, da još nije došlo vrijeme, da hrvatska lijepa knjiga može stati na svoje noge, najprirodnije je, da se još neko vrijeme i dalje oslanja na „Maticu“ primajući dakako i stege, što joj ih po naravi svojoj mora da nameće svako udruženje, ma kako mu bilo ime i ma kakve si ciljeve nametnulo.

(Svršit će se.)

Kulturna slika Hrvatske pod Bachovim apsolutizmom.

Odlomak iz studije „Pedeset godina hrvatske književnosti (1850.—1900.).

Napisao dr. Nikola Andrić.

Trinaest godina ilirskog oduševljenja (od god. 1835.—1848.) učinilo je u kulturnom i političkom razvoju hrvatskoga naroda veći preokret nego li ikoji odlomak naše prošlosti. Narod, koji je bio internacionalnošću službenog latinskog jezika i provincialnom rascjepkanošću spao na niz razbacanih sitnih skupina bez ikoje zajedničke nacionalne ideje, sabrao se je u tom kratkom razdoblju i za čudo sredio uz vodstvo nekolicine bistrijih duhova, koji su — uza sve diletantstvo svog književnog napora — umjeli da iskrenošću svog poštenog zanosa okupe oko sebe sve, što je disalo patriotskom dušom. Narodni zatočnici osjećali su udno srca, da treba početi sasvim iz početka. Književnosti u pravom smislu nisu gotovo nikakove ni zatekli. Uspomena na dalmatinsku i dubrovačku epohu bila se tečajem vijekova sasvim istrla, a s ovu stranu Velebita i tako nije nikada ni zahvatala korijenja. Slavonstvo Reljkovićeva djelovanja u drugoj polovini XVIII. stoljeća, te istodobni redovnički koledarski i prigodnički rad nije imao za novo zagrebačko središte nikakovog značenja. Novinā uopće nije ni bilo. Ilirski preporoditelji izlazeći na pozornicu narodnog okupljanja nisu našli nikakovih hrvatskih glasila, u kojima bi iznosili prve zametke svojih književničkih emocija. Sâm vodja pokreta — Ljudevit Gaj — bio je primoran da prve svoje poletarske pjesmice proturava (od god. 1826.) uz milost njemačkih redakcija u literarnim prilozima („Luni“) jedinog tadašnjeg zagrebačkog lista „Agramer Zeitunga“.

I — što bi dlanom o dlan udario — bilo je sve kao u priči složeno. Novine razasute u narod,

osjećaj narodnosti i skupnosti razbudjen pjesmom i historijskim reminiscencijama, kazalište zasnovano i narodna „Čitaonica“ (1838.) — kao mati i rasadnica svih hrvatskih kulturnih društava — otvorena. Lijepa i naučna književnost stala se pomalo ali sigurno utvrdjivati. Literarni štokavski jezik preote mah, a političke brošure i ratničke budnice uzeše raspaljivati uspavanu domovinsku svijest. Hrvatski narodni idiom prokrči sebi put ne samo u saboru nego i u školama, kao i u svim granama javnog života narodnog. Šta više! Srodnost i rodbinstvo s ostalim plemenima slavenskim poprimi vidne oblike, i naši se ocevi — prvi put iza Gundulićevih vremena! — osjetiše rodjenom djecom velikog i moćnog Slavenstva, koje im raširi duševno obzorje i dade snagu, da se kao osviješten narod upuste — makar i s mačem u ruci — u gigantsku borbu za obranu svojih uzakonjenih prava i svojega imena.

Godina 1848. vršak ilirskog napora. Dne 11. rujna iste godine prijedje ban Jelačić Dravu s cijelom hrvatskom armadom. Ovo je bio konkretni i konačni rezultat trinaestgodišnjeg književnog i političkog rada hrvatskih preporoditelja. Velim: *konačni*, jer se odmah s onu stranu Drave razbile sve iluzije. Namjesto hrvatske trobojnice, koja je dotle u oduševljenju vodila naše narodne čete, razaviše vojnički barjaktari crno-žute zastave, a sâm doslije obožavani ban izreče jasno i glasno novu ratnu devizu: „Für ein einiges mächtiges und grosses Oesterreich!“ — Glavna ideja dakle, koja je do Drave vodila naše oceve, i to: da se oružanom rukom izvojuje poštovanje naših narodnih prava — bila je odsad samo onako kao uzgredice

dodavana. I tu tek puče pred očima mnogih naših sangvičkih patriota, o čemu se zapravo radi. I oči im se orosiše suzama . . . Palo inje na voće, na cvijeće!

Hiljade i hiljade naših oceva razasuše svoje kosti po panonskim pustarama. Al su — Magjari bili upokoreni, a tako isto i bečka listopadska revolucija prigušena s pomoću hrvatskih mišića . . . Naši se pretorijanci povratiše svojim domovima, da u miru dočekaju barem kakvu-takvu nagradu. I zaista, u bečkim službenim novinama izadje dne 4. ožujka 1849. vijest, da je sabor, što ga je bio sazvao car i kralj Ferdinand za izradjivanje nove konstitucije, raspušten, i da je novi vladar sám podijelio svim svojim narodima — zajednički ustav. To je bila tako zvana „ožujska oktroirana (podijeljena) karta.“ Odmah treba dodati, da s njom u monarhiji nije bio nitko zadovoljan; ni nacionaliſte ni reakcionarci ni federaliste. U takovim se „općenitim“ ustavima redovno podredjuju skupni interesi pojedinih naroda djelomičnim interesima izvjesnih vlada. Glavna stvar tu dakle postaje sporednom. Austrijski Slaveni i razboritiji Nijemci težili su za neke vrste federacijom, u kojoj bi svim narodima ostala zajamčena unutarnja autonomija, a po ovom novom ustavu svi su osjećali, da bi se lako mogao prometnuti u centralizam, do čega je za dvije godine faktično i došlo. Magjari, koji su težili i podigli se na oružje za najširu slobodu i samostalnost, osjetili su se ovom novošću kažnjeni, a Hrvati bi njom imali biti — nagradjeni. Kako su Hrvati stajali prema oktroiranom ustavu, najbolje karakterizuju riječi pokojnog Šuleka, koji je u nizu svojih članaka pod imenom „Naša pogibelj i naša obrana“ rekao ovo: „I tako bismo se za ljubav državne jedinstvenosti imali na sve vijke odreći naše autonomije i našeg domaćeg zakonodavstva. Moramo se dakle odreći i onih prava, u koje se nisu usudili dirati ni sami Magjari. Evo, što su nam ostavili: 1. Landescultur, pa čemo odsad smjeti orati — bez ministrova dopuštenja; 2. slobodno nam stoji graditi putove o svom trošku; 3. za svoje siromake smijemo se sami brinuti; 4. za crkve, škole i općine možemo isto tako sami skrbiti i 5. što se tiče foršponā i einquartirunga — u tom čemo imati neograničeno pravo raspologanja . . .“

U ostalom, ovo još nije ni bilo najgore, što nas je čekalo. Ožujskom je kartom bilo označeno samo neko prelazno stanje i dosta skromni početak sistema, koji je imao da — ignorujući posvećena prava pojedinih naroda — stvori militarski organizovanu jedinstvenu njemačku monarhiju sa središtem u Beču. To nam je diktirano zapravo tek carskim patentom od 31. prosinca 1851. Od toga se dana službeno datira zlokobni *apsolutizam*. Njime je tisućgodišnji naš državni i pravni život stavljen na nehistorijsko i strano tlo, a konstitucija sasvim sistirana, te je za devet godina ove nesretne ere (do carske diplome od 20. listopada

1860.) naš netom razbudjeni kulturni i politički život doživio udarac, koji nas je gotovo stajao glave.

Bilo je to grozno doba, koje možemo podgrijavati u svojoj uspomeni samo sa strepnjom u srcu. Mirisni populici našeg narodnog preporoda stajali su svi do jednoga opaljeni mrazom. Političkog života za to vrijeme uopće nije smjelo ni biti, a čednom književnom radu stavljao se na vrat nož, jer je osnovni uvjet nacionalnog odgoja — a to je hrvatski jezik kao službeni i naukovni — kako u školama, tako i u cijelokupnom našem javnom životu bio nemilo podrezan. A podrezao ga je odurni birokratizam nametljivih stranih činovnika, koji su bili poplavili Hrvatsku kao biblijski skakavci, dovadajući k nama pojavu štreberstva i špijunstva. Ove su nove prilike tako podrovale našu javnu i privatnu iskrenost, da za cijelo to doba nije čovjek bio ni kod svog domaćeg stola siguran, da mu već sutra ne će doći dekret, kojim mu se javlja, da — na osnovu jedne jedine riječi — gubi službu i eksistenciju.

Evo, kako je to počelo. Odmah prvih mjeseci apsolutističke ere bila su poslana u Hrvatsku tri njemačka ministerijalna savjetnika, da kod nas tobože „organiziraju“ naše političke, financijske i juridičke prilike. Ušuljali su se k nama — po njihovom vlastitom uvjeravanju — samo privremeno. Predstavili su se vlasti kao neki dobrohotni pomoćnici, koji će se iza svršenog rada opet povratiti u Beč. Ali njima se je toliko svidjelo kod nas, da su ostali malko dulje, da — organiziraju. Iza njih dodjoše još nekolicina, u prvi mah pojedinci, a kasnije u sve gušćim čoporima, pretvarajući se iz početka kao krotki janjci, da će tobože u najkraćem vremenu naučiti „unsere schöne und wohlklingende Sprache“, te se s nama potpuno amalgamizovati. Na žalost bilo je medju njima najviše germanizovanih Slovenaca. Mnogi se Hrvati odmah u prvi kraj dobrovoljno odrekoše državne službe, a oni, koji preostase, da s došljacima rade bok o bok za istim stolovima, doskora počeše sve češće dobivati „Qualifikations-tabele“ (nova institucija!), u kojima su bili označivani kao „bildungsunfähig“, a poradi toga — nesposobni za posao. Ako nisu dobrovoljno otišli, onda su prvom prilikom bili dekretom odstranjeni nadomješteni „sposobnjim“ strancima. Jao i naopako onom rodoljubu, koji bi posumnjao u stručnjačku nepogrešivost ovih nametnika; taj bi smjesta osjetio i zube i pandže sve bezobzirnijih i nasrtljivijih stranaca. Za nekoliko godina osjećali su se ovi došljaci kod nas već kao kod svoje kuće. Mrzili su nas kao nitko i radili proti nama, gdjegod su mogli, smatrajući se gospodarima situacije. Kod vlade su nas crnili i opadali, dok nisu zaposjeli sva najviša i najunosnija mjesta. Došli divlji, pa istjerali pitome. Ali ni to još nije bilo najgore. U redove samih naših sinova udarila je napast i pokora, koja je gore haračila od mača i od mržnje. Mnogi od domaćih ljudi, koji

su bili primorani da ostanu u javnim uredima, stadoše iz prostog samoljublja i prljavog často-hleplja — obraćati kabanicama. Nemoral i beznačajnost zaredila kao kuga po selu. Narodna surka i koketna kapica stade sve više ustupati mjesto importiranom fraku i cilindru, koji su bili kao neki spoljašnji znakovi nove germanske kulture. Srce se narodne inteligencije silom prilikā ispraznilo i opustjelo, a izglađnjelo tijelo se sámo od sebe savijalo pred novim principima i pod oštrim bićem bezdušnih gospodara. To je ona najtugaljivija strana naših mizernih socijalnih prilika, koja nam stegne dušu, kad god pomislimo na šesti decenij prošloga stoljeća.

Kakovim su duhom odisali ondašnji službeni ukazi podčinjenom političkom činovničtvu, bit će najznačajniji dopis tadašnjeg prvog zagrebačkog županijskog komisara baruna Härtla, što ga je upravio dne 20. srpnja 1856. na neke kotarske upravnike (Bezirksvorstände!). — „Premda u našoj monarhiji“ — tako se veli u tom klasičnom dopisu — „ima više naroda, koji se služe svojim posebnim jezicima, to je ipak *naš* najsvetiji interes: Deutschlands Sprache zu fördern! Znadete i sami, od kolike bi koristi za Hrvatsku bilo radikalno uvadjanje učenog njemačkog jezika. Inteligencija je srčika državna, a *narod nije ništa*. Izvolite se dakle, p. n. gospodine, svom dušom dati na istrebljivanje ili barem na oslabljivanje sviju narodnosti osim njemačke, koji je princip sebi stavio i *naš* monarh (!) kao i njegova vlada — und ich stehe für alles Gute. Uz taj rad nemate se bojati ničesa, jer Vas može dopasti samo priznanje vlade i blagohotnost vladarova, jer će vlada štititi one, koji rade u njenom interesu. Nalažem Vam stoga, *da uvedete njemački jezik kao službeni*, pa Vas odmah upozoravam na neugodnosti, koje će Vas zadesiti, ako podredite interes vladin interesu narodnom, kojega jezik *kao meni mrzak — hvala bogu — ja ne razumjem*“ . . .

Da se je sve ovo moglo dogadjati još za života i za vladanja bana Jelačića, ne će se nitko čuditi, tko znade, kakove su prilike onda bile i u kakav je duševni položaj uz te prilike zapao nesretni ban. Narod ga je i toplo srce vuklo na jednu stranu, a vlada na drugu, pa — kako je više bio osjećajni političar i patriota nego diplomata — a energije nije imao niti bi mu što korištio, da se odupre nasilju, — klonuo je i sastrven dušom i tijelom umro — kao ludjak.

Iza smrti Jelačićeve bilo je još gore. Na bansku se stolicu uspe feldcajgmajstor grof Coronini, koji nije bio na naš stari ustav ni zaklet, a ni službeno instaliran kao carski namjesnik. Nije bio ni domaći sin, na što su naši praoči od iskona — sudeći po regnikolarnim aktima od god. 1595. — polagali osobitu važnost. Ovo je bila najžalosnija epoha naše narodne evolucije, nad koju bi trebalo staviti crnu koprenu kao nad sliku Marina Faliera u mletačkoj duždovskoj galeriji.

Predsjedničkim ukazom od 18. veljače 1860. zabranjeno je činovničtvu nošenje narodne surke, jer se je i ova nedužna odjeća smatrala „als eine Demonstration gegen Staat und Kaiser“, dok je isto takovim ukazom još 27. travnja god. 1850. bez ikakova razloga rastjerana narodna „Čitaonica“, i time razrušeno gotovo sve, što su besmrtni naši preporoditelji sazdali u namjeri, da narod kulturno i politički pridignu.

Hrvatskoj književnosti bila su za cijelo to doba krila kao oblomljena. Pjesnički osjećaj i poletna riječ bila se našim literatima zamrzla u grlu. Skrili su se u svom kutu, da pregore želju ljutu. Vraz i Nemčić legoše mladi u grob. Gaj se prilagodio neprilikama, Preradoviću sasvim stegnula vrat militarska ogrlica, a Mažuranić se dao na činovničku karijeru. „Danica“ je godine 1850. zadrijetala, „Narodne Novine“ doble dvo-glavoga orla, a Dvoranićeve „Jugoslavenske Novine“ i Prausov „Südslavische Zeitung“, koji su tek dahnuli životom, bjehu odjedared zabranjeni. Šulekov oštri publicistički rad zanijemi, te se mali pohrvaćeni Slovak dade na slaganje njemačko-hrvatskoga rječnika, koji mu je bez životne pogibli bilo dozvoljeno izradjivati za cijelog apsolutilističkog nevremena. Mirko Bogović, ovaj najumješniji, najagilniji i najplodniji hrvatski pisac za doba njemačke najezde, naumi god. 1851. pokrenuti politički list „Domobran“, ali mu ga centralistička vlada zabrani već iza objelodanjenog programa . . . Već tri godine stajala je naša mladež i hrvatska porodica bez lektire i bez beletrističkoga časopisa. Ovoj nestasici doskoči Bogović, započevši god. 1852. uz „Matičinu“ pripomoći izдавati krasni tjednik „Neven“, koji je potpunih sedam godina bio hrvatskom čitalačkom općinstvu sve duševno blago i razonodjenje. Al je temperamentni redaktor i patriota već prve godine svoga urednikovanja vrlo duboko osjetio, da se pod naoblaćenim političkim nebom ne da nekažnjeno čeznuti za suncem obasjanim pjesničkim poljanama. Bio je tako neoprezan, te je u svom listu stampao — inače sasvim nedužnu — „Domorodnu utjehu“ mlađog pjesnika Ivana Filipovića. I radi te pjesmice* bio je odsudjen skupa s autorom

* Glavne kitice ove nedužne, a značajne pjesmice glase:

Domorodci, što ste tužni,
Što ste duhom svi klonuli;
Što ste mukom umuknuli,
S koje tuge i nevolje?

Zato, što se nalazimo
Na ogromnih razvalina'
Prošastnih od godina
Krasnih sanka, krasnih
želja?

Da smo bili pametniji.
Pa k tom' da smo manje
snili,
Više mudro pak radili
Sad bi bili cilju bliže.

Nije vrieme sad zdvojenju;
Što nj' bilo, to će biti,
Pravda mora pobediti,
Ma svи vrazi prot njoj stali.

Taj blaženi dan će doći;
Doč' će, braćo, doč' će
skoro;
Duh vremena ne ide sporo,
Paz' mo, da nas ne zateče!

Jer jedino tim mrtvilom
Vječni će nas poraz stići,
A trudom se dadu dići
Opet s praha razvaline . . .

na dvije godine teške robije u lancima. I samo su imali da zahvale sretnom dogadjaju u kraljevskoj porodici, da su kao i drugi politički „zločinci“ u cijeloj monarhiji tom prilikom iza po godine tamnovanja pušteni na slobodu.

Uz ove političke i književne prilike možemo sebi lako zamisliti, kako je stajalo sa školama i s odgojem narodnim. U žile naše omladine trebalo je doliti malo vode, da se prirodjena toplina i temperamenat ohladi. Već se u školskim klupama moralna mladež odučiti od pogubnog nacionalstva i pripraviti na uniformiranost državnog jedinstva, koje nije htjelo da znade za plemenske osebine i težnje pojedinih naroda. Sve se je moralno de-nacionalizovati i ujednoličiti prema fermanima svesilnog ministra Bacha iz Beča.

Još god. 1850. bio je stari naš školski sustav sistiran, te uveden austrijski. Do toga vremena imale su naše gimnazije samo šest razreda, a dalnja dva tečaja nosila su ime „akademija“, kojima je bila sloboda znatno šira. S austrijskim sustavom bila su i dva najviša tečaja — iz lako razumljivih razloga — priključena gimnazijama. Ova novotarija donijela je sa sobom jedino to dobro, što su narodni jezici (kod nas dakle: hrvatski) kao i u drugim austrijskim pokrajinama bili uvedeni kao nastavni jezici namjesto dotadašnjeg latinskog. U to doba naime još nije bila službeno nabačena centralističko-germanizatorska ideja. To je tek tri-četiri godine kasnije došlo do zaoštrenog izraza. U ovom prelaznom i letargičnom razdoblju naše prošlosti bile su jedina svjetlica tačka — školske knjige. Do konca petog dece-nija prošloga stoljeća nismo mi Hrvati imali nikakovih knjiga za škole. S promijenjenim prilikama promijenilo se i to. U tom odlomku od nekoliko godina (kad je latinski jezik bio istisnut iz škole kao nastavni i dok još njemački nije bio uveden namjesto njega), radilo se na vrat na nos, da se djeci namakne najpotrebniji školski alat u hrvatskom narodnom govoru. Ban Jelačić plaćao je našim pedagozima po 60 for. honorara od tabaka, da što prije i što bolje izrade hrvatske školske knjige. U školskim poslovima toga doba ovjenčaše sebi glave besmrtnim zaslugama Veber, Mesić, Antun Mažuranić, Šulek, Torbar, Kiseljak, Ilijašević i Ivan Filipović. Tek oko god. 1853. počela je ona najstrašnija napast. Tu su istom bili mnogi hrvatski srednjoškolski nastavnici, koji su za vrijeme potrebe bili namještani bez stručnog sposobljenja, potiskivani u kut, a na njihova mjestra imenovani ispitani njemački, češki i slovenski kandidati, koji su se domala nadmetavali u vrijedjanju hrvatske narodnosti i hrvatskoga jezika. Do konca školske godine 1853/54. bio je nastavni jezik na našim gimnazijama samo hr-

vatski, a njemački se učio jedino kao obligatni predmet. Previšnjem pismom od 9. prosinca 1854. bilo je odredjeno, da se namjesto hrvatskog u višim razredima gimnazije uvede njemački jezik kao nastavni. Kasnije ministerijalne naredbe bez ikakovog posebnog naloga podjoše još i dalje, pa je doskora ne samo nauk vjere nego su čak i exhortacije bile držane jedino u njemačkom „državnom“ idiomu.

S ovim „dobrohotnim“ direktorskim mame-lucima imali su oni hrvatski profesori, koji su se pored toga još i književničkim radom isticali, — (a u tom broju nalazio se dobar niz najvidjenijih tadašnjih kulturnih radnika) — mnogo gorku da progutaju. O tom pitanju valja pročitati Weberove i Torbarove jade. Najcrnije ime u proganjanju hrvatskog jezika i patriotskih profesora zadobio je direktor zagrebačke gimnazije Josip Premru i njegov nadzornik dr. Jarc, oba porijeklom Slovenci*. Predavači hrvatskog jezika bili su najopasniji neprijatelji germanizovanju hrvatske omladine, pa prema tome izlagani i najvećim progonima. Oni su naime bili jedini podržavatelji narodne svijesti među školskom mladeži, pa im je zato mladež bila od svega srca odana, čime se strani učiteljski elemenat nikako nije mogao podižti.

To je onaj nesretni odlomak naše prošlosti, u kojem je čak i pitomcima zagrebačkog nad-biskupskog sirotišta (koji su rijetkom ustrajnošću svojeručno pisali skromne i privatne edicije svojega „Smilja“) bilo naloženo, da svakomu broju svoga lista dodaju — i opet rukom pisan — „Beiblatt zum Wochenblatte Smilje“.

Iz svega se vidi, da u ono doba o slobodi nauke i domoljubnom odgoju u školama nije moglo biti ni razgovora; školski sistem morao se pošto poto prilagoditi apsolutističkom vladinom sistemu. Za pravi odgoj srca i uma nije se centralistička vlast nikako brinula. Ona je nesmiljeno i zlonamjerno punila novoj generaciji mozak bezbojnim matematičkim formulama i gramatičkim oblicima, koji tadašnjoj našoj mladeži nisu mogli konvenirati, a dušu su ostavljali praznu. Ni od kud da ugledaš tračak sunca, koji će u dogledno vrijeme razbiti tamu i srce razigrati.

Koje čudo dakle, da je najveći dio naših preporoditelja, koji su u oduševljenju počeli razvijati barjak hrvatske narodnosti i kulture, u ovakim prilikama morao baciti kopljje u trnje i počekati zgodniji trenutak, da se i opet narodna zgrada stane zidati — iz početka?

* Bratsku slovensku zadovoljštinu ovom nebratskom radu dao je tek prije nekoliko godina Slovenac Janez Trdina u svom djelu „*Bahovi huzarji in Iliri*“, gdje je kao mnogogodišnji profesor varoždinske gimnazije predao neslavenski rad tadašnjih svojih zemljaka doličnom preziru.

„Književnička naša republika.“

Odboru „Matice Hrvatske“ spočitava se, da nije „znao uščuvati dobre odnošaje sa slobodnom našom književničkom republikom“, otud se izvodi, da nije sposoban ni voljan tako upravljati „Maticom“, da bi to bilo na korist savremenim kulturnim potrebama naroda“. To je po sudu protivnika (odbora) „Matice Hrvatske“ činjenica, koja im podaje opravdanje, zašto se bore protiv (odbora) „Matice Hrvatske“.

Činjenica je lijepa, krilata riječ, koja u današnje iskustveno doba ima nesumnjivo neku uvjernu snagu, ali ne vjerujem, tko prati našu ne samo književnu borbu, da nije opazio bio, da ima — incredibile dictu — i krivih činjenica t. j. takovih, koje se čine, da jesu, a nijesu. Rekao bih, izgleda tako, kao da se činjenicama ne zove samo ono, što je učinjeno, nego i ono, što se kome pričinja, a pogotovo naši „mladi“ rado pričinjenja svoja označuju činjenicama, da bi „napredne“ dušice mislile, e su to prave činjenice. Dakako, nasuprot u svakoj iluziji ima nešto stvarno, u svakom primisljanju nešto istine, tako i u njihovu pričinjanju nešto činjenice, nešto faktično i realno. Ali oni, koji se zovu realiste, nijesu dosta realistični, da bi vidjeli svu realnost, jer je gledaju po srcu svome i tako je, — da nije čudno reći, rekao bih — idealizuju, što znači, da je oblikuju i zamisljavaju tako, kako bi njima i naprednoj duši njihovoj bolje godilo. Sve to čini, da misaon čovjek danas nužno sa sumnjom nekom susreće „činjenice“, te nužno u njima razbira činjenicu (čin, fakat) i činjenicu (pričinjanje).

Činjenica (čin) je, da izmedju odbora „M. H.“ i t. zv. „slobodne književničke republike“ ne postoje dobri odnošaji, ali je samo prividna (toboznja) činjenica, da ih odbor nije znao uščuvati. „Mladoj“ gospodi očito bolje pristaje svaliti krivnju za spor na odbor; oni pak sami nijesu nikada zahtjeva svojih, u koliko su ih uopće jasno koncipirali, ni kritički ni prema instituciji „M. H.“ omjerili, ali za to su im puna usta praznih riječi i lijepih fraza, što ih opetuju, a ne vide jednji, da ih već nitko ne sluša. Činjenica (čin) je nadalje, da odbor nije ni sposoban (takovi su to već ljudi) ni voljan upravljati „M. H.“ tako, kako bi mladi htjeli, samo umišljena činjenica je, da zato ne će da radi, kako bi bilo na korist savremenim kulturnim potrebama naroda. Grdna je naime ometnja, kad se mladi drže jednim trudbenicima oko savremenih kulturnih potreba, a još je veća ometnja, kad eo ipso drže ono, što je njima savremena — vele — kulturna potreba, i narodnom potrebom.

Ponajprije, što se drže jednim zastupnicima savremenih kulturnih potreba, samo je dogmatična misao, izvedena iz prisvojena si predikata napred-

nosti, koji nipošto ne mora samo njima pripadati, budući da se može i vrlo napredno misliti, a ipak ne odobravati njihova načina, njihovih djela, napokon ni njihova mišljenja. Naprednost nije određeni pojam nego općeno ime za neko stanovište prema „duhu vremena“, koje po mjeri kritičnosti, po načinu i po sredstvima može biti vrlo raznoliko. Kad naši mladi to upoznaju, uvidjet će, da ne mora svaki napredan biti, tko se naprednjakom zove, izmirit će se s mišlju, da nijesu oni jedini uzeli patent na naprednost, najmanje pak na jedinu spasavajuću naprednost, jer je moguće vrlo napredno misliti i ne prislužiti na njihovu naprednu vjeru. To će dakako sve biti tek onda, kad budu imali — *solidnu intelektualnu bazu*; dosada je po vlastitom priznanju nijesu imali, ali valjda nije i tome odbor „M. H.“ kriv. Drago nam je bilo čuti iz njihove sredine, da je sav rad njihov bio bez solidne intelektualne baze; to je znak, da ih nije vezala zajednička jasna i odredjena misao, nego samo zajednička fraza; da su se oko lijepoga imena „napredan“, koje im je vrlo laskalo i godilo, sakupili ljudi ni jednako mišljenja ni jednoga kova. No još je zanimljivije ovo: oni su izišli s devizom „napredan“, ali kad i sami otkrivaju slaboću svoju i vele, da nijesu imali solidne intelektualne baze, sami su tim priznali, da je i sva naprednost njihova bila bez te baze, pa nam ne će s pravom prigovoriti, što smo naprednost njihovu držali — frazom. Na takovim se dakle osnovima gradila slobodna književnička republika — slobodna sve do te mjere, da ni solidna osnova nije imala, nekakvi „čardak ni na nebū ni na zemlji“. Naši su mladi odviše iskreni, možda i protiv svoje volje, ali priznajom, da nijesu imali solidne intelektualne baze, t. j. da nijesu sami *pravo* promislili i znali, što hoće, nego su tek „nešto“ htjeli, tom priznajom cijelo su svoje nastojanje u jednom času odsudili i najbolje bi bilo, da — šute, da bi se što prije zaboravilo, kako su radili. Jesu li tako radili na svim područjima javnoga života, nije mi danas, ni ovdje suditi, ali neka ne zamjeravaju odboru „M. H.“ ako nije njihovim na nesolidnoj intelektualnoj bazi „osnovanim“ „savremenim kulturnim potrebama“ ni voljan ni sposoban zadovoljavati; neka se jave s njima, kad budu solidno intelektualno osnovane. Priznaja ova iz njihove sredine upravo je kobna po cijelu „slobodnu književničku republiku“, koja bi s pravom mogla reći: Bože, čuvaj me od prijatelja . . . Ali tako već jest: Perditio tua — ex te!

No idimo dalje! Ako je otpor mladih počivao na nesolidnoj intelektualnoj bazi, onda je to znak, da je bio ili prerano, dakle nepromišljeno, ili umjetno izazvan, u dobroj ili zloj namjeri. Hoće

li dosadanji način govoriti za to, da je sve bilo učinjeno bona fide, puštam za ovaj put na strani; toliko je stalno, da opreka nije nastala iz logičke nužde dogadjaja. Kraj takovih je prilika posve razumljivo, da odbor nije imao i nema razloga odstupiti, dok protivnici njegovi nijesu stajali i ne stoje na obrazloženom i jasnom stanovištu; jer ako bi i odstupio, kojim razlozima bi mogli „mladi“ ponukati skupštinu „M. H.“, da njih bira? A uzmimo, da je odstupio i da ga je skupština „M. H.“ ponovno izabrala, bi li se oni mogli odreći napadaju i povući konsekvencije? Ne vjerujem, jer gdje se borba dosada vodila bez osnovane razumske podloge, nije mi moguće dokučiti, što bi je moglo da obustavi. Čini se većma, da je njima borba sama svrhom; ni sredstvom im naime

ne može biti, kad nijesu jasna cilja upoznali — ili treba držati, da su poduzeli sredstvo, za koje nijesu dosta promislili, je li za postignuće cilja potrebno ili ne. Nehotice se nameće pitanje, je li spor bio u opće nuždan? Tko ga je skrivio? S nekoliko fraza se ne damo opraviti; neka jasno i skladno kažu, što ih je ponukalo na nj. Bojim se, da bi bili u velikoj neprilici, jer ne vjerujem, da bi mogli dokazati, da je nastao iz logičke nužde prilika. I ako je možda gdjegod vani imao svoje opravdanje, čim će opravdati, da su ga k nama naprosto prenijeli? Neka se ne srde, povlačimo samo posljetke iz kobne priznaje njihove i utvrđujemo se u prijašnjoj misli, da im je samo — do modernoga viteštva. (Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Izvještaj o glavnoj skupštini „M. H.“ obdržavanoj
dne 17. prosinca 1905.

(Nastavak.)

Da se jednom na kraj stane vraćanju naručenih knjiga radi preseljenja ili smrti članova prinosnika, odlučila je uprava „M. H.“, da svaki povjerenik jamči za uplatu onih knjiga, koje je naručio. *Natrag se knjige ne će primati*, jer time narastu samo veći troškovi. — Zato i ovom zgodom molimo sve naše povjerenike, da nas u tome podupiru, što više mogu. — Lakše je njima za pojedini kotar ili grad podati pravo stanje, nego nama za sve, bez podataka. Podjedno molimo sve, koji mogu u svom krugu bilo što doprinijeti, da se hrvatska knjiga što više širi. Medju povjereničkim mjestima još uvijek ne nalazimo mnogih mjesta, koja bi mogla biti prama broju stanovništva lijepim brojem zastupana a nijesu.

Kako se još uvijek premalo radi oko širenja Matičnih knjiga, svjedoče ovi statistički podatci:

Grad Zagreb ima oko 70 hiljada stanovnika, a svih članova oko 900.

Grad Osijek ima oko 25 hiljada stanovnika, a svih članova oko 250.

Grad Zemun ima preko 15 hiljada stanovnika, a svih članova oko 80.

Grad Karlovac ima do 15 hiljada stanovnika, a svih članova oko 200.

Grad Varaždin ima preko 13 hiljada stanovnika, a svih članova oko 200.

Grad Mitrovica ima 11.000 stanovnika, a svih članova 44.

Grad Gospić i okoliš preko 10 hiljada stanovnika, a svih članova oko 80.

Grad Vukovar ima oko 10 hiljada stanovnika, a svih članova 105.

Grad Vinkovci ima preko 7500 stanovnika, a svih članova 45.

Grad Virovitica i okoliš ima preko 7500 stanovnika, a svih članova 45.

Grad Brod na Savi ima preko 7500 stanovnika, a svih članova oko 100.

Grad Sisak ima preko 7000 stanovnika, a svih članova oko 100.

Grad Koprivnica ima oko 7000 stanovnika, a svih članova oko 50.

Grad Belovar ima preko 6000 stanovnika, a svih članova oko 100.

Grad Petrinja ima preko 5000 stanovnika, a svih članova oko 160.

Grad Požega ima preko 6000 stanovnika, a svih članova oko 150.

Grad Petrovaradin ima preko 5000 stanovnika, a svih članova oko 30.

Grad Karlovci ima oko 6000 stan., a svih članova 8.

Grad Križevci ima preko 4000 stanovnika, a svih članova oko 60.

Grad Senj ima preko 3000 stanovnika, a svih članova oko 90.

Grad Nova Gradiška ima preko 3000 stanovnika, a svih članova oko 50.

Grad Kostajnica ima preko 2000 stanovnika, a 31 člana.

Grad Bakar ima preko 2000 stanovnika, a svih članova oko 60.

Grad Gline ima preko 1500 stanovnika, a svih članova oko 50.

A imamo manjih mjesta kao Daruvar, Dugoselo, Jaska, Krapina, Djakovo, Samobor — koja imaju više članova nego neki gradovi. Tako ima Daruvar 130 članova, Dugoselo blizu 50, Jaska 40, Krapina 70, Djakovo 60, Samobor 50 članova.

U dalmatinskim, bosanskim i istarskim gradovima i većim mjestima takodjer se prilično raspačavaju Matične knjige. Tako u Banjaluci (Bosna) ima preko 50 članova, Bihaću 20, Buzetu (Istra) 20, Dubrovniku preko 100, Kotoru (Dalm.) preko 50, Livnu (Bosna) 20, Mostaru 90, Pazinu (Istra) preko 70, Sarajevu preko 200, Splitu preko 200, Šibeniku oko 800, Travniku 30, Trogiru 40, Tuzli dolnjou 20, Zadru 120 članova.

Iz pojedinih popisa vidimo, da nam knjige ponajviše primaju svećenici, činovnici, trgovci, posjednici; malo ima obrtnika i seljaka. No i tu u gdjekojim mjestima kreće na bolje. Do složna rada sviju nas stoji, da bude još bolje!

Prelazim na imovinu, zaklade i pologe „Matica Hrvatske“.

Za što bolji prijegled ovih iznijet ćemo ovdje stanje od potonjih triju godina, t. j. 1902., 1903. i 1904. Činim to zato, što se mnogi papiri odnosno založnice izrijejavaju, pak se svote uslijed toga mijenjaju.

I. IMOVINA „MATICE HRVATSKE“.

A. Glavnice.

a) Temeljna glavnica.

Koncem godine 1902.

Kuća u Zagrebu	K 180.000—
Posjed u Podsusedu	20.000—
4½% hrv. hipot. založnice	89.000—
4% hrv. razteretnice	19.800—
4% ug. razteretnice	2.000—
Dionice zemunske štedionice	K 400—
Privatne zadužnice	410—
Dionice Narodnog Doma	150—
Uložnica I. hrv. štedionice br. 114720	114·70
Gotovina	52·50
Tražbine spram prometne glavnice	13.936·45
	K 325.863·65

Koncem godine 1903.

Kuća u Zagrebu	K 180.000—
Posjed u Podsusedu	20.000—
4½% hrv. hipot. založnice	89.000—
4% hrv. razteretnice	19.800—
4% ug. razteretnice	2.000—
Dionice zemunske štedionice	K 400—
Privatne zadužnice	410—
Dionice Narodnog Doma	150—
Uložnica I. hrv. štedionice br. 114.720	9.268·03
Gotovina	396—
Tražbine spram prometne glavnice	13.786·95
	K 335.210·98

Koncem godine 1904.

Kuća u Zagrebu	K 180.000—
Posjed u Podsusedu	20.000—
4½% založnice hrv. hipot. banke	73.000—
4% založnice I. hrvatske štedionice	16.000—
4% hrvatske razteretnice	19.800—
4% ugarske razteretnice	2.000—
Dionice zemunske štedionice	K 400—
Privatne zadužnice	410—
Dionice Narodnog Doma	150—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 114.720	24.917·86
Prinosi članova utemeljitelja za god. 1904. . . .	7.176·65
	K 343.854·51

b) Amortizacionalna glavnica za „Matičinu“ kuću.

Koncem godine 1902.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 18.000—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.047	3.693·43
Gotovine	405—
Tražbina spram prometne glavnice	2.829·74
	K 24.928·17

Koncem godine 1903.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 18.000—
--	-----------

Uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.087	„ 1.638·40
Tražbina spram prometne glavnice	„ 6.274·74 K 25.913·14

Koncem godine 1904.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 14.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.047	„ 12.798·24 K 26.798·24

c) Glavnica za zakladu za potporu hrvatskog književnika.

Koncem godine 1902.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 30.200—
4% ugar. krunske rente	100—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 117.165	474.17 K 30.774·17

Koncem godine 1903.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 30.200—
4% ugar. krunske rente	100—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 117.165	1.886·54 K 32.186·54

Koncem godine 1904.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 30.200—
4% ugar. krunske rente	100—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 117.165	3.299·90 K 33.599·90

B. Zaklade u imovini „Matice Hrvatske“.

Zaklada Dušana Kotura.

Koncem godine 1902.

3½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 9.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 309.876	„ 823·48
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.287	432·60
Gotovina	202·50 K 10.458·58

(Nastavit će se.)

Matica Slovenska.

Poziv. Odbor „Matica Slovenske“ je zaključio, da će „Mat. Slov.“ odsada izdavati posebnu Hrvatsku knjižnicu (knjigu u hrvatskom jeziku), te je mene izabrao urednikom ove „Knjižnice“.

Zato molim gospodu hrv. književniku, da mi po mogućnosti pošlu prirose za našu „Hrv. knjižnicu“, i to do konca svibnja.

Kratki beletristički spisi bit će osobito zgodni i dobrodošli.

Na riječi sa nesigurnim naglasom trebalo bi metnuti naglasni znak.

Ovakov zajednički rad mogao bi postati realnom osnovom idealne zgrade.

Ljubljana, travnja mjeseca.

Dr. Fran Ilešić,
odbornik „Mat. Slov.“

Književnost.

„Jankovo ljetovanje. Moderna idila u šest kanta. Spjeva požežanin (Franjo Ciraki).“ Kad sam uzeo u ruku Cirakovu knjigu i omjerio njezin obseg, proračunao sam, da će po svojoj navici pročitati ju u četiri večernja nastavka. Prevario sam se! Kako sam počeo čitati, nisam je mogao odložiti, dok nisam bio posve gotov. Čitao sam kć na dušak do kasne noći. Treba li bolje preporuke za knjigu od te, da ne umara čitatelja, nego ga neprestano podražuje i od početka do konca jednako mu drži napetu pozornost. Dā, ima pripovjedača, koji dosadnim predavanjem tjeraju san na oči, dok drugi čovjeku duh razbuduju i razigravaju. Medju ovim potonjima zauzeo je Ciraki svojim „Jankovim ljetovanjem“ jedno od prvih mjestva medju hrvatskim pripovjedačima, kao prije njega Ilsa Velikanović svojom humornom „Otmicom“.

A što je u istinu ta njegova „moderna idila“ sa šest kanata? Rekao bi: erotička pripoviest, kojoj je gatka priprosta i bez pretenzije zamišljena i izvedena. Njom Ciraki nebi zaista stekao velike slave, da je u njegovu djelu gatka glavna stvar, ali de facto nije.

Njegov je pjesmotvor apotezoa zlatne požežke doline i rodnogu mu grada Požege, kojom slavi prirodnu krasotu toga kraja, čestitost njegovih žitelja i patriarhalni čar njihova života. Svoje osobe vodi pisac u gostoljubne domove metropole šijačke (Požege), gdje još vlada stari život i stari, nepatvoren običaji, staro poštjenje i stara gostoljubivost, — pa onda iz grada prebacuje radnju u fabriku Veliku i divotni Jankovac, omiljeno izletište žitelja požežkoga polja. Kad je već u Velikoj, on ide da nam prikaže slavu na dan „fešte“ sv. Augustina, život u crkvi i izvan crkve, kolo, sajam i mehanje. Sve to prikazuje pjesnik u najbjujnjim slikama, kojima je izkito skelet svoje pripoviesti.

Da sve to bolje razumijemo, priopćit ćemo u kratko sadržaj pripoviesti Janko Mišir sin je bogatih roditelja, koji sluša nauke u raznim sveučilištima Europe, najposlije u Parizu. Mladi studiosus je međutim mnogo trošio i uživao, a malo učio, a njegov razuzdani život bijaše uzrok, da mu je u Parizu stalo zdravljie malaksati. U to ga snadje još i druga, veća nevolja. Umre mu otac i njemu sada nepreosta ino, nego se vratiti kući, gdje ga dočeka stari sluga Matek, koji odmah vidi, da njegov mladi gospodin nije u dobroj koži. Mudro se dosjeti i piše bivšemu trgovackomu drugu Miširovu Aronu Silbergrūnu u Šisku, da nešto učini s Jankom. Pošteni otčev drug dovede u kuću Jankovu cieli, consilium glasovitih liečnika, bečkih doktora, od kojih je svaki uporno zastupao svoje mišljenje o Jankovoj bolesti. Rezultat liečničkoga posjeta bijaše, da je Janko morao u Veliku na ljetnikovanje, da se u onoj prirodoj samoći i čistom zraku oporavi. Prati ga onamo stari prijatelji Miširove kuće penzionirac kapetan Jovo i sluga Matek. U Požegi se navrnu dobromu znancu kapetanovu gradjaninu staroga kova Imbri Matokoviću, koji ih ljudski pogosti i kod koga prenoće. Onda krenu skupa s Imbrom u Veliku, da bude mladom bolestniku ljepše u društvu. Slučaj htjede, da poslije kratka boravka Jankova u Velikoj Aron Silbergrūn pošalje onamo i svoju kćer Esteru, koja je dosele bila u penzionatu i od silnih izpita oslabila. I njoj treba oporavka u zdravu zraku i samotnjem mjestu. Nju doprati u Veliku englezka guvernantka Evelina, tip stare zasidjelice. Što je naravnije nego da se Janko i Ester jedno u drugo zaljube i zavjere. Djekočka voli Janka, ali neki pustolov, gost veličkoga kupališta, dr. Majer, hoće da mu preotme djekočku i na izletu u Jankovac drzovito se poneše s Esterom. Janko ga pozove na red i dvoboju bude urečen za sutra. Međutim nije došlo do poboja. Dr. Majer, opasan socijalni agitator, odmagli noću iz Velike, jer je dočuo, da će ga oblast spopasti i u zatvor spraviti. O njem više ni traga, ni glasa, a Janko i Ester postaju svoji uz privolu otca Esterina Arona.

Svoju pripoviest razdielio je pisac u šest „kanta“, koju je latinsku rieč upotrijebio jamačno u ime tributa uspomeni vladanja latinskoga jezika u šijačkoj metropoli do polovice prošloga stoljeća. U prvom kantu opisuje pjesnik djakovanje Jankovo, u drugom njegov povratak u domovinu, u trećem bolest Jankovu i liečnički konzilium kod njega, pravo remek djelo, iz koga izbjiga na javu nespravniji humor i fina satira piščeva. U četvrtom kantu čitamo krasnu elegiju gradu Požegi, zavičaju pjesnikovu, koja je prepuna osjećajne topote i pieteta si novljega. Ta mi se elegija čini kao kita cvieća, sastavljeni ne od skupocjenog eksotičnog cvieća, već od čednog cvieća, što cvate po obroncima požežke gore, od gurgicija i ljubica, od jaglaca i iskrice, kojom harni sin časti svoju majku, svoj zavičaj. Sve je u toj elegiji nježno, milovidno i mirisavo poput ovog gorskog cvieća. U četvrtom kantu prikazuje se boravak naših gosti u Velikoj. Krasan je tu opis samoga mjesta Velike, a i majstorska karakteristika veličkoga kupalištnoga gosta viteza Brevalle, kao i veličkoga paroha zasljužuje, da se posebice iztakne. U petom kantu dolazi u Veliku liepa i mlada Ester, čiju nam ljepotu pisac u razkošnoj slici predstavlja. Prava je naslada čitati opis objeda u župnom dvoru cum omnibus acc essoriis: vinskom braćom, koja se čaše drže, pak političarima i kartasima. Osobito pažnjom obradio je pjesnik Jankova passpartou Mateka kao junaka tog dana u mehani, koji se je obilno nakitio vinskom kapljicom u slavu Sv. Augustina, pa pije i plača za se i za druge bez mjere i računa. Na taj dan neka mu je i to prosto!

Šesti kanto posvećen je izletu u Jankovac. Samo se kaže, da je pisac zanosnim stihovima opjevao prirodnu krasotu toga izletišta, kamo s dalekih strana hodočaste prijatelji prirode, a gosti veličkoga kupališta nikada ne propuste, da nebi upriličili izlet u blizi Jankovac. U tom kantu razvije se gotovo cjeva erotička gatka medju Jankom i Esterom, njegov sukob s Majerom, dok napokon nedodje konac konca, da se njih dvoje zaruče uz radostnu privolu otca Esterina.

Franjo Ciraki nije novajlja kao pisac hrvatski. Spada on u staru, prokušanu gardu, u čije je redove već za rana stupio. Izdao je cielu jednu sbirku nježnih pjesama, ponajviše lirskoga sadržaja, koju je publika vrlo simpatički primila, ubrajajući Ciraka medju ponajbolje naše mlađe pjesnike. Znamo ga i kao vrstnoga suradnika „Viencu“, u kolu starijih i mlađih pisaca, koji su perom svojim podupirali tadanje redaktore Perkovca i dra. Dežmana. Već je onda svojim fiorentinskim elegijama svratio na se pozornost hrvatske publike, koja se je od njega ponadala obilnu književnu radu. Nu od vremena, kako je Ciraki sabrao i izdao svoje pjesme, nije se više javljao na književnom polju. Poslije decenija evo ga i opet s Jankovim ljetovanjem. Djelo nam to dokazuje, da C, ako i nije dugo ništa pisao, nije u tutanj vrieme tratio. Njegov pjesmotvor dokazuje, da je mnogo učio i čitao u svim granama liepe i naučne knjige. Tko taj poem čita i hoće da ga podpuno razumije, mora da je upučen u staru klasičnu i novovjeke literature i da ima opće naobrazbe, koja je nužna, da razumije i s interesom prati finoga i lagodnoga causeura, kao što je naš Ciraki.

Nu neka nitko nemisli, da je težko štivo, što nam ga pisac nudja. Njegova je mašta bujna i svježa, a pjesma mu vedra i lahka poput ševe, kada titra u zraku i pjeva. Njegovi stihovi teku lagodno i bez orljave, kao voda potočića, koji je bržnuo iz gorske pećine. On ne *kuje* pjesme, niti muči sebe i druge svojom radnjom. U njegovoj poeziji nema ništa sunovratna, zakovrčena i maglovita, sve je to prirodno, gladko i jasno, kako i treba da bude u pravoga pjesnika — pripovjedača. Cirakova je mašta probistrena i čista poput kristala, u njoj nema duševnoga muteža, ni delirijskih natrusaka, koji pjesmi oduzimaju svu naravost i ljepotu. Kada bi čovjek htio priopćiti sva ljepša mjesta iz Cirakova pjesmotvora, trebao bi bar polovicu knjige ekscerpirati, što nedopušta

prostor ovoga lista. Neka svaki uzme knjigu u ruke, neka sam čita i uživa.

Glavna lica, koja rade u Jankovu ljetovanju, sva su sami reprezentativni tipi lokalnoga karaktera, dostojni, da ih prikaže pjesnikovo pero. Tu je neporočni kapeštan Jovo, čovjek od komada, koji kaže popu pop, a bobu bob, komu je nuda sve vojnička čast, istina i poštenje; uz njega dolazi prijatelj mu Imbro Matoković odabrami purgar požeški, prava Šijačka korenika, pun dobrote i čestitosti, svršen poeta, koji fluide govoril latinski i sa gvardijanom i varoškom gospodom, — pa njegova uzor domaćica žena Jula, kučanica i kuharica prvoga reda, koja kuha po starinskom adetu najtečnija jela, da bi i sam vicišpan mogao sjesti za njezinu trpezu, inače dobra kao dobar dan, ali i oštra kao britva, kad se na zloga namjeri; — onda velički parok, svećenik secundum ordinem Melchisedec i gorljiv patriota, za koga ništa nepostoji, što nije u vjerskim zasadama, dotično u Obzoru, koji po njegovu „nikada nelaze;“ najposlije eto i Mateka, vjernoga služe Jankova, crvena doduše nosa, ali zlatna srca, koji bi život dao za svoga gospodara, sluga staroga kova. Sve su to domaći ljudi, svi dobri i čestiti, kao što se obično radiju u požežkoj dolini, a što je loše i rdjavo, to su ljudi sa strane à la dr Majer i vitez Brevalla.

Junaci pripovijesti Janko i Estera jesu u njoj dve najbljedje slike, lica, koja su više pasivna, nego aktivna. Ako i uzmememo to kao neku manu, moramo opet konstatovati s druge strane, da se taj nedostatak malo osjeća obzirom na glavni cilj samoga pjesmotvora.

Dopuštam, da se velikom dielu čitatelja neće Cirakov poem svidjati kao meni i mnogim drugima, koji su nikli ili živjeli u onom kraju. Stvar je posve prirodna. Ako igdje, to u ovom slučaju vriedi rečenica: „Wer den Dichter will verstehen, muss in Dichters Lande gehen.“ Tko nije živio u Požegi i njezinom polju, tko se nije dobro upoznao pučanstvom i običajima, pa prilikama družvenoga života, toga neće Cirakovo djelo Bog znati kako zanjeti. Samo oni, koji su se rodili i živjeli u zlatnoj dolini, razumjet će, zašto je Ciraki upleo u svoj poem bezazlenog kartarta župnika Domjana; razumjet će, zašto iztiče požežki sokak Stari Vučjak i njegove jedre djevojke, kojima je ljubav i pjesma prva slast života; — znati će, zašto spominje uzkrnsne igre: plovkanje i širišapu, paprenjake i džilite, popularnog franciškana patra Miška, vodu fratrovicu i vino Garevicu, — sve su to požežki specijaliteti, koji daju pjesmotvoru onaj simpatični, osebiti lokalni kolorit.

Cirakov je stih pravilan i neusiljen. Gdje mu nekonvenira, napušta rimu, ali samo na čas, jer zna, da rima daje snagu i jakost pjesničkoj izreci. Ima amo tamo po koja pogreška u stihu, koju je pjesnik jamačno previdio i koju će on sam, izvrstan stihotvorac, najbolje izpraviti.

„Jankovim ljetovanjem“ postigao je Ciraki odličan uspjeh, koji ga može obodriti na daljnji, skori rad, ali ne daj Bože s onakim intervalom vremena, kao što je od prve sbirke njegovih pjesama do „Jankova ljetovanja“. On sam obećaje na koncu djela, da će „iznovice podignuti hajku i pričat nam drugu koju bajku“ Pa deder, dragi kôno, ali samo ne pokasno!

J. E. T.

*

Trebalo bi da se u svim krugovima književničkim uzme na um. U „Letopisu Matice srpske“ (sveska II. za godinu 1906.) ocjenjuje Tih. Ostojoć knjižicu Pavla Popovića „Iz književnosti“, o kojoj se govori i u prošlom broju našega Glasa. Na str. 103. priopćuje ocjenjivač u cijelini jedno mjesto iz ove Popovićeve knjige, jer drži, da je tako taj „stav — tačan i umestan, da bi trebalо da se u svima krugovima književničkim uzme na um“. Budući da se i mi s tim posve slažemo, a u drugu ruku znademo, da i sam „Letopis Matice srpske“ i gospoda srpski književnici Popović i Ostojić uživaju jednaku simpatiju u svima našim književnim krugovima bez razlike, to evo i mi iznosimo ovo mjesto u našem listu pridružujući se želji gosp. Ostojića: „da se u svima krugovima književničkim uzme na um“.

Gosp. Popović na str. 176. svoje knjige piše ovo: „Odista, kakvo je današnje književno vreme, svaki ozbiljan književnik valja uvek da ima pred očima prave potrebe književnosti i prema njima svoj rad da udešava. Za šta je tko sposoban, neka radi, ali neka svaki gleda, kako se to slaže s glavnim, poznatim ciljevima, kojima književnost teži. U našoj književnosti ima toliko praznine, da ih samo dobro upućen rad sviju književnika može popuniti, a svaki književnik može da vidi, koje su to praznine. Danas kad elementarne književne i naučne potrebe nisu zadovoljene; kad glavna delia po pojedinim, naročito naučnim, strukama i rodoma nisu napisana; kad prevodnoj književnosti na primjer, koja je danas u mnogim književnim radovima skoro najpreča, nije ni zdrav temelj postavljen — danas je svako književno poslovanje, koje ne ide na to, da te potrebe i praznine podnuri, prostro čerdanje vremena i uzaludno trošenje snage. Književnost ima svoj cilj i književnici svoju dužnost. Danas se to naročito oseća, jer se danas, više nego pre, oseća, od kolike je smetnje književnosti to, što ni elementarne književne potrebe nisu podmirene. Neka se samo jedanput te potrebe podmire, eto to je, čemu književnost teži; nek se jedanput savlada taj ogromni osnovni posao njen, bez kojeg ono ne može napred. Ali da se taj posao savlada, potrebno je da svaki bude svestan tih elementarnih književnih potreba“.

Umjetnost.

— Za malo će dana biti dovršeni i zadnji detalji na velikoj historijskoj slici Ivezkovićevu, što ju je kod umjetnika naručila zemaljska vlada za dvoranu bogoštovlj. Mnogo je poteškoča imao Ivezković da savlada kod kompozicije radi nespretnoga formata slike, a uz to je i sam sujet vrlo nezahvalan radi poimanjivanja dramatskog života. Ivezković je umio spretno da savlada sve te poteškoće, njemu je mnogo koristilo njegovo temeljito poznavanje historijskih starina i nošnja, a mnogo i tehnički virtuozitet. Vlada je zadala za izradbu prizor ocrtan u Tome arcidjaka spljetskoga: Koloman pozdravlja hrvatske župane poljupcem mira. Na obali dravskoj dolaze župani i velemože hrvatski Šubići, Gušići, Nelepići i Babonići pod vodstvom Kačićevim pred šator Kolomanov Ovaj okružen svojim doglavnicima pristupa Kačiću, da se s njime izljubi u znak mira. Lijepo je umio Ivezković da poda velmožama hrvatskim svakome drugi izraz u licu. Tu Gušić naslonjen o svoju sjekiru živo raspravlja sa svojim drugom, mrki Šubići ponosno gleda na kralja, držeći u desnici mač u lijevoj pak ruci sjajni šljem urešen crno-crvenim nojevin perjem, znakom Šubića. Iza njega pod kacigom drži knez Krčki hrvatski barjak, a dalje grne sva sila boljara iz hrvatskog tabora, da prisustvuje sklapanju saveza. Neki u živo raspri, neki mrki i tužni, stupaju uzbrdice prema šatoru urešenom barjakom Arpadovaca. Zanimivo je, da je Ivezković prikazao Kolomana na jedno oko slijepog i grbavog čovjeka. Sve ove tjelesne mane, vjerno prema tradiciji prikazane, ni najmanje ne smetaju estetskog čuvstva gledaoca. (Slično je naslikao Matejko kralja Stjepana Batora na slici: Mir u Kivorovoj Gorici 1582.) Za ovu su sliku sgodno odabrani modeli (osobito se ističu dvije staračke glave iza Kačića) a razlika u tipovima Hrvata i Magjara dobro je istaknuta. Kod kostima upotrebo je Ivezković i najmanje sitnice, da istakne pojedine osobe. Kralj je Koloman okrunjen krunom Stjepanovom prvobitnoga oblika i ogrnut do danas sačuvanim krunidbenim plastičem svjetlo-žute boje. Uskupini hrvatskih župana pretežno djeluju crvena boja svih tonova. Ornamentika veziva na odijelima, heraldički znakovi, oružje, košulje od pletenе žice i kacige sa uresima sve je to do najmanjih sitnica historijski vjerno izvedeno. Pa i u sam krajolik umio je Ivezković da ulije neki osobiti čar. Visoka obala sa magjarskim taborom osvijetljena je zadnjim tračima zalazećega sunca, dok se na lijevu stranu kuda dolinom protiče Drava, spustio polumrak prekrivši hrvatski tabor. Nebom se valjuju teški kišni oblaci iza oluje pa

svojim tonom podaju vrlo sgodnu pozadinu suncem osvijetljenomu drveću.

Ovom slikom Ivezović pokazao jasno, koliko zna i može. Još će jasnije pokazati svoje umijeće sada tek započetom slikom „bitke kod Gorjana“ odredjenom za djakovačku vjećnicu.

Nemila smrt otela je hrvatskoj umjetnosti mlađu vrlo darovitu slikaricu Slavu Raškaj. Prijateljima umjetnosti dobro su poznati njezini majstorski izvedeni akvareli iz njezinog rodnog kraja Ozlja. Pohvalne i vrlo laskave kritike petrogradskih i pariskih novina o njezinim radnjama jasan su dokaz da smo s njom izgubili mnogo nuda. Vječni joj spomen!

Hrvatsko Kazalište.

Od početka mjeseca travnja doživjesmo jedan originalni, jedan tudi novitet i dva gostovanja. Noviteti nisu bili baš najbolje sreće. Prvi je bio zaista „originalan“ — a bez svake literarne pretenzije; pisani je taj „Jubilej u Jedrini“ s intencijom, da zabavi publiku samo onaj čas, dok ga sluša, ne ostavljujući nikakoga dubljega utiska, nikakoga materijala za razmišljanje. Autor g. Mihael Gorski nije se nadao pišući tu svoju „komediju“, da će i zbilja poslijepodne posljednega čina preostati gledaocu nešto „na razmišljanje“. Svatko se je pitao, je li vrijedno iznositi tako što na pozornicu. Koliko smo instruirani, ne pada krivnja u tom na mjerodavne, nego na odlučujuće faktore. Još bi kako tako bilo, da se je komedija započela s trećim, a završila s prvim činom. Taj je prvi čin, recimo, najbolji. Svi su sudionici nastojali, da učine sve, što je moguće — ali nije nikako išlo.

Drugi novitet „U lavljoj šipilji“ od Hennequina sva-kako je duhovitiji, ali oštroslikantan Francuz ima za taki slučaj dvoje: publiku, koja hoće da sluša take stvari, i glumce, koji na svoj osobiti način znaju da prekriju prekliska mjesta. Mi imamo samo jednu, katkad i pre-malobrojnu publiku, koja zahvalno aplaudira Šekspiru, Richelinu i Tolstoju, — bulvarske joj hrane rijetko treba. Taki „seulement pour messieurs“ hrana su za jednu kastu i za „exceptis excipiendis“ samo za jedan spol. One crvene točke jasno su i glasno pokazane, te su se mnogi značilno pitali: a što će još dalje doći? Valja se samo sjetiti konca drugoga i početka trećega čina! Re-prize obaju noviteta odgodjene su na neizvjesno vrijeme; — službeno nije rečeno, s kojih razloga... Za ove dvije, čini se, slabo uspjele večeri, dobila je publika potpuni revanche. G. Dobrovolny, reditelj ljubljanskoga narodnoga gledališta, gostovao je u „Otelu“ — u ulozi Jaga. Vrlo simpatičan, lijepo pojave, krasna sonorna organa gost, hotio se pokazati ponajprije u klasičnoj roli. Njegov „lebonardski“ temperament stvorio je od Jaga figuru, koja je pravi „clairvoyant“ — koji zna i vidi već unaprijed, što će se dogoditi, pa se podaje fatalistički svom usudu. Zato je taj Jago premiran, bez temperamenta, više mučenik svoje sudsbine nego onaki prepredeni zloduh, kako ga je pjesnik zamislio. Taj se je mir još i jače istaknuo od onoga žarkoga, živoga i strastvenoga Otela Fijanova i od blage i ljudke, a fino karakterizovane Desdemove gdjice. Rückove. U tim su obim figu-ramama posve pogodjene pjesnikove intencije, pa je publika pored gosta i to dvoje naših protagonisti oduševljeno pozdravila. Za drugo je gostovanje vrijedni gost odabran Sudermannovu „Čast“. Dugo je tomu, što se ovo majstorsko djelo nije kod nas davalo, a dugo je tomu, što naše kazalište nije vidjelo take savršene predstave. Svi redom igrali su s neobično mnogo volje; svakome je kanda njegova uloga, što se veli, prirasl. G. je Dobrovolny pokazao, da je za uloge, kaki je Trast, u njega mnogo više svojstva. Uzevši u obzir, da je gost tu ulogu glumio već na češkom i slovenačkom jeziku — a da ju je sada, kao što Jaga, glumio hrvatski, još je njegova zasluga veća. Od domaćih je sila lovoričke odnio gosp. Štefanac. Prigovara mu je dnevna kritika, da ne zna

„izači iz sebe“. On se je medutim u „Časti“ upravo časno ponio i ljudski izašao iz sebe teške situacije, čitavi niz konflikata on je riješio tako precizno, ostao je konsekventan po autoru zamišljenom karakteru od prvoga do posljednjega prizora. Afekat i gradacija do osudnoga prizora u obitelji, pak onaj pritajeni jad i teška resignacija u četvrtom činu, prikazane su umjetnički — nigda ne prevršivi granice — nigda ne smalaksavši ni igrom ni glasom. Zanimljivi, a skroz nasprotni tipovi iz „prednje“ i „zadnje“ kuće, nadjoše svoje izvrsne interprete — na svakoj strani dva vrlo dobra kvarteta. Stari (g. Freudenreich i gđa. Savić) simpatični u svojoj bezzelenosti, kćeri (gdjica. Vavra i Šouvan) svojom okolinom pokvarene — to je kvartet onoga „zadnjega“ dijela kuće. Nešto preshematski postavio je prema tome autor u „prednji“ dio kuće roditelje (gdjica. Grbić i g. Savić), koji zasljepljeni svojim predusudama odbijaju sve, što nema novaca. Lijepo su odigrali različne karaktere njihove djece gdjica Rückova i g. Dević. Prividno beščasnomu Trastu postavlja autor glupoga časnika, koji je kavalir od glave do pete po kodeksu za dvoboje, — od koga je g. Anić stvorio premda nešto stereotipnu — ali ipak uspјelu figuru.

—a.

Na Obranu.

Glavnica „M. H.“ Medju infamijama, što ih protivnici „Matice Hrvatske“ u svojem bijesu izmišljaju i šire, naj-gadnija je ona, kojom se uprava „M. H.“ denuncira prema gore i prema dolje, da je naime umanjila društvenu glavnici. Da prijatelji „Matice Hrvatske“ i ostali rodoljubi, koji strepe nad našim kulturnim stečevinama, vide, do čega vodi denunciranje „M. H.“, prisiljeni smo iznijeti na javu ovo, što će i njekojim slijepcima otvoriti oči: Denunciranje „Matice Hrvatske“ i njezine uprave bilo je urodilo željenim plodom već pred dvije godine za predstojništva Šumanaovićeva, kad je naime gradski načelnik (Mošinski) priopćio predsjedniku „M. H.“, da će po odredbi vis. kr. vlade poslati u „Maticu“ računarskoga vještaka, koji će ispitati, jesu li istiniti glasovi, da je uprava „M. H.“ potrošila zaklade i dirnula glavnici. Kad se je izaslani poglavarski vještak uvjeroj, da su papiri zaklada i glavnice u potpunoj i primjereno povećanoj svoti deponirani kod Prve hrv. štedionice u Zagrebu, mislio je g. gradski načelnik, da je tim stvar riješena. Ali nije tako mislila uprava „M. H.“, nego je predsjednik „M. H.“ pošao do odj. predstojnika g. Šumanovića sa zahtjevom, da se o nalazu izdade spis, kad se usprkos zahtjevu uprave nije sastavio odmah zapisnik. Tomu je zahtjevu predsjednika „M. H.“ i udovoljeno izvješćem poglavarsvenoga izaslanika priopćenim upravi „M. H.“ predsjedjalnim dopisom gradskoga poglavarstva. Sapienti sat — barem za sada.

Mi ovoga ne bismo iznašali, da zagr. „Pokret“ nije ovih dana na osnovu pustih kombinacija iz blagajničkoga izvješća o gospodarskom poslovanju „M. H.“ u god. 1904. ustvrdio, da će se glavnica „M. H.“ umanjiti barem za 15.000 K, budući da će se u ime duga za god. 1904. od 20.340 K ubrati najviše 5.000 K. Mi smo već više puta pokazali, kako napadači „M. H.“ ne poznaju stvari, o kojima pišu, pa tako kažemo i sada dajući na znanje, da je od onih 20.340 K ubrano već do danas 8.980 K 90 f., što će zacijelo svakoga prijatelja „M. H.“ zadovoljiti. A štogod se od dužne svote manje ubere, to će biti zasluga onih, koji ovako pišu o „M. H.“, kako piše „Pokret“, pa samo potpuno pokvareni ljudi mogu isticati neuspjeh „Matice Hrvatske“, dok ovako o njoj pišu.

Na druge dobrohotne kombinacije spomenutih novina ne čemo se osvrnati, već izjavljujemo sami, što znaju svi povjerenici, da uprava „M. H.“ nije god. 1904. i 1905. slala knjigā nikomu, tko ih nije naručio, pa je sadašnji broj članova za 1904. (= 10.752) pravi i realni broj, i ako je za 300—400 manji od predjašnjih godina; nije dakle istina, da je uprava knjige slijepo slala.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 9.

U ZAGREBU, DNE 10. SVIBNJA 1906.

GOD. I.

Hrvatska književna evolucija od god. 1850.—1860.

Napisao dr. Nikola Andrić.

I.

Glavna književna djela, što ih je Ilirizam namro apsolutističkom odlomku naše prošlosti, bila su: Demetrova „Teuta“ (1844.), prvo izdanje Gundulićeva „Osmana“ s Mažuranićevim dopuncima, dobar dio Preradovićeva rada i Mažuranićev „Čengić-aga“ (1846.). — Ako se doda još Vrazov redaktorski i kritičarski rad u povremenoj smotri „Kolu“, onda smo spomenuli gotovo sve, što nam je Ilirizam ostavio čistih literarnih i većih proizvoda, s kojima će povijest hrvatskog duševnog razvitka imati još dugo da računa. Sve ostalo smijemo već danas obilježiti kao plodove dobromišljenih diletantских zametaka, iz kojih se tek imala da razvije prava književnost. U onom opojenom vremenu naime pisali su svi, koji su u grudima osjećali srce, a u rukama držali pero. O razdiobi i podjeli rada dakako da nije bilo još ni spomena, pa se je i rijetko koji od naših djedova laćao upravo onoga posla, za koji je bio od prirode određen. *Kukuljević*, jedan od naših najrevnijih potonjih historičara, istupio je na javnu pozornicu — s lirske pjesnicama i dramskim pokušajima. *Vraz*, tadašnji najnapredniji kritički duh, patio se je traženjem srokova za svoje „Glasove iz dubrave Žeravinske“ (pa se ta patnja u njegovim stihovima i osjećala, jer mu se je nježnost čuvstva borila s tvrdoćom izraza), a *Gaj*, koji je bio kao stvoren samo za oratorska podbadanja i organizacije političkog pokreta, pisao je historičke brošure o krapinskim ruševinama s posebnim dodatkom o — botaničkim prilikama rodnog svog kraja. *Vukotinović*, tako odličan prirodjak i gospodar, zadobio je po svojim pripovjedačkim radovima medju savremenicima naslov „prvog ilirskog beletriste“. Svi su oni naime htjeli, da prinesu svoj kamečak za izgradnjivanje narodnog zdanja, a divnim patriotama ne može se upisati u krivnju, što u prvoj smetnji nisu umjeli zahvatiti pravo kamenje. Glavno je, da je zdanju

položen temelj, a mi bi bili danas nepravedni, kad im ne bi s najdubljim poštovanjem priznavali trud i davali im mjesta u prvim redovima narodnog našeg Parnasa.

Za apsolutističkog vremena — uza sve nevolje i neprilike — ipak su se literarna kola dobro pomakla napred. Za cijelog ovog odlomka stajala je na vratnicama hrvatskog književnog hrama krupna i snažna ličnost jednog *Mirka Bogovića*. Uz njega i njegov „Neven“ okupljala se sva aristokracija hrvatskog uma. Prvi naš humorista i realistički novelista, *Janko Jurković*, razvio je svu svoju veseljačku djelatnost za čudo baš u apsolutističkom periodu. *Preradović* i *Trnski* doduše nisu u ovom razdoblju stvorili ništa znatno, jer su obojica potpadala pod strožu vojničku germanizatorsku disciplinu, te im je „vatra stajala zapretana“ za bolja vremena. Ali se je u to doba javio osobiti talent književni: *Luka Botić* (jedan od prvih Dalmatinaca, što pristaju uz zagrebačko kolo), koji je svojom bogodanom toplotom zagrijavao klonule grudi, a uz to još uspješno širio naše duševno obzorje, svraćajući nam pogled na jednokrvnu braću muslimsku. Izvadjanje *Banove „Mejrine“* (1855.) na zagrebačkoj pozornici utvrdilo je u to doba našu svijest o patnjama bosanske raje, kojoj je trebalo namaknuti pomoći. Kao naručeni oglasiše se u isti mah i bosanskohercegovački sokoli: *Jukić*, *Nedić* i *Martić*, da prinesu svoj obol na žrtvenik narodne kulture i da reknu ono, što su imali na duši. U „Nevenu“ je bio štampan odlomak prvog hrvatskog romana „Udes ljudski“ od upokojenog Bogovićevog pobratima Antuna Nemčića. Tu je radila Dragojla *Jarnevićeva*, Mijat *Stojanović*, Ferdo i Ivan *Filipović*, *Veber-Tkalčević* i Ilija *Okrugić*. Javljuju se *Racki*, *Starčević*, Vladislav *Vežić* i *Špin-Stržić*. Ovaj odlomak naše književnosti ima i svojih zasebnih meteora, koji su zablistali baš u ovo doba, pa se izgubili, da ne znaš ni kud ni kamo; to

su: Janko *Tombor*, Nikola *Borojević* i Vladislav *Nikolić*. Srpski književnici radili su u „Nevenu“ više nego u „Danici“; tako: Zmaj, Gjorgje Rajković, Sundečić, Nikola Begović, Atanacković i mnogi drugi. Dubrovčani: Orsat Pucić i Ante Kaznačić nastavljaju podupiranje zagrebačkog središta. Sveslavenski osjećaj gajio se historičkim studijama, prijevodima i biografijama više nego za ilirskog vremena. *Ostrožinski* prevadja „Slovo o puku Igorevu“, *Trnski* „Kraljodvorski rukopis“, a *Begović* još sasvim svježeg Gogoljevog „Taras Buljbu“. — Ako se još doda, da je u odlomku od god. 1850.—1860. i Josip *Freudenreich* napisao sve svoje znatnije pučke drame — s „Graničarima“ na prvom mjestu — i da je *Weber* kritikom o kompoziciji Banova „igrokaza“ izazvao polemiku, koja je razbudila smisao za dotjeraniju tehniku pozorišnih radova, onda se zaista neće smjeti ni ovom najtugaljivijem odlomku naše narodne evolucije poreći znatan stepen pozitivnog napretka. Uvažimo li napokon historički rad Ivana *Kukuljevića* u osnivanju „Arkiva za povjesnicu jugoslavensku“ (1851.—1875.), pa *Vukotinovićev* i *Šulekov* prirodjivački trud, te *Kurelčev* bojni filološki poklik, onda zaista možemo sa zadovoljstvom napisati: dali su, što su imali, a u ono doba nije se više ni moglo davati.

Svojim temperamentom, svojom mnogostranošću i izrazitošću zasluguje ipak *Mirko Bogović* (1816.—1893.), da se nad cijeli ovaj odlomak našeg kulturnog rada stavi u prvom redu upravo njegova ličnost. Bio je to čovjek vanredne erudičije i literarnog ukusa. Spoljašnjošću svojom bio je muž srednjega stasa, tamne puti, gustih obrva i energično svinuta nosa. Kretnje su mu bile živahne, govor krepak, hod sitan, ali brz, tako da si već na prvi pogled morao razabrati, da imaš posla s čovjekom žustum i odlučnim. Sangvinost njegove čudi doduše prebila se teškim životnim iskustvom i prevrnula s vremenom u ne-povjerljivost i mrzovoljnost.

Prije nego što reknemo koju o njegovom hrvatskom književnom radu, želimo zasebno upozoriti na njemačku brošuru, što ju je napisao za strani svijet pod natpisom „Politische Rückblicke in Bezug auf Kroatien“ (1861.), koja je napisana s tolikom literarnom elegancijom, stvarnošću i univerzalnošću pogleda, da joj se mnogo decenija kasnije ne može naći u našoj političkoj književnosti dostonj premac. To je ujedno najiscrpnija slika naših društvenih prilika pod absolutističkim režimom, a složena je s tolikom literarnom spremom (tako medju ostalim citira Shakespearova „Macbetha“, gdje želi da dolično ošine svoje protivnike), da se čovjek od nje ne da otrgnuti. Otmenost i nabijenost klasične Bogovićeve naobrazbe mogla bi i današnjoj našoj generaciji služiti kao uzor spreme starijeg hrvatskog književnog naraštaja.

U prvi kraj mislio se Bogović dati na vojničku karijeru kao i Kukuljević, ali se kasnije predomisli, izuči prava, te umre god. 1893. (koje i Vukotinović) kao umirovljeni veliki župan. Kako je već od prvog početka bio odrešit zastupnik ilirske ideje, gotovo je platio glavom za poznate srpanjske restauracije god. 1845. — Glavna su mu pjesnička djela: „Ljubice“ (od god. 1844.), posvećene Ljuboslavi, kćerki pokojnoga podbana Benka Lentulaja i kasnije ženi Bogovićevoj; zatim „Smilje i kovilje“ (god. 1847.), sami lirski ljubavnički drhtaji, koji se u „Domorodnim glasima“ (god. 1848.) izvrnuše u rodoljubne davorije. S osnutkom „Nevena“ (1852—1858.), kojemu je Bogović bio prvi redaktor i izdavač uz pripomoć „Matičinu“, započe nova faza Bogovićeve djelovanja. „Neven“ je kao beletristički tjednik iziskivao obilje pripovjedačke gradje, kojoj nitko nije umio tako udovoljiti kao Bogović. I već prve godine izadio je tri njegove novele: „Hajduk Gojko“, „Crnogorska osveta“ i „Grad Gotalovec“. Romantička najčišće vrste! Walter Scott bio je u ono doba junak i ljubimac evropskih čitalačkih krugova, pa koje čudo, da su i hrvatski ondašnji književnici natapali svoju dušu humanošću heroične Scottove romantičke? Patriotski i viteški smjer ove beletristike pogotovo je ugadjao hrvatskom čitalačtvu, jer su je naši književnici po uzoru poljskih pisaca još prožimali posebnom sklonosću za narodno blago. Iz toga vremena datira i ono bujno upotrebljavanje pučke frazeologije u beletrističkim rado-vima naših literata, kad je urednik Bogović punio svoj list narodnim pjesmama, pričama, poslovicama i „povjesticama“ ne samo hrvatskim nego i tradicionalnim blagom ostalih slavenskih naroda. Pučka poezija smatrala se u ono doba narodnog sentimentalizma najpodesnijim izvorom prave umjetnosti, a kad su književnici mogli da uz to još u historijskoj prošlosti potraže utjehe za tužnu savremenost, onda su držali da izvršavaju najpreču svoju apostolsku dužnost. Svojim rado-vima izdiao se Bogović do prvog novelističara za apsolutističkog vremena, te se iza „Vidov-dana na Loborgradu“, iza „Krvavog mosta u Zagrebu“ i „Ubojstva na Grebengradu“ prikučio najpopularnijoj svojoj pripovijesti „Slavi i Ljubavi“. U njoj je pripovjedač ocrtao život i doživljaje hrvatskog vojnika ze velikog Napoleonovog pohoda u Rusiju, te njegov dodir s bratskim ruskim narodom. Tragika burne hrvatske prošlosti, prikazana topotom Bogovićevoj patriotizmu prekaljenog romantizmom, toliko je oduševljavala tadašnje hrvatsko domorodno čitalačtvvo, koje se je tek sabiralo, da se je kasnije — kad se je Bogović odrekao uredništva „Nevenova“ — u omladinskim i porodičnim krugovima smatrao povratak Bogovićev na redaktorsko mjesto jedinim uvjetom ponovnom procvatu lista i podmladjenom zanimanju za domaću beletristiku.

Ali ima i još jedno treće polje — osim lirskog

i novelističkog, — na kojem je Bogović ostavio dubokih tragova. To je dramatika. Zimi god. 1853. složio je on okovan tamničarskim verigama historijsku svoju dramu „Stjepana, posljednjeg kralja bosanskoga“. God. 1856. izdade „Frankopana“, a god. 1859. „Matiju Gubca, kralja seljačkoga“. Iza Demetrove „Teute“ nije hrvatka književnost onoga vremena dala u toj struci ništa ni jače ni lijepše uza svu epsku širinu pojedinih odlomaka. Dramska poezija kao da je Bogovićevoj individualnosti najviše prijala. U koncepciji značajeva povodio se za svojim velikim idealom Shakespearem, a u stilu za Schillerom. U ono doba hrvatska je pozorišna umjetnost stajala još na tako slabim nogama, da Bogović nije mogao ni pomišljati, da bi se one scenske poteškoće, što su ih iziskivale njegove drame, mogle dostoјno prebroditi. Njemu je bilo u prvom redu stalo do toga, da kao i u novelama poda čitateljstvu — sada u dialoškom obliku — što življe slike iz slavne prošlosti hrvatske. „Stjepan“ mu je prikazan na zagrebačkoj pozornici tek god. 1877., „Gubec“ god. 1878., a „Frankopan“ je čekao gotovo četrdeset godina, da bude prvi put iznesen pred općinstvo tek u novoj kazališnoj zgradici.

Kad se je odrekao saborskog mandata god. 1861., prionuo je opet uz književnost, te je izdao niz anakreontskih pjesmica pod imenom „Vinjage“, u kojima se je povodio za Bodenstedtom, a u „Strjelicama“ skupio pregršt duhovitih aforizama.

Pod starije dane pristao je Bogović uz unio-nističku političku stranku, pa je za to narodna, Strossmayerova, partaja na njega oštro navaljivala, a i sâm Preradović dao je u svom sonetu, što ga je posvetio Nemčiću, oduška ovoj dispoziciji proti Bogoviću. U tom je dakle Bogović doživio sličnu sudbu kao i vodja ilirskog pokreta, Ljudevit Gaj*.

II.

„Neven“ je u svemu izlazio sedam godina (1852.—1858.). Bogović mu je bio urednik samo prve godine. Druge godine: Ivan Perkovac i Vojko Sabljić, a narednih pet godina „Matičin“ tajnik Josip Praus. God. 1856. „Neven“ je mjeseca, a god. 1857. tromjesečna smotra većega formata, dok se posljednje godine seli na Rijeku, gdje ga ureduje pod pokroviteljstvom „Narodne čitaonice riječke“ dr. Josip Vranicanji-Dobrinović i prof. Vinko Pacel. S posljednjim brojem od 25. prosinca 1858. zadrijema i ova krasna institucija, koja je gotovo za cijelog absolutističkog vremena bila jedina zabava hrvatske porodice, a ujedno i jedina direktiva mlade naše književnosti.

* Pokojni Milivoj Šrepel izdao je u tri knjige „Pjesnička djela“ Bogovićevoa u edicijama „Matrice Hrvatske“, a treći svezak poprato je opširnom biografijom i kritičkom ocjenom književničkog njegovog rada, u kojoj treba da se potraže iscrpnja data o pjesnikovu životu i radu upravo kao i u „Životopisu M. Bogovića“, što ga je izdao u posebnoj knjizi zasluzni Gjuro Deželić još god. 1862.

Pored Bogovića sastajemo se u prvoj godini „Nevenova“ života najviše s imenom *Mijata Stojanovića* (1816.—1881.), jednoga od najzaslužnijih pučkih učitelja, koji su se uvijali nad oranicom narodne naše kulture. Nije ni slučaj, a ni nepravednost, da se iza Bogovića odmah govori o Stojanoviću. Pojava ovog pučkog radenika izbila je iz tadašnje poglavite književne sklonosti prema seoskom životu i narodnim umotvorinama. Rodjen u Babinoj gredi, selu bivše brodske pukovnije, odnijahan je Mijat u bujnosti zadružnog krajiškog života, za kojim je pučko-folklorističko raspoloženje zagrebačkih književnih krugova najvećma čeznulo. Stojanović je došao kao naručen, da fotografskom vjernošću donaša snimke ne samo jedrog i živopisnog slavonskog jezika svoje rodne grude, nego i vjerne opise društvenog seoskog života. Zagrepčani, živeći na periferiji narodnog opsega, nikada nisu materinjim mlijekom usisavali čistoču štokavskog književnog idioma i poznавanje najznačajnijih narodnih običaja, nego su bili primorani da sve to izučavaju iz knjiga. Ilirski preporoditelji, koji su se ovjekovječili primanjem tolikih širih kulturnih i političkih ideja, stavili su sebi kao prvo geslo prihvatanje štokavskog dijalekta i time dali najbolju svjedodžbu vedrom horizontu svojih nacionalnih pogleda. Da zagrebački kajkavci nisu ništa drugo učinili nego to, što su se za ljubav narodnog okupljanja i jedinstvenosti odrekli svoga narječja i priljubili se dialektru najvećega dijela hrvatskoga naroda, već bi im taj jedini fakat zajamčio prvenstvo u samopregaranju i duševnoj veličini medju svim južnim slavenskim plemenima. Jedinstvenost književnog jezika, do koje su veliki narodi kao što su Rusi, Nijemci, Francuzi i Talijani dolazili samo silnim borbama i velikim političkim preokretima, primila je šaćica zagrebačkih kajkavaca tako reći uz času razgovora za prijateljskim stolom. A iza odluke tek dolazio je naporan trud, koji je urođio obilatim plodom.

Za pravedno prosudjivanje dakle književnih proizvoda u ilirskom i absolutističkom periodu naše literature valja uvijek držati na umu — jezičnu ispriku. Po gdjekoji dobar pjesnik i pripovjedač iznosio je svoje misli i osjećaje u dosta nezgodnom rihu, jer mu se je redovno duša borila s izrazom i s novošću neprekuhanog narječja. Ne možeš se po gdjekad otresti impresije, da imaš posla s naličjem originalne slike. Radilo se naime tek o stvaranju književnog oblika.

Ali za to s tim reljefnije udaraju u oči kompozicije onih zagrebačkih književnika, koji su u to doba upravo nametljivo isticali svoju naučenost u poslovima narodne frazeologije i svoje poštovanje prema narodnom blagu. Medju ove ubraja se i Mirko Bogović, koji je u svom listu prepuštao najšire polje radovima čistih štokavaca, medju kojima je na prvom mjestu stajao spomenuti Mijat Stojanović. U tome leži jedna od poglavitih zasluga Mirka Bogovića i njegovih surad-

nika: *utvrđivanje književnog jezika i dotjerivanje umjetne proze.*

Mijat Stojanović bio je samouk u pravom smislu te riječi. Počeo je karijeru kao satnijski pisar u svom rodnom mjestu. U šesnaestoj godini postade učiteljem bez ikakovog stručnog ospozobljenja za to zvanje. Neumorna marljivost i osobita volja za čitanjem i učenjem učini ga u u narodu tako uglednim, da su ga god. 1848. poslali u sabor kao svog delegata. Doskora postade nadzornikom zemunskih škola; godine 1871. inspektorom slunjskog, a kasnije ličko-otočkog okružja. Kao penzionirac umre u Zagrebu godine 1881. (koje i Jakov Užarević, Smodek, Freudenreich i — Šenoa) uz saučešće svih književnih krugova. — Pedagoških i odgojno-religijskih radova Stojanovićevih ne ćemo se doticati, a pučkih pripovijesti i narodnih slika, običaja i poslovica, koje je on zapisao, pun je krcat „Neven“. Kasnije je Stojanović neke svoje zapiske skupio u jednu knjigu, a „Matica“ joj je dosudila nagradu iz Draškovićeve zaklade.

U ovaj krug znamenitih književnih radenika spada simpatični Janko Jurković (1827.—1889.), koji je dobar dio svojih znatnijih beletrističkih radova napisao upravo u absolutističkom vremenu.

Bio je i do danas je ostao prvi humorista hrvatske književnosti. Rodom Požežanin, već je kao klerik zagrebačkog sjemeništa vodio glavnu književničku riječ medju svojim kolegama. Budući da je premlad svršio teološke nauke, morade cijelu godinu čekati na redjenje. I u to doba (1849.) bude osnovan „Katolički List“, te redaktor Stjepan Muzler uze žanu (kako su Janka do smrti nazivali bliži prijateljski krugovi) za glavnog suradnika. Početkom srpnja, prije nego što je došao dan redjenja — svrgne Janko mantiju i prijedje Gaju u redakciju „Narodnih Novina“. Sad se dade na studiranje prava, te ga ban Jelačić namjesti god. 1851. za perovodnog pomoćnika vukovarskom podžupanu Jurkoviću. Jednakost imena s podžupanovim bila je razlog čestom zamjenjivanju njihovih osoba, te je tom prilikom Janko zamislio glavnu ideju svojoj potonjoj veseloj igri „Imenaci“. Ne osjećajući se ni ovdje na pravome mjestu, odazva se godinu dana kasnije pozivu zagrebačkog gimnazijskog upraviteljstva, te primi službu namjesnoga učitelja iz hrvatskog i latinskog jezika. Od tog vremena datira njegov pravi profesorski i književnički rad. Godine 1889. umre kao potpredsjednik „Matice Hrvatske“, kao akademik i kao nadzornik srednjih škola hrvatskih.

(Nastaviti će se.)

„Matica Hrvatska“ i nauke.

(Svrsetak.)

No u tom slučaju može da nikne drugo pitanje: Je li „Matica“ svojoj prvoj zadaći širenja korisnih nauka već u tolikoj mjeri zadovoljila, da bar za neko vrijeme može izvršavanje te svoje zadaće nešto stegnuti, pak na prvo mjesto postaviti unapredjivanje lijepi knjige? Ili ovako: nije li možda kulturno stanje hrvatskoga naroda još i danas nakon 50 godina širenja korisnih nauka takvo, da još ni danas nije dorasao tomu, da se u njem mogu uspješno širiti korisne nauke, nego se za sada treba ograničiti lih na unapredjivanje lijepi njegove knjige, koja mu treba kao korica kruha, t. j. prije svake druge duševne hrane?

Tko ima otvorene oči za narodnji život i njegove potrebe, odgovorit će, sudim, na ta pitanja ovako: „Matica Hrvatska“ u ovih 50 godina još ni iz daleka nije izvršila svoju prvu zadaću, ona je gotovo još na početku te zadaće i tu ju čeka ogroman posao. Narodnja je pak inteligencija danas već bez sumnje toliko školovana, da se u njoj mogu rezultati svih korisnih nauka vrlo uspješno širiti, to više, što se danas pokazuju neosporivi znaci, da sve šire vrste inteligencije počinju osjećati potrebu temeljitijega poznavanja

tih rezultata i što ga sve više traže. Iz toga pak nužno izlazi, da, hvala Bogu, više nije tomu vrijeme, da se lijepa knjiga mora postaviti na prvo mjesto u „Matici“, a širenje naukā na drugo, ili čak posve isključiti. Tendencija mi se prirodna čini, da će se područje naukā morati u bliskoj budućnosti sve intenzivnije i ekstenzivnije obradjavati, odazivljajući se tim pravoj i realnoj potrebi, a i zahtjevu inteligencije. Kako pak nema još dugo ni najmanje nade, da bi pojedinci mogli taj po mom sudu najveći narodnji posao uspješno uzeti u ruke, kako je po prirodi samoj to posao, koji ište mnogo umnoga i materijalnoga kapitala, mora se uzeti, da će se i „Matica“ onoj struji narodne potrebe u sve većoj mjeri posvećivati, pak si mogu posve dobro u budućnosti „Maticu“ predložiti ograničenu posve na svoju prvu zadaću, u kojoj će onda to uspješnije moći raditi. Ako pak „tužni“ spor medju zastupnicima lijepi knjige ne bi skoro jenjao, možda bi „Matica“ dobro uradila, da već sada težište svoga rada prenese na prvo područje.

Kako pak da udesi taj svoj rad, i za to ima po mom mišljenju savršenih uzoraka u velikim

naprednim narodima, koji se dakako ne bi smjeli slijepo prenositi u narod hrvatski, nego mutatis mutandis.

Iz svih nauka treba da izda „Matica“ najprije prijegledna djela, koja će čitatelje u neku ruku u te nauke uvesti i kratak prijegled njihovih metoda i rezultata dati, dakako bez naučnoga aparata i formom što razumljivijom i ljestvom, koja ima u našim prilikama osobitu zadaću, da u narodnoj inteligenciji *budi* interes za te nauke, jer treba priznati, da on uopće još nije dosta živ. Poradi te osobite zadaće naša se popularno naučna djela moraju dosta razlikovati od sličnih djela velikih naroda, gdje je taj interes već mnogo življi a naobrazba veća. Medju obradjenim naukama stoje u prvom redu one, koje se bave hrvatskim narodom samim, njegovom zemljom, historijom i njegovim društвom, onda prirodne nauke, nавlastito one, koje su osnova svim prirodnim naukama, a to su fizika i kemija, pak onda redom dalje.

Da ova *osnovna* popularno-naučna biblioteka „Matice“ izadje što bolja, treba da se *najumniji stručnaci* u narodu sa visokoga piedestala čiste nauke u ljubavi svojoj za pravi napredak svoga naroda spuste u nizinu, pak da svojim savršenim stručnim znanjem dadu svome narodu uzorna popularno-naučna djela. Mi vidimo, da se danas tako radi u velikih naroda, i to baš u naše dane sve više. Hrvatski narod do sada nije bio tako sretan: najviši se zastupnici nauka u nas nijesu u dovoljnom broju htjeli dati na taj posao. Ne žacam se reći, da radeći tako nijesu potpuno izvršili svoju *patriotičnu dužnost*. Baš u malenu i zaostalu narodu imaju naučnjaci dvostruku dužnost, da mimo svoj čisti naučni rad što češće progovaraju svomu narodu i u popularno-naučnim spisima. Ste strane želim „Matici“ mnogo veći uspjeh i dao Bog, da se oko nje u tom poslu okupe kud i kamo učeniji i vidjeniji zastupnici nauka od nas dosadašnjih. No ako se to i ne bi dogodilo, „Matica“ će moći uspješno raditi, prevodeći i preradjujući slična djela stranih literatura. To joj ne će biti sramota usprkos galami hiperkritičara; ta mi vidimo, da se i u velikim literaturama, gdje tomu nije ni s daleka taka potreba, gotovo s mjesta prevode sva vidjenija djela popularno-naučne literature drugih naroda. Tek umišljenost poluobrazovanih ljudi ili pak ljudi, koje vode drugi neplemeniti motivi, može da nadje u tom i sjenku prigovora „Matici“ i njezinim radnicima.

No kako sve nauke danas žurno napreduju, „Matica“ se ne će smjeti ograničiti na jednokratno izdanje ovakih osnovnih popularno-naučnih djela. Iza nekoga vremena treba da izdaje ta djela u novim izdanjima prema napredovanju nauka, a možda i posve nova djela od drugih pisaca u još boljoj opremi i još ljestvom i dotjeranijom formi od predjašnjih. I u tom su veoma čudni pojmovi u nas. Dok je svagdje na svijetu samo dika i ponos udruzi ili piscu, ako mu djelo što češće

izlazi u novom izdanju, u nas se „Matici“ *prigovara*, ako izda koje djelo u drugom izdanju! I zaista je „Matica“ do sada tek nekoliko beletričkih radnja izdala u drugom izdanju, a nijednoga popularno-naučnoga djela, premda su neka već odavna rasprodana! Spominjem n. pr. *Klaićev Prirodni zemljopis Hrvatske, Kišpatićeve „Slike iz rudstva“ i „Slike iz geologije“, Smičiklasovu „Poviest Hrvatsku“, koja su djela izšla god. 1877., 1878., 1879. i 1882.*, sve same krasne knjige, koje su se u svoje vrijeme upravo gutale, pak ipak ne doživješe drugoga izdanja. A koliko su međutim te nauke napredovale, pa kako bi nam danas isti pisci ugodili, da nam ih danas ponovno prikažu. Ali da! „Matica“ ne smije preštampavati!

Vrijeme je, da se s tom posve neevropskom i neosnovanom tradicijom temeljito prekine!

„No da, ali tko vam čita ta djela“, čuo sam često, ali gotovo samo u Zagrebu. Dok sam izvan Zagreba bio, slušao sam o poučnoj knjižnici „Matica“ posve drukčije mišljenje i video sam, kako se te knjige tamо proučavaju, a imam nešto dokaza o tom i po svojim knjigama o nauci na oko najtežoj i najsuhoparnijoj; uvjeren sam, da je širom zemlje i danas drukčiji sud o tom, nego u mnogih zagrebačkih književnika i novinara.

No nije ni nužno, da *svi* članovi proučavaju (a ne „čitaju“, jer poučna se djela svagdje na svijetu proučavaju) *sva* poučna djela „Matice“, ali je *dužnost* „Matice“, da svim svojim članovima i narodu dade prilike, da svoje znanje u *svim* naukama rašire u svom *materinjem* jeziku, ipak da uporedo s napredovanjem naučnog i oni na osnovi samih publikacija „Matici“ mogu napredovati.

Kad bude „Matica“ izdala seriju osnovnih djela iz svih nauka, nastat će sama od sebe potreba, da u posebnim manjim knjižicama obraduje pojedine ograničene partie nauka, koje su u onaj čas s makar kojega razloga aktuelnije, i u tim će dilema biti prilike u metode naučnoga mišljenja nešto dublje ulaziti, pak tim načinom i uzgojno djelovati. Ovo će po mom mišljenju biti glavno područje „Maloj knjižnici“ „Matičnoj“.

No pored toga treba da „Matica“ djeluje i *živom riječju*. Ona je po mom mišljenju u prvom redu pozvana, da *javnim predavanjima* u glavnom gradu i u pokrajini širi interes za nauke i same rezultate njezine, pak da onda ta predavanja u sitnim broširama ili sabrana u oveća djela izdaje medju svojim redovitim izdanjima, kako bi se njima koristili i članovi, koji ih nisu slušali.

Napokon i institucija „pučkih sveučilišta“, koja priređuju čitave cikluse predavanja za *prvi uvod* u različne nauke, a za slušače, koji nemaju dosta škola, da bi to mogli sami učiniti, ima prirodno svoje zaklonište u „Matici“. Iz nje treba da podje, pod njezinim je okriljem najvjerojatnije, da će procvasti.

Ako još kao krunu svega ponovim misao, izrečenu od Arnolda, da je „Matica“ zvana izdati

„Rječnik sveopćega znanja“, evo perspektive, u kojoj mi se pričinja buduća „Matica Hrvatska“.

Hoće li se ona u tom smjeru i razvijati?

Tomu se hoće dvoje: požrtvovne ljubavi najvećih umova čitavoga naroda za napredovanje njegovo, koja se očituje i u radu na polju popularno-naučnom, i odziva u narodnoj inteligenciji, koja živo osjeća potrebu neprekidnoga raširivanja i usavršivanja svoga znanja u svim područjima umnoga rada ljudskoga, ne na temelju površnih vijesti iz dnevne literature, nego na osnovi stručnjački izradjenih knjiga i predavanja.

Ako se bude ovaj medjusobni odnošaj izmedju naučnjaka i inteligencije s pomoću „Matice“ mogao

razviti, dozrijevati će pomalo krasni plodovi za čitav narod ne samo u kulturnom, nego još više u političkom i gospodarstvenom smjeru.

Švagdje se je naime do sada pokazalo, da svestrano obrazovanje inteligencije obuzdava strast, čeliči značaj, a plemenitim čuvtvima daje jači zamah i dublji sadržaj.

Bi li u hrvatskom narodu mogao biti učinak drukčiji? Toga ne mogu nikada vjerovati!

Dakle: svi umnici i stručnjaci naroda hrvatskoga u jedno kolo s čitavom narodnom inteligencijom u „Matici Hrvatskoj“, jer u *znanju* je spas naroda. Sic itur ad astra!

Dr. Oton Kučera.

„Književnička naša republika.“

(Svršetak.)

O dnošaj „Slobodne književničke republike“ prema našim kulturnim potrebama skroz je neprirođan. Da ga donekle opravdaju, smisliše si opreku izmedju odbora „M. H.“ i same „Matice“. Istina, odbor nije istovetan s društvom, ali u društvu, kakovo je „M. H.“, opreka je prema društvu umjetno konstruirana, ona je samo nespretna, nepromišljena i loša primjena *mogućih* odnošaja društvenih oblika, koji za održanje svoje imadu na raspolaganje *silu*. Može li se kazati, da odbor ne zastupa svijesnu i jasnu volju većine društva? Ili zar da oni, koji znaju, zašto su ga odabrali, napuste odbor za volju onima, koji vode borbu protiv njega bez jasnih ciljeva? Dogod odbor „M. H.“ uživa povjerenje članova „M. H.“, znak je, da radi, kako zahtijevaju načela društva, kako ih shvaća većina njegovih članova — a secesija slobodnih književnika samo je znak njihove neprispadnosti „Matici Hrvatskoj“. Petrebe njihove (sve ili koje se drže značajnima po njih) druge su nego potrebe hrvatskoga naroda.

To pokazuje odnošaj, u koji su se k narodu postavili, i koji su sami najbolje označili zovući svoju (— po vlastitom priznanju —) neorganizovanu skupinu *slobodnom književničkom republikom*. Značajno je za tu re-publiku, da je složno ustala protiv zahtjeva predsjednika „M. H.“ o narodnoj književnosti onda, kad se na cijelom zapadu opaža *decentralizacija* kulture, kad se primjerice u Francuskoj ide za posebnom umjetnosti bretanjskom, posebnom provansalskom, posebnom umjetnosti kraja Ile de France; kad u Njemačkoj dijalekat prevladava nad književnim jezikom i kad se *nacionalizovanjem kulture stavila protuteža kozmopolitizmu*, što sve više preotimje mah, i koji nivela individualne osobine i razlike naroda. Naši „mladi“ nisu očito shvatili domaćaja riječi pred-

sjednikovih, niti su shvatili zadaću umjetnosti u životu naroda. Ugrožena bila je dakako njihova sloboda; a nijesu upoznali, da te slobode ne steže, tko traži, da mišljenju i čućenju svojem podadu obilježe duše narodne, koje je dio i njihova duša, dosada uvijek prinuždena misliti i čutjeti tudjinski; nijesu upoznali, da im zahtjev narodne kulture podaje čvrsti psihologiski osnov slobodi, a ne tek praznu frazu: sloboda i opet sloboda. Ali dà! Opojeni dahom tudjinske kulture pohitjeli su u kolo modernih Dioniza, ali u tom kolu nijesu da postanu više nego — satiri i sileni. U toj opojnosti staviše se nad narod: najednom otkriše u sebi „golemu sposobnost uživanja“ i neki „viši ukus“ i nadjoše publiku, koja je jednako odrasla pod tudjim utjecajem i koja nikad nije slušala glas narodne duše u svojoj, publiku, koja je svemu bliža nego narodu. Razmah estetske kulture na zapadu evropskom povisio je kurz umjetnosti; došla je era književnikâ i umjetnikâ. To samo po sebi ne bi bilo zlo, da se nijesu oni složili u skupinu, koja ima svoje posebne težnje, svoje više sposobnosti, svoj razvitiji ukus. Tako je nastala književnička republika, gotovo reći kao neka kasta, s višim aristokratskim nazorima, što je umišljaju sklonoj čudi njezinoj vrlo prijalo. I ta je „književnička republika“ mislila, da je zvana davati ton u književnosti i umjetnosti — svojim razvitijim sposobnostima stavila se — rekoh — nad narod i htjela da joj on bude — estetsko roblje. Za sebe su tražili slobodu umjetničkoga stvaranja, ali nijesu priznavali, da prema njihovoj slobodi — stoji sloboda umjetničkoga posmatrača, koji ne mora čutjeti, kako oni čute, ni misliti, kako oni misle. Odnošaj književnika i umjetnika k „publici“ nije odnošaj nadredjenosti i podredjenosti. Književnička republika s posebnim sposobnostima uži-

vanja nema u narodu *raison d'être*, da što više: ona je neetična, jer je nesocijalna. Dodir književnika i umjetnika s narodom može biti samo na osnovi nekoga paralelnoga duševnoga ritma, i u narodu, koji još nije izgubio individualnost duševnu, koji nije samo po imenu posebni narod, nego i po mišljenju i čućenju, u takova naroda svaka je druga književnost nemoguća.

S ritničkim paralelizmom duše književnikove i umjetnikove te duše narodne, kako ga upravo uspostavlja zahtjev narodne kulture, a s njom i umjestnosti i književnosti, rješavaju se od sebe i sve ostale poteškoće, rad kojih su mlada gospoda mislila, da se moraju iseliti i osnovati posebnu književničku republiku. Ali oni toga svega nijesu htjeli, nego su se i rukama i nogama borili za tudjinstvo u našoj knjizi, tražili su slobodu u robovanju tudjoj kulturi. I još hoće da kažu, da je njima do savremenih kulturnih potreba naroda? Nije li najveća savremena potreba očuvati u nama i cijelom životu našem, ili ako nijesmo očuvali, uspostaviti, dade li se još, individualnost narodne duše, koja nam jedina podaje jamstvo, da se ne ćemo izgubiti u ostalim narodima? Književnička republika nije prema toj zadaći, pa može li još sumnje biti o tom, da je odnošaj njezin prema narodu neprirodan, da je djelovanje njezino sve prije nego djelovanje na korist kulturnih potreba *našega* naroda? Je li mislila ikad na to, da upravo „narodna diferencijacija ljudstvo čini sposobnim, dovinuti se najvišemu i najbogatijemu, u opće postiživomu tipu osobnosti“?

U radu oko narodnih potreba, oko unapređenja narodnoga duševnoga života ne može naša „slobodna književnička republika“ sudjelovati: u tom je prijeći njezin umišljeni aristokratizam. Moglo bi se doduše reći, da umjetnost i znanost, da, cijela kultura ima neki aristokratski elemenat u sebi, ali aristokratizam naše književničke republike tudj je u narodu našem; ona se klanja tudjinskom kulturnom idejalu; ne povisuje našega narodnoga života, nego je odraz tudjega narodnoga života u našem. Danas se traži od nas gotovo neki kult književnika i umjetnika, ali taj treba da ima i svoje opravdanje. Aristokracija, gdje god

bila, svagda je imala posebna prava, ali i posebne dužnosti, a umjetnička aristokracija, ako je osnovana na posebnim sposobnostima, mora imati i posebnih zadaća. Gdje svijest o posebnim dužnostima i zadaćama prema narodu nestaje, tamo svaka aristokracija gubi svoju vrijednost. Jesu li naši „mladi“ ozbiljno razmislili o zadaći umjetnosti u životu naroda, prije nego li su se stavili na visoko svoje stanovište? Jesu li razmislili, da je prava narodna aristokracija ona, koja se uniye udupstti u duh svoga naroda, te ga pojačana i potencirana odraziti u svem životu? Predaleko bi nas vodilo, kad bismo htjeli ovaj aristokratizam u njegovoj narodnoj vrijednosti prikazati. Toliko je jasno, da samo onda ima opravданje, kad njezove više sposobnosti unapredaju narodnu dušu, narodni život. Kojim drugim načinom prokrčila si je put u „svjetsku književnost“ — (to je samo apstraktni pojam) — književnost ruska, kojim je drugim načinom došla do utjecaja na općenu kulturu? Književnička republika, koja ne će narodnu kulturu, u svojem je narodu strana skupina, u njem može svagda samo mali krug odabranih zadovoljiti, ali u životu naroda se njezino djelovanje ne opaža. Književni rad njezin nema u narodu odziva, jer ritam duše njihove ne ide parallelno s ritmom duše narodnje. Mišljenje i čućenje njezino tudjim je duhom zadahnuto, srce njihovo hoće da paralelno ritmički bije s kucajima srca drugih prosvijetljenih naroda, ali se slabi glas njihov kraj glasa sjajnih umova i ne čuje. Ovako raditi znači nositi — sove u Atenu.

Književnička republika, ako ostane na današnjem svojem stanovištu, nije podobna da radi, kako bi bila na korist našega naroda — dok god budu književnici naši nastojali, da budu naprosto onakovi, kakovi su književnici u drugih naroda, a ne budu nastojali, da dovedu sav umjetnički život u što užu vezu s cijelim našim narodnim životom. Čim se to zbude, nestat će i spora i ne će biti razloga, da između „slobodne književničke republike“ i „M. H.“ ne zavladaju dobri odnošaji — na korist savremenih kulturnih potreba naših.

Dr. A. Bazala.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Izvještaj o glavnoj skupštini „M. H.“ obdržavanoj
dne 17. prosinca 1905.
(Nastavak.)

Koncem godine 1903.

4½% založnice hip. banke	K 9.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.287	„ 876.42
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 109.876	„ 1.102.22 K 10.978.64

Koncem godine 1904.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 9.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.287	„ 1.314.26
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 109.876	„ 333.64 K 10.647.90

Zaklada Adolfa Vebera-Tkalčevića.

Koncem godine 1902.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 17.800—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 116.067	„ 816.62 K 18.616.62

Koncem godine 1903.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 17.800—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 116.067	„ 1.666.34 K 19.466.34

Koncem godine 1904.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 13.800—
4% založnice I. hrvatske Štedionice	„ 2.000—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 116.067	„ 4.542.48 K 20.342.48

Zaklada Tereze ud. pl. Tomašić.

Koncem godine 1902.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 1.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.043	„ 311.92
Gotovine	„ 22.50 K 1.334.42

Koncem godine 1903.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 1.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 106.043	„ 403.43 K 1.403.43

Koncem godine 1904.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 1.000—
Uložnica I. hrv. štedionice br. 106.043	„ 469.01 K 1.469.01

Zaklada Aleksandra pl. Vučića.

Koncem godine 1902.

4½% založnice hrv. hipot. banke	K 13.000—
Uložnica I. hrv. štedionice br. 110.171	„ 981.19 K 13.981.19

Koncem godine 1903.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 13.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 110.171	„ 1.629.08 K 14.629.08

Koncem godine 1904.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 13.000—
Uložnica I. hrvatske štedionice br. 110.171	„ 2.267.16 K 15.267.16

Zaklada dra. Stjepana pl. Miletića.

Koncem godine 1903.

Uložnica I. hrvatske štedionice br. 122.917	„ 500—
Kamati na istu	„ 9.06 K 509.06

Koncem godine 1904.

Uložnica I. hrv. štedionice br. 122.917	K 527.54
---	----------

Zaklada Antuna Kögla.

Koncem godine 1903.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 10.000—
--	-----------

Koncem godine 1904.

4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	K 10.000—
Uložnice I. hrvatske štedionice br. 128.638	„ 303.50 K 10.303.50

Zaklada Frana Pevaleka.

Koncem godine 1903.

1 uložnica I. hrv. štedione br. 125.045	K 2.000—
---	----------

Koncem godine 1904.

1 uložnica I. hrv. štedione br. 125.045	K 2.071.83
---	------------

Zaklada Iv. Zovke.

Koncem godine 1904.

Uložnica I. hrv. štedione br. 127.845	K 1.812.90
---------------------------------------	------------

Zaklada Karla pl. Stručića.

Ovo je nova zaklada pok. zač kanonika i župnika iz Komletinaca. Zaklada iznosi 33 K 53 fil, a ima rasti, dok postigne glavnici potrebitu, da se od kamata mogu raspisati nagrade na djela kojima će se buditi narodni duh.

C. Ostala imovina i tražbine.

Pokućstvo	K 5.000
Skladište knjiga u ¼ cijene vrijedi	„ 35.000
Tražbina od prodanog dijela posjeda u Pod-susjedu „Rakice“	„ 1.200
Predujmovi	„ 13.940
Zaostali članski prinosi od g. 1903.	„ 10.000
Zaostali članski prinosi od g. 1904.	„ 20.340
Stari dugovi oko	„ 15.000
	K 101.480

Opetovanje imovine:

a) Glavnice	K 404.252.65
b) Zaklade u imovini „M. H.“	K 62.475.85
c) Ostala imovina i tražbine	K 101.480—
Čitava imovina „M. H.“ koncem 1904.	K 568.208.50
„Matica Hrvatska“ dugovala je P. H. Š. koncem godine 1904. u tek. računu	K 18.750

II. ZAKLADA GROFA IVANA N. DRAŠKOVIĆA.
Koncem godine 1902.

4% hrvatske razteretnice	K	34.400—
4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	"	14.400—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 113.797.	K	1.879 09 K 50.679 09

Koncem godine 1903.

4% hrvatske razteretnice	K	34.000—
4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	"	14.400—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 113.897	K	2.002 46 K 50.802 46

Koncem godine 1904.

4% hrvatske razteretnice	K	34.000—
4½% založnice hrvatske hipotekarne banke	"	14.200—
1 uložnica I. hrvatske štedionice br. 113.897	K	2.857 90 K 51.457 90

III. POLOZI U „M. H.“.

1. Polog odbora za prienos pjesnika Petra Preradovića.	
Uložnica I. Hrv. Š. broj 106.054.	K 101 34

Promet
od 1. siječnja do

Tekući broj	Primitak	Iznos	
		K	f
1.	Prenos gotovine	2 391	03
2.	Kamati temeljne glavnice	7 203	50
3.	Prinosi utemeljitelja	7.176	65
4.	Prinosi članova prinosnika za g. 1902.	3.002	40
5.	Prinosi članova prinosnika za g. 1903.	37 992	29
6.	Prinosi članova prinosnika za g. 1904.	5.523	—
7.	Prodaja knjiga	1.375	59
8.	Potpore i darovi	6 040	—
9.	Vraćeni predujmovi	8.577	23
10.	Tudji novac ¹⁾	25.352	61
11.	Razni primici	188	68
12.	Conto Corrent sa I. hrv. štedionom	75.506	61
<i>Kuća u Zagrebu:</i>			
13.	Najamnina i najamni nović	11.065	92
<i>Podsused:</i>			
14.	Najamnina	750	—
15.	Rakitje	72	—
		192.217	51

2. Polog za rasvjetljenje groba Adolfa Vebera Tkalčevića.

Koncem godine 1904.

For. 100 4% svibanjske rente	K 200—
Uložnica I. H. Š. br. 106.052	52 10 K 252 10

3. Polog za spomenik Antunu pl. Mihanoviću.

Uložnica I. Hrv. Š. broj 106.044 godine 1904. K 50 08

Opetovanje svega:

I. Imovina „M. H.“	K 568.208 50
II. Zaklada I. N. gr. Draškovića	K 51.557 90
III. Polozi	K 403 52

Sav imutak pod upravom „M. H.“ koncem 1904. god. K 620.069 92

Završujući ovo izvješće, dužnost mi je, da se najlepše zahvalim našim glavnim pomagačima: vrijednim i savjesnim gg. povjerenicima, koji ovu tešku narodnu službu s ljubavlju vrše nekoj već i preko 20 godina. Neka znadu, da će zahvalno potomstvo s dužnim počitanjem sruvnujući brojeve članova „M. H.“ u pojedinih mjestima spominjati imena onih vrijednih hrvatskih sinova, koji su probijali led i širili zdravu hrvatsku knjigu naše „M. H.“ u hrvatski narod. Brinimo se svi Hrvati, da nam barem oveća sva mjesta dodju u kolo povjereničkih kotara „Matice Hrvatske“.

blagajne.

31. prosinca 1904.

Tekući broj	Izdatak	Iznos	
		K	f
1.	Papir	12.753	35
2.	Slog i tisak	20.252	63
3.	Risarije, ilustracije i slike	1.646	55
4.	Vezanje i ukoričivanje	10.800	—
5.	Nagrade piscima	15.638	36
6.	Upravni trošak	7.768	20
7.	Potpore	2.268	74
8.	Stanarina	2 244	—
9.	Odprema knjiga i poštarina	2.905	46
10.	Korekture	390	25
11.	Isplatili dug „Vienčev“ tiskari	670	52
12.	Isplatili dug „Vienčev“ tvornici papira	305	88
13.	Predujmovi	3.408	83
14.	Tudji novac	10.629	94
15.	Razni izdatci	4.022	98
16.	Uloženo u temeljnu glavnici	9.548	85
17.	Conto Corrent sa I. hrv. štedionom	80.053	61
<i>Kuća u Zagrebu:</i>			
18.	Porez i namet	2.300	—
19.	Režija	439	80
20.	Popravci i uzdržavanje	398	38
21.	Razni izdaci	26	21
<i>Podsused:</i>			
22.	Popravci i uzdržavanje	852	50
23.	Razni izdaci	75	76
24.	Ostatak gotovine	2.816	71
		192.217	51

Ovaj tudji novac došao je ponajviše izžrijebanih papira raznih zaklada, koji je kasnije razvrstan.

Matica Slovenska.

„Četrti desetletje Slovenske Matice“. — Pod ovim naslovom piše u „Letopisu Slovenske Matice“ tajnik „Slovenske Matice“ g. Evgen Lah o djelovanju „S. M.“ u desetogodištu od 1895. - 1904. Iz toga izvještaja vadimo za naše čitaoca ovo:

U četvrtom je desetogodištu bio društvo čitavo vrijeme predsjednikom Fr. Levec, a tajnikom E. Lah, koji je god. 1904. opet potvrđen na deset godina. Društveni odbor ima 40 članova, od kojih polovica mora stalno obitavati u Ljubljani. U 4. desetogodištu imao je odbor 36 sjednica, a svake godine „občni zbor“ (glavnu skupštinu).

Koncem god 1894. imala je „S. M.“ 2530 članova (285 utemeljiteljnih, 2226 godišnjih itd.), a koncem 1904. god. 3003 (220 utemeljiteljnih i 2776 godišnjih). Broj utemeljitelja dosljedno je padao (umro 91, na novo prišlo 26); broj godišnjih članova takodjer je u zadnje tri godine padao (1902. za 134, 1903 za 23, 1904 za 24 člana manje). Povjerenik je imao „S. M.“ 170.

Imovina „S. M.“ iznašala je koncem 1894. godine (s kućom [K 55.208.13] i skladistom knjiga [K 6.240]) K 116.013.80, a koncem god. 1904. K 117.194.36. Slabomu povećanju društvene glavnice u četvrtom desetogodištu krov je potres, koji je oštetio društvenu kuću. Godišnja članarina iznosi okruglo K 9000—11.500. U 1904. godini iznosa je dohodak od članarine K 11.370—, od kamata K 2408.05, od kuće (netto) K 1446.80, od državne potpore K 1000—, a potrošeno je na upravu K 2014.06, na književna izdanja K 14.603.26.

U četvrtom desetogodištu izdala je „S. M.“ 60 knjiga. „Letopis“ je do konca 1898. donašao i znanstvene prirose, a od 1899. sadržaje samo izvješće, a znanstveni se spisi objelodajuju u posebnom „Zborniku“, kojega je izdano 6 svezaka. God. 1894. počela je „S. M.“ izdavati veliko djelo dra. Glasera „Zgodovina slovenskega slovstva“ (Povij. slov. književnosti), koje je dovršeno god. 1900. u 7 svezaka. God. 1895. počela je „S. M.“ izdavati drugo veliko djelo: „Slovenske narodne pesmi“ prof. dra. K. Štreklja, od kojega je do sada izšlo 8 svezaka. U istom razdoblju nastavila je „S. M.“ izdavanje djela „Slovenske zemlje“, od kojega je izšlo 5 svezaka (Rutar: „Trst in Istra“ i „Beneska Slovenija“; Orožen: „Vojvodina Kranjska“, dvije sveske). Za pouku izdala je „S. M.“ još „Elektriku“ od Šubic i „Slovensku bibliografiju“ od Simoniča (3 sveske) — God 1885. počela je „S. M.“ izdavati „Zabavnu knjižnicu“ (do 1904. god. 17 svez.), god. 1894. „Knezovu knjižnicu“ (11 svezaka), a god. 1904. „Prevode iz svetovne književnosti“ (1 sv.) — Knjige „S. M.“ tiskale su se u 3200—3600 primjeraka.

„Založnih“ knjiga (t. j. društvenih nakladnina za prodaju), posebice školskih knjiga, nije „S. M.“ u četvrtom desetogodištu izdavala, budući da je u tom poslu imala gubitka.

Zaklade („narodne ustanove“) pod upravom „S. M.“ iznajuju K 72.019.97 (Jurčić-Tomšičeva K 8.298.46 i Ant. Knezova K 64.621.96).

Književnost.

Ljudevit Dvorniković: *Essay-i iz područja psihološke pedagogije i estetike*. Sarajevo 1905. Književna izdanja učiteljskoga društva za grad i okružje Sarajevo. Knjiga I.

Kako je naša naučna literatura malena, svaki će rado pozdraviti svaki i najmanji prirast njen. S toga je gledišta pohvalno nastojanje učitelj. društva za grad i okružje Sarajevo, što se riješilo izdavati djela svoja književna; kao što se u opće mora priznati, da su do danas učitelji s najvećim marom radili, čemu imamo zahvaljiti, da je pedagogijska literatura razmijerno najobiljnija. Pohvalno je to i u narodnosnom pogledu zasluzno, ako stope riječi Komenskoga, da obrazovanost čini čovjeka: vjerovalo se, koji je učitelj obrazovanosću sebe

učinio čovjekom, da će povjerenu mladež voditi tako, da postane ljudma. Ovu idejalističku zabludu g. je Dvorniković svojim essayima posve razbio: on je „neosporivo“ dokazao, da su izrazi kao: uzgajanje srca i oplemenjivanje značaja — samo fraze, makar da su „odraz moralnih težnja u ljudskom napredovanju“ (str. 9); on nam je nepotrebno utvrdio (— jedino, što u razvoju ostaje neoborivo, to su tvrdnje g. Dvornikovića —), da sav dosadanji rad pedagoški nije imao racionalnoga osnova, on nas je potpuno i nepokolebivo uvjerio, da se moramo staviti na stanovište, otkud se mogu preturiti svi idejali, jer je Hellwald rekao, da su oni samo nužne zablude — a tko je Hellwald, znat će svaki, kad mu g. Dvorniković saopći, da je od njega nemanje (sic!) znamenit pozitivista, *inache* (!) poznati *nam* (dakako nama) filozof pedagog — H. Spencer. G. Dvorniković ne će da u pedagogiji bude umjetnosti, da se zanosi idejalima, on hoće samo da ih sa znanstvenoga stanovišta „o njihovu faktičnom položaju prema zbiljnosti“ shvati. Ali čemu to? Da je g. Dvorniković malo razmislio o pojmu idejala u opće, i da ga je analizirao, bio bi i bez svega razmetanja sa svojim racionalnim stanovištem došao do spoznaje o njihovom položaju prema zbiljnosti, a bio bi uvidio i to, da idejali nijesu tek „nužne zablude“ i ništa više, makar da to i Hellwald tvrdi. I bio bi nas g. Dvorniković posve racionalizirao, kad ne bismo usprkos naprednom stanovištu bili uvjereni, da idejali nijesu odraz samo moralnih nego u opće prosvjetnih težnja, da doduše nijesu neoborivi kao tvrdnje g. Dvornikovića, ali su za svaku dobu *najviše*, što je ljudstvo za onda prema cijelokupnoj prosvjeti i obrazovanosti držalo da može — a i treba da postigne. U tom leži i moralna vrijednost takova kulturnog nastojanja, koje se nema razlikuje od onoga, koje sve idejale drži jednakom vrijednjima i nevrijednjima, koje ne će nikakovih reforma stvarati (— one su „na putu“, doći će same od sebe, a postavljati ih moglo bi napokon biti i nepočudno onima, koji vedre i oblače, pa je bolje na jednoj strani vikati, da smo napredni, a na drugoj uvjерavati, da ne ćemo ništa drugo) nego samo „pratići pojave, koji ih uzrokuju i stvaraju“. G. D. mora da je vrlo dobar čovjek, jer on uvijek samo gleda, što se oko njega zbiva, ali ne predlaže ništa: No najčudnije je u svem to, da nas g. D. uvjerala, da on pridržaje sav intelektualni i etički dio herbartovske škole, u kratko cijeli „pedagoški stroj“ (str. 12). Vrlo karakteristično za shvaćanje g. D. herbartovski, samo hoće da ga nadopuni i na osnovi nauke o evolucijonizmu dovede u sustav obrazložbu i skustvenih činjenica u pogledu individualne razlike postojećih predsklonosti u uzgojnem razvoju (str. 15.). Kako se mogu „preturiti“ idejali, a pridržati herbartovska nauka, posve je nerazumljivo; jer ako je „preturenje idejala“ nuždan posljedak evolucionističkoga shvaćanja, onda nije razumljivo, zašto se njim ne bi preturili idejali i herbartovske škole —; nije li tako te se evolucionizam može tako jednostavno uvesti u jedan uključeni sustav, da on i ne dira „u dosele priznati i utvrđenu pedagogiju“, onda nije moguće dokući, što je „pedagoški stroj“ tim dobi i za koliko je napredovao; kad je jezgra njegova ostala jedna te ista, ne će li jednačko djelovati (možda zlo, možda i dobro) kao i prije? Čini se, da je g. D. svojem „pedagoškom konju“ podao samo novi lak — u najboljem slučaju i novo trubilo, kojim će bolje trubiti moderne fraze.

Na ostala se razlaganja g. Dv. ne ćemo osvrtati, prema načelu istaknutom u „Glasu M. H.“ br. 3. i 4. čl. „Kritika“ točka 5. — i želimo učiteljskom društvu sarajevskom, da bi mu druge knjige njegovih izdanja bile bolje; ova pak mogla je čisto mirno ostati u „literarnim grobovinama“; iz nje društvu ne će i onako život sinuti.

Samo bismo g. Dv. jošte rado koju reći. Kad se toliko razmeće modernošću svojom, slobodni smo ga upozoriti, da je moderni duh vrlo skeptičan, pa da je nepotrebno, neoborivo i neosporivo dokazano sve samo

u stanovitom taboru, gdje se „prenaglo i presmijelo“ — da, i površno spekulira, što g. Dv. očito ne će (str. 42.); baš na evolucijonističkom stanovištu valja malo opreznije sudove izricati i čednije, jer ničemu evolucionizam nije toliko oprečan kao dogmatičkoj apsolutnosti. Nemanje umni ljudi današnjega vremena, inače veliki mislioci, vide poteškoće, preko kojih mali kao spotičući se prelaze, i nije baš samo uvijek iz neiskrenosti (koju im g. Dv. predbacuje —), da neka pitanja ne riješe onako na brzu ruku i odlučno kano g. Dv., koji se nije žao stupiti pred zrcalo, da u njem ugleda svoju pravu sliku (str. 18). Ako se u djelu prepoznači čovjek, onda žalimo g. Dv., jer nije baš najbolje, što je u svojem zrcalu video — ali bi dobro bilo, da zna, da ima i drugih ljudi ne manje iskrenih od njega, samo se ne mogu njegovom suverenom površnosti uzdignuti nad sve poteškoće, pa kad su stupili pred ogledalo, ne bojeći se pravu sliku svoju zagledati, vidjeli su, da u toj slici nije sve tako jednostavno, kako se čini g. Dv. Za to su i držali, da im je u sudjenju biti opreznijima. I što su oprezniji bili, to su odlučnije i dosljednije izvodili konsekvencije, što iz njihova znanstvena stanovišta slijede, i branili ih, dok ih g. Dv. najodlučnije otklanja (Predgovor str. 9.).

Ako se primjena evolucijonoga stanovišta u znanstvenim pitanjima i ne kosi s načelima „praktičnoga i religijskoga morala“, treba znati, da pojam evolucije nije jednoznačan, pa hoće li tko, da izbjegne mogućim konsekvencijama, valja ga tako zamisliti, da ne budu one iz njega slijedile, a to je jedino ogradijanje. Sa svojim shvaćanjem g. Dv. usprkos ogradijanju prijekoru ne izbjegže, a hvale ne stće.

Dr. A. Bazala.

*

Hrvatski narodni vezovi. Napisala Jelica Belović-Bernadzikowska. (Sa 17 orig. slika.) Nakl. knjiž. Lj. Szeklera u Osijeku 1906. Cijena 3 K. (93 str.) — Na str. 9—26 piše spisateljica: „I. O važnosti i ljepoti naših narodnih vezova“ (9—11), „II. O vezilačkoj ornamentici u opće“ (12—18), i napokon „III. Hrvatski vezilački stil“ (19—26). Ostale stranice (27—93) sadržavaju rječnik tehničkih naziva.

Mene je ovo djelce vrlo razočaralo. Primio sam ga u ruke s veseljem; s radošću sam pročitao prve stranice, koje usprkos čestim naivnim, preobičnim i slabo obrazloženim uskljcima dokazuju ne samo spisateljičino iskreno oduševljenje za narodnu umjetnost, nego i dublje i pravilno shvaćanje ljepote i znamenovanja narodnih ornamentata. Razočaralo me to, što nikako ne znam, čemu je i komu imalo poslužiti ovo djelo. Uvod (I., II., III.) kazuje vrlo malo od onoga, što natpis obećaje, a čemu je „rječnik“, toga nikako ne poimam. Kako u rječnik *narodnih hrvatskih vezova* spadaju riječi *aiguille*, *à la damier*, *à la macaroni*, *alençonspitze*, *antipendium* i t. d. i t. d., — toga nikako ne razumijem. Da su u rječnik uvrštene tudje ovakve riječi, a ujedno kazano, kako se to zove hrvatski, — onda bi to imalo smisla. Jednako ne razumijem, čemu bi i komu imao poslužiti rječnik hrvatskih tehničkih riječi, koje u velikoj većini nisu nikako protumačene, a kamo li da je protumačena tehnika radova, koje ove riječi označuju. Tako su neke riječi prosto pretiskane iz Broz-Ivekovićeva rječnika, i ako spisateljica kaže, da će ovdje „naničati samo one nazive, koji (većinom) dosele još nijesu nigdje zabilježeni“. Čemu je po tom došla u rječnik na pr. riječ „*bod*, m., eine Art Stickerei, bodački vez“ (točno iz Broz-Ivekovića), a nijesu ušle stotine drugih riječi, i tko je time više upućen o tom „bodu“, — to neka Bog zna. Sva je sila ovako na pr. protumačenih riječi: „*borano*, adj., faltig, bez narodni“. — „*bragesé*, pl., hlače u Vrbniku“. — „*burina*, f., naziv sa otoka Krka“. — „*burka*, f., ruho kneza ruskog“. I t. d. i t. d. Što po svem tom znače spisateljičine riječi: „Želim, da i ovaj mali rječnik bude nejaka cijelina kao i to: da pri pomognu raširivanju hrvatskih posve izvornih tehničkih naziva u struci ručnoga rada“, — ni toga ne razumijem.

U djelu ima i krivih uputa i nepojmljiva nerazumijevanja, kao na pr.: „*bumbak*, m., naziv iz Konavlija. Od toga je pregača konavljanska“. Mislio bi čovjek, da je taj „*bumbak*“ bogzna što, a to je obična riječ za *pamuk*, pa onda nije baš čudo, da je „od toga“ pregača konavloska (ne: konavljanska).

Djelo o narodnim vezovima bilo bi koristno i potrebno, ali bi imalo biti kud i kamo drugačije. Da i ne govorimo o tom, koliko bi se takovim djelom mogao koristiti ženski svijet, takovo bi djelo znatno povećalo poznavanje naroda i narodnoga jezika. Kad bi se našlo kolo spisateljicā, koje bi pod vještost urednicom takvo djelo sastavilo, „Matica Hrvatska“ bi dobro učinila, da izdava takvo djelo ne žaleći troška. Gospodja Belović-Bernadzikowska nije nipošto nesposobna, da se lati toga posla, pa je upravo šteta, što troši svoj mar na ovako nepotpune radnje, koje uza sve to zaslužuju svačije priznanje. Svaki je početak težak, a u toj smo stvari uza sve dosadašnje pokušaje još uvijek na početku. — d —

„Behar“. Kad je nakon okupacije zapadna kultura stala sve više prodirati i širiti se u Bosni i Hercegovini, inteligentniji muslimani osjetiše potrebu, da se bolje organizuju te donekle paralizuju ili bar ublaže djelovanje nove struje.

U Bosni i Hercegovini, koja — budi uz put rečeno — nije nikad bila posvema prekinula svezu sa zapadnim svijetom, nova kultura u toliko je blagotorno djelovala osobito na muslimanski život, što ga je prenula iz dugotrajnoga nemara i potakla da stane ozbiljno raditi na kulturnom polju. Iz toga sudara vrcne iskra: književni časopis „Behar“ (cvijet).

Prvi broj „Behara“ ugleda božje svjetlo 1. muharema 1318 po Hiždri (1. maja 1900.), a zasnovali ga Adem aga Mešić, zasluzan i učen muslim, i poznati naš pjesnik Safvet beg Bašagić, prvi urednik.

Već u uvodu na čelu prvoga broja stoji napis iz Kur'ana: *Giltmu feridalun ala kulli muslimin ve muslimetin* („Nauka je obvezna dužnost za svakog muslimana i muslimanku“). Dalje se raspravlja, kako je potrebno učiti, da se održimo u moralnom i materijalnom stanju uporedo s drugim narodima. Znan treba da nezna poduči, za to je knjiga jedini posrednik između jednih i drugih, knjigom ćemo dakle prenijeti znanje od naučena na nenaučena, knjigom ćemo lakše saznati i najmanju potrebu onog, koji je žadan nauke, knjigom ćemo dakle dovesti u svezu zgodna i siromaha u neposrednu blizinu, a tim sastankom jedan će se okoristiti znanjem drugoga, a drugi će učiniti lijepo i plemenito djelo, na koje ga je Bog zadužio. Neka dakle „Behar“ bude za nas ono središte, gdje ćemo se sastajati itd.“ U proglašu navadja se dalje, kako će „Behar“ donositi gradivo koje pretežno u Islam zasjeca, „jer mi na našem jeziku u tom pogledu ništa nemamo“. Osim toga načraja se dalje u uvodu i ostalo gradivo, koje će „Behar“ donašati, ovim riječima: „Naše narodne pjesme, koli muške, toli ženske lijepe su i nježne, pune pouke i čiste narodne plemenitosti. Pripovijetke isto tako sadržavaju mnogo zrnaca ljepote jezika, mišljenja i shvaćanja naroda našega, za tim priče, bajke, basne, zagonetke, poslovice, razne rečenice, riječi pune prostodušnosti i filozofije, sve je to naše, naš amanet od očeva nam ostao, pa je upravo šteta pustiti, da to tako i dalje ide od usta do usta, kojom prigodom mnogo zrnaca lijepe pouke narodne i propadne. Opis kog kraja, povijest gradine kakve, uspomene kog rata, ili narodnog junaka, kako je narod sačuvao, osobito treba da sabiremo itd.“

Tim je dakle u glavnome uredništvo dalo naputke svojim budućim suradnicima i ujedno iznijelo, kojim će putem „Behar“ krenuti.

Koliko god je novi list imao plemenitu svrhu, opaža se već u prvom godišnjaku lista, da nije odmah naišao na onaj odaziv, kojemu se je valjda uredništvo nadalo.

Nije to bilo za to, što „Behar“ nije uznastojao, da opravda svoja obećanja, već radi toga, što svaka novost, kod muslimano osobito, koji su po naravi skroz konservativni, s prva nailazi na velike poteškoće. Stara generacija ostala je posvema apatična, nova pak, ne pouzdavajući se još u svoje sile, ostala je s prva pasivna. Samo velikom požrtvovnošću i neumornim nastojanjem glavnoga urednika Safveta bega Bagašića, išlo je za rukom, da sabere nekoliko suradnika, koji su stali za svoj list ozbiljno raditi.

U prvom broju ima lijepa pjesma Riza bega Kapetanovića „Beharu“. Osman Nuri Hadžić piše vrlo zanimiv članak „Načela Islama“, Edhem Mulabdić javlja se sa criticom „Bijela medžedija“. Sam urednik pak počima objelodanjuvati poznati svoj dramski spjev u četiri čina: „Abdulah paša“; Esad eff. Kulović, da uvede i malo evropske književnosti, saopćuje u prijevodu drazesnu criticu Langefovou: „Topalasto šene“. U rubrici pak „narodne umotvorine“ nailazimo na narodnu pjesmu „Čelebija Mujo i njegova draga“. Osim toga pri koncu su dobro obradjene rubrike „Književnost“, „Kultурне bilješke“, „Pogled po svijetu“, „Svaštice“ itd. To je dakle raspored i u glavnome sadržaj prvoga broja, koji je naišao na opću pohvalu.

U prvom godišnjaku saopćio je nadalje „Behar“ i sljedeće znamenitije radnje: „Kakav je narod arapski od Kadića; „Ibni Chaldun i njegova kulturna povijest islamskih država“; članak „O obučavanju arapskog jezika“ od Muftić Muhameda-Hasfia, u kojem učeni pisac raspravlja o novoj metodi za poučavanje toga jezika u srednjim školama Bosne i Hercegovine za muhamedanske djake u mjesto grčkoga jezika. Saduddin piše nadalje članak pod naslovom „Islamski običaji i čudorednost“, a Spaho Fehim niže „Istočno biserje“. To su vrlo duhoviti aforizmi nekih arapskih pisaca. Osobito su zanimivi prevodi lirske pjesama Mirze Safveta pod naslovom „Istočni parnas“ itd.

Kako se dakle vidi, suradnici su se prema programu lista latili ozbiljno rada.

U drugom godišnjaku susretamo u istinu malo novih imena, no za to radnje nisu uopće manje interesantne. Već u drugom broju čitamo vijest, da radi združila istupa prvi urednik Safvet beg Bagašić, a prima se uredničtva poznati naš pripovjedač Edhem Mulabdić. Između po- učnih članaka vrlo su interesantni o „Muslimanskoj ženi“, što ih je priredio po A. Ahmetbegu neumorni suradnik „Behara“ Osman Nuri Hadžić, a i njegov putopis u Meku (Hadž) vrlo je poučan i zanimiv. „Pregled arapske književnosti“ od Spahe Mehmeda i Dizdara Muhameda vrlo je dobar, osobito za nas, koji o toj bogatog književnosti imamo vrlo površne pojmove. U zabavnom dijelu lista zabilježit nam je Ekremovu pripovijest „Poslijе deset godina“ i neke omanje originalne pripovijesti Ata Nercesa, Edhema Mulabdića itd. Između prevoda dolazi i na daleko čuveni arapski roman „Hiljadu i jedna noć“ od Fehima i Hadži Osmana Nuri. Osobito je pak bogato zastupana rubrika „narodne umotvorine“. Objelodanjeno je što junačkih, što ženskih pjesama vrlo mnogo, a mnoge se ističu ljepotom dikcije i jezika. Opaža se uopće, da u biranju narodnih pjesama muslimani posjeduju izvrstan ukus.

U drugom dakle godišnjaku „Behara“ opaža se znatan korak dalje. Može se ustvrditi, da se je već tada pobro ukorjenio u narodu, koji ga rado čita i podupire. Prem, kako smo već prije spomenuli, ne susretamo mnogo novih suradnika, opaža se ipak, da dosadanji već ponešto smjelije i odvažnije koracaju po utroj stazi. Pri zaključku druge godine uredništvo kaže slijedeće: „Do sad su naši se troškovi kako tako pokrivali, ali je s toga svak u „Beharu“ džaba radio. A ne može se svaki put ni uraditi, a da se lijepo ne oznoji. Ima i

mlađih talenata, pa bi i uradili štogod, al im ne podnose džaba da rade: „Te ćemo dakle potpomoći pa i oduševiti, tako ćemo možda razviti krasne radnike u našem prosvjetnom životu“. Po tom se dakle vidi, da se je „Behar“ ponešto i materijalno ojačao, te obećaje novčanu potporu svojim suradnicima.

Listajući po trećem godišnjaku, opažamo, da se je ponešto proširio krug suradnika, po tom je i gradivo obilnije i raznoličnije. Osim običnih članaka o islamskoj nauci dolaze članci poučno-uzgojnoga i znanstvenoga sadržaja. Istaknut nam je u tom smjeru izradjeni studiju Hasana Hodžića: „Nekoliko riječi roditeljima“, stvar vrlo korisna, koja šiba današnje uzgojne mane roditelja uopće, a muslimanskih napose, i nastoji, da ih ispravi zdravim načelima moderne pedagogije. Dalje su članci Muftića Muhameda Hifzije „Nešto o uzgoju“, Mušića Muhameda Sami „Porodica“, te vrlo interesantan niz članaka od Sulejmana Mursela „Odgoj djeteta“ i „Čitanje knjiga“.

U ovom razdoblju pada osnutak vrlo koristne institucije za materijalno podupiranje muslimanskih djaka na naučnim zavodima, „Gajreta“. Za tu se je instituciju u velike zauzeo „Behar“, te se može kazati, da njega ide glavna zasluga, što se je „Gajret“ tako lijepo razvio. Čitav 21. broj posvećen je toj plemenitoj ustanovi. Istaknuti nam je vrlo lijep članak uredništva, onda zanimiv govor predsjednika „Gajreta“, oduševljena pjesnika Safveta bega Bašagića, koji je između ostalog upleo vrlo zgodno mudre riječi Rufage El. Huseina: „Uzmi nauku, gdje je vidiš, jer pametan čovjek uzima nauku bez obzira, na kojem je zidu napisana, od kojega je čovjeka predana i od kojega je nevjernika čuvena“. Tim je htio upozoriti mlađi naraštaj, da ne prezre zdrave nauke, ma s koje strane ona dolazila. A kako će se do toga doći, kazuje nam u istom govoru na ustima čuvenog francuskog diplomate Gambette: „Du travail, toujours du travail, et encore du travail“. — Dakle samo neumornim radom sjegurno se koraca na stazi kulture.

Od originalnih pripovjedaka u tom godišnjaku istaknut nam je odulju pripovijest „Muhadžir“ od H. Mehmeda i „Zimski razgovori“ od Zije; a od prevedenih „Domovina“ od Namika Kemela, te prevod Ibsenove drame „Neprijatelj naroda“. Slabo je uopće zastupana umjetna poezija, dok je narodna po običaju i birana i obilna. „Behar“ je kroz ovo razdoblje pratilo i razvitak hrvatske ljepe književnosti. Između ostalog u listku spominje Kranjčevićevu lirsку zbirku pjesama „Trzaj“, „Kraljicu Lepu“ od Kumičića, onogodišnja izdanja „Matice Hrvatske“, „Pjesme“ Marije Kumičićke, a donaša opširnu i povoljnu ocjenu Alaupovićevih pjesama, što ih je izdala „Matica Hrvatska“. (Svršit će se.)

Novi povjerenici „Matice Hrvatske“.

Sa zahvalomjavljamo, da su slijedeći rodoljubni prijatelji prosvjete našspremnije primili povjereništvo „M. H.“:

Galić Andrija, ravn. učitelj, Garčinu.

Marinković Stjepan, općinski bilježnik, Bednja.

Pajer Vjekoslav, učitelj, Gornja Jelenska.

Petričevac Martin, ravn. učitelj, Stari Mikanovci.

Sutlić Milan, župnik, Zrinj.

Lisac Dragan, bilježnik, Svilaj.

Hoge Franjo, bilježnik, Hlebine.

Juretić August, župnik, Brckovljani.

Jakovac Franjo, posjednik, Dvor.

Lanović Josip, župnik, Stupnik.

Medvedec Nikola, župnik, Kalinovac.

Putica Petar, učitelj, Bos. Krupa.

Dr. Aurel Kučenjak, kr. kot liječnik, Slatina.

Obad Antun, župnik, Draganić.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 10.

U ZAGREBU, DNE 25. SVIBNJA 1906.

GOD. I.

Logika branitelja modernizma.

Napisao Jovan Hranilović.

I. Naši moderniste medju sobom.

Borba između modernizma i predstavnika prirodnog i sustavnog kontinuiteta u našoj književnosti razmahala se je i opet punim jekom. Moderniste, koji su ovaj put borbu otpočeli najprije u „Pokretu“, a poslije u „Savremeniku“, stadoše se sada nazivati „naprednjacima“, dočim svoje protivnike nazivaju „reakcionarcima“. Ta nova nomenklatura imala bi zamijeniti dosadanju terminologiju, pod kojom se je vodila borba između modernista i antimodernista: nu kao što moderniste nisu uspjeli, dok su se borili oružjem secesionističkih nastranosti protiv branitelja oprobanih književnih tradicija, nazivajući se najprije „secesionistima“, poslije „dekadentima“ i „mladima“, mislimo, da ne će uspeti ni sada. Ta to su jedni te isti bojovnici, isti im je cilj i isto oružje, makar da se sada drugačije nazivaju. Njima je doduše pošlo za rukom, kako to konstatiše pisac sastavka: „Savremenik“ u ovogodišnjem uskršnjem prilogu „Pokreta“, utaboriti se u „Društvu hrvatskih književnika“, pod čijom zaštitom izdavaju smotru „Savremenik“, ali tu oni za sada igraju ulogu vrapca u tudjem gnijezdu, a „Savremenik“ nosi već u sebi od svoga zaroda klicu smrti. „Savremenik“ je čedo nezdravih roditelja; njegovi su naime pokrećači: nosioci i provoditelji modernističkih nazora o neograničenoj slobodi stvaranja, a o njima veli i sâm branitelj „Savremenika“ i njegova tobožnjeg naprednjaštva u spomenutom „Pokretu“ uskršnjem prilogu doslovce ovo: „Razumljivo je, da su se uz ovaku bojovnu ali neformulovanu lozinku (— sloboda stvaranja —) mogli skupiti svakakovi elementi, za dobar dio kojih se ili već pokazalo ili će se još pokazati, da po svojim sposobnostima u našem kulturnom životu u opće, a književnom napose, ne mogu imati posebne riječi. *Roditelji, nosioci i provoditelji ideje slobode stvaranja biju diletanti*“. Njihovo shvaćanje slobode stva-

ranja nazivlje pisac „Pokretova“ članka J. J (Još-ko — i Još-neko), nekoliko redaka kasnije: „anarhističkim“, pak ustanavljuje, da: „Borba „mladih“ protiv „starih“ nije kroz godine imala ni solidne intelektualne ni solidne materijalne baze“.

To je ono isto, što su protivnici modernističkih nastranosti, medju njima i pisac ovih redaka, uvijek i uvijek govorili, upozorujući na nesmislenost modernističkog importa u našu književnost. Evo sada dočekasmo: judicium ex proprio ore.

U samom taboru tih naših književnih nazovinaprednjaka evo modernistički podmladak osuduje roditelje, nosioce i provoditelje modernizma: kao diletante — a borbu modernizma protiv „starih“: kao nesolidnu, bez solidne intelektualne i materijalne podloge. Pošto su ti isti roditelji, nosioci i provoditelji modernizma kod nas sada uzeli samo novo ime: književnih naprednjaka, to i za njih vrijedi karakteristika, kojom je „Pokretov“ J. J. okarakterisao pokrećače modernističke neograničene slobode stvaranja. A jer su se ti isti nazovi-naprednjaci većim dijelom utaborili oko „Savremenika“, mislim, da nije daleko vrijeme, kada će biti taj isti J. J. prinužden, da i „Savremeniku“ napiše nekrolog, kakav je u svom članku u „Pokretu“ napisao dosadanjim sličnim modernističkim pothvatima. — Već u tom „Pokretovu“ članku čitamo sentimentalnu notu, koja zvoni kao slutnja blize „Savremenikove“ smrti. J. J. naime veli: „Zato po mom mišljenju ne bijaše najzgodnije, da je „Društvo hrvatskih književnika“ kao takovo pod oznakom ljetopisa pokrenulo književnu reviju“.

To eto veli sâm branitelj „Savremenikov“, a on će sigurno najbolje znati, zašto je tako pesimistički „nastrojen“ i u času, kada se je upro, da u znoju svoga lica čudnom rabulistikom dokaže, kako se je „Savremenik“ i po svojim suradnicima

i po svom sadržaju visoko uzvinuo nad Matičino „Hrvatsko Kolo“. Da to dokaže, „Savremenikov“ branitelj J. J. isporedjuje imena pisaca „Matičinog“ zbornika sa imenima „Savremenikovih“ suradnika i mjeri na svojoj vazi ne samo kvalitet već i kvantitet štiva „Savremenikova“ i „Hrvatskog Kola“.

Dokazao je upravo protivno od onoga, što je htio dokazati; vidi se, nije jak ni u logici ni u matematici.

Govoreći o piscima, ističe s najvećim aplombom osobito Gjalskoga, Kranjčevića, Matoša i Marjanovića, te su mu već njihova imena dokazom, da je „Savremenik“ bolji nego „Hrvatsko Kolo“, u kojem saradjuju: Arnold, Hranilović i Deželić, za koje kritičar prvoga reda, g. J. J., veli, da su: „*pjesnici drugog reda*“.

Sadanji urednik „Pokretov“ g. J. P. imao je još nedavno sasvim drugo mišljenje o Arnoldu, Hraniloviću i Kranjčeviću. Navesti će mu to mišljenje kasnije iz njegovih sastavaka u „Viencu“ od g. 1890. i od g. 1901.

Ovdje će najprije ustanoviti, da se sami „Savremenikovi“ saradnici medjusobno ne taksi- raju onako visoko, kako ih taksira gosp. J. J. u „Pokretu“. Što ja o njima mislim, to sam ope- tovano iskreno izjavio i ostajem kod toga mišljenja i sada, makar da ih J. J. svojata za modernistički tabor.

Kako je poznato, modernistička i napred- njačka kritika hvali najnoviji i najveći Gjalskijev roman kao fenomenalno djelo. To mu je po mom mišljenju najgora preporuka. Naša solidnija čitača publike očevidno očekuje, da čuje i mišljenje „starih“ o tom Gjalskijevu romanu, jer se, oslanjajući se samo na kritiku „mladih“, ne može pravo zagrijati za to najmladje književno čedo našega odličnog romanciera. To nije ni čudo, kada se u isti čas, dok se s modernističke strane pravi tolika reklama za taj Gjalskijev roman, diže od modernista toliko hvaljeni A. G. Matoš, te u „Hrvatskom Pravu“ piše, da je „Društvo hrvatskih književnika“, izdavajući roman „Za materinsku riječ“, „*kupilo mačka u vreći*“, da je sav taj Gjalskijev roman „*najveća štamparska pogreška od Gutenbergovih vremena do danas*“, da je Gjalski trebao poslati i taj roman na korekturu profesoru Vjekoslavu Klaiću, koji mu je ispravio, umio i očešljao i „*Illustriusima Battorycha*“.

I tako je eto od modernista toliko hvaljeni A. G. Matoš proglašio najvećom štamparskom pogreškom Gjalskijev roman, iz kojega je „Savremenik“ donio jedan ulomak, kao dokaz, da se njegovi saradnici i njihovi proizvodi u „Savremeniku“ uzvisiše nad saradnicima „Hrvatskog Kola“ kao sokolovi nad „*pigmajima*“, kako to „Savremenikov“ branitelj u „Pokretu“ nazivlje „stare“ u opreci prema „Savremenikovim“ sa- radnicima.

Što se pako tiče samoga A. G. Matoša, njega J. J. u „Pokretu“ hvali radi njegovih „Solo- variacija“, u kojima da je u „Savremeniku“ iznio „nekoliko moment-fotografija psihe savremenog rafiniranog dívljaka, anarhiste i aristokrata, asketskog satira, gospodarskog mangupa, vjetropirskog filozofa, avanturiste i artista, dakle do u kost da- našnjeg čovjeka s onu stranu zakona i morala“. I mi priznajemo, da je Matoš u tim svojim „Solo- variacijama“ izvrstno ocrtao u licu Ratarevića: modernog Nietzscheanca, t. j. samoga sebe i svoje modernističke drugove, baš kao što je u 34. broju ovogodišnjega „Novoga Lista“ iznio u punom svjetlu razliku izmedju „starih“ i „mladih“ u našoj književnosti, kako je to izloženo u raspravici „Tumač i branitelj hrvatske moderne“ u br. 5—8. „Glasa Matice Hrvatske“. Ali zašto je onda upravo „Pokret“ ne dugo pred tim napao na toga istoga Matoša: kao na abnormalna, hysterična, neubrojiva i nepouzdana čovjeka i piska?

Što se pak tiče Kranjčevića i Marjanovića, podsjećam sadanjega urednika „Pokreta“ na br. 39. „Viencia“ od g. 1901. str. 778—780., gdje gosp. Josip Pasarić govori o Marjanovićevu kritičarskom radu s tolikim omalovaženjem i prijezirom, kako to do sada nitko nije s tolikim prijezirom o njemu govorio. On ga tu medju inim naziva „frazerskim konfuzionistom, koji se u svojoj nečuvenoj lako- mišljenosti ne žaca nazvati Preradovića „velikim retorikom“, a Šenou „društvenim causeurom“. To su još *najblaži* nazivi, što ih je u tom svom sa- stavku sadanji urednik „Pokreta“ o Marjanovićevom kritičarskom radu napisao, dok je u ovo- godišnjem uskršnjem prilogu „Pokreta“ neko pod šifrom J. J., svakako sa privolom i znanjem g. J. Pasarića, Marjanovića uzvisio nad Kršnjavija, za- boravljajući, da je nedugo pred tim u istom listu rekao za Kršnjavijevu raspravu: „Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba“, da „bi to bila hvale dostojna radnja“, i „znatan prilog za povjest naše umjetnosti, kada ne bi u njoj bio alfa i omega subjektivni momenat“.

Isto tako je sadanji urednik „Pokreta“, davajući u štampu sastavak: „Savremenik“ u uskršnjem prilogu svoga lista pod šifrom J. J., smetnuo s uma, da će se njegovo sadanje uzvisivanje „ino- kosnog evropejca u našoj literaturi Silvija Kranjčevića“ čudno dojmiti onih, koji nisu zaboravili, kako se je g. Josip Pasarić sablažnjivao u br. 39. „Viencia“ od g. 1901. (str. 778), što se toliko uzvisuje Kranjčevićeva poezija. Gosp. Pasarić piše naime o Kranjčevićevoj pjesničkoj produkciji do- slovce slijedeće: „A Kranjčević je dosele svoj neobični pjesnički dar pokazao samo u lirici, i to pretežno u refleksivnoj, s dominantnom pesi- mističkom kajdom. Nu i tu je njegova veličina više u formalnom pogledu: klasičnoj plastičnosti izraza, biranosti diktije i dotjeranosti oblika, nego li u bogatom misaonom sadržaju: samoniklim mislima i novim refleksijama“.

Eto tako branitelji modernizma u našoj književnosti sami umanjše vrijednost ponajboljih „Savremenikovih“ saradnika, na koje se pozivaju, uzvisujući „Savremenik“ nad Matičino „Hrvatsko Kolo“.

Ali da ogledamo paralelu izmedju „Savremenika“ i „Hrvatskog Kola“, kako ju je izveo „Savremenik“ hvalitelj u ovogodišnjem uskršnjem prilogu „Pokreta“ u trećem odjelku svoje rasprave o „Savremeniku“. (Svršit će se.)

Književno=povjesne primjedbe.

Ove je godine izašlo u Lipskom u nakladi G. J. Göschena djelo pod naslovom „Slavische Literaturgeschichte“ u dva sveska, što ga je napisao dr. Josip Karásek. U njem se opisuje povijest svih slavenskih književnosti, dakle i hrvatske. Neki su naši listovi lijepo pohvalili ovo Karáskovo djelo, pače su iz njega priopćili bud potpune, bud stisnute izvatke o hrvatskoj književnosti, naravno ono, što im je baš u prilog išlo. Ali se pri tome ne smije ostati. Bar oni, koje vrstaju medju „stare“, izazivajući time oprjeku i izmedju sebe pa budućih književnih radnika, jer će i oni postati stari, ako ih bog poživi, riječu oni, koje stavlju medju tradicioniste, treba da prema dosadanjoj svojoj, sigurno opravданoj navici, prosudjuju objektivno svake vrsti književne pojave. Njima ne može biti sve jedno, da li se pred evropsko općinstvo stavlja prava i čista hrvatska šljivovica, ili pako samo ona voda, u kojoj su šljive oprane.

Dakako da se od ovako kratkoga djela, kakovo je Karáskovo, ne može ni očekivati ni opširna, a kamo li potpuna povijest književnosti hrvatske. Ali se svakako mora tražiti, da se navedu i označe književne dobe i znatniji trudbenici, koji su u njima radili, i da ne bude neispravnih podataka.

Pisac književne povijesti ne mora da je sam proučio sva književna djela. To bi g. Karásku bilo nemoguće u hrvatskoj već tako obilnoj književnosti, da je ni mnogi domaći pisci dobro ne poznaju, te koješta ili mukom mimoilaze ili krivo prikazuju. Ne smijem dakako prigovoriti impresionistima, koji za sebe svojataju slobodu pisanja ma kakova. Pisac književne povijesti može rabiti druga književno=povjesna djela; a tu svakako počinje njegova odgovornost za izbor takovih djela i za način, na koji ih je upotrebio. Ne nadje li ma za koje doba ili nikakova takova djela, ili pako nedostatna, onda mora da sam dotično književno doba prouči. Ne umije li toga, neka se okani posla.

Ovomu svomu članku dadoh naslov „primjedbe“ za to, što ne pišem ni kritike cijelograđa djela, pa ni onoga odsjeka, što govori o hrvatskoj književnosti, niti pišem parafraze djela. Ja ču istaknuti samo neke nedostatke i ispraviti neke netočnosti, riječu staviti ču neke primjedbe na

dobrohotno uvaženje onih, koji će još pisati o hrvatskoj književnosti.

Gosp. dr. Karásek nije ni pristaša ni prijatelj „moderne“. Vidi se to jasno iz njegova suda o njoj. Tako on piše (II. str. 180): „Moderna ne ima važnosti za šire slojeve pučanstva, pače se uklanja i svakomu doticaju s njima. Njezina kritika ima smisla samo za vlastite joj pristaše, i zagovara impresionističko shvaćanje, koje je u toj školi našlo mnogo odziva. „Moderni“ se drže stanovitih gesala, a sam život i motrenje za njih ne ima važnosti“ . . . Na drugom opet mjestu (II. str. 107.) veli o našim mladim književnicima: „I tuj se vidi naginjanje k modernoj, al to nije na korist ni Srba ni Hrvata.“ — Ovu protivštinu Karáskovu prema modernoj ističem za to, da pokažem nesklad izmedju njegove teorije i prakse. Samo se impresionizmu ima pripisati neistinita tvrdnja (I. str. 139.), da jugoslavenska akademija izdaje narodne pjesme, dok je taj posao započela u istinu „Matica Hrvatska“, samo što ga je žaliboze prekinula. Nadajmo se, da će joj doskora biti moguće izdavanje narodnih pjesama nastaviti.

— Ne bismo se mogli složiti ni s onom tvrdnjom Karáskovom (II. str. 56.), da su slog i jezik blagozvučnoga južnoga narječja (štokavskoga) zadavali poteškoća kajkavskim Hrvatima; pače ima dokaza, da su kajkavski Hrvati vrlo lako naučili književni jezik. Pavao Stoos poče kajkavski još prije Gajeve „Danice“ „anda vu morje vre vekivečno“, a onda nastavljaše štokavskim narječjem: „U ilirsko kolo, mili, vratite se srodnici, što su stari gvožđjem bili, nek su duhom sad unuci“! Zar ne bi bilo uputno, da se izdadu sabrane pjesme Stoosove? — Kajkavac Antun Nemčić pri svom prvom pojavu piše štokavskim narječjem posve lijepo i duhovito, kao što kod hrvatskih kajkavaca u opće ne vidimo poteškoća, kakove se opažaju kod Stanka Vraza. Karásek ne spominje ni Stoosa, ni Nemčića, ni nekih drugih ilirskih pjesnika. Kasniji naši izvrsni spisatelji, a kajkavci, primjerice: Šenoa, Marković, Arnold, koje Karásek spominje, dokazuju protivno njegovoj prepostavki.

Govoreć o Gundulićevom „Osmanu“, te o manjku XIV. i XV. pjevanja, bilo bi dobro, da je spomenuto mnjenje prof. Pavića, po kojem to

i nije manjak, nego je Gundulić spjevao *dva epa*, a ne samo jedan.

U starijoj hrvatskoj književnosti valjalo je svakako spomenuti Došena, Relkovića, Kanižlića, Mikloušića, da se vidi, da književnosti nije bilo samo u Dalmaciji, naročito u Dubrovniku, nego i amo u Hrvatskoj i Slavoniji, akoprem ni iz daleka u onolikom opsegu. Tako bi se bila bar ponešto svijetu prikazala težnja za književnom proizvodnjom, koja se javljala u Hrvatskoj i Slavoniji, i neprekidnost prosvjetnoga nastojanja.

Kako u starijoj književnosti preko stoljeća, tako običaje dr. Karásek u novijoj književnosti preletjeti preko decenija; a to bez dvojbe pod uplivom onih, kojima su tradicije hrvatske nepočudne, pa se vole držati tradicija inostranih, kao da su one za njih časnije od domaćih! Ili se premalo, ili se nikako ne proučava ono, što je bilo prije pojave „moderne“ i njezinih poklonika. Odatile dolazi, da dr. Karásek hrvatsku književnost od god. 1850. do osamdesetih godina, dakle za preko tri desetljeća, otpaćava s nekoliko riječi. Paže time, što on veli: „u Hrvatskoj stupi u osamdesetim godinama *novi* naraštaj sa Šandorom Gjalskim na čelu na književno polje“, a ovaj se je pojavio u javnosti prvi put god. 1884., kanda hoće da kaže, da sva hrvatska književnost od prijašnje trideset i četiri godine nije vrijedna ni spomena. Izraz „*novi* naraštaj“ u naturalnom smislu znači, da je to naraštaj, koji se do onda nije bio javio; u literarnom smislu pako znači, da je nastao *novi pravac* u književnosti hrvatskoj. Ono prvo je istina, a ako je i ovo drugo istina, onda je hrvatska književnost takovo čudoviste, da sve vrvi samim novim pravcima, jer svaki je književnik, kad se prvi put pojavi, „*novi*“ naraštaj i svaki donese nešto novoga pravca. Počmimo od Pavla Stoosa, pa zaredajmo redom do danas, vidjet ćemo neprestano novih naraštaja i novih pravaca. — Ne poznavajući hrvatske književnosti od god. 1850. za vrijeme Bachova apsolutizma, tvrdi dr. Karásek za ovo razdoblje, da je nastala „*stanka*“ (Pause) i „*praznina*“ (Lücke); al je ovo oboje samo u njega, jer mi ovdje znamo vrlo dobro, da se je i u ovom razdoblju književno slavno djelovalo. U onoj dobi trebalo je da gosp. Karásek spomene barem Mirka Bogovića, Janka Jurkovića, Luku Botića, Adolfa Vebera-Tkalčevića. U toj su dobi djelovali i pjesnici Preradović i Trnski, koje pisac u ilirskoj dobi spominje.

Nakon ovo nekoliko riječi, kojima pisac otpaćava našu književnost za vrijeme Bachovo, odmah dodaje, da je najvrsniji (hervorragendster) hrvatski pisac romana Senoa učio u Pragu, čime dovodi neupućenoga čitatelja na misao, da se je Senoa već u pedesetim godinama književno isticao, što ne stoji. Njegov književni i novinarski rad počinje u šestdesetim godinama; i u njima se cijenio Senoa kao darovit mlad spisatelj, ali je do literarne slave došao istom god. 1871., kada

je u „Viencu“ saopćen njegov *prvi* roman iz hrvatske prošlosti „Zlatarevo Zlato“, kojega on nije napisao najednoč, nego je pisao od tjedna do tjedna, koliko je za dotični broj „Viencia“ trebalo, od prilike onako, kako piše Sienkiewicz.

Književnost hrvatsku u šestdesetim i sedamdesetim godinama odpačava dr. Karásek s ovo nekoliko riječi: „Naraštaj iz 60-tih i 70-tih godina, koji je imao voditi nagodbene pregovore s jedne strane s Bečom, s druge strane s Peštom, bijaše vrlo rodoljuban“. I odatile neka čitatelj nauči barem štogod povijesti hrvatske književnosti iz ta četiri lustra! Upravo u ovo doba pada znameniti pokret u hrvatskoj književnosti; padaju slavni radovi Petra Preradovića; sada je Ivan Trnski stupio na vrhunac svoje pjesničke proizvodnje svojim „Kriesnicama“; izašle su dvije pjesničke pripovijetke Luke Botića „Biedna Mara“ i „Petar Bačić“; pojavio se čitav niz mlađih književnika, o kojima g. Karásek ni pojma ne ima, dakle ih niti ne spominje; izlazilo je gdješto u isto vrijeme, gdješto jedan za drugim, pet beletrističkih časopisa: „Naše Gore List“, „Glasonoša“, „Slavonac“, „Dragoljub“, „Vienac“, a oko njih se kupili naši stariji, naši mlađi i najmladji beletristi. Tlo hrvatske liepe knjige ne bijaše pusto, nego dobrano obradjeno, da može na njemu nastaviti rad u osamdesetim godinama „*novi naraštaj* sa Šandorom Gjalskim na čelu“, kako se to g. Karásek izražava. U toj dobi stupiše pred hrvatsko občinstvo u „Viencu“ naši pjesnici Cirraki, Vukelić, Palmović, Jorgovanić i drugi, kojih mi čednost ne dozvoljava spomenuti; dok su već prije „Viencia“ svoje beletrističke rade saobčivali Blaž Lorković, Ivan Dežman (otac); Gjuro Kovačević i drugi, kojih svih gosp. Karásek ne spominje.

Kad gosp. Karásek ne zna ništa o hrvatskoj književnosti u *ovom* razdoblju, onda ne možemo od njega ni zahtijevati, da nam predoči one ideje, koje su pokretale tu književnost. Ali će se evropskoj publici svakako čudnovata pričiniti pišeća tvrdnja o naraštaju, koji je u 60-tim i 70-tim godinama imao voditi nagodbene pregovore s Bečom i Peštom; jer takovih pregovora ne ima voditi književni, nego politički naraštaj. I čudnovata bi to bila liepa književnost, koja ne ima ni drugih ni širih ideja, nego samo vodjenje političkih pregovora s Bečom ili s Peštom. Ako pisac za naraštaj *ovih* godina nije umio naći druge oznake, nego samo tu, da je bio „vrlo rodoljuban“, onda bi bio bolje učinio, da niti nije nje spomenuo, jer njom svakako baca posve neopravdanu sjenu na prijašnje i na kasnije naraštaje, kao da nisu i oni isto tako „vrlo rodoljubni“. Nesretan je g. Karásek s ovakim izpušnjavanjem grozne praznine u svojoj književnoj povijesti, ali nije sretniji ni sa svojom politikom; jer se u 70-tim godinama nisu više imali voditi nikakovi politički pregovori s Bečom. Ove je pre-

govore za dugo i dugo vrieme svršila Ugarska nagodbom s Austrijom god. 1867. ne samo za sebe nego i za Hrvatsku, pak je g. 1868. sklopila s Hrvatskom nagodbu, u kojoj ova onu nagodbu od god. 1867. priznaje i za sebe za obveznom. A u 70-tim godinama imali su se provesti samo pregovori o reviziji nagodbe s Ugarskom sklopljene, te je revizija samo nešto malo promjenila odnose stvorene nagodbom od g. 1868.

U šestdesete godine pada velika borba oko hrvatskoga pravopisa, u koju se je i tadanja vlada svojim naredbama umiješala; ali je doživjela poraz, kao i zagrebačka škola sa svojim glavnim predstavnikom Adolffom Veberom-Tkalčevićem*). Naš je svijet zadivila epohalna razprava mladoga filologa Vatroslava Jagića, koja je pod naslovom „Naš pravopis“ izšla u „Književniku“, i koja je velikim naučnim aparatom utvrdila pravopis, kakav se u našoj književnosti u glavnom još i dan danas rabi. Njega pobijaše A. Veber-Tkalčević svojom pukom logikom, ali bez uspjeha. Ne moguće se održati ni Kurelčev kratki genitiv, o kom je on bio uvjeren, da o njemu visi budućnost Hrvatske i cijelog slavenstva, akoprem je imao znatne učenike a pristaše: Fr. Račkoga, Crnčića, Ivana Dežmana (otca). Napokon ga, osim Crnčića, svi ostaviše, te starac bolnim glasom reče svomu milomu učeniku, svomu Benjaminu Dežmanu: et tu, mi fili Brute!

Kad bi g. Karásek poznao književnost, preko koje prelazi s nekoliko riječi, znao bi za naše noveliste Janka Tombora, Blaža Lorkovića, Ferkića, Ivana Perkovca; znao bi, da su novele pisali Adolfo Veber-Tkalčević, Armin Pavić, Fr. Ciraki, Ivan Trnski, Ivan Perkovac, Ljudevit Vučotinović, Ivan Kukuljević i drugi baš u razdoblju od 1850. pa do osamdesetih godina. U onim godinama i osim dramatičkih radova Mirka Bogovića ima dramatičkih radnja od drugih: od J. Jurkovića, J. Freudenreicha, J. Subotića, Ivana Kiseljaka („Samuel“), A. Šenoe (Ljubica). O Fr. Markoviću kaže g. Karásek (II. str. 107. i 108.) da je i drame sastavlja, mjesto da kaže, da su mu drame jedan od glavnih posala njegove beletrističke proizvodnje. Ne poznajući drugih dramski radova (dra. Demetra) može gosp. Karásek (I. str. 160.) smjelo tvrditi, da su najbolji hrvatski dramski pjesnici Miletić, Tresić-Pavičić i Ivo conte Vojnović.

On valjda ni ne pojmi nesklad, u koji je

* Ovaj inače vrlo zaslužni i umni književnik bijaše napokon tako ozlovoljen da je u 80-tim godinama dao tiskati sva svoja sabrana djela u nekoliko svezaka, ali samo u neko 20 otisaka, koje je namienio raznim knjižnicama našim i stranim. Na moje nagovaranje, neka dade otisnuti bar do 300 otisaka, pošto ima dosta ljudi, koji bi htjeli imati njegova sabrana djela i kupiti ih, odvrati mi: „Ne ču; narod mojih djela ne će da ima, a ja mu ih ne ču da namećem. Moj mi ponos ne dozvoljava misliti, da su na odmet. Tko ih bude htio čitati, neka ide u knjižnicu“.

dospio boykotiranjem svih gore spomenutih starijih i mlađih znatnih književnika hrvatskih, kao i time, što spominje Dežmana *sina* i Badalića *sina*, ali ni riječju ne spominje Dežmana *otca*. Osvrćući se u vrlo kratkim crtama na hrvatsku znanost, naročito na historiografiju i filologiju, ističe Kukuljevića, Ljubića, Račkoga, pa onda veli: „Nadalje valja imenovati, *ne gledeći drugih*, Smičiklasića, Milčetića, Maretića, Šrepela.“ Ovo, „ne gledeći drugih“ imalo bi pisca ispričati, zašto ne imenuje naše znamenite historičare: Vjek. Klaića, Ivana Tkalcicća, Radoslava Lopašića, pa najmladjega im druga Ferdu Šišića. A ima ih, hvala Bogu, i više. Karáskov me način pisanja sjeća na jedan engleski kratki osvrt na ilirsku literaturu, koji sam još kao djak čitao, i u kojem se od ilirskih spisatelja spominje jedini Bykoslav (mjesto Vjekoslav) Babukić.

Da je g. Karásek barem pomno proučio Jagićev članak o hrvatskoj književnosti u češkom Naučnom slovniku (1865.), bio bi do onoga vremena nešto boljega napisao, svakako mu se ne bi bio dogodio boykot znamenitih naših starijih spisatelja.

Još nešto o Petru Preradoviću. O njemu kaže pisac, da je „pjesnička zvijezda druge veličine“. Ova mi se lokacija nikako ne svidja, a i teško će se naći mjerilo, po kojem se imadu mjeriti stupnjevi pjesničke veličine. Svakako spada Preradović u red najvećih slavenskih pjesnika, a po svom slavenskom osjećaju, među najuniverzalnije. „Ali najsretniji i najnaravniji je Preradović tamo, gdje pjeva u duhu jugoslavenskih pučkih pjesama“, veli pisac, pak odmah dodaje, kako se čarobno doimljlu čitatelja „Primorske pjesmice“, kada na pučki nesrokovani način pjeva. Tuj odmah saopćuje pisac u njemačkom prevodu pjesmicu, koja je saopćena pod br. 2. medju „Primorskim pjesmicanama“. Čuo sam više puta najviše slaviti baš Preradovićeve „Primorske“ i „Noćne“ pjesmice; ali se nisam nikada mogao uvjeriti, da su baš one najljepši pjesnički proizvod Preradovićev, pak mislim, da ni njemačko i njemački čitajuće općinstvo ne će dobiti pravi pojam o Preradoviću iz ove jedne na njemački prevedene pjesmice. „Primorske“ i „noćne“ pjesmice jesu dostoje druzice ostalih pjesama Preradovićevih, one visinom i poletom ideja stoje *iznad narodnih pjesama*, a slažu se s njima samo u obliku; one su dakle po idejama jednakom umjetne, kao i ostale pjesme Preradovićeve; one ovih ni malo ne nadkriljuju, pak je u njima Preradović jednak sretan i naravan, kao i u drugim svojim pjesmama. Ni Fr. Marković („O Preradovićevim pjesmama“ u izdanju god. 1873. str. 28.), pošto je nabrojio Preradovićeve pjesničke pripoviesti, ne ide tako daleko kao g. Karásek, da bi „primorske“ i „noćne“ vrstao medju „najsretnije“ i „najnaravnije“, već on o njima kaže: „Nada sve ove epsko-lirske pjesme ističu se divne romance

narodno-umjetnoga sloga: „noćne“ i „primorske“. Marković dakle ove pjesme ističe samo nad epsko-lirske, a ne i nad samo lirske. — O pjesmi „Bogu“ (1868.) veli g. Karásek, da se njome Preradović mjeri sa Deržavinom. Dok nije tiskana ta pjesma „Bogu“, držasmo, da se Preradović

s Deržavinom mjeri svojom odnom „Smrt“, koja je izšla god. 1856.

Uzev sve u svemu, Karáskovo djelo o hrvatskoj književnosti vrlo je manjkavo, dok je on s malo više pomnje mogao puno bolje djelo izraditi.

Dr. Zahar.

Dr. Ivan Hoić i „Matica Hrvatska“.

Na 18. travnja o. g. navršilo se 30 godina, od kako je dr. Ivan Hoić imenovan pravim srednjoškolskim učiteljem. Tu zgodu nije ni mogao ni htio propustiti učiteljski zbor ženskoga liceja, kome je Hoić već deset godina upraviteljem, pa je tihim ali doličnim načinom dao oduška štovanju spram svoga čeonika. Skromna svečanost ostat će svima, koji su je vidjeli, u miloj uspomeni: odličan naš pedagog bio je ganut, kad je opazio, kako njegov dugotrajni i uspješni rad proizvodi živ odjek u članovima njegova zabora i ubire duboku zahvalnost mnogobrojnih mu učenika i učenica. Drugdje u kulturnom svijetu stječu doduše vrsni i zasluzni pedagozi i još drugčijih priznanja; no zar nije ono, kakovo je stekao Hoić kao učitelj, najljepše i najvrednije?

Ali ljetos se navršuje trideseta godina i Hoićevu književnome radu, jer g. 1876. izadje njegov književni prvijenac, u kojem za niže razrede srednjih škola obradjuje povijest novoga vijeka. Zatim je on napisao još jedanaest školskih knjiga za zemljopis i povijest, od kojih su nekoje izašle u više izdanja. Četiri njegove knjige još se i danas upotrebljavaju kod nas u srednjim učilištima, a jedna, prevedena na bugarski, služi u učiteljskim školama mlade sestrinske nam kneževine. Po tom se vidi, da Hoić spada u nas u red najplodnijih školskih spisatelja. Nije ovdje mjesto, da se potanko prikaže sva važnost školske literature, pogotovu kod nas, gdje i sada ima po gdjeko neorana brazda, a nekmoli pred tri decenija, kad je Hoić počeo pisati. No jedno treba da se istakne: kod nas pisci školskih knjiga ne ubraše ni priznanja prema zasluzi ni dolične materijalne nagrade, izuzevši veoma rijetke sretnike, kojima se je takav posao i preko mjere isplatio. Hoić dabome ne spada medju ove izuzetke, premda su većinom njegove knjige bile veoma dobri udžbenici.

Siroj našoj čitačoj publici najviše je Hoić poznat sa svojih „Slika iz općega zemljopisa“, što ih u šest omašnih svezaka izda „Matica Hrvatska“. Prva sveska, u kojoj obradi opći matematički i fizikalni zemljopis, izadje god. 1888. a onda je izlazila svake druge godine sve do 1900. po jedna sveska, s jedinim izuzetkom god. 1896.

U svesci II. (g. 1890.) obradi on Evropu uopće i zapadne zemlje: Francusku, Švicarsku, Nizozemsku, Belgiju i Veliku Britaniju; u svesci III. (g. 1892.) Skandinaviju, Dansku i Njemačku; u IV. svesci (g. 1894.) južnu Evropu: Španiju i Portugalsku, Italiju pa Grčku, Tursku i Rumunjsku; u svesci V. (g. 1898.) Rusiju, a u svesci VI. (god. 1900.) Bugarsku, Srbiju i Crnu Goru. Treba istaknuti, da to nisu samo prve knjige ove vrste u nas, nego do danas, a još će i dugo biti — i jedine. Hoić je zdušno upotrebio svu najbolju literaturu njemačku, francusku i slovensku o svom predmetu, pa je lijepo znao odabrat i jasno široj publici prikazati, što je za naš svijet ponajvažnije. Čini se, kan' da mu je najslabije uspjela prva sveska, ali i jeste opći matematički i fizikalni zemljopis i najteže, gotovo nemoguće, sasvim popularno prikazati, pogotovu u onom opsegu, u kojem je to Hoić učinio. No mora se priznati, da je on i ovdje mnogo poteškoču posve lijepo sveladao. Dalje su mu sveske sve to bolje, a najbolje su mu uspjele zadnje dvije, u kojima obradjuje slavenske nezavisne države. Dok se je u onim prvim sveskama pisac morao služiti najviše njemačkom literaturom, koja je za geografiju bez sumnje najbogatija i najbolja, on se je u posljednjima obilno poslužio domaćim slavenskim vrelima, tako te ovakove popularne i sa simpatijom pisane obradbe ovih slavenskih zemalja u njemačkoj literaturi i nema, a što je i ima, to je najvećim dijelom tendencijozno, površno i sa mnogo predrasuda napisano. Ali ni u slavenskim književnostima nema o ovim državama djelâ, koja bi sadržavala u ovako malenu opsegu tako mnogo i pouzdano prikupljene, a tako jasno razložene gradje s toliko originalnih ilustracija. Osobito je zgodno učinio Hoić, što je opisao tri najvažnija ruska grada: Moskvu, Petrograd i Kijev po izvrsnom putopisu dra. Franje Račkoga, jer je tim taj opis postao živ i veoma zanimljiv.

Karakteristično je, da se je o tim djelima više govorilo i s više priznanja u literaturama naše slavenske braće, nego li kod nas. Pače bilo ih je amo, što su tvrdili da ovih i ovakih knjiga, što ih je „Matica Hrvatska“ u svojoj „poučnoj knjižnici“ izdavala, i ne treba. Budući da prigo-

varači sami nisu čitali tih knjiga, premda bi iz njih mogli mnogo korisna naučiti, pitali su: a tko ih čita? I ja sam prije mislio, da se te knjige manje čitaju, ali sam se uvjerio, da nije tako. U Lici sam se veoma zanimalo i pitao kod raznih zastupnika šire čitaće publike — muške i ženske — kako se ove knjige čitaju, pa sam se uvjerio, da ih radosno i s korišću čitaju ne samo svećenici i učitelji jednoga i drugoga zakona, nego i seoski bilježnici, blagajnici, vojnički umirovljenici i njihove obitelji. Istina, video sam, da su se najviše čitale knjige prirodopisne i zemljopisne, a daleko manje knjige svjetske povijesti „Matičine“, gdje bi čovjek baš obratno očekivao. Bit će razlog u tome, što su ona djela puno bolje obradjena od ovih potonjih. U ostalom zar nam ne lebdi pred očima kao ideal, da hrvatska književnost bude tako bogata, te bi mogla pružiti obilne hrane svim slojevima naroda, kad treba da se dalje naoibrazuju. Mi smo još daleko od toga idealja, ali težiti moramo, da mu se što bliže prikućimo, tako te bi bar širi slojevi što

manje trebali za svoju zabavu i pouku tujih jezika. No maljušnim zabadanjem, djetinjastim i zlobnim zanovetanjem mi se samo odalećujemo od ovoga idealja; uz to sramotimo uopće književni rad pred narodom. „Matica Hrvatska“ nije još ni izdaleka ispunila svoje zadaće, a da je valjano vrši, treba mira i ozbiljne kritike, a ne žučljive, što proizvire iz povredjene taštine i svakakvih drugih sitnih motiva.

I Hoića su bili nedostojno napali poradi —

može se reći — jedne riječi u zadnjoj svesci njegovih „Slika iz zemljopisa“, gdje — ali ne sasvim apodiktički prema Račkome kaže, da je u najstarije doba, odmah iza naseljenja, bila rijeka Bosna granica između Srba i Hrvata. Hoić je čovjek osjetljive i fine naravi, on je odmah odstupio od „Matice“, čim je samo i pomisliti mogao, da bi njegova osoba mogla biti uzrokom napadajima na „Maticu Hrvatsku“, kojoj je on 25 godina bio odbornik i napokon potpredsjednikom. Ali se pita: kuda ćemo dospijeti, ako bude ovakova „sloboda“ vladala u duševnom radu u Hrvatskoj?

„Matica Hrvatska“ bi, mislim, veoma mnogim svojim članovima ugodila, kad bi nastavila prirodopisne i zemljopisne knjige svoje „poučne knjižnice“. Nastavljući svoj rad u smislu tradicija iz osamdesetih i devedesetih godina „Matica Hrvatska“ će najvećma udovoljiti svoje prijatelje, a to su uz uvidjave, zrele ljude nauke široki patriotski slojevi hrvatske čitaće publike; ujedno će tako najdoljnje odgovoriti svojim protivnicima, koji

Dr. Ivan Hoić.

će valjda već jednom uvidjeti nedoličnost svoga zabadanja, pa se opet prikloniti „Matici“, koja rado svakoga ozbiljnoga radnika prima. Time bi „Matica“ dala neku zadovoljštinu i Hoiću, koji se baš u doba njena cvata u zadnja dva decenija prošloga stoljeća ozbiljno i mnogo oko njena napretka trudio. Svakako ostaje „Matica“ i naša javnost velik dužnik Hoićev.

Još ču nešto spomenuti, što mi se u Hoićevim „Slikama iz zemljopisa“ čini zanimljivo i što se

može vidjeti u većine naših pisaca zadnjih dece-nja, a to je, da je hrvatski jezik u kasnijim knji-gama bolji nego li u prvima. Vidi se tu baš po svestima postepeni napredak kao uopće u cijeloj našoj knjizi izuzevši neke pisce, kojih je jezik i danas isto tako nakazan — „wie am ersten Tag“.

Uz spomenuta djela pisao je Hoić još i drugih manjih stvari, od kojih mu je osobito dobro uspio putopis po Dalmaciji, što ga je

oštampao u publikacijama „Hrvatskoga naravo-slnvnoga družtva“, a dijelom je izašao i u nje-mačkom prijevodu.

„Matica Hrvatska“ mnogo duguje Hoiću, pa kao mala hvala za veliki dug neka mu je u čast ovo nekoliko redaka u njezinu „Glasu“ sa željom, da se još dugo naužije krepka zdravlja, kako bi uzmogao nastaviti svoj rad na polju naše narodne prosvjete.

Robert Pinter.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Izvještaj o gl. skupštini „M. H.“ držanoj dne 17. prosinca 1905.
(Nastavak.)

Ostali tečaj skupštine.

Pošto je pročitano tajničko izvješće, javi se za riječ skupštinar inžinir Nikola Kolar, koji pita, zašto odbor nije izvijestio, je li raspravio njegove prigovore izdanih „M. H.“ iznesene u gl. skupštini za god. 1903. Govori o „Dječoj njezi“ dra. R. pl. Markovića, o „Exodusu“ dra. M. Šenoe, o Kuhačevu „Lisinskom“, „Veroniki Desinićki“ J. E. Tomića, „Pjesmama“ R. K. Jeretova, „Slikama iz engl. književnosti“ od prof. Dukata. Pošto je govornik govorio o načinu izdavanja knjiga „M. H.“ ustvrđio, da odbornici „M. H.“ među se dijele knjige, koji će koju napisati — ti ćeš ovu, ti onu — te da će tako skoro biti podijeljen „Matičin“ imetak, — diže se medju nazočnim odbornicima prosvjed proti tim tvrdnjama, na što predsjednik poziva govornika, da svoju tvrdnju razjasni i dokaže; no pošto govornik na prosvjede i prigovore s raznih strana odvraća samo „Tako se govori“ te hoće da dalje govori, oduzima mu predsjednik riječ, dok svoje tvrdnje ne razjasni i ne dokaže.

Na to na upit predsjednikov prima skupština tajničko i blagajničko izvješće na znanje.

Prijedlog o promjeni pravila.

Predsjednik daje riječ podpredsjedniku Vj. Klaiću, koji povodom rješenja kr. hrv.-slav.-dalm. vlade od 14. stud. 1905. br. 28.620 u pitanju stvorenom na gl. skupštini „M. H.“ dne 16. listopada 1904. (da pučke škole ne mogu na gl. skupštine „M. H.“ slati opunomo-ćenika), kojim se rješenjem odbija utok „M. H.“ proti odluci gradskoga poglavarstva od 2. prosinca 1904. br. 61.978, time: da prema ustanovama § 3. i 9. pravila „M. H.“ „mogu i pučke škole biti članovi zakladnici, a pošto svakomu zakladniku bez razlike pripada pravo glasa u skupštinstama, pripada to pravo i zakladniku pučkoj školi, samo se pita, tko i kako da ga vrši“ — predlaže, da se analogno §-u 3. pravila „M. H.“, po kojem iz ni-mice mogu i pučke škole postati članovi zakladnici uplativši u ime zakladnina samo 100 (mjesto 200) K, promijeni § 9. tako, da bi glasio: „Jurištične osobe — izuzevši pučke škole, koje su iznimice postale zakladnice uplativši samo 100 K zakladnine — mogu na glavnu skupštinu poslati svoga punomočnika.“

Pošto je o prijedlogu govorio skupštinar Nikola Kolar, bude prijedlog na protuprijedlog skupštinaru Gj. Deželiću skinut s dnevnoga reda.

Popunjeno odbora.

Predsjednik poziva priv. tajn. poslovodju, da izvijesti, koji se izbori imaju obaviti, čemu privr. tajnik udovolji, a onda čita imena nazočnih skupštinaru, koji

skrutatorima predaju glasovnica. Pošto su svi skupštinar glasovali, povukoše se skrutatori u pokrajnu sobu, da obave skrutiniju, a skupština nastavi vijećanje o prijedlo-zima.

Vijećanje o prijedlozima.

Na poziv predsjednikov privr. tajn. poslovodja ove prijedloge:

„U Zagrebu 24. rujna 1905. Slavnemu odboru „Matica Hrvatske“ u Zagrebu. Molim, da slavni taj Odbor izvoli iznjeti pred dođuću glavnu skupštinu „Matica Hrvatske“ privite predloge. Obrazložiti će ih u skupštini samoj. Sa osobitim štovanjem Nikola Kolar, graditelj i civilni inžinir.

Slavna glavna skupština „Matica Hrvatske“ neka izvoli zaključiti :

I.

„Matica Hrvatska“ ne će više medju godišnjim svojim knjigama izdavati kazališne komade bud koje vrsti.

Mjesto toga izdavanja raspisivati će „Matica Hrvatska“ svake godine nagrade za hrvatske kazališne komade i to:

1. Jednu nagradu od 2000 K za tragediju crpljenu iz hrvatske povjesti.

2. Jednu nagradu od 1000 K za jednu dramu crpljenu iz hrvatske povjesti ili iz narodnoga hrvatskoga života.

3. Jednu nagradu od 1000 K za veselu igru crpljenu iz narodnoga života hrvatskoga.

Ove nagrade dopuniti će „Matica Hrvatska“ po svom književnom odboru onim radnjama, koje ocrtavaju vjerno povijest i duh narodni, a cadre su svojim sadržajem smjerom doprinijeti osvješćivanju i oplemenjivanju naroda hrvatskoga, ter koje se uspješno budu pri-kazivale na hrvatskom kazalištu u Zagrebu barem kroz godinu dana.

Ako bude više takovih komada, odlučuje književni odbor „Matica Hrvatske“ u sporazumu sa intendantom i dramaturgom hrvatskoga kazališta u Zagrebu, kojoj radnji da se nagrada dade.

Ove nagrade nije slobodno porazdijeliti na više dramskih radnja

Za posebna izdanja dramatičkih djela treba u bu-duće privola glavne skupštine „Matica Hrvatske“.

(Nastavit će se.)

Književnost.

„Behar“. (Svršetak.) Na pragu četvrte godine samo uredništvo izjavljuje: „U lanjsku III. godinu ukoračimo s nešto manje pouzdanja, ali ipak svršimo je potpunim zadovoljstvom i mi danas vjerujemo u trajan opstanak „Behara“, što se tiče nas i naših radnika“. Te riječi dakle izviru iz uvjerenja, da je list uhvatio već dubok korijen u narodu, te da mu je budućnost zajamčena

Slijedeći po već utroj stazi „Behar“ u svom četvr-tom godištu donosi nadalje poučno-uzgajne članke, stu-dije vjerskog karaktera, te sastavke higijenskog sadržaja

Između ostalih bilježimo slijedeće: „Dječije živčane bolesti“, „Zrak za disanje“, „Moderni alkoholizam“, „Dječija hrana i gjačko doba“. Od znamenitijih članaka vjerskog sadržaja ističemo: „Nekoliko crtica iz života Imama Asamova“ i vrlo zanimive članke Mirze Safveta (Bašagića), „Sto i jedan hadisi šerif“. Od originalnih pripovijedaka i crtica spomenut nam je: „Novo vrijeme“ od Edhema Mulabdića, „Na sijelu“ od Ekrema, a od prevedenih vrlo zanimiv roman iz arapskog života „Razgovor“ od Fatime Alije-hanume. I umjetna poezija dobrohno je zastupana, osobito nam je istaći pjesme Safveta bega Bašagića i mladih pjesnika Čatić Musa Ćazima i Šemsuddina.

U listku pak donaša povoljne ocjene o slijedećim hrvatskim knjigama: Fr. Milobar „Izabrana poglavija iz narodnog gospodarstva“ (Naklada „Matice Hrvatske“ od 1902. g.); „Loputska sirotica“ od P. Preradovića, dopunjena od Stjepka Ilijica; „Osnovni problemi filozofije“ od Boška Petrovića; „Udovica“ od Tomića (Naklada „Matice Hrvatske“); o prevodu romana Boleslava Prusa od J. Matice, o koledaru „Hrvoje“ za 1904. g. itd.

Jedna od najznamenitijih radnja, što je počela izlatiti u „Beharu“ početkom pete godine njegova opstanka, svakako je oveća studija, koju je napisao Muhamed Ferid Vedži u turskom jeziku, a preveo A. Kadić pod naslovom: „Primjene Islama na osnove kulture“. Iz te studije donašamo ovo nekoliko karakterističnih riječi, iz kojih izvire, kako se islamska nauka ne kosi ni najmanje sa zapadnom kulturom: „Svaki od nas vidi, da je u zadnjem dijelu ovoga stoljeća medju istokom i zapadom nastao toliki dodir, kakvoga prije nikad ne bijaše, i da je u interesu obiju strana, da se medju sobom upoznaju i da tako odstrane međusobnu odvratnost, koja je prije dovodila do krvavih bojeva i neprijateljstva, što je bila zapreka svakomu napredku. Ovaj će dodir sjegurno s dana na dan rasti i cijeli će istok biti kao izložba ili pazar za zapadne novce, za ljude sviju jezika i narodnosti.“ Karakteristična je nadalje crtica Osmana Sabri: „Današnji naraštaj“, u kojoj su opisani novi životni nazori, koji su nastali u Bosni i Hercegovini izmedju mladjeg muslimanskog naraštaja nakon okupacije. Lijep je i literarni prikaz neumornog „Beharovog“ suradnika Mirze Safveta: „Stambulskala pjesnikinja“, u kojem crta portret znamenite turske pjesnikinje Fitnete. U ovom godišnjaku zanimiv je pozorišni komad „Ismet i Almasa“ od vlasnika lista Adema Mešića i historijska tragedija u pet činova „Hadžibeg Rizmanbegović“ od Razabega Kapetanovića.

Narodne umotvorine (pjesme, pripovijetke itd.) kao uvijek dobro su zastupane i birana su sadržaja. U listku pak nailazimo na iscrpiv prikaz krasne knjige dra Čire Truhelke „Naši gradovi“, nadalje o petom izdanju „Zlatarovog zlata“; o knjizi „Dječja njega“ od dra. Radovana pl. Markovića u izdanju „M. H.“; „Slike iz slavenske povijesti“ od Klaića i opširan referat o Gjalskovom romanu „Gjurgjica Agićeva“.

Još je raznoličniji iobilniji po biranom sadržaju šesti godišnjak „Behara“. Javljuju se novi saradnici, o te se opeća već znatan napredak i u tehničkoj strani njihovih radova. Već u prvom broju „M. S.“ Serdarović piše „Kratku povijest Islama“. Mirza Safvet presadije na hrvatski jezik vrlo nježan i karakterističan niz lirske pjesama iz „Istočnog parnasa“, a Ekrem, marljivi i vrsni saradnik „Behara“, objelodanjuje oveć dramski spjev pod naslovom „Angjelija“; interesantan je i članak „Islamska kultura“, što ga je po njemačkom originalu preveo H. H. Suleiman Mursel objelodanjuje svoju veliku igru „Put kroz prozor“. U broju od 18. ramazana 1323. (15. novembra 1905.) počima izlaziti oveća pjesnička pripovijest od Ekrema pod naslovom „Zlata“. U članku „Jedna naša velika bolest“ E. M. S. raspravlja o kobnim posljedicama prekomjernog uživanja alkohola muslima. Vrlo su zanimivi članci: „Žena i porodični život“ od Ćazima i „Zdravlje i ljepota“ od Poslanika.

Dobro je zastupano i umjetno lirsko pjesništvo: Ćazim sa pjesmama: „Majsko jutro“, „Na Ševrdanu“;

Ekrem opjevava „Uspomene“. Osobito su uspjele pjesme Šemsuddinove „Pokajanje“, „U tišini ramazanske noći“ itd. Kroz cijelu godinu „Behar“ donaša prevod zanimivog romana iz turskog života pod naslovom „Uvdī“ (neka vrst ističnog instrumenta) od spisateljice Fate Alije-hanume.

U listku pak „Behar“ donosi ocjene slijedećih knjiga: „Za rogjenim ognjištem“ od Boška Petrovića; Beg Mirko od Tentora; „Istorija četiriči vezira“ od M. A. Sahića; „Misli i čuvstva“ od Mirze Safveta; „Croatische Lieder“ u izvrsnom prijevodu I. Kollara itd.

Pod konac VI. godine opršta se s „Beharom“ njegov drugi marni urednik Edhem Mulabdić, koji je kroz punih pet godina samoprijevorom i marljivo upravljao listom.

Reasumirajući dakle u kratko čitav rad „Behar“ kroz ovo šest godina što redovito izlazi, koli na vjerskom, toli na kulturnom polju moramo bez okolišanja otvoreno izjaviti, da je taj rad i koristan i plodonosan; jedno što jednom dijelu našega naroda razvija i tumači moralne istine Kur'ana, s druge pak što je na neki način otkrio mnoge mlade i inteligentne sile i potaknuo ih na ozbiljan rad na prosvjetnom polju i tim bjeleđano dokazao, da je kultura dobra stvar, ma odakle došla. „Beharova“ je nadalje zasluga, što je mnogima od nas neupućenima u vjerske i kulturne odnošaje Istoka razglio mnoge svijetle tačke arapske povijesti i tim doprinio mnogo sblženju istočne i zapadne kulture u Bosni i Hercegovini.

Stj. Ilijic.

Umjetnost.

Mladi naši umjetnici Meštrović i Krizman izložiše u proljetnoj izložbi bečke secesije svakf po nekoliko svojih radova, te su medju umjetničkim svijetom postigli dosta lijepo priznanje. Meštrovićeva se grupa „na zdencu života“ ubrajala paće medju najbolje skulpture u izložbi. On je svoje ostale radnje, nama sa jubilarne izložbe poznate, izradio u mramoru, pa se te sada tim bolje prikazuju. Veseli nas osobito, što je Meštrović i u Londonu na austrijskoj izložbi postigao, kako novinejavlju, lijep uspjeh.

Krizman se od novijega doba mnogo bavi grafičkom umjetnošću i to drvorezom, bakropisom i litografijom. Dovršiv Krizman minule godine četvrti tečaj umjetnoobrtnice škole u Beču, pošao je na bečku akademiju profeseru W. Ungeru, da se kod njega usavrši u bakropisu. Kako je učenik dobar risač i oduševljen za svoje zvanje, a učitelj vješt i savjestan, možemo se nadati najboljim plodovima u radu Krizmanovom. Sada se Krizman vratio iz Sarajeva, gdje je imao da izradi nekoliko bakropisa za kraljevsku bakropisnu zbirku u Beču. Za boravka svoga onđe izložio je K. nekoliko svojih radova, pa ga novine vrlo hvale.

Medović se vratio iz Dalmacije, donesav sa sobom kako smo očekivali nekoliko vrlo uspjejih studija, ovaj put samih „marina“. Sada svršava veliku portretnu grupu djece g. baruna L. Vraniczanya, u svakom pogledu interesantnu i vrlo uspjealu. Uz to započinje Medović sa velikom slikom za zem. vladu „ženitbom kralja Zvonimira“.

Naš vrlo lijepi a ipak slabo poznati muzej za umjetnost i umjetni obrt bogatio se ovih dana uzornom zbirkom starih umjetnina i predmeta. Zemaljska je vlasta ovu sbirku kupila od nasljednika, uvaženog poznavaca umjetnina Jakoba Franka, za 40.000 K. Bilo bi željeti, da se taj muzej uredi i da postane pristupnim širemu općinstvu.

Sedamdesetgodišnjica Josipa Stritara.

„Društvo slovenskih književnikov i časnikarjev“ priredilo je pod pokroviteljstvom ljubljanskoga gradonačelnika Hribara dne 19. i 20. svibnja proslavu 70-godišnjice života

i 50-godišnjice književnoga rada Josipa *Stritara*. Uprava „Matrice Hrvatske“ bila bi se pridružila ovoj prosvjetnoj slavi braće naše, da joj „Društvo slovenskih književnika i novinara“ u bratskoj ljubezni pažnji i nije poslalo poziva, kako nije u opće nikoga pozivalo; tim spremnije se je odbor „M. H.“ pridružio toj slavi, kad mu je od priredjivača stigao poziv, te je u ime „Matrice Hrvatske“ poslao na slavu svojega tajnika i blagajnika, koje je tajnik D. S. K. i Č. g. *Pustoslemšek* na ljubljanskom kolodvoru u društvu s. gg. Govékarom, urednikom „Slovana“, i dr. Ilešićem najljubeznije dočekao i najspremniye kao goste D. S. K. i Č. udobno smjestio u novom svratištu „Union“, gdje je odsio i sam slavljenik.

Slavljenik Josip Stritar došao je iz Beča, gdje poslije svojega umirovljenja boravi, i sam na slavu, te mu je u subotu 19. svibnja priredjena podoknica s bakljadom pred stanom gradonačelnika Hribara, kod kojega je te večeri bio gost. Sutradan je u dvorani „Mjestnoga Doma“ bila akademija, na kojoj je iza pozdrava predsjednika D. S. K. i Č. g. dra. Zbašnika u duljoj besedi progovorio o radu i životu slavljeniku g. dr. Tomišek, ističući osobito njegov urednički i kritičarski rad. Svečar se je iza toga zahvalio s njekoliko riječi priredjivačima proslave i pjevačima, na što je dr. Zbašnik završio akademiju.

Kod banketa, koji je priredjen u „Narodnom Domu“, nazdravio je svečaru dr. Zbašnik, za tim načelnik Hribar, onda redom zastupnici raznih društava, djaštva i t. d., a napokon tajnik „M. H.“ dr. Ante Radić, koji je u kratkoj besedi kazao, da je slavljenikov rad na korist i hrvatskom narodu, jer su Slovenci hrvatska straža. Na svim zdravicama zahvalio se svečar pročitavši tiskanu i gostovima već razdijeljenu „Zahvalu“, u kojoj kaže:

Marljivo moje rodoljubno delo
Uspeha ni mi pravega imelo,

pa sjećajući na nedavnu slavu Prešernovu završuje:

Prešernov duh naj krepko nas prešine,
Nas vse, in rod slovenski ne pogine!

*

Na večer isti dan sastalo se na ponuku g. dra. Fr. Ilešića u jednoj dvorani svratišta „Union“ više književnika i novinara, da u bratskom razgovoru s izaslanicima „M. H.“ sprovedu koji časak. Sastanak je počastio svojom nazočnošću i svečar Stritar, načelnik Hribar, predsjednik „Sl. M.“ Levec, predsjednik Društva slovenskih književnikov i časnikarjev dr. Zbašnik, a bili su nazočni i tajnici „Sl. M.“ i „D. S. K. i Č.“ Lah i Pustoslemšek, urednik „Slovana“ Govékar, dr. Tomišek, dr. Požar, dr. Ilešić i još nekoji, većinom s gospodjama. Načelnik Hribar pozdravio je zastupnike „M. H.“ tako srdačno, ljubezno i toplo, kako to može samo čovjek njegove kulture i pogleda. Zahvalio mu se tajnik „M. H.“ dr. A. Radić, na što je oduševljeno i iz punoče srca progovorio o zajedničkom radu Slovenaca i Hrvata dr. Ilešić. Iza toga su nekoji književnici slovenski ostali sa zastupnicima „M. H.“ u ugodnom razgovoru do odaska vlaka.

Na Obranu.

Tužan spor*. S tim napisom izašao je u V. svesci „Savremenika“ člančić od Ivanova (dra. Milivoja Dež-

* Uredništvo „G. M. H.“ nastavljajući obranu „M. H.“ drži za svoju dužnost, da u ime odbora „M. H.“ ovo odgovori dvojici trojici prijatelja, koji nas svjetuju, da učinimo kraj ovoj smutnji i skandalu u našoj književnosti: Svu ovu smutnju i skandal u našoj književnosti stvorilo je i stvara nekoliko ljudi u nadi, da će *držovitim lažima i izmišljotinama* zastrašiti pojedince i javno mnjenje te postati gospodarima situacije. Popustiti tomu terorizmu bilo s kojega razloga — bila bi slabost i po-

mana), na koji je potrebito da se osvrnemo, neka vidi hrvatski narod, kolika je sreća za „Maticu Hrvatsku“, što dra. Dežmana više u njezinu odboru nema, i — nadajmo se — nikad više biti ne će!

Radi boljega razumijevanja pretempat ćemo članak dra. Dežmana „ad perpetuam memoriam“! Dr. Dežman piše doslovce ovako:

„U „Glasu“ Matičnog odbora javio se Dr. Bosanac, da opravdava sadanji odbor radi neuspjeha i goleme štete, koju je ovaj odbor nanio baš samoj instituciji. Dr. Bosanac htio bi za propadanje Matice svaliti krivnju na one književnike, koji su poznatom svojom izjavom prekinuli svaku vezu sa sadanjim odborom Matice Hrvatske.

Matica Hrvatska propada! Te činjenice ne poriče ni Dr. Bosanac, a i ne može je proricati, kad izvješća ovog odbora tako rječito govore.

G. 1897. imala je Mat. Hrv. članova prinosnika 9384, g. 1900. 9334, a g. 1904. imala je Matica Hrvatska članova prinosnika 6541. Odbor Matice Hrvatske se doduše nuda, da će 1893 članova platiti članarinu, no kako je već prošla godina dana, otkako su knjige raspačane, to ima vrlo malo nade, da će i polovica preostale članarine naknadno unići, pa će prema tome biti deficit samo za god. 1904. od kruna 11.360. To je golem poraz za ovaj odbor, pa mi potpuno shvaćamo da gospoda, koja su na sva usta govorila, da je sav narod uz njih, strepe pred pravorijekom javnosti, koja će ih pitati za račun. Dr. Bosanac hoće da dokaže, da su tome književnici krivi. Odbor je uvijek govorio i pisao, kako je to samo nekolicina nezadovoljnica, koji nemaju nikakova upliva, koji ništa ne vrijede i ništa ne znače. Rezultat ovaj pokazao je, da ogroman broj članova i to dugogodišnjih članova ne odobrava postupak odbora i ne plaća njihova loša izdanja.

Ovaj odbor mogao je „zbubnjati“ iz Nove vesi i Vlaške ulice do stotinu građana, koji su doduše čestiti pekarji, mesari i inni obrtnici, no u književnim sporovima zaista ne mogu odlučivati. Ovim novim članovima — kazao je odbor ono isto, što dr. Bosanac sad u tom članku, drugim riječima kaže, naime: da Matica ne može biti za nemoralnu, nepatriotsku i neumjetničku književnost. Opozicija, kazao je odbor, sastoji se od nekolicine gladnih književnika, kojima nije na srcu ni moral, ni domovina ni umjetnost — nego samo vlastiti džep. Posve je prirodno, da skupština nije dala ni do riječi ovakim „anarhistima“ i „pornografima“, kojima je samo do opisivanja golotinja i do Matičnih zaklada. Uz ovu harangu naravno da su priprosti oni ljudi bili listom za „patriotičan, moralan i nesobičan“ odbor Matice Hrvatske, te je odbor sjajno pobijedio, da je opozicija ostavila skupštinu i proglašila podpuni pasivitet. Od onog časa hrvatski književnici ne smetaju više sadanjim odboru radu. Odbor je mogao, oslobođivši se tih rušigrada, raditi po miloj volji na korist knjige i domovine. Pa što vidimo? Izdanja su sve gora, a članova je sve manje. Vele, da je na strani odbora sva Hrvatska, sav cvijet inteligencije. A gdje su ta djela, gdje su ti članovi? Mladi književnici izdavaju knjigu za knjigom, i to zaista uz veće žrtve, nego ikoji odbornik Matice, koji može da za svaki redak primi plaću.

Književnici niti mogu primiti odgovornost za rad i uspehe sadanjeg odbora, niti ih može itko radi toga interpelirati. Književnici idu svojim putem. Izdavaju neprestano knjige, pišu u književne listove — a na javnosti je, da im sudi. Književnici ako ne će pogaziti svoju riječ ne mogu zajedno raditi s ovim sadanjim odborom poslije onakove skupštine, kakvu je priredio trolist: Klačić, Radić, Ortner. Odbor to dobro znade, pa ipak neprestano kuša da predobije jednog ili drugog, nudući umjetnicima sve i sva, samo da predju u njihov tabor. Zaista

grješka, kojoj bi napokon bila posljedica, da bi polu-inteligentna masa, slušajući vazda isto zvono, napokon pristala uz teroriste, što se je već djelomice i dogodilo. Tu „dostojanstvena“ šutnja ne pomaže. — Ur.

umjetnici nisu nikako vezani uz književnike, no dok u javnosti nisu opozvane uvrede, manesene im radi njihova rada od Kuhača i Dra. Radića, ne može biti govora o sudjelovanju. Umjetnici nisu ni djeca ni protuhe. Ludo je za to govoriti, da književnici odvraćaju umjetnike od ovog odbora. Odvraća ih njihov ponos — a to je dovoljno. Dr. Bosanac bi dobro učinio, da stvar prikaže kako jest, a da ne piše tendenciozno i u korist svoju i svojih drugova. Isto tako nije istina, da se navaljivalo na Dra. Radića radi njegove plaće. Doduše Dr. Bosanac zatajio je dohodak Dra. Radića i naveo je, da ima samo 2400 plaće, što nije istina, jer Dr. Radić ima stalnu plaću i stanarinu u iznosu od 3600 kruna, a osim toga su mu napose plaćene korekture, no to ne smeta ništa. Protiv Dra. Radića ustalo se i ustaje se iz sasma drugih razloga. Navest čemo ih u kratko, a tim će se rasvijetliti i čitav taj tužni spor. Nije istina, da je borba za Matičnu borbu "mladih protiv "starih". Stvar se ima ovako: Današnji odbor Matice u svojoj većini bio je na strani mladih u borbi — literarnoj — protiv bivše uprave Matičine, koja je sva bila u rukama Kostrenčićevim. Nikad ne bi bio Dr. Arnold predsjednik — nego J. E. Tomić, niti Dr. Radić tajnik, niti Dr. Ortner blagajnik, da ih nisu izabrali mlađi.

Ova su trojica s pomoću mlađih, pošto su im obećala, da će provesti reforme, koje su mlađi zahtijevali, izabrana u odbor. Istina jest, da reforme nisu provedene, nego da su gospoda okrenula kabanicu i složila se poslije sa preostalom Kostrenčićevim pristašama (njega samoga su izgurali) protiv mlađih. Ortner postao je blagajnik, Radić tajnik — a njihovi su dohoci dvostruki nego Kostrenčićevi, što su bili. Dok nisu bili na vlasti, bili su veliki antiklerikalci i podupirali su mlađe, kad su došli na vlast, složili se sa Klaićem i izgurali svoje suborioce napolje i to za to, jer su im neprestano zanovijetalni, da se započnu već jednom obećane reforme. Jedna je reforma bila zaista provedena. Povišena je plaća blagajnika i tajnika. Dakle upravo je smiješno, kad se sadanji odbor hoće proglašati solidarnim sa starim konzervativcima, kad koče da javnosti utvu, kako je on čuvar tradicija Matičnih. To sve nije istina. Ova su se gospoda nekad gradila prijateljima mlađih, a sad su im protivnici. Ova gospoda: Klaić, Radić, Ortner — to su sve sami antiklerikalci, koji su se pritajili, da prevare furtimaše. I uspjelo im je. Furtimaši su na skupštini bili za njih. Sad se kajuo. Dr. Milobar istupio je iz odbora i "Hrvatstvo" ne brani više sadanji odbor. Nije dakle ni govora o domovini ni o lijepoj knjizi — to su sve "lari fari". Gospoda hoće da sjede u Matici, dok bude moguće — après nous le deluge. Najbolje osvjetljaju njihov postupak ovaj slučaj. Gospoda šalju svoje ponude, da se primirimo s njima. Odstupiti će Klaić, Arnold i Ortner — vele oni. Sad, kad im je voda do grla. U javnosti nas žigošu s nemoralom i izdajstvom, a u potaji traže kompromis. Mi ne trebamo toga. Neka gospoda odstupe, nama nije do odborništva, ni do zaklada. Doći će vrijeme, kad će se spletke otkriti i kad zabašurivanje ne će više koristiti. Hrvatski književnici mogu čekati — ako ovaj odbor misli, da i Matica može još čekati, neka samo nastave svoju igru. Zatukli su Vjenac, — zatuciće i Maticu. Hrvatsku književnost nastojat će prema svojim silama unapredjivati hrvatski književnici i mimo Matice Hrvatske."

*

Evo dakle člančića dra. Dežmana čitava! I koliko pozoran čitalac može razabrati, s kolikom zloradosti i veseljem plemeniti dr. Dežman navješta: „Matica Hrvatska propada!“ Samo da bi mogao išta sadanju odboru zabaviti, taj odlični patriota ne bi žalio, da Matica zaista propadne! Na čast mu bilo! No tako sadanji odbor a i brojni prijatelji Matičini rade i radit će, da dr. Dežman te satisfakcije ne doživi. A kad bi sadanji odbor samo iz daleka naslutio, da je njegov rad na uštrbi Matice, on bi s mjesta odstupio. Pojedini pak odbornici ostali bi i dalje prijatelji Matičini i radili bi kao obični

članovi za slavu njezinu; — a ne bi slijedili dra. Dežmana, koji kroz pune dvije godine diže hajku na narodnu instituciju samo zato, da se osveti onima, koji nijesu htjeli, da budu roblje njegove moderne individualnosti. U čitavom članku kaže dr. Dežman samo jedno, što i mi moramo podpisati, naime: „Doći će vrijeme, kad će se sve spletke (Dežmanove) odkriti i kad zabašurivanje (Dežmanovih pravih ciljeva) ne će više koristiti.“ Na to vrijeme može odbor Matičin mirne duše čekati i dočekati ga; jedino u interesu dra. Dežmana moglo bi biti, da to vrijeme što kasnije svane.

Toliko o duhu, kojim člančić Dežmanov odiše. Međutim nakrcano je u članku toliko neistina i netočnosti, da ih treba redom izpraviti.

1. Dr. Dežman konstatira, da je Matica god. 1904. imala samo 6541 člana prinosnika, pak odatle izvodi, da „ogroman broj članova i to dugogodišnjih članova ne odobrava postupak odbora i ne plaća njihova (čija?) loša (?) izdanja“. Kad bi se istina bila, da je broj članova prinosnika za god. 1904. spao na 6541 — što hvala Bogu ne stoji, — onda to ne bi bio dokaz nepovjerenja sadanju odboru, nego prijašnjemu, u kojem je dr. Dežman kroz tri godine tako štetno djelovao!* Dr. Dežman i drugovi izstupili su iz Matičinog odbora tek 4. studenoga 1904., pošto su sve knjige za onu godinu bile doštampane. Pače neke knjige, kao prijevodi Ivana Trnskoga, drama V. Cara-Emina i pjesme 'R. Katalinića bile su prihvaćene za štampu baš na preporuku dra. Dežmana i drugova, pa tako ide njega i drugove njegove sva slava i prikaz za loše (?) knjige od god. 1904. Ako su dakle knjige od god. 1904. zaista loše, kako dr. Dežman sada tvrdi, kad ga više u odboru nema, onda je tomu pojavu krivac ili bar sukrivac on; ako je opadanje članova za god. 1904. nepovjerenje odboru, onda to vrijedi za prijašnji odbor, u kojem je dr. Dežman „neprestano zanovijetao“, a ne za novi odbor, koji od oktobra 1904. upravlja Maticom. Razumijete li to, g. Dežmane?

Medutim niti su izdanja za 1904. loša, niti je radi tih izdanja nastao neki zastoj u širenju Matičinih knjiga. Pravi uzrok opadanju članova za god. 1904. baš je dr. Dežman, koji je kao izdavač i urednik „Vjenca“ tijekom god. 1903. ne samo upropastio i do kraja zatukao taj ponos hrvatske književnosti, nego i prouzročio gotovo razsulo Matice Hrvatske. Time, što je Matica god. 1903. sa punih 9000 kruna subvencionirala poznati Dežmanov „Vjenac“, ozovljeno bi do petdeset povjerenika Matičnih tako, da su častni i težku svoju službu odkazali. Sa tih 50 povjerenika odpalo je dakako i dosta članova, što se može statističkim podatcima dokazati.

U koliko je dakle nedaća snašla Maticu s knjigama za god. 1904. jedino je i opet isključivo krivač dr. Dežman i njegov tužni „Vjenac“ od god. 1903. Novi odbor, koji funkcijonira tek od oktobra 1904., imao je kroz godinu dana i pol krvavoga posla, dok je tolike ozlojedjene povjerenike udobrovoljio, te su se opet vratali u krilo naše majke Matice zajedno sa svojim vrlim članovima. Novi odbor spasao je tako Maticu iz težke situacije, u koju bijaše spala po dru. Dežmanu. I taj dr. Dežman imade još obraza, da bijedi druge za ono, što je sam skrivio!

2. Dr. Dežman tvrdi, da je sadanji odbor za izvanrednu glavnu skupštinu od 29./l. 1905. „zbubnjao“ do stotinu gradjana, koji su doduše „čestiti pekarji, mesari i inni obrtnici“ i t. d. Ovo je hotomična neistina, kako je samo dr. Dežman izreći može. Zapisnik o toj glavnoj skupštini izdala je uprava „Matice“ u posebnom izdanju, što dakako dru. Dežmanu nije bilo draga. Taj zapisnik sastavljen je po bilježkama saborskih stenografa, kojih je 4 ili 5 u skupštini bilo. Pred zapisnikom imade popis svih 188 članova, koji su skupštini prisustvovali. Tu je bilo 35 doktora svih fakulteta, 17 profesora i 16 književnika i novinara, koji su sa brojnim svećenicima, či-

* Dežman sam priznaje u članku, da su on i njegovi suborioci u odboru „neprestano zanovijetali“.

novnicima i nekih desetak vrlih gradjana trgovaca i obrtnika s užasom gledali, šta tu radi dr. Dežman sa svoja 3–4 druga, a sve u ime „moderne individualne kulture i slobode“! Dr. Dežman morao bi biti oprezan, pa ne spominjati više one skupštine, u kojoj se je za sve vijeke smrtno blamirao.

Nije istina, da je sadanji odbor na toj skupštini, ili ma gdje išta kazao o „gladnim“ književnicima. Ako to dr. Dežman dokaže, dobit će ne 9000, nego 90.000 kruna za dalje svoje „moderne“ podhvate. Odbor odviše štuje književničko zvanje (vidi moj članak: Tko je književnik?), nego da bi se izrugavao onima, koji neumorno rade za napredak hrvatskoga naroda. Odbor se ne ruga ni onima, koji bi htjeli biti književnici, a još nijesu, on se od srca raduje i najmladjemu poletarcu. Baš za te najmladje razpisao je ove godine i nagradu. O „gladnim“ književnicima govorili samo dr. Dežman, koji je čak i to odkrio, da su tajniku „Matici“ „napose plaćene korekture“! Tko o čemu, a baba o uštipcima.

3. Odbor nikomu „ne nudja sve i sva, samo da predje u njihov (čiji?) tabor“. Odbor je oduševljeno dočekao hrvatske umjetnike, koji su „Hrvatsko Kolo“ za g. 1905. ukrasili svojim lijepim radnjama; odbor je umjetnike naše proglašio radnicima „Matici“, te se od srca raduje njihovim prilozima za „Hrvatsko Kolo“ god. 1906. Umjetnici nisu zaista ni „djeca ni protuh“, i s toga ne trebaju ni skrbnika ni branitelja, kakovim se njima dr. Dežman nameće. U ostalom umjetnici poznaju dra. Dežmana i njegov „rad“ odviše dobro, pače izvrstno pamte, kolike je „zasluge“ on stekao za Društvo hrvatskih umjetnika!

4. Nije istina, „da gospoda šalju svoje ponude, da se primirimo s njima“. Sadanji odbor „Matičin s nikim se nije svadio, pak s toga ne treba s nikim se pomiriti. Sadanji odbor (od oktobra 1904) tek se je branio i brani od bezdušnih i nepravednih napadaja. Zar je sadanji odbor inscenirao besmislenu hajku na predsjednika dra. Arnolda s poznatom rezolucijom od 4. studenoga 1904.? Zar je sadanji odbor tražio izvanrednu glavnu skupštinu s dnevnim redom za arangement skandala? Zar je sadanji odbor u oči te izvanredne skupštine izdao onaj famozni pamlet, kojega su se sami autori stidili, pak na skupštini zatajili svoje autorstvo?

Sadanji odbor nema dakle razloga, da se s kim izmiruje, a još manje da koga mami ponudama. Ali zato nije ni htio ni smio odbiti dra. Lisičara, kad je sam „Matici“ ponudio svoje crtice, niti J. Kosora, kad je tražio nagradu za svoj roman „Rasap“, a najmanje dra. Branka Drechslera, kad je pohodio podpredsjednika Klaića, te s njime akademički razpravljaо o našim književnim nevoljama. Odbor nije htio niti smio odbiti gg. Lunačeka i Matoša, kad su se prijavili kao suradnici „Matičini“. Odbor u obče ne može nikoga odbiti, koji hoće da za „Maticu“ radi; odboru pristoji tek pravo i dužnost, da pripisane radove ocijeni prema vrijednosti i shodnosti za „Maticu“. Odbor ne pita za imena i lične simpatije: on mora svaku radnju primiti, samo ako je dobra i zgodna. A poglavito mora gledati, da primljene radnje budu patriotske i moralne, da ne vrijedaju ni jednu vjeru, a najmanje rimo-katoličku, kojoj sam pripada.

* Koliko je istine u tvrdnji Ivanova: „Nikad ne bi bio dr. Arnold predsjednik ... niti dr. Radić tajnik, niti dr. Ortner blagajnik, da ih nisu izabrali mladi“, vidi se jasno iz zapisnika zajedničke odborske sjednice „M. H.“ od 3. prosinca 1901., u kojoj je dr. Radić izabran tajnikom, a u kojoj su bili prisutni uz predsjednika Trnskoga „gg. podpredsjednici J. E. Tomić i dr. Marković, odbornici: dr. Bauer, dr. Arnold, dr. Bosanac, dr. Radić, dr. Harambašić, dr. Hoić, Gj. Deželić, Jos. Pasařić, Vj. Novak i Iv. Kostrenčić“. — Ovo su Ivanovljevi „mladi“, koji su izabrali tajnikom dra. Radića i kojima je on „obećao reforme“! Da nam nije žao prostora, ispisali

5. Nije istina, da tajnik dr. Radić prima za stanarinu 1200 kruna (on ima besplatan stan u naravi); a takodje nije istina, da „su mu napose plaćene korekture“. Tajnik nije nikada primio ni prebite pare za korekture, to dobro znade bivši odbornik Dežman! Ili možda ne zna? Tim gore po njega!

6. Predsjednik dr. Arnold nije izabran „s pomoću mladih“ za predsjednika, a još je manje obećao „mladima“ tom prigodom ikakve reforme. On u obče nije nikomu ništa obećao, jer nije ni slutio, da će biti izabran!

7. Klaić, Ortner i Radić nijesu nikoga „izgurali“ iz odbora; — pismom od 4. studenoga 1904. najavili su dr. Dežman i drugovi *sami* svoj izstup iz odbora, navedavši za to *posve druge razloge*, nego što ih Dežman sada podmeće. Zar Dežman tako brzo zaboravlja?

8. Odbor ne traži nikakva „kompromisa“, a najmanje s drom. Dežmanom, koji je načelní protivnik svih kompromisa.

9. Nije odbor zatukao „Vijenca“; ta slava ide *samo* dra. Dežmana. Sad je Dežman najednom postao čedan!

10. Odbor ne će zatuci „Maticu“; on će ju do posljednje kapi krvi braniti. Dični posao oko rušenja „Maticu“ prepusta dru. Dežmanu i onima, koji bi možda njega slušali. Ali odbor je duboko uvjeren, da će dr. Dežman u dogledno vrijeme pri tom poslu ostati — sam.

Dr. Dežman htio je člankom „Tužan spor“, što no Nijemac kaže, kao jednim udarcem „zatuci tri muhe“, ali je napokon zatukao — sebe sama. Drugo i ne zasužuje.

V. Klaić.

Dežman se napokon odao! U V. svezci „Savremenika“ napisao je Dežman (Ivanov) nekakav članak „Tužan spor“, da bi njim osuđio akciju onih književnika, koji bi se htjeli sporazumjeti s „Matičinim“ odborom i stupiti u kolo radnika „Matičinim“. Mnogi hrvatski književnici žale od srca, što su se dali u svoje vrijeme zavesti od Dežmana, pak smo uvjereni, da ih više ni „bojkotiranje“ ni druga „taktična“ sredstva Dežmanova ne će smetati. Ta sam Dežman očituje u rečenom članku:

— Nije istina, da je borba za „Maticu“ borba „mladih“ protiv „starih“. (Čujmo!)

— Ova gospoda: Klaić, Radić, Ortner — to su sve sami antiklerikalci, koji su se pritajili, da prevare furtmaše (Gut gebrüllt, Löwel).

— Nije dakle ni govor o domovini ni o lijepoj knjizi — to su sve „lari fari“ (za Dežmana!).

— Gospoda šalju svoje ponude, da se primirimo s njima (zar s Dežmanom?).

— Doći će vrijeme, kad će se sve spletke (Dežmanove) odkriti i kad zabašurivanje ne će više koristiti (Dežmanu).

Dežman se je eto — i prije reda — sam raskrinkao!

A „Matičin“ odbor i ovaj put jasno i glasno navješta: Primamo radostno radove starih, mladih i najmladih, samo neka su dobri i pristojni. Pa i od Dežmana bi primio, ako bi on mogao što dobra i pristojna napisati.

bismo imena prisutnika, koji su izabrali dra. Arnolda predsjednikom i dra. Ortnera blagajnikom, pa bi se opet vidjelo, da Ivanov, kad zine, ... Da Ivanov nije ništa drugo napisao nego samo onu laž o nagradama, što ih tajnik dr. Radić dobiva tobože za korekture, — ne bi mu smjelo biti mjeseta u čestitom društvu, a kamo li da kao nekakav vodja i toliko puta već blamirani „reformator“ i „inicijator“ već godine i godine pustim lažima haranguiraju literarne analfabete proti „Matici“ i njezinim odbornicima. Jednaka je laž ono, što Ivanov piše, da je dr. Arnold, dr. Radić i dr. Ortner obećao „mladima“ nejakake reforme, pa je upravo sramota i skandal, da takav čovjek kao što je Ivanov, golim lažima i izmišljotinama može još uvijek, i to u glasilu D. H. K. stvarati i podržavati vječne nejakake afere. — Ur.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 11.

U ZAGREBU, DNE 10. LIPNJA 1906.

GOD. I.

Sloboda stvaranja.

I.

Unovije se vrijeme i u naš povode neki za zastarjelim i davno pobijenim frazama i strujama zapadnoga svijeta proglašujući načelo „potpune slobode mišljenja“, „slobode umjetničkoga i književnoga stvaranja“, „zastupanje svih novijih i najnovijih struja od realizma amo“. To se načelo kosi sa zdravim razumom. To su samo lijepi, zvučne riječi, koje mogu začarati, zavesti slabica, ako ne zna svojom glavom misliti, pa ne shvaća pravu smisao riječi, ali ne mogu zavesti čovjeka, kojemu ne imponuju zvučne riječi, koji traži savez pojedinih riječi i pojmove, koji je proučavanjem stekao neko osvjedočenje.

Nije dostačno, da netko o nečem bude uvjeren, valja da bude i osvjedočen. Uvjerenje je slijepo, višekrat materijalno, temelji se na čuvstvu. I ako kadkad može biti opravданo, utemeljeno na istini, uvijek nije. Osvjedočenje je nasuprot ona luč i sila, koja mora voditi čovjeka u svim njegovim djelima. Osvjedočenje se temelji na jasnim, očevidnim razlozima. Razum vodi osvjeđenačenju čovjeka. Samo onaj, koga razum vodi, ima pravo nazvati se čovjekom, a samo čovjek jest slobodno biće. Sloboda ljudskih čina sastoji se u njihovoj razložitosti. Što razum više i dublje shvaća, i što jačega upliva imade na čovječja djela, tim su ta djela slobodnija. Nije slobodan onaj čovjek, koga vodi ma koji drugi vodič osim vlastitog razuma. Koga vode strasti, želje, svakojake niske potrebe, taj nije slobodan, taj je rob.

Sloboda ljudskih čina, sloboda rada na m kojem polju, mjeri se mjerilom razuma. Po tome „sva sloboda mišljenja“ biva pred razboritim čovjekom besmisao. Proti onomu, što je jasno, što je očevidno, nemarazborite „slobode mišljenja“.

„Mislite, kako hoćete“, govoraše neki, „samo činite i radite, što morate“. Kao da je moguće uza „svu slobodu mišljenja“ udariti stalno načelo etike, udariti granice dužnosti u praktičnom ži-

votu. Ako mi je dopušteno misliti, što hoću, onda mogu i raditi, što hoću, jerbo je djelo u čovjeka plod mišljenja.

No ostavimo sve te opreke općenite naravi, jer ih ne bismo nikada iznizali; analizujmo pobliže načela o potpunoj slobodi mišljenja i stvaranja.

Načelo „potpune slobode mišljenja i stvaranja“ kosi se sa zdravim razumom, sa najpri-mitivnjom etikom, dokaz je očita bezglavlja, a nipošto „slobode i neovisnosti“. Ta oni isti, koji proglašuju „slobodu mišljenja i stvaranja“, bijesno navaljuju na one, koji ne misle kao oni, koji ne rade, ne stvaraju „slobodno“ kao oni. Sloboda, kako ju oni shvaćaju i u djelu provadaju, jest najgore ropstvo.

Kako se može složiti sloboda mišljenja i stvaranja sa objektivnom kritikom? Kritika pret-postavlja neki stalni nepromjenljivi kriterij, neko sudilo. A sudila bez stalna načela ne može se ni pomisliti. Objektivna kritika i „sloboda mišljenja“ ne dadu se nikako složiti. Sa „slobodom mišljenja“ može svaki opravdati najveću grdobu. Kao što ne možemo pomisliti apsolutne slobode na moralnom polju, tako ju ne možemo pojmiti ni na polju umjetnosti i znanosti. Kao što na znanstvenom polju, kad je nešto dokazano, ne smije se dopustiti, da netko u ime „slobode mišljenja“ inače ili protivno tvrdi, tako se ne smije dopustiti na polju književnosti i umjetnosti, da netko u ime „slobode stvaranja“ gazi načela estetike kroz vje-kove štovana i priznata, a nikada pobivena.

II.

Stalna i čvrsta je ona teorija, koja se osniva na očitim nedvojbenim činjenicama. Svaki sistem, kad je svagdanjim iskustvom utvrđen, postaje teorija. Ako se dakle naš kriterij osniva na činje-nicama, a potvrđuje ga svagdanje iskustvo, onda on imade dvostruku sigurnost. Filozofijom ili teorijom umjetnosti ne ćemo se ovdje baviti, jer

bi naš rad išao predaleko. Ostavimo dakle sistem i teorije, ograničimo se na činjenice.

I najnoviji estetičari priznaju, da nitko ne može stvoriti nešto lijepo, ako prije ne znade *proniknuti* u ljepotu. Umjetnik najprije pronikne kroz oblike prirode u vanjsku ljepotu, zatim ju izvodi oblicima svoje umjetnosti. Tu imademo dvostruku djelatnost: *aprehensivnu*, koja otkriva umjetniku oblike ljepote u prirodi, i *ekspansivnu*, kojom tu ljepotu zaodijeva novim oblikom, što ga on sam stvara. Prvi čin odaje u čovjeku umjetnički *ukus*, a drugi odaje *genij*. Tu pronicavost umjetnika u oblike ljepote u prirodi mogu imati i drugi ljudi, a da nisu umjetnici. Nu veoma su rijetki. To su ljudi umjetničkog ukusa, koji osjećaju ljepotu, koji u njoj uživaju. Mnogi hoće da su ljudi umjetničkog osjećaja i ukusa, pa kupuju umjetnine, koje ih pred pametnim ljudima otkriju. Osim pravoga umjetnika niko drugi nema umjetničkoga genija.

Da nas tko pita, što mi razumijemo, kada govorimo o umjetničkom ukusu, o savršenu shvaćanju i uživanju u umjetnosti, ne bismo znali točne definicije. To je nešto, što se osjeća, ali se ne dade izraziti. Što je materijalni ukus prama hrani tjelesnoj, to je estetički prama hrani duševnoj. Kao što materijalni ukus asimiliranjem razvija fizični život, tako taj estetički ukus razvija moralni život. Jedan se i drugi dugotrajnim vježbanjem usavršuje.

Savršenstvo estetičnog ukusa osobit je dar umjetnika, a genijalnost u reproduciraju zamijećene prirodne ljepote njegova je ekskluzivna karakteristika. Zaludu neki ter neki cijene, da su pravi, pače da su veliki umjetnici za to samo, što su više manje shvatili misao najvećih umjetničkih proizvoda, što su proniknuli u prirodnu ljepotu, ili samo za to, što su se mučili okolo umjetnosti, okusili trud i podnijeli umjetnikove muke, ali nisu dostigli njegovih uspjeha. To je taština dječaka, koji misli, da leti, jer ga diže u vis silan orao. To je utvaranje prosta slikarčića, koji se drži genijalnim, jer je narisao Rafaelovu sliku.

Sada zaronimo dublje u proces umjetničkoga rada. Kako umjetnik prodire u ljepotu? Kako ju on shvaća? Kako genij kasnije u novim oblicima daje života toj shvaćenoj ljepoti? Koje su faze toga umjetničkoga djelovanja?

Krasna zamamljiva pojava u prirodi (sunce na zapadu), ili veliko umjetničko djelo (Partenon) nekom neodoljivom silom mami pozornost umjetnika. On stane nekako instinktivno, da gleda te prizore, da sluša glas prirode, da *pronikne*, jer jedan sami pogled i to letimični nije dostatan, da ga zadovolji. Kad je stao, jedna samo riječ odaje njegovo čuvstvo, odaje da je proniknuo u ljepotu. Za to kaže: Lijepo li je!

Pred nama je tamna, tajanstvena slavonska šuma. Sa velebitske visine puče nam pred očima široko naše more posijano otočićima, između

kojih vijugaju bjelojedri brodovi. Slušamo zanosne melodije „Porina“, koje nas prenose u bajnu prošlost uveloga hrvatskoga slavlja. Bio pred nama prizor iz prirode, ili djelo velika umjetnika, ako je u nama umjetničkoga *ukusa*, taj prizor zaokupi cijelo naše biće, primami nas i svlada. A kad bi nas tko htio od njega odvratiti, pogledali bismo ga sa sažaljenjem, doviknuli bismo mu, da nema *umjetničkoga osjećaja*. To je bo samo prvi utisak, spada pod osjetila, za to ga zovemo osjećajem.

Umjetnik pred takovim prizorom zamijeti estetični oblik. Pod dojmom prvoga osjećaja podaje se maštanju. Tu počimljie umjetnikov rad.

Vlaho Bukovac sjedi u debelu hladu i čita deveto pjevanje Gundulićeva „Osmana“. Celestin Medović ušao se je u porušenu hramu boga Bacchusa u Vječnom gradu. Ivan Mažuranić sjedi u vrtu prijatelja Vranjicana u Karlovcu pred pribjeglicom Crnogorcem.

Prvomu, Bukovcu, pretstavlja se u mašti ljepota, tjelesna strojnost pjesnikovih opjevanih junakinja. Vidi Sokolicu, njezine drugarice umorne od duga i naporna trka. Ta donijele su sa sobom na konjima ugrabljeni plijen poljskih krasotica. Sad se odmaraju u hladu do jezera, poput hajduka narodne pjesme u gaju. Tu do njih teče bistra rijeka, koja se širi u jezero. Nagnulo se je nad vodu granje stabala. U vodi se igraju ribice i mame k sebi umorne djevojke. One se odvaze na rashladu. Svuku se, jer su uvjereni, da ih u toj šumici ne će nitko zateći, skoče u jezero, te stanu izvoditi vesele igre štrapajući se vodom, kao što običaje pomamljena mladež za ljetne žege na našem moru. Sunce je visoko, te hoće da jače prodre kroz gusto dublje svojim zlatnim zrakama, da rasvjetli „bijele lijere“, što se kupaju u biseru, da obaspe svojim zlatom. Na tom čarnom fantastičnom prizoru nastane promjena. Čuje se izdaleka zvuk lovačkih rogova. Djevojke su zapunjene. Ne znaju, što će. Koja se je prva jadu dosjetila, zapliva prama kraju, da pokrije svoju nagost. Neke se još šale, jer nisu čule zvuka, ili za nj ne mare. Neke videći, kako sjajni lovci pomaljaju glavu, kriju se kristalnim plaštem jezera. Samo glave vire izvan vode. Sve te junakinje odavaju na licu stid, što su zatečene. Kraljevićevi lovci su većinom ozbiljni, dijelom se šaljivo posmijuckuju... Cijeli taj prizor umjetnik gleda očima svoje razigrane mašte. Pače gleda, kako sam pjesnik o njemu snatri sjedeći, valja da u istom položaju kao i on, pod bukvom ili hrastom... Drugi, Medović, ne vidi drugo osim ruševina, ali te ruševine pred njegovom maštom oživljuju. Ona mu sama pregradjuje i dogradjuje taj hram. Na onoj sredini je stajao bogov kip, pred kipom žrtvenik. Onaj kroz stoljeća sačuvani odlomak mozajika pokazuje, kako je taj hram bio sjajno popločan, veličanstveno urešen. A danas u njemu noćne ptice gnijezdo viju, kriju se miševi i gušte-

rice. Naokolo se nizahu trijemovi za elegantno općinstvo, za ljude željne razblude. U sredini ne-daleko od žrtvenika bakantice su pjevale, plesale uz svirku zastarjelih glazbala. Naokolo pak učesnici slave piju, napijaju, ljube i cjelevaju. Da ubiju „dosadu tako jednolične zabave“, da im se živci potresnije uzruju, hoće se okrutnoj svjetini, potomcima slavnih Kviriti, osvajača svijeta, hoće se krv. Žrtava ne fali nikada. Imade u Rimu još sljedbenika Galilejca, da razvesele te časove slave. Na mig pijana Cezara, koji hoće da svojim razbludnicama pokaže svoju svemoć, krvnici vode nevine žrtve pred kip pijana Boga, da preda nj pospu na žeravu tamjan. A kad ovi ne pružaju ruku, onda ih mrcvare i kolju kao marvu. Tu padaju glave hrabrih a za državu zasluznih vojnika. Tu se vuku žene i djevojke već izrancjene, uz najbesramnije čine, koje bi valjalo da prikrije duboka tama. Krv curi niz mučenička tjelesa, teče onim divnim mozajikom te čini divan kontrast sa ružama, što su ih bakantice rasijale. Divlja pljeska sa trijemova prati ta bezdjela. Krvnici i gledaoci su razigrani. Mrcvarenje ne će prestati, dok uzbude snage u nogama pijane rulje. Zaglušna vika krije svaki vapaj, svaki uzdisaj mučenika. To traje, dok vino ne svlada tjelesa, dok se ne stanu valjati pomiješani doba i spol po tlu orošenu mučeničkom krvlju, posijanu njihovim tjelesima (*Baccalaria*).

Treći, Mažuranić, sluša Crnogoraca, gdje pjeva junačka djela gorskih „miševa“. Njegovo zagorenje lice, njegov snažni glas, zanos, kojim govori, prenosi pjesnika u one tvrde, nikada doduše vidjene, ali snivane brdine, leglo slobode. Bijeda kukavne raje, koja ne smije ni orati ni sijati, jer mu krvnik ne dade da žanje, krvološtvo okrutnika, bezdušnika, koji misli samo na razblude i na sanak tihi, niže mu se pred očima. Povjest četiriju vjekova, neprestana borba izmedju Krsta i Nekrsta, ponjenja i okrutnosti, nasilja i slaboce, glad i golota nevoljne raje uz tovna tudjinca, sve, što okrutnost može izmisliti proti čovjeku, sve on vidi. Vidi kako brat jedne vjere kolje i tamani brata druge. Raja u tim dugotrajnim mukama nalazi utjehe u svojoj uzvišenoj vjeri, „koja ga nebom štiti“. Sve su joj oteli, ali joj nisu mogli oteti, iz srca iščupati vjeru, te joj osta jedina nada onaj slavni Krst, što nigda nepobijedjen diže se povrh Lovćenovih litica ponosno prama nebu.

Ta tri umjetnika pred prizorom svojim ne osjećaju ništa oko sebe. Na krilima mašte preneseni izvan kruga realnoga svijeta oni su u ekstazi. *Mašta* djelomice stvarajući, djelomice reproducirajući prenijela ih je u drugi svijet, u svijet povijesti i legende, u svijet uspomena i sanja.

Čim se umjetnik prene iz toga snatrenja, stade razmišljati. Tu počinje djelo *razuma*. Razum se nameće mašti, da uredi odnos pojedinih pri-zornih dijelova, koje višekrat ne može da reproducira i najsavršeniji kist, da opjeva i najbolji

pjesnik. Pamet izbacuje, što je nesavršeno ili ne-potrebno, ispravlja neke šare, krije, što je nepri-stojno, gasi preveliku svjetlost, blaži preveliku živahnost, moderira pretjeranosti, te cijeloj slici ulijeva života, podaje neku plemenitu nježnu tanko-čutnost.

U tom djelovanju uma realnost se gdjekada ističe još jače, a gdjekada blijedi, gasi se, gotovo iščezava. Gdjekada ostaje ista slika samo nalik prvoj, ali nije ista. Ovo se je preoblikilo uslijed asocijacija sa drugim slikama, ili se je zaodjela odjelom prispopobe, gdje se pojedini članovi su-daraju. No u prvom i u drugom slučaju pojavlja se uvijek velika sjajna slika prama otajnosti i životu: to je *ideal*.

Pod utiskom takova *ideala* slušajuć cvrku-tanje ptičica misao se zaleti u harmonijske kruge svemira. Večernja sjeta, što ju osjećamo, kada se stane spuštaći mrak na zemlju, govori o prolaz-nosti najopojnijih naslada. Ruševine starih gra-dova prenose nas u doba naše slavne prošlosti: u doba Krešimira, u doba Mladena Šubića, u doba Petra Zrinskoga. Lav svetoga Marka na mirinama naših primorskih gradova sjeća nas na stoljetno ropstvo tudjincu. Sjajni hramovi svetoga Dujma u Splitu, svetoga Ivana u Trogiru, kažu nam, da je rimska prosvjeta prešla na Hrvate. Imena gra-dova, planina, rijeka, poljana opjevanih u narod-noj pjesmi, prenose nas u doba hajduštva, sjećaju nas slavnih junaka, koji poznati po svim kraje-vima domovine, još danas sačinjavaju jedini vez (osim jezika) između triju vjera rascijepanoga naroda.

Eto kako ideal na nas djeluje, kako nas ve-seli, kako nas opaja udivljenjem, kako nas tare i uzvisuje. To je svjetionik na nedoglednom ob-zorju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Pred takovim prizorima, što ti ih pamet do-vabi u dušu, srce se gane. Često nije moguće suspregnuti suze. Ideal se stvara u glavi, ali nalazi živa odjeka u umjetnikovu srcu, jer je umjetnik „čovjek čuvstva“. On duboko osjeća u svojem srcu harmoniju, što se ugodno razliježe, a nema nego dvije kajde — a to su dvije sile i dvije sla-boće ljudske duše: ljubav i bol. Umjetnikov rječ-nik pozna samo te dvije riječi.

Na nedoglednoj stazi moralnoga života vodi nas samo herojstvo (samoprijegor) ili sebičnost. Kada nas vodi herojstvo, tada u svakom svojem činu odajemo ljubav prama drugomu. Nu, na ža-lost, češće nas oblađa sebičnost, pa tražimo samo da nas ljube. No i sebičnjaka i heroja prati za-stopice razočaranje; to je izvor boli.

Čovjeku moralno srvanu, da ne očaja u tom razočaranju, kojemu se ne nada, da šene pameću videći, da sve njegove zlatno snivane kule padaju, da se ruše oko njega, ostaje uzvišena misao, ostaje mu ideal, koji ga tješi i sokoli, diže ga iz zdvojnosti, te on opet ljubi, da se opet žalosti,

Ljubi i pati, pati i ljubi. Na čuvstvima boli i patnje izvodi sva ostala čuvstva, što ih u njemu budi, ili mu ih nameće idealnost i život, zvala se ta čuvstva poniznost ili ponos, gnjev ili samilost, vjera ili otačbeništvo.

Prvi dio dakle umjetnikova rada: pronicanje ili aprehensivna moć imade četiri stepena ili faze. Najprije *osjeti* nešto realno (umjetnički osjećaj). Zatim se zaustavi, da na njemu *mašta* gradi (snatrenje). Na gradnji mašte um stvara *ideal* ili bolje um nalazi nešto idealno. Napokon sve to oživi umjetnikovo *čuvstvo*. Do četvrtoga stepena rijetki dopiru. Tko samo umjetnički osjeća, već se drži umjetnikom. Samo onaj, koji kroz sve te faze prolazi, i ako nije umjetnik u pravom i potpunom smislu riječi, jer umjetnik stvara, ipak o umjetnosti može suditi, jer barem čuvstvuje.

Svaki pravi estetičar, svaki kritičar valja da prodje kroz sve četiri faze. On doduše time nije umjetnik, ali je filozof nmjetnosti. Ali nije, ne ţu reći, umjetnik ili književnik onaj, koji je samo pročitao neke pjesnike i shvatio ili proučio raznovrsnu porabu njihovih akuzativa i lokativa! . . .

III.

Kada je umjetnika *aprehensivna* djelatnost izvršila svoju, kada je on proniknuo dobro u svoj *sujet*, *maštom* ga okitio, *umom* ga razbistrio, *čuvstvom* oživio, tada on počinje stvarati, to jest reproducirati iz duše te oblike ljepote. Do sada je djelovao dar, talenat, a sada počinje djelovati genij.

Priroda nas uči, da ljubav i dobrota ne mogu ostati zatvorene u duši, jer narav njihova zahtijeva da se izliju van, da se odadu u djelu. Čuvstvo je po sebi veoma *ekspansivno*. Ako je u čovjeku čuvstvo ugodnosti užitka, tada to čuvstvo hoće da svak bude sretan. Ako pak to čuvstvo daje čovjeku muke i boli, tada mu je prirodjeno, da izlijevom svojih patnja traži u tudjem srcu utjehe. Bol i ljubav u svakom čovjeku ide za tim, da se odade, da se izlije medju one, koji su mu bliži, koji su spojeni s njime nekim duševnim vezom. Običan čovjek odaje svoje boli i svoje radosti u obiteljskom krugu. Umjetniku je obitelj otadžbina i cijelo čovječanstvo. Na umjetnikovo čuvstvo može djelovati i potaknuti promatranjem usvojeni ideal, što će ga on nastojati da reproducira, ili se u njemu porodi čuvstvo, gauće, drugim putem. Onda umjetnik svom čuvstvu traži idealni izraz. U jednom i drugom slučaju ideal i čuvstvo usko su spojeni, ne dadu se odijeliti.

Umjetnik dakle, da dade oduška svojem čuvstvu, da izrazi ono, što mu ljubav kaže, katkada reproducira usvojene oblike, a katkada stvara oblik, uzor istinit, realan ukupno ili barem u pojedinim čestima. *Glavni potezi* toga uzora, po nauci estetičara, moraju biti u potpunom razmjerju. Nu katkada može se istaći i nesklad, nerazmjerje,

jer to još bolje i življe odaje nesavršenu realnost prirode.

Rad počinje sa *crtanjem* glavnih poteza, bilo to na platnu, u gnjili ili na papiru, bilo to od slikara, kipara, ili pjesnika. Taj prvi, veliki, jaki i točni nacrt umjetnik mora da zadoji nečim, da postane tijelo. Tu mu rabи kist i *palette*, da govorimo govorom slikara. Živa mašta pruža umjetniku svoju čarnu, bogatu *palette*, a osjetila mu daju sredstva, da te šare dopiru kroz oko ili uho do njegova uma, da prodru u njegov duh. Umjetnik sada *šara* po prvom nacrtu.

No na toj slici nema još života, fali na licu misao, fali strast, fali život. Tada genijalni umjetnik sa nekoliko brzih, smjelih, sigurnih poteza udahne svoj duh u tu mrtvu sliku i ona oživi, govori duši. Umjetnikovo srce kuca u njoj. To je najglavniji dio umjetnikova rada, time djelo postaje njegovim, jer je u tom djelu dio njega samoga, dio njegove duše. On time daje *izraz* slici.

Tim ekspansivnim radom ideal se je izlio u *nacrt*, osjećaj i mašta postali su *šarom*, a čuvstvo se je odalo u *izrazu*.

Jedno od glavnih obilježja ljepote jest skladno jedinstvo, kako kaže dr. F. Marković u svojoj estetici. A to skladno jedinstvo, kako on sam uči, zahtijeva, da pojedini dijelovi, pojedine česti budu samo toliko usavršene i dotjerane, da se njima istakne cjelina, da se istakne „*idejno središte*“, kako on kaže.

Pojedine česti moraju biti u naravnu odnosu prama cjeline. Glavni su odnosi sredstva i svrhe. Ti se odnosi ne smiju žrtvovati, a još manje zamjeniti. Stoga nije estetički dotjerano ono djelo, u kojem umjetnik nije htio ili znao žrtvovati i savršenost pojedinih dijelova savršenosti cjeline. Po gori naznačenu procesu šara valja da zaodije i istakne nacrt, a nacrt i šara moraju dati života izrazu. Izvanjski oblik okićen živim šarama mašte mora služiti idealu (kako ga gori razložimo), a oblik i ideal popunjajući se medju sobom moraju isticati živo čuvstvo, moraju prodirati do srca i ganuti čovjeka.

IV.

Ovo je jedino sudio u umjetnosti osnovano na činjenicama. Osim ovoga ne poznamo drugoga kriterija, ovaj je apsolutan i univerzalan. On isključuje svaku *bitnu* razliku između škola i sistema, između „starih“ i „mladih“. On osudjuje „sve novije i najnovije struje“, u koliko se s njime ne slažu, ne priznaje ni verizma, ni naturalizma, ni idealizma, ni simbolizma, ni dekadentstva, ni modernizma. Imade pisaca, pjesnika, koji ne znaju izabrati prvi *sujet*, a imade ih, koji biraju pravo, imade ih, koji, po obliku, pišu lijepo, a imade ih, koji ne znaju lijepo pisati. To je sve.

Pojedini umjetnik može imati svoju metodu u nuzgrednim pitanjima: neki ljube objektivno

prikazivanje ili reproduciranje, drugima je prirodne psihološko promatranje, nekima treba i potpore simbolizma, i to je sve dopušteno, ali u shvaćanju estetske ljepote u stvaranju estetskih oblika *bitne razlike* ne smije biti.

Umjetnost imade svoje jasno opredijeljeno polje. Izvan toga polja ona se ne može snaći, ona bludi. To je polje *realni život*. Izvan toga polja sve je konvencionalno, nенaravno, ishitreno, pretjerano.

Ta se pretjeranost opaža u djelima svih „modernih“. Ili se pojedine česti odviše ističu na štetu čuvstva, ili se opaža previše nacrt, koji otimlje šarama živahnost, ili se daje previše mara čuvstvu te se sakriva ideja i realnost života, na kojoj se realnosti osniva čuvstvo. U nekima se pak ističe sama *šara*, fantastična ili *realna*. Njoj se žrtvuje sve ostalo, sve ostalo se smatra nuzgrednim.

Stoga su grijesili i klasicisti raznih epoha, kada su htjeli ograničiti, suziti polje umjetničkoga rada na neke stalne *kategorije* ideja i oblika. Grijesili su za ovima romanticisti, jer su cijenili za pravu i *jedinu* umjetnost plod svoje razuzdane i bolesne mašte i očajne vapaje bolesnih, otrivenih duša. Život i samo život jest polje prave umjetnosti, osobito onaj duševni život, život čuvstva i život misli.

Po tome polje umjetnosti jest polje pravoga života. Taj pravi realni, ili ako hoćete i „realistični“ život, ističe se u besmrtnim djelima Homera, Horaca, Dantea, Shakespearea. Nu nije realan, pravi istiniti život, kako ga shvaćaju naši „moderni“. Tko bi sudio život po njihovim radnjama, bio bi sličan onomu, koji bi sudio čovječanstvo po ljudima sakupljenim u bolnicama.

Stari Horac je napisao, da je polje umjetnosti: *vitam cum fictione imitari*, a svrha toga *misere utile dulci*. Umjetnost valja da obradjuje život, da pruža u životu naslade i pouke. Izmislili su proti ovoj staroj formuli novu: *l'art pour l'art*. Nije istina, da je umjetnost svrha samoj sebi. Geslo *l'art pour l'art* vrijedi samo u slučaju, ako se pod tim geslom razumije, da umjetnost nije znanost, da nije ni etika, ni politika, ni filozofija, ali je *non sens*, ako znači, da ona izvan sebe nema druge svrhe, da pisac piše roman samo za to, da bude jedan lijepi roman na svijetu, da slikar slika samo za to, da bude slika, da glazbenik sklada samo za to, da te skladbe budu tu, da dade oduška svojem čuvstvu. A onda zašto se daju opere u kazalištu, zašto se predstavljaju drame i pozivlje narod i neuk, da gleda i sluša? Zašto se izlažu slike pogledima najširega općinstva? Zašto se po novinama buba, da ljudi kupuju lijepe knjige, da ih čitaju? Ta ako stoji ona, da je umjetnost samoj sebi svrha, onda nema smisla pružati plodove umjetnosti općinstvu, osobito takovu, koje se u umjetničku tehniku ne razumije, a većina ih je takovih.

Umjetnost je dakle za život, za čovjeka. Ona imade svoj zadatak izvan sebe, a taj je sladiti život i voditi ga k savršenstvu, a voditi će ga savršenstvu budeći u njemu najplemenitija čuvstva, čuvstva ljubavi.

Ako je umjetnost za život, za čovjeka, onda ona imade prama tomu čovjeku i dužnosti. Umjetnost je za duševni užitak. Zdrav duh pak ne će uživati, ne će se slatko smiriti, ako ne odgovara istini, ako ne odgovara načelima zdrava razuma ili načelima zdrave etike ono, što mu umjetnost pruža. Zastupnici „svih novijih i najnovijih struja“ ustaju odlučno, ako se tko usudi nazvati njih i njihova djela nemoralnima, te navode onu staru: *lasciva nobis pagina sed proba vita est*. Nu ako je lascivna knjiga, lascivan je i pisac, inače on piše, što ne osjeća, a to je hinjenje. Hinjenje i pretvaranje ubijaju umjetnost.

Kao što je život neiscrpljiv, tako je neiscrpljiva i umjetnost. Tu je umjetnik u izboru dođuše sloboden, ali sloboda ne može tako daleko zaći, da predstavi iz života ono, što je abnormalno, morbozno, što se protivi običnom ljudskom shvaćanju života. Najbolji je umjetnik onaj, koji znade zaodjeti življom i plastičnjom formom čišće i uzvišenije ideaле života, budeći u duši najplemenitija čuvstva. To je pravi umjetnički trud.

Život imade u sebi nešto nepromjenljivo i stalno. Tako i umjetnost. Bitno on ne može mijenjati. No uz tu bitnu nepromjenljivost život je raznolik, kao što su raznolična pojedina bića, raznovrstan, kao što su raznovrsne prilike mjesta i vremena, u kojima se živi. Osim toga život u nekim svojim pojавama neprestano napreduje. Tako i umjetnost, u svojem vanjskom obliku, i ona neprestano se mijenja i napreduje. Tim promjenama, toj raznolikosti u umjetničkom stvaranju leži uzrok u raznolikosti klimatičnih odnosa, u kojima umjetnik živi. Na to utječe odgoj, utječe čud umjetnika, utječe i narodni karakter. To daje umjetnini oblik obilježnosti, kako kaže prof. Dr. F. Marković. Taj oblik obilježnosti niče iz karaktera naroda, pa se u tom pogledu može i mora govoriti o narodnoj umjetnosti, o narodnoj književnosti. U djelu umjetnika Hrvata mora se odrazivati narodno obilježje isto tako, kao što se mora odrazivati njegov osobni karakter, njegova personalnost, to jest njegova duša, iz koje niče djelo umjetnosti.

V.

Nije moja namjera nizati povjest najnovijih književnih pojava u Hrvatskoj. To sam učinio lani u „Matičinu Kolu“. I u našim dalmatinskim varošicama žene su pomamne za modom. I one, kao njihove kolegice u Beču ili Parizu, hoće da se nose „moderno“. Osobito se ističe ta pomama

za modom, od kada poplaviše naše gradjanske kuće modni listovi iz Beča, iz Pariza, iz Rima. U tim listovima imadu modele ili „figurine“. Biraju si po njima odijelo. Ali što se dogodi? U prvom redu, da njihova švelja ne znade baš točno reproducirati taj „figurin“, da ne zna ni izabratи najmodernije, da ne može dobaviti ono pravo sukno. A kad ga pak i nabavi, kada skroji i sašije to odijelo, kad ga gospodja obuče, „figurin“ je davno izšao iz mode. Više puta nije samo taj, nego i njegov nasljednik svršio je svoj kratki život.

Tako ti je po prilici sa „modernizmom“ i sa „svim novijim i najnovijim strujama od realizma amo“ u našoj književnosti i umjetnosti. Podrobnejše aplikacije spomenute prisopodobe ne će izvoditi. Sto se danas u nas smatra „modernim“, to je u Parizu i u Rimu davno izašlo iz mode.

„Struje“ se neprestano mijenjaju, jer su struje, nemaju stalna nepromjenljiva načela. S toga struje nisu prava umjetnost. Tko prati bilo i površno razvitak književnosti u Franceskoj, koja kao u modi tako i u književnosti daje pravac ostaloj

Evropi, znade, kroz koje smo etape doprli u pedeset-šezdeset godina preko zvanog klasicizma i romanticizma, preko idealizma i sentimentalizma, preko orgija cinizma do razuzdanog maštanja, zloporabom realizma do verizma pornografije, kroz dekadentstvo do simbolizma, norvegizma i „modernizma.“ Danas se pak slave književna i umjetnička *saturnalia*.

Kroz sve te *etape* prošla je francuzka književnost. Danas se pak ona vraća opet na staru stazu, na stazu, što ju je priroda i realnost života pokazala malobrojnim velikanim slavljenim kroz sve vječkove. Za to se današnji genijalni pisci vraćaju na tu stazu, kojom su koracali Dante, Virgil, Horac i Shakespeare.

U djelima pravih modernih pisaca opet je zavladao sklad, razmjera, ravnoteža. Forma je samo odjeća ideje, a ideja i forma složno rade na pobudu čuvstva, i to najplemenitijih čuvstva ljubavi prama svome narodu i prama cijelom čovječanstvu.

Cherubin Šegvić.

Logika branitelja modernizma.

Napisao Jovan Hranilović.

(Svršetak.)

II. „Hrvatsko Kolo i Savremenik.“

Gosp. J. J. tvrdi u svojoj raspravi u „Pokretu“, da u „Hrvatsko Kolo“ i u „Glas Matice Hrvatske“ pišu i „natražnjaci“, a u „Savremenik“, ljetopis Društva hrvatskih književnika, da pišu *prosječno: napredni elementi*. On nadalje tvrdi, da su suradnici „Hrv. Kola“: Arnold, Hranilović i Deželić kao pjesnici: „pjesnici drugoga reda“. Od beletrističkih priloga u „Matičnom“ zborniku da su *vrlo dobre* jedino Draženovićeve crtice pod naslovom „Iz uspomena“, *dobra* je nadalje Novakova crtica „Iz velegradskog podzemlja“ te crtica Ladanjskoga: „Majčine oči“. Sve ostale stvari su slabe, a njihovi pisci ostaju u zasjenku pred „Savremenikovim“ suradnicima, medju kojima se spominju: Matoš, Lisičar, Milčinović, Kosor i drugi. „Tko znade, pita J. J., za Risakoviću, Zahara, Ritiga? Njemu su dakako malo drugačiji momci na peru „Savremenikovi“ suradnici: Domjanović, V. Tomić, Devčić i Lovrić nego hrvatskom svijetu nepoznati pigmej Zahar.

Ali taj pigmej Zahar bio je u najsjajnijim „Vienčevim“ danima najbolji „Vienčev“ suradnik i drug onoga istoga Franje Markovića na hrvatskom pjesničkom Parnasu, o komu donosi „Savremenik“ najljepšu svoju radnju iz pera Vodnikova. Pitanje „Pokretova“ hvalitelja „Savremeniku“: „tko

znade za Zahara?“ dokazuje, da je u toga gosp. J. J. slaba memorija, slabo poznavanje novije hrvatske književnosti i još slabija logika umovanja. On veli, da nije ni čudno, i da ne treba predbacivati „pigmejima“, t. j. starijim piscima prije pojave hrvatske „moderne“, što su morali čekati na mlađe moderniste, da oni ocijene: Gjalskoga, Kozarca, Kranjčevića, Leskovara, Vojnovića pa i samoga Markovića.

G. J. J. po svoj prilici misli, da su „stari“, kakovima on nazivlje suradnike „Hrvatskoga Kola“, trebali napisati ocjenu književnih proizvoda gore spomenutih pisaca još prije, nego li su došli do riječi modernistički kritičari, t. j. još i prije, nego li su gore spomenuti pisci svoje književne proizvode i napisali. Zar su doista Gjalski i Kranjčević morali čekati ne moderniste, da dožive „pohvale publike“? Spomenuo sam, kako je modernista Matoš ocijenio najveći Gjalskijev roman, i kako se izrazuje gosp. J. Pasarić o Kranjčevićevom pjesnikovanju. Pisca ovih redaka zovu moderniste „starim“, a on je ipak u „Viencu“ napisao oveće studije o Gjalskijevim romanima i o Kranjčevićevoj poeziji. Priznalo mu se je na sve strane, da u tim ocjenama i studijama nema ni trukna zavidnosti; da su pako samo pisci bili s tim ocjenama vrlo zadovoljni, to dokazuju njihova pisma,

što ih pisac ovih redaka čuva. Valjanost i objektivnost tih ocjena priznao je njihovom piscu i g. J. Pasarić, koji sada kao urednik „Pokreta“ na to zaboravlja. Eno ga podsjećam na broj 39. „Vienca“ od god. 1901 str. 777—780. Valjda nije čak i to zaboravio, da je on tamo napisao u listku opširnu raspravu pod naslovom: „Konačna smrt života“, u kojoj se i o tom govorи.

G. J. J. očevđno ne zna za oveću studiju pisca ovih redaka o pjesmama Andrije Palmovića u „Balkanu“, koju i M. Marjanović naziva u svojoj studiji „Iza Šenoe“ u kolendaru „Svačiću“ za g. 1905. na str. 107. „glavnem kritičkom radnjom“ u ono doba.

A onda, ti „stari“ ne će biti baš tako sitni „pigmeji“, kada je neke od njih mogao za svoje velike visine primijetiti i gosp. J. J. Jedan od tih „starih“ je i dr. Franjo Marković, koji nije čekao na pojavu „moderne“ u našoj književnosti, već je i prije napisao svoje sjajne prikaze pjesnikovanja Preradovićeva, Šenoina, Vrazova, Botičeva, Demetrova, Mažuranićeva i t. d., koje prikaze u velike hvali i g. Vodnik u svojoj studiji o Markoviću, toj u istinu najboljoj radnji u „Savremeniku“, za koju gosp. J. J. u ostalom veli, da nije bez pogrešaka baš kano ni Tartagliin portrait o Emanuelu Vidoviću.

Ja sam u ostalom uvjeren, da ni g. Vodnik ne bi mogao napisati ovakovu opširnu radnju ni o jednom od slavljenih suradnika „Savremenikovih“. Trebalo je, da odabere jednoga „staroga“, pak da u njemu toliko toga nadje i da o njemu napiše najbolju „Savremeniku“ raspravu, i ako za tu radnju g. J. J. veli, da nije bez pogrešaka. Očevđno se niti gospodinu J. J. ne dopadu u toj radnji očita tendencija, da se Marković prikaže kao tobožnji antipapista, što on u istinu nije.

U čem se dakle sastoji to pigmejstvo „starih“? Već ovaj sastavak dokazuje, da mi „stari“ pomno pratimo ne samo, što su pisali naši pisci prije pojave „moderne“, već da bolje pratimo i pamtimmo i ono, što su pisali i što pišu naši mladi moderniste i o nama i o sebi, dok sami branitelji „moderne“ na to zaboravljaju. Jesmo li potom mi stari „pigmeji“ i „reakcionarci“, a „mladi“ „moderniste“: napredni elementi?

U istinu se čini, da tako misli barem g. J. J., jer on samo zato ne priznaje vrijednosti „Hranilovićevu osvrtu na hrvatsku savremenu beletristiku u „Hrvatskom Kolu“, jer da se „Hranilović u svom referatu o najnovijoj našoj književnosti štapi o „mlade“.“

Pa tko će ugoditi braniteljima „moderne“, kada oni sami ne smatraju, da je dobar i napredan pisac, tko se osvrće i pozivlje i na mišljenje „mladih“ o „mladima“?

Sada pitam, kako može g. J. J. tvrditi, da je „Savremenik“ po svojim suradnicima i njihovim u „Savremeniku“ štampanim radnjama neprispo-

dobivo bolji od „Hrvatskoga Kola“, kada upravo modernistički historičari i sadanji hvalitelji „Savremenika“ s onolikim omalovaženjem pišu upravo o najuglednijim „Savremenikovim“ suradnicima: Gjalskom, Kranjčeviću, Marjanoviću, Matošu, kako sam to iz njihovih sastavaka vjerno citovao, i kada i sâm g. J. J. veli za najbolje „Savremenikove“ radnje: Vodnikovu i Tartaglinu, da „nisu bez pogrešaka“?

Ali J. J. kao da je i sam uvidio, da ispredjivanje imena „Savremenikovih“ suradnika sa imenima suradnika „Hrv. Kola“, pa ispredjivanje njihovih književnih proizvoda ne može ispasti povoljno za „Savremenik“. Zato on u svom sastavku u „Pokretu“ mjeri i kvantitativno i „Hrv. Kolo“ i „Savremenik“, te veli, „da je „Hrv. Kolo“ godišnji rezultat potencije naših starih“, dočim da su prva četiri sveska „Savremenika“ samo jedna trećina godišta. Ali tu su dvije matematičke netočnosti. Najprije nije „Hrv. Kolo“ godišnji rezultat potencije „starih“, jer oni nisu radnje za taj zbornik pisali godinu dana, niti su njihovi sastavci u „Hrv. Kolu“ jedini njihovi književni proizvodi u lanjskoj godini. Ta tko je napisao ostale lanjske „Matičine“ knjige, da o drugom ne govorim? A onda prva četiri sveska „Savremenika“ iznose kvantitativno više, nego li jednogodišnji zbornik „Hrv. Kolo“. Uzme li se na um broj redaka i mnogo veći opseg „Savremenika“, naročito broj suradnika „Savremenikovih“, s kojim se toliko ponosi g. J. J. onda je jasno, da je mogao „Savremenikov“ record biti daleko povoljniji, da mu nije bilo više do kvantiteta, nego li do kvaliteta.

Ne upuštam se u potanje ocjenjivanje i ispredjivanje „Savremenikova“ štiva; bit će, može biti, za to drugdje više prilike; ovdje samo spominjem, da hvalitelji Kranjčevićeve pjesme: „Vizija“, štampane u III. svesci „Savremenika“, nisu upravo ničim opravdali svoje hvalospjeve toj pjesmi. Kranjčević je napisao vrlo mnogo daleko i po sadržaju i po formi uspjelijih pjesama, nego li je „Vizija“, koju nije moguće razumjeti bez komentara. Već u prvoj kitici te pjesme neugodno se doima nekorektnost sroka: „grmi“ i „crni“; a prispoloba ruske birokracije sa babom krvičnjom — što je svoje vrsti pointa u toj pjesmi, ne čini mi se vrhuncem Kranjčevićeve vizionarnosti, kako bi to hvalitelji te pjesme, na štetu drugih Kranjčevićevih pjesama, htjeli svijetu prikazati.

III. Pjesnici prvoga i drugoga reda.

Opetujem, da ne znam, tko je taj J. J., što je napisao u uskrsnom broju „Pokreta“ studiju „Savremenik“; ali to znam, da je klasificiranje pjesnikâ u pjesnike prvoga, drugoga, trećega i t. d. reda svagdje na svijetu bilo smatrano kao neki nonsens. Znadem i to, da je upravo sadanji urednik „Pokreta“ napisao u br. 39.

„Vienci“ od g. 1901. na str. 780., govoreći o modernistima oko „Života“, doslovce slijedeće: „A grohotan smijeh pobudit će njihov poziv, da se prispodobe tri knjige „Života“ sa „Viencem“, kao i njihov pokušaj klasificiranja naših književnika na „priznate“ i „nepriznate“, na prve, druge, desete i t. d. Do sad smo znali, da se numeriraju fijakeri, panduri, služnici, a sada vidimo, da hoće taj red uvesti naši moderniste i u staležu književničkom“ . . .

Ne znamo, kako je sada g. J. Pasarić mogao bez primjedbe pustiti u štampu u „Pokretu“ kvalifikaciju naših pjesnika u pjesnike prvog i drugog reda. Da li sada o tom drugačije misli, ili je zaboravio na ono, što je g. 1901. napisao? U nas „starih“ je pamćenje još uvijek vjerno i jako.

Istina, g. J. J. ne veli u svojoj raspravi u „Pokretu“, koje od naših pjesnika smatra pjesnicima „prvoga“ reda; ali po svoj prilici, da misli na pjesničke suradnike „Savremenikove“, koje u svojoj raspravi poimence spominje, t. j. Kranjčevića, Domjanića, Begovića, Tomića V., Devčića, Lovrića, Sabića i Katalinića. Neki od njih zaista se i sami smatraju fenomenalnim pjesničkim pojavama, ali za druge pozitivno znadem, da su odviše pametni i skromni, te ne odobravaju reklamu, što ju moderniste prave za svoje listove s njihovim imenima, pak da ne vjeruju g. J. J., koji veli u „Pokretu“, „da su pjesnički suradnici „Savremenika“ već do sada više podali našoj lijepoj knjizi od onih „Hrvatskoga Kola“, te da se od prvih možemo boljemu nadati od potonjih.“

Mislim, da gg. Devčić, Domjanić, V. Tomić i Lovrić ipak ne vjeruju gospodinu J. J., da su oni dali više hrvatskoj knjizi nego li primjerice: Arnold i Deželić.

Ali ako hvalitelj „Savremenikov“ u „Pokretu“ i ne spominje izrično, koje od naših pjesnika smatra pjesnicima „prvoga reda“, izrično veli, da su „Arnold, Hranilović i Deželić pjesnici *drugoga* reda“.

Ja za svoju osobu ne osjećam se ni najmanje poniženim, što me g. J. J. — očevidno kritičar *prvoga* reda — zove pjesnikom *drugoga* reda. I to je lijepo mjesto, jer tamo gdje se dijele pjesnici u kategorije, biti će valjda koji pjesnik, kojemu će g. J. J., kada sastavi potpunu klasifikaciju i lokaciju naših pjesnika, dopitati mjesto poslije mene, u trećem, četvrtom, petom i t. d. redu. Spiritiste tvrde, da ima deset stepena duhova, — zašto ne bi već na zemlji bilo mesta i za sve hrvatske pjesnike, makar u kojoj kategoriji?

Ali sada sam ipak u neprilici, te ne znam, kamo za pravo spadam. „Pokretov“ J. J. zove

me pjesnikom „drugoga“ reda, a g. Josip Pasarić, sadanji urednik „Pokretov“, užvisio me je g. 1901. u br. 39. „Vinca“ na str. 778. nad Kranjčevića. Tamo je on za mene rekao: „Hranilović jest *odličan liričar*, kako mu i objektivan protivnik priznaje.“ Zatim ističe tako laskavim riječima moju svestranu književničku proizvodnju i spremu, te to ne mogu ovđe ni spominjati, i onda doslovce veli: „Kako se vidi, pjesnički se individualitet Kranjčevićev kreće unutar područja lirske poezije, dočim Hranilovićev individualitet *ima prostraniji opseg i šire vidike*.“

Prema tomu mišljenju g. J. Pasarića bio bi Kranjčević kao pjesnik ispod mene, a onda je očevidno, da je on, dajući u štampu „Pokretov“ članak o „Savremeniku“, zaboravio na ono svoje mišljenje u „Viencu“ o momu i Kranjčevićevu pjesnikovanju; ili je možda izlučio Kranjčevića iz reda „Savremenikovih“ pjesnika prvog reda te u tom redu ostavio samo Domjanića, Devčića, V. Tomića i t. d.

Ja to i njemu i g. J. J., — ako je to njevo šifra — ne zamjeram. Tek neka mi protumači, kako je mogao dopustiti, da taj J. J. u „Pokretu“ naziva i Gjuru Arnolda pjesnikom drugoga reda, kada je upravo g. J. Pasarić napisao u br. 13. „Vienci“ od g. 1890. na str. 207. pravu himnu pjesnikovanju Arnolдовu, tvrdeći medju inim za njegovu pjesničku pripovijest „Damjan Juda“ doslovce slijedeće: „Čim se je pojavila, odasvud obasuše pjesnika hvalom, da je ovo *najbolja i najljepša pjesma, što je u nas spjevana iza smrti Šenoine*, a jedan ozbiljni učenjak reče, da bi jamačno pjesnika uvrstili medju „neumrlje“ akademike, da je u Francuskoj takvu pjesmu spjevao.“

Evo, kakovi su strogi i nepravedni modernistički klasifikatori naših pjesnika. Oni nazivaju Arnolda pjesnikom drugoga reda, manjim pjesnikom od Domjanića, Devčića i Lovrića, dok ozbiljan učenjak tvrdi, da bi ga Francezi već radi same pjesme mu „Damjan Juda“, imenovali članom akademije.

Ali dakako, što li je ta francska akademija, što li sud ozbiljna učenjaka prema суду kritičara J. J. u „Pokretu“!

Nije dakle druge, nego da se mi pjesnici „drugoga reda“ zadovoljimo s našim milostivo nam dopitanim drugim mjestom — iza „Savremenikovih“ pjesnika. Neka samo oni imaju s nama ustrpljenja, jer nas ne će u našem pjesnikovanju smetati ni sud g. J. J.; a od srca ćemo se veseliti, budu li svi naši mladi pjesnici bolji od nas. To će biti samo slava naše književnosti.

Hrvatska književna evolucija od god. 1850.—1860.

Napisao dr. Nikola Andrić.

(Nastavak.)

U hrvatskoj književnosti nije bilo ni prije ni poslije Jurkovića čovjeka, koji bi se s tolikom teoretskom spremom lačao praktičkog izvadjanja u izgradnjivanju svoga shvaćanja o dužnosti i o idealima *narodnog književnika*. U akademskim raspravama obradjavao je naučnim putem principe o estetičkim pojmovima uzvišenosti i o karakterima narodnog pjesničtva, a u novelističkim i dramskim radovima pružao je praktične primjere svojim teorijama. Bio je u neku ruku prototip književničkog velikana, koji je duboko u srcu osjećao, da je samo onaj umjetnik velik u užem narodnom i u širem *svjetskom* kolu, koji — polazeći sa stajališta *svojih* narodnih osebina — vraća narodu, a šalje stranom svijetu u oplemenjenom dahu miris *svojih* livada, i tako općoj kulturi daje ono, što bez nas možda ne bi dobila. Po Jurkovićevu teoriji dao bi se za nazovi-modernističke književnike i umjetnike, koji se hvataju u internacionalno kolo bez nacionalne duše, složiti porazan, a nepobitan aksiom. Ako želiš, da postaneš pravi narodni — a po tom i svjetski — umjetnik, onda treba najprije da na izvorima krepkog života *svoga* naroda uhvatiš zdravu žicu gledanja i stvaranja, pa da onu divnu pučku sirovinu nastojiš izbrusiti svojim umom poput dragocjenog kamenja. Bujne zametke narodne fantazije treba da svojim duhom oplodiš, pa ih tek onda izneseš kao gotove umjetnine. Čega narodna duša nije dorekla, ostavila je tebi, natuknuvši žicu, na kojoj imаш da skladaš, a prepustivši ti inače — potpunu slobodu skladnje. Ako se odbiješ od biljegā, koje ti je tvoj narod udario, ne ćeš više disati ni svojim duhom ni pisati svojim jezikom; a ako nisi te biljege (na svoju nesreću i na nesreću svoje narodne i opće kulture) nikada u svom nastojanju razabrazao, nego su te zaveli sirenski zvuci *stranih* umjetničkih glasova, kojima možda nisi razumio *duše*, onda si se odbio bez kompasa na široku pučinu, te od tebe nije imao — nitko koristi; ni strani svijet, a ni narod, iz kojega si potekao.

To je od prilike nauka, koju izvodimo iz obilnog Jurkovićevog narodnog rada. To je ujedno i teorija onog idealizovanog realizma, kojemu je Jurković u našoj književnosti prvi samosvijesni pobornik gotovo cijeli decenij prije nego što je Miškatović stao upoznavati hrvatsko općinstvo s Turgenjevljevim radovima.

God. 1855. izašla je u tri broja „Nevenova“ prva humoristička pripovijest naše književnosti pod natpisom „Ulomci iz lomna i krševita života starovjerskog pučkog učitelja“ sa šifrom „J. J.“, pod kojim se inicijalima krio gotovo sav beletristički

i novinski rad umiljatoga *Jurkovića*. Djelo je ovo nosilo na sebi znakove gotovog evangeoskog objavljenja u tmici i u turobnosti tadašnje hrvatske književnosti. Ovakove skladnosti i slatkoće prije Jurkovića nije poznavala naša knjiga. Nad cijelom radnjom prelijevala se književnička sredjenost široke i benevolentne slavonske nature, koja je bila prožeta najbiranjim literarnim ukusom klasički obrazovanog duha. Doklegod ga čitaš, zateže ti usnice sretni smiješak udovoljene čiste literarnosti. Pod perom Jurkovićevim sve je drhtao od obijesne i zdrave šale; karakteri su se izvijali dotle nevidjeni, a situacije se redale komične i snažne, da ih nikada ne možeš zaboraviti. Jasnoća i plastičnost prikazivanja bila mu je uzorita. Karikirao nije nikada, a pritajeni njegov smijeh nije se nigdje preuzimao do grohotnosti i do sarkazma. Jednom riječu: salonski humorista najplemenitijega kova. I sve je izlazilo ispod njegova pera zaobljeno, izradjeno i uglađeno. Jezik mu je bio dotjeran, a stil pozlaćen. Jurković je bio, pa i do danas ostao jedan od naših najboljih stilista. Možda će njegov duhoviti način pisanja biti najoštrijie karakterizovan, ako napišemo, da je u tom pogledu bio najvjerniji djak Jurkovićev glamom sâm Šenoa. Šta više, u Šenoe se nalazi sav bujni Jurkovićev način opisivanja sitnih psiholožkih opažaja, pa čak i cijele fraze humorističkog Jurkovićevog gledanja. U tome je dakle Jurković stvorio školu.

Ta prva Jurkovićeva humoristička pripovijest poznatija je po nazivu kasnijih edicija: „Pavao Čuturić“. Ostale važnije njegove šaljive crtice i pripovijetke nose ova imena: „Ima i tomu lijeka“, „Tuskulanijade“, „Petakinja vina“, „Sudbina jarac ili profesorova vlasulja“, „Memoari stare grešlje“, „Ratni memento starca Ivana“, „Timotija Patkov“, „Razoren ideal“, „Slučaj provodadžija“ i „Liječnik u stupici“*).

Kao dramatičar zasluguje Jurković zasebnu pohvalu. On je osnivač naše *društvene* drame, koji je dobro znao, zašto se takve stvari pišu. Kako je o svemu imao bistar teoretski pogled, tako je i prije nego što je počeo djelovati na dramskom polju, u istom godištu „Nevena“ (1855.), u kojemu je štampao prvu svoju humorističku pripovijest, izložio i teoriju svoga dramskog shvaćanja pod natpisom „Moja o kazalištu“. Priznavajući veliku

*.) Jurkovićeve „Sabrane pripovijesti“ i „Dramatička djela“ štampala mu je „Matica Hrvatska“ u četiri sveska, a prisni njegov prijatelj, Franjo Marković, složio je najizdašniju biografiju i pregled njegovih radova u „Spomen-knjizi“ Matičine pedesetgodišnjice 1892.

vrijednost tragedije, ipak je Jurković osjećao svu neprirodnost i neistinost onih tragičnih scena, u kojima junaci — s mačem u prsima! — prije nego što izdahnu, izaspu još cijeli niz najumnijih tirada. Nenaravnost i prekoredno odbijanje od istine u novijim tragedijama vrijedjalo je realnu i nesentimentalnu dušu Jurkovićevu. Heroji njegovih grčkih idejala nikada nisu umirali s deklamacijom na usnama. A, kad nismo — veli — zasad još dozreli za pisanje ovakih istinitih i prirodnih tragedija, onda treba da se okrenemo na drugu stranu, pa da otmenom *komedijom* podjemo za istom obrazovnom svrhom. Na tom polju ubrat će hrvatski pisac najsigurnije lovoriće, ako mu je bog samo dao veselu čud, čisto srce i dostatan pribor obrazovanosti. Jurković je dakle u prvom redu tražio *narodnu komediju*, kojoj bi radnja bila uzeta iz obilja domaćih neprilika. Jedino ovim načinom, veli, može se hrvatsko društvo potpuno zainteresovati za dramsku umjetnost, i tako — popraviti. Čovjek, koji se osjeća krivim, uvijek je rad, da uza se nadje i sukrijeva. Ako u kazalištu rešetaš kakvu općenitu mahnju, svaki će slušalac najbolje znati, ima li i on „pčelca za klobukom“. Jedan će na drugoga pogledati, i pomisliti: nisam ja sam; i ovih se drugih tiče. Tako će se eto, smijući se jedan drugome, u svakome pokrenuti savjest i svi će priznati svoje skrivene pogreške. A od priznanja do popravka samo je jedan korak. Dobar komediograf, kako je čovjek na svom mjestu, učinit će sto ljudi za jednu večer . . . A osim toga znao je Jurković, da hrvatsko općinstvo oduvijek voli šalu, pa će triput radije poslušati uman savjet, ako mu ga šaljivim načinom dobaciš, nego ako mu dodješ s doktrinarskom ozbiljnošću. I tako je Jurković bio oduševljen za komediju iz čistog realnog uvjerenja, da je komedija bliža životu i svakidašnjem iskustvu.

Prema tome je i radio. Svim njegovim dramskim radovima crpene su radnje iz hrvatskog narodnog i gradjanskog života. U „Zatečenicima“ stvorio je pjesničku alegoriju narodnog mrtvila pod apsolutističkom policijskom vladavinom. Namjera mu je bila, kako sam kaže u predgovoru izdanja od god. 1862., da „šaljivim načinom nacrta ozbiljnu sliku posljednjih deset godina“ i da objasni „njihov razvratni upliv na sve odnošaje života“. Prvi čin stavio je pisac u godinu 1851., kad je nastala ona znamenita selidba iz zagrebačkog središta na sve krajeve „novo-uredjene“ domovine. Do tog vremena bile su sve mladje i bolje domaće sile usredotočene u glavnom gradu, a kad su s novim ustrojstvom uzdaždile one nebrojene službe, odoše svi trbuhom za kruhom i razleteće se kao pčele iz uljenika, načinivši mjesta novim gostima . . . Kako smo već spomenuli, bio je i Jurković medju otjeranima, pa je i sam prisustvovao mnogim prizorima teška rastanka između najboljih prijatelja, koji su se medusobno uvjerali,

da će ostati i sebi i domovini vjerni, kao što su i prije bili. — U drugom činu pisac nije znao bolje prikazati nastalu zagrebačku pustoš, nego — poohodom *mrtvih*, kad su otišli živi. Taj čin napisao u je stihovima, da tobože doličnije obrazloži dolazak triju „rajskih putnika“ (Mikloušića, Katančića i Gjorgjića!). — U trećem i četvrtom činu naslikao je u pojedinim značajevima utjecaj novoga sistema, koji je postao s tim jači, čim su se bezobzirnije primjenjivala glavna načela samoga sustava. Trajanje radnje tih dvaču činova zamišljao je sebi Jurković do listopadske diplome, kad su ograničili traci staroga sunca, pa su i srce dramatičarovo ogrijali, te je on završio djelo — s dvostrukom ženidbom.

Neobičnost tehnike i nejedinstvenost radnje u ovoj dramatskoj prvoj Jurkovićevoj nije mogla doživjeti priznanja u tadašnjem našem kazališnom odboru, pa se ovo djelo Jurkovićevu nije još ni do danas davalo na hrvatskoj pozornici. Ipak ova drama pri čitanju, nosi na sebi sve znakove Jurkovićeve stilističke vještine, a kao djelo, koje je izbilo isred sredine apsolutističkog milieua, svakako krije u sebi znatnu literarno-historijsku važnost. Tercet trojice hrvatskih književnika iz triju raznolikih hrvatskih krajeva (Mikloušić iz Hrvatske, Katančić iz Slavonije, a Gjorgjić iz Dalmacije), koji se kao duhovi sastaju na Markovu trgu, dok ih apsolutistički redarstvenik napokon ne potjera u aps, sam je o sebi vrlo značajan ne samo kao alegorička karakteristika ondašnjeg policijskog doba, nego i kao vidan dokaz o nježnosti Jurkovićeve naravi, koja nije smogla u sebi toliko bezobzirnosti, da se posluži jačim sredstvima. Samo u zagradi spominje Jurković, da su u onaj trenutak, kad je redarstvenik duhove htio potjerati u zatvor, munje zasinule, a gromovi zatutnili. Redarstvenik se zapanjio, a — zastor se spustio. Angieoski su dakle korovi priskočili u pomoć geniju hrvatskog naroda i zora je svanula.

U ostalim svojim dramskim djelima obradio je Jurković raznolike teme iz hrvatske prošlosti i savremenosti. Historijska drama „Posljednja noć“ stavljena je u doba raspusta lepoglavskog pavlinskog samostana pod apsolutizmom Josipa II. — „Kumovske neprilike“, „Čarobna bilježnica“ i pučka tragedija „Smiljana“ davane su na zagrebačkoj pozornici, a vesela igra „Što žena može“ složena je direktno po narodnoj pripovijesti „Izorani šaran“, koju je bio zapisao Mijat Stojanović u napomenutoj zbirci pučkih pripovijedaka.

Ne bi bila potpuna slika svih struka Jurkovićeva rada na polju lijepe književnosti, da ne napomenemo još i njegovu komičnu epopeju, u neku ruku hrvatsku batrahomimahiju: „Kako su se zavadili psi, mačke i miševi“. Napisana je u narodnim desetercima, a začinjena tolikom ljetopotom narodne frazeologije, da se čita u meden kus.

Hrvatsko kazalište, kojemu je Jurković bio mnogo godina upravnim odbornikom, pazio je

Jurković kao zjenicu oka svoga. Iz te velike ljubavi prema kazališnoj umjetnosti, otkidao je on od svojih usana i od prištadaka, koliko je mogao, samo da uzmogne svojoj osirotjeloj nećakinji, Milki Trnini, pružiti materijalne pomoći za opernu naobrazbu. Danas je Milka najživljiji spomenik Jurkovićevom mekom i dobrom srcu. Aere perennius.

III.

Osnovne nazore o važnosti narodne književnosti i o njenom utjecaju na umjetnu poeziju, razvio je pored Jurkovića najveći pjesnik-književnik, što ga je odnijaho apsolutistički odlomak naše književnosti: *Luka Botić* (1830.—1863.). Ako su ti stranci — tako govorit ovaj rano ugasnuli spljetski literat u jednoj svojoj rukopisnoj bilješki — odnijeli sve, i slobodu i nezavisnost i imanje, ali ti tradicije nisu odnijeli; duh ti dakle ostaje. Ako se u umjetnoj poeziji ne urmiješ držati narodnih svojih osebina, onda radiš o propasti svog narodnog karaktera. Slaba je korist od one književnosti, koja se ne temelji na narodnim tradicijama, pa će iz nje izaći najveća šteta poradi toga, što će takova književnost malo po malo izbrisati narodni značaj i duh, te učiniti tvoj narod bezznačajnim melezom (mulatom).

U zagrebačkom „Nevenu“ štampao je Botić god. 1854. najbolji svoj epski poem „Pobratimstvo“ i jedinu svoju pripovijest „Dilber Hasan“, pa time poslao u hrvatsku književnost već prvim svojim radovima najkičeniju posjetnicu. God. 1861. štampao je u Zagrebu svoju „Bijednu Maru“, a god. 1862. u Osijeku „Petra Bačića“. To mu je ujedno (uz dvije-tri pjesmice složene u narodnom metrumu) sav književni rad, jer je pjesnik godinu dana kasnije, nabrojivši tek trideset ljeta, zamuknuo za uvijek.

Luka Botić donio je svojom pjesničkom individualnošću u hrvatsku mladu književnost sasvim nove tonove. Bratstvo izmedju muslimskog

i kršćanskog narodnog elementa nije u našoj umjetnoj knjizi bilo nikada prije Botića isticanu u ovom obliku. Ljubav mladenaca, koje rastavlja samo vjera, pa želja, da se djeca istoga naroda i istoga jezika zagrele u uvjerenju, da su iste krv i da im je ista budućnost, krlila je u sebi neku toplu sentimentalnost, koja nije mogla ostati bez dubokoga dojma na hrvatske čitalačke krugove. Bila je to dakako romantika, ali načičkana najnežnijim populjcima hrvatskog pučkog osjećaja, koji su se morali raspupati u plemeniti zanos za oslobođenjem i sjedinjenjem raznovjerskih stihija istoga naroda. Kad je Botić još kao golobrado momče putovao Bosnom i Hercegovinom, pisao je svom pobratimu Pavlinoviću, da ga sarajevsko teferičenje i ašikovanje uz pjesmu i tamburu začarava i zanosi u Kataloniju i Andaluziju arapskih vremena. Botić je dakle nalazio u zapuštenim krajevima svojega naroda onu patrijarhalnost i onu poeziju, za kojom je čeznuo u svom knjižovnikovanju i u svojoj pjesničkoj duši. Ljubav prema tome narodu širila mu je grudi junačkim pregnućem, da izbriše i sruši sve predrasude, koje su razdvajale istorodnu braću. Osam godina prije Botića nanizao je Ivan Mažuranić u svom velikom poemu jade i nevolju hercegovačke raje uz prikrivenu intenciju, da podbode i razjari, a Botić dolazi eto kratko vrijeme iza njega s otvorenom namjerom da ublaži, da utiša i potraži u zakutku ljubavnih srdaca one prigušene drhtaje, koji imaju da se rasplamsaju u oganj narodne svijesti o jedinstvu i istorodnosti.

To je zaista najizrazitiji oblik, do kojega je dalekovidni narodni pjesnik mogao doći u najcrnjim danima apsolutističke suženosti i pragnjetenosti. On je otvorio prozor na onoj strani naše kuće, na koju neprijatelj nije ni pomiclao. A otvorio ga je u dobri čas, jer se taj prozor do danas gotovo nije više ni zatvarao, a doskora bila se otvorila širom i kapija narodnog gledanja na vjersku i plemensku našu rastrojenost.

(Nastavit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Izvještaj o gl. skupštini „M. H.“ držanoj dne 17. prosinca 1905.

(Nastavak.)

II.

„Matica Hrvatska“ ima se obratiti posebnom molbom na hrvatski sabor u Zagrebu, neka on pozove kr. hr.-slav.-dalm. vladu u Zagrebu, da ona već dođuće školske godine uvede u čitankama 3. i 4. razreda i opetovnica pučkih škola, nadalje u svim čitankama viših pučkih i srednjih škola štiva tiskana „Hrvatskim glagolskim i starim ciriličkim“ slovima, i to u tolikom broju, da uče-

nici budu lahko mogli naučiti vješto čitati tim azbukama tiskane stvari.

Glavna skupština „Matice Hrvatske“ neka izabere odbor, koji će procistiti i upotpuniti te dvije azbuke prema načelu: „Svakomu glasu samo jedno slovo, svakomu slovu samo jedan glas.“

III.

Predsjednik „Matice Hrvatske“ neka pozove gosp Franju Kuhača, da sastavi

1. Analizu hrvatske glasbene ljestvice i hrvatske glasbene skladnje,

2. da sastavi jednostavniji način pisanja kajda.

Te radove neka „Matica Hrvatska“ već dođuće godine izda među svojim knjigama, ako ih joj g. Kuhač do tada preda.

Troškove za nabavu strojeva u tu svrhu potrebnih nosi „Matica Hrvatska“.

U Zagrebu, 24. rujna 1905.

Nikola Kolar.

Pošto su pročitani ovi prijedlozi, predaje privr. tajn. poslovodja prijedloge, što ih je nudio gosp. Vjekoslav Radimović, predlagajući, koji ih čita:

„1. „Matica Hrvatska“ neka prema faktičnim potrebama hrvatskog naroda izradi opsežan i u sitno detaljiran program za svoj rad, uzimajući pri tome obzir na svaku vrstu i stručne literature a i na potrebe pojedinih hrvatskih zemalja, u koliko se to samo može. Neka se prizova na suradnju kod tog posla svakolika hrvatska udruženja kao i pojedinci; svatko neka pred „M. H.“ iznese svoje mišljenje o potrebi hrv. knjiga ma koje vrste bilo. „Matica Hrvatska“ neka se reorganizira poput velikih nakladnih društava, kakih je sva sila na svjetlo iznijela kod naprednih kulturnih naroda razvijena literarna industrija. Spominjem n. pr. samo „Deutsche Verlagsanstalt“ u Stuttgatu, a imam ih čitav popis na dispoziciju.

2. Neka se na godinu štampa kakih 20—40 knjiga, ako se uzmogne. Ko je član „M. H.“, smije za svoj prinos odabrati jedan od onih skupova, u koje će se godišnja naklada razvrstati. Za određenu neku svotu smije i daljnjih knjiga uzimati izvan onoga skupa. Možda bi se uopće izbor i po slobodnoj volji odrediti mogao, ma da mislim, da bi manipulacija time bila suviše komplikirana. Taki jedan skup neka bi obuhvatao 6—8 knjiga.

3. Ako se ikako može, neka se knjige — dakako uz naprijed uplaćeni prinos — raspačavaju u etapama, n. pr pola o uskrusu, pola o božiću, a ne da član čitava godinu nema ništa, a onda ga odjednom zatrpaš golemom težinom knjiga. Teško ih je tako s korišću i racionalno upotrebljavati.

4. Poradi podupiranja hrvatskoga štamparstva neka se knjige štampaju razdijeljeno po različitim hrvatskim štamparijama, u koliko bi one posao mogle prema potrebi obavljati.

5. Ako bi odatile za „M. H.“ izšla veća korist, neka se uredi vlastita štamparija „M. H.“.

6. „M. H.“ neka zatraži od hrvatske vlade, da joj kod ministarstva ishodi *oprost od poštarine* za njezine društvene korespondencije bar u Hrvatskoj, a sama neka to ishodi u Bosni i Dalmaciji te Istri, ili u opće u Austriji.

7. Knjige „M. H.“ neka budu bez izuzetka sve i jedna vezane u ukusan i jeftin uvez, i to tako da svaka serija knjiga uvijek imade isti uvez.

8. Ako bi „M. H.“ kod toga bolje prošla, neka sama sebi uredi knjigovežnicu.

9. Neka što življe uzradi oko toga, da se „Matica Dalmatinska“ priklopi „Matici Hrvatskoj“ uz određene dakako uslove.

10. Neka „M. H.“ stupi u dogovor sa „Srpskom književnom zadrugom“, pa ako nadje na onoj strani susretljivosti i razumijevanja, neka se ova dva odlična udruženja u neku ruku popunjaju u svojim izdanjima. Korisno bi bilo, da svaka knjiga jednog i drugog društva donosi osim svoga popisa knjiga i popis onog drugog društva.

11. Neka „M. H.“ stupi u dogovor s „Hrvatskim profesorskim društvom“ poradi sustavnog izdavanja omladinske knjižnice.

12. „M. H.“ neka odabere odbor od 5 koliko li lica i neka pozove i „Hrvatsko književničko društvo“ da isto učini, pa neka se započnu pregovori, da se dokine antagonizam, koji sada javno i mučke postoji između ta dva naša društva, koja su po naravi svoga određenja gotovo obvezana na kooperaciju, a ne na trvanje.

13. Gotovo jedan od najvažnijih faktora u „Matičinoj“ organizaciji njezini su čestiti i požrtvovni *povjerenici*. Njima se neka bar kao malo priznanje za njihov ne malen trud daju knjige *u ljepešem uvezu i badava*, u koliko bi oni na to reflektirali.

14. Neka se uvede nova vrsta članova naime *djaka*, koji će za 3 krunе prinosi moći primati stanovitu za djake naročito određenu seriju. Oni dakako mogu ostati i članovi prinosnici od 6 kruna.

15. Ustupajući pravednome načelu demokratizma, kome sigurno pripada 20 vijek, neka se pravo sudjelovanja i glasanja na „Matičinim“ skupštinama dade *svakom članu bez razlike*, osim možda one predložene najmladje kategorije.

16. Neka „Matica Hrvatska“ počevši od g. 1906. u sva svoja izdanja uvede umjereni *Brozov pravopis fontetski*.

*
Natječajne radnje za „Hrvatsko Kolо“. — Za raspisane natječajne poslane su 54 književne radnje od 47 pisaca, 39 slika od 11 slikara i 6 vajarskih radnja od 2 vajara, ukupno 99 radnja od 60 pisaca i umjetnika.

O književnim nagradama nije još odlučeno.

Prvom nagradom od 300 K za slikarske i vajarske radnje odlikovane su na jednakoj dijelovima ove radnje:

1. M. C. Crnčić: Tišina na moru.
2. R. Frangeš: Bijeg u Egipat.
3. F. Kovačević: U vrbiku.

Drugom nagradom od 100 K (koju je svotu predsjednik „M. H.“ iz predsjedničkoga paušala naknadno u tu svrhu odredio) odlikovane su na jednakoj dijelovima ove radnje:

4. C. M. Medović: Zaruke sv. Katarine.
5. R. Valdec: Spomenik Račkomu.

Od književnih radnja primljene su do sada u „Hrv. Kolo“ ove:

1. Stj. Banović: Gundulićev „Osman“ i narodna pjesma.
2. Jos. Draženović: A. Iz maštanja. — B. Iz uspona.

3. Herma Beralt (pseud.): Ivan od Pomuka.

4. Dr. Fr. Ilešić: Kačić Miošić v Slovencih.

5. M. Jenovski (pseud.): U buri i mečavi.

6. „Klet“ (pseud.): Prilog povjesti kaptola sv. Petra kod Požege.

7. Dr. I. Kršnjavi: Obnova iločke franjevačke crkve.

8. Fr. Ks. Kuhač: Žetelačke popievke.

9. Jak. Marinković: Dorina.

10. Dr. F. D. Marušić: Iz oluje života.

11. Stj. Radić: Kako se odgajaju gospodari svijeta.

12. V. Risaković: Persino vjenčanje.

13. S. Ritić: A. Grieh. — B. Vilenjak.

14. M. Šenoa: Na svjetioniku sv. Ivana.

Za reprodukciju u „Hrv. Kolu“ primljene su ove umjetničke radnje (osim nagradjenih):

6. R. Valdec: I. Trnski.

7. R. Frangeš: A. Metač kamena. — B. Studija mudraca (iz „Filozofije“). — C. Filozofija.

8. C. M. Medović: A. Krunisanje Vladislava Napuljca. — B. Sv. Franjo.

9. F. Kovačević: Na obali.

10. B. Csikos: Studija (Djevojka s partom).

11. N. Mašić (iz ostavštine): A. Krajolik iz Like. — B. Krajolik iz Krajine.

12. J. Bužan: A. Seljaci. — B. Bolesnica.

13. J. Struppi: A. Studija djevojke. — B. Naranče.

14. O. Ikeković: A. Oranje. — B. Tkalja. — C. Studija (Snaša).

15. B. Šenoa: A. Suton na rijeci. — B. Dvorište iz Bišća.

16. M. C. Crnčić: Velebit.

Za koji dan bit će odlučeno i o ostalim književnim radnjama i o nagradama.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 12.

U ZAGREBU, DNE 25. LIPNJA 1906.

GOD. I.

„Lada“,

Savez jugoslavenskih umjetnika.

Još malo vremena — i druga će izložba „Saveza jugoslavenskih umjetnika“ biti otvorena u Sofiji. Kako je ovaj „Savez“ takodjer plod dugotrajnoga nastojanja naših preporoditelja, koji su osnovali i našu „Maticu“, jedva bi se moglo naći zgodnije mjesto od „Glasa M. H.“, da se u najkraćim potezima ocrta njegov postanak. Stoga, a i s nekih sporednih razloga, evo pred izložbu toga „Saveza“ nekoliko redaka.

Dosta je trebalo muke i borbe, dok je misao i riječ o kulturnoj zajednici južnih Slavena postala gotovim činom, dok nije na umjetničkom polju dobila konkretnoga izražaja u „Savezu jugoslavenskih umjetnika“. Bilo bi za nas i naše prilike gotovo čudo, kad bi i ovaj čin bio već danas u svakom pogledu potpuno gotov. To nije, pa stoga treba da baš prijatelji i oduševljeni branitelji našega „Saveza“ budu svjesni: da se imade dosta toga odstraniti, toliki nesporazumci izglađiti i još uvijek toliko nerazumijevanje svakom prilikom razjašnjivati, pače da imamo biti spremni i na to, da ćemo imati neprijateljā i u vlastitim svojim redovima. Zato nije čudo, što imade samih umjetnika i medju Srbima, i medju Bugarima i medju Slovencima, koji nekako još malo po strani stoje, kao što imade i takovih Hrvata. Čudno je samo, što baš oni ljudi, koji se rado diče kao napredni i slavenski, koji toliko ističu slogu i slogu

što su ti isti najveća zapreka oživotvorenju misli o kulturnoj zajednici južnih Slavena.

Postanak „Saveza jugoslavenskih umjetnika“ može se u kratko ovako ispri povjediti:

Kada su se Srbi spremali, da uz krunidbu novozabranoga kralja Petra I. proslave zajedno i stogodišnjicu svoga narodnoga ustanka, došli su na misao, da prirede izložbu umjetninā svojih umjetnika. Nu u isto vrijeme našlo se ljudi, koji su potakli i tu misao, da se i susjedni Slaveni pozovu, te je u izvadjanju toga zaključka stigao u Zagreb prof. Vasić i sveučilištarac Lj. Nesić. Ta je misao našla

u redovima zagrebačkih umjetnika veliku simpatiju, pa i ako je rok za pripreme bio vrlo kratak, ipak se misao nabrzo oživotvorila. Izložba sama u istinu je nosila ime „Jugoslavenska umjetnička izložba“ (ili „Izložba umjetnika jugoslavenskih“), a bila je priredjena u prostorijama Velike Škole (današnje srpske univerze). Bila je doduše razdijeljena u četiri odsjeka: slovenski, hrvatski, srpski i bugarski, no radi nedostatka prostora nije se baš strogo toga držalo. Pred zgradom vijale se na lijepo iskićenim stupovima četiri velike zastave: slovenska, hrvatska, bugarska i srpska.

Kod samoga otvorenja nisam bio, ali je prisustvovao dosta lijep broj hrvatskih umjetnika i književnika. Ja sam bio kod zaključka izložbe, da izmijenim kolegu Valdeca, koji je morao naglo otploviti k oboljeloj svojoj majci.

Oduševljenje za sporazum i zbliženje južnih Slavena bilo je baš srdično. Nijesam imao prilike vidjeti još tolikoga entuzijazma — kako se kroz cijelo to vrijeme isticalo — za kulturnu zajednicu svih južnih Slavena. No o samom konkretnom zaključku, ili samo o namisli, da se stvari savez umjetnikā, nije još bilo spomena. Tek dan prije, nego što je bugarski delegat, g. Angelov, imao otploviti u Sofiju, nikla je od strane Srba misao, da Srbi Bugarima uzvrte posjet. Angelov je oduševljeno to primio, a pošto je mene moj prijatelj Gjoka Jovanović, kipar, pozvao, da podjem s njim na koji dan u Niš k njegovoj sestri, brzo se stvorila misao, da svi zajedno, i Hrvati i Slovenci sa Srbima, podjemo u Sofiju. Ta stvar, u večer u prijateljskom razgovoru utanačena, bi već u jutro drugoga dana gotovom činjenicom. Imali smo svi, nas kojih 20, slobodne vozne karte*)

*) Ove „slobodne vozne karte“ — koje su nam svagda davane — zadavale su nama Hrvatima i Slovencima — dosta brige, jer smo mi „bokci“ sa strahom i stidom pomisljali na to, da mi braći našoj ne ćemo moći vratiti

za brzi voz, kojim smo istoga dana na večer otputovali u Sofiju. Od srpskih suputnika nalazio se je na tom pohodu Vukanović, Murat, Vučetić, Gj. Jovanović, N. Petracić; od Slovenaca Jakopić i Vesel, a od Hrvata bijah samo ja, ali na brzojav mojim kolegama u Zagreb, da dodje još koji umjetnik ili književnik, i došao je dr. V. Vidrić. Od Bugara je bio samo g. Angelov, slikar, koji pozna Zagreb, jer je u njem i realku svršio, a u Münchenu još sa pokojnim N. Mašićem drugovao.

Vesela srca stigosmo u 9 sati u Sofiju. Bugarski umjetnici i književnici dočekali su nas sređačno. Kod banketa, što su nam ga priredili Bugari, a kojim je ravnao g. Slavikov, palo je lijepih pozdrava, uzamjence očitovasmo svoja čuvstva, a sve se, naravski, kretalo u krugu jugoslavenske kulturne zajednice. Tu je na tome banketu u Sofiji iznesena misao, da se priredi jugoslavenska izložba, koja bi s obzirom na netom priredjenu izložbu u Beogradu nosila ime „II. jugoslavenske izložbe“, i to prigodom otkrića spomenika caru Osloboditelju. Stalan kakav i konačni prijedlog nije prihvaćen, već se odlučilo, da se svi jugoslavenski umjetnici uz pripomoći književnika nadjemo na katolički božić u Sofiji, i da svaka skupina: hrvatska, slovenska, srpska i bugarska, donese prijedloge i gotove statute, koje ćemo onda pretresti i stvoriti formalni zajednički statut „Saveza“.

S ugodnim čuvstvima, puni oduševljenja vratismo se svaki svomu domu, ponesavši u srcu odlučnu volju, da se od riječi prijedje na djelo. Mi zagrebački umjetnici, koji smo tu ideju oduševljeno prigrili, odmah smo se dali na posao, te slagali i pravila, da se prema dogovoru nasmijeni savez što brže uzmogne i oživotvoriti. Ostali smo naravski u korespondenciji sa srpskim, bugarskim i slovenskim umjetnicima, koji su se takodjer marljivo dali na isti posao. Jedino braća Slovenci nisu donijeli nikakovih posebnih prijedloga, ali su po g. Veselu izjavili, da primaju, što mi zaključimo.

Na drugi dan božića otputovali smo iz Zagreba mi Hrvati (od umjetnika Frangeš, Valdec, Čikoš, Crnčić i ja, a od književnika se pridružiše Ljuba Babić-Gjalski i dr. V. Vidrić). Od Slovenaca je došao g. Vesel. Iz Beograda su bili zastupani malo ne svi umjetnici, a i nekoliko književnika i studenata krenulo u Sofiju. Imali smo opet sv

milo za drago, jer mi svojih željeznica nemamo. A vi-deći i drugo, što su nama braća Srbi i Bugari davali, bili smo još više zabrinuti: kako ćemo im se odužiti, kad nama naše vlade ne daju u to ime — ništa. Doista je vrijeme, da se stvari u tom pogledu promijene, pa da umjetnici u opće, a posebice svi oni, koji nastoje oko ove velike kulturne misli, ne budu smatrani pastorcima. Zbilja je nedostojno, da smo mi zagrebački umjetnici morali prosjačiti, jer inače ne bismo bili mogli naših kolega pozvati ni k zajedničkom stolu! (I „M. H.“ nam je u to ime dala, što je u nepredvidjenim prilikama mogla.)

slobodne vozne karte na srbijanskim željeznicama — tamo i natrag. Mnogobrojno pučanstvo dočekalo nas na sofijskom peronu, od kuda krenusmo u grad.

Kako smo mi Hrvati i Srbi donesli, svaki napose, gotova pravila, dadasmo se odmah na posao, da iz tih svih naših prijedloga učinimo jedan statut.

Ostavivši naše karte kod austro-ugarskoga poslanštva — podjosmo mi Hrvati i Srbi na objed k srpskom poslaniku, odličnomu zagovaratelju jugoslavenskoga zbljenja. Po podne nastavismo vijećanja, a u večer smo bili na čaju u novom atelieru. Tu je uz književnike i umjetnike bilo nazočno i nekoliko odličnih bugarskih ličnosti, među njima i g. ministar dr. I. Šišmanov sa svojom suprugom (Ruskinjom), takodjer oduševljen pristaša jugoslavenske zajednice. Rasprava se o statutima nije vodila, već su se u govorima izmjenjivali nazori o samoj ideji i svrsi toga pokreta, štono smo ga mi umjetnici započeli. Drugi dan priredili su Bugari svečani banket, na kojem je povodom jedne zdravice izbilo političko nesuglasje medju samim gostoprimcima. Mi gosti, i bez obzira na to, što je to domaća bugarska stvar, nismo toga nesuglasja shvatili baš tako tragički, a i u opće bi bilo dobro, da se mi, koji u načelu pristajemo uz misao jugoslavenske zajednice, previše ne uzrujavamo i ne povlačimo konsekvencija radi pojedinih čudnih, možda samo iz velikoga svijeta donesenih političkih nazora; naprotiv moramo uz naše nesrednjene političke prilike biti vazda spremni na najrazrožnije nazore. No to nas ipak ne smije dijeliti i slabiti u glavnom našem nastojanju, koje je osobito kod nas Hrvata postalo svetom narodnom tradicijom naših idea.

Statuta nismo ni ovaj put uglavili. Ali vraćajući se opet svaki svomu domu nosili smo u duši barem to, da će ta misao, ako i malo sporo, ipak konačno biti u potpunom skladu oživotvorenja. Ove smo večeri samo to zaključili, da ćemo se svakako 1. svibnja 1905. svi naći u Zagrebu. Odlučeno je i to, da se sastanu i književnici, pošto su i oni paralelno uz nas očutili potrebu, da podiju istim putem, kojim smo posli mi umjetnici. Pravila će se ponovno pretresti i konačno po paragrafima ustanoviti.

I dodje taj dan, onaj lijepi dan, kada u bratskim zagrljajima i uza zvukove „Oj Sloveni“ krenusmo iz kolodvora u bijeli grad Zagreb. Prelazim preko zabava, što smo ih zajedno sa književnicima u ta tri dana našim milim gostima priredili, pošto je to još svima dobro u pameti. Samo jedno spominjem, naime da se je neugodno osjećala jedna praznina: od Slovenaca nije bilo nikoga. Pozivalo se, pisalo se — al bez uspjeha. Uz druge razloge, koji nama nisu poznati, treba svakako istaknuti, da je tomu još najviše krivo to, što su naši slovenski umjetnici posve raštrkani,

jer nemaju gotovo nikakvoga zajedničkoga saobraćaja u onom smislu, kao što smo u saobraćaju mi Hrvati, pa i Srbi i Bugari.

Nakon dvodnevne rasprave sretno dovršimo statut. Govoreći o tom ne mogu nikako da preštim zanimljivu i karakterističnu činjenicu, na ime: da bismo i ovaj put jedva bili došli kraju, — da nije bilo kolege Jaroslava Věšina. Taj brat Slovak, koji se je u bratskoj Bugarskoj posve udomačio, uvidio je valjda praktičnim svojim pogledom onu našu hrvatsku narodnu vrlinu, koju je već Vraz ovjekovječio, na ime, da mi Hrvati možemo vijećati o jednoj stvari do iznemoglosti, a onda se lijepo razidjemo. Ne čete tako — mislio je valjda kolega Věšin, pa za to odlučno odsijeće: da ne će zaključiti sjednice, niti ćemo se razići, dok pravila ne budu prihvaćena. Dobre je učinio, a neumornom ustrajnošću dostoјno mu je o bok stajao kolega Frangeš. Ova su dvojica najviše doprinijela, da je stvar bez ikakve odgode bila sretno dovršena. Ne mislim time sniziti zasluge ostalih kolega u sudjelovanju i radu na našem zajedničkom statutu, jer se svaki pojedini napeo i po mogućnosti svoje doprinio.

Glavne ustanove toga „Saveza“, koji prozvamo „Lada, savez jugoslavenskih umjetnika“, u kratko su ove: U „Savezu jugoslavenskih umjetnika“ može biti članom svatko, tko je rodjen Jugoslaven. „Savez“ se dijeli u četiri odsjeka sa jednim zajedničkim predsjednikom, kojega bira cijeli „Savez“. Sekcije su ove: bugarska (sjedište Sofija), srpska (sjedište Beograd), hrvatska (sjedište Zagreb) i slovenska (sjedište Ljubljana). Svaka sekacija imade tri odbornika, koji su izabrani od sekcijsa, a ne, kao predsjednik, od „Saveza“. Predsjednik se „Saveza“ bira iz onoga odsjeka, u čijem sjedištu „Savez“ priređuje izložbu; mandat mu traje do konca dotične izložbe, a na koncu izložbe bira cijeli savez predsjednika iz one sekcije, gdje ima biti buduća izložba. U odsjeku, u kojem je predsjedništvo, imade povećani odbor od 6 članova, koji se prema potrebi može i povećati*).

Izložba radi eventualnih tehničkih ili inih poteskoća ne mora biti baš svake godine. „Savez“ može prirediti izložbe i u provincijalnim gradovima jugoslavenskih zemalja, ali sekcijske se ne povećavaju, t. j. sekcijske su vezane uz ova četiri plemenska imena (hrvatsko, srpsko, slovensko i bugarsko). „Savez“ može i u inozemstvu praviti izložbe, što će se i činiti, kad prilike dopuste.

*) Sada je predsjednik kolega Vješin u Sofiji, izabran u Zagrebu 2. svibnja 1905., a mandat mu traje do konca izložbe, koja će biti u Sofiji. U Sofiji će „Savez“ birati predsjednika od hrvatske sekcijske, i taj će nastupiti predsjedništvo onim časom, čim bude zaključena izložba, a trajat će mu mandat do konca izložbe, koja će biti u Zagrebu pod imenom „III. izložba Lade, saveza jugoslavenskih umjetnika“. Poslije Zagreba dolazi na red Ljubljana, a onda se počima opet s Beogradom i nastavlja se opet istim redom dalje.

Glavna je svrha „Savezu“, da se umjetnici ovih četiriju jugoslavenskih plemena zajednički, moralno i materijalno podupiru u radu oko domaće umjetnosti, te ovako povećani i pojačani kročimo brže cilju: da stvorimo za sebe svoju sopstvenu umjetnost, — a da ne mora i naš renomē i naša eksistencija zavisiti o tudjinskoj milosti, kao što je to do sada, dok smo svaki za sebe.

Pred drugi svijet dolazit će od sada kao jedna cjelina, u kojoj je bez ikakvoga gubitka sačuvano i jasno istaknuto posebno narodno obilježe svake skupine: hrvatske, slovenske, srpske i bugarske.

Ostali paragrafi, kojih ne ističem, sadržavaju formalne i taktične ustanove, koje se prama iskustvu mogu i promijeniti. Središte „Saveza“ može na svoju odgovornost — ali na zajednički trošak — pozvati kao posebne odlične goste, i druge poznate slavenske umjetnike svjetskoga glasa. Ovaj puta je pozvan od bugarskoga centralnog odbora — Rus R̄pin, Česi Mucha i Hinaiis, od Srba P. Jovanović i od Hrvata V. Bukovac. (Ova dva potonja nisu se prijavila još za članove „Saveza“.)

To je eto kratka povjest i uredjenje toga „Saveza“. Rekao bi čovjek, da to sve ide glatko kao po loju. Ali tomu nite tako, pa bi to bilo skoro i čudo. Članovi „Saveza“ — to su sinovi malih naroda, bez stalnih kulturnih i političkih tradicija, pače često i bez čvrstih socijalnih osnova i veza. Da tu onda i u domaćem malom krugu ne može sve ići glatko, složno i oduševljeno, to se samo po sebi razumije. Zato ne moramo baš tragički gledati ni na to, što i u „Savezu“ sve i svagdje zapinje, tako da je upravo čudo, što još nas toliki broj žilavo nastojimo, da se ova naša tvorba, tek što se je oživotvorila, ne samo ne raspane, već da se uzdrži i uznapreduje.

Stara je to pjesma — slavenska nesloga. Za trice i kućine, na koje u drugim prilikama ni jedan ozbiljan čovjek ne bi ni mislio, stavljaju se na kocku opstanak i napredak jedne organizacije, stvorene u duhu prvih sinova baš našega hrvatskoga naroda. Popuštanje časovitoj zlovolji, zavist, nepripravnost ni na male žrtvice — i sva druga obilježja sićušnoga egoizma — to su plodovi naše kulturne i socijalne nerazvitosti, koja ne shvaća, da se baš i egoistične težnje mogu zadovoljiti kud i kamo lakše u službi velike ideje i u većem krugu, u koji nas dovodi nova naša organizacija.

Još je najlakše s banovinskim Hrvatima, koji su ovu misao u najidealnijem obliku — bez prisilja o kakvoj plemenskoj i državnoj hegemoniji — usisali tako rekući s materinim mlijekom. Teže je s onim Hrvatima, kojima povrh toga, što nisu odgojeni u hrvatskim školama i pod trajnim utjecajem preporodne hrvatske književnosti, prilike

ne dopuštaju, da živu medju nama. Tako moramo zabilježiti neugodnu činjenicu, da od naših umjetnika, koji se nalaze vani u Beču i u Njemačkoj, na pozive, da pristupe našemu „Savezu“, ne dobjimo ni odgovora. Njekoji su se izjavili onako nejasno, kano da ih se to ni malo ne tiče, a i oni, koji će možda sudjelovati, pokazuju svojim nemarom, da im nije stalo. — Sto više, primili smo i takovih pisama, s kojima nikako ne možemo u javnost, osobito pred našu braću Srbe i Bugare. Tako je došlo i do toga, da se je Hrvatu Bukovcu moralо ponuditi, da kod izložbe jugoslavenskoga „Saveza“ sudjeluje — kao gost, samo da se ipak omogući, da jedan Bukovac bude na saveznoj izložbi, premdа je protiv pravila „Saveza“, da domaći umjetnici budu gosti*.

*) Bukovac i Meštrović zahtijevali su „u ime ostalih“ — čujmo i divimo se — da na jugoslavenskoj našoj izložbi budu kao posebna grupa „Dalmatinska“! — To dozvoliti, značilo bi učiniti se ne samo smiješnima, već prosto glupima! Tražimo, mučimo se na sve moguće načine, da se što više sjedinimo, približimo Srbe i Hrvate, pa Srbe i Bugare — a onda neka dozvolimo novu neku narodnost i sekiju — „dalmatinsku“! Bili Bukovac i Meštrović ma kako veliki — njihova veličina

Mi ipak još nijesmo izgubili nade, da će ti naši kolege uvidjeti, da to ničemu ne vodi i da se ovakovim načinom ne da postići ono, što bi i njima moglo samo pruditи. Mi ćemo i opet sve pokušati, da ih sklonemo na zajednički rad — pa nas i žrtve stajalo*.

ne smije stati na put — s dopuštenjem — još većoj ideji, kao što je ideja kulturnoga jedinstva jugoslavenskih plemena. Ako su gospoda možda u strahu, što će na izložbi biti jedan Hnais, pa Répin, pa da bi oni u neku ruku morali biti tobože „stafaža“, — neka izvole promisliti (ako je u opće o tim sitinicama u ovačkoj situaciji vrijedno promišljati), — da će drugi opet njima biti „stafaža“, ili su možda već i bili. — Međutim saznajemo, da g. Bukovac ne će ni to, da bude — gost jugoslavenski!

* Mi smo nekoji kolege u Zagrebu bili u dosta velikoj opreci, pa smo kod začetka ove lijepe namisli — sve osobnosti odbacili i zajednički pošli na taj veliki posao. Danas ne samo da nam nije žao, što smo morali od svoje „veličine“ popustiti, — naprotiv, možemo se ponositi, što smo kumovali postanku „Saveza jugoslavenskih umjetnika „Lade“. Nas tješi, da smo se našli kod ovakovoga pravoga domoljubnoga i umjetničkoga posla, i pokazali, da smo *ljudi*.

Oton Ivezović.

Hrvatska književna evolucija od god. 1850.—1860.

Napisao dr. Nikola Andrić.

(Svršetak.)

Luka Botić jedini je naš Dalmatinac, koji bi se po osnovnom karakteru svega svoga umjetničkoga rada mogao nazvati prvim — *bosanskim* muslimsko-kršćanskim pjesnikom. Karakterično je, da je ovaj umnik našao sebi dom i okrilje baš na dvoru najvećeg našeg katoličkog biskupa: Josipa Jurja. Al i to je jedan stručak više u vijencu neumrlog djakovačkog vladike.

Radnja jedine Botićeve prozačke pripovijesti „*Dilber-Hasana*“ stavljena je u Sarajevo god. 1806., kad se osmanlijska sila dizala da priguši Karagjorgjev srpski ustanan za oslobođenje. Na Miljacki bila su odnjihana dva pobratima: muslimski kavedžija Dilber-Hasan i hrišćanin Pavao Cvjetić terzija (krojač), koja su se milovala bratskom ljubavlju ne mareći za neprijateljstva, kojima ih je njihova okolina radi te odanosti preusretala. Hasan bio trubadur sarajevski, koji je zvonkim grlom i krasnim udaranjem u tamburu zabavljao svoje goste i kadune sarajevske. I zaledao se Hasan u ljepojku „vlahinju“ Sofu Radosavljevića, a pobratim ga Pavao u tom ašikovanju potpomagao. Oni ugovore, da će s njom prebjeci u Dalmaciju, gdje će se Hasan pokrstiti i vjenčati se s djevojkom. Al im naum ne podje za rukom. Avdaga Selamđić ukrade djevojku prije

njena bijega, te objedi Hasana i Pavla, da su Sofu nekuda odveli i sakrili je. Djevojka se u to nekako spasi iz ruku Avdaginih i nadje se odjevena na momačku u bosanskoj vojsci, koja je upravo bila pošla na Srbiju. Avdaga udje u trag djevojci, te bi je i opet sakrio kod sebe, da mu u tom Hasan ne pomjeri račune. Njih se dvojica pobiju; Avdaga pogine, al i Hasan bude na smrtnoj ranjen. Boreći se s dušom, ostavlja kavedžiju Hasan vjerenicu u amanet pobratimu terziji. Pavao je dobojevao boj za oslobođenje Srbije, a kad je s drugim ustalcima izvoštio slobodu posestrimi zemljama, vjenča se sa Sofom.

Vrlo lijepa i vrlo umiljata radnja! Napisana je s tolikom tehničkom pripovjedačkom vještinom, a nakićena tolikim karakterističkim turcizmima za bosanski milieu, da je gotovo nerazumljivo, kako ju je mogao složiti spljetski sin u dvadesetčetvrtoj godini doba svojega. Djelo je izatkano narodnim pjesmama i pučkom terminologijom s toliko neprisiljenosti, da se ovaj Botićev slog može još dandanas uzimati za izgled.

Pet mjeseci prije „*Dilber-Hasana*“ štampana je u istom godištu „*Nevenovu*“ (1854.) i prva, a najbolja Botićeva epopeja „*Pobratimstvo*“. Redakcija je lista popratila ovo djelo značajnom pre-

porukom mладог književnika, kojega je odmah uvrstila u kolo „ponajboljih naših pjesnika“, jer je umio složiti ovakovu „pripovijest punu života i miline; lijepo izumljenu i vješto, al opet posve naravno izvedenu po pravilima dobrog ukusa umjetničkog; punu krasnih misli u krasnim slikama, nadahnutu čistim duhom narodnim i odjevenu u sjajno ruho jugoslavenskoga jezika“.

Sâm Botić držao je, da mu je u ovom djelu „način pjevanja nov, a predmet još nenačet“. Novost pjevanja jamačno je nazrijevao u spajanju epskog i lirskog narodnog elementa u umjetničku cjelinu, a nenačetost predmeta u približavanju muslimskog svijeta kršćanskomu. I u ovoj pjesmi ima da mladačka vrela ljubav, koja ne poznae nikakovih vjerskih zapreka, premosti duboke ja-zove narodne snosljivosti. Sâmom „pobratimstvu“ Botić u ovom djelu za čudo nije dao onaj utvrdjeni svoj biljeg, kojemu bi se čovjek nadao od osnovnih nazora Botičevih. Pobratimi, Draganić i Radmilović, dva hercegovačka junaka jedne su te iste kršćanske vjere. Draganić pogine već u prvom pjevanju boreći se s Turcima, te se u sva četiri ostala pjevanja njihovo pobratimstvo podgrijava samo uspomenom i sporadičkim uzdasima Radmilovićevim za poginulim prijateljem. Radnja dakle u četiri petine djela nije više „pobratimska“, pa bi epopeja mogla sasvim lijepo podnijeti i posve drugi natpis. Glavna sila pjesme leži u ljubavi zarobljenog Radmilovića prema Ajki, kćerki Alagića, skadarskoga paše, koji je Radmilovića poveo sa sobom kao sužnja iz Hercegovine. U ljubavi turkinje-djevojke prema kršćanskom tamničaru nalazim glavnú misao epopeje, a ujedno i težište intencije pjesnikove. Prema tome bi „pobratimstvo“ Draganićevo i Radmilovićevo — uza sve to, što je u ovom djelu prvi put bila prikazana u *umjetnoj* našoj poeziji posvećena tradicija narodnog pobratimstva — spalo na sporednu i epi-zodnu ulogu. Botiću nije pošlo za rukom da natpisom epopeje dade pravo ime sadržaju djela. Time se dakako ne umanjuje književna vrijednost njegove radnje, nego se samo dovadja pravo njenog značenja do pravednog odredjenja, pa se ujedno osnovna crta Botičevog nacionalnog nastojanja istavlja na prvo mjesto, koje se unesrećenim naslovom epopeje nehotice zabašurilo, a u dosadašnjim literarno-historijskim ocjenama nije se ova nesuvilost nikako isticala.

Pojedina pjevanja „Pobratimstva“ odlikuju se upravo dramском snagom. Prvo i peto pjevanje pravi su pozorišni aktovi, koliko svojom živanošću, toliko i nabijenošću dogadjajā. Srednja tri pjevanja predugačak su spoj lirsko-refleksivnog sadržaja. Radmilović odbjegne s Ajkom u goru, odmetnuvši se u hajduke, da se — u posljednjem pjevanju — sjedini sa svojim Trebinjanima i dočeka oružanom rukom Ajkina oca Alagića. Iza boja pretražuje nesretna Ajka krvavo razbojište, ne bi li našla truplo očevo. I zaista nadje oca

gdje izdiše ranjen na smrt. Otac zamrlim okom ugleda svoju nevjernicu, ali još smogne u себi toliko snage, da se maši za pojasa i probode kćer. Tako je dakle jadna djevojka okajala svoju tragičku krivnju. Radmilović je pokopa uz svog pobratima i uz drugu turkinju-djevojku, koja je kao i Ajka poginula iz ljubavi za krštenim ljubavnikom. Da idealni izmirni završetak krasnog ovog djela bude što narodniji, diže Radmilović nad nesretnicima — crkvu kao u narodnoj pjesmi, a oko nje vite jele; na jelama pjevaju ptice protužnice; svuda cvijeće i vodica hladna... Na to pozivlje junake na oružje, da osveti pravdu ispred boga:

Nek se diže svak sa svojim bratom,
Nek se spremi na Raskršća bojna!
Ili nam naše krvnike ukrotit,
Ili nam je slavno poginuti,
Našom krvlju dušmana zabrinut...

S jataganom dakle u ruci treba da se utamane oni vragovi narodne nesreće, koji stoje na putu približenju srdaca!

Ovom prilikom treba da upozorimo na jednu odlučnu crtu u razvitku novije naše pripovijesti. *Otvoreno srce za upijanje prirodnih ljepota* jedno je od najznačajnijih obilježja pravog književnika ne samo u našoj literaturi nego i u literaturama sviju prosvijetljenih naroda. Kad se pjesnici i pripovjedači dignu do te duševne kontemplacije, da s uživanjem i s lagodnošću uzmognu usisavati miris zelenih livada i nasladjivati se pogledom na bujnost cvijeća i umiljnost gorskih proplanaka, onda im je puklo pred očima najšire polje duševnih emocija. Na ovo važno obilježje književnog našeg razvijka dosada se u literarno-historijskim prijegledima gotovo sasvim zaboravljalo. Raščinjujući estetsku stranu Botičeva književnikovanja treba zato da se zasebno istakne ova vrlina pjesnikova gledanja. Prije Botića nije nijedan hrvatski književnik s tolikom slašću gledao na ljepotu prirode. Kod Mirka Bogovića nalaze se još sporadički primjeri ovoj pjesničkoj vrlini, a u pripovijestima gotovo sviju predjašnjih novelističara nema gotovo ni spomena samosvijesnom užitku naravi. Sâm Bogović tek u svojim „Slikama i prilikama“ daje u sentencioznom obliku oduška ovoj svojoj kontemplativnosti*).

Luka Botić zadržava se u svim svojim djelima kod prirodnih krasota. I to mu u velike pridiže cijenu. Ovdje valja da s najvećom zadovoljnošću utvrdimo, da ni ovu kao ni ostale dobre strane svoga književnoga načina nije Botić uzaimao iz stranih izvora, nego se je napojio čistom izvorodom hrvatske narodne pjesme. Možda je on to učinio nesvijesno i ne sluteći, da će mu se ova osobitost s našeg stajališta ikada upisati u

*) „Kad te što ushiti ili razveseli,
A ti nemaš druga, što ga srce želi;
Ili kad ti ljuta rana grudi para,
A ti nemaš nikog da te razgovara;
Ne počasi časa, već na polje hiti,
Priroda će bolno srce iscijetiti.“

dobro. Ali tek, — on je učinio, a na nama je, da utvrdimo radostan fakat, da je i uživanje prirodnih krasota u našoj mladoj književnosti nadovezano uz tradiciju čistih narodnih umotvora.

Bit će zanimivo, ako spomenemo, da je Botić bio toga uvjerenja, da se svaka historijska pjesma „mora osnivati na historijskoj istini“. A, kako je za „Pobratimstvo“ sam ishitrio sadržaj, to je držao, da mu djelo — ne valja. Mislim, da nije potrebno obarati ovo krivo mišljenje Botičeve, jer je njezina izmišljena radnja ovomu spjevu kud i kamo pjesnički vjerojatnija, bolja i istinitija, nego u historijski „vjernim“ potonjim radovima: u „Bijednoj Mari“ i „Petru Baćiću“. U prvom od ovih djela opisao je ljubav dalmatinskog Turčina Adela s lijepom Spljećankom Marom Vornićevom, o kojima je našao neke zapiske u historijskim dogadjajima XVI. vijeka. Bijedu Maru prokles otac, što se zagledala u muslimana, te ona morade poći u samostan, gdje je i umrla. — U „Petru Baćiću“ duduše ljubav nije zaplamsala između dvoje raznovjerskih mlađenaca, jer je glavni junak Baćić katolički pučanin spjetski kao što je i plemkinja Jelica Albertijeva katolikinja, ali su zato neki drugi značajevi ove epopeje raznovjerskog porijekla, tako da je Botić i u ovom svom djelu ostao sebi vjeran. Tako je Baćićev priatelj i zaštitnik Januš-beg osobito simpatično ocrtan, a isto tako i turkinja Mejrima, koja se dakako zagledala kršćanskog junaka. Tankoćutnost, slikovitost i optimizam pjesnikov prelio je i ova posljednja djela Botičeva kao i ona prva.

Gotovo sve svoje književne radnje izradio je Botić u Djakovu, kao činovnik Strossmayerova vlastelinstva. Prije nego što se je bio smirio i došao do ove službe, patio se je Botić kćekako. Od poroda bio je vrlo ubog, te ga je majka prehranila tegotnim posluživanjem u Spljetu, dok joj sin nije bio primljen u tamošnje sjemenište. Ne dočekavši zaredjenja, podje Luka kao ulak svojih kolega — potonjih slavnih književnika i političara — preko Hercegovine i Bosne u Srbiju, koja je bila u ono doba kao neka obećana zemlja spljetske omladine. Kako im je svima bila dojadila njemačka tlaka i tursko kulučenje, svi su čeznuli za Srbijom, nadajući se, da će se tamo ogrijati na slobodi, pa se povratiti kući kao učitelji, književnici, trgovci i vojvode, da oslobadaju narod. Ali ni tamo ne nadje njihov poslanik Luka tople sunčane zrake, te se gotovo kao prosjak protuče do Zagreba, gdje ga domoljubi namjestiše u Gajevoj tiskarni, da tamо rastavlja i pere slova . . . Na preporuku Andrije Brlića, brodskog advokata, dodje u Djakovo. Da je Botić uz svoj temperamenat morao doći u koštac s Bachovim apsolutizmom, razumije se samo po sebi. Pod konac godine 1859. pročulo se sve do Beča, da se u Strossmayerovoј službi podgrijeva „slavonski panslavizam“, pa da se čak i surke uvadaju! I moradoše se svi činovnici zakleti, da će se čuvati od „političkog agitatora“ i da neće pristupati nikakovom „tajnom društvu“ . . . Jedinom se Luki pričinilo, da ne smije učiniti takovo nepatriotsko djelo, i on se ne zakle, nego se radije odreće službe. Ostade tako bez krova i bez kruha, nadajući se, da će ga prehraniti izdanje „Bijedne Mare“. Fizički je u to doba bio već smalaksao, i posljednja mu je utjeha bila, što ga je prigodom obnovljenog ustanovnog života bogata Djakovština izabrala svojim zastupnikom za zagrebački sabor. Izgovorivši svoj patriotski govor u saboru, zamukne, a Fran Kuvelac, koji se je takodje nalazio kod Strossmayera, te u žalobnoj povorci prateći nesretnog Luku vječnom počivalištu na brežuljak prema veličajnoj crkvi djakovačkoj, uzdahnuo je u ime cijelog naroda: „Siromah Luka! Tek Hristovih ljet, pa mora u grob!“

Ubio ga je raspojasani život slavonskog prela i kola . . .

IV.

Jedan od prisnih prijatelja Botičevih bio je *Ivan Filipović* (1823.—1895.), tadašnji požeški učitelj, o kojemu smo već spomenuli, da je radi svoje rodoljubne pjesme u „Nevenu“ odsjedio s Mirkom Bogovićem pet mjeseci u lancima. I on je bio porijeklom Slavonac (iz Velike Kopanice) kao i Mijat Stojanović, a svojim pedagoškim i organizatornim radom u okupljanju i u prosvjetovanju hrvatskog učiteljstva uzdigao se na prvo mjesto medju našim školskim radnicima. „Hrv. pedagoško-knjževni zbor“, pa „Savez hrvatskih učiteljskih društava“ kao i sama zgrada „Učiteljskog doma“ u glavnom su djela Filipovićeva. Odgojne njegove sastavke nemoguće je pobrojiti. Poput Mijata Stojanovića pisao je i on vrlo mnogo o naobrazbi hrvatske majke i domaćice. Izдавao je rječnike, stilistike, kratke upute u našu književnost, pismovnike, čudoredne pripovijetke za mladež i koledare, a uz Jurkovića najviše je radio o reviziji školskih knjiga. Lirske svoje pjesmice počeo je izdavati još god. 1845. u Gajevoj „Danici“, a nanizao ih je najveći broj u prvom gođištu „Nevenova“ života. Pokušao se je i u novelistici („Nahod“), u kojoj mu se kao i u lirici razabire refleksivna crta kao glavno obilježje. Kad je osnovan školski časopis „Napredak“, bio mu je Filipović jedan od glavnih suradnika, a kasnije i urednik.

Njegov prezimenjak *Ferdo Filipović* više je radio na beletričkom polju nego Ivan. Ferdine pripovijesti: „Osveta“, „Kriomčar“, „Prsten“, „Bošnjaci“ i „Bitka kod Slankamena“ uz svu svoju kratkoću pokazuju izrazitu sklonost pripovjedačevu za traženje zanimljivih sujeta iz doticaja naših Posavaca s bosanskim pograničnim muslimanima.

U ovom odlomku hrvatske književnosti vrlo je instruktivno posmotriti, koliko je utjecao *krimski*

rat na književnu produkciju naših literata. — Dne 2. lipnja 1853. prešla je ruska vojska pod Gorčakovim rijeku Prut, i tako je započeo rusko-turski boj, koji se je domala razvio u veliki krimski rat za protektorat nad kršćanima u Turskoj. Naši su se književni i politički krugovi mnogo nadali od ruske pobjede, koju dakako nisu dočekali. Ali se već iza prvih hitaca u Kara-Vlaškoj i Kara-Bogdanskoj razabire u „Nevenu“ podvostručeni interes ne samo za ruski narodni život, za historiju i za literaturu rusku, nego i za Tursku kao i za kršćane, koji su stenjali pod osmanlijskim gospodarstvom. Odjedared učestaše kod nas priповijesti i povjestice iz našeg narodnog života, dotičući se turskog elementa.

Samodržac ruski Nikolaj I. mislio je u prvoj polovici šestog decenija, da će velik dio evropskih država iza revolucionarne godine 1848. biti unutrašnjom svojom slabošću prisiljen, da mirne duše gleda, kako on obračunava s vječnim „carigradskim bolesnikom“ i kako zamjenjuje turski polumjesec na stambulskoj Aiji Sofiji pozlaćenim krstom, pa je zato poslao generala Menčikova, da u zaprašenim čizmama autokratski zagrmi na slabunjavoga sultana. Ali se je prevario. Rusofobija nije nikada bila jača u zapadnjačkim državama, nego baš u ovaj par, jer su se svi bojali, da će se sada izvršiti proročanstvo sužnja Sveti-Jelenskog, koji je prorekao, da će se kada-tada Evropa pokozačiti. Međutim su Sebastopol i kula Malakova postali ruskim Sedanom kao po vijeka kasnije mandžurski Mugden.

Hrvatski pisci upućivali su svoje čitateljstvo beletrističkim i historičkim sastavcima (kad im već političima nije bilo dopušteno) o historičkoj važnosti ratničkih dogadjaja. Rački je opisao prvi dolazak Rusâ pod Carigrad u srednjem vijeku, a Andrija Torkvat Brlić obradio je (po Hammeru) poslanstvo rusko carigradskom sultanu g. 1668. Trnski uze prevadjeti Lermontovljevu tursku priču „Ašik-Kerib“. U to je doba preveden Puškinov

„Kavkaski zarobljenik“, „Bahčisarajski vodomet“, „Dubrovski“ i Gogoljev „Taras Buljba“. U tim se godinama pišu studije o Švetoj Gori, o caru Nikolaju, o Lomonosovu i Žukovskome. Prevadaju se ruske poslovice, zatim Hoholoušekova priповijest „Turci i raja“ i Czajkowskove ukrajinske novele, a udešavaju se i studije o Kozacima, te o Malorusima. Stojanović piše „Život u Carigradu“, pa „Turci u Slavoniji“ i prevadja etnološku crtu o Poljacima i o njihovom snošaju s Rusima. Luka Ilić Oriovčanin štampa svoj članak o Gaibiji, turskom proroku, pokopanom u Staroj Gradiški, Ilija Okruglić-Srijemac svoju priповijest „Vezirac i Tekije“, a Janko Tombor novele „Hajdukova zaručnica“ i „Kula na Dunavu“, kojoj je radnju smjestio u godinu 1624., dok su još Turci gospodarili Slavonijom. Bogovićeva balada iz turskog vremena „Franjo Matijević“, a po gotovo njegova najpoznatija priповijest „Slava i ljubav“ nastale su u to doba i pod tim utjecajima kao što i prikazivanje Banove „Mejrine“ pada u isti odlomak.

Sve su ovo stvari, koje su napisane pod neospornim dojmom rusko-turske vojne. A, što je najvažnije: sav književni rad Luke Botića složen je baš tih godina u onom duhu, u kojem je hrvatski pisac mislio, da treba zadahnuti bratsko pitanje našeg odnosa prema bosanskim muslimanima i turskim kršćanima*.

* Ovdje prekidamo s ovom literarno-historijskom studijom, koja će izaći u ovogodišnjim prvim sveskama naše „Male knjižnice“. Pisac je nastojao, da unese novo svjetlo u onaj odlomak hrvatske književne povijesti od god. 1850.—1867. („Od Ilirizma do Akademije“), koji je do sada najmanje rasvijetljen. Odlomci o Janku Tomboru, Dragojli Jarnevčevoj i Adolfu Veber-Tkalčeviću studije samostalne su i nove koje pokazuju, gdje treba da tražimo prve početke naše realistike, naše psihološke analize i umjetničkog nastrojenja. U ovom stilu davat će odsada „Matica Hrvatska“ svake godine po jednu knjižicu, dok ne bude kritički obradjena cijela naša literarna historija, za kojom se dosada s pravom toliko čeznulo.

Uredništvo.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Izvještaj o gl. skupštini „M. H.“ držanoj dne 17. prosinca 1905.
(Svršetak.)

17. Izvještaji, koji su se do pred koju godinu zajedno s imenikom svih članova dijelili medju sve članove, neka se i u napredak u svom prijašnjem obliku dijele onim članovima, koji na njih reflektiraju, a hoće da žrtvuju za njih po 20 fil. ili što slično.

18. Neka se obligatno uvede *tajnost odborskih rasprava i zaključaka* za kurentni posao, jedino glavna skupština ima da traži javno objašnjenje ma i za naj-

sitniju sitnicu. Osim toga neka se sl. odboru povjeri, da izradi odborski *poslovnik* kao službenu pragmatiku s obveznom moći, ako ga možda još nema. Ako ga ima, neka ga predloži sl. skupštini na znanje i odobrenje.

19. Koješta se natuca, da ima znatna sveta društvenog kapitala izdana na *predujmove*. Te predujmove „M. H.“, koje je vrijedno, neka otpiše kao gubitak, druge neka do buduće glavne skupštine uz tačnu kansignaciju realizira, koju se skupštini predložiti. U ostalom pak neka se ta institucija ili posve dokine ili neka se predujmovi daju samo za odobrene i primljene već rukopise.

20. Kad se kome od „Matičina“ društvenog kapitala dozvoljava *potpora*, neka se kod prosudjivanja potrebe

postupa najrigoroznijom strogosti. Svete neka budu umjerene, a neka se ne podjeljuju *ni pod kojim naslovom* osim neuklonive skrajne bijede. Uz to neka glavna skupština odredi odboru *svotu*, koja se u kojoj godini u skrajnjem slučaju za potpore upotrebiti smije.

21. Glavna skupština neka sl. odboru povjeri mandat, da uočivši društvene interese po potrebi i u zgodan čas g. društvenomu tajniku, koji nije dignitar društveni, nego honorirani namještenik, dadne savjet, da resignira na pronosiranu isticanje i vodstvo u *političkom životu*.

22. Neka se nastavi izdavanjem *hrvatskih narodnih pjesama*, i to u manjim svescima. Čuje se naime, da „M. H.“ u svojoj zbirci ima još i ljepeših narodnih pjesama, nego što ih je već izdala.

23. „M. H.“ neka uredi odbor od nekoliko vrsnih ljudi, koji će u pitanjima *hrvatskog jezika* davati upute onima, koji u nje zatraže savjeta u pogledu na čistoću i terminologiju hrvatskog jezika. Odbor taj neka bi svoj rad udesio poput poznatog njemačkog „Allgemeiner deutscher Sprachverein“.

24. „M. H.“ neka s time u svezi izda jedan priručni omanji *rječnik* onakih riječi, kojima će se iz svagdašnjeg našeg života istisnuti i nadomjestiti ona golema sila njemačkih, talijanskih i drugih tudjih riječi. Na početku toga rječnika neka bude *poziv* na svakog Hrvata, da se samo i jedino svojim hrvatskim jezikom služi, gdje to ikako može biti, da nacionalni duh time u narodu probudimo, da nam hrvatska svijest prodre u sve slojeve bez razlike, naročito da porodice budu u svojoj jezgri po duhu i obliku hrvatske. Tu je snaga narodna! Taj rječnik neka bude veoma jeftin, a većinom neka se dijeli u velikom broju *badava* naročito mladeži.

25. Neka „M. H.“ što prije izda kratak ali pouzdan *rječnik živog i književnog jezika* s obzirom na terminologiju, frazeologiju i sinonimiku. Materijal je prilično prikupljen u Vukovu, Akademskom i Broz-Ivekovićevu rječniku, a ima toga i inače već dosta na okupu.

26. Neka „M. H.“ stane svom eneržijom raditi oko izdavanja *hrvatske enciklopedije*. Ako je štograd u privrđnim radovima učinjeno, neka se iznese pred skupštinu i razloži program rada.

27. Neka „M. H.“ s faktorima, koji bi morali kod toga sudjelovati pokrenе izradjivanje hrv. terminološkog bolje reći *tehnološkog rječnika*.

28. Neka se promijeni dosadašnji *način honoriranja* u obliku određenih nagrada, već neka se utvrdi taksa za svaku vrstu književnog rada *po tabaku*.

29. „Matica Hrvatska“ dolazi prema našim narodnim i javnim prilikama tako reći sama sobom u taj položaj, da izdaje hrvatski *ilustrovan list za porodicu*, jer toga mi danas nemamo. Almanasi sa nešto antikvirano.

30. „Matica Hrvatska“ neka budnim okom pazi na priliku, kad bi narodu mogla opet da dadne u ruku i *koje znamenitije* djelo, što ih izradjuju naši pisci. Neka joj u buduće ne izmaknu djela, kao što je n. pr.:

- a) *Hrvatska povjest prof. Klaića;*
- b) *Hrvatski zemljopis Hirc-Hranilovićev;*
- c) *Hrvatska književnost prof. Šurmina;*

naročito d) *Ilirizam prof. Šurmina*, da i ne govorimo

e) *Uspomenama iz god. 1848.*, tome, koliko znam, preznamenitom i patriotskom djelu našega Gjalskoga.

31. Ako bude u „Matičinu“ poslovanju toliko čista prihoda, neka se ustanovi bar *po jedna stipendija* za hrvatske djake iz Bosne i Istre, koji su na hrvatskom sveučilištu, jer je tim zemljama naša pomoć najnužnija.

32. „M. H.“ neka pozove preko svojih povjerenika sve svoje članove, da primajući „Matičine“ knjige, svaki član još pregori i po 10-20 filira. Od ubrane svote neka se polovina dadne kao posebni *dar hrvatskih matičara* društvu za potporu hrvatskih djaka iz Bosne, a polovina istarskoj družbi. Tim će se nužna akcija za Bosnu i Istru još više popularizirati, a i po koja stotina Kruna bi moglaispasti njima u korist.

U Zagrebu, dne 10. decembra 1905.

(Pošto je skupštinar g. Radmilović pročitao ove prijedloge, čita skrutator gosp. dr. E. Lovrić zapisnik o skrutiniju, a podpredsjednik proglašuje rezultat izbora, — kako je priopćen na kraju ovoga izvještaja.)

Pošto je g. predlagач razložio svoje prijedloge, daje predsjednik riječ skupštinaru g. N. Kolaru, koji predlaže, da skupština sve prijedloge g. Radmilovića uputi odboru, da ih prouči. Skupština to prihvaca.

Skupštinar g. N. Kolar obrazlaže I. svoj prijedlog, odgovara mu podpredsjednik g. Klaić. — Skupština prijedlog otklanja.

Isti skupštinar obrazlaže II. svoj prijedlog, odgovara mu privremeni tajnički poslovodja dr. Radić, a podpredsjednik Klaić predlaže, da se taj prijedlog uputi odboru te da odbor izvijesti o njem u budućoj glavnoj skupštini. Skupština prijedlog podpredsjednika Klaića prihvaca.

Isti skupštinar obrazlaže III. svoj prijedlog, odgovara mu dr. Radić, a dopunjaje prijedlog podpredsjednik Klaić tako: neka se odbor „M. H.“ obrati na g. Kuhača s pitanjem, bi li mogao rezultat svojih studija popularnim načinom sabrati u jednu poučnu knjižicu. Predlagач g. Kolar slaže se s tim dopunjkom i predlaže, da se prijedlog uputi odboru. Skupština to prihvaca.

Proglašenje izbora.

Predsjednik daje riječ skupštinaru i skrutatoru g. dru. Edi Lovriću, koji čita:

Zapisnik

o skrutiniju izbora predsjednika i petorice odbornika u glavnoj skupštini „M. H.“ dne 17. XII. 1905.

Predano je svih glasovnica 71, slovima sedamdeset i jedna, i to:

A. Za dra. Gjuru Arnolda	68
B. Za odbornike, i to :	
1. za dra. Stjepana Bosanca	68
2. za dra. Antu Radića	38
3. za dra. Niku Andrića	59
4. za dra. Danu Grubera	68
5. za dra. Augusta Harambašića	42
6. za Milana Grlovića	30 + 3
7. za Zvonimira Vukelića	21
8. za dra Ogrizovića	7 + 1
9. za Nikolu Kolara, F. Ž. Milera i dra. Milu Starčevića po 1.	

Prema tomu dobio je za predsjednika „Matica Hrvatske“ apsolutnu većinu glasova g. dr. Gjuro Arnold, a za odbornike:

1. g. dr. Stjepan Bosanac	
2. g. dr. Ante Radić	
3. g. dr. Nikola Andrić	
4. g. dr. Dane Gruber	
5. g. dr. August Harambašić.	

U Zagrebu, dne 17 prosinca 1905

Alberto Weber. Nikola Kolar. Dr. E. Lovrić.

Podpredsjednik prof. Vj. Klaić na to proglašuje, da je predsjednikom „Matica Hrvatske“ za buduće trogodišnje izabran kr. j. r. sveuč. profesor i akademik g. dr. Gjuro Arnold (Živio!), odbornicima knj.-umj. odbora gg.: prof. dr. Nikola Andrić, prof. dr. Stjepan Bosanac i dr. Ante Radić, a odbornicima gospodarskoga odbora gg.: prof. i sveuč. docent dr. Dane Gruber i dr. August Harambašić (Živjeli!).

Iza toga je nastavljena, kako je to već zabilježeno, rasprava o prijedozima gg. Radmilovića i Kolara, pa pošto je skupština prihvatala dopunjeni III. prijedlog g. Kolara, zaključi predsjednik skupštini (*Živio predsjednik!*).

*
Za god. 1906. izdat će „M. H.“ ove knjige:

A. Redovna izdanja.

- 1. Dr. Albert Bazala: Povjest filozofije. I.
- 2. Dr. Rudolf Horvat: Najnovija hrvatska povjest 1780. do 1883. (Nagradieno iz zaklade A. pl. Vučića.)

3. „Hrvatsko Kolo“. Naučno-književni zbornik. II.
4. V. Novak : (Pripovijest iz ostavštine bez naslova)
5. Ilija Ujević : Dokonice.
6. F. D. Marušić : Lječnikovi zapisi.
7. M. Gorkij : Izabrane pripovijesti.
8. Slovenska antologija (pod uredništvom dra F. Ilešića).
9. „Kolo Hrvatskih Umjetnika“. Zbornik hrvatskih umjetnina. I. (Folio.)

B. Nakladnine:

10. Dr. F. pl. Šišić : Hrvatska povjest. I. (Od najstarijega doba do god. 1526.) (Mala knjižnica I.)
11. Dr. N. Andrić : Od ilirizma do akademije. Povest hrvatske književnosti petoga i šestoga decenija. (Mala knjižnica II.)
12. „Glas Matice Hrvatske“ (čitavo godište uvezano).

*

Nagradjene književne radnje za „Hrvatsko Kolo“.

- I. Prvom nagradom od K 300 — (trista) nagradjena je radnja Jakova Marinovića pod naslovom „Dorina“.
- II Drugom nagradom od K 200 — (dvijesta) nagradjene su na jednakе dijelove ove radnje:
 - A. Josip Draženović : „Iz uspomena“. (Crtice.)
 - B. Beralt Herma (Alberto Weber i Hermina Brkić) : „Ivan od Pomuka“ (dramska legenda u jednom činu).
- III. Trećom nagradom od K 200 — (dvijesta) nagradjena je radnja dra. Fr. Ilešića : „Kačić-Miošić u Slovaca.“ (Književna studija.)

*

„Matica Hrvatska“ u — Questions diplomatiques et coloniales (Revue de politique extérieure. 10me année. Nr. 221. Paris. Rue Cassete 19—21). — Diplomatski pisac g. René Henry posjetio je boraveći u Zagrebu i našu „Maticu“, pa kako je izvješćujući o našim političkim prilikama imao zgodne spomenuti i „Maticu Hrvatsku“. opisao je u nekih deset redaka, što je čuo i vidi u „M. H.“ — „Tko hoće — piše g. Henry — da nadje u Zagrebu spomen velikih Hrvata XIX. stoljeća, mora ići na groblje (Mirogoj) i u „Maticu Hrvatsku“, — a onda kaže koju riječ o svakom od preporoditelja naših, pa o Pre-radiću, Šenoju (koji je, kaže, porijetlom — Francez) i Račkom. O „Matici“ kaže glavne, svima nama poznate stvari.

Zadrižavajući se g. Henry u prostorijama „M. H.“ zanimao se za svaku i najmanju stvar i sve bilježio, premda mu je vrijeme bilo odmjerno na minute. Zanimalo su ga i knjige „M. H.“, pa je o svakoj htio nešto čuti, i to je bilježio. Razgledavajući (s gospodnjem) „Hrv. Kolo“ nije se mogao nadiviti medalji R. Frangeša „Sve za vjeru i za domovinu“. I to je zabilježio. Ističem sve to zato, da se vidi, kako nije opravданo mnenje o francuskoj površnosti pače ni za — diplomate, koji tobože za sitnice i ovako sporedne stvari, kao što je književnost, umjetnost i t. d. — ne moraju mariti.

Odličnoga pisca i prijatelja Hrvata ide svakako naša hvala, što je u svjetskom časopisu sa simpatijom spomenuo naše prosvjetno nastojanje.

Književnost.

Druga knjiga pjesama Ante Benešića. Općenita je tužba, da sve više nestaje zanimanja za beletristiku u opće, napose za pjesništvo u stihovima. Stih je danas u svijetu siroče, mimo kojeg prolaze ozbiljni ljudi, ni ne obazirući se na nj. Nedavno sam na svoje uši slušao razgovor dvojice više uobraženih, nego li izobraženih epikurejaca o znanosti i beletristici. Moj gospodine, — dovršio je jedan od njih svoje umovanje, — danas, na početku dvadesetog stoljeća zanimaju se pisanjem i čitanjem stihova samo najnovi mladenački poletarci: ozbiljan čovjek, ako se u opće riješi, da primi u ruku knjigu sa stihovima, čini to samo za to, da uz monotoniju savremenog erotičkog liričarstva lakše padne na grudi Morfeju.

Drug toga epikurejca očevidno se je uplašio, da ne bude smatrani naivnim proletarcem, pak je uvjerao, da on, odkako je svršio gimnaziju, gdje je de praecepto morao progutati i naučiti na izust koju pjesmicu, nije nikada pročitao ni jedne pjesme. Nisam ni časak posumnjao o istinitosti njegova uvjeraavanja; njegova spolašnja pojava, njegov način izražavanja i predmet njegova razgovora, sve to bijaše savršeno izdjelana slika blaziranog, sebičnog i suhoparnog cinika. Takovu čovjeku izlagati užvišenost, vrijednost i blagotvorni upliv poezije na pojedinca i čovječanstvo, znaci bi doista ogriješiti se o onu biblijsku o bačanju biserja . . .

A ipak se danomice množi broj takovih preziratelia pjesništva, te se doista nekada čini, da danas u opće nitko više ne čita stihova, nego tek zaljubljeni mlađi djevojke, i oni, koji se već po dužnosti ili propter collegialitatem moraju da bave čitanjem i proučavanjem pjesničkih proizvoda.

Kada se to primjećuje u opće u savremenom svijetu, nema razloga, da tajmo, da nije ni kod nas bolje. Nema sumnje, da osim općih razloga, uslijed kojih je počeo ginuti smisao za stihovanu poetičku proizvodnju svagdje na svijetu, imade još i posebnih razloga, što kod nas hrvatsko čitaće općinstvo sve više odnemaruje stih te se priklanja prozi, ma da ni naši pripovedači nisu zadovoljni s prodjmom svojih pripovedačkih proizvoda.

Što ćemo, takovo je već vrijeme i jedva se može nagadjati, da će se povratiti bolja vremena za stih. Ta sám Lav Nikolajević Tolstoj izjavlja bez zazora, da ne voli stihova, a ipak on, kako se to iz njegovih razgovora sa raznim posjetiocima u Jasnoj Poljani razabire, poznaje ne samo savremeno rusko, već i francesko, nje-mačko i englesko pjesništvo.

Možda se varam, ali se ipak usudjujem reći, da se Tolstoj po svoj prilici ne bi zagrijao za stihovanu pjesničku proizvodnju, sve da mu padne u dio sreća, te da uzmognе pročitati erotičke izljeve naših modernističkih liričarskih artista. Ali ni mi obični samrtnici, koji smo naučeni na skromnije zahtjeve, nekuda ne možemo da se otmremo nepoetičnom raspoloženju uz monotoniju našeg artističkog sevdalisanja u stihovima naših nekih modernističkih liričara. Samo kada sretno isplivamo iz valovlja te monotonije, te nam dodje u ruku zbirka pjesama, u kojoj nema modernističke usiljene artistike, već više života i prirodnosti, čini nam se, kao da smo preneseni u syježe, mirisno naruče rascvjetane prirode. Nije li u toj rascvjetanoj prirodi sve savršeno, dražesno i divno, ali nam je njeilo šaroliko cvijeće i odisaj njena života miliji, nego li sve ono od srebra, zlata i biseru satvoreno umjetno cvijeće, nego li onaj umjetni miris u laticama toga umjetničkog cvijeća u nekim našim modernističkim pjesničkim zbirkama.

Tako je meni bilo prijatno, kada sam stao čitati drugu knjigu pjesama iločkoga slavulja Ante Benešića, što je nedavno odštampana i lijepo opremljena u „Dioničkoj tiskari“ u Zagrebu. U primjerku, što sam ga od prijateljske ruke primio, izostavljenje su stranice od 16—33. Ali ako i nisam na taj način mogao naći onih u kazalu naslovom označenih petnaest pjesama, opkladio bih se, da i te pjesme nose u glavnom iste one markantne crte Benešićeva pjesnikovanja, kojima su kao temeljnom notom ispretkane sve njegove pjesme u prvoj i drugoj knjizi.

Tu temeljnu notu u Benešićevu pjesnikovanju lijepo je istaknuo i istumačio dr. D. Prohaska u svom prikazu prve knjige Benešićevih pjesama, štampanom u II svesci „Savremenika“ (str. 146—147). Ja se slažem s njime u onom, što je on rekao o slavonskoj ankreontici u opće, da je u toj umjetnoj i narodnoj slavonskoj ankreontici primjetna nota refleksije i obješu pretrpane sentimentalnosti. Ali osporavam, da su Benešićeve pjesme „čisto ladanjska pojava“. Sám dr. Prohaska veli u svom prikazu Benešićevih pjesama, da u njima ima „realizma, ima imitiranje narodne poskočnice, ima literarnih motiva sa leptirom, zefirom i Venerom“, — a to tek nije čisto la-

danjska pojава;jer bi onda bila čisto ladanjska pojава i pjesnikovanje Horacovo, Ovidijeve i Vergilovo — procul negotiis.

Još manje se mogu složiti s mišljenjem g. Pr., kao da su i Benešićeve pjesme dokazom, da se je razvila separatna „slavonština“, koja pogoduje modernom idolopoklonstvu života i strasti“. U Benešićevim pjesmama nema ni traga kakovu slavonskom separatizmu. Ako i jesu njegove pjesme obojadisane lokalnim srijemskim kolo ritom, nema u njihovu sadržaju nikakova slavonstva ideja i aluzija.

Što se pako tiče „modernog“ idolopoklonstva životu i strasti, sám g. Pr. nekoliko redaka kasnije dobro opaža, da se „literarna satira Benešićeva kreće u općenitosti sva protiv „moderne“. Život, kojim pulziraju Benešićeve pjesme, razlikuje se od nervozne preufinjenosti modernističke lirike, kako se u opće razlikuje život od zdravlja.

Može se štošta prigovoriti ditiramskim ekzaltacijama i erotskim indiskrecijama u gdjekojoj Benešićevoj pjesmi, ali to je sve neusiljeno, to je očito preobilje razdraganosti, ali nije nipošto usiljeno moderno idolopoklonstvo životu i strasti. Inače bismo morali reći, da šu sve naše narodne lirske pjesme u tom smislu moderne i da su moderni svi naši liričari počam od naših dubrovačkih trubadura do Harambašića, a na to tek ne će pristati drugovi gospodina Pr. oko „Savremenika“.

Mislio sam, da sam ovo morao spomenuti, prije nego li predjem na prikaz druge knjige Benešićevih pjesama.

I u ovoj drugoj knjizi dominantna je erotička i idilička nota. I u pjesmama ove druge knjige ostaje pjesnik u istom idiličkom, veselom raspoloženju, uzimajući život onakovim, kakov jest. On se nema razloga tužiti na taj život, očvidno je, da ga nikada nije morila briga za svagdani kruh. Priroda oko njega razastrala je pred njim sve svoje opojne draži; proveo je sretan i zadovoljen svoje momkovanje; sretan je u braku sa odrabanicom svoga srca. U njegovim pjesmama vjerno je naslikava ta sreća i to zadovoljstvo. Prolazne osjećaje i doživljaje uhvatilo je u lijepo zaokruženim moment-sličicama. Nije mu toliko do minucijske obrade sitnih detalja i poteza, glavno mu je do cijelovitosti dojma, a gdjeđje i do pointe, ako mu ta i nije svaki put jednako uspjela i kao prelivena iz duše, gdje je svoje pjesničke sličice kao odraz života u sebi i oko sebe našao utisnute.

Nema tu ni govor o kakovu kronološkom rasporedu, i ako su pjesme u ovoj zbirci razdijeljene u „momačke“, „različne“, pjesme posvećene „Strossmayeru“, poslije kojih još dolazi oveća idila „Majalis“ iz djačkog doba. Očvidno, neke su pjesme u toj knjizi ispjivane u najmladijim pjesnikovim danima; druge su očito najnovijeg porijekla.

Od onih iz mlađih dana meni se čini najuspjelijom idila „Majalis“. Sva je puna svježosti i života. Metaforika, naročito na početku, upravo je sjajna, a idilске slike plastične i prijatne. Kao da je pjesnik pokušao natjecati se s Radičevićevim „Djačkim Kolom“ i Sundečićevom „Žetvom“. Njegova idila „Majalis“ ne zaostaje za tim pjesmama. Očvidno je to pravo polje, na kom bi po mom mišljenju Benešić mogao stvoriti pjesničkih remekdjela.

Benešić je poznat kao jedan od naših najboljih satiričara. On se je na tom polju pokušao i u stihu i u prozi i u dramskom obliku. Njegove satiričke stvari u „Knutu“ pokazuju čovjeka ljipe spreme, vedre duše. U njega nema zlobe ni sarkastičke pakosti: smije se kroz suze, a dok jednom rukom zamahuje bićem, u drugoj mu je grančica mira ili vrč sa nektarima. Njegove idilске pjesme iz momačkog života kao da su sve satkane na osnovi onog poznatog motiva: „ta cio život, cio svijet, — sanak je samo, sanak lijep“.

Njegov je patriotizam iskren, prirođan i neusiljen; a kako je u njega jaka satirička žica, najbolje dokazuju vrlo uspjela pjesma „Sadašnji prorok Jona“ na str. 52, u kojoj je u živoj satiri prikazana slika nedavne naše prošlosti i svršetak uzročnika tolikoga zla: „Kô panj se

surva u dubinu: — Progutaše ga bezdna silnog ralje — A Niniva je gr'ješila i dalje“.

Vrlo je lijepa imitacija narodne diktije u ovećoj pjesmi: „Stojan i Angjelija“. Tragikomički njezin svršetak je lijepo uspjela parafraza mota: „Junak ljuto strada — Čitava balada“.

Prokaljenom svom patriotskom osjećaju dao je pjesnik u ovoj knjizi oduške u vrlo lijepo po zamislji, rasporedu temeljnih ideja i formi uspјelom ciklusu: „Strossmayeru“. U dvanaest alkajskim stihovima ispjivanih pjesama sastavljena je upravo divno izgradjena slika života, rada i individualitet veleumnog i neprežaljenog hrvatskog mecene. U prvoj pjesmi toga ciklusa pjesnički se prikazuje, kako je svevišnji Tvorac odazvao se ustrajnoj molbi Grgura Ninskoga te poslao hrvatskom narodu apostola novog, boljeg doba: Strossmayera. U drugoj pjesmi Majka: prikazuje se slika djetinstva slavonoga mecene; a u pjesmi „Orao“ vidimo ga, gdje se je uzvinuo nad svoje savremenike kao orao, dižući u narodu vjeru u Boga kao Mojsijev stup, da nikada ne do stigne Faraun „u hrrom bijegu Hrvatsku“. Poslije ove upravo veličanstvene, biblijskom aureolom osvijetljene slike eno u pjesmi „Propri ga“ nacrtanih prizora časovite nezahvalnosti i neshvaćanja naroda. Ali u pjesmi „Promotej“ otkriva veleumni vodja naroda novo sunce, kojemu privodi svoj narod: slavensku uzajamnost. U kratkoj pjesmi: „Koncil“ sastavljena je krasna sinteza Strossmayerove pojave na vatikanskom koncilu, dok je u pjesmi od dvije kitice „Sve za domovinu i vjeru“ istumačeno to geslo našega mecene. Četiri daljnje pjesme: „Smrt“, „Svršeno je“, „Gluha nedjelja“ i „Sud“ opisuju značenje i dojam nestanka velike pojave Strossmayerove sa obzorka sadašnjosti i njegov prelaz u vječnost, gdje sada u družtvu slavenskih apostola i prvoprosvjetitelja: Cirila i Metoda, kao treći, kao slavensko apostolsko trojstvo, moli za svoj narod. U posljednjoj pjesmi toga ciklusa pod naslovom, „Apostoli“, pjesnik u cigle dvije kitice završuje vrlo uspjeli svoju pjesničku sintezu temeljnih crta veleumne Strossmayerove individualnosti.

Posljednja kitica je vrlo zgodno zamišljena kao molitva upokojenom Meceni: „O apostole veliki hrvatski! — Hrvati ništa drugo te ne mole — već samo sjecaj Višnjeg, da su — Djela Hrvata nepresudjena . . .“

Dngo i dugo već nisam čitao tako lijepo konfesije rodoljubnih osjećaja, kao što je onaj ciklus, posvećen Strossmayeru. Doista i bilo bi čudo, da se nije našao pjesnik, koji bi podigao pjesnički spomenik našemu neprežaljenom velikanu. Ovaj ciklus u Benešićevim pjesmama služi na čast i njemu i našoj poeziji, koja slavu Strossmayerovu treba da smatra suncem, što pokreće život našega naroda te mu osvjetljuje pute, koji ga imaju izvesti iz tmine na svjetlo.

Kako li je poslije ove veličanstvene slike velike Strossmayerove pojave sitna pojava, što nam ju pjesnik s nekoliko tek jakih poteza u tri kitice riše u pjesmi „Vodji“ na str. 41.

Ovaj prikaz bi se suviše oduljio, da citujem i ističem pojedine pjesme i stihove iz ove druge knjige Benešićevih pjesama, koje bi vrijedno bilo istaknuti.

Mene se vrlo priyatno doima očita neusiljenost i lakoća, kojom on svoje stihove piše. Nema na njima kapljica znoja i natege; pa ako mu i nisu srokovi uvijek brijaljni, i ako mu i nije do artističke elegancije, pjesme njegove ostavljaju prijatan dojam upravo svojom neusiljenom samoniklošću, toplinom i iskrenošću, koja ne prolazi tekar kroz cijevi retorta destilatorija i kroz cizelatorske zupce modernističkog pjesničkog artizma.

Benešić se ne prikazuje u svojim pjesmama drugaćijim, nego u istinu jest. On je takov u životu, kako je i u svojim pjesmama. Voli život, voli ljude, nema u njega žuči ni zlobe, njegov idealizam nije romantičko snatrenje ni fantasterija. Zdrava njegova priroda, sretne i pogodne prilike, sreća u braku, ljepota kraja, u kojem je savio svoje obiteljsko gnijezdo, — sve to su zdrava vrela motivima i slikama njegova pjesnikovanja. Pravo

veli Goethe: „Wer den Dichter will verstehen, — muss in Dichter's Lande gehen.“

Suhoparna proza života nije mogla natruniti njegove duše naletima cinizma, pesimizma i žučljive zlobe. Vedenjem svojih pjesničkih pogleda na svijet otiskuje od sebe valovlje sumornosti i apatijske kojoj padaju žrtvom toliki naši ljudi. Kako dobar poznavać pogleda klasičnog svijeta na život, on je znao onu Horacovu: „Carpe diem“ umio šхватiti u njenoj jezgri, bez primjese egoističke bezobzirnosti i brutalitete. Ostao je vedar i poetičan i u ovim našim tako nepoetičkim prilikama; ostao je vjeran i onim idealima našega Parnasa, koje su stali nazivati tiraderijama i nesavremenim antkvitetima, a bez kojih „cvijeće pjesme umire bez ploda — nit je niklo, nit je palo na srcu naroda“.

Neka nam takov i ostane, — a i ostati će, jer drućije po svojoj zdravoj prirodi i ne može da bude.

Novi Sad, 20. lipnja 1906

Jovan Hranilović.

*

Milan Begović: *Venus victrix.* O ovoj komediji (u jednom činu), koju piscu prijateljska štampa u velike i neumorno razglasuje, čitamo ocjenu u *Nuova Rassegna* (1906 IV. 4. 262—263), u kojoj se kaže: „U svem tom, kako se vidi, Preporod (Renesanca) tu ulazi samo po kostimima licā... Ne znam, čemu je bilo potrebno, da se upali kuća, kad se je moglo slobodno unići i izaci: istina je, da bi čin bio izašao kratak i mizeran. No ovaj prisiljeni svršetak ne podaje nimalo života beskrvoj radnji, koja nema u sebi nikakvoga kontrasta, pa po tom nije, kako se nama čini, ni teatralna ni interesantna.“

—d—

*

O zapiscima g. Kršnjavija u I. sv. „Hrv. Kola“ donaša „Kat List“ (1906. br. 25.) članak od dra. F. Ivekovića gledom na prodaju dragocjenosti iz riznice prvostrukne crkve zagrebačke. Članak ispravlja zapiske g. Kršnjavija na osnovu autentičnih zapisnika o toj stvari, pa će biti samo pravedno, ako se barem glavni ispravci objelodane u II. sv. „Hrv. Kola“ neka za njih saznadu one tisuće čitalaca, koje su čitale I. sv. „Kola“.

*

Još jedna o „golemoj sposobnosti uživanja“. U „Savremeniku“ od svibnja 1906 osvrće se g. Ld. (Wiesner-Livadić) na moju raspravu „Moderno i narodna književnost“, što je izšla u podlistku „Hrvatstva“ pod kraj g. 1904., veleći: „Medutim bile su u svoje doba ove riječi“ (misli se: golema sposobnost uživanja) i „inače loše sreće. G. dr. Bazala, feljetonista klerikalnoga „Hrvatstva“ pointirao je njima svoje perfidne feljetone, u kojima je mjesto odgovora na moje estetske skrupule u povodu Arnoldova govora, napačno *nazor o svijetu naših „mladih“ književnika*, dobro računajući, da imade stvari, o kojima se kod nas *nikako* ne da raszravljati. Da budu njegovi feljetoni još pobožniji i zasluzniji, on je onda upleo u debatu i veliku ličnost Nietzscheovu, obračunavši s njime onako po prilici, kako je to kasnije učinio s Kantom njegov naslijednik u „Hrvatstvu“ Baj Gjuka“. — Da se na „estetske skrupule“ najednom probudjene savijesti gosp. Wiesnera nijesam osvrnuo, nije prosti istina. Ne samo da sam se osvrnuo na njegovu „golemu sposobnost uživanja“, nego sam raspravio pitanje o slobodi, individualitetu, o estetskom nazoru i njegovu odnošaju k moralu, za koja sam pitanja (uz mnoga druga, koja su, koliko je moguće, bila upravo Wiesnerovim riječima označena) mislio, da ih je u svojem predavanju taknuo, — a sad moram doći do uvjerenja, da on sam ne zna, što je onda govorio. U ostalom zašto se nije javio onda s dogовором? Da sam s Nietzscheom na neki način obraćao, trebalo je dokazati, — ovako je i to samo fraza od neprillike, *naprsto pogrda u pomanjkanju dokaza*. Sav taj način pokazuje g. Wiesnera u njegovom pravom svjetlu, ali još je značajnije za njega, da me prikazuje, kao da sam pisao, da „pobožnošću“ ugodom nekomu. Ja ovakovu osvadu od sebe odbijam. Kad bih htio pisati,

da se komu umilim, stavio bih se uz g. Wiesnera, pa bi s nešto površnosti i malo znanja dobro prolazio.

G. W. bez skrupula pointira, da sam pisao u „klerikalno“ „Hrvatstvo“, što je očito imala biti neka kvalifikacija moje rasprave; i to kod ljudi, kojima je do stvari! G. Wiesner, koji moje rasprave nije čitao, ili ju pak zlobno i nepošteno prikazuje u „crnom svjetlu“, neka uvaži, da moja rasprava s „klerikalnim Hrvatstvom“ stoji upravo u takovo svezzi (ni većoj ni manjoj), kao njegovi katališni članici u „Dnevnom Listu“ sa smjerom toga lista.

G. W. zove moje članke „perfidićima“; zašto, nije rekao; ja ga pozivam, da mi kaže, u čem su perfidić; da mi pokaže, što sam lakomišljeno, perfidno ili drukčije tako nedostojno radio. Dok toga ne učini, naprosto je literarni bandit, u društvenom pogledu klevetnik.

G. W. meni očito pripisuje krivnju, što su njegove riječi bile izvraćene; za opravdanje svojih riječi poziva se na Volkelta i dr. Dobro bi bilo, kad bi g. W. uvažio, da u ustima jednoga Volkelta, koji je svojim radom sasvijem drukčijem *nazor razvio*, dobivaju riječi „golema sposobnost uživanja“ sasvim drugi smisao, nego u ustima g. W., koji je svojim dosadanjim radom i životom pokazao, da je glavni sadržaj njegove goleme sposobnosti uživanja — osjetnost. Ako se riječima „golema sposobnost uživanja“ ne misli samo nesposobnost uživati išto drugo, osim „modernih“ stvari, nego sposobnost bogato uživati u najrazličnijim načinima, onda — ta sposobnost nije oznaka onih, koje već kod klasične literature sposobnost uživanja izdaje. — G. Wiesner bio je najmanje podobna ličnost, da ovakovim riječima poda duboko značenje, a želi li, da mu navedem drugih dokaza, učiniti ču to rado; ovaj put bih ga samo podsjetio na to, da je možda baš on lično sam kriv, ako sam *njegovim* riječima podao značenje, koje im u *njegovim* ustima sigurno dobro pristaju.

Napokon ako po sudu g. W-a. g. dr. B. spada u — muzej, g. Wiesner sigurno spada u — šumu.

Dr. A. Bazala.

Na Obranu.

Ad perpetuam memoriam. Čitamo u „Pokretu“ (br. 137. god. 1906.): „Pripozlano. Gosp. dru. Anti Radiću, tajniku „Matice Hrvatske“. — Izvinit ćete mi, što nisam odmah „vic“ — shvatio, kad ste mi poslali poziv za konkurenčiju Vaše „Matice“. Kad sam primio brojeve „Matičina glasnika“ (I), koje ste mi blago izvoljeli poslati, — razumio sam i suviše! Oprostite, što nisam odmah vratio „vele-vrijedne“ svezke s razloga, što sam ih posudio jednom prijatelju, koji je takodjer želio, da se malko nasmije, stoga Vam ih vraćam danas. Vidjevši Vaš „Glasnik“, čudio sam se, kako mi ga mogoste poslati, jer ja niti sam sada više seljak, a niti se smatram nebeskim gradjaninom. Pa i u samom djelovanju sam „griješnik“ — jer stvaram i ovjekovjećujem zemaljske zaručnike, koji se vjenčavaju pod vedrim nebom; a onda moje „griješničko“ srce — ako u opće vjerujete, da u nas ima srca — više osjeća sa progonom Eve, — nego sa „bijegom majke Božje u Egipat“. — Narodne motive ako i radim, isključivo su goli, te ne bi ni jedan ljubitelj „Matice Hrvatske“ rekao, da je narodna umjetnost (jer nemaju „kumekovog“ kostima). Prema tomu držim, da nije bilo shodno, da me pozovete, — pa čak da ste to radi forme učinili. Ovo su dakle razlozi, radi kojih i ja nisam konkurirao, te molim da ispravite vijest u novinama, da su i „nezagrebački“ umjetnici sudjelovali. Napokon nemojte misliti ni Vi a ni slavna publika, da je ovo jal — usred „sjajnog“ rezultata — Vaše — konkurenčije, — jer zbilja ne zavidim ni umjetnicima na „Matici“ ni „Matici“ na „umjetnicima“. Primit ćizraz moga udivljenja, i — ostajemo „stari“ — i „mladi“ prijatelji. U Beču, 15. lipnja 1906. Ivan Meštrović, kipar.“

*

Na pismo g. I. Meštrovića, koje smo za vječni spomen malo više priopćili, šalje nam slikar i odbornik „M. H.“

g. Ivecović ovo: *Priposlano**): „Gospodinu Ivanu Meštroviću, kiparu u Beču. Vaše „priposlano“ dru. Anti Radiću u „Pokretu“ od 16. lipnja 1906., u kojem bez ikakova povoda vrijedjate svoje kolege, vrlo je čudno, jer ga nitko ne razumije, osim ako Vam je bilo glavno to — kao što se čini da jest — da je Vaše „priposlano“ adresirano na dra. A. Radića i tiskano u „Pokretu“, a to je za jednoga umjetnika Meštrovića — vrlo malo. Budući da mi je stalo do toga, da — pred jugoslavensku izložbu — bude i naša i ostala jugoslavenska javnost upućena o motivima Vaše nemoćne i do prostote nepristojne srdžbe, razložit će cijelu stvar u budućem broju „Glasa Matice Hrvatske“.

U Zagrebu, 19. lipnja 1906.

Otoñ Ivecović.

O istom dokumentu čitamo u zagr. „Hrvatskoj“ od 21. o. mj. ove *Refleksije o Meštrovićevu pismu* (od ugledna pisca, kako kaže uredništvo): „Prije nekoliko dana stampano je u „Pokretu“ pismo hrvatskog kipara Ivana Meštrovića, datirano iz Beča. Iskreno priznajem, da smo ja kao i nekoliko naših starijih književnika ostali zabezknuti, pročitavši ovu neobičnu epistolou. Adresirana je tobže na tajnika „Matičina“, ali proti tajniku nije mogla biti upravljena, jer je tajnik samo kao izvršujući organ „Matičina“ odbora korektno pozvao i Meštrovića na plementitu utakmicu hrvatske umjetnosti. Stilizacija Meštrovićeva u ostalom je takova, da tajnik „Matičin“ dolazi u ovu poslanicu kao Pilat u „Credo“. Meštrović je ovim pismom nečuvenom smjelošću prišao pljusku na lice svih naših umjetnika. Šta to znači? I zašto? Meštrović „ne zavidi ni umjetnicima na „Matici“ ni „Matiči“ na „umjetnicima“. — Ova posljednja riječ složena je pod navodnim znakovima! Toboze: Frangeš, Crnčić, Ivecović, Medović, Valdec i Kovačević nisu umjetnici nego samo ja Ivan Meštrović. Karakter g. Meštrovića do danas nismo izblize poznavali, ali to je jasno, da ga iza ovog pisma upoznajemo s vrlo čudne strane. On je možda dobar umjetnik, a jamačno će postati i bolji. Ali pisati ne zna, a o odgoju duše na onim planinama nije dobio osnovnog temelja. Prema tome imamo prava, da od danas i drugim pogledima promatramo plodove njegove umjetnosti. Tko nije ugladio svoga srca, taj ne može ni u vajarstvu donijeti ništa vječita, ni ugladjena. Redakcija „Pokreta“ nipošto nije učinila nikakovo dobro ni Meštroviću ni časti naše umjetnosti, što je štampala ovo besprimjerno pismo. Jedan Meštrović još i smije ne znati, kako se piše i što se smije, a što ne smije reći, jer, nevješt književnikovanju i pravoj stilizaciji, mogao je u časovitoj nesvijesti počiniti čudo i pokoru, kao što je faktično i počinio. Ali je zato tu i redakcija, koja mora objektivnim i čistim patriotskim mjerilom omjeriti, u koju nam je svetinju hitac nerazpoloženog umjetnika udario.“

Da se pismo g. Meštrovića uzmogne dostojno ocijeniti, priopćujemo evo i poziv, kojim je g. M. — kao i drugi hrvatski umjetnici — pozvan na natjecanje. To pismo glasi:

„Odbor „Matice Hrvatske“ raspisao uz natječaje za beletističke i poučne radnje takodjer jedan natječaj od 300 (trista) K za slikarsku ili vajarsku (kiparsku) radnju po volji uz uvjete, koji su objelodanjeni u svim zagrebačkim novinama i u 1. 2. broju „Glasa M. H.“

Zagrebački i nekoj vanjski umjetnici odazvali su se ovomu raspisu natječaju lepim radnjama, koje su naknili izložiti u zagr. umjetničkom paviljonu, pa se uprava „M. H.“ obraća ovim posebicima i na Vas s molbom, da se izvolite priključiti natjecanju te koju svoju radnju poslajte za spomenutu izložbu pod uvjetima naznačenim u raspisu natječaja. Radnje izvolite poslati do pod konac svibnja na upravu „Matice Hrvatske“ u Zagreb.

*) Bilo je priopćeno i u zagrebačkim dnevnicima „Hrvatskoj“ i „Hrv. Pravu“ dne 19. lipnja o. g.

Nadajući se stalno, da ćete se ovomu skromnomu za sada nastojanju „Matice Hrvatske“ oko podupiranja umjetnosti najspremниje odazvati, preporučujemo Vam se s odličnim poštovanjem

U ime odbora „M. H.“

Dr. Gjuro Arnold
predsjednik.

Dr. Ante Radić
tajnik.

Na ovo pismo dobila je uprava „M. H.“ ovaj odgovor od g. I. Meštrovića:

„Žalim što mi se je u novinama podkrao natječaj, koga je ta sl. uprava raspisala, te su mi stoga nepoznati uvjeti, pa će mi biti nemoguće, da i ja sudjelujem konkurenčiji. Izvoli li mi jih ta sl. uprava priposlati, pa budu li isti mogućnosti odgovarali, to može ta sl. uprava i na moje radevo računati.

Vidovićeva adresa: Em. Vid. *Chioggia* (Italia), a Krizmanova II. Wien Valeriestrasse 8a, Rački IX. Sobieskig*. — Sa osobitim počitanjem I. Meštrović. (Pošt. zig 11. V. 1906.)

Pošto je tajnik „M. H.“ već prije bio poslao gosp. Meštroviću „Glas M. H.“, u kojem su objelodanjeni uvjeti natjecanja, i posebice mu sada odmah pisao, dobio je od njega ovu dopisnicu:

„14. V. 06. Veleučeni gospodine! Danas primio Vašu dopisnicu a neki dan 5. br-vi G. M. H. pa vam se ljepo zahvaljujem.

U koliko mi bude moguće obavijestiti će i druge umjetnike glede Vašega natječaja. Molim Vas javite mi je li „M. H.“ preuzimje trošak prenosa za tamo i ovamo i u svakom slučaju, jer s vajarskim radnjama ide teže nego li sa slikam. Izim toga dajem Vam na znanje, da će meni biti moguće tek sasma pod konac o. mj. poslati a ne znam hoće li biti na vreme.

Sa osobitim štovanjem

I. Meštrović.

Tajnik „M. H.“ odgovorio je gosp. Meštroviću, da „M. H.“ preuzima trošak otpremanja i dopremanja umjetničnā; no pošto ga je za koji dan jedan stručnjak upozorio, da bi troškovi za velike kipove mogli biti znatni, a da je za „Matičinu“ svrhu dosta i fotografija umjetnine, pisao je tajnik g. Meštroviću ponovno, neka manje stvari pošalje u originalu, a od velikih samo fotografiju.

S „izložbom“ prispjelih umjetnina (koja radi troškova nije priredjena u umjetničkom paviljonu, a ne bi to imalo ni prave svrhe, jer se ne bi mogla otvoriti i javnosti budući da je većina prispjelih radnja odredjena za sofijsku izložbu, pa je posve u redu, da se prije javno ne izlažu) — čekalo se baš radi vanjskih umjetnika, posebice radi g. Meštrovića, koji je obećao, da će sudjelovati, sve do poslije Duhova, dakle preko onoga roka („sasina pod konac o. mj.“, t. j. svibnja), koji je sebi pridržao g. M. No od g. M. nije ništa došlo, nego na jedanput ono „Priposlano“, iz kojega se nikako ne vidi, zašto g. Meštrović nije sudjelovao kod natjecanja, kao što ni to, od kuda njegova zlovolja u opće, posebice na tajnika „M. H.“.

Gosp. Meštrović spominje nekakav „vic“ u pozivu „M. H.“. Taj je poziv evo od riječi do riječi priopćen, pa je svakomu moguće prosuditi, ima li tu kakav „vic“.

Mi se ne bismo toliko bavili ovim dokumentom g. Meštrovića, da njegovo „Priposlano“ ne nosi na sebi sve bilježe čitave borbe proti „Matiči Hrvatskoj“. Potanje nabrajati te bilježe bilo bi suvišno, jer se vide u svakom retku, gotovo u svakoj riječi u dokumentu g. Meštrovića. Jadno je doista, ako je tko iz ovake siromaštine mislio izbiti kakav kapital. —d—

* U pozivu na g. Meštrovića bio je dodan pripis, u kojem se g. M. umoljava, da izvoli obavijestiti upravu „M. H.“ o adresama ostalih hrvatskih umjetnika. Toj se je molbi g. M. evo pripravno odazvao, pa mu se za to u ime uprave i ovim putem zahvaljujem. A. R.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 13., 14., 15. i 16. U ZAGREBU, DNE 25. RUJNA 1906.

GOD. I.

O umjetnosti.

Raspravio dr. A. Bazala.

Koliko je umjetnost znatan čimbenik u kulturnome životu ljudskom, mogao je očutjeti i osjetiti svaki, gdje živimo u doba, kojega je, čini se, značajka izrazita ili bar izražena težnja za umjetnošću. Rijetko se u koje vrijeme potreba za umjetnošću toliko naglašivala, kao u naše vrijeme, gdje se ona ne jednom prikazivala tako važnom, te o njoj ovisi vrijednost ljudskoga života, činilo se, kao da se tu radi o „biti ili ne biti“ — čovjekom; držalo se, da umjetnost imati znači biti čovjekom, zamislio se *estetski nazor o svijetu*, koji se činio jednima vrhunac ljudskoga kulturnoga nastojanja, prosvjete i napretka, drugi su držali, da će im od njega doći „veselje za život“ (Nietzsche), da će ih umjetnost oslobođiti od životne боли; umjetnost je imala postati spasiteljica, ona je imala da naknadi religiju. Bio taj nazor ili ne bio opravdan, on pokazuje neku vezu umjetnosti s težnjama i ciljevima ljudstva tako, te o posljednjim pitanjima života nije moguće stvoriti valjana riješenja, ako se i prema umjetnosti ne zauzme jasno i odredjeno stajalište. Nazor o životu, u kojem umjetnost po svojem bivstvu ne bi došla do izražaja i po vrijednosti za život ljudski u odnosašu prema ostalim stranama ljudske prirode, takav nazor ne bi mogao zadovoljiti danas. To je razlog, zašto Volkelt pitanja o odnosašu estetskoga stvaranja i posmatranja prema razvojnim ciljevima ljudstva, pa odredjenje vrijednosti mu prema vrijednostima znanosti, čudorednosti i religije dodjeljuje *metafizici*¹ estetike¹, ne osvrćući se na nepočudni u današnje pozitivističko vrijeme izraz metafizike. Dodjeljivanje konačnih pitanja o estetskoj strani ljudskoga bića nekoj meta-estetici očito pokazuje, da i pitanja umjetnosti u posljednjem redu idu na neki nazor o životu, u kojem se orijentiraju, dobivaju mjesto i položaj tako, te ne može biti bez utjecaja na

način života, kakovu tko umjetnost bira, kakav sud o njoj ima. Nema sumnje dakle, da je zauzeti stanovište prema umjetnosti jednako važno, kao zauzeti ga prema znanosti, čudorednosti i religiji, a da to stanovište mora biti i *jedno i promišljeno i dosljedno*, valjda ne će nitko poreći. Što se kod većine ljubitelja i kod mnogih sudija umjetnosti o tome nalazi, ne prelazi ponajviše granice subjektivna mnijenja; prema umjetnosti kao da nije običaj zauzeti odredjeno, do sljedno i jedno stanovište, već se sudi — po srcu i milome čuvstvu, a nedostatak objektivna i kritičkoga prosudjivanja uzalud se nastoji prikriti — lijepim riječima. Ovako pak nije moguće *spoznati* zamašaj umjetnosti i *odrediti* djelokrug estetskoj strani našega bića u životu ljudskome. Vjerujem, da je lakše, možda i ugodnije genijalnom se subjektivnošću nadnijeti nad ovakova pitanja, vjerujem, da je i čitatelju milije čitati duhovitom lačicom pisane eseje, te će zazirati od „suhoparna“ raspravljanja, ali treba paziti na to, da kraj obilja duhovitih domišljaja ne ostanemo bez — principa. Ova je pogibelj zauzimajući stanovište prema umjetnosti ne samo vrlo blizu nego i vrlo česta, te je upravo ovdje potrebno steći jasan i odredjeni sud, ne ćemo li da umjetničkom sviješću našom vlada i upravlja duhovita fraza. Dva su poglavito pitanja, koja mislim da valja ovako principijelno ri ešti, pitanje: što je umjetnost? i s tim u svezi pitanje o odnosašu njezinu prema ostalim od nje različnim očitovanjima ljudske prirode. K rješenju ovih pitanja želim nešto doprinijeti, ne misleći ni da sam potpuno iscrpao gradju ni posljednju o njoj rekao.

I.

Da je umjetnost neka *djelatnost* ljudska, koja ide na ostvarenje baš nekih predmeta, koji nas se nekako *doimaju*, to je neposredno ishodište našega razmatranja. Zadaća je ispitati, u čem se

¹ Aesth. Zeitfragen. München 1895. str. 200

sastoji osobitost ove djelatnosti, kakovi su predmeti i po njima pobudjeni dojam. To je, čini se, očito, da su razlozi, s kojih zovemo nešto umjetničkom djelatnošću, predmetom ili dojmom ne samo drugi nego i *drukčije* prirode nego razlozi, s kojih predmete u prirodi spoznajemo kao prednike jedne vrste. Velimo li: ovo je (drvo) lipa, ovo je hrast, onda taj sud nastaje u nas sasvim *drukčijim psihičkim procesom*, nego ako kažemo, da je ova lipa lijepa, ovaj hrast dostojanstven. Razlozi, s kojih onaj prvi sud izričemo, *razumske* su naravi; radi li se naime o tome, *kakova* je koja stvar¹, uzimamo je kao skup obilježja, te joj prema nekome pojmu sastavljenom iz induktivno stečenih ozнакa odredjujemo mjesto baš u određenoj skupini i spoznajemo kao nekakove. Jednako je i s dogadjajima, koje po osobitosti svoga zbijanja zajedno stavljamo, bili kako mu drago rastavljeni prostorom i vremenom. Sve ovo spoznavanje nije nego podredjenje stvari pod neki pojam, dogadjaja pod neki zakon. U drugom slučaju, kad velimo, da je nešto lijepo, savršeno, ne radi se tek o tom, *kakovo* je što, nego upravo *kako* je. Svojstva stvari i oblici bitka i bivanja stavljaju se pod gledište vrijednosti (Wert), te nije dosta, da imadu nekakova svojstva, nego da su i nekako; drugim riječima stavljamo na njih zahtjev, kako treba da budu, mjereći ih s obzirom na neki uzor, te o slaganju s njim ovise, hoćemo li ih njemu podrediti ili ne. Razlozi, koji o tom odlučuju, *čutne* su naravi, a kako je um objektivan, velimo u prvom slučaju, da stvarima pripadaju svojstva samima po sebi, dok im u drugom slučaju ne pripadaju neovisno od nas, nego koliko odgovaraju raspoloženju, potrebama čudi ili gotovo nesvjesno od nas postavljenim zahtjevima. Moglo bi se doduše reći, da i spoznajući stavljamo na stvari neke zahtjeve — to su oznake u pojmu sadržane — i da o njihovu zadovoljenju ovise podredjenje pod pojmom ili zakonom. Prigovor ovaj ne stoji, jer se tu radi o kakvoći zahtjeva, koji su pri spoznavanju zahtjevi bitka (*Seinsforderung*), dok se kod ocjenjivanja dojma radi o zahtjevima vrijednosti (*Wertforderung*). Pod *prirodoznanstveni pojam*, u kojem je označen tip stvari, stavit ćemo svaki predmet, ako iole zadovoljava općenome obliku; jabukom ćemo primjerice držati svako drvo, koje ima obilježja jabuke bez obzira na to, kako su ta svojstva u empirijskom pojedincu zastupana, — ne samo kržljavo nego i u neprirodni oblik lire svinuto drvo jabukovo, ostaje svagda *jednako* jabukom; radi se samo o svrstanju nekoga pojedinka pod neku općenost. U drugom slučaju nije tako: ondje se uzima pojedinac za sebe i zasebna mu se vrijednost određuje. Stavljajući na stvari zahtjeve vrijednosti unosi se medju njih razlika stupnja (*Rangordnung*), te nijesu ni

svi pojedinci jednakni s obzirom na *uzor-pojam* ni jednako vrijedni, i samo malo njih bit će vrijedni, da ih držimo savršenima, potpunim, lijepima ili umjetničkim, a i to će biti u većoj ili manjoj mjeri. I pojam umjetnosti ovakav je uzor-pojam (*Idealbegriff*), i on stavlja na djelatnost ljudsku neke zahtjeve, o stupnju zadovoljenja pak ovise stupanj umjetničke vrijednosti djela. Umjetnost nije dakle nešto, što postoji neovisno od nas; *umjetnost neovisna od neke umjetničke svijesti nije umjetnost*. O nama ovise, hoćemo li što zvati umjetnošću, te ne može biti za nas umjetnost, što ne odgovara našim čutnim zahtjevima; ni umjetniku ne pripada to ime neovisno od nas, nego tek toliko, koliko mu je uspjelo zadovoljiti nesvjesnim zahtjevima naše svijesti². U tom smislu vrijede riječi Schopenhauerove: „Dobra volja je u čudorednosti sve, ali u umjetnosti nije ništa; ovđe vrijedi, kako već riječ naznačuje, samo jedino umjenje“³.

II.

Moglo bi se činiti, da se takovim shvatanjem otvara put skrajnjemu subjektivizmu, po kojem je umjetnost, što se baš kome mili. Da je za svakoga umjetnost samo ono, što se *njemu* mili, toga ne može poreći nijedna teorija, jer umjetnost, koja se ne „uživa“, koju neki subjekat ne čuti, nije za nj umjetnost; u toliko je doista umjetnost uvijek subjektivna. Umjetnost je, veli Schopenhauer, svagda na cilju, ona svagda буди дојам, а не учини ли тога, nije umjetnost; aко pak ima umjetničkih konvencionalnih laži, gdje se netko primjerice za volju mode gradi, da mu se ovo ili ono mili, u istinu pak ništa pri tom ne čuti, o tome sigurno ne će nitko reći, da je imao umjetnički „užitak“ i tražio ga. U toliko vrijedi dakle misao, da je umjetnost za svakoga ono, što se kome mili, no subjektivizam shvaća tu misao tako, te drži, da su zahtjevi pojedine umjetničke svijesti subjektivno promjenljivi i nestalni, da nema nikakovih od subjektivne samovolje i promjenljivosti neovisnih uvjeta umjetničkoga zahtjevanja.

Starija je estetika mislila izmaknuti posljedica ovakova subjektivizma *objektivnom* analizom predmeta; polazeći od predmeta mislila je naći neka obilježja, koja su uvjeti umjetničkoga „užitka“, tražeći obilježja, koja predmet čine lijepim, a lijepo držeći predmetom umjetnosti³. Počevši od Aristotelova

¹ Da ovi zahtjevi nijesu ni zahtjevi *koristi* ni *prijatnosti* od osjetnoga užitka, može se uzeti kao danas neprijepona misao.

² Welt als Wille u. Vorstellung II Erg. z. 3. Band. § 31. Grisebachovo izd. (Reclam) II. 452.

³ Takova je estetika Aristotelova, Augustinova, Tome Akv., Schaftesburyjeva, Hutchesonova, Hogartova, pa i Schellingova i Hegelova; lijepota je po njoj jedinstvo u mnoštvu ili sklad suprotaka, ostvarenje pojma ili pojma spoznani u izvanjskom pojavi. Isp. pl. Marković dr. Fr. Razvoj i sust. opć. estetike str. 86 i d. 121. 122. 127. 130. 132. 140. 182. i d. 187. i d.

¹ Spoznajnoteoretsko pitanje, da li su stvari u istinu takove, kako ih osjećalima spoznajemo, ne odlučuje ovđe ništa, te se može mimoći.

tela uzalud se muči objektivna estetika, da iznadje tražena obilježja, do suglasja još uvjek nije došlo. To pobudjuje sumnju, da je ovim putem moguće doći — da tako kažem — umjetnosti do duše, te se čini sve nastojanje objektivne estetike kao bezuspješno, a nije ni bez prigovora. Uzme li se naime u područje istraživanja sve, što se u općem zove umjetnošću, podje li se dakle od jezičnoga izričaja, tad je naprosto nemoguće odrediti bivstvo umjetnosti; izričaj „umjetnost“ toliko je nestalan i neodređen, da se pod njim dade shvatiti sva umjeća ljudska, sva djelatnost, ako samo išto nadilazi srednju mjeru prirodne savršenosti i potpunosti svoje. Toga u istinu ne čini nijedna estetika, nego već unaprijed ograničuje predmet istraživanja, ali ne veli, ni s kojih razloga je to učinila, ni na kojem osnovu odredila svoje područje. Dopustivši i to, vidjet ćemo je pri poslu, gdje i na tom području bira djela, koja se drže najboljima, naj-savršenijima i na njima traži obilježja, koja imadu ujedno da budu obilježja umjetnosti. No po čem pozna objektivna estetika *najbolja* djela? Zašto drži neka manje valjanima? Možda zato, jer se općeno drže takovima i onakovima? Ni na kojem području njesu nazori toliko različni, pače i oprečni, kao na području umjetnosti. — Starome bi se Grku Beethovenova simfonija činila kao pusta, nesuvisla zbrka tonova, nama je kineska glazba strašna, crncu bi Goetheov Tasso, sve kad bi i svaku riječ i svaku konstrukciju razumio, izazvao samo bolni dojam. Tako pokušaj objektivne estetike na osnovi zajedničko složnoga suda o najboljim djelima odrediti područje istraživanja postaje uzaludan¹.

No uzevši, da objektivnoj estetici i uspije ograničiti područje istraživanja, ni onda još nije bez prigovora, dok naprosto uzima, da se umjetnost i ljepota pokrivaju. Ako je tome doista tako, onda to može tek posljedak pokazati, jer spoznaja, da je ljepota predmet umjetničkoga prikazivanja, može tek slijediti iz spoznaje bivstva umjetnosti, nipošto pak nije pravo već unaprijed to predpostavljati, a čini li se to, tad se u najboljem slučaju iznalaze obilježja ljepote, ali ničim nije zajamčeno, da su se našla i obilježja umjetnosti. Uza sve je to objektivna estetika prinuždena dopustiti u svojoj umjetnosti mnogo, što i nije lijepo, a tim joj nastaje pitanje, kako može ružno biti predmetom umjetničkoga prikazivanja; toga pak pitanja objektivna estetika ne može da riješi, jer ako i kaže, da je ružno samo sredstvo, da se pojača dojam ljepote, nije tim pitanje riješila, nego je samo postavljenu teoriju ublažila prema činjenicama, odnosno činjenice tako priudesila, da teoriji pristaju. Moderna je umjetnost ovdje u oštru opreku stupila s teorijom i mislila, da je izvoštala pobjeda nad estetikom, u istinu pak, ako se

u opće može o pobjedi govoriti, bila je samo nad objektivnom estetikom.

Nije bolje s objektivnom estetikom, gdje ona pretpostavlja, da umjetnost prikazuje ili treba da prikazuje samo ugodne dojmone, da „podije, oslobadja, spasava“, kako Volkelt veli.¹ Isti Volkelt doduše traži od umjetnosti, da ona prikaže sve po nas znatne strane; ona ne smije nemile, odvratne, poništajuće strane zanemariti tako, te moramo ne samo dopustiti nego upravo tražiti od nje, da u nas ostavi teški, potlačni, uznemirujući dojam². Kako je moguće, da umjetnost prikazuje manje ugodne i zle strane života, a da ipak bude osloboditeljica, tješiteljica i spasiteljica ljudstva, i da joj bude dojam pretežito *ugodan*, nije moguće razumjeti. Sam Volkelt u tom vidi *estetsku antinomiju*. Starija estetika naprosto nije dopušta ovakovo prikazivanje i bila je u tom pogledu dosljedna, makar i u krivom smislu *idealistična*; prema njoj stoji činjenica, da umjetnost prikazuje i zle strane, pa kad se pobija umjetnički idealizam, pobija se onaj starije estetike, idealizam, koji nije htio da vidi zlo u svijetu i koji je mislio, da će umjetnost svojoj zadaći zadovoljiti samo onda, ako bude *prikazivala* zbilju idealnom. Dopusti li se pak jednom, da ona smije, pače mora prikazivati zbiljski život u njegovim i dobrim i zlim stranama, nije nipošto razumljivo, kako će dojam njezin još biti ugodan. Kaže li se, da ona ne će zle strane prikazivati tako, te bi se činilo, da je svijet beznadan, ništan, igralište prostote i zla, onda to nije nego prikrivena stara misao, da ipak ne smije zle strane prikazivati kao *zle*, jer mora, ako i ne posvuda, a ono ipak na posljeku zadovoljiti euemonističkim i etičkim osnovnim zahtjevima čudi³. Dopustivši dakle, da umjetnost može i mora prikazivati zle strane, ne može se podržati misao o ugodnom karakteru njenom, ali se ne mora stim napustiti i misao, koja se krivo veže s onom, da umjetnost mora biti idealistična. Hoće li se pak ona misao ipak da podrži, valja uzeti, da neugodno ima i ugodan dojam, da ima neka vrst neugodne ugode ili kako je Volkelt zove *oporom ugodom* (herbe Lust), a da li je to uopće još ugoda, dalo bi se sumnjati; čini se većma, da je to samo — zgodna riječ, kojom će se podržavati misao o ugodnome karakteru umjetnosti, a ipak dopustiti i neugodni dojmovi. Volkelt udešava pojam umjetnosti tako, da ovaj obuhvata „lijepo“ i „karakteristično“, i zadržaje misao o ugodnome djelovanju umjetnosti; tim je zapao u nepriliku, iz koje je mogao izaći samo tako, da je — smislio neku ugodu, koja nije ugoda; a napokon ako umjetnost ima da baci svjetlo na radost i tugu, dobro i zlo, umnost i bezumnost u životu,⁴

¹ Aesth. Zeitfragen str. 216.

² Aesth. Zeitfragen str. 217.

³ Aesth. Zeitfragen str. 216.

⁴ Aesth. Zeitfragen str. 17.

nije li dosta, da ga baci tako, te će svaki moći priznati, da ih u 'om svjetlu vidi, i tako čutjeti znatnost prikazanih dogadjaja za ljudski život; treba li još da taj dojam bude i ugodan? Riječ „ugodan“ igra ovdje čudnu ulogu; stalno je, da umjetnost mora pobuditi neki dojam, da dakle sadržaj njezin mora imati neku vrijednost, ali — a to se obično istovjetuje — ta vrijednost nije isto, što ugoda. Umjetnost prikazujući i neugodne sadržaje, doima nas se neugodno, ali može da nam ipak bude vrijedna kao odraz našega čućenja, dio našega života, što upravo znači riječ, da nam se svidja, čutjeti umjetnost znači čutjeti umjetnost nekoga sadržaja po naš život, bilo to čućenje ugodno idu neugodno; hoće li pri tome ili mora li ostati, drugo je pitanje, ali da umjetnost ne može baciti svjetlo na ljudski udes, ako joj je buditi samo ugodni dojam, očito je.

III.

Neuspjeh objektivne estetike pokazuje, da je nemoguće spoznati umjetnički objekat prije, nego provedemo analizu psihičkoga stanja, prije nego spoznamo osebujnost dojma, što nam od nekih objekata nastaje. Zaslužan bio je stoga korak Kantov, kad je uzeo za ishodište istraživanja sud, veleći, da ljepota ne pripada stvarima, nego duševnome sopstvu; nikakovo svojstvo izvanskih stvari ne čini predmete lijepima; ljepota je sklad osjećajne i razumske moći. Počevši od Kanta može se govoriti o ljepoti predmeta samo u onom smislu, u kojem se za nj veli, da je sladak ili šaren ili mirisav, — i koliko se ljudi u tom slažu, mogu se složiti i u označivanju ljepote, jer ni ovo nije subjektivno (u smislu subjektivne promjenljivosti), nego izvire iz duševne osebitosti, koja je u svih ljudi jednaka¹. I Herbart drži, da se neke medjusobice ili suvezice nužno mile, imajući osnov u prirodi ljudskoj, koja je takova, da neke medjusobice izazivaju nužno i općeno milje². Povodeći se za Englezima Shaftesburyjem, Hutesonom, Homeom drže Kant i Herbart, da je ljudska priroda posvuda jednaka, da je duševno stanje, koje se zove estetsko, u bitnosti postojano, da se ne mijenja po kakvoći, koliko se god promjenile povjesne prilike, te mu za sva vremena i sve narode ostaju neka obilježja zajednička. Načela ukusa nužno su jednaka i dadu se iz jednakne naravi ljudske izvesti. Za Kanta se i Herbartha estetsko miločuće odrazuje u sudu; no sudovi ovi su isprva medjusobno porječni, neskladni i neobrazloženi, te ih treba urediti i svesti na mjeru opravdanosti, koja se osniva upravo na općenim uvjetima ljudske svijesti.

Kritička estetika Kantova i njegovih nastav-

Ijača¹ polazi od umjetničkoga subjekta, toliko je napredak prema objektivnoj estetici, ali se ona ne osvrće na duševno stanje „estetskoga“ miločuća, ne određuje mu osebujnost niti traži uzroke, nego odmah prelazi k estetskom vrijednosnomu суду (Werturteil) i pita za njegovu opravdanost. Otud nastaje, da u kritičkoj estetici čutne vrijednosti postaju vrijednosti sudjene, čutno poimanje eo ipso postaje umstveno poimanje, drugim riječima, umjetnička vrijednost postaje estetska vrijednost. Tim kritička estetika reči bi odmah racionalizira čuvstvo, čini od „estetskoga čuvstva“ estetski nekakvi pojam i sud i promeće čućenje u teoriju prosudjivanja umjetničkih dojmova prema stalnim mjerilima i propisima; ona previše misli, a da bi mogla čutjeti; ona čini umjetnički užitak posve ovisnim od spoznaje obilježja umjetničkih; po njoj je užitak veći sa spoznajom i držanje poznavaca umjetnosti (Kunstkenner), premda kod njega pretežu intelektualni motivi, vrednije od držanja naivnoga posmatrača. Protiv toga pravo ističe K. Groos, da umjetnici sami ne će „užitak“ posmatrača svagda više cijeniti od naivnoga užitka. „Možda bi Rafael držanje estetski manje obrazovana, koji pred sikstinskom madonom ima čuvstvo, da doživljuje viziju božanske veličajnosti, držao pravijim nego držanje poznavaca, kojega je svijest puna udivljenja nad genijalnom kompozicijom crtā“². Tako može naivno držanje biti ispravnije i čutno vrednije od držanja umjetničkoga posmatrača, a k tome baš umjetničkome poznavaju može vrlo često umjetnički „užitak“ i nestati. Spencer drži, da svaki pokušaj analize umanjuje sam „užitak“³. Kritička estetika unosi u umjetnost refleksivni elemenat analize kao uvjet milotnoga čućenja, zamjenjuje razumijevanje umjetnosti i umjetničko poimanje, sudjenje i neposredno čućenje. Ali to je upravo svojstvo čutnoga poimanja, da nastaje i bez spoznaje uzroka, koji su ga prouzročili; umjetnički užitak nije vezan na poznavanje razloga, s kojih je nastao, to više, u kojоj mjeri raste spoznaja istih, pada sām neposredni umjetnički užitak. Nema sumnje o tom, da i spoznaja onih može biti povod nastanku nekih čuvstava, ali bi se dalo i raspravljati o tom, nijesu li ta čuvstva spoznajna, nije li to ugoda od spoznaje nekih medjusobica, suvezica, nije li to veselje na otkrivanju i iznalaženju, nije li naslada na nekoj vrsti stvaranja. Moglo bi se sumnjati, da su ova čuvstva i kraj najumnije analize kadra naknaditi jačinu, dubinu i usrdnost neposredna doživljaja čutnoga, gdje se neke oblikovne vrijednosti promeću u

¹ U novije vrijeme obnovio je Kantovu estetiku H. Cohen: Kants Begründung d. Aesth. Brl. 1890. — U istom je smjeru I. Cohn: Allgem. Aesth. Lpzg. 1901. Isp. k svemu Die Philos. im Beginn d. XX. Jahrh. hrsg. von W. Windelband II. sv. str. 137. 138.

² Die Phil. im Beg. des XX. Jahrh. str. 146.

³ Erfahrungen und Betrachtungen aus der Zeit (Uebers. u. herausg. von I. V. Carus u. W. Wischmann) Stuttg. 1904 str. 27. 28.

¹ Dr. Fr. pl. Marković: Razvoj i sust. opć. est. str. 165 i d.

² Ibid. str. 206. i d.

funkcijne bez sudjelovanja refleksivnoga elementa. Sav svijesni život, istina, biva nošen od predodžbi i pomisli, u svakom je duševnom doživljaju spoznajni elemenat nosilac svijesti; kod spoznavanja dolazi on sam k svijesti, kod čutnoga poimanja dolazi samo kao nosilac nekih čuvstava; dodje li on kao nosilac spoznaje do svijesti, na štetu je čustvovanju. Da za umjetničko posmatranje treba neka obrazovanost, ovaj zahtjev s obzirom na refleksivni elemenat ima samo taj smisao, da je za umjetničko primanje potrebno toliko znanja, da prihvatanje onoga refleksivnoga elementa ne bude zadavalo poteškoća ni zapreka; lako pritjecanje asocijacija i lakoća apercepcije osnovni je uvjet umjetničkoga „užitka“, gdje sva duševnost, reći bi, treba da se sakupi u čuvstvu, te nema kada, da se bavi prevladavanjem misli; svaka pak misao, bilo da je neobična za mišljenje naše ili mu je pače oprečna, koja ovu na puko čuvstvovanje spremnu udešenost duše poremećuje izazivajući sumnje i prigovore, znak je, da nije uspjelo podržati čuvstvo na visini svijesti, i gdje razumski motivi počinju djelovati, tamo nestaje umjetničkoga „užitka“, — pa bilo to krivnjom stvaraoca, bilo primaoca — nestaje i umjetnosti. Budući pak, da čutni doživljaj nosi na sebi karakter pasivnoga prepuštanja, te se, što no riječ, predajemo čuvstvu, može se u tom smislu, ali i samo u tom smislu, reći, da je umjetničko primanje pasivno, jer je život u čućenju. U pozitivnom smislu zahtjev umjetničke obrazovanosti publike znači uzgajanje publike za neki način čućenja, za primanje nekih sadržaja kao vrijednih; no umjetnički ukus se razvija samo na umjetnosti, umjetnički uzgoj nema za postignuće svoje svrhe sredstva do umjetnosti, te svaka umjetnost ima publiku, kakvu je — zavrđila.

Čini se dakle potrebno lučiti umjetničku vrijednost od estetske; ova je posve čutne naravi i ima svoje posebne uvjete, ona je pretežito spoznajne naravi i ima svoje uzroke. „*Svakoga, — veli Schiller¹, — koji je kadar svoje čutno stanje u neki objekat staviti tako, te ovaj objekat mene sili prijeći u ono čutno stanje, djeluje dakle živo na mene, zovem poetom, tvoriteljem.*“ Riječ poet uzeta je ovdje u svom prvotnom značenju, te označuje sposobnost, koja po jačini, trajanju i opsegu satvara umjetničku vrijednost djela, estetska pak vrijednost nastoji u posmatranju, kojim tražimo provesti analizu djela, prikazati u svim međusobicama neki umno koncipirani i sastavljeni zor i iznači na njemu novo. Ta će vrijednost biti pristupna tek nekolicini i ostat će povlastica poznavaća umjetnosti, umjetnička pak vrijednost je općenija, te je baš pitanje, valja li ovu niže staviti od one. Tko tih dviju vrijednost ne luči, nužno racionalizira čuvstvo i umjetnost; ova pak po prirodi svojoj teži na to, da bude „uživana“, po

čem i postaje dio života. Posljedak pak onoga racionaliziranja je premoć dojma kritike nad dojmom umjetnosti i sve veća ovisnost od nje, u kojoj napokon samostalni umjetnički život — mislim u prvom redu na publiku — nestaje, jer nije ni mogao doći do izražaja, kako ga je obuzela kritika. Kraj takova umjetničkog uzgoja, koji ne nastaje po *umjetnosti* nego po *kriticu*, ne bi čudo bilo, ako publika doznači tek iz kritike, za što joj se ima svidjati, mari samo za kritiku, a za umjetnost ne haje ili se razmeće u afektiranim čuvstvima i pohvalnom priznanju i za ono, što u sebi često mora priznati, da zapravo ne zna, po čem je lijepo. Ima i u umjetnosti — konvencionalnih laži. Nije tomu kriva samo kritička estetika sama, to je uz mnogo drugo posljedica sve većega racionaliziranja cijelog našeg života.

V.

Lučеći umjetničku vrijednost od estetske, čini se, da je nemoguće ukloniti se subjektivizmu, da konačno ovo lučenje izlazi na posljedak, da je umjetnost, što se kome i kada mili, dakle umjetnost bez vrijednosti (*wertfreie Kunst*), koja nema drugih mjerila osim subjektivnoga svidjanja. Doista se čini, kao da se s ovoga *psihologiskoga* određenja umjetnosti ne da doći do stalnih mjerila prosudjivanja, da se ne dadu postavljati zahtjevi, koji treba da budu ispunjeni, ako nešto hoće da bude umjetnost, kad svaki drži njom, što se njemu svidja. Pitanje je dakle o mogućnosti umjetnosti kao uzorpojma, odnosno o mogućnosti postavljanja norma za određivanje vrijednosti, neće li vrijednost ovisiti o subjektivnoj samovolji. Pitanje je to tim više, što se čini, da se do objektivnih mjerila može doći samo po *sponzaji elemenata, koji su nosioći čuvstava*, držali se takovima oblici ili sadržaj (ideja). Čini se dakle, da nema uopće drugih norma nego za *prosudjivanje*, jer se unaprijed uzima, da je čuvstvo posve subjektivni faktor, koji nema nikakova dijela ni na općenosti ni na nužnosti. Zato se i ne drži za vrijedno tražiti drugo, nego kojemu liku, sastavu ili povorci likova ili kakovome sadržaju odgovara koji čutni „dodatak“. U tom već leži osnovna pogreška, da se čutna vrijednost, koju umjetnost izražava, smatra *dodatakom*, rad čega se i ne može ispitivati sam način ovoga čuvstvovanja, ne može se naime razumjeti, da nam vrijednosti umjetnosti ukazuju svijet u svjetlu čuvstva, ne kao objekat pojmovne spoznaje nego kao objekat čućenja, i da dosljedno nikakova *sponzaja* ne može odlučivati o vrijednosti umjetnosti ili njenoj nevrijednosti. Tu pogrešku počinja i *Kant*, kad lijepim drži svršno, ako ga ne *pomišljamo* kao svršnu uređenost. Kant je doista dobro spoznao, da se lijepo spoznaje bez pojmovne obilježnosti, ali zašto da se uopće spoznaje? Isto je ta spoznaja bez pojmovne obilježnosti? Isto je svršnost, koja se ne

¹ Brief an Goethe vom 27. März 1801.

pomišlja? Kako može biti uzrokom miločuća nešto, što se ne pomišlja, premda se po bivstvu svojem samo spoznati dade, i zašto bi se nešto spoznovoalo, što se po prirodi svojoj dade samo čutjeti? Nepomišljana svršnost je nevidjena boja ili nečuveni glas, jer ako se ne pomišlja, onda nije kao *svršnost* bila uzrok nekoga drugoga stanja. Dogod se čućenje svodi na bilo koje objektivne elemente, kakovi su sastav lika i medusobice dijelova njegovih, svršno uredjenje i sl., nije moguće razumjesti, da umjetnost u čutnim vrijednostima ukazuje svijet i da treba ispitati, kakov je to način čućenja i koji su mu uvjeti. *Estetska teorija* može nesmetano tražiti u refleksivnom elementu, koji je nosilac nekih čuvstava, uvjete miločuću estetskome, ali jedva da će izići iz stare prepirke između formalizma i idejalizma, osim ako između njih napravi nagodbu, a ove su svagda za jednu — bilo koju — stranu štetne. *Psihologiska teorija umjetnosti* pita za uvjete nastanku doživljaja, koji nije ni spoznavanje ni htjenje nego čućenje, život u čuvstvovanju, ona traži, kako čuti stvarač, kad tvori umjetničko djelo i kako nastaje umjetnički užitak, kako se prenose čuvstva od umjetnine na čovjeka, koji se uvjeti moraju naći, da ovo prenošenje *uspije*. Iz medusobice umjetničkoga stvaraoca (kao uzročnika) i umjetničkoga dojma u posmatrača (kao učina) nadaju se nužno neki uvjeti, koji će za teoriju umjetnosti biti zahtjevi i mjerila za odredjenje vrijednosti, te joj ne će biti umjetnost bez vrijednosti (wertfrei), niti će se morati odreći zadaće i dužnosti, da u pitanjima vrijednosti odlučuje, u kratko, ona može biti *normativna*, ako i ne u jednakom smislu kao kritička i objektivna estetika.

Da se dodje do traženih zahtjeva treba provesti *analizu umjetničke svijesti*. Ova ima dva oblika bitka: u duši umjetnikovoj kao tvoračka snaga, kao fantazijska djelatnost i u duši primaočevoj kao „užitak“. Treba zaviriti u dušu umjetnika stvaraoca, kako nastaje u njega ono, što zovemo umjetničko djelo, onda treba razmotriti, kako nastaje u nas dojam umjetnički i koji su uvjeti za to. Pravije bi bilo pitati ponajprije za dojam, jer nam je on neposredno dan, te bismo na njemu morali istražiti, što je na onima, što se tako zovu, umjetničkim djelima, umjetnost. No ni tako ne bi bilo moguće doći na kraj, a da se ne osvrnemo i na oblik svijesti umjetnikove, kako se pak u njoj traži ponajviše glavni i jedini uzročnik, ne će možda biti s gorega, ako iznajprije nju ogledamo.

VI.

Kao prvo nam se nameće pitanje: kakova je duševnost umjetničkoga stvarača, je li ona od duševnosti srednjega čovjeka (Duchschnittsmensch) po bivstvu ili samo po stupnju različna, vrijede li za nju drugi zakoni psihologiski i moralni?

U duhu je *romantike* bilo učiniti umjetnika

božanstvom, kojemu treba da se sav svijet klanja. Dakako da su romantičari ovo pravo u prvom redu tražili za — sebe i što se rimskim carevima kao obijest i umišljenost spočitava, to se kod ovih kao osobita vrlina ističe i ne rijetko im se u najboljem uvjerenju i — priznaće. Razumljivo je to s psihologiskih razloga. Umjetnik kao osjetljiva (ne mora zato da je i osjetna) narav najlakše odgovara na utiske prirode, on vidi bolje i predviđa, te je negda bio učitelj naroda i svećenik, koji ima po prirodi neku, reći bi, magijsku moć nad drugima, kojom ih sili, da ljube ono, što ljubi on, i mrze, što je njemu mrsko, te se ljudstvo oduševljava za nj, jer govori — veli se — iz duše svih. Za osobiti znak neke više duševnosti držalo se i to, što se vjerovalo, da u njih časovi najvećega stvaranja nastaju u nekom gotovo preobraženom stanju nalik na ludilo, u nekoj opojenosti duševnoj, kojom se prenose u više sfere, te onda stvaraju djela, kojima se — svijet zanosi. Misao o božanskom značaju umjetnika vrlo je stara, te se već odavna držalo, da, što rade, da ne rade od „mudrosti“, nego u osobitom nekom nadahnucu. Potvrdu znanstvenu ove misli o opojenosti i nadahnutome ludilu činilo se, da je našao C. Lombrozo: da je duševna djelatnost veleuma uvjetovana abnormalnim, bolesnim procesima, te da kao neka neka vrst poremetnje duševne stoji blizu ludilu. Ta se teorija i opet upotreblila kao prilog za obožavanje umjetnika, kad sile, kojima oni rade, nijesu iste, koje satvaraju svijest normalna čovjeka. Ali ni ovaj dosta dvojbeni komplimenat antropologiskoga istraživanja, koje je pokazalo, da se sva fantazijska djelatnost dade svesti na zdrave funkcije, da je ona samo povišena, ne promijenjena djelatnost, da je veleum, kako je u novije vrijeme pokazao L. Loewenfeld, samo po stupnju različan od srednjega čovjeka, njegova djelatnost povišena doduše srednja djelatnost, ali još uvijek podredjena zakonima, kojima je podredjena duševnost obična i normalna čovjeka.¹ Umjetnička je djelatnost povišena općena ljudska djelatnost primati utiske izvana, sam ih umjetnik „dublje čuti“ i znade tako izraziti, te i druge prisili ili ponuka, da isto čute, on je instrument bien accordé à tout, koji imade sposobnost pobuditi „odjek u mnogim srcima“, podražljiviji je od obična čovjeka, ima veću sposobnost zorna predočavanja, njegov pogled dublje zaviruje u prirodu gledajući je s njene unutrašnje, čutne strane. *Kantu* je genij osobita snaga intuicije, oblikovanja, sinteze, iznalaženja², Schopenhauer ga poredi sa strijelcem,

¹ Ispor. o tom pitanju: C. Lombrozo: Der geniale Mensch Hamb. 1890. Genie und Irrsinn (izd. Reclam) — H. Türck: Der geniale Mensch 1903/4. L. Loewenfeld: Ueber die geniale Geistesfähigkeit mit besonderer Berücksichtigung der Genies für bildende Kunst. Bergmann Wiesbaden. Th. Ribot: L'imagination créatrice, Paris 1900.

² Kr. d. Urt. §. 49.

što pogadja cilj, koji drugi ne vide, zove ga „svjetsko oko“, kojim se bivstvo svijetu gleda, koju sposobnost genij ima u većoj mjeri nego drugi ljudi, koji takodje nijesu posve bez nje¹. Ako je tako, onda je umjetničko zrenje nad srednjem mjeru uzdignuti dar pojedinca gledati svijet na posebni način, slušati šum potočića i suštanje lišća, prisluhnuti govor prirode, zapravo prisluhnuti nježne titraje duše svoje, jer toliko je na svemu umjetnosti, koliko mu se podalo duše, čuvstva: *umjetnost je duša, čuvstvo*. Umjetnost je izričaj za čutno poimanje svijeta, koje se samo onako i onim sredstvima dalo izraziti, izričaj za individualnu sliku svijeta². Poradi te osebujnosti same, zgodno ističe Ruskin³, još ne biva hvaljen, nego po tom, ako je utjelovio idejal, koji je u tijeku vremena zajedničkim nastojanjem nastao, dakle ako ritam duše njegove skladno pristaje uz ritam, onih tanahnih titraja u duši njegova naroda. K bivstvu umjetnika spada, da nametne, kako se veli, svoje čućenje drugima, u istinu pak, da srednju sposobnost obična čovjeka povisi, te će i on postati podražljiviji i sposobniji vidjeti, što je umjetnik zrio. Umjetnik povisuje intuitivnu snagu svih stavljući im predmete u takovo svjetlo, te i oni na njima otkrivaju nove vrijedne strane; umjetnik čini predmete vrelima novih čuvstava, on podaje zakone čuvstvovanju.⁴ Umjetnina nastaje dakle, ako je uspjelo znatnu neku *sadržinu* izraziti, ako je neki *sadržaj* uspjelo tako *oblikovati*, da u nas nastaju čuvstva, koja su stvaraoca obuzimala.⁵ Goethe veli na jednome mjestu: „Es war im Ganzen nicht meine Art, als Poet nach Verkörperung von etwas Abstraktem zu streben. Ich empfing in meinem Junern Eindrücke und zwar Eindrücke sinnlicher, lebensfroher, lieblicher, bunter, hundertfältiger Art, wie eine rege Einbildungskraft es nur darbot; und ich hatte als Poet weiter nichts zu tun, als solche Anschauungen und Eindrücke in mir künstlerisch zu runden und auszubilden und durch eine lebendige Darstellung so zum Vorschein zu bringen, dass andere dieselben Eindrücke erhielten, wenn sie mein Dargestelltes hört oder lasen.“ Umjetnost je duša, koja traži da se očituje: sav život, sve čuvstvo, što ga je umjetnik zrio u stvarima, ide za tim, da si nadje izražaja, a ako je — kako reče Schiller — oblik osebujni život duše, koji je do izričaja došao, onda je i oblik podati i umjetnički raditi,

oblik razumjeti i umjetnički poimati isto. Umjetnički raditi znači dakle boriti se za izražaj nekoga doživljaja, tražiti *zorna* sredstva, da se njima u drugih ljudi jednak doživljaj pobudi, te će ga jednako čutjeti, kako ga je čutio umjetnik. Umjetnost je dakle izričaj neke znatne sadržine, a uzme li se, da ovu treba u takovu *obliku* iznijeti, te se poluči umjetnička svrha, uzme li se i to, da prema obliku upravo sadržinu valja smatrati umjetničkim sadržajem, onda će se u tom smislu moći uzeti i Schillerovo odredjenje: da je umjetnost prevladavanje sadržaja oblikom. Riječ, oblik, jer podsjeća na estetski *formalizam*, nije u umjetničkim krugovima baš omiljela, ali ne bi loše bilo, kad ni oni ne bi formalizam odviše formalistički shvatili; pod oblikom u gore istaknutom smislu ne misli se naime samo konkretni oblik, nego ono, što je Goethe nazvao „*künstlerisch runden und auszubilden und durch eine lebendige Darstellung so zum Vorschein zu bringen, dass . . .*“ misli se dakle *odredjenje* sadržaja u stalnom i jasnom smjeru tako, te će biti kadar pobuditi izvjesni dojam. Ovako shvaćajući oblik ne će se moći ni druga misao Schillerova zabaciti, da je u umjetnosti oblik sve, jer je on čuvstvo, koje se izrazilo, zor, koji je dobio tijelo; ovako shvatajući oblik ne će se umjetnost *sniziti* do puke tehničke vještine, jer ova je samo sredstvo, da do izričaja privede neku, i to *znatnu* sadržinu; ako sadržaj, koji je njom prikazan, nema dubljega znamenovanja, ako nema znatniju čutnu vrijednost, užaludna je i sva vještina, umjetnost to nije. *Umjetnost je prema svemu doslije rečenome uspješno nastojanje neku znatnu sadržinu u takovu obliku prikazati, te će ista i u drugih ljudi nastati*. Iznoseći ovako umjetnost najdublje, najusrdnije porive ljudske duše, budeći u čovjeka latentne sile i prodirući sve više u dušu stvari postaje ona „dah duševnoga života“. Ona je neprestano borba duha s prirodom, neprestano prevladavanje tvari u prirodi po duhu: mrtva priroda postaje po njoj živa, duševna, puna čuvstva, a to se upravo u umjetnosti traži, da umije u stvari unijeti života, čućenje, duševnost neku, i koliko je komu to uspjelo i koliko je ta duševnost znatna, koliko je umjetnik, koji će osvajati i siliti, da drugi s njim čute. Schiller je nazvao umjetnost izričajem „čiste čovječnosti“ (*reine Menschlichkeit*), što posve pristaje, ako se čovjek shvati kao biće, koje prevladava duhom svojim tvarnu prirodu; nigdje ne uspijeva to u tolikoj mjeri, nigdje nije moguće toliko se oteti tvari, koliko u umjetnosti, što imadu da znače riječi, da je čovjek tek onđe, gdje je i umjetnost; ali i obrnuto: umjetnost je tek onđe, gdje je čovjek. Sva priroda mora da prodje kroz dušu neke *velike i znatne ličnosti* i u njoj treba da dobije onaj u pojmovima znanosti izraženi sadržaj, biljeg duše, kroz koju je prošao, da postane poseban, osebujan, da postane umjetnički. Kad ovako umjetnost gleda svijet na čuvstvo, kad umjetnik u svojoj

¹ W. a. W. n. Vorst. III. §. 36. 37. Na nekim mjestima poriče se ta sposobnost običnu čovjeku sasvim.

² Heinr. v. Steinj Goethe u. Schiller. Butr. z. Aest. d. d. Klass. (Reclam) str. 18.

³ I. Ruskin: Wege zur Kunst. Eine Gedankenlese aus d. Werken der I. Ruskin. Aus d. Engl. v. Jakob Feis. Strassburg str. 147.

⁴ Po Kantu je genij talenat, koji umjetnosti pravilo daje. Kr. d. Urh. I. § 46.

⁵ Pod sadržajem razumijevaju se pomisli, predodžbe; sav skup misli, koji su nosioci neke sadržine, t. j. nekoga dojma, koji sadržaj u svijesti budi.

duši stvara prirodu i svijet, mislim, da se ne može oprovrgnuti tvrdnja, da je umjetnost u tom smislu *idejalistična*, da nije dosta za umjetnost tehnička vještina, nego treba velika duša i duboko čuvstvo, tko hoće svijetu da poda znatnu sadržinu. Iz razumskoga priznanja, koje u pojmovima nastoji obujmiti svijet, koji je po njima upravo hladan i beščutan, nemio i krut, uzdiže čovjeka umjetnost na visinu, gdje čuvstvo vlada, gdje svaka stvar dobiva svoj posebni čar i svoju vrijednost: umjetnost podiže, uznosi i oslobadja. Kad Schiller kaže, da ljepota oslobadja od stege čudorednih, zakona umskih, od prisilja tvarne vanjštine, kad veli, da po njoj postaje duša cjelovita, preporodjena¹, onda nije mislio, kako bi se činilo na prvi pogled, da umjetnost isključuje čudorednost, ili da se otima zakonima prirode, nego je mislio, da joj nije svrha podizati spoznaju, jer u umjetničkoj svijesti nema opreke između subjekta i objekta, koja je osnov spoznavanju, nije joj svrha ni moralno upućivanje opominjanjem i moralizovanjem, jer ne radi s motivima razumskim, nego čutnima, ali ako nema za nju, jer je sva čućenje, moralnih zakona, ne slijedi, da nema u njoj moralnih zakona, ne slijedi, da nema u njoj moralnih čuvstava; ta i ona sačinjavaju jedan i to vrlo važni dio vrijednosti čutnih. Sloboda, koju umjetnost podaje, znači dakle slobodu od motiva razumskih, a kako svaki zakon djeluje preko razuma, oslobadja umjetnost od toga djelovanja razuma i uvodi djelovanje čuvstva, koje je u zakonu postalo umom.

I umjetnik je u svojem djelovanju sloboden, i njegovo stvaranje u istaknutom smislu slobodno. Veliki um po Kantu radi kao priroda, koja, kad stvara, ne poznaje promjene pravila. Ni umjetnik nije vezan na pravila, koja bi bila svjesni razumski motivi; svako pravilo, koje bi ovako djelovalo, učinilo bi djelo prisiljenim, satvorenim, a ne stvorenim. Ali kao priroda, ako i ne radi *po* zakonima, radi *u* zakonima, tako i umjetnik ne radeći *po* pravilama radi *u* njima; ona ne djeluju u njima kao razumski izražaj zahtjeva, što odgovaraju njegovoj prirodi, ali djeluju kao nužni izričaji njegova čuvstva. Umjetnička svijest svakoga vremena ima neka pravila, neke zakone čućenja: nitko se nekažnjen ne otima njima: ili su pravila umjetničke svijesti općene ujedno i pravila svijesti umjetnikove, tako te u njima izričuti svoje dojmova radi, kako prirodi njegovoj najbolje odgovara, ili to nijesu; u ovome će slučaju, ako je pravi, rodjeni umjetnik, imati snagu i sposobnost, da stari zakon obori i podavši čuvstvoranju nove izričaje svoj postavi, — ili ne će sposobnosti imati, njegovo djelovanje ne će postići dojma i ne će biti umjetnost. Nepripoznati geniji u opće nijesu geniji niti se može zamjeriti kojemu doba, ako ih nije pripo-

znao, kad nije moglo, — osim ako se pod genijem misli neki apsolutni veleum, neki veleum o sebi. Umjetnički zakon, koji se ne pripoznae, nije u opće zakon, jer nije dostatan izričaj za čućenje, nije kadar polučiti glavnu svrhu umjetnosti, da u drugih ljudi pobudi čuvstva, koja su dušom stvaraočevom vladala; ni izgovor, da „masa nema razumijevanja“ za taj zakon, nije ga kadar podići do vrednosti, jer zakonodavstvo, koje ne traži da bude obćeno, ili ako ne može da bude općeno, odbija to na nesposobnost širokih slojeva shvatiti njihovo znamenovanje, može biti privatna zabava pojedinčeva, kojemu se ne može zabraniti primjerice ni to, da si u dokolici zamisl državu sasvijem drukčije uredjenu, svijet sasvijem drukčije uredjen, dogod ne traži, da tako i bude. Ovakovim se tvorevinama smije nesmetano nasladjivati, koga to veseli, ali ne može zahtijevati, da se njegovi zakoni priznaju. Svaki zakon u sebi nosi svoju vrijednost, svoju moć i ne može je izvana da dobije, — a umjetnost nema sredstva, da koga ponuka na priznanje osim umjetnošću, ona ne pozna zahtjeva, koji leže izvan sposobnosti umjetničke.

I na tom polju stječe palmu pobjednik. U svako doba stoje jedni prema drugima nadareni pojedinci natječući se o bolji izričaj čuvstva; i tu su mnogi zvani, ali malo ih je odabranih, koji naviještaju novo razdoblje u razvoju umjetničkoga čućenja, koji tvoračkoj snazi novi put otvaraju i s njom novi pogled u svijet. No ako se u tom smislu shvati, da je zadaća umjetnikova podavati zakon čućenju, obuhvatit će naš odredaj samo maleni broj velikih umova, a ne će biti mesta u njem za sve *talente*, koji veliko djelo umnikovo izvode kao sljedbenici nekoga *smjera*. Svojstvo je talenata, da samo dijelove stvaraju, ne cjelinu, da im tvoračka snaga pripada samo djelomično. Schopenhauer ih poredi sa strijelcima, koji pogadjaju cilj, što ga drugi ne mogu pogoditi, to je njihova prednost. I podavanje zakona pripada im tek djelomično: dokle seže moć njihova zakona, dotle su i stvaraoci, umjetnici u podpunome smislu. No kako je u onim dijelovima, kamo njihova tvoračka snaga ne dopire, u dijelovima, gdje su više sljedbenici, nego stvaraoci? Mogu li oni u tim dijelovima polučiti umjetničku svrhu? Ni najveći veleumi nijesu u svakom i najmanjem obziru stvorili nov način čućenja, i oni su se djelomice prilagodili prilikama, koje su našli, što ne znači još uvijek, da su tim svojoj duševnosti kakvu silu nametnuli, nego da su neki od zakona čućenja, kako su ih našli, odgovarali njihovoj prirodi; ako je tome tako, ne će biti razloga poreći umjetničku sposobnost nekome i u onim dijelovima, gdje nije stvarač novoga, samo ako je samotvoran, makar da je umjetnik par excellence onaj, koji je stvarač novoga (Neuschöpfer). No zakon umjetnički zakon je slobode, reči bi, neki kategorijiski imperativ: podredjenje poda nj nije

¹ Dr. Fr. pl. Marković: Razvoj i sust. est. str. 176.

nego čutjeti se u skladu s općenim načinom čućenja. „Čud u estetskom stanju — veli Schiller — s pravom radi doduše slobodno od svega prisilja, ali ne bez zakona, samo što se zakoni, po kojima radi, jer ne nalaze otpora, ne čute kao nužda.“ Zakon ne smije da djeluje kao svijestni motiv umjetničkoga stvaranja, nego mora iz dubine duše djelovati, ako mora da najdublji motiv umjetničkoga stvaranja bude — veselje na stvaranje. Upravo s obzirom na motive vrijedi — patos udaljenosti (Pathos der Distanz), po kojem umjetnik ne radi s kojega drugoga motiva, nego da uđovolji unutrašnjoj potrebi izraziti dobivene utiske. Samo s obzirom na motive djelovanja ra-

zumljiv je i opravdan ponos pjesnika, koji kaže: odi vulgus profanum, jer su motivi njegovi daleko nad motivima one „proste svjetine“; on ne pozna drugoga motiva osim veselje na uzročanju (Ursachesein), makar da taj motiv sam po sebi još ne podaje djelu i umjetničku vrijednost. Najmanje se pak da složiti s umjetnošću podredjenje pod zakon protivan vlastitoj umjetničkoj svijesti, jer takovo podredjenje može nastati samo na osnovi nekoga promišljanja, neke pojmovne operacije, pa bilo iz kakovih mu drago motiva, svagda je protivno prirodi umjetnosti. Svaka umjetnost seže, dokle seže sloboda, svaka je umjetnost takova, kakova joj je sloboda.

(Nastavit će se.)

Gospodi oko „Hrvatske Straže“.

Napisao J. Repinski.

Naši moderniste i naprednjaci nisu zadowoljni sa sadanjom upravom „Matice Hrvatske“, jer ona neće da prihvati njihovo modernističko stajalište o neograničenoj slobodi stvaranja, bez ikakova obzira na estetske, etičke i patriotske zahtjeve i ciljeve. Oni spočitaju sadanjim članovima Matičina književnoga odbora, da su reakcionarci, tj. tjesnogrudni čuvari tradicija i kontinuiteta u književnosti. Zato pristaše modernizma i naprednjačtva podigoše protiv Matice, štono riječ, kuku i motiku. Kao orudje u borbi, koja je time nastala, pokrenut je u najnovije doba mješevni ljetopis „Savremenik“, a listovi „Pokret“ i „Novi List“ i još neki drugi istosmerni listovi otvarajući s najvećom pripravnosću svoje stupce napadajima na Matičin odbor i na Matičine novije publikacije.

Modernistički i naprednjački napadači na Maticu imadu amo od četiri godine u jurišanju na Maticu vrlo ozbiljna takmaca. To su gospoda oko „Hrvatske Straže“, koja izlazi već četvrtu godinu kao časopis, namijenjen nauci i književnosti i za kršćansku prosvjetu, na otoku Krku, tiskom i nakladom tiskare „Kurykte“, te ju sada ureduju dr. Ante Alfirević i O. Ludovik Brusić. Javna je tajna, da je glavnim pokretačem i njenom dušom krčki vladika Mahnić, u književnom svijetu poznat još iz devedesetih godina kao pokretač slovenskog lista „Rimski katolik“, koji je bio prototip „Hrvatskoj Straži“.

Gospoda oko te smotre četvrtu već godinu posvećuju veliku pažnju i hrvatskoj književnoj proizvodnji, naročito publikacijama „Matice Hrvatske“. Kako je „Hrvatskoj Straži“ glavni posao: kritika i polemika na osnovi strogo katoličkih pogleda i načela, do sada je u njoj vrlo malo rečeno u pohvalu hrvatskim piscima. Po gotovo ni jedan od njih, koje je do sada „Hrv. Straža“

uzela na oko, nije prošao čitav. Sudeći po zamjerkama Stražine kritike jedva je u nas i naći pisca, koji bi bio s kršćansko-katoličkoga stanovaštva sasvim korektan i preporuke vrijedan. Od Matičnih pisaca iz novijeg doba dodjoše sada na Stražin indeks: Kranjčević, Novak, Tresić, Kučićić, Šrepel, Tomić, Kozarac, Gjalski, Leskovar, Borota, da ne govorimo o starijima. Nastavi li „Straža“ u istom smjeru i prema istoj metodi presudjivanje naših pisaca i njihovih književnih proizvoda, ni jedan od njih ne će dobro proći, pak bi se imala, uz vrlo rijetke iznimke, sva naša novija književnost predati plamenu i početi opet od alfe, ako već ne bi bilo bolje, da se u opće nitko ne bavi pisanjem knjiga na hrvatskom jeziku. Malo koji pisac, malo koje hrvatsko književno djelo nalazi milosti pred kritičarskim sudištem „Hrvatske Straže“, naročito zlo prolazi pred tim strašnim sudištem „Matice“ sa svojim piscima i njihovim Matičnim izdanjima.

Moramo priznati istim našim modernistama i naprednjacima, da je u njih više ljubavi, obzira i milosrdja prema bijednoj Matici i njezinim piscima, nego li u gospode oko „Hrvatske Straže“, ma da jedni za drugima ne zaostaju u žestini navaljivanja i jurišanja na sadanju upravu „Matice Hrvatske“.

Gospoda oko „Hrv. Straže“ tvrde, da je „Maticu u zadnje doba sve više zarazivala liberalna, antikršćanska struja“, da se je „počelo objelodanjavati djela bez obzira na to, da li se njihove nauke podudaraju s načelima kršćanske religije i zdrave filozofije“, te se veli: „ima tude i knjiga od crkve osudjenih, knjiga na indeksu“.

Moramo priznati, da nam do sada nije bilo poznato ni jedno u Matičnom izdanju izašlo djelo, u opće ni jedna hrvatska knjiga, koja bi bila stavljena na indeks; a ne znamo ni sada, koje

su to na indeks stavljene Matičine knjige, — pak bi „Straža“ dobro učinila, da saopći Matici i hrvatskoj čitalačkoj publici, da se znadu ravnati.

Tako eto mora bijedna „Matica“ trpjeti sve muke plovljenja inter Scyllam et Charibdim. Neće li da dodje na indeks gospode oko „Hrvatske Straže“, ne smije ostati na dosadanjem svom stajalištu, s kojega ju i onako svom silom nastoje potisnuti naši moderniste i naprednjaci. Odbije li a limine i bez obzira ma na kakove uslove izmirenja modernističke nezadovoljnike, onda eto opet bijede s te strane. Ako u goru: vuci; ako u polje: Turci.

Naročito kod gospode oko „Hrv. Straže“ nema milosrdja ni pardona. Oni ne će ni da čuju o kakovu kompromisu. Oni osuđuju one izreke ugovoru predsjednika „Matice Hrvatske“, dr. Arnolda, gdje on pokazuje na blaženu sredinu i na mogućnost zajedničkog rada hrvatskih književnika. Svako popuštanje, svako izilaženje na susret, svaki kompromis smatraju gospoda oko „Hrv. Straže“: „mostom u zraku“. Oni osuđuju i Cherubina Šegvića, jer da u „Kolu“ od g. 1905. na str. 453. „uvjerava, da hrvatski sljedbenici modernističke škole ne diraju podnipošto u temeljne istine kršćanske religije i etike“. Osuđuju i Jovana Hranilovića, koji da u istom „Kolu“ od g. 1905. na str. 352. „veli, da suprotnosti između naših modernista i tradicionalista nijesu takove, a da se bistrenjem pojmove ne bi mogle izravnati, te se jedni i drugi složiti u zajedničkom nastojanju oko kulturnog unapredjivanja naroda u istom smjeru“,

Na kraju pače oveće rasprave: „Quousque tandem — „Matica Hrvatska“?“ u III. svesci ovo-godišnje „Hrvatske Straže“ veli bezimeni pisac na str. 467.: „Ne će li Matica s nami, to ćemo mi bez nje“.

Taj bezimeni Stražin pisac pače već i nema nade, da će se „Matica“ popraviti. Tako barem veli u prvoj opasci na str. 467. te stavљa u izgled, da će „Maticu“ ostaviti 1500 Stražnih predbrojnika i još veći broj njenih čitatelja i istomišljenici oko „Vrhbosne“, „Hrvatstva“, „Hrvatskog Dnevnika“, „Osvita“, „Katoličkog Lista“, „Dana“ i „Luči“, dakako, ako „Matica“ podje putem protukršćanskim.

Toga se u ostalom ne treba bojati gospodi oko „Hrv. Straže“; današnja uprava „Matice“ i njezin današnji književni odbor doista ne misli tim putem krenuti, makar ih moderniste i naprednjaci zato proglašivali: mračnjacima, i makar modernističko jurišanje na „Maticu“ i sadanji njezin odbor potpomagala i gospoda oko „Hrv. Straže“ prikazujući namjerice Matičina izdanja kao protuvjerska i Matičine pisce nekakovim „amateur-kršćanima.“

Ovakovom metodom, rabulistikom i izvraćanjem, kakovim se služe Stražini kritičari protiv „Matice“, dalo bi se čak dokazati, da je gospodnja molitva „Oče naš“ — hereza i blasfimija.

Eno pisac rasprave „Quousque tandem —

Matica Hrvatska“?“ izvraća i krivo tumači i tvrdnje svojih svećeničkih drugova, Hranilovića i Šegvića, o modernizmu. Niti je Segvić na str. 453. „Kola“ rekao, da hrvatski sljedbenici modernističke škole ne diraju podnipošto u temeljne istine kršćanske religije i etike, već je tamo riječ o odrazu francuske naturalističke škole u nekim radovima nekih hrvatskih pjesnika i književnika *prije pojave moderne* u Hrvatskoj, te se tamo veli, da je kod tih pjesnika i pisaca „naturalizam tek nuzgredna stvar, forma, i da ne dira u temelje istina, posvećenih vjerom i predajom vjekova, i što je još najvažnije, ne udaljuje se od narodnih idea strarih preporoditelja.“ Niti je Hranilović rekao, da suprotnosti između naših modernista i tradicionalista nisu takove, te se ne bi mogle bistrenjem pojmove izravnati, već je on na čitavoj str. 352. „Kola“ rekao, da je sadanja odjelitost između hrvatskih književnika modernističkog i tradicionalističkog smjera samo *prelazna*, i baš da je zato uvjeren, da će se sve suprotnosti medju njima bistrenjem pojmove izravnati i složiti ih u zajedničkom nastojanju oko kulturnog unapredjivanja naroda u istom smjeru. Da pako razjasni, što pod tim istim smjerom razumijeva, rekao je doslovce: „Što je trajne vrijednosti, održati će će, pa makar kakove bile zapreke, pa makar kojoj struji pripadal“. Time je jasno rečeno, da se samo ono može održati, što je trajne vrijednosti. — Modernističke nastranosti ipak nitko ne smatra takovima; a ne može se reći, da i u modernističkim proizvodima nema baš ništa dobra.

Stražin pisac izvraća i krivo tumači i druge neke navode iz „Kola“ i onda samovoljno na osnovi iskrivljenih tvrdnja izriče nepravedne osude. — Tako on posve neizpravno identificuje mišljenje slovenskoga pjesnika Cankara o slobodi umjetničkoga stvaranja sa subjektivnim, baš obratnim mišljenjem dr. Frana Ilešića u njegovoj raspravi „Octr najnovije slovenske književnosti“ na str. 415. Cankar naime tvrdi, da se pravi umjetnik nema obazirati na tako zvani moral na trošak umjetnosti; a Ilešić ga podsjeća, da osim stanovišta stvarajućeg umjetnika ima i stajalište kritike, „a kritika traži socijalnih obzira, čim umjetnik stupi sa svojim umotvorom pred društvo“. Kao tumač svojoj tvrdnji navadja Ilešić riječi Finžgarove iz slovenskog lista „Doma in Sveta“: „Kdor pa hoće družbi s subjektivno primesjo nekaj vzeti, kaj je za družbo dobro, kar je neovržena in neovrgljiva resnica, ta ni videc človečtva, on čini atentat na človečko družbo“. To isto drugim riječima opetuje Ilešić i u prvim stavkama na str. 416. svoje spomenute razprave u „Kolu“.

Bezimeni pisac razprave „Quousque tandem — „Matica Hrvatska“?“ u „Hrvatskoj Straži“ izriče na osnovi izvraćenih citata iz „Kola“ na laku ruku svoje oštре presude i grožnje nad Micom.

A što je za pravo, što Straža „Matici“ privođa? Da ogledamo samo neke od tih prigo-

vora, pak da se vidi, da su te zamjerke većinom na laku ruku izbačene i da ih diktuje pretjerani zelus, što ga Francez označuje riječima: un peu trop du zèle, — zelus, od kojega nema ni za koga ni za što koristi, a koji redovno donosi štete.

* * *

Bezimeni pisac razprave „Quousque tandem — „Matica Hrvatska“?“ u „Hrvatskoj Straži“ (sveska III. od god. 1906. str. 241—467) tvrdi, da je naše najveće i najstarije knjiženo društvo t. j. „Matica Hrvatska“, „bilo od vajkada leglo svakojakih pa i najoprečnijih nauka“; a u „zadnje doba, da je Maticu sve više zarazila liberalna antikršćanska struja“. Kako se vidi, pisac identificira pojmove „liberalan“ i „antikršćanski“, a u tom nema pravo, ako te pojmove u općenitom smislu identificira. Neka pročita, da mu drugo ne spominjem, što o tom piše Matija Stepinac u br. 28. ovogodišnjega „Katoličkog Lista“, str. 323. točka 29. Ali da predjemo preko toga na njegove zamjerke sadanjem vodstvu „Matici“.

On ne može poreći, da je sadanji predsjednik „Matici“ dr. Gjuro Arnold u svojim besjedama, kojima je otvorio glavne suupštine Matičine god. 1903/1904. i 1905. izložio i sa najstrožega kataličkoga stanovišta korektne nazore o zadaći i sredstvima književnosti. On sâm cituje dotične stavke iz Arnolđovih besjeda. Priznaje, da su u istom duhu napisane i radnje Hranilovićeva i Šegvićeva u „Kolu“ od god. 1905.

Ali zamjera i spoočituje Matici, što nije ostala dosljedna i što u praksi grijesi u svojim izdanjima protiv tih korektnih načela. Zamjera, što predsjednik i po njem Hranilović i Šegvić traže i misle, da se dade postići neki sporazumak između tradicionalista i modernista i da može biti kakove „sredine“, na kojoj bi se mogli naći „stari“ i „mladi“. Ali i sam prigovorač u početku svoje rasprave u „Hrv. Straži“ dobro izlaže, na kakovu je to „sredinu“ mislio g. Arnold. On parfrazira Arnolđov nazor o tom riječima: „Prava umjetnost nužno iziskuje idealistički momenat“, te veli, da je tim riječima predsjednik u živac pogodio hrvatske modernističke secesioniste i kao da im je htio doviknuti: „budite realisti, budite formalisti, — ali tako, da time ne obarate ideala kršćanske umjetnosti, da ne gazite nepovredljivih zakona istine i čudoredja“.

I Šegvić i Hranilović žele sporazumak između „mladih“ i „starih“ na toj istoj osnovci; a valjda protiv toga ne može ništa imati ni odsudjivač „Matici“ u „Hrv. Straži“. — Njegovo identificiranje pojmova: „realizam“ i „formalizam“ sasvim je neosnovano i nasilno skalupljeno u očitoj namjeri, da nadje kakovo protuslovje u Arnolđovim teorijama o zadaći umjetnosti i književnosti, — a to mu nije pošlo za rukom. U istu svrhu, ali i opet bez uspjeha, dao se je i na iznakaradjivanje

nekih stavaka u Hranilovićevu i Šegvićevu razpravi u „Kolu“.

Nešto stvarniji mu je prigovor, da je „Matica“ uza sve naglasivanje svoga korektnoga stanovišta, kako je izloženo u Arnolđovim besjedama, ipak u predgovoru „Kola“ od g. 1905. priznala, da je na suradnju kod „Matici“ i „Kola“ pozvala sve pisce i da odbor nije „nikomu ograničavao slobode misli i nazora, prepustajući svakomu piscu podpunu odgovornost za njegove misli i nazore, dakako u uvjerenju, da se oni ne će i onako ogriješiti o tradicije „Matici“; a ako bi ipak to pojedinac učinio, da za to „Matica“ ne će odgovarati, niti će time biti „Matičine“ tradicije ni u „Matici“ ni u narodu uzdrmane.“

Pisac napadaja na „Maticu“ u „Hrv. Straži“ veli, da on znade, da „Matica“ i njezin predsjednik ne mogu nikomu ograničavati slobode misli niti odgovarati za misli „modernista“, ali da do njih stoji, da ne primaju, ne nagradjuju, ni ne štampaju književna djela pionira „slobodne misli“, pak ako to učine, da su zato odgovorni.

Pri tom taj gospodin zaboravlja, da je „Matičin“ odbor znao, što radi, kada je otklonio odgovornost za pojedine sastavke u „Kolu“, jer se radi u ovom slučaju samo o tome; zaboravlja, da je odbor tim načinom izjavio, da se ne identificira niti ne odobrava i takove stvari, koje se kose s „Matičinim“ tradicijama. Odbor ne zamjera nikomu, što prigovara i osudjuje pojedine od tih sastavaka, u koliko su ti prigovori objektivno osnovani. Kada bi odbor otklonio sve, što nije po čudi prigovarač u „Hrv. Straži“, onda bi morao u opće obustaviti „Matičina“ izdanja, onda bi trebao da zatvori „Maticu“, ili da je prepusti pristašama upravo „ničim neograničene slobode stvaranja“, kojima bi prigovori „Hrv. Straže“ bili eo ipso poticalom, da rade njima na uskos. Oni i onako žele, da se uskori dan njihova dolaska u upravu „Matici“, te se negdje vesele, kako im u tom pomažu i „Stražini“ nezadovoljnici i napadači na sadanje vodstvo „Matici“. Nama se sve čini, da će gospoda oko „Straže“ tjerajući lisicu istjerati vuka.

Rigoroziste oko „Hrvatske Straže“ mogu od zla, ako ga ima, načiniti samo još gore zlo, kada silom tjeraju „Matici“ vjerne hrvatske književnike u Turke, te tako kušaju njih i „Maticu“ omraziti pred narodom. Ne čine pravo, što na svu silu hoće da proglose neprežaljenoga Novaka nekakovim pristašom i apostolom filozofskoga panteizma ili monizma, a Leskovaru i druge neke pisce Šopenhauerovcima. Oni se nikada nisu priznavali takovima, a pisac ovih redaka znade, kako su se Novak i Leskovar smijali sofisteriji i rabulistici nekih modernističkih kritičara, koji su u njihovim djelima nalazili odraza nauke njemačkih filozofa, koje su oni tek onako po imenu i glasu poznivali, ne imajući ni vremena, ni volje,

da se bave proučavanjem njihovih djela i propagiranjem njihovih pogleda i nazora.

Ta nesretna doksomija, ta nesretna sujeta, da na tudi račun izneseš na pazar svoju načitost, ta opća mana našega savremenoga diletantskoga kritičarstva napravila je već toliko zbrke pojmove kod nas, te se već nitko rado ne lača pera, da mu ne podmetnu, što mu nije bilo ni na kraj pameti, i da ga na silu ne uvrste u kakvu filozofsku školu, o kojoj nije ni pojma imao.

Neko na laku rucu baci na pojedinog pisca sjenku kakove odiozne struje, i onda se ta objeda dalje mehanički raznosi i prepisuje i odjedared eto kod nas cijela četa Šopenhauerovaca, Ničeancica i kako li ih sve ne zovu, — a ovamo se radi samo o tom, da se na tudi račun iznese na vidik premudrost dotičnog kritičarskog diletanta.

Još je nemilija pojava, kada se neko tvrdoglavo upre, da dokaže, da je pojedina pjesma, pripovijetka ili književna rasprava naperena protiv temeljnih zasada vjere i morala.

Eno, koliko se više na pripovijest Tomićevu u „Kolu“ pod naslovom: „Paka ljubav“. Bezimeni pisac rasprave „Quousque tandem“ u „Hrv. Straži“ našao je u njoj propagandu „slobodne ljubavi“, ispričavanje preljuba i još krupnijih nemoralnosti. Kada tamo, već sam naslov: „Paka ljubav“ dokazuje, da pisac odnošaj, kakav je neko vrijeme bio izmedju mladoga kavalira i Giulije, osuđuje i smatra grešnom i pakom ljubavlju. Zato krvci i prolaze onako jadno, zato im se u pojedinim momentima i samima gadi i čini osude i kazne vrijednim takov griešni odnošaj.

Teorija, da treba u glavnim junacima pojedinih pripovijesti i pjesama ustanoviti identifikaciju samoga pisca s tim glavnim junakom, tako je naivna, te bi značilo hotimice oduljivati s ovom raspravom, da se upustim u dokazivanje nesmislenosti takove teorije i da navadjam primjere iz raznih književnosti, koji osvjetljuju tu nesmislenost. Zar je Šekspir doista bio sám onakov, kakov su glavni junaci njegovih drama, tragedija i komedija? Zar je Goethe bio dvojnik svoga Fausta? Zar je Šenoa bio Diogen ili koji drugi od tolikih glavnih junaka njegovih pripovijesti?

Tražiti u Novakovoj pripovijesti „Iz velenogradskoga podzemљa“ i u Risakovičkinoj pripovijesti „Marta“ u „Kolu“ nekakvu propagandu nauke, da svijetom ne upravlja božja providnost, već puka slijepa sudbina, znači zaista tražiti trunku u tujem oku i zabadati trn u zdravu petu. Kakova je otuda korist i što se tim hoće, ako ne zanovijetati od obijesti i dugoga časa?

* * *

Mi, dakako, ne zamjeramo gospodi oko „Hrvatske Straže“, što ispravljaju krive nazore i s kršćanskoga gledišta neispravne stvari u pojedinim djelima naših pisaca, i nama je do toga, da se nitko ne ogrešuje o vjeru i moral. Ali est modus

in rebus; a ne treba zato radi pojedine izreke odmah pisca proglašiti kakovim neprijateljem kršćanstva ili pristašom kakove protuvjerske, ateističke ili antikršćanske filozofske škole, ne treba zato napadati na cijelo tako zasluzno društvo, kakova je „Matica Hrvatska“. Ne treba zato puntati protiv Matice i onako dosta indolentnu našu publiku, kojoj dobro dolazi svaki povod, da se otme dužnosti podupiranja naših prosvjetnih pothvata i društava. Ne treba radi pojedine neispravne sporedne tvrdnje, koja se često potkrade, možebiti iz neupučenosti, propter ignorantiam invicibilem, odmah bacati anatemu na sav rad pojedinog pisca i na društvo, u čijoj nakladi mu je djelo izašlo.

Što je neispravno, neka se kao takovo prikaže i kritizuje i ispravi, neka kritičar bude više prijateljski savjetnik i učitelj, a ne odmah krvnik i uništitelj dobra glasa piščeva.

Što bi gospoda oko „Hrvatske Straže“ rekla, da čovjek radi pojedinih pretjeranosti, netočnosti, neispravnosti i izvraćanja u njihovim sastavcima odmah stane podizati kuku i motiku protiv „Hrvatske Straže“? Mi smo već do sada u ovom sastavku istakli nekoliko ovakovih stvari iz „Hrvatske Straže“, ali nam zato nije ni na kraj pameti, da koga nukamo protiv toga lista i njegovih pokretača i pisaca. Ili možda gospoda oko „Hrv. Straže“ misle, da je njima sve dopušteno?

Evo samo još jednoga primjera njihove zlorade brzine u osuđivanju i lakomišljenosti napadanja na drugoga, prema komu bi pak imali pokazivati više obzira i ljubavi. Ako je tko bio od „mladih“ mnogo napadan radi toga, što je protiv modernizma branio ono mišljenje u zadaći umjetnosti i književnosti, koje i „Hrv. Straža“ smatra jedino korektnim, to je upravo Jovan Hranilović. Pa ipak je „Hrvatska Straža“ donijela u jednoj od prijašnjih svezaka na njega upravo nelijepom ličnom inektivom ozučen člančić samo zato, što je on u jednom novosadskom političkom srpskom dnevniku, na molbu prijatelja, upozorio na najnoviji razmah spiritizma i njegove neke opasnosti. Već to, što je ta objektivno napisana raspravica štampana u listu srpskih „liberalâ“, koji su, mimo-gred budi rečeno, u crkvenim i vjerskim pitanjima napadani od protivnika kao konservativci i klerikalci, te i radi toga, što je u svojoj raspravici spomenuo „Novo Sunce“, upozorujući, da bi taj list našao više čitatelja, da se drži svoga prvo-bitnog, pravog programa: tj. objektivnog proučavanja psihičkih i okultnih fenomena, a da se ne upušta u borbu protiv vjerskih dogmata, — bilo je dovoljno, da bezimeni pisac Hranilovića osudi. Mjesto, da izrično spomene, je li u toj raspravi napisano štogodj, što ne bi bilo s teološkoga gledišta ispravno, on onako kroz cvijeće veli, da tko Hranilovića poznaće, da se ne bi čudio, da se on osim spiritizma zagrijeva i za gore stvari.

Nije li to lični nelijepi napadaj, tim više osude vrijedan, što je izrečen općenito, tako, da bi se moglo pomisliti, da anonimni napadač doista poznaje Hranilovića, kao i za najveće zlo sposobna čovjeka?

Što bi gospoda oko „Hrv. Straže“ rekla, da za to tkogodj proglaši „Stražu“ stovarištem ličnih, klevetničkih napadaja, koji se kose s kršćanskim moralom?!

* * *

U svoj raspravi „Quousque tandem“ u „Hrv. Straži“ najneprijatnije se doima odsjek pod naslovom: „Amateur-kršćanstvo“. To je novi izraz, na koji može „Hrv. Stražu“ uzeti patent. Gospoda su konstruirala neku novu vrstu kršćana, koja da samo onako amateurski simpatišu sa kršćanstvom, dočim da su inače u duši moniste i panteiste. Omisli tako vide u dušu i bubrege pojedinih ljudi, jer od kuda im smjelost i pravo, da nekoga okrivljuju radi tobožnjega kršćanskoga amateurstva. Ovaj put su izabrali za svoju žrtvu pokojnoga siromaška Novaka. On se više ne može braniti, jer mrtva usta ne govore; ali njegovi znaci, i prijatelji znaju, da on nije bio samo amateur-kršćanin, već pravi, dušom i srcem odani katolik. Njegova idealna duša doista ne bi se nikada mogla zagrijati za brutalitet materijalističkog monizma. On nije nigdje izjavio, da je kakav monista, nije

nigdje napisao svoje filosofske konfesije; nije u njega bilo ni vremena ni volje, da se bavi ex professio filosofijom. Psihološki momenti u njegovim pripovijestima nisu plod njegova tobožnjega pristajanja uz koju izvjesnu filosofsku školu; on ih je sastavljaо po karakteristici pojedinih ad hoc zamisljenih ili iz života izvadjenih lica u svojim pripovijestima. Nigdje se nije s njima poistovjetio, i doista treba rabulistike i sofisterije, da ne rečemo što drugo, da se iz njega napravi kakav bezvjjerac, monista, ili protivnik kršćanstva. Sav njegov život bio je evangjelje patnje, koju je on kršćanskom ustrpljivošću podnosio. Bio je uzoran otac, savjestan učitelj i čovjek; živio je i umro kao pravi kršćanin, — pa ipak ga pisac u „Hrv. Straži“ proglašuje: amateur-kršćaninom i monistom.

Zato, jer on svojim pripovijestima prikazuje ljude raznog filosofskog mišljenja i osjećanja, hoće bezimeni pisac rasprave „Quousque tandem“ da ga silom strpa u moniste, — a on se jadnik, mrtav, ne može braniti. Doista, tu i mi ne možemo drugo reći, nego zapitati gospodu oko „Hrvatske Straže“: misle li oni doista, da takovim postupkom, takovom pretjeranom zeloznošću, takovom zloradom brzinom u osudjivanju ne čine više štete nego li koristi na straži, s koje paze na svetinje, svakomu kršćanskomu srcu mile i drage?! Neka oni i nama dopuste da ih zapitamo: Quousque tandem — Hrvatska Stražo?!

Druga izložba „Lade“,

saveza jugoslavenskih umjetnika.

U 12. broju „Glasa M. H.“ spomenuo sam u kratko razvitak i konstituiranje „Saveza jugosl. umjetnika Lade“, a danas, hvala Bogu, mogu nastaviti o toj stvari kao o jednoj gotovo i ustaljenoj činjenici. U „Ladi“ imamo zbilježenje jugoslavenstva u jednoj kulturnoj akciji, jedan gotov i konkretni čin, s kojim se mora računati. To više nije nikakav pokušaj, ili traženje nječega, što je tolikim rodoljubima bila nekad samo misao, želja, program; tu je, u kratko, učinjeno nešto konkretno. Tim se uspjehom možemo ponositi, pa ja držim, da će svim onim jugoslavenskim umjetnicima, koji su poradili oko toga, — ako ništa drugo, to će im pozno potomstvo svih jugoslavenskih plemena u svojim kulturnim analima dati počastno mjesto. Redom iza nas umjetnika dolaze već bliže i književnici, novinari i publiciste, a i mladež ne zaostaje, pa budu li imali pred očima onaj put, štono su si ga jugoslavenski umjetnici odabrali, stalno je, da će u skoro doba i oni biti faktor, s kojim se mora ozbiljno računati, kao što je takav faktor zajed-

nička akcija jugoslavenskih umjetnika. — Zamisao jedinstva južnih slavenskih plemena, danas kao pjesma, kip ili slika, uzkršnut će sutradan kao živa činjenica, koju veliki naši preporoditelji nisu zamislili ni iz političke spekulacije, ni — kako bi htjeli naši neprijatelji — iz desperacije, nego iz dubokoga uvjerenja o potrebi i opravdanosti jedinstva raztrgnutih naših plemena. Zato svakomu od nas, koji i neće možda doživjeti podpunoga ploda svojega rada i borbe za ovu veliku ideju, — neka mu bude utjehom, da će oni, koji će doći poslije nas, na utrtom putu stignuti k žudjenom cilju. I to će biti!

Sa samom izložbom možemo biti zadovoljni. Nismo, priznajemo, učinili nešto tako veliko, da bi se svjet potresao, — ali mnijem, da se ne trebamo bojati ni toga, da se prikažemo i prezasićenim „zapadnicima“. Ovi neka zapamte, da je na onome istome mjestu, gdje su združeni jugoslavenski umjetnici skupili svoje umjetnine, morao tek pred 33 godine izpustiti svoju plemenitu dušu na vješalima jedan bugarski junak i rodoljub zato,

što se je borio protiv zuluma osmanlijskoga za najprimitivnija prava svoga poniženoga naroda bugarskoga. Da ih upitamo, bi li oni tamo od zapada to učiniti mogli u tako kratko vrieme, — imam smionosti reći, da ne bi!

Izložba se nalazi u kneževnoj maneži, jer se zgodniji prostor nije mogao naći u cijeloj Sofiji. Da to nije baš u svem najpodesnije mjesto za umjetničku izložbu, to se razumije. Ali kad nije bilo boljega, i to je moralno biti dobro.

U samoj izložbi na desno zapremamo mi Hrvati četiri prostorije, isto tako kao i svaka druga sekcija (jer je ciela maneža pretvorena u malene prostorije); odmah su do nas Srbi, na lievo Slovenci, a do njih Bugari, između njih i Srba počastni pozvanici (Bukovac i Mucha). Cijelokupna izložba čini ipak, uzprkos nespretnomu prostoru, prijazan dojam. Već na prvi pogled opaža se neka utakmica. Tu vidiš, ako si iole neprištran, da se od svake strane napelo, da se što bolje reprezentira. Vidi se, da je onaj plemenski ponos, što se u nas Slavena često žaliboze i previše pojavljuje, ovaj puta nekako kao opravdan, jer je svatko htio, da bude bolji. Ova plemenita utakmica tumači i one neugodne konflikte medju pojedinim umjetnicima u Srbâ i Bugarâ, a i u nas Hrvatâ, jer je svaka sekcija upravo htjela da šalje najbolje, a što i koliko nije dobro, — da ostane kod kuće. Ovakova vrst utakmice ni malo nije poremetila onaj liepi sklad, ono baš srdačno druženje, koje je obstalo između pojedinih odbora, bilo bugarskih, srpskih ili hrvatskih. Bilo je i između nas, koji smo kao odbornici došli, i karakterističnih izjava. Tako je naš vrlji drug Srbin Rista Vukanović uzkliknuo, vidjevši naše umjetnine, kada smo ih vadili iz vagona: „Vrag odnio vas Hrvate, vi morate uvijek najbolje donijeti“. Ali u tim je riečima bilo toliko srdačnosti i odraza prijateljske dobrohotnosti, da smo mu se nasmijali i odgovorili: „Šuti, Srbine, ti bi htio nas utući! Vidjeli smo i Vaše, pa se, bolan, činiš, kao da si najgori!“ A u istinu su Srbi ponieli, ako i nešto manji broj, ali toliko vredniji. Bilo je ovakovih šaljivih i onako baš bratskih izmjena, bez ikakve primjese zlobe, ili kako bi se reklo po hrvatski, bez — jala. Medju Bugarima se osobito opaža mnogo-brojni podmladak, koji je u nijenog danas jošte malo nesiguran, ali se vidi, da će oni i nas Hrvate i Srbe doskora preteći. Ja velike nade postavljam u bugarsku umjetnost.

A Slovenci? Došao je samo naš mili drug Vesel. I uredjivao je sam. Pridružio mu se kasnije i g. Jama, ali o toj škakljivoj stvari reći ēu nešto kasnije.

Otvorene je bilo na 28. po novom (po st. 15.) pr. mj. točno po programu uz silan broj naših hrvatskih, srpskih i slovenskih gostiju, kao i književnika i mladeži. Liepa kita poslanika stranih vlasti sa svojim gospodnjama ukrasili su čas otvorenja, koje je u odsutnosti i u ime Nj. kr. Viso-

čanstva kneza obavio g. ministar prosvjete dr. Šišmanov, naglasiv kulturnu važnost ove izložbe i tendenciju jugoslavenskoga sbljenja. Isti dan bila je izložba i široj publici otvorena uz vojničku glazbu.

Dan prije otvorenja izložbe bila je glavna skupština saveza „Lade“ u prostorijama restauracije „Battenberg“. Na dnevnom redu bile su eventualne promjene ustava, referat centralne sekcijske (bugarske) i izbor novoga predsjednika „Saveza“. Nakon referata tajnika centralnoga odbora gosp. Tačeva (Bugarina) primljene su ove ustanove: I. Savez jugoslavenskih umjetnika zaključuje, da se sekcija Slovenaca, koja još nije obrazovana, imade do buduće izložbe (u Zagrebu) konstituirati, jer se u protivnom slučaju ne će dopustiti, da — kao do sada — iznimno sudjeluju u Saveznim izložbama (Priedlog Gj. Jovanovića). Dalje je prihvaćen: II. prijedlog (O. Ivezovića), da se u buduće ne pozivaju kao gosti na izložbe jugoslavenskoga saveza „Lade“ jugoslavenski umjetnici izvan „Saveza“. Dodatak g. Meštrovića, da se ne pozivaju ni ostali Slaveni kao gosti, bude zabačen velikom većinom.

Priedlog gg. Meštrovića i Vidovića: da se umjetnине, koje su već jednom izložene u „Savezovoju“ izložbi, ne smiju više u „Savezovoju“ izložbi izlagati, bude zabačen na pretupredlog g. R. Vukanovića, koji ga je motivirao time, što i ostala jugoslavenska publika želi vidjeti rade, recimo u Zagrebu, koji su danas izloženi u Sofiji.

Nadalje prijedlog g. Vidovića: da se u odbor koje sekcije biraju umjetnici i izvan sjedišta te sekcijske (n. p. dalm. Hrvati, koji nisu u Zagrebu, u zagrebačku sekcijsku), bude zabačen na protupredlog predsjednika Věšina.

Na koncu bude primljeno, da se oni članovi, koji u roku od godine dana ne plate članarine, imadu smatrati, da su izstupili. (To je u ostalom i u ustavu točno označeno.)

Priedlog g. Gj. Jovanovića: da oni umjetnici, koji su tri puta s uspjehom izložili u saveznoj izložbi, ne spadaju pod jury, — bude zabačen.

Priedlog, da umjetnik, nezadovoljan jury-em mjestnim, imade pravo apela na centralni jury, bude primljen, ali uz dodatak, da svoje umjetnine šalje na svoj, a ne na zajednički trošak.

Poslije živahne razprave o ovim prijedlozima predloži predsjednik g. Věšin, zahvalivši se na trudu svim članovima saveza, da se bira novi predsjednik. Predlaže O. Ivezovića. Bude primljeno, ali na primjetbu g. Maričkova, da je izbor predsjednika čisto interna stvar buduće središnje sekcijske u Zagrebu, prima se to do znanja i predsjednik zaključi sjednicu.

Izpuštam sve one manifestacije prigodom kongresa književnikâ i djakâ i sve one bankete i svečane govore, — budući da će sigurno koji od tolikih književnika i novinara naših znati to bolje opisati, — pa prelazim na jednu točku, koju, kakogod je neugodna, — moram da spo-

menem, neka se vidi i druga strana rada u „Savezu“. Možda je to najneugodnija strana, — ali reći se mora, — jer šutjeti i nešto, što nije ugodno, prešutjeti, ne bi bilo od nikakove koristi „Savezu“.

Kod braće Slovenaca još uviek najjače zapanje. Oni još do danas nisu konstituirali posebni slovenski odsjek. A zašto, mi još do danas nismo na čistu. Oni vrlo rado sudjeluju kod izložba „Saveza“, oni bi i stupili u savez (kao društvo „Sava“), ali žele neki posebni pravilnik za sebe. Kakav je to pravilnik, ni to nam nije poznato. I tako smo tek privatnim saobraćajem sklonuli pojedincu, da sudjeluju na zajedničkoj izložbi, premda je to protiv ustanova našega ustava. Drugačije nije išlo. No i ovi pojedinci stavili su svoje osebujne zahtjeve: da im centralni odbor (sadanji u Sofiji) plati cieli transport, — što sve ostale sekcije čine na svoj trošak, — i da njihove na izložbu poslane radnje ne spadaju pod nikakav jury! — Da budu što osebujniji, tražio je jedan kolega Slovenac za sebe još kao delegat 20 franaka dnevnice od centralnoga odbora. I centrala našavši se pred ovakovim ultimatumom primila je sve ove zahtjeve izuzevši onaj, da delegatima plati iz svoga žepa dnevnicu, budući da prosto nema novaca....! Zato je i stvoren onaj zaključak na zadnjoj glavnjoj skupštini, da se imadu najprije konstituirati, i to onako, kako naš ustav traži, — inače ne ćemo moći voditi računa sa većim dielom naših Slovenaca. — Ne bude li nikako moglo uspeti ustrojiti tu posebnu sekciju za Slovence, zadovoljiti ćemo se s pojedincima, (kao što je kolega Vesel), da ih priznamo kao takove za slovensku sekciju, — pa bio u toj sekciji samo jedan član. A što nam preostaje drugo? Vidjeli smo, da su ovaj put n. p. izložili i fotografije, — koje po statutu nemaju mesta na izložbama, no mi ih prosto ne možemo izključiti, budući da nisu članovi „Saveza“, pa ne priznavaju ni pravila toga „Saveza“. Kako bi savez jugoslavenskih umjetnika bez ikojega našega plemena bila gotova bruka na radost naših neprijatelja i protivnika, bilo bi dobro, da Slovenci kao i ostali „nezadovoljnici“ promisle, koliko je muke stojalo odbore, da ipak omoguće kakav takav sklad za ovaj jedan zajednički cilj, kojega ne treba po sto puta tumačiti.

U srbskoj sekciji pojavile se takodjer nesuglasice, koje su izbile zato, što je mjestni jury srbski, s razloga, što je želio, da budu samo jake stvari zastupane na sofijskoj izložbi, odbio dvie radnje gospodjice Petrovićke, a dvie primio. Nezadovoljan tim sudom pridružio joj se i kolega Paško Vučetić s izjavom, da i on svoje tri radnje povlači, ako ne budu sve 4 njene stvari primljene. Srbski im je jury odgovorio, da ostaje kod svoga zaključka, — i „buna“ je bila gotova. Tu smo mi Hrvati i Bugari imali neugodan položaj. Vučetić i Petrovićka apeliraju na centralu u Sofiji i

na nas, i hoće da im se radnje izlože mimo suda njihove sekcije. Što smo mogli, nego im odgovoriti, da mi nemamo prava miešati se u poslove mjestne sekcije srbske, pa da imadu s njima uređiti. Vidjevši to, došli su u Sofiju sa izjavom, da se pokoravaju onomu sudu, kako je bilo zaključeno u Beogradu. Srbi im odgovorile, da nisu podpuni odbor (samo jedan je bio član odbora) i da mimo odbora ne mogu na svoju ruku preinačiti zaključak. Obratiše se opet na nas, neka bi njihove radnje bile izložene u kojem drugom odjeljenju, ako već ne mogu biti u srbskom. Mi, držeći se svih u svetu ubožajenih pravila nismo im mogli drugo odgovoriti, nego da oni kao srbski umjetnici ne mogu nigdje biti, nego samo u srbskom odjeljenju. Inače bi se za koju godinu sve pobrkalio: uvriedjeni Hrvat išao bi u srbski, bugarski, recimo, u slovenski odio i tako bi, protiv duha našega ustava, bila svemu tomu posljedica, da bi za kratko vrieme cieli savez bio — puka uspomena nesložnoga slavenstva. Toj opoziciji priskočila su u pripomoć dva Hrvata, gg. kolege Meštrović i Vidović. O tom malo kasnije. Ista ona dvojica (Vučetić i Petrovićka) skriviše i to, što veliki ruski umjetnik Rěpin nije htio sudjelovati na našoj izložbi. Iz pisma naime, što ga je Rěpin pisao predsjedniku Věšinu, razabire se jasno, da njegova osoba tu nekomu smeta, a studio je tako po jednom pozivu, štono su ga g. Vučetić i gospodjica Petrovićka upravili na sve nas, i u kojem protestuju protiv poziva stranih slavenskih umjetnika, budući da se time gubi jugoslavenski karakter (!) i ciela akcija postaje „panslavistička“. A da bude posve u duhu vremena, dodao je g. Vučetić još i ustmeno potvrdio, da se sve to kuha u kuhinji „bečke kamarile“. Beč i panslavizam — oprosti mi moj prijatelju Paško — ali tu si odviše krupno odsjekao — da ne kažem još što gore! Toj nepojmljivoj političko-filozofskoj kombinaciji priskočio je u pomoć — za čudo — još i „Slovenski Jug“, koji se u svojim stupcima često zadro u naš jugoslavenski savez. Ja se tvrdo nadam, da će g. Ljubi Jovanoviću razjašnjenja, koja smo mu u Sofiji dali, biti dovoljno ravnalo, pa da njegov „Slovenski Jug“ ne će biti samo prazni naslov. Ja naročito ništa ne zaštujujem, neka se zna, kakvi smo mi južni Slaveni sami sebi dosta veliki neprijatelji.

Razumije se, da ni u bugarskoj sekciji nije moglo biti drugačije, nego što je i drugdje. Ta Slaveni su i oni... Već prije našega dolaska u Sofiju otvorila je jedna grupa umjetnika (i to dosta jaka) svoju izložbu baš nasuprot izložbi našega „Saveza“. Tu su posredi čisto lokalne prilike i osobne protivštine, radi kojih nije došlo do zajedničkoga rada. I tu je, za čudo, ona grupa, koja se nije pridružila „Savezu“, takodjer apelirala na nas Hrvate, da budemo sudije. A sudili smo, da je sekcija bugarskoga odjeljenja u istinu posve korektno izabrala svoj odbor i posve strogo po

našem ustavu postupala. Tu nismo nikako mogli dati drugoj grupi pravo već iz principa, prvo, što većina jest većina, a drugo, što su oni takodje stavljeni neke posebne zahtjeve za svoju grupu u pravilima „Saveza“.

No najsladje je na dnu, — pa će se i tu pozabaviti „revolucijom“ u hrvatskoj sekcijsi. Ovo će mi biti malo teže. Lakše je biti sudac u tudjoj razpri, a teže, kada si sam dionik u kakovoj „punatariji“.

Našoj hrvatskoj sekcijsi niesu se htjeli pridružiti neki kolege, koji su izvan Hrvatske, osobito oni iz Dalmacije (Vidović i Meštrović držali su se neplaćajućim članovima). Ja sam već u 12. broju „Glasa Matice Hrvatske“ o tom pisao, pa ovdje primjećujem samo toliko, da su odustali od „dalmatinske“ sekcijsi, jer su naše tvrde glave bile nepopustljive. Isto tako su se morali odreći i zahtjeva o nekim „idealnim članovima“, budući da naš statut ne pozna takovih članova, jer pravila točno kažu, da prestaje biti članom „Saveza“ onaj, koji godinu dana nije platio članarine.

Na pozive, koji su razposlani, ne dobismo odgovora, nego nenadanu doista (da drugačije ne kažem) tvrdnju: da im pozivi niesu bili poslati, a bili su poslati pače i nečlanovima, jer u smislu statuta mogu onda kao takovi pristupiti „Savezu“.

Budući da do roka, koji smo i putem novina stavili, nisu stigle radnje dotičnih kolega, odpremili smo radnje članova „Saveza“ u Sofiju, a gg. Meštrović, Vidović i Rački poslaše zasebno svoje umjetnine. Tek dva dana pred otvorenjem stigla su dotična gospoda u Sofiju i izvadili (izkupili) svoj vagon. Spremajući izložbu niesmo znali, što da učinimo, budući da je i putem novinā bilo javljeno, da će oni s nama istodobno prisjetiti. Ali su došli s ostalim izletnicima (književnicima, novinarima i t. d.), medju koje rasturiše neistinitu viest, da smo im njihovu pošiljku natrag poslali. Gospoda su se u opće čudno ponašala u celoj stvari. Mislili su izprva, da će zajedno sa P. Vučetićem i Petrovićkom imati posebno odjeljenje, pače su se izjavili solidarni sa ovom dvojicom, — ali ih ipak iznevjeriše, izloživši u našem odsjeku, pošto ih „Savez“ nije pripoznao kao posebnu grupu. Neka se slobodno upitaju kod predsjednika V. Šina, što je odlučio sa „Savezom“ radi toga, što su zadnji dan tek svoje radnje namještali, i da li bi njihove umjetnine pri otvorenju sudjelovale, da im nismo u svem išli na ruku, samo da nam ne bi predbacili nekolegijalnost. Imadu za to dosta svjedoka. Ipak se ova gospoda niesu žacala stupiti u dodir sa onom bugarskom grupom, da osnuju nešto proti „Savezu“. Po tom se vidi, koliko im je do zajedničkoga rada u jugoslavenskom pokretu, pa to ne treba tako brzo zaboraviti. Trebalo ih je vidjeti, kako nigdje niesu sudjelovali sa „Savezom“, već po strani tražili, kako bi smutili rad „Saveza“, što su i u glavnoj skupštini pokusali, ali su se ti pokušaji razbili o slozi „Sa-

vezu“, koji im je ogromnom većinom glasova pokazao, da im je jalov trud rastepstvi složan i jedinstven rad saveza „Lade“. Ali su zato našli pomoć medju bugarskim novinariima, kod kojih su se pobrinuli za dobrohotno spomenuće, ili kako se vulgarno kaže, za — reklamu.

I zbilja, za koji dan eto u „Večernjoj Pošti“ kritike od gosp. Petkova, koja potpuno potvrđuje ono, što je g. Matoš kazao o „majstorima s mora“. Spominju se samo Meštrović, Vidović, Katunarić, — ostalo je sve kumulativno. Dakako da je onda posve razumljivo, što ni o meni nema ni spomena, time manje, što sam imao biti budućim predsjednikom one „Lade“, koju su mislili pokopati. Da se, da tako kažem, „rukopipateljno“ vidi vrednost te „kritike“, spomenut će samo jedno. U toj kritici se na trećem mjestu kao odličan umjetnik spominje g. Katunarić, kojemu inače svaka čast. No neka mi oprosti g. K. malu indisreciju, na ime: da je od triju njegovih radnja primljena za Sofiju jedna, jedna odbijena, a jedna primljena za zagrebačku izložbu, nakon što su ju kolege malo popravili, da može doći na izložbu. Ja kao pravi kolega, kako otvoreno prigovaram prevelikoj „brizi“ za reklamu, tako mu ne će nikad zamjeriti, što je primio onaku kolegijalnu moralnu pomoć, — jer, Bože moj, — i mi smo bili nekoč početnici, pa i nama je došla dobro ovakva moralna pomoć. Ali kad su u toj „kritici“ Crnčić, Kovačević, Valdec i t. d. — kad su oni parterre spram jednoga čednoga početničkoga rada kolege Katunarića, — što se onda može držati do ovakvih „kritika“?

A kako su se ono bile uspisale novine („Novi List“, „Pokret“, „Obzor“) o Meštroviću, Vidoviću i Bukovcu prigodom izložbe u bečkoj „Secesiji!“ Mi se sjećamo, kako su pisali, da „triumfiraju“ i da su „zadivili bečku publiku“, a kad tamo, Bukovac onda u opće nije izložio u bečkoj „Secesiji“. Od Meštrovićevih 9 (devet) primljeno je samo 5 (pet) radnja. A Vidović? Koliko je on radnja izložio u bečkoj „Secesiji“? Ne bi li bio tako ljubezan, pa nam sam kazao, koliko je od poslanih radnja bilo izloženo? Ali neka kaže posve istinski i otvorenno! A koliku su si galamu načinili!

Plodom ovakvoga posebnoga informovanja držimo i nepojmljivu bilježku u našim dnevnicima od 13. o. mj. pod naslovom: „Hrvatski umjetnici kod odjelnoga predstojnika“, u kojoj je na koncu među inim i ona zagrižljiva primjetba „o monopolu hrvatske umjetnosti“.

Što se tiče te primjetbe, neka sva ta slavna uredništva uzmu na znanje, da je baš pisac ovih redaka skupa sa zagrebačkim kolegama, — da smo baš mi oni, koji su najveću galamu digli samo zato, što je Bukovac ostavio nas i Zagreb. Daklem baš je protivno od onoga, što se kaže onom primjetbom, jer baš mi hoćemo, da se hrvatska umjetnost što više koncentririra u Zagrebu. Ta zato i mi

sami urgiramo dogradnju ateliera, jer je tu i jedan Bužan, Kovačević, Krizman... A o monopolu neka ne govore oni ljudi, koji imadu specijalni monopol — na amerikansku reklamu (kao ono o bečkoj „Secesiji“ — kritika o nječem, čega nije bilo — ili kritika o nječem, što će tek biti, — vidi u „Hrvatskoj“ listak o Meštroviću od Lisičara). A sve se čini, da su informiranjem, iz kojega je protekla ona primjetba, baš oni htjeli steći monopol i nad nječim drugim.

A na koncu još nješto malo „politike“. Došavši na 21. kolovoza o. g. o podne u Sofiju, odmah se spremismo, da još istoga dana učinimo dužni posjet g. ministru za prosvjetu Šišmanovu, srbskomu poslaniku, vrlomu zagovaratelu jugoslavenskoga zbljenja, g. Simiću, i našemu austro-ugarskomu poslaništvu. Svagdje smo bili srdačno i ljubezno primljeni. Zamjenik barun Stork u odstupnosti austro-ug. poslanika pozvao nas na svečani diner, kod koje je sgode nas kao predstavnike (odbornike) hrvatske umjetnosti pozdravio, a na pozdravu mu se po dužnosti i po svim pravilima pristojnosti kolega Frangeš zahvalio u ime hrvatskih umjetnika. Gg. Meštrović i Vidovićizašli su odmah sa izjavom u našim novinama, da oni protiv one zahvale protestiraju „iz kolegjalnosti spram srbskih i bugarskih kolega.“ Gosp. Vidović i Meštrović neka budu prije svega uvjereni, da smo iole mogli slutiti, da oni ne priznavaju zahtjevā nikakvoga takta i pristojnosti, da bi ih kolega Frangeš bio i pojmenice spomenuo i naglasio, da se u ime njihovo ne zahvaljuje. A onda ēu gospodi samo ovo kazati, i to *prvo*: Kada smo predprošle godine u oči Božića bili u Sofiji na svečanom dinenu u srbskom poslaništvu, naročito je *poručio* srbski poslanik, da moramo prije učiniti našu dužnost i pokloniti se austro-ugarskomu poslanstvu, — jer nas inače ne bi mogao primiti kod sebe na objed. *Drugo*: G. ministar Šišmanov odmah nas je upitao, da li smo učinili našu dužnost kod austro-ugarskoga poslaništva. Razumije se, da smo to potvrdili. *Treće*: Načelnik ljubljanski g. Hribar odčitao je lekciju dvojici gospode slovenskih umjetnika, koji su kao reprezentanti bili u Sofiji, radi toga, što nisu zajedno s nama Hrvatima učinili isti posjet, — i oni su morali naknadno ići, čime ujedno dopunjujem onu viest, naime, da

je i g. Jama u ime Slovenaca bio kod dinera u austro-ugarskom poslaništvu.

Još nešto. G. Ljuba Babić-Gjalski, narodni zastupnik napredne stranke, i dr. V. Vidrić, odbornik, koliko znam, napredne stranke, isto su tako onom zgodom predali svoje karte kod austro ugarskoga poslaništva. A zašto? Pitajte ih! A kad već gospoda hoće govoriti o „politici“, neka uzmu do znanja i ovo: da u Sofiji ne postoji nikakvo austrijsko poslaništvo, već austro-ugarsko. Ako ne vjeruju, neka se upitaju u Pešti, — oni će ih temeljito podučiti.

Pristojnost je prvi uvjet snošljiva saobraćaja, osobito s tudjincima i s protivnicima, na što mi ovdje nemamo razloga misliti. O tom je inače suvišno govoriti. No kad ima ljudi, koji znadu biti gosti u kući svoga kolege, a kasnije niti ne pozdrave suprugu istoga kolege, — onda se na žalost moraju tumačiti i ovako primitivni pojmovi. Neki kažu, da je i ovakovo ponašanje gosta takodjer — *kultura*, ali to je kultura, koja se vidi samo kod riečke i zadarske mularije. Mi Hrvati iz Banovine nismo sinovi takove kulture. Mi smo sinovi slavenstva, o kojem treba da se u nas najprije upute i uče ljudi onakove kulture.

Još je jedno, što karakterizira ovakove ljude: Ovaj čas hoće najednoč, da se istaknu kao hiper-slaveni, — a u Beču i drugim vanjskim izložbama paradijaju uvek kao — „Oesterreicher“, a u knjizi kraljice rumunjske kao „austrijski književnici“. — Česi su se god. 1901. u Parizu drugačije držali, kad nisu u obće sudjelovali, jer nisu htjeli da budu „Austrijanci“. Ali su oni uz to, što su ljudi, kao i svi drugi, — još i Slaveni i Česi. A ni nama Hrvatima iz Banovine nije još na pamet palo, da se zovemo umjetnici ili književnici iz „zemalja krune Sv. Stjepana“...

Da završim. Drugovi naši neka budu uvjereni, da su nam dobro došli u Zagrebu. A ako hoće da znadu što o slavenstvu u ovim krajevima, mogu puno naučiti, pa kada unesu našu slavensku ideju u svoje umjeće onako, kako je to kod nas banovinskih Hrvata od starine, biti će i oni bolji Slaveni i umjetnici, a kao takovi biti će u radu za kulturno jedinstvo južnih Slavena uvijek doстојno štovani od sviju, kao i od svojih zagrebačkih kolega.

Oton Ivezović.

Kritika.

Mnogo puta čitamo: *kritično* izdanje; historijska *kritična* studija; *kritični* pogled *kritičko* shvatanje, itd. U svim ovim frazama rieč *kritika*, *kritičan* itd. imade raznoliko značenje.

Kritika po sebi može biti trostruka: kritika naime historijska ili filologička, psihologička, a napokon estetička.

1. Glavni zadatak kritike historijske ili filologičke jest: proučiti tačno tekstove, razjasniti u

njima mjestu teška i nejasna, protumačiti povjesne, zemljopisne i znanstvene navode, iznijeti na vidjelo izvore pojedinoga djela, ambijenat ili *milieu*, budi osoba ili ličnost u djelu spomenutih orisanih ili ocrtnih; budi cijelogra jednoga staleža naroda ili pak cjelokupnoga čovječanstva u jednoj danoj epozi.

2. Psihologiska kritika ispituje psihologiju i patologiju jednoga pisca. Ona izstražuje njegovu dušu, sve ono, što ju opredjeljuje, razvija anatomiju njegova karaktera. Ona mora pokazati, koliko je utjecao ambijenat na razvitak toga karaktera. A pošto ne utječe samo ambijenat ili *milieu* na taj razvitak, mora se obazreti osobito na odgoj moralni i intelektualni. Još se ona bavi i pitanjem, koliko je karakter piščev utjecao na umjetničko stvaranje svoje dobe ili svoga naroda.

3. Napokon kritika estetična ispituje stepen ljepote u umjetničkom djelu, te sudi o njegovoj ekspresivnoj vrijednosti.

Historijska ili filologiska kritika veoma je stara, mnogo vjekova za drugu ljudi nisu ni znali. Aleksandrijska škola druge kritike nije osim te ni poznavala. Ta je kritika veoma teška i materijalno naporna. Do devetnaestoga vijeka ona je bila absolutna gospodarica na tom polju. Kad se je pojavila psihologiska kritika, sredinom devetnaestoga vijeka, htjelo se je osobite ustrajnosti i ogromna rada, da bude priznata njezina važnost u literaturi i u umjetnosti. Kod nas još nije gotovo ni prodrla ova kritika. Držeći se Taineovih načela bio sam se sam dao na ovu vrstu kritike.

Velike pjesnike i umjetnike rasvjetljene svjetlom ove kritike danas mi gledamo posve inače, nego ih gledaju naši stari. Proučavani u preobrazljivoj bitnosti njihova značaja, oni sami su se preobrazili. Stari shvataju njihova djela kao nešto izvanredno, čemu se ne može uzroku naći, kao slučajnu manifestaciju nepoznate sile, koju zvahu genijem.

Danas pak psihologiska kritika dokazala je, da su ta djela nužni proizvod brojnih i raznolikih socijalnih prilika.

Najzadnja se je pojavila estetična kritika. Imade ljudi, koji misle, da estetična kritika ne opstoji, niti može opstojati. U tome se ističu i kod nas osobito t. zv. modernisti.

„To je to: estetična kritika? Pitaju dijelom porugljivo, dijelom enfatično.

Svak mora biti uvjeren, da umjetničko djelo može biti lijepo, ili nelijepo, no kad se radi o tome, da se sudi, je li ovo ili ono djelo estetički lijepo, ili nije, tada svak različno sudi. Teško ćete naći dva ili tri čovjeka, koji će se slagati u sudu o umjetničkoj vrlini jednog te istog djela umjetnosti. Iz toga zaključuju, da estetične kritike u opće i nema; da je estetički sud hirovit, subjektivan, da se ne može nikako dokazati. Svak je gospodar suditi, kako hoće, diviti se, čemu god hoće. O vrijednosti djela i umjetnika sudi se po broju njegovih hvalitelja ili štovatelja.

Kad bi taj kriterij vrijedio za objektivno rasudjivanje umjetnina i umjetnika, onda bi bili najuvrženiji pisci kriminalnih romana, pisci, koji potražuju najniže strasti, korifeji demagoških načela. U nas bi bilo najslavnije djelo „*Nasradin*“.

Kao što opстоje estetika, tako opstoje i estetična kritika. Njezin je zadat: objektivno procijeniti neprelaznu vrednost umjetničkog djela. Takova kritika promiče umjetnička i literarna djela i goji strogi osjećaj ljepote u narodu.

Spoznaja može biti dvojaka: osjećajna i umna ili intelektivna. Ljudi bo najprije nešto osjete, pa ako je u njima umjetničkog osjećaja, onda se zaustave, ganuti zamijete ili proniknu u oblike ljepote, napokon stanu o zamjećenju, razmišljati. Osjete svi ljudi, dapače i životinje, ali zamijete i proniknu u oblike ljepote samo oni, koji imadu u sebi umjetničkog osjećaja. Umju nad osjećajnom spoznajom ljudi izobraženi. Umne spoznaje predmet su znanosti.

Prvi uvjet, da netko bude umjetnikom, jest sposobnost zamijetiti i proniknuti u oblike ljepote. To nije još sve, ali to je prvi uvjet, to se zove estetički osjećaj.

Izražaj svih onih predstava, percepcija, intuicija stvari realnih ili nerealnih, maštom stvorenih, što se nižu u pjesnikovoj fantaziji, jest pjesma. No pošto svaki čovjek imade u sebi i predstava i intuicija i percepcija i svakih riječima izrazuje, valja da je svaki pjesnik?

Velika je razlika izmedju običnoga i pjesničkoga izražaja. Svaki čovjek vidi, da je lijepo pramaljetno jutro, kada sunce izlazi, ali koja razlika u izražaju toga osjećaja? Jedan će reći: Nebo je vedro; drugi: Dan je lijep; a Preradović:

Gdje su zvijezde, kad *istočne gore*
Vec u vatri novog sunca gore?

Prvi izraz je abstraktan, obćenit, a drugi konkretan; prvi nema karaktera, drugi je pun. Dr. F. Marković u svojoj općenitoj estetici zove tu karakteričnost: *osobinska obilježnost*.

Za shvatanje estetske ljepote treba da onaj, koji čita, ne bude zaokupljen kojekakvim predrasudama. Umjetnik i estetički kritičar imade ili moraju imati jedno svojstvo, jedan dar zajednički, a to je estetički osjećaj. To je ono ganuće, koje je obojici uvjet, da uzmognu proniknuti u oblike ljepote. To ganuće potiče umjetnika, da zaodije u čiste umjetničke oblike svoje osjećaje, svoje snove; a kritičara potiče, da razmišlja, kako su ti osjećaji nastali i kako ih je umjetnik vanjskim oblicima zaodio. Da se pjesnik gane, valja da je zadojen ljubavlju za ljepotom i da znade svoj posao. Umjetnost je ganuće, koje se odaje vanjskim oblicima, nakon što je dobilo i osjetilo samosvijest.

Pjesma je svaki izražaj, kadar pobuditi u slobodnu duhu ganuće, koje je osjetio sam pjesnik. Za svačanje pjesničkog, u obće umjetničkog djela,

potrebna je potpuna sloboda duha. Tko pozna svijet, tko pozna ljudsku dušu, taj znade takodjer, da sloboda duha nije baš obična. Strasti priječe i sapinju tu slobodu; rijetki su duhovi, koji strastima ne robuju, pa s toga su rijetki i oni, koji se ganu nad ljepotom i nad izražajem te ljepote. Ipak stoji, da je sloboda duha prvi uvjet za estetičko shvatanje.

Za shvatanje pjesničkog djela potrebna je i filološka erudicija. Filološka kritika može opstati i bez estetičke, ali estetička bez filološke ne može nikako. Valja u prvom redu shvatiti riječi, valja uzbuditi u našoj duši *milieu*, u kojem se je kretao i živio pjesnik, dotično i način govora, inače čemo osjetiti u duši pogriješne pobude ili impresije. Ovdje valja još nešto naglasiti, da, to jest, shvatiti ne znači još odobravati i pogriješke umjetnika-pjesnika.

Slobodan duh, uz to filološki naobražen, može pristupiti k ocjenjivanju umjetničkog djela.

Djelo umjetnosti budi u nama dvojake osjećaje: osjećaje organske, t. j. užitka i boli, i estetički osjećaj, t. j. užitak nad lijepim izrazom, nad lijepom formom. Prvi su osjećaji sadržaja, drugi oblika; i najugodniji sadržaj, u neugodnoj formi, naopako izražen, budi u nama neugodan osjećaj, naprotiv i neugodna sadržina, i predmet pun boli, radi lijepi, ukusne i prikladne forme budi u nama neki ugoden osjećaj. I najveće nevolje, i najužasnije boli, i najtragičniji prizori, ako su izraženi u lijepoj, pjesničkoj formi, mame nam suze radosti: suze radi sadržaja; radosti, radi oblika. To se zove estetički užitak. Oblik je dakle estetičan, a nije estetična tvar ili materija iliti sadržina, koja je uobličena u neki oblik. Estetički, općeniti sudovi izriču, koji li su to oblici, koji se absolutno mile svakomu dolično očutljivom čovjeku (Mark.).

Djelo umjetnosti može pobuditi u nama: 1. ili pravu i potpunu milotu, ugodnost; 2. ili neizvjesnost; 3. ili odlučno i apsolutno nemilje. Nakon prvog dojma ili utiska kritičar treba da traži, što je htio pobuditi u duši pjesnik ili umjetnik. Imade dosta nazovi-knjижevnika, koji misle, da takovo ispitivanje nema smisla. Pjesnici, kažu oni, nisu imali nikakove namjere, ili barem ne one, koje im pripisuju. Takova tvrdnja može biti samo plod velike ignorancije. Pravi pjesnik, pravi umjetnik hoće da pobudi nešto u duši gledatelja ili slušatelja. Dokaz nam je činjenica, da su veliki pjesnici komentovali same sebe, kao n. pr. Dante, Viktor Hugo, Goethe i drugi. Kad je kritičar doznao, koja je organska čuvstva htio pjesnik da pobudi, tada mora da ispita: je li u tu svrhu upotrebio i najprikladnija sredstva. U velike grijše oni, koji misle, da se djela dadu svrstati u neke osobite kategorije te prosudjivati po istim načelima. Djela su umjetnosti kao i ljudi: osobe ili individui, nešto o sebi. Ali ta djela kao i osobe imadu stalne zakone, prama

kojima ih moramo prosudjivati, jer o realizovanju tih zakona ovisi umjetnička ljepota.

Kao što nije moguće naći dva čovjeka apsolutno jednaka, tako ne možemo naći ni dva djela sasvim jednaka; ali kao što imade množina ljudi na svijetu veoma lijepih, tako imade i množina veoma lijepih djela. Sve te lijepe osobe, premda među sobom veoma različne, ipak su sve lijepe, sve imadu nešto zajedničko, što ih čini lijepima, to jest: imadu karakter ljepote, ono, što čini, da se u našoj duši pobudi osjećaj milote na pogled takovih osoba. To isto moramo reći i za djela umjetnosti i književnosti; i ona su između sebe sva različna, ali da budu lijepa, treba da imadu na sebi karakter ljepote. No taj karakter ljepote se ocjenjuje naprama svrsi, za kojom je težio pjesnik dotično umjetnik.

Djelo umjetnosti i književnosti valja da pobudi miločutje Konačni utisak bit će tim jači, što skladnije i intensivnije budu sudjelovale i za tim istim ciljem težile sve pojedine oznake. Valja u tome misliti na konačni utisak i na konačni izražaj; ali konačni utisak i konačni izražaj nije drugo nego broj svih pojedinih utisaka i izražaja. Umjetnik i pisac nastoje da pobude u slušatelju ili gledatelju ono isto duševno raspoloženje, koje oni u sebi osjećaju pri stvaranju svoga djela, potpuno i savršeno reproduciranje duševnoga stanja ili razpoloženja, a u tomu se i sastoji estetična ljepota, djelo je, koje spada na duševni rad, djelo je ljudske psihe kao svaka emocija ili ganuće. To duševno raspoloženje plod je nekojih organskih pomisli, s toga, jer su te organske pomisli predmet psihološkog ispitivanja, psihološke analize, a konačno duševno raspoloženje predmet estetičkog procjenjivanja, psihološka kritika jest temelj estetičke kritike. Estetička kritika bez psihološke biti ne može, dočim ova bez one može.

Svaka pojedina pomisao mora da nosi na sebi oblik *osobinske obilježnosti* ili oblik *obilježnog priličja*. Zimmermann, i po njemu naš Marković, osobinsku obilježnost smatraju trećim obilježjem liepote. No meni se čini, da se u ovom obilježju sastoji sva ljepota. Znanosti, čiste ideje nemaju toga obilježja.

Karakterističan je izraz bogat, individualan i prikidan za svaku pojedinu prikazu. S toga on nenadanim munjevnim svjetlom rasvijetli našu maštu. Lirska pjesma prikazuje subjektivno pjesnikovo duševno raspoloženje; tu se osobinska obilježnost odnosi na individualno pjesnikovo shvatanje ili pronicanje. Dramatska i epska pjesma prikazuje objektivno duševno raspoloženje. Tu se osobinska obilježnost odnosi na mnogobrojnu istinitost vanjskih lica. No psiholožka analiza je uvijek ista. Rugoba, iz koje se radja nemiločutje, nastaje, ako umjetnik ili pisac zanemari ili povrijedi tu osobinsku obilježnost.

U shvataju oblika priličja nastaju razni umjetnički načini: naturalizam, realizam, idealizam.

Po jednoj izreci Zimmermannovoj, da je ona prikaza značajno obilježna, koja je tipna, pita se: Imo li se tipnost držati dobe, spola, plemena ili pak odnemarujući ove razlike, isticati samo ona obilježja, koja su skupna i bitna cijelome ljudskome rodu, općemu čovječjemu tipu?

Razni slikari iste dogadjaje i prizore na razne načine obzirom na osobinske, značajne, obilježnosti prikazuju; oni su dakle nesložni u shvatanju, što treba kao značajna obilježja iz zbilje prenijeti u umjetnički prikaz. Rembrandt je n. pr. naslikao Isusovu gozbu u Emausu. Isus sjedi s dvama učenicima u priprostoj krčmi; sve zemaljsko je siromašno i sjetno, ali je Isus obasjan nadzemskim sjajem. Paolo Veronese prikazuje takodjer Isusa na gozbi; tu je sve sjajno: arhitektura, gospoda, sluge, glazbenici, a Isusov je lik dakako duševnošću veličajan. Gdje je vrednija značajna obilježnost? Bez dvojbe kod prvoga. Corregio u slici rodjenja Isusova prikazuje, kako od djeteta Isusa bije neko nebesko a ipak naročito svjetlo u okolinu, čim je Isus prikazan kao svjetlonoša, spas ljudstva. Neki pak Nizozemac u slici istoga sadržaja prikazao je kao glavnu stvar stado onih pastira, koji su došli pokloniti se Novorodjeniku. Ovdje je uzgredna stvar pogrešno povišena na glavnu. Jednako grijše svi oni slikari, koji slikajući Isusa prejako ističu *mesno tržište*, kao da je ono osobito obilježno po prikazani Isusov dogadjaj. Neki slikajući Mandalijenu pokornicu ističu pretežno *razbludnu ljepoticu*, a trebalo bi prikazati u prvom redu pokajnicu, a tek uzgredno i ljepoticu.

Prema tome zaključuje Marković, estetični oblik značajne obilježnosti iliti obilježnoga priličja zahtijeva, da umotvor istakne *bitna* obilježja prikazanoga objekta. Ta bitnost, kaže dalje, odnosi se na psihologiski i etičko bivstvo.

Kada će umjetnik griešiti, protiv obliku obilježnosti? Pošto svaka osoba imade vlastitu narav i vlastit oblik, slijedi, da se ljepota i rugoba pojavljuju pod neizbrojnom množinom raznovrstnih oblika.

1. Obilježno priličje zahtijeva u prvom redu *izvjestnost* ili opredjelenost izraza; tu dolaze riječi i fraze najprikladnije za onu sadržinu u onom opredjelenom času. — Općenite, apstraktne, neizvjestne, tako rekuć, shematične forme, koje se mogu pridjenuti ili aplikovati za više sadržina ili za koji mu drago čas dotičnoga sadržaja, ne mogu se smatrati karakterističnim. Naša novija književnost i umjetnost je puna neizvjestnih, neopredjeljenih forama. Medovićev „Dolazak Hrvata“ grijesi proti ovom prvom zakonu obilježnog priličja, jer njegova slika se može aplikovati na ma koji narod, a ne samo na Hrvate, a ništa nam ne kaže, da je ono baš dolazak Hrvata. Ivekovićev „Rastanak Petra Zrinskoga sa Katarinom“ mogao bi biti i sastanak i rastanak dvaju zalju-

bljenika; fali na tim slikama osobinska obilježnost. Ovo navedoh samo za primjer.

2. Osobinska obilježnost zahtijeva u drugom redu *jasnoću* forme ili izraza. Proti jasnoći grijše, kada upotrebljavaju riječi, fraze, izraze, koji stoga, što su dvomisleni, ili zapleteni, ili manjkavi, ne priopćuju odmah maštiju čitatelja, ili slušatelja živu sliku, i time zaustavljaju ili zavode, mjesto da promiču duševno ganuće. U Franceskoj imade jaka struja, koja zazire od jasnoće. Koprif t. zv. dekadenata, kasnije modernista, Mallarmé, uveo je i grijao Franceze za neizvjestnim i za nejasnim prikazivanjem. Ibsenova i Maeterlinkova dramatska lica su nejasna, enigmatična. Ipak množina ljubi ono, što ne shvata, ili bolje: divi se, jer ne shvata; ali uzroka tomu udivljenju ne zna kazati.

3. Zahtijeva se *jednostavnost*; to jest, valja ukloniti iz prikaza sve, što je banalno, što je suvišno, što ne spada, što ne podupire, što ne jača osjećaj konačnoga skladnog izmira, nego ga valjda još i zaustavlja. Dosadno opetovanje istih prikaza, uzaludno isticanje prikaza i očuti, koje se ne slažu sa duševnim razpoloženjem, za kojim cijelo djelo teži, to sve vrijedja jednostavnost, dakle i ljepotu. Vidimo, koliko se grijesi proti jednostavnosti u onim dramatskim radnjama, gdje se pojavljuju bespotrebna lica, lica, koja ne djeluju, jer ne spadaju na radnju, te ju ohlađe. To isto opazamo i u onim romanima, gdje pisac usred akcije prekine nit i upušta se u razmišljanja.

4. Osobinskoj obilježnosti potrebita je i *prikladnost* u izrazima. Ta prikladnošć je veoma blizu *tačnosti* i *istinitosti*. Svaka riječ ili fraza, koja ne odgovara tačno umjetnikovoj misli, koja budi u duši sliku, a po njoj očut, različnu od onoga, što ju je htio sam umjetnik pobuditi, grijeh je proti ljepoti. Takove su sve forme, svi izrazi odviše fantastični, rijetki ili elegantni. Kad god je forma samo za nakit misli uporabljena, uvijek je neprikladna, neistinita. Prava forma je nužna, nerazdruživa od same misli: ne elegantna, ne rijetka. U objektivnoj literaturi sva simbolična lica, to jest ona, što nisu lica, nego nešto drugo, nisu živa, osjetljiva bića, nego samo znakovi misli ili pojma, znakovi apstrakcije, vrijedaju istinitost i prikladnost. Što je individualno, treba izraziti estetički, a što je universalno, logički. Ako se ove forme zamijene, nastaje rugoba. Takovi su alegorijski eposi srednjega vijeka, velik dio drugoga „Fausta“, neki dijalozi Leopardijevi, neki Ibsenovi komadi; tu je izraz dvojben, nejasan, pa stoga i neestetičan.

5. Napokon potrebita je *došljednost* pojedinih prilika i cijelokupnoga shvatanja naprama tehnične umjetnosti. Svaka umjetnost imade svoju tehniku; a ta tehnika sastoji u aplikaciji praktičnih zakona na ona sredstva, kojima se dade priopćiti intuicija ili estetično shvatanje. Tko grijesi proti tomu, grijesi proti ljepoti. Kad je ono Lessing

u Laokoontu označio granice izmedju slikarstva i pjesništva, riješio je jedno pitanje umjetničke tehnike. Tehnika slikarstva ide za tim, da prikaže jedan hip u prostoru, ona isključuje svaki slijed u vremenu. Po fizičkom zakonu ne možemo vidjeti u isto vrijeme dva predmeta, iliti dva različna pogleda jednog te istog predmeta. Nasuprot tehnika pjesme se sastoji u prikazivanju više momenata, koji se u vremenu slijede. A baš za to, što tehnika pjesme prikazuje slijed više dogadjaja susljednih, ona isključuje prekomjerno rastezanje ili oklijevanje, prekomjerno isticanje *detaila* u pojedinom momentu. Po psihičnom zakonu ne možemo shvatiti jedinstvenu i u *detailu* podpunu i cijelovitu sliku stvari, koje su nam prikazane u razna, makar i susljedna vremena. Što je brža i naglija osjetna očut prikazane stvari, tim manje pjesnik smije prelamati je u pojedine dijelove. Zakon bo je općenite estetike: izraz mora vjerno odrazivati utisak ili impresiju. Jedan sami ili časoviti utisak ne može se prelomiti u više utisaka, i to sporih, neizvjesnih i neprikladnih. Pjesniku je slobodno prikazati očuti susljednih u vremenu, ali ne smije prikazivati pojedinosti jedne prikaze časovite u prostoru. *Portraiti*, potanko opisivanje, cifranje slika, to nije prava poezija.

To je sve lijepo, reći će netko, ali kako može umjetnik-pjesnik prikazati bez potankog opisivanja fizičku ljepotu? Kako prikazati more, ženu, perivoj? Rješavati takova pitanja nije zadatak estetičara, nego umjetnika samoga. Ako čitamo u jednom djelu, da netko u najvećoj strasti strepi ili se šali, da se podaje u duga razmišljanja o toj strasti, tu je očevidna nedošljednost.

U djelima objektivne umjetnosti, kad god vidiemo, da su pojedini karakteri neprotumačivi, nerazumljivi, zbog svoje protivnosti sa samim sobom, reći ćemo, da fali došljednost. Nedošljednosti takove vrsti opažamo doduše i u prirodi,

ali to su samo prividne nedošljednosti. Protivurečja u umjetničkim djelima, suprotnosti u pojedinim licima, valja da su opravdane i protumačene nekom bitnom klicom sadržanom u njihovu karakteru, razvijene prikladnim *milieuom* za njegov razvitak, i osobitim prilikama života. Intelektualna došljednost u estetici ne dolazi u račun.

Kad je kritičar dovršio psihološku analizu cijelog djela obzirom na duševno raspoloženje, koje je umjetnik htio pobuditi u duši, imat će pri ruci sve elemente potrebite za estetsko rasudjivanje. U ovom sudu odlučuje osobinska obilježnost iliti karakterističnost.

Da sud o estetičnoj vrijednosti umjetničkoga djela bude objektivan, treba riješiti pitanje: je li u svakomu jednak osjećaj izmedju očuti i izraza? Na to apodiktički odgovaramo: Kvantitativno nije, a kvalitativno jest.

Pojmovi su universalni, a slike ili predodžbe nisu nego spoj ili združenje pojmoveva. Slike ili predodžbe se utisnu u svakom manjom ili većom snagom. Tako isto možemo reći za osjećaje ili očuti, što ih bude u duši djela, da su u svih ljudi ista, ali nisu jednaka, niti se jednako pojavlju i očituju. Pred bolnim prizorom se netko plače, netko je ozbiljan, netko gleda na stran, netko odlazi; ali svi su satrveni; nitko se ne smije, ako nije lud. Djelo umjetnosti ne može pobuditi u nekomu radost, a u nekomu bol; u nekomu zanos, a u nekomu jad i tugu. Lijep izraz lijep je za svakoga, a ružan ružan je za svakoga

Objektivan temelj za estetično prosudjivanje jest odnos izmedju očuti i izraza, kojim se ta očut prikazuje. Taj odnos je općenit i stalni, ne-promjenliv, kao što je i sama ljudska narav. Iz ovoga slijedi, da je estetička kritika eksperimentalna znanost kao i psihologija.

Cherubin Šegvić.

Petdesetgodišnjica Gj. Stj. Deželića.

(1856—1906.)

Dne 15 kolovoza ove godine slavio je senator grada Zagreba, Gjuro Stjepan Deželić, petdesetgodišnjicu svoga javnoga djelovanja. To je djelovanje njegovo bilo vrlo obilato, a obuhvatalo je gotovo sve grane našega javnoga života.

I „Matica Hrvatska“ mnogo je harnosti dužna senatoru jubilarcu. Kroz dugi niz godina bio je on neumorni odbornik njezin, koji je osobite zasluge stekao za naše družtvu prigodom gradnje Matičine kuće i arondiranja posjeda u Podsusjedu. Zato je i „Matica Hrvatska“ sudjelovala pri svečarevu jubileju, odužujući se njemu srdačnom pismenom čestitkom i zahvalnicom.

Gjuro Stjepan Deželić bavio se je uz zvanični svoj rad kao gradski senator i uz socijalno-humanitarno djelovanje kao začetnik i predsjednik brojnih kulturno-humanitarnih institucija vazda i književnošću, tako da je prigodom jubileja slavio i petdesetgodišnjicu svoga književnoga rada. A i taj rad bio je vrlo raznolik po sadržaju i obliku, a naravno prema tomu i po vrijednosti. Imade od njega radova lih za praktične potrebe, kao primjerice njegov „Obučevnik vatrogasnog“, a opet priloga za lijepu književnost, kao što su njegove izvorne i prevedene pripovijesti. A bavio se je i političkom književnošću, uredujući kroz

više godina politički list „Domobran“, koji je u svoje doba bio organ samostalne narodne stranke u Hrvatskoj.

Najzanimljivi je književni rad Gjure Deželića iz onoga vremena, kad se bijaše posve posvetio književnosti, te se je činilo, da će ostati jedino književnikom do svoje smrti. *To je doba od godine 1860. do 1870.* U to je doba zasnovao popularni koledar „*Dragoljub*“, kojega je ljetos izašao četrdeset i treći tečaj, i koji se je vazda odlikovao obilatim književnim darom; u to je doba bio Deželić suradnikom svih tadašnjih beletrističkih časopisa, pače je i sam kroz dvije godine izdavao i uredjivao lijepi časopis „*Dragoljub*“ (god. 1867. i 1868.); u to je doba napisao svu silu izvornih pripovijesti i životopisa, te preveo i u posebnim knjigama izdao mnoga znamenita djela iz stranih jezika, naročito iz talijanskoga. Ako spomenemo, da je u ono vrijeme sastavio i izdao svoju „*Pjesmaricu*“, te zajedno s Filipovićem i Modcem zasnovao „Hrvatsko-njemački rječnik“, to smo u kratko karakterisali obilati i koristni književni rad Deželićev za onih deset godina. Odkad je Deželić god. 1871. postao senatorom grada Zagreba, mogao se je sve manje baviti književnim radom. Ali zato ipak nije pero odložio, već je dokolicu svoju i dalje posvećivao književnikovanju, ako i ne onako izdašno, kao onda, kad mu je knjiga bila jedino zanimanje.

* * *

Roden u gradu Ivaniću 25. ožujka god. 1838 učio je Deželić osnovne škole u rodnom mjestu, gimnaziju u Zagrebu, te se je po želji i nagovoru majke poput mnogih naših književnika upisao u sjemenište. Tu je bio redom knjižničarom, tajnikom i predsjednikom „Zbora duhovne mlađeži“. koji je za njegova predsjednikovaoja izdao više knjiga.

Izašavši god. 1862. iz sjemeništa posvetio se je pravničkoj struci, te je radio u pisarni Mate Mrazovića. Ivan Kukuljević imenovao ga je na županijskoj skupštini začastnim bilježnikom. Kao takav izradio je znamenitu predstavku o školstvu. Zatim se je bacio na polje žurnalistike, te je postao urednikom „Narodnih Novina“ Gajevih. Još od 16. kolovoza 1856. nalazimo njegovih tiskanih radova u svim časopisima, koji su onda izlazili. Prva mu je radnja izašla u Vukotinovićevom „Gospodarskom listu“. Kao klerik pisao je mnogo u „Katolički list“, pa je već stao prevoditi Silvija Pellica, kojega je poslije gotovo sva djela preveo, i ona u stihovima i ona u prozi. (Napose od ovih izašle su „Čovječje dužnosti“, „Franjica Riminska“, „Leonjaro Dertonski“ i „Moje tamovanje.“) Još god. 1857. napisao je za „Narodne Novine“ životopis pisca „Ogledala Iliriuma“, svojega zemljaka Ivana Šveara. To je bio prvi od preko četrdeset životopisa, što ih je on napisao. Neki od tih životopisa, kao onaj Ivana

Kukuljevića, Mirka Bogovića, Ivana Mažuranića, izašli su napose štampani. Drugi su ugledali svjetlo u „Glasonoši“, „Narodnim Novinama“, „Dragoljubu“ i „Naše gore listu“. Neki od ovih životopisa velike su radnje; tako onaj pjesnika Pavla Štoosa u „Glasonoši“, Dragutina Stražimira, Dragutina Pogledića, J. Klempaja, crnogorskoga pjesnika Save Martinovića i drugih.

U ovim životopisima, koji imadu trajnu vrijednost, ne samo za to, jer su prvi o znamenitim ljudima, već i za to, jer će uvijek biti prvim vrelom za mnoge i mnoge dogadjaje što ih je Gjuro Deželić u njima kao „očevidac“ izložio, kao da piše svoje memoire. Oni će budućemu historiku dobro doći, kad bude opisivao doba apsolutizma i doba od god. 1860. do 1870.

U zadnje doba apsolutizma stao je Deželić pjevati pjesme i pisati pripovijesti. Od beletrističkih su mu radova najviše poznata „*Surka*“, pripovijest iz doba prije ilirskoga preporoda, i „*Medvedgradski duh*“, povjestna pripovijest, koja nas upoznaje s dobom zagrebačke povijesti za provale Mongola i Tatara, zatim „*Zulejka*“, roman iz bosanskoga života, koji nas upoznaje s običajima i navadama muslimanskih Hrvata, napokon „*Burzanci*“, gdje nam opisuje propast zagorske šljivarske porodice. U svojem „*Marjanu Markoviću*“, pripovijesti iz slavonskoga života, upoznaje nas s Djakovštinom i oriovačkom okolicom.

Beletristički radovi Deželićevi godina šestdesetih ispunjavali su osjetljivu prazninu naše literature i zapremaju trajno mjesto u literaturnoj povijesti onoga doba. Njegovi radovi: „*Grof Mihajlo Speranski*“, „*Grof Ferdo Rostopčin*“, „*Knez M. Gorčakov*“, „*Marija Leščinska*“, „*Celjski pokneženi grofovi*“, njegova pripovijest „*Viška bitka*“ vazda će se rado čitati. Uz Deželićev originalni beletristički rad, u koji se osobito moraju ubrojiti njegovi krasni putopisi, kao „*Šić*“ (crnogorska kapa), gdje opisuje Crnu Goru, „*Znamenitost mjesta Kupinca*“, „*Banjalučki trapist*“ i mnoge druge, — uz taj rad teče naporedo i njegovo prevadjanje iz stranih književnosti. On je u stihovima i u prozi preveo djela Silvija Pellica, kardinala Wisemanu, Xavera Montepina, Chateaubrianda, ruski roman Šujskoga, „*Krst na Savici*“ od slovenskoga slavnoga pjesnika Prešerna, i mnoge druge. Kako nam kažu, namjerava pjesnikov sin dr. Velimir Deželić izdati bibliografiju djelâ svoga otca. Kad jednom ta izadje, onda će se tek vidjeti, koliko je Gjuro Deželić na književnom polju privrijedio hrvatskomu narodu.

God. 1869. stupio je Gjuro Deželić u službu grada Zagreba kao eksaktor. Već g. 1871. vidimo ga, gdje postaje gradskim vijećnikom. U tom svojstvu služi još i danas, te je ujedno zamjenikom gradskoga načelnika. Što je učinio kao takav, bit će zlatnim slovima ubilježeno u povijesti glavnoga grada Zagreba.

Prof. —an—

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Knjige „Matica Hrvatske“ za god. 1906. dotiskavaju se, pa će se početi razašiljati od 1 prosinca o g

Kako je već javljeno, izdat će „M. H.“ za ovu godinu ovih 12 (dvanaest) knjiga, i to:

A. u redovnim izdanjima za godišnju članarinu od 6 (šest) K ovih 9 (devet) knjiga:

1. *Dr. Albert Bazala*: Povjest filozofije. I. (Povjest narodne filozofije grčke.)

2. *Dr. Rudolf Horvat*: Najnovija hrvatska povjest (1780.–1883.). (Nagradjeno iz zaklade Aleksandra pl. Vučića.)

3. „*Hrvatsko Kolo*“. Naučno-književni zbornik II. knjiga.

4. *Vjenceslav Novak*: Tito Dorčić. (Pripoviest)

5. *Ilija Ujević*: Dokonice. (Slike i priče iz dalm. zagorja.)

6. *F. D. Marušić*: Liječnikovi zapisi.

7. *M. Gorkij*: Izabrane pripoviesti. (Prijevod s ruskoga.)

8. *Slovenska antologija* (u izvorniku) s uvodom i pod uredničtvom dra Frana Ilešića.

9. *Kolo Hrvatskih Umjetnika*. (Zbirka hrvatskih umjetina u reprodukcijama.) Svezka I. (Četiri slike u bojama, dvadeset i šest u crnom tisku)

B. u nakladninama uz doplatak na članarinu od 2 K 50 f:

10. *Dr. Ferdo pl. Šišić*: Hrvatska povjest. I. (Od najstarijega vremena do god. 1526. — Mala Knjižnica“ I.)

11. *Dr. Nikola Andrić*: Od ilirizma do akademije. I. (Povjest hrvatske književnosti za vreme absolutizma — „Mala Knjižnica“ II.)

12. „*Glas Matice Hrvatske*“. (Čitavo godište uvezano.)

*

Umoljavaju se članovi „M. H.“, utemeljitelji i prinosici, da se izvole što prije prijaviti svojemu povjereniku, žele li sve knjige, ili samo redovna izdanja.

Osobito se upozorju gg. članovi utemeljitelji, da i oni treba da uplate 2 K 50 f, ako hoće da dobiju i nakladne knjige (br. 10., 11. i 12.).

Povjerenike „M. H.“ molimo, da izvole čim prije knjige naručiti, da im se uzmognu što prije poslati, jer će se razašiljati onim redom, kojim budu naručivane.

Dopisnice za naručivanje priložene su ovomu broju „Glasa M. H.“

Književnost.

„Dom in Svet“ o „sporu“ književnika s „M. H.“ — U broju 9. o. g. osvrće se „D. in S.“ na razpravicu, što sam je pod naslovom, „Matica Hrvatska“ (1. Novinstvo i književnici prema Matici Hrvatskoj. 2. Knjige „M. M.“ za god. 1905) napisao najprije u „Hrvatskoj Misli“, a onda posebice dao otisnuti. Referent „Doma in Svetu“ (I.) piše o toj razpravi među ostalim: „Radić . . . hoće biti priden tajnik „M. H.“ in kot tak ne more podpirati struje, ki je podira, dasi ne obsoja načela modernistov. Radić je previden in zelo pameten oportunist. Lepo pri-poveduje književni secesiji, da je absolutna sloboda v takem književnem zavodu, kot je „Matica“, nemoguća, ker vsakega književnika vežejo pravila dotičnega društva, za katero piše, in ker ni društva brez pravil. In to je res, zato se morajo „mladi“ pokoriti vsaj društvenim predpisom — in slobode ni! — Sicer se pa „mladi“ kljub društvenim pravilom ne morejo pritoževati Radić jim dokazuje, da „Matica“ nikoli ni zavrgla nobene „svobodne“ knjige,

da vse sprejme in da je tudi že izdala mnogo knjig, ki so dosta „svobodne“ — kar tudi mi vemo“.

„Na ta način je Radić storil svojo dolžnost kot tajnik „Matica“, dokazal je mladim njihovo krivico in vendar se jim ni preveč zameril. Saj sam pravi: Mladi dakle i slobode željni pisci hrvatski imadu posve pravo, kad traže bilo i neograničenu slobodu“ (str. 12.) — in zato nam gre. Priznati ali ne priznati „l'art pour l'art“. Tako je izmolil Radić „credo“ mladih svobodnjakov in se že čuti dolžnega braniti „Matico“ z dokazi, ki jim sam ne verjame, če jih utegne le nekoliko premisliti. Zato, ker so v „Matici“, naj bi se morali književniki držati njenih pravil? Zakaj pa „Matica“ ne postavi enega pravila za umetnike, pravilo, da so popolnoma prosti pri svojem ustvarjanju? Zdi se nam, da dr. Radić ni dosleden. Tu ni mesta, da bi govorili o svojem mnenju glede popolne umetniške slobode. Najstrastnejši zagovarjaviči tega gesla so ga sami zavrgli v svojih delih. A če je dr. Radić veliko na tem, da se še bolj razbije in desorganizira vse književno življenje hrvaško, naj zagovarja geslo mladih“ . . .

Kad bih ja upitao, tko je taj, što se pod onim *L.* krije, ne bi on imao prava odgovoriti, da je to svejedno, jer bi on sav svoj referat bio malo drugačije napisao, da nije znao, tko je napisao onu obranu „M. H.“: ne bi bio imao prilike govoriti o „pridnom tajniku“ „M. H.“, o njegovoj „dolžnosti“, kot tajnik *M. H.*, pa tako u njegovom referatu ne bi bilo nedelikatnosti, koje su vrlo blizu običnomu i neliepomu sumnjičenju.

Gosp *l*-u očito je žao, što se Radić mladima „ni preveč zameril“, — kao da je svrha cieloj ovoj borbi, da se jedni drugima što više zamjerimo. Ovo je žaljenje vrlo karakteristično za one današnje borce, u čijim referovima vojuje g. *L.*: oni ne žele mira, njima je žao, ako gdje nastaje mir, oni žele boj, strastveni boj do uništaja. Tko hoće mira, tko ne će, da se „preveč zameri“, to je „oportunist“, pače „pameten“ i „zelo pameten oportunist“. Samo onda nikako ne razumijem, što se g. *L.* boji, „da se še bolj razbije in desorganizira vse književno življenje hrvaško“. Zar će se zato razbiti i desorganizirati naš književni život, što se jedni drugima previše ne zamjeramo, što ne vodimo boja do uništaja? Ta ako je g. *L.* do složnoga rada i napredka hrvatske književnosti, on bi se morao veseliti, što „M. H.“ ima „pridnoga“ tajnika, koji čini svoju dužnost, a ipak se u ova teška vremena „preveč ne zameri“ ni protivnicima danasne „M. H.“

G. *L.* u *D. in S.* tvrdi, da „dr. Radić ni dosleden“, valjda za to, što je „izmolil „credo“ mladih svobodnjakov“, a ipak im dokazuje, da imaju krivo. G. *L.* očito umije ovako: Kad dr. R. ne prigovara, što književnici traže slobodu, zašto brani „Maticu“ i njezina pravila, koja izključuju slobodu? Zašto ne bi „Matica“ postavila jedno pravilo, i to pravilo: da su umjetnici slobodni?

Ovo umovanje nije opravданo, i to zato, što ja nisam tvrdio i ne tvrdim, da slobode ne može biti zato, što „vsakega književnika vežejo pravila“ („Matičina“), t. j. da pravila „M. H.“ izključuju slobodu stvaranja. Ovu je tvrdnju izmislio i postavio g. *L.* Ja sam tvrdio i tvrdim, da pravila vežu *odbor*, i to u ovom pitanju toliko, koliko je „M. H.“ institucija s određenom svrhom, — svrhom, da širi koristne nauke i da podupire liepu knjigu; a jedno i drugo može činiti samo onda, ako je materijalno i organizacijsko jaka. Štogod je kadro „Maticu“ materijalno i organizacijsko uzdrmati, — to je napерено ravno proti svrsi institucije, — i zato „priden“ odbor kao što i „priden“ tajnik ima takvu pogibao od „Matic“ odvraćati, — ali se zato baš ne mora nikomu „preveč zameriti“, jer to nije svrha obrani. Razumije se, da se s od-

borom i s tajnikom ne moraju u prosudjivanju onoga, što bi „Matić“ moglo biti na štetu, slagati baš svi književnici. No za to — zato je i nastao, recimo, „spor“ radi „Matiće“, — ali zato sve to i nije bog zna kakovo зло, zato se ne moramo jedni drugima odmah „preveč zameriti“, možda čak do smrti, pa bilo to ne znam kako žao g. I-u i drugima.

Dakako, da osim ovoga pitanja — o uzdržanju i napredku institucije — ima još jedno pitanje, na ime: Ima li „M. H.“ ploviti sa svakom strujom, koja joj omogućuje ili čak zajamčuje materijalni i organizacijski napredak? Hoće li na pr. izdavati molitvenike, ako bi se izplatili? Hoće li izdavati redom sva djela „mladih“, ako imam nade, da će izdanja razprodati i novih članova dobiti?

Da sam ja pišući o sporu ovakovo pitanje postavio i na nj odgovorio: *Da*, — onda bi g. I. u „D. in S.“ imao pravo nazvati me oportunistom. No niti sam ja takovo pitanje postavio, niti sam na nj onako odgovorio. Ali zato ima u mojoj razpravici dosta mjestâ, po kojima se može suditi, da bih ja na onako postavljeno pitanje odgovorio: *Ne!*

No do ovakoga razkršća nije „M. H.“, hvala Bogu, jošte došla, „Matica Hrvatska“ može još uvek s nadom na uspjeh izdavati djela, za koja ćemo *svi* — pa i g. I. i protivnici „M. H.“ — priznati, ili da su u njima koristne nauke, ili da spadaju u liepu knjigu. Prigovora može, dakako, biti sad više, sad manje i s jedne i s druge strane; ali da tih prigovora bude što manje i da budu što manje opravdani prema onomu, u čem se svi slazemo, — to je zadaća odbora „M. H.“ Ako je i to oportunizam, ja doista ne znam, zašto bi se takvomu oportunitizmu moglo prigovarati.

Ovo su dokazi, kojima ja vjerujem. A što mi g. I. nelično dobacuje, da ja sam svojim dokazima ne vjeruje, neka mi dopusti, da ga sjetim, da vlastitim dokazima obično ne vjeruju učenici iz — njegove škole.

A. R.

*

Knjige „M. H.“ pred stranom kritikom. — „Savremena Evropa“ od Stjepana Radića. — O tom djelu doneli su češki „Národní Listy“ u broju 205. o. g. slijedeću ocjenu:

„Savremena Evropa“¹⁶ Zadaća, nad kojom ti se malo završti u glavi: Vrtlog slikâ, tvorbâ, vidljivih i nevidljivih sile. Ne mogu to biti samo potezi sadašnjosti, nego i sjene i fluidi prošlosti, prosjevi budućnosti. Ne samo Dunav i Laba, Rajna i Volga, nego i Letha i Aheron i izvori rieka budućih. I sam je pisac malo zadrhtao, kad se izprvice zaustavio nad cijelim djelom. Pitajućim pogledom obazira se za tujdom, sigurnom rukom.

„Prije nego pogledamo na kulturno i gospodarsko područje nove Evrope, treba da oštrom pogledom izpitamo sveukupni rezultat, što je od Rimljana ostao kao neizbrisiv pečat na modernim narodima i državama. Da u tom mučnom poslu ne klonemo ili ne pokliznemo, evo nam suda jednoga od ponajvećih francuzkih povjesničara i misiljaca, Ernesta Lavissea . . .“ (Kod nas je — naime u Češkoj — poznat klasički Lavisseov „Priegled političke povjesti Evrope“ iz izdanja „Rozhleda“ god. 1899.)

Ali duh Stjepana Radića ne može dakako dugo ostati pod tujim vodstvom! Osviše je snažna individualnost, a da bi bio imitator ili kompilator. Odanost Lavisseu dakako pojmišmo. Osnovni nazor znamenitoga Francuza o Evropi stoji kulturno tako visoko! Lavisseu naime Evropa u smislu historijsko-filozofskom znači težnju, da se u povijesti što jače izrazi i iztakne individualnost. Iztok naprotiv ide za tim, da utvrdi despociju, te od pamćivika i sustavno svaku osobnost guši. U tom duhu Radić piše: „Grci priznaje (u opreci sa svojim učiteljima iz orienta) i pojedinomu gradjaninu, ako i ne svakomu čovjeku, široko polje za sudjelovanje u javnom životu i stvarište u zamjetku onu jaku ličnost, koja je osnovno obilježe evropske civilizacije“. A iz francuzkoga djela cituje Radić: „Rim je uništilo, koliko je to samo mogao, samobitnost pojedinih naroda, te ih učinio nesposobnima

za samostalni narodni život. I s toga zemlje, što ih Rimljani ne osvojile, imaju udjeljenja vrednu originalnost. Nije stalno, da je poraz Vercingetorixa (junaka, kojega je Cesar poslije šestogodišnjega tamnovanja vodio u triumfu) bio za nas (Franceze) — srećom. Čim se više pojedinaca natječe, tim je plodonosniji zajednički rad.“

Naravski da Radić počima njegovo djelo biti radostnim, čim medju takim na kulturnom poprištu, koje se u Evropi istom stvara, stupa — Slaven. Tu pisac hladnu historijsku gradju i srcem svojim ogrieva:

„U Evropi Karla Velikoga jedina je nezavisna slavenska država Bugarska, i na njoj jedinoj odpočine ti oko, a srce ti se napuni radošću i dragašću, što već u to vrieme prije dvanaest stoljeća imamo jednu jaku svoju uređenu državu.“ Sad više autor ne prestaje s ljubavlju se osvrati na Slavene, na njihove borbe i nastojanja.

Da se Evropa u spomenutom kulturnom smislu razvije, smeta joj najviše Faustrecht, kobno njemačko „pravo jačega“, koje se je iz Njemačke imalo razširiti na sve četiri strane sveta. Niemac nije priušio slobode nikomu van sebi, kako to znamo naročito iz historijskih dokaza, što ih je sabrao Palacky. Niemac je nasliedio rimski duh svjetovladnosti i grabežljivosti“ kaže naš povjesničar i političar, kojegaime nerado pogrešavamo u popisu djela, što ih je Radić upotrebljavao. No to nema nipošto biti prikorom, kao da Radić Palackoga možda — ne poznaje. Već u svojoj češko-hrvatskoj slovinci (Zagreb 1902¹⁷) uvrstio je Radić članak baš iz predgovora „Povijesti naroda češkoga“, odkuda su uzete i gornje riječi. Žaleći dakle ovo, imamo na umu samo hrvatske čitatelje.

Slavensko čuvstvo piščevno vazdu je na straži. I ondje, gdje se ne radi baš o Slavenima. Tako je primjerice kod opisa o asimilaciji Galla prema Fouilléeovoj Psihologiji francuzkoga naroda. Glasoviti francuzki historičar filosof znade toliko toga protumačiti i umije toliko toga izpričati, te ti se čini, kada go ga ciela stvar ne zanima više, nego to, kako je nekakva čudna nova moda prije više stoljeća dospjela u Francuzku. No zato Radiću drše pero, kad o tom piše:

„Za nas je Slaven, kad ovo čitamo, nepojmljivo, kako se o takvim stvarima može pisati posveta lahk, bezbržno i veselo. Koliko god je dosta istine u tom, da pod francuzkim i osebujnim latinskim (sada francuzkim) jezikom još uvek živi i djeluje duh nekadašnjega galskoga naroda, ipak je taj narod već blizu dvije tisuće godina mrtav . . . Isto je tako slaba utjeha, što je poput Gala nestalo Visigota, koje povjestničari smatraju najdarovitijim slavenskim plemenom. — —“

Radić u obće nikada ne ostaje pasivnim prema tudijskoj književnoj gradji. To mnogo znači već zato, što si Radić baš medju majstorima sloga izabire suradnike za svoju — slavensku ideju. Stvaralački duh te ideje sja se svuda, kao što se blesisti kiparevo dlieto . . . I zato ne može Radićeva knjiga biti kompilacija uza sav autorov književni vidik, koji ti upravo imponuje. To je djelo u istinu prava kompozicija. Spis o savremenoj Evropi u onom dubljem smislu, kako je pisac naznačio u uvodnom „pojmu Evrope“, ne može se dakako samo iz prsta izsisi.

No ova je knjiga uza svu svoju sustavnu znanstvenost malo — njemačka. Tim je baš nova u znanstvenoj literaturi, što je tako malo njemačka. I to naravski ne samo po svojoj tendenciji. Između sedamdeset citovanih vrela njemačko je — jedno, jedino. A to je Wirthova „Weltgeschichte der Gegenwart“. (Odtuda je uzeto, da Njemačka ima u tujini već do 18 milijarda maraka svoje — avantgarde.)

Njemci se izražavaju dosta težko, akop se otvoreno ne podaju svomu Drangu na izač. Imaju za sigurno svoje klasicke u slogu, koje su jedva sami tako ocenili kao Slaveni. Njemačka mladež čita, navodi Radić, sada najviše „Fausta“, Mommsenovu Rimsku povijest, vojničku književnost i — Schoppenhauera. Dakako da ni sva ta lite-

ratura ne može pripomoći do — jasnoće sloga. Prispodobimo filozofiju Schopenhauerovu s filozofijom majora Colmara ill baruna Goltza s filozofijom rata! Kao da prispodobimo „Fausta“ — s Faust rechtem... I zato je najbolje, da Niemce proučavamo kod tudjinaca. Tako je i Radić naročito na temelju francuzkih studija čitav veliki odio svoje Savremene Evrope posvetio izključivo promatranju Njemačke. Tu prikazuje „germansko područje evropske intelektualne kulture“, nastoji obilježiti njemačku modernu znanost, njemačko zadružarstvo, znanstvenu metodu njemačkoga socijalizma, sistem njemačke trgovачke politike itd. (str. 300—364). U sličnim odjelima karakterizuje: slavensku prevlast u moralnoj evropskoj kulturi, smjer anglosaski u kulturi materijalnoj i smjer romanski u kulturi umjetničkoj.

Iz karakteristike Njemačke navedimo: „Ne zaboravimo, da je disciplina njemačkoga zadružarstva prusko djelo, plod militarizma, prisilne škole, čiste nacionalne prosvjete, narodno sviestne birokracije i najjačega autoriteta na svetu sve u službi Kaisera i domovine. A sjetimo se onda i na to, kako baš najviše Niemci i njihovi saveznici svakom sgodom žigošu kod nas Slavena svaku prisilnost kao surovo nasilje i svako poštivanje autoriteta kao robsku pokornost...“

Ilí radčeći dosljedno imadu Niemci već poznatu svoju moralku: jednu pro domo, a drugu (djetsinski individualističku, „liberalnu“) za svoga — „krojača barem budućega.“

Vrednost knjiga nije samo u gotovim podanim mislima, nego jošte više u mislima, što ih je kadra — poroditi. S toga gledišta Radićovo djelo liepa je čitanka za buduće — političare slavenske, bili oni „mali“ ili „veliki“. Uz knjigu „Moderna kolonizacija i Slaveni“, koju je Radić tafokder izdala Matica u svojoj poučnoj knjižnici, Savremena Evropa tvori znamenitu sliku svjetskoga godopdarstva, koja te nuka na mišljenje i na rad.

Budući da češko-hrvatskoga diferencijalnoga riečnika (iz pera istoga autora) ne nosimo još iz srednjih škola u svojoj glavi, zaslужivala bi oba ova spisa češki prievod.

—jd.—

*

Историја српске књижевности. Составио Јован Грчић. Друго поправљено и допуњено издање са сто и четири слике. Нови Сад. Издање српске књижаре и штампарске браће М. Поповића. Г. 1906. Стр. I.—XX. 346.

Gospodinu Jovanu Grčiću, umirovljenom profesoru srpske novosadske gimnazije, mora se priznati, da je vrlo vrijedan i marljiv čovjek. Osim „najnih stvari, raznih kritika i feljtona u raznim dnevnicima i periodičkim srpskim časopisima objelodano je on ove godine drugo popravljeno i nadopunjeno izdanje svoje srpsko-hrvatske književne povjesti pod gornjim naslovom, a osim toga pribrao je u dvije omašne sveske štivo uz istoriju srpske književnosti na nekih 100 strana velike osmine.

Prvo izdanje njegove „Istорије српске књижевности“ izšlo je potporom kr. ugarskog ministarstva bogičasti i javne nastave još g. 1903. u štampariji braće Popovića u Novom Sadu. Patronat velike gimnazije novosadske odredio je, da se ova knjiga ima upotrebljavati kao obvezni učbenik na gimnaziji. Sastavljena je ta istorija književnosti, prema nastavnom planu za srednje škole, a raspored je udešen prema sličnim učbenicima za magjarske gimnazije, od poznatih naučenjaka Žolta Boetija i Imbre Gobija. To prvo izdanje izšlo je zajedno sa kazalom na 290 stranica, dočim je drugo izdanje, što je izšlo u privatnoj nakladi braće Popovića, prošireno na 367 strana, uračunavši kazalo i popis likova hrvatskih i srpskih pisaca, njih 104., kojih su slike u djelu uvrštene.

Prvo izdanje sasvim je već rasprodano, te je pisac rado prihvatio zgodu, da u novom izdanju neke nedostatke ispravi i samo djelo proširi i nadopuni.

Kritika je mnogo štošta zamjerila prvom izdanju, a nema sumnje, da će se neke zamjerke i sada opetovati, jer se pisac nije mnogo osvrtao na prigvore prvom izdanju. On veli u predgovoru k drugom izdanju, da ga

zamjerke kritičara nisu mogle razuvjeriti i da on još jednako drži, „da će učenici i samouci i radje i pouzdanje pratiti razvitak naše književnosti putem kratkih, ma na prvi pogled i vagih, književničkih biografija, nego putem dubljih studija“. On dobro znade, da imade nedostataka i u ovom drugom izdanju, ali veli, da će savjestan i spreman učitelj-predavač na njih upozoriti učenike i tako ih otkloniti.

Još pripominje, da su se njegovu pozivu, da mu se jave omaške i greške, ako ih je tko zapazio, odazvala samo dva književnika; ali će zato biti sada više njih, koji će prigovarati, dok su mogli pomoći, da bude djelo pročišćeno od mnogih nedostataka.

Raspored gradiva ostao je i u drugom izdanju isti. Sve gradivo razdijeljeno je u tri perioda, a svaki period u više odsjeka. Dodana su još dva dodatka: Kratak pregled naučne književnosti u Srba za posljednjih pedeset godina i književnost u Hrvata od ilirskog pokreta amo

U uvodu se govori u opće o književnosti i njenoj istoriji, zatim o starom slovenskom jeziku i njegovim književnim dialektima, o početku pismenosti u slovenskih naroda, o Cirilu i Metodu i o razdjelbi u pojedina razdoblja književnosti.

Prvi period obuhvata dobu od Nemanje do polovice XVIII. vijeka. U drugom periodu govori se o književnom radu u Dalmaciji, u Bosni, medju kajkavcima i u Slavoniji t. j.: od polovine XV. do početka XIX. vijeka. To razdoblje je jednako zanimljivo za Hrvate i Srbe i kano da je najbojje obradjeno.

Treći period razdijeljen je u tri odsjeka: — od Do sjetja do Vuka, — od Vuka do Branka i Daničića, i dodan je tomu odsjek: ilirski pokret; treći odsjek opisuje dobu od Branka i Daničića do naših dana.

Za nas je u tom trećem periodu najzanimljiviji prikaz ilirskog pokreta. Pisac je prikazao vjerno sliku predirorskog i ilirskog vremena u našoj kulturnoj povijesti: prikazao je kajkavske pisce od kraja XVIII. vijeka do početka XIX. vijeka. Opširnije govori o Ljudevitu Gaju, o Matici ilirskoj, o Stanku Vrazu, o Ivanu Mažuraniću, o Ivanu Kukuljeviću, o Dimitriju Demetru, Ognjislavu Utješenoviću i ostalim nekim piscima ilirskog doba, zatim o Preradoviću, Grgi Martiću i Dalmatinicima u ilirskom kolu.

Osim srpskih vreda upotrebio je za taj prikaz starije i novije hrvatske literarno-historijske radnje: Smičiklaša, Markovića, Petračića, Milčetića, Pasarića, Surmina, Hranilovića, Andrića, Gudela, Ortnera, Sercera i druge.

Što se tiče prikaza najnovije književnosti Hrvata od ilirskoga pokreta amo, zbit je taj prikaz u prvom izdanju na cijig 7 stranica. U drugom izdanju zadržao je pisac isti raspored u prikazu novijeg hrvatskog epskog, ilirskog i dramskog pjesništva, ali je u tom drugom izdanju prikaz nešto nadopunjeno, proširen i ispravljen, te iznaša deset stranica i u tekstu slike Šenoinu i Čjalskovu.

Ni tu nije prikaz točan ni iscriv, ali se vidi, da ga je pisac pokušao dotjerati prema nekim novijim hrvatskim radnjama, prikazima i ocjenama u hrvatskim listovima. U opće se i ovdje vidi, da je najveća kubura s prikazom upravo najnovijeg našeg književnog razdoblja, jer nemamo ni točne bibliografije, ni pouzdane i objektivne kritike za mnoge pisce, o kojima bi se ipak dala sastaviti cjelovita slika njihova književnog rada.

Srpski čitatelji jedva će se moći mnogo ispmoći onom hrpm imena novijih hrvatskih književnika i naslovima nekih njihovih književnih proizvoda.

Dodje li i do trećeg izdanja, trebalo bi da pisac upotrebi i novije prikaze hrvatske književnosti i u hrvatskim listovima, koji bi doista imali baš toj stvari posvećivati više pažnje, ne će li se, da se o našim književnicima i njihovom književničkom radu šire krivi pojmovi.

Bilo bi dobro, da tkogod u „Glasu Matice Hrvatske“ stručnjački i opširnije ocijeni Grčićevu „Istoriiju srpske književnosti“. On će sigurno rado prema toj ocjeni nadopuniti i usavršiti i one partie, u kojima se govori o raznim razdobljima hrvatske književnosti i pojedinim

hrvatskim piscima i njihovim književnim proizvodima. Ovim redcima htjedosmo samo svratiti pažnju na njegovu „Istoriju srpske književnosti“, koja je dokazom velikog truda, kojemu se mora dati zaslужeno priznanje.

Iako nije sve u njegovoju knjizi savršeno, treba uzeti na um, da smo mi još uvijek početnici na tom polju i da ćemo jedva ikada doći do valjane povjesti hrvatske i srpske književnosti, ako budemo omalovažavali ono, što je do sada na tom polju učinjeno. *J. Hr.*

*

Gjalski u srpskom izdanju. Srpski jezikoslovci zamjeraju biogradskoj Književnoj Zadruzi, što je u srpskom izdanju Gjalskijevih pripovijesti: „Pod stariom krovovinom“ zadržala u tekstu tih pripovijesti neispravne i nenarodne izraze i riječi, koje da je trebalo u dogovoru s piscem ispraviti, izmjeniti i dotjerati. Kritika priznaje Gjalskomu, da je darovit, zanimljiv i otmen pripovjedač; ali mu spominje, da ne pozna jezika i da upotrebljava izraze i riječi, koje se moraju osuditi kao prave nakarade i atentati na duh narodnoga jezika.

Poznati filolog, profesor Jovan Živanović, uzeo je u svom ovećem sastavku: „Iz srpskoga jezika“ u „Branjkovu Kolu“ u br. 31—34. od ove godine na nišan Gjalskijev pripovijesti: „Pod stariom krovovinom“. On priznaje Gjalskomu, da je izvrstan pripovjedač, ali veli, da mu je jezik nekorektan i vrlo pogrešan tako, da „odusima draž pripovijeci i čini ju nepojetičnom“.

Sav taj sastavak Živanovićev u Gjalskijevu jeziku vrlo je zanimljiv i mi ga preporučujemo pažnji naših književnika. Ne možemo doduše usvojiti svaku zamjerku Živanovićevu; on je suviše veliki purista, te a priori odabija neke sinonime, koji nisu upotrebljavani i od srpskih pisaca u Srijemu i Bačkoj. Ali moramo priznati, da on doista vrlo dobro poznaje narodni naš jezik i da mu je većina zamjeraka Gjalskijevu jeziku sasvim opravdana.

I njegove misli o važnosti čistoće i korektnosti jezika u lijepoj književnosti u opće vrijedne su, da se i o njima razmišlja, makar da bi po njemu morali svi pjesnici i pripovjedači biti in prima linea: filolozi.

On veli, da je pjesničtvo narodno i da pjesnik mora biti čedo naroda, „mora znati najtanje fineće narodnoga jezika. On mora misliti, kao što njegov narod misli.“

Ovo mišljenje će jedva odobriti naši modernistički kozmopolite, ali se mora priznati, da je Živanovićev umovanje o odnošaju pjesnikova prema duhu narodnoga jezika sasvim ispravno.

Čini nam se ipak nešto pretjeranim zahtjev, da svaki književnik „mora znati razvitak narodnoga jezika, pa gdje mu treba, upotrijebiti i ono, što je zastarjelo“. Prema tomu bi doista svaki književnik morao biti i filolog, a to je ipak pretjeran zahtjev. Gosp. Živanović sasvim dobro obrazlaže, zašto je dužnost književniku, da pazi na čistoću i duh narodnoga jezika u svojim proizvodima. Ali, da je lakše to od drugoga zahtjevati, nego li sám na djelu tomu zahtjevu udovoljiti, to se vidi i potom, što i g. Živanović u svom sastavku upotrebljava riječ: „kadar“, a to tek nije narodna riječ. On veli, da književnik mora biti prožet duhom narodnoga jezika tako, da je *kadar* i sám stvarati nove riječi po duhu narodnom. Kao primjer navadja Lazu Kostića i mnoge riječi, koje je on skovao u duhu narodnog jezika u svom prijevodu Homera i u svojim nekim izvornim pjesmama, kao primjerice riječi: „prekozimlje“, „uspavljač“, „zakrljence“, „nedokajka“, „objelo“ itd.

I naš Preradović je u svojim naročito većim lirskim pjesmama znao sam skovati zgodnu riječ u čisto narodnom duhu: n. pr. u pjesmi „Smrt“ riječi: „svesilje“, „svemijena“ itd. Ali nije svaki pjesnik i književnik Preradović ni Lazo Kostić.

Živanovićeve zamjerke Gjalskijevu jeziku većinom su osnovane, ali je ipak pretjerano, što veli Živanović: „čitate Gjalskoga, a vama će u njegovim pripovijetkama pojedina mjesta *izgledati* (?) smiješna, ma da treba da

su ozbiljna, a to sve čini nenanaran, nekorektan, vrlo pogrešan jezik“.

Kada već takov poznavač jezika, kakav je g. Živanović, upotrebljava riječ „*izgledati*“ u smislu njemačke riječi: „aussehen“, onda je nepravedno osuđivati Gjalskoga. Što on upotrebljava gdjekoji germanizam, gdje nije mogao naći ni skovati sgodan izraz u duhu narodnoga jezika. Ne mislimo, da je to tako veliki grijeh, reči mjesto: „upravo“ u Beč: — „ravno“ u Beč, ili mjesto: „žvatati“ — „žvakati“, mjesto: „dvornica“ — „dvorana“ itd.

Živanović osobito oštro osuđuje kovanice: „stolaravnatelj“, „sladoled“, „strahovlada“, „kućedomaćin“, „nebosklon“, „sladoled“, „dobrovolja“ itd.

Priznajemo, da riječ „dobrovolja“ u duhu narodnoga jezika znači, da je to čovjek, koji je dobre volje i da to nije dobar prijevod riječi: „gute Laune“. Ali riječi: „kućedomaćin“, „stolaravnatelj“, ako i nisu složene u duhu narodnoga jezika, tako su ušle u običaj, da će ih teško biti iskorijeniti; a upravo prema teorijama g. Živanovića, književnik mora i o takovim narodnim zahtjevima u razvitku jezika voditi računa.

Slažemo se s g. Živanovićem, kada veli, da je *pjesništvo narodno* i da nije *opće*, i da pjesnika može samo njegov narod razumjeti, iz kojega je ponikao; ako i uzmijemo tu tvrdnju *cum grano salis*, jer n. pr.: Homera, Šekspira i Goethea može razumjeti sav izobraženi svijet.

Slažemo se s njime i u tom, kad tvrdi, da „može pjesnik imati ne znam kakova poleta, ako ne zna svojega jezika, on je nesrećan pjesnik“ — ali nam se ipak čini, da samo purista filolog može reći, da se na jeziku *ogleda sve*, ogleda se duh naroda jednoga“.

Istina je, što je rekao Wilhelm Humboldt: „die Heimat ist die Sprache“, ali nije ni jezik upravo i baš sve, ni u životu, ni u književnosti.

Priznajemo, da bi vrijednost Gjalskijevih pripovijesti bila mnogo veća, da mu je i jezik čist, kakav je u Laze Kostića, Ljubiše i Matavulja. Priznajemo i to, da je šteta, što Gjalski tako malo gleda na jezik, — ali zato o tom ne može biti sumnje, da Gjalski kao književnik ne zauštaje za Ljubišom, dok i u književnosti vrijedi ipak više sadržaj, nego li forma, ako se i ne može smatrati savršenim umjetničkim djelom, u kom nije savršena i adekvatnost sadržaja i forme.

G. Živanović veli na kraju svoje rasprave, da se mora zamjeriti odboru srpske književne zadruge, i to, što nije izabrao kod tolikih lijepih stvari od Gjalskoga što drugo, što bi srpsku publiku većma *interesovalo*, nego što će ih Pod stariom krovovinom“ interesovati.

Mislimo, da je učinjen dobar izbor, i ako bi možda srpsku publiku više zanimali Gjalskijevi romani: „Osvit“ i „Radimilović“, za Gjalskijevu pripovjedačku proizvodnju najkarakterističniji su njegovi portreti iz života zagorske predožujske vlastele. Tu je on hrvatski Turgenjev.

Živanovićevu raspravu o Gjalskijevu jeziku preporučujem našim književnicima. I ako nisu njegove zamjerke u svemu opravdane, mora se priznati, da su se u našu književnost uvukle neke jezične nakarade, pogreške i nepravilnosti, koje bi trebalo ukloniti. I Gjalski je neke od tih makarada preuzeo od drugih književnika, pak bi bilo krajnje vrijeme, da očistimo naš književni jezik od toga drača i kukolja. —r—

Hrvatsko Kazalište.

Otvorenje izložbe, svesokolski slet, posjet Slavonaca i Slovenaca, a i neobična množina stranaca, što se u Zagrebu sastala, učinše, te je ovogodišnja kazališna sezona u inače mrtvom rujnu prekrasno počela — razumije se u materijalnom pogledu. U umjetničkom pogledu moglo bi se taj i tamo štograd zabaviti — ali napokon početak je sezone — a ipak treba vremena, da kola zadju u staru kolotečinu.

Prva je predstava ove sezone bila „Gospodja Walewska“ od Begovića. Poetična drama iz poljskoga aristokratskoga života za vrijeme velikoga Napoleona podjeća svojim milieuom sasma na „Madame sans gêne“. „Gospodja Walewska“ trebala bi da udovolji željama maloga cara, pa će njezina domovina biti slobodna; ona toga ne čini, ali ipak postaje žrtvom svojih filistarskih kompatriota. Vele, da ta ideja odgovara historiji, obradio ju je jedan francuski autor, — a podsjeća nešto na Maeterlincka. Obradba je medjutim vrlo lijepa. Poetski stil dašto traži u prvom redu čitaoca, a tek skraćena preradba imat će potpuni scenski efekat. To se najbolje opaža u prva tri čina, gdje ima uzvišenih mjesta — ali malo, radnje. Posljednja dva čina dramski vrlo snažno djeluju. To je svakako bolje, nego da interes prema koncu pada. Prikazivalo se skladno — kakogod je nekim protagonistama nedostajalo sile u jakim momentima. Mnogobrojno je općinstvo, većim dijelom slavenski gostovi, živo aklamovalo pjesnika, a po svoj će pričici correctis corrigendis „Walewska“ ostati stalан član našega repertoara.

Po bečkom kazališnom spediteru dobili smo „Japansku vazu“, pariski produkat poznate firme Bilhand & Hennequin, stvar bez velike pretencije, sa već dobro poznatim situacijama, sa tipovima, koji su nam stari znanci, i s ugodnjim dosjetkama, koje čovjek i po drugi put rado sluša. Glavni je uvjet uspjehu tih francuskih fabrikata brzi, živi i prirodni dialog. U tom je pogledu mnogo truda uložila gdjica Mihičić — ali jedan čovjek nigda ne stvara dialoga sam.

Tri nove aktovke, hrvatska, srpska i ruska — polučiše različan uspjeh. „Ivan od Pomuka“ od A. Webera i H. Brkićeve obradjuje legendu o poznatom češkom sveću. Čitava je stvar pisana u nekom višem, reči bi poetskom stilu. Dramska je jezgra vrlo malena — sve je gotovo epizoda iz neke veće radnje, kojoj ne znamo ni početka ni svršetka. Koja je tragična krivnja Ivanova? Šuti. A zašto šuti, što ne će da kaže? To mi saznajemo iz historije — ali nikako iz drame. Jake analogije sa Wildeovom „Salomom“ vrijede samo za sporedna lica: glavna, naj-snažnija figura Wildeova je sama Saloma — a te ovdje nema. Tu su autori pogriješili udalečivši se od svoga uzora. Ona blijeda, plačljiva kraljica ima biti surogat za temperamentnu strastvenu Židovku, pa je tako i čitava radnja izašla blijeda i plačljiva. Naši su glumci sve svoje sile napeli, da djelo čim savršenije izadjе pred općinstvo.

„Pod starost“ od B. Nušića dialog je zgodan i živ. Ljubomor starice, koja je našla u starom kaputu ljubavno pismo, upravljeno prije triest i šest godina na svoga starca, to je ideja, skladno izvedena, duhovita i virtuozno odigrana od g-dje i g. Savića

Mnogo više literarne i pozorišne pretenzije od prvih dviju ima treća aktovka „Stara vrlina“ od Amfiteatrova. Romantična priča iz vremena križarskih ratova, duhovito spjevana prekrasnim versima, a lijepe i lako prevedena, podala je općinstvu pola sata ugodne zabave. Silvija potkupi Hugo, neka ubije Galeota zato, što je on tobože obeščastio njezinu sestru Asnutu. Galeota dolazi, ljubi Silviju — i u času, kad treba da pane od ruke Hugove, oslobadja ga Asnuta, koja je ljubeći tih Galeota, pošla za njim i služila mu kao paž, a sada, odričući se veleđušno svoje ljubavi, sjedinjuje Silviju i Galeota. Naši su glumci „Staru vrlinu“ odigrali s voljom, živo i precizno. Sjajna je bila figura Hugo (g. Dimitrijević), osobito kad valja da prikaže onu jovijalnu lopovštinsku. Gdjica Ruckova (Asnuta-Lanceloto) pokazala je ovaj put, da nije stvorena lih za stereotipne sentimentalne uloge, da u nje ima i veselih registara, da se i ona zna smijati, kakogod su je odsudili, čini se, na vječni plač. G-djica Vilharova, koja je od početka sezone stalан član našega kazališta, igrala je Silviju u momentima, gdje treba da pokaže jakosti i energije, vrlo lijepo. Njezin je organ jak, sonoran, prikaza lijepa. U tihim, lirskim momentima kod nje previše izlazi još na javu škola. Prielazi iz forte u piano

odsječeni su, nema onoga, što glazbenici zovu „legato“. To je medjutim neprilik, koja se oplaže kod svake novakinje, pa će možda i manje od jedne sezone trebati, te će se darovita mlada glumica riješiti te pogreške.

Uz bok gdjici, Vilharovo lijepo se ponio g. Rašković (Galeoto), koji je pojavom i jasnoćom svoga predavanja bio vrijedan član spomenutoga kvarteta. —a.

† Stevan Sremac.

Dne 12. augusta (po st. kol.) umro je u Soko-Banji u Srbiji srbski književnik Stevan Sremac. Broj 35. i 36. „Brančeva Kola“ sav je izpunjen izvadcima iz raznih listova o časenom pokojniku. Tim smo se izvadcima i mi poslužili, pridružujući se tuzi srbske braće.

*

Stevan Sremac kao književnik. — Beogradska „Politika“ piše:

„... Ma da je dockan počeo da piše, on je ipak bio vrlo plodan. Počeci njegovog rada prošli su gotovo neopaženo. Ima mnogo profesora, koji iz dugog vremena živeći u palanci, pokušavaju nešto da pišu. Pišu neko vreme, pa onda opet iščeznu, kao da ih nije ni bilo. Moglo se po Sremčevim prvim radovima misliti, da će tako biti i s njim. Ali „Ivkova slava“ dodje i to mišljenje se odmah promeni. Srbija je od tog dana imala jednog velikog, pravog književnika.

Iz tog jednog rada mogle su da se vide sve Sremčeve dobre i rdjave strane. „Ivkova slava“ dala je žig celom njegovom književnom radu; bilo je docnije i boljih stvari, ali je ona ostala kao prototip njegove literarne produkcije.

Naročita dražnjenja bilo je to, što nam je otkrila jedan život, koji nam je bio sasvim nepoznat. Bilo je i pre toga priča iz palanačkog* života, ali, s malim izuzetkom samo po imenu. Pravi palanački život u Srbiji, sa svima njegovim stranama, sa celim njegovim bogatstvom, izneo nam je tek St. Sremac, najpre u „Ivkovoj Slavi“, pa onda redom, čas iz jednog, čas iz drugog kraja.

I to je ono, što je najkarakterističnije kod njega: on je voleo palanku. Rodjen u Banatu, odrastao u Beogradu, on je sasvim slučajno, zbog profesorske službe, zapao u jedan potpuno nov i nepoznat svet i zavoleo ga odmah. Zavoleo je taj život po mahalama, po čepenima** i po sitnim kafanicama, tu jednolikost i tu dosadu, pomešanu s ostacima turskoga doba i turskoga gospodstva.

Jačina Sremčevog dara ležala je u opservaciji; to mu je i davalo mogućnosti, da te tipove nacrtá apsolutno verno. On nije slagao detalj na detalj, već je uvek tražio samo onu karakterističnu crtu, koja čini celoga čovjeka, jednu ali potpuno dovoljnju. Jedan sitan gest, jedna osobenost u izgledu ili odelu, jedan tik kazuje vam često celog čovjeka, i Sremac je taj gest, tu osobenost i taj tik uvek umeo na prvi pogled da nadje. Njegovi opisi ličnosti zbog toga su uvek apolutno tačni, uvek imaju boje i života.

Fantazija je Sremcu uvek oskudevala. Sadržina svakog njegovog dela, gotovo bez izuzetka, to je uvek jedna anegdota. On tu anegdotu razvije, raširi, dà joj lokalne boje, unese vazdan sporednih stvari i napravi čitavu knjigu od nje. Zbog toga je njegov način rada vrlo interesantan; svaka njegova stvar postoji u nekoliko raznih oblika. Prvi je oblik sasvim kratka: anegdota s nekoliko detalja, sasvim kratka priča, štampana obično u kakovom časopisu. Posle nekog vremena, Sremac prilazi istom tom poslu: radnju razvija, unosi nove ličnosti, dodaje čitave glave, pa ni to mu nije svaki put dovoljno. Ako

* palanka ni selo ni varoš.

** čepenak vrata na (turskom) dučanu, koja se otvaraju (spuštaju) u poduz i na kojima onda stoji roba i sjedi se.

*

treba ta stvar da bude štampana i u zasebnoj knjizi, on ponovo prilazi poslu, ponovo širi, unosi opet nove ličnosti, dodaje vazdan sitnih pojedinosti, većito nezadovoljan. Tako je „Pop Ćira i pop Spira“ prvobitno bila sasvim kratka priča, a na kraju ispalala čitava knjiga od dvadeset i nekoliko štampanih tabaka!

To preradjivanje i razgranjavanje išlo je na korist pojedinosti, ali na štetu celine. Arhitektura je stradala zbog ukrasa.

Ti ukrasi međutim imaju toliko draži, unose često puta toliko boje i života, da se razvučenost i rasplinutost nikako i ne oseća. Sjajne komparacije Sremčeve, tako tačne, tako karakteristične, da ih takvih ni kod jednog drugog našeg književnika nema, nalaze se na svakoj strani i blistaju. One pokrivaju i one stilističke nedostatke, kojih inače dosta ima.

Tražeći većito lokalnu boju, on je sasvim prirodno bio odveden i na lokalni jezik. Svoje istorijske priče za narod on je zbog toga pisao južnim dijalektom, kao svecanijim, podražavajući pri tome stilu Biblije u starih kronicama, a svoje moderne priče pisao je jezikom kraja, u kojem se dešavaju. Njegova „Ivkova slava“ i u tom pravcu je bila jedna revelacija. Niški dijalekt, izrazit, snažan, ušao je tada prvi put u našu literaturu, kao pravi kontrast ovom našem sadašnjem književnom jeziku, koji svakog dana sve više gubi od svoje snage. Tek docnije moći će tačno da se odredi blagotvoran uticaj toga dijalekta na podmladjivanje našeg opštег književnog jezika. Što je taj dijalekt ušao u literaturu i što će korisno uticati uopšte na književnost, zasluga je Stevana Sremca, kao što je njegova zasluga i pojavljivanje palanačkih tipova u našoj bеletristici, koja se dotle interesovala samo za seoski i za nekakav uobraženi velikovaroški beogradski život.

Kad ukratko i na brzu ruku mora da se govori, onda i nije mogućno odrediti tačno ono mesto, koje će Stevan Sremac zauzeti u našoj književnosti. Za to je u ostalom sada i suviše rano. Ali je nesumnjivo, da će Stevan Sremac ostati u našoj književnosti kao jedan od najvećih talenata, plodan i prirodan, pun života i snage. Ima većih pesnika od njega, ima i većih stilista, ali ni jedan od naših književnika nije imao onih osobina, koje je imao Sremac. On će ostati legendarna ličnost i po individualnosti svoga rada i po svom privatnom životu. Mnogi će pokušavati da ga imituju, imitovat će njegov jezik i njegove tipove, ali će sve to biti samo bleda kopija. U svojoj eposi i u svome žanru on će biti jedini.“

*

Sremac kao privatan čovek. — U istoj „Politici“ piše „jedan prijatelj“ o Stevanu Sremcu kao privatnom čovjeku ovo:

„Ni za jednog književnika ne vredi možda u tolikoj meri ono pravilo, da se pisac ne može odvajati od privatnog čovjeka, kao za Stevana Sremca. Trebalo je znati Sremca kao privatnog čovjeka, pa tek onda moći pravilno oceniti pripovedača.“

Ali nije ga bilo lako poznati. Pre svega, on je veoma nerado pravio poznanstva. Ako bi neki prijatelj njegov doveo u društvo nekog svog prijatelja, koga Sremac ne poznaje, tri minuta docnije Sremac je već odlazio. Pipne se samo jednim prstom za šešir i ode.

Prema pojedinim ljudima osećao je neku čudnovatu, neobjašnjivu antipatiju, koju ništa nije moglo da zagladi. Jednog profesora, svoga kolegu, nije mogao da trpi samo zbog toga, što je nosio većito zasukane pantalone; prihvatao mu je i da je dobar čovek i da je valjan nastavnik, znao je sve njegove dobre osobine, ali nije htio, nije mogao s njim ni da govori ni da sedi u istome društvu.

Ali zato je iskreno voleo one, s kojima se jedared sprijateljio. On pri tome nije gledao ni na profesiju, ni

na godine, ni na društveni rang, — koga je on voleo, taj mu je bio prijatelj, pa ma kakav položaj zauzima u društvu. To njegovo prijateljstvo manifestovalo se na sve moguće načine, samo na jedan ne: on nikada nije ni najboljim svojim prijateljima govorio o sebi. Bio je povučen u se, krio je sve one stvari, koje se njegovog intimnog života tiču, ne zato, što je imao što da krije, već jedino stoga, što je imao beskrajno mnogo istinske skromnosti i sramežljivosti, koja mu nije dopuštalda govoriti o sebi. O njegovim odnosima prema ženama, na primer, nikada nijedan njegov prijatelj nije čuo ni jednu jeditu reč. Istu takvu čudnovatu sramežljivost osećao je i prema lekaru: u Soko-Banji zatražio je lekarsku pomoć tek kad je sasvim pao u postelju.

Više no ma šta drugo na svetu mrzio je indiskretna pitanja polupoznatih ljudi. Svi mi njegovi prijatelji znali smo na primer, da on nikada ne će da govori o ovim trima stvarima: zašto se nije oženio, koliko mu ima godina i kolika mu je plata. Možete misliti, kako je prošao jedan mlad profesor iz Vojvodine, koji mu prvog večera postavi sva tri pitanja jedno za drugim! Na prvo Sremac samo promrmlja nešto, na drugo ne odgovori ništa, a kad dodje i treće, on planu tako, da smo ga jedva zadržali. Docnije mu je taj profesor postao dobar prijatelj, ali nije smeo siromah da govori ni o svojoj plati, ni o svojim godinama, a kamo li da zapituje Sremca nešto o tome.

Nije se nikada ženio, pa zato je bio prinudjen da provodi vek u kafani. Ali je uvek izbjegavao kafane, u koje dolaze krupna gospoda i u kojima uopće ima mnogo sveta. Zato je tražio male kafanice, po zabačenim krajevima, polutamne i skromne, u koje dolaze samo dućandžije iz okolnih ulica, mali majstori i sirotinja. Sedne za jedan sto, naruči kafu i onda gleda kroz prozor, a u isto vreme sluša, šta se za obližnjim stolovima govori. Sam mi je pričao, da mu je u takvim prilikama došla mnoga misao za priču, da je po tim kafanicama čuo mnogi izraz, interesantnu reč i zapazio koju karakterističnu osobinu. Sve, što je tako video i čuo, on je beležio odmah, čim dodje kući. Hiljadama takvih fraza, čitavih dijaloga ostalo je u njegovim zabeleškama. Mnoge su upotrebljene i ušle u koju njegovu priču.

U svojoj ljubavi prema svemu što je starinsko, on je išao tako daleko, da nije mogao da trpi ni mnoge nove običaje, koji dolaze sa razvijanjem društvenog života u nas. Niš, onaj stari Niš Kola Rašića, to je za njega bilo mesto, u kojem je voleo da živi. Kad je toga Niša počelo da nestaje, on je došao u Beograd, ali je stalno žalio za onim.

Pored svih tih svojih čudnih osobina, koje su u ostalom sve bile simpatične, on je bio mek kao malo dete za svaki tudi bol. Ja odista nisam poznavao boljega čovjeka od njega, u najpotpunijem smislu te reči. Davao je svakom siromahu i na ulici i kod svoje kuće. Naročito je bio dobar prema siromašnim djacima, prema svima onim jadnicima, što dodu u Beograd, a da poslužuju, da gladuju i da se školuju.

Trebao bih, radi potpunije karakteristike, da govorim i o Sremcu kao Srbinu. Ali tu nema šta mnogo da se govori: Sremac je bio pravi djak M. Milojevića: „Srba treba da ima i na Čimborasu!“ On od toga nije odstupao, bio je šoven u lepom smislu te reči, veliko Srbin, koji nikada nije dopuštan da se dovodi u sumnju velika budućnost našeg plemena. Jugoslovenstvo je za njega bila jedna zabluda. Bugare nije voleo i smatrao je, da će do rata između Srbije i Bugarske doći u najbližoj budućnosti. Magjari su mu se dopadali, oni pravi Magjari, koje si je bio zapamtio još u svojoj Senti. U tim svojim političkim pogledima bio je neobično netrpeljiv, svako obratno mišljenje činilo je, da odmah prekida svaki razgovor i ide iz društva“ ...

(Svršit će se.)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. o o Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 17.—20. U ZAGREBU, DNE 25. LISTOPADA 1906. GOD. I.

O umjetnosti.

Raspravio dr. A. Bazala.

(Svršetak.)

VII.

Sovoga se stanovišta može odlučiti o značenju i vrijednosti, te o dosegu i granicama zahtjeva umjetničkih na *originalnost i individualitet*.

Što se prvoga tiče, valja istaknuti, da težnja za originalnošću ne može biti umjetnički motiv, nasuprot je svagda znak ili pomanjkanja na dubljoj znatnijoj sadržini, što se onda neobičnim izričajima nastoji prikriti ili je znak neiskrena, prisiljena čuvstvovanja ili napokon slabosti prema publici željnoj senzaciji. Originalnost treba, što i sama riječ znači, da izvire iz najdubljega izvora duše, protivna je površnosti, afektiranosti i blaziranosti, protivna težnji za novotarenjem (Neuerungssucht), protivna frazi, svakome neiskrenom i praznomete čuvstvu, koje se samo od praznine nadimlje. Ona se sastoji u dubini čućenja, koje izvire iz *svoga* izvora tako, da se tvoračka snaga umjetnikova ne pokazuje samo u iznalaženju nova sadržaja, nego i u iznalaženju izričaja, koji odgovara nekome sadržaju i njegovoj znatnoj sadržini, te ne valja pojam originalnosti istovetovati s pojmom novosti. Umjetnik je originalan, u koliko je umjetnik, u koliko je on sam, ako i ne mora da je — jedini. Ove taštine pravi umjetnik ne poznaje, nego samo nastojanje, da za utiske svoje nadje adekvatan izraz, u kojem će se očitovati prirodna nadarenost i sposobnost njegova. Ne čini originalnim umjetnika novost, iskreno i istinito čuvstvovanje, koje izvirući iz dubine duše traži *svoj* prirodnji izričaj; ovaj je nužno bilo po sadržaju bilo po sastavu i oblik nov, ali mu novosti dolazi vrijednost tek po odnošaju k sadržini. Tako dakle stoji originalnost u najužoj svezi s prirodnim darom, koji čini, da se sve iskustvo u nekom posebnom smjeru skuplja, da se u tom smjeru na najmanje poticaje lako pokrene i lako dopire do u dubinu polusvijesna, gotovo nesvijesna du-

ševna života, iznosec, odonud na svjetlo novu gradju s novom sadržinom, otvarajući nove poglede na stvari u svijetu. *Koliko* je originalnost organički uvjetovana, nije ovdje ispitivati, no uza svu ovisnost od prirodna dara ne valja je držati za nešto gotovo: ona je plod duga ozbiljna nastojanja ili velike mučne borbe, a gdje to ne biva, tamo ona nije nego površna neobičnost. Dolazi vrijeme, gdje tvorački duh slama stare ploče — i nove postavlja, da po svojim zakonima živi život umjetnički; no čija umjetnička savjest nije lakoumna i površna, taj odbacuje tek u teškoj borbi duševnoj stare zakone i u muci se duševnoj uspinje na visinu, otkud će donijeti nov zakonik čuvstva, on mjeri odvažnost svoju o sposobnost, jer zna, ako stare ploče razbijie, da mora imati snage novim zakonima pribaviti valjanost; razbijanje bez dovoljne sposobnosti stvoriti što novo valjanije može biti čin mlađenacke obijesti, a ako je i neobičan (sonderlich), nije tim još i originalan.

Originalnost je različna ne samo po smjeru, u kojem se kreće, nego i po intenziteti (dubini, iz koje izvire) i ekstenziteti (širini pogleda). Kao prirodni dar ona je u mogućnosti dana, a kako nijesu svagda prilike tuj, da bi mogla iz stanja mogućnosti prijeći u zazabiljnost, kako — drugim riječima — ne izbjiga na površinu u svako vrijeme jednak, čini se s obzirom na rijetke časove, u kojima to u punoj mjeri biva, da je umjetnost djelo časa. Bez obzira na to, da časovitost sama ne zajamčuje još djelu porijetlo iz božanskoga izvora, jer ako i jesu časovi nadahnuća rijetki, ne biva još sve, što časovito i rijetko biva, po nadahnuću; domisljav časa sam ne satvara umjetnost niti je podiže na visinu, nego je prije snizuje — do duhovitosti dosjetaka, a sve da to i nije, sam momenat ne može djelu podati značaj umjetnosti, budući da imade mnogo djela neumjetničkih, koja se u času zbijaju i bez nadahnuća, a najposlije — nije ni istina, da je umjetnost djelo

časa. Umjetnost je više nego slučajni pogled u dubinu duše; doduše samo u rijetkim časovima otkriva se ona i umjetnikovo oku, ali ti časovi su dijelovi cijelog niza u duševnoj djelatnosti umjetnikovoj, časovi, koje on traži i hoće, u kojima može sama sebe najbolje shvatiti i izraziti. To su časovi, u kojima je cijelo bivstvo njegovo najviše zastupano. Tijek duševnoga života umjetnika ne kreće se svagda samo na visini umjetničkoga zrenja, i njegovi putevi, silom prirode ljudske, dolaze i sastaju se s putevima obična čovjeka, s kojih se mora u borbi uzdići na svoju visinu, ali onda je umjetnost rad *reumorni* i nastojanje održati se na onoj visini tražeće momenata, u kojima je on *sav*. Umjetnost, ako se i *očituje* u času, nije *djelo* časa, baš naprotiv, ona je u jednome času satvoreno jedinstvo cijele osobnosti, koja uvijek teži i nastoji, da kraj svih zapreka, što ih obični život pruža, osvoji i uvijek osvaja pogled na svijet, koji njezinoj prirodnoj sposobnosti najbolje odgovara. Prema osvojenoj visini mjeri se i vrijednost umjetnička.

Umjetnik dakle nije ni u svakome času stvaranja ni jednak originalan, nego tek toliko, koliko je kad uronio u vlastitu duševnost. Originalnost se ne dobiva, nego se stječe: tim se umjetnost uzdrži nad *improvizaciju*; gdje pak ozbiljno nastojanje svojoj prirodi odgovarajući pogled zauzeti zamijeni težnja za novošću, tamo nastaje senzacionalna umjetnost (*sensationslüberne Kunst*), koja se i ne može s pravom zvati umjetnost, jer ako ovoj nije poučavati ni moralizovati, zašto bi joj bilo — reklamu praviti i otupljene žive umjetno podražavati.

VIII.

Individualitet, o kojem nam je drugome govoriti, ista je prirodjena sposobnost umjetnikova posmatrana s drugoga gledišta: posmatrajući naime ovu s obzirom na sadržaj dobiva se pojam originalnosti, posmatrajući je na oblik ograničit će se pojam individualiteta.

Zahtjev, da umjetničko djelo mora imati individualno obilježje, da umjetnik mora prikazati svoju dušu, bez sumnje je opravdan; on izvire iz prirode umjetnosti, koju ne čini sadržaj, nego duša, što se u sadržaj stavlja, te umjetnik (to je prva usporednost individualiteta s originalnošću) nije ni u svakom času ni u svakom djelu jednak individualan. Individualitet (kao ni originalitet) uopće nije tvorni faktor u umjetničkome stvaranju, nego stupanj razvoja, do kojega se prirodjena sposobnost dovinula; on je cilj nastojanja umjetnikova¹ i prema tome mjerilo umjetničke vrijednosti. Valja istaknuti, da nastojanje prirodjenu sposobnost razviti nije svojstveno samo umjetniku,

nego svakome čovjeku: individualitet je najviši stupanj razvoja, za kojim čovjek teži, gdje se čućenje i htijenje njegovo, poprimivši izrazito i jasno pojedinačno obilježje, veže u veliko jedinstvo. I u tom je usporednost s pojmom originalnosti: kao što se ona ne sastoji samo u novosti i neobičnosti, tako se ni ovaj ne sastoji tek u osebujnoj pojedinačnosti, nego u osobnosti. Nipošto dakle nije istina, da je *svaka* duševnost vrijedna da se prikaže: duševnost, koja nije kadra dojam *znatne* sadržine u sebi pobuditi ni u drugoga, nije već poradi svoje osebujnosti vrijedna, da se prikaže. Takovo prikazivanje moglo bi biti zanimljivo za kaki komparativno - psihologiski muzej, ali nipošto još nije umjetnost. Individualitet ne dobiva vrijednost po osebujnoj razlikosti, nego po oblikovanosti u pojedinačnu jedinstvenu cjelinu: samo znatna velika duša vrijedna je, da se očituje¹. U toliko mogu biti opravdane riječi Schleiermacherove, da svaki čovjek mora čovječnost na svoj način prikazati u osebujnoj mješavini elemenata, da bi se ona očitovala na svaki način, ako se pod „načinom“ misli osobnost, gdje je onda potrebno, da individualitet posjeduje unutrašnju uredjenost i jedinstvenost, kojom se uzdiže nad časovitu *hirovitost* i nad *kurioznost*. Ne će li se pak to, onda treba da se u opće prestane govoriti o *vrijednosti* individualiteta. Ako se naime uzme, da je individualitet skup pojedinačnih obilježja i svojstava, onda se shvaća on u prirodoznanstvenom značenju, ali na stanovištu prirodoznanstvenom nema nikakovih vrijednosti. Prirodnim naukama su pojedinci jednakov vrijedni i nevrijedni, oni su joj *jednaki* kao objekt posmatranja. Ni stupnjevanja po savršenosti ne poznaju prirodne nauke, nego tek veće sastavljenosti, te nije moći sa prirodoznanstvenoga stanovišta razumjeti, zašto bi primjerice monera manje potpuna ili manje vrijedna bila od čovjeka. Koju vrijednost ima u opće čovjek s prirodoznanstvenoga gledišta? *Vrijednost se individualiteta ne da nikako dokazati, ako se polazi od prirodoznanstvenoga pojma individualne razlike*, već onaj postaje vrijedan samo kao nastojanje ostvariti uzor-pojam čovječnosti, podajući mogućnost, „čistu čovječnost sa svih strana prikazati“. No onda i oznaka individualne razlikosti stupa u pozadinu, a osnovnu oznaku u pojmu individualnosti podaje veličina i jedinstvenost, unutrašnja uredjenost *znatne* ličnosti, koja stoji nad pojedinačnim stanjima svoje duševnosti, vlada njima i uređuje ih u jedinstvenu cjelovitost. „Pjesnikov je — veli Schiller, a vrijedi to za svakoga umjetnika — prvi i najznačniji posao svoj individualitet² koliko je moguće oplemeniti i pročistiti do najčišće, najuzvišenije čovječnosti“.

¹ Ispor. o tom moju raspravu „Moderni“ i narodna književnost Zgb. 1904. str 29—31, gdje se ta misao izvodi s pozivom na Th Ribota.

² Jonas Cohn: Allgem. Aesth. Lpzg 1901. str. 265.

² Individualitet uzima se ovdje u značenju individualne razlikosti.

Individualitet u pravom smislu znači približenje k čistoj čovječnosti, te sve ovisi o om, kako si tko pomišlja tu čovječnost. Ovdje se i vidi najbolje sveza umjetnosti s cijelim naziranjem na svijet, jer kakav tko sud ima o čovjeku i njegovu položaju u svijetu, koju vrijednost pridaje pojedinim duševnim silama, u kratko kakav sud ima o tome, što znači biti čovjekom, o tom ovisi, kakova će njegova umjetnost biti. Da se ni pojam čovječnosti ne uzima ovdje kao prirodoznanstveni, očito je, jer u tom smislu svaki posjeduje čovječnost, nego se uzima kao vrijednosni, koji dobiva svoje značenje prema psihologiskoj i moralnoj razvitosti ljudstva; s obzirom pak na potonju zahtjeva *Volkelt*, da čovječnost bude *opsežna*, t. j. da u njoj bude mjesta razvoju svih sposobnosti, što razumno može značiti samo razvoj prema prinosu njihovu k cjelini i vrijednosti za nju, da uzmogne nastati mnogostrani i bogat život, a onda treba da bude čovječnost *zdrava*, da uzmogne nastati krepak život. Opsežnost protivna je jednostranosti, koja ističe jednu stranu duševnosti na štetu bilo koje mu drago druge, protivna je pretjeranoj refleksiji jednako kao precenjivanju osjetnoga i nagonskoga napose spolnoga života; *zdravlje* protivno je razmaženom sladokustvu, požudi za novotarijama, nečuvenom razdraživanju prostije ili finije vrste, podražljivoj nasladi za smradom, ljubav k ogavnostima spolnoga života¹. Tim je dakako pojam čovječnosti samo omedjen, ali nije još određen, no kako se god odredio, stalno je, da cilj razvoja ne može biti prevladano već razvojno-povjesno stanovište, što sam na jednom mjestu ovakvo izrazio: *Ne u nizini*, na kojoj razvojno-povjesno stoji *nagon*, nego na *visini*, na kojoj po razvoju stoji *um*, na toj visini pravo je tlo za razvoj individualiteta.

S određenjem čovječnosti još nije kazano ništa o putu, kojim se k njoj dolazi. Naše mišljenje obuzeto prirodoznanstvenim shvatanjem ne vidi često važnost ovoga pitanja, jer se uzima da se pod pojam čovječnosti pojedinci svrstavaju upravo tako kao pojedini slučajevi prirodnoga zakona, pod isti, a ne vidi se često, da u zbilji put k općenosti ide ovdje preko neke društvene tvorevine i spušta se s vida, da je pojedinač isprva podredjen nekoj *zbiljskoj* skupini, da u toj skupini dobiva snagu i sposobnost, stječe pravo tlo, da se približi — čovječnosti kao uzoru. Svaki mora biti najprije član neke *konkretnе* zajednice, da uzmogne postati — čovjekom, uvezši dakako tu riječ kao oznaku uzor-pojma; uzeti je u prirodoznanstvenom smislu bilo bi besmisleno, jer u onom smislu ne može čovjek tek htjeti, da bude, što već jest. Da dakle pojedinač u svom nastojanju ne izgubi svezu sa zbiljskim životom i djelovanjem potrebno je, da bude ponajprije uvršten u neku historijsku

¹ Volkelt: Syst. d. Aesth. München I. 1905. Str. 25. Na Volkelta se dakle ne mogu pozivati oni, koji imadu stanovitu golemu sposobnost uživanja.

zajednicu, jer samo kao član takove zajednice, koju zovemo *norodnošću*, može svoje najviše ciljeve postići; tko to uvidja, uvidjat će i kulturnu važnost narodne države i narodnoga značaja. Uvidjat će, da se najviši ciljevi ljudstva dadu ostvariti samo u razvoju osebujnosti narodne, da individualitet može pravo uspjevati samo na historijskom tlu zajednice¹ i da on obrnuto utječe na razvoj osebujnosti cijele zajednice. „Kako pojedinač, tako i svaki narod, (ili govoreći s Fichtem jedinstvo naprsto i u svem) ima svoju individualnu zadaću, koju ni jedan drugi narod ne može imati i samo izgradnjem narodne osebujnosti moguće je u svijetu nešto učiniti; da što više, mnogo neovisnije i bezobzirnije nego pojedinač smjeti će narod, koji si je svjestan svojih zadataka, provesti svoju osebujnost, jer je ovdje mnogo lakše povući granicu između individualne hirovitosti i vrijedna individualiteta. Tko radi u službi narodne individualnosti, ima svagda pozitivne kulturne ciljeve“².

S tim je određena i umjetnikova zadaća u narodnome životu. O velečini utjecaja umjetnosti može se razno suditi, ali joj se ne može poreći utjecaj na kulturu. No da zadaću naroda u cjelini ljudstva može unaprijediti samo umjetnost, koja stoji na *narodnom* tlu, koja se razvija *prirodno* i *slobodno*, na koju ne utječu izvanjski dogodjaji nikad tako, te bi igdje narodni značaj štetovao ili sprječen bio u očitovanju, jasno je, jer samo narodna umjetnost može unapredjivati kulturu narodnu. Umjetnici narodni su, kako Taine kaže, *voix éclatants*, uz koje publika a l' unison zuji, oni imadu „pregled nad nužnim razvojem“ kako veli Comte, oni su po riječima Spencerovim prigodni izroci, koji latentne sile razvezuju, oni oblikuju polusvjesne tendencije, neizražene težnje, nejasne slutnje svoga doba, jer u njihovoј duši jasno odjekuje, što u duši zajednice njihove tek nejasno zuji, te po svem tom znatno utječu na udes naroda.

Tako nas pojam individualiteta vodi u područje konkretna života, u konkretnе prilike, iz kojih prema pravu i prednostima stoje i dužnosti umjetnika, a medju njima prva: biti si svijestan domaćaja svoje djelatnosti u narodu svome³.

IX.

Ako ćemo da shvatimo bivstvo umjetnosti, treba da se osvrnemo i na drugi joj oblik bitka u umjetničkom posmatraču, treba da upoznamo osebujnost duševnoga stanja ili dogadjaja pri umjetničkom užitku. O tom se u najnovijoj estetici mnogo raspravljalo i još se raspravlja. Po Th. Lippsu je ono stanje doživljaj svoje vrsti, što ga

¹ Isp. Zeitschr. f. Völkerpsych II. 279.

² H. Rickert: Die Grenzen der naturwiss. Begriffs-bild. Tübing. und Lpzg. 1902. str. 722—723.

³ Isp. G. Gaultier: La rôle sociale dans l' art. Revue philos. XXXI. (Str. 391—409.)

on zove „Einfühlung“¹, a jest takav, da čuvstva po nekom sadržaju izazvana nijesu samo „pomišljana“ ili „prividna“, nego zbiljska t. j. čovjek se *prenosi* (fühlt sich ein) u osjetno dani predmet, unosi u nj svoja čuvstva, živi s njime i čuvstvuje. Sve čuvstvo dolazi dakle umjetničkome predmetu od subjekta, te umjetnički užitak nije puko pasivno zrenje nego aktivna djelatnost, ne prividni nego pravi život sa zrenim objektom. Ovu već od *H. Lotzea* istaknuta, u novije vrijeme od *Th. Lippsa*² zastupanu misao primiše s raznim promjenama i drugi estetičari n. pr. I. Volkelt, St. Witasek³. I u „unutrašnjem priličenju“ (innere Nachahmung) K. Groosa ili u „svjesnoj samoobmami“ (bewusste Selbsttäuschung), svjesnoj iluziji Konr. Langea očito se ističe djelatni značaj „estetskoga“ stanja⁴. Kakovo je to stanje u pojedinostima, danas je još prijeporno pitanje, kao i to, koja je strana za nj najznačajnija; toliko se može kao naukom priznato uzeti, da je „estetsko“ stanje *djelatnost*, koja od nas proizlazi, u kojem se naša unutrašnjost prilagođuje objektu, po čem svem umjetnički užitak nije samo primanje nego drugo stvaranje (Nachschaffen). K ovome mišljenju dolazi se nužno, čim se napusti misao, da je ikomu moguće duševni život izvana nametnuti⁵.

¹ Prof. Marković prevodi tu riječ s „odušba odušta“, što je doduše neobično, ali prema narodnoj riječi odušivanje, odisanje označivala bi ona zgodno jednu stranu pojave, koju Lipps zove Einfühlung. Bilo bi u ostalom zasluzno, kad bi naši filolozi, koji su dosada već mnogo riječi izbacili, pomogli, da opet i gdjedjemo, jer ako tako dalje podje, ostat ćemo bez njih.

² Vidi naposeb čl. Aesth. Einfühlung, Ztsch. f. Physiol. u. Psychol. d. Sinnesorg. XXII. — Ispr. Anna Tumarkin: Die Idealität d. ästh. Gefühle. Ztschr. f. Phil. u. phil. Krit. 125.

³ I. Volkelt: Aesth. München 1905. Witasek: osim u estetici vidi čl. Zur phsych. Analyse d. ästh. Einfühlung. Ztsch. f. Phsyh. und Psych. d. Sinnesorg. XXV.

⁴ K. Groos u djelu Einl. in die Aest. 1902. Konrad Lange: Das Wesen der Kunst. Berlin 1901. „Umjetnost je svaka djelatnost čovječja, po kojoj on sebi i drugima priređuje užitak slobodan od praktičkih interesa osnovan na svjesnoj samobrani i stvarajući zornu ili čuvstvenu predodžbu ili svijest o snazi doprinosi k proširenju i udubljenju duševnoga i tjelesnoga života i time k održanju i usavršenju roda.“ Izraz „bewusste Selbsttäuschung“ čini se psihologiski porječan, te ga Pflaum: Die individuelle und die sociale Seite des seelischen Lebens 1906. str. 56. zove „psychologisches Monstrum“. Kritiku Langeove teorije vidi od Segala u Archivu für gesamte Phil. 1905

⁵ Ako je u djelu samo toliko umjetnosti, koliko je umjetnik stavio u svoje simbole, moglo bi se pitati, kako je moguće prirodu i njene pojave zvati umjetničkim. Rješenje toga pitanja nije teško po teoriji odušivanja (Einfühlung). Koliko čovjek u nju unosi čuvstva, toliko mu je umjetnička, toliko se i drži prema njoj kao umjetnik. Vidimo li njezine tvorne sile u radu, čutimo, kao da djeluje na nas nešto srođno. Na putu naime ovih tvorevina uždiže se priroda do svojega najvišega tvora, čovjeka. Mi ćemo dakle držati tvorevinu prirode lijepom, jer nam pokazuje žilice, po kojima je naš vlastiti bitak ukorijenjen u suštini stvari.“ (Stein: Aest. d. d. Klass. Reclam str. 40). Svaki i najneznatniji predmet prirode može postati umjetničkim za onoga, koji umije u nj unijeti neke

„Estetsko“ stanje je doživljaj svoje vrsti po Lippsu tim, što nije upleten u zbiljsku svezu (ein Nichtverflochtensein in den Wirklichkeitszusammenhang), a isto to Schiller zove slobodom u pojavi s obzirom na umjetnički objekt. Odušivanje kao prenošenje svojih stanja u objekte izvan sebe nije svojstveno samo umjetnosti nego je djelatnost, koja čini prelaz od subjekta k drugim subjektima; mi spoznajemo samo našu duševnost, a da ima bića duševnih izvan nas i osim nas, da ona čute i hoće, osjećaju i misle, kao i mi, do toga uvjerenja dolazimo samo prenošenjem naših stanja u njih, pridajući im naše misli čuvstva, motive, patnje, namjere i odluke, u opće ih jedino tako spoznajemo, ljubimo ili mrzimo. Razlika izmedju odušivanju u zbiljskome životu i onoga u umjetnosti samo je u tom, da se ondje prema odušivanju uređuje i naše držanje prema stvarima i naše djelovanje činom, dok se ovdje djelovanje izlučuje; mi ne reagiramo na zbilju, mi smo doduše djelatni, ali ne djelujemo činom; slobodni od sveze u zbilji, gdje dojmovi u nas izlučuju voljna očitovanja, prevladavamo u umjetnosti obični život i prenosimo se u novi svijet, koji se doduše istim zakonima podvrgava, ali se u njemu ne djeluje činom, nego se tek čuvstvuje. U umjetničkom promatranju uzdiže se čovjek nad zbilju, ne doduše tako, da u njem neće da je vidi, nego tako, da se u njoj čuti sloboden. U tom smislu nas umjetnost uzdiže iz svakidašnjosti i stavlja u svijet pojavnog, u kojem volja naša miruje, po njoj podržavana sveza sa svakidanjim životom, njegovim potrebama i ciljevima nestaje, mi se držimo dojma i njemu se prepustamo, tijek duševnih stanja ne biva voljom odredjivan, nego prepusten sebi slobodno se razvija: mi ne radimo i zato možemo tim više čutjeti¹. U tom стоји osobita sloboda našega držanja pri umjetničkom posmatranju. Svaki prestup u obični život i s njim nastanak hotnja dokida umjetnički užitak, tek je zadača umjetnosti trajno nas podržati u tom prividnome, a ipak zbilji odgovarajućem svijetu. U tom smislu umjetnost čini čovjeka slobodnim, ali umjetnik, koji to hoće postići, mora i sam biti jednak slobodan, nevezan interesima svakidašnjega života. Tako valja shvatiti riječi Emersonove²: Ako čovjeka kojega njegova misao raspali i obuzme u tolikoj mjeri, te on zaboravi i na sebe kao začetnika i na publiku, te samo njeti i goji taj san, koji ga mahnitost obuzima, onda mi dajte da njegov spis

čutne vrijednosti. Priroda podaje gotova djela, da ih čovjek gleda i po pogledu se vidi, u koga ima umjetničkoga „osjećaja“, pravije: čućenja. Svaki je čovjek po teoriji odušivanja kadar samo toliko umjetnosti uživati, koliko je kadar stvoriti: izmedju stanovišta umjetnika, koji stvara, i umjetnika, koji čuti, postoji samo graduelna razlika, ako apstrahiramo od sposobnosti, kojom onaj može dojmovima svojim podati adekvatni izražaj. Isp. H. Stein: Vorl. über Aesth. str. 16—17.

¹ H. v. Stein: Vorles. über Aesth. Stuttg. 1897. str. 4.

² Essays (Reclam) str. 160.

čitam — a vi možete za to sebi pridržati sve razloge, povijest i kritiku.“ Kako će umjetnik to polučiti, da nas prenese u onaj prividni svijet, te nas ponukati, da čutimo i živimo s njegovim predmetom, to je njegova tajna, koja leži u dubinama blizu nesvjestnosti, to je njegova snaga i njegova vrijednost. Čuvstva, što ih je pri konцепцијi imao i u oblik stavio, treba da se u nas pobude; to biva snagom njegovom umjetničkom, koja nas sili, da se pri njegovu djelu zadržimo, kojom nas obuzima i veže na jedan predmet svijest našu, gibivu i nepostojanu, te gotovo nesvesno puštamo oblik, da djeluje na nas. To će uspjeti tim lakše, što je veća jačina objektivnoga utjecaja i što je veća mjera spremnosti u nas primiti dojam ili što bi Lipps rekao, što je veće općeno aperceptivno odušivanje (allgemeine apperzeptive Einfühlung). Ova su dva momenta istaknuta već od Fechnera: ima mnogo, što je ravnodušno za nas, premda bi po svojoj i našoj prirodi bilo kadro pobuditi milje ili nemilje, a kad god ga i pobuduju; to ovisi općeno govoreći o tom, što bilo *jačina objektivnoga utiska* bilo *naše spremnosti*, da ga primimo ili pažnje na nj nije prekoračila tako zvani prag t. j. stupanj, od kojega počevši tek postaje nešto nazočno za našu svijest¹. „Estetski“ prag ovisan je dakle od objektivnoga utiska i od naše spremnosti, no budući da se utjecaj umjetnosti može osnivati samo na sredstvima, koja u njoj samo leže, dobivaju ovi općeni psihologički izrazi s obzirom na umjetnost posebno značenje.

Jačina je objektivnoga utiska dvojaka: izvanjska i unutrašnja. U prvom pogledu ovisi ona o izboru *simbola*. Ovi naime sačinjavaju neke oblikovne vrijednosti, koje odgovaraju nekim vrijednostima funkcijnim, što treba da se proizvedu u nas. Umjetnik ne može drugo htjeti, nego doživlja svoje staviti u oblike, kojima će nas ponukati, da i mi doživimo, što je on doživio. On nas pomoću nekih znakova vodi na vrelo čuvstava, koja su njegovu dušu obuzimala. S obzirom na simbole naša je djelatnost pri umjetničkom užitku *slobodna, ali na oblike vezana*. Što izrazitiji, što razumljiviji i privlačiviji su simboli, i što lakše se promeću u vrijednosti funkcijne, to su vredniji. To sačinjava umjetničku vrijednost jednim dijelom i daje *formalnu normu* za njen prosudjivanje: umjetničko je djelo to vrednije, što veću privlačivu snagu ima ili drugim vrijednost umjetnosti ovisi o „energiji znakova“ (Nietzsche). Unutrašnja jačina dolazi umjetničkome djelu od *znatnosti* čuvstava, kojih su oblikovne vrijednosti simboli. Dakako da samo *znanan* čovjek može *znanata* čuvstva u djelu svoje unijeti; kojega je pogled u svijet običan, možda i površan, ne će nikada

znatnih čutnih vrijednosti iznijeti, premda ih može u izvanjskom pogledu kačova su, da su, s velikom privlačivosti obdariti, te njima pobuditi senzaciju. Jedan je više umjetnik s obzirom na izražavanje makar i manje znatnih vrijednosti, drugi više umjetnik s obzirom na znatnost sadržine, koja sačinjava vrijednost umjetnosti s unutrašnje joj strane i daje *materijalnu normu* prosudjivanja: vrijednost umjetnosti ovisi o sadržinskoj znatnosti. U sporu obih norma odlučit će svagda materijalna, ako se uzme na um, da je oblik samo sredstvo, da pobudi neki sadržaj i da znatna čuvstva mogu nastati takodjer u povodu (objektivno) manje izrazitih, jakih i privlačivih znakova, napokon i to, da upravo ona sačinjavaju *trajnu* vrijednost umjetničkih djela.

Po drugome momentu dolazi umjetničko djelo u odnosaj k posmatrajućemu subjektu, što je i posve prirodno: ako se naime napusti misao, da ima neka ljepota o sebi, valja napustiti i misao, da ima neka umjetnost o sebi. Samo na osnovi apsolutne estetike može umjetnik raditi bez obzira na subjekat umjetnosti; čim se to stanovište napusti, u isti čas nastaje *problem publike* ove čudnovate nakaze, koja da doduše ne odlučuje o konačnoj, ali o časovitoj sudbini pjesnika i pisaca gotovo suverenom samovoljom¹. Uporedo s tim pak nastaje i zahtjev umjetničkoga uzgoja publike, da se povisi visina srednje spremnosti za primanje utisaka, jer osim formalne i materijalne strane odlučuje o vrijednosti umjetnosti i *jačina i opseg* dojma, što ga koje djelo proizvodi. To pak podaje mjerilo za prosudjivanje umjetnosti po njenoj intenziteti i ekstenziteti. Posve je nerazumljivo s obzirom na ovaj drugi faktor, kako se upravo neki protivnici apsolutnih mjerila objektivne estetike suverenom umišljenosti uzdižu nad ovu „mnogoglavu zvijer“, da oborivši pravila one uzmognu svoju samovolju podići do zakona, pozivajući se pri tom na nesposobnost publike odlučivati u pitanjima umjetničkim, jer da nema razumijevanja za njih, a ne vidi, da taj izgovor ne pada natrag kao prigovor na njihovu umjetnost, kao očit znak njena neprirodna razvoja. Valja jednom već prestati da se poziva samo na umjetničke poznavače, taj ostatak objektivne estetike, i prestati da se publika drži nepodobnom čutjeti, što je općeno ljudsko i svakome čovjeku pristupno, te treba doći do svijesti o prirodnom postanju i razvoju umjetnosti u narodu i s njim², pa će nestati i sve zapreke, koje često stoje izmedju umjetnika i publike.

Moderna teorija umjetnosti postaje oslobođiteljicom umjetničkoga posmatrača: ovaj se ponajviše držao i danas se kad god drži neubrojivim faktorom, kojemu umjetnik naprosto nameće svoj

¹ S. Lublinski: Die Bilanz der Moderne 1904² str. 185.

² Vidi o tom: Karl Naumann: Kampf um die neue Kunst. Greuss. Jahrb. 86 (1896).

zakon, dok on sam nema druge uloge pri svem, nego u najboljem slučaju da mora ovo ili ono djelo kupiti iz — patriotizma ili jer je moderno. Ali moderna će teorija umjetnosti i umjetničkome posmatraču podati dijela na stvaranju zakona čuvstvovanja, jer onaj mora biti zakon njegova čućenja, ako će da bude moguće odušivanje, a po tome i umjetnost. Čim se dopusti, da umjetničko posmatranje nije puko zrenje nego drugo stvaranje, valja povući i daljnji posljedak, da je svaki u svojoj duši donekle umjetnik. Stvarač-umjetnik stvara slobodno, ali prema njegovoj slobodi stoji sloboda umjetničkoga posmatrača, koji takodjer slobodno stvara, t. j. iz svoje duše i prema prirodi svojoj stvara, samo stvaranje njegovo vodi umjetnik na nekim oblicima. Po tom vodjenju sloboda je umjetničkoga posmatrača vezana, ali da zato ne prestaje biti slobodom, razabira se po tom, što ta vezanost traje samo dotle, dok čućenje, na koje biva ponukan, odgovara ili nije protivno duševnoj uređenosti posmatračevu; moć, što je umjetnik ima nad nama, nije dakle izvanjska sila, da njom čuvstva nameće, nego sugestivna sposobnost vezati nas na svoj predmet. Ova ide samo dotle, dokle joj je duševnost naša podatna, ona pak mogu se učiniti podatnima valjanim uzgojem. Da se dakle poluci razumijevanje umjetnosti, nema sredstva do valjana uzgoja publike, jer ako je držanje umjetničkoga posmatrača drugo stvaranje, onda je shvatnje umjetničko na osnovi nekoga simbola moguće samo, gdje prema tim simbolima stoji i jednak način čuvstvovanja, gdje duševnost umjetnika-stvarača i posmatrača na izvanjske podražaje u jednakom čutnom načinu reagira, gdje između njih postoji taka skladna uporednost, te na jek jedne odjeku e druga, — jer su jednakо udešena. To nas vodi na pitanje o uvjetima nastanka umjetničkoga užitka.

X.

Umjetnička će resonanca nastati samo onda, ako „estetski“ podražaj odgovara fiziologisko-psihologiskoj udešenosti uživaočevoj, s kojom su prirodno dani neki uvjeti, kad će se to zbiti. Ovi su uvjeti koje jednostavni, koje skupni. Istraživanjem ovih prvih, koji izviru iz prirode pojedinačnih sila duševnih, bavi se estetika već odavna, ali je stalnu osnovu dobilo ono tek primjenom eksperimenta (na što je potakao Fechner, a nastaviše M. Dessoir, O. Külpe). I istraživanje ovih drugih, koji nastaju iz skupna djelovanja duševnih sila i sposobnosti, dobilo je u novije vrijeme poticaja od više strana napose po etnografiji i etnologiji, po evolucionalnoj teoriji i teoriji plemenske osebujnosti. Treba pak medju ovima potonjima opet lučiti neki dio *općeno ljudski*, koji bi podavao osnov — recimo — za nekakvu univerzalističnu umjetnost. I ne da se poreći,

da joj ovi općeno ljudski uvjeti podaju *mogućnost* djelovati općeno. Što Tolstoj kaže, da se umjetnost od ostalih vrsti duševne djelatnosti razlikuje tim, da je svakome razumljiv njezin govor i da može djelovati na svakoga neovisno od njegova stupnja razvojnoga i uzgojnoga stanja, samo je *djelomično* istinito, jer nije sva umjetnost takova, makar imade tvorevina, koje umjetnički djeluju doista bez razlike stupnja razvojnoga i uzgojnoga stanja, bez razlike plemenske osebujnosti; no ni onda još nije tim dokazano, da je po njima pobudjeni dojam *jednak*, ne osvrćuti se na to, da i obseg dojma ne seže dalje, nego što sežu oni općeni uvjeti. Misao, da će umjetnost tobože neovisna od razvoja duševnosti općeno vrijediti, posve je kriva. Samo djelomično bolje reći u ograničenu krugu pripada joj općeni utjecaj, većim je dijelom djelovanja stegnuta na ograničene one skupine, u kojima je općena priroda ljudska diferenciranjem poprimila posebni oblik, — te tako dojam učinila ovisnim o posebnim uvjetima: Svaki narod ima svoje osebujnosti psihofizičke i psihičke, koje zajedno stvaraju posebne darove i posebna očitovanja¹; tako nužno i prirodno nastaje *narodna književnost i umjetnost*. Umjetnost svakoga pojedinoga naroda u svojem je razvoju izražaj osebujnosti toga naroda prema njegovoj fantazijskoj djelatnosti i tim poradi posebne pri-padnosti ove djelatnosti k cjelini duševnoga života, izraz je ovoga života samoga² — riječi su Wundlove². Umjetnost je nužno ovisna od l' esprit permanent d' un peuple, te može samo u zajednici narodnoj polučiti sadržinsku vrijednost u punoj mjeri i razvijati se prirodno, ako se razvojni kru-govi njezini uzdižu na istoj zajedničkoj osnovi jedni nad drugima. Umjetnost umjetnika — po riječima Ruskinovim — nije knjiga, koja se lako čita; mi sami moramo imati one duševne sposobnosti, kojih umjetnički izražaj treba da odgo-nenemo³, — a to će se zbiti samo ondje, gdje stvaralač i uživalac stoje na stanovištu iste duše narodne, ako čućenje obojice *paralelno* raste i pada u tijeku dogodjaja, a doživljaji u jednakom ritmičko gibanje stavljaju duševnost njihovu, jednom riječi, ako između njih postoji *parale-lizam ritma duševnoga*. I kaogod što čovjek treba da bude najprije član neke zajednice, u kojoj će se dovinuti „čistoj čovječnosti“, tako i umjetnost treba da bude ponajprije *narodna*, i što je više takova, to će se jasnije u njoj odraziti ono, što je za čovjeka znatno (das Menschlich-

¹ Wundt Völkerpsyhol. I. 1. Lpzg. 1903. str. 3.

² U istome djelu str. 88. i 89. — Ako se kaže, da je prirodno svaka književnost narodna, ne valja krivo umovati, da ništa naprsto nije neprirodno, dakle da je svaka književnost narodna, jer prirodno postanje znači ovdje razvoj, u kojem je posebna priroda došla do izražaja, što ne biva kod umjetnosti, koja stoji pod tujim utjecajem i koja je u tom smislu nužno neprirodna, a po tom i nenarodna.

³ Ruskin spom. dj. str. 44.

bedeutungsvolle) to će joj i općeno ljudska vrednost biti veća.

Etnička ovisnost umjetnosti ne bi nikada bila potpala sumnji, da nijesu posebne prilike u razvoju povjesna dogadjanja dovele do toga, te se plemenska osebujnost mnogih naroda gotovo izgubila u trajnome dodiru s drugima jačim i tim mnogo stradao i smisao i osjećanje za one osebujne načine narodnoga čitovanja; cijele su skupine osobito u manjih naroda dotjerale do velike virtuoznosti svoj način čućenja sasvim podrediti tudjemu, u čem su baš Slaveni veliki majstori, a Hrvati medju njima najbolji, te je skoro opravdana bojazan, da li će znati, i ako budu znali, da li će moći još očuvati svoje narodno bivstvo¹. U takovim je prilikama ono, što bi po nespriječenom razvoju pojedinih krugova s različitom mješavinom elemenata prirodno nastalo, danas zahtjev životni. „Prvotni smisao riječi plemeniti i plemić bila je čistoća plemena, a kako se ljubav i nježno čućenje nerazdruživo veže upravo uz ovu čistoću krví, to ove riječi, koje su nekoć značile *ponos*, danas znače isto, što krepost“². Umjetnost, koja prirodno *jest*, danas *treba da bude* narodna i dužnost je svakoga, kojemu je do razvoja narodnoga značaja i do usavršenja, da utre put prirodnome razvoju plemena, što je jedini pravi rad oko kulturnoga napretka.

Što dakle od umjetnosti s pravom tražimo? Ono, što se prirodno iz uvjeta za umjetnički užitak nadaje, da bude imala *narodnu i savremenu vrijednost*: „Cijeli narod i cijelo doba mora dakle sebe u njoj naučiti poznavati. Svaki narod, svako doba mora stoga da ima svoju umjetnost, te ne može živjeti samo od umjetnosti drugih naroda i drugih doba, koliko god bi inače i vrijedno bilo ovu poznazati. I ondje, gdje se općeno ljudsko izriče ili prikazuje, mora se to zbiti u osobitom obliku, koji odgovara iskustvima pojedinih naroda.“ „Zahtjev narodne i savremene umjetnosti dade se svakojako utvrditi. Umjetnik vidi i radi samo onda iz najboljih sila, ako je prožet čuvstvima i mišljenjem svojega vlastitoga zavičaja i svojega doba. Samo onda može, što je vidio, sebi prilagoditi i reproducirati. S druge strane razumije svaki narod i svako doba samo sebe pravo, i što na ove mora u estetskom pogledu utjecati, treba da je tijelo od

njihova tijela, krv od njihove krvi. Ne može dakako ništa koristiti, ako je umjetnost narodna i savremena, a nije prava umjetnost. Napokon ima svadga i neki zajednici sadržaj mišljenja i čućenja, u koji se može uživjeti svaki narod i u njem mora tražiti hranu. Homer, Dante, Shakespeare, Goethe čine, te ponovno proživljujemo duševni život evropskih naroda.“ O ovim riječima Höffdingovim¹ bilo bi vrijedno da razmisle oni, koji neće da pripoznačaju zahtjev narodne umjetnosti, koja upravo po tom, što je narodna, dobiva i *kulturnu vrijednost*. Isticanje univerzalizma (kozmopolitizma) samo je pokrivalo, kojim se krije nesposobnost zadovoljiti dužnostima prema narodu svome; jer da ih ne će zadovoljiti, ne može se kod čestitih ljudi pretpostavljati.

XI.

Gоворити о dužnostima umjetnika i umjetnosti ne samo да nije danas običaj, negо је, чини се, i nepogodно, jer је, веље се, *umjetnost samo umjetnosti radi* (l' art pour l' art). Nikad se nijedna teorija nije tako krivo shvatila као ова, која о umjetnosti kazuje оног, што је свакој ствари већ одавно и свима познато и јасно да наиме свака дјелатност и ствар има *posebnu* svrhu i да се не смие употребљавати у друге svrhe. Ни од umjetnosti се не може tražiti друго, negо да своју svrhu испуније; теорија l' art pour l'art има dakle vrijednost само *negativnu*, да наиме одбije od umjetnosti све захтјеве, које су неној природи противни. Само u tom smislu je umjetnost сама себи svrhom, нipošto pak u smislu, да се на њу не могу стављати никакви захтјеви; jer ако она с тешњама и цилевима животним није vezana vezom misli, vezana је с њима svadga čutnim vezovima, па ако се од ње не може tražiti proučavanje i moralizovanje, нipošto nije казано, да се не може tražiti да биде у њој одražено moralno čućenje. Najmanje пако споменута теорија иде у прilog struji, која umjetnost označује као umještvo, jer то је у најбољем slučaju majstoriјa, ali никако још није i umjetnost, jer јој manjka bivstvo: velika i znatna duševnost.

Ima još jedna teorija, која је, ако се право не shvati, kadra pobuditi krivi sud o odnošaju umjetnosti k životnim ciljevima ljudskim; mislim onu, по којој je *umjetnost igra*. Ова је теорија по Spenceru prešla u modernu estetiku, где јој је uz Wundta i Höfflinga најзнатнији zastupnik K. Groos.

Riječ igra zavodi na misao, da umjetnost u općem nema sveze s ozbiljnošću životnih ciljeva, da nema i ne smije imati vrijednost za *praksu*, што се опет ponajviše istovetuje s tendencijoznošću. Bivstvo se umjetnosti doista protivi tome, да би она на mišljenje i htijenje naše utjecala u obliku било какве re-

¹ Osobito je ovu čijenicu naglasio *Gobineau*: Sur l' inegalité des races humaines, Paris 1884², koji slavenskoj rasi — pasmina vele neki, što dobro pristaje za konje i volove, ali za ljudi bito bi dobro reći pleme — jer je svuda pomiješana, otvara slabu perspektivu u budućnost. Misao, o utjecaju plemenske osebujnosti na kulturni razvoj, ima svojih danas još neriješenih poteskoča. Isp. *Steinmetz*: Der erbl. Rassen- u. Volkschar. V.-Zschr. f. wiss. Phil. XXVI. (1902) str. 77—126. A. Comte, H. Taine, L. Gumplovicz, A Fouillée drže je za glavni faktor kulturnoga napretka, a u djelu Die Grundl d. XIX. Jahrh. proveo je tu misao H. St. Chamberlain.

² Ruskin sp. dj. str. XII. uvoda.

fleksije, ali se ne protivi tome, da preko čutnih elemenata, dakle *posredno* prikazujući čutni dojam pojava djeluje na um i na volju. Misao, da umjetnost nema ozbiljne sveze sa životom, ne da se ni razvojno-povjesno ni psihologički utvrditi. Premda ona naime u razvoju nastaje iz suviška psihičkih sila preostalih iz borbe za život, ona tim nije prestala biti faktor u toj borbi, ako u njoj i ne sudjeluje *direktно*. „Sva umjetnost — veli Höffding — može se igrom zvati samo *toliko*, u koliko nam prikazuje život ili dio života u prilici, u idealnom ponavljanju, te nas potiče, da je pustimo na sebe djelovati kao da je zbiljski život“¹. Na drugom jednom mjestu veli isti mislilac: „Između umjetnosti i života postoji najsrodnija sveza, idealna i realna djelatnost duševnih sila prelazi jedna u drugu i služe jedna drugoj kao priprava. Umjetnost se razvija iz prirodne upotrebe sile i djeluje opet na ove natrag preoblikujući ih. S ovim odnosom stoji etička znatnost umjetnosti u uskoj svezi, jer sile, što umjetničkoj igri djeluju, upotrebit će se opet na novo, ako i ne po pojedincu, a ono po rodu, u svedjer nastavljenoj borbi za život“².

Vrijednost umjetnička nužno je i vrijednost životna; jer tim, što se prikazuje u umjetnosti život sa svih mu znatnih strana, nužno utječe ona na život sam, ne doduše direktno, nego stvarajući dispozicije čutne, koje onda mišljenje i shvatanje naše određuju u stalnome smjeru i uredjuju naš odnosaj k zbiljskome svijetu. Sadržaj umjetničke igre — veli Höffding na spomenuto mjestu — uzet je iz života, pa će i način, kako umjetničko prikazivanje djeluje na naše čuvstvo, biti od utjecaja na naše shvatanje života i na način življjenja. Umjetnost nije samo slika nego i *uzor života*³. Ruskin stoga od umjetnika ne traži ništa više, nego da nagovijesti ono, čemu se razborito može nadati, da će jednom ostvareno vidjeti u ljupkom engleskom kraju i u dostojanstvu engleskoga puka. Samo u nas se ne smije tražiti od umjetnosti, da bude u tom smislu *idealistična*, samo kod nas se natražnjačkim proglašuje zahtjev, da umjetnost mora biti vodilja k ciljevima narodnim, jer se ne shvaća, da umjetnik i bez teoretičiranja i moraliziranja može biti učitelj i vodič narodu. „Umjetnost neka životu poda oblik i jasnoću, neka pogled i simpatiju proširi, neka pokaže put, na kojem treba da ide razvoj“⁴, ali u tom radu oko ciljeva narodnih treba da bude umjetnik — kako zgodno označuje Volkelt — *reformator iz daljine*: jer utječe na život posredno preko čuvstva. Iznal-

zeći na stvarima i pojavama znatne čutne strane podaje težnjama i hotnjama nove ciljeve, te znatno utječe na sudbinu naroda i na njoj je — velikim dijelom — odgovoran. Umjetnost je po prirodi svojoj socijalno uvjetovana, ona djeluje socijalno, ali je zato i socijalno odgovorna. Umjetnost je ozbiljna životna zadaća ozbiljnih ličnosti svijesnih si ne samo prava nego i visokih dužnosti svojih.

Teorija l'art pour l'art i teorija igre ne podaju nikakova osnova t. zv. *estetskome nazoru na svijet*. *Estetska funkcija ne стоји поред осталих животних функција*, nego je samo poseban oblik njihov, te naprsto i nije moguće, da bilo s kojom dodje u sukob, ako se njezino bivstvo pravo shvati. Puko estetsko reagiranje na dogodjaje i pojave psihologička je apstrakcija, u zbilji je nemoguće; pod njim se krije samo nedostatak na dubokom moralnom i religioznom čuvstvovanju ili pak je naprsto fraza, kakovih u modernome životu ima na pretek.

Ni inače se ne da estetski nazor na svijet utvrditi; misao o njem nastala je na osnovi kriva odredjenja odnošaja umjetnosti k religiji i moralu. Bila je naime to reakcija protiv struje, koja je *sadržajno* ograničivala područje umjetnosti. Na to se odgovorilo s tvrdnjom, da je sadržaj za umjetnost irelevantan i da se ona ne osvrće na ocjeњivanje (Wertung) prema čudorednim načelima. U toj je reakciji bilo nešto, ali i samo nešto opravdano, makar da je iznesena u sudovima, koji su bili kadri sve prije učiniti, nego razbistriti odnosaj umjetnosti k moralu i religiji. Posljedica toga bio je silni metež i onda secesija umjetničke tvoračke snage u posebno carstvo sa lih estetskim vrijednostima; i tu je fraza svoju ulogu dobro odigrala. No bez obzira na to valja reći, da je prvi dio tvrdnje: sadržaj je irelevantan po umjetnost, opravdan, ako se njom misli reći, da o umjetnosti ne odlučuje on, nego samo način prikazivanja. Što se dakako ovaj uzeo samo s formalne strane, učinilo je, te je u umjetnosti prevladala *tehnika*; umjetnost je razvila svoju izvanjsku stranu, vještini u crtanju i prikazivanju, ali joj je prečesto manjkala u njoj duboka i znatna sadržina. Nema sumnje, da umjetnosti ne valja određivati *sadržaj*, koji smije, koji li ne smije prikazivati, ali sadržaj je i ne čini čudorednom ili nečudorednom. Sva priroda i cijeli čovjek predmet su njena prikazivanja, da što više, mi imademo i pravo tražiti od nje, da život prikaže sa svih strana, da u njoj bude zlo i grijeh zastupano pored dobrote i kreposti. Drugo je dakako pitanje, *kako će* on te pojave prikazati. Smije li on prikazati zlo, koje u svijetu nalazi, kao da ga odobrava, smije li ružno prikazati, kao da se nasladjuje njime, smije li dobru i zlu jednakovo pravo na opstanak priznati? Je li uopće moguće, da za njega ne postoji čudoredne vrijednosti i da on može apstrahirati od njih? Ja držim, da to nikako ne ide, i da se drugi dio tvrdnje: umjetnost se ne brine za čudoredno ocjenjivanje

¹ Ethik str. 340.

² Psychol. (Lpzg. 1893²) str. 371. Ispor. G. Gaultier: La moralité de l'art, Revue philos. XXX. 499, gdje se za umjetnost veli, da je „comme une préface, ou le pré-lude de la moralité“, jer stvara u našoj duši dispozicije analogne onima, što ih stvara moralni život.

³ Psychol. str. 371.

⁴ Höffding: Ethik str. 344.

nikako ne da dokazati. Baš naprotiv: svi čini, svi značajevi, a i izvanjski dogadjaji, u koliko kada dolaze u svezu s čudorednim životom, nužno moraju da izazovu u umjetnika i moralno ocjenjivanje, jer i umjetnik treba da je čovjek i da ljudski misli i osjeća, da dakle na pojave reagira kao *čitav* čovjek. Dodje li u njegovu prikazivanju našemu čuvstvovanju protivno reagiranje do izražaja, onda je moguće dvoje: ili će ono uživaoca odbijati, onda će uslijed nesposobnosti održati ga na slobodnoj visini nevezanoj uz svezu zbiljsku, prestati za nj biti umjetnost, ili će biti kadro otkrivajući nove pogjede, s kojih se stvari drukčije vide, povesti čućenje novim smjerom, te tako unaprijediti čudoredni život. U prvom je slučaju djelovanje u času, kad je postalo nečudoredno, nužno izgubilo i umjetnički značaj; u drugom je slučaju od čudoredne vrijednosti. Pravo veli Ranke: „Sve, što pravi život ima, proizlazi iz moralne energije, koja znajući sebe ili nastoji u slobodnoj djelatnosti svijet prožeti ili stavlja neprijateljskim silama nesavladivi otpor.“ I umjetnost, koja znači pravi život, izvire iz moralne energije, a teorija, da umjetnosti nije do čudorednih vrijednosti, znak je slaboće. Ne dolazi li u djelu do izražaja čudoredno čuvstvo, gdje i kada u nas nužno nastaje, onda je to znak, da umjetniku manjkaju etičke *funkcione* vrijednosti, da je duševnost njegova u jednom znatnom smjeru zakržljala. Izmedju njegova i našega čućenja ne može biti skладa, a napokon i kako će on onda prikazati život u pravome svjetlu, kad ne može da stvara kao cijeli čovjek? Ne ovisi o sadržaju, nego o *kakvoći* čuvstava čudorednost ili nečudorednost umjetnosti, jer se po njima vidi umjetnik, kakav je čovjek. A budući *da je s moralom tako, da mu je ljudski život ili u svim djelostima podređen ili je uopće izgubio svoju vlast*¹, imademo pravo tražiti, da i umjetnost bude izričaj znatne čudoredne ličnosti: ne može nas se dojmiti duševnost ličnosti, koja ne umije u stvari unijeti znatnijih čuvstava, a odbija nas ličnost, koja u čutnom ocjenivanju stvari pokazuje, da je njezino čućenje jednostrano i pervezno (n. pr. u seksualnom pogledu) ili da inače pokazuje moralnu degeneraciju. Umjetnosti nije zadaća širiti moralnu pouku, ali joj nije zadaća razvijati ni njegovati nemoralno čućenje. S obzirom na sve to mogu se primijeniti riječi Fichteove i na umjetnost: „Kakovu tko umjetnost stvara i bira, ovisi o tom, kakav je čovjek.“ No dok se god ovaj nije riješio dužnosti, da bude čudoredno biće, bit će *umjetnost njegova svagda moralna*; po sadržaju je imoralna, a ako je nemoralna, ne može biti umjetnost, jer ne može prirodno da proizvode umjetnički dojam.

Po čutnome životu stoji umjetnost u svezi i s religijom. I ova je naime očitovanje čutnoga života, što je i dovelo na misao, da bi umjetnost

mogla nadomjestiti religiju. I u toj se misli vidi nerazumijevanje odnošaja umjetnosti k religiji isto kao i prema moralu, po kojem se stavlja umjetnost pored ove dvije strane duševnoga života. Krivo ovo mišljenje s nepravom se — mislim — oslanja na autoritet Goetheov pozivajući se na njegovu riječ: *Wer Wissenschaft und Kunst besitzt, der hat Religion; Wer diese beiden nicht besitzt, der habe Religion.*

Ponajprije valja iztaknuti, da religija ako i jest stvar srca, nije samo čućenje nego i teženje i vjerovanje, kojim relativni duh prelazi granice svoje *spoznaće* moći, i zaokružujući spoznanu sliku svijeta u cjelinu stavlja se u odnošaj k vjerovanome osnovu svega. To odnošenje pojedinosti k nekom posljednjem osnovu, čuvstveni odnošaj k neizmjernosti temeljna je crta svake religije. Kako valja taj osnov zamišljati, nije nam ovdje istraživati, toliko je stalno, da zaokružena slika svijeta vodi svagda na neko vjerovanje, da se konačni sud o vrijednosti i nevrednosti bitka ovisi o odnošaju k poslijenjem osnovu svega bitka, kako se god ovaj pomišlja. U tom će smislu nazor o svijetu svagda biti ne samo moralno nego i religiozno orientiran, te će se u umjetnosti ta strana ljudskoga bića očitovati. Ne radi se o tom, hoće li umjetnik posljednji osnov zamišljati kao osobno biće ili će se kakogod čutjeti u svezi s vasionom ili drukčije kako uređiti odnošaj k neizmjernosti, ni o tom se ne radi, koje je stanovište vrednije i opravdanije; principijelno se mora dopustiti, da će se u umjetnosti očitovati i religijske vrijednosti, da će one umjetnički dojam polučiti samo onda, ako se slažu s religijskim čućenjem uživalaca ili mu se bar ne protive, ne vrijedaju ga. To je uvjet, koji izvire iz prirode umjetnosti. U tom je dakle smislu umjetnost i *religiozna*, jer ne samo da stavlja čovjeka u odnošaj k posljednjemu osnovu bitka, nego jer se i tvoračka snaga umjetnikova jača na jačini i dubini čuvstva o neizmjernosti. „Ljudi su, veli Goethe, samo tako dugo produktivni u pjesništvu i u mjetnosti, dok su religiozni“ — a Goetheu se bar ne će reći, da je bio klerikalac. Tako valja shvatiti i njegove riječi, tko umjetnost ima, da ima i religiju. Wundt pak kaže na jednome mjestu¹: „*Estetsko djelovanje prepostavlja osim psihologičkih uvjeta povrh svega čudoredne motive i vodi na metafizičke osnove*, koji se u stanovitim psihologičkim oblicima očituju, ali se pukim posmatranjem tih oblika ne mogu nikada spoznati do kraja.“ To je razlog, zašto je umjetnost u vjerskome životu znatan faktor i zašto se baš s potrebama religijskoga života i razvila. „Toliko smo vjerskome životu dužni!“ — veli Nietzsche, o kojem se takodjer ne može reći, da mu je mišljenje klerikalno i

¹ Wege und Ziele der Völkerpsych Phil. Stud IV. (1888) str. 19.

natražnjačko, makar da je priznao, da izmedju religije (— čim se dakako još ne označuje bilo koja pozitivna vjera, nego samo se misli religija, kao jedna crta u prirodi ljudskoj —) da dakle izmedju religije i umjetnosti postoji unutrašnja sveza. Upravo ta sveza podala je mogućnost nastanku misli, da bi možda umjetnost bila

zamjenom religiji. To pitanje de jure ne spada ovamo, jer se najprije radi o tom, je li opravданa misao, da danas čovjeku vjera nije više potrebna; tek po riješenju ovoga može se pitati, hoće li umjetnost po prirodi svojoj biti podobna zadovoljiti potrebama čutnim, što ih je zadovoljjava religija — ja držim, da ne će.

Nekrolog hrvatskoj modernoj.

Napisao *Jovan Hranilović*.

U lijepo uredjenom književnom prilogu zadrskoga kalendara „*Svačića*“ za godinu 1907. odštampan je odmah na drugome mjestu (str. 2—23) oveći literarno-historijski sastavak *Milana Marjanovića* pod naslovom: „*Iza Šenoe*“. — To je nastavak drugoga dijela oveće radnje, koja je otpočela izlaziti u kalendaru „*Svačiću*“ još god. 1904. U ovogodišnjem nastavku dovršen je drugi dio prikaza razdoblja naše književnosti od god. 1894.—1904. Dok je u prvih jedanaest poglavlja pisac prikazao razvoj hrvatske književnosti od godine 1894.—1897., sada je prikaz toga razdoblja od deset godina dovršen u poglavljima XI—XVIII.

I u ovom svršetku ostaje Marjanović kod iste metode. On proučava književne publikacije, časopise i knjige godinu po godinu, ispisuje imena pisaca i naslove njihovih književnih proizvoda te svoje impresije o njima svrstava pod naslove, koji bi imali biti neka sinteza njegova mišljenja o izvjesnom razdoblju i pravcu razvitka naše književnosti. Razdoblje od g. 1897. do g. 1904. razvijalo se je po njegovom mišljenju u sljedećim evolucionim etapama: god. 1897. bio je dominantan: literarni racionalizam, poslije kojega je došao na red impresionizam i diletantizam, zatim kriticizam, prodiranje mladih, koje je dovelo do sukoba i borbe sa tradicionalistima, u kojoj je nastao časoviti odmor, da se borba nastavi na prelazu stoljeća i urodi: *depresijom i smrću „moderne.“*

Tako je za pravo prikaz razdoblja od god. 1894. do 1904., kako ga je Marjanović sastavio, svoje vrsti *nekrolog našoj modernoj*. On je došao, proučavajući to razdoblje, do rezultata, koji na kraju svoje studije izriče doslovce ovako: „*Moderna je prestala i ne podiže se više. Borba još ima i biti će ih, ali u doba klonuća i nemara literurne moderne, jača se ne samo tradicionalizam, nego i intolerantna kulturna reakcija sve više i više. A što je glavno, nema više medju mladjima onoga vrijenja ideja i čuvstava, što ih je činilo simpatičnima.*“

Pristaše tradicionalističkoga pravca u našoj

lijepoj književnosti mogu biti zadovoljni s tim mišljenjem Marjanovićevim. Ovo je potvrda već davno izrečene njihove prognoze, da će se trvanje izmedju modernista i antimodernista svršiti sa uzmakom „moderne“ i ojačanjem tradicionalizma. To nipošto ne znači, da je nastupio zastoj ili da je ovlađala reakcija u razvoju naše beletrističke proizvodnje, kako to misli gosp. Marjanović, već je to znakom, da na naše tlo presadjivani izvjesni tudjinski importi nisu mogli urodit uspjehom. Ali zato ono malo dobra, što ga je časoviti razmah modernizma kod nas prouzročio: živje zanimanje za književnost i upozorivanje na napredni duh vremena, nije ostalo izgubljeno. Napredovanje prema duhu vremena ne znači, da treba obarati, omalovažiti i ostavljati kontinuitet i tradiciju; a čuvanje tradicije i kontinuiteta ne isključuje napredovanje prema naprednomu duhu vremena. Tradicije u literarnoj proizvodnji bez zanove tekočinama zdravoga napretka postaju: okaminama, a modernizmi bez uzročne veze sa prošlošću ruše se kao gradjevine bez temelja i osnovke.

* * *

S rezultatom Marjanovićeve studije, o razvoju naše književnosti iza Šenoe do god. 1904. kao da se ne slaže neki njegov drug, koji je u književnom prilogu ovogodišnjega kalendara „*Svačića*“ sastavio simbolistički prikaz razvoja naše moderne. Dok je Marjanović ustanovio debacle modernističkoga jurišanja na tradicionalno-kontinuitetni razvoj naše književnosti, gosp. Z. B. Ilijev u svom sastavku: „*Sinovi dana*“ veli: „*Cuju se pravi glasovi opiranja, bojovni poklici novih bitaka. Dosta je bilo skučenosti, zaplijena i uzmicanja, novi ljudi stupaju u prve redove prkosno, bezobzirce, ne pitajući ičijeg priznanja, do li u svijesti svojih čovječjih prava.*“

Meni se, iskreno da kažem, više dopada ovaj navještaj nove borbe za istinu i slobodu, nego li Marjanovićevo konstatovanje klonulosti te borbe. Samo se bojam, da bi se moglo dogoditi, da se i opet ne zapodjene pusta borba moderne frazeologije protiv starih fraza, od koje nema nikomu

koristi, pak da će se i opet morati na kraju krajeva konstatovati, da je bilo previše buke i lomota mlinskoga kola, a premalo brašna.

Gosp. Marjanović je ustanovio neke uzroke neminovnoj smrti naše „moderne“ i klonulosti njezinih branitelja i propagatora. Osvrnuti ću se na te uzroke, a već ovdje konstatujem, da, i ako drugim riječima, i gosp. Z. B. Ilijin u svom saставku u „Svačiću“ za g. 1907. na str. 63. ističe iste uzroke i po njemu konstatovanomu porazu naše moderne i uzmak njezinih pobornika. On veli: „Ustaše proti prošlosti, a „bakcil prošlosti“ već odavno je rovao u njima: htjedoše osoviti sebe, užvinuti (?) čelo, pogledati ravno suncu u lice — ali *preslabi su bili*, nevične svjetlu oboljele im oči, htjedoše učvrstiti svoju osobnost, utvrditi je okrjepom savjesti i *gordog ponosa* — i dosta je bilo samo *jednog silnika*, da im kao onaj davni rimski kralj makovima u svom vrtu, svima poodsjeca glave.“

Ne, tu nije trebalo silnika, jer *makove glave*, ako su to doista bile same makove glave, može lako odsjeći svatko; a samo se po sebi razumije, da u borbi za svjetlo mora ostati poražen onaj, tko je slab i nenavikao svjetlu i tko u isti čas traži okrepe u samosvijesti i *gordom ponosu*. Da nije toga gordoga ponosa, bilo bi lakše naviknuti oči, da izdrže svjetlo istine.

G. Marjanović posve dobro ustanavljuje kao uzrok neminovnoj smrti naše moderne i neuspjehu njezinih pokretača to, što su se i onako labave temeljne misli toga importa kod nas „kasnije izrodile u prazne devize za borbu, koje su stariji lako izvrgli ruglu i pobijali“. (str. 13.) On dobro pogadja i razlog, zašto su pokretači moderne kod nas činili više komičan nego li ozbiljan utisak. On veli (str. 12.) —: „Neka bohemija daje simpatične crte toj mladeži, ali pošto Zagreb nije Paris sa bogatim kulturnim tradicijama, ta mladež izgleda komičnom, a za filistre (?) i drskom i razvratnom.“

Kada tako Marjanović i njegov drug Z. B. Ilijin u istom tečaju „Svačića“ ustanavljuje, da se ne da tajiti uzmak modernista i da su uzroci tomu uzmaku: slabost i nenaviklost na svjetlo kod propagatora moderne, zatim komičnost i frazerstvo njihove metode u borbi protiv antimodernista, onda ne može biti istina, da uzroke debaću moderne treba tražiti u kakovoj zlobi, zavidnosti i izvraćanju starih. Protivnici modernističkih nastranosti u našoj književnosti nisu bili napadači, već su samo branili sebe i prirodni kontinuitet razvoja naše književnosti protiv ofenzivi juriša modernista. Svoju obranu moralili su, da uspiju, udešavati prema načinu napadanja svojih napadača.

* * *

G. Marjanović napisao je svoju raspravu o razvoju naše beletristikeiza Šenoe do god. 1904.

u očitoj namjeri, da u što ljepšem svjetlu prikaže svoje modernističke drugove i da potisne u zasjenjak književnu proizvodnju i pjesnike i pisce iz Šenoe do pojave moderne. Zato on govori o pjesnicima i piscima godinā sedamdesetih i osamdesetih s omalovaženjem, nazivlje ih eponima i t. d. Ipak mora od časa do časa priznati, da su oni pratili u svojim kritikama svaku pojavu naše književnosti i da nisu stali u proizvodnji čak ni onda, kada je protiv njih ustala moderna i kada su na njih stali jurišati njezini branitelji. Isto tako je prinužden bio priznati, da su mladi prebrzo klonuli, da njihova proizvodnja kvantitativno znatno zaostaje za proizvodnjom starijih antimodernista. Ali ne može ništa stvarno navesti niti protiv kvaliteta proizvodnje tradicionalista niti u phvalu kvalitete proizvodnje modernista. Nema sumnje, da bi on to rado učinio, pak je to i pokušao onako opće nitim rečenicama, ali ti naleti apriorne simpatije sa proizvodnjom modernista kose se sa konačnom bilancem, sa konačnim rezultatom njegova proučavanja razdoblja od god. 1894.—1904. Kako sam spomenuo, on konstatiše smrt moderne i ojačanje tradicionalističkoga pravca. Pokušaj, da istakne superiornost mlađih nad starima, razbio se je o naslazi brojaka i naslova proizvodnje antimodernista. Tu, gdje govore brojke i fakta, ne da se ni uz najbolju volju održati i opravdati pogrešno apriorno stanovište. Na čast služi gosp. Marjanoviću, da se nije uzbojao na kraju svoje svakako zanimljive radnje ustanoviti bilancu i pojedine poteze svoga prikaza naše književnosti od god. 1894. do 1904. sastaviti u cjelovitu sliku sa temeljnom idejom, da je moderna već u svom zarodu nosila klicu prerane smrti, koja ju je, po njegovu mišljenju, već i savladala.

Iako se još uvijek sve moguće pokušava, da ju njeni pokretači probude na novi život i ako baš nitko pravo ne vjeruje, da je ona našla mira u grobu, koji je sama sebi iskopala, i da će se tamo za uvijek smiriti, — jasno je, da joj njezin najustrajniji branitelj gosp. Marjanović nije na laku ruku ustanovio prestanak kucanja srca.

Razumije se, riječ je samo o „modernoj“ u u onom smislu riječi, kako je ona vegetirala u „Mladosti“, „Salonu“, „Životu“ itd. To je samo jedno razdoblje u ukrštaju izmedju pristaša sustavnoga, prirodnoga kontinuiteta u razvitku naše književnosti i njihovih mlađovjekih protivnika. Borbe i suprotnosti biti će dakako i dalje, — samo neka se ta borba ne vodi radi same borbe, neka ne bude takova, kakova je bila ona: za i protiv moderne, a koju je g. Marjanović, ako i ne u svemu vjerno prema istini, prikazao u svojoj slici razdoblja od g. 1894.—1904.

Nu kada je već on sâm ustanovio smrt „moderne“, treba da pročistimo na njezinu grobu sve račune njezine ostavštine. Treba da se isprave barem krupnije netočnosti u radnji g. Marjano-

vića. Ne bi bilo pravo, da ostanu neispravljene neke netočnosti i neispravne tvrdnje Marjanovićeve, pak da neupućeni čitatelji njegova nekrologa našoj modernoj ostanu neobaviješteni barem o krupnjim neispravnostima njegova prikaza borbe za modernu i protiv nje.

Naročito ja lično moram, da ispravim neke nepravedne Marjanovićeve aluzije na moj zahvat u borbu protiv hrvatske moderne. Istina, ja sam mu zahvalan, što mu nije pošlo za rukom dokazati, da sam ja bio „površan“ u svojim raznovrsnim većim i manjim sastavcima o raznim evolucijama borbe izmedju modernista i antimodernista.

G. Marjanović mi mora priznati, a to je on lojalno i učinio, da sam ja pomno pratilo i bilježio svaku pojavu u toku borbe izmedju modernista i antimodernista, što se najbolje vidi po onim stotinama mojih većih i manjih sastavaka u „Viencu“, „Glasu“ i „Kolu“ Matice Hrvatske“, „Obzoru“ i drugdje. Nema tu dakle govora o površnosti. Površnost je na strani g. Marjanovića, kada veli u svojoj radnji na str. 14., da sam ja god. 1899. preuzeo uredništvo „Viencia“ već oko 10. broja, dok sam zapravo uredjivao „Vienac“ već od 6. broja te godine. Površan je, i kada tvrdi, da su odmah te godine „mladi“ zašutjeli u opće i u „Viencu“. Za moga urednikovanja dali su štampati g. 1899. u „Viencu“ svoje pjesme, pripovijetke i književne sastavke od modernista slijedeći: Viktor Badalić, Dragutin Domjanić, Oto Gavrančić, Silvije Kranjčević, Matija Lisičar, Mihovil Nikolić, M. Sabić, Alberto Weber, Xeres de la Maraja, Živko Bertić, Ivo Cippiko, Šandor Gjalski, Ivan Devčić, Sašo Izaković, Ivanov, A. Janečić, Vladoje Jugović, Josip Kozarac, Branimir Livadić, Milan Šenoa, N. Špun Stričić, Srgjan Tucić, Ijlali, dr. I. Lorković, dr. Stjepan Miletić, Josip Pasarić itd.

Neki od njih u brzo okrenuše ledja modernizmu te ne će ni da čuju, da su bili ikada moderniste, a ako je to moja krivnja, ja preuzimam vrlo rado odgovornost za nju. Jedino konstatujem, da ne opstoji, što tvrdi g. Marjanović, da je moj zahvat u borbu o modernoj urođio šutnjom mlađih.

Istina je, bilo je u mojim sastavcima protiv modernističkih nastranosti i doskočice, ali nadodje vrijeme i ima prilika, kada je doista difficile satyram non scribere. Ta spomenuo sam, kako i sâm g. Marjanović u svojoj radnji konstataje komičnost modernističke pseudobohemije.

Lijepo je od gosp. Marjanovića, što mi na str. 14. svoje radnje priznaje, da sam „dobar pjesnik“, ali nije ispravno, kada veli, da sam „estetik stare Zimmermannove škole“. Prije svega nisam Zimmermannovac, osim u koliko su i Zimmermannove temeljne estetske zasade zajedničke svima estetičarima, — a tu ne može biti govora o razlici izmedju starosti i savremenosti.

U ostalom istina je, da netko može biti rdjav pjesnik, a dobar estetičar, ali je već nerazumljivo, da bi neko bio dobar pjesnik, a rdjav estetičar, dok estetika i nije za pravo drugo nego nauka o ljepoti na osnovi proizvoda dobre umjetnosti i valjana pjesništva; njezina su pravila samo apstrakcije, sastavljene na osnovi proučavanja neosporivo valjanih proizvoda pjesništva i umjetnosti. Reći, da je neko dobar pjesnik, pa ipak da nema ispravnih pojmove o estetici, toliko je, kao da se o nekom tvrdi, da znade pisati, ali da ne zna čitati.

Nije mi u ostalom žao, što me g. Marjanović naziva estetikom stare škole, — ali mu zamjeram i odbijam od sebe njegovu tvrdnju, da sam ja „često išao tako daleko, da izvrćem i da se hvatam svakoga sredstva — da sam kritičar partaičar“.

To je podvala i potvora, koju je g. Marjanović na laku ruku izbacio, a ne može svoju tvrdnju, da sam ja ikada izvrtao ili upotrebljavao nedopuštena sredstva, upravo ničim dokazati. Da može, sigurno mi ne bi bio ostao dužan. On je to doduše pokušao time, što je ustvrdio, ali ne dokazao, da sam ja, ocjenjujući pjesničku zbirku Kranjčevićevih pjesama, što ju je izdala „Matica Hrvatska“, „hotimičnim iskriviljivanjem“ prikazao Kranjčevića „kao dobroćudnog slučajnog pesimistu, tvrdeći, da su mu pjesme, što dalje, sadržajem jasnije, i da njegov momentani pesimizam i očaj prestaje, čim mu ljubav prema otačbini prožme dušu te ga uzdigne na krilima vjere i . . .“. Marjanović ne vjeruje ni u momentanost Kranjčevićevog pesimizma ni u njegovo zatjecanje pod krlila vjere, te veli, da je takovo prikazivanje Kranjčevića: „zabašurivanje istine“, i da je „Kranjčević sve obratno od onoga prikaza Hranilovićeva, ali da je momentano trebalo tako pisati, pa se pisalo s najvećim cinizmom (?)“.

Marjanović bi, kako se vidi, htio na svu silu strpati Kranjčevića u bezvjerce i očajnike, — ali da sam ja dobro razumio Kranjčevićeve u Matičnom izdanju izisle pjesme, priznao mi je to sâm Kranjčević u pismu, kojim mi se zahvaljuje na kritici njegovih pjesama, a on će u tom biti ipak kompetentniji nego li g. Marjanović. Nepristranost te kritike priznala mi je u ono vrijeme, kada je ta kritika izisla u „Viencu“, sva naša javnost i iste „Narodne Novine“, hvaleći me, što sam tako nesebično priznao svomu pjesničkomu drugu veliki pjesnični talenat. Priznali su mi i moji protivnici, da sam isto ako bio nepartajican i objektivan, ocjenjujući i druge pjesničke zbirke, primjerice zbirke pjesama A. Webera, braće Ostoića, Petravića, Sabića, Mihovila Nikolića itd., pripovijesti Draženovića, Gjalskoga, Novaka, Benešića i stotine drugih, koji su mi ili lično ili pismeno priznali objektivnost i dobro razumijevanje, ma da i nisam samo hvalio, već isticao i ono, što mi se nije svidjelo. Tako se nadam, da ne će barem oni povjerovati g. Marjanoviću, da sam

partajičan kritičar, koji izvraćam i koji se ne žacam posezati za ma kakovim sredstvom, da omalo-važim i diskreditiram moderniste, a uzvisim i pohvalim antimoderniste. — Da mi je do toga, da vraćam milo za drago, mogao bih navesti jakih dokaza, kako su upravo moji modernistički protivnici izvraćali moje tvrdnje i podmetali mi tvrdnje, kojih ja nikada nisam napisao niti mislio napisati ili reći. Ali to ne spada amo, — zato preko toga prelazim, — pak se nadam, da će g. Marjanović, kada ga sasvim mine entuziasam za pokušaje rušenja onoga, što je kod nas u literaturi prije pojave moderne a i poslije — mimo moderne — kod nas izgradjenio, priznati, da nije bio ni pravedan, ni objektivan, ni točan, kada me je okrivio, da sam bio predstavnikom „borbe socijalnoga rivaliteta, . . . koja da je najviše pokvarila normalni razvoj prilika i svela poglede od velikih ciljeva na male borbe i doskočice“ (str. 15.).

Baš zato, jer su i meni bili uviјek na umu veliki ciljevi: zadaća i poziv naše književnosti u našem narodnom životu, ja sam se borio i borim se za te ciljeve pošteno i otvoreno protiv pokušaja modernističkih nastranosti, koje nas mogu odvratiti od tih ciljeva. Protiv smiješnosti i doskočica upotrebljavao sam često puta i ja doskočicu

i satirično-ironički ton, da mi se ne reče, da i na vrapce pucam topovima. U ratu — kao u ratu, veli Francez.

U svojoj radnji o „modernoj“ u br. 16. „Vienna“ od g. 1899. izrekao sam kao sintezu svoga mišljenja o modernizmu kod nas, da ono, što je u modernoj novo, nije dobro, a ono što je dobro, da nije novo. G. Marjanović tu tvrdnju meće u pero dru. Fr. Markoviću, — ali jer je to moja tvrdnja, ja za nju još i danas preuzimam odgovornost. Radujem se, da je i rasprava gosp. Marjanovića u „Svaciću“ potvrđila, što sam ja navijestio još u božićnjem prilogu „Obzora“ od g. 1899. u raspravi pod naslovom: „Neuspjesi moderne“, da će moderna i kod nas doživjeti debācle, kako ga je doživjela i drugdje u onim slavenskim, germanskim i romanskim književnostima, gdje se je na čas pojavila bila, — kako sam to primjerima i citatima iz tih literatura bio obrazložio.

Nije ni to puki slučaj, da je upravo najustrajnijemu branitelju i kritičaru naše moderne i naših modernista bilo sudjeno, da upravo on sâm ustanovi smrt naše moderne i napiše joj nekrolog.

Novi Sad, 18. listopada 1906.

Dramaturgovi zapisci.

Listići iz kazališnog ureda.

Ispisao dr. Nikola Andrić.

I.

Prije nekog vremena razgovarao sam s jednom važnom ličnošću našeg javnog života, koja mi je medju ostalim rekla ovo:

— Sve bih mogao biti, samo ne bih želio postati hrvatski podban, zagrebački načelnik i — dramaturg hrvatskoga kazališta. Zašto sve ti ljudi nisu krivi, i što sve ne moraju uzimati na svoja ledja! Tā, čovječe božji, vi osobno mora da nemate ni jednoga časa mira, a „slavite“ (!) ove godine još desetgodišnjicu svoga dramaturgovanja... Tko bi još na tom eksponiranom i nezahvalnom mjestu izdržao tako dugo?

— Ništa, illustrissime, ništa — odgovorim ja sa smiješkom na usnicama — dobro je to i sasvim prirodno. U svakoj javnoj stvari netko mora biti žrtva, a budite uvjereni, da meni ovo „žrtvovanje“ nije baš ni tako neugodno.

— Tā, idite, molim vas?

— Prateći kazališni život stranih naroda, razabrao sam, da ima primjerā, gdje su pojedini intendanti, direktori i dramaturzi čak naumice

upravo aranžirali sebi javne neugodnosti, samo da podignu — interes za svoj institut . . .

— Valjda nije?

— Jest, duše mi Teatar vam je naime bilka sasvim posebne vrste. Tu vam više puta može pomoći ono, što bi svakoj drugoj instituciji odmoglo. Glavno pri svemu ostaje: čista savjest i pošteno uvjerenje, da na tvom mjestu ne bi mogao nitko drugačije ni podesnije raditi. Zato mi, eto, nisu lično ni same polemike neugodne, ako razjašnjavaju situaciju. Bilo, kako mu drago, *kazalište* sâmo sobom mora iz svega izvući *korist*. O kazalištu i o kazališnim ljudima naime treba uviјek da se piše. Dobro ili zlo, to na stvari mnogo ne mijenja, po gotovo pak, ako je osnovna nota u vodjenju kazališnih poslova — dobra. Onda ne može kazalištu ništa škoditi, nego sve, što se piše i govori, može samo da koristi. To je moje iskustvo od deset godina. A, zato smo i tu, da radimo i da žrtvujemo najsvežije godine svoga života za dobru stvar narodnu, makar se pogdje-kome pričinilo, da ovomu ili onomu curi krv iz nosa . . . Znate, pozorišna krv nije nikada prava

krv. To mi pozorišni ljudi umijemo već tako zgodno udesiti. Pa i bez krv prolazi . . .

Eno, Gessler je u „Vilimu Tellu“ — in der hohlen Gasse! — pao mrtav od Fijanove strjelice bez ijedne kapi krv. Samo, što je općinstvo ostalo zabezeknuto, kad j razabralo, da je na lijevoj stran Boršnikovih grudi u isti mah bila *faktično* zabodena Tellova strjelica . . . U tom vam je naime majstor naš kazališni električar Karl, koji se ujedno bavi i umjetnom bravarijom . . . Udesio nam je krasan aparat, koji izbacuje iz Boršnikova kostima *natraške* strjelicu, čim se on dotakne svoje „rane“. Krv nismo ni trebali dalje izmišljavati. Možda je iscurila pod Boršnikov gilet, a kažu, da krv i ne mora šiknuti, čim strjelica udari u meso; ona izbija tek onda, kad se strjelica izvuče.

Fijan dakle de facto *nije* ubio Boršnika, jer je ovaj već došao na pozornicu sa skrivenom strjelicom pod dolatom, koju je onda na Schlagwort samo „spuknul van“. Tako dakle niti ēu ja ubiti — gospodju Zofku Kvederovu niti ona mene . . . Mi to samo tako markiramo, a markiramo manje više vrlo interesantno.

Ona je meni poslala djelce od $3\frac{1}{2}$ *listića*, koje mi se ni u kojem pogledu nije svidjelo, a ne može se ni ikom drugom svidjeti, koji znade, što se od dobre drame traži. Ja sam joj pismeno odgovorio i kritički obrazložio svoje nezadovoljstvo, a želio sam u dnu duše, (to mislim da smijem bez crvenjenja prokazati), da ona to moje pismo objelodani, jer bi se time najpodesnijim načinom srušila i opet jedna basna, koja govori o „nepravednom postupanju“ dramaturgovom sa nevaljalim djelima. I ona je zaista to pismo objelodanila, misleći — *mene* poniziti. Nismo dakle shvatili uloge. Strjelicu sam ja naime donio pod svojim giletom već gotovu na scenu, a krv dalje nisam trebao više izmišljati, jer . . . itd. (pročitaj ono gore, da ne moram ponovno prepisivati).

Kad sam uz put obnarodovao broj listića njene drame, ona mi je brže-bolje poslala „ispravak“, da njeni djelo ne iznaša, kako sam ja ustvrdio, $3\frac{1}{2}$ listića, nego — sedam stranica . . . Dobro, rekoh, sedam stranica, što dakako *nije* isto, što i tri i pô listića. Glavno je, da je napisan ispravak, i da je iz mog srca, pod gilet, istisnuta prva istinita i vrela kap krví.

Sad ima javnost u svojim rukama moj sud o njenoj „Pijanici“, a sâm dramolet štampan je u prošlogodišnjem „Sijelu“ Vydrove kave. Jesam li bio u svojoj kritici „smion“ ili čak „neistinit“, kako ona tvrdi, to neka presudjuju drugi!

Pita se samo, je li primoran dramaturg hrvatskoga kazališta svoje sudove o odbijenim dramama pisati u obliku čitavih rasprava ili nije? Je li to njegova dužnost i da li se tako radi igdje na svijetu? Nije, velim, i ne radi se nigdje. Ako je stvar dobra i ako treba samo kakovih sitnijih promjena, to dramaturg s piscem svrši u četiri

oka. A, ako drama ne valja, onda se odbija bez ikakovih isprika bilo usmenih ili pismenih. Tako je svagđe, pa tako odsad neka bude i kod nas! Što sam dosađ i ovim nezahvalnim načinom htio koristiti napretku naše domaće produkcije, bila je samo — moja dobra volja.

Vrlo je zanimivo, što nam javlja gdja Kveder o honorarima i sudsbi svojih dramskih radova. Veli, da su se njezine stvari davale u Pragu, Zagrebu, Biogradu i Ljubljani, i da je, dakle, od češkog, hrvatskog, srpskog i slovenskog naroda dobila u svemu 17 forinti i 46 krajcara honorara. To je zaista bolno, vrlo bolno, pa čovjek u istinu može uz takove prilike, kako ona veli, izgubiti sve ideale. Značajno je samo to, da je ona gotovo sav taj honorar ubrala od *jedinog hrvatskog kazališta*. Ni Česi, ni Srbi, ni Slovenci nisu platili ništa za njen trud. Jedini Hrvati! I ona za čudo ne poziva nikog drugog na odgovornost radi ove očite nepravde, nego — nas. Predlaže, da se književničko društvo zauzme za interese naših književnika „baš u praktičnim stvarima“ i da se osnuje savez, koji će naše pisce zaštititi „pred izrabljivanjem“ slavenskih, dakle i hrvatske pozornice.

Nismo li mi, molim vas, nesretni ljudi? Honoriramo jedini od slavenskih naroda u monarhiji slovensku spisateljicu, a ona pozivlje *naše* književno društvo, da se digne „na obranu“ spisateljskih prava. Dakako, u prvom redu valjda proti nama.

Za svoj *slovenski* dramolet „Tudje oči“ primila je gdja Kveder od hrvatskog kazališta 30 kruna. To se čini na prvi pogled malo, vrlo malo, ali — ako želimo biti pravedni — onda je primila ipak *više* nego što književničko društvo traži od kazališne uprave u svom najnovijem tantiemskom elaboratu za *hrvatske* autore. Ono traži za aktovku 3%, a gospodja Kveder dobila je od nas 4%. Da je od druge tri slavenske pozornice dobila kao od nas po 30 kruna, bilo bi joj isplaćeno 120 kruna, što nipošto nije pre malo, jer je ova njezina drama bila u našoj „južnoslavenskoj večeri“ (uz Begovićevu „Venus victrix“ i Andrejčinovu „Nesreću“) najmanja. A za jedan arak umnoga rada ne plaća, koliko je meni poznato, nijedan slavenski narod 120 kruna. Ili, zar da mi uz svoje financije plaćamo sve, a drugi ništa?

Budući dakle da je gdja Kveder primila za sav svoj dosadašnji dramatski rad u svemu 17 for. 46 krajcara, i budući da je od te svote platilo naše kazalište 15 forinti, bilo bi zaista vrlo interesantno sazнати: od koga je primila ostalu svotu od 2 for. i 46 krajcara? Po kakovim se to tantiemama obračunavalо i koliko je cijela predstava unijela? Koji je to narod manji od nas, i koji tudje — i svoje! — dramatičare plaća slabije nego mi?

Članak gospodje Kveder „Pro domo“ (u „Obzoru“ od 25. listopada) vrlo je instruktivan sa ne-

koliko strana, a ja sam — kako rekoh — gospodji spisateljici vanredno zahvalan, što je moja dva privatna pisma predala javnosti. Time je učinila i meni i hrvatskoj književnoj publici osobitu uslugu.

Dakle je i praško narodno pozorište zabacilo njenu „Ljubav“ kao i ja? (Ovdje odbijam interparenthesim od sebe netaktične riječi, koje mi spisateljica stavila u usta u prosudjivanju ovog njenog djelca). Znaličan sam, da li je i dramaturg Kvapil napisao čitavu studiju o toj drami i da li joj je rekao, što na djelu ne valja? Ili možda nesretnik nije ništa ni odgovorio? No, to nije moguće, jer su Česi još veći kavaliri od nas. Ili je Kvapil možda bio oprezniji od mene, pa se nije izlagao teškoj „smionosti“ izjavljujući svoj *sud* o djelcu gospodje Kveder? . . . Ili se možda i njemu — zametnula adresa spisateljice? Kad je ipak drama došla na daske trećega reda čeških pozornica, na „Uraniju“, pobrao je već unapred honorar prevadjač, neki učitelj Čeh, koji je „medjutim već umro“. Njegova sreća, jer bi ga svakako pograbilo za šišak češko autorsko društvo „Maj“ Ali, kako se to ponijelo kr. srpsko pozorište, da nije „pitalo ni za dozvolu prikazivanja“ niti je spisateljici „kasnije javilo rezultat prikazivanja“ niti je „priposlalo honorar“. Ta, za boga, srpsko je pozorište državno i narodno kao i naše, a moglo je imati upravo toliko obzira prema slovenskoj spisateljici kao što smo ga imali mi.

Sve badava, mi smo ipak kavaliri, — doduše malo smioni, ali ipak kavaliri — a naš dramaturg ne samo da traži dozvolu nego u vrlo laskavom pismu moli *slovensku* spisateljicu, da ustraje u svom radu, i da mu pošalje što prije veću radnju, koja će biti bliža njenom shvaćanju i društvu, u kojem se kreće. On hvali njenu erudiciju i njenu osjećajnost, i za sve to ga nezahvalna spisateljica nazivlje — „neistinitim“. Ali, tako mu i treba. Što se mijesha u poslove, koji ga se ne tiču, pa se usmjerjuje izricati svoje sudove i davati direktive čak i poluhrvatskim autorima?

II.

Iz honorarnog pitanja gospodje Kveder-Jelovšekove dade se razviti principijska rasprava o *autorskim honorarima* na hrvatskom kazalištu, koje se baš sada nalazi na dnevnom redn. Ona je primila za „Tudje oči“, koje traju u izvadjanju jedva trideset minuta, honorar od 30 kruna za dvije predstave. Predstavka hrvatskih književnika traži za ovakovu *izvornu* aktovku 150 kruna osnovne garancije uz 3% tantiem, koje bi se imale nadoplatiti u slučaju, da djelo čestim izvadjanjem prijedje svotu utvrđene garancije. Repertoire našega kazališta ne poznaje nijednog domaćeg (a ni stranog) djelca u jednom činu, koje bi godinama i godinama zadržalo svoju svježinu, te se stalno održalo na repertoiru. Ove su tantieme dakl manje više posve iluzorne. Svota od 150 kruna može

se zaista shvatiti paušalnom kupnjom djela, koje po principu tantiem gotovo nikada ne bi moglo doseći isplaćene garancije. Kad bi se za svaku od spomenute četiri aktovke naše južnoslavenske večeri isplatilo po 150 kruna, onda bi račun stajao ovako: Dvije večeri unijele su skupa 788 kruna, od kojih bi — odbivši 600 autorskih kruna — ostalo kazališnoj blagajni u svemu 188 kruna. Uvaži li se, da je uprava za prevadjanje bugarske i slovenske drame, zatim za neke manje izvesticije ove večeri potrošila oko 200 kruna, onda bi se iskazao blagajnički manjak od 12 kruna, što ga je donijela južnoslavenska večer. Manjak dakle ne bi bio bog-zna kako osjetljiv, ali je tek manjak, koji kod pojedinih večih historijskih komada može iznositi i hiljade.

Ja ne kažem, da je kazalište faktično platilo za bugarsku, srpsku i hrvatsku aktovku po 150 kruna, ali je na posljednjem našem književničkom kongresu izražena želja, da se drame južnih slavenskih pisaca imaju na svakoj našoj južnjačkoj pozornici smatrati — dakle i honorirati — kao *originalni* radovi. Dakle? Račun stoji.

Što će se dogoditi? Ni biogradsko, ni sofijsko, ni ljubljansko, a ni zagrebačko kazalište, *ne će moći podupirati* domaću produkciju onako, kako bi trebalo. Ad impossibilia nemo tenetur. Dok mi svi skupa jedva jedvice spajamo kraj s krajem u pekuniarnim pitanjima, ne mogu se književna društva — u kojima se okuplja cvijet narodne inteligencije — stavljati na neko postrano i neobzirno stajalište, koje ne će da vodi nikakova računa o faktičnom stanju naših financija. Ako sami pisci svojom snagom i intervencijom mogu izraditi znatno veću zemaljsku subvenciju za jedine autorske honorare, eh onda — svima nama puna šaka brade. Nitko veseliji od samih kazališnih uprava, ako uzmognu honorirati svoje piske onako, kako njihov trud i umjetnički zanos zaslužuje.

Hrvatske izvorne drame — uz malu iznimku — ne donašaju kazališnoj blagajni gotovo nikakve koristi. Pa možda i ne treba da donašaju, jer je narodni institut ovdje, da medju ostalim izdašno potpomaže domaću produkciju. Honorarna točka u kazališnom budgetu odredjena je u prvom redu za nagradjivanje domaćih pisaca, pa se oni tim novcem faktično i nagradjuju. Pita se samo, da li bi bilo dostojno naše literature, da se hrvatski pisci nagradjuju i onim suviškom, koji pripada u kazališnu blagajnu umnim radom — *stranih* pisaca? A uz previsoke tražbine de facto bi se nagradjivali onim novcem, što ga pribiru kod nas svojim djelima autori i kompozitori stranih naroda. A da se našim piscima i od toga daje jedan dio — čime će, molim vas, uprava onda prehranjivati 160 osoba svojega personala? Ni na ovu *sitnicu* ne smiju predstavnici hrvatske literature zaboravljati, jer uza sav utješljivi prihod, što ga danas kazalište ubire, ipak to sve skupa nedostaje,

da se prehrani ona mnogobrojna epizodna, statisterijska i zborna sirotinja, kojoj varira dohodak između 15—45 for. mjesecnog dohotka.

G. Hrcić primio je za svoju dramu „More“ 600 kruna, a obje njegove predstave unije su 630 kruna, te bi dakle sa 30 kruna imala uprava isplatiti novu dekoraciju prvog čina i manje investicije posljednjih aktova! Je li razumljiv onda poklik g. Hrcića u književnom društvu: kako dolazi hrvatski pisac do toga, da „*participira*“ s kazalištem u prihodu, što ga njegova drama privredjuje?

Što sam rekao o honoraru aktovaka, to se može u svim razmjerima primijeniti i na veća djela, koja ispunjavaju večer. Traži se naime od kazališne uprave za ovakova djela osnovna garancija od 600 kruna s 40 ili 50 postotaka (uključenih u garanciju) od prvih dviju predstava, a sa 8 ili 10% od ostalih, koje bi se imalo nadoplatiti u slučaju premašaja one garancije. Imo zaista hrvatskih djela, za koja se ne bi ova svota mogla nazvati prevelikom. Ali — ali!

Tu sad dolazi ono, što ja po svom položaju i poznavanju naših književnih prilika, *moram* napisati.

Zna li odbor našeg književničkog društva, da 60 naše izvorne dramske producije nije potpuno dozrio za kazališno prikazivanje? Znade, o tom ne može biti sumnje. Dobro. Kako onda književno društvo, koje se *mora* isto tako brinuti za *dramske početnike* kao i za oprobane svoje članove, može tražiti, da se početnici *odbijaju* od dramskog rada? Ja naime držim, da nema nijedne prošle, sadašnje ni buduće kazališne uprave, koja bi — uz prilično visok novi osnovni honorar — *smjela* primati početnička djela. Što će se dogoditi? *Podmlatka uopće više ne će biti*. A to, mislim, ne smije na svoju dušu uzeti ni književničko društvo, a ni kazališna uprava.

Ja bih mogao navesti iz repertoira posljednjih godina dvadesetak domaćih radnja, koje po novim ugovorima nikako ne bi mogle ugledati kazališnoga svjetla. Bilo je tu nježnih nedramatskih stvari, koje su se iznosile samo iz ljubavi prema podmlatku. Iza prvog neuspjeha ili slabog succès d'estima, neki su bacili pero u trnje, a neki su se odvažili na novi rad. Ni druga njihova drama možda još nije imala pravog priznanja ni privlačivosti, ali tko nam može zajamčiti, da treća radnja ne će biti primljena od svega općinstva upravo objeručke? Da se piscu nije pružila prilika prvoga (dakako mnogo jeftinijega) izlaza, možda ne bi današnja naša izvorna produkcija stajale na tako povoljnem stepenu, na kakvom fakтиčno stoji. Molim, da se ovaj fakat izvoli sa svih strana ogledati!

A po najnovijoj odluci književničkoga društva izbjiga osnovna misao: primajte samo dobre i najbolje drame! Ni to doduše ne bi bilo s jedne strane na odmet, ali treba da se *zabilježi* i

istakne prikrivena ideja, koja bi mogla donijeti za budućnost nepovoljnih rezultata. Onda bi se zaista one *dvije* ili *tri* izvorne najbolje drame, koje bi se u sezoni iznašale, mogle i mnogo *bolje* honorirati. Samo ja, po svojoj duši, ne mogu na to pristati. Puštajmo mladje kao što smo ih i dosad puštali, neka se i oni okušaju! I zato snizimo osnovnu garanciju — za aktovke i za velike drame — *upravo za trećinu*; neka bude 100 i 400 kruna! *Dobri* će pisci i uz ove honorare *znatno* obići 150 i 600 kruna honorara, a mlađi će ipak doći do svojih prava.

Dixi et salvavi animam meam.

III.

Dne 9. listopada primili smo u kazališnom uredu jedan vrlo neobičan, ali vrlo drag posjet. Elegantna starija dama dovezla se iz hotela, da nam se prikaže. Najprije se sastala s veseljačkom dušom našega kazališta, prijateljem Mikulom Fallerom, koji nas za čas okupi sve oko ugledne gospodje:

— Madame Irma Terputec-Terée . . .

Lice svakoga od nas poprili drugi izražaj. Svi smo bili očito iznenadjeni. Tā, gospodja Terputec ima svoje mjesto u historiji ne samo našega kazališta, nego i u analima prvih velegradskih pozorišta. God. 1863. bila je uz slavnu Hrvaticu Mursku i prvog našeg ilirskog tenora Stazić-Stoegera angažovana u peštanskom njemačkom „Stadt-Theatru“. God. 1868., kad smo mi imali već svoju operetu, došla je gdje. Terputec, da kod nas kreira „Lijepu Galateju“, a godinu dana kasnije — kad su Njihova Veličanstva dolazila Hrvatima u posjete — pohrlila je ona da kao rodjena Zagrepkinja i Hrvatica pomogne izvadjanje naše svečane predstave. Kasnije je dolazila još jedared k nama u nekim opernim partijama, dok joj se nije zameo trag u Hannoveru, Frankfurtu, Leipzigu i Amsterdamu, te je oko god. 1887. završila svoju pjevačku karijeru kao član „Komične opere“ u Beču. Od tog vremena živi još i danas kao posjednica dviju kuća u Beču.

Zivi?

Kad sam razabrao iz njenih živahnih očiju i svježe, duhovite konverzacije, da u njoj ne samo još uvijek kluča vrela kazališna krv, nego da će po svoj prilici još i dugo klučati, — sav sam zadrhtao. Tā, ja sam je već odavna pokopao; ja sam *njen krvnik* . . . Ne smijte se! Odlomak, kojim sam završio njezin životopis u „Spomen-knjizi“ Hrv. zem. kazališta god. 1895., prigodom otvaranja nove kazališne zgrade, glasio je od riječi do riječi: „God. 1874. umrla je u svojoj trideset i petoj godini u Badenu“ . . . Jao, nesretniče! Što si uradio? Kad si već „znao“, da je umrla, gdje si po bogu našao baš taj — Baden? Smijem li joj pred oči? Ili, da joj otvoreno priznam svoj

grijeh i zamolim za oproštenje? Ja skupim svu svoju energiju, pa — puklo, kud puklo — priznam.

Krasna, divna starica razumjela je moju nepriliku, pa mi je — šaljivim tonom, a lošom kajkavštinom — smjestala razbila svu grižnju savjesti:

— Niste vi, gospodine, ništa krivi i ja vam ni najmanje ne zamjeravam. Šta više, čudila bih se, da me niste objavili mrtvom. Već gotovo trideset godina sastajem se ja s mnogim starim prijateljima hrvatskim, i skoro su me svi dočekali s pitanjem: Šta, zar vi još niste umrli? ... U početku mi je to bilo neugodno, ali sada sam se već sprijateljila s tim pitanjima. Živi ljudi, koji su objavljeni mrtvima, redovno dugo žive. A znate li, kako je došlo do toga, da sam ja pred svojim zemljacima već tako dugo pokopana? Bila vam je naime još jedna hrvatska pjevačica imenom Teray, koju su mnogi čitali po franceskom izgovoru „Terée“ upravo kao što se čita i dodatak mome porodičnom imenu. (Ja sam taj dodatak sama izmisnila, da mi njemačko općinstvo lakše može zapamtiti i izgovarati ime! Nije dakle, kako

su neki mislili, ime moga muža.) — Ta je dakle Teray zaista god. 1874. umrla u Badenu, pa su mnogi moji zemljaci mislili, da sam to ja bila.

Ja, sav sretan, otrčim za svoj stol, da napišem o njoj u jednim novinama nekoliko redaka, koje su sutradan gotovo svi naši dnevni prešmpali. Tim sam načinom „anonimno“ i kao furtim popravio grijeh, kojemu nisam bio sâm kriv, a sada to činim otvoreno i u brzini, da me ne bi tko iz busije „blamirao“... Ja sam naime vesela i radosna srca pred svim poznanicima prijavljedao, da sam slavnu pjevačicu u jednom ozbilnjom svom djelu pokopao prije 32 godine, a sada je — uskršavam iz mrtvih. Za čudo, da nije moje vlastito priznanje došlo do ušiju kojega od mojih „dobrih prijatelja“, jer bih već odavna gdjegod našao zlobnu i zagrižljivu bilješku, kako je *on* (onaj zlobni!) svojim trudom i svojom učenošću napipao „slabu“ stranu moje historije, te iz toga izvukao kapital proti meni... Tko je jedared osjetio ubod zmije, taj se i guštera boji. Al sam mu zato sada otrgao — rep.

Stevan Sremac.

I.

„Denn die Menschen soll keiner belachen als einer der sie herzlich liebt.“
Jean Paul.

UZagrebu se duhovitom čovjeku ne opršta ništa, u Beogradu sve. To se opet vidjelo: prilikom smrti Stevana Sremca. Prem bjaše ljut protivnik radikalizmu i „od onih, koji ništa ne shvataju od modernih misli i naježuju se bez razloga protiv svih novotarija savremenosti“, radikalna vlada ga je sahranila o državnom trošku uz saučešće cijelogra Srpskoga. Ako je genij heroizam, talenat je hrabrost, i srpski narod je instinktivno bio solidaran oko toga groba, kao na junačkoj zadušnici. Kralj se dao zastupati. Nad lijesom govorilo pet govornika, medju njima Bran Nušić i vodja socialista, Stojan Ribarac, zaplakavši se usred govora na Terazijama. U ime Akademije Nauka trebao je da govoriti i gosp. Simo Matavulj, ali on nije došao. „Ta nerazumljiva indiferentnost jednog čoveka, koji je i sam prijavljedač, a uz to još i predsjednik Književničkog Društva, načinila je vrlo neprijatan utisak na sve pisutne“ („Politika“, br. 931). Mjesto Matavulja govorare čuveni pravnik i govornik Giga Geršić. Novine bijahu pune Sremca jedno tri nedjelje poslije smrti i samo cetinjska „Ustavnost“ bijaše u opoziciji. I demokratski Dnev. List hvaljaše toga „vječno mladog konservativca, nalazeći u društvu neuglednom i skromnom „više smisla i lepote

nego po bulevarima i prostranim ulicama, gdje se palate i bine dižu“. Neki listovi u velike ga već krste „velikanom“. Naprednjačke „Pravda“ i nacionalistička „Srpska Zastava“ podžaveljaše se oko mrtvaca kao oko lešine Hektorove. Demokrat, moralist i kritičar Jov. Skerlić žalio je u „Odjeku“, da se u tolikoj pisaniji nije našlo ništa karakteristično i kritično o Sremcu, ali ni on nije ništa drugo konstatovao, nego da je Sremac bio „iskren“ i da ja ova jednodušnost javne tuge „znak kulturnog povezivanja našeg“. Dosele je tu smrt najlepše komentirao moj prijatelj Simo Pandurović, član nacionalistične omladine i vodja srpske pjesničke secesije.

„Spušten je moćne, crne smrti veo
Na trošno telo jednog velikana,
Na krepku dušu, ponos naših dana,
Borca, za kojim tuži narod ceo.

Ti, koji nikad nisko nisi hteo
Laskati sitnom dobu krupnih mana,
Biti na plimi strasti okeana
I biti prvi, sve dok nisi sveo.

Umorne oči, danas mrtav vladăš
Strastima ljudi, tonom mojih strofa;
Ti nisi manji kad živiš i stradaš,

No danas, kad je došla katastrofa,
Kad žarko sunce ne vidiš gde greje
I crnu tugu koja Srpsvom veje.“

* Sarcey o J. P. Courieru.

I mene je, Hrvata, ta nenadana smrt potresla kao svakog Srpsina, jer mi je srpska knjiga knjiga najpreča pored hrvatske i jer mi Sremac bijaše iza pokojnog Janka (Veselinovića) glavni srpski književnički protektor i prijatelj.

„Prethodne jeseni udari neka ladnoća, koja je držala nekoliko dana, pa se posle najedared vreme ponova otopli.“

„Za vreme tih toplota reći će pok. Sremac J. Adamović:“

— O brate, kako je ovo sad vreme. Udari ova toplota kao meni za inat.“

— A šta vam smeta toplota? upita ga Adamović malo začudjeno.“

— Kako šta mi smeta? Poklonio sam mojo staru zimski kaput Matošu, a sebi sam poručio nov, sa „pelcom“ — tu se Sremac nasmeja kao podbrckujući sama sebe — ali ne sa „pelcom“ kao u Mike Tošića, koji je imao svega tri dlake, nego pravi „pelc“ od „kune“. Već sam se radovao, kako ču kao paun šetati u kaputu sa „pelcom“, a udari ova toplota pa mi pokvari čef. Eno mi kaput sad leži u ormaru; kakve sam sreće može cela ova zima proći, pa ni ja da poneseš moj novi ni Matoš svoj, odnosno mojo stari kaput.“

„Posle nekoliko dana udari ladnoća, poče sneg sipati i Adamović srete Sremca na Terazijama. Metnuo ruke i štap u džepove nova kaputa, glava sa iroškim šeširom viri mu iz „pelca“ a preko lica mu se osuo onaj njegov jedinstveni smeh čoveka, koji sam sa sobom tera sprdnju.“

— Gde ćete Stevo?“

„Idem da prošetam svoj „pelc“ — i ode smejući se sam sebi.“ („Pravda“, br. 219.)

Koliko šala, komedije i topline davaše onaj nezaboravni „pelc“ (tako sam ga, kao ladju, okrstio), solidan, rutav i težak, te sam cijele one blagoslovene zime hodao savinutih od težine koljenja kao fijakerista ili hulaner! Da sam znao, da će tužnog jednog dana postati slavan, klukajući (kao Napoleonov redengot) anekdotama novinske stupce, čuvao bih ga za uspomenu i ne bih dao da iščezne, da umre, da ode tamo — u nepoznat svijet, gdje je i siroma Sremac i „regum et sacerdotum clara progenies“. Sremče, slavna sjeno! Bio si srećan, jer je onaj najsrećniji, tko se smije i nasmijava žalosne ljude. Dioniz, bog smijeha, rumenio ti se na vedrom licu kao rujna vinska radoš. Bio si plemenit, jer „veselje je ono, što dušu oplemenjuje.“* I kao pravi ljubitelj jeseni, kao pravi humorist, kao pravi jesenski čovjek preminuo si u jesen. Nestalo te kao grozda, ali vino, što si svom rodu i narodu u vječnu vlast ostavio, bit će kao rakija tvojih klasičnih bačkih popova: što starija to bolja.

Prvu moju recenziju — kako je to danas već daleko! — napisah o Sremčevoj knjizi, o

Ivkovoj Slavi (1895.). On je dakle pomalo krivac, ako danaske koža tolikih „sviraca i poletaraca“ nosi tragove od mog zuba. Prem sam malo nepovoljno ocijenio Limunaciju na Selu, Sremac bijaše prama meni kao i dosele i nije se radi kritike na mene ljetio kao Janko Veselinović (zbog Hajduk-Stanka). Sam velik šovinista, znajući me pravaša (onda me beogradska bojema zvaše „Folnegović“), on me smatraše izgubljenom ovicom, zalutalim, neprobudjenim Srbinom, naročito pošto mu opisah svog „didu“, punokrvnog Hrvata, Bujnjevca i bačkog učitelja. Na njega me Sremac nevjerojatno podsjećaše, ne sluteći, da me to — sjećanje na bačka sela, na dunavske ritove, na sjajne i široke korizonte onih bogatih ravnica najviše k njemu privlačilo. Onda bijaše taj pisac evokator mojeg djetinjstva, kao Dositije Obradović. Danas — danas je i on sjena, tužno sjećanje, uspomena!

Bijaše visok, zdrav, lijep čovjek, „brez feler“, stvoren da živi najmanje još 20—25 godina. Rumen, rano sijed, sijerih očiju, brkat, dugoljastih obraza, pravilnog, malo zavijenog nosa, krupnih obrva, visokog bijelog čela. U govoru je s „vrskao“; imao je poteži jezik. Krupan glas, sitni koraci. Tip starog garsona, intelligentnog bećara. Samo gologlav, u onoj bujnoj, kao griva slobodnoj kosi, izdavaše se na prvi pogled artist i intelektualac. Karakter njegove glave vrlo je sličan tipu Dumasa sina, naročito gornji dio, dok nos i usta nemaju one finoće. Nosio je samo mekane, „iroške“ šešire, podsjećajući na ulici na eleganciju malovaroškog bonvivana. Volio je neprofesorske, svjetlijе boje i ležernost „sako“-odijela. Strastan duvandžija i kafanski čovjek kao Addison. Elegantan stari boem. Nikada nije bio pivo i pivo zamjenjivaše rakijom. Nije mnogo birao društva, ali u najvećem kontaktu ne upuštaše se u intimnosti. Bojao se patosa i neke sentimentalnosti. Mrzio je high-life, namještenost, oficijelnost, parade, poziranje i „onaj hladni, dosadni i glupi razgovor po Ollendorffovoj metodi, koji se obično čuje medju elitom našom“. Sada, kada se cijevi svijet javno hvali njegovim prijateljstvom, meni je sve jasnije, da mu prijatelji bijahu ono, što bješe Hegelu onaj filistar i Darwinu intimno drugovanje sa Jonesom Brodieom, ladanjskim „elergymanom“. Usred najživljeg društva bodljikav, nepristupačan i ja sam imao uvijek neugodno osjećanje da me opservira, i to s komične strane. Kod kuće, u onoj velikoj, knjižnici sličnoj sobi, pored onog velikog, laboratorijskog stola sa vječnom crnom kafom, koju sam kuhaše, nosio je sivi „šlafrok“ sa crvenim pojasmom i gajtanima, i u toj toaleti, otkrivajući ljepotu vrata, prsiju i glave, najviše mi se svidjao. Često prodje pored nas kao pored turskog groblja, naduren i namršten, u kafani vam okreće ledja i nitko ne zna i neće nikad znati, što mu je. A kada se uđe u prostoriju, ne pušta iz društva, kao ono našeg Val-

* Ibsen.

deca kod Kolarca, kada je pored Sremca na stolici blaženo zaspao. Kao pravi stari bećar bijaše pomalo hipohondar i čudak, „udaren mokrom krpom“, što su rekli Beogradjani. „Proščavajte, čitaoci, što sam vas toliko dugo zadržao u mehani. Ali kako smo mi Srbi, i vi i ja, znam, da vam to nije neprijatno. Ta gdje je Srbiniu podesnija klima, lepše podnebije, nego u mehani?“

S. Sremac rodio se u Bačkoj, u Senti kraj Tise 11. (24.) novembra 1855. Umro je dakle u 51. godini. U Senti svrši osnovnu školu i prijeđe u Beograd, svršivši gimnaziju baš u oči srpskoturskog rata (1878.). Upiše se u historijsko-filologički fakultet na Velikoj Školi i kao svršen filozof bude postavljen (1879.) medju prvim nastavnicima onda baš osnovane gimnazije u Nišu. 1890. polazi profesorski ispit, izradivši temu „Samodržavna vlastela u staroj srpskoj državi“. 1898. je premešten na beogradsku realku. Umro je u Soko Banji, ne dočekavši svoju pristupnu besedu o caru Jovanu Crnom u Akademiji.

Nekoliko dana posle svojega izbora za člana Akademije bijaše Sremac sa društvom u jednoj kafanici. Kafedžija donese nekoliko čaša raznog vina.

— Pa da, ja sam zbog toga što se razumem u vinu i izabran za člana Akademije.“

„Za vreme njegova bolovanja u Soko Banji, zapita ga prijatelj ulazeći u sobu: „— Kako je, Stevo?

— Eto kako je, odgovaram ni kriv ni dužan za drugoga. Neko se rdjavo opogonio, a ja sad zbog toga bolujem.

Ovo je bilo na tri dana pred smrt.“

Sremac je zanemogao. Kad su ga neki prijatelji obišli i upitali: kako mu je, odgovorio je: — Sad je sve lepo! — To su mu bile poslednje riječi. („Pravda“, br. 219.)

Zarko Ilijć, ljubimac pokojnikov, pričao mi o Sremcu karakterističnih anekdota. U Nišu ga je voljela bogata lijepa dama iz trgovačke kuće, ali od ženidbe ne bi ništa. Čini se, da je pisac taj dogadjaj persiflirao u autobiografskoj i dosta slaboj priči *Idejal*. Tu se jedan filosof, filolog zaljubljuje u lijepu djevojku, ali roditelji je silom udaju za bogatog čiftu. On umre, bećar profesor dohrli u grad, ali mjesto angjela nalazi omašnu i *brkatu* udovicu. Sremac ne bijaše kao Frederik u Flaubertovom *Sentimentalnom Odgoju*, gdje se ljubavnici sastaju u elegijskoj ljubavi; ona sijeda, a on star, izmožden i skršen.

U srpsko-bugarskom ratu bijaše Sremac dobrovoljac sa Dragutinom Ilijćem. Dobiju loše konje i jašeći iz staje, Sremac vidi, da dobro biti ne će, i uhvati se, objesi se za vratnice i pusti svog paripa, te mu ode izmedju nogu. Viseći tako u zraku opazi Dragutina, kako tresnu o ledinu i sjetivši se Bukefala, reče: — Za vas će biti mala Macedonia!

Poslije rata se i opet skupe dobrovoljci u Nišu oko zastave patriotskog Kole (Koste) Rašića, nadajući se odlikovanju, kolajnama. Ali kada

mjesto toga primiše zapovijed, da odmah predaju odijelo, a neki levente, da se odmah čiste iz Niša, Sremac reče u Lazarevićevom pesmičkom tonu: — Tako narod nagradjuje svoje velike ljudе!

Bijaše tipičan Srbin, konservativac i zagrđen liberal (nacionalista). (U Srbiji su nacionaliste i naprednjaci konservativci.) Strančar, patriota i ponosit kao Swift, obožavaše svoju zemlju kao Sterne: „O Engleska, Engleska! Zemljo slobode i klimo zdravog razbora, najnježnja majko i najljubeznička dadiljo!“ (Tristan Shandy.)

Sremac ne bi bio tako interesantan, da nije jedan od najizrazitijih tipova onih srpskih književnika, po kojima je beogradska literarna boema — u miniaturi, dakako — toliko slična engleskim literatima XVIII. stoljeća, kada Savage spavaše pod vedrim nebom, kada frivolni grof Rochester daje batinati Drydena, pišući raspravu o smiješnosti, kada je Ward, falsifikator, oktitio svojom prisutnošću sramotni stup i kada jovialni doctor Johnson valjaše svoju korputljenost londonskim ulicama, igrajući se u džepu ljudskom od naranče. Nekadašnja kafana Dardaneli, a pomalo i sadašnja Pozorišna Kavana daje vam po katkad kao refleks čuvenih literarnih kafana XVIII. stoljeća: Procopia u Parizu i čuvene Sirene u Londonu. Tu se često sastaju svi opasni panfletisti beogradskih novina, sve što ne spada u „koteriju“ profesorske literature i akademiske, univerzitetske, autoritativne kritike, sve što više voli ljudе od ideja, život od teorije, umjetnost od strančarstva. Nekada su u tom društvu sjali Vojislav Ilijć, Janko Veselinović i Glišić, ali Glišić se iza Jankove smrti povukao, a danas su tu najtipičniji Branislav Nušić, Bora Stanković — po mom mišljenju danas najbolji srpski priповjedač, bivši ministar Pavle Marinković i sjajni komičar Ilija Stanojević („Čića“), Satirik Domanović (i on teško boluje!) i Milorad Mitrović. Inače „kafanski ljudi“ ne dolaze u to društvo s političkim razloga. Taj krug je jedan od najduhovitijih i najslobodnijih od svih meni poznatih. Ni pariska boema nema više duha i „papra“. I Pera Todorović, modernizator beogradske štampe, najžigosaniji i najdarovitiji srpski novinar, srpski Emil Girardin, i on se pokadšto nadje u tom paradoksalmu kolu, gdje riječ, gdje — kao u XVIII. stoljeću — konversacija i dobra dosjetka više vrijedi od uspjeha dobre knjige. Ovamo neka ne dolazi nitko, tko je kao La Fontaine trom i glup u društvu. Tu je Milan Gjorgjević, novinar, sa ženom, danas najboljom beogradskom glumicom, učitelji Svetenović i Pera Jovanović, urednik „Pravde“ Jova Adamović, glumac Gavrilović, pa simbolista Dis (Vladislav Petković) i Sima Pandurović, urednik „Politike“ Ribnikar (sličan Amerikancu), „beogradski Sarcey“ Jefta Ugričić itd. Sasvim je prirodno, da su se u takvoj atmosferi moralni razviti sjajni, sasvim specijalni srpski causeuri i pričaoci, od *

kojih je bez sumnje najbolji Žarko J. Ilijć, brat Vojislava i Dragutina, najbolji beogradski feljtonista, prem *ne piše*. U djelima svih savremenih humorista beogradskih nači ćeće tragova njegovog duha. Sremac ima cijele Žarkove fraze (n. pr. „kao pas sa čičkom u repu“), a Domanović je njegovu priču o Mitropolitovom mačku jednostavno prepričao (u Dn. Listu). Prilike se mijenjaju, a ovaj način života literarnog i u Beogradu izumire. I srpska boema iščezava. Naši tobože prozaični dani bit će već za desetak godina najljudja romantika, jer je savremenost uvijek ironična, prošlost i budućnost poetična.

Evo u takvom društvu carevaše lijepa, bijela, gospodska i bećarska glava Steve Sremca, a pored nje sarkastična maska Bakhovog tragičnog jarcu, maska Žarka Ilijća i gaskonska glava Branislava Nušića.

Ako je najveća tragika modernoga života vulgarnost, Sremac je umro groznom, tragičnom smrću, vulgarnijom i glupljom od Zoline i čuvenoga fizičara Curiea. I glumca i dramatičara Cvetića lane pregaziše nekakve taljige. Ovdašnji listovi prečuataše pravi uzrok Sremčeve smrti. Fakat je, da je otrovaao krv, pateći od hemoroida. Ubila ga legendarna nečistoća srpskih nužnika, dakle ostatak barbarstva baš onoga vremena, kojemu se — jadnik! — toliko divio, da je mrzio epohu, koja je već zbog toga superiornija od prošlosti, jer je izumjela „engleski papir“. Taj kršni čovjek umro je slučajno i banalno kao Bazarov. Opis vulgarnosti života i tragičnih njegovih banalnosti u Sremčevom djelu možda je tek slutnja vlastite smrti.

I opet jedan dokaz, da je život tragikomedija i da je smrt još sarkastičnija od života.

II.

Tout passe: L'art robuste Seul
a l'éternité... *Gautier*.

Na formaciju Sremca književnika najviše odlučivaše njegov ujak, pokojni profesor Vel. Škole i akademik Jovan Gjorgjević. I nećak postade historik i pripovjedač.

I kao historik je pripovjedač. Njegove priče mogu se dakle podijeliti u savremene i u povijesne. Dok prošlost posmatra oduševljeno, sadašnjost ga tek ljuti i nasmijava. Otud dijagonalna razlika u tonu njegovih historijskih i modernih slika. U prvima je patetičan, imitirajući narodne pjesme i stil sv. pisma, tražeći visoki stil i veličanstven izraz, u modernima je to zajedljiviji, što je opisivano vrijeme bliže, savremeniye, u tolikoj akceleraciji, da su dogadjaji od prije 30—40 godina opisani humoristički, dok se taj dobroćudni humor to više pretvara u satiru, što su noviji opisivani ljudi i dogadjaji. Sremac dakle i u tome precjenjivanju prošlosti i podcjenjivanju sadašnjosti nalikuje glavnom svom učitelju Gogolju. I on je epik i satirik. I on je

klasik po svojoj naivnoj logici, vrlo često parafraziranoj u klasičnim, naročito latinskim pjesnicima, po kojoj čovjek poče živjeti u raju zlatnog vremena, dospjevši preko bakarnog vijeka u savremenost okrutnog željeza. Tako shvata povijest Biblia i stariji historici, n. pr. Bossuet.

Sremčevu djelu dakle ima dva osnovna i sasvim različna stila: uzvišen, idealističan i ironičan, realističan. U historijskim pričama je lirik, u humorističima epik sa sasvim nesavremenim epskim širinama. U prvima je jezik čist i biran, narječe južno, u drugima karikiran, narječe većinom istočno.

„Zapjevao bih, pune duše, slavu Srba i sretna vremena ona, kada pleme naše bješe zvijezda, koja pokazivaše potištenim narodima put spasu, a teška briga tudjincima kada bjehu gospodari krajeva ovih.“

„Ali mi je ruka nevješta guslama, grlo slabo za pjesme, koje bi slavile pobjedu. I Davor ne bi vodio ruku preko struna guslenih; za to ostavljam da ih drugi bolji bolje opjeva. Ostavljam ih tužne duše i srca i žalim još samo što nam krajeve naše davno orlovi ostaviše; — jer bih uzeo pero jedno iz krila orlova, da njime opišem predaka naših slavu, koja se u nebo digla i orlove nadletjela.“

„Nemam dara Davorova, ali ču se još osmijeli da vam ispričam sve to. I ako ti, Srbljine, ne bude ova priča dobra, ako ne nadješ u njoj što si očekivao, — ne vjeruj da stari naši ne počinile velika djela. Vjeruj bolje da su huda vremena nastala; da se potomci slavnih predaka izmetnuše i ne će ili oni i ne umiju već ni da proslave slavna djela davne prošlosti svoje! . . .“

„Jer su stare pjesme slatke kao med i mile kao slavujevo pjevanje, kad ga povjetarac donese do nas, pomiješana s mirisom ružinim i tihim zvjezdanim noćima. A duša naša željna je pjesme, kao žedna njiva kiše, kao cvjetna polja rose jutarnje, kao mrazno drvo toplih zraka sunčanih“. No jezik je jedino, čime se odlikuju te historijske fantazije. Njihov vječni patos umara. Ni traga historijskomu realizmu. Bezbojne. U tim junacima nema ni kaplje onoga silnoga života, što ključa i eksplodira rabelaiskom radošću u komičnim pričama.

„Lijepi znanče, vjerujem ti, da si taj, za koga se kažeš, ali se bojim da te pusta dokolica ne navodi da mi osjećaje svoje kazuješ. Ja sam samorana djevojka, — ko će mene milovati! Ne budi mi, Vojislave, osjećaje da ne budem još nesretnija! Tako ti nesreće i moje i tvoje, ne budi osjećaje te, jer kako da ti vjerujem pri prvom sastanku našem? !“

Tako, kao u sentimentalnom funtromanu, govori jedna vjeronica iz sredine srednjega vijeka. U Taras-Buljbi nesumnjivo ima više pravoga života. Sremac nije trebao postavljati nam na ugled iščeznule kulturne tipove, jer ih ne pozna-

vaše. Novomu vremenu je uzor samo nov čovjek. Tražiti u prošlosti „izgubljenu sreću“ naivnost je. Ne znam, po čemu bi rezultat moralnog historijskog proučavanja bio optimističniji od proučavanja modernosti. Ako savremeno čovječanstvo nije bolje od predjašnjih, gore za cijelo nije. „Pregledate li povijest svijeta, vidite slabosti kažnjene, ali velike zločine srećne i svijet je velika pozornica razbojništva...“ (Voltaire.) Tout comme chez nous!

Sremčev historijski popularizatorski rad nije dakle od većeg interesa. Njegova književnička reputacija datira tek od Ivkove Slave (1895.). Najbolje knjige stvaraju se često kao ljudi: ne baš ozbiljno. Sremac je komičan realist i kao takav će ostati pored Ljub. Nenadovića, Ljubiše, Glišića i Matavulja, Sterije Popovića, Trifkovića i Nušića.

Otkriće pokojnikovoga prijatelja Vladisl. Ribnikara o oskudnosti Sremčeve fantazije (u Politici broj 929. priopćeno već u posljednjem svesku „Glasa“, str. 147.) vrlo je važno i poučno. Aristofan veli za Euripida, da mu kod tragedija pomagaše sluga Kefison. Ne ću biti tako zloban, ali Sremac komponovaše nesamostalno, kao narodni pjesnik: slažući u cjeninu anekdote, zbog kojih jamačno kao i zbog hvatanja tipova (étude des moeurs) posjećivaše zabačene kafanice i ulice. Invencija je tudja, obrada je njegova. Originalan stil čini te zaboravljamо slabu arhitektонику tih priča, koje su „izmarširale kao banatska djevojka, obukavši po najvećoj žezi deset svojih svilenih sukanja“ — kako konstatovah u recenziji Limunacije god. 1896.

Sremac je detaljist, epizodist prvoga reda, dakle impresionist, i tu mu je sva snaga. Notira karakterističnu pojedinost, gest, izraz, pa ga transformira i defiguriše sve do karikature. Njegovom realizmu, kao Flaubertovom i ruskom, ne izbjegava ni najmanja fizička sitnica. Sitnoslikar kao Clovio „il mirmecide“. Šala mu je slikovita, crtanje plastično, mimičko, lapidarno i dok on posmatra tačnom minucioznošću Baltazara Dennera, nacrt je kratak i rapidan kao pariska ili japanska karikatura. „Izvuče svoj nabubreli šlajpik, pa, kao ono naši popovi, stade *ispod astala* tražiti po njemu“. „Žaljubljen Srbin obično je grub“. „Grozno se opaprio i lajao kao besan na paprikaš, trčeći poizdalje u naokolo oko njega kao oko ježa“. „Beše čelebija petal. Kad si spacira prokaj plot, trče po njeg komšiske kokoške kako palilulke devojke po gardista narednika...“ Uljez: „Dodje si u kuću kako nekoj maće od sokak kad ulezne u kuću pa se pripitomi tuj; pa sad veće i ne izlazi.“ „Temeljan i on i njegova gospodja, sušta slika Verthajmove dvokrilne kase“. „A ona... samo gleda u levo u zemlju, pa dobije ko neke male brčice kao od rose“. „A svaki pop čudo što voli krofne“. „Šareni se od silnih pantljika kao slobodno medjunarodno pristanište od barjaka...“ „Obojica debeli kao narodni fondovi“. „Mantija

samo što im ne prsne ispod pazuha a pojas nikako da se skrasi na trbuhi nego sve bega pod bradu i bliže vratu“. „Žene drže u rukama marame savijene na trougao, babe marame sa zavijenom kitom bosiljka od kojeg kidaju struk i daju mladama, kad ih ove poljube u ruku a one njih u obraz, a devojke nose suncobrane, držeći ih po sredini obavijene maramom da se ne uprljaju“. „Pa ga dohvati tako nesretno, da mu je okrenuo donju vilicu čak na ledja!“ „Kuće izdrpane kao red prosjaka pred crkvom“. „Pop-Ćirina glava se pušila ko obarena šunka kad je izvadiš iz velikog lonca“. I. t. d.

Ta virtuoznost naći u dva tri crteža karakteristiku jest uzrok, što su sporedne osobe često prirodne i nezaboravnije od glavnih. Pop Ćira i Spira nisu bolje karakterisani od nekih sporednih osoba u romanu. U Limunaciji na Selu je učitelj Sreta, junak priče, odviše karikiran i nije prirodan kao Mića Oficir, Triandafil i famuluz. U Ivkovoj Slavi su dva-tri tipa tako živa, da su to možda najživljiji ljudi u cijeloj srpskoj književnosti. Sremac je svoje tipove radio po živim modelima. U eksemplaru Pop Ćira i pop Spiru nalazim piščevom rukom zabilježena imena modela te dvojice: Vasa Milovanović i Joca Teodorović. Pop-Oluja zvao se Nikola Gligorović. „Nepoznati“ u Ivkovoj Slavi je bivši glumac Rajčević. Sremac je radio kao Molière, koji je (po Taillemantu) naslikao Mizantropa po životu vojvodi Montansieuru, a Tartufa (kako tvrdi Saint-Sirvan) po opatu Roquetteu. Model Kalča je danas popularan u Srbiji kao don Kihot i Tartarin.

*

„Neki je komičar samo u slučaju da to ne zna.“ (Baudelaire.) Sremac toliko izlazi iz svoje pripovjedačke rezerve, časkajući s čitateljem, da time dobivaju njegove šale kao nješto proračunano na efekat, afektirano, svjesno i namješteno, gubeći snagu nenadanosti i naivnosti. Tko se divi i smije svojim dosjetkama, oslabljuje im snagu. Sremac ima nekoliko dosjetaka i šaljivih situacija, koje forsira, opetuje, uzimajući im tako svježinu, jer komičnost ne podnosi epskih repeticija. Dosjetka živi kao čovjek: samo jedanput. Opetovana dosjetka nije više dosjetka. Takvo se uspoređenje s pustolovnim čeljadetom i zlo adresovanim pismom nalazi u Limunaciji i Jani Zamfirovoj. Biolozi i abiozozi se ironički spominju na više mjesta. Pop Ćirin smiješni i razbojnički mačak uskršava u Božićnoj Pečenici. Slika začudjenosti opetuje se u istoj priči: „Orestije, koji je vanredno pevao i kitio i dizao obrve pri pojanju čak i na tème“. — Oho! — reče pop Ćira i diže obrve čak pod čelepuš“. Onaj don-juanski kokot u Ivkovoj Slavi kukuriječe još u Limunaciji i u Pop-Ćiri i Spiri. Majmun iz Vukadina je glavni junak u Gjökici. Već vječna „somotska jaka“ je vječan pribor modernog srpskog humoru. I vulgarna šala čuškanja igra kod Sremca odviše važnu ulogu.

Samo u Vukadinu opisuju se vreli šamari tri puta na široko, a čuška je vrhunac zapleta u Pop-Ćiri i Spiri, kao batine što su glavna tema i finale u Mici i Miciki. U Limunaciji ima dijete isti glas kao žabac u Pop-Ćiri i Spiri: „ima glasino ko bik“. Vrhunac komedije je i u Limunaciji i u Ivkovoju slavi recitovanje otužnog „Lude“, Dositijeva „kad se jede, treba čutati“ citirana je u dvjema pričama. Ali ne samo dosjetke i dogadjaji, već i neki tipovi se opetuju. Svaka priča ima svoga clowna, harlekina, Pierrota, Graziosa. Takav je bouffon putujući glumac u Limunaciji i Ivkinjoj Slavi, učitelj u Dim u Dim — i u Limunaciji i t. d. Pijanka, gozba, veselje je glavni siže Ivkove Slave, Limunacije, Pop-Ćire i Pop Spire i kao kafanski dim u odijelu provlači se kroz većinu priča.

„Ljutiti dobije na licu izraz onoga, koga mrzi“ — fino opaža Lavater. Niko se ne ruga drugome, a da se ne naruga sam sebi. Zato je jamačno smijeh kraći od plača. Zato smo tužni iza velikoga smijeha. I kod Sremca može se sve to primijetiti. Kao onaj lječnik, koji studirajući neku bolest od nje oboli, tako i on pati od zarazne banalnosti, kojoj se smije. Sadržaj priče Mica i Micika je sasvim ordinaran. Sremac se ne ustručava od lakrdija u stilu one cirkuske na kraju Vukadina. Efektu taj filogelast žrtvuje i ono, što je i iznad komike: — ukus. „... Kako se obično frajle sa sela klanjavu, to jest izvuče malo vrat ko korijača.“ Opis, kako čeretuša Gabrijela gubi gaće i donju haljinu, pas, što jede u slast opanke, kad se raskisele, riječi trtica, kuskun, balega i t. d. — sve to dokazuje, da banalnost, i ako smiješna, nikada nije duhovita.

Sa gramatičke, jezične strane je Sremac literarna dekadencija. Radi komičnog efekta i realistične vijernosti unakazio je kristalni jezik starije srpske pripovijetke, jezik Lazarevića i Ljubiše, natovarivši ga silešijom stranih, osakačenih riječi, većinom germanizama. Fraza zanemarene, germaniske konstrukcije, često slična žargonu neliterarnog novinarstva i njemačkoj sintaksi K. Š. Gjalskoga, reakcija je protiv filološkog, pretjeranog, proforskog purizma i afektiranoga seljačkoga žargona „narodskih“ pripovjedača.

Francuzi dijele pripovjedače u slikare karaktera i običaja. Sremac poput svih srpskih pripovjedača crta običaje, dakle tipove. U tome, u prirođenom nekom instinktu za uobičajeno i tipično je neodoljivost toga pripovjedača, koji znadijaše, što se ne uči od drugih, svršivši kao njegov crkvenjak Arkadije „trinaestu školu“. I slaba kompozicija, stil i jezik pomažu mu još povećati slikovitost i verizam te realistične komike. U svemu zaostaje iza prvakâ srpskog pripovijedanja, ali sve ih nadmašuje bogatstvom i vijernošću tipskih svojih portraita. Opisao je tri glavna srpska etnička tipa: Užičanina („Erlju“, „Eru“), Bančanu i Nišlju u svim nijansama njihovoga karaktera i temperamenta, ušavši u najkarakterističnije

tančine njihovoga govora. Ako je poznavanje samog dialektka teže od poznavanja tudjeg jezika, prosudite veličinu Sremčevog talenta! Nadjite mi hrvatskog pisca, koji je foto- i fonografirao u najmanje tančine kajkavca, štokavca i čakavca! Ta vještina karakterisanja zapanjuje to više, što je Sremac, majstorski, krojački sin, najradije opisivao baš tu polugradjansku i poluseljačku klasu, blijedu i neodredjenu, koja se ostalim piscima čini najnepoetičnija, najdosadnija i najbanalnija. Čujte jedan dialog:

„Evo vam i noge ... da vas voli punica, što kažu! — smeje se gdja. Sida i sipa mu u tanjur.“

— Blagodarim — klanja se g. Pera. — Izredna, črezvičajna čorba!“

— E, to je Jucina slava, ona je danas bila reduša —

— Ne marim ti ja za te pokenese, kako li ih zovete. Nikad ne znaš što si izvadio. Tražiš i očeš belo meso, a kad razviješ, a ono šija s glavom. Švapski džebrakluk i ništa drugo, vrag im materi, kad već tako moram da se izrazim! Od jednog pileteta oće stotinu da ugosti; oće da počasti i da ga opet malo košta!“ I t. d.

Bačke kuharice, učitelji i seljaci, srbjanski čifte, profesori, trgovci, gedje i činovnici — sve to besjadi rodjenim svojim gestom i jezikom. Kuhinje, roždanike, pjesme tugovanke i one „na fronce“, ljubavna nepismena pisma, život gradski, malogradski i seoski izradjen je detaljnomačnošću kratkovidnog bakroresca i živošću memoara. Dok ostali naši pisci opisuju tek jednu pokrajinu ili jedan stališ, Sremac je vjerno skicirao sva tri plemenska srpska tipa: Sumadiju, novooslobodjene krajeve i tip t. z. Vojvodine, opisavši na relativno malom prostoru sve srpske glavne etničke i socijalne tipove osim „elite“. Taj tradicionalista i konservativac aristokratskih načela je dakle kao artist demokrat.

„Samo moderno postaje staromodno“ (Wilde). Sremac nije pomoran. Starinski razvučeni, familijarni mu stil sasvim odgovara njegovim dobroćudnim, starinskim osobama, podsjećajući na solidnost drevnih knjiga, na „dobroželjateljnog“ Dositija, na pričanje Vuka Dojčevića, na Ignjatovića, Reljkovića, na staromodne, tople romane Richardsona i Fieldinga, na Gil Blasa i Jonsonovog Volponea, na zdravu surorost Hogarthova i na zadovoljni, familijarni genre holandijskih slikara, naročito na humoristu Steena. Sremac je tako staromoran, „fatermerderski“ i „krinolinski“, da vrlo rijetko opisuje milieu, naročito paysage. Samo bačku okolicu je opisao. Hrvatski neupućeni čitalac ne bi pogodio, gdje se dogadja na pr. Ibiš-aga ili Zona Zamfirova. Sremac, kao slikar, odlikuje se najviše u portretu, karikaturi i genreu.

Bolji je humorist no satirik. Satira na socijalizam, Limunacija, nema ni komične snage Vuka-

dinovih pustolovina. Za pravoga satirika nema Sremac dosta žuči i inteligencije. Pravi satirik je mizantrop kao Flaubert i Swift, koji ostavi imetak za ludnicu. Nadbiskup King ga zove najnesrećnijim čovjekom na zemlji, a šala mu je „savršeni razum u službi ludosti“ (Taine). Pravi, veliki satirik kao Juvenal mora biti općenit, objektivan, bez predrasuda, simpatija i antipatija, uzvišen nad svim nedokazanim teorijama, interesima i strankama. Takav je Aristofan, „savršen gradjanin“. Za pravoga satirika „nema grijeha osim gluposti“. Dok se od humorista traži u prvom redu sensibilitet, srce, satirik apeluje na razum. Sremac nije pravi satirik, jer ima više srca i instinkta od inteligencije i revoltirane logike. Njegova satira je jednostrana, strančarska kritika jednog zagriženog staroliberala; dakle partaična i ne uvjerava. Nijedna stranka nema garancije proti smiješnosti.

Sremac je humorist, najbolji humorist poslije smrti Ljube Nenadovića, i tu mu je neprolazna vrijednost. Humor je najviša, najumjetničkija komička vrsta, jer je najčišća, najtolerantnija, najhumanija i najfilozofska. „Između dobra i zla nije tolika razlika, brate Tobijo, kako svijet misli“ (Tristan Shandy). Dok je satirik de facto revoltiran i pristrastan optimista, koji mrzi, humorist je drag fatalista „izvan zla i dobra“, ljubeći kao ljubazni Sterne ovu našu „zemlju, stvorenu od otpadaka ostalih planeta“. „Skeptik se nikada ne buni protiv zakona, ne vjerujući, da se mogu stvoriti valjani“ (An. France). Žato je humor posljednji stepen duha i sam sebi svrhom kao čista nauka i čista poezija, a humorist duh, kojemu je cilj ona najviša emocija, onaj najviši smijeh, što izmiruje, harmonizira kontraste, što prašta čovjeku jer je nemoćan, ne buneći se ni protiv gluposti, jer bez glupana ne bi bilo ni pametnih; onaj vedri smijeh, što čisti dušu kao tragedija, gledajući tragiku ovoga guravog svijeta kroz harmoniju suze. To je onaj smijeh oslobođilac, kojega obožava Helen kao božanstvo i kojega je moderni Zoroastar kao najvišu utjehu našao na tragičnim, samotnim visovima: „Smijeh sam posvetio; vi, viši ljudi, učite mi se smijati!“ Tu superiornu utjehu smijeha poznaje i naša rasa, n. pr. onaj pekarski kalfa, koga čuh užviknuti: — Teško tebi, Srbijo, kada najbolja tvoja deca moraju vući korpe!

Sremac je najviše naučio od Gogolja i Dickensa. Na Rusa podsjeća virtuoznom lapidar- nošću crtanja fizičkih simbola duše, a na Engleza familijarnim, razvučenim, časkavim pričanjem i nekom sasvim indijskom, panteističkom, srednjevjekovnom divinacijom, otkrivajući kao Pilpaj, Esop, Romano, Livici i Lafontaine srodnost sa našom dušom ne samo kod životinja, nego i u stvarima. Njegov pas Capa u Ivkovoj slavi, njegovi pijetlovi, zeljovi i mačori su sasvim novi humoristički *tipovi* u našoj knjizici. Neorgański predmeti, mrtva priroda kod njega diše nekim demonskim, tajinstvenim i smiješnim životom.

„Nego i jeste čudan bio taj duvarski sahat. Prava antika što naši kažu. Bio je malo manji od ikone Sv. Gjurgja (krnsno ime pop Čirino) sa obligatnim ružama između cifara, koje su arapske bile, a zapisane na davno požuteloj tabli. I pošto bi već poodavno bila nastala potpuna tišina i pauza u društvu, da se njegovo tik-takanje nije čulo, — to mislim da ne će biti na odmet i njega kao jedno, bar za večeras, tako reći, dejstvjujuće *lice* opisati i s čitaocima upoznati ga. Sahat je davašnji. Painti ga gospoja Persa još detetom dok je bila, kad je donet; od ono doba, pa do danas nisu se više rastavljeni. A u ovu kuću ona ga je donela kao deo miraza svome popi. Onda je još dobar bio i tačno radio, a danas ne možeš ni da ga poznaš, ni onaj ni daj Bože. Sad je omatario, pa se prozlio i poludio; pa se ili usiči, i na kraj srca je pa začuti kao kakva pakosna svekrva; ili se raščereta pa lupa sve koješta. Dodje mu tako pa se usiči, ne znaš ni zašto ni krošto, pa ne će da izbija po nekoliko dana; začuti kao da se sa svima u kući posvadljao. A posle opet zaokupi jednog dana izbijati, pa ne zna šta je dosta; stane ga lupa ko majstora u kovačnici, lupa k'o na larmu, kao da sve selo gori.“

— Šta je, stari? — veli mu pop Ćira. — Posto si razgovoran nešto noćas, a? Razbio mu se valjda san pa izbija! Ne znam samo dokle će biti tako dobre volje.

— Dokle? Dokle mu opet ne dodju lutke! Tu čovek ne ume da bude dosta pametan, — veli popadija. — Jedna muka i nevolja, a nema mu leka.

„I doista, ko ga nije popravljao i doterivao, pa ništa! Opravljao ga i Lala pudar, koji je to naučio kao soldat u Talijanskoj i Nova kovač, koji je znao i tu majstoriju, jer je imao lakšu ruku, i jedan vandrokaš sajdžija koga su bili privorili, zbog kradje prilikom prosjačenja, pa ga pop-Ćira spasao od batina, a on mu onda iz blagodarnosti opravio sahat; a nosili ga čak i u Temišvar nekoliko puta paori, kad idu na žitnu pijacu: a i kod kuće su ga svi doterivali, — pa ipak ništa! Eno i sad visi na njemu sijaset nekih stvari, samo da radi k'o i drugi sretni satovi. Sve to obešeno uz jedno i uz drugo djule. Šta ti tu nema! I nogu od nekih starih makaza kojima su nekad sjekli krila guskama, da ne preleću u komšiluk, — i dva grdno velika eksera, — i tučak od nekog malog avana, — i parče potkovice i pola „štogla“, — i opet mu ništa ne pomaže i on tera svoje. Kad mu dodju lutke, on začuti; deviza kao da mu je: „Sve ili ništa“, pa ne će da proslovi, pa da mu pored sviju onih tereta obesiš još i gospoju — Persu, kako je i sama u očajanju toliko puta rekla: „Dodje mi da se i sama obesim kraj „štogla“, da mu bude srce na mestu, pa da vidim 'oce l' onda lanuti, obešenjak jedan!“ A kad se udobrovolji, a on se najpre zaceni kao da hoće da kašљe . . .“

„ . . . Čak i onaj stari sahat pop Spirin je

kako je pakosno govorila g-dja Persa, tako oma-torio, da je pored kijanja i kašljanja počeo već da baca i „šlajm“... (Govoreći drugi put o satu, pisac se je zaboravio, da ga je dao pop Ćiri. No ta omaška, možda i štamparska, ništa ne smeta tome satu, koji živi mističnim životom kao registratura našeg neprežaljenog Kovačića.)

Sve Sremčeve odlike nalazim u Pop-Ćiri i Pop-Spiri. Tu je pokazao sve, što umije, i ta će knjiga s Ivkovom Slavom biti, dok bude našeg jezika. Posvećena je ujaku i kao suzom je prelivena sladošću uspomene kao Matavuljev Bakonja, gdje se takodjer, kao kod An. France i Rabelaisa, crta humor svećeničkoga života. „Pulgieri“, „šlajberi kaz'ti pisari“ sa frizurom „na larmu“, pop-Hala (Ćira) i pop-Kesa (Spira), seoske torokuše, bokter Nića što noću — duvajući lažno u rog — „krade satove“, barometar u formi zelene žabice, Ćirina frajla Melanija, što noću „bunca samo na nemeckom“, pop-Öluja, „Srbskij kuvar, trudom Jeroteja Draganovića, obštežiteljnoga man. Krušedola ieromonaha, sabran i dovoljnim iskus-tvom pravilno ispitani“, gospa-Sidin gavran Gaga i patak, kojemu je kožnu kecelju poklonila, „pa sad izgleda u njoj kao kakav pinterski kalfa“.

„Poezija je osjećanje prošloga svijeta i svijeta, što će doći“ (Byron). Sremac je pjesnik svijeta, koji već sasvim iščezava, slikar onih simpatičnih starovičnjaka, što već sasvim izumiru, budeći ele-gijska osjećanja kao usamljenost džamije i turskih nijemih kuća na beogradskom Dorćolu. „Dru-movi će poželjet Turakah, al' Turakah više biti neće“.

Sremac je dakle po simpatijama romantik. Kojom simpatijom je opisan Ibiš-aga, stari Zamfir, Ivko Mijalković, jorgandžija i neprispodobivi Mikal Nikolić „Kalča“, što pjeva:

„Slavuj, pile, ne poj rano!“

A tek kojom toplinom i diskretnom gracijom opisuje taj prijatelj prostih i iskrenih duša dje-vijke, ali ne one kao pop-Ćirina Melanija, već one druge, stvorene za idealne majke i dobre kućanice, cvatući kao jorgovan i ljubičica u pri-soju idilskih sela i starovremskih gradića, zano-seći kao miris bosioda za ikonom i rosa na ružmarinu djuvegijskoga kalpaka. Marijola, Zona Zamfirova i naročito pop-Spirina Jula je bez sumnje najljepši tip seoske gospodjice u jedno-jezičnoj literaturi našoj.

Mi smo već danas, na polovini puta, toliko umorni od velike krize u našem kulturnom životu, toliko oslabili od velikoga kulturnog napora, da naše zaostalo i siromašno pleme učinimo sposobnim za natjecanje sa narodima, koji imaju pred nama osim ogromne fizičke moći još i ne-koliko vijekova svestrane i ogromne kulturne evolucije, da smo skeptični, mlitavi, bolesni. Pri-roda nam nije više prirodna. Gubimo osjećanje za zdravlje i smisao za normalnost. Sremac je jak i zdrav kao kremen, jer je prije svega živio.

A živio je, jer bijaše primitivan i jer je vjerovao. Zato bijaše tako pun života i svježine. I on nam je pružio realnost realniju od realnosti.

I ako mu je izraz hotimice zanemaren, on zna biti i virtuoz u stilu. Opis je seoske jeseni i ljeta u Pop-Ćiri i Spiri divan. U njegovim se djelima više no u svih pisaca naših upotrebljuje lokalna slikovitost dialekta i argota. On je i tu glavni predstavnik reakcije protiv jezične centralizacije, protiv Vuka, protiv apsolutizma jednog narječja, zastupnik struje, koju kod nas zastupaše posljednji Stoos, a na strani Ševčenko, Mistral, Fritz Reuter, Rictus, Tailhade, Bruant i talijanski provincijski pisci. On je bez sumnje najbolji humoristički srpski pripovjedač i najskrupulozniјi realista. Kao Daudet nosaše uza se vazda bilježnicu za direktno fotografiranje impresija. Pravo veli Vlad. Ribnikar, da u cijelom Sremcu „nema ni jednog odvratnog tipa“. Taj bodljikavi stari momak ljubljaše ljude, imadjaše bolećivo srce, srce osvjedočenoga kršćanina. Bijaše ortodoksan Srbin i zato se tako toplo oprostila s njime Pravoslavna Crkva na usta beogradskog paroha Vel. Markovića:

„Tvoja ljubav sinovlja još je i jače manifestovana u javnome protestu tvome: „Ne u šokce!“ Tako si ti iz Soko-Banje, pred samu smrt, užviknuo nadležnima kad htetoše da izrade bistu i Svetoga Save, kao i drugih prosvetnih radnika. Prvi i jedini tvoj glas čuo se je: „Ne bistu, jer Pravoslavna Crkva ne zna za biste, ne trpi idole; za svetitelje svoje ona ima samo ikone. — Ne dakle u šokce!“ Tvoje ono zlatno i meko pero postalo je dakle jak štit i oštari mač za odbranu moje čistote. — Duša ti se za to, sine raja dostojava — braniču moj!

„A što si mi za 26. god. i knjigom i rečju u školi decu sinova mojih, omladinu srpsku, učio s očinskom ljubavlju i uvek u duhu vere, ona će te blagosiljati i nevinošću svojom uvesti u carstvo nebesko, jer je ono njihovo, a i tebi je namenjeno onim rečima Hristovim: „Ko izvrši i nauči (druge), taj će se velikim nazvati u carstvu nebeskom“. (Mat. 19, 14 i 5, 19), — to ti već znaš oduševljeni učitelju dece moje!“

„Posvećen tako sav u službu prosvjećivanja ljudi, braće tvoje, sinova mojih, ti si posredno vršio službu samome Bogu. Radi te apostolske službe, ti si se odrekao svoje sreće porodične, pa neženjen do smrti ostao, jer si po rečima apostola Pavla i ti, bez sumnje, ispovedao da: „Ko je neženjen, brine se za Gospodnje, kako će ugoditi Gospodu; a koji je oženjen, brine se za svetsko, kako će goditi ženi“. (I Kor. 7, 32—33.)

„Eto zato, Stevane, što si sa samoodricanjem, i srcem i dušom, i radom i životom, pripadao sav bližnjima svojim, a kroz njih Bogu, crkva božija, duhovna majka tvoja, ponosna tobom i nazvana te sinom ljubaznim, koji mi je po volji!“

(Svršit će se.)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 21.—22. U ZAGREBU, DNE 10. PROSINCA 1906. GOD. I.

Reforma „Matice Hrvatske“ pred njezinim odborom.

I. Zaključci zajedn. odbora „M. H.“ o predlozima skupština g. V. Radmilovića u gl. skupštini „M. H.“ 17. XII. 1905*.

1. a) „M. H.“ imala je, te je već dobrim dielom izvela program svojih izdanja (Svjetska povjest, prirodopisna knjižnica, Slike iz svjetske književnosti i t. d.).

b) Koliko je dosadašnji program proveden i koliko su nastale nove potrebe, odbor će i u napred, koliko je to moguće, raditi po programu, te o stvorenom i provedenom programu izvieščivati glavnu skupštinu.

No kad je govor o programu književnih izdanja, treba vazda držati na umu ovo:

I. Književni program „opsežan i u sitno detaljiran“, ne može se po svojoj naravi razpravljati u glavnoj skupštini.

II. Koliko je program knjiž. izdanja nužan, toliko ne bi bilo dobro, kad bi u tom programu bila unaprijeđena i na više godina nepromjenljivo odredjena *sva* izdanja. „M. H.“ uz takav program morala bi upravo odbijati svakoga pисца, koji bi joj slobodnom inicijativom ponudio ka kovo djelo, koje nije sadržano u programu. Da bi to radjalo zlovoljom, to će svatko priznati.

III. Knjige izvan programa morat će „M. H.“ izdavati i radi onih djela i radnja, koje su nagradjene kojom nagradom (na pr. Draškovićevom, Vuščićevom i t. d.), osim ako bi i natječajne radnje vezala na program, a tomu bi se dalo ne samo opravданo prigovoriti s više razloga, nego bi upravo smetalo provadjanje programa, jer odbor, čekajući natječajne radnje, ne bi mogao tražiti suradnika po svojoj volji. Odbor bi jedino mogao razpisujući natječaje preporučivati književnicima obzir na „Matičin“ program.

c) Priedlog, da odbor „M. H.“ formalno po-

zove na suradnju u stvaranju svoga programa „sva hrvatska udruženja“ i pojedince, — nije jasan, jer nije kazano, u čem bi stajala ta suradnja „svih hrvatskih udruženja“. Misli li se tim priedlogom na to, da „M. H.“ sazove vieće (i to ne valjda *svih* hrvatskih udruženja), to se od takvoga — velikoga — vieća ne može očekivati povoljan uspjeh, bez obzira na to, što bi se tim prava i dužnosti odbora „M. H.“ predavala u ruke faktoru, koji nije odgovoran gl. skupštini „M. H.“, te bi po tom „M. H.“ kao samostalna institucija prestala, a stvorila bi se njeka hrvatska obće narodna književnička skupština.

Što se tiče savjeta i priedloga pojedinaca u glavnoj skupštini, to se razumije, da ih je odbor i uprava dužna uzimati u obzir, koliko ih nadje opravdanima.

d) Predlog, da se „M. H.“ reorganizuje poput velikih nakladnih društava, nije jasan, jer nije rečeno, u čem bi stajala takva reorganizacija i što bi trebalo učiniti. (*Odklanja se.*)

2. Izdavajući „M. H.“ 20—40 knjiga, t. j. dva, ili pače četiri puta toliko od prilike, koliko izdaje sada, trošila bi na takva izdanja preko 40, pače preko 100% više za isti broj primjeraka, budući da na pr. 100 araka u 8.000 primjeraka stoji okruglo 28.000 K, dok bi 200 araka, svaka stotina po 4.000 primjeraka, stajalo 40.000 K, a 400 araka svaka stotina po 2.000 primjeraka, stajalo bi 64.000 K, a članarina bi bila vazda ista, recimo (za 8.000 prinosnika) 40.000 K, — ne računajući ovamo drugih troškova, koji bi se uz veći broj araka podvostručili i početvorostručili. Uzmemmo li na um, da „M. H.“ trošeći na 100 araka u 8.000 primjeraka 28.000 K, jedva pogimiraće izdatke za izdanja, ne može se na to ni misliti, da bi se ti izdatci mogli podmiriti, kad bi iznašali 40.000, pače 64.000 K. Ta težište materijalnoga uspjeha „M. H.“ i leži u velikom broju jednakih primjeraka.

Razumije se, da bi ovi računi stajali drugačije, kad bi se povisila članarina, ili kad bi se

* Ovi su priedlozi doslovno priobćeni u br. 11. i 12. „Glasa M. H.“ str. 108. i 115., zato se ovdje ponovno ne cituju.

za današnju članarinu davalo manje knjiga, ili napokon kad bi se broj članova prinosnika povećao. (*Odklanja se.*)

3. Njekoji članovi „M. H.“ i sada nerado plaćaju dopremninu, a još bi ju teže plaćali dva puta. Uza to bi se pomnožili i nekoji drugi — pisarski, računski i — povjerenički poslovi, a potom i troškovi. Povrh toga treba držati na umu, da liepa „hrpa knjiga“, koja se najedanput daje, takodjer djeluje na znatan broj članova, pa kao što s mnogo čim, tako treba i s tim računati. (*Odklanja se.*)

4. Dok traje ugovor sa sadašnjom tiskarom, ne može o tom biti govora, da se knjige „Matice Hrvatske“ tiskaju u više tiskara. A kad i prestane taj ugovor, ne bi bilo koristno za „Maticu“, da knjige daje tiskati u više tiskara, i to poglavito s toga, što se povoljne, t. j. nizke cene dadu postići samo onda, ako jedna tiskara dobije veliki taj posao. Da bi se knjige tiskale i u tiskarama izvan Zagreba, na to valjda nitko ozbiljno ne misli. (*Odklanja se.*)

5. Da „Matica Hrvatska“ osnuje svoju tiskaru, na to se mislilo već prije, nego što je sklopljen ugovor sa sadašnjom tiskarom, pa je u tom ugovoru rečeno i to, da „Matica Hrvatska“ može taj ugovor prekinuti, ako u roku od tri godine, računajući od dana, kad je podpisana ugovor, zaključi, da će osnovati svoju tiskaru. (Gl. priedl. 8.)

6. Da „Matičino“ dopisivanje bude prosto od poštarine, za to se je već davno starala uprava „Matice Hrvatske“ razpitujući privatno, bi li se to dalo postići, no dobila je odgovor, da za to nema nikakvoga temelja. To ipak ne smeta, da se ta stvar i opet potakne i izhodi riešenje.

7. Uz sadašnju članarinu i sadašnju množinu knjigâ ne može se na to ni misliti, da bi „Matica“ za tu članarinu davala ukoričene knjige. Jevtino ukoričenje ciele naklade „Matičinih“ knjiga stajalo bi stalno golemu svotu od 30.000 K (računajući ukoričenje svake knjige po 30 filira).

8. Moguće je, da bi „M. H.“ imala više dobitka, kad bi imala svoju tiskaru i svoju knjigovežnicu, no i tomu bi se moglo dvoje prigovoriti. Prvi je prigovor to, da bi time „M. H.“ uzimala zaslужbu obrtnicima, mjesto da ih podupire. Drugi bi prigovor mogao glasiti ovako: Hoće li „M. H.“ da ostane čisto književničko društvo, t. j. društvo, u kojem rade i odlučuju književnici, i to o stvarima, koje razumiju i kojima se bave, onda se neka ne pača u ovakve obrtničke poslove, već neka to prepusti obrtnicima, a s njima neka nastoji od vremena do vremena uglaviti što povoljnije pogodbe za te poslove. Povrh toga treba držati na umu, da bi se gospodarsko poslovanje „M. H.“ moglo time tako komplikirati, da bi upravu „M. H.“ trebalo znatno preuređiti, jer bi se inače moglo dogoditi, da „Matičino“ poslovanje zapne i da se previše zamrsi. (*Za sada se odklanja.*)

9. Povodom nastojanja oko uže sveze izmedju

„Slovenske Matice“ i „M. H.“ obratila se uprava „M. H.“ 15. travnja 1903. na „Maticu Dalmatinšku“ s upitom, bi li „M. D.“ bila u načelu za svezu s „M. H.“ Odgovor je glasio, da bi najprije trebalo znati, u čem bi ta sveza stojala; na kasniju jednu molbu dobila „M. H.“ odgovor, da se „Matica Dalmatinska“ seli u druge prostore, pa da treba čekati, dok se bude moglo do spisâ. Kasnija ova molba išla je za tim, da se u „Hrv. Kolu“ priobćí postanak, rad i današnje stanje „Mat. Dalm.“, što bi imalo služiti kao osnov razpravi o svezi obaju družtava.

U današnjim našim književnim i obćim prosvjetnim prilikama — „M. D.“ svakako je anakronizam, pa će odbor „M. H.“ i poraditi o tom, da toga anakronizma nestane, ako nadje odziva kod „Matice Dalmatinske“.

10. „Srpska Književna Zadruga“ u Biogradu obratila se (16. X. 1904.) — posredno — na „M. H.“ s pitanjem o njekojoj svezi, a bili su kod „Matice“ i glavom izaslanici „S. K. Z.“, kojima je priobćen zaključak odbora o toj stvari. Radilo se o tom, da se „M. H.“ obveže, da će svake godine izdati po jedno djelo srbskoga kojega pisca. Odbor je „M. H.“ držao, da je takova obveza neprilična i nepotrebna, već da će „M. H.“ prigodice — kao što je to činila i do sada — izdavati i djela srbskih pisaca.

U čem bi stojalo to, da se ova dva družtva „u neku ruku popunjaju“, to bi trebalo jasno izreći.

11. Omladinska knjižnica za mladež srednjih škola bila bi vrlo koristna i potrebna, a savjet i pomoć „Hrv. profesorskog društva“ u toj stvari vrlo poželjan. (*Prihvata se.*)

12. I. „M. H.“ nije bila i nije ni u kakvom antagonizmu, ni javnom ni potajnom, s „Družtvom Hrv. Književnika“. — II. „M. H.“ i „D. H. K.“ ne mogu doći do medjusobnoga antagonizma, dok se drže svojih pravila. — III. „M. H.“ će i na dalje, kao što je i do sada prema § 1. d svojih pravila „podpmagati domaće zaslužne pisce i umjetnike, a ponajprije članove ovoga društva, na književnom radu i u nevolji“. — IV. „M. H.“ spremna je na svaku kooperaciju s „D. H. K.“, koliko joj to pravila dopuštaju.

13. Povjerenici „M. H.“, ako imadu barem 10 članova, dobivaju na dar ukoričene knjige „M. H.“ Taj dar stoji „Maticu“ K 2.500 — svake godine.

14. Novi niz knjigâ za djake (po 3 K) bio bi novi trošak, koji bi se izplatio tek onda, kad bi dosegao određeni broj članova. S vremenom bi se moglo i to pokušati. No stane li se izdavati Omladinska knjižnica, bio bi ovaj niz suvišan. (*Odklanja se.*)

15. Članovi prinosnici nisu za pravo članovi, nego su kupci: oni za 6 K kupuju, ako hoće, knjige „M. H.“. Predati sudbinu „M. H.“ u ruke ovakvih kupaca — to ne bi bilo ni pravedno,

ni probitačno. Drugo bi bilo, kad bi to bili doista doživotni članovi, koji bi i buduće godine morali platiti 6 K te onda imali interesa, hoće li društvo i druge godine napredovati.

Pozivati se ovdje na demokratizam nije na mjestu, jer je prvo načelo demokratizma: jednaka prava — jednakе dužnosti, i obratno. — (*Odklanja se.*)

16. Razlike medju različnim načelima hrvatskoga pravopisa tako su neznatne, da njih radi nije vredno opet poticati to pitanje, radi kojega je u nas bilo dosta suvišne borbe. (*Odklanja se.*)

17. Tiskanje godišnjega „Izvještaja“ obustavljeno je nakon toga, što su povjerenici o tom upitani i većina se izjavila protiv „Izvještaja“, u kojem bi bili tiskani članovi prinosnici, t. j. za pravo kupci godišnjih izdanja. Tiskati „Izvještaj“ za one, koji na nj reflektiraju, ne bi se izplatilo, jer i sadašnji „Izvještaj“ može svatko dobiti na zahtjev badava — kako je to bilo i oglašeno u oglasu „Matičnih“ izdanja (u 20.000 primj.), pa ga nije gotovo nitko zahtjevao. (*Odklanja se.*)

18. „Obligatnost“ tajnosti odborskih razprava i zaključaka malo bi koristila u vrieme, kad su strasti razpaljene, a inače nije nuždna.

O poslovniku je odbor „M. H.“ razpravljaо već god. 1877., a poslije mu je predložen nacrt poslovnika u sjednici dne 16. svibnja 1902. Na priedlog odb. Lj. Babića odgodjeno je pretresivanje toga nacrta. Tako je stvar i zapela. — Odbor će taj izradjeni poslovnik pretresti u prvim sjednicama.

19. Na predujmove je izdano, a nepovraćeno do sada K 11.812; od te svote odpada K 7.272 na doba prije god. 1901., a ostatak na kasnije vrieme. Od ove novije svote (K 4.540) polovica je po prilici pokrivena rukopisima, a ona starija svota predujmljena je takovim osobama, da je barem ¹⁹ ove svote absolutno sigurno „Matici“.

Može li se davanje predujmova ukinuti, to može prosuditi samo onaj, tko ima na sebi brigu, da „M. H.“ svake godine izdade 8 do 9 knjiga.

Predujmovi se ne daju od kapitala, nego od tekućega dohodka. Kapital se u obće ne smije po pravilima trošiti.

20. U podjeljivanju podporā (opet ne od kapitala, nego od tekućega dohodka) postupa odbor rigorozno, pa je spremjan iznesti imena onih, kojima je dao podporu.

Ustanovljivanje proračuna spada pred gospodarski odbor „M. H.“. Posljednjih godina uvrštaljalo se za podpore u proračun K 2000—; od ove su svote u god. 1906. nagradjene natječajne radnje za „Hrv. Kolo“ i „Kolo Hrv. Umj.“ (1000 K).

21. Odboru je dužnost, da od „M. H.“ odvraća sve, što bi joj moglo biti na štetu, pa će prema tomu birati i tajnika i u prigodi mu davati savjete; inače pak ne čuti se zvanim, da ograničuje političko djelovanje budi „književnika, budi funkcijonara.

22. Odbor kani već možda g. 1907. izdati izbor narodnih ženskih pjesama, i to za sve članove.

23. Odbornici „M. H.“ previše su zaokupljeni poslom i premalo ih je, da bi se mogli dieliti u podobore s posebnom zadaćom i poslom. (*Odklanja se.*)

24., 25., 27. Što se ovdje predlaže, nije zadatak „M. H.“. „M. H.“ po mogućnosti pazi na čistoću jezika u svojim izdanjima. (*Odklanja se.*)

26. Misao o hrvatskoj enciklopediji nije u „M. H.“ nova. No za tako golem posao potrebna su mirna vremena, sloga i vesela volja za rad i napredak, a nuda sve podpuno i nesmućeno povjerenje svih slojeva naroda u takvo narodno poduzeće. Tih uvjeta nije odbor „M. H.“ do sada nalazio u nas, pa je za to zapelo i samo razpravljanje o hrv. enciklopediji. (*Odklanja se.*)

28. „M. H.“ honorira od vajkada po tabaku. Nagrade, što ih njekoja djela dobivaju, nisu honorari, nego nagrade iz zaklada, a ne iz redovnoga dohodka „M. H.“; ako je pak koje djelo samo nagradjeno, a nije i honorirano, osnovano je to u zakladnici, po kojoj se raspisuje natječaj. Književnicima je slobodno ne natjecati se, nego predati djelo bez natječaja, da ga „M. H.“ tiska i honorira po tabaku. No to bi bilo za pisce ne povoljnije, jer su nagrade obično znatno veće od ukupnoga honorara po tabaku, osim ako je djelo mnogo veće, nego što to zakladnica traži. U tom slučaju neka se pisac ne natječe.

29. „M. H.“ bila je sve sile upela, da spasi „Vjenac“ kao ilustrovani list za porodicu, pa je baš to bilo povodom nemilim pojавima medju jednim dielom hrv. književnika, koji su svakako htjeli, da „M. H.“ podupire reviju, i to takovu, za koju su sami govorili, da nije za porodicu.

Dok gospodarstvo „M. H.“ ne pokaže znatnijega suviška, ne može se odbor odlučiti na novi trošak bez jamstva, da ne će opet bez vidne koristi potrošiti desetke tisuća kruna. (*Odklanja se.*)

30. „Znamenitija“ djela može „M. H.“ izdati samo u sporazumu s piscima, jer na riziko ne će nitko da piše velika djela. A unapredni sporazum „M. H.“ s piscem bio je do sada perhesciran, pače u gl. skupštini „M. H.“ — i to bez povoda — nedostojno žigosan onda, kad je pala rieč, da odbor po prijateljstvu prima djela na tiskanje. (*Odklanja se.*)

31. Davanje stipendija za visoke škole ne može se dovesti u sklad sa svrhom u pravilima „M. H.“. Kad bi bilo sredstava, „M. H.“ imala bi svojoj svrsi bližih, a sličnih zadaća. (*Odklanja se.*)

32. „M. H.“ ima svoju posebnu svrhu, pa toj svrsi treba da što bolje udovoljuje. Zato ona nije ni dužna ni zvana, da sudjeluje u postizavanju svrhe, koju su sebi uzela druga društva. To zahtjeva razborita dioba rada. (*Odklanja se.*)

II. Osvrt na priedloge o reformi „Matice Hrvatske“.

Priedlozi o reformi „M. H.“, stare ove hrvatske narodne institucije, mogu se razdieliti u dvoje. Jedni imadu svoj izvor u tom, što pravila, praksa, unutarnje uredjenje, sastav i rad odbora „M. H.“, kako se je sve to ustalilo od god. 1877., stoji na putu posebnim osnovama, što se u interesu književnosti i književnika radaju u pojedinaca, sad u većem, sad manjem krugu književnikâ. Konkretno govoreći: *prvi meni poznati konkretni priedlog o reformi „M. H.“ bio je osnovan na zahtjevu, da „M. H.“ uzdrži „Vienac“* Mislim tu predstavku mnogožine hrvatskih književnika, sastavljuenu na sastanku njekolicine njih dne 20. studenoga 1901. (prve), tiskanu i razaslanu književnicima izvan Zagreba i predanu odboru „M. H.“ dne 9. prosinca 1901. U toj se predstavci medju ostalim kaže:

„Matica Hrvatska neka sazove konferenciju hrvatskih književnika, na kojoj bi se raspravljalo o budućnosti beletrističnog lista: „Vijenca“ . . . „Glavno je, da nadjemo način, kako bi opet zbilja sakupili sve hrvatske književnike oko „Vijenca“ i time ne samo književnu vrijednost „Vijenca“ digli, nego i materijalno ga pomogli. Da se to postigne, uslobodujemo se predložiti ovo: „Vienac“ neka bude čista književno-umjetnička smotra. Dosada bio je beletristični list za obitelj, kao takav teško je odoljevao konkurenciji ostalih obiteljskih časopisa . . . Naprotiv čisto književnog lista, a naročito smotre, nema u nas. Tako bi bio „Vienac“ ne samo bez konkurenциje, nego bi zadovoljio prijeko potrebi, koju opažaju ne samo književnici, nego i široki slojevi hrvatske inteligencije . . Hrvatska se književnost nalazi u kritičnom času . . Slavnom odboru „Matice Hrvatske“ bit će bolje poznato od nas, da je neodgodiva potreba reformama. Ako se te reforme provedu — mi smo svi rado pripravni svim silama raditi oko napretka „Vijenca“ No da se te reforme provedu, nužne su i financijalne reforme oko „Vijenca“. „Naša je osnova ova: „Vienac“ imao bi da izlazi svakoga mjeseca na osam araka sa lijepim i ukusnim ilustracijama, koje bi po mogućnosti bile originalne. Budget „Vijenčev“ bi se po tome nužno povećati morao, a „Matica Hrvatska“ morala bi prema tome da preudesi i svoje nutarnje stanje . . Posljednjih je godina „Matica Hrvatska“ izdavala 9—10 knjiga redovitog izdanja. To je svakako previše. Žle posljedice, koje se u književnosti sve više osjećaju, prisilit će „Maticu Hrvatsku“, da napusti ovo kvantitativno raskošno izdavanje knjiga — a držimo da je svakako bolje, da se „Matica Hrvatska“ ograniči na 6 izvrsnih što više beletrističnih radnja . . Tu bi se uštedilo godišnjih 9000 for. Moguće je da bi broj pretplatnika prelazno pao, ali kraj izvrsne organizacije i kraj vrijeđnjih izdanja nije vjerljivo, da bi se za 3000 članova umanjio. Naprotiv tim, što bi „Matica

Hrvatska“ dala „Vienac“ svojim članovima za godišnjih 4 for., narasao bi broj pretplatnika, jer bi uz 6 redovitih knjiga dobili 12 knjiga „Vijenca“ za godišnjih 7 for.“

Gotovo je suvišan bio apel onih, koji su ovu predstavku sastavili, na odbor „M. H.“, u kojem apelu sastavljači kažu: „Mi molimo slavni odbor, neka našu molbu tumači samo kao vruću želju, da hrvatska književnost i književnici dobiju jedan čist književnički organ, kojemu je na umu samo napredak književnosti, jer mu je materijalni obstanak osiguran“, jer nema nikakove sumnje, da je ova vruća želja bila iskrena.

Iza ove predstavke, godine 1902., 1903. i 1904. — odbor „M. H.“ ima najviše posla s „Viencem“. Citave duge sjednice provedene su jedino u viećanju o „Viencu“, a s tim u svezi o „reformi“, koja bi imala stajati u tom, da se radi „Vienca“ smanje redovna godišnja izdanja „M. H.“. Odbor „M. H.“, držeći na umu dosadašnji uspjeh „M. H.“, nije se mogao odlučiti na ovu reformu, jer nije vjerovao, da bi „M. H.“ materijalno dobro prošla izdavajući ilustrovani čisto književni list, stegnuvši redovna godišnja izdanja. Danas, kad su svi naši čisto književni listovi redom proizpropadali, suvišno bi bilo trošiti rieći o toj stvari. Odbor je „M. H.“, volio potrošiti na „Vienac“ (1902. i 1903.) svu gotovinu nakladninâ, nego da smanji redovna izdanja.

Tako do „reforme“ nije došlo, i to je onaj veliki „grieh“, koji su do nedavna mnogi tovarili na dušu odboru i upravi „M. H.“, a možda ga tko tovari još i danas. A stajao je taj grieh u tom, što odbor „M. H.“ nije vjerovao i ne vjeruje, da bi *čisto klijevni mjesecnik*, koji nije za obitelj, mogao u hrvatskom narodu naći okruglo 10.000 predplatnika.

Danas, kad su činjenice („Mladost“, „Salon“, „Život“, „Lovor“, . . .) dokazale mnogo toga, suvišno je, kako rekoh, trošiti o tom rieći. No jedno treba iztaknuti, a to je ovo: Predstavka književnikâ od god. 1901. na odbor „M. H.“, kaže, da je devet knjiga za 3 for. „svakako previše“, a predlaže, da „M. H.“ dade dvanaest knjiga „Vienca“ za 4 for., i to *dvanaest knjiga na osam araka sa liepim i ukusnim ilustracijama, koje bi po mogućnosti bile originalne*, — sve to za *četiri for.* Uz to treba uzeti na um, da se devet redovnih knjiga razašilje na jedanput, a ovih bi se 12 razašiljalo na dvanaest puta, — sve za *četiri forinta.*

Tu je doista suvišna svaka razprava.

Pa ipak je ona „vruća želja“ čistih književnika, što u odboru „M. H.“, što u neupućenom novinstvu drmala više godina „Maticom Hrvatskom“. Javnost je bila upućena, da „M. H.“ neće da podupire jedini naš književni list „Vienac“, a kad tamo, „M. H.“ potrošila je, da spasi „Vienac“, sve, što je mogla i smjela, — samo nije

htjela pristati na onu reformu, za koju će valjda i njezini začetnici danas priznati, da bi bila kobna.

Ona je „reforma“ izvirala iz „vruće želje“ jedne stotine (ako ih ima toliko) čistih književnika, da se udovolji njihovo potrebi „čiste književno-umjetničke smotre“. Ne ćemo govoriti o tom, što se po današnjim pravilima „M. H.“ ne bi nikako moglo opravdati, da „M. H.“ ne samo glavnu svoju brigu obrati na izdavanje „čiste književno-umjetničke smotre“, nego da i od onih 6 knjiga, što bi ih uz tu smotru izdavala, bude „što više beletrističkih“. Današnja pravila postavljaju „Matici Hrvatskoj“ za prvu brigu, da širi „koristne nauke“. No pravila se mogu i promjeniti, može se stvoriti onakva „Matica“, kakva nama treba — tu je glavno pitanje: Hoćemo li „Maticu“, koja će gledati na sav obrazovani narod, ili hoćemo „Maticu“, koja će paziti na vruće želje jedne stotine čistih književnika?

Odgovor je, držim, na dlanu.

Ne mogu svršiti o ovoj stvari, a da ne kažem i ovo: Predstavka književnikā od god. 1901. kaže, da se hrvatska književnost nalazi u „kritičnom času“, u krizi. Uvjeren sam, da su začetnici one predstavke držali krizom propadanje „Vienca“ i u njem slabo sudjelovanje hrvatskih književnika, a moguće je, da su mislili i na druge pojave u književnosti. Kako bilo, ja držim takodjer, da se hrvatska književnost nalazi u krizi, i to u velikoj. Kad svake ili svake druge godine propadne po jedan književni list, najavljen silnom hvalom, preporučivanjem, reklamom; kad za tim listovima, sudeći po njihovu pisanju, stoji sav pravi književnički svjet i gotovo čitavo novinstvo, koje dan na dan poziva, hvali, preporučuje, pa ti listovi ipak redom propadaju, — onda je to već agonija, a ne samo kriza. Pita se samo: Tko se to bori sa smrću? Ja mislim, da se to sa smrću bori ne-narodna, nesocijalna, „aristokratska“ književnost, književnost za odabranike. Ona u Hrvatā ne može živjeti. Kad ne može živjeti i uzdržavati se sama, pokušala se je nametnuti zdravomu narodnomu organizmu, „Matici Hrvatskoj“, i zahtjevala „reformu“ toga organizmu.

Ima ih, koji ove krize ne vide. *A cćito je, da se ono, što se danas u nas zove književnickom elitom, drži prema književnim potrebama hrvatskoga naroda od prilike onako, kako su se plemići hrvatski god. 1848. držali prema narodnomu jeziku braneci tudji jezik latinski.* Zato je njihova književnost u krizi. A mi, koji u svojem književnom radu mislimo na najšire slojeve naroda, mi se te krize ni najmanje ne bojimo. Zato radi te djelomične krize nije bila nužna ni promjena sistema ni — rekonstrukcija kabineta u „M. H.“

*

Kako je želja čistih književnika za reformom „M. H.“ vruća, tako su nakane drugih rodoljubnih reformatora „M. H.“ plemenite. Medju ove druge

mogućem, mislim ubrojiti i skupština g. Radmilovića. No diete i plemenita duša može toliko željeti, koliko može dati samo svemogući Bog.

Kad čitam reformne priedloge ovakih plemenitih rodoljuba, vazda mi padaju na pamet priedlozi, što su ih rodoljubni starješine „Matice Ilirske“ iznašali u prvim „skupština starješinstva“ tamo prvih godina „Matičina“ obstanka. Onda su se u „Matičinim“ sjednicama čuli priedlozi ne samo o tom, kako bi se „Matica Ilirska“ imala postarat za *tvornica papira*, nego i za to, kako bi se bolje uredila mnipulacija s hrvatskim vinom, pa kako bi se imao organizovati izvoz hrvatskih vina . . . To je bilo u doba kad je iz krila iste „Narodne čitaonice“ niknuo ne samo „Narodni muzej“, nego i „Gospodarsko družtvo“.

No ona su vremena, hvala Bogu, prošla. Danas su za razne narodne potrebe stvorene posebne institucije, a za nje koje je preuzeila brigu naša država, kao na pr. za muzej i kazalište. Ima toga doduše jošte dosta, što bi trebalo u život privesti, ili gdje bi trebalo svjetovati, potaknuti, pokrenuti i pomoći, pa je za „Maticu Hrvatsku“ samo čast, ako se želje i osnove o tom upravljaju na nju, kao još uviek narodnu Majku, koja bi se imala za sve starati.

No . . . nemojmo si stvarati iluzija . . . Ili ipak, još samo čas . . .

Mi smo Hrvati još uviek u takvom položaju, da bi nam zbilja potrebna bila njekakva velika narodna Majka, Matica, koja bi raztepenu djecu pozivala i skupljala, putila, hranila, na noge dizala, koja bi . . .

Ali ne, ne ćemo. Uz današnju svemoćnu državu, koja je u svoje ruke uzela sve, — što ostaje slobodnoj inicijativi, organizaciji i radu? Znamo, koliko se hvali privatna inicijativa i što mogu postići privatne organizacije, — što može „družtvo“, osobito u Englezkoj, pa u germanskim državama na sjeveru. No u Austriji, osobito u Ugarskoj . . .

Na ovakve misli mora čovjek doći, kad čita konkretnе priedloge skupština, koji se obraća na „Maticu Hrvatsku“: neka se stara za čistoću i širenje hrvatskoga jezika, neka raspisuje stipendije mladićima iz Bosne i Istre, neka sabire za Družbu sv. Cirila i Metodija, neka pače pozove na vieće sva hrvatska udruženja . . .

Jedno je stalno: Mi Hrvati, koliko nas ima, osjećamo već, da smo jedno, no još teže osjećamo, da smo razrgani i slabci, a što nas i ima na okupu, nesložni smo . . . Od tuda priedlozi plemenitih rodoljuba, upravljeni sad ovamo, sad onamo, pa eto i na „Maticu Hrvatsku“ No u ovim osjećajima našega jedinstva, naše razrgnosti, slabosti i nesloge — ne smijemo biti sentimentalni, nego triezni. A pogledom na narodne uredbe i družtva, što ih imamo, treba da nam ta trieznoca nalaže to, da poradimo, kako bi one institucije, što ih već imamo, vršile svoj zadatak što uspešnije. A ako treba novih institucija za

novo polje rada, pregnimo ozbiljno, da ih osnujemo i da privučemo na rad tolike, koji još ne rade... A ne snivajmo o jednoj instituciji, koja bi u današnje vrieme svemu mogla udovoljiti. Takva institucija može biti samo naša samostalna hrvatska država, za koju treba da sví radimo — radeći ozbiljno u onim institucijama, koje obstoje

Uz trieznost nije suvišno upozoriti i na sa-

vjestnost... Ne čini mi se na pr. savjestnim, kada tko izlazi pred skupštinu „M. H.“ s priedlogom o nječem, što već davno obстоji u „M. H.“, ili kad prigovara nječemu, čega nema. Tu bi bio na mjestu savjet, da skupštinar „M. H.“, kad nješto predlaže njezinoj skupštini, malo više lista po Izvještaju „M. H.“, nego po katalozima njemačkih knjižara...

Dr. Ante Radić.

Dramaturgovi zapisci.

Listici iz kazališnog ureda.

Ispisao dr. Nikola Andrić.

(Svršetak.)

IV.

Dne 3. listopada izašao je u jednom zagrebačkom dnevniku od nekog anonimnog „starog prijatelja Mandrovićevog nečuven napadaj na njega kao na današnjega intendantu kazališnoga. Sve nas je u duši zaboljelo, koji izblizega poznajemo neprispodobive zasluge Mandrovićeve u razvitku hrvatskoga kazališta. I svima nam je nekako kao odlanulo, kad smo osjetili, odakle vjetar puše. Stari jedan penzionirac ne može da podnosi Mandrovića na intendantskom mjestu, jer misli, da je već vrijeme, da ga — *on* zamjeni. I na koncu toga svoga mučkoga napadaja sasvim loyalno javlja, da će ga svojim anonimnim člancima dotle tjerati, dok ga ne otjera... Strašno! Jelte? — A, znate li, kakovim razlozima opravdava svoj bijes? Prvo: Mandrović ne polazi glumačke pokuse, a drugo: ne dijeli uloge onim ništetnim i bezbojnim članovima, radi kojih bi anonimni penzionirac najradije zasio na intendantsko mjesto, da otpočne svoj „reformatorni“ rad!

Članak je dakle bio najličnije vrste, pa ga je radi trulih premisa bilo najlakše ubiti.

I zaista! Četiri dana kasnije izašao je u istom listu dopis „U obranu Mandrovićevu“. Redakcija je popratila ovaj članak uvodom, u kojemu je požalila onaj prvi napadaj. Time je pružena zadovoljština neumornom radniku Adamu Mandroviću, koji će do godine navršiti pedesetgodišnjicu svoga kazališnoga rada. Taj bih članak ja trebao ovdje od riječi do riječi preštampati, jer je složen s tolikim mirom i utvrđen tolikim faktima, da mu se gotovo ne može ništa dodati, a još manje oduzeti. Mandrović je za svoga intendantovanja obogatio naš kazališni repertoare sa neko 160 novih djela; povisio je glumačke gaže za 40.000 kruna, a popunio kazališnu garderobu skupocjenim kostimima (u prvom redu: kostumima za hrvatska i ruska historijska djela), koje naša garderoba nije nikada imala, a da nije bilo Mandrovićevoga ne-

škrtoga i stručnjačkoga oka, tko zna, kad bismo ih uopće i dobili. Pisac je samo zaboravio još spomenuti — grčke kostume, jer su prije Mandrovića davana grčka djela — u rimskoj odeždi...

U obraničkom članku Mandrovićevih zasluga spomenuti su najvažniji strani pisci, koji su za cigle četiri godine dovadjani novim djelima — većinom: *prvi put* — pred hrvatsko općinstvo: Eshil, Gorkij, oba Tolstoja, Čehov, Dostojevskij, Najdenov, Heijermanns, Wilde, Strindberg, Hartleben, Schnitzler, Bahr, Beyerlein, Ohorn, Butti, Echegaray, Capus, Courteline, Mirbeau, Richépin, Donnay, Anatole France, Ibsen i Shakespeare. Branitelj Mandrovićev zaboravio je spomenuti još imena Daudeta, Clémenceau-a, Pierre Vebera, *Metterlincka*, Kisielowskoga, Vrchlickoga (a od starijih poznanika: Sofokla, Moliéra, Hebbela i Sardou-a). Tā, ovo je za boga, čitava literatura *najboljih stranih pisaca*. Da se za četiri godine nije donosilo *ništa osim 50 djela* ovih znamenitih dramatičara, bilo bi to u normalnim prilikama mnogo i premnogo, tako da se nijedan honetan ocjenjivač današnjega kazališnoga rada ne bi smio usudititi, da napiše u repertoirnom pitanju nijedne nepovoljne riječi. Ali, nisu to samo imena. Tu su i kreacije, s kojima možemo na čast i na slavu hrvatskoga naroda putovati cijelim svijetom. Ali dakako, za prosudjivanje ovolikoga i ovakovoga rada trebala bi neka gospoda ocjenjivači vidjeti nešto više od samoga Zagreba, jer im ovako nedostaje najpotrebitije komparativno mjerilo, da uzmognu biti pravedni. Oni svojim radom redovno ubijaju u glumcima samosvijest, a u općinstvu — od kojega se takodjer ne može tražiti, da u svojoj skupnosti smogne odlučne i utješne komparacije — svako uvjerenje, da naše kazalište stoji sa svojim dramskim izvadjanjem na visini najvećih pozornica svijeta, i da nama svima može služiti na ponos. Neka samo izvole zapitati strance, koji slučajno nabasaju na naše „orientalno tlo“!

Nekim je našim ocjenjivačima dovoljno, ako se

u nekoliko godina iznese po jedan „Pufferl“ (inače jedna od najpopularnijih bečkih opereta), pa da smjesta zaborave na željezni stup našega repertoira, koji stoji nepomičan i snažan, da se odupre svakoj trenutačnoj nepogodi. Pa onda udri, generalizuj, da repertoire ništa ne valja i da kazalište — nazaduje . . . Evala, gospodo! Izvolite samo udarati na „Pufferle“; nije nam do njih toliko ni stalo. Tā, Zagrepčani žude za „Pufferlima“. Nastavite samo ubijati ovako trivijalne stvari, pa ćete vidjeti, kako vam ne pomažu riječi. Općinstvo će naime bez ikakova obzira na Vaše opomene posjećivati i nadalje slabije tvorevine . . . Ali, izvolite spomenuti samo jednu pokudnu riječ o *dobrim* dramama, pa će Vas smjesta — poslušati. Lako je naime žabu na vodu natjerati. Ali, kamo će nas to dovesti?

Za pravedno prosudjivanje našega kazališnoga rada mogao bi se naći jedan aksiom, koji bi sve razjasnio. Kazališnu upravu valja prosudjivati po onom, *što* dovadja novo u repertoire i *kako* se izvadja, a za ono, *koliko* puta se izvadja, za to ima da nosi odgovornost: kritika i općinstvo. O tom nema sumnje, da naše kazalište donaša najbolja svjetska djela pred općinstvo u — po mogućnosti — najboljoj opremi i najljepšoj zabiljenosti. Pa ipak dolazimo do žalosnoga fakta, da se dobra djela radi neodzivanja općinstva ne daju redovno više nego dva ili tri puta. Tko je kriv? Uprava? Nije; to joj nitko pravedan ne može prigovoriti. Dakle onaj čimbenik, koji nosi na sebi odgovornost za ono „*koliko puta*“. A u tom treba da se nadje liječnik. Kritika ili „Književno društvo“, koje bi praktičnim sredstvima moralno naći put i način, da se pomogne zlu. Ja ne nalazim ljestvica zadatka jednome korisnome, patriotskome i kulturnome društvu, nego da se svim svojim silama upre u propagiranje lijepih umjetnosti. Mogle bi se aranžirati barem dva ili tri puta u sezoni popularne umjetničke séance, koje bi praktičnim putem širile u općinstvu shvaćanje za ideje kojega velikoga pisca ili umjetnika. U ostalom, moglo bi tome doprinijeti mnogo i dnevno novinstvo, kad mu ne bi podrezivalo rad posve pogrešno stanovište, da sav taj posao spada zapravo — samo na kazališnu upravu. Koliko bi onda nas trebalo sjedjeti u kazališnim uredima! A tu bi se dakako i opet reklo: — pravimo samo „reklamu“.*

Onda, po mom shvaćanju, ne bi dolazilo do anomalije, da se najbolja djela kao kradomice daju samo jedanput, da na njihova mjesta dodju operete i lakrdje nižega kova, jer je *nervus rerum* ipak jedno od najživotnijih pitanja. Najvažnija je dakle dužnost kazališne uprave umjetnost slaganja utile dulci. Kako rekoh: po konačnom posma-

tranju kazališne umjetničke i materijalne bilance, razabire se, *što* je kazalište davalo; a *koliko puta* je davalo, i *zašto* se „dulce“ moralo zamijeniti „utili“, za to nosite odgovornost — *Vi*, a ni-pošto mi. Ako kojega mjeseca ispadne repertoire mršaviji nego što bi bilo poželjno, zato redovno ima da se traži odgovor od općinstva i novinstva, a gotovo nikada od kazališne uprave.

A da uza sve te nepogode kazalište pod Mandrovićem napreduje i u umjetničkom i u materijalnom pogledu, najpouzdaniji su dokaz mjesecni blagajnički iskazi. Od mjeseca do mjeseca i od godine do godine *raste prihod* bez ikakova utjecanja nedostojnim sredstvima. Naći će se dakako gdjekoji umnik, pa će dodati: razumije se, da prihod *mora* rasti, kad raste — i Zagreb. Dobro, odgovaram mu ja; a *zar nije rastao i prije Mandrovića*, kad je kazališni prihod *padao* od godine do godine?

Tu ne pomaže ništa; to su facta, koja — loquuntur, a jedni bi penzionirac sa svojim još jednjim istomišljenicima bolje učinio, da se je pokrio ponjavom, pa šutio, jer bar ne bi nikoga izazivao na ozbiljne i objektivne „protudokaze“.

V.

A propos ovih penzionirčevih „istomišljenika“ dade se napisati pikantan odločetak, koji bi se mogao pročitati u meden kus.

U životu Hrv. zem. kazališta ima vam jedna posebna vrsta „kazališnih parazita“. Bit će, da ih i *Vi* poznajete. Na njih se prstom pokazuje na ulici. To su vam (bez najprimitivnijih uvjeta) vječni kandidati za kakovo mjesto u kazališnoj upravi ili su najbliži prijatelji tih samozvanih kandidata, koji svoje prste i razorno djelovanje po napredak kazališta očituju svaki čas u kakvoj tobožnjoj „kritici“. Tim kritikama nitko ne može shvatiti ni poticaja ni zamašaja osim nas kazališnih ljudi, koji znamo za sve privatne i javne poslove i intrigе tih bezdušnih i nesavjesnih ljudi.

Njima je svaki kazališni napredak zazoran. Oni se ne mogu uzdići do tolike visine, da kazalište smatraju jednim od najvećih *narodnih* prosvjetnih institucija, nego ga drže *privatnom* domainom ovoga ili onoga upravnika, koji tobože sve, što radi, radi samo u svom privatnom interesu. Ako upravnik učini kakovo zlo, onda je dakako pravedno, da ga javnost radi toga prekori. To je sveto pravo poštene i zdušne kritike. Ali, kad ga upeku radi dobre stvari, onda znajte, da su to prsti spomenutoga parazitstva, koje se grize samo u sebi radi najmanjega kazališnoga uspjeha. To je onaj momenat našega javnoga rada, koji bi najagilnijemu i najzanosnijemu radniku mogao prebiti svaku volju u daljnji rad; a da — na sreću — ipak ne prebjija, dokaz je, da je u ovih radnika svijest dobrog djelovanja jača od najuvjerenije podvale nesavjesnih pigmeja.

* Jeste li razabrali, koliko se uoči premijere pisalo o Mileticevom „Grofu Paližni“? Tako se eto radi. A autor je još zasebno zamolio kazališnu upravu, da se ona ovaj put ostavi svake reklame.

Spomenut će samo sitne primjere.

Sve veće pozornice svijeta šalju svaki dan kratke kazališne informacije u dnevne novine, u kojima se obznanjuje pozorišno općinstvu, što se koji dan glumi. Ovo su neophodne bilješke, bez kojih nijedan teatar ne može živjeti. Tkogod primi u ruke svoje domaće novine, može pod natpisom „Iz kazališta“ saznati sve, što mu je napotrebni u orijentiranju o kazališnim predstavama za prve naredne dane. To se nigdje ne nazivlje reklamom, jer je najpristalije sredstvo, kojim će držati svoje općinstvo na okupu. Svaka redakcija treba te bilješke već radi svoga čitateljstva. — Prije jedanaest godina, dok smo bili još u malom kazalištu na Markovom trgu, dolazili su svaki dan u kazališni ured pojedini novinski recenzenti, da se informiraju, što će se davati koji dan, da o tom izvijeste svoje čitače, medju kojima su mnogi abonenti ili barem redovni posjetnici kazališta. U ono doba naime još nije kazališna uprava slala dnevno svim novinama svoje službene informacije. To je uveo tek Miletić. A kao kazališni čovjek par excellence znao je, što radi! I dobro je uradio. Kako rekoh, danas su te bilješke nasušni hljebac kazališni. Od njih žive i kazališni abonenti i kazališna blagajna, a po tome i cijeli kazališni personal kao i sama — pozorišna institucija.

Pa i to je nekoj gospodi zazorno. Njima je kazalište krivo, što je živo, pa kad već ne mogu (radi „najprimitivnijih uvjeta“ rekoh), da kazalištu koriste, nastoje svim silama, da mu — škode. Najmilije bi im bilo, da se o kazalištu — ako se već ne može govoriti *zlo* — uopće ništa ne govoriti, a spomenuo sam već u prvom odlomku ovih svojih zapisaka, što za kazalište znači budna svijest i govor o njemu.

Mene je kao dramaturga zapala neugodna dužnost, da ne samo svaki dan koncipiram te novinske informacije, nego sam primoran i vlastoručno ih napisati u *devet* primjeraka za devet zagrebačkih dnevnika . . . To su prije prepisivali pisari, ali budući da sam došao do uvjerenja, da njihovi prepisi — pogotovo, kad se radi o stranim imenima i naslovima stranih djela — ispadaju kojekako i da onda svaki dnevnik donaša drugačija imena i drugi pravopis, onda sam se sâm dao na pisarski posao. I tako je dramaturg Hrv. zem. kazališta prvo polak sata, kad dodje u ured — najordinarnije sorte *pisar* . . . Možda se u tom nalazi jedino tumačenje pojedinih vajnih napadaja na kazališnu upravu, koji se ovda-onda javljaju. Mnogi moji lični „priatelji“ drže, da s mojim rukopisom dobivaju u ruke i osnovne — jedino „moje“ — ideje u vodjenju kazališnih poslova. Mnogima (na sreću ima ih samo troje) ne samo da je trn u oku moj desetgodišnji dramaturški rad u hrvatskom kazalištu; oni mi ne priuštavaju ni da budem — kazališni pisar . . . Ne mislite, da nemam i naštampanih jasnih dokaza za ovu njihovu mišlju, ali ih ne mislim ovdje iznositi, nego samo

ona fakta, za koja držim, da su od općenitijega interesa, ne bi li se njima mogao koristovati barem — moj naslijednik.

Prošle godine našao se tako jedan bratac u Apolonu, koji je pozvao kazališnu upravu direktno na red radi toga, što piše ove „reklame“ za kazališne predstave . . . A, znate, zašto? Zato, što sam jednoj drami, koja je već x-puta bila davana s najvećim priznanjem i pred punim gledalištem, dodoao atribut „omiljela“ . . . To se po njegovu sudu ne bi smjelo dodavati, jer je „nedostojno“ narodnoga instituta. Njemu, dakako, tko ga poznaje, nipošto nije stalo do kazališnoga dosta-janstva; on se samo *boji*, da bi taj atribut ipak mogao dovesti u kazalište dvojicu-trojicu novih posjetnika, koji su čuli za uspjeh i sadržaj djela, a sad zar još i da *čitaju* u svim novinama, da je „omiljela“? Hinc illae lacrimae!

A ja stojim opet na sasvim drugom kazalištu, pa držim, da se ona uprava, koja ne umije dobro djelo u dobroj izvedbi i — dobro *prodati*, ne razumije u svoj posao. Hrvatsko kazalište naše je najveće narodno *poduzeće*, u koje bi trebalo da stotine ljudi ulože sav svoj umjetnički i praktički entuzijazam, jer se tu radi s prometom od neko pô milijuna, pa te od toga posla ne smiju odbiti nikakove imakinacije, po gotovo, kad ti je obraz čist, a savjest mirna. Tâ, tebi lično ni u džep ni iz džepa!

Druga su titula opet: cijeli članci, koje moraš od nevolje pisati sad u ovom, sad u onom dnevniku, da informiraš široko općinstvo, s kakovim će idejama doći u doticaj, slušajući novu dramu. Po mom dubokom uvjerenju, i ovi su članci neophodni, pa bi trebalo — kad već drugačije ne ide — uvesti čitavu kazališnu redakciju za ove poslove. Već sam pomisljao i na to, kako bi bilo, da se namjesto dosadašnjih malih kazališnih objava osnuje „*Kazališni list*“, koji bi izlazio svakoga igračeg dana na četiri stranice, kao što to izdaju Pražani i Novosadjani svojim „*Pozorištem*“. Na četvrtoj strani ovoga lista štampala bi se kazališna cedulja, a prve tri valjalo bi ispuniti podesnim člancima o dotočnom komadu i pripravama za naredni novitet. Tu bi se dakako mogla voditi smotra i stranih pozorišnih literatura, a u prvom redu: satirom kritizirati — domaću kritiku. Tako bi se s vremenom možda ipak općinstvo naučilo na dolično poštovanje i užitak višega repertoira, a pogotovo: stavile bi se uzde nezaularenom puštošenju nekih naših kritičarskih parazita. Onda se ne bi mogli nesavjesni intrigani i dotepe neznalice kočoperiti kao „blagohotni“ podupirači ili kao nesmiljeni rušitelji ove ili one zakulisne stihije, a sve — za čašu dobra vina ili za smješak ove ili one kazališne božice. U ostalom, karakter „*Kampfbflatta*“ mogao bi ovaj list zadržati samo prvo vrijeme, dok se potpuno ne raskrinkaju pravi razlozi ovoga ili onoga pisanja i dok se javnom blamažom ne istjeraju iz raznih re-

dakcija naduvene veličine, koje iz najličnijih uzroka stavlju nogu normalnom kazališnom radu, te podcjenjuju i smućuju ozbiljni umjetnički trud.

Ali ostavimo se zamisliti o osnutku „Kazališnoga lista“ do bolje zgodе, jer bi za nju trebala još najmanje jedna književna sila, koja bi se stalno posvetila kazalištu. Za sada, pletimo kotac, kao što nam je činio i otac.

Potpunih deset godina pisao sam ja sam u svim mogućim listovima čitave informativne članke gotovo o svim bezbrojnim dramama i operama, koje su se dovodile na našu narodnu scenu. Možete ih nazvati, kako hoćete, pa ako vam je po volji i reklamom, ali — molim — reklamom najplemenitije vrste, jer su pisane u najboljoj namjeri i — bez ikakova primisla ... Zamašaju i uspjehu ovih članaka napisao je Miletić u svojim intendantanskim memoirima najiskusniju i najljepšu svjedodžbu. Donosili smo djela iz najraznolikijih epoha — od Kalidase do Wilde-a — a osjećali smo duboku potrebu, da svoje dramatičare predstavimo svome općinstvu. Zar nam je itko smio zabaviti? Tā, ne samo, da velik dio širokoga općinstva nije o njima redovno nikada ništa ni slušao, nego ni sami kazališni recenzenti nisu imali pogdjekada vremena, da prouče čitave knjige o dotičnim piscima i djelima, pa smo im mi u sto ili dvjesti redaka davali najpotrebnu bazu, na kojoj su oni onda slobodno mogli izgradjivati, štogod ih je bilo volja. Ovo se nikako nije smjelo shvaćati kao preokupiranje samostalnoga kritičarskoga suda, ali je — u jednu ruku — svakako bio regulativni osnov, bez kojega ni oni nisu smjeli uzimati pero u ruke, da nastave svoje dovijavanje. U svom dugotraјnom radu ove vrste došao sam do uvjerenja, da je pogdjekada izostatak tih službenih „informatorskih članaka“ dovodio do čitavog Babela. Bilo je takovih „kritika“ (dakako iznimnih!), koje su u pravom smislu riječi bile nedostojne naše kulturne visine. Niti je kritičar umio odrediti pravo mjesto piscu u razvitku dotičnih naroda, niti je shvatio glavnu ideju djela. Pa, tko da mu se povjeri? Što se danas pojavi u jednom dnevniku, moglo bi se sutra pojaviti u drugom, a onda? Quo vadis?

Sad dolazi ono, radi čega sam se dotakao ovoga pitanja. Ima li dramaturg hrvatskog kazališta da piše ove članke kao dramaturg ili kao samostalan pisac, koji može imati i drugo mišljenje o pojedinom djelu, nego što ga mora imati kao član kazališne uprave? Ako piše kao dramaturg, onda mora isticati one osobine, koje su njega i kazališnu upravu navele, da uvrste djelo u kazališni repertoar, a ako piše kao samostalan pisac, onda bi smio i morao navesti i one stranice novoga djela, koje mu se ne svidjaju i proti kojima bi imao iznijeti svoju ličnu skepsu. U toj nedoumici leži sva prekarnost ove nesretne i nezahvalne pozicije. Pisao ove članke pod svojim potpunim imenom ili anonimno, iz-

lazi na isto; jer je svakom upućenom književniku i recenzentu jasno, tko te članke piše; odgovaraš za njih u svakom slučaju. Ako dakle ne istakneš Ahilovu petu drame, onda se može naći (i redovno se nadje) koji „priatelj“, koji te pogradi, da ne znaš — ne kao dramaturg nego kao pisac, što je gotovo još i gore — što ne valja. A ako istakneš, onda bi bilo bolje, da nisi ni uzimao pera u ruke, jer si naškodio institutu, kojemu želiš pomoći. Što dakle? Onaj, koji lako umije shvaćati ove stvari, rekao bi: ne piši ništa, nego pusti Marka, neka ore careve drumove!

Ali, nije tako. *Mora* se pisati! Bilo je doba u mojoj dugoj praksi, kad sam bio odlučio javljati prije premijere uz točnu naznaku izvora samo ono, što su o tim djelima napisali najbolji i najugledniji svjetski pisci. Pa što sam doživio? Rekoće mi, da nemam *svoga* mišljenja, već da se povodim za tudjim ...

Odlučio sam dakle pisati kao samostalan pisac, odgovarajući lično u svim konsekvenscijama za sve, što napišem. I tu sam opet doživio razočaranje. Kad se je dovadjala na scenu Begovićeva „Gospodja Walewska“, napisao sam dva ovelika informativna članka u dva raznolika dnevnika. U jednom sam na prvom nijestu govorio o Castellanovoj drami „Pour sa patrie“ i oštroj kritici franceskoga povjesničara Frédérika Massona, kojim je popratio to francusko djelo, u kojem se obradjuje isti historijski fakat, na osnovu kojega je napisana i Begovićeva drama. Medju ostalim rekao sam, da je „Grofica Walewska“ poput neke slavenske „Monne Vanne“ odlučila žrtvovati samu sebe, da od Napoleona iznudi rekreiranje poljskoga kraljevstva, što je faktično i osnovna crta Begovićeva djela. A, sad da čujete pokore! Našao se neki umni recenzent jednih zagrebačkih njemačkih novina, koji je radi ove *moje* rečenice htio da utuče — Begovića ... A mene je i moje književno uvjerenje uzeo behandlovati onako s neke visine i s malom dozom prezira. Uhvatio se za skut Monne Vanne, da dokaže, kako je Maeterlinckova Vanna — junakinja, a Begovićeva Walewska samo „slaba i fantastična žena“. Dakako, da je zaboravio ili mu nije ni na pamet palo, da se baš u ovoj „slabosti“ značaja poljske junakinje ima tražiti *slavenstvo* i sva jakost Begovićeva djela. Njemačkoga kritičara nije medjutim ni najmanje smetalo, da cijelu dramu i izvedbu ponizi do najjadnijega stepena, pa da ipak zaključi svoju kritiku s frazom „Das Stück wurde freundlich aufgenommen“, i da je pjesnik bio „mit Kranzspenden ausgezeichnet“.

Ako to nije humbug, onda se više ništa ne može tim imenom nazvati. Da je sva hrvatska kritika pošla tragom toga stranoga kritičara, bilo bi Begovićovo djelo utučeno za sva vremena, i pisac možda nikada više ne bi uzimao pera u ruke.

I to sve poradi toga, što sam ja u svom članku — u dogovoru s Begovićem — istakao

neku sličnost osnovne ideje Begovićeve s Maeterlinckovom. Da to nismo učinili, evo moje glave, da bi isti njemački Übermensch nazvao Begovićovo djelo „radi prevelike sličnosti“ s Maeterlinckovim — proštim plagijatom... Kod nas je naime sve moguće, jer se vrlo često ne radi o poštenom uvjerenju i o općoj koristi, nego o časovitom raspoloženju i o želji, da se sad ugrize jedan, a sad drugi javni radnik.

Najznačajnije je pri svemu tome, da su kod

nas predstavnici ovoga parazitstva takovi ljudi, koji nisu za nas i za našu kulturnu dobrobit učinili *ništa*, a niti ima nade, da će ikada išta dobra učiniti. Oni samo smetaju, zanovetaju i ogorčavaju. Izvolite ih samo pobrojati, pa ćete vidjeti, da li pretjerujem. Jedino oni, koji imaju stalnu poziciju i koji svojim solidnim i utvrđenim radom znadu, *kako* se ima savjesno raditi u korist općega dobra, pišu korisno i za našu pozorišnu instituciju. Ali i ovi su — rari nantes.

Stevan Sremac.

(Svršetak.)

III.

„Što više promatram svijet, to se manje mogu nadati, da bi čovječanstvo ikada moglo postati mudra, razborita, srećna masa“ (*Goethe Herderu* 19. maja 1787.)

Sremac je više sensitivan no refleksivan. U cijelom njegovom djelu nema ni jedne originalne pozitivne misli. Pa ipak i on je volens propagator, indirektan doduše, velikih i sasvim aktu alnih pitanja. Njegovo je djelo dvostruka reakcija, dvostruka opozicija; politička i kulturna, nacionalna i umjetnička. U Srbiji se bore već po vijeku dvije struje. One su odjek gigantske borbe, najzanimljivije u historiji kulturnoga čovječanstva: borbe između individualizma i kolektivizma, nacionalizma i kosmopolitizma pozitivizma i humanizma, idealizma i realizma. Taj konflikt počinje u Srbiji djelovanjem socijalističkoga reformatora Svetozara Markovića, početkom 70-ih godina, kada se čuveni publicist, izgubivši državnu pomoć (zbog članka „Naše obmane“) vratio u Srbiju i prokrčio prve putove današnjemu socializmu i radikalizmu.

„Nauka radi nauke“ deviza je glupih i ne-savremenih filistara. Jakšićevi stihovi:

„Svijet dršće, vasiona cela

— — — — —
„Pa da zahte promisao večna,
„Srušiće se u šaku pepela“ —

glupi su i absurdni, jer se ne slažu sa načelima nauke i modernog duha. *Kome* su još autoriteti Aristotel, Hegel, Kuno Fišer i drugi metafizičari? „Nekorisno nema prava na uvaženje“. „Od književnosti se zahteva, da donosi samo ono, što je zaista korisno društvu i da pretresa i podiže savremena pitanja“. Roman je izvrsno sredstvo za propagandu. „S razvitkom nauke i pesništvo se nije moglo uzdržati na toj visini, na koju ga je postavilo ljudsko *neznanje*“ reče taj starmalski

savremenik Carduccia, Hugo i Tennysona. Kori divljačtvu Otelovo i konstatuje za tu vječnu „nauku“, da će „da upitomi sve divlje strasti“. „Savremena nauka *ne priznaje*, da su izvesne strasti prirodjene čovjeku još od kolevke kao što su mu n. pr. prirodjene crne oči ili velik nos“. Reformator hvali skromno odjevene ruske studentice, vesnice novog veka“, „svete ženske“ kao što je sveta prva ruska medicinarka, mamzel dr. Suslova. Marković zabranjuje kurisanje u pjesmi i stilu. Cinovničko eksplorativanje mu je hudje od kapitalističkoga, jer stvara proletariat bez kapitalista. Marković je protiv stručnih, učenih sudaca i profesionalnih pravnika, jer misli, da su laici tu veći kapaciteti. Svejedno mu je, veli, hoće li u Srbiji vladati Obrenović ili Franjo Josip itd.

Danas je nepojmljivo, kako mogaše ovako smiješni diletantizam mladića preminulog u 28. godini tiranizirati srpsku javnost preko 20 godina. Sv. Marković je uspio, jer je vječnom vikom o „nauci“, savremenosti, progresu, predobio anti-artističke, neestetičke, „bildungsfistre“, kulturnu fukaru, a svojim radikalizmom laskao nivelističkim instinktima mase. Njegov je ideal primitivno društvo, faktično vrlo slično srpskim prilikama za vrijeme ustanka. Kao svi slavenski reformatori, taj fantast retrograduš, dakle primitivnog osjećanja (kao i Sremac) ne poimaše, da je baš komplikovanost znak visoke civilizacije i da je jednostavnost uvijek nesumnjiva posljedica društvene nerazvijenosti. Slobodan Jovanović, Markovićev najprecizniji i najstručniji kritičar, sveo je u svojoj brošuri njegovu vrijednost na pravu mjeru. Marković je, kao i učitelj mu Černiševski, „žrtva utopijskog socializma“. „Sposobnost rezonovanja nije bila u Markovića osobito razvijena“. Veći karakter nego um. „Onaj, koji nije gotov da se za svaki atom svojih ubedjenja žrtvuje, nek se ne zove predstavnikom narodne misli“ — veli taj dogmatik sa fanatičkim instiktima. Sl. Jovanović zaključuje svoj esej: „Uđnovato sanjalo“, kao što Schiller kaže za svoga markiza Pozu“.

Ne mislim ovdje opisivati razvitak srp. radikalizma i socializma. Tek nepobitna je činjenica, da je sav taj reformatorski posao bio par excellence politički, dakle vrlo jednostran. Sav se spas tražio, naročito pošto se radikalizam sve više odvajao od svoje socialističke prvobitnosti, u političkim reformama. To je po mom mišljenju naivna zabluda. Politika nije kultura, i ako može postojati kulturna politika. Dok su drugdje slobodoumne institucije rezultat prilika, koje en bloc zovem kulturne, u Srbiji se htjelo — smatrajući posljedcu uzrokom — graditi odozgo, s krova i doživjelo se, da je politika, apsorbirajući gotovo svu narodnu snagu, smetala svakom realnijem radu, postavši jedna skoro antikulturna struja, ostavivši narod malo ne na istom kulturnom stupnju, gdje bijaše u vrijeme, kada je knez Miloš bio glavni srpski izvoznik. Vrlo uočljiva i vidljiva je istina, da Srbija za 100 godina svoje samostalnosti nije učinila onoliki tehnički napredak, kao Bosna, toliko zaostala za njom u političkim slobodama, od okupacije pa do danas. Istoplemenke zemlje, pa kolik kontrast!

Beograd, jedno od najvažnijih trgovачkih mesta i od najbogatijih gradova na Balkanu, ima i dan danas spoljašnost orientalnoga grada, nema pločnika, kanalizacije, a od umjetničkih zavoda postoji samo Pozorište, nesposobno eksekutirati bolju operetu. „Narod je samo onda do stojan tla i kraja baštinjenog, kada ga svojim djelima i vještinama poljepšanog preda svojim potomcima“ (Ruskin). Hoću reći, da kulturna evolucija u Srbiji nije ni približno napredovala kao politička. 90 naroda, seljačtvo, u političkom je smislu budnije od svih svojih susjeda, ali živi i gospodari mnogo lošije od svojih suplemenika preko Save i Dunava. Srpska demokracija je mislila (misli djejomice i danas), da je dosta dati jednoj primitivnoj i patriarhalnoj zemlji slobodouman ustan, pa da se pretvori u Belgiju i Švajcarsku. Kultura i demokratija nisu identični pojmovi; absolutizam Fridrika Velikoga bijaše kulturniji od jakobinaca. Petar Veliki je kulturniji tip od — recimo — Maksima Gorkoga.

Radikalna polemika u ostalom u Srbiji nije našla mnogo da kritikuje. Velikoga kapitalizma i pauperizma nije ni bilo. Klerikalizmu ni danas ni traga. Ogromna narodna većina je mali posjednik, seljak, dakle najgori materijal za socijalističku propagandu. Srbija, smatrajući se tek manjim dijelom srpskog naroda, Piemontom, mora svakako pitanje spoljne politike barem izjednačivati s unutrašnjima. Ta i sam Sv. Marković, taj tobožnji internacionalac, konstatiše: „Prvo, što nam treba za naše vaspitanje, to je narod oslobođen od *tudjeg upliva*“. Nacionalizam je uvijek, kada je revolucionaran u spoljnim pitanjima, konservativan u unutrašnjim — kako točno opaža Sl. Jovanović — i to najbolje dokazaše sami radikalni, došavši na vladu. Sam Svetozar

Marković bijaše zbog tog pitanja spoljne politike monarhista po nuždi. Cijela se borba srpskih demokrata, počevši od Bakunina, Marxa i Černiševskoga, najzad svela u granice borbe za ustavna prava, protiv posizanja Krune. Danas su srpski radikalni po evropskim pojmovima obični liberali, buržoaska stranka, u kojoj najmladji elementi pokazuju republikanske simpatije.

Vrlo je čudnovato, što se protiv importiranih i neprokuhanih neformatorskih gesala ne javi odmah pri njihovoj pojavi reakcija. Sv. Marković je bez pô muke pobijedio Ujedinjenu Omladinu Srpsku (1866.—1871.), nacionalnu i romantičnu; toliku magiju imadjahu već onda rijeći „prirodne nauke“, „progres“, „demokratija“. Radikalizam je pobijedio bez zanimljivijeg „kultur kampfa“. Ne imadjaše svoga ikonoklasta Miltona, da kao Buchanan i Mariana razvija kraljoubilačke teorije i brani slobodu štampe. Srpski politički puritanizam ne nadje medju protivnicima ni jednoga Bungana. Radikalni nisu imali Juniusa, a konservativci svog *Antijakobinca* sa sarkazmom Cunningovog kruga, svog Burkea, a nacionalizam ne nadje ironijskih akcenata Irca Grattana. Jedini Pera Todorović, radikalni razmetni sin, imao je momenata velikih pamphletista : Fostea, Wilkiea i Rocheforta. Reakcija proti novim hipotezama javila se tek devetdesetih godina, i to u sasvim literarnoj formi, jer se politički radikalizam već toliko bio izmijenio od Markovićeve i Bogosavljevićeve smrti, da mu je od onih vremena ostalo tek ime. Aklimatizovao se, postao je hoffähig, pokonservativio se, a nekadašnji Bakuninov poznanik Pašić učini suvišnima Garašaninove naprednjake, s kojima bijaše u fuziji. Glavni uspjeh radikalizma je dinastijska promjena i stabilnost ustavne vladavine. Svet. Marković o tome i ne snivaše !

Kao nekad pojave puritanaca, jakobinaca i nihilista, pojave prvih radikalnih teorija ili je sasvim ili djelimice antiestetična. Tek moralista Jovan Skerlić je prije dvije—tri godine pokušao izmiriti estetiku, pozitivizam i demokratiju, po Guyau-ovom receptu. Odmah pri pojavi Sv. Markovića je moćno kolo srpske lirike prešlo iz fortissimâ u plašljivi pianissimo. Od poezije se tražilo (kao u novije doba kod nas) da poučava, da propagira, da koristi. Neki radikalni poslanici traže, da se ukine Pozorište. Nova estetika ne priznavaše ljepote kao cilj, već kao sredstvo. Snažni Jakšić stane pjevuljiti o eksploratoranim šveljama, kao Hood. Beranger i Pisarev dodjoše u modu s „tužiteljicom književnošću“. Jaša Tomić i Vlada Jovanović postadoše pjesnici dana. Poesija malo te ne posta kao stihovi za trgovacku reklamu u stranim novinama ili Delavigneov pjesnički panegirik u slavu izumioca lijeka protiv boginja.

Jenner entend ces mots, et sa route est tracée ; „Il marche, il touche au bout que poursuit sa pensée“

„Par le fer délicat dont il arme ses doigts,
 „Le bras d'un jeene enfant est offensé trois fois.
 „Des utiles poisons d'une mamelle impure
 „Il infecte avec art cette triple piqûre.
 „Autour d'elle s'allume un cercle fugitif . . . e. c.“

U takvoj estetičkoj atmosferi razvila se seoska, narodска, pučka pripovijetka, a Zmaj bi sa svojim radikalnim i tendencioznim pjesmama proglašen prvim pjesnikom.

Opozicijsku kritiku otvorili Nedić, politički konzervativac. Njegove su kritike, naročito o srpskim liricima, veliko djelo. Tu je on otvorenošću jednoga karaktera i autoritetom naučnjaka iz škole njemačkih i engleskih psihologa podigao zanemarene i oborio reklamirane reputacije, naročito Zmaja, proglašivši najboljim lirikom Gj. Jakšića, a ignoriranog Voj. J. Ilijća, čistog, netendencioznog artiju, boljim pjesnikom od Zmaja. Sve, što je u Srbiji smatralo literaturu nečim višim od politike, što je u poeziji tražilo najprije ljetoput, sva intelektualna elita, kojoj ne imponovahu fraze, bile one i demokratske, znajući, da je kod modernih gluposti najgluplje, što nisu ni — moderne, sve se skupilo oko bezobzirnoga kritičara, što govoraše sa ruba groba. (Sušila mu se hrpetnica.) U to kolo udje Bogdan i Pavle Popović, Slobodan Jovanović, Čeda Mijatović, Dragomir Janković, Pavle Marinković i t. d. U Nedićevom Srpskom Pregledu osvanu i prvi Sremčev humoristički rad, Ivkova Slava, djelo bez traga od upliva utilitarističke i tendenciozne estetike.

Sremac je dakle realist samo u pripovjedačkoj tehnici. U progres, kako se naročito kod nas shvata i praktikuje, ne vjerovaše mnogo. Demokratija mu se ne činjaše najbolji oblik za razvitak pojedinca. Demokratska Srbija mu se činjaše inferiornija od stare, jer nije producirala tako velikih ljudi. Modernost nivellira, pa i velike karaktere. „Čast je nješto što danas više ne postoji“ veli stručni Augier. To isto zaključuje i H. Becque, Zola, i mnogi veliki pesimistički opservatori modernosti. Civilizacija je više napredak u uživanju nego u načinu višega života. Demokratija ima slabost za mediokritete. „Republikanska vlada može biti samo vlada nitkova.“ „Demokratija je najdivniji oblik vladavine za pse“ — sudi jedan od prvih sinova američke demokratije: A. E. Poé. Slično misle Carlyle, Taine Nietzsche. „Ako promotrimo izbliže, svi se nameti temelje na kojoj moralnoj bolesti“ veli Balzac zaključujući kao Mandeville, da su te bolesti uzrok, ili kao Rousseau i Tolstoj, da su neminovine posljedice kulture. Artes molliunt mores — stara tema.

Ovakove i slične misli stvorile Sremčevu političku i estetičku reakciju. Gledajući na mjestima, gdje su sa kolaca djedovima turski psi žderali živo meso, Sremac zaključivaše, da je od neukih i prostih ljudi mogla stvoriti oslobođioce i heroje samo tradicija i nacionalna misao, a

unučad da se mogla izmetnuti zbog novih ideja, koje taj izvor energije mogahu samo ugušiti. On je sasvim tačno opazio dekadenciju karaktera, energije, i za to govori s tolikom ironijom o obožavaocima realističkog obrazovanja. Humanističke studije nisu doduše od direktnе koristi, ali za poznavanje cijelog čovjeka bez sumnje su bolje od eksaktnih nauka. Wil. Pitt čita u originalu najteže grčko djelo, Likofrontovu Kasandru. Život Aliksandra Vel. i Gladstonea prati mudrost božanskoga Homera. Jakobince oduševljava Plutarh, puritanice Biblij (vrlo estetička knjiga), Napoleona Corneille i Caesar, Gambetta sonorno deklamuje stare tragike i Racinea, Castellar je sav prožet humanizmom, a Leon XIII. imitira Horaca na latinskom jeziku. Sremcu dakle nova gesla ne bijahu dosta srpska i dosta kulturna. Primaše samo ona, koja se daju aklimatizirati bez štete za obilježje rase. Priznavaše samo onu kulturu, koja ubrzava razvitak Srpstva kao individualiteta. Sremac je dakle individualnost i njegova karikatura demagogije potekla je iz osjećanja, kojim Aristofan karikira sofiste i Kleonta, a Flaubert Senecala.

Dabogme, sve su te teorije vrlo relativne i ja to tek konstatujem, bez pretenzija. Ko razumije sve, ne razumije ga nitko. Apsolutno je — u svijetu relativnosti — ništa, zero, nirvana. Kontrasti su nužni treba ih dakle kultivirati, jer daju veličinu vijekovima. Da nema kontrasta, ne bi bilo humorista. Da mu ne bijaše socijalista i radikala, Sremac možda ne bi postao znamenit pisac. Pesimizam saponira optimizam; bez altruizma nema individualizma. Svet. Marković pomalo preziraše estetiku, ne sluteći, da je on čisto književan i romantičan produkat, manje interesantan od Dostojevskovih Demona, i Turgenjevljevih „odricatelja“. Jakobince je izumio Rousseau. Wilde veli, da je nihiliste izmislio Balzac. Knjigu, velite mi, stvara društvo. Ne. Ta su vremena prošla. Danas knjiga stvara društvo. Utjecaj književnosti, na masu veći je no obratno. I kod Sremca je to vidljivo.

IV.

„Još je preostalo srpske zemlje
 i hrvatske!“
Ljubiša.

Bijaše vrlo nejednak pisac. Dok će mu dva, tri djela ostati, mnoga su već sada nečitljiva. Sremac je prvak srpskih humorista i da je čistije pisao, bolje komponovao (i duže živio), dao bi djela dostojava evropske reputacije. Kao svi veliki moderni humoriste on je pjesnik srednje klase. Izšavši iz njene sredine, imadjaše prirođan dar za normalnost, za Moliereov juste milieu i za Horacijevu zlatnu sredinu. Kao mnogi srpski pripovjedači on je pod ruskim utjecajem i realist romantične osjećajnosti. I najradikalniji srpski pisci su tradicionalni i kao Sremac konzervativni. I ako bijaše obrazovaniji od većine modernih srpskih pripovjedača, njegove knjige, apelujući na zdrav

razum, produkti su čovjeka jakog sensibiliteta i slabe fantazije i inteligencije. Ni jedne misli, senci, aforizma. Bijaše više pjesnik no mislilac i kao obrazovan čovjek je poput svojih pripovjeđačkih kolega, ispod niveau-a čitalačke aristokracije srpske koju stvaraju osim dva dvora toliki intelektualci iz pariske, berlinske i londonske škole. Zbog te pojave ostade srpska elita bez svog dokumenta.

Ako Hrvati natkriljuju Srbe u tragediji i romanu socijalnom i historijskom, ne mogu se unatoč iznimnom pojavu A. Kovačića, sarkastičnog Starčevića, pa J. Jurkovića, Okruglića, Korajca i Velikanovića mjeriti sa bogatstvom srpske komične literature. I Sremac je nov dokaz te superiornosti — Srbi se više od nas smiju, jer su slobodniji.

Kao čovjek bijaše Sremac gentleman i karakter. Bijaše uvijek tvrd liberal (nacionalista) i lijep je znak tolerancije, da ga proti one vlade, naročio radikali, nisu gonili. Za Srp. Zastavu radio je i kao publicista, ali Sremac polemičar ne interesuje iza Sremca humoriste.

Kao da ga čujem, kako u mukama zaklinje lječnika, da mu se smiluje dozom otrova. Fama priča, da bi ga brza operacija bila spasila i da ono rezanje otrovanog mesa sa živog čovjeka bijaše sasvim suvišno.

Bijaše protivnik jugoslavenstva, jer mišljaše, da balkanski narodi nisu *jedan* narod, da se mogu slagati samo kao narod sa narodom.

Nema ga više. O, kako malo treba, pa da čovjek pogine grozno i tragično! Najmanja sitnica je jača od njega. Idemo tragom Prometejevim, a ubijaju nas — pa još kako! — bakcili, infusorije, nečisti papirići. Nema, nema nam Steve Sremca. Kao većina srpskih boljih pisaca preminu mlad i u strahovitim tjeskobama kao mučeni junaci, kojima se toliko divio. Kao martir vulgarnosti ostavio nas je taj originalni ljubitelj srećnog, zdravog i zadovoljnog života. Nema ga, nema. On je već tamo, gdje je i car-Nemanje blago, ne znajući jadan, da mu na grob kanu i suza jednog starčevićanca, dok sa mrtvog, blatnog neba padaše kiša, „mokra jesenja kiša, koju je tako lepo slušati iz topla kreveta“.

A. G. Matos.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Glavna skupština „Matrice Hrvatske“ za god. 1905. sazvana je na dan 16. prosinca 1906. u 4 sata po podne u glazbeni zavod s običnim dnevnim redom. Predsjedat će joj podpredsjednik prof. Vj. Klaić, budući da u obitelji predsjednika prof. dra Gj. Arnolda vlada skerlet, pa ne smije izlaziti.

Zajednički odbor „M. H.“ držao je dne 1. prosinca sjednicu, u kojoj je medju ostalim razpravio priedloge iznesene na prošlogodišnjoj skupštini i upućene odboru na rješenje. Zaključci o tom priobćeni su sprieda u ovom svezku.

Zaključak odbora „M. H.“ o priedozima skupština gosp. Nikole Kolaru. U zajedn. sjednici dne 1. prosinca 1906. razpravio je odbor „M. H.“ priedloge, što ih je skupština g. N. Kolar iznio u gl. skupštini dne 17. XII. 1905., i stvorio slijedeće zaključke:

1. „M. H.“ ne može drame, kao odličnu vrstu pjesničtva, izključiti iz svojih izdanja, a sredstava za nagradjivanje dramatičnog nema, a ne bi ih imala toliko, koliko to traži priedlog, ni onda, kad bi dosadašnje zakladnice zaklada za književne nagrade promjenila.

2. Brigu oko uredjenja i naučanja azbuke ne drži „M. H.“ svojim zadatkom.

3. „M. H.“ umolit će g. Kuhača, da resultate svojega naučnoga iztraživanja izloži u jednoj popularno pisanoj knjižici.

Pr nosnička članarina za g. 1906. povišena je zaključkom zajedn. odbora „M. H.“ od 1. prosinca na 6 K 50 fil., t. j. za 50 fil., i to zato, što su troškovi za „Kolo Hrv. Umjetnika“ nerazmjerno veliki. Povišenje je određeno u smislu pravila, koja kažu: „§ 10. Zakladnici, radnici i prinosnici dobivaju... sve knjige... bezplatice; samo ako bi troškovi izdavanja bili veliki, platiti će matičari dielomičnu kupninu, koju za svaku takovu knjigu ustanoviti zajednički odbor“.

Knjige „M. H.“ za god. 1906. počet će se uručivati i razasiliti dne 17. prosinca.

Književnost.

Jovan Skerlić : Omladina i njena književnost (1848—1871). Izučavanja o nacionalnom i književnom romantizmu kod Srba (7 Knjiga, nagradjena iz zadužbine dra. Ljubomira Radivojevića.) U Beogradu 1906. Ciena 5 dinara. (Izdala kraljevska Srpska Akademija). Str. 557 s tri priloga. (Cirilicom.)

Omašno ovo djelo profesora srbskoga universiteta, dra. Jovana Skerlića, vrlo je zanimljivo i bez svake sumnje vrlo poučno. Što je za braću Srbe „Omladina“, to će neupućeniji bolje razumjeti, kada dozna, da su „omladinski“ pisci: Branko Radičević, Ljubomir P. Nenadović, Jovan Ilić, Ognjeslav Utješenović Ostrožinski, Jovan Sundečić, Zmaj Jovan Jovanović, Cijuro Jukšić, Milorad P. Šapčanin, Laza Kostić... Pisac govori o „srpskom životu i književnosti“ od 1848. do 1860. (knjiga I.), o „Ujedinjenoj Omladini Srpskoj“ (knj. II.), o „omladinskim idejama“ (knj. III.), o „omladinskoj književnosti“ (knj. IV.) i napokon o „omladinskim piscima“ (knj. V.). Kako su Srbi iz Hrvatske i Ugarske bili kolovodje „Omladine“, razumije se, da pisac ima dosta prilike govoriti i o našim narodno-političkim, kulturnim i književnim prilikama, pa i s toga zasljužuje osobitu pažnju, te nema sumnje, da će u našoi književnosti i novinstvu naći zaslужena odziva.

Murkova rasprava o našim narodnim pjesmama. U posljednjem broju Jagićeva „Archiva“ stampao je dr. Matija Murko, profesor slavistike u gradačkoj univerzi, pod natpisom „Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur“ raspravu, koja je u mnogom pogledu vrlo znamenita. Murko je poznat kao jedan od najvidjenijih Miklošičevih djaka, pa je za svojih mlađih godina bio obilježen, da previše — jurat in verba magistri. Bio je predestiniran već odavnina, da sa svojim širokim naučenjačkim horizontom, velikom marljivošću i potrebitim temperamentom zasjedne na koju od znatnijih slavističkih katedara, dok nije tek prije nekoliko godina, iza smrti Krekove, bio pozvan u Gradac. On i pokojni Oblak

bili su najpozvaniji među mlađom generacijom braće slovenske, da podiju putem svojih slavnih zemljaka Kopitarja i Miklošića — ostavljajući za sobom duboke brazde u oranici slavenske nauke.

Murko se s velikim uspjehom mnogo zabavlja specijalnom našom hrvatskom i srpskom književnošću, a poslijednji njegov naučni trud moramo upravo mi zasebno pozdraviti. Neposredni povod ovoj njegovoј raspravi dale su tri studije o našoj tradicionalnoj književnosti; dvije od mlađoga germaniste i slaviste, Srbina, dr. Milana Čurčinu — o „srpskoj narodnoj poeziji u njemačkoj književnosti“ i o „peterostopnom troheju“ — i jedna od profesorice zagrebačkoga ženskoga liceja Kamile Lucerne, o Hasanagici. — Murkov je članak odviše velik i pun, a da bismo o njemu na ovom mjestu mogli iscrpno referirati i dostojno ga ocijeniti. Budí nam dakle dopušteno, da saopćimo samo ono, što je za nas najzanimljive.

U prvom redu zamjerava Murko Čurčinu, što je našu narodnu (hrvatsku ili srpsku) poeziju uzeo prosudjivati sa specijalno srpskog ortodoksnoga stajališta. U skoprsnom patriotizmu u naučnim raspravama nema nigdje mesta; pa onaj naučnjak, koji nema snage da se odupre rodoljubnoj napasti u čistim naučnim pitanjima, može zabasati u takovu busiju, da mu najozbiljniji rezultati dobiju obilježje — neozbiljno.

Čurčin je naime u svojoj velikoj i dosta temeljitoj raspravi uz put htio pred stranim svjetom prokrijećati Srbima neko prvobitnije pravo na tradicionalnu književnost nego što ga imaju Hrvati. U slavističkoj nauci medjutim već je poodavna (glavnom zaslugom Jagićevom!) koliko u jezičnom, koliko i u književnom pogledu, ovo pitanje potpuno razjašnjeno. Koliko imadu Srbi prava da štokavskom narječju i narodnoj poeziji daju plemenski svoj naziv, koliko ga imadu i Hrvati. Šta više! Koliko nauka dalje napreduje, sve se jače priklanja hrvatskoj strani. Murko podcrtava priznanje samoga Vuka, da kvalitet naših epskih pjesama sve više raste, što od Dunava i od Srbije zalazi dalje u hrvatske krajeve. Neko tridesetak godina škodila je nama vrlo mnogo u stranom naučnom svijetu hipoteza Miklošićeva, koja je zapravo samo čakavštinu priznavala hrvatskom. A danas evo jedan od najumnijih Miklošićevih djaka posebno ističe, da ni sám Miklošić nije „nikada konsekventno provodio“ — niti je mogao provesti — teoriju o štokavskom (tobože samo srpskom) i čakavskom (tobože specijalno hrvatskom) dijalektu.

Ovo nam je priznanje i zadovoljština na ovakom mjestu, kao što je Jagićev „Archiv“, i od ovakog naučnjaka, kao što je Murko, koji ne piše ni po babu ni po stričevima, zato tim milija. Ne možda poradi toga kao da mi nismo već odavna došli svojim izvornim studijama do istih rezultata, nego zapravo samo zato, da se mlađim srpskim naučnjacima sa kompetentnoga mjesta i posve objektivnim razlozima pokaže pravi put i podrežu krila na onim ograsjima, na kojima bi dalnjim svojim radom mogli počiniti zulum. Danas ne možemo ni mi ni oni udarati drumovima, koji su nam sretno zakrčeni, jer su sva identificiranja Srbâ i Hrvatâ s kojim od narodnih narječja doživjela najjačnije brodolome.

Vrlo je zanimiv i onaj odlomak, u kojem Murko utvrđuje pravi značaj Vukova sakupljačkoga rada. Karadžić je mijenjao narodne umotvorine i u sadržini i u jeziku. A to kao uzoran sakupljač nije smio raditi. Uopće sav rad Vukov dobiva neko drugo značenje, kad se pogleda na prizmu — Kopitarova, Grimmova i Goetheova suradništva, što po gdjekoji „patriotski“ naučenjacu vrlo rado bacaju s vida.

Murkovu razpravu uopće najtoplje preporučamo svim mlađim literarnim historičarima, folkloristima i linguistima, jer će u njoj naći utvrđenih fakata, koje bi inače dugo morali tražiti, a možda ih ipak ne bi našli nigdje ovako zbijene i lijepo izložene. — *dr* —

*
Kalča u pozorištu. (Jedna uspomena na Sremca.) Bilo je to pre nekoliko godina u Nišu.

Iako je pri povetka „Ivkova Slava“, za koju je građa uzeta iz Niša, pokojnom Stevi Sremcu dala najviše književnog glasa, ipak se u Nišu, naročito u širim slojevima niškog društva, malo znalo za nju.

Cak i njeni junaci, od kojih su još mnogi bili u životu, nisu ništa bliže znali o njoj, do jedino po naslovu i po privatnom prepričavanju, koje se malo slagalo sa tekstom i tendencijom njenom.

Pa ni Kalča bućmendžija i lovac sans peur et sañ reproche, besmrtni tip Sremčeva humora, malo je šta znao o lepoj prijoveci, istinskom nakitu srpske beletristike.

I tek kad je dramatizana, o njoj se u opšte više znalo, pa i u Nišu, samo sa tom razlikom, što se u Nišu za poduze vreme pogrešno smatrao kao zlonamerna ismevka starovremskog niškog života.

*
U niškom pozorištu „Sindelić“, koje za onda bilo pod upravom darovitog glumca Milojevića i uživalo lep glas i potporu opštinsku i državnu, gostovao je čica Ilija.

Tom prilikom davala se „Ivkova Slava“, i za tu predstavu činjene su naročite pripreme i reklame.

Na predstavu je došao silan svet, mahom niški domorodci. — Došao i glavni junak Kalča, koga je naročito pozvala pozorišna uprava.

Ali se Kalča, kako izgleda, prevario u računu. Smatrajući da se u „Ivkovoj Slavi“ glorifikuje njegova lovačka veština, on je sobom poveo i svoju domaćicu, pa i zeta i kćer, jer je verovao da je to najzgodniji momenat, da svoj lični auktoritet ojača u kući i porodici svojoj.

Kalčina pojave u pozorišnoj sali obradovala je sve prisutne Mnogi su prilazili i iskreno mu čestitali, što je dočekao da za života vidi svoju slavu I Kalči je to bilo neobično milo; čak je bio i zbuđen tolikom pažnjom i tolikim častima.

„Thi, majka mu stara, zdravuvanje k'ko sas dedavladiku!“ reče najzad Kalča, ushićen i potresen tolikim ljubaznostima. „Salte neće tog tolko; od moj život ima da se pisuju čitave pusule!... Lov, bekriči i sveštinošto, toj si je za toj, ama si je Kalča bija i patriot!“

„Tu je i Kalča!“

„Slušajte, ljudi! Ovo je retka predstava: na pozornici Kalča i u publici Kalča!“

Tako se govorilo u prvim redovima, i sve živo ustajalo je da vidi Kalču, staroga lovca, strasnoga lažova i i dobtog čoveka.

„Tuj si je pa i Kalča!“

„Ja ga sojzus lovđiški!... Pa jošte sas domaćicu, sas kerku i pa sas zetonju!“

„S'g će si bidne edna komendiya za cef!“

Tako se govorilo u zadnjim redovima i na galeriji, i mnogi prsti behu pruženi na gresnoga Kalču, koji je kao „agnec božji“ očekivao svoj nož, i ne sluteći ništa drugo do slavu i veličanje.

*
Zavesa je podignuta i predstava odpočela.

Domaćin Ivko bio je sušti Živko jorgandžija.

„Kurjak“ i „Smuk“ bili su doista dobro potrevljeni.

„Neko“ bio je formalni Joca „Patlidžan“, nekadašnji pisar opštine niške.

Predsednik opštinski pisar Vlajko „Aldup“.

Ali čica Ilija, — on je bio živa fotografija Kalčina, i mnogi su bili u nedoumici: da li je pravi Kalča na pozornici a čica Ilija u publici, ili obratno.

I Kalči se to neobično dopalo, pa je, pun zadovoljstva, isao od stola do stola, zdravio se i sa poznatima i sa nepoznatima, utvrdući identičnost slike na pozornici. Koliao je zbuđen bio, nije ni primetio da se sva prisutna publika u glas smeje, inače, kako je on mnogo držao na sebe, svakojako da bi se našao uređen.

U početku predstave, dok je sve išlo glatko i lepo Kalča je potvrđivao i pojedine scene i pojedine razgovore na pozornici. Tada se baš desio za stolom pišca ovih redaka, sa kojim je inače bio dobar znanac.

"Vere ti gazda-Kalčo, jeli baš sve ovako u istinu bilo?"

"Dibiduz takoj!" — odgovorio je Kalča, nervozno se smejava i pobedničke poglede bacao na svoju porodicu, koja je takodjer bila užbunjena, više tolikom pažnjom publike nego samom predstavom.

Ali kad Kalča na pozornici zagusti u neverovatne laži i kad se smeje publike, sa obzirom na prisustvo pravog Kalče, pretvori u vrisak, Kalčini, i inače raštrkani, poveći i prosedi, brkovi počeće se kostrešiti.

I u koliko se publika više smejava, u toliko je Kalča postajao sve više ozbiljnim i jetkim. I tada je bacao iskosa poglede na svoju domaćicu, kćer i zeta, ali to više nisu bili pobednički pogledi, već krišni pogledi osramočena čoveka, građanina, supruga i oca.

"Salte toj ne je istina!" viknu ozlojeđeni Kalča baš u trenutku kad se Kalča na pozornici udvarao udovici Siki i silno razmahnu pesnicom po stolu. (Kalča je u tome pogledu bio ispravan čovek i čedan suprug.)

Publika da se uguši od smeja, a čestita Kalčina porodica da utone u zemlju od srama. Ko zna kakva su se prokletstva u tome trenutku valjala u duši čestite Kalčiue domaćice, što ju je Kalča doveo na taj „rezil'k“, čiji su svedoci, kao na pakost, i kć i zet njen.

— „Boga ti, čiča-Kalčo, je li istina da si na Suvoj Planini ubio mačku?“ upitao ga je pisac ovih redaka, tek koliko da skrene njegovu pažnju sa onoga, što se na pozornici dalje dešavalo.

A Kalča, razrogačenih očiju i sav nakostrešen jetkim glasom odgovori:

„Esam li gu utepaja, nesam li gu utepaja, toj ne je pituvanje . . . A za zajaci zna cel Niš; tepaja sam g'ko v'ske!“

Međutim na pozornici su se skandali dalje razvijali: Kalča bezbožno laže i u lovačkoj fantaziji svojoj priča kako se jedan zec „ot golemi zor“, uspužao uz drvo! Pa ne samo to, već, raspaljen muzikom, vinom i čežnjom za udovicom Sikom, izvoditi takve orgije, za kakve pravi Kalča u istini nije bio sposoban.

To ga je već izbezumilo.

Više na ženu, kćer i zeta nije smeо ni pogledati, a očeviо se, kao „esnaf-čovek“, stideo i svega ostalog prisutnog sveta.

Kao razjaren lav, ili kao pobesneli njegov „Čapa“, skočio je sa stolice, progurao se kroz publiku i stao pred pozornicu.

„L'žete! Jalani nijedni! Rezil da vi je na obraz pčeški!“ vikao je Kalča iz svega glasa, a stisnutu pesnicu podigao u vis i preti čiča Iliju, koji se bio povalo po jednom šiltetu i sevdališe.

U publici grohatan smeј i burno pljeskanje.

„Živeo Kalča!“ grmi sa svih strana.

„A Kalča se tad jetko obrati jednom iz publike:

„Živeal Živeal! ama teb'te da izvedem ovdek na tanac, pa t'gda te pitujem za „živea!“ . . . Pa jošte pri domaćicu, pri kerku i pri zetonu taki lažovni stvarovi!“

Publika je jektala od smeja i u redovima njenim beše se napravio takav vašar, da se više nije znalo ko je iz prvih redova a ko sa galerije.

Predstava je tim trenutnim i neočekivanim ekscesom bila prekinuta, ali je čiča Ilija, kao stari vešt glumac, umeo tu prazninu popuniti.

„Kalčo be, rode, prijetelja, pobratime be, nema ljutiš — reče on Kalči, još jednak ležeći na šiltetu. — Toj sije napisaja naš Sremac!“

„Sremac si je sajtarija, k'ko i vi, 'ale bričene!“ viknu siromah Kalča uzdrktalim glasom i penuškajući. Zatim jetko pljunju, i onda se opet gurnu u publiku.

Za trenut-dva uzeo je ženu, kćer i zeta i s njima izašao iz pozorišne sale, psujući glasno i glumice i Sremca.

Publika je plakala od smeja.

Čeda Popović („Štampa“ br. 223.)

Umjetnost.

Iz života Irme pl. Terputec-Teré. Kad je treći odlomak mojih „Zapisaka“ u predjašnjem broju „Glaza“ bio već doštampan, primio sam od gospodje Terputec skizzu njenoga života i umjetničkoga rada, za koju sam je zamolio, kad nam je prije mjesec dana dolazila u pohode. Prevest će je od riječi do riječi:

„Kao dijete od devet godina slušala sam u zagrebačkom kazalištu (dakako njemački) prvu operu „Hernani“. Cijeli dan sam kliktala od veselja, jer je to bio ze mene dan svečani. Već kao djetetu osobito mi je godila glazba. Kad sam se povratila kući, pokušala sam na glasoviru pratnju onoga, što sam čula u kazalištu, te sam na veliko čudo svoga oca, koji je bio vrlo muzikal, otpjevala ariju Elivire To mi je dalo prvi podvod momu budućemu životnom položaju. Tako sam, ne znajući, što će se iz toga izrodit, usisala u dušu prvi slatki miris umjetnosti.

Kako rekoh, otac mi je bio osobito muzikal, pa je i kao veliki sudac zagrebačke županije često sjedio u kazališnom orkestru, svirajući s velikom virtuozošću solo na flauti. Taj biser glazbenoga dara bio je i meni kao dragulj ovijen oko vrata. U dvanaestoj godini došla sam u glazbenu zagrebačku školu papa Lichteneggeru, gdje su Ema Vizjakova i Matilda Mallingerova bile moje saučenice. Iza trogodišnje nauke pjevala sam već sola u zagrebačkoj katedrali i na koncertima, te su moje tačke kao piece 15-godišnjega djevojčeta bile primane s priznanjem.

Kad je moj otac poradi političkih prilika izgubio službu, pošao je — ojadjen nanesenom mu boli — u Valpovo k svome nekadašnjemu školskom drugu, Gustavu barunu Prandau-u, dok je moja mati pošla sa mnom u Beč, gdje sam ja imala da usavršim svoju pjevačku umjeću. U nemaloj žalosti, što ostavljamo dragu domovinu, podjosmo još jedared u katedralu, a odande njevoj eminentnijem nadbiskupu Gjuri Hauliku, koji mi dade svoj blagoslov s uputom, da ne izgubim uzdanje u Boga, i tako se odbih u posvećenu zemlju umjetnosti. — Moj glas i moje temperamentno predavanje svidješe se u velike slavnoj Marchesi, i tako ja „divlja Hrvatica“, kako me je ona nazvala, postao učenicom bečkoga konservatorija, gdje sam ostala tri godine kao stipendistica Njenog Veličanstva pokojne kraljice Jelisave. Ja sam bila prva Hrvatica, koja sam se dala na pozorišnu pjevačku karrieru; tek iza mene dodjoše Ilma Murska, Vizjakova i Mallingerova.

Prvi moj engagement bio je na njemačkom teatru u Pešti, a moj prvi debut „Martha“. Odande odoh u Hamburg, pa se — iza koncertne turneje po Rusiji — opet povratih u Austriju, kao gost na tadašnje dvorsko pozorište u Salzburgu. U ožujku godine 1869. bila sam pozvana u Zagreb, da pjevam pred Njihovim Veličanstvima, gdje sam bila počašćena osobitom pohvalom kraljičinom, te sam joj tom prilikom i zahvalila na previšnjoj potpori, kojom je potpomogla moju glazbenu naobrazbu.

Iz Zagreba odoh na tri godine u Frankfurt, pa u Berlin, Bremen, Köln i Amsterdam. Glavne su mi operne partie bile: kraljica noći u „Čarobnoj fruli“, Konstanza u „Otmici iz Seraila“, Suzana u „Figarovu piru“, kraljica Izabella u „Robertu djavlu“, Lucija u „Luciji Lammermoorskoi“, Gilda u „Rigolettu“ i Martha u Flotowljevoj istoimenoj operi.

Posljednji put sam stupila na pozornicu bečke „Komische Oper“.

God. 1898. imenovao me je intendant Miletić začasnim članom „Hrvatskog zem. kazališta“. dr. A.

† Stevan Sremac.

(Svršetak.)

Životopis Sremčev. — „Stevan Sremac se rodio u Bačkoj u Senti kraj Tise, 11. novembra 1855. Otac mu je bio

krojač, zvao se Avram. Tu je Sremac svršio osnovnu školu 1868.; posle toga predje u Beograd i 1875. svrši gimnaziju, pa se iste godine upiše u Veliku Školu, u istorijsko-filološki fakultet. Svršiv Veliku Školu 1878., bude postavljen za predavača u tek osnovanu gimnaziju a u tek oslobođenom Nišu; odatle 1898. bi premešten u Beograd za profesora u drugoj gimnaziji. U Beogradu je ostao sve do svoje smrti.

Sremac nije bio oženjen.

Kao djak Velike Škole učestvovao je Sremac kao dobrovoljac u prvom i drugom srpskom ratu za oslobođenje i nezavisnost.

Kad je došao u Beograd, primio se Sremca i vodio brigu o njemu njegov ujak pok. Jovan Đorđević, poznati književnik i osnivač našega Srpskoga Narodnoga Pozorišta. Pored očinske nege, Sremac je našao u svom ujaku i odlična vaspitača. Lično ophodjenje Đorđevićevog i njegova bogata biblioteka bilo je od odsudnoga značaja po našega Sremca. Tu je on naučio ljubiti nauku, lepu knjigu i Srpstvo, sam darovit i primljiv za sve to.

Neposredna blizina pokojnoga Đorđevića, pesnika *Markove Sablje*, najpopularnijega dela svojega doba, i društva, koje se oko Đorđevića kretalo, moralo je (veli B. Nušić) i kod Sremca izazvati prve začetke one plemenite ambicije, iz koje se dočinje razvio njegov genije. Kako je Đorđević sav pripadao pozorištu, nije čudo, što je Sremac i sam potegao tamu, a bez dara da pozornici posluži, pa se zadovoljno da prepisuje uloge i komade, ne bi li bar tako poslužio Taliji. Pozorišna dela, tadanja patriotska dramska literatura bio je drugi izvor, iz kojega je Sremac crpaо hrane svome duhu. Sve do smrti on je znao na pamet da kazuje čitave uloge i čitave komade iz toga doba. Treći presudan uticaj na Sremčev duh bio je, nesumljivo, za njega nova sredina, u koju je upao ušavši u život. To je Niš.

Sremac je za života bio odlikovan redom sv. Save V. i IV. stepena, kao i Takovskim krstom IV. stepena. Proletos je izabran za redovnoga člana Kr. Srp. Akademije u Beogradu. Svojim prijateljima rekao je bio, da će, verovatno, u septembru držati svoju akademsku besedu.“

(„Bp. K.“)

Sremčevi književni radovi. — Pisati je počeo Sremac kao predavač u Nišu. Živeći u Nišu, on je zaveleо Niš i ondašnji patrijarhalni život u Nišu. Niš je imao odsudnog uticaja na Sremčev književnički dar i rad. Tu je on dobio materijala za svoju pripovedku *Ivkova Slava*, u kojoj je udario novim pravcem u našoj književnosti i koja mu je na prečac osvojila mesto među prvim našim pripovedačima, Lazarevićem, Matavaljem i Jankom. *Ivkova je Slava* izašla najpre u Nedječevu *Srpskom Književnom Pregledu*, otud odštampana u knjigu, a po drugi put štampana u jednom kolu Srpske Književne Zadruge.

Nije *Ivkova Slava* prvo delo Sremčeva. Pisao je on i pre toga ovde onde po gdešto.

Pod prve svoje književne radove potpisivao se Sremac najpre, po prvom mestu svoga službovanja, *Nišlja*, i, po imenu mesta svoga rođenja, *Stevan Senčanin*.

Teško je zasad izredjati sve što je Sremac napisao.

Radio je u *Otačbini*, u *Bosanskoj Vili*, u *Zorici* Mih. Sretenovića, u *Redu* Paje Marinkovića, u *Budućnosti*, organu liberalne omladine, u *Srpskoj Zastavi*, u *Polići*, *Srpskom Književnom Glasniku*, *Letopisu* Matice Srpske, u *Srdju*. *Brankovu Kolu* bio je jedan od naj-vrednijih saradnika: gotovo da je najviše njegovih pripovedaka izašlo baš u našem listu. Kada se prvi put javio u *Brankovu Kolu*, jedva da je kome u našim krajevima bio poznat. *Ivkova Slava* još nije prodrila bila među naše čitaocе, a našim čitaocima je slabo bila i pristupačna baš zbog svog karakterističnog žargona. U prvi mah su nas sa mnogo strana pitali, ko je Sremac,

i mislilo se, da je to ime pseudonim. Ali *Karijerom praktikanta Vukadina* osvojio je sve. Ako se ma kratko vreme ne bi javio Sremac u našem listu, sa mnogos trana nam lete pitanja, gdje je Sremac?

Pisao je pripovedke iz stare srpske istorije, imajući na umu da srpsku celu istoriju do Kosova populariše u pripoveci. Te su mu priče najviše izlazile u *Zorici i Bosanskoj Vili*. A pisao je, kao što je poznato, humoristične pripovedke iz sadašnjega srpskog života.

Istorijske su mu priče, pod zajedničkim natpisom *Iz knjiga staroslavnih*: Vladimir kralj Dukljanski, Vojislav Travunjanin, Rastko, Časlav, Stevan poslednji kralj bosanski, Krvavi Badnji Dan, Neznani Obiliči, Veliki župan Vlastimir, Muntimir i braća mu, Veliki župan Petar, Veliki župan Zaharije.

Humoristične i iz *savremenog* života: *Ivkova Slava*, Limunacija na selu, Karijera praktikanta Vukadina (odštampana iz našega lista pod natpisom: Vukadin), Pop Čira i pop Spira (štampana najpre u beogradskoj *Budućnosti* kao kratka pričica pod natpisom: Dva popa, zatim preradjena opširno i štampana u našem listu, odakle je otštampana u knjigu), Božićna pečenica, Zona Zamfirova, Posljednji Badnji Dan, Buri i Englezi, Idejal, Dim u dim, Kir Geras, Mica i Mikica, Junak dana, Ana Grozniča, Nova Godina, Čica Jordan, Eksik Hadžije, Kapetan Marjan, Makam Ibišaga, Česna starina, Pazar za staro Za 'no naše, negda što bijaše, Prva Pušina žalost, Troglav, U tramvaju, U oči nove godine, Secessio plebis, Medjedović, Pompadurina šetnja (izlazi sad u Dubrovačkom „Srdu“), a ima dve još u rukopisu kod Matice Srpske. — Od tih su mu *Ivkova Slava*, *Božićna pečenica* i *Pop Čira i pop Stipa* dramatizovane. Prva je prikazivani vrlo mnogo u Beogradskom Narodnom Pozorištu kao i u mnogim putničkim glumačkim družinama širom po srpskim krajevima. Druga se prikazuje u Braninu Orfeumu u Beogradu. Treća nije još nigdje prikazana, a dramatizovao ju je dr. Kamenko Subotić. — U tim pripovedkama pokazao je Sremac veliki dar i tim, što je znao iz raznih krajeva srpskih razne tipove potpuno verno da karakterise. Stare Nišlje, Cincari, Užičani Bačvani, Banačani, svi su sa najtanjim razlikama u jeziku i konverzaciji, kao i u manirima verno prikazani u Sremčevim pripovetkama. Tako je dosad samo Branko u svom poznatom *kolu* umeo s nekoliko reči u poskočicama da okarakterise Srbe po raznim krajevima srpskim, neke po istorijskom značaju njihovu, a neke po provincijskim individualnostima njihovim.

Osim beletrističnih tih radova ovo su mu *naučni*: o Ciganima, o Đordu Kastriotiće; dve kritike: na Istoriju istočnih naroda od g. Prokića i na Istoriju književnosti od P. Đorđevića.

Kao političar pisao je političke članke samo u *„Srpskoj Zastavi“*, ogralu Liberalne, danas Narodne Stranke u Srbiji. Rubrika *Raboši* bila je u tom listu samo njegova. Još nam je poznato, da je u *Pravdi* (1904.) napisao feljon o † Dragomiru Brzaku.

Kad spomenemo još *Nastradin-hodžu*, poveliku zbirku šaljivih kratkih priča, koju je Sremac *preveo* s nemačkog, knjižarnica V. Valožića u Beogradu izdala, a Braća M. Popovići u Novom Sadu preštampali, izredjali smo prično potpun spisak Sremčeva književnoga rada.

(„Bp. K.“)

O bolesti p. St. Sremca malo se javlja Begradska „Pravda“ javila je 3. kolovoza (po st.), da je opasno obolio „od zapaljenja crijeva i crvenoga vjetra“. Jedan liečnik brzojavio je: „Stanje vrlo ozbiljno. Gangrenična *Erysipelas migrans*“. — Ležao je 15 dana, dva puta je bio operiran. Mučila ga štucavica (40 puta u minutil). Jeo nije ništa.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 23.—24. U ZAGREBU, DNE 15. PROSINCA 1906. GOD. I.

S posebnom radošću šalje „Matica Hrvatska“ svojim članovima izdanja za god. 1906., jer joj je podpuno pošlo za rukom, da nadje radnikā ne samo za do sada običajna i redovna izdanja, nego i za nove nizove poučnih djela u nakladninama.

U samom „HRVATSKOM KOLU“, od kojega je ljetos izašla druga knjiga, sudjeluje trideset pisaca svake struke i svakoga doba, a u svim ljetošnjim izdanjima sudjelovalo je preko petdeset suradnika „Matica Hrvatska“ ponosi se ovim kolom svojih suradnika, a žali samo, što je nekoje uspjele radnje morala ostaviti za buduću godinu i što poradi obilja uspjelijih radnja nisu u ovom „KOLU“ našle mjesto i manje uspjele radnje nekih mlađih radnika, koji su voljni bili stupiti u „Matičino“ kolo.

S osobitom radošću iztiče „M. H.“ spremnost i slogu, kojom su svi gotovo hrvatski umjetnici, slikari i kipari, pristali, da „M. H.“ nadari svoje članove reprodukcijama njihovih umjetnina u „KOLU HRVATSKIH UMJETNIKA“. „Matica Hrvatska“ pouzdano se na nada, da će ovo „KOLO HRVATSKIH UMJETNIKA“, u kojem se po prvi put plodovi mlađe naše umjetnosti unose u najšire slojeve naroda, biti rado i s priznanjem primljeno, te da će se „Matici“ naplatiti znatni troškovi skopčani s ovim novim podhvatom, za koji bi šteta bila, kad se ne bi mogao nastaviti.

Uz ove dvie novosti daje „M. H.“ svojim članovima u redovnim izdanjima običajnu poučnu, zabavnu i prievednu knjižnicu, pak izbor slovenskih pjesama,

narodnih i umjetnih. U poučnoj knjižnici daje „M. H.“ ove godine prvu knjigu POVJESTI FILOZOFIJE, a u zabavnoj priповiest neprežaljenoga radnika svoga V. NOVAKA. Posebice treba iztaknuti u zabavnoj knjižnici to, što su u njoj dvie knjige od dalmatinskih Hrvata, a obadvie su kao stvorene, da otvore dublji pogled u život hrvatskoga naroda u Dalmaciji (MARUŠIĆ: LIJEČNIKOVI ZAPISCI i UJEVIĆ: DOKONICE), kao što će CVIEĆE SLOVENSKOGA PJESNIČTVA pomoći razumjevanju duše slovenske braće, kojoj takodjer naša izdanja preporučujemo. Kao posebna knjiga izvan niza izdano je NAJNOVIJE DOBA HRVATSKE POVJESTI do naših dana (od prof. R. Horvata), što će mnogima doći baš u horu.

Osim redovnih izdanja izdala je „M. H.“ ove godine dvie knjižice nove „MALE KNJIŽNICE“ i „GLAS M. H.“ Odbor je „M. H.“ držao, da mu je i ovdje početi onim, što je naše i što nam je gotovo, sve: našom davnom prošlošću (ŠIŠIĆ: HRVATSKA POVJEST, I.) i našim prosvjetnim nastojanjem i u najtežim vremenima (POD APSOLUTIZMOM od ANDRIĆA). „GLAS M. H.“ uputit će mnogoga u književne naše prilike, u kojima je posljednjih godina bilo „Matici“ djelovati, a ima u njem i vrednih književnih i kritičkih studija.

Saljući „Matica Hrvatska“ u hrvatsko občinstvo ljetošnja svoja izdanja, u kojima su sudjelovali toliki, kojima je do ozbiljnoga rada i napredka hrvatske prosvjete, pouzdano se nada, da će ljetošnja izdanja biti za malo posve razpačana.

Odbor „Matice Hrvatske“.

Drugo godište „Hrvatskoga Kola“.

Prikazao dr. Nikola Andrić.

I.

Bila je vanredno srečna zamisao onoga Matičinoga odbora, koji je pokrenuo ovaj naučno-književni zbornik. Ja u ono doba nisam sjedio za odborničkim stolom, pa mislim, da zato i smijem bez zazora i otvoreno iznijeti ovu pohvalu, koja lebdi na usnama svih objektivnih posmatrača.

Ma kolika bila raznoličnost cjelokupnih Matičinih edicija, ipak je apsolutna vrijednost ove ili one zastupane struke jednoga ljeta veća, a drugoga manja. Jedne godine ističu se vrline beletrističnoga dijela, a druge godine opet vrline na-

znamenitije studije: Kršnjavijevu historiju novije hrvatske umjetnosti, Hranilovićev osvrt na našu beletristiku posljednjih godina, Illešićevu skizzu najnovije slovenske književnosti i Skerlićev prijegled mlade srpske poezije i pripovijetke. Već ove četiri rasprave opravdavaju izdavanje „Kola“, jer bez ove nove institucije, tko znade, da li bi uopće bile napisane, i bog te pita, gdje bi bile razasute.

Početkom nove godine koraknuo je Matičin odbor za dobar korak napred u unapredjivanju domaće književnosti i umjetnosti. U prvom broju Matičina „Glasa“ štampan je natječaj za najbolja (*sitnija!*) beletristička i naučna djela kao i za najbolje slikarske i vajarske radnje, koje bi imale biti objelodanjene u ovogodišnjem „Kolu“. Prva nagrada (od 300 kruna) bila je namijenjena isključivo onim književnicima, koji još nisu ništa izdavali u Matičinim knjigama. Mislilo se u prvom redu — na početnike. Vanredno dobra i pohvalna misao, pri kojoj treba upravni odbor da ostane i u napredak.

I tu je izbilo jedno sasvim novo i gotovo svima nama nepoznato ime. *Jakov Marinković!* S njegovom „Dorinom“ otvara se ovogodišnji zbornik „Hrvatskoga Kola“.

Marinković stoji danas u četrdesetoj godini dobi svoje. Učitelj je hrvatskoga i talijanskoga jezika u zadarskoj trgovackoj školi. Rodio se je sred paomā, naranača i limunova u Komiži na viškom ostrvu. Gimnaziju je učio pod pokojnim Bakotićem u Spljetu, a preparandiju u Arbanasima pod pokojnim Buzolićem. Na književnom polju Marinković nije novajlja. U podlisku „Narodnoga Lista“ štampao je više sitnijih stvari. „Matica Dalmatinska“ objelodanila mu je u svojim kaledarima jednu novelu iz komiškoga života i jednu konferenciju. U sarajevskom „Školskom Vjesniku“ štampana mu je — po Grassiju izradjena — rasprava o „Groznici, kako postaje i kako se lijeći“, a u spljetskoj sjemenišnoj knjižari izdao je o svom trošku „Borbu proti alkoholizmu“, koju je namijenio kao i predjašnje djelo porabi učiteljskoj, te mu je ova radnja doživjela i pohvalnicu pokrajinskoga učiteljskoga vijeća.

Kako mi javlja u jednom pismu, svi su mu dojakošnji radovi bili samo kao neki „passatempi“, koje je izradjivao u dokolici iza teškoga učiteljskoga rada, ali — otkako mu je Matica evo nagrađila prvu veću pripovijest, — odlučio je sav svoj trud obratiti na proučavanje naroda, njegovih potreba, njegovih vrlina i mana, da što bolje koristi zemlji, iz koje je ponikao. U to ime, veli,

Jakov Marinković.

učnih sastavaka. To već tako mora da bude i ne može biti drugačije. Po gdjekada bi se moglo dogoditi, da oni članovi Matičini, koji željno očekuju samo beletristiku, produži kraćih rukava, a isto tako i obratno. Zato eto ima „Hrvatsko Kolo“ da svake godine pouzdano donese jednima i drugima očekivan kolač. Po gotovo pak onome dijelu čitalaštva, koji čezne za stihovanim darovima — i koji je vrlo često ostajao suha grla — udovoljeno će biti ovim knjigama svake godine. Tu će se naći uvijek i pjesama i novelica i naučnih studija, koje se već radi svoje kratkoće i savuroznosti sve bez razliku čitaju u meden kus, i svaki će Matičin član jamačno uzimati najprije u ruke ovu knjigu.

Prošle godine bilo je i slikā, kojima su domaći umjetnici začinili trud književnički. Ljetos tih slika nema u „Kolu“, ali je prošlogodišnji slikovni zametak ove edicije rodio najsajnijim umjetničkim plodom, koji se reprezentira ove godine u krasnom i skupocjenom *albumu* hrvatskih slikara i vajara, kakovog dosada nije bilo u hrvatskoj umjetničkoj književnosti. Prva dakle dobra ideja rodila je drugu, a sve u čast i potvrdu neospornoga kulturnoga napretka.

Prošlogodišnje „Kolo“ donijelo je osim lipih pjesničkih i pripovjedačkih sastavaka, četiri

bog mi pomogao! A i mi mu to od svega srca želimo.

Njegova „Dorina“ novela je iz dalmatinske bodolarije. Doimlj se čitalaca s tim sladje, što u njoj razabiremo tonove, koji su nam se iz književnosti izgubili smrću neprežaljenoga Vjenceslava Novaka. Ako Marinković ustraje u beletrističkom radu, te naukom i marljivošću stane raširivati obzorje svoje opservacije, imat ćemo u njemu doskora pisca, koji će se s uspjehom moći lačati i mnogo krupnijih problema.

Odmah na prvim stranicama njegove pripovijesti udara u oči sigurnom rukom crtana pozadina, pred kojom ima da se odigra radnja. Demokratski nazori mladoga Mirka u pitanjima umnoga i ekonomskoga preporoda narodnoga, reljefno su izbočeni prema fosilnoj okamenjenosti vlasteoske zahirenosti. Mladić stoji na modernom stajalištu, da bi neopravdana bogataška besposlica u nekim hvarskim kućama ustupila mjesto novim predstavnicima puka, koji će narodu razjasniti pojmove o pravom rodoljublu, uliti mu nove snage za praktičan rad i otvoriti novih vidika za unosne pothvate. Mirkov demokratizam ima dublje značenje još i poradi toga, što je sâm on bio potomak starinske plemićke porodice, koju je dovela na rub propasti majka Njemica, zaražena aristokratskim alurama.

Sama novelistička fabula „Dorine“ u potpunoj mjeri može da zaokupi sav interes hrvatskih čitatelja i čitateljica. Mnogim mlađenkama orosit će se oko nad tužnom sudbinom nesretnih ljubavnika, od kojih je intrigă majke-nemajke Njemice otjerala njega u smrt, a nju u samostan.

Drugom natječajnom nagradom za ovogodišnje „Kolo“ nagradjene su četiri „Uspomene“ vrloga crtičara *J. Draženovića* i zajednički dramatski rad Alberta Webera i Hermine Brkićeve „Ivan od Pomuka“. Draženovićeve crtice ispisane manjom i jakošću Mažuranićeva „Lišća“, odlikuju se vanrednom sažetošću, a ideje u njima podobne su da kao nekim željeznim obručem spajaju sav čitaočev osjećaj. Biserje! „Altruizam“ i „Posljednje pijanstvo“ odlomci su od najviše umjetničke vrijednosti, jer su ispisane krvlju srca pjesnikova. Treba da ih i dva i tri puta pročitaš, da ti se čovječnost i velebnost zamisli za navijek urežu u uobrazilju. Osjećaji, koji ti se skupljaju

Alberto Weber.

u duši čitajući Draženovićeve slike, ostaju ti u srcu kao dragocjeni kapital, koji ti je s tim draži, što si ga skupio na rodjenoj gradi.

Drugi odlomak Draženovićevih crtica štampan je pod natpisom „Iz maštanja“. Svaka od njih ima svoj jasan, pun i određen sadržaj, što se u modernističko doba dogadja rijetkim piscima... Sve su ove stvarce zaobljene i stilizovane tako, da bi nam u prijevodima svih velikih stranih literatura činile čast. Očevidno je, da pisac ovolike

Hermina Brkić.

utanjenosti i originalnosti ne može stvarati kvantitativno obilje, jer mu je kvalitet presočan. Poput onih Draženovićevih „višanja“ sa ženina groba, ispunjeno je kod njega sve — rumenilom toploga srca.

Dramska legenda „Ivan od Pomuka“ od *Alberta Webera* i *Hermine Brkićeve* nagradjena je sa 100 kruna. Historičnost izvornog češkog sadržaja i bibličnost krasnoga sloga izvojevali su ovoj legendi nagradu. Referenti su istakli daleku sličnost te bibličnosti s radnjom slavnoga engleskoga pisca Oscara Wilde-a, „Salomom“, i djelo je dobilo nagradu. A drugih djela ovakovoga književnoga kalibra nije ni bilo. Ne može se reći, da drama nije učinila svoju dužnost i s pozornice, ali se mora konstatirati, da ju je kritika primila hladnije. Možda su u tom sudjelovale i neke prikrivene stihije. U ostalom: pozorišni i knjižni uspjeh nigdje ne moraju biti adekvatnoga kova.

Jedina naučna radnja, koja je nagradjena na osnovu ovogodišnjega natječaja za „Kolo“, potekla je iz pera odličnoga slovenskoga filologa i literarnoga historičara dr. *Frana Ilešića*: „Kačić-Miošić i slovinstvo u Slovenaca“. Ilešić je danas

J. Draženović.

jedan od nažilavijih i najrealnijih pobornika u radu za slovensko-hrvatsko kulturno približenje. Riječi i zdravice ne pomažu ništa; stvaran rad stvara sve. U prošlogodišnjem „Kolu“ izložio nam je Ilešić ocrt najnovije slovenske književnosti, a ove godine donaša Matičinim članovima čitavu antologiju slovenske poezije. Od Vrazovih vremena nije se radilo ovako sigurnim sredstvima. Koliko se hrvatsko općinstvo upoznaje po ovim Ilešićevim radovima praktičnim putem sa braćom Slovencima, toliko se nije upoznavalo svim dojkošnjim edicijama i novinarskim člancima.

Kako Ilešić poznae hrvatski književni jezik, to se najjasnije vidi po ovim radovima, koje izradjuje sâm u Ljubljani, da se bez popravaka mogu davati odmah u štampu. Njegovom studijom o Kačiću otvorio nam se jedan novi prozor, kojim možemo zagledati u način, kojim je hrvatski jezik prodrao medju učenije slojeve slovenske 18. i 19. vijeka. Kačić je bio prvi hrvatski pisac, za kojega se je stala zanimati i njime se čeličiti mladež slovenska, a po edici Krempljevoga historijskoga djela, koje je složeno u Kačićevu maniru, opasali su se i političkom snagom neki štajerski kotari toliko, da su god. 1848., kad su trebali da se očituju protiv izbora za Frankfurt, samostalno poradili za slobodu narodnu. Za ovaj fakat navadja Ilešić povjesničke i rukopisne dokumente.

Drugom svojom radnjom u ovogodišnjem „Kolu“ upoznao nas je Ilešić s napretkom slovenske literature posljednje godine. Iz svega izbjija na vidjelo, da je i ova godina provedena medju Slovencima u borbi izmedju „l' art pour l' art umjetnosti“ i rodoljubno-nacionalne struje. U nekoliko izrazitih crteža prikazao nam je književnu fisionomiju Cankarovu, Tavčarovu, Finžgarovu i Aškerčevu, pa se tako u nekoliko trenutaka najpodesnjim načinom upoznajemo s najnovijim stanjem slovenske borbe. Crtež će ovaj dobro doći i onim hrvatskim čitaocima, koji se izbližega zanimaju bratskom slovenskom literaturom, a kamo li ne bi došao pretežnoj množini Matičinih članova.

II.

Na prvom mjestu iza nagradjenih radova dolazi krasna pjesan Matičinog predsjednika Gjure

Arnolda: „Pilat“. Veliko značenje Arnoldovo u pjesničkoj književnosti hrvatskoj najdostojnije je ocijenio pobjratim njegov Jovo Hranilović u istom svesku „Kola“ od str. 310—313. Njegova duša, veli, prebogata plemenština misli i osjećaja, ne mora sezati u maglovitost fantastičnih nastranosti. Sâmo njegovo srce i duša neiscrpno su vrelo pjesnikovanju, koje ne truje nikoga pesimizmom, beznadjem i klonunošću, već *oplemenjuje, tješi, bodri i uzdiže* ~~pušu~~ iz praha zemaljštine u vedre visine idealu.

Najnoviji akord je Arnoldove lire kao da je direktni odjek one bujne i pune poezije 80-tih godina, kad su se u hrvatskoj književnosti još znale pjevati balade, romance i „povještice“, kojima si mogao zapamtiti sadržaj, jer su ga *imale...* Iz onih godina, kad smo mi, mlađa generacija, bez velikoga truda mogli medju radovima naših pjesnika nalaziti pjesama, koje smo mogli učiti na izust i deklamovali ih na svojim djačkim sijelima sa srcem i sa shvaćanjem. Onda, kad su pjevali Markovići, Šenoe, Badalići, Hranilovići, Harambašići i — Arnoldi. Onda, kad je Preradovićeva punokrvna i duboka poezija još *smjela* oduševljavati omladinu i napunjati joj dušu čistim i pravim entuzijazmom.

Deset tmurnih ljeta, što smo ih sa zebnjom u srcu evo danas sretno preturili preko glave, nije u nama ubilo nadu, da ipak ne ćemo

izgubiti sve, što smo imali. Starci se pomladjuju, a mladci postaju starijima, vraćajući se osviješteni na utrenike prave narodne potrebe. Evoë! Dajmo caru, što je carevo, a narodu, što je narodno.

Arnoldov „Pilat“ zaokružena je pjesan u četiri dramska čina. U prvom aktu predaje Pilat nedužnoga Nazarencu sudu puka; u drugom ga pritiske grižnja savjesti radi toga nedjela; u trećem se odlučuje na osvetu, a u četvrtom pada sâm s mačem u ruci niza stepenice — lud! I sve je to ispisano bujnim pjesničkim figurama, sjajnom svježinom, preciznošću i ljepotom oblikâ.

Umiljati Hrvat-Bunjevac, Miroljub (franjevac *Ante Evetović*) piše elegičnu tužaljku „Daleko si, pramaljeće“. Evetovića nisam video već dvadesetak godina, od onoga vremena, kad nam je još kao bogoslov vukovarske redovničke theologie čitao prve svoje lirske pjesmice. Iznen-

djuje me njegova bojazan, koju izriče u ovoj pjesmi, da „možda nikada više ne će ugledati cvijeće“ svoga pramaljeća. Zar poput onog Radičevićevog „lisja“, koje se žutilo po drveću, i koje on nije više nikada vidio zeleno? . . . Ne, ne! To će valjda biti samo pjesnička figura, u kojoj je nježni Evetović suzom poškropio svoju „oplakanu mladost“.

Prijatelj *Jovo Hranilovic* dolazi sa tri ovelike i lijepе pjesme. U prvoj žali za svojim svećeničkim drugom, Cijurom Badovincem. Iskrenost pjesnikove žalosti za upokojenim pobratimom ne može da ti se ne kosne srca. Pada ti na dušu kao meka glazba duboke tuge za „onosvjetskim dvorovima“, u kojima nas čeka već tolika povorka najmilijih drugova . . . U poeziji Hranilovićevoj mene se lično zasebnom slašću doimljе sigurnost njegovoga jezičnog akcenta. U njegovim stihovima gotovo nigdje ne ćeš doći u napast da štokavski naglas nasilno turaš pod kajkavsku kapu. To ti sve tako skladno i korektno teče, da je milina. — U drugoj pjesmi živopisno je oslikao brat Jovo rastrojenost „Tiraninove duše“. Narodni lav se probudio! Pokopani su njegovi grobari, . . .

Iz daljine, kroz gore i doli,
Ori pjesma narodnoga slavlja;
To na grobu nepravde i sile
Novо doba narod nam pozdravlja!

Pjesma je dakle ova odjek najnovije naše narodne evolucije!

Napokon u pjesmi „Besmrtnoj duši“ udara Hranilović snagom Preradovićevih gusala. Svi ovi Hranilovićevi radovi preliveni su tolikom klasičnošću, da će prije ili kasnije osvanuti u antologiji odabране hrvatske poezije.

Alberto Weber napisao je pod natpisom „Rendez-vous“ nježnu stvarcu, zadahnuta mirisom čeminā i narda, a njegova suradnica i vrijedna pedagoškinja *Hermina Brkićeva*, misaonu i čeznutljivu sanju „Doći će dani“.

I time bi bio završen pjesnički dar ovogodišnjega „Kola“.

III.

U odjelu novelističarā i pripovjedačā stoji na prvom mjestu iza nagradjenih djela primorska pripovijest dra. *Milana Šenoa*: „Na svjetioniku

Dr. Svetozar Ritig.

sv. Ivana“. Književnička fizionomija ovoga starijega Šenoinoga sina (mladji, Branko, poznat je kao jedan od najoriginalnijih naših slikara), dobrano je utvrđena u našoj literarnoj republici. Već prije četrnaest godina istakao se on kao duhoviti komediograf svojom dramom „Kako vam drago“, a poslije toga napisao je još nekoliko sitnijih drama i novela, te roman „Exodus“. Kao geograf i sveučilišni docenat te struke proputovao je veći dio našega kontinenta, a u sarajevskoj „Nadi“ opisao svoj put po Rusiji.

Milan Šenoa osobito se rado daje na traženje sujetā iz našega primorja. I ovaj put je pošao na obalu Jadrana. Kao što mu brat Branko u slikama ima osobito utančano oko za razabiranje posavskih ljepota i karakteristikā, tako opet *Milan* umije da nam u svojim pripovjedačkim opisima vještački dovjetri miris solju prožetoga morskoga zraka i ljljuškanje bracerā s ribarskim barkama. Črtanje kršnih pomoraca i njihovih tvrdih značajeva izlazi ispod pera *Milana Šenoa* kao iz fotografskog aparata. On ih je proučavao i živio medju njima. U pripovijestima ove vrste *Šenoa* je majstor. Sve mu teče ispod pera lagodno, bez usiljavanja i na tenani. Stari Berto korjenika je primorska, kakovih u onim krajevinama nalazimo na tisuće, a mlada Ana i opet jedna od onih, što ih je grad (Rijeka) učinio onakovima, kakove jesu. *Šenoa* bi zaista zadužio našu književnost, kad bi se dao na koncipiranje opsežnije i zapletenije radnje iz onoga svijeta, kojemu poznaće i dušu i mišljenje. Rijetke naše pripovjedačke talente treba upravo da eksploriramo u prosvjetne svrhe.

Iz prošlogodišnjega „Kola“ urezao nas se u pamet jasnim obrisom svoga beletrističarstva dr. *Svetozar Ritig*, profesor djakovačkoga sjemeništa. Lani je ispričao svoje „Kumovanje“, a ljetos utvrdio dobar glas svoje manire dvjema pripovijestima iz pučkoga slavonskoga života: „Grijeh“ i „Vilenjak“. Snažna njegova pučka frazeologija graniči gotovo s nekom plemenitom jezičnom koketerijom. Ovako mogu da pišu samo oni odabranici, koji su potekli iz krila pučkoga, pa zadržali otvoreno i oko i uho za upijanje narodnoga duha. Dakako, da se kod ovakovih pisaca može lako dogoditi, da im osnovna ideja pripovijesti spadne na tanje granje, ako idu za

Dr. Milan Šenoa.

Milan M. Jenovski.

tim, da na deblje povješaju spoljašnju napirlitanost i traženu frazu. Čitalac naime ne smije nikada doći do osjećaja, da je piscu više stalo do forme, nego li do sadržine. Krasno je posmatrati djedjerna i lijepa momčića seoskoga, ali je još krasnije, kad dočuješ, da mu je i duša skladna i poštena. Spoljašnost naime i unutrašnjost treba da su u harmoniji. Pripovjedač pak, koji svu svoju pomnu i svu umnu snagu ulaže u traženje kićenoga izraza, taj *redovno* donaša šuplju fabulu. Vanjski sjaj pubija mu i izjeda unutrašnju vrijednost.

Viktorija Risaković.

U „Grijehu“ Ritigovu ocrtana je tragedija seljačke djevojke Pavlije, koja se imala vjenčati s nedragim, pa se vjenčala sa „zemljicom crnom“. Poput one vrste modernih slikara, koji hotimice ne izraduju svih dijelova svoje slike istom pominjom, nego samo one, koje drže najznačajnijima, te se metode eto drži i Ritig. Pavliji razabireš samo oči i obrve; iz daljine naslućeš poderani lavež pasa, a na sjenjaku vidiš unesrećenu djevojku, kako leži cvokočući zubma od studeni i od prebijena srca . . . Skizza! Treći akt, najpotresniji, izradjen je u tri retka.

U „Vilenjaku“ ocrtana je živahnim bojama prokšenost slavonske berbe. Sve kipti od obijesti i praši se od pucketanja žabicā. Stari djeda Lukšić, koji se hvalio da je vilenjak, dok ga nije nadlijao mladi Mirko, izvrsna je i sasvim nova figura u galeriji naših izvornih tipova.

Uz pisca-svećenika dolazi rukom o ruku pisac-časnik: *Milan M. Jenovski* (pseudonim žandarmerijskoga satnika M. Mizlera) sa svojom pripovješću „U buri i mečavi“. Još prije dvadeset godina, kad smo se mi „nadobudni“ slavonski po-

letarci okupljali u Osijeku oko najstarijega našega gimnazijskoga književnoga zborna „Javora“ (— ako se ne varam, i ovo je krasno društvo Khuen htio rastepsti —) uzdizali smo mi — „kritičari“ — Mizlera kao jednoga od najboljih pripovjedača medju nama. Donosio nam je krasne silhouete iz svoga rodnoga iločkoga kraja. Od onoga vremena kao da se pritajao. Ali sam potpuno uvjeren, da su mu ladice pune lijepih novelica iz fruskomorskoga života. — U ovogodišnjem „Kolu“ ispričao nam je jedan dogadjaj iz svoga ličkoga žandarmerisanja. Iz svakoga retka probija ljubav pisca prema kršnomu i poštenomu narodu, koji izvija svoj mu-kotrpni vijek u onim ogoljelim gudurama.

Ladislav Ladanjski (pseudonim Matičina odbornika i liječničkoga pisca dra. Čačkovića), poznat naš novelističar, dolazi ovaj put s kratkom criticom iz dječjeg svijeta pod napisom „Južina“. Nježna i vesela stvarca, koja bi se rado čitala i u kojem omladinskom listu.

Viktorija Risaković štampala je ljetos ugljernsku priču iz Podunavlja „Persino vjenčanje“. Junakinju je ocrtala kao neku amazonsku grđisuju, koja je bila strah i trepet cijele okolice. Pa i tu goropadnicu gotovo je ukrotila i prebila ljubav. Ali kad Jovo nije nipošto htio da opere svoj grijeh i pobrine se za nezakoniti plod njihove slobodne ljubavi — vjenčaše nesretnike konačno — hladni talasi Dunava . . .

Kao posljednji novelistički dar ovogodišnjega „Kola“ štampana je bosanska pripovijest pokojnoga *Ante Jukića* (pseudonim mu je bio Veljko Obradov) pod imenom „Zar je tako moralno biti?“ Ovo je jamačno pos jednja radnja vrijednoga mostarskoga učitelja. Osobito dirljiva pripovijest, koja krije u sebi i tiki protest protiv novačenja jedinih hranilaca porodičnih! Bez pravoga razloga, gotovo iz kaprice, rastureno je jedno (zar samo jedno?) srećno porodično ognjište. Jukić je taj tipični bosanski dogadjaj opisao s mnogo intimnosti i vještine. Vječna šteta ovako darovitoga radenika!

U beletrističnom odjelu dakle ovogodišnjega „Kola“ nalazimo glasova iz dalmatinskoga, primorskoga, ličkoga, podunavskoga, slavonskoga i bosanskoga života. A gdje su ostali Zagrepčani sa svojim Zagorjem? Zar oni spavaju, ili — pod vidom tobožnjega prkosa — vješto prikrivaju svoju

Ladislav Ladanjski.

zahirenost i ishlapljelost? Ne, ne, hrvatska lijepa književnost ne će propasti ni uz vašu indolenciju. Hrvatstvo je podiglo Zagreb, pa će do potrebe i preko njegovih književnika prijeći na dnevni red.

IV.

Poučni odio ovogodišnjega „Kola“ otvara se studijom *Ise Kršnjavoga*, „Sv. Franjo Asiški i sv. Ivan Kapistran“, koja je napisana prigodom obnovljenja iločke crkve.

Stil i duhovitost ovoga odličnoga pisca svima nam je vrlo dobro poznat. Ja ne znam, koje bi se teme mogao Kršnjavi latiti, a da je ne obradi tako, da je moraš čitati sa slašću. Tako piše Francuzi Najvidjeniji feuilletonisti i causeuri. Da ne kažu ništa, ipak su rekli mnogo. Oni umiju pisati, što i jest glavno obilježje pravoga *pisca*. Neka nitko ne misli, da je to lagan posao. Ovakovi pisci moraju biti vanredno potkovani u disciplini, koju obraduju, da je uzmognu slatko i sočno ispričati. U njihovu Peru leži snaga i moć. Izvolite samo pročitati prošlogodišnje Kršnjavijeve impresije o razvitku hrvatske umjetnosti! — To piše sveučilišni profesor historije svjetske umjetnosti, pa — kako piše! Dakako da mu je studija ispremješana najličnijim i najs subjektivnijim utiscima, ali onaj kritičar i historičar svojedobnih književnih i umjetničkih pojava, koji ne piše o sebi, pišući o drugima, taj ne piše ni o kom. Oscar Wilde izrekao je negdje aforizam: Pisac, koji ne piše *svojim* posebnim stilom, taj ne piše nikako. A za Kršnjavoga može se u punoj mjeri reći, da piše sopstvenim perom. Njegova unutrašnjost podudara se s njegovom spoljašnjosti. Pogledajte samo Kršnjavijevu fotografiju uz ovaj moj članak! Nije li to prirodna i fotografска umjetnina, koja najbolje ilustrira njega i njegov književno-umjetnički rad?

Dakako, da se Matičin odbor — kad je već odlučio ove godine izdavati prvi svoj umjetnički album — nije mogao ni na koga pozvanijega obratiti nego na Kršnjavoga, da umjetno-popularnom studijom poprati ovo izdanje, koje ima da se drži na stolovima svih hrvatskih salona.

Poput Kršnjavoga zaprema i jedan drugi sveučilišni profesor: *Vjekoslav Klaić*, zasebno mjesto u razvitku naše savremene književnosti. Kao iz stanca-kamena rezan! Kojegagod se na-

Vjekoslav Klaić.

šega javnoga pitanja dotakneš u razgovoru s Klaićem, o svemu ćeš dobiti jasan i utvrđen pojам. Zapravo: historičar i geograf, koji je dosada napisao najopsežniju historiju hrvatskoga naroda, ulazio je Klaić dugi niz godina aktivno u razvoj naših književnih prilika. Kao urednik „Vijenca“ uveo nas je dvadesetak u literaturu. Medju današnjim našim živim literatima nema ni jednoga, koji je napisao toliku biblioteku kao on. Radio je i na novelističkom polju kao i na glazbenom. On je ravnatelj našega glazbenog zavoda. Budući

Dr. Oton Kučera.

da mu je memorija — koliko u naučnim i književnim stvarima, toliko i u ličnim doživljajima — vanredna, gotovo kolosalna, to nema danas među nama čovjeka, na kojega bi se mogao obratiti, da saznaš o kojoj dosad neobjašnjenoj ličnosti pouzdanijih značajnosti, nego upravo od Klaića. U političkim, umjetničkim i književnim pitanjima! On je leksikon, po kojem ne ćeš nikada prevrtati bez osobite koristi. Čovjek i učenjak u potpunom zamašaju ovih riječi!

U prošlogodišnjem „Kolu“ napisao je tako iz različitih pretinaca nekoliko milih literarnih uspomena, a ove godine napisao nekrologe svojim drugovima i suradnicima: Josipu Eugenu Tomiću i Vjenceslavu Novaku. Tu ćeš na nekoliko stranica saznati sve, što ti je najpotrebnije da znadeš o ovim vrlim i neprežaljenim radnicima na našoj književnoj oranici.

Da sadržaj ovogodišnjega „Kola“ bude što zanimiviji, što raznolikiji i što korisniji, napisao je dr. *Oton Kučera* članak o „Elektricitetu i materiji“. I Kučera se ubraja medju naše najbolje i najveštije pisce, koji su na polju našega prirod-

Dr. Iso Kršnjavi.

Franjo Š Kuhač.

njaštva uzorali duboku brazdu. O Kučeri se može takodjer reći, da nema tako suhe gradje, koju on izvrsnim svojim stilom ne bi umio savurozno obraditi. Njegove studije o najnovijim eksperimen-

S. Grančarić.

talnim otkrićima nauke treba svaki obrazovani Hrvat da s poštovanjem proučava.

Naš slavni muzikolog *Franjo Š. Kuhač* donaša u notama nekoliko žetelačkih popijevaka

Dr. Dragutin Lončar.

„plavih Hrvata“ iz našega Zagorja. Ovaj prinos vrlo je znamenit, jer melodije tih popijevaka potječe jamačno još iz doba našega poganstva, pa im je značenje dublje, nego što se može na prvi mah prosuditi. Što se na nekim tekstovima razabire utjecaj kršćanstva, to ne mijenja ništa na njihovoj starini, jer je poznato, da je kršćansko svećenstvo u srednjem vijeku nastojalo izmijeniti poganska imena i sadržaj s kršćanskim. U Tirolu još i dandanas pjeva ponijemčeni puk nove njemačke tekstove po svojim starim *slavenskim* melodijama. Da bude Kuhačev prinos što kritičniji i za domaće kao i za strane glazbene stručnjake što pouzdaniji, donesene su neke melodije u kaj-

dama Kuhačevim i Fallerovim. Radi se naime o tom, tko je od njih dvojice bolje „slušao“. Mito-loški komentar samomu tekstu pokušao je napisati dr. Gržetić, koji je god. 1900. izdao u Mo-staru ono debelo djelo „O vjeri starih Slovjenja“. Iako Gržetićev komentar ne mora biti pouzdan (— kako je poznato, mitologija slavenska jedno je od najtežih i najproblematičnijih odlomaka slavenske starožitnosti —), ne može mu se poreći velika zanimivost i komparativnost s ostalim mitologijama, koje će znatno proširiti duševno obzorje mnogobrojnih Matičinih čitalaca. Kuhač je našao jednoj od ovih zagorskih pjesama i tek-stom i melodijom analognu pjesmu medju Poljacima, pa je prema tome posve utvrđeno, da obje potječe još iz zajedničkoga doba poganskih Poljaka i poganskih Hrvata, što se može s tim potuzdanije ustvrditi, što se onaj dio poljske Galicije, gdje je poljska pjesma zabilježena, — a otkud potječe naši „plavi“ Zagorci — još i danas nazivlje „Bijelom Hrvatskom“.

S. Grančarić donaša dvije skladbe ljubavnih tekstova. Redakcija „Kola“ pobrinula se dakle, da pruži i muzikalnim svojim članovima nešto nasušnog kruha.

Dr. *Dragutin Lončar*, Slovenac, piše sloven-skim jezikom zanimiv historijski članak o javnom životu braće Slovenaca. Od prvoga slovenskoga pjesnika Valentina Vodnika (1758.—1819.), pa sve do najnovijih dana prikazan je tu kulturni, politički i socijalni razvitak slovenskoga naroda u kratkim i značajnim crtama. Aristokracija sloven-ska za čudo bila je za cijelo to vrijeme otudjena svome narodu. Kmetovanje je zlokobno djelovalo na karakter narodni, jer je utvrđivalo bezuslovnu i ropsku pokornost pred gospodom. Narod je bio u političkom i crkvenom pogledu rascijepan u samostalne pokrajine, koje su gojile separatizam i ubijale smisao za narodnu cjelokupnost. Škole i uredi bili su njemački. Pa je ipak i iz tih metterničkih jada izbio Slomšek u Koruškoj, Stanić u Gorici, Bleiweis u Kranjskoj, a Trstenjak, Kočevar i Vraz u Štajerskoj. Ideja ilirizma utjecala je na slovenski preporod, a Bleiweisove „Novice“ učinile su novu etapu u razvitku slovenskoga javnoga života. Vanredno poučan i sjajan članak!

Jovan Hranilović, skuplja sintezu najnovijeg hrvatskoga pjesništva, o kojemu on umije medju

Cherubin Šegvić.

današnjim literatima najstručnije raspravljati, a *Stjepan Radić* obraduje u tri raznolika članka tri raznolike teme, u kojima se istom zanimivošću i iscrpošću raspravlja, prvo „Kako se odgajaju gospodari svijeta“, drugo, kako Hrvati i Hrvatska izgledaju u poljskom vidu, i treće, kako je židovstvo negativan elemenat prave narodne kulture.

U historijskom odlomku piše dr. *Rudolf Horvat* o političkoj prošlosti grada Rijeke. Ovo je zapravo kratki izvadak iz djela „Rijeka prama Hrvatskoj“, što ga je pokojni Rački napisao još god. 1866.

Cherubin Šegvić piše u preglednom historijskom članku o životu i bespravju roblja u našim krajevima. Većina naših domaćih statuta dokazuje, da se je kod nas sve do XVI. vijeka tjerala trgovinu s robovima. Dubrovčani su udarali carinu na robeve kao i na svaku drugu robu. Kralj Zvonimir obećaje u svojoj krunidbenoj zavjernici (god. 1076.), da će se oprijeti trgovini robljem, ali — nije mogao svoje obećanje izvršiti. Toliko je bio ovaj običaj ukorijenjen. Zakonik cara Dušana odsijeca ruku samo onome, koji prodaje kršćanina u drugu vjeru; inače je prodavanje bilo dopušteno. U Boki Kotorskoj izvažali su se robovi iz Hercegovine još u XVIII. vijeku na talijanska i afrička tržišta. Crkva je dakako najviše pridonijela oslobođenju nesretnog roblja, jer je svojim vjernicima preporučivala oslobođenje kao boguljubno djelo ili zadužbinu.

Julije Kempf donaša nekoliko prilogâ za povijest sredovječnoga kaptola sv. Petra kod Požege. Članak ovaj ima lijepu izvornu vrijednost, jer je pisan po dokumentima, a i poznate studije (Račkoga, Klaića i Fermendžina) zgodno su izrabljene.

Dr. *V. Lozovina* vješt ekscerpira i komentira rezultate najnovije de Amicisove knjige o narodnom jeziku, iz koje je štošta dobro primijenio na naše hrvatske potrebe. Tu se upućuje omladinu u tančine i ljepote materinskoga jezika, kako iziskuje glavno načelo prave i temeljite naobrazbe. Pokazuje se put i način, kako ćeš učiti svoj jezik i kako je to ozbiljno učenje potrebno i zanimivo za onoga, koji svojski uza nj prione. Primi, omladino, ove upute na srce i koristi se njima!

Vladoje Jugović donaša u „Književnom obzoru“, kratki prijegled Ibsenova životnoga rada.

Julije Kempf.

Dr. V. Lozovina.

Mladi dalmatinski učitelj, *Stjepan Banović*, zapisuje dvije narodne pjesme iz svoga rodнога mјesta Zaostroga, po kojima izbija na vidjelo, da je Gundulić nekim odlomcima svoga „Osmana“

Vladoje Jugović.

bez svake sumnje morao nalaziti 'gradiva u narodnim pjesmama; a da ih je mogao uzimati upravo iz ovoga kraja, potvrđuje fakat, što je Gundulić često sprovodio korizmu na poluostrvu Pelješcu, koji stoji čelom u čelo Zaostrogu.

Stjepan Banović.

Mladi Banović dokazuje ovim svojim primosom, da svaki obrazovani Hrvat, makar bio u Bog zna kakovom zakutnom mjestancu, može uz otvoreno oko i uho donašati koristi našoj općoj stvari. Samo te oči i uši moraju biti primjerenom naobrazbom utančane, da uzmognu pravo gledati i slušati. A ovogodišnje „Kolo“ svojom raznolikošću i obiljem u punoj mjeri otvara mnogobrojnim i raznovrsnim hrvatskim čitaocima najrazličnije poglede. Bez velike koristi dakle ne će nitko odložiti iz rukâ ove krasne knjige.

Najnovije doba hrvatske povjesti.

Napisao dr. Rudolf Horvat. Izdala „Matica Hrvatska“, god. 1906. Nagradjeno iz zaklade Aleksandra pl. Vuščića za god. 1901.—1904. Str. 296.

Ovo djelo marljivoga, upravo neumornoga pisca, doći će mnogima kao naručeno. Sadržaje povjest hrvatskoga našega naroda i njegove borbe u posljednjih sto godina sve do danas.

Dr. Rudolf Horvat.

„Matici Hrvatskoj“ određuju njezina pravila zadaču „širiti koristne nauke“, a povjest je — po staroj rečenici — sama učiteljica života. I doista, tko pročita ove stranice naše povjesti, bez sumnje će se mnogo naučiti. Pisac nas polako vodi od vremena cara Josipa II., koji je bio nakanio sve iz temelja preokrenuti i stvoriti novi red u svojoj državi, pa je i doista mnogo promjenio, što je ostalo i onda, kad je smioni vladar svoje odredbe morao opozvati: tečaj se novoga vremena nije dao zaustaviti. Za tim potanko crta prilike i neprilike, koje su hrvatsku gospodu sklonule na to, da domovinu svoju čvršće svežu

s Ugarskom i njezinim plemstvom (1790.), ne bi li tako sačuvali stari red, koji je francuzka revolucija u temelju potresla. Posljedice revolucije osjetila je ravno i naša domovina tako, da je dobrim dijelom došla pod vladu francuzkoga cara, koji je stvorio (1809.) „Iliriju“, u kojoj su se našli ne samo Hrvati s ovu i s onu stranu Velebita, nego i Slovenci. I ako je tim razdieljena stara državna tvorevina „Slavonija“, ujedinjen je velik dio naroda. Tim je i proti nakani onih, koji su to učinili, dan poticaj i temelj na rodnomu pokretu, narodnomu preporodu „ilirskomu“, u kojem su vodje bili Hrvati. Preporodno doba (1835.—1848.) zajamčilo je Hrvatima ne samo narodni obstanak, nego su — pošto smo prepatili doba i njemačke apsolutističke vlade (1849.—1861.) — ljudi preporodnoga doba udarili temelje prosvjetnomu napredku i političkoj osobnosti, koja je dobila izražaj u nagodbi s Ugarskom (1868.). Borba za političku osobnost zaključena je na dugo revizijom nagodbe (1873.), pa tom godinom i svršava pisac potanko pričanje, a u „dodataku“ crta letimice dogadjaje od god. 1873. do danas (1906.).

Nijedan pisac pišući povest najnovijega doba ne može podati mnogo više od golih dogadjaja. No mnogi dogadjaji govore jasnije od svakoga tumačenja. Zato ih je trebalo skupiti, jer mi brzo zaboravljamo i ono, što se ne bi smjelo zaboravljati.

Knjiga će profesora Horvata, nadamo se, dje-lovati vrlo dobro na brojne članove „M. H.“ i druge čitaoce po narodu. Koliko će mnogoga ponijesti silni naši neuspjesi i nedaće, toliko će se mnogi opet podići gledajući u duhu pred sobom cieli niz velikih naših ljudi, osobito šestdesetih godina, tih sinova preporoda.

Videći čitalac, kako su ovi ljudi neustrašivo i postojano stajali na braniku pravā hrvatske domovine te u težkim prilikama i proti jačim protivnicima doista mnogo ne samo spasili, nego i stvorili, — odložit će ovu knjigu umiren i ojačan sve u nadi, da će se u našem narodu i opet naći ljudi, koji će i htjeti i znati braniti ovu odranu i osakaćenu, ali svima nama zacielo najdražu domovinu i njezin patnički narod hrvatski.

Povjest filozofije.

Svezak I. Povjest narodne filozofije grčke. Napisao dr. Albert Bazala. Izdala „M. H.“ 1906. (Poučna knjižnica „M. M.“ knjiga XXXII.) Str. 334.

Prvila „M. H.“ doduše kažu, da „M. H.“ ima širiti koristne nauke, „koliko ne spadaju na strago znanstvenu i pučku knjigu“, — no svatko će, tko stvar razumije, rado priznati, da je i ovo polje izmedju „strogo znanstvene“ i „pučke knjige“ tako dugo i široko, da nije baš laka stvar kazati, koja je knjiga napisana prema ovom zahtjevu „Matičinih“ pravila. No ako i ne gledamo na mrtva pravila, već na zbiljske potrebe, ni onda nije lako kazati, je li koja knjiga za 10.000 i više „Matičinih“ čitalaca i hoće li ju s razumijevanjem i s korišću čitati.

Ovako bi se unaprije moglo u prvi mah odgovoriti onomu, tko bi možda kimajući glavom pitao: „Filozofija? Povjest filozofije? Za 10.000 ljudi — povjest filozofije? Tko će to razumjeti, ako i bude tko to čitao?“

No nemojmo tako. Nema sumnje, da bi dobro bilo, da „M. H.“ u svojoj „Poučnoj knjižnici“ izdade, recimo, knjigu o poznavanju robe, o izvoznoj i uvoznoj trgovini našoj, o knjigovodstvu, o kuhinjskoj kemiji . . . i još više toga, kao što je već koješta sličnoga i izdala, pa će i opet izdati. No i tu treba paziti, da se ne sastanemo s prigovorom: „Tko će to čitati?“ Svatko ne će da bude trgovac, ili knjigovodja, a doista je težko napisati praktičnu knjigu, koja ne bi nosila na sebi biljeg specijalnosti, premda bi ju i oni, koji nisu i ne će da budu specijalisti, s korišću, a možda i sa zanimanjem čitali. Zato, kad je govor o tom, je li koja poučna knjiga za „Maticu“, treba da budemo na oprezu i s pohvalama, a osobito s prigovorima.

Razložno sudeći ne treba izključivati iz „Matičinih“ izdanja nijedne nauke, a stroža granica neka se drži samo prema gore, t. j. neka se piše o svem, samo neka se ne piše preučeno i tako, da to mogu razumjeti samo oni, koji su tu nauku, o kojoj se piše, proučili po redu, sistematski.

No ako se i tu ne postigne obća razumljivost i ne pobudi obće zanimanje, svejedno se za takvo djelo ne smije odmah kazati, da ga ne treba. Treba na ime držati na umu prvo to, da teža djela olakšavaju posao piscima, koji su sposobniji za razumljivije pisanje, pa tu treba spomenuti, da je Bazalina „Povjest filozofije“ prvo djelo te vrsti u našoj književnosti, te da će se njim moći poslužiti svatko, tko bude htio i umio pisati možda razumljivije djelo o toj stvari. A drugo je, što treba držati na umu, ovo: „Matica Hrvatska“ treba da izdaje upravo onakve knjige, koje su određene, da utru put zanimanju za koju koristnu nauku u širokim slojevima naroda, ako baš i

nema nade na veliki broj čitalaca. Književnost hrvatska prosto ne smije biti bez djelâ potrebnih svakomu narodu za obću naobrazbu širokih slojeva. A toj potrebi dužna je, po mogućnosti i bez štete za nužnija djela, udovoljavati „Matica

Dr. Albert Bazala.

Hrvatska“, jer se od posebnih izdavača to ne može očekivati.

Nema se dakle iz „Matičinih“ izdanja izključiti ni filozofija, — ta „kraljica znanosti“.

Istina je, da je težko pisati filozofiju za neškolovane ljude, pa koliko je to pošlo za rukom suradniku „Matičinom“, koji je ljetos za njezine članove napisao „Povjest filozofije“, — o tom neka sude naši čitaoci. Svakako se može reći, da je za uputu u filozofiju najzgodnija upravo povjest tè nauke, i to posebice kod Grkâ. Kod Grkâ se je filozofija počela običnim, priprostim, i ako često duhovitim razmišljanjem o običnim stvarima. S takvim se razmišljanjem i danas ponješto susrećemo u neukih ljudi baš u našega naroda. Rekoh: ponješto, jer se naša i u obće slavenska prostonarodna filozofija razlikuje od početaka grčke filozofije, kao nebo od zemlje, i

to ne možda po dubini mišljenja, nego po smjeru mišljenja. Treba na ime držati na umu, da smo mi Hrvati i Slaveni mučenici, koji ne znamo, što je lak život bez muke, jer, koliko nismo sami robovi, nemamo roblja, koje bi nas hranilo, kako je to bilo u Grkâ. Zato je naša prostonarodna filozofija pretežno moralna, etička; ona se najviše pita: što je dobro, što zlo, što vodi k spa-

senju. Mnogo je tomu doprinjelo i to, što smo odgojeni u kršćanskom nauku. Svemu tomu nema u početcima grčke filozofije ni traga, već se ona bavi pitanjima, za koja bismo mi rekli, da su igra i bezposlica, pa je dugo trebalo, dok su se Grci — Platon, a osobito Aristotel — počeli baviti i ove ruke pitanjima. U ostalom: uzmite i čitajte.

Vjenceslav Novak : Tito Dorčić.

Pripoviest. (Zabavna knjižica „M. H.“ sv. 295.—296.) str. 219.

Rano preminuli marljivi i vjerni suradnik i odbornik „M. H.“, Vjenceslav Novak, ostavio je u rukopisu dovršenu oveću pipo-

je u malo rieči pripoviest o nesrećnom jednom našem čovjeku iz puka.

Kako smo danas naučeni, da za sve krvimo „družvo“, čovjek bi očekivao, da će i naš Novak udes nesrećnoga Dorčića natovariti na ledja tomu „družtvu“, „socijalnim“ našim prilikama. Ali — tu bi se prevario, jer Novak traži krvca drugdje: u djedovima i pradjedovima, — on krivi naslijestvo. Dorčić ne može uspjevati u obrazovanom, finijem svetu s toga, što je rodjen iz prostoga roda, kojemu treba pokoljenja i pokoljenja, da se usposobi za drugi način živoia . . .

To je, da tako kažemo, teza, koju ima da dodaže, ili barem objasni Novakova zadnja pripoviest. Dakako, da prema tomu pisac ne zabravlja na glavné nedostatke, koji su, po njegovu sudu, vazda obilježjem ovakvoga tipa: surovost, podmuklu lukavost, odanost piću, vinu, vječnomu vinu . . . Pustimo glavnu tezu, no u ovom će posljednjem biti svakako nješto istine, za koju je pok. Novak mogao u školane naše inteligencije naći doista dosta potvrde: surovi smo i neiskreni dosta, a i vino još uviek izpunja dobar dio užitaka i u našega školanoga sveta.

Vriedno bi bilo znati, kako je naš Novak došao na ovu temu. Možda tako, što pripoviesti s rodoljubnom tendencijom nisu više nipošto u modi, a za ljubavnu pripoviest nije valja imao više dosta snage . . . Nadajmo se, da će naša kritika i o tom što više znati kazati. Za našega je neprežaljenoga pripovedača svakako ova pripoviest na mnogo mjesta vrlo značajna, osobito se čovjek ne može oteti prispolabljaju katastrofe pišćeve s katastrofom, kojoj se u pripoviesti sve po malo, a onda strjelimice približavamo, dok se na jednom ne očutimo na Titovu grobu . . .

To su posljednje rieči u pripoviesti.

Vjenceslav Novak.

vjest bez naslova. Namienio ju je dakako našoj „Matici“, koja ju evo izdaje pod imenom glavnoga lica u pripoviesti, Tita Dorčića.

Tito Dorčić je sin ribarskih roditelja iz primorskoga jednoga našega grada, — ta kud će Novak, nego u svoje primorje! Roditelji ga izškolali i on postade gospodin, — ali ne nadje sreće, nego pade napokon u ludilo, a u ludilu se sam baci u more, koje ga je i odnjihalo . . . To

Med. Dr. Filip D. Marušić : Liječnikovi zapisci.

(Zab. knj. „M. H.“ sv. 293—294.) Str. 104.

Ima vam tih zapisaka do 40 — u tako maloj knjižici. No nemojte misliti, da su to kakve dosjetke, anekdote, pa bile i duhovite, ili — čega u nas ima više — koje samo hoće da budu duhovite. Nije vam to ni Mažuranićev glasovito „Lišće“, — nego je to nješto posebno, čega u našoj književnosti još nije bilo, dok njekoji ovi zapisi nisu ugledali svjetlo u njekojim listovima, ali nisu pobudili zaslужene pažnje.

Po duši govoreći, čovjek u prvi mah ne zna, odakle se stvorio taj Marušić: gdje se je — da tako kažemo — usposobio za onakve i onako jake, potresne osjećaje, gdje li je našao rieči, jezik, kojim ih izriče.

No čitajući razumiješ sve. „Liječnikovi zapisi“ sama su tuga i bol. A nije to milosrdno kukanje nad slabim, nemoćnim, bolestnim i nesrećnim, koje — kako je dodijalo nadčovjeku Nietzscheu — dodjava po malo cijelom svetu, koji živi u dobru. To je tuga i bol nad nečim velikim, jakim i silnim, što pod većom silom i krivicom propada, gine, ili miruje. „Ti crni suhi ljudi su gorostasno visoki, pa te je strah njihove sile, no sila nije silom, kad u bieri gine. Da je hrane i krvi u onim velikim dugim žilama, kroz koje lieno obtječe blieda tekućina po kosturima, i kamenje bi morallo pod njihovim rukama pušati. Nema giba, borbe ni života, sve miruje i spava, pa bolestine tamane, žega izgara, zdenci se suše, vinogradi od bolesti pustoše, poplava nosi, a glad, nevolja i bezdušnost tamani jako i nejako. Silnici gospodare, ruše i uništju uboge i nemoćne, krivodušnici i zlikovci otimaju pravicu lažu, a nemoćni miruju i ne prkose. Potoci, jaruge i rieke oru, dok ljudske ruke miruju.“

„Kod nas će ostati mnogo polje pusto, neobradjeno, pa i ako kad proljeće dodje, ne će imati komu da proljetuje . . . Sunce će sjati cijelom svetu, samo nama ne će“. . .

„Bieda, bolest, neukost i predsude najbolje u tmini cvatu . . . Kakva je to domovina naša? Kakvi su to ljudi i djeca novoga pokoljenja? Tko će da razprši tminu, uguši bolest i posije znanje po pustom neizoranom polju misli i nazorā našega seljačkoga sveta? . . . Velika su gospoda visoko, a jadnici su daleko“ . . .

„Pa kad to kukavno stanje počmu zasipati one biserne rieči iz bogatstva jezika našega, onda te zazebe, onda te tuga ovlađa na pomisao, kako je crno i gorko po domovini našoj . . . Oj domovino brdovita, težku li si ucjenu ucienila onomu, koji te ljubi!“

Nema valjda u čitavoj našoj književnosti rečenice, koja bi ovako izricala onu tajnu vezu, što

jedan narod veže uz rodnu grudu, domovinu, kako to izriče ovaj bolni uzdah-uzklik.

Nema valjda u čitavoj našoj književnosti djela, iz kojega bi se video karakter plemena i kulture, koju možemo nazvati samo hrvatskom,

Med. Dr. Filip D. Marušić.

kako se to vidi u nekim ovim zapisima. Tu se mnogo ne crta i ne psihologije, ali čini sami, rieči i držanje njekih lica govori: Da, to su Hrvati. To su potomci onih, što su njegda imali svoju državu uz more. Nije to zato samo, što su „gorostasno visoki“ i što „te strah hvata pred njihovom silom“. Ne. To su ljudi, što odgovaraju samo po onoj sv. Pisma: Da, Ne. Takvi su i čini. I kad čuješ jednu takvu rieč i vidiš jedan čin, osjetiš u dnu bića, da je to stalno kao uklešano, te se čisto preneš u spoznanju: To je čovjek. To je takovo, da se to ne da izmisli ni izpoetizovati: to se gotovo nalazi i onda se odrazi na srodnjoj duši. „Nahod Gjemo“, Čudak (!), momak u „Krvavoj ljubavi“ . . . Čitajte.

Naći će se možda tko god, pa reći: Nije baš takova i tolika nevolja i zlo u kršu dalmatinskom . . . Možda ovdje i ondje nije. No u jezgri, u stvari, u glavnom — svakako u jednom kraju pogiba narod, za koji je šteta, i to ne samo zato, što je

naš, nego što je možda najbolji dielak našega plemena, možda dielak, za kojim bi mogli požaliti i tudji *ljudi*, kad bi mu poznali tjelesne i duševne sposobnosti.

Što je još vredno pribilježiti kod ovih „Zapisaka“, — nikako se ne doimaju kao sastavci „literarni“, — tako su izvadjeni iz života i iz duše. A ipak su to s njekim možda izuzetcima književni sastavci višega stupnja, osobito s ob-

zjom — ne na kakve filologische osobitosti, već s obzirom na to, što snažne rieči na mjestima tako izražavaju misao i osjećaj, kako to i opet rijedko nalazimo u hrvatskoj književnosti.

I još bi se htjelo govoriti o toj maloj knjižici, koja će se koliko toliko dojmiti svakoga čitaoca, a za koju bi bilo željeti samo još to, da ne stvori — „škole“, jer je „škola“ smrt pravoj književnosti, kojoj je jedini i vječni izbor samo život.

Ilija Ujević: Dokonice.

Slike i priče iz dalmatinskoga zagorja. (Zab. knj. „M. H.“ svez. 296—298.) Str. 160.

Ilija Ujević.

Don Iliju pozna Malone ciela naša „Dalmacija“, kako bi rekao hrvatski naš puk u onim krajevima. Poznadu njega i gospoda, a pozna ga i naša knjiga hrvatska, ali malo. Šteta, što njegove — recimo — „Dokonice“ nisu već prije ugledale svjetla u jednoj knjižici: Bio bi se možda našao tkogod, da nam kaže, u koju vrstu, u koji „genre“ spadaju te njegove „dokonice“. Njeke su bez sumje „novele“, „novelette“ ali — svoje vrste. Imadu nješto, što sjeća na staru novelu, ili ako tko hoće: na „sto starih novela“, zato im bolje pristaje naša rieč: „priča“. Kako nisu priče, kad su njekoje izpričane možda

već stotinu puta, kad su kao novelistički inventar svojega kraja! „Garovljeva oporuka“ — bila je doista njegda novela, novost, — ali je danas jedna od onih „sto starih novela“, koje se vazda slušaju kao novost. Tako je nješto i „Jovanovo obredjenje“, pa „Vilotine jasle“, „Doruša“, pa možda još koja.

No što je „Na bunaru“, „Pred kadijom“, „Marijančićev Božić“, „Remeta“? Čitaš i čitaš, sve kao da gledaš, što li će to izaći, — a ne izadje ništa. Ostaje ti u duši samo slika, koju bi htio još jednom pogledati.

No ne pitajmo za „genre“, jer to, čini se, danas više ne zanima ni kritičara, a još manje modernoga književnika. Ni don Ilija nije mislio ni u snu, hoće li pisati ovaj ili onaj „genre“, ovu ili onu književnu vrst, već je grabio iz života, što mu je dušu osvojilo, — i tako nastadoše njebove „Dokonice“.

I don Ilija izvodi pred čitaoce seljake i samo seljake, svoje seljake, koji su mu mili — to vidiš na svakom redku, u svakoj rieči, — s kojima je srasao dušom, srcem, cielim svojim hrvatskim i svećeničkim bićem popa glagolaša. Doista, srećnjega naroda ne bi čovjek mogao tako lako u našim prilikama zamisliti od naroda, koji ima popove, kakav je don Ilija Ujević. Uzmite samo „Zadnju daću“! Ej, ej, da nam je ovako ostalo po cijeloj domovini! ..

Priče don-Ilijine nisu tužne, slike mu nisu crne. Možda i zato nisu, što je u drugom kraju, nego na pr. Marušić; možda i zato, što ima drugačije očale, a možda napokon i zato, što je ono liečnik, a ovo — svećenik. Kako bilo, priče su don-Ilijine vesele, slike svjetle, radostne. Čitaš i uživaš. Osjećaš, da to nije izmišljeno, da to nije samo poezija, nego da je to život, pa si srećan i blažen, što još ima pod komadićem hrvatskoga neba srećnih hrvatskih seljaka... Pa i kako su srećni! I kakav je to uredjeni život — po nepisanom zakoniku od tisuću godina! I to su Hrvati, da. To i jesu oni, koji su negda držali

državu nam, za kojom se još dosta ne nauzdisasmo: to i jesu oni iz kolievke naše. To im se pozna i po jeziku — ne samo zato, što im je sve samo *lipo*, nego poglavito po tom, što im je svaka kao usjećena, odmjerena, na svome mjestu, pristajući svaka svojoj stvari. A ne znam, jesu li koju ostavili u sebe iz turskih vremena, ili od talijanske gospode. Ako i ima koja, ma bit će malo. To je čisti i možda, najčišći hrvatski jezik.

Još jednu. Don Ilija je ne samo Hrvatina, nego i hrvatski pop, pa će tko, možda, kad pročita „Garovljevu oporučku“, ili „Jovanovo obredjenje“ tražiti tim pričama nečisti izvor u don-Ilijinu čistom hrvatstvu ili još čišćem ako je moguće, njegovom svećeničtvu, i reći: Don Ilija mrzi Srbe. Taj neka pročita i opet i jednu i drugu priču, a onda neka čita „Pred kadijom“, pa ako

je čovjek, zaplakat će s don-Ilijom nad udesom naše Savke na Kosovu, kako će plakati zacielo mnogi, koji su jednoga našega plemena hrvatskoga i srbskoga. Da, mi Hrvati možemo s ponosom pokazati na hrvatskoga popa, koji cijeliva suhe kosti braće naše na srbskom Kosovu; mi s ponosom možemo pokazati hrvatskoga popa, koji je nedostižnom Ijubavlju i nježnošću octrao jednoga Jovana, koji do svoje četrdesete nije viđio crkve. No ako to možemo, a ono moramo pokazivati i dokazivati, po čem je sve Jovan Jovan, a nije Ivan. Ima nješto, po čem smo mi Hrvati i — samo Hrvati. Da nema, ne bi bilo ni svega onoga o čem ne ćemo da govorimo.

No ovo uz put, — a glavno je: Čitajmo don-Ilijine „Dokonice“. Braća, kojih se tako željno nadamo, mnogomu su nam nepoznata... .

Maksim Gorkij : Izabrane priповiesti.

Prijevod s ruskoga. Uvod napisao Martin Lovrenčević. (Slavenska knjižnica „M. H.“ knjiga četrnaesta.) Str. XVI. 295.

Šteta, što za vremena ne mogasmo dobiti zgodne slike ovoga pisca, da i njega po-kažemo našim čitaocima. No lako ga je opisati: Na prvi pogled — brat slovački mladi kopljokrps, s dugom jednako oko glave podrezanom kosom, po rusko-slovačkom narodnom načinu. Milo, ponešto mršavo lice, kao da sakriva njeki prkos. No to će po svoj prilici biti prenesen dojam s njegovih priповiesti na njegovo lice.

To vam je taj — glasoviti Gorki. Napisao je mnogo toga, čitave svezke, čime je za malo stekao slavu i imetak. Ima ih, koji ga kude, ali tih će biti mnogo manje. Koliko ga ne hvali njegova stara „Raseja“, koliko ga slavi sva ostala Evropa, pa i Amerika, kamo je nedavno pošao i gdje valjda još i sada boravi sa svojom „priateljicom“, jednom glumicom, radi koje je s preko-oceanskim „filistrima“ imao neugodnosti, kako su to nedavno novine javile svjetom.

Knjiga, što je „M. H.“ daje ove godine pod naslovom „Izabrane priповiesti“ M. Gorkoga, — to nisu priповiesti, a težko je pravo kazati, što je to. No kako već spomenusmo, danas se za to mnogo ne pita. Danas se stroga granica između književnih vrsti tako gubi, da već ni drame nisu drame. No tako je zapravo bilo svagda, kad su se javljali veliki, samostalni pjesnici, koji su više gledali na život, nego na pisane uzore. Ni Puškin nije imao uzora za svojega „Evgenija Onjegina“ i malo je pitao, što će književni svjet reći na taj njegov „roman“ u stihovima.

M. Gorkij (to mu je samo književno ime; pravo se zove Pješkov) — više slika, nego što priповieda. A slika same nemirne, nezadovoljne

Martin Lovrenčević.

ljude, samce bez doma i obitelji, često sklone na silu, krvicu i svako zlo, — kako to barem obični ljudi drže. Drugim riećima: Gorkij slika najniže, najgore „smeće“, vodi nas „u blato, na smetište“... Zato ga „moderni“ tako slave, zato ga natražnjačka „M. H.“ ne bi smjela izdati... .

No sve to nije baš tako. Zato je bilo upravo nuždno, da se „Izabranim pripoviestima“ M. Gorkoga u „Matičinom“ izdanju dodade uvod. To je učinio odbornik „M. H.“ i poznati prevodilac i poznavalac ruske književnosti, urednik Martin Lovrenčević. Nije ni g. Lovrenčević napisao ni mogao napisati toga uvida tako, da bi bio vuk sit i koza ciela, ili da bi bilo svakomu pravo. No nije mogao bolje učiniti, nego što je učinio, kad

je i „Matičinim“ čitaocima priobčio odlučni sud ruskoga pjesnika Minskoga o M. Gorkom. Ondje je u kratko kazano sve, i tko hoće više i dalje, bilo na jednu, bilo na drugu stranu, taj hoće krivo, taj sudi strastveno.

Slike i priče M. Gorkoga ne će ostati bez snažnoga dojma na „Matičine“ čitaoce: ugledat će u njima dielak velike ruske revolucije naših dana.

Cvieće slovenskoga pjesničtva.

Sabralo i uredio dr. Fran Ilešić. — Str. XXIV. + 160.

Dr. Fran Ilešić.

Akoprem je nama Hrvatima do središta braće Slovenaca, do Ljubljane, tek jedan skok, nješto dalje nego do Varaždina, a mnogo bliže nego do Rieke, ipak su naše uzajamne sveze vrlo, vrlo slabe. U prvi mah moglo bi nas to napuniti upravo ogorčenjem na naš nemar, no kad se stvar bolje prosudi, nadje se i za to — i izprika i utjeha. Mi smo Hrvati i Slovenci jedni drugima tako blizu, da smo kao svoji, pa kao što ne marimo za koješta svoje, tako ne marimo ni mi Hrvati za Slovence, ni Slovenci za Hrvate. Naše je, ne će nam propasti... Ta eto nam „Matice Dalmatinske“...

I jesmo svoji, tek umjetno razvojeni, mi Hrvati i Slovenci. O dva naroda i dva jezika — težko je tu govoriti. Uza sav naš nemar — ta se istina ne da nikako sakriti, ona izbjija na javu. Nadite još koja dva naroda sa dva jezika, koji ovako zajednički rade i mogu raditi, kako se to radi već kojih desetak godina u hrvatskoj književnosti, gdje nalazite izmjenice u istom časopisu slovenske sastavke uz hrvatske. Možda komu smeta to tobožnje „šarenilo“, no život je jači od svake uniforme, pa ako mu užtreba, on će ju već i naći...

Tako je eto došlo, da i „Matica Hrvatska“ izdaje cvieće slovenskoga pjesničtva, dakako u izvornom slovenskom govoru. Mogla ju je izdati i bez upute o „slovenskom jeziku“ i bez tumača pod svakom piesmom, — no dodano je i to, da ne bude baš nikakove potežkoće pri čitanju. I doista možemo biti podpuno zadovoljni, što će se uz ovaj tumač, koji ne će biti nuždan valjda ni svakomu desetomu čitaocu, — cvieće slovenskoga pjesničtva čitati kao hrvatska knjiga.

Ovo cvieće nije izbor ponajlepših i ponajboljih slovenskih pjesama, nije pjesmarica. Zato su u njem našle mjestra i takve pjesme, kojima je veća vrednost historijska i kulturna, nego pjesnička, koje pokazuju, kako se je slovensko pjesničtvo razvijalo, kojim je mislima i osjećajima bilo prodahnuto.

Studiju o razvoju slovenskoga pjesničtva napisao je za ovo *Cvieće*, štono ga je i sabrao, „Matičin“ radnik profesor dr. Fran Ilešić, Slovenac, kojega možemo po njegovom radu punim pravom brojiti medju hrvatske književnike. Ilešić, kako sav naš narodni život, hrvatski i slovenski, promatra s jednoga gledišta, tako je i u kratkoj ovoj studiji pokazao uzporedni razvoj hrvatske i slovenske književnosti, i to tako razložno i priegledno, kao da je to pisao na osnovu gotovih studija o uzajmnom odnošaju ovih dviju grana naše književnosti.

Cvieće slovenskoga pjesničtva preporučujemo u prvom redu hrvatskoj i slovenskoj mladeži,

koja će danas sutra biti zvana, da i sama odlučuje udesom našega naroda. Intimnijega poznavanja nema bez razumjevanja: to je ključ poznavanju. A grehota bi bila, da radi neznatnih glasovnih razlika i njekih provincijalizama nama Hrvatima ostane zatvorena i nepoznata slovenska knjiga, kao što je još veća grehota, što je hrvatska knjiga tako malo poznata Slovencima. To već prestaje, to će prestati, jer ljetos izdaje i „Slovenska Matica“, poglavito nastojanjem neu-mornoga profesora Ilešića, takodjer jednu hrvatsku knjigu.

Kod ove činjenice, da hrvatska „Matica“ izdaje slovensku, a slovenska hrvatsku knjigu, treba odgovoriti na jedno pitanje, koje će se zacielo mnogomu postaviti samo po sebi, na ime: *Što se hoće time da postigne?*

Gdje komu će tu doći na jezik poznate rieči

o „planinskim Hrvatima“, što su tobože Slovenci, i o dolenjskim Slovencima“, što su tobože Hrvati. No to je *bilo*, pa nas valjda nema nijednoga ni na jednoj strani, tko bi ovu stvar shvatao s ovoga gledišta. Mi smo ovo stajalište, koje je bilo plod tujih tradicija, prebrodili. Mi ne samo da na ovu stvar ne gledamo s gledišta zemljističnoga povećanja granica hrvatske države, na koje smo se gledište priučili učeći povjest iztočnih i rimske osvajanja i „širenja države“, nego mi i na *književni jezik* treba da gledamo drugačije. Težnju za njekim petrificiranim i uniformiranim književnim jezikom našim, po uzoru klasičkih jezika, ili po uzoru francuzkoga jezika, koji bi se imao nametnuti svim dielovima naroda, — tu težnju treba da ostavimo. Ne bojmo se zato ni anarhije, ni konfuzije, ni cjepljanja u književnosti. Životne potrebe učinit će već svoje.

Mala Knjižnica „M. H.“

Sv I: *Ferdo Šišić*: Hrvatska povjest. Prvi dio. Od najstarijih vremena do god. 1526. Str. 208. — Sv II. dr. *Nikola Andrić*: Pod apsolutizmom. Historija šestoga decenija hrvatske književnosti. (1850—1860). Str. 128.

Povjest Hrvatske“ od Smičiklase, što ju je „M. H.“ izdala god. 1879. i 1882., davno je već razpačana, pa uza sve to, što je poslije u privatnoj nakladi počela izlaziti velika „Povjest Hrvata“ od prof. Klaića i manja od prof. Rudolfa Horvata, ipak se osjećala potreba, da se i opet širim slojevima dade u ruke knjiga o narodnoj povesti, i to u formi što pristupnijoj, kraćoj. Toj je eto potrebi udovoljeno knjižicom sveuč. profesora Šišića. No nova knjiga o hrvatskoj povjesti bila je upravo nuždna i zato, što i ta nauka napreduje, pa se to vidi na mnogo mesta u ovoj Šišićevoj knjižici, jer koješta, što smo do sada držali historijskom istinom, iznasa nam Šišić u drugom svjetlu, ili prosto briše njekoje tvrdnje iz naše prošlosti. Za njekoje nam je gotovo žao, jer smo se na njih naučili, — ali istina je istina. Osobito je dobro učinio prof. Šišić, što je važne povjestne činjenice hotomice iztakao i stilom i slovima, kako to i treba, kad se piše za šire občinstvo.

Kako je u nas Hrvata ljubav za našu prošlost još uviek živa, nema sumnje, da će tisuće i tisuće Hrvata ovu knjižicu čitati po više puta, a kako je malena, lako će ju naučiti i na pamet. A njekoje bi stranice naše povjesti doista trebalo vazda držati u pameti. . .

*
Poslije smrti neumornoga prof. Šrepela nastao je mali zastoj u ozbiljnijoj našoj književnoj kritici. Za savremenu kritiku našlo se više mlađih

Prof. dr. Ferdo Šišić.

kritičara, no izučavanja odmaklijega doba nije se do ozbiljne radnje dra B. Drechslera o Markoviću lačao ozbiljno nitko, tko bi uz potrebnu za to književnu-historijsku spremu i s širokim evropskim

Prof. dr. Nikola Andrić.

pogledom, i što je glavno: književnim stilom htio i umio pisati o hrvatskoj književnosti. Sad se eto javlja prof. Andrić, poznat po brojnim svojim studijama o hrvatskoj i srbskoj književnosti. Knjižica njegova „Pod apsolutizmom“ crta najcrnje dane naše književnosti poslije preporoda, dane, kad je ponjemčivanje bilo ozbiljno zaprijetilo, da hrvatskoj knjizi uzme barem svu plaćenu činovničku — inteligenciju. Bez obzira na absolutnu svoju vrednost knjižica će dra. Andrića u promjenjenim političkim pogledima mnogima doći kao naručeni argumenat.

Kolo Hrvatskih Umjetnika. I. 1906.

Izdala „Matica Hrvatska“. Chromotisak Dioničke tiskare u Zagrebu. Popratno slovo napisao dr. I. Kršnjavi.

- I. M. C. Crnčić: Tišina na moru. (U bojama.)
- II. C. M. Medović: Sv. Franjo. (U bojama.)
- III. Oton Iveković: Studija (Snaša). (U bojama.)
- IV. Ferdo Kovačević: Na obali. (U bojama.)
- V. Robert Frangeš-Mihanović: Bieg u Egipat.
- VI. Oton Iveković: Oranje.
- VII. C. M. Medović: Zaruke sv. Katarine.
- VIII. Rudolf Valdec: Trnski.
- IX. Bela Csikos-Sessia: Saloma.
- X. Ferdo Kovačević: Vrbe. (U vrbiku.)
- XI. Oton Iveković: Tkalja.
- XII. Robert Frangeš-Mihanović: Filozofija.
- XIII. Ivan Tišov: Breskve.
- XIV. Joso Bužan: Pripovjedač. (Seljaci u krčmi.)
- XV. Jelka Struppi: Naranče.
- XVI. Branko Šenoa: U vrtu.
- XVII. † Nikola Mašić: U gudurama.
- XVIII. Robert Frangeš-Mihanović: Kamena s ramena.
- XIX. Joso Bužan: Bolestnica.
- XX. † Nikola Mašić: Ličko selo.
- XXI. Rudolf Valdec: Rački.
- XXII. Rudolf Valdec: Spomenik Račkomu.

XXIII. C. M. Medović: Krunisanje kralja Vladislava.

XXIV. Jelka Struppi: Studija.

XXV. Branko Šenoa: Selo u turskoj Hrvatskoj.

XXVI. Bela Csikos-Sessia: Studija.

XXVII. Ivan Tišov: Čobani.

XXVIII. M. C. Crnčić: Velebit.

„Popratno slovo“ napisao dr. I. Kršnjavi „Matica Hrvatska“ i prije je po mogućnosti podupirala glazbenu i likovnu umjetnost (slikarstvo i kiparstvo), kad je izdala Zajčeve skladbe i hrvatsku pjesmaricu, pa poslije, kad je nabavila za svoje prostorije portrete svojih osnivača i dobrotvora od Bukovca), pa svojih predsjednikâ i drugih funkcionara (od Bužana), za tim poprsje Strossmajera od Valdeca (K 2:200). No da se likovna umjetnost raširi i medju članove „M. H.“, ukrasila je „M. H.“ I. knjigu „Hrvatskoga Kola“ reprodukcijama domaćih umjetnina. Za početak je dobro bilo i ovako. No format je „Hrv. Kola“ preveliki za podpuno lepou i dopadnu opremu, pa se zato odbor „M. H.“ odlučio na izdavanje posebnoga Kola Hrvatskih Umjetnika u većem formatu. Ljetos je pred članovima „H. H.“ prvi svezak toga „Kola“ u opremi, kojom će zacielo biti podpuno zadovoljni i umjetnici članovi „M. H.“ Ovakovo što nismo još do sada imali.

Glas Matice Hrvatske God. I. 1906.

Izdala „Matica Hrvatska“. Uredio dr. Ante Radić.

Glas M. H. izdavala je „M. H.“ od mjeseca veljače o. g. svaki mjesec po dva puta. „Glas“ je bio u prvom redu namijenjen potrebama „M. H.“: da izvješćuje o radu odbora

ziku). Dr. Zahar toliko toga znade, čega nema ni u jednoj knjizi, pa je šteta, da se više ne javlja.

Prof. dr. Stjepan Bosanac, koji je i s teorij-skoga stajališta bio zašao u borbu „starih“

Jovan Hranilović.

Dr. Ivan Zahar.

„M. H.“ i o njegovim osnovama, da razlaže i brani načela, kojih se odbor „M. H.“ u svom radu i postupku drži, a onda da na oku drži čitavo naše prosvjetno nastojanje. Na sreću nije bilo nužde, da se „Glas“ izpunja obranom, jer je borba „mladih“ proti „starima“ prilično jenjala. Zato je „Glas“ više služio onima, koji su imali kazati što pozitivna o potrebama naše književnosti i o pojавama u njoj, o načelima umjetnosti itd. Tako se uza sve to, što u obće nemamo mnogo radnika na prosvjetnom polju i što malo tko ima prave volje za rad, ipak i u „Glasu M. H.“ javilo nekoliko radnika s vrednim prinosima.

Ne ćemo spominjati onih radnika, koji su suradjivali ove godine u „Hrv. Kolu“, premda baš njih ide najveća hvala za vredne njihove prinose (prof. Klaić, dr. Andrić, J. Hranilović i dr.). Spomenut ćemo zato samo nove radnike.

Na prvome mjestu treba spomenuti dra. Ivana Zahara, koji je u „Glasu“ priobolio tri prinosa, među kojima treba posebice spomenuti „Književno-povjestne primjetbe“ povodom knjige prof. J. Karraska o hrvatskoj književnosti (u njemačkom je-

s „mladima“ te držao o tom čitanje u prostori jama „M. H.“, osvrnuo se u „Glasu“ i na način borbe, kako su je vodili „mladi“. I dobro je, što se je na to osvrnuo baš prof. Bosanac, za kojega nitko ne može reći, da je ikomu svojim *načinom* borbe krivo učinio. Kako već spomenusmo, „borba“ je jenjala, kad i onako nije imala opravdanoga razloga i pravoga smisla, no ipak će biti dobro, da se i ovakve stvari pročitaju. Iz njih će mnogi, koji podaljko stoji od književnoga središta, vidjeti, da to ipak nije samo tako — dati na svjet, recimo, 12 knjiga i knjižica, nego da ljudi, koji se za to imaju starati, treba da koješta prepate i preture.

U ovoj je godini mnogodišnji odbornik „M. H.“ i podpredsjednik knj.-umj. odbora dr. Ivan Hoić slavio 40-godišnjicu svoga književnoga rada. Dužnost je bila odboru „M. H.“, da svojemu drugu i zaslužnomu suradniku dade počast spomenuvši se njegova rada i zaslugu za „Maticu“. To je u ime odbora učinio odbornik „M. H.“ prof. Pinter, za kojega je šteta, što je previše zaposlen, te ne može više raditi. No uza sve to on je jedan od najmarnijih odbornika „M. H.“

Dr. Stjepan Bosanac.

Oton Iveković.

Robert Pinter.

Oton Iveković.

umjetnika. Koliko mu je „M. H.“ zahvalna za to, što se je podvrgao mučnomu za slikara poslu, da ocrtavažnu ovu novu organizaciju, toliko mu veću hvalu duguje za to, što se upravo njemu i njegovu nastojanju ima zahvaliti radostna činjenica, da su hrvatski umjetnici spremno i složno prislati na to, da „M. H.“ izdade njihove umjetnинe.

Napokon se u „Glasu“ javio „moderni“, a starčevičanac — A. G. Matoš iz srbskoga Biograda

studijom o pok. srbskom književniku Stevanu Sremcu. I to s radošću bilježimo, jer je Matoš, koji toliko piše u sve naše političke i nepolitičke časopise, zasluzio, da mu upoznaju mišljenje i način pisanja i širi slojevi, osobito izvan Banovine. Njegova obsežna studija o Sremcu dokazuje, da bi on medju Hrvatima mogao mnogo uraditi za upoznavanje srbskih književnih i prosvjetnih pri-lika, a toga bi nam trebalo.

A. G. Matoš.

Društvo „Matica Hrvatska“ tiska i izdaje poučne i zabavne knjige. Takvo je društvo bilo hrvatskomu narodu potrebno osobito onda, kad je osnovano. No i danas, kad i u nas ima i knjižara i tiskara, ovakvo je društvo potrebno prvo zato, što velik dio našega naroda još pravo nezna, što je knjiga i što vреди, pa zato ne troši rado na skupe knjige. Zato mu treba dati jeftinu knjigu, a ipak dobri. A to našemu narodu daje „Matica Hrvatska“ (za 6 K po devet različnih knjiga, a tko plati u pet godina 100 K, dobiva knjige bez-

platno sve dok je živ). — No to je društvo potrebno i zato, što treba da se njekto stara za to, kakvih našemu narodu knjiga treba, jer se za to ne mogu starati knjižari, koji najviše na to gledaju da im se knjiga izplati. A onda treba nama i takvih knjiga, za koje treba mnogo troška, kojega knjižar ne može tako lako smoci, niti može tako lako naći pisaca, a ni kupaca za takve knjige. A sve to može društvo, kakvo je „Matica Hrvatska“.

Zato ne bi smjelo biti prosvjećenoga Hrvata, koji ne bi bio član „Matice Hrvatske“.

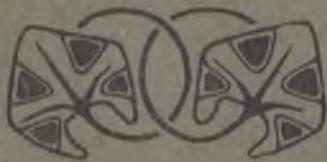
GLAS MATICE HRVATSKE

II.

1907.

IZDALA

„MATICA HRVATSKA“.

ZAGREB 1907.

TISAK PRVE HRVATSKE RADNIČKE TISKARE.

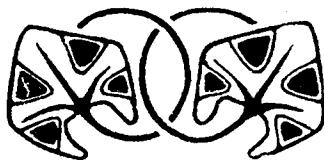
GLAS MATICE HRVATSKE

II.

1907.

IZDALA

„MATICA HRVATSKA“.

ZAGREB 1907.

TISAK PRVE HRVATSKE RADNIČKE TISKARE.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 1.—2.

U ZAGREBU, DNE 25. SIJEĆNJA 1907.

GOD. II.

Otvorenje gl. skupštine „Matice Hrvatske“

dne 16. prosinca 1906.

I. Pozdrav predsjedatelja skupštine podpredsjednika „M. H.“ prof. Vjekoslava Klaića.

Veleslavna skupštino! Prevrijedni naš predsjednik dr. Arnold zapriječen je bolešću u porodici, da bude nazočan ovoj skupštini. Dozvolite s toga, veleštovana gospodo članovi, da vas u ime odbora najsrdačnije pozdravim i zahvalim, što ste se odazvali njegovu pozivu, da ga saslušate, kako polaže pred Vama račun o svojne radu u društvenoj godini 1905,

Radostna srdcu pozdravljam ovaj put slavnu skupštinu, jer mi je konstatovati, da se naša draga Matica, kojoj bijaše godine 1904. zaprijetila kriza, očito oporavlja i jača. Izvješće gg. tajnika i blagajnika za g. 1905 uvjerit će Vas o tom još bolje. A kad će odbor nakon dva do tri mjeseca polagati pred Vama račun i za tekuću godinu 1906, moći će se, veleštovana gospoda članovi, posve osvijedočiti, da je za našu Maticu svaka opasnost minula, pače da ju čeka sve to bolja i sjajnija budućnost, naročito ako se izpuni, što je već i predsjednik naš prošle godine zaželio, da se *svi književnici*, koji bi mogli što za Maticu uraditi, nadju jednom složno na okupu.

Neka mi dozvoli veleslavna skupština, da zahvalno spomenem one faktore, koji su poglavito doprinijeli, te se je Matica za krize god. 1904. srećno održala.

Najprije da se zahvalim onim *književnicima*, koji se nijesu dali ničim smesti, već su svojim perom odano i vjerno pomagali Maticu pri ostvarivanju velike zadaće njezine, označene u njezinom pravilniku. Odlučno i požrtvovno pristajanje te gospode književnika razpršilo je sve magle, te pokazalo bjelodano, da se Matica nije iznevjerila svojoj zadaći, već da ju sve ozbiljnije i časnije izpunja.

Književnicima priskočili su najpripravnije u pomoć naši *vrli umjetnici*. Dok je sudjelovanje

umjetnikâ u Matici prošlih decenija bilo tek sporadično i osamljeno, to je baš posljednje dvije godine postalo redovno i sustavno. Već u izdanjima za godinu 1905 bili su radovi naših umjetnika najljepši ures njihov; ove godine 1906. „Kolo hrvatskih umjetnika“ najljepši je dar, što ga je Matica od svoga postanja namijenila svojim vjernim članovima. Dao Bog, da taj divni sklad između hrvatskih umjetnika i Matice bude što koristniji tako za Maticu kao i za mladu umjetnost hrvatsku.

A kako da se tek zahvalim našim *povjerenicima*, tim neutrudljivim pionirima hrvatske kulture! U kritično vrijeme god. 1904. bilo je stanje njihovo najteže. Za borbe između hrvatskih Ghibelina i Guelfa, kad su se i u nas sudarila dva svijeta, oni su dobro shvatili, da Matici nije skretati ni lijevo ni desno, nego i dalje stupati *ravnom i najkraćom stazom*, koja vodi do prave prosvjete hrvatskoga naroda. A medju našim povjerenicima osobito se istakoše dva staleža: *svećenički i učiteljski*, koji se plemenito natječu, koji će više privrijediti našoj Matici. Ne dao Bog, da bi ti stupovi hrvatske prosvjete ikada smalaksali.

Književnici i umjetnici kao radnici u jednu ruku, a povjerenici kao širitelji knjiga u drugu ruku doprinijeli su novomu procvatu naše Hrvatske Matice iza težke krize. A miomiris skromnoga cvijeća, što ga Matica nudi svojim članovima, prešao je i preko Sutle, te je opojio i našu braću Slovence. Što se je davno željkovalo, eto i to je izpunjeno: *složila se Slovenska Matica s Hrvatskom na zajednički rad*. Hrvatska Matica nudi ove godine svoje članove najdragocjenijim biserjem iz mora slovenske poezije, a u našoj glavnoj skupštini sudjeluju danas i kao dobro došli gosti i kao ravnopravni članovi odaslanici naše mile drugarice i sestre: Matice Slovenske.

U ovoj dvorani kao da nad nama lebde dusi ilirskih predaka, na čelu im duh Slovence i Hr-

vata Stanka Vraza. Ja i njihov šapat čujem. A na taj njihov šapat odazovimo se burnim našim uzklikom : *Živjela braća Slovenci ! Živjela Matica Slovenska !*

II. Pozdrav izaslanika i odbornika „Slovenske Matice“, člana radnika „M. H.“ dra. Frana Illešića.

Slavna skupština !

V imenu „Matice Slovenske“ Vas najiskreneje pozdravljam. Pozdravlja „Matica Slovenska“ „Matico Hrvatsko“, pozdravljajo Slovenci Hrvate.

Bili sta dve Matici, ena y Zagrebu, ena v Ljubljani, a se niste poznali. Človek se razvija doma, da si okrepi moći, potem pa stopi na prag in pogleda v svet . . . Zakaj prišel mu je čas. Razvijali in krepili sta se Matici na domaćih tleh vsaka zase, prišel pa je čas, ko sta si razširili obzorje in iz bogatstva, pridobljenega doma, delila druga drugi darove. Soseda slovenska je stopila

na prag, ugledala svojo posestrimo in jo iskreno pozdravlja.

Matica Slovenska je uprla pogled na iztočno nebo in vzkliknila s prvim slovenskim pesnikom : „Od straže hrvátske nam solnce gor pride . . .“ (Vodnik). In v svežem jutnjem svitu je prišel na Slovensko Stanko Vraz, oprt ob Ljudevita Gaja. Njun lik je ujela Slovenija in ga prinaša v prvem zvezku svoje „Hrvatske knjižnice“. Evo prvo hrvatsko knjigo, tiskano na Slovenskem ! Raznala bo misli našega preporoda in razvoja. S to knjigo v roki Vas pozdravlja „Matica Slovenska“ !

„Matica Slovenska“ se je rodila gori ob Savi, ki je vsa naša, slovenska in hrvatska, se je razvijala in razvila ob Dravi, Muri in Soči, planinah triglavskih, po livadah naših sel. *Ne kot gospodična, umetno okrašena s čipkami dunajskimi, nego kot preprosto „slovensko dekle“, kot vila naših planin prihaja sedaj k Vam.* Gleda v obraz „Matici Hrvatski“ ter jo prosi, da bi jo sprejela s tisto i skrenostjo ki je danes privedla njo med Vas.

Hrvatski književni jezik.

I.

Bilo je doba, kad su vodje prosvjetnoga našega nastojanja prvu brigu i posebni mar posvećivali „dom orodnomu jeziku“; bilo je doba, kad su književni, pače i dnevni listovi bili puni razprava, uputa, a i prepiraka o jeziku. Zanimanje za književni jezik bilo je pače toliko, da su se sasvim specijalna filologiska pitanja razpravljala — u hrvatskom saboru !

Danas je u toj stvari posve drugačije, posve protivno : za književni naš jezik ne opaža se ni najmanja briga. U našim književnim časopisima ne samo da nema ni razprava ni bilježaka o jeziku, nego se ni naši književni kritici ni najmanje već ne osvrću na to, kakvim je jezikom pisano koje djelo. To je dovelo do toga, da pisci ni malo ne paze, kako pišu, pa zato i imade već dosta tako loše pisanih hrvatskih knjiga, da se bez uveličavanja može kazati : To je strašan jezik. O dnevnim novinama, koje u svojem nemaru ne paze ni na najnužnije zahtjeve jezične pravilnosti, nego prosto prenose iz njemačkih novina fraze i složene riječi, koje se u hrvatskom jeziku moraju nazvati nakazama, — o njima ne čemo ni da govorimo.

Da je do ovoga došlo, tomu ima više uzroka.

Glavni je uzrok to, što se danas kud i kamo mnogo više piše, pa kao što se malo pazi, kako se govori, kad se mnogo govori, tako se malo pazi i onda, kad se mnogo piše. A kad se mnogo

piše, treba mnogo pisaca, — književnikâ, kritikâ, novinarâ; a kad ih ima mnogo, ima ih svakavih, jer pravih pisaca ima vazda malo, od pravoga pisca zahtjeva se vrlo mnogo. Urednici časopisa na pr. bilo književnih, bilo dnevnih, treba da prije svega podpuno vladaju jezikom i stilom, a u nas ima takvih urednika, kojima je briga za jezik i stil posljednja briga.

S množenjem pisaca uporedo se širi mišljenje o individualnosti i slobodi u književnosti, pa kako je pojedinac sam sudac, granica i svrha svojemu književnom djelu, posve je naravski, da ovo mišljenje ima vrediti i za piščev jezik : kakav je, takav je, — plod je piščeva individualiteta, koji malo pita za obća njakakva pravila, pa još k tomu gramatička ! Glavno je — tobože — sadržaj.

Razumije se gotovo samo po sebi, da je ovo krivo mišljenje. Nijedna povjest književnosti ne poznaje ikoliko znatnijega pisca, koji ne bi bio majstor i u jeziku, ili koji ne bi mario, kakvim jezikom piše. Izitanje sadržaja nad jezičnom formom — samo je izgovor za nevolju, kad se zna, da upravo oni pisci, koji drže do sadržaja svojega djela, brižno nastoje, da im djelo i formom bude što savršenije.

Drugi je uzrok nemaru za jezik u hrvatskoj književnosti bila naša filoložka kritika, koja je jedno vrieme u nas prevladavala.

Ta je kritika bila dvostruko kriva.

Prva je krivnja naše filoložke kritike bilo to, što je bila gotovo samo filoložka, ili još više : samo

gramatička, tako da se nije gotovo ni malo osvrta na sadržaj, nego samo na jezik, i to s vrlo uzkoga gledišta. To je prave književnike, koji никакo ne mogu odieliti u svojem djelu sadržaja od forme, moralo ozlovoljiti na svaku, pa i na opravdanu jezičnu kritiku. Kritike su naše bile takove, da se jedno vrieme činilo, da bi svaki književnik morao biti filolog, i to filolog posebne jedne škole, — t. zv. „Vukove škole“.

Ova „Vukova škola“ — to je druga krvnja naše kritike. Kad su naši književnici vidjeli, da se kojemu djelu prigovara samo zato, što u njem nema na pr. glasovite riječce „dajbudi“, — postala je ciela ta kritika smiešna, i ta ju je smiešnost i ubila, tako da su se filoložki prigovori čuli sve to manje, dok nisu posve utihnuli.

Napokon treba spomenuti još jedan uzrok nemaru za književni naš jezik, a i taj je u uzkoj svezi s „Vukovom školom“. „Vukova škola“ zaustavila se uporno napokon samo kod tri zahtjeva: zahtjevala je fonetički pravopis, „ije“ (mj. „ie“) i „ima-ama“ u oblicima. Kad su ovi zahtjevi poslije duge borbe nadvladali toliko, da ih je i hrvatska vlada prihvatala i naredila, da se po njima uredi službeni školski pravopis, — nješkako se činilo, da je mnogima mrzka „govedarština“ pobedila, pa da se treba pokoriti. Mnogima je pao kamen sa srca, što je nastao mir i što su tako došli do toga, da bez velike muke mogu dobro i pravilno pisati: trebalo je samo na pr. mjesto „redcīh“ pisati „rijecima“ (!), pa si mogao očekivati, da te filolozi ne će grđiti, dapače da će vlasti tvoje knjižice preporučiti mladeži. Borba, a na nesreću i briga za hrvatski književni jezik svršila se u glavnom s borbom za pravopis i za jedini gramatički oblik: instrumental plurala.

II.

Pišući ovo osjećam, kako je uza svu promišljenu miroljubivost težko pogoditi pravi način, kojim bi trebalo o ovoj stvari pisati. Neki polemički, ratoborni ton, uobičajio se u nas u toj stvari već od početka, kad je ono već Daničić počeo „Ratom za srpski jezik“, pa je moguće, da je baš „Vukova škola“ i uvela neugodni način razpravljanja u ovu stvar. No svakako se mora priznati, da je ne samo na način, nego i na smjer našega nastojanja oko književnoga jezika odlučno djelovalo spor izmedju pristašâ hrvatske i srbske narodno-političke misli. To je i posve naravski, jer su učitelji i uzori „Vukovoj školi“ bili Srbi, pa se je svako popuštanje zahtjevima tê škole smatralo popuštanjem Srbima i njihovim težnjama. A za' ovakvo mišljenje bilo je dosta povoda i razloga, osobito od onda, od kada su se sve to više počeli javljati glasovi, da hrvatskoga književnoga jezika i nema. Oni, koji su tako govorili i pisali, mogli su se kako tako upirati na „Vu-

kovu školu“, koja je naš književni jezik konsekventno nazivala „hrvatskim ili srpskim“, a tražila mu uzore u djelima zbilja srbskih pisaca. Dakako, i ako je moguće, da će se još tko naći i kazati, da hrvatskoga književnoga jezika nema, — o tom nije vredno trošiti rieči. Ja sam taj spor spomenuo s drugoga razloga.

God. 1902 napisao je g. V. Jagić u „Sborniku drugoga odjela imperatorske (ruske) akademije“, u svezku 70., cieli niz studija o prievedima djelâ A. P. Puškina u južno-slavenanskim književnostima. Svoju ocjenu prieveda „Kapetanove kćeri“, koji je prieved za „M. H.“ priredio pisac ovih redaka, završio je glasoviti naš zemljak ovom zanimljivom bilježkom (spom. svez. Sbornika, str. 342):

„Jezik g. Radića spada k proizvodima t. zv. zagrebačke škole, u kojoj se u novije vrieme, poradi nesrećnih nesporazumaka političkih, oapaža separatistička težnja. Njekoji pisci, osobito od mlađih, nastoje svim silama, da stvore svoj posebni „hrvatski“ književni jezik. Ova malo promišljena namjera podržava se za sada pravopisnom razlikom i tendencioznom sklonosću pokrajinskim rijećima. Mjesto podpunoga književnoga jedinstva sa Srbima, koje se je nama predstavnicima pokoljenja, koje već doživljuje svoj viek, činilo njegda gotovo već postignutim — stupa sada na pozornicu stranka mlađih pisaca, koja propoveda sblženje Hrvata sa Slovincima. A meni se čini, kad bi se izpunilo podpuno i pouzdano, posve razumno i svrsi shodno jedinstvo srbsko-hrvatsko ne samo u književnom jeziku, gdje doista malone postoji, nego takodjer i u duhu i smjeru, u uzajamnoj podpori i širenju ukupnoga književnoga djelovanja po svim krajevima, gdje ima Srbâ i Hrvatâ, da bi tada i Slovinci, uz svoju malobrojnost, stali kud i kamo jače težiti prema tomu jedinstvu srbsko-hrvatskomu, nego što to danas pokazuju.“

G. V. Jagić dotakao se ovim važnoga jednoga pitanja o našem književnom jeziku. Šteta je samo, što je ovo svoje mnjenje priobčio u tako malo poznatom i pristupnom „Sborniku“ ruske akademije, premda, da ga je priobčio i gdje drugdje, recimo u svojem „Arhivu“ za slavensku filologiju, težko da bi se bila o tom i u nas povela rieč, jer je zanimanja za književni naš jezik, kako smo spomenuli, u ono doba bilo već posve nestalo. Pa i gdje bi se o tom pisalo i tko bi pisao? „Vienac“, u kojem su se takve stvari priobčivale, bio je u ono doba u krizi: spasavala ga „Matica Hrvatska“; Broza, koji je u njeku ruku preuzeo od Maretića brigu za čistoću i pravilnost hrvatskoga jezika, nije na žalost već bilo. A napokon se možda nije ova bilježka g. Jagića ni činila baš tako važnom. Kako bilo, nama se čini, da je vredno o tom kazati koju — danas, kad se zbilja radi o što užoj svezi i uzajamnosti Hrvatâ i Slovincaca, osobito nastojanjem obaviju „Matica“.

Prije svega da vidimo: Opaža li se, ili je li se u nas opažala u mlađeg pokoljenja ona težnja za posebnim „hrvatskim“ književnim jezikom, o kojoj govori g. V. Jagić?

Ja držim, da se takva težnja u mlađem pokoljenju ne opaža. Naprotiv je istina, da je takva težnja vodila, barem dielom, t. zv. „zagrebačku školu“. Ja se dobro sjećam, što mi je vrli i neprežaljeni naš učitelj, pok. dr. Ivan Broz, govorio jednom na Strosmajerovu šetalištu, pošto se je vratio s naučnoga svojega putovanja po južnim našim krajevima. On je rekao, da je nastojanje zagrebačke škole bila zabluda i za Hrvate velika šteta. Bosansko-hercegovačka vlada uvela je eto fonetički pravopis, a uveden je i u hrvatske škole u Dalmaciji. Ostanemo li mi kod fonetičkoga pravopisa, mi ćemo ove krajeve izgubiti, — njihove se škole neće moći služiti našim školskim knjigama. A time gubimo kud i kamo više, nego što dobivamo vežući se etimologiskim pravopisom sa Slovincima.

Tako je od prilike govorio pok. Broz. Jesu li i ovi razlozi pomogli, da je hrvatska vlada prihvatiла fonetički pravopis, kojemu je pravila postavio baš pok. Broz, to se ne zna. No Vukova je škola pobedila.

Mlađe književničko pokoljenje bilo je listom na strani Vukove škole, i to ne samo po pravopisu, koji je ponielo sa školskih klupa, nego i po svojim simpatijama. U mlađih književnika nije bilo i nema ni traga više „zagrebačkoj školi“.

A kako je g. V. Jagić mogao uztvrditi, da mlađe književničko pokoljenje svim silama nastoji, da stvari posebni „hrvatski“ književni jezik, ja to sebi tumačim ovako:

Mlađe hrvatsko pokoljenje, tamo od god. 1895., izdavalо je njekoliko književno-političkih časopisa (Hrvatska Misao, Novo Doba, Glas „Nova Nada“), u kojima su hrvatski pisani članci bili pomiešani sa slovenskim. To je istina. Ali ova činjenica nije ni u kakvoj svezi s težnjama „zagrebačke škole“, a još manje s težnjom za posebnim „hrvatskim“ književnim jezikom, za

njekim separatizmom. Naprotiv! Sva je mlađa generacija, koliko se u književnosti i u obće u javnom životujavljala, bila jugoslavenska i tako malо ekskluzivna, da je primala i slovenski pisane članke. A što medju tom mlađom hrvatskom generacijom nalazimo gotovo same Slovence, a ne nalazimo Srbā, tomu su posve drugi razlozi, a ne hrvatsko-slovenski „separatizam“. Ta poznato je dovoljno, da su se Srbi vazda podalje držali od svake zajednice južnih Slavena, radilo se za nju pod kojim mu dragо imenom osim srbskoga. A onda treba osobito držati na umu to, da su Hrvatima Slovenci bliže ne samo po prostoru, nego i po idejama. Tako se posebice za hrvatsku i slovensku mladež, koja je zajednički radila u Pragu i u Beču, može pouzdano kazati, da su ju više spajale i vezale obće ideje, koje su ono vrieme vladale u monarkiji (ne ćemo reći: u Evropi), nego što ih je spajala misao o hrvatsko-slovenskoj zajednici.

Povod tvrdnji g. V. Jagića, da mlađi hrvatski pisci nastoje o posebnom „hrvatskom“ književnom jeziku, mogla je dati samo moja razpravica „Hrvatski književni jezik“ (u „Viencu“ 1899.), na koju me je potakla „Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika“ (U Zagrebu 1899.*). U toj sam razpravici, koju sam radi prevelike zaposlenosti pisao na mahove i u velikim razmacima vremena, iznio njeke svoje nazore o književnom hrvatskom jeziku, koji su zacielo dali povoda, da je g. V. Jagić ono svoje mnjenje o književnom jedinstvu Hrvatā i Srbā dodošao baš ocjeni mojega prieveda Puškinove „Kapetanove kćeri“.

(Svršit će se.)

* O ovoj sam gramatici najprije pisao u „Obzoru“ one godine, a kad me je urednik „Vienc“ (g. Jovan Hranilović) umolio, da ono iz „Obzora“ dадем pretiskati u „Vienac“, nisam na to htio pristati, jer već za koji dan nisam bio zadovoljan načinom, koji sam ono u „Obzoru“ napisao, a još mi je i danas žao, što sam o takvoj stvari na brzu ruku onako pisao. Dnevne novice nisu za takve stvari. Razpravica u „Viencu“ ima istu tendenciju, ali je način drugačiji.

Dva decenija srpske književnosti.

(1848—1871.)

Prikazao dr. Nikola Andrić.

I.

O dličan srpski književni historičar, član-radnik „Matice Hrvatske“ i profesor biogradskе univerze, dr. Jovan Skerlić, poslao mi je na uzvrat za moj „Apsolutizam“ akademsko izdanje ogromne svoje studije pod imenom „Omladina i njena književnost“. Nisam pravo ni dočitao

ovu knjigu, kad me je iznenadilo drugo djelo od istoga radnika „Pisci i knjige“, u kojoj je nanizao jedanaest svojih književnih portraita, što ih je najvećim dijelom bio već stampao po srpskim smotrama.

Hrvatskom je općinstvu Skerlić poznat po svom prijegledu mlađe srpske poezije i pripovijetke, što ga je stampao u prošlogodišnjem

Matičinom „Kolu“. Moderan duh, izošten na najboljim metodama francuske kritike. God. 1901. stekao je Skerlić doktorat na Lausanneskoj univerzi raspravom „L' Opinion publique en France d' après la poésie politique et sociale de 1830. à 1848.“ — Od toga vremena štampao je u „Ljetopisu“ novosadske „Matic“ raspravu „Pogled na današnju francusku književnost“. God. 1903. napisao je „Uništenje estetike i demokratizacija umjetnosti“, a god. 1904. u srpskoj kr. Akademiji izdao iscrpnu studiju o Jaši Ignjatoviću.

Upravo sam bio počeo slagati za drugu godinu Matičine „Male knjižnice“ odlomak srpske novije literature pod natpisom „Pedeset godina srpske književnosti“ (od god. 1850.—1900.), kad me zateče Skerlićevo „Omladina“. Tu su temeljito obradjeni u 36 poglavljia najzanimiviji i najbujniji deceniji srpske preporodne književnosti. Pored toga dodano je dvadeset književnih kraćih i zbijenijih portraita od Branka Radičevića do Mite Popovića. Moj bi posao dakle bio izlišan ili barem olakšan za dobar dio knjige.

Ovako opsežne i iscrpne monografije o kratkom odlomku naših literatura dosada nismo imali. Najsjajnija epoha srpskog nacionalnog i književnog romanticizma briljantno je tu ocrtna i prikazana. Pisac je pokušao da omladinske književne ideje prikaže kao odjek opće evropske, a naročito njemačke romantičke. Razumljivo je samo po sebi, da je uz književnost zgodno povezao i politički život srpskih omladinaca, jer jedno od drugoga nije mogao odvajati. Zasebno je obradio samo one književnike, koji su imali isti, omladinski način gledanja i shvatanja. Zato se nije gotovo ni doticao starije didaktično-patriotske poezije ni književnikâ vrste Sterije Popovića, Subotića, Bana i Maletića. Oni, koji mu se nisu činili dovoljno reprezentativni i sa nedostatnom individualnošću, ostavio je sasvim po strani. Pisac se je držao koreknogog shvatanja, da iz zamršenoga konteksta raznolikih izukrštenih ideja složi sintetički pogled, pa s tim jače istakne glavne i karakteristične crte, a manje važne ostavi u pozadini i tami.

Vrlo je značajno Skerlićevo pismo, kojim mi javlja, što je za svoje nazore našao koristi u mom „Apsolutizmu“. Pale su mu u oči, veli ne samo mnoge dodirne točke hrvatske i srpske književnosti onoga vremena, nego da je došao do uvjerenja, da su hrvatski i srpski književnici onoga vremena *radili uporedo*, pa da izmedju obje literature ima ogromnih sličnosti. Jagić, veli, ima pravo, kad tvrdi, da se hrvatska i srpska književnost moraju *zajedno* obradjavati. U ostalom, Skerlić mi je obećao, da će o svemu tome opširnije govoriti u drugom broju ovogodišnjega „Glasnika“ referirajući o rezultatima moje knjige.

U prvom prelistavanju Skerlićeve „Omladine“ zapelo mi je oko za onaj odlomak, u kojem se govorio o magjarskom uticaju na srpsku književnost starijega vremena. Ovaj uticaj kod nas na

žalost nije do danas proučavan u onoj mjeri, u kojoj bi se morao proučavati. Kao što naši historičari treba da poznaju magjarski jezik, da se uzmognu koristovati magjarskim naučnim djelima i dokumentima, tako bi isto trebalo, da se i koji naš literarni historičar dade na to izučavanje. Kad sam ja prije petnaest godina pisao „Prijevodnu beletristiku u Srbâ od g. 1777.—1847.“, obradio sam baš onaj odlomak srpske književnosti, s kojim je Skerlić otpočeo novu evoluciju iste literature. Od str. 38—48. govorio sam o zanimivom i plodnom Joakimu Vujiću, za kojega Skerlić veli, da „nije nemogućno, da je Vujić našao Kotzebu kod Magjara, koji su ga u velike prevodili“. Za Vujićevu „Kreštalicu“, za koju se prije moje rasprave nije znalo, odakle je prevedena, našao sam original u Kotzebuovoj drami „Der Papagei“. Vujić, koji je u ono doba živio u Pešti, izvadiao je ovaj prijevod god. 1813. u peštanskom magjarskom pozorištu, a mi nismo znali do danas, kako je on došao da prevodi upravo ovu dramu.

Meni je prije nekoga vremena dopala u ruke magjarska knjiga pod imenom: „A nemzeti játékszín története“ (Narodnog igrokaza povijest), što ju je god. 1887. izdala magjarska Akademija u dvije sveske, a nagradila Kisfaludy-eva zaklada sa dvjesta dukata. Pisac djela zove se Bayer József. Biblioteka naše Akademije ima ovo djelo pod brojem 35. f. 9.

Tu sam prvi put osjetio, kako bi dobro došlo hrvatskom literarnom historičaru poznavanje magjarskoga jezika. Prevrtao sam po knjizi kao kakovo djače nedouče, ne bih li barem štogod ušicario za povijest naše književnosti. Stajao sam pred zlatnom palačom, koja je za našu knjigu zapečaćena sa devet pečata, a bilo bi tako korisno, da ju tko može otpečatiti. Po imenima njemačkih književnika pokušao sam odgonetati smisao magjarskih natpisa kao kakove hieroglife.

I tu sam došao do zanimivih rezultata. Ne samo, da se mnogim srpskim dramama pod konac XVIII. i na početku XIX. vijeka nalazi neko tumaćenje u ovom magjarskom repertoiru, nego ne bih mogao ustvrditi, da nisu i naši udešavači sjemenišnih predstava zagrebačkih u ono doba mnogi kazališni komad uvrstili u svoj repertoire tek iza uspjeha peštanske magjarske predstave.

Za mene od danas ne može biti nikakove sumnje, da je Vujić preveo „Kreštalicu“ tek u povodu magjarske predstave. Kako rekoh, srpski je prijevod davan u Pešti god. 1813., a magjarska narodna pozornica izvadjala je Kotzebuovu dramu „A papagáj“ prvi put dne 28. ožujka 1794. u prijevodu Kemény Anne, a god. 1811. i 1812. još *triput*. Godinu dana *kasnije* izvadiao je Vujić svoju preradu, kojom se je — kako sâm veli — „pročuo veliki glas i slava srpskoga roda i kod stranoga naroda peštanskoga“. Ne može dakle biti nikakove sumnje.

Dne 10. rujna 1794. davalо se u magjarskoj

preradi Jüngerovo djelo „Das Kleid aus Lyon“ pod imenom „A bécsi ruha“, pa sam i tu uvjeren, da je i Mihajlo Vitković svoj prijevod „Odijelo iz Trsta“ složio pod uticajem magjarski prerade, samo što je radnju prenio na Trst, kao što ju je magjarski preradivač prenio na Beč.

U svojoj raspravi „Izvori starih kajkavskih drama“ (akademski „Rad“, knjiga 146.) pokazao sam, da se kajkavskoj drami „Velikovečnik“ imade tražiti izvor u drami „Der Bürgermeister“ od Aloisa grofa Brühla. Kad sam god. 1900. izučavao ovo zanimivo doba zagrebačkih dramskih početaka, nisam dakako ni u snu pomiclao, da bi se ove prerade mogle dovoditi u neku svezu s peštanskim prikazivanjima. U Bayerovoj magjarskoj knjizi medjutim nalazim, da se je tamo davala premijera dne 25. listopada 1790. pod prvim imenom Igaz-házi „Egy kegyes jó atya“ (Milostiv dobar otac) ili pod drugim „A Polgármester“, a hrvatski rukopis potječe iz god. 1794. Ima li kakove dublje veze između hrvatske i magjarske preradbe, to neka izvoli obraditi onaj sretniji historičar, kojemu je magjarski jezik poznat.

Za kajkavski dramski rukopis „General Vi-tezović i njegov sin Rittmeister“ našao sam original u drami „General Schlenzheim und seine Familie“ od njemačkoga pisca Christiana Heinricha Spiessa. Iz zapiska sa hrvatskog rukopisa razabirem, da je drama u našem sjemeništu davana god. 1809. (ako nije već i prije, a peštanska premijera istoga djela davana je u prijevodu Ilászi Imre dne 9. travnja 1794. pod imenom „Generalis Szlenszheim“). Ako je još i magjarištanje drame provedeno slično s kroatiziranjem istoga djela, onda bi nas ovaj fakat doveo do novih i dosad neslućenih pogleda u stariju hrvatsku i srpsku prijevodnu beletristiku i na njene uticaje.

Kad već nemamo hrvatskih književnika, koji bi se razumjeli u magjarskom jeziku, onda neka ovaj posao preuzme na sebe kakav novosadski literarni historičar (Tihomir Ostojić?), pa neka bude uvjeren, da će našu zajedničku književnost u velike zadužiti! U citiranim mojim knjigama naći će pomenuto sve, što nam je dosad još ostalo tamomi prikriveno.

(Nastavit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Glavna skupština „Matica Hrvatske“ za god. 1905. Skupštinu, koju je po pravilima sazvao predsjednik „Matica Hrvatske“ g. dr. Gjuro Arnold na dan 16. prosinca 1906. u 4 sata po podne u dvorani glazbenoga zavoda u Zagrebu i u kojoj su bili nazočni sljedeći članovi zakladnici (*), radnici (**) i začastni (***) : 1. ** Dr. Nikola Andrić, kr. profesor i dramaturg hrv. nar. kazališta. 2. Dr. Ante Bauer, kr. sveuč. profesor. 3. ** Dr. Albert Bazala, kr. profesor. 4. Dr. Mihovil Bišćan, kr. sudbeni viečnik. 5. Nikola Zv. Bjeļovičić, pravnik. 6. ** Dr. Stjepan Bosanac, kr. profesor. 7. Dr. Karlo Bošnjak, kr. profesor. 8. Fran Brdarić, bogoslov. 9. ** Dr. Miroslav Čačković, prim. liečnik. 10. *** Gjuro Stj. Deželić, gr. viečnik. 11. * Dr. Velimir Deželić, pristav u kr. sveuč. knjižnici. 12. o. Kapistran Geci, franjevac. 13. * Dr. Stjepan Gjurašin, kr. prof. 14. Dr. Julije Golik, kr. profesor i sveuč. docent. 15. * Dr. Dane Gruber, kr. profesor i sveuč. docent. 16. * Oton Ivezović, učitelj kr. obrtne škole i akad. slikar. 17. Ljubomir Jansa, bogoslov. 18. Božo Katajanić, gimn. učitelj. 19. Knjižnica djakovačkoga sjemeništa (Matija Blažević). 20. * Vjekoslav Klaić, kr. sveuč. profesor. 21. Bogoljub Krnic, gimn. učitelj. 22. * Stjepan Kučak, kr. profesor u miru. 23. Dr. Ivan Kukolić, kr. fin. tajnik. 24. Tomica Kumičić, pravnik. 25. Ivan pl. Kušević, bogoslov. 26. Fran Lasman, kr. profesor. 27. Janko Leskovar, učitelj. 28. Dr. Josip Lončarić, svećenik. 29. Martin Lovrenčević, urednik i književnik. 30. Mile Maravić, tiskar. 31. Pavao Matica, gimn. djak. 32. *** Antun Mazek, kr. gimn. ravnatelj u miru. 33. * Ferdo Miler, kr. profesor. 34. * Dr. Fran Milobar, književnik. 35. Josip Muzler, kr. podžupan u m. 36. Ivan Novak, trgovac. 37. Dr. Stjepan Ortner, kr. financ. tajnik. 38. Ivan Ožbolt, bogoslov. 30. Ivan Peršić, novinar i nar. zastupnik. 40. Robert Pinter, profesor. 41. ** Dr.

Ante Radić, književnik. 42. Ferdo Rožić, svećenik. 43. Mijo Skočen, bogoslov. 44. Julije Stanisavljević, kr. nadžinjan. 45. Ante Starčević, kr. sudb. viečnik. 46. Dr. Aleksander Szentgyörgyi, kr. profesor. 47. Dane Šarić, činovnik u miru 48. * Dr. Ferdo pl. Šišić, kr. sveuč. profesor. 49. Zvonimir Štefančić, bogoslov. 50. Ivan Tomašić, učitelj. 51. Petar Turina, bogoslov. 52. * Franjo Valla, kr. profesor u m. 53. Zvonimir pl. Vukelić, književnik i novinar. 54. Zbor duhovne mladeži djakovačke (Fran Brdarić). 55. Zbor duhovne mladeži senjske (Iv Hodjak). 56. Zbor duhovne mladeži zagrebačke (A. Donković), otvorio zamjenjujući predsjednika podpredsjednik knjiž.-umj. odbora „M. H.“ g. Vjekoslav Klaić pozdravom (priobčenim na čelu ovoga svezka „Glasa“) i dao rieč izaslaniku „Slovenske Matice“ g. profesoru dru. Franu Ilešiću, koji je skupštini izručio pozdrav Slovenske Matice. (I taj je pozdrav priobčen na čelu ovoga svezka „Glasa“.)

Predsjedatelj predlaže skupštini za skrutatore kod izbora za popunjene odbora „M. H.“, koje će se obaviti u današnjoj skupštini, gg. skupština Milu Maraviću, Franju Vallu i Janka Leskovaru, a za revizore računā god. 1905. gg. skupština: dra. Aleksandra Szentgyörgyi, dra. Ivana Kukolića i Stjepana Bičanića, što skupština prihvata.

Na poziv predsjedateljev čita tajnik „M. H.“ g. dr. Ante Radić sljedeće izvješće o književnom radu odbora „M. H.“ od posljednje skupštine do danas:

Slavna skupštino!

U ime odbora „M. H.“ čast mi je izvestiti sl. skupština o književnom radu od posljednje skupštine.

I. Za god. 1905. izdala je „M. H.“ ovih sedam knjiga: 1. Stjepan Radić: Savremena Evropa. Karakteristika evropskih država i naroda. Nagradjeno iz zakl. I. N. grofa Draškovića za g. 1904. (Pouč. knj. „M. H.“, Knj. XXI.) Str. XVI. 416.

2. Hrvatsko Kolo. Naučno-književni i umjetnički zbornik. Knjiga I. Str. IV. 466. 13 listova slika.
 3. Vjenceslav Novak: Zaprake. Pripoviest iz savremenoga života. Nagradjena iz zakl. Adolfa Vebera-Tkalčevića za god. 1904. (Zab. knj. „M. H.“, svez. 287.—289.). Str. 366.
 4. Evgenij Kumičić: Jelkin Bosiljak. Pripoviest iz istarskoga života Život i djela Evgenija Kumičića. Napisao prof. Cherubin Šegvić. (Zab. knj. „M. H.“, 290—291.). Str. LXXXIV. 170.
 5. Ivan Perkovac: Pripovesti. — Iz bojnoga odsjeka. — Studija: Ivan Perkovac. Životopisne crticte. Napisao dr. Ivan Zahar. (Zab. knj. „M. H“, sv. 292.—294.). Str. CXII. 240.
 6. A. N. Nekrasov: Komu je dobro u Rusiji? Preveo August Harambašić. — Studija: Nikolaj Aleksijević

- Nekrasov. Napisao A. Harambašić. (Slav. Knj. „M. H.“, Knj. XIII.). Str. XVI. 160.
 7. A. P. Čehov: Izabrane pripoviesti. Preveo Martin Lovrenčević. — Studija: Anton Pavlović Čehov. Napisao Martin Lovrenčević. (Slav. Knj. „M. H.“ Knj. XIV.). Str. XXXII. 304.
 II. Sve ove knjige obsežu ukupno 149·375 tiskanih tabaka (23·375 tabaka više, nego god. 1904.), tiskane su u 12.000 primjeraka, a stojele su ukupno K 52.029·97, i to pojedince.*

* Koliko se iznosi u ovom izvješću ne slažu sa iznosima u blagajničkom izvješću, dolazi to od tuda, što su u blag. izvješću izkazane svote, koliko su izplaćene u god. 1905. prije konačnoga obračuna; kod papira je u blag. izvješću odračunan izplati sconto.

Knjiga	araka (= 16 str.)	I. Honorari	II. Korek- ture	III. Slog	IV. Tisak			V. Papir			Ukupno
					a) tek- st	b) omot	tisuća araka po 16 str.	a) tek- st	b) omot		
1. St. Radić	27—	2.160—	270—	837—	1.220·40	40·40	324t.	162— 3·645	4.035·11	104—	8.666·91
2. „Hrv. Kolo“	29·375	2.470·35	180·80	906·75	1.322·10	76·80	352t.	176·250 3·965	4.390·04	122·10	9.468·94
3. Novak	23—	1.610—	181·30	469·20	1.012—	66·80	276t.	138— 3·105	2.127·86	105·35	5.572·51
4. { a) Šegvić { b) Kumičić	5·125 10·875	350— 739·37	125—	323·85	698·50	66·80	180t.	90— 2·160	1.389·77	105·35	3.798·64
5. { a) Zahar { b) Perkovac	7— 15—	472·50	—	108—	448·90	968—	264t.	132— 2·970	2.035·35	105·35	4.204·80
6. { a) Harambašić { b) Nekrasov	1— 10—	70— 1.400—	84—	250·80	484—	66·80	132t.	66— 1·485	1.056·82	105·35	3.519·77
7. { a) Lovrenčević { b) Čehov	2— 19—	140— 665—	168—	478·80	924—	66·80	252t.	126— 2·830	2.017·48	105·35	4.565·43
Ukupno	149·375	10.077·22	1.117·10	3.715·20	6.629—	451·20	1780t.	910·410	17.052·43	752·85	39.795—

K ovim izdatcima od K 39.795— treba pribrojiti izdatke za:

VI. slike, i to:

1. honorari (13 orig.) . . K 450—
2. kliješti (orig. i 3 portr.) K 167·13
3. papir (13 listova) . . K 970·87
4. tisak (13 listova) . . K 692—
5. kliše, papiri i tisak jedne bojadisane slike . . K 620·05

K 2.900·05 K 2.900·05

VII. knjigovežu:

- a) uvez (broširanje) . . . K 4.990·65
- b) ukoricivanje (za povjer.) K 1.840·64

K 6.831·29 K 6.831·29

VIII. odpremu:

- a) odpremniku K 650—
- b) sanduci K 989—
- c) ostali odpr. troškovi . . K 314·10
- d) prospekt knjiga K 258·66

K 2.211·76 K 2.211·76

IX. razno:

- a) petitni slog i korektura
sloga K 120·27
- b) pristojbe novinama i
oglaši K 91·60
- c) ostalo K 80—

K 291·87 K 291·87

Ukupno K 52.029·97

III. A) Od rukopisa spomenutih u prošlogodišnjoj skupštini izdani su do sada ovi, i to:

a) za god. 1905.:

1. (br. 79): V. Novak: Zaprake.
2. (br. 84): Stj. Radić: Savremena Evropa.
3. (br. 87): Ch. Šegvić: Život i djela Evgenija Kumičića.
4. (br. 88): M. Lovrenčević: Izabrane pripoviesti A. Čehova.
5. (br. 103): Dr. Ivan Zahar: Crtice o životu Iv. Perkovca.

6. (br. 104/1—25): Rukopisi za „Hrvatsko Kolo“ 1905.

b) za god. 1906.:

1. (br. 98): Izabrane pripoviesti M. Gorkoga.
2. (br. 100): Dr. Albert Bazala: Povjest filozofije I. B. Na novo su stigli ovi rukopisi:

1. (br. 106) Nepoznat pisac: „Abisag Sunemka“, kraljevska tragedija u pet činova“ (motto: Kunst braucht Gunst), kao natječajna radnja za nagradu iz zakl. Dušana Kotura. (Odklonjen i vraćen piscu.)

2. (br. 107) Nepoznat pisac: „U valovima života“ (motto: „Na ruševinama moje sreće“ itd.) kao natječajna radnja bez naznake, za koju nagradu. (Odklonjen i vraćen piscu.)

3. (br. 108) Nepoznat pisac: „Najnovija hrvatska povjest 1780.—1883.“ kao natječajna radnja za nagr. iz zakl. Aleks. pl. Vučića.

4. (br. 109) Nepoznat pisac: „Povjest Hrvatske 1557.—1596.“ kao natj. radnja za nagradu iz zaklade A. pl. Vučića.

5. (br. 110) Nepoznati pisac: „Konac kraja“ kao natj. radnja za nagr. iz zakl. Veber-Tkalčevićeve (Na zahtjev vraćen 2. siječnja 1906.)
6. (br. 111) Stjepan Radić: „Današnja financijalna znanost. I.“ kao natj. radnja za nagradu iz zakl. I. N. grofa Draškovića.
7. (br. 112) † Zupnik Thurmayer: (Razni sabrani spisi; predao ih Feroo Becić.)
8. (br. 113) Don Ilija Ujević: Dokonice.
9. (br. 114) Josip Milaković: Probrane pjesme.
- 10.-14. (br. 115 a-e) Franjo Sudarević: 10. Majčino zlato, 11. Čovjek bez duše, 12. Bolji je dobar glas nego zlatan pas, 13. Osveta, hist. roman, 14. Osvitak, hist. pripoviest.
- 15.-16. (br. 115 a-b) i 17.-20. (br. 117 a-d): Ernest Kramberger: 15. Intermezzo u Drenovcu, 16. Ženidba Dominika Valkovića, 17. U toplicama, 18. Slikar, 19. Dvolični kaput, 20. Nametnik (17-20 tiskani rkp.).
21. (br. 118) Dr. Filip D. Marušić: Liječnikovi zapisci.
22. (br. 119) A. G. Matoš: Putovi (Vraćen.)
23. (br. 120) Ivo Grohovac: Pjesme.
24. (br. 121) Vjenceslav Novak: (Tito Dorčić).
25. (br. 122) M. Lovrenčević: Skabičevskij, Povjest nove ruske književnosti. (Prijevod.)
- 26.-89. (br. 123/1-64) Rukopisi za „Hrv. Kolo“ 1906. i to: 1. Anon. 1): Prva bura. — II. An. 2): Veliki život. — III. An. 3): (Pjesma.) — IV. An. 4): a) Krivotvoritelj. b) Pred igrankom. — V. An. 5): Kad krv vri. — VI. An. 6): Divlje ruže. (T.) — VII. An. 7): Dvije sile. (T)-VIII. Dr. A. Antončić: Gundulićev „Osman i nar.“ pjesme. J. — X. Stj. Pastorčad. — IX. Ttj. Bazović (Kotezi Vrhgorac Dalm.): Brstilo (Zadar): Zrtva ljubavi — XI. F. Draženović (Gospic): A.) Iz maštanja T. — B.) Iz uspomenâ. T. — XII. Lj. Dvorniković (Sarajevo): Kult tiskanoga papira. (Vrać.) — XIII. Herma Beralt (pseud.): Ivan od Pomuka T. — XIV. Dr. Rud. Horvat (Petrinja): Polit. povj. grada Rieke. T. — XV. Dr. Fr. Ilešić (Ljubljana): Kačić-Miošić i slovinstvo u Slovenaca. T. — XVI. M. Jenovski (Zgb): U buri i mečavi. T. — XVIII. Stj. Jobst (Bjelovac): A) Susretaji. (T.) B) Misli I. S. Turgenjeva. (Oboje vraćeno.) — XVIII. V. Jugović (Petarovardin): A) Moj prijatelji. B) Clarissimus. C) Vodnik Svirčević. — XIX. Ante Jukić (Veljko Obradov; Mostar): Zar je tako moralo biti? T. — XX. Klet (pseud.): Jul. Kempf (Požega): Prilog povjesti kaptola sv. Petra kod Požege T. — XCI. J. Koprivčević (Vinkovci): Aničin udes. — XXII. M. Kovačević (Petrinja): Naše otrovine zmije. — XXIII. I. Kršnjavi (Zgb): Obnova iločke franjevačke crkve. T. — XXIV. Fr. S. Kuhač (Zgb): Žetelačke popievke plavih Hrvata. T. — XXV. Mar. Kumičić (Zgb): Razpad obitelji. — XXVI. I. F. Lupis (Korčula): O svakom čovjeku zavisi napredak naroda. — XXVII. R. F. Magier (Šljivoševci): Zapisci sa sela. (T.) — XXVIII. Ferid Magajlić (D. Tuzla): Naši ljudi. Prip iz bos. živ. — XXXIX. I. Mahulja: Mrtovoj je zaboravio — XXX. Dr. F. D. Marušić (Drniš): Iz oluje života. T. — XXXI. Drag. Nemet (Sv. Gjuragi): A) Krivolovac. B) Dva susreta. (T.) — XXXII. I. Pavelić: Josip Borović — XXXIII. Sp. Petranović (Ungvar, Ug.): Pjesme (T.) — XXXIV. Niko Petrov (pseud.): Bolest u Kovačevih. (T.) — XXXV. A. Petrović: U bezdan. (T.) — XXXVI. R. Prohinar (pseud.): Put na Bled. — XXXVII. Stj. Radić (Zgb): Kako se odgajaju gospodari sveta? T. — XXXVIII. Viktorija Risaković: Persino vjenčanje. T. — XXXIX. Svetozar Ritig: A) Grieh. B) Vilenjak. T. — XL. M. Šemsudin Sarajlić (Sarajevo): Tužne uspomene. — XLI. St. E. pl. pl. Tomić: Preprošena. — XLII. Jak. Marinković: Dorina. T. — XLIII. Ch. Šegvić (Sarajevo): Početci hrv. kult. povijesti. — XLIV. (Anon.): Nigda čo'ek. (T.) — XLV. Ch. Šegvić: Sloboda stvaranja. T. („Glas“) — XLVI. Ivo Krsić: Pjesme. — XLVII. M. Šenoa: Na svjetioniku, sv. Ivana. T. — XLVIII. A) A. Weber (Sisak): Rendezvous. — B) H. Brkić (Sisak): Doći će dani. T. — XLIX. Gj. Arnold (Zgb): Pilat. T. — L. Stj. Radić (Zgb): Hrvatska i Hrvati u poljskom „Slav. Svetu“. T. — LI. Dr. O. Kučera (Zgb): Elektricitet i materija. T. — LII. Dr. V. Lozovina (Sipjet): E. de Amicis svomu rodu o jeziku. T. — LIII. Slavomir Grančarić: Oj Djeko. Ljuven sanak. Ružo moja (Skladbe. Prve dvie T.) — LIV. Miroslav (A. Evelović): Dalekos, pramaljeće. T. — LV. Stj. Radić: Židovstvo kao negativni elemenat kulture. T. — LVI. J. Hranilović (N. Sad): Pjesme. T. — LVII. L. Ladanjski: Južina. T. — LVIII. Dr. Drag. Lončar: Javno življenje u Slovencih. T. — LIX. J. Hranilović: Najnovije hrv. pjesništvo. T. — LX. Vj. Klaic: Dva sveža groba. T. — LXI. Ch. Šegvić: Roblje u Hrvatskoj. — LXII. Dr. F. D. Marušić (Drniš): Tajne života. (T.) — LXIII. Dr. F. Ilešić: Priegled slovenske književnosti 1905-6. T. — LXIV. V. Jugović: † Henrik Ibsen. T. — LXV. Dr. Milivoj Šrepelj: Ilirska antologija.
90. (br. 124) † Dr. Milivoj Šrepelj: Ilirska antologija.
91. (br. 125) Dr. Nikola Andrić: Pod apsolutizmom.
92. (br. 126) Isa Velikanović: Mickiewicz, I. Grażyna, 2. Konrad Waleńrod, 3. Dziady, 4. Soneti, 5. Krinski soneti.
93. (br. 127.) Dr. Fran Ilešić: Slovenska antologija.
94. (br. 128) Dr. Albert Bazala: Povjest filozofije II.
95. (br. 129) Dr. Ferdo Šišić: Hrvatska Povjest I. (do 1526.)
96. (br. 130) Martin Lovrenčević: A. M. Peškov (M. Gorkoj). (Uvod rukopisu br. 98.)
97. (br. 131) Nepoznat pisac: Zlatni danci. Slike iz dječjega života.
98. (br. 132) Milan Šenoa: Izgubljeni.

Svega je dakle stiglo „Matici“ od posljednje skupštine 98 radnja određenih za 26 posebnih izdanja ili knjiga. U prošlogod. je izvještaju izvješteno, da u „M. H.“ ostaju jošte 23 radnje, ukupno dakle bila je u „M. H.“ 121 radnja za 49 djela. Od toga su do danas vraćene 3 stare i 16 novih radnja (svega 6 djela), a izdana 1 stara i 40 novih radnja u 11 djela.

Izdana je za god. 1905.:

1. (br. 40): Nekrasov-Harambašić: Komu je dobro u Rusiji;

za god 1906.:

1. (br. 108) Horvat: Najnovije doba hrvatske povijesti.

2. (br. 113) Ujević: Dokonice.

3. (br. 118) Marušić: Liječnikovi zapisci.

4. (br. 121) Novak: Tito Dorčić.

5. (5-35) (br. 123/IX, XI, XIII, XIV-XVI, XIX, XX, XXIII, XXIV, XXVII-XXIX, XLII, XLVII-LXI, LXIII, LXIV=31.) „Hrvatsko Kolo“ 1906.

7. (36) (br. 125) Andrić: Pod apsolutizmom.

8. (37) (br. 127) Ilešić: Cvjeće slovenskoga pjesništva.

9. (38) (br. 128) Bazala: Povjest filozofije I.

10. (39) (br. 129) Šišić: Hrvatska povjest. I.

11. (40) (br. 130) Gorkij-Lovrenčević: Izabrane priповiesti.

Tako ostaje u „Matici“ 61 radnja za 32 djela. Od ovih je 28 poslano za II. knjigu „Hrv. Kola“, a nisu uvrštene; od preostalih (33) moglo bi ih se upotrijebiti 20 (br. 12, 38, 61, 70, 71a, 71b, 73, 78, 90, 97, 101, 103, 109, 111, 114, 116, 117, 128, 131, 132), i to 12 beletričkih (medju njima 4 drame, dvoje sabrane pjesme i 2 već tiskane radnje) i 8 poučnih.

IV Osim ovih gotovih radnja obvezano je, kako je to izvješteno u prošlogodišnjoj skupštini, više pisaca predujmovima, da napišu razna poučna djela. Kad je rječ o predujmovima, čast mi je s obzirom na upit i prijedlog o toj stvari u prošlogodišnjoj skupštini u ime odbora izvestiti sl. skupštinu, da je svota od 11.000 K, što je izdvana na predujmove, osim nekih neznatnijih svota,

absolutno sigurna, o čem se može svaki skupštinar u uredi „M. H.“ uvjeriti.

V. Već je u prošlogod skupštini izviešteno, da je odbor „M. H.“ udovoljujući i potrebi i predlozima počeо njekoje nove nizove izdanja, i to književno-naučni godišnji zbornik „Hrv. Kolo“, od kojega je god. 1905. izašla I., a ove god. II. knjiga, i „Malu Knjižnicu“, od koje ljetos izdajoše prva dva svezaka. „Hrv. Kolo“ izdaje se za sve članove „M. H.“ kao nakladnina, a uz cienu od 1 K. Za „Hrv. Kolo“ odlučio je odbor u sjedn. dne 18. siječ. 1906. razpisati 4 nagrade u ukupnom iznosu od 1.000 K, i to dvije za beletrističke radnje (K 300 za nove suradnike, K 200 za sve), jednu (K 200) za poučnu radnju, a jednu (K 300) za slikarsku ili kiparsku radnju. Na ove natječaje stiglo je u svem 99 radnja (54 književne, 39 slikarskih i 6 vajarskih) od 60 pisaca (47) i umjetnika (11 slikara, 2 vajara). Prvom knjiž. nagradom nagradjena je radnja „Dorina“ od Jak. Marinkovića, drugom na jednakim dielove „Ivan od Pomuka“ od Beralt Herme (Alberto Weber i Hermina Brkić) i crticu „Iz spomena“ Jos. Draženovića, a trećom za poučne radnje „Kačić-Miošić i slovinstvo u Slovenaca“ od dra. Frana Ilešića. Nagrada za slikarske i vajarske radnje podijeljena je na jednakim dielove radnjama „Tišina na moru“ od M. C. Crnića, „Bieg u Egipat“ od R. Frangeša-Mihanovića i „Vrb“ od Ferde Kovačevića. — Od ostalih radnja primljeno je za „Kolo“ 25 književnih i 24 slikarske i kiparske. Slikarske i vajarske radnje izdane su u posebnom svezku kao I. sv. „Kola Hrv. Umjetnika“.

Odbor se „M. H.“ ponosi ovim brojem radnja i suradnika, pa izriče svim suradnicima, osobito umjetnicima, zahvalu „M. H.“ za njihovu spremnost i slogu.

Po zaključku zajedn. odb. sjednice od 1. veljače 1906. izdavala je „M. H.“ časopis „Glas M. H.“, koji ima biti u prvom redu glasilo „Matice“ te izvješčivati o njezinu radu, a po mogućnosti na oku držati čitavo naše prosvjetno nastojanje.

VI. Za razpisane nagrade iz Draškovićeve i iz Matičinih zaklada stiglo je u svem sedam radnja, i to:

A) za nagr. iz zakl. I. N. gr. Draškovića dve radnje:

1. „Za materinsku riječ“ od Ljubomira Babića (Ksav. Šandor-Gjalskoga);

2. „Današnja financijalna znanost“ od Stjepana Radića.

B) za nagradu iz zakl. Duš. Kotura jedna radnja:

3. Abisag Sunemka, kraljevska tragedija u pet činova.

C) Za nagr. iz zakl. Aleks. pl. Vučića tri, zapravo dve radnje:

4. (5) „Za materinsku riječ“ on Ljub. Babića.

5. (6) „Najnovija hrvatska povjest“ s mottom „Historia est magistra vitae“.

6. (7) „Povijest Hrvatske“ s mottom „Za krst častni i slobodu zlatnu“; i napokon

D) bez naznake, za koju se nagradu natječe, jedna radnja:

7. (8) „U valovima života“ s mottom „Na ruševinama moje sreće“.

Nagradow Dušana Kotura nije nagradjena nijedna radnja.

Nagradow iz zakl. Aleks. pl. Vučića nagradjena je u sjednici dne 23. lipnja 1906. radnja: „Najnovija hrvatska povjest“. Pod mottom se krio pisac prof. dr. Rudolf Horvat

Nagradow iz zakl. I. N. grofa Draškovića nagradjena je zaključkom knj.-umj. odbora u sjednici od 11. listopada radnja Stjepana Radića „Današnja financijalna znanost“.

VII. Od važnijih zaključaka o književnim poslovima čast mi je spomenuti, da je u odb. sjedn. dne 18. siječnja 1906. zaključeno, da se izdadu Ovidijeve Metarmofoze u prieslu kr. sveuč prof. T. Maretića, koji je ujedno umoljen, da za „Malu Knj. M. H.“ napiše Slavensku mitologiju. U istoj je sjednici zaključeno, da će se što prije izdati ženske nar. pjesme, i to za sve članove.

VIII. Već evo četvrti put čast mi je izvješčivati sl. gl. skupštini o užoj svezi sa posestrim „Slovenskom Maticom“. Odbor se „M. H.“ drži srećnim, što ovaj put

moge izvestiti o podpunom uspjehu nastojanja s jedne i druge strane. Zajedn. odbor „M. H.“ zaključio je naime u sjednici dne 18. siječnja 1906., da će „M. H.“ izdati Slovensku antologiju u slovenskom izvorniku, a po zaključku od 15. III. 1906. umoljen je, da antologiju sastavi i uredi, suradnik Matičin prof. dr. Fran Ilešić. Antologija je slovenska pod naslovom *Cveće slovenskoga pjesništva* danas već, hvala Bogu, gotova, a i Slovenska Matica iste ove godine izdaje jednu hrvatsku knjigu. Da se ova uzajamna sveza što više olakša, pristao je odbor „M. H.“ u sjednici dne 23. lipnja 1906 na predlog slovenske posestre: da se članovima „Slov. Matice“ daju redovna izdanja „M. H.“ uz pol cene, pošto je već „Slovenska Matica“ sličnu polakšicu zaključila za članove „M. H.“, koji bi htjeli imati izdanja „Slov. Matice“.

IX. Podporana pritekla je „M. H.“ od posljednje skupštine u pomoć petorici književnika i dvjema udovama književnika, što iz svete u tu svrhu stavljene u proračun, što iz predsjednikova paušala ukupnom svotom od 1.340 K. Odbor žali, što se nije moglo pomoći svima, koji su se na „M. H.“ obratili; osobito žali, što joj do sada nije moguće bilo udovoljiti molbi braće lužičkih Srba za njihov Serbski Dom.

Znatniju količinu knjiga darovala je „M. H.“ braći u Turskoj, i to srbsko-pravoslavnoj bogosloviji u Prizrenu u ruke profesora tē bogoslovija Grigorije Božovića. Drugim mnogim molbama za knjige nije se moglo udovoljiti s razloga spomenutih u prošlogodišnjem izvještaju.

X. U javnom prosvjetnom životu sudjelovala je „M. H.“ u ovim zgodama: Na molbu odbora za podignuće spomenika pok. književniku, odborniku i podpredsjedniku „M. H.“ Evg. Kumičiću, odlučio je odbor (15. III. 1906.) dati za spomenik Kumičićev K 250, čim se pristupi podizanju.

Čestitala je književničke slave: Jovanu Hraniloviću (50 god. života i 30 god. pjesnikovanja), Gj. Stj. Deželiću (50 god. djelovanja), dru. Ivanu Hoćeu (40 god. knjiž. rada) i slovenskomu pjesniku Josipu Stritaru; kod ove posljednje bratske slave zastupalo je „M. H.“ posebno odaslanstvo.

Tugovala je „M. H.“ i izrazila svoju žalost nad smrću predsjednika družtva Sv. Jeronima Cvj. Rubetića, Ivana Lepušića i Jos. Kožarcu, a nada sve nad smrću svoga mnogogodišnjega odbornika i podpredsjednika, svoga neumornoga suradnika, savjetnika i prijatelja, Jos. Eug. Tomića! Slava milim i vrednim pokojnicima!

XI. Zapisima sjetio se od posljednje skupštine naše „Matice“ na glasu rodoljub. Julije Bubanović, koji je „M. H.“ zapisao zakladu u iznosu od 36.000 K. Hvala mu i slava! Veliku brigu i sklonost pokazao je u poslu ove ostavštine ovršitelj oporuke, bivši blagajnik i tajnik „M. H.“ g. Ivan Kostrenić, kojem odbor i na ovome mjestu izriče svoju najveću hvalu.

Dalje se zapisom od K 1000 sjetila „M. H.“ posebica Terezija Pogorelc u Zagrebu. Hvala joj i slava!

Ostavinska razprava iza pok. Sidona Brkića privredna je napokon toliko kraju, da za kratko možemo očekivati uručbu. Ostavina iznasa danas K 95.800.

XII. O gospodarskom poslovanju izvestiti će se skupština g. blagajnik. Meni je spomenuti samo to, da se je odbor u vremje, o kojem imam čast izvješčivati, postarao za prenos podsusjedskoga posjeda na „M. H.“, pa je ta stvar sada u redu. Dalje se je odbor postarao za to, da se točnije i uspješnije utjeruju znatne tražbine, što ih „M. H.“ imade, pa je u tu svrhu zaključkom od 18. I. 1906. dan blagajniku pomoćnik, djelomice na blagajnikov trošak.

Papir je „M. H.“ nabavljala po zakl. od 1. II. 1906. od zagr. dion. tvornice papira uz cienu od 58 fil. kg.

S knjigovežom Šobanom produljen je ugovor radi poodmakloga vremena iznimice bez natječaja, ali samo na godinu dana (1906).

Odbor je od posljednje skupštine držao 14 sjednica. U sjednici od 1. veljače 1906. izabroa je tajnikom dra. Antu Radića, a u sjednici od 1. prosinca 1906 razpravio

je predloge, što mu ih je sl. prošlogodišnja skupština ustupila; u sjednici od 15. XII. 1906. privolio je odbor, da se članovima radnicima proglaše: prof. Fr. Valla, Jakov Marinković, dr. Rudolf Horvat, dr. Drag. Lončar, Julij Kempf i dr. Vinko Lozovina.

Izborom najstariji odbornici jesu u knjiž. umj. odboru gg. dr. Oton Kučera, prof. F. Š. Kuhač i prof. dr. M. Šenoa, a u gosp. odboru gg. dr. Fran Milobar i prof. Robert Pinter, te po tom ova petorica ljetos u smislu pravila izstupaju iz odbora.

Napokon ljetos izvrše trogodište i blagajniku g. dru. Stj. Ortneru.

Pošto je tajnik svršio svoje izvješće, upita *predsjedatelj* skupštine, prima li na znanje odborovo izvješće,

što ga je tajnik ipročitao (*Prima*), i proglašuje, da je skupština primila izvješće na znanje.

Predsjedatelj daje reč blagajniku „M. H.“ g. dru. Stjepanu Ortneru, koji obrazloži već prije otvorenja skupštine među skupština podcijeljeno tiskano izvješće o gospodarskom stanju i poslovanju „M. H.“ u god. 1905.

Pošto je blagajnik ovo izvješće obrazložio i predsjedatelj upitao skupština, imade li tko što primjetiti ovomu izvješću, ustaje skupština g. Julio Stanislavlević i predloži, da se blagajničko izvješće ima u buduće staviti tako, da se bude vidio prirast imetka. Pošto je predsjedatelj, blagajnik i tajnik razjasnio njeke stave tiskanoga izvješća, posebice dug u tek. računu Prvoj hrv. štredionici, prihvati skupština ovaj predlog i primi na znanje izvješće o gospodarskom poslovanju, koje, popunjeno spomenutim razjašnjem uprave, glasi:

Promet blagajne od 1. siječnja do 31. prosinca 1905.

Tekući broj	Primata k	Iznos K f	Tekući broj	Izdatak	Iznos K f
1.	Prenos gotovine	2.816 71	1.	Papir	16.853 90
2.	Kamati temeljne glavnice . . .	6.152 —	2.	Slog i tisak	13.588 56
3.	Prinosi utemeljitelja	5.822 40	3.	Risarije, ilustracije i slike . . .	2.867 13
4.	Prinosi članova prinosnika za god. 1903.	3.080 20	4.	Vezanje i ukoričivanje	7.500 —
5.	Prinosi članova prinosnika za god. 1904.	28.503 91	5.	Nagrade piscima	9.469 39
6.	Prinosi članova prinosnika za god. 1905.	2.783 18	6.	Upravni trošak	7.427 20
7.	Prodaja knjiga	1.097 39	7.	Potpore	2.260 —
8.	Potpore i darovi	3.000 —	8.	Stanarina	2.244 —
9.	Vraćeni predujmovi	1.300 —	9.	Oprema knjiga i poštarina . . .	497 44
10.	Tudji novac	8.313 44	10.	Korektura	610 80
11.	Razni primici	876 94	11.	Predujmovi	6.024 81
12.	Conto Corrent sa I. hrvatskom štredionom	135.727 88	12.	Tudji novac	18.603 54
	<i>Kuća u Zagrebu:</i>		13.	Razni izdaci	3.109 37
13.	Najamnina i najamni novčić . . .	10.221 80	14.	Conto Corrent sa I. hrvatskom štredionom	116.930 88
	<i>Podsused:</i>				
14.	Najamnina	1.967 62	15.	Porez i namet	235 —
15.	Rakitje	72 —	16.	Režija	818 76
		211.735 47	17.	Popravci i uzdržavanje	502 48
			18.	Razni izdatci	10 —
	<i>Podsused:</i>				
19.	Razni izdaci	71 60			
20.	Ostatak gotovine	2.110 61			
		211.735 47			

I. Imovina „Matice Hrvatske“ koncem g. 1905.

A) Glavnice.

a) Temeljna glavnica.

Kuća u Zagrebu	180.000—
Posjed u Podsusjedu	20.000—
Tražbina od prodanoga dijela posjeda u Podsusjedu „Rakitje“	1.200—
4½% založn. I. hrv. štredionice . . .	51.000—
4% hrvatske rasteretnice . . .	60.000—
4% ugarske rasteretnice . . .	19.800—
4% ugarske razteretnice . . .	2.000—
2 dionice zemunske štredionice . . .	400—
Dionice narodnog doma . . .	150—

Privatne zadužnice	410—
Uložnica I. hrv. štred. 114720)	1.135.80
)	7.176.65
Uložnica I. hrv. štred. 131555	634.86
Prinosi članova utemeljitelja za god. 1905.	5.822.40 = K 349.729.71

Glavnica ostavine Sidona Brkića (koncem g. 1905. oko 96.000 K) nije jošte uručena „Matici“, a kad i bude, uživat će kamate ove glavnice doživotno sestra i nečakinja darovateljeva.

b) Amortizacionalna glavnica za „Matičinu“ kuću.

4½% založn. hrv. hip. banke	2.000—
4% založnice I. hrv. štredione	12.000—
Uložnica I. hrv. štred. 106047	14.040.39 = K 28.040.39

B. Zaklade u imovini „Matice Hrvatske“.

Zaklada Dušana Kotura.

$4\frac{1}{2}\%$ založn. hrv. hip. banke	9.000—
Uložnica I. hrv. šted. 106.287	1.759.62
Uložnica I. hrv. šted. 106.876	345.73 = K 11.105.35

Zaklada Adolfa Vebera-Tkalčevića.

$4\frac{1}{2}\%$ založn. hrv. hip. banke	13.800—
$4\frac{1}{2}\%$ založnice I. hrv. štedionice	2.000—
Uložnica I. hrv. šted. 106.067	4.593.02 = K 20.393.02

Zaklada Tereze ud. pl. Tomašić.

$4\frac{1}{2}\%$ založn. hrv. hip. banke	1.000—
Uložnica I. hrv. šted. 106.043	561.50 = K 1.561.50

Zaklada Aleksandra pl. Vuščića.

$4\frac{1}{2}\%$ založn. hrv. hip. banke	3.000—
$4\frac{1}{2}\%$ založn. I. hrv. štedionice	10.000—
Uložnica I. hrv. šted. 110.171	3.058.82 = K 16.058.82

Zaklada dra. Stjepana pl. Miletića.

Uložnica I. hrv. šted. 122.218	K 546.70
--------------------------------	----------

Zaklada Antuna Köglja.

$4\frac{1}{2}\%$ založn. hrv. hip. banke	10.000—
Uložnica I. hrv. šted. 128.638	762.80 = K 10.762.80

Zaklada Frana Pevaleka.

Uložnica I. hrv. šted. 125.045	K 2.147.07
--------------------------------	------------

Zaklada Iv. Zovke.

Uložnica I. hrv. šted. 127.845	K 1.878.73
--------------------------------	------------

Zaklada Karla pl. Stručića

Uložnica I. hrv. šted. br.	K 33.53
----------------------------	---------

C. Ostala imovina i tražbine.

Vrednost knjiž. izdanja za god. 1905. po dobitku uniše članarine za godinu 1905 (K 2.783.18)	K 57.000—
--	-----------

Pričuva za zakladu u potporu hrvatskih književnika i to:

$4\frac{1}{2}\%$ založn. hrv. hip. banke	10.000—
$4\frac{1}{2}\%$ založnice I. hrv. štedionice	20.000—
$4\frac{1}{2}\%$ ugarske krunske rente	100—
Uložnica I. hrv. šted. 107.165	5.027.94 = K 35.327.94

Pokućstvo

Skladište knjiga (izdanja od g. 1896. do uključivo 1904.) u $\frac{1}{4}$ cijene vrijedi

Predujmovi

Zaost. član. prinosi od g. 1903.

Zaost. član. prinosi od g. 1904.

Stari dugovi oko

Odbivši od ove svote

bez Prvoj hrv. štedionici

koncem g. 1905. u tek. računu

iznaša čista imovina itražbine

(bez temeljne i amortizacione glavnice i bez zaklada)

koncem god. 1905.

Općovanje imovine.

a) Glavnice	376.580.10
b) Zaklade u imovini „M. H.“	64.517.52
c) Ostala imovina i tražbine	145.650.74
Citava imovina „M. H.“ koncem 1905.	K 586.748.36

II. Zaklada grofa Ivana N. Draškovića.

$4\frac{1}{2}\%$ založn. hrv. hip. banke	14.200—
$4\frac{1}{2}\%$ hrvatske rasteretnice . . .	34.400—
Uložnica I. hrv. šted. 113.897	4.205.82 = K 52.805.82

III. Polozi u „M. H.“.

1. Polog odbora za prijenos pjesnika Petra Preradovića.

Uložnica I. hrv. šted. 106.054	K 105.31
--------------------------------	----------

2. Polog za rasvjetu groba Adolfa Vebera-Tkalčevića.

$4\frac{1}{2}\%$ svibanjske rente	200—
Uložnica I. hrv. šted. 106.052	70— = K 270—

3. Polog za spomenik Antunu pl. Mihanoviću.

Uložnica I. hrv. šted. 106.044	K 51.88
--------------------------------	---------

Općovanje svega.

I. Imovina „M. H.“	586.748.36
II. Zakl. I. N. gr. Draškovića	52.805.72
III. Polozi	427.25
Sav imutak pod upravom „M. H.“ koncem 1905. god.	K 639.981.33

Predsjedatelj određuje izbor odbornika i blagajnika, na što ustaje skupština g. Gjuro Stj. Deželić i predlaže, da se svi odstupajući odbornici i blagajnik u znak odobrenja uprave per acclamationem izaberu na novo

Pošto je *predsjedatelj* upitao skupštinu: Želi li tko, da se glasuje, a nitko se nije javio, proglašuje, da su odbornicima per acclamationem izabrana gg.: kr. profesor dr. Oton Kučera, profesor i glazbeni pisac Franjo Š. Kuhač i kr. profesor i sveuč docenat dr. Milan Šenoa u književni, a gg.: dr. Fran Milobar i kr. profesor Robert Pinter u gospodarski odbor, napokon blagajnikom za buduće trogodište gosp. kr. financ. tajnik dr. Stjepan Ortner.

Predsjedatelj se na to zahvali skupštinama i zaključi skupštinu.

V. Klaic v. r.,
podpredsjednik.

Dr. Ante Radić v. r.,
tajnik.

Knjige „Matice Hrvatske“ pred kritikom.

„Narodni List“ u Zadru, br. 4. 1907. piše: „Chi dura vincere! Poznato je, da je odbor „Matice Hrvatske“ u zavadi (recimo: književnoj zavadi) sa ponajboljim našim piscima. Uzroke te zavade ne treba da ovdje rekapituliramo; poznata je rezolucija, podpisana od oko 30 hrv. književnika, koji izjavlje, da neće ni slova napisati za „Maticu“, dok bude upravlja s njome današnji odbor. Mislio se po tomu, da će odbor prije ili poslije morati kapitulirati, jer da ne će imati šta da tiska. Odbor je uzračao i stao da traži nove pisce. Nije htio da se pokloni pred „disidentima“. A nekoj od ovih već kole-

baju. Jedan se je pokajao na pô puta („Matica“ je jedini književni zavod, koji pisce pristojno honorira!) i odčatao skrušeno „mea culpa“.

Lani su izdanja „Matičina“ bila prilično slaba: za nju poraz, a za disidente pobeda! Ove godine ne može se to reći. Ona je, uza svu pasivnu resistenciju prvih naših pisaca, uspjela da izadje pred narog s lepim i bogatim darom. Prama sporu između „Matičina“, odbora i književnika mi smo uvek stajali na stanovištu objektivnom, pa zato možemo i danas mirne duše da kažemo svoju — ni po babu ni po stričevima . . .

Ne možemo ovde da o svakoj pojedinoj knjizi potanko razglabamo (o nekojima doniet ćemo posebne prikaze), nego ćemo u kratko sa par poteza pregledati „Matičina“ izdanja za ovu godinu.

Počnimo za nezaboravnim Vjenceslavom Novakom. On je živ bio najrevniji „Matičin“ suradnik, pa joj eto ostade najrevniji i *mrtav*. Nije ovo nikakav paradoks. „Matica“ je lani i ove godine odštampala po jednu nje-govu posmrtnu pripoviest. U „Titu Dorčiću“ Novak nam opet prikazuje primorski život, u kom se odigrava gorka tragedija nasljedstva. Pristaje doslojno uz lepi broj Novakovih pripovjedaka. Pa imamo dva nova „Matičina“ radenika, oba iz naših strana: Don Iliju Ujevića i Dra. F. Marušića. Ujevića ne treba predstavljati. Našoj javnosti dobro su znana njegove slike i priče, pune seoske svježine i pučkog humora, a pisane krasnim jezikom. U jednu sbirku on je sabrao nekoliko već obdjelodanjenim (nekoje u podlistku „Narodnog Lista“), samo ih još čišće izbrusio, a neke je neve pribodao. Nazvao ih „Dokonice“. Dalmatinac će se u njima naslatiti, a Banovac može nešto i naučiti u pogledu jezika. Marušić je za šire občinstvo „homo novus“. Mladjima je poznat više kao pjesnik. Pisao je dosta iz Praga u modernom *genru*, pod uplivom čeških modernista. Kad je izučio medicinske nauke, služba ga je bacila u Zagorje i tu u izravnom dodiru duševna liečnika sa biedom naroda nikli su — „Liečnikovi zapisci“ kao protest čuvstvene duše nad mučeništvom naroda. Sam pisac veli: „Dok sam po vrleti i kamenju zagorskem obletavao k svojim bônicima, rojile se i pronirale jače ove misli, te su slabšano padale po ovim stranicama. Kako su padale, tako su i ostale, skromne i iskrene, gorke ali istinite“. U Marušića je i stil snažan, voli jak izraz, traži težu rieč, da ju dobaci kao obtužbu. Imo nešto u stilu od Machara, poznatog češkog pjesnika rebela.

Ove je godine „Matica“ izdala prvu slovensku knjigu (a „Matica Slovenska“ izdat će prvu hrvatsku): započela je s antologijom slovenskog pjesništva „Cvieće“. Sabrao ju je daroviti slovenski kritičar Dr. Fran Ilešić, a zastupani su u njoj svi slovenski pjesnici, raznih nazora i smjerova, od Prešernova do najmladijih. U slavenskoj knjižnici izdane su kao XIV. knjiga „Izabrane pripoviesti“ od M. Gorkoga. Prilično kasno, ali ipak častno! Ne bi bilo s gorega, da „Matica“ bude nešto više *savremena* sa prevodima“.

Među poučnijim izdanjima „Matica“ nas je obdarila sa dve dosta zanimive knjige: „Najnovije doba hrvatske povijesti“ od dra. Rudolfa Horvata i „Povijest filozofije“ od dra. Alberta Bazale. Horvat je poznat kao revan iztraživalac domaće povijesti. U ovom djelu on prikazuje razvitak dogodjaja od god. 1780. pa sve do najnovijih dana. Knjiga je razdijeljena u četiri dijela: prije hrvatskog preporoda (god. 1780—1830), hrvatski preporod (godine 1830—1847), prelom s Ugarskom (god. 1847—1860), ponovni savez s Ugarskom i kao dodatak na koncu daje pregled najnovije povijesti sve do poraza khuenovštine. Khuena prikazuje kao tiranina, koji je bio protivnik svih liberalnih ustanova i vladao absolutno. Ustav mu je bio samo stafaža. — Dr. Bazala u prvom svezku prikazuje povijest narodne filozofije grčke. Trudi se, da popularizuje filozofsku nauku. Doista neblagodaran posao!

„Hrvatsko Kolo“ (naučno-književni zbornik, knjiga II) bogato je sadržajem. Spomenut ćemo nekoje znamenitije priloge: „Dorina“, novela iz dalmatinske bodolarije, napisao Jakov Marinović, učitelj u Zadru; „Sv. Franjo Asižki i Sv. Ivan Kapistran“ od Kršnjavoga; „Elektriciteta i materija“ od Kučere; „Kako se odgajaju gospodari sveta“ (Englez) od Stj. Radića; „Politička povijest grada Rieke“ od dra. Horvata; „Najnovije hrv. pjesništvo“ od J. Hranilovića; „Roblje u Hrvatskoj“ od Ch. Šegvića; „Žetelačke popjevke plavih Hrvata iz hrvatskog Zagorja“ od Fr. Kuhača. Priložene su dve skladbe mladoga hrvatskoga skladatelja S. Grančarića iz Zadra. Zamisli je na koncu „književni obzor“ sa referatima iz stranih književnosti.

Novost je ove godine: „Kolo hrvatskih umjetnika“, I. sv. To su elegantno vezane reprodukcije radnja naših slikara i kipara, 28 na broju, od kojih četiri u bojama. Izradjene su chromotiskom* Dioničke tiskare, kojoj ova radnina služi na čast Predgovor je napisao dr. Kršnjavi. Od dalmatinskih umjetnika zastupan je jedini Medović (Sv. Franjo, Zaruke Sv. Katarine i Krunisanje kralja Vladislava). A od Bukovca, Meštrovića, Vidovića nema ništa. Valjda do godine, ako i ovi umjetnici nisu — disidenti.

Još je jednu novost uvela ove godine „Matica“: svoju Malu Knjižnicu, u formatu malog oktava. Izdala je ove godine prva dva svezka: I „Hrvatska povijest“ (prvi dio: od najstarijih vremena do g. 1526). Napisao Ferdo Šišić. — II. „Pod absolutizmom“, historija šestoga decenija hrvatske književnosti, 1850—1860. Napisao dr. Nikola Andrić.

Dodan je i cieli godišnjak za 1906. „Glasa Matice Hrvatske“. Imo dosta poučnih članaka, nekoji su napisani preoštrim polemičnim tonom, a odgovor su na kritike disidenata.

Sve o sve, s ovogodišnjim izdanjima „Matice Hrvatske“ možemo biti zadovoljni; ali to još ne znači, da smo mi zadovoljni i s rezultatima tužnog spora između „Matice Hrvatske“ i „Družtva hrvatskih književnika“. Sve protivno Mi žalimo, da među auktorima „Matice“ nema više jednog Gjalskoga, Vojnovića, Borote, Cara Ěmina itd.; da u „Kolu“ nema pjesama Kranjčevića, Tresića, Begovića, Nazora, Jeretova itd. Trebaši bi da se popusti nešto s jedne i s druge strane, pa da taj spor prestane. To zahtievaju kulturni interesi našega naroda *

Ujević i Marušić pred kritikom. Kritik „Narodnih Novina“, g. Ivan Krnić, vrlo nas je iznenadio svojom kritikom dviju knjiga, što ih je za prošlu godinu izdala „M. H.“ G. K. zanositi se upravo za don Ilijom Ujevićem, a kući do zla boga dra Marušića, — dok smo barem mi očekivali posve drugo.

Mi ćemo kušati da protumačimo ovu nepojmljivu sklonost i nesklonost prema novim suradnicima, „M. H.“, no prije toga ćujmo g. Krnica.

Pod naslovom: „Realizam Ilike Ujevića“ piše g. K. (N. N. br. 10. 1907, 12. sieč) medju ostalim:

„Literarna ličnost don Ilike Ujevića, kakva se očituje u ljetos štampanoj zbirici slika i priča, koju je okrstio zvučnim imenom „Dokonice“, izdiše se visoko nad prosjekom naših mlađih novelista, koji su posljednjih godina došli do glasa. Mene nije već davno nijedna hrvatska knjiga tako ugodno iznenadila, kao ova sitna zbirka slika i priča. Ona izvabljuje najugodnije uspomene . . . Sjećaš se sviju pisaca, koji su o našem seljaku dobro pisali. Bio taj seljak iz Dalmacije, Like, Primorja, Slavonije ili Zagorja, neka ga zajednička duša veže, pa tko dobro opaža i opisuje njegov život, izniet će slike slične jednu drugoj.“

Ne kanim ovih asocijacija potanje analizovati . . . Meni je pred očima umjetnost samoga Ujevića i ja bih

* Slike u bojama nije tiskala „D. T.“.

Ur.

samo htio ovaj svježi i divni talentat što vjernije prikazati mojim čitateljima.

Tko stane čitati ovu knjigu, a ne dočita je do kraja, jedva će moći razumjeti ovaj moj zanos. Najprije je tu neki novi, za nas gotovo nepoznati jezik, kojim je knjiga pisana. Onda je tu neki bezprekidni poetični stil, koji svojom nepokolebljivom noblesom stoji vrlo daleko od danas običnog načina pisanja. Napokon je tu doista neugodna činjenica, da neke od ovih slika i priča nisu uspjele, pa ako slučajno staneš čitati baš koju od neuspjelih stvari, bacit ćeš knjigu daleko od sebe, da je već nikad ne uzmeš u ruku. Ali dvostruka je nagrada onomu čitatelju, koji se dobrovoljno podvrgne naporu, što ga od njega iziskuje ova knjiga. Vedri humor, koji ju zadaňuje, osvojiti će ga vrlo brzo, skoro će se uputiti i u dijalekat, u kome je pisana, poetični ton pričinit će mu se veličajan i kad okrene posljednju stranicu knjige, požalit će, što je tako sitna. Ja ću kasnije na tanko saobčiti i svoje prigovore, ali dok o „Dokonicama“ obćenito govorim, ne mogu se sustegnuti pa makar i od najveće hvale.

Kao svi vrstni pisci, Ilija je Ujević nepopravljiv realista. On sve hoće da točno vidi, da potanko prikaže. A ima taj njegov realizam nešto nevinu i djevičansku u sebi. Svim, pa i najsitnjim stvarima podaje se on s toplotom i nekim zanosom, pa pisca kadikad navede i na to, da svojoj umjetničkoj duši nadje podpuno zadovoljstvo i u opisivanju skroz neznatnih stvari. Kadikad je on kao slikar, koji je zaboravio na svoj crtež, pa sa svoje bogate palete skida boju za bojom i niže ih u šarolikom nizu jedno pored druge, ili jednu na drugu, kako bi sliku što jače razsvetlio i dao joj oštrijе tonove. I eto: slika je tu, sjajna i svjetla, svjetlo upravo bije iz nje — ali sve grubo i nezaobljeno, sve bez pravog jedinstva. U tom je smislu osobito karakteristična slika „Na Bunaru“. . . Slična joj je odmah i prva crta u knjizi „Na dokonici“ . . .

Ima mesta u ovoj knjizi, gdje pisac baš hoće da naglasi, kako mu do ničeg drugog nije stalo, nego da nešto naslika, što mu se je slučajno svidjelo. Kao diete veseli se, što mu se ta mala i neznačna stvarca čini tako liepom. Na kraju slike „Na bunaru“ veli: „vratih se u sobu, užegoh svieću, uzeh pero, da mi se s pameti ne ukrade ovaj prizor.“ U pripoviesti „*Mudra — budala*“ rekao bih dapače, da ove piščeve indiskrekcije idu i nešto predaleko. „Don Marko siedne, zavi smotku, zapali, potače svieću, metnu pred se papir i poče pisati na sredi ovečim slovima naslov crtice „*Mudra — budala*“, što je na svoj raboš u kratko zabilježio, da mu se ne ukrade s pameti . . . Opažala se na njemu ona zabrinutost i nastojanje, kako bi pobranijim izrazom, čistijom i izrazitijom riečju naslikao tu criticu, *otimljuci se svomu talijanskemu uzgoju*, koji ga je pratio kroz ciele školovanje. *Cista je hrvaština, čisti pučki govor tekao iz čiste česme don Markova pera.* (Str. 20. i 21.)

Uz ova dva primjera, koji su za psihologiju piščevu vrlo interesantni, spomenut ću još nešto, što nam lepo tumači i izvore i značenje Ujevićeva realizma.

Mojim je čitateljima poznato, da je mladja struja u hrvatskoj književnosti često puta morala čuti anatemu, da je „nenarodna“. G. Jovan Hranilović, koji je u potonje doba najjači glas ovoga mišljenja, trudio se ponovno, da konkretizira pojам „narodne“ književnosti, kako bi ga stavio u oprek u sa svim „modernističkim nastranostima“. Taj pojam „narodne“ književnosti mučio je i modernije ljudi, nego što je g. Jovan Hranilović, i — da o svemu tomu ne trošimo preveć rieči — oni su se složili od prilike u tome, da je „narodna“ i „seljačka“ pripoviest jedno isto. Nije se nikomu preporučivalo, da opisuje gradski život, a tko se je usudio, dostao je u posljednje vrieme sumnjiv kao „modernista“. I reklo se je dalje: *narodni jezik i običaji, narodna pjesma i povjestnica* glavni su izvori narodne književnosti . . . Negdje dolje u dalmatinском zagorju našao se pop Ilija

Ujević, koji je ovoj formuli povjerovao cijelim plamom svoje umjetničke duše, koji je sa sebe silom odbacio talijansku kulturu, kojom se je u školama zadojio i koji se je svim marom predao učenju tih izvora narodne književnosti. I eto ga, gdje on motri i bilježi svaki kret, što ga učini dalmatinски zagorac. On mu zna u dušu običaje i ceremonije, on zna kao majstor alat, kojim radi i posluje . . . Jezik njegov proučio je tako, da je zaboravio pisati književnim jezikom, nego piše provincijalnim dijalektom. Realistički osjećaj drži ga nešto daleko od povještice. Ali, što je najzanimljivije: narodnu poeziju ne proučava samo iz knjiga, nego polazi lično u pohode onim mjestima, gdje su njezini junaci vojevali i glave gubili. (U crtici „Pred kadijom“ — opis „Kosova polja“) . . .

Cielia metoda Ilike Ujevića proizvire iz etetskih uvjerenja, što nam ih u baštinu ostaviše naši estetici-romantičari. Usudujem se reći, da su ta uvjerenja vrlo izvrstna i da ih svaki hrvatski pisac dijeliti mora, ali ona su sa svojim nesumnjivim romantičkim karakterom prilično daleko današnjem shvaćanju o zadaći i o biću umjetnosti. Današnja je umjetnost postala obična i svestranija: ona se — dopustite mi veliku i preveć zlorobljenu rieč — socijalizuje. Mi se ne ćemo da zavlačimo u bjelokostni toranj čiste poezije, za nas je najobičniji život zanimljiv i dosta poetičan, da ga umjetnički prikazujemo. Zato ne mislimo, da je samo patrijarkalni život našeg seljaka zbilja „narodan“, nego je narodan i naš čovjek u gradu, diete seljakovo, koje je uslid bogzna kakvih prilika postalo gospodin, pa možda se i — odnarodilo. I ovo su društveni problemi narodni, pa ako ih koji pisac prikazuje na način evropskih uzora, samo će ga kratkovidnost ili zloba moći nazvati „nastranim modernistom“ i poreći mu pravo da se zove narodnim piscem. . .

Don Ilija je umjetnik sa jakim realističnim instinktom. On ga je u sebi još jače razvio time, što se je — spomenimo neugodno ime — po Zolinoi nauci svom dušom i svim marom dao na posve znanstveno studiranje ljudi i života, koji su mu umjetničku dušu privlačili. Tako je on došao do toga obsežnog i gotovo nevjerojatnog poznavanja najstijih prilika ljudi, koje opisuje . . . Njegove „Dokonice“ su u tom pogledu mali realni rječnik za svu silu prekrasnih narodnih fraza.

Iz svega toga proizlazi, da je don Ilija svome radu u susret polazio više kao naučnjak — hoćete li folklorista ili filolog — i da se je prije posla htio oboruzati temeljitim znanjem. U tom se je nastojanju izcrpljivalo i njegovo estetično uvjerenje. I on je stao slikati svoje ljude s onim poetičkim tomovima, koje ga je narodna pjesma naučila u njima vidjeti. Psihologija njegovih ljudi ne ide u detalje: ona je gruba i „ravna“, kako bi on rekao. U sitnom opisivanju spoljašnjega života, on se za unutranje stanje duša svojih ljudi zadovoljava s nekoliko čvrstih i markantnih oznaka. To kratko i čvrsto psihologisanje daje njegovoj poeziji karakter neke širine, nekog velikog, patrijarkalnog dostojanstva. To je nešto sasvim epski, što neodoljivo sjeća na narodnu poeziju.

Evo tog posebnog realizma don Ilike: to je isti onaj divni i vječni realizam, koji je našoj narodnoj pjesmi oprededio tako ugledno mjesto u svjetskoj književnosti.

Još je jedna značajka, koja don Iliju veže uz narodnu poeziju, a koja je meni preko svega mila i ugodna. Isti onaj smiešak, koji se u narodnoj pjesmi gubi samo u najstrašnjim zgodama, isti taj smiešak titra i na ustima don Ilike. On je *rodjen humorista*. Najljepše priče u „Dokonicama“ — kao „Doruša“, „Vilotine jasle“, „Jovanovo obredjenje“ i „Marijančićev božić“ — brojiti će se vrlo skoro među najljepše humoreske, što ih je hrvatsko pero napisalo. Ove su priče jedna za drugom biseri naše književnosti i tko bude jednom sastavljao antologiju hrvatske proze, teška će srca izpustiti ma samo jednu od njih. A iznad svih njih — „Jovanovo obredjenje“ (premda će možda s izvjestne strane naći

na kritiku) takvo je malo remek-djelo, da bi u svakoj književnosti pisca proslavilo. Nepatvoren veselje i neobuzdana komika ove farse možda će ju odbraniti od kritikā, koje s umjetnošću nemaju puno zajedničkoga. . . Neka moji čitatelji prigrele ovu knjižicu, pa neka sebi u svakoj stvari sami sud stvore. Ja ču još samo nekoliko riječi kazati o *jeziku* don Ilijinu.

Već sam prije u polak šale kazao, da je don Ujević dijalekt svoga kraja tako proučio, da je zaboravio pisati književnim jezikom. Ali, koliko je na tom šale, toliko je i istine. Svaki, koji ovu knjigu pročita, zadivit će se jezičnom znanju pišečevu; ali čovjek pravoga ukusa morat će takav način pisanja nazvati neknjiževnim. Ja se da-pače bojim, da će taj jezik biti glavnim razlogom, da don Ilija ne će nigda postati popularan pisac. Sto više, ja se bojim, da širi slojevi ne će njegovu knjigu naprosto moći čitati.

Nije sve lijepo, što je narodno . . . Ja sam čitao puno narodnih pjesama, koje nisu liepe . . . Tako ima i narodnih rječi, koje nisu liepe . . . U stranim literaturama upotrebljavaju se dijalekti danas vrlo mnogo. Ali upotrebljavaju se samo za karakterizaciju lica, koja govore... Toga se je pravila morao držati i Ilija Ujević . . . Mnogo i mnogo rječi, nepoznatih širemu občinstvu, raztumačio je on pod zvjezdicom vrlo liepm, narodnim i občenito razumljivim rječima, koje bi svaki čitatelj radije čitao u tekstu . . . Ali ako i jest ovo težak prigovor, njegova je knjiga sasvim tim divna "

(Svršit će se.)

Hrvatsko kazalište.

Hrvatsko kazalište pred proračunskim odborom hrv. sabora. Predsjednik dr. *Vrbanić* pita vladu, kako stoje prilike u kazalištu, da li sa subvencijom izlazi bez opere i kako misli o uzpostavi opere, te moli u ime svojih izbornika, da se subvencija tako uredi, da budu članovi kazališta mogli glumiti i u Varaždinu i Osieku. Narodno kazalište ima kulturnu misiju za cijelu zemlju, a ne samo za Zagreb, a to tim više, što u zemlju dolaze i tudiđe družine. Moli vladu, da se izjavi i o pokrajinskom kazalištu.

Zast. dr. *Pinterović* pridružuje se u ime Osieka predgovorniku i naglašuje potrebu, da se i ondje predstavlja. Valjalo bi glumce onamo slati o zemaljskom trošku. Do sada su dolazili u nepovoljno vrieme, u svibnju i lipnju, a u buduće morali bi dolaziti u podesnije doba sezone, da predobiju i tudiđe te nama neprijatne elemente. Svakako bi se ovime pripomoglo sprječiti pangermanski pokret u Sriemu.

Zast. *Milekić* upozoruje na srbsko narodno pozorište u Novom Sadu, koje zasljužuje svaku podporu, i moli, da se nadje modus, kako bi se ovo društvo poduprlo.

Zast. dr. *Bošnjak* preporuča podporu putujućim družtvima iz zem. sredstava, — samo je pitanje: od kuda? Radi li se o subvenciji, onda je prvo zagrebačko narodno kazalište. Bude li se drobilo, onda ne ćemo doći do opere. Mi ne smijemo sniziti Zagreb na provincijalni magjarski grad, nego ga podići na središte hrvatske kulture. Izjavljuje se za uzpostavu opere.

Zast. dr. *Potočnjak* želio bi znati, što je s krizom u kazalištu, o kojoj su pisale novine.

Zast. dr. *Lisavac* podupire molbu Milekićevu, jer bi inače stradali i Hrvati u Sriemu, koji bi eventualno polazili njemačke predstave.

Zast. *Gašparović* moli vladu, neka se izjavi o svemu, što kani učiniti.

Podban dr. *Nikolić* izjavljuje, da se u ovom odboru čuje stara žalba na hrv. zem. kazalište, jer ne može izlaziti sa subvencijom i da ne odgovara svrsi. Ponovno su već više enquête o tom, kako bi se našao izlaz iz toga škripca i kazalište vratilo u doba svoga procvata, kad je njime upravlja velezaslužni intendant dr. *Stjepan*

pl. *Miletić* (od god 1895. do 1898.). Sposobnošću, vještinom i velikim uspjesima podigao je dr. Miletić hrv. kazalište do zamjerne visine. Točnih podataka iz one dobe ne imamo, jer je on na svoju ruku, na svoj riziko njegovao i dramu i operu i balet, te je knjige o tom zadržao za sebe. Kašnje je preuzeo upravu kazališta Ivo pl. *Hreljanović* za sezone 1898/9. do 1901/2. On se je borio sa sve većom nedražom i sve većim deficitom. Krivnja nije samo na upravi, nego i na nečaju občinstva, te na novinstvu, koje je napadalo upravu i gotovo odvraćalo občinstvo od posjeta kazališta. Ireljanovića je zamjenio g. 1902. sadašnji mnogo zasluzni intendant Adam *Mandrović*, koji goji dramu i operetu. Njegova je uprava podigla u zavodu dnevni brutto prihod za 18%, a kod loža i sjedala abonement za 13%. Naravno, da je u to vrijeme i razvod narasao, i to za 23%, te će po svoj prilici ove potrebe dalje rasti rad orkestra i tehničkog osoblja, koje traži poboljšanje plaće.

Uzalud bi bilo tajiti, da kazalište ni sada *ne izlazi* sa svojom subvencijom, a ne će izlaziti ni u buduće, ako mi se ne povisi podpora, a još manje, ako se uzpostavi *opera*. Ovisi o odboru i saboru, hoće li ovom važnom kulturnom i narodnom zavodu tu podporu povisiti i uzdržati ga na većoj visini. Svi znademo, da nam potrebe svaki dan rastu i da se sve više apelira na proračun. Treba nam poboljšati komunikacije, učiteljske plaće, podići škole, kojih nam fali do 1500, te je čitati i pisati g. 1900. znalo u svemu samo 44,4% pučanstva. Mi nismo dosegli ni sredinu pismenosti u Austriji. S toga treba prije dobro promisliti, nego li se odlučimo o potrebitoj subvenciji. Današnja se subvencija i za sadašnju dramu i operetu *mora* povisiti, te je vlast uvrstila u nepredviđljive troškove naslova 14. i eventualnu svotu od 20.000 K, za koju bi se subvencija mogla povisiti.

Lani u travnju sazvana je enquête, da uredi kazališno pitanje. U toj je enquête bio i bivši ravnatelj českog nar. kazališta F. A. Subrt, koji je svojim savjetom mnogo razčistio, ali se je dokazalo, da kazalištu treba *puno veća* podpora, nego što su ju tražili domaći prijatelji kazališta. Radi se sada o tom, da li je odbor voljan predložiti tako visoku svotu, koju bi kazalište trebalo za dramu i operu. Glavni grad Zagreb bio bi dužan na osnovu onog računa, da pridonosi (u mjesto 10.000 K) 50.000 K, a kad je bio pozvan na to, izjavio se je samo za 30.000 K. Usled toga palo je pitanje o uzpostavi opere. Vlada tada nije htjela sama toga riešiti, te prepušta saboru rješenje ovog pitanja.

Potreba subvencije *pokrajinskom kazalištu*, koje bi služilo za podmladak hrv. zem. kazalištu, uvidja se. Možda je potreba ovakovog kazališta veća od opere. Naš zadnji podmladak potječe iz doba Miletićevog, a kad se stariji maknu, on će opet trebati podmladak. Moglo bi se subvencionirati pokrajinsko kazalište u Varaždinu ili Osieku, gdje postoje kaz. zgrade, te je i saobraćaj sa Zagrebom laglji. Gosti iz Zagreba popunjavaliblji osoblje. Celi ensemble članova hrv. zem. kazališta ne može ići u gradove na gostovanje, jer bi se time kaz. budžet preobteretio. Dnevnice su preskupe, a uspjesi materijalni premalenii. Iz ove je situacije najbolji izlaz, da se subvencionira pokrajinsko kazalište u *Varaždinu*, koje bi putovalo u veće gradove i priredjivalo predstave. Varaždin je zato podesan, jer ima svoju kaz. zgradu i jer grad obećaje subvenciju. Uz to je ondje i kazališno društvo, kojemu je duša i vodja prof. *Miletić*, na koga se misli i kod eventualnih promjena u hrvatskom zem. kazalištu u Zagrebu. Ovakovo subvencionirano kazalište bilo bi bolje od svake škole. Sgodno bi bilo takodjer, da se podupre i srbsko nar. pozorište iz Novog Sada, kad gostuje na našem teritoriju, jer bezuvjetno doprinosi k čistoći jezika i izgovora.

Na novinske vesti o *krizi u kazalištu* izjavljuje, da je takovih kriza bilo uvek i da će ih uvek biti na svakoj pozornici, pa i kod nas. Kriza se reducira na smutnje u diobi uloga i na oslabljenu disciplinu. Žali, što su u no-

vinama iznesene stvari u javnost, koje na nju ne spadaju. To narušava ugled. Sva je kriza u osobnim opre-kama i borbama.

Kriza je i u tom, što velezaslužni naš intendant Adam *Mandrović*, koji je 50 godina svoga života žrtvovao hrvatskoj pozornici i postigao na njoj zamjerne uspjehe, traži zaslужeni mir. Velika je muka nači mu nasljednika, jer prvi i najpozvaniji za to mjesto, dr. *Miletić*, radi bolesti ne može da ga primi. A drugi se težko lačaju takvog posla radi svog zvanja. Kriza je dakle u tom, što se težko može nači čovjek, koji bi mogao, znao i htio preuzeti upravu kazališta. Ipak se vlada nada, da će do konca sezone doći do sretna izbora. Kazalište je kulturna luč, koja osvjetljava narodni jezik, narodnu misao i narodnu knjigu. Preko ove luči spaja se s nama jug.

Prihodi kazališta dali bi se povisiti i povišenjem ciena, jer to stoji, da tako jeftinog kazališta nema, kao što je naše. I u Beču su ove godine dvorska kazališta povisila ulaznину i občinstvo je prigovaralo, ali se prilagodilo. Mogle bi se lože dieliti i u četvrtiny. Dakako da treba i jeftinih predstava za one, koji ne mogu platiti mnogo, no oni ne trebaju sjediti u prvim redovima parketa. Patriotično novinstvo moralno bi podupirati kazalištu, a ne bi smjelo odvraćati često puta oštrim i neopravdanim kritikama občinstvo od posjeta kazališta. *Ono nadalje ne bi smjelo podupirati članove kazališta, kad dodje izmedju njih i uprave do opreka.* Hrvatsko kazalište treće je u monarkiji po ugledu i po subvenciji kraljevoj, pa je s toga dužnost svakoga člana, da mu čuva ugled kao i svoj.

Danas se daje u ime zemlje kazalištu 105.566 K, a za uzpostavu opere trebala bi barem još tolika svota, predpostavivši dakako, da istodobno grad Zagreb povisi svoju subvenciju na 50.000 K.

Odsječni savjetnik dr. *Cuculić* daje razjašnjenja o prihodu i potrebama kazališta.

Intendant *Mandrović* oprovrgava nekoje tvrdnje i izpravlja ih. Navodi, da ugovori vežu samo upravu, a članova kazališta ne vežu. Lani su sklopljeni na 3 godine, a ljetos se jednostavno traže preinake. Penale ne može i onako nitko platiti. Kakovo sredstvo ima dakle uprava prema članovima? Glede krize, o kojoj se toliko govori i piše, očituje, da je posve suvišna i neopravdana. To je posve lična stvar. Govornik služi kazalištu 50 godina, a 30 je godina upravitelj. Bilo je mnogo kriza — i sve je umio svladati, pa bi i ovu, da nije bez potrebe prešla u javnost. Uprava je naprosto postala dosadna nekim članovima i traže novu. Dobro, dajte im ju. Pri tom će možda stradati zavod i stvar, a članovi ne će ništa dobiti, jer će svaka uprava računati s faktima. Devet gospodja se pobunilo naviestilo „rat gospodja“ — radi „premalene upotrebe“. Mi dajemo od priliike 27 do 30 noviteta u sezoni, što se nigdje na svetu ne daje. Od tog dobije svaka gospodja popriječno po 3 nove uloge. Navale na dramaturga dra. Andrića nisu opravdane. Gđica Rukićeva prima kao nova sila nove uloge, jer nema starijih. Da su gospodje pričekale do konca sezone, sigurno bi se izravnale i u broju uloga i u broju predstava. Uvjerava odbor, da je sve učinio po svom najboljem znanju i izkustvu, pa da na lične napadaje ne reagira. Učinio je sve i na korist naših pisaca. Prije se je tražilo, da se glume domaći komadi, makar bili i lošiji, a sada se prigovara, što se i lošije stvari glume. Moli, da se njegova izjava primi na znanje.

Podban dr. *Nikolić* misli, da bi se moglo pokušati s tako zvanom igrarinom (Spielhonorar), — onda možda ne bi nitko vraćao manje uloge.

Predsjednik dr. *Vrbanić*: Nije naša zadača, da se pačamo u unutrašnju organizaciju. Nastaju samo tri pitanja: 1. Je li odbor voljan predložiti saboru, da se povisi subvencija za dramu i operetu u iznosu od preko 20.000 K. (Odsječni savjetnik dr. *Cuculić*: To nije dosta!) 2. Bi li bi uz dramu uzpostavila i opera? Za to bi

bila nužna povišica subvencije za 105.000 K u ime zemlje i 50.000 K u ime grada Zagreba? 3. Je li odbor voljan predložiti saboru, da se dade pokrajinskom kazalištu subvencija od 15 do 20.000 K?

O tim pitanjima neka se izjave članovi odbora, ali neka odmah kažu i od kuda bi se smogli novci. On sam pita vladu, neka mu otvorit ona tajna vrata u proračunu, od kuda bi se namirili ti izdatci?

Podban dr. *Nikolić* izjavljuje, da je vlada u naslovu 14. stavci 8. „nepredvidljivi troškovi“ uvrstila svotu od 111.000 K, pa bi se iz te svote eventualno moglo uzeti 20 000 K za povišenje subvencije, jer se je iz te stavke do sada namirvalo i manjak. Za pokrajinsko kazalište trebala bi za ovu godinu samo svota od 1. listopada, a ta bi se pokrila iz prištednja.

Zast. dr. *Vinković* misli, da bi se možda mogao sniziti broj suvišnog osoblja kod kazališta i povisiti ulaznina. Financiranje opere težko je, jer ne ima pokrića, a za to se izjavljuje proti njoj. Dok ne ima druge kazalištne sgrade, opera je luksus, jer istodobno mora dramsko osoblje mirovati. Opera ni u svom cijetu nije bila narodna i nije narodnoj glasbi doniela koristi. Prije bi zagovarao subvenciju pokrajinskog kazališta.

Zast. dr. *Gašparović* razlaže, da je grad votirao samo 30 000 K subvencije, jer se nije ni pristupilo kreiranju opere. Dodje li do toga, uvjeren je, da će se votirati i 50 000 K. Pobjija mnenje predgovornika, da naša opera nije uplivala na našu glasbenu umjetnost. Evo nam Albinić i toliko vrstnih pjevačica, koje danas djeluju u tudjini. Zagovora posve odlučno uzpostavu opere.

Zast. dr. *Potočnjaku* najvažnije je treće pitanje, kako ga je predsjednik stavio. Zagovara ustrojstvo pokrajinskog kazališta u Varaždinu. Na 1. pitanje predsjednikovo predlaže povišenje subvencije, a na 2. očituje, da ga Vinkovićevi razlozi nisu ni malo uzdrmali u mnenju, da je i opera kulturni institut. I glasbena škola bolje bi djelovala; danas ne ima svrhe, da sprema materijal za tudjinu. Ako bi se u kazalištu radilo kao za *Miletića*, glasovao bi se za svako povišenje uz junctim, da i grad dade 50.000 K subvencije.

Zast. *Budislavljević* slaže se s dr. *Vinkovićem*. Danas je izdatci za kazalište već prelaze naše sile, jer imamo prečih potreba. Ako grad Zagreb hoće operu, neka ju sam i uzdržava, ona je luksus, ali nije prešna potreba. U kazalištu neka se povise ciene. Slaže se s podjeljenjem subvencije putujućemu družtvu.

Zast. dr. *Mažuranić*: Za nas je proračun mjerilo, kojega se moramo držati. Opera je luksus. Izjavljuje se za podršku drame i operete, te pokrajinskog kazališta. Kad bi bilo novaca, ne bi se protivio.

Predsjednik dr. *Vrbanić* formulira predloge. Najprije će se glasovati o *uzpostavi opere*, jer je to najširi predlog. Glasovanjem zabačen je ovaj predlog sa 8 glasova (dr. Pinterović, dr. *Vinković*, *Budislavljević*, *Krajač*, dr. *Lisavac*, dr. *Mažuranić*, *Miletić* i *Tuškan*) proti 3 glasa (dr. *Počepnjak*, *Gašparović* i dr. *Bošnjak*).

Za povišenje subvencije drami i opereti u svoti od 20.000 K glasuje cieli odbor *jednoglasno*.

Za treći predlog: „Poziva se vlada, da još ove godine pristupi k uređenju i subvencioniranju pokrajinskog kazališta, te da u proračunu za god. 1908. uvrsti potrebitu svotu“ glasuju svi članovi.

Time je ova stavka prihvjeta na 125.566 K.

(Po „*Nar. Nov.*“)

*

Prošloga mjeseca davala su se u Hrv. zem. kazalištu četiri domaća noviteta; tri hrvatska, a jedan srpski. Među hrvatskim bio je *Miletićev „Grof Palizna“*, *Kolarić-Kišurov „Sin“* i *Zajčeva opereta „Nihilistica“*, a srpski je bio: *Cvetićev „Nemanja“*. — Koliko se sjećamo, nije ovolikog obilja domaćih noviteta još nikada bilo. U če-

tiri mjeseca: jedanaest. Počevši od Begovićeve „Grofice Walewske“, pa do Količ-Kišurova „Sina“ može se reći, da nijedna domaća stvar nije bila nedostojna da se iznese. Jedino su o pjevanoj lakrdiji „Petrica Kerempuh“ mišljenja razdijeljena. Medutim, pet potpuno rasprodanih kuća takodjer nešto znači, pa kad su mogle biti davane „Sirotnice djevojke“ i „Pričuvnikove ženidbe“, koje su uzete iz stranih literatura, ne može se poreći neka opravdanost i neko izvorno značenje i ovom domaćem proizvodu.

Prigodom Zajčeve „Nihilistice“ dobio se je jedan mali incident. Pisac libretta, njemački zagrebački publicista, g. Wilhelm Otto, očito je mislio, da je napisao bolji tekst, nego što u istinu jest. Učinio se je važan, pa se je izrazio, da su mu glumci svojom nehajnošću manje donijeli, nego što je on želio. Medutim je krivnja ležala jedino u njemu samomu. On je sebi obećavao zlatne kule od svoga teksta, pa je mislio, da će sa Zajčevom glazbom obići njegov libretto cijelu srednju Evropu. Medutim su mu njemački nakladnici odbili radnju kao nepodesnu. Sada je g. Otto napisao novi tekst, pa ima nade, da će Zajčeva krasna i umiljata glazba naći eksport na njemačke pozornice. Mi to našemu sijedomu skladatelju od srca želimo.

Prigodom Miletičeva „Paližne“ vukla se je gotovo mjesec dana polemiča između prof. Pasarića, branitelja Miletičeva, i dr. Ogrizovića, kritičara Miletičeva. Palo je s jedne i s druge strane dosta nepotrebnosti. Miletić je kao mlad čovjek napisao dosta skladno djelo, ali se je u reklamama i u nekim kritikama pokazala neka pristrandost, koja je htjela djelo učiniti ljepšim nego što u istinu jest. Ogrizović je „u rukavicama“ izrekao svoju skepsu, i iz toga se izrodila borba. Nešto manje osjetljivosti ne bi škodilo. Ta, niti smo svi sveti niti intaktni. Obzirna kritika svagdje može donijeti blagoslov, a Ogrizovićeva bila je zaista obzirna, pa ako se već ne mogu dopustiti ni ovako orukavičene ocjene, onda n'opće kritiku odbacujemo.

S Cvetičevim „Nemanjom“ donesena je prva veća srpska historijska drama na hrvatsku pozornicu. Uspjeh je bio proti svakoj nadi povoljan. Pokojni Cvetić razumio se kao praktičan glumac u pozorišnu tehniku, a i sadržaj ishrišto je dosta zanimiv. Oprema bila je upravo sjajna, a prikazivanje vrlo dobro.

Sa svojim „Sinom“ pokazao se mladi dramatičar Količ-Kišur, da je dorastao i većim zahtjevima. Tehnika mu doduše izgleda još nadoknadjena, ali je s ovom dramom pokazao, da umije pisati pozorišna djela, koja od početka, pa do konca — interesiraju. U drugom broju prošlogodišnjega „Glasa“ izražena je nada, da će on još mnogo dobrih stvari napisati, i evo danas kao da se ono proročanstvo već obistinjuje. Duhovit je, pa nigdje ne dosadjuje.

Posljednjih dana vodila se je ogorčena bitka između jednoga advokata ženske pretenzionosti na našoj pozornici i kazališnoga dramaturga. Gosp. dramaturg odnio je palmu. Pokazao je na rak-ranu našega ženskoga osoblja, koje ne želi igrati manje uloge, tako da je položaj kazališne uprave vrlo otegočen. Medutim je svršetak polemike iznjo na vidjelo ukročenost nekih goropadnica, koje su držale, da je kazalište tu poradi njih, a ne one poradi kazališta. Od danas bi se dakle moglo opet mirno i u ljubavi raditi.

Zato je s tim veće presenečenje izazvala demisija cijelogupne dosadašnje kazališne uprave. Ne samo da je upravitelj Mandrović zamolio vladu, da ga riješi intendantski posala, nego i dramaturg Andrić kao i ravnatelj Fijan. Intendantu Mandroviću shvaćamo, da mu je već dojadilo bučno i teško kazališno rabotanje. Dramaturg Andrić valjda je opet mislio, da kao „ustavan ministar“ ima da položi svoj portefeuille, kad ga jedan (!) anarhistički glas već pet godina pozivlje na demisioni-

ranje, pa kao da mu je htio reći: hajde, momče, da se naraduješ — tri dana!... Da li mu pak može biti primljena demisija, to je dakako drugo pitanje. Mnogo nas je zvanih, a malo odabranih. Što se napokon tiče umjetnika Andrije Fijana, tu držimo, da bez njegove umjetničke saradnje pogotovo ne možemo sebi zamisliti daljnje izgradjivanje naše pozorišne umjetnosti. Sve je to krasno i lijepo, što je on svoju molbu potkrijepio „lijecičkim svjedodžbama“, da dokaže, kako mu je potreban mir; cijela hrvatska javnost ipak misli i drži, da se Andrija Fijan mora zadržati za hrvatsko kazalište ma pod koju cijenu. Bez njega bi naše kazalište palo u red nižih pozornica, jer je Fijan ovom našem narodnom zavodu umjetničko srce i duša. Sačuvajmo ga, koliko duže možemo, dokle on potpuno ne odgoji sebi nasljednike u bogodanom svome umijeću.

— n —

Novinstvo.

Naše novine. U posljednje se je vrijeme novinstvo u našoj domovini silno podiglo. Ne samo da svaka politička stranka imade svoje organe, nego gotovo svako oveće mjesto izdržaje po jedan ili dva lokalna lista. K tomu izlazi još bezbroj staleških i stručnih glasila svake ruke!

Nije lako ustanoviti, da li je bujni razvoj našega novinstva utješljiva ili tužna pojava. Kad bi se naporedo s brojem novina podizala i nutarnja vrijednost njihova, svakako bi to korisno bilo i označivalo napredak bar u nekom pogledu. Pokazivalo bi naime sve to veće zanimanje naroda za javne poslove i uredbe, kao i živu želju, da se budnim okom pazi na sve, što se zbiva u našoj domovini i izvan nje. Dakako da prverno čitanje novina radja i štetnim posljedicama za ostalu književnost: što se više kupuju i čitaju novine, sve se manje traže knjige bilo zabavnoga bilo poučnoga sadržaja. A to djeluje nepovoljno i na sam značaj naroda, koji se sye više priučava na lako probavljivu, koji put i vrlo netečnu duševnu hranu, a sve se odbija od čitanja knjiga, koje pobudjuje na ozbiljno razmišljanje. Zanimljivo je, da mnoge novine, koje neprestano telale, neka svaki čovjek misli svojom glavom, od svojih čitalaca traže, da ništa ne misle, nego da jednostavno ono vjeruju, što one pišu. Pače neka vjeruju i ono, u što ne vjeruju ni sami pisci različitih članaka.

Ne kaže se u taman, da je novinstvo velevlast. Srećna naroda i zemlje, gdje ta velevlast vrši svoju zadužbu pošteno, trijezno i častno, gdje podučava, hrabi i krije; a tužne li zemlje i naroda, gdje novinari poput sljepara, zulumčara i pustajja zaluduju, obaraju i uništuju. Dobra štampa vodi narod do pobjede i slave, loša prouzrokuje poraziza poraza, i napokon i podpuno razsulo njegovo.

Ne marimo izražavati, da li u nas Hrvata pretežno dobro ili loše novine, i da li naše novinstvo u obče izpunja svoju uzvišenu zadaču. Jedno samo stoji, da se loše novine mogu suzbijati tek jednim oružjem, a to su dobre novine. I tu se mora primjeniti narodna poslovica: Klin se klinom izbija.

Nadajmo se, da će naporedo sa slobodom štampe i u nas sve više nestajati loših novina. Mnogo stoji i do naroda, kojemu će valjda ipak jednom dodijati ona neprobavna duševna hrana, kojom ga nude nekoje naše novine.

Skrajnje je dakle vrijeme, da narod u tom pogledu izreče svoju odlučnu. Jer inače moglo bi se reći: „Kakvo je hrvatsko novinstvo, takav je i narod“, pa po lošem novinstvu osuditi sam narod. A toga hrvatski narod jamačno nije zasluzio.

V. Klaić.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 3.—4.

U ZAGREBU, DNE 25. VELJAČE 1907.

GOD. II.

„Tito Dorčić“

ili geneza štreberstva i kritika školstva.

I.

Uvjeren sam, ko je god pročitao pozornim okom „Tita Dorčića“, zadnje, posmrtno djelo zasluznoga za hrvatsku kulturu, i nezaboravnoga Vjenceslava Novaka, da je došao do zaključka, da je ova radnja najbolja i najuspjelije od svih, što su izašle iz pera plodnoga i drzovitoga pisca. Za formu se ne može zadjeti ni najzagriženiji Zoilo, kao ni najpoletniji stilista. S jezične strane sve je u toj pripovjesti isplijevljeno, sve je dotjerano, sve izbrušeno.

Čovjek nevješt ovakovim radnjama reći će, da u njoj nema nikakove tehnike, jer se ta tehnika krije, ne upada u oči; sve teče mirno, glatko, bez vidljiva napora, bez ikakove poteškoće. Dogadjaji se nižu jedan za drugim, kronološkim redom, naravno, spontano nužno. Nema smjelih skokova, nenadanih promjena situacije, ne prepliću se ni ne zapliću, ne pojavlja se sporedno lice, s kojim kasnije, ne znaš, što ćeš, za to je i ograničen broj lica, što sudjeluju u ovoj drami života. Kao klupko vješto smotano odmotava se po sebi, čim si uzeo krov u ruke, a da nikada ne zapne. To baš sačinjava umjetnost ovoga djela. Ne zaustavlja pjesnik svoga čitatelja nad slikama iz primorskog ili zagorskog života, da se pokaže, kako znade vješto slikati, da odade bujnost svoje fantazije, čar svoje *palette*, premda mu se pružaše krasna prilika. Nije nam htio pružiti galeriju slika, nego jednu jedinu sliku iz svagdanjeg života, sliku jednog štrebera, Tita Dorčića. Da Novak nije ostavio ništa drugo za sobom, nego samo ovu radnju, dostatna je ova sama, da mu osjegura trajno mjesto u povjesti hrvatske liepe književnosti.

S toga bismo se morali zabrinuti, što ostade gotovo neopažena ova krasna radnja, o kojoj bi u drugih naroda književnici punili stupce smotara i kitili podlistke dnevnih novina, da ne znamo, kakav

je nehaj zavladao našim narodom i njegovom inteligencijom za lijepu knjigu. Od desetak hiljada članova „Matice Hrvatske“, koji su primili u ruke njezin književni dar, dvije trećine njih niti se potruđiše da razviju sve knjige, a kamo li da ih pročitaju. Ni sami književnici, ni novinski, ne čitaju obično tudje radnje premda im je to sveta dužnost. Za to je veoma lako razumjeti, kako to, da naše novine samo oglase primljene knjige, i to sve jednak, kako su primili taj oglas skupa sa knjigami već gotov za tisak.

Dotjeranost ove radnje očitim nam je dokazom, da je Novak imao pred očima vješto izabranu, ali živu sliku, da je imao jedan od onih, što Talijani zovu *documenti umani*. Na Tite Dorčiće mnogi su naišli, ali u množini njima sličnih nisu ih zamijetili ili s pomanjkanja umjetničkog osjećaja, umjetničke apercepције, ili sa nehaja umjetnički neopravdana. Po svom zvanju Novak je pratio ove štrebere od djetinjstva pa kroz škole i dalje na putu njihove nezaslužene karijere. Ti tipovi su mu se duboko usjekli u pamet, pa kad je pisao, dosta mu je bilo skinuti sa police svoga pamćenja jedan bolje sačuvani takav primjerak i vješto ga prikazati općinstvu.

Uzmite dijete bogata ali neuka oca, pošaljite ga preko njegove volje u školu, neka se to dijete bez ikakova znanja protura kroz sve škole, neka za tim nastup javnu službu, taj mora da ili podleže svome neznanju, ili da postane štreber. To vam je Tito Dorčić. Takovi ljudi napreduju na štetu boljih i vrednijih od sebe, na štetu i sramotu naroda.

Istančani osjećaji morala i pravice, uzgojna cilj, za kojom ide svaki pedagog-pisac, težnja za prečišćenjem čustava čitatelja ne dopuštaše Novaku, da prikaže svoga junaka konačnim pobjednikom, krivda ne smije konačno pobjediti nad pravdom, te Dorčić konačno strada od svojih

moralnih poroka. Time su i roditelji kažnjeni, što su iz ludo shvaćene taštine proti savjetu prijatelja turali sina, kamo nije spadao. Bolna sudbina sina i roditelja ne pobudjuje u nama prave sučuti, jer osjećamo, da ih je pravedno stigla i u pravo vrijeme. Štreber ne može biti tragički junak.

II.

Nije čudo, što je Novak, ne samo kao profesor, ne samo kao umjetnik pisac, nego i kao Hrvat odan svojoj domovini, izabrao predmetom pripovjesti ovako oduran tip, koji samo u toliko pobudjuje sučut, što vidimo, da je od njega mogao biti pošten i vrijedan čovjek, da je ostao pri očevu zanatu, te je i on u neku ruku žrtva roditeljske taštine. Štrebera imade svagdje na svijetu, ali zadnjih decenija u Hrvatskoj su baš cvali kao valjda nigdje. Čudo je samo to, što on nije prije, za života, ovu pripoviest objelodanio. Ako je djelo napisao davno prije, a nije ga objelodanio, lako se domisliti razlogu.

Novakova pripovjest nam prikazuje genezu streberstva. Za rana se vidi, tko naginje na Štreberstvo. Dijete nije za školu, radije će ići za očevim poslom, za ribarenjem. Škola mu smrdi. Ne prima ništa. „Ipak pomoću preporukah očevih i pomoću „poškole“ dodje i do četvrtoga razreda pučke škole“. Uza svu učiteljevu strogost uza sve šibe nije dijete zaljubilo školu, a ipak preturi i četvrti razred. Tako dospije u gimnaziju, a da ne zna ništa. Ravnatelj i profesori odvraćaju oca, da ne šalje dijete u školu, jer za školu nije, a otac uvrijedjen hoće pa hoće i proturi ga ovako i onako do mature. Sve je doprinašalo, da to dijete, koje sve nauči, a ništa ne zna, dospije onamo, kamo mnogi i mnogi bolji i darovitiji od njega ne dospeše. Lekcije je učio kao papiga, zadaća je zamjernom lukavošću prepisivao, nije sudjelovao nikakovu djačkom iskazu. Krio se je, da ga ne prisile drugovi, da s njima ide porabljati prozore magiarona. Instrukcijom nekoga konškolarca siromašna ličanina i mitom položi maturu.

Sada postade „bečki jurista“. „Polagao je redovito svoje ispite. Memorija mu je pomagala više, nego mu je mogla pomagati u gimnaziji. Noć na noć kroz tjedne i mjesecce pred ispitom prosjedio bi nad knjigom bodreći se crnom kavom, dok bi slagao ogromno, neprobavljeno gradivo s pomoću same memorije u svoju pamet“. On je svaki ispit „plaćao s nekoliko funti vlastitoga mesa“. „Inače je živio u Beču solidno, ni u koje djačko društvo nije zalazio. Gotovo u svakom pismu, što ga je pisao ocu, bila je vijest o tom, kako je opet policija imala posla s hrvat kćer dјacima, koji su se poradi politike sukobili s njimačkim dјacima, ili dalje oduška some nezadovoljstvu kakvom demonstracijom. „Za me se ne

bojte“, sokolio bi oca, „jer se ja od tih društava držim daleko“.

Nije osjećao potrebu, da se ma čim naočravi. Nije polazio kazališta, nego samo jedan put, kad je neki glasoviti glumac gostovao kao Otello. „I sam komad, i glasovitog glumca, i Dezmđemonu, i sve druge, što su se pojavljavali na pozornici, shvatio je kao što i pisce zamršenih juridičkih knjiga: da ti ljudi ne misle, ne govore i ne rade kao obični ljudi.“ Citoao nije ništa. Jedan put se je pokušao prisiliti i na to, ali nije išlo. Ni u ljubavi nije osjećao idealizma, sama pohota. „S djevojkom je mogao razgovarati ili o tričavim stvarima ili biti brutalan.“

„O praznicima se rado pokazivao besprično odjeven na javnim mjestima.“ Često bi čuo o sebi razgovor šetalaca:

— Gle, sin ribarice, pa kako se je u svijetu učinio . . . gdje on uči?

— U Beču.

A u Titovo bi duši slavno odjeknulo :

— U Beču.

I počutio bi, kako se iz sebe širi i diže u isti mah.

Pete godine do Božića imao je sve nužne ispite, te je dobio mjesto kao prislušnik kod sudbane oblasti u svom rodnom mjestu.

On ne zna pod Bogom ništa. A u službi valja da pokaže, što zna.

Tito je išao marljivo u ured, na njegovu stolu nije bilo nikad zaostatak. S početka nije dobivao samostalnih stvari da ih izradjuje, ali tu upornu marljivost gledali su drugi činovnici kao neko jamstvo za napredak u službi. Predstojnik je time zadovoljan. Tito je to osjećao i počeo dobivao u sebe pouzdanja, a iz toga pouzdanja radjala se je po malo smjela misao, da se u njemu otkrivaju rijetke sposobnosti za sudačko zvanje.

„Na to svjetlo raspoloženje duše pala je prva sjena prvim njegovim samostalnjim radom u uredu. Chef mu ga je vratio tri puta na ispravak, a najposlije ga dao drugomu, da ga izradi.

— „Kako ste se, bijesa, provukli kroz gimnaziju? Kako ste polagali ispite na sveučilištu? Pred kim ste ih pravili? Evo ja ču ovu stvar dati na izradbu onomu stražmeštru, koji je svršio samo četiri razreda pučke škole, pa ēete vi, gospodine jurista, imati prilike, da se od njega naučite . . .“

Tako je chef govorio Titu, pa ga htjede po što po to riješiti. Titov otac pokuša mitom, svojim starim sredstvom, da udobrovoljni chefa prama sinu, ali nije išlo. Sin ostavi službu.

Lukavo izmamljenom preporukom Tito dobi novo mjesto u Zagorju.

I ako je morao uvidjeti, da ne zna ništa, ipak si utvaraše, da se mora visoko popeti. Na to ga je nukalo i poniranje, kojemu je bio izvragnut od rane mladosti, pa do nastupa u službu. Dakle

neznanje, a iz neznanja nastalo samoutvaranje, oznaka štreberstva.

Ako nije imao talenta u opće za ništa, osim za ribarenje, bio je za to silno lukav. Uvidio je, da u Hrvatskoj može doći daleko i čovjek bez talenta, ako samo imade protekcijske. Da si steče naklonost, protekcijsku svoga novoga šefa, plemenitaša veoma uplivna i veoma inteligentna, zamisli uzeti njegovu kćer. Tu osnovu izvede rafiniranom lukavošću, a uz to su pripomogle sve vanjske prilike, u kojima se nalazio njegov šef.

Tako nakon godine dana službe postade državnim odvjetnikom . . .

Da nije u njemu prevladala brutalna narav surova neizobražena čovjeka, da je znao postojano hiniti i gojiti ljubav prema ženi, izvoru svojih moćnih protekcijskih, da se nije podao vinu, uza sve neznanje bio bi brzo postao državni nadodvjetnik ili veliki župan.

III.

— Kako to, da je Dorčić dobivao prvi red, a nije ništa shvaćao? — Pitati će neko, kao što je pitao njegov otac ravnatelja Sabljaka, kad ga ovaj nagovaraše, da vodi sina na ribe, a ne šalje na više nauke.

— Za to, što je škola, kakva je danas, na koncu ured, u kojem se pazi poglavito na to, da djeca formalno uđovolje propisima. Ali gimnazij morao bi biti daleko od toga birokratizma. Ono bi u jednu ruku moralо biti i hram, gdje se naucaju i šire znanosti i oplemenjuje idejama velikih duhova ljudska narav. S druge, praktične, strane trebalo bi da ima takova škola pred očima samo one ljudi, koji će iza svršenih nauka zapremati u ljudskom društvu najvažnija i najodličnija mjesta, skopčana s velikom odgovornošću savjesti, jer se po njima dade učiniti za narod i za državu mnogo dobra, ali i mnogo zla . . . Samo s ta dva gledišta trebalo bi, da gimnazij prima i ocjenjuje svoje učenike. Neka se pridrže u njemu samo oni, koji pokažu u sebi jamstvo, da mogu u sebe asimilirati znanje i ideje, koje su duševno podizale, oplemenjivale i vodile do savršenosti čovječanstva, otimajući ga živinstvu. One, koji nemaju u sebi priljepčive snage za te ideje, neka odbaci, jer su oni teret školi, a škola njima . . . Gimnazij ne bi bio ni za one učenike, koji ga polaze s nakanom, da postignu manje činovničko mjesto. Za ljudi, koji vrše takovu službu, skroz je suvišno da čitaju u originalu Homera, ili da se nauče matematičkim dokazom o gravitaciji. Za takovu bi trebalo da postoje druge škole sa skroz drugačijom naukovnom osnovom, a gimnazij i univerza to bi bili hramovi čiste znanosti za odabrane, koji su dovoljno nadareni moralno i intelektualno za asimilaciju i provodjenje plemenitih ideja . . . jer samo takovi spadaju na pročelja ljudskoga društva.“

Nitko ne će shvatiti i dostojno ocijeniti duboku istinu što se krije u ovom sudu o našim gimnazijama. Na ovakov sud mogao je doći samo čovjek, koji je dugo poučavao u gimnaziji, koji je duboko razmišljao o svojem zadatku gimnazijalnog učitelja, koji je vršio svoju službu ne birokratski, ne streberski, nego kao odgojitelj duha. U tim riječima imademo cij program za reformu sednjih škola, a osobito gimnazija.

Kroz 13 godina učiteljske službe u dalmatinskim gimnazijama uvjerio sam se, da su gimnaziji u Dalmaciji jedna od većih, a na žalost ne osjećanih rana naroda. Pet velikih državnih gimnazija i jedna niža privatna u Sinju na pučanstvo od 600.000 stanovnika sačinjavaju rasadnike birokracije i poluučenog proletariata. A kad čujem, da Šibenik traži gimnaziju, da ju traži Hvar i Korčula onda sam prisiljen reći: *nescitis quid petatis*, ne znate, što tražite. Zemlja skroz siromašna i poljodjelska imade na sto hiljada stanovnika jednu gimnaziju, a samo jednu potpunu realku, dvije pomorske škole, koje je pohadjalo 30-40 učenika, a u kojima je predavalo 15 učitelja! Statistički podaci pokazuju, da od stotine, što se upisu u I. razred gimnazije, jedva ih 10 dopre redovito na ispit zrelosti, a od tih jedva trećina svrši visoke škole, pa i izmedju tih imade Dorčić! Drugi se izgube putem, pa onda traže kruha u uredima kao pomoćno osoblje i drugdje da prokubure život. A kad se promisli, da su od tih, što zaostaju, mnogi ter mnogi sposobniji i darovitiji za gimnazijalne nauke nego oni, što svrše, onda čovjeka spopada tuga.

„Današnja je škola jednostavan ured. Profesor ima u ruci ljestvicu, po kojoj ocjenjuje dјaka, kao što vinar sa svojom spravom mjeri množinu alkohola u vinu. Pita se glavno: je li dјak miran, uredan i da li nauči lekciju . . . i njegova se vrijednost ocjenjuje po tim vanjskim biljezima, koji varaju u više od polovice slučajeva. Koliko puta nastrada intelektualno i moralno darovito dijete samo poradi svoje djetinje lakoumnosti, gdjekada poradi svoje bezazlenosti, jer se ne zna sakriti ili ne će da se sakrije! Naivno je, pa drži, da će i drugi suditi o njegovim pogreškama ne podavajući im važnosti, kao što im je ni ono sa o ne podaje . . . A drugi može da bude tupoglav, pun zlobe, zaražen kojekakvim potajnim griješenjem, ali vješto se skriva i prolazi pred birokratskim uredom ško'e dobro. A takovi, kad svrše škole, to su vam konopci, iz kojih se plete bič naroda . . . Tko je kriv?“

Bili bi krivi profesori, kad bi taj sistem visio od njih; ali i on su žrtve toga sistema, toga birokratizma škole. Školi su dali neke stalne propise, kao što je kod carinarskog ureda odredjena stalna carina na svaku robu, ili u poštarskom uredu stalna pristojba prama vrsti pisma ili posiljke . . . Da se održi disciplina i red u školi, koliko se zdravih udova odreže poradi nedužnih

prišteva, a mnogo uđa otrovane krvi, ako ne izbace na vidjelo čirove, ostanu netaknuta

Birokratizam uveden u škole pripravlja narodu štrebere, konopce, da postanu bić naroda. Ne samo da se u tome ne napreduje prama idealu, za kojim bi morali težiti u gimnaziji, nego se sve to jače birokratizira. To sam opazio u Dalmaciji od god. 1892. do lani. Stariji ljudi i profesori pripovijedaju, da ti zavodi za njihova djakovanja bili veoma blizu idealu . . .

Gimnazije lifriju svu vojsku činovnika nižih i viših, mjesto da se nešto učini, da za niže činovnike bude uredjena takova škola, u kojoj će se naučiti ono, što je za njega.

Nedostatke tako zvane klasične škole uvidjeli su u Italiji i u Francezkoj, pa su stali da tome doskoče. U tom smislu napisao je član franceske akademije Alfred *Fouillée* krasnu raspravu: *les études classiques la democratie*, gdje je iznio i podpunu osnovu za reformu tih nauka. Gimnazija ili klasični nauci nisu za svakoga. Tu se hoće osobitog dara. Ministar prosvjete u Italiji *Nasi* reformirao je u tom smislu srednje škole stvorivši tako zvanu jedinstvenu školu (*scuola unica*), kamo se rekrutiraju djeca iza svršenih pučkih škola. Ta jedinstvena škola traje 4 godine i pripravlja dijete, da razvije svoje sposobnosti učenjem onih općenih i svakoj školi zajedničkih predmeta: materinski jezik, povjest, zemljopis, prirodopis i matematiku. Tada se dijete odluči prama zvanju, svrsi, sposobnosti za onu struku, za koju ga je priroda odredila. Time je veoma ograničen broj klasičnih škola. Za takovom školom je uzdisao i Novak, kad je pisao i potrebi posebnih škola za male činovnike, obrtnike i trgovce. Iz takovih škola čovjek će biti vredniji i karakterniji od onoga, koji se je nerazumijevanjem proturao do doktorata . . .

U nas poštarski ili porezni činovnik prisiljen je bio bubati grčki i latinski isto kao i liječnik ili pravnik. A da je vrijeme za ovo bubanje potrošeno uložio u zahvalniji posao!

Sto puta sam odvraćao djake od gimnazijalnih nauka, na njihovo čudjenje, jer sam uvidio, da bi od njih mogao čovjek nešto vrednijega i s posobnijega istesati, kad bi se drugomu zvanju posvetili. Svak hoće da šalje sina u gimnaziju. Neki to čine iz gluposti i iz taštine, a neki, jer ne znaju, što će s njime. Time veoma često unesreće sebe i svoju djecu, a narodu daju zmije i škorpijone.

Iz težnje za gospodstvom, iz zla shvaćene ljubavi prama sinu mnogi roditelj prospe svoj imetak. Mjesto da nastoji oko toga, da ga sin naslijedi u poslu, da taj posao unaprijedi, on s njime silom u školu. Dijete se uzalud otimlje, kasnije ne bude od njega ništa, a obrt, a trgovina, a poljodjelstvo ostaje u svojem primitivnom stanju bez cijene, bez ljubavi, koja bi ih podigla i oplemenila. Seljak, ako išta može, hoće da mu je sin pop ili činovnik, „voli da bude tudji sluga, nego svoj gospodar.“

IV.

Ne mogu završiti ovaj kratki prikaz, a da se ne osvrnem na neke tvrdnje, koje ne mogu nikako priznati za istinite, jer se protive meni poznatim činjenicama.

Po piščevu uvjerenju seljačka djeca ne mogu u prvoj generaciji asimilirati kulturu radi atavističkih poteškoća.

Gimnazijski ravnatelj kaže Titovu ocu: „Stotine godina razvija se u krvi vaš obitelji sposobnost i vještina za ribarstvo, što bi Vaš sin mogao isto tako častno nastaviti, kao što ste ga vršili svi vi Dorčići od najdaljih predaka ovamo, ovamo . . . a Vi čupate iz posjeda obitelji ekovinu, što su je Dorčići uzajmili od prirode, usavršili je svojim trudom, radom i domišljajem i digli sebi čestit glas i osigurali lijep položaj u životu . . . Čemu ga mučiti školom, kad po njoj i onako ne će postići ništa. Za ribarstvo je sposoban . . .“ „Seljačka su djeca u gimnaziji priječno dobri djaci“, jer tobož dolaze sa sela najbolji, a što ne valja ostaje kući. Ja znam naprotiv, dolaze najbogatiji, ma kakovi bili. „Shvaćanje im je dobro, marljivi su i uredni čudoredni i bojažljivi. Kao činovnici marljivi su i uredni, ali u javnom radu odmah se pokazuje medja njihova talenta. Nad prosječnost se digne veoma malen postotak, a još je manji postotak onih, koji se u svojoj struci istaknu genijalnošću. Rado nagnju štreberstvu, velik je postotak onih, koji se stide svoga seljačkoga porijetla, a kad ga moraju istaknuti, onda to udese lukavo prikazujući svoje porijetlo kao tmurnu pozadinu, samo da se u jačem svjetlu istakne njihova pojava i odvrati pogled od pozadine“. „*Neoporecivo (?) je, da čovjek iz nižih klasa ne stiče tako lako smisla za plodove više ljudske kulture*. On svoju naobrazbu shvaća poglavito s praktične strane. On je praktično odgojen (za kruh) od nastupa na vlastite noge . . . Seljak i mali obrtnik ne dolaze u položaj onoga materijalnoga blagostanja, gdje se radja želja i čuti potreba viših duševnih potreba užitka znanosti i umjetnosti. Ako se dakle seljak odluči da pošalje svoga sina na više nauke, on računa jedino s praktičnom dobiti . . .“

„Priroda segne gdjekada i za iznimkom (!!!), pa se iz obitelji, koja se od ikona bavi seljačkim poslom, težanjem polja i timarenjem blaga, roditi čovjek genijalnih duševnih sposobnosti za najviše tekovine kulturnoga čovjeka“.

Iz ovih pa još iz mnogih drugih mjesta vidi se jasno, kako pisac misli, da je jedan od uzroka štreberske česte pojave činjenica, što su ti štreberi seljaci, po naravi, obično nepristupni višoj kulturi.

U navedenim ulomcima imade veoma mnogo istine iskustvom dokazane. No apsolutno ne stoji, da *caeteris paribus* „čovjek iz nižih klasa ne stiče tako lako smisla za plodove više ljudske kulture“,

valjda za to, što je iz nižih klasa. U 13 godina prakse vidi sam, da baš djeca nižih slojeva, *ako su marno nadzirana*, pokazuju najljepše sposobnosti i divno uspjevaju u svakoj struci. Upiju u se sve, što nauče, te im kultura, duboko znanje, duh promatranja, logično umovanje udje u krv i meso. Imao sam pod rukom gospodske i seljačke djece, djeca koja su nikla u blagostanju, a u kulturnornom *milien-u* odrasla, ipak ni jedan postotak nije pokazao dara i sposobnosti za više nauke. Dočim se seljačka djeca, ako su udobno namještena, u velikoj većini odavala su besprimjernu darovitost i sposobnost. U Spljetu sam opazio, da djeca seljaka iz varoša uspjevaju prema tome, iz koje su obitelji. Neke obitelji konstantno imaju darovitu djecu, premda su veoma siromašne, a neke konstantno nesposobnu, premda im je udobnije. To isto sam opazio za Crnu Goru. Neka plemena daju darovitih mladića, ali većina su ispod osrednje darovitosti. Ja sam za svoju porabu bio napravio i katalog takovih familija. Opazio sam dapače, da prva generacija iz nižih klasa veoma dobro uspjeva, dočim druga generacija pada.

Statistikom kotorske gimnazije može se dokazati, da ni jedan postotak djece pomoraca nije za višu kulturnu naobrazbu: jedva sam zabilježio jedno dijete. Djeca iz unutarnjeg kotorskog za-

ljeva veoma slabo ili nikako ne uspjevaju, dočim oni, što nam dolažu sa obale, što se prostire od Spiča do Budve, svi su isključivo bili veoma daroviti, premda su im pučke škole Bože pomozi.

Uvjeren sam i ja, da jest nešto u krvi, što pripravlja čovjeka, da postane štreberom, ali najveću ulogu u tome igra odgoj i *milieu*, u kojem se dijete odgaja.

Meni nije ovđe pobijati ili zagovarati teorije u djelu natuknute o selekciji Darvina ili o descendentoj teoriji Lamarcka, jer naša riječ kaže od jednoga drveta ikona i lopata. Dakako, ta ikona i ta lopata bit će bolja ili gora prama tome, kakvo je drvo.

Povjest svih znanosti, umjetnosti kao što i politička povjest naroda dokazuje, da su najveći zatočnici, najgenijalniji državnici, učenjaci umjetnici nikli iz najnižih klasa, i to odmah od prve generacije. To bismo mogli dokazati primjerima i imenima živih i pokojnih Hrvata, koji su veoma mnogo doprinijeli našem narodnom preokretu i preporodu, istakli se u prvim redovima, a bijahu ili jesu sinovi najnižih klasa. Svaki ih pozna, pa ih ne spominjem.

Cijenim, da nisam daleko od istine, ako kažem: Društvo stvara štrebere, a štreberi društvo.

Cherubin Segvić.

„Hrvatska Straža“ i „Matica“.

Na sastavak, što sam ga napisao prošle godine u br. 13—15. „Glasa M. Hrv.“ pod naslovom „Gospodi oko Hrvatske Straže“, odgovoreno mi je u VI. svesci „Hrv. Straže“ od prošle godine u sastavku pod naslovom: „Matica izmedju Scylle i Charibde“. Pod sastavkom nema potpisa, pa ne znam, je li ga napisao onaj isti anonimni pisac, koji je svojim člankom u „Hrvatskoj Straži“ pod naslovom „Quousque tandem — Matica Hrvatska“ u III. svesci od pr. g. bio napao na „Maticu“ i time mi dao povoda, da mu na uzvrat napišem svoj gore spomenuti sastavak. U ostalom i ne radi se o tom, tko je odgovor na moj sastavak u „Hrv. Straži“ napisao, već se radi o tom, što mi je odgovoreno. Ipak mi je milo, što mogu spomenuti, da je ovaj put „Stražin“ članak napisan evropski i bez žuči. Ako ga je napisao isti pisac, koji je bio napao „Maticu“ u svom ratobornom članku: „Quousque tandem Matica Hrvatska“, onda neka bude uvjeren, da je sada pogodio pravi ton i da se takovim tonom dade mnogo više postići, nego li s rastresanjem nad „Maticom Hrvatskom“ i grožnjama, kakove je nepoznati „Stražin“ pisac bio u svom članku „Quousque tandem“ na Maticu upravio.

Sastavak „Stražina“ anonimusa: „Matica izmedju Scylle i Charibde“ ostaje u glavnom *in merito* na istom stajalištu, ali i ako je napisan *fortiter in re*, mora se priznati, da je ovaj put *suavis in forma*. Zato se i osvrćem na nj te ga preporučujem i pažnji čitatelja. U jezgri, t. j. u tom, da je potrebno, da se razbistre pojmovi i sa kršćanskoga stanovišta i „da se ustanove načela, koja određuju pravac kulturnom radu, te su osnovom svakome zdravomu napretku“, mora se sa Stražinim piscem svaki dobar kršćanin složiti. Priznati mu se mora, da je na dobrom putu, kada veli: „Mi poštujemo svačije uvjerenje; no odatle ne slijedi podnipošto, da smo dužni i *prihvati* svačije uvjerenje, pa i ono, koje se kosi s našim“. Baš zato ima taj isti Stražin pisac pravo i u tom, kad veli: „Zahtievajmo samo, da se isto tako poštuje i naše uvjerenje; pa ako se ono komu god ne čini pravo, da nas objektivnim razlozima pobije“.

To stajalište je opravdano, te ne treba o njegovoj opravdanosti trošiti riječi. Glavno je, da se na nj ne zaboravlja, kada je red, da ga i na djelu imamo na umu.

Ja nisam ni pokušao poreći gospodi oko „Hrvatske Straže“ pravo, da oni i Matičnim knji-

gama prigovaraju, što misle, da im sa svoga stajališta kao čisto katolička polemičko-kritička smotra moraju prigovorati. Nisam ustvrdio, niti ja niti tkogod drugi oko „Matic“ da je *sva* dosadašnja „Stražina“ kritika „rabulistika i sofisterija“. Još se manje komu od nas može reći, da je ustvrdio, da je „Hrvatska Straža“ „stovarište ličnih, klevetničkih napadaja, koji se kose s kršćanskim moralom“. Baš obratno, ja sam ustvrdio, da ne bi bilo pravo, da tkogodj prozove „Hrv. Stražu“ stovarištem ličnih napadaja samo zato, što je u gdjekojem njenom većem ili manjem sastavku pojedini anonimni pisac pokušao baciti nelijepu sjenku na *ličnost* kojega kritizovanog pisca, i to bez osnove i u *općenitim izrazima*, koji se mogu i naigore tumačiti. Ali sam rekao i to, da isto tako nije pravo, što je anonimni pisac rekao o Jovanu Hraniloviću, da tko njega poznaje, da se ne bi čudio, da se on osim spiritizma zagrijava i za gore stvari.

Pisac „Stražina“ članka „Matica između Scylle i Charybde“ kao da je uvidio pogrešku „Stražina“ anonimusa, te sada hvalevrijednom iskrenošću priznaje (str. 557.), da on doista ne poznaje J. Hranilovića ni lično, ni iz privatnoga života, već kao pisca, saradnika bivšega „Vienna“ i drugih listova, pak da ni Hranilovićevoj ni Šegvićevoj osobi ništa ne prigovora, već njihovu peru i nekim njihovim štampanim tvrdnjama, pak da je već i prije rekao, da u ona dva članka od Jovana Hranilovića i Cherubina Šegvića u „Hrvatskom Kolu“, što ih je bio uzeo na nišan, ima i „što je hvale vrijedno“.

To doista i ne smije nitko zamjeriti „Stražinu“ piscu, što ne odobrava sve, što je u „Hrv. Kolu“ napisano; ali dakako i tu ne treba da se smetne s uma, da treba poštovati i tudje uvjerenje. Dopushteno je dakako i to uvjerenje kritički analizovati, pa i protiv njega iznašati objektivne razloge protivnog uvjerenja, ali nije dopushteno podmetnuti kritizovanom piscu tvrdnje, kojih on nije napisao, niti je dopushteno izvraćati jasni smisao njegovih tvrdnja.

Milo mi je, što pisac „Stražina“ članka „Matica između Scylle i Charibde“ ističe, da on, kritičući neke krivo filozofske nazore u nekim pripovijestima Novakovim, nije nišanio na samu ličnost Novakova. S veseljem konstatujem, da Stražin pisac tvrdi, da i za njegove zamjerke nekim u monističkom smislu napisanim mjestima u Novakovim pripovijestima vrijedi, što je on već bio rekao u uvodu u studiju o Kranjčeviću, da „kod ocjenjivanja nisu pred sobom knjigu, a ne ličnost piščevu. „Pronadje li, da su nazori krivi, on još ne osudjuje pisca kano zla ili neblaga čovjeka; jer intelektualna zabluda još ne lišava čovjeka moralne vrijednosti i plemenitosti, koja potječe iz volje i srca“. Pisac naročito tvrdi, da: „I Kranjčević uza sve zablude i protukršćanske nazore, voljom i srcem može da je zaista vjeran kršćanin“,

a to da isto vrijedi i za Novaka : za kojeg mu drago pisca.

To doslovce i ja potpisujem te se i u tom i u mnogom čemu drugom sasvim slažem sa nazorima pisca „Stražina“ u odgovoru na moj sastavak: „Gospodi oko Hrv. Straže“. U opće mislim, da bi bilo manje suprotnosti u mišljenju o mnogim našim književnim stvarima, da se o njima razpravlja s ljubavlju prema piscu i istini i da „cum fortitate in re“ ide uvijek usporedo i „suavitas in modo“.

Što se tiče pojedinih meritornih Stražinih izvadjanja i zamjeraka nekim mojim dedukcijama u apelu na gospodu oko Hrv. Straže“, nije nužde na njih se osvrtati, jer neke spadaju više na teologisko polje, a o drugima nekima bilo je već i biti će prigodice i opet govora u ovom listu. Neke ipak spominjem, ut audiatur et altera pars.

U apelatu na gospodu oko „Hrv. Straže“ bio sam spomenuo, da mi nije poznata ni jedna Matičina“ ni u opće ni jedna hrvatska knjiga, koja bi bila metnuta na indeks, dok da bi dobro bilo, da nam „Hrv. Straža“ poimence navede te na indeks metnute hrvatske knjige. On je to i učinio te nam je, kako veli : na brzu ruku, naveo nekih jedanaest i na hrvatskom jeziku izišlih knjiga, koje su doista uvrštene u indeks od crkve zabranjenih knjiga. Ali to su samo prijevodi nekih knjiga Zolinih, George Sandičinih i Dumasovih. Istina, ta zabrana vrijedi i za prijevode zabranjenih knjiga, ali ipak to stoji, da ni jedna hrvatska knjiga, kojoj je izvornik napisan hrvatskim jezikom, nije do sada na indeksu.

Stražin pisac objedjuje „Maticu“ radi nedosljednosti i protuslovlja u tom, što se i njeno predsjedništvo i neki njeni pisac u Matičinim izdanjima ispovjedaju čisto korektne nazore o zadaći i sredstvima književnosti, pa ipak Matica štampa i takovih stvari, koje se kose s tim s kršćanskoga stanovišta korektnim stajalištem.

Već sam u prvom apelatu na gospodu oko „Hrv. Straže“ bio spomenuo, kako je „Matica“, štamajući i takove, izjavila, da time, što je pozvala na suradnju u „Hrv. Kolo“ pisce svih smjerova te što im je ostavila slobodu misli i nazora, nije preuzela odgovornosti za pojedinoga pisca, ako se on ogriješi o Matičine tradicije, niti će time biti podrmane u „Matici“ i u narodu „Matice“ tradicije. Poznat će biti i gospodi oko „Hrv. Straže“ štrajk nekih književnika protiv „Matic“ jer da ona ograničava slobodu nazora i pisanja. U istinu pako „Matica“ nastoji, da održi tradicije, što ih njeni osnivači ostaviše u amanet potomstvu, a ni gospoda oko „Hrv. Straže“ ni protivnici današnjega „Matičinog“ odbora iz modernističkog tabora ne mogu s razlogom ustvrditi, da se „Matica“ ogriješuje o svoje statute, koji moraju biti svakom njenom odboru putokazom između raznih skrajnosti u časovitim trvenjima raznih književnih struja i smjerova.

Zamjerke gospode oko „Hrv. Straže“ „Matici“ najboljim su dokazom neopravdanosti obstrukcije nekih književnika protiv „Matičinog“ sadanjeg odbora, jer da ona ograničava književnicima slobodu pisanja u duhu savremenog napretka i života; a ta obstrukcija neka bude ujedno i mementom gospodi oko „Hrvatske Straže“, da tjerajući lisicu ne istjeraju vuka.

„Matica“ želi, da se oko nje okupe svi valjani književnici i da složno porade pod njenim

okriljem oko unapredjivanja prosvjete hrvatskoga naroda; ona dobro znade, čemu i komu imade zahvaliti svoje dosadanje uspjeha. Komu je do toga, da ona ostane vjerna svomu pozivu i da bude doista jakom tvrdjom u našoj teškoj narodnoj borbi za opstanak na kulturnom polju, neka ju ne diskreditira u narodu podvalana i navalama, koje ne mogu nikomu i ničemu koristiti, a mogu donijeti samo štete.

J. Repinski.

Borba bez smisla i svrhe.

Napisao Jovan Hranilović.

I.

Poznato je, da su g. 1904 neki članovi „Družta hrvatskih književnika“, među kojima imade i nekoliko uglednih naših beletrista, izjavili „Matici Hrvatskoj“, odnosno njenom tadanjem odboru nezadovoljstvo radi nekih njima nepovoljnih nazora i pogleda na zadaču i sredstva lijepe književnosti, što ih je predsjednik „Matrice“ dr. Gjuro Arnold te godine bio izložio u svom govoru, kojim je otvorio glavnu skupštinu.

Nezadovoljnici su odpočeli štrajk protiv „Matrice Hrvatske“ s izjavom, koja doslovce glasi: „Potpisani hrvatski književnici, polazeći sa stanovišta, da „Matica Hrvatska“ kao narodna institucija i svojina čitavoga naroda mora da bude vjernim ogledalom ukupnog savremenog života, a ne poprištem samo jedne književne struje, otklanjaju jednostranu izjavu gospodina predsjednika „Matrice Hrvatske“ kao protivnu shvaćanju pravih rodoljubnih dužnosti i slobode umjetničkog stvaranja kod sviju kulturnih naroda našega vremena.“.

Medju potpisacima te izjave dolaze uz imena većine početnika i diletanata na književnom polju, kako spomenuh, i imena nekih uglednijih naših beletrista, kao: Ksaver Šandor Gjalski, Josip Kožarac, Stjepan Miletić i Ivo Vojnović.

Još se ne zna, kako su pod tu izjavu došli potpisi nekih književnika, koji su poznati kao veliki poštovači Matičina predsjednika i koji u praksi, t. j. u svom pjesnikovanju i književničkom stvaranju sliede iste nazore o zadaći i sredstvima književnosti, kako ih je dr. Arnold razvio. Za nekoje se znade, da im štrajkovanje protiv „Matrice“ nije po volji, neki od njih, u prvom redu Gjalski, nisu ni pristali na to, da se protiv „Matrice“ štrajkuje. Gjalski je pače poslije i po njemu potpisane izjave podnio svoj roman „Za materinju riječ“ odboru „Matičinom“, da bude nagradjen kojom od raspisanih nagrada, kako se to vidi iz „Matičina“ izvještaja za g. 1905.

Silvije Kranjčević nije potpisao izjave, a ne vidimo pod izjavom niti imena mnogih drugih starijih i mlađih književnika, koji su barem toliko u književnosti na glasu kao pod izjavom potpisani Josip Bach, Vavra Nina i Arsenije Wenzelides.

„Matičin“ odbor nije se dao smesti tom izjavom niti tim štrajkom. I pravo je, da se taj štrajk ne uzimlje suviše tragično. On je i onako pravo govoreći, *sam u sebi protuslovan i nesmislen*. Gospoda neće ni da čuju, da bi smjelo biti ikakovih zapreka slobodnom stvaranju i slobodnom izricanju misli i osjećaja, a ovamo u isti čas prosvjeduju protiv toga, što i predsjednik „Matrice Hrvatske“ ima svoje mišljenje o zadaći i sredstvima književnosti te što to svoje mišljenje, svoje nazore o književnosti izriče iskreno, jasno i otvoreno.

„Matičin“ odbor je i u predgovoru svoga zbornika „Kolo“ za g. 1905. izrično naglasio, da u skladu sa svojim zaključkom od 3. listopada 1904. nije nikomu ograničavao slobode misli i nazora, prepustajući svakomu piscu potpunu odgovornost za njegove misli i nazore, a sve u čvrstom uvjerenju, da će golema većina hrvatskih književnika tradicije hrvatskoga narodnoga i prosvjetnoga preporoda, na kojima je osnovana „Matica Hrvatska“, ne samo vazda poštivati, nego ih i nastavljati.

„Matičin“ odbor je dobro znao, da ima među „Matičinim“ čitateljima i članovima i protivnika takove slobode nazora i misli, ali je odbor izjavio svoje uvjerenje u istom predgovoru „Kola“, da „pojedinački protivni nazori, za koje „Matica Hrvatska“ neće i ne može odgovarati, pa pojavit će i u „Matičinim“ izdanjima, ne će zacijseliti tradicija ni u „Matici“ ni u narodu uzdrmati“.

Ali štrajk nekih naročito mlađih književnika iz modernističkoga tabora protiv „Matrice“ nije ni poslije te izjave „Matičina“ odbora prestao. Ipak oni nisu mogli sa svojim štrajkom uspjeti, da odvrate od „Matrice“ njene vjerne suradnike,

prijatelje i članove. Nisu uspjeli ni u tom, da od-biju od „Matic“ većinu najuglednijih hrvatskih umjetnika, kojima su u „Savremeniku“ bili savje-tovali, da ne daju svojih stvari „Matici“. „Matica“ je pače izdala medju svojim izdanjima za g. 1906. po prvi put i „Kolo hrvatskih umjetnika“ u kojem su s malim izuzetkom zastupani svi ponajbolji hrvatski umjetnici. Kao što im služe na čast njihovi umjetnički proizvodi u tom „Kolu“, tako im služi na čast i to, da se nisu dali od „Matiće“ odvratiti.

„Matici“ je ostap vjeran i umni slovenski književnik dr. Fran Ilešić; ostali su joj vjerni i drugi književnici, koji se nisu htjeli pridružiti štrajku.

Nezadovoljnici, većinom mlade pristaše hrvatske „moderne“, udomiše se u „Društvu hrvatskih književnika“, te se okupiše oko smotre „Savremenika“ i odtuda i iza stupaca nekih naprednjačkih listova jurišaju na „Maticu“, njezin odbor i „Matici“ vjerne književnike. Sudeći po vrlo nepovoljno bilanci prvoga godišta „Savremenika“ i po neosporivom uspjehu „Matic“ sa izdanjima za g. 1905. i g. 1906., to jurišanje na „Maticu“ i književnike, koji joj ostadoše vjerni, ne postiže cilja.

II.

Uzmemo li na um sve evolucije trvenja između književnika oko „Matic“ i njihovih protivnika u taboru „mladih“ oko „avremenika“ i nekih drugih naprednjačkih listova, sav taj štrajk protiv „Matic“ pričinja se sićušnom borboru ni o što ni za što. „Matica“ ako i ne će da smetne s uma temeljne ideje, koju su imali na umu njeni osnivači, ipak nije ničim pokazala, da je voljna biti zakloništem reakcije i zastoja. Ako joj i nije moguće ispuniti baš svaku željicu svakoga književnika i neknjiževnika, zato ona nije navijestila rata nijednomu književniku, u koga je dara, spreme i ljubavi prema hrvatskom prosvjetnom napretku. Kada bi nezadovoljnici, koji su Matici navijestili štrajk, iznijeli istinito i iskreno na javu pravi razlog, zašto protiv Matice štrajkuju, vidjelo bi se, da se u najviše slučajeva radi samo o onoj kod mladosti tako običnoj maniji oponovanja au tout prix. Vidjelo bi se, da je takovo oponovanje au tout prix mnogima od njih dobro došlo, da otklone sumnju, kao da oni i ne bi mogli ništa uspjela napisati, što bi Matica mogla iznijeti pred svoje čitatelje.

To vrijedi naročito za one mlade oponente, koji do sada doista nisu ne samo u Matici nego ni drugdje objelodanili nijednog književnog proizvoda ni u prozi ni u stihu, kojim bi zasluzili ime *pravih* književnika, kako se oni tim nazivom razmeću, kada govore o književnicima, što štrajkuju protiv „Matic“, u kojoj prema tom i ne bi bilo pravih književnika, jer su samo oponenti uzeli monopol na taj naslov.

Neki stariji, priznati književnici nisu poslijepotpisa na spomenutoj izjavi protiv Matice napisali uopće ništa takova, što bi bili mogli ponuditi Matici, da to štampa u svojim izdanjima. Neće biti tomu razlog to, što hoće da samo Matici prkose, jer bi onda bili svoje proizvode dali štampati u kojem listu, koji nije pod uplivom Matice, naročito u „Savremeniku“ ili u privatnoj ili u vlastitoj nakladi. Ali „Savremenik“ nije donio primjerice od Gjalskoga ništa drugo nego tek jedan odломak iz romana „Za materinsku riječ“, i uopće nema barem u prvom godištu „Savremenika“, gdje nema upravo nikakove zapreke slobodi stvaranja, ni jedne oveće pažnje vrijedne pripovijesti niti ciklusa pjesama. Da nam je do šale, mogli bismo zapitati, pak gdje su ti književni proizvodi nezadovoljnika sa Maticom? Gdje su pjesme, pripovijesti, romani nekih podpisca izjave protiv Matice, koji se tako razmeću s naslovom pravih književnika, ma da do sada nisu upravo nigdje napisali ništa, čime bi taj naslov zasluzili?

Za hrvatsku čitaču publiku bilo bi više manje svejedno, gdje oni svoje proizvode štampaju, samo neka ih uopće ne drže zatvorene u fioci pisaćeg stola ili nose neizradjene u glavi. Ne će li, da ih dadu štampati u „Matici“, koja ih neprekidno poziva, da joj šalju svoje književne proizvode, koji mogu odoljeti objektivnoj kritici, a ono zašto ih ne objelodanjuju drugdje. Eno im za primjerice „Savremenika“, gdje doista ne ima preobilja ni gužve dobre beletrike, i ako tu smotru njeni neki suradnici proglašuju našim jedinim, pravom književnom smotrom, kakove da još nikada nismo do sada imali.

Zašto ti napadači na Maticu i njoj vjerne književnike štrajkuju i protiv „Savremenika“? Zašto štrajkuju u opće protiv književne produkcije? Oni se ograničuju jedino na više manje polemičke omanje sastavke u stupcima nekih naprednjačkih listova sa oštricom protiv tobožnjih „starih“, koji kao da su još uvijek svježiji, agilniji i radiniji na književnom polju, nego mnogo njihovi tobože uvijek „mladi“ napadači i protivnici.

Matica je štampala s najvećom spremnošću veće i manje pripovijesti Gjalskoga i proizvode drugih nekih književnika u stihu i prozi, koji nisu više ni tako mlati, a niti tako stari, e bi bilo vjerojatno, da samo zato ne davaju u štampu Matici svojih proizvoda, što se njihovo sadanje mišljenje i njihovi sadašnji nazori ne slažu sa nazorima, mjerodavnim za Matičin odbor. Bilo bi mi vrlo lako dokazati, da kod nekih tih pisaca nema ni govora o kakvoj razlici nazora o zadaći književnosti.

Što se tiče nekih pjesnika, koji su podpisali izjavu protiv Matice, Matica je već objelodanila zbirke izabranih njihovih pjesama. Ovi dakle za pravo i ne štrajkuju, jer Matica do sada nije štampala više nego po jednu zbirku izabranih

pjesama ni jednoga pjesnika. Drugi neki nisu do sada uopće ispjevali toliko pjesama, te bi već sada trebalo izdati u Matičinom izdanju njihove izabrane pjesme. Tako se ne može reći ni za njih, da samo radi principiјelnog štrajka protiv Matice nisu Matičini suradnici.

Najviše je medju potpisacima izjave protiv Matice imena početnika, koji uza sve to, što imadu najmanje prava na naslov „*pravih*“ književnika, ipak taj naslov svojataju za Matičine oponente, dakle i za same sebe. Oni i pišu najviše protiv Matičina odbora i Matici vjernih književnika, oni i izmislile izraz „*pravi*“ književnik kao neki oppositum književnicima oko Matice, koji su prema njihovu shvatanju *nepravi* — ili možda nikakovi književnici.

Nismo čitali ni jednog sastavka od Gjalskoga, Kozarca, Leskovara, Katalinića, dra. Miletića i drugih priznatih književnika, u kom bi oni sami sebe nazivali jedinim pravim književnicima, a poricali direktno ili indirektno pravo na taj naziv „*pravi književnik*“ književnicima, koji nisu podpisali izjave protiv Matice i koji ostadoše Matici i pod sadanjim odborom vjernim suradnicima. Oni su kao doista pravi književnici u tom uvidjavniji i skromniji, nego li početnički dilettanti i poletarci, što jurišaju na Maticu pod don kihotskom zastavom s natpisom: „*pravi književnici*“.

Doista je čudnovato, da ne rečemo što krupnije, kada ti poletarci vele en bloc za podpisac izjave protiv Matice, da su oni kao *pravi* književnici navijestili boj Matici, koja je tobože time ostala bez književnika, t. j. bez pisaca, koji imaju pravo na naslov pravih književnika. Da se vidi, kako je takovo umovanje besmisleno, evo samo nekih imena književnika, koji ostadoše Matici vjerni i poslije spomenute izjave oponenata protiv Matičina odbora: Vjenceslav Novak, J. Eugen Tomić, M. Podravski, A. Kuzmanović, dr. J. Zahar, J. Draženović, Miroljub, L. Ladanjski, A. Weber, Velimir Deželić, Vjekoslav Klaić, dr. Gjuro Arnold, dr. Jakov Čuka (Jakša Čedomil), dr. I. Kršnjavi, Ivan Milčetić, Cherubin Šegvić, Milan Šenoa, dr. Oto Kučera, Stjepan Radić, dr. Rudolf Horvat, Fr. Š. Kuhač, dr. Stj. Bosanac, dr. Nikola Andrić, dr. Ferdo Šišić. Naročito sam spomenuo samo imena književnika starije i srednje generacije, o kojima ne može biti spora, da su napisali više i boljih stvari, kojima su više zasluzili naslov pravih književnika, nego li dvije trećine oponenata, koji su potpisali izjavu protiv Matice, navjestivši Matici štrajk i razmećući se nazivom „*pravih*“ književnika.

III.

U opće razdjelba književnika u „*prave*“ i „*neprave*“ nema nikakova smisla, kao što nema pravog smisla ni dijeljenje književnika u „stare“ i „mlade“, u književnike „prvoga“, „drugoga“ i

„x reda“. Već sâm naziv književnik isključuje sve ono, što se s tim pojmom kosi. Izraz *pravi* književnik je pleonazam, a izraz *nepravi* književnik je absurdum. Gdje nema književništva, tamo ne može biti govora ni o pravom, ni o krivom, ni o tobožnjem književništvu.

Isto je tako i s nazivljem „stari“ i „mladi“. To nazivlje imalo je smisla samo u izvjesno vrijeme kao obilježje jednog razdoblja trvenja izmedju književnika tradicionalističkog i modernističkog pravca. Smatrati nekoga vječno *mladim* piscem, znači ne vjerovati u vjerno napredovanje i sazrijevanje. Da pako starije doba nije znak, da je netko zaostao u napredovanju i shvatanju duha vremena, to ne će tvrditi valjda ni oni, koji se tako rado nazivaju „*mladima*“. Ta i njima dobro dolaze u „Savremeniku“ radnje Nadka Nođila i Pere Budmanija.

Doista nije to znakom više razine našeg savremenog kulturnog stanja, kada se mlađi književnik usmjerjuje dobaciti u lice starijem književniku, da spada u ropotarnicu historije, da mu se suši cerebrospinalni sistem i slične brutalne krupnine, i kada se nadje književni list, koji takova šta prima u svoje stupce. Ovakova što ipak nema u polemikama naših starijih književnih listova. Bilo je i prije i polemisanja, i žestine, i više manje duhovite satire i ironije u polemisanju, ali pristojan književnik nikada nije upotrebljavao ovakovih dečkirske prostota u svojim polemikama. Nije ni prije bilo sve suho zlato, što je izlazilo iz pera naših starijih i mlađih književnika, ali se nikada nije kod nas toliko grijesilo protiv one klasične: modestiā juvenis commendatur.

Doista je vrijedno pomicati o tom, od kuda sada taj surovi ton u književničkim polemikama. Svakako on nije dokazom prave kulture duha i kulturom oplemenjena srca. Ali o tom ne ću da sada opširnije govorim. Kako je novo uredništvo „Savremenika“ zaplovilo punim jedrima u boj protiv pisaca oko „Matic“ te otvorilo i posebnu rubriku za polemiku, biti će sgode, kada se toga više nakupi, da se osvjetli i taj način borbe Savremenikovaca protiv Matičara.

Još želim, da upozorim na to, kako je i to specijalitet tobožnjih reformatora naših književnih prilika, da oni proglašuju pisce, koji su u punom jeku muževne snage, arhaizmima, koji da i ne mogu shvatiti duh vremena. Međutim ti pisci dobro čine, što se ili u opće ne osvrću na takovo zunanje nekih jednodnevnih mušica, ili prelaze s ironijom preko badrcanja nekih pakosnih komaraca, u kojih je tim više smjelosti, čim manje mogu da se dovinu dubokom smislu one klasične rečenice: *ars est longa vita brevis*.

Kada ne bi bilo takovih više smjelih nego li spremnih literarnih komaraca, lako bi došlo do sporazumka i do prestanka nepotrebnih i za napredak književnosti kobnih trvenja izmedju knji-

ževnika raznih smjerova, izmedju starije i mладje generacije.

Ako se pravo uzme na um pravi smisao izjave, kojom su neki pisci obrazložili svoje nezadovoljstvo sa nazorima sadanjega predsjednika „Matrice Hrvatske“ o zadaći i sredstvima lijepe književnosti, nije teško pronaći, da se i oni slažu u jezgri sa shvatanjem poziva Matice, kako ga je dr. Gjuro Arnold u svom poznatom govoru g. 1904. izložio. Baš zato, jer oponenti tvrde, da je „Matica Hrvatska“ kao narodna institucija i *svojina čitavoga naroda*, mora ona voditi brigu i o onim slojevima, koji u svojoj većini ne će da se zagriju za onakovo shvatanje nužde neograničene slobode stvaranja, kako to načelo hoće da proglose dokazom naprednjaštva oni, koji su njegovi pristaše. Da većina hrvatskoga naroda više pristaje uz dosadanje Matičine tradicije, nego li uz propagatore neograničene slobode umjetničkog stvaranja, to najbolje dokazuje dosadanji uspjeh propagande toga načela neograničene slobode.

Ne može se poreći, da medju propagatorima toga načela i kod nas imade jakih talenata i agilnih i spremnih branitelja, pa ipak „Savremenik“ i slični pokušaji toga smjera ne uspjevaju baš zato, jer većina hrvatskog čitačeg općinstva ne smatra ispravnom tvrdnju, da se nazori, što ih je dr. Gj. Arnold izložio u svom spomenutom govoru g. 1904., protive shvaćanju pravih rodoljubnih dužnosti i da je načelo o neograničenoj slobodi umjetničkog stvaranja neka emanacija sviju kulturnih naroda našega vremena.

Budimo o tom na čistu, što za pravo znači: neograničena sloboda umjetničkog stvaranja. Izraz: „neograničena sloboda“ doista na prvi pogled lijepo zvoni; ali ni branitelji toga načela ipak ne mogu reći, da je moguće ili da bilo dobro to načelo u praksi tako provadjati, da se pjesnik i umjetnik ne bi u stvaranju svojih književnih djela trebalo obzirati ni na što ni na koga. Ta već zahtjev, da se treba obazrijeti na duh vremena, dokazuje, da i propagatori načela neograničene slobode umjetničkog stvaranja treba da imadu na umu izvjesne obzire, dakle izvjesna ograničenja slobode stvaranja.

Ne da se ni zamisliti, da bi ikada mogli prestatи za pjesnika i umjetnika obziri na estetske i etičke zahtjeve. Čak i tamo, gdje se naglasuje, da se u naprednoj književnosti treba da vodi poglavita briga o psihološkom momentu, kako to ističe novi urednik „Savremenika“ dr. Branimir Livadić, ustanovljuje se ipak nužda nekih granica u slobodi stvaranja. Psihološki monstruoziteti, psihološke nesmislenosti i ekstravagancije mogu doduše biti predmetom naučnog psihiatrijskog istraživanja; ali o tom ne može biti spora, da ono, što je odvratno čovjeku normalna mišljenja i osjećanja, ne može biti predmetom pjesničke proizvodnje i obrade.

I drugdje i kod nas je već jasno logički dokazano, da neograničena sloboda u opće znači: bellum omnium contra omnes, odnosno da je takova toboznja sloboda u pravom smislu: ne-sloboda.

Pojam i sloboda umjetničkoga stvaranja može se uzeti jedino u relativnom smislu, a tu je otvoreno polje razlici nazora, te pojedini nazori vrijede toliko, koliko su u teoriji ispravni i u koliko se u praksi ne izmetnu u absurdite i logička, estetska, etička čudovišta i abnormalnosti.

Ovakova čudovišta ne mogu biti zdravom duševnom hranom ni jednom narodu, ona ne mogu unaprediti njegova kulturnog napretka. To je jezgra Arnoldovim pogledima na zadaću i sredstva književnosti, a protiv te jezgre doista nisu s razlogom mogli prosvjedovati ni pisci, koji su godine 1904. potpisali izjavu protiv „Matrice Hrvatske“.

IV.

Kada sadanji urednik „Savremenika“ u predgovoru u I. svesci II. godišta te smotre ističe, da će „Savremenik“ pod njegovim uredničtvom i odgovornošću u umjetničkom pogledu „bezuvjetno služiti samo onim književnim strujama, kojima je najpreči cilj tijesni dodir sa životom“, nije do duše jasno kazao, što je uopće htio da reče, ali je u toliko jasan, što je nekim načinom za sebe proglašio neobligatnom teoriju o neograničenoj slobodi umjetničkog stvaranja. On naime veli, da će „Savremenik“ bezuvjetno služiti samo izvještajnim književnim strujama. On proglašuje mjerodavnom za „Savremenik“ potpunu slobodu — ali „bez spona vjerskih, „patriotskih“ i didaktičkih i svih drugih, koje svojim posebnim formulacijama i zakonima unose u umjetnost njoj protivne i škodljive elemente“.

Nije mi jasno, kakova je to potpuna sloboda, koja zazire od vjere, patriotizma i ditaktike. Ne razumijem, kako se takova sloboda slaže s tvrdnjom, koju je pisac izrekao u nekoliko redaka prije riječima, da književnost, „kako je zamišljaju „mladi“ književnici, i ne može opstojati bez utjecaja na javni politički život svoga naroda. Ne razumijem, kako može književnost utjecati na politički život naroda bez patriotskog momenta i motiva, a ne znam ni to, kako je pisac mogao ustvrditi, da misli, „da smo toliko naučili od pjesnika i mislilaca sviju vijekova“, da poimence vjerske, patriotske i druge ditaktične spone unose u umjetnost njoj protivne i škodljive elemente.

Do sada ipak nitko nije ustvrdio, da su Rafaelovoj umjetničkoj proizvodnji škodile vjerske spone, ili da su toliki slikarski velikani, kojima je živa vjera nadahnjivala najveleumnije umjetničke tvorevine, bili na štetu umjetnosti. Ne mogu pojmiti, da je patriotism bio štetan pjesnikovanju

Mažuranića, Preradovića, Šenoe, Palmovića i drugih naših i svjetskih pjesničkih velikana.

Nisam nikada čuo, da su umni velikani i duboki mislioci: Keppler, Newton, Laplace, Pasteur i hiljade drugih ustvrdili, da su vjera, patriotizam i didaktika smetnje poletu ljudskog duha.

Ja otvoreno izjavljam i priznajem, i ako ne prekidno učim, čitam i pratim nauku i domaće i strane književnosti, da nisam naučio, da bi vjera i patriotizam bili smetnjom umjetnosti. Najveleumniji Hrvat, biskup Strossmayer, uzeo je sebi za geslo: „Sve za vjeru i domovinu“. Ni on dakle nije bio mišljenja, da su vjera i patriotizam škodljivi elementi umjetnosti. Ta eto i „Savremenik“ počinje donositi i političke sastavke, — nema sumnje, da im je pobuda i cilj patriotizam,

A kada bi patriotizam bio doista smetnjom umjetničkom programu novoga uredništva „Savremenika“, zar bi ono htjelo primati patriotsko-političke sastavke?

Ali da svršim. Bili nazori sadanjega urednika „Savremenika“ i njegovih saradnika o patriotizmu i vjeri, kakovi mu drago, jedno stoji, ni oni ne mogu poreći, da je neograničena sloboda umjetničkog stvaranja — uzme li se taj pojam u absolutnom smislu — *absurdum*.

A baš o tom se i bije boj izmedju branitelja i poricatelja opravdanosti neograničene slobode stvaranja. I zato je i sva ta borba absurdna i nesmislena, te je skrajne vrijeđe, da joj nestane traga.

Novi Sad, 14. veljače 1907.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Književna izdanja „M. H.“ za god. 1907. Književno-umjetnički odbor „M. H.“ vjećao je u sjednici dne 9. veljače 1907. o književnim izdanjima „M. H.“ za god. 1907. Uprava je iznijela pred odbor 31 (trideset i jedno) gotovo djelo, i to 7 poučnih (4 izvorna: St. Radić: Financijska znanost, Šišić: Hrvatska povjest II., Protić: Povjest prirodnih nauka, R. Horvat: Hrvatska povjest 1557—1596; 3 prevedena: Skabičevskij: Povijest ruske knjiž, Scheiner: Uredba svemira, Plato: Država) i 24 zabavna (21 izvorno, 3 prieveda; medju izvornima 3 u cijelosti, 5 djelomice već tiskanih i 13 novih), a po vrstama: 2 epa (Benešić, Lepušić), 5-ere sabrane pjesme (Arnold, Milaković, Španić; prev.: Mickiewicz, Ovidij), 2 antologije (narodna ljubavna i ilirska), 4 drame (Košćević [2], † Kumičić, F. pl. Marković) i 11 romana i priповiesti (Kramberger, † Kumičić, F. Sudarević, J. Truhelka, Turgenjev).

Od ovih je djela odbor odabralo do sada za izdanja 1907. godine ova:

1. *Skabičevskij*: Povijest novije ruske književnosti. I. Preveo Martin Lovrenčević.

2. *Cijuro Arnold*: Ceznuća i maštanja. (Pjesme.)

3. *Narodne ljubavne pjesme*.

4. *Evgenij Kumičić*: Začudjeni svatovi.

Dalje je odbor odlučio, da se nastavi:

5. *Hrvatsko Kolo*. Naučno-knjjiževni zbornik. Knj. III.

6. *Kolo Hrvatskih Umjetnika*. II. (Dvanaest umjetničkih reprodukcija, sve u bojama.)

Napokon je odbor na predlog podpredsjednika Klaića odlučio, da će se izdati veliko ilustrovano djelo pod naslovom:

7. *Slava Zrinjsko-Frankopanska* s ovim sadržajem:

Prvi dio:

I. Zrinjski i Frankopani. (Povijest porodicā i njihovih posjeda. Znamenovanje Zrinjskih i Frankopana u narodnoj i kulturnoj povijesti hrvatskoj.)

II. Životopisi glavnih predstavnika obitelji Zrinjskih i Frankopanskih. (Životopis Petra Zrinjskoga, Katarine Zrinjske, Frana Krsta Frankopana.)

III. Urota Zrinjskih i Frankopana god. 1664—1671.
IV. Katastrofa u Bečkom Nov. Mjestu.

V. Udes i konac obitelji. (Katarina Zrinjska i njezina djeca Julija de Naro, žena Fr. Krsta Frankopana. Sin Nikole Zrinjskoga.)

VI. Grobnica hrvatskih mučenika u Bečkom Novom Mjestu. (Hodočašća. Uspomene.)

VII. Kult hrvatskih mučenika

Drugi dio:

VIII. Zrinjski i Frankopani kao hrvatski pisci. (Adrijanskoga mora „Sirena“ Petra Zrinjskoga. — Molitvenik Katarine Zrinjske. — „Gartlic“ Frana Krsta Frankopana. — „Sibylla“ Petra Zrinjskoga — Hrvatska pisma i povelje Zrinjskih i Frankopana. Pisma Katarine i Jelene Zrinjske. Facsimile pisama, rukopisa, Pečati i grbovi.)

IX. Povijestnička iztraživanja. (Historijsko-knjjiževni pregled izvorâ, razprava i djelâ o urobi i posljedicama. Službeni opis justifikacije. Paskvili.)

X. Zrinjski i Frankopani u liepoj knjizi hrvatskoj. (Ode, balade, romani, drame do najnovijega vremena.)

XI. Zrinjski i Frankopani u tvornoj umjetnosti. (Savremeni i kasniji portreti. Scene katastrofe Novije umjetnine.)

XII. Glazbotvorine. („Na vojsku“ od Zajca, Zrinjsko-Frankopanka.)

Dodatak: Podpuna bibliografija o urobi i katastrofi.

Djelo će pisati, dakako, više pisaca, svaki po jedno ili po dva poglavlja. Nije izključena ni posve nova beletristička radnja o Zrinjskim i Frankopanima.

O ostalim knjigama, što će se izdati medju redovnim izdanjima, nije odbor još odlučio. U pripremi su tri izvorne zbirke novelâ i jedan novi roman.

Medju nakladninama izdat će „M. H.“ u ovoj godini:

1. *Dr. F. Šišić*: Hrvatska povjest. II. (Od 1526 do 1868. — „Mala Knjižnica“, sv. III.)

2. *Scheiner*: Uredba svemira. Preveo dr. Oton Kučera. („Mala Knjižnica“, sv. IV.)

3. *P. Ovidij Naso*: Metamorfoze. Preveo dr. T. Matetić. (Prijevodi grčkih i rimskih klasika, br. 18.)

*

*

Književni natječaji „Matice Hrvatske“. Uprava „Matice Hrvatske“ raspisuje slijedeće književne natječaje:

A. Natječaji iz redovitoga dohodka „M. H.“ za „Hrvatsko Kolo“.

Za radnje u književno-naučnom zborniku „Hrvatskom Kolu“, knj. III., raspisuje odbor „M. H.“ dvie nagrade, i to:

a) jednu nagradu od 300 (trista) K za jednu novelu ili priповiest od 16—32 str. u formatu „Hrv. Kola“;

b) jednu nagradu od 200 (dvista) K za jednu poučnu radnju od 8—16 str. u formatu „Hrv. Kola“.

Radnje za ove nagrade imadu se poslati upravi „M. H.“ do konca svibnja 1907., i to bez imena (anonimno); svakoj radnji ima biti priložen zatvoreni omot s naslovom radnje iz vana, a s pravim imenom pišćevim u nutri.

Nagradjene će biti one dvie radnje, za koje se odluci većina članova „M. H.“; svaki će naime član „M. H.“ dobiti „Hrv. Kolu“ priloženu dopisniku-glasovnicu, koju će do konca siječnja 1908. imati poslati upravi „M. H.“

Koje će se od stiglih radnja tiskati i redovnim honorarom (5 K poučne, 6 K beletrističke po stranici) honorirati, ako i ne budu nagradjene, o tom će odlučiti knj. umj. odbor „M. H.“ — Razumije se, da će se i nagradjene radnje povrh nagrade honorirati redovnim honorarom.

B. Natječaji iz imovine „M. H.“ pod imenom zakladâ.

I. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Dušana Kotura, raspisuje se za god. 1907. (devetstotina sedmu) jedna nagrada od 900 (devet stotina) Kruna, i to „za jednu izvornu priповiest (novelu ili roman), koja obseže barem deset tiskanih araka, ili dramatski proizvod bez obzira na obseg“.

II. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Adolfa Vebera-Tkalčevića raspisuje se za god. 1907. (devetstotina sedmu) nagrada od 900 (devet stotina) Kruna, i to za književno djelo „poučnog“ ili „zabavnog“ sadržaja, koje obseže barem deset tiskanih araka, a odgovara sadržajem, smjerom i oblikom književnim publikacijama „Matice Hrvatske“.

III. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Terezije pl. Tomašić rođene Auernhammer de Auernstein raspisuje se za god. 1907. nagrada od 50 (petdeset) Kruna „za najbolju priповiest iz hrvatskoga života“.

IV. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Aleksandra pl. Vučića raspisuje se natječaj za nagradu u iznosu od 2000 (dve tisuće) Kruna „za najbolje djelo, baveće se hrvatskom povjesti (po primjeru Smičiklasove „Hrvatske povjesti“ i Lopašićeve „Poviesti grada Karlovca“), ili najbolji historijski roman ili priповiest iz hrvatske prošlosti (po primjeru Šenoinih romana: „Zlatarevo zlato“, „Diogenes“ itd.), ili najbolji igrokaz, predstavljajući historijski dogodaj iz hrvatske prošlosti“. Ova se nagrada može razdijeliti i na dva jednakovo vrstna djela.

Natjecanje za ove nagrade traje do uključivo 31. prosinca 1907. (sedme), a za IV. (Vučićevu) nagradu do konca 1908. (osme). Do toga dana imadu se čisto, čitljivo i tudjom rukom pisani rukopisi predati upravi „Matice Hrvatske“. Ime pišćeva ima biti u započaćenom omotu, a na omotu isto geslo (motto) kao i na rukopisu Rukopisi, nagradjeni ovim nagradama, postaju vlastničtvom „Matice Hrvatske“, pa ih je ona dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

C. Natječaj iz zaklade I. N. grofa Draškovića.

Iz zaklade grofa Ivana Draškovića raspisuje se za god. 1906 (devet stotina i sedmu) nagrada od 2.000 (dve tisuće) Kruna za „najbolji pučki spis“, koji prema oporučnoj želji zakladateljevoj „unapređuje duševnu i materijalnu naobrazbu naroda moje domovine“. Prema odredbi zakladateljevoj ima se kod prosudjivanja djela paziti osobito na to: „da prednost dobije onaj spis, kojemu se prizna, da je za pravu pouku naroda u praktičnim

stvarima, te time za unapredjenje njegova duševnoga i materijalnoga blagostanja najzgodniji“. Kod podjeljivanja nagrade nema se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoću, nego se nagrada može dosuditi i onomu djelu, koje obzirom na stanje domaće književnosti zaprema u njoj odlično mjesto, te ju je vrstno podići. (Točka c.) — Originalna djela dobivaju cijelu nagradu, ako iznašaju najmanje petnaest tiskanih araka; iznašaju li manje, nagradjuju se razmjerno. (Točka d.) — Prievedi istoga obsega dobivaju polovicu nagrade. Imadu li se preradbe po stranim djelima smatrati originalima ili prievedima, o tom odlučuje književni odbor „Matice Hrvatske“. Nenagradijeni se spisi mogu slijedeće godine opet natjecati. Originalni imadu prednost pred prievedima. (Točka e.) — Dosudjena se nagrada ne će izplatiti nego onda, kada nagradjeno djelo izadje tiskom. (Točka h.) — Nagradjeno djelo ostaje svojina pišćeva, pa je njegov posao, kako će ga dati u tisk. (Točka i.) — Ne bi li nagradjeni rukopis bio tiskan za dvie godine, od kako je pisac o nagradi obaviješten, izplatit će mu se polovica dosudjene nagrade. (Točka k.)

Natjecanje ze ovu nagradu traje do 31. prosinca 1907. Do toga roka imadu se čisto i čitljivo pisani rukopisi predati upravi „M. H.“

Knjige „Matice Hrvatske“ pred kritikom.

Ujević i Marušić pred kritikom. (Svršetak.) G. J. Krušić („Nar. Nov.“ br. 20. 1907.) počinje svoju kritiku o „Liečnikovim zapiscima“ dra. Marušića uzkljikom: „Zbilja je čudnovato, šta sve zapisuju ovi liečnici!“, pa onda nastavlja: „Ja bih se i u najtežoj bolesti dobro promislio, da li bih se dao liečiti liečniku, koji bi imao maniju zapisivanja kao g. dr. F. D. Marušić. Jer ovi njegovi zapisi jednako su fatalni za njegove paciente, kao i za njega samoga. Ako je ikad bilo na mjestu ponoviti onu staru: „Medice, cura te ipsum!“, to je valaj nakon ove knjižice“.

„Nisu samo pisac i pacienti zlo prošli, nego i knjižicu prati vrlo neugodna činjenica, da je „Matice Hrvatske“ baš ljetos izdala vedre i umiljate „Dokonice“ Ilike Ujevića, gdje se opisuje baš isti kraj dalmatinskog Zagorja i isti ljudi, koji i u ovim „Liečničkim zapiscima“. A te „Dokonice“ dementiraju vrlo rječito i vrlo odlučno onaj bezrazložni očaj i gotovo bolestnu potištenost, što izbjiga gotovo iz svake stranice male Marušićeve knjižice . . .“

Glavne značajke ove knjižice jesu: 1. pisana je užasnim jezikom, 2. stil je posve početnički, 3. cielo nastojanje pišćeve sastoji samo u gomilanju svih mogućih i nemogućih jada i patnja, što tiše njegovog tobožnjeg pacienta: da matinskog Zagorca. Pisac ne pokazuje ni umjetničkog dara, ni misaone snage; on se kroz cielu knjižicu rastapa u nekom vodenom čuvstvovanju“.

Pošto je g. kritik citovao njekoliko rečenica iz Zapisaka i označio pojedine riječi uzkljčnicima, nastavlja:

„Obsjena bi bila misliti, da je g. dr. F. D. Marušić neizcrpljiv u nabrajaju tih nevolja. U tom smo pogledu na milje daleko od Dantjeova „Pakla“ ili od Dostojevskijeve „Mrtvog doma“! Baš protivno: g. dr. F. D. Marušić izbrojio ih je gotovo sve u prve dvije, tri crtice — a sve, što kasnije sledi, pusta su, otegnuta i došadna ponavljanja,“ pa onda citovavši mjesto o „kosturima“ pita (možda i previše familijarno):

„Ali, molim vas, dragi gosp. dr. F. D. Marušiću, a šta bi mogli ti gorostasi, da u nijihovim dugim žilama ta „blijeda tekućina“ postane crvena i da se zove krv i da stane živje obijecati — proti žegi, suši, peronospori, poplavi i bezdušnosti?! Kakav je logički savez medju tim prirodnim i socijalnim nevoljama i tom „blijedom tekućinom“?“

Jednu crticu preporučuje g. kritik „gosp. prof. dru. E. Mileru za kriminalni seminar; obtužnica: komisioni delikt propustom; plaidoyer: nekažnjivost zbog neodoljive sile po §. 2 sl. g) kz.“

Dalje čitamo: „U svojoj naivnosti ganutljiva je crtica „Ubošto“.

„Za ovakove nevolje „en masse“ treba i osvete „en masse“; ta se preporuča na ovaj način: „Jadna moja čeljadi, tužna naša Zagoro . . . i kabanice vam odnesoše rad harača, dok vjetar brije, kao da vas gole i bose, gladne i žedne na međan zove. Ona piramida biljaca, kabanica, kumparana i dronjaka (!), što vam s golim pleća odnesoše, jer ste krivi, što ste živi, ona piramida puna je drhtaja, leda, uzdaha i suza (!). Više govori, nego li sve piramide egiptiske (!)... Ništa nemam za vas, no tople krvi u grudima i ovu desnicu, kojom bih najradje spalio vaše krvnike na onoj piramidi, da oni očute toplo, kad je vama zima!!“ Čini mi se, da povjest ne priča, da bi se igda dogodila ovako originalna eksekucija na lomači“.

„Ima gosp. dr. F. D. Marušić još i drugih načina, kako bi nas uvjerio, da ti jedni Zagorci, bogzna čijom krvnjom, nemaju ma ni najmalahnijih užitaka na ovom svetu. Na str 32 odlučno se veli: „*Ni zraka, ni vode, ni zemlje!*... Zrak je okužila grozničina, vodu popile baretime i suša, a zemlju oteli zlikovci (!)“.

„Kadkad je navijanje piščeve, da skupi što više primjera za stradanje svoga Zagorca, upravo smiesno. „Rijetko je koja stopa zemlje slobodna, da zaore i posije malo hljeba za crnu zimu. Ako gdje i posije malo žitje ili' uzore ledinu, pojest će mu švraka, čevrljuga, pogruša, čobanka i bravarića, pa njemu opet od svega malo (!) ... Kad se ovce napasu, valjat će čobanima bježati daleko k napoju (!) ... Dok se ovce napoje i još pobrste malo travice po ledini, i čobani će da se napoje iz baretime, po kojoj gmižu guje, žmurci, ronci, žabetine i zmije (a joj!). Zednu čobaninu sladak je i nečist napoj, al' teško ti ga zdravljju njegovu. Spopane ga grozničina, drhtavica, pa ga u grm povali . . .“

Ali u tom komičnom genrelu opisivanja tih jada sve natkriljuje“ ovo: „Potezi su im tvrdi, oporni, strogi i jaki, kao u onih, koji su već više puta bili osudjeni na smrt!“ C'est le comble! Kad gosp. dr F. D. Marušiću nije dosta isporediti te biednike s onima, koji su jedanput, ili recimo dvaput osudjeni na smrt, nego treba one, koji su više puta osudjeni na vješala, onda je jasno, da se ta bieda i ne dâ opisati, pa je skroz razumljivo, da su njegovi pokušaji u ovoj knjižici tako savršeno neuspjeli.“

„Ali ostavimo se toga, već je preveć tih nezgrapnosti. Jedino, što bi se ovđe dalo ozbiljno reći, to je, da sve ovo nije istina, da sve ovo nisu nikakvi „liečnikovi zapisci“, nego uzaludno naprezanje nemoćne fantazije jednog netalentiranog literata, koji bi se htio mjeriti s nekim i inače nedohvatnim uzorima. Čudnovato je samo, da „Mat. Hrv.“ i ovakvu literaturu smatra valjanim štivom za obiteljske krugove svojih članova! Bit će, da je hrvatska novela spala na nizke grane, kad se ovakva knjiga štampa u 10.000 primjeraka! Gdje ste vi braniči i skrbnici hrvatske književnosti?! Ne uživate li, kad čitate naš slatki jezik izobiljen u ovakve grozote: „kad djecu istegešo pod pločama“ mj. kad su djecu istegnuli ispod ploča; ili „nemam nego čuvstva, a to je plačno“ mj. mogu samo plačno čuvstvovati; ili „teško je disao, zijevnuo, pogledao i jednim dugim, dugim, napornim uzdisajem bio je mrtav“ mj. duboko uzdahnuvši umro je; ili „pa neka se oni tamо za te misle“; ili „treći su opet tužili se radi prekoračenoga zemljišta oranjem“; ili „dok oko njih gude svinje“; ili „četiri crne zidine bez krova, stono je ga oganj uništilo“; ili „Stevan nije imao običaja, nego svoje volje“; ili „Čuje se zadah karbolne kiseline, koja straši svojim zapahom kao zadah prisutne smrti i propasti“; ili „povenuju su debla stabala, iskorenute su loze“; ili „nema nasilja, nego bolestnog mira, nema borbe, nego ležaja k propasti“; ili..., ili... sto i sto sličnih strahota“.

„I taj isti pisac daje se u biblijska proročanstva: „Proplakat će kamenje, ridati će volovi (!), a blaga će nestati u oluji, jer ne će biti krova ni pećine, u kojoj ne bi bilo zvijeri!“ Taj isti pisac ufa se na temelju svojih halucinacija konstatirati: „Došli su dani, da jednim mahom liepa naša domovina (ovo bi imalo biti ironija) postaje (!) crnom domovinom kukavnog umiranja!“

„Treba ipak istaknuti i dobre strane ove knjige. Izvrstna je jedna izreka: „Obustavimo pjesme i sipljimo (!) rad!“ Bude li se gospodin dr. F. D. Marušić držao toga savjeta, narod će ga blagosloviti“.

Dosta smo, s obzirom na g. Marušića možda i previše, izpisali iz kritike g. Krnica. Učinili smo to zato, da se vidi i mišljenje i način g. kritika

Mi smo već rekli, da nas je kritika g. Krnica iznenadila. To smo rekli još prije, nego što smo čuli, da se u ovim kritikama krije samo — „finta“. Treba naime znati, da su u onoj „borbi bez smisla i svrhe“, na koju smo već gotovo i zahoravili, protivnici „Matic Hrvatske“ držali g. Marušića „svojim“, a kad tamo, g. M. daje svoje radnje i „Matici“. Treba to dakle paralizovati time, što će jedina prava kritika proglašiti Marušićeve Zapiske neuspjelima i lošima izpod kritike.

Mi bismo jedva vjerovali, da ima i ovakvih kritičkih principa, po kojima djelo mora biti loše samo zato, što se je pisac njekomu zamjerio, da nismo čuli i to, kako je g. M. poslao jednu svoju radnju „Savremeniku“ poslije toga, što je bilo oglašeno, da će „M. H.“ izdati njegove Zapiske, a uredništvo ga odbilo s motivacijom, da se na dva stolca ne može sjedjeti.

No mi sve ovo puštamo s vida, pa uzimamo kritike g. Krnica onako, kako su napisane; tek ćemo držati na umu, da je g. kritik prema g. Marušiću posve indispioniran, jer se to vidi i iz same kritike

Veseli nas, što je don Ilija Ujević stekao toliko simpatije kod g. K. Veseli nas i to, što se g. K. možda pod sugestijom, poveo za glavnim mislima, štono su o „Dokonicama“ iznesene u br. 23. i 24. našega „Glasa“ prošle godine, a još nam je milije, ako je g. K. svojim putem došao do mnjenja, da su njekoje Ujevićeve „Dokonice“ samo slike, a njekoje priče, što u ostalom piše i na naslovu . . . Slažemo se s g. K. i u sudjenju o Ujevićevu realizmu; jedino držimo, da je krivo, što g. K. piše, da se je don Ilija „po Zolinoj nauci“ (nauci?) „dao na posve znanstveno studiranje ljudi i života“. Ne. Nema tu ni studiranja, a još manje „znanstvenoga“, po gotovo folklorskoga ili filologiskoga. Projedinstvo u opisima don I. Ujevića, koje možda zadivljuju u gradu odrasle ljude, nisu same po sebi ništa osobita, niti treba studiranja, da ih čovjek znade. Te su pojedinosti plod umjetničke naravi Ujevićeve, njegova zanimanja i pažnje, ali ta pažnja nije nipošto „naučnjačka“, nego umjetnička. Pa i što bi učenjak imao studirati na primjer kod popravljanja sedla?

Krivo kaže g. K., kad piše, da g. Ujević piše dijalektom, te da je zaboravio pisati književnim jezikom. G. Ujević ne piše dijalektom. Fraze, a još manje pojedine, i ako brojne lokalne i pokrajinske rieči, ne čine još dijalekta. Nije istina ni to, da je g. U. „sa sebe silom odbacio talijansku kulturu“, naprotiv se još gdješto, i ako malo, opažaju tragovi talijanskoga izražavanja. Istina je, jezik g. Ujevića nije konvencionalni današnji hrvatski književni — zagrebački — jezik, ali to još ne znači, da nije književni jezik u obče. Hoće li knjigu g. Ujevića „širi“ slojevi moći čitati, to, mislim, nije tako važno pitanje, kao to, hoće li ju htjeti čitati — radi stvari, kojima se bavi. Kad bi ju htjeli ti „širi“ slojevi čitati, zacielo bi ju lako razumjeli.

I ako je kritika g. Krnica dosta površna i dosta pretenciozna, zasluguje on svačiju hvalu, što je iz redova njegdašnjih „mladih“ digao rieč u hvalu pravom narodnom piscu, koji je predugo čekao, dok mu je „M. H.“ izdala ovu knjižicu, ovo njegovo miljenje. Kad je gosp. Ujević našao ne milosti, nego priznanja i u „mladih“

ne će mu ga uzkratiti ni „stari“, tim više, što ga je u velike i zaslužio. Sad, pošto su i protivnici rekli svoju, može „M. H.“ čestitati don Iliju podpuni uspjeh.

*

S kritikom „Liečnikovih Zapisaka“ gospodin je Krnic stradao, i to najviše s toga, što je po što po to htio dokazati, da ovi Zapisci ne vriede. A ne vriede poglavito s toga, misli g. K., što nisu istiniti. Dokaz? Dokaz je to, što „Dokonice“ don Iliju Ujevića, gdje se opisuje baš *isti kraj* (kurs. orig.) dalmatinskog Zagorja i *isti ljudi*, koji i u ovim „Liečnikovim Zapiscima“... „dementiraju vrlo rječito i vrlo odlučno onaj bezrazložni očaj... što izbija iz... male knjižice Marušićeve“...

Od kuda g. Krušić znade, da Marušić i Ujević opisuju *isti kraj* i *iste ljude*? Sudi li to po tom, što obojica govore o Zagorju i o Zagorcima? Zar g. K. ne zna, što je dalmatinsko „Zagorje“? Zar on ne zna, da je u običnom govoru u Dalmaciji „Zagorje“ sve, što je dalje od mora? A kako je duga dalmatinska obala! Kako različni krajevi spadaju pod taj jedan konvencionalni naziv „Zagorje“! Zar g. K. nije nikada čuo za Drniš i okolicu? Nije nikada čuo za imotsku krajinu? Ta to je golema razlika! Evo imena sela i broj stanovnika u imotskom kotaru: Aržano 1045, Biorine 616, Čista 1826, Dobranje 641, Glavina 1099, Grabovac 1382, Imotski 1446, Krstatice 1107, Lokvičić 1617, Lovreč 1614, Medov Dolac 921, Podbablje 3002, Poljica 1886, Postranje 1599, Proložac 1644, Rašćane 1362, Ričice 1177, Ruđanović 2490, Slivno 1971, Studenci 2006, Svir 650, Vinjani 2282, Zagvozd 2352, Župa 1002 — dakle mjeseta poprieko sa 1500 stanovnika. A evo, kakva su mjeseta u drniškom kotaru: Badanj 363, Baljke 489, Biočić 791, Bogetic 216, Bristane 416, Čavoglave 481, Cera 200, Drinovci 431, Drniš 1665 i dalje od 40 mjeseta ima ih 25 s brojem stanovnika izpod 500, a ni poprieko nemaju mjeseta ni 500 stanovnika, dakle tri puta manje, nego u imotskom kotaru. A gosp. dr. Marušić piše o zagorcima drniškim, pa ima posve pravo, kad govorí o pustoši, dok g. Ujević (koji je prije bio u Krstacicama sa 1107 st., a sada je u Zagvozdu sa 2352 st.) opisuje imotske zagorce. Pa onda je li g. K. čuo što o kamenu oko Drniša? Nije zacielo, pa najmanje, što mu se na njegov napadaj na písca Marušića mora kazati, jest ona: *Wer den Dichter will verstehen...*

No g. K. zaslužuje i mnogo veći prikor, kad se ne poznavajući sâm ni najmanje prilikâ onako obara na písca, što ga kritizuje, s podvalom, da je svoje Zapiske izmislio. Da naše društvo i naša javnost nije tako već naučna na blamaže, g. bi K. poslije ove svoje presmione površnosti morao dugo čekati i temeljito se popraviti, dok bi se opet smio i javiti kao kritik. A ovako će on suverenim priezirom cijenjac valjda i dalje voditi rieč medju poznatim našim kriticima.

Time bismo mogli i svršiti osvrт na kritiku g. Krnice, da ona ne daje tužno svjedočanstvo još o jednoj nemiloj pojavi u jednom dielu naše inteligentne i neintelligentne oligarhije, koja, kad se pokažu i dokažu štetne i zatorne posljedice družvenoga uredjenja i moralâ, a ona im je kriva, ne samo da se uporno vlada po onoj: „Sit gladnu ne vjeruje“, i ne samo da se čini nevješta, nego povrh svega toga dovikuje gladnim u lice, da lažu i da hine glad. A ako se ovako stanu vladati i književni kritici, onda doista prestanimo i govoriti o bil^ kakvoj misiji književnosti u liečenju socijalnih rana današnjega društva. Koji će se pisac usuditi, da dirne u to osje gnezdo u čekivanju, da će mu kritika prosto poreći iskrenost, podvaliti laž i jošte ga izvrći ruglu?

Na pojedine prigovore g. K.—a nije se vredno osvrтati. Što prigovara jeziku, većinom je neopravданo, a gdješto pokazuje g. K. i opet neznanje, kao na pr. kad ne zna, da se liepo hrvatski kaže: „ono krova“, pače „ono djevojčeta“. A što prigovara ponavljanju, prenartpanosti i preuveličavanju, ima krivo s toga, što ne će da vidi, da je izražavanje u liepoj knjizi drugačije, a u naučnoj razpravi opet drugačije. Ovakim prigovorima možemo izsmijati i ruglu izvrći sve pjesnike od Homera do

danas. Tim je prigovorima g. K. dokazao, da mu nedostaje jednoga od glavnih kritičkih svojstava: da prosto nije sposoban za citanje pjesničkih djela.

Napokon ima kritika g. K-a jednu ružnu stranu: zavidna je, jalna je. „...sve ovo nisu nikakvi liečnikovi zapisci, nego uzaludno napozanje jednog netalentiranog literata, koji bi se htio mjeriti s nekim i inače nedohvatnim uzorima.“ — Tu se je g. K. odao do golotinje. Po čem g. K. zna, da se je Marušić „htio mjeriti s nekim nedohvatnim uzorima“? To je ili insinuacija, — ili u zelenoj zavisti izmaklo priznanje: da to kritik zaključuje po samom djelu, koje ocjenjuje. A ako se po samom djelu može zaključivati na „nedohvatne“ uzore, to je ipak nješto više, nego napozanje jednog netalentiranog literata. Bit će, da je taj „netalentirani“ literat ipak nješto „dohvatio“, — ako i nije iz „nekih“ (a kojih? molim) nedohitnih uzora, a ono jest iz dubine duše svoje. Badava sve: ono se ne da izmisli. A ako je g. Marušić sve ono ipak samo izmislio, zar i onda zaslužuje prigovor, da mu je fantazija „nemoćna“? No da je g. Krnica ostavila logika, to nije čudo, jer u strasti nema logike. — d —

*

Dr. A. Bazale. Povjest filozofije. I. Knjiga, kojoj smo naslov izpisali, javlja se ne samo kao jedna od posljednjih novosti hrvatske naučne književnosti, nego i kao prva povjest filozofije na hrvatskom jeziku. Izašla je izpod pera mladoga profesora dra. A. Bazale, kojemu je uspjelo već do sada preporučiti se nizom vrednih razprava o umjetnosti, pedagogijskim pitanjima na polju socijalne pedagogike, o pitanjima političkim i filozofskim. Obsirdna erudicija osobito u sferi njemačke naučne književnosti, utjecaj škole znamenitoga Wundta, pod vodstvom kojega je mladi učenjak radio u Lipskom, i zajedno s tim težnja za samostalnim nazorima, koja se je sjajno pokazala na pr. u vrednim razpravama g. Bazale o umjetnosti, — to su obilježne crte i novoga njegova djela, koje obećaje, da će biti kapitalnim uložkom u hrvatsku naučnu književnost. Do sada je u izdanjima „M. H.“, koja je već mnogo poradila na polju narodne prosvjete, izšao prvi dio „Povesti filozofije“ sadržavajući uz uvod, koji ozbiljno i jasno razpravlja pitanja „što je filozofija“ i zadaču povjesti filozofije — kratki priegled povjesti filozofije iztočnih naroda i potanko razlaganje povjesti grčke filozofije od njezinih početaka do Aristotela uključivo. Obilježnim crtama izašloga na svjet diela radnje prof. Bazale jest potankost i ozbiljnost razlaganja s čestim pozivanjem na izvore — tekst grčkih filozofa, koji se navodi u vjernom i liepom hrvatskom prievedu. U dijeljenju povjesti grčke filozofije odstupa autor od dijeljenja prihvaćenoga Brandisom, Zellerom i Schwingerom na 3 perioda: 1. do Sokrata, 2. do Aristotela, 3. poslije Aristotela, pa, po našem mnjenju posve razložno, kako to dokazuje i njegovo razlaganje, promatra: 1. povjest narodne filozofije grčke, 2. povjest helenističko-rimске filozofije. U ovoj svojoj knjizi autor se ustavlja samo na narodnoj grčkoj filozofiji, u kojoj prati period iztraživanja grčkih filozofa o prirodi, o spoznaji i o velikim problemima. Jasnoća razlaganja i liepi jezik čine knjigu pristupnom i širokim krugovima hrvatskoga i srbskoga obrazovanoga društva; posve koristnom mora se knjiga priznati i kao pomagalo studentima. Osobito će zanimljivi sa slavenskoga gledišta biti, kako se čini, posljednji dijelovi djela prof. Bazale, gdje hrvatski učenjak hoće da se takne još slabo obradjenoga pitanja povesti filozofije slavenskih naroda; bilo bi željeti, da ne pusti s voda razvoj filozofskih ideja u stvaranju ruskih pisaca od Dostojevskoga do grofa Tolstoja, kao što i filozofiju V. Solovjeva, koja je već obratila na sebe pažnju zapadnih izraživača filozofije. Knjiga je prof. Bazale, kao što i sva izdanja „M. H.“, izdana ukusno i po cieni je posve pristupna.

(„Slavjanska Izvestija“ No 1. 1907.
S.-Peterburg 1907.) P. Z.“

Glazba.

Vjekoslav Rosenberg-Ružić vrli naš domaći komponista i gradski kapelnik u Varaždinu ovih je dana stampom obielodanio zbirku popievaka u vlastitoj nakladi za sitno žensko ili muško grlo uz pratnju glasovira.

Ružić rodio se god. 1870. od katoličkih roditelja u Varaždinu, gdje mu je otac Josip bio učitelj glazbe.

Gore spomenuta zbirka sadržaje *dvanaest* popievaka što za koncert, što za salon, te stoji u liepoj opremi 3 krune i 60 filira. U njoj se nalaze ove popievke: 1. Moje srce (spjevao J. Sundečić); 2. Svakdan (spjevao Stanko Vraz); 3. Liepa si mi (spjevao N. N.); 4. Njene oči (spjevao Ljud. Varjačić); 5. Jesen (spjevao Katalinić Jeretov); 6. Mandolinata (spjevala grofica A. Schmising, pohrvatio Ljud. Varjačić); 7. Barkarola (spjevao Katalinić Jeretov); 8. Biser suze (spjevao Lj. Varjačić); 9. Ljubav (spjevao Fr. Ciraki); 10. Ljubavna pjesma Turčina (spjevao Luka Botić); 11. Ljubi, djevo (spjevao A. Bogović); 12. Chanson d' automne (spjevao Mih. Nikolić).

Prve tri popievke označene su kao opus 6 a b c, druge tri kao op. 16 a b c, treće tri kao op. 20 a b c, a posljednje tri kao op. 26 a b c. Iz toga se vidi, da nije gosp. R. Ružić te popievke sada uglazbio, nego još prije, ali da ih je istom sada skupio u jednu zbirku. Do sada je komponirao 42 glazbena komada što instrumentalna, što vokalna, od tih komada štampan je prvi komad godine 1892.

Uglazbatelj tih popievaka, premda je veoma obdaren i plodan komponista, pa i inače naobražen čovjek, još nije dobrano proučio osebine hrvatske naše glazbe, pošto imade u tim popievkama dosta tudje natruhe. Uz sve to ipak je komponista u nekim popievkama dobro pogodio hrvatsku žicu i to uslied svog hrvatskog čuvstvovanja i uslied prisluškivanja pučkog našeg pieva. To vredi osobito za popievke pod brojem 3, 9, 10 i 11, od kojih najbolje odgovara našoj glazbenoj tradiciji ona pod br. 10. I popievka pod br. 9 nije loša, samo, da ne bi bio u melodiji dugi onaj uzmah, kao da su stihovi jambički, što zaista nisu.

Priznajem rado, da je za sada jošte teško ne povrediti hrvatski duh u svim detaljima melodije, jer su naši komponiste odgojeni u tudjim školama, u kojima nikada nije bilo ni spomena o kakvoj posebnoj hrvatskoj umjetničkoj glazbi. Čisti hrvatski izražaj u melodiji, ritmu pa i u harmoniji moći ćemo istom tada zahtijevati od naših glazbotvoraca, kada će se predavati u našim glazbenim školama osebine hrvatske glazbe. Dok toga ne bude, moramo se zadovoljiti, ako koji od naših domaćih komponista pogodi rekbi instinktivno hrvatsku žicu. No kada se nalaze u R.-Ružičevih *dvanaest* popievaka tri-četiri, koje odgovaraju bar donekle osebinama hrvatske glazbe, već je to liepa dobit za našu glazbenu literaturu.

Glede pjevnosti (Sangbarkeit) tih popievaka, pa i glede umjetničkog oblika, umjetničke gradnje, glede korektnosti sloga i glede efekta nema prigovora. U tom pogledu stope te popievke na liepoj umjetničkoj visini. A i glede glazbene karakterizacije teksta može biti i najstrožiji kritik zadovoljan s R.-Ružičevim popievkama.

Druge je s Ružičevom harmonizacijom, to jest s njegovom glasovirskom pratnjom. U tom pogledu je Ružić gotovi modernista, da ne kažem glazbeni secesionista. Meni starom glazbeniku, koji je vičan na harmonijsko blagoglasje, ne svidja se primjerice onaj diston na str. 4, gdje se prati melodijski glas *cis* direkte, a ne prohodno sazvukom *de-fisa*. No taj moj ukus nije više mjerodavan u današnjoj glazbi, te sam osvjeđeno, da će biti dosta slušalaca, kojima će takav nesklad goditi; nesklad, koji se za to može nazvati secesionističkim, jer iznosi harmoniju, koja nije glazbeno pristojna. Ipak velim, neka se čuje i taj modernista, jer nisam nipošto reakcionarac, a umjetnost treba da se ravna po sadaš-

nim konsumentima, a ne po negdašnjim strugačima slatkog korenja.

Po svemu tomu mogu po svom osvjeđenju i smijem po svojoj glazbenoj savjesti prepričati svim ljubiteljem hrvatske umjetničke glazbe tu zbirku popievaka gospodina Rosenberg-Ružića.

Fr. Š. Kuhač.

Književne molbe.

Već više godina skupljaju gradju za životopis hrvatskoga književnika Antuna Vramca (1538—1587.), koji se se u 16. stoljeću medju kajkavskim Hrvatima proslavio time, što je napisao i stampom izdao dva hrvatska djela, i to:

1. *Kronika* vezda znovich zpravljena kratka szlovenzkim jezikom . . . Stampane v Lublane po Ivane Manline, leto MDLXXVIII. (1578.)

2. *Postilla* na vzse leto . . . vezda znovich szpraulena szlouenskim jezikom . . . Stampano v szlobodnom kraljevom varassu Varasdine M. D. LXXXVI. (1586.) (u dvije knjige).

Od prvoga djela poznata poznata su dosad samo *dva* primjerka, a od drugoga *tri*, ali nijedan nije čitav.

Prem da su ova djela već na početku 18. stoljeća bila posve rijetka, ipak nema sumnje, da bi se još koji primjerak mogao naći, osobito u Medjumurju i varaždinskoj županiji. Umoljavam s toga sve hrvatske patriote bilo koga staleža (osobito svećenike i učitelje), da *pretraže vlastelinske, župne, samostanske knjižnice*, ne bi li koji primjerak gore označenih djela našli. Ako bi ih pak našli, molim, da me dobrostivo obavijeste. Nije izključeno, da je koji primjerak zalutao u Bosnu, Hercegovinu ili Dalmaciju, pa i u Istru.

Još jedna molba. Ime Vramec, ili kako se je sam podpisivao: *Vramec*, posve je neobično u nas Hrvata. Ja ga nisam dosad našao ni u kojem spomeniku. Molio bi s toga gg. župnike, kapelane, a i g. učitelje, neka mi javi, ima li još ljudi, koji se Vramec zovu, i gdje živi? Možda ih ima u Kranjskoj ili Štajerskoj? Možda se ime spominje u starim maticama krštenih, umrlih i vjenčanih?

Za svaku obavijest već unapred najsrdaćnija hvala.
U Zagrebu 14. veljače 1907.

Vjekoslav Klaić, Ilica 60, II. kat.

*

„Matica Slovenska“ sprema se evo već za drugi svezak svoje „Hrvatske knjižnice“.

Kao urednik „Hrvatske knjižnice“ usudujem se opet da u hrvatskih književnika umolim prinosâ. Dobro će mi doći osobito takvi kraći beletristički spisi, u kojima se izražuje posebni značaj pojedinih naših zemalja, na pr. Istre, Dalmacije, Zagorja, Slavonije itd. Razumije se, da će slovenskomu čitateljstvu osobito ugadjati radnje, koje bi se ticala Slovenije same.

U Ljubljani, 20. veljače 1907.

Dr. Fran Ilešić,
odbornik „Mat. Slov.“ i član radnik M. H.“

Na obranu.

Savremenikova „Polemika“. Prošlo je nekoliko mjeseci, da nismo imali ni jedne riječi u Matičinu „Glasu“ pod ovim natpisom. Stvar se je bila na radost svih iskrenih priatelja hrvatske knjige utajala, i bili smo potpuno uvjereni, da će i organ „Društva hrvatskih književnika“ „Savremenik“ shvatiti krasni preokret u ovoj nemiloj i štetnoj stvari. Na veliku našu žalost, moramo izjaviti, da smo se prevarili. Novi redaktor književničkoga

lista izumio je dapače posebno poglavlje za svoj list, kojemu je stavio na čelo bolni žig „Polemika“. Budući da od njega u 1. broju „Savremenika“ nema nijednoga članka osim ovoga napadaja, razabiremo, da on glavnu svoju redaktorsku brigu misli posvetiti zadirkivanju u „Maticu Hrvatsku“. Kamo će ih to dovesti, neka sam dobri bog znade. Na posljednjoj skupštini „Knj. društva“ pokazalo se, da je deficit lista dosegao svotu od 5000 Kruna, što je neoboriv znak, da list ne nalazi ni čitatelja ni pretplatnika. Mi smo posljednji broj našega „Glasa“ štampali u 10.000 primjeraka, koje ćemo kao prikaz ovogodišnjih Matičnih knjiga djelemično raspoklanjati, a djelemično u uvezanoj knjizi rasprodati širom naroda. Već ovaj fakat nije utješan za preporuku „Savremenika“, pa bi redaktori njegovi već iz poslovnih razloga trebali manje izazivati i narušavati književni rad i ugled „Matičin“, koji je hiljadama hrvatske inteligencije ipak jedina utjeha, pouka, razbibriga, i — informacija. Za ovogodišnje „Matičine“ knjige barem ne može nitko pravedan i objektivan reći, da nisu na svom mjestu ili da bi ih redakcija „Savremenika“ mogla složiti radom svojih suradnika. Čemu dakle omalovažavanje? Čemu pedesetoruči ovogodišnjih Matičnih suradnika beskorisno izrugavati ništetnosti, kad svi znamo i duboko smo uvjereni, da boljih knjiga *svi skupa* ne bismo mogli složiti?

Gosp. Livadiću nije pravo, što smo u posljednjem broju donijeli slike i mali prikaz svih ovogodišnjih Matičnih suradnika. On sumnja, da svim ovima nije stalo „do ozbiljna rada i napretka hrv. prosvjete“. Zar smije g. Livadić, koga danas ne pozajemimo ni po jednoj jedinoj knjizi, u ime „Društva hrv. književnika“ tako govoriti o hrv. *književnicima*? Ne svidaju mu se neka imena, jer su mu pre malo poznata. Neka samo izvori pregledati alfabetski popis *svojih* suradnika! U ostalom, nama nipošto nije do toga, da ponizimo ikojega hrv. pisca. Ta i sami smo za ovogodišnje „Kolo“ raspisali natječaj upravo za početnike. Hoćemo samo da ovu bezumnu i sićušnu komediju karakterišemo.

Gospodinu se Livadiću ne svidja „banalnost“ stila, kojim smo preporučili svoje knjige. Gosp. Livadiću! Biste li vi umjeli napisati ciglih *deset* redaka za 10.000 raznolikih Matičnih čitalaca? Ta, to je posebna umjetnost, u koju se Vi ne razumijete. Vi pišete samo za stotinu „odabranika“, pa, kako Vam to polazi za rukom? Ako čovjek već piše samo za *pisce*, onda se mora podkožiti malo drugaćijim duhom, jer inače blamira kulturu hrv. književnosti. Ako već osnivati rubriku za „polemiku“, onda izvolite gdjegod posuditi barem nešto esprita ili angažujte koga, koji će Vam pomoći da obarate i ponizite ono, što se ne da oboriti ni poniziti, kad već smatraste to za jedini uvjet svome bivstvu.

Mi ne znamo, zašto gospoda oko „Savremenika“ ne bi mogla shvatiti, da uz „Društvo hrv. književnika“ treba i *mora* postojati edicija „Matice“ u današnjem obliku, koji se osniva na temeljnijim statutima društvenim. Po našem shvaćanju ne mora ni „Savremenik“ biti na odmet općemu našemu duševnomu napretku, ali ne možemo razumjeti, zašto im je onda „Matica“ kost u grlu, kad je „Savremenik“ i krug čitalaca i opći pogled na *duševne potrebe* hrvatskoga naroda drugačiji nego naš. Upotpunjavajmo se uzajamno! Po našem uvjerenju „Savremenikovi“ nazori još nisu za 10.000 hrvatskih čitalaca, pa kad bi današnja redakcija „Savremenikova“ dobila povjerenje „Matice“ skupštine i preuzela redigovanje „Matičnih knjiga, eno moje glave, da ne bi ni oni mogli ni *smjeli* drugačije raditi nego mi. Čemu onda ogorčavanje i odbijanje čitalaca? To je nepromišljenost i lakoumnost upravo kažnjiva.

Ne nalazimo riječi, kojom bismo dostojno označili Livadićevu podvalu, da su neki pisci u posljednjem „Glazu“ *sami* pohvalili svoja djela. To se u korektnoj polemici ne bi smjelo dopustiti. Na naslovnoj strani

točno je označeno, tko je što kritizovao, a uvjeravamo ga, da nijedan od prikazanih književnika nije ni znao, što će „Glas“ o njemu donijeti osim slike.

Gosp. Livadiću, više ozbiljnosti i solidnosti absolutno Vam ne bi škodilo, a za drugi broj angažujte drugoga polemičara. Iz prazna mijeha nikada vina.

*

„*Gonzaga*“. Pod tim naslovom štampana je u br. 2. ovogodišnjeg „Savremenika“ bilješka, u kojoj me urednik te smotre (Ld.) upozoruje, da je poznata Vidrićeva pjesma „*Gonzaga*“, o kojoj sam progovorio u svojoj raspravi o najnovijem hrvatskom pjesništvu u Matičnom „Kolu“ za g. 1906., izšla u madžarskom prijevodu u *jednom* madžarskom listu i da je *privatno* čuo, da je ta, kako ju dr. Livadić naziva: „*krasna*“ i „*izvrsna*“ pjesma, pobudila u madž. literarnom svijetu *najveću senzaciju*. G. Livadić ironično pripominje, da je to načolji odgovor Jovanu Hraniloviću, koji da je „*priskočio* u pomoć matičnom odborskom „poslovanju“ ocjenom ove izvrsne pjesme u „Hrvatskom Kolu“.

Nadalje mi urednik „Savremenika“ — onako po svojoj metodi, koja ne voli jasnoće, već se uvija u polutamu nejasne stilizacije — *podmeće*, da sam bio *naručen*, da svojom ocjenom pjesme „*Gonzaga*“ udobrovoljim najbesnije klerikalce.

Evo u kratko moga odgovora g. Livadiću.

Vjerujem, da je Vidrićev „*Gonzaga*“ pobudio senzaciju i u madžarskom prijevodu. Ta pjesma je pobudila senzaciju i kod nas, i baš sam se zato na nju i osvrnuo u svojoj raspravi o našem najnovijem pjesništvu. Bilo je žaliboke kod nas i drugih senzacija, koje su odjeknule svijetom, ali to još uvijek nije dokaz, da su te senzacije „*krasne*“ i „*izvrsne*“.

Medutim baš prema teoriji o neograničenoj slobodi mišljenja i nazora, koju je g. Livadić proglašio i svojim programom u urednikovanju „Savremenika“, biti će valjda dopušteno i meni, da imam svoje slobodno mišljenje o vrijednosti pjesme „*Gonzaga*“, ma da se to mišljenje ne slaže s mišljenjem uredništva „Savremenika“. Ja sam naveo razloge, zašto tu pjesmu ne smatram ni krasnom, ni izvrsnom, — dok nam je g. Livadić ostao dužan razloge za svoje protivno mišljenje o istoj pjesmi. On valjda ni sám ne misli, da je senzacija, što ju je pobudila, ujedno dokazom njene krasote i izvrsnosti.

Moram g. Livadiću priznati, da uza sve to, što se dulje od njega bavim i proučavanjem svjetskih literatura, nisam našao slična sastanka sveca i bludnice pred raskrskim vratima.

G. Livadić veli, da i „svjetska literatura u sjajnim djelima *laborira* na ovakovim „nespojivim protivnostima“. Ali to nije dokaz, da je hvale vrijedno imitovanje onoga, u čemu sjajna djela svjetske literature *laboriraju*. I najsjajnija ljudska djela ostaju samo ljudskim djelima, te zato redovno nisu baš u svemu savršena; ali zato nitko razborit ne će reći, da je pohvale vrijedno, kada se baš *nesavršenosti* pojedinih proizvoda svjetske književnosti imituju.

Toliko in merito rei. Što se pako tiče nelijepe Livadićeve *podvale*, da je mene tkogod *naručio*, da napišem onakov sud o Vidrićevu pjesmi, to ja tu Livadićevu podvalu s najvećom indignacijom odbijam. Što bi g. Livadić rekao, da ja njega obijem, da on uvršćuje i piše u „Savremeniku“ *lične napadaje* na mene i druge neke pisce *po naručbi*? S ovakovim ličnim uvredama i podvalama nisu ni predšasnici g. Livadića u uredništvu „Savremenika“ mogli ništa drugo dokazati, nego da „Savremenik“ nije sretan u izboru svojih urednika. To će jamačno biti takodjer jedan od uzroka, da ta smotra nalazi tako malo odziva kod ozbiljne čitaće publike.

Jovan Hranilović.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 5.—6. U ZAGREBU, DNE 25. OŽUJKA 1907. GOD. II.

Dalmatinsko Zagorje u lijepoj knjizi.

„Dokonice“ i „Liječnikovi zapisci“.

I.

Mnogo prije, nego li su dva najnovija „Matićina“ suradnika počeli i čitati, paće prije, nego im je otac kupio „malog Radojicu“, dalmatinsko je zagorje pružilo dalmatinskim pjesnicima i pripovjedačima obilno gradiva, da ga unesu u lijepu knjigu, da upoznaju ukupni hrvatski narod s ovim krajem naše domovine. Ne ću sezati u daleku starinu, ni govoriti o *Fortisovu* putovanju po Dalmaciji, ali polovicom XIX. vijeka: od god. 1840. pa do god. 1880. to je zagorje opisano i opjevano u beletrističkim radovima i na talijanskom i na hrvatskom jeziku.

Ne samo „Zora dalmatinska“, nego i list „La Dalmazia“ i svi, koji su ih naslijedili, imali su veoma lijepih priloga iz zagorskih krajeva. Opisani su krajevi, ocrtni običaji, predrasude, prilike života. Još se spominje „La beretta rossa“ (crvena kapa) od *Kažotića*, „Krvava košulja“ od *Sundecića* i drugih. „I morlacchi“ ili vlasti bijahu predmet udivljenja i ljubavi, a nipošto prijezira našim ocima. Koliko je samo pjesama njima u slavu spjevano!

Sva epika dalmatinskih književnika nosi na sebi lokalni karakter. *Ljubiša*, *Vrčević*, a donekle i *Sundecić* prikazuju nam Boku kotorskou, a po nešto i susjednu Crnu Goru. *Vodopić* i *V. Vuletić-Vukasović* omiljele svoje Konavle, *Vojnović Ivo* Dubrovnik i okolicu, *J. Čarić* svoj rodni otok Hvar, *Fr. Iv. Despot*, *N. Šimić* Makarsko primorje i Vrhgorskou krajinu, *Fr. Ivanišević* svoja plodna i glasita Poljica, *Simo Matavulj* lijeta od Šibenika do Hrceg-Novoga i okolice, *Gržetić* prikazuje otoke Pag, Rab i tako dalje.

Mislim, da se narodni karakter naše epike sastoji baš u tom regionalizmu. Malo može zanimati Hrvata, ako mu domaći pisac iznosi pripovijesti, koje se odigravaju bilo u Rusiji, bilo u Njemačkoj bilo na sjevernom polu, bilo u sredini

žarke Afrike. Iz takovih radnja nije hvajde ni piscu, ni čitatelju, ni narodu. Ne će nitko uzeti u ruke hrvatskoga pisca, da se upozna sa Rusijom, ili Njemačkom, niti će tražiti kod nas drama ili romana à *these*. Toga imade u izobilju kod drugih naroda, gdje je velika produkcija književnika i književnih djela. Koga zanima hrvatska knjiga, hrvatski narod, hrvatski običaji, taj će posognuti u naša literarna djela.

U „Dokonicama“ i u „Liječnikovim zapiscima“ „Matica Hrvatska“ nam je dala dvije zbirke veoma uspjelih slika iz života u dalmatinskom zagorju. Te dvije zbirke živo i istinito crtaju život. Ali ako ih prisporobimo, kolika razlika izmedju njih! No ta je razlika i u zbilji, realna je. „Dokonice“ i „Zapisci“ ne dadu se prisporobiti, kao što se ne da prisporobiti život zagorca imotske krajine, sa životom zagorca drniške okolice.

Pod imenom zagorja u Dalmaciji dolazi sve, što je odijeljeno od obale morske. To se zagorje vuče koliko i cijela pokrajina. Za primorca zagorac ili vlah jedno je te isto bez obzira na vjeru, a još manje na narodnost. Ali to zagorje razdijeljeno je na više krajeva sa posebnim mjesnim imenima.

Nema znanstvene knjige, iz koje bi čovjek mogao točno i temeljito proučiti to dalmatinsko zagorje. Nitko nije proučio njegove biološke i klimatičke prilike. Nigdje nije napisana ni podrobna geografija, ni povjest tih predjela. Pokojni spljetski javni bilježnik *Čudina* napisao je nekoje monografije o pojedinoj varošici na talijanskom jeziku. Ali te njegove radnje, površne i bez strukovnoga znanja napisane, nisu nikoga zanimale. S toga nije čudo, što sami Dalmatinci, i to učene ruke, ne poznaju tih krajeva. Mnogi ter mnogi nisu njima ni proputovali, jer je putovanje skopčano sa velikim troškom, a uz to veoma teško i naporno.

Kad će se naći čovjek, koji će nam opisati

dalmatinsko zagorje, kao što je, na primjer, opisan gorski kotar? Za primorski dio te naše pokrajine imademo barem kojekakove Bedaekere, imademo „Vogja po Dalmaciji“, što ga je izdalo Harrachovo društvo u Beču, ali za zagorje nemamo iscrpive monografije.

Ako nemamo na znanstvenom polju iscrpive knjige, imademo na književnom. Iz lanjskih dviju knjižnica „Matice Hrvatske“ može čitatelj stvoriti sebi točnu i vjernu sliku života u Zagorju. Na ove slike može se čovjek tim pouzdanje obazreti, što su potekle iz pera svećenika i liječnika. I jedan i drugi po zvanju su upućeni na narod, upućeni su, da zavire u tamne i sjajne (ako ih ima) strane njegova života. Ništa ne može njihovu oku da izbjegne. Oba su dala javnosti ove svoje slike, ove svoje zapiske, ne iz želje za književnom slavom, nego da dadu oduška svome nutarnjemu ganuću.

*

Dalmatinsko Zagorje možemo razdijeliti na dva dijela: na sjeverni, što no silazi s Knina i Drniša sve do Kozjaka povrh ravnih i pitomih Kaštela i do sinjske krajine, i na južni od Sinja i spljetskih Poljica, pa sve do Neretve. Na sjeveru je drniška, a na jugu imotska krajina. Sjeverno zagorje presijeca željeznica od Labina, pa sve do Knina. Tko je proputovao i samo željeznicom kroz onaj goli krš, mogao je uvidjeti, da tu caruje bijeda i nevolja. Šumi ni traga. Strši gô kamen, oplâkan dugim jesenskim kišama, a po-crnio od ljetne zege. Zemlja je malo po malo vodom opala. Jedva vidiš gdje je po vlakama i podolicama, da se je zaustavila šaka crljenice. Zelenila jedva je opaziti po tim vlakama. Petrovo polje natapa Čikola, ali ne da ga oplodi, nego da odnose s njega, što marna težačka ruka posije. Puste lokve i baruštine kroz cijelu godinu su izvor grozničine (malaria) i svake druge nevolje. Dosta je vidjeti one krajeve zapuštene od svakoga, one neuredjene potoke, ona sela bez učitelja, bez svećenika, bez pitke vode, bez kućerka, a da se čovjeku smili. Tu mora narod gladovati. Što su tuda provukli željezni put, nisu time narodu ništa pomogli. Željeznica koristi onim predjelima, koji nešto imaju; ali sirotinja nema od nje hasne. Izmedju Drniša i Perkovića imade rudokop ugljena, ali ni od toga narodu nikakve koristi. Zaposleno je nekoliko desetaka patnika u toj radnji, da ne poginu od gladi, ali onim, što zasluže, jedva mogu sebe prehraniti.

Poslije pada mletačke republike nadali se naši, da će kroz Dalmaciju poteći med i mlijeko. Tako je barem obećivao sa crkvene propovjedaonice general *Rukavina*. A kad tamo, pokrila crna nevolja jače nego ikada. Kroz sto i nekoliko godina austrijske uprave tako su propali pojedini krajevi, da bi se htjelo za preporod dalmatinskoga zagorja i primorja, da Austrija po-

troši sav svoj godišnji proračun za nekoliko godina zasebice. Neka još samo 20 godina ustraje ova uprava, pa će nestati zagorskoga svijeta od gladi i nemoći.

U vrijeme mletačke republike cvali su dalmatinski brojni gradovi. Bilo je trgovine, bilo i zrade. Sa primorjem živjelo je i zagorje. Za austrijske vlade sistematično se je upropošćivalo Primorje. Trgovina i pomorstvo otide žrtva porezovanja pričuvnih zaklada. Ako je tko što imao prištedjeno od prijašnjih vremena, uložio je u papire. Krah od god. 1815. baci množinu u očaj. Sad se je primorje obratilo na zagorje, da iz njega crpe, što se dade za život. A zagorje nije imalo što da dade; tako propadoše svi.

Najprije propadoše zadarski ravnici opjevani u „razgovoru ugodnom naroda slovinскога“ i Bukovica. Ne znam, kako je sada, ali osamdesetih godina, dok sam živio u Zadru, vidjevao sam sliku najcrnije bijede i nevolje. Ova se je širila kao i filoksera; išla je prama jugu, doprla je do spljetske i sinjske okolice. Još malo, pa će i imotska krajina zadjeti gusle za pas. Nestati će ojkanja i pirovanja . . .

Ako svim spomenutim nevoljama, koje niču iz klimatskih razloga, iz vladina zapuštanja, nadodate rak-ranu kamatničtva ili lihvarstva, onda je žalost doprla do vrhunca. Na glasu su kamatnici zadarski i drniški. Takovih gulikoža treba tražiti po cijelom svijetu. Ako je što preostalo nevoljnog zagorcu, ako nije oteo robač za porez, općina za bolnicu, oteo je trgovac u ime duga i kamata.

Udru gladne godine, bijeda tjera seljaka, da uzme što u trgovca na dug. Uračuna trgovac, po što hoće, uračuna kamata, koliko hoće. Seljak ne može da plati, a on mu odnese ono siromštine iz kuće: kravicu, kljuse, ovce. A kad toga nestade iz kuće, onda s Bogom i oranica i vignograd i sve. „Neki varoški trgovac, priča Marušić, prigovarao je seljaku, da mu je kapa gnjusna, pa da kupi novu. Seljak ne htjede, jer da nema gotove pare pri sebi. Trgovac mu ponudi, da može platiti, kad ga volja. Seljak uzeo kapu i ne platio je. Minula i deseta godina, a čovo zaboravio, da duguje za kapu. Kad jednoga dana prima teskeru, da plati 28 forinata, što duguje trgovcu. Seljak ti se moj mislio i premisljao, pa zaključio, da on ne duguje nikomu ništa i ne htjede radi obraza i sramote, da ode k sudu. Trgovac dobije pravdu i počeka opet pet šest godina, dok mu isplati ono, što je sud odredio. U kratko rečeno kroz petnaest godina moj ti seljak za kapu izgubi podvornicu“.

Ovo je samo jedna ilustracija drniškoga kamatničtva.

Na svu ovu neopisivu nevolju namjerio se je dr. Marušić odmah na početku svoje liječničke karijere. Mlad, poletan, pun čuvstva i nježna osjećaja u duši gleda sve to danomice, gleda,

kako narod propada od neimajstva, od predarsuda, od bolesti, od neznanja, pa duboko ganut napisao svoje „zapiske“.

Ti su „zapisci“ pjesan boli i očajanja.

„Tamo u niskim ševaricama i golim potleušicama živi plačni narod krvi naše. Nikad oko milosrdno tamo palo nije, nikad utješljiva riječ tamo se čula nije, jer je usko obzorje svagdanjega bezbrižnog egoizma razdijelilo sretnike od ovih naših golgotskih strana“.

„Sve je ovdje ubogo,jadno i tužno. Tužna je zemlja, što je bez ljudskih ruku i rada obudovjela. Vajne su kuće i stanovi, kojima odjekuju glasovi uboštva, glada i bolesti. Otvrdnula je zemlja, jer zar'djaše plugovi i motike... A ljudi, naše rođene krvi, ginu i neimanjstvu, u podrtim dronjcima, u duševnom ropstvu, predsudama, gladu, bolestima i u strahu, što će sutra biti“.

„Kao da na umoru strepi naš svijet vapeći kruha, znanja i oslobođenja“.

„Po prostim dvorovima uboštva spuštaju se često težinom crnine grobne noći“.

„Oslabljene grudi patnika padaju po ledini pred kućama i na otvorenu pod vedrim nebom, da čekaju sān, koji ne dolazi“.

„Čeznu za kruhom, sankom i boljim životom, ali nigdje ništa do goleme bijede“.

„Tko će osvetiti one suze sirotinjske, tko li će sabrati prosuta prokletstva prognanih jadnika? Zar dragulji gospodskih kćeri, u kojima su ukovane tisuće suza u čemeru ovih naših bijednika!...“

„Patnici moji herojski snašaju fizične boli, ali za jade svoje ne vide utjehe, ni liječenja, pa ih beznadje mori do skončanja. Jedina im je utjeha na zemlji velika snaga vjere otaca naših, što ih poslije čeka“.

Ovi Marušićevi „zapisci“ mogli bi se punim pravom nazvati pojazijom boli. A ova knjiga i jest prava pojazija. Prizore i slike bijede, koje su već po sebi dosta bolne, on je nadahnuo svojim unutarnjim pesimizmom, polio ih je svojim čemerom, da budu još gorče, nego li su u naravi, ako u opće mogu gorče biti. „Ima, kaže on, i u mom nutarnjem svijetu toliko čemera, da bi otrovati mogao mnogoga sretnika, što pod suncem bitiše.“

Marušić nije pisao „zapiske“ bez tendencije, nije ih pisao, da razlige samo unutarnju žuč ojađela srca, ili da se pokaže vrsnim slikarom svakdanje bijede onoga kraja, gdje mu je vršiti teško svoje liječničko zvanje. On je htio svrnuti pozornost rodoljuba na taj zapušteni, propali kraj „naše lijepe domovine“, pa zove „u pomoć!“

Taj vapaj, kao da ne nalazi odziva, pa očajno zaključuje:

„Gledam domaju moju Hrvatsku, kao zemlju slavenske dobrote, trpnje i resignacija.“

„Poezija patnje i umiranje je u njoj na vrhuncu realne savršenosti, pa se bojim, da će proplakani

časovi, proplakane ure, dani i godine ostati bezuspješni.“

„Okorjela su srca u bijedi, otvrdnula su čuvstva od gorkosti i sužanjstva.“

„Kamatnici i zatčnici(?) siromaštva dižu zgrade i palače, uživajući radosti života, dok propada dobrota, taj znak slabosti. Na njezinom propadanju diže se negativna energija rada, osnovana na prijevari. U naivnosti i u povjerenju slabih tovi se nemoralna trgovina zlorabeći neznanje i prosto-dušnost svojih sužanja, koji se nalaze u pramzorju zdvajanja i propasti.“

„Pa dok moji svagdanji koraci susreću legiju umorenih, nemam više rublja, da isušim krv, suze i pot. Sve curi i teče: zemlja je natopljena, pa će eto od pustih suza da nikne crna zastava, a na njoj križ mučeničtva naroda moga.“

Drniška je krajina našla svoga pjesnika. Patnje ovoga zapuštenog, izmorenog, ogladjelog zagorca našle su odziva, ali samo u pjesničkoj duši jednoga liječnika. Čitajući program „rada“, što ga misli izvesti nakon 120 godina „uprave“ austrijska majka vlada, nisam našao nikakova osobita obzira na taj isisan i gotovo opustjeli kraj.

I ti bijednici mogu kliknuti sa pjesnikom „Gorskoga Vijenca“:

Naša suza nema roditelja,
nad nami je nebo zatvoreno.

*

„Liječnikovi zapisci“ svi su nadahnuti nad bijedom i nevoljom drniške zagore. Svi (osim jednoga) slikaju život iz ovoga kraja. Time ovoj zbirci daju osobiti karakter, knjizi neprolaznu vrijednost.

Ujevićeve „Dokonice“ slikaju nam južni dio dalmatinske zagore, Imotsku krajinu. Ta je krajina i klimatičkim prilikama zdravija i položajem plodnija nego li ijedna druga u Dalmaciji. Imoćanin nije vlah kao drugi. Zemlja mu nije mačuha, nije ni toliko krševita, ni gola. Imade šuma, da se čovjek zakloni od ljetne žege, a da se njome ogrije na ciči zimi. Rodi mu zemlja svakim božjim blagoslovom. A duhan nije zadnja njegova privreda. Preko milijun kruna na godinu zasluži Imotska krajina od samoga duhana.

Seljak je radišan, ustrajan, zdrav, a pametan. Bistra je duha, ne dade se lako prevariti. Za to se nije čuditi, ako vidimo, da je baš Imotska krajina preko Pavlinovića davala za nekoliko decenija direktivu cijeloj Dalmaciji, kad se je god ticalo javnih interesa.

Pa kao što su Marušićevi „zapisci“ plod boli i patnje, tako su Ujevićeve „dokonice“ plod blagostanja. On govori i slika samo vesele zgode. „Pšenice po njivama drijemale, na kukuruzima se kliplja odvalila, o macama grozdi kao mačci visjeli. Što se je i na osušnici bacilo i na pustolončini posijalo, u krv rodilo. Gologa žita zeleni, vina ako ćeš i za uši. Vrtli puni povrtlja, da bi ih

*

gladan i žedan gledao. Kad lahor vjetrić krene u vrtlu jednim kupusnim strukom, cijeli se vrtao zacunjavaj, zanihaj. Raščika se raščepušila, glavati kupus prodro zacrvenjelu glavu kao o taklji tikva misirača; blitva listala, sponjak se proštapio; sve se svud razlilo i razvilo kao sinje more.“

Uz ovakove prilike „dokonice“ ozvanjuju samo veselim glasovima. Tu je govora o ojkanju, o veselu pričanju za večerom, tu se piruje, tu se dača jede. Tu se veselo dočikaju veliki godišnji blagdani, jer tada i *svaki siromak* imade u kotluši klipić mesa, a za stolom bukaru vina.

I pjesniku nad ovim prizorima srce raste od veselja, te hoće da dade oduška tomu veselju pričajući neke svoje šaljive utiske iz života.

U „dokonicama“ je sadržana slika Imotske krajine, slika života onih gorštaka. Vedra je ta slika, kao njihova poštena duša, čista kao njihovo čisto srce. Imade amo i tamo po koji crniji kutić, ali ukupni dojam je vedar i veseo. Tako nam ga barem prikazuje Ujević.

Predsuda imade i kod Imočana, ta gdje je seljak na svijetu bez njih? Imade i taj narod mana. Ali te mane niču od obijesti, niču iz blagostanja. Ta čemu ćemo pripisati pogubno pravdanje, na koje se Ujević obara, ako ne obijesti?

Tko shvaća ovu Ujevićevu zbirku crtica kao album iz života Imotske krajine, taj će iz nje izbaciti neke slike, jer nipošto ne spadaju u nju, kao n. pr. „Garovljeva oporuka“, „Pred kadijom“ i „Jovanovo obredjenje“. Bez tih crtica, koje mogu zlobnicima dati povoda za neumjesnu navalu, zbirka je jedinstvenija i karakterističnija; ne samo što ništa ne guži, nego raste u vrijednosti.

Ujević je vjerno ocrtao svoje doživljaje za dugotrajna župnikovanja u Krstaticama Imotske krajine. Ti su doživljaji ne samo vjerno naslikani, nego naslikani su šarama uzetim iz naroda. Nije se služio kupovnim, uobičajenim šarama, nego baš mjesnim, lokalnim. U tome se razlikuje od Marušića.

Marušić piše i slika po istini, ali svojim riječima, svojim šarama svakomu razumljivim. Ujević piše onako, kako govori njegov Imočanin. Za to je njegov jezik za ogromnu većinu čitatelja nerazumljiv. Taj je jezik lijep, bujan, bogat, živ, ali nije svakomu na dohvatu. Nije se svak u Imotskoj rodio, niti može ići u Imotsku, da uči jezik. Bilo bi lijepo, kad bi svak znao govoriti, kako Imočani govore, a pisati kako Ujević piše, ali daleki su puti do toga. Za to će trebatи uvijek tumača Ujevićevim slikama.

Marušić je regionalan samo po sadržaju, a Ujević je po sadržaju i po formi pravi imotski Zagorac.

„Matica Hrvatska“ u „Dokonicama“ i u „Zapiscima“ pružila je svojim članovima album uspjelih fotografija iz nepoznatih krajeva „lijepo naše domovine“, kojoj treba posvetiti više pažnje, da do nekoliko decenija ne budemo prisiljeni tražiti Hrvata samo u Americi.

Cherubin Šegvić.

II.

Dva pripovjedača crtičara,oba Dalmatinca, svakoga sa zbirkom njegovih crtica, svakoga za se kao opisivača jedne strane dalmatinske zagore predstavila je u ljetošnjim izdanjima „M. H.“ To je možda hotio puki slučaj, ali moram istaknuti, da je to sretan slučaj, jer je već po ovome uvećan dojam i interes jedne i druge knjižice, jer se one svojom sadržinom zgodno nadopunjaju podajući dva obraza jedne slike, prikazujući dva kraja zagorskoga života naše Dalmacije: kninsku i imotsku krajinu.

Da istinu kažem, posegao sam najprije za *Dokonicama i Zapiscima* više iz neke radozna losti, da vidim crno na bijelom tu oglašenu valjanost dvaju do danas ne toliko poznatih i priznatih pisaca. Kad sam ih stao čitati, nekako sam premdnjevao, da će naći u Marušićevoj knjizi jednoga od tolikih crtičara, pomodnoga sačinitelja skicā i skičica, minijaturnih sličica iz života s dirljivom nenadnom počutom ili refleksivnim poučnim završetkom: jednoga od onih, što idu tragom novoga *Inja*, *Lišća*, novih lovčevih i inih *Zapisaka*. U Ujevićevoj sam pak očekivao seoskoga pripovjedača, čistanca sabirača jezičnoga blaga, pogoršanoga Ljubišu i Vrčeviću, koji piše i priča po narodnu, zaljubljen do kraja u narodno blago riječkova, poslovicā, slikā, govora, kojem u jednu bilo žao, da je to blago u pogibli da izgine, a u drugu se polakomio, da napravi od njega kapital za književnu karijeru. Ovo moje po same pisce ne baš najlaskivije predmjnenje temeljilo se ipak na nečemu otprije poznatom: temeljilo se na onim sitnim ulomcima iz njihovih današnjih zbiraka, kako sam ih čitao u nekojim našim listovima, čitao bez tolike pažnje, površno i jednostrano, kao što bijahu jednostrani, a možda i bezbojni i beskarakterni i oni pojedini sastavci prema ovoj cjelini, koju sada predstavlja svaka knjižica za sebe. Sada, kad sam pročitao obje zbirke, drag mi je, što mogu reći, da sam obojicom ugodno iznenadjen: da sam u čitanju pravo uživao, mnogo naučio, mnogo prepoznao i priznao, da je tako; da sam kao zemljak obaju pisaca množe od tih slika i priča gledao svojim očima i slušao svojim ušima već od djetinjstva svoga. Ističem ovo navlaš, jer mi pri čitanju i nehote padaše na pamet, da ne će svaki čitatelj, pogotovo izvan Dalmacije, moći vjerovati, da toli Ujevićevi koli Marušićevi pisanje odgovara zbiljnemu životu onih krajeva. Mnogi će pače — mišljah u sebi — Marušićeve *Zapiske* nazvati nенарavnim i preuveličenim maštanjem, koje imadjaše svoj zamet u traženju što većega efekta; možda će u tom još htjeti da vide utjecaj Gorkoga, — njegovih pripovijesti iz života vagabundā. Još će nešto tu upasti u oči čitaocu izvan Dalmacije, kad usporedi jednoga pisca s drugim, kad prispodobi Marušićeva zagorca sa zagorcem, kako ga prikazuje Ujevićev pero; ta

dva tipa, dvojake prilike, dva života izgledat će mu posve različni, činiti će mu se medjusobno u protuslovju i opreci, kao dva oprečna svijeta; pa po tome ili jedan ili drugi pisac ne slika po istini, nego je najmanje jedno od tih njihovih prikazivanja umjetna patvorina. Sve će se to činiti — kako rekoh — onomu koji nije nikad video ni upoznao naše zagore. Marušić i Ujević slikaju dva ekstrema zagorskoga života : jedan prikazuje sretno zadovoljno, patrijarkalno seljaštvo, drugi najcrnju bijedu, očaj i umiranje kao posljedice skrajne zapuštenosti, neznanja i siromaštva. Gdje smo dakle? — pitat će čitatelj opravdano. Jesmo li to u našem svijetu? Koji od te dvojice otkriva istinu? Dilemu je lako razriješiti : ili jedan, ili drugi! A ja velim : oboje je istina! Oba pisca imaju pravo, oba predstavljaju našega zagorskoga seljaka, samo je jedan, onaj Ujevićev, iz imotske krajine, a drugi, Marušićev, iz kninsko-drniškoga krša. Da, takova vam je naša Dalmacija u manifestacijama svoga života: u jednome kraju — što velim kraju? reći ću mjestu, selu, komšiluku — tama, u drugome svjetlost, u jednom prirođeno veselje, zdravlje, krepčina, u drugome žalost, bolest, propadanje. Dalmatinski zagorski krajevi nisu po svojim prilikama istovetni s istoimenim krajevima naše šire domovine : U nas je zagorcem, vlahom, brdjaninom svaki stanovnik, koji ne živi u neposrednoj blizini obale morske, stanovao on u brdima, ili u visokoj ravni, u varoši ili selu raštrkanu na kilometre dalečine, u svojim osamljenim stanovima, manjim i ovećim skupinama kuća i komšilicima. Primorac, *bodul*, to je stanovnik s dalmatinske obale i otočja, koji sebe smatra kulturnijim, civilizovanijim: on općenito prezire surovo „vlaštvo“. Medjutim je zagorje naš pravi svijet, nepokvarena narodna korenika, dok je primorje većinom natrunjeno tudjinstvom, „europeizovano“, išaranо svakovrsnim utjecajima strane kulture. Ovo vrijedi poglavito za gradove na moru. Ove je grádove postepeno prodiranje našega narodnoga elementa u tijeku stoljeća osvojilc, po-hrvatilo ih, upilo raznorodne življe; ali za to uzdrži sva obilježja te mješavine do danas. Stanovništvo zagore ostalo je naprotiv netaknuto, na njemu su sačuvana sva glavna obilježja naše rase, to je zgoljno hrvatstvo, jedan tip, jedan karakter uz rijetke izuzetke. I Marušićev Kninjanin i Ujevićev Imočanin u dnu svoga bića istokrvna su braća: to su ljudi jednakе čudi i jednakih osebina duše, kao što su obojica gorostasni uzrastom i jakih mišica. Ali je udes njihova življenja različan, kako su svaki čas različni krajevi kopnene Dalmacije, koji su se dugačko osukali od banovinskih do bosansko-hercegovačkih granica, usporedo s obalom morskom. Prostrana Imotska krajina naprednija je, plodovitija; priroda je njezina bujnija i bogatija, pa za to u njoj brojnije i imućnije pučanstvo. Drniško-kninski kraj prevladava kršom, pustom goleti, tlom neharnim za obradjivanje, priroda je

tu izloženija elementarnim nepogodama, kamen i močvara naizmjence, k tomu zapuštenost i pusta nebriga naroda i države, pa lihvari krvopijje obořiše skupa to kukavno stanovništvo u najljijuću bijedu. Tu sam nevolju i ja svojim očima gledao, znaju za nju i gledaju je s čudom i užasom naši ljudi iz primorja, imućniji i puki siromasi, pa se i ovim siromasima na nekoje prizore otimljе uzdh: Zašto je Bog zagorca stvorio? ! — Da ne bude gora pusta! — odgovaraju oni sebi.

*

Takovo je Marušićeve liječničko područje. Humanitaran i čutljiva srca, rodoljuban, u mišljenju svome napredan — zaboljelo ga u duši, kad je to pusto mučilište — umiralište gledao svojim očima. A prikazivalo se njemu kao liječniku još s ružnije strane to žiteljstvo, ta bijeda i nevolja crna kano gladno siromaštvo, kad ga uz to prisnju svakojake bolestine, a ono nema nade u kakovo poboljšanje, jer ljudi ne priskaču, a zemlja i nebo izdaju. Pod ovakovim su dojmom nastali Marušićevi *zapisci*: „Iz gorke životne zbilje i oštре istine iznikoše“, veli sam o njima u uvodu. I vjerujemo mu! Pred tolikom ljudskom nevoljom ne može da ne proplače plemenito srce. Marušić je proplakao. Ne samo to: on je uronio u tu crnu noć mukotrpnoga stradanja svojom, iskrenu saučešću pristupnom dušom, on je u tim zapiscima poistovjetio njihovu bol sa svojom boli, prenio se na časove u njihovu kožu, postao rječitim tumačem njihova jada i stao nizati tužbu za tužbom, opisivati žalobne slike, iznositi grozna mučeništva, da ga nebo čuje, da se ljudi snebivaju i zgražaju. To sažalno, iskreno i duboko osjećamo čuство, čuство humano i patriotsko, prekipljuje iz tih zapisaka. To je odlična strana njihove sadržine, to posvećuje njihovu svrhu, to ih uzdiže nad običnjim. Ne zna svak tako osjećati spram bližnjega, ne zna svak proniknuti u tudju nevolju, prenijeti se u nju, u njoj saučestrovati, u ime njezin i porad nje dignuti ogorčen protest, iznijeti je u svoj njenoj nemiloj crnini, pa je baciti nehajnu svijetu u obraz — radi čovječjega dostenjanstva, radi domovine i ljudstva, slobode i zajedničkih najelementarnijih prava čovječjih, prava na hljeb i vazduh. Sad će naš svijet doznati, da uz tolike naše jade širom domovine ima i ljudi, koji onako gorko stradaju...“

Kako rekoh, čuство samilosti i humanosti tisnula je Marušiću pero u ruke. Isprva možda ipak nije imao namjere, da nastavi i sastavi u tome smjeru — knjižicu; ali materijala je bilo toliko, toliko je diralo u njegovo srce i govorilo srcu, da je *htio* ispričati sve to evo u ovakom obliku, da upozori javnost. To, što je htio, njemu je ovdje pošlo za rukom: on je našao neobičnu snagu riječi i izraza, da prikaže ono, što je jače potreslo njegovim srcem, one prizore, slike, sitne, ali pretužne i neobično gorke doživljaje svojih

bolesnika, crnu njihovu okolinu. Za to je to njegovo prikazivanje pravo umijeće. I najstroži, ali nepristran kritičar morati će kazati, da je knjiga lijepo pisana, lijepa po jeziku, po kompoziciji, po stilu: morati će priznati, da Marušić umije pisati, a to nije mala pohvala piscu, u očima književnoga svijeta — novajlji. Govoreći više po svom vlastitom dojmu, kao onaj, koji sam poznavao Marušićeve prve dvojbene pokušaje, mene ovo njegovo pisanje, opet velim, u velike iznenadjuje: Otkud njemu odjednom ona njegova samoniklost, jedrina, salivenost i punoća, ona njegova omjrena korektnost, bogatstvo i duh narodnoga govora? Ja sve cijenim, pa i kazat ču ovdje: Marušića je upravo ta njegova okolina naučila pisati. Pružajući realnu podlogu njegovu čuvstvu, njegovu doltne nesigurnu opažanju, navraćala ga je, da hvata u pero ono, što vidi i čuje oko sebe, uz to mu je pružila vrelo čiste hrvaštine s usta onoga slatkorekoga puka. Okolina je Marušiću dala sliku, ona mu je dala riječ, boju i snagu da je vjerno prikaže. I on napisao 35 zapisaka. Liječnikovih? Manjina od njih! Druge je mogao napisati i šumar i lovac i svaki došljak, koji obidje onim krajem. Liječnika vidimo u *cijepljenju*, gdje na prostranoj livadi navrće ospice djeci žutoj, blijedoj, tužnoj i bolesnoj, kašljucavoj i izdišućoj, u naručaju majkâ, koje su i same „tužne i blijede, čemerne i plačne“; u *Umiranju*, u na pola opustjelom selu, leglu grozničine, „gdje svega ima, što bolesti treba! i bolesti i glada i zapuštenosti i nečistili, zdvojnosti i resignacije, molitava i proklestva“; *Na Moseću*, kamo se penje k roditliji s dvoje nejačadi, da vidi, kako majka i jedno dijete umiru od gladi, a drugo do toga živoga, umirućega, leži u koritu mjesto kolijevke, već mrtvo prije liječnikova dolaska; u *Starici*, kojoj sve oteše do krova, pod kojim je, pa samo čeka smrt i svoju udatu kćerku, da je još jednom vidi i blagoslovi; u *Prognozi* vidimo liječnika, u *Majci*, u *Crnoj kući*, u *Gladovanju*, u *Ocu*, u *Jednom Komšiluku*, na *Grobištu*, u *Prekasno*, u *Jadikovanju*, u *Uboštvu*, na *Domaćem Ognjištu* i već smo gotovi. U svim ovim zapiscima susrećemo uvijek jednake prizore, crne slike jada i čemera: nijeme, puste stanove, gnjusne ševarice, tamne škulje, a u njima gladna i bolešću otrovana djeca s majkama dijele zajednički stan s marvom, koja i sama gladuje; a liječnik dolazi tek da vidi, da se zgrozi i da ode bez pružanja pomoći, jer je prekasno, jer je uzalud, jer je sama bolest tek jedno, i to ne najveće, od tolikih zala, što biju one nesretnike . . .

Jedan je ton, jedan sadržaj u svim tim slijkama, kao što je jedan, grozno jednoličan, i onaj pusti život njihov; samo je pisac opisao tu nevolju sa svih strana, s mnogo varijacije, u svim tančinama i pojedinostima plastično, krepko, čuvstveno, da ju vidite pred očima svojim, tu crnu nevolju, kako stenje, jauče, uzdiše, da joj tičete rukom

krvave rane i odvraćate svoj pogled na stranu od groze i nevidjena užasa . . . I to je prikazivanje umijeće, umijeće spisateljske vještine, koja poznaje sredstva i način, kako da prikaže ono, što treba, da progovori srcu. Kako da izrečeš kraće i tužnije ono, što Marušićevu zagorcu fali? „Zrak je okužila grozničina, vodu popile baretine i suša, a zemlju oteli zlikovci.“ Ali je ta priroda zagorska u onome kraju i sama nemila, to je pravo „kamenomore“, goli krš, ljući od pakla“. Ovakim refleksijama i opažanjima dotiče se liječnik i drugih jada, no što je sama bolest i njezine posljedice. On nas mjestimice upućuje u dalje izvore i uzroke toga očaja: na škrtu prirodu toga kraja, na njegovu posvemašnju ekonomsku zapuštenost, na pustošenje nevremena, na daće, namete općinske i državne, na lihvare i varalice malogradskie, koji kao gladne hijene oblijeću oko nemoćnih nevoljnika, da ih okradu u potrebi i zgule do kože. Ovo zadnje, to su oni zapisi neliječnika, one, da ih tako nazovem, seljačko-socijalne sličice sa socijalistično-prosvjednom tendencijom, kao što su *Nahod Gjemo*, *Krupa*, *Cudak*, *Pusta zima*, *U svijet*, *Beznadje*, *Naše tugovanje*, *Poplava*, *Iz Oluje života*. U ovima je sadržana Marušićeva optužba protiva društva i krvopija onoga puka, u njoj ima već poznatih akcenata, iz drugih krajeva i drugih knjiga. Nego i ovi upotpunjaju prijašnju sliku zagorskoga jada, onu prijašnju sliku bolesti i nemoći, kojima ovako pogoduju i priroda i ljudi. Ima još treće vrsti crtičâ, gdje nema mjesta ni ljekaru, ni socijologu, nego lirskom crtičaru i pjesniku. Sastavi kao *Narodno blago*, gdje nasred siromašne kolibice, za zimskih studenih noći, stara baka priča svojoj unučadi ono, što je još od svoje bake čula, da im narodna pjesma nahrani duše junaštвom i veseljem“; ili *Dvije Zvijeri*, preljubnica i preljubnik, koji zapuštaju svoju djecu i ognjište, pa hitaju u slobodu, da uživaju svoju grijesnu ljubav; ili *Krvava ljubav*, gdje ne-sudjen dragi ubija svoju nesudjenicu, pa kidiše na sebe, kad se uvjerava, da je roditelji hoće da pod silu dadu za drugoga; ili onaj *Na grobištu*, *Sirote*, *Ljubica* — svi bi se ti mogli naći u kojoj mu drago zbirci crtica, oni ne govore ništa osebno o kninskom zagorcu, ne iznose nikakve nove, obilježne crte njegova značaja. Pisac je i ovake stvari umetnuo medju svoje zapiske, on je valjda združio i pokupio sve u jedno, što je u ovo zadnje doba napisao, da mu ispune knjižicu ?). Za to nedostaje njegovoj knjizi kao *cjelini* nekoga suglasna, postepena razvitka u sadržaju, neke strogo omjerene i zaokružene *cjelovitosti*, a nedostaje tako, jer ni sam autor nije isao za tim ciljem: On je pojedine dijelove izradio svaki za sebe, isklesao ih, izbrusio, pa mu u tome nema prigovora, a nije mu lako ni para naći. Ali onaj prvi nedostatak na uštrbu je knjizi: slab i njen umjetnički užitak, njen cjeloviti dojam, koji je i onako preveć zasićen onom nužnom turobnom

notom od početka do konca. Nikako pak, po mojem shvaćanju, nisu smjela ući ona dva zadnja poglavila — zaključna riječ —: *U pomoć! Konac*, kad bi već i prepustili uvod na početku. *U pomoć* zvuči odveć novinarski i reklamski: Koreći i udarajući u zapomaganje tumači samo efekat *Zapisaka*, a to nije posao spisateljev — na onome mjestu. Sa svim će time morati da odjekne u srcu svakoga čitatelja takovo štivo, kad je pravo snažno, kad je onako drastično, kao što jest.

A onda, ima tu i nešto neistine i preuveličavanja: Zapomagač nekako svodi cio narod i domovinu našu na tu jadnu krajinu, govori o općoj nekoj katastrofi i sveopćem zlu, a to ne stoji. Istina je, da ima i na drugim stranama i poljima naše nevolje dosta; ama sačuвао Bog, da je ona igdje takova, a kamo li svagdje. Ne stoji za to ni poklik, da se cio narod digne, da odbjegne primorje i pohrli u goru — na spasavanje. Dosta bi bilo za to, kad se već tako razloži, da učine, što mogu i što bi morali, i najbliži susjedi, i vlasta i pokrajina, i sami ti zagorci, koji su barem jednom dijelku te nevolje sigurno i sami uzročni. *Iz oluje života*, ovako, kako je umetnut, morao bi svakako sačinjavati završnu notu *zapisaka*: tu su više manje sva čuvstva, sve note, što se prepliću kroz prijašnje pojedine crtice; oluja onoga života tu je odražena u srcu pjesnikovu, koji s visine svoga motrilišta zaokružuju pogledom i sintetizuje prijašnje slike u jednu, ili u jedan pregledniji, vezaniji i zbijeniji niz slikâ.

*

Ujevićeve su stvarce neke podulje, kratke u sebi i one, ali takve su prema Marušićevim. Njima vlasta tih ugodna vedrina; ima tu dapače šale i smijeha na pretek; ima opet po koja ozbiljnija i mudrija, koja pane, gdje se roče starci, ili kamo župnik zadje, da vrši svoju: U svemu — to je razgovor ugodni, to su priče dokonice, ili bolje pričanja, da osyežiš duh i razveseliš srce, kad ti je dobro, kad si sit i napojen, pa i duša traži svoju po onoj: *Pricanje je duši poslastica!*

Dokonice su narodna poezija u prozi, pa im je svrha i narav ista, ona, koja i epskoj narodnoj poeziji počevši od Homera. U Dokonicama su sva obilježja i svi uslovi takova pričanja. Ne će svak toga danas razumjeti ni kod Ujevića, a ne će, jer ne pozna, kao onaj Marušićev, tako ni ovaj kraj dalmatinske zagore oko Imotskoga, ni njegovo stanovništvo. Ujević zove ovaj kraj zagore djevičanskim, ja bih ga radje okrstio patrijarkalno-poetičnim, viteškim. I dok ovo tvrdim o pučanstvu njezinom, primijetiti je, da ni priroda onamo nije u nesuglasju s navikama i čudi onoga žiteljstva: Kakvo podneblje, takvi ljudi! Treba samo vidjeti pojavu toga zagorskoga čovjeka, njegovo lice i obliče, struk, kretanje, njegovo vladanje i razgovaranje, da odkriješ svu poetičnost njegove naravi, bogatstvo njegova života i duha,

koje se očituje, kao kod prirodna čovjeka uopće, kroz njegov govor, njegov jezik. Taj zagorski jezik — to je pjesma, to je mudrost seljakova, to je njemu od njegovih predja tradicijom u baštinstvo ostavljena kultura, to je nesvjestna samorodna umjetnost, u kojoj narodni duh očituje svoje poimanje života, sebe sama. Ujević je po srodnosti svojoj proniknuo u tu narav pučku, u nju se zaljubio, pa je ovdje u svome pripovijedanju slijedi i oponaša, proučava je i kopira kao slikar božju nenatkriljivu prirodu. Njegovo pripovijedanje ima upravo odatile svoju slikovitost, svoje posebne ljepote stila, prispolobe, figure, ukrase, a nada sve svoju pripovjedalačku širinu kao ono epska poezija. U toj Ujevićevoj stilističkoj kompoziciji i jest gotovo cijelo umijeće njegovo: Bez nje sadržaj ne bi imao većinom kakove zanimljivosti, on je negdje, što više, običan svagdanji. Ali opet ni ta kompozicija nije tu sva za sebe, nije nešto traženo, naučeno, nije ona tu radi sebe, nego je baš poradi onoga sadržaja, poradi onoga života svakdašnjega, da ga tu idealizuje, da ga prenese i složi riječima, da nam ga predoči i oživi u tim pričama onako, kako ga osjećaju oni ljudi i kako ga promatra i u sebi osjeća umjetnikova duša. Da se objasnim: sadržaj od kompozicije ne da se kod Ujevića rastaviti, kao što se od prilike u nježnoj lirskoj pjesmici ne da odijeliti stih, rima, oblik od suštine, od ideje i čuvstva, pa ova onda izreče običnim riječima. S toga bi neumjesno bilo reći: Ujevićeve pripovijetke nemaju sadržaja, one su bez idejâ. Doista je u tom pogledu malo ili ništa, što on tu u petnaest svojih sastavaka iznosi: — Došao muslim u dokono selo, da krpa stara sedla. I eto čujte, kako pripovjedač opisuje na tanko krpanje jednoga staroga sedla pred kućom toga i toga seljanina, koji je imao doskora ženiti sina, pa mu se prohtjelo za tu prigodu — svatsko sedlo. Ili druga: Bilo u oca bahato, silovito momče, vječno zabadalo, muka svojih roditelja. Zalud otac kara: „Ostavi se, sine, jogunluka, namerit ćeš se ti jednom na runjavu gubicu“. Sin haje i ne haje, što mu to čaća pripeliva, kad jednoga dana došao u mlinicu s tovarom žita, da samelje za kuću, zadjeni se o mlinara, a tvoj ti mlinar tuc! U *Mudroj-budali* opisuje se rabotanje seoskoga nadripisara, dokle ga župnik njegov Don Marko ne obrati na pravu stazu. Ili ova: Imao seljak katolik, samac te vjere u čisto hrišćanskom selu, a u turskom podaničtvu, stražnoga psa Garova, obranu i uzdanje svoje. Svi ga se seljani bojali, jer kad bi ljuti Garov iz privežnja utekao, ne bi praštao ni malomu ni velikomu. Kivni svi na Garova, slože se te utuku svoje strašilo, kad je jednom od gospodara neopažen jurnuo kroz odškrinuta avlijska vrata u selo i napao ljudе i živinčad. Bojeći se pravorijeka i gospodareve odmazde bace seljani Garovljevu lešinu na svoje ukopiste, a onda prospu glas i optuze katolika

kadiji, da im je on tu sramotu napravio. Garovljev gospodar videći sve selo proti sebi, ne pere pred kadijom sa sebe potvore, nego priznaje to svojim činom; al odmah, da ga podmiti, priča kadiji, što je njemu sve Garov u oporuci ostavio ...

U „Doruši“ se iznosi šaljiva anekdota: Odveo seljanin staro utovljeno klijuse na zadnji dernek na prodaju, da što uhvati za to, prije nego će i onako lipsati mu u kući. Prodaje seljak ciganinu Dorušu za bijele novce i džipa od veselja, što j nasamario cigu; a ciganin — opremi svoj posao: isperi klijuse, očešljaj ga, otpilaj mu zube, podstriži malko rep i grivu, olašti mu kopita, pa ga onda pomladjena predaj ciganinu drugu, da se na njemu vozi po pazaru, ne bi li tko kupio tu mladicu; k tomu je prije još usplahiri batinama, da bi kasala kao vatrema i mleta. Kad na koga će svojom trgovinom? — na istoga seljanina, Dorušina gospodara, koji plati za nju peterostruko! ili ona: Bio u selu remeta-zvonar. Vršio svoju službu, svedj revan i dičan kao seoski remeta, remeta po nasljedstvu. Kad jednoga dana on zvoni na oluju, a grom tres u zvona i ubije remetu. Ili, ili . . ., što da navodim dalje? sve su vam take: Nema tu potanka psihologisanja, nema zapleta, dogadjaja, ni sukoba, ni raspleta, nema tragike ni romantike. Sve je tu obično i jednostavno kao na selu. Da bogme, sve bi to, tako izneseno, bilo ništa; ali kako to Ujević ispriča, ono je umijeće, ono je slast, poezija, život; ono zanima, veseli, nasladjuje, kao što nas veseli — da se poslužim za ovu umjetničku stvar niskim primjerom — na osvijetljenu platnu kinematorafom reproducirana slika, pa predstavljava ona i — krpljenje stare sedlurine. Ja ovako shvaćam to Ujevićev pisanje i ovako tumačim sebi onaj ugodan dojam, što na mene čini. A dojam u jednoj knjizi, ako i nije sve, a ono je prvo i glavno. O ostalome, dašto, moglo bi se i dalo bi se govoriti i raspredati na dugo i široko: koješta bi mu se moglo zamjeriti, koješta osuditi kao nevaljalo i Ujeviću, koješta još istaći i u osobite njegove vrline ubrojiti; ali glavno je, što rekoh.

Od neosporivo dobrih stvari ja ēu ovdje spomenuti u prvom redu onaj Ujevićev humor, *humour*, duhovitost, *esprit*, kako li da označim ono, što oživljuje, što prožimlje i začinja njegovo pričanje, ono, što je duša toga pričanja, što lebdi kao sladak osmijeh skoro nad svakom njegovom stranicom: ono, što nije ni šala, ni smijeh, ni ironija, nego je od svega toga ponešto, ono, što je glavni i sastavni elemenat njegove pripovjedačke umjetnosti, njegovo obilježje, neko epsko rasploženje, nego kao nadahnuće, koje riječima ulijeva život. To je Ujevićev humor, a nije samo njegov: on ga je naučio, upio ga je od naroda našega; taj njegov je umjetan odraz onoga našega narodnoga humora, kojega je puna i naša narodna pjesma i narodno blago, naše poslovice, naši narodni riječi i figure, naš narodni govor. Kao

primjer ovoga kumora ne uzimljem ovdje po sebi čisto smiješne i šaljive dogadjaje, lakrdije ili dosjetke, u kojima je humor izazvan samim činom. Ne to: Ovaj humor naš provejava i kroz ozbiljnije stvari. To je ono, što se ne da označiti, što se ne da prevesti na nikakav strani jezik, ono, što je sadržano već u pozici, u načinu shvaćanja i predočivanju vanjskoga svijeta, u onom pogledu na život kao na neku tragikomediju, koja nabire usta na smiješak i kad se ozbiljno govori. Često je taj humor izlio neke bodre i vesele pustopašnosti duha, nekog lakog jogunluka, neke bezbrižnosti spram životne zbilje . . .

Da navedem iz Dokonica mjesata i primjere za to, na dugo bih zapasao, a i čemu, kad svak to zamijeti, netom prolista par prvih stranica. Uputnije mi se čini, da to pokažem na pojedinim izražajima i slikama, koji su, da ih tako nazovem, prvi elementi, prva vraskanja i grčenja, pojedini titraji na glavnom nervu toga humora. Evo ih nekoliko: *Na rođnoj godini razvezao se uzao na jeziku zagorskih govoruša . . . ; muškarci gubili vrijeme u nadmudrivanju, kanda im je u kiši i pamet padala* (ta im ljetna kiša donesla rođnu godinu!); *svi se zadrečiše, svi oči iskokotili napram putniku, što dolazio; ako Bog hotio* (učiniti ču!) *osim da na drvenu konju crkvi odjašim.* — *Petar bio vragoljast, kao da je vragu utekao s udice.* — *Namjerit će se, sinko, na runjavu nozdrvu; prekipjet će svijetu* (t. j. žuč s tvoga jogunluka) *i natjerat će sam sebi krastu na latak.* — *Petar iskokotio krupne oči, štono mu se vrtjele kao na praljku* (suhu drvetu). — *Petar uzjaši alata i ov'da mi je put.* — *Srdito zabijeli u nebo očima i škrine zubima.* — *Nije bilo gaća poviriti, dok je Garov odriješen.* — *Nešto znalo mrčiti, jer učilo u kalugjera* (koliko ovdje ne kaže i sama gramatička konstrukcija!?) — *Ni stražno ni lovno* (o ugursuzu); *sijeda glavo i vodna pameti.* — *Zasuka rukave, ne da im obijeliti zube.* — *Sve uho do uha i rep do repa kao pred potjerom* (kad gone skupno seljani marvu na dernek!). — *Ciganin se crnom svojom glavom omrazio. Stravić koze pase.* — *Svako udo mesa u veselju trepeće.* — *Nepošteniji nego li popovske uši.* — *Iz lule odbija golubove.* — *Živu se u zemlju ne da; živina ne umije reć, al umije leć.* — *Osukale se vodarice kao ždrali.* — *Rasla mi kapa na glavu* (od straha). — *Duša došla do vrh nosa.* — *Što bolest, što starost, Anti puna kapa.* — *Prazna vreća uzgor ne stoji.* — *Po drugomu se učio pameti, po tudjim tabanima batine brojio.* — *Baćva baćvu prodaje, majka kćeri udaje.* — *Bio mrtvi težak, dok mu godine iz ruku ne oteše rala i motike.* — *Kupila Janja klasja po lanjskoj strnini* (utvarala si . . .) — *Namjerio se brus na sjekiru.* — *Pustiti vodu niz livadu.* — *Ne vije ti ni ta na vuka.* *Ponmodrio od leda kao tukčev vrat.* — *Osukana ljudina, nadotegao se kao prestupna godina.* —

Usrdan, poslušan: bio svakomu i metla i lopata. — I kto bi sve zabilježio: ima toga na svakoj stranici. Meni je samo do toga, da kažem, kako ovake stvari nisu samo pribrane novotarije iz narodnoga govora, kako bi njima samo paradiso narodni pripovjedač. Naprotiv — preko njih se najbolje očituje mišljenje i duh narodni na svoj osebujan način. Ujević je umio to precrpsti iz narodnoga vrela kao malo tko. Njegovo pisanje moglo bi se pričinjati novošću, dapače novotarijom svima onima, koji su bliži mrtvoj pisanoj knjizi nego živu narodu; onima, koji u tomu ne prepoznaju žive narodne duše.

Ima u Ujevića povrh toga veliko bogatstvo jezika i fino poznavanje, ima nenatrunjene zgodljne hrvaštine, koja upravo za to pripada književnomu jeziku, a ne dijalektu. Nije to dijalekat, jer je ta Ujevićeva zagora u periferiji onoga područja jezičnoga, iz kojega je crpla i još crpe naša pisana književnost; nije ni za to, što mi nemamo tolike ni tako stare književnosti, da bi od nje danas imali od vajkada ustaljen, potpuno konsolidovan i razvijen naš književni jezik, pa da ne bi više iz živa narodnoga govora crpsti morali; nije dijalekat, jer nema ni tudjica, ni čistih provincijalizama, ni osebnih gramatičkih oblika, koji se ne bi slagali s priznatim zakonima naše gramatike. Taj Ujevićev jezik može doista da bude novost, ali ne novotarija: novost, da nam samo kaže, kako malo ili rijetko kada takove čitamo; ali ona ne pokazuje na sebi, da se ne bi smjela, ovakova, kakova je, naći u našoj književnosti; što više: ona je novost, koja nas upozoruje, kako novije naše pisanje može biti zdravo, jedro originalno, kad je osvježeno na bistru vrutku žive narodne riječi, originalno, a da za to ne posegne za blagom tudje književnosti. Ovo kažem općenito; za svaku pojedinu niti se kladim, niti vojujem. Imat će Ujević nepotrebnih riječi, koje je mogao zamijeniti poznatijima i običnjijima; rekoh: mogao, da nijesu upravo ove riječi lako oprostiva mana njegove najveće vrline, koja

je u njima prešla svoje granice, pa je odatle mana. On je naime od prevelike ljubavi i osjećaja za ljepotom jezičnoga blaga u probiranju kada prevršio, katkad je pošao za rijetkim podajući mu vrednoću lijepoga, katkad opet zasuo preko mjere. Ali je kod njega to lako shvatljivo: čitatelj mu to opršta za volju one njegove ljubavi i vrsnoće, kao što mu lako opršta manje uspjele priče: *Marijančićev Božić, Mudru-Budalu, Zadnju Daču, Na Bunaru* — za njegovu divnu *Garovljevu Oporuku*, njegovu *Dorušu* njegove *Vilotine Jasle* i još koju sitniju.

*

Ujevićeva i Marušićeva knjiga vrlo su zgodne za paralelu, da se u njima prispodobi stil, jezik i izražaj njihov, da se na ekstremima njihovoga prikazivanja dalm. zagore uoče bolje sličnosti i razlike njihove, njihova vjernost opažanja i njihovo možda u koječemu subjektivno poziranje, koje je te ekstreme nešto moglo preko granica zaoštiti.

Što se jezika tiče, obadvama piscima služi osnovkom govor onih krajeva, koje opisuju, ali ga Marušić navrće više na umjetan stil. Marušić je učeniji, dotjeraniji, pokazuje više utjecaj čitanja, gdješto i čitanja stranih djela. Ujevićev je jezik, kako bi on kazao, djevičanski, osobito gdje priča i pripovijeda. Gdje opisuje prirodu i okoliš — a to biva čestokrat na početku komada — umjetan je donekle i Ujević, ali ta umjetnost potječe opet od one čvrste asimilacije njegove žice s narodnom, pa je on prema tomu i ovdje pučki pričalac.

U pogledu slikanja života i „milieua“ vrijedi za me ono, što rekoh na početku. Ekstremi su to dobra i zla u njihovim knjižicama, svjetla i tamna strana dalm. zagorskoga života; pa kad tu svjetlu stranu svojim optimističkim pogledom posmatra svećenik, a onu tamnu liječnik, nikakvo čudo, ako prvi ponešto idealizuje, a drugi i odveć realistično uveličuje ono, što gledaju.

Dr. V. Lozovina.

Apoteoza memorala.

I.

Sudeći po nekim izjavama, „mladi“ su književnici na putu, da dokrajče borbu literarnu započetu prije nekoliko godina. Usred ovih mirovnih zvukova bilo bi nepravno izazivati novih sporova; no ako sam se i nakon, da se pozabavim malo s literarnim nazorima i načinom borbe jednoga od zastupnika t. zv. mladje generacije, mislim, „da mi se opravdano ne može spočitnuti, da sam spor i opet potakao ili mirovno

nastojanje bilo kako osujetio: i to ne s jednoštavnog razloga, jer se ono, što želim iznijeti, tiče samo dr. B. Viznera, koji je u 1. broju „Savremenika“ izjavio, da za časopis odgovara on kao urednik, a ne društvo. Moram doduše reći, da mi je odnošaj ovaj nerazumljiv; časopis se zove „mjesečnik društva hrvatskih književnika“, društvo bira urednika, ali odgovornost nosi samo urednik, a ne društvo. Neka i to bude. No ako ne nosi društvo odgovornost, još se manje mogu odgovornima činiti t. zv. mladi književnici kao

jedna skupina; i što na račun g. Viznera ide, ne ide na njihov račun. Ovaj se osobno angažirao, pa ga je moguće takova uzeti, i ne dirajući u književnu borbu; za samo pak pomirenje, ako je iskreno, da bude i trajno, bit će bolje, da ne budu nikakovi zaostaci, koji bi mogli biti izlika novih sporova. Uzimam dakle sasvim osobni odnosaš g. V. prema „M. H.“, i ne uzimam ga ni kao tipičnoga možda reprezentanta koje mu draga struje ili metode, ni kao urednika, nego kao slobodna književnika.

Ovo spomenuh unaprijed, da se moje riječi ne uzmu za zlo; ako pak i koga drugoga zbole, nije moja krivnja. Ipak bi mogao tko upitati: zašto se baš na g. Viznera kanim osvrnuti? Pitanje nije posve neopravdano, ali evo mu i odgovora: 1. g. V. je najviše nastojao teoretski opravdati eksod nekolicine hrvatskih književnika iz „M. H.“; on je jedini gotovo nastojao stanovište „mladih“ prikazati; o svem tom vrijedno je raspravljati. 2. način borbe njegove takav je — ali ne možda lijep — da je i o tome načinu, kao jednoj markantnoj pojavi, vrijedno nešto reći, i 3. kolikogod je on prema društvu neodgovoran, kao *urednika* jednoga časopisa njegove izjave ipak su nešto više (ako i ne više vrijedne) od osobnih izjava.

Dakle ad rem — i to ponajprije o načinu, kojega se sva ljepota vidi u ovome primjeru. Čovjeku, za kojega se znade, da je za volju *načela* mnoge teške dane proživio, — dobacio je g. Vizner, da je ocjenu jedne pjesme pisao po *narudžbi*; ovakav se postupak u pristojnome društvu zove podvalom. G. je Hranilović, odbijajući ovakav lični napadaj, upitao g. V., kako bi mu se svidjelo, da njega tko objedi ovako. A g. Vizner? On *ispravlja* jednu ovakovu erupciju stranačke strasti drugom pooštrenom: neka se g. Jovan ne srdi, ako mu i opet rečem, da piše po narudžbi! I još se onda usudjuje reći: da nije dobacio *ličnu* uvredu? Dakle: g. V. bez dokaza, na osnovi pukoga predmijevanja i podmetajući drugome nedostojne motive dobacuje uvredu. ponavlja je — i onda još dodaje, neka se čovjek ne bi srđio na to Doista neće, jer je i oviše žalosna ova pojava, a da se tko srdi rad nje; nego je valja — bio tko mladi ili stari — požaliti; borba s podvalama i podmetanjima nedostojna je i bljutava — i kraj takova načina postaje ona za misaone ljude besmislena, tim više, što ima, protiv čega se i — bogovi uzalud bore. Spomenut ću samo, da g. V. nije u podmetanju motiva i podvaljivanju nevježa: on je to isto već učinio i meni (u lanjskome „Savremeniku“). Kad sam ga u „Gl. M. H.“ pozvao, da svoju tvrdnju dokaže, nije našao za shodno, da se brani radi klevetništva i literarnoga banditstva. Ovo da se zove evropska kulturna borba? Je li gospodin Vizneru do *nazora* ili mu je do *uspjeha*; ako mu je do nazora, ovako ih ne će dokazati, ako mu je do uspjeha, što misli, komu se može ovakovom

borbom imponirati? Tko je kriv, ako je g. V. u obrani svojih tvrdnja nesretan, pa hoće da počaže vrlinom ono, na čem se laborira? tko je kriv, da ga znošenje njegovih porječnosti dovodi do žestine, u kojoj se služi ovim načinom? A svemu se ovome divljemu i surovom tonu čude još više, koji poznavajući ga u društvu kao fina čovjeka, vide, da se u literarnoj borbi spušta na stanovište — recimo blago — neobrazovana čovjeka.

Gospodin Vizner ne štedi uopće nikoga ovim lijepim darovima svoje kulture: Evo, što kaže: „Unašanje (misli se: reakcije i u području književnosti) posljedica [je] *ličnih ambicija* gg. Arnolda, Klaića, Radića, i drugih“. To ne znači ništa manje, nego dobaciti Arnoldu i Klaiću i Radiću, da iz *osobnih* motiva a ne iz razloga *stvarnih* zastupaju neko mišljenje; zar se ovakova — po našem sudu *najveća* — objeda smije naprosto izreći? Koje su to lične ambicije? G. Vizner u književnu borbu unosi takove motive, koji se i u političkoj — od *spona* moralnih prilično slobodnoj — borbi najoštrije odsudjuju; on pokazuje tim, da ima jako nizak sud o ličnom poštenju, dok misli, da ga smije ovako napadati. „Gg. Arnold, Klaić, Radić i drugi“ mogu imati *krivo* u svojim nazorima, njihovo mišljenje može biti *objektivno* uzeto „protivno shvaćanju patriotskih dužnosti“, ali kada kaže, da je njihovo mišljenje posljedica *ličnih ambicija*, onda to znači: „G Arnold, Klaić, Radić i drugi“ ne suđe ovako, kako govore, nego govore, da tim nešto postignu. Od kud g. V. pravo, odkud mu dokazi, da drži njihovo mišljenje i *subjektivno* protivnim patriotismu? Od kud mu pravo prikazati gg. Arnolda, Klaića i Radića i druge, da se bore za lične ambicije, a ne za stvar kako se *njima* čini? Od kuda mu pravo poreći, da oni svoju stvar iz *uvjerenja* brane? Subjektivno su oni bar toliko moralni, kada se bore za svoje shvaćanje, kao g. V., kad drži da mu je braniti protivno. A što bi g. V. rekao, da mu tko kaže, da je lijepo graditi se junakom pod narodnom vladom i nje se držati, a prije je bilo ugodno hvatati se za perjanice prijašnjega režima iz *osobne* koristi ili *ličnih ambicija*?

On bi podigao graju, a i podići će je možda, da je to — *denunciranje*: udari li on koga, ne smeta, udariš li njega, viče, da sav svijet čuje, kako se s njime postupa. Ne marim, što će reći na to. Ja sam smatrao nužnim iznijeti ovo, da se vidi, kako lakoumno gosp. Vizner s tudjim poštenjem barata, kao sa stvari malene cijene, — a napokon i zato, da ga podsjetim na onu hrvatsku: da treba pomesti pred svojim vratima, prije nego ćemo susjedu prigovoriti.

G. Vizner ide i dalje, a sve u četiri stupca podlistka. G. Hranilović je najprije potkupljen, da piše ocjene; kao vodja starih on je valjda među onim drugima, koji iz ličnih ambicija rade. a napokon je — pokvaren. Meni se čini, prije nego

se kome *javno* kaže ovakova riječ, da bi je valjalo stoput okrenuti i ogledati, a i onda — je ne bi čovjek tako lasno izrekao. A zašto je g. Hr. pokvaren? Zar možda za to, što je u njega živo vjersko i iskreno patriotsko osjećanje, ili zato, što drži, da je cijeli život duga nauka i neprestano uzgajanje sama sebe, pa se čudi g. Vizneru, kad on govori o *sponama* vjerskim i „patriotskim“ (on sam stavlja pod navodnik!) i didaktičnim. G. H. tih spona u svojoj duši ne osjeća kao spona i za to, što brani iskreno, t. j. kako odgovara njegovoj duši, neku misao, zove ga g. V. pokvarenim?

A što je najgore, g. V. nije ni sretne ruke u obrani svojih „spona“. On nije — veli — govorio o sponama vjere, nego o sponama, koje vjera po svojim posebnim formulacijama i zakonima unosi u umjetnost, štetno djelujući time u njoj. Nema sumnje, da vjera kao socijalna pojava, dobiva neke konkretnе forme i zakone; no ovi ili moraju imati oslona u čovjeku razvitom u osebujnom načinu ili smjeru; onda njezine formulacije i zakoni odgovaraju duševnosti, pa se ne mogu osjećati kao spone, i ne mogu biti zapreka slobodnom i u pravom smislu umjetničkome stvaranju i užitku. Nemaju li pak oslona, onda nema ni vjere, jer svaka, — pa i najlošija — obvezuje čovjeka nekako i nečim. Što dakle gosp. Vizner veli, da će jesuiti oko „Hrvatske Straže“ podati informacije o tim sponama, toga oni principijelno u smislu Viznerovu ne mogu dati. Ni u posebnim vjeroispovijestima računajući sa vjerskim uvjerenjem sljedbenika ne može biti govora o sponama. Ove nastaju tek za one, koji po uvjerenju ne pripadaju vjeroispovijesti, a zasade ove nameće im se kao pravila umjetnosti. Sad se razumijemo — je l' te, g. V.? To potvrđuju riječi: „Tragedija“, kojoj je glavni junak kršćanski mučenik, za *mene* nije umjetnina. U tom leži sve: G. Vizner mogao je odmah reći, da ne će spona *neke odredjene* vjeroispovijesti, njegova religiozna svijest, u koliko je ima i u koliko je razvita, valjda mu ne nameće spona? Nije moje, da ovdje branim ili pobijam kršćansko vjersko shvaćanje, ali držim, da bi se svakome moralno dati pravo na život u umjetnosti *bar toliko*, koliko imade u ljudi žive vjere za nj u stvarača i uživalaca. Ali g. Vizner veli, za *njega* nije; to nam je vrlo milo čuti; sad bar znamo, što za g. V. nije umjetnost, ali neka reče, što jest? I to on kaže, samo ne jasno: najpreči je cilj umjetnosti, da dodje u tijesnu svezu s životom. Ovdje mi se prigovor g. Hr. nije svidio; mislim, da valja ovako pitati: Što gosp. V. razumijeva pod životom? Očito je to najavžnije, jer o tom ovisi, hoće li što biti umjetnina ili ne će, kad drži jedinim umjetničkim strujama one, koje su u svezi s životom. Jednako držim, da g. Vizner tim nije ništa ni novo ni neobično rekao. Ta tko je više naglašivao, da mora umjetnost doći u svezu s *cijelim* narodnim životom, nego

predsjednik M. H. u svom govoru? Čudnije je, da se gosp. V. onda borio protiv toga. A zašto? Jer je principijelno stanovište umjetnosti prema moralu i vjeri krivo uezio, i jer se *nazori razilaze o tome, što je život i kakovi su mu ciljevi*. Nastaje pitanje, hoće li samo dodir s posebnim oblikom života podati djelu umjetničku vrijednost ili će to podati svaki dodir? Ja sam u svojoj raspravi „O umjetnosti“ zauzeo stanovište prema tome pitanju, ali g. V. ga nije zauzeo, iz svega se vidi, da on računa samo s *nekim* nazorima, a ne veli zašto, a zašto druge, n. pr. kršćanski nazor, zabacuje. On očito približujući umjetnost životu, čini je ovisnom o cjelokupnom nazoru o svijetu i životu, a o opravdanosti jednoga ili drugoga od njih dade se mnogo raspravljati. Toliko je unaprijed stalno, da će umjetnost biti takova, kakav je nazor o životu, pa je vrijedno pitati, kakav nazor o životu g. V. drži opravdanim, jer to odlučuje u pitanju, što će za *njega* biti umjetnost. Mislim, da će g. V. biti sam najbolji tumač svojih misli, a držim i to, da će u malo samo poteza pokazati, kako je opravданo bilo, kad sam njegovu golemu sposobnost uživanja uezio u skroz nagonskom pogledu. Njegova „Apoteoza“ najnovija je potvrda tome. Nečaki Petar Danatić (ne zna se, da li sin ili sinovac svoga oca ili strica) osjeća u duši svojoj prazninu (možda i u glavi!), život mu ništa ne može reći, ništa, što bi ga pridizalo u cijeni. Zijevajući ovako od praznine, ugleda na drugoj strani kuće kroz prozirnu prevjesu mladu djevojku, gdje se spremi na počinak. A sad čujte i divite se: ona je otkrila krevet, a on je — pasjega li njuha! — sve na drugu stranu osjetio miris kreveta i uzbunila mu se krv; pogledi njegovi razdraživši se na „neznanom zakloništu neiskušanih strasti“ napunili su mu najednom dušu „miljem vesele sunčane zrake“; onda je počeo plakati, jer je osjećao u dubini svoga bića, da se tim plačem rasplakala duboka bol njegove gorke oadjene *čovječje* (!) duše. Zašto je plakao? Možda poradi neiskušanih strasti. A zašto bol *čovječje* duše? Takvih boli može i živina imati, to nije nipošto oznaka baš čovjekova. I bude li umjetnost imala najpreči cilj s ovakovim *životnim ciljevima* doći u tjesni dodir, onda će se posve prometnuti — u pornografiju. Na sreću je život i nešto više, nego zadovoljenje makar i prirodnih nagona; umjetnost pak ima i viših ciljeva i kud i kamo vrednijih sadržaja, da njima pozlati dušu i pridigne život u cijeni čovjeka. G. V. je s malo zadovoljan, on ostaje na stupnju animalnoga života; samo neka u toj čednosti ne traži, da drugi sebi viših ciljeva ne bi smjeli postavljati. On sam može poput Danatića, ako ga je volja — a i onako je za šumski život zauzet — „cvasti“ (!) pod mutnim nebom kao *gljiva*; ni ona sigurno nema niže shvaćanje o životu i užitku od g. Viznera.

(Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Knjige „Matice Hrvatske“ pred kritikom.

U češkom mjeseca **HLÍDKA** (god. XXIV., br. 4. ožujak 1907., u Brnu, tiska i svojom nakladom izdaje papinska tiskara rajhradskih benediktinaca), koji u svakom svezku ima po koju bilješku o hrvatskom javnom (vjerskom, političkom i književnom) životu, piše gosp. Alois Koudelka o knjigama „M. H.“ za god. 1906. medju ostalim i ovo:

„Bilo je već ne jednom referovano, kakav se je boj razgorio medju mladima i starima u tako blagotvornoj instituciji za hrvatski narod, kakva je „Matica Hrvatska“. Poljem su zagospodovali stari, ali da je „M. H.“ od secesije mladih trpija, o tom ne će biti spora. Da stari nisu mogli samo tako uzmaknuti, to je stalno, a da stari mladima neprestano podavaju ruku na mir — iiii bolje na suradnju — to bi mogao poricati samo slipec. Ali to je ono: mladi su u svojem mlađom oduševljenju misili, da moraju odmah — i to, gdje se osim nejekliko njih nisu na bojištu jošte izkazali, osim možda vikom — na juriš osvojiti sve utvrde. Može se ipak očekivati, da će popuštanjem i s jedne i s druge strane — barem je zgra borilaca ne grmi više tako — doći do konačnoga mira, i to častnoga i koristnoga za oba strane.“

Spomenuvši „Savremenik“ i „Glas M. H.“ i rekavši onako uz put, „da time — što se broj članova „M. H.“ nije umanjio — nije rečeno, da mladi nisu ništa postigli“, govori o pojedinim knjigama „M. H.“. Za Novakova Titu Dovčića kaže: „Pisac je u toj pripoviedci htio konstatovati, da svatko ima ostati pri svojem ili u onom, u čem se je rodio, da se prialje iz nižega kruga društva u viši ne dade iako odmah provesti. I ako bi se činilo da pisac do neke granice, naglasujem do neke granice, ima pravo, ipak je ciela tendencija pogrešna, pa gledamo li ju s toga stajališta, zasluzila bi, da ju odsudimo, jer bi se tim u zametku uzimala nada onima, koji iz nižih, siromašnijih krugova izlaze, da bi do čega drugoga mogli doći, nego što su došli njihovi roditelji, osim ako bi bili upravo geniji, kojih je, kako je poznato, malo. No ipak je pitanje, je li Novak imao na umu samo tu tendenciju. Ja mislim, promatrajući njegov predjašnji književnički rad, koji je vazda išao prak-tičnim smjerom, koji odgovara potrebama uže njegove domovine, da je pisac prvo opomenuti roditelje, neka ne sile svoje djece na stalež, za koji ne pokazuju ni volje ni dara, a drugo, da je u obče htio upozorujući odratiti od nedoučenosti, koja narodu donosi samo štetu... Drugo je, imamo li na oku samo umjetničku stranu knjige. Novak nikad nije bio umjetnik par excellence, a nije nije ni htio da bude, no uza sve to nači će se dosta pravo umjetničkih mjeseta i u ovoj njegovoj knjizi. Karakteristički glavnoga junaka i roditelja njegovih jedva se dade što prigovoriti, ali neprirodna, nevjerojatna mi se čini njegova supruga Regina. Ne vjerujem, da bi plemkinja plemički odgojena, koja odmah pri prvom susretu upoznaje u Titu priprosta čovečka, ipak mu dala ruku, samo da se obskrbi. U takovim krugovima već se koneksijama znaju postarat i za djevojke bez miraza. Ni razstava Regine s Titom po tom, što sam spomenuo, nije dosta obrazložena. Njegovo je pisanstvo preneznatni privjesak njegove prirodjene nesposobnosti, Regini i bez toga poznate...“

Za „Dokonice“ J. Ujevića kaže, da su u „Nar. N.“ umjetnički precijenjene. „Od J. Ujevića jedva će kad postati popularni književnik, i to s toga, što piše dijalektom.“

Za Marušićeve „Liečnikove zapiske“ kaže, da ponješto (i opetuje: ponješto) sjecaju na Turgenevjeve „Lovčeve zapiske“, „ali velika je razlika medju Turgenevom i Marušićem. Tamo u onoga izlazi svuda napred umjetnik, a ovde u ovoga tendencija. Čitajući Turgenevjeve Lovčeve zapiske vi ste uzrujani tendencijom, koja se u ovoj ili onoj crti krije, upravo obuzeti, dok vam u Marušića ono neprestano naravljane tendencije dodija, pa ste ga siti, umorni. Ondje za stradaoce radi autor, a ovde biste rekli, da bi stradalnici imali raditi za autora. Svečega ima previše, škodi — vriedi ovde u podpunom smislu rieči...“

„Zanimljiva je knjiga i obsegom i razdjeljenjem drugo godište Hrvatskoga Kola... „Dorina“ Jak. Marinovića pisana je slogan i tenorom „Titu Dorčića“. Od Draženovićevih critica najlepša je, kaže gosp. Koudelka, „Višnje s njezina groba“, a od drugih pripoviesti „najviše pažnje vredne dra. Sv. Ritiga, pojmenice „Grieh“. Za Beralt Hermanna „Ivana od Pomuka“ kaže, da se liepo čita i da seča na Wildeovu „Salomu“. „Od pjesničkih prinosa (u ostalom ih ima samo malo) djeluje silnim dojamom pjesma Cj. Arnolda „Pilat“... Mala ali veleliepa drama“. „Od poučnih članaka zasluzuju spomena poglavito radnje Ch. Šegvića, pak dra. D. Lončara i dra. F. Ileića. „Tu uz put spominje g. recenzent i Ilešićev „Cvieće slovenskoga pjesničtva“.

Od poučnih djela spominje g. K. samo naslove. Jedino za „Povjest filozofije“ dra. Bazale kaže medju ostalim, da će „dobro poslužiti učenicima srednjih i viših škola“.

„Najviše je ipak „M. H.“ iznenadila svoje članove umjetničkom zbirkom, kojoj je dala naslov „Kolo Hrvatskih Umjetnika“.

„Svršavajući ne mogu, a da svima, koji ikoliko znaju hrvatski, što se više može vruće ne preporučim, da što prije pristupe medju članove „Matice Hrvatske“; devet kruna na godinu, a za to toliko dobrih knjiga!“

Ova izcrpiva, objektivna i dobrohotna ocjena i preporuka knjigâ „M. H.“ u mjesecniku, što ga izdaju i izvrstno uredjuju češki svećenici, a koji se najvećim dijelom bavi vjerskim i vjersko-filozofiskim pitanjima, zaslужuje ne samo našu zahvalu, nego — s obzirom na naše prilike — i osobitu pažnju.

*

„Cvieće slovenskoga pjesničtva“ primljeno je u slovenskom novinstvu tako radostno, s takovim priznanjem našoj „Matici“ i sastavljaču dru. Ilešiću, da svi, koji su su po njega nastojali, mogu biti podpuno zadovoljni. Ovaj put priobčujemo ove odzive na složni rad slovenske i hrvatske „Matice“:

„Naš List“ (Ljubljana, 15. i 22. ožujka 1907., br. 17. i 18.) piše medju ostalim: „Velik dio onih muževa, koji su učili čitati naš narod, bio je mnjenja, da bi bilo bolje, kad bi se naučili odmah od početka čitati knjige jačih susjeda onkraj Kupe i time pridobili više snage. Za tu se je misao najviše oduševljavao Stanko Vraz, sin slovenskih gorica, no uzalud. Ilirski je pokret zajedno s idejom bio pokopan, dok nije poslije 50 godina u istim slovenskim goricama ustao novi borac za kulturno i napokon političko zbljenje Slovenaca i Hrvata. Ilešićev jezik pokazuje već dugo tragove toga njegovoga nastojanja. Kuša pripraviti put za onaj čas, koji će biti dijetalno protivan onomu doba, kad se je rodio ilirizam. Jezično obrazovan narod uvidjet će srodnost slovenštine i hrvatštine, pa će granice pasti same po sebi. Da se to dogodi čim prije, počela je Slovenska Matica Ilešićevim nastojanjem izdavati“ itd.

Dalje govoriti ocjenitelj (*J. Lokar*) potanko o „Cvieću“. Vredno je za one, koji se više zanimaju za slovensku književnost, pribilježiti njekoje njegove primjetbe. „U pretežnoj većini pošao je izbor Ilešiću za rukom... U narodnom smo pjesničtvu siromasi u epici: mi smo zadnji i zato najslabiji val narodne epike, koja ima svoj izvor u Hercegovini i doseže padajući na jugoiztoku do bugarskih obala Crnoga mora, na sjeveru do Drave. Zato je Ilešić dobro označio to naše siromaštvo time, što je tiskao samo „Kralja Matijaša i Alenčicu“, pa „Lavdona“. Pred narodom pjesmom željeli bismo uvodne primjetbe, kakove su dodane kod većine ostalih pjesnika, da nam odkriju... kod lirske pjesama veliki utjecaj njemačke narodne poezije u mjerilu i sadržaju“.

„Kod Valjavca bih želio mjesto „Varaždinke“ koju po narodnom uzoru izbjegavanu priopovjedu, jer bi to bolje označilo smjer njegove Vile... Iskreno me veseli primjetba o Stritaru. Već je naime vrijeme, da se kaže, da njegova promišljena, profesorski pravilna poezija nema trajne vrednosti. Žašto bi baš slovenski pjesnici umirali u podpunu naopakom mišljenju o sebi i o svojim čitacima? Ni kod Gregorčića ne bi bila na štetu primjetba, da se i kod toga ljubimca slovenskoga naroda opaža padanje korak za korakom. Niže od „Predsmrtnicā“ ne bi skoro mogao pasti. Funtek je bolji predstavljati nego pjesnik, ... Ivan Resman je bio veći rodoljub nego pjesnik, a ni Gangl ne će steti slave na polju poezije... Cankar nije pjesnik vezane rieci, no kao začetnik moderne zaslužuje svoje mjesto u „Cvieću“, osobito s toga, što je iz „Dunajskih večera“ tiskana pjesma dobar ogled Cankarovoga književnoga djelovanja. U ostalom pak broji i sam Cankar svoju „Erotiku“ medju pokušaje... Župančić... se je popeo od nerazvijene „Čaši opojnosti“ s knjigom „Čez plan“ do našega prvoga živućega lirika... Finzgar i Meško lako bi izostali... Nataša... u ostalom spada među Župančičeve epigone, kao Šlo i Spindler, Valenčić, Gradnik, Voljč, Vandot, Koritnik, Erjavec, koji bi s Prunkovom takodje lako izostali... prije ili poslije stalno će zamuknuti. Golar, Pugelj, Molè, Levstik zastupaju naraštaj... Vidu smatrati za najbolju slovensku pjesnikinju... Sardenko je svakako nadaren pjesnik... Aškerc je dosta zastupan. Iz priobčenih pjesama nije težko razabrati smjer njegovoga djelovanja. Previše je plodan i tendenciozan... Pohvaliti moram, što je Aškerc dobio posebni odjeljak: on naime ne spada ni u Stritarovo, ni u „Najnovije doba“, gdje kraljuje Župančić... Aškerc nema pravih učenika. Naslijedovao ga je Ivo Šorli, kojega s pravom nema u „Cvieću“...

U drugom izdanju neka „Cvieće“ izadje bez upute o slovenskom jeziku, a naši srednjeslovenski učitelji neka ga marljivo uzimaju u ruke... Kako će s maturantima bolje ponoviti povijest slovenskoga pjesničtva?... Ja... sam zahvalan „Matici Hrvatskoj“ i Ilešiću, što su nam podali ovakvo djelo“.

„Nova Doba“ (u Ljubljani dne 23. ožujka 1907. God. I. br. 11.) piše među ostalim:

„Između knjiga, što ih „M. H.“ razasili svojim članovima, za nas je zacielo najznamenitija Slovenska antologija... Mi Slovenci nismo još imali svoje antologije... Slovenskoj antologiji ne dade se, mislim, mnogo prigovarati... Sastavljač je podao na početku kratak slovenički uvod... Taj mi se uvod čini vrlo prikladan i praktičan. U njem... je dr. Ilešić pokazao... glavne razlike hrvatskoga i slovenskoga narječja.“

Za tim dolazi prijegled slovenskoga pjesničtva. Predlani je dr. Prijatelj priobčio u „Oesterr. Rundschau“ prijegled slovenske književnosti. „Nješto slično, upravo tako krasno i izvorno, čitamo u ovom Ilešićevom prijegledu“.

„... U zbirci je priobčeno njekoliko narodnih pjesama. Ne bi škodilo, da ih se je primio znatniji broj... Dr. Ilešić je plodove naše protestantske i katoličke „muze“ — što je posve umjestno — radikalno prezro... Sastavljač se nije obazirao na poznatu rieč: „Politisch Lied ein garstig Lied“... Istina je, da je rodoljubna

pjesma vrlo razširena među našim narodom, ... ipak većina tih pjesama ne spada među cvieće našega pjesničtva“, pa „ne bi škodilo, kad bi se izostavile: Levstikova „Crnogorcem“, Gomilškova „Slovenec sem“, Stritarova „Brata sta Srb in Hrvat“, Freuensfeldova „Slovenski svet“ i dr...“

... I ako svega ne možemo brojiti među cvieće slov. pjesničta, ipak je sastavljač, dajući u svojoj sbirci dosta mesta mlađim još nepriznatim pjesnicima, uvjeren sam, imao zacielo druge razloge osim toga, da pokaže... koliko imamo pjesničkoga naraštaja... Ako je dr. Ilešić primio pjesme na pr. Jak. Gomilšaka, Jak. Voljča i drugova, zašto je posve prezro pjesničke radove n. pr. Luže Pesjakove, Fr. Cimpermana, Antona Hribara, koji svakako imadu prvenstvo?... Dodatci „Vrazov zemljak“, „zemljakinja“ čine mi se posve nepotrebni...“

„Uzprkos tim malenkostima moramo prvu našu veću autologiju s veseljem pozdraviti posebice još s toga, što ju je izdala „M. H.“... Težnja za političkim sjednjnjem hrvatskih i slovenskih zemalja stvar je dnevne politike, koja ima svoje puteve. Nauka, na čelu joj „Slovenska Matica“, ima pak druge, nepolitičke namjere. Nauka je osjetila potrebu, a osjećat će ju to više, što više bude napredovala, da Slovincima treba kulturnoga oslona na jačega susjeda, od kojega se jezikom tek neznatno, vjerom pak nimalo ne razlikuju. Bez takvoga oslona naša nauka ne će s obzirom na našu malobrojnost... uspjevati, a nikad se ne će razcvasti. Taj put sblžavanja Slovenaca i Hrvata, što ga je neumorno radini dr. Ilešić svojom „Hrvatskom knjižnicom“ otvorio sa slovenske i „Cviećem slovenskoga pjesničtva“ s hrvatske strane, realan je i plodonosan i jedan od najvažnijih, dok se ova naroda budu nalazila u onim medjama i u onoj političkoj skupini, kako se sada nalaze. „Cvieće slovenskoga pjesničtva“ neka bude na stolu svakoga obrazovanoga Slovanca, a neka bude i „prorok krasnijih dana budućih“ hrvatsko-slovenske književne uzajamnosti.“

*

Marušićevi „Liečnikovi zapisi“. Naš suradnik g. Marušić može biti prilično zadovoljan: o njegovim se „Zapiscima“ dosta piše, a ne piše se baš tako loše. I ova ocjena evo, što ćemo ju priobčiti, i ako dolazi od njegova, tko g. Marušiću očito nije sklon, pače više indisponiran prema njemu: (radi čega smo izostavili uz ostalo i njeke očito presubjektivne skoro bi čovjek rekao — napadaje), — nije baš tako nepovoljna. Evo te ocjene, koju priobčujemo doslovce u izvadku žaleći, što g. kritik ne pazi više na jezik i stil:

„Hrvatski Dnevnik“ (Sarajevo, 4. travnja 2907. br. 76) donosi:

„Ime Marušića, nije tako nepoznato u našoj literaturi, i ako mu je ime bilo dosta obskurno. U doba, kad je naša „mlada“ ustala, da priopoveda iz Praga novu književnu eru, eru slobode mišljenja, ... u doba, kad je naša „mlada“ izdavala i svoj književni list u Pragu, koji je... napadao na ondašnje patriotsko i književni dotjerano pisanje „Nov. Vieka“, u ono se je doba u kolu djaka secesionista“ nalazio i Filip D. Marušić... tom je prigodom izdao i svoje pjesme. Ovom izdanju pjesama koliko je doprinijela želja za slavom, toliko i koš „Novoga Vjeka“...“

Ja ne ću sada, da u pamet dozivam žalosne dane prošle kritike, osobito one „Novoga Vjeka“, koje oboriše pjesme njegove u vječni prah zaboravi... Marušić, mjesto da zašuti, on svjestan sebe, ... odgovara... pregršću blata. I na jednom zamuknu.

... Namješten u dalmatinskoj Zagori imao je dosta prilike, da proučava, da snuje. Tu se začeše njegovi „liečnički zapisi“, od kojih je nekoliko izšlo u „Slobodi“, budući je Marušić ostao viekom vjeran političkoj tradiciji „mladih“. Sada mu ih pak izdade „Matica“.

... originalnost ne stoji u ekscesima. To se najbolje može da primjeti Marušiću. Htio je da bude originalan, i to realistički, pak je pretjerao tako, da njegovi „Zapis“

izgledaju čisto nevjerljivo. Zaodio ih je koloritom skrajne bide, siromaštva, seljačke nečistosti, neukosti i izvjedevost(?) Kolorit im je, prema tome, odakle su nikli, bled i mračan, a on ga pretvorio k tomu u olujnu noć, iz koje nema izlaza.

Kao slikar, koji hoće da prikaže sutan oblačni, pa mu paletom crne boje daje izgled noći, tako i Marušić, htijući prikazati bedu, prikazao je beznadje bez izlaza, i zemlju svoju pred forumom čitalaca falsificirao.

Ne može se zato doduše pobiti posvemašnja vrednost njegovih slika i promatranja, jer i u njima ima dobra, koje je kadro da pomogne. Mnogo bi bolje bio učinio doktor medicine, da je prikazujući bedu kazao način liečenja iste, te tim ispunio zvanje svoje. „Stimmung“ njegovih slika dosta je raznoličan, pa zato i pogrešan.

U ovakvim slikama i zapiscima „stimmung“ se mora bazirati na jednostavnoj podlozi, te cijelokupan biti prepletjen jednom niti elaborata Kod Marušića toga nema. Ovom se prigodom sjećam Turgenjeva i njegovih sličnih tema . . . Kolika razlika izmed kreacija Turgenjeva i pisanja Marušića. Ali da, to ne more da izdrži prispođe.

Nešto, što mi se je dopalo kod Marušića, je propišljivanje, koje mu izazovu momentani preokreti prirode, crni oblici, sitne staze i golo kamenje. Zaista leipo. Ali kud i kamo bi bolje bio učinio, da ih je obukao u ruho mistične filozofije, poput Tresića, Devčića i drugih. On to ne zna, pa mu se može oprostiti.

U našem Zagorju ima bide, ali Marušićeve nema, ona je kulmen realnošću podražene fantazije. Uzmite njegovu knjigu, u kojoj ćete naći ljepota, ali ne ljepotu jedinstvenu, čistoču jezika, ali dotjeranosti ne, ganutljivost čuvstva, ali umjetnički podražena Uzmite je pa čitajte, ali ne vjerujte sve. S. Perišić.“

Nama nije duduše zadaća, da pod svaku cenu branimo naše suradnike, kao što ni to, da im donosimo samo pohvale. To su čitaoci valjda već opazili. Zato, osvrćući se na ovu ocjenu, ne činimo to zato, da branimo našega suradnika, nego da upozorimo na velike nedostatke naše kritike, koja bi i u dnevnicima mogla i moralta biti bolja.

Prigovoriti se mora g. Perišiću (za kojega ne znamo, tko je), što je svoju ocjenu začinio onim osobnostima, od kojih smo mnoge izostavili. Reći nijkomu, da je „obuzet silnom željom, da bude velik“, i slično, to znade mirisati po jalu, osobito, kad se tko kod toga ljuti. Rugati se nijkomu, što su mu početnički radovi bacani u koš, — to ne bi smio barem kritik, osobito onaj, čije su kritike i same za koš.

Što to znači, da se „stimmung“ (njeki kritici, inače silni protivnici „Dranga“, ne mogu za čudo napisati ni kitičice bez liepe ove rieči) mora bazirati na jednostavnoj podlozi te cijelokupan biti prepletjen jednom niti elaborata? Koji je ovo nepišmen čovjek pisao? — „Zaista leipo. Ali kud i kamo bi bolje učinio, da ih je“ (što? koga? sitne staze?) „obukao u ruho mistične filozofije poput Tresića, Devčića i drugih?“ — A zašto bi to bilo „bolje“? G. kritik toga duduše ne zna, ali mu se zato i ne može oprostiti, što ovako piše.

A zašto baš „kulmen“, a ne vrhunac? Kakva je to golema razlika izmedju „bide“ i „bide realnošću fantazije podražene“ (Marušićeve), izmedju „ljepotā“ i „ljepote jedinstvene“ — u criticama i opisima? Kakva je to najednom izbjrljivost izmedju čista i „dotjerana“ jezika, i kakav je to nedostatak — pisati čistim (valida i pravilnim), a ne i „dotjeranim“ (kamo ga biesa „tjeraju“?) jezikom? Pa što znači prigovorati „umjetnički podraženim čuvstvima“? „Citatje, ali ne vjerujte sve,“ — kao da je Marušić koji od svetih evangelijskih!

I ovaj g. kritik sudi, da bi Marušić bio bolje učinio, da je „kazao način liečenja iste“ (zašto ne: visoko — „iste“?) — valjda time, što bi preokrete prirode „obukao u ruho mistične filozofije“? Ta valjda ne moramo svi biti liečnici i učitelji, valjda ne ćemo zahtjevati, da nam

čitava književnost bude didaktična. A napokon zar svatko, tko jaduje, mora odmah znati i liček svakome jadu? Ta onda ne bi ni bilo jada, ni — poezije.

Ljudi istom štogod napišu, izgrde koga, prigovore, što im na pamet pane — i to je takodjer kritika.

Tako ne valja.

Književnost.

Gavro Kostelnik: Romance i balade. Zagreb 1907.

— Pjesnički prvijenci se u nas obično primaju s nepouzdanjem. Posve opravdano; ima tome više razloga. Ponajprije ne стоји prema njihovoj množini u najboljem omjeru kvaliteti; prečesto tako čovjek nađe na nedozrele plodove, pa ga prodje volja i drugi put zagristi u sličnu kiselu hranu; za mnoge je mlade pjesničke kandidate sreća, što se pjesnički produkti ne smatraju životnim sredstvima, jer bi se njihovo produciranje i stavljanje u promet moralo kazneno progoniti, — ali i ovako su oni često — grijeh protiv bližnjega svoga.

Ova mala zbirka „Romance i balada“ spada među rijetke iznimke; pa kad ne bi ništa više bilo, to bi je preporučilo, da čovjek pročitavši je ne žali, što ju je u ruke uezio. Ima duduše i tuj još gdješto nepotpuno, neodredjeno i u čuvstvovanju i u izricanju. No ne bude li g. K. — poput velikoga djela naših književnika — držao sebe već u početku savršenim, pa bude li se nastojao razviti i trudio se, da čuvstvima svojim poda određeniji oblik i krepči, jasniji izražaj, onda je nade, da ne će stati na pol puta k Parnasu. Medju pjesmama ima ih nekoliko doista lijepih; mjestimice zapaža se prevelika nabujalost čuvstava, i zanos kad god prelazi u — banalnost. Ugodno se doima jednostavna slikovitost jezika. G. K. gospoduje jezikom i dobro njime gospoduje, što u nasih književnika takodjer nije baš uvijek. Izražaj je kad god prozaičan, stih teče ponajviše glatko, ali ima mjesta, gdje je riječ prevladala misao; u stihu nema dosta izmjene; to umara ponešto. No sve u svem: pjesme su vrijedne, da se pročitaju. Posvećene su drugu. Fr. pl. Markoviću. — Zbirci je cijena 80 filira.

Uz „balade i romance“ ima „Lirske dometak“ i na kraju nekaki „Dodatak“, u kojem se pisac osjećao ponukanim nešto reći o načinu svojih pjesama; moglo je i bez ovoga dodatka biti, tim više, što bi se estetskim nazorima, koliko su nabačeni, moglo štošta zabaviti.

— a —

Društvo Hrvatskih Književnika.

Deseta skupština D. H. K. obdržavala se dne 22. ožujka o. g. pod predsjedanjem II podpredsjednika prof. T. Ivkanca, budući da je predsjednik dr. Stj. pl. Miletich bolestan, pa se je i zahtvalio na predsjedničtvu, a I. podpredsjednik Lj. Babić zapričećen je bio saborskim poslovima. Iza njekih formalnosti reče g. predsjedatelj, da je mnogome nedostatku bila kriva razcjepkanost medju književnicima i razni sporovi, no da se sada javlja bolje razpoloženje i da se je pače povela već akcija za sjednjenjem svih književnika i za složnim radom („Obz.“). — Društvo imade 15 zakladatelja, 131 utemeljitelja, 247 pravih i 51 izvanrednoga člana — za 30 članova književnika više od prošle godine. Društveni mjesecnik „Savremenik“, koji je prošle godine imao 418 predplatnika i 4296'94 K deficit, napreduje bolje, jer ima 469 predplatnika. Podporā je društvo dalo K 638. — D. H. K. sudjelovalo je kod osnivanja „Saveza jugosl. književnika“ u Sofiji, dalo vlasti mnenje o njekim pitanjima (tamburjanu, čitankama), a od društvenih odsjeka najčešće su se sastajali beletristički i glazbenički. — Imovina družtyena iznašala je koncem god. 1906. K 80.529 (bez inventara i knjižnice), a deficit K 4.856'68. Upisnine (članarine?) unišlo je K 1.340.12. Predsjednikom je izabran sveuč. profesor u miru g. Nadko Nodilo, koji će „sada, kad se radi o po-

mirbi književnika i o slozis „Maticom“, najbolje moći da posluži stvari“ — reče g. dr. D. Gruber predlažući skupštini novoga predsjednika. U odbor je izabran kao novi član književnik Vladimir Trešćec Borota.

Družtvu Sv. Jeronima.

I Družtvu sv. Jeronima ima svoje „mlade“, koji su sa svojim prigovorima izašli na glavnoj skupštini zasljnoga toga družtva dne 7. veljače o. g. U ovo znamenito — kako neki vele — doba preporadjanja u svim mogućim smjerovima nije ostalo „poštedeno“ ni ovo tihodružtvo. Po našem sudu — i to je dobro, ili barem karakteristično: neka se zna i vidi, da smo svi i svuda mi Hrvati jednaki.

„Glasu M. H.“ nije zadača, da se u ove protivnosti, što su se pojavit u D. S. J., umješa kao stranka, nego da brojne povjerenike, svoje članove radnike i druge, koji se zanimaju za razvoj prosvjetnih naših prilika, obavesti o tim protivnostima, koje i s jedne i s druge strane nose obilježe savremenosti te su vredne pažnje. Ne svidja nam se doduše karakteristična metoda, kojom su protivnosti odboru D. S. J. najavljeni u „Katoličkom Listu“ (31. siječnja 1907. br. 5), gdje čitamo (str. 54): „Na godišnju skupštinu družtva . . . zapričen sam doći, pa će s toga ovđe iznjeti neke misli, koje bi inače onamo spadale“. Čovjek bi iz ovoga očekivao svakako ciji drugi podpis mjesto staroga zaplotonjaka X. jer *anonimnih govornika* — osim možda na spiritističkim sjednicama — nismo još čuli ni na kakvoj skupštini.

„Kat. List.“ u spom. broju piše, da bi u kratko prigovorio odboru D. S. J. to, „što u novije doba sve manje izdaje knjige nabožnoga sadržaja“. Razlaže dalje, kako puk nije na žalost u vjerskim stvarima dobro poučen, a kad bi i bio, bilo bi, veli, nužno, da se puk sačuva od zavoditeljâ u ovo doba, kad su se razne pogubne i bezvjerske ideje počele i u nas više propagirati. „Sve mudrovanje — piše „K. L.“ dalje — ob ovoj stvari ne ima pravoga temelja“. Družtvu sv. Jeronima ima biti prva briga vjera i čudoređe. „Ako D. S. J. ne ima tu prvu zadaču, . . . onda mi u Hrvatskoj u obče ne imamo družtva s takvom zadaćom. Onda smo mi doista veliki siromasi . . . Čini se, da je D. S. J. u zadnje doba svu tu brigu prepustilo nakladnoj tiskari A. Šolca . . . Nijedan list pučki, nijedan tiskar ne može nadomjestiti takvoga družtva. Ili da se osnuje drugo družtvo s tom samom svrhom? Luda misao. — Osnovalo se družtvo za pučku prosvjetu, no to će još manje preuzeti ovu zadaču. Daj Bože, da ne bude barem oppositum . . . Kad je dakle potreba izdavati takve knjige, . . . onda je odbor dužan naručiti ih“, a ne čekati, dok tko ponudi rukopis. „Ako pak odbor toga ne čini, onda . . . ne znam drugoga razloga nego to, što se odbor boji davati družtvu čisto konfesionalni, katolički značaj.“ U tome mišljenju utvrđuje anon. pisac „Kat. List“ to, što odbor objavljujući u novinama družtv. knjige za god. 1906. kaže za jednu Klarićevu pripoviest, da će zblžavati braću dviju vjera (katolike i muhamedance). „Kat. List“ veli, da će „dopuniti“ ono, što odbor ima u misli, na ime: da zblži braću triju vjera. Za ovo je potrebno, da se ne iztiče katolički značaj družtva . . . Vjera, koja nas razstavlja, jest nješto . . . svakako neznatno . . . Nastran dakle s njom, . . . pa živimo pošteno kao braća. I tako eto raditi oko zblžavanja inovjerne braće . . . u praksi je posve isto, što i širiti vjerski indiferentiza. I na to da spane D. S. J.? Zblžavati braću raznih vjera ne može biti zadača nijednog družtva za puk . . . Pučkomu družtvu naprotiv je zadača, da svoje istovjerce oboruža i zaštit protiv zaraze inovjerske“ . . . (Svršit će se.)

Na obranu.

Glavinjanje dra. Branimira Livadića. Urednik „Savremenika“, dr. Branimir Livadić, poslušao je i prenio polemisanje izmedju „Savremenika“ i „Glasa Matice

Hrvatske“ u stranačke političke listove. I književnički i neknjiževnički naši krugovi bili su se već poradovali, da će uopće prestati besmisleni spor izmedju književnika, koji su ostali vjerni „Matici Hrvatskoj“ i njenim tradicijama, i književnika oko „Savremenika“, koji navijestile „Matici“ štrajk. Ali novi urednik „Savremenika“, Branimir Livadić, otvorio je već u prvoj svesci ovogodišnjega „Savremenika“ žestoku vatru na prošlogodišnja izdanja „Matićina“ i njihove pisce, otvorio je stupce „Savremenika“ napadajima na pojedine književnike, pak je tako „Savremenik“ donio i halucinaciju Milana Marjanovića o nekom tobožnjem intimnom kružku oko „Fruškogorca“, kojoj je dakako oštira bila na mene uperena.

Kako doista žalim, što se bez nužde zaošturuje suvišni i besmisleni spor izmedju književnika raznih smjera, napisao sam u br. 3.—4. „Glasa Matice Hrvatske“ sastavak, u kojem dokazujem besmislenost te borbe. Taj moj sastavak potaknuo je g. Livadića, da se na mene obori u naprednjačkom dnevniku „Pokretu“, ponovno mi *podaljujući*, da sam i taj sastavak napisao po *naručbi*, te me među inim objedjuje, da infamno iskrivljujem i sumnjičim, da „pišem farizejski“, da se „pretvaram“, da upotrebljavam „rabulistiku i sofistiku“, da sam „neupućen i pokvaren“ itd.

Kako sam ono, što sam in merito rei htio reći, rekao jasno i otvoreno u svom spomenutom sastavku u „Glasu Matice Hrvatske“ i kako mislim, da nije potrebno, da se još i književnički sporovi prenose u naše političke stranačke listove, gdje i onako imade dosta darmara, nisam htio, da se upuštam u polemisanje sa dr. Livadićem u političkim listovima. Zato sam poslao u dnevnik „Hrvatsku“ od dne 18. ožujka t. g. br. 64. samo kratku izjavu, u kojoj sam proglašio podvale i lične objede Livadićeve neosnovanima i ujedno izjavio, da te podvale i objede ne sramote mene, već g. Livadića, koji ih je bez osnove i razloga napisao, i list, u kojem su štampane. Još sam u toj izjavi čestitao „Savremeniku“ na tako zgodnom i spretnom uredniku, koji je znao naći zgodno stovarište za krupnine, koje ni „Savremenik“ ne može podnijeti. Spomenuo sam i to, da ni protivnici književnoga smjera „Savremenika“ ne bi mogli zaželjeti „Savremeniku“ zgodnjeg urednika od g. Livadića i zgodnjije metode polamisanja, nego li ju je on odabrao.

Mislio sam, da je ta stvar za najšire krugove svršena. Ali g. Livadić se je zahukao, te hoće da nastavi polemiku. Poslao je u br. 65. „Hrvatske“ od 19. ožujka pozivom na § 16. tiskovnoga zakona ispravak, u kojem tvrdi, da nije istina, da je on mene napao u „Pokretu“ od 9. ožujka „lično“, već da je *sasvim stvarno* odbio sistematske lične napadaje na mladje hrvatske književnike u „Glasu Matice Hrvatske“.

Ako su izrazi, da ja pišem „po naručbi“, da „infamno izvraćam i lažem“, da sam „neupućem i pokvaren“, ako su aluzije o tobožnjim ličnim ambicijama Arnolda, Klaica i Radića stvarni argumenti, a ne lične objede i podvale, onda doista nije istina, da je g. Livadić mene i stanovitu gospodu lično napao i obijedio. Inače g. Livadić ne govori istinu, kada poriče, da mi nije ništa podvalio i da me nije lično obijedio.

Ja u ostalom nisam ni spočitnuo g. Livadiću, da me je on *objedio*, već sam mu spočitnuo, da me je bez osnove i razloga „*objedio*“, a da me je doista *obijedio*, dokazuju izrazi, koje sam iz njegova napadaja u „Pokretu“ citovao.

Prema tomu neispravni su i zaključci u Livadićevu ispravku, jer su izvedeni iz neistinite pretpostavke.

Neću da se ponovno upuštam s g. Livadićem u polemisanje o meritu stvari, o kojoj se radi; ali kada već neće da miruje, evo me, da se osvrnem na neke njegove subjektivizme u spomenutom napadaju u „Pokretu“.

Već sâm početak toga napadaja je krupan *nonsens*. Tu on nespretno varira Marjanovićevu halucinaciju o

obstojanju nekakova tobožnjeg intimnog kružoka oko lista „Fruškogorca“, koji izlazi uz prigodnu moju saradnju u Petrovaradinu. Ali i ako je tobožnji intimni kružok oko „Fruškogorca“ tek halucinacija, ipak nije ta halucinacija već u sebi besmisleno izmišljena. Ali je Livadićeva varianta te halucinacije prava besmislica. On govori o nekom „fruškogorskom kružoku“, t. j. on misli, da obstoji neki kružok za cijelu Frušku goru. Ako budem koji put tako sretan, te me g. Livadić počasti pohodom u mom domu, pokazati će mu kroz prozor jedne moje sobe, kako li je ogroman proteg divne Fruške gore, pak će onda moći razumjeti, kakav li se kolosalan nonsens krije u njegovoj aluziji o „fruškogorskom kružoku“.

Mora da je g. Livadić bio u čudnom duševnom razpoloženju, kada je napisao svoj podlistak: „Jovan Hranilović na braniku starih“, štampan u spomenutom broju „Pokreta“, jer u tom podlistku ima sva sila upravo monstruoznih logičkih i stilističkih čudovišta.

Evo jedne Livadićeve izreke: „G. Radić tvrdi, da ja ne znam pisati za 10 hiljada ljudi, a ja tvrdim g. Hranilović laže, kada piše, da pod rezolucijom podpisani književnici nisu ništa napisali, što ne bi kud i kamo nadmašilo vrednoćom „Matičine“ lanjske edicije...“

Ne osvrćem se na to, da g. Livadić krivo cituje moju dotičnu tvrdnju; ali ga pitam, kako je mogao u istoj izreci dovesti u svezu jednu Radićevu* tvrdnju sa nekom tobožnjom mojom neistinitom tvrdnjom posve druge vrsti?

To je upravo tako, kao da bi tko g. Livadića pitalo, je li istina, da njegov prijatelj Milan govori dobro nekoliko jezika, a on bi mu odgovorio, da ne govori, ali da njegov prijatelj Arsenije dobro svira u frulu Götthe je u II. dijelu svoga Fausta na jednom mjestu drastično okarakterisao nelogičnost ovakove antiteze.

Da mi je do toga, mogao bih u istom sastavku g. Livadića naći i više takovih logičkih i stilističkih čudovišta i brkanja pojmove.

Još samo nešto. G. Livadić veli, da je glupost identifikovati pojam „vjera“ sa pojmom „vjerska spona“. Svaki gimnazijalac, koji je dobro poučen u vjeronauci, znade, da to identikovanje nije ni glupost ni absurdum, već da je u samom pojmu: „religio“ uključeno i ono, što se naziva vjerskom sponom. Neka g. Livadić potraži u iole dobrom latinskom rječniku riječi: religio, religiosus, pak će vidjeti, kako je neispravno njegovo umovanje o pojmovima „vjera“ i „vjerska spona“. Eno mu značenja riječi religio u Liviju i Ciceronu: „populum religione obstringere“ itd.

Doista je pametno, da i g. Livadić počinje o tom razmišljavati*, — kako nam saočuje u „Pokretu“, — ne tripi li od takova polemisanja hrvatska književnost, a još je pametnije, što on i njegovi kombatanti namjeravaju, da takvu besmislenu borbu dokrajče.

Ta bilo je već nastalo primirje; tko je do djavla govorio g. Livadiću, da na novo započinje, te da već u prvoj svesci „Savremenika“ od g. 1907. bez nužde zaplovi punim jedrima u boj na Matičare i Matičine edicije za g. 1906.?! On i onako nije tomu poslu dorasao.

I najbolje je, da prestanu oni, koji su prvi počeli, navješćujući rat i izbacujući prve hitce.

*

Baš sam dovršio ovaj kratki osvrt na Livadićeve inzulte, kada mi dopade ruku br. 66. „Pokreta“ od 20. ožujka t. g., u kojem je odapeo g. Livadić novu papirnatu strjelicu na mene i „Matičare“. U razmetljivoj i drskim cinizmom nakrcanoj bilješci pod naslovom: „Jovan Hranilović u Škripcu“ istrčava g. Livadić i opet

* Istini za volju i za dokaz, da taj literatski bogček „ne napada lično“, treba ustanoviti, da ona - zgodna i istinita — tvrdnja nije Radićeva. — Ur.

neoprezno pred rudo, te se razmeće, kako se je njegov inzult na mene i „Matičare“ najpovoljnije dojmio u književnim krugovima, a ja da sam uzmaknuo i odrekao se svake daljnje polemike s njime. On dakako misli, da je, što no riječ: ubio na loj i mene i „Matičare“ svojim veleumnim argumentima, jer da inače ja ne bih propustio *sajne* prigode, da „bar ono malo“ njegovih možda ipak stvarnih napadaja ne oborim. Naziva u dečkirskoj razmetljivosti situaciju za mene „desperatnom“ te navješćuje urbi et orbi, da će iznijeti u narednom „Savremeniku“ — dakako o trošku blagajne „Društva hrvatskih književnika“ — neke nove intimnosti iz nekoga tobožnjeg kružoka oko „Fruškogorca“.

Evo i na te najnovije Livadićeve djetinjarije moga odgovora:

Da li se je Livadićevo dečkirsko džilitanje na mene i „Matičare“ najpovoljnije dojmlilo u književnim krugovima, koji su njemu povjerili uredništvo „Savremenika“, to ne znam. Ali to znam, da se ozbiljni književnički krugovi vesele pojavi dra. Livadića na borilištu između „Savremenikovaca“ i „Matičara“, a veselo se za to, jer po dosadanju njegovim polemikama vide, da se sva ta besmislena borba primiče kraju. Gdje se vojuje pod ovakovim vojvodom i s ovakovim oružjem, kakovim se služi dr. Livadić, tamo ne može biti sumnje o svršetku barem najnovijeg razdoblja te borbe. Gdje se mjesto duha i znanja operira krupninama, cinizmom, logičkim i stilističkim monstruozitetima i djetinjskim grožnjama o iznašanju nekakovih tobožnjih senzacionalnih intimiteta, — kako to čini dr. Livadić, tamo je ponestalo dobra baruta i nastao je finis rerum.

Tvrđnja g. Livadića, da je on uspješno i nepobitno utvrdio tobožnja izvraćanja nekih „Matičara“, podsjeća nas na onu: „mene povalaše, a ja se ne daj, — meni i opališe, a ja se ipak ne daj“.

G. Livadić i opet tvrdi neistinu, kada piše, da sam se ja u mom „Pripisanom“ u 64. broju „Hrvatske“ odrekao *svake daljnje* polemike s njim. Još je početnik u polemisanju, suviše je nervozan, prerano se veseli i neoprezno istrčava pred rudo. Ja samo ne ču, da bez nužde prenosim književnički spor, odpočet u književnom listu, u političke stranačke listove.

Nisam ja uzmaknuo ni pred drugačijim momcima na međdanu, ni pred drugačijim protivnicima, nego li je g. Livadić. Ja se upravo savladjujem, da ga što više poštujem, jer na vrapce i ne treba pucati s topovima. Smijem se njegovom veselju, što me je tobožje doveo u Škripac. Alios nos jam vidimus ventos.

Što se pak toče njegovih grožnja i aluzija o nekim tobožnjim intimitetima oko „Fruškogorca“, ja očekujem te njegove naviještene senzacije. Već su prije njega počušala dva viteza baciti se blatom na redakciju „Fruškogorca“. Pozvani na red — *polizaše i uzmakoše i pokriše se ušima*. To je najpametnije bilo, što su mogli učiniti.

Sada eto i Livadića, da nakupi blata, pak da se nabaci na uredništvo „Fruškogorca“. — Kao da ga njegova okolina goni u nevolju: „Geh du, Hanserl, geh du voran, du hast die grossen Stiefel an“.

Hajde, da vidimo i to čudo. O tom neka g. Livadić ni časka ne sumnja: uredništvo „provincijalnog“ „Fruškogorca“ i ja znati ćemo naći način, da velegradski napadač poliže eventualno blato, kojim se grozi „literatima“ oko „Fruškogorca“.

A sada da čujemo te senzacije: „conticuere omnes...“ Već se tresu brda.

Veseli me, da barem „Društvo hrvatskih književnika“ imade toliko suvišna novca, te uredništvo „Savremenika“ o njegovu trošku otvara svoje stupce i za klevetničke senzacije.

Novi Sad, 22. ožujka 1907.

Jovan Hranilović.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 7.—8. U ZAGREBU, DNE 25. TRAVNJA 1907. GOD. II.

Izmirenje?

Već od nekoga vremena čuju se glasi, da je dosta književnih i književničkih borba, pa da bi trebalo utrti put izmirenju. I po dnevnicima već se je čitalo, da se čak i radi o izmirenju.

Ja tih glasova ne razumijem. Tko da se izmiri i s kim? Zašto?

Neki natučaju, da bi trebalo izmiriti „mlade“ sa „starima“, ili obratno. Drugi još dalje konkretniziraju, pa kažu, da bi trebalo izmiriti odbornike „Matice Hrvatske“ kao zastupnike „starih“ s odborom društva hrvatskih književnika kao reprezentantom „mladih“. *Ali odbor „Matice Hrvatske“ nije nikad došao ni u kakav sukob s odborom Družtva Hrvatskih Književnika*, pa zašto da se onda mire oni, koji se nijesu nikad zavadili? K tomu „M. H.“ i „D. H. K.“ ni ne mogu doći u sukob, ako se *oba društva drže točno svojih pravila*, jer „M. H.“ imade poglavito *izdavati* knjige za srednji stalež, dok je svrha „D. H. K.“, „da bez obzira na političke smjerove unapređuje hrvatsku književnost, te da zaštićuje interesе i diže ugled književničkoga staleža“. Kako bi dakle „M. H.“ s jedne strane i „D. H. K.“ s druge mogli doći u sukob, dok se savjestno drže svojih pravilnika? Napokon niti je odbor „M. H.“ representant „starih“, niti odbor „D. H. K.“ representant „mladih“, pa kako da se onda mire u ime onih, kojih ne zastupaju, i koji ih nijesu za to ovlastili?

Odbori dakle qbiju institucija ne mogu se nikako miriti, jer „M. H.“ i „D. H. K.“ nijesu bili *nikad* zavadjeni, i jer ih nije nikad nitko ovlastio, da se u njegovo ime mire. Neka i dalje oba odbora savjestno rade za napredak povjerenih im institucija, neka se *točno* drže pravila, pa ne će doći do sudara, već će se lijepo medusobno *popunjati*. A plemenito natjecanje obaju odbora ne samo da je dopušteno, nego i potrebno, da se povjerenia im društva održe i eventualno podignu.

Ali izmirenje izmedju „starih“ i „mladih“? I to je — generalno pomišljeno — nemoguće i nepo-

trebno, pače i štetno. Gdje je ta korporacija „starih“ ili „mladih“? Kad su te *organizovane stranke* „starih“ i „mladih“ došle u sukob? Tko su ti „stari“ i „mladi“? Zar se razlikuju po godinama, po izkustvu, ili po književnom smjeru? Ako se razilaze po književnom smjeru, zar je moguće, da se *izmire* dva protuslovna književna smjera? Zar je moguće izmedju nacionalista i kozmopolita polučiti sporazum? Može li doći do izmirenja izmedju onih, koji smatraju moral temeljem narodnoga obstanka, i onih, kojima je moral prazna riječ ili tek skup običaja stanovitoga naroda? Zar je moguće stvoriti kompromis izmedju onih, koji su aristokrate srcem, a žele demokratizovati književnost, i onih, kojima je na ustima demokracija, a rade za oligarhiju u književnosti? Izmirenje izmedju tobožnjih „starih“ i „mladih“, izmedju *dva svijeta* — nije moguće ni pomisliti. A bilo bi i štetno za samu hrvatsku knjigu, jer bi takvim izmirenjem nastala monotonija i napokon obća dosada i letargija.

Neka dakle obstoje i dalje dvije, ma i tri ili četiri književne struje, neka bude borbe, žive borbe, jer bez borbe nema života, a najmanje u književnosti.

Ali te borbe neka budu *književne*, a ne lične. Neka se bori s oružjem častnim, s oružjem razloga i dokaza, s oružjem sjajnoga jezika i umnim izlaganjem. Neka se ne pita tko, nego što? A sve neka provejava duh ljubavi, duh medusobnoga počitanja, a nada sve ljubav prema ubogomu hrvatskomu narodu.

A odbor „M. H.“ primat će i dalje, kako je toliko puta očitovao, radnje starih, mladih i najmladjih književnika bez razlike književnoga smjera, samo neka su ti radovi *zgodni* za Matične članove. Ne odlučuje tu književni smjer, nego poglavito *individualnost pisca*. Ima i u pisaca romanističkoga smjera gadnih bljutavština, a i modernista može pristojno pisati, samo kad hoće. *Castis omnia casta.*

V. Klaić.

„Matica Hrvatska“ i popularizacija prirodne nauke.

Prirodna je nauka dobročiniteljica čovječanstva, ona sudjeluje kod materijalnoga, duševnoga i moralnoga vođenja čovječjega društva i njezinim utjecanjem prodire civilizacija sve bržim koracima naprijed“. — Ovim je karakterističnim riječima označio nedavno premisli *Berthelot* vrijednost prirodne nauke, kad se je u Sorbonni slavila 50-godišnjica njegova naučnoga rada. Osjećaj, da je baš prirodna nauka prava nauka sadašnjosti, izrazuje se u civiliziranih naroda time, da broj članova u onim udruženjima, koja određiše svojom zadaćom, da šire prirodoslovnu naobrazbu u širokim vrstama inteligencije, naglo raste. Tako je n. pr. u Njemačkoj prije nekoliko godina osnovano udruženje „Kosmos“ i broj je članova za dvije godine narasao na 20.000 članova. U Parizu je *Flammarion* g. 1887. osnovao udruženje za popularizaciju samo jedne grane prirodne nauke — astronomije, koje je koncem prve godine imalo 100 članova; danas ih ima oko 4000! Magjari imaju svoje „kraljevsko magjarsko naravoslovno društvo“, koje je g. 1840. osnovano, pak mu je broj članova do g. 1900. narasao na 8261, a danas je već prešao 9000! Imutak je toga društva danas više od 300.000 Kruna, izdaje popularni časopis prirodne nauke („Termeszet tudomány Közleny“) i k tomu „Pöt-füzetek“ (svečiće za dopunjivanje), pak kemijski časopis; list izdaje cito niz što prevedenih, što izvornih popularnih i naučnih djela, drži do 100 predavanja svake godine što za širenje prirodne nauke, što u stručnim sjednicama za međusobni saobraćaj samih stručnjaka.

Ovaj se živi interes za prirodnu nauku svagdje u naprednih naroda velikim zadovoljstvom pozdravlja i različne organizacije i publikacije nastoje, vođene pozvanim i priznatim stručnjacima prirodne nauke, da ovomu zanimanju zadovolje zdravom hranom.

Zivom težnjom najširih vrsta kojega naroda, da se pouče o predmetima prirodne nauke, zaista se može taj narod ponositi. Ona pokazuje, da se ondje velika važnost prirodoslovne naobrazbe za čitavi život naroda počinje pravo cijeniti usprkos tomu, što današnja školska obuka još prilično s te strane zaostaje iza pravih potreba vremena. Znak je to, da se taj narod po malo trga iz većiga humanističke i jurističke naobrazbe, koja je *danas* karakterističan biljeg *manje civiliziranih* narodâ — ne baš na njihovu korist! Prodiranje se prirodoslovne naobrazbe u njih i opaža, jer se i velika narodna pitanja s toga stajališta drukčije rješavaju: mnogo toga, što se jurističnoj naobrazbi čini važno i veliko, prirodoslovnom se naobrazbom dovodi na pravu mjeru. Pravo reče nedavno profesor *Sajó*: „Diese (t. j. die Natur-

wissenschaft) kann nicht mehr untergehen, weil sie keine erlogene und erkünftelte, der sicheren Grundlage entbehrende Bildung verleiht. Der Kultur, die sich auf die Naturwissenschaft gründet, können keine barbarischen Horden standhalten und nur mit Hilfe dieser Wissenschaft kann sich ein Volk mit Sicherheit behaupten“.

* * *

Uspjesi prirodne nauke, navlastito u devetnaestom stoljeću, toliki su i tako veliki, da se danas ni manje napredni narodi, u kojih još uvijek jurističko shvaćanje vodi glavnu riječ u javnim poslovima naroda, ne mogu posve oteti prirodoslovnoj naobrazbi. Tako se tumači, da i u njih sva udruženja, namijenjena širenju naukâ uopće, daju više ili manje odlično mjesto i svim granama prirodne nauke. Kako je s te strane u Hrvatskoj? Imamo dva udruženja, koja su po svojim pravilima zvana i dužna, da u inteligenciji naroda hrvatskoga popularno šire nauke: „Maticu Hrvatsku“ za nauke uopće, a „hravatsko naravoslovno društvo“ u Zagrebu za prirodnu nauku napose. Uza sav napor posljednje je društvo u ovo dvadeset godina svoga života za popularizaciju prirodne nauke poradi skučenih sredstava razmjerno malo uradilo. U živoj protimbi s gore spomenutim udruženjima drugih naroda broj je njegovih članova sve do godine 1902. padao i bio je g. 1902. pao na 95 u čitavoj Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, da ne spominjem drugih krajeva, gdje obitavaju Hrvati! Tek ustrojenjem astronomske sekcije i gradnjom zvjezdarnice iz samih prilogâ rodoljuba, korporacijâ i grada Zagreba društvo se ponovno diglo na nekib 230 članova. Isprobreno s magjarskim moralo bi uz jednako zanimanje za prirodnu nauku imati prema broju obaju naroda oko 2000 članova! Ta ni malo utješljiva pojava dokazuje, da se u širokim vrstama hrvatskoga naroda još ni malo ne osjeća pravo ni potreba ni važnost prirodoslovne naobrazbe.

Na čast se „Matici Hrvatskoj“ mora reći, da je ona nakon svoga preporoda u svojoj poučnoj knjižnici dala razmjerno odlično mjesto prirodnoj nauci i što je u Hrvatskoj za popularizaciju prirodne nauke učinjeno, to je gotovo sve rabota „Matice Hrvatske“. I u tom je pogodila pravi duh vremena i narodnu potrebu.

Evo njezinih dosadašnjih publikacija iz područja prirodne nauke:

1. Kišpatić: Slike iz rudstva. 1878.* 2. Kišpatić: Slike iz geologije. 1880.* 3. Šulek: Lučba za svakoga. 1881. 4. Novovjetki izumi u znanosti,

obrtu i trgovini. I. 1882. 5. Novovjek izumi u znanosti, obrtu i trgovini. II. 1883. 6. Kišpatić: Iz bilinskoga sveta. I.* 1884. 7. Kišpatić: Iz bilinskoga sveta. II.* 1885. 8. Kišpatić: Kukci. I.* 1886. 9. Kišpatić: Kukci. II.* 1887. 10. Kišpatić: Iz bilinskoga sveta. III.* 1889. 11. Kučera: Crte o magnetizmu i elektricitetu.* 1891. 12. Kišpatić: Ribe. Prirodopisne i kulturne crtice. 1893. 13. Kučera: Naše nebo. 1895. 14. Gjurašin: Iz bilinskoga sveta. IV. 1896. 15. Kučera: Vrieme. Crtice iz meteorologije. 1897. 16. Gjurašin: Ptice. Prirodopisne i kulturne crtice. I. 1899. 17. Gjurašin: Ptice. Prirodopisne i kulturne crtice. II. 1901. 18. Kučera: Valovi i zrake. 1903.

Ako se u područje prirodne nauke uzmu još geografija i medicina, treba još navesti ova djela:

19. Klaić: Prirodni zemljopis Hrvatske*. 1877. 20.—25. Hoić: Slike iz općega zemljopisa I.—V. (1, 2).* 1888., 1890., 1892., 1894., 1898. i 1900. 26. Klaić: Bosna. Zemljopis. 1878. 27. Lobmayer: Čovjek i njegovo zdravlje*. 1898. 28. Marković: Dječja njega. Upute mladoj majci*. 1903.

Iz područja prirodne nauke, geografije i nauke o zdravlju čovjeka izdala je dakle „Matica Hrvatska“ od g. 1877. do g. 1906. t. j. u 30 godina u svemu 28 svezaka. Sva su ta djela po opremi svojoj tako lijepa, da ih se ne bi ni poučna književnost mnogo većega naroda trebala stiditi, a u hrvatskoj im literaturi nema jednakih.

Iz ovoga prijegleda izlazi, da se je u tom društvu nastojalo raditi po dobro promišljenoj osnovi, kako bi narod hrvatski po vremenu dobio potpunu knjižnicu prirodne nauke. Očito se išlo za tim, da se najprije sve grane prirodne nauke obrade u prijegledima, a na to bi se imala nadovezati posebna izdanja, koja obrađuju pojedine aktuelne i važne partie podrobnije. Ovakvoj će se osnovi uopće teško moći prigovoriti, ako se dosljedno i prema razvijanju prirodne nauke i našoj potrebi primjerenom brzinom izvodi. No u tom kao da ne ide pravo. Prirodoslovne se edicije prekidaju na više godina, na pr. od g. 1903. do g. 1906. nema ni jedne edicije iz toga područja, a trebalo bi po mom mišljenju, da ni jedna godina ne prođe bar bez jedne edicije iz područja prirodne nauke. No da bude takih edicija, stvar je u prvom redu naših prirodoslovnih stručnjaka, koji pored svoga zvaničnoga i naučnoga rada imaju ljubavi, volje i spreme, da svome narodu dadu prirodoslovne naobrazbe u opće razumljivu obliku. Kako je u književnom odboru „Matice Hrvatske“ svagda bar jedan stručnjak prirodne nauke, naći će za stalno svaki prijedlog za dalje razvijanje „prirodoslovne knjižnice „Matičine“ u njemu živa zagovornika. A na tom je području još veliko polje za narod veoma zaslužnoga rada širom otvoreno svim zastupnicima prirodne nauke od najstarijih do najmlađih. Za podupiranje toga

rada ima „Matica“ i Draškovićevu zakladu, kojom se veoma često nagrađuju djela iz područja prirodne nauke pored pristojnoga redovnog književnoga honorara, što ga pisci poučnih djelâ primaju.*

Ako dosadanje publikacije sa stajališta razdiobe prirodne nauke pregledamo, izlazi, da imamo publikacije iz t. zv. opisnoga i iz eksaktnoga dijela prirodne nauke. U prvom su dijelu iz zoologije obrađene samo ptice, ribe i kukci (5 svezaka) od Kišpatića i Gjurašina, botanika je obrađena u 4 knjige od istih pisaca, dok je mineralogiju i geologiju obradio sam Kišpatić u 2 knjige. Iz eksaktnoga je dijela prirodne nauke potpisani obradio od fizike u širem smislu (računajući k njoj astronomiju i metereologiju) od g. 1891. do g. 1903. u 4 knjige magnetizam, elektricitet, akustiku, optiku, meterologiju i astronomiju, dok je pokojni Sulek u 1 knjizi obradio iz kemije samo njezin praktični dio u svakidanjem životu. U dvije su knjige napokon obrađeni neki noviji izumi, osnovani većim dijelom na fizici i kemiji, od različnih pisaca.

Ova je dakle serija popularnih djela iz prirodne nauke, kojoj je svrha, da u prvom prijegledu prikaže sve grane te nauke, danas još krnja. Od zoologije su još posve neobrađena čitava koljena životinja, neobrađena je biologija, anatomija i fiziologija, a mineralogija i geologija ištu danas, nakon gotovo 30 godina, posve nove obradbe. Nauka o čovjeku i čovjekovu koljenu posve je neobrađena (antropologija, etnografija, preistorija). U eksaktnom dijelu treba u fizici još obraditi mehaniku i toplinu, a na novo izraditi anorgansku i organsku kemiju.

Ovako bi od prilike trebalo u glavnim crtama popuniti započetu seriju prijeglednih, za našu popularno-naučnu literaturu u neku ruku osnovnih i početnih djelâ iz prirodne nauke. U tu bi seriju išli i prijevodi klasičnih djela te literature u drugih naroda (Lubbock, Huxley, Tyndall i t. d.).

Što se tiče kvaliteta djela u ovoj seriji istaknuo bih ovo. U nas je kultura još posve razdjeljena u kaste: uz mali broj naučnjaka i stručnjaka zamerne visine stoji najveća masa ljudi i naobraženih i radničkih (materijalnih radnika), koji o duševnim tekvinama nauke nemaju ili nikakova pojma ili imaju najpovršniji pojam. U takvima je prilikama neosnovano govoriti o kulturi naroda. Da do nje dođe i da ta kultura bude *trajna* i *plodna* za narod, za to treba da se stručnjaci i naučnjaci narodni spuste *dolje*, a odozdo treba da ide struja *gore*, obje se struje moraju pomiješati i dopunjavati. Zastupnici su nauke to načelo u naprednijih naroda priznali i prihvatili i mi vidimo, kako se u njih *najslavnija učena imena* nalaze među popularizatorima. Upozorujem na pr. u Nijemaca na pisce u zbirci „Aus Natur und

* Nagrađeno iz zakl. I. N grofa Draškovića.

* Prije se nagrada davala *mjesto* honorara.

Geisteswelt“ i u „Kosmosu“. U hrvatskom se narodu to dvojako strujanje jedva opaža. Na jednoj se strani kasta naučnjaka i stručnjaka drži gotovo posve po strani, gledajući s visoka na nastojanje pojedinaca u tom smjeru, a u drugu se ruku tek počinje javljati želja odozdo za prirodoslovnom obukom.

U takim se prilikama ne bi po mom mišljenju mogli uspješno prenosići produkti popularno-naučne literature drugih naroda neposredno u prijevodima u naš narod, nego će biti bolje, da osnovna, prijegledna serija naše prirodoslovne biblioteke stoji nešto niže, pak da za osnovnu notu uzme *budjenje prvoga interesa* za nauku osobito biranom, jednostavnom formom prikazivanja bez naučnoga aparata. Nije joj zadaća, da se u njoj sva sila gradiva i zakona ili čak nedokazanih hipoteza i teorija obrađuje, nego da u čitača budi razumijevanje *nacina*, po kojima je moderna nauka u svojoj radbi uspjela, da u pitanja najopćenijega materijalnoga, socijalnoga i duševnoga interesa unese nešto svjetlosti. Nije glavno, da čitač samo znade, što nauka ovaj čas na takva pitanja odgovara, nego da se počinje uživljavati u *metode*, što ih je nauka upotrijebila, da dođe do tih odgovora, pak da na toj osnovi i sâm pomalo počne o tom suditi, koliko su današnji odgovori nauke pouzdani. U tom je ona prava prirodoslovna naobrazba, koja toliko mlijeka i inteligenciju i radnju našega naroda. Jasno je, da ovakovu dobru i jedino opravdanu popularizaciju nauke mogu uspješno izvoditi samo *najbolje sile* narodne na polju nauke. Već je Schopenhauer rekao, da su samo savršeni majstori kadri elemente čiste nauke zaista dobro predavati, jer baš samo oni razumiju stvar zaista, pak im nikada riječi ne nadoknađuju misli.

U takvoj je popularizaciji i najbolji ustuk toli opasnoj *polunaobrazbi*, koja se i u nas žalivože naglo širi i sve više razmeće. Jedan ju je njemački kritik (Dr. F. Strunz) nedavno zgodno označio kao „arrogante Gassenbildung, die gerade so abstößt wie das prüde Frommtun“, a zastupnike te klase — za pravo nesretnih — ljudi kao „flache Allerweltleser mit einer sich freiheitlich gebenden „Bildung“.

* * *

Ovako bih odredio duh i smjer općenih publikacija „Matičinih“ iz prirodne nauke. U dosadanjim će se publikacijama ova načela u većoj ili manjoj mjeri i naći. Kud sreće, ako se najpozvaniji stručnjaci i naučnjaci naši u što većoj mjeri budu toj narodnjoj radnji posvećivali! „Matica“ će se i narod hrvatski bez sumnje moći dići mnogo savršenijim produktima popularno-naučne prirodoslovne literature od dosadanjih.

* * *

No u osnovnoj se započetoj seriji mogu grane prirodne nauke tek u *općenim prijeglednim crtama* — kao prvi uvod u nauku — prikazivati. Za toliko važne *primjene* njezine u svim područjima intelektualnoga i materijalnoga današnjega života ostaje u njima ili veoma malo ili ništa mjesto. Te bi se primjene morale napose prikazivati u posebnim manjim knjižicama, koje bi se prislanjale uz općenu seriju, izrađujući nju u neku ruku podrobno. Da spomenem tek neke iz fizike: fotografija, spektralna analiza, mikroskop, durbin, parni stroj i noviji strojevi za proizvođenje sile, dinamo-električni stroj, električna rasvjeta, električni prijenos sile, kalendar i t. d. No ovakih je partijskih ili za intelektualni ili za materijalni razvoj današnjega čovjekova društva u pojedincima granama prirodne nauke sva sila. One sve još čekaju na svoje radnike u „Matici Hrvatskoj“. Za ovu radbu je kao stvorena nova serija izdanja, što ju je prošle godine 1906. „Matica“ osnovala u svojoj „maloj knjižnici“, od koje će svake godine izlaziti po nekoliko svezaka, a određena je samo za pouku. Da tih svezaka bude primjeren broj posvećen prirodnjoj nauci, opet stoji samo do naših prirodoslovnih stručnjaka, navlastito profesora u sveučilištu i u srednjim školama. Dragocjena bi u izrađivanju detaljnoga programa za ovaj rad „Matica“ mogla postati kooperacije hrvatskoga naravoslovnoga društva, koja bi se bar tim mogla za sada još više odvuzivati svojoj svrsi izraženoj u drugoj alineji §. I. svojih pravila.

* * *

Prirodna nauka napreduje međutim u naše dane sve žurnijim korakom u svim granama i baš su novi vidici njezini i novi izumi one stvari, koje su najviše kadre, da u širokim vrstama narodnjim probude *prvi interes* za prirodoslovnu naobrazbu, da ga trajno uzdržavaju i sve dubljim čine: u jednu riječ, da široke mase privedu prirodoslovnoj naobrazbi. Racionalna će se popularizacija dakle veoma uspješno moći tom polugom poslužiti, da postigne dalje i dublje svrhu u svom poslu. Popularna predavanja, koja na te nove vidike i izume nadovezuju životom riječi pred ograničenim brojem slušalaca, pak essayi i članci o tom u časopisima, koji u nas imaju razmjerno malen broj čitalaca, čine taj posao uspješno u svom krugu, pak se mora željeti, da se po čitavom narodu stvorи što više takovih centara, oko kojih postaju ti krugovi. Jedan od najradosnijih pojava, da se i u nas zaista počinju stvarati takva središta u različnim udruženjima, navlastito glavnoga grada Zagreba. No kud i kamo bi bio veći uspjeh tih nastojanja, kad bi ta predavanja i ti članci pošli u široku masu naroda, a put je za to danas daleko najbolji opet — „Matica Hrvatska“. I na to se u njoj mislilo već prije dosta godina. Na moju je ponuku tadašnji književni odbor stvorio zaključak da je „Matica Hrvatska“ spremna izda-

vati popularna predavanja i essaye iz prirodne nauke u jednoj knjizi svake godine i te članke prema potrebi ilustrirati, a pisce nagrađivati. Taj zaključak stoji i danas — neizvršen. Zašto? No, jer se nije našao dovoljan broj — suradnika za ovu veoma savremenu redovitu ediciju „Matic“ i jer na to u prvom redu pozvani faktori poradi slaba odziva ne moguće priređivati cikluse popularnih prirodoslovnih predavanja.

Možda bi se danas u promijenjenim okolnostima dao u život dovesti ovaj zaključak? Sva bi se popularna predavanja iz prirodne nauke, držana dakako od pozvanih stručnjaka, mogla za sada stjecati u „Matici Hrvatskoj“ i mi bismo mogli naskoro među njezinim redovitim izdanjima pozdraviti i treće „Kolo“, godišnjak prirodne nauke, koji bi do 12000 čitača u najkraćem roku pouzdano izvješćivao o kucanju bila savremene prirodne nauke!

Ovaj bi godišnjak bio priprava za popularno-naučni mjesecačnik prirodne nauke, što bi ga imalo kasnije izdavati „Hrvatsko naravoslovno društvo“. I za ovaj bi godišnjak kooperacija toga društva s „Maticom“ mogla narodu i našoj nauci donijeti lijepih plodova.

* * *

Svim pozvanim stručnjacima na polju prirodne nauke, kojima je na srcu napredovanje njihove nauke i prirodoslovne naobrazbe u hrvatskom narodu predlažem ovo nekoliko misli i osnova za dalji rad na tom polju. Odmah ću reći, da u njima nije iscrpljen čitav program rada, tomu nije ni mjesto ovdje, pak ću biti svakomu zahvalan, ako u ovom listu ili drugdje na njih nadoveže, pak ih popravi, usavrši i raširi.

Tek jedno se, mislim, razabira, da hrvatski narod danas ima već 2 centra za popularizaciju prirodne nauke, koja u njem rade oko toga cilja

dug niz godina: „Maticu Hrvatsku“ i „Hrvatsko naravoslovno društvo“. Kad bi se dala izvesti kooperacija tih dvaju centara, pa kad bi se oko njih svrstala i sva druga nastojanja oko toga cilja, mogla bi se toli potrebna prava prirodoslovska naobrazba širokih vrsta narodnih preko „Matici Hrvatske“ najuspješnije širiti. Ne trebamo dakle po mom sudu novih organizacija s daleko-sežnim lijepim planovima — na papiru, nego trebamo mnogo više *koncentraciju* oko postojećih dvaju centara i — a to je najvažnije — što više *spremnih, ustrajnih i požrtvovnih stručnjaka pisaca*, koji će život rijeći i gotovim literarnim svojim radnjama doprinositi tomu zaista uzvišenomu cilju.

* * *

Da završim i saberem! Po mom mišljenju treba:

1. Započetu seriju osnovnih, prijeglednih djela popularno-naučnih iz prirodne nauke u bržem tempu nastaviti i završiti i klasična djela te ruke prevoditi.

2. Pojedine važne ili aktuelne partie svih grana prirodne nauke u Matičinoj „Maloi Knjižnici“ podrobnije obrađivati.

3. U redovitim edicijama „Matic“ osnovati godišnjak prirodne nauke, u kojem se u pristalu obliku izvješćuje popularno o napredovanju prirodne nauke.

4. U tu svrhu veoma bi dobro došla kooperacija s „Hrvatskim naravoslovnim društvom“ i koncentracija svih pozvanih sila oko tih dvaju centara.

Na ime „Matici Hrvatske“ usrdno molim i pozivam sve stručnjake prirodne nauke, da ju u tom narodnjem poslu pomažu svojim savjetom i darivaju svojim radovima.

Dr. Oton Kučera.

Apoteoza nemoralia.

(Svršetak.)

Osnovni je i glavni ton Viznerova životnoga shvaćanja i njegove umjetnosti, kako se iz svega može vidjeti, *nagon*. Onda nije čudo, da on vidi spone i ondje, gdje ove za druge ne postoje. Jer dok se njegova sloboda sastoji u slobodi t. j. nesprečenom očitovanju nagonskoga života, kako jest, mogu se vjera i patriotizam kao idejalne vrijednosti ostvariti samo na osnovi nekako *uredjena*, a ne na osnovi slobodna i neobuzdana nagonskoga života. No g. V. toga ne uvidja, jer je, čini se, i njega zavela moderna fraza: Ausleben der Persönlichkeit, pa misli, da

je to stanovište jedino *moderno*. Nema sumnje o tom, da se u modernom nazoru o životu nagon drukčije cijeni nego u dualističkom nazoru Platon-skog i kršćanskog, nema sumnje ni o tom, da moderni nazor ne dopušta uništavati (vertilgen) i iskorjenjivati (ausrotten) nagone, ali to samo površni posmatrači i prosudjivači uzimaju tako, da je novija filozofija (počevši od renesanse dalje) tim stvorila put *slobodi nagonskoga života*. Ona se doduše — jer u mnogim sustavima naginje k naturalizmu — stavila na stanovište, da nijedna strana ljudskoga bića sama po sebi nije zla, dakle

ni nagon, pa za to drži, da treba u obliku života svakoj dati utjecaja *toliko, koliko* je moguće, da nastane *harmonična i jedinstvena* osobnost. No zato ipak *moderni* nazor o životu nipošto nije propagirao misao o slobodi nagona naprosto, nego samo *razmijerno* i prema *znatnosti*, što je ima u *cjelini života*, koja upravo treba da odluci o tom, koliko će se nagonskome životu dati maha i kako. No Vizner je, čini se, pregledao ovu stranu modernoga shvaćanja, koje drži, da *osobnost* nije ništa gotovo, nego se tek *stvara* valjanim *uredjenjem* prirodno danih elemenata u *harmoničnu* cjelinu, g. Vizner je pregledao, da je upravo obilježe prave osobnosti *unutrašnja ujedinjenost duha i značaja i relativna neovisnost od slučajnih izvanjskih utjecaja*, na koje nas nagon upravo veže. Do one „unutrašnje neovisnosti“ ne može se doći, ako se nagonskome životu ne podadu neke „spone“, što dakako ne uvidjaju oni, koji misle, da će koristiti ljudstvu najviše, ako mu dadu *sebe*, kako ih je rodila majka — na čem im hvala; takvih ne treba ljudstvo, ono treba uređenu ujedinjenu harmoničnu *ličnost*.

Sasvim je razumljivo, da i umjetnost, koja je *produkt ovakove ličnosti*, ima neke spone; ona mora biti *moralna i religiozna*, u koliko se od čovjeka smije tražiti, da bude moralan i religiozan; samo što moralna ličnost ovih spona i ne osjeća, je su mu zahtjevi ove strane njegova bića — *altera natura*. Priroda je ljudska gradja, koju čovjek uređuje prema tome, kakove si *kulturne ciljeve* stavlja — po tom dodiru sa životom mjeri se njegova moralna vrijednost, a i vrijednost njegove umjetnosti. G. Viznera umjetnost ne reflekira na visoke kulturne ciljeve.

Iz ovih premlisa razumljivo je, da g. V. zove govor predsjednika M. H. reakcionarnim i natražnjačkim, jer koncesije, koje ovaj pravi, daleko zaostaju za onim, što sve g. V. još zove umjetnošću. Vjerujem, i ne čudim se ni malo. G. V. ne može dopustiti nikakovih stega, jer inače ne bi mogao — cvasti kao gljiva; njega ne stežu samo spone vjerske, patriotske i didaktične, nego ga stežu i granice pristojnosti, ja pak sumnjam, da bi on svoju „Apoteozu“ mogao čitati u pristojnome društву, a to je ipak valjda najmanje, što od umjetnost možemo tražiti, da bude — *pristojna*.

Mnogima je teško i to podati; ali će to tražiti svaki, tko ne drži, da je umjetnost *skup pikantnerija za odraslu gospodu*. Kraj cinizma, kojim odiše sva duševna produkcija g. Viznera, bit će ono i njemu teško. A cinik je, da mu treba tražiti jednaka, i previše rado oko sebe — grize. (Ne znam, je li to u svezi s oštrim njuhom, kojim se miriše „preko ulice“.) To pokazuje sva njegova polemika, u kojoj više hoće da se pokaže kao bel esprit, nego što mu je do objektivnoga prosudjivanja stvari, i kad se onda sastanu prijatelji, da uživaju, kako je ovoga ugrizao, onoga „lupio“,

onoga očešao i slično. Jer — glavno je, da se zagriza. Ovakova literarna kritika (— ako se uopće smije tako zvati —) hoće da se zove kulturnom borbom? Za kulturne ciljeve? Ona li visoko drži barjak civilizacije i kulture? Ako je tako, hvala na toj — pasjoj kulturi.

Samo malo primjera *zlobe i cinizma* g. V-a hoću da navedem. Njegov osvrt na „Glas M. H.“ — list za šalu i satiru, kako ga zove, list osnovan od odbora za čuvanje svoje pozicije (bravo V.!) — imade u pomanjkanju objektivne i mirne kritike osim drugih ovu do skrajnosti zlobnu primjedu, da Andrić Kučeru **ispričaje** radi elektricitete, na jednom mjestu veli se, da je Arnold svoj govor ipak valjada *sam* koncipirao. Gdje je razlog, da se uopće posumnja u to? Nije li skrajna zloba potrebna, kad se *bez povoda* ovako piše? No g. Vizner neka bude uvjeren, kad bude g. Arnold trebao (— premda ugladjen čovjek teško dolazi u tu neprikolicu —) nešto iz baruštine, u kojoj se g. V. valja, obratit će se na njega, jer pristojnu čovjeku nijesu toliko pri ruci oni krepčiji izrazi, kojima operira g. V. — prema svojoj savremenoj kulturi. Od svega je najljepše ono, što je u prvom broju „Savr.“ napisao: *leksikohn!* Ima li g. V. pravo reći, da je „Glas M. H.“ list za šalu i satiru, kad on u istom broju štampa „vic“, koji *ne bi* štampale „Koprive“, vic, koji spada u veselo društvo gospode, ali *ne u salon*, osim možda u — brijački, gdje se nadje više *ovakovih* literarnih produkata. Ako književničko društvo nema ništa protiv toga, da g. V. svojim *naprednim* koncesijama „Savremenik“ na to spravi, nemamo ni mi; naše *natražnjačke* koncesije u umjetnosti ne idu tako daleko.

II.

Držim, da sam dovoljno osvijetlio ton i način polemike i literarne kritike g. Viznera, koji je i bez promišljanja i moralnih „skrupula“ (— on ima samo estetske skrupule —) kadar u cinizmu i nagonskoj strastvenosti dobaciš ličnu uvredu ili osumnjičiš i još se razmeće, da vodi kulturnu i moralnu borbu. Naručen je Hranilović i Biskra, da izgrdi mlade, svaki je potkuljen, tko za „Mahanicu“ radi; g. Vizner u načinu, koji se već ni kvalificirati ne da, jer prevršuje svaku mjeru, — uz lješca stavlja veličinu *honorara*, kao da hoće tim naznačiti i to, za *koliko* je kupljen. Ako to nije pokvarenost, onda je već nema. Samo pokvaren čovjek može svima, koji mu nijesu po čudi, sistematično podmetati, da rade za materijalnu dobit, a ne iz uvjerenja, i tako sistematično sve objedjivati s nepoštena rada. G. Vizner trudi se dokazati, da je borba odbora odnosno onih, koji uz odbor pristaju, nemoralna — pa misli, da je a contrario i njegova odmah postala moralnom. No g. Vizner o kulturi i moralu imade vrlo slabe pojmove; ono, što po njegovu sudu duši podaje vrijednost i što je pozlaćuje, to — nije kultura,

jer ova se nad prirodnim stanjem (Naturzustand) uzdiše toliko; koliko se *um* uzdiže nad *nagon*.

Pa kako još hoće da dokaže nemoral u „patriotizmu“ i u borbi odbora — „za svoje pozicije“ (naravno!)? Evo: Natražnjačka i reakcijonarna umjetnička teorija inauguirana govorom predsjednikovim i pooštrena od „brutalnoga“ Vj. Klaića ne slaže se s praksom, jer su se u „M. H.“ štampala djela jednoga od najmarkantnijih modernista M. Gorkoga. Iz „patriotskih“ — kako g. V. stavlja pod navodnik ruga radi — obzira g. Arnold i Klaić ne bi smjeli trpjeti u „Matičinoj“ književnosti Gorkoga. Gospoda ne bi smjela *istu* onu nemoralnu književnost, koju u načelu osudjuju, širiti u svoj „mili hrvatski narod“. U tom se evo sastoji *nemoral* borbe odborove za svoje pozicije.

Kad bi bilo tako, kako g. V. veli, doista ne bi stvar bila posve u redu. Na sreću se cijelo izvodjenje g. Viznera osniva na jednoj *logičkoj pogrešci*. On polazi od nedokazanih, pače neistinljivih — ne velim lažnih, jer ne znam, je li ih hotomično ili nehotično iskrivio — premisa. G. V. naime izvodi sve otud, da je Arnoldov govor *natražnjački* i da *izključuje svako djelo* pisano od ma kojega zastupnika moderne. A toga u govoru predsjednikovu nema, ali mu se to u nerazumijevanju ili zlobi može *podmetnuti*. No čim se kaže: govor je natražnjački i odsudjuje sve moderno, a odbor je ipak dao štampati djela jednoga moderniste, onda — je to nemoral. U istinu je pak stvar ovakova, da je Arnold u principu tražio, da umjetnost bude moralna, u koliko je i ona očitovanje čovjeka, koji je u svem djelovanju biće moralu podvrženo; Arnold je u principu osudio i umjetnost, koja to ne priznaje, i samo *taj princip* je odbor uzeo svojom direktivom; no tim si nije vezao ruke, da od zastupnika drugoga smjera štampa djela, ako se i u koliko se ne protive postavljenom principu. A opet literarna produkcija često je upravo oprečna teoriji, što je pojedini književnici iznose, pa je moguće od moderniste po teoriji štampati djela, koja po sadržaju i načinu nemaju ništa zajedničko s modernim njegovim teorijama. A uz to su i zahtjevi dra Arnolda tako općeni da bi se unutar njihovih granica mogli književnici i vrlo slobodno kretati. Arnold je na primjer postavio samo općen formalni princip morala u književnosti, a Vizner je graknuo i ne pitajući, što drži Arnold moralom; već sama riječ „moral“ dovela ih je u literarnu ekstazu; a kad se kaže umjetnost neka je i religiozna, onda — ekstaza prelazi već granice, jer ne može više ni misliti, ne vidi više, da su moral i religija in abstracto formalni principi, koji se u tom smislu — i bez štete za umjetnost — mogu i moraju postaviti, ako je umjetnost djelo cijelog čovjeka. *In concreto* tek radit će se o tome, kakav moral tko zastupa i kakvu religiju, a samo prema tome moglo bi se suditi, da li je „reakcionaran“ ili „slobodouman“. Otud je za mirna čovjeka

razumljivo, da granice odredjene po Arnouldu mogu obuhvatiti i mnogo što moderno, osim ako je moderno već u principu nemoralno i ireligiozno. G. V. je uzeo govor Arnoldov, kako mu je konveniralo, inače ne bi ga mogao napadati, sam pak *in concreto* ima takav nazor o moralu i religiji, kojemu se još i najliberalnije granice preuske, jer on ima — *golemu* sposobnost uživanja. U (hotice ili nehotice) podmetnutom — nipošto pak u dokazanom faktičnom — smislu leži reakcijonalost Arnoldova govora; na takovoj neosnovanoj bazi gradi g. V. svoj dokaz o nemoralu borbe odborove; a što je izdato djelo jednoga moderniste, to ga nije ni ponukalo, da se zamisli, nije li možda teorija odbora liberalnija, no što se *njemu* činu.

¶ G. Vizner se očito našao u tjesnacu svoje *rei male fundatae*, sva njegova anatema odbora je — sophisma; to se vidi još više po tom, kako on operira s riječju modernista; to je takova oznaka, da se ona u *jednakom* smislu i *jednakoj* mjeri ne može reći za dvojicu, a kamo li za sve pistaše novije struje; stoga ona i ne dokazuje ništa. Ne pišu svi tako nepristojno kao g. Vizner, ima među njima i pristojnih; a ima ih i takovih, koji ne pišu *uvijek* i *same* nepristojne stvari. Ima ih takovih, koje se mogu za „mili hrvatski narod“ iz čisto „patriotskih“ motiva štampati, dok druge M. H. mirne duše prepušta nakladnicima, koji su voljni štampati djela s oznakom: „Samo za odraslu gospodu“.

S g. Viznerom je napokon i teško polemitovati. On u „Pokretu“ veli, da znade, kako nema absolutne slobode, pa je za *maksimum* slobode, u „Savremeniku“ (vidi 4. broj) on je ipak za *potpunu* slobodu *bez spona*. Što to znači? U kojem smislu podpunu slobodu? On samo više o slobodi, ali ne će nikome da oda tajnu, što razumjeva pod slobodom. Slobodu — je li g. V.? A spone? Ta što bi njega drugo stezalo nego — moral; on ne trpi nikakovih spona. Istina, koju umjetnik nalazi, stoji po njegovu sudu onkraj dobra i zla. Zar zbilja? Kad bih bio modernista, svim bi silama nastojao zapriječiti u interesu stvari, da je Vizner brani, jer i u najboljoj namjeri sve je više diskreditira. Da je logička, znanstvena istina neovisna, koliko je moguće, od čuvstva, to zna svaki, ali da umjetnik, koji čuvstvom radi, može apstrahirati od moralnih čuvstava u svojem pogledu na svijet i život, od čuvstava, što ih umjetnik kao moralno biće mora da ima, to je plane nepojmljivo. To može biti samo tako, kako je g. V. u svojem glasovitom govoru, držanom u krugu disidenata, rekao, da je estetsko djelovanje osamljeno i osobito djelovanje duše, na koja druga djelovanja odlučujući ne utječu. Ovaj psihologički monstrum, koji daleko zaostaje za psihologijom moći (Vermögenspsychologie), nudja on svojim čitaocima pod gotov groš. Njegova duša ima razne pretince, u jednom se prave

logičke istine, u drugom kuha on svoje literarno-umjetničke istine; moralni i religiozni pretinac se prilično prazni. Umjetnik ne može stajati onkraj dobra i zla, jer ga mora čutjeti, i za to se tvrdnja, da umjetnost ne pozna „nepoštenih“ pogleda, ne opravdava pozivom na *moderну* novelistiku. Pa još u polemici sa „klerikalima“? Sretnih li njih, — dok imadu takova protivnika. G. V. ne uvidja, da *modernost* nipošto nije kriterij vrijednosti, da je to posve neopravdano unošenje vrijednosnoga gledišta u prirodoznanstveni pojam evolucije, koji bi po toj modifikaciji značio svagdje ujedno i *napredak*, što očito nije istinito. U ostalom „nepošteni“ pogledi ne dolaze po stvari, nego po umjetniku, *kako* ih prikazuje. On može i zlo i rugobu iznijeti, ali mora dakako umjetničkim sredstvima — ne moralizovanjem ili poučavanjem — pokazati, kakvu mu vrijednost podaje. Umjetnik može opisivati zločin, ali ga ne smije *kao zločin* odobravati; umjetnik je dužan to svoje neodobravanje i prikazati, on ne stoji — s onu stranu dobra i zla. Tko protivno stanoviše zastupa ili u produkciji provodi, taj — uzdiže umjetnički nemoral na visinu. G. V. to umije dobro. Njegov Petar Danatić sjedi uz smrtnu postelju stričevu, a misli mu se vežu „uz najjače porive njegove sopstvene naravi“, gledao je naime zlatnu uru i veselio se, — der lachende Erbe“, kako će skoro imati novaca i platiti dugove i živjeti bolje nego ikad prije. Nije doduše vjerljatno, — psihologiski posve nemoguće — da bi čovjek na odru strica, koji mu je oca zamijenio i kojemu se osjećao „pripadnik po srcu i ljubavi“, osjećao *veselje* nad baštinom kao *najjači* poriv, jer onda

mu nije bio pripadnik po ljubavi, nego po zlatnoj uri i baštini, koja će ga zapasti; protuslovno je, kad se na jednom mjestu veli, da su misli c tim najjačim porivima nesmetano tekle, dok se malo dalje veli, da se Danatić prekoravao, što je surov, bezdušan, što pokazuje reta divni utjecaj moralnoga čuvstva na tijek misli; a nije nikakova isprika, da je Danatiću radije srce naginjačo radosti nego žalosti. To se sve može mimoći, ali da pisac s ovim čovjekom *simpatizuje*, da na neki način s njim žali, što mu život nema ništa reći; da se s njim nasladjuje na onim zakloništima neiskušanih slasti, da, drugim riječima, hoće ovu brutalnu i prostu, a k tome i nisku ličnost porinuti u simpatiju čitalaca, u tom je *nemoral*. Ne u riječi, ne u situaciji, nego u *simpatiji* s nečim, što je svakomu iole pristojnomu čovjeku odvratno, ne gledeći, dā imade stvari, kojih ni najbolji umjetnik nije kadar prikazati, da ne bi prevladalo negodovanje najjednostavnijega osjećaja p istojnosti i spriječilo time osjećanje umjetničko. To je *psihološki* momenat, koji u umjetnosti odlučuje, i da je g. Vizner ozbiljno uzeo, što je rekao, da će mu taj biti vredniji pri ocjenjivanju od estetskoga, bio bi morao svoju „Apostezu“ — prvu baciti u koš.

No da završim. Mislim, da sam dovoljno osvijetlio teorije umjetničke, psihologiju, ton i način literarne borbe g. Vlznera. Da li može Društvo Književnikâ preuzeti na sebe odgovornost, što je odgovornost za list predalo njemu, ne znam, ali toliko znam i vidim, da je sav njegov rad — apoteoza nemoralata.

Dr. A. Bazala.

Moralna odgovornost knjige.

I.

Danas najveći socijolozi proučavajući velika i zapletena pitanja društvenoga života, da razpletu često zamršeno klupko, traže pomoć u sugestiji i u *milieu-u*. Kad je govora o moralu i o zločinačkim djelima, koja se dano-mice pojavljuju u velikim gradovima, često čujemo, kako se okrivljuju znanstvene knjige, „koje ubijaju u srcu vjeru, te od čovjeka stvaraju mašinu“. Dizje se glas proti romanima, proti kazalištu, proti besramnomu novinstvu, koji svi skupa slikom najgadnijih strana života začaraju, te iskvare srce čitatelja ili gledatelja, ismješivaju najsvetiye obiteljske spone, time rivaju slabe duše do ponora preljuba, do zločinstva i do samoubijstva.

Ovako misle i govore u opće ljudi zdrava razuma i poštena srca. No imade umjetnika i pi-

saca i kod nas i vani, koji nisu tih nazora. Za njih knjiga nema na sebi nikakove odgovornosti, ona je čista i nevina kao golubica. Ona ne odgovara za zablude uma, za obsjene srca. U tom smislu je jednoč pisao *Paul Bourget*: „Kada se čovjek dijabetičan i površno hrani, umre. Ali ga ta rana nije usmrtila. Ona otkriva njegovo patološko stanje. Svaka druga nezgoda dovela bi do istih posljedica. Tako isto djeluju i knjige, koje se zovu najpogibeljnije.“

Kad su neki kritici vikali na slikanje franceskih „modernista“, koji uživahu iznoseć na javnost u svojim knjigama sve, što je nezdravo i ružno, tada *Henry Beyle* napisao: „Knjiga umjetnika nije drugo, nego ogledalo, koje koraca ulicom. U ovom se ogledalu vidi blato, a vi ga okrivljujete s nemoralata? No morate prije reći, da je krivi put, na kojem se je blato nagomilalo, ili radije

da je kriv cestar, koji je dopustio, da taj kal nastane i da ostane na ulici.“

Nesretni *Guy de Maupassant* poetičnije kaže isto: „Književnost ne stvara običajâ, nego običaji stvaraju književnost. Knjiga odrazuje naše moralne prilike, kao što cvijeće oglasuje proljeće. Tko kaže, da knjige utječu na moral, taj kaže, da cvijeće upliva na proljeće i da ga stvara.“

Proti ovima ustaje *Jules Vallès*, te u svojim *Refractaires* piše cijelo poglavje o žrtvama knjige. Sada već pokojni *Brunetière* napisa u svojim katoličko-knjjiževnim raspravama oštih proti nemoralu, što se širi po nekim romanima. Sam *Bourget* u kasnije dane gubi gornju svoju prispolobu, te pišući o *Stendhalovu* „Rouge et noir“ kaže, da je ovaj roman neizljječivo otrova mnogo njemu poznate mladeži. A u svojem romanu „*Le Disciple*“ propisuje teorijama nekoga filozofa prost zločin njegova učenika.

Tako isto misle: znameniti franceski liječnik *Legrand du Saulle*, glasoviti antropolog *Topinard*, a za ovima velika četa pisaca i učenjaka svih naroda, vjera i društvenoga položaja. Osobito za roman tvrde, da vodi do zablude uma i do iskvarjenosti srca. Karakteristično je u tom pogledu mnenje *Aleksandra Manzonija*.

U rukopisu njegovih „Vjerena“ imade ulomaka, koje pisac ne htjede objelodaniti. U jednom od tih ulomaka imade dijalog između pisca i neke umišljene ličnosti. Ova ličnost kori pisca, zašto nije spomenuo unutarnje duševne osjećaje nesretnih vjerenika. Zašto nije pokazao, kako je nastala, kako je rasla njihova ljubav, kako su oni medju sobom tu ljubav očitovali i zašto ih ne prikazuje zaljubljene? Pisac priznaje, da je njegova pripovijest vrvjela takovim opisima, da su ti opisi dapače bili najsavršenije izradjeni, ali prepisujući i preradjujući ispušta sve to. A zašto? pita drugi.

— Jer ja spadam medju one, koji tvrde, da ne valja pisati o ljubavi tako, da duh čitatelja pristane na tu strast.

Na to mu kaže drugi, da se time odaje malen duh, klerikalac, samostanac i gore. Na to Manzoni odgovara, da imade mnogo i mnogo ljudi, za koje on želi, da čitaju njegovu pripovijest, ali bi se smutili u duši, kad bi u njoj našli ljubavnih slika. „Zaključujem, da je ljubav potrebna na svijetu, ali je imade i preko potrebe, te nije nužno da se itko muči, da ju goji i širi. Tko nastoji da ju goji, taj ju sije, gdje je ne treba. Imade drugih osjećaja, kojih svijet treba, a koje pisac po svojim silama valja da goji i širi u srcima čitatelja, kao što je na pr. samilost, ljubav k bližnjemu, blagost, oproštenje, samoprijegor. Ovih osjećaja ne će biti nikada dosta na svijetu. Valja hvaliti one pisce, koji nastoje, da ih šire i goje. Ali ljubavi imade, po prilici, šest stotina puta više, nego je treba za uzdržanje našeg dičnog ljudskog koljena. Stoga držim, da nije pametno ni uputno,

ako ju još knjigama širimo. Kad bi jednom, kakovim čudom mogao napisati najljepše, najuzvišenije stranice o ljubavi, kakovih nitko na svijetu nije pisao, ne bih zamolio pera, da redak napišem, jer sam uvjeren, da bih se kajao.“

Ove riječi nisu nabačene lakoumno. Moraju potresti savještu svakoga pisca. Koliko je djela djelomice ili sa svim osudio ovaj veliki pisac! Sve ono, što grije mlađenacku maštu, ono, što zanaša veliku množinu čitatelja, koji vide neizrecivu ljepotu u stranicama, gdje se pjesnički opisuje i živo prikazuje ljubavni žar srca, sve je osudio. Nije se ni Dante jače ganuo, kad je sašao u onaj olujni vrtlog, gdje se viju u paklenom vihoru duše, koje su naopako ljubile, nego što se gane pisac čitajući ove Manzonieve riječi: Za kogega pisca novelâ i romana nije ovdje sadržana gorka osuda? Ljubavne zgode sačinjavaju velik dio moderne literature.

Mnogi slikaju sensualnost, samo da prikažu istinu, ili da zabavljaju, ili da pobude zanimanje, ili da izvuku novaca. Tu nema obzira osim na kazneni zakon. A uspjeh je žalostan za moral i za umjetnost. Ova škola trovatelja srdaca množi se svaki dan. Mogao bih prispolobiti te književnike onim veprovima, jelenima, leopardima i manjim šumskim zvijerima, štono požudno hrle za luksurioznom Venerom, kad se ova spusti na brežuljak Ide, kako pjeva Ilomer.

No kad tako govori Manzoni, onda njegovu riječ valja uvažiti. On je ženijalan pisac, i to jednoga samo romana; on je pjesnik, i to najveći, što ga od vijekova rodi Italija; on je dubok poznavalač ljudske duše. On ih je jednakom vještinom prikazao živo: plemenitih i podlih, strastvenih i mlakih, te je otkrio najintimnije žlice njihovih srdaca. Da to kaže sam Manzoni proti svim pjesnicima svijeta, čovjek bi se morao zamisliti.

Manzoni je izrekao svoj sud ne toliko sa umjetničkoga, koliko sa moralnoga stajališta. On je odrešit katolik. „Vjera ga uči najuzvišenijemu moralu, što je svijet ikada izkusio ili čuo. On taj moral osjeća u sebi, pa ga je razlio u svojem romanu. Taj moral oživljuje sve, krije se u svakoj riječi. On ga je užvio u svojoj knjizi i pokazao, da je svjetlost spaša, koja ne može potamnjeti. Ako dakle riječ *Aleksandra Manzonija* u pitanju umjetnosti neizmjerno vrijedi, vrijedi mnogo više u pitanju morala“. (Fogazzaro, Discorsi, 6).

II.

Mnogi kritici su pokušali pobiti dojam literarnih djela na društvo, samo da operu sebe i svoje prijatelje od ljage kvaritelja. Sam Fogazzaro, velik štovatelj Manzonija, ustaje proti spomenutoj tvrdnji u jednom svom znamenitom govoru. Uzmi ljubav iz pjesništva, uzeo si joj vas čar. Tako misle mnogi, te ne mogu propustiti Manzonijevo mnenje.

Pitanje o uplivu lijepe knjige na javni moral analogan je pitanju o uplivu heroja na čovječanstvo. Dok *Carlyle* hoće, da sve, što je lijepo i dobro na svijetu, potječe od heroja, od velikih muževa, da su oni duša povijesti, da je povijest čovječanstva samo povijest velikih ljudi, da su oni sol zemlje, Herbert *Spencer* se porugljivo smije toj smionoj teoriji. On tvrdi, da je velika pogreška, ako se velikim muževima pripisuje velik utjecaj na svijetu. On je nuždan proizvod *milieu-a*, u kojem se rodi sin svoga vremena. Nije aktivran, djelotvoran, nego reprezentativan. On glumi, a ne stvara historijsku dramu.

Veliki muževi su djeca svoga vremena, o tome nitko ne dvoji. *Dante*, *Shakespeare*, *Napoleon* rodiše se, jer su se morali roditi u svoje doba. Ali tko može ustvrditi, da ti umovi nisu dali svoj vlastiti karakter dobi, kada se rodiše? Forma, kojom se pojavljuju, visi od vremena, od *milieu-a*, ali utjecaj visi od njih. Da se je *Dante* rodio u vrijeme Napoleona, svoj bi genij bio odao u drugoj formi, a ne pišući božanstvenu komediju.

Reče jednom *Saint-Beuve*: Genij je car, koji stvara svoj narod.

To isto moramo kazati za književno djelo. Forma je proizvod prilika života, u kojima djelo nastaje, ali nakon što je djelo nastalo, ono opet utječe na te prilike, mijenja ih na gore ili na bolje.

No tko pametan može tvrditi, da u ovo doba sveopće sugestije, epidemije itd., samo književno djelo ostaje bez utjecaja na čitatelja?

Svaki pravi književnik jest vladar, koji stvara svoje podanike, učitelj, koji stvara učenike, uzor, po kojem nastaju knjige. *Voltaire* je stvorio Voltairejance, *Byron* Byronijance, *Goethe* Wertherjance, *Murger* bohemiene, *Tolstoj* Tolstojevce, *Nietzsche* Nietzscheance itd. Mladi parovi nadjevaju svojoj djeci imena, uzeta iz obljubljenih romana.

Po licu, po nošnji tih romanskih junaka obliče mladi ljudi svoje lice i uređuju svoju nošnju. Pogledajte samo na „moderну“ ženu, pa je prisodobite sa ženom prošlih vremena.

Za romanticizma omrznu ljudima zdravlje. Kada je bilo pobudjivati sažaljenje boležljivim licem, žene su nastojale, da budu blijede kao blijeda jesenska večer.

Nema dvojbe dakle, da knjiga, kazalište i novice vrše najjači upliv na društvo. Primjer je najjače sredstvo sugestije. Kakav je dubok utisak proizveo na strastvene duše Goetheov *Werther*, Foscolov *Jacopo Hortis*, Chateaubriandov *René*! Svaki zaljubljenik, koji nije mogao osvojiti srce svoje mile, zadavao si smrt. Koliko ih je umrlo držeći Goetheov roman u ruci! Povijest bilježi veoma klasičnih dogagaja.

Koliko je pisama dobio Goethe od nesretnih majka, koje ga proklinju! Glasovita spisateljica Hohenhausen u očajnosti majke nad gubitkom svoga djeteta piše pjesniku: „Čovječe, kojega je Bog obdario genijem, zahtijevati će od tebe račun, kako si taj dar uložio.“ Protestantski pastori nazivahu Goethea javno u crkvi ubojicom.

Werther je ne samo ubio toliko mlađih života, nego je stvorio novih djela s istom tendencijom i istim uspjesima. „*Jacopo Hartis*“ Foscolov, „*Chatterton*“ Alfreda de Vigny, „*Antony*“ i „*Hernani*“ Dumasa oca, „*Lu femme de trente ans*“ Balzaca — svi uzvisuju samoubijstvo. Blagi i tihi *Lamartine* i stroga gospodja *De Staél* slave samoubijstvo kao najljepši konac pravih zaljubljenika. S tom samoubojnog tendencijom se je istakla osobito George Sand u romanu „*Indiana*“. Čitanje tog romana doveđe do samoubijstva odličnog liječnika doktora *Bancal-a* zajedno i dogovorno sa ljubovcom *Zelie-om Trousset*.

(Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Knjige „Matice Hrvatske“ pred kritikom.

Cvieće slovenskoga pjesništva. „*Gorenjec*“ (U Kranju, god. VIII., br. 9., 2. ožujka 1907) piše medju ostalim: „Zadnja leta so se začeli Slovenci in Hrvatje približevati v svojem kulturnem stremljenju. Za to gibanje ima mnogo neoporečnih zaslug dr. Frančišek Ilešič...“

V uvodnem odstavku, oslovljenem „*Slovenski jezik*“, podaja dr. Ilešič hrvatskim braćem nekako kratko slovničico slovenskega jezika. Odkrito povemo, da nas je ta člančič presenetil. Slovnica — pa poezija. To ne gre skupaj. Dr. Ilešič bi bil pač bolje napravil, ako bi bil spisal za Hrvate malo slovensko slovničo s slovarčkom, kar bi se naj tiskalo posebej v mali knjižici. Tako je preskrbela Hrvatska Matica za svoje slovenske člane malo slovničo in besednjak hrvaškega jezika...

Narodni pesmi je odkazal dr. Ilešič celih deset strani. Kdor količaj pozna bogastvo našega narodnega pjesništva, bo pač z nami vred potrdil, da je našlo pač prema lo

losti, prema uvaženja pri dr. Ilešiču. Ponatisnil je tukaj le eno pripovedno pesem... Liričnih pesmi čitamo tukaj šestnaest; res, lirične pesmice najbolj znane, a če so tudi najboljše in za res najbolj značilne, to je drugo vprašanje. Mi mislimo, da tukaj dr. Ilešič ni pogodil pravega...

Na str. 11. se začenja cvetje iz našega umetnega pesništva. Na prvem mestu je tukaj zastopan kakor se ume samoobsebi, naš ljubi Valentin Vodnik. Odmeril mu je dr. Ilešič 6 in $\frac{1}{4}$ strani. Mi bi mu jih biliše več kot našemu prvemu umetnemu pesniku. Dr. France Prešeren zavzema 17. strani. Dobro. Kot naš največji pesnik bi zaslužil gotovo najmanj še enkrat toliko. Zbirka bi morala imeti zlasti še več Prešernovih pesmi, sonetov, balad in romanc. Tudi „*Krst pri Savici*“, Prešernovo najveće delo, bi moral imeti tukaj svoj prostor... Hrvat, ki ne pozna „*Krsta pri Savici*“, ne more umeti Prešerna. Dr. Ilešič je razdelil Prešernove pesmi, kar jih je priobčil, v te le oddele: „*Ljubavne pesmi*“, „*Misli o življenju*“, „*O umetnosti*“, „*V slutnji leta 1848*“. Tako razdelevanje se nam zdi popolnoma odveč... Kakor Prešernove tako

je po nepotrebnem porazdelil pod razna poglavja, katera si je sam izmisnil, tudi Jenkove, Gregorčeve, Kettejeve i Aškerčeve pesmi. Iz Valjavčevih pesmi bi bil moral na vsak način privzeti to ali ono njegovo po narodnem zgledu spesnjeno pravljico ali pripovedko... Pesnik Frančišek Levstik je našel v zbirkì cele 2 in $\frac{1}{2}$ strani; mož je za naše slovstvo tako pomemben, da bi mu sodoilo vsaj 10 strani... Najbolj popolno so še zastopani Simon Jenko, Simon Gregorčič in Anton Aškerč, pri katerem pa bi bil spisatelj brez škode izpustil nekatere novejše pesnitve in nam ponudil več zgleda za njegove klasične balade in romance, za njegove globoko občutene popotne pesmi. Brez ugovora bi bil lahko dr. Fr. Ilešić črtal iz zbirke imena, kakor: Radoslav Razlag, Jakob Gomilšak, Mihael Opeka, Marica Strnadova, Franc Finžgar, Vida (V. Jeraj), Utva (Ljudmila Prunk), A. Gradvnik, Roman Romanov (Milan Pugelj), Vlad. Levstik, Zvonimir (Erjavec). Nekateri teh mož niso pesniki... drugi so še mladi, nerazviti in je smer ter moč njih pesniške sile še nedoločna, nejasna.

Se nekaj spolšnih opazk!

Jako motijo razlage in pojasnila, katera je dodal dr. Ilešić posameznim pesmim. Hotel je seveda storiti hrvaškim bralcem uslužno in jim olajšati čitanje. Bolje bi bil pač storil, da je sestavil, kar smo povdarijali še na drugem mestu, za brate Hrvate majhen slovensko-hrvatski besednjakec... Zbirki bi bilo gotovo v prid, ako bi bil porazvrstil pesmi po raznih strokah pesništva, ne pa po pesnikih samih. Tako je uredil Hugo Badalić „Hrvatsko Antologijo“... Badalićeva zbirka bi bila morala služiti Ilešičevi zbirki za zgled ne le glede ureditve, temveč tudi glede obsega in opreme. Potem bi bili z Ilešičevim cvetjem zadovoljni ne le Hrvatje, ampak tudi Slovenci. Izpolnile bi se nam bile velike nadе, katere smo stavili v to, tako težko pričakovano knjigo. Tako pa človek Ilešičeve zbirke odloži iz rok z nekakim razočaranjem in nezadovoljstvom. Vidi se, da je bila v naglici — zbrana; naglica pa pri takih stvareh ni dobra. Boljše bi bilo počakati in potem stopiti pred občinstvo res s pravim — „cvetjem“ slovenskega pesništva... ne pa s „pušeljcem“, kateremu se vidi na vsakem svetu, da je v hitriti narejen, da ne rečem, zmetan skupaj.

Da ni Ilešičeva zbirka uspela bolje, obžalujemo še iz nekega drugega, a to jako tehtnega vzroka. Pri boljši, skrbnejši ureditvi bi bila tako dobro došla našim dijakom... Vemo, kako dragi so naši pesniki. Tu pa bi imel dijak za majhne novce v rokah knjigjo, iz katere bi se učil pregledno spoznavati naše narodno, a zlasti še umetno pesništvo... A.“

Na ove prigovore odgovorio je dr. Fr. Ilešić u 11. br. istoga lista slediće:

„Gospod „A.“ je v „Gorenjcu“ izprgovoril o tej moji antologiji (naslov „Cvetje“ je knjiga dobila samo radi tega, ker je beseda „Antologija“ širši publiku skoro nepoznana). Ker se g. „A.“ ni podpisal s polnim imenom, moram sledeča pojasnila dati v javnem glasilu mesto v privatnem pismu.

I. „Jezikovni uvod“ pred poezijo ne more prese netiti; zakaj nigdo še ni užival poezije, če ni poznal jezika. Sploh pa bi prva slovenska knjiga, namenjena Hrvatom, morala imeti jezikovni uvod, naši bi bila nje vsebina proza ali poezija — *nota bene*, „jezikovni uvod“, ki ni isto kakor običajna „slovnic“.

Kdor na mestu pomaga, tisti pomaga.

Posebnih odtiskov sem želet; kar še ni, pa bo.

II. Narodno pesništvo nima za širše, recimo, matiško publiko iste vrednosti in iste privlačne sile, kakor za znanstvenike in umetne pesnike, ki se iz njega — uče.

III. Oziraje se na omejeni prostor, sem sprejel pesmi, ki so neobhodno potrebne za pojmovanje bivstva vsakega važnejšega pesnika ali kake dobe; *ceteris paribus* so morale dobiti pesmi, ki se nanašajo na hrvaški svet. Večjih celotnih stvari nisem mogel niti hotel jemati; odломki pa su vedno odložki. „Krst“ in „Soneti“ so že prevedeni, kakor sem to nalašč priponmil nad Prešernovimi poezijami.

IV. Kronologija je za čitajočo publiko zadnji moment; čas je jako abstrakten pojav; dovolj je, da je jasen glavni časovni pregled. Sicer pa enotnost v tej točki stvari ne bi bila v korist; pri Župančiču se mi je kronologija zdela mogoča in potrebna: pri Aškerču se mi je borilo dvoje načel, dokler ni — padla kronologija; kljub temu se v vsem zlaga z ureditvijo njegovih pesmi tudi kronologija — človek se rad često izpreminja baš — v času!

V. Razvrstitev po vrstah pesništva bi bila kratko malo nemogoča, ker je bivstveno le ena vrsta, lirika. (Čitaj snovi!)

VI. Levstik je velepomemben, pa ne toliko kot pesnik. Pesmi o ljubezni sodijo le tedaj v tako antologijo, ki naj kaže poezijo, kulturo in razvoj kakega določenega naroda, če so res izredni čiseri poezije; navadne zaljubljene so po svojem predmetu — navadne! — Valjavčeva pesnička slava je srednja; cenim njegove idile, a to so večji spevi, ki jih nisem mogel uvaževat; „Nebeška gloriјa“ ni samo naš motiv!

VII. Gomilšak je moral priti kot konec „taborske“ deklamacije, odsev Jenkovega „Naprej!“ Razlag je takisto izraz dobe, Opekova pesem izraz kulturne stруje. O najnovješih pa je baš radi tega bilo vzeti vsaj nekaj, ker se še ne ve, kaj — pride; da je blago le blago, vsaj srednje, recimo, epigonske vrednosti!

VIII. Kdor se spotika ob opombah pod tekstrom, je nervozen Hrvati bi pesmi brez jezikovnega tolmača „na licu mesta“ ne mogli čitati.

IX. Več nego javna kritika velja glas, ki ga je čuti v privatnih pogovorih. Poroča se mi, da so Hrvati veseli knjige. Istotako se je vesele mnogi Slovenci, na pr. naši profesorji. Hrvatom in Slovencem obenem ugoditi, ni najlažji posel.

X. Razočaran je bil še vselej tisti, ki je dal prej besedo svojemu srcu, nego je motril predmet.

Konačno želim, da bi vsi prijatelji dela „metalii“ čim več svojih sil in to čim bistreje na vzvod naše kulture.“

*

„Südoesterreichische Stimmen“ (Maribor, god. II. br. 35, 21. ožujka 1907.) pišu: „S ponosom mogu oba naroda, Slovenci in Hrvati, gledati na bogato štivo, što nam ga podaju; nada sve zgodno i u svakom smjeru povoljno riešenje težke zadaće sјedinjenja, koja se obavljama družtvima postavlja, doista je u prvom redu kadro pribaviti im novih pristaša i članova. „Slovenska Matica“ nalazi po našem gradu premašno odziva kod slovenske inteligencije (3461 član). Velika je stečevina i velik napredak uzka sveza obadviju Matice. To, što su ciela desetgodišta književnici obadvaju naroda držali nemogućim, jer nisu mogli naći pravoga ključa za takvu uzku zajednicu, poslo je za rukom našemu neumornomu, nada sve radinom i idejama bogatomu dru. Ilešiću... Mi samo želimo, da započeto djelo svrši.“

O „Cviečiu slov. pjesničtu“ kaže: „U uvodu se natinom, kojemu nema prigovora, govori o slovenskoj književnosti, koja se u sretno sastavljenoj antologiji Hrvatima predočuje“. (Podpisani Dr. V. K.)

*

„Kolo M. H.“ Spomenute Südoesterreichische Stimmen pišu: „Dalje treba od djelâ „M. H.“ osobito iztaknuti „Kolo Hrvatskih Umjetnika“, djelo, koje je jedino svoje vrsti u jugoslavenskoj književnosti..., a upravo je divno („geradezu staunenswert“) uredjeno „Kolo, naučno-književni zbornik“ s bogatim sadržajem. Tu se opet susrećemo s vrlim dr. Ilešićem; ... podpunu hvalu zaslужuje kratka, strogo objektivna i zgodna obradba: Javno življenje pri Slovencih“ od dra. D. Lončara.“

*

„Hrvatska Smotra“ (1907. IV., V—VI., VII.) donosi iz pera dra. M. Ogrizovića, a pod naslovom „U kolo“ prikaz i ocjenu prvih dviju knjiga „Hrvatskoga Kola“. — „Igra kolo, igra kolo... U tom kolu... liepa Hermina igrati, i liepa Viktorija igrati, a po strani stoje i samo gledaju: Milka, Zofka, Adela, Iva, Kamila, Elza, Zdenka...“

Nemaju one gjuvegija . . . To jest, imaju, ali i ti gjuvegije samo — stoje i gledaju . . . Neće da igraju. — „Pa kad ne čete vi, hoće drugi.“ — „Ali ne umijuigrati.“ — „Naučit će se“ . . . Gledam to kolo Mnogi zbilja ne umijuigrati. A oko mene gjegjerni momci i djevojke, koji bi znali i mogliigrati . . . U kolo! Štoćemo dočekati ovako gledajući? Ako se i ne pomirimo s njima, hvatajmo se svejedno u kolo. U kolo, u kolo!“ . . .

Ovako liepim, veselim načinom punim života i poezije počeo je g. O. svoju kritiku „H. Kola“ i svoj poziv u „Kolo“. Ali liepa ova i u pojedinosti provedena simbolički ili nije srećna, — ili je trebalo ostati u prvom velsju do kraja. Uhvatiti se u kolo, i to ovako veselo, a onda gaziti drugima po nogama, udarati u koljena, gurati u rebra i izturivati iz kola, — što je to? Mi bismo rekli, da ni taj momak ne umijeigrati.

Ali ostavimo tu igru riečima. G. Ogrizović, koji je kao član književničkoga kartela proti „Matici“ podpisao i glasovitu izjavu, kojom se „odklanja“ govor predsjednika „M. H.“ i t. d. — našao se ponukanim, da iz nepriličnoga kartela izadje, ali mu je i opet neprilično: podpis, rieč, drugovanje, nazori („naziranje“) na umjetnost i t. d., — sve to pogaziti, ostaviti, prebjeći . . . Ni pošto! „Ako se i ne pomirim o, hvatajmo se svejedno!“ Dakle i zavadijeno kolo, — samo da je kolo!

Što je to? — pitamo i opet.

Budući da su njekoji još uviek, a bez potrebe, previše nervozni u ovoj „borbi“, mislim, da je baš ovdje zgodno konstatovati ovo: Krivo se misli, govori i piše, da su sporu njekih književnika s „Maticom Hrvatskom“ krivi mladi i moderni, t. j. mladjii književnici po godinama i pristaže njekoga modernoga smjera, naziranja — čega li — u književnosti. Upravo je za čudo, kako se je krivo ovo mišljenje moglo tako dugo držati. Treba samo (ne činim to rado, ali moram) spomenuti imena prvih boraca protiv „Matici“: Šurmin, Pasarić, Milletich. Jesu li to mladi? Jesu li to moderni? Šurmin? Pasarić? Milletich — moderni pisac i pjesnik?

A onda: Zašto se je počelo raditi o izmirenju? Milletich obolio, Pasarić namješten, Šurmin se dao na politiku, — i borbe više nema i najedanput i pravi mladi i pravi moderni vide, da je sva ta borba — bez smisla.

Da, borba „za pozicije“ postala je doista bez smisla, ali književnička borba ima još uviek smisla, kao što će ga u ostalom uviek imati. To najbolje dokazuje g. O., koji se je rad uhvatiti u kolo, „ako se i ne pomirimo“. To znači po našem sudu: Mi, koji se nismo borili „za pozicije“, mi možemo u kolo s drugima, jer nismo nikada ni išli za tim, da kolo bude samo naše; a u književnim pitanjima ostajemo, što smo i bili.

I to je prvi razlog, s kojega g. O. bocka i gurka već prije, nego što se je uhvatio u kolo: ima svoje nazore, pa misli, da se ne mora držati one: u kakvom si kolu . . .

A drugi je razlog, mislim, ovaj: Onima, koji su za volju vodjama u ovoj borbi protiv „Matici“ podpisivali izjave, sklapali kartele i t. d., — sada im je malo neprilično, budući da je čitava javnost upućena, da se je borba vodila radi književnih smjerova, pa ne će da im se kaže, da su prebjeglice, da su sagnuli šiju, da su se dali pod komandu, da su priznali „spone“ i t. d. Zato su nužne rezervacije: „ako se i ne pomirimo“, — dok bi mnogo jednostavnije bilo kazati: Mi smo prosto u svojoj zanesenosti za književničku slobodu u naglosti nasjeli, pristupili jednoj skupini, koja je gospodovala u novinstvu i u D. H. K., pa smo jedno vrieme pour l' honneur du drapeau pristajali, onda šutjeli, a napokon, kad su nas sami vodje ostavili, — onda smo se osvistili i spoznali, da sva ta borba nema smisla . . .

Inače će svaki prijatelj književnosti, a osobito prijatelj „M. H.“ sa zadovoljstvom priznati g. Ogrizoviću, da je svojim poklikom „U kolo!“ bez straha pred karteliranim novinstvom javno raztrgao spone, u koje su jedini pravi čuvari književničke slobode bili sapeli cielu četicu mladih pisaca, koji su te spone za čudo strpljivo podnašali. Poslije njega bilo je g. I. Krnicu već lakše

napisati književno pisamce Mihaelu Gorskomu. Sad su zacielo odahnuli i oni književnici, koji nisu imali na službu glasila, kao što je nova „Hrvatska Smotra“, nego su posve tihim načinom sve po malo izmicali iz modernoga robstva, u koje su ni sami ne znajući, kako, upali . . . Svi ovi zacielo, kolikogod im inače nije možda mila „Hrvatska Smotra“ — koja je, uz put budi rečeno, i savremenija i tolerantnija od jedinoga savremenoga i jedino slobodnoga i u obće *jedinoga* hrvatskoga književnoga lista — svi ovi šapcu tihu g. Ogrizoviću: Hvala! . . . *

U ocjenama svojim ima g. O. dosta pravo, no ima i dosta krivo. Ni način, kojim piše o njekim književnicima, ne pristaje svagđe književniku, a nije ni primjer. Nazivi „različita viest“ za Tomičevu „Paku ljubav“, pak „pokrajinska viest“ za Hranilovićev „Angjin Božić“ i za Ritigovo „Moje kumovanje“ — nisu sretni, kolikogod bi imali biti duhoviti. Ritigu čini g. O. bez sumnje krivo. Nikako ne razumijem, što znači zabadanje u „M. H.“ na ovaj način na pr: „Da nije članova „M. H.“ oni (mladi ciganin i mlada ciganka Marta) bi jamačno još malo bili ostali u Šumi, ali ovako ih je gospodja poslala odmah na put u — Vinkovce. Hochzeitsreise!“ Kako je ovo — bez zamjere — plitko! Zar g. O. zbilja nema ništa, čim bi više ušao u volju „mladima“, kojima je za volju napisao ovaj „vic“, koji s onim Hochzeitsreise postaje vulgaran do dosade?

G. O. vrlo hvali radnje pok. Novaka, M. Šenoe, manje pok. Jukića i M. Jenovskoga, a dosta kudi Draženovića i Ladanjskoga, pa tim povodom u genreu crtice uzdiže kao „majstore od zanata“ „u dubini i modernosti“ — Dežmana i Milčinovića. G. O. negdje kliče: O, psihologijol!, a ja se ne mogu uztegnuti od poklika: O, o, kritik!

Za Marinkovića (kojemu je nagradjena „Dorina“) kaže g. O., da je naivni fabulista, Kuzmanović neka se „vrati k narodu, k livadi“, „Ivanu od Pomuka“ (od Beralt-Herme) unatoč sličnosti sujeta“ (s Wildeovom „Salomon“) ne može g. O. „poreći dramatičnosti i slikevitosti dijaložke“.

Pjesnici su „Hrv. Kola“ (Arnold, Deželić, Hranilović) pred sudom g. O-a prošli vrlo dobro; našao je rieč priznanja i za „skromne“ svećenike-pjesnike Rožića i Evetovića (Miroljuba), a Risakovićkina „nežna pjesmica „Suncu na razstanku“ ostavlja u duši liepu, prirodnu sliku, i ako je dikcija — spomenarska“, — t. j. samo da ne bude bez prigovora, jer bi napokon i g. O. mogao doći u sumnju, da i on spada k „intimnomu kružku“, štono toliko zanima njeke naše kritičare, koji bez različnih intimiteta ne mogu već ni pomisliti književnosti, književnika, pa ni književne kritike.

Spominjući pjesnika M. Podravskoga g. O. postaje ne samo objestan, nego i grub: piše prosto, da M. Podravskoga nije tražio, ali ga je našao u „Hrv. Kolu“. I to je možda imalo biti duhovito, ali je grubo i nepravedno. Pa onda: „u drugoj ga knjizi („H. Kola“) nema, hvala Bogu!“ Dok ovome ovako, drugima ovako: „Ej, Silvije, amice Xeres, Mihovile, Domjaniku, Laca Vidriću, Božo Lovriću . . . hvatajte se . . . zapjevajte i vi, gajde im nijehove!“ Ne, to je poveć suvereno, g. Ogrizoviću!

Pisci poučnih članaka — osim Ilešića i Kršnjavoga prošli su dosta loše pred g. O. Za jednu skupinu (Kučera, S. Radić, R. Horvat, Banović, Kuhač, Kempf) kaže g. O. opet nonšalantnom suverenošću: „Većinom djela druge ruke.“ Šteta, što g. O. nije i ovdje nabrojio svoje učene simpatije, pa im doviknuo: „Ej, hvatajte se i vi, prosborite . . . gajde im nijehove!“ Znali bismo barem, koja li su to svjetila, da nam podadu u „H. Kolu“ radnje prve ruke.

Ovako se nebrizno i suvereno ne smije ocjenjivati. Kako je g. O. mogao napisati na pr. za radnju g. Kempfa, da je to radnja „druge ruke“? Neka g. O. pokuša po onoj gotovoj radnji naći djela prve ruke, po kojima je napisana. Težko se je domisli razlogu, zašto g. O. za radnju g. St. Radića o englezkom uzgoju kaže, da je

„po M. Leclercu“, dok čisti referat istoga pisca o djelu O. Weineringera „Geschlecht u. Charakter“ zove člankom. Valjda nije zato, da se uzmogne kazati „osebujni članak“, kako bi se čitaocima zatajila činjenica, da je ono veliko djelo o židovstvu u kratko vrieme u drugom svjetu doživjelo pet izdanja, pa da po tom nije ništa osebujno?

Napokon dve malo občenitije.

G. O. spominje, kako u I. knjizi „Hrv. Kola“ piše i I. Milčetić i Ch. Šegvić, a Milčetić polemizuje sa Šegvićem, i to, recimo, primorski. Na to kaže g. O.: „Ako redakcija („Hrv. Kola“) posti na jednome mjestu kvalificirati jednoga suradnika kao ignoranta i „nepojmljivo“ smiona u tvrdnjama, kako onda na drugome mjestu traži, da držimo što do njegovih tvrdnja o nekim hrvatskim piscima?“ — Drugim rечima i hrvatski povedano: Kako je redakcija „Hrv. Kola“ mogla dopustiti, da Ch. Šegvić piše u „Hrv. Kolo“? — Na ovo bi bio najkraći i najrazumljiviji odgovor to, da redakcija „Hrv. Kola“ nije dve godine unaprijed mogla znati, kako će se svršiti izbori god. 1906., kakove će koja stranka imati zastupnike, kakove će se praviti kombinacije medju pojedinim skupinama i strankama, kako će se ljudi kod toga posvaditi i kako će napokon u svezi sa svim tim i g. Ch. Šegvić izgubiti simpatije mnogih svojih prijatelja, a medju njima i simpatije g. O-a...

No govorimo ozbiljno, — ako je o ovoj stvari moguće ozbiljno govoriti. Čudno to sebi nječako pomišlja g. O., naime tako: da bi svi suradnici „Hrv. Kola“ moralni imati jedan o drugom najbolje mnenje. Sve to medju — književnicima? Bez jala? Bez...? A koliko bi ih onda — bez zamjere — bilo u tom „kolu ljubavi“? Ili možda ne treba zaboraviti, da su književnici i farižiji isto, pa prigušujmo i kljaštimo opreke i kritike? Ili da ne primamo kritiku, ili barem da ne dademo kritizovati naših suradnika, barem onih, koji sudjeluju u istoj knjizi „Kola“? — I to nam sve svjetuju moderni, borioci za slobodu, za iskrenost, neusiljenost?

Ne, sve je to suvišno, pa se je upravo čuditi mišljenju, na kojem je g. O. sazdao svoj upit, naime na mišljenju, da redakcija knjigâ „M. H.“ traži od čitalaca, da drže to i to do tvrdnjâ toga i toga pisca u kojoj Matičinoj knjizi. Drugim rечima: g. O. drži, da se redakcija knjigâ „M. H.“ ne samo identificira i ima identificirati sa svim, što je u knjige primila, nego da traži i ima tražiti, diktirati svojim čitaocima, što imadu držati do pojedinih radnja u knjigama „M. H.“

Doista — čudno! Dobro je doduše sve ovo zapamtiti — *meminisse iuvabit*, — ali gosp. O. valjda ni sam ne misli sve to tako ozbiljno. Ta on sam piše: Ako se i ne pomirimo, hvatajmo se u kolo.

Druga je občenita ova: G. O. zove naš — hrvatski — kritičarski trolist: Hranilović, Šegvić, Baj-Gjuka — „kurioznim“, „što ga valjda jedini mi Hrvati imamo“. Žbilja: Jao nama Hrvatima, ako imamo nješto, što nijedan narod nema! Ne pitajmo, je li to dobro, je li to nuždno, nego odmah: Ako toga nemaju drugi narodi, ne treba ni nama, dolje s tim!

Tri svećenika-kritika — kuriozum! A još jučer kulturni vodja naroda svećenik, — takodjer kuriozum? Jednako još jučer predsjednik akademije svećenik — takodjer kuriozum? A prekjucer još ravnatelj muzeja svećenik — kuriozum? Prvi rektor sveučilišta svećenik — kuriozum? Homer hrvatski svećenik — kuriozum? Profesor zemljopisa u sveučilištu — kuriozum? Pisac hrvatskih gramatika za škole svećenik — kuriozum? Izdavač monumenata glavnoga nam grada svećenik — kuriozum? Još danas urednik glavnih novina u kolievci nam svećenik — kuriozum? Još danas vodja političke stranke isto tamо svećenik — kuriozum? Prvak u narodnoj borbi u Istri svećenik — kuriozum?... Pa kad smo već tu: Nosilac hrvatskoga pronunziamenta o vih dana svećenik — kuriozum? Kod posljednjih saborskikh izbora u tri kotara izabran svećenik — kuriozum? — kuriozna vi gospodo!

Da, kuriozna gospodo, to su sve „kurioza“, samo se

pita: Što bismo imali bez ovih „kurioza“? Oni, kojima sve to nije pravo, imali su se javiti barem prije 500 godina, pa bi možda bilo drugačije. Ne vjerujem, da toga ne vidi i g. O., nego volim držati, da stara njegova ljubav nije tek lanjski snieg, pa da je opet popustio struji. Ili se možda i g. O. boji modernih terorista, koji sve svoje protivnike zovu prosto klerikalima? Da ni to ne bi bilo čudo, ne bi nam bilo težko dokazati — dokumentima. Kako bilo, g. O. ima krivo, kad onako piše o Hraniloviću i Šegviću.

Od ocjene g. O-a mogli smo u obče više očekivati. G. je O. takav kritičar, koji kritizujući i sâm stvara, i to liepo. Ovdje, imajući pred sobom dva zbornika od čitavoga niza pisaca, imao je liepu priliku, da podade sojim čitaocima cielu sliku jednoga razdoblja hrvatske književnosti. Valjda nije za tim ni išao; možda mu je bilo glavno, da uz nekoliko površnih profila nabaci još više pomno crtanih ali neuspjelih karikatura, — sve od obiesti i nervoznosti.

— d —

Prosvjetno društvo „Akademija“ u Ljubljani.

Predavanja hrvatskih sveučilišnih profesora i docenata. Ljubav i bratimstvo hrvatsko-slovensko, osnovano na historijskim vezama, zajedničkoj tradiciji i srodnosti jezika i plemena, prešlo je u *realnu fazu*, od kad se između Slovenaca i Hrvata započelo zajednički raditi.

Prvi veći zajednički rad započele su obadvije Matice, hrvatska i slovenska. Nema sumnje, da će taj rad doprinjeti mnogo tome, da se slovenski i hrvatski narod međusobno upoznaju, da se tim više zblže. Rad taj danas iziskuje žrtve i moralne i materijalne, — Matice daju, upravo bi se moglo reći, uz bescijenu knjige, — ali i od tih će žrtvata biti bez sumnje ploda za cijeli narod.

Drugi je realni dodir započelo društvo „Akademija“, kad se je obratilo na zagrebačke sveučilištne profesore i docente, da u Ljubljani drže predavanja. Tako su Slovenci, i ne imajući sveučilišta, prije nas, koji ga imademo, u Ljubljani stvorili pučko sveučilište. *Politički razlozi* na žalost i danas sprečavaju, da Slovenci ne mogu dobiti svoje sveučilište. Koliko mi to u jednu ruku žalimo, toliko nas može veseliti, što je ta nevolja dala prilike, da uzajamnost hrvatsko-slovenska dodje u drugi realni stadij: da nas veže ne samo *lijepa knjiga i umjetnost*, nego i *znanost*.

O uspjehu, što su ga Hrvati u Ljubljani polučili, dosta je spomenuti, što A. Aškerc o tome sudi: „brez pretiravanja smemo reči, da so bila predavanja hrvatskih sveučilišnih profesorjev v Ljubljani nekaj epohalnega“. Prvi je pokus eto pokazao, da se i tim putem može ići: ne samo da je publika učestvovanjem pokazala veliki interes, nego je i bez poteškoča *jezičnih* pratila predavanje zagrebačkih profesora. To je ugodna pojava, koja opravdava i najveće nade, što ih čovjek može stavljati u zajednički naš kulturni rad. Za prvi put je razumljivo, što su predavanja bila tako raznolika; drugi put će valjati i na to gledati, ne bi li se kako dala sustavnije urediti, da bude kulturni rad organizovan i uredjen, da bude znanost, koje je bivstvo sustavnost, doista „pogoj in podlaga kulturi“.

Posebno je vrijedno istaknuti i to, da je između „Akademije“ i zagrebačkoga sveučilišta posredovao „Matičnim“ članovima dobro poznati profesor dr. Fran Ilešić.

Vrijedno je na ove činjenice upozoriti, da faktori, koji su nosioci kulturnoga života, upoznaju, kakove im se kulturne dužnosti nameću. Znanost, umjetnost i književnost treba da se sa svojih visina spuste do naroda, da prodju u sve žile narodnoga života i iz njega da izgradju narodnu kulturu i narodnu državu. To znači, ako se kaže, da mora biti i znanost i umjetnost *demokratična*.

Na tom osnovu radeci zbljžit će se Hrvati i Slovenci. Ali težnja za to treba da je i na jednoj i na drugoj strani, pa prosvjetni vez, što su ga Slovenci s nama zapo-

čeli, mi treba da učvrstimo. I tome se pruža prilika. Ja pomicšjam ovdje na dvije stvari.

Po pravilima svojim može „M. H.“ priredjivati predavanja, ali se dosada malo radilo u tom pogledu. Meni je poznato samo jedno, što ga je držao prije nekoliko godina prof. Stj. Bosanac. A ipak ima toliko pitanja kulturnih i literarnih, koja bi se mogla i morala pretresati u predavanjima: tu pak moći će sudjelovati i Slovensci, koji će nas znati u mnogome poučiti, zašto kod nas nema ili uopće ili bar ne dovoljno zanimanja. Da bi se tim proširilo i poznavanje jezika slovenskoga u nas, to je, mislim, izvan svake sumnje.

Druga je uredba, na koju mislim, *pučko sveučilište*. Misao, da se ovakova uredba kod nas ostvari, potaknuta je već sa više strana: svrha joj je ista, koja i „Akademiji“ — raširenje prosvjete u narod. I u toj uredbi mogli bi sudjelovati Slovenci: naš duševni saobraćaj postat će tim življ, bit će življ izmjena misli i u nesebičnom i poštenom takmljenju možemo se nadati kulturnome napretku. Taj će nas saobraćaj možda i uzdignuti nad one mnoge sitne poglede, koji nam često nameću neispravno i krivo prosudjivanje pojava našega kulturnoga života. Uzajamnost naša neka ne bude samo stvar srca, već neka ima svoj osnov u jasnoj spoznaji naše narodne zadaće, u izgradnjenu osebujnosti *narodnoga duha*, u oživotrenju narodne kulture. Za to treba raditi, i to zajednički, složno.

Dr. A. Bazala.

Književnost.

Mihail Gorski: „Janko i Bianka, novela u stihovima i poetična ičindajuša“. (Zgb. 1907.). Želim, da se osvrnem samo na *predgovor*, što ga Ivan Krnic u obliku lista piše svojemu dobromu prijatelju Mihailu Gorskome (= Ivan Krnic), dakle sam sebi. U listu se radi o općim književnim prilikama. Pisac predgovora nastoji biti *objektivan*, pa stoga njegove misli u glavnom i stoje-

Kao prvu takovu vrlo osnovanu misao spomenut ću, da naši *književnici s'abo mare za čistoću jezika i stilu*; kod nas se može netko zvati književnikom ne samo, ako ne zna književnoga jezika, nego ako i gramatično krivo piše; o pravopisu i ne govorim: to je za naše književnike takova malenkost, da se na nju i ne obaziru. No istina je i to, da je kod nas teško s čistoćom jezika, jer u Hrvatskoj ima samo nekoliko njih, za koje se može reći, da *hrvatski* znadu, — ali oni se medusobno ne slazu. To je velika neprilika u cijeloj našoj književnosti, ali ne može ipak ispričati književnik, ako — ni duh jezika ne poznadu.

Od ostalih misli najznatnije su ove: Kod nas se mnogo raspravljalio i pisalo o *slobodnoj književnosti*, ali prave slobode nije bilo. Književnik je morao najprije pripadati jednoj političkoj stranci, a onda se nužno morao pridružiti izvjesnoj struci, i onda je tek mogao računati na priznanje oficijelnih literata, ali i onda je vrijedio — samo u svojoj stranci i krugu. Izvan tih vrijedio je malo ili ništa, jer se njegova književnička vrijednost mjerila prema političkom stajalištu i jer se apriori uzmalo, ako pripada protivnoj struci, da njegovo djelo mora biti loše. Neka prestane glupa razlika između „starih“ i „mladih“, ta opsjena Ivanova i Jovana Hranilovića. Tu su razliku podržavali sasvim neknjiževni razlozi, a naročito borba — oko „Matica Hrvatske“. Dobra i loša literatura neka su jedine „partaje“ za našu malu i sitnu književnost.

Ovako g. Krnic. Pa kad se već on odvažio na to, da malo pročisti naš književni zrak, neka meni bude dopušteno, da njegovim mislima dodam neke bilješke.

1. Posve je opravданo: kod nas *prave književne slobode* nema, ali gdje je uzrok? Tko je tome krib? Nitko nije toliko isticao tu *slobodu* kao „mladi“, a nitko je nije više stezao nego baš oni, u kojih se krugu — molim: u krugu slobodoumnih i za slobodu zauzetih! — rodilo ovo literarno-kritičko načelo, da se *mora* pokuditi sve, što s protivne strane dolazi; mnogim su ocjenjiva-

čima glavni aranžeri „tam-tama“ na „M. H.“ to kao zapovjed stavili, pak je onda bilo kod vas sve dobro i lijepo, a kod nas sve zlo i ružno. Tako su „mladi“ ili bar oni, koji su presadili — posve nepotrebno! — k nama tu literarnu borbu u nepojmljivom načinu spojili u sebi skrajni liberalizam i dogmatizam. Pa da ne dodje čovjek na misao, da je liberalizam onaj — talmi. A metoda, koju je znamenititi onaj socijalni duh — vrlo dobro označeno! — Ivanov uveo, i danas još živi, i danas još na protivnoj strani „Matice“ odlučuju oni, koji se te metode drže. „Društvo hrv. književnika“ postalo je — otkad se iseliše neki književnici iz odbora — glavno mjesto za svakojake konventikle, „citadela mladih u borbi proti starima“, — ali za doista *slobodnu književnost* nije učinilo ništa.

2. G. Krnic veli, da je borba „starih i mladih“ *opsjena* Jovana Hranilovića i Ivanova; ja bih ipak rekao, da je nešto više: borba mladih započela je s unošenjem „modernih“ elemenata u našu knjigu; ti originalni veleumi — jer s tim su pouzdanjem u sebe izišli, — naprosto su kopirali jednu struji, koja s našim *životom i kulturnim potrebama* našega naroda ne stoji ni u kakvoj svezu. Ali nijma i nije bilo do toga. Oni nijesu s tim ciljevima stajali u svezi, nego su izišli sa zahtjevom književnosti, koja će moći zadovoljiti i najvišim zahtjevima publike; pa i to ne bi možda bilo najgore, da nijesu držali, da se *Matica Hrvatska* „mora tim zahtjevima podrediti“; da se mora prometnuti u nakladno društvo i štampati njihovu visoku književnost. „Mladi“ nijesu ni princip demokratski ni nacionalni na književnost primjenili, kako sam ja to dovoljno pokazao u svojoj rapsravi „Moderna i narodna književnost. Zgb. 1904.“; a mnogi ne držao, da je dosta, ako je književnost pisana (makar i lošim) hrvatskim jezikom; duh hrvatski ne vidi se nigdje. Borba „mladih“ i „starih“ ne bi bila nastala, da mladi nijesu uzeli za nišan „Maticu Hrvatsku“. Najprije im je smetao „Vijenac“; oni ga nijesu htjeli kao *ubiteljski* list, jer je njihova književnost rodila i takovih produkata, koji se u obitelji ne mogu čitati; za to su ga napadali i odbili publiku, koja je sretna bila, što su ih riješili dužnosti kupovati i držati i ono malo književnosti, što je od sramote držala; tim je otpao jedan dio, a oni nijesu drugoga privukli, nijesu si uzgojili publiku, pa kad dobiše „Vijenac“ u ruke, sretno je pod liječničkim nadzorom g. Ivanova — izdahnuo. Od početka pak *navaljavaju* i na „Maticu“, a kad su neki držeći ju institucijom, koja ima da gaji i podupire književnost za cijeli narod, a ne samo za gospodu s visokim zahtjevima, odbijali njihove napadaje, onda joj navijestiše rat. — Borba je to dakle bila doista oko „Matic“, ali *principijelna*, jer se radilo o bivstvu ove narodne institucije. Zloba je dakako i tu principijelnu borbu proglašila borbot za pozicije. A g. Krnic znade, da osim oficijelnih literata s ishitrenim imenima za napadaj iz busije u našoj knjizi vlada i mnogo, mnogo zlobe, da naši literarni običaji baš nijesu odviše uglađeni. — Nije dakle ta borba bila samo opsjena Jovana i Ivanova; suvišna je bila svakako, jer nam je nije trebalo niti je nikla iz *naših narodnih potreba*, ali kad je tu nastala, bila je borba o dva nazora, kojima su reprezentanti bili Jovan i Ivan; ostali, ako se i ne istovjetovaše posve s njima, podijeliše se u dvije partaje; jedna je stajala bliže Jovanu, druga Ivanovu.

3. G. Krnic veli: dobra i loša književnost neka su jedine „partaje“. Dobro Ali koja je to? „Moderna“ je upravo počela s obaranjem svih principa i postavila na prijestolje *subjektivizam*, te se ne zna više, što je dobro, što zlo, ako se ne sudi po tom, je li tko „stari“, ili „mladi“. Tako je nastala literarna kritika *s frazama*, a bez objektivnih principa, i na tom nedostatku i danas još laborira, ali to nije nipošto zato njezina *dobra strana*. „Moderna“ je porušivši sve principe prosudjivanja podala prilike, da na tlu književnosti koješta nikne. I danas zato dolaze mnogi, koji se drže književnicima, u uredništva, već s uvjerenjem, da im se mora štampati, što su napisali, pravo držeći, jer nema mjerila vrijednosti;

ima ih, kako urednici znaju, i takovih, — koji jednom rukom nudaju pjesmu, a drugom traže honorar, i to s pravom, jer ako je sloboda stvaranja *garancija za vrijanost*, onda neka se odmah djelo i nagradi. Ovako je upravo moderna stvorila kod nas metež literarno-kritički; a danas bi i sami oni, koji su ga stvorili, iz njega rado izaci, a nekako ne mogu. *Bez stalnih, jasnih i određenih principa nema literarne kritike*; a dok toga nema, odlučivat će u literaturi — napadači iz busije ili zlobe, i nije moguće, da u nas zavladaju civilni običaji. „Družtvo hrv. književnika“ doista bi imalo i posla i važnu zadaću.

G Krnic je svojim listom očito doprinio tome, da se mutno naše književno obzorje razbistri. On se je tim u našim prilikama lako izvrgao nepogodama — napadajima iz busije, a možda i ličnim inaktivitama, koje su u nas vrlo omiljeno oružje, ali moguće je i to, da će „oficijelna“ književnost — mûkom nastojati prijeći preko njegova predgovora. Meni je milo, da je ovaj predgovor izšao upravo od jednoga zastupnika „mladih“, jer pokazuje, da ljudi počinju gledati nenatrivenjem očima E pur si muove!

Dr. A. Bazala.

*

Novela priča: Janko je književnik-dramatik. „Iza premijere“ dočeka ga sva sretina i blažena i njegova djevojčica Bianka, no on joj se brzo otme hrleći na večeru medju glumce, gdje potroši ludujući za glumicom Roksanom, koja mu se ruga, sav honorar. Roksana ima svoga Karla. Drugi dan čita nepovoljne ocjene u novinama, pravda se s „priateljima“ i dramaturgom, noču plaze, a onda se s plagiranom pjesmom odputi k Bianki, tuži joj se na „slabe džonove“ i „lako odiole“ u toj zimi, a ona mu dade nješto od svoje prištendne. Janko, s džonovima od Biankine prištendne, ide opet za Roksanom, koja ga nasamari. Biankini roditelji međutim vičaju, ne bi li kćer udali za Karla i ne pitajući za Janka, premda su mu dosta pomagali i častili ga sve u nadi... Sve je bilo brzo uredjeno, Karlo je već na izletu s obitelju i priča Bianki o Janku i Roksanu, a ona nijemu o potumplanim džonovima. Janko se razkajan vraća Bianki s osjećajem, „da tek uz skromnu ženu možeš sreću naći nepomučenu“. Bianka ga dakako odbija, a Janko, razbistriši se nejako lutanjem oko Save, veli: „Sutra idem k advokatu i za malu ja ēu platu pisar biti. — To je mudro i pametno, tu će mi se srce sretno primiriti. Bit ēu štreber od svih veči, jer to pravi put je sreća... Oj ti noći, ravnii sive, vama kličem: Neka žive streberija!“

To je zbilja novela — i po tom, što je „u stihovima“, u nas valjda do sada jedina. Uzprkos užasnim srokovima (izgubih — ljubim, užasan — pleonazam, budem — lude, odgovorih — gorih, razbijesnih — tiesni, miso — blizo, pjesniče — pricet, uri — žurim, traži — dražit, naša — snašat, pisce — kaprise, premiera — primjera, bježi — tješi itd. itd.) novela se čita dosta ugodno, no dublje i trajnije ne djeluje. Staru, no viekom novu fabulu: kako se k prezrenoj djevojci, koja se međutim udala, vraća njegdašnji njezin ideal, ovjekovječio je Puškin u svojem „romantu u stihovima“.

Ovdje je ista fabula — dakako, u malom — opjevana u posve savremenom rahu, no i s toliko savremenoga cinizma, da ne znaš pravo, da li se pjesnik i u one dve vrlo liepe lirske strofice — opet po načinu Puškinu — ne ruga:

Ti nježno biće, ti mala Bianka,
Od svoga mladog još živiš sanka,
Ti diete malo, ti ružo liepa,
Par oči imala, kô zvezde sjajnih,
Ai ipak ti si još uviek sliepa
I ne znaš, da se čas bliža vajni,
Kad sni ēe tvoji past na dno groba —
— Oh, šta je tužno to mlado doba!

i to tim više, što je naš pjesnik kao zaboravio na ovo, pa je dalji tečaj dogadjaja tako udesio, da nema poslije ni govora o padanju snovâ u grob, jer je Karlo

„šalom i sladkom laskom doskora malom zavrtilo joj glavom, ... da sirota Bianka u traljavoj slici uoči si Janka“.

Šteta, što je stvarca i obsegom i sadržajem tako malena, a još veća šteta, što pjesnik književničke naše prilike uzima tako ozbiljno, da svoje zvoljve ne može sakriti. To je udes pjesnika, koji hoće da bude i kritik. Pravi se pjesnici i ne osvrću na kritike, a kamo li bi ih pisali! Vriedno je u ostalom zabilježiti, da su mlađi naši pisci gotovo bez izuzeta stvaraoci i ujedno kritičari. To je nješto, što ne ide pravo zajedno, pa i u tom valjda leži uzrok razmijerno vrlo slaboj produkciji i književničkoj — svadji. Gdje svi kritizuju...

Noveli je dodana „Poetična ičindijuša“. Ne znamo, što (u Kostajnici?) znači „ičindijuša“, — ako nije južina (ičindija pada u doba južine) No svejedno. Ima tu nekoliko Balada, Poetični kalendar, Lirika i Prievedi. Ne djeluju No da je autor (molim, neka ovo ne primi kao kakvu svjedočbu) ne samo obsežno i samostalno obražovan književnik, nego i pjesnik, svjedoči izbor ono nekoliko prieveda, osobito onaj lepi i liepo prevedeni od Régnera, pa je upravo čudo, što njegovim pjesmama nječega nedostaje. Čini mi se, da još nije gotov i da je odviše zaokupljen i nervozan... — d —

Alberto Weber i Hermina Brkić: Matija Gubec ili Seljačka buna. Vesela igra u jednom činu. Sisak 1907. Str. 68. — Književnik Oto Smrček i njegov priatelj Dr. Matija Čvek pišu zajedno „tragediju u pet činova s predigrom: Matija Gubec, kralj seljački ili Seljačka buna“. Oto u tom poslu ne mari za mlađu svoju suprugu, koja mu se toga radi gorko tuži pa jednom dodje i do svadje, kad je naime mlađa supruga njekako prevailila posudicu sa zlatnim ribicama (tim se počinje vesela igra), poljala mužev rukopis, dala ga u kuhinju, da se posuši, a rukopis ogorio U to dolazi teta Ulrika, koja videći mlađu suprugu zaplakanu smisli, kako će Ota izliječiti: pričini se u tren bolestnom, pošalje Otu po staru Klaru, suprugu mu na štenju, pa Otu, kad se za čas vratio, kaže, da mu je supruga odputovala — na rendezvous s prijateljem mu Čvekom. Oto bjesni, teta ga tobože miri, no on izjuri napolje u potjeru za suprugom, sastane se s njom pred kućom i oboje se vratre kući. Teta je poparena, a u to eto i pisma od prijatelja Matije (ne Gubca), koji javlja, da se ženi, pa da zajednički rad mora odgoditi na neizvjestno vrieme. Hvala Božu, sada si moj! kliče mlađa supruga, a Oto će Matiji za vjenčani dar dati veselu igru: „Matija Gubec ili seljačka buna“. Juha je na stolu. Zastor.

Juha, što je za zastorom veselo družtvo vesele ove igre blaguje, nije osoljena (to smo zaboravili spomenuti pričajući fabulu) — pravom kuhinjskom solju, nego raztućenim — „brifbēverom“ s književničkoga stola. Vesela se igra naime odigrava podalje od grada, mlađoj gospodarici ponestane soli, a domišljata sobarica, koja, kako se vidi, ne njuši samo, nego — po vlastitom priznanju — i obližuje stvari svojih gospodara, — domišljata sobarica upozori gospodju na solinu tu stvarcu i užitak veselog družtva zbilja bi začinjen neobičnim ovim začinom — s književničkoga stola. Kako je to družtvo išlo u slast, ne vidi se iza zastora, no oni se pred zastorom ne mogu oteti osjećaju, kao da juha nije nekako u redu osoljena, te da se je vesela igra njekako neslano svršila. I nama se čini, da nije bilo nužno posezati za ovako neobičnim solilom.

Onaj reklamni naslov nam se ipak ne svidja... radi svrhe one borbe, koju je Matija Gubec vodio. („Banovac“, 20. travnja 1907.) Podpisujemo. „Žrtva na Golgoti, komedija u jednom činu“ — što mislite? Upravo je takav naslov ove vesele igre, — si licet parva componere magnis. Dakako, gosp. je autor užvišen nad kojekakve osjećaje, on je samo književnik Mi poj-mimo ovu možda i tendencioznu, ali svakako monstruoznu „uzvišenost“, no ipak bi bilo posve u redu, da je kazališta uprava ne iznaša pred naše ciničkim napastima i onako dosta izvrgnuto občinstvo. — d —

Umjetnost.

Kolektivna izložba Virgila Meneghella u Spljetu. Početkom ovoga mjeseca stupio je prvi put Meneghello pred občinstvo spljetsko sa svojom kolektivnom izložbom, koja je mnoge ugodno iznenadila. Čitava izložba nije najbolje uredjena, iako kazališta dvorana obiluje lepim svjetlom, no zato su neke pojedinosti ove izložbe upravo sretno uspjеле. O nekom smjeru i ustaljenosti ne može se još govoriti. Umjetnik je još u razvitu, pa traži, čezne za nečim neodredjenim, iz čega se ipak može razabrati, da su njegovi ciljevi — ciljevi umjetnika. Tehnika nije jedinstvena niti određena, prevladjuje impresionizam, a taj kvari neke inače lijepo zamišljene radnje. Mnoge stvari, osobito dekorativne, mogle su mirne duše izostati iz izložbe, jer ne pokazuju ništa osobita. Zato je nekoliko upravo uspjelih radnja, pa bi rekao, da ih je već ustaljeni i gotov umjetnik izveo. Tako se ima napose spomenuti delikatnost i finoća Meneghellovih pastella, koji su stvoreni s mnogo čuvstva i umjetničkog ukusa, kao što je pastel „Vizija“, onda „Tolstoj“, „Čežnja“ i „Klitija“. Već se sada može naslućivati, da će se Meneghelli razviti kao portretista, i to specijalno portretista pastelom. Ova mističnost i sumornost, karakteristična gotovo kod svih Meneghellovih radnja, najljepša je, najlakše se dade izraziti pastelovim niansama, u čem on majstorski uspijeva, kako to dokazuje ono nekoliko izloženih pastela. Od drugih radnja mora se u prvom redu spomenuti kao uspjela „Prodavač čilima“. To je Muhammedanac, tipičnoga orientalnoga izraza, fatalistične bezbržnosti;iza njega se u jednom uglu pruža pogled u perspektivu, u kojoj se opažaju munare i minareti. Slika je savjestno izradjena sa mnogo ukusa i života, a to joj daje neprolaznu vrednost. Isto je tako lijepo uspio i „Mletački konao“. Mletke i njegove čare slikali su i slikaju najveći umjetnici, pa je to za mlada umjetnika predmet pogibeljan, jer se i nehotice nameće prispolabljanje sa drugim savršenim umjetninama, no usprkos toga i tom slikom se Meneghelli lijepo reprezentira.

Napose moram spomenuti umjetničku izradbu nekojih studija, onda turobnost i život, veselje i sumornost umjetnikovih zamišljenih radnja. Meneghelli rado obrađuje mistične portale sredovječnih dalmatinskih crkava, tamnu unutrašnjost skromnih kapela, ruševine Dioklecijanove palače, u kojima danas živu sirote i jednici. Uz ove turobne akorde nalazimo i veselje neba i život sunca, pa umjetnik, iako snatri i kistom tuguje, znade ljubiti život, veselje i punoču jasnoga zraka („Stella maris“). „Grobište“ je lijepo zamišljeno, i ako izradba nije najsretnija. Moglo bi se koješta još prigovoriti, no jedno se priznati mora: da je cijelokupni dojam izložbe dobar i da se od Meneghella mnogomu dobru nadati možemo.

U Drnišu 25. travnja 1907.

Dr. Marušić.

Na obranu.

Očitovanje. Na bilješku, štampanu u ovogodišnjem aprilskom broju smotre „Savremenika“ pod naslovom „Intimnosti fruškogorskoga kružoka“ izjavljujem, da ja nisam poslala g. 1899. u „Preporod“ pjesmu pod naslovom: „Poziv“, niti mi je poznato, tko je tu mistifikacija pod mojim imenom počinio.

Na ostalo, mislim, da je uredništvu „Savremenika“ već dovoljno u „Glasu Matice Hrvatske“ odgovoreno.

Petrovaradin dne 20. aprila 1907.

Viktorija Risaković

*

Na adresu dra. Milana Ogrizovića. U „Hrvatskoj Smotri“ sv. V., VI., VII. od o. g. izašao je sastavak pod naslovom „U kolo“ iz pera dra. Milana Ogrizovića, koji bi imao biti neka vrst kritike Matičinoga „Hrvatskoga

Kola“ za g. 1905. i 1906. Pisac je u tom svom pretenci ozno napisanom sastavku posvetio posebni odjelak men i mojim sastavcima u „Kolu“, naročito mojim raspravama: „Osvrt na hrvatsku beletristiku od g. 1900. do najnovijega doba“ i „Najnovije hrvatsko pjesništvo“.

Da me sasvim dotuče, pozvao je u pomoć filozofa Nietzschea te cituje iz njegova očito već u oboljelom mozgu zamišljenoga djela: „Jenseits von Gut und Böse“ jedan citat, koji u Ogrizovićevu polemiku sa mnom pristaje kao šaka na oku. Tim citatom bi g. Ogrizović htio osvijetliti mudrost svoje tvrdnje, da mene „izdaje talenat“, da moj talenat „usahnuje i kritički i polemički“.

Po rđavoj stilistici g. profesora ne mogu pravo razabrati, da li to usahnuje kritički i polemički talenat, ili on naziva samo proces usahnjivanja moga talenta kritičkim i polemičkim — Bilo, kako mu drago, Ogrizovićeva dijagnoza i prognoza bila bi za mene vrlo kobna, da se on nije u bistrini svoga umovanja postarao, da ne ostanem bez utjehe. Dok naime na str. 289. u sv. VII. „Hrvatske Smotre“ ustanavljuje, da moj talenat „usahnuje i kritički i polemički“, priznaje mi u 3. odjelku istoga svoga sastavka na str. 204., da sam još uvijek snažan i glegjeran. Evo, što doslovce piše: „I Jovana Hranilovića sam našao. On nikako ne će da se misli, te je umuknuo. Ipak ne opažaš, da je usiljeno, već pače pjeva onom istom zrelom, ozbiljnom i jednostavnom dikticijom. Ako mu stih i nema predajašnjega sjaja, ali je zadražao isti korak kao prije. I poista još uvijek snažna. Dakako bez „moderne nastranosti“. Osobito je liepa pjesma Usponi Gjure Badovinca . . .“

U koga je tako slabo pamćenje, te u 6. odjelku svoje kratke raspravice zaboravi, što je napisao u 3. odjelku iste raspravice; u koga je tako zbrka logike, te u istoj rasprave proglašuje nekoga još uvijek snažnim i istim, a nekoliko redaka kasnije konstatiše kod njega nestajanje i usahnjivanje talenta, taj bi najpamćnije radio, da u opće o talentu i pameti i ne govori. Da je g. Ogrizović više zagrizao u stare filozofe, nego li što je ogrizao apostola modernog morala insanity, Nietzsche-a, bio bi prema onoj: si tacuisse, . . . bolje prošao.

Još samo nešto. G. Ogrizović satirično piše: „Mogao bih kod pojedinih pisaca pokazati, kako im Hranilović djela nije čitao, već ih pozna tek po referatima, više puta po onim običnim, dnevnim, nepotpunim.“

Priznajem, da ja ne poznam ni jedno od djela, o kojima sam u svojim raspravama pisao, ali ja ta djela poznam jošliko, koliko je potrebno, da o njima mogu napisati svoje mišljenje prema svrsi, koju sam imao na umu.

Za neke drame g. Ogrizovića morao sam se osloniti i na sud njegovih istomišljenika u „Pokretu“. Nije moja krivnja, što je on tamo tako zlo prošao.

G. Ogrizović veli, da više nema ni „starih“ ni „mladih“, da je to sada već anakronizam. To su već drugi prije njega rekli, pak sam i ja razjasnio besmiljenost takove podjelbe naših pisaca. Ali i ta podjelba i ta nomenklatura je svakako barem decentnija, nego li Ogrizovićeva metoda razvrstavanja naših pisaca u „perverzne moderniste“ i „impotentne čuvare tradicija“.

Šteta, što nam g. Ogrizović ne će da kaže, u koju vrstu on spada, osim ako nije s polovinom srca na jednoj a s polovinom na drugoj strani, — ni muško ni žensko. Priznajem, da ja ne znam sjedjeti na dvije stolice. Za mene se barem znade, pod kojom vojujem zastavom.

Sve kada bi se i dogodilo, da me stane izdavati talenat, tješio bih se time, da bi to barem bio dokaz, da sam imao talenta. Tko zna, može biti je sretniji onaj, u koga i nema talenta, — barem se ne treba bojati, da će mu se moći kakav zelenko narugati, da mu je talenat počeo usahnjivati i nestajati. Čega, g. profesore, tko nema, to ne može ni izgubiti.

Novi Sad 21. travnja 1907

Jovan Hranilović.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 9.—12.

U ZAGREBU, DNE 25. LIPNJA 1907.

GOD. II.

Otvoreno pismo

gospodji Mariji Kumičić.

Milostiva gospodjo! Sudim, da je članak „Kumičić medju hrvatskim književnicima“ u IX. i X. svezku „Hrvatske Smotre“ od 1. i 15. svibnja 1907. sastavljen bar po Vašim informacijama, pa zato dozvolite, da se s nekoliko riječi na nj osvrnem, jer ste učinili krivo i meni i mojim drugovima u *sadanjem* odboru „Matica Hrvatske.“

Ne ču izlagati, što je hrvatski narod izgubio prernom smrću neprežaljenoga Eugena Kumičića. Konstatujem samo, da je smrt njegova golem gubitak za hrvatsku knjigu, a po tom i za „Maticu Hrvatsku“, koja se je uvijek ponosila njegovim radovima, izašlim medju njezinim izdanjima. No što je izgubio hrvatski narod, hrvatska knjiga, i „Matica Hrvatska“, malo je prema onome, što ste osjetili Vi, milostiva gospodjo — *jer Vi ste smrću njegovom izgubili sve*. Za to i poštivam Vašu neutaživu bol, te Vas razumijem, kad po svojim *subjektivnim* osjećajima *manje objektivno* prosudjujete postupak sadanjega odbora „Matrice Hrvatske“ prema dičnom pokojniku.

„Matica Hrvatska“ u najkraće je vrijeme redom izgubila nekoliko najodličnijih saradnika svojih, kojima je dužna vječnu harnost. Još nije bila ništa uradila, da se oduži neumornom *Milićevu Šrepelu*, eto ju snadje udarac smrću *Eugenija Kumičića*, Vašega nezaboravnoga supruga. A namah zatim stiže ju jad za jadom: pomriješe joj *Vjenceslav Novak, Josip Kozarac, Josip Eugen Tomic*, i eto nedavno *Ivan Zahar!* Svima je ovima „Matica Hrvatska“ dužna, da im iskaže počast, i da im sačuva trajnu spomen u hrvatskom narodu.

Milostiva gospodjo! Vi plačete za *jedinim* vojnom svojim, a Matica oplakuje *šest* svojih najvrlijih i najodličnijih prijatelja. Vi usredotočujete svoju ljubav i pažnju oko jednoga, a Maticu za-

pada dužnost da harnost i pažnju razdijeli medju njih šest. A k tomu treba Matici svedjer misliti još i na *tolike žive*, da joj „životni sok“ ne bi podavalni samo „mrtvi pripovedač!“

Držite ovo na umu, pa prosudite mirno i objektivno postupak Matičin prema dragom pokojniku.

Matica je od smrti Kumičićeve (13. svibnja 1904.) učinila njemu u počast ovo:

1. Izdala je njegovu pripovijest „Jelkin bo siljak“ uz opsežnu biografiju i ocjenu njegova rada, i to onako, kako su ih napisali najprisniji prijatelji njegovi (profesori Poparić i Šegvić).

2. Otkupila je i dakako odmah platila njegovu pripovijest „Začudjeni svatovi“, koju će ove godine ili do godine izdati.

3. Doprinijela je za njegov spomenik primjereni prinos, što dosad nije ni za koga učinila, izuzev jedinoga Strosmajera.

Nije to doduše mnogo, najmanje pak ono, što bi iskreno ljubeća i odana supruga željela. Ali sporediv to s onim, što Matici treba još učiniti ostalim svojim pokojnim prijateljima, svatko će pravedan priznati, da joj je počekati bar tako dugo, dok nekako zadovolji ostalim svojim obvezama.

Dramu „Poslovi“ proglašila su dva recenzenta nezgodnom, da ju Matica štampa. Sad, kad je drama zaista štampana, pristajem i ja uz njihov sud.

Na Vašu požurbu od 3. ožujka 1907. posredovao sam s mjesta, da Vas o sudbini rukopisa obavijeste. Drugi bi mi bio za to zahvalan; Vi mi, milostiva gospodjo, odričete kulantnost. Uza sve to ostajem i dalje Vaš

odani štovatelj

Vjekoslav Klaić.

Moralna odgovornost knjige.

(Svršetak.)

III.

Ako knjiga imade tako jak upliv na čovjeka, da mu okrene mozgom, te ga vodi do samoubojstva, što ona neće moći u pitanju sensualnih poriva?

Madame de Staël jednom napisala: „Najčišći romani su škodljivi. Oni nam kažu mnogo, otkrivaju nam najintimnije i najmilije osjećaje. Nije moguće ništa osjetiti u životu, a da nisi prije to negdje čitao. Skinuta je sa srca svaka koprena.“

Roman malo po malo ponizuje čovjeka pred njim samim i prodrma njegovim moralnim načelima. Koliko ih pade duševno, srcem, prije nego li činom! Knjiga u tomu igra onu istu ulogu, koju je igrali u odnosima između Franke Rimnjanke i Pavla, njezina djevera.

Nesretni Abelardo piše svojoj *Heloisi*: Naše zablude prodriješe u najsvetija mjesta. Svak znade za našu ljubav. Čitaju našu pripovijest sa čeznućem i željom. Mi smo radost i primjer mlađeži. Tko grijesi kao mi, misli, da manje grijesi“.

Rek bi da se Abelardo ovđe donekle ponosi zlokobnim uplivom svojih pisama, ali Rousseau se je kajao za strasti, koje je potakao i razplamsao svojom Novom *Heloisom*. Tako barem piše u svojim Ispovijedima. Kajao se je i Chateaubriand u svojim Uspomenama od preko groba. George Sand proklinje svoje knjige, „koje su sofizima prouzrokovale tolika zločinstva“.

Imala se je za što i kajati. Ona je proglašila u svojim romanima načelo, da nije preljubnica žena, koja kratki čas posveti ljubovniku, nego je preljubnica u tome, što sve dane posvećuje mužu! Ona je prikazala čar, uzvišenost ljubavi kočijaša napram visokim damama, te je bacila toliko nedužnih djevojaka u naručaj njihovih sluga. Neka gospodjica Lemoine tužena radi čedomorštva pred sudom u Parizu priznade, da se je dala svome kočijašu čitajući Sandove romane, i to baš *Valentinu*, gdje je prikazivana ljubav seljaka prama nekoj grofici. Roman ju je uvjerio, kako je to lijepo, kolika je to sreća dići do sebe ponizna i skromna, pružiti nasladu crvu, koji ljubi zvijezdu.

Kriminalistika broji svu šilu prostih zločina izvedenih po knjigama. Čitali smo i nedavno u novinama, da je razbojnike Lemaire u Francezkoj iskazav pred sudom izjavio: „Ja čitam mnogo romana, pa sam u jednom našao opis zločina, što sam ga izveo“ Doktor Ladame u nekoj liječničkoj ispravi konstatuje, da je jedna žena ubila svoje dijete pod velikim dojmom knjige, u kojoj je napisan identičan čin. Glasovita trovateljica Lafarge u svojim „Uspomenama“ analizuje samu

sebe, govori o knjigama, koje je čitala, pa tumači, kako su joj u duši romani idealizovali zločin, razvili mržnju na muža i pobudili želju, da ga se rieši, da uzmogne slobodna i vesela živjeti sa svojim ljubavnikom.

Doduše nije moguće sva ta zločinstva prisati samo knjigama, ali ako se uzme u obzir i drugi čimbenik, bilo zanemareni odgoj, bilo nešto atavizma, tada upliv *milieua*, a u taj spada i knjiga, veoma lako porine duhove na zlo. Knjiga je kao vatra, koja se podmeće slami: javnost je slama, osobito moderna javnost, koja je nervozna i lako se uzruja.

S toga, kada gledate, kako moderni pisci i kod nas komentuju zlodjela bez riječi sučuti za žrtve, a velikim udjeljenjem za majstorski izvedenim činom, tada lako shvaćate, kako ove umjetničke fraze, u kojima odjekuje okrutnost, mogu uplivati na slabe moždjane, na strastvene duše.

Roman i kazalište idealizovali su i opravdali ubojstvo nevjerne žene. Danas nema porote, koja će osuditi muža ubojicu. Preljubnica je time osudjena na smrt. Ali u romanima i poštenu ženu čeka ista sudbina. Evo u „Antoniji“ Dumasa starijega slušate opravdanje ubojstva poštene žene: „Ona mi se je opirala, a ja sam je ubio“!

IV.

Da me netko pita, za što ja pišem sve ovo, rekao bih mu, da su u nas zavladala ista načela, po kojima se u literaturi pisac ne smije obazirati na dojam, što će gaizvesti njegovo djelo. Književnost je umjetnost, a umjetnost je sloboda od svih spona, bilo patriotizma, bilo vjere, bilo morala. Umjetnik stvara po svojem nagonu. „Ljivate, ljudi, i dajte željama mjesta“. „Umjetnost hoće dodirati sa životom“. „Istinkt spolnoga užitka najjača je afirmacija života, jer sama stvara život“. Sloboda zahtijeva „crtanje svih momenata u razvoju nagona i strasti. Danas stoji pred našim pripovedačima čitav život čovjeka kao otvorena knjiga, u koju smije svatko gledati“. „I brutalnost je lijepa, kad se javi u jakom umjetničkom obliku“. „Dobro, lijepo, pravedno i sveto je samo ono, što se srcu mili“.

Tko bi sve nabrojio, što čitamo na opravdanje literature, koja se zove modernom, ali je stara, kako je stara grčka prosvjeta.

Kažu, da umjetnik imade pravo slikati što hoće, samo mu je dužnost lijepo naslikati, bez obzira, hoće li se spotaknuti o ma koja načela vjere ili morala. Stari Rimljani su imali verističnijih i modernijih slika, nego li ih danas imademo.

Priznajem. Ali te slike držahu zatvorene u određenim prostorijama, u koje nije svak zalazio. Nije im padalo ni na pamet, da izlažu te gnuobe pred oči općinstva.

Tko želi svojim književnim radom „utjecati na život“, taj valja da se podvrgne zakonima društvenoga života. Ako je nagovaranje na zločin kažnjivo onda je kažnjiv svaki pisac, svaki umjetnik, koji svojim rādom potiče općinstvo na zlo, raspiruje niske strasti.

No nema zakona, koji bi udario takovu kazan. Zato ostaje drugi lijek: upozorivati na pogibao takovih „umjetnina“.

Naši pisci, mjesto da slikaju život, kako govore, slikaju abnormalnost. Iznimka je uvijek interesantnija, nego li pravilo. Pošten, miran, sretan život naših znanaca ne pruža predmet našim razgovorima, nego se radije razgovaramo o sablazni, o pustolovini, o nesreći, koja ih može zadesiti.

Tako roman i pripovijest ne obradjuje miran i jednoličan život, nego nešto rijetko, nepredviđeno. Pisci su kao i liječnici: oni se pokazuju, kad nestane zdravlja, kada se pojavi patoložki slučaj.

Tomu se nije čuditi. I sami umjetnici su iznimna čeljad, budi po umnim darovima, budi po

značaju, po moralnosti, budi po običajima. S toga oni u svom djelu slikaju same sebe.

Balzac je govorio: „Ja ljubim iznimna bića, jer sam i ja takav.“

Ta iznimnost nam tumači sve, ali ne opravdava. Umjetnik imade dužnosti kao svako drugo razumno biće. Umjetnik je odgovoran za zlo, koje njegovo djelo može proizvesti.

Na svoje opravdanje iznose uvijek: umjetnik nema druge svrhe osim umjetnosti. A svrha čini ljudski čin dobrim ili zlim. Liječnik daje ljudima otrov, da ozdrave, ali ako netko zaglavi, liječnik nije odgovoran.

Svrha može koje djelo opravdati, ako je ta svrha očito moralna i zdrava, ali u opće opravdavati neke obscene prizore dobrom svrhom, znači zapaliti kuću, da u njoj izgore škodljive životinje.

Victor Hugo sigurno nije bio reakcionarac, bio je velik umjetnik, pa ostavi umjetnicima pjesnicima ovu poruku:

„Pjesnici, imajte uvijek pred očima moralnu svrhu. Ne zaboravite, da vas i djeca mogu čitati. Ganite se nad njihovim malenim plavim glavicama. Moramo imati više obzira na mladost, nego li na starost.“

Cherubin Šegvić.

Književne naše prilike pred četerdeset godina.

(1866.)

Godine 1866. napisao je tadanji profesor zagrebačke gimnazije *Vatroslav Jagić* u časopisu „Književniku“ studiju s napisom: „Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvije tri godine“.

Uvod u tu studiju vrlo je poučan, te zasluguje, da ga doslovce preštampamo. Evo što Jagić piše:

„Kod nas se još jednakom neponima koja je prava vrednost i značenje narodne književnosti. Velika većina našega sveta nije jošter uzgojena za čitanje, pak zato i nemože knjige štovati, jer nezna njezine slasti i koristi. Drugi ako i čitaju štogod, to čine samo od zanata, čine zato, što se bez toga nikako nemože da bude. U nas ima i ljudi, odličnih po svojoj časti, koji su ipak velike mrzknjige. Bio ma kakav pojav narodnoga života, osobito koji se očituje u književnosti, oni se već u napred boje, eda se nebi i na vratima njihova patriotizma pokucalo, da budu tobože podupiratelji narodne prosvjete, čemu oni baš mnogo neteže. Razloga i izgovora da se tomu ukloniš imā sila božja, medju kojimi nije doista

posljednji taj, što su se nazad desetak i više godina naši socijalni odnosa puno promjenili, te smo navikli na goleme, odprije nečuvene materijalne potrebštine svagdanjega života, pored kojih nam nestaje sredstvi i vremena, da se i za duhovnu piću pobrinemo. Da što rekoh, duhovnu piću? zar i te u knjigah ima? Toga vam mnogi neće ni da vjeruju.

Uz take uvjete lako je pomisliti, kakovo će biti stanje naše književnosti. Može li biti nadanja, da će ona procvasti onđe, gdje je tek nemnogi štiju, a još redji ljube? Mislim ipak da nije u nas svagda tolika mlitavost vladala, kolika upravo posljednje dve-tri godine; da nismo vazda tolike nebrige bivali, kolike ov čas, gdje nam je u iste mlađeži nekako ohladnjela negdašnja ljubav prema narodnoj stvari. Mjesto neokaljana oduševljenja usadjen je u naše srce otrov podloga materializma; kulturni život zapadnoga sveta, koji se doselio k nam istom nedavnom epokom nje mačkoga vladanja, ukaza nam do sada ponajvećma samo svoju zlu sliku. Lakomo otimanje za dobitkom bez požrtvovanja, beznačajnost u javnom,

nemoralnost u familijarnom životu i mnogi drugi griesi — to su vam užasni pojavi naše današnje civilizacije¹; ona je ljutim otrovom zatrovala osobito onaj naš naraštaj, koji je na nesreću i bez svoje krivnje po opakih tudjih uzorih odgojen te pod njimi mlađahni viek svoj sproveo; to su duševni sinovi do nedavno gospodujućega tudjinstva, to je bolest, od koje težko boluje naše vrieme, i ako se skorim nenadju ozbiljni liečnici, da joj na put stanu, strah me je, kasno ćemo je preboljeti.

Nadasmo se doduše poslije godine 1860., da će nam odlahnuti, da će nastupiti bolja vremena, zgodnija našemu narodnomu razvijanju; ali kao što svi znamo, ona nas nada većim dielom prevari Jadni narod naš biju sve jednak sa svake strane velike nepravde; on podnosi nevolje koje su tim nesnosljivije, čim se bolje i občenije osjeća, koliko su nezaslužene; odasvuda se gomilaju protivštine njegova narodnoga bića, ako ga još i nisu sasvim obrvale. Korov života kulturnoga, koji svagda brže niče od plemenita sjemena; bieda materijalnoga stanja, koju su nam skrivili drugi, i domaći razvrat politički, za koji si odgovaramo sami — sve se to kuha kao u vulkanskem kotlu, te truje i raztvara naše društvo... Koliko ima ljudi toliko snage, da se odupru ovim silovitim protivnikom našega narodnoga živovanja, da ne-upadnu u mrežu jednomu ili drugomu?...

Što je zlo samo od sebe, može po okolnostih još i gore izaći. Veliki se dogodjaji pripravljuju, o kojih visi sretnja ili još nesretnja budućnost našega naroda. Strašno bi bilo, da nas nadju nepripravne, da nam se dogodi kao oniem djevicam svetoga pisma, koje su bez ulja ostale... Namrštilo se nebo, vazduh je pun munjine, koja će za nedugo golemom praskom tik nas provaliti na zemlju. Rastrkane ovce jednoga krda čvrsto se sabijaju oko svoga pastira, kada slute, da je oluja na domaku; one sliede poslušno glasu nje-govu, da ih sretno dojavi na torine. Ima li i u našega naroda takov obći glas, koji bi svi njegovi dielovi jednak poznivali? Taj bi se mogao za sada samo u književnosti naći; samo po idealnom polju mogao bi se slobodno razliegati taj jedinstveni glas, te gromko odjekivati od jednoga kraja do drugoga. A jesmo li zbilja dotle dospjeli?

Do sada se nemože govoriti van o slabih pripravah, koje tomu putu dovode, i o veoma polaganu napredku. Hrvatsko-srbska književnost nenosí samo dvoje ime, već je sve do sada žalibog u istinu dvoja; nerazdvajaju nas samo dvojaka slova, nego što je puno važnije, dvojake ideje.

¹ U Vili 1865, str. 194—197, 217—221, 233—235, ima dobar članak pod naslovom „Civilizacija“, izradjen po francuskom od M. Milicevića. Protiv nadricivilizacije, kakova se u nas koji put osobito kod ženskinja iztiće, mnogo je pisano u „Naše gore listu“ i u „Danici ilirskoj“. Sr. n. p. u „Dan. il.“ 1865 br. 32: „jedna večer na šetaštu“, br. 45: „našim domorodkam“.

Ako i jest jedan glavni uvjet izpunjen, jedinstvo jezika, ali gdje nam je jedinstvo misli? Mi neradimo jošter ni u dovoljnu porazumljivenju, kamo li u podpunoj slozi! Prvac naše književnosti, kako se razvija na jednom kraju, bitno se razlikuje od onoga, što biva na drugoj strani. Za neke ideje, koje su jednoj polovici naroda najsvetiji amanet, neće druga polovica ni da zna; što će jedne najvećim oduševljenjem nadahnuti, kod toga će drugim krv u žilah stinuti; čime se jedni ponose, tim se drugi nište; za čim jedni teže, toga se drugi klone! Može li se tako igda do sloge doći?

Prateći pazljivim okom našu najnoviju književnost, nahodim veliku razliku medju zapadom i istokom već i kod samih pisaca. Na istoku je posljednji desetak godina prirastao veoma znatan broj mlađih književnika; na zapadu jedva su mlađi radnici podobni izpuniti redove starijih, kamo li da ih odmiene. To nam je dokaz, da je ono doba, što dodje namah iza katastrofe od godine 1848., većma nahudilo narodu hrvatskomu nego li narodu srbskomu. Istina je ciela, da su Hrvati i jače izvrženi bili navalom elemenata tudjih, nego li Srbi, koje je s jedne strane zaklanjao narod magjarski, s druge štitio ih i podupirao slobodni (barem s narodne strane) život srbski u kneževini. Nemislim ipak, da je to jedini i dovoljan razlog, da nam pravo stanje izjasni; zašto su isto ono doba i Slovenci jednak pritišteni bili, i opet se njihov naraštaj od god. 1850—1860. surazmjerno bolje i jače održao, nego li istodobni hrvatski. Uzroci su dakle tomu žalostnomu pojavi sasvim drugdje. Ja bi ih nahodio ponajviše u tom, što se je od god. 1836—1850. hrvatsko pleme izmedju sviju jugoslovinskih najvećma naprezalo, te je visoko leteći na laganih krilih ilirskoga oduševljenja, znamenit i neobičan duševni život razpirilo; a kad se iza toga umoren i u mnogih nadah prevaren sami sebi dozvaše i u se povratiše, nadjoše u brzo vrata doma svoga zamandaljena gospodstvom tudjih misli, tudjih zakona, tudjega jezika; odatle zavlada narodom očajanje i malodušnost. Po fizičkih zakonih čim je jača akcija, tim je jača i reakcija. Jednaki udarci nebole svakoga i svagda jednak.

Gdje ima više mlađih književnika, onđe i liepa književnost bolje napreduje; mlađež se ponajradje bavi pjesničtvom, osobito sitnijimi vrstama, n. pr. lirikom, zatim pripoviedkama i novelama itd. Starije glave ištu ozbiljnije predmete, ili se sasvim ostavljaju književne radnje. Zato je u vrieme i naša beletristika na istoku mnogo napredovala te od godine do godine dublje korien pušta u plodovitu omladinu; jadnakim je korakom ona na zapadu nazadovala te već i na kraj propasti došla. Može li se zar dublje pasti, nego li kada čitava polovica našega naroda, što se latinsicom služi, neima nego cigli jedan list, beletrističici namienjen, pak je i taj za političke novine

vezan, a ne postoji samostalno.¹ Žalostne ove istine ne umijem si drugačije protumačiti, nego li tiem, šlo u nas mlađih književnika nestaje, a stariji, koliko se još bave knjigom, posvetiše se ozbiljnim strukam literature, ili jih političko kretanje svak čas odazivlje na drugo polje, kojemu treba jednakovrstnih radnika. To vam isto, samo drugimi riečmi, priznaje takodjer jedan od naših najpoznatijih mlađih pjesnika, čim veli: „Mažuranić, Preradović, Trnski bili bi ponosom svakomu narodu; Čengićaga, Prvenci, Kriesnice resile bi svaku književnost. O mlađem naraštaju nije lako govorit; taj se tek razvija (!). Ža sad još junakuju na vilinjem međanu sve stariji književnici, a prije svega Trnski, komu u hrvatskoj lirici para neima.“²

Ali upravo takvom prigodom, kada svi dobro znamo i osjećamo, da nam književnost boluje, a vidimo, da niti vrieme i okolnosti mirnu njezinu razvijanju neprijaju, trebalo bi da se ostvari velika i sveta ideja književnoga zajedinstva hrvatsko-srbskoga. Ako nam je zbilja do napredka književnoga, ako je mlađeži našoj do narodne beletristike, zašto da neusvoji bar ono, što joj pruža literatura srbska? Nije li pusta rieč bez značenja što se govori, da Hrvati i Srbi imaju jedan jezik i jednu književnost, posvjedočimo to i životom, dokažimo našim držanjem, da niti je Hrvatu tudje ono, što izlazi na svjet pod imenom srbskim, niti Srbinu ono, što pod imenom hrvatskim. Kada dakle nam Hrvatom „Neven“ uvetu, „Slavonac“ i „Glasonoša“ usahnuše, a i „Naše gore list“ požutje, koliko nas čita izvrstne listove srbske, novosadsku „Danicu“ i „Maticu“ ili biogradsku „Vilu“? Odgovor: nikoliko, ili taman toliko, da je vrlo blizu na ničemu. Ili dakle recimo, da naš svjet veće ni malo nehaje za našku knjigu, ili priznajmo, da u toli potrebitoj književnoj slozi hrvatsko-srbskoj nedotjeramo daleko: jedno je i drugo zlo, a skoro se nezna, što je gore. Nao-pako po nas, ako se već jednom neokanimo od malenkosti velika pitanja graditi, te se poradi neznatnih stvari cjepljati i slabiti, gdje bi nam bilo znati i vidjeti, ako nismo sliepi, da nam samo složna i uskorena radnja jamči za uspješan napredak u kolu ostalih kulturnih naroda današnjega sveta i veka.

Tko umije dohvati pravo značenje velike rieči Bakonove: „znanje je moć“, tko zna kolik je u današnjem razvitku narodâ zadatak književnosti, kolik li je ona faktor narodne eksistencije, taj će doista bolnim srcem i gorkim posmjehom pogledati na kukavno stanje naše književnosti, što nije ni dotle dospjela, da bi se osjećao ikolik njezin upliv na podizanje i izpravljanje našega

narodnoga bića, neima medju nami porazumljenja, neima slike i zajedničta, kad nam nije književnost još na toliko ojačala, da bi nas već iz rana, od mlađahnih godina, kada su nježni utisci naše duše, uzbajala jedinstvenim mislima o naših narodnih težnjah i o njihovih konačnih ciljevih!

Nama nestaje glavni preduvjet, bez kojega se cvjetanje narodne književnosti ni pomisli nemozje — to je samosvjestan, čisto narodan život društveni. Prigrliči voljno obične forme današnje uljudnosti, kako nam ih donie kultura zapadno-evropska, zatrosmo i sve jednak još zatiremo naše narodne osebine; odpokle što navikosmo, kako naš prosti narod govori, po „nimški“ se odievati, prionusmo takodjer za tudi jezik i tudi misli. Kolika je anomalija našega društvenoga stanja, vidi se već od tuda, što u nas mora škola težak bojak biti s domaćim, kućnim životom, mjesto što bi ga nastavljala i usavršivala. Zato nam i nisu škole onoliko snažne, koliko bi bile, da mogu graditi na naravitu temelju. U nas će biti sve dotle zlo, dok nepostane kuća i familija najčvršćim bedemom naše narodnosti; nemislim dakako prostu seljačku kolibu, u kojoj neima višega života, već familiju obrazovanu, koje su članovi oduševljeni idejami današnje prosvjete, a uz to svjestni čavari svoje narodnosti. Ima li u nas dan današnji takovih kuća, takovih familija? i koliko? Zaredite kroza sve razreda našega društva, u jednom ćete ih naći manje nego li u drugom.¹

Uz takve okolnosti još je velika sreća po nas, što je barem javni život pošao pravcem narodnim, što je barem ondje priznano prirodno pravo naše narodnosti. Nadajmo se, da njegovu zamašaju neće moći za dugo odoljeti tudiinstvo ni u skromnosti, kamo se krišom zavuklo; uzdajmo se, da će sila javnosti, koja je narodna, svidati i kuću, koja je sad još tudišnica.

Trojako se dotiče naš javni život književnosti: u školi i naučnih zavodih, u žurnalistici kao odsjevu političkoga života, i u narodnih kazalištih.

Neima sumnje, da su danas škole najjača podloga naše književnosti; nije ipak ni u tom zadovoljeno svim potrebam. Naše škole ponajprije nisu posve onako uređene, kako bi najbolje odgovaralo sadanjemu stepenu našega duševnoga razvijatka. Povrh toga ima i ta velika nezgoda, što se život školski na istoku malo ili nimalo ne-sudara s onim na zapadu: tako se sa dva kraja obradjuje polje narodne prosvjete, ali bez medju-sobnoga podupiranja. To se vidi već i u radnji oko školske književnosti, koja je na skroz raz-

¹ Ovo je pisano prije nego se i znalo, da će Deželić izdavati belestičan časopis „Dragoljub“. Vidjet ćemo, kakav će mu biti uspjeh, koliko li će vrediti.

² A. Šenova u članku: „Naša književnost“, Štamp. u Glasonoši 1865. br. 8.

¹ Gdje je tudišna familija, ondje je tudišna i zabava tako u kući kao izvan kuće. I zbilja, u nas neima jošte „besjeda“, već samo „koncerta“ i „balova“. Vredno bi bilo, da po gdjekoji naš mladić čita dosjetljivu definiciju, što je „bal“, što li „besjeda“, u Vili, 1866, str. 618—622, 635—638.

dvojena u hrvatsku i srbsku, jedna ide naporedo uz drugu, pak se slabo gdje i dodievaju, kamo li da bi se podpomagale, te jedna drugu podizala. Napokon naši naučni zavodi nisu svi ni dovršeni, nedotjeraše jošter do najvišega kraja, da budu koliko bi trebalo samosvojni, da prema volji svojoj i željam našim uzgoje znanost u pravcu narodnom. Ima istinabog Biograd svoje „učeno društvo“ i svoju „veliku školu“, ali nije ni ona dosta „velika“, da bude pravim središtem i jakim ognjištem, iz kojega bi varnice prosvjete i obrazovanja vrcale po čitavom narodu srbskom; a naš Zagreb neima po nezgodi i nepravdi još niti velike škole.

Žurnalistika je posljedak silno razvijenoga života političkoga. I ona spada u književnost, gdje izpunjuje liepu zadaću, da bude učiteljicom naroda. Naše novine, kojih broj doduše nije velik, čini se ipak, da nalaze odsjećom više čitatelja, nego li ikoja druga knjiga za sebe: ele liepe zgode, da uz ostali sadržaj, koji je tek dnevna značenja, ponude čitatelje svoje takodjer občekoristnimi poukami, da ih makar iza potaje priuče na čitanje ozbiljskih stvari, da jim što više i češće pripomenu o narodnoj književnosti, da poprate sve vrednije pojave naše knjige ne tek pukom frazom od nekoliko obćenitih rieči, već i jezgrovitim izvadkom glavnih misli onoga djela, neka bi jednom svet naš doznao, da je književnost ogledalo narodnih ideja i narodnoga mišljenja. Jednom rieči da kažem, u nas bi se imala sva skrb na to obratiti, da bude što valjanije i svestranije uredjivan podlistak političkih novina, ovo domišljato čedo francuske kulture.

Najmogućnije će utjecati na obrazovanje našega društva, kada se valjano razviju, narodna kazališta. Za sada imamo žalibog na svem kolikom slovinskom jugu tek dva ovaka zavoda: jedan u Zagrebu, drugi u Novom Sadu. Što je našega naroda uz jadransko more, svuda gospoditaljanština i taljanska Talija, počamši od Rieke sve onamo do ponosita Dubrovnika; a medju Savom, Dravom i Dunavom zabavljaju nas ski-

talice njemačke, kojim se ni broja nezna. Kako tomu inštitutu treba osobita publika, naime narodno obrazovano gradjanstvo, nimalo se nečudim, što ga neima po nekim pomanjih i siromašnih gradovih, koji su većim dijelom budi poniemčeni budi potaljančeni; ali da Biograd, glavni grad kneževine srbske, stolica srbskoga kneza i svih zemaljskih vlasti, jošter nepodigne svoga stalnoga kazališta, tomu se tim više čudimo, čim manje vjerujemo, da nebi u Biogradu izpunjeni bili svi gore pomenuti uvjeti. Naša kazališta nisu se dakako jošter na visoko popela, nisu što bi valjalo da budu, kazališta narodna; koliko se ipak i u kratko vrieme uz ozbiljnu volju i pozrtvovanje nekih takovim zavodom doraslih muževa napredovati može, dokazaše nam dve posljednje godine pozorišta zagrebačkoga, što je i vrlo stroga kritika javno priznala.¹ Za današnje stanje naših kazališta i njihov odnošaj prema občinstvu čini mi se, da puno znače rieči Schillerove, što ih god. 1782. izreče o njem. pozorištih: Bevor das Publikum für seine Bühne gebildet ist, dürfte wohl schwerlich die Bühne ihr Publikum bilden. S toga držim, da je za sretan napredak naših kazališta od prevelike znamenitosti: mirna, pravedna, bezpriistrana kritika; ali kritika, koja se neosvrće tek na pjesnike i glumce, veći na publiku, a na to kao da su naši kritici zaboravili.“

Preštampali smo izlaganje profesora Jagića o hrvatskim književnim prilikama g. 1866. Tkogod ga pročita, jamačno će se težko zamisliti i pitati, da li su se u to doba od četrdeset i jedne godine prilike promijenile, i da li smo ma išta napredovali? Možda smo u posljednja dva decenija i nazadovali? Ako jesmo, tko je kriv?

V. Klaić.

¹ A. Šenoa „o hrvatskom kazalištu“ u Pozoru, g. 1864., br. 242—256. Taj ciklus od sedam odužih članaka pisan je u oči novoga odbora, koji se je imao sastaviti kod zagreb. kazališta, te je oduzevši neke osobne primjetbe, koje se samo zagreb. pozorištne držine tiču, inače i obćenita uvaženja vredan.

O kritici.

Napisao Jovan Hranilović.

I.

Na sve strane podiže se vika na savremenu književnu kritiku. Prigovaraju joj, da je površna, prebrza i pretjerana u hvaljenju i grdnji, da je pristrana i strančarska, da jednom riječi, nije ono, što bi imala da bude.

Zamjera se, što se kritikom zanimaju samo početnici na književnom polju, u kojih još nije

prokaljen ukus i izošten dar prosudjivanja, kod kojih još nema utvrđenih pogleda na zadaću i svrhu umjetnosti i književnosti i koji se nisu sami izkazali ni jednim spomena vrijednim književnim djelom, te ne mogu pravo shvatiti domaćaj istine, da je lakše osudjivati, nego li biti sudien.

Takovi prigovori čuju se već odavna, a amo od devedesetih godina množa se sve više, naročito od kada je stao i u kritici prevladjivati *impre-*

sionizam i od kada je u dnevnim političkim listovima otvorena stalna rubrika za ocjenjivanje proizvoda savremene književnosti. Franceski kritičar Kamilo Mauclair zavatio je očajno u jednoj franceskoj smotri: „Le journalisme est l' element destructeur methodique de toute critique“ — dnevno novinarstvo je metodički razorni elemenat svake kritike.

Nastata je malo po malo tolika depravacija kritike, te se je počeo gubiti i pravi smisao pojma književne kritike.

Poznala je borba izmedju prvaka francezke impresionističke kritike: Anatola Francea i njegovih impresionističkih drugova i umnoga Brunetièrea. Impresioniste stadoše tvrditi, da oni priznavaju, da ne mogu čitateljima u svojim kritikama drugo što kazati, nego im samo saopćiti svoje subjektivne osjećaje, izazvane čitanjem ili gledanjem i slušanjem kakova umjetničkoga djela. Kritičar po njihovu mišljenju nije ništa drugo, nego čitatelj, koji unutarnje svoje emocije točno motri te ih iskreno i bez koprene saopćuje, ne brineći se dalje o tom, je li dojam istoga djela na čitatelja njihovih kritika drugačiji, nego njihov i možda i bolji. Za njih je glavno, da dadu izraza momentanom osjećaju, pa makar taj ne bio ni trajan ni dosljedan; već makar bio svaki put, kada istu umjetninu gledaju, drugačiji. Nekomu se više dopada Dumasova „Gospodja s kamelijama“, a nekomu Shakespeareov „Hamlet“, patko će prosuditi, u koga je bolji ukus i tko ima u svom sudu pravo.

Ali na to umovanje odvratio je g. 1892. Brunetière u smotri „Revue de Deux Mondes“, da ako doista gospoda impresioniste ne mogu i ne će da što drugo kažu o pojedinim kritizovanim djelima, nego kakav su utisak ta djela na njih lično učinila, bez obzira na objektivna obilježja njihove vrijednosti i ljepote, onda je doista i suvišna stvar takova kritika. Naročito je takova kritika suvišna, kada impresioniste tvrde, da je jednake vrijednosti subjektivno mišljenje i dojam svakoga pojedinca, makar ti sudovi stajali i u medjusobnom protuslovlju. Nesmislica je, kada tvrde impresioniste, da i nema objektivnoga mjerila za prosudjivanje umjetničkih i književnih djela. Sigurno nije to slučajno, da se Shakespeareova remekdjela izdižu nad pjesničkim proizvodima manjih duhova, a ono, po čem se ona razlikuju i uzdižu nad drugima nije tek momentani njihov dojam i stvar slučaja, već neka njihova ustaljena, imanentna vrlina.

Tako Brunetière.

Očevidno je da su franceski impresioniste zasnovali svoje impresionističke teorije o kritici na krivom tumačenju jedne tvrdnje proslavljenoga kritičara Sainte-Beuve-a u njegovim „Portraits littéraires“, koja glasi: „Le critique n'est qu'un homme, qui sait lire et qui apprend à lire au axtres“. — Kritičar je čovjek, koji umije

čitati i koji druge uči čitati. Ali Sainte-Beuve time upravo obratno tvrdi, nego li impresionistički kritičari; on naročito ističe, da ne zna svako pravo čitati i razumjeti onoga, što čita, već i tu treba učitelja i poduke. Tako tu tvrdnju franceskoga kritičarskoga velikana razumijeva i Marko Car u svojoj vrlo lijepoj razpravi o književnoj kritici u VI. svezci „Letopisa Matice srpske“ za g. 1906.

Upozorujem već i ovdje, kako M. Car u toj svojoj razpravi izlaže nedostatnost izraza: „Književna kritika“ i kako dokazuje, da bi trebalo pronaći za sve do sada više manje upotrebljavane metode kritike: filološku, historijsku i impresionističku, koje se medjusobno upotpunjaju, zgodan cjelokupan i kongruentan izraz. Takova izraza nemaju još ni Nijemci, makar da i oni već odavnina, naročito od godina devedesetih, upozoraju, kako bi i za kritiku trebalo ustaliti izvjesna temeljna pravila prema njenom savremenom razvitku i dati joj zgodno ime i obilježje, što obuhvata sve njene metode proučavanja književnih djela.

Znamenita je u tom pogledu studija Friedricha Spielhagena: „Produktion, Kritik und Publikum“ u njegovom spisu „Aus meiner Studienmappe, Beiträge zur litterarischen Aesthetik und Kritik“. — Berlin-Altg. Verein für deutsche Literatur 1891., koja je doživjela već nekoliko izdanja.

Kako su u toj razpravi izložene misli još uvijek savremene, te bi dobro bilo, da ih i naši pisci uzmu na um, mislim, da ne će biti na odmet, da neke važnije partie iz te rasprave u ovoj mojoj studijsici iscrpivije iznesem.

Kada sam g. 1886. pripravljao za list „Balkan“ oveću svoju studiju o pjesmama Andrije Palmovića, naišao sam u raznim vrelima neke od teorija, što ih je Spielhagen u svojoj spomenutoj raspravi očevidno iz tih istih starijih vrela o zadaći i svrsi kritike opširnije i jasnije istumačio. Ja sam neke temeljne nazore o tom u uvodu rasprave o Palmovićevim pjesmama prihvatio i ne kajem se, što sam im još i sada vjeran ostao. I ako dobro znadem, da ne treba uvijek jurare in verba magistri, ipak nisam nikada o tom sumnjaо, da imade izvjestan zakonik ljepote, o koji se ne smije ni najveći pjesnički genij ogriješiti, da ne posrne i ne naškodi svom pjesničkom proizvodu. Doista je istina, što Marko Car u svojoj spomenutoj radnji o književnoj kritici na str. 9. veli: „Ma kuda nagingale časovite struje, on (estetski kritičar) će uvijek voditi računa o osjećanju ljudske elite u toku vremena, znajući vrlo dobro, da kad se nazori raznih stoljeća o nekom umjetničkom djelu do kraja podudaraju, da to ne može biti bez čvrsta razloga i da je u tomu djelu morala naći vjerna odjeka. Ljudska priroda i da se u njemu svakojako ogleda jedan dio vasionske ljepote, te da to djelo mora prema tomu biti jedno uzor-djelo. To bi se od prilike moglo odgovoriti protivnicima književnih plebiscita i tra-

dicia u književnosti. Ali ni ja nisam voljan, da se u ovaj mah pozivljem na osveštene autoritete, na Omera i Horacija, na Danta i Šekspira, te da ovdje nabrajam svojstva, s kojih njihova djela postadoše uzor-djelima za svakog pjesnika literata. Ne ču, šta više, da se pozivljem ni na primjer velikog pozitiviste Tena, čija se estetska kritika na pošljetu sastojala ponajviše u isticanju i tumačenju sjajnih perioda iz istorije umjetnosti. Ja hoću ovdje da, u koliko je moguće, predusretom želje onih, koji neprestano vapiju za normama u estetskoj kritici, te da pokušam pokazati, *kako te norme zbilja postoje, i to norme, koje se osnivaju na razumu i ljudskoj prirodi.*“ Letopis M. Srp., sv. VI., g. 1906., str. 9.)

Prelazeći na prikaz tih norma, spominje M. Car po jednom talijanskom estetičaru tri operacije duha, potrebne u kritici: ekspoziciju ili prikaz, ocjenu ili estetsko prosudjivanje, i odgovor na pitanje, kako je koje djelo postalo i kroz kakove je prilike prolazilo.

Kao glavno obilježje ljepote uzimaju estetičari *karakterističnost pojedinog umjetničkog djela.* Kritičar ima da nadje tu karakterističnost i ustanova, u koliko se je pjesnik i umjetnik o tu karakterističnost ogriješio, t. j. u koliko je pogriješio protiv: odredjenosti, jasnoće, jednostavnosti, prikladnosti i dosljednosti. O tim svojstvima govori M. Car u svojoj raspravi opštrnije, ali mene ovdje najviše zanima, kako i on osudjuje neodredjena i nejasna zastranjivanja nekih mlađih srpskih pjesnika, te doslovce veli: „*Ima u tomu ačenju poprilično i duha majmunskoga, jer kod nas još mnogi misle, da se jezgra modernizma sastoji u nekim ekstravagancijama Meterlinkovim i Vajldovim.*“ (Let. M. I. c. str. 15.)

Medutim se može ustanoviti i drugdje i kod nas uska medjusobna uzročna sveza između depravirane pjesničke produkcije i depravirane kritike. Kritičarenje nespremnih i presmjelih početnika unijelo je u literaturu zbrku pojmove i neku vrst kaosa, u kojem se rijetko tko može snaći. Pa u istinu i ne može drugačije da bude, dok se naročito kod nas razmeću kao kritičarski korifeji, kao vodje i putokaže kroz labirinat raznolikih književnih struja i teorija: većinom mlađi ljudi, bez sustavne i potrebne svestrane spreme naobrazbe i bez iskustva, oslanjajući se samo na svoje lične simpatije ili antipatije i na tobožnju, tek rijetkim danu intuiciju.

Njima očevidno nije sasvim jasno, što je to kritika i koja se svojstva zahtijevaju od kritičara, jer se inače ne bi tako olako hvatali posla, gdje treba cijela čovjeka, niti bi svoju književničku karijeru započimali s kritizovanjem i presudjivanjem tudihih djela, dok se za to barem toliko smije zahtijevati, da kritičar bude čovjek auktoriteta i da mu je naobrazba za kritičarenje izvan svake sumnje.

Dakako, dok se misli, da je i to kritika, kada joj mjesto stvarne i stručnjačke analize obaspe pisca tvrdnjama, da mu se suši cerebrospinalni sistem, da ga odaje talenat, da je prestar i t. d., dotle nije ni čudo, što nam kritika ne uspijeva te što više odmaže, nego li pomaže razmahu napretka naše književnosti.

Ja sam svoje mišljenje o kritici izložio u spomenutoj svojoj studiji o pjesmama Andrije Palmovića u „Balkanu“ g. 1886. Evo ovdje kratke sinteze i mišljenja Spielhagenova, da se vidi, na kakove je stranputice zašla naša kritika danas, gdje u njoj vode glavnu riječ upravo oni, koji i „Maticu“ uzeše na nišan, samo zato, jer se njeni pisci, njezini prijatelji i njezin odbor otimaju anarchizmu *neograničene slobode pjesničkoga stvaranja i kritizovanja.*

II.

U spomenutoj svojoj raspravi izložio je Spielhagen vrlo umno svoje mišljenje o odnosašu između pjesničke produkcije, publike i kritike. Posebni odjelak posvetio je kritici. On ju nazivlje *mostom i posrednikom* između pisca i čitatelja, između književne produkcije i čitaće publike.

Kritika je po njegovu i po sadanjem općenito prihvaćenom mišljenju i *umjetnost i znanost.* Umjetnost zato, jer se i za kritiku zahtijevaju izvjesna specifična svojstva. Potencirani zdravi razbor nije dovoljan kritičaru, već se zahtijeva mnogo više.

Kritika je i znanost, i to znanost, koja obuhvata razne discipline. Od kritičara se zahtijeva, da on barem svrši makar i izvan škole — svoj tečaj estetike, t. j.: nauke o lijepom, naročito teoriju one struke umjetnosti, koju je odabrao predmetom svojih kritičarskih istraživanja.

Bez toga ne može da razumije one velike zakone, po kojima pjesnik i umjetnik stvaraju nekom unutarnjom nužnošću, i to tako, da su njihova djela zapravo ti isti zakoni i pravila, pretvoreni u lijepu stvarnost; a obratno: odstup od tih pravila i zakona obilježuje i njihovu manju umjetničku vrijednost.

Kritičar nam tu mora istumačiti, u koliko se neka umjetnina podudara sa zakonom ljetopete i u koliko od njih odstupa. On mora da je *filozof*, koji smije i može da reče: „to mora tako biti; ili: tako ne smije biti.“

Baš zato, jer je naša savremena umjetnička i pjesnička produkcija *eklektička*, osnovana na predajama i tradicijama svih prošlih vremena, potrebno je, da naš kritičarski savjetnik poznaje evolucije, prevrate i retardiranja dottične umjetničke proizvodnje u sadašnjosti i prošlosti. On dakle mora da bude donekle i *povjesničar.* Dakako, ne misli se tu, da je tek suhoparno historijsko znanje jedini i absolutni zahtjev za kritičarski auktoritet, već treba, da je u kritičara u prvom

redu i mašta razmjerno razvijena, da ono, što je mašta umjetnika stvorila, umije nekim načinom svojom kritičarskom maštom obnoviti, reproducirati i drugima prikazati, i to *s nekom toplinom*, koja ako i nije ravna toplini pjesničke proizvodnje, treba ipak da progrijeva i kritičara.

To se dakako ne može naučiti; to mora biti *urođeno svojstvo*, koje treba usavršiti učenjem i vježbom. Ne treba smetnuti s uma da je kritika ne samo znanost, već i umjetnost, da dakle u kritičara treba i izvjesne *stvaralačke snage* i naročito vještine, da uzmogne u svaki čas svoje estetsko i umjetničko historijsko znanje primijeniti, kada je red, da izreče svoj sud i mišljenje o pojedinom umjetničkom ili pjesničkom djelu. Dakako, takav virtuožitet ne zasvjeđuje se samo jednim slučajem i u jednoj samo prigodi, već treba da kritičar bude takov sudija svakom prigodom i u svakom slučaju. To doista nije moguće, gdje nema zato prirodjena dara.

Tu pridodajem, da je upravo zato tako jasno, da su obično dobri pjesnici, književnici i umjetnici redovno i dobri kritičari, što se ne može uvijek reći o onima, koji su, kako to naročito kod nas u hrvatskoj književnosti biva, brzi i veliki, kada treba izricati mišljenje i presude o tudjim djelima, ali zato sami nisu ništa stvorili, što bi moglo odoljeti kritici i biti pohvaljeno. Čak im više puta kritika nije ni dobrim jezikom napisana, da se i ne govoril o umjetnosti i skladnosti njene forme i sadržine u opće.

Ali uz glavna ovdje izložena svojstva stavljaju se na kritičara i drugi akcesorni zahtjevi, hoće li, da mu priznamo pravo, da nam bude savjetnikom i učiteljem. Tu vrijedi medju inim i ona: „Wer den Dichter will verstehen, muss in Dichters Lande gehen“.

Kritičar mora poznavati i simpatije i antipatijs, želje, sklonosti i težnje publike, — jer on je za pravo *posrednik između publike i pisca i umjetnika*. On mora da bude duševni liječnik, koji vodi nadzor nad duhovnom dietom, da upozoruje na zdravu i na nezdravu duševnu hranu. On mora da bude savjestan branitelj, koji brani samo dobru stvar; savjestan sudija, koji izriče pravedan sud; a tamo gdje je u dvoumici, treba da stranke kuša izmiriti ili ih uputiti na višu instanciju budućnosti, koja će spor konačno riješiti.

Treba li — veli doslovce Spielhagen — da upozorim, kakva li se visoka svojstva zahtijevaju za vršenje tako teških, delikatnih i s odgovornošću skopčanih funkcija? Kako čvrst i koncilijsk, kako nepristran i pravedan, kako topao i velendušan, kako li u svemu mora da bude u pravom smislu riječi besprikoran (*integer*) čovjek? Dosta ponosan, da se ne klanja pred žamorenjem i grožnjama publike ni pred razgnjevljenim veličanstvom kakova umjetničkoga Jupitra; ali i dosta skroman, da tamo, gdje mu se potkrade kakova zabluda, to iskreno i vjerno prizna.“

Kada je Spielhagen izložio svojstva valjane kritike i kritičara, uznastojao je, da pokaže i obratnu stranu u te idealne slike te govori o raznim zamjerkama, što se dižu protiv kritike. On ih redom oprovrjava te tumači, kako nema pravo biti nezadovoljan sa kritikom u opće onaj, koji ne dobiva od nje uvijek samo hvalospjeva, dok joj priznaje vrijednost tamo, gdje ga hvali. Kritika ne može, ma da je i najbolja, stvoriti umjetnosti i književnosti, kao ni najbolji liječnik zdravlja. Kao i liječnik može i ona uza svu oštinu i točnost diagnoze i prognoze samo u rijetkim slučajevima pozitivno i pospješno zahvatiti u tok stvari, ona se mora redovno na to ograničiti, da ukloni s puta, što taj tok remeti i koči.

Umnu svoju raspravu završuje odlični njemački pisac s vapajem za *narodnim pjesništvom i umjetnošću*. „*Narodna — nacionalna pčezija i umjetnost, — to je — tako on kliče — cilj, za kojim — svjesno ili nesvjesno — težimo i za koji se borimo svi mi, koji pošteno mislimo: umjetnici, kritičari i laici; za kojim svi uzdišemo i čeznemo, koji svi očekujemo i izgledamo*. To je čeznuće, nadanje i čekanje, kao da čekamo na Mesiju, koji bi imao lutajući i zalutali puk okupiti i povesti u obećanu zemlju, da tamo živi u veselju i miru do kraja.“

Još se tuži, kako se ne će da uvidi, da je taj književni mesijanizam zastupan i da se vrši baš tamo, gdje ima toga uzdisanja za narodnom književnošću: „u žarkom nastojanju pjesnika i umjetnika, da stvaraju djela, koja su dostojava tako velikog, ratnog, lojalnog naroda i u tom, da mu uvijek iznose pred oči njegove ideale te ga čine sve dostoijnjim onih — spomenutih — političkih i gradjanskih blagodati“.

Dakako, Spielhagen tu misli na njemačke svoje suplemenike. Ali što nije na odmet velikomu, ujedinjenomu i prosvijećenom unjemačkomu narodu, ne će valjda biti na odmet ni našemu malomu, razbacanomu i u prosvjeti zaostalomu narodu hrvatskomu, — pa makar što o tom mislili protivnici patriotske tendencije: narodnog obilježja pjesničtva, umjetnosti i književnosti drugdje i kod nas.

Naveo sam ovdje misli jednoga od odličnih savremenih njemačkih pisaca o zadaći i svojstvima valjane kritike, upozorio sam u toku ove razpravice i na mišljenje drugih korifeja o istoj stvari, neka se vidi, je li naša kritika na dobru putu, od kada je u njoj ovladala samovolja mladih kritičara i od kada stariji naši kritičari većinom ostavise to polje, na kojem su liepim uspjehom poslužili i narodu i književnosti. Po svoj prilici ne će im se upuštati u natjecanje i u nadmudrivanje sa mladima, koji iznose neke nove poglede na svrhu i zadaću književnosti, spominjujući samo s podsmjehom tradiciju i kontinuitet, etiku, patriotizam i estetika pravila. —

Mislim, da bi bilo dobro, da se već jednom junački pogleda u oči tim mladim kritičarima, da ih

upitamo, ima li u njih ónih svojstva i one spreme, što se zahtijeva od savremena kritičara. I tu vrijedi ona, da tko želi kritičara dobro upoznati, treba da pita, od kuda je i kakova mu je spremna i naobrazba. Možda bi dobro bilo upraviti takav upit i na neke naše toli smjele mlade kritičare, koji hvale i uzdižu samo svoje istomišljenike i okolinu, u kojoj se kreću, dok omalovažavaju sve, što je izvan toga kola.

Dok tako rade na domu, gdje ih više manje poznajemo, neka bi im bilo. Ali oni i drugdje, u stranim listovima hvale i ist'ču samo svoje lične simpatije, dok o drugim pjesnicima i književni-

cima izvan toga kola ili čute ili ih spominju s omalovažavanjem. Tako taj strani svijet, u koliko vodi u opće o nama brigu, ne može sebi stvoriti pravoga suda o našoj cjelokupnoj književnosti i o našim književnicima.

Dobro bi bilo uzeti posebice na oko kritičare i njihovo kritičarenje. I tu treba probistriti pojmove, jer nema sumnje, da je i rdjava kritika donekle uzročnicom opadanju vrijednosti književnosti. Radi se o stvari, koja ostaje, pak ne treba pred nikim uzmicati, jer : audaces fortuna juvat.

Novi Sad 17. svibnja 1907.

Književnost i književnici.

Razmatranja.

Pisati o književnosti i o književniku uopće čini se na prvi mah zaludnica, u vrijeme, kada o tome već ima nepregledna literatura i kada nema, tako reći, pisca i kritičara, a da nije o sebi, o svom zanađu i pozivu napisao i više no što treba. I kod nas se već mnogo, i odviše, o tome razpravljalo, a posljednjih desetak godina i ne pretresa se drugo no pitanje: što je upravo književnost i što je književnik, te doživjemo, da cijele naše literarne grupe poriču drugima pravo na literarnu eksistenciju, svojatajući je dakako za sebe. Unatoč tolikim diskusijama i tolikim formulama ta je tema još uvijek aktuelna kao dokaz književničke vitalnosti, pa ako se „u mojoj dragoj domovini, gdje je svak kukavica“ (Casanova), raspravlja vrlo plitko i primativno, blizu je vrijeme, kada o književnosti ne će više čavrljati nepismeni diletanti i novinarski pustolovi, nego sami književnici, pravi književnici. Ako ih ovaj članak na to potakne, nije beskoristan.

I.

Od svih vijekova najnovije doba je najliterarijne. Nikada knjiga ne bijaše od većeg utjecaja, nikada ljudi više ne čitahu i ne pisahu. Oslobođavanjem slobodne misli, širenjem pismenosti, usavršavanjem štamparske tehnike i napretkom prometa, političkim plodovima Revolucije i industrijskim rezultatima eksperimentalnih nauka postala je Štampa najvećom moralnom silom u Evropi. I prije bijaše velikih duhova, snažnijih i originalnijih od naših, ali kako je „čitanje možda stvaranje u dvoje“ (Balzac), književnost je u oskudici brojnijih čitalaca bila luksus gospodske do-kolice zabava najdabranijih, izolovanih elita, dok je danas sve više i više potrebon. Narodi, kojima knjiga nije kruh, nisu literarni. Dok je

„Izgubljeni Raj“ knjižar kupio za 10 funti šterl., Walter Scott već zaslужuje oko 6 mil. franaka. Emancipacijom knjige i štampe emancipirao se i nov stališ, književnički, potiskujući plemstvom duha aristokraciju roda i novca. Napoleon I. žali, što nema velikoga Corneillea, da ga napravi vojvodom, bojeći se pera Chateaubriandova i gospodje Staël. Disraeli počinje svoju nevjerovatnu karijeru romanima Bismarck je književnik govorima i memoarima. Mazzini, Castellar, Hercen, — većina velikih političara su književnici, kao i naš Gaj, Kvaternik, Starčević, a jedan od najsavremenijih ministara — Clémenceau — jedan je od najsavremenijih literata. Danas je već u cijeloj Evropi, osim u Turskoj i Albaniji, probudjena nacionalna književnost, barometar kulturne snage, dakle umne energije dotičnoga naroda. Sila literature u direktnom je razmjeru sa kolektivnim narodnim snagama i njen kvalitet i kvantitet nam daju sliku rasne energije. Što slabija književnost, manji, slabiji i narod.

Danas ima preko 300.000 artista u Evropi i jamačno isto toliko literata: broj nečuven dosele u kulturnoj povijesti. Kada bi toj književnoj Republici uspjelo složiti se i organizovati u pravu državu, ta bi vlast bila jača od svih bajuneta evropskog oružanog mira.

Nikada dakle, osim u kratkoj eposi atičkoga slobodnoga života, ne bijaše socijalna važnost literature veća i odlučnija. Književnici stvarile Renesansu i Revoluciju. Knjige stvarahu i podizahu prijestole i oltare. U modernom životu nema velikoga djela ili velikoga zločina, a da nije indirektna posljedica pisane riječi kao najglavnijeg oblika današnjeg uzajamnog utjecaja i socijalne sugestije. Sila poče dijeliti svoju moć s idejom, i nema sile, koja bi danas bez nje mogla postojati.

Ali ta lijepa kolajna ima i ružnu stranu. Mi

nismo samo literarni, nego smo odviše literarni. Literatura, ako ih već ne apsorbira, nepovoljno utječe na sve umjetnosti. Sveopća je tužba, da je danas umjetnost odviše refleksivna, kritična, literarna, da nema više spontanosti, najvnosti i svježine. Kao Goethe što se za Ifigeniju inspirirao jednom Rafaelovom slikom u Bolonji, tako današnja plastika, pa i muzika, ne traži inspiracije u životu. „Sokrat i Isus bijahu mi učitelji“ (Beethoven). Već L. Vinci, Vellasquez, Michelangelo duduše pišu o sebi ili o umjetnosti, ali oni ne govore kao literati, već kao artiste — homo minister ac intenpres naturae — dok je već Wil. Blake u XVIII. vijeku literat i crtac, a Delacroix, R. Wagner i naročito Fromentin pišu kao književnici od zanata. Pejsaž su uskrisili književnici Rousseau, B. de Saint-Pierre i Chateaubriand prije velikih modernih pejsažista, a prerafaelitski pokret u Engleskoj stvorio književnici (Rossetti, Ruskin). Tako je moderna umjetnost sve više i više literarna i premalo umjetnička, pretvarajući se sve više i više u literarnu ilustraciju, i postala bi sasvim simbolska, dakle literarna, da se ne pojavi impresionizam kao reakcija čiste boje.

Gdje svatko čita, tamo i svatko piše, a gdje svatko piše, tamo se ne piše, pa tako vidimo začudni pojav, da se u glavnome nikada nije slabije pisalo nego danas. Dok prije, kad književnost bijaše neodoljiv nagon, pisahu samo odabranici, danas, kada je zanat, često vrlo dekorativni, pišu legije mediokriteta. Nikada se nije toliko plagiralo, prepisivalo, kralo; nikada se glupost nije kočoperila u toliko svezaka kao u doba, kada ima slobodu govora i štampe svak, pa i glupan. Ako je književničtvod zanata garancija za pisca, ne jamči za valjanost literature. Ako sam književnik, ne moram biti dobar književnik. Ako živim od pera, ne moram živjeti od dobra pera. Zato je sasvim razumljivo, zašto su proti književnomu zanatu ljudi kao Rousseau i Tolstoj. Književnik od zanata mora računati s čitaocem, pa mu mora laskati. On je trgovac i industrijalac, služeći se neliterarnim sredstvima, publicitetom i reklamom. On ne služi idealu. Robuje novcu. Često piše, da ne mora misliti. Da bi što više zaradio, upućen je na što veću produkciju, a poznato je, da je kvalitet literarne produkcije u obrtnom razmjeru sa kvantitetom. Dumas-otac je publicirao oko 400 djela, a Balzac napisa 40 loših romana prije veličajnoga ciklusa „Ljudske Komedije“. Goncourt priznaje: „Ja sam mnogo čitao prije no što sam postao pisac, i vrlo malo, otkako to jesam.“

Koliko bi divnih, vječnih knjiga ostavio XIX. vijek, da književnici bijahu manje književnici, da su pisali na tenane, jednu knjigu po deset godina kao Flaubert, da su svršeno djelo godinama držali u pretincu kao Horacij ili Pope! Što bi nam ostavio Balzac, da nije morao duga radi dirinčiti noć na noć kao robijaš! Koji pisac bi se mogao mjeriti sa Dostojevskim, da nije morao pisati brzo

i „na čisto“, da mu stil odgovara sadržaju! Dickens je utemeljitelj Daily-Newsa, Gilbert A. Beckett napiše cijeli broj golemog Timesa, Brougham ispunji cio broj Edinb. Rewiewa. Pročitajte život E. A. Poëa, pa da vidite strahotu borbe izmedju književnosti i reklame, umjetnosti i zanata, pisca i publike, genija i zlatnog teleta! Zato su najveći moderni književnici, koji nisu, kao Zola i G. Sandova, predavali papiru svaki dan urednošću stroja ili krave muzare jednak broj dobro honoriranih i na pučkim tržištima teško očekivanih redaka, već oni, koji se ne opetuju, koji govore samo kad imaju što novo reći, koji nisu nikad književni trgovci i industrijalci, pa ma gladovali kao mladi Carlyle, Butler i Chatterton, ili davali časove iz boksanja kao Villers de l' Isle Adam. „Jedan od znakova duha srednje ruke je vječno pričanje“ (La Bruyère), a Zola, Dumas-otac, Dickens, W. Scott pa i Tolstoj malo su odviše brbljavi, svakako brbljaviji od Mériméa, od Flauberta, E. Poëa i Turgenjeva.

Dok je glavna pogodba za književnost prije svega osobnost, poznavaoči se modernoga društva sve više i više tuže na nestajanje zanimljivih individua. Individualnost u literaturi je originalnost, a baš ona sve više i više iščezava. S jedne strane uništava individuum država sa svojom uniformisanom, jednolikom naobrazbom, militarizmom i grdnim administrativnim mehanizmom, s druge pak strane demokraciju sa svojim kolektivističkim teorijama i organizovanim gomilama. Byronov Gusar, Heineov Oslobodilac, Car Hugoov i Mussetov, Mickijevićev Mesija i Balzacov Skorojević je Napoleon, a kamo danas pjesnicima takav model? Pa i sam moderni život jednakom organizacijom rada, jednolikošću prometa, trgovine i politike, jednakim toaletama, mislima, odgojem, administracijom, kazalištima, žurnalima, postao je sve jednoličniji, neoriginalniji. Običaji, misli, frakovi, novine i radnici posvuda su danas tako istovjetni, da današnja Evropa nije više samo pojam geografskoga, nego kulturnoga jedinstva. Zato i naše literature nisu više samo nacionalne, nego su i evropske u tolikoj mjeri, da su nacionalne često samo jezikom i da su sve manje i manje originalne. Cirkulacija je i kontakt modernih ideja tolika, da se ne da ni pregledati, a kamo li kritično kontrolirati. Jezici, vjere i uvjerenja se pomiješaše u haotično klupko, svaki dan zakučastije i zagonetnije kao kod zidanja babelske kule, a već Guizot je upotrebio izraz „intelektualna anarhija“. To „pometenje jazikov“ uzrok je sve većoj površnosti i onomu velikomu kulturnom zlu, koje tek mi moderni Hrvati poznamo u ovoj plitkoj, majmunskoj karikaturi i idiotskoj grozoti: frazerstvu. „Moderno zlo, učinivši najviše štete u posljednje vrijeme, bila je fraza, deklamacija, velike riječi, kojima se igrahu jedni i koje uzimaju ozbiljno drugi, koje prvi uzimaju ozbiljno baš oni, koji se njima igraju“ *

— veli Sainte-Beuve, govoreći o prirodnosti Hamiltonovoj. Ako moderno vrijeme nije uspjelo ukinuti prave privatne svojine materijalne, ukinulo je već pravo svojine intelektualne. „Sve se ne zna, ali sve se veli“ (A. France). Danas svaki gimnazijalčić može opljeniti Darwina, svaki novinarčić može porobiti Voltairea, a ako želite znati, što je fraza, što je tudja misao u tudjoj pustoj glavi, čitajte samo našeg ljubeznog Arsena Wenzelidesa. Dok je prije, kada latinski jezik bijaše volapik učene Europe, bilo lako kontrolirati originalnost pisaca, danas se to ne da izvesti, jer se suponira znanje svih jezika, živih i mrtvih, i poznavanje svih knjiga. Jules Lemaitre, opatrnuvši neoriginalnog H. Brandesa, ne trebaše nam dokazivati, da je „evropska kritika“ i „evropski kritik“ absurd.

No najveći je dušmanin prave književnosti žurnalizam. Dok književnik stvara, novinar operuje. Književniku je glavno kvalitet, novinaru — kvantitet. Književnost je talenat, novinarstvo rutina. Knjiga je umjetnina, žurnal trgovina. Knjiga vuče masu k autoru, novine povlače autora k masi. Knjige popravljaju, novine laskaju. Knjiga je izraz pojedinca, žurnal je glas gomile. Književnik mora biti originalan, superioran, novinar može biti svatko, tko brzo i lako piše. Žurnalizam je pravi kontrast književnosti i ipak literatura sve više i više služi novinstvu. Novine prave i obaraju književne reputacije, apsorbirajući u efemernost svojih često dobro plaćenih i nezajažljivih stubaca veliku većinu modernih književnih radova. Umjesto da novine zavise od knjiga, knjige zavise od novina. Knjige stvaraju velike misli, novine — veliki interes: novac i politika. Zato se još u XVIII. vijeku, kada knjiga bijaše nad novinarstvom, vjeovalo u ideje, dok danas, pod sve kobnijim utjecajem žurnalizma, svijet i opet povjerava u silu. General revolucije Hoche čita Condillaca usred rata, a Cecil Rhodes i moderni aferiste čitaju samo telegrame, pisana pisma bacaju u vatru, a filosofe zamjenjuju kratkim novinskim vijestima. Francuska je štampa najliterarnija, pa ipak novine javljaju poslije Stendhalove smrti, da je umro „neki Bayle, poznatiji pod pseudonomom Frédéric Styn dall“. Kao knjiga što sve više apsorbira ostale umjetnosti, pa i dramu, tako će, ako dotle žurnalizam ne postane sasvim književan, novinstvo progutati književnost. Već danas knjiga jedva konkuriše sa dnevnikom. Umovi kao Lassale, Fichte, Balzac, Nietzsche, Leopardi itd. već odavnina opaziše tu novinsku opasnost po kulturu, ali prilike postadoše takove, da dusi prvoga reda morahu djelovati kao novinari. Sainte-Beuve, Taine, Renan pišu u žurnale. Ibsen čitaše većinom novine. Fuzija novinstva i književnosti već je toliko, da najbolji književnici traže novinarsku govornicu, jer je danas već glas novina sugestivniji od književnog utjecaja.

Premda je duh našega vremena literaran stvorivi nove i velike književnosti, nije stvorio najvećih

književnih djela: djela kao grčke i Shakespeareove tragedije, Molièreove komedije i stihovi Homera i Dantea. Od modernih prozaika vrlo ih malo pisalo što bolje od Tacita, Racinea, i govorilo bolje od Cicerona i Bossueta. Dok književnik ne bijaše vezan, kao danas, na čitalačku publiku i na metodičnu produkciju, nije toliko fazirao, nije patio od hiperprodukcije. Pisao je bolje, jer je pisao manje. Bio je originalniji, imao je više stilova, nije toliko plagirao. Nedavno uhvatilište jednog našeg „mladjeg“, gdje je prepisao jednu priču iz zakutnog njemačkog „Bazara“. „Stari“ bijahu pošteniji. Ako se danas čita više no prije, čita se površnije, i što više zna masa, to manje zna pojedinačno.

Danas nema više u Evropi mozgova kao Leibnitz, Pierre Bayle i Newton, koji komentira Apokalipsu i dokazuje, da je papa Antikrist. Montaigne je znao bolje latinski no francuski, ali koliko moderni poligloti (i poliglotice) ne znaju zbog tudjih svoga jezika! Malo je modernih kao Baudelaire, Heredia i Keats, koji i u naše grafolamsko doba shvatiše, da je jedna, dvije sveske jedini prtljag na putu literarne besmrtnosti. Koliko je europeizam nacionalne književnosti obogaćivao, koliko im je škodio svojim kosmopolitstvom, industrijalizmom i površnošću. Dok prije mrtvi jezici ne mogahu konkurirati snažnomu mucanju probudjenih rasa, danas u ime imaginarnog evropskog drži 2—3 velika kulturna naroda sve ostale narodiće u književnom vazalstvu. I danas još odlučuje Pariz u pitanjima svjetske književnosti. Dok se francuski, njemački i engleski književnik može zadovoljiti sa Renanovim savjetom, da je književniku dosta znati svoj materinji i latinski jezik, književnici svih ostalih evropskih narodnosti, ako žele to biti, moraju uz svoj rodjeni naučiti i jedan od jezika velike kulture: francuski, njemački ili englezki. Prema tome literarni europeizam toliko oslabljuje male, koliko ojačava velike kulturne rase. Nije sitna utjeha znati, da su najbolja hrvatska književna djela, da Kovačićeva proza i Mažuranićev epos nisu plod poznavanja modernih literatura. Naša književnost, prem neznatna, dosta je jaka, da pored klasične narodne pjesme i klasička omogući bez pomoći modernih jezika Hrvatu stvaranje remekdjela. U ostalom, u literaturi odlučuje samo talenat, talenat i opet talenat, i ako moderno doba pored svega svoga literarnoga napona nije natkrililo genij nauke prošlosti, dokazuje samo taj fakat, da propagiranje znanja nije propagiranje talenta. Progres je u literaturu uvukao više mediokriteta no što je našao genija. Nekad mogao je biti samo književnik književnikom, a danas svak, tko zna napisati članak za novine (i tko se upiše članom D. H. K.)

II.

Cucullus non facit monachum, a pisanje i izdavanje knjiga ne čini književnika. Tko je dakle

književnik, pravi književnik? Onaj, tko sebe ostavlja u svom djelu. Književnik, prezivljujući svoje produkte, nije književnik. Ali nije svaki literat, ostavljajući potomstvu knjige. Trajna djela ostavljaju i naučnjaci, dok je književnost sve ono intelektualno stvaranje, koje ne apeluje samo na razum, nego i na srce, ne samo na logiku, nego i na fantaziju, koje se bavi čitavim čovjekom i djeluje na čitavog čovjeka. Dok je nauci glavno sadržaj, književnosti nema bez forme. Književnost je dakle umjetnost i svako naučno djelo, odlikujući se kompozicijom i lijepim stilom, i imajući osim poučne svrhe i cilj estetički, literarno je, beletristično. Takova su djela mnogi spisi metafizički, teološki, prirodonaučni, pa i fizički i matematički. Kompozicija Euklidove geometrije, Kantove kritike čistog uma, Platonovi dijalazi i Schopenhaueorove rasprave umjetnine su kao Humboldtov Cosmos, Darwinova Putovanja ili prekrasna monologija Buffona, Lubbocka i Lyella o životu bilja, ruda i životinja. Jer priroda je primitivan čovjek, kao čovjek što je moralizovana priroda i naš razgovor s njim nije konverzacija sa gluhenjem, nego sa djetetom. Književna produkcija nema dakle pravih granica i njene su granice umjetne kao i Linnéovom botaničkom sistemu. Književnim djelom se u glavnome smatra ono, koje zanima bez obzira na sadržaj, t. j. koje čitamo više radi estetičkoga no radi didaktičkoga karaktera. Literarno djelo je dakle prije svega umjetnina. Prije svega mora biti lijepo.

Da se ne natežem sa suvišnim apstraktima o ljepoti, mislim, da je nesumnjivo, da je književnik ne samo čovjek superiornog estetičkog osjećanja — jer to su i mnogi laici, nego čovjek superiornog estetičkog izraza. Književnik nije samo osjećanje, književnik je stil. Svaki osjeća, malo ih piše. „Ne bojimo se reći, da istina, koja nije lijepa, nije drugo no logična igra našega duha i da je jedina istina trajna i vrijedna tog imena — ljepota“ (Renouvier).

Stil je dakle estetička sugestija riječi poređanih po njihovoј plastičnoј i muzikalnoј vrijednosti. Već je davno kazano, da ima samo jedan način za točan izraz, a taj jedan jedini način izbora i reda riječi je stil. Stil je dakle nješto, što se može konstatovati, usavršivati, ali ne naučiti, jer je rezultat individualnosti. Originalnost se ne uči. „Savršenost je sinteza od vječnosti i prolaznosti“ veli vidoviti Novalis, i da je postigneš, treba da si prije svega što savršenija osoba. Samo ljudi od stila, ljudi originalni i veliki imaju stil velik i originalan. Stil je utjecaj čovjeka na društvo i onda je najveći, kada je duša, kojoj je izrazom, tako moćna i velika, da nam ostaje tajnom kao veliko čutanje misterija oko nje. „Nerastumačljiva ljepota je dragocjenija od ljepote, kojoj se može pregledati obujam i trajanje“, (Emerson).

Stil se dakle ne može potpuno shvatiti bez

intimnog poznavanja pisca. Odатle neizmjerna važnost biografija, anekdota i memoara, odatle moja skoro slabost za velike, čeretave dokolice iskrenog i životnim crtama nakrcanog Montaignea, za isповijesti histeričnoga samouka Rouseua i za intimnosti stila Ljubomira Nenadovića. Najveće sitnice iz velikih života nas s njima familijarizuju i mi ih bolje shvatamo, bliži smo im. Sv. Augustin je kraj kruške, mnogo patio od glavobolje i mrzio grčku književnost. Prekrasno! Descartes i Galiani pišu (kao naša malenkost) u postelji, a Jean Paul i Rousseau čitajući jedu. Pitt je već u četrnaestoj godini gadan alkoholik, a poznati slikar Courbet harči dnevno po dvanaest litara (vina). Brougham i Napoleon jedared spavaju po četrdeset i osam sati, a Fridrik Veliki želi odustići se od spavanja. Addison ima dobro srce i provodi (kao ja) život u kafanama. Byron je skrofulozan i sličan Karlu Smjelomu. Malherbe čita rdavo, kašljujući i pljuckajući, stihove, i na samrti se dere na ispovjednička: „Ne gnjavite me više, vaš mi je loš stil dodijao“. Caton ne može gledati vode i ogledala; Aristotel nosi na želudcu kožnu vrećicu punu toplog ulja, Milton tvrdo izgovara r, Erazmo, rodjen u ribarskom mjestu, ne mari jesti riba, Bacon ne trpi mirisa od teleće kože, Descartes ima sa priložnicom dvoje, troje djece, Harvey noću šeta u košulji, Tycho Brahe se onesvještjuje u blizini lisice, Pascal ne može trpjeli rijeke, i roditelja zajedno, Condillac i Shelley su mjesecari, Keats sav strepi od sunca i od cvijeća, gospodja Staël se daje sahraniti — zime radi — u bundi, Dryden vjeruje astrolozima, Goethe je praznovjeran, Richard Wagner pipa baršun kod komponovanja, P. Bayle dobija grčeve kod žuborenja vode, Rousseau teško misli i nema memorije itd. Anekdata, uspomena je kao ključanica, kroz koju se, kako je poznato, više vidi no kroz širom razjapljena vrata.

Književnik dakle prije svega mora biti čovjek, čovjek razvijenijeg osjećaja, inteligencije i ukusa. Prije no što se nješto napiše, treba imati nješto da se kaže. Tko ne veli nješto novo, novo sadržajem ili oblikom, nije književnik. Prema tome su osobine, nazvane u njihovoј cjelini talentom, glavna i jedina književnička odlika. Književna nam povijest neoporecivo dokazuje, da književnik može i treba, ali ne mora biti moralan. Da ne citiram toliko rječitih primjera, evo vam korumpiranog Bacona, oca modernih eksperimentalnih i induktivnih metoda, evo Voltairea, Aretina, Heinea. Kao moral što ne jamči za talenat, tako talenat nije uvijek jamac morala. Čovjek je isto tolik u zlu kao i u dobru. Književnici su i time pravi reprezentanti humaniteta, što su prosječno kao i on: osrednjeg morala. Veliki nitkovi i veliki karakteri su među njima rijetkost. Literati kao Toma Griffiths Wainwright, trovač, marquis des Sades, najveći pohotljivac, rijetkost su kao velika književnica sv. Terezija, Mark Aurel i čisti kreposnici Keats

Leopardi. Tko hoće da pozna moralne bolesti, mora ih odbolovati. Književnici ne bi bili književnici, kada sa čovječanstvom ne bi dijelili, pored kreposti, i njegove mahne. Mnogi ponajveći medju njima u tolikoj mjeri predaju cijelo biće svoje svomu djelu, da im rekao bi, za običan život ostaje samo njihova vlastita moralna karikatura. Čisto ne vjerujete, da nježni, slatki La Fontaine bijaše nedilikatan libertinac, Rousseau gotovan, a delikatni Verlaine poderana, zamusana pijanica abnormalne seksualnosti. Čini se, da mnogo velikih duhova ne poima život b z kontrasta. Ako ih želite čuti gdje govore o slobodi, bacite ih u tamnicu. U blatu pjevaju o azurnom eteru, u paklu himnu o nebu. Žlo je njima odista jedino sredstvo za poznanje dobra. Zato su meni sto puta miliji pisci kao Marlowe i Villon, koji, živući kao neljudi, pišu kao ljudi, od gospode kao Zola, koji živu kao mirni, moralni purgari, rigajući u pornografske knjige neutrošene ciničke instinkte. Veliki su i štovanja dostojni autori, koji nam prikazuju čovjeka u svoj veličini, kao posrednika između zemlje i neba, između svijeta materijalnog i idealnog, kao najvidljiviju sliku i priliku božju, u ulozi sveca, mudraca i heroja, ali nisu manji oni, koji ga crtaju u veličajnoj golotinji njegove slabosti i u tragikomici njegovih velikih disharmonija.

Jedni pisci vole život kao ženu, drugi miluju smrt kao dijete. Ovi su logični kao geometrija, oni su mušičavi i osjetljivi kao leptir. Jedni osjećaju samo pojave stvarnosti, drugi vele s Imitacijom: „Čovjek ima dva krila, da se uzvisi nad zemaljske stvari: prostotu i čistoću.“ Jedni su okrenuti kao zlatna sunčanica uvijek prama suncu, drugi — prama zemlji kao visibaba. „Diviti se glavna je radost i glavna sila života“ — kažu jedni s Ruskinom, a drugi s W. Paterom: „Naša je dužnost neprestano, izvjeđljivo ispitivati mnenje i tražiti novih dojmova, nikada ne zaspasti i nikada se ue smiriti kod udobnog mišljenja jednog Comtea, Hegela ili našeg vlastitog.“ (Renaissance-Studije). Jednima je najviši tribut umjetnosti mir, drugima nemir: Apolon i Dioniz, mramor i vatra! Jedni su svjesni, logični, drugi nesvjesni, impulsivni, intuitivni. Jednima je izraz, riječ simbol najvišeg reda i ekvivalent Bogu, stvaralačkoga Logosa, drugima je slovo tek pečat misterija, jeka svete, mračne tištine: „Govor je velik, ali čutanje je veće . . . Čutanje, veliko carstvo čutanja, više od zvijezda, dublje od kraljevine Smrti.“ (Carlyle.) Jedni su pisci zagonetke, drugi su odgonetke. Idealisti i realisti. Pjesnici i prozaici. Filosofi i fantasti. Sveci i libertinci. Zanesenjaci i rugaoci.

Taj dualitet, ta prividna opreka postoji od ikona u književnosti, omogućujući joj svježu vitalnost svojim vječnim trvenjima, akcijama i reakcijama. Stara je borba između klasika i „modernih“, bjesneći najluće u doba romantične reakcije proti pseudoklasičnom perčinu. No kao što je iz miješanja zemlje jeruzalemske sa tlom

groblja pizanskoga niknula nova vrst krasne anemone, tako se iz opreke literarnih principa, škola rasa i temperamenata, stvara harmonija novih sinteza. Kako su često smiješne potomcima nesporazumci, ograničeni ukusi i književnička trvenja! Tako na primjer puritanac Milton kori Charlesa I. i zbog toga, što je volio jednoga glumca — Shakespearea. Pascal tvrdi, da je Descartes plagirao sv. Augustina i ne voli Montaignea, kojega već pedant Scaliger krsti drskom neznašicom. Boileau ne opaža La Fontaineovog talenta. Dryden veli Swiftu: „Moj nećače, od vas nikada pjesnika!“ Diderotu su divni Rembrandtovi bekroze i nacrti — „gribonillages“, črkarije. Goethe ne voli metafore, barem je vrlo rijetko upotrebljava. Byron se divi pseudoklasicima i ne razumije Keatsa ni Wortswortha, kao Voltaire Shakespearea. Kritik Planche ne cijeni Hugoa i Balzaca. Schopenhaueru Fichte, Schelling i Hegel nisu filozofi. Poe i Baudelaire priznaju estetičku vrijednost samo najkraćim kompozicijama. Gautieru je muzika „buka skuplja od drugih.“ Tolstoj grdi Shakespearea i sve moderne pisce i umjetnike. Tankoćutni Anatole France, danas medju najžešćim Zolinim poštovaocima, pisaše u Temps-u: „Njegovo (Zolino) djelo je zlo i on je od onih nesrećnika, za koje se može reći, bilo bolje, da se ne rodiše.“

„I ograničimo to naše strahopoštovanje klasičā“ reče već klasični Pascal, ne sluteći, da će još poslije tri vijeka Pindar biti moderniji od Boileaura, a Sofokle od Racinea. Naši Dubrovčani bili bi mnogo čitljiviji, da više podražavahu klasicima nego svojim pseudoklasičnim talijanskim susjedima. „Dugačkim besjedama i dugačkim bradama napuniše svijet, ostavivši ga u tolikom zlu i neznanju, u kolikom ga nadjoše“ — veli Macaulay, napadajući na klasičnu mudrost u korist Baconovih modernizama, zaboravljajući, da je baš klasična srž učinila Bacona Baonom. U čemu je vječna mladost i vječna superiornost klasicizma i njegove bitnosti — helenizma, upravo aticizma? Prije svega u prirodnosti i prostoti. Kao klasično božanstvo, grčki je stil gō. Klasici su od modernih prostiji, stilskiji, jer su zdraviji i jer su bliže prirodi. Grčko je oko slijepo za modro i zeleno i vidi samo boje ljudskoga tijela u prirodi: crnu, bijelu, žutu i crvenu. Nikada čovjek nije sebe toliko vidio u okolini kao u ono blaženo doba, dok moderni osjećaju većinom disharmoniju između duše i tijela, čovjeka i pejzaža. Dok je nama ljepota tek apstrakcija ili puko ime za izvjesne ugodne senzacije, dok je ljepota nama u najboljem slučaju tek ideal, Helenu ona bijaše život, istovjetna s istinom, i cirkulirala je kao krv kroz intimnost njegovoga vjerskoga, spekulativnog i moralnog bića. Dok moderni život u najboljem slučaju stvara estetične pojedince i grupe, Homer, slijepac sa suncem, mjesecom i svim krasotama ovoga divnoga svijeta u grudima, stvorio je stihovima bazu za život cijelog helenizma. Odricati se

klasika ne možemo, jer su njihove mrvice najbolji dio naše kulture. Njihove tragične suze vječito će se smijati i njihov će smijeh vječno u nama plakati za svijetom, gdje čovjek ne bijaše nemio gost. Sunce ne vidje nikad ništa ljepše od tragedije Atrejevića, a sastanak mukotrpnog Odisaja sa starcem Laertom, sa vijernim svinjarom i vijernom ženom mami nam suze kao Learov jauk ili smrt Flaubertove služavke Felicite. Kamo te, tajno bogovanja, tajno vječnog mladovanja, tajno mjere, tajno prostote, prirodnosti i harmonije! Da si u knjigama, u znanju, u napretku, mi bi te već davno imali, stroga, vedra i mirna Palado, i ti, zlatna Uranijo! Ali vi se ukazujete samo dušama mladim i junačkim, a mi — mi smo već pri porodu uplašeni starci.

Svaki probudjeni studij klasika bijaše preporod književnosti i društava. Humaniste svih renesansa su klasici: Petrarca, Rabelais i pjesnici Plejade, Lessing i Winckelmann. Racine prevodi s lista kralja Oidipa i čita Pindara u originalu, Alfieri uči mužem grčki: kao i merry England, gdje kraljica Elizabeta, vojvotkinja Norfolk i kontesa Arundel čitaju Platona i Horacija. Kod Nijemaca spaja modernizam i klasicizam Goethe, najveći moderni književni učitelj; Leopardi piše grčki kao drugi njegovi savremenici latinski, a otac francuskoga modernoga Parnasa, gdje se "savršene harmonije stapa romantika sa najčišćim klasičnim izrazom, to je, u nas na žalost nepoznati, hemičar i utopista Louis Ménard, otac francuskoga neohelenizma.

Dabogme, modernost ima estetičkih vrijednosti, nepoznatih klasicima. Klasici su bolji prijatelji, mi smo bolji ljubavnici. Oni su bolji gradjani, mi smo bolji ljudi. Njihov je erotizam prema našemu primitivan, brutalan ili — kao kod svih klasičnih ljubavnih pjesnika — perverzan. Oni su srećniji, mi smo obrazovaniji. Oni nemaju smisla za individualnost, život duše im je kao djeci nepoznat. Oni su fataliste. Ti srećnici ne vjerovahu toliko u sebe kao mi. Oni vjeruju u propadanje čovjeka, moderni — u evoluciju. Ma šta se govorilo o grčkoj prozi, Rim je bolje pisao od Grka, a moderni pisci nadjoše nijanse, oblike i boje stila, živosti, raznolikosti i sugestije, sasvim nepoznate kamenoj lapidarnosti Salustija i Tacita ili blagoglagoljivosti Herodota i Plinija. Ako računamo roman u epsku vrstu, mi smo klasike prestigli u svem osim u tragediji.

Književniku, naročito kritičkomu, ne može biti na odmet poznavanje klasične literature i danas, kada je cijelo to neprocjenljivo blago preneseno na velike kulturne jezike, pa tko ih pozna, ne mora gubiti vrijeme na proučavanje grčkog ili latinskoga. Monti je izvrsno preveo Homera, ne poznavajući njegova jezika. Glavno je duh, za klasični duh ima svaki dobar prijevod. Znati grčki i latinski vrlo je dakle koristno, ali nije nužno. Glavna je dužnost književniku dobro poznavanje

onoga jezika, što ga kultiviraju i klasici: svoj vlastiti. A. Kovačić, kažu, ne poznavaju ni jednog tudjeg jezika osim malo školske latinštine, pa ipak pisaše najboljom hrvatskom prozom.

Za nas je, po mom mišljenju, od modernih jezika najkoristnije znanje francuzkoga, jer i danas nije samo reprezentant najmodernijih, najaktuellijih literarnih struja, nego najčišći savremeni nosilac čiste klasične, naročito latinske kulturne tradicije. Francuzi najbolje poznaju čovjeka, naročito ženu; njihova je književnost najhumanija. Dok Talijani oskudijevaju snagom francuske drame i proze, englezka literatura — jedina, što se može mjeriti sa francuskom, nema u najnovije doba pisaca prvoga reda. „Kada bi svijet iščeznuo, misli novoga svijeta ne bi trebalo ostaviti izvrsnu englezku, već izvrsnu francusku knjigu, da bi o našem ljudskom rodu dobila srećniju sliku“ (Rivarol). Ta „vrlo nametljiva, vrlo površna, vrlo šarlatanska Francuzka“ — kako ju na trošak Germanije grdi Leopardi, nije se osvetila Bismarckovo Njemačkoj samo nedostizivom svojom prozom i ukusom namećući joj ga kao dragovoljni danak, nego lirikom i svim ostalim pjesničkim vrstama. Naročito za banovinske Hrvate, koji svapčare i danas, kada Njemačka nema ni jednog jedinog velikog beletriste, danas, kada je Nijemac Nietzsche dao svjetsko prvenstvo francuskoj kulturi i pokazao mizeriju današnje knjige germanske, danas bi za nas proučavanje francuskoga jezika bilo najbolji ustuk invaziji sve silovitijega teutonstva, koje sa talijanštinom i magjarstvom prijeti samom opstanku našega jezika, jednog od najljepših u Evropi. Srbi se i tu pokazaše od danas praktičniji. Unatoč svojoj bizantskoj i pravoslavnoj tradiciji i kulturi proučavaju Francuze tako reći ekskluzivno unatoč njihovoj latinskoj i rimsкоj tradiciji, i u Beogradu već odavna, naročito u krugovima universitetske i profesorske kritike bjesni prava galomanija, ne videći u Evropi ništa osim Pariza. No tko bi se tome začudio? Francuska V. Huga, Tainea i Renana još je uvijek Meka svake prave uglednosti, duha i stila kao u vrijeme, kada Louis XIV. drhtaše samo pred Bossuetom i kada — kako pjeva Voltaire — „veliki Condé plakaše kod stihova velikoga Corneillea“. Prem francuzki dojam kod nas ne bijaše nikada jači — što će, nadam se, doskora biti — prvaci naši, najbolji naši ljudi: Štrosmajer, Kvaternik, Starčević i Kumičić (da ne spominjem drugih) bijahu djaci kulture u Evropi najhumanije, najklasičnije i najsimpatičnije jer je najestetičnija i jer je najviše učinila za principe slobode u Evropi: djaci francuski.

III.

Žalim, što sličnih misli, ovdje tek skiciranih, ne nadjoh u našim natezanjima Mladih i Starih, u kojima ni poslije deset godina ne pade Troja i ne progovoriše konji ljudskim jezikom. Ne-

davno je (u travnju) i nepomirljivi, „Pokret“ konstatovao, da je cijela ta galama tek osobna zadjevica, a ja sam to drastično doživio sa najnovijim reprezentantom modernista, sa „jedinim“ našim književnim listom „Savremenikom“, koji propovijeda potpunu književničku slobodu, koji me izbrisao iz svoga koča, jer se iskreno, otvoreno izrazih o neuspjelim djelima dvojice, trojice njegovih kumova. Sudeći po mom slučaju, hrvatski je modernista, tko hvali neuspjele stvari.

Ali ne. To nije tačno. Hrvatski modernista je onaj, „Starima“ obično vrlo sličan pisac, koji ne piše za „Maticu“ i piše u „Savremeniku“. Prema tome u pravcu i vrijednosti književnoga hrvatskoga djela ne odlučuje ono samo, već mjesto, gdje je pečatano. Štampajte rad kod „Savremenika“ ili „Pokreta“, i on će biti vrlo dobar i vrlo napredan. Dajte taj isti rad „Matici“, i on će biti zasukan i rekcionaran. To su principi našeg dernier-cri-modernizma, pa se ne čudim ni najmanje, gledajući u gustim redovima modernista muževe, ženske i junoše najnemodernijih književničkih načela i najpljesnivijega jezika i stila. Tko je faktično teoretičar, prorok, Habakuk tih strahovitih umova: Pilar, Benko, Dežman, Wiesner ili Pasarić? Najglasniji je Milan Marjanović, ali on propovijeda tendenciju, on pravi naučnu kritiku, on je filosof i sociolog, on je sve, samo na žalost nije kritičar, nemajući ništa zajedničko sa literarnim modernizmima na zapadu, koji su prije svega pitanja forme i stila. Danas je, čini se, g. Babić-Gjalski vodja, vojvoda modernistički, i ja bih vrlo rado znao, što je to kod ovoga pisca stare tehnike, nepravilna jezika i zanemarena stila tako strašno novo i moderno. A što su gg. Vojnović, Kranjčević i Leskovar? Jamačno furtimashi, jer su štampani u „Matici“, i istodobno moderniste, jer su u kolu s onima kod „Savremenika“. A što je to tako silno mlado i moderno kod starine gosp. Natka Nodila? Da to nisu njegovi neštampani versi, lakrdije ili priče? Da to nije njegov katolički liberalizam, po kojem su moderniste i Lamennais i pok. Dinko Politeo? Kada bijaše moderniji g. Tresić-Pavićić: kada se (u „Nov. Vieku“) smijaše sa mnom novoj umjetnosti gg. Šmida-Jugovića, Jenya i Plavšića, ili danas, kada u antiklerikalnom, slobodoumnom „Savremeniku“ piše o filozofiji jednoga katoličkoga svećenika? Balzac je po mišljenju te logične gospode nesumnjivo ispod naprednoga Kosora, jer priznaje, da mu pri pisanju gore dva vječna svjetla: Vjera i Monarhija. Châteanbrianda ti ljudi jamačno ne preziru zbog loše tragedije „Mojsija“, već zbog njegova katolicizma i legitimiza. Leopoldia bez sumnje mnogo ne zarezuju, jer ne vjerovaše u moderno shvatanje napretka, — Poëa, jer preziraše napredne fraze, i Verlainea, jer umre kao dobar katolik. Tolstoj je njima jamačno odviše kršćanin, Taine zanovijetalo, jer nije politički naprednjak, a Strindberg slaboumnik, jer na-

ginje misticizmu. Što su za pravo naši modernisti: pristalice pokojnoga naturalizma, simbolisti ili dekadenti? Koji je njihov estetički credo, njihov zajednički književnički princip? Njihovi kritičarski čauši trube u svijet sasvim staromodna načela, da knjiga mora prije svega biti tendencijska, korisna, dok naši moderniste u praksi ne raspravljaju o društvenim pitanjima i nisu utilitarci. Gdje je pravi, klasični naš modernizam: u Nikolićevoj sentimentalnoj romantici, u Dežmanovim simbolisanim uvodnim člancima, u gongovizmu i lažnom baroku M. Begovića, ili u neprozaičnoj, bombastnoj retorici „bosjaka“ Kosora? Koje je djelo kristal „Moderne“? Domjanićevi stihovi, priče Wiesnera Livadića ili elukubracije B. Lovrića? Ili da nisu pravi naši moderniste Kranjčević, Vojnović, Leskovar? Ako jesu, nije istina, da naš modernizam počinje tek kod pojave „Nove Nade“, „Mladosti“, „Salona“, jer se ti pisci već davno prije javiše; ako pak nisu moderniste, što ih „Mladi“ svojataju?

Ja iza svega toga ne mogu biti pametan i sasvim povlađujem „Pokretu“, kada iza desetgodишnje jalove vike utvrđuje, da cijela ta borba i nije borba, već običan koterijski inat. Prema tome su kod nas književna načela osobne simpatije i antipatijs. Naš modernizam je odista vrlo, vrlo kritičan, načelan, napredan i tolerantan

„Ja ne mogu razumjeti narodne umjetnosti, otgnute od temelja naše narodne kulture“ — veli Richard Wagner, koji baš ne će biti manje moderan od naših modernista. Naša lijepa knjiga mora prije svega biti narodna, jer je narodna pjesma, temelj naše pismenosti, estetična kao djela najnepomirljivijeg artizma. Duh hrvatski je par excellence i od rođenja estetičan. Naša knjiga mora biti u čistom hrvatskom duhu, t. j. u čistom hrvavatskom slogu, a čistoga hrvatskoga stila nema bez čistoga hrvatskoga jezika. U pitanju stila i jezika bijahu naši „Mladi“ odista nazadak, dekadencija.

Narodne kulture nema bez prirodnoga razvijatka, dakle bez slobode. Književnost mora ponajprije biti slobodna, a slobodne književnosti nema bez slobode narodne. Zato ja svaki hrvatski književnik najprirodniji i najčišći zatočnik hrvatskog jezika i hrvatske slobode.

Čuvanje dragoga, slatkoga, svetoga jezika pradjedovskoga, obrana i borba za njegovo oslobođenje, evo zajedničkoga temelja hrvatskomu književnom radu, evo prirodne tendencije cijeloj našoj književnosti.

Kao najglavniji izraz neoslobodenoga naroda i nosilica njegovih uzora, naša književnost treba nositi vidljiv pečat vjekovnoga i neslomljivoga nastojanja, da Hrvat bude slobodan u slobodnoj Hrvatskoj.

Dok se materijalna, prirodna sila nikada ne troši, ali nikada i ne raste, sile moralne, sile ljudskog duha danomice rastu, u prvom

redu knjigama, koje čuvaju sve napore i svu uštedjenu snagu prošlosti. Dok su sile svijeta fizičkoga konstantne, snaga humaniteta raste brojem ljudskih grobova. Za male siromašne to je velika utjeha.

Utješljivo je za našu budućnost, da hrvatska knjiga nimalo ne zaostaje za magjarskom. Ona

je najvažniji i najmoćniji akumulator naših narodnih energija i narodne naše otpornosti i nije hrvatska knjiga, koja to nikako nije. Samo velika književnost odgaja velike narode. Samo slobodni ljudi mogu stvoriti veliku književnost. Sloboda je dakle glavni put k velikom hrvatskom stilu.

A. G. Matoš.

Prokletstvo.

Drama u četiri čina s prologom A. G. Matoša. (Napisali) Andrija Milčinović i Milan Ogrizović. Sva prava pridržana. U Zagrebu. Tiskara i litografija C. Albrechta. 1907. Str. VII. 72.

Ova drama, koja je prvi put izašla tiskom u „Savremeniku“ prošle godine (l. 1. 2.) izdana je po drugi put, pošto je bila odobrena za prikazivanje u hrv. zem. kazalištu, a onda „po višem nalogu“ (kaže se na II. str.) s repertoara za god. 1906./7. skinuta, te time pobudila nješto više pažnje, i to i izvan književničkoga sveta.

Kako su u nas vrlo rijedka književna djela, koja bi našla kakovoga odjeka i u književničkom, a kamo li u neknjiževničkom svetu, pa kako su zbog zabrane ove drame izbile očitije na javu i njekoje druge činjenice, koje su u čvrstoj svezi s našim prosvjetnim nastojanjem, vredno je, da o svem tom budu potanje upućeni i čitaoci „Glasa Matice Hrvatske“.

I.

Kratki je sadržaj „Prokletstva“ ovo: Majstor Toma, gradjanin i sudac novoveški u Zagrebu, podigao se s gradjanima i kmetovima protiv crkvenih obreda i protiv svjetske vlasti svećenstva (kaptola), zbog čega budu novoveščani udareni prokletstvom, koje se ima skinuti svečanom procesijom, u kojoj na silu ide i Toma, no najednom poviće narodu: Vratimo se! Narod ga, držeći, da je u nj ušao vrag, ubije na mjestu. Dogadja se to u trinaestom stoljeću.

Ova je radnja na pojedine čine razdieljena ovako: Majstor Toma priopoveda materi (Ani) i drugim ljudima, kako je, vozeći se s kaptolskim desetinarom sa sjajma u Čazmi pau u ruke seljacima, koji desetinara iz osvete, što ih je u cijoj zimi po odluci kr. suda maknuto s biskupskoga zemljista, ubiše, a Tomu poštodiše zato, što pravi svetce. Desetinara seljaci živa zakopali. „U to se sjeti netko, da su zakopali čovjeka, a krsta mu na grob nisu udarili. Na oštar kolac prebiju unakrst drugi... A mene prisiliše, da držim krst, dok ga budu zabijali. Ruka mi je trznula, kad je kolac pošao u zemlju... a onda udari o nešto tvrd. Lubanja!... Meni se zamračilo pred očima... Ne ču ih tužiti. Ne znadu oni bolje. I njima je bila nanesena krivica... Grozno je, što su mene poštodi samo poradi toga, što svece gradim, nego što su onoga ubili... Ja... nisam zahvalan ljudima, što su mi život poklonili zato, jer gradim svece. Samo zato,

jer svece gradim... Ja sam mogao biti razbojnnik, ali zato, jer svece gradim, zato su me poštobili. Eto, što može mrtva stvar i pusta rieč. To je ono najgroznije... Pa tko je krv tomu? — Oni, koji su umjesto da propovijaju Kristovu ljubav, sami posegnuli za mačem, da od nas učine krvoločne zvieri!. Na prigorov (Gajev), da je Toma „namislio udariti na crkvu, na vjeru i one, koji ju propovijaju i koji su za to namješteni“, pa da ga nema već više nedjelja u crkvu, odgovara Toma: „Ja ne idem na misu, ja ne postim, ne izpovjedam se. Ali reci mi, susjede Gaju... jesam li gori odkako ne polazim crkve, odkako ne postim?... Braćo moja, ja sam sada bolji“ (kurz. orig.)... „I post i pričest i crkva i molitva i bezbroj drugih obreda, sve je to ona zemlja, kojom su Imbru zasuli. Skinimo tu zemlju, pa upoznajmo i sledimo pravu istinu i rieč božju... Svega se oslobođimo“. Kad na to ljudi stanu dovikivati, da ne će trebati plačati ni desetine ni martinščine, upućuje Toma: „Ne tako, braćo moja!... Ali mi to ne mislimo. Mi upravo hoćemo, da se nasilju otmemo; nasilju i krvarjenju, himbi i nepoštenju, na koje nas navode oni, koji su nam postavljeni za naše duhovne i zemaljske poglavare“. Na to će Gaj: „Treba i toga. Tko je protiv kaptola, taj je i protiv vjere. I Gričani su protiv vjere. Unjima treba vraka utući“. A Toma će: „I novoveščan i gričan, kaptolac i posljednji svetošimunčan — svi smo mi braća. (l. 7.) U to dovuku kaptolske sluge svezana gričana Grgu Benka (harao je trsje), a Toma ga oslobođi (l. 8. 9.) i veli ljudima; „Noćas sam se zakleo, da ču svagđe i svagđa govoriti o tom, da u čovjeku moramo svladati živinu, što žedja krv... Danas je sajam. Ima ljudi od svakud. Izadjimo sad medju njih, pa ćemo im svi govoriti“. Međutim su Benka uhvatili i ubili, a Toma umiri ljudi, koji hoće da se za Grgu osvete. (l. 10.) U to dolazi zapovied s kaptola, da svaka kuća pošalje oružana čovjeka („da se udari na Grič, orobi kakav trgovac, popali šoštiarska ves — u ime svete vjere!...“). Svi viču: „Ne damo, ne damo!“ Gaj kaže, da će ih Kaptol radi toga udariti prokletstvom. „Nek nas prouku!“ Svi su tronuti, a Toma blažen: „Zaželio sam sebi tisuć ruku, koje bi mi pomogle... Vi mi evo pružate vaše, žuljevite, izmučene. Ja ih primam. Posegnut ćemo, razgrnut (?) ćemo i spasit ćemo čovjeka. Ja vjerujem“. (Prvi čin.)

Toma se razgovara s prijateljima, kako se i Grič, Čazma, Ivanić diže: čitava biskupija treba da ustane. Težko je s kmetovima iz Sv. Simuna: oni bi samo, da ne davaju toliko, koliko daju, a drugi bi i kaptolska trsja, a o svem se tom ne radi, kaže T. (ll. 1. 2.), koji materi razlaže, zašto više ne pravi svetaca: U snu mu se javio sv. Pavao veleći: „I nemoj mi više kipa praviti... Ljudi će se klanjati onome tvome dryvetu i ljubiti ga, a ne mene... Neka me imaju u srcu“. — „To, vidiš“,

govori T. materi, „moraju znati svi... I da me nisu htjeli ovđe slušati, ja bih... išao do na kraj sveta, dok ne bi našao ljudi, koji bi me slušali“, a majka odgovara: „Otac govori iz tebe... I on je tako govorio, pa su ga prisili, da se razpopi“ (Zvoni „Zdr Mar.“) Čuješ li, kako milo zvoni? — „Ne, ne zvoni milo. Meni ono dozivlje u pamet mnogi čas, kad je pozivalo na bunu, na krvarenje i paljenje... Pa šta je na koncu u tom zvonjenju? Ništa! Tin-tin! Tin-tin! Majka traži u ormariću kip, pred kojim se molila: nema ga. „Ja sam ga, majko, maknuo“ kaže T. „Jednom su rukom razturili medju nas kipove, drugom sjekire i mačeve... dok sam danas tako govorio pred novoveškim kućama, svagdje su ih skidali. To je bila moja pobjeda“ (II. 3.) Tomi pripovedaju, da se narod buni. „Recite im: ako poubjate ove, doći će drugi. Ali u srcu, unutri, treba da se svaki nas od njih oslobođi“, uči T. (II. 4.) Dolaze kmetovi iz Kraljevca i govore, da je T. Antikrst (čuli su na Kaptolu; II. 5), pa kako treba ubiti one, koji se stanu dizati na Boga i na crkvu Njegovu, a T. uči: „Ljudi, to iz sebe ne govorite vi. Drugi iz vas govoriti, njetko, tko vas je još od djetinjstva učio te puste rieči. I zato ste eto nesretni... Najprije su u vas utjerali strah pred vragom i Bogom, a onda vas gone i mogu raditi od vas, što hoće“. — „E, majstore, treba se srče božje bojati“. — T. opet uči: „Zar niste nikada gledali ono božje sunce nad žitom i vinogradom? Ono nije suzna dolina. Niste li osjetili, da je miris trave ljepši od mirisa tamjana... Vidite: onđe je Bog, a ne onaj u crkvi... Pa zar vam se tu Bog učinio strašan? Zar one boje, oni mirisi i glasovi nisu dokazi beskrajne dobrote i ljubavi? Nije Bog strašan. Jest onaj, o kojem su vam govorili s propoviedaonicama... Zar niste, slušajući ga u zujanju pčela i gledajući ga u granatom stablu... zaboravili, da ste ma u čijoj službi? Zar niste onda osjetili, da su svi braća, da biste oglili sav svjet?... To... je molitva, a ne ono, što vi neprestano prebirete usnama... zato sam ja protiv takove molitve... protiv onih, koji to čine i druge na to upućuju“. — „To ti hoćeš kazati, da onda svećenika ne treba, je li?“ — T.: „Treba ih za one, koji još nisu spoznali ovo, što sam vam ja rekao. Treba... onakovih, koji će vam ovako govoriti. (II. 6.) Dolaze kanonici i župnik, kojima T. odmah govorí: „Da, ubili ste u njima dostojanstvo čovječje. Rekli ste im, da je čovjek prah i pepeo... strašili ste ih paklom i grozotom božjom, kao da je Bog krvnik...“ Na prepozitive rieci, da je Kaptol dao Tomi kuću, imanje i posla, odgovara T.: „Primio sam vašu službu, jer me je mati i njezina bieda prisilila, a u tom nije bilo nepoštenja... nisam vam duše za uviek zapisao. Pritajio se nisam, već sam razmišljao. Borio sam se... Odlazio sam od kuće, zalazio medju narod — i onda mi se raztvorila pred

očima ova velika nesreća... ovo prokletstvo... Nisam... dirao u to, kako živate u svojim kurijama... Mene ljudi shvaćaju... A da sam šutio, bio bi kao onaj sluga u priči Isusovoj, što je sakrio talenat... Što ja sada osjećam, nije smućivanje, već sreća. I bilo bi nepošteno... da ja tu sreću ne podielim i drugima“. Prepozit se prieti prokletstvom, a T. i narod odgovoraju: Neka!... onaj veliki Bog, što je u nama, taj... će nas blagosloviti...“ (II. 7.) Njetko javlja, da je narod već navadio na prve kurije. T.: „Ajdemo medju njih! Ljudi, zaustavljajte bunu!“ Kanonici odlaze. T.: „Zašto ne idete medju narod, da zaustavite?“ Kanonici odgovaraju: „Crkva je naš dom. Njezini smo i njezini hoćemo da budemo. (III. 8.) Toma miri narod, koji juriša ne slušajući ga. (Drugi čin). T. (doma, majci): „Gle, sunce sije jednako liepo i milo, kao da i nema prokletstva... Sve je isto, pa i ljepše... Nikomu ne fali ništa“. Majka veli, da se ljudi tuže. (III. 1.) Dolaze trgovci i tuže se Tomi, što nema svetaca, a T. ih tjera: „Sami ništa ne vjerujete, nego u taj novac...“ Nezadovoljstvo radi prokletstva javlja se sve više: nema zvonova, kaptolci priete, mrtvaci se ne pokapaju u posvećenu zemlju (T.: „sva je zemlja posvećena“), a napokon dolaze redom Tomi koreći ga, što ih je na to naveo. (III. 2—6.) T. im odgovara: „Na vama je bilo prokletstvo već od pamтивska. Prokletstvo lude praznovjerne vjere... Zvana su vam zvonila na palež i na molitvu. To je bilo ono prokletstvo, a ja sam ga htio skinuti“, a ne će da ide moliti, da prokletstvo skinu, premda mu ljudi priete silom (III. 7.), a onda ga ostavljaju (III. 8.). T. misli, da nije sve propalo, ali ga za čas ostavljuju i njegovi kalfe (III. 9.), a T. očajava: „Mundus vult decipi... I meni sada mnogo toga umire, a nikoga nema uz mene... Ne, ne... U srcu mnogi su još uza me, i ako toga ne vide. A ako poginem, ... sjeme mogu rada ne će uginuti“. (Treći čin).

Župnik i narod dolaze k Tomi i mole ga po zadnji put, da i on ide s procesijom, kojom će se skinuti prokletstvo; ako ne će milom, mora živ ili mrtav. (IV. 1.—3.) „A ja vam velim“, govorí T., „da je ovo sam Bog progovorio iz mene... a vi sada hoćete, da pogazim svoje rieci... Iz vas govoriti zasliepljenost. Prenite se!... Da podjem, osjećao bih isto ono, kao kad sam držao Imbirin križ“. Župnik kaže, kako je narod sretan i radostan (što je došlo do mira), a T. odgovara: „Nije to prava sreća, već načinjena, patvorena“. I majka moli Tomu, a on napokon pristane (IV. 4.), no opet koleba, ali podje (IV. 6.). Procesija ide, ide i T., a kada dodje do svoje kuće, okreće se k narodu, uzdigne ruke i vikne: „Narode! Braćo! Ne idimo! Ne vjerujte. Prokletstvo!“ Svi viču: „Ubijmo ga!“, a Blaž mesar doleti k njemu i ubije ga vičući: „Belzebuba smo ubili!“ (Konac.)
(Nastavit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Knjige „Matice Hrvatske“ pred kritikom.

O Ujevićevim „Dokonicama“ napisao je Rade Jezerac u Imotskomu knjižicu od 16 strana male osmine (pretiskano iz „Naš. Jedinstva“), u kojoj medju ostalim kaže, da je Ujević „samouk, jer on nije redovito svršio nikakve škole“, ... „već je naučio pravi narodni jezik u najboljem kraju naše domovine, pa bi htio, da se u pismu drži Vukova načela: Piši kako govorиш! Na žalost ovoga se načela ne drži ni on uviek, kao što se ne drže

ni njegovi sudije, a ni toliki slavljeni pisci“. „U njega je duh pisanja čisto narodni, a stil mu nije iznarodjen... Ipak u njegovu pisanju opažaš neku prisiljenost... Trpa frazu do fraze, bilo joj mjesta ili ne... Ma i najljepše bile te fraze, dodiju ti... Nu ako je U. htio da dokaze, kako mi obilujemo liepim narodnim frazama... mogao je o njima napisati studiju ili ih poslati Jugosl. Akademiji, ali nikad nije smio s njima prenatrpati svoje „Dokonice“. „Njegov tumač rieci... nije samo suvišan, nego i smion, jer se ne dade ni pomisliti, da imade čitalaca, kojima velika većina protumačenih rieci nije poznata“. Odgovoru Ujevićevu: da je tumač dodaо sluša-

jući nekoje prijatelje, napose pok. Kumičića, prigovara kritičar, da „Kumičić i drugi niesu mogli da misle na rieči, koje su obične i nalaze se u Vukovu i Parčićevu rječniku“.

Na ovo posljenje može se odgovoriti g. kritičaru prvo to, da su „obične“ rieči samo njekima „obične“ i da i u Vukovu i Parčićevu rječniku ima mnogo neobičnih rieči, koje treba tumačiti, ako hoćemo, da se djelo razumije, jer je slaba naslada čitanje knjige uz Vukov ili Parčićev rječnik. U ostalom tu Ujević nije ništa kriv, jer je on tumačio one rieči, na koje je upozoren, da su u običnom *književnom* jeziku nepoznate.

Cudan je prigovor Ujeviću, da imade rieči, za koje on i ne zna, da niesu naše ili da su skovane po tudjem uzoru (kao n. pr. *avlija, duvar, belaj* itd.), bez obzira na to, što bi i g. kritičar dobro učinio, da Jugosl Akademiji pošalje tumač svih ovih rieči: čije su i po čijem su uzoru skovane, no svakako bi taj tumač imao biti bolji od ovoga: „I morati je riec skovana prema njem. *müssen*, a u nas se kaže *trebati, valjati*“ (a *valjati* nije skovana po tudjem uzoru?), a pogotovo bolji od ove neukosti: „ne moljenje nego molenje“! — *Odamivena* bačva doista nije ništa, ali je na nesreću tiskarska greška (mj. *odadnivena*).

O književnoj vrijednosti „Dokonica“ sudi g. J. vrlo nepovoljno. Vredno je spomenuti, što piše, da je „poknadcestar Marko Luetić iz Župe štampao god. 1883. u koledaru „Matica Dalm.“ narodnu priču „Oporka garova i kadijin sud“, a isto tako su „Dorusa“ i „Vilotine jaſle“ napisane po narodnim pričama. — d —

Književnost.

Ljuboje Dlusterš: Studije i dojmovi. (Cijena 10 kruna). — Zajedničko ministarstvo u Beču odaslalo je godine 1900. na svjetsku izložbu i na nastavne Kongrese u Parizu gg. profesora sarajevske gimnazije Emiliijana Lileka (sada u Zadru) i vladina tajnika (sada savjetnika) Lj. Dlusterša kao izaslanike bosanske vlade. Potonji je pet godina u „Školskom Vjesniku“, što ga sam ureguje, priobčio svoje studije i dojmove s izložbe i Kongresa, te je najposlije sve to odštampao u posebnom izdanju. Odmah treba da se istakne proti krivomu mnenju mnogih listova, koji su kao pisce istakli obojicu pomenute gospode, da je odista autorom jedino g. Dlusterš.

Knjiga obuhvata 1023 str. na velikoj osmini.

Pisac je išao za istom svrhom, koju na oku drži uregujući „Školski Vjesnik“, a ta je: da u jednu ruku svoje čitaće uvodi u suštinu umne kulture ljudske, da joj upoznaju jezgru, razvoj i savremeno stanje u raznim joj granama, u drugu pak da ih uputi o razvitku i današnjem stanju svih onih pitanja javnoga i domaćega uzgoja i školske prakse, koja se u javnosti raspravljuju i traže rješenje.

Ja bih ovim prikazom htio da svratim pažnju i učenoga našeg svijeta i književnika i umjetnika i onih, koji, zadovoljavajući plemenitu radoznalost, prianjanju uz knjigu, a naročito pak pažnju učiteljstva svih kategorija na ovo djelo, uvjeren, da će svak naći u njoj i što će ga zabaviti, i što će ga bilo u kom pravcu orientirati, a ponaiglavine što će ga potaći na razmišljanje, makar da valja u jednu ruku požaliti, što nije taj prikaz kraći.

Prijeći ćemo kratki, ali za to ipak zanimljivi prikaz nekih glavnih točaka grada Pariza pod naslovom „Malo Pariza“, a iz dosta opširna općenita prikaza izložbe, u kome osobitu vrijednost dajemo kratku, ali jasnu i izrazitiju crtjanju etničkih i kulturnih osobina pojedinih naroda na temelju njihovih paviljona i izložaka u njima, napomenut ćemo samo nekoje momente, tako: prikaz baroke i njena razvoja prigodom posmatranja austrijske palače (str. 36 i d.) ugarski paviljon i hrvatsku historičku izložbu (st. 45 i d.), opširni prikaz bosanskog paviljona i izložaka u njemu (str. 47—70), pa ćemo ispisati zgodnu karakteristiku tога paviljona: „Medju onim novovjekim i starovjekim zgra-

dama u Ulici naroda reprezentira bosanski paviljon posve nov, stran elemenat: nema tu ništa, šta bi pribrojio ni romanskomu slogu ni gotiki, ni renesansi ni baroki, ni rokokou, niti ga može ubrojiti u one tipove ubavih seoskih i planinskih kuća, kakve ti n. pr. u Švicarskoj ili Norvegu navještaju ugodno, lagodno boravište. To je tip, kakav se pod utjecajem Azije i naročito muslimanstva razvio u Bosni, i ako ćeš ga baš ovaki uzalud tražiti po Aziji i po ostalim muslimanskim krajevima. Azija se ovđe mrve povevropila ili se Evropa pozajilita, — ovako i onako, tek ima nešto jednoga i drugoga. Kad cijelinu uzmeš na oko, čini ti se, da imaš pred sobom kulu otmenoga bega gospodara — recimo iz doba Smail-age-Čengijića ili Mustaj-bega Ličkoga, samo što nije opasana duvarovima, kad to ne bi moglo da pristane u okvir općene izložbene slike“. Zanimljiva je i kritika, kojoj je pisac podvrgao paviljon kraljevine Srbije (str. 73 i d.) ispredajući mu arhitekturu sa drevnim gradjevinama na zemljištu nekadanje srpske države; zdužbinama Nemanjića, po kojima pisac uhodi tragove zasebnim obilježjima vizantinskoga sloga u Srbiji.

Općenitijega interesa, te pažljiva čitaoca sve više privlači opšezno poglavje pod naslovom „Umjetnost u Parizu i na izložbi“ (str. 87—251). Ako ništa, pripoznat ćemo strpljivost piščevu u obradjivanju togog poglavja; ali možemo slobodno reći, da je tu pribrana obilata i u svakom pogledu instruktivna gradja. Slobodnim nevezanim načinom prikazao je tu pisac za pravo cijeli povjesni razvoj likovne umjetnosti, ali u načinu, kako je to izveo, razabrat će ujedno pisca pedagoga, koji induktivnim putem ide svome cilju. Tu se posmatra velika množina umjetničkih tvorevinu svaka na po se, ispituju im se osebine, iz toga im se izvodi karakteristika, pak se onda neprimjetnim generalizovanjem karakterišu pojedine epohe i sada se u nadovezanim refleksijama prikazuje njihova sveza s historijskom epohom, kojoj pripadaju i uslovi, u kojima su se razvili razni pravci u umjetnosti.

Malo je za čudo, gdje pisac čitaoca u šetnji po umjetničkom Parizu najprije vodi baš u groblje, u glavno groblje pariško, Père Lachaise. Tu šetnju u groblje tumači uvod, kojim nas pripravlja na taj pohod (str. 88). Ako hoćeš da upoznaš estetsku obrazovanost nekoga grada i čud njegovih žitelja, otidji u groblje. Tu u tihome pokojištu, gdje su zadnje svoje naselje našli oni, koji su dovršili tešku borbu zemaljskoga života, vidjet će, kako svojat, od koga ih je smrt za uvijek rastavila, s njima i nadalje podržava svete sveze pieteta, kako im grobove cvijećem kiti i suzama rosi, i kakvim spomenicima izkazuje poštovanje svetome prahu milih pokojnika, zasvjeđujući tako onu, u srcima ljudskim duboko ukorijenjenu vjeru u besmrtnost čovjeka, kojoj se i najtvrdji nevjernici uzalud otimaju. I sad nas vodi po raznim prilazima i stazama nepregledne nekropole, pak se zaustavlja kod raznih umjetničkih i neumjetničkih spomenika, posmatra ih i nadovezuje na njih štokaka razmatranja i napomene: gledamo tu s njime spomenike Léfebura — Wellya — koji ga sjeca na omiljeli našim djevojčicama Cloches du monastère — Rossinija, Molierea, Racina, Lafontaina, Micheleta, Babraca, Casimira Periera St. Pierea, Chopina i dr. Grob Abellarda i Heloise daje mu povoda, da nam ispiša povijest tragične sudbine ovjekovječenih ljubavnika, na grobu Champollionovu tumači ovim otpočeto gonetanje hieroglifa itd. Bartholomeov veličajni monument aux morts nalazi po svojoj umjetničkoj vrijednosti u pisca dolinu cijenu, ali kako je njemu u umjetničkoj tvorevini glavno *ideja*, ne voli on taj spomenik u groblju, jer gledaocu ne daje nade i utječe, već mu u srcu budi dvoumnicu. Najviše ga je zanio divni spomenik prirodoslovca Rasparla, koji nas već i po opisu može da zadivi. Ne ostavlja baš zadovoljan Père Lachaise: „... odista te se neugodno doima — veli pisac — kud okom svrneš po tom prostranom pokojištu, pa kad ugledaš golemu onu množinu štokaka bučnih mauzoleja dosta često slaba ukusa, bahatih pira-

učiniti naši književnici i pjesnici osobito gdje glumišta nema.

Od školskih izložaba drugih zemalja dosta je opširno obradjena ugarska (str. 897—907), u kojih nalazimo dosta praktičnih uredaba, koje bi vrijedno bilo k nama pretočiti, tako naročito tamošnju vrlo zgodno uredjenu gradjansku školu od šest razreda, kojom se mlađeži otvara put u vrlo raznolika privredna znanja.

Pisac kako vazda s velikom ljubavlju piše o Hrvatskoj, tako je i njenu školstvu namijenio naročitu pažnju (str. 906—916). Ima tu štošta, što njegovo patriotsko čuvstvo ne zadovoljava, osobito se pak tuž na — uvijek vrlo još u nas rašireni analfebetizam. „Analfebetizam, i neškolovani, i školovani gust je korov, koji u Hrvatskoj po selima ne da naprednim klicama da se razviju i punim životom uzbujaju, niti da se seljačkom svjetu otvor bistar vid i bodra svijest; a po gradovima smeta svakom življem napredku u duhu savremene kulture vrlo još prošireno sterilno abderičanstvo: „Auverguanski senatori“ u Hrvatskoj još su dosta običajan tip, niti je prilike, da će tako skoro izumrijeti.“

„Samo dvoje — veli g pisac — može da narodu našem, ma u kojim on krajevima živio, očuva samosvojan život i razvoj i da ga učini ravnopravnim faktorom u kolu prosjećenih evropskih naroda: osmogodišnja školska obveza, koju bi valjalo što prije načelno izreći, pak je onda sukcesivno provadjeti, i uz to šestorazredna gradjanska škola s onakom organizacijom od prilike, kao što je imaju ugarske gradjanske škole i kakvu smo gore spomenuli. Neće sgorega biti i onu zabilježiti (str. 911). Školsko pitanje kao da se u Hrvatskoj i Slavoniji još ne prosuduje sa gledišta općega narodnoga odgoja, općega podizanja duševne i tjelesne snage narodne, kao što to vidjesmo u Ugarskoj. U Ugarskoj pri tome prvu pobudu daje, istina, politički motiv, ali zar taj motiv ne postoji i za Hrvatsku? Gospod pisac nalazi, da u Hrvatskoj pri organiziranju i osnivanju škola odveć prevladjuje goli utilitaristički momenat, a osobito bi želio, da se više o tome nastoji, da se dobije inteligentan i svijestan gradjanski stalež. Od ostalih zemalja neka mi samo još bude dopušteno svratiti pažnju strpljivih čitalaca na Rusiju (str. 937—946). Nema tu na veliko zasnovanih, racionalno provedenih, našljedovanja dostojnih školskih uredaba, naročito opći narodni uzgoj slabo je ondje stao, narodnih škola ima još razmjerno premalen broj, školske su zgrade priproste i skromne, u svakom pravcu nedostatne, namještaj primitivan, spremu učiteljska nedostatna; ali pedagošku spremu nadomješće ondje ljubav i pozrtvovnost učiteljskoga osoblja za djecu i za narod, o čemu nam gospod pisac iznosi upravo ganutljivih primjera. Učiteljstvo je ondje kao i znatan dio ruske inteligencije uopće, živo proniknuto kulturnom misijom, što je imala da vrši u narodu, i to je ono, što je vredno našljedovanja i u nas.“

Upozorujući konično još na zanimljive rasprave obaju kongresa, primarne i sekundarne nastave, završit ćemo taj prikaz, kakovoga nema ni jedan narod, pa je pisac za svoju trudoljubivost zavrijedio barem tu satisfakciju, da mu se knjiga kupuje i čita. Jezik je čist i pravilan, stil lak i elegantan, te se knjiga čita sa nasladom. Imade u knjizi na pretek mesta, koja mogu biti uzorcima fine i otmjene proze, na što inače naši pisci malo paze.

—l—

„Preko Atlantika do Pacifika. Život Hrvata u Americi“, napisao dr. A. Tresić-Pavičić. Nedavno je izašla u privatnoj nakladi D. S. Škakoca pod gornjim naslovom omašna knjiga iz pera pjesnika i pisca putopisa dra. Tresića. Knjiga je nagradjena od „Matice Dalmatinske“. Dr. Tresić-Pavičić je izdao nekoliko putopisnih djela. Kad god stane na put, putuje tom namjerom, da kasnije napiše utiske sa toga putovanja. Imademo za to već nekoliko djela u tom pravcu: „Po ravnim Kotorima“, „Po Biokovu“, „Po iadrauskom moru“, „Po Bosni i Hercegovini“. Svako njegovo djelo ove vrsti

veoma se rado čita, radije nego njegove pjesme, koje zahtijevaju velika napora, da im shvatiš smisao. On je pjesnik i u putopisima i to lirska pjesnik, kao što je u dramama i u pripovijestima. Pjesnička je dikcija, pjesnički zanos, pjesnički opisi sve je gotovo pjesničko.

Ovo njegovo zadnje djelo odaje velik preokret u njegovoj duši Putovanje po Americi, a valjda i godine donijele su velikih promjena u shvaćanju i u pisanju piščevu. A to mora ugodno djelovati na svakoga iskrenoga prijatelja hrvatske knjige. Ne ćemo podrobnije o tome govoriti, ali konstatujemo činjenicu, da se je ova knjiga duboko dojmila i njegovih inače ličnih neprijatelja, kojih imade mnogo među njegovim znancima, radi onoga *moi haissable*.

Predmet obradjen u ovoj knjizi veoma je i zanimiv i znamenit: život sinova jednog naroda odijeljenih od majke domovine, rasijanih među množinom drugih naroda, koje je ista nužda, ista borba za opstanak dovela u iste krajeve

Iseljivanje naroda iz jednog kraja u drugi nije ništa novo, nije ništa moderno. A da se ne zalijetamo u duboku starinu, sjetimo se seljenja Helvećana u Galiju za Julija Cezara. I te ljudi su prisilile životne neprilike u vlastitoj kući da sele, da traže u sjeverozapadnoj Galiji nova, bolja obitavališta. Germani su takodjer prodirali preko Rajne, da se mogu lakše prehraniti. Seoba naroda za pada rimskog carstva bila je plod ekonomске nužde a nikakova želja za pustolovinama.

Danas i onda isti uzroci radjaju istim posljedicama. Ne možeš živjeti kod kuće, a onda se seli trbuhom za kruhom. Danas je samo način nov, moderan. Danas se ukrcava nekoliko stotina, pače tisuća ljudi bez oružja sa nekoliko desetaka kruna u džepu na ogroman parobrod da u drugoj zemlji tamo „preko lokve“ nadju rada i kruha za sebe i za obitelj ostavljenu u staroj domovini. Za nekoliko godina potraju veze sa onima, koje su ostavili na rodnoj grudi, kasnije te veze oslabje, uspomena blijadi, zaborave nakon jednog najviše dva decenija na svoje porijetlo i napokon se posve izgubljeni.

Tresić obradjuje veoma živo, slikovito svoj predmet. Počinje krasnom pjesničkom paralelom između starine i novoga vijeka, novih poduzeća, novih stечevina na polju ljudske djetalnosti. Opisuje ogromne parobrode što prevažaju ljudske radne siie na drugu obalu Atlantika. Ali što je sve to, što su svi ti plodovi ljudskoga izuma naprama onomu, što radi priroda? Strahotama ovim ljudskim um, ljudska ruka neće moći nikada nači sredstva da ih ukroti, obuzda zaustavi, a još manje da ih svlada i upotrebi sebi u korist. Na ovu refleksiju ga potiče oluja na oceanu.

Opis putovanja na tim velikim parobrodima sjećaju nas mnogo na knjigu *Edmonda De Amicis*: „Sull’Oceano“. Neki prizori, neke epizode su veoma nalik na one što nam ih otrag dyadesetak godina opisao talijanski pisac putujući sa talijanskim iseljenicima u Ameriku. A kako da i ne budu slični, kad se nevolja pojavlja uviđek u istim oblicima!

Tresić nam pruža uz obilan opis života sinova hrvatskoga naroda rasijanim po onim velikim i dalekim krajevima i opis tih krajeva, tih velikih „američkih“ gradova. Istočje sve što je tamo našao, vido, doživio u opreci sa našim načinom života, sa našim nazorima u Europi. Tom prekomorskom načinu življjenja naši se ljudi prilagode, upiju i nazore onoga tudjega svijeta.

Bolno nas se dojmlje ona razrožnost u mišljenju i shvaćanju svoga zadatka, što nam ih otkriva Tresić u svojoj knjizi. Hrvati, koji se nisu još raznarodili, ustrojili su tamo svoja društva, a nad svima je „Hrvatska narodna zajednica“. Bajna, „zajednica“ bez uslova zajedinstva, bez sloge, bez ljubavi, taman kao u domovini.

Lijepo se je pisac odužio mnogobrojnim znancima i prijateljima, s kojima je došao u dodir i koji su mu ma u čemu bili na ruku. Spomenuo je sve znamenitije Hrvate u Americi, njihove prilike i neprilike, njihovo

zanimanje, njihove težnje i nazore. Nacrtao nam je i osebujni karakter pojedinaca. Slika vojnika Politea i njegovi doživljaji ostati će trajno čitatelju u pameti. Tako nam prikazuje svoga pratioča Mužinu, župnika dra. Lauša, dra. Blažkinia, trgovca Randića, nekoga Afriča i množinu drugih.

Mnoge stranice ove knjige morale bi resiti naše Antologije za mladež.

Ako se jednom zaleti učenjak Hrvat u novi svijet namerom da prouči povijest onih naših sunarodnjaka, koje je vihor nevolje otrgnuo od stabla usadjena na ovom neotudjivom zemljištu, morati će posegnuti za knjigom dra. Tresića-Pavičića: „Preko Atlantika“. Ch. S.

Društvo Hrvatskih Književnika.

O družvenom radu u god. 1906. vadimo* iz „Izvještaja“ tajnika i blagajnika („Savremenik“ br. 7., za srpanj):

Minule godine bilo je D. H. K. zastupano i na kongresu jugoslavenskih književnika i novinara i kod otvorenja II. jugosl. umj. izložbe u Sofiji. Drugi dan kongresa (27. kolovoza) predavao je pravi član D. H. K. Fran Hrčić „O uzajamnosti dramske proizvodnje jugoslavenskih autora“. Na tom kongresu stvoren je „Savez jugosl. književnika i novinara“, u koji je D. H. K. kao posebna grupa izabrala podpredsjednikom Ljubu Babića, blagajnikom prof. Ot. Bošnjaka, a odbornicima Gj. Šurmina, dra. M. Dežmana i Mih. Nikolića. D. H. K. nastojat će još ove god. da udovolji svrsi „Saveza“, naročito da što prije u krilu društva ustroji Jugoslavensku biblioteku i čitaonicu.

U odboru D. H. K. zbole su se minule god. ove promjene: zahvalio se definitivno na časti predsjednika Stj. pl. Miletić, a iz odbora izstupaju drugi podpredsj. Tom. Ivkaneć i odb. dr. Ivan Lorković. Prvi je bio na čelu društva od 19. ožujka 1905., a odbornikom od 20. svibnja 1900. i podpredsj. od 17. veljače 1902.

Od družvenih odsjeka sastajali su se i viečali najčešće beletristički i glazbenički. U glazb. odsjeku okupilo se oko 12 naših zagr. starijih i mlađih glazbenika, koji su pod predsedanjem Nik. pl. Fallera razpravljali o glazb. kritici, o glazbi u srednjim školama, o preustrojstvu glazb. zavoda u konservatorij, o osnutku „Hrv. filharmonije“, o autorskim svojim pravima i t. d. Na zadnjem sastanku pročitana su i dva odpisa kr. zem. vlade; prvim se traži od Društva, da dade pretestri pitanje glede tamburanja, koje je medju mlađeži preotelo mah na štetu drugih glazb. vještina; drugi se odpis tiče preuređenja glazbene škole hrv. zem. glazb. zavoda, za koju je vlada poslala gotov nacrt. — Vlada se je na D. H. K. obratila još i radi zbirke nar. pjesama i priča za jezičnu obuku, za koji je posao Društvo preporučilo g. J. Leskovaru.

Družvena bilanca pokazuje u god. 1906. ove stavke:

Zakladnici K 18 000—, Podporna zaklada K 324—, Marulićeva zakl. K 1.941·16, Lisinskova zakl. K 609·68, Utjemeljitelji K 58.645·12, Upisnina K 1.340—, ukupno K 80.859·96. — Ove stavke pokrivaju: ukamaćena gotovina K 21.952·43, vredn. papiri K 29.300—, inventar K 11.072·49, knjižnica K 4.834·94, tražbina „Savremenika“ K 3.260·06, zaliha „Savremenika“ 1906. K 672—, zaliha knjige „Za materinsku rječ“ K 4.449·73, deficit K 4.856·68, t. j. prema „passivima“ od K 70.859·96 stoji gotovina i vrednostni paplri od K 51.252·43.

Proračun za god. 1907. ustanavljen je ovako: Podpore K 600—, proslave K 150—, upravni trošak K 4.389·28, odplata deficitu K 772·19, ukupno K 5.911·47. Izvanredna potreba za „Savremenik“ nije ovdje uvrštena.

* Mi smo već u br. 5-6 „Glasa“ priobčili po novinskim viestima, što je izvieshteno na gl. skupštini dne 22. ožujka, pa nam se u „Savr.“ prigovorilo, što nismo čekali na tajnikovo izvješće, koje je evo sada priobčeno.

„Savremenik“, što ga D. H. K. izdaje, ima (dne 19. lipnja), kako čitamo u istom broju „Savremenika“, 758 (sedamsto petdeset osam) predplatnika. Na žalost... ni današnji broj predplatnika nije dovoljan, da smotra može izlaziti bez deficitia“.

Društvo Sv. Jeronima.

(Nast. — Gl. „Gl. M. H.“ II. str. 47.)

Nakon skupštine Društva sv. Jeronima javio se isti X. opet u „Kat. Listu“ u tri broja (br. 8. do 10. — 1907.), da se obrani od raznih prigovora, što je djelovanje društva nepovoljno kritizovalo. Tu prigovara bilježniku D. S. J. g. Rožiću, što je u „Danici“ pohvalio sva djela pok. J. E. Tomici, među kojima je i „Melita“ i „Udovica“, a uredništvo „K. L.“ dolaje pod crtom: „Najbolji dokaz, kako su se u D. S. J. počele unositi ideje, kataličkomu društvu posve heterogene, dade mi sam izvještaj na skupštini. Hoće se dati puku našemu i pjesme „modernih“. Simptomatično je i ovo! Ljetos bi Društvo htjelo izdati pripoviesti od Viktora Cara Emina, koji je takodjer sa mlijadima podpisao rezoluciju protiv govora „Matićina“ predsjednika“.

Dalje X. obilnim citatima izvodi iz govora predsjednika i bilježnika D. S. J., što znače rieči u pravilima toga društva: da mu je svrha izdavati pučke spise „u dobrom duhu“. Iz obilja tih citata izvodi X. sedam zahtjeva i to: a) D. S. J. imalo je sav rad svoj osnivati na posve kršćanskom katoličkom temelju; b) društvo si je od početka smatralo za dužnost izdavati religiozne knjige, itd.; napokon g) bilo je primljeno pravilo, da odbor svake godine izda koju knjigu religioznu.

X-u je u istom „K. L.“ ogovorio Ferdo Rožić, bilježnik D. S. J., u pet brojeva (br. 11. do 15. — 1907.) na 45 stupaca. „Iznebušice, a da se prije s nijedne strane nije odboru prigovaralo, ... ustađe na nj gosp. X. A ustađe ne idući trim evangeoskim stupnjevima“. Ovako počinje R. svoju obranu, no mi ga dakako ne možemo pratiti. Spomenut ćemo samo glavno. „Ne stoji, da sam ja ma u čem uplivao na smjer družvenih knjiga“. Na dugo i široko brani se g. R., što je pohvalio sva djela J. E. Tomici, pa veli prema koncu: „Mislio sam ne dirnuti u njegove nieke pogreške, ... mislio sam narodu podati primjer nenatrušen kojom slaboćom, ... e da sila primjera bude jača ... Iluzija je dakle kadkada dopuštena“. Brani i svoje kritike Kranjčevićevih i Tresićevih pjesama i Miletićeva „Tomislava“, pa svoje rieči u objavi družvenih izdanja: da će jedna zgoda u Klarićevu pripoviesti „zbližavati braču dviju vjera“. Braneci se, što je u istoj objavi spomenuto i koledar Ćirilometodskih zidara, za koji je obećao dru. Ogrizović (autor „Prokletstva“!) suradnju, spominje, kako mu je splitski „Dan“ prigovorio, što je svoje pjesme priobčio u Hrv. Kolu „M. H.“, pa piše: „Mislim, da treba raditi ne samo u „Matici“, nego i eventualno i u gdje-kojem listu, premda u njem ne bih mogao ovu ili onu podpisati ... Tko naime nešto malo samo prati naše literarne prilike, opazit će, kako se često jednostavni mediokriteti uzdižu u javnosti do „priznatih književnika“ samo zato, što se uviek kreću u našoj književničkoj republici te mogu i ono malo, što produciraju, ovdje ili onđe turiti u svjet neriedko uz dodanu reklamu svojih kritičkih prijatelja ... A ja velim: Ne ostajmo u kutu! ... Ne sustavljajte poletnoga duha u njegovu lietu ... k Bogu! ... Dizite radje i potičite! ... Poništavati je lako ... Skoro sav naš mlađi svjet ... stoji porazbacan kao odsječene grane ... Do pred neko vrieme stajahu kao obeliski u našem javnom životu mnogi svećenici; ali oni pomrieš. Tabula rasa. Stane li se pak gdje zeleniti mala oaza, ... eto sjevera i ledal ... Neka mi ne zamjere cienjeni čitatelji radi ovih refleksija ... Za tim g. R. govori o svojem izvještaju na gl. skupštini i pobija X-a točku po točku tumačeći prvi paragraf pravilâ D. S. J. „sensu stricto“ i „sensu lato“ i t. d. i t. d., a

sve zato, da dokaže, kako se u tom izvještaju „nalaze upravo sva ona načela, za koja više g. H., da ih nema“. Gospoda se dakle slažu, pa je i g. X. uvjeren, „da svega toga nije bilo treba“...

Iza obrane g. Rožića javio se X. pod svojim imenom: u br. 16. do 18., „K. L.“ piše M. Markov odgovor g. R-u malone na dvadeset stupaca

No stvar još nije bila ni time gotova: javio se u tri broja „K. L.“ (18. 19. 20.) na četrnaest stupaca M. St. člankom: „... Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis“ ili „želja, izmiriti pruće se oko svetojeronskoga družtva“, u kojem je čitav stupac na početku refleksija o pjesmi „Benedictus Dominus ...“, koja se završuje gornjim riećima: „Ad dirigendos ...“. Pisac ovoga, koji već tako dugo nosi dužnost svaki dan barem jedanput ponoviti Benedictus, da bi svih tih ponavljanja izšao broj preko četrnaest tisuća...“ Iz sadržaja tog članka ne možemo mnogo izvdati, što bi se ticalo stvari: spominjemo, da (blago i ponizno) prigovara piscu „Života svetaca“, Fr. Ivezoviću, što je njegdje rekao, da su životopisi svetaca za prosti puk ono, što su Plutarhove biografije za inteligenciju. „Prosti puk ne mari i ne treba da mari za živote svetaca...“ To su konsekvencije: „Za Tomu Kempenca (što ga je izdal D. S. J.) kaže, da „nije knjiga za narod, ako se ne providi shodnim bilježkama“. Nije za množinu knjiga, već za dobru kvalitetu, a za potvrdu spominje seljaka, koji (prije kakih 27 godina) „bijaše pročitao... sve do onda izšle knjige D. S. J. No video sam u njega tako lakoumno ponašanje... i nesavjestnost u sticanju živeža, da su mi se pričinili oni seljaci, ... koji nisu znali ni čitati ni pisati, ... kao stari Aristides napram Krećanima, koje sv. Pavao... onako oštro kori“ Osvrće se i na „obeliske“ g. Rožića veleći, da „nit tude ne bijaše sve bez mana. Moje je osvjedočenje, da su „obelisci“... gledali visoko i široko...; no dolje, gdje se stavljaju temelji, da nisu dosta oštroglegali... Zasieće mi se rieč jednoga od tih „obeliska“; „prije smo načinili krov, nego stavili temelje i stiene... Ovih pak dana reče mi jedan Hrvat iz Istre i nijedna nam institucija narodna nije stavljena na solidne prave temelje. S ovim bi se skoro i moja malenkost složila“ Na koncu g. M. St. sjeća odbor D. S. J., kako se Sveti Otac Pio X. zauzima za slična književna društva u Italiji.

Napokon, još uvek o istoj stvari, čitamo u „Kat Listu“ br. 19. i 20. „Odgovor g. Markovu“ od F. Rožića: „što kraće — na nekih 14 stupaca. Medju ostalim govori tu opet o J. E. Tomicu, Kranjčeviću i Miletiću. Tu je vredno zabilježiti ovu: „Oblik i... estetske vrsnoće indiferentne su za sadržaj. One mogu poslužiti ideji valjanoj i nevaljanoj. En Partheonona, što je nekada služio poganskoj ideji, a kasnije kršćanskoj!... Samo onaj, koji hini, ili koji nema ljepotnoga osjećaja, može poričati, da se kraj nevaljane ideje ne može osjećati užitak s liepe forme“. Na koncu ovo: G. F. Rožić bio je u predajašnjoj svojoj obrani spomenuo, da je slovenska „Družba sv. Mohora“, koju X. (Markov) postavlja „Družtvu sv. Jeronima“ za uzor, izdala pjesme Schopenhauerovca Stritara, na što je g. Markov odgovorio, da je to Družba sv. Mohora učinila onda, kad Stritar nije više bio Schopenhauerovac. G. Rožić se je postarao, te je od „veleuglednoga slovenskoga rodoljuba“ dra. K... mogao objelodaniti ovo pismo: „Odbor Družbe sv. Mohora uzimlje i štampa od najvećih liberala prinose, samo da odgovaraju družvenoj smotri*. Stritar nije ni najmanje promienio svojih principa, kamo li štogod opozvao; dr. Tavčar napisao je „Slov. Pravnik“, Jurčić novele, u novije vrieme Gangl primio nagradu za svoje

* Ovo je zacielo krivo shvaćena rieč slovenskoga originala „smoter“ (smjer, cilj), po čem izjava dra. K... kaže još više. — Ur.

djelo, koje će biti za kratko štampano, liberalni Lah, Cankar pišu za „Družbu sv. Mohora“.

Da se sve ovo, što su gospoda napisala, skupi, izšala bi liepa knjižica. O stvari je ipak rečeno vrlo malo, gotovo ništa, a to s toga, što su gospoda sve razlagala ponajviše s formalne strane: što je koji i kako je št̄ rekao, kako se to ima, može, smije ili ne smije shvaćati, tumačiti itd. Ovo je karakteristično.

Uza sve to prilično je jasno, kakvu zadaću gospoda složno namjenjuju „Družtu Sv. Jeronima“, naime strogo konfesionalnu. I bez obzira na „braću triju vjera“ o kojoj je bilo govora i u ovom sporu, nastaje po tom pitanje: Nije li uz D. S. J. potrebno još jedno hrvatsko pučko prosvjetno družtvo? Kako je g. X. (Markov) iz rieči pravilā: „u dobrom duhu“ izveo, da D. S. J. ima izdavati svake godine jednu katoličko-religioznu knjigu, istim pravom može tko drugi zahtijevati, da družtvo izdaje samo katoličko-religiozne knjige, kad „dobar duh“ znači katolički religiozni duh. Mi pak mislimo, da su osnivači D. S. J. takodjer znali za katolički i religiozni duh, pa su ipak u pravila stavili „doba duh“. To zacielo nije bilo bez razloga i bez tendencije.

Književni natječaji.

I.

Iz zaklade Julija Bubanovića raspisuje se ovim za god. 1906/7. natječaj za nagradu od K 1.400 (tisuću četiri stotine).

Nagrada će se dati najboljemu izvornom ili prevedenom djelu o ruskoj zemlji i narodu ili u obče o slavenskim zemljama i narodima.

Djelo ima obvezati najmanje 15 araka Poučne knjižnice „Matice Hrvatske“; ako obseže manje, dobiva razmjerni dio nagrade.

Djelo ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ga je i dužna prvi put izdati medju svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnoga honorara, ako djelo ne preseže 15 araka; preseže li 15 araka, honorirat će se svaki arak dalje od 15. običnim honorarom (80 K po arku).

Prijevodi dobivaju polovicu nagrade i polovicu honorara.

Natjecanje traje do konca studenoga 1907., do kojega se roka imaju rukopisi (s imenom ili bez imena autorova) predati ili poslati upravi „Matice Hrvatske“.

II.

Iz zaklade Antuna Koegla raspisuje se ovim za god. 1906. natječaj za nagradu od 400 (četiri stotine) K.

Nagrada će se dati najboljoj izvornoj ili prevedenoj ljekarničkoj, liječničkoj ili uobiće prirodoslovnoj radnji, koja obseže najmanje četiri arka Poučne knjižnice „Matice Hrvatske“; obseže li manje, dobiva razmjerni dio nagrade.

Radnja ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ju je i dužna izdati prvi put medju svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnoga honorara, ako djelo ne preseže četiri arka; preseže li četiri arka, honorirat će se svaki dalji arak običnim honorarom (80 K po arku).

Prijevodi dobivaju polovicu nagrade i polovicu honorara.

Natjecanje traje do konca studenoga 1907., do kojega se roka imaju rukopisi (s imenom ili bez imena autorova) predati ili poslati upravi „Matice Hrvatske“.

Iz sjednice odbora „Matice Hrvatske“ držane dne 27. lipnja 1907.

Odbor „Matice Hrvatske“:

Dr. Arnold v. r.
predsjednik.

Dr. Ante Radić v. r.
tajnik.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 13.—16. U ZAGREBU, DNE 10. STUDENOGA 1907. GOD. II.

Književnički almanak.

Već odavna opažaju pisci, koji se bave pročavanjem novije hrvatske književnosti, kako je u mnogom slučaju vrlo teško sastaviti cjelovitu i točnu sliku književnoga rada pojedinih pisaca. Većina naših književnika okušala se je na raznim područjima književnosti; mnogi su u isti čas i pjesnici i pripovjedači i kritičari i pisci literarno historijskih, estetskih i strogo naučnih sastavaka i rasprava, od kojih su neke i trajne vrijednosti. Većina tih rasprava i beletričkih proizvoda štampana je u raznim listovima i časopisima, od kojih su nekoji izlazili tek u nekoliko stotina primjeraka te je danas teško do njih doći. Malo imade privatnih knjižnica, gdje bi čovjek mogao naći sve te časopise i listove, a nekojih danas u opće više nema, nego tek u sveučilišnoj biblioteci. Tako nije čudo, da su s tim listovima izgubljene za širu publiku i mnoge vrijedne književne radnje i da za njih više nitko ne zna osim možda sam njihov pisac, dok je još na životu. Dogodi se i to, da i sâm pisac uslijed seobe ili drugih razloga ostane bez dotičnoga časopisa i lista ili da mu je inače ponestalo pojedinih brojeva, u kojima su mu radnje odštampane bile. Tko je napisao nekoliko stotina književnih većih ili manjih radnja, taj po gotovo ne može ni sam na pamet znati, gdje i kada je sve to štampano. A ipak, hoće li se, da to ne izgine netragom, da bude od tih radnja koristi, da ostanu ubilježene u književnoj povjesti, da se njima mogu okoristiti drugi, koji se bave istim predmetom, trebalo bi, da se znade, gdje i kada su te radnje objelodanjene. Naročito je to nužno, hoće li se sastaviti vjerna i cjelovita slika književnoga rada pojedinih pisaca.

Nekoje od takovih stvari za uvijek izginuše netragom, neke bi se još dale spasiti, ali bi već sada trebalo o tom se starati, da se još uhvatiti i očuva, što će sigurno propasti, ako se još sada u posljednji čas ne iznese na vidik.

O nekim našim piscima iz ilirskoga doba, pa i onima poslije toga vremena, ne znamo ništa

drugo, nego tek ime i nekoliko pjesama i naslova njihovih beletričkih proizvoda, pak je trebalo mnogo truda, dok je moguće bilo, da se o njima napiše barem donekle iscriv prikaz. Такове су primjerice Tomićeve radnje o Tomi Blažeku, o Rusanu i drugi neki slični sastavci nekih starijih i mlađih pisaca iz novijeg doba. Ali i to sve je nekuda razbacano i porasireseno u podlistcima raznih listova ili po raznim kolen-darima.

Ali što je najžalostnije, mi nemamo ni danas točna popisa naših još živih književnih radnika ni vjerna i točna bibliografskoga prijegleda njihovih književnih proizvoda. Istom kada je red, da proslavimo kakav književnički jubilej ili u sličnim prigodama, nadje se koji priatelj ili poštovač dotičnoga književnika te nam na brzu ruku napiše u kratko njegov životopis i spomene neke njegove književne proizvode. Ali i to su većinom površni, feljtonski, prigodni prikazi i sastavci, od kojih nema velike koristi.

Čovjek se više puta mora čuditi, kolikom površnošću se o takovim stvarima kod nas piše i kako je malo tih sretnika, čija su sva književna djela poznata barem najužem krugu njihovih književnih drugova. Kao uzor u tom pogledu mogu se spomenuti akademske radnje Smičiklasove o Kukuljeviću i Račkomu i niz njegovih portreta pojedinih naših učenjaka, primjerice: Mesića, Živka Vukasovića u „Viencu“ i njegov prikaz života i rada Vjekoslava Babukića u jednom izvešću gimnazije zagrebačke

O pojedinim našim književnicima srednje i mlađe generacije, koji još i danas živu, širi naši krugovi redovno vrlo malo znaju. Očekivalo se je, da će „Društvo hrvatskih književnika“ ispuniti svoje obećanje te izdati almanah, u kojem bi bila kratka biografija i točan opis književnih proizvoda pojedinih književnika barem onih, koji su članovi tog društva. Do sada to obećanje nije ispunjeno.

Bilo je pokušaja, da se doskoči toj potrebi. Jedan od uspjelijih takovih pokušaja jest poznati

Grlovićev „Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća.“ Nije dakako u njemu sve točno ni pregledno, ali se njome poslužiše mnogi u nedostatku drugih vrela.

Neke godine bio je razasao profesor Vjekoslav Klaić na naše pisce poziv, da oni sami ispune priposlane im arke i odgovore na dana im pitanja glede podataka, koji su bili zatraženi, da se uzmogne izdati album sa njihovim životopisom i bibliografijom i karakteristikom njihova književnog rada. Malo ih se je odazvalo, te tako nije ni taj pokušaj uspio. Da su se pisci bili odazvali tomu pozivu, dotično prvo izdanje moglo bi se bilo kasnije popunjivati i proširivati, te bismo imali potrebnii priručnik, bez kojega se širi krugovi mogu vrlo teško orientirati o našim književnim prilikama. Dopao mi je ruku jedan ovakov po pokojnom humoristi Korajuču izpunjeni tabak, gdje je on sâm u kratko naveo, što je nužno bilo iz svoga života, pridodavši točan popis svojih književnih proizvoda sa točnim bibliografskim podatcima. Po njemu sam sastavio u „Viencu“ prikaz Korajučeva života i književnog rada.

Bilo je i više sličnih pokušaja. Jedan od takovih pokušaja sigurno zato nije uspio, što su dotična štampana pitanja, na koja su književnici imali odgovoriti, bila suviše šablonska i nezgodno postavljena. Imade i medju književnicima i takovili skromnika, koji nipošto ne će, da sami o sebi kažu više, nego li je upravo potrebno; a neki u opće ne će, da o svojoj ličnosti govore.

Obično se traži od pisca, da dade obavijesti glede dana, godine i mjesta svoga rođenja, zatim o tom, gdje i što je ex professio učio, gdje je službovaо, koje mu je bilo najmilije štivo, koji mu je prvi, a koji najmiliji njegov književni proizvod. Na nekoja od tih pitanja teško je dobiti odgovor, gdjekoja od tih pitanja i ako nisu suvišna, svakako mogu koga dovesti i u zabunu. Nekoju pисцу su svi njegovi književni proizvodi jednako mili i jednak velike cijene. Zato je najbolje ne stavljati ih u kušnju i ne metati ih na muke, da sami sebe ocjenjuju. U ostalom to i ne spada u almanah, u kojem se radi jedino o neophodno potrebnim životopisnim podatcima i bibliografskom popisu književnih proizvoda pojedinih pisaca. Radi li se o tom, da se ti podatci upotrijebe za opširnu studiju, lahko će dotični pisac naći baš na osnovi tih podataka, što mu treba, da sastavi vjernu i zanimljivu sliku dotičnoga književnika i njegova rada. Dobro bi dakako bilo, da se u almanahu označi, koje književno djelo je već kritika uzela na oko, i ako je o njemu napisano više kritika, da se označi, tko je te kritike pisao i gdje i kada su štampane. To dakako najbolje mogu znati sami pisci, pak bi bilo najbolje, da oni sami dotične podatke priprave za almanak.

Isto tako bi bilo dobro, da se u tom almanahu pribilježi, što je od pojedinog pisca pre-

vedeno na stranim jezicima i u koliko je to moguće, da li je i kako o njima progovorila strana kritika.

O svemu tomu treba da vodimo brigu, hoćemo li da se o našim piscima ne raznose netočni i iskrivljeni prikazi.

Žalibiože nismo o tom ni na domu sasvim na čistu, a u stranom svijetu izvješćuju o nama redovno neupućeni izvještači, što slučajno dolaze u priliku, da se razmeću pred stranim svijetom svojim prečesto tendencioznim ocjenama naših pisaca i njihovih književnih proizvoda. Znade se, kako tu operira špekulacija i reklama i kako često puta u tim prikazima u stranom svijetu najbolje prolaze tek bliži poznanici ili istomišljenici dotičnog izvještača, dok on omalovažuje, prešućuje ili iskrivljuje sliku pisaca, koji na domu, među pravim poznavaćima naših književnih prijaka, uživaju punim pravom daleko bolji glas nego li u prikazima u stranom svijetu hvaljeni gdjekoji dilektanti i početnici. Ovakovih falzifikata imade naročito u novije vrijeme sve više, te se čovjek mora čuditi, kako su u stranom svijetu u dotičnim prikazima uzvisivani pisci, koje na domu nikao ne zarezuje, dok se o našim na domu priznatim piscima nabaci nekoliko besmislenih riječi, kao da se i ne radi o piscima izrazite književničke fisionomije.

Svega toga ne bi bilo, ili barem ne bi bilo toliko, da na domu vodimo o tom brigu, da se takovi falzifikati onemoguće.

Jedno od najboljih sredstava, da se tomu zlu doskoči, bila bi domaća objektivna kritika, u kojoj dakako ne bi smjeli voditi prvu riječ što-kakovi razmetljivci, fraseuri i nedouci, koji ni po čemu ne stekoše prava, da se nemilice i ex cathedra rastresaju nad našim piscima. Ali više od svega nam je nužno, da imademo barem točan prijegled naših književnika i njihovih književnih proizvoda, da imademo dobro uredjeni almanah sa najnužnijim životopisnim i točnim bibliografskim podatcima njihova književnoga rada.

Ovako, kako je danas, vlada u tom pogledu prava zbrka pojmove. Nisam se mogao oteti smijehu, kada sam u jednom kod nas neobičnom reklamom hvaljenom književnom časopisu čitao prigodom pedeset-godišnjice svoga života, da je tom prigodom proslavljen i sedamdesetgodišnjica mogu književnikovanja. Ovakovih bi se stvari dalo naći i više, a uz dobro uredjen almanah ili album književnika ne bi moguće bilo, da se raznose ovakove besmislice.

U najnovije doba počelo se je misliti i na to, da se nešto učini, kako bismo barem imali na okupu imena i popis barem znatnijih književnih proizvoda naših živih književnika i pisaca. Barem se je počelo, pak ako prvi pokušaji i nisu sasvim uspjeli, a ono će već sada biti lakše stvar zgodnije namjestiti, upotpuniti i dotjerati.

Tako je štampan g. 1904. u koledaru „Bog i Hrvati“, što izlazi u Zagrebu u nakladi tiskare Antuna Scholza, po prvi put „Hrvatski biografski godišnjak“. Sastavljač toga biografskog godišnjaka i sâm priznaje, da ima u njemu nedostataka i nepotpunosti, pak zato i poziva pisce i sve, koji su u prilici, da taj pokušaj potpomogu s ispravcima i popunom, da to učine. Ovakov, kako je taj godišnjak prvi put štampan, doista ima puno nedostataka. O nekim piscima, primjerice o pokojnom Ivanu Lepušiću, zabilježeno je tek na dva nepotpuna retka, da je bio učitelj, da je službovao u Bosni i Apatovcu, da je rodjen 1855. u Zagrebu i da je „hrv. pjesnik i pripovjedač.“ O drugima, koji nisu nikad ni riječice na književnom polju napisali, kao primjerice o načelniku Mošinskom, iznesena je potpuna biografija. Kod nekih pisaca nalazimo pomno izradjenu kratku biografiju i točan popis književnih im radova, o drugim tek nekoliko na dohvat prikupljenih i nabacanih podataka.

Trebalo bi u opće uzeti na um svrhu takovih godišnjaka i nemiješati i ne bacati u isti koš književnike i neknjiževnike. Mogla bi se tako stvar urediti, da u istom almanaku budu uvršteni i beletriste i pisci na drugim područjima prosvjetnoga života. Razumije se, ne treba smetnuti s vida ni publiciste.

Ne može se dakako pribilježiti ni naslov baš svakoga njihovog publicističkog sastava, ali bi njima trebalo prepustiti, da oni sami označe one svoje publicističke radove, kojima sami davaju veću cijenu i koji su doista od trajnije vrijednosti. Sigurno bi se medju hiljadama takovih publicističkih njihovih sastavaka dalo naći dosta i takovih, koji imadu trajniju vrijednost te su i sastavljeni kao kakova historijska ili književna rasprava.

U obće bi najbolje bilo, da sami pisci vode evidenciju o svojim proizvodima, da bilježe, što i gdje su dali štampati i da za almanak imaju u

pripremi znatnije svoje životopisne i bibliografske podatke. Dakako ne bi mogli ući u takov almanak ni sami naslovi baš svih za momenat napisanih i štampanih njihovih proizvoda, ali i tu se sve dade tako ekonomski urediti, da bude sastavljena vjerna slika rada pojedinih naših beletističkih i poučnih, naučnih i publicističkih pisaca.

Ovakovih almanaka imadu svi napredniji narodi, pak doista je tim nužnije, da i mi vodimo točnu evidenciju o onom, što je naše i što se je nabralo na našem književnom polju. Kada budemo sami na tomu u tom pogledu dobri gospodari, kada uredimo sami prijegled naših književnika i njihovih književnih proizvoda, lako ćemo se moći i sami snaći i upriličiti, da i u stranom svijetu bude u pravom svjetlu prikazano ono malo, što imamo.

Dozajem, da će koledar „Strossmayer“ za g. 1908. donijeti imenik naših književnika i popis njihovih djela. Nema sumnje, da će u tom imeniku biti najtočnije ono, što su na poziv izdavača toga vidjenijeg našeg koledara sami književnici upravili i upotpunili.

Sasvim je u redu, što se uz imenik namještenika u raznim uredima donosi i imenik naših književnika. Hvala Bogu, ta su prošla vremena, kada nije bilo nužde voditi brigu o takovom imeniku i kada su se književnici i njihova djela mogla na prste izbrojiti. — I to je znak našega napredovanja na prosvjetnom polju.

Treba samo i u tom pogledu cijelu stvar shodno udesiti. Čovjek se jedva može snaći u šarenilu raznih pseudonima i raznolikih šifara, kojima nam je književnost poplavljena. Neki od tih pseudonima i neke od tih šifra ostati će za uvijek neriješenom zagonetkom, ako se za vremena ne postaramo, da ih odgonetnemo i raskrijemo.

U kratko: dobro udešen almanak književnika jest jedna od najosjetljivijih naših potreba.

Jovan Hranilović.

Matičine „Slike iz svjetske književnosti“.

Ovim je nazivom M. H. okrstila seriju svojih izdanja, koja prikazuju ili će imati da prikažu u „slikama“ povijest svjetske književnosti. Preznamenita je to grana Matičina rada i odgovara svrsi i zadaći njena utemeljenja, odmah do naukâ u prvome redu. Povijest književnosti, naše i stranih naroda, zapravo je spojni kolut, koji veže sve ostale serije: tu ima i čiste nauke, u koliko se izlažu rezultati znanstvenoga

istraživanja o razvitku lijepe knjige, o duhovnom radu i nastojanju i o duhovnim tekovinama pojedinih naroda; ima i kulturne povijesti, jer je književnost, ako ne jedini, a ono sigurno između prvih izvora narodne kulture, poticalo i mjerilo njezino; ima tu u neku ruku i onoga, što mi zovemo zabavno - književnom i beletističkom „knjižnicom“, jer nam, bilo u izvadcima, bilo u sadržaju njihovom, prikazuje (ili bi morala pri-

kazivati) takova djela jednakim načinom i u jednakom ruhu. U povijesti književnoj imaju dakle svoj dopunjak i pozitivne nauke po svojoj metodi istraživanja i svome utjecaju na čovječji misaoni život, i povijest uopće kao prikazivateljica kulture, i lijepa knjiga sa svojim uzgojnim i zavavnim štivom.

Sa svojim dojakošnjim izdanjima Matica je u tome pravcu svoga rada danas prije na početku nego li na pô puta do konačnoga cilja. Sa prekolanjskim „Slikama iz engleske književnosti“ ona broji sedam svezaka te vrsti izdanja; prvi je izšao god. 1891. iz pera neprežaljenoga Šrepela, a pod naslovom „Pjesnički prvaci XIX. stoljeća.“ Očekivalo bi se jošte od nje barem četiri puta toliko po opsegu, a po kakvoći i važnosti sadržine i daleko više. Medutim se već može na temelju tih izdanih radova uzeti u pretres način, kojim se obraduje „svjetska književnost“ u „M. H.“ i izreći sud o pojedinom djelu obzirom na zajednički i jedan cilj takovih izdanja. Ja ću pokušati, da oko tih dvaju argumenata nanižem na laku ruku neka svoja opažanja i mišljenja s namjerom, da poslužim dobroj stvari za buduće: ne bi li možda koji saradnik ove „knjižnice“ naišao ili došao na koju zdravu misao o tome, kako nešto ne valja ili dobro pristaje u dosadašnjim izdanjima, ili kako bi se nešto imalo udesiti i bolje izvesti u slijedećima. Ova vrsta kritike u prvome redu interesuje pisce, a donekle i odbor Matičin „ravnjanja radi“; a mogla bi biti važnija i korisnija od same eksegetske ili komentatorske kritike namijenjene čitaocima, te bistri i tumači njihovo štivo. S toga bi po mojoj shvatanju uputno bilo, kad već ostali listovi toga ne donose, da se u Matičinom „Glasu“ nadje češće po koji općenit osvrt, po koji kritični pregled pojedine skupine Matičinih publikacija. O Matičinim knjigama prama broju i raznovrsnosti njihovo, priznati je, piše se premalo, prerijetko. Tko je do sada pisao, većim je dijelom to činio, da ovo ili ono napadne, da ovu knjigu ili onoga pisca osudi, operuša. U kritici, koju ovdje zagovaram, cijenim, da ne bi toga bilo: ne bi bilo povoda subjektivnomu raspoloženju, ni sudovima, stvorenim na prečac, kao što zna biti nakon neposredna objelodanjenja pojedine knjige: prevladala bi nepristrana objektivnost, a sudilo bi se gdješto i po praktičnom učinku, što ga je koja knjiga već proizvela kod čitalaca. Postizalo bi se i to, da se koja zlatna stvarca, što kod nas žalibоše nerijetko biva, preranu ne potisne u zaborav, kao da nije nikad ni ugledala svjetlo.

Tako ću ja ovdje da pišem o „starih“ stvarima.

Kako spomenuh na početku, bili su Šrepelovi „Pjesnički prvaci“ — — — prvi svezak serije „Slike iz svjetske književnosti“. Drugi je svezak bilo takodjer Šrepelovo djelo „Ruski pripovjedači“. I jedno i drugo odgovara usko i vjerno

nazivu serije: to su u pravom smislu te riječi „slike“, onake, kakovih nam podaju razni eseji, portreti ili profili književni, vješto i sa zamjernom lakoćom i ljupkoćom sastavljene monografijice o ponajboljim književnim velikanima XIX. stoljeća. U njihovim djelima, u njihovu načinu mišljenja i umijeću spisateljskome zrcali se moderne knjiga velikih evropskih naroda, možda bolje, nego u kakvoj dobroj povijesti književnosti: otskaču ti spisatelji kao na brdovitu gorju visoki vrhunci golemih gora, s kojih puca pogled na okolišna manja brda i doline, ističu se kao iz šume raznovrsna stabala, nebotični stoljetni hrastovi. Ne ustežem se kazati, da su ta dva prva ujedno i dva najbolja sveska „svjetske književnosti“, barem po namjeni i popularnoj formi njihovo. Ostalo, što je poslije napisano te vrsti, nisu više takove slike, nego su prije ili povijesti književnosti, ili povjesno-književni nacrti. To je doista već treći svezak: „Ruska književnost u XVIII. stoljeću“ od Vatr. Jagića, pa Adamovićeva „Francuska Drama“ (IV. svezak), Šrepelov „Preporod u Italiji“ (VI. svezak), Pinterova „Njemačka književnost do smrti Goetheove“ (V. svezak), i napokon Dukatove „Slike iz povijesti engleske književnosti“, koje unatoč nazivu i dobroj nakani spisateljevoj nijesu nikako slike, nego su ono što jesu: kratak povjesni nacrt engleske književnosti, ili podulji „repetitorium“ po primjeru brojnih školskih tekstova te ruke.

Kad bih htio pogadjati rekao bih, da je Matica, otvarajući ovu seriju izdanja s prvom knjigom, bila nakana prikazati svojim članovima svjetsku književnost u slikama Šrepelova kova, ali drugi radnici nijesu nastavili u tome pravcu, pa je Matica, bilo dobrovoljnom privolom, bilo silom prilika, proširila ovoj seriji prvotni program, donoseći za dvama svescima slikâ povijest književnosti po vrstama (cfr. „Francuska Drama), po razdobljima (cfr. „Ruska i Njemačka književnost“) i u cjelokupnom razvitu od prvih početaka do novijega doba (cfr. „Slike iz engleske književnosti“).

Pustimo s vida razloge toj promjeni izdavačkoga programa, pa se pitajmo, da li je šteta, ili je možda ispravljanje na bolje ta mješavina u metodi prikazivanja svjetske književnosti? Ili da jasnije zaoblimo pitanje: Jesu li shodnije „slike“, ili „povijesti“ književnosti za postignuće onoga cilja, koji je literarnoj povijesti označen pored pozitivnih nauka lijepo knjige? Nema sumnje, da isto tako mogu biti valjano napisane i literarne historije kao i „slike“, da i one mogu pružiti jednako popularno i lako shvatljivo zabavno štivo. Lakše je, svakako, sastaviti i ugodnije čitati esejske „slike“, teže i nepristupnije biti će historije. Ali sasvim time niti će igda „slike“ sačinjavati povijesti, niti će biti poviješću niz nesuvislih slika, pa bîle one i hronološkim redom nanizane. Da se objasnim prispopodabljanjem: slike, koje prikazuju razvitak jedne književnosti po glavnim piscima i

djelima njihovim, onoliko mogu biti historijom književnosti, koliko je to n. pr. povijest dinastija i vladajućih lica ili povijest najglavnijih bitaka i sukoba na pozornici svjetskih dogadjaja — političkom poviješću narodâ i država. Povijest dakle po opsegu svoga sadržaja pruža više nego li mogu pružiti „slike“. U tome su Matičini čitatelji ovdje na dobitku: u povijesti upoznaju oni ne samo pojedine književne veličine i pojedina remek-djela za sebe, kao što biva upravo u „slikama“, nego im je jasan i genetički postanak književnih proizvoda svake ruke i njihov medjusobni snošaj i političko-socijalne prilike, u koliko su bile od utjecaja na lijepu knjigu, i obratno; iznad svega pak imaju tu pred očima razvitak duhovno intelektualnoga života jednog naroda od probudjenja njegove svijesti do zrelosti njegove, dizanje i padanje njegove umne i stvaralačke snage na književnom polju. Ali čitalac niže i osrednje izobrazbe neće moći da toliko probavi i usvoji, jer će mu faliti prethodna znanja; ne će moći ni da ga zanima sve to s istoga razloga. Nu za to Matica udovoljava bolje svojim odabranijim čitateljima, ispunja izdavanjem književnih historija veliku prazninu i pravu potrebu u hrvatskoj književnosti, kojih prama našim posebnim kulturnim prilikama ne bi inače nitko mogao ispuniti ni namiriti. A onda, nije apsolutno ni nemoguće, da pogdjekojemu piscu i uspije napisati povjesno djelo lako svatljivo i posve popularnim načinom; to bi pače morao svaki Matičin radnik barem djelomično postići, kad ne bi mogao u cijelosti, za što se hoće i posebne darovitosti i stručna poznavanja. Jednostavna jasnoća i popularna forma u jednoj povijesti Matičina izdanja već je stoga dostižna, što njen pisac nema što neposredno istraživati, ni pobijati nit hipoteze postavljati, jer su sve to davno obavili literarni historičari i kritičari one literature, koji su i povijest njenu sastavljavali: Matičarev je posao iznijeti živo i zanimljivo, bez ikakva naučno-znanstvenoga aparatâ već gotove rezultate, njemu je pretakati na hrvatski već tvrdo udarenu povijest X književnosti pod vodstvom individualnoga svoga ukusa i svojih sudova. Ovaj njegov posao nije opeta tako lak, kako bi se na prvi mah moglo nekomu pričiniti: taj posao niti je prevodilački, niti običan kompliatorski, jer da bude uspješan, traži od spisatelja nešto, što svakomu nije dano — traži, da je zaljubljen u svoj predmet, da se je u nj, što no riječ, uživio, da o njemu govori s mnogo ljubavi i s mnogo toplice, kao onaj, koji o tomu više poznaje nego li kaže, koji je proniknut uvjerenjem svoga izlaganja.

Od dosadanjih publikacija ove ruke majstorski ispunja sve te uslove Jagićeva „Ruska književnost i t. d.“ Tu su učenjak i popularizator udruženi u jednoj osobi, tu je ljupkoća stila, jasnoća diktije, topota osjećanja, bistrina i nezavisnost sudjenja. Jagić čita sa zanimanjem i onaj, komu

djela ruske književnosti nijestu inače poznata. U koliko još nije u mjeni izbrisana uspomena ne-pošredna dojma od prvoga čitanja, ne bili mogao taj svoj sud primijeniti na ostale sveske, ne bili mogao to učiniti ni za Šrepelov „Preporod u Italiji“: ovomu začudno sale lijepa Šrepelova svojstva dviju prvih njegovih radnja. Stil se ne-kako neugodno doimlje sa svoje tek prividno podržavane živosti, s neprekidnom koordinacijom svojih sad kraćih sada dužih izreka i perioda, sa svojim prevelikim nabranjem imena, naziva i brojaka. Blijede su i odveć naglo orisane slike njegovih klasičnih preporoditelja, a općenita slika preporodnog vremena odviše je zastrta mnogo-brojnim pojedinostima, a da bi nakon čitanja mogao kao na dlanu uhvatiti glavne i najznačajnije crte i obilježja njezina. Tu je pisac ili prebrzo radio svoj posao, ili je u nastojanju, da na malo prostora zbije prevelik povjesni materijal, odveć suzio okvir svoga prikazivanja.

Ni Pinterova „Njemačka književnost“, u koliko se sjećam, nije me zagrijala na nijednom svome poglavljju. Pisanje mi se čini hladno i bez zanimljivosti. Navode se i manje važni pisci, govori se i o neznatnijim i posve neznatnim djelima, pa ipak ni najljepše periode ne pobudjuju oduševljenja, kako bi to uzvišen predmet njihovih djela i veličina njihovili pisaca iziskivala. Rekao bih, da ni sam sastavljač nije bio dovoljno oduševljen pišući n. pr. partie o Goetheu i njegovom pjesničkom drugu Schilleru.

Mene se nisu bolje dojmile ni Dukatove „Slike iz engleske književnosti“. To nisu „slike“, a nije ni „povijest“. Kad sam rekao to, mislim, da sam rekao sve, što o njima mislim obzirom na svoje prijašnje razlaganje. Preusko je stisnuta engleska književnost na to dvadesetak štampanih tabaka, ma da je autor htio prikazati samo glavne njene epohe i najveće predstavnike: iz njegova pisanja nitko, ne ču reći, ne ugleda, nego nit ne nasluti Miltonove, Šekspirove ili Byronove veličine . . . Dobro je, što se tu po primjeru novijih književnih historija navodi sadržaj glasovitih umotvorina, gdjekad tija u prevodu izvornih ulomaka; nu da li to tako učinjeno zadovoljuje i da li pravo zanima bez nečega drugoga? Prijevodi engleskih pjesama komu da se ne svide, komu da ne zaslade čitanje o piscima i njihovim djelima, osobito kad su onako uspjeli kao nekoj od njih; nu i ovdje se pita: smiju li se priopiti kao u dodatku za prikazivanja literarne gradje, ili umetnuti negdje po sredini, onako, gdje se to zgodnije čini?

Ne rekoh, što rekoh, u zloj namjeri; ne kritikovah Matičine izišle „slike iz svjetske književnosti“ s namjerom, da dokažem nevaljalost jednoga ili drugoga sveska, da mu porečem vrijednost. Svi su oni i vrijedni i potrebni za nas ovakovi, kakovi su. Da ne bi i oni najbolji medju

njima mogli bolji biti, ludo je i pomisliti, nu za to niti je Matica kriva, niti su krivi pisci njezini. A opet, kad bi kod nas jedno ovakvo djelo i mnogo rdjavije ispalo, nitko ne bi smio poreći, da je bolje i takovo imati, nego da ga nikako nije. Neka prosljedi Matica sa svojim izdavanjem

„svjetske književnosti“ bile to „slike“, bile „povijesti“, dobro će doći. Njeno bi djelovanje u tome pogledu bilo savršeno ispunjeno, kad bi nam uz historiju pružila u prijevodu i najznamenitija djela barem evropskih književnosti.

Dr. V. Lozovina.

Nestanak balade i romance.

Već odavna se u svim evropskim književnostima opeča, da nestaje nekih epskih pještičkih vrsti: pojmenice balade, romance i pjesničke pripovijesti. Kako naše vrijeme u Opće nije osobito skloni stihovanjo pjesničkoj proizvodnji, te ih je vrlo malo, što imaju vremena i volje, da čitaju odulje stihovane pjesničke sastavke, počeo je malo po malo ginsuti smisao za oveće epske pjesme, te je uslijed toga stisnuto i epsko pjesnikovanje. Pjevaju se i čitaju doduše još i danas eposi u strogom smislu te riječi, ima još i danas epske poezije u raznolikim oblicima; ali je toga sve manje i manje, a pjesnička balada i romanca sve se redje pojavljuju. Nekuda je svadje u evropskim književnostima lirsko pjesničtvu potislo epiku u stran, a s njom u prvom redu baladu i romancu. A ipak se mora priznati, da su upravo ta dva pjesnička oblika u svoje vrijeme naročito u njemačkoj književnosti u osamnaestom vijeku, bila osobito omiljena. Tko još i danas ne čita s najvećom slašću balade i romance Goetheove, Schillerove, Uhlandove, Körnerove, Platenove i kako li se sve ne zovu ti velikani na njemačkom pjesničkom Parnasu, koji su ispjevali svu silu po sadržaju i obliku upravo klasičnih balada i romanca!

Kako se u balade stiču sva tri glavna pjesnička elementa: lirski, epski i dramatski, to je upravo to polje kao stvoreno, da se na njemu okušaju odlični pjesnički talenti. Ne opstoji, što se obično govori, da balada i romanca nisu više suvremeni pjesnički oblici, da ne odgovaraju duhu vremena. Izrazi: „Savremena i nesavremena vrsta poezije“ prava su besmislica za svakoga, tko priznaje, da postoje vječni zakoni ljepote, a oblik i sadržaj da se moraju prilagodjivati duhu vremena. Razumije se, da moderna balada mora imati daleko višu svrhu, nego da svojom ritmikom bude pustim pratidrugom kojoj melodiji za igranku, kako je to bila njezina zadaća u prvom njenom početku, kada su se uz ritmički komponovani baladni tekst izvadjali štokakovi plesovi. U doba, kada su baladu kultivirali veleumni klasici Göthe i njegovi pjesnički drugovi, nije se više nitko obazirao na taj prviobitni primitivni oblik baladskog pjesnikovanja. Dostojala postade balada kondenziranoj

dramom, gdje su dramske pasaže i graduacije zamijenjene takozvanim lirskim prelazima. Kako su njemački i franceski klasici u doba cvatnje baladskoga pjesnikovarija dali baladi savremenobilježe po obliku i sadržaju, tako ni danas nemaju smetnje, da se pjevaju balade prema savremenom razvoju pjesničkog oblikoslovija i prema duhu vremena. Nitko ne brani pjesniku, da modernizuje oblik baladskoga pjevanja. Ali baš u tom i jest teškoća, što su na rijetko posijani pjesnički talenti, u kojih bi bila jednak razvita sva svojstva, potrebna za stvaranje dobrih balada. Još je manje takovih, koji bi znali dramski, lirski i epski elemenat tako harmonično sastaviti u zgodnu, po sadržaju i obliku, cjelinu, koja bi ujedno odisala svježim duhom vremena. Tu se doista hoće pravog pjesničkog talenta i pjesničke naobrazbe, što nije baš tako svakidanja pojava.

Nestanak takovih pjesničkih talenata osjeća se sve teže i sve više ne samo kod nas, već i u velikim evropskim književnostima. Sve se više primjećuje, da nema više pjesnika balada i romanca i da savremeno baladsko pjesnikovanje, u koliko ga još ima, daleko zaostaje za onim, što nam ostaviše na tom polju osamnaesti i prva polovina devetnaestoga vijeka. Sve se više čuje vapaj za obnovom baladske pjesničke proizvodnje i drugdje i kod nas. U slavenskim književnostima, naročito u ruskoj, poljskoj, českoj, pa i u hrvatsko-srpskoj i slovenačkoj bilo je još u prošлом stoljeću dobrih pjesnika balada i romanca. Puškinove, Lermontove, Mickijevićeve, Slovackove, Erbenove, Čelakovskijeve, Preširnove, Vrazove, Markovićeve i Šenoine balade ne zaostaju ni u čem za najboljim franceskim i njemačkim baladama Götheovim, Schillerovim, Körnerovim i Hugonovim.

Iza Šenoe nije ni jedan naš pjesnik izpjevao ni više ni boljih balada i pjesničkih pripovijesti od Gjure Arnolda. On je pače na tom polju natkrilio sve dosadanje pjesnike i invencijom i preciznošću i dotjeranošću pjesničke dikcije i forme. Kod Slovenaca je pjesnik Aškerc ispjevao mnogo izvrstnih balada, u njima preteže epski elemenat, ali u njega nema toliko poetičnosti i onoga skladnog razmjerja lirskog, epskog i dramatskog elementa

kao u baladama, romancama i pjesničkim pripovijestima Arnoldovim.

Možemo se ponositi time, da dok je i u većim književnostima općeniti vapaj, da nestaje pjesnika balada, mi imademo odličnog takova pjesnika u punom jeku muževne snage, u kog je neizcrpivo vrelo za tu vrstu pjesničkog stvaranja.

* * *

Tu nedavno dopade mi ruku vrlo zanimljiva njemačka knjiga pod naslovom: „Neuer deutscher Balladenschatz — 8. Sonderheft der Woche“ — što ju je uredio August Ischerl u Berlinu, u mjesecu novembru 1906. To je zbirka od pedeset odabranih najnovijih njemačkih balada, od kojih je jedna nagradjena nagradom od 3000 (tri hiljade Maraka), druga nagradom od 2000 Maraka a daljnje dvije svaka nagradom od 1000 Maraka.

U predgovoru te zanimljive pjesničke zbirke izlaže August Ischerl, kako je došlo do izdanja te knjige.

Lanske godine raspisan je natječaj za najbolje tri balade. Htjelo se je uskrisiti zanimanje za tu pjesničku vrst, koja je upravo u njemačkoj književnosti još i u prvoj polovini prošloga stoljeća cvala punim cvatom, a u najnovije doba je nekuda izginula. Razpisane su prvobitno tri nagrade: za najbolju baladu 3000 Maraka, za drugu 2000 a za treću 1000 Maraka. U odbor za presudjivanje izabrani su slijedeći ocjenjivači: princ Emil Schönaich Carolath, Feliks Dahn, Josip Lauff, J. V. Widmann i Pavao Dobert. Njima je povjereni bilo, da izmedju poslanih balada izaberu pedeset ponajboljih, koje su imale biti otisnute u posebnoj svesci, a od ovih opet tri ponajbolje, koje su imale biti nagradjene gore naznačenim nagradama.

Njihov posao bio je skopčan s velikim trudom, jer je stiglo 4900 balada iz svih njemačkih krajeva. Odabrali su ponajboljih 150 balada, a med njima 50 za zbirku, što je štampano kao posebni svezak i prilog lista „Woche“. Zatim su izmedju ovih pedeset balada izabrali tri ponajbolje. Ali nakon pomognog proučavanja i savjesnog presudjivanja pronađoše, da bi trećom nagradom od 1000 Maraka za pravo imale biti nagradjene dvije jednakov vrijedne pripisane pjesme. Raspisatelji natječaja rješili su se, da pridometnu još jednu nagradu od 1000 Maraka, te su tako u svemu nagradjene četiri ponajbolje balade.

Prvu nagradu od 3000 Maraka dobio je Ewald Gerhard Seeliger iz Hamburga, za baladu pod naslovom: „Der Gonger“. Druga nagrada od 2000 Maraka dopitana je pjesniku: Georgu von Kries iz Gross-Waczmirza kod Swaroczina, za baladu: „Das Regiment Forkade bei Hochkirch“. Daljnje dvije nagrade, svaku po 1000 Maraka, dobili su: Makso Bewer iz Laubengarta kod Draždiana za baladu: „König Harald's Brautschau“ i Pavle Steinmüller iz Fridenau

kod Berlina za baladu: „Der Triumph des Lebens“.

Vrijedno je, da malo ogledamo te nagradjene balade, koje su odštampane u gore spomenutoj posebnoj svesci lista „Woche“ zajedno sa ostalih 46 balada, što su prebrane izmedju poslanih 4900. Istočem i opet, da je od tih 4900 poslanih balada odabранo najprije njih 150, koje su proglašene kao pobolje, a istom od ovih je uvršteno u zbirku onih 50.

Prvom nagradom proglašena balada: „Der Gonger“, od Ewalda Gerharda Seeligera iznosi u svemu: 16 kitica po 8 stihova, dakle 128 stihova,

„Gonger“ se zove prikaza duha utopljenika, što se po pričanju u kraju oko sjevernog jezera prikazuje svojim znancima i domarima. Balada „Gonger“ prikazuje plastički prikaz mladog utopljenika, brodara Ralf Olversa — vjerenicu lijepoj Elsbi. Osobito je uspio lokalni kolorit opisa brodarske scenerije na sjevernom jezeru. Čitava balada podsjeća na Bürgerovu „Leonoru“, samo joj je kolorit sumoran i sjevernjački, kano u pjesmama Osijanovim. Opis bure na moru pravo je remek-djelo, a plastika je upravo klasična. Mladi Ralf Olvers odlazi na more i zaklinje se svojoj ljubljenoj djevojci, da će se u izvjesno vrijeme sigurno povratiti. Ona vjeruje njegovo riječi i bodri ga, neka bude ustrajan i oprezan u buri i oluji i neka ne zaboravi na zakletvu vjernosti. Divno je prikazan prizor polaska i oproštaja, plastički i pjesnički sa vjernim sjevernjačkim koloritom. Sjajno pjesnički prikazuje pjesnik povratak drugova Ralfovih i čvrsto pouzdanje Elsbino, da će se i njezin dragi povratiti, makar da joj njegovi drugovi saopćiše, da je on zajedno sa svojom ladjom poginuo. Ele jedne noći biješnjela je strašna bura, udarala o prozore Elsbine, zaletavala se u njenu sobicu, da ugasi svjetiljku. Neobičnom poetskom plastičnošću izvedena je personifikacija razbjješnjenog vjetra, kao navjesnika dolaska prikaze Ralfove. Eto napokon i njega. Divan je dijalog izmedju njega i Elsbe. Evo nekoliko stihova u originalu:

Du riebst mich, schön Elsbe. Durch Sturm und Not
Hab' ich mich heimgefunden!
Wach auf, schön Elsbe, bis über den Tod
Hält mich mein Schwur gebunden!
Schön Elsbe lächelnd die Lider hebt,
Die Augen leuchten im Glücke,
Und leise von ihren Lippen bebt;
„Ich wusste, du kehrst mir zurück!“

„Küss mich, Ralf Olvers, und küsse mich heiss,
Lass mich vergehn und frohlocken!
Ralf Olvers, dein Mund ist kalt wie Eis!“ —
„Der Sturm treibt frostige Flocken!“
„Ralf Olvers, dein Haar ist nass und wirr!“ —
„Die See ist darüber geflogen!“
„Ralf Olvers, dein Blick ist verstört und irr!“ —
„Ich sah den Tod in den Wogen.“

I onda se opisuje, kako ga ona grli, a ne će da pusti od sebe, kako ga ogrće ogtačem, da

ga zagrije, kako s njim hrli prema jezeru, kako s njim tone u njegove dubine:

„Ein Stern vom finstern Wolkenzelt,
Ist tief im Meere verglossen,
So fuhr schön Elsbe aus der Welt,
Ist niemals heimgekommen“.

Osobito je uspjela divna pjesnička diktacija, briljantna metaforika i sjajni srokovci.

Evo, kako je divno pjesnički prikazano bjesnilo bure oko Elsbine kućice pred dolazak prikaze Ralfove. Sjeverac pritiska na ledene svoje usne sjajni rog: „Er schmettert Grim und wettert Zorn, — Und rast gegen Küsten und Klippen“, — Er frisst des Landes sandigen Saum, — Und knickt die ragende Eiche, — Er stampft das Meer zu Gischt und Schaum, — Und pocht mit Macht und Deiche . . .“

I tako se u divnim metaforama prikazuju sve jači naleti i zaleti bure o prozorčić i u sobicu Elsbinu. Tri dana i tri noći trajaše njezin civil, tada je polomila staklene štapiće, zarila je svoje kandže u sobicu i razbila svjetiljku u crepovlje. Pritisnula je ustne na prozor i osipala ih pjenom . . . i t. d.

U opće je pjesnička diktacija, naročito sjajna metaforika i plastika u čitavoj toj baladi vanredno uspjela, i baš tom dikticom se ona visoko uzdiže nad ostalim baladama u istoj zbirci. Pojedine neobičnije riječi i izrazi su uzeti iz onog kraja oko sjevernoga jezera, baš kao što je sva scenerija onoga kraja plastično iznesena pred oči čitatelja. Čisto čovjek osjeća zatele hladnih sjevernih vjetrova i sumor i magluštinu onoga kraja i gleda preć okom one u buri i valovljvu očeličene mišice i crte lica tamošnjih brodara. Jedva bi bilo moguće tu pjesmu vjerno prevesti na koji drugi jezik, da se očuva njen sjevernjački kolorit.

Sasvim je drugoga soja nagradom od 2000 Maraka nagradjena balada „Das Regiment Forkade bei Hochkirch od Georga Kriesa.“

U petnaest trinaestercem spjevanih kitica od dva stiha, opisuje se junacić jedne njemačke pukovnije u bitci kod Hochkircha. Diktacija te balade podsjeća nas na Platenovu pjesmu: „Grob u Buzentu“, a sadržaj joj podsjeća na ratničke pjesme Körnerove. Pukovnija Forkade nikada ne uzmiče, ne će uzmaknuti niti u bitci kod Hochkircha, ma da su joj već popadali i časnici i većina momčadi. Uzalud joj vrhovni zapovjednik nalaže, da se natrag povuče i ustupi mjesto drugoj pukovniji, koja je još nenačeta, — pukovnija Forkade ne će da odstupi:

„Sie schütteln mit dem Kopfe, ein alter Fliegelmann spricht:

Forkade ist nie gewichen, wir weichen auch heute nicht“.

Već su popadali časnici i grenadiri, već gori Hochkirch, i crkva mu je u plamenu, ali još je

tu mladi jedan junker, on se bori kao lav. Ali najposlije pade i on:

„Sein Herzblut fliesst in Strömen, die bleiche Lippe spricht: — Forkade ist nie gewichen, auch heute wichen wir nicht“.

I diktacija i metrika i sadržaj daleko zaostaju za baladom „Der Gonter“. Nema tu one plastike i metafore, sva pjesma čini više utisak poziranoga heroizma. Očevidno joj je druga nagrada dopitana radi podsjećaja na jedan slavom ovjenčani momenat vojevanja za slobodu Njemačke protiv Korzikanskoga rušigrada.

Balada: „König Haralds Brautschau“ od Maksa Beuera, što je iznijela nagradu od 1000 Maraka, dražestno prikazuje, kako kralj Harald izmedju mnogih bogatih i lijepih djevojaka bira za ženu ribarevu kćerku, koja ga je svojom vanrednom ljepotom i milotom uhvatila u svoju mrežu, dok je on stavio kao zahtjev svojoj odabranici, da u nje bude kosa do zemlje, kako bi se njome mogla kao prirodnim plaštem zaognuti.

Pjesma je dosta pinkantno izvedena i dosta nejasna, ali ta pikanterija nije nepristojna, ni banalna, ni odvratna.

Meni se mnogo više dopada na drugom mjestu nagradom od 1000 Maraka nagradjadjena balada: „Der Triumph des Lebens“ od Pavla Steinmüllera. Tu se u dvanaest kitica od četiri stiha prikazuju posljednji časovi utamničenoga viteza Ericha. Sutra imade biti pogubljen i upravo razmišjava o ništavili života. Još bi želio, da doleti kakova ptica do njega i da po njoj poruči svojoj miljenici Heilki Torben na moru, da će mu sutra odrubiti glavu, a on da bi tako želio još jednom poljubiti svoju dragu djevojkulu. U to eto nekoga u tamnicu. Mladi je svećenik, došao je, da ga isповjedi i pripravi na smrt. Erich mu priznaje, da mu je u srcu slika djevojke, koje zaboraviti ne može, makar ga to i spasenja stajalo. Svećenik mu izjavlja, da ga onda ne može oprostiti grijeha i prvesti u raj, — ali u tom času pade s njega časna haljina svećenička i pred Erichom stoji i grli ga njegova draga djevojka Heilke Torben. A na polju cvate cvijeće i bruji život, dok on uživa u naručju drage. Pjesma se završuje s upitom pjesnikovim: „Wisst ihr's nun, warum Herr Erich sang, — Als sein Haupt in den grünen Rosen sprang“.

Ta balada je ispisivana u duhu stare romantičke, nije joj ni sadržina u svemu originalna: originalna je samo završna pointa, upit pjesnikov u dva stiha, dometnuta poslije dvanaest kitica od četiri stiha. Bilo bi svakako skladnije, da nam pjesnik nije naročito baš prstom pokazao na težište pjesme u toj pointi time, što ju je kano dometnuo u dva odjelita stiha.

* * *

Iz ovoga prikaza nagradjenih njemačkih balada lako je razabrati, u koliko je moderna nje-

mačka balada zadržala temeljne crte starog tipa balade iz Gótheovog i Schillerovog dјoba. Isporedim li balade naših pjesnika, naročito Franje Markovića i Cjure Arnolda, s nagradjenim ovđe prikazanim baladama, mislim, da bi oni pred nepristranim svjetskim sudištem iznijeli sa većinom svojih balada lovoriku pred nagradjenim njemačkim pjesnicima. Ali Nijemci zato umiju svoje pjesnike drugačije cijeniti i nagradjivati nego li mi mali narodi, koji smo spremni, da omalovažimo, osudimo i podvalimo jedan drugomu, nego li da se podičimo s onim što imamo, i da onemogućimo kojekakovima, da s nepoštovanjem govore o pjesničkoj proizvodnji pjesnika onoga razdoblja naše književnosti, kada se je i kod nas kultivirala balada, romanca i pjesnička pripovijest. Danas je i kod nas dominantna lirika, ali zaludu očekujemo prema Preradoviću, Mažuraniću i Šenoi, dok tražimo ideale pjesničtvu drugdje, nego li su ih tražili oni. Nestajanje smisla za neke pjesničke vrsti, kao što su balada, romanca i pjesnička pripovijest, dokazuje, da i kod nas u opće gine smisao za pjesničku proizvodnju i najljepše joj vrsti i oblike, a koliko li imade u našem narodnom pjesničtvu, u našoj tragičnoj prošlosti i u našoj sadašnjosti neobradjenih motiva, koji bi se i te kako dali pjesnički u epskolirskim pjesničkim oblicima obraditi. Lirika, u kojoj pjesnici

pjevaju uvijek i samo o samom sebi i svojim ljubavnim jadima i uživanjima, postaje u brzo otužnom, monotonom, dosadnom i odvratnom.

Markovićeva oveća balada „Zadnja zdravica“ i većina Arnoldovih balada preživjeti će svu tu našu liričku limonadu sa umjetnim krizantemama i cijelim arzenalom tudjinskih riječi, neprirodnih adjektiva i maglovitih slika.

Dakako za pjevanje balada treba i pjesničkoga talenta i historijskog znanja i svestrane književničke spreme, treba sigurne ruke prokaljena ukusa, topla osjećanja i poznavanja pjesničke tehnike.

Doista je šteta, što se naši pjesnici mладje generacije gube samo u lirskom sevdalisanju te ne će da kultiviraju i baladu i pjesničku pripovijest. Mislilo se je, da će poslije prekrasnih studija dra. Franje Markovića o baladi i romanci, štampanih u „Viencu“ i „Radu“ jugoslavenske akademije, porasti zanimanje naših pjesnika za tu vrst pjesničke proizvodnje, ali što dalje, to je sve manje balada u našem pjesničtvu. A ipak, sudeći po nekim pokušajima te vrsti kod naših mладjih pjesnika, nema sumnje, da bi oni na tom polju bolje uspjeli nego u vječnom variranju lirskega eroških izljeva, punim egoizma i usiljenoga sentimentaliteta.

Periodička štampa u Bosni i Hercegovini.

Ni Bosna i Hercegovina kao da ne će da zaostanu za susjednim zemljama u periođičkoj štampi, jer dok do nedavna mogosmo na prste izbrojiti njezine novine, od novijeg doba javlja se svaki čas po koji novi list, te ih danas ima gotovo čitava legija. Imade ih svake vrste: političkih, pedagoških, beletričkih, trgovачkih, naredbenih, društvenih i radničkih. Svakoj je dakle rekbi potrebi udovoljeno. Ne ću ovđe crtati opširnije rad svakog pojedinog lista, već ću prikazati u kratko pregled svih tih novina i listova, i to gore istaknutim redom, zabilježivši najnužnije podatke.

Razvitak novinstva i listova mnogo potpomažu tiskare, kojih ima gotovo u svim većim mjestima, a najviše u Mostaru i Sarajevu. Ovdje ima čak hrvatska tiskara najnoviji slagarski stroj, koji prikraćuje dvojinom radno vrijeme. I živo sudjelovanje u narodnom pokretu jako utječe na sve to življci publicistički rad.

Politički listovi.

Njih ima jedanaest. Najstariji je „Sarajevski List“, koji izlazi već 30 godina, a uredjuje ga već 28

godina Ivan Vasin Popović, koji je nedavno dobio i naslov vladinoga savjetnika. List je počeo izlaziti odmah nakon ulaska Filipovićeva u Sarajevo, a prvim urednikom bijaše mu Lukež. Do g. 1883. nosio je list naslov „Bosansko-hercegovačke novine“. Glavnim suradnikom bijaše im pokojni Miloš Mandić, poznati u sarajevskim krugovima lingvista. Sarajevski je list po pola štampan latinicom, po pola cirilicom, a donosi pored službenoga dijela vijesti iz političkoga svijeta, bilježeći ujedno važnije dogodjaje iz bliza i daleka. Imade i felton. Izlazi tri put nedjeljno.

Za njime dolazi po starosti Šmardina nječacka „Bosnische Post“, koju je osnovao prije 24 godine pok. dr. Makanec, a izdavali je dugo godina Spindler i Löschner. Izlazi kao dnevnik, a uredjuje ga sada Hermenegild Wagner. List priopćuje najviše po bečkim listovima važnije političke dogodjaje, za tim prati društveni život u gradu i provinciji, no najviše brigu vodi — dašto u interesu svoga gospodara — oko prometa i trgovine, te oko priopćivanja nebrojene legije oglasa. Ima i svoj felton, a kadšto osvane u njem i po koji uvodnik.

Pokojni Mehmedbeg Kapetanović Ljubušak pokrenu prije 17 godina „Bošnjak“ (tiskan latinicom), koji i danas izlazi nedjeljno jedanput pod uredništvom Jakuba Ešref bega Filipovića, koji mu je danas i vlasnik. List se zauzima u nekom okviru bošnjačta za interes bosansko-hercegovačkih muslimana. Neko vrijeme napadao je dosta nas Hrvate, no u novije doba prijazniji je spram nas, pak mu rado opravštamo ono, što je prije sagriješio.

Cetvrti je po starosti „Osvit“, koji je pokrenut prije 10 godina u Mostaru najviše nastojanjem pokojnog rodoljuba i književnika Ivana Zovke, Ante Jukića, fratra Glavaša i još nekih naših odličnih pobornika. Prije „Osvita“ izdavao je dugo čislo godina onđe pokojni pop Miličević „Glas Hercegovca“, koji je prvi propagirao po onim krajevima hrvatsku misao, dašto i opet najviše nastojanjem pomenutoga Zovke i Marka Šešelja. — „Osvit“ izlazi tri puta u nedjelji, a uredjuje ga Čjuro Džamonja, posjednik i vlasnik knjižare u Mostaru. List je zagrijan idejom pravoga hrvatstva, te za pravo ne pripada nijednoj našoj stranci. Prati živo dogodjaje po svim hrvatskim zemljama, boreći se za sjedinjenje Bosne i Hercegovine sa materom zemljom.

Pored „Osvita“ izlazi već treću godinu „Hrvatski Dnevnik“, koji prije uredjivaše Kerubin Šegvić, a sada Ivan Cankar. List zastupa pravac Starčevičeve stranke prava, te radi živo o pripojenju Bosne i Hercegovine ostalim hrvatskim zemljama, kao i „Osvit“. List ima sve rubrike, kao i drugi te vrste listovi, dakle donosi uvodnike, politički pregled, feljton itd.

Srbi imaju više političkih listova. Najglavniji im je dnevnik „Srpska Rijec“, koja izlazi već treću godinu u Sarajevu. List zastupa ponajviše interese bosansko-hercegovačkih gazda. Između njega i hrvatskih listova „Osvita“ i „Hrvatskog Dnevnika“ postoji vječni spor, dok s druge strane simpatički prati rad srpsko-hrvatske koalicije. U Mostaru izlazi tjednik „Narod“, što ga uredjuje dr. Uroš Krulj, a u Banjaluci radikalna „Otadžbina“, koja izlazi isto tako jednom u nedjelji, a uredjuje je Petar Kočić. Za srpstvo bori se i mostarski muslimanski tjednik „Musavat“, organ poznatoga Šerifa Arnautovića. Članci su štampani naizmjence latinicom i cirilicom. Svi ovi srpski listovi udaraju složno na hrvatstvo i na katolicizam.

Na neko vrijeme prestao je izlaziti demokratski list dra. Laze Dimitrijevića i Save Miladinovića „Dan“ i „Ogledalo“ Savjet bega Bašagića.

Pedagoški.

Pedagoška lista izlaze dva: „Školski Vjesnik“ i „Učiteljska Zora“. Prvi izlazi nakladom zemaljske vlade, jer je u svakom broju i službeni dodatak, u kojemu su zabilježena imenovanja i premještenja kao i sve važnije naredbe, koje se

tiču školstva i škole. List izlazi mjesечно, a uredjuje ga vladin savjetnik i poznati pedagoški pisac Ljuboje Dlustoš. Prve godine izlazio je u dva izdanja: latinicom i cirilicom, no pošto se ovo potonje slabo kupovalo, tiskaju se sada članci naizmjence u oba pisma. Školski Vjesnik namijenjen je učiteljima svih kategorija, zato ćeš tu pored jezikoslovnih i matematičkih studija naći popularno naučnih članaka i metodički obradjenih štiva iz čitanaka za osnovne škole, kano i opširnih filozofskih rasprava, kano što je filozofija i uzgoj u drevnih Helena, Rimljana itd. Osobito je bogata pedagoška revija i listak, tek pre malo ima vijesti iz krugova samoga učiteljstva, makar da se opaža u novije vrijeme i u tome neko življe sudjelovanje. List izlazi od g. 1894.

„Učiteljsku Zoru“ pokrenuo bijaše nazad tri godine pokojni Ante Jukić, književnik i učitelj u Mostaru, a postavio joj zadaćom, da se više bavi samim učiteljskim prilikama, naročito da vojuje i radi o tome, kako da se poboljša materijalno stanje učiteljstva osnovnih škola, a da oko lista skupi ne samo Hrvate, nego i Srbe, štampao je članke naizmjence u oba pisma. List izlazi i danas u Mostaru pod uredničtvom učitelja i pjesnika Stjepka Ilijića, no dosta netočno, košto je dugo vremena izlazio i Školski Vjesnik, tek Učiteljskoj Zori smeta više nestaćica novca, a valjda i oslabljen interes, ko kad ne dodje list u horu, pak ne more da u pravo vrijeme zabilježi i priopći, što je potrebno i aktuelno. Posljednji brojevi nadoknadiše zakašnjenje obilatim materijalom, te ujedno uredničtvu obećaje poraditi o urednom izlaženju lista.

Omladinski.

U Banjaluci izlazi od prošle godine list „Gjačko Kolo“, koje uredjuje Ivan Štimac. Pokrenulo ga je učiteljstvo tamošnjega kraja. Izlazi u mjesечnim sveskama, a članci tiskani su naizmjence latinicom i cirilicom.

Beletristički.

U Sarajevu izdaje već 22 godine umirovljeni srpski učitelj Nikola Kašiković „Bosansku Vitu“, koja je jamačno najpopularniji list srpski, što je dokazala i svojom starošću, kakovom se do danas ne može pohvaliti niti jedan drugi list. „Bosanska Vila“ donosi pored ostale gradje u svakom broju narodne umotvorine, medju kojima ima kadikad i zanimljiva materijala. List izlazi 2 puta mjesечно.

Za muslimane izdaje poznati mecen Ade-maga Mešić „Behar“, koji sada uredjuje Šemsibeg Salihbegović, dok mu prije bijahu urednicima Mulabdić, Bašagić i Čaušević. „Behar“ je vrlo simpatičan list, a pišu u nju samo muslimani. Izlazi svakih 14 dana latinicom. I „Behar“ pri-

općuje narodne umotvorine, no ove svojom kakvoćom nadmašuju u velike one u „Bosanskoj Vili“. Naročito su prekrasne haremске pjesme. Kamo sreće, da se još nadje vrstan glasbenik i muzikolog, koji bi mogao i one dražesne napjeve oteti za vremena propasti i zaboravi.

Znanstveni.

Prije 19 godina pokrenuo bijaše u Sarajevu tadašnji savjetnik zem. vlade Kosta Hörmann musealni četvrtgodišnjak „*Glasnik bosansko-hercegovačkog zemaljskog muzeja*“, koji ubrzo stče vrlo lijep glas u znanstvenom svijetu. List bavio se ponajviše proučavanjem Bosne i Hercegovine i njezinih starina, te je na tom polju stekao velikih zasluga. Obradjivala se arheologija, epigrafika, numizmatika, folklora, fauna, flora, geologija i razne druge grane, a u novije doba priopćuje list i narodne napjeve i tekstove. Sudaricima su lista musealni kustosi i razni hrvatski, srpski i mnogi strani učenjaci. Prošle godine predao je redakciju prijašnji urednik dru. Ćiri Truhelki, od novije doba ravnatelju bos. herc. zemaljskog muzeja. — Članci tiskani su najmijence latinicom i cirilicom.

Od nedavna izlazi ovdje i znanstveni zbornik „*Zur Kunde der Balkanhalbinsel*“ (Reisen und Beobachtungen), što ga izdaje poznati epigraf i kustos sarajevskog muzeja dr. Karlo Patsch. Prve 4 sveske izašle su u Beču, a ova peta, u kojoj je priopćena radnja generalnog konzula Teodora A. Ippena: „*Skutari und di Nordalbaniscse Küsten-ebene*“, u Sarajevu nakladom Daniela A. Kajona.

Bogoslovni i vjerski listovi.

Već 21 godinu izlazi u Sarajevu „*Vrhbosna*“, koja je od g. 1882. do 1886. imala naslov: „Srce Isusovo“. Do god. 1896. uredjivaše je pokojni Andrija Jagatić, a od tada uredjuje je kanonik dr. Ivan Šarić. Ispočetka bijaše samo kao dijecezansko glasilo, a pokrenuo ga bijaše Juraj Paušek, koji ga uredjivaše pô godine. Sada gaji pored bogoslovnih pitanja i beletristiku, naročito pjesništvo. Bogat mu je i zanimljiv prijegled po katoličkom svijetu. Izlazi svakih 14 dana nakladom vrhbosanskoga kaptola.

Franjevci imaju svoj mjesečnik „*Serafinski Perivoj*“, koji je prvobitno imao naslov „*Glasnik bosansko-hercegovačkih*“ (nekoliko brojeva), onda „*jugoslavenskih franjevaca*“. Uredjivali su ga Vladić Strukić, Brković, a sada mu je urednikom Markušić, profesor franjevačke gimnazije u Visokom, gdje sada list izlazi. „*Serafinski Perivoj*“ uredjen je lijepo poput „*Vrhbosne*“, te je na diku svome redu. Izlazi već 20 godina.

U Mostaru izlazi katolički obiteljski list „*Kršćanska Obitelj*“, koju je pokrenuo franjevac prof. Glavaš, a sada je uredjuje Skender Musić. Izlazi mjesечно već 8 godina.

Za katolički puk izlazi pod uredničtvom O. Leonarda Čuturića već treću godinu mjesecnik „*Glasnik sv. Ante Paduanskoga*“.

Pravoslavni imaju svoj „*Dabro-bosanski istočnik*“, koji izlazi već 21 godinu kao organ njihove konzistorije, a urednikom mu je prof. Ilarion Radonić. „*Istočnik*“ izlazi 2 puta mjesечно.

Gospodarski.

Već šestu godinu izlazi nakladom zemaljske vlade „*Bosansko-hercegovački težak*“, komu je sada urednikom Ljubomir Stjepanović. List se ponajviše bavi pčelarstvom, a posred toga se brine i oko drugih poljoprivrednih grana. Izlazi mjesечно.

Trgovački.

Nedavno pokrenuli su Ismet Zulfić i Ivo Dobržanski trgovački list „*Bosansko-hercegovački Lloyd*“.

Naredbeni.

Od g. 1893. izdaje zemaljska vlada hrvatski „*Glasnik zakona i naredaba*“ (latinicom i cirilicom) i njemački „*Verordnungsblatt*“, u kojemu su priopćene važnije naredbe, zakoni i odredbe.

Društveni.

U Sarajevu izlazi od nove godine jedan put mjesечно pod uredničtvom Šćepana Črgjića list „*Prosvjeta*“ kao organ istoimenog društva za potpomaganje Srba djaka. List donosi izvještaje o društvenom poslovanju.

Slični list kani izdavati i hrvatski „Napredak“ kao činovničko društvo.

Radnički.

U Mostaru pokreće Gjuro Džamonja list „*Radničku obranu*“, koja će zastupati interes hrvatske radničke organizacije.

*

To bi eto bila mala no pregledna slika javne štampe u Bosni i Hercegovini. Iz nje vidi se jasno, kako se i u tim zemljama počeli i širi krugovi zanimati za javne prilike, a pored toga gaje se po malo — kako se vidi — i razne druge kulturne i književne grane.

M.

Prilike i neprilike „Matice Srpske“.

U izvještaju o radu „Matice Srpske“ za g. 1906.—1907., što je nedavno u oči glavne Matičine skupštine objelodanjen, štampan je i govor predsjednika Matičina Antonija Hadžića, izrečen na Matičinoj skupštini 31. Augusta (3. septembra) 1906. U tom govoru je u velikim potezima izložena osamdesetgodišnja povjest „Matice Srpske“. G. 1906. naime navršilo se je osamdeset godina, što je „M. S.“ utemeljena. Utetmeljena je g. 1826., na dan sv. Save, u namjeri, da širi književnost i prosvjetu u srpskom narodu. Njeni osnivači pripadali su trgovackom staležu i zvali su se: *Gavrilo Bozitovac, Jovan Demetrović, Josip Milovuk, Petar Rajić, Andrija Rozmirović i Gjorgje Stanković*. Njima se je kao osnivač pridružio od književnika jedini *Jovan Hadžić-Svetić*. On je i izradio „osnov“ za Maticu Srpsku, koji su „s njime“ potpisali svi osnivači.

„Matica“ je osnovana u Pešti, i tamo je otpočela svoj rad. Ali ma da su osnivači u „Osnovu“ izjavili, da ustanovljavaju društvo „kao jedno tijelo, koje ravnim i jednim jedinim duhom na polju i slavi narodnu diše“, nastade doskora razdor i glede pravca književnosti, i glede jezika i pravopisa, i oko toga, tko je pravi osnivač Matičin.

Taj je razdor postajao sve žešći, došlo je i do denuncijacija, te je g. 1835. državna vlast zabranila i „Maticu“ i izlaženje „Letopisa“. Istom nastojanjem *Teodora Pavlovića* ponovno je naredbom kralja Ferdinanda V. od 13. prosinca 1836. dozvoljena i „Matica“ i izlaženje „Letopisa.“

Ali razdor još uvijek nije sasvim bio stišan. Operiralo se je i nadalje denuncijacijama, spletakama i napadajima na „Maticu“. Izšao je paskvil „Tuk na luk“ od nekoga pseudonima „Srbo-ljuba“. „Matici“ je pošlo za rukom sjajno oprorvati sva podmetanja i podvale toga pseudononima, koji je medju inim ustvrdio bio, da se u Matici nesavjesno radi, da se novac nemilice troši i da se narodu zasljepljuju oči nekim prividnim radom.

Državna oblast, uvjerivši se, da su sve te potvore bez osnove, zabranila je raširivanje paskvile „Tuk na luk“, te je „Matica“ neko vrijeme opet mogla mirno raditi.

U to buknu revolucija g. 1848., a Matičini članovi nisu se mogli sve do 29. oktobra 1849. naći na okupu u Pešti. Doskora se je vidjelo, da je Pešta prestala biti središtem ugarskih Srba, jer se je i većina Matičinih članova preselila iz Pešte u pokrajину, naročito u Novi Sad i druguda u bivšoj srpskoj vojvodini. Usljed toga počeo je i broj Matičinih članova opadati. Na sastanku od 18. Augusta 1851. bude jednoglasno zaključeno, da se Matica premesti iz Pešte u Novi Sad. Trinaest punih godina trajala je oko

toga borba. Maticu stadoše ocrnjivati „kao po državu opasno društvo“, pak se je savjetovalo vladu, da ne samo ne dopusti, da se „Matica“ preseli u Novi Sad, već da u opće to društvo ukine „kao društvo, koje svojim narodnim separatističkim težnjama ide na prevrat u državi“.

„Matici“ je zaprijetila velika opasnost, ali se je našlo i ljudi njoj na obranu i tako je odlukom od 6. jula 1863. dopušteno, da se „Matica“ preseli u Novi Sad.

„Matica“ se je preselila u Novi Sad g. 1864. i otpočela svoj rad, kada li eto njeni javni i potajni protivnici, klevetnici i spletari podigose i opet protiv nje kuku i motiku. Sada nastadoše razni komesarijati, koji su ju nadzirali. G. 1875. stiže od vlade naredba, da se „Matica“ ima da i opet seli u Budimpeštu. Na mnoge predstavke preinačena je ta odluka u tom smjeru, da „Matica“ ili mora predati rukovanje sa Tekelijonom fondom peštanskoj srpskoj crkvenoj općini, ili da se mora preseliti u Peštu. Uzaludu svi naporci Matičini, da se odustane od provedbe te naredbe, koja se kosi sa oporukom Tekelijinom; Tekelijin fond je oduzet od „Matici“, ali je „Matica“ ostala u Novom Sadu.

Na razne „Matičine“ predstavke, da se rukovanje s Tekelijinim fondom povrati „Matici“, izdao je tadanji ministar bogoštovja grof Albin Csaky naredbu od 23. jula 1892, u kojoj se medju inim veli, da je rukovanje s Tekelijinim fondom g. 1877. zato oduzeto od Matice, „što je duhovni pravac, koji je ovlađao „Maticom“, bio u protivnosti s državnim interesima“ — i da ti razlozi još uvijek postoje.

„Matica“ je odmah odgovorila, da se ona nije nikad miješala niti se miješa u politiku, da je lojalnim i patriotskim književnim radom, savjesnim rukovanjem povjerenih joj fondova i zadužbina po volji osnivača i izborom uvijek glavna briga bila i da je to i sada, da bude od što veće koristi književnosti i povjesti srbskoj, „a time da posluži književnim i prosvjetnim interesima ove naše svima nam drage zajedničke domovine“.

Tekelijin fond ipak nije „Matici“ povraćen, već je g. 1907. ustanovljen posebni patronat u Budimpešti, da njime rukuje i vodi nadzor nad njim.

„Matica“ je nastavila svoj rad i bez Tekelijina fonda.

Hadžić je dovršio svoj govor o prilikama i neprilikama „Matice Srpske“ u toku od osamdeset godina time, da je upozorio, kako su glavni uzroci i uzročnici Matičinih neprilik „bili njeni zloradi klevetnici, spletari i rušigradi u samom krilu „Matici“, koji su svojim napadajima, podvalama,

iskriviljivanjem činjenica i svojim besmislenim postupkom davali državnoj vlasti priliku, da pod vidom „viših državnih razloga“ drži svaki čas „Maticu“ u nekom opsadnom stanju i da može protiv nje upotriebiti najstrože mјere.

Ali ujedno je vrijedni predsjednik „Matice Srbske“ spomenuo i to, da je „Matica“ vazda imala i svojih umnih i požrtvovnih prijatelja, koji su se za nju zauzimali, kada joj je zaprijetila pogibelj, pak da je do sada ipak ostala na životu. Ima ona dakako i danas štokakovih neprilika, ali kao da se ipak okreće na bolje.

U posljednjoj glavnoj Matičinoj skupštini, što je nedavno održana, pokušali su nekoji tobožnji reformatori, da proturaju svoje predloge o takovim reformama u „Matici“, koje bi značile, da „Matica“ napusti dosadanji pravac svoga rada na književnom polju, da odustane od štampanja historijskih rasprava u „Letopisu“, da Letopis donosi ilustracije i t. d.

Dotični predlozi predani su književnom odboru da ih prouči i saopći o njima svoje mišljenje. Kada se to zbude, i mi ćemo se na to osvrnuti.

J. Hr.

Prilozi povjesti hrvatske književnosti.

1. Zaboravljena „ilirska“ plejada.

Kad bi za književnu povijest bilo dostatno nabrojiti nekoliko imena, navesti mjesto i godinu rodjenja, dan i godinu smrti, nabrojiti nekoliko naslova djelâ, mi bismo imali kakvu takvu književnu povijest. Rekoh „kakovu takvu“, jer ni u tom opsegu nemamo iscrpive knjige. Koliko književnih pregalaca nitko nije ni spomenuo pišući književnu povijest!

A bilo ih je osobito u XIX. vijeku mnogo, koji su zaslужili, da im ime ne bude zakopano. Čitajući pomjivo godišnjake „Danice Ilirske“ i „Zore Dalmatinske“, namjerio sam se na množinu književnika, kojima sam saznao tada po prvi put za ime.

Ante Kuzmanić, preuzimajući po drugi put uredništvo „Zore Dalmatinske“, u veoma lijepom pismu tiskanu u broju od 5. listopada 1846. medju inim kaže: „Dok su živi gg. Šantić Verđoljak, Stari Berlić, Svirčević, Starčević ne bojim se, da će ova naša „zora“ pomrčati“. Tražite ta imena po književnoj povijesti. Radili su i Preradović i Trnski, i Filipović i Bogović i drugi poznati književnici, ali za Kuzmanovića bijahu jamestvo napretka „Zore“ ona druga petorica!

Koliko prinosa donijet će i „Zora“ i „Danica“ iz pera i nadahnutih pjesnika i učenih književnika! N. pr. Ana Vidović pjeva talijanski i hrvatski. Njezina poslanica Vrazu, da mu se zahvali za „Djulabije“, odaje ju pjesnikinjom i rodoljupkom najvećoj drugom. A ona je poznata kao talijanska spisateljica!

Frano Carrara, Kostantin Božić pišu učene razprave već zaboravljene. U „Danici“ i „Zori“ namjerio sam se na pseudonima neodgonenuta. Pjesme i pripovijesti tih nepoznatih radnika zanašaju naše ilirske djedove. Neki Juraj Pisačić Hižanovski podpisao je god. 1845. jednu pjesmu,

koja može stati bez sramote o bok Preradovićevim.

A. Starčević pjeva „Podrtini Solina“, „Zori Dalmatinskoj“, „San i istina“, „Dva sunca“, „Tužba“ i mnogo drugih lirske pjesama, piše književnih „eseja“ „o pirnih običajih u Lici“. Prevedi klasike na udivljenje savremenika, tako da Gaj u „Danici“ god. 1853. piše o njemu, da imade sva svojstva, da se uspne do vrhunca književne slave, da je on pravi klasički pisac, a književni historičari za njega ne znadu.

Vladimir Nikolić, Gomirov, Pokupski i drugi pune stupce „Danice“ pjesmama i razpravama, a da im potomstvo ni za ime ne znade. Neki *Koparčanin* javlja se kroz nekoliko godina zasebice te se natječe sa Šilerom i prvim svjetskim miljenicima vila. Imademo svu silu ovakovih pseudonima, pod kojima se čedno kriju znameniti i zaslužni duhovi kao: *Babinogredac, Trogirski, Zacerjanin, Senjanin, Imočanin* itd.

Markez Bona Luković objelodani nekoliko drama, koje stanovito nadilaze i krasotom jezika i tehničkom obradbom i plemenitom tendencijom mnoge naše moderne drame, ali koja hvajda, kad se nije našlo čovjeka, da ih iznese na vijedlo i pohvali.

Neka *Stana Gledović*, jamačno pseudonim, kroz nekoliko brojeva zadarske „Zore“, u obliku pisama prijateljici, piše krasan esej o historijskim, etnografskim, kulturnim prilikama u Hrvatskoj preko Velebita. Kažem, da je to jamačno pseudonim, jer si nikako ne mogu pomisliti žensku glavu s onako opširnom, temeljitetom naobrazbom. Što ona sve ne pozna! Do kakovih pisaca ona nije došla!

Klasike pozna u tančine. Navodi iz grčkih i rimskih pisaca lijepih ulomaka i nevjerojatnom vještinom prevodi. Od naših domaćih pisaca najpoznatiji joj je Vitezović. U narodnom prosudjivanju

drži se njegovih načela, tako da sam više put posumnjao, ne krije li se pod tim pseudonimom A. Starčević.

Stane u svojim pismima, kad navodi latinske citate, pozivlje se na svoga „divera“, da joj on to rekao, ali je tu očita finta. Ta pisma ona datica su *Rudnica*.

2. Veza izmedju književnosti i života.

No kad bi književni historičar po duši i istini iznio na vidjelo sve naše književne radnike, još time ne bismo imali prave književne povjesti.

U povijesti treba iznijeti dušu, karakter književnika, ono, čime odvaja od drugih u svojem duševnom radu. Književnost se piše na proučavanju književnikovih djela, na proučavanju postanka književnih radnja. Uzmemu li Preradovićeve pjesme prvi put izdane u „Zori“ ili „Danici“, pa ako ih prispodobimo sa današnjim tekstrom njihovim, opazit ćemo, da je pjesnik dugo radio na usavršivanju svojega djela. Time ćemo otkriti veoma zanimivu i važnu stranu pjesnikova karaktera.

Samo jedan primjer.

U broju 45. „Zore Dalmatinske“ god. 1846. izašla je Preradovićeva pjesma „Ribar“. Prispodobimo je sa kasnijim preradjenim i dotjeranim tekstrom:

Prvi tekst:

Ribice lude
Dodjite vamo,
Ribice lude
Kušajte samo
Jeska je sladka
Udica tanka
A živjet krasno
Na zemlji vanka.
Ribicam ovdje
Ljuska se snima,
Bojnog oklopa
Ne trieba njima,
Jer svatko živi
S vama u miru
Ljudske neskldai
K vam ne dopiru.
Svatko vam gleda
Pribavit slasti,
Mjesto u vodi
Plivate u masti,

Današnji tekst:

Ribice lude
Hodite amo
Ribice kuda
Bježite *tamo?*
Meka je sladka.
Udica tanka,
A živjet krasno
Na zemlji vanka.
Ribicam ovdje
Ljuska se snima
Bojnog oklopa
Ne treba njima
Jer svatko živi
S njima u miru
Bogci i bogati
Stol im prostiru
Svatko *im* gleda
Pribavit slasti
Mjesto u vodi
Plove u masti

Sva vam se zemlja
Klanja ohola
Svatko vas ima
Rado kod stola
Ribice lude
Prim'te se sreće
Znam, da nijedna
Vratit se neće

Ribice lude
Kušajte samo
Kako je ovdje
Bolje neg tamo
Kušajte jednoč
Tako mi sreće,
Znam da nijedna
Vratit se neće.

Historijski književnik treba da unatraške, obratnim redom obnovi pred našim očima rad književnika. Treba da nam pokaže, kako je on radio i pod kakvim dojmovima je radio. Eto tako se otvara široko polje proučavanju savremene literature drugih naroda, s kojim su naši književnici došli u dodir.

Sredinom prošloga vijeka gojila se je prevedena literatura, i to pretežno talijanska. Gotovo svi naši književnici znali su talijanski. Iz njihova književnog rada vidimo, da su bili u velike naobraženi. Mi se danas moramo stiditi, ako prispodobimo njihovu kulturnu visinu s našom nizinom. Mi zaslugom otaca nešto lakše od njih pišemo i govorimo hrvatski, ali do njihova znanja se ne dovinusmo.

Ilirska književnost je obuhvaćala cijeli narodni život. Svaki književnik bijaše rodoljub, a svaki rodoljub književnik. Vanjski politički događaji uplivali su u velike na književni rad. Jelačićeva vojna na Magjare stvorila je množinu krasnih pjesama. Starčevićev „Odziv s Velebita“ bez sumnje spada među najljepše konceptije onoga vremena. Ta je pjesma izpunila gotovo cijelo broj 20. „Danice ilirske“ god. 1848. U njoj je Starčević oblikom narodne pjesme iznio mišljenje cijelog naroda o banu Jelačiću, iznio je razpoloženje u općinstvu u najširim masama pučanstva. Bez ove pjesme ni ne možemo shvatiti ni Starčevića, ni Jelačića, ni cijelu onu epohu u hrvatskoj povijesti.

Politička povijest popunjaje i razjašnjuje književnu, a ova s druge strane tumači onu.

Za to bi bilo nužno, da se netko uhvati posla, te da sistematicno i učeno iznese povijest naše literature u XIX. vijeku. Ne trebamo imenika pisaca i njihovih djela, nego prikaz intimnog veza izmedju književnosti i života.

I vrijeme je.

Cherubin Šegvić.

Izdanie hrvatskih narodnih pjesama.

Matica hrvatska izdala je iz svojih bogatih zbiraka narodnih pjesama, što ih je dug niz godina sabirala iz sviju krajeva, gdje živi i svoju pjesmu pjeva naš narod, dojako četiri knjige, od kojih su posljednje dvije, što ih je

uredio dr. Luka Marjanović, muhamedovske. U prvoj su pjesme mitologičkoga, eshatološkoga karaktera i pjesme historijske iz najstarijih vremena, a u drugoj su skupljene pjesme o najmilijem narodu junaku, o Marku Kraljeviću. Jasno

je, da Matica preuzetu zadaću s ove četiri štampane knjige nije nipošto izvršila, jer u Matičinim rukopisnim zbirkama ima još sva sila tako zvanih hajdučkih i osobito liepih ženskih, čisto lirske pjesama. Mislim, da će zanimati poštovane članove Matičine, ako im se razloži, koji su razlozi, da se izdanje Matičinih narodnih pjesama ne može naprijed i kakva još dužnost čeka po našem mišljenju Maticu u tome znatnom poslu.

Kad je Matica hrvatska zamislila izdavanje našega narodnoga blaga u velikom stilu, kako se i počelo izdavati, učinila je to iz velikih, patriotskih pobuda hoteći narodu svome kao uzdarje za onu ljubav, kojom je sav narod Maticu prihvatio kao svoju, pružiti u naučno opremljenom izdanju ogledalo njegovih misli, čuvstava, nade i želja. Matica hrvatska, koja je od prvoga početka svojega kao Matica ilirska pa sve do današnjeg dana sva u službi narodnoga jedinstva bez obzira na umjetne i prirodne granice, htjela je ovakovim velikim izdanjem simbolizirati duševno jedinstvo cijelokupnoga naroda. Narod je nakon Matičinu svesrdno prihvatio, što se vidi po tom, kako su obilno pritjecali prilozi iz sviju krajeva, a i po tom, kako se sva dnevna štampa bez izuzetka spremno dala u službu ove Matičine ideje. Veliki uspjesi Matičini u tome poslu imadu se u velike pripisati i tome, što je Matica hrvatska imala požrtvovnoga i neumornoga tajnika Ivana Kostrenića, koji je s neobičnom ljubavi i oduševljenjem sve niti ovoga velikoga posla držao u krepkim svojim rukama, čemu sam kao bivši urednik sam živim svjedokom. Javno je mnjenje živo pratilo rad oko toga Matičina poduzeća, pa se općeno zahtjevalo, da se što prije počne s izdavanjem i štampanjem. Kad to nije išlo onako brzo, kako se očekivalo, stali su se javljati i znaci nezadovoljstva s otezanjem i zavlačenjem. Uto htjede nesreća, te se prvi urednik, nezaboravljeni naš dr. Ivan Broz, usred toga posla razbolio, pa je brzo i umr'o ostavivši svojemu naslijedniku ne-sredjenu ostavinu. S tim veće bješe veselje, kad je napokon javljeno, da je prva knjiga dogotovljena za štampu. Od prve knjige prodano je više od 4000 komada, pa ju je sva naša štampa lijepo pozdravila. Sada je zanimljivo gledati, kako je kritika i javno mnjenje ovu prvu, dugo očekivanu i željkovanu knjigu ocijenilo prema onom, što je od narodnih svojih pjesama očekivalo. Već apriori svaki je znalac narodnih pjesama morao očekivati, da knjiga ne će moći zadovoljiti očekivanja širokih vrsta narodnih, koji su pod utjecanjem pretjeranoga romantičnoga gledanja na pjesmu narodnu imali upravo mističnu neku vjeru u njezinu značenje u životu narodnom. Osim toga ne valja smetnuti s uma, da je i malo vješt psiholog mogao opaziti, kako nestripljivo očekivanje hrvatskih narodnih pjesama imade od velike česti hranu svoju i od manje plemenitih pobuda antagonizma između Hrvata i Srba. Posve je prirodno, da u

naučno solidno zasnovanom izdanju Matičinih narodnih pjesama nijesu mogli naći ono, što su tražili, ni oni, koji su od pojave Matičina izdanja narodnih pjesama očekivali mistički neki „preporod“ cijele umjetne naše poezije, a ni oni, koji su mislili, da će Matičine *hrvatske* narodne pjesme dokazati svijetu, da su Hrvati nešto posve drugo od Srba. Od kritikā je najbolje razabrao naše namjere dr. Nikola Andrić. Tresić je pobjesnio od ijeda, kad je video, da Matica ne prikraja narodnih pjesama, nego ih prema uglavljenim načelima naučne kritike izdaje, kakve jesu. Jagić, prvi sudija u ovakim pitanjima, bio je u glavnom zadovoljan načinom izdavanja, ali je u nazivu „*hrvatske* narodne pjesme“ za čudo video tendenciju, koju nije nikad video u tolikim izdanjima „*srbskih*“ narodnih pjesama. Pored svega toga još je i od druge i od treće knjige prodano više od 4000 komada od cijelokupne naklade od 5000 komada; tek s četvrtom knjigom zapela je prodja, što je i posve prirodno, jer su to dugačke i prilično jednolične pjesme muhamedovskih pjevača, koje ne mogu zanimati šire vrste narodne. Od te knjige ostalo je do g. 1896., kad je sva Matičina zaliha starih izdanja prodana knjižaru Kugliju, još 1237 komada; dakle se do te godine od 5000 komada prodalo 3863; dok se do te godine prve knjige prodalo 4475 komada, druge 4240, a treće 4355 komada.

Ovaj znatan broj prodanih knjiga jasno pokazuje, da je zanimanje u narodu za narodne pjesme pored sviju spomenutih nepovoljnih činjenica dosta živo, a to je s tim vrednije istaknuti što kritičan način Matičina izdanja s varijantama u velikim knjigama nije nipošto u prilog širenju njihovu u narodu. Matica hrvatska preuzevši na se ovakovo izdavanje narodnih pjesama uzela je po mojoj mišljenju posao, koji bi bolje dolikovalo akademiji. Svakako je u našem kulturnom narodnom životu zanimljiva pojava, što se toga posla nije latila akademija nego upravo Matica. Ja mislim, da to nije samo slučajna pojava, nego će joj barem od neke česti biti uzrok i to, što je naša akademija pored sviju velikih zasluga njenih za nauku, koje joj priznaje učeni svijet, ipak narodu svome više tudja, nego bi prema samoj prirodi ovako učene korporacije morala biti tudja širokim vrstama narodnoga društva. Kako slabo ili nikakovo upravo zanimanje pokazuje naše društvo za veliko izdanje „Starih pisaca hrvatskih“, medju kojima ipak imade i velikih i zanimljivih pojava, ili za „Zbornik narodnoga života i običaja“?

Kakogod bilo, Matica hrvatska počevši ovaj posao dužna ga je i časno dovršiti, premda zanimanje za narodnu pjesmu danas nije više onako, kakovo je prije bilo, pa se može opravdano očekivati, da će prodja biti slabija. Po mojoj mišljenju imalo bi nastojanje Matičino ići za tim, da narodu preda potpuno izdanje narodnih pje-

sama u što manje knjiga. Koliko je meni poznata u Matici sakupljena rukopisna gradja, dovoljno bi bilo, da Matica izda još dvije knjige, svaku od neko 40 štampanih araka; u jednu bi pristale izabrane hajdučke pjesme, a u drugu ženske pjesme. Tako bi cijelo izdanje imalo 6 knjiga. Istina je, da bi onda u cijelom izdanju nerazmjerne bile zastupane muhamedovske pjesme s dvije knjige, ali mislim, da ne bi bilo uputno taj nerazmjer uklanjati time, što bi se izdale hajdučke pjesme u dvije knjige, premda imade znalača Matičnih rukopisnih zbornika (na pr. prof. Šurmin), koji misle, da bi to bilo vrijedno učiniti. U posljednoj sveski svakako će valjati priopćiti i štampane varijante narodnih pjesama u Matičnom izdanju spomenuvši samo u kratko, gdje se nalaze štam-

pane, kako je to i Jagić zahtjevalo, jer će to u velike povisiti naučnu vrijednost cijelog izdanja.

Iz ovakova potpuna i kritički opremljena izdanja mogla bi onda Matica po mojoj mišljenju prirediti ukusnu knjigu najljepših narodnih pjesama, junačkih i ženskih, za sve svoje čitatelje. Tako bi Matica časno izvršila svoju zadaču oko izdavanja narodnih pjesama, ali podpuno bila bi zadača svršena tek onda, ako Matica hrvatska na ruke svojih čitatelja u osobitoj knjizi predstavlja studiju o narodnoj pjesmi hrvatskoj i srbskoj na osnovi dojakošnjih naučnih istraživanja, koja obuhvataju narodnu pjesmu, kakova se pokazuje u svima štampanim zbornicima. Ovakova bi se studija dakako najzgodnije napisala, kad Matica potpuno svrši svoje izdanje.

Dr. S. Bosanac.

Hrvatska Matica i Društvo hrvatskih književnika.

Imade ljudi, koji ne mogu živiti bez inata, pa se neprestano zadievaju o Hrvatsku Maticu, paće hoće da konstruiraju opreke izmedju Matice i Društva hrvatskih književnika.

Društvo hrvatskih književnika ni po svome zametku ni po svome pravilniku *ne može* da bude opriječno Matici Hrvatskoj. Ono može svoju zadaču i proširiti, pa ipak ne bi moralno doći u snkob s Maticom.

Matica je *književno* društvo, a Društvo hrvatskih književnika opet *književničko*. Matici je po pravilima poglavita zadača: a) širiti koristne nauke, na koliko ne spadaju na strogo znanstvenu i pučku knjigu; i b) unapredjivati hrvatsku lijepu knjigu; — dok je svrha Družtu hrvatskih književnika: a) da se književnici udruže i poduprue, te da bez obzira na političke smjerove unapređuju hrvatsku književnost; b) da zaštićuje interese i diže ugled književničkoga staleža; — i

c) da podpomaže prave članove i njihovu siročad. Matica dakle u svom radu mora da zastupa interes *konsumenata* u književnosti, dok Društvo hrvatskih književnika mora da radi za interes *producenata* u literaturi.

Istina je, lijepo bi bilo i koristno, kad bi oba društva radila naporedno, pa nastojala, da dodje do skладa izmedju produkcije i konsuma u hrvatskoj knjizi. Ali kad toga nema, ne treba da bude opreke izmedju oba društva. Ako bi pak do toga ipak došlo, onda bi to bilo očit znak, da je budi jedno budi drugo društvo svoj djelokrug prekoračilo, te svoj pravilnik pogazilo.

Hrvatska Matica strogo je bdila, a pazit će i u buduće, da ostane vjerna svojemu pravilniku, te da ne zalazi na tudje polje. Ona ima gotovo previše posla, da zadovolji svojoj sobstvenoj zadaći.

V. Klaic.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Knjige „M. H.“ za god. 1907. Za god. 1907. izdat će „M. H.“ medju redovitim izdanjima za članove slijedeće knjige:

Zabavna knjižnica:

1. *Gjuro Arnold*: Čeznuća i maštanja. (Pjesme.)
2. *J. E. Tomić*: Manja djela. I. (Zastavnik Trenk. — Mladi spahija. — Major Sylvain. — Savka. — Vlastelin Janko. — Dilber Marko. — Priegarnica. — Temperanza. — Ave Maria. — Kukavica. — Ljubica.)

3. *Niko Andrijašević*: Iz neretvanske krajine.
Hrvatsko Kolo.

4. *Hrvatsko Kolo*: Naučno-književni zbornik. Knj III. Sadržaj:

Bude Budislavljević: Nekolike uspomene na Augusta Šenou.

Milan Šenoa: Izgubljeni. (Primorska slika.)

Vj. Klaic: Duvanjsko polje.

Adalbert Kuzmanović: Za obrazl (Žalosna igra u tri čina.)

Oton Ivezović: S puta po Italiji.
 Jovan Hranilović: Podunavčice. (Pjesme.)
 Dr. L. Car: O uzroku smrti.
 Josip Kosor: Tužna obitelj.
 Fr. X. Kuhač: Narodne osobine u gestima i karakteristika pojedinih naroda.
 Dr. Albert Bazača: Narodna kultura.
 Božo Lovrić: Iz triju knjiga „O dobama“. (Pjesme.)
 M. Lisičar: Idila.
 Ferdo Rožić: Iz knjige „Evangeoskih pjesama“. (Samaritanac. Ples. Abbé Briand. Pod križem.)
 Bog. Hrvatovski (pseud.): Nigda čo'ek.
 Dr. Fran Ilešić: Slovenski novčani prinosi za Jelčicevu vojsku godine 1848.
 Miroljub: Da ste zdravo, ptice! U bašći. (Pjesme.)
 Stjepan Radić: Jedina buržoazija na svetu.
 Josip Milaković: Školstvo u Bosni i Hercegovini.
 B. Branko (pseud.): Nurija.
 Ivan Krmotić: Razvoj biologije u Hrvatskoj.
 Josip Miličić: Ines. Bratu. (Pjesme.)
 Dr. Fran Ilešić, dr. Pavao Pestotnik i dr. Gregor Žerjav: Slovenci u prošlosti i sadašnjosti.
 Književni obzor.

Poučna knjižnica:

5. A. M. Skabičevskij: Povjest novije ruske književnosti. I. Preveo M. Lovrenčević.

Izvan serijâ:

6. Posljednji Zrinski i Frankopani. Uspomeni hrvatskih mučenika Matica Hrvatska. — Sadržaj:
 I. Zrinski i Frankopani. Napisao Vj. Klaic.
 II. Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine (1. Prvi sukob. — 2. Očajna borba — 3. Mučenica smrt.) Napisao prof. dr. Ferdo pl. Šišić.
 III. Zator Zrinskih i Frankopana. 1. Zadnji dani Katarine Zrinske. 2. Ivan, Antun Zrinski Napisao dr. Rudolf Horvat.
 IV. Neoteta baština. 1. Adrijanskoga mora Sirena grof Zrinjski Petar) — 2. „Sibilla“ ili knjiga gatalica Katarine Zrinske. — 3. Gartlic Krste Frankopana. Napisao Cherubin Segvić. — 4. Putni tovaruš Katarine Zrinske. Napisao Ferdo Rožić.

V. Grobovi u tudjini. Napisao dr. Velimir Deželić.

VI. Uzkrsla slava. 1. Kult hrvatskih mučenika. Napisao Ch. Šegvić. — 2. Posljednji Zrinski i Frankopani u liepoj knjizi hrvatskoj. Napisao Jovan Hranilović. — 3. Zrinski i Frankopani u slovenskoj književnosti. Napisao dr. Fran Ilešić.

VII. Posljednji Zrinski i Frankopani u tvornoj umjetnosti. Napisali Oton Ivezović i E. pl. Laszowski.

VIII. Bibliografija. Sastavio dr. Velimir Deželić. — Folio. 100 slika.

7. Slovenske novele i povesti. Uredio dr. Fran Ilešić.

8. Kolo Hrvatskih Umjetnika. II. Deset slika u bojama i to:

- I. Vlaho Bukovac: Portret Janka grofa Draškovića.
- II. C. M. Crnčić: S mora.
- III. F. Kovačević: Pri Savi.
- IV. B. Csikos: Judita.
- V. O. Ivezović: Zlatni cvjet.
- VI. J. Pavačić: Vestalinke.
- VII. C. Medović: Sv. Dominik.
- VIII. J. Bužan: Seljaci.
- IX. N. Mašić: Idila.
- X. R. Aufer: Prijateljice.

Dvije skulpture u crnoj reprodukciji. i to:

- XI. R. Frangeš: Orač.
- XII. R. Valdec: Spomenploča Livadiću.

Izvanredna izdaja:

Mala Knjižnica:

1. Scheiner: Uredba svemira. Prev. dr. Oton Kučera.
 2. H. S. Brdovački (pseud.): Prometna politika.

Grčki i rimske klasici:

Publij Ovidij Naso: Metamorfoze. Preveo T. Maretić.

Slovenska Matica.

Novim predsjednikom „S. M.“ izabran je prof. dr. Fran Ilešić, odlični slovenski i hrvatski književnik i član radnik „M. H.“ Veseljeći se ovom izboru ne možemo, a da s još većim veseljem ne iztaknemo, da je ovim izborom odličnom i neumornom rodoljubu dano priznanje i odobrenje posebice za blagoslovno njegovo nastojanje oko zajedničkoga rada Hrvata i Slovenaca, osobito naših „Matica“. Mi mu najsrdaćnije čestitamo!

Knjige „Matice Hrvatske“ pred kritikom.

Češki književni povjestničar dr. Josip Karásek piše u br. 259 god. 1907. (10. stud.) „Moravske Orlice“ o knjigama „M. H.“ za god. 1907.:

„Matica Hrvatska“ izdala je prošle godine dvanaest knjiga, koje svjedoče o ozbilnjom nastojanju stare ove književne institucije. U posljednjim desetgodištim izašao je medju knjigama ove Matice bitni dio hrvatske beletrije; prvi hrvatski pisci tiskari su svoje stvari u Matici. U posljednje vrieme . . . znatno je prošireno izdavačko djelovanje Matičino.

Osobito kao simpatički pojav pozdravljamo, što „M. H.“ izdaje svake godine jednu slovensku knjigu, dok Slovenci tiskaju jednu hrvatsku knjigu. Otac je ove novilirske misli očito Aške rc i dr. Ilešić, koji je Hrvatima priredio antologiju slovenskoga pjesničtvâ, o čem smo već ovdje izvestili. Takodjer smo u kratko upozorili na djelo dra. Andrića, koji je obširno razpravio hrvatsku književnost za doba Bachova absolutizma pod naslovom: „Historija šestoga decenija hrvatske književnosti.“

Beletrija je zastupana njekolikim knjigama. Na prvome mjestu spominjemo pripoviest Vjenceslava Novaka „Tito Dorčić“. Junak je njezin porietom iz ribarske porodice; more ga vazda čarobno privlači. Škola se i postaje gospodin, ali mu ne polazi za rukom, da se uvuče u društvo. Nigdje se u ime domovine ne pojpe toliko vina, koliko u Hrvatskoj. A na koncu konca — ludilo. Tito je nadjen utopljen.

Kako već ime Vlačila Novaka pokazuje, bio je porietom od češkoga otca. Novak je bio ipak odgojem Hrvat; bio je rodom iz Senja, siela Uskokâ; s jedne strane more, s druge strašni Velebit. Novak je bio zatravno glazbenik; bio je već pet godina učiteljem, kad se odpravio u Prag, gdje se je učio u Skuherskoga. Iz „zlatnoga Praga“ poslao je god. 1884. (rodio se 1859) prvi književni prinos u Hrvatsku. U Pragu je našao i gradju za svoje najljepše djelo „Dva sveta“, koju je crpao iz života glazbenikâ.

Novak je bio plodan, marljiv pisac, revan suradnik „Matice Hrvatske“, a radio je lako. Već u Pragu javila se klica njegove bolesti, kojoj je pred dve godine podlegao. „Tito Dorčić“ izdan je dakle poslije njegove smrti; rukopis nije imao naslova.

Niz sitnih (za prevodjenje zgodnih) pripoviesti sadržavaju „Dokonice“ Don Ilije Ujevića, za koje je uzimao motive iz dalmatinskoga, posebice seljačkoga života iz Zagorja. Većinom su to vesele sličice, sreća i sunaće ima tu prevagu, dok nas „Liečnikovi zapisci“ dra. Marušića uvode u one krugove, gdje zaseže ruka plemenita liečnika, koji ima fini smisao za bol sveljudsku, duševnu, posebice hrvatsku.

Znanosti, posebice povjesti, podano je ovaj put znatno mjesto, „Povijest hrvatska“, t. j. povijest od Smičikla i Klaića ne može se već dobiti. Matica je zadužila sve svoje inoslavenske članove, što je izdala povijest hrvatsku od najstarijega doba do god. 1526. od sveuč. prof. dra. Ferd. Šišića, koji se tu bavi takodjer kulturnim i književnim prilikama, a „Najnovije doba hrvatske povijesti“ od dra. Rudolfa Horvata, koji tu crta hrvatsku povijest od dobe germanizacije za cesara Josipa II. u XIX. stoljeće sve do najnovijega doba bana grofa Pejačevića, sina „bana kavalira“; Pejačević je ostao Hrvatima u svjetloj uspomeni, jer ih je oslobođio od „khuenovštine“. Dodir s Česima spomenut je tu više puta. Obadvi knjige mora slavenski književni povjesničar proučavati.

Veliko poslanstvo ima medju Jugoslavenima knjiga dra. Alberta Bazele „Povijest filozofije“ s uvodom i kratkim nacrtom filozofije u starih naroda; djelo, preko 300 strana, posvećeno je u glavnem grčkoj filozofiji; to je studija sa stručnim poznavanjem posebice njemačke književnosti. Veselilo bi nas, da su Durdik, Masaryk i slavenski ljudi takodjer citovani. Našemu je českomu uhu vrlo godilo, što je nastavljač Heraklitov, mlađi savremenik Sokratov, imao posve moravsko ime — Kratil — barem u hrvatskom tekstu. Studija sama zaslužuje stručnjačku kritiku kao i obadvi povijestne, prije spomenute.

U posljednjim godinama izdaje Matica takodjer „Slavensku knjižnicu“; ljetos su izašle izabrane pripoviesti M. Gorkoga u priesvodu Martina Lovrenčevića, koji je tu napisao dobar informativni uvod o A. M. Peškovu, čije je posljednje djelo „Mat“ poštivače toga majstora gotovo občenito prevarilo...

Matica je izdala takodjer umjetnički prilog, i to tako vrednosti, da bi bio uresom na stoliču svakoga Francuza, Engleza. To su krasno reproducirane slike hrvatskih umjetnika, znači to dakle podrpu domaćoj umjetnosti i širenje umjetničkoga ukusa. Uvod je napisao bivši odsjecni predstojnik dr. Ivo Kršnjavi, predsjednik hrvatskoga ministarstva nastave.

S posebnim zanimanjem pratili smo naučno-zabavni zbornik „Hrvatsko Kolo“, koje izlazi drugu godinu, a donosi osim pripoviesti i pjesama takodjer učene razprave, poglavito književno-povijestne. Iz liepe književnosti spominjemo samo dramatizovanu legendu „Ivan od Pomuka“. To je zajednička radnja Alberta Webera i Hermine Brkićeve. Cini se dogadja u Pragu na Gračanima (Hradčanima) god. 1393. . . Dosta poetička sitnica. Dr. Fr. Ilešić piše, kako je Kačićev „Razgovor ugodni naroda slovinskog“ u izdanju Václava J. Dundera iz god. 1836. (u Beču) znatno djelovao na novoilijski pokret. Knjiga jugoslavenska nije tada imala jošte knjižarā, no zato je medju rodoljubima imala mnogo revnih kolportera kao i u nas Ilešić tu objelodanjuje izvorni tekst Krempeljeve pjesme „Pozvon na Przemisl Otokara II.“, koju je našao u ostavštini Košarovoj. Župnik Krempelj napisao je „Povijest Štajerske“, koja je izašla god. 1845. Na nj je djelovao Kačić. Cini se, da naziv „Slovinski“ jezik, koji se u XVIII. stoljeću njekoliko puta javlja, ima svoj izvor u Kačiću.

Stjepan Banović napisao je dve epske pjesme iz Zaostroga, gdje je u blizini na poluotoku Pelješcu boravio Gundulić, kad je pisao „Osmana“. Poznato je, da je Ivo Gundulić znao na pamet cielu Čubranovićevu „Jegjupku“ i da se je pojedinim stihovima poslužio u svojoj pjesni. To je tradicionalizam dubrovački, no ovde se „tradicionalizam“ razumjeva u drugom smislu, nego što ga u najnovije doba upotrebljavaju u Francuzkoj.

Informativni, jasno pisani članak dra. Dragutina Lončara o javnom životu u Slovenaca imao bi se prevesti na češki. Lončar je suradjivao u mladorealističke „Zapiske“, gdje suradjuju većinom Masarykovi djaci.

Prvi slovenski časopis izdavao je Valentin Vodnik (1797—1800) „Ljubljanske Novice“. Kašnje se usredotočio kulturni i politički život u Bleiweisovim „Novicama“ (1843.—1903.) i po smrti utemeljitelja njihova. Godina 1848. poglavito u Beču i Št. Gradcu probudila je Slovence na politički život. Raič se uči u Havlička. Iza godina šestdesetih dodje u carevinsko vijeće dr. Toman, prijatelj Čeha, i „neimškutar“ Dežman, njeka vrst slovenskih „Moravaca“, koji su isli zajedno s Niemcima. Borba mladoslovenaca sa starima, njihovi organi, politika i književnost u uzkuje svezi kao i u nas. U javni kulturni i književni život, pače i u kritiku nepovoljno zaseže spor klerikal s liberalima. Dr. Mahnič sveo je slovenski katolicizam u sistem; autor je imao opisati, kako se je držao prema Gregorčiću i slavenskom bogoslužju — prije nego je došao po biskupstvu.

Stalno je, da Slovenci samo u jedinstvu s Hrvatima i Srbima mogu misliti na političku nezavisnost; prijateljstvo s Česima vazda su sačuvali; svaka im čast.

S velikim sam zanimanjem pregledao kritiku i ujedno izpovijed vjere Jovana Hranilovića o najnovijem hrvatskom pjesničtvu. Pisac je unijatski svećenik i boravi opet u Novom Sadu; uredjivao je i „Vienac“, ali se vratio u svoj tuskulum u srbskim Atenama. On je simpatični propagator jedinstva i prijateljstva medju Jugoslavenima. U kritikama svojim meni je osobito mío; mlađi i najmlađi doduše misle, da više znaju nego Hranilović. No Hranilović, muž širokoga pogleda i znanstvenoga mira, ne da se nikomu prevariti, pa ni onima, koji o njem tvrde, da je estetik stare Zimmermannove škole.

On ima ustaljeni, čvrsti, s vod sud, sud dugoga razmišljanja, koji ne stoji u službi odredjene stranke ili klike, nego objektivno gleda iz daljine na svaki književni pojav. To je neustrašiva solidnost, koja kaže, o čem je uvjereni; ne leti ludo za svakim novim geslom, koje se drži za nesumnjivu naprednost, dok vrieme poslije ne pokaže, da su mlađi zanešenjaci, kopirajući tudjinu, kod kuće daleko promašili. Osobito u Hrvatskoj treba biti pošteno objektivan, jer se tamo ne znaju snašati književnici, sakupljeni oko „Savremenika“ i oko „Maticе Hrvatske“, kojoj je na čelu umjetnik filozof dr. Čiguro Arnold, bogat invencijom, duhovit, dubok, savršene forme, koja se slaže sa sadržajem kao u našega Machara, premda je bliži Albertu.

Hranilović razpravlja u „Kolu“ pjesničke plodove objelodanjene u „Savremeniku“, organu „moderne“, za tim u „Prosvjeti“, „Domaćem Ognjištu“ i „Sijelu“. Šteta, što svoga članka nije protegnuo takodjer na hrvatsku prazu.

Zanimljivo je pratiti, kako se mnoge književne pojave u češkoj i hrvatskoj književnosti opetuju. Mlađi prigovaraju generaciji osamdesetih godina radi patriotskih tirada; no zastupnici „moderne“, kao n. pr. Begović, pišu takovom hrvatinom, da uz nju treba znati francuzki i talijanski. Slično je i u nas; da se gdjekojemu modernomu essayisti zabrani upotrebljavati tudje riječi, ne bi mogao napisati ni četiri strane. Kako smo u jednu ruku proti ludomu purizmu, tako bismo si u drugu ruku željeli, da kritike i književne razprave naših baš najbistrijih ljudi budu pisane češki. Samo treba da tudje riječi najprije sami razumiju...

Napokon izdaje Matica svoje glasilo „Glas M. H.“. U prvom su godištu u glavnom razprave književno historijske, estetske, kulturne, kritičke, pa polemike, koje otvaraju pogled u preneprijateljski boj medju matičarima i modernistima, koji će se zacielo za koje vrieme opet smirit. U ostalom svaki boj čisti principe, potiče umjetnika i pisca, a često je uvjet obstanka mnogih časopisa. Način polemike označuje kulturnu zrelost ovoga ili onoga naroda i visinu njegove književnosti. Veliku je pažnju pobudio pok. Zahar ocjenjujući „Slavische Literaturgeschichte“ češkoga autora. Šteta, što Goeschken izriekom nije htio, da autor toga djela ne

fabricira za slavenske i njemačke čitaocu rječnik imenâ; inače bi se bilo moglo udovoljiti i Zaharu, koji je tu napravio reklamu našemu čovjeku. Svakako smo zahvalni za tako obširni prikaz toga djela češkoga pisca.

Na koncu „Glasa“ ugodno iznenadjuje odio posvećen Matičnim izdanjima iz pera dra Nikole Andrića i ukrašen brojnim slikama autorâ, koji su u Matici suradjivali. Mnoga nam se poznata stvar opet u pameti javila.

Medju člancima u „Kolu“ spominjemo jošte lješećev pregled slovenske književnosti za god. 1905—6, referat Stj. Radića o hrvatskoj literaturi i kulturi u poljskom „Światu Słowiańskiem“ i njegovu razpravu o tom, kako se odgajaju „gospodari svijeta“. Radić preporučuje nama Slavenima, da si uzmemu za uzor Engleze i hvali njihove krasne vlastitosti: „disciplinovan englezki individualizam, kršćanski liberalizam, praktični i organizovani nacionalizam“ — — —

Upravo u naše kritične dane pokazuje se, čega nemamo... Izvolite si ponoviti: disciplina... i organizovani i praktični nacionalizam“.

*

O „Povijesti filozofije“ dra. Alb. Bazale donosi filozofiski časopis „Česká mysl“ od svibnja ove godine (VIII. str. 259.) prikaz od prof. Kádnera, kojemu je dodata i ova ocjena:

Prirodno je, da pri tolikim preglednim i specijalnim djelima, koja se odnose upravo na ovo doba povijesti filozofije, autor nije mogao podati nešto posve novo i samostalno, nego je dakako gledao sistematicki upotrebiti stručna djela. Tako uvodne patrije odaju očito utjecaj Windelbandov i Fouilléeov, a dakako upotrebljena su i djela Zellerova, Gomperzova, Döringova i dr., znamenite zbirke fragmenata grčkih filozofa, pa i povijesti pojedinih stručnih nauka od Siebecka, Zieglera, Prantla. Autoru je pri tom — prema privatnim informacijama — lebdila pred očima dvojaka zadaća: u jednu je ruku htio podati znanstveni priručnik za potrebe akademickog studija, u drugu je ruku pisao za šire općinstvo, a posvuda je zato nastojao podati prijevodu odlomke iz znanstvenih djela mislilaca (tako je iz Parmenidovih fragmenata prevedeno u svem 50 verza, iz Empedokla isto toliko, osobito pak cijele partie iz dijaloga Platonovih i dr.). Makar da i nije uspjelo svuda spojiti obadva gledišta jednakovo vješto, — teško je na pr. neke nazore Aristotelove podati posve razumljivo i širem općinstvu — nužno je konstatovati, da autor umije doista pisati čisto znanstveno, a k tome i jasno i zanimljivo, što, kako znamo, nije baš česta prednost filozofiskih djela. Tako je djelo bez sumnje znamenitim obogaćenjem siromašne stručne literature Hrvata o problemima filozofiskim; okolnost, da izlazi u nakladni Matici, je stalnim jamstvom, da knjiga neće ostati torzo (nedovršena), nego da će doista obuhvatiti svu povijest filozofije.

Hrvatsko kazalište.

Dramatske novosti u hrvatskom zemalj. kazalištu. Nova sezona našega jedinoga stavnog kazališta odpočela je početkom rujna pod novom upravom. Veleznačili intendant i umjetnik Adam Mandrović stupio je u trajno stanje mira, nakon što je savjestnom i odlučnom upravom izveo hrvatsko kazalište iz dosta znatne krize, stvorivši solidnu podlogu za daljni napredak dramatske vještine. Slavljeni umjetnik, ljubimac naroda, g. Andrija Fijan, preuzeo je intendantske poslove i ostao ujedno ravnateljem drame, ne napustivši umjetnost, kojoj je tolično i tako uzorno služio. Bivši dramaturg, g. Nikola Andrić, preuzeo je vodstvo novo ustrojenoga osječkoga dramatskoga društva, a zamjenikom mu postade priznati dramatski pisac conte Ivo Vojnović.

Tako obnovljena uprava preuzeala je staranje, da hrvatsko zemaljsko kazalište vodi do novih uspjeha, a time do napredka, kojim ono stalno ako i pôlagano

stupa. I prijašnje uprave nastojale su, da stvore medju inim podlogama procvata i valjan narodni repertoare hrvatskoga kazališta, a nova uprava spremna je, da što više promiče ovaj naravni cilj, pa je s toga odlučila, da iznese na pozornicu svako iole književno dramatsko djelo domaćih dramatskih pisaca.

Dramatska književnost razvija se u nas prema težkim prilikama dosta sporu. Nije ovdje mjesto, da sve potežkoće pretresamo, jer bi to značilo ponavljati često izticane nevolje, kojima se u doglednom vremenu neće naći liek, ako se ne poprave i ne srede obči odnošaji u domovini te ne udare čvrsti temelji kulturnom razvitku u obči. No bilo bi pogrešno, kad bi se omalovaljavalо i ono, što se stvara u težkim danima, jer i to svjedoči, da kulturna žila u našem družtvu sveudiljku, te da je samo nužno, da nastanu stalnije prilike, pa će i kulturni napredak naroda hrvatskoga snažnije zaključati i stvarati djela trajnije vrijednosti. Sjegurno će tad i hrvatska drama procvasti. No dok ne nastupi taj željno izgledani časak, potrebno je, da družtvu sa simpatijom prati svaki novi talenat na polju književnosti.

U kratko vrieme od nekoliko tjedana zabilježit nam je na polju dramatske književnosti nekoliko zanimivih, ali raznoličnih pojava. Dne 12. rujna stavlјena su na repertoare tri hrvatska noviteta. Mladi pjesnik Fran Galović prikazao se je občinstvu sa dve stvarce. „Tamara“, scena po Lermontovljevoj pjesmi, pokazala je u mladjahnom spisatelju vještog stihotvorca, snažne, krepke fraze, jedre dikcije. No požalili smo, što je tema uzeo iz ruske književnosti, što je poduzeo, da nam iztumači karakter Lermontovljeve Tamare, te romantičke tvorevine velikoga pjesnika, zamišljene u divljoj kavkažkoj prirodi pod utjecajem narodne legende. Za to, kraj ne sumnjujemo darovitosti mladoga pjesnika, njegova Tamara nije uspjela. Galovićeva Tamara porušila je iluziju o Lermontovljevoj tvorevini. Dok Tamara ruskoga pjesnika ostavlja u duši čitateljevoj silan dojam, jer konačno žali žrtve svoje zloće i nesavladive strasti, Galovićeva Tamara budi u nama dojam razvraćene Mesaline, koja traži užitak iz pohlepe za putenošću; kad joj domamljeni putnik ne odgovori željama, stropoštava ga niz hrid u biesnu rieku Terek, a zatim naručuje roba, da ju ljubi.

Lermontovljeva pjesma, po kojoj je g. Galović „dramatizovao“ svoju Tamaru, biti će poznata i široj publici, jer je prevedena već pred 35 godinama po starini pjesniku Iv. pl. Trnskomu i Štampanu „Viencu“, a pred tri godine izašla je nešto preradjena u zbirci: „Iz slavenske rodbine“, što ju je izdala „Matica Hrvatska“. — Dozovemo li si u pamet sliku te Tamare, pak pročitamo strastveno maštanje Galovićeve Tamare već u početku scene, opažamo odmah, da je autora scene mladenački zanos poveo prizajčkom stazom, dok nam svoju Tamaru predočuje bezdušnom megerom, koja pred robinjom priča, što bi tajnom imalo ostati, odkriva joj svoje pogane i okrutne pustolovine i čežnju za mužem, koji bi joj mogao darovati vječnu ljubav te ju podići iz kala maglene i pušte prošlosti, koju bi ta nova ljubav imala zastrli plăštem zaboravi... Ni najzvučniji stihovi ne mogu nas zagrijati za ovo izgubljeno biće, koje ni ne može na ino, nego da poslije neuspjeha s domamljenim, a onda izdajnički sunovraćenim putnikom, dozivlje roba, da mu dade ono, čega se ne dočepa uza sva zavodljiva čavrljanja od nadiošlog putnika. Repriza pokopala je posve ovu scenu. Nijedna ruka nije se makla, da povladi piscu i tako je „Tamara“ srećom izgubljena za našu pozornicu.

Drama „Grijeh“ istoga pisca, prikazivana iste večeri, nije takodjer uspjela. Predmet je izhitren, izkombiniran, te je s toga daleko od pravoga života. Slabo je vjerojatno, da to nije drama, već critica sa pretjeranim, nedostatno obrazloženim svršetkom. Na nekom plemečkom dvorcu živi sa svojom bakom gdjica. Vanda. Jedne badnje večeri očekuje ovo dvoje sa stariom slugom dolazak mladog gospodina Alfreda. To je, misli Vanda, njezin brat. Ona se veseli njegovu dolazku. Imati će uza se bar nekoga, da ju tješi i razveseluje, da ju štiti i

brani. Od bake doznaće u razgovoru, dok čekaju toga „brata“, koji je već dulje vremena odsutan, da je Alfred plod grijeha njezine majke i da po tome nije njezin pravi brat. Ona ga ipak radostno dočekuje i prima ga kao brata. Ali Alfred razbije iluziju Vandinu. I on joj izpriča, da nije njezin pravi brat, pa joj odkrije svoju strastvenu ljubav. On bi mogao uz Vанду živjeti, ali kao njezin ljubavnik... To je prenerazilo ubogu Vandu. Ona odbija takovu ljubav, a neudovoljeni ljubavnik usmrćuje sa tanetom iz revolvera...

Nao pozornici je ova „drama“ činila težak dojam. Čemu taj badnji „Stimmung“? Čemu ta čisto romantička priča? Čemu to samoubojstvo? Dakako, jer nije život, bilo je sve to dosta smiešno te pokazalo veliko neizkustvo mладога pisca. I drugo mu je djelce promašilo...

Nešto bolje djelovala je tragedija „Život“ od M. Nejajeva. Tu je bar izkustva, više poznavanja života, a i više poznavanja pozorištne tehničke. U nizu potresnih i snažnih prizora vidimo porušen život nekolicine ljudi. Nevaljana žena, bez moralnih osjećaja, bez ljubavi prema mužu, otrovala je život mužu, koji joj je pribavio razmijernu udobnost; otrovala je život i prijatelju svoga muža, Kornelu, koji ju je također ljubio, pokvarila je i samoj sebi život i unesrečila svoje diete, jer je ljubakala s nekim častnikom, koji je u dvojbu ranjen bio u momentu, kad pisac radnju počinje. Muža je svojom nevjerom bacila u očajanje i usadila mu odvratnost prema životu. On nije vrstan, da se, po savjetu Kornelova, ma da mu se pruža prigoda kao liečniku, osveti ženinu zavodniku, nad kojim mu je izvesti operaciju, već se ubije sam, riešavajući tako nesretno pitanje o životu, uništenjem svoga života... Ma da je pisac u dva čina strao mnogo radnje te pokazao puno smisla za jak dialog, nije dovoljno ocrtao značajeve predočenih lica, te ostavio mnogo toga, čemu se gledalac mora domisljati, a da nije sigurno, hoće li se pravomu domisliti. Ova drama bila je i bolje primljena, što se ima zahvaliti i dobroj igri gg. Boršnika i Dimitrijevića te gdične Mihičićeve.

Dne 19. rujna prikazane su četiri slike Petra Petrovića pod obćim nadpisom „Suz“. Ovim slikama dobio je repertoare hrvatskoga kazališta zbilja slike iz narodnoga života. U prvoj slici uvedeni nas autor u ličko selo, u obitelji siromašnog Ličanina, čiji se jedinac spremi u Ameriku na rad. Majka odprema sina i tješi se mužu i kćer, koji se tuže na gorku sudbinu. Što sin, odnosno brat, mora u daleki svjet, gdje je toliko opasnosti. Mati se najhrabrije drži, prekorava muža i kćer, kad plaču što sin Mile odlazi. Ali kad joj sin otide, tek tada se i ona razplače i gledalac osjeća, da je britka bol izmamila iz majčina srdca tu dugo suzdržavanu bujicu suza.

Potresna je i druga slika. Muž odnemario ženu, bolestnu duduše, ali dobru i vrednu ženu. Uzeo si djevojčuru i ljubakao s njom. Nije mario za opomene stareice Jule. Napokon umre žena, a djevojka Jela obratlji čaku, da na nju sve svoje prepriče, a djecu iz prvog braka da pusti u svjet, jer da će se i za njih nesto naći, kao i za sve druge, samo da ne smetaju njoj. Dugo je čako slušao zamamljive besjede bezdušne djevojčure, ali kad ga je htjela nahuškati proti vlastitoj djeci, dosjeti se čako jadu, odtjera razkalašenu djevojčuru i u gorkim suzama okaje svoj grijeh.

U trećoj slici, punoj snage, gledamo neusahle suze biedne seje, koja bježi iz roditeljske kuće, jer ju je zavodnik prevario i odnemario. Ne mogavši sakriti svoju sramotu i ne htijući da roditeljima izkaže pravu istinu, voljela bi, da ju otac i ubije, nego da prizna uzroke svoje neutješive boli i trajne žalosti. Ona odlazi, da svoje suze toči u tudjini, u težkom radu i da time okaje svoj grijeh.

U četvrtoj slici hoće braco da se ženi. Našao je siromašnu djevojku, zavolio ju, te mu je draža od svega na svetu. I majčin je gjerdan ukrao pa s njime darovao djevojku. Nakon burnih prizora razjasni braca svoju biedu

i prizna, da je gjerdan ukrao za svoju djevojku. Roditelji shvate suze sina svoga i pristanu na njegovu vjeřitbu. Tako četvrta slika završuje skladnim akordom izmirenja i oproštenja.

Sve je to priprosto, iz života uzeto, bez velikih pretenzija napisano, ali se vidi, da je pisac zaronio u narodnu dušu i da ostaje i kao umjetnik vjeran životu. Lep su dojam učinile sve slike te ih je i občinstvo primilo s priznanjem. Tehnička obradba odaje početnika, a sadržaj sjeća na tipove, iznesene već u nekim piščevim crticama.

Napokon iznesena je dne 12. listopada prvi put šala „Zalog“ (Gazda Gavro i Štor Toma) od Adalberta Kuzmanovića. Pisac je već poznat sa svojeg pučkog igrokaza „Vitropir“, koji je sa lepim uspjehom bio prikazan. Šala „Zalog“ vodi nas u život naroda u Bosni. U oveće mjesto došli putujući glumci. Nisu imali sreće i zadužili su se. Htjeli bi odputovati dalje, ali ih vjerovnici ne puštaju. Medju tim vjerovnicima su glavni trgovčići gazda Gavro i Štor Toma. Susjedi, ali i takmaci, jedan kivan na drugoga. Gazda Gavro ljuti se, ako Štor Tomo otvoru dučan koji minut prije. Isto tako ni Štor Tomo ne bi bio protivan, da škodi svome takmacu. Na ovim slaboćama osnovao je i pisac glavnu jezgru svoje šale. Glumci, da uzmognu dalje odputovati, ostavljaju u zalugu kao taoca svoga člana. Ravnatelj obećaje, da će podmiriti dug trgovcima i povrh toga platiti za uzdržavanje „zaloga“. Pohlepni trgovčići puštaju. Jedan dan će ga hranića gazda Gavro, drugi dan Štor Tomo. Ali oni slabo hrane založenoga glumca, pak im ovaj odluči skuhati poparu: uteći od njih, a da ništa ne plati. Dodje napokon željkovan pismo sa tri desetače. Založeni glumac upotrebi neku baku i po njoj dogovorno dojaviti trgovcima, ali svakome napose, da drugi ne dozna, kako ih oblast traži, jer da drže u zatočenju čovjeka, što nije dopušteno. Tko se ogriješi o takav zločin, čeka ga bar pet godišnja tamnica. No ako puste čovjeka dobre volje, te mu izdadu potvrdu, da im ništa ne duguje, mogu se spasiti. Domišljati glumac uspije, poznavajući međusobnu mržnju trgovaca. Oba izdaju glumcu željenu potvrdu, dakako svaki opet napose, i ovaj sretno umakne. Tek poslije toga saznaju trgovci, da su nasamareni. Sudbeni podvornik nema ni za jednoga od njih pozivnice od suda. Nastaje sveobče komešanje, za kojega zastor padne.

Kako vidimo, osim nekoliko karakternih osobina i predočivanja okoline ovih trgovaca, nema u šali ni zanimivih situacija ni inače komične snage. Manjkava tehnička očituje se na svakom koraku. U dva kratka čina strpana je šala, a ta joj je kratkoča glavna vrlina. Prizori, u kojima se riešava zaplet, tako su primitivni, a način, kako se glumac oslobođa, toli naivan i rekli bismo preobičajan, da ne čini nikakva dojma. „Zalog“ nije uspjela šala. Dobro je u njoj nekoliko tipova iz naroda. Tako vih je dva tri iznio u satiričnoj šali „Republika u Magaraševcu“, u kojoj nam prikazuje, kako prepredeni seoski nadripisar nasamaruje lakoverne žitelje zabitnog slavonskog sela u bivšoj Krajini. Ni popravljeni ova satira nije osobito djelovala te je interes podržavala samo virtuoзна igra g. Dimitrijevića.

Prvi niz novosti nije, na žalost, kako vidimo, znatno obogatio našeg repertoaria, izuzmemli li slike Petrovićeve, koje bi se mogle održati na repertoaru, da su tehnički bolje obradjene. Nadajmo se, da će daljnji dramatski noviteti bolje uspjeti, te pomoći dramatsku našu književnost.

—l—

Književnost.

Zanimljiva književna polemika. Nedavno je „Matica Srpska“ objelodanila medju svojim književnim izdanjima za g. 1907. Šekspirovu tragediju „Romeo i Julija“ u prijevodu dra Laze Kostića, koji je poznat kao odličan srbski pjesnik i najbolji prevadjač Šekspirovih dramskih remek djela. Poštivač Kostićeva talenta nisu tomu konjenjalnom pjesničkom vršnjaku Zmajevu dali mira, dok

nije dovršio prijevod dirljive tragedije veronskih ljubavnika, koju je on počeo prevadjati iz engleskog originala još g. 1859. kao devetnaestgodišnji mladić, te je „Letopis Matice Srpske“ za g. 1859. u I. svesci, a u tečaju XXXIII. donio jedan odломak tog prijevoda.

U vrlo duhovitom sastavku pod naslovom: „Oko Romea i Julije“, od kojega su izšla do sada dva poglavja u III-čoj i IV-toj svesci ovogodišnjeg „Letopisa Matice Srpske“ pripovijeda nam Laza Kostić vrlo zanimljivo i duhovito, kako samo on to umije, povjest toga svoga prijevoda. U drugom poglavju zanimljivog svoga sastavka osvrće se polemičkim tonom na zamjerke, kojima se je biogradski sveučilišni profesor, poznati literarni historičar Bogdan Popović oborio na njegov ranije štampani prijevod Šekspirova „Hamleta“. To polemisanje vrlo je poučno i zanimljivo i ono je pobudilo u književnom srpskom svijetu općenitu pažnju. Cini se, da se i tu radi o svoje vrsti sukobu dvaju književničkih generacija: starije i mladje.

„Srpski Književni Glasnik“, što ga uredjuje vodja mlađih dr. Jovan Skerlić, kada je na strani „mladih“ protiv „starih“. U njemu je i saopćen sastavak Bogdana Popovića i njegov osrt na dosadanju obranu Kostićevu protiv zamjeraka prijevoda Hamleta.

Prateći objektivno tu do sada još nedovršenu polemiku, moram reći, da mi se čini, da će pobjednikom ostati stari bard dr. Laza Kostić. Tako to misli i jedan od mlađih i najdarovitijih srpskih pjesnika i dobar poznavač engleske književnosti i jezika, dr. Svetislav Stefanović. On je u biogradskoj smotri „Delu“ za mjesec Junij t. g. saopćio svoj osrt na Kostićev prijevod Šekspirove tragedije „Romeo i Julija“, te se spominjući vrline tog prijevoda i hvaleći Kostića, u opće kao prevadjač Šekspirovih remek djela, uhvatio u koštac sa Bogdanom Popovićem. U isti čas je i drugi jedan mlađi pisac uzeo na nišan kritičarski i literarno-historijski rad Popovića, koji nije po svoj prilici ni slutio, kako će proći, dirajući u Kostića. Poštovači Kostićevi zahvalni su Bogdanu Popoviću, što je starog barda trgnuo iz neradice, te mu dao prilike, da pokaže ne samo oštре nokte svoje satiričnosti, već i da oživi neke svoje književničke uspomene i osvijeti izvjesne, mlađoj generaciji nepoznate stvari i prilike onako sjajno, duhovito i informativno, kako to samo on umije.

Bilo ih je i još ih ima, što ne mogu oprostiti Lazi one velike knjige o Zmaju Jovanoviću; ali mu i oni moraju priznati, da je i ta knjiga napisana rijetkom temeljnošću, akribijom i duhovitošću. Pokojni Zmaj čitao je žalioče samo neke pripoštane mu prve štampane tabake te knjige, pak se je zašalio na Kostića, ali u istinu Kostić u toj knjizi ističe temeljitim i duhovitim nego itko do sada neosporive vrline pjesnikovanja Zmaja, te one zamjerke, što ih ima u toj knjizi, izčezaaju prema u istoj knjizi istaknutim dobrim osobinama Zmaja pjesničtva.

Pa i ta knjiga postala je na sličan način kao i polemika sa Bogdanom Popovićem. Zamjerilo se je bilo Kostiću, što je u proslavi jednog Zmajeva jubileja u govoru, što ga je imao izreći u „Matici“ u čast Zmaju, onako na dohvati rekao tek nekoliko svojih subjektivnih misli o Zmaju kao pjesniku, koje su sve prije, nego li ditiramsko hvalisanje baš svakoga Zmajeva stiha. Potaknut zamjerkama tomu svomu očito improviziranom više manje causerijskom osrtu na Zmajev pjesnički rad, Kostić se je dao na pisanje veoma velike knjige o Zmaju. Može biti bi bilo bolje, da nekoje partie te knjige nisu štampane za života Zmaja, jer omnes sumus tantum homines, ali cijelokupni dojam te knjige doista nije na odmet i na štetu pjesničkoj veličini Zmajevoj. Već danas se i o toj knjizi drugačije sudi, nego li u vrijeme, kada je izšla. U njoj imade toliko zanimljivih i divno obradjениh detalja, te će se ona uvijek sa zanimanjem i korišću moći čitati.

Takov je i osrt Kostićev na prijevog „Romea i Julije“ i na zamjerke Popovićeve prijevodu „Hamleta“.

Bogdan Popović ne ističe ni jedne vrline u Kostićevu prijevodu Hamleta, on vidi samo tobožnje slabe strane tog prijevoda i prikazuje taj prijevod kao neki monstrum netočnosti, usiljenosti i u opće kao monstrum rđava prijevoda. Zamjera Kostiću, što se upinje, da zadrži isti broj stihova kao i Šekspir, što se sili, da prema originalu pretoči i Šekspirske igru s riječima i što je i na štetu jasnoće precizan i u prenašanju Šekspirske antitetike i drugih osobina Šekspirove dramske diktije, mjesto da je radi točnosti i razumljivosti proširio broj sloga i stihova. Same zamjerke, što ih drugi neki kritičari ubrajaju u vrline Kostićevim prijevodima iz Šekspira. Neke prigovore prijevodu pojedinih riječi i izraza Kostić je upravo sjajno oprovratio, te je doista vrijedno čitati i Popovićevo kritiku i Kostićev odgovor.

Za čudo je, kako bi htio Bogdan Popović prikazati Kostića kao kakovu neznanicu i površnjaka i kakovim omalovažavanjem govori o njemu. A ipak se Lazi Kostiću mora priznati, da je on po svom pjesničkom talentu i po svojoj temeljnoj književničkoj i naučnoj spremi više nego itko dorasao, da prevadja Šekspirova remek djela. On je i sam odličan dramski pisac i njegovi dramski pjesmotvorci „Maksim Crnojević“ i „Pero Segedinac“ smatraju se općenito ponajboljim dramskim proizvodima u srpskoj književnosti. U njima je očit trag dubokog poznanja Šekspirske diktije i pjesničke kongenijalnosti sa avonskim labudom. Osim toga je Laza Kostić dokazao i svojim lirskim i episkim pjesmama neobični snažan pjesnički talent i rijetko prokaljen estetski ukus.

Stručnjaci, o kojih autoritetu nema sumnje, kao Jovan Živanović, priznaju Lazi Kostiću, da je osobiti poznavalac duha i osobina narodnog naravnog jezika i da su njegove kovanice, kojima je umnažao pjesničku našu diktiju, malo ne uvijek ispravne, duhovite i sjajne i sasvim u hahu narodnoga jezika satvorene. A takovih kovanica imade sva sila u njegovim izvornim lirskim, episkim i dramskim pjesmotvorima i u njegovim prijevodima iz Šekspira i Homera.

Kad je ono u svoje vrijeme bio pokušao umni ali žučljivi pokojni Ljubo Nedić osporiti vrijednost Zmajeva i Kostićeva pjesnikovanja, sa svih strana oboriše se Zmajevi i Lazini poštovaci na biogradskog profesora i kritičara, spočitujući mu, što se je u očitoj apriornoj simpatiji za pjesnike iz kraljevine Srbije i averziji prema pjesnicima „priječanima“ upeo, da obori u prah pjesničku slavu Zmajevu i Kostićevu. I s hrvatske strane čulo se je negodovanje nad Nedićevim nastranim ocjenjivanjem, bolje govoreći omalovažavanjem Zmajevog i Kostićevog pjesnikovanja. Što je sada potaknuto Bogданa Popovića, da on pokuša Kostiću osporiti vrijednost njegovih prijevoda iz Šekspira? Da li je on zašelio poči za Nedićem ili je tu po srijedi koji nama nepoznati razlog, to je dakako teško ustavoniti. Jedno je ipak jasno, a to je, da je mnogo lakše prigovarati tudjem pjesničkom radu, nego li na pjesničkom polju zasluziti lovori.

Na to su Kostić i Sv. Stefanović podsjetili i Bogданa Popovića; a on doista nije do sada pokazao, da bi on umio bolje poslužiti svomu narodu svojim prijevodom Šekspirovih remek-djela, nego li Kostić.

Zato uza ove njegove, mjestimice možda donekle i opravdane zamjerke gdjekojem Kostićevu prijevodu u gjeđkojem Šekspirovog stiha, ostaje Kostić jedan od ponajboljih — pače ponajbolji — prevadjač Šekspira u srpskoj i hrvatskoj književnosti. Istina, njegovi se prijevodi teško čitaju, ali se lakše ne čita ni engleski original, a da su mu stihovi melodiozni, pravilniji i poetičniji, nego originalni Šekspirov stihi i nego li stihovi nekih njemačkih prevadjača, koji su došli radi svojih prijevoda na glas, to će svatko lako razabrati, tko te prijevode poznaće, te ih isporedi sa Kostićevim prijevodima. Moguće je, da bi gdjekoji Šekspirov stih bio jasniji, da Kostić nije nastojao, da zadrži isti broj stihova i preciznost Šekspirske diktije, ali tek to ne će nitko smjeti

smatrati grijehom, da se prevadjač sili, da mu prijevod bude što više sličan i po spoljašnjoj formi originalu.

A onda je istina, što veli Sv. Stefanović u „Deli“, osvrćući se u svojoj ocjeni Kostićeva prijevoda Šekspirove tragedije „Romeo i Julija“ na Bogdanovićeve zamjerke Kostićevim prijevodima, da treba uvijek više cijeniti prijevod, gdje je naročito pjesnik-prevadjač umio, sačuvavši duh i osobine originala, utisnuti prijevod u obilježe svoje pjesničke individualnosti. A Lazi Kostiću se mora priznati, da je snažna i izrazita pjesnička individualnost i u originalnom pjesničkom stvaranju i u prijevodima Šekspirovih remek-djela.

J. Hr.

*

„Sa sijela i prela“ pjesme, priče i pripovijesti hrvatskoj mlađeži, napisao Rudolfo Franjo Magier. Zagreb, 1907. Izdao o svom trošku Franjo Bartuš.

Omladinska književnost imade i kod nas i kod braće Srba mnogo radnika. Kod nas ju obraduju ponajviše učitelji pučkih škola. Učiteljski stalež u opće počeo se je kod nas posljednjih decenija, neobično zanimati za književnost, te malo po malo počinje već bivati iznimkom medju učiteljima onaj, tko nije pisac. Pa u istinu, kuda ljepšeg zanimanja za odgojitelja omladine, naše uzdane, nego li je književnost, naročito odgojna književnost. Mora se priznati, da su neki od omladinskih pisaca, učitelja, do sada dali omladinu doista lijepa i sgodna štiva, a neki su se s dobrim uspjehom okušali u opće na književnom, naročito beletrističkom polju. Imena: Leskovar, Novak, Milka Pogačić, Truhelka, Davorin Trstenjak, da ne spominjem drugih starijih i mladijih vrsnih naših pisaca učiteljskoga staleža, poznata su na cijelom slavenskom jugu, kao imena naših ponajboljih beletrista u opće, a još je veći broj učitelja i učiteljica, koji su se odlikovali na polju omladinske naše književnosti. Ima dakako i medju omladinskim piscima i takovih, koji nisu pokazali osobita talenta za tu vrst književičke proizvodnje. Žalibote i tu se dogadja, da je manija piskaranja počela zahvaćati sve šire krugove, pak se štampa i iznosi pred omladinu i takovo štivo, koje se mora smatrati pustom dangubicom. Imade ljudi, koji misle, da je za književnikovanje dovoljno, da se imade dosta artije, mastila, i vremena, da je dovoljno znati čitati i pisati, pak da budeš književnikom. Ima ih, koji misle, da je talenat i znanje u književnosti sporedna stvar, a glavno da je spretnost, reklama i sgodna spoljašnja forma. Ovakove spretnosti, reklame i privlačne spoljašnje forme i opreme imade često puta mnogo više u loših piskarala, nego li u pisaca, koji doista zaslužuju to ime. Imade i takovih, koji misle, da je glavno to, da pišu mnogo i često, a vrijednost sadržaja i forme da je nuzgredna stvar. A baš u tom leži pogibeljnost takove književničke proizvodnje za omladinu.

Ide li se za tim, da se omladina od najranijeg doba oplemenjuje i da joj se prokali ukus dobrih štivom, to se mora osobito na to paziti, da joj ne dolaze u ruke rđave knjige i štivo, u kojem nema ni duha ni lijepo forme. Banalnosti imade u svijetu dosta i bez njenog kulta u književnosti.

Za pravo, u omladinskog písca treba osobita talenta, da bude svjetlonosom i putokazom mlađom svijetu, koji u dušu prima prve književničke utiske kao temelje za daljnje napredovanje i usavršavanje. Ocenjivač Goetheove velepjesme: „Armin i Doroteja“ Wilhelm Hümholdt veli, da i ako redovno svi ljubimo svoju majku, upravo zato samo veliki pjesnički talent može da bez straha pristpi pjesničkom prikazu te ljubavi, da ne bude banalni sentimentalista.

Veliki srpski pjesnik Zmaj Jovanović shvaćao je kao malo tko važnost omladinske književnosti u životu naroda. On je dobar dio svoga pjesnikovanja posvetio omladini. I oni njegovi kritičari, koji osporavaju trajnu vrijednost nekim vrstima njegove pjesničke proizvodnje, slažu se u tom, da će on kao „Čika-Jova“, kao pjesnik

pjesama i priča za djecu ostati nedostižan i besmrtn. Njegov „Never“ više je poslužio odgoju maloga svijeta, nego li sva pedagoška teorija i praksa.

Nedavno je u štampariji Gjorgja Popovića u Rumi izšla zbirka dječjih i mlađičkih niesama pod naslovom: „Čika Tiga“ i „Smjelje u Komilje“ Vele, da se pod pseudonimom Čika Čige krije poštovač i prijatelj Zmajev dr. Žarko Miladinović. U toj zbirci ponajljepe su one pjesme, koje slave Zmaja Jovanovića, ljubimca omladine i djetinjega svijeta. On je doista upravo svojim radom za omladinn podigao sebi: „monumentum aere perennius“.

U njega i njegov rad mogli bi se ugledati naši omladinski pisci, — i ako ga i ne mogu dostići i preći, a ono mogu biti sigurni, da idući putem, kojim je on pošao, ne će zaći ni povesti za sobom omladine na stranputice.

* * *

Amo od g. 1905. često susrećemo na polju naše hrvatske omladinske književnosti ime *Rudolfa Franjina Magjera*. To je čisto mlađ čovjek, učitelj, koji izdaje i u svijet šalje knjigu za knjigom i preplavljuje neke listove svojim proizvodima. On je saradnik: „Malog dobrotvora“, „Angjela Čuvara“, „Mladog Istrana“, „Đačkog Kola“, „Pobratima“ i t. d. Izdao je u samoj jednoj godini 1905. tri knjige: „Slavice“, pjesme i pripovijesti za mlađež, „Presade“, pjesme i pripovijesti nekih njemačkih i českih pisaca i „Porive“, pjesme i pripovijesti za zreliju mlađež. Već g. 1906. eto opet njegove zbirke pjesama i pripovijesti za zreliju mlađež pod naslovom: „Za cvjetne mlađosti“, a g. 1907. izšla je po njemu sastavljena antologija savremene hrvatske omladinske književnosti, gdje je na 284. strane a pod naslovom: „U pjesmi i priči“ pribrano do 400 pjesama i pripovijesti od 92 pisca i spisateljica, sa životopisom i prijegledom književnog rada pojedinih pisaca.

Sada spremi Magier zbirku pripovijesti iz narodnoga života pod naslovom „Zapisci sa sela“; a pred nama eto njegove najnovije zbirke pjesama, priča i pripovijesti za omladinu pod naslovom: „Sa sijela i prela“, što je izšla u tiskari: Maravić i Dečak (Albrecht) u Zagrebu o trošku Magjera druga Franje Bartuša, koji je napisao i štampao u toj knjizi životopis i kratki pregled MagjEROVIH dosadanjih književnih proizvoda. U knjizi je i slika Magjera sa njegovim prestikanim autogramom.

Naša kritika nije do sada uzela ozbiljno na nišan Magjera i njegove književne proizvode — možda najviše zato, što on *prebrzo i previše piše*, pak se to i opaža i u sadržini i formi njegovih proizvoda. On očevidno ne vodi brigu o onoj staroj klasičnoj opomeni: „Non multa sed multum“, i to je njegova najveća pogreška. Stari su dobro znali, kako je duboko promišljena ona klasična riječ: „nonum prematur in annum“, a veliki njemački pjesnik Schiller ljuto je žalio, što je s nekim svojim pjesničkim privijencima prerano poletio u svijet.

Magjerove pjesme i priče za djecu i zreliju omladinu i šire krugove čitatelja nisu sve jednakne vrijednosti, ima naročito u „Porivima“ i nekoliko dobrih pjesama. Ali u opće sve su to još početnički radovi, u kojih nema punoće sadržaja, ni duhovite, izvorne invencije, ni zanimljivosti, ni adekvatnost oblika i sadržine. Uzke su mu omladinske pjesmice po sadržini do skrajnosti banalne, bez ikakove krepke, svježe pointe, usiljena, često puta drvena verzifikacija. Možebiti su nekoje običnosti, što su se njemu pričinile zanimljivima, doista zanimljive za njegov uski porodični krug, — ali na čitatelja izvan toga kruga čine banalan utisak.

Takove su mu mahom i pjesmice i priče sa „Sijela i prela“. Već ni sam naslov nije ni zgodno odabran ni originalan. Tu nema ni jedne priče ni pjesme, što bi pristajalo pod taj naslov, osim ako se i malena djeca sastaju na kakvom djetinjem sijelu i prelu.

Izdavač te knjižice g. Fr. Bartuš kao da je obnevidio za nedostatke dosadanje književničke proizvodnje Ma-

gjerove, kada o njemu piše malo ne kao o kakovu fenomenu među omladinskim piscima. On to nije, — ali zato ne velim, da on ne bi, sudeći po nekim uspješnim mū pjesmicama, mogao postati dobrim piscom, — ali prvi je uvjet, da piše manje, ali zato da ono, što šalje u štampu, budé punije prebranije i dotjeranje po sadržaju i obliku.

On je još vrlo mlad, pak će mu se možda ovaj sud činiti prestrogim i on će se možda i ljutiti i žalostiti radi takova suda. Ali pisac ovih redaka suviše cijeni marljivost i dobru volju Magjerovu, a da bi htio biti neiskren, kada se već traži njegov sud o dosadanju mu književnom radu. U Magjera je sigurno dosta pravednosti i bistrine uma, a da bi se mogao dugo ljutiti na iskrenog ocjenivača njegova rada. Upravo zato, jer želim, da bude Magjer više po pravoj vrijednosti i po čitanju nego li po reklami poznat, hoću da ga očuvam od pogibelji megolomanije i grafomonije. *U njega ima dara*, neka ga ne rasiplje i ne razbija utaman.

Sasvim bi drugačiji ozbiljna kritika uzimala na oko njegove proizvode na polju omladinske i beletrističke književnosti, da je počekao, dok prevrije šira i da nije smetnuo s umua onu staru: non multa sed multum. Bude li se to barem u buduće imao na umu, ne će se doista kajati.

Sincerus.

Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu.

Osnutkom narodne čitaonice (g. 1838.) u Zagrebu počinje novo doba našega narodnog života. Ova je čitaonica zamalo postala majka svih kulturnih zavoda hrvatskih. Po gradovima i glavnim mjestima počele se osnivati narodne čitaonice, koje su onda bile ognjišta i središta naročnoga života. Ova su ognjišta omogućivala, da su se u Čitaonici narodnoj u Zagrebu snovala i osnovala tolika društva, za koja je trebalo prinositi od svega naroda. U Čitaonici je osnovan narodni teatar (g. 1840.), gospodarsko društvo (g. 1841.) i početak narodnog muzeja, napokon Matica ilirska (god. 1842.). Sve su to one kulturne stećevine, kojima se hrvatski narod duševno i gospodarstveno počeo pridizati i razvijati.

Nema dvojbe, da su naši vrijedni nosioci novoga narodnoga života pri tome misili na duševno i gospodarstveno ojačanje svega hrvatskoga naroda u najširim njegovim krugovima. No ipak je prošlo od osnutka čitaonice preko 30 godina, dok se je (g. 1869.) osnovalo zaslužno hrvatsko Društvo sv. Jeronima, koje je izdavanjem poučnih knjiga za puk dostojno vršilo i vrši svoju zadaču. No ni Matica ni društvo sv. Jeronima nijesu mogli u najširim vrstama naroda — u puku naime razviti onaku djelatnost, kako su zacijelo htjeli osnivači i kako bi poželjno bilo. A zašto? Zato, što u nas nije bio još probudjen, a nije ni danas pravi interes za knjigu i školu uopće, i što naša inteligencija premalo o tome vodi računa. Matica hrvatska broji preko 11 000 članova, a Društvo sv. Jeronima oko 10.000. A što je to za narod od preko 3½ milijuna? Hoćemo li pri tome ostati? Ili ćemo pokrenuti sve, da se u narodu probudi što veći interes za knjigu i školu, a u inteligenciji narodnoj volja i nastojanje oko solidnoga sustavnog rada na polju narodne prosvjete?

To su bile misli vodilje kod osnutka Društva za pučku prosvjetu.

Osnivači prvih naših kulturnih stećevina počeli su čitaonicama. Osnivači društva za pučku prosvjetu počeli su knjižnicama i pučkim predavanjima. Čitaonice su se u mnogim mjestima spojile sa kavanama ili krčmama, pak se izrodiše u kartašnice, mnoge pak sasvim prešla svojim djelovanjem. Rad oko osnivanja pučkih knjižnica počela je nekolicima Zagoraca, a nastavila ga „glavna uprava za osnivanje pučkih knjižnica“, što je bila osnovana u krilu „Društva hrvatskih knji-

žvnika“. Budući da se je posao oko osnivanja pučkih knjižnica u brzo razgranio ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji, već i u Dalmaciji, Istri, Bosni i Hercegovini, trebalo je sav taj rad posebice organizovati. Tako je na predlog pisca ovih redaka u odborskom sijelu D. H. Kondašnji predsjednik D. H. K. Ivan vitez Trnski 6. X. 1904. prijatelje pučke prosvjete sazvao na sastanak ovim pismom:

„Glavna uprava za osnivanje hrvatskih pučkih knjižnica“, osnovana u krilu Društva hrvatskih književnika, zapela je u svom korisnom i rodoljubivom radu radi oskudice knjiga i materijalnih sredstava. Radi toga mi je čast uljudno Vas zamoliti u ime upravnog odbora Društva hrvatskih književnika, da izvolite doći na sastanak, koji će se sastati u petak dne 14. listopada o. g. u 6 sati poslije podne u dvorani „Maticе Hrvatske“, te na kojemu bi se imalo raspraviti pitanje, kako da se rad oko širenja pučke prosvjete u hrvatskom narodu nastavi i cijeli ovaj pokret na što širi i čvršći temelj postavi.“

S najodličnijim poštovanjem

Ivan vitez Trnski

Predsjednik društva hrvatskih književnika“.

Rečenoga dana sastali se u dvorani „M. H.“ odlični književnici, profesori i građani te usvojile prijedlog, da se pristupi osnutku novoga društva, kojemu bi bila svrha smanjiti broj analfabeta, osnivati i nadzirati pučke knjižnice, držati pučka predavanja i sijela, širiti hrvatsku dobru knjigu itd. Izabran bi privremeni odbor, kojemu je bio dr. Milan Amruš pročelnikom, dr. Stj. Ortner tajnikom, Vilko Popović blagajnikom, a odbornici: Janko Barle, prebendar, Josip Kirin, učitelj vježbaonice, prof. dr. Oto Kučera, dr. Henrik Krizman i dr. Gjuro Šurmin. Ovaj je odbor pretresao po tajniku sastavljeni pravila, predložio ih narednoj skupštini, a ona ih podastrla vladu na odobrenje, na koje se je čekalo do rujna 1906. Po tim pravilima:

(§ 2.) Društvo će promicati čudoredni, duševni i gospodarstveni razvitak svega naroda, koji hrvatski govori.

(§ 3.) Društvo a) osnivat će, podupirati i nadzirati hrvatske pučke knjižnice izravno i preko podružnica; b) osnivat će i podupirat naučne tečajeve za nepismene i tečajeve za dalju naobrazbu; c) priredjavat će javna pučka predavanja i pučka sijela; d) izdavat će za narod i širiti među njim knjige, koje promiču duševni, čudoredni i gospodarski njegov život; e) izdavat će društveni list za narod (§ 2.); f) raspisivat će nagrade za pučke knjige; g) osnivat će škole i namicati sredstva za pučku prosvjetu

*

Odbor se prama silama primio posla. Društvo je marljivo tražilo povjerenike, osnivalo i pomagalo osnivati pučke knjižnice i naučne tečajeve za nepismene. Osobitu je brigu posvećivalo priredjivanju pučkih predavanja, i to o gospodarstvu, zdravstvu, pravu.

Predavali su gg. Ivan pl. Radić u Krapinskim Toplicama, Zlataru, Pregradama, Prišlinu, Humu na Sutli, Luku, Pušći, Velikom Trgovuštu, Velikoj Gorici, Bistrui, Sv. Ivanu Žabnu, Krapini, Đurđevcu, Vrbovcu, Bregima, Gracu, Podgajcu, Koprivnici, Drnišu, Selima kod Siska, Peterancu, Križevcima, Pitomači, Sv. Petru Orešovcu; dr. Stjepan Ortner u Zaprešiću, Brdovcu, Pušći, Bistrui, Sv. Nedjelji, na Sušaku; dr. Fr. Gundrum u Kalniku, Belovaru i Križevcu; Franjo Anderlić u Ludini, V. Trgovuštu, Luku, Rakovcu, Vinkovcu, Dianešu, Dragancu, Štefanju, Staroj Ploščici, V. Grđevcu, Dabcima, Pavlovcu, Ivanovu selu, V. Zdencima, Gaju, Golubinjaku, Vrtiljskoj, Međuriču, Antunovcu; dr. Oton Franješ u Brdovcu; Kvirin Broz u Bistrui i Zaprešiću; Franjo Gabrek u Pušći, Krap. Toplicama; Ivan Johler u Karlovcu; Martin Jurić u Tabor-

skom; Stjepan Jurić u Zaprešiću, Krap. Toplicama, Pregradi; Josip Rehović u Krap. Toplicama i Velikoj Erpenji; Ivan Klemen u Gaju; Josip Suk i Krešimir Mifka; župnik Evetović u Harkanovcima i Bizovcu; dr. A. Rački u Sušaku i na Trstu; dr. Ivan Kiseljak u Sušaku, Dragi i Kostreni sv. Luciji; dr. Štiglić na Trsatu; dr. N. Bačić na Trsatu; prof. dr. Mar Kiseljak dva puta na Sušaku; prof. Osterman u Dragici, Cerniku i Kostreni sv. Luciji; dr. Martinović u Grobniku; Vilko Popović u Velikoj Gorici; dr. Mirko Crkvenac u Krapini; Ferdo Becić u Novojgradički; Jakov Žerav u Vrpolju; dr. Rudolf Horvat u Stenjevcu; Oskar pl. Simić u Sv. Martinu pod Okićem; Vladimir Stahuljak u Remetama, Cipriš; Mirko pl. Košćec i Č. Mijatović u Lepoglavi.

Pri takim predavanjima u mnogim mjestima opazili smo na žalost najbolje, da je naš seljak i radnik vrlo zaostao u najprimitivnijim pitanjima, koja se tiču njegova života, njegove eksistencije. Danas, kad gledamo, što su ljudski um i ludska snaga u kratko vrijeme u kulturnih naroda izvela, teško gledamo, kako naš seljak hoda oko svoje kućice s malenim okancima, s pocrneljim drvenim gredama, s krovom slamom pokrivenim, s drvenom ključanicom i drvenim plugom. Za nj, kao da drugi svijet ne obstoji; on radi sve onako, kako mu je diđ i pradjed radio, a radit će mu tako sin i unuk ..., znogiti će se orući drvenim plugom onih par komadića loše zemlje, da ga prehrani.

Dne 9. prosinca 1906. održana je konstituirajuća skupština, koju je otvorio pisac ovih redaka i izvjestio o svem radu, na što se pristupilo izboru prvoga odbora. Predsjednikom je izabran g. Josip Muzler, a u odboru, ova gospoda:

Dr. Ilija Abjanić, liječnik u Vinkovcima. Dr. Milan Amruš, načelnik grada Zagreba. Franjo Anderlić, učitelj vježbaonice (Zagreb). Dr. Krinoslav Bobinac, pristav statist. ureda (Zagreb). Dr. Oto Frangeš profesor u Zagrebu. Don Franjo Ivanišević, župnik u Krilu-Jesenice (Spljet). Dr. Krinoslav Janda, odvj. i uredn. „Hrv. Udrugara“. Juraj Kapić, urednik „Pučkog lista“ (Spljet). Josip Kirin, gradski učitelj (Zagreb). Fran Kunčić, urednik „Tršćanskog Lloyd-a“ (Trst). Krešimir Mifka, vlast. okr. šumar u Harkanovcima. Josip Milaković, profesor u Sarajevu. Fran Novljani, gimnaz. profesor u Pazinu (Istra) Juraj Ortner, župnik u Selima kod Siska. Dr. Stj. Ortner (Zagreb). Vilko Popović, gradski učitelj (Zagreb). Dr. Fr. Poljak, tajnik gospodarskog društva u Zagrebu. Dr. Franjo Sudarević, liječnik u Subotici (Ugarska). Dr. Matko Trinajstić, odvjetnik u Voloskom (Istra). Josip Šafran, župnik u Čagliću kod Lipika. Dr. Đuro Šurmin, kr. sveuč. profesor u Zagrebu. Dr. Ig. Valenčić, sudbeni pristav u Zagrebu.

Društveni odbor izabrao je podpredsjednikom dra. Gjuru Šurmina, tajnikom dra. Stjepana Ortnera, blagajnikom Vilka Popovića, a knjižničarom dra. Krinoslava Bobinca.

Kod nas je Hrvata bila već krajnja potreba, da se počne jače raditi oko prosvjete puka, jer je stanje našega naroda zbog neznanja i neupućenosti strašno.

Narod hoće da si pomogne, samo ne zna kako, već misli, da je Amerika njegov spas. U tom pokazuju silnu životnu snagu, koja nam je velikim jamstvom, da takav narod ne će propasti, samo treba da ga pridignemo iz neznanja.

Zato je novo društvo narodu potrebno kao zemlji sunc. Narod, koji je tako gospodarski slab, a u napredku i prosvjeti zaostao, ne samo što može samo rijetko uz tako slabe gospodarske prilike posizati za knjigom, već velika većina toga naroda niti nema najnužnijeg uvjeta za to, da posegne za knjigom, jer mnogi ne znaju čitati. U nekojim krajevima ima i 90% ne-pismenih. Zato treba osobito poraditi oko suzbijanja

analphabetizma. — I radu ove ruke došlo je društvo u susret. Društvo se radi toga obraćalo na učitelje. Koliko god se tvrdilo, da se može za nekoliko sati naučiti čitati i pisati, držimo, da to ne može ostati trajno bez nastavka i vježbe. A to će najbolje umjeti učitelji.

Osobito je žalostno, što imamo u puku školovanih analfabeta, koji su polazili školu, dakle znali čitati i pisati, pak su kasnije zaboravili. Zato i treba i to zapriječiti, pobudjujući interes za knjigu.

Društvo, opazivši, da narod osobito voljno sluša gospodarska predavanja, nije žalilo troška, samo da u narod pošalje ljudi, koji su čvrsti u gospodarskoj teoriji i praksi. Kod takih se predavanja opazilo, da i najneukljiči ljudi imaju s velikim i teškim pitanjima svoje misli, te iza dovršena predavanja zgodnim pitanjima gdjekad upravo zadivljuju. Javilo se mnogo predavača, osobito za gospodarstvo, zdravstvo i pravo. Jedne je izaslalo društvo, drugi se prihvatali posla u podružnicama. Lijep uspjeh pokazala je podružnica za Sušaku gdje su pravnici, liječnici, profesori učitelji i gospodari držali predavanja u svim mjestima onoga kotara. Društvo se u razmjeru kratko vrijeme tako proširilo kao nijedno u domovini.

Mjesecom ožujkom t. g. počelo je društvo izdavati društveni list „Pučku Prosvjetu“ za svoje članove. Prvi se broj štampao u 20.000 primjeraka. Oko lista prikupilo je ponajbolje pučke pisce, kojih u nas ima vrlo malo. Društvo se nada, da će svojim listom umnožiti i broj pučkih pisaca. — U listu se nastojalo, da se narodu donose razumljiva štiva iz gospodarstva, zdravstva, povijesti itd. — List se redovno štampa u 10.000 primjeraka, a daje se svim članovima širok krugova za 1 K članarine.

Do sada su u listu pisali (najviše o gospodarstvu) J. Šafran (Što je prosvjeta? Kako se širi prosvjeta? Plodovi prosvjete.), Fr. Anderlić (o umjenju, čitanju i pisanju; Ratar u proljeću na svojoj oranici), O. Franges (Ne pleti kotac itd.), Stj. Radić (Cielni narod jedna stedio-nica), seljak Mijo Stuparić (Prosvjetom k slobodi, p.), Jur. Ortner (Ne živi čovjek samo o hljevu), D. Trstenjak (više članaka), dr. R. Horvat, dr. O. Kučera, F. Becić, K. Broz, L. Simunić, S. Čajkovac, P. Paskiević-Čikara, F. Rožić dr. Fr. Gundrum, Ch. Šegvić, J. Johler, J. Žerav, dr. Culek, V. Gjurin i neki neimenovani.

Uz spomenute članke donosi društvo u svom listu i po gdjejkoli sliku. Dok društvo namakne sredstava, moći će list izlaziti svakih 14 dana, a možda i svake osmice. Sve pak ovisi o probudjenom interesu odozgo i odozdo. Zato u radu društva za pučku prosvjetu nema cjepljanja, nema stranaka. Svi hoćemo jedno — uzvišeno etičko načelo izvršiti: duševno ropstvo s našega naroda skinuti.

Naša inteligencija — priznajmo istinu — nema pravoga interesa za rad ove ruke. Dok se pak taj interes ne probudi, ne možemo se nadati bržemu probudjenju interesa za naukom odozdo. Za širenje prosvjete u najširim krugovima naroda nije dovoljna kaka knjižica ili listić privatnih izdavača, već tu treba žive riječi, treba isprva narodu darovati hiljadu listova i knjiga. Što se u nas do sada nije učinilo za najšire slojeve naroda, ima se udovoljiti društвom za pučku prosvjetu, koje želi sve krugove privuci i stvoriti najjaču narodnu organizaciju, sjediniti rastavljeni i razlučeno: siromašno i bogato, visoko i nisko u jedno i dovesti do spoznaje, da je božanska iskra postavljena u sve ljudi, da ih samo vanjština odjeljuje.

Smatrali smo svojom dužnošću pred Matičine povjerenike i članove iznesti kratki prijegled o postanku i radu društva, kojemu je svrha Matice Hrvatske pomagati i sustavno utirati put. Prionu li uz taj posao i svi povjerenici i članovi „Matice Hrvatske“, domala smo stvorili najjače narodno društvo.

Dr. Stjepan Ortner.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 17.—20. U ZAGREBU, DNE 25. STUDENOGA 1907. GOD. II.

Hrvatska bibliografija za god. 1906.—7.*

Sastavili dr. Velimir Deželić i Vjekoslav Jakušić

Accurti Milan. Rješidbe. Z**. 1907./8. V. Rješidbe. Alaupović Tugomir. Ivan Frano Jukić. (1818. do 1857.) Napisao Tugomir Alaupović. Separatni otisak iz dvadesetprvog izvještaja velike gimnazije u Sarajevu. Sarajevo. Zemaljska štamparija. 1907. 8° 63.

Alfirević Ante. Hrvatska straža. God. IV. Krk 1905.—6. V. Straža Hrvatska.

Andel Ćuvav. List za hrvatsku katoličku mladež. God. VI. Uređuje: O. Mladen Barbarić. Štampa Kristopek i Blažek, Palanka. U Iluku 1906. 8° 160.

Andrić Nikola Pod Apsolutizmom. Historija šestoga decenija hrvatske književnosti (1850. do 1860. Napisao Andrić. Dionika tiskara u Z. 1906. 12° 127. V. Knjižnica, Mala, Matice Hrvatske. Svezak II.

Anić Ante. Putne bilješke. Napisao Ante Anić. Dubrovnik. Brzotiskom „Dubrovačke Hrvatske tiskare“ 1907. 8° 164.

Arndt Ewald. Moderna umjetnost, umjetnici i publika. Deveti godišnji izvještaj vel. gimnazije u Dolnjoj Tuzli g. 1907.

Arnold Gjuro dr. Logika za srednja učilišta. Treće izdanje. Nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Z. 1907. 8° 130.

Babić Krunoslav. Za gajenje bijologičkih nauka u Hrvatskoj. Napisao prof. dr. Krunoslav Babić, kustos u kr. zem. zooložkom muzeju. Z. Naklada „Hrvatske Smotre“. (Tisak Prve hrvatske radničke tiskare. 1907. 8° 16.

Banovac. List za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo. Nakladnik, izdavatelj i tiskar: Kosta Halagić. Odgovorni urednik Dragutin Benko. U Petrinji 1906. fol. God. 19. 51 broj.

* Molimo gospodu pisce, kojima možda djela nisu ušla u ovaj popis, da nam ih izvole pismeno priobčiti. Mi ćemo ih naknadno uvrstiti u „Hrvatsku bibliografiju“, koju izradujemo. Knjige su popisane do konca lipnja g. 1907. O. p.

** Z. = Zagreb.

Barac Fran. Profesor dr. Fran Barac. O modernoj katoličkoj apologetici. Habilitaciona studija. Odobrio bogoslovni fakultet kralj. sveučilišta Franje Josipa I. U Zagrebu 31. I. 1907. Požega. Tisak Hrvatske tiskare u Požegi 1907. 8° 156 i (4).

Barac dr. Fran. Strossmayer. Govor u čast hrvatskoga velikana. Rekao prigodom zabave za Strossmayerov spomenik dne 17. veljače 1906. u Požegi. Požega 1906. 8° 11.

Barbarić Mladen. Andel Ćuvav. God. VI. Krk 1906. 8°. V. Andel Ćuvav.

Barbarić Mladen. Kratka povjest crkve i samostana franjevačkog u Zagrebu. Napisao P. Mladen Barbarić. Preštampano iz „Prosvjete“. Z. Tisak Antuna Scholza 1906. 8° 31.

Barlé Janko. Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkoga rada. Napisao Janko Barlé. Preštampano iz „Liječničkoga vijestnika“. U Zagrebu. Tiskom Dionika tiskare 1907. 8° 20.

Baron I. Institucije rimskoga prava. Napisao dr. I. Baron. U sudjelovanje dra. I. Mallina, dra. Fr. Spevca, dra. Š. Egersdorfera i dra. M. Maurovića preveo dr. Milivoj Šrepel. Drugo ispravljeno izdanje priredio dr. Ljudevit pl. Andrássy. U Z. 1906. Nakladom kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. Kr. zemaljska tiskara 8° 551. V. Knjižnica, Znanstvena. — Sv. III. Razdio I. Svezak III.

Bartuš Franjo. Četraest najljepših priča i narodnih pripovijedaka. Po Karadžiću i po drugim izvorima hrvatskoj mladeži pribrao Franjo Bartuš, zagrebački učitelj. Sa 12 slika. Treće ispravljeno izdanje. Sadržaj: Momak i vodenjak. — Tri sretnika. — Karanfiljka. — Tri brata. — Dvanaest brata. — Sretni Vaso. — Stari Šarko. — Skupčeve papuče. — Bijela zmija. — Pepeljuga. — Nagrada laskavcima. — Začarana kraljevna i orijaš Janko. — Oklada šijačkog zeca. — Starac Josip. — Tisak i naklada knji-

- žare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z. Ilica 30. (1907.) 8° 58.
- Bartuš Franjo. Dvanaest najljepših priča i narodnih pripovijedaka. Po Karadžiću, Stojanoviću i po drugim izvorima hrvatskoj mlađezi pribrao Franjo Bartuš zagrebački učitelj. Sa 12 slika. Treće ispravljeno izdanje, Sadržaj: Kobilic i lakat brade pedalj muža. — Tri pera. — Snjeguljica. — Cvildreta. — Zlatko i Zlatica. — Mlinarski momak i maca. — Zlatna ptica. — Tri brata. — Bijelka i Rumenka. — Crvenokapica. — Tko siromaka daruje, daje Bogu u zajam. — Magdica i Jelica. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). Z., Ilica. (1907.) 8° 48.
- Bartuš Franjo. Dobroslavke. Pripovijesti i priče sa slikama hrvatskoj mlađezi. Pribrao Franjo Bartuš. Drugo ispravljeno i popunjeno izdanje. Z. Tisak. C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8° 48.
- Bartuš Franjo. Dobrotvor. Z. 1906. V. Dobrotvor. Basariček Stjepan. Napredak. Teč. 47. Z. 1906. 8°. V. Napredak.
- Batt Stjepan. Slobodna rieč. God. V. Z. 1906. fol. V. Rieč, Slobodna.
- Bauer Ante. Govor dra. A. Bauera, narodnog zastupnika, izrečen u zajedničkom saboru u Budimpešti, dne 17. lipnja 1907. prigodom razprave o zakon. osnovi glede pragm. željezničara. Po stenografskom zapisniku. Dionička tiskara u Z. 1907. 8° 23.
- Bauer Ante. Vjera i znanost. Inauguralni govor rektora dra. Ante Bauera. Z. Tisak kr. zemaljske tiskare 1906. 8° 21.
- Bazala Albert. Povjest filozofije. Napisao dr. Albert Bazala. Svezak I. Povjest narodne filozofije grčke. U Z. Izdala „Matica Hrvatska“. 1906. 8° 332 + 2. V. Knjižnica, Poučna — „Matica Hrvatske“. Knjiga XXXII.
- Begović Nikola. Povratarstvo. Priručna knjiga za svakoga, koji obradjuje povrtnjak. Sastavio Nikola Begović. Sa 73 slike. Štampa Srbske štamparije u Z. 1906. 8° 121.
- Begović Milan. Venus victrix, Komedija u jednom činu. Spljet 1906. Spljetska društvena štamparija. 8° 72.
- Behar list za pouku i zabavu. Godina VI. Nakladom Ademage Mesića. Uredio Edhem Mulabdić. 1905.—6. Sarajevo. Islamska dijomička štamparija (tiskara). (1906.). 8° 2 + 384 + 1. — Godina VII. Nakladom Ademage Mesića. Uredio M. H. Džemaluddin Čaušević. 1906.[7]. Sarajevo. Islamska dijomička štamparija (tiskara). (1907.) 8° 3 + 288.
- Belavić Placido. Sv. Ivan Kapistran pod Biogradom. Napisao o. Placido Belavić, franjevac. Cijena 40 filira. S dopuštenjem starješinstva. U Vukovaru, 1907. Tiskara „Sriemskih novina“. 8° 30.
- Belavić Placido. Sv. Bono, mučenik čije se tijelo čuva u franjevačkoj župnoj crkvi u Vukovaru. Priopćio o. Placido Belavić, franjevac. Odobrenjem duh. oblasti u Djakovu. U Vukovaru 1906. Tiskara „Sriemskih Novina“ 12° 20.
- Benešić Ante. A. Benešić. Branko i Grozdana. Z. 1906. Tisak Dioničke tiskare 8° 40.
- Benešić A. Pjesama. Knjiga druga. Z. 1906. Tisak Dioničke tiskare. 8° 100.
- Berger S. Hrvatska industrija I. Tragedija naše kućne tekstilne industrije. Napisao S. Berger, c. i kr. dobavljač, vjećnik trg.-obrt, komore u Zagrebu. Z. 1907. Tiskara Mile Maravića. 8° 13.
- Berkić Hermina. Matija Gubec. Sisak 1907. V. Weber Alberto i Hermina Berkić.
- Bertrin Juraj. Kritična povijest dogadjaja lurdskih prikazanja i ozdravljenja. Francuski napisao dr. Juraj Bertrin, sveučilištni profesor u Parizu. Prigodom pedesetgodišnjice lurdskih prikazanja s francuskoga preveli, uvodom i bilješkama popratili oo. kapucini na Rijeci. Prvi od samoga pisca opunovlašteni prijevod. Hrvatsko izdanje ukrašeno sa 30 slika. Rijeka 1908. Naklada oo. kapucina na Rijeci. Tisak Petra Battare 8° 454 i (2).
- Biblioteka Braće Bašagića. Sarajevo 1907. Naklada knjižare Braće Bašagića. 8°. I. Svezak. Safvet Mirza. Gazi Husrevbeg.
- Biblioteka, Hrvatska biblioteka. Z. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Ilica 30. 1906.—1907. 8° Broj 405—409.; 410—411.; 412—416.; 417—419.; 420.; 421—430.; 431.; 432.; 433—34.; 435—36.; 437—39.; 440.; 441—44.; 445—47.; 448—49.; 450.; 451.; 452.; 453—62.; 462—464.; 465—466. V. pojedine pisce.
- Biblioteka, Hrvatska. Drugo izdanje. Tisak i naklada Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb. Svezak 26—27, 40, 60, 82—84.
- Biblioteka. Nova kriminalna biblioteka. Cijena 40 fil. Djakovo. Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1906.).
- Sv. 1. Crni dijamant, kriminalna pripovijest. Napisao Henrik Büttner. Str. 62.
- Sv. 2. Zagonetka dvorca Burgas. Po Pinkertonovim bilješkama. Napisao Henrik Büttner. Str. 63. (1).
- Sv. 3. Zelena gospodja. Kriminalna pripovijest. Napisao Henrik Büttner. Str. 64.
- Sv. 4. Umorstvo u ekspresnom vlaku. Kriminalni roman. Napisao Henrik Büttner. Str. 64.
- Sv. 5. Pariški gavrani. Kriminalni roman. Napisao Henrik Büttner str. 64.
- Sv. 6. Pašteta detektiva Pinkertona. Kriminalna pripovijest. Napisao Henrik Büttner. Str. 64.
- Sv. 7. Srećka broj 46.777. Sa Pinkertonovog dnevnika. Napisao Henrik Büttner. Str. 64.
- Biblioteka. Socijalistička biblioteka. Sveska 2. Radnička borba. S ruskog. Dragiša Lapčević. Izdao S. G. Jovanović, tipograf. Cijena 20 filira.

- Z. 1907. Tisak Milivoja Majcena, Marovska ul. 28. 8° 16.
- Biblioteka, Svjetska biblioteka. Svezak 2. V. Veresajev. Na putu časti. Preveo Joso A. Lekatoš. „Balkan“ knjižara i naklada. Z., Frankopanska ulica broj 1. (1906.) Na 2 str. Tiškara S. Topolšćak i dr. Z. 8° 78.
- Biblioteka za mladež. Varaždin. Tisak i naklada J. B. Štiflera 1906.—7. 8°. Br. 5., 6., 8., 9., 10., 11.
- Binički Josip. Naše selo u dvadeset slika. Spjevao Josip Binički. Cijena 1 K 50 fil. Nikinci, nakladom piščevom 1906. 8°. 144.
- Binički Fran. Katarina, kraljica bosanska. Presvjetlom gospodinu nadbiskupu dru. Josipu Stadleru, majci bosanskih sirotana, prikazuje prilikom njegove 25-godišnjice biskupske dr Fran Binički. Nakladom Kapitola Vrhbosanskog 1906. Tiskara „Bosanske Pošte“ Sarajevo. Prilog „Vrhbosni“ br. 12., g. 1906. 8° 40.
- Birač. O zagrebačkom električnom tramvaju. Govorio inžinir birač(!) dne 15. ožujka 1907. u hrvatskom društvu inžinira i arhitekta. Cijena 80 filira, u Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8° 23.
- Bjelovučić Nikola Zvonimir. Poluotok Rat ili Pelješac. Napisao Nikola Zvonimir Bjelovučić. Cijena 30 filira. Z. 1907. Tisak braće Kralj u Z. 8° 19.
- Blaž Mirko. Hrvatski pekar. God. VII. Z. 1906. V. Pekar, Hrvatski.
- Bog i Hrvati. Kalendar za g. 1907, Z. Tisak Antuna Scholza 1906. 4o.
- Bois gob'ey, F. dr. Boisgobey. Modra koprena. Kriminalni roman. Tisak i naklada knjižare L. Hartmaua (Stj. Kugli). Z., Ilica 30. (1906). 8° 207. V. Biblioteka, Hrvatska. Broj 441—444.
- Bois gobey Fortuné. Tajna u osamljenom dvoru. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli) Z. (1907.) 8° 117. V. Biblioteka, Hrvatska. Br. 448—449.
- Bojničić Ivan. Zakoni o ugarsko-hrvatskoj naggi. Z. 1907. 8°. V. Zakoni o Ugarsko-hrvatskoj nagodi.
- Bojničić Ivan. Darovnica kralja Ferdinanda I. za Hrvatsku. Po kalj.(!) registraturnim knjigama „Libri regii“. Izdao dr. Ivan pl. Bojničić. Z Tisak kr. zemaljske tiskare 1906. 4° 156.
- Bojničić Ivan. Vjestnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva. God. VIII. Z. 1906. V. Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm.-zem. arkiva.
- Boranić Stjepan. Hrvatski Tipograf. God IX. Z. 1906. V. Tipograf, Hrvatski.
- Boroš Alojzij. Predgovor k mojim Spomen-snopićima. „Glagolica i Gross-Oesterreich“. Cijena 30 filira. Z. Tiskom braće Kralj 1907. 8° 20.
- Borba, Radnička. V. Biblioteka, Socijalistička. Sv. 2.
- Bosanac Milan. Vjesnik županije virovitičke. God. XV. Osiek 1906.). 4o. V. Vjestnik županije virovitičke.
- Bosna. Hrvatska Bosna. (Mi i oni tamo). Preštampano iz „Hrvatskog Dnevnika“. Naklada uredništva „Hrvatskog Dnevnika“. Sarajevo 1907. Tiskara Vogler i drugovi, Sarajevo. 8° 57.
- Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1907. Dvadesetpeta godina. Sarajevo. Žemaljska štamparija. 1906. 4o. 78 + VIII. + 136 + 30.
- Bošnjak Karlo. Govor dra. Karla Bošnjaka na rodnog zastupnika kotara Sv. Ivan Žabno izrečen u hrvatskom saboru 18. veljače 1907. proti proračunu. (Po stenografskih bilježkah). Zagreb, tisak Antuna Scholza 1907. 8° 35.
- Bošnjak Oton i Kreibig Jos. Cl. Trgovačko knjigovodstvo. Napisali Oton Bošnjak, profesor više trgovачke škole spojene s kr. realnom gimnazijom u Zagrebu i dr. Jos. Cl. Kreibig, ravnatelj c. kr. trgovачke akademije u Gracu. II. dio. Dvojno knjigovodstvo. Drugo izdanje. Ukoričeno stoji 5 kruna. U Z. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. 1906. Na 2 str. Kr. zemaljska tiskara. 8° V. + 401.
- Bošnjak Petar. Ustavni zakoni sa razjasnitbama priedio Petar Bošnjak, občinski tajnik. Sveska I. sadrži: 1. Izborni red za carevinsko vijeće. 2. Zakon za zaštitu slobode izbora i sastajanja. Spljet. Leonova tiskara 1903. 8° 88.
- Božić J. Dobroslav. I. Gdje ima naroda bez narodnosti. II. Najstariji narod i najstarija narodnost na jugu. III. Hrvatska u povjesti. IV. Hrvatstvo u povesti. V. Glavinjanje u narodnosti. VI. Zašto se sramite hrvatstva? Napisao Božić Rev. J. Dobros av. U Senju 1906. Knjigotiskara Hreljanović, Senj i Cirkvenica. 8° 30.
- Božić Josip Dobroslav. Mane hrvatskoga naroda ili Hrvatsko ogledalo. Napisao Božić Rev. Josip Dobroslav, od Dobora u Bosni. Kad ne pomogoše molbe savjesti i opomene, ne bi li mogli primjeri sa priekori. U Senju 1906. Knjigotiskara Hreljanović, Senj, Cirkvenica. 8° 37.
- Božić J. Dobroslav. Žalostne povjestne uspomene. Napisao Božić rev. Josip Dobroslav, od Dobora u Bosni. Napisah „jer me raja moli, a gdje raju boli, tu i mene boli...“ François Copée. U Senju 1906. Knjigotiskara Hreljanović, Senj i Cirkvenica. 8° 39.
- Branik. Hrvatski branik. List za politiku, javni život i gospodarstvo. U Mitrovici 1906. fol. God. XIV. Tisak Hrvatske dioničke tiskare (N. Dogan). Izdavatelj i odgovorni urednik Nikola Dogan. 103 broja.
- Broz Kvirin. Kunićarstvo ili naputak o gojenju kunića. Napisao Kvirin Broz. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z., Ilica 30. (1907.) 8° 34.
- Brusić P. M. Pučki prijatelj. God. VII. Krk 1906. 4o. V. Prijatelj, Pučki.

- Brusina Branimir. Gjuro Stjepan Deželić. Na spomen 50-godišnjice njegova književnoga rada. Napisao Branimir Brusina. Sa portretom Gjure Deželića i pjesmama Božidara pl. Kukuljevića Sakinskoga, Stjepana Širole i Bogumila Tonia. Zagreb. Tisak Antuna Scholza 1906. 8° 47.
- Bryce Jakov. Jakov Bryce. Američka država. Svezak II. Stranački sustav. — Javno mnenje. — Primjeri i — razmišljaji. — Društvene uredbe. Iz englezkoga preveo i nadopunio Davorin Krmpotić. Knjižarska ciena 6 kruna. Senj 1907. Tisak T. Devčić & Co. Hrvatska-Croatia 8°. 2 + 1069 + III.
- Bučar Franjo. I. hrv. svesokolski slet u Zagrebu. Z. (1907.) 8°. V. Slet, I. hrv. svesokolski — u Zagrebu. Z. (1907.).
- Bučar Franjo. Sokol. God. V. Z. 1906. V. Sokol.
- Bušić Klement. Makabejevići ili Neumrli. Vjere objavljene zatočnici po narodnu skitio o. fra. Klement Bušić (G. svetogorac). Spljet, Spljetska društvena štamparija 1906. 8° 89.
- Büttner Henrik. Crni dijamant. Kriminalna pri povjest. Napisao Henrik Büttner. Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1906.) 62. V. Biblioteka Nova kriminalna. Sv. 1.
- Büttner Henrik. Umorstvo u ekspresnom vlaku. Kriminalni roman. Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1906.) 64. V. Biblioteka, Nova kriminalna. Sv. 4.
- Büttner Henrik. Zagonetka dvorca Burgas. Po Pinkertonovim bilješkama. Napisao Henrik Büttner. Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1906.). 63 (1). V. Biblioteka, Nova kriminalna. Sv. 2.
- Büttner Henrik. Zelena gospodja. Kriminalna pri povjest. Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1906.) 8° 64. V. Biblioteka, Nova kriminalna. Sv. 3.
- Büttner Henrik. Pariški gavrani. Kriminalni roman Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1907.). 8° 64. V. Biblioteka, Nova kriminalna 6.
- Büttner Henrik. Pašteta detektiva Pinkertona. Kriminalna pri povjest. Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1907.) 8° 64. V. Biblioteka, Nova kriminalna. Sv. 7.
- Büttner Henrik. Srećka broj 46.777. Sa Pinkertonovog dnevnika. Tisak i naklada Makso Bruk, Djakovo (1907.) 8° 64. V. Biblioteka, Nova kriminalna. Sv. 8.
- Caballero Fernan. Ljeto u Bornosu. Porodični roman. Napisao Fernan Caballero. Preštampano iz „Hrvatstva“. Zagreb 1906. Naklada „Hrvatskoga katoličkoga tiskovnoga društva“. Tisak Antuna Scholza. 8° 226.
- Carić Tihomil. U smrtnoj pogibelji. Dvie priповiesti za hrvatsku mladež. Napisao Tihomil Carić. Sadržina: Ivica Dobrotić, mlađo pastirče. — Ruža sa Velebita s djema slikama. Tisak i naklada J. B. Štifler, Varaždin (1907.) 8° 76. V. Biblioteka za mladež. Varaždin. Sv. 11.
- Cavagnis Feliks. Framasunstvo. Talijanski napisao Feliks kardinal Cavagnis. Preveo D. I. U. Leonova tiskara. Spljet 1906. 8° 54.
- Cesar Tomislav. Narod. God. III. Z. 1995.—6. fol. V. Narod.
- Cibalis. Vlastnik, izdavatelj i odgovorni urednik Anton Rott. Tisak A. Rotta, Vinkovci 1906. Godina II. fol. 52 broja.
- Cochem Martin. Isus, Marija i Josip. Naša zaštita u životu! Naša utjeha u smrti! Duhovno blago za krievostno življenje kršćana katolika. Izvadak iz velikog života Isusovog. Preveo Franjo Suša. Beč. 832.
- Cuculić Milorad. Občinar. God. XXIV. Z. 1906. V. Občinar.
- Cvjetnjak, Marijin Cvjetnjak. List za unapredjivanje duhovnoga života. Vjesnik Marijinih kongregacija. Uredio Stjepan Gjanić, duhovnik i katehet. Godina VII. Z. Tisak i naklada Antuna Scholza, Gajeva ulica. 1906. 8° 2 + 192.
- Čebušnik Valentin. Glasnik sv. Josipa. God. XXXIV. Z. 1906. V. Glasnik sv. Josipa.
- Čika Jovo. Slike iz života. Osiek. Tiskom Antuna Lederera u Osieku 1906. 8° 183.
- Čupak Ivan. Napredni obrtnik stručni obrtnički list. Uredio i izdao Ivan Čupak. Sisak 1906. 4° 178.
- Dan. Izlazi svakog četvrtka. Dr. Srećko Škarica, odgovorni urednik i izdavatelj. Tisak Leonove tiskare. Split 1906. fol. God. IV.
- Danica. Koledar i ljetopis društva svetojeronskoga za godinu 1907. Na svijet izdalо društvo sv. Jeronima. (Sa slikama). U Z. Tisak Dioničke tiskare. 1906. 8° 1 + 233 + 1. V. Knjižnica, Pučka — izdavana društrom svetojeronskim. Knjiga CXLVIII.
- Davor. Hrvatski vojnički koledar za godinu 1907. Za sve pripadnike naše oružane moći, kao aktivne vojnike, pričuvnike i domobrance, pučke ustaše i veterance, te za sve prijatelje vojničkog stališta. Priuzdržavaju se sva prava, osobito pravo prevadjanja u sve druge jezike. Winterberg (Češka), Z. i New-York. Nakladni zavod, knjigotiskara i umjetnička tiskara J. Steinbrener, c. i kr. dvorski knjigotiskar. U Z. kod F. X. Hribara, Ilica 28. 8° 127 + 77. (1906.).
- Dečak Mirko. L' adrésse. Preštampano iz „Pokreta“. Napisao Mirko Dečak. 8° 16.
- De Giulli Ivo. Crvena Hrvatska. God. XVI. Dubrovnik 1906. V. Hrvatska, Crvena.
- Delak Antun. Hrvatske svjetovne pjesme za učiteljstvo i mladež pučkih škola. Sabrao Antun Delak Drugo ispravljeno izdanje. Cijena 40 fil. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak). Z. 1907. Naklada piščeva. 8° 79.
- Devčić Ivan. Ivan Devčić. U gradu prestupaka. Slika iz prošlosti Zadra početkom XVII. veka, Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli) Z., Ilica 30. (1906.) 8° 137. V. Biblioteka, Hrvatska. Broj 445—47.

Devčić Ivan. S ličkih vrleti. Crtice. Napisao Ivan Devčić. Na svijet izdalo društvo sv. Jeronima. Z. Tisak dioničke tiskare. 1906. 8° 84. V. Knjižnica, Pučka — izdavana društvom svetojeronimskim. Knjiga CXLV.

Devića. Nevtepeno poprijeta Devica Marija Zmozsna gospa vogrszka. Ur. Klekl Jozséf Szombathely 1906. 8°. Tisak Szombathely eghháj-megyei.

Devidé Marijan Rudolfo. Iz radničkoga života. Pripoviesti.) Polovina čiste dobiti namijenjena je za gradnju hrvatskoga doma u Rumi. Ciena 24 filira. Z. Tiskara „Hrv. katoličkog tiskovnog društva“ 1907. 8° 31.

Devidé Marijan R. Jankova politika ili ženidba Petra Pavlovića. Šala sa pjevanjem u jednom činu. Cijena 50 filira. Zagreb. Tisak Antuna Scholza 1907. 8° 30 str.

Deželić Gjuro Stj. Dragoljub ili upisnik kalendar za javne urede, odvjetnike, kr. javne i občinske bilježnike, agente, privatne pisarne, trgovce, obrtnike, te ine poslovodje sa književnim darom za prostu g. 1907. Sastavio Gjuro Stj. Deželić, gradski viečnik. Tečaj XLIV. U Zagrebu. Nakladom knjigotiskare C. Albrechta (Maravić i Dečak) (1906.) 8° 30 + 80 + 186 str.

Deželić Gj. Stjepan. Hrvatski uredovnik ili upisnik kalendar za urede, odvjetnike i bilježnike u prostoj godini 1907. Svakoga dana u godini potrebni i obilnim sadržajem providjeni poslovnik, obavjestnik i bilježnik za javne urede, kr. javne i občinske bilježnike, agente, privatne pisarne, trgovce, obrtnike te ine poslovodje itd. Sastavio Gj. Stjepan Deželić. Tečaj XXXII. Ciena K 2·40. U Zagrebu. Nakladom knjigotiskare C. Albrechta (Maravić i Dečak). (1906.) 8° 126 + 6 + 186 str.

Deželić Gjuro Stj. Hrvatski vatrogasni zakon. Napisao Gjuro Stj. Deželić. U Zagrebu. Knjigotiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak.) (1907.) 8° 37 str.

Deželić Gjuro Stj. Vatrogasna glazba u Zagrebu. Napisao Gjuro Stj. Deželić. U Zagrebu. Knjigotiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak). (1907.) 8° 34 str.

Deželić Velimir. Car Dioklecijan. Historijski roman. Napisao dr. Velimir Deželić. Zagreb. Tisak i naklada Antuna Scholza. 1906. 8°. 295 str.

Deželić Velimir. Dva brata, Ivan i Ljudevit Tomšić. Književno-povjestni prikaz. Na spomen dana 20 svibnja 1907., kad se podiže spomen-ploča Ljudevitu Tomšiću, na rodnoj mu kući u Kranjskoj Vinici. Napisao dr. Velimir Deželić Predavao družbi hrv. zrnja dne 3. travnja 1907. u Zagrebu. Zagreb. Tisak Antuna Scholza 1907. 8° str. 42.

Dianess — Kalnički. Kapital. Preštampano iz „Glasa Naroda“ G. 1907. Zagreb, tiskara „Hrv. katoličkog tiskovnog društva“ 1907. 12° str. 24.

Diaz Roman. Kleta sudbina ili progon obitelji grofa Rodriganda cielim svietom za dobe cara Maksimilijana u Meksiku. Veliki roman, napisao kapetan Roman Diaz. Nakladna knjižara. Zagreb, Vlaška ulica 62. (1906.—7.) 8° 2205 str.

Divković Mirko. Rečenica za školu. Napisao Mirko Divković, ravnatelj kr. gornjogradske gimnazije zagrebačke. Izdanje deseto popunjeno. Prodaje se po 70 filira. Zagreb. Tisak Dioničke tiskare. 1907. 8° 84 str.

Dnevnik. Hrvatski dnevnik. Za interes bosansko-hercegovačkih Hrvata. Tiskara Vogler i drugovi, komanditno društvo u Sarajevu. 1906. fol. God I.

Doba. Novo doba u Hrvatskoj i hrv. napredna omladina. Izdala hrv. napredna omladina. Cijena 10 filira. Zagreb 1905. Tisak M. Majcena, Marovska ul. 28. 8° 30 str.

Dobravec-Plevnik. Virovitičan. Virovitica 1906. V. Virovitičan.

Dobrotvor. Mali dobrotvor. List za zabavu i pouku mladeži. Sa slikama. Izlazi u četvrtgodишnjim svescima. Cijena mu je 80 filira na godinu, a pojedinom svesku 20 filira. Uredjuje Franjo Bartuš. God. XII. Sv. 3. ima natpis: Tratinčice. Pjesme, pripovijesti i pouka sa slikama hrvatskoj mladeži. Uredio Franjo Bartuš. Zagreb. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° 48 str. Sv. 4. Dobroslavke. Pripoviesti i priče sa slikama hrvatskoj mladeži. Pribrao Franjo Bartuš. II. ispravljeno i popunjeno izdanje. Zagreb. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° 48 str.

God. XII. Sv. 1. (br. 1—3.) Dragoljubke. Pjesme, pripovijesti i pouka sa sekama hrvatskoj mladeži. Uredio Franjo Bartuš. Zagreb. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8° 48 str.

Sv. 1. God. XII. 4.—5.—6. Nevenke pjesme, pripovijesti i pouka sa slikama hrvatskoj mladeži. Uredio Franjo Bartuš. U Zagrebu. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1907. 8° 48 str.

Sv. 2. (br. 7—12.) Magjer Rudolfo Franjin. Sa sijela i prela pjesme, priče i pripovijesti hrvatskoj mladeži. Napisao Rudolfo Franjin Magjer. Sa slikama. U Zagrebu izdao o svom trošku Franjo Bartuš. 1907. (Na 2. strani). C. Albrecht (Maravić i Dečak) u Zagrebu. 8° 64 str.

Dogan Nikola. Hrvatski branik. God. XIV. Mitrovica 1906. V. Branik, Hrvatski.

Dom i Svet. Ilustrovani list za zabavu, pouku i viesti dnevnih dogodajih, javnom i družvenom životu, umjetnosti i znanosti, trgovini, obrtu, glasbi i kazalištu. Devetnaesti tečaj. 1906. Tisak i naklada kraljevske sveučilišne knjižare Franje Župana, knjižari L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, Ilica br. 30 fol. 1 + 480 str.

Dominković Kristo P. Sličice sa sela iz dubrovačke okoline. Nakladom pisca. Dubrovnik. Srp. Duh. stamp. dra. M. Gracića i dr. 1906. (latinicom) str. 62.

Dragoljub ili upisnik kalendar za javne urede, odvjetnike, kr. javne i občinske bilježnike, agente, privatne pisarne, trgovce, obrtnike teine poslovodje sa književnim darom za prostu godinu 1907. Sastavio Gjuro Stj. Deželić, gradski vjećnik. Tečaj XLIV. U Zagrebu. Nakladom knjigotiskare C. Albrechta (Maravić i Dečak). (1906.) 4° 80, str. (17) 80, i 186 i (24). Deželić Gjuro.

Dragoljubke. Pjesme, pripovijesti i pouka. Sa slikama. Hrvatskoj mlađezi. Uredio Franjo Bartuš. Zagreb. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° str. 48.

Drechsler Branko. Savremenik. Zagreb 1096. 8o. V. Savremenik.

Drug. Vjerni drug zabavni i poučni list za trgovcačku, obrtnu i opetovničku omladinu. Tečaj 9. sa 39 slika. Uredio ga Julije Varžička. Zagreb 1906. Vlastnik i nakladnik: Naučnička knjižnica u Zagrebu. Na 2. str. Tisak F. Bogovića. Zagreb, Preradovićeva ulica 5. 8° 2 + 160 str. — Tečaj 10. sa 65 slika. Uredio ga Julije Varžička. Zagreb 1907. 8° 2 + 160 str.

Društvo za sveudiljno klanjanje presvetom oltarskomu otajstvu i potporu siromašnih crkvi u Zagrebu. Zagreb 1906. Tisak Antuna Scholza 12° str. 53.

D(ujak) J(anko). Varalica Štrasnof, dr. Josef Frank itd. itd. ili Kako se u Hrvatskoj politika vodi itd. itd. Sabrao J(anko) D(ujak). Sisak 1906. Tisak i naklada knjižare Janka Dujaka. 8° 36 str.

Dujmušić Ivan. Je li teologija savremena znanost. Napisao dr. Ivan Dujmušić. Nakladom kaptola vrhbosanskog. Sarajevo 1906. Tiskara Vogler i drugovi. 12° str. 50 (1).

Dujmušić Ivan. Jubilej nadbiskupa dra. Josipa Stadlera. Napisao dr. Ivan Dujmušić. Nakladom kaptola vrhbosanskoga. Sarajevo 1906. Tiskara Vogler i drugovi. 8° 45 str.

Dupanloup Feliks. Što je Rim, što Italija i Evropa bez papinstva. Izvadak iz djela: „La Souverainité pontificale selon le Droit catholique et le Droit européen“ (Paris 1860), što ga je napisao Feliks Dupanloup biskup orleanski, član francuske akademije. Tisak Leonove tiskare u Spljetu 1906. 12° str. 69 + 2 str.

Dürr Fran. Pjesme Frana Dürra. Sakupili prijatelji. (Ad calc.) Tisak Milivoja Majcena. Zagreb. 1906. 8° 76 + 1 str.

Dušobrižnik. Glasnik za katoličke propovjedi. Izašao dozvolom duhovne oblasti. Tečaj XI. Uredio: O. Rafael Rodić. svećenik r. m. b. Varaždin. Tisak Stjepana pl. Platzena. 1906. V + 614 str.

Dvorniković Ljudevit. Essay-i iz područja psihološke pedagogije i estetike. Sarajevo 1906. 8° str. 117. V. Izdanja, Književna izdanja društva za grad i okružje Sarajevo knj. I.

Ehrenpreis Marko. Decenij cijonizma. Predavanje držano 12. rujna 1906. u cijonističkom društvu „Teodor Herzl“ u Osijeku. Dr. Marko Ehrenpreis, Grand-rabbin de Bulgarie. Cijena 30 fil. Nakladom cijonističkoga društva „Teodor Herzl“. Dionička tiskara, Zagreb 1906. 8° 24 str. Eksкурзija. Naučna ekskurzija abiturijenata zagrebačke kr. učiteljske škole mjeseca svibnja 1907. Zagreb. Kr. zemaljska tiskara 1907. 8° 24 str.

Enciklopedija. Pedagoška enciklopedija. Izdaje hrvatski pedagoško-književni zbor. Uredili Stjepan Basariček, Tomislav Ivkanec, Ljudevit Modec i Milan Pejnović. Knjiga I. Abak—Muzeji. Zagreb. Naklada hrvatskoga pedagoško-književnog zabora. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1895—1906. vel 8° 3 + 759 str.

Feller Ferica. Lijepom našom domovinom uzduž i poprijeko. Dnevnik s putovanja po domovini. Ferica Feller, učenik IV. razreda kr. vježbaonice. (Prilog „Đačkom napretku“). U Zagrebu. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8° str. 96.

Feodora nesretna kneginja ruska. Pučki roman. Dio I. 1905. Tisak i naklada knjižare Maksa Brucka, Djakovo. 8° 1098 str. Dio II. 1906. Tisak i naklada knjižare Maksa Brucka, Djakovo. 8° 1189 str.

Fereal M. V. Tajne španjolske inkvizicije. Napisao M. V. Fereal. Naklada „Luč“. Tisak Milivoja Majcena. Zagreb. 1907. Izlazi u svezcima.

Filipović Ivan. Taschenwörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache von Ivan Filipović. I. Deutsch-kroatischer Teil. Sechste, vervollständigte und bedeutend verbesserte Ausgabe in neuer kroatischer Rechtschreibung 1906. L. Hartman's Verlag (St. Kugli). Agram.

Mali rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika od Ivana Filipovića. I. Njemačko-hrvatski dio. Šesto, popunjeno i znatno popravljeno izdanje novim hrvatskim pravopisom. 1906. Tisak i naklada knjižare (!) Lav. Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb. 12° 3 + 552 str.

Frank Josip. Govor dra. Josipa Franka, zastupnika naroda izrečen dne 25. siječnja 1907. u sjednici hrvatskoga sabora u adresnoj debati. Po stenografskih bilježkah. Zagreb. Tiskom I. hrvatske radničke tiskare. 1907. 8° 126 str.

Freudenreich Dragutin. K reformi hrvatskoga kazališta. Napisao Dragutin Freudenreich. Zagreb. 1907. Tiskom Prve hrvatske radničke tiskare. 8° 24 str.

Fruškogorac. List za zabavu, pouku i gospodarstvo. Izdavač i odgovorni urednik Aleksander Brodski. Petrovaradin. 1906. fol. 234 str. (Tiskara dioničarskog društva Branika u Nov. Sadu. God. I.

Gaboriau Emil Gaboriau. Paklenske muke. Roman iz parižkoga života. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb,

- Ilica 30. 1906. 8° 421. V. Biblioteka Hrvatska.
— Broj 453—62.
- Gaj Gustav. Novo sunce. God. V. i VI. Jastrebarsko. 1905—1906. V. Sunce, Novo —
- Garšin Vs. M. Kraj lješine. Ruski napisno Vs. M. Garšin, preveo: Pavao M. Rakoš. Sisak. 1907. Tisk i naklada knjižare Janka Dujaka. 8° 22 str.
- Gašparović Pavao. Govor Pavla Gašparovića, zastupnika naroda, izrečen dne 23. siječnja 1907. u sjednici hrvatskoga sabora u adresnoj raz. Po stenografskih bilježkah. Zagreb. Tiskom I. hrvatske radničke tiskare. 1907. 8° 38 str.
- Gazvoda Josipa, Dobroslava (Josipa Gazvoda). Iz mojega zatišja. Pjesme. Zagreb. Tisk Dio- ničke tiskare. 1907. 8° 53 str.
- Gerstäker Fr. Doživljaji naseljenika u sjevernoj Americi. Zagreb, tiskara Lav. Hartmana (Stj. Kugli. 1906. 8° str. 248. V. Biblioteka, hrvatska. sv. 412/416.
- Gjakobini u Dubrovniku. Prizor u 5 slika pri- godom stogodišnjice dolaska Francuza u Du- brovnik 1806—1906. Napisao Stari Dubrovčanin. U Dubrovniku 1907.
8° str. 54.
- Gjanić Stj. Marijin Cvjetnjak. God. VII. Zagreb. 1906. 8° V. Cvjetnjak, Marijin.
- Glagoljica i hrvatska štampa početkom god. 1907. Preštampano iz „Vrhbosne“. Nakladom kaptola Vrhbosanskoga. Sarajevo 1907. Tisk Voglera i dr. 8° 23 str.
- Glagoljica, Živila glagoljica! Zagreb. Tisk i naklada Antuna Scholza. 1907. 8° 23 str.
- Glas Matice Hrvatske I 1906. Izdala „Matica Hrvatska“. Zagreb 1906. Tisk Prve hrvatske radničke tiskare. 4° 268 str.
- Glas naroda. Glasilo „Hrvatske radničke zajednice“ za pouku hrvatskoga kršćanskoga obrtnika, radnika i seljaka. Zagreb. God. VIII. fol° 36 br. Odgovorni urednik Ivan K. Sirovatka. Tiskara Mile Maravića. 1906.
- Glas, Narodni glas. Tisk M. Fogine u Karlovcu. Karlovac 1906. fol°. God. I. 298 str.
- Glas, Pučki Glas. Pučko-radničke novine „Stranke prava u Dalmaciji“. Odgovorni urednik: P. Bilan. Tisk: „Katoličke Hrvatske Tiskarne“ 1906. God. I. Zadar, fol°. Izlazi redovito tri puta na mjesec.
- Glas, Sisački Glas. List za politiku i narodno gospodarstvo. Vlastnik i odgovorni urednik Josip Havez. Tiskara Janka Dujaka u Sisku 1906. God. V. fol°. 24 broja.
- Glas, Učiteljski Glas. Glasilo „Saveza dalmatinskih učitelja“. Vlasnik i izdavatelj „Savez dalmatinskih učitelja“. Urednik: Dinko Sirovica. Hrvatska tiskarna dr. Krstelj i drug u Šibeniku 1906. 4°. Tečaj IX. 12 brojeva.
- Glasnik biskupije bosanske i sriemske. Tečaj XXXIV. 1906. Uredjuje dr. Alojzije Vincetić.
- Djakovo. Tisk biskupijske tiskare (1906.) 4°. 200 str.
- Glasnik, Hrvatsko naravoslovno društvo. (Societas scientiarum naturalium croatica.) Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga društva. Urednik dr. Oton Kučera. Godina XVIII. (S 2 table). Zagreb 1906. Vlastničtv i naklada društva. Kr. zemaljska tiskara. 8° 227 + 2 str.
- Glasnik, Občinski Glasnik, organ društva občinskih činovnika kraljevine Hrvatske i Slavonije. Odgovorni urednik Franjo Rulic. Vlastnik i izdavatelj lista Franjo Rulic. Zagreb 1906. G. II. 52 broja fol°.
- Glasnik sv. Josipa. Zabavno-poučni mjeseci list za puk katolički. Uredio dr. Valentin Čebušnik. Zagreb. Tisk i naklada Antuna Scholza 1906. 8°. God. XXXIV. 192 str.
- Glasnik, Službeni Glasnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Godina 1906. U Zagrebu. Tisk kr. zemaljske tiskare 1906. 4° XX + 236 str.
- Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik Kosta Hörmann. Uredničtv: Sarajevo, bos.-herc. zemaljski muzej Administracija: Sarajevo, zemaljski ekonomat. Godišnja cijena Glasnika s poštarinom 4 K. Pojedine sveske stoje s poštarinom 1 K 60 h. Dopisi i novčane pošiljke u stvari pretplate i oglasa neka se uprave na Zemaljski ekonomat, kao administraciju Glasnika zemaljskog muzeja. Sarajevo. Zem. štamparija 1906.—1907. 8° XVI. 1904. IV + 574 str.; XVII. 1905. 2 + 494 str.; XVIII. Urednik dr. Ciro Truhelka. VI + 543 str. (Naslov i cirilicom).
- Glasnik županije požeške. List za pouku, gospodarstvo, društveni i javni život. Odgovorni urednik: Adolf Hoffer. Tisk i naklada Lavo-slava Kleina nasljednici. U Požegi 1906. fol°. God. XVI. 52 broja.
- Glasnoša. Vlastnik i odgovorni urednik: Dušan Lopašić. Knjigotiskara Dragutina Hauptfelda. Karlovac, Školska ulica br. 17. 1906. God. II. fol°. 51 broj.
- Godina, 25 godina pod zastavom Presvetog Srca Isusova. Uspomena na 25. godišnjicu biskupovanja presvjetloga gospodina dra. Josipa Stadlera nadbiskupa vrhbosanskoga god. 1881. 1906. Pretiskano što iz „Kalendara Srca Isusova i Marijina“ za god. 1906., što iz „Glasnika Presvetoga Srca Isusova“. Naklada S. Vukovića u Sarajevu. Tisk Antuna Scholza. Zagreb. 1906. 8° 32 str.
- Godišnjak. Hrvatski oružnički godišnjak. 1907. I. Godište. U Zagrebu. Naklada oružničke momčadske knjižnice. Tisk Eugena Košaka u Samoboru. 1906. 12° 172 str.
- Godišnjak hrvatskoga društva za zaštitu životinja u Zagrebu 1907. Uzaludu nam sav trošak za narodno gospodarstvo, ne budemo li stećeno čuvali. Izdalo društvo, a uredio Mirko

- Goranić, tajnik društva. U Zagrebu 1907. Tiskara Večeslava Novotni-a, Ilica, broj 41. 8° 40 str.
- Godišnjak kongresa hrvatskih i srpskih pčelara u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji za god. 1906. Uredio Franjo Stieglmajer, tajnik kongresa i učitelj. Cijena 1 kruna. Izdanje kongresa hrvatskih i srpskih pčelara. (Ad calcem): 1906. Tiskara „Srijemske Novine“ u Vukovaru. 8° VIII + 103 str. (Naslov i čirilicom).
- Godišnjak. Statistički godišnjak zemalja ugarske krune. XII. 1904. Po nalogu kr. ugar. ministra trgovine sastavio i izdao kr. ugarski središnji statistički ured. Uredovni prevod s magjarskoga izvornika. Cijena 5 kruna. Budapest. Tiskara dionič. družta Athenaum. 1906. 4° XVI + 531 str.
- Golik Julije. O jeziku u pravnika Julija Paula. Napisao dr. Julije Golik. U Zagrebu. Tisak kr. zemaljske tiskare. 1906 8° Dio I. str. 138.
- Gollner Julije. Učiteljski kalendar i šematisam pučkih škola i učiteljskog osoblja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji za godinu 1907. Tečaj šesti. Sastavio ga Julije Gollner, učitelj koprivnički. Sva autorska prava u smislu zakona pridržana. Tisak i naklada Antuna Scholza u Zagrebu. 1906. 8° 180 str.
- Gorkij M. M. Gorkij: (A. M. Pěškov). Izabrane pripoviesti. (Prijevod s ruskoga.) Moj suputnik. — Pjesan o sokolu. — Jemeljan Piljaj. — Čelkaš. — Makar Čudra. — Starica Irergil. — Dogadaj sa Zaponcima. — Pripoviest o vragu. — Maljva. — U stepi. — Skitalac. Uvod napisao Martin Lovrenčević. Dionička tiskara u Zagrebu. 1906. 8° XVI + 294 + 1 str. V.: Knjižnica, Slavenska — Knjiga četrtnaesta (petnaesta).
- Gorkij Maksim. Maksim Gorkij. Jedan od kraljeva republike Ljepa Francezka. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb, 30. 1906. 8° 41 str. V.: Biblioteka, Hrvatska. Broj 451.
- Gospodar. Izdaje: Slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku. Uređuje društveni tajnik Gjuro pl. Ilić. U Osijeku, stampao Julio Pfeiffer. Godište XXX. 1909. 4° str. 146.
- Gospodar. Hrvatski napredni gospodar kao prilog dnevnika „Hrvatske“. (Odgovorni urednik dr. August Harambašić.) Zagreb. 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). (Vlastnik: Klub Hrvatske stranke prava) fol° 102 str.
- Gospodar. Seoski Gospodar izdavan troškom hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva. Tečaj trideset i drugi. 1906. Tipografički i litografički zavod C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° 2 + 96 str.
- Gospodin ministerijalni savjetnik u Zagrebu. Litografija i tisk C. Albrechta (Maravić i Dečak). Zagreb. 1906. 4° 23 str. Izišla su još 2—5 izdanja iste godine.
- Govori, izrečeni dne 19. listopada 1906. kod instalacije rektora za školsku god. 1906/1907. u kr. hrvatskom sveučilištu Franje Josipa I. Zagreb. Tisak kr. zemaljske tiskare 1906. 8° str. 59. I. Izvještaj odstupajućega rektora dra. Antuna Heinza. II. Vjera i znanost. Govor nastupajućeg rektora dra. Ante Bauera.
- Govori hrvatskih delegata na zajedničkom saboru u Budimpešti. Po stenografskom zapisniku. Svezak I. (Govori dr. Fr. Vrbanića Ljube Babić-Gjalskoga dr. Mirka Grahovca dr. Gjure Šurmina i dr. Bogosl. Mažuranića) Tisak Dioničke tiskare u Zagrebu 1907. 8° 101 str.
- Govori, Za obće, jednako, izravno i tajno pravo glasa !! Govori starčevičanskih zastupnika izrečeni u sjednici hrvatskoga sabora dne 17. i 19. studenoga 1906. (Po stenografskih bilježakah) Zagreb 1906. Tiskom Prve hrvatske radničke tiskare. 8° 60 str.
- Grünwald-Zerković Sidonija: Udaja djevojaka bez miraza Zagreb. Tisak Lav. Hartmana (Stj. Kugli) (1906) 8° Str. 27. V. Biblioteka, hrvatska sv. 420.
- Gršković Ivan. Obzor. God. XXVII. Zagreb 1906. V. Obzor.
- Grusling Adam. Vade mecum! Spjevalo Adam Grusling. Brod n. S. 1907. (Osiek 1997. Tisak i naklada I. hrv. dioničke tiskare.) 8° 129 str.
- Gundrum Fran S. Iz križevačkoga kraja. Iz Križevca u Vratno. Putopisno-povjesna crtica. Napisao Fran S. Gundrum-Oriovčanin. Zagreb 1907. Tisak Antuna Scholza. 8° 16 str.
- Gundrum Fran S. Njega kose. Napisao dr. Fran S. Gundrum Oriovčanin, Zagreb Tisak braće Kralj 1907. 8° 95 str.
- Gundrum Fran S. Tobižnja hrvatska kruna iz Malina. Napisao dr. Fran S. Gundrum Oriovčanin Zagreb. Tisak Antuna Scholza 1906. 8° 22 str.
- (Hajdić Nikola) Zakupnicima poštenja, patriottizma i slobode u Kostajnici. C. Albrecht (Maravić i Dečak) u Zagrebu 1907. 8° 15 str.
- Hajrović Murat. Male priče i dosjetke za muslimansku mladež. Skupio i napisao: Murat Hajrović, mualim u Bihaču, Sarajevo. Tisak i naklada islamske dioničke štamparije 1906. 8° 44 str.
- Hangi Antun. Život i običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini. Napisao Antun Hangi. Drugo znatno povećano i ispravljeno izdanje, Sarajevo. Naklada Daniela A. Kajona 1906. 8° 242 str.
- Hasert Konstantin. Konstantin Hasert: Što je čovjek? Apologetska raspravljanja. Preveo i izdao Zbor duhovne mladeži zagrebačke Zagreb. Tisak „Hrv. katol. tiskovnog društva“ 1907. 8° 225 str.
- Heffler Ferdo. Nekoje misli prigodom obdržavanja VII. katehetskog sastanka i osnivanja hrvatskog katehetskog društva. S dodatkom. (Većim dijelom preštampano iz „Napretka“).

- Napisao i preveo Ferdo Heffler glavni učitelj vjere i metodike, član dopisnik „Hrvatskog pedagoško-književnoga zbora“, počasni član književnoga društva „Zbora duhovne mladeži zagrebačke“. U Zagrebu. Nakladom „Katehetske knjižnice“ 1906. 8° 97 + 3 str. V. Knjižnica, Katehetka. Knjiga VI.
- Hikec Ante. Ante Hikec. Jedan naš kraj. Zagreb. Naklada „Pokreta“. 1907. 8° 32 str. (Preštampano iz „Pokreta“). V. Knjižnica, Zabavna — „Pokreta“. Knjiga II.
- Hirc Miroslav. Grada za ornitologičku nomenklaturu i terminologiju. Napisao Miroslav Hirc. Preštampano iz „Nastavnoga vjestnika“. Knjiga XV. Zagreb 1906. Tisak Kr. zemaljske tiskare. 8° str. 18.
- Hirc Miroslav. Miroslav Hirc. Na bezpuću. Odabранe lirske pjesme. (1898—1905.) Zagreb. Tisak Dioničke tiskare 1906. 8° 46 str.
- Hirc Miroslav. Miroslav Hirc. Ptice kao estetske pojave. (Preštampano iz „Nar. Novina“) Zagreb, 1906. Tisak kr. zemaljske tiskare. 8° 15 str.
- Hirschmann Ivana. Kratki izvadak iz historije gimnastike. Priredila Ivana Hirschmann, učiteljica gimnastike u ženskom liceju i zem. višoj djevojčici u Zagrebu. 1906. Komisijonalna naklada knjižare Mirka Breyer-a. Knjigotiskara Weiser. 8° str. 15.
- Hirschmann Ivana. Djevojačka gimnastika, priredila Ivana Hirschmann, učiteljica gimnastike u ženskom liceju i zem. višoj djevojčici u Zagrebu. 1906. Tiskara Weiser, Zagreb 8° str. 84.
- Hlavinka Vinko. Viesti hrvatskoga društva inžinira i arhitekta u Zagrebu. God. XXVII. Zagreb g. 1906. V. Viesti hrvatskoga društva inžinira i arhitekta.
- Hoffmann Franjo. Pregni smjelo, gotovo djelo. Pripovijedka. Po istoimenoj pripovijedci Franje Hoffmanna, preradjena za hrvatsku mladež. Sa četiri slike. Varaždin. Tisak i naklada J. B. Stiflera. 1906. 8° 119 str. V. Biblioteka za mladež. Broj 5.
- Hoffmann Franjo. Ubogi Mihovil. Pripoviest. Po F. Hoffmannu priredio za hrvatsku mladež Tomko Lopar. Sa četiri slike. Varaždin. Tisak i naklada J. B. Stiflera (1907.) 8° 144 str. — V. Biblioteka za mladež. Broj 9.
- Hok Milan. Hrvatstvo. God. III. Zagreb 1906. fol. V. Hrvatstvo.
- Hörer Ivo. Narodne Novine. God. LXXII. Zagreb 1907. fol. V. Novine, Narodne.
- Horman M. Socijalno pitanje. Piše M. Horman D. J. Preštampano iz „Hrvatskog Dnevnika“. Umnoženo izdanje. Zagreb. Tisak i naklada Antuna Scholza 1906. 8° 45 str.
- Horvat Rudolf. Borba za Osiek godine 1848. i 1849. Napisao dr. Rudolf Horvat. Prva hrvatska dionička tiskara u Osieku (1907.) 8° 37 str.
- Hrvat. List za pouku, gospodarstvo i politiku. Vlastnik i odgovorni urednik Dragutin Smojver.
- Tisak M. Župana u Gospicu. Fol.° 1906. God. XIV. 96 brojeva.
- Hrvat. Gospicke Hrvat. Gospic 1906. Fol. novine.
- Hratić J. Dobroslava. Vjekopis Božića rev. J. Dobroslava. Napisala Hratić J. Dobroslava. „Junak bit će mačem ili perom za tu našu domovinu krasnu“. Gj. Arnold. Maknite se. Napisao Božić Rev. J. Dobroslav. U Senju. Tisak Ive pl. Hreljanovića 1906. 8° 58 str.
- Hrvatska. Crvena Hrvatska. Izdavatelj i odgovorni urednik dr. Ivo De Ginlli. Štamparija De Ginli i dr. U Dubrovniku 1906. Fol.° God. XVI.
- Hrvatska. Živila Hrvatska! Kalendar za hrvatski narod, za prostu godinu 1907. Uredili F. M. i D. H. Tečaj XIV. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli). Z., Ilica broj 30. 8° 112 + 98 str.
- Hrvatstvo. Vlasnik: „Hrv. katoličko tiskovno društvo“ (na dionice). Odgovorni urednik Milan Hok (broj 1—57), a broj 28—298. odgovorni urednik Oton Szlavik. Tisak Antuna Scholza u Z. 1906. Fol. 598 brojeva. God. II.
- Ić M. Svećeničke mirovine. Napisao M. Ić, župnik. U Z. Tisak Dioničke tiskare 1906. 8° 33 str.
- Ilešić Eran. Cvjeće slovenskoga pjesničtva. Sabrao i uredio dr. Fran Ilešić. U Z. Tisak Dioničke tiskare. 1906. 8° 160 str.
- Ilić Gjuro. Gospodar. Godište XXX. Osiek 1906. V. Gospodar.
- Ilijić Stjepko. Stjepko Ilijić. Ali-beg Čengić i Biserka. Romantični ep iz dalmatinsko-hercegovačkog života u XVII. vijeku. Zadar. 1906. Izdanje „Hrvatske knjižarnice“ Brzotiskom „Narodnoga Lista“. Zadar. 8° 50 str.
- Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1906. Izdala kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada. Zagreb 1906. Troškom i nakladi kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Z. Kr. zemaljska tiskara. 8° str. X. (1—3) 4—500 (2).
- Ispitivanje savjeti za kćeri kršćanske ljubavi. S dopuštenjem duhovne oblasti. Z. 1906. Tisak Antuna Scholza. 8° VIII + 85 str.
- Istin a. Novine hrvatskom narodu za politiku, pouku i zabavu. Godište II. Vlasnik i odgovorni urednik Franjo Suša, svećenik, Z. 1906. Tisak Braće Kralj. 4° 416 str.
- Istran. Mladi Istran. List za mladi svijet. Godina I. Uredio i izdao vlastitom nakladom Josip A. Kraljić, nadučitelj škole „Družbe sv. Cirila i Metoda“ u Malom Lošinju. Sa 27 slika. Mali Lošinj. 1906. Tisak Laginje i dr. prije J. Krmpotić i drug., Pula 8° IV + 212 str.
- Ivakić Joza. Književni rad Josipa Kozarca. Predavanje držano dne 14. siječnja u čitaonici „Hrvatskoga Sokola“ u Karlovcu. Nakladom uredništva „Narodnoga Glasa“. Karlovac 1907.

- 8° 26 str. V. Knjižnica „Narodnoga Glasa“. Sv. 1.
Ivanović Frano. Poljice. (Iz akademije).
Ivčić Josip. Svakdašnje molitve pitomaca zem. siročišta na Josipovcu. Priredio Josip Ivčić, nadstojnik. Z. 1906. Tisak Antuna Scholza. 16° 18 str.
Izdajstvo. Frankovačko izdajstvo. („Najpokorniji sluga madžarskoga ministra Zatluka“ — pred sudom“.) Rasprava pred kr. sudb. stolom u Zagrebu dne 4. srpnja 1907. (Po stenografskim bilješkama.) Z. 1907. Naklada „Hrvatske nakladne žadruge u Zagrebu“. Tisak Braće Kralj. 8° str. 16.
Izdanja. Književna, učiteljskog društva za grad i okružje Sarajevo. Knjiga I. Dvorniković Ljudevit: Essay-i iz područja psihološke pedagogije i estetike. Sarajevo. 1906. 8° str. 117.
Izvješće djevojačkih škola u samostanu ss. milosrdnica u Zagrebu koncem školske godine 1002/3. U Z. Tisk J. Kurzmana 1903. 8° str. 63.
Izvješće dobrovoljnog vatrogasnoga društva u Zagrebu o djelovanju od 1. siječnja do 31. prosinca 1905. U Z. tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8° 70 str.
— od 1. siječnja do 31. prosinca 1906. U Z. Tiskara C. Atbrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8° 64 str.
Izvješće. Dvadeset i treće izvješće o kr. maloj realnoj gimnaziji u Petrinji za školsku godinu 1905/6. 23. svezak XLVI. godine. I. Naučna osnova. II. Školske vijesti. Z. Kr. zem. tiskara. 1906. 8° str. 48.
— Za god. 1906/7. str. 27.
Izvješće. Godišnje izvješće društva umjetnosti za godinu 1905. Z. Nakladom društva umjetnosti. Tisak kr. zemaljske tiskare. 1906. 8° str. 36.
Izvješće o djelovanju opć. zastupstva u Kastvu g. 1907. Tiskara Laginje i dr. u Puli.
Izvješće. Godišnje izvješće zanatlijskog i pomoćničkog društva za naobrazbu i podupiranje bolestnika, nemoćnika, udova i sirotčadi u Zagrebu o stanju društva koncem godine 1906. Z. Tiskara F. Bogovića. 1907. 8°
Izvješće. XXX. Izvješće o djelovanju hrvatskog tipografskog pjevačkog društva „Sloga“ 1906. Z. Prva hrvatska radnička tiskara. 1906. 8° str. 28.
Izvješće. XX. Godišnje izvješće zanatlijskog i pomoćničkog društva za naobrazbu i podupiranje bolesnika, nemoćnika, udova i sirotčadi o stanju društva koncem godine 1905. Z. Tiskara Topolščak i dr. 1906. 8° str. 24.
Izvješće. Poslovno izvješće hrvatsko-slavonske Zemaljske Hipotekarne Banke za godinu 1905. Opredeljeno za trinajstu redovitu glavnu skupštinu, koja će se obdržavati dne 2. svibnja 1906. 4° (10 l.).
Izvješće, Godišnje izvješće zagrebačkog meteorološkog observatorija za godinu 1903. Godina III. Dio III. Jahrbuch des meteorologischen Observatoriums in Zagreb (Agram) für das Jahr 1903. Jahrgang III. Theil III. Zagreb 1906.—1907. Naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade za bogoštovlje i nastavu. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 4° 50 str.
— Za godinu 1904. Godina IV. Dio III. Für das Jahr 1904. Jahrgang IV. III. Theil 4° 50 str.
— Za godinu 1905. Godina V. Dio III. Für das Jahr 1905. Jahrgang V. III. Theil 4° 50 str.
Izvješće. Godišnje više i niže djevojačke i ženske stručne škole slob. i kr. grada Karlovca, koncem školske godine 1906—1907. Karlovac, Knjigotiskara M. Fogina 1907. 8° str. 52.
Izvješće gradske niže i više pučke djevojačke škole, ženske stručne škole i zabavišta za malu djecu u Varaždinu, za školsku godinu 1905—6. U Varaždinu. Knjigotiskara J. B. Stifler 1906. str. 66.
Izvješće hrvatske trorazredne mješovite pučke učione družbe Sv. Ćirila i Metoda u Malom Lošinju za školsku godinu 1906—1907. Tiskara F. Saxida. Mali Lošinj 8° 16 str.
Izvješće kr. donjogradske velike gimnazije u Zagrebu za školsku godinu 1906—1907. Z. Kr. zemaljska tiskara 1907. 8° str. 56.
— Za g. 1905—1906. str. 89.
Izvješće kr. gornjogradske velike gimnazije u Zagrebu za školsku godinu 1905/906. Sadržaj: 1. † Profesor Franjo Marn. Napisao dr. Stjepan Bosanac. 2. Školske vijesti od ravnateljstva. Z. Kr. zemaljska tiskara 1906. 8° str. 106.
— Za g. 1906/7. str. 67.
Izvješće kr. muške učiteljske škole i vježbaonice u Petrinji na svršetku školske godine 1905/906. U Z. Kr. zemaljska tiskara. 8° str. 67.
— Za g. 1906/907. str. 41.
Izvješće kr. realne gimnazije u Senju za školsku godinu 1905/1906. U Senju 1906. Tiskara Hreljanović. Senj i Cirkvenica 8° str. 79.
— Za god. 1906/1907. Senj 1907. Tiskara T. Devčić & Comp. 8° str. 51.
Izvješće kr. velike gimnazije u Sušaku kraj Senjske Rijeke za školsku g. 1905/906. Rijeka. Riječka dionička tiskara 1906. str. 61.
— Za g. 1906/1907. str. 43.
Izvješće kr. realne gimnazije i s njom spojene više trgovачke škole u Zagrebu za školsku godinu 1905—1906. Zagreb, kr. zemaljska tiskara 1906. str. 196.
Izvješće kr. velike gimnazije u Požegi za školsku godinu 1906—907. U Požegi. Hrvatska tiskara i knjižara 8° str. 57.
— Za g. 1905—1906. str. 80.
Izvješće o kraljevskom višem gospodarskom učilištu i ratarnici u Križevcima za školsku

godinu 1905—906. U Križevcima. Knjigotiskara Gust. Neuberg 8° str. 96.

Izvješće obrtnoga sabora u Zagrebu o radu upravnoga odbora i obrtno-sbornom djelovanju godine 1905. U Z. Prva hrvatska radnička tiskara. 1906. 8° 16 str.

— Godine 1906. U Z. Prva hrvatska radnička tiskara. 1907. 8° 18 str.

Izvješće o radu zemalj. gospodarstvene uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije g. 1896.—1905. Svezak VI. Dio I. Hrv.-slav. zemalj. gospodarska izložba stoke, peradi, pčela, mlijekarskih proizvoda, krmiva, gospodarskih strojeva, voća, grožđja itd. U Zagrebu 1906. Nakladom kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

Hrv.-slav. zemaljska gospodarska izložba stoke, peradi, pčela, mlijekarskih proizvoda, krmiva, gospodarskih strojeva, voća, grožđja itd. u Zagrebu. God. 1906. U Z. 1906. Nakladom kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. Kralj. zemaljska tiskara. 8° 185 str.

Svezak V. Zemaljsko dobro Božjakovina god. 1896—1905. U Z. 1907. Nakladom kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. Kr. zemaljska tiskara. 8° 179 str.

Izvješće o stanju javne uprave u županiji sriemskoj za upravnu godinu 1905—1906. Tiskara „Sriemskih Novina“ u Vukovaru. 8° 1 + 207 + 3 str.

— Za upravnu godinu 1906—1907. Tiskara „Sriemskih Novina“ u V. 8° 331 + 4 str.

Izvješće o stanju javne uprave u županiji zagrebačkoj za godinu 1905. Z. Knjigotiskara Franjo Rulic 1906. 8° 1 + 97 + 1 str.

Izvješće „Pravničkoga društva u Zagrebu“ za godinu 1905. U Z. Troškom pravničkoga društva. 1906. Na 2. str. Dionička tiskara u Z. 8° 55 str.

— Za godinu 1906. U Z. Troškom pravničkoga društva 1907. Na 2. str. Dionička tiskara u Z. 8° 51 str.

Izvješće ravnateljstva od djelovanju Družbe sv. Cirila i Metoda za Istru od 1 siječnja do 31. prosinca 1906. Opatija 1907. Naklada družbe. — Tiskara V. Tomičić i dr. 12° str. 59.

Izvješće upravnoga odbora i kr. podžupana županije varaždinske ob urednom djelovanju pomenutoga odbora kralj. županijske i područnih joj kr. kotarskih oblasti za vrieme od 1. siječnja do 31. prosinca 1905. Podnešeno redovitoj proljetnoj skupštini županije varaždinske godine 1906. Tisak I. B. Stiflera u Varaždinu. (1906.) 8° XXIII. + 214 + 1 str. — — za vrieme od 1. siječnja do 31. prosinca 1906. Podnešeno redovitoj proljetnoj skupštini županije varaždinske godine 1907 Tisak I. B. Stiflera u Varaždinu (1907.) 8° 162 + 1 str.

Izvješće, XX. Izvješće upravnoga odbora županije virovitičke i kr. podžupana iste županije ob uredovnom djelovanju pomenutoga odbora

kr. žup. oblasti u Osieku i područnoj joj kr. kot. oblasti za vrieme od 1. siječnja do 31. prosinca 1905. Podnešeno skupštini županije virovitičke obdržanoj 26. lipnja 1906. U Osieku 1906. Knjigo- i kamenotiskara Julija Pfeiffera. 8° V. + 247 + 1 str.

Izvješće. XXI. Izvješće upravnoga odbora županije virovitičke i upravitelja kr. žup. oblasti, kr. žup. tajnika ob uredovnom djelovanju pomenutoga odbora, kr. županijske oblasti u Osieku i područnih joj kr. kot. oblasti za vrieme od 1. siječnja do 31. prosinca 1906. Podnešeno skupštini županije virovitičke obdržavanoj 28. svibnja 1907. U Osieku 1907 Knjigo- i kamenotiskara Julija Pfeiffera. 8° VI. i 236. i 4 neoz. str.

Izvješće zagrebačke okružne blagajne za podporu bolestnika za poslovnu godinu 1905. Troškovi, njega i podupiranje bolestnih članova od početka djelovanja zagrebačke okružne blagajne do konca g. 1905. bili su sliedeći:

1. Hranbine do konca 1904. K 659.282·05; u godini 1905. K 82.052·99, K 741.305·00.
2. Ljekarije do konca g. 1904. K 299.532·55. u godini 1905. K 31.890·11, K 331.422·66.
3. Bolnički troškovi do konca 1904. K 315.539·73; u godini 1905. K 35.388·32, K 350.928·05.
4. Ljekarske sprave i troškovi ambulatorija do konca 1904. K 26.493·71; u godini 1905. K 5.261·22 K 31.754·93.
5. Pogrebne do konca 1904. K 340.218·90; u godini 1905. K 4.692·00, K 38.910·90.
6. Liečnici do konca 1904. K 165.060·35; u godini 1905. K 17. 833·88 K 182.894·23.
7. Ini troškovi za bolestnike do konca 1904. K 38.490·87; u godini 1905. K 10.03·96, K 48.574·77. Ukupno K 1.725.860·54. U Zagrebu. Nakladom zagrebačke okružne blagajne za podporu bolestnika 1906. 8° 56 str.

Izvještaj „Bar Giore“ društva Židova visokoškolaca iz jugoslavenskih zemalja u Beču za god. 1905./6. (5665/6) Beč 1906. Naklada društva „Bar Giora“ u Beču. Tiskara Mile Maravića u Zagrebu. 8° str. 19.

Izvještaj c. kr. velike gimnazije u Kotoru za školsku godinu 1905./6. Sadržaj A. Sofoklova Antigona. Tumači prof. Fr. Katić. B. Školske vesti od upravitelja. Dubrovačka hrvatska tiskara 1906. 8° str. 60.

Izvještaj, Godišnji, obće niže pučke dječačke i djevojačke škole slobodnoga i povelj. trgovista Samobora, koncem školske godine 1905./6. Samobor. 1905.

Izvještaj. Godišnji izvještaj više djevojačke škole i s njom spojenih stručnih tečajeva, te nižih pučkih dječačkih i djevojačkih škola slobodnog i kralj. grada Osijeka, koncem školske godine 1905.—6. 1906. Tiskom Julija Pfeiffera u Osijeku 8° str. 112.

— g. 1906.—7. 1907. Tiskom Dragutina Laubnera u Osijeku 8° str. 113.

Izvještaj o radu središnjega odbora „Saveza hrv. učiteljskih društava godine 1906. Predložen XXII. glavnoj skupštini „Saveza hrv. učiteljskih društava obdržavanoj dne 23. kolovoza 1907. Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1907. 8° str. 16.

Izvještaj. Zemaljsko svilogojsveno nadzorničtvo kralj. ugar. ministarstva poljodjelstva. Izvještaj preuzvišenom gospodinu Teodoru grofu Pejacsevichu, banu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. O stanju svilogojsvra u kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji u godini 1906. Osobitim obzirom na zagrebačku županiju. O drugim svilogojsvenim županijama govorimo na kraju toga svezka u „Dodatku“. Budimpešta 1907. (Tiskara Franklinova društva) str. XXI. 48.

Izvještaj XLVIII. Godišnji izvještaj za godinu 1905. o djelovanju društva Sv. Vinka Paulskoga u Zagrebu pod pokroviteljstvom preuzvišenoga i prečasnoga gospodina nadbiskupa dra. Jurja Posilovića. III. izvještaj vrhovnoga vijeća sv. Vinka Paulskoga za Hrvatsku. Z. Tisak Antuna Scholza 1906. 8° str. 15.

Izvještaj. Godišnji izvještaj za godinu 1905. o djelovanju zagrebačkoga društva sveudiljnoga klanjanja presv. oltarskomu Otajstvu i potporu siromašnih crkvi. Zagreb. Tisak Antuna Scholza 1906. 8° 19 str.

Izvještaj gospojinskoga dobrotvornoga društva u Bjelovaru o prvom svom desetgodištu 1894. do 1904. Izdano po zaključku sjednice od 17. ožujka 1904. Bjelovar 1906. Tisak Lav. Weiss. 8° 24. str.

Izvještaj. Dvanaesti godišnji izvještaj velike gimnazije u Mostaru objavljen na kraju školske godine 1905.—6. (isti naslov čirilicom). Izdanje velike gimnazije. Mostar 1906. Štamparska umjetnički zavod Pachera i Kisića. 1906. 8° str. 70. Sadržina: A. Prof. L. Jamnický: O radu Arapa u trigonometriji. B. Školske vijesti.

— Za god. 1906.—7. str. 86. Sadržina: Prof. V. Pogačnik. Duša u Homerovih ljudi. B. Školske vijesti.

Izvještaj. Jedanajsti, velike realke u Banjoj Luci za školsku godinu 1906.—7. Banjaluka 1907. Sadržina: O komunikacijama uopće, na po se o komunikacijama Bosne i Hercegovine. Napisao Stanko Pavičić (nastavak raspravice štampane u programu za školsku godinu 1903.—4.)

Izvještaj kr. male realne gimnazije u Mitrovici za školsku godinu 1906.—7. U Mitrovici za Štamparija I. Topalovića. 8° str. 24.

— za šk. g. 1905.—6. str. 32.

Izvještaj kr. nautičke škole u Bakru za školsku godinu 1905.—6. Na Rijeci 1906. Tiškom riječke Dioničke tiskare 8° str. 75.

Izvještaj kr. nautičke škole u Bakru za školsku godinu 1906.—7. Na Rieci 1907. Tiskom riječke Dioničke tiskare. 8° str. 77.

Izvještaj kr. velike gimnazije u Gospicu za školsku godinu 1905.—6. Z. Kr. zemaljska tiskara 1906. 8° str. 70.

— za g. 1906.—7. str. 40.

Izvještaj kr. velike gimnazije u Osijeku za školsku godinu 1905/6. 1906. Prva hrvatska Dionička tiskara u Osijeku. St. 71.

Izvještaj kr. velike gimnazije u Varaždinu za školsku godinu 1905—1906. U Varaždinu knjigotiskara J. B. Štiflera 1906. 8. Str. 89. — za g. 1906—1907. U Varaždinu tiskara Stjepana pl. Platzera 1908. 8° str. 50.

Izvještaj kralj. Velike gimnazije u Vinkovcima koncem školske godine 1906/7. U Vinkovcima tiskara Drag. Laubnera nasljednik Th. Weiss 1907. 8° Str. 51. — za g. 1905/6. St. 77.

Izvještaj kr. velike realne gimnazije u Karlovcu za školsku godinu 1906/1906. Sadržaj: Školske vijesti od ravnateljstva. Karlovac. Knjigotiskara M. Fogine 1906. Str. 106. — Za g. 1906/1907. Str. 60.

Izvještaj o kr. muškoj učiteljskoj školi i s njom spojenoj vježbaonici u Osijeku koncem školske godine 1906/7. Objelodano ravnatelj 1907 tiskara braće Lechrera u Osijeku donjem gradu 8° str. 51.

Izvještaj o kr. muškoj učiteljskoj školi i vježbaonici u Zagrebu na svršetku školske godine 1905—1906. Sadržaj 1. † Profesor Vjenceslav Novak 2. Školske vijesti od ravnateljstva. U Z. kr. zemaljska tiskara 1906. 8° Str. 100 — za g. 1906/7. Str. 67.

Izvještaj o kraljev. realnoj gimnaziji i s njom spojenoj višoj trgovackoj školi u Zemunu za školsku godinu 1906—1907. Sadržaj: Školske vijesti. U Zemunu 1907. tiskara Jovana Pulya. 8° str. 63.

Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906. Izdalо c. i kr. zajedničko ministarstvo financija. Zagreb 1906. Tisak kr. zemaljske vlade. 4° x+609 str.

Izvještaj. Osmi godišnji izvještaj velike gimnazije u Dōnjoj Tuzli objavljen na kraju školske godine 1905/1906. Dōnja Tuzla 1906. 8° St. 56. Edvard Arnold: Moderna umjetnost, umjetnici i publika.

— Za g. 1906/7. Dōnja Tuzla 1907. Sadržina: Lazar Kondić: O postajanju odvojnih ploha u tečnostima. (naslov i čirilicom) 8° str. 64.

Izvještaj privremene male realne gimnazije u Koprivnici za školsku godinu 1906—1907. Koprivnica, knjigotiskara M. Neugebauera 1907. 8° str. 19.

Izvještaj ravnateljstva kr. realne gimnazije u Bjelovaru o školskoj godini 1905—1906. u Bjelovaru. Tisak J. Fleischmanna naslijed. (L. Weiss) 1906. 8° str. 36 i Prilog: Statistički podaci.

— God. 1906—1907. Tisak Lav. Weiss. 1907 str. 32 i prilog.

Izvještaj senjske trgovačke i obrtničke komore s kratkim osvrtom na prilike javnoga gospodarstva u njezinu okružju za godinu 1905. u Senju, 1906. Tiskara Krmpotić & Vukelić 8° 29 str.

Izvještaj XVI. komunalne realne gimnazije u Vukovaru, koncem školske godine 1906/1907. 1907. Tiskara: „Sriemskih Novina“ u Vukovaru. 8° str. 40.

— Za g. 1905/6. str. 52.

Izvještaj trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu o narodno-gospodarstvenim prilikama ovoga područja u godini 1905. Zagreb 1906. Nakladom trgovačko-obrtničke komore. Tisak Mile Maravića u Z. 8° VII + 83 + 2 str.

— U godini 1906. Zagreb 1907. Nakladom trgovačko-obrtničke komore. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8° VII + 83 + 2 str.

Izvještaj upravnoga odbora i kralj. podžupana županije ličko-krbavske o stanju uprave u županiji za vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca 1905. podnešen jesenskoj županijskoj skupštini godine 1906. 1906. Srpska stamparija u Gospicu. 8° 176 + II. str.

Izvještaj upravnoga odbora i kr. županijske oblasti županije bjelovarsko-križevačke o stanju uprave i njihovom djelovanju u godini 1906. podnešen proljetnoj županijskoj skupštini u godini 1907. Tisak Lav. Weissa, Bjelovar 1908. 4° 107 str.

Izvještaj upravnoga odbora i kr. podžupana županije modruško-riečke o stanju uprave u županiji vrieme od 1. siječnja do 31. prosinca 1905. Podnešen proljetnoj županijskoj skupštini godine 1906. Ogulin 1906. Tisak „Narodne tiskare“ u Ogulinu. 8° 264 + 2 str.

Izvještaji privr. ženskoga liceja s njim spojene vježbaonice u Zagrebu koncem školske godine 1905/1906. Zagreb kralj. zemaljska tiskara 1906. 8° str. 83.

— Za g. 1906—1907. Sadržaj 1) † Natalija Wickerhauserova. Napisala Kamila Lucerna 2) Školske vijesti. Zagreb kr. zemaljske tiskare 1907 8° str. 57.

J. S. B. L. Sveti Dujam Biskup i Mučenik Solinski. Povjesno-arheoložka razprava. Napisao J. S. B. L. Spljet — 1906. Spljetska Društvena Tiskara. 8° 132 str.

Jablanović Ivan. Medjunarodno-pravni položaj bosanskih vladara Kotromanića do pada Bosne 1464. Napisao Ivan Jablanović. Preštampano iz „Hrvatskoga Dnevnika“ Sarajevo. Tiskara Vogler i drugovi 1906. 12° str. 136 (2).

Jagić Ivan. Živinski liečnik ili naputak, kako se lieči domaća životinja. Pod rukovodstvom dra. Krištofa napisao Ivan Jagić. Drugo pregledano i popunjeno izdanje. Sa slikama. Ova je knjiga nagradjena iz zaklade Dušana Kotura od društva „sv. Jeronima“. Kraljevska sveučilištna knjižara

Franje Župana (St. Kugli), Z. Ilica br. 30. (1906.) 8° 227 + 4 str.

Jambrišak Marija. O pristojnom vladanju u svim životnim prilikama. Rukovođ za općenje u obitelji, u društvu i javnom životu sastavila Marija Jambrišak. Učitost, prijatnost i ljupkost uslađuju život, pa s toga i zaslužuju, da se goje. Drugo ispravljeno izdanje. 1907. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli) Z., 8° 6 + 232 str.

Jamnický L. O radu Arapa u trigonometriji. (Dvanast-godišnji izvještaj vel. gimn. u Mostaru 1905./1906.).

Janda Krunoslav. Vrijednost seljačkih udruga u gospodarskom i čudorednom pogledu. Napisao dr. Krunoslav Janda, odvjetnik i tajnik hrvatske poljodjelske banke. Cijena 80 filira. U Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1905. 8° 141 str.

Jankac Josip St. Jutarnje kapljice. Pjesme. Josip St. Jankac (Trpimir). Bjelovar. Tiskara Lav. Weissa. 1906. 8° 92 str.

Jarmek Franjo. Boli. Trpi ih Franjo Jarmek. (Tisak S. Marjanovića, Zagreb 1907.) 8° 31 str.

Jarmek Franjo. Uzdisaji jednog pjesnika, što ga promatra Franjo Jarmek. Zagreb. 1907. Tisak S. Marjanovića, Preradovićeva ul. 24. 16° 16 str.

Jarmek Franjo pseud. Zaljubljenik, sažaljuje ga Franjo Jarmek. Cijena 24 fil. Zagreb. Tisak V. Novotni-a. 1907. 8° 16 str.

Javand Ante. Pjevački vjesnik. God. II. Z. 1906. V. Vjesnik, Pjevački.

Jedinstvo. Politički list. Split 1906. fol.

Jeglić A. B. Je li potrebit Bog-stvoritelj? Napisao dr. Jeglić knez-biskup Ljubljanski. Preveo zbor bogoslovne mladeži u Zadru. Zadar. Brzot. „Katoličke hrvatske tiskarne“ 1906. 8° 66 + 2 strane.

Jelačić, hrvatski vojnički kalendar za prostu godinu 1907. Šesti tečaj. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Zagreb, Ilica br. 20. 1906. 8° 92 + 66 str.

Jelenić Julian. Drd. Julian Jelenić. Kraljevsko Visoko i samostan sv. Nikole. Tisak i naklada Daniela A. Kajona. Sarajevo. 1906. 8° 151 str.

Jelić Luka. Fontes historici liturgiae glagolitorumae a XIII. ad XIX. saeculum collegit, digessit et indice analitico instruxit dr. Lucas Jelić Professor Historiae Ecclesiasticae et Juris Ecclesiastici in Seminario Theologico Centrali Jadrensi. Veglae MCMVI. (Typis expresserunt „Kurykta“ Vegleusis E. Vitaliani Jadrensis et officina Typographica catholica Labacensis. 8° 2 + 13 + 18 + 46 + 62 + 87 + 98 + 176 + XLVII. str.

Jemeršić Ivan Nep. Ivan Nep. Jemeršić. Bez slobode. Moji uznički doživljaji i uspomene iz crnih dana godine 1903. Ljubljana. 1906. Vlastita naklada, a tisak Drag. Hribara. 8° 344 str.

Jemeršić Pavao. Strah i nada. (Critica iz psihologije). Napisao Pavao Jemeršić. Preštam-

- pano iz „Nastavnoga Vjestnika“ knj. XV. Z. Kr. zemaljska tiskara. 8° st. 33.
- Jokaj Mavro. Žena poginuloga. Pripovijedka. Pero Mijaković: Sve od straha. Humoreska. (Drugo izdanje). Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli). Z. 1906. 46 str.
- Jorgovan. Kolendar za mlađe, za prostu godinu 1907. Uredio i izdao vlastitom nakladom Josip A. Kraljić, ravn. učite j. Narodna tiskara Ladinja i drug, prije J. Krmpotić i drug. Pula. 1906. 8° 196 + 36 str.
- Jovan Dragutin. Okovi strasti. Roman iz prošlosti. Napisao Dragutin Jovan. 1906. Knjigotiskara Weiser, Z., Ilica 73. Nakladom tiskare Weiser, Z., Ilica 73. 8° 87 str.
- Jovanović S. G. Zadatak radničke socijal-demokratske stranke. Izdao: S. G. Jovanović, tipograf. Cijena 20 fil. Z. 1907. Tisak Milivoja Majcena, Marovska ul. 28. 8° 15 str.
- Jovanović Zmaj Jovan. Odabранe piesme Zmaja Jovana Jovanovića. Priredio dr. Milivoj Šrepel. Sa slikom pjesnikovom. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli), Zagreb, Ilica br. 30. (1907.) 8° 127 str.
- Jug Mihovio. Kratka uputa u obrtno knjigovodstvo s dodatkom o mjenbenom pravu. Priredio za tečaj, kojem su prisustvovali obrtnici grada Siska god. 1907., otvoren po obrtnoj zadruzi, te obrt.-radn. društvu „Sloga“ u Sisku, Mihovio Jug, učitelj više pučke škole. Sisak. 1907. Tisak i naklada knjižare Janka Dujaka. 4° 59 str.
- Juratović Mijo. Samoborski list. God. I. Samobor. 1906. Fol.° V List Samoborski.
- Kako ćete omiliti ženama. Z. Tiskara Lav. Hartmana (Stj. Kugli) 1906. 8° str. 47. V. Biblioteka Hrvatska. Sv. 411.
- Kako ćete uspjeti kod žena? Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z., Ilica 30. (1906.) 8° 41 str. V. Biblioteka, Hrvatska. Broj 440.
- Kalendar. Djački kalendar za školsku godinu 1906—1907. Dvadeseti tečaj. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z. Ilica 30. 8° 148 str.
- Kalendar. Gospodarski i vinogradarski kalendar za prostu godinu 1907. Uredio dr. Vjekoslav Köröškenyi, kr. profesor, lektor sveukupnog gospodarstva na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, komander srpskog reda sv. Save itd. XVII. tečaj. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z., Ilica broj 30. 8° 131 + 112 str. (1906.)
- Kalendar hrvatski sokolski za godinu 1906. Z. 1906. 16° str. 133.
- Kalendar. Istarski pučki kolendar za g. 1907. Tiskom Narodne tiskare J. Krmpotića i druga u Puli. 1907. 8°
- Kalendar. Hrvatski šumarski kalendar za prostu godinu 1906. Priredjen za šumare, pomoćno osoblje, drvotržce i za svakog prijatelja šumarskoga. Tečaj XXVII. Cijena K 1·60. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli), Z., Ilica 30. 8° str. XI (2) 309 i (18).
- Kalendar. Hrvatski šumarsko-lovački kalendar za 1907. Izdaje i uredjuje Andrija Borošić, kr. zem. šumarski nadzornik. IV. tečaj. Cijena 2 K 40 fil. Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8° str. VIII (1—26) 27—277.
- Kalendar hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u Zagrebu za prostu god. 1907. Izdaje hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo u Zagrebu. Uredjuje u ime upravljajućeg odbora hrv.-slav. gospod. društva dr. Milan Krištof. Sa slikama. Osmi tečaj. Z. Tiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8° 134 + 64 str. (1906.)
- Kalendar. Marija-Bistrički katolički kalendar za povostu godinu 1907. Uredjuje Jakov Šašel, župnik u Mahićnu. Tisak i naklada Lav. Hartmana (Stj. Kugli), Z. Ilica broj 30. (1906.) 8° 112 + 104 str.
- Kalendar. Radnički kalendar za prostu godinu 1907. „Oslobodenje radnika djelo je samih radnika“. Marks. Uredio Sotir G. Jovanović, tipograf. Naklada tiskare S. Marjanovića, Z., Nikolićeva ulica 17. (1906.) Cijena 20 filira. 8° 47 str.
- Kalendar Srca Isusova i Marijina za prostu godinu 1906. S dopuštenjem crkvenih i redovničkih starješina izdaje Uredništvo Glasnika Presv. Srca Isusova. Godina I. Tisak i naklada Antuna Scholza. Z., Gajeva ulica 7. 8° 119 + 28 str.
- za prostu godinu 1907. Godina II. 8° 121 + 6 str.
- Kalendar. Sv. Ćiril i Metod kalendar za hrvatski narod. Dio dobitka određen je za družbu sv. Cirila i Metoda za Istru. Za prostu god. 1907. Peti tečaj. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli), Z., Ilica 30. (1906.) 8° 112 + 96 str.
- Kalendar. Veterinarski žepni kalendar za god. 1906. Izdaje ga hrv.-slav. veterinarsko društvo, a uredjuju ga Jos. Haladi-Dietz i Berth Hirsch, kr. kotarski veterinari. Tečaj IV. Cijena 4 K 50 fil. Naklada hrv.-slav. veterinarskog društva. Na str. 2: Sva prava pridržana. Redakcija kaledara nalazi se u Zagrebu. Dopise, tičuće se izdanja za g. 1907., naručbe, ne manje eventualne želje, umoljava se priposlati najkašnje do 1. svibnja 1906. u Zagreb, Opatička ulica broj 4). Tisak Vilima Eisenstädtera u Z.) 8° str. (1—38) 38—332 i (4).
- Kalendar. Zagrebački pučki kalendar za prostu godinu 1907. Tisak i naslada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z. Ilica 30. 8° 80 + 104 str.
- Kapetanović-Ljubušak, Riza beg. Hadžun (Hadži Mehmedbeg Rizvanbegović). Drama u

- 5 čina. Sarajevo. Vlastita naklada 1906. 12° 88 str.
- K a s i n o.** Hrvatski katolički kasino u Zagrebu godine 1905. U Z. 1906. Tiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). Naklada Hrv. kat. kasina u Z. 8° 31 str.
- Katalog hrv. slav. zemaljske gospodarske izložbe** u Zagrebu 1906. Z. 1906. Kr. zemaljska tiskara. 8° 215 + 64 str.
- K a t i Ć Fr.** Sofoklova Antigona. Izvještaj c. kr. velike gimnazije u Kotoru 1905/1906.
- K a t i Ć i ć Vladimir.** Sbirka zakona. Z. 1906. 8° V. Sbirka zakona.
- Kautsky Karlo.** Temeljna načela socijalne demokracije. V. Snaga Naša.
- Kavlik Josip.** Sisački Glas. God. V. Sisak 1906. Fol.° V. Glas Sisački.
- Keza Lavoslav V.** Vuković Vladoj.
- Kesterčanek Fran.** Ž. Šumarski list. Zagreb 1906. N. List, Šumarski.
- Kesterčanek F.** Ž. Lovačko-ribarski viestnik god. 15. Zagreb 1906. 4° V. Viestnik, Lovačko-ribarski.
- Kesterčanek Fran Ž.** Lugarski vijestnik Zagreb 1906. V. Vijestnik, Lugarski.
- Klarić Ivan.** Iz doba buna i zauzeća crtice iz hrvatske Herceg-Bosne. Napisao Ivan Klarić. Na svijet izdalo društvo sv. Jeronima. Z. Tisak Antuna Scholza, 1906. 8° 107 + 1 str. V. Knjižnica, Pučka-izdavana društvenom svetojeronskim. Knjiga CXVIV.
- Knjižnica,** Hrvatska poučna knjižnica u korist kluba „Cirilo-Metodskih zidara“ u Zagrebu. Knjiga prva Cherubin Segvić: Prvo progonstvo Eugena Kvaternika 1858—1860. U Zagrebu. Tisak D. Albrechta (Maravić i Dečak) 1907.
- Knjižnica „Hrvatske radničke zajednice“** (Kršćansko-socijalne stranke). Znanstveni socijalizam Karla Marksа (Pretiskano iz „Glasa Naroda“) Ciena 6 filira. Zagreb 1906. Tiskara i litografija Mile Maravića 8° 36 str. (I. svezka).
- I. K. Naši socijalni demokrati što su i što uče. Orisao ih I. K. (Pretiskano iz „Glasa Naroda“) Ciena 10 filira. Zagreb 1906. Tiskara i litografija Mile Maravića 8° 80 str. (II. sveska.)
 - Je li vjera privatna stvar? (Pretiskano iz „Glasa Naroda“) Zagreb 1906. Tiskara i litografija Mile Maravića. 8° 43 str. (III. sveska.)
 - Program hrvatske radničke zajedničke (Kršćansko socijalne stranke) Preštampano iz „Glasa Naroda“ Z. 1906. Tiskara i litografija Mile Maravića. 2° str. 30.
- Knjižnica „Hrvatskoga Naroda“.** U ime odbora uredjuje Luka Šoški. Zagreb 1907. Naklada „Hrvatske Nakladne zadruge u Zagrebu“. Tisak braće Kralj. 8° Svezak I. Šašel Dragan, zakon o nužnim prolazima od 6. travnja 1906.
- Knjižnica, Katehetska knjižnica.** Knjiga VI. Ferdo Hefler. Nekoje misli, u Ž. Tiskom C. Albrechta (Maravić i Dečak.) 1906. 8°
- Knjižnica, Mała,** „Matice Hrvatske“ Zagreb 1906. Sv. I. Šišić Ferdo: Hrvatska povjest. Sv. II. Andrić Nikola. Pod apsolutizmom.
- Knjižnica „Narodnoga Glasa“.** Karlovac 1907. 8° Sv. I. Josa Ivakić. Književni rad Josipa Kozarca.
- Sv. II. Vaniček K. Sokolstvo, njegov smjer i cilj.
- Knjižnica.** Politička knjižnica H. p. s. s. U Zagrebu 1907. 12° Sv. 2. Radić Stjepan. Dolje Khuen II. ! Pod obtužbu s Rakoczajem. Zagreb 1907. 12° Drugo dopunjeno izdanje 16 str.
- Sv. 3. Radić Stjepan. Jakost i temelj Hrvatske u Zagrebu 1907. 12°
- Knjižnica, Poučna knjižnica „Matice Hrvatske“.** Knjiga XXXII. Dr. Albert Bazala: Povjest filozofije. Svezak I Povjest narodne filozofije grčke. Dionička tiskara u Z. 1906.
- Knjižnica, Pučka knjižnica.** Zagreb 1907. 8°. Sv. IX. Korać Vitomir. Kršćanski socijalizam ili socijalna demokracija. ,
- Knjižnica, Pučka knjižnica izdavana društrom svetojeronskim.** Knjiga CXLIV. Iz doba buna i zauzeća. Crtice iz hrvatske Herceg-Bosne. Napisao Ivan Klarić.
- Knjiga CXLV. S ličnih vrleti. Crtice. Napisao Ivan Devčić.
 - Knjiga CXLVI. Poučni razgovori. I.
 - Knjiga CXLVII. Kako je susjed Razumović gojio svinje.
 - Knjiga CXLVIII. Danica. Koledar i ljetopis za godinu 1907. U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare. 1906.
- Knjižnica, Slavenska knjižnica.** Izdaje „Matica Hrvatska“. Knjiga četrnaesta (!) (ima da bude petnaesta). M. Gorkij: Izabrane pripoviesti. (Prijevod s ruskoga). Uvod napisao Milan Lovrenčević u Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“. 1906. 8°.
- Knjižnica, Sokolska knjižnica.** Svezak V. Zagreb 1906. 8°.
- Knjižnica za mladež.** Izdaje hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu. Knjiga XLIV., L. U Zagrebu. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8°.
- Knjižnica za učitelje.** Izdaje hrvatski pedagoško-književni zbor. Knj. XI. IV. Temelji psihologije. Napisao Ljudevit Dvorniković, U Zagrebu. Naklada hrv. pedagoš.-knjiž. zborna. 1908. C. Albrecht (Maravić i Dečak) u Zagrebu. 8° VII. i 144.
- Knjižnica, Zabavna knjižnica** Čiril-Metodskih zidara u Zagrebu. Zagreb 1906. Nakladom hrvatske industrije papira (Lavoslav Klein u Zagrebu). 8°.
- Knjiga I.** Novele Viktora Emina Cara. 1. Kon-tesa Nina. 111 str.

- Knjiga II. Novele Viktora Emina Cara. 2. Neznati ljudi. 45 str.
- Knjižnica**, Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“, Dionička tiskara u Zagrebu 1906.
- Knjiga CCXCIII.—CCXCIV. Dr. F. D. Marušić: Liječnikovi zapisi. Str. 102 (2).
- Svezak CCXCV.—CCXVI. Vjenceslav Novak: Tito Dorčić. Pripovijest. Str. 219.
- Svezak CCXCVII.—CCXCVIII. Ilija Ujević: Dokonice. Slike i priče iz dalmatinskoga zagorja. Str. 160.
- Knjižnica**, Zabavna knjižnica „Pokreta“. Knj. I. Tolstoj: Obnova pakla. Knjiga II. Slika. Jedan naš kraj. Zagreb 1906—07. 8°.
- Knjižnica**, Znanstvena knjižnica, što je izdaje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu. Svezak III. Razdio I. Pravne i državoslovne nauke. Svezak III. Dr. I. Baron: Institucije rimskoga prapa. U Zagrebu 1906. Nakladom kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.
- Koch Ferdo. Dr. Drag. Gorjanović-Kramberger: Geologiska prijegledna karta kraljevine Hrvatske-Slavonije. Tumač geologiske karte Ivanić Kloštar i Moslavina. (Zona 23. col. XV.) Snimio i obradio Ferdo Koch, custos nar. zem. geološkog muzeja u Zagrebu. Dr. Karl-Gorjanović-Kramberger: Geologische Übersichts-karte der Königreiche Kroatien-Slawonien. Erläuterungen zur geologischen karte von Ivanić Kloštar und Moslavina. (Zone 23. col. XV.) Aufgenommen und bearbeitet von Ferdo Koch, Custos des geologischen Nationalmuseum in Agram. Zagreb. Naklada kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove 1906. 4° str. 22.
- Koch Ferdo. Iztraživanje naših potresa. (Odgovor g. P. Siročiću i gosp. prof. H. Hraniloviću) Z. 1906. 8° str. 12.
- Kokan Stjepan. Krvava krajina ili Turski pohod našim djedovima. Ispjevao Stjepan Kokan iz Hrastovice. Vlastita naklada. Sisak 1906. Tiskom knjigotiskare Janka Dujaka. 8° 82 str.
- Koledar Hrvatski ilustrovani pučki koledar za rimo-katolike, grčko-istočne i izraeliće, za prostu godinu 1907. Tečaj XXXII. Cijena 40 fil. U Bjelovaru. Tisk i naklada Lav. Weisa. 1906. 8° 111 + 45 str.
- Koledar hrvatski — šoštar cipelar — sarač 1907. četvrta godina. Naklada L. Mašek. Zagreb. Cijena 10 novč. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak) Z. 1906. 16° 192 str.
- Koledar katolički koledar sa slikama, za godinu 1907. Winterberg (Česka), Zagreb i New-York. Katolički nakladni zavod, knjižna i umjetnička štamparija, J. Steinbrenner c. i kr. dvorski štampar. U Zagrebu kod F. X. Hribara, Ilica 28. 8° 99 str. (1906.)
- Koledar. Liječnički koledar god. 1906. Izdao Sbor liječnika kraljevina Hrvatske i Slavonije. Uredili članovi sborova dri Franjo Durst, Milan Figatner, Kurt Hühn, Radovan pl. Marković, Dragutin vitez Mašek, Dragutin Schwarz. Dionička tiskara u Z. 1905. 12° str. 379
- Koledar. Mali Marijin Koledar za katolički puk za godinu 1907. Zdravo Marijo, Ime premilo, Milosti vrilo, S tobom je Bog, Oh najvrsnija između žena, Blagoslovljena uz Sinka Tvog, Sveta Marija, Božija Majko, Vapaje naše Poslušaj slatko. Moli, oh Djevo Za grijesne nas Sad i u zadnji Života čas. Winterberg (Česka), Zagreb i New-York. Katolički nakladni zavod knjižna i umjetnička štamparija. J. Steinbrenner, c. i kr. dvorski štampar. U Zagrebu kod F. X. Hribara, Ilica 28. 8° 64 + VIII. — 78 str. (1906.).
- Koledar. Novi šaljivi slikovni koledar za godinu 1907. Winterberg, Zagreb i New-York. Nakladni zavod, knjigotiskara i umjetnička tiskara J. Steinbrenner, c. i k. dvorski knjigotiskar. U Zagrebu kod F. X. Hribara, Ilica 28. 8° 117 str. (1906.).
- Koledar. Šareni svjetski koledar za godinu 1907. Sva prava pridržana. Winterberg (Česka), Zagreb i New-York. Nakladni zavod, knjigotiskara i umjetnička tiskara J. Steinbrenner, c. i k. dvorski knjigotiskar. U Zagrebu kod F. X. Hribara, Ilica 28. 8° 143 + 77 str. (1906.).
- Koledar. Veliki ilustrovani zabavni koledar za godinu 1907. Za svećenike, činovnike, umjetnike, trgovce, obrtnike, gradjane i seljake. S mnogim ilustracijama. Sva prava pridržana. Winterberg (Česka), Zagreb i New-York. Nakladni zavod, knjigotiskara i umjetnička tiskara J. Steinbrenner, c. i k. dvorski knjigotiskar. U Zagrebu kod F. X. Hribara, Ilica 28. 8° 143 + 96 + 127 + 74 str. (1906.).
- Koledar. Veliki Marijin koledar za katolički puk za godinu 1907. Zdravo Marijo, Ime premilo, Milosti vrilo, s tobom je Bog. Oh najvrsnija između žena, Blagoslovljena uz Sinka Tvog, Sveta Marija, Božija Majko, Vapaje naše poslušaj slatko. Moli ah Djevo, Za grijesne nas Sad i u zadnji Života čas. Winterberg (Česka), Zagreb i New-York. Katolički nakladni zavod knjižna i umjetnička štamparija J. Steinbrenner, c. i kr. dvorski štampar. u Z. kod F. X. Hribara, Ilica 28. (1906.) 8° 96 -· VIII + 72 str.
- Kolesar A. Tjednik bjelov.-križevački. G. XVI. Bjelovar 1905—06. Fol.º V. Tjednik bjelov.-križevački.
- Kolo hrvatskih umjetnika I. 1906. Izdala „Matica Hrvatska“. Tisk Dioničke tiskare u Z. (1906.) 4° 51 str.
- Kolo. Hrvatsko Kolo. Naučno-knjieževni zbornik. Knjiga II. Izdala „Matica Hrvatska“. Dionička tiskara u Z. 1906. 8° 463 + 1 str.
- Komarac Florijan. Florijan Komarac. Zaruke ministerijalnog savjetnika. Komedija u jednom činu. Što nije, al' što može biti. U Z. 1907.

- Knjigotiskara S. Marjanovića, Nikolićeva ul. 17.
8° 33 str.
- Kondić Lazar. O postajanju odvojnih ploha u tečnostima. (Osmi godišnji izvještaj vel. gimn. u Đonjoj Tuzli 1906.)
- Koprive. Godina I. Odgovorni urednik Edo Marković. Tisak Milivoja Majcena, Z. 1906 4° 12 brojeva.
- Korać Vitomir. Kršćanski socijalizam ili socijalna demokracija? Napisao Vitomir Korać. (Preštampano iz „Slobodne Riječi“ i „Napreda“). Zagreb 1907. Izdala „Naša Snaga“, jugoslavenska socijalistička nakladna zadruga. Tisak S. Marjanovića, Z. 8° IV + 79 + 1 str. V. Knjižnica, Pučka — Sv. IX.
- Körbler Đuro. Moje putovanje po zapadnoj Maloj Aziji. Čitao u III. glavnoj skupštini društva hrvatskih srednjoškolskih profesora dne 5. srpnja 1900. dr. Đuro Körbler. Preštampano iz „Nastavnoga Vjesnika“ knj. XV. U Z. Tisak kr. zemaljske tiskare 1907. 8° 23 str.
- Körbler Đuro. O Kunićevu i Zamanjinu latinskom prijevodu Teokritovih pjesama. Napisao dr. Đuro Körbler. (Preštampano iz 164. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti). U Z. Tisak Dioničke tiskare 1906. 8° 110 str. (157—266).
- Korenić Stjepan. Prijatelj naroda. God. XVII. Z. 1906. V. Prijatelj naroda.
- Korporić Svetimir. Hrvatski narod. God. XV. Z. 1906. V. Narod, Hrvatski.
- Kosić, Kraljevica. Dr. Kosić. (Dionička tiskara u Z. 1906.) 8° 112 str.
- Kosor Josip. Rasap. Socijalni roman iz savremenog života. (Z. Tisak Milivoja Majcena 1906.) 8° 193 str.
- Kosovo. Srpske narodne pjesme o boju na Kosovu. Epski raspored Stojana Novakovića i drugih. Deseto na novo popunjeno izdanje s novim predgovorom. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli) Z. (1906.) 8° 85 str.
- Kostelnik Gavro. Romance i balade. U Zagrebu 1907. Naklada autorova. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 12° str. 88.
- Kostelski Z. pseud. Galoper Grga. Jozua I. car horvacki ili tko će stvoriti veliku Hrvatsku. Motto: Patriotizam, požrtvovnost, to je sve samo šala. Ja vam velim bez novaca nema idealja. Raduj se narode! Iz koljena Davidova izaći će car, koji će biti najmoćniji i najslavniji medju svima kraljevima (Sv. Pismo.) U Z. Tisak S. Marjanovića, Nikolićeva ulica br. 7. 1907. 4° 25 str.
- Kostelski Z. Vezuv prigodom strahovite provalje od 6—15. travnja 1906. Napisao Z. Kostelski. Cijena 20 filira. Gora Vezuv. — Okolica Vezuva. — Vezuv u prošlosti. — Provala god. 1906. Z. 1906. Naklada knjižare Ferd.
- Strmecki ml. Frankopanska ulica 2. A. 8° 24 str.
- Koščević Vjekoslav. Preporod. Z. (1906.) V. Preporod.
- Kozarac Ivan. Ivan Kozarac. Slavonska krv. Cijena 1 krunu 20 fil. U komisionalnoj nakladi knjižare Mirka Kloputar. Vinkovci (g. 1906.) 8° 90 str.
- Kraljević Marko. Pučki kalendar za g. 1907. Treći tečaj. Cijena 40 filira. Nova Gradiška. Nakladom tiskare M. Bauera (1906.) 8° 97 + 47 str.
- Kraljić Josip A. Mladi Istran. Pula 1906. 8° V. Istran, Mladi.
- Kreibig Jos. Cl. Trgovačko knjigovodstvo. U Z. 1906. 8° V. Bošnjak Oton i Kreibig J. Cl.
- Krešić Milan. Izvješće o medjunarodnoj izložbi u gradu Liežu (Lüttich), te o dva tamošnja kongresa uz bilježke o dojmovima s puta. Z. 1906. 8° str. 85.
- Krešić Milan. „O ustrojstvu i djelovanju komora“. Predavanje držano dne 23. svibnja 1907. u dvorani „Trg.-obrt. komore“. 1907. Izdalo: „Društvo absolvirata hrvatskih viših trgovачkih škola“ u Zagrebu. 8° 30 str. na koncu omota: Tisak Milivoja Majcena. Z.
- Krištof Milan. Gospodarski list. Tečaj 54. Z. 1906. V. List, Gospodarski.
- Krištof Milan. Kalendar hrv.-slav. gospodarskog društva. Z. (1906). V. Kalendar hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva.
- Krištof Milan. Seoski gospodar. Tečaj 32. Z. 1906. 8° V. Gospodar, Seoski.
- Križanić Ivan. Lička željeznica. Napisao: Ivan pl. Križanić, kr. inž. pristav u miru. Cijena 20 filira. Karlovac. Knjigotiskara Dragutina Hauptfelda, 1907. 8° 16 str.
- Križevčanin. Novine. U Križevcu 1906. fol°
- Krnic Bogoljub. Judicium generale (opći sud) u Ugarskoj i Hrvatskoj. Napisao Bogoljub Krnic. Ovu je raspravu odobrilo povjerenstvo za polaganje strogih ispita u mudroslovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Preštampano iz „Vjesnika hrvatskoga arheološkoga društva“. Nove serije svezke IX. 1906. Z. Tiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1907. 4° str. 76.
- Krnic Ivan pseud. Mihail Gorski. Mihail Gorski Janko i Bianka. Novelu u stihovima i poetična ičindijuša. Cijena 1 krunu. Z. Tisak nakladnog zavoda Ign. Granitza 1907. 8° X + 60 + 2 str.
- Kruna, Hrvatska Novine čiste stranke prava. Zadar. 1906. Urednik: M. P. Vladović. Brzotiskom „Katoličke hrvatske tiskare“. Fol. God. XIV. 286 brojeva.
- Kučera Oton. Glasnik hrv. naravosl. društva. Godina XVIII. Zagreb. 1906. 8° V. Glasnik.
- Kučera Oton. Počela fizike na osnovu iskustva i pokusa. Za niže razrede srednjih i njima

sličnih škola napisao dr. Oton Kučera, profesor u kr. realnoj gimnaziji zagrebačkoj i učitelj u mudrošlovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa u Zagrebu. Treće ispravljeno izdanje. S 307 slikama u tekstu i jednom kartom. Naredbom visoke kr. zem. vlade, odjela za bogoslovje i nastavu od 28. ožujka 1900. br. 3501 pripuštena kao naučna knjiga u svim srednjim školama Hrvatske i Slavonije, a naredbama visokoga c. kr ministarstva za prosvjetu u Beču od 12. listopada 1900. br. 27318 i od 7. listopada 1901. br. 23805 pripuštena za potražu u svim srednjim i učiteljskim školama s nastavnim jezikom hrvatsko-srpskim. Ukoričena stoji 3 krune. 1907. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana Stj. Kugli), Z., Ilica 30. 8° 5 + 232 str.

Kukic Nikola St. Putnik. Narodni kalendar za godinu 1907. Uredio Nikola St. Kukić. Izdala Poslovница J. C. Drašković u Zagrebu. Z. 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8° 94 str.

Kumić Evgenij. Otrvana srca. Pripoviest. (Drugo izd.) Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli) Z. 1906. 8° str. 134. V. Biblioteka Hrvatska 82—84.

Kušar M. Narodne pripovesti mitične. S uvodom i komentarima priredio za školsku i privatnu upotrebu M. Kušar. Nagradila „Matica Dalmatinska“. U Zadru. 1907. Naklada piščeva. Brzotiskom „Narodnoga Lista“. 8° 157 + 2str.

Kutjevo. Vlastelinstvo Kutjevo. Dionička tiskara 1906. Široki kvart.

Labudić Mihovil. Bez oca i majke. Pripovijest za hrvatsku mladež. Napisao Mihovil Labudić. S dvjema slikama. Varaždin. Tisak i naklada J. B. Stiflera. 1906. 8° 109 str. V. Biblioteka za mladež. Broj 6.

Lamentacije ili tužbalice priredjene za veliki tjedan. Priredio Mirko Novak, duhovni pomoćnik sv. Marka u Zagrebu. S dopuštenjem nadb. duhovne oblasti. Z. 1906. Tisak Dioničke tiskare 12° str. 269.

Laszowski Emilius. Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim „Campus Zagrabiensis“ dictae, collegit et sumptibus eiusdem communitatis edidit Emilius Laszowski. Volumen tertium. 1527—1560. Cum supplemento ad vol. I. et II. 1347—1525. Zagrabiae. Typis Antonii Scholz. 1906. — Povjesni spomenici plem. općine Turopolje nekoć „Zagrebačko polje“ zvane. Sabrao i troškom iste općine izdao Emilius Laszowski. Svezak treći. 1527—1560. S nadopunjkom k sv. I. i II. 1347—1525. U Z. Tiskom Antuna Scholza. 1906. 8° XL + 634 str.

Laszowski E. Prilog za povijest opatije topuske. Priopće E. Laszowski. Preštampano iz 32. knjige „Starina“ Jugoslavenske akademije zna-

nosti i umjetnosti. U Z. Tisak Dioničke tiskare. 1907. 8°

Laszowski Emili. Prosvjeta. Tečaj XIV. Z. 1906. 4° V. Prosvjeta.

Laszowski Emili. Zmajska družba kralja Sigismunda. Napisao i predavao družbi „Braće hrvatskoga zmaja“ u Zagrebu, dne 23. siječnja 1907. Emilius Laszowski v. m. Z. 1907. Tisak tiskare Braća Kralj. Naklada piščeva. 8° 29 str.

Lehpafer Fran S. Naše pravice. Godina 3. Varaždin. 1906. V. Pravice, Naše.

Lejkin N. A. Dvije šaljive pripoviedke i druge pripoviedke. (Drugo izdanje.) Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana. 1906. 8° str. 60. V. Biblioteka Hrvatska. Sv. 40.

Lessing Emanuel. Razgovori o slobodnom židarstvu. Tiskano u svjetlotiskarskom zavodu R. Mosinger. Z. 1907. 8° 57 str.

List. Dnevni list. U ime narodne stranke upravlja političkim pravcem glasila dr. Nikola pl. Tomašić. Odgovorni urednik dr. Pero Gavranić. U Z. Kr. zemaljska tiskara. God. II. 1906. 126 brojeva.

List državnih zakona za kraljevine i zemlje za stupane u carevinskem vijeću. Godina 1906. U Beču. Iz c. kr. dvorske i državne štamparije. 1906. (Kroatisch.) 4° XLIV + 1193 + 1 str.

List. Gospodarski list. Izdavan troškom hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva. Urednik dr. Milan Krištof. U Z. Štamparski i litografski zavod C. Albrechta (Maravić i Dečak). Tečaj 54. 4° 24 broja.

List. Hrvatski trgovачki list. Glasilo hrvatskog trgovackog društva „Merkur“. God. VI. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak) u Z. 1906. 4° 416 str.

List. Katolički list. Crkveno-bogoslovni časopis. Tečaj pedeset i sedmi. 1906. Uredio dr. Josip Pazman. U Z. Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 4° 3 + 620 str.

List. Narodni list. Politični list. Urednik Jure Blažkini. Zadar 1906. Fol.

List. Novi list. Frano Supilo, izdavatelj i odgovorni urednik. Tisak riečke dioničke tiskare. 1906. Godina IX. Fol.° 359 brojeva.

List. Pučki list. Izdavatelj i odgovorni urednik Juraj Kapić. Štampa „Narodne tiskare“ u Splitu. U Splitu. 1906. 4° 264 str. 24 broja.

List. Samoborski list. Ljetovališni vjesnik. Odgovorni urednik dr. Mijo Juratović. U Samoboru. 1906. Godina I. Samoborska tiskara Slavka Šeka u Samoboru. Fol.° 24 broja.

List. Šaljivi list Štefek z mustači. Vlastnik i izdavač dr. Pero Magdić. Godina II. Tiskara Stjepana pl. Pletzera. Odgovorni urednik Fran S. Lehpafer. U Varaždinu. 1906—7. Fol.° 22 broja. (Ovim brojem prestao izlaziti.)

List. Šumarski list. Organ hrv.-slav. šumarskog društva. Izdaje hrv.-slav. šumarsko društvo. Urednik Fran Ž. Kesterčanek. Tečaj trideseti.

- Z Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° V + 504 str.
- L**istovi mladom dušobrižnuku. Preveo Jankov s Dobre. S dopuštenjem duhovne oblasti. Preštampano iz „Katoličkog lista“. U Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906—1907. 8° Dio I. str. 320. — Dio II. str. 279.
- L**itterae. Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus. Separata editio supplementi publicationis periodicae cleri bohemici „Casopis katolického duchovenstva“. Dirigentibus Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha Pragae, ad. Špaldák J. Urban Cracoviae, Dr. Fr. Grivec Labaci, Dr. Luc. Jelić Jadrae. Annus II. 1906. Pragae Bohemiorum 1906. Sumptibus propriis. Typis ep. officinae Typographicae. In commissione eiusdem typographiae Pragae I—190. (Rohliček & Sievers). 8° III + 328 str.
- L**jetopis o Djelu sv. Djetinjstva Isusova u Hrvatskoj. Pustite malene, neka dolaze k meni. S dopuštenjem duhovne oblasti. Z. Tisak Antuna Scholza. 1906. 12° str. 15.
- L**jubibratić. W. barun. August Platen u Italiji. Program c. kr. velike gimnazije u Dubrovniku god. 1906'1907.
- L**jubić Peroslav. Hrvatske novine. Virje 1906. V. Novine, Hrvatske.
- L**loyd. Tršćanski Lloyd.
- L**ochmer Alexander. English-croatian dictionary by prof. Alexander Lochmer, Senj (Croatia). Ivo pl. Hreljanović. 1906. — Englesko-hrvatski rječnik izradio prof. Šandor Lochmer. U Senju 1906. Tisak i naklada Ive pl. Hreljanovića. 8° 1112 str.
- L**ochmer A. O engleskom izgovoru sastavio prof. A. Lochmer. Drugo posve prerađeno izdanje. Senj 1906. Knjigotiskara Hreljanović. Senj i Cirkvenica. 8° 123 str.
- L**opar Tomko. Ubogi Mihovil. Varaždin (1907.) V. Hoffmann Franjo.
- L**opašić Dušan. Glasonoša. God. II. Karlovac 1906. fol° V. Glasonoša.
- L**uč, list hrvatskog katoličkog djaštva. Izdaje: Hrv. kat. akad. društvo „Hrvatska“ u Beču. Odgovorni urednik: Ivan Butković, stud. phil. Godište I. 1905—6. Tiska „Kurykta“ u Krku (1906.) 8° 4 + 224 str.
- G**odina II. Urednik: Ljubomir Maraković, stud. phil. U Z. Tiskara hrvatskog katol. tiskovnog društva 1907. 8° VIII + 436 + 4 str.
- L**učić Ivan Trogiranin. Pisma Ivana Lučića Trogiranina. Priredio i uvodom popratio. Prof. Bare Poparić (Preštampano iz 31. i 32. knjige „Starina“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti). U Z. Tisak Dioničke tiskare 1907. 8° 137 str.
- M**agjer Rudolfo Franjin. Sa sijela i prela. Pjesme, priče i pripovijesti hrvatskoj mlađeži. Napisao Rudolfo Franjin Magjer. Sa slikama. U Z. Izdao o svom trošku Frznjo Bartuš. 1907. 8° str. 64.
- M**ajer Rudolfo Franjin. U pjesmi i prići. Anthologija hrvatske omladinske književnosti. Sastavio Rudolfo Franjin Magjer. Osiek, 1906. Tisak i naklada knjižare i knjigotiskare Ljudevita Szeklera. 8° 584 str.
- M**ahin Ivan. Zakon o nužnim prolazima (Sa provedbenom naredbom). Bilježkama popratio: Ivan Mahin kr. kotarski pristav. Ciena 70 filira. 1906. Knjigotiskara Franje Rulica nasljednik: Mirko Kos i dr. Z. 8° 67 + 1 str.
- M**ajar Hrisogon. Život Isusov. Knjižica dobroj djeci. Priredio P. Hrisogon Majar, duh. poomoćnik u Klanjcu. Sa dozvolom nadbiskupskoga duhovnoga stola zagrebačkoga pod br. 2601. God. 1887. Sa 66 slike (Drugo izdanje). Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli). Z. Ilica broj 30. (1907.) 8° 1 + 78 str.
- M**ajer Srećko. Pitanje koza u Lici. Narodno gospodarstvena razmatranja. Piše Srećko Majer. Preštampano iz „Hrvatske“. Dionička tiskara u Z. (1907.) 28 str.
- M**ajka, Čudotvorna Majka Božja Komušinska. Pretiskano iz „Kalendara Srca Isusova i Marijina“ za godinu 1907. S dopuštenjem crkvenih i redovničkih starješina. Čista dobit namijena (!) je našoj dragoj Majci Božjoj Komušinskoj. Z. Tisak Antuna Scholza. 1907. 8° 56 str.
- M**akale Adolf. Adolf Makale: Priče i Basne za hrvatsku mlađež. Knjiga I. Osiek 1907. Tisak i naklada Ljudevita Szeklera. 8° 70 str. — Knjiga II., str. 72.
- M**akale Adolf. „Jorgovanke“ Legende i balade. Pjesme za hrvatsku odraslu mlađež. Spjevalo Adolf Makale. Osijek 1906. Tisak i naklada tiskare i knjižare Ljudevita Szeklera. Str. 62 (2).
- M**allin Ivo. Program. Hrvatsko-slavonska zemaljska izložba stoke (konja, goveda, svinja, ovaca i koza) peradi, pčela, mlijekarskih proizvoda, krmiva, gospodarskih strojeva, vino-gradarstva, voćarstva i uresnog vrtljarstva god. 1906. u Z. Kr. zemaljska tiskara. 8° str. 8.
- M**andić Milivoj. Kako da se urede naše obćine i kakav bi trebao da bude novi općinski zakon. Napisao Milivoj Mandić, općinski bilježnik. U Z. Troškom i nakladom pisca. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8° str. 73.
- M**anzoni Alojzij. Darak siročadi Betlehemskoj. S dopuštenjem crkvene oblasti. Z. Tisak Antuna Scholza 1906. 8° str. 11.
- M**araković Nikola. Nikola Maraković. Rukovet pouke. Knjiga četvrta. Naše domaće životinje. Sarajevo. Naklada Daniela A. Kajona 1907. 8°. Na 2 str. Tisak Daniela A. Kajona. 218 str.
- M**archetti Mirko. Dojmovi sa podnožja Vezuva. Predavao u „Hrvatskom katoličkom kazinu“ dne 13. svibnja 1906. Dr. Mirko Marchetti, kr. sveuč. profesor i ravnatelj nadbiskupskoga

- orfanatrofija. Z. Tisak Antuna Scholza. 1906. 12° str. 24.
- Marchetti dr. Mirko. Inkvizicija i katolička crkva. Predavao u „Hrvatskom katoličkom kasanu“ dne 18./11. 1906. Z. 1906. Tisak Antuna Scholza. 8° str. 22.
- Marczell László. Katekizam Tomasove drozge ili kratki naputak, kako valja gnojiti sa Tomasovom drozgom Marczell László. Generalno zastupstvo Tomasove drozge. Prodajna poslovница českých Tomasových proizvoda. Beč. Budimpešta. Tiskara F. Bogović. Z. 1907. 8° str. 15.
- Maretić Tomo. Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole. Treće popravljeno izdanje. Napisao dr. T. Maretić, kr. sveuč. profesor. Obligatno uvedena u sve srednje i slične im škole u Hrvatskoj i Slavoniji naredbom kr. zem. vlade, odjela za bogoštovje i nastavu od 28. svibnja 1900., a naredbom c. i kr. ministarstva u Beču od siječnja i 12. veljače 1901. br. 30.420/190. pripuštena u sve srednje i učiteljske škole u Dalmaciji s nastavnim jezikom hrvatsko-srpskim. Cijena K 1.60. 1906. Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli). Z. Ilica 30. 8° 1 + 248 + III str.
- Marjanović Milan. Iza Šenoe četvrt vijeka hrvatske književnosti. Napisao Milan Marjanović. Naklada „Hrvatske knjižarnice“ u Zadru. 1906. 8° 198 str.
- Markulin Amalija. Mala tkalja. Pripovijetka za zreliju mladež od Amalije Markulin, učiteljice. Tisk i naklada Daniela A. Kajona, Sarajevo. 1906. 8° 35 str.
- Marryat A. A. Marryat. Leteći Holandez, mornarska priča. Tisk i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli). Zagreb 1907. 8° 124 str. V. Biblioteka, Hrv. Sv. 462.—464.
- Martino F. de. O uglađenosti. Talijanski napisao F. de Martino, biskup u Caiazzo (Italija). S dozvolom piščevom pohrvatio i izdao zbor duhovnic mlađeži u Senju. U Senju, 1907. Tiskara Krmpotić i Vukelić. 8° 2 + 66 str.
- Martinović Joco M. Arnautova isповijed. Kriminalna pripovijest iz Banovine. Napisao Joco M. Martinović. Sisak 1906. Tisk i naklada knjižare Janka Dujaka. 8° 138 str.
- Marunović Ivan I. Narodne pjesme po Herceg-Bosni, sabrao i uredio Ivan I. Marunović. U Zadru. Brz. „Katoličke hrvatske tiskarne“ 1906. 8° 106. str.
- Marušić F. D. Liječnikovi zapisci. U Z. Izdala „Matica Hrvatska“ 1906. 8° str. 102 (2). V. Knjižnica, Zabavna „Matice Hrv.“. Sv. 293—294.
- Mašek Hinko Bosnодolski. Zakoni, naredbe i sudištne rješitbe glede poslovnog poreza društva obvezanih na javno polaganje računa i poreza na kamate od štedioničkih uložaka. Sastavio Hinko Mašek Bosnодolski, kr. financijalni tajnik i zamjenik financijalnoga ravnatelja u Vukovaru. Cijena 1 kruna 50 filira. 1907. Tiskara „Sriemske Novine“ u Vukovaru. 8° 69 str.
- Matić Tomo. Molièrove komedije u Dubrovniku. Napisao dr. Tomo Matić. (Preštampano iz 166. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti). U Z. Tisak Dioničke tiskare 1907. 8° 89 str. (75.—163.)
- Matoš A. G. A. G. Matoš. Vidici i Putovi. Eseji i impresije. Z. 1907. Nakladna knjižara i industrija papira Lav. Kleina. Tisak Antuna Scholza. Z. 8° 125 str.
- Mažuranić Stjepan. Hrvatske narodne pjesme (čakavske) skupio ih po Primorju i po granici Stjepan Mažuranić, ravn. učitelj III. popunjeno izdanje. Cirkvenica 1907. Nakladom knjižare Hreljanović. (Tiskom Krmpotić i Vukelić u Senju). 8° 251 str.
- Medić Mojo. Dodatak k nacrtu nove naučne osnove za srednje škole. Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8°.
- Medić Lojo. Kvarenje robe. Predavanje članovima hrv. trgov. društva „Merkur“ dne 15. prosinca 1905. u fizičkoj predavaonici kr. realne gimnazije. (Preštampano iz „Hrv. trgov. lista“). Z. 1906. 8° str. 15.
- Medić Mojo. Pravljenje žigica. Predavao članovima hrvatskoga trgovackoga društva „Merkur“ dne 26. srpnja 1906. u kemijskoj predavaonici kr. realne gimnazije zagrebačke prof. Mojo Medić. (Preštampano iz „Hrvatskoga trgovackog lista“). Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8° str. 31.
- Medved Josip. Čitanka za gluhonijeme. I. dio. Gradja za govorne oblike i zornu obuku u II. razredu. Z. 1906. 8° str. 70.
- Memorandum bosansko-hercegovačkog muslimanskog naroda upućen državnim odborima ugarskog i austrijskog sabora u Budimpešti godine 1906. U Z. Knjigotiskara S. Marjanovića, Nikolićeva ulica broj 17. 1906. 8° 41 str.
- Métivet Lucian. Naše duše. Tiskara i litografija Mile Maravića u Z. 8° str. 96.
- Mihovil Stanko. Stenograf. God. XV. Z. V Stenograf.
- Milaković Josip. Josip Milaković. Dr. Ernest Muka. Prilog poznavanju lužičko-srpske književnosti. Z. 1907. Tisk Antuna Scholza 8° str. 16
- Milčinović Adela. Dragojla Jarnevićeva. Životo pisna studija. Z. 1907. Hrvatska knjižara i industrija papira (Lav. Klein). 8° 223 str.
- Milčinović Andrija i Ogrizović Milan. Andrija Milčinović i Milan Ogrizović. Prokletstvo. Drama u četiri čina s prologom A. G. Matoša. Sva prava pridržana. U Z. Tiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1907. 8° VII + 72.
- Miler Ferdo Ž. Praktična uputa u njemačk jezik za svakoga. Priredio prof. Ferdo Z. Miler. Drugo izdanje. 1907. Tisk i naklada kraljevsk

- sveučilišne knjižare Franje Župana (Stj. Kugli). Z., Ilica. 8° 278 str.
- Mileusnić Marko.** Utok Marka Mileusnića i ostalih posjednika poplavljenog područja lijeve obale rijeke Save od Mičevca do Rugvice proti odluci kr. županijske oblasti u Zagrebu od 31. ožujka 1906. br. 8942 u predmetu doprinosa za regulaciju rijeke Save od Mičevca do Rugvice. Sastavio Marko Mileusnić. Dionička tiskara u Z. 1906. 8° str. 40.
- Miličić Josip.** Josip Miličić, pjesme. Naklada hrv. akad. društva „Zvonimir“. Beč. Tisak Ch. Reissera sinovi, Beč V. (1907.) 8° 64 str. Umjetnička je strana knjige od slikara T. Krizmana.
- Milović Ivan I.** Naše narodne pjesme, složio Ivan I. Milović. Z. Tisak Antuna Scholza 1907. Knjiga I. 8° str. 93.
- Milović Ivan I.** Znamenita Ljubav. Spjevao Ivan I. Milović. II. Izdanje. Z. Tisak Antuna Scholza 1907. 8° 46 str.
- Misao.** Hrvatska misao. La pensée croate, mještečnik za javni život u slavenskom demokratskom duhu. Izlazi početkom svakoga mjeseca na četiri arka. Vlastnik, izdavač i urednik Stjepan Radić. God. V. U Zagrebu 1905.—6. Tiskara Mile Maravića u Z., Ilica 8. 8° 634 + 2 str. (Naslov i cirilicom).
- Misao.** Slavenska misao. (Ex — „La Pensée Slave“). Neovisno i nepristrano glasilo svih Slavena. Ante Jakić. Utemeljitelj, vlastnik i urednik. List izlazi svake srede i subote. God. XX. Trst 1906. fol.
- Mjesečnik pravnika država u Zagrebu.** Godina XYXII. 1906. Izdal ga pravničko društvo u Zagrebu. Uredio u ime odbora pravničkoga društva dr. Josip Šilović. U Zagrebu. Tiskom Dioničke tiskare. 8° XXIII + 956 str.
- Mlinarić Ante.** Hrvatski radnik. God. XI. Z. 1906. V. Radnik, Hrvatski.
- Moda.** Parižka moda. List za žensku i dječju odjeću i za ženski ručni rad. Ureduje Draginja Savić. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli). Z. Ilica 30. 1906. Teč. XII. 4° 192 str.
- Modrušan G.** Govor G. Modrušana narodnoga zastupnika izrečen u zajedničkom saboru u Budimpešti, dne 15. lipnja 1907. prigodom razprave o zakon. osnovi glede pragm. željezničara. Po stenografskom zapisniku. Dionička tiskara u Zagrebu 1907. 8° 46 str.
- Modrušan Ivan N.** Munjara (električna centrala) za Karlovac ili Zagreb. Kod uporabe vodne snage rieke Kupe. S dodatkom možebitne uporabe Plitvičkih jezera za iste svrhe. Napisao Ivan N. Modrušan, inžinir. Naklada knjižare Gjuro Trpinac. Z. 1907. tisak Milivoja Majcena. 8° str. 31.
- Montepin X.** Tajinstveni ubojica. Z. tisak Lav. Hartmana (Stj. Kugli) (1906.) 8° str. 49. V. Biblioteka, hrvatske sv. 431.
- Muhamed-Čazim.** Nekoliko islamskih ustanova. Za islamsku mladež u Herceg-Bosni priredio Muhamed-Čazim. Z. 1906. tiskom I. hrvatske radničke tiskare. 12° str. 24.
- Murko M.** Hrvati i Srbi. Napisao sveučilišni profesor dr. M. Murko. (Prevedeno iz „Oesterrreichische Rundschau“.) Cijena 30 fil. Osiek 1907. Naklada knjižare R. Bačića u Osieku 8° 24 str.
- Musić August.** Prijevod grčke vježbenice za više razrede gimnazijalne, po dru. K. Schenklu saставljene od dra. A. Musića. Z. zemalj. tiskara 1906. 8° str. 103.
- Musić Skender.** Kršćanska obitelj. God. VII. Mostar 1906. V. Obitelj Kršćanska.
- Napred!** Glasilo socijalno demokratske stranke Hrvatske i Slavonije. Z. 1906. fol.° God. I. Vlastnik I. odgovorni urednik Franjo Majer.
- Napredak,** časopis na učitelje, uzgajatelje i sve prijatelje mladeži. Glasilo „Hrvat. pedag.-književnog sabora“, „Saveza hrv. učit. društava“ i „Hrv. učit. štedovno-predujamne zadruge“. Uredio ga Stjepan Basariček. Tečaj četrdeset sedmi u Zagrebu. Izdao „Hrvatsko pedagoško-knjževni sbor. 1906. 8° 6 + 824 str. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak.)
- Naprednaci i hrvatsko svećenstvo.** Napisao jedan svećenik. Cijena 20 filira. Z. Naklada „Hrv. katoličkog tiskovnog društva“. 1907. 8° 32 str.
- Naprednjaci i kršćanska vjera.** Napisao : jedan svećenik. 8° Zagreb 1907. 17 str.
- Naputak za držanje pasa i njegove najčešće bolesti.** Po W. Drewsu, veterinaru njemačkoga društva za zaštitu životinja u Berlinu. Dozvolom piščevom priredio Mirko Goranić, tajnik društva za zaštitu životinja. Naputak je taj po veterinarskim stručnjacima pregledan i odobren. Naklada hrvatskog društva za zaštitu životinja. Tiskara V. Novotni a, Zagreb, Ilica 41. 1907. 8° 12 str.
- Narod.** List za narodno-gospodarstvo i društvena pitanja. Vlastnik i odgovorni urednik Tomislav Cesar. Tisak Hrv. tiskare i knjižare. 1905.—06. God. II. pol. 52 broja.
- Narod.** Hrvatski narod. Odgovorni urednici dr. Svetimir Korporić i Luka Šoški. Izdavač: „Hrvatska nakladna zadruga“. U Zagrebu 1906. fol.°. Tiskara S. Topolščak i drug. Godina XV. 52 broja.
- Naraštaj.** Novi naraštaj. List za suzbijanje alkoholnih pića za školu i dom. Vlasnik i urednik Nikola P. Gjurić, učitelj. Odgovorni urednik Lazar Kekić, učitelj. Srpska štamparija u Z. 1006. 8° 92 str. (izlazi i cirilicom).
- Nazori.** Nekozi nazori i zapovjedi sv. otaca papa, glede nepravednog progonjenja Izraelitana. Zagreb 1906. Tiskom Prve hrvatske radničke tiskare. 8° str. 33.

Nenin Petar. Nauka o geometrijskim oblicima, kao uputa u geometriju i u prostoručno crtanje. Za učenike I. razreda srednjih škola. Napisao Petar Nenin, profesor kr. realne gimnazije zagrebačke. Sa 93 slike i mnogim vježbama. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb, Ilica 30. (1907.). 8° 62 str.

Nenin Petar. Počela geometrije za niže razrede realaka i realnih gimnazija. Na temelju propisane naučne osnove napisao Petar Nenin, profesor u kr. realnoj gimnaziji zagreb. III. dio, za IV. razred. Stereometrija s dodatkom o sjekotinama, stošca. S 87 slike i mnogobrojnim vježbama. VI. izdanje. Mekano vezana stoeje 1 K 40 fil. U Zagrebu. Troškom i nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. 1906. 8° 4 + 88 str. Na 2 str. Kr. zemaljska tiskara.

Netoliczka Eugen. Dra. Eugena Netoliczka, profesora fizike u Gracu Fizika i kemija za više pučke dječačke i djevojačke te nalike im učione, izradjena u tri koncentrična kruga. Preveo F. Radić, učitelj strukovne škole u Korčuli. Treći stupanj. Sa 52 slike. Drugo ispravljeno i prema naučnoj osnovi udešeno izdanje. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb 1907. 8° str. 8 i 82.

Neumann (B.). KATEKIZAM protiv pijanstva. Po Neumannu priredio: Mirko Goranić, tajnik društva „Uboški dom“ u Zagrebu. Niklada piščeva. Zagreb, Stj. Topoščak i drug. 1906. 8° str. 16.

Neven. Uredio V. Sudarević. Subotica. Tiskara Kladek i Hemberger 1906. God. XXIII.

Nevenke. Uredio Franjo Bartuš, Zagreb. Tiskara C. Albrecht (Maravić i Dečak). 8° str. 48.

Nikolić Vladimir. Govor, što ga je izrekao u saborskoj sjednici od 21. veljače 1907. u proračunskoj razpravi dr. Vladimir pl. Nikolić-Podrinski, predstojnik kr. zem. vlade, odjela za unutrašnje poslove i narodni zastupnik ogulinjskoga izbornoga kotara. Zagreb, tisak kr. zemaljske tiskare 1907. 8° 16 str.

Novak Vjenceslav. Iz života za život. Pjesme i pripovjedke za mladež. Napisao Vjenceslav Novak. U Zagrebu. Nakladom hrv. pedag.-književnog zabora. 1907. 8° 106 + 2 str. V.: Knjižnica za mladež. Izdaje hrv. pedag.-književni zbvr. Knjiga 4.

Novak V. V. Novak. Disonance. Zadar 1906. Izdanje hrvatske knjižarnice. Ad calcem: Brzotiskom „Narodnoga Lista“. 8° 19 str.

Novak V. Tito Dorčić. Pripovjест. Napisao V. Novak. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“. 8° str. 219. V.: Knjižnica zabavna. Sv. 295—296.

Novine Hrvatske. Glavno glasilo hrvatske pučke seljačke stranke. Izdavač i urednik Peroslav Ljubić. Listom ravna glavni odbor Hrvatske pučke seljačke stranke „Podravac“ ili „Hrvatske Novine“, rad je isti, tek je drugo ime. Virje. Tiskara Ljubić. 1906. fol° 52 broja.

Novine. Narodne novine. Odgovorni urednik Janko Ibler, Ivo Höller. Kr. zem. tiskara u Zagrebu 1906. Fol°. God. LXXII. 300 brojeva.

Novine. Srijemske novine. Vlastnici dr. Aleksander Peićić, Aleksander pl. Kraičović, Bernhard Obersohn. Tečaj XIX. Odgovorni urednik Imbro Gulka. Tiskara „Srijemskih Novina“ u Vukovaru 1906. fol° 103 broja.

Novotni Vjekoslav. Hrvatski planinar. God. IX. Zagreb 1906. 8o. V.: Planinar, Hrvatski.

Obćinac. Tjednik za upravu i javnu sigurnost. Uredio dr. Milorad vitez Cuculić. God. XXIV. (1906.). U Zagrebu. Nakladnik, štampar i izdavatelj Ign. Granitz. 1906. 4° 3 + 52 broja.

Obitelj. Kršćanska obitelj. Poučni i zabavni list za hrvatski katolički puk. Izdavaju učitelji franjevačkog bogoslovnog sjemeništa. G VII. Urednik O. Skender Mušić. U Mostaru 1906.

Tisak hrvatske dioničke tiskare. 8° 2 + 192 str.

Oblasti. Akademische oblasti, osoblje i red predavanja u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, u ljetnom polječu 1905./06., a svršuje 31. srpnja 1906. Zagreb. Tisak kr. zemaljske tiskare 1906. 4° 51 str.

— U zimskom polječu 1906./07. Zimsko se poljeće počinje 1. listopada 1906., a svršuje 21. ožujka 1907. Zagreb. Tisak kr. zemaljske tiskare 1906. 4° 50 str.

— U ljetnom polječu 1906./07. Ljetno se poljeće počinje 5. travnja 1907., a svršuje 31. srpnja 1907. Zagreb. Tisak kr. zemaljske tiskare 1907. 4° 51 str.

Obradović Milan. Milan Obradović, novinar iz Amerike. Najlakše i najbrže učenje Ingliskog-amerikanskog jezika bez učitelja u 15 dana. Štampano u 50.000 komada. U Zagrebu 1907. Tiskara S. Marjanovića, Nikolićeva ulica br. 17. 8° 15 str.

Obradović Milan. Moj savjet i pouka braći i zemljacima, koji putuju u Ameriku. Napisao Milan Obradović, Amerikanac. Štampano u 50.000 komada. Ciena 10 filira. Zagreb 1907. Knjigotiskara S. Marjanovića. 12° 15 str.

Obrana. Narodna obrana. Osiek. (Politički dnevnik) Izlazi svaki dan u jutro osim ponedjeljka i dana iza blagdan. Predplata plativa i utuživa u Osieku, iznosi za mjestne kao i za vanjske predplatnike na cielu g. K 24. Vlastnik i izdavač: Prva hrvatska dionička tiskara u Osieku. Odgovorni urednik: Ivan Dobožansky. God. V. Osiek 1906. fol° brojeva 308.

Obrtnik, Napredni obrtnik. Obrtničke strukovne novine. Vlastnik, izdavatelj i glavni urednik Ivan Čupak u Sisku. Tiskara G. Čupak u Sisku 1906. 4° God. II. 24 broja.

Obzor. Jutarnji list. Odgovorni urednik Ivan Gršković. Vlastničto Dioniske tiskare. Tisak Dioniske tiskare u Z. pol. Godina XLVII. 342. broja.

— Popodnevni list 343 broja,

Ognjište Domaće ognjište. Uredila Milka Pogačić. Godina VI. Zagreb vlastništvo hrv. pedag. knjiž. zborna. Izdaje „Klub učiteljica“. Na drugoj strani Prva hrvatska radnička tiskara u Z. (1907.) 4° 2 + 208 str.

God. VI. 1906—7. Izdala udruga učiteljica kraljevina Hrvatske i Slavonije. Uredila Milka Pogačić. Z. 1907. Tiskom prve hrvatske radničke tiskare. 4° 2 + 200 str.

Ogrizović Milan. Prokletstvo. Z. 1907. 8° V. Milčinović Andrija i Ogrizović Milan.

Omibus. Izlazi u Istri.

Onyszkiewicz Josip. Josip Onyszkiewicz: Slike iz dubrovačke prošlosti. Prvi svezak. Piščevim troškom. Cijena K 1·20. Brzotiskom dubrovačke hrvatske tiskare. 1906. 8° 94 str.

— Drugi svezak. (Zadnji trzaji. Uspomena 1806—1906.) Piščevim troškom. Preštampano iz „Prave Crvene Hrvatske“ u Dubrovniku 1906. Dubrovačka hrvatska tiskara. 8° 96 str.

Opazanja oborina i vodostaja u kraljevinama hrvatskoj i Slavoniji godine 1903. Sastavio kulturno-tehnički odsjek kralj. hrvat.-slav.-dalm. zemaljske vlade. U Zagrebu 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 4° 64 str.

— Godine 1994. Z. 1907. — 4° 64 str.
— Godine 1905. Z. 1907. — 4° 64 str.

Ortner Stjepan. Hrvatski pravnik. God. II. Z. 1906. V. Pravnik Hrvatski.

Osnova zakona o osiguranju radnika za slučaj bolesti i nezgode. Izvjestiteljska osnova. Naklada hrvatskih okružnih blagajna. — Tisak Dioničke tiskare u Zagrebu 1906. 8° str. 51.

Ostojić Miroslav. Milopojka. Pučka pjevanka, sadržavajući obljužljene hrvatsko-slovenske po-pievke. Priredio Miroslav Ostojić. Treće pre-gledano i umnoženo izdanje. Cijena 60 filira 1906. Tisak i naklada tiskare i knjižare: „udova A. Habianec“, Virovitica 8° 360 str.

Osuda Mušira Sulejman Paše. (Iz Rusko-Tur-skoga rata 1877—1878. g.) S turškog preveo Aleksander J. Popović-Sarajlija 1906. Islamska dionička štamparija (tiskara) Sarajevo 8° 18 st.

Osvit. Glasilo Hrvata Bosne i Hercegovine. Od-govorni urednik Stjepan Radulović. Vlastništvo i tisak: Hrvatska dion. tiskara u Mostaru. G. IX. (1906.) Izlazi utorkom, četvrtkom i subotom.

Osvrt na razvoj narodnoga gospodarstva u po-dručju trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju u Osijeku tečajem godine 1905. Tiskara Julija Pfeifera u Osieku gornjem gradu. (1906.) 8° 61 str.

Osvrt na razvoj narodnoga gospodarstva u po-dručju trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju u Osijeku tečajem godine 1906. Tiskara Dragutina Launera u Osieku gornjem gradu 8° 38 str.

Ožanić Stanko. Sadnja voćaka. Pogriješka pri-sadnji amerikanske loze. Sa 16 slika. Cijena 40

para. Zadar 1906. Izdanje hrvatske knjižarnice (Brzotiskom „Narodnoga Lista“. 8° 22 str.

Ožanić Stanko. Tečaj III. Gospodarski i Vinogradski Koledar za godinu 1907. Sastavio ga Stanko Ožanić vinogradarski povjerenik c. kr. namjestničtva u Zadru. Cijena 50 para. Izdanje hrvatske knjižarnice Zadar. Tiskara T. Devčić Comp. u Senju (1906.) 8° 200 str.

Ožegin I. M. Zem. kontrola. Napisao I. M. Ožegin Cijena: 1 K Zagreb 1907. Tisak i naklada Tiskače Braće Kralj. 8° 78 str.

Ožegović Pavao. Nesnosni odnošaji u biskupiji senjskoj. Gosp. „doktoru“ Dragutinu Smokvini profesoru teologije u Senju. Z. 1907. Tiskom Prve hrvatske radničke tiskare. 8° 15 str.

Paskiević-Čikara Peroslav. O ustrojstvu i djelo-krugu trgovacko-obrtničkih komora. Z. 1906, 8° str. 108.

Paskiević-Čikara Peroslav. Pravo Hrvatske na posebne poštanske marke. Napisao Peroslav Paskiević-Čikara, zamjenik tajnika trgovacko-obrtničke komore. U Zagrebu. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1907. 8° 50 str.

Palunko V. V. Palunko, pomoć. biskup. Raj na zemlji ili način, kako izbjegći svim nevoljama, a neprestano uživati. Spisateljeva naklada. Z. Ti-sak Antuna Scholza. 1907. 8° 106 + 1 str.

Pavelić Ante. Govori i interpelacije dra. Ante Pavelića, narodnog zastupnika za kotar Samobor izrečeni u hrvatskom saboru za razprave o adresi i proračunu (Siečanj), veljača, ožujak 1907. (Po stenografskim bilježakah Z., tisak Antuna Scholza 1907. 8° str. 72.

Pavelić Ante. Govori dra. Ante Pavelića, narod-nog zastupnika o proračunu pod stavkom „zdravstvo“ (U mjesecu ožujku god. 1907.) Po stenografskim bilježkah. Z., tisak Antuna Scholza 1907. 8° str. 27.

Pavić Armin. Cara Konstantina VII. Porfirogenita de administrando imperio glave 29—36. Ras-pravio Armin Pavić Z. Tisak kralj. zemaljske

Pavić Stanko. O komunikacijama uopće, na-pose o komunikacijama Bosne i Hercegovine. (Izvještaj, jedanajni velike realke u Banjaluci za g. 1906/1907.)

Pazman Josip. Katolički list. Tečaj 57. Zagreb 1906. 4°. V. List, Katolički.

Pčela, Hrvatska. Organ hrvatsko-slavonskoga pčelarskoga društva u Osieku i podružnica u Valpovu, Vinkovcima i Bizovcu. Urednik Bogdan Penjić. 1906. Tečaj XXVI. 4° str, 88.

Pejić Adam. Fizika u osnovnoj školi. Metodički priredio Adam Pejić, školski upravitelj u Sarajevo. 30% čistoga prihoda namijenjeno je fondu za pomaganje učiteljske siročadi i udovica. Cijena 2 K 60 fil. Islamska dionička štamparija (tiskara) u Sarajevu 1906. 8° IV + 162 str. (Književna izdanja učiteljskoga društva za grad i okružje. Sarajevo. Knjiga II. Knjiga je pisana latinicom i cirilicom).

- Pekar. Hrvatski pekar. List za promicanje pekarskog obrta i mlinске industrije u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Vlastnica i izdavateljica: „Pekarska obrtnička zadruga“. Utemeljitelji: Miroslav Blau i Josip Pramberger. Odgovorni urednik Mirko Blau. Tiskara S. Topošćak i drug. Zagreb 1906. Fol. God. VII. Br. 24.
- Penjić Bogdan. Hrvatska pčela. Tečaj XXVI. Osiek 1906. V.: Pčela, Hrvatska.
- Perišić Srećko. Salona rimska i njeni ostaci u sedmom veku. (Historičke studije. Program c. kr. vel. gimn. u Dubrovniku za g. 1905./06.)
- Pertev. Gjerzelez Aija. Muslimanska junaka pjesmarica. Priredio Pertev. Izdanje knjižarnice i papirnice Mihajla Milanovića u Sarajevu 1907. 8° 33 str.
- Pertev. Trideset-godišnjica vladanja Njegovog Veličanstva Sultana Gazi Abdul-Hamida II. Napisao Pertev efendija Sarajlja. Cijena 80 hel. Izdanje i naklada knjižarnice Mihajla Milanovića u Sarajevu. Štampa Islamske dioničke štamparije 1907. 8° 58 str.
- Petöfi Petrović (Sandor). Krvnikovo uže. Roman. (Drugo izdanje). Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb 1906. 8° str. 114. V.: Biblioteka, Hrvatska 26—27.
- Petreković Fran Evgenije. Spomen-slovo Strossmajeru, što ga je držao Fran Evgenije Petreković kapelan, dne 9. travnja 1906. u dvorani „Veli kog Kaptola“ u Sisku. Preštampano iz „Sisačkog Glasa“ Sisak 1906. Tisak i naklada knjižare Janka Dujaka. 8° 16 str.
- Pjesmarica. Nova hrvatska pjesmarica. Zbirka najmilijih hrvatskih pjesama. Peto sa 22 slike ukrašeno izdanje. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli), Z. Ilica 30. 16° 333 str.
- Pjesmarica. Nova vojnička pjesmarica. Zbirka pjesama, koje naši vojnici najradije pjevaju. Složeno po vrelima. Tisak i naklada knjižare Gust Naeberg Križevci. (1907.) 16° 311 str.
- Planinar. Hrvatski planinar. Vjesnik „hrvatskoga planinarskoga društva“. Godina IX. Uredio Vjekoslav Novotni u Z. Tisak Antuna Scholza 1906. 8° 1 + 96 str.
- Pliverić Josip. Spomenica o državopravnih pitanjih hrvatsko-ugarskih. Napisao dr. Josip Pliverić kr. javni redoviti profesor u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. Cijena 2 K. 1907. Kom. naklada knjižare Lav. Hartmana (Stj. Kugli). Z. Ilica 30. Kr. zemaljska tiskara. 8° 63 str.
- Poletz Karlo. Petit vocabulaire française. Mali riječnik najnužnijih riječi i razgovora francuskih. Priredila za Hrvate Dragoila Lopašić. Z. 1906. 8° str. 64.
- Pobratim zabavni i poučni list za odrasliju mladež. Godište XVI. Uređivao Ferdo Z. Miler. U Zagrebu 1906. Tisak i naklada Ign. Granitza 4° VIII + 424.
- Godište XVII. U Zagrebu 1907. 4° VIII + 368 str.
- Podubsky Eugen. Veterinarski vijestnik. Z. 1906. V. Vijestnik, Veterinarski vijestnik.
- Pogačnik V. Duša u Homerovih ljudi. V. Izvještaj vel. gimn. u Mostaru 1906/7.
- Počić Feliks. Viestnik zem. središnje vjeresijske udruge God. 3. Z. 1906. 8° V. Viestnik zem. središ. vjeresijske udruge.
- Pokret. Glavno glasilo hrvatske pučke napredne stranke. Odgovorni urednik Josip Pasarić od br. 1—182., br. 183—193. odgovorni urednik Većeslav Wilder, br. 194—298 odgovorni urednik dr. Ivan Lorković. Tisak Milivoja Majcena u Z., Marovska ul. 28. God. III. 298 brojeva.
- Poljak Pijo. Put raja to jest: spasonosna promišljana za svaki dan preko godine. Sastavio Otac fra Pijo Poljak Male Braće Redodržave presv. Odkupitelja. Drugi dio. U Splitu. Brzotiskom „Narodne tiskare“. 1906. 8° 476 + 4 str.
- Poparić Bare. Pisma Ivana Lučića. Z. 1907. 8° V. Lučić Ivan Trogiranin.
- Posilović August. Zagreb u hrvatskom narodnom gradjevnom slogu. Po osnovama Augusta Posilovića. Z. 1906. 8° str. 24.
- Potočnjak Franko. Govor dra. Franka Potočnjaka, narodnoga poslanika izbornoga kotara delničko-čabarskoga, kao izvjestioca odbora za proračun i rasudbu zemaljskih računa o proračunu za god. 1907. držan kao zaključna riječ u generalnoj debati dana 23. februara 1907. u saborskoj sjednici XLVI. Po stenografskim bilješkama. U Z. 1907. Tisak kr. zemaljske tiskare 4° str. 13.
- Prag. U Zlatni Prag! Upute za V. svesokolski slet sa opisom, slikama i planom Praga. Uredio i izdao Dragutin Sulce, vodja „Hrvatskog sokskega saveza“. Z. Tisak Dioničke tiskare. 1907. 8° 69 str. i plan grada Praga.
- Pravice. Naše pravice. Vlastnik i izdavač dr. Pero Magdić. Odgovorni urednik Fran S. Lehpamer. Tiskara Stjepana pl. Platzera u Varaždinu. 1906. Fol. God. 3. 52 broja.
- Pravila Banke za trgovinu, obrt i industriju dioničarskog društva u Zagrebu. U Z. 1906. Tisak Antuna Scholza. 8° str. 37.
- Pravila družtva gradskih činovnika u Zagrebu. Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8° 12 str.
- Pravila hrv. katol. akad. društva „Domagoj“ u Zagreb. Z. Tiskara „hrv. katoličkog tiskovnog društva“. 1907. 8° 14 str.
- Pravila hrv. slav. gospodarskog društva kao središnje zadruge u Zagrebu. Z. 1907. 8°. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak).
- Pravila Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu. Z. Tiskara V. Novotni 1906. 11° str. 13.
- Pravila Ivanečke štedionice dioničarskog društva u Ivancu. Tiskara J. A. Štiflera u Varaždinu 1906. 8° 16 str.

- Pravila.** Pučki prijatelj zadruge za posmrtnu pripomoć. Z. Tiskara V. Novotni 1907. 12° str. 16.
- Pravila.** Temeljna udruge za pripomoć i nadopunjene mirovine ugarskog državnog poštanskog osoblja. Z. 1906. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8° str. 31.
- Pravila zagrebačke konzumne udruge saveza željezničara u zemljama krune svetog Stjepana.** Z. 1907. J. Kurzman. 8° str. 12.
- Pravilnik kluba Starčevičeve hrvatske stranke prava.** U Zlataru. Zlatar. Knjigotiskara V. Suligoja. 1907. 16° 15 str.
- Pravnik,** Hrvatski pravnik. List za pouku naroda u svim pravnim granama. Vlasnik i urednik dr. Stjepan Ortner. Godina II. Z. 1906. Tiskara S. Topolščak i dr. 8° 1 + 192 str.
- Pravo.** Hrvatsko pravo. Novine Starčevičeve hrvatske stranke prava. Odgovorni urednik Josip Zoček. Tisak Prve hrvatske radničke tiskare u Zagrebu 1906. fol° Broj 3038—3335.
- Predavanja.** Nepredavana predavanja. Sadržaj: Predgovor. — Domovini. — Hrv. kat. akad. društvo Hrvatska u Beču. — Darwinizam u vjeri, moralu i politici. — Osnovne crte dvostrukog monizma. — Podvodni brodovi. — Lutrija. — Heckelijanac papa. — Izlet na Vlašić. — Zadaća prirodnih znanosti. Beč. 1906. 8° str. 115.
- Predstavka protiv osnove zajedničkoga zakona o zadrugama dra. Franje Nagya.** Izdao izvršni odbor ankete gospodara, gospodarskih društava i zadruga, obdržavane u Zagrebu dne 16. rujna 1905. Z. Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 4° str. 15.
- Predstavka saveza hrv. učiteljskih društava visokomu saboru kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u pogledu uređenja učiteljskih plaća kao i u pogledu nadzora i uprave narodnih škola.** Z. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° str. 12.
- Preporod.** Pedagoška smotra za roditelje, učitelje i sve prijatelje mlađeži. Godina druga. 1906. Odgovorni urednik i izdavač Vjekoslav Koščević, Zagreb. Knjigotiskara Weiser, Z., Ilica 73. 8° IV + 212 str. (1906.)
- Priča.** Dvadeset najlepših priča i narodnih pripovijedaka. Po Karadžiću, Stojanoviću i po drugim izvorima. Sa 8 slika. Sadržaj: Ružica. — Zvezdica i dukati. — Kovač, smrt i đavoli. — Sultan Rodo. — Lijepa kraljevna. — Prosjakov blagoslov. — Vrijednost slobode. — Sve, sve, ali zanat. — Patuljci i djevojka. — U cara Trojana kozje uši. — Mačeha i pastorka. — Prosjaci. — Frkljevački muzikaši. — Djevojka i goluban. — Prava muka neda se sakriti. — Kamenolomac. — Tri brata, tri vještaka. — Tko manje ište, više mu se daje. — Djed i unuk. — Sedam gavrana. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica br. 30. (1907.) 8° 53 str.
- Prijatelj naroda.** Izdaje i tiska Dionička tiskara u Z. Odgovorni urednik Stjepan Korenić. Fol.° God. XVII. 52 broja.
- Prijatelj naroda.** Hrvatski pučki kalendar za prostu godinu 1907. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica br. 30. 8° 80 + 114 str.
- Prijatelj.** Pučki prijatelj. Poučno-gospodarski list. God. VII. Uređuje P. M. Brusić. Izdaje i štampa „Kurykta“ u Krku. 1906. 4° 198 str.
- Pripovijetke.** Izabrane pripovijetke za mlađež. Majkine priče. Hrvatskoj mlađeži priča Smiljan. Z. Nakladom hrv. pedagoško-knjževnog zabora. 1906. 8° 101 + 1 str. V. Knjižnica za mlađež. Izdaje hrv. pedag. književni zbor. Knjiga XLIX.
- Pripravnik.** Fleischerov pripravnik. I. svezak. Šta vrijedi voda. Tisak A. Kolesara u Bjelovaru. 1907. 16° 32 str.
- Program** č. k. velike gimnazije u Dubrovniku za školsku god. 1905—1906. Sadržaj: A. Salona rimska i njeni ostaci u sedmom vijeku. (Historička študija.) — Srećko Perišić. — D. Školske vijesti. — Od upravitelja. U Dubrovniku. Nakladom c. k. velike državne gimnazije. 1906. str. 62.
- za god. 1906/7. U Dubrovniku. Nakladom c. kr. velike državne gimnazije. Dubrovačka hrvatska tiskara. Sadržaj: August Platen u Italiji. — W. bar. Ljubibratić. — D. Školske vijesti. — Od upravitelja. 8° str. 71.
- Program** c. kr. velike realke u Spljetu za školsku god. MCMV—MCMVI. Sadržaj: 1. G. Maroccchia. Il canto decimo dell' inferno. (Esposizione et note.) 2. Katalog učiteljske biblioteke. (Nastavak.) Sastavio prof. Milan Begović. 3. Školske vijesti od ravnatelja. U Spljetu. Brzotisak „Narodne tiskare“. 1906. str. 92.
- Program** hrvatske kršć.-soc. stranke prava. Z. Tiskara Mile Maravića. 1906. 8° 19 str.
- Program** hrvatske radničke stranke u Zagrebu sa obrazloženjem i uputom za stranačko organiziranje u pokrajini. Izdao glavni odbor Hrvatske radničke stranke. Z. 1906. Tisak „Prve hrvatske radničke tiskare“. 12° str. 33.
- Program** i organizacija socijalno demokratske stranke u Hrvatskoj i Slavoniji. Z. 1904. Tiskara S. Topolščak i dr. 8° str. 15.
- Program.** III. Program c. k. velike državne gimnazije u Pazinu za školsku godinu 1905—1906. Sadržaj: 1. Čakavski dijalekat u Sv. Ivanu i Pavlu te Žminju u Istri. (Nastavak.) Napisao D. Zgrablić. 2. Školske vijesti od upraviteljstva. U Pazinu 1906. Naklada c. k. gimnazije. Tiskara Laginja i dr. prije Krmpotić i dr. Pula. 8° str. 48.
- za g. 1906/1907. Sadržaj: Čakavski dijalekat u Sv. Ivanu i Pavlu te Žminju u Istri. (Svr-

- šetak.) Napisao D. Zgrablić. 2. Školske vijesti. 8° str. 53.
- Propoviednik.** Katolički propoviednik. Uredio Jandro Šašel, župnik maruševački. Godina IX. U Varaždinu. Tisak i naklada J. B. Stiflera. 1906. 8° 714 + 5 str. i katekizacije 267—367 str.
- Proračun potrebe i pokrića slob. i kr. grada Koprivnice za god. 1906.** Koprivnica. Tiskara T. Kostinčera. 4° str. 42.
- Prosjakinja ili udes neke bogatašice.** Roman iz života. Djakovo 1906. 8° str.
- Prosvjetna.** List za zabavu znanost i umjetnost. Tečaj XIV. Uredio Emilij Laszowski. 1906. Z. Tisak i naklada Antuna Scholza. (1906.) 4° 776 str.
- Protest birača splitskog izbornog sreza protiv izbora 14. maja 1907. i užeg izbora 23. maja 1907., u kojem je monsignor Frano Bulić bio proglašen izabranim zastupnikom na carevinском vijeću.** Tisak Dioničke tiskare u Z. 1907. 8° 57 str.
- Publikacije kr. zemaljskoga statističkoga ureda u Zagrebu.** XLI. Glavni izvještaji o stanju usjeva i o gospodarskim prilikama u obće. Po službenim podatcima i po izvještajima gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja priređuje i izdaje kralj. zemaljski statistički ured u Zagrebu. Godina trinaesta. 1905. (Izvještaji I.—XIX.) Z. 1906. Tisak kralj. zemaljske tiskare. 8° VI + 174 str. — XLII. Mjesечni statistički izvještaji. Godina VIII. 1906. Priređuje jih i izdaje kr. zemaljski statistički ured u Zagrebu. Z. 1906. Kr. zemaljska tiskara. 8° 1 + 53 + 52 + 53 + 54 + 56 + 56 + 7 + 56 + 56 + 57 + 56 + 54 + 55 str.
- XLIII. Glavni izvještaji o stanju usjeva i o gospodarskim prilikama u obće. Po službenim podatcima i po izvještajima gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja priređuje i izdaje kralj. zemaljski statistički ured u Zagrebu. Godina četrnaesta 1906. (Izvještaji I.—XIX.) Z. 1906. Tisak kralj. zemaljske tiskare. 4° VI + 199 str.
- Publikacije znanstvenih zavoda kr. višeg gospodarskog učilišta u Križevcima.** Broj IV. Izvještaj kr. hrv.-slav. zemaljskog bakteriološkog zavoda u Križevcima. Napisao Prof. dr. Ferdinand Kern, predstojnik zavoda. Svezak 2. Naklada kr. hrv.-slav. zem. bakteriološkog zavoda u Križevcima 1906. 8° 74 + 2 str. i 5 tabli. Na 2. str.: Tiskara Gust. Neuberg, Križevci.
- Purić Josip.** Govor Josipa Purića, narodnog zastupnika, izrečen u zajedničkom saboru u Budimpešti, dne 13. lipnja 1907. prigodom razprave o zakon. osnovi glede pragm. željezničara. Po stenografskom zapisniku. Dionička tiskara u Z. 1907. 8° 16 str.
- Pužar Zvonimir.** Osveta na Gvozdu. Pripoviest iz hrvatske prošlosti. Napisao Zvonimir Pužar. Naklada tiskare Ljubić u Virju (1907). 8° 80 str.
- Pužar Zvonimir.** Strašna noć na Klinac gradu. Izvorna pripovijest. Napisao Zvonimir Pužar. Sisak 1906. Tisak i naklada knjižare Janka Dujaka. 1906. 8° Str. 35.
- Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.** Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički. U Z. 1906. Knjižara jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare) (Gjuro Trpinac). Knjiga 164. (65). Sadržaj: Život i djela Fra Mate Ferkića iz Krka, konvencionalnog franjevca (1583—1669). Od fr. Jose Miloševića K. F. — Razvitak vlasnosti. I. dio: Današnje stanje nauke o razvitku vlasnosti. Od dra. Ivana Strohala. — O Kunićevu i Zamanjinu latinskom prijevodu Teokritovih pjesama. Od dra. Gjure Körblera.
- Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.** Knjiga 165. Matematičko-prirodoslovni razred. 39. U Z. 1906. Knjižara jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare) (Gjuro Trpinac), Sadržaj: O zakonu recipročnosti za ostatke osmih potencija u tijelu osmih kružnih jedinica. Od dra. Stjepana Bohničeka. — O transformacijama u ravnini Lobačevskoga. Od dra. Vladimira Varićaka. — Prilog centralnoj projekciji prostora sa četiri dimenzije. Od dra. Jurja Majcena. — O zakonu recipročnosti za ostatke l'-nih potencija u algebarskim brojnim tjelesima, ako je l' prost broj. Od dra. Stjepana Bohničeka. — O kubičnoj hiperbolici. Od dra. Jurja Majcena. — O translaciji po paralelama s osju X. Od dra. Vladimira Varićaka.
- Rad hist.-filog.** Knjiga 166 (66). Sadržaj: Njemački prijevodi narodnih naših pjesama. Od dra. Stjepana Tropscha. — Moliérove komedije u Dubrovniku. Od dra. Tome Matića. — Dalmacija za Ludovika I. (1358—1382). I. Dio (1358—1367). Od dra. Dane Grubera (Nastavit će se).
- Rad matemat.** Knjiga 167 (40). Sadržaj: Mangano fayalit iz Zagrebačke gore. Od dra. Miše Kišpatića. — Revizija hrvatske flore (Revisione florae croaticae) [(nastavak)]. Od Dragutina Hirca. — Naša fitogeografija od Schlossera i Vukotinovića do danas. Prilog k istoriji botaničkih istraživanja Hrvatske i Slavonije. Od dra. Aurela Forenbachera. — Općena jednadžba pravca u hiperbolnoj ravnini. Od dra. Vladimira Varićaka. — Kemijsko istraživanje termalnih voda i blata kupališta Daruvara. Od dra. S. Bošnjakovića. — Kemijsko istraživanje morske vode uz hrvatsko primorje. Od dra. S. Bošnjakovića. — Prilog poznavanju indolnih tjelesa. Od dra. Julije Gnezde. — O alkalijskim plantanama i o platininoj kiselini. Od dra. Gustava Janečeka.

- R a d hist.-fil. i fil.-jur. Knjiga 168 (67). Sadržaj: Metrika narodnih naših pjesama. Od dra. T. Maretića (Svršit će se). — Šaptinovačko narječe. Od Stjepana Ivšića. — Dalmacija za Ludovika I. (1358—1382). I Dio (1358—1367). Od dra. Dane Grubera (Svršit će se). Str. 240. Knjiga 169 (41) mat.-prirod. r. Sadržaj: Dva deset i četvrt potresno izvješće za prvu četvrt godine 1906. Od dra. Miše Kišpatića. — Revizija hrvatske flore (Revisio florae croaticae) (Nastavak). Od Dragutina Hirca. — Prvi osnivači neuklidske geometrije. Od dra. Vladimira Varićaka. — Naravoslovne crtice sa sjevero-istočne obale Jadranskoga mora. Dio četvrti i posljednji, specijalni. Od S. Brusine (Nastaviti će se). 8° Str. 251.
- R a d ić Stjepan. Dolje Khuen II.! Pod optužbu s Rakodczayem. Napisao Stjepan Radić. Tisk Hrvatske pučke seljačke tiskare d. d. u Z., Frankopanska ulica broj 11. (1907.) 12° 22 + 1 str. Drugo dopunjeno izdanje. 16 str. V. Knjižnica, Politička. H. p. s. s. Sv. 2.
- R a d ić Stjepan. Hrvatska misao. God. V. Z. 1905—6. 8° V. Misao Hrvatska.
- R a d ić Stjepan. Jakost i temelj Hrvatske. Napisao Stjepan Radić. Sadržaj: I. U čem smo mi Hrvati jači od Magjara. II. Za što seljački stalež mora biti glavni temelj hrvatskoj narodnoj politici. III. Dodatak. Deset seljačkih dopisa. Pretiskano iz 27., 28., 29. i 30. broja „Doma“. Cijena 20 filira. Naručuje se najmanje po 10 komada za 2 krune, kod predsjednika gl. odbora h. p. s. s. Zagreb, Medjašna ulica 12. U Z. 1907. Tiskara i litografija Mile Maravića. 8° 64 str. V. Knjižnica, Politička. H. p. s. s. Sv. 3.
- R a d ić Stjepan. Slavenska politika u habsburžkoj monarkiji. Drugo hrvatsko popravljeno i prošireno izdanje. (Hrvatsko izdanje prema českem originalu od god. 1901.) Sadržaj: Uvod: Postanak, vreda i svrha Slavenske politike. I. Osnovna načela i konačni politični ideal. II. Slavenski politički program. Z. 1906. 8° Str. 80.
- R a d ić Ante. Matica Hrvatska. I. Novinstvo i književnici prema „Matici Hrvatskoj“. L. knjiga „Matica Hrvatske“ za god. 1905. Napisao dr. Ante Radić. (Pretiskano iz „Hrv. Misli“.) Z. 1906. Tiskara i litografija Mile Maravića. 8° Str. 28.
- R a d n i k. Hrvatski radnik. Glavno glasilo Hrvatske radničke stranke. Vlastnik i odgovorni urednik Ante Mlinarić. Tiskom I. hrvatske radničke tiskare u Z. 1906. Fol.° God. XI. 22 broja.
- R a z g o v o r i. Hrvatski narodni razgovori. Izdaje dr. Stjepan Ortner. Sveska IV. Naše seljačke šume. Napisao šumar. Z. 1906. Tiskara V. Novotni, Z. 8° 63 str.
- R a z g o v o r i. Poučni razgovori. I. Na svijet izdalо društvo sv. Jeronima. Z. Tisk Antuna Scholza. 1906. 8° 81 + 1 str. V. Knjižnica Pučka, izdavana društвom svetojeronomskim. Knjiga CXLVI.
- R e d. Poslovni red strojarsko-elektrotehničke tvornice, lievaonice gvožđa i kovina. R. Eisenhuth i drug u Zagrebu. Z. Tisak Antuna Scholza. 1906. 8° Str. 13.
- R e s. Croaticae res (Hrvatske prilike). Izjave hrvatskih političara. Autorizovan prevod iz bečkog lista „Neue Freie Presse“ u brojevima od 18. do 20. svibnja 1906. Naklada Mirka Breyera Z., Ilica 29. 1906. 8° str. 36.
- R i e č. Pučka riječ. Novine za politiku, društvena i gospodarska pitanja. Vlastnik, izdavač i odgovorni urednik Mato Šišinački. Tiskara S. Jünker u Sisku 1906. fol. God. II.
- R i e č. Hrvatska riječ. Novine. Šibenik 1906. fol.
- R i e č. Slobodna riječ. Glasilo socijalno demokratske stranke Hrvatske i Slavonije. Vlastnik i odgovorni urednik Stjepan Batt. Tiskara Stj. Topolščak i dr., Z. Frankopanska ulica 1. God. V. Fol. 23 broja.
- R i e č a n i n Ivo: Riečanke. Pjesme. Z. 1906. 8° str. 77.
- R i e č n i k. Iskrena riječ. List za hrv. narodne potrebe. Jastrebarsko 1907. fol. Vlastnik i odgovorni urednik Zdravko Lenac. God. 1.
- R j e č n i k hrvatskoga i srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Obradjuje P. Budmani. U Z. 1907. U knjižarnici Jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare), (Gjure Trpinca). Tisk Dioničke tiskare. Svezak 26. šestoga djela Lubovista — Mariti. 8° str. 305—480.
- R j e č n i k. Pravopisni rječnik. S pravilima za hrvatski pravopis. Sva prava pridržana. Cijena 50 filira. Tisk u naklada kraljevske sveučilišne knjižare Franje Župana (St. Kugli), Z., Ilica 30. (1906.) 8° 98 str.
- Rješidbe kr. stola sedmorice kao suda kacionalnoga. Sabrao i uredio Milan Accurti kr. sudb. viećnik I. razreda. (Rješidbe br. 1—614.) Tisk i naklada Ign. Granitza u Z. 1907. 8° XVI. + 1128 str.
- R o d ić Ljuboje. Oholija i smjernost. Pripovijest iz dobe Marije Terezije. Napisao za hrvatsku mladež Ljuboje Rodić. Sa dvjema slikama. Varaždin. Tisk i naklada J. B. Štiflera. (1906.) 8° 112 str. V. Biblioteka za mladež. Broj 8.
- R o d ić Rafael. Dušobrižnik. Tečaj XI. Varaždin 1906. 8°. V. Dušobrižnik.
- R o d ić Rafael. Ružičnjak. Tečaj XI. Varaždin 1906. 8°. V. Ružičnjak.
- R o h. Što je Hrist? Njemački napisao P. Roh S. I. Z 1907. Naklada i tiskatol. tiskovnog društva. 8° 61.
- R o s e n f e l d Morris. Pjesme iz Gète. Preveo ih iz židovskoga i uvodom popratio Aleksandar Licht. Z. 1906. Nakladom prevodiočevom. (Tiskara Mile Maravića u Zagrebu) 8° str. 122.
- R o t t Antun. Cibalis. God. II. Vinkovci 1906. fol.° V. Cibalis.

- Rudolf Viktor. Gospodin ravnatelj. Šala u jednom činu. Priredio Viktor Rudolf. Sisak 1906. Tisak i naklada knjižare Janka Dujaka 8° str. 32. Rulic Franjo. Obćinski glasnik. God. II. Z. 1906. V. Glasnik, obćinski.
- Ružičnjak Svetoga Franje Serafskoga. Nabožno poučni list za katolički puk i trećorednike. Blagoslovljen po prečasnom Starješinstvu franjevačkog reda Malobraćana. Tečaj XI. 1906. Uredio o. Ra:ael Rodić, svećenik r. m. b. Varaždin. Tisak Stjepana pl. Platzera. 1906. 8° 2 + 203 str.
- Safvet Mirza. Gazi Huszev beg (u spomen četiristogodišnjice dolaska u Bosnu) Mirza Safvet. Sarajevo 1907. Naklada knjižare Braće Basagića. 16° 104 str. V. Biblioteka Braće Bašagića. Sv. I.
- Sanovnik. Najveći egipatski sanovnik složen po najstarijih kaldejskih, perzijskih, egipatskih i grčkih rukopisih te po prokušanih ustmenih predajah. Osmo znatno popunjeno izdanje. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica (1906.) 8° 102 + 15 str.
- Savez. Zemaljski savez hrvatsko-slavonskih industrijalaca. Godišnji izvještaj saveznog vijeća predložen drugoj redovitoj glavnoj skupštini dne 25. ožujka 1906. Z. Tisak Ign. Granitza 1906. 8° str. 47.
- Savić Draginja. Parižka moda. Tečaj XII. Zagreb. 1906. 8°. V. Moda, Parižka.
- Savjetnik. Ministerijalni savjetnik (Szendrei Strassnoff). Političko-satirička šala u 4 čina. Napisao Rodoljub. Cijena: 1 kruna. Sav čisti dobitak namijenjen je po pole Družbi sv. Ćirila i Metoda u Istri, a po pole Mensi akademici u Zagrebu. Rieka 1906. Tisak i naklada Dioničke tiskare. 8° 42 str.
- Savremenik. Ljetopis društva hrvatskih književnika. Knjiga I. Godina I. Uredio dr. Gjuro Šurmin. 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) u Zagrebu 1906. 8° IV. 472 str. — Knjiga II. Godina I. Uredio dr. Gjuro Šurmin i dr. Branko Drechler. 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) u Z. 1906. 8° IV. + 456 str.
- Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe. Dodatak I. za vrieme od 1. siječnja 1906. do 1. travnja 1906. Izdaje zdravstveni odsjek kr. zemaljske vlade. Ureduje dr. Vladimir Katičić, kr. kot. liječnik dodijeljen zdravstvenom odsjeku kr. zem. vladc. Zagreb. Tisak kr. zemaljske tiskare. 1906. 8° 1 + 228 + 1 str.
- Sbornik kr. ug. poštanskih i brzojavnih naredaba. Izdaje ga kr. ug. ministar trgovine. Budapešta 1906. 4° 478 str. (Pola magjarski.)
- Sbornik zakonâ i naredabâ valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. God. 1906. (Komad I.—XIX. Broj 1.—58.) Z. Tisak kralj. zemaljske tiskare 1906. 4° XXII+478 str.
- Schenkl K. Prijevod grčke vježbenice za više razrede gimnazijске, po dru. K. Schenklu sa stavljenom od dra. A. Musića. Z. Tisak kr. zem. tiskare. 1906. 103 str.
- Schwarz Gavro. Povijest Židova. I. Dio. Doba II. hrama (536.—70.) Napisao dr. Gavro Schwarz, profesor za izr. nauk vjere u srednjim školama u Zagrebu. Drugo posve preradeno izdanje. Z. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. 1906. 8° 51 str.
- Schwarz, M. S. Schwarz. Doživljaji jednoga liečnika. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, Ilica 30. (1506.) 8° 48 str. V. Biblioteka Hrvatska. Broj 462.
- Seebeck Filibert. Život svetaca i svetica božjih. S odobrenjem nadbiskupa u Brixenu. Prijevod s njemačkoga. Svezak I. Mjesec siječanj i veljača. Z. 1907. Sa 59 slika u tekstu. 8° 152 str.
- Seigeršmid Matija. Kršćanska škola. Z. 1906. V. Škola Kršćanska.
- Sgode, Noćne sgode i nesgode Harun al Rašida. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, Ilica 30. (1906.) 8° 59 str. V. Biblioteka Hrvatska. Broj 432.
- Sienkiewicz H. U tatarskom robstvu. Ulomak iz obiteljske kronike Aleksisa Zdanoborskoga. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, Ilica 30. (1906.) 8° 51 str. V. Biblioteka Hrvatska. Broj 450.
- Sirovatka Ivan K. Glas naroda. God. VIII. Z. 1906. V. Glas naroda.
- Sirovatka Hinko. Hrvati prema Austriji i Magarima. Knjiga je izašla u Americi 1906.
- Sirovatka Hinko. Kako je u Americi i komu se isplati onamo putovati? S posebnim prilogom: Povjesni pregled Amerike naročitim obzirom na Sjedinjene Države. Cijena 60 filira. Sva prava prldržana piscu. Z., 1907. Izdanje Knjižare u korist kluba Ćirilo-Metodskih zidara (Šimunić i drug.). 8° 73 str.
- Sjedište oblasti u Vinodolu—Crikvenica—Novi. Crtice iz prošlosti i sadašnjosti. (Sa kartom kotara crikveničkog.) Izdali crikvenički občinari. Crikvenica 1907. 8° 38 str.
- Slet, I. hrv. svesokolski slet u Zagrebu dne 2. i 3. rujna 1906. Izdao „Savez hrv. sokolskih društava“. Uredio dr. Franjo Bučar. Na 2. str. Klischeji i tisak Dioničke tiskare u Zagrebu. (1907.) 8° 117+3 str.
- Sloboda. Organ hrvatske demokratske (pučke) stranke. Izlazi svake subote. Vlasnost hrv. dem. političkog društva u Splitu. Izdavač, glavni i odgovorni urednik: Dr. Josip Smoljaka. Tisak Splitske Društvene Tiskare. 1906. Godina druga. Fol.º
- Slobodin pseud. Zlatno veslo. Bratskoj slozi Hrvata i Slovenaca prikazuje pop Slobodin. Nakladom hrv. kat. ak. društva „Hrvatska“ u

- Beću prigodom I. hrv.-slav. svedj. katol. sastanka u Zagrebu. Z. Tisak hrv. kat. tiskovnog društva. 1907. 8° 23 str. Pravo ime Binički Fran.
- Sloga.** Naša sloga. Poučni, gospodarski i politički list odgovorni urednik i izdavatelj Jerko Mahulja u nakladi tiskare Leginja i dr., prije J. Krmotić i dr. u Puli 1906. God. XXXIX. Izlazi svakog četvrtka.
- Smičiklas.** V. Codex diplomaticus sv. IV.
- Smilje.** Zabavno-poučni list za mladež obojega spola. Izdaje hrvatski pedagoško-književni sbor. Uređuje Tomislav, profesor kr. učiteljske škole u m. Tečaj XXXIV. s mnogo slika. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) u Z. 1906. 8° st. — Tečaj XXXV. S mogo slika. U Zagrebu 1907. 8° 2 + 160 str.
- Smodlaka Josip.** Dr. Josip Smodlaka. Posjet apeninskim Hrvatima. Putne uspomene i biloške. Zaear 1906. Izdanje „Hrvatske knjižarnice“. Ad calcem: Brzotiskom „Narodnoga Lista“ 8° 53 str.
- Smojver Dragutin.** Hrvat. God. XIV. Gospic 1906. V. Hrvat.
- Smotra Dalmatinska.** La Rassegna Dalmata. P. Kasandrić odgovorni urednik. Nagradjena tiskarnica Petra Jankovića u Zadru 1906. fol.° God. XX. Izlazi sredom i subotom.
- Smotra Hrvatska** smotra za politiku, književnost, znanost, umjetnost i kritiku. Urednik i izdavatelj Zvonimir pl. Vukelić Z. Tisak prve hrvatske radničke tiskare 1906. 8°. Knjiga prva 340 str.
- Smotra.** Tehnička smotra. Ilustrovani prilog „Vatrogasnog viestnika“ za godinu 1906. Godina XI. Izdaje zajednica hrv.-slav. dobrov. vatrogasnih društava. Odgovorni urednik Mirko Kolarčić u Zagrebu 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak.) 4° 96 str.
- Smrekar Milan.** Abecedno stvarno kazalo iz Priručnika za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od Milana Smrekara, odsječnog savjetnika kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. Z. 1906. Tiskom i nakladom Ignjata Granitza. 8° 245 str.
- Snaga.** Naša snaga. Jugoslavenska socijalistička nakladna zadruga u Zagrebu.
- Karlo Kautsky.** Temeljna načela socijalne demokracije. (Tumač načelnog dijela erfurtskog programa.) Preveo s petog njemačkog izdanja Vitomir Korač. Z. Tiskara S. Topolščak i dr. 1906. 8°
- Svēz.** I. Propadanje maloproizvodnje. 8° str. 32.
- Sokol.** Časopis za promicanje tjelovježbe. Godina V. Uredio dr. Franjo Bučar. U Zagrebu 1906. Vlastnik, izdavatelj i nakladnik „Savez hrvatskih sokolskih društava“. Dionička tiskara u Z. 4° 4 + 182 str.
- Spis svibanski** za godinu 1906. Izdala uprava „Slobodne Riječi“. Z. 1906. Knjigotisk Milivoja Majcena. 8° str. 23.
- Spomenica o proslavi 50-godišnjice književnoga i javnoga rada Gjure Stj. Deželića (15. i 16. kolovoza 1906.)** Izdao gradjanski odbor. Z. Tisak tiskare braća Kralj. 8° str. 138.
- Spomenispis u proslavu sedamdesetgodišnjice rodjenja i dovršenja 1000. opusa hrvatskog skladatelja Ivana pl. Zajca.** 1907. Nakladom hrv. pjev. društva „Kolo“ u Z. 8° 64 str.
- Srce Isusovo.** Kalendar za katolički puk za prostu godinu 1907. Tečaj osmi. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica br. 30. 8° 112 + 96 str. (1906.)
- Srčike.** Pjesme, pripovijesti i pouka sa slikama. Hrvatskoj mladeži uredio Fr. Bartuš Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1905. 8°
- Srđ.** List za književnost i nauku. Urednik prof. Antonije Vučetić. Dubrovnik. Srpska dubrovačka štamparija dra. M. Gracića i dr. 1906. 8° 800 str.
- Sretanović Vaso.** Lutrijaš. Naputak kako valja prokušati svoju sreću u brojnoj lutriji i kako proračunati, da se na svaki način dobiti mora. Nova velika misirska sanjarica sa 2474 tumačenja sanja i sa usporednim lutrijskim brojevima polag starodavnog iskustva i motrenja. Napisao Vaso Sretanović. Peto povećano i ispravljeno izdanje. Tisak i naklada kr. sveučilišne knjižare Fr. Župana (St. Kugli), Z., Ilica br. 30. (1907.) 8° 80 str.
- Srkulj Stjepan.** Uputa k zemljovidu za historički razvitak Hrvatske. Priredio dr. Stj. Srkulj. Z. Vlastita naklada. Tisak Dioničke tiskare. 1906. 8° str. 27.
- Stanovy vzdělavného-zábavního spolku „Česká beseda“ v Zahřeb.** Pravila obrazovno-zábavnoga društva „Česká beseda“ u Zagrebu. Knih-tiskarna Václava Novotnyho v Záhřebě. Tiskara V. Novotny, Z. (1906.) str. 15.
- Stenograf.** (Sa prilogom.) Glasilo hrv. stenografskog društva u Zagrebu. Urednik Stanko Miholić. Z. 1906. Naklada hrv. stenografskog društva. Tisak i litografija Mile Maravića. 1906. 8° God. XV. str. 80 i priloga 76 str.
- Steuert L.** Kako je susjed Razumović gojio svinje. Njemački napisao dr. L. Steuert, kr. profesor na gospodarskoj akademiji u Weihenstephanu. Preveo i priuđesio Ed. Engelma, kr. kotarski veterinar. 44 slike. Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° 127 + 1 str. V. Knjižnica pučka, izdavana društvo svetojeronskim. Knjiga CXLVII.
- Stevenson Robert Louis.** Otok blaga. Pripovijest. Z. (1906.) Tiskara Lav. Hartmana (St. Kugli). 8° str. 255. V. Biblioteka hrvatska. Sv. 405/409.
- Stolz Alben.** Sveta Elizabeta. Priredio dr. Valentin Čebušnik, nastojnik nauka u nadbiskupskom sjemeništu. (S dopuštenjem duhovne oblasti nadb. zagrebačke). Z. Tisak Antuna Scholza. 1906. 12° str. 412.

- Tolstoj L. N. Božansko i čovječansko ili još tri smrti. Napisao grof. L. N. Tolsfoj. Preveo Andro Krbavac. Cijena 60 filira. Naklada knjižare R. Bacića. (Osiek, 1907. Tisak prve hrvatske dioničke tiskare.) 8° 57 str.
- Tolstoj L. N. Grof Lav Tolstoj, Znamenovanje ruske revolucije. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Zagreb, Ilica 30. (1907.) 8° 102 str. V. Biblioteka Hrv. Sv. 465—466.
- Tolstoj Lav. L. Tolstoj. Konac jednoga veka (budući prevrat). Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli) Z. Ilica 30. (1906.) 8° 59 str. V. Biblioteka Hrvatska. Broj 435—30.
- Tolstoj L. N. L. N. Tolstoj. Obnova pakla legenda Z. Naklada „Pokreta“, 1906. 8° 32 str. (Preštampano iz „Pokreta“. V. Knjižnica, Zabavna — „Pokreta“. Knjiga I.
- Tolstoj Lav. Veliki socijalni grieħ. Z. Tiskara Lav. Hartmana (Stj. Kugli) Z. 1906.) 8° str. 38. V. Biblioteka, Hrvatska sv. 410.
- Tončić K. Dioklecijanova palača i položaj nove katedralske u Splitu. Piše ingenieur K. Tončić, u Splitu brz. „Narodne tiskare“ 1907. 34 str.
- Toni Bogumil. Bogumil Toni. Jagode. Pjesme mladeži, u Z. 1906. Knjižarnica M. F. Strmecki Samoborska tiskara, S. Šek 8° 69 + 2 str.
- Tratinčice. Pjesme, pripovijesti i pouka sa slikama Hrvatskoj mladeži. Uredio Franjo Bartuš. Zagreb Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8° 48 str.
- Tresić-Pavičić A. Dr. A. Tresić-Pavičić. Povravnim kotarima. Zadar 1906. Izdanje „Hrvatske knjižarnice“. (Brzotiskom „Narodnoga Lista“) 8° 81 + 4 str.
- Tresić-Pavičić Ante. Dr. A. Tresić-Pavičić. Preko Atlantika do Pacifika, život Hrvata u sjevernoj Americi. Putopisna estetska, ekonomski i politička promatranja. Nagradila Matice Dalmatinska. Izdao o svom trošku Srećko Skakoc. Tisak tiskare u Z. 1907. 8° 268 str.
- Tropsch Stjepan. Govor dra. Stjepana Tropscha, narodnoga zastupnika izbornoga kotara vinkovačkoga držan prigodom glavne proračunske razprave u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dne 18. veljače 1907. Po stenografskim bilješkama. Z. 1907. Tisak kr. zemaljske tiskare 8° str. 17.
- Trstenjak Davorin. Prirodni uzgajatelj. Zagreb 1907. Nakladom hrvatske knjižare i industrije papira (Lav. Klein) u Z. Tiskom I. radničke tiskare. 8° str. 236.
- Trstenjak Davorin. Zreo učitelj. Napisao Davorin Trstenjak. Zagreb 1907. Nakladom hrvatske knjižare i industrije papira (Lav. Klein) u Z. Tisak Antuna Scholza. 8° 243 str.
- Trstenjak Ivan Nep. Put u Atenu i Olimpijske igre godine 1906. Napisao Ivan Nep. Trstenjak. Z. Knjigotiskara Franjo Rulić. (1906.) 8° 54 str.
- Tropsch Stjepan. Njemački prijevod narodnih naših pjesama. Napisao Stjepan Tropsch. (Preštampano iz 166. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U Z. Tisak Dioničke tiskare 1907. 8° I. 74 str.
- Turić Juraj. Nauka o gojencu i odgoji. Napisao profesor dr. J. Turić. U Petrinji 1906. Knjigotiskat Dragutina Benka 8° str. 232.
- Učitelj. Talijanski učitelj za samouke. Sadržaje izgovor, razgovore, slovnicu, riječnik, razna štiva za vježbu, listove itd. Svuda je pridodan na suprotnoj strani talijanski prijevod. Varaždin. Tisak i naklada I. B. Štiflera. (1907.) 8° 95 str.
- Udruge. Osnivajte mlijekarske udruge! Nekoliko riječi. Značenju i važnosti mlijekarskih udruga. Z. 1906. 8° str. 16.
- Ujević Ilija. Dokonice. Slike i priče Dalmatinskog Zagorja. U Z. Izdana „Matica Hrvatska“ 1906. 8° str. 160. V. Knjižnica Zabavna „Matice Hrvatske“. Sv. 297—298.
- Ungersböck Rudolf. Militärisches Konversations-Taschenbuch der kroatischen (serbischen) Sprache oder Sammlung der für den Offizier im Dienste unumgänglich nohwendigen serbokroatischen Ausdrücke. Zusammengestellt von Rudolf Ungersböck k. u. k. Hauptmann in bosnischen hercegovischen Infaterieregimente Nr. 1 in Wien. Nachdruck auch im einzelnen verboten. Wien 1907. Selbstverlag des Verfassers. 8° 251 str. Druck von Anton Scholz, Agram.
- Valčić Šandor. Parnica sa presudom uz priziv i ništovnu žabu Šandora pl. Valčića u Zagrebu proti preuzvišenom gospodinu dru. Juraju Posiloviću. Njegova ces. i kr. Apostol. Veličanstva pravom tajnom savjetniku, nadbiskupu zagrebačke nadbiskupije itd. u Zagrebu na priznanje i izpunjenje kupoprodajne pogodbe, te naknade štete spp. Prikazana podpuno i strogo po sudbenim spisima. Tisak Milivoja Majcena Z. 8° str. 175.
- Vaniček Karel. Sokolstvo, njegov smjer i cilj. Česki napisao: Karel Vaniček. Preveo: Ante Ferković. Cijena 30 filira. Naklada uredništva „Narodnoga Glasa“. Karlovac 1907. 8° 36 str. V. Knjižnica „Narodnoga Glasa“. Sveska II.
- Varaždinac. Politički tjednik za grad i okolicu. Vlastništvo i tisak J. B. Štiflera u Varaždinu. Varaždin 1906. fol° 200 str.
- Važnosti. O važnosti zubala i njegovoje njezi. Popularna higijenska crtica. Izdana Zadružna hrvatskih liečnika zubara. Z. Tiskara Mile Maravića 1906. 12° str. 27.
- Veresajev V. Na putu časti. Preveo Joso A. Lakatos Z. 1906. 8° str. 78. V. Biblioteka Svjetska. Sv. 2.
- Verne Jules Od zemlje do mjeseca i oko mjeseca. Napisao Jules Verne. Sa 20 slika. Naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z. Ilica 30 (1907.) 8° 79 + 68 str. (dva djela zajedno).
- Viesti hrvatskoga društva inžinira i arhitekta u Zagrebu. Godina XXVII. (1906). Urednik Vinko

- Hlavinka. U Z. 1906. Vlastništvo i naklada društva. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8° II. + 72 str. i 2 priloga.
- Viestnik. Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju. Izdaje se dozvolom kr. ug. ministarstva financija pod nadzorom kr. financ. ravnateljstva u Zagrebu. Godište 1906. Z. Tisak Dioničke tiskare 1907. 8° XIV. + 116 str. —
- Viestnik. Lovačko-ribarski viestnik. Organ občega hrvatskoga društva za gojenje lova i ribarstva u Zagrebu. Godina petnaesta Urednik F. L. Kesterčanek, profesor kr. šumarske akademije itd. Sa više slika i posebnim prilogom za oglase i objave. Z. Knjigotiskara Antuna Scholza 1906. 4° 2 + 144 str.
- Viestnik. Lugarski viestnik. Izdaje hrvatsko-slavonsko šumarsko društvo. Urednik Fran Ž. Kesterčanek. Tečaj dvanaesti. Z. Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° 2 + 96 str.
- Viestnik sreće. Izlazi 2 puta na mjesec načelno poslije svakog važnijeg vučenja. (Odgovorni urednik Robert Kronfeld. Vlastništvo bankovne tvrdke Kronfeld i dr. u Zagrebu. Tisak Antuna Scholza u Z.) — Godište III. fol° 146 str.
- Viestnik. Vatrogasni viestnik, glasilo hrvatsko-slavonske vatrogasne zajednice. Godina XI. Odgovorni urednik Mirko Kolarić. U Z. 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 4° 96 str.
- Viestnik zemaljske središnje vjeresijske udruge za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. Službeno glasilo Zemaljske središnje vjeresijske udruge, ustrojene temeljem zak. čl. XXIII. : 1838. Odgovorni urednik dr. Felix Poić. Tiskara Mile Maravića u Z. 1906. God. 3. 8° 152 str.
- Vijestnik. Liječnički vijestnik. Vlastnik i izdavatelj Sbor liječnika kraljevine Hrvatske i Slavonije. Uredio dr. R. pl. Marković. 1906. Dionička tiskara u Z. Str. 454 i 5. 12 brojeva.
- Vjesnik, Povlastični. Urednik Ivan Frecskaj. Tiskara Pallai, Budimpešta. XI. god. Cena 20 kr.
- Vilestnik, Veterinarski vijestnik, glasilo hrv.-slav. veterinarskog društva u Zagrebu. Uredio ga za upravljujući odbor: Eugen Podabsky. Z. 1906. Knjigotiskara Vilima Eisenstädtéra. 8° 2 + 176 str.
- Vinkovci i okolica. List za društvene, narodno-gospodarstvene i prosvjetne svrhe, za trgovinu i obrt, za grad i selo. Vinkovce und Umgebung. Organ für gesellschaftliche, volkswirtschaftliche und kulturelle Volksinteresse, tür Handel und Gewerbe. Herausgeber und verantwortlicher Redakteur Theodor Weiss. Tisak Drag. Laubnera naslijednik. Vinkovci 1906. Fol° 52 brola.
- Virovitičan, glasilo za promicanje narodnih interesa. Odgovorni urednik Ivan Dobravec-Plevnik. Virovitica. Tiskara Plevnik 1906. Fol° 52 broja.
- Vitanović Josip. Njemačka početnica sa prikladnim razgovorima u svim ljudskim prilikama. S dodanim rječnikom. Složio Josip Vitanović, kr. profesor u miru. Treće izpravljeno i popunjeno izdanje. Cijena 60 filira. Tfsak i naklada L. Hartmana (Stj. Kugli, Ilica 30), Z. (2906.) 8° 112 str.
- Vjesnik, Bjelovarsko-križevački vjesnik. List za gospodarstvo, pouku, zabavu, obrt i trgovinu. Vlasnik i štampar: Lav. Weiss. Za uredništvo odgovoran: Lavoslav Weiss. U Bjelovaru 1906. Godina III. 47 brojeva (tim brojem je prestao izlaziti). Fol°
- Vjesnik, Glazbeni vjesnik. Odgovorni urednik Stanislav Stražnicki. Z. 1907. Izdanje knjižare u korist kluba Čirilo-Metodskih zidara (Šimunić i drug) Z. 1907. 4°
- Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva. Organ arheološkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu. Urednik Josip Brunnšmid. Z., tiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1907. 4° Nove serije svezka IX. 1906/7. Str. 257.
- Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva. Urednik dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VIII. Z. 1906. Tisak kralj. zemaljske tiskare. 8° 1 + 273 str.
- Vjesnik, Nastavni vjesnik. Časopis za srednje škole. Na svijet izdali glavni urednik Gavro Manojlović i suradnici Dragutin Boranić, Gjuro Körbler, Juraj Majcen. „Vijesti iz društva hrv. srednjoškolskih profesora“, ureduju predsjednik Ivan Hoić i tajnik Vatroslav Rožić. Knjiga XIV. Z. 1906. Naklada kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemalj. vlade. Tisak kralj. zemaljske tiskare. 8° VIII + 806 str.
- Knjiga XV. Z. 1907. Naklada kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemalj. vlade. Tisak kralj. zemaljske tiskare. 8° VII + 800 str.
- Vjesnik, Pjevački vjesnik. Izdaje ga Savez hrv. pjevačkih društava. Uredjuje ga dr. Ante Javand. Godina druga. U Z. Tisak Dioničke tiskare. 1906. 8° 180 str.
- Vjesnik županije virovitičke. Uredjuje: Milan Bosanac. Godište XV. U Osieku. Štampao Julio Pfeiffer. (1996.) 4° 3 + 250 str.
- Vladović M. P. Hrvatska kruna. God XIII. Zadar 1906. V. Kruna, Hrvatska.
- Vlahović Drago. Govor Drage Vlahovića, zastupnika naroda, izrečen dne 7. ožujka 1907. u sjednici hrvatskoga sabora za „Hrvatsko parobrodarsko društvo u Senju“. Po stenografskih bilježkah. Z. Tiskom I. hrvatske radničke tiskare. 1907. 8° 20 str.
- Voćarstvo, izdala „Voćarska udruga“ u Karlovcu. II. Dio. Karlovac, knjigotiskara Dragutina Hauptfelda 1906. 16° 63 str.
- Vodić kroz Zagreb i okolicu. Z. 1906. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8° 48 str.
- Vodić sokolske higijenske izložbe saveza hrvatskih sokolskih društava. Prigodom I. hrvatskog svesokolskoga sleta u Zagrebu. Otvorena od 1.—30. rujna 1906. Z. Nakladom saveza Hrvatskih sokolskih društava. 12° Str. 51 (12).
- Voinovich Milan. Bojevi u Lici, u ostaloj Hrvatskoj i Dalmaciji godine 1809. Napisao

Milan pl. Voinovich, c. i k. podmaršal. Autorizovani prevod od Mavre Špicera. Naklada knjižare Mirka Breyera, Z., Ilica 29. 1907. 8° 76 str.
Vojnović Ivo. Smrt majke Jugovića, dramска пјесма у три пјевanja, приказивана први пут на srpskome kraljevskome narodnome pozorištu u Beogradu dne 21./8. aprila 1906., а на hrvatskome narodnome kazalištu dne 16. februara 1907. (Nadareno od Matice Dalmatinske.) Z. Naklada i tisak dioničke tiskare 1907. 8° 116 str. Drugo izdanje bez promjene iste godine u istoj nakladi.

Vojška sv. Križa ili Nova križarska vojska i Hrvatski komisarijat sv. zemlje. S dopuštenjem crkvenih i redovničkih poglavara. Izdao Komisarijat sv. zemlje. Zagreb, Kaptol br. 9. Z. 1906. Tisak Antuna Scholza. 12° 24 str.

Vrhbosna, katoličkoj prosvjeti. Godina XX Uredio dr. Ivan Šarić. S dopuštenjem duhovne oblasti nadbiskupije vrhbosanske. 1906. Sarajevo. Vlastnik i izdavatelj Kaptol Vrhbosanski. Tisak Voglera i Dr. (1906.) 4° IV + 442 str.

Vukelić Zvonimir. „Hrvatska Zastava“. G. III. Zagreb 1906. V. Zastava, Hrvatska.

Vuletić Branko. Bog je otac sirota. Pripoviest za hrvatsku mladež. Napisao Branko Vuletić. (S dvjema slikama). Varaždin. Tisak i naklada J. B. Stiflera 1907. 8° 94 str. V. Biblioteka za mladež. Broj 10.

Vuković Vladoj i Kern Lavoslav. Veterinarstvo zbirka zakona, naredaba i propisa, valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. Sakupili i uredili Vladoj Vuković, kr. kotarski veterinar kod kr. zemalj. vlade, odjela za unutarnje poslove u Zagrebu, Lavoslav Kern, kr. kotarski veterinar, na pograničnom ulazištu u Mitrovici. Zagreb 1906. Tisak. V. Eisenstädtera. 8° (XLVII.) 658 strana.

Weber Alberto i Hermina Berkić. Matija Gubec, ili seljačka buna. Vesela igra u jednom činu. Sisak 1907. Tisak i naklada knjižare S. Junkera. 8° 68 str.

Weiss Lav. Bjelov.-križev. vjesnik. Godina III. Bjelovar 1906. fol°. V. Vjesnik, Bjelovarsko-križevački.

Weiss Theodor. Vinkovci i okolica. Vinkovci 1906. fol°. V. Vinkovci i okolica.

Zagorac Stjepan. Govor Stj. Zagorca, narodnog zastupnika, izrečen u zajedničkom saboru u Budimpešti, dne 19. lipnja 1907., prigodom razprave o zakon. osnovi, glede pragm. željezničara. Dionička tiskara u Zagrebu 1907. 8° 31 st.

Zagorac Stjepan. Novi pravac hrvatske politike. Govor 14. prosinca 1906. Zagreb. Tisak Dioničke tiskare 1906. 8° 43 str.

Zagreb godine 1905. Izvješće gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnoga i kralj. glavnoga grada Zagreba. U Z. Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 4° VI + 120 str.

Zakon od 6. travnja 1906, O nuždним prolazima sa provedbenom naredbom. Uredio i opazkami providio Ivan Žigrović-Pretočki. 1906. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli). Zagreb 1907. 8° 36 str. Sv. 36. (Hrvatski zakon).

Zakoni. Bos.-herc. zakoni IV. svezak I. i II. dio. Medžele i ahkjami serije (Otomanski gradjanski zakon) Sarajevo. Tisak i naklada Daniela A. Kajona. 1906. 8° I. dio. 319 str. II. dio. 320—671 + XXIV str. Svezak V. nije izašao.

Svezak VI. Mjenbeni zakon za Bosnu i Hercegovinu. Dodatak: Izvadak iz biljegovnog i pristojbenog zakona. Sarajevo. Tisak i naklada Daniela A. Kajona 1906. 8° 32 str.

Svezak VII. Zakon o štampi za Bosnu i Hercegovinu (Odobren Previšnjim rješenjem od 13. januara 1907.). Sarajevo. Tisak i naklada Daniela A. Kajona. 1907. 8° 36 str.

Svezak VIII. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 27. marta 1907., br. 49.590/II. o reformi točarine (Odobrena Previšnjim rješenjem od 8. marta 1907.) Sarajevo. Tisak i naklada Daniela A. Kajona. 1907. 8° 36 str.

Zakoni. Hrvatski zakoni. Drugo izdanje. Z. 1907. 8° sv. 23.

Zakoni i naredbe, koje se tiču lova, ribolova, lovne statistike, zaštite ptica, poreza na puške i na lov, proizvodjanja posjeda, prometa i nošenja oružja i strjeljiva, proizvodjanje, prodavanja i odpremanja baruta te prokušavanja strieljivog oružja priredio vrhovnim rješitbama te tumačenjem popratio dr. Antun Goglia povodjia I. razreda kr. zem. vlade. (Drugo izdanje.) 1907. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z. Ilica 8° XIV + 231 str. V. **Zakoni.** Hrvatski. — (Drugo izdanje). Zagreb 1607. 8° sv. 23.

Zakoni i naredbe, odnoseći se na reformu državnoga zastupstva i novi izborni red za državno vijeće sa zakonom o zaštiti slobode izbora. Cena 60 para. Izdao „Polit. društvo za Hrvate i Slovence u Istri“. Tiskara „Edinost“ u Trstu. (1907.) 8° 47 str.

Zakoni o ugarsko-hrvatskoj nagodi. Po izvornicima izdao dr. Ivan pl. Bojničić ravnatelj kralj. zemaljskog arkiva. Z. Naklada knjižare Mirka Breyera 1907. 8° 80 str.

Zapisnici. Stenografski zapisnici i prilozi sabora kralj. Hrvatske, Slavonije, Dalmacije petogodište 1906—1907. od CXXVI. do uključivo CXLV. sab. sjednice od 10. studenoga do 14. prosinca 1905. Broj priloga od 16. do 30. — Svezak V. dio II. Godina 1905. Z. Tisak kralj. zemalj. tiskare 1906. 4°

Zapisnici. Stenografski zapisnici i prilozi sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodište 1905—1906. Od CXLVI. do uključivo CLIXII. sab. sjednice od 15. siječnja do 21. travnja 1906. Broj priloga od 1. do 16.

Svezak VII. (Pogrešno, jer ima da bude VI.) Godina 1906. Z. Tisak kr. zem. tiskare. 1906. 4°.
Zapisnici. Stenografski zapisnici i prilozi sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodišta 1906—1911. od I. do uključivo XXIX. saborske sjednice od 9. svibnja do 18. prosinca 1906. Broj priloga od 1. do 28. Svezak I. Godina 1906. Z. Tisak kr. zem. tiskare. 1907. 4°. — od XXX. do uključivo LI. saborske sjednice od 21. siječnja do 1. ožujka 1907. Broj priloga od 1. do 19. Svezak II. Dio I. Godina 1907. Cijena 13 Kruna. Z. Tisak kralj. zemaljske tiskare. 1907.

Zapisnik skupštine podružnice gospodarskog društva u Djakovu. Od 30. lipnja 1906. Knjigotiskara Maksa Brucka. Djakovo. 8° str. 16.

Zapisnik III. zbora socijalno demokratske stranke Hrvatske i Slavonije obdržavanog 24.—26. prosinca 1905. Z. Tiskara S. Topolšćak i dr. 1906. 8° 117 str.

Zapisnik IV. zbora socijalno demokratske stranke Hrvatske i Slavonije i prve zemaljske strukovne konferencije obdržanih u Osijeku 23.—26. decembra 1906. (Po stenografskim bilješkama.) Cijena 60 filira. Z. Izdala „Naša Snaga“, jugoslavenska socijalistička nakladna zadružna. 1906. 8° 2 + 92 str.

Zastava. Hrvatska zastava. Pučke novine Starčevićeve hrvatske stranke prava. Izdavatelj dr. Mile Starčević. Tisak Prve hrvatske radničke tiskare. Odgovorni urednik Zvonimir Vučelić. Z. 1906. 4° God. III. 52 broja.

Zastava. Hrvatska zastava. Neodvisno narodno i radničko glasilo za Hrvate u Americi. Chicago 1906. God. III. Fol.°

Zavičaj. Virovitički Zavičaj. Novine za pouku i boljak naroda. Odgovorni urednik Gjuro Žakić. Tisak udove A. Habianec u Virovitici. 1906. Fol.° br. 24.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XI. Urednik Dr. D. Boranić. Z. 1906. Knjižarnica jugoslavenske akademije (dioničketiskare) (Đuro Trpinac). Tisak Dioničke tiskare. 8° 2 + 320 str. i 9 str. slika.

Zgrablić D. Čakavski dijalekat u Sv. Ivanu i Pavlu te zminju u Istri. (Program c. k. vel. drž. gimnazije u Pazinu g. 1906 : 1907.)

Zjalić Milan. Glazbeno pjev. društvo „Vijenac“ u zagrebačkom sjemeništu. Crtice iz njegove prošlosti. Z. Vlastita naklada. Tisak Dioničke tiskare. 1906. 8° str. 111 i (7).

Zmaila J. Pjesme za kraljevstvo božje kao za pobudu i unapredjenje kršćanskog života. Izdao u vlastitoj nakladi pastor J. Zmaila, zagrebački evangelički župni vikar. Tisak J. Kurzmannu u Z. 1907. 8° 112 + 2 str.

Zoček Josip. Hrvatsko pravo. Z. 1906. V. Pravo Hrvatsko.

Zollner Ivan Ev. Katehetičke propovijedi. Pri-

edio ih po Ivanu Ev. Zollneru Stjepan Butura duhovnik u bolnici mil. sestara. III. godište. O zapovijedima božjim. Peta knjiga. Od druge do sedme zapovijedi božje. Cijena 2 krune, poštom 30 fil. više. U Zagrebu. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 1906. 8° VII. + 359 str. Šesta knjiga. Od osme zapovijedi božje do čudorednih krjeposti. VII. + 355 str.

IV. godište. O kršćanskoj savršenosti i sredstvima milosti. Sedma knjiga. O kršćanskoj savršenosti do sv. pričesti. Cijena 2 krune 50 filira, poštom 30 fil. više. U Zagrebu. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° VII. + 406 str.

V. godište. Osma knjiga. Od pokore do molitve. 8° VII. + 429 str.

Zvekan, ilustrovani, šaljivi kalendar za prostu godinu 1907. XVII. tečaj. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z. Ilica broj 30. (1906.) 8° 96 + 100 str.

Zvonimir, hrvatski ilustrovani kalendar ujedno uredovnik, poslovnik i zabavnik sa šematzmom činovništva i vojničtva Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine, te sa adresarom grada Zagreba za godinu 1906. Dvadeset i treći tečaj. Sa četrdeset i četiri slike. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli) Z., Ilica 30. 8° 96 + 208 + 52 str.

Žakić Gjuro. Virovitički zavičaj. Virovitica 1006. V. Zavičaj, Virovitički.

Željezničar. Hrvatski željezničar. Glasilo zemaljskog saveza željezničkih radnika. Odgovorni urednik Fran Herveis. Tiskara S. Marjanović. Z. 1906. God. II. Izlazi 1., 10. i 20. svakoga mjeseca.

Žigrović-Pretočki Ivan. Zakon od 6. travnja 1906. O nuždnim prolazima Zagreb (1907.) V. Zakon od 6. travnja 1906.

Dodatak.*

Adamović Julije. Francuska početnica za srednje škole na temelju zorne obuke i štiva. (Le français enseigné par la lecture courante et à l'aide de tableaux et gravures.) Peto prerađeno izdanje.

Kruto vezana stoji 2 K 50 fil. Z. 1907. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Kr. zemaljska tiskara. 8° VIII + 317 + 2 str.

Alaupović Tugomir. Ivan Frano Jukić (1818.—1857.). Separatni otisak iz dvadeset prvog izvještaja velike gimnazije u Sarajevu. Sarajevo. Žemaljska štamparija. 1907. 8° 63 str.

Andrović Ivan. Habsburški dom i hrvatsko državno pravo. Izdanje uredništva „Hrvat. Dnevnika“. Sarajevo 1907. Tiskara Vogler i drugovi. 12° str. 64.

Anić Ante. Pogledi. Putne bilješke. Dubrovnik. Brz. „Dubrovačke hrv. tiskare“. 1907. 8° str. 164.

* Kako se je izdanje ove bibliografije dosta vremena zategnulo, dodajemo još ove posle izaslje knjige.

- Arnold Đuro. Logika za srednja učilišta. Treće izdanje. Ukoričena stoji 1 K 50 fil. Z. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. 1907. Kr. zemaljska tiskara. 8° XI + 130 str.
- Artman Ferdinand. Uljarstvo u Dalmaciji. Split. Brzotisak Narodne tiskare. 1907. 8°
- Babunović Stjepan. Veliko obećanje presvetog srca Isusova ili velika devetnica spasa.
- Barušić J. Sretne naravi. Vesele epizode iz običnoga života. Nakladom piščevom. Tisak Leopolda Friedmana u Osijeku. 1907. 8°
- Bauer Stjepan. Narodni uzgoj. Z. Tiskara i litografija Mile Maravića. 1907. 8° str. 48.
- Bazala Albert. Pučka sveučilišna predavanja (njihova uredba i svrha). Preštampano iz „Hrvatske“. Z. 1907. Izdanje knjižare Cirilo-Metodskih zidara (Šimunić i drug). Tisak Dioničke tiskare u Z. (1907.) 8° 30 str.
- Belavić O. Placido. Sv. Antun Padovanski, pomoćnik i zaštitnik. Tiskara i naklada „Srijemske Novine“ u Vukovaru. 1907. 8°
- Belović Bernadzikovska Jelica. Katalog narodopisne zbirke trgovsko-obrtničkog muzeja u Z. 1907. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 8°
- Bertin Juraj. Kritična povijest dogogjaja lurdskih, prikazanja i ozdravljenja. Francuski napisao dr. Juraj Bertin, sveučilišni profesor u Parizu. Prigodom pedesetgodišnjice lurdskih prikazanja s francuskoga preveli, uvodom i bilješkama popratili oo. Kapucini na Rijeci. Prvi od samoga pisca opunovlašteni prijevod. Hrvatsko izdanje ukrašeno sa 30 slikâ. Rijeka 1908. Naklada oo. Kapucina na Rijeci. Tisak Petra Battare. 8° str. 455.
- Biblioteka. Nova kriminalna biblioteka. Svezak 13. Büttner Henrik. Tko je ubojica? Kriminalni roman. Napisao Henrik Büttner. Tisak i naklada Makso Bruck, Djakovo. (1907.) 8° 64 str.
- Bog i Hrvati. Ilustrovani hrvatski narodni kalendar sa poslovnim i zabavnim prilogom za godinu 1907. Tečaj XIV. Z. Tisak i naklada Antuna Scholza. 1906. vel. 8° 156 + (3) str.
- Bog i Hrvati. Ilustrovani hrvatski narodni kalendar sa poslovnim i zabavnim prilogom za prestupnu godinu 1908. Tečaj XV. Z. Tisak i naklada Antuna Scholza. 1907. vel. 8° 153 + (2) str.
- Bojkot ili dalje od Magjara. Hrvatskome narodu povodom političke situacije. Sisak 1907. Tisak i naklada G. Čupaka. 8°
- Bučar Fran o. V. svesokolski slet u Pragu. Naklada Saveza hrvatskih sokolskih društava. 1907. Dionička tiskara u Zagrebu.
- Bulić A. H. Gramatika i vježbenica arapskog jezika. Sarajevo i Mostar 1907. V. Kadić A. i A. H. Bulić.
- Capecelatro Alfons. Ljubav prema domovini i katolici po kardinalu Alfonsu Capecelatru priredio Milivoje. Spljet. Leonova tiskara. 1907. 8° 22 str.
- Car Emin. Kontesa Nina. Nakladom Lavoslava Kleina u Z. 1907.
- Car Emin. Neznatni ljudi. Nakladom Lavoslava Kleina u Z. 1907.
- Car Emin Viktor. Novele Viktora Cara Emima. III. (U mraku.) Z. 1907. Nakladom hrvatske industrije papira (Lav. Klein) u Z. Tiskom Prve hrvatske radničke tiskare. 8° 44 str.
- Cijenik za knjigotiskarske pomoćnike u Hrvatskoj i Slavoniji. Z. 1907. Tisak Prve hrvatske radničke tiskare u Z.
- Cuvaj Antun. Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas. Sa 102 slike. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do godine 1835. Z. 1907. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Tisak Kr. zem. tiskare. vel. 8° str. XXIII. 938.
- Cvijetnjak, Matijin Cvijetnjak. List za unapređivanje duhovnoga života. — Vjesnik Marijinih kongregacija. Uredio Stjepan Gjanić, duhovnik i katehet. Godina VIII. Z. Tisak i naklada Antuna Scholza, Gajeva ulica. 1907. 8° (2) + 192 str.
- Čebušnik Valent. Glasnik sv. Josipa. God. XXXV. V. Glasnik sv. Josipa.
- Čehov A. P., A. P. Čehov. Crni kaludjer. Preveo Selim Rakošev. Z. Nakladom prevodioca. Tiskara Braće Kralj. 1906. 8° 40 str.
- Ćiril, Sv. Ćiril i Metod, kalendar za hrvatski narod. Dio dobitka određen je za družbu sv. Ćirila i Metoda za Istru. Za prestupnu godinu 1908. Tečaj VI. Tisak i naklada knjižara L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica 30. (1907.) 8° 111 + (1) + XVI + 32 + 35 + (45) str.
- Čitanka za II. razred nižih pučkih škola. Z. 1907. Tiskara Ignatza Granitza.
- Ćordašić Franjo. Poučnik za čuvare šuma i pomoćno šumarsko osoblje. Na poziv vis. kr. zemalj. vlade za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, napisao Franjo Ćordašić, šumarski izvjestitelj kr. zemalj, vlade. Rašireno i popunjeno peto izdanje. 1907. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica 30. 8° (2) + 138 + 18 str.
- Dan. (Politički katolički list) tisak Lenoove tiskare. Urednik i izdavatelj dr. Srećko Škarica god. IV. 1906. Izlazi svakog četvrtka.
- Derešanač Mijatov Ljudevit. Šeherezadine priповijesti iz tisuć i jedne noći. Tisak i naklada J. B. Štiefiera. Varaždin 1907. 8°
- Deželić Gjuro. Vrhovčeva zaklada za imovnu občinu Vlaška ulica u Zagrebu U Z. 1907. Tisak Dioničke tiskare. 8° Str. 60.
- Dolej Conan. Sherlock Holmes od Conan Doleya. U hrvatskom prevodu. I. Umorstvo u Abbey Sprange. II. Vlastelini od Reigate. Naklada knjižare J. Sokol u Z. (1907.) Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak) 8° Str. 26.
- Domazetović Franjo. Sbirka hrvatskih zakona. Knjiga 37. Zakon o kaznenim odredbama u

- Poštuju pred upravnim (redarstvenim) oblastima od 29. travnja 1907. Knjižara L. Hartmana (Stj. Kugli) Ilica 30.
- Domoljub, ilustrovan hrvatski koledar za pre-stupnu g. 1908. Godište I. Cijena 30 fil. Krapina. Vlastnik i izdavatelj: Vukovinac Gorjević. Tisak Lav. Weiss u Bjelovaru. 1907. 8° 70 str.
- Don Carlos. V. Jambrečak Dragutin.
- Drapczynski Vladoje. O proricanju vremena. (Preštampano iz kalendara „Svačić-a“ za 1908.) Senj, 1907. Tiskara T. Devčić & Comp. 8° Str. 21.
- Drechsler Branko. Slavonska književnost u XVIII. vijeku. Studija. Naklada knjižare M. Bre-yera. Z. 1907. 8° Str. 103 + 2. Tisak Dioničke tiskare u Z.
- Dušobrižnik. Glasnik za katoličke propovijedi. Tečaj XII. Uredaju Franjevci u Varaždinu. Tisak Stjepana pl. Platzera. 1907. 8° IX + 640 str.
- Džeparica, Pučka Džeparica. Zadar, Tiskarna Narodnoga Lista 1903. — I. Jelić Luka: Sveti Šimun Bogoprimac.
- Ferković Ante i Karel Vaníček: Sokolstvo njegov smjer i cilj. Preveo s českoga. Naklada uredništva Narodnoga Glasa. Karlovac 1907. 8°
- Fleischer. Fleischerov pripravnik. I. svezak. Što vrijedi voda. Tisak A. Kolesara u Bjelovaru 1907.
- Florschütz Josip. Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole. Drugo popravljeno izdanje. Ukoričena stoji 2 K U Z. Tisak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade 1907. 8° Str. 263.
- Gajski Franko. Vražji dom ili kobna mrtvačka glava. Romantička pripovijest. Tisak i naklada J. B. Stieflera u Varaždinu 1907. 8°
- Gjanić Marijin Cvjetnjak. V. Cvjetnjak Marijin. Glasnik sv. Josipa, zabavno-poučni mjesecišni list za puk katolički. Uredio; Dr. Valentin Čebušnik. Godina XXXV „Idite k Josipu“ Gen. 41,55. Z. Tisak i naklada Antuna Scholza, Gajeva ulica broj 7. 1907. 8° 192 + (2) str.
- Gopić Josip. Prilog k poznavanju akcenatske teorije Mažuranićeve u obziru na komentatorska domišljanja. Nakladom literatskog kluba akademičke mladosti Starčevićeanske. Tisak Antuna Scholza. Z. 1907. 8° V. Knjižnica, S. H. A. M. S.
- Goranić Tkalec Mirko. Naputak za držanje pasa i njegove najčešće bolesti. Po W. Dewusu, reformeru njemačkoga družtva za zaštitu životinja u Berlinu. Tiskara V. Novotni 1907.
- Gorski Milhaeal. Janko i Bianka. Novela u stihovima i poetična incidijuša. Z. 1907. Tiskara I. Granitza.
- Gramatika španjolska (bez učitelja) za Hrvate. Naklada J. Misslera. Bremen. Tisak Dioničke tiskare u Z. 1907. 8°
- Grčević Ivan. Šumsko računarstvo i blagajničko poslovanje krajiških imovnih općina. Nakladom piščevom. Tiskara C. Albrechta (Maravić i Dečak). Z. 1907. 8°
- Gruber Dane. Dalmacija za Ludovika I. (1358. do 1382.) Preštampano iz Rada. U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare 1907. 8°
- Gundrum Fran. O produljenju života. Naklada piščeva. Z. 1907. Tisak braće kralj. 8° str. 221 + (VI.)
- Hoić Ivan. Opća povjesnica za niže razrede srednjih škola. Sesto ispravljeno i popunjeno izdanje. Kruto vezana stoji 2 krune. Zagreb. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade 1907. (Kr. zemaljska tiskara) 8° str. 376.
- Hrvat. Od prodanih koledara „Hrvat“ namjeđeno je 2% u korist družbe sv. Cirila i Metoda. Hrvat, ilustrovan koledar za rimokatolike, grčko-istočne i Izraeličane. Sa šematizmom županije požeške za prestupnu godinu 1908. Tečaj. I. Cijena 50 filira. U Požegi. Tisak i naklada Hrv. tiskare i knjižare d. d. 1907. 8° 121 + (23) str.
- Hrvatska. Živila Hrvatska! Kalendar za hrvatski narod, za prestupnu godinu 1908. Uredili F. M. i D. H. Tečaj XV. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z. Ilica, 30. (1907.) 8° 111 + (1) + 33 + 35 + (55) str.
- Iveković Francisko. Biblijska povijest starozavjetne objave božje za srednje škole. S dopuštenjem arhibiskupske duhov. oblasti u Zagrebu. Četvrti popravljeno izdanje. Kruto vezana stoji 1 K 20 filira. Z. 1907. Troškom i nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. Kr. zemalj. tiskara u Zagrebu. 8° VIII. + 157 str.
- Izbor. O izboru Ferdinanda I. za hrvatskoga kralja na Cetinu 1. siječnja 1527. Cijena 20 filira. Z. Izdaje knjižara i papirnica u korist „kluba Ćirilo Metodskih Zidara“ (Šimunić i drug). 12° str. 24 (1907.)
- Izvještaj glavne skupštine Hrvatske stranke Prava održane u glavnom gradu Zagrebu dne 23. kolovoza 1907. u velikoj dvorani „Hrv. Sokola“. Cijena 30 filira. 10 komada zajedno s poštarinom K 3—. U Zagrebu. Nakladowm središnjega kluba Hrv. stranke prava 1907. 8° (straga). Hrv. kat. tisk. društvo u Z. Str. 135.
- Izvještaj upravnoga odbora i kr. podžupana županije modružko-riečke o stanju uprave u županiji za vrieme od 1. siječnja do 31. prosinca 1906. Podnešen proljetnoj županijskoj skupštini godine 1907. Ogulin 1907. Tisak Narodne tiskare u Ogulinu 8° 265 + (2) str.
- Jambrečak Karlo. Adela. Romantički spjev u sonetima i prisnovkom. Z. 1907. Tisak Antuna Scholza.
- Jelačić, hrvatski vojnički kalendar za prestupnu g. 1908. Tečaj VII. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z. Ilica broj 30. (1907.) 8° 95 + (1) + XVI. + 32 + 35 — (48) str.
- Jelenić Julijan. Drnd. O. Julijan Jelenić. Dalmacijom i Jadranskim morem. Sarajevo 1906. 8° 51 str. (Na 2 strani. Tiskara Vogler i drugovi).
- Jovan Milka. Izgubljen život. U Z. 1907. Tisak Antuna Scholza. U vlastitoj nakladi, str. 68.

Jurić Zagorka Marija. Razvrgnute zaruke. Slike i dojmovi iz pomirbe i posljednjega rata s Magarima u zajedničkom saboru u Budimpešti.

I. Hrvatsko-srpska koalicija prvi put u Budimpešti. II. Prvi spor s Magarima. Zak. osnova o podupiranju industrije i o slobodnoj plovitbi. III. Drugi spor: Rješavanje nagodbenih pregovora. IV. Treća spor: Pragmatika. V. Opstrukcija i prelom. Napisala M. Jurić-Zagorka. Z. 1907. Tisak Milivoja Majcena, Marovska ul. 28. 8° str. 115. Drugo izdanje isto.

Kadić A. i A. H. Bulić. Gramatika i vježbenica arapskoga jezika. Sastavili A. Kadić, profesor velike gimnazije u Sarajevu, A. H. Bulić, def. učitelj velike gimnazije u Mostaru. Prvo izdanje. Ukoričena stoji 3 krune 60 filira. Sarajevo i Mostar. Naklada pisaca. 1907. 8°. Na 2 strani: Str. I.—88. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Str. I.—VII. i 89.—160. Islamska dionička štamparija u Sarajevu. VII. + 159 str.

Kalendar. Gospodarski i vinogradarski kalendar za prestupnu godinu 1908. Uredio dr. Vjekoslav Köröškeny, kr. profesor, lektor sveukupnog gospodarstva na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, komader srpskog reda sv. Save itd. Tečaj XVIII. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli), Z., Ilica broj 30. (1907.) 8° 128 + XVI. + 28 + 32 + (42) str.

Kalendar. Marija-Bistrički katolički kalendar za prestupnu godinu 1908. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli). Z., Ilica br. 30. (1907.) 8° 112 + XVI. + 32 + 35 + (51) str.

Kalendar. „Oslobodjenje radnika djelo je samih radnika“. Marx. Socijaldemokratski radnički kalendar za prestupnu godinu 1908. Godina druga. Uređuje i izdaje Sotir G. Jovanović, tipograf. Na 2. strani. Hrvatska pučka seljačka tiskara d. d. u Zagrebu (907.) 8° 67 + (36) str.

Kalendar. Radnički džepni kalendar za godinu 1908. Cijena 70 fil. Izdala „Naša Snaga“, Jugoslavenska socijalistička nakladna zadruha, Zagreb, Samostanska ulica 16. Tisak Dioničke tiskare u Z. (1907.) mala 8° 160 str.

Kalendar. Socijaldemokratski radnički Sloboda 1908. Naklada S. G. Jovanović. Zagreb, Berislavićeva ulica 12. Tisak Hrv. pučke seljačke tiskare d. d. u Z. Cijena 30 filira. 8° str. God. II. str. 67 i oglasi.

Kalendar Srca Isusova i Marijina za prestupnu godinu 1908. S dopuštenjem crkvenih i redovničkih starješina izdaje uredništvo Glasnika Presv. Srca Isusova. God. III. Tisak i naklada Antuna Scholza. Z., Gajeva ul. 7. (1907.) 4° 112 + (33) str.

Kalendar. Zagrebački pučki kalendar za prestupnu godinu 1908. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica 30. (1907.) 8° 111 + (1) + XVI. + 32 + 35 + (49) str.

Karlić P. Matica Dalmatinska. Dio I. Osnutak i rad do izdanja Narodnih pjesama 1865. Na-

pisao prof. P. Karlić. U Zadru 1907. Naklada „Matice Dalmatinske“. Brzotiskom „Narodnoga Lista“ 8° 43 str.

Kempf Julije. Julije Kempf. Mladomu đačetu 1000 riječi iz hrvatske povijesti. S dodatkom: Hrvatski vladari po godinama vladanje. Tisak Hrvatske tiskare i knjižare u Požegi. 12° str. 16. Kesterčanek Fran Ž. Lugarski viestnik. V. Viestnik Lugarski.

Kesterčanek Fr. Ž. Šumarski list. V. List Šumarski.

Knjižnica. Hrvatska poučna knjižnica u korist kluba „Cirilo-Metodskih zidara“ u Zagrebu. Knjiga druga. Cherubin Šegvić: Drugo progonstvo Eugena Kvaternika 1861—1865. Z. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8° str. 190 + 8.

Knjižnica „L. K. A. M. S.“. Svezak II. Gopić Josip. Prilog poznavanju akcenatske teorije Mažuranićeve u obziru na komentatorska domišljanja. Napisao Josip Gopić. Cijena 60 filira. Naklada „Literarnoga kluba akademice mlađosti Starčevićanske“. Tisak Antuna Scholza u Z. 1907. 8° 38 str.

Knjižnica. Pučka knjižnica izdavana od društva svetojeronskoga. Knjiga CXLV. Što znanost pripovijeda o narodnom gospodarstvu. Napisao dr. Franjo Milobar. (Nagradjeno.) Z. 1907. Svezak CIXL. Hrvatska pjesma. Izbor umjetnog pjesništva za puk. Uredio i uvodom oporatio Josip Milaković. 1907. 8° Knjiga CL. Poučni razgovor. II. / 1. 1907. 8° Knjiga CLI. Život sv. Pavla. Napisao dr. Rudolf Vimer, kr. sveučilišni profesor. Z. Tisak Antuna Scholza. 1907. 8°

Knjižnica. Sokolska knjižnica. Svez. VI. (u knjizi pogrešno stampano svezak VII.). Očenašek Aug. Hrvanje. Po češkom od Aug. Očenašeka predio Dragutin Šulce, vodja Saveza hrvatskih sokolskih društava. Z. Naklada Saveza hrv. sokolskih društava. 1907. Dionička tiskara u Z. 8° (2) + 61 str.

— Svezak VII. Bučar Franjo. V. svesokolski slet u Pragu. Napisao dr. Franjo Bučar. Cijena 80 filira. Z Naklada Saveza hrv. sokolskih društava. 1907. Tisak Dioničke tiskare u Z. 8° 71 + (1) str.

Koledar. Hrvatski ilustrovani pučki koledar za rimo-katolike, grčko-istočne i izraelicane za prijestupnu godinu 1908. Tečaj XXXIII. Cijena 40 filira. 1907. Tisak Lavoslava Weissa. U Bjelovaru. 8° 88 str.

Licht Aleksandar. Židovska smotra. V. Smotra Židovska.

List. Šumarski list. Organ hrv.-slav. šumarskoga društva. Izdaje hrv.-slav. šumarsko društvo. Urednik Fran Ž. Kesterčanek. Tečaj trideset i prvi. Z. Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8° IV + 472 str.

List. Narodni list. Dnevnik. Izlazi u New-Yorku. Listar. Uzor ljubavni listar, zbirka svake vrsti

- ljubavnih listova, kitica, pjesmica i rečenica za spomenar. S uputom u sastavljanju ljubavnih listova. Križevci 1907. Tisak i naklada Gust. Neuberga 8° str. 106 (8).
- Listovi mladom dušobrižniku. Dio II. S dopuštenjem duhovne oblasti. Preštampano iz „Katoličkoga lista“ u Z. Naklada Hrv. kat. tiskovnog društva. 1907.
- Ljetopis i imenik književnoga društva sv. Jeronima u Zagrebu za g 1906. U Z. 1907. 8° str. 192.
- Marković Radovan dra. Govor na pouzdanom sastanku izbornika kotara velikogoričkoga dne 7. kolovoza 1907. Tisak D. tiskare u Z. 1907.
- Martić. Fra Grga Martić. Hrvatski narodni kalendar za godinu 1908. Izdala zaklada Fra Grge Martića, kojom upravlja „Napredak“, društvo za potpomaganje naučnika i gjaka Hrvata katolika u Sarajevu. Sarajevo. Tiskara Vogler i drugovi. (1907.) 8° 128 str.
- Milaković Josip. Hrvatska pjesma. Izbor umjetnog pjesništva za puk. Z. Naklada društva svetojeronskoga. 1907.
- Milobar Franjo. Što znanost pripovijeda o narodnom gospodarstvu. Napisao dr. Franjo Milobar. Na svijet izdalo društvo sv. Jeronima. Z. Naklada društva svetojeronskoga. 1907.
- Müller Ferdo. Praktična uputa u njemački jezik za svakoga. Drugo izdanje. 1907. Tisak i naklada kraljevske sveučilišne knjižare Franje zupana (St. Kugli) Z. Ilica. 8° (4) i 278.
- Napredak. Hrvatski narodni kalendar za godinu 1908. Godina druga. Izdao „Napredak“, društvo za potpomaganje naučnika i gjaka Hrvata katolika za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu. Sarajevo. Tiskara Vogler i drugovi. (1907.) 8° 264 + (5) str.
- Nasruddin efendija, njegove šale, dosjetke i njegova filozofija. Cijena 1 K. (1907.) Izdanje i naklada knjižarnice i papirnice Mihajla Milanovića u Sarajevu. 8° str. 128.
- Opazanja oborina i vodostaja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji godine 1906. Sastavio kulturno-tehnički odsjek kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. Z. 1907. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak). 4° 64 str.
- Ortner Stjepan. Život i rad Pavla Stoosa, hrvatskog pjesnika i svećenika. Uz stogodišnju obiljetnicu njegova rođenja i otkrića spomen-ploče 22. rujna 1907. u Dubravici. Sa slikama. Z. 1907. Izdanje knjižare i papirnice u korist kluba Ćirilo-Metodskih zidara (Šimunić i drug). Tisak Antuna Scholza. 8° str. XLVIII. 151.
- Pio X. O modernizmu. Okružnica sv. oca pape Pia X. U latinskom izvorniku i hrvatskom prijevodu. Naklada „Kat. Lista“. Z. 1907. 8° str. 55.
- Pjesmarica. Narodna pjesmarica. Izdala Matica Dalmatinska. (Sesto izdanje.) 1907. Zadar. Brzotiskom „Narodnoga Lista“. 8° XLI + 356 str.
- Prijatelj naroda. Hrvatski pučki kalendar za prestupnu god. 1908. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica 30. (1907.) 8° 79 + (1) + XVI + 32 × 35 × (53) str.
- Predstavka zastupnika muslimanskog naroda iz Bosne i Hercegovine, predane Njeg. Preuzviš. gosp. zajedničkomu ministru financija Stjepanu barunu Burianu, dne 6. juna godine 1907. u Beču. — U Budimpešti, tiskara dioničkoga društva „Pallas“ 1907.
- Prirozi k nacrtu osnove o gradnji i uzdržavanju municipalnih i općinskih cesta, te željezničkih prevoznih cesta. Z. 1907. Kr. zem. tiskara.
- Priručnik za „Kćeri Marijine“ pod Zaštitom Djevice Bezgrješne i sv. Janje D. M. Preveo i priredio O. O. K. Rijeka. Tiskara Nadász, Karavanić i drug 1906. 16° 199 + (6) str.
- Radić Ljuboje. Oholija i smjernost. Biblioteka za mladež. 8°
- Radnik. Hrvatski radnik. Izlazi u Calumetu Mich. (Amerika).
- Radojić Nikola. Dva poslednja Komnena na carigradskom prijestolju. U Z. 1907. Kr. zemaljska tiskara.
- Razgovor Starčevićanca i Radićevca o hrvatskim političkim strankama. Z. 1907. Tisak I. hrv. radničke tiskare.
- Razgovori, Poučni razgovori. II. Na svijet izdalo Društvo sv. Jeronima. Z. 1907. 8° 107 + (1) str.
- Robinzon Kruzoe, ili čudesne zgode i nezgode brodolomom postradala čovjeka. Biblioteka za mladež br. 2. Tisak i naklada J. B. Stieflera u Varaždinu 1907.
- Rudolf Viktor. „Ljudevit Posavski“, župan posavskih Hrvata. Cijena 20 filira. Sisak 1907. Tisak i naklada Janka Dujaka. 8° Str. 8.
- Ružičnjak Svetoga Franje Serafskoga. Nabožnopoučni list za katolički puk i trećorednike. Tečaj XII. — 1907. Uredjuju: Franjevcu u Varaždinu. Varaždinu. Tisak Stjepana Platzera. 1907. 8° (2) + 200 str.
- Sabić P. Moje simpatije. (Češha moderna.) I. dio. Prag 1907. Naklada i tiskara E. Stivuša u Pragu.
- Saršon Ivančić R. Poče. Pjesme. 1905. Rijeka. Tisak riječke dioničke tiskare 1907. 8°
- Sheidela Hinko. Njemačka gramatika za srednja učilišta. Napisao dr. Hinko Scheidela, profesor donjogradske gimnazije zagrebačke. U Z. Tisak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. 1907. 8° XVI + 199 str.
- Scheidela Hinko. Njemačka vježbenica za drugi razred srednjih učilišta. Napisao dr. Hinko Scheidela, profesor donjogradske gimnazije zagrebačke. Drugo izdanje. Tisak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. 8° VIII + 190 str.
- Sirovatka Hinko. Kako je u Americi i komu se isplati onamo putovati? S posebnim prilogom: Povjesni pregled Amerike, naročitim obzirom na Sjedinjene Države. Cijena 60 filira. Sva prava pridržana piscu. Z., 1907. Izdanje Knjižare u korist Kluba Ćirilo Metodskih zidara (Šimunić i drug) 8° Str. 73 (7).

- Sofokles. Sofoklova Antigona. Priredio Martin Kuzmić. Cijena 1 K 20 fil. Z. Tisak i naklada kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. (Na 2 str. Kr. zemaljska tiskara u Z.) 1907. 8° Str. 104 (2).
- Smotra, Židovska smotra. Urednik: Aleksandar Licht. Z. Tisak Dioničke tiskare u Z. 4° (1907.) God. I. 306 — (4) str.
- Spevec Franjo J. Posjed stvari i posjed prava, prema svome najnovijem razvoju. Z. Tisak Ign. Granitza. 1907. 8° Str. 44.
- Spomen na pedesetgodišnjicu društva sv. Vinka Paulskoga u Zagrebu. Z. Tisak hrvatskog katol. tiskovnog društva. 1907. 8° 74 str.
- Spomenak na 25-godišnjicu (1882—1907) nadbiskupske djačkog sjemeništa i nadbiskupske velike gimnazije u Travniku. Tisak Vogler i dr. u Sarajevu 1907. 8°
- Spomenica na sveučilišne svečanosti dne 18., 19. i 20. svibnja 1907. Posveta nove sveučilišne zastave, tridesetgodišnjice „Hrvatskog akad. podpornog društva“ i odkriće Strossmayerovog poprsja u sveuč. auli. Z. 1907. Tisak M. Maravića.
- Spomen spis proslave Antunova 16. lipnja. Nakladom hrvatske radničke tiskare. Z. 1907.
- Srce Isusovo, kalendar za katolički puk za prestupnu godinu 1908. Tečaj IX. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Z., Ilica 30 (1997.) 8° 112 + XVI + 32 + 35 + (45) str.
- Starčević Ante. Program i pravilnik Hrvatske Stranke Prava prihvaćen na glavnoj skupštini 22. kolovoza 1907. Naputak za pristaše stranke prava. Napisao dr. Ante Starčević. Za pristaše i klubove izdao središnji klub hrvatske stranke prava u Zagrebu. U. Z. Nakladom središnjega Kluba Hrv. Stranke Prava 1907. Str. 44.
- Strohal Ivan. Razvitak zađružnog prava u Hrvatskoj i Slavoniji. Preštampano iz Mjesečnika pravničkoga društva. Tisak Dioničke tiskare u Z. 1907. 8° Str. 336.
- Strossmayer koledar za god. 1908. Izdaje i ureduje odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik u Zagrebu. Godina druga. Čist će se prihod upotriebiti za Strossmayerov spomenik (Klišći i tisak Dioničke tiskare u Z. 1907.) vel. 8° 453 + (2) str.
- Svačić. Godina V. Svačić, hrvatski ilustrovani koledar za prestupnu godinu 1908. Izdaje „Hrvatska knjižarnica“ u Zadru. Čist prihod namijenjen je hrv. učećoj sirotinji u Zadru. Tiskara T. Devčić & Co. Senj. (1907.) 8° 213 + (48) str.
- Šebećić Josip. Poučne i zabavne priče islamskoj i katoličkoj mlađeži. Bos. Novi 1907. Tisak i naklada knjižare Stefan Baleš.
- Šegvić Cherubin. Drugo progostvo Eugena Kvaternika godine 1881.—1885. Prilog za povijest konspiracije narodâ proti Austriji. Označeo iz njegova dnevnika. Z. Izdanje knjižare i papirnice u korist „Kluba Cirilo-Metodskih zidara“ (Šimunić i drug). 1907. 8° VII + 229 + (2) str. V. Knjižnica Hrvatska poučna u korist kluba „Cirilo-Metodskih zidara“. Knjiga druga.
- Šilović Josip. Deseti obči kongres medjunarodne kriminalističke udruge. U Z. Tisak Dioničke tiskare 1907. 8° 85 + (1) str.
- Šimončić Gjuro. Duševna naslada za kršćane katolike, koji žele u duhu i istini Bogu se moliti. Četvrti izdanje. Križevci. Tiskom i nakladom Gust. Neuberga (1907.) mala 8° XVI + 784 str.
- Širola Stjepan. Dr. Velimir Deželić. Životopisni crtež o 25-godišnjici književnoga rada. Napisao Stjepan Širola. Preštampano iz „Prosjet“. Z. 1907. Tisak Antuna Scholza 8° 28 str.
- Šišić Ferdo. Kralj Koloman i Hrvati godine 1102. Z. 1907. Izdanje knjižare i papirnice u korist „Kluba Cirilo-Metodskih zidara“ (Šimunić i drug.) 12° str. 102.
- Varičak Vladimir. Prvi osnivač neoeuklidske geometrije. Preštampano iz 169. knjige „Rada“ jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U Z. Tisak Dioničke tiskare 1907. 8° 85 str.
- Vidrić Vladimir. Pjesme. Z. 1907. Vlastita naklada. 8° 53 str. Ad calc. Tisak Dioničke tiskare u Z.
- Viestnik. Lugarski viestnik. Izdaje hrvatsko-slavonsko šumarsko društvo. Urednik Fran Kesterčanek. Tečaj dvanaesti. Z. Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1906. 8° (2 + 96 str.
- Viestnik Lugarski viestnik. Izdaje hrvatsko-slavonsko šumarsko društvo. Urednik Fran Kesterčanek. Tečaj Trinaesti. Z. Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1907. 8° (2 + 96 str.
- Vimer Rudolf. Život sv. Pavla. Na sviet izdalo Društvo sv. Jeronima Z. Tisak Antuna Scholza 1907. 8° 278 + (3) str.
- Vukovina Gorjević. Domoljub. V. Domoljub. Zagreb godine 1906. Izvješće gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnoga i kralj. glavnoga Zagreba. U Z. 1907. 4° 133 str.
- Zakon o štampi za Bosnu i Hercegovinu (Odobren Previšnjim rješenjem od 13. januara 1907. Sarajevo. Tisak i naklada Daniela A. Kajona 1907. 12° str. 36. V. Zakoni Bosansko-herc. Sv. VII.
- Zakoni. Bos.-herc. zakoni. Svezak. IX. Zakon o lihvi. Sarajevo. Tisak i naklada Daniela A. Kajona 1907. 8° 15 str.
- Zakon o lihvi. /akon o kamatima. (Odobreni Previšnjim rješenjem od 30. juna 1907. Cijena 40 heller. Sarajevo. Tisak i naklada A. Kajona 1907. 12° str. 15. V. Zakoni, Bosansko herc. Sv. IX.
- Zastava. Hrvatska Zastava. Neodvisno narodno i radničko glasilo za Hrvate u Americi. G. IV. Chicago 1906. fol.
- Zvekan, ilustrovani šaljivi kalendar za prestupnu godinu 1908. Tečaj XVIII. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli) Z., Ilica 30. (1907.) 8° 79 + XVI. + 32 + 35 + (47) str.

„Matica Hrvatska“ izdala je za godinu 1907. ovih 11 knjiga:

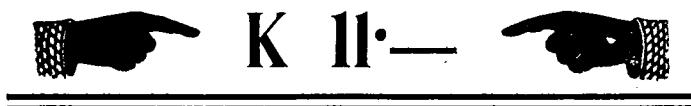
1. **Gjuro Arnold:** Čeznuća i maštanja. (Pjesme.)
2. **Niko Andrijašević:** Iz neretvanske krajine. Slike i priče.
3. **J. E. Tomić:** Manja djela. I. (Priповести.)
4. **Hrvatsko kolo.** Naučno-književni zbornik. III. knjiga.
5. **A. M. Skabičevskij:** Povjest novije ruske književnosti. I. Prev. M. Lovrenčević.
6. **Slovenske novele i priповести.** Uredio dr. Fran Ilešić.
7. **Kolo Hrvatskih Umjetnika.** II. (Deset slika u bojama.)

— Ovih 7 (sedam) knjiga dobivaju članovi prinosnici za članarinu od K 6.— (šest), članovi zakladnici (utemeljitelji) dobivaju ih **bezplatno**, Slovenci za K 4.— (četiri).

8. **J. Scheiner:** Uredba svemira. Preveo dr. O. Kučera. Cena za članove K —·50.
- 9 **H. S. Brdovački** (pseud.): Prometna politika u obće i ugarska prometna politika u Hrvatskoj. Cena za članove K —·50.
10. **Ovidijeve Metamorfoze.** Preveo T. Maretić. Cena za članove K 2.50.
11. **Glas Matice Hrvatske.** II. godište. Cena za članove K 1·50.

— Za knjige pod br. 8—11 imadu članovi „M. H.“ (i utemeljitelji) nadoplatiti gore naznačenu cenu, ukupno K 5.—.

— Sve knjige „Matice Hrvatske“ za godinu 1907. stoje za članove

 K 11·—

Članovima, koji su za **Kolo Hrvatskih Umjetnika** po prvašnjoj objavi uplatili već K 2·—, uračunat će se ova svota u članarinu za godinu 1908. (osmu), osim ako mjesto toga žele oba svezka „**Male Knjižnice**“ i „**Glas M. H.**“, ili **Ovidijeve Metamorfoze**, oboje uz nadoplatak od 50 filira.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 21.—24. U ZAGREBU, DNE 8. TRAVNJA 1908. GOD. II.

Knjige „Matice Hrvatske“ za god. 1907.

Prikazao dr. Antun Radić, tajnik „Matice Hrvatske“.

Gjuro Arnold : Čeznuća i maštanja.

(212 str.)

Poznavaoci stranih književnosti mogli bi za-
cielo potvrditi, da jedva u kojoj književ-
nosti imade u naše dane „pjesmarica“
takovih pjesama, kao što su dve knjige pjesama

bez kojih je život svakoga čovjeka⁴ kao noć bez
zvezdâ.

Arnoldova je poezija u nas poznata i obćenito
priznata, ako i nije još ocjenjena. Arnoldovo
poeziji ne će biti na uštrb ničija kritika, pa ni
konstatovanje ovih dviju činjenica, naime: da je
njegova poezija prvo u većem dielu presubjektivna,
i drugo: da je jednostrana, naime pretežno tužna.

Hoće li tko da shvati dobar dio Arnoldovih
pjesama, morao bi poznati njegov život, njegovu
dušu. No to nije nikakav nedostatak, jer kad svi
priznajemo onu, koja kaže: tko pjesnika hoće da
razumije, da mora ići u njegovu zemlju, — kako
ne ćemo priznati, da je za razumievanje pjesnika
potrebno još i više poznavanje najbliže, naj-
intimnije njegove okoline?

Već je nedostatak — ne u pjesmama Arnol-
dovim, nego — u pjesničkoj našoj književnosti
jednostranost Arnoldovih pjesama: duboka tuga
i porazna resignacija, tako da se čovjek čudi, gdje
se je u njegovoј duši moglo roditi i ono njeko-
liko manje tužnih, vedrih i odlučnih akorda, što
ih ipak ima osobito u njekim baladama. No i tu
je težko ostati kod ovoga prigovora, i to s toga, što
je lirska poezija čedo Tuge u obče, a kako ne
će biti u nas Hrvata, kad nam se već pramajka
tako zvala!... Lirski pjesnici, koliko ih vjerno
ne prati ova tajnostna i mučiteljica i tješiteljica,
ne omilješe najširim krugovima čitalaca; ode
i ditirambi, koliko ih ima u književnostima, ne
nadjoše nikad iskrenoga odjeka u dušama većine
savremenika, a anakreontici i cinički ili cinizmom
barem natrunjeni pjesnici nalaze vrlo malo ljubi-
teljâ. I tako uz erotiku ostaje elegika u raznim
oblicima za uviek onaj drugi, i to dublji izvor
poezije.

Dr. Gjuro Arnold.

Gjure Arnolda, što ih je godine 1899. i 1907.
izdala „Matica Hrvatska“. No bilo u tom kako
mu drago, svakako se može reći, da hrvatska in-
teligencija ima u dve zbirke Arnolđovih pjesama
dosta za podržavanje i podizanje onih čuvstava,

U ostalom — tuga je u Arnoldovim pjesmama samo gospodujući akord, a pjesme su same vrlo različne, tako da obuhvataju ne samo sve vrste, nego gotovo i sve strane čovječjega mišljenja i života. Skoro polovicu zapremaju „Balade i romance“ (drugi dio), dok u većoj polovici (prvi dio) nalazimo naslove: Iz mladih dana, Mrazove sestrice, Uspomenke, Mrtvima i živima, Društvene i političke i Iz različitih pretinaca.

Kad čovjek stane opet i opet čitati ove pjesme, čini mu se suvišnim i presićešnim svako kritičarsko rezoniranje, pače na to i ne misli, nego čita i čita, — ne, nego sâm pjeva i pjeva.

Bit će ih, kojima će biti miliji drugi dio — balade i romance — no većinu će, mislim, osvojiti prvi dio. Ne bi imalo svrhe izbirati s nakanom, da se kaže, koja je pjesma ljepša ili najljepša, premda ih ima, koje bi mnogi htio imati u kamen uklesane. Neodoljivo djeluju mnoge, najjače baš one, koje su nikle iz najintimnijega kruga pjesnikova (iz „Mrazovih sestrica“: Dè još da gledam,

U zadnjem drhtu . . . Non omnis moriar; iz odjela „Zivima i mrtvima“: Kérci Mignoni). Iz odjelka „Družvenih i političkih“ sasvim je Arnolova „Oblacima“, a osobito „Svoje carstvo imam“, u kojoj pjesnik kaže, da mu se čini, kao da ga njekto pita:

Ne vidiš li rumen večernju, gdje cvati?
Kud se, jošte ganjaš? Gdje ćeš jednom stati?
„Stat’ cu, znate, onđe, medju riekam dvjema,
„Gdje mi stara majka zadnji ležaj sprema,
„Njoj’ cu sve izpričat doživljaje svoje
„I darovat srce — raspuklo na dvoje.
„A ja znađem, da će ona divna mati,
„Kad završim, reći: Bog ti, sinko, plati!“

I hoće, i to ne samo Ona, ta pjesnikova i naša draga Mezopotamija, nego i svi oni, koji budu jednom prosudjivali, što nas je koji dobra uradio. Arnold će moći s punom sviešću ponoviti Puškinove rieči:

I narodu’ cu dugo biti mio s toga,
Sa lirom što sam.dobra čuvsta probudjivō,
Ugadjao mu što sam miljem stiha svoga . . .

Hrvatsko Kolo.

Naučno-književni zbornik. Knjiga III. Str. 482.

Utrećoj knjizi ovoga „Kola“ ima 25 hrvatskih pisaca, starih i mladih, i to i po godinama, i po književnim nazorima i smjerovima.

Bude Budisljević.

Laka pouka i zabava njekako su pojednako dobile mjesta. Na prvom je mjestu međutim književno-životopisni prinos od staroga Bude Budisljevića: „Nekolike uspomene na Augusta Šenou.“ Nama je Hrvatima draga svaka vjestica o našem prvom pravom i jedinom romanopiscu, neumrlom pripovjedaču Šenoi, koji još živi i živjet će u mislima tolikih, koje je opojio domaćom milinom, ogrijao žarom tople ljubavi za sve naše, a zanio čarom slikâ naše prošlosti. Zanimljivo je, što se uspomene posinka Trnskoga, Bude staroga Budisljevića, vraćaju k Šenoi i —

u „Obzorovu“ nedjeljnog prilogu — k Mažuraniću. Gatajući mogli bismo reći, da su godine šestdesete i sedamdesete učinile i ostavile na savremene like tako jak dojam i tako svjetlu i dragu uspomenu, da se k njoj evo rado povraćaju i poslije trideset godina.

Pravu pouku otvara u ovom svezku hrvatski historik Vjekoslav Klaić svojom zemljopisno-povjestnom studijom o glasovitom „Duvanjskom polju“ u Bosni, uz koje se veže ponošna predaja o krunisanju prvoga kralja hrvatskoga Tomislava. Predaja doduše, koliko se tiče imena kralja (Tomislava), nije zajamčena, no samo današnje ime gradića na Duvanjskom polju, Županjac, svjedoči, da je Duvno bilo u uzkoj svezi s državnim uredjenjem stare Hrvatske, te da je u njem stolovao župan. Prof. Klaić priča povijest Duvna sve do najnovijega vremena, što će zacielo prosvjećenu i rodoljubnu inteligenciju hrvatsku čitavoga onoga okoliša u velike zanimati.

Prošlosti se, duduše novije i najnovije, tiče

Vjekoslav Klaić,

Dr. Pavao Pestotnik.

Josip Milaković.

još samo jedna radnja, a to su bilježke poznatoga slovenskoga našega suradnika, predsjednika „Slovenske Matice“, prof. dra. Frana Ilešića, o „Slovenskim novčanim prinosima za Jelačićevu vojsku god. 1848.“ U ovim je bilježkama naš Ilešić ostao vjeran sebi i plemenitoj svojoj životnoj zadaći: tražiti i priobčivati svaku i najmanju sitnicu, koja veže Slovence s Hrvatima, a sve to popratiti barem s nekoliko oduševljenih, no vazda duboko pročućenih i iskrenih rieči o zavjetnoj misli „svojoj: o ljubavi, slozi, zajedničkom radu i zajedničkoj sudbini Slovenaca i Hrvata, — čemu je dakako prvi uvjet — poznavanje.

Za poznavanje „Slovenaca u prošlosti i sadašnjosti“ napisali su na ponuku uprave „M. H.“, a opet nastojanjem hrvatskoga „generalnoga konzula“ u Ljubljani, Ilešića, liep i priegledan članak dva mlada učenjaka slovenska, dr. Pavao Pestotnik i dr. Gregor Žerjav. U prvom je dielu članka kratka povjest slovenskih zemalja do ujedinjenja pod Habsburgima, a drugi je dio studija o razvoju gospodarskih prilika u Slovenaca. Šteta, što nije napisan i treći dio — o borbi slovenske naše predstraže s valovima njemačke bujice. No što nije ljetos, bit će zacielo

do godine. Slovenske suradnike „Matičine“ ide svaka hvala za njihovu spremnost i trud.

Istu svrhu ima i prinos Josipa Milakovića o školstvu u mnogo spominjanoj, ali malo poznatoj Bosni i Hercegovini. Bilo bi doduše možda nuždниje, kad bi tko htio znao i podati pogled u cieli život onoga našega naroda, što je do nedavna usred Europe bio pod turskom vladom; ali kad to nije tako lako, dobro nam dolazi i pogled na prosvjetno nastojanje u ovim našim zemljama, gdje osobito na tom polju rade od početka okupacije mnogi sinovi banske Hrvatske, medju kojima odlično mjesto zaprema pisac ovoga priegleda, poznati hrvatski pjesnik Milaković.

Još se samo jedna poučna radnja tiče poješto naših domaćih prilika, a to je studija o „Razvitku biologije u Hrvatskoj“ od prof. Ivana Krmpotića. Koliko je zanimljivo gledati početak mlađe hrvatske prirodoznanstvene nauke, toliko je još zanimljivije, kako pisac razumljivo, s velikim interesom, a ipak s elegantnom upravo objektivnošću tumači najspornije teorije i probleme, o kojima su svoju imali reći i naši: Vukotinović, Šloser, Torbar, pa onda i mladi: Brusina, Car, Heinz, Langhofer. Jedan je od ovih posljednjih

Dr. Gregor Žerjav.

Ivan Krmpotić.

Dr. Lazar Car.

Stjepan Radić.

i to dr. Lazar Car i u ovom „Kolu“ priobčio najnoviji stadij pitanja „O uzroku smrti“, „kojо mi samim našim razumom nismo kadri shvatiti smisao“. Obadvie su ove studije bile upravo potrebne širim krugovima naše inteligencije, koji se vrlo rado i u običnom razgovoru bave sličnim pitanjima, a tako im riedko dolaze u ruke i ozbiljni prirodoznanstveni časopisi, a kamo li djela.

Zanimljiva je studija još uvek neumornoga starca, muzikologa Fr. Š. Kuhača, o „Narodnim osebinama u gestama i karakteristici pojedinih naroda“. Čovjek se mora upravo čuditi čitajući ovu studiju, koliko toga svaki čas kod ljudi vidi, čega ipak ne opaža! Studija će mnogoga na koješta kod ljudi upozoriti, a svakoga i ugodno zabaviti.

Vrlo je važna i aktuelna obširna, dosta težko pisana studija dra. Alberta Bazale pod naslovom „Narodna kultura“. Aktuelna je s dva razloga: prvo zato, što se i u nas počeo u književnosti naglašivati kozmopolitizam, a drugo zato, što se pitanje o „narodu“ i kod nas sve to više primiče dnevnomu redu naše javnosti. Autor je sebi postavio za zadaću, da ovo pitanje, koje nam je svima na jeziku, a mnogomu i na srcu, — pitanje, kojemu riešenje kao da osjećamo u zraku, — da to pitanje opravda i rieši teoretski, znanstveno, sa svim pomagalima i autoritetima najnovije znanstvene psihologije i socijologije. Mi da-

kako ne možemo ni u kratko kazati razloga autorovih, nego možemo reći samo to, da on стоји na strani naroda.

Posljednja od nespomenutih jošte studija bavi se francuzkim gradjanstvom („Jedina buržoazija na svetu“ od Stjepana Radića). Autor ove studije, koji je u prošlogodišnjem „Kolu“ napisao instruktivnu studiju o englezkom uzgoju, valjda je imao na umu, da pokaže, koje su vrline i drugi uvjeti nužni, kad se formira ili stvara narod u modernom smislu rieči, pa je u tu svrhu predočio francuzku buržoaziju, jer moderni francuzki narod — to je francuzka buržoazija, gradjanstvo.

To je pouka u ovom svezku „Kola“.

Izmedju pouke i zabave stoje bilježke i dojmovi „S puta po Italiji“ od slikara Otona Ivezovića. To je pisano na posebni način, jer to nije ni dosadni putopis s podpunim katalogom svih mogućih sitnica, niti je to lov za novostima i interesantnim doživljajima, niti hvalospjev toliko opjevanoj Italiji i njenoj umjetnosti, nego je to iskreno, lako i letimice izpričani izvještaj o svem, što je autor na svojem putu vido i kako ga se sve to dojnilo. Tek ovdje ondje izašao bi autor iz kolotečine — vjeran svomu temperamentu i doista riedkoj — iskrenosti, koja je najljepši ures ovoga prinosa. Iskrenost je dakako redovno nepočudna, a često originalna, pa to vriedi i za ovaj „putopis“ s tom razlikom, što originalnost

Fr. Š. Kuhač.

Oton Ivezović.

ovdje nema nikakvih pretenzija, a to se takodjer svakoga ugodno doima.

Milan Šenoa.

Josip Kosor.

Zabavni dio „Kola“ ima jednu novelu, jednu dramsku sliku, jednu dramu i tri oveće crtice, pa nješto pjesama.

Na prvom je mjestu „primorska slika“ — „Iz gubljeni“ od Milana Šenoje. Krasna, fina stvarca. Nije ni drama, ni novela, nego neprekiniti dijalog, u kojem se razvija do posljednjega čina potresna drama u duši stare jedne gospodjice, koja je već osiedjela čekajući svoga zaručnika Serafina, koji je pošao na more, a brod se razbio, potonuo . . . Kud će Šenoa nego na more, u naše primorje! Tu je on doma. Taj razgovor teče, kao da ga sluštate u zbilji gdjegod u Bakru ili Kraljevici. Stara je gospodjica već na porugu cieloj svojoj okolini idući u crkvu i paleći doma sviećicu pred Bogorodicom za svoga Serafina. Sada doznade, da Serafin nije bio poginuo, nego se u svjetu — oženio, pa umro, a sin mu se vratio u naše krajeve, gdje još živi sa kćerkom . . . Starica se ni sad ne pokoleba u svojoj vjernosti: unučicu svoga nevjernoga zaručnika učini svojom baštinicom.

Iz primorja je, no iz najjužnijega, i novela „Nigda čoek“ od Bog. Hrvatovskoga (pseud.). Vanredno je to snažna crta, vrlo vješto uočena i

tako živo iznesena, da te hvata groza. Crta se naime jedan eksemplar takove surovosti, divljačtva i nesposobnosti za ikakvu kulturu, da bi ova crtica mogla služiti socijologizmu kao dokumenat, jer bez sumnje je izvadjena iz života.

Vješto je napisana i crtica iz Bosne „Nurija“ od B. Branka (pseud.), a posebnim se načinom iztiče temperamentna, pjesnička „Idila“ M. Lisičara.

Iz bosanskoga je života i „žalostna igra u tri čina“ od Adalberta Kuzmanovića, pod naslovom „Za obraz“. Drama je tendenciozna, prilično prenategnuta u izticaju muslimanskoga milosrdja. Uzelo dvoje muslimana, muž i žena, tudju žensku sirotu i odhranili je u kući, a imadu sina, pa se djeca zavoljela. To se jednom zgodom — u kolu — saznao, fratar i narod kršćanski navali na bega-hranitelja, koji i sam vidi, da tu ide za obraz njegove kuće, pa dohvati kuburu, da će sina. I ako se pokazalo, da su djeca nevina, fratar više siroti (Janji): Prokleta u deveto koljeno! Ona skoči kroz prozor, pade mrtva, a i Husein izpusti dušu od rane, što je dobio u kolu braneći Janju od drznika.

Karakteristična je „Tužna obitelj“, slika kavanskoga života mladeži svih mogućih naroda, od J. Kosora, u kojoj se vještom satironom, ironijom i persiflažom crtaju abnormalni pojavi u životu i moždanima modernih „nadljudi“, „übermenscha“.

Medju pjesnicima nalazimo: Jovana Hrani-

Adalbert Kuzmanović.

Jovan Hranilović.

Božo Lovrić.

Josip Miličić.

lovića, Milivoja Podravskoga (pseud.), Božu Lovrića, Ferda Rožića, Miroljuba (Antuna Evetovića) i Josipa Miličića, od kojih treba

Osvrnemo li se sada na čitavo ovo „Kolo“, možemo biti zadovoljni obiljem, raznolikošću i ozbiljnošću radnja u njem priobčenih. „Hrvatsko

Ferdo Rožić.

Antun Evetović.

posebice iztaknuti prievede Podravskoga iz Horacije i vrlo nježne pjesmice Miličićeve.

U „Književnom obzoru“ ima prikaz „Savremenika“ i „Smrti Majke Jugovića“ od Kerubina

„Kolo“ dokazuje, da je hrvatska književnost doista savremena, da se i u liepoj i u naučnoj knjizi odaziva svim savremenim pitanjima. Jedino se na

Prof. Kerubin Šegvić.

Dr. Vinko Lozovina.

Šegvića, dalje djelâ o aktuelnim pitanjima izvanske politike od Stj. Radića i napokon izvještaj o prošlogodišnjim književnim proslavama u Italiji od dra. V. Lozovine.

poučnoj strani opaža nestaćica gospodarskih, prometnih i financijalnih članaka, a u liepoj knjizi — nestaćica pjesama. No da ni time sasvim ne oskudjevamo, dokazuju ostala izdanja.

Niko Andrijašević: Slike i priče iz neretvanske krajine.

Str. 192.

Imamo ga ! Imamo opet pripovjedača — altroche Gjalski !

Da ! „Alroche“ Gjalski — da govorimo primorskim žargonom. Nismo tako sićušni, da bi nam ovu poredbu, na štetu tobože Gjalskomu, pod pero natjerala zlovolja radi nespretnih ne-

Niko Andrijašević.

sporazumaka, koji su i Gjalskoga (koji u ostalom ništa već ne piše) odvratili od „Matrice Hrvatske“. Nipošto ! Mi s podpunim uvjerenjem kažemo, da je Andrijašević nješto posve drugo nego Gjalski.

Nije ovdje mjesto, da pišemo o Gjalskom, ali kad počesmo tako, — što je zapravo bio Gjalski ? Počnimo s „Maričonom“, nastavimo s Illustrissimus Bathorychem, priedjimo preko „U noći“, ustavimo se „Pod starim krovovima“ — i eto nas vrlo brzo kod „Osvita“ i „Materinske riječi“ : od naivne pseudoromantike („Maričon“), preko pseudorealizma i tobožnjega „socijalnoga romana“ eto nas kod tendenzioznih i zato neuspjelih historijskih romana . . .

Poštovani čitaoci neka nam oproste ovu stranputicu : nametnula nam se pod neodoljivim dojmom, što ga na nas čine Andrijaševičeve „slike i priče“ iz stare naše „Paganije“.

Tko je taj Niko Andrijašević ? Gdje je bio do sada, kad ga eto najednom s knjigom od 192 strane ?

Ne znamo ni mi. God. 1902. tiskao mu „Vienac“ — valjda u nestaćici materijala — jednu priču, što li, — i od onda jedva se gdje god javio, a nikomu u pameti ostao. I eto ga najedanput k „Matici Hrvatskoj“, k njezinomu podpredsjedniku, s dvie tri li pripoviesti, priče, slike, Bog li zna, s čim li. Ne bi primljeno ništa. Pa i tko bi

primio u „Hrv. Kolo“ (o tom se radilo) radnje njekoga *djaka*, da nam se onda rugaju ? No njetko uhvatio vremena i pročitao onu — „Ive Matina“, pa „Mijo Ujdur“ — i skočio : Što je to ? Osvojilo ga. Našao se tu skoro i Andrijašević, pa kada to čuo, kaže, da ima „toga i više“. I tako nastala ova knjiga sa 16 „slika i priča“.

Pa ima li što u toj knjizi, kad smo je odmah u početku toliko uzdigli nad samoga Gjalskoga ? Što je u njoj takovo ?

Knjiga će to reći sama. Koliko se njezin sadržaj može zbiti u kritičke nazive, koji riedko kada podpuno pokrivaju stvar, koju imadu označiti, — moglo bi se reći za Andrijaševića, da je umjetnik — realista. Tendenciji, u koju bi njegove slike i priče bile, ma i nješto, uklopljene, nema ni traga ; slike i priče djeluju same po sebi svojim umjetnički biranim predmetom i vještom obradbom. Premda su gotovo sve iz narodnoga — seljačkoga — života, nema tu ni traga dosadnoj „folklori“. Čovjek iz naroda nije tu ni pajazzo, kojemu bi se čitalac imao smijati, ni nevini stradalac, kojega bi imao žaliti, ili mu čak „pomoći“ : to su ljudi kao ljudi sa svojim interesima, strastima i doživljajima, između kojih autor bira one, koji su vredni umjetničke obradbe. Nema tu u „pozadini“ nikakve, kako rekosmo, tendencije, nikakve — nikomu razumljive — simbolike : to je život, ili bolje, to je iz života ono, što je vredno, da se umjetnički obradi.

Posebice se u ovim pričama i slikama iztiču ženska lica. Ona „Ive Matina“, pa „Ane Kovačeva“ mogla bi dobiti još koju družicu, kao n. pr. „Mile Jurinu“ („Pijanac“).

Da, Mile Jurina ! Da nema ništa više osim ove novele u ovoj knjižici, — Andrijašević bi osvojio mjesto medju prvim našim pripovjedačima. — „Crtičarima“ ! — Ne ! Andrijaševičeve slike i priče nisu sve crtice, nego većinom novele, pripoviesti, njekoje su gotovo skica za ciele romane (na pr. Nesretna klačina). Crtice su zapravo samo tri, četiri (Ljubav, Gospodin poglavac, Ante Vujičić, Ustaša).

Ali — uzmite i čitajte ! Upoznat ćete opet jedan kraj Hrvatske, i to stare, prave Hrvatske, one stare „Paganije“, koja je Mlečanima nazatala danak . . . Sjetite se čitajući onoga štono su lani iznigli Ujević i Marušić, pa ćete zacielo uzkliknuti : Da ! Kad je to bila Hrvatska, onda je i bila ! . . . A kad li će opet biti ? . . .

More, more ono naše, i one gore tamo oko Neretve, što su sav svjet naselile, a sebe još nisu razselile ! . . .

Josip Eugen Tomić : Manja djela. I.

(Str. 27. — Zastavnik Trenk. — Major Sylvain. — Savka. — Vlastelin Janko. — Dilber Marko. — Temperanza. — Ave Maria. — Mladi spahijs. — Službeni lov u krajini. — Priegarnica.)

Jest, on je, Josip Eugen Tomić, bio medju matičarima „stari“, — kakvih ima i medju „mladima“. J. E. Tomiću nije pripoviest

Josip Eugen Tomić.

valjala, ako nije bila historijska, ili ako nije bila osnovana na zanimljivoj „fabuli“, bilo ozbiljnoj, bilo komičnoj. T. zv. „psihologisku analizu“ — to je J. E. Tomić valjda držao pustim naklapa-

njem. On je bio pripoviedač, fabulator — i ništa više. Ni u njega nema tendencije, ali ni realizma: on ne samo smislja, nego i izmišlja zanimljive ljude, dogadjaje i situacije, da čitaoca zabavi. Takova su njegova veća djela (Zmaj od Bosne, Kapetanova kći i t. d.), takove su i njegove manje stvari, što su izlazile u „Nar. Nov.“ tamo od god. 1887., a sada ih je „M. H.“ izdala u posebnoj knjizi, za kojom će slijediti još jedna.

Citaoci, kojima je milije lakše štivo, koje ne uzrujava prekapajući licima pripovesti „jetra i bubrege“, t. j. koje ne iznosi nikakvih abnormaliteta perverziteta, nego obične, ako i izmišljene ljude i situacije, — ti će ovu knjižicu s ugodom pročitati. Nješto velikaško-vojničke romantike, nješto provincialne komike, nješto sentimentalne ženske tragike — to je sadržaj manjih pripoviesti J. E. Tomića, koji je time izpunio svoje mjesto u hrvatskoj književnosti.

Danas ga već nemamo . . . S njim je otisao posljednji — znate tko? Posljednji književni „aristokrat“ posljednji, koji si je držao za čast, što je književnik.

Danas? . . . J. E. Tomić završio je jedno doba — doba republike. Još za njega živa spremala se komuna . . .

A. M. Skabičevskij : Povjest novije ruske književnosti.

Preveo M. Lovrenčević. Svezak I. Str. XVI. 362.

Ruski narod i njegova domovina, golemo rusko carstvo, bilo je osobito posljednjih godina na ustima cijelom svetu, u stupcima svih novina. Najprije nesrečni rusko-japanski rat, a za tim strašna „ruska revolucija“ zaokupljala je i zaokuplja još danas i zabrinute državnike i bezbjedne lovce novosti. Cijelom svetu lebdi još uviek u mislima pitanje: Što je to, što li će biti od golemoga toga carstva i naroda?

Na ovo pitanje ne daje najneznatniji odgovor povjest ruske književnosti, i to baš ono razdoblje njezino, što je u hrvatskom prijevodu ugledalo svjetlo medju izdanjima „M. H.“ za god. 1907. Tko hoće da ikoliko razumije, kako je došlo do „ruske revolucije“ i do ruske „dume“ i pojavu u njoj, taj mora poznavati postanak i razvoj ruske misli, kako se je očitovala u ruskoj književnosti u drugoj polovici XIX. stoljeća.

Posebna je ta ruska književnost, svoje vrsti

i bez premca na čitavom svetu. Poznato je, koliko je na javni život djelovala t. zv. „enciklopedistička“ književnost u Francuzkoj, revolucionarna književnost u Italiji, filozofijsko-pedagogijska u Njemačkoj, — ali nijedna nije ni iz daleka učinila ono, što je novija ruska književnost učinila za javni život u Ruskoj.

Pa što je u toj ruskoj književnosti, da je ne samo omiljela cijeloj staroj Evropi, nego i u velike pripomogla stvarati novu Rusiju? — Umni pisac daje na to odgovor već na početku ove knjige, i to jednom jedinom riečju, „koja podpuno opredjeljuje u svoj njihovoj savršenosti i nutarnjem duhu“ sav pokret i svu analizu svih pitanja, štono nastadoše u četrdesetim godinama i zaokupiše i uzbudiše sve ruske mislioce. „Ta je rieč narodnost“ (str. 17.), ne dakako u smislu etnografskom, nego u smislu socijalnom, u smislu narodne dobrobiti. Pisac s pravom kaže, da je „žarko usvajanje idejā narodne do-

Martin Lovrenčević.

brobiti, iskreno kajanje zbog viekovnih nepravda, štono su teretile savjest ruskoga čovjeka" — takova pojava, kojoj dosele nema ravne u povjeti čovječanstva. „Može se reći, da se je cieli prvenstveni i gospodujući sloj družtva sa svojim najboljim predstvincima, pripoviedačima četrdesetih godina, pred cielim narodom pokajao za svoje pradjedovske griehe i naslijedjene zloće... ili da ponovimo veoma zgodan izraz Pisareva: pripovedači četrdesetih godina... podpiljuju granu, na kojoj sjede. Ovim svojim junačtvom neprieporno su zaslužili onu svjetsku slavu, koju i sada uživaju“ (str. 166.).

Po tom bi tko lako pomislio, da je ciela ta ruska književnost skup pokorničkih propoviedi...

No ta književnost nije nikla na jedanput i iz ničesa. Prije svojih glasovitih pripovedača imala je ruska književnost pjesnika-umjetnika Puškina i satirika naravne škole Gogolja, s kojim pisac i počinje svoje djelo. Ova dva smjera, objektivno-umjetnički i naturalističko-satirički, koji je svaki za sebe bio jednostran, ujediniše se, te pod dojmom humanih i demokratskih ideja francuzke romantičke stvorise onu rusku književnost, koja u umjetničkom obliku razčinja (analizuje) zbiljski ruski život s vrućom simpatijom za sve ponižene i potlačene.

A ruski je zbiljski život tolikom težinom prisao čitavo djelovanje pojedinca, tako da je i književno djelovanje moralo odrediti svoj odnos prema njemu, t. j. moralo se odrediti, što je zadaća književnosti u ovakvim životnim prilikama. To je odredila ruska književna kritika, kojom se pisac bavi u čitavih sedam prvih poglavlja ovoga svezka. Tu se upoznajemo s ruskim kritičarima Družininom, Annenkom, Aksakovim, Strahovom, Orestom F. Millerom, Majkovom, Černiševskim, Dobroljubovim, Pisarevom, Mihajlovsom, Pypinom, Arsenjevom, Protopopovim — s poldrug duceta ljudi, od kojih je mnogi napisao cielu biblioteku!

Ne možemo dakako slijediti umnoga Rusa u izlaganju kritičkih teorija, u kojima se uz podpunu savremenu zapadnu obrazovanost jasno vidi i ono posebno rusko, slavensko: čežnja za visokim etičkim idealom i duboki smisao za ljepotu.

Jednako ne možemo u njekoliko redaka njabrojiti svih pisaca i njihovih djela, što se u ovom svezku spominju. Dosta će biti, ako spomenemo, da je tu rieč o četiri zastavnika liepe ruske knjige, o četiri zvezde prve veličine: tu je Turgenev, Gončarov, Lav N. Tolstoj i Dostojevskij, koji su svi došli na obći evropski glas, a „Matica Hrvatska“ se ponosi, što i ona ovim svojim književnim trudom širi glas o njihovoj slavi medju rođinom njihovom, u narodu hrvatskom.

Slovenske novele i pripoviesti.

Uredio dr. Fran Ilešić. — Str. 252.

Problem hrvatsko-slovenskoga jedinstva u književnosti — čini se, da nalazi svoje rješenje. Fraze o „gorenjskim Hrvatima“ i „dolenjskim Slovencima“, svaka sa svojom tendencijom, gube ne samo žalac, nego i — smisao. Hrvati ostaju Hrvati, Slovenci ostaju Slovenci, ali

hrvatske i slovenske knjige ne samo čitaju, nego i izdaju jedni i drugi.

A jedan književni jezik? — Nisu ga imali ni Grci (a bilo ih je mnogo manje!), pa su ostavili književnost celomu svetu za uzor — u svim svojim narječjima.

A jedno ime?

Ostavimo! — Sve su to bila samo *sredstva* za pobudjivanje osjećaja jedinstva, ali to nije bio cilj.

„Matica Hrvatska“ izdala je ovo već drugu knjigu u slovenskom jeziku, a isto tako je i „Slovenska Matica“ izdala već dve hrvatske knjige. Ove se knjige čitaju i na jednoj i na drugoj strani već u mnogo stotina primjeraka, pače broj Slovensaca, koji su članovi „Matice Hrvatske“, veći je već od tisuće! Podje li ovako dalje u ovoj stvari, nastavi li se i na drugom polju — u predavanjima, sastancima, skupštinama — nitko živ ne će za malo osjećati nužde *jednoga* književnoga jezika.

Uzmite samo te „Slovenske novele i pripovijesti“, pa kušajte, hoćete li razumjeti. Polovica hrvatske inteligencije razumjela bi sve i bez tumača; a za drugu polovicu protumačene su na svakoj stranici nepoznatije rieči i još je izdana posebna knjižica s Uputom u slovenski jezik i s popisom najobičnijih a manje poznatih rieči.

Knjizi je dodana studija dra. Fr. Ilešića o postanku i razvoju slovenske pripovjedne književnosti. Tu će se mnogi hrvatski čitalac upoznati prvi put s imenima slovenskih pripoviedača: Levstika, Stritara, Kersnika, Jurčića. Preugodno će biti iznenadjen čitajući Krsnika ili Jurčića; mnogi će uzkliknuti: „Ta to je Šenoa!“

Dr. Fran Ilešić.

Fran Levstik.

Josip Stritar.

Kolo Hrvatskih Umjetnika. II.

Hrvatski umjetnici imadu u „Matici“ svoje „Kolo“. Kad je počelo izlaziti „Hrvatsko Kolo“, bili su u njem i umjetnici, pa se „Kolo“ i zvalo naučno-književnički i umjetnički zbornik. No budući da je format „Hrv. Kola“ i premalen i nezgodan za većinu slika, odlučila se „Matica“, da s velikim troškom i brigom izdaje posebno „Kolo Hrvatskih Umjetnika“, od kojega evo već i II. svezak.

U ovom svezku ima 10 slika, i to osam u bojama, a dve skulpture u crnom tisku. Na čelu je svezka krasni portret grofa Janka Draškovića, prvoga predsjednika „Ilirske Čitaonice“ (1838). Taj portret krasи predjedničku sobu u prostorijama „Matice Hrvatske“, a sad ga mogu gledati i mnogo-brojni članovi „M. H.“ Portret je dielo Vlaha Bukovca, koji ga je slikao još u Parizu.

Dalje se redaju slike od C. M. Crnčića, Ferde Kovacevića (pejsaži), Otona Ivezovića („Cvjet po-zlaćeni“, po nar. pjesmi*), Bele Csikosa (Judita i

* U toj se pjesmi priča, kako se je „sestrić Kraljevića Marka“, Marijan, zagledao u kćer bana krojanskog i zaprosio ju za zaručnicu, a ban mu odgovorio, da će mu je dati, ako sadje na „vodu Vukovu“, prepliva je, otgne s crvene stiene „cvieća pozlaćena“ i vrne se u

Holofernes), Jose Bužana (Proljeće), R. Auera (dekorativni panneau) i Pavačića (Vestalinke), napokon Oranje od Rob. Frangeša-Mihanovića i spomen-ploča Livadiću od R. Valdeca. — Kratki opis slika napisao je O Ivezović, no za bolje razumijevanje bilo bi potrebno, da se za širi krug čitalaca napiše kratka povjest slikarstva s dodatkom o slikarskoj i kiparskoj tehniци i napokon o razvoju slikarstva u Hrvatskoj. Možda će „Matici Hrvatskoj“ biti moguće, da što prije podade svojim članovima i ovakvo djelo.

grad Krojan. Kraljević Marko odgovara sestriću, jer ne će lako pregaziti Vukovu planinu, u kojoj se ne zna putni razkršća, a nakotilo se u njoj svako zvierje. Marijan ne haje, već se noću spremi na put, Marko za njim, pa mu mjesto konja zekana dade svoga šarca. U Vukovoj planini navališe na nj medvjedi i vukovi, no on ih sieče, a šarac gazi te on zdravo pada na vodu Vukovu. Tu ga ugleda vila i nauči, kako će preplivati jezero. Kako ga je vila svjetovala, on prepliva jezer-vodu hladnu i dodje do kamen-pećine i utrgne cvieća pozlaćena, pa će natrag. No kad je bio nasred vode, jezero se uzmutilo na valove modre i krvave, šarcu su se noge zaputile, a Marijan, kako ga je vila svjetovala, sieče vodu, no ipak potonu i on i šarac mu. Kad to vidi vila, pozove u pomoć svojih trideset drugarica, pa s njima izvadiše i konja i junaka. Na povratku u Krojan ubije Marijan Musu Arbanasu, a onda se oženi Zlatijom djevojkom. (Hrv. nar. pjesme, izd. „M. H.“ I. knj. 1., str. 212—226, 550 stihova.)

Mala Knjižnica Matice Hrvatske. III. IV.

Iza prvoga svezka Hrvatske povjesti od prof. Šišića i studije o hrv. književnosti pod absolutizmom evo nam u Maloj knjižnici dviju

Dr. Oton Kučera.

doista čudnih knjižica, kad ih stavimo jednu pored druge: jedna govori o putovima nebeskim (dra. Jul. Scheinera: *Uredba svemira*, preveo dr. Oton Kučera), a druga o putovima zemaljskim (*Prometna politika u obće i ugarska pro-*

metna politika u Hrvatskoj napose), t. j. poglavito o željeznicama u Hrvatskoj.

Prvo djelce imalo bi uputiti najšire krugove o glavnim činjenicama i pojmovima iz zvjezdzanstva ili astronomije, o kojoj je „M. H.“ izdala već oveće djelo, („Naše nebo“, od neumornoga prevodioca ovoga djela).

Drugo je djelo ne samo za širi krug čitalaca, nego gotovo za svakoga pravo odkriće, te će bez sumnje pobuditi sveobču pažnju i zanimanje. Koliko je poznavanje uredjenja svjetskoga prometa upravo nužno svakomu poslovnomu čovjeku, a zanimati će i svakoga obrazovanoga čovjeka, toliko posebne prilike na hrvatskim željeznicama moraju najživljje zanimati svakoga Hrvata, jer se tu radi ne samo o našoj narodnoj časti, nego i o našem životnom pitanju. Kratki sud o ovoj prevažnoj knjižici jedva bi se dao kazati bez takovih izraza ogorčenosti i stida, koji ne bi bili nimalo u skladu s onim mirnim, stručnačkim, promišljenim, ali i dobro proračunanim razlaganjem, kojim se ovo znamenito djelce odlikuje i koje ne će proračunanoga cilja promašiti.

„Glas Matice Hrvatske“ II.

Posebne naše književne prilike ponukale su „Maticu Hrvatsku“ pred dve godine, da se od vremena do vremena javlja svojim povjerenicima i članovima radnicima, počela je izdavati svoj „Glas“. Njekada ga dakako nije

nego su i književnici dobrim dielom ujedno i novinari, i to novinari svoje stranke, pa kako je medju književnicima nastao mnogospominjan „spor“ — koji je za pravo posljedica čitavoga ovoga razvoja, — posve je naravske, da su mi-

Dr. Albert Bazala.

trebalo, jer je čitavo — doduše onda malobrojno — novinstvo hrvatsko bilo na službu „Matici“. Danas je drugačije. Ne samo, da se novinstvo dieli po mnogobrojnijim strankama, koje sve to jasnije iztiču svoje obće prosvjetne i posebne književne nazore i zahtjeve, tako da im ne izmakne ni neznačajna književna pojava, samo ako mogu prema njoj ikoliko zauzeti stajalište, —

nula ona patrijarhalna vremena, kad su sve novine bez okolišanja i promišljanja uvrštavale svaku bilježku i poticaj za „našu“ Maticu.

Koliko je dakle i bio „Glas M. H.“ upravo nuždan, da i druga strana u tom „sporu“ kaže svoju i da obrani svoje stajalište, toliko je bilo kud i kamo nuždниje glasilo, koje će barem povjerenike i radnike „M. H.“, o kojima obstanak i napredak „M. H.“ u prvom redu zavisi, obavješćivati o „Matici“, a uz put i o književnim i prosvjetnim prilikama u obće. To je dakle sadržaj i ovoga godišta „Glasa M. H.“

Najvjerniji su mu suradnici i ove godine predsjednik „M. H.“ prof. Vj. Klaić, Jovan Hranilović i Kerubin Šegvić, pak dr. A. Bazala. Uz aktuelne članke o „sporu“ i u svezi sa „s porom“ („Apoteoza nemoralia“ od dra. Bazale, „Hrv. Straža“ i „Matica“ od J. Repinskoga, „Borba bez smisla i svrhe“ od Hranilovića, „Izmirenje?“ od

Dr. Stjepan Bosanac.

Dr. Nikola Andrić.

A. G. Matoš.

Vj. Klaića i t. d.) — posvećivala se briga i pozitivnijim zadatcima naše knjige u obće i „Matice Hrvatske“ napose. Tako su vredni prilozi razprave o „Nastavku balade i romance“, o „M. H.“ i popularizovanju prirodnih nauka“ (od prof. Kučere), o „Matičnim slikama iz svjetske književnosti, o izdanju hrvatskih nar. pjesama (od dra. S. Bosanca) referat o srbskoj književnosti (od dra. Andrića),

razmatranja A. G. Matoša o književnosti i književnicima — i t. d. Napokon je u „Glasu“ priobćena podpuna hrvatska bibliografija za godinu 1906/7. nastojanjem dra. Velimira Deželića i Vj. Jakušića.

Tkogod se zanima i koliko za knjigu i književne prilike, taj će ovaj čisto književni list sa zanimanjem ne samo prolistati, nego i pročitati.

P. n. gg. povjerenicima!

Za ovogodišnja izdanja priredio sam vrlo ukusne originalne uveze, te se jedino kod mene naručiti mogu. Pripomenuti mi je, da će na koricama „Zrinski i Frankopani“ biti u bojama izradjeni originalni grbovi Zrinskih i Frankopana.

Cijena uveza:

1. Hrvatsko Kolo III. Naučno-književni sbornik . . .	K 1·60
2. Stabičevsky: Povest nove ruske književnosti I. . .	K 1·—
3. Gjuro Arnold: Čeznuća i maštanja	K — 90
4. N. Andriješević: Iz neretvanske krajine	K — 60
5. J. E. Tomić: Manja djela I.	K — 60
6. Slovenske novele i povesti	K — 60
7. Kolo hrvatskih umjetnika II.	K — —
Ukupno	K 5·30

Izvanredna izdanja (Mala knjižnica III. i IV.)

1. Scheiner-Kučera: Uredba svemira	K — 30
2. H. S. Brdovački (pseud.): Prometna politika . .	K — 30
Ukupno	K — 60

Grčki i rimske klasici

1. Publij Ovidij: Naso Metamorfoze	K 1·—
--	-------

P. n. gg. povjerenici mogu uvezane knjige naručiti zajedno sa ostalima kod uprave, ali svakako javiti i knjigoveži radi tvrdo uvezanih. Novac za uveze ne prima uprava „Matice Hrvatske“, za to se umoljavaju gg. povjerenici odpadajući svotu slati izravno knjigoveži. Tko ne plati stari dug, ne će dobiti ove godine uvezanih knjiga.

S odličnim poštovanjem

BOGOMIL ŠOBAN

knjigoveža „Matice Hrvatske“

Zagreb, Gundulićeva ulica broj 19.

SADRŽAJ:

Otvorenje glavne skupštine „M. H.“ (dne 16. prosinca 1906.).	— I. Pozdrav predsjedatelja skupštine, podpredsjednika „M. H.“ prof. Vj. Klaića.	— II. Pozdrav izaslanika i odbornika „Slovenske Matice“ dra. Frana Ilešića.	1
Hrvatski književni jezik. (Dr. A. Radić)	Dva decenija srpske književnosti (1848 — 1871). (Dr. Nikola Andrić)	2	
„Tito Dorčić“ ili geneza štreberstva i kritika školstva. (Ch. Šegvić)	4		
„Hrvatska Straža“ i „Matica“ (J. Repinski)	17		
Borba bez smisla i svrhe. (J. Hranilović)	21		
Dalmatinsko Zagorje u liepoj knjizi. I. (Ch. Šegvić.)	23		
II. (Dr. V. Lozovina.)	33		
Apoteoza nemoralia. (Dr. A. Bazala.)	36		
Izmirenje? (V. Klaić.)	41		
„Matica Hrvatska“ i popularizacija prirodne nauke. (Dr. O. Kučera.)	49		
Moralna odgovornost knjige. (Ch. Šegvić.)	50		
Otvoreno pismo gospodji Mariji Kumičić. (V. Klaić.)	53		
Književne prilike naše pred četrdeset godina. (V. Klaić.)	65		
O kritici. (J. Hranilović.)	67		
Književnost i književnici. Razmatranja. (A. G. Matoš.)	71		
„Prokletstvo“. (Prikaz.)	74		
Književnički almanak. (J. Hranilović.)	81		
Matičine „Slike iz svjetske književnosti“. (Dr. V. Lozovina.)	89		
Nestanak balade i romance.	91		
Periodička štampa u Bosni i Hercegovini.	94		
Prilike i neprilike „Matice Srpske“. (J. Hr.)	97		
Prilozi povjesti hrvatske književnosti. (Ch. Šegvić.)	100		
Izdanje hrvatskih narodnih pjesama. (Dr. S. Bosanac.)	101		
Matica Hrvatska i Družvo hrvatskih književnika. (V. Klaić.)	102		
Hrvatska bibliografija za g. 1906—1907. (Dr. V. Deželić i Vj. Jakušić.)	104		
Knjige „Matice Hrvatske“ za god. 1907. (Dr. A. Radić.)	113		
	153		

Prosvjetni glasnik. <i>Matica Hrvatska</i> : Glavna skupština „M. H.“ za god. 1905. (str. 6—11), Književna izdanja „M. H.“ za god. 1907. (str. 27 i 104), Književni natječaji „M. H.“ (28, 88).	
Knjige „M. H.“ pred kritikom: „Narodni List“ o izdanjima „M. H.“ (str. 11), Ujević i Marušić pred kritikom (str. 12—14, 28—30), Dr. A. Bazala: Povjest filozofije (str. 30), U češkom mjeseca „Hlidka“ (44), Cvieće slovenskoga pjesničtva (44, 58), Marušićevi „Liječnikovi zapisi“ (45), „Kolo M. H.“ (59), O Ujevićevim dokonicama (82), Dr. Jos. Karásek o izdanjima „M. H.“ (105), „Česká mysl“ o povijesti filozofije dra. A. Bazale (107).	
Slovenska Matica: Novi predsjednik „S. M.“ (105).	
Družvo Hrvatskih Književnika: Deseta skupština D. H. K. (46), O družvenom radu u god. 1906. (87).	
Družvo sv. Jeronima: I Družvo sv. Jeronima ima svoje „mlade“ (47, 87).	
Prosvjetno družvo Akademija u Ljubljani: Predavanje hrv. sveuč. profesora (61).	
Hrvatsko družvo za pučku prosvjetu (111).	
Hrvatsko kazalište: Hrv. kazalište pred proračunskim odborom (14), Grof Paližna, Nihilistica, Nemanja (16), Dramatske novosti u hrv. zem. kazalištu (108).	
Književnost: Gavro Kostelnik: Romance i balađe (46), Mih. Gorski: Janko i Bianka (63), Alb. Weber i Hermina Brkić: Matija Gubec ili Seljačka buna (63), Ljub. Dlustoš: Studije i dojmovi (83), Preko Atlantika do Pacifika. Život Hrvatâ u Americi, napisao dr. A. Tresić Pavičić (86), Zanimljiva književna polemika (108), Sa sijela i prela, nap. R. F. Magjer (110).	
Umjetnost: Kolektivna izložba Virgila Meneghella u Spljetu (64).	
Glazba: Vj. Rosenberg-Ružić (31).	
Novinstvo: Naše novine (16).	
Književne molbe (31).	
Na obranu: „Savremenikova“ polemika (31), Glavinjanje dra. B. Livadića (47), Očitovanje Viktorije Risaković (64), Na adresu gra. M. Ogrizovića (64).	

GLAS MATICE HRVATSKE

III.

1908.

IZDALA

„MATICA HRVATSKA“.

ZAGREB 1908.

TISAK PRVE HRVATSKE RADNIČKE TISKARE.

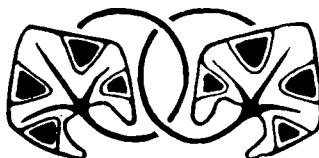
GLAS MATICE HRVATSKE

III.

1908.

IZDALA

„MATICA HRVATSKA“.

ZAGREB 1908.

TISAK PRVE HRVATSKE RADNIČKE TISKARE.

SADRŽAJ.

Rasprave i članci:

Andrić Nikola dr.:

Otkud Vuku „Zidanje Skadra“ 97.

Sabirači „Matičnih“ hrvatskih narod. pjesama 105, 129, 156, 164

I opet Vukovo „Zidanje Skadra“ 116.

Alačević i Karadžić 131, 145.

Arnold Gjuro dr.:

Može li umjetnost zamijeniti vjeru 41, 53.

Bazala Albert dr.:

Sloboda stvaranja 1.

Hoćemo li prevoditi s hrvatskoga na slovenski 9.

Sveučilišta u radu za slav. uzajamnost 17.

Mogu li jezici malih naroda biti organima nauke 108.

Članovi „Matice Hrvatske“ u Hrvatskoj i Slavoniji 115.

Gruber Dane dr.:

Povijest-zemljopis i „Matica“ 3.

Hranilović Jovan:

Reforma u Matici Srpskoj 26, 33.

O Simi Matavulju 46, 56.

„Društvo hrv. književnika i „M. H.“ 57, 66.

Arnoldove pjesme „Čeznuća i maštanja“ 65, 73, 81, 89.

Anarkija naše književne kritike 84, 90, 101.

Reforme u Matici Srpskoj 113.

Tolstoj o stihotvorstvu 132.

Ilija Okruglić Srijemac 153, 161.

Pinter Robert:

Matičine „Slike iz srpske književnosti“ 12, 19

K. Šegvić:

„La nave“ 27, 34.

„Ciceronovo progonstvo“ 75, 83.

Tominšek Josip dr.:

Književna vzajemnost med Hrvati in Slovenci 42.

Prosvjetni glasnik:

Matica Hrvatska 5, 13, 20, 28, 36, 47, 59, 79, 86, 93, 102, 110, 121, 136, 149, 139, 149, 159.

Ocjene i prikazi „M.“ knjiga 139.

Natječaji „M. H.“ 103.

Izdanja „Matice Hrvatske“ z god. 1908. 167.

Matica Slovenska 5, 14, 37, 68, 87, 94, 104, 159.

Matica Dalmatinska 48

Književnost 6, 14, 23, 30, 39, 48, 62, 87, 104, 111, 125, 140, 150.

Iz srpske književnosti 22.

Književne obznane 22, 128.

Književne bilješke 142, 151, 160.

„Pravi“ književnici 142

Sedamdesetgodišnjica V. Jagića 111.

Omlad. knjiga god. 1907. 50, 63, 72, 79.

Bibliografija oml. knjiž. 40.

Hrvatsko kazalište 32 79, 144.

DR. M. O.: Osrt na kazal. sezonom 1907. 8. 94.

Umjetnost

Koncert mor. učitelja 6.

O koncertnoj večeri D. Kristova 24.

Glazbena Matica 78.

Treća izložba „Lade“ 78, 88, 96, 112, 128.

Prosnjela i prosujelni zavodi 8, 16, 24, 52, 63, 64

Odgovor na petljanje Jos. Pasarića 37, 48.

Pasarić redivivus 59, 78.

Replika na Pinterovu kritiku mojega članka (Pismo uredništvu) 68.

Odgovor na repliku dra Lozovine 70.

Još jedan mali rep Vukovu „Zid. Skadra“ 127.

Naš kulturni zastoj 142, 152, 160.

† Dr. Mihovil Bišćan 5.

† Dr. Stj. Miletić 138.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 1.

U ZAGREBU, DNE 10. SIJEČNJA 1908.

GOD. III.

Sloboda stvaranja.

Otom je predmetu pisao u prvom broju „Savremenika“ 1908. prof. *Natko Nodilo* vrlo zanimljiv članak pod naslovom „*Sloboda volje u književnika*“. Zanimljivost toga članka ne стоји само odlikama Nodilova načina pisanja, nego baš u tom, što zahvaća u književničku borbu našu, koja je na oko bila borba za slobodu knjige jednih, a drugih tobože protiv te slobode. Prof. Nodilo hoće da obrani od izravnih i neizravnih prigovora „razložitu slobodu, kako na drugom polju, tako i u pisanju“. U nas se o tome predmetu dosta pisalo, ali je manje ili više sve vrvjelo frazama; ljudi, koji su se zagrijavalii za slobodu stvaranja, bili su pravi „artistes des mots“, koji su prilično rabulistično operirali s nekoliko naučenih riječi; da im ni značenje ni doseg mnoge od tih glatkih fraza nije bio jasan, poznato mi je iz istkustva. Usred zaglušne vike bojne, koju podigoše ratoborni „mladi“, nije se marilo za razloge, nego se naprsto svaki, tko nije dopuštao slobodu u njihovom smislu, smatrao protivnikom slobode. No očito je, da će prema shvaćanju odnosa umjetnosti u cjelini života ispasti i opseg i zadaća umjetnosti drukčije, pa smo doživjeli medju mnogim čudnim pojavama u našem životu i tu, da je umjetnost za sebe tražila slobodu, ali se o njoj nije smjelo — slobodno misliti. Samo tako je nastalo mnijenje, da su stari „protiv slobode stvaranja“, dok se u istinu radilo samo o *većem ili manjem* opsegu slobode, ili drugim riječima o *nerazložitoj i razložitoj* slobodi. Stoga me silno zanimalo, što li će o toj stvari da kaže strogi i ozbiljni mislilac i uvaženi učenjak; sam veli doduše o sebi, da nije književni kritičar i da mu nedostaje u „toj struci teoretične vještine“, a ipak je u toj stvari pisao i bolje i jasnije i odredjenije i pogledom bistrijim, nego li je u ijednoga kritičara s „dovoljnom spremom“, počevši od M. Marjanovića i V. Lunačeka do njihova druga iz prirodnoga carstva, Herila.

Članak prof. Nodila je u neku ruku literarnopolitički govor, u kojem predsjednik D. H. K. na osvitu nove godine onako politički oprezno i zavijeno daje naslutiti, da nije baš najzadovoljniji sa dosadanjim književnim smjerom svoga lista i pokazuje odlučnu volju, da zakormani drugim smjerom — samo ne naglo, da se ne bi dosjetili Turci, nego pomalo neopazice. Tako se dogodilo, da je dični predsjednik hoteći opravdati program „Savremenikov“, uistinu bio njegov najošttriji tužitelj.

Cini se, da je najposlijе tako i moralo biti, budući da je veleugledni pisac odmah na početku označio, da brani *razložitu* slobodu stvaranja, protiv koje u načelu nije nitko, nego kako može biti razlike u načinu, kako se sloboda shvaća, dokle seže i koje su joj granice, tim se g. profesor već u ishodištu i neopazice udaljio od programa, koji ide onamo, da brani — „potpunu slobodu bez spona vjerskih, patriotskih i didaktičnih“. Tu neograničenu slobodu učeni pisac redom obara i pokazuje, da se one programatične riječi imaju shvatiti tako, da je knjiga slobodna od „isključivoga nauka u izvjesnoj vjeri“, nadalje od šovenstva i najposlijе, da smije imati tendenciju, tek što se ne da svaka i u svakom načinu složiti s umjetničkim zahtjevima.

Nema sumnje o tom, da isključivi nauk u izvjesnoj vjeri nije ni predmet umjetnosti i čini mi se, da ovakvu slobodu ne bi bilo uopće ni trebalo braniti, da se nije govoru predsjednika M. H., kojim je tražio, da umjetnost bude u svezi s religijom i moralom, *podmetnula* misao, kao da će odsele M. H. samo molitvenike izdavati. Nitko nije stezao slobodu stvaranja na pouku u izvjesnim vjerskim naucima, ali tim još uvjek nije zajamčena potpuna sloboda od spona vjerskih. To uostalom utvrđuje i prof. Nodilo. „Religija različita kroja — veli — ne može da umanji vrijednosti književnome plodu uma ljudskoga.“ No kad se radi o odnosa religije prema umjetnosti, onda se i ne misli posebni njezin krov, sa

svim naukama, nego se principijelno određuje odnošaj umjetnosti prema *vjerskome čuvstvu*, kao općenome osnovu svih onih „krojeva“. Shvati li se ovo pitanje pravo, onda ima na nj i prav odgovor: Nazor o svijetu i životu, bio kakav mu drago, svagda određuje odnošaj čovjeka prema nečemu apsolutnome; uzelo se ovo u smislu naturalističnom, deističkom, theističkom ili kako drugčije, pače i u smislu Nietzscheova obožavanja ljudišta, svagda je nazor o životu *nekako religiozno orientiran*, jer se oblikuje prema nekom *vjerovanome* osnovu ili cilju svega. U svim tim nazorima ima očito i nekih čutnih vrijednosti zajedničkih, pa nije čudo, ako i pogansko i buddističko naziranje ne smeta umjetničkome užitku, biva, da se možemo u nj prenijeti (*einfühlen*). Da je to jedan uvjet umjetničkoga utjecaja, dakle i granica slobodi stvaranja, dopušta i učeni predsjednik D. H. K., kad n. pr. veli, da „obijest materijalista ne uvjerava, a niti godi otančanome ukusu“; ne mili mu se ni naturalizam Haeckelovi ni „artistična anarhija pustoga života“, ni hulitelj kršćanstva, propovjednik Zaratustrinih beseda. Sve ako dakle i dopušta, da umjetnost mora biti slobodna od vjerskih spona, drži prof. Nodilo, da ovakovi smjerovi — nijesu za „Savremenik“; naturalistični smjerovi su poradi osebujnih svojih religioznih i moralnih tonova dakle ipak jedna granica, jedna spona. Ali tako je tek pisac označio, što ne će: ne će naime da književnost zadje u poganstvo, kojemu je naturalizam i vjeri i moralu osnov. Makar da mi se čini, da se sav naturalizam, budući da nije jedne vrste, ne da naprečac odsuditi, značajno je, kako pisac u podizanju novih „spona“ sve više napreduje. Izlizano odijelo poganstva, veli, ne može nas već pristojno da pokrije, kršćanstvo je pokrilo kao grobnom pločom starinski naturalizam i čistinom svojom ukrasilo život ljudski tako, da se čini, da će umjetnost stajati pod dojmom te pročišćene životne nauke, a prof. Nodilo ne samo, da tvrdi principijelni odnošaj umjetnosti s religijom, nego upravo konkretno je dovodi u svezu s „etičnim istanjenim osjećajem, kojim kršćanska misao svijet obdari i obogati“. Gotovo nijesam vjerovao, kad sam to čitao, da će se ikad u „Savremeniku“ ovako „klerikalni“ nazori razvijati; moram naime da ih tako zovem po uzoru onih, koji su prije ono par godina *Gjuri Arnoldu* zamjerili predsjednički govor, u kojem su se slične misli iznosile; reklo se onda, da je tim govorom „klerikalizmu“ otvorio vrata u „M. H.“, da su to natražni nazori, koji će M. H. dovesti na rub propasti. U ime slobode i napretku podigla se hajha na „Maticu“ i — skoro bih rekao — zloradošću nekom bilježio se svaki odmetnik. No vremena se mijenjaju i danas u ime „moderne savijesti ljudske i dobra ukusa“, ali samo s većom srećom predsjednik D. H. K. određuje slično pravac književnosti, kao prije više godina predsjednik „M. H.“

i ne boji se, da će biti proglašen natražnjakom, ako odbija poganski naturalizam i zauzima stanovište za estetski ukus, kako ga je kršćanstvo širom svijeta promijenilo, ne boji se priznati, da se i s kršćanskim nazorom dade spojiti *harmonična težnja* za životnim užitkom. A hoće li se tko dići protiv predsjednika D. H. K., da u ime kulture i civilizacije protestira protiv „klerikalizovanja“ „Savremenika“? Ili zar samo predsjednik „M. H.“ nije dopušteno bilo tražiti, da se umjetnost i književnost mora ravnati prema ukusu „pitomijega svijeta“? Ne zvuče li riječi Nodilove kao strašna odsuda neopravdanih napadaja na predsjednika M. H.?

Učeni pisac otklanja slobodu, koja dopušta pjevanje „pustopašno, razbludno, koliko se hoće, a pjesnik netaknut i nizašto odgovoran“, odbija i načelo „l' art pour l' art“, kojim je kao blistavom frazom baš moderna umjetnost htjela opravdati raspuštenost, pornografiju i perverzitet. To nije zazorno bilo — veli se — književnicima davnih vremena; „religija njima, primjerom Jupitra i drugih bogova, propuštaše ono, što je rugoba istančanom i oplemenjenom ljudstvu poznih vremena“; pretežnoj većini modernih ljudi ružno je, u umjetničkom vidu, i nesnosno, ako se umjetnost spusti do starinske erotične nizine. A da je toga i u našoj književnosti bilo, priznaje i sam pisac, pa evo suda njegova o tom; vrlo je značajan: „U našoj knjizi, valjda poticanjem neograničenog artizma, mah uzimala neka ljubava igrarija. Nama se čini, da je već do dosade ispjavana, ne toliko plamena strast srca, koliko skroz materijalna čeznja: i rujne usne, i populici djevičanskih grudi, i uzavrela krv, i usplamtjeli obrazi. Bit će, da to ima svoju krasotu, no, postojanim ojačim glasom ponavljamo, ono naliči veoma starinskomu prijevu, u svadbenoj pjesmi: „Hymen, o Hymenae!“ U puhoru riječi nije osjećati ni živa žara ni topote umjetničke. Pa regbi, da s onom krupnom čeznjom uporedo ide i jednak pogansko mišljenje ateistično, ili beznadno“. Ovim riječima ne treba komentara, samo valja dodati, da je bilo ljudi, kojima je već odavna dosadna bila erotična fraza u našoj modernoj knjizi i da su baš od „Savremenikovih“ prijatelja za to dobili ne baš pohvalnih riječi. A pitanje je sada, na koga su upravljene riječi Nodilove. Valjda ne na one, koji su svagda zastupali stanovište, da se umjetnost ne smije kretati samo u glibu nagonskoga živila, za kojega shvaćanje treba nekakova tobože bogata, gipka i podatljiva duševnost. Kome je kazano, da umjetnost, i ako se u nju ne prenosi monaško pravilo, zazire od erotične frazeologije, kakovom je napuniše baš oni, koji „boluju od hipertrofije svoga vlastitog ja“, te misle, da umjetnik stoji „s onu stranu dobra i zla“? Ne znače li riječi Nodilove isto, što se toliko puta protiv moderne isticalo, da umjetnost mora biti *moralna*, protiv čega s pravom ne može biti nitko, tko *pravo*

shvaća moral i tko ne shvaća *krivo umjetnost i život?* Tko ne vjeruje, da se doista prof. Nodilo približio stanovištu Arnoldovu, neka pročita posljednji stavak njegova članka, pa će tamo naći, da je ružno u knjizi, što je *ružno na sijelu uglađenog i pitomog društva*, da je književnik autonoman, ali ga steže *dobar ukus*. Hoće li „mladi-ravnodušno primiti ove riječi, kojima se konačno zabacila potpuna sloboda bez svih spona, kojima su polomljena krila raspuštenosti i perverzitetu u moralnome čuvstvovanju, koje takodjer spada k — ukusu? Kamo li će se sada is lititi, da protestiraju protiv Nodilova književnoga smjera?

Napokon se od umjetnosti otklanja očita tendencija, ali i tu je prof. Nodilo toliko nesretan, da pobija, što nijedan protivnik moderne nije tvrdio nego im se podmetalo, da tvrde. Tā, tko je živ tražio „izravno ili neizravno“, da se iza svakoga književnoga proizvoda stavi pitanje: kakav iz njega nauk slijedi. Ima didaktika i bez riječi, bez poučavanja i moralizovanja. Uvijek stojimo pod dojmom drugih ljudi i njihovog vladanja, a i pjesnik i pisac sa svojim djelom dolazi pred nas nekakav i s nekakvim čuvstvima, koja hoće da prelije u nas. I to je nauka i tim načinom on pokazuje svoju tendenciju i bez svakoga posebnoga naučanja. I književnik nužno provodi — dakako lih umjetničkim sredstvima — svagda neku tendenciju. I patriotizam je ovakova jedna tendencija, koja se dade umjetnički provesti i bez davorija, i bez bojovnih povika, bez patriotskih

frazu, ali je i s tom tendencijom kao sa svakom drugom: treba li da duša naša zadrhće ritmom duše njegove, ne smiju biti skladane na neskladne glasove, inače nestane umjetnički dojam, a tim je umjetnost promašila svoj glavni cilj.

No čemu ponavljati, što se toliko puta već isticalo, ali uzalud: nije se uvidjalo, da se i l'art pour l'artizam dade spojiti sa socijalno-uzgojnom zadaćom umjetnosti. Dakako svi ovi i ovakovi nazori zvali su se negda zastarjeli, nemoderni; poznatom metodom podmetnulo im se shvaćanje, kojega u njih nema: strašilo klerikalizma zjalo je iz svake riječi, koju bi rekao koji god protivnik naših modernih „artista ishitrenih riječi“, na kojih adresu je u prvom upravljen članak Nodilov; taj članak ujedno pokazuje, da je — koliko se književnoga smjera tiče — posve neopravdana bila cijela književna borba, koja se poslije Arnoldova govora zametnula, jer ni predsjednik M. H. nije ograničio slobodu stvaranja više nego *dobrim* ukusom. Predsjednik je D. H. K. svojim člankom najsajnije obranio Arnolda protiv napadaja mladih, koji će mu to moći ispričati samo — „nedostatnom spremom“ u literarnoj kritici i filozofiji umjetnosti. No bude li on sam, kako je ojačim glasom mišljenje svoje iznio i ojačom voljom svojemu nazoru pribavio uvaženje, nastat će i opet dobri odnošaji između „D. H. K.“ i „M. H.“, kojima se ne će veseliti samo oni, koji vole u mutnome ribe loviti.

Dr. A. Bazala.

Povijest=zemljopis i Matica.

Kako je Matici hrvatskoj zadaća, da svoje članove ne samo zabavlja proizvodima lijepe knjige, nego i pouči djelima iz raznih znanosti, sasvim je naravno, da je ona svoju osobitu pozornost svratila i na *povijest i zemljopis*, jer se njima širi u narodu poznavanje naše zemlje i važnih dogodaja, koji su se na njoj zbivali. Matica je revno nastojala, da svojim članovima dade u ruke toli domaću, *hrvatsku povijest*, koli cjelokupnu *opću povjestnicu svijeta*. Prvu je napisao za Maticu naš ugledni povjesničar *Tadija Smičiklas* i time doskočio jednoj velikoj potrebi narodnoj. Mi do tada nijesmo imali kritički napisane cjelokupne povijesti hrvatske, pa je zato sav narod tražio od naših povjesničara, da je već jednom napišu. Nije dakle čudo, da je naša javnost velikim ushitom primila ona dva omašna sveska krasne „Povijesti hrvatske“, od kojih je prvi (Najstarija doba pa do muhačke bitke g. 1526.) izašao g. 1882., a drugi svezak (Doba od g. 1526.—1848) već g. 1879.

Osim ove cjelokupne hrvatske povijesti izdala je Matica i nekoliko djela, koja potanje raspravljaju o pojedinim partijama hrvatske povijesti, a to su: *Bare Poparić* „Pomorska sila Hrvata za narodnih vladara“ g. 1899., *dr. Rudolf Horvat* „Najnovije doba hrvatske povijesti (1790.—1873.) g. 1906. *dr. Ferdo pl. Šišić* „Vojvoda Hrvoje Vukčić i njegovo doba (1350.—1416.) g. 1902., *Vjekoslav Klaic* „Bribirske knezovi od plemena Šubić do g. 1347.“ g. 1897. i „Krčki knezovi Frankopani“ knj. I. 1901. te *Rade Lopašić* „Karlovac. Povijest i zemljopis grada i okolice“ g. 1879., „Dva hrvatska junaka. Marko Mesić i Luka Ibrišimović“ g. 1888., „Bihač i bihaćka krajina. Mjestopis i povjesne crtic“ g. 1890. i „Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjesne crtic“ g. 1895. Napokon i u „Spomen cvijeću iz hrvatskih i slovenskih dubrava“, koje je Matica izdala g. 1900. prigodom Strossmayerova jubileja (50-godišnjice biskupovanja), imade nekoliko rasprava iz hrvatske povijesti (*Vj. Klaic*

„Horvati i njihovi gospodari (1238.—1481.), S. Rutar „Nekaj o bojnom bratstvu Slovencev i Hrvatov“, Fr. Bulić „Po ruševinama staroga Solina“ i dr. L. Jelić „U Ninu na Gospu od Zečeva“). Kako je međutim od izdanja Smiči-klasove povijesti proteklo mnogo vremena, ne može više mлада generacija lako doći do hrvatske povijesti, pa se zato Matica hrvatska odlučila, da ponovno izda cijelu *hrvatsku povijest*, ali u manjem opsegu i u popularnom slogu za širu publiku, te je već izašao prvi dio njezin (Od najstarijeg vremena do g. 1526.) u „Maloj knjižnici“ svezak I., a napisao ga je dr. Šišić.

Jednako je Matica hrvatska izdala i čitavu „Svjetsku povijest“ u 15 omašnih knjiga. U prvoj knjizi je: G. Maspero „Povijest istočnih naroda u starom vijeku“, preveo Gavro Manojlović g. 1883.; u II. knjizi je V. Duruy „Povijest grčka“. Preveo i popunio dr. Petar Tomicić g. 1881.; u III. knj. je dr. P. Tomicić „Povijest rimska do careva u 2 dijela (g. 1884. i g. 1885.); u IV. knj. je I. Rabar „Povijest carstva rimskoga“, također u dva dijela (g. 1888. i 1889.); u V.—VII. knjizi je „Povijest srednjega vijeka od g. 375. do 1453.“ od Franje Valle (razdijeljena u 3 dijela, a u 4 sveska g. 1891., 1893., 1894. i 1896.); u VIII.—X. knjizi je „Povijest novoga vijeka (od g. 1453.—1789.)“ u dva svezka (g. 1899. i 1900.); u XI. knj. je F. M. A. Migneta „Povijest francuske revolucije od g. 1789.—1815.“ preveo I. Rabar g. 1892. i napokon u XII. knj. je „Povijest najnovijega vremena (1815.—1878.) od I. Rabara g. 1898.“

Osim ove cjelokupne svjetske povijesti izdala je Matica i neka djela, koja obrađuju samo pojedine dijelove opće povjesnice, kao: dr. T. Maretic „Slaveni u davnini“ g. 1889. i Juraj Caric „Kristof Kolumbo i otkriće Amerike“ g. 1892. Napokon imade historičkih podataka i u djelima Stjepana Radića „Moderna kolonizacija i Slaveni“ g. 1904. i „Savremena Evropa ili karakteristika evropskih država i naroda“ g. 1905., a također i u naučno-književnom zborniku „Hrvatsko Kolo“. Knj. II. g. 1906. dr. R. Horvat „Politička povijest grada Rijeke“ i Julije Kempf „Prilozi za povijest sredovječnoga kaptola svetoga Petra kod Požege“).

Ne ču se upuštati u kritiku ovih djela i rasprava, ali to mogu spomenuti, da su neka od tih djela osnovana na izvorima i kritički obrađena, dok su druga (osobito o općoj povijesti) izrađena po najboljim djelima tako, da baš povjesna djela spadaju među najtemeljnije edicije Matice hrvatske.

I što se tiče *zemljopisa*, Matica je pregnula, da dade u ruke svojim članovima toli zemljopis *Hrvatske*, koli potpuni opis cijele naše zemlje. U tom pogledu izdala je ona najprije (g. 1878.) „Prirodni zemljopis Hrvatske“ od Vj. Klaica, a

zatim „Slike iz općega zemljopisa“ od dra. Ivana Hoića. Od ovih je slika dosada izašlo 5 knjiga u 6 svezaka; u I. knjizi (od g. 1888.) najprije je uvod u opći zemljopis, a zatim matematičko-fizikalni zemljopis; u II. knj. (od g. 1890.) naveden je najprije opći prijegled Evrope, a zatim opis Francuske, Švicarske, Nizozemske, Belgije i Vel. Britanije; u III. knj. (od g. 1892.) opisuju se Švedska, Norveška, Danska i Njemačka; IV. knj. (od g. 1894.) ima opis Španjolske, Portugalske, Italije, Grčke i Turske; napokon se u V. knjizi (u dva dijela g. 1898. i 1900.) crtaju slavenske države: Rusija, Bugarska, Srbija i Crna gora. Osim toga imade u spomenutim već djelima Radićevim (Moderna kolonizacija i Savremena Evropa) takodjer mnogo zemljopisnih podataka.

Ovo bi bio dosadašnji rad Matice hrvatske na polju povjesno-zemljopisnom, koji je, kako vidimo, dosta obilan i zamašan. No zato ne smije Matica sustati u njegovovanju ovih znanosti, nego treba da ih i nadalje prilježno gaji. Što se tiče *zemljopisa* nužno je u prvom redu, da se započeti rad dovrši. Kako je Hrvatska opisana u *prirodnom* pogledu, tako treba ocrati i njezinu *duševnu* i *materijalnu kulturu* (ustav, školstvo, narodne i crkvene odnošaje, obrt, trgovinu i dr.), *političko uređenje, mjestopis* itd. Zatim se u općem zemljopisu osim Evrope imadu prikazati i *ostali dijelovi svijeta*. No osim ovoga nastavka započetih radnja moći će se izdavati i opširnije monografije o pojedinim čestima zemljopisa ili o pojedinim dijelovima naše zemlje.

Što se tiče *povijesti*, bit će dobro, da Matica i nadalje izdaje monografije o pojedinim partijama hrvatske i opće povjesnice; osobito bi bilo nužno, da se izdadu povijesti raznih *slavenskih* naroda (Slovenaca, Srba, Bugara, Čeha, Poljaka i Rusa), koji nas Hrvate kao Slavene u prvom redu zanimaju. No pri tom ne smije se zaboraviti ni na nova izdanja *cjelokupne i hrvatske i opće* povjesnice. Dosadašnja izdanja tih povijesti već su većinom razgrabiljena, te novija generacija ne može lako do njih doći. Osim toga treba uzeti u obzir i napredak znanosti, prema kojem će se mnogi dijelovi i hrvatske i opće povijesti moći danas sasvim drugačije ili potpunije prikazati, nego li su se mogli prije više godina. Proučavanje povijesti istočnih naroda, Grka i dr. u mnogome je danas daleko pokročilo i do novih rezultata dospjelo, pa bi to trebalo i našoj publici priopćiti. Kraj toga ne bilo zgorega, da se ovakva opća povjesnica ilustrira i lijepim *istoričkim slikama* (glasovitim muževa, hramova, palača s natpisima itd.), kako to danas čine i drugi narodi u svojim povjesnim izdanjima; spomenut će samo njemačke opće povjesnice od Onckena, Spamera, Corvina, Helmolda, Flathe-Hetzberga, Pflugk-Hartunga i dr., madžarsku po-

vjestnicu od Š. Szilagyija i kod nas hrvatsku povjesnicu od Klaića.

Od *hrvatske povjesnice* Matica će dakako dovršiti popularno izdanje Šišićovo u „Maloj knjižnici“, ali treba da misli i na novo izdanje veće kritične hrvatske povijesti u svojim redovitim publikacijama. Od onda, kad je izdana Smičiklasova povijest, izdano je dosta novih vrela za hrvatsku povijest a također i raznih monografija, koje su rasvijetlile pojedine periode i pitanja iz hrvatske povijesti. Tome pridolazi još jedan momenat. Ni Smičiklasova ni opširna Klaićeva povijest, koju izdaje knjižara Hartmanova, nemaju kritičkoga aparata, premda su inače na vrelima osnovane. To nije za nas povoljno s obzirom na vanjski svijet, u kojem imade i neprijatelja Hrvata, pa nam oni često predbacuju, da svakake bajke i neosnovane tvrdnje navodimo u svojim povjesnicama. Kad bi svaka tvrdnja bila u bilješci potvrđena navodom i kritičkom obrad bom izvora, ne bi nam mogli neprijatelji bacati u lice ovakve osvade. K tome bi se takva kritička i kritičkim aparatom provođena hrvatska povijest mogla prevesti na koji strani kulturni jezik (nje-

mački, francuski itd.), te bi tako postala pristupačna i drugom svijetu, a time bi se i odstranilo ono veliko neznanje, koje sad vlada kod drugih naroda i njihovih učenjaka o hrvatskoj povijesti.

Nužno bi dakle bilo, da Matica opet izdade *hrvatsku povijest*, i to takvu, koja bi u bilješkama imala kritički aparat. Te bilješke mogli bi se navesti na kraju djela, da ne smetaju u čitanju one, koje ne zanima sam taj aparat, kako je to već učinjeno u nekim dosadašnjim Matičinim povjesnim djelima (Klaićevim, Šišićevim i dr.). Ta povijest mogla bi se izdavati malo po malo u odsjecima (kao: doba narodne dinastije, doba Arpadovića, Anžuvinaca, vladara iz raznih kuća i Hapsburgovaca), koje ne bi morao obraditi baš samo jedan stručnjak, nego više njih, već prema tomu, kako se koji bavi više ovim ili onim odjekom hrvatske povijesti.

Ovako ja sebi pomislijam daljnji rad Matice hrvatske na polju povjesno-zemljopisnom, na kojem se dade još mnogo lijepa i korisna uraditi.

Dr. Dane Gruber.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Uredjivanje „Glasa Matice Hrvatske“ povjerio je odbor „M. H.“ u zajedničkoj sjednici od 17. prosinca 1907., članu radniku „M. H.“ dru *Albertu Bazali*, kr. profesoru i sveučilišnom docentu. Za uredništvo odgovara i dalje tajnik „M. H. dr. *Ante Radić*.“

*
† Dr. Mihovil Bišćan. Dne 30. prosinca 1907. po-kosi nemila smrt dra Mihovila Bišćana, člana gospodarskoga odbora „M. H.“. Pokojnik bijaše u Zagrebu dobro poznata ličnost i kad se pronio glas o njegovoj smrti, svaki se čudio, jer ga je dan dva, pa i još isti dan vidio zdrava i čila. U noći mu naglo pozli i kap srčana učini kraj njegovu životu.

Pokojnik se rodio god. 1852. u Zagrebu; tu je svršio i pravne nauke i posvetio se sudačkoj struci. Stužbovaо je u Grubišnom Polju, Petrinji i Varaždinu. Prije nekoliko godina dodijeljen bi banskome stolu, gdje je i ostao dovinuši se časti vijećnika. Istakao se i literarnim radom; stručne radnje njegove iz pravoslovja izišle su u „Mješćeniku“, a i čitateljima „Vijenca“ bio je poznat po nekim crticama. Matici je Hrvatskoj bio vjeran član i podupirao je zborom i tvorom, a ne manje baš onda, kad se na nju najviše napadalo i kad su književničke borbe bile mnogima najzgodnija prilika, da se riješe dužnosti podupirati našu knjigu, što su donle iz nekoga patriotizma i od sramote činili. U odbor M. H. bio je izabran god. 1905., i u njem se zasluznim učinio kao revan član. A kakav je bio u tom radu, takav je bio i drugdje i u cijelome životu: zato ga i svi poštivahu. Sahranjen bi 1. siječnja 1908. Vječna mu pamet!

Matica Slovenska.

Knjige „Matice Slovenske“ za god. 1907. Matica Slovenska izdaje za svoje članove — a ovih će dana već i izaći — slijedeće knjige:

1. Na Poljani, roman od Fr. Ks. Meška.
 2. Zabavna knjižnica, koju ukrasiše prinosima svojim Meško, Levstik, Regali, Pugelj, Golar, Kostanjevec.
 3. Prevod iz svetovne književnosti: Gorski venec s uvodom i komentarom prof. R. Peruška.
 4. Hrvatska knjižnica prikazuje slovenskome svijetu St. Vraza, Š. Gjalskoga, Kozarca, Ivakića.
 5. Kamniške ali Savinske planine. Monografija od prof. F. Seidla. I. dio.
 6. Dr. K. Štrelj: Narodne pesmi.
 7. Zbornik s raznim raspravama i
 8. Ljetopis.
- Za hrvatske članove izdaje se posebno slovensko-hrvatski rječnik. Kako članovi M. H. dobivaju knjige „M. Slov.“ uz pol cijene t. j. za cigle 2 K godišnje, a k tome je međusobno zbljenje i upoznavanje prvi korak kulturnome jedinstvu, za kojim obadvije Matice idu, držimo, da ne će biti Hrvata, člana M. H., koji se ne bi pretplatio i na „M. Slov.“. S pretplatom se valja svakako požuriti, jer „M. S.“ štampa mali broj primjera, pa se zaliha brzo iscrpe. Tako bi se i opet moglo mnogome Hrvatu dogoditi, da ostane bez knjiga „Slov. Matice“, kao što se to lani ne jednomo dogodilo.

Književnost.

„Šwiat słowiański“ o Šegvićevoj „Genezi najnovijih pojava u hrvatskoj književnosti“

U mjeseca poljskom „Šwiat słowiański“, koji već treću godinu izlazi u Krakovu pod redakcijom dra. Feliksa Konecznoga, ima u br. 35. od studenoga u rubrici „Chorwacko-serbska kronika“ referat o „prikazu“ Che-ribina Šegvića „Geneza najnovijih pojava u hrvatskoj književnosti“, štampanom u I. knjizi našega „Hrvatskoga Kola“. Poljski je kritik veoma zadovoljan ovim „zanimljivim“, kako ga on zove, člankom našega vrijednoga i vjernoga suradnika, koji je i ovom radnjom svojom pokazao lijevu svoju književnu erudiciju, dobro poznavanje romanskih književnosti, zdrav sud u književnim pitanjima i mnogo smisla za jezgrovitu sintezu sličnih i organski povezanih književnih pojava. Dobro spominje poljski kritik, da Šegvić svojega predmeta nije iscrpao, jer je podao samo nekoliko primjera, premda se moglo dati više značajnih primjera. Osobito zgodno — ističe kritik — riše nam Šegvić u tome članku put evropske misli od romantizma preko demokratičnoga pozitivizma sve do Nietzschea. Sjajno nam crta, kako se razbio pozitivistični val i u jednu se ruku odrođio zanosni idealizam, ideja posvećenja i vjere u poslanje Božje i postao Čarlylov „Junak“, a u drugu se ruku iskristalizovala ona očajna filozofija najvećega buntovnika, moralnoga anarhiste s njegovim „nadčovjekom“.

Kritik ne odobrava stajališta piščeva prema „mladima“ u našoj književnosti, za koje Šegvić veli, da ne stvaraju ništa „za čim bi se narod zanio, što bi narod shvatio, čim bi zadovoljio neodoljive potrebe svoje duše“. Poljski kritik misli, da se Šegvić nešto zaletio u plemenitoj obrani „starih“ ne razumijući pravo ili ne hoteći razumjeti osnovnih premissa u umovanju „mladih“. Međutim sve nam se nekako čini, da poljski kritik sam ne poznaje dovoljno tih premissa, kad ovako govori: Reakcija „mladih“ protiv „starih“ nije protiv „Preradovića, Vraza, Mažuranica“, kojih će poezija na vijeke ostati neprocjenjenim blagom; nije to reakcija protiv Šenoe, čija su djela izvorom današnjega razvoja hrvatske pripovijesti, a nije najzad ni reakcija protiv Markovića i Arnolda, kojih će se drame, epika i lirika svagda veoma cijeniti, već je to reakcija protiv cijele čete njihovih kukavnih naslijedstava i preživača. To nije reakcija protiv njihovih ideja, koje će svagda ostati velike, nego protiv njihovih oblika, manira, jezika, koji se već preživio, pa ne odgovara više zahtjevima današnje estetike, te se ne slaže s današnjim razvojem evropske i domaće kulture, što se međutim događalo, događaj se i dogadjat će se uvijek i u svakom društvu, koje živi i napreduje“.

Svakomu poznavajući naših književnih prijika bit će jasno, da je opreka između „starih“ i „mladih“ u prvom redu baš u *idejama* — ideje „starih“ ostat će po mišljenju kritikova svagda „velike“, po tom valjada i vječno vrijedne —, koliko se pak radi o formalnoj strani, jedva će koji znalac reći, da su u tom „mladi“ napredniji od „starih“. Pogotovo je čudnovato ištančanje reakcije „mladih“ protiv jezika „starih“, koji se tobože preživio i ne odgovara današnjemu napretku, jer se očevđeno zanemarivanje jezika iz neznanja i nevještine nikad ne može s razumijevanjem same stvari zvati reakcijom u smislu pravilne kulturne evolucije, kako bi to u svom izvještaju htio prikazati poljski kritik. Nama je doduše poznato, da imade i takovih književnika, koji Gjuru Daničića zovu *glupim* čovjekom (Velika škola i univerzitet, Beograd 1905. str. 28.) Nama je poznato, da se u uglednom srpskom književnom listu „Brankovo Kolu“ u više brojeva pisalo protiv današnjega književnoga jezika, kako ga je uglasio Vuk i Daničić, braneci profesora dra. Jovana Skerlića, koji za jezik uime besprekidle evolucije traži takovu slobodu, da može biti pun *pogrješaka*, izuzetaka, pozajmica, varvarizama i arhaizama (Jovan Živanović,

Iz srpskoga jezika. Brankovo Kolo 1907. br. 39. strana 1201.)

Sve je to i zanimljivo i značajno u vijeme, kojemu je lozinka „Umwertung aller Werte“, ali takove misli o jeziku kao organizmu ili bolje kao o funkciji organizma ne mogu nikako biti napredne niti s obzirom na „evoluciju“ nauke o jeziku ni s obzirom na „evoluciju“ književnih vrsta s formalne strane, kako se ta evolucija prikazuje pažljivu motriocu svjetskih književnih pojava. Ovakovo shvatavanje očajan je pokus teoretičkoga opravdanja onoga rasula u jezičnom pogledu, koje se opraža u nekim tvorevinama novije naše lijepe i naučne književnosti, pa bi bilo žalosno i pogubno, da se prihvati kao znak neke zdrave evolucije, kako bi to jamačno s nerazumijevanja htio prikazati poljski kritik Šegvićev, kojemu živo preporučujemo, da pročita Živanovićeve članke u „Brankovu Kolu“, pa da vidi, kakova je to žalosna reakcija, koliko se ona tiče jezika.

Dr. S. Bosanac.

*

Nove knjige. U devetoj knjizi „Etnografskoga zbornika“, što ga izdaje srpska akademija izšla je rasprava dra Tih. R. Gjorgjevića „Srpske narodne igre“, koja je najbolja radja te vrsti u nas. Preštampana je i u posebnu knjigu, što je čini pristupnjom širemu svijetu, pa neka mu je tim i preporučena. Mi ćemo se na nju posebno osvrnuti u jednom od narednih brojeva.

A. Benešić: *Petronij, tragedija u 5 činova*. Z. 1907.

A. Benešić: *Kraljević Marko, drama u 5 činova* 1907.

Obadvije ove knjige izšle su u vrlo ukusnoj opremi u Dioničkoj tiskari; mi ćemo se na njih još osvrnuti.

*

Za vjeru i dom. List namijenjen katoličkom ženskom obrazovnom svijetu, što će ga uredjivati Marija Tomšić-Im, izšao je u prosincu 1907. Program lista kazan je u samomu naslovu, a obrazlaže se i u uvodniku: „Zašto istupamo?“ Srba mu je organizovati katolički ženski obrazovni svijet i u njem protiv modernoga bezvjernstva i indiferentizma podržavati živu vjeru u kršćanske idejale. Ne mari, ako ne bude odmah u početku donosio „vrsne radne na svakom polju znanja i umjeća“, glavno mu je, da ne donese ništa, što bi se „kosilo sa zdravim razumom prosvijetljenim svetom vjerom i što bi trovalo hrvatska srca“. Kolikogod se isticalo, da je vjera ženi neophodno potrebna i da je uzvišena borba „za vjeru i dom“, čini mi se, da se taj cilj dade postići *samo vrsnim* radnjama na području znanja i umjeća, tim više, što se list obraća u prvom redu obrazovanome ženskom svijetu. U tom leži snaga lista: ne u ideji samoj, jer se ova dade samo valjanim radnjama živa uzdržati ili gdje je nema, oživjeti.

Dr. A. B.

Umjetnost.

U „Ljubljanskem Zvonu“ (XI.) od god. 1907. ima jedna bilješka „Našim umetnikom na preudarek“, na koju je vrijedno upozoriti, jer nije bez vrijednosti i za naš svijet. Radi se naime o umjetničkim predmetima, što se nalaze u izložima na prodaju; većinom su to reprodukcije od tudjih ruku, a k tome ne rijetko i manje vrijednosti, jer je nekako običaj, da se tude više cijeni, nego domaće. To je uzrok, da ukrasi naših stanova, slike, kipovi i ostali umjetnički predmeti ne pokazuju nikakova ukusa. Ovu nepodobnost ispričaje donekle okolnost, da naši umjetnici rijetko kada što donesu na tržiste, da ponudjeni predmet nije često ni dovršen, a k tome toliko skupocjen, da mu ne smaže cijene prijatelj umjetnosti iz srednjega sloja, kojemu se tako onemogućuje, da si kojim tim umotvorom ukrasi stan. Stoga se prepo-

ručuje umjetnicima, da ovu okolnost uzmu na oko i upozoraju se na praksu mnogih umjetnika, kako prave za srednji stalež umjetnine, koje neće biti preskupi. Pojedine naime, osobito tipične i za prodaju spremne predmete izrađuju šablonski, t. j. načine naime od originala *otisak za konture*, koje mogu tako povoljni umnožati, a lako ih onda ispunje bojama, te tim mogu podatki dobre umjetnine za malenu cijenu. A. H. O. podsjeća zgodno na Italiju i Njemačku, gdje se za nekoliko lira ili maraka mogu kupiti lijepo i vješt izdjelane umjetnine. Što bi pak tko prigovorio, da šablonska djela nijesu umjetnička, odgovara se, da očito takovo djelovanje ne smije biti jedini rad umjetnika, ali mnogi taj ubog talenat, dok je u razvijanju, riješio bi se tim gdjeko teške muke i korisno upotrijebio slobodni svoj čas. Bogata prirodnim ljepotama domovina naša pružila bi umjetnicima obilje motiva — misli se iz prirode i života, napose po nošnji i običajima. Upozoruje se i na tu činjenicu, da bi kraj velikog tudjinskoga prometa ovaki predmeti proslavili naše krajeve, jer tudjinci najviše traže baš takove slike, ako iznose tipične odnošaje krajeva, kojima putuju. Razumije se da moraju biti lijepo izrađene i od umjerene cijene. Budu li naši umjetnici izradjivali take tržne predmete i udešavali sve po ovom ovdje razloženom načinu, koji se drugdje već udomio, moći će ih i davati za prilično maleni novac, što je uvjet izdašnog prometu. Ove misli, što ih je slavenskim umjetnicima stavio „v preudarek“ A. H. O. u „Ljublj. Zvonu“ i mi dajemo na razmišljanje našima, budući da su u tom pogledu naše prilike posvema jednake. Ovo bi ujedno bio i najzgodniji način, da se likovna umjetnost ne samo popularizuje, nego da i na tom području dodje do međusobnoga zbljenja upoznavanjem hrvatskih i slovenskih umjetnina.

*

Ružmarinke. Izšlo je drugo izdanje ove zbirke skladbi, koja je svojim nježnim napjevima, a i lakim načinom našemu svijetu dovoljno poznata, pa se i u drugom izdanju najtoplje preporučuje. Cijena je „Ružmarinkama“ K 420, a dobivaju se kod skladatelja samoga : F. Ks. Vilhara, Zagreb.

*

Koncerat moravskih učitelja u hrv. zem. kazalištu dne 28. prosinca 1907.

God. 1903. davao se u učiteljskoj školi u Kroměřížu koncerat, kojega je sjajni pjevački uspjeh profesora pjevanja Ferdinandanda Vachu potakao, da od učitelja, koji svršiše učiteljsku školu u Kroměřížu sastavi pjevački zbor. S tim je zborom odlučio ponajprije poći samo na istočno-česku izložbu, i za nju ga pripravlja. Sretan je udes odlučio, da zbor i nadalje ostane na okupu i da još u jeseni god. 1903. obidje neke gradove u Českoj i Moravskoj. Duša zbora bio je sam profesor F. Vacha, koji ga je osobitom vještinom upravljao i vodio od uspjeha do uspjeha i najposlijе je od jedno-stavnoga pjevačkoga društva nastalo „Pjevačko udruženje učitelja moravskih“, koje je zborno pjevanje podiglo do umjetničke visinre. Već naime god. 1904. zbor se organizovao u svrhu, da budi i širi smisao za pjevanje kod kuće i u stranome svijetu: u društvu se okupiše učitelji glazbeno obrazovani i bez obzira, gdje su svršili nauke. Kao takovo priredilo je društvo već u godini 1904. koncerat u Brnu, koji je pokazao, da se tu ne radi samo o zabavi nego o čistim umjetničkim ciljevima. Ti uspjesi osokoliše društvo i ono se odvajaži god. 1905. na to, da koncertuje u Pragu i u Beču: sav je svijet bio jednodušnoga uvjerenja, da je „Pjevačko udruženje učitelja moravskih“ — prvo svoje vrsti. Sad se poče misliti i na to, da se podje u strani svijet i preko granica monarkije. Put u München, Nürnberg, Leipzig, Berlin, Dresden bio je jedan od najznatnijih dogadjaja u povijesti pjevačkih društava, a za moravske učitelje pravo

slavlje. Takova uspjeha nije doživjelo još nijedno pjevačko društvo, nijedno nije svoj narod toliko proslavilo, kao ovo. Iza koncerta moravskih učitelja pišu njemački listovi, da se takovo pjevanje još nije čulo ni vidjelo takovo oduševljenje, kakovo pobudiše oni savršenom umjetničkom izvedbom. Kulturni je svijet i opet morao priznati, da je — „Česka evropski konzervatorij“. Godine 1907. namjeravao se ophod po zapadnoj Njemačkoj, pa put u Belgiju i Francusku, no namjera nije uspjela, ali umjesto toga slavno obadje društvo i opet Prag, Dresden i Leipzig. U kolovozu iste godine stće društvo i priznanje Nj. Veličanstva, kralja Franje Josipa I., dobivši veliku zlatnu kolajnu. A sad o božićnim praznicima spremi se, da koncertuje u Budimpešti; za magjarsku je kulturu doista značajno, da se zabranio koncerat od eminentne umjetničke vrijednosti, koji je povrh toga imao i humanu svrhu, da bude na korist potlačenih Slovaka. Dne 28. prosinca dodjoše u Zagreb, i taj koncerat će nam ostati u trajnoj uspomeni.

Boljega koncerta muškoga zbora Zagreb nije čuo. Pribavajući koncertu nehotice se u nama pobudjivala želja, da bi kojim sretnim slučajem svi hrvatski zborni pjevači bili u taj čas na okupu, da se uvjere o tome, kakova čudesna može čvrsta volja i žarka ljubav za pjesmu da stvari. Čuditi se moramo pozrtvovnosti i samozataji, kojom se ti pjevači odlikuju. Oni su zaposleni po raznim mjestima svoje domovine, pa se dva puta u mjesecu sastaju na pokuse, putujući na vlastiti svoj trošak. Kada dodju na pokus, mora već svaki pjevač da znade svoj part na pamet. Razumijeva se po sebi, da u taj zbor može biti primljen samo takav pjevač, koji je pokazao dovoljne muzikalne spreme. No karakteristično je i to, kakav je dojam učinio taj koncerat na pjevače. Čuli smo najme ovakovih misli: „Za što smo mi sada pristali!“ „Šta ćemo mi sada?“ i slično. — Razumijemo s jedne strane ovakova pitanja, jer su nam dovoljno poznate slabe strane naših pjevačkih udruženja; no ne možemo s druge strane da odobrimo momentanu klonulost i resignaciju samo s toga razloga, što smo nešto bolje čuli, nego čim se sami imamo da podišimo. Ta, ni moravski učitelji nisu načinili nešto, što drugi bezuvjetno ne bi bili kadri da postignu. Oni su se *sjajno dovinuli vrhuncu svoje idealne cijelji same time*, što su ozbiljno i do skrajnosti savijesno ispunili sve uvjete, koji se traže za ovakav sjajni uspjeh, a bez kojih se o uspjehu ne da ni misliti.

Ti su uvjeti slijedeći: čvrsta volja i samozataja za svladavanje svih neprilika i poteškoća, što bi eventualno pothvat sprječavale; bezuvjetna i stroga disciplina; strogo poimanje, da je jedina i posljednja svrha takvome pothvatu prikazivanje stanovite glazbene ideje, u što ljepšoj i dotjeranijoj formi — onako, kako ju je kompozitor u svojoj duši zamislio i napisao; strogo poimanje, da izvedba takove glazbene misli nije samo za *zabavu* ni pjevaču ni publici, nego jednomre i drugome treba da su pred očima viši umjetnički užitak; ta izvedba treba da je čista žrtva u hramu glazbene umjetnosti. Napokon pjevače treba da vodi nesebična i prava ljubav za glazbenu umjetnost, napose za pjesmu, koja im daje snage, da svladaju i na oko neprebrodive poteškoće.

Ako naidjemo na 50 ovakovih ljudi, što imaju toliko snage, da gornje uvjete ispunjavaju, prirodno je, da im se divimo i da ih veličamo. No, čemu odmah klonuti i izgubiti svako pouzdanje u vlastitu svoju snagu — zašto da nas uspjesi drugih učine malodušnima, mjesto da nas ohrabre i potaknu na živi kulturni rad?

Isto je tako — da blago rečemo — netaktično, kad se unat poslije koncerta piše o našim pjevačkim družinama, da kod nas vlasta najprostiji diletantizam, ne-

poimanje ikakvog umjetničkog cilja, nemar i nehaj, neznanje i nesposobnost. — Kako već prije spomenusmo, ni mi ne ćemo naše pjevačke družine da hvalimo; poznamo u dušu njihove mane i nedostatke; nu ne ćemo ih proglašiti nesposobnima do potpuna neznanja. Radije ćemo nastojati, da ih upozorimo na najglavnije momente, koji osiguravaju uspjeh svakoga koncerta moravskih učitelja i kojih bi se i naši pjevački zborovi trebali da drže.

Vanredan dojam na publiku učinila je krasna slika, kojom su pjevači na pozornici porazmješteni po veličini svojoj tako, te svaki pjevač bez razlike može da vidi točno zborovodju. Nadalje imponirati mora svakom potpuni mir, koji pjevače ne ostavlja ni onda, kada izvode najteže polifone i komplićirane stavke; isto tako je dostojanstven mir, kojim taj zbor upravlja profesor Ferdo Vacha. Neiskazano mnogo doprinosi uspjehu to, što pjevači pjevaju sve točke na izust. Samo tako je moguće, da pjevač svu svoju pozornost koncentriira na zborovodju, da mu iz očiju i izražaja lica čita ono, što se imade u stanovitom momentu da izrazi, i napokon samo tako je moguće, da se zborovodja ne mora rukama do smiješnosti da razmaše, jer pjevač prati svaki najmanji kret ne samo ruke, nego i prstiju njegovih. U tome dakle zboru od 50 ljudi čuje strogo zaobljenu harmoničku punoču; nijedan se glas ne iztiče iznad drugoga, cijelina dopire do unutrašnjosti tvoje kao skladan akord sa vanredno finoga harmonijuma; pianissimo ti njihov ulijeva u dušu onaj blagi i sveti mir, što je kadar da utiša i najvećim bolima uzburkano čovjeće srce, — dok fortissimo njihov nikada ne prelazi granice estetskih osjećaja. — To je velika prednost tih pjevača i naravno učitelja njihovoga, na koju prednost ne možemo dosta da upozorimo naše pjevače i zborovodje. — Osobito nam imponira ona neprisiljenost njihovih tenora, kojom svladavaju i najškakljivija mjesta. Timbar im je u svakoj položini ljubak i mehak, a izraz „kričati“ kao da je brisan iz njihovoga leksikona. Isto tako zaobljeno i mirno pjevaju i basovi. Tako vanrednom vjernosti prikazuju valove u Smetaninoj „Pjesmi na moru“, oponašaju zvona i zamiranje valova zvuka. Naročito su — usudili bismo se ustvrditi — upravo nedostizivi efekti, postignuti preciznom i do skrajnosti shvaćenom izvedbom Hegarova „Tabora mrtvih“. — Ta nas je izvedba u dno duše potresla i sjajno dokazala, kakav dojam može vokalna glazba na slušatelja da proizvede, ako se doneše u pravom obliku.

Tešku kompoziciju Kličkinu „Naša pjesma“, izdjenu polifono, može u istinu samo takav savjesni zbor, kao što je zbor moravskih učitelja, korektno da izvede.

Program je njihov biran i to savjesno biran, što bez dvojbe također osigurava uspjeh.

Od vanredne i odlučne važnosti po korektno i lijepo pjevanje jest napokon pravilno uzimanje daha. Kod toga zabora mogao je svaki slušač točno opaziti, kako su svи pjevači kao jedan — tako rekavši — u taktu dahnuli i time mnogo doprinijeli zamjernom skladu i jednakosti pjevanja.

Čudili smo se upravo, kako su i u najzamršenijim i bravurnim mjestima ipak do skrajnosti izgovarali tekst i jednako lijepo vokalizirali — prednost, koju bi trebalo svako pjevačko društvo da uvaži.

Divimo se požrtvovnosti moravskih učitelja, njihovo bogatoj i finoj dinamici i muzikalnoj tankočutnosti, a našim pjevačkim društvima dozivljemo: neka ne klonu duhom, već neka se ugledaju u njih i neka ih naslijeduju u savršenosti umjetničke izvedbe i u idejalnom zanosu za pjesmu, koja srce blaži i podiže na vedru visinu plemenita užitka.

—x—

Prosjetni zavodi.

Jugoslavenska akademija. Dne 12. prosinca čitao je dr. A. Bazala kao gost u Jugoslavenskoj akademiji raspravu svoju o Kačićevim „Elementa peripathetica“. Po naslovu poznato je djelo svakomu, ali malo tko zna, kakovih sve prednosti i strogo naučnih i pedagogijskih ona kriju u sebi. Dr. Bazala nastojao je, da iznese jedne i druge i da prikaže Kačića kao mislioca i učitelja. Šteta je, da su se izgubila ili se barem ne zna za njih — djela Kačićeva o velikoj logici, „objema“ fizikama i metafizici, koja bi nam Kačića još više pokazala kao učenjaka. Kao mislilac stoji on vjerno uz Duns Scotu, a kulturno-historijski je znatno, da kao franjevac još u 17. vijeku više drži do ugleda Scotova, nego do ugleda Tome Akvinca, komu inače, veli, svaku čast pridaje. U svojem djelu samo jednom spominje Tomu Akvincu, a na Scota se svaki čas poziva. Dr. Bazala pokazao je, da se je služio ponajviše onim djelima Scotovim, koja je pod naslovom „Scoticae subtilitatis epidicticon“ izdao 1507. Benko Benković.

Pored toga se povodio za učenicima njegovim Mastrijem, Poncijem, Tartaretom, ali je poznavao i ostale pisce, tako Gilberta Porrentanskoga, Boetija, Augustina i druge, napose pak Aristotela; onima, koji na skolastičku filozofiju napadaju, i ne poznavajući je, s pravom dakle veli, neka najprije prouče barem jednoga od školastika, pa onda neka sude. U tom će se s tim složiti i danas znanstvena povijest filozofije, koja se ne može zadovoljiti s tim, da se naprsto — mukom i prijezirnim kretom predje preko ovoga odsjeka u zapadnom mišljenju. Dr. Bazala je nastojao, da pokaže prednosti Scotive logike, koliko je približuju novijoj logici, napose Millovoj i Wundtovoj; te sve prednosti prenio je Kačić u svoju malu logiku — jer to su ta „Elementa Peripathetica“, posvećena Pankraciju Juliju knezu Kačiću, a napokon što je u njoj nauke Aristotelove, to je ova i danas još logici osnov, i još danas joj podaje glavnu sadržinu. No kako se u jednu ruku historijski elemenat u obuci u pojedinim naukama dosta zanemaruje, a u drugu ruku bi baš u filozofijskoj propredvetci historijsko promatranje bilo od vrijednosti za razvoj samostalna i kritična mišljenja, Dr. Bazala misli, da bi se „Elementa Peripathetica“ dala urediti kao školska knjiga. Trebalо bi dakako izbaciti kojekakove skolastične mudrolije i doskočice, te bi ostala napokon nauka Aristotelova u svjetlu Scotive; i ta bi se morala opet dodacima i povijesnim bilješkama upotpuniti do danas, najpače onđe, gdje se današnja nauka stavlja u oprek s naukom Aristotelovom, ili ju je bar upotpunila. Takova bi logika bila po sudu dra. Bazale kud i kamo vriednja za uzgoj filozofskega mišljenja, nego kako se danas ponajviše podaje — okosnica bez duha i života. Dva su još razloga, koji ponukaše dra. Bazalu, da Kačićevaj logici pribavi i opet mjesto u školi. Prvi je, što je Kačić eminentno pedagoški duh, njegovo je razlaganje jasno i shvatljivo, najteže i najdublje misli „suptilnoga doktora“ Scota znade on — gotovo bi čovjek rekao — pučki prikazati, dakle kao da za narod piše. Duns Scot se prema njemu čini kao oklopljeni vitez, kojega je svaki kret neprirodan, težak, prisiljen, dok u Kačića sve razlaganje teče prirodno i neprisiljeno — u jednostavnim pitanjima i odgovorima. Drugi je razlog bio dru. Bazali, da se Kačićevi djeli uzme za osnov logici školskoj u tom, što je Kačić više od jednoga našega pisca želio kontinuitet u kulturnom radu, gdje jedan nastavlja djelo drugoga: svoju je pjesmaricu složio „stinam naravnim“ i posve priprosto, a želja mu je, da na tim „stinam“ drugi sazidaju „visoke, plemenite i gospodske palace“; ni svoju logiku nije napisao, da joj se svaki trag zameće; što je vrijedno u njoj, neka se uskrisi; neka bude „stina“, na kojoj bi drugi sazidao lijepu zgradu, sam Kačić će mu u tom poslu nazvati dobru sreću.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 2.

U ZAGREBU, DNE 25. SIJEČNJA 1908.

GOD. III.

Hoćemo li prevoditi s hrvatskoga na slovenski?

Renva „Matica Slovenska“ odredila je sebi, kako na drugom mjestu izvješćujemo, za nekoliko godina unaprijed obilan i lijep program rada; napose valja istaknuti, da se historijsko - nacionalnome elementu posvećuje osobita pažnja. Među prijevodima iz svjetskih književnosti uzeta su u program poglavito djela iz slavenskih književnosti, a među tima opet iz hrvatske je književnosti odlučeno izdati po svoj prilici Gundulićeva „Osmana“. Kako god Hrvatima može biti milo, kad čuju, da se i njihova knjiga prevodi na druge jezike, ipak mi bijaše nekud neobično, kad sam čitao, da će se „Osman“ na slovenski prevesti s hrvatskoga. Nije me toliko začudilo, što se baš „Osman“ odabrao, makar da sumnjam, hoće li se baš za nj naći dovoljno smisla u današnje publike. „Osman“ doduše spada medju najznačnija djela starije hrvatske književnosti, ali po smjeru i načinu ide u isti red s Ariostovim „Orlando furioso“ ili Tassovim „Gerusalemme liberata“, koji se uza svu pjesničku im vrijednost vrlo malo čitaju. Za nas ima „Osman“ historijsku vrijednost, no pitanje je, ima li i vrijednost povrh toga, rad koje bi vrijedno bilo izdati ga ili prevesti. Možda se u tom moje mišljenje udaljuje od suda poznavalaca književnosti naše, no uza svu tu protivštinu moram reći, da bi mi se jedva činilo shodno, da „M. H.“ izda „Osmana“ — osim možda spomena radi, kao što je to učinila s Marulićevom „Juditom“, i kako se u drugih naroda čini k slavi historijskih dana. Još mi se manje podesnim čini, da „M. Slov.“ to djelo prevede. Radi li se o prijevodu iz starije književnosti, držim, da bi se i koje zgodnije djelo našlo, nego je upravo „Osman“, ma da je i ovaj i velik i lijep; a potvrdovo bi se u novoj književnosti našlo zgodnih i vrijednih djela, da se prevedu. No bojim se, da nije pri svem tom razpravljanju neka pogreška

u pitanju (fallacia interrogationis), te razpravljući, koje bismo djelo preveli, ostavismo neriješeno pitanje o prevodjenju uopće. Je li riješeno principijelno pitanje, treba li s hrvatskoga prevoditi na slovenski i obrnuto sa slovenskoga na hrvatski? Isto je pitanje, hoćemo li hrvatska djela pretočiti na srpski i srpska na hrvatski. Kako se god ovo pitanje riješilo u teoriji, nije ga lako provesti u praksi kod pojedinih izdavača i prevodilaca, ali mi se čini, da bi uredbe kao što su „M. H.“ i „M. S.“ pa Matica Srpska u tom pogledu mogle svakako raditi sporazumno. No o tom poslije!

Pitanje je dakle: treba li uopće da se prevodi s hrvatskoga na slovenski, sa slovenskoga na hrvatski? Meni se čini, da nije, pače bih rekao, da to стоји u opreci s izrazitom tendencijom za kulturnim jedinstvom, a napokon nije podesno ni s obzirom na općene naše knjižarske prilike.

„M. Hrvatska“ i „M. Slovenska“ odlučiše svake godine izdavati po jednu slovensku, odnosno hrvatsku knjigu, da se njima obadva bratska naroda zblje i upoznaju, da najposlije nestane u medjusobnom saobraćaju zapreke, što je podaje Hrvatima nepoznavanje slovenskoga jezika, a Slovincima jezika hrvatskoga, kako bi se mogli jedni i drugi *uzajmice služiti kulturnim tečevinama*. Tako si ja zamišljam kulturno jedinstvo, da bi se svaki narod nesmetano i u individualnome pravcu razvijao i ostao, što jest, a ipak da bi sve dublji i čvršći vezovi bili izmedju njih, te bi Slovenac svojom smatrao kulturnu imovinu Hrvata, jer bi se njome mogao služiti jednakao kao svojom, a Hrvati bi se kao svojim služili, što u kulturi privrjediše Slovinci. Da u tom obziru baš jezik, budući da se u njem zrcali i duh i srce naroda, igra veliku ulogu, izvan svake je sumnje. Nitko ne će prodrijeti u duh i život tujeg naroda, dok mu ne upozna duh jezika,

i tek kojega je naroda jezik upoznao, njegovom se duševnom kulturom može da služi kao svojom — ili bar približno kao svojom. Narodi naime ne govore samo svojim jezikom nego i misle svojom glavom i čuvstvju svojim srcem, te se nije svagda moguće ni jednako intenzivno ni s jednakim razumijevanjem prenijeti u otajne zakutke i titraje duše tujeg naroda. Ima tako neka granica u kulturama pojedinih naroda, koje nije moguće nikad prijeći, zašto mi se i čini *idejal općene ljudske kulture* utopijom nalik n. pr. onoj o svjetskome miru. Što pod općenom kulturom razumijevamo, nije drugo nego skup kulturnih dobara iz raznih naroda, a u pojedinom narodu postaje plodonosno samo onda, ako je *ucijepljeno na stablo narodnoga života*. U tom leži i kulturna važnost *valjanih prijevoda* iz svjetske književnosti. No s obzirom na hrvatski i slovenski narod drukčije stoje razmjeri. U jeziku njihovu nema bitnih razlika, koje bi dale slutiti na kakvu bitnu razliku u strukturi narodne duše. Na tom uvjerenju gradi se i mogućnost idejala kulturnoga jedinstva, jer se drži, da izmedju ta dva naroda nema prirodne granice, koja bi potpuno shvaćanje duševne kulture bilo kako stegnula, kao što je steže pripadnicima dvaju stranih naroda. U tom uvjerenju imade i smisla sav rad obiju Maticu, da rašire *uzajmično poznavanje jezika, kako bi se o tečevinama duševne kulture mogao koristiti uzajmično Slovenac i Hrvat*.

Ako se tako shvati rad oko kulturnoga jedinstva, ili drugim riječima, ako je svrha uzajmične izdavanju slovenskih i hrvatskih djela omogućiti jednako razumijevanje kulturnih produkata obaju naroda, onda mi se čini prevodjenje s jednoga od ova dva jezika na drugi — otvoreno govoreći — suvišnim poslom. Čemu naime onda u slovenskome jeziku podavati, što je u hrvatskome pisano i obratno, ako se ide za tim, da bude *jedno i drugo jednako pristupno* na osnovi poznavanja obadvaju jezika? Gotovo bih rekao, — da upotrebim jednu krilatu riječ iz našega političkoga života, — da se tim radi više oko kulturne zajednice, nego li oko *jedinstva*. Ako i ne će nitko smjeti dirati u integritet bilo kojega naroda, ni mislim možda na kakovo kulturno osvajanje, mislim, da nam mora na umu biti potpuno jedinstvo kulturnoga života u gore navedenome smislu. Znanost i književnost, treba da nam je doista jedna tako, da se njima služimo bez razlike, jesu li pisane jezikom hrvatskim ili slovenskim. Pa ako je kulturni ideal jedinstva u dogledno vrijeme jedva dostiživ za najšire slojeve naroda, za obrazovane se dade postići sigurno i u dogledno vrijeme. Kako je danas, svaki radi na svoju ruku: Hrvati s rijetkim iznimkama ne poznaju, ili bar ne poznaju dosta, kulturnoga rada u Slovenaca, niti se u svom duševnom radu njime koriste — a to bi glavno bilo; — Slovenci isto tako s rijetkim izuzecima

ne znaju za znanstveni i književni rad Hrvata. Povrh toga kulturni rad traži i dovoljni broj inteligencije: narod pak slovenski i hrvatski, sam za sebe svaki je premalen brojem, da bi mogao izdržati veliku i jaku književnost znanstvenu i lijepu. Posljedica toga jest, da se nijedan ne može uzdignuti na visinu ostalih kulturnih naroda.

Što je ovdje kazano za hrvatski jezik i književnost, vrijedi dakako i za *Srbe*. Napose nama, Hrvatima, oni su po jeziku i rodu još bliži nego Slovenci, ali međusobno je poznavanje razmjerno još manje. O književnosti se srpskoj uči doduše nešto u srednjim školama, i tu se još nešto znade, ali znanstveni nam je rad Srba na mnogim područjima posve nepoznat. Otud dolazi, da se u znanstvenom radu služimo djelima tujim, dok se naša zanemaruju, a povrh svega se onda tužimo, da — ne napredujemo. Naši stručni časopisi životare, jer se ne drže i ne čitaju; tajih imamo i na pretek; za mnoge struke svojih i nemamo, jer ih nije kadar nijedan narod sam za sebe izdržati. Tako se sav rad, jer je pocijepan, gubi u neuspjelim pokušajima i osjećenim nastojanjima, što mnogim trudbenicima slabu volju, mnogome talentu ne da prilike, da se razvije. Posljedica pak svega jest, da se doduše pomičemo naprijed, ali sporo, vrlo sporo. Književnost i znanost i ne može da dodje do živoga razmaha, koji bi se htio za razvoj jake kulture. Uz to se i mnogi kulturni posao vrši po nekoliko puta i troše se sile, koje bi se dotle dale dobro upotrebiti u drugome radu, kad bi u nas bilo zbiljskoga osjećanja za kulturno jedinstvo. Tako se mnoga djela povije puta prevode, te imamo po tri i više prijevoda o nekima, dok o drugima nemamo nijednoga ni Hrvati ni Srbi ni Slovenci. Reći će se, da to češće prevodjenje nije zgorega osobito kod pjesničkih djela. Uvidjam, da može biti razlika medju prevodiocima, i da može jedan prijevod biti dobar, drugi slabiji, a u velikih naroda, gdje je čitalačka publika brojnija, lako prodje i više raznih prijevoda, ali u nas jedva da jedan prodje dobro, ako se sva tri naroda slože u jedno. Ne radi se dakle o tom, da se ne bi i po više puta prevodilo, ni o tom, da se pojedincu ikako sprječi sloboda, nego se radi o tom, što bi shodno bilo. A to očito nitko ne će ustvrditi, da je shodno, što u prijevodnoj literaturi hrvatskoj, srpskoj i slovenskoj još mnogo toga manjka, dok je mnogo opet i po više puta prevedeno. A onda k svemu još i prijevodi s hrvatskoga na srpski i s hrvatskoga na slovenski!

Posljedak ovoga rascjepkanoga rada jest, da ni hrvatska ni srpska ni slovenska knjiga za se nemaju dovoljne čitalačke publike, dok bi je kraj pravoga osjećanja kulturnoga jedinstva dovoljno imale; isto tako je posljedak neorganizovana rada i to, da u svojem ili srodnom jeziku nemamo mnogo toga, pa smo prinuždeni i *preko mjere*

služiti se djelima tujim, t. j. služiti se njima više, nego bi trebalo, da je rad kako organizovan. Kako je samo slučajna i fragmentarna prijevodna literatura iz klasičnih jezika, pa iz romanskih, iz engleskoga, ruskoga i českoga? Nigdje sustava, nigdje cjeline — svuda samo *membra disiecta*! A koliko bismo mogli imati, da je svijest o kulturnom jedinstvu u nas doista živa i da svojim smatramo i kao svojim se služimo, što ima knjige srpske, hrvatske ili slovenske — ali da prema tome i radimo.

Kako je naprijed spomenuto, ne da se rad pojedinaca nikad toliko organizovati, da se ne ni u isto vrijeme možda i više njih dalo na isli posao s jednakom voljom, a kad god i s prilično jednakim sposobnostima. No što ne ide kod pojedinaca, svakako bi išlo kod književnih udruženja, pa kod kulturnih zavoda.

U prvom bi redu valjalo poraditi oko toga, da izmeju književničkih udruženja hrvatskih, srpskih i slovenačkih, *napose* pak izmedju Matice hrvatske, srpske i slovenske, dodje do užega dodira, pa da se prijevodni rad udesi, kako bismo u što kraće vrijeme dobili najvažnija djela svjetske književnosti bilo u kojem — srpskom, hrvatskom ili slovenskom — jeziku. Kad se toj prvoj nuždi bude udovoljilo, može misliti i na ponovne i ljepše proizvode i svaki u svojem jeziku. Ovako će biti jedinstvo objektivne kulture osnov jedinstvu osjećaja kulturnoga jedinstva, jer će se pojedinac, trebajući što, moći poslužiti djelom, ako i ne u svojem, u srodnome jeziku. I naučit će se ljudi, da jedan u drugoga traže, što svaki sam za sebe nema. I složit će se sile njihove u jedno kolo, u jedan rad. I bit će jaki svi zajedno, kako su slabi i neznatni svaki sam za sebe.

Za unapredjenje misli o kulturnome jedinstvu bilo bi nadalje potrebno, da se u stručnim časopisima štampaju djela u jeziku i pismu svakoga od ta tri naroda. Tako bi primjerice i Jugoslavenska i Srpska akademija mogle okupiti oko sebe i Slovence, koji nemaju svojega kulturnoga zavoda ove vrsti, ako bi primale i izdavale znanstvene rade i u slovenskom jeziku, ne gledeći i na to, da bi se tim i broj čitalačke publike povećao, što bi bila naknada za eventualno razmjerno povećanje edicija. S vremenom bismo došli i do toga, te bi ujedinjenim silama mogli izdavati i časopise i djela o strukama, koje su kod nas posve zanemarene — i poradi malena u pojedinom narodu broja stručnjaka i po-

radi malena broja za tu struku zainteresovane publike.

U našim srednjim školama morala bi se uz literaturu srpsku uvesti i slovenska književnost, u povijesti bi se mjesto onih svakojakih njemačkih Otona našlo više mjesta za slavensku povijest, čim bi se i u nastavi bar nekako očitovala ideja slavenske uzajamnosti.

Najposlije bi već skrajne vrijeme bilo, da se na sveučilištu u Zagrebu osnuje *stolica za slovenski jezik i književnost, pa za povijest slovensku i srpsku, i istodobno, da se svim ispitima, položenim ovdje prizna valjanost* i za slovenske zemlje, za Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu, koliko tome još nije udovoljeno. I za sveučilište vrijedi, što vrijedi za kulturni rad književni. Jedan narod sam nije ga kadar uzdržavati potpuna ni na onoj visini, na kojoj su ostala sveučilišta, ali zajednički moglo bi se uzdržavati i upotpuniti i dovesti na isti stupanj s izvanjskim, a što je najvažnije, ono bi bilo razsadište ideje o kulturnome jedinstvu.

Bude li se oko toga i radilo, ne ćemo samo sveučilište smatrati svojim i zajedničkim, nego i sve ostale kulturne institucije i tečevine. Ako nam je dakle i kraj čuvanja individualiteta narodnoga stalo do *jedinstva, do živoga jedinstva*, koje nas može učiniti kulturno jakim ili bar — jakima za kulturu, mislim, da nam je poticati međusobno poznavanje i omogućiti uzajmično koristovanje kulturnim tečevinama. Treba li da je tako, onda će se tome cilju bolje poslužiti širenjem hrvatske knjige medju Slovincima i Srbima i slovenske i srpske medju Hrvatima; ove će nas naime uvjeravati sve više o tom, da smo jedno s onima, kojih jezik razumijevamo, dok bi prijevodi s tih jezika nužno pobudili protivno uvjerenje, da to nijesmo, kad nam i za djela u tim jezicima treba prijevoda kao za djela u tujim ili bar ne tako srodnim jezicima (n. pr. u českem, poljskom, ruskom jeziku). Okanimo se dakle prijevoda, paradije uznastojmo, da se uzajmičnim proširenjem lijepi i — koliko je moguće — znanstvene knjige (— nastrojeći možda u znanstvenoj terminologiji postignuti neki sporazumak —) sve više omogući koristovanje u djelima, pisanim bilo u kojem od tih jezika. To je pravi put do kulturnoga jedinstva, koji nam za sada tek kao ideal pred očima lebdi. Misli li tko o tome drukčije, pa drži, da bi ipak mogao ili pače morao prevoditi i s ovih jezika svaki u svoj, rado će mu se pružiti prilika u „*Glasu M. H.*“, da svoje mišljenje utvrди.

Dr. A. B.

Matičine „Slike iz svjetske književnosti“.

U 13.—16. broju prošlogodišnjega „Glasa Matice Hrvatske“ osvrnuo se letimično dr. V. Lozovina na dosada izašlih sedam svezaka Matičinih „Slike iz svjetske književnosti“. Ocenjivač se nigdje ne upušta u potankosti, nego najprije sasvim općenito, pa ipak preopširno za tako malen članak, razlaže razliku između „slikâ iz književnosti“ i „povijesti književnosti“. Ovo razlaganje nije dabome ni iz daleka iscrpljivo, a ne donosi ništa nova; na kraju pak kaže nam se zaključak, da isto tako mogu biti valjano napisane i „literarne historije“ kao i „slike“, da i one mogu pružiti jednako „popularno i lako shvatljivo zabavno štivo“. To se dakako i bez ikakova razlaganja samo sobom razumijeva kao i zahtjev o sposobnostima, što ih pisac takovih djela za „Maticu“ mora imati. Glavno je, što se od takova pisca traži, kaže ocenjivač, „da je zaljubljen u svoj predmet, da se u nj, štono riječ, uživio, da o njemu govori s mnogo ljubavi i s mnoge topote, kao onaj, koji o njemu više poznaje nego li kaže, koji je proniknut uvjerenjem svoga izlaganja.“ Prema ovim izvodima hvali Lozovina prva tri sveska slika iz svjetske književnosti u Matičinoj zbirci, dok s ostala četiri nije tako zadovoljan, „u koliko još,“ kaže kritik, „nije u meni izbrisana uspomena neposredna dojma od prvoga čitanja.“

Nema zaciјelo nikoga, koji je u nauku o književnoj povijesti imalo upućen, a pravedan je sudija, da bi svih sedam svezaka Matičinih „Slike iz svjetske književnosti“ u svemu samo hvalio i nigdje ništa ne bi pokudio. Pače obrnuto: u svim tim svescima ima dosta omašica a i većih nedostataka, koje će savijesna kritika svuda jednako pokazivati i dokazivati; takova kritika donosi koristi, ona će nas poučiti i nove vidike pokazati. No dr. Lozovina ne čini tako. On po „uspomeni neposredna dojma od prvoga čitanja“ — knjigâ, od kojih je prva izašla pred 16, a posljednja pred 3 godine, piše, „u koliko se sjeća“ (to su njegove riječi) „svoja opažanja na laku ruku.“ Ali na laku ruku se ne pišu *valjane kritike*, pa je ni dr. Lozovina nije napisao.

Ocenjivač Adamovićevu „Francusku dramu“ jedva što spominje, dok prva tri djela hvali, a zadnja tri kudi. No niti hvala ni kudjenje nijesu nigdje pobliže motivirani, nego su tek sudovi na temelju nekih maglovitih dojmova amo tamo načaćeni. Pri tom je dr. Lozovina prva tri — doista za naše prilike vrsna — djela i ondje hvalom obasuo, gdje ona tu hvalu ne zasluzuju, dok je zadnjim trim djelima i takove mane podmetnuo, kojih ona nemaju. Nije mi do toga, da ovdje natanko kritizujem svih sedam svezaka Matičinih

„Slike iz svjetske književnosti“; ja hoću samo da pokažem, kako je ocenjivač ove serije doista na laku ruku postupao i kako ima krivo i ondje, gdje hvali, a pogotovo ondje, gdje kudi. Najviše mi je dabome do toga stalo, da od svojega djela odbijem neopravdane prigovore.

Dr. Lozovina kaže, da je posao pisca, koji za „Maticu“ (dakle za našu širu obrazovanu publiku) piše slike ili povijest svjetske književnosti: „iznijeti živo i zanimljivo, bez ikakva naučno-znanstvenoga (!) aparata već gotove rezultate“; „taj posao niti je prevodilački niti običan kompilatorski.“ No baš u prve dvije sveske „Slikâ iz svjetske književnosti“: „Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX. stoljeća“ od Šrepela (a jedan je članak od dra. I. Adamovića, što je kritik zaboravio spomenuti) i „Ruski priopovjedači“ od Šrepela, koje dr. Lozovina najviše hvali, imaju više vjernih prijevoda iz drugih djela, nego li i jedan drugi svezak u ovoj seriji. Za „Ruske priopovjedače“ mogu dokazati, da je preko polovice sveska doslovan prijevod iz drugih djela, najviše iz Reinholdtova djela „Geschichte der russischen Literatur“. Pripadom ču ovdje spomenuti, što kaže V. Jagić („Ruska književnost u XVIII. stoljeću“ stranica 260) o tom djelu: „Njemačka knjiga Rajnholdova marljivo je i vješt izradjena kompilacija po ruskim izvorima i istraživanjima; samostalna značenja nema ni koliko Porfirjev, kamo li Galahov.“ Nije mi ni na kraj pameti, da ovijem umanjim i zero vrijednosti Šrepelova rada; samo hoću da pokažem, kako je dr. Lozovina pisao smiono o djelu, u koje nije dovoljno upućen.

Jagićeva „Ruska književnost u XVIII. stoljeću“ bez sumnje je najoriginalnije i najnaučnije djelo u cijeloj ovoj zbirci; u tome mu je najveća vrijednost. No ocenjivač ne ističe ovu karakteristiku, nego piše: „Tu su učenjak i popularizator udruženi u jednoj osobi, tu je ljudskoča stil, jasnoća diktije, topota osjećanja, bistrina i nezavisnost sudjenja.“ S druge strane pako odsudjuje on stil u Šrepelovu „Preporodu u Italiji“ ovako: „Stil se nekako neugodno doimlje sa svoje tek prividno podržavane živosti, s neprekidnom koordinacijom svojih sad kraćih sada dužih izreka i perioda, sa svojim prevelikim nabranjem imena, naziva i brojaka.“ Šrepelov „Preporod u Italiji“ ima bez sumnje svojih nedostataka, koji su uopće poznati, i pisalo se o njima, a neke spominje i dr. Lozovina; no ovdje ne ističe — kao uopće u zadnja tri sveska — ni da bi jedne vrline: valjda ih se u svojim dojmovima ne sjeća. No stil u Šrepelovu preporodu nije ni iz daleka onako rdjav, kako ga kritik prikazuje; taj stil

nije gori od Jagićeva u „Ruskoj književnosti“, nego je bolji: bujniji, življi, elegantniji, ako i nije uzoran. U Jagićevu djelu nema mnogo ljudskoće stila ni jasnoće dikcije ni topote osjećaja; on često piše razvučeno, dosta suhoporno po načinu njemačkih naučenjaka. Navoditi ovdje primjere iz jednoga i drugoga djeja, mislim, da je izlišno; neka svak, tko se za ovo zanima, pročita nekoliko stranica u jednom i drugom svesku, pak će odmah osjetiti razliku, ali sasvim protivnu, nego li je ona, što je iznosi dr. Lozovina.

Za Dukatove „Slike iz engleske književnosti“ kaže kritik, da nisu „slike“ ni „povijest“ i time misli, da je sve rekao, što o njima misli. Engleska

književnost da je preusko stisnuta u 20 štampanih araka, pa se ne može naslutiti veličina Miltonova, Shakespearova ili Byronova. No zar bi Dukat bio bolje učinio, da je u 100 štampanih araka napisao prvo djelo u hrvatskom jeziku o povijesti engleske književnosti? Ili da je u 20 araka opisao samo velikane Miltona, Shakespearea i Byrona? Kao uvod u englesku književnost i prvo djelo o tom predmetu u nas za širu publiku mislim baš, da je Dukat dobro učinio onako, kako jest. Kako može kritik ovakvu knjigu, kakova je Dukatova, nazvati „repertorijem po primjeru školskih tekstova“, potpuno mi je nerazumljivo.

(Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Gdje su knjige „Matica Hrvatske?“ Od nekoga vremena čuju se kao nezadovoljni glasovi, što knjige „M. H.“ još nijesu izšle. U povodu tih glasova izdala je uprava „M. H.“ slijedeću objavu:

Na privatne upite p. n. gospode članova kao i na neke bilješke u novinama, čast je potpisanoj upravi Matica Hrvatske objaviti, da su ljetošnja izdanja Matičina nešto zadocnila s ovih razloga:

1. Što su ta izdanja brojna (12) i vrlo opsežna kao dosad ni jedne godine.

2. Što su neka gospoda spisatelji naručene i obećane radnje nešto poslije utanačenoga roka predali; neki pače posljednjih dana mjeseca prosinca prošle godine.

3. Što umjetnički zavodi u Zagrebu i Beču, koji su slike dogotavljali, nijesu mogli održati utanačene rokove.

Uprava „Matica Hrvatske“ trsi se podvostručenom revnosti, da tome zakašnjenju doskoči, pa da oglašena djela što prije svijetlo ugledaju.

* * *

Uprava „M. H.“ odgovorila je tim na razne upite, a i nije bila u neprilici, kako je to koji taj zabrinuti pitalac mislio i želio. Da se s izdanjima zakasni, nije doduše dobro, to i uprava znade, ali da zakašnjenje može nastati iz mnogih razloga, za koje se i ne može uprava učiniti odgovornom, to bi morali znati svi, koji se čine, da se tako brižno staraju oko „M. H.“ i od same brige pitaju: „Gdje su knjige?“ Doista pak se za mnoge samo čini tako, budući da se u načinu njihove zabrinutosti vidi, da im je više do toga, da ili upravi zadadu neprilike ili da pokažu, kako Matica nazaduje, dakako jer *njih* nema u njoj. Neki opet kao da ne mogu dočekati dara Matičina, bojeći se, da bi im otupjelo zaoštreno kritičarsko pero; prije godinu dana u to su doba već imali prilike, da izoštrenim njuhom rasčinjavaju izdanja „M. H.“, pa im se valjda na žao dalo, što im uprava tako dugo krati zalogaj. Nesretna ta uprava, koja je ipak tako sretna, te je opravdala svoje zakašnjenje i tim se izbavila iz neprilike, u koju je htjedše staviti „prijatelj“ „M. H.“, a iz čiste želje za njezin napredak! Niti se uprava niti se odbor ima bojati kontrole svojega rada ni po javnosti ni po članovima, samo toj javnosti i tim članovima ne bi smio biti — vid pomučen zlobom. — No pitat će tko: „A što je sa skupštinom „M. H.?“ Zašto se nije

držala u god. 1907.?“ I to je pitanje vrlo lijepo, kad bi izviralo iz dobrohotnosti, ali ne pristaje pravo u ustima onih, koji su sjajnim izbivanjem svojim dosele najbolje pokazali, koliko mare za skupštine i za svoje pravo kontrole odbora u skupštini. Ili je opet možda kome stalno do toga, da malo muti? Smeta li ga, što su se nešto smirile književničke prilike, ili se boji, ako se posve smire, da on ne bi mogao biti — tertius gaudens? Najčudnije je pak, kad se, ne znajući za pravi uzrok zatezanju skupštine, smišlja bez ikakovih skrupula, da će to biti *valjda* (tako je!) u svezi s nazatkom „M. H.“, pri čem ima još jedna plemenita misao, da se naime odbor boji izći s izvještajem.

Niti se zna, što je uzrok zatezanju, ali se ipak smjelo presumira (ili možda i želi!), da je nazadar u „M. H.“, i već se na osnovi toga prave zaključci. I to će još tko zvati brigom za „M. H.“

Istina, prema pravilima morala bi se skupština držati prvih mjeseci godine, no ni najstariji se članovi ne sjećaju, da bi se doista držala; sadašnji odbor i uprava ne mogu pak biti krivi, što se, ne znam otkuda, uobičajilo, da se skupštine drže u ljetu, a kasnije i pod kraj godine. Da se dodje jednom u sklad s pravilima, odlučio je odbor, da se skupština odgodi do početka godine 1908., u kojoj će se izvjestiti o društvenom stanju i radu za g. 1906. i 1907., i zato se skupština nije držala protiv pravila koncem 1907., nego će se prema pravilima držati početkom 1908. Ni to dakle neka ne muti prrevne pitaće, a najmanje one, koji i nijesu članovi „M. H.“ i koji se za nju brinu samo onda, kad mogu što iznijeti — protiv nje. — Nitko ne može, a i ne misli sprječiti kritiku rada odborova i izdanja „M. H.“. Zdrava kritika unapredjuje svaki rad, ali mora da i jest — *zdrava*. Neki stvaraoci naše javne kritike odlikuju se i previše svojstvima, koja su kadra učiniti sve prije, nego izazvati kritičan sud. Napose prosudjivanje kulturnih institucija i rada po njima stoji odviše pod utjecajem — recimo — političkih strasti, više ovisi o ličnim dojmovima, dakle o subjektivnim momentima i ravna se prema stranačkim gledištima, te se jedva može zvati *zdravom* kritikom. Ili zar je to možda ona, kad si kritičar tare ruke od veselja, ako li je dobro okresao? Poznamo i takovih, koje bismo po riječima jednoga slavenskoga lista najbolje nazvali *domaćim herostratima*, koji ne znaju, kako bi drukčije do slave došli, nego ako se „s pravom nasladom pomiješaju u blato, te zamažu potom sve, što im nasuprot dodje“. Poznamo i takovih,

kojima se mili svuda nalaziti trule prilike, te pod obrazinom brižne skrbi skrivati razornu čud svoju, jer im ne da nenavist, da vide dobro i lijepo, gdje njih nije. To su poroci, koji nas sprečavaju, i ako je gdje nazatka, neka mu traže uzrok u prvom redu kod sebe, jer su ga u prvom redu stvorili oni — svojim načinom kontrole.

Matica Slovenska.

Za godinu 1908. odlučila je „M. Sl.“ izdati ove knjige:

1. Trubarov zbornik (urednik dr. Fr. Ilešić) i Blajvajsov zbornik (urednik dr. Jos. Tominšek)
2. Ivan Cankar: Nov život (Knezova knjižnica XV.).
3. Zabavne knjižnice XX. sv. sadržavat će drame i pripovijetke.
4. Hrvatska knjižnica III. (Uredjuje dr. Fr. Ilešić) donijet će antologiju iz pjesnika.
5. Kamničke ali Savinske planine (II. dio) od F. Seidla.
6. Slovenske narodne pjesme (12. sv. vojničke pjesme).
7. Prijevodi iz svjetske književnosti: Goetheov Faust I. dio, preveo A. Funtek.
8. Ljetopis za god. 1908.

Za godine 1909. i 1910. odlučeno je, da se izda spomenknjiga na francusko doba u Kranjskoj, i da se proslavi stogodišnjica *Ljudevita Gaja i Stanka Vraza*; raspisat će se i tri nagrade za beletristične radnje, naročito pak za takove, kojima je uzeto gradivo iz doba franceskoga gospodstva. Prijevodna knjižnica donijet će po svoj prilici *Gundulićeva, Osmana*, Mickievic平安, „Pana Tadeuša“ i Puškinova „Evgenija Onjeglina“.

Književnost.

Trnski. Spomen na književnu 70-godišnjicu (1837.—1907.) 35 str. Cijena 50 filira.

Matica Dalmatinska. Dio I. Osnutak i rad do izdanja Narodnih pjesama 1865. Napisao prof. P. Karlić. U Zagru 1907. Naklada „Matice Dalmatinske“. 43 str. Cijena 1 K.

Dva jubileja! Trnski i Matica Dalmatinska! Dvije lijepo i patriotski pisane knjižice, koje će ugodno pročitati i onaj, komu ne kazuju ništa novo, jer se pričanje o hrvatskom srcu tako milim i zanimljivim dogadjajima iz onih vremena, kad se narod budio politički i kulturno, pa se imao boriti s teškim nevoljama svake ruke, uvijek rado čita. Pogotovo želimo, da ove knjižice dodiju na ruke širim vrstama narodnim, jer nam Milaković upravo pjesničkim zanosom prikazuje starca pjesnika, „čiji srebrni vlas ožaruju rujni traci nove zore i pozdravljaju srdačni poklici probudjene samosvijesti hrvatskoga pačenika“. Profesor Karlić vještački nam prikazuje — možda nešto odveć opširno — onu političku i kulturnu sredinu, iz koje je nikla „Matica Dalmatinska“. Jedan od prvih javio se pozdravljajući Maticu 3. studenoga 1862. biskup Strossmayer. Vrijedno je pročitati list Strossmayerov (na str. 27. i 28.), gdje zanosno govori o narodnom jedinstvu, potrebnoj slozi i bratskoj ljubavi, a klanja se Dalmaciji „staroj posestrimi našoj, još i danas zjenici očiju naših“. God. 1865 izišle su na svijet Matičine narodne pjesme u 1500 istisaka. Jagić je pohvalio izdanje i naručio 250 istisaka. Tako je on svoju kritiku i djelom potvrdio, što baš nije običaj kritičarski! Dr. S. B.

*

Napredak. Naučno-pedagoška smotra. Izdaje hrv. ped.-knjiž. zbor.

Najstariji ovaj pedagoški časopis je kroz 48 godina savijesno i revno ispunjavao zadaču svoju: da širi medju učiteljstvom pedagošku nauku i da zastupa interesu škole i učiteljstva. U čednom opsegu mogao je on to negda izvršiti sam, dok nijesu potrebe bile tolike ni društveni i naučni život u narodu toliko razvit. Danas stoje prilike drugčije, i one iziskuju, da se briga za moralne i mate-

rijalne interese škole i učiteljstva prepusti drugome listu, koji će biti, što je dosada bio „Napredak“, glasilo hrv. učiteljskih udruženja. U tu se svrhu osnovao „Hrvatski Učiteljski dom“, koji će izlaziti 5. i 20. u mjesecu, a dobivat će ga predplatnici „Napretka“ besplatno. Prvi broj iznosi program, koji pokazuje, da će list računajući s posebnim prilikama našega naroda zastupati zahtjeve moderne pedagogije, i tim nastojati, da u našem učiteljstvu nastavi ambiciju „Napredka“, da učiteljstvu našem podaje pobude i okrepe za neprekidno napredovanje. Daleki cilj toga napredovanja bit će *slobodna škola* i slobodno učiteljstvo. Slobodnu školu ipak neće, i s pravom, da shvati samo kao hram nauke nego i kao mjesto *uzgoja*, kojemu je i nauka samo sredstvo; ali hoće školu slobodnu od jednostrana utjecaja, školu, kojom će upravljati samo pozvani stručnjaci, a to je i pravo. S pravom se dakle nuda uredništvo, da će trijezni i napretak zapredak škole i učiteljstva, a tim i za napredak domovine. U svezi s tim promjenio se „Napredak“ u naučno-pedagožku smotru, koja po uzoru stranih časopisa ove ruke ima više odjela sa posebnim rednikom. Glavni mu je urednik *Stj. Basarić*, dugogodišnji urednik staroga „Napretka“. Basarić ureduje ujedno i odio o teorijskoj pedagogiji; odio o praktičnoj pedagogiji uredjivat će revni mladi stručnjak *M. Pejnović*, obzor po pedagoškom svijetu uredjivat će poznati pisac pedagoških i popularnih djela, *D. Trstenjak*, a književna će smotra biti na brizi sauredniku *J. Škaviću*. U teorijskoj se pedagogiji radi poglavito o naučnom, filozofijskom osnovu, pedagogije, no kao strogo naučni list „Napredak“ s pravom istupa kao slobodni forum svakoga smjera, kojega će misli biti u naučnom pogledu utvrđene i obrazložene, kao što se i s pravom pouzdaje da će trijezni sud i ozbiljna težnja za istinom piscima podati svagda pravac, koji će služiti dobru naroda i domovine. Ipak će poglavitu pažnju svračati pedagogiji Herbartovaca. U praktičnom pogledu obećaje se osim općenih pitanja napose gradja iz pedosihologije, školske higijene i uzgoja abnormalne djece. „Obzor po pedagoškom svijetu“ i „Književna Smotra“ izvješćivat će o radu i nastojanjima učiteljstva u stranome svijetu i novijim edicijama ondje i u nas. Ovako „Napredak“ obnovljen nastupa nov period, a mi mu želimo, da mu rad ne bude ovjenčan manjim uspjehom, nego je onaj, što ga je kao čedno glasilo učiteljstva postigao u svakom pogledu. Napose bi pak željeti bilo, da se i širi — ne samo školski — svijet zainteresuje za rad naših učitelja i taj rad podupre moralno i materijalno.

*

Hrvatski prijovjedači. Priredio Milan Ogrizović. (Književna izdanja društva hrvatskih srednjoškolskih profesora I. Beletristični odio. Knjiga prva.) Cijena 2 K.

Već dugo se vremena u društvu hrvatskih srednjoškolskih profesora razmišljalo i raspravljalo o tome, kako bi se omladini — jer na nju se mislio u prvom redu — podalo izabrano štivo, ne samo koliko je ono potrebno *pomagalo* u obuci domaće i strane književnosti, nego i da bude *sredstvo* za općeno obrazivanje. Omladina naša do mnogih djela naših pisaca danas teško i dodje: za mnoga i ne zna, gdje bi ih našla. Za to je valjalo misliti na izdavanje po izbor pisaca s kratkim životopisima i s uputom, koja su im djela najznačnija i gdje se mogu naći. Toj davnoj želji profesorskoga društva danas je udovoljeno; izdana je prva knjiga te omladinske biblioteke: „Hrvatski prijovjedači“ lijepo priredjena i izborom pisaca i štiva i načinom. U knjigu je uzeto četrnaest pisaca (od Senoe i Tomicu do Gjalskoga i Leskovara). U poređanju pisaca držao se sastavljač, prof. M. Ogrizović, njihovih književnih veza i smjerova rada, pa mu je u prikazima pojedinih pisaca uspješno prikazati i razvoj naše prijedalačke njige, a finim osjećajem razborita i ozbiljna kritika održao je sredinu između shematičnoga sistematizovanja i nesuvršlosti individualnih biografija. U punoj

mjeri sastavljač je zadovoljio prikazima svojim, što sam ističe, da su pisci djeca svoga vremena, a ipak donekle svaki i — svome glasu slijedi. Prikazi nijesu posve novi: Ogrizović se poslužio životopisima i studijama, upozorivši kod svakoga pisca, čiju je studiju upotrebio i gdje se može naći, a ipak se ne može reći, da njegovi prikazi bar po načinu ne pružaju gdješto novo i ne otkrivaju novih pogleda. Napose pak pisani su ne samo s razumijevanjem — nego i s ljubavlju za knjigu i za one, kojima se u onome lijepom izboru knjiga namjenjuje. I izbor štiva zasluguje svaku hvalu: trebalo je paziti, da ne izidje opseg knjige prevelik, a opet se nije moglo uvrstiti samo odломci; toga ima i u školskim knjigama. Prof. je Ogrizović i tu odabrao srednji put, uvezši kod pisaca romana oveči izvadak, koji za sebe čini cjelinu ili je izabrao koje manje djelo romanopisca, ako ima u sebi glavne biljege autorove. Izbor nije bio lak, ali sastavljač je tešku zadaču sjajno riješio. Pomogao mu je u tom njegovu književna erudicija, duboko poznavanje pisaca i najpače sigurno osjećanje za karakteristične osobine pisaca. Ovom će knjigom u velike biti udovoljeno zahtjevima, koji se mogu stavljati za omladinsku knjižnicu. No knjiga je namijenjena i široj publici: i ova će se njom moći okoristiti, pa joj se najbolje preporučuje. Tek jedno valja primjetiti. Knjiga je i lijepo sastavljena i ukusno opremljena, — ali je pre-skupa. Cijena od 2 krune čini se prevelika već s obzirom na mladež, koja kod nas često jedva da smogne novac i za školske knjige. Ovakova bi izdanja morala biti jeftinija, da ih može svaki bez većih poteškoća nabaviti. To vrijedi tim više, što profesorsko društvo kani izdati još i srpske pripovjedače, pa onda — što je za literarno obrazivanje prijeko potrebno — beletriste ostalih slavenskih i drugih evropskih naroda, do kojih naša omladina još teže dolazi nego do domaćih. K tome će se izdati i komentirana izdanja djela hrvatskih (— tako će već za najkraće vrijeme izići izbor narodnih pjesama, Smrt Smail-age Čengijića, Teuta —) a k tome i komentari uz prijevode njemačkih, francuskih, talijanskih i engleskih klasičkih. Najposlje misli društvo izdati i koji esej iz teorije književnosti, studije iz filozofije, astronomije, povijesti, prirodnih nauka. No tko će to kupovati, ako budu izdanja preskupa? Preporučili bismo dakle profesorskome društvu, neka udesi, — da mu ne izidju izdanja tako skupa. Da knjizi bude proda dobra, treba da je valjana i jeftina. Onome je prvome zahtjevu Ogrizovićevom priredbom „Hrvatskih pripovjedača“ udovoljeno posvema, možda će se moći udovoljiti i drugome.

*

Božićnica. Hrvatski seljački koledar za 1908. (Cijena 50 lipira.) Izdanje i tisk hrvatske pučke seljačke tiskare.

Medju mnogim našim koledarima ovaj zasluguje posebnu pažnju: ne možda samo zato, što je to u neku ruku politički koledar. I onako je danas običaj, da i koledar bude nekakova vrsta literature, pa tu nije nova i neobična i politički koledar. Zanimljivost „Božićnice“ ne leži toliko ni u tom, što je u njoj pisano od obrazovanih vodja stranek, ne leži ni u prikazanim tipovima hrvatskoga seljaštva u javnome životu, premda je to zanimljivo i pokazuje, koliko bistrih glava ima u našemu seljaštvu; nego je zanimljiva u kulturnom pogledu rasprava o „državi, seljaštvu i politici“, koju je napisao seljak Franjo Koren. Razumljivo je samo po sebi, da će i pravac njegova mišljenja naginjati smjeru političke stranke, kojoj pripada, no kome se to ne mili, neka uvaži, da je to *svakako bolje* nego, ako čovjek nema nikakova smjera, nikakova nazora. Nikoga dakle ne bi mogli smestiti ni stranački nazori, ako bi samo pokazali samostalnost suda i mišljenja, a to baš nalazimo u raspravi Korenovoj u tolikoj mjeri, koje nema svagda ni u mnogoga, koji se diči, da je obrazovan. Taj čovjek iz naroda ne samo da sudi bistro i jasno o državnome životu i političkoj borbi, o potrebi prosvjete za seljaka, nego i ondje, gdje mu pero vodi političko uvjerenje ili

se ustavlja kod opreka društvenoga reda, umije mirno i trijezno suditi, mirnije od mnogoga obrazovanoga strančara, koji se ne žaca psovkom i porugom zabaciti sve, što nije njegovo. I Koren se tuži na gospodsku politiku i na nerazmjerje u društvenome položaju seljaka i gospode, ističe potrebu seljačke politike, no očito se uvijek trudi, da mu je raspravljanje objektivno. Iznoseći potrebe seljačkoga staleža nastoji biti pravedan prema drugima. Ne će se svaki moći složiti s izvodima njegovim, no to nije ni potrebno, ali svaki će se moći veseliti, kad vidi pred sobom ovakav jasni i bistri tip našega seljačtva. To je evo u „Božićnici“ zanimljivo i stoga se preporučuje napose pažnji onih, koji se još nijesu otresli sredovječne predsude o neukosti i tupoglavosti našega seljaka.

*

Saborski izbori. Zakoni o zaštiti slobode izbora, o izbornom redu i o uređenju sabora. Zagreb 1908. (Naklada akad. knjižare Gj. Trpinca. Cijena 20 lip.)

Kaho je za vršenje gradjanskih dužnosti u prvom redu potrebno točno poznavanje zakona i kako je nadalje zakon najčvršća zaštita svakome, dobro će doći ova priučna knjižica svima, koji se bave političkim životom i sudjeluju u njem, pa je stoga preporučujemo. Možda će se koji taj njom okoristiti u najskorije vrijeme.

—n—

Medju ostalim hrv. književnicima može se i *Velimir Deželić* podići, da mu se ime proujelo i preko granica naše domovine „Za privalu a bouři“ — prijevod je njegova historičkoga romana, što je izšao u „Prosvjeti“, a na češki je preveden od M. Smolke (Knjižovna našeg liđu, Ročnik XI. Brno 1907.).

Umjetnost.

Iz „Saveza hrv. pjevačkih društava“: jedan prijedlog, koji nije našao odziva.

To doduše nije neobičan dogadjaj; mi smo se već i naviknuli na to, da mnogo zrno padne na kamen i ne uhvatitiši korijena, da se posuši i ugine Nijesu na tome bez krivnje ni naša javna glasila, koja — rekao bih — odviše podražavaju tudjem novinstvu, pa im tako nedostaje kad god prave sveze s narodnim životom ili bar s nekim pojavama u njem. Zato i mnogi znatniji pojavi u našem životu ne nalazi pravoga odziva, ako se uopće mukom ne predje preko njega. To se evo desilo i jednom prijedlogu u skupštini „Saveza hrv. pjevačkih društava“. Ostao je neopăzen, premda bi zavrijedio bio, da mu se raspravi važnost i za cijeli naš društveni život. Ili ako se to nije htjelo, zašto se nije istakla narodno-kulturna vrijednost njegova bar za onaj krug, za koji bijaše odredjen?

U skupštini „Saveza hrv. pjev. društava“ iznio je — kako izvješće „Pjevački vjesnik“ (III. 10) — g. *Zatluka* prijedlog, da se za sva pjevačka društva uvede jednakodijelo i to *narodna surka* i da se tako istisne frakodijelo. G. *Wallner* ističe, da je zemunsko pjev. društvo „*Odjek*“ već stvorilo takav zaključak, te će kod 50-godišnjice „*Zore*“ već osvanuti u surkama. Pošto je i tajnik „Saveza“ dr. *Ante Javand*, prijedlog zagovorio, upućen bi središnjem odboru, neka pozove pjevačka društva, da se o prijedlogu izjave, a prema tome će se shodno uređiti. Tako o tom „Pjevački Vjesnik“. No čini se, da taj prijedlog nije samo interna stvar pjevačkih društava, nego i od općena zamašaja, pa bi se sva javnost morala njime pozabaviti.

Značajno je, da je ovakav prijedlog nikao baš iz sredine pjevačkih društava; no ne će se čuditi tome, tko pomisli, kako usko su narodno-kulturne težnje spojene s radom i nastojanjem pjevačkih društava. Suvršno

bi bilo i govoriti o tome, kad ne bi općeno mnijenje ova društva smatralo ih uredbama za zabavu i razbijbrigu. Istina naš živahni temperamenat čini, da se u pjevačkim društvima dosta pogoduje veselju i zabavi, pa i pravo je; ali pjevačka su društva sebi svagda ostala svjesna kulturnoga zadatka u narodnome životu. Taj duh vodio ih je ne samo onda, kad se zanemareni narodni jezik nije nigdje njegovao nego u njima; on ih je učinio rasadnicama najvećih ideja, on je budio, podržavao i razvijao svezu obrazovanih krugova sa širokim slojem naroda i vezao ih uz narodnu dušu, *kojoj je i pjesma najjernija ostala sve do danas*, dok je na drugim područjima života civilizacija i moda ne rijetko te sveze raskinula. U tom duhu leži nađubliji povod onome prijedlogu, kojim se i opet dokumentiralo, kako je živa ostala sveza tih društava s narodno-kulturnim životom. Prema tome je prirodno, a i značajno, da je baš iz pjevačkih društava nikao prijedlog, kojemu je svrha naš život navratili iz nestalnih i promjenljivih puteva mode u stalnu i čvrstu kolotečinu narodnu.

U pjevačkim je društvima jasno izbila svijest, da *nošnja* nije samo izvanjska naprava čovjekova, nego jedan dio njegova bića. Mi smo tu svijest u velikoj mjeri izgubili, izgubili smo smisao za specifični karakter narodni, pa nam je nekud nestalo smisla i za narodnu nošnju. U narodno-kulturnom pogledu važno je, da u pjev. društvima taj smisao, i ako je zamro, nije ugimuo, pa se opet javlja u konkretnome obliku, koji traži, da se narodna osebujnost izrazi i izvanjskim načinom.

Ljudi, koji su tu misao iznijeli i poduprijeli, potiče na to i lijep primjer ostalih naroda. Ne ču da spominjem velike narode, koji su u sretnim prilikama razvoja sačuvali svoju narodnost čistu, održali narodne običaje i uščuvali narodnu nošnju, da njom veličaju svečane dane u narodu. Ne ču da spominjem ni Englezne ni Ruse ni Poljake, ali je vrijedno u tom se ugledati u Čehu, koji su dugi niz godina stoeći pod njemačkim utjecajem, snažnom voljom znali istisnuti nametnute im kulturne forme (kojih je jedna i odijelo), te protiv svih pravila visoke etike pribavili narodnome odijelu uvažavanje — u salonu i kod svečanih zgoda. Pa ako možda tko i ne želi tako daleko ići, ali narodnome bi odijelu bilo bez svake sumnje pravo mjesto bar kod svih *narodnih* svečanih zgoda. U tom leži općena narodno-kulturna vrijednost gornjega prijedloga.

No ne će li kraj poznatoga našega nehaja i taj lijepi poticaj zamrijeti? Ne će li i ta lijepa zamisao pasti na neplodno tlo? Naci će se možda ljudi, koji ne će uvidjati duboku narodno-psihologisku svezu između karaktera narodnoga i nošnje. Bit će možda i takovih, kojima se surka ne će činiti dosta fino odijelo, kao da se i na njoj ne da razviti sav ukus modernoga umjetnoga obra, samo što bi se taj razvoj kretao na narodnoj bazi, dok mu je sada osnov nenarodan, po psihičkom utjecaju bezbrojan, blijed, ali zato, kako se misli, fin i ugladijen. No doći će — nadajmo se — vrijeme, kad će se na svim područjima života upoznati, da je najbolje ono, što je uzraslo i što se razvilo na *narodnoj* osnovi. Zasluga je pjevačkih društava naših, da i u naše bezbojno, u narodnom pogledu neizrazito doba vode računa o tom i da su prijedlogom svojim i opet jasno zasvjeđočila svoju *kulturnu* misiju u narodnom životu, pa je i željeti, da se lijepla zamisao o narodnoj nošnji i ostvari. Možda će to i druga društva potaknuti, da se za njima povedu, a njima će biti čast, da su i opet jednom vrijednom uredbom obogatila i okrijepila naš narodni život.

Dr. A. Bazala.

Prosvjetni zavodi.

Jugoslavenska akademija. Historičko-filologički razred držao je u subotu dne 18. o. mj. javnu sjednicu,

u kojoj je prof. dr. Gavro Manojlović čitao svoju raspravu: „*Druga i treća studija o spisu cara Konstantina VII. Porfirogenita: De administrando imperio*“.

Nastavljujući predavač svoje studije o tom spisu cara Konstantina VII. Porfirogenita, čita najprije svoju drugu studiju, koja obaseže VIII., VII. i IV. skup fragmenata, kako ih je on u uvodu prve svoje studije rasporedjao. Tu dolaze najprije fragmenti iz dvorskih bilježaka o carskim vrhovnim komornicima („parakimomena“), a onda bilješke o dvorskim ladjama i osobito zanimljive bilješke o karijerama nekih njihovih kapetana za Leona VI., prve vlade Porfirogenita i za Romana I.; po tim bilješkama vidimo, koliko je još žive snage bilo tada u pomorskom podmlatku carstva. Zatim se obrađuju „res peloponnesicae“ i vojni otkup „zapadnih temata“ (provincija) carstva, kod čega predavač nastoji pokazati novih vidika u tadašnja slavenska plemena Peloponese i konstatirati mnogo veći broj tih plemena, nego što se mislilo dosad; i socijalna struktura Peloponese u to vrijeme može se dobro razabrat. — Prelazeći zatim preko pregnantne sličice careva spisa o napetim odnosačima između mardaitskoga kapetana i kivreotskoga stratega, ističe predavač važnost onih fragmenata, koji pokazuju odnosače „istočnih temata“ na razmedjici kršćanskoga i muslimanskoga svijeta prema kavkaskim stranama i razmicaće carstva onamo kao prirodnu nuždu historijskih sila. — U mnogo se zgoda dalo pratiti rad „Porfirogenita“ kao pobiranje po silno velikom pisanim materijalu (često arhivalnom), kojim je car raspolagao, zatim često veliku vještinsku piščeva prikazivanja i zapravo pedagoški postupak, ako i ne istančeni logički i učenjački stil modernih naših vremena upravo zato, što je sve pisano često upravo „domaćim“ tonom i familijarnim načinom ljudi, koji nijesu pripadali kujiževničkom svijetu. Očito je naime i po ovoj studiji, da je car obično do riječi ispisivao svoje predloške, kojih mi dakako više nemamo, a ti su obično uzeti iz poslovjnoga državnoga svijeta.

Treća studija („Načela i prizori iz „istočne“ politike carstva“) obaseže predavačev II. skup „Porfirogenitovih“ fragmenata. Podavši opće vidike na tadašnji „Istok“ za vizantinsko carstvo, t. j. na Armeniju i Kavkasku, razglaba predavač zanimljivo carsko diplomatziranje sa zemljom Taronskom oko početka 10. stoljeća, kako se vidi iz carevih fragmenata. Predavač nam zatim daje opći prijegled dogadjaja na jermensko-arapskim krajinama carstva god 885.—950., a gotovo se čudi nonšalantnoj vještini, s kojom car prikazuje diplomatski uzmak carstva, kojim se napustio već posjednuti gruzinski grad Artanuđši. Prelazi se zatim na netom zaposjednuti jermenski grad Teodosiopol (Erzerum); jasno se može kod toga razabrat, da je car u glavnom reproducirao svoj jedan diplomatski otpis od netom minulih dana u tom pitanju i u pitanju granica, upravljen iber-skomu (gruzinskomu) kuropalatu Ašotu II., a sastavljen na osnovi dosadašnjih isprava cara Konstantina i tasta njegova Romana I. Onda se raspravlja o legendarnom podrijetlu gruzinskih Bagratut od izraelskoga kralja Davida. — Predavač konstatira, da su sve četiri glave 43.—46, careva spisa gotovo sasvim dokumentarne, upravo svježe, i da obraduju tako rekavši carevu orijentalnu politiku sadašnjosti; a „neki ukus upravo je biraо te predloške i primjere, ukus dosta istančen u potrebljama politike i u svrhama obuke — za sina careva“. To kao da su fragmenti iz nekoga tako rekavši „državničkoga seminar“ na carevu dvoru — seminar „posve intiman, pa se bez zazora kaže i ono, što bi se inače pred javnošću prikrivalo ili u pogledu prošlosti preudešavalо. Tobožniji prijatelji i služe ocjenjuju se s pravoga gledišta vjernosti njihove, diplomatski se porazi ne taje, prave težnje i osnove jasno se kažu“.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 3.

U ZAGREBU, DNE 10. VELJAČE 1908.

GOD. III.

Sveučilišta u radu za slavensku uzajamnost.

Prije dvije tri godine iznio se u Pruskoj prijedlog, da bi se pozvali u Njemačku učenjaci sa stranih sveučilišta, te bi na njemačkim sveučilištima držali predavanja jedan dva semestra. Istodobno bi koji njemački učenjak otisao u tudjinu i ondje predavao. Svrha je tome prijedloga bila ne samo, da se sveučilišna omladina upozna s učenjacima svjetskoga glasa i da se potakne na još življe znanstveni rad nego i to, da se pod okriljem kulturnih nastojanja spletu vezovi između stranih naroda. Bila je ta ideja njemačkoga cara Vilima u neku ruku kulturni pendant mirovnoj konferenciji haškoj, koju je potakao ruski car Nikolaj.

Kakove su se nade stavljele u tu zamjenu sveučilišnih profesora, svjedoči govor znamenitoga filologa njemačkoga, tada rektora berlinskoga sveučilišta *H. Dielsa* (otisnut u „Preussische Jahrbücher“ 1906.), izrečen dne 3. kolovoza 1907. u spomen osnivača sveučilišta u Berlinu, kralja Fridrika Vilima III. Smisao je toga govora bio po prilici ovaj: Pred stotinu godinu njemačke su visoke škole, napose pak berlinsko sveučilište imale zadaču, da razvijaju narodnu svijest njemačku; toj se zadaći ni sada ne smiju iznevjeriti, ali im u tijeku vremena pridolazi i druga zadaća, naime gojiti veze s tudjim narodima i tako se iz uske sfere narodnih interesa uzdići do visokoga cilja, gdje iščezavaju opreke pojedinih naroda i svi se sastaju u radu za napredak ljudstva. Toj pak visokoj zadaći jedan je korak zamjena sveučilišnih profesora njemačkih sveučilišta s onima u sveučilištima američkim, pa bi trebalo, da se to nastojanje raširi i na ostale zemlje.

Ne ću isticati, da bi se ovakovo nastojanje iz političkih razloga osujetilo već kod najbližih susjeda njemačkih, Slavena, da je kojom srećom ili nesrećom i njima palo na um tu ideju ostvariti i potražiti kulturne sveze s ostalom slavenskom si braćom; znano je svakome, kako pred političkim interesima Nijemci napuštaju sve ma i

koliko cijenjene idejale kulturne, a cijene ih samo, dok su njima na korist. Ne ću spominjati ni to, što u Poznanju rade za kulturu naroda ni kako se u Austriji iz petnih žila bore — protiv českoga sveučilišta u Brnu, protiv sveučilišta u Ljubljani, protiv osnutka škola i inih prosvjetnih uredbi u krajevima, koje drže kulama njemstva u slavenskom moru. Možda je to i narodna borba, ali onda neka se ne diće kao nosioci prosvjete, kad u umišljenosti, da su zvani upravljati udesom Evrope i biti braniči kulture od navale barbarske, takovom drže — težnju Slavena za prosvjetom. Njihova prosvjeta ropski su lanci, koje spremaju za „nedorasle“ Slavene, njihova kultura je sredstvo osvajača. U tom su pogledu značajne riječi trijeznoga i dubokoumnoga Kronenberga, koji raspravljajući o principu narodnosti (Ethische Präludien, München 1905.) veli (na str. 299) ovako: „Što razvitija je neka narodnost, to veća joj dužnost pripada, da se održi i da se ne da potisnuti ni zbaciti, najmanje pak od naroda kulturno manje vrijednih“ — a dalje na (str. 300) primjenjujući ovu misao na prilike u Austriji upravo hoće s etičkih gledišta da opravda germanizatornu tendenciju austrijskih Nijemaca, kad veli: „Sa toga gledišta može se prosuditi n. pr. borba, kojom se bori njemstvo u Austriji. Kad bi doista drevnim kulturnim sjedištima tamo na istoku sudjeno bilo, da ih jednom poplavi bujica slavenska, i onda bi još i s višega etičkoga stajališta zaslužili priznanje ljudi, koji su junački branili posljednje nasipe i štitili ih od one bujice i ljudi, koji bi smatrali to gubitkom i općene kulture, kad bi ondje, gdje su djelovali Mozart i Grillparzer, u buduće zašutila njemačka riječ“. Dà, kultura njemačka uporedo ide s gospodstvom i vlasti njemačkom, a gdje bi ta ugrožena bila, tamo prestaje i idealna težnja za kulturom.

No hoteći istaknuti, kako sve oduševljavanje njemačko za neku općenu kulturu ima strogo odredjene narodno-političke granice, udaljih se

od predmeta. Samo to još hoću da istaknem, da je i zagrijavanje za općenu kulturu lako onome, tko je u narodnom pogledu gotovo sve postigao. I Nijemcima iz preobilja preseže težnja granice narodnoga života u magloviti kraj internacionilizma. Drugi narodi nijesu još ni na tom stupnju sreće, za njih nije navršeno ni ispunjeno — ne bez krivnje baš samih Nijemaca — još ni onih sto godina, u koje im prosvjetni zavodi treba da rade na ojačanju narodne svijesti. Oni se dakle već ni zato ne bi mogli zanijeti u jednakom smislu za ideju o zamjeni sveučilišnih profesora sve, da je ona i — uspjela. No ona je morala stradati poradi pomanjkanja općeno razumljiva jezika. Njemački se jezik od svojih srodnika toliko odvojio, da već nema s njima nego historičku svezu. To je pokazao i sam pokus.

Caru Vilimu je uspjelo pregovoriti američku vladu, da dade jednome učenjaku dopust za polazak na berlinsko sveučilište, dok je iz Njemačke drugi jedan (mislim prof. Oswald) pošao u Ameriku. Sam je car dolazio na predavanje i znatiželjna je svijeta mnogo bilo, da vide američkoga učenjaka, ali domala je sve slabiji bio posjet, a najposlije nastupi otreznjenje i — razočaranje. Moralo se priznati, da nema dosta slušača vještih engleskome jeziku, koji bi mogli s uspjehom pratiti predavanja, a s njemačkim su se slabo mogli pomoći. To je u svom govoru dao naslutiti i H. Diels, kad izvodi, da bi se ideja zamjenjivanja profesora uspješno mogla provesti tek onda, kad bi postojalo kakovo medjunarodno sredstvo saobraćaja. Da bi se ovo umjetno stvorilo, ne može se ni misliti, i tek kad bi se kulturni narodi odrekli najvažnijih osnova svoje sadašnje kulture, i stupili u nekakav medjunarodni savez, mogla bi se prirodno razviti i težnja za jednim jezikom. To je potpuna rezignacija — misao o zamjeni sveučilišnih profesora između germanskih naroda morala je tako stradati.

No misao je sama o sebi vrijedna, i što iz prirodnih razloga nije moglo uspjeti ondje, može — bez ikakve sumnje uspjeti Slavenima. Za ostvarenje njezino ne trebaju se utjecati nikakvom umjetnom sredstvu saobraćaja; njihovi narodni jezici imadu i danas još živih sveza medjusobno i bliže su jedan drugome nego engleski i njemački, pače i bliže nego pojedini dijalekti njemački jedan drugome. Sto je dakle tamo osnovna zapreka, to ovdje ne postoji, a koliko ima razlika u govoru, lako se uho obrazovana slušača privikne na njih u najkraće vrijeme. U Slavena dakle zamjeni sveučilišnih profesora ne stoje никакove zapreke. Da što više: njima ostvarenje ove kulturne misli može biti od goleme narodne koristi, da ih zbliži, ojača i učini samostalnim prema utjecaju tudihih kultura. A i ne trebaju se pri tom utjecati u maglovito polje internacionilizma; oni svagda ostaju u — slavenskoj rodbini. Njima ta ideja može ojačati sile duševne

i razviti ih — ne za osvajanje, nego za spasavanje narodnoga individualiteta, ne za prevlast nego za slobodu. Sveučilišta slavenska mogu tako ispuniti važnu kulturnu misiju u ostvarenju slavenske uzajamnosti i — slavenske kulture.

Kako bi dakle trebalo to učiniti? Evo u samoj monarkiji imademo sveučilište česko, poljsko i hrvatsko. U prvom bi se redu moglo tu misliti na zamjenu: svaki bi semestar mogao kod nas boraviti koji česki ili poljski učenjak, a na českem i poljskom sveučilištu bi stupio na katedru koji hrvatski učenjak. Vidjelo bi se, da i u Slavena ima kulturnih radenika, upoznali bi se i upozorili na naučni rad svaki u svom narodu i u svojoj struci. Njihovim bi djelima bio utrt put diljem slavenskoga svijeta i na njihovom bi se radu nastavljao rad kasnijih pokoljenja, dok danas ponajviše poznajemo radove stranih učenjaka i srednje ruke, a često ni najsvjetlijih umova slavenskih ne poznamo ili se bar njihovim tečevinama ne koristimo i ne dosta. Kud i kamo življ saobraćaj nastao bi između Slavena i samostalniji rad. Sve bi se struke naučne tu mogle uspješno razviti zajedničkim radom, a što ne bi jedan za sebe imao, imali bi svi zajedno, da stave prema svakoj tudijskoj kulturi. Pri samom zamjenjivanju bi od struka u prvom redu došla u obzir povijest i literatura, ali bi jednako vrijedno bilo čuti i matematičara i fizičara, filozofa i filologa, kriminalistu i socijologa sa drugoga sveučilišta.

A predjemo li izvan monarkije, evo nam u blizini beogradsko sveučilište, kojega su nastavnici istoga jezika s nama, te bi tu saobraćaj bio najlakši. A zar ne bi bilo vrijedno čuti filozofa svjetskoga glasa Petronijevića ili učenjaka Cvijića i druge? O Rusiji dakako — ne smijemo ni govoriti, da se ne bi veleizdajničkom činila misao o zamjeni sveučilišnih profesora.

I tu — mislim — ipak krivo rekoh, da toj misli nema zapreke. Mnogi inače prijatelji kulture vidjet će već, kako iza svega toga zja strašilo panslavizma. Iza čiste kulturne težnje razbirat će političke tendencije. No radeći oko te namisli, čini mi se, ne trebamo se, mi bojati, što se boje oni, da bi im kulturni razvoj naš mogao biti od štete. Granica političkih interesa bit će dakako i tu granica t. zv. općenoj kulturi i zato je više nego vjerojatno, da će ovakova misao udariti na zapreke političkih faktora. Kakove su prilike, već bi teško bilo u Austriji izhoditi dozvolu za dolazak sveučilišnih profesora českih i poljskih u Hrvatsku, naši osamstogodišnji saveznici bi u tom već vidjeli veleizdaju na velikom orsagu. No osnovna misao te zamjene je zbliženje naroda, pa ako bi se ovakav pothvat osujetio, ne bi li to značilo, da odlučujući faktori ne drže shodnim, da se zbliže narodi, što živu u jednome carstvu, dok se ništa zla ne vidi u zbliženju naroda raznih vlasti? A tek zamjena sa profesorima iz Srbije ili Rusije! Kakova bi to tek veleizdaja

bila. Veleizdaja radeći na kulturi! I to bi nam rekli oni, kojima je uvijek na ustima, da kultura ne poznaje političkih granica, da je zajednička i koji nam u ime općene kulture svoju hoće da nametnu.

Nije nam mariti za to. Ideja slavenske užajamnosti postaje sve življia i dobiva konkretnе oblike. Slavenski narodi traže zbljenje, a tome cilju treba da vode sve kulturne uredbe od naj-

manjih do najviših. Doći će možda i vrijeme, kad će i svečilišta istupiti kao važan faktor u radu za kulturnu zajednicu Slavena. Doći će vrijeme ili bolje reći privest čemo ga, ako budemo za nj radili: kulturni rad nije od jednoga dana ni od danas na sutra, nego je za pokoljenja, od sadašnjosti za budućnost.

Dr. A. Bazala.

Matičine „Slike iz svjetske književnosti“.

(Svršetak.)

Što dr. Lozovina o mojoj knjizi „Njemačka književnost“, kako sam kaže, „koliko se sjeća“, govori, držim da isto tako nije opravданo. Po onom, što o mojoj knjizi kaže, morao bih držati, da je nije nikad ni čitao. On tvrdi, da je moje pisanje hladno i bez zanimljivosti, da se i manje važni pisci spominju, a za velike pisce kao za Goethea i Schillera da nisam dosta oduševljen. Ovdje se sjećam zanimljive zgodbe, kratko vrijeme iza kako je moja „Njemačka književnost“ izašla bila. Neki naš uvažen književnik reče mi, da mu se moje djelo veoma svidja, samo da Heinea nisam dosta simpatično prikazao. Heine? ! začudim se ja, ta o njem nema ni spomena u mojoj knjizi, jer ja XIX. stoljeća dalje od Goethea nisam ni obradio! Evo, ovako se kod nas kritizira! Ja ne ću ovdje svoje djelo sâm braniti, ali što ja znam, nije do sada nijedna nepovoljna ocjena, pa ni manja napomena o tom djelu izašla; u javnosti i privatno dosada je samo hvaljena. Ja ću medjutim iz dviju ovećih kritika navesti mesta, gdje se tvrdi i dokazuje upravo protivno onome, što o toj knjizi tvrdi dr. Lozovina.

U „Narodnim Novinama“ br. 59. od 14. ožujka g. 1898. piše V. Dukat medju inim ovako:

„Knjiga Pinterova napisana je živim sloganom, razgovjetno, razumljivo i pregledno. Pročitavši je na jedan mah, ja sam se uvjerio, da će ona čitatelju, ma bila mu dojako njemačka literatura i slabije poznata, predočiti sasvim jasnu sliku vascijelog književnoga razvoja njemačke grane germanskoga plemena. Autor je duboko proniknuo u svoj predmet i umije valjano da se služi svojim vrelima. No time ne ću da kažem, da pisac stupa samo utrtim stazama, te da je naskroz zavisan od svojih provodića — naprotiv, g. je P. mnogo u čem stvorio svoj sopstveni sud, a tome je sudu na mnogo mjesta odlučno dao glasa“.

„Kako je P.-ova knjiga prva u našoj književnosti, sasvim je prirodno, da je pisac morao dalje segnuti, pa mu se ne može zabavljati, što je raspravljanje o svom predmetu, kako je riječ, počeo „ab ovo“. Tko hoće valjano da shvati

gotovu stvar, treba da se upozna i sa genezom stvari. To je načelo vodilo i našega autora“.

„Kako nam je prostor odmijeren, zavelo bi nas predaleko, kada bismo htjeli da istaknemo dajbudi glavne momente u životu obaju pjesnika (Goethea i Schillera), kako ih je pisac osvijetlio hrvatskom čitatelju. A to nam je to više žao, što je ovaj dio knjige, kako to po svojoj dužnosti rado priznajemo, i po predmetu i po načinu obradbe najzamašnija partija Pinterova djela. Pisac nam je prikazao život i pjesnikovanje njemačkih div-pjesnika onako jasno i zanimljivo, kako bismo željeli jedanput da usčitamo život i rad naših pjesnika u kojoj ediciji Matičinoj. Mi ne možemo, a da ne preporučimo našim čitateljima, da lista-jući po ovogodišnjem književnom daru naše vrijedne „Maticice“ ne odnemare knjige Pinterove — tobože da je naučna smjera; tko je pročita, uvjerit će se, da se i naučna gradja dade obraditi u lakoj, razumljivoj i zanimljivoj formi“.

U omladinskom listu „Novoj Nadi“ od god. 1898. br. 4. i 5. strana 166. i 167. kritizira se moje djelo ovako (potpisani meni nepoznati H.):

„Pisac ne piše svoju povijest njemačke književnosti ni da nas zabliješti mnoštvom detalja ni da poda čisto literarni prijegled njena razvoja: on i nije potpun literarni povjesničar, nije kritičar. Pinter gleda na njemačku književnost kao čovjek, koji hoće, da od toga za nas Hrvate kakve koristi bude, da iz života i djela tih pisaca što naučimo, da ih upoznamo ne kao kuriozitete, nego kao pojave naroda, od kojega smo primili mnoge dobre i zle utjecaje. Pa zato i u čitavom ocjenjivanju plodova i pisaca njemačke literature Pinter postavlja se više na socijalno (da tako rečem) nego na umjetničko stajalište: zato i govori mnogo više o djelima, na kojima se vidi koristnost ili štetnost nove koje teorije, mnogo više raspravlja o samim pokretima, nego o umjetničkoj strani njihovoј. On u svojoj knjizi hoće da pouči našu publiku. Zato se u ovoj knjizi na mnogo mjesta spominju stvari, koje mora da su čovjeku, malo verziranjem u književnosti, dobro poznate; nego za dvanaest tisuća „Matičine“ publike bilo

je ne samo korisno, nego upravo i potrebno, da se u razlaganju upliču takove stvari, kao što je n. pr. govor o tragičnoj krvnji, o romantizmu i klasicizmu itd. Ovako će ovu knjigu moći čitati i manje naobražena publika, kao što je to naša u većini, a opet će i drugi moći u njoj na okupu i na zgodnu mjestu naći mnogo što, što je inače porazbacano i teško naći. On je prije svega nastojao, da piše za nas, — i to je što ovoj knjizi diže vrijednost nad sve dosadašnje „Matičine“ publikacije ove vrste. Pedagošku stranu svoga rada proveo je pisac veoma brižno, pa je nastojao i kod razmatranja života pojedinih pjesnika razvijati veoma zdrave nazore.

I u samom stilu nastojao je Pinter, da bude što bliže našoj publici. Njegov je stil pun prispoljstava i opisa; nije hladan, kritičarski, nego živ, na mnogo mesta provijava ga dah narodne fraze.

No gdje gđe zašao je pisac ipak predaleko — i tu spočitava ocjenitelj, oštri ton piščev, kojim se ruga vojvodi württemberškomu poradi njegove zabrane, da pjesnik Schiller ne smije više pjesama graditi. „Za povijest“ — kaže recenzent, — „ovo je svakako malo odviše — poetično.“ Iz-tičući još neke sitne nedostatke preporuča recenzent knjigu djacima.

Iz ovih citata vidi se, kako su sudili o mojoj knjizi ljudi, koji su je odmah, kako je izašla, savjesno pročitali i ocijenili. Vjerujem dru. Lozovini, da nije imao zle namjere, ali mu moram s pravom prigovoriti, da je postupao lakomisleno. Kod nas se mnogo grijesi i grijesilo se klikarskom kritikom; no ako i ovaki ljudi kao dr. Lozovina na „laku ruku“ uzmu kritike pisati, onda nije čudo, ako nam književnost tako slabo stoji, a na ovaj način neće se doista pridići. *R. Pinter.*

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Sjednica zajedn. odbora „M. H.“ obdržala se dne 29. siječnja 1907. Medju ostalim spomenu predsjednik smrt revnoga odbornika „M. H.“ dra. Mihovila Bišćana, kojemu odbor zahvalno bilježi spomen u zapisnik. Udvodicima i siročadi hrv. književnika Vjenceslava Novaka i Ivana Lepušića dao je odbor pripomoći i za daljnju godinu dana po 240 K.

Od književnih stvari spominjemo ove:

Za razpisane nagrade iz raznih zaklada stigli su ovi natječaji:

1. *Anonym*: „Dolazak Hrvata“. Historijska drama. (Za nagr. iz zakl. Dušana Kotura ili A. pl. Vuščića).

2. *Dr. Lujo knez Vojnović*: „Pad Dubrovnika 1807.“ (Za nagr. iz zaklade I. N. grofa Draškovića, ev. A. pl. Vuščića).

3. a) *Anonym*: „Naša snaga“. Roman. (Za nagr. iz zakl. D. Kotura ili Veber-Tkalčevića; — b) *Anonym*: „S našega ognjišta“. (Priče.)

4. *Stjepan Radić*: „Ceški narod na početku XX. stoljeća.“ (Za nagr. iz zakl. I. N. grofa Draškovića). — Sve su ove radnje predane na ocjenu.

Uz ove natječaje izneseno je pred odbor 25 djela, i to 8 poučnih (2 izvorna, 6 prevedenih) i 17 zabavnih (6 izvornih novih, 9 izv. već tiskanih, 2 prevedena) i 22 manje radnje za „Hrv. Kolo“.

*

Još jednom skupština „Matice Hrvatske“. U Zagrebu izlazi svake subote „Zvono“, što ga izdaje i uređuje Milan Marjanović, koji od silne brige za napredak „Matice Hrvatske“, ne može propustiti ni jednoga gotovo broja, da urbi et orbi ne javi štogod o njoj. No gospodin majstor ovoga „Zvona“ nije valjda nikada mislio na riječi velikoga pjesnika, koji je svojemu zvonu dao ime slike, jer treba da k slozi i k usrdnom udruženju saziva ljude; još je manje valjda mislio na to, da je prva zvonjava onoga velikoga zvona: mir — Friede sei ihr erst Geläute. A je li mislio na to, kako je i došlo do toga? Sjeća li se riječi:

„Auch vom Schaume rein
Mus die Mischung sein,
Das vom reimlichen Metalle,
Rein und voll die Stimme schalle.

G. Marjanović nije učio u majstora Schillera, pa zato njegovo „Zvono“ i ne daje čistu jeku, već — na žalost — samo klepeče; i klepetanjem hoće da na sebe svrati pažnju.

A treba znati, da je urednik „Zvona“ i gorljivi branitelj novinarskoga zvanja, što je samo po sebi lijepo, tek je to zvanje njemu samo u teoriji uzvišeno, a u praksi do temelja obara svoju teoriju pustom željom za senzacijama i ne baš nepristranim i nad svaku zlobu uzdignutim prikazivanjem činjenica.

Motivi, koji njega vode u kritici „M. H.“ i način, kojim od to vrši, čini baš njega najmanje podesnim, da bude — kako se gerira — zastupnik javnosti, koja ima da vrši nadzor nad zbivanjem i poslovanjem u ostalim društvima, pa i u „Matici“. Preporučio bih mu, da malo bolje nataknje naočari, kad se nalazi u društvu hrv. književnika, pa neka ne sudi onđe ni po babu ni po stričevima, i kad bude onđe sve našao pravo i dobro, onda neka se osvrće i na instituciju, za koju dosele još ništa dobra nije učinio.

Nijesam nipošto voljan s njim voditi polemike, jer ne raspolazem repertoarom, kakav je njegov; najmanje mi se pak hoće nadmudrivati s njim, koji i onako sve zna i sve umije, premda zlobni ljudi vele, da je dječan-dedouče. A što mi se (u posljednjem broju „Zvona“) nametnuo za učitelja logike, na toj mu se dobroti najuljednije zahvaljujem, za sada još ne osjećam potrebe, da se u njegov isprazni formalizam uputim. G. M. naime nije zadovoljan s tim, što je odbor odlučio doći u sklad s pravilima tako, da u proljeću 1908. drži skupštinu, u kojoj će se izvestiti o poslovnoj godini 1906. i 1907.; to znači po njegovu mišljenju jednu skupštinu profurtimašiti. Kad bi odbor preskočio jednu poslovnu godinu, da o njoj ne izvijesti, onda bi mu se moglo spočitavati, da je jednu skupštinu „progutao“ (kako to lijepe označuje veliki kritičar u svojem burškoznom načinu), i da ne mari za pravila i za nadzor javnosti. No odbor ne kani nipošto izigrati pravila, pa to neće učiniti ni onda, ako uslijedi prilika, kakove su običajem nastale, za volju baš savjesna *obdržavanja* pravila odustanje od formalnosti, da za svaku godinu bude posebna skupština, kad će se na ovoj jednoj i onako izvestiti o radu dviju godina, kao da su dvije skupštine, a to je valjda *glavno*. Očito je dakle cijela argumentacija g. M. osnovana na formalizmu, pa bi on pod svaku cijenu htio imati dvije

skupštine; i da je odbor na 2. siječnja stavio skupštinu, on bi bio prigovarao, što se nije za prošlu godinu držala skupština, makar baš 31. decembra. Njemu je glavno, da se udovolji formi! Ovakovim se doskočicama doista često služe rabuliste, ali one „emaju ništa zajedničko ni sa *slobodoumnim* shvaćanjem pravila, a ni sa logikom koja se na taj način dade svuda izigrati. U tom pak poslu — kako već rekoh — nijesam se još voljan provoditi za g. M. kao provodicom, makar i ne našao milosti pred forumom, kojemu on diktira javno mnjenje. Najposlijem moram da odbijem i onu neumjesnu primjedbu, kojom taj suvereni sudija kvalificira odluku odbora „M. H.“, da se njom odbor *ruga* (od njega podcrtano) javnosti i članovima i pravilima; u odboru „M. H.“ sjede ozbiljni ljudi, kojima nije do lakouma titranja sa javnosti, kao što se lakoumo njome titra g. M., a najmanje im je do ruga: takove djetinjarije prepuštaju oni drugima, koji se s ciničkim posmjehom uzdižu nad sve, što je drugima milo i dragocjeno. Svakako se odbor *smije* nemoćnoj zlobi samozvanih „zastupnika“ javnosti. Dr. A. Bazala.

Prigovori „Matici Hrvatskoj“. Protivnici sadanjega odbora „Matica Hrvatske“ u taboru modernističkih naprednjaka i naprednjačkih modernista, naročito oni oko „Savremenika“ i bulgarske smotre „Zvona“, teško su zabrinuti za „Maticu“. Oni već vide, da „Matici“ nema spasa, ako modernističkim perjanicama ne podje što prije za rukom srušiti sadanji odbor „Matičin“ i preuzeti upravu i gazdovanje s „Maticom“ u svoje ruke, da je povedu putem, kojim je krenulo „Društvo hrvatskih književnika“, u kojemu su danas oni isključivi i suvereni gospodari. — Sreća, da prognoza te gospode nije nego tek pium desiderijum neustrpljivih modernističkih rušigrada, te što i ovdje vrijedi ona naša narodna: ne laje kuca radi sela, već radi sebe.

Kako bi „Matici“ bilo, da padne u ruke toj gospodini, najbolje se vidi po izvještajima „Društva hrv. književnika“, od prošlih dvih godina, iz kojih se razabire, da je jedini pothvat toga društva, modernističko mezmîce: „Savremenik“, donio društvu znatan deficit od nekoliko hiljada kruna. Ali i mimo tih izvještaja se znade, da bi gospoda oko „Savremenika“ doista dobro radila, da se brinu više o književničkoj reputaciji i materijalnoj ekzistenciji svoga stjecišta, nego li što nariču nad „Maticom“. Ta jasno je, da to nariče Cicero pro domo sua, ako i ne onako klasički i duhovito kao rimski klasik.

Misle li doista ta gospoda, da je kod njih sve u uzornom stanju, neka pročitaju sastavak svoga čovjeka, Milana Marjanovića u 2. broju „Zvona“ od prošle godine pod naslovom: „Matica Hrvatska“ i „Društvo hrvatskih književnika“.

Iz toga članka, koji mi inače duboko ne zarezujemo, mogli bi barem oni i barem toliko razabrati, da bi se, ako im je doista do zdravog, naprednog reformisanja, našla dosta posla i u vlastitom domu. Kako se baš kod njih mnogo uvažuje pravilo: amor incipit ab ego, mislimo, da bi morali najprije početi mesti pred svojim vratima.

„Matica“ nije ni u kakovoj pogiblji, i ako njeni modernistički protivnici pokušavaju naškoditi i njenom dobru glasu i njenom materijalnom položaju time, što nastaje, da joj odbiju publiku, ona čvrsto stoji na svojim jakim temeljima. Istina je, lakomišljeni i zlonamjerni napadaji klevetnika na njezin odbor urodiše otpadom po kolega člana prinosnika slabije petlje, ali je doista pravi bizantizam i cinizam, kada se upotrebljava taj rezultat rovarenja protiv „Maticice“ kao argumentum protiv „Matičina“ odbora i kralifikacije „Matičnih“ izdanja.

Mi znademo, što gospodu boli, ali im ne možemo pomoći. Njihova nemoć, da s uspjehom konkurišu s „Maticom“ i da tako na djelu pokažu, da oni umiju i mogu bolje i više, nego književnici, što ostadoše vjerni „Matici“, doista je vrijedna sažaljenja, — pak i mi ih iskreno sažaljevamo, jer bi pravi uspjeh toga konkuriranja sa „Maticom“ bio samo od koristi i „Matici“ i

našoj književnosti i našemu narodu u opće. Ali gospodi, kao da nije dosta to naše sažaljivanje, već svom silom hoće da budu i smiješni svojim smušenim zaletima na čvrste „Matičine“ temelje.

Gospoda oko „Zvona“ doista ne mogu škoditi „Matici“, jer ne znaju ni formulirati svojih prigovora protiv nje. Osim toga je jezik, kojim taj bulgarski list jurša na „Maticu“, *pravi atentat na gramatička, stilistička i leksikalna pravila hrvatskoga jezika*, te njegovi citatelji ne mogu razumjeti, što se od „Matici“ i od naše književnosti u opće traži. Ovakove karikature hrvatskoga jezika još nije kod nas bilo. Moralo se pojavit Marjanovićev „Zvono“, da naučimo, kako se ne smije hrvatski pisati, i da se uvjerimo, da su modernistički prigovori „Matici“: pusta zanovjetanja, kojima prigovarači ne omjeruju domaćaja.

Jest, i „Matica“ treba da napreduje, ali ne tek u u onom smjeru i pravcu, kamo je upućuju neka gospoda oko „Zvona“ i „Savremenika“ svojim teorijama i svojim primjerom.

Razumijem Marjanovićev pitanje, upravljeno u gorespomenutom njegovom sastavku u 2. broju „Zvona“ od g. 1907. str. 40: „Gdje je središte književničkoga života, poticalo, posredništvo ...?“, jer on svega toga nije mogao naći kod gospode oko „Savremenika“ ni u taboru tolike množine „pravih“ književnika izvan „Matici“, koji toliko na „Maticu“ juršaju. Ali ne razumijem, što hoće da reče riječima: „popularizovanje literata putem českih nastupa ...“. Naš narod naziva *nastupom* izvjesnu bol u crijevima; pak se je lako domisliti, od kakova je dojma taj dio Marjanovića upita na poznavanje narodnoga našeg jezika.

Mi mislimo, da bi napadači na kvalitetu „Matičnih“ knjiga morali barem toliko poznavati jezik književnosti, u kojoj hoće da vedre i oblače, da im se ne oklizne ispod pera ovakova — sit venia verbo — nepristojna bezmislica.

Isto tako nespretno operira isti gospodin i sa brojkama u istom svom sastavku, nastojeći navodom broja književnih proizvoda i pisaca oko „Matici“ i u „Matici“ protivnomu taboru dokazati višu kvantitativnu i kvalitativnu razinu književne proizvodnje književničkih nezadovoljnika s „Maticom“. Ako igdje, to ovdje vrijedi ono, što je rekao Talleyrand o zloupotrebi statističkih podataka, da je često statistika: laganje u brojevima. One iste brojke, što ih navodi g. M. u svom gore spomenutom sastavku, dokazale bi, osvijetljene svijetlom istinitosti, da „Matičina“ izdanja u jednoj jedinoj godini nadmašuju u svakom pogledu književničku proizvodnju njenih protivnika. Kada se već hoće da se mjeri, važe, ispredaje i zbraja, onda se neka uzme obzir na broj štampanih tabaka i format i na cijelokupni rad pojedinih pisaca i njihov glas u širokim krugovima naše čitaće publike. Doista velika većina „Matici“ vjernih pisaca ne treba se bojati, da bi ostala u zasjenku pred veličinama „Matičnih“ protivnika. Tko je zaslijepljen megalomanijom, tko ne će da vidi i ustanovi istinu, s tim je uzaludan posao o tim stvarima raspravljeni.

Ali još su klasičniji jurši gospode oko „Savremenika“ na „Maticu“. Misili smo, da su uvidjeli, da njihovi napadaji na „Matičin“ odbor, „Matičine“ knjige i književnike oko „Matici“, uvijek urodi samo blamažom za napadače. Bili su se malo i primirili, prestali su zajedati u „Matici“ i njene pisce, pak tako nismo ni mi imali povoda, da ispravljamo njihove neispravne tvrdnje i odbijamo njihove besmislene juriše. Ali to ih je i opet osmijelilo, te ih eto i opet u ofenzivi. Uzeše i opet u prvom redu na nišan „Glas Matice Hrvatske“.

Zale se na „Maticu“, što troši na taj list, koji oni smatraju nepotrebni, tuže se, da list nije izlazio uredno. Ali ta njihova neustrpljivost i to nijosovo nezadovoljstvo s netočnim izlaženjem „Glasa“ pokazuje, da nijesu baš tako ravnodušni prema sastavcima toga „Matičinog“ lista, koji je i pokrenut u prvom redu zato, da odbija od „Matici“, nepravedne napadaje, da ispravlja

neispravne tvrdnje o njenim izdanjima, da probistruje kaotične teorije „Matičinih“ protivnika. Kad su gospoda oko „Savremenika“ otpočela ofenzivu protiv „Matic“ „Matica“ je za obranu amaneta, što joj ga je čuvati, počela s izdavanjem „Glasa“. Nijesu svi brojevi „Glasa“ jednako zanimljivi za svakoga, a „Matic“ i nije do toga, da polemisanjem sa „Matičnim“ protivnicima održaje interes za „Glas“ i kod gospode oko „Savremenika“. „Glasu“ je namijenjena zamašnja zadaća i ide se za tim, da mu se omogući, da je i izvršuje. Gospoda oko „Savremenika“ imati će prilike, da se uvjere, da „Glas“ ne gubi s vida ni pisaca „Savremenikovih“ ni njihovih književnih proizvoda.

Istina, lanjske godine je izlazilo po više brojeva „Glasa“ na jedared, a i to ima svojih uzroka.

No kada su gospoda tako stroga in puncto točnosti, neka dopuste, da i mi njih na nešto podsjetimo.

Kada je ono g. 1906. g. M. Marjanović dao u „Savremeniku“ štampati svoj sastavak: „O idealizmu u modernoj znanosti“, mnogi čitatelji toga članka zaželjeli su znati, od kuda taj znanstveni univerzalizam. G. Marjanović je i obećao u sv. IV. Savremenika od g. 1906. na str. 290 da će „potanje govoriti o literaturi, po kojoj je ovo izradio u osobitom članku“.

Odonda je prošlo mnogo vremena do danas i izišlo mnogo svežaka „Savremenika“ a ipak to obećanje g. M. nije ispunio, niti ga je uredništvo sjetilo na dužnost tačnosti u vršenju obećanja.

Kako to, da ta gospoda, opažajući trunak u tudjem oku, oni ne osjećaju ga u svom rođenom oku?

Sada da još zabilježimo za pozna vremena jedno proročanstvo, napisano u br. 2. ovogodišnjeg „Savremenika“ u sastavku pod naslovom „Matica Hrvatska“ na str. 67. Evo ga doslovce: „Književnici, koji stoje s onu stranu „Mätze Hrvatske“, ne će utjecati ni pozitivno ni negativno na rad „M. H.“, jer to bi znacišlo pod stanovitim uvjetima i opet (?) preuzeti baštinu današnjega odbora; a ipak se književne zadaće „M. H.“ u savremenom i modernom smislu ne bi za sada mogle prema našoj kulturnoj potrebi provesti. Ti književnici dakle čekaju, dok odbor „M. H.“ sve većim izdacima za svoje eksperimente i za subvenciju posve suvišnoga „Glasa M. H.“, a sve manjim brojem Matičnih pretplatnika, bude morao da najavi likvidaciju svojega rada i djelovanja. Za cijelo on će likvidirati i sa svojim posve nastranim i zastarjelim idejama i prepustiti će vodstvo „M. H.“ elementima, koji ne će književničkog staleža briskirati i cjepljati, već ga znati bez razlike imena i djela okupiti“.

Šteta, da prorok nije potpisao pod to svoje proročanstvo, pod taj svoj plium desiderium, svoga imena, da ga zabilježimo, ut mameat altae memoriae reposum. Ovako ne znamo, ne potiče li može biti to proročanstvo od samoga uredništva, ili je ono plod vidovitosti i plemenite želje njih više prijatelja „Mätze Hrvatske“.

Da ih utješimo, ustanovljujemo, de Matic ne prijeti nikakova pogibelj, te ne će biti nužde, da se oni za nju žrtvuju. Tako će im dakle ostati dosta vremena, da ga upotrebe na to, da se otkloni od „Savremenika“ pogibelj novoga deficitia, koji bi dakako i opet moralno namiriti „Društvo hrvatskih književnika“. Još molimo toga za „Maticu“ tako zabrinutoga proroka, neka ne smetne s uma, da plemeniti dobrotvori i utemeljitelji „Društva hrv. književnika“ sigurno ne bi ni jednog filira bili za to društvo žrtvovali, da su mogli predvidjeti, kako će se to društvo malo po malo izmetnuti u zaklonište modernističkih napadača na „Maticu Hrvatsku“, mjesto da vrši poziv, radi kojega je pokrenuto.

Toliko za sada, doskora možda još i više.
Matičar.

Književna obznana.

Gaj-Vrazova slava (1909 i 1910). — Za stogodišnjicu slavnih ovih liraca želio bih, da izdade „Matica Slovenska“ oveće djelo o Hrvatima, koje bi Slovence

informiralo o položaju i povijesti hrvatskih zemalja, o kulturnim i političkim prilikama Hrvata.

Mili moj požeški prijatelj, prof. R. Koprinski, već je prije dvije godine, kad je „Matica Slovenska“ počela izdavati „Hrvatsku knjižnicu“, sastavio nacrt za ovakvo djelo.

Evo pitanja, koja bi mogla ili morala biti određena u knjizi „Hrvati“:

1. Karakteristika zemalja, u kojima stanuju Hrvati, (a) Istra, Primorje i Dalmacija, b) Banovina, c) Bosna i Hercegovina).

2. Život Hrvata u raznim krajevima prema prirodnim prilikama i svjetskom položaju (Utjecaj rasapa zadruga, boravka u Americi. U čemu treba novih pravaca?).

3. Povijest Hrvata.

4. Kulturni razvoj Hrvata (romanski i germanski pravac, vjersko-kultурне borbe, 1000-godišnja borba za glagoljicu).

5. Karakteristika hrv. naroda (srce i um, duša mu). Zaključci o budućnosti na temelju prošlosti.

6. Ilirizam i što mu Hrvati (i Slovenci) imademo da zahvalimo.

7. Apsolutizam i Jugoslavenstvo.

8. Preporod Dalmacije.

9. Preporod Istre.

10. Bosna prije i poslije okupacije.

11. Hrvatsko državno pravo; sadanja mu vrijednost.

12. Razvoj Hrvatske od 1876—1904 (Zašto je sve krenulo naopako?).

13. Sadanji politički smjerovi.

14. Seljačka gospodarsko-politička organizacija.

15. Slavenska misao u Hrvatskoj otprije do danas.

16. Slovenci i Hrvati prije i danas i za čim se teži.

17. Hrvatsko-srpsko pitanje nekada i danas.

18. Tradicionalna književnost hrvatska

19. Starija hrvatska književnost.

20. Novija hrvatska književnost

21. Umjetnosti u Hrvata.

22. Znameniti Hrvati.

23. Neki hrvatski gradovi.

24. Hrvatska kulturna društva i ustanove.

25. Dosadanji uspjeh hrvatske nauke.

Sva ova i druga pitanja trebalo bi obraditi ne poput teškoga istraživanja i stručjačkoga pisanja, već više esejski s navedbom dotične znanstvene literature. Bilo bi do uredništva knjige, da iz ovih rasprava načini organiziku cjelinu.

Pozivljem time gospodu hrvatske pisce, da mi se javi, tko bi htio izraditi jedno ili drugo od ovih pitanja. Rok bi bio do oktobra 1909.

Ljubljana, 31. siječnja 1908.

Dr. Fr. Ilešić.

Iz srpske književnosti.

„Matica Srpska“. U toku 1908. godine Matica će Srpska dati svojim članovima i preplatnicima, kako je za sada odlučeno, ove knjige:

1. *Letopis*, šest knjiga (knj. 247—252). Svaka dva mjeseca izlazi jedna knjiga od 6—7 tabaka.

2. *Knjige „Matica Srpska“*: br. 23. „Prilozi o ekonomskom stanju u Ugarskoj i u našem narodu“ od Ljubomira Lotića. Br. 24. Šekspirov „Otelo“ u prijevodu dra. Svetislava Stefanovića.

3. *Zbornik istorijskih dokumenata*. Br. 2. „Prilozi za istoriju Srba u Ugarskoj iz 16., 17. i 18. vijeka od dra. Jovana Radonića I. dio. (Knjige „M. S.“ br. 25.)

4. *Knjige za narod*: Knj. 127. „Porodica u umetničkoj pesmi srpskoj“, sastavio dr. Milan Šević. — Knj. 128. „Iz knjiga staroslavnih“ od Stevana Sremca V. — Knj. 129. „Odgajivanje kudelje“ od Žarka Aleksića. — Knj. 130. „Podrumarstvo“ od Jovana Živkovića II. — Knj. 131. „Umu i srcu“ od Pavla Aršinova III. — Knj. 132. „Slike iz istorije ugarskih Srba“ od dra. Alekse Ivića.

Sva izdanja Matičina dobivaju samo članovi (člana-

rina iznosi 100 K., plativih i u 5 godišnjih obroka po 20 K.). Preplatnici dobivaju Ljetopis, knjige „Matice Srpske“ i knjige za narod za 6 K. Rok preplatni ističe svršetkom mjeseca ožujka. Poslije toga roka dobit će se knjige po knjižarskoj cijeni. Prema § 3. ustava može članom postati samo, tko je *Srbina* — je li ova ustanova u tom obliku najpodesnija?

*

Laza Kostić. Pedeset je godina tome, što se u književnosti srpskoj oglasio mladi pjesnik Laza Kostić. Tom prilikom posvetilo mu je „Brankovo kolo“ (br. 1. god. 1908.) članak, neke vrsti bilanca njegovoga književnoga rada s obzirom na literarnu vrijednost i kulturnu plovđivotost.

Laza Kostić se istakao kao pjesnik epski i dramatski i kao pripovjedač; u nas je poznat najviše samo kao prevodilac Šekspirovih drama, pa stoga iznosimo iz spomenutoga članka ovde onaj odsjek, koji se odnosi na taj dio Kostićeva rada.

„Laza je Kostić (— veli se na sp. mj. str. 2 —) najviše čitao Šekspira; s njim je započeo, pa s njime će po svoj prilici i završiti. To ne treba ni dokazivati o književniku, koji nam je dao po duhu najbliže Šekspirove pojedzije. God. 1864. proslavila je Evropa tristagodišnjicu od rođenja najgenijalnijeg pesnika svijeta vremena i naroda. Te godine osnovano je u Weimaru Šekspir-društvo, kao središte njemačke filološke i estetske kritike Šekspira i počelo izdavati svoje godišnjake. U to doba naš pesnik u velike živi Šekspiron („Romea i Juliju“ počeo je prevoditi još 1858., a „Maksim Crnojević“ bio je gotov već 1863.). Tako se lako može razumeti njegova zanosna oda „O Šekspirovoj tristagodišnjici“ . . . Laza je Kostić doista uneo kult Šekspira u našu književnost, donekle stih i formu Šekspirove pojedzije. Koliko je inače ova pojedzija utecala na razvitak srpske drame, može se slobođeno reći, da je bilo posredno, pod utjecajem Laze Kostića.“

I kao o filozofu i književnom kritičaru veli se, da je dao vrijednih podataka, ne toliko za razumijevanje umjetnosti i filozofije, koliko za razumijevanje svojih pogleda na svijet i umjetnost. „I time se Laza Kostić primiče relativno pesnicima filozofima velikih naroda, jače književne erudicije. Ako se i za kojega našega pesnika može reći „Mnogo teo, mnogo započeo“, to doista za Lazu Kostića; in magnis et velle satis est, a Laza je Kostić premašio tu granicu. Neka mu je slava i hvala!“

Književnost.

Za Medjumurje. Nedavno je u akademskom klubu „Prosvjeta“ predavao g. Ivan N. Novak o prilikama u Medjumurju. Njegovo je predavanje izašlo u podlistku „Pokreta“, odakle je kasnije pretiskano u posebnu brošuru pod naslovom: „Istina o Medjumurju“. Knjižica prodaje se po 40 filira.

Kako je Novak rođen u Medjumurac, poznate su mu prilike tamošnjega naroda. Premda su Medjumurci porijeklom i jezikom čisti Hrvati, ipak im ozbiljno prijeti pogibao, da će se odnaroditi. Magjari naime poduzimaju sva sredstva, da Medjumurce pomagjare; Hrvati naprotiv malo rade, da u Medjumurju probude i čuvaju narodnu svijest. Novak osuđuje sve, što se do danas uradilo s hrvatske strane, napose iz Varaždina. Možda ovaj mladi gospodin previše omalovažuje rad i nastojanje nekih rodoljuba hrvatskih. Ipak odobrano način *daljnega* rada, kako nam ga Novak svjetuje. On traži dvoje: 1. Neka se u Medjumurju izdaje pučki hrvatski list, koji će uređivati rodjen Medjumurac, te u kojem će se pisati kajkavskim narječjem, da ga Medjumurci radije i lakše čitaju. 2. Neka se stvari hrvatska inteligencija u Medjumurju, da tako ondješnji seljaci dobiju vodje, koji će „unašati svijetlo kulture medju onaj zaboravljeni narod“.

Posve ispravno preporuča Novak i način, kako će se moći stvoriti hrvatska inteligencija u Medjumurju. „Povucite medjumursku djecu u hrvatske (srednje) škole, odgojite ih u hrvatskom narodnom duhu, pa ih onda pošaljite na univerzu u Peštu, da mogu dobiti mesta u Medjumurju. Stvorite nekoliko liječnika, odvjetnika i druge samostalne inteligencije, koja će disati našim narodnim duhom, — i vi ste za Medjumurje učinili više, nego metertcentima vaših novina“.

Meni se čini, da bi se ovaj Novakov predlog mogao provesti lagše, nego li provodimo akciju za pohrvaćenje Istre. Osnujmo n. pr. društvo *Zrinjsko-Frankopansko*, kako je to svojedobno zamislio dr. Pero Magdić. Ovakvo društvo uredilo bi u Varaždinu *hrvatski dječki kolegij* (internat) za mlade Medjumurce, koji će polaziti gimnaziju varaždinsku. Kada ovi medjumurski Hrvati svrše gimnaziju, društvo će ih na svoj trošak slati na sveučilište u Peštu, da prouče medicinu ili pravo, pa da se onda kao liječnici i odvjetnici nastane u Medjumurju. Izdatak ovakvoga „društva Zrinjsko-Frankopanskog“ ne bi trebao na godinu iznositi više od 20 do 30 tisuća kruna, a donio bi u narodnom pogledu veliku korist. U *kulturnom* pak pogledu značilo bi vrlo mnogo, ako 80.000 medjumurskih Hrvata učinimo kupcima i čitaocima hrvatskih knjiga i novina, što danas još žalibote nijesu.

Uz gornja dva Novakova prijedloga za razvitak hrvatske ideje u Medjumurju iznosim evo i ja još jedan prijedlog. Osnujmo što prije u Medjumurju *hrvatsku banku!* Sve štacionice u Medjumurju načale se u tudjim i protuhrvatskim rukama. Tako ondje hrvatski seljaci postaju sve jače ovisni od tudjincata Svatko pak znade, što to znači n. pr. prigodom izbora. Učimo se u tome pogledu upravo od drugih nemagjarskih naroda u Ugarskoj! Eno u Erdelju ima samo 200.000 Sasa, pa ipak biraju 12 saskih zastupnika. Slovaka nasuprot ima gotovo 3 milijuna, a nemaju ni 5 zastupnika! Sami Magjari ističu, da Sasi mogu svoj politički napredak zahvaliti jedino *gospodarskoj* organizaciji, u prvom redu bankama i štadionima. Slovaci naprotiv bijahu do nedavna posvema odvisni od magjarskih novčanih zavoda, pa zato se u najnovije vrijeme upravo žure, da osnuju slovačke banke i štacionice. Isto rade i Rumunji, koji su kod zadnjih izbora birali narodnosne zastupnike samo ondje, gdje već duže vremena postoje rumunjske gospodarske organizacije. Ovu istinu upoznaše i hrvatski Bunjevci u Subotici. Zato su ondje prije 2 godine braća doktori Sudarevići (bunjevačka narodna inteligencija) osnovali posebnu štacionicu za hrvatski svoj narod.

Mi imamo u Zagrebu mnogo novčanih zavoda. Neki su od njih tako bogati, da bi mogli i sami osnovati hrvatsku banku u Čakovcu s podružnicama u Prelogu, Legradu i Kotoribi. A mogla bi se osnovati i banka na dionice, da uzmognu sudjelovati hrvatski rodoljubi i naši rodoljubni novčani zavodi, Pri tom treba na umu imati dvoje. Prvo: Hrvatska će banka Medjumurce iztrgnuti iz pandža neprijateljskih, pa ih tako učiniti neodvisnim od magjarskoga kapitala. Drugo: Osnutak hrvatske banke i njenih podružnica dat će priliku, da se u Medjumurju vrlo brzo stvori *neodvisna* hrvatska inteligencija. Banka će naime ondje odmah u početku namještiti desetak činovnika, koji će dakako rekrutirati iz redova rodoljubnih naših bankovnih činovnika. Ovi će u svojim uredima imati krasnu zgodu, da Medjumurcima pružaju ne samo materijalne pomoći, nego i prave hrvatske poduke.

Medjumurski Hrvati mogu se za narodnu misao predobiti jedino putem svoje narodne *inteligencije*. Ovu pak treba da u buduće čine: hrvatski *svetenci* (jer Medjumurje od vajdkada spada pod zagrebačku nadbiskupiju), zatim *odvjetnici, liječnici i bankovni činovnici*. Sve se ovo dade polučiti u razmjeru kratko vrijeme. Ali treba *raditi* o tomu, a ne jednostavno Medjumurje metati u politički program.

Dr. Rudolf Horvat.

O koncertnoj večeri D. Hristova.

(22. siječnja 1908.)

Bože moj, ipak se mijenjaju vremena i napreduje svijet. Bio sam negda djak u Beču, pa sam tamo mnogo općio i s djacima Bugarima. To je bilo još uoči oslobođenja njihove domovine. Ali tko bi onda smio i pomisliti na kaku umjetnu glazbu bugarsku? Prolazile godine, Bugari se oslobođili, a kako su ozbiljni, pregnuli odmah za napretkom svake ruke. Da su i za glazbenim, moglo se vidjeti otuda, što su evo i u Zagrebu mnogi mladići Bugari posvрšavali glazbene nauke. A ugledasmo i po koju kompoziciju, po koju zbirku pjesama njihovih, namijenjenu dakako ponajviše školi. A u koncertnim programima njihovim dosta smo puta čitali ime našega Zajca. Časni starina i Bugarima je palio luč pjesme svoje.

A eto pred malo dana što smo doživjeli tu u Zagrebu? Koncerat — izveli ga djaci Bugari, uvježbao ih i dirigirao opet djak Bugarin — a sadržaj toga koncerta? Ne možda liše koje otkuda za nevolju posabirano, nego cvjetovi nikli iz jedne duše, iz jednoga srca. U kratko, sve djela jednoga glazbenika Bugarina — dakle pravi programski prikaz. Što taj skladatelj i nije, kako bi se reklo, glazbeni zvaničnik, nego služi kruh kao profesor srednjih škola, to su valjda odlučile prilike, koje nama nijesu iz bližega poznate. Što su njegove kompozicije ipak take, da tu nema sjenke diletantizma, već nam se svaki i najmanji stavčić prikazuje kao tvorevina stručnjačka, to je nama bilo vrlo ugodno iznenadjenje i to iznenadjenje nejenjava time, što smo doznali, da je bio učenikom jednoga ponajboljega majstora — Antonina Dv. ţaka. Pa tome dobrome junaku ima jedva tri-deset godina!

Prikazale nam se dve ovelike orkestralne skladbe: ouverture „Ivajlo“ i suita „Zvuci sa Balkana“, dve kute narodnih pjesama, uredjene za mješoviti zbor; pa i dve solo-pjesme, jedna umjetna, jedna narodna. Doista srećan program. — „Ivajlo“ je djelo, koje seže za najvišim zahtjevima: ilustrira nam čitav niz osjećaja, ideja. Tu se prikazuje gotovo bajna historija narodnoga junaka, koji od pastira postaje carem, i onda se opet vraća u srećniju zabit svoju. Obilje motiva tu se umjetniku nadalo, i on ih krasno iznio, izradio. Suta prikazuje narodni život: pastorale, pjesma, ples njezina su sadržina. — Obadvije nam kompozicije kažu zamjernu stručnjačku vještinsku, kojoj se iskreno govoreći nijesmo nadali. Ali nam otkrivaju i žarku dušu pozvana umjetnika, koji time dvostruko služi na čast sebi i narodu svome. — Željni smo bili slušati narodne pjesme. Ej, čuda krasna i mila! To je kao naše, i opet nije kao naše. I ta pjesma dokazuje, da smo živjeli svaki svojim životom od vijekova, ali opet da smo rodjena braća.

Izvadjanje bilo je uzorno. Zborovi naučeni do u tančine, sve skladno, čisto i čuvstveno. Solisti krasni: i ona naša miloglasna Dora Kostrenčeva i gg. Bočarov i Georgijev. Ovaj nas je nasladio starinskim školama, koje se i ne mogu prikazati modernim kajdanim sistemom. Ali te škole su tu živo uščuvane od pamтивjeka. Njih je „Obrazovanom“ svijetu dozvao u pamet naš Kuhač. Ovdje smo ih opet čuli u koncertnoj dvorani. — Gosp. Teodorov nije dirigirao diletantски, nego vještiniom i vervošem pravoga stručnjaka

I da se samo još jednom vrnemo na skladatelja Hristova, kojemu je to veće bilo posvećeno. Kraj sve njegove umjetničke snage i visine svagda i svuda nas je očarao onom zlatnom narodnom žicom. Tako treba.

X.

Pučka prosvjeta.

„Akademija“, ljudsko izobraževalno društvo v Ljubljani. Još godine 1904. osnovalo se u Ljubljani obrazovno društvo, koje si je postavilo zadaćom, da „širi duševno obzorje slovenskoga ljudstva“. Kako se

razabira iz izvještaja tajnikova u god. 1907., društvo je radilo živo priredivši prve godine 65 predavanja većim dijelom u Ljubljani, ali i u drugim industrijalnim, poljodjelskim i trgovačkim mjestima u Kranjskoj, Štajerskoj i Primorju. I druge godine (1905./6.) društveni rad se sastojao poglavito u priredivanju predavanja, ali je već te godine stupilo u svezu s djačkim društvom „Prosvjetom“ i sa „Sokolom“, te se razvila misao, da „Akademija“ postane „centrala svega naprednega t. zv. poljudno-izobraževalnega dela na Slovenskem“. Ako je već prema tim namislima „Akademija“ mogla postati važan faktor u kulturnom životu Slovenaca, to je znatnost njezina porasla i tim, što su se na inicijativu prof. dra. Hlešića i posredovanjem prof. Vj. Klaića priredila u društvu predavanja zagrebačkih sveučilišnih profesora i docenata. O važnosti toga dogadjaja u radu oko kulturnoga jedinstva bilo je već govorio u „Gl. M. H.“ a s veseljem moramo iznijeti, da se započeti rad u tom smjeru i ove godine nastavio. Sveučilišni profesori i docenti poči će i ove godine u Ljubljani, da drže predavanja, — čim će doprinijeti dio svoj k prosvjetnom nastajanju Slovenaca, a uporedo i učvrstiti kulturne sveze Hrvata i Slovenaca. Za narednu godinu obećaše predavati profesori dr. H. pl. Hranilović, dr. Gj. Surmin, dr. A. Heinz, dr. G. Manojlović, dr. F. pl. Šišić, dr. O. Kučera, te priv. docenti dr. M. Šenoa i dr. A. Bazala, a s juridičkoga fakulteta profesori dr. J. Silović, dr. V. Krišković, dr. J. Rorauer, dr. F. Spevec i dr. E. Miler.

S predavanjima se započelo 1. veljače. Prvi predavač bio je prof. dr. H. pl. Hranilović; predavao je o važnosti geografskoga položaja jugoslavenskih zemalja. Ta je važnost trojaka: naša domovina — kako je predavač označio jugoslavenske zemlje — ima zemljopisni položaj kao nijedna druga zemlja; leži u sredini medju ekvatorom i sjevernim polom, te ima najugodnije podnebjje i mnogo rodotvorne zemlje, s kojom se takmiči ruska zemlja i žitorodni Banat; druga važnost njezina položaja leži u tom, da leži na razmedju dviju kultura, istočne i zapadne; a što leži uz more, čini je najvažnijom točkom naše monarkije. Samo jedno bi se još moglo poželjeti povrh svega toga, naime da bi imala kakvu rijeku, koja bi se izlijevala u Adriju, kao Rim što je imao svoj Tiber, koji ga je učinio državom svjetske važnosti; po takovoj vodnoj cesti plovilo bi blago naše zemlje u svijet i vraćalo se povećano natrag. Ovakvo nas Kras i Velebit opasaše, te ne možemo dovoljno izrabiti bogatstvo naših zemalja. Uza sve to je položaj naših zemalja takav, da za njima posežu tudjinci; ali južni Slaveni, koji su posjednici tih zemalja, treba da ih čuvaju, te si ne smiju dati oteti ni komadić ove dragocjene zemlje.

O samom predavanju veli „Slovenski Narod“: „Gospod predavatelj je v posebno lako umljivi obliku razpravljal o svoji za nas vseskozi aktualni temi in je, dasi (makar) se držeć znanstvene stvarnosti, svojo razpravo govoril s toplim čuvtvom ter naglašal, da ni dovelj, če teoretično poznamo svoju domovino, treba je marveč to teoretično spoznanje praktično upotrebiti. Za svoje predavanje je po pravici žel obilo priznanje občinstva.“ A „Nova Doba“ izvješćujući o predavanju veli, da je uvaženi naš stručnjak osvojio slušače udahnuti u strogo naučno razpravljanje „prešerno toploto“. „Burno odobravanje, ki se sledilo krasnim besedam predavateljievim, je pričalo, da je predavatelj, držeć strogo znanstveno podlago z vsemi posledicami, ki jih temeljiti znanstvenik izvaja iz svojega znanja, znal ubirati prave strune.“

Mi se tomu u narodnome i kulturnome obziru lijepome uspjehu od srca radujemo.

Slijedeće predavanje držat će priv. doc. dr. A. Bazala o: „Etiči i nacionalnoj ekonomiji“. Mi ćemo od vremena do vremene donijeti izvještaje o pojedinim predavanjima.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 4. U ZAGREBU, DNE 25. VELJAČE 1908. GOD. III.

Zašto nije bilo skupštine „Matice Hrvatske“ u god. 1907?

Posljednja glavna skupština „Matice Hrvatske“ bila je *16. prosinca 1906.* Izvješće o toj glavnoj skupštini štampano je u broju 1.—2. „Glasa Matice Hrvatske“ od 25. siječnja 1907. na strani 6—11. Iz toga se izvješća razabira, da je tajnik prikazao rad odborov ne samo za godinu 1905., nego i do 15. prosinca 1906. Blagajnik podnio je svoje izvješće za god. 1905.; za godinu 1906. nije to mogao učiniti, jer se računi za tu godinu nijesu mogli zaključiti *prije* 31. prosinca 1906. Budući da je glavna skupština primila oba izvješća (tajnikovo i blagajnikovo) na znanje, odobrila je time književno poslovanje odborovo za godinu 1905. i 1906., dakle za *dvije godine*, a gospodarsko poslovanje za *jednu godinu*, naime za godinu 1905.

Za godinu 1907. književni je dar „Matičin“ tako obilan, da se ni uz najveće naprezanje nije mogao *tijekom iste godine* dovršiti. Budući da se u glavnoj skupštini izvješćuje *poglavito* o tom književnom daru, i što je s njime u savezu, to je „Matičin“ odbor u jednoj sjednici u novembru 1907. vijećao o tom, bi li se uopće sazvala skupština pod konac god. 1907.? Zaključeno bi nakon svestrane razprave, da se skupština ne sazove, nego da se počeka, dok se književni dar za godinu 1907. došlampa, pa da se onda sazove glavna skupština u prvoj četvrti g. 1908., na kojoj bi odbor izvjestio o književnom poslovanju kroz godinu 1907., kao i o gospodarskom poslovanju od početka 1906. do konca 1907. Odbor je potkrijepio svoj zaključak ovim razlozima:

1. Pravilnik „Matice Hrvatske“ kaže izrijekom, da se skupština „Matice Hrvatske“ sastaje u Zagrebu *početkom svake godine . . .* Po pravilniku dakle ne može redovita skupština za god. 1907.

biti u istoj godini, nego tek na početku naredne godine 1908. Budući pak da je tajnik već 16. prosinca 1906. izvjestio o književnom radu „Matice“ kroz godinu 1906., koji je u istoj skupštini i odobren, to bi on u eventualnoj skupštini, koja bi se obdržavala u prosincu g. 1907., ili morao naprsto opetovati, što je već 16. prosinca 1906. govorio, ili bi izvješće tajnikovo moralo posve izostati, jer je za god. 1906. već izvjestio i odobrenje primio, a za godinu 1907. ne bi imao šta da kaže, jer književni dar za g. 1907., koji je glavni predmet njegova izvještaja, nije još dogotovljen.

2. I blagajnikovo izvješće moglo bi na skupštini u prosincu 1907. obasezati samo gospodarsko poslovanje za godinu 1906., a nipošto za godinu 1907., za koju računi ne mogu biti zaključeni prije 1. siječnja 1908.

Da je dakle odbor „Matičin“ sazvao skupštinu u prosincu 1907., kako je isprva mislio, predmetom dnevnoga reda bilo bi *jedino* izvješće blagajnikovo o gospodarskom poslovanju samo za g. 1906., a za to jamačno ne bi bilo zgodno *posebnu* skupštinu držati.

Svojim zaključkom mislio je odbor i u toj stvari dokrajčiti dosadanji *nesklad*, koji nije *on* skrivio, te dovesti u sklad život društva s pravilnikom, što dosad nije bilo. Ako tko radi toga hoće da zatraži potanje objašnjenje od odbora, imat će zato prigode na glavnoj skupštini, koja će svakako biti u ožujku 1908., i na kojoj će tajnik izvjestiti o književnom poslovanju za godinu 1907., a blagajnik o gospodarstvu od 1. siječnja 1906. do 31. prosinca 1907.

Ovoliko na obavijest p. n. gospodi članovima „Matice Hrvatske“.

Reforme u „Matici Srpskoj“.

Od kraja devedesetih godina amo čuju se medju članovima i čitateljima iz „Matrice Srpske“ sve češće glasovi o potrebi, da se u Matičinom književnom radu provedu neke reforme u duhu napretka i savremenosti. Medju nezadovoljnicima s radom „M. S.“ imade dakako i takovih, koji za pravo ni sami ne znaju, zašto baš prigovaraju dosadanjim Matičinim književnim izdanjima, i bili bi u najvećoj neprilici, da ih tko zapita, kakove reforme žele i čim svoje želje opravdavaju. Oni prigovaraju, jer je to već takav običaj, da naši ljudi prigovaraju svemu, što već imamo, te bi htjeli uvijek nešto novo, i jer kod nas svako misli, da ima pravo voditi veliku riječ o književnim ustanovama i poslovima.

Ali medju nezadovoljnicima sa dosadanjim pravcem i načinom izdavanja knjiga „M. Srp.“ čulo se i ozbiljnih, promišljenih i pažnje vrijednih prigovora, prijedloga i mišljenja, te je uprava Matičina, naročito njezino književno odjeljenje, stalo uzimati na oko taj pokret, koji je išao za reformiranjem „Matrice Srp.“.

G. 1900. stade se raspravljati o raznim prijedlozima, te su se naročito uzeli u pretres prijedlozi dviju grupa predлагаča reforma: novosadske i karlovačke.

Karlovačka grupa: Jovan Vučković, Radivoj Vrhovac, Gjorgije Magarašević i sada već pokojni Paja Marković-Adamov iznijeli su prijedlog, formuliran po Milutinu Jakšiću, da se „Letopis“ izdaje u buduće 4 puta na godinu, a pored „Letopisa“ da se izdaju *knjige za narod*, u kojima bi se imali donositi originalni radovi, ali napisani tako, da ih mogu čitati i obrazovani nestručnjaci, zatim: *poučne knjige* za širu narodnu čitalačku publiku, u kojima će biti raspravljanje o poznatim rezultatima raznih naučnih struka popularno, prema dohvatu shvatanja i potrebama širokih slojeva naroda i najposlije: *zabavne knjige*, u kojima bi se štampale beletrističke stvari i narodne umotvorine.

Novosadska grupa književnoga odjeljenja „Matica Srpske“ iznijela je također svoj prijedlog, koji je u glavnom išao za tim, da se u prvom redu reformira „Letopis“, da se od njega načini *mjeseca revija* za obrazovanu publiku. Što se tiče drugih izdanja „M. Srp.“, predložila je novosadska grupa, da se u *knjige za narod* unese više sistema i programa i da se osim toga izdaje i *Kalendar „M. Srp.“*. Osim toga izradjen je bio i posebni prijedlog glede sadržine „Letopisa“. Prema tomu prijedlogu imale bi se u „Letopisu“ štampati: I. rasprave, monografije, crte iz historije i života Srba hapsburške monarkije, t. j. historija kulture, književnosti, crkve i škole, politike i t. d.; zatim crte iz historije i života ostalih Srba, Slavena i ostalih naroda, s kojima

su Srbi stajali i stoje u svezi; II. memoari, uspomene, putopisi, biografije znamenitih ljudi; III. romani, novele, pripovijetke, crte, slike, drame, stihovi umjetnički i narodni; IV. članci o važnim pojavama u sadašnjosti u srpskom i europskom društvu (u književnosti, vještini i nauci, u društvenom i ekonomskom životu); V. prijegled književnosti, crkvenog i školskog života i administrativnog rada statistika srpskog naroda i važnih pojava u narodu; VI. književnost (pretres i prijegled savremene književnosti), ocjene, prikazi, prijegledi, bilješke, bibliografija; VII. glasnik o društima, ličnostima i važnim dogadjajima.

Kako se vidi, ovako reformirani „Letopis“ doista bi najdoličnije vršio glavni dio zadaće „Matrice Srpske“. — Novosadska grupa je izložila i glede drugih izdanja „M. S.“ svoje mišljenje, ali je u tom predlogu naročito istaknuto, da to imade biti samo *direktiva* prema *sadanjim prilikama i sredstvima*, ali da ta direktiva nema smetati slobodnjem razvijanju Matičina rada.

U sjednici književnog odjeljenja „M. Srp.“, održanoj u Novom Sadu dne 1. februara p. n. k. 1900. g., pretresana su oba prijedloga: i onaj karlovačke i ovaj novosadske grupe. Osim toga je i sekretar Matičin dr. Milan Savić iznio i svoj prijedlog, koji je išao za tim, da se u cjelinu sastavi i upotpuni ono, što se može iz jednog i drugoga prijedloga prihvatiti. On je predložio, da se „Letopis“ izdaje *osam puta* na godinu, inače je usvojio glede knjiga za narod predlog novosadske grupe, jedino je protivan bio izdavanju Matičina kalendara.

Konačno je usvojen posredujući prijedlog Jovana Vučkovića, koji je predložio, da se „Letopis“ izdaje *šest puta* na godinu; veći članci, monografije, poučna djela, veće beletrističke stvari, naročito one, koje su od Matice nagradjene, da se izdaju u zasebnim knjigama u onoj mjeri, u kojoj to Matičina sredstva dopuštaju, ali sve to da bude tako udešeno, da takova izdanja ne budu samo za stručnjake, već za obrazovane nestručnjake, dakle da to bude više sinteza i prijegled dovršenih već naučnih izraživanja i raspravljanja, a ne samo istraživanje i raspravljanje. — Osim toga neka se izdaje godimice *6 knjiga za narod* prema prijedlogu novosadske grupe, i da se izdaje i Matičin kalendar.

Ali osim ovoga prijedloga, koji je prihvaćen, i prijedloga karlovačke i novosadske grupe članova književnog odjeljenja, čulo se je i više drugih prijedloga iz kruga Matičinih članova. Poimence su spomena vrijedna dva takova prijedloga: onaj dra. Nikole Milutinovića i Radivoja Simonovića. Oni su svoje prijedloge pismeno podnijeli i obrázložili. Obojica traže, da se „Letopis“ *ilustrije*. Osim toga traži Milutinović, da

se „Letopis“ izdaje *svakoga mjeseca*, ali da iz njega izostane sve, što strogo uzevši ne spada u književni list, naročito stroga, naučnačka historiografija. Međutim to isto je više manje usvojeno u prihvatu Vučkovićeva prijedloga, — osim ilustracija. Prijedlog Simonovićev izazvao je oštru kritiku, njegove stvarne strane istaknute su i u prijedlogu Vučkovićevu, a netočnosti njegovih nekih naroda osvijetlio je i oprovratio dr. Milan Čurčin u zagrebačkom „Srbobranu“.

„Matica Srpska“ počela je provadjeti prihvocene reforme u svojim izdavanjima prema Vučkovićevom prijedlogu; ali zato pojedini nezadovoljnici uvijek još nijesu zadovoljni, već traže i

druge reforme. Na posljednjoj glavnoj skupštini „Matica Srpske“ za godinu 1907. izneseno je i opet nekoliko prijedloga o reformisanju književnog rada Matičina. Zaključeno je, da se prepusti književnom odjeljenju „M. S.“, da te prijedloge ispita, prouči i podnese izvještaj o njima i o svom mišljenju, koje i kakve bi se reforme u Matičinim izdanjima imale provesti. Redakcioni odbor „M. S.“ izradio je već taj izvještaj, te je taj izvještaj zajedno sa prijedlogom, što se odnosi na reformu književnih izdanja Matičinih, predan u štampu i biti će razaslan na mišljenje svim članovima književnoga odjeljenja. (Svršit će se.)

J. Hr.

„La nave“ ili najnoviji pojav modernističke literature.

Antonio Rapagnetta odao se je megalomanom, kad se je prozvao *Gabriel Nuncius*. Tako glasi natpis na njegovoj vili. Talijanski je to ime nešto preobrazio, pa se stao potpisivati Gabriele D' Annunzio. Što je taj čovjek mislio za sebe, kad se je tako nazvao, može uvidjeti svak. Htio je profanirati sav historički dio evangela. Blasfemnom drzovitosti si je prisvojio ime vjesnika s neba, koji javlja upućenje onoga, koga vijekovi očekivaju. Gabriele Arhangel najavi cijelom ljudskomu rodu dolazak otkupitelja, dolazak učitelja, dolazak kralja duša i srđaca, on navijesti početak nove ere, novih vremena, novih ideja, novoga carstva na zemlji.

U svojoj umišljenosti gospodin Rapagnetta htjede si prisvojiti Arhangelovim imenom i njegovo zvanje. Ali u svojem radu nije do sada iznio ništa novo, ništa veliko, ništa lijepo. Na njegove „Laudi“ sablaznili su se sami njegovi nacionalni obožavatelji. Spjevalo je apoteozu poganstva i to onoga dijela pozanstva, koji je najodurniji, apotezu „klasične“ prostitucije.

Kad se upoznao sa Talijankom Eleonorom Duse i spleo s njome prijateljstvo, dao se je na pisanje drama. Napisao je „Le vergini delle roccie“, „La citta morta“, „La figlia di Jorio“, „Più che l'amore“. Talijanska kritika, zanešena za svako djelo svojih zemljaka, nije znala, što da pohvali u tim dramama. Općinstvo je neke pravim talijanskim zanosom isfučkalo — sve se može sugestionirati, ali osjećaj ljepote nikada.

Da se osveti Rimljanim, koji su prvi isfučkali dramu: „Più che l'amore“, dao je Rapagnetta D' Annunzio prikazati svoju najnoviju historijsku radnju pod sugestivnim naslovom *La nave (brod)*.

Htio je prikazati na daskama porinuće broda u more. To je glavna pjesnikova misao, onda je izmislio dramu. Radnju je prenio u vrijeme,

kad se mletačka općina počela zametati, t. j. god. 552. u vrijeme Justinijana i velikog generaia, „pobožnog eunuha“ *Narsete*. Provalili su u sjevernu Italiju Goti i Franci sa Teodobertom, a *Narses* vodi vojsku iz Carigrada, da ih otjera. On je na putu, kad se počinje razvijati akcija.

Radnja je razdijeljena na tri „epizode“. Pred njima je prolog. Iz *prologa* doznaјemo za borbu izmedju obitelji *Gratico* i *Faledro*. Orso *Faledro* bio je tribun otočića, ali ga narod svrgne radi nekih kradja i razbojstva, koja su se njemu prisavala. Narod ga je ne samo svrgao, nego je oslijepio njega i njegova tri sina i jezik im odrezao. Iz toga pokolja pobježe četvrti sin *Ivan* i kći *Basiliola* u Carograd. Pokretači toga narodnoga suda bijahu braća *Gratico* pod uplivom majke diakonise *Eme*. Ovi su otišli sada s otoka, da potraže sveta tjelesa pokrovitelja zatrpana pod ruševinama okolnih gradova.

Na javnom trgu je živahno. Tu je sjedište tribuna, sada prazno. U blizini cehovi vrše svoj posao gradeći baziliku. Tu se mijesaju zidari, opekarji, kamenari, tesari, konopari, kovači itd. Na dnu se vidi luka puna ladja, iz kojih izlaze i vraćaju se mornari i razgovaraju sa majstorima cehova. Uz to se začu iz daleka poklik „majstora nad vodama i nad trpezama“. Vraćaju se bo braća *Gratico* veseli, što su otkrili sveta tjelesa odvjetnika i sobom ih nose na otok.

Veseo narod ide im u susret. Na tu viku naroda gane se i oslijepljeni *Faledro* sa svojom djecom. Nadaju se, da će banuti Ivan sa *Narsetovom* vojskom i osvetiti svoje mile. No nasuprot se povratila *Basiliola*. Došla iz Bizancija, da rasplamti baklju krvne osvete. Vratila se lijepa i čarobna, iskvarena sirenskim čarolijama. U njezinoj crvenoj kosi „plamte nepoznati mirisi“. Ime joj: Uništenje. Ona će pobijediti silom svoje

ljepote i svoje pohote. Platit će narod, platit će obitelj Gratico za nečovještvo počinjeno na njezinu ocu, na njezinoj braći. Sve ih je pohvatala u mrežu svoje varke. Sirena je ljubav, koja zadaje smrt.

Na kraju „prologa“ Sergio Gratico postaje biskup, a njegov brat Marko izabran je tribunom. Na jednom širokom kormilu ladje nose ga na okolo u triumfu i polažu ga na prijestolje. Na podnožju toga sjedala gurani su i poplesani otac i tri sina Faledra slijepa i nemoćna. A Basiliola stisne srce zubima, taji neizrecivu bol te pleše pred tribunom pobjednikom, komu se nudi „ružom plijena“.

1. epizoda. Na jednoj strani vidimo tribunovu kuću u obliku ladje, a s druge strane poganski oltar, a na njemu sija crveno svjetlo između stupova tebanskog mramora. Na dnu nebo je tmasto, a pod njim borovik. U sredini, između visoka kamenja je jama, ponor, tamnica „Fruja“. Iz nje se čuju vapaji osudjenika, koje je tu strovalio ljubomorni Marko. Vape, da im bude dato poginuti od ruke Basiliole na njezine oči. Ona im

rado priuštava tu „nasladu“, te ih strijelja strjelicama.

Dijakonisa Ema, majka braće Gratico, koja je znala pripraviti dogodjaje i podići jednog sina do biskupske stolice, a drugog do tribunske, pobegla je s otoka radi sablazni djece. Basiliola je putenošć uza se privezala Marka, a kriomice se zaplela u odnosaj sa biskupom Sergijem. Zadojena je putenošću i željom osvete.

Monah Treba oštro kori Marka i šapće mu o bogumrskoj svezi bratovoj sa pogrđanicom. Uzalud! Sirena je izvela svoju čaroliju. Ova je otkrila u srcu pomorca težnje za slavom, za osvajanjem na moru, za širenjem mletačke slobode i buduće carevine. Ipak ga ona znade svojom nagom ljepotom zaslijepiti do ludila. On je ovije svojom crvenom dolamom, prigne se, da joj dignе pojас, što joj ispadе tobož slučajno iz ruke, kad si svlači tuniku. Žena pobijeduje i porugljivo se smije, a zmijskim riječima ga blaži i postavlja mu na glavu svoj pojас, govoreći: „Evo, to ti može biti krunom!“ (Svršit će se.)

Kerubin Šegvić.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Gospodi s „onu stranu Matice Hrvatske“. Urednik „Zvona“, M. Marjanović, ne može nikako da se smiri nad „apsolutizmom“ odbora „M. H.“, što nije u godini 1907. sazvao glavne skupštine. Uz put je, odbijajući tobožnje osobne inverktive, sam nedostojnim — a i kako bi drukčije — načinom napao na mene. Rekoh već posljednji put, da se ne ču s njim upuštati u polemiku, budući da me napadaju ovakovoga literarnoga bohème ne mogu nikako doseći. Način njegova ovoga rada čini se kao patologijska pojava kakova publicističkoga očajnika, koji ne može da bude, što bi želio ili što si umišlja, da je zavrijedio, kojemu su životne prilike — vlastitom krivnjom ili bez nje — rastrovale dušu i napunile otrovom pakosti i zlobe, pa osjeća unutrašnju potrebu, da taj otrov iz sebe na druge izlije; to ga još jedino može na čas da smiri, dok mu žučljivo srce drugi otrov ne skuha. Tako se najposlije i živi od literature, a na račun literata, naime, da ih se grdi, budući da se sa sigurnošću računa, da će ova vrsta produkcije naći svojih čitalaca. No sud čovjeka, koji se perom služi, da profanira publicistiku tako, te nema već gotovo čovjeka, osim klike ljudi, kojih sam pripada, na kojega nije sasuo strjelice svoje zlobe, sud takova čovjeka ostavio me je dosele uvijek mirna. — U tom me ne će ni na čas smutiti njegov sud o „metodički kretenski napisanoj“ radnji o „Psihologiji u hrv. umj. pjesništvu“. Poznat mi je naime već otprije, a prvi put je izrečen od sličnoga desperatorta (J. Janušića), kakav je i M.; njim se, nemajući drugoga sredstva (osim privatnoga klevetanja) poslužio i prijatelj — simili simili gaudet — njihov Wiesner. — Znam u ostalom i provenijenciju toga suda, koja mi je već onda otkrila kritičarsku metodu Marjanovićevu, ali baš zato se na nj nijesam ni osvrtao. I sad to ne bih učinio, da mi nije stalo do toga, da pokažem, kojom površnosti i besavjestnosti M. sudi. Još kad su u

„Vijencu“ izlazili pojedini članci sabrani kasnije u knjigu pod naslovom „Psihol. u hrv. umj. pjesništvu“, mlada su gospoda mislila, da se tom radnjom kanim *habilitati*; i ne pitajući, je li to tako (— M. ni toliko ne zna, da se habilitacija ne vrši pred akademičkim senatom, i da rektor s njom nema ništa posla —) odlučiše na jednom kavanskom sastanku, da treba na mene udariti, da ne budem danas sutra govorio „kao propheta ex patria“. Mlada su gospoda i to mislila, da ja one bez ikakovih pretenzija sabrane primjere smatrati znanstvenim radom prve vrsti, kao što su oni vični sve svoje i po novinama i časopisima skalupljene „radove“ visoko cijeniti, pa si nijesu uzeli ni toliko truda, da pročitaju u predgovoru, gdje je izričito kazano, da je to puki sabirački rad s tendencijom skroz popularnom, bez ikakovih naučnih pretenzija, pa da onda sude s toga gledišta. A to čini kritiku njihovu besavjesnom, kao što je nemoralno, da je sad o njoj bio unaprijed stvoren, te se prvi kritičar (J. J.) po naputku M. dao na posao posve spremam, da me „lupi“, što je kao vjerni sluga svoga gospodara doista i izvršio. Kasnije se dogodilo, da se M. našao u sličnoj prigodi, kad mu je neki kritičar (mislim Matoš) prigovarao, što nije bilo u skladu s namisli njegovom, izrečenom u predgovoru. Onda je M. znao tome zaviti, ali ne zna to isto primijeniti na druge, nego radi kao po pripovijeci ono magare, koje je u školi čulo: što nijesi sebi rad, to ne čini drugome, a razumjelo je: što nijesi sebi rad, čini drugome. Po pripovijeci onoga magarca za ovakovo djelovanje oderaše, pa ni M. ne bi bio, jer je njegov cijeli rad takav, zdrav izšao, da su naše književne prilike zdravije, a da su zdrave, ne bi uopće u njima bio moguće ovaki površni i besavjesni, a k tome još i zlobni nazovi-kritičar. U nesrednjim prilikama nije moguće izbjegi tome, da i ovakovi ljudi dodju do utjecaja i da se suvereno razmeću gradeći se stvaraocima javnoga mnenja. Ja sam nijesam takovoj kritici nikada podavao vrijednosti, pa se nikako ne tre-

bam ni stiditi one svoje radnje, budući da su sasvim drugi ljudi i drukčiji sud o njoj izrekli, premda joj ne podajem nikakove stvaralačke vrijednosti. A i kad bi sud M. stojao, te bih bio onda stvorio nezrelu ili pače kretinsku radnju, mogao bih se ponositi, da sam kasnije napredovao; Marjanović pak ide obrnutim putem, te će se na kraju rada naći ondje, gdje drži, da sam počeo ja.

I predugo sam se zabavio s njim, ali tim ujedno i završujem. Samo to još da spomenem: što o mojoj tobožnjem protektoru veli, težko je razabrati, što zapravo misli, no toliko mu mogu pouzdano reći, tko god bio taj moj protektor, s njim nije M. mogao imati nikakov drugi dodir, vanako je aludirao na njegov žep. Najposlje što mi preporučuje, da logiku i kuražu spreminjam za bolju zgodu, na tom mu savjetu hvala; držim, da sam ih dosada dobro upotrebio, a ni M. se neće u tom pogledu moći na mene potužiti.

Što se pak tiče Marjanovićeva držanja prema odboru „M. H.“, pokazao se u 7. broju klepetavoga „Zvona“ kao potpuni rabulista, tvrdeći, da bi se prema mojoj logici mogla i 10 godina ne držati skupština, a onda na jednom za 10 godina izvijestiti. Ne g. Marjanoviću, to nije *moja* logika, to je posve Vaša i pokazuje, da Vam nedostaje svaki smisao za slobodoumno shvaćanje pravila i ustavnoga života. Kad bi se tko htio poslužiti jednakom protiv M. doskočicom, mogao bi mu odvratiti, da u pravilima duduše stoji, da se svake godine drži skupština, ali ne stoji, da se mora držati, a da me ne bi i za to okrivo, neka zna, da je to samo paličje njezina formalizma i rabulistike, ali i da se juridički dade ovako natezati ovo, kao što on nateže svoje na puko formalno pravo. Marjanović, taj branitelj slobodoumnih misli, drži se slova, a ne duha pravila — a zašto? Jer mu ovaj put konvenira, inače ne bi mogao prigovarati. Urednik „Zvona“ ima osim toga i pravu kuražu na pravom mjestu, kad se naime prijeti, da bi nevršenje („ne vršenje“ piše taj hrv. literat, pa nije čudo, ako je u svoje vrijeme iz hrv. jezika dobio treći red; ta ni danas ga još ne zna) pravila moglo imati težkih posljedica i *pred zakonom*. Sličnim su načinom neka gospoda izazvala političku oblast, da izašalje komesara u „Maticu“, ne gledeći na to, da je tim na cijeli odbor bila bačena potvora. Da se ovako protiv njih istupi, oni bi rekli, da se denuncira, a kako da mi to nazovemo? Medjutim kad nas je M. izazvao, odvratiti ćemo mu, neka se razgleda malo po D. H. K., kako tamo stoje stvari, možda će i tamo naći stvari, za koje bi uistinu moglo biti „težkih posljedica i pred zakonom“. Valjda nije zaboravio, da je deficit „Savremenika“ išao na račun *osnovnoga kapitala*, u koji odbor nije bio vlastan dirati, te ga ni odrešenje glavne skupštine ne rješava odgovornosti pred zakonom. Pa i kad bi se deficit s vremenom pokrio, nije se uopće smio načiniti. A sa samim početkom takodjer je čudna stvar. Po bilanci je prikazano sve lijepo, no tko će vjerovati, da se knjižnica i inventar imadu smatrati aktivom, koja doista vrijedi onoliko, koliko je iskazano, tim više, što je inventar stavka, kojeg od godine do godine pada vrijednost? Ili zar se zbilja smije u aktiva brojiti zaliha „Materinske riječi“ u onoj mjeri, kad ne će od nje prodati ni deset eksemplara, a neka je ponude knjižara, dobit će jedva šestinu iskazane svote. Tako stoji s deficitom ponešto drukčije, a g. M. kao važan faktor D. H. K. imao bi prilike dosta, da mete pred svojim vratima. Odbor „M. H.“ će pak za svoja djela već znati odgovarati „i pred zakonom“.

Uostalom stoji stvar sa skupštinom „M. H.“ posve drukčije, nego je gospoda „s onu stranu Matice“ prikazuju. Kako je na drugom mjestu saopćeno, glavna se skupština držala 16. prosinca 1906. i u njoj je tajnik izvijestio o književnom radu za 1905. (a budući da se skupština držala koncem godine) i za 1906. Imovinsko stanje iskazano je za 1905., budući da se za 1906. nije moglo prije svršetka godine iskazati. Prema tome „duguje“

odbor samo iskaz imovinskoga stanja za 1906. (jer za 1907. ima se izvijestiti u god. 1908.), a i to je tek od 16. prosinca u zaostatku, jer je onda prošlo godinu dana od posljednje skupštine Uostalom odbor i ne taji, da bi po pravilima morala biti skupština 1907., ali nije mogao misliti, da će ga za to napasti oni, koji baš inače od njega najviše traže, da ne tumači pravila i ustanove tjesnogrudno (Savremenik 1908. III.), a sami ih, kad im je do napadaja, natežu, kako ih ne bi natezao ni najtjesnogrudniji formalista. No već smo se navikli u gospode ne tražiti konsekvenscije.

To pokazuje i uvodnik „Savremenika“ (1908. III.) pod naslovom „M. Hrvatska“, koji ponajprije počinje s *bestidnom lažu*, da odbor kroz *dva puna ljeta* vlada absolutističke ne sazivajući skupštine ni za 1906. ni 1907. Za 1907. treba da je po pravilima skupština početkom 1908., a u svijetu se izraz početak godine uzima kao prva četvrt godine, dakle je prosti izvraćanje, kad se veli, da odbor *dva ljeta* vlada absolutistički; ako se upće može o tom govoriti, onda se može prigovoriti, da od 16. prosinca, kad bi najkasnije morala biti skupština, odbor radi absolutistički, a tomu je tek dva mjeseca. I gospoda se ne stide napisati *laž*, da već *pune dvije godine* radi odbor na svoju ruku. U svojoj zlobi, a i možda jer oni sa svojom bilancem moraju svakojako operirati, da prikriju *faktično* stanje, izmisliše, da se odbor *boji*, kako će opravdati padanje pretplatnika, pa zato zateže sa skupštinom; skupština naime „književno kvalifikovanih“ skupštinaru sudeći po kvantitetu reći će, da su knjige „M. H.“ zle, kad ih se malo prodalo, a to će trebati opravdati. No gospoda „s onu stranu (!?) Matice“ i sama priznaju kao opravданo to načelo „književno kvalifikovanih“ skupštinaru, pa zašto onda nije prestali izdavati „Savremenik“, kad se tako malo *prodaje*. Mora da je vrlo loša stvar, koju jedva članovi na poklon primaju! Toliko su hvalili „Materinsku riječ“, mora da je loša knjiga, kad je imadu još toliko na zalihi. Ili možda za njihove knjige i izdanja vrijedi drugo načelo — valjda ljudi ne razumiju još pravo njihovu veliku umjetnost!

Još jedan primjer, kako se gospoda „s onu stranu Matice Hrvatske“ šale sa svojim čitateljima, iskušavajući ih, hoće li opaziti protuslovja, kojima ih hrane. Ako se ističe na prvoj strani, da su „slobodni književnici“ tražili, da kod književnih izdanja „M. H.“ odlučuju tek *književni i artistički momenti i savremeni znanstveni i socijalni problemi*, a onamo na trećoj strani prigovaraju „M. H.“ za „Album hrv. umjetnika“, da joj pothvat nije uspio, a zašto? — jer u publike nema većim dijelom razumijevaju za pravu sliku i pravu plastiku“, jer „u nas treba najprije podignuti smisao za umjetnost, ojačati učijepiti pojmove o umjetnosti, osobito o dobroj umjetnosti (gospoda zaboraviše označiti, što pod tim misle!). Tražiti, da se edicije „Matice“ podignu na visinu „savremenosti“ i kako već glase sve te fraze naših prijatelja „s onu stranu“, a kad se izda djelo, po primjeru velikih evropskih djela, prigovarati, da pothvat nije uspio poradi nerazumijevanja publike — što to znači? I bez obzira na tobožni neuspjeh „Albuma“, znači to nešto tražiti, što se ne da kod nas jednako provesti, ali ipak prigovarati, ako se ne provede. Ovako se dade svemu prigovarati, a da je gospodi „s onu stranu M. H.“ doista samo do prigovora, jasno se vidi iz posljednjega odlomka smušenoga članka u Savremeniku, gdje se veli, da se „književne zadaće M. H.“ u savremenom i modernom smislu ne bi ni sada mogle prema našoj kulturnoj potrebi provesti“. Ako to gospoda sama priznaju, zašto onda traže reforme u „savremenom i modernom“ duhu, kad ne bi mogle *sada i prema našoj kulturnoj potrebi* provesti? Ne zove li se bezumnim zahtjev, gdje je nemogućnost njegova ostvarenje očita? Čemu prigovori, kad se ne da provesti? Ako je taj „savremeni i moderni“ duh doista potreban, onda će se valjada i dati ostvariti, ako nije po-

treban, — neka se mlada gospoda strpe, dok dodje njihov čas. Njihovo je prigovaranje po vlastitom priznавanju bar sada nesavremeno, jer se ne da provesti.

Dr. A. Bazala.

Književnost.

Gaj-Vrazova slava. Kako nam javlja prof. dr. Fr. Ilešić, odazvao se pozivu njegovu (vidi Glas br. 3. str. 22) prof. dr. Rudolf Horvat, spremam, da napiše članke: o apsolutizmu, o školama u Hrvatskoj, o jugoslavenskoj akademiji, i da sastavi opis gradova Zagreba, Rijeke, Osijeka, Zemuna. Nadalje je obećao Rudolf Fr. Magjer pisati o omladinskoj književnosti.

*

„Adela“. Romantički spjev u sonetima — s prisnovkom. Spjevao Don Carlos. Zagreb. 1907. Tiskara Antuna Scholza.

Preda mnom je malena, sitna knjižica, najmanji oktav format, a u njoj na 223 strane 188 soneta, zatim „Pripomenke“ u prozi na 4 strane i onda „Kazalo“, svega skupa 234 strane.

Tko je taj *Don Carlos*? Lako je pogoditi, da je to pseudonim starijega jednog književnika našeg, koji je poznat bio kao dobar stilista i prozaik, putopisac, kritičar i essayista; lako se domisliti i razlogu, zašto je svoje sonete objelodano pod pseudonimom. Najuži krug njegovih prijatelja znade, tko se pod tim pseudonimom krije, — a širi krugovi, ako im je do toga, lako mogu dozнати, tko je taj *Don Carlos*. On nam i sam iznosi svu povijest svoga individualiteta i života u svojim sonetima, te odmah znademo, da se radi o piscu, koji je već poodmakao godinama, koji je mnogo učio, čitao i iskusio te svoje utiske pribilježio u sonetima kano u kakovom verzificiranom „Spomenaru“. U tom verzificiranom spomenaru pribilježeno je mnogo uspomena i utisaka, od kojih dakako mnogi jedva mogu biti od zanimivosti za šire krugove. Većina ih spada u intimnu historiju *Don Carlosa*; ali ima i takovih soneta, koji se bave s osobama i dogodnjima, što spadaju u davnu i nedavnu prošlost našega naroda. Ovi posljednji odaju nam čovjeka rodoljubivih osjećaja, dobra srca, idejalnih pogleda na svijet, altruistu i kremenjaku staroga kova, neku vrstu čudaku u našem sebičjačkom, materijalističkom, hladnom vremenu.

Većina soneta je u tehničkom pogledu pravilno sačinjena, ali ima ih i takovih, u kojima je stih nepravilan, opor nemelodiozan, sasvim prozaican po sadržaju, diktici i po stilistici. Neki su očito u momentu inspiracije lako ispjevani; kod nekih se opaža napor i natega, da se u sonetski oblik pretoči koja često po sebi banalna i nepoetička slika i smisao. Tako se opaža i napor u traženju doličnog sroka. O zvonostu soneta, o melodionosti stiha i sroka, koju Boileau smatra suštinom spoljašnje sonetske tehnike, nema tu ni govora. Pjesniku bilo je očito u prvom redu do čuvanja temeljnih prozodijskih sonetskih pravila o razmjeru verzova od četiri i tri stiha, sa propisanim brojem i rasporedom srokovaca.

Sam pisac tumači u svojim „Pripomenkama“, zašto je odabrao sonetski oblik za svoje verzificirane uspomenke, pak prema tome treba i vrijednost tih soneta presudjivati. U njima ima i dosta arhaizama i lokalizama i nešto uspješnih, ali i neuspješnih kovanica, ne-sklađnih elizija i usiljenih srokovaca. Pravih pjesničkih slika i figura nema u njima mnogo; nadje se po koja izvorna i uspjela prispoloba, — ali imade i suviše proze i banalnosti. Nekoji soneti u velike kvare cijelokupni dojam i neuspelom formom i suviše banalnom i neznanom sadržinom. Nekoji se čitaju dosta liepo i ugodno, nekoji evociraju prijatno raspoloženje, kao časoviti prosvjed koje milotužne uspomene na drage nam srcu i duši dogodjaje i lica, iznesena pred nas u pogdjekojem

uspjelom sonetu, kano u lijepo zaokvirenoj sintezi suštine izvjesnog individualiteta i njegove okoline ili pojedinog dogadjaja.

Kod nekih se primjećuje prvotna toplina neposrednosti i neodoljivosti dojma i utiska; kod drugih natega i napor uskršivanja i reprodukcije dalnjih izbljedjelih i potamnjelih utisaka i recepcija, i usiljavanje, da se nadje makar što, što bi bilo vrijedno zaodjeti u pjesničko ruho.

Ako je istina, što tvrde neki naši modernistički kritičari, da je iskrenost suština i odličje modernog pjesnikovanja, onda je *Don Carlos* mogao računati na najveću pohvalu naše modernističke kritike, koja je međutim, uvijek jednako u nedosljednosti dosljedna, prešla mukom i omalovažavanjem preko njegovih soneta, nazavši ga „vagabundom“. Ali tim još nije ništa rečeno. Vagabundima zvali su i Tarasa Ševčenka i Gorkoga, — a Gorki je ipak idol naših modernističkih reformatora.

Je li doista iskrenost glavno odličje pjesništva, — te iskrenosti imade na pretek u *Don Carlosovim sonetima*. U njima je toliko iskrenosti, da je radi nje po svoj prilici i objelodano te sonete pod pseudonimom. Ta iskrenost u njegovim sonetima pogdječada je djetinska naivnost, mnogo puta doista i dirljiva u svojoj prostodušnosti. To je neka vrst one „la sainte nudité“, o kojoj pjeva Victor Hugo u svojoj „Legende des siècles“, a koju toliko kultiviraju modernistički neki pjesnici u svojim pjesmama, ispjevanim pod egidom principa l'art pour l'art.

Neki *Don Carlosovi soneti* ispjevani su očito već odavna, u mlađim njegovim ljetima, neki odavaju slabiju, staračku žicu, neki su pusta, verzificirana prozačnost.

Najviše je u njima bratskog i patriotskog elementa. Erotika *Don Carlosa* pristojava je i platoska; u njoj nema naleta i natruhe senzualnosti; svaki takav nalet potisnut je mementom na staleške dužnosti i obzire. To utoljivanje razdragane strasti provlači se kao stalna nota kroz sve sonete ertske sadržine i kroz sonete, posvećene pojedinim poznankama *Don Carlosovim*. Tako je stalnom notom u njegovim sonetima patriotske sadržine, svjesnost i uvjerenje, da se nije nikada ogrešio o svoje uxore, o dužnosti prema otačbini.

On ne žali, što je radi toga i stradao, ne zavidja nikomu, želi svakomu dobro, ne smeta ga, što o njemu tko misli, zadovoljan time, da mu je savijest mirna. Ne salijetavaju ga megalomske misli, nije mu do toga, da razbija oblake i ruši gradove, mirno i ustrpljivo nosi svoj križ, upirući pogled u vječnost.

Možebiti bi bolje učinio, da je većinu svojih utisaka i misli istumačio i pribilježio u prozi, nego u sonetskom oklopu, — ali kada se već toliko vapi za slobodom stvaranja po sadržaju i obliku, tko mu može zamjeriti, što je osjetio potrebno, da svoje osjećaje, emocije, misli, utiske i doživljaje zaodjene u sonetsko ruho. Ima u njegovoj zbirci i sadržajem i formom i uspješnih soneta. Meni se najbolje svide oni, iz kojih odmijevaju patriotski akcenti i koji su prožarieni idealnim altruirizmom.

* * *

A sada da u kratko ogledamo pojedine odjelke te zbirke soneta, prozvanih skupnim imenom „Adela“, radi najvećeg ciklusa, posvećena Adeli.

„Adela“ je prvi oveći ciklus u toj zonetskoj zbirci. To je verzificirana povijest jedne mladenačke platoske ljubavi, nenatrunjene naletima senzualnosti. U toj povijesti prikazuju se ta ljubav od prvoga susretaja sa ljubljenom djevojkom do njene smrti, sa svim njenim bolima, pregaranjima, zanosima i emocijama. I o tim sonetima vrijedi ono, što sam u opće o sonetima te zbirke rekao. Neki su uspješni i sadržajem i formom, neki su verzificirana prozačnost. Opis spoljašnjih čara Adelinih izveden je prema zastarjeloj metodi posebnog opisivanja

kose, glave, očiju, stasa itd. U tim opisima nema neobičnih, izvornih prispodoba, ni sjajne pointike, ali nema ni pretjerane hiperbolike. Najboljim sonetom u tom ciklusu čini mi se sonet XIV. pod naslovom „Čemin“. Pjesnik bi volio, da mu Adela mjesto čemina dade cvijetak ružice: „jest, do ciela, čemin lepo miri, — ali s onog mi sveta miris širi.“ — Da su izostali neki banaliteti, kao primjerice sonet: „Zaštitnica“ str. 48., ciklus „Adela“ bio bi od mnogo prijatnjeg, idiličkog dojma.

Medju najbolje sonete u svoj knjižici spada ciklus u „Prisnovku“, pod naslovom „Našim velikanim“. Tu je većnom pravilnim sonetima lijepe uokvirena zgodno sintetizirana povijest bana Berislavića, Tome Bakača, Martina Borkovića, biskupa Maksimilljana Vrhovca, Jurice grofa Oršića-Slavetičkog, bana Josipa Jelačića i brata mu grofa Cigure, Mate Mrazovića, Janka grofa Draškovića, Petra Preradovića i Ognjana Štrige, dakle sve samih zasluznika i miljenika hrvatskog naroda, a zgodno je završen taj ciklus sa sonetom: „Posljednjoj četvorici“, kojih su dakako od onda tri, osim jednog jedinog, po umrli. Toga jednog i posljednjeg još ilirskog preporoditelja, dičnog našeg pjesničkog nestora Ivana vitez Trnskoga, sjeća se pjesnik još i u ciklusu: „Trim pjesničkim prvacima“, gdje odaje poštu njemu, Franji Markoviću i Cjuri Arnoldu, kano svojim pjesničkim miljenicima i uzornicima.

Ciklus „Nabožni soneti“, u kojima nam prikazuje sintetičku sliku života i zasluga pojedinih svetaca i svetica i božjih ugodnika, otkriva nam pobožnu čud i tvrdu vjeru pjesnikovu i njegovo poznavanje crkvene povijesti. Ciklusi: „Rodoljubni soneti“, „Našim biskupima“, „Zaslužnim muževnicima“ većinom su prigodne, više manje uspjeli soneti, ispjevani u čast našim narodnim zasluznicima, većinom prijateljima i znancima pjesnikovim. Medju bolje uspjele spada i sav ciklus soneta pod naslovom: „Crkvama, gradovima i gradinama“. To su svoje vrsti elegije u sonetima, koje su prosijane patriotiskim refleksijama.

Ciklus soneta: Scherzo i expromptu“ odgovara kolektivnom naslovu.

Originalan je ciklus: „Sebi samomu“. Pjesnik se u izvjesnim časovima, naročito na svoj rodjendan, osvrće na dotadanji tok svoga živovanja i tješi se sviješću, da je ostao „cijeli čovjek“ vita integer da se nije iznevjerio svojim idealima; i ako je ostao siromaškom, zadovoljan je i ne bi se mijenjao s mnogim bogatunom. Ima i tu tom ciklusu soneta, koji kvare banalnošću svoje sadržine cjelokupni dojam. Takov je primjerice VIII. sonet toga ciklusa na str. 164., koji je mogao izostati. — Tako i u posljednjem ciklusu „Pojedinima“ imade i uspjeilih, ali i neuspjeilih soneta. Bolji su u tom ciklusu soneti, posvećeni majci str. 219—221, ako i nema u njima puno poezije.

Sav taj sonetski kaleidoskop trebalo bi biti još i pomije prebrati i pretresti, i kako je Don Carlos od 300 u svemu ispjevanih svojih soneta odabrao njih samo 188 za štampu, — bilo bi bolje, da je još neke ostavio neštampane, onda može biti ne bi naše savremene kritičarske perjanice prešle preko njegovog verzifiniranog spomenara suverenim omalovažavanjem, kako u ostalom i široki slojevi čitače naše publike isto takovim omalovažavanjem prelaze i preko njihovih osvrta na našu savremenu književnu proizvodnju. In quo quis peccat, in eo punietur.

U vrijeme, dok ioš bijaše smisla i razumijevanja za patriotske i idealne, altruističke akcente u pjesništvu, bolje bi prošla i Don Carlosova zbirka soneta, — ovako neka bude zadovoljan i time, da su barem pojedinci neke njegove sonete rado pročitali. On sigurno i sâm najbolje znade, da stih nije njegovo polje, — ali i njega je kao i mnogog drugog hrvatskog pisca bila na čas pre-svojila neodoljiva želja, da dade oduška duši i u stihu, — pa ako i nije njegova „Adela“ pjesničko remekdjelo, imade u njoj i soneta, koji se lijepo čitaju. J. Hr.

*
Slovenska Šolska Matica izdala je za god. 1907. ove knjige:

1. *Pedagoški Letopis. (Uredili H. Schreiner i dr. J. Tominšek)*. Osim opširna izvještaja o društvenom radu, te o učiteljskim skupštinama u god. 1907., koja podaje jasnou sliku nastojanja i rada slovenskoga učiteljstva, spomenuti je, da se u njem nalazi iscrpiv prikaz o savremenoj hrv. omladinskoj književnosti u prijegledu (napisao Rudolfo Franjin Magjer). Zanimljiva je i prema stručnim djelima njemačkim rasprava H. Družovića „O fonetiki i ljudski šoli“. Pisac navlastito upozruje, koju važnost ima čist i lijep izgovor — jer u tom se smisu upotrebljava riječ fonetika — ne samo za pjevanje nego i baš u jezikovnoj obuci, pa za umjetnički uzgoj uopće; razpravlja onda o govornim organima i načinu, kako s izgovaraju pojedini glasovi i kako će se učiti jasnome i glasnom, pravilnome i harmoničnom govoru i koja je korist takova pedagogijskoga rada. Hyale vrijedno je, da je pisac na ovo važno pedagogijsko pitanje svratio pozornost, a za samostalno je izučavanje njegovo dodana obilna i birana literatura. Spomenuti je i članak M. Lichtenwallnera o „Potopisu — najprimernejšoj obliku pri podavanju zemljopisne tvarine u ljudskoj šoli“ i za historiju školstva vrijedan prilog dra. Fr. Ilešića „Gimnazijalne studije u dobi našega preporoda“.

2. *Posebno ukoslovje slovenskoga učnega jezika u ljudski šoli* (spisan dr. I. Bezjak) je nastavak lanjske godine započeta djela; u prvom je dijelu bilo govor o važnosti jezikoslovne obuke u pogledu uzgojnog te (materijalno i formalno) obrazovnom; ostali dio bio je posvećen izboru učiva (štiva, jezikoslovne obuke, pravopisa, sastavaka). U ovome, drugom svesku nastavlja pisac s pitanjem o koncentraciji jezikovne obuke, pa napose o načinu, kako da se u školi obradi štivo, kako da se uzme slovnica, pravopis, sastavak, sve dakako prema osnovnom načelu: čitanka je središte jezikovne obuke. Preporučujemo to djelo pažnji naših učiteljskih krugova, bud mnogo toga, što je u njem raspravljeno, vrijedi i za naše škole. Iscrpivi prilaz dakako moramo prepustiti stručnim časopisima, koji će svoju reči i o djelu:

3. *Nazorni nauk za drugo in tretje šolsko leta* (1. snopić: uredili H. Schreiner i dr. F. Ilešić).

Od osobite je, upravo aktuelne vrijednosti knjiga:

4. *Šola in dom s posebnim ozirom na roditeljske večere*. Napisal Dragutin Pribil (Uredio dr. F. Ilešić). O svrsi svoje knjige kaže pisac sam u predgovoru: „Moja knjiga ima namen, navduševati za idejo, jo popularizovati“. Pitanje o sruđenju doma sa školom o uzgojnom i obrazovnom poslu, nije nipošto nova, ali su novi načini, kojim se želi postići: priredjivanjem roditeljskih večeri, o kojih bivstvu, važnosti i priredjivanju ovaj prvi, teoretični dio knjige Pribilove govori. Preporučujemo i opet stručnoj kritici, da izreče svoje o vrijednosti toga djela; mi ćemo ovdje upozoriti tek na to, du je i kod nas bilo govora o tom važnom pedagogijskom pitanju, ali ne znam, da bi u našoj pedagogijskoj literaturi bilo ovako sistematično prikazano, da i ne spominjem onaj topli i simpatični način, kojim se pisac svoj predmet obraduje i ono idejalno shvaćanje učiteljskoga zvanja i užvišeno određenje škole u narodnemu životu. Samo neke misli da iznesemo, koje ponajbolje osvjetljuju stanovište piševo. Polazeći od postojećih prilika, u kojima često stoje škola i dom kao protivnici, pisac ističe neprirodnost toga odnosa; škola pored svih nedostataka, koji joj samoj onemogućuju izvršenje uzgojne i obrazovne zadaće, ne može svoj cilj polučiti, dok joj ne zajamči uspjeha dobra domaća odgoja. U taj međusobni rad polaze pisac sve nade, ako će se i činiti možda kome oveč optimističan. Ali učitelji moramo gojiti idejale, moramo biti optimisti, kajti sedanjost naša je pretečna. Če ne verujemo v končno zmago, potem — čemu vse

naše trpljenje? Za svojo osebo gojim tvrdno nado, da bode sreća našega stanu dovršena, ko izginejo neprijatelji šole". „Popularizacija pedagogike je najvažnja, najak-tualnija naloga učiteljstva v najbližji bodočnosti“, pa zato i kliče: „Ven med ljudstvo“, to bodi naše geslo“. Ne proti narodu, nam je hoditi, ampak z njim, zdržati se imamo s njim, in če reklamujemo svoje mesto v višjih slojih (v kar nas upravičuje naša omika), dvig-nimo narod k sebi.“ „Le s prosvećenim narodom se moramo bojevati proti prosvetnjemu narodu.“ I zato preporučuje učiteljstvu što uži dodir s ljudstvom, kojemu će dovesti priredjivanje roditeljskih večeri; učiteljstvo je već mnogo učinilo za razvoj narodne svijesti, ali kud i kamo više koristit će u suglasnom radu s domom. U tom će dodiru porasti i svijest o važnosti škole u narodnome životu, porasti će i ugled učiteljskoga zvanja i staleža, što i pisac želi. Kao idealno neko stanje zamišlja si vrijeme, kad će ljudi s ponosom kazivati: „Glejte, to je naša škola, to je naš učitelj.“ Preporučujemo ovu vrsnu knjigu upravo s toga i pažnji roditelja i svih prijatelja škole, da i od njih poteče nastojanje oko zblženja škole i doma. Tim će biti učinjen prvi korak, da se ostvari ideja, u koju pisac — i s potpunim pravom — polaze svu nadu, a njemu samome bit će to najveća plaća.

Dr. A. Bazala.

Hrvatsko kazalište.

Novosti hrvatske dramatske književnosti. Sezona 1907./08. godine stupa već u posljednju trećinu, a da do sele nismo doživjeli izvadjanja uspjelih izvornih dramatskih djela. Na neke izvorne plodove mršavog repertoira već smo se u ovim bilježkama osvrnuli; na kasnije obaziremo se sada u ovoj kratkoj bilježci. Obće-nita slika o toj izvornoj dramatskoj žetvi dade se u kratko skupiti u ovo nekoliko riječi: slabo pronicanje u život, nespretno karakterizovanje, banalni ljudi i odnošaji. Jedni bi htjeli, da budu moderni, ali su kratkovidni; drugi žeće, da stvaraju tipove, ali prikazuju slabice bez volje i sposobnosti.

Gđa. Jurić-Zagorka slavila je sredinom sječnja desetgodišnjicu svoga književnoga rada. Medju svojim kazališnim radovima, koji su od prije poznati, iznijela je i veselu igru u jednom činu: Intermezzo. Temeljna misao nije nova. Mladi brak u malo da slučajem ne bude razoren. Jedne večeri dobije muž pisamce, kojim ga neka mlada žena, s kojom se dan prije upoznao na nekom koncertu, poziva na sastanak. Pismo dodje najprije u ženine ruke. Stara usidjelica Milica posumnjala je, kad je služnik donio pismo, da bi u njemu moglo biti nešto zanimivo. Nagovori suprugu da pročita pismo, koje Milica, kao bivša postarića, vješto otvoril. Sadržaj pisma ožalosti ženu, ali ona ipak uruči pismo mužu. No mjesto da podigne graju, kad se muž spremao, da se odazove pozivu zanimive znanice, ona ga zaokupi osobitom ljubežljivošću, pa joj, uz pomoć sinčića, podje za rukom, da muža zadrži i odvrati od griešnog hira, pa priveže uz obiteljsko gnijezdo. Spisateljica obradila je ovu stvarcu pomnivo i pridonjela kratkoj zabavi občinstva, ne postigavši ipak snažnog dojma, radi nedostataka karakteristike glavnih lica.

Na 1. veljače upoznadosmo se sa dva noviteta. Mladi pisac Srećko Perišić iznio je svoj „Duet“ — jedan čin iz života. Dvoje ljudi, supruzi Olga i Dragan izvode se pred nas u kritičnom momentu života. On, bankovni činovnik, nekoč imućan čovjek, spao je što no rieč na prošački štap. Njegova je žena izmedju onih, što se vole vječito zabavljati, ne raditi, ne mareći za posljedice. Podpuna lahkoumnost Olgina dovadja Dragana u očajanje. Ne može sa svojim neznatnim dohodcima udovo-

ljavati pohotama žene. Što dalje, to gore biva. Jednoč mora tomu biti kraj. Olga se povrati od nekud sa zavade. Dragan je baš svršio neko izvješće za banku, kojoj je na čelu čovjek ženar. Ovaj ravnatelj zagledao se u Olgu. Olga priča mužu o zabavi i u to počne ono, što već tako dugo visi nad njihovim životom, počinje obračun. Dragan obaspe Olgu spočitavanjima, a tad se maši za revolver, da učini kraj životu, što mu je tako dotežao, ma da je i sam kriv. Olga mu otme oružje i razvije Dragana drugu stranu života, posve novu. Treba živjeti i ne mariti za svjet. Ona će udesiti sve najbolje. Što reče i učini. Ravnatelju podade nade uz uvjet, da joj muža unaprije u službi. To se i sude. Dragan dobije dobro mjesto i odmah u prvi čas dobru nagradu. Tako počinje nova faza njihovog bračnoga života. Dragan u tom trenutku prekriva lice rukama i pita se: što sve to znači?

Pisac tuj spušta zastor, i gledaocima preostaje, da nagadaju, kako će dalje teći taj novi odsjek lahkoumnoga života. Može syršiti katastrofom, prevlada li u Dragana osjećaj poštjenja i ponos; može teći dalje u nizu sukoba, spočitavanja, prizora i službovnosti ili tihoga pregaranja, ako Dragan nije značaj ... No pisac je taj mali čin, tu epizodu iz kritičnoga momenta života dosta zanimivo i krepko ocrtao, a time posvjedočio dara za sceničke efekte, pa bi moglo biti od njega i boljih radnji.

Drama iz radničkoga života „Sirena“ u tri čina manje je uspjela. Gosp. Perišić izradjivao ju je sa Z. B. Ilijinom. Htio je prikazati pokret radničkih masa, koje se žele boriti za čovječnje prilike svoje i braće. Za ovakovo djelo kao da su pisci imali premalo predstudija, a još manje snage za predočavanje radničkih boraca. Glavna lica drame slabo su ocrtana, a ako bi takvi „junaci“ bili tipični predstavnici radničtveta, uвiek bi njihove organizacije ostale bez ploda, jer nikad ne bi vrstne bile stvoriti onu solidarnost, koja radja uspjesima. Ivan Sladić je glavno lice u toj drami. On se postavlja na čelo pokretu, koji bi imao radničtvu neke tvornice pomoći do boljih prilika te od njega odvratiti silu kapitalističke samovolje. Sladić se stavlja na čelo pokretu, kojem je svrha, da sklone upravu tvornice na čovječniji postupak s radnicima. Povod je pokretu da odustupi jednog starijeg radnika. Plamena rječitost Sladićeva povede za sobom radničtveto, ono stupi u štrajk, ali ne uzraja, jer od siromaštva nije moglo izdržati borbu. Glas radničke sirenne domami ih jednoč sve na posao, a Sladić, koji se prije toliko junacija svojim zdravim mišicama, razočara se nad slaboćom drugova i mjesto, da nastavi borbu s nevojnjama života sa ženom i dvoje djece, on klone duhom i odabere s njima smrt. Čitava obitelj uguši se ugljenim plinom ...

Nikad nije kukavnije svršio nijedan radnički vodja, pa se uz takve junake ne da pomisliti nikakav boljak. U drami nema cijelovitih značajeva, a to je od nedostatka proučavanja stvari i od manjkave obradbe predmeta, u kojemu bi se našlo dramatskih i potresnih momenata. Imade nekoliko lepih prizora, ali ovi nisu u harmoniji s čitavom stvaru i tako se narušava cijeloviti dojam, koji bezvrijnost glavnog junaka samo još više narušava

Još jedan je novi komad prikazan bio, i to „Presa“ zaslubnog hrvatskog književnika g. Ferde Becića. Skroz epski sadržaj ove stvarice nije mogao djelovati, te je inače patriotizmom prodahnuto djelo nakon prve predstave skinuto s repertoara.

To je sve, što nam je izvorna dramatska književnost dala u ova dva tri posljednja mjeseca. Čekajmo, možda će nas konac sezone ipak iznenaditi, te odšteti za do-sadašnja razočaranja. Ili je politikom absorbirani interes družtva i ovdje razlog, što se malo stvara?

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 5.

U ZAGREBU, DNE 10. OŽUJKA 1908.

GOD. III.

Reforme u „Matici Srpskoj“.

(Svršetak.)

Uto je poznati literarni historičar, profesor dr. Tihomir Ostojić napisao i dao u posebnoj knjižici kao IV. svesku „Pokreta“ odštampati svoju raspravu: „Od čega boluje Matica Srpska“, u kojoj poslije iscrpivog prikaza svih dosadanjih evolucija iada u pravcu reformisanja „M. Srpske“ iznalaša svoje mišljenje o tom. To mišljenje kulminira u tvrdnji, da se ne može očekivati nikakov osobiti uspjeh od svega toga nastojanja o reformi „Matica Srpske“, dok se ne počne s reformom same okoline, s reformom in capite et membris.

On je iscrpivo prikazao, što je do sada poduzeto, da Matica bujnije procvjeta, priznao je, da je u njoj nastao neki zastoj, neka vrst bolesnog stanja, da joj izdanja nijesu savremena i da ne odgovaraju potrebama naroda i pozivu Matičinu u ovom našem vremenu. Istumačio je, kako u savremenom društvu ovostranog Srpskog, u kojem bi „Matica Srpska“ imala vršiti svoju zadaću, nauka i književnost nema prave cijene, da to društvo ne osjeća neodoljive potrebe, da nauku i književnost unese kao bitan sastavan dio svoga života. „Potrebe i ukus našega društva zado olje i diletanti i šarlatani; a radovi takovih ne mogu da zadovolje ni najblaže mjerilo stručne kritike. Kod njih kitnjaste ali prazne fraze ili nastrani i pogrešni sudovi zamjenjuju tačne misli i eksaktno znanje“.

Ostojić upozoruje i na hipokriziju tobožnjeg demokratizma inteligencije, koja se ne interesuje ozbiljno za narod i narodni život, te ga i ne poznaće, — a koliko ga poznaće, da to znanje upotrebljava više na svoju nego na narodnu korist. „I u čvakovim pojavama treba tražiti tumačenje zbumjenosti ili potpune jalovosti našega javnoga, pa i književnoga rada. To je rad bez jasnih ciljeva, bez dubljeg znanja, bez iskrenog osjećanja, bez pravog oduševljenja. Rad ne kreće neka unutrašnja potreba stvaranja, nego ili lična ambicija ili čisto materijalni interes“. Zato Ostojić misli, da se u takoj sredini ne može izvesti nikaki književni pokret. „Gdje nema duševnog i etičnog elementa da kreće, tu materijalne koristi samo

još više mame ambiciozne diletante na polje, koje nije za njih, da tako nastane još veća zbrka“.

Ostojić, koji je i sam jedan od prvih pokrećača nastojanja, da se „Matica Srpska“ reformira u duhu savremenosti i zdravog napretka, upro je prstom na ranu, iz koje krvari savremeno naše intelligentno društvo, te je upozorio na prave uzroke neuspjeha svih nastojanja o reformi „Matica Srpske“. Istaknuo je, da „Matica Srpska“ nema dovoljno radnih snaga, a naročito, da u književnom odjeljenju od sadanjih njegovih sedamdeset članova — njih većina nije nego pusta brojka. Trebalо bi kod reforma Matičino pitanje shvatiti kao pitanje kulturne politike uopće, ustanoviti opći kulturni program, nastojati o preporodaju inteligencije, o organizaciji kulturnog centra: u ojačanoj sredini bi po Ostojićevu mišljenju ozdravila i „Matica Srpska“. Matičine poslove bi prije svega trebalo predati u ruke što manjeg broja ljudi, — imao bi se ograničiti broj članova književnoga odjeljenja, ali bi se od članova toga odjeljenja imalo tražiti i više spreme, s više volnosti i rada. Glavne skupštine ne smatra ni kompetentnima ni pogodnim, da odlučuju in merito o reformama književnog Matičina rada.

Sve ove misli obrazložio je pisac i jasno i temeljito i pregledno u svojoj raspravi, — pak ne bi bilo od štete ni onim našincima, koji prigovaraju i „Matici Hrvatskoj“, da tu Ostojićevu raspravu, koju sam u ovom sastavku u samo velikim potezima prikazao, pročitaju, kako bi vidjeli, da je lakše prigovarati, nego li na djelu provadjeti reforme.

Kako spomenuh, doskora će odbor „Matica Srpske“ saopćiti svoje mišljenje i odgovor na razne predloge o reformi Matičinih izdanja, pak ćemo se u svoje vrijeme i na taj odgovor osvrnuti.

Ovdje još spominjem, da je u „Brankovu Kolu“ br. 3. od ove godine štampan sastavak od dra. Nikole Milutinovića, pod naslovom: „Posle Matičine skupštine“. Tu se on osvrće i na Ostojićevu gore spomenutu raspravu i opetuje svoje zahtjeve o reformi Matičinih izdanja. On tvrdi, da se te

reforme dadu provesti i u sadanjim prilikama. On misli, ako i nema izgleda, da bi Novi Sad mogao ikada više biti privlačnom snagom za naučnike većeg glasa, da se ipak dade provesti, da se oko „Matrice Srpske“ okupe dobre književničke snage, da se „Letopis“ izdaje kao *mjesečni časopis*, da se u njemu štampa sve ono, što donose književni listovi drugih naroda: prilozi iz lijepo književnosti, lijepo i zamamljivo napisani članci iz srpske sadašnjosti i prošlosti, članci o novijim naučnim pojavama, prikazi, bilješke o važnijim pojavama narodnoga života itd. Dalo bi se, po njegovu mišljenju, već i sada, u svim prilikama i s ovim sredstvima, što ih ima sada „Matica Srpska“ na raspolaganje, izdati godimice po nekoliko knjiga „Zabavnika“, kad je biogradska „Srpska književna zadruga“ i onako prestala s izdavanjem „Zabavnika“, a uz to bi se moglo izdati i nekoliko knjiga za narod i jedan dobar kalendar. On nije za to, da se čeka na preporodaj društva i Matičine sredine, i misli, da bi te reforme moglo izvesti i ono kolo sposobnih književnih snaga u Novom Sadu i Karlovcima i oni Matičini saradnici, koji i danas za nju pišu. Po njegovu mišljenju mogla bi se, bude li dakako novaca, — izdavati i oveća djela, što radi svoje opširnosti ne mogu biti štampana u časopisu. Ali takova oveća djela nosila bi karakter vanrednih izdanja, „a cijelo stvaranje i glavna briga imala bi se posvetiti časopisu, zabavniku, kalendaru i knjigama za narod“.

Možda to i nije tako lako provedivo, kako to g. Milutinović, očito u najboljoj vjeri i najplemenitijoj namjeri, misli; ali svakako treba počekati i na odgovor Matičine uprave i plenuma književnog odjeljenja. Članovi književnog odjeljenja i Matičina uprava sigurno poznavaju bolje prilike nego li tko drugi izvan njihova kruga, oni će najbolje znati, može li se to provesti, što se od njih traži. Nema sumnje, da su oni uzeli

u obzir i zahtjeve g. Milutinovića i da će o njima izložiti svoje mišljenje.

U jednom moramo već sada priznati opravdanost Milutinovićevih želja: treba uzeti na oko i sposobne snage podmlatka, koji dakako ne smije odmah pozvati rušitelja svega, što sada opстоje, već treba da ima na umu, da je lakše rušiti, nego graditi, da je lakše prigovarati, nego li stvarati djela, kojima se ne bi moglo naći zamjerke i da nije upravo sve, što je novo i savremeno, eo ipso i dobro i za sve prilike zgodno. Naročito neka taj podmladak ne zaboravi na onu staru: *ars est longa, vita brevis*.

Gospodinu Milutinoviću ne smeta, što bi možebiti u mjesecni časopis pretvoreni „Letopis Matice Srpske“ uz provedene reforme bio prvi godina i nešto slabiji: „mi bismo u njemu gledali svoju sirotinju“ — veli on i tješi se time, da bi se već postaralo o tom, da bude i tako preporodjeni „Letopis“ sve bolji i savršeniji. Neke stvari: kao kalendar i knjige za narod da su i onako već tu, a do časopisa Matičina i do Zabavnika moglo bi se, po njegovom mišljenju, doći već sutra.

„Našto — veli on — težiti za nečim, što ne možemo postići?“

Ni on nije protivan onom već godine 1900. prihvaćenom programu, i on taj program prihvata; ali veli, da je htio samo upozoriti na to što bi trebalo, da se izmijeni u Matičinim izdanjima, pak da „Matica Srpska“ bude ono, što bi postala, da je *danasm gradimo: savremena*.

Sigurno o tom vode brigu i svi oni, kojima je povjerenio, da iznesu i svoje mišljenje o raznovrsnim predlozima, koji idu za reformom Matičinih izdanja u naprednom i savremenom smjeru. Ali oni će uzeti u obzir i sredstva i druge njima na vrelu bolje poznate stvari, pak zato se i očekuje njihov odgovor na razne predloge s najvećim zanimanjem.

J. Hr.

„La nave“ ili najnoviji pojav modernističke literature.

(Svrsetak.)

II. epizoda. Noć je. Vidi se atrij u četverokutu nove bazilike. Vrata su na dnu otvorena i vidi se cijela crkva kroz srednji brod do apside. Puk vrvi sa svih strana u crkvu. U atriju je po poganskom obredu pripravljena u polukrugu trpeza, za kojom sjedi biskup Sergij, a do njega Basiliola, pa redom svi njegovi diakoni — pijani. Tu se jede i pije bez mjere. U crkvi odjekuju crkvene svete pjesme, kojima odgovaraju iz atrija povici, neskladno deranje pripitih ljudi za gozbom. Napokon se razvija oštra borba izmedju vjerskih revnika i vanjskih učesnika „agape“. Basiliola izazivlje anateme vjernika. Uzme sobom sedam svojih polunagih drugarica pa okolo are

mornara „postavljene do jame Fuje“, zapleše ples strasti, ples putenosti. Maše ponosno mačem urešenim biserom i siplje tamjan na oltar uvijek plešući. Igraju oko njezine glave purpurne kose, kad eto dolazi Marko. Smiješi mu se čarobnica, ovije se hlamidom tribuna i pruža mu vina sa svetogrdne trpeze. Odbija to Marko, lupi o zemlju čašom. Nastaje živa borba izmedju Sergija i Marka radi nje. Uhvate se u koštač. Marko nakon kratkog hrvanja probode brata i presječe mu vrat. „Bog je sudio i strovalio svetogrdnika na nečistu trpezu“.

Odmah za tim dotriči Simon Armario i javlja, da velika pogibao prijeti domovini. Ivan

Faledro zauzeo je luku Pilo i iskrcao vojsku Eunuha. Narod hoće da vrši pravdu nad pogrešnicom i začetnicom tolike nesreće. Ali Marko toga ne dopušta, nego zapovjedi, da je svežu uz oltar, a on s narodom trči na obranu domovine.

Oštri zvuk trubalja odjekiva naokolo, a narod obuzet bijesnom željom borbe viče: *arremba! arremba!* i zove u pomoć Krista i sv. Mohora.

III. epizoda. Zora je. Na škveru je dogradjen velik brod, zove se „*Totus mundus*“ (cio svijet). Spravljen je sve, da ga rinu svečano u more. Tko je bio u ovakovoj prigodi jedan škver ili arsenal, tomu ne treba opisa. Skupili se svi cebovi, gredari, kovači, tesari, konopari, mornari, piloti, krmari, puk i svečenstvo.

Marko Gratico dao je sagraditi ovaj brod, da na njemu okaje bratoubjstvo, a domovini steče slavu, gospodstvo nad „gorkim Jadranskim morem“.

Diakonisa Ema zamišljena stoji upirući se u križ. Basiliola Faledra je još privezana uz oltar „naumaha!“ Shrvana je i satrvena. Raspuštene neuredne kose kriju joj lice. Do nje stoji nepomičan krvnik, držeći u vatri krasni mač biserom urešen, što ispadne iz ruku Sergija, kad se borio sa bratom Markom. Katekumeni pjevaju, a diakonisa Ema opetuje narodu, što naokolo kleći, riječi božjeg obećanja. Ona tom narodu prikazuje sjajnu prikazu prama istoku: ona vidi budući grad, grad zlata . . . Marko Gratico svladav čete, koje bješe doveo Ivan Faledro, danas će se ukrcati na svoj brod, a š njime cvijet mletačkih stanovnika. Basiliola po naredbi Diakonise mora podnijeti kaznu oca i braće: po bizantskom običaju biti oslijepljena. No ona moli Marka, da je ubije. Kuša još jednom oružje čara. Više je puta do sada zastavila njegovu ruku tim sredstvom, ali sada je nemoćna.

— Fali, kliče Marko, na provi slika, za to neka pričavljaju Faledru.

Odriješi je od žrtvenika, podigne je i prenosi, a ona mu se ipak izmakne iz ruke, a „pošto nije bila ničija, nego onoga, kom se rada dala“ hoće da umre, te prigne glavu na goruću vatru i umre očišćena njome. Brod se uz to spušta sa izlazom sunca u more uz zvuk trubalja, da osvoji istok. Na njemu je sudbina Mletaka, budućnost i gospodstvo nad Jadranskim morem. Otimlju se ko će slediti toga kapitana. Staro i mlado svak želi š njime. More je carevina Mletaka.

II.

Ovo je veoma kratak obris te D' Annunzieve „dramatske“ radnje. Njegov secentistički jezik nije moguće prevesti. To bi teško išlo i našim Dannunzianistima. Smjele figure, nečuvene prispodobe ne dadu se lako prevesti. Ali tko pozna samo jedno djelo D' Annunzijevo u tom pogledu, pozna sva ostala.

Kako čitatelji vide, pisac nije razdijelio svoju radnju na čine, kako je običaj, nego na „epizode“, da stvar bude nova, moderna. No imao je i pravo, jer ovo nisu čini jedne suvisle vezane radnje. U cijeloj predstavi glavna je stvar porinuće broda u more. To je veoma uspjela zabava, jer je slično realistična, ali sve ono drugo, što je pred tim, moglo se je sasvim inače razviti. Veze dakle nema nikakove. Nikakove dramatske akcije. U trećoj epizodi gledeći onaj veliki brod, a na njemu svu silu trubljača, narod se entuzijazmira. Ne mari za Marka Graticu bratoubicu i tribuna. Tu je on prosti pomorski kapetan. Nitko ne pita za njegove grijehe, za njegove ljubavne epizode, za njegove boli. On je na zapovjednom mostu sličan kapetanu Ungaro-Croate, u kojega se svi putnici i mornari pouzdaju, kojemu se pokoravaju. Što je komu stalno za onu lakoumnju Baziliolu privezano uz žrtvenik, što škilji na krvnika? Sirotna žena, može deklamovati do mile volje. Narod se zabavlja, dok je plesala, sad okreće glavu od nje i gleda porinuće ladje u more.

Sa književnog, sa umjetničkog gledišta ova radnja nije zadovoljila očekivanju Talijana. Ni sam M. Gratico nije dramatska ličnost. Dramatskog interesa ne pobudjuje ni on, glavni junak. Dramatičnost je izključena. Scenski je interes doduše velik, ali to nije književnost.

Povijesni je elemenat dijelom izmislio, dijelom iskrivio. Tko pozna malo bolje od Antonia Rapagnette početke mletačke povijesti, tko je zaronio u povijest kršćanstva u Italiji za Justinijana, taj se mora sažalno smijati ovakvu izopačivanju povjesne istine. On je povijest iskrivio, da uz mogne izvrgnuti ruglu i prijeziru katoličku crkvu, crkvene institucije, obrede i hierarhiju. A to za to, da ugodi masama, jer to se sviđa kazališnoj publici.

D' Annunzio je osim te protucrkvene žice dirnuo u još jednu, koja ugodno zuji u talijanskim usima. Dao je „drami“ tendenciju političku. Jadransko je more jabuka nesloge između Austrije i Italije. Ova hoće da „rivendicira pravo“ stare mletačke republike na sve naše obale. To je davni ideal talijanskoga naroda. Talijani će učiniti sve, da to postignu. Ja tu težnju shvaćam, pa kad smiju drugi otimati tugje, za što ne bi oni otrogli ono, što je faktično bilo njihovo, a ni sada nije pravoga gospodara Hrvata. Ni sada Hrvati ne zapovijedaju svojim obalama . . .

Pa kad u trećoj epizodi narod kliče Graticu: „*Osvoji nam to gorko Jadransko more!*“ Nikad nije kasno koracati naprijed!“ nastaje frenetični aplauz.

Sa talijanskog stanovišta ovo je najbolja strana „Ladje“. Ova radnja dokazuje, da ni talijanski „modernisti“ ili „mladi“ nisu bez tendencije ni bez „patriotskih tirada“. Da nije tih „patriotskih tirada“ „Ladja“ bi bila prve večeri potonula za uvijek u teatru Argetina u Rimu. Patriotizam ju je spasio.

Opazio je već jedan talijanski kritičar, Domenico Oliva, da u „*Ladji*“ nema povijesti, nema psihologije, nema onoga bitnoga dramskoga elementa, nema središta, logične, jake akcije, nema lica, nema fabule, ali mjesto svega toga imade veliki spectacle: riuće broda u more. Taj spectacle uz patriotsku žicu dovoljan je da zabavi općinstvo i da piscu pribavi svu silu ovaciju, premda je djelo sa književnog pogleda neuspjelo.

Na koncu ču spomenuti, da se Rapagnetta osjetio prinukanim dobaciti jasnu uvredu nama

Hrvatima. Ne bi ta „drama“ bila „patriotična“, kad ne bi spomenuo „*slavenske lupeže*“ i „*vukove iz Hrvatske*“. Makar da je to velik anakronizam trebalo mu je, da uzruja talijanske šovinističke mase, i takovih sredstava. Mi ne prosvjedujemo, mi se tek smijemo. Da je takovu uvredu dobacio Hrvat-književnik susjednom narodu, Talijani bi ga nazvali *barbaro-Croato*. Mi nasuprot ne dovikuju ništa gospodinu Rapagnetti, niti tražimo od ministra vanjskih posala da intervenira. Hrvat stoji visoko nad tim uvredama. *Kerubin Šegvić*.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Skupština „Matica Hrvatske“. Ovim sazivom zakladnike, radnike i počastne članove „Matica Hrvatske“ na dan 15. ožujka 1908. u četiri sata po podne u malu dvoranu zem. glazbenog zavoda na glavnu skupštinu.

Dnevni red:

1. Besjeda predsjednikova.
2. Izvještaj tajnikov.
3. Izvještaj blagajnikov.
4. Popunjene odbora.

5. Prijedlozi, koji se osam dana unaprijeđ predsjedniku prijave.

U Zagrebu, dne 29. veljače 1908.

Dr. Gjuro Arnold,
predsjednik „Matica Hrvatske“.

Književna obznana: Radnje za „Hrvatsko Kolo“ 1908. primaju se do kraja svibnja 1908., zato se gg, suradnici i ostali hrvatski književnici umoljavaju, da do toga roka izvole poslati svoje radnje.

„Matica Hrvatska“ i „Društvo hrv. književnika.“ Tajnik D. H. K. je u izvještaju o glavnoj skupštini taknuo i naš književni spor; no budući da navodi njegovi, sudeći prema vijestima novinskim, nijesu u svakom pogledu ispravni, a nijesmo mu htjeli učiniti krivo, ne znajući autentične izjave njegove, čekali smo, dok „Savremenik“ kao glasilo D. H. K. doneše službeno izvješće o skupštini, što je u broju 3. o. g. doista i učinjeno. Prema tom izvješću predsjednik društva, prof. N. Nodilo, imao je i opet priliku, da „mladu“ gospodu ispriča poradi „omaški“, što su ih dosele u književnom (a u socijalnom?) pogledu učinili; ispričao ih je „mladošću i plahošću(!)“. Ne marimo znati, kako se mlade gospode dojmila politična izjava predsjednika o mladom još neprekipjelom vinu; nama se činilo, kao da prof. Nodilo i kao predsjednik D. H. K. smatra za potrebno istupiti u ulozi pedagoga, da odvrati „plahu“ gospodu od omaški, ali samo uvijeno, oprezne, da se ne bi uvrijedili, što ih je malo ukorio. Zabilježiti nam je i drugu izjavu predsjednika D. H. K., da se u „Savremeniku“ ogleda slobodarsko mišljenje samo jednoga dijela književnika, ali nam je dodati, da po poznatoj metodi protivnika „M. H.“ samo oni imadu pravo na slobodu mišljenja i oni, koji „slobodno“ misle kao oni, a usudi li se tko imati drukčije mišljenje, nego je njihovo, makar bi ga htio, a možda i znao opravdati, već je po njihovu sudu natražnjak ili mračnjak. Na takav način umije liberalan biti i najveći silnik, jer i on može dopustiti svima slobodu mišljenja, samo traži, da se to slobodno mišljenje s njegovom voljom slaže. Zato se i sumnjamo, da bi „Savremenik“ kraj svih današnjih prilika i kraj ljudi, koji pri njem vode riječ, mogao biti slobodni forum, gdje je slobodno svakome pristojnim

načinom svoje misli izlagati, možda već zato, što se pojmovi (neke) gospode oko „Savremenika“ in puncto pristojnosti prilično razlikuju od pojmoveva, koji u civilizovanome svijetu vrijede „na sijelu ugladjenog i pitomog društva“. Ili je i ovu misao predsjednika D. H. K., da je Savremenik slobodan forum, rodila želja, da bi tako bilo?

I izvješće tajnikovo donosi zanimljivih stvari, kojima će se kasniji prosudjivači našega književnoga spora čudom čuditi; je li moguće, da tajnik D. H. K. traži od umjetnosti, da bude afirmacija narodne biti i našega kulturnoga života, dok je poznato, da su mlada gospoda za povod sporu uzela govor predsjednika „M. H.“, da umjetnost mora biti narodna po biću, iz kojega niče, u svezi s kulturnim potrebama, koje treba da promiče, ako i samo umjetničkim sredstvima. U povodu toga govora podigla su „plaha“ gospoda mlada silnu galamu protiv spona vjerskih i didaktičkih, protiv patriotskih tirada, a za čist artizam. Na strani „M. H.“ bilo je svagda uvjerenje, da *pravi razlozi* književnome sporu ne leže u umjetničko-teorijskom stajalištu, u koliko je ono kod mladih uopće bilo jasno i odredjeno; isto je tako na strani „M. H.“ bilo uvjerenje, da govor predsjednika „M. H.“ ni po čem nije, kako se prikazivalo od protivnika, oprečan slobodnome razvoju umjetnosti. Opravdanost toga uvjerenja potvrđuje i članak predsjednika D. H. K. (Savremenik III. 1), a potvrđuje ga i izvještaj tajnikov, a tim se ujedno utvrđuje, da *pravi razlog sporu leži negdje drugdje i u sasvim drugim motivima, samo ne u književnim*, jer bi se kraj trijezna i objektivna prosudjivanja našlo bilo, da govor predsjednika „M. H.“ ne traži od umjetnosti više, nego da bude „afirmacija narodne biti“. Onda se pod vodstvom nekih junosa jedan dio književnika iselio iz „M. H.“ s izjavom, u kojoj se predsjedniku „M. H.“ i uvedra nanijela, počelo se napadati na „M. H.“, njezine su edicije od onda „po višem nalogu“ postale apriori zle i nevaljane, išlo se za tim, da se *nepovoljnijm* — ne pravednijm! — kritikama odvrati publike od njih i — najposlije očekivala se (i još se očekuje po „Savremeniku“ III. 2) likvidacija. No što dulje spor traje, to se više pokazalo, da „mladi“ svoje teorijsko stajalište o umjetnosti ne mogu opravdati; prema tomu ne mogu opravdati ni svoj istup iz „M. H.“, a ni to, zašto u njoj ne saradjuju. Na strani „M. H.“ pak postoji mišljenje, da odbor nije *bez opravdana razloga* odbio nijednoga književnika, nijedan prijedlog ili osnovu, pa uslijed toga je uvijek zastupao mišljenje, da će se *književni spor najednostavnije riješiti, ako književnici podnesu radove Matici*; bude li koji valjani rad, (i koji je prema zadaći „M. H.“) odbijen, onda tek će se moći reći, da „M. H.“ ne unapređuje, ili pače da sprečava, zdrav razvoj naše knjige. To je mnogo puta bilo istaknuto, ali mlada gospoda to ne htjedoše, čini se, htjeli su imati nekakove pregovore i formalna sklapanja primirja, da se ne bi činilo, da oni nijesu časno izvojevali svoj boj ili da su ma u čem od

svojega „stajališta“ odstupili. Vrijednost ovakova primjera nikome nije jasna, jer bi se (— kraj velikoga utjecaja ličnih motiva u cijelom životu našem —) ubrzo opet našao razlog novome sporu. Medutim se ipak osjeća, da je sadašnje stanje štetno za našu knjigu, pa se često čuju glasovi, da bi trebalo naći modus vivendi. I tajnik D. H. K. smatrao je za vrijedno uprijeti prst u ovu ranu, pa javlja, da se predsjednik D. H. K. zauzeo, ne bi li došlo do mira, no da je predsjednik „M. H.“ a priori odbio ponudu smatrajući D. H. K. nenađežnim, da posreduje u tom eminentno književnom pitanju.

Ovi navodi tajnika D. H. K. nijesu posve ispravni:

1. Prof. Nodilo doista je došao k predsjedniku „M. H.“, dru Gjuri Arnoldu, ali mu je naročito izjavio, da dolazi samo u svoje ime i da nema nikakova mandata; nije dakle raspravljaо kao predsjednik D. H. K., te se i ne može reći, da je dr. Arnold mogao a priori odbiti ponudu, jer ni on nije imao mandata, već je i on prof. Nodilu izjavio samo svoje mišljenje.

2. Predsjednik „M. H.“, dr. Gjuro Arnold, doista je odbio *onaj* modus, kojim je predsjednik D. H. K. prof. Nodilo htio spor riješiti, a i taj nije odbio a priori, nego iza kako se o stvari informirao. Posredovanje predsjednika D. H. K. sastojalo se samo u tom, da razvidi, ne bi li književnici oko „M. H.“ bili voljni saradjivati kod „Savremenika“; tako je sebi predsjednik D. H. K. posmislio najjednostavnije rješenje spora; ne gledaći na to, da je *prirodne*, ako se književnici vrate u „Maticu“, o čem se na strani „M. H.“ uvijek govorilo i da nije taštine i suviše umišljenosti bio bi spor već i riješen, ne gledaći dakle na to, nastojanje prof. Nodila išlo je upravo u obrnutom pravcu; mjesto naime da privede iseljene književnike „Matici“, htio je prevesti „Matičare“ u „Savremenik“, a tako si očito nitko ne može zamisliti izmirenje. Medutim je prof. Arnold obećao prof. Nodilu, da će se o saradnji kod „Savremenika“ informirati, ali koliko pozna dispoziciju, čini mu se ovakav način rješenja spora preuranjen. To isto javio mu je i za koji dan, iza kako se informirao, u listu, držeći, da i tu stvar treba prepustiti vremenu, koje sve izravnava. Ne može se dakle reći, da je predsjednik „M. H.“ a priori odbio ponudu predsjednika D. H. K., što mu se predloženi način nije činio podesan za izravnanje spora.

3. Prema tome nije prof. Arnold imao ni povoda, da smatra D. H. K. nenađežnim u ovome sporu, uostalom „M. H.“ s D. H. K. i nije imala spora, pa se i nema s njim miriti, a D. H. K. moglo bi jedino posredovati između „M. H.“ i one skupine, koja je uz poznatu izjavu istupila iz „M. H.“; dosele pak D. H. K. nije pokazalo, da je *ovlašteno obvezatne* pregovore voditi s „M. H.“, pa se zato i mora stvar doista prepustiti vremenu, koje će i taj spor izgладiti. Kako? — to ne znamo.

Matica Slovenska.

Matica Slovenska javlja; 1. P. n. gospoda, koja su se poslije 15. siječnja 1908. prijavila članovima „Matrice Slovenske“, *ne mogu na žalost više dobiti ovogodišnjih edicija* (za g. 1907.), jer ih nema više u zalihi. Dopolana članarina može im se ubrojiti za tekuću godinu 1908. 2. Kao što je „Matica Hrvatska“ slovenskim svojim članovima povisila članarinu za 1 K, morala je žalivože i „Matica Slovenska“ u teškim svojim materijalnim prilikama (stojeći pred deficitom) hrvatskim svojim članovima članarinu povisiti za 1 K (dakle bit će odsele članarina „Matica Slovenske“ za Hrvate 3 K). To neka blago izvole g. povjerenici i članovi uzeti na znanje. 3. U smislu baš spomenutoga povišenja članarine trebalo bi, da bi p. n. gospoda, koja su platila 2 K za 1907., a knjiga nijesu primila, jer su se prekasno javila, naknadno doplatila za 1908. još 1 K. — Za upravu dr. Fr. Ilešić, predsjednik.

Odgovor na petljaniye Josipa Pasarića.

U posljednjem broju „Savremenika“ (III. str. 177—180), a pod naslovom: Skolastična logika, iznio je Josip Pasarić, blage uspomene urednik „Obzora“, sada uzga-

jatelj mladeži u gornjogradskoj gimnaziji, neke prigovore mojoj radnji čitanoj u jugosl. akademiji dne 12. prosinca 1906. Budući da je ta moja radnja (o „Kačićevim: Elementa peripatethica“) primljena u razrednoj sjednici akademije, da se štampa u „Radu“, smatram se obvezanim, ne samo sebe radi, nego i poradi ugleda akademije, da odgovorim na prigovore Pasarićeve.

Spomenuti mi je unaprijed, da J. P. moje radnje nije čitao, da nije bio ni na javnoj sjednici, u kojoj sam je kao gost čitao, već o njoj sudi na osnovi izvještaja, „koji je jamačno po poznatomu običaju za novine sastavio sam predavač“. Da Pasarić ne bude ni u kakvoj sumnji, reći će mu, da sam ja doista sastavio izvještaj.

No zar ga to opravdava, da na osnovi izvještaja samoga pravi zaključke o radnji? Znam doduše, da mnogi (možda i P.?) svoje „stručno“ znanje crpaju samo iz izvještaja, dok knjiga samih ne čitaju, ali može li se *kritika* na osnovi njihovoj zvati uopće honestnom? Može li u izvještaju biti sve tako prikazano, da je „kritičar“ posve siguran, te je pisca pravo shvatio, pravu njegovu misao uhvatio, da je omjerio opravdanost misli, kad ih nije mogao prosuditi u svezi s ciljem razlaganjem? Na takovoj osnovi graditi *siguran i konacni* sud, kako to čini Pasarić, u najboljem je slučaju *besavjesna površnost*, iza koje se kriju druge misli, nego želja za obranom istine. Pa doista i nastaje pitanje: zašto P. nije svojom kritikom počekao, dok radnja bude štampana — ali da, onda ne bi njegova „kritika“ polučila cilja, rad kojega je napisana, kako to P. sam *dobro* zna. I sad ga može polučiti kod ljudi svojega soja, koji se služe jednakom metodom, te ne će da vide petljanije staroga vuka, koji je promijenio — zvanje, ali mu je ostala stara čud. Još mu se ne bi moglo zamjeriti, da je doista na osnovi izvještaja došao makar i do neispravnih sudova o mojoj radnji; moglo bi se to odbiti na gore spomenutu nedostatnost izvještaja, da služi kao osnov *stručnoj, objektivnoj kritici*; no P. je povrh toga moj izvještaj iskrivio, mojim je rječima podmetnuo značenje, koje je *nemu* konveniralo, da mi uzmogne spričnuti neispravnost i neistinitost, istragao rečenice iz sveze, u kojoj dobivaju svoj pravi, ne će reći i opravdani, smisao, ispustio iz rečenice ono, što mu nije pristajalo. Uzvraćam mu pitanjem, što ga je na moj rad stavio: „Kako da se to dolično okrsti?“ *Na meni je, da pokazem, kako je P. dijelom izvraćajući smisao, dijelom okrivljući ga, stvarao „doličnu“ kritiku.*

I. Pasarić veli, da sam počinio „literarno-historijski falzifikat“, kad Elementa smatram i zovem Kačićevom logikom; kao razlog navodi naslov, u kojem se kaže, da su napisana „iuxta mentem subtilissimi doctoris I. Duns Scoti, zatim neka mesta u predgovoru i najposlije to, da Kačić diljem cijele knjige cituje Skota; ti bezbrojni citati — veli — jasan su dokaz svakomu — osim dru A. B. — da „Elementa“ nijesu i ne mogu biti Kačićeva duševna svojima (*iuxta mentem* ... Scoti), pa da se dosljedno tomu ne mogu s pravom nazivati na prostu „logikom Kačićevom“; Kačić je naime samo nejasnu nauku Scotovu razložio jasnije; u tom i ni u čem drugom je Kačićev duševni rad u ovom djelu, prema tome se ne mogu „Elementa“ držati izvornim djelom Kačićevim, već samo komplikacijom Scotovih spisa. Prema tom prikazu čini se, kao da sam ja tvrdio, da su Elementa samostalno, izvorno djelo. No na to mi je odgovoriti:

1. Da su „Elementa“ djelo logičko i to „logica minor“, da se prema tome mogu zvati logikom Kačićevom, jer ih je Kačić napisao, svakome je jasno — osim P. —, jer se tim još ne kaže ništa o originalnosti ili neoriginalnosti njihovoj. Ako se pak to ne dopusti, već se riječ „Kačićeva logika“ uzima, kao da je tim označen ujedno i neki *novi pravac* logike, onda nema ni Scotove logike (koju P. spominje na str. 178 b), jer su njegova logička djela samo raspravljanja u povodu starijih djela, kako to pokazuju već i naslovi: *Quaestiones super Universalibus Porphyrii* ili *Quaestiones super Libros Priorum Analyticorum Aristotelis* i dr. Tako se ne bi smjela zvati po imenu pisca nijedna logika, koja je na-

pisana u duhu Millovu, Sigwartovu ili Wundtovu. No još i to: u naslovu zove Kačić djelo: Elementa peripatethica iuxta mentem subt. doct. I. D. Scoti, a diljem cijele knjige nad svakom lijevom stranicom piše, koja je knjiga, a na desnoj ima oznaku „parvae logicae“. Što su dakle *ova naša „elementa“*, nego mala logika, a od koga su? Ta valjda ne od Pasarića — on ima svoju „logiku“. O tom pak, da bi ja „Elementa“ zvao duševnom originalnom, samostalnom svojinom Kačićevom, *nema u mojem izvještaju* (— jer samo o njem se može da radi —) *ni govora*, pa je očito, da je *taj smisao rijeći „Kačićeva logika“ od P. samovoljno podmetnut*.

2. A što P. veli, da ja ne znam, da je Kačić samo osvjetlio nauku Scotovu, jer ju je napisao samo „iuxta mentem subt. d. I. Duns Scoti“, nije nego *besavjesno izvraćanje izvještaj*, u kojemu stoji: „Kao mislilac stoji on vjerno u Duns Scota“ — „Na Scota se svaki čas poziva“ — „Dr. Bazala pokazao je, da se služio ponajviše onim djelima Scotovim, koja je pod naslovom „Scoticae subtilitatis epidicticon“ izdao 1507. Benko Benković“ — „Te sve prednosti (t. j. Scotive logike) prenio je Kačić u svoju malu logiku“. — „Najteže i najdublje misli „suptilnoga doktora Scota, znaće on (Kačić) — gotovo bi čovjek rekao — pučki prikazati?“ Tko sve ovo isporedi s onim, što meni P. prigovara, ne će znati, čemu prigovara. Ta ja sam rekao, da je Kačić misli Scotive unio u svoju logiku, da ga se vjerno drži; a može li se više reći u izvještaju? S kakim obrazom P. prigovara, da sam „Elementima“ podao više izvornosti, nego ih ide? Očito je, da je P. iz mojega izvještaja izostavio sve, po čem se vidi ovisnost Kačićeva od Scota, pa na osnovi toga konstruirao „literarno-historijski falzifikat“. Na taj način je mogao ustvrditi, da „Kačić ne će da se kiti tudjim perjem, a dr A. B. silom ga meće na nj“. Ta ne mećem ga ja, kako se iz spomenutih mjesta vidi, nego bi htio P., da ja mećem. Sve to previdio je on u kratkom izvještaju od jedno pedesetak redaka i na laku ruku me obijedio s literarno-historijskoga falzifikata“. „Kako da se to dolično okrsti?“

3. Duns Scot nije napisao sustavne logike, nego samo „Quaestiones“ o pojedinim joj dijelovima. Kačićeva je zasluga, da je nauku njegovu ne samo jasno, nego i sustavno prikazao, po čem se „Elementa“ mogu s pravom nazvati Kačićevom logikom.

II. Pasarić mi spočitava, da nastavljam falzifikate, kad tvrdim, da u Elementima sve razlaganje teče „lako i neprisiljeno, u jednostavnim pitanjima i odgovorima“. Kao dokaz navodi i opet iz predgovora rijeći Kačićeve, da će se služiti skolastičkim načinom, da se izvinjava, što mu govor ne teče glatko i rječito, (omislo delectus verborum ac discendi fuso), već filozofski oteško i prisiljeno (duriusculo sermone). P. prikazuje stvar tako, kao da *delectus verborum* znači glatko, ali to znači *kićeno, biranim rijećima*; no glatko se dade raspravljati i u prijestom, umjetnom, znanstvenom i svakom govoru; nadalje P. prevodi „duriusculus sermo“ s „oteško i prisiljeno“, a zapravo znači to *otvrdio*, kakav je sav filozofiski govor, a ne znači *prisiljeno*. No i kad bi Kačićev govor bio težak, neprirodan, prisiljen, još uvijek ne bi imao pravo meni prigovarati, da krivo prikazujem najmanje, da *hotice* krivo prikazujem (ili kako on veli falzificiran), prvo zato, što će stručnjaku lako i neprisiljeno biti mnogo raspravljanje, koje je nestručnjaku teško i prisiljeno, a drugo za to, što ja stavljam u poredbu Kačićev način prema Scotovu: „Duns Scot se prema njemu čini kao oklopjeni vitez, kojeg je svaki kret neprirodan, težak, prisiljen, dok u Kačića sve razlaganje teče prirodno i neprisiljeno“ — a to je i posve razumljivo (svakom osim P.), kad je Kačić imao nakanu, da nejasnu nauku Scotovu, isprepleteni i teške dokaze njegove učini jasnijima i lakšim, a kako lakin bi ih bio morao načiniti, da ih je htio načiniti „clariosa ac intellectu faciliiora“ za Pasarića! U prigovoru P. nedolично je to, što on *iskida* oznaku Kačićeva raspravljanja iz poredbe sa tvrdim i do skrajnosti ukočenim stilom Scotovim, pa na osnovi toga meni predbacuje — falzifikat. Je li to iz ljubavi prema istini?

To isto vrijedi, kad mi P. spočitava, da sam „falzificirao“, što velim, da raspravljanje Kačićeve teče u *jednostavnim pitanjima i odgovorima*. „Elementa“ doduše nijesu pisana kao katekizam, kako to misli Pasarić, ali prema isprepletenom nizu dokaza u Scota, o kojima Pasarić nema ni pojma, pitanja i odgovori su jednostavni — ako i ne možda tako, da bi bili prema kapacitetu Pasarićevu. Uz to Pasarić tvrdi i jednu *grdnu neistinu*, kad veli, da redovito i obično iza pitanja dolaze objekciji, a poslije njih odgovori, *velim nije istina i ne može biti* već zato, jer bi *besmisleno bilo na pitanje vezati objekciju*: u znanstvenom smislu vrijede i objekcije kao pitanja, makar i nemaju na kraju znak ?, po kojem jedinom, čini se, Pasarić prepoznaće pitanja. Naprotiv tvrdim, da u cijelom Kačićevom djelu (ne smijem reći u logici!) nema nijedno mjesto, gdje iza pitanja dolazi objekcija, a ne odgovor, i pokaže li mi P., da ima *samo jedno takovo mjesto*, a moći će ih pokazati dosta, kad „*redovno i obično*“ dolaze iza pitanja objekcije, a tek *poslije* njih odgovori, *povući će svoju radnju iz akademije* i javno mu priznati, da me je s pravom prekorio s neispravnosti i neistinitosti Obrnuto pak ostaje *neispravnost i neistinitost na njem, dok to ne dokaze*.

III. Pasarić veli, da nijesam osobit prijatelj istine (kao da on jest!) kad „medju ostalim“ (sic!) tvrdim, da Kačić *samo jednom* spominje Tomu Akvinskog. Na to on veli, da se na strani 200. tri puta spominje *Divus Thomas*, a na strani 446. da se spominje nauka Tomina u opreci sa Scotovom. Upozorujem na dvoznačnost, kojom se služi P.: Na strani 200. spominje se *samo jedno mjesto iz nauke* Tomine, ali se u raspravljanju tri put spominje *ime njegovo*, na strani 446. spominje se *nauka* Tomina bez naznake, a ne spominje se *ime*. Da je Pasarić brojio, koliko puta je ime spomenuto, na brojio bi ga samo tri puta; da je brojio nauku, našao bi je dva puta spomenutu, *nikako pak četiri puta*, jer ako se ime i tri put spominje, spominje se uz jednu te istu misao. U mojem pak izvještaju stoji doslovno: „U svojem djelu *samo jednom* spominje Tomu Akvincu, a na Scota se svaki čas poziva“. Očito je svakome — osim P., — da sam imao na umu *mesta uz točnu im naznaku*, jer to znači „pozivati se“, pa prema tome ostajem kod tvrdnje, da je Kačić *samo jednom* spomenuo Tomu, budući da mjesto spomenuto na strani 446. nije naznačeno, otkud je; *dosljedno tome neistinu tvrdi Pasarić, a ne ja*.

IV. Nadalje P. veli, da prevršujem mjeru, kad govorim o drugim gotovim djelima Kačićevim, držeći, da su se izgubila, spočitava mi, da sam uzeo, kao da je Kačić *napisao* doista neka djela, premda samo obećaje, ako se svidi logika, da će izdati i veliku logiku, jednu i drugu fiziku i metafiziku, i to ne djela, nego *samo opaske i bilješke* o njima.

U tom je *prigovoru dvoje krivo*:

1. Nijesam rekao, da je Kačić *doista* napisao spomenuta djela, nego sam rekao: „Šteta je, da su se izgubila ili se barem ne zna za njih — djela Kačićeva o velikoj logici, fizici i metafizici.“ *Onaj drugi dio P. je naprosto izostavio*, moju misao okrnjio i onda na osnovi toga — ne na osnovi mojega izvještaja — stvorio zaključak. A je li to literarno korektan način? *Rekao sam*: da su možda izgubljena, jer nije isključena mogućnost, da ih je napisao, ali je rukopisa nestalo, ali sam i dodao: da se za njih ne zna, t. j. ne zna se, da li ih je napisao. No Pasarića ne smeta, da misao okljaštri i tako je prikaže — sve uime istine!

2. Krivo je, što mi spočitava, ako govorim o „*djelimu*“, dok je Kačić imao samo *opaske i bilješke*. Krivo je zato, što je Kačić takove opaske i bilješke imao i o manjoj logici, kako se vidi na drugoj strani posvete, pa ih je obradio u djelu „Elementa“, a da je ispunio svoje obećanje, bio bi izdao *djela* i o onim strukama filozofije, a ne tek opaske i bilješke, kao što nije izdao ni bilješke „circa logicam minorem“.

V. Što Pasarić govorи o nepravednosti zahtjeva kontinuiteta, ne ču se s njim prepirati; ja imam ponešto drukčiji sud o kulturnom radu, nego on, no toliko sam

uvjeren, ako je moje shvaćanje u tom pogledu krivo, da je moje nastojanje *pošteno i prožeto ljubavlju za istinom*, te me ni Pasarićeva zloba tu ne može doseći. Krivo pak imati mogu, jer znam, da mogu pasti u zabludu, — a nijesam pun sebe kao P. et consortes, koji drže, da su velikom kašikom crpalii iz vrela mudrosti, samo ih je, čini se, mudrost njihova odviše naduhala!

VI. Najposlje veli P. da sam krunu stavio predlogom svojim, da se Kačićeva logika uzme za osnov našoj logici školskoj. No i tu se stvar *prikazuje krivo*. Ponajprije si P. protuslovi; jer ja sam rekao, ako se izbace iz nje mudrolije skolastične i doskočice, da će ostati nauka Aristotelova u svjetlu Scotovu, a on kao da drži, da ne će ostati ništa, jer tvrdi *neznalice i površno*, da se skolastična logika sastoji *samo* od onih doskočica i mudrolije. Njemu je pače subtilistimus doctor isto što sastavljač mudrolija i doskočica — doista zamjerno poznavanje skolastike i Scota! On spada u red onih, kojima Kačić dobro svjetuje, neka najprije koje djelo skolastičko *prouče s razumijevanjem procitaju*, a onda tek neka o skolastički sude. No ako izbacivši doskočice ne ostane *ništa*, onda po P. ja predlažem, da se u obuku iz filozofske propedevtike uvede to *ništa*; odbacivši mudrolije nestala bi iz škole uopće logika, a to bi P. valjda najmilije bilo, no što se onda toliko srdi na moj predlog? Ta valjda ga ovo „ništa“ ne bi smetalo. Uostalom Pasarić, kako rekom, prikazuje i krivo moj predlog, kao da hoću „mračnjaštvo“ da uskrisim i da uvedem u školu *skolastičnu* logiku. Ni na kraj pameti mi nije bilo, i nikakim se valjanim načinom to ne da iz izvještaja konstruirati, već se dade samo doskočicama izvesti, a u tima je P. nadmašio svakoga „skolastika“. P. mi dokazuje, da je skolastična logika neupotrebitiva, ali on ni Kanta ni Wundta ne zove pravo u pomoć, jer što je u skolastici neuporabivo — to su baš one doskočice i mudrolije, a tih ni ja ne ču, krivo je dakle, kad veli, da hoću *skolastičnu* logiku, kakova jest, a drži, da je to isto, što i Aristotelovska logika u svjetlu Skolovu. Ne mogu mu zamjeriti, ako ne zna, da je Aristotelova logika u srednjem vijeku doživjela tolike promjene, da se najposlje prometnula u posve formalnu logiku, ali mu mogu zamjeriti, što ne poznavajući stvari, sudi o njoj, a ne zna, da se Scot u smjeru logike u mnogome vratio na prvotno Aristotelovo stanovište, koje i u shvaćanju suda i pojma i definicije i drugih stvari vrlo blizu stoji *sponzajnoteoretskoj i psihologičkoj, sadržajnoj logici današnjoj*. O toj „čistoj logici Aristotelovoj“ nema Pasarić ni pojma, ali ipak drsko prelama štap nad njom. No i to sve još neka bi bilo, da je on *htio uočiti nakanu mojeg prijedloga*, koja je išla za tim, da se polazeći od jednoga starijega sustava (po gotovo od jednoga, kojega mnogi puti vode do *današnjega* mišljenja) razvije *samostalno mišljenje i kritički sud*. Ili se možda P. bojao, ako se obukom u filozofiskoj propedevtici to postigne, da će prestati vlast njegovih fraz? Posve pak pregleđao je, da izričito velim, da bi se Aristotelova logika u svjetlu Scotovu, morala *upotpuniti do danas*; ne bi dakle ostala, kako on tvrdi glavna sadržina i jezgra Aristotelovsko-skolastičke logike, nego bi se kod pojedinih problema video njihov *razvoj*, a — prema *posve modernom principu*, spoznajemo stvar najbolje, ako vidimo, kako je nastala. Ne bi ostala ona već za to, što izričito velim, da bi se imala dodacima i bilješkama upotpuniti knjiga *najpače ondje, gdje se novije shvaćanje opire starijoj nauci*, a baš tim sam pokazao, da *cijenim napredak novije logike*. Samo nepotpunim i iskrivljenim prikazivanjem može se tvrditi, da sam ma u čem došao u protuslovje s nazorima istaknutim u „Povj. filozofije“ te nemam nikakova razloga na početku 20. vijeka stiditi se, ako istupam za oštrenje kritičkoga suda i samostalnost mišljenja mislim to postići objektivnom spoznajom historijskoga razvoja. Da se pak vidi i to, kako Pasarić drsko sudi u pitanjima logike o kojima nema ni pojma, spomenut ču samo to, da medju unapredjivačima moderne logike spominje i Rousseaua, o kojem nitko na svijetu — osim P. — ne zna, što je za logiku privrijedio; nadalje spominje Hamiltona, kojeg je logika „im Wesentlichen eine Bearbeitung der

aristotelischen vom Standpunkte der Kantischen (Ueberweg-Heinze IV. 1902. str. 413), dok meni prigovara, ako hoću logiku kao obradbu Aristotelove nauke do najnovijega doba; nadalje spominje Jevonsa, kojega logika prislanjajući se na tradiciju drži, da je *supsumpzijska* osnovni oblik mišljenja (Wundt-Logik I. 1893^a, str. 200), koje mišljenje Wundt odlučno odbija, što i sam P. navodi protiv skolastike i protiv mene. On me dakle hoće da pobija pozivanjem na logiku, koja je *modernom smjeru* upravo oprečna, pa to bi imala da bude ozbiljna kritika?

Prošao sam redom pojedine točke u P. članku i pokazao sam, kako se u ime kulture i napredka“ služi izvraćanjem, okrnjivanjem, podmetanjem misli, kojih i nema — i najposlje kako sve u ime istine prodaje pod gotov groš svojim „naprednim“ prijateljima. U slast im takova hrana — a u običnom govoru zovu se to *petljanije*, koje me ne će smesti, da i dalje radim — makar i „ne bude kraja pisanju knjiga“ i da razodkrivam lakoumu besavjesnost i površnost „mlade“ gospode i najmladjega medju njima J. Pasarića kojega kao oprobana vještaka u naprednjačkim mudroljama i poznatoga mistifikatora ovaj put izaslaže u boj.

Dr. A. Bazala.

Književnost.

„U kolijevci hrvatske povjestnice“. S ovim lijepim naslovom ugledala je svijetlo simpatična knjižica, koju je napisao spljetski profesor Josip Barać. Ovdje je prikazan rad „Bihaća“, hrvatskoga društva za istraživanje domaće povijesti, tečajem prvoga decenija njegova opstanka. Knjigu je zamislio don Frano Bulić, zasluzni hrvatski arkeolog, a započeo ju dr. Ivan Kržanić, profesor gimnazije spljetske. Kad je Kržanića 12. travnja 1905. zadesila prerana smrt, latio se započeta posla njegov drug prof. Barać, koji je knjigu preradio, popunio i dovršio.

Bulić je kao predsjednik „Bihaća“ god. 1902. rekao: „Dobar dio povijesti naše leži pod zemljom. Dignimo ju, ako smo ljudi, na sunce božje! Neka ju svijet vidi, pa neka nas poštuje; neka ju narod upozna, pa neka se ponosi i na nova slobodil!“ Istinite su riječi Bulićeve, te bi trebalo obilno pomoći nastojanje hrv. arkeološkoga društva „Bihać!“, da uzmogne iskapati spomenike hrvatske povijesti.

Počevši od godine 1894. prekapa „Bihać“ zemlju, koja krije dragocjene ostatke narodnih starina, pa otkopava glavice, na kojima se nekada bjelasahu crkvice i dvorovi, što ih podigoše hrvatski banovi i kraljevi. Po kućama i po kutovima pretvara „Bihać“ listine, proučava stare knjige, te sabire gradju za povijest onoga doba, kada su nad Hrvatima vladali kraljevi narodne krv. Treba se samo sjetiti kralja Stjepana II., koji u povelji od godine 1088. ponosno ističe, da sjedi na prijestolju „otaca, djedova i pradjedova svojih . . .“

Još godine 1891. našao se u *Rižinicama* kod Klisa ulomak kamena, koji po svoj prilici potječe od crkvene pregrade. Na tom ulomku lako se čitaju velika i lijepa slova: „Pro duce Trepim(ero)“. To je za sada najstariji kameni natpis iz vremena narodnih naših vladara, jer potječe od bana Trpimira, koji je vladao u polovici devetoga stoljeća. Zato je društvo „Bihać“ godine 1895. počelo iskapati na istome mjestu. Ondje se pod zemljom nadioš je zidovi nekakve velike građevine, a tik do nje oboren zidovi omalene crkvice. Profesor Barać drži, da je to bio dvorac bana Trpimira, koji doista u svojoj povelji od godine 852. veli, da imade svoje imanje pod Klisom. To imanje naslijedio Trpimir od svoga predstavnika bana Mojslava, po čemu se zaključuje, da je to bilo t. zv. krunsko dobro, koje pripadaše hrvatskim vladarima. U crkvici pak uz dvorac pokapahu se po svoj prilici hrvatski banovi i kraljevi. Za jednoga barem kralja pouzdano znamo, da bio pokopan „u zemlji kliskoj“, t. j. u krunskom dobru. To bijaše kraj Krešimir stariji, za koga njegov prunač Petar Krešimir god. 1069. piše, da

„sretno počiva u zemlji kliškoj“. Vjerljivo je, da će se u Ržinicama naći dosta spomenika o našim kraljevima i banovima. Zato se radujemo, što „Bihać“ kopa na kaštelanskom polju (između Splita i Trogira), i to kod mjesta, koje se po sačuvanim zidinama zove „Miri“. Ovdje je nekada bila hrvatska tvrdja zvana „Klobuk“. Kod ove tvrđe pak bijaše nekada i crkvica, te se još danas vide njezine ruševine. Društvo „Bihać“ dalo je izkopati 3 godine uzastopce, te otkrilo, da su nekada i na tome mjestu bili dvorovi hrvatskih kraljeva, znatno veći od onih u Ržinicama. Po svoj prilici bijaše to krunsko imanje, koje se zvalo „Bihać“.

Društvo „Bihać“ počelo je god. 1908 kopati na „Gospinoj livadi“ kod Solina. To bijaše ideja predsjednika Bulića. On je često puta razmišljao o vijestima spljetskoga arcidjakona Tome, koji u svojoj kronici („Historia Salonitana“) piše, da je god. 1078. na saboru u Ninu „svjetli gospodin Dmitar s prijevkom Zvonimir, kralj Hrvata, crkvi sv. Dujma povratio crkve sv. Stjepana i sv. Marije u Solinu sa svima njihovim dobrima. Ove je naime crkve sagradila i snabdjela neka kraljica Jelena, pa ih dala spljetskoj crkvi, da ih drži za sebe na sve vijeke. Iz počasti prema kraljevskim grobnicama bile su ove crkve na neko vrijeme predane nekim redovnicima, koji u njima neprestano obavljaju svete službe i moljenja.“

Kopanje kod Solina urođilo je željenim uspjehom. Otkrila se naime ne duboko pod zemljom crkva sv. Marije. Uz crkvu nadjeni su takodje zidovi drugih zgrada. Misli se, da je i ovdje bilo nekada kraljevsko imanje. Sam kralj Dmitar Zvonimir kaže u jednoj povetiji: „Dano u kraljevskom dvoru, gdje stoji i crkva sv. Marije.“

U atriju stare ove bazilike sv. Marije našao je Bulić sarkofag hrvatske kraljice Jelene. Na sarkofagu čita se latinski natpis, koji bi u hrvatskom prijevodu glasio ovako: „U ovom grobu počiva Jelena, službenica božjeg kralja Mihajla, a majka kralja Stjepana. Ona se odrekla kraljevskoga sjaja dneva samoga mjeseca oktobra. A ovdje bila je pokopana godine od utjelovljenja Gospodinova 976., četvrte indikcije, petoga ciklaka mjesecéva, sedamnaeste epakte, petoga kruga sunčanoga, koji pada sa šestim. Gle! Ovo je ona, koja bijaše za svoga života majka kraljevstva, a zatim je postala majkom sirota i zaštitnicom udovica! Deder, čovječe, pogledaj ovamo, pa reci: Bože moj, smiluj se duši njezinoj!“

Kako se iz ovoga grobnoga natpisa jasno razabire, umrla je kraljica Jelena godine 976. To je bez dvojbe ona hrvatska kraljica, za koju arcidjakon Toma kaže, da je u Solinu sagradila crkve sv. Stjepana i sv. Marije. Tako evo poznamo jednu hrvatsku kraljicu više. No iz otkrivenog natpisa doznajemo još dvoje. Kraljičin muž zvao se *Mihajlo*, a njezin sin *Stjepan*. Obadva bijahu kraljevi hrvatski, kako se ističe na grobnom natpisu. Ova dva kralja mogu biti samo: Krešimir i Miroslav, o kojima govori suvremeni bizantinski car Konstantin Porfirogenet u svome djelu „De administrando imperio“. Razlika u imenu ne smeta ništa; car nam kazuje *narodna* imena hrvatskih kraljeva, dočim se na grobnom spomeniku ističu jedino *crkvena* imena njihova. Prema tomu zvao se Jelenin muž Mihajlo Krešimir, a njezin sin Stjepan Miroslav. I neki drugi hrvatski kraljevi imali su po dva imena: jedno crkveno, a drugo narodno. Tako npr. na jednoj listini čitamo: „Ja Krešimir, koji se drugim imenom zovem Petar, kralj Hrvata“. U krunidbenoj ispravi kralja Dmitra Zvonimira čitamo: „Ja Dmitar, koji se zovem i Zvonimir“; u nekoj pak darovnici piše isti ovaj kralj: „Ja Zvominir, koji se zovem takodje Dmitar“.

Kraljica Jelena preživjela je ne samo svoga muža, već i sina svoga. Pripovijeda nam naime car Konstantin Porfirogenet, da je (Stjepan) Miroslav vladao samo 4 godine, a onda ga je ubio ban Pribina. Zhajući to, lako razumijemo, da se tužna kraljica Jelena „odrekla kra-

ljevskoga sjaja“, te je „postala majkom sirota i zaštitnicom udovica“, kako nam kazuje grobni spomenik njezin.

Treba jošte spomenuti, da je društvo „Bihać“ god. 1903. ispod glasovitoga brda Bihaća iskopalо temelje crkve sv. Marte (Stomrata). Pred vratima ove crkve izdao je godine 892. svoju povelju hrvatski ban Mutimir, koji izrijekom kaže: „Dano u Bihaćima pred vratima crkve svete Marte mučenice“.

Dr. Rudolf Horvat.

Bibliografija oml. književnosti u god. 1907.*

Belović-Bernadzikowska Jelica: „Hrvatske Jelice“. Narodne priče i bajke. Izdao o svom trošku urednik „Mladoga Istranina“ J. A. Kraljić (Mali Lošinj). Pod tiskom.

Belavić o. Placido: „Sv. Ivan Kapistran pod Biogradom“. S dopuštenjem starještva. Vukovar, 1907. Osmina, str. 30. Sa jednom slikom. Broš. Cijena 40 fil. — „Sv. Anton Padovanski, pomoćnik i zaštitnik“. Zanimljive pripovijesti (prijevodi). Odobrio preč. kapit. vikarijat u Đakovu. Vukovar 1907. Osmina, str. 57. Sa jednom slikom. Broš. Cijena 40 fil. Oboje: Iiskara „Srijemske Novine“.

Delak Antun: „Hrvatske svjetovne pjesme“. Za učiteljstvo i mladež pučkih škola. Izdanje knjižare i papirnice u korist „Kluba Ćirilo-metodskih zidara“ (Šimunić i drug), Zagreb 1907., mala osmina, str. 80 sa 63 uglasbljene pjesme. (Drugo ispravljeno izdanje). Cijena 50 filira.

Kenf Julije: „Mladom đačetu 1000 riječi“. Iz hrvatske povijesti. Požega 1907. Šesnaestina, str. 16. Broš. Cijena 10 fil. Tisak hrvatske tiskare u Požegi.

Kraljić A. Josip: „Ostroman“. Koledar za prostu godinu 1907., str. 74., broširano. — Cijena 70 filira. Narodna tiskara Laginja i dr. Pula.

Lepušić Ivan: „Čemprez i ruže“. Pripovijesti. Osmina, str. 96. — „Poljsko cvijeće“. Pripovijesti. Osmina, str. 80. Bjelovar 1907. Tisak Lav. Weissa. Cijena 1 K uvezanoj po komadu.

Maraković Nikola: „Naše domaće životinje“. Rukovet pouke Knjiga četvrta. Cijena 2 K. Naklada?

Marryat: „Prodolom „Pacifika“. Priredio hrvatski Mihael Gorski. Zagreb 1907. Osmina, str. 106. Sa bojadisanim slikama. Orig. tvrdo uvezano. Cijena? Nakladom knjižare Mirka Breyera u Zagrebu.

Ogrizović Milan dr.: „Hrvatski pripovjedači“. Zagreb, 1907. Velika osmina, str. XI. + 244. Tvrdo uvezano. Cijena 2 K. (Književna izdanja „Družtva hrv. sred. profesora“, knjiga I.)

Pogačić Milka (slikovnice): „Vesela dječica“ (80 filira), pjesmice, „Braco i seká“ (60 filira), pjesmice, „Ivica i čudni grah“ (60 fil.), pripovijest u stihovima, „Iz domovine i dalekih strana“ (80 fil.), pjesme i prip. (pouka), „Veseli stihovi“ (60 fil.), pjesmice. (Sve su slikovnice u folio formatu sa bojadisanim slikama). Naklada knjižare Gjure Trpinca u Zagrebu 1907. Kartonirano.

Tomić pl. Stjepan Eugen: „Ciklame“. Pjesme i priče za djecu. Osmina, str. 49. — „U žarkoj Africi“. Izvorna pripovijest. Osmina, str. 55. Bjelovar, 1907. Tisak Lav. Weissa. Cijena uvezanoj 1 K po komadu.

Priobčio R. F. Magjer (Valpovo).

* Napominjem ovdje samo one knjige, koje ne nalazim u Deželićevoj „Bibliografiji“, štampanoj u „Glasu Matice Hrvatske“ od god. 1907.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 6.

U ZAGREBU, DNE 25. OŽUJKA 1908.

GOD. III.

Može li umjetnost zamijeniti vjeru.

Govor predsjednika dra. *Gjure Arnolda* izrečen na godišnjoj skupštini „Matice Hrvatske“ dne 15. ožujka g. 1908.

Da čovjek ne živi samo o kruhu — činjenica je, koju svagdašnje iskustvo potrdjuje. I najsiromašniji krasi svoje stijene sličicama, gaji cvijeće u loncu, hoće da sluša glazbu, divi se zvjezdanom nebu i uhodi molitvom u trag onomu, koji se smatra gospodarom života i svijeta. Duša ljudska nije u kratko udešena samo za najpreče životne i zemaljske potrebe, nego je u nje i težnja uzdići se nad kolišnu zbilju i dovest je u svezu s nekim višim, čišćim i savršenijim svijetom. Čovjeku pri tom dolazi i nehotice na um simpatična Platonova nauka o anamnezi, po kojoj su duše prije otjelovljenja bile u nadnebesju i gledale čiste uzore istine, ljepote i dobrote — dok se ovdje na zemlji susretaju samo s kopijama: otkale onda njihova težnja za starim zavičajem. Svakako pak moramo u toj težnji nazrijevati izvor umjetnosti; jer njoj po iskustvu odgovara poseban dar slobodnoga stvaranja, u čijem povodu možemo ne samo naslijedovati prirodu, nego je i natkriliti: zaodjevajući svoje tvorevine svjetлом nepomućena donekle savršenstva.

Neki istina misle, da se je umjetnost razvila iz vjere, ali se ovo mišljenje ne da braniti već zato, što se umjetnost u zbilji nije nikad ograničavala na religiozne predmete; činjenica pak, da su iz vjerskog oduševljenja u svako doba nicalo najveće i najlepše umjetničke tvorevine, može služiti jedino dokazom, da je umjetnost u tijesnoj svezi s vjerom. Uzme li se k tomu, da umjetnost doprinosi svoj dijelak i izgradnji teorijske nauke, da je dakle u svezi i sa znanosću — kako sam s ovoga mjesta imao jedared zgodu razložiti — onda je očito najbolje, da ostanemo kod spomenutoga nazora. Od sebe se u ostalom razumije, da sve djelatnosti ljudske moraju biti međusobno povezane, jer ni duševne djelatnosti nijesu zidovima odijeljene.

Od sviju djelatnosti, čini se, da ljudi najviše

vole umjetnost. Vjera je nekud previše ozbiljna, a znanost povrh toga još i preteška. Veća ljubav prema umjetnosti počivat će dakako na tom, što se umjetnošću možemo najprije oslobođiti briga i zlovilje, što ih i tjelesni i duševni život sa sobom nose, pak bar na časove zaboraviti na se i biti sretnima i blaženima. Nekoć su se ljudi u sličnim potrebama doista utjecali vjeri; ali danas nekud vole služiti se umjetnošću. Imade ih pače, koji tvrde, da je vjera u rečenom pogledu nemocna; jer da se onaj eventualni pozitivni momenat blaženstva imade i onako odbiti na maštu, dakle na umjetnost. Zato kad religiozan čovjek uzima, da po tajinstvenoj objavi postaje blažen, onda on ne čini drugo no umjetnik, koji se mašti prepusta. Razlika postoji samo u tom, što je umjetnik sebi svjestan potpune subjektivnosti svojih idejala, dok religiozan čovjek smatra svoj ideal istinom vrijednom za sve — čime se ne tjera samo u laž, nesnosljivost i bahatost, nego se lišava i jedinoga mogućega užitka.

Ne treba se u tu tvrdnju baš ni preduboko zamisliti, a da čovjek opazi, da se tu nalazimo pred problemom, koji je bar tako znatan kao i problem o snošaju vjere prema znanosti; a znao bi po život biti i znatniji, jer dok bi kod potonjega mogla vjera postojati uz znanost, kod onog bi ju prvog umjetnost učinila suvišnom. Dopustite zato, da taj problem nešto s bližega ogledamo.

Tri su puta, na kojima se može iskušati, kako nas umjetnost oslobadja zlovilje i pribavlja nam blaženstvo. Prvi se put otvara, kad umjetnost promatramo kao sredstvo, kojim vlastitu potrebu oslobođenja drugomu saopćujemo. Svatko znaće, da je čovjeku lakše, kad se drugomu izjada: saopćivši mu, što ga tišti. Stoji li sad, da svaku drugo pozitivno oslobođenje na bludnji počiva, onda otud prirodno slijedi, da umjetnost kao

najsvršeniji medij saopćivanja pruža relativno najsvršenije oslobođenje.

Prvi umjetnik, koji je svjesno svoju umjetnost postavio na mjesto vjere, bijaše Wagner. Kao pristaša Schopenhauerove filozofije prihvatio je dakako i njegovu misao, da je čitavo svjetsko bivanje za pravo orijaška besmislena tragedija, u kojoj individualan život ljudski može imati samo jednu svrhu: da naime ne bude. Ali Wagner ide ipak dalje od svog učitelja, jer umjetnost proglašuje sredstvom, koje čovjeka oslobođa i spašava — dok Schopenhauer neku utjehu nalazi samo u pesimističkom mudrovanju. Wagner izriekom tvrdi, da je prava vjera i prava umjetnost jedno; a to u njegovu govoru znači: da je prava vjera istodobno i prava umjetnost — jer užasna tragika svjetske zagonetke dolazi tek u umjetnosti, napose u glazbi, do neposredna očitovanja. Vjeri to uspijeva samo nepotpuno po simbolici; a jedino pravo oslobođenje jest: kad smo svi sebi svjesni svoje nemoći. Zato Wagner u „Propelu“ i „Glavi izranjenoj i krvavoj“ i nazrijeva potresni simbol oslobođenja i smiruje njima svog Parcivala. Nu po njegovu mnijenju treba tek da dodje umjetnik, koji će nam mučeničku sliku Kristovu tako predočiti, da u njezinu povodu iskušamo blaženo čuvstvo oslobođenja. U rije mora Leonardo da Vinci njegov lik, a Bach svojim simfonijama njegove riječi tako oživjeti, da uzmognemo njegovu blizinu očutiti kao blizinu oslobođitelja svijeta. Wagner je dakako samo jedan od mnogih, koji sebi danas na taj način pomicaju snošaj prema kršćanstvu, te vjerskim potrebama zadovoljavaju umjetnošću — odričući se pri tom principijelno pozitivnoga oslobođenja.

Drugi put, na kom se može iskušati kako umjetnost oslobođa i čini blaženim jest: umjetničko stvaranje samو. Neka se ne kaže, da je to isti put, kojim je Wagner išao. Fina razlika sastoji u tom, što je Wagner umjetnost vjerski shvatio i time ju nekako učinio dubljom — dok se ovdje s vjerom u opće ne računa, nego se pozitivno oslobođenje, štono ga Wagner nije našao, traži u samom umjetničkom stvaranju. Djelujući umjetnički može čovjek u mašti ne samo preobraziti ovaj svijet, nego oblikovati i drugi; a može ne manje stupiti u svezu s ljudima bez obzira na prostor i vrijeme ili pače dočarati sebi savršenija bića, pak im otkriti svoju nutrinju. U svakom slučaju postaje nekakvim stvoriteljem i iskušava pri tom najveću sreću.

Glavnim se zastupnikom ovoga puta mora smatrati Goethe, ako i nije njime stupao zato, da se ukloni svijetu, nego zato, što ga znanstveno shvatanje života nije zadovoljavalo. Goethe ne smatra ljudski život niti religioznim, niti čudo-rednim, nego estetskim problemom, koji da se najbolje rješava stvaranjem. Pored pjesnika vole danas ovim putem stupati navlastito slikari. Njima je njihova umjetnost često i njihova vjera.

Ali imade još jedan put, na kom se može iskušati spasonosno djelovanje umjetnosti. Umjetnost naime treba da poda nov životni idejal — ali se za taj idejal hoće dakako i nova umjetnost. Ova nova umjetnost, s novim umjetničkim programom i s novim umjetničkim idejalom, oslobadja onda nužno ljudе od svih tradicionalnih spona, pod kojima su dosele stenjali. Taj novi umjetnički životni idejal nije filozofijski nikako određen, nego je samo fantastički zamišljen i krepko projektiran. Taj je idejal u kratko Nitzscheov nadčovjek neka kombinacija neograničive voljne moći i apsolutne slobode, a umjetnost, koja ga zastupa, jest dekadentska i patološka: a zove se secesijom, modernom ili takodjer umjetnošću fin de siècle.

Tko zna, da idejal ili pravije idol te umjetnosti nije posljedak filozofije, koja za istinom ide — jer je Nietzsche istinu sam eliminirao i na njeno mjesto postavio silovolju — taj će takodjer znati, da se ona sredstvima pojmovne spoznaje ne da pobijati. A komu je poznato, da Nietzsche sam tvrdi, da njegov idejal nije u zbiljskom životu provediv, taj ne može niti prigovarati: zašto ni Nietzsche, ni veliko mnoštvo njegovih epigona nijesu prema tomu idejalu svoj život udesili. Svi skupa dopuštaju pače, da bi onaj propao, koji bi rečeni idejal kušao ostvariti; jer da za sada još vrijeme nije — čime dakako hoće da kažu, da i o njima vrijedi ona Zarathustrina: Ja sam samo most, koji vodi do nadčovjeka.

Predaleko bi me vodilo, da još pokažem, kako je secesija imala za preteču grub naturalizam, koji je zabacio sav idejalizam prošlosti, sve norme tako zvanog prirodnog morala, svu ljubav za istinu i svu istinu ljubavi — jer današnja kultura da i onako bez njih postoji — i kako se od tog negativnog puta baš pod utjecajem Nietzscheovim odijelio jedan pozitivni poznat pod imenom simbolizma. Nas ovdje više zanima: dali se na rečenim putovima stječe doista blaženstvo, do kakvog religiozan čovjek dolazi vjerom; ili drugim riječima: može li umjetnost u opće zamijeniti vjeru.

Jesam li navedene puteve dosta jasno prikazao, ne sumnjam, da se na ta pitanja mora odgovoriti niječno. Wagner samo uvjetno dopušta, da bi se umjetnošću moglo polučiti blaženstvo: kad bi se naime našli umjetnici, koji bi znali vjerske idejale vanredno živo predočiti. Goethe zagovara umjetničko stvaranje jedino poradi toga, što je uvjeren, da nas u velikim pitanjima života i svijeta znanost izdaje. Nietzsche napokon priznaje sam, da se njegov idejal ne da u zbilji ostvariti. Mi bismo dakle stajali još uvijek pred neriješenim problemom — dok zamašnost njegova ište baš izvjesno rješenje. Zato će trebat, da se potonjemu na drugome putu primaknemo.

Misao, da bi umjetnost mogla zamijeniti vjeru, ima se ponajviše odbiti na posebno gledište, s koga se vjera uzima. Tko spomenute nazore

s bližega ogleda, opazí odmah, da oni polaze s gledišta posebnoga psihičkoga djelovanja vjere, t. j. od činjenice, da vjera čovjeka podiže, uznosi, oduševljava i time upravo čini sretnim. Nu kad bi ovo gledište bilo opravdano, onda bi se vjera mogla zamijeniti i drugim duševnim djelovanjem: recimo znanstvenim, političko-nacionalnim, socijalnim ili filozofijskim — kod kojih se nešto slično opaža. I doista je činjenica, da ljudi svojim idejalnim potrebama danas manje udovoljavaju vjerskim djelovanjem, nego li prije, ne će smjeti odbijati isključivo na to, što su se tobož više materijalizovali, nego i na to, što idejalnim potrebama mogu udovoljavati i drugim djelovanjem.

Da ovo potonje vrijedi u prвome redu za umjetnost, slijedi odatle, što je od sviju ljudskih djelatnosti umjetnost vjeri najbliža. Tko se nije primjerice kod čitanja neke pjesme, slušanja neke skladbe, gledanja neke slike ili promatranja neke gradjevine nenadano skrušio i osjetio baš religiozno čuvstvo — ako rečene umjetničke tvorevine nijesu bile u direktno: svezi s vjerom? Ova pojava potječe odatle, što je estetsko čuvstvo poput vjerskoga kontemplativne naravi, t. j. oba se u povodu mašte koncentrišu o izvjestan zor i sprečavaju naviranje drugih duševnih stanja, pojimence strasti — čime nas u jednu ruku istrgnu iz vječita tijeka stvari i pribave nam onaj tih slatki užitak, za koji već sveto pismo znade, kad govori o gledanju obraza božjeg. Sjetim li vas sada, da nešto sasvim slično iskušavamo i kod promatranja izvjesnih pojava prirodnih i da radi toga govorimo i o manifestaciji božanstva u prirodi — onda ćete razumjeti, da se i u umjetnosti može govoriti o takvoj manifestaciji.

Istina jest, da mi svako umjetničko djelo smatramo u prвome redu posljetkom izvjesne individualne i duševne i tehničke obrazovanosti; nu činjenica, da netko ni uz takve vrline, nije podoban stvoriti umjetničkoga djela, dovela je vrlo rano do tvrdnje: da se za pravo umjetničko djelo hoće genija — dakle božanskoga bića. Ovijedje pjeva: *Est deus in nobis agitante calescimus illo;* Dante zove u svom Paklu poeziju unučetom božjim; a Rafael je nad sliku svoju o poeziji metnuo natpis: *Numine afflatur.* Mi smo dakako postali pametniji, pak genija ne smatramo posebnim od umjetnika odijeljenim bićem, nego ga

smatramo samo nekim osobito visokim duševnim darom. Ali i mi ipak držimo, da se taj dar ne da prije svega nikakvom naobrazbom steći, a onda da ni kod umjetnika nije trajno nazočan, nego da dolazi s posebnim duševnim činom, što no ga zovemo intuicijom, koncepcijom ili inspiracijom — čime i nehotice priznajemo njegovu otajstvenost. Uzme li se sada, da je prvi posljedak inspiracije izvjesna estetska ideja, koja se poput vjerskih baš poradi otajstvena porijekla ne da poimovno tačno odrediti i da ta ideja umjetnika upravo sili, da je svojim sredstvima prikaže — onda mora da je slijep kod očiju, koji u jednu ruku ne vidi srodnost izmed umjetnika i vjere uopće, a u drugu opet srodnost izmed umjetničkoga i prirodnoga stvaranja napose.

Nu kao što se u umjetnosti nalaze očito vjerski momenti: tako ima u vjeri momenata umjetničkih. Kad religiozan čovjek hoće, da svoju časovitu vjersku pobudu riječima iskaže, služi se redovito figurama, tropima i drugim ukrasima tako, da mu se govor gledom na sadržaj i oblik sasvim približi poetičkome. Ovo se osobito lijepo opaža kod pobožnih pisaca staroga zavjeta, kod proroka i psalmista. Ne manje udara ta pojava u oči kod novoga zavjeta, koji se baš mjestima najčišće poezije ujedno i vjerski najjače doima. Treba se samo sjetiti dubokih rečenica i fino izdjelanih parabola Spasiteljevih te ocenaša, koji je baš po svojoj arhitektonskoj kompoziciji postao najljepšom molitvom. Isti oštromuoni i dialektički Pavao promeće se u pjesnika ne samo pišući naivelebniju himnu ljubavi u prvom pismu na Korinćane, nego svuda, gdje ga vjerska misao jače uzbudjuje.

Vjera se u ostalom nije poslužila samo poezijom, nego i svim ostalim umjetnostima. Tko može primjerice nijekati, da su najveće i najljepše gradjevine, što ih je stvorila arhitektura nikle u zbilji na vjerskome tlu? Komu nije poznato, da su na istome tlu vajarstvo i slikarstvo slavili najveće slavlje? Tko ne zna, da je bogoslužje uvijek bilo tjesno skopčano s glazbom i da je ova baš pod vjerskim dojmom izvela mnoštvo neumrlih tvorevinu? Sam Nietzsche govoreći o glazbi Palestrine i Bacha priznaje, da nas je vjerski život u velike zadužio.

(Svršit će se.)

Književna vzajemnost med Hrvati in Slovenci.

Dr. Josip Tominšek. (Ljubljana.)

I.
Trebalo bi govoriti o *kulturni* vzajemnosti, kajti le prosveta veže narode prirodno in trajno. A možno je razpravljati o književni vzajemnosti tem bolj, ker je književnost najtočnejša

zunanji izraz kulture, njen nastop na zunaj, njen glasilo napram inozemstvu.

Kako naj umevamo vzajemnost? Iluzionisti vidijo v njej popolno *edinstvo* in streme za njim, za enakostjo. Kakšno pa naj bo edinstvo v praksi,

v življenju? Ker je o vzejamnosti mogoče govoriti le tedaj, kadar stopata v zvezo vsaj dva individua, ki imata medsebojno nekaj sorodnosti, nekaj pa tudi razlik, bi bilo mogoče priti do popolnega edinstva le radikalnim potem, da bi se eden individuum naravnost odpovedal svoji individualnosti, torej žrtvoval samega sebe. V trenutku, ko se to zgodi, je, kolikor se tiče tega posameznika, edinstvo dovršeno in vzajemnost je prekoračena, pripada prošlosti.

Kdo pa se naj odpore svoji individualnosti? Kdor se je *zaveda*, se ne bo mogel odpovedati. Storil bi to le tisti, ki je medlega in mehkega značaja, ki ne zna trdo nastopiti in pridobiti sebi in svojim posebnostim veljave, ki morda obupava nad bitnostjo svoje individualnosti in, ne da bi priboril sebi in svojim individualnim težnjam uvaževanja i ugleda, rajši resignuje s samostalnim razvojem in se na komoden način priklopi kot pasivno bitje svojemu vzajemniku, ter se mu da voditi in mu opravlja posle.

Je li tak nezaveden in svojo lastno ceno v nič devajoč človek dobro došel vzajemniku, kojemu se klanja? Kot *sretstvo* je sigurno dobro došel, kot *oseba* nič, kot objekt v toliko, da je stranko povišal za eno številko!

Tak pristaš brezosebnik pa ostane — in to je temeljne važnosti — vedno le *posameznik*, kot žrta nepraktičnih, življenju odtrgnjenih *iluzij*. Velika *množica* pa, ki misli in računa vedno konkretno in realno, ta odklanja instinkтивno, pa s fundamentalnim, molčečim odporom tako umevanje vzajemnosti, da bi, opustivši *svoj* značaj, prešla neutegoma v oblast in last drugega, za vzajemnost dovolj sorodnega, a za izenačenje vendarle preveč različnega in za se samostalnega bitja. Množina je navezana na stik s *svojo* neposredno družbo in ž njenim vsemi posamezniki v vseh svojih trajnih odnošajih, a zvezе s kakim oddajnem sorodnikom bo iskala le v poedinih, obe stranki družečih slučajih, ali na kakem posebnem, vsled ugodnih okoliščin obema skupnem torišču. Sploh se mora reči: kadar bo nanesla *potreba*, pojavit se bo zmisel za vzajemnost in vzajemnost sama skoraj kar čez noč in našla bo neprisiljenega odziva najprej v vseh neposrednih interesovancih, pologoma pa bo razširjala svoj krog tudi izven teh. A do *izedenjenja* se množica, ki ima za seboj svojo zgodovinsko preteklost, ne bo dala dovesti, kajti prvi so ji vedno njeni *lastni* medsebojni obziri in ona kot taka — kar je poglavito — nima niti zmožnosti, da bi, opustivši svoje osobnosti, v prvi vrsti svoj domači jezik, sprejela v svojo trajno last novega, kljub vsei sorodnosti vendar v toliko tujega, ker otežuje neprisiljeno, neutrudno občevanje.

Da! *Skupni interesi vežejo* in njim se udajo vsi brez oklevanja; nikogar ni treba priganjati ali ga navduševati in celim slojem se vcepi samo ob sebi stremljenje za vzajemnostjo. Vodilno

ulogo prevzame dakako inteligenco ker je nej tudi najlaglje se v vzajemnem delovanju priučiti nedomačemu načinu, bodisi jeziku, bodisi običajem. A tudi prostak se kaj hitro akomoduje izrednemu položaju in se potrudi, da si pridobi hitro vsaj na zunaj toliko znanja in usposobljenosti, da mu je omogočeno vzajemno občevanje.

Poleg skupnih interesov pa je psihični pogoj za uspešno in trajno vzajemnost nekak *altruističen* čut, zbljužoč že v teoriji oba intesenta. Ta altruizem dviga vzajemnostni nagon nad mrki, vsakdanji materializem in *nad* staro, odurno pravilo: da velja med narodi le vez koristi. Kjer tega altruizma ni, tam gospoduje res *le* koristolovstvo in pri taki vzajemnosti so posamezne stranke le v tolikor udeležnice, kolikor imajo od nje neposredne koristi, in skušajo tudi svojo lastno korist spraviti v ospredje, naj se to godi tudi v kvar tovarišev. Kjer pa vlada med vzajemniki tudi notranja vez, tam stranke ne bodo gledale *le* na svojo ožjo korist, ampak se bodo čutile „interesovane“ tudi n. pr. tedaj, kadar se bo šlo za vzajemnost kot *tako* za celokupnost, torej za kaj vzvišenejega! Tudi s stališča te idealnosti ni dobro, ako bi se vzajemnost pretvorila naravnost v edinstvo. Vzajemnost je medsebojna pobuda, ki sili k naporu in k tekmovalnemu delu; doseženo edinstvo uspava vsled sigurnosti svojega stanja in batí se je, da zavlada malomarnost med prvotno le vzajemnimi strankami.

II.

Kako je s Hrvati in Slovenci? Najprvo se mora vzeti z zadovoljstvom za nerazrušljiv temelj, da se naroda že od nekdaj zavedeta svojega ozkega sorodstva in da je vnet med njima tisti omenjeni altruizem, ki daje zvezi znak prirodnosti in neprisiljenosti.

Ako so se slišali in se slišijo glasovi, nasprotujoči prijaznemu razmerju, so to ali le potrebne *izjeme* splošnega pravila, ali pa so plod kake trenotne nevolje, ki v jezi posplošuje enkratno izkušnjo. Vsaj za Slovence velja kat splošna formula; „Hrvatje — bratje!“ Da pa so tudi Slovenci med Hrvati bili sprejeti z odprtimi rokami, za to imamo zgledov dovolj. Oboje velja v prvi vrsti za inteligenco. Nižji sloji pa se ozro izven svojih ožjih domačih granic itak le, kadar jih do tega dovedejo praktične življenske potrebe — vzporedno, kakor to dela inteligenco pri duševnih potrebah, interesih. In v takem slučaju se tudi slovenski seljak, sicer konservativnen do mozga, vendar kaj hitro prilagodi hrvatskemu življu in se privadi hrvatskemu jeziku. Dobro vem to o gornje-savinjskih splavarjih („flosarjih“), ki se bavijo z lesno trgovino in spravljajo produkt svojih šum najprej po Savinji in potem po Savi daleč dol do Zagreba in še dalje, celo do Beograda in do Kalafata. Ti možje vedo ceniti kupca Hrvata in

pripovedujejo, vrnivši se z dolgega putovanja, domaćinom o Hrvatih in kažejo radi, da znajo govorico zasukati tudi po hrvatsko; priuče se jeziku igraje, sami ob sebi.

Iz tega slučaja se vidi, kako lahko nastane vzajemnost tam, kjer so interesi; na *edinstvo* pa, to je jasno, ne misli niti slovenski prodajalec niti hrvatski kupec; vsak izmed njiju obdrži svojo posebnost; ako se slovenski prodajalec vrne v svojo domovino, mu niti na misel ne pride, da se je njegovo ~~bitje~~ pohrvatilo, in ako svojega sina nauči temeljnih hrvatskih besed in rečenic, on ne stori tega, hoteč pretvoriti sinka polagoma v Hrvata, ampak ker ima *interes*, da njegov naslednik in potomec uspešno nadaljuje — kupčijo.

Kar se vrši tako lahko v slučaju potrebe pri *realnih* odnosačih, to se izvrši tem laglje pri *duševni* vzajemnosti, ker pri njoj ne ovira prehoda pasivnost mrtve materije; duh ne pozna mej in najte pot, kamor ga žene notranja sila. Potrebe, nagoni umetnosti, književnosti iščejo zadoščenja povsod, kjer so ugodna tla, ne oziraje se na zaprake prostora in časa.

Katere pa so prve, životvorne potrebe in prvi nagoni književnosti (da govorimo samo o njoj)? Kakor pri vsaki organski tvorbi, tako tudi tu: potreba in nagon, *razširjati se, razploditi se v čim večjem obsegu*. V bistvu književnosti leži, da hoče vplivati na čim večjo množico, in vsakemu normalnemu književniku prirojeno in prirodno je, da si išče čim obsežnejšega občinstva. Šele, ko je našel dovolj občinstva, bo mogel vedeti, dosegel je li pravi „uspeh“ ali ne, in čim širše je njegovo občinstvo, tam večji je njegov uspeh.

Zdaj pa vzemimo male narode! Njih književniki so znani edino njim in dosežejo ceno edino pri njih. Tak mali narod pa „svojega“ pisatelja potem ceni nehote z drugim, manjšim merilom nego književnike velikih narodov; češ, ta „naš“ pisatelj je znan samo *nam* maloštevilnikom, a onega poznajo milijoni in milijoni! Ta kvantitativna cena se prevrne nehote v kvalitativno: domaći pisatelj se *podcenjuje*, a tuj pisatelj se *precenjuje*! Tako pa se godi često krivica književniku in zato posredno tudi narodu. Kajti trdo stoji ta činjenica: *mnogi pisatelji malih narodov so tako odlični, da bi, ko bi pisali v katerem koli svetovnem jeziku, postali svetovno slavni!* Ker pa pišejo le v svojem v domaćem jeziku, ostanejo nepoznati in neznatni! Kolika škoda, *kolika izguba za ugled dotočnika in za ugled naroda!*

Kam torej mora biti obrnjeno stremljenje vseh pisateljev, ki se ne omeje samozadovoljno le na ugajanje domaćim, skoraj bi rekeli hišnim (kućnim) potrebam? Obrnjeno mora biti tja, da da si razširijo krog svojih pristašev, t. j. bralcev. Kje jih naj iščejo? Edino tam, kjer bodo našli 1. *dovzetnost* za svoje stremljenje in 2. kjer vla-

dajo domaćim *sorodne razmere*: potreba širšega občinstva!

Uporaba tega pravila za *Slovence* je povsem jasna! Slovencev je malo, niti dva milijona. Pisatelje pa so imeli in jih še imajo, to se sme javno izreči, dobre na vseh poljih, leposlovne in znanstvene. A delokrog jim je jako omejen! Vsaka struja, vsaka stroka le nekaj pristašev in razumnikov; zato se mora zavedati vsak pisatelj, pišoč novelo ali rapravo, da jo bo uživalo in imelo le toliko in toliko stotin ali morda le desetin! On pa se je trudil prav tako kakor tisti tujec, čigar delo bo prišlo v roke tisočem in tisočem; in če primerja *svoje* delo s tujčevim, bo morda mogej trditi z mirno vestjo in z upravičenim ponosom, da njegovo neopaženo delo ni slabše, da je celo boljše nego tujčovo! Ni li to udarec zanj, ni li izguba za narod, ni li škoda za napredek človeštva sploh? — Naravno je zato, da se išče širše torišče za duševne kretnje. Kje? Za *Slovenca*, ki piše v svojem jeziku in hoče s tem pomoci svojemu narodu in ga digniti, edino pri *„bratih“ Hrvatih*. Le tu so dani pravi pogoji. Velika sorodnost jezika omogočuje umevanje spisov, ki so pisani slovenski; precejšen neposreden stik navdaja Hrvate tudi z *voljo* in nagnjenostjo, da uvrščajo slovenske spise in knjige med „svoje“ in ne med tuje; in — last not least — Hrvatje so *sami* kolikor toliko v podobnem položaju kakor Slovenci. I Hrvatje imajo izvrstnih piscev, a poznatih izvečine le v ožji domovini: dasi je njih delokrog mnogo večji nego pri Slovencih, vendar je za nje velike cene, če jih upozna še eden, akoprav majhen narod; kajti ta majhen narod čita rad in mnogo. Obe stranki imata medsebojno korist, a obe zadovoljita tudi idealnim svrham bližnjega sorodstva.

Neprecenljive važnosti je taka zveza za inteligenco, ki dandanašnji hoče in mora mnogo čitati v vseh strokah. Slovencem njih lastna produkcija ne zadostuje; zaradi tega se morajo zatekati k tujim virom. Tu pa se sprašajmo: Ni li prirodneje, da sezajo u potrebi po hrvaški knjigi v vseh onih slučajih, ko jim more ta zadostiti? Takisto napak pri Hrvatu!

III.

V tem pogledu pa bi se dalo obema narodoma medsebojno, z lastnimi sredstvi in v lastno korist vse drugače ustrezti, nego se to godi zdaj; trebalo bi namreč medsebojne organizacije, rekeli bi, *književne ekonomije*. Paziti bi se moralno na to, da si *naroda* ne delata oprek, ampak da se pri *književnih podjetjih izpopolnjujeta*. Kar stori eden narod, to bi naj bilo storjeno tudi za druge narod, ki bi se naprsto poslužil tega, kar je stvoril oni. Tako bi se prihranilo mnogo duševnega in materielnega kapitala, ki bi se mogel porabiti za izvirno, napredno, ne pa za konku-

renčno, često ovirajoče delo. — *Pri izvirnih, pristnih umetniških tvorbah* dakako ta obzir ne pride v poštev; te morajo biti povsem samonikle in samostalne. Važen pa bi bil ta obzir v vseh znanstvenih oprašanjih: velika škoda je, če se nalaga isti kapital na dveh mestih; nesel bo le polovične obresti (kamate)! — Najvažnejši pa bi bil ta obzir pri vseh produktih, pri kajih se gre za produkcijo en gros, ki naj zadostuje sedanji veliki „požrešnosti“ čitajočega občinstva, hotečega poznati tudi svetovno slovstvo, t. j. po prevodih. *Prava zloraba narodovih sil je, da prevajajo i Slovenci i Hrvati svetovna dela vsak za se, vsak brez programa!* Ko bi se zedinila oba naroda, mogla bi združeno oskrbeti svojemu obojemu občinstvu prav tako vsa svetovna dela, kakor to store Čehi!

Vse to temelji, pa na dveh neizogibnih pogojih. *Prvič* je potrebno, da vsak Slovenec ume hrvaščino toliko, da čita brez težave hrvaške spise; takisto naj ume Hrvat slovenščino. Saj se sistematično nobenemu izmed njiju ni treba učiti bratskega jezika. In medias res! Naj prične čitati in kmalu bo vajen! Seveda govorim le o inteligenci! — *Drugič* potrebuje naše knjigotrštvo, ali recimo knjigotržna zveza, korenitih reform. Vsi dobro vemo, da nas naše knjigarne o književnih pojavih bratskega naroda ne pouče skoraj nič. Kdaj vidimo v izložbi kako bratsko knjigo? Meseci preteko, da ne zagledamo nobene! Kolikor sem poučen, so v tem oziru knjigotržci sami precej pasivni. Zato naj vplivaju pisatelji na svoje založnike iz razpečalce, da pošljejo nekaj izvodov tudi k bratskemu narodu, ne morda samo na knjigotržca, ampak direktno na znane osebe. Tako bi prilše knjige medsebojno v promet, obestranski narod bi jih spoznaval, kupoval in čital. — *Ni* dovolj, da se knjige pošiljajo — včasih! — uredništvom. Ako tudi stori uredništvo svojo dolžnost, omenivši knjigo ali jo celo ocenivši, to nikakor ni dovolj. Vsled tega se bo oglasilo prav malo bralcev, oziroma odjemalcev: zadovoljijo se s tem, kar je povedala ocena; po knjigo pa ne bodo pisali v Zagreb, oz. v Ljubljano! — Kar

se tiče teh odnošajev, vlada še pri nas popolna primitivnost, da ne pravim malomarnost. Vsa literarna vzajemnost pa ne bo prišla preko lepih načrtov in še lepših besed. in preko zgolj zasebnega navdušenja redkih posameznikov (na eni strani trhlki teoretikov-idealistov, na drugi slavohlepni koristolovcev), ako se v tej praktični točki razmere ne zboljšajo, t. j. modernizujejo korenito.

Tako bi vzrasla pri *inteligenci* vzajemnost s sorodnim narodom in bi mogla postati življenska potreba.

Iz naših izvajanj pa sledi samo ob sebi, da je taka vzajemnost nemogoča med nami in med katerimkoli večjim slovanskim narodom; napram njim se bo vzajemnost omejevala vedno na redke posamenike, ki morejo prevzeti nekako ulogo tolmača. — Prav tako pa je jasno, da za književno vzajemnost niso pristopni nižji, manj olikan sloji, sploh masa ljudstva. Ta je trdno ukoreninjena v svojo domačo zemljo in svoje domače bistvo, zlasti v svoj pristni, od majke priučen jezik. To ljudstvo nima niti časa, niti sposobnosti, niti potrebe, da bi crpalo svojo duševno literarno hrano iz drugega nego iz svojega lastnega jezika. Vsako otežkočenje tega njegovega literarnega užitka bi pomenilo za nje toliko, koliko ga *odvrniti* od vsega užitka! In takega „ljudstva“ je mnogo več, nego bi si kdo mislil, tudi med — inteligenco . . . S tem dejstvom je treba povsod računati in to je resen poziv, naj se takozvana vzajemnost ne tira pregloboko; zato ponavljamo: *ne edinstvo* (torej perfektna vzajemnost) *more biti naš cilj, ampak vzajemnost v pravem pomenu besede, sloneča na medsebojnosti*, ne zvezana z enostransko odpovedjo. Temu, širšemu „ljudstvu“ bo i soroden jezik vendar tuj jezik*; pravi inteligenci pa bodi vzajemnost kulturni faktor in, ko se privadi jeziku, kulturni čin!

* Le za to „širše“ ljudstvo je torej umestno prevažati spise obeh vzajemnikov (n. pr. iz hrvaščine v slovenščino), neumestno pa za inteligenco. — Glede tega se popolnoma skladan z mislimi v lepem članku dr. A. Bazale v 2. broju našega lista.

Pisac.

O Simi Matavulju.

Još sam uvijek pod dojmom potresne vijesti o izvanrednoj, prijekoj smrti dragoga mi pobratima *Sime Matavolja*, koji je dne 4. ožujka prije podne u Biogradu preminuo uslijed izljeva krvi u mozak, kao posljedice zakrečenja artija, na kojem je očevidno već dulje vremena patio. Upravo je bio dovršto svoj pohod u pozorišnoj zgradbi, gdje je zamolio, da se te večeri ne daje drama „Podvala“ od pokojnog mu pobre

Milovana Glišića, jer je Matavulj baš u večer toga dana imao da čita svoj sastavak u počast Glišiću. Na uglu jedne ulice spopade ga nesvjestica i omaglica i dok su ga neki ljudi kolima htjeli prevesti u njegov stan, izdahnuo je svoju plemeniti dušu taj umni književnik, plemeniti čovjek i rijetki drug i prijatelj. Rodjen u Krajini g. 1853. u Šibeniku u Dalmaciji, službovao je u Erceg Novom, na Cetinju i Biogradu, te je tako imao prilike upoznati

sav onaj veliki teren, i život i onih ljudi, što ih je tako nedostižno slikovito, vjerno i umjetnički prikazao u mnogobrojnim svojim većim i manjim pripovijetka i pričama. Ali njegovom širokom pogledu nije to bilo dosta, on je svojim velikim posmatračkim darom pratio dogodjaje i ljudе širom svih krajeva, gdje živu njegovom srcu jednako mili i dragi Hrvati i Srbи. U tom pogledu ne može se s njim mjeriti ni jedan drugi hrvatski ni srpski pisac.

On je uvijek bio spreman, da svojim pripovijedalačkim proizvodima zakiti i hrvatske i srpske listove. Bio je saradnikom našega „Vijenca“ i „Savremenika“, a „Matica Hrvatska“ štampala je g. 1891. i nagradila zbirku njegovih krasnih pripovijesti pod naslovom „Iz primorskog života“. Posljednja mu pripovijest, štampana latinicom, izšla je u „Savremeniku“ od g. 1907. u br. 5—6.

Još prije nekoliko mjeseci sastao sam se s Matavuljem u Novom Sadu, gdje je on često na dulje vremena boravio i otkuda se po drugi put bio oženio. Razgovarali smo o toj njegovoj pripovijesti: „Udes doktora Ivanovića“. On mi je kazivao, kako ga žalosti trvenje izmedju književnika oko „Savremenika“ i „Matice Hrvatske“, o kojem je on tekar donekle bio obaviješten, te mi je izjavio, da bi želio štampati u izdanjima „Matice Hrvatske“ zbirku pripovijesti iz onoga kraja, od kuda je bio uzeo lica i topografiju za svoju netom spomenutu u „Savremeniku“ štampanu pripovijest. Rukopis je imao preko mene poslati „Matici“ krajem g. 1907. Neznam, je li tu zbirku spremio, a ako se nadje medju njegovim rukopisima, neka se znađe, da ju je namijenio bio „Matici Hrvatskoj“.

O Matavulju kao književniku toliko je već pisano još za njegova života i u srpskim i u hrvatskim listovima, te nije nužde ovdje opširnije o tom pisati. Ja sam g. 1892. napisao u novosadskom „Javoru“ u br. 18.—21. opširniju raspravu pod naslovom: „Pravac savremene književnosti i Simo Matavulj“. Ja sam kratkom analizom osvijetlio dotadanje pripovijesti Matavuljeve. O Matavulju su kod nas pisali još i Milivoj Šrepl u „Viencu“ g. 1890. (o njegovoj pipo-

vjetci: „Novo oružje“) i Inhof g. u „Viencu“ g. 1893. (književno pismo).

U srpskoj književnosti napisano je vrlo mnogo raznolikih sastavaka o Matavulju i njegovom književnom radu. Poimence spominjemo ove radnje: Živaljevićeva u „Kolu“ g. 1889.; rasprava Marka Cara u „Bosanskoj Vili“ g. 1892. o zbirci pripovijesti: „S Jadrana“; dra. Milana Savića o najvećoj Matavuljevoj radnji: „Bakonja fra Brno“ u „Letopisu Matice Srpske“ CLXXV. sv.; rasprava Jovana Skerlića u „Srpskom Književnom Glasniku“ od g. 1903. o Matavuljevim „Beogradskim pričama“, da ne spominjem mnoge druge radnje od pisaca najmladje generacije. Jovan Grčić stavio je u svojoj „Istoriji srpske književnosti“ (II. izdanje) Novi Sad g. 1906. na str. 253—257. kratak, ali vrlo pomno izradjen bibliografski i biografski prikaz života i rada Matavuljeva.

Evo naslova Matavuljevih pripovjedalačkih zbiraka: „Iz Crne gore i pomirja“, dvije knjige I. u Novom Sadu 1888; II. na Cetinju g. 1889.; 2. „Iz primorskog života“, izdanje „Matice Hrvatske“ g. 1899.; 3. „Iz beogradskog života“, II. sveske, Biograd g. 1891. i 1903.; 5. „Iz raznih krajeva“, Mostar 1893.; 6. „Primorsko obliće“, Novi Sad 1899.; 7. „S mora i s planine“, Novi Sad 1901. kao XCVII. Matičnih knjiga za narod; 8. „Beogradski priče“, Biograd g. 1902.; 9. „Život“, Biograd 1904.; 10. „Novo oružje“, Biograd 1890.; ta pripovijetka je izšla zajedno sa Lazarevićevom pripovijetkom „On zna sve“; 11. „Uskok“ (tri puta štampana i proširivana oveća pripovijetka, najkasnije odštampana u zasebnoj knjizi u Biogradu g. 1892.; 12. Najuspjelija oveća pripovjedačka radnja Matavuljeva: „Bakonja fra Brno“. Počela je izlaziti g. 1888. u „Stražilovu“ pod naslovom: „Kako je Pjevalica izlijeo fra Brnu“; „Bakonja fra Brne, njegovo djakovanje i postriđ“, kasnije je u cijelosti izšla u Biogradu g. 1892. kao IV. knjiga „Srpske književne zadruge“, baš kao što je i njegov „Uskok“ izšao opširnije izradjen kao LXXV. sveska „Srpske književne zadruge“; 13. „Posljednji vitezovi“, Mostar g. 1903.; 14. „Svrzimantija“, Mostar g. 1903.; 15. „Car Duklijan“, Mostar g. 1906. (Svršit će se.)

Jovan Hranilović.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

U nedjelju 15. o. mj. obdržava se glavna skupština „M. H. Prisustvovao joj je velik broj članova, koji se ukazuje još veći, ako se uzmu u obzir nekadašnje skupštine Matičine (osim one jedne, koja neka našim „mladim“ uvijek ostane u pameti) i ako se pomici, kako je uslijed intenzivnijega zanimanja na drugom području, političi, interesi za književnost općeno jenjao. Bilo je do 100

skupština, — i to književno „kvalifikovanih“ i „nekvalifikovanih“ članova, koji bez primjedbe odobriše djelovanje odbora, a tim pokazaše, koliko mare za prigovore gospode „s onu stranu“.

Skupštinu je otvorio predsjednik dr. Gj. Arnold pozdravivši izaslanike „Matice Slovenske“, predsjednika joj dr. F. Ilešića i F. Govekara, urednika „Slovana“. Govor predsjednikov o pitanju, može li umjetnost zamijeniti vjeru, donosimo u prvome dijelu. Izvještaj tajnikov i

blagajnikov moći će članovi „M. H.“ čitati u Ljetopisu, a preporučujemo ga osobito našim prijateljima „s onu stranu“, žaleći samo, što im ni književne prilike ni finansiјalno stanje ne će podati skore nade, da bi nastupila od njih toliko željena — likvidacija. O popunjjenje odbora razvila se živahna borba, na kojoj su se i više, nego bi trebalo, opažali utjecaji političkih borba i strančarstva. Izabrani su: potpredsjednikom književnoga odbora prof. Vj. Klaic, potpredsjednikom gospodarskoga odbora prof. Stj. Kučak, odbornicima književnoga odbora dr. V. Deželić, M. Lovrenčević, dr. M. pl. Čačković, O. Ivecović, zamjenicima dr. A. Bazala, dr. F. pl. Šišić; odbornicima gospodarskoga odbora dr. D. Gruber, dr. A. Harambašić, dr. K. Bošnjak, zamjenicima K. Pavletić, K. Segvić.

Matica Dalmatinska.

„Matica Dalmatinska“ držala je glavnu skupštinu dne 7. ožujka o. g. Skupštinom je upravljao potpredsjednik dr. Pero Klaic.

Prema izvještaju blagajnikovu iznosi glavnica „M. Dalm.“ koncem godine 1907. nešto više od 72.000 kruna, za 1200 K više nego koncem godine 1906. O književnom radu izvijestio je prof. Karlić: „Matica Dalmatinska“ izdala je prvi svezak povijesti Matičine, „Narodnu Pjesmaricu“, potpomogla izdanje Kušarevih „Narodnih pripovijesti“; njezinom je potporom izišla i Vojnovićeva „Smrt Majke Jugovića“ i Tresićev putopis po Americi. O dva deset i petoobljetnici Mihovila Pavlinovića htjela se izdati spomen-knjiga, no književnici se pozivu Matičinom slabo odazavaše, te se mora ovo izdanje odgoditi. Skupština je primila ponudu člana geološkoga zavoda u Beču, dra. Schuberta, koji je ponudio, da napiše geologiju Dalmacije, zaključila je o 400-godišnjici Zoranićevu izdati spomen-knjigu o njegovu radu i povjerila taj posao prof. dru. Matiću Bila je potaknuta i misao, da „Matica Dalmatinska“ izdaje malenu biblioteku poput „Univ. Bibl. Reklamove. Prijedlog bi iza živahne debate predan književnome odboru, da ga prouči i po mogućnosti izvede.

Još jednom petljaniye Josipa Pasarića.

U broju 62. „Pokreta“ priopćio je P. „stvarnu (po sudu svojih prijatelja) repliku na moj odgovor. Želim samo nekoliko primjetbi staviti toj „stvarnoj“ replici.

1. Pasarić se brani, što je na osnovi izvještaja sudio o radnji tim, da i ja na osnovi jedne puke opaske iz Ueberweg-Heinzea i „slične opaske“ iz Wundta sudim o logici Hamiltonovoj i Jevonsvoj. No da ja na toj osnovi nijesam nikad pisao kritiku o Hamiltonovim i Jevonsovim djelima, to Pasarićevim „normalnim“ moždanim nije jasno; samo tako moguće je i to, da u isti red stavi „opaske“ u *znanstvenim* djelima s izvještajima novinskim. Da P. ne pozna razlike u tom, pokazao sam već u Odgovoru, a to i sam potvrđuje, budući da na osnovi izvještaja stvara sud o radnji i već zna (On! Pasarić!), da joj nije mjesto u Akademiji. Ja sam pak pokazao, da P. nema pojma o Hamiltonu i Jevonsu, jer da, makar i na osnovi opaski, pozna smjer njihov, ne bi ih bio spominjao protiv mišljenja, koje drže mojim.

2. No P. ni drugih nekih razlika ne poznaće. Tako mu između glatkoga i kičenoga nema „bog zna kakova razlika“. Ja nemam ni vremena ni volje, da se toga radi s njim pozabavim, ali dobar instruktor mogao bi mi u najkraće vrijeme razjasniti osnovne pojmove stišistike, pa će gdje koga razlika svanuti i njegovim inače normalnim moždanjima.

3. Što me P. poziva, da već sada povučem radnju, nijesam voljan poslušati, dok on ne iznese dokaza za svoju tvrdnju, da iza pitanja dolaze objekcije, a poslije toga odgovori, samo neka ne izvrša već unaprijed, da

objekcije dolaze između pitanja i *konačnoga* odgovora. Govor je o tom, dolaze li objekcije *iza* pitanja ili *iza odgovora na pitanje*. Vjerujem, da je P. to „malo ne jedno te isto“, ali ako on ne vidi razlike, vide drugi

4. P. me hoće da žigoše falzifikatorom, a ne smeta ga, da na osnovi „pomna i točna proučavanja“ poredi Kačićev rad oko „Ejmenta“ s prepisivanjem, najprije komplikacijom i sl. No tim baš najbolje pokazuje, da o Kačićevu radu nema ni pojma, jer ako su „Ejmenta“ i „juxta mentem“ Duns Skota, ona nijesu ni prepisivanje ni puka komplikacija, nego u samostalnu sustavnu cijelinu svedena nauka Skotova, te su po tom djelu Kačićeve.

5. S Pasarićem je teško razpravljati i zato, jer on ne pozna razlike između obuke u logici odnosno filozofskoj propedevtici i same logike, znanosti. Zove me naime ignorantom, što tvrdim, da nitko osim P. ne zna, što je Rousseau privrijedio za *logiku*; da tu moju ignoraciju dokaze, poziva se na A. Rauscha (Haudb. f. Lehrer höherer Schulen 1906. str. 220). Tu se veli, da svih opravdani nazori o *filozofiskoj obuci* idu natrag na Rousseauova „Emila“, da je R. udario početak polaganom, ali sigurnom razvoju „der phil. Unterweisung“. Rausch dakle govori o zaslugama za *obuku* u filozofiskoj propedevtici, pa još uvijek nitko osim P. ne zna, što je za samu logiku privrijedio Rousseau. Ne razlikuju li njegovi inače normalni moždani logiku od obuke u logici („Unterricht, Unterweissung“), onda mu nije pomoći.

6. Pas. je u članku u „Savr.“ dostađao mene nazvati falzifikatorom, čovjekom, koji nije prijatelj istine, kojemu nije jasno, što je drugima jasno — sve sami lični ispriadi, a kad sam mu jednakim vratilo, žali se, da sam „dirnuo lične žice“. No on u istom članku (Pokret br. 62.) zove mene farizejem, karikaturom od filozofa, kojemu nije jasno, što je jasno njemu — koji da ima normalne moždane i ostalo slično cvijeće iz naprednjačkoga vrta. U isto dakle vrijeme zamjera drugome, što sam čini. Smiješno je i to, kad se ljuti, što sam mu rekao, da je promijenio zvanje. Biti užgajatelj mladeži časna je služba baš tako kao i novinarom biti, jedno i drugo zvanje je časno, a Pasarić si je kao urednik „Obzora“ *časnu uspomenu* ostavio, pa će to i u novome zvanju sigurno učiniti, jer je — po mojem sudu u njega ostala stara čud. I samo o toj se radilo. Do zla boga smiješno je najposlijje, kad se žali, što sam spomenuo, da je urednišom „Obzora“ bio, te veli, da to „*u ovo doba*“ (u koje? — ta valjda te P. nema ničega bojati) miriše po nečemu, što ljudi opravdano zovu denuncijacijom. No svakome je jasno osim inače normalnih moždiana Pasariću, da se *jedna javno poznata stvar* ne može denuncirati. Ja se dakle nijesam tim sredstvom služio, ali on obećaje, da će: „ako se dru. A. B. opet prohtije dirnuti u lične žice“, iznijeti jednu „zanimljivu“ sliku jednoga ne baš uzornoga „uzgajatelja“ mladeži. On obećaje jednu nepoznatu stvar — denuncirati. Ako se ta tiče mene, pozivam ga, da to učini — *u ovo ili kojegod drnog doba*.

Dr. A. Bazala.

Književnost hrvatska.

Gradja za povijest školstva. Pred menom leži na stolu ogromna knjiga od 938 strana u formatu velike osmine. Točan joj naslov glasi: „Gradja za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas. Sa 102 slike. Pribroj i uredio Antun Cuvalj, kralj. zemaljski školski nadzornik. Knjiga prva: Od najstarijih vremena do godine 1835. Zagreb 1907. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoslovje i nastavu. Tiskar kr. zemaljske tiskare“.

Rijetko me je kada koja knjiga toli ugodno iznenadila, kao ova „Gradja“.

U Cuvaljevoj knjizi ne ćeš naći samo gradje za povijest pučkoga školstva, kako bi to čovjek očekivao prema zvanju g. pisca. Sam Cuvalj u predgovoru ističe,

da je prvo bitno doista mislio pribрати jedino ono, što se odnosi na *pučko* školstvo. To mu i bijaše glavna svrha, radi koje se latio toga velikoga posla. No svatko će odobriti, što je pisac uz put donio takodjer mnogo gradje za povijest *srednjih* i *visokih* škola u Hrvatskoj i Slavoniji. Time postaje knjiga zanimiva za čitavu hrvatsku inteligenciju. Držim naime, da ~~se~~ može biti naobraženoga čovjeka, koji se ne bi zanimaо za školske uredbe u domovini svojoj.

Ne čudim se, što Cuvaju kraj tolike gradje nije pošlo za rukom, da veliku svoju knjigu *praktično* podijeli. Time je mjestimice upravo naškodio svojoj svrsi, jer je gradju *pocijepao* u nebrojene odsjekе i odlomke. U prvom odsjeku govorи о školama prije osnutka kraljevstva hrvatskoga, u drugom za vladanja narodnih kraljeva, u trećem za Arpadovića, a u četvrtom za Anžuvinaca. Počevši od petoga odsjeka donosi Cuvaj napose gradju za pojedine vladare. Svega toga ne bi trebalo, jer povijest hrvatskih škola ne smijemo dijeliti onako, kako se dijeli politička povijest naša. Stogod je u nas bilo škola prije Marije Terezije, moglo bi se uvrstiti u *stari* vijek. S reformama Marije Terezije počinje se u hrvatskom školstvu *srednji* vijek, koji traje sve do kralja Franje Josipa. Istrom poslije burne godine 1848., kada smo prekinuli s mnogim sredovječnim uredbama (n. pr. ukinuvši kmetstvo i zabacivši plemićka privilegija), svanulo je i našemu školstvu *novo* doba. Ipak je Cuvaj dobrim svojim registrom (kazalom) na koncu djela svakomu omogućio, da u knjizi brzo nadje upravo ono, što i traži.

Po sadržaju svome dala bi se Cuvajeva „Gradja“ podjeliti u troje. Prvi dio čini razvitan školstva na teritoriju slobodne kraljevine Hrvatske i Slavonije. Sasvim drugčije razvijalo se naime školstvo u bivšem provincijalu, u kojem je vladao stari hrvatski ustav, nego li na teritoriju vojničke Krajine, gdje je gospodovao bečki dvor, odnosno ratno vijeće gradačko. Zato se krajiske škole sve do ukinuća vojne Krajine (dapače i do godine 1888.) razlikovahu od škola u gradjanskoj Hrvatskoj. Krajiske škole čine dakle drugi dio Cuvajeve knjige, dočim treći dio govori o posebnom školstvu kod Srba, za koje još i danas postoje donekle drugačije uredbe. Citavu ovu razdiobu po sadržaju proveo je Cuvaj vrlo pregledno.

. Da pribere toliku gradju, morao je Cuvaj proučiti i ekskserpirati stotine rasprava, crtica i bilježaka po raznim knjigama i časopisima. Svakog u svome djelu lojalno citira, odakle je štогод radio, da kasnije ne mora ponovno traziti onaj, koji će se služiti Cuvajevim radom. Ipak u toj „Gradji“ na mnogo mjesto opažamo, da su pisci bili pri ruci takodjer *netiskani* izvori. U tome upravo i leži za historika najveća vrijednost Cuvajeva djela. Nijedan od nas ne bi mogao doći do svih onih izvora, do kojih je došao Cuvaj. Koristeći se *položajem* svojim mogao je Cuvaj kao kr. zemaljski školski nadzornik za svoje djelo naći stotinu *suradnika*. On se pismeno obraćao na pojedine učitelje, da mu pribave podataka o postanku i razvitku svojih škola. Mnogo se toga naslo u crkvenim spomenknjigama, što su opet tražili svećenici. Tako možemo sebi u duhu predstaviti ogromnu korespondenciju, koju je morao Cuvaj obaviti, dok je dobio, što mu je trebalo za ovu knjigu. Takav način sabiranja gradje zahtijeva željeznu volju, neobičnu strpljivost i — zadovoljstvo s *malim* uspjehom kod *velikog* naprezanja. Zato nas je Cuvaj ovim svojim radom upravo obvezao na zahvalnost. A hvala i onima, koji me pomagaju u tome radu! *Udrugarstvo* doista svakog donosi korist!

Tko površno pregleda Cuvajevu „Gradju“, pitat će se: kako li u ovu knjigu dolaze toliki redovnici? Na mnogo mesta govori Cuvaj o Franjevcima, Pavlinima, Isusovcima, Augustincima, Templarima, Dominikancima, Kapucinima, Cistercitima i drugim redovnicima. Mogla bi se pomoći ove „Gradje“ sastaviti i pregledna povijest

hrvatskih redovnika. No čemu sve to iznositi u takovoj knjizi? Na to pitanje lako će odgovoriti svatko, komu je poznato, da su redovnici — ne samo kod nas, već i u drugim zemljama — do konca 18. vijeka bili glavni učitelji. Ipak uvidjam ja — a uvidja sigurno i sam Ćuvaj, — da je zbilja mjestimice previše govorio o hrvatskim redovnicima i redovnicama. Očito je, da je pisac gdje koje stvari donio samo zato, što se bojao, da će tko drugi teže doći do njih.

Ugodno se u „Gradji“ doimlju mnogobrojni portreti odličnih ljudi, koji imadu zasluga u razvitku školstva našega. Mnogi od ovih portreta posve su nam nepoznati. Mora da je Cuvaj uložio puno brige i troška, dok je došao do njih. U „Gradji“ imade i mnogo životopisa odličnika naših. Ovdje je napokon pribrana i školska bibliografija, popis knjiga, koje su nekada služile u hrvatskim školama. Može se opravdano reći, da je u ovoj „Gradji“ pribrano i „sačuvano mnogo zrnce iz kulturnoga života našega naroda, koje bi vremenom bilo prešlo u zaborav“.

Tko se ikada bavio takovim ili sličnim radom, vjerovat će, da je Cuvaj na sakupljanje ove „Gradje“ potrošio 15 godina slobodnoga vremena svoga, kako to i sam pisac kaže u predgovoru svome. Ali neka pisac ne žali ova dugotrajan posao, jer *korisnije* ne bi ni mogao upotrijebiti slobodne časove svoje. A bome ne bi ni 20 godišnjicu svoga nadzornikovanja mogao proslaviti lijepše, nego li izdanjem prve knjige velikoga djela svoga. Tko je prijatelj hrvatskoga školstva, sigurno će od srca željeti, da g. Cuvaj što prije otisne u svijet *drugi dio* pribrane „Gradje“. U tome dijelu očekujemo još i više onakvih izvora, koji historičaru dosada još nijesu prisutni, ali su mu veoma potrebni.

Dr. Rudolf Horvat.

„Pjesme“ Vladimira Vidrića. Dionička tiskara.
1907. Str. 53. Vlastita naklada.

Vladimir Vidrić prikupio je svoje dosadanje pjesme, — u svemu 25 pjesama — u posebnoj ukusno štampanoj knjižici od 53 stranice folio formata. Mladi naši modernisti, koji cijene VI Vidrića kao jednog od svojih najspremnijih i najboljih, ako i ne najplodnijih pjesnika, pozdravili su njegovu zbirku pjesama kano kakav dogodjaj u literarnom svijetu, udarili su u hiperboliku hvaleći sadržaj i formu njegove pjesničke zbirke. Ta hiperbolika nije se svidjela jednomu od drugova Vidrićevih, te je pod šifrom „M.“ napisao u br. 53 spljetske „Slobode“ od 30. XII. prošle godine, u rubrici za književnost i umjetnost, dosta žučljiv osrv na Vidrićeve pjesme i na hiperaoličnu kritiku tih pjesama, odštampanu u jednom zagrebačkom, radi simpatisanja sa hrvatskim modernizmom poznatom dnevniku. U Dalmaciji, naročito u okolicu spljetske „Slobode“, kao da nije Vidrić mnogo poznat, — njegovo ime dva put je u spomenutoj kratkoj bilješci štampano neispravno: „Vidić“. Pisac te bilješke, „M.“, veli, da je ostao presenečen, kada je pročitao kritiku „Obzorova“ — ča — o Vidrićevim pjesmama, koju naziva „ditirabom i odom u prozi“, „subjektivnom i personalnom kritikom“, kakove da „još nije niko nikada u Hrvatskoj dobio“. Ocjenjivač „M.“ veli, da je knjigu Vidrićevih pjesama pročitao na dušak i našao — (uz par iznimaka) „krasnih stihova ali loših pjesama“. Po njegovu mišljenju je to „refleksiona, tiha, drhćuća lirička nota, koja može da nam „momentano ugodi, ali od trajnijeg, dubljeg dojma nije“. On nadalje veli, da pjesnikov kult za neohelemanizam (?), za orientalizam dovadja čitaoca svaki čas u dugi (valjda drugi) štimung, — ali da ni jedan od tih štimunga ne ostavlja u nas dubljega traga. „Nježna je to i čuvstvena lirika, ali prelaka i kadgod banalna. Mjesecima na vodi stara je već šablona.“ — Nadalje veli „M.“, da Vidrić često puta žrtvuje ideju ili barem njenu jasnoću formi, formu rimi,

i da cjelokupni dojam nije loš, ali da traje par sati (?) „efemer je i prolazan“.

Iako je ova ocjena Vidrićevih pjesama ocito potekla iz pera kojeg njegovog modernističkog druga, iako je vrlo hrdjavim hrvatskim jezikom napisana (n. pr.: pjesnikov kult za *neohelenizam*...), moram priznati, da se sa sudom g. „M.“ o Vidrićevim pjesmama u glavnem slažem. Pridodajem samo već ovdje, da su upravo „krasni stihovi“ u Vidrićevoj zbirci: „iznimka“. Malo je u toj zbirci pjesma, gdje je metrika pravilna i dosljedno provedena. U opće je pjesnik posvetio premašno pažnje spoljašnjoj formi. Zbirčica mu upravo kipi mnogim ortografskim, prozodičkim i akcentualnim pogreškama. Malo ne uvijek zamjenjuje „ie“ i „je“. U pjesmici „Silen“ (str. 29), od same tri kicice pogrešno su napisane riječi: „sjeva“, „bjel“, „sjedih vlas“, „bjeli“. U mnogoj pjesmi imade u pojedinim kiticama ne samo po koja stopa previše već toliko anarhije u akcentuaciji i prozodici, te to upravo smeta. I srokovit su mu preobični, nepuni, više asonantni nego jedri, puni, skladići i zvonki. U tom pogledu baš artistike u spoljašnjoj formi nema mnogo u Vidriću; a baš artistiku ističu naši modernisti kao svoj specificum i svoje odliče.

U njegovoj zbirci imade dakako i formalno lijepih pjesama, n. pr.: „Ex Pannonia“, ali pjesnik je trebao, a i imao je dosta vremena za to, da svu tu svoju pjesničku priyjenčad, prije nego je pošalje u posebnoj zbirci u svijet, bolje umije, počesljiva i isčetka.

Medutim po svemu se čini, da Vidrić smatra u opće svoje pjesnikovanje svojim najnugrednijim zanimanjem, a u tom greši, jer sudeći po njegovoj pjesmi „Ex Pannonia“, u njega ima i lijepa dara i lijepe spreme za tu vrst pjesnikovanja.

Većina njegovih pjesama sasvim je zgodno zamisljena kao zgodan momenat za pjesničku moment-sliku, koju bi jedva mogao bolje is'ikati i zaokviti slikar sa svojim kistom i svojim bojama, nego li pjesnik sa životom i slikovitim pjesničkom diktijom. I Vidriću je pošlo za rukom, da u pojedinim svojim moment-sličicama natkrili slikara. Dok slikar, kada odabere zgodan momenat, koji nam izazove u duši i neposrednu prošlost i neposrednu budućnost, ipak ne može taj momenat fiksirati tako, da bude perspektiva antecedencija i postcedencija od većih razmjera, — Vidrić je primjerice u sitnoj pjesmi „Roblje“ str. 9. naslikao čavu potresnu dramu na pobjedičkim ladjama prikovana roblja na putu iz drage domovine, kroz oluju i gromove na moru, u nepoznatu tudjinu.

Takovih lijepo islikanih moment-slika ima i više u njegovoj zbirci pjesama. Takove su mu i pjesme: „Coena“ str. 27., „Grijeh“ str. 48. i „Mrtvac“ str. 38.

U nekim pjesmama premašno je poetičnosti u zamisli i formi i čitaju se kao hrdjavo verzificirana proza, bez pjesničkih slika i figura. Plastika u pjesmi ne sastoji se samo u plastički prikazanoj pozici i gestu, već treba da bude zakićena i oživljena sjajnom pjesničkom diktijom, život metaforikom i drugom pjesničkom ornamentikom. U Vidrićevim pjesmama ima dosta plastike gesta i poze, ali premašno pjesničkih slika i figura.

Novič elemenata nema mnogo u njegovim pjesmama: Silena, Kupida, bahantica, satira i nimfa, mjesecine i njenog odsjeva u raznim scenerijama prirode imade na pretek i u našoj umjetnoj poeziji još tamo od dubrovačkog razdoblja, ma da se mora priznati, da je Vidriću pošlo za rukom i te elemente i tu mješevinu i preplitanje mitologije i orientalistike u gdjekoj pjesmi osyežili i kojom originalnom kombinacijom, situacijom i niansom.

Dakako više puta mu se u tom nastojanju, da bude originalan, potkrala i koja omaška i nevjerovatnost. Tako primjerice već u prva dva stiha prve mu pjesme pod naslovom „U oblacima“ dolazi nevjerovatna slika: „Na oblaku sam ponad mora bio, — gdje mermer stupi nose plavet neba. Kakovi bi to morali biti masivni oblaci, koji bi mogli biti potporištem mermernih stupova?“

Isto tako treba osobite fantazije, da čovjek vidi „plavu sjenu“, kano u pjesmi: „Dva levita“ (str. 14.); ili da vidi kišne kapljice na prozoru, dok mjesecina nad svjetlim oblačnim rubom lako odskakiva, — kao u pjesmi: „Dva pejsaža“, str. 23.

U pjesmi „Mentor i pjesnik“ str. 31. ne znamo, jesmo li u Rimu kod Jupitra i rimskih augura, ili u Grčkoj, kod Atene, ili se radi o mješavini i pozajmici grčke i rimske mitologije.

Nekoje Vidrićeve pjesme bile bi zgodnije kao motiv za slikara, nego za pjesnika-liričara, primjerice pjesma „Plakat“ str. 42. i neke vrsti njen pendant: „Adieu“ str. 53.

Vidrić je u svoju zbircicu uvrstio i poznatu svoju pjesmu, versificiranu, prozaičnu capriciolu: „Gonzaga“ str. 51. Ni najfanatičniji njeni hvalitelji ne mogu joj drugo u pohvalu reći, nego to, da je prevedena na magijski jezik. Kano da su poznate neke ciničke ode Blumaurove zato postale estetske umjetnine, što su prevedene i na druge jezike.

Meni je žao, što Vidrić nije proslijedio ići putem, kojim je udario bio u svojoj doista po formi i sadržaju krasnoj pjesmi „Ex Pannonia“. Ta sama pjesma preteže svojom originalnošću, razmjerjem romantičkog, tragedijskog, lirskeg i epskog elementa, a naročito svojom poetičnom plastikom sve ostale pjesme Vidrićeve. Tu pjesmu sam po više puta upravo s uživanjem čitao i svaki put u njoj našao novih ljepota. Istina, ovakovih pjesama, ovakove kondenzacije i sinteze cijelog jednog doba i njegova obilježja, nije moguće mnogo ispjевati, ali i tu vrijedi ona: non multa sed multum . . .

Je li Vidrić s izdanjem svoje zbirkе pjesama završio svoje pjesnikovanje? — U pjesmi: „U oblacima“, koja nosi neko programno obilježje njegova pjesnikovanja, on se nekako i sâm pribovava, da bi se moglo dogoditi, da će u dnevnoj borbi, uz rad i muk za hljeb, zatomiti se njegov zanos za poeziju i Zeusa, Peruna, nimfa i Satira, Nila i romantične španjolske i panonske davnine. U pjesmi „Adieu“ silazi kao izmoreni trubadur sa mandolinom na ledjima niz stube grada svoga uzdišanja; — ali kada prestane žamor, kada utihne jeka i lomot dnevene borbe u prozi života, nema sumnje, da će pjesnik i opet potražiti liru, ogledati njene žice i pokušati, da joj izmazne nove glasove, kao tumač naleta poetskih inspiracija, što su se medutim nakupili u duši. Neka ga ne smeta ni hiperbolika ni omaložavanje kritike pojedinaca. Šenoa je rekao veliku i neodoljivu istinu u divnoj svojoj pjesmi „Vljin prsten“, da koga je jednom vila uzela svojim pobratimom, mora vilovati do vijek, ili živ mrtvotvati. Badava se otimati toj sudsbinji. Pa i može li biti što ljepše u svijetu, nego li je kćerca neba: poezija?! — Baš mi mali narodi, kojima se tako mučenički boriti za opstanak, trebamo pjesnika i pjesništva kao okrepne rose i životvornog sunca. I ako našim pjesnicima nijesu putevi života cvijećem nastrti, — najljepša im je nagrada i utjeha u srcu i duši, u uvjerenju, da služe idealu istine, ljepote i pravice, da nijesu nikada svojom lirom slavili i veličali silu, laž i nepravdu, već da su vršili blagotvorni apostolat poezije u korist svoga naroda, kao tumači njegovih želja i uzdisanja — i čuvati idejala istine, ljepote i dobrote.

J: Hr.

Omladinska knjiga u god. 1907.

„Da koje štivo bude vrijedno da se čita, treba da ono ima obilježja dobrog štiva. A toga nema u gdje-koj knjiga. Ili nemaju znanstvene vrijednosti, ili se pak u kukavnim slikama prikazuju znanstvene činjenice“. Ferd. Holtz.

Dok nazad desetak godina ne bijaše skoro ni govor o omladinskim djelima književne vrijednosti, sada jedva da i smognemo govoriti o svim onim knjigama, koje u velikom broju izlaze pod krilatom riječi „štivo“

za mladež". Knjige se štampaju i prodaju, a nitko ne pita: Kuda to vodi? Kakva je ta silom naturena duševna hrana? I onda nije ni čudo, gdje nema ozbiljne i stvarne kritike, da nastavnici, a poimence putatelji pitaju: što da dадемо наšoj djeci čitati?!

Ja ču ovo potonje pitanje drugom zgodom podrobnoje raspraviti, a ovaj put ču prikazati hrvatsku omladinsku knjigu (napose štampana djela) u god. 1907. Primjetiti mi je odmah, da kod nas u Hrvatskoj nema ni literarnoga, a ni pedagoškoga časopisa, koji bi točno bilježio sva izdanja za mladež, a još manje vodio o tom računa. Tako i dolazi, da se za mnogo inače vrijednu knjigu ne sazna. Kako to oteščava rad kritičara, ne treba niti da spomenem. Bilo bi zato skrajne vrijeme, da počmem o svemu voditi točan račun i da računamo s onim, što imamo ...

Koliko sam mogao pribilježiti, to je produkcija izvornih knjiga za mladež od cigle jedne godine (1906. do 1907.), u koliko bi se o njima moglo prema Holtzovom načelu govoriti, porasla za dvije trećine, ne računajući ovamo prevedena djela i popunjena ili preradjena izdanja. Tako je god. 1906. izdano primjerice sedam beletrističkih knjiga (B. Toni: „Jagode“, M. Pogačić: „Iz sunčanih dana“ knj. I. i II., A. Makale: „Jorgovanke“, R. F. Magjer: „Za cvjetne mladosti“, S. Širola: „Almanak hrvatskoj mladeži“ i Lepušić: „Nenad i Bojana“) i dvije (2) poučne (J. Žerav: „Narodi naše zemlje“ i ako se ovamo može ubrojiti drugo izdanje više pučke već omladinske pripovijesti I. Trnskoga: „Učitelj Dobrašin“). God. 1907. ovaj se broj potroštruo. Od samih beletrističkih knjiga izdano je do dvadeset, poučnih sedam, ne uračunavši prijevode i knjige početnika bez ikakve literarne vrijednosti. Ne ču pretjerivati, ako ustvrdim, da je u godini 1907. izašlo najmanje do šezdeset knjiga za mladež. Napomenem li još, da se knjige za mladež štampaju najmanje u 1000 primjeraka, pošto su većim dijelom knjige tvrdo uvezane, a razmjerne prema drugim knjigama vrlo jeftine, a knjige dobro prolaze, pošto se te knjige dijele kao prigodni darovi i nagradne knjige osobite koncem školske godine mladeži — svakako zaslужuju, da se i šira publika s njima pozabavi.

* * *

I. Pjesništvo. Priznati naši omladinski pjesnici: Milaković, Katalinić-Jeretov (Barba Rike), Crnko, Toni, Varga-Bjelovarac i neki mlađi redovito se javljaju, najčešće u „Smilju“, a pokadšto u „Mladom Istraninu“. Pjesme njihove većim su dijelom iz života dječjega i lake naravi. Bog, rod i dom — polje je njihovoga pjesnikovanja, idejali, koji će bitisati, dok je svijeta i vijeka. I dok lirika preotimlje mah, zapravo epka se pjesma u mladeži ne njeguje. Nema je. Naši omladinski listovi (osim „Pobratima“) u ovo zadnje vrijeme uopće epskih pjesama i ne donose, kanda je Trnskijev „Ahaver“ zadnja, koja se kao legenda vrlo rado čita i preštampava i autologijama. Za najmlađe mališe (mislim dobu od 7 do 8 god.), po gotovo je oskudica u kraćim, a vedrim pjesmama, koje je znao tako lijepo skladati neumrli Čika Jova.

To je valjda i ponukalo Milku Pogačićevu, da se dala na pisanje slikovnica, gdje je i potpunoma uspjela: „Ljica i čudni grah“ (valjda prijevod, a inače priča u stihovima, koja je po svome sujetu upravo veličajna), zatim: „Iz domovine i dalekih strana“, poučni sastavci i pjesme o kruhu, sladoru, riži, mirodijama i soli i veći dio sitnih pjesmica u: „Veseloj dječici“. Slikovnice: „Veseli stihovi“ i „Braco i seká“ ipak su očiti znak, da je to preusko polje za njezino pjesnikovanje; gotovo bismo rekli, da je šteta potrošenoga vremena.

Slabija je knjiga pjesama za mladež od Stjepana Eugena pl. Tomića: „Ciklame“. Računamo li, da su to

* Vidi o tom opširnije moj članak u ovogod. III. svesci „Hrvatske Smotre“ pod naslovom: „Iz hrvatske omladinske književnosti“.

pobrane pjesme šestgodišnjega rada, a jedva na okupu sedamnaest pjesmica — izlazi vrlo mršava bilanca. Pjesme podsjećaju na Jovanovićev genre, ali nema u njima osobite izvornosti; nade je, da će pjesnik daljnjim svojim radom pokazati napredak i u formi i u sadržaju. Pohvalom moram istaknuti, da Tomić dobro poznaje dječiju psihu i ako sad još za volju sroka žrtvuje i samu ideju, te mu pjesme ostaju onda okljuštene, nepotpune. Humor bolje mu pristaje, već ona ukočena ozbiljnost i suvišno moralizovanje.

„Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu“ izdao je među svojim edicijama sabrane pjesme i pripovijesti za mladež pokojnoga Vjenceslava Novaka: „Iz života za život“. Da je pokojni Novak ostao na životu, možda ne bi došlo do izdanja te knjige, jer kolikogod je Novak ne naknadiv pripovjedač za širu publiku, nije osobit omladinski pisac. Njegove pripovijesti pretrpane su moralnom poukom, a pjesmice su mu pune riječi, ali oskudne sadržajem. Zbirka ova ima i dobrih i loših pokušaja iz osamdesetih godina, kad su svi počimali najprije pisati „za mladež“. Međutim za razvoj hrvatske omladinske književnosti ima historijsku vrijednost.

Knjigu pjesama uz pripovijesti „Sa sijela i prela“ od pisača ovih redaka izdao je i predgovorom popratio odlični oml. pripovjedač Franjo Bartuš, a doživjela je s jedne strane pohvalu, a s druge iz pera „Sincerusa“ oštru kritiku

Napomenem li još, da je Ante Delak izdao: „Hrvatske svjetovne pjesme“, gdje imade 63 lijepo narodne i umjetne pjesme uz kajde — završio bih prikaz u glavnim crtama o pjesnicima i njihovim zasebnim izdanjima. Navlaš nijesam govorio o prigodnim pjesmama, koje variraju uvijek i u određeno vrijeme otrcane sujeće o: početku škole, učite djeco, školsko zvonce, o Božiću, Uskrsu i dr.

II. Pripovjedači. Omladinski pjesnici većim dijelom njeguju i pripovjetku. Možda je ova pocjepkanost rada na uštrb pjesnikovanju samom. Pripovjedači kao: Belović-Bernadzikowska, Lepušić, Šebečić, Pavelić, Makale i drugi pisiši isključivo pripovijesti i priče za mladež. O pripovijesti moći će se izreći zato kud i kamo povoljniji sud, no o pjesmama. No i tu je oskudica na štivu za najmladje. Poimence nemamo basnâ, da i ne spominjem štivo za djevojke. I u pripovijesti odviše se iztiče stereotipno i suhoparno poučavanje — (za ovo vrijede riječi Wolgasta: „Der Verfasser mag sein Werck noch so schlau und unaufällig mit Wissensstoff gespickt haben, dem kleinen Leser bleibt die Geschichte immer die Hauptsache, und das realistische Füllsel lässt er meistens bei Seite“), — pa ni izbor nije svagda najbolji; mnoge uopće nijesu za mladež. Urednici časopisa morali bi ipak i znati a i dobro lučiti što je, a što nije za mladež; po gotovo se ne bi smjele uvršćivati u oml. časopisima početničke radnje, jer vrijedi za mladež, što je zgodno kazao Goethe: „Das Beste ist eben gut genug!“

Tako pripovijest za mladež Ivana Pavelića: „Što tko čini, sebi čini“ nosi očite znakove početničke radnje. Moral, što ga pisac daje mladeži, iz svakoga redka odviše proviruje, a da bi pripovijest neposredno djelovala na čudoređe mladeži. Inače Pavelić ima pripovjedalačkoga dara, samo neka se okani pisanja, kod kojega početak jasno pokazuje, kakav će biti svršetak; kako će se sve lijepo svršiti, da bude vuk sit i ovca cijela. Štivo za mladež treba da ima ista obilježja kao i za odrasla, da bude umjetnički dotjerano. A što je umjetnički dotjerano jasno kaže Belović-Bernadzikowska u svojoj raspravi: „Naša omladinska literatura“ (str. 5. od god 1897.): „Što god naobražen odrastao čovjek dobra ukusa čita s nasladom, to je uopće umjetničko djelo, a sasvijem je

* Vidi: „Glas Matice“ u god. 1907.

svejedno, je li pisac to djelo napisao za mladež ili za veliku publiku".

Bolja je po obradbi i zasnovanoj koncepciji pripovijest „U žarkoj Africi“ od Josipa Eugena pl. *Tomičića*, pisca spomenutih „Ciklame“. Ova u neku ruku hrvatska Robinzonijada, čini se, ipak je problematične vrijednosti iako je ne mislim podrobnoj kritici podvrgavati. Gradivo poučno (historiju, zemljopis, prirodopis, fiziku) autor je mjestimice zgodno upleo u dosta živahno pričanje, i to je najbolja strana njezina i podaje poj uzgojnu vrijednost. Samo ne nalazim u njoj osobite izvornosti. Misao, kako je otac otiašao u Afriku, a sin ga otiašao tražiti i tamo se znao tek hrvatskim govorom medju tolikim narodnostima snaći, malo je pretjerano. Pa kako čudesno svršuje, sin u istinu nalazi oca, pa kada se povratiše u svoje rodno mjesto obdržavaju narodno slavlje. Kao zadužbinu dadoše sagraditi crkvu, koja se imala posvetiti. A što je sa majkom, koju je sin ostavio bolesnu na polasku u Afriku?! To je pisac ostao mlađim čitačima dužan.

Posebno mjesto zauzima u oml. književnosti Josip Šebečić, koji je sabrao u zasebnu knjižicu svoje: „Poučne i zabavne priče“. On je najizrazitiji predstavnik u mlađoj hrv. oml. knjizi. Njegovi su tipovi kao isklesani iz kamena, a piše lijepe i čistom hercegovačkom što kavčinom. Dikcija lijepa, mašta mu je bujna. Tek je šteta, što se Šebečić u pripovijedanju odviše služi turskim riječima. U knjizi „Poučne i zabavne priče“ bolje je uspjelo ono trinaest izvornih od onih osam izradjenih po njemačkom. Preradjivanje nije umjetnički rad: „an diese goldenen Gefäße . . . wagt der Mann seine täppischen Hände zu legen, um hier einen Zierrath barbarisch herunter zuschlagen, dort einen rohen Schnörkel aufzugipsen. Nie sind Kuns'werke ruchloser verunstaltet worden“ — dovoljkuje u pravednoj ogorčenosti Wolgast: Paulu Arndtu, koji je preradjivao Andersepove i Grimmove priče, a mogli bismo na to upozoriti i Šebečića.

„Price i basne“ od Adolfa Makale ostale su neopaze. Osim što su knjige neki provincijalni listovi i pedagoški časopisi oglasili, ne bijaše o njima govora. A ipak nije Makale novajljiva u našoj književnosti. Šuština njegovih radnja je zdravi i jedri život pun šarenoga cvijeća iz raskošnoga Edena prvi ljudi. Lijepi su mu legende i fantastične priče. Manje mi se svidaju njegove basne. Makale je ove basne i priče namijenio mlađeži, ali ima tu i takovih, koje nijesu ni odraslima, a kamoli mlađeži, dosta razumljive uza svu ljepotu. Takova je primjerice priča: „Vjetar“. Osobito je snažna priča: „Dan i noć“. Makale bi trebao da nastavi pisanje legendi.

Lijepi su knjige pripovijesti Ivana Lepušića: „Čemprez i ruže“ i „Poljsko cvijeće“, no nije mu bilo sudjeno da ih sâm za života otpri u svijet. Lepušić je u nas tako reći: praktični pisac, koji u neku ruku spaja zabavno sa poučnim i korisnim. A da je on u tome bio pravi pravcati majstor — svjedoče ove dvije knjige pripovijesti knjiga „Čemprez i ruže“ uspjela je u svakom pogledu i vazda će se rado čitati, dok je „Poljsko cvijeće“ više pučka knjiga nego spis za mlađež. U Lepušiću gubi hrv. oml. knjiga najboljega pripovjedača. Hrv. pedagoški zbor u Zagrebu zadužio bi u velike njegove štovatelje, kad bi izdao rukovet izabranih njegovih pripovijedaka za mlađež sa prikazom njegovih djela.

(Svršit će se.)

R. F. Magjer.

*

„Akademija“ pučko obrazovalno društvo u Ljubljani. Dne 8. ožujka predavao je u Ljubljani g. sveučilišni profesor i narodni zastupnik dr. Gjuro Šurmin o temi „Slovenci i Hrvati u prvoj polovici 19. vijeka“.

Rječitošću, što se razvija i može razvititi duljim parlamentarnim djelovanjem, uveo nas je prof. Šurmin u doba ilirskih vremena, ali ne da bi pripovijedao sve potankosti i pojedinosti ilirskoga pokreta, već je — rekao bih — podao filozofiju Ilirizma, ističući glavne i osnovne misli ilirizma, a i tumačeći, zašto se nije u svemu postigla svrha, za kojom se težilo. Središtem Napoleonove „Ilirije“ koju je opjevao slovenski pjesnik Val. Vodnik, bila je Ljubljana, a zadaće, što je onda bila namijenjena Slovencima, ali je ostala neriješena, latiše se 20 godina kasnije mlađi Hrvati, dјaci u Zagrebu. U ono doba dadoše Slovenci Hrvatima St. Vraza, a Hrvati Slovenima pravopis. Sire i dublje shvaćanje pokreta je gdjeđe manjkalo, u Štajerskoj su djelomice Slovenci poznavali i političku stranu pokreta, u Kranjskoj bilo je poznato tek ime i kulturno značenje. Ideji u njezinoj cijelosti nedostajalo je prikladnih izvršivalaca; ta tko je pristajao uz nju u Sloveniji? Nekoliko župnika na selima i klerika, dok su odlučujući književnici pasivno stajali na strani! Medutim na skoro počeše baš svećenici kao u Hrvatskoj tako i u Sloveniji, sumnjati s ortodoksnosti ideje i njezinih pokretača: bili su im to ljudi od nekakve „slobode“, dapače i protivnici celibata (Pavao Štoos)! Ova opreka djelovala je na pr. g. 1848., kad je poznata hrvatska deputacija odnesla caru u Beč želje naroda, medju ovima i zahtjev ukinuća celibata. Jedno je bez sumnje istina, da se baš u ilirsko vrijeme počelo — trvjenje, a *bez trvjenja nema iskre*, i to je veliki rezultat Ilirizma. U ostalom u čitavom pokretu mnogi su bili, ma i ne znajući, sredstvom neprijatelja naših, onih, koji su u Beču denuncirali svaku težnju kooperacije Slovenaca sa Hrvatima, te dapače i upozorivali na protestantskog pjesnika Kolara kao učitelja Lj. Gaju! Uspješno dalo se izrabiti samoljublje: zašto bi bili Kranjac, Štajerac i drugi kad bi mogli biti prvi! Raspre o slovima, raspre o „é“, zamjenile su u mnogim glavama slovenskih i hrvatskih pisaca kulturnu političku i općenoljudsku važnost ideje ilirske. — Po jeziku i sadržini našim prilikama prilagodjeno predavanje izazvalo je veliko obdržavanje, a počastio ga je svojom prisutnošću i gosp. gradonačelnik Ivan Hribar sa suprugom.

Dr. F. Ilešić.

*

U nedjelju dne 16. ožujka bilo je prvo pravnjčko predavanje, a držao ga je prof. dr. Jos. Šilović. Predmet predavanja bilo je jedno od najzanimljivijih pitanja iz područja kriminalistike: „O uvjetnoj kazni i uvjetnom dopustu“. U lijepon i zaokruženom govoru prikazao je predavač razvoj toga velevažnoga principa u kriminalistici. Ne možemo ovdje iznositi pojedine misli predavače — (tko se za to predavanje zanima, naći će ga doskora otisnuta u „Pravniku“) — ovdje ćemo istaknuti samo to, da je po razlaganju predavačevu *staro hrvatsko pravo* poznavalo ovu sasvim modernu uredbu u kriminalistici. Predavanje bilo je vrlo brojno posjećeno, osim članova „Akademije“, posjetili su ga i članovi društva „Pravnik“. Kakav je uspjeh to predavanje poluciо, neka svjedoči „Nova doba“, koja u povodu tome piše: „Predavanja hrvaških vseučiliških profesorjev rastejo „na svojem pomenu. Vedno nove in širše plasti ljudstva posećajo ta predavanja naše vseučilišne ekstenze. Zato „pa od dne do dne bolj krepko prekipeva želja, da bi predavanja hrvaških vseučiliških profesorjev postala „stalna institucija našega narodnega življenja“. Bez sumnje će se naši sveučilišni profesori toj želji živo odazvati i to tim više, što naše prilike za sada jedva podaju nađe, da će se se u nas ostvariti sveučilišna ekstenzija („pučko sveučilište“), makar da je sve pripravljeno za tu tako važnu kulturnu instituciju, za koju se — što valja s poхvalom istaknuti — ne malo zauzimao i radio oko njenog oživotvoreњa baš prof. dr. J. Šilović.“

—a—

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 7.

U ZAGREBU, DNE 10. TRAVNJA 1908.

GOD. III.

Može li umjetnost zamijeniti vjeru.

Govor predsjednika dra. *Cjure Arnolda* izrečen na godišnjoj skupštini „Matice Hrvatske“ dne 15. ožujka g. 1908.

(Svršetak.)

Otom bi se pitanju s malo truda dala skupiti ogromna gradja, kad se već istaknuta ne bi mogla uzeti dokazom protiv tvrdnje, koju ja ovdje zastupam. Ako je naime — mogao bi tkogod reći — umjetnost s vjerom ne samo tjesno skopčana, nego njoj i po djelovanju svome srodnja: onda nije pojmljivo, zašto ne bi mogla vjere potpuno i zamijeniti. Nu onaj, koji tako misli, ignoruje naprsto razlike, koje uza svu srodnost među umjetnošću i vjerom postoje. Da ih u kratko istaknem. Predmet je umjetničkoga užitka uvijek čutilan, na prostor i vrijeme vezan tako, da ga možda baš onda nemamo priruci, kad bismo ga najviše trebali. Tko može primjerice imati uvijek glazbu prema zlovolji? a tko je voljan u očaju tješiti se poezijom? Obrnuto je utjeha vjere bar u obliku pomisli na božanstvo uvijek uz nas. Ona prati seljaka na polje, radnika u tvornicu, vojnika na bojište, mornara na debelo more. Dok vjera dakle ide s nama na svaki posao — umjetnost ostaje reći bi kod kuće i čeka, dok se s posla vratimo i njoj se priklonimo. S time je dalje u svezi, da se za umjetničko uživanje hoće baš izvjesne prilike, dok vjera dobro dodje u svim. Umjetnost je u kratko ponajviše za bezbrižne i sretnike; vjera pak zove k sebi navlastito umorne i opterećene. A konično se ne smije zaboraviti, da se za umjetnost hoće ne samo izvjesna obrazovanost, nego i društveni položaj — otkale prirodno slijedi, da će manje ili više ostati vazda namijenjena manjini, dok će vjera biti, što je i doslje bila: za sve. Istina je, da se u našem demokratskom vijeku ide za tim, da se i umjetnost učini pristupnom svima; nu stoji li sve, što sam čas prije rekao, onda to ne će nikako biti t. z. visoka umjetnost, jer će ona po svom bivstvu tražiti

poput stroge znanosti uvijek visok stupanj obrazovanosti. Tko bi otud izvodio, da je umjetnost samo za bogate i obrazovane, a vjera za siromahe i priproste — služio bi se očito doskočicom; jer se iz toga dade izvesti samo to, da je umjetnost za sve baš tako besmislena kao i vjera za neke.

Nu koliko god te razlike govorile u prilog tvrdnji, da umjetnost ne može zamijeniti vjere, jer je djelovanje ove potonje očito općenitije — mogle bi se one ipak u toliko izrabiti protiv rečene tvrdnje, što vjeru još uvijek smatraju sredstvom u izvjesne svrhe, dok se u zbilji imade smatrati posebnom svrhom čitavoga duševnoga života, pak po tom posebnom funkcijom tako unutar čuvstvenoga kao i unutar spoznajnoga i voljnoga područja. Kako tek u povodu takvoga shvatanja može izbiti prava razlika izmed umjetnosti i vjere, dopustit ćete, da ga bar u glavnom prikažem i onda završim.

Čuvstveno je područje — kako ste jamačno razabrali — najšakaljivije, jer njemu baš pripada blaženstvo, za koje se misli, da ga umjetnost jednako pruža kao i vjera. Nu čini se, da tu postoji neko nesporazumljjenje; jer blaženstvo, što ga umjetnost pruža nije, niti može biti iste naravi s blaženstvom, što ga pruža vjera. Ono što nas podiže u umjetnosti, držimo uvijek našim djelom, te ni časka ne smećemo s uma, da je zapravo nekakva igra ili varka mašte. Zato i stožimo pred njim kao sudije ili kritičari i onda, kad ga hvalimo. Ono obrnuto, što nas kod vjere podiže, služi nam jamstvom za onoga, čije djelo smo mi sami. Tu ne može dakako biti kritici ni traga, jer nas uz čuvstvo vlastita ništavila obuhvata nužno čuvstvo poniznosti prema neizmijer-

nome biću. Kod vjere se dakle radi o nečem daleko ozbilnjijem i uzvišenijem nego li kod umjetnosti — o nečem apsolutnom i u zbilji svetom. Tko takvo apsolutno vrhu sebe ne priznaje, ne može naravno ni govoriti o vjeri. Negatori božanstva mogli bi sebi jedino uobražavati, da poput spomenutih umjetničkih velikana apsolutnoga ne trebaju; nu onda bi poput njih morali biti i toliko pošteni te priznati, da njihov eventualni idejal, što se blaženstva tiče, ne može konkurirati s vjerskim.

Prigovor, da je i vjera u svezi s mnoštvom neugodnih čuvtava — da spomenem samo čuvstvo apsolutne ovisnosti — te da je po tom čovjek bez vjere blaženiji, neumjestan je, jer se može ticati samo vjere prigovarača, nipošto pak vjere, kakvu je naučao i živio začetnik kršćanstva. Čuvstvo trajne ovisnosti od nebeskoga oca i jedinoga gospodara oslobadalo je Spasitelja sasvim prirodno ne samo od sviju mnogobrojnih zemskih gospodarčića, nego i od sviju neugoda, koje su mu za života nanosili. U njega je dakle čuvstvo ovisnosti, kojemu se imade pripisati njegova trajna djetinja vedrina, moralo nužno izazivati čuvstvo slobode, na koje se imade odbijati njegova neslomiva djelatnost u smjeru ljubavi bližnjega. Oboje skupa opet moralo je imati za posljedicu potpuni nutarnji mir i tiho blaženstvo. Tko sebi Spasitelja pomišlja, crta ili slika samo u dispoziciji velikoga petka, a ne pomišlja ga, ne crta i ne slika istodobno prožeta čuvstvom pobjednika sviju životnih demona — nije ga naprsto pravo shvatio. Zato kao što je stalno, da je Spasitelj uza svu tragičnost bio najblaženiji čovjek: tako sumnje nema, da nešto slično moraju osjećati svi, koji ga u istinu slikede.

Što se djelovanja vjere unutar spoznajnoga područja tiče, moramo iznajprije podsjetiti na to, da znanstveno istraživanje, koliko god duboko prodrlo u otajstvenost svijeta i života, nije na posljednja pitanja spoznaje jošte odgovorilo. Višoka je znanost, pod kojom dakako ne mislim moderno specijalističko talijgarstvo, sebi u rečenom pogledu pače potpuno svjesna granica, te ih kod svake zgode s pjetetom i priznaje. Uzme li se sada, da kršćanska vjera pomišlja svijet kao djelo osobnoga božanstva, čovjeka njemu nalik, ako i otudjena, nevolje i zla koje kaznom koje sredstvom za moralno očeličenje — onda je pojmljivo, kako vjera vijekom krnj i šupljikav nazor o svijetu upotpunjuje i zaokružuje i time baš spoznaju našu proširuje. Moglo bi se istina reći, da to nije znanje u egzaktnom shvatanju, ali se ne može poreći, da je to ipak vjersko znanje t. j. uvjerenje o činjenicama, kod kojih nas znanost izdaje. Nu što je konačno svako drugo znanje, ne isključivši ni filozofjsko, no vjerovanje? Filozofija, ta znanost o principima svih znanosti, ide ipak za tim, da ustanovi sve ono,

što bi se vjerovati moralno. Od trajnoga neznanja oslobadja nas dakle zapravo tek vjersko znanje — i tko žalac onoga prvoga ne će da svjesno nosi, prinužden je ono drugo prihvati.

O tom evo sveto-spoznajnom značenju vjere nema u umjetnosti ni traga. Svaki umjetnik ili ako hoćete svaka pače umjetnina zastupa za pravo posebni nazor o svijetu — otkale onda i pogibao za one, koji jedino u umjetninama uživaju. Uz trajno pomisljanje tudjih nazora i pročućivanja tudjih značajeva zahiri vrlo lako vlastiti. Kod vjere je nešto sasvim drugo. O različitim nazorima, što ih različite vjere zastupaju, može svatko doista steći znanje, ali to znanje ne postaje zato ipak njegovom vjerom. Za me kao religiozna čovjeka postoji u zbilji samo jedna vjera.

Što se napokon tiče djelovanja vjere unutar voljnoga područja, to je ono u najtjesnijoj svezi s pitanjem o djelovanju umjetnosti unutar istoga područja; a oboje opet u svezi s pitanjima: pomažu li umjetnost i vjera čudoredju — koje je par excellence voljna pojava — ili mu odmažu i koja to od njih više čini. Kako bi se za taj splet od pitanja htjelo više vremena, nego li ga ja ovdje imam, osvrnut ću se tek na glavne strane njihove.

Da umjetnost može biti jako uporište čudoredju, nije uzimao samo Schiller nego mnogi i prije i poslije njega; nu otud niti slijedi, da je umjetnost to u cijelosti svojoj, niti da je to bezuvjetno. Ono prvo ne slijedi zato, što mnogi dijelovi umjetnosti kao područje komičnoga, glazba arhitektura i cijelokupna dekorativna umijeća nemaju uopće posla s čudoredjem; ono drugo ne slijedi već poradi istaknute uvjetovanosti umjetničkoga shvatanja izvjesnom naobrazbom, a još više poradi činjenice, da razvijeni smisao za umjetnost nije nigdje smetao općoj pokvarenosti, kako to dokazuje Periklovo doba u Grčkoj, carstvo u Rimu, renaissance u Italiji, vlada Ljudevit XIV. u Francuskoj. Potonja je pojava sklonula pače Rousseaua, da umjetnosti odreće moralno djelovanje. Istina će kod tiju opreka biti po svoj prilici na srijedi: umjetnost može baš tako kvariti kao što može i oplemenjivati čudoredje. U svakom pak je slučaju njezinog djelovanje unutar voljnoga područja uvjetovano.

A kako je s vjerom? Oni koji misle, da bi umjetnost imala zamjeniti vjeru, pozivaju se baš na to, da je vjera prije svega vrlo često tobož u svezi s nesnosljivošću, fanatizmom, licemjerjem, razuzdanošću i drugim manama; a onda da ni o sebi nije sasvim moralna, kad sljedbenicima svojim obećaje nagradu bilo na ovom bilo na drugom svijetu. Što se onoga prvoga tiče, vidi jamačno svatko, da se tu ne radi o pravom shvatanju

idealne kršćanske vjere; jer gdje se pravo shvatanje nalazi, tamo nema stalno rečenih mana. Što se pak onoga drugoga tiče, to je prigovoru takodjer razlog krivo shvatanje — ali sa strane prigovarača. Pravo shvatanje tražit će bez sumnje, da svatko čini dobro poradi dobra, a ne poradi nagrade; nu čini li tkogod dobro i poradi nagrade, svakako je bolje, nego li da ga ne čini uopće. Iz rečenih prigovora slijedit će dakle samo to, da imade u zbilji manje vjernika, nego li se obično uzima; a nipošto da bi vjera o sebi branila čudoredje. Zato velim i opet: gdje je pravo shvatanje vjere, tu je njeno djelovanje bezuvjetno moralno, dok bezuvjetno shvatanje umjetničko ne isključuje po iskustvu nemoralna.

Bilo u ostalom s time, kako mu drago, glavno je ako ste razabrali, da je vjera doista funkcija ili organ za neiztražive dubine svemira. U koga tog organa ne bi bilo ili u koga je on zahirio: mogao bi svijet posmatrati s intelektualnoga, estetskoga i moralnog gledišta — ali ga ne bi mogao posmatrati s gledišta, koje sva rečena gledišta upotpunjuje i čini svijet tekar zaokruženom i skladnom cjelinom. Zato je od dva inače jednakobrazovana čovjeka religiozniji svakako savršeniji. Povjest kulture u ostalom ne poznaće čovjeka u istinu velika, koji ne bi imao bio religioznoga organa; jer veličinu znanstvenoga, umjetničkoga ili državničkoga genija uvjetuje tekar dubljina kozmičkoga shvatanja. Zato je Goethe s pravom rekao: da su ljudi u poeziji i umjetnosti — a mogao je reći i u znanosti — dotle produktivni, dokle su religiozni. Stoji li pak sve ovo, onda je pitanje o zamjeni vjere umjetnošću ili čime drugim sa pravo riješeno. Kao što jedan organ ne može u zbilji zamijeniti drugi: tako ne može ni vjere ništa zamijeniti. A s istoga je razloga naivno govoriti: da se je vjera preživjela, ili da je tek za primitivne ljude i narode. Ovo potonje s razloga, što sam ih već prije istakao; a ono prvo zato, što duševna djelatnost može samo otupiti, nipošto uginuti — a ima li se, kako pokazah, baš na vjeru odbijati dubljina svemirskoga shvatanja, onda vrlo obrazovani ne mogu nikako biti bez nje. U svakom se slučaju dakle prikazuje ona vrelom, iz kojega svi mogu udilj crpsti snagu. Zato i Herder govoreći o vjeri s pravom kliče: O izvore kolike li iz tebe ključaju rijeke.

Ali da završim. Iznio sam pred vas zakučasti problem i raspravio ga, kako se danas o njem u ozbiljnoj nauci razpravlja. Nu život je daleko zakučastiji od nauke, jer se u njem svaka pojava

može objektivirati problemom, tako, da svatko za pravo stoji ne samo pred čitavim spletom zagonetki, nego i pred još većim metežem odgonetnih mogućnosti. Kako svaka od potonjih nadje svoje zagovornike: pocijepka se taj socijalni tobož svijet u stranke i strančice — i nastupa borba, koja, ako i ne svršava krvavo, prožima ipak taj kratki život gorčinom. Samo u rijetkih bojovnika i to za stanke ili u onih, ko i postrance stoje, svita na čas misao: da bi dubljina i uviđenost onoga jednostavnoga nazora o svijetu, u čijem središtu stoji vjera, mogla u rečenom pogledu blagotorno djelovati.

I doista gospodo. Tko unutar toga općega meteža, te svadje i kavge dospijeva stvarati zaključke: taj mora na tom planetu baš tako kao i u horizontima svjetske i prirodne povjesti nužno naići na neizmjernost. Evo zašto. Tražeći bilo kojemu činu vlastitom ili tudjem zadnje početke i ispitujući dalje njihov snošaj i svezu s drugima — razbiramo i nehotice, da smo za pravo svi svi skupa zapleteni u neku orijašku mrežu. Tko čvrstoga uporišta nema, kako se to često dešava, taj ne samo da se trajno spotiče i ljuti, nego i u svemu nazrijeva nered. A posljedica? Žučljiva kritika svega, nepriznavanje tudjih vrlina, nijekanje sviju plemenština — prava la bette humaine. Tko obrnuto u vrhovnom principu svoje stajalište imade, tomu je sve u svijetu lijepo zakaričeno i skladno sredjeno. A ne vidi li baš naravno svih horizonata, on s vidljiva reći bi stalno sluti nevidljive i dolazi do uvjerenja, da će se tamo u neizmjernosti konačno sve izgладiti i zaokružiti. U povodu takvoga uvjerenja postaje je njegovo općenje prijazno, a razpravljanje nestrastveno: jer je takvo i cijelo njegovo biće.

Nu ne znači li to — pitat će možda gdjetko — nehaj, zastoj i mirovanje? Nipošto. Religiozan je čovjek sebi svjestan, da imade biti svjetlo svijeta, sol zemlje i kvas, koji neplodno tijesto stavljaju u vrenje — a to isključuje svaku pasivnost. On zna da je život pun problema i da ga na svakom koraku čeka borba. Nu kao što je za njega čitav pojavnji svijet konačno nešto sporedno: tako su sporedni i bit problema i posljedak borbe. Njemu je glavna stvar: njegovo vedro i preobraženo biće i način borbe, koju vodi. Zato ga niti tješi vlastita pobjeda, niti ga slama eventualan poraz. On je u kratko u sopstvu svom preobražen. Kako pak je preobraženo sopstvo blago, koje niti politička niti kulturna buka ne može oteti — on je u zbilji potpun čovjek. Gospodo, budimo potpuni ljudi!

O Simi Matavulju.

(Svršetak.)

Osim toga je Matavulj napisao dvije drame: „Zavjet“, štampan kao XLIII. knjiga „Srpske knj. Zadruge“, i „Na slavi“.

Kao jedna od najznamenitijih Matavuljevih književnih radnja smatra se njegova vanredno zanimljiva radnja, štampana u više svezaka „Letopisa Matice Srpske“ pod naslovom „Bilješke jednog pisca“ (počam od sv. CCXVI. i uz prekide do sv. CCXX.).

Matavulj je i prevadiao s raznih jezika, naročito iz franceskog i talijanskog i drame i priповijesti i priče za djecu. Tako je priedio za djecu više priča i sa raznih jezika i izdao ih pod naslovom: „Vilina knjiga“ u Biogradu g. 1894., a preveo je i Vogué-ove „Zimnje priče“. Posljednji mu prijevod iz franceskog bijaše Molièrova komedija: „Pučanin kao vlastelin“, u „Letopisu M. Srp.“ g. 1906.—1907.

Tko bi naveo naslove svih njegovih većih i manjih priповijesti i inih književnih sastavaka i putopisa, rastresenih po raznim srpskim i hrvatskim listovima i kolendarima. Bio je jedan od najsvestranijih i najproduktivnijih srpskih i hrvatskih pisaca. Poznavao je naš jezik kao malo tko od naših književnika, učio ga je na samom vrelu, iz usta naroda, na raznim krajevima: u Dalmaciji, u Hercegovini, u Crnoj Gori i u Srbiji. Znao je sve naše dijalekte, pisao je jednako istočnim i zapadnim narječjem. Nema u njega mnogo pjesničkih i retorskih slika i figura, ali mu je diktacija upravo uzorita, jezik vanredno čist; neki lokalizmi zgodno su izabrani i predjoše iz Matavuljevih djela u književnost.

Medju srpskim i hrvatskim književnicima uzimlje Simo Matavulj zasebno mjesto, on je posve samonikao, izraziti, jasno markirani književnički individualitet, te ne bi imalo smisla ispredjivati ga i tražiti mu uzornika ili preanca medju drugim našim prijevodačima. Možda mu je najsrodniji Ljubiša.

Medju srpskim prijevodačima veći je od njega umjetnik Laza Lazarević, ali je Matavulj svestraniji, produktivniji i šireg pogleda. Lazarević je, da tako rečem, srpski, a Matavulj kozmopolitski. Veselinović i Adamov ograničuju se na izvjesne krajeve i slojeve seoskog naroda; Matavulj obuhvata sav široki teren od Jadranskog mora do Avale; jednakom vještinom obradjuje svoje priповijesti iz širokih narodnih i inteligentnijih slojeva. U njega nema lirike ni prenemaganja, on je realista, genijalan posmatrač, zanimljiv fabulator; plastika mu je živa i vjerna, ruka u karakteristici

sigurna. Tko ga je jednom slušao u društvu prijevodači, ostao je začaran i morao je steći uvjerenje, da je Matavulj bio upravo stvoren za prijevodača. Nije učio mnogo ni velikih škola, ali je u njega bilo opsežno znanje, čitao je i zapamtio neobično mnogo: bio jedan od najnajčitanijih, najsvestranijih i najiskusnijih srpskih i hrvatskih pisaca. Mnogo je čitao filozofskih spisa, često je čitao i bibliju, a strogo književne stvari, beletristica bijahu njegovim stalnim zanimanjem.

Sudeći po njegovim prijevodima, bili su mu ljubimci od prijevodača G. Maupassant i od dramatičara Maeterlinck. Bila je za čudo u njega, koji je inače bio skroz na skroz realista, kako razvita i mistička crta. Zajedno smo čitali neka Du Prelova djela, čitao mi je i rukopis svoga prijevoda „Stopa Kristovih“ Tome Kempenskoga. Često smo razgovarali o raznim njegovim i njegovih prijatelja mističnim dogodnjajima i fenomenima. Rado je išao u crkvu i vrlo je volio naobražene svećenike katoličke i pravoslavne crkve. Mati mu je bila katolikinja, a i sestra mu se udala za katolika, otuda njegovo zanimanje za prilike istočne i zapadne crkve. Više puta mi je isticao široki pogled Kačićev i ljubav prema braći iste krvi, a trih raznih vjera.

O politici nije vodio brige; bio je dobar Srbin, veliki prijatelj i apostol sloga između Hrvata i Srba, koje je jednako volio, a bio je i veliki Slaven.

Od naših književnika najvolio je Gjalskoga, a od Srba Lazu Kostića i dra. Milana Savića, koji su mu i bili najintimniji i najvjerniji prijatelji.

Mnogo sam i ja s njime općio i prijateljevao: bili smo upravo intimni drugovi, prijatelji. S njime sam proputovao kao bivši bačko-srijemske dekan sve župe moje biskupije u Bačkoj i Srijemu, — s njime sam sproveo mnogo ugodnih sati na samo i u društvu s drugim prijateljima, kod mene i u kući dragog mi pobratima dra. Milana Savića, tajnika „Matice Srpske“. Matavulj je bio ljubimcem Novosadjana, te je u Novom Sadu mnogo i vrlo rado boravio.

Kada je stao pričati, svi smo ga s najvećim zanimanjem slušali, bilo nam je jasno, da on nikada ne će moći ispričati svega onoga, što mu je upravo naviralo iz duše, kao reprodukcija doživljaja i rezultat mnogog razmišljanja i proučavanja.

Bio je vrlo dobrodušan, samilostan i do skrajnosti skroman. Ništa mu nije bilo odvratnije od razmetanja, švadronerstva i hvalisanja. Nije

mogao podnijeti drskosti, brutaliteta, napirlitanosti, buke i galame.

Njegova oporuka, u kojoj zahtijeva, da mu bude pogreb što skromniji, bez vjenaca i govora, pravi je odraz njegova mišljenja i osjećanja.

Tko ga je poznavao, morao ga je zavoljeti i nikada ga neće zaboraviti.

I u mom srcu ostaje, mili moj pobro, tvoja slika duboko urezana i s njom u duši izvijam i

ja svoj Bogom mi odredjeni vijek, ali malo ih susrećem u svijetu tebi ravnih i momu srcu tako milih, kao što si mi ti bio.

Laka ti bila crna zemljica, kojoj i ti nijesi težak bio i pokoj plemenitoj duši tvojoj!

Novi Sad, 8. ožujka 1908.

Jovan Hranilović.

„Društvo hrvatskih književnika“ i „Matica Hrvatska“.

Bila je nastala neka stanka u trvenju izmedju književnika, okupljenih oko organa „Društva hrvatskih književnika“, mjeseca „Savremenika“, i književnika, koji ostadoše vjerni „Matici Hrvatskoj“ i njenim tradicijama. Tomu primirju poveselili su se bili svi pravi prijatelji hrvatske književnosti, koji su rastužena srca gledali, kako se uslijed trvenja izmedju književnika čitače naše općinstvo sve više otuduje domaćoj knjizi i hrvatskom štivu te poseže za tudjinskim književnim proizvodima. Ele primirje je opet prekinuto: ofensivu su otpočeli i opet počeli mladi modernistički nezadovoljnici s Matičinim odborom: U „Savremeniku“ i u „Zvonu“ počinje se i opet jurišati na „Maticu“, na Matičin odbor i na književnike oko „Matici“. U br. 2. ovogodišnjeg „Savremenika“ naviješten je i opet „Matici“ boj na život i smrt, t. j. obstrukcija modernističkih „vječno mladih“ — ili kako se oni sami zovu, „pravih književnika“. U sastavku pod naslovom: „Matica Hrvatska“ iznašaju se prigovori protiv „Matici“ i onda se na kraju proriče likvidacija radu sadanjega „Matičina“ odbora i ujedno izjavlja urbi et orbi, da „književnici, koji stoje s onu stranu „Matici Hrvatske“, neće utjecati ni pozitivno, ni negativno na rad „M. Hr.“, već će čekati likvidaciju, do koje da će za cijelo doći.

Pod tim „Savremenikovim“ sastavkom nije potpisano ničije ime, ali je sastavljen tako, kao da je doiočni pisac dobio ovlast, da napiše taj navještaj rata „Matici“ u ime „Društva hrvatskih književnika“.

Već ovdje konstatujem, da sumnjam, da bi svi članovi „Dr. hrv. knj.“ bili sporazumni s tim napadajem na „Maticu“, dok se znade, da su mnogi od članova toga društva ostali i sada vjerni „Matici“, te će i medju publikacijama „Matičinim“ za g. 1907., koje će doskora biti razaslane medju „Matice“ članove, izići i nekoliko radnja članova „Dr. hrv. knj.“, koji pripadaju mlađem, modernističkom taboru.

Osim toga pitam, od kuda se to od jedared „Društvo hrv. književnika“ pretvorilo u tabor modernističkih napadača na „Maticu“, kada medju njegovim osnivačima i utemeljiteljima imade veliki dio takovih, koji doista ne bi ni jednog filira dali bili za to društvo, da su mogli služiti, da će se to društvo povremeno izmetnuti u modernističko zaklonište napadača na „Maticu Hrvatsku“ i njene književne tradicije?

„Savremenik“ u opće ne bi smio biti organom samo jednog dijela književnika, koji su članovi „Društva hrv. književnika“; on doista donosi sastavaka i od pisaca, koji nisu „moderniste“, kao primjerice od Katalinića i dra. Tresića Pavićića. Zašto onda, njegovo uredništvo podaje u svojim uredničkim izjavama i napadajima „Savremeniku“ obilježje smotre „mladih“ i „modernista“, govoreći uvijek u ime njihovo, kada god ga saleti napast, da izbací koju papirnatu strijelu na „Maticu“?

„Matica“, dakako, ne treba strepititi od straha radi tih napadaja, jer ti napadaji na nju nijesu ozbiljno ni zamisljeni; — oni su nedavno na laku ruku izbačeni, da se po što po to markira oprečnost izmedju „Matice“ i onih mladih književničkih nezadovoljnika, kojima sadanji „Matičin“ odbor ne će da ustupi svojih mjesta u „Matici“.

Prije nego li ogledam te najnovije „Savremenikove“ zalete na „Maticu“, treba da ustanovim, da „Društvo hrv. književnika“, napadajući na „Maticu“ i književnike oko nje, radi baš protivno od onoga, što bi u smislu svojih pravila i svoga poslovnika imalo raditi. Kada je već to društvo pokrenulo svoju smotru: „Savremenik“; imala bi ta smotra u smislu § 3. točke b pravila „Društva hrv. književnika“ da zaštićuje interes i *dize ugled* književničkog staleža. Još jasnije joj tu dužnost nalaže §. 2. točka b. Poslovnika „Društva hrv. književnika“, koji doslovce glasi: „nastojati o izglađivanju osobnih književnih i inih opreka medju hrvatskim književnicima i članovima društva,

te dizati njihov ugled u domovini i inozemstvu, a time i jačati narodnu samosvijest“.

Jasno je, da se ofenzivnim napadanjem na „Maticu“ i njene književnike ne izgladjuju opreke između književnika i ne diže ugled književnika i književničkog staleža u domovini i u inozemstvu.

„Savremenik“ se dakle svojim ofenzivnim napadajima na „Maticu“ i književnike, koji ostaju vjerni „Matici“ ogrešuje o svoja temeljna pravila i radi proti svrsi, radi koje je zasnovano „Društvo hrv. književnika“.

Dok tako „Društvo hrv. knj.“ ne samo ne vrši poziva, koji mu je namijenjen, već radi upravo protivno od onoga, što bi imalo da radi, nema njezin organ „Savremenik“ prava obarati se na druga književna društva niti im dijeliti savjete, ukore i poduke, kako bi imali vršiti svoju dužnost.

Neka dakle gospoda oko „Savremenika“ pripaze na grijeha intra muros društva, kojemu je „Savremenik“ organom i neka primjerom u vlastitom domu pokažu, kako treba raditi, da se udovolji zadaći, radi koje je „Društvo hrv. knj.“ zasnovano i pokrenuto. Ovako, kako je sada u tom društvu, ono nema pravo nametati se za savjetnika i učitelja „Matici Hrvatskoj“ i njoj vjernim književnicima, sve kada i ne bi vrijedila ona stara, da je smiješno, kada hoće jaje, da bude pametnije od kokoši.

Da doista u „Društu hrv. književnika“ kojemu je „Savremenik“ organom, nije sve u redu, i da to društvo, ovako, kako danas shvaća i vrši svoju zadaću, nema smisla ni prava drugima davati lekcije, to priznavaju danas ne samo in camera caritatis, inter quatuor oculos et intra pocula njegovi najratoborniji i najrazmetljiviji članovi sami, već oni to konstatuju jasno i pred svakim. Eno Milan Marjanović piše u „Zvonu“ broju 2. od godine 1907. u sastavku: „Matica Hrvatska“ i „Društvo hrvatskih književnika“ na strani 39. o „Društvu hrvatskih književnika“ doslovce sljedeće: „Društveni rad i život nije dakle nikakov, zato niti imaju vanjski, niti domaći od društiva ikakove probiti, a ni ono se ne osjeća ni najmanje kao živo društvo u našem javnom literarnom i socijalnom životu“.

Prelazeći na smotru „Savremenik“, koja se toliko razmeće nad „Maticom“, pita Marjanović u istom svom sastavku medju inim na str. 40. doslovce slijedeće: „Ali osim namirivanja troška, u čemu sudjeluje društvo kod „Savremenika“. List je povjeren redaktoru, a gdje ostaje društveni život i rad? . . . „Savremenik“ sam ne dostaje ni svim potrebama beletrističke proizvodnje, ni potrebama publike, koja voli beletristiku, a i on se sâm tek uz poteškoće širi.“

Eto tako je to sa „Društvom hrv. književnika“ i njegovim organom „Savremenikom“, koji je i

opet otpočeo ofenzivno jurišanje na „Maticu Hrvatsku“, i čak na njene knjige za g. 1907., kojih još nije ni jedan od njegovih saradnika video ni pročitao, ali im ipak „Savremenik“ već unaprijed obara cijenu.

Mogao bih ovdje i prestati i završiti, podsjećajući gospodu oko „Savremenika“ na onu staru: Medice cura te ipsum! . . . , ali kada sam se već dao na posao, da se s gospodom porazgovorim, evo me, da ogledam neke njihove glavne prigovore „Matici“ i njenim izdanjima. O samim raznovrsnim proizvodima „Savremenikovih“ saradnika u toj smotri biti će prilike, da posebice progovorim.

U spomenutom već „Savremenikovom“ sastavku pod naslovom: „Matica Hrvatska“ u br. 2. od ove godine zamjera se Matici najviše to, što se ona drži svojih pravila i tradicija, što njen sadanji odbor ističe potrebu širenja poučnih knjiga, a u njima *ustaljene* i u znanstvenom svijetu *oprobane istine*, a ne „*onakove teorije moderne znanosti, . . . koje još i nijesu dovoljno istražene i koje bi moglo tek da škode*“ — Nadalje se u tom članku prigovara Matici, što je njen odbor „sastavljen od raznolikih ljudi raznolikog mišljenja“, koji je na usta svoga predsjednika i potpredsjednika palam et magna voce objavljao i posve protivne književne programe za izdavanje knjiga“.

To su glavni prigovori „Savremenikovi“ u „Matici“ i prema njima sudeći željeli bi prigovarači, da „Matica“ podje drugim putem, t. j. da se ne drži svojih pravila, kako ih se ne drži „Društvo hrv. književnika“, da ne čuva svojih tradicija, da ne širi u poučnim knjigama medju pukom *samo ustaljene i opprobane istine* već i *dovoljno neistražene i neprobistrene teorije*, makar bi te moglo i škoditi i kasnije biti proglašene besmislenima i da u „Matičinom“ odboru *ne bude raznolikih ljudi i raznolikih mišljenja*, već prema principu modernističkog tumačenja slobode mišljenja, da u „Matici“ sjede ljudi jednog mišljenja: jednaki u svemu.

Ali ti prigovori i ti zahtjevi nijesu ozbiljno promišljeni, i gg. oko „Savremenika“ *sami sebi protuslove*. Ako ne valja postupak „Matičin“, što se drži izvjesnih tradicija i što mjesto neprobistrenih teoremata širi medju narodom u svojim izdanjima samo ustaljene istine, onda nema smisla ni nekoliko redaka kasnije u istom „Savremenikovom“ članku napisana tvrdnja, da „*nijedna knjiga ne može da djeluje na narod, koja nema ustaljena i odredjenoga nazora o svijetu . . .*“

„Matičin“ odboru se spočituje, da zahtjeva za svoje poučne publikacije, što ulaze u srednje slojeve naroda, samo ustaljene istine a ne i problematične, dovoljno neprobistrene teorije, te se veli, da ona baš zato ne može uspijevati. Ali nekoliko redaka kasnije se u istom

„Savremeniku“ sastavku kategorički tvrdi, da nijedna knjiga ne može djelovati na narod, koja nema ustaljenoga i sredjenoga nazora o svijetu i životu. Šteta, što pisac tog „Savremenikova“ sastavka nije potpisao svoga imena, da mu uz mogućnost čestitati na tom remekdjelu besmislenog protuslovlja.

Kada bi bilo istina, što se u tom sastavku dalje tvrdi, da je odbor „Matičin“ „upravo zahtjevao od svojih suradnika, da oni svoj nazor o svijetu i životu pritaje“, — onda bi on radio sasvim prema naputku „Savremeniku“, koji upućuje na neophodnost ustaljenog i određenog nazora o svijetu i životu, hoće li se da knjiga djeli na narod.

A onda zašto u isti čas taj isti „Savremenik“ mudrac spočituje „Maticu“, da je njen odbor sastavljen od „raznolikih ljudi raznolikog

mišljenja“, kada ga to toliko ljuti, što „Matica“ ne će da bude rasadnikom oprečnih i neustaljenih i neodredjenih nazora o svijetu i životu i što ne će, da širi u svijet, u slojeve, kojima su njene publikacije namijenjene, i takove teorije, koje još nisu probistrene i dovoljno istražene, pa bi se na kraju krajeva mogle proglašiti besmislenima?

Da mi je do toga, da ističem i druga protuslovlja u tom „Savremeniku“ napadaju na „Maticu“, ovaj bi se moj osvrт na taj napadaj preko mjere oduljio. Konstatujem samo, da tam, gdje se s ovakovim protuslovljima juriša na „Maticu“, kakovih ima na pretek u spomenutom „Savremenikom“ ultimatu, ne može biti ni govor o kakovoj ozbiljnosti i opravdanosti napadanja na „Maticu“ i rad njenog odbora i književne proizvode „Matici“ vjernih književnika.

(Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Iz sjednice upravnoga odbora od 28. ožujka 1908. U godini 1902. izdat će „M. H.“ za svoje članove:

1. Zbornik Zrinjsko-Frankopanski.
2. Hrvatsko „Kolo“ IV.
3. Kolo umjetnika III.
4. Lepušić: Pustolovka.
5. Mickiewicz: Pjesme.
6. Turgenjev: Nov.

7. Stjepan Radić: Financijalna znanost.

Upozorju se g. pisci ponovno, da se radnje za Hrvatsko „Kolo“ primaju samo do kraja svibnja 1908. Kasnije stigli prinosi ne će se moći uvrstiti.

Pasarić redivivus.

Uvod.

Gospodine uredniče! Molim Vas za gostoprimeštvo u „Glasu“. Ja sam doduše potpisao poznatu rezoluciju protiv predsjednika Matice Hrvatske, ja sam načinio glasoviti eksodus iz Matičina odbora zajedno s „modernistom“ Pasarićem, Josipom Pasarićem. Ja sam ili bolje: ja nisam od to doba ništa napisao za Maticu Hrvatsku, premda sam njezin član — radnik. No prilike se mijenjaju, s vremenom dobiva se distanca, otvara se sve jasnija perspektiva, ah krasna perspektiva „borbe“ mladih i starih . . . Ljudi se odaljuju i približuju

Već godine 1906. o Božiću, kad sam zbog jedne kazališne kritike polemizirao s g. Josipom Pasarićem — dok još nije bio „pedagogijski“ pisac! — napisao sam u „Hrvatskom Pravu“, da su kod raskola u Matici odlučivali više lični momenti nego književni, aludirao sam na to, kako je g. Pasarić htio postati tajnikom Matičinim, a završio sam svoju (upravo Pasarićevu) božićnjicu riječima, da hrvatski književnici ne će više biti ničija štafaža, već da će „raditi svojom glavom i prekinuti prema Matici Hrvatskoj bezplodnu pasivnu rezistenciju, koju mogu podržavati samo oni, koji sami ništa ne rade.“

To je bio moj prvi korak. Doveo me do njega Pasarić. Što sad činim drugi korak, uzrok je i opet — Pasarić. Onda je navalio na jednu moju kritiku, a sad je navalio na jednu moju knjigu, na „Hrvatske prijevodače“ (Izdalo društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora). Onda je bio „literarni kritičar“, a sad je „pedagogijski kritičar“. No Vi ćete vidjet, da je to posve isti čovjek. Naime: Pasarić.

Ovaj put će mi to biti još ljepše pokazati.

I.

Da me razumijete, moram vam kazati sve, U Savremeniku, mjesecniku Društva hrvatskih književnika, kojemu je urednik profesor Branimir Livadić, napisao je (u br. 3. i 4. o. g.) profesor Josip Pasarić o izdanjima Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora članak pod natpisom „Omladinska knjižnica“ protiv profesora Milana Ogrizovića, naime protiv mene. To vam je, gospodine profesore Bazala, kako vidite, posve obična profesorska pripovijest (sa još dva tri profesora u pozadini!) ili „kruhojalstvo“, s kojom je i vas upoznao nedavno prof. Pasarić. Kod Pasarića je još uz to i „kruhoborstvo“, pošto — kako ste mogli iz njegovih brojnih (dakako „originalnih“!) pedagogijskih priloga u Nast. Vjesniku vidjeti — on nastoji svom silom zvane i nezvane faktore uvjeriti, da je on po zasluzi reaktivirani pedagog, da ima spreme, da radi, da prati . . .

Žrtva sam njegova pedagogijskog isticanja eto medju ostalima ja, a vjerujte: slatka žrtva Čekao me je godinu dana. Vrebao i čekao. Kao pedagog. Kao reaktivirani pedagog. Re-ak-ti-vi-ra-ni . . .

Morate naime znati, da sam ja na koncu lanjskih polemika (u siječnju) toga istoga Pasarića Josipa doveo pred literarni sudnicu i tu mu iznio sve dokazane njegeve grijehe, poslije kojih je mukom zamuknuo, pa se ne bi smio nikada bio javljati na svijetlo bijelog dana, ili ako bi se već javljaо, ne bi smio ni na koga više navaljivati ili bar ne onako navaljivati. Naime: zlobno i nepristojno, nepristojno i zlobno, kako samo on to umije, on, Pasarić, „s tužnim koloritom podvala i pogrda, za koje već od vajkada ima neosporivi patent“, kako mu

to napisa g. V. Klaić dana 29. ožujka g. 1906. (u „Hrv. Pravu“). Poštene literarne radnike ne bi smio više nikad napadati, jer je tim grijesima za uvijek književno difamiran. Zapravo takovomu čovjeku ne bih trebao ni odgovarati, ali budući da se u nas mnogo toga brzo zaboravlja, budući nadalje da ljudi zbog senzacije radije čitaju ovake „kritike“ nego li same knjige, budući (a to je najglavnije!) da Pasarić još uvijek nije promjenio svoje čudi, nego *napada* bezrazložno, bez dokaza, zlobno zlonamjerno, iskrivljujući i izvrćući, a sve u pozici, da radi za dobro stvar, za mladež, za pedagogiju i t. d. — e onda valja prije svakog obračuna s tim čovjekom svijetu iznijeti njegovu prošlost na isti način, kako sudac zločincu kao otegotnu „okolnost“ nabraja njegove prijašnje grijehje. Kad je g. Pasarić tako nelojalan bio i poslije izgubljene bitke opet me izazivao, ne smijem toga uistinu prešutiti. To se mora osježiti u interesu javnog moralu.

Pasariću sam prigodom mojih polemika dokazao, da se je kitio *tudjim perjem i živio o tudjoj muci*. Već kod rasprave o tehnici dramskog dokazao sam mu ne samo potpunu ignoraciju, kad je pomješao i pobrkao Aristotela, Freytaga, Volkelta i Brandesa, nego sam tom prilikom otkrio, da on ne piše iz svoje glave, već da je to perje dra. Miletića. Dalje: sjetio sam ga, kako mu je g. Vjekoslav Klaić *dokazao, da je njegovo (Pasarićeve) djelo o Jagiću „duševno vlastničtvo“ g. Klaića, te da je on, Pasarić, „ignorant u najelementarnijim stvarima svoje struke, slavistike“, kako je nadalje isti taj Pasarić pisao „podlu pohvalnu biografiju“ g. Klaiću. (Iz ovoga se svega Pasarić jako slabo izvukao). Nadalje sam iznio senzacionalnu i do onda nepoznatu činjenicu, da je *pokojni novinar Dinko Politeo sastavljao saborske govore Pasariću*. Kad se Pasarić izmotavao, da mu je Politeo dao temu, nacrt i t. d., onda sam mu iznio Politeove riječi: „*Onaj je govor bio moj od prve do zadnje slovke*“. Nadalje otkrio sam našem svijetu i ovo: Politeo je u Obzoru (br. 205. g. 1900.) napisao članak „Biskup Strossmayer i jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu“ prigodom 50-godišnjice biskupovanja Strossmajerova, a Pasarić je pošavši biskupu u Djakovo zajedno s gg. Tresićem i Smičiklasmom *prikazao biskupu Politeov članak, kao svoj i „zaboravio“ dati Politeu polovicu ugovoreną i dobivena honorara*. Pokojni Politeo sjećao ga na to nikad neizpunjeno obećanje i gotovo kleo ga riječima: „*Bog će svakomu suditi*“. — Na ovo pošljednje ne samo duševno, već i novčano vlastničtvo Politeovo nije Pasarić odgovorio ni jednom riječi do dana današnjega.*

Nemojte se, molim, na me mrštiti i reći, da su ovo osobnosti, što spominjem, — da to ne spada na stvar. Ovo sve treba da znate, da razumijete, zašto je Pasarić, dok je gotovo sva kritika i publika upravo srdačno pozdravila knjigu „Hrvatski pripovjedač“ — zašto je on jedini navalio i to onako po svoju navalio. Odgovor je jasan: *za to, da mi se osveti*, što sam ga pred našom javnošću raskrinkao i kao književnog kritičara i kao — čovjeka.

No ja ču sad, ako dopustite, ogledati i tu njegovu najnoviju „pedagošku“ masku, koju je na se navukao pišući o mojoj knjizi „Hrvatski pripovjedač“. Vidjet ćete da se tu ne radi ni o pedagogiji, ni o omladinskoj knjižnici, ni o hrvatskim pripovjedačima već o — osveti. Slabu se je maskirao „pedagog“ g. Josip Pasarić. Dužnost mi je: opet ga raskrinkati. Oprostit ćete mi, što ču biti i osoban, ali s Pasarićem drugačije ne ide.

II.

Pitanje omladinske knjižnice vuče se već neko dvije godine. Kad se počelo o tom govoriti, pristao sam (kao uvijek!) uz manjinu, naime uz one, koji su držali, da omladinske knjige moraju biti u prvom redu *beletristične* prirode, a u drugom naučne. Imao sam na umu gorko iskustvo, da naša mladež vrlo slabo pozna i domaće i strane pisce, te da u njezinoj privatnoj lektiri nema nišakva sustava. Čovjeku se dogodi i danas, da mu koji

višeškolac kaže za dra. Franju Markovića, da je već umro, a n. pr. od Šenoe, da pozna samo „Zlatarovo zlato“. Držali smo, da treba u mladeži pobuditi ljubav za domaće pisce, a upoznati je i sa stranim književnim veličinama. Zato smo nas trojica — dr. Senoa, dr. Schneider i ja — sastavili svoj prijedlog na vladu i obrazložili ga. Bio je štampan poslije u Nast. Vjesniku.

G. Josip Pasarić mogao je to sve čitati ili doznavati pa ustati protiv nas s tim više, što sad najednom drži „beletrističnu seriju, u kojoj su izisli Hrvatski pripovjedači, „gotovo suvišnom““. No g. Josip Pasarić nije, nigrdje o tom ništa napisao, jer onda valjda još nije bio „pedagoški“ pisac.

Medutim vlada je usvojila naš prijedlog i mi smo bili pozvani, da načinimo detaljni program. Ja sam taj program pročitao na skupštini Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora (lanjske godine u srpnju). U njem je bio nacrt izdanja samo beletristične serije. Povela se rasprava. Neka su gospoda bila ipak zato, da se paralelno otrovi i druga serija — naime školski klasici. Pobijedilo je konačno mišljenje prof. Radmilovića, da se izdaju knjige u dva pravca: jedan zabavno-poučni, a drugi: školski klasici. Tu je udaren temelj obadvjema serijama.

Na toj je skupštini bio glavom g. Josip Pasarić, no nije se ni jednom riječi javio u ovoj raspravi. Gosp. Josip Pasarić mogao je čitati poslije potanki izvještaj te skupštine u Nast. Vjesniku, no nije ni jedan članak ni člančić napisao o omladinskoj knjižnici.

Naravski: onda se još nije morao reaktivirati kao „pedagoški“ pisac — i onda, ja još nisam bio izdao knjigu. A trebalo je čekati knjigu. Čekati i vrebati.

Kad bi g. Pasariću bilo iskreno stalno do omladinske knjižnice i do pedagogije, on bi se bio morao prije interesariti za nju u skupštini i u štampi, pomoći joj svojim, recimo, savjetom, iskustvom, spremom (i kako se već sve te lijepi riječi zovu); ali — njemu se činilo komotnije čekati, pa iz busije navaliti na gotovu stvar. Da se ipak ne opazi, da izravno na me napada — on je navalu i osvetu proti meni umotao u pedagoške obloge, u brigu za mladež, pa cijeloj stvari dao naslov „omladinska knjižnica“, za koju dosad nije ni glasa dao, ni pera umoci.

Šta Pasarić prigovara našim serijama?

Našu podjelu serija u „beletrističku“ i „klasičnu“ zove čudnom krivo tumačeći riječ „klasic“, dok je iz predgovora mogao vidjeti, da se tu radi u prvom odjelu o modernoj beletrističkoj našojo i stranoj, a u drugom o klasicima (dalek starijim književnim veličinama) našim i stranim. Knjige prve serije imaju da budu udešene (makar govorile i o naučnim stvarima) beletristično, a knjige druge serije (makar govorile i o beletrističnim autorima) naučno; prve služe privatnoj lektiri ili pobudi za nju, a druge kao pomagala školskoj lektiri, koja se od višeškolca zakonito traži; prva serija može n. pr. donijeti ponajlepše škotske ba'ade s pjesničkim tumačem, što dak je školu ne treba, ali mu je za njegov kasniji život ili estetski uzgoj podesno, a druga serija n. pr. da iznese s komentarom Gundulićeva Osmana, koji se u školi traži. Dašto, da se te sfere mogu više put sjeći, ali zato ipak ne će biti zla nikakva. Ako izidje koja naučno-popularna knjiga *izmedju* ovih edicija, kako sam ja to naročito iztaknuo (naime ovaj „izmedju“ — a Pasarić ga izvrnuo!), ne će i opet biti zla. Ako g. Pasarić ne će da takva knjiga izidje u beletrističkom odjelu, može se — kad već toliko voli to blaženo klasificiranje — taj odio nazvati „beletrističko-naučni“ (ili zabavno-poučni) ili se pak može otvoriti treća serija, „naučna“ pa neka se za urednika njenog ponudi sam g. Pasarić (samoo dakako ne bi smio biti zloban i nepristojan!). Ta ja sam u predgovoru naročito istaknuo, da je naš put samo otprilike tako oboden. Dakle: nije trebalo odmah bijesno navaljivati, ne trebavatiti, da u prvom dijelu prospekt „vlada“(l) pometnja

primitivnih pojmlja". Ali znate, zašto je P. pobijesnio na prvi dio? Evo:

Prvomu sam dijelu urednik *ja* i tada vam mora biti sve jasno. Mene uopće treba odstraniti, mene i moju seriju i sve knjige u mojoj seriji! Pasarić konačno dolazi do toga, da sva ova izdanja, kojima bi naša mladež upoznala naše i strane moderne pisce, da ta izdanja nemaju prave svrhe i *sekcija može se kao suvišna (!) ukinuti*. Što do toga dolazi Pasarić, nije čudo, ali je čudo, da tu pljusku sebi i svom programu daje štampti urednik, „moderni“ urednik Savremenika, Branimir Ljavić. Treći im „moderni“ prijatelj, Milan Marjanović, zove tu Pasarićevu „kritiku“ stvarnom! Zbog ličnih eto obzira branit će ti ljudi i *najnatražnije i najnemoderne stanovište*.

Aj moderni, aj napredni!!

G. Pasarić nije zadovoljan, što će se u ovim knjigama donositi ulomci ili manja djela svakoga pisca, ali je zaboravio spomenuti, da sam u predgovoru naročito istaknuo, kako će se opet s vremenom svaki značajniji pisac izdati još u posebnoj knjizi ili pak koje oveće djelo samo o sebi. Ali prve knjige treba da udovolje prvoj potrebi; neka mladež ima najprije totalnu sliku n. pr. o našoj pripovijetci, o lirici itd. — a onda će se moći izdavati pojedinačna izdanje. Ne može se sve na jedanput.

Ja sam jasno i glasno napisao u predgovoru: „Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora osjeća potom još prema spomenutim većim piscima dug i ono će im se u svoje vrijeme još odužiti tako, da će o svakom značajnijem piscu — u istom ovom beletrističnom odjelu — *donjeti posebnu knjigu*!! G. Pasarić zabaštuje ovo i gradi se tobže pametan dovikujući mi: „U drugim se omladinskim literaturama izdaju ili pojedinačna djela ili pojedini pisci u *posebnim knjigama*: On mene poučava u onom, što sam već ja *prije njega* iznio. Ovo vam je posebna Pasarićeva patent-metoda. Ne mari on za to, je li ovakovo pitanje lojalno i honestno? Samo da se piše! Samo da se omete u klici nastojanje profesorskog društva.

Pita me nadalje g. Pasarić; a što je s lektirom za mladež nižih razreda? To pitam i ja njega. Radimo, g. profesore, a ne pitajmo! Dolazimo na skupštine, interesirajmo se, pretresujmo, a ne mislimo samo na psonovanje! Otvorimo i zato seriju. Meni je za sad preča mladež više gimnazije, koia je bliže izmaku u svijet nego li ovi mališi, za koje postoji „Pobratim“, pa mnoge zgodne knjige omladinskih pisaca.

To su u glavnom navale g. Pasarića na naš prospect — recime stvarne navale. Od onih drugih, nižih spominjem onu, kako nas je g. Pasarić objedio s „uzajamna monopola“. Zašto? Zato, što sam ja izdao „Hrvatske pripovjedače“, a što će g. dr. Borunić izdati „Srpske pripovjedače“ te što je najavio, da ja radim Čengić-agu. Mi smo to tako za prvi čas uzeli, samo da se počne jedanput. Za se sam uzeo hrvatske pripovjedače, jer se njima bavim već — mogu mirno reći — polovinu svoga života. Ostale će književnosti obraditi drugi kolege. U dopisivanju sam s nekim, koji već dugo vremena izučavaju u originalu francuske i talijanske pisce, te studije o njima tako, da — neka bude g. Pasarić uvjeren — ja ne ču drugi put jako dugo doći na red. Za Čengić-agu sam imao već više godina bilješke, pak sam se tek provizorno najavio i uz ogradu, ako se ne javi koji bolji radnik; no nakon ove izjave Pasarićeve o „monopolu“ radosno ču mu ustupiti Čengić-agu s tim više, što je on — doduše na starinsku i shematski pisao o Čengić-agi u Izvješćima zagr. gimnazije (g. 1888/9. i 1889/90.) Isto sam tako ovlašten i u ime g. dr. Boranića izjaviti, da će i on „Srpske pripovjedače“ nakon ove Pasarićeve izjave ustupiti komu drugomu, premda je već podosta gradje skupio. Teško je svakomu poštenome čovjeku slušati nelojalne i nekoligialne prigovore o nekakvom monopolu, gdje bismo morali svi zajedno raditi, a ne ovako „kruhojalno“ prigovarati. Sramota!

U ostalom ove će godine valjda moći još samo izići dra. Drechslera „Odabrane narodne pjesme“ — a onda će na sve one teme i eventualno još nove imati pravo natjecati se svatko. Ovo je, kako rekoh, bilo tek, da se počne.

Na ostala zabadanja Pasarićeva prospektu nije u istinu vrijedno odgovarati. Ako sam koga stranoga pisca u prospektu propustio napomenuti, premda sam rekao „itd.“, Pasarić mi to zamjera i nadopunjue me, premda bi čovjek mogao opet i njega nadopuniti, kad bi se zvao — Pasarić. Ako sam u prvom redu spomenuo evropske pisce, Pasarić ma sjeća, da ima pisaca i izvan Evrope, n. pr. u Americi i Aziji! Ako sam napisao Gorki, Dostoevski, Pasarić veli, da je to neispravno, već da ima biti Gorkij, i Dostoevskij! Neka pogleda sadanji Broz-Boranićev školski pravopis (str. 21.), pa će vidjeti, da je upravo ovo njegovo pisanje ruskih imena na „ij“ neispravno. Ako ja kažem, da će naša knjigu upotpuniti školski odgoj mladića, dakle da bude u tom pogledu potpun mladić, onda mi veli g. Pasarić, da vrednjajućim školu, da širim „površne i djelomično naopake pedagoške (!) nazore“ te da mogu na to „uzeti patenat“.

Šta ćete onda na to? Nije li to zlobno i sitno zabadanje? I ne bi bilo vrijedno osvrnati se na nj, da nije — tipično — moderno.

III.

Kad se tako gore spomenuti g. Pasarić napsovao i prospekta i knjižnice i serija naših (najviše dakako moje serije) — onda je došlo ono pravo: ja i moja knjiga „Hrvatski pripovjedač“. Tu će se izliti sva žuć. Pogrješna je, veli zamisao i izvedba. A onda ide postepeno. Čujte: moji su životopisi „na brzu ruku skalupljeni“ (po istoj bi se logici moglo reći, da je i on, Pasarić, skalupljen) moji su prikazi „loše komplikacije“ (kao n. pr. njegova „kritika“) i uopće „ispod kritike“, (najime ispod njegove „kritike“) u njima sam ja iskrivljivao, naumice zabašurivao, te uopće postigao „vrhunac izopačivanja!“ Moja je knjiga „lakomirsena pisanja“ i ja pišem „floskule“. Šta da vam nabrazam — ja sam prema Pasariću napisao škandaloznu knjigu bez glave i bez repa ili bolje: sa sto glava i sto repova, i to nije opažila ni jedna naša kritika, koju mi g. P. nazivlje „prijažnjiom“ i ljuti se na nju kličući bolno, da moja knjiga ne zaslzuje „ni izdaleka one pohvale i priznanja, kojim ju je bučna reklama (!) u našim novinama obasula“. Tajna mi je samo, kako sam ja mogao kraj moga sadanjeg političnog i književnog prilično izolovanog položaja doći do takove svestrane prijazne kritike, ako je knjiga u istinu tako užasna.

Ne precjenjujem se, te sa svoje strane mogu mirno reći, da sam — nakon što sam u vremenskom razmaku dobio neki pogled na knjigu — našao na njoj nekih nedostaka, koje ču, ako Boga da, ukloniti u drugom izdanju. Za mene je najveće veselje, koje ne može pomutiti ničija, pa ni Pasarićeva zloba, — što je knjiga našla tako lijep odziv u publici i u mladeži. O Božiću je štampana i *već je raspšaćana*. Kažite mi, g. Pasariću, knjigu u Hrvatskoj, štampanu u 2000 primjeraka, koja se rasprodala od Božića do Blagovijesti. Istina je: mnogo su pomogli Društvu kod raspšaćavanja gg. kolege, ali kad bi knjiga bila tako grozna, kakvom je Pasarić hoće da prikaže, ne bi se mogla nikako u tako kratko vrijeme raspšaćati. To je najljepši odgovor na Pasarićevu „kritiku“, kojom se mislio reaktivirati kao kritičar“. Kao profesora mogla ga je reaktivirati narodna vlada, ali kao kritičara — više nitko i više nigda. Pasarić redivivus, *Pasarić kao „kritičar“ može samo još umjetno da živi makar i pod okriljem moderne*.

Eto da vidite!

Tako ga još nitko nije smijehu izvrgao, kao što se on sam kritizirajući tobže potanko moju knjigu. Znate, kako je to radio? S lijeve strane metnuo je „Hrvatske

pripovjedač“ a s desne Matičnu „Spomen-knjigu“. Životopise kao i književni rad Augusta Šenoe i Janka Jurkovića izradio sam naime prema raspravama dra. Franje Markovića u Spomen-knjizi, kako sam to i naveo. Ako sam napisao, da je Šenoa čeznuo za Pragom, više mi Pasarić, da nisam iznio „razloge tomu čeznucu“. Pače — ne smijte se! — na jednom mjestu veli, da iskrivljujem prezime „Ištvanic“ u „Ištvanović“ (kako grozno!) Svagdje vidite, da je tražio, teškom mukom tražio, a našao sitnice, dlačice u jajetu. Kad se držim dra. Markovića, (osobito kod životopisa, kojih ipak nisam mogao iz glave opjevali), veli mi, da loše kompiliram, a kad sam drugaćijega mišljenja od dra. Markovića, veli mi, da ga izopćaujem i da postizavam „vrhunac izopćavanja“. Takav je on. — Evo sudite n. pr. na ovom primjeru kod Janka Jurkovića.

Dr. Marković:

„Kad je g. 1848. svršio bogoslovске nauke, bijaše mu još čitavu godinu čekati do redjenja; to vrijeme upotrijebi za književni rad i za nauku . . . Početkom srpnja, kad se primicaše dan njegovu redjenju, odluči posvetiti se književnom radu . . . i bude mu dozvoljen istup iz klera.

Sad Pasarić citira samo posljednju Markovićevu rečenicu i moju, pa veli da sam „izopćao“ ono „primicaše se dan“ u „morao dugo čekati“ itd. Eto takav vam je on. Ili što dr. Krnic zove „U registraturi“ glavnim djelom Kovačićevim i jednim od glavnih u našoj literaturi, a što ga ja zovem najoriginalnijim i vanrednim, Pasarić veli, da sam iz toga, naime iz ocjene dra Krnica, načinio superlativ, kao da nisam sâm ponovnom lektivom romana došao do tog superlativa, s kojim bi se složili i mnogi od Pasarićeve okoline. No znate, zašto to Pasarić iznosi? Zato, da mi može reći, da sam Kovačić i Kumičića izdigao „nad ostale“, tobože kao pravaše. Ne, nekadašnji g. urednič „Obzora“, objektivan i pristojan čovjek ne može ni toga nikad reći, jer što sam iznio o Kumičiću i Kovačiću napisali su još ljepeške neki kritičari baš iz protivnih političkih tabora. To Pasarić dobro zna, ali njemu je do toga, da upre prstom na moje političke nazore, pa da tobože konstruiru pristrandost. A je li pročitao, što sam napisao o Gjalskom, o Turiću? Jesam li i tu bio pristran?

Pasarić samo pukne ma štogod bez ikakvih dokaza. Pograbio je n. pr. jednu moju rečenicu iz prikaza o Šenoi; pa je nateže kroz pune dvije stranice (na sasvim krivom stanovištu o romantici, kako ćeu poslije pokazati), a onda završuje „na sličan su način (naime: kao Šenoa) skalupljeni prikazi i ostalih — 13 pripovjedača!“ — i veli, da je u mojoj knjizi „obilje nesmisla“. A kad treba što dokazati, onda su mu dokazi onako sitni i kukavni kao oni gore ili naprosto *neistiniti*.

Kao klasičan primjer navodim ovo: Podatke za Draženovićev životopis uzeo sam iz Vjenca g. 1902., (br. 49.) što ih je iznio R. P. (prof. Rob. Pinter), a Pasarić mi podmije, da sam prešutio spomenuti, da je to napisao — g. Jovan Hranilović, koji to naime — *nije napisao*, (već je kritizirao samo jedan Draženovićev roman). Sad što ćete tomu čovjeku? Dva mjeseca piše kritiku protiv mene i načini — da li hotice ili nehotice — ovaki „gikser“! Šta bi, da je morao opisivati svih 14 pripovjedača?! To bi stajalo 14 godina! Isplati li se trošiti vrijeme i papir na natezanje s njim, kad se iz svakog retka vidi osveta i zloba. Još da je ta zloba bar duhovita! — Prigovara mi, da neke studije i kritike nisam pročitao ili citirao ih, premda bi morao vidjeti, da nisam pisao nikakvu raspravu već knjigu za mladež — gdje nije trebalo donijeti *potpunost* nego *bitnost*. Da li

Ja:

„Kako je morao dugo čekati na redjenje, a usto se posvema dao na književni rad, istupi iz svećeničkog stališta“

me razumije g. Josip Pasarić? Ima li onda pravo nazivati moj posao „lošom kompilacijom“?

Nije mjesto, da se hvalim, ali moram reći, da spadam medju one rijetke mlađe ljude kod nas, koji su *sve* pročitali od svih znatnijih pisaca, i nesamo njihova djela već i kritike i studije o njima. Misli moje o pojedinim piscima plod su vlastitoga opažanja spojena s ponajboljim sudovima naše krijuke. Ja sam to sažeо, povezao i u što kraćim, markantnijim crtama dao mladeži u ovoj knjizi. Pisao sam usto s ljubavlju. Toga dakako nije mogao vidjeti g. Pasarić, kao što nije našao ni jedne riječi, da bar spomene taj veliki trud, gdje sam i najmanje stvari pojedinih pisaca morao tražiti, iznova čitati po nekoliko dana u više puta samo zbog jednog retka, zbog jedne riječi. Uvjeravam g. Pasarića, on bi trebao bio za ovu knjigu 14 godina i još ne bi valjala, jer g. Pasarić ne samo, da ne bi imao ljubavi za ove naše literate, već i njegovi književni pogledi jako su, jako primitivni.

Pasarić naime za najbitnije književne termine nema ni toliko razumijevanja, koliko jedan dobar gimnazijalac. Ja sam to konstatirao već onda kod moje polemike o tehniči dramskoj, a sad da vam iznesem njegovu najnoviju blamažu. Zove se blamaža o romantici . . . To je uistinu romantično.

Ne, ne, ja ne mogu dalje — ne mogu od smijeha! Za ovo treba posebno, posebno poglavlje. Poglavlje, gdje ćete vidjeti, da je g. Pasarić već i ostario, a još ne zna ni što je — romantika. Vidjet ćete, kako on miješa romantiku i romanticizam, Šenou i Maeterlinčka . . . Vidjet ćete u narednom poglavljiju cijelu tu besmrtnu blamažu, samo, molim vas, pustite me najprije, da se dobro ismijem . . .

(Svršit će se).

Književnost.

Stališće Bleiweisovih „Novic“ glede književnega zedinjenja Slovanov. Priobči Janko Lokar. V Ljubljani 1907. Natisnila Ig pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 35 str. Posebni otis iz „Izvjestja c. kr. drž. gimnasijske v Ljubljani“, 1907. Cijena?

Jugoslovenska ideja in Slovenci. Dr. Henrik Tuma, deželnji poslanec slovenskih trgov na Goriškem. 2. natis. Cena 50 vin. V Gorici 1907. Tiskala „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

Bleiweisove „Kmetijske in rokodelske novice“ počele su izlaziti g. 1843. u Ljubljani, dakle osam godina iza Gajevih „Novina horvatskih“. Odmah od početka svojega zanose se za slavensku uzajamnost i šire svijest o srodnosti svih Slavena, a napose Hrvata i Slovenaca. U 6. broju prve godine savršuje Anton Kremlj svoje pismo s riječima: „Bog živi Štajerce, Korošce, Krajnje in Horvate, vsi smo od edne slovenske matere . . .“ Iz Lokarove radnje razbirala se lijepe sva ona borba oko pravopisa, književnoga jezika i kulturnoga približavanja ostaloj slavenskoj braći, koja nam se katkad čini i sitna i žestina joj slabo razumljiva, ali su je upravo takovu imali preturiti i Hrvati i Srbi u prve dane svojega preporoda. Ima pri tome i takovih pojava, koje pokazuju upravo djetinju naivnost. Tako se čestiti profesor pastorskoga, bogoslovija i kanonik stolne crkve sv. Nikole u Ljubljani († 1866 g.) Josip Poklukar zanio originalnom idejom, da složi općeniti svjetski alfabet. Slao je svoj posao na ogled u Moskvu i Monakov, ali bez uspjeha. Četvrt vijeka mijenjao je i popravljao svoj alfabet. „Nvine“ su štampale njegove pokušaje samo iz poštovanja prema svojem starom i vjernom suradniku, a kritika ga je svjetovala, neka bi se prihvati zahvalnjijega posla. Kad je video, da se ljudi ne zanimaju za njegov posao, prodao je 1855. g. ljubljanskemu muzeju zapečaćenu svoju radnju s napisom: Allgemeines Slavisches oder Weltalphabet nebst Enthüllung der Analyse und Synthetik

des Lateinischen Alphabetes *Kdor plača 3000 gld., sme odtrgati pečat.* Do današnjega dana nije se našao kupac!

Dok je radnja Lokarova čisto književna, Tumin je spis o jugoslavenskoj ideji i Slovencima politička brošura, u koju su ušli članci, što ih je pisac pisao za političku smotru „Slobodu“ u Spljetu, pa se to vidi po stilu, jer se koješta na različnim mjestima bez potrebe ponavlja. Pisac je protivnik historizma u politici, pa veli, da je povijest Hrvatske, Srbije i Bugarske samo dokaz, da su samostalne države Velika Hrvatska, Velika Srbija i Velika Bugarska bile nemoguće zbog zemljopisnoga položaja i društvenoga sustava. Velika Hrvatska samo mu je golo i prazno sanjanje „in ne more spremeniti dejanskega neodvisnega položaja Slovencov“. Zato treba historizam ostaviti i prihvati u politici demokratsko-socijalno načelo, ali tu pisac ne misli na socijalno-demokratičku stranku kao takovu. Smjer političkoga i gospodarskoga rada ima biti demokratičan i gospodarsko-zadružan, a ujedno i interkonfesionalan, jer je katolička i pravoslavna vjera jedan od prvih uzroka, da su jugoslavenska plemena razdijeljena. Priznavanje socijalno-demokratičke stranke jakim faktorom ima biti također jedan dio jugoslavenske ideje. Kad austrijski državnici ne vide, kamo vodi na narodnosna smrt južnih Slavena i Austriju, treba da jugoslavenska plemena počnu sama na se misliti ne gledajući na Beć. Riječku rezoluciju pozdravlja kao prvu pojavu „samozavesti in samopomoći“.

Iznijeli smo tek neke misli piševe, a kritiku njegovih izvoda puštamo našim politicima. Dr. S. B.

*

Omladinska knjiga u god. 1907.

(Nastavak.)

Jedna od najljepših novijih ilustrovanih knjiga su sabrane priče i bajke Jelice *Belović-Bernadzikowske*: „*Hrvatske jelice*“. Ove su priče izlazile u omladinskom časopisu „Mladom Istraninu“, i ja sam se zgodimice prikazujući oml. knjige (Vidi u „Narodnoj Obrani“ od 15. XI. do 24. XII. 1907. moje članke pod naslovom: „Iz književnoga svijeta“) često na te priče osvrtao. Ove priče, na narodnu tkane, zaista su „miris blage slavenske duše, u njima je narodno vjerovanje, milovanje i nadanje od vijekova kroz vijekove vjerno sačuvano“. Dalo bi se dašto tu i tamo čemu prigovoriti, no sve nedostatke nadmašuje bujni stil, fantazija i etnografska vrijednost priča, u kojima će svatko naći ugodne zabave i pouke.

III. Almanaci. Almanak je vazda rado vidjena i čitana knjiga, jer raznolikošću sadržaja zabavlja ugodno i dijete i odrasla. Kod nas u oml. literaturi zaredaše i almanaci i koledari, koji donose dosta valjana štiva.

Pisac ovih redaka izdao je oveči almanak, zapravo antologiju hrvatske omladinske književnosti: „*U pjesmi i prići*“ u kojoj su prikazana devedeset i dva spisatelja s iscrpivom biografijom i prijegledom književnoga im rada, a priopćene su dvije stotine šezdeset i dvije izvorne radnje, što pjesme, što pripovijesti (zabavne i poučne). Knjiga ova dala je povoda mnogim i iscrpivim raspravama o tom predmetu.

Stjepan Širola uredio je: „*Almanak hrvatskoj mladeži*“. Almanak sâm lijepo je uredjen, tek premao je u njemu radnja od priznatih najboljih naših omladinskih pisaca.

Poznati pučki pisac Franjo Sudarević, Josip Žerav i pisac ovih redaka pokrenuo almanak: „*Hrvatska Mladost*“ s izvornim crtežima Rudolfa Valića. Knjiga prva sadržaje pjesme i pripovijesti (zabava i poučne). Almanak će izlaziti svake godine.

Agiilni istarski učitelj Josip A. Kraljević (urednik „Mladoga Istranina“) dao se na izdavanje praktičnih knjiga za mlađe. Prva te ruke je maleni koledar „Ostroman“ i „Jorgovan“, koji donosi zanimljivi književni prilog.

No bilo bi željeti, da se u njem ne nadju nerazumljive riječ (n. pr. kaos) i takove (kao kopilad) koje će pre-rano djecu izazvati na pitanje, što je to, a teško im je na pitanje odgovoriti. A isto tako i članak Davorina Trstenjaka: „Moralni nihilizam“, bolje bi pristajao u pedagoški časopis, već u omladinski almanak.

Spomenuti mi je još sjajno uspjele: „*Hrvatske Prijedorače*“, koju je knjigu uredio dr. Milan Ogrizović, a izdalo „Društvo hrvatskih profesora u Zagrebu“. I ako je djelo namijenjeno odrasloj mlađezi i široj publici, navlaš ga spominjem kao uzor, kako bi se dalo slično djelo izdavati za najmladje. Tu bi u prvom redu bio pozvan „Hrv. pedag.-knjiž. zbor u Zagrebu“, koji bi u tom mogao odredjivati pravac razvoju daljnje hrvatske omladinske književnosti. (Svršit će se.)

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Ovogodišnja svečana sjednica Jugoslavenske akademije obdržavala se dne 21. ožujka 1908. uz sjajno izbijvanje ne samo publike, nego i tako zvanih zastupnika javnoga mnijenja, koji su tim najbolje pokazali, koliko mare za tu našu kulturnu instituciju. Predsjednik T. Smičiklas izrekao je svečanu besedu, u kojoj se izjavio o nekim novim nakanama akademije i o započetom radu u tom novom pravcu. U našoj se literaturi — reče — osjeća praznina, to nemamo jošte naučnih djela iz svake struke, da bi se svaki sin našega naroda u svojem jeziku mogao obrazovati. S pohvalom ističe rad visokih učilišta i zavoda u Zagrebu i Beogradu, djelovanje Matica (hrvatske, dalmatinske, srpske i slovenačke), što svojim radom oplođiše mnogo pusto polje, ali ističe i velike zapreke, koje smetaju, da kraj svega toga rada još nije vidjeti željena cilja; nema jedinstvene čitalačke publike, kojoj ne bi smetala „jadna dvoja pismena“ cirilice i latinice, zato i nema nakladnika, koji bi se usmijelio izdavati djela za općenu obrazovanost. To je akademiju potaknulo, da osnuje zakladu za izdavanje takovih djela, a prvi joj je osnov udarila I. hrv. štedionica darom od 10.000 kruna, kojoj se svoti prema odluci akademije priklapaju i svi darovi, te je ona danas dosegla visinu od blizu 35.000 K. Akademija je i počela odmah s izdavanjem, te izdala ponajprije jedan svezak Nodilove povijesti srednjega vijeka, ali se knjiga nije raspačala; akademija ipak izda i drugi svezak, ali s istim uspjehom; treći svezak izda prof. Nddilo na svoju ruku, ali ga slaba prodaja prinudi, da ga uz znatan popust proda akademiji; onda bi sružena cijena svim trim svezcima na $\frac{1}{4}$, ali i to bez odziva — a akademija je kupujući to djelo, imala pred očima, da poda narodu veliku svjetsku povijest, koja će biti na ures našoj narodnoj knjizi. Akademija će — prema riječima predsjednikovim — nastojati ne samo tu misao ostvariti, nego će poraditi, da nova zaklada dobije životnu snagu, te će biti prvi nakladnik znamenitih djela opće nauke.

Predsjednik T. Smičiklas je tom svojom besjedom upro prstom u jednu veliku ranu našega cijelog kulturnoga života, istakavši, da nemamo jedinstvene publike, ili što je isto: da smo Hrvati, Srbi i Slovenci svaki za sebe preslabi, da izdržimo znanstvenu produkciju, a opet nemamo ni zajedničkoga prometnoga područja, a ni u produkciji nema jedinstva ni organizacije. Taj se nedostatak, koliko je i bio već više put istaknut, nije se još s ovako vlsokoga mjesta i s tolikom oštrinom istakao, a ujedno je u njem zadržano i još mnogo drugo, što g. predsjednik nije izričito spomenuo. On je svoje pitanje iznio pred javnost, jer je držao, da je vrijedno, da se svaki prosvijetljen čovjek u nj zamisli, pa što se dogodilo? Naše „javno mnijenje“, koje se i preko potrebe gdjegod i samodopadno nameće nadglednikom svega javnoga života i rada, nije u tom zauzelo — nikakovo

stajalište; zadovoljilo se tim, da „po kroničarskoj dužnosti“ u izvatu ili u cijelosti donese njegov govor; nije zar ništa imalo na nj reći? Taj nehaj za ovako važno u kulturnom pogledu nastojanje, svakako je žalostan znak — za našu publicistiku. Tome valja i to pripisati, što se u javnosti slab interes pokazuje za sjednice akademijске, ne možda samo poradi strogo znanstvena karaktera u njima čitanih radnja, nego i poradi toga, što se publika na njih slabo upozoruje, te malo i zna, da su te sjednice javne i svakome pristupne. No kad se radi o tome, da se želja za znanjem i prosvjetom utazi na vrelu više puta i problematične vrijednosti, publika se svim mogućim načinima vabi i potiče. Zato — a ne samo poradi naučne visine — akademija stoji podaleko od smjera, u kojem se zadovoljuje želja za prosvjetom najvećega dijela i obrazovanih ljudi. Predsjednik je istakao i maleni broj čitalačke publike, ali se u nas razmijerno prema Slovincima i Srbima može reći, da za naučnu knjigu gotovo i nemamo općinstva. Pače i u beletrističi zaostajemo za Slovincima i Srbima i s obzirom na množinu publike i s obzirom na jačinu potrebe za knjigom, hvala i tu našoj javnoj kritici, koja je mnogo doprinijela, da se — ne čita. No i svi zajedno (Hrvati, Srbi i Slovinci) ne ćemo tako lako izdržati veliku naučnu knjigu: broj naučnjaka porastao je u nas naglijie, nego se prema njemu pobudio u publike interes i dovoljna sprema; to sve otešava izdavanje i razvoj čisto naučnih djela. „Matica Hrvatska“ i ostale „Matice“ imadu ponešto drugu svrhu, naime popularizovanje nauke, no ni one ne će svojega cilja postići, kao što je u našem listu već istaknuto nekoliko puta, ako rad svoj ne organizuju Akademija pak hoće da izdaje *znanstvena* djela; tu će posao ići još teže. Tu je još manji krug čitalaca, kojih potrebe idu do visine akademijskih izdanja, osobito kao što je Nodilova povijest. Možda je to i uzrok, da akademija s tim prvim djelom nije uspjela. Djelo samo po sudu je stručnjačka izvrsno, ali je drugo pitanje, je li podesno bilo s njim *početi* izdavanja zaklade za opću obrazovanost. Ova zaklada svakako ide na to, da izdanim pokrije trošak, a hoće li to, mora računati i s težnjama i potrebama publike, sa smjerom, u kojem se interes njezin kreće. Tako prilagodjenje potrebitno je u početku, tko hoće da na publiku djeluje uzgojno: ukusu se mora najprije prilagoditi, tko ga hoće kasnije da vodi i upravlja, kuda drži, da mu je krenuti. K tome s pravom ističe predsjednik i važnost jednoga pisma kao uvjet zajedničkoj kulturi (isporedi o tom pitanju vrlo zanimljiv brošuru H. Tuma: *Jugoslavenska idea u Slovenci 1907.*); da samo ne smetaju dvoja pismena, ali naučiti na obadvoja teško ide, a ukloniti bilo koje, ima tisuću neprilika: tu se ukrštavaju momenti kulturni, tradicijski i historijski, vjerski, politički. No u svem, pak i ovđe može pomoći samo organizacija rada: naši bi naučni zavodi morali nastojati, da dodju u življi dodir i međusobno i s interesom i potrebama naroda; onda će u njem postati i živi faktor kulturni; na taj način može i zaklada za izdavanje djela za opću obrazovanost dobiti životnu snagu, bez toga — bojati se — ne će polučiti željana cilja. Akademija se odlučila na veliko i lijepo djelo, u kojem će radu pomoći svi prijatelji narodne prosvjete: i novinstvo bi joj moglo biti od pomoći, ali kraj osobnih borba i ličnih zadjevica ne dospijeva, da dovoljno prati najvažnija gibanja našega kulturnoga života.

Dr. A. B.

Prosvjeta.

Akademija ljudsko obrazovno društvo. U nedjelju, 29. ožujka predavao je u ljubljanskom „Mestnom domu“ sveučilišni profesor g. Dr. E. Miler o „opravdanosti sociologije“. Moram iskreno reći, da je uspjeh ovoga

predavanja daleko natkrilio sve, što sam očekivao od teme kao takve; uspjeh je zasluga g. predavača, koji je znao bez umjetne retorike lijepom i prozirnom dispozicijom svoga govora pred nama razprostrijeti nov svijet nove znanosti *sociologije*. — Ova je znanost jedna između najnovijih, osobito u Cislitvaniji drže je opasnom, anarhističnom, tako da na pr. jedan Gumplovic, znameniti sociolog gradački ne predaje sociologiju, već ima drugu stolicu. Dakako tek kao *znanost* je sociologija nova, kao materija je stara; ta filozofi rano su se bavili društvom, makar istovjetujući društvo i državu.

Priroda je čovječe duše tako, da svaki fenomen najprije analizujemo, a kasnije sve pojedinosti sintezujemo kao u jedan bouquet. Naš je vijek vijek sinteze. Rimljani analizovahu pravo, srednji vijek teologiju, novi vijek političku ekonomiju, pače i statistiku a zajedno i prirodne znanosti, a znanosti, koja bi od ovoga cvijeća načinila bouquet, za pravo još nema; ne vije ovu kitu ni pravna filozofija, ni poviest filozofije, ni politička ekonomija, jer ne obuhvataju svih društvenih strana (politička ekonomija n.pr. nestavlja se na stanovište konsumenata); zato je kao sintetička znanost nastala sociologija. Njezin predmet nije ni „profizika“ (na pr. pitanje, od kuda je čovjek i što), niti je „metafizika“ (na pr. pitanje, kamo će čovjek), već je u sredini medju njima. Prema tome sociologija ne tumači ni prvo ni zadnje već „drugo“ i „predzadnje“. Jake porive dobila je sociologija od prirodnih znanosti i njihove metode; prirodoznanstvenu teoriju o evoluciji upotrebo je za sociologiju Spencer, bitna načela evolucije su hereditizam, variabilitet i prirodna selekcija. Iz ovih načela evolucije dadu se skoro sve pojave društvene izvoditi. Društveni značaj ravn se po pojedinim članovima; treba dakle proučiti najprije dušu pojedinaca i to u primitivnom stanju; tu opažamo skroz i skroz princip dualiteta (svaka stvar se vidi dva puta); zato ne vjeruje čovjek u smrt, ta smrt je samo drugi oblik života, a bogovi imadu čovječji lik. Pa nameće se pitanje, dali uopće eksistira društvo; nije li to možda samo *ime*? Analogija izmedju organizma i društva je potpuna. Da pogledamo malo u ovu sociologiju, koja je gornjim izvođenjem opravdana! Odmah vidimo zanimljivu činjenicu, da ima obitelj, štiteći nemocnu djecu, drugi moral nego država, nagradjujući jake. Ne smije nas nadalje plašiti istina, da je ovako zlo tek relativno zlo (dakle napr. najgori despotizam nije apsolutno zlo). Zanimljivo je pitanje o pravobliku društva; divlja horda, hoće da navali na neprijatelja, hoće da se ga obrani; odmah će se po sebi brzo diferencirati jedan, koji je prvi između prvih po svojim silama i svojstvima. Iz mase izlučila se jezgra, a iz jezgre prvak, baš kao u protoplazmi, gdje ima u masi jezgra, a u jezgri posebno tjelesce. Zato imademo u društvu kralja, poglavice i masu, između kojih dakako može nadvladati jedan ili drugi; u bojovnom tipu čovječanstva preotimljene mah despota, (patriotizam, prohibitični carinski sistem), u industrijalnom demokratizam te sreća pojedinca.

Nastaje dakle nova znanost, *sociologija*; *filozofiji* prepušta sociologija rješenje pitanja, kamo zapravo ide ili neka ide čovječanstvo, što je svrha čovječanstva: najviše usavršenje? Najviša sreća? Ljubav? Zagonetka je to života, koju je htio da riješi Häckel („Welträtsel“, „Lebenswunder“), ali ga nije riješio. — Mislim, da je od ovoga krasnoga predavanja poput mene bila presenećena i ostala publika, koja je g. predavaču zahvalila burnim odobravanjem. To je na jednu stranu znak, da bi nas ovakva pitanja mogla veoma zanimati, a na drugu, da na žalost o njima veoma malo znamo — ta ova znanost je nova, anarhistična.*

Dr. Fr. Ilešić.

* Predavanje gosp. prof. dr. Milera iziće će u „Pravniku“.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 8.

U ZAGREBU, DNE 25. TRAVNJA 1908.

GOD. III.

Arnoldove pjesme: „Čeznuća i Maštanja“.

Prikazao Jovan Hranilović.

Odbor „Matice Hrvatske“ odazvao se s više strana izraženoj želji, da pribere u cijelovitu zbirku po raznim hrvatskim beletrističkim listovima odrštampane pjesme dičnoga svoga predsjednika dra. Gjure Arnolda, što ih je on ispjевao amo od g. 1900. do najnovijeg doba. Hrvatski čitači svijet, koji je s najvećim oduševljenjem pozdravio prvu zbirku Arnoldovih izabranih pjesama, što je izišla medju izdanjima „Matice Hrvatske“ za g. 1899. kao CCXXI. do CCXXXIII. sveska Matičine zabavne knjižnice, a u kojoj su pribrane bile izabrane Arnoldove pjesme, ispjevane od g. 1873.—1899., biti će jamačno u velike zahvalan „Matici“, što eno sada iznosi pred široku javnost i nastavak Arnoldova pjesnikovanja do najnovijeg doba.

Kadno sam u „Viencu“ od g. 1900., a u broju 1. napisao ocjenu i prikaz prve zbirke Arnoldovih u Matičnom izdanju štampanih pjesama, upozorio sam na to, da je u Arnolda neiscrpivo vrelo pjesama i da se možemo nadati, da će on još dugo pjesnikovati. Zbirka, što je sada iznosi „Matica“ pred svijet pod naslovom: „Čeznuća i maštanja“, najboljim je dokazom, da u pravog pjesnika nema zastoja u pjesnikovanju i što dalje živi i pjesnikuje, da mu se sve više širi duševno obzorje, da sve suverenije vlada formom, i da mu je sve uzoritiji klasicitet jasnoće.

Arnold se nije iznevjerio ni jednom svom idealu, ostao je dosljedan i u najnovijoj svojoj zbirci pjesama idealima svoga mišljenja i čuvstvanja. Njegova sjajna pjesnička mašta stvara danomice sve raznovrsnije pjesničke slike, da njima kao uvijek svježim cvijećem obasiplje svoje uvijek iste ideale: domovinu, istinu, pravicu, plemenitost, vjernost, ljubav i prijateljstvo. Ti ideali sjaju u njegovoj duši neugasivim sjajem, taj sjaj se razlikuje njegovim oblikom i sadržajem jednakouzoritim pjesmama, tim sjajem obasjana je sva njegova duša, sav njegov život, sva njegova oko-

lina. U tom sjaju iščezava svaka disonanca, što do njega dopire iz realnog svijeta, izgorijevajući u plamen njegove plemenite duše i oplemenjena, prokaljena i preobražena, sjaje i harmoničkom skladnoglasju njegova idealizma, kojim su prožete mahom sve njegove lirske i epske pjesme. Zato su njegove pjesme od neodoljiva dojma za svaku plemenitu i čuvstvenu dušu. U njima čuvstven i plemenit čovjek nalazi u svoj punoći izraz svoga osjećanja, oplemenjen i uzvišen u najidealnije visine, do kojih se može popeti samo odabranik — pjesnik.

U Arnoldovim pjesmama nema prenemaganja, usiljenog sentimentaliteta ni bolesna snatrenja. On pjeva od srca, iz duše, iz nje on vadi prekaljenu odjeku i oplemenjene dojmove spoljašnjih utisaka. Ne traži on svojih pjesničkih slika u usiljenom prenemaganju blazirane prezasićenosti, njima je prepunjena njegova pjesnička duša, stvorena za pjesnikovanje.

Kroz labirinat raznih područja znanosti i znanstvenog umovanja vodi ga njegova vila, upućujući mu pogled na onaj viši, trandescentalni svijet, što ga ne vidi oko, ali ga osjeća srce i naslućuje duša. Brutalni žamor pokvarenog svijeta zaustavlja se pred vratima cvjetane njegove duše, pred kojom čuva stražu njegov uzvišeni idealizam, prožet vjerom, nadom i ljubavlju, osjevom vječnosti. U mottu u prvoj zbirci svojih pjesama izjavio je, da ne pjeva, da ugodi svijetu, već da ublaži sjetu, što ga hvata sa prostote ljudi, pak da mu se duša na krilima pjesme vije u visinu i od tuda vraća, okupana u moru zvjezdanih zraka, ojačana opet na zemlju, da tu ustrpljivo podnasa zemaljsku bijedu. Tako je kao motto zbirci svojih pjesama: „Čeznuća i maštanja“ metnu, završne stihove iz pjesme: „Ti me zahman putiš!“ štampane na str. 112. u odjelku „Iz raznih pretinaca, koji glase: „Ja sam pjesnik onih čarnih dneva, — Gdje se svatko jednom klanja boštvu; — Duša mi se neće da zagrieva — Za kumire, koji gode mnoštvu“. Bez

obzira na to, što će ga snaći: križ ili vijenac, u njegovu srcu samo jedna želja klije, „da vremena povrte se stara“, kada je u svijetu bilo vjere, nade i ljubavi. Uzalud ga mladi svijet zove, da pripone druge žice na liri, ako hoće da ga i sadašnjost slavi; on ne će da pjeva truloj sadašnjosti, jer nije pjesnik mode, ni grijeha, ni strasti, ni kala. On je pjesnik slobode roda, „kakova je u davnini cvala“.

Tu misao opetuje u više svojih pjesama, kada mu prekupi srce, gledajući, kakova li se to čuda dogadjaju na našem savremenom Parnasu.

Nježnoj njegovoj duši odvratno je gromoglasje praznih teorija, importiranih iz velikog,

našem srcu tudjeg svijeta, o tobožnjoj nesavremenosti granica izmedju zla i dobra, lijepa i ružna, o tobožnjem tiraderstvu domovinske ljubavi i o tobožnjem filistarstvu etičkih nazora. Zato se osjeća najsretnijim, kada mu mašta stane oživljavati dane idiličke mladosti, sprovedene u ubavom svojem rodnom seocu i uspomene na mile mu pokojnike: upokojenu družicu života i dragu dječicu, na mrtve drage prijatelje, i kada mu se duša stane zaljetati u povjesnu davninu, na bojišta za slobodu otačbine i na borilišta naših proslavljenih velikana na duševnom i rodoljubnom polju.

(Nastavit će se.)

„Društvo hrvatskih književnika“ i „Matica Hrvatska“.

(Svršetak.)

Asada da ogledam još neke tvrdnje „Savremenikova“ napadača na „Maticu“, koje su takodjer na laku ruku izbačene, te nemaju temelja.

On tvrdi, da „glavni tok današnje književne produkcije ne ide idealističkim smjerom, s nekom popularno-poučnom sadržinom, već da naši književnici izvan kruga „M. H.“ idu smjerom savremene svjetske književnosti, ističući potrebu *artističke* književnosti.“

Ta tvrdnja ne стоји, jer niti je istina, da se svi naši književnici izvan „Motive“ odriču idealističkog smjera, niti to stoji, da je smjer savremene svjetske književnosti: zastranjivanje ili odričanje od idealističkog smjera. Većina naših pisaca bili su, pa su još i danas suradnici Matičini, a neki od njih ostaju vjerni idealističkom smjeru i u svojim proizvodima, štampanim izvan Matičinih izdanja. Neka se samo uzmu na oko pisci, koji su članovi „Društva hrv. književnika“, pak i saradnici „Savremenikovi“, pak će biti jasno, da ne stoje tvrdnja, da naši pisci izvan „Motive“ idu — udaljujući se od idealističkog smjera — smjerom savremene svjetske književnosti, ističući potrebu artističke produkcije.

U svjetskoj književnosti nastala je općenita reakcija protiv zastranjivanja književnosti s polja idealizma na stranputice artističke versifikacije, banalnosti i prozaičkog mudrovanja, materijalističkog i ciničkog, i psihologisanja. Artizam je samo ad hoc skovana fraza, kojom se razmeću nesposobni imitatori francuskih Parnasita. Što to znači: „artistička sadržina“? — Afektacija, — prenemaganje, neprirođeno usiljavanje!

Sasvim je nešto drugo „artizam forme“, — ali u tom pogledu baš modernistički naši pisci najviše taj artizam zanemaruju.

Njihovi stihovi nisu melodiozni, dikcija im nije poetska, arhitekonika im nije simetrična,

srokovi im nisu krepki, zvonki, svježi, originalni, pravilni, metrika im nije pravilna ni dogledna, — jednom riječi upravo s kultom modernizma u našoj književnosti nastala je dekadencija i depravacija forme beletrističke proizvodnje u stihu i prozi. Nikada nije kod nas upotrebljavano u stihu i prozi toliko tudjinskih riječi kao u našoj „modernoj“; nikada manje i nezgodnijih pjesničkih slika: metafora, metonimija, sinekdoha nego li sada; nikada se nije kod nas pisalo i pjevalo hrdjavijim i nenarodnjim jezikom nego li sada u taboru modernista — dakako exceptis excipiendis.

Poznavači našega jezika upravo se sablažnjuju, gledajući, kakove li se to nezgrapne i besmislene kovanice i jezične nakaze počiju uvlačiti u našu umjetnu poziju i prozu.

Govoreći dakle o nekakovom savremenom artizmu u književnoj produkciji pisaca izvan „Motive“, znači razbacivati se frazeologijom, kojoj se ne omjeruje dohvat i smisao.

Istina, izrazi: „artizam“ i „artistika“ u poeziji upotrebljavaju se i u sastavcima, koji ne potiču iz pera modernista, ali to je samo od nužde, vi sugestionis et malae consuetudinis.

Bolje bi bilo, da se pisci manje razmeću frazama o artizmu i artistici modernističke proizvodnje, a da više nastoje o usavršavanju forme u estetskom smislu i duhu našeg narodnog jezika, kojemu priznavaju i velikani Goetheova kova, da je u njemu pohranjeno neobično obilje prekrasnog biserja prave pjesničke dikcije.

Ni najvećom nategom i pomnjom skalupljeni stih sa svom svojom artistikom neće moći nedoljivo djelovati na dušu i srce, dok taj artizam traži uzore na stranputicama, daleko od jedinog izvora spomena vrijednog pjesništva svih naroda i vijekova i daleko od genija naroda, za koji i u kojem pjesnikujemo.

Najnovija lozinka perjanicâ naše moderne: „isticanje potrebe artističke produkcije“, dokazuje samo, da sve to usiljeno traženje oprečnosti između takozvanih „mladih“ i takozvanih „starih“ počinje u taboru modernista posezati za novom terminologijom u borbi, koja nema smisla niti svrhe, o čemu bi doista bilo već vrijeme, da budu na čisto modernistički pokretači jurišanja na „Maticu“ i njoj vjerne književnike.

Neki od njih već su i uvidjeli besmislenost takova jurišanja i zabadanja trna u zdravu petu, te su stupili u kolo „Matičinih“ saradnika, koja je štampala neke njihove novije književne proizvode medju svojim publikacijama za g. 1907.

Jurišanje na „Maticu“ zato, što ona ostaje vjerna svojim pravilima i tradiciji, doista nema smisla. Ali gospoda, što na „Maticu“ jurišaju, kao da to čine zato, što nemaju ni o pojmu tradicije u književnosti i u književnim društvima ispravnog mišljenja. Ima tradicija, koje ostaju, moraju ostajati trajnim amanetom književnostima svih naroda i vijekova: istinitost, ljepota i dobrota ostati će uvijek temeljni ideali pjesništva, — a bitna obilježja i suština toga trojstva ne može biti podvrgnuta modi i ukusu ni pojedinaca ni vremena.

Napredovanje i usavršivanje izvan široke stere toga trozvježdja mora da ostane bez uspjeha i koristi za napredak pojedinca i čovječanstva.

Tko to priznaje i shvata, taj razumije, kako je neispravna tvrdnja „Savremenikova“ napadača na „Maticu“, da se tradicije mogu poštivati, ali se ne dadu nikada učiniti „organskim živim faktorom kulture“.

Baš obrnuto je istina: bez kontinuiteta izvjesnih trajnom životvornom snagom snabdjevenih tradicija ne može biti ni govora o prirodnom kulturnom napredovanju. Pojmovi pravednosti, istine, plemenštine i t. d. moraju da ostanu trajnom tradicijom književnosti, moraju da budu sastojinom kulturnog organizma i napredovanja; inače kultura nema u sebi glavnih elemenata životne snage i nosi već u sebi klicu smrti i rasula.

Što se pako tiče „Matičinih“ tradicija, koje smetaju naše moderniste, oni se nekako ustručavaju javno istaknuti, koje su to posebne „Matičine“ tradicije i u koliko im nijesu po volji, — ili možda oni čak i ne znaju „Matičine“ povijesti i ne vode brigu o svrsi, radi koje je ona osnovana. Neka s pažnjom pročitaju § 1. Matičinih pravila, pak će vidjeti, da su na „Maticu Hrvatsku“ prešla uz sva imovinska prava i sve obvezе „Matica ilirske“ poimence: širenje korisnih nauka, na koliko ne spadaju na strogo znanstvenu i pučku knjigu, i unapredjivanje hrvatske lijepe knjige. To su ujedno „Matičine“ tradicije, — a protiv tih valjda ne mogu ništa imati ni gospoda oko „Savremenika“.

Medutim čini se, da modernistički „Matičini“ protivnici najviše to zamjeruju „Matici“, što njen odbor neće da dade u štampu baš svaku stvar, koju mu nude pisci, bez obzira, da li ona odgovara svrsi „Matice“ i krugu njenih čitatelja, već njen odbor u smislu § 26. svojih pravila: „izabire, priređuje i izdaje poučne i beletrističke knjige... i prosudjuje književnu i umjetničku radnju“. Ali tako glase njezina pravila, i tako rade književni odbori svih književnih društva na svijetu, tako radi i uredništvo „Savremenika“, koje takodje ne prima i ne štampa baš sve, što mu se pošalje, već bira, što misli, da je bolje i zgodnije za list. Eno i u najnovije vrijeme se „Savremenikovo“ uredništvo riješilo istom poslije mnogo buke i vike, da štampa jednu radnju dra. I. Krnica.

U ostalom i sâm „Savremenikov“ napadač na „Maticu“ priznaje, da je i sadanji „Matičin“ odbor proveo neke zahtijevane reforme u svojim izdanjima, a u samom ultimatu, na kraju sastavka „Matica Hrvatska“ u br. 2. od ove godine, na str. 67., priznaje čak i to, „da se književne zadace M. H. u savremenom i modernom smislu ne bi ni sada mogle prema našoj kulturnoj potrebi provesti“.

Pak zašto „Savremenikova“ onda vika na sadašnji „Matičin“ odbor: — quare murmurant gentes?

I tako mislim, da sam dokazao, da je jurišanje „Savremenika“, organa „Društva hrv. književnika“, na „Maticu“ neopravданo, besmisleno, osude vrijedno, i da gospoda oko toga lista, jurišajući na „Maticu“, rade protiv glavne svrhe društva, kojemu je „Savremenik“ organom. Vrijeme i trud, što ga troše na suvišno i besmisleno prepiranje i trvanje s „Maticom“, mogli bi i moralji korisnije upotrebiti na pravljenje reda u vlastitom domu.

Što ih goni, da se i opet počinju česati, gdje ih ne srbi i nicati, gdje nema njihova sjećanja? Danomice se mogu uvjeriti o kobnosti takova besmislenog i objesnog izazivanja i trvanja medju književnicima, gdje bi bilo bolje, da svi složno porade na unapredjivanju književnosti i kulture našeg naroda, koji je sit tih vječnih prepiraka i polemika, te mjesto njih očekuje već jednom i sve boljih književnih proizvoda.

Neka se gospoda na tom polju natječu s „Maticom“, neka na djelu pokažu, da umiju i bolje i više nego sadanji „Matičini“ saradnici, — onda neće imati vremena, niti će ih salijetati napast, da samo prigovaraju i dijele savjete.

Čudnovato, oni i to „Matici“ prigovaraju, što se nije lani održala *točno prema slovu pravila* glavna skupština, a ipak joj spočituju i to, što ne pokazuje više slobodoumlja u tumačenju ne samo slova, već i duha svojih pravila. Ako itko, baš oni ne bi trebali radi toga na „Maticu“ napadati,

kada su baš oni „Matici“ navijestili bojkot i izjavili, da ne će ni *negativno ni pozitivno* utjecati na njen rad, dakle da ne će dolaziti na njegove skupštine, već će čekati likvidaciju „Matici“.

Možda im se ipak taj pium desiderium, da će „Matica“ likvidirati i preći u njihove ruke,

ne će tako brzo ispuniti. Možda bi bilo dobro, da međutim pripaze bolje na svoje poslove oko „Savremenika“ i „Društva hrv. književnika“, da radi njihove prevelike brige za „Maticu“, ne ostanu ti poslovi zanemareni.

Jovan Hranilović.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica slovenska.

158. odborova seja „Matica Slovenske“ dne 3. aprila 1908. Letošnji občni zbor „Matica Slov.“ bo v ponedeljek, dne 25. maja ob 8. uri večeri v ljubljanskem „Mestnem domu“. Publikacije za l. 1908. se bodo tiskale vsaj v 4.500 izvedih; za tisk Zbornika, zabavne in Hrvatske knjižnice ter Prevoda iz svetovne književnosti se razpiše natečaj; knjige morajo novembra biti v Ljubljani pripravljene za ekspedicijo. Sprejmejo se nekateri rokopisi in določijo recenzenti novim. Od zadnje odborove seje je društvo pristopilo vnovič ali na novo 40 članov. — Za l. 1908. izda Matica sedmero knjig (med temi tri ilustrirane): 1. Zbornik (*znanstvene* razprave o početkih naše književnosti v protestantski dobi, slike). 2. Knezova knjižnica (Cankarjev spis „Novo življenje“; jubilejni spis o Vatr. Jagiću). 3. Zabavna knjižnica (poleg priovednih spisov drama Zofke Kveder Jelovškove: „Amerikanci“). 4. Hrvatska knjižnica (komentirana istorijska priča VI. Nazora „Veli Jože“ umetniški spremljena). 5. Prevod Goethejevega „Fausta“, I. del. 6. Štrebelj, „Narodne pesmi“. 7. Seidl: Kamniške ali Savinjske planine II. del (s slikami).

Uprava „Matica Slovenske“. Kao što je bilo javljeno u jednom između prijašnjih brojeva „Glasa Matice Hrvatske“ (a i u drugim novinama hrvatskim), ona gospoda, koja se prijavise u drugoj polovini siječnja, niješi više mogla primiti knjiga „Matica Slovenske“ za god. 1907., jer se štampalo premašo. Bila je to velika neprilika za sadašnju upravu „Matica Slovenske“, a neugodno je bilo i gospodi, koja su tako ostala bez knjiga.

Ovom zgodom neka istaknem način poslovanja „Matica Slovenske“! Po §. 3. pravila „ljetni se prinosi plaćaju u prvoj polovini svake godine“, a knjige se šalju samo onome, koji je već platio. Zato moraju povjerencici „Matica Slovenske“ sa novcem zajedno poslati i *popis članova*, koji su platili. Novac bez ovoga popisa nije dosta, a popis bez novca nije ništa.

Naši članovi dakle plaćaju unaprijed, a za povjerencike je najugodnije, ako dijeleći medju članove knjige za jednu godinu zajedno već od svakoga člana prime članarinu i za narednu godinu. Kad čovjek što primi, najviše voli i dati; ne treba onda povjerenciku da još jedanput dodjavi, a „Matica“ ima dosta rano po prilici pregled o članovima.

Budući da dobije knjige samo onaj, koji je već platio, nema „Matica Slovenska“ nikakvih dugova kod gg. povjerencika, odnosno članova.

Tko misli, da bi trebalo uvažiti sve, koji su već bili članovi, iako za dotičnu godinu nijesu još platili — jer da će već platiti — vara se, kao što kaže iskustvo. „Matica Slovenska“ imade jedno 800 takvih starih članova, koji su platili u prijašnjim godinama, a ljetos ne.

2. Za g. 1908. je članarina „Matica Slovenske“ za hrvatske članove 3 K. Dobit će 7 knjiga, medju njima „Zbornik“ *znanstvenih* rasprava o slovenskoj i hrvatskoj književnosti 16. vijeka (dvije rasprave po svoj prilici na hrv. jeziku) i Vladimira Nazora velezanimivu istarsku priču „Veli Jože“ (simbol istarskoga naroda!), umjetnički izvorno ilustriranu i u većem formatu, na ljepšem papiru.

3. O razmjerju „Matica“ vladaju gdje gđe krivi nazori. Misli se, da je to materijalno *podupiranje* „Matrice Hrvatske“, ako joj Slovenac pristupi kao član, a da je materijalna požrtvovnost, ako Hrvat postane članom „Matrice Slovenske“. To je pogrešan račun. „Matica“ *imale su materijalnu štetu* od darivanja knjiga za 3, odnosno 2 K, a n su se ustrašile svake *materijalne štete*, gdje se radi o *moralnom* probitku, težkoj kulturnoj zadaći.

Radi se o tome, da jedanput već prestane u svijetu *jedini* slučaj, da tako blizi narodi, kao što su Slovenci i Hrvati, ne poznaju drug drugoga.

U znaku ovoga idealu stupimo svi u kolo slovensko-hrvatsko!

Dr. Fr. Ilešić.

Replika na Pinterovu kritiku mojega članka „Matičine slike iz svjetske književnosti“.

(Pismo uredništvu).

Gospodine uredniče, vidjeste li, što učini g. Pinter od moga sastanka, izšla u 13—16. broju prošlogodišnjega „Glasa“, da od Boga nadje! Izveo je najnemilosrdniju vivisekciju na njemu, a bez izazova, jedino zato, što je cijenio, da sam ga svojim pisanjem nepravedno napao. Kod Vaše nepristrane neutralnosti Vi ste cijenili, da na istome mjestu valja dati potpunu slobodu i g. Pinteru, da se i njegova čuje: prvo što je on u stvari lično zainteresovan, a drugo što od njegove muževne protukritike očekivate, da će iz sudara njezina vrcnuti po koja svjetlosnosa iskrica na predmet našega raspravljanja. To Vam begenišem što učiniste i na tome Vam blagodarim. Nego Vi ste u Vašoj susretljivosti naprama mom neočekivanom i netraženom protivniku pošli još i dalje: Vi ste bez i najblaže uredničke ograde jednakо nepristrano slušali, kad je on razbijao moje sudeove. A mijesio svoje u prilog svoje nenapadnute osobnosti, kao i to kad je neumoljivom logikom svojih premissa zaključivao, da je moja pisnija (nazivlje je „kritika na laku ruku“) posve suvišan posao, koji ne donosi ništa nova; da sam ja tako pao na glavu, te po svemu i u svemu hvalim u svom članku ono, što se hvaliti neda, a kudim ono, što se od sebe hvali, da sam nečuvenom perfidijom ili, kako on scijeni, kod nas uobičajenom pojmom napao knjige koje čitao, a možda ni video nisam.

Vama je, gosp. uredniče, dobro poznat postanak mojega članka o „Matičinim slikama“. Njegov cilj i njegov smisao za Vas je posve drugačiji od onoga, što mu ga gosp. P. prišiva. Vi se još sjećate, da sam kroz 2—3 posljednje godine stajao s Vama u dopisivanju radi jedne povijesti književnosti, da se tom prigodom zavrglo medj nama pitanje, kako bi se imala pisati literarna historija za „Matičine“ čitatelje. Vi predlagaste jednu formu, za koju sam ja tvrdio, da se može samo u slikama postići, dok sam ja, posebice u svom poslu, zagovarao

* Pismo je upravljen još na prijašnjega urednika.

oblik i opseg povijesti s razloga, što se u „slikama“ ne da prikazati suvisla povijest. Nakon ove izmjene misli poslali Vam, ako se ne varam, početkom rujna prošle godine onaj svoj sastavak za „*Glas*“ poručujući Vam, da ga tiskate, ako bi u njemu našli koju vrijednu misao. Do tih nekojih primjedbi ja sam došao listajući i ogledajući pri svom poslu dosadašnja „Matičina“ izdanja u seriji „slika“. Iznosim sve ovo, da gosp. P. uvjerim, kako u mojojem članku niti sam pokazao niti imao najmire, da bud kome što pokudim ili da kome pameti solim, a najmanje da napišem valjanu, temeljitu i stručnjaku kritiku, kako pod silu hoće gosp. Pinter. Za tolik posao, koj zahvaća područja 5–6 tudjih književnosti ja nemam, što se ne sramim priznati, tako mnogostrane spreme. Ali ono što sam i kako sam napisao, tvrdim da sam smio i mogao bez trunka bojazni, da će me tko objediti s neupućenosti ili s neke tobožnje „lakomislenosti“.

Zar ne smijem, ne ču reći kao kritičar — jer ja toga naslova još sebi ne prisvajam — nego kao prost čitalac, pače kao kupac, zar ne smijem o jednoj knjizi izjaviti, da mi se svidja i da me oduševljuje, a o drugoj da me ostavlja hladna i da ne prija mojemu ukusu? A što je to grozno, što ja zapravo kažem o Pinterovoj knjizi? Da me ni na najgavnjijim svojim partijama nije mogla oduševiti; da mi se čini, kao da ni sam plsac, kad je pisao, nije bio dosta oduševljen za svoj posao. Na ovo gosp. P. prosjeduje i veli, da jest, pozivljuci se uz to na svoje *javne* i *privatne* svjedoke. Čast njegovu oduševljenju i bez dozivanja tih svjedoka. Ja mu vjerujem. Ali o tome, da li mene oduševljava ili ne ono, što piše, o tome opet mogu se samo ja izjaviti; ali to svjedočanstvo ne opravdava gosp. Pintera, da krivo prikazuje sadržaj i tendenciju moga članka, kad veli, da je to letimičan osvrta na dosada sedam izišlih svezaka „Matičinih“ slika iz svjetske književnosti. Od četiri i po stupca što po prilici opisže taj članak, jedva se *jedan*, i to posljednji, bavi isključivo spomenutim izdanjima. Jezgra članka raspreda dakle druga, i to ova pitanja: Zašto je „M. H.“ odustajala od prvobitnog programa serije, pa je sa „slikama“ izdavala i „povijesti“ književnosti? Koja je razlika medj jednim i drugim? Može li jedan i drugi oblik prikazivanja odgovarati „Matičinim“ intencijama, i koliko podaje jedan, a koliko drugi oblik? Zaključuje se napokon, da i „povijest“ i „slike“ dobro dolaze, samo ako su slike — slike, a povijest — povijest. Kao u dodatku k ovim subjektivnim predmjnevama nanizane su na laku ruku nekoje još subjektivnije primjedbe o dosad izišlim izdanjima.

Na ovu moju nedužnu raspravicu bez ikakve agresivne ili izazovne intencije, a s još manje kritičarske pretenzije, odgovara gosp. Pinter: „Ali na laku ruku se ne pišu *valjane kritike* (od njega potcrtnato), pa je ni dr. L. nije napisao“. Da se iz mojih riječi ne da izvesti takova primjedba, cijenim, da nije za to potrebno cijepilačiti. Da je moj članak uopće kritika, (koju valja markirati), tome ja nigdje ne dajem povoda; a da cijenim da je valjana, htjela bi mi se barem polovica od one samosvjeti, što je pokazuje gosp. Pinter. Ali se njemu hoće po što po to da to dokaže, pa ga zato ništa ne smeta, da skače s glave na rep i odatle vodi: On (L佐vina) „po uspomeni neposredna dojma od prvog čitanja“ — knjigā, od kojih je prva izšla pred 16, a posljednja pred 3 godine, piše, *u koliko se sjeća*, (to su njegove riječi) „svoja opažanja na laku ruku“.

Najprije tko gosp. Pinteru kaže, da sam ja x knjigu pročitao 16 godina, a y knjigu 3 godine natrag. Odakle on n. pr. i to zaključuje, da ja nisam imao, upravo kad sam pisao svoj članak, svih sedam knjiga pred sobom, da ih nisam listao i tražio svoje bilješke i oživljavao uspomene svoga prvog čitanja? A onda pitam i to, kako gosp. P. može vaditi s početka, s kraja i iz sredine pojedine riječi, vezati ih zajedno pa stvarati zaključak, da ja uopće, što pišem, pišem na laku ruku?

Ali glavna zabluda gosp. Pintera leži u tomu, što

me on príkazuje „ocjenjivačem“, i to stručnim ocjenjivačem čitave Matičine serije, usprkos svojim gornjim navodima, a mojim riječima, da pišem samo o tomu, kako su se te knjige mene dojmile poglavito kao čitaoca. Jesu li moje izjave, *stricte* uzeto, hvaljenje ili kudjenje pisca, pogotovo kad ja nigdje ne diram u strukovne kvalitete njegove, u njegovu spremu, u njegov odnos naprama izvorima?

Pa ipak, gdje ja Šrepelove „Ruske pripovjedače“ hvalim kao štivo, gosp. P. veli, da ja pišem „smjono o djelu, u koje nisam dovoljno upućen“? „Dovoljno“? a ja velim: nimalo i nikako, najime u ono, što P. misli pod time, u izvore i pomoćne knjige Šrepelove. Ja sam polazio sa stajališta, da jedna takova stvar može po samom obliku (načinu obradbe) i namjeni svojoj biti valjano prikazana bez obzira na veću ili manju izvornost njezinu, bez obzira na zavisnost njezinu o tudjim radovima i bez pitanja, koji su to radovi. To pripada području stručne kritike, koje ja nigdje ne napominjem.

Ali da, gosp. je Pinteru trebalo je iznijeti, da „Ruski pridovjedači“, „koje dr. L. najviše hvali“ (što očito nije istina, neka pročita bolje ono i druga mjesta) „imaju više vjernih prijevoda iz drugih djela, negoli i jedan svezak u ovoj seriji“. On to, istina, ne veli, da „umanji i zeru vrijednosti Šrepelova rada“, samo hoće da dokaže moju neupućenost. A kako je gosp. P. došao da iznosi ovo otkriće o prevadjanju? Evo kako: ja cisto teoretski razlažem misao, bez obzira na ovo ili na ono djelo, kako bi uspjelo napisati lako shvatljivo i posve popularnim načinom cistu povijest književnosti, pa zaključujem doslovno: „Jednostavna jasnoća i popularna forma u jednoj povijesti Matična izdanja već je stoga dostižna, što njen pisac nema šta neposredno istraživati, ni pobijati, ni hipoteze stavljati, jer su sve to davno obavili liter. historičari te literaturu, koji su i povijest njenu sastavljeni: Matičarev je posao iznijeti živo i zanimljivo, bez ikakva naučno-znanstvenoga aparata već gotove rezultate, njemu je pretakati na hrvatski već tvrdo udarenu povijest x književnosti pod vodstvom svoga individualnog ukusa i svojih sudova. Ovakav posao, velim dalje, nije ni lak ni prevodilački, niti je običan kompilatorski“. Na ova će razlaganja (navodeći u ostalom samo jednu *sakatu* stavku) gosp. Pinter: „No baš u prve dvije sveske „Slikâ“... ima više vjernih prijevoda nego i jedan drugi svezak“ itd. To je cisto kao ono: iz neba pa u rebra!

S ovakim i sličnim doskočicama gosp. P. ide dalje do konca svoje apologije. Kad zamjeram nešto Šrepelovu „Preporodu“, on će mi, da ne spominjem ni jedne vrline. Biti će valjda od jeda i zavisti da tako radim! Kada hvalim u gore spomenutom smislu Jagićevu knjigu, on već mora da prigovara, jer je ja hvalim; što više, on je onđe upravo kudi, gdje je ja najviše uznosim: „Jagićeve djelo“, veli on, „bez sumnje je *najoriginalnije* i *najnaučnije* djelo u ovoj zbirci; u tome mu najveća vrijednost No ocjenjivač ne ističe ovu karakteristiku nego piše: „Tu su učenjak i popularizator udruženi u jednoj osobi, tu je ljudsko stilu, jasnoća dikcije, toplosti osjećanja, bistrina i nezavisnost sudjenja“. Ele, ljudi, obraza Vam, tko se od nas dvaju sprda sa svojom zdravom pamćeu, a od nevolje mu nije? Za gosp. Pintera Jagićeva je knjiga *najnaučnija* u zbirci, a ja velim, da se u njoj ogleda *učenjak i popularizator*; on veli da je *najoriginalnija*, a ja, da je u njoj *bistrina i nezavisnost sudjenja* uz ono ostalo. Neka sude čestiti čitatelji, koji su to pojmovi (ne dojmovi! od njih gosp. P. zazire kao vrag od krštene vode), koje ja ne ističem, a on ističe, ili koji bi bili čak u opreći s mojima?

Slušajte ga dalje, kako zanimljivo nijeće svaku moju tvrdnju riječ po riječ: „U Jagićevu djelu nema mnogo ljudsko stilu ni jasnoće dikcije, ni toplosti osjećaja; on često piše razvučeno, dosta suhoparno po načinu nje mačkih naučnjaka“.

Gospodine P., odakle Vama ta sigurnost, kojom tako kategorično nječete, što ja tvrdim? Ža moje tvrdnje

ištete dokaza; Vi pak sami Vaših poricanja pobliže ne opravdavate, nego apelujete na poštenu čeljad. A kad bi ona Vama protivno presudila? Vi biste se onda sigurno utekli „navadjanju primjera“ iz same djela. No tada bih nešto dokazao i ja Vama, ruse mi glave: odabroa bih najlošije pisani stvar, ako ćete lijepe i moju vajnu pisaniju, i dokazao Vam crnim na bijelu, da je u njoj uzoran stil.

Vi, gosp. Pinter, branite Dukata (a tko ga je napadao?), navodeći pri tome moju za Vas sibilinsku izjavu, da njegova knjiga nije niti „povijest“, niti je ono, što se „slikama“ zove. Ova moja tvrdnja prije je suvјšna nego li zagonetna. Zagonetna nije, jer to svatko vidi, da je tako, to će Vam potvrditi i njen autor; ali ja to očito kažem obzirom na svoje prijašnje razlaganje, gdje po Vama suvišno raspravljam, što su „slike“, što „povijest“; samo ste izostavili ono glavno: što su one za „M. H.“, što one „Matici“ donose. E pa vidite, tu sam ja mišljenja, da je za „Maticu“ ili jedna ili druga forma; nešto treće, nešto po sredini, da joj po mom sudu ne odgovara intencijama. To je u ostalom moje subjektivno mišljenje, kojega ne treba da sa mnom dijeli ni „Matičin“ odbor, ni gg. Pinter i Dukat, ili itko drugi.

Vama je potpuno nerazumljivo, što ja tu knjigu nazivljem nekom vrsti *repetitorija* (Vi čitate *repertorija!*), i ne vidite, da smo skoro na istome, kad je Vi na istom tome mjestu nazivljete „uvodom u englesku književnost“. Pravije bi je bilo nazvati „povjesnim nacrtom“, „kompendijem“ i slično. Samo ja nisam za nijedno od tih oblika; za mene se „Mafici“ hoće *štiva*, a ne prijegleda ili nacrt. Takove su stvari za djake, za filologe, za školu, za sve one, koji će te prijeglede oživiti onim, što već znaju iz povijesti odnosnog naroda i iz lektire njegovih pisaca. Time ja, dakako, ne kažem, da je u nas Dukatova knjiga bez koristi, a pogotovo ne kažem, da je morala iznositi 100 štampanih araka.

Što da kažem o onomu, što iznosite u pohvalu Vašega djela na koncu apologije? Da me time ni malo ne pobijate! Poštujem sud gosp. Dukata, poštujem i onaj gimnazjalca H., i svaki drugi iskreno izrečen sud ma bilo koga. Ali ipak oni ne dokazuju, da sam se ja mogao ili morao *oduševiti* (razumimo se dobro, *oduševiti*, o drugom se i ne radi) na najvažnijim poglavljima Vaše knjige. Tu se radi o *ukusu*, tu biste me mogli ušutkati jedino brojem sudaca. Ako Vam je do toga, a Vi apelujte na sve one, koji su to Vaše djelo pročitali. Izjavili se i malena većina za Vas, evo me spremna na pokoru, koju mi Vi samo udarite. Samo mi ne smijete u njoj zabraniti, da i nadalje pišem kritike „na laku ruku“. Istina je, i Vaša me kritika moje kritike donekle upućuje na to, da će po njoj lako zapasti u pogibelj, da mi tko buncima pokuša začepiti usta; ali ništa za to. Glavno je, da moje pisanje ne će nikada biti ono, što Vi nagovještate i čega se najviše bojite: zatornom silom, koja će sprječiti, da se „naša književnost, koja nam tako slabo stoji, doista pridigne“.

Vama, gospodine uredniče, zahvaljujem na velikoj strpljivosti i ustupljenom prostoru Vašega lista, ostajući i nadalje Vaš odan

Spljet, 18. veljače 1908.

V. Lozovina.

Odgovor na repliku dra. Lozovine.

Dr. se Lozovina čudi i žali, što li sam od njegova sastavka učinio. On se brani od mojih „napadaja“ (kako ih sam zove) time, što kaže, da u svojem sastavku nije pisao kritiku, nego je tek subjektivne dojmova o piscima nadovezao na svoje razmatranje, da li su zgodnije slike ili povijesti svjetskih književnosti za čitateljstvo „Matrice Hrvatske“. No on je u nekim djelima ovih pisaca isticao samo vrline, a u drugim samo nedostatke, pa je tako postao i suviše subjektivan. Ja sam živo osjetio, da mi

je dr. Lozovina svojim sudom o mojoj djelu krivo učinio, pa sam tu otvoreno priznao i pokazao, u čemu se po mom mišljenju sastoji ta krivica. Mislio sam, da bi svojim subjektivnim sudjenjem, ili ako voli da kažem: isticanjem svojih subjektivnih dojmova mogao dr. Lozovina lako koga navesti na krivo mišljenje o njima. Zato je moja namjera bila, da nadopunim ono, što je dr. L o tim djelima pisao i da kažem i dokažem, što mi se čini tamo krivo. Ovo je pravo, koje se ne može nikomu osporavati. Moj je člančić bio obrana, ne napadaj na sastavak dr. L.

Što se tiče pitanja, da li bi „Matica Hrvatska“ izdavala slike ili povijesti svjetskih književnosti, zatim o pravu isticanja subjektivnih dojmova, o ukusu itd., o čemu sve dr. Lozovina sa mnogo kićenih riječi raspreda, imao bih mnogo toga reći; ali radije prekidam, jer mi je mrska ovakova polemika. U svom člančiću nisam ja dr. L. nigdje lično taknuo, a kamoli da bih ga prekorio sa „nečuvene perfidije“, kako on kaže; meni to doista nije bilo ni na kraj pameti. Ja sam bio sasvim miran i nastojao sam biti što objektivniji, kad sam svoj člančić pisao, gdje nema ni traga kakvoj „kvinoj ljutitosti“, o kojoj priča dr. L. No replika njegova pokazuje, da se on ljudi i u ljutavi svojoj hoće da me izvrgne ruglu. On me pače krivi za štamparsku pogrešku u mom člančiću i zna, da je onaj (meni i danas sasvim nepoznat) H., što je kritizirao moju „Njemačku književnost“ — gimnazijalac! Kad književna polemika hoće da zadje u sićušne zadjevice, onda je bolje, da prestane.

R. Pinter.

Pasarić redivivus.

(Svršetak.)

IV.

Najveći grijeh u čitavoj knjizi „Hrvatskih pri-povjedača“ ima da bude jedna zagлавna rečenica o Augustu Šenoi. Pasarić je ne citira svu, ne citira je u savezu, već okljaštreno, isprelamano itd. (po poznatoj svojoj metodil) — a samo za to, da može konstruirati tobožnji kontrast, neistine itd. (po još poznatijoj svojoj metodil) i napokon da na kraju izvede iz svega (po najpoznatijoj svojoj metodil), e je to „besmislen zاغlavак“ i „lakomislena pisanja“. Još k tomu dodaje po starinskem receptu jedan latinski citat kao n. pr. „difficile est satyram non scribere“, koga bi zapravo sebi morao uredzati u čelo ili na glavu — i g. Pasarić misli, da je to i preko dosta pjeska u oči strpljivih čitatelja savremenog „Savrenika“.

No prije nego ga ovđe uglavim kao „potpunoga ignoranta“ (njegov atribut!) literarno-kritičkih termina, kao što je n. pr. „romantika“, dopustite da tu strašnu svoju rečenicu iznesem ovđe potpuno, kako je u knjizi, pa molim svoje — takodjer strpljive — čitatelje, neka metnu ruku na srce i neka kažu, može li i smije jedan Pasarić mrcvariti — oprostite mi tu riječ — mrcvariti tu rečenicu na čitave dvije velike i došadne stranice Savremenikove. Evo te grozote: „Iako Šenoine pri-povijesti idu u onu staru romantiku, kojoj je već zapalo sunce, ipak ćemo i danas rado uzeti njegove knjige u ruku i to nesamo zato, što se u njima vraćaju drevni dani hrvatske slave i prošlosti živući ponovnim, pjesničkim životom: nesamo, što ih je stvorila bujna fantazija udržena s finim osjećajem za umjetnost; nesamo zato, što se lako čitaju zbog svoga laganoga i slatkog pripovje-dačkog sloga protkanog patriotizmom i čovjekoljubnim humorom — već i zato, što ćemo čitajući Šenou iskazati počast znamenitom kulturnom momentu iz naše nedavne prošlosti: stvaranju našega romana i pri-povijesti“. Ja kod ove rečenice ostajem i dan danas, tek bih — ako već tjeramo mak na konac — u prvu rečenicu umetnuo dvije riječi: „velikom većinom“ (izuzimajući naime neke realističnije obradjene stvari kao n. pr. „Prijana Lovre“, što sam u prikazu samom i izuzeo).

No smiješno je kod čitave stvari to, što g. profesor Josip Pasarić — nekadašnji „kritičar“ a sadašnji „pedagog“ — ulazi tom prilikom u raspravu o romantici, da pouči o tom mene i ostale savremenike. Ah, „si tacuissest — paedagogus mansisset“ mogao bih mu dovknuti jednim od omiljelih mu citata.

Veli naime g. Pasarić, da je „pojam romantike prično neodredjen već kod osnivača toga pravca u književnosti i duševnom životu (!!), a ima gotovo u svakoj kulturnoj (!) zemlji drugi smisao“. U isti mah da to može biti „čežnja za visim životom i neobičnim (!) slastima“ i opet „težnja za prirodom“, pače nekima je „romantika borbā mladih protiv starih“, koja se vodi gromkim frazama i urnebesnom (!) vikom“. No da prijedjem preko ovih i sličnih „floskula“, ističem poglavito to, što Pasarić protiv romantike Šenoine iznosi njegovo „živo i po istini“ crtanje lica, izvrsnu karakteristiku doba i ljudi, zbiljske tipove u njegovim romanima itd., kao da pojam romantike uključuje u sebi neistine ili neke ljude iz oblaka, a ne s našega tužnog planeta, na kojem moramo da živimo i da se ovako bijemo i ja i Pasarić. Pasarić tu, kako se vidi mješa, i siže i obradbu, i ljude po istini i one u romanu. Njemu nesamo da nije jasan pojam romantike kao poezije i kao književnoga tipa, već uopće ne razlikuje sveze književničkoga stvaranja s realnošću.

Stoga ču biti tako „drzovit, zloban, paunski koketan i bestidan“ (moji atributi u Pasarićevu rječniku, kojima je već odgovorio na moj prvi dio ovoga članka), pa ču ukratko poučiti g. Pasarića o romantici, da mu bude bar približno taj termin jasan. G. Pasarić je bio doduše već profesor, kad sam ja negde bio normalac, ali pošto je on medju „mladima“, a ja medju „starima“, neka ga ne ženira ovaj moj pedagoški gest Ta i onako ne ču to govoriti ja, nego većinom „neki“ Friedrich Schlegel (Über das Wesen der romantischen Poesie).

Istina je, da je pojam romantike neodredjen — ali neodredjen je isto tako, kako je neodredjen i pojam poezije. Isti taj Schlegel veli: „Die romantische Dichtart ist die einzige, die mehr als Art und gleichsam die Dichtkunst selbst ist; denn in einem gewissen Sinne ist oder soll alle Poesie romantisch sein“. Dakle svaka poezija je romantična! — No ovo „romantično“ ne možemo da upotrijebimo za individualnu karakteriziranje pojedinog pjesnika (pa ja to i nijesam činio). Kod takova posla za nas nije romantično isto što i poetično nego pod tim atributom mislimo na neki izvjestni historički tip u književnosti, kakav je bio na prelazu iz 18. u 19. vijek. Tako shvaća romantiku i Rus Zamotin pišući o ruskoj književnosti 19. vijeka, to jest: književnim i socijalnim razvitkom Evrope na okretu spomenutih vježkova. Taj je književni tip (vrsta, struja, „Art“) kod nerazvijenih književnosti — dakle i kod naše — zašao daleko u 19. vijek i na svojim valovima u nas iznio Šenou. Kako je ova romantika započela u Njemačkoj na osnovu reakcije protiv racionalizma (Aufklärung) i klasicizma (t. j. umjetnosti po klasičkim uzorima, umjetnosti „neoriginalnoj“), život joj se počinje odricanjem sadašnjosti (tu sad nastaju historični romani s vjernim historičkim milieu-om, kao kod Šenoe), te protestom protiv skladnosti i harmoničnosti u formi. Prava romantika traži dakle predmet poezije u idealnoj daljinu, bilo mjesnoj ili vremenskoj; ona traži disharmoniju između srca i razuma pobijajući time racionalizam. Oba su ova obilježja značajna za romane Augusta Šenoe, koji pripada ovoj romantici kao vrsti (Art).

Toj i takovoj je romantici mislim „zapalo sunce“ i vani i kod nas. Ona je potpisnuta — realizmom, koji traži poeziju u sadašnjosti, te pače u neke odaje racionalističku tendenciju dokazujući pobedu zbilje (milieu-a) nad pojedincem, nad njegovim osamljenim zahtjevima i željama, ukratko nad srcem njegovim. (Zanimljivo je n. pr. u tom pogledu isporučiti one dvije učiteljice: Šenoinu Branku i Gjalskihevu Gjurgicu Agićevu). Da govorim u slici: romantično je književno djelo slično šarenom sagu,

gdje je zbilja utkana na krvu stranu, a svijet pomisleni (onaj, što se bori sa zbiljom) na pravu stranu. Kod realizma je obrnuto. Realizam se kao književni tip posve odlučio od romantike, pa su mu elementi: analiza aktuelnih pitanja života i čvrsto konstituiranje njegovih logičnih nužda.

Iza ovoga tipa nikao je opet u Evropi novi, koji bi se mogao nazvati novom romantikom. Zastupnik mu je poglavito Maeterlinck sa svojim simbolizmom i romantika, koja se u mnogom razlikuje od stare. Njoj naginje i Rostand i Richepin (u koliko to nije „kacičperstvo“), a donekle i Hauptmann. Intiman joj je pače prijatelj i pisac ovih redaka.

Za Pasarića je ova nova i ona stara romantika ista, pa on govoreći o Šenoi posve mirne duše pribraja amo i Rostanda i Maeterlincka i Hauptmana — pače i Fogazzara i D'Annunzia. Velika kapa ta Pasarićeva romantika! Sve pak samo zato, da obori moju tvrdnju, da je onomu tipu romantike, u kojem je pisao Šenoa, „zapalo sunce“. A ipak je tako g. Pasariću! I to, kako rekoh, znade već svaki bolji gimnazijalac. Ovako ste vi mogli negda pisati, kad ste bez kontrole sličnim literarnim shvaćanjem „kritizirali“ sebi nepočudne ljude, ali danas to više ne ide. Ljudi danas više čitaju i „slageri“ kao što su „lakomislena i loša pisanja“, „ispod kritike“, „skalupljeno“ itd. više ne upaljuju. I Vama je „zapalo sunce“.

No u g. Pasarića ima ustrajnosti. On će pisati, dokle god traje tinte u njegovoj tintarnici. On će n. pr. opet ovo jasno razlaganje o romantici ispremetnuti, okljaštriti polomiti i tvrditi, da je on imao pravo a mene da je „uglavio kao ignoranta“ i da mi je dokazao „neznanje elemenetarnih i primitivnih stvari“. Iako je naime bilo lanske godine, kad smo se gonili o dramatskoj tehniči. Ja njenu n. pr. govorim o dramatskom razvezivanju kod modernih pisaca (n. pr. kod Ibsena), gdje je sama drama, kako se odigrava na pozornici, zapravo peti čin, razdijeljen u novih pet činova —, a on veli, da je to epska tehnika, kao da je dramatsko razvezivanje (čvora), isto što i epsko razvezivanje (u pričanju). On to i ove godine — u odgovoru na prvi dio članka — zove naprsto mojom „blamažom“. Lani je pače — čuteći se sigurnim za narodne vlade — isticao i upravo indirektno pozivao mjerodavne faktore, kako mogu dopustiti, da ovakav „ignorant“ predaje mlađeži! Nije mu bilo dosta, što je on bio reaktiviran, već je htio da me potkopa kao nesposobna profesora. Ove godine ne potpisuje se pod svoj odgovor . . . Uopće navaljuje na me mrtvo i — bez pointe! Kako bi mu se činilo, da mu sad stanem ja vraćati žao za sramotu?

No što g. Pasarić nije pristupan jasnim argumentima u književničkoj diskusiji, to se može razumjeti, ali što njegove natražnjače i skroz zastarjele nazore donese t. zv. napredni listovi, to mnogome, koji ne pozna naše zakulisne spletke, ne će ići u glavu. Mnogi će se čuditi, da n. pr. dr. Branimir Livadić bez ikakove ogrede štampa ovakove primitivne „misli“. Pače pušta mu i ovu zagлавnu opomenu: „Bilo bi željeti, (I) da naše profesorsko društvo u buduće pomno pregleda i prouči takve spise, prije nego ih pod svojim imenom preda javnosti“, a zapravo ima ta rečenica glasiti: „Bilo bi željeti, da dr. Livadić u buduće pomno pregleda i prouči Pasarićeve članke, prije nego ih pod svojim odgovornim imenom preda javnosti“.

Mnogi će se kako rekoh, tomu pojavu čuditi.
Ja se ne čudim.

V.

Dosta, dosta već zloporabljujem i uztrpljenje čitalaca a i vaše gostoprinstvo, gosp. uredniče. Svakog gosta i tri — članka dosta, a ovo je već peti. „Das hat mit seinem Singen — Herr Pasarić getan“. Tješite se, svršavam.

A teško mi je bilo pisati. Više puta sam za pisanja htio odbaciti pero, ali — kako na početku spomenut — morao sam. Ne zbog toga, što bi Pasarić poslje napisao, da sam zašutio „kao zaliven“, da sam doživio „blamažu“,

da sam „utučen“ itd., (jer on će to i onako svejedno napisati) — već zbog naših jadnih književničkih prilika, ne bi li oni, koji su podalje od naših prljavih kulisa, vidjeli, da su kod nas *lični obziri nad svima drugima*, te da se *iskrenost izvraca u nekorektnost*. Pasarićeva kritika moje knjige upravo je to bengalski rasvijetlila, jer svatko, svatko je mogao i smio prije o toj knjizi pisati nego li on, koji nije mogao ni toliko najprimitivnije lojalnosti smoći, da nakon onoga, što je između nas bilo, — šuti, sve kad bi knjiga i bila tako nevaljala, kakovom ju je on htio prikazati.

Nije da čovjek ne podnosi kritike, ali blata ne podnosi. Ne podnosi hotomičnog neshvaćanja, osvetljivosti, podmuklosti, ne podnosi *nizine*. Čekao sam stvarne prigovore, čekao sam savjete i kao sastavljač te knjige i kao redaktor te serije, a dobivam odgovor, da sam „*kao sastavljač „loš kompilator“ i „ispod kritike“, kao redaktoru mise poručuje, da je ta serija, za koju smo se dvije godine borili i koja se tako raspala — da je „suvršna“*“. No, ako je već itko na polju hrvatske književnosti i javnosti „suvršan“, to je sigurno — no znate već, koga mislim.

Čekao sam, (da samo još to spomenem!), da će mi tko mirno i trijezno reći, jesam li svagdje pogodio izbor iz svih djela. Mjesto pozitivnih savjeta počasti me gosp. Pasarić negativnim upitima: Zar su „Pruski kralj“, „Na vozu“, „Gaj“ najkarakterističnije stvari? U predgovoru sam naročito istaknuo, kako je težak izbor kod pisaca romana *Odlomke* donose čitanke — na što navaljuje i sam Pasarić — a manje stvari nijesu svagda najkarakterističnije baš zato, jer su manje. Cjeline sam neke našao ipak kod Kovačića i Kumičića („Djetinство Ivice Kičmanovića“ i „Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan na stratištu“), no kod svih se to ne može. Zato će još izaći ona najavljenja „posebna izdanja“. No kod drugoga izdanja kušat ću, da i tomu kako doskočim.

Čekao sam dakle poštenu, lijepu riječ s tim više, kad je to pisao stariji gospodin, a u pozici pedagogijskoj. Čekalo je to i Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, tim više što je gosp. Pasarić i bivši i sadanji profesor te bivši literarni kritičar (sad svejedno, makar kakav!) A kad tamo iz tih „pedagogijskih“ čahurica iskuljlio se poznati nam šaren i leptir (Pasarić vulgaris). Digao se polemičar, da se osveti za izgubljeni mejdan. (Kod svega najčešće, što sam o Pasariću iznio, ostajem i sada — unatoč njegovu odgovoru — pa će mu to, ako želi, i dokazati u javnosti). Digao se s maskom „pedagogijskom“, premda dosad ni pera nije umocio za „omladinsku knjižnicu“ te upće ni na skupština ni u javnosti nigdje se nije dosad interesirao za taj društveni pothvat. Digao se, da se — osveti!

Možete li mi dakle zamjeriti, što sam mu skinuo i ovu masku? Možete li me grditi, što ste morali kod toga mog posla katkad namrštitiblje obrve i eventualno začepiti nos? Vjerujte, najteže je bilo meni, koji sam taj posao obavljao. Taj neugodni posao. Valja mi zato sad dobro oprati ruke.

Vama pak, gosp. uredniče, obećajem za utjehu, da moji članci u „Glasu“ odsele ne će svi biti polemični, najmanje pak ovako polemični.

Dr. Milan Ogrizović.

*

Dodatak uredništva. Ustupljeno je mjesto u „Gl. M. H.“ članku prof. dra. Ogrizovića, što je njime bačeno svjetlo i na općeno stanje naše literarne kritike, (u kojoj jedan Pasarić nije osamiljeni tip), a u toliko mu se i pored polemične sadržine može pripisati i općena vrijednost, pa bilo da je samo neznatni kulturno-historijski prilog književnim prilikama našim.

Književnost.

Omladinska knjiga u god. 1907.

(Nastavak.)

IV. Pouka. Mladež ne voli pouke, ali je prima, ako se na zgodan način podaje. U tom i jest poteškoča, koju moraju strukovni pisci svladati, žeće li, da svojim djelom uspiju. Omladinska knjiga nema tu mnogo stručnih pisaca, ali ovaj maleni broj zasluguje osobitu pažnju, jer su baš oni najviše obogatili oml. književnost. Dosta je da spomenem Jemeršića, Hirca, Kempfa, Kuničića, Trstenjaka, Marakovića, Žerava.

Veliki je uspjeh postigla knjižica: „*1000 riječi iz hrvatske povjesnice*“ od Julija Kempfa. Na cigli jedan štampani arak šesnaestine prikazao je umiljatom, a zanosnom rječitošću najlepše i najmarkantnije dogodjaje iz hrvatske povijesti. Kempf bi dobro uradio, da na taj način obradi hrvatsku književnost, umjetnost, vidjenje gradove, ruševine — jednom riječi: sve, što je hrvatsko. Njegove putopisne crticice za mladež: „*Od Save do Adrije*“ (Bosnom i Hercegovinom) doživjele su drugo izdanje.

Zanimljiva je knjižica: „*Sv. Ivan Kapistran*“ od o. Placida Belavića. Pisana je u kršćanskom duhu. Iako mjestimice odvijeće tendencija izbjiga, knjižica će se, jer je pisana lijepim jezikom i puna prave poezije, bez dvojbe prigrlići i rado čitati.

Sa ne manje simpatije primljene su Nikole Marakovića: „*Naše domaće životinje*“, u kojoj se na oko suhoparni predmet zanimljivim načinom opisuje. Pažnju zasluguje i pripovijetka za mladež: „*Mala tkalja*“ od Amalije Markulin, kojoj je dodan ilustrovani dodatak, gdje se opisuje sav tkalački rad od stupanja do gotovog tkiva.

V. Prijevodi. Prevodi se dosta, a najviše poznati njemački pisci: Hoffmann i Schmid.

Osobitu pažnju svratila je prevedena pripovijest kapetana Marryata: „*Brodolom Pacifika*“, hrvatski priredio Mihail Gorskog. Knjiga je prevedena, što je u nas velika rijekost, u krasnom jeziku. Samo da su i ilustracije nešto više umjetničke.

Zanimljive su pripovijesti: „*Sv. Antun Padovanski*“ što ih je po raznim autorima napisao o. Placido Belavić. Ivan Pavelić preveo je Smidov: „*Dragi kamen*“, a Franjo Bartuš izdao u trećem izdanju „*Dvanaest*“ i „*Cetraest najlepših priča*“.

VI. Časopisi. Ogledalo savremene oml. književnosti su časopisi. Ima ih više — no što ih treba. Napomenem li, da se „Smilje“ štampa u 2000 primjeraka, „Angel Čuvan“ u 2.700, „Mladi Istran“ u 2.200, dok ostali („Djačko Kolo“, „Mali Dobrotvor“, „Pobratim“, „Vjerni Drug“) svaki u 1000 — to daje ukupno oko 11.000 primjeraka. Sravnji li se taj broj sa našim književnim časopisima, uvidjet će svaki, da je oml. štivo kud i kamo razširenije i da se više kupuje. Baš toga radi treba i točno voditi kontrolu, što se daje djeci u ruke.

No svi naši oml. časopisi trpe od iste boljetice: urednici primaju i štampaju i slabije radu početnika, a u najnovije doba uvršćuju i radnje samih učenika. To mi se ne čini dobro, a bit će od toga zlih posljedica. Tomu se pridružuje još i ta činjenica, da se u samim časopisima premašno pažnja posvećuje najmladjima. Svi časopisi htjeli bi biti praktični i donašati štivo i za najmladje i najzrelije, a trebali bi, da te uloge podijele.

Poznati su već stariji listovi „Smilje“, „Mali Dobrotvor“, „Angel Čuvan“.

Od god. 1906. izlazi moderno uredjivani časopis: „*Mladi Istranin*“.

Početkom 1907. poče izlaziti u Banjaluci časopis za mladež (latinicom i cirilicom): „*Gjačko Kolo*“. Izlazio je pet brojeva, a onda je prestao izlaziti poradi slaba odziva. Za odrasliju mladež i dalje izlaze „*Vjerni drug*“ i „*Pobratim*“.

(Svršit će se.)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 9.

U ZAGREBU, DNE 10. SVIBNJA 1908.

GOD. III.

Arnoldove pjesme: „Čeznuća i Maštanja“.

Prikazao *Jovan Hranilović*.

(Nastavak.)

Tim idiličkim slikama i milotužnim uspomenama ispunjene su pjesme „Čeznuća i maštanja“, jednako sjajne izvornošću invenциje i uzoritošću sadržine i oblike. U njima se odražuje idealni lik pjesnikov u svem sjaju plemenitog idealizma. Kano da je u širokom slavenskom dobrodrušju okupana dražesna franceska duhovitost. I ovim pjesmama Arnoldovim, glavnim su obilježjem: savršena harmonija sadržaja i forme, preciznost, sjajnost metaforike i pointike i bujnost prispodoba.

Zbirka „Čeznuća i maštanja“ razdjeljena je u dva dijela: lirske i epske; a lirske dio obuhvata 6 odjelaka pod zgodno smišljenim, karakterističnim naslovima: „Iz mladih dana“, „Mrazove sestrice“, „Uspomenke“, „Mrtvima i živima“, „Društvene i političke“, „Iz različitih pretinaca“. U drugom su dijelu: balade, romance, povjestice i legende.

I lirske i epske pjesme, odštampane u ovoj zbirici odlikuju se svim onim osobinama i vrlinama, radi kojih su hvaljene i pjesme prve zbirke Arnoldovih pjesama; ali one ujedno otkrivaju i nove strane neobičnog Arnoldova pjesničkog talenta, te utvrđuju njegovo jedinstveno mjesto medju prvacima na našem pjesničkom Parnasu, gdje je on najodličniji pjesnik u plejadi pjesnika iz godina sedamdesetih amo.

U lirske pjesmama, što su uvrštene u zbirku „Čeznuća i maštanja“, nalazimo toliko novih misli, slika i prispodoba, te se može reći, da je Arnold i ovom zbirkom pjesama dokazao, da mu, što je do bogatstva invencije, nema premca medju našim pjesnicima starije i mlađe generacije. I u najsitnijoj njegovoj lirskoj pjesmi nadje se uvijek osim sjajne, uvijek zgodne, izvorne pointe, uvijek nova kakova ideja, slika i prispodoba, a sve to je neusiljeno, toplo, dražesno. Nadje li se u priinci, da pjesnički obradi više manje istu situaciju,

on to umije uvijek tako izvesti, te je uvijek izvoran, svjež, nov. Nema u njegovim pjesmama zamorne monotonije, otužna jednoličja, dosadno snatriva sevdalisanja. Sve mu pjesme sjaju duhovitošću, zagrijevaju toplinom osjećanja i čuvstvovanja.

Mi u jednoj njegovoj pjesmi, u kojoj daje oduška tuzi ili radosti svoga srca, nema onog odvratnog egoizma, što ne vidi i ne poznaje nikoga osim sama sebe; sve su mu pjesme pune altruizma, u svima je on idealista, koji tražeći izmernu pointu za se, misli i na druge, koji su u istom položaju, da oplakuju svoje mile pokojnike ili se vesele u rijetkim prilikama domovinskog slavlja.

Njegovu oku ne otima se ni jedan ni veselo ni tužan dogodjaj u životu domovine; svi ti dogodjaji odrazuju se u njegovoj duši kao u čistom ogledalu; sve ih on promatra kroz idealizam svoje duše, srasle s domovinom, koja mu je poslije Boga najmilija svetinja.

Često njegova misao oživljuje uspomenu na pojedine vesele i tužne slike naše hrvatske povijesti u davnini i netom minuloj prošlosti; često njegova mašta budi iz groba hrvatske velikane, da ih obaspe cvijećem poezije, da im oda poštuhvalna rodoljubna srca, da ih obasjane biserjem pjesničke svoje duše, prikaže kao uzornike savremenicima.

Njegove nas pjesme ne poništju sumornim očajem i ne zaronjuju u valovlje ravnodušja i fatalizma. Kano blaga nebeska rosa osvježuju klonulo srce; kano odsjev neba sjaju kroz sumornu tminu beznadja.

Plaćući zajedno s njime nad grobovima njegovih milih, podižemo se s njime sa tih grobova na snažnim krilima njegove vjere u visine vječne istine, pravice i ljubavi, ojačani, utješeni, oplemenjeni, preobraženi i okupani u sjaju vječnosti, što sjaje kroz prolaznost. Njegova lira hvata u

stihove taj prosjev vječnosti kroz prolaznost, kao što je ono u bibliji na poklič Jozue zastao odsjaj zapadajućeg sunca u dolini Ajalonskoj.

Sve su žice na njegovoj liri jednako snažne, pune i čiste. Kroz pjesme „Iz mladih dana“ osjećamo svu toplinu i miris idiličkog mladovanja u ubavom rodnom seoci; „Mrazove sestrice“ evociraju u nama osjećaje, čuvstva i utiske, što ih je pjesnik u divnoj harmoniji poskladao u pjesmama pod tim naslovom; „Uspomenke“ bude u nama poetskim cvijećem okićene uspmene historijskih velikana i intimnih doživljaja; u ciklu: „Mrtvima i živima“ razgovaramo kroz pjesničko cvijeće sa Arnoldovim prijateljima, zaslužnim trudbenicima na javnom našem polju, što već snivaju vječnim sankom ili nastavlju mukotrpni svoj rad na biralištu za sreću slobodu i prosvjetu otadžbine; „Društvene i političke“ Arnoldove pjesme, a tih je najmanje na broju, prenose nas u vrtlog savremenosti, u borbu svakidašnjosti, gdje se ukrstavaju oprečni pogledi na život i svijet; a pjesme „Iz raznih pretinaca“ osvajaju nas naletima prokaljene, oplemenjene tuge, kroz koju je pjesnikov život protekao kao kroz kakovu katarzu, kano zlato kroz vatru.

A tek divne Arnoldove balade, romance, povjestice i legende. Na tom polju nema mu danas preanca. Ovaj put je zasjao u svem veličju svoga epskog pjesnikovanja. Dotaknuo se polja, koje je dosad bilo malo ne nedirnuto: junakovanja hrvatskih junaka, naročito bana Jelačića na ugarskim bojnim poljima, a pored toga oživio je divnom plastikom i pradavna razdoblja opće slavenske i hrvatske povijesti. Uvijek on ostaje na domaćem tlu i u svojem lirskom i u svom epskom pjesnikovanju. On je kateksohen hrvatski, slavenski pjesnik.

Nema u njegovim epskim pjesmama zalijetanja u carstvu fantastičkih nevjeroatnosti, pikantnija i grotesknosti, sve je u njima otmjeno, jasno, psihološki vjerljivo i etički opravданo: i pobjeda i kazna i poraz. — Više puta nalazimo u dvie tri kitice zbijenu cijelu tragediju u njenoj ekspoziciji i posljednjim trzajima raspletu. U tom je Arnold jedinstven među našim pjesnicima, da umije u nekoliko stihova više reći, nego mnogi u stotine kitica. Preciznost i adekvatnost forme i sadržaja odlične su vrline pjesničke njegove vještine.

A sada da ogledamo pojedine odjelke „Čeznuća i Maštanja“.

* * *

O pjesmama uvrštenim u zbirku „Čeznuća i Maštanja“ pod naslovom „Iz mladih dana“ mogao bih opetovati, što sam o njima napisao u razpravi o „Najnovijem hrvatskom pjesništvu“ u Matičinom Zborniku „Kolo“ za g. 1906. na str. 311.: „Sitne su to pjesme, ali izbrušene kano dragulji, pune svježine, pune idiličnog čara“ . . .

Svaka ima svoju lijepu ideju, malo ne sve se završuju zgodnom briljantom pointom, u svima je divno razmjerje vedrog, idiličkog i melankoličkog elementa, u svima je sjajno uspjela adekvatnost predmeta i forme, neusiljen, korektan, svjež srok i melodiozna ritmika“.

Pripominjem, da je u tim Arnoldovim idilskim pjesmama i diktacija nekuda nova, prilagodjena idilskim slikama i mislima, više na narodnu udešenu. Sve su lijepo, mile, dražesne i ne znam, kojoj bi dao prvenstvo. Moramo se diviti živosti, vjernosti i ustrajnosti fantazije koja je mogla poslije toliko godina života u varoškoj atmosferi oživjeti tako davne mlađenacke uspmene i orositi ih svježinom prvotnih utisaka, prokaditi davno nestalim mirisom davno ocvala cvijeća i osvijetliti sjajem davno ugasla sunčanog sjaja, pod kojim su te idilske slike u pjesnikovoj duši, kano u vjernom ogledalu odsijevale.

Značajni su stihovi u prvoj pjesmi toga odjelka: „Izpovjed“, gdje pjesnik zanosno ispojeda svoje pouzdanje u bolju budućnost hrvatstva, osvježena zanosom snage iz širokih seljačkih slojeva. „Vas zavoljeh, otkad sunce gledam, — Kao da ste krv od moje krvi: — Pak ni danas prznati ne predam, — Da ste za me na tom svijetu prvi . . .“ „Po vami se divim tek davnini, — U budućnost vjerujem Hrvata.“

Tu divnu misao, taj prokaljeni demokratski pogled na sudbinu svoga naroda ponavlja pjesnik u više zgoda u svojim pjesmama. Naročito je krasna završna misao u pjesmi: „Na seoskom groblju“ (str. 7.): „A misao mi kroz molitvu leti, — Da svega plemstva stup je — plemstvo pluga“.

Taj zanos za široke narodne seljačke slojeve prati pjesnika kroz sve mijene njegova života. U pjesmi: „Da sudba mi je“ (str. 17.) pjeva on: „Da sudba mi je kada sklona bila, — Da ne bih stalno sitne pjesme sklado, — Sred zavičaja ja bih negdje mila — Ko predji moji svjetlim plugom vlado . . . — I sav bi viek mi bio sličan pjesmi — Da sudba mi je kada skona bila.“

Divna je metafora u pjesmi „Noć je ljetna“ (str. 5.) Za pravo čitava ta pjesma u tri kitice je jedna sjajna metafora silaska noći na zemlju.

Sjajna je pointa u sitnoj pjesmici: „Nigdje zvezde“ na str. 6.

U kratkoj pjesmici „Molitva“ na str. 12. daje pjesnik oduška svomu čeznuću i vjeri u Boga i želji, „da smrt mu bude tiha, sjajna“, i život da mu se u svjetlu svrši. Tom životom vjerom prožeta mu je u ciklusu „Iz mladih dana“ i pjesmica: „Što okljevaš“ (str. 17.): „Samo krst se na zvoniku — O sunčanom ljeska traku — Da nam put bar netko kaže — U života hladnom mraku.“

Ta vjera, to pouzdanje u krst prati pjesnika kroz čitav mu život, kroz sve tužne i vesele njege dane. Nju ćemo često naći i u drugim njegovim misaonim i toplim lirskim pjesmama u či-

tavoj zbirci njegovih „Čeznuća i maštanja“, ona je jedna od temeljnih nota svega njegova pjesničkovanja.

Posebnom dražesti odlikuje se sitna pjesmica u dvije kitice pod naslovom: „Ti nakita nemaš“ (na str. 24.) Njegovo miljenče, seosko djevojče, nema nikakova nakita od srebra, zlata i bisera, tek ima oko vrata srce od korala: „I večerom, kada liegaš. — I jutarcem kad se budiš — Ovom srcu smiešeći se — svoja meka usta nudiš.“

Da mi je do toga, da istaknem sve ljepote tih idilskih pjesničkih uspomena, što su u tom ciklusu „Iz mladih dana“ u milom obliku iznesene, morao bih sve te pjesme u cijelosti citovati.

Sasvim druge vrsti je ciklus „*Mrazove sestrice*“. Minulo je idilično pjesnikovo mladovanje, nadodjoše brige života, žalosni i teški dani. U grobu leži njegova prva družica života i mnogi njegovi mili. U srcu nosi njihovu sliku, a mašta oživljuje njihovu uspomenu. Kroz lomot i mijene života zalijeće se njegova misao k dragim grobovima, sa kojih kao da dopire miris cvijeća u njegovu dušu. Saletavaju ga sjetne misli, tihia melankolija presvaja mu dušu, u kojoj se bude milotužne uspomene na mile pokojnike. Čini mu se

kao da njihove mile sjenke lebde oko njega. I kroz sretne dneve drugoga mu braka, kano odsjev s onoga svijeta, izilaze mu pred oči mila njihova lica, i sve ga nešta goni, da proboravi koji časak i s njima u samoći svoje sobice. „One dodju veče svako, — Kad se teška posla riešim, — Pa mi čelo glade lako, — Dok se s milja ne nasmiešim. — Tada mi je kô sred hrama — Medju moje izbe stienam, — Ostavi me na čas sama — Da se molim mojim sjenam.“ („Ostavi me na čas sama“, str. 37.).

Kroz jesenje njegova života prepliću se te mile sjenke pokojnika sa slutnjama, što ga podilaze, videći, gdje mu odmiče život i nagiblje se jesenju. Sumorne ga hvataju misli, slične mrazovim sestricama, ali one samo na čas prolaze njegovom dušom kao sitni oblačci, a onda opet zasine mu dušom svjetlo i vadrina, jer se on ne boji smrti, znajući, da je ona samo nastavak života u vječnosti. K zemlji pada i u njoj propada samo ono, što se svim spasu nuda jedino od nje, što se nije jako uzdići nebu u visine: „Ja se tomu rugom smijem — Pak se sve to više vijem — K carstvu vječnih idejala“ (str. 36. „Noć je mrtva“).

(Nastavit će se.)

„Ciceronovo progonstvo“.

Drama u pet čina od dra. Tresić-Pavičića.

Na 2. i 3. svibnja prikazivala se nova drama pjesnika dra. Tresića-Pavičića u našem kazalištu. Uza sve mizerije, koje su zavladale u društvenom i književnom životu našega glavnoga grada. Ova Tresićeva drama tako se nametnula publici, da ju je novinstvo bez razlike stranaka — neobična pojava! — uvažilo i pohvalilo.

To je dokaz, da se Tresić ovom radnjom nametnuo i svojim protivnicima. Treba priznati, da naša literatura ovakove drame do sada nije imala. Ako ju prispopobimo sa proizvodima te ruke u drugih naroda, bez ikakove strasti, bez narodne zasljepljenosti možemo ustvrditi, da je ovo jedno od najljepših dramatskih proizvoda, što ih je dala Europa ovih zadnjih pedeset godina.

Gledajući na našim daskama prikazivanje ove velike drame, uživao sam u duši na pomisao, kako će se ona dojmiti u Italiji, gdje imadu za ovakove drame više smisla i interesa.

Prvi čin drame se zbiva u Cezarovu stanu, u Regiji, gdje stanuje kao vrhovni svećenik — zadnjih dana svoje preture. On je pozvao svoje prijatelje na objed, a ne na večeru, kako je bio običaj kod Rimljana, jer su se te večeri u tom stanu imala obaviti otajstva dobroj božici. Za tih

otajstva nije smjelo biti u kući ni jednog muškarca. Gozba još traje, dan je na zapadu, a majka Cezarova, krepostna matrona Aurelija, razgovara sa demagogom Vatinijem, odavnim Cezarovim pristašom. Aurelija se tuži na sina, što troši i novac bacu kao kukolj, a vjerovnici su mu zaplijenili zatim prtljagu, tako da ne može odputovati u Hispaniju, da preuzme vlast nad tom provincijom. Vatinije tješi staricu, da se ne ima česa bojati; sve će platiti Hispanija. Zgraža se Aurelija, što njezin Cezar nije bolji od drugih!

Prolazi ropkinja noseći pismo Pompeji, Cezarovož ženi. Aurelija to opazi, trgne joj pismo iz ruke, pročita i zgrozi se. Klodije urice sastanak sa Cezarovom ženom Pompejom te iste rečeri, za otajstva dobre božice. Doći će preodjeven kao liračica. Aurelija se svlada, vratí pismo ropkinji, naloži joj, da ništa ne kaže Pompeji, tko je čitao pismo.

Odlaze sa gozbe prijatelji. U razgovoru Cicerona, Katona i Lukula sadržana je ekspozicija drame. Iza njih eto Cezara i Krasa. Cezar je na čudo sa Krasom. Htjelo se tada i kakovih obećanja, dok mu izmami vjeresiju od deset tisuća talenata, kojim će odkupiti istu prtljagu i platiti neodgodive dugove. Tu je zasnovana idea triumvirata: Cezara, Pompeja i Krasa.

Cezar doznade od majke, da ga žena vara, da će se te iste noći sastati sa Klodijem. Cezaru je to drago. Riješit će se dosadne žene, tim radije, što nema od nje poroda. On odlazi, a kupe se matrone na slavu i misterije. Medju njima su i Klodijeve sestre, žene na zlu glasu. Klodij u ženskom rahu, lirom u ruci umiješa se medju matrone. Nadje on svoju Pompeju, pa u zagrljaju hoće da udju u Cesarovu ložnicu. Ropkinje po naputku Aurelije, zakrče mu put. Nasta gungula. Matrone dotrče. Razviju se smiješni prizori, jer Klodij hini uvijek, da je žensko. Otajstva su oskvrnuta. Matrone dolaze. Cezar dodje u stan, zateče Klodiju, otpusti ženu. Klodij mu se zavjeri biti pouzdanim pristašom, a Cezar, ako dodje do suda, ne će ga odati.

Drugi čin. Senator Kornificije je iznio u senatu pitanje oskvrnuća otajstva. Dobre božice. Senat, svećenici zahtijevaju postupak proti oskvrnitelju i kazan smrti. Sada treba Klodiju naći puteve, da se spasi. Puk je već za nj, još mu treba moć Pompeja i Cezara i Krasa.

Ovaj čin se dogadja u saturnalskoj noći, kad robovi bivaju slobodni, dapače im sami gospodari služe. Na trgu vidimo, kako uhode, robovi, ulizice, Grčići učitelji svakoga zla skiću se, da nadju šicara. Neki robovi prave parodije Pompejeva triumfa nad robovima. Tu se mijesaju i demogozi agitirajuć bilo za sebe, bilo za kojeg moćnog patrona. Eto ti Klodija sa četom svojih oružnika. Svjetina mu laska najgavnije. Klodij čeka tu svoju sestru Klodiju udatu za prokonsula Metela Celera. Ova razbludna žena bacila je oko na Cicerona, kojem su mile lijepe žene. Klodij hoće da svakako predobije za sebe Cicerona, jer ob ovom visi ispadak parnice, koju senat diže proti njemu za oskvrnuće otajstva Dobre božice. Ako Cicero preuzme obranu, rješenje je sigurno. Ako Cicero svjedoči proti

Klodiju, onda je ovaj izgubljen. Klodijeva je obrana u tome: dokazati svoj alibi, da je u vrijeme kritičnoga dana bio u Interamnu daleko od Rima, pa nije mogao počiniti oskvrnuća. Ali tu obranu obara činjenica da je malo prije sunca zapada toga dana bio u Cicerovoj kući.

Zato mu treba predobiti na svoju Cicerona. Tu će ulogu preuzeti Klodija.

Na trgu je termopolij, ili krčma, gdje se sastaje narod svake ruke i u različite svrhe. Klodijeva sestra sastaje se na trgu s bratom. Ovaj je upućuje, kako će predobiti Cicerona. Ona udje u termopolij, da čeka „oca domovine“ na ljubavno ročište, a njezin brat ide u potragu za Milonom, ne bi li ga gdje u noći zatekao i utukao.

Cicero je u ljubavnom razgovoru sa Klodijom. Ova ga nagovara, da odpusti ženu Terenciju i ovjenča nju, koja će se rastati od prokonsula Metela. Tako će najpametniji Rimljani imati za ženu najljepšu Rimljanku. Cicero opojen ljepotom te žene, obećaje joj, da će svjedočiti u prilog njezinu bratu.

Pučanin neki opazi taj ljubavni sastanak, pa da dobije nagradu, javi sve Terenciji. Ova doleti u termopolij i zateče muža. Nastade buran prizor. Klodija polunaga bježi pred licem Terencijinim.

Ciceron priznaje ženi svoju krivnju i obećaje: da će svjedočiti po istini.

Kad je Cicero sa ženom otišao iz krčme, dodje Cezar. Sjede sa fukarom i prijateljski piće. Siplje novac, da ga ona zavoli. Vrati se sa svoje noćne ekskurzije Klodije i sastaje sa Cezarom, koji mu javlja, da je Kraso dao novaca za podmičenje sudaca. Većina ih je već obećala riješiti Klodiju.

Izlazeći iz krčme Klodije se sastane s Milonom, te im se čete potuku do krvi. U toj bitci Klodijevci uzmakoše.

(Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

U časopisu „Hrvatska“ od 23. travnja o. g. bio je štampan članak pod naslovom „Matica Hrvatska“, u kojem se govori ponajprije o važnosti izdanja Matičnih. Velí se naime: „Izdanje Matičnih knjiga jest najvažnija naša kulturna pojava, jer se oko Matice kupi sve, što je svjesno velikih kulturnih zadataka, koji su lebdili pred očima njezinim utemeljiteljima. Kad primismo na stol Matičine knjige, obuzme nas neko čuvstvo ponosa, što u nas imade radnika na književnom polju, što imamo ljudi, koji nisu izgubili volje za rad, a to je mnogo. Pisac podsjeća tu poglavito na političke prilike naše, koje znatno otešavaju rad, budući da politička borba absorbita cio naš život, svu našu duševnu radinost,

ali nije spomenuo jedan ne baš neznatan faktor, koji drugdje knjigu unapređuje, a u nas je prije usporava. To je naša *kritika*: mi ćemo se i na to u narednom broju osvrnuti, a ovdje ističemo samo misao, koja nije neobična u našim prilikama ni nova, da je kraj naše sićušne, stranačke, a u velikom dijelu i prečesto zlobne kritike čudo, ako još tko piše. Pisac se na ovu stranu naše nazovi-kritike, koja osobito ponosno paradira u „Savremeniku“, nije osvrnuo; njemu su važniji politički momenti; no i tako dolazi do zaglavaka: da su Matična izdanja dokaz naše žilavosti, naše kulurne produktivnosti.

O tome će dakako protivnici „Matice Hrvatske“ već apriori imati negativan sud, jer se oni još i danas drže recepta svojega bivšega kućnog liječnika, koji im je u njihovu rđavu stanju kao sredstvo za održanje

preporučio: napadati protivnika, i ako je njegovo djelo dobro. Stoga očekujemo obećanu kritiku izdanja „M. H.“ u „Hrvatskoj“ s izvjeđljivošću, tim više, što se obećaje, da će biti objektivna i osnovana.

Na ovo obećanje nadovezuje pisac neke refleksije, koje ovđe iznosimo:

Broj „Matičnih“ članova ne raste u onom razmjeru, u kojem bi bilo očekivati. Shvaćamo i prirodjenu našu apatiju, i političke prilike, i odklonivo dapaće neprijateljsko raspoloženje nekih novinara i pisaca prama njoj. Sve to doduše škodi „Matici“ i narodu, sve to pruža izliku, da se netko ne začlanii. Ali imade krivnje i na onim kulturnim faktorima, koji se malo ili ništa ne staraju, da šire u narodu ljubav za našom knjigom.

„Matica“ imade veoma lijep broj plodnih i marljivih radnika. Sami članovi njezinog odbora gotovo su svi radnici, a onda doprinose i vanjski književnici svoj kamen. Ona uza sve umjetno stvorene opreke i „borbe“ imade silno privlačivu snagu. Svaki književnik želi, da mu „Matica“ izdade djelo. A svačije ne može izdati. Bez obzira sada na sadržinu ponudjenih djela, ne može radi financijalne strane.

Danas je cijena „Matičnim“ izdanjima ona ista, koja je bila otrag trideset godina, kad je izdavala 3—4—5—6 knjiga. Sada ih izdaje do 9. Tisak, papir, uvez danas je skuplji, nego li je bio prošlih godina, a članarina ista! Radi toga „Matica“ ne može umnožiti svoju glavnicu, kojom bi mogla jednom i povećati broj izdanja.

Ne bi li bilo valjda uputno, da ona povisi svoju članarinu na 10 kruna? Evo jedno pitanje, kojim bi se morao pozabaviti „Matičin“ odbor.

Na skupštini „Matic“ bilo je rečeno, da ona imade do 30 djela u rukopisu, koja čekaju na red, da se izdadu. Ta su djela većinom i plaćena. Mi za sadržaj tih djela ne znamo. Ali svako djelo zastari, pa i djelo književnosti. Ti rukopisi vremenom će izgubiti svoju vrijednost. Osim toga leži kapital mrtav. Radi tih brojnih rukopisa, ne može se primiti novih.

Ne bi li bilo uputno, da „Matica“ izdade dva puta na godinu svoja književna izdanja? Mislimo, da stepen naše kulture to i zahtijeva. Kad bi „Matica“ izdavala na godinu mjesto 10—11, 20—22 djela otvorila bi široko polje književničkoj produkciji, a mogla bi objelodaniti i svoje već plaćene rukopise.

Mi se nadamo, da će uvidjavnost gospode Arnolda, Klaića i ostalih Maticai a uvažiti i u pretres uzeti ove naše predloge, pa poprimiti i shodne korake, da „Matica Hrvatska“ dade nov impuls i književnoj produkciji i zanimanju najširih naših slojeva za domaću kulturu.

Uvjereui smo, kad bi „Matica“ pomnožila broj svojih izdanja, a tako i svoju članarinu povisila, to bi osjetila samo prodja tudjinskih knjiga. Mi kao Hrvati, bi u velike profitirali.

Nema sumnje o tom, da će se odbor „Matrice Hrvatske“ i na taj prijedlog osvrnuti i o njem raspravljati: ne ćemo ovđe da prejudiciramo mnjenju odbora; ipak ne će biti zgorega, ako se ovo istakne. Ponešto je čudno tražiti od „M. H.“, da dade impuls književnoj produkciji u prilikama, koje su tako desolatne, kako to pisac misli: gdje je interes ljudi toliko osvojen politikom, dosta je, ako se i ovoliko čita, koliko se izdaje, a „Matica Hrvatska“ zadovoljuje u prilikama posvema, ako taj interes podržava. Nema sumnje, da bi za književnike dobro bilo, kad bi djela njihova mogla brzo doći na red, da se izdadu, ali u današnjim i političkim i književnim prilikama, čini se, jedva bi uputno bilo, da se „Matica Hrvatska“ odluči na ovako brojna izdanja. Potgotovo kad se radi — o površenju članarine. Lako je g. piscu kraj pisačega stola povisivati članarinu na 10 kruna, pa tražiti, da se izdanja pomnože, jer on ne računa: on ne računa sa zlovoljom publike, koja svako povisivanje nerado prima, a po gotovo ne računa, kad misli, da bi se uz površenje članarine od 6 na 10 kruna

mogla izdanja povećati, pisac pače misli podvostručiti; a zar ne vidi jadan, da bi onda na pojedinu seriju otpala samo svota od 5 kruna i nije li sam rekao, da je čudo, što „Matica“ uz današnju skupoču izdaje tolika djela za 6 kruna? Kakogod bi bilo željeti, da se književna produkcija povisi i da se njome suzbije prodja tudjinskih knjiga, jedva je vjerojatno, da bi se to dalo goresposenutim načinom i u današnjim prilikama provesti. U ostalom odbor će „Matici Hrvatske“ i taj glas javnoga mnijenja uzeti do znanja i sgurno sve, ako je na korist hrv. knjige i u interesu „Matic“.

* * *

„Savremenik“ (III. 5.) donosi šablonsku „kritiku“ svih „Matičnih“ izdanja, koja dakako sva popriječno odsudjuje ili u vrijednosti snizuje: Arnoldove su pjesme najslabija lirika, koja se kraj tolikih sjajnijih (gdje su?) liričkih talenata u našoj knjizi mogla naći, Tomićeva djela su „napisana u prošlim decenijima“, a nijesu ni ona imala druge pretenzije, nego da budu laka zabavna proza; jedini je našao nešto milosti pred licem velikoga kritičara „D. P.“ Andrijašević, kojega radnjama fali „ona velika koncepcija i pogled na svijet“ — kojim se odlikuju svi suradnici „Savremenika“. „Kolo“ nije ni izdaleka ono, što su sebi pod takim zbornikom pomisili ondašnji predlagaci, a kad nije tako, kako su oni htjeli — ne valja; to je zbirka slučajnih radnja, koje su došle do ruku „Matičnoga“ odboru, ili su preštampane. Ni Ilešićeva antologija ne odgovara, slike u „Kolu“ su bez programa — ta da, „Savremenik“ je neovisno glasilo, pa ne mora ni „Kolo“ hvaliti, s kojega su pohvalom neki manje neovisni listovi istrcali pred rudo, a dobro je, ako jedni ljudi imadu dva stovarišta za svoju robu, u jednom da hvale, u drugom da kude. „Aj moderni, aj napredni!“ No podjimo dalje: Skabičevskova „Povjest novije ruske književnosti“ dobra je, makar i ne nosi najnovije „kritičke proekte ruske literarne kritike“. (Čujte samo, kako to D. P. odsijeca!), Scheinerova „Uredba svemira“ je suvišna a da se izda — „valjda je glavno poticalo bilo lični momenat“; ta ne „valjda“, nego „sigurno“; čemu tako oprezno izricati drsku podvalu; kad već hoće tko da bude bezobrazan, zašto da se u isti čas suspreže? Brdovačkoga „Prometna politika“ naći će našu čitaču publiku nepripravnu za tu lektiru — pa tako je eto svakoj knjizi našao „D. P.“ nešto da prigovori. On obećaje, da će se, pošto je ovako paušalno ocijenio knjige, osvrnuti i na pojedina izdanja — a kani li ovako, neka taj posao radije ostavi. Zabiranje i prigovaranje još nije kritika, a više od toga jedni D. P. i ne zna, a još jedniji urednik, koji mora „poštivati svačiju slobodu raspravljanja“, pa i ovakovu vajnu pisanju vrstiti. Nije nam na umu upuštati se u tu paušalnu ocjenu g. D. P., ali nam je istaknuti u njoj dvije lažne tvrdnje: prva, kad se veli, da su „Matičina“ djela bila popularna, dok ih nije odbor, tko li, kljaštrio, a iznosi se, kao da sadašnji odbor to isto radi, a druga je, da u „Kolu“ ima preštampanih radnja.

Odbor „M. H.“ pod predsjedništvom dra. Gjure Arnolda, pozivao je nekoliko puta javno, neka se javi pisci, kojima je pod njegovom upravom djelo okljaštreno — zašto se nije javio nitko? Zašto D. P. sadašnjemu odboru kao krivnju nameće, što je on odstranio? Ili će zar ovaj odbor za sve grijehje prijašnjih odbora odgovarati? A koja je radnja u „Kolu“ preštampana? No gospoda oko „Savremenika“ in puncto istine nijesu previše skrupulozna, makar njihov urednik ima literarnih skrupula (pače i suvišnih) na pretek. A u prigovaranju su pravi majstori, tko bi im ugodio: njihova zabiranja podsjećaju na pripovijest pod sličnim naslovom; učiniš li ovako, nije im pravo, učiniš li drukčije, i opet nije. Tako su negda prigovarali, da zašto „Matica“ izdaje samo povijesti i zemljopise i prirodopise i slična izdanja, danas vele: Kako je lijepo bilo, kad je „Matica“ izdavala i svjetsku povijest i zemljopis i t. d. Izdala „Matica“ „Prometnu politiku“, da zadovolji važnoj jednoj potrebi

našega vremena; ali što, kad bi oni htjeli najprije djelo „o državopravnom položaju prema Ugarskoj“. Da je „Matica“ ovo izdala, rekli bi, da nam toga ne treba toliko, kao djelo o ekonomskim i prometnim i drugim pitanjima. Uostalom sjednите, gospodo, pa napišite: pa će se izdati; bit će bolje, nego što samo svemu prigovarate.

Najviše se D. P. spotiče o to, što „Matica“ izdaje svoj „Glas“. Neka bude gosp. D. P. uvijeren, da „Glas“ „Matici“ vrlo dobre usluge čini, i da nije njega, mlada bi gospoda bila kud i kamo objesnija, nego što jesu: a mora li se „Matica“ „u vječnim polemikama braniti“, nije sramota njezina, nego onih, koji na nju neosnovano i lažno napadaju ili ako bi i što opravdano iznijeli, ne iznose, da joj koriste, već da joj — škode. Što pak „Matica Hrvatska“ ide od godine do godine natrag, neka g. D. P-a glava ne boli; on neka samo ide naprijed sa „Savremenikom“; vidjet ćemo, tko će dalje doći. Ni za savijest odbora „Matičinu“ neka se ne brine, neka radije probudi prilično dremovnu savjest „D. H. K.“, da se prene i poradi nešto za hrvatsku knjigu; dosada još nije ništa pozitivno učinilo za nju.

Treća izložba „Lade“, saveza južno-slavenskih umjetnika.

Već su podulje vremena bila zatvorena vrata umjetničkoga paviljona u Zagrebu, te je općinstvo, koliko pokazuje interesa za likovnu umjetnost počelo da dvoji o marljivosti hrvatskih umjetnika. No umjetnici naši gotovo svi zaposleni na pojedinim zavodima, naročito na obrtnoj školi te na novo ustrojenoj školi za umjetnosti i umjetni obrt ipak nisu zaboravili, da treba opet jednom pokazati široj publici svoje rade, a još više, da se valja odužiti svojim drugovima Srbima, Bugarima i Slovencima. Sve neprilike oko priredjenja treće izložbe „Lade“ saveza jugoslavenskih umjetnika sretno su uklonjene, pa se tako otvorila u Zagrebu dne 1. svibnja o. g. izložba kojom je predviđen rad ne samo hrvatskih već i srpskih, bugarskih i slovenačkih umjetnika. Mnoga uvažena i poznata imena nisu zastupana na ovoj izložbi. Nije naša zadaća da ispitujemo tome razloge, — dostatno je znati da je „Lada“ mlada institucija, a uz to da svaki umjetnik imade svoje kaprice i mušice. Nadati se je, da će jugoslavenski umjetnici svih smjerova smetnuti ipak jednom s uma sve osobnosti i da će se „Lada“ moći doskora pokazati pred umjetničkim forumom Evrope, na kojoj od velikih umjetničkih izložbi, da će u „Ladi“ biti zastupano sve, što je bolje i vrednije.

Na trećoj je izložbi Lade zastupano šezdeset i šest umjetnika južnoslovenskih sa dvjesto osamdeset i četiri djela. Centralni je odbor „Lade“ bio sretne ruke u izboru aranžera izložbe. Arhitekt Viktor Kovačić, učenik Otona Wagnera, umio je velikom vještinom i osobitim ukusom da priredi nezgrapnu unutrašnjost umjetničkoga paviljona. Na cijelom se uređenju opaža težnja za jednostavnosću i mirnoćom. Nema tu ništa nepotrebno, nikakova ornamenta ili uresa, koji bi, da se prejako ističe, djelovao na štetu izloženih umjetnina. To je inače glavna pogreška našeg paviljona, jer bogatoto pozlaćeni stupovi od umjetnoga mramora i one užasne figuralne nakaze u udubinama glavnoga prostora pod kubom, do sada snčile glavnu i najveću prostoriju paviljona neupotrebitivom. A i samo svjetlo je uslijed premalenoga otvora na svodu preslabo, te se ne mogu izlagati skulpture u kupoli. Uz to je za manje umjetnina (crteže, akvarele, bakropise) svakako podesniji manji i niži prostor. Imajući sve to na umu Kovačić je skroz i skroz promijenio paviljon i na to preuređenje može mu se samo čestitati. I nehotice se kod toga sjećamo na gradnju paviljona. G. 1897. dobila je gradska općina cijelu željeznu konstrukciju na poklon. Zamisao da se od toga materijala sagradi paviljon, koji će služiti umjetničkim izložbama, svakako je bila lijepa i plemenita, no izvedba ne

bijaše prema tome gradjevna firma Helmer i Fellner umjela je da talmi-mramorom, bogatom pozlatom i figurama kupljenim za jektive novce kod nekog bečkog gradjevnog kipara očara gospodu birokrate gradjevnoga ureda, ali zato danas uređenje izloženih prostorija svaki put iziskuje trošak od po prilici 2000 kruna. Žalostna je činjenica da se u ovo deset godina nije ništa promjenilo na bolje gledom na arhitektonsku umjetnost. I danas se prave nacrti za vladinu palaču po fotografijama već izradjenih zgrada u gradjevnom uredu zem. vlade i to — risum teneatis amici — u odjelu za vodo-gradnju!

Jedno bismo prigovorili unutrašnjem uređenju izložbenih prostorija. Stijene pojedinih sekacija olicene su prejakom i ovišem izrazitom crvenom bojom, koja je unatoč lake pozlate za neke rade (osobito one u srpskome odjelu) ipak štetna. Svakako je najbolje ispaši uređaj dvorane za kiparstvo i one za crteže, akvarele i paste. Ove su dvorane udešene sa toliko užitka i elegancije, te bi zavrijedile, da budu i u najvećim svjetskim izložbama.

(Nastaviti će se)

Koncert „Glazbene Matice“.

Ove smo sezone imali drugi put sreću, da se naužjemo prave umjetničke vokalne glazbe. Još nam odmijeva u duši divno skladnoglasje muškoga zabora „Moravskih učitelja“. Pod tim dojmom uvijereni, da će nam se i opet pružiti zgoda, da se naužjemo prave i čiste vokalne muzike, — koja je kadra da nas uzešne nad ostale muzikalne užitke, — podjosmo na koncerat, što ga je priredio pjevački mješoviti zbor „Glazbene matice“ iz Ljubljane dne 2. svibnja o. g. u svim prostorijama „Hrv. doma“.

I nismo se prevarili. — Nakrcanoj u pravome smislu riječi dvorani i galeriji pojavi se pred očima milovidna slika krasnih Slovenkinja u ukusim bijelim opravama i živih i kršnih Slovenaca. Bilo je na podiju oko 150 što pjevača, što pjevača. — Prvi je dojam bio, da slušamo inteligentan, a napose *glazbeno intelligentan* zbor. Disciplina, kojom se ta razmjerno velika množina ljudi smješta na podij, onaj krasni mir i ozbiljnost, kojoj svako pojedino oko pjevača i pjevačica prati najslabiji kret ruku i mig očiju svoga majstora Hubada, — upravo iznenađuje Spominjemo to za to, jer se takova disciplina i ozbiljnost baš ne voli niti je uobičajena u naših pjevačkih družina. O tome se možemo svaki čas uvjeriti, kako znade kadgod biti darmar, kad se dolazi na podij: ne bi bilo zgorega, da se ugledamo u primjer bratskoga nam društva. Rekosimo, da ih je na podiju bilo oko 150 što pjevačica, što pjevača — dakle lijepli broj — a uza sve to su im dionice medusobno i dinamički i ritmički toliko izjednačene, da je taj zbor kadar donesti svaku i najtežu kompoziciju. To mu je druga prednost. Kao treću vrlinu, istaknut ćemo, što nam se čini, da je svaki i slijednji član toga zabora, ako ne općenito glazbeno, a ono barem *pjevački-glazbeno naobražen*. Samo je na taj način moguće, da toliku množinu i u bučnim i u nježnim momentima takvu frapantnu jednakost i preciznost u svakoj nuanci postizava. Dakako da pri tome dominira eminentno umjetničko shvaćanje meštra Hubada, no znamo, da i najvrsniji glazbeni pedagog od nenaobraženoga materijala teško može što valjano iztezati. I pojedine dionice zabora „Glazbene matice“, soprani alti, tenori i basi) svaka za se krasno su zaobljene i sonorne. Tu nema vrištanja u sopranu i tenoru ni urlanja kod basova. Svaka dionica donaša i dinamički najjače momente decentno, zaobljeno lijepo, puno, te se uživajuje kad treba smjelo, ali uvijek u granicama ljepote, nad druge glasove do samostalnosti. To je neizkazano važan momenat, koji bezuvjetno karakteriše umjetnički školači zbor. Koliko bi trebalo u nas da se taj momenat uvaži!

Takav evo zbor od 150 dobro školanih grla pružio nam je užitak, te otpjevao nekoliko krasnih svojih narodnih popijevaka sa toliko shvaćanja, te smo mu za to od srca zahvalni. Time je opet dokazao, da pravu glazbenu poeziju ne moramo tražiti samo u velikim glazbenim djelima. Njom odiše svaka na oko i najneznatnija pučka popijevča, samo treba tu poeziju znati iz njene duše izvaditi, ili drugim riječima, treba popijevčicu znati u pravom ruhu i u pravoj formi duši slušaćevu privesti. Tu je zadača zbor „Glazbene matice“ nad svako očekivanje lijepo i dostoјno riješio i u tome — čini nam se — leži najveći uspjeh koncerta. Naročito je komične momente nekih popijevaka graciozno znao iznjeti, te valjda nije bilo srca u dvorani, što ga nije osvojio.

S krasnom spremom izveo je i teške zborove uz orkestar, kao Fibichovu „Proljetnu romanacu“ i zaključni zbor I. dijela Dvořakovog oratorija „Sv. Ljudmila“.

Istaknuti nam je napose sonorni i dobro školani solo-bas gosp. Julija Betetta, koga je slušateljstvo obasulo obilnim povladjivanjem. Naravno da općinstvo u oduševljenju svome nije štedilo ni pljeskanjem ni srdačnim klicanjem, a cvijeće je padalo na braću Slovence sa sviju strana kao kiša.

„Glazbena Matica“ nije u prвome redu pjevačko društvo, kao naše „Kolo“, nego upravo neke vrsti glazbeni zavod, što više: upravo *matica* svega glazbenoga pregnuća i rada u Slovenaca. Osnovana je još 1872.: isprva kao čedna udruga svih, koji se zanimaju za glazbenu umjetnost s prвom namjerom, da gaji pjesmu i glazbu slovensku, da narodno blago izda, da tako pjevačkim družinama poda slovenske skladbe na ruku. „Glazbena Matica“ je tako radila i za narodnu glazbu, a ujedno je dizala i umjetnički niveau, smisao za umjetnu glazbu; tako je već 1882. bila potaknuta, da osnuje glazbenu školu, kao što je već od početka pažnju posvećivala ne samo narodnoj muzici, nego i velikim i teškim kompozicijama umjetničkim. Počevši od g. 1888. priređuje „Glazbena Matica“ za svoje članove i *koncerte*; uspjeh u njima polučen, a nesretni potres 1905. godine, ponukaše je, da u zahvalu za izdašnu potporu podijeljenu Ljubljani priredi koncerat u Beču (1906.); kasnijih godina priredila je dva koncerta i u Trstu (1901.), raznoseći tako slavu glazbe i pjesme slovenske, a svoj narod upoznavajući s najvećim tvorevinama svjetske glazbe. Da je i krasni uspjeh svih koncerata i lijepi napredak u mnogome djelo vrijednoga i vrsnoga stručnjaka, Mateja Hubada, koji od 1891. upravlja „Glazbenom Maticom“ — nema sumnje. U Zagrebu je k vrsnoj izvedbi pridošlo i oduševljenje za braću Slovence, te sumnjamo, da je itko otiašao sa koncerta, koji nije bio „Glazbenoj Matici“ u dušu zahvalan za taj umjetnički užitak i koji nije slovenskim pjevačicama i pjevačima zaželio, da im nikad ne ponestane žara i zanosa, volje i mara, da plemenitu zadaču „Glazbene Matice“ izvrše — ali nije sigurno bilo nijednoga, koji ne bi možda i malo egoistički zaželio, da bi i mi Hrvati imali ploda od toga rada, te koji nije u tisućama, što su pratile Slovence, iskreno dovinuo: „Na svđenje.“

Jedan pjevač.

Knjževnost.

Omladinska knjiga u god. 1907.

(Svršetak.)

Moram još spomenuti jedan zanimljivi listić, koji sam i pišu i izdavaju učenici pučkih škola pod naslovom: „Đački Napredak“. Odgovorni je urednik Milan Fabijanović, koji cijelu redakciju rukovodi.

*

Kako živimo u doba sveopće organizacije, to se i srednjoškolsko hrv.-kat. djačtvu okupilo pod geslom: „Za vjeru i dom“ i izdaje mjesečno svoj list: „Luc“, dok je „Hrvatski Djak“ glasilo naprednjačkoga djačtva.

VII. Kritični članci. O knjigama za mladež stao se vodio račun. Tu i tamo osvrnu se na njih pedagoški časopisi i smotre i gdjekoje novine. Spomenut će najvažnije kritične članke.

Dr. Ivan Krnic (Mihael Gorski): „Hrvatska omladinska književnost“ („Narodne Novine“ 16. ožujka 1907.) i od istoga pisca: „Njemačka omladinska književnost“ („Narodne Novine“, 26. srpnja 1907.)

Pavao Pešut: „Lektira za mladež“ („Škola“, br. 4. 1907.) i od istoga pisca: „Robinzon Cruzoe“. Uzor omladinskog spisa („Škola“, br. 6. 1907.).

Jelica Belović-Bernadzikowska („B.“): „Antologija savr. hrv. oml. knjiž.“ „U pjesmi i priči“ („Narodna Prosvjeta“, pedag. mjesecišnik, Pula, 7. i 8 br. od god. 1907.).

Dr. Dragutin Prohaska: „Was lesen unsere kleinen?“ („Agr. Tagblatt“, Zagreb, božićni prilog 1907.)

Rudolfo Franjin Magjer: „Prijevod savremene hrv. omladinske književnosti“ (do god. 1906.). Štampano u „Pedagoškom Letopisu“ („Slovenske Solske Matice“, zvezek VII., v Ljubljani 1907.)

* * *

Koliko god je željeti, da naša uzdanica tijelo vježba u igri, odmoru i na čistom zraku, toliko je željeti, da se drugi put opet sabere i da obikne tihom i ozbiljnom radu, da zavoli lijepu našu hrvatsku knjigu ne samo u školi, već i u privatnoj naobrazbi. „Nicht viel lesen, sondern gut Ding viel und oft lesen macht fromm und klug dazu“, kazao je Luter, koji tome još dodaje: „O kako mi je žao, što nijesam u djetinstvu više pjesnika čitao i što me ih nitko nije učio!“

A ne će biti zgorega, ako omladinskoj književnosti cijela naša javnost više pažnje posveti. To je svrha i ovome prikazu. Prijatelje mladeži, pojmenice oml. pisce same, umoljavam, da me na svaku netočnost upozore i ako što zasebice izdadu, da mi jave ili pripošalju Tim više mi je do toga stalo, što pribirem gradju za „Povijest hrv. oml. književnosti“ i „Bibliografiju hrv. oml. književnosti“, a ovamo opet imam nade, da će i moja antologija „U pjesmi i priči“ doživjeli drugo izdanje, pa što se može — da se još za vremena ispravi, nadopuni.

R F. Magjer.

Posljednje novosti dramskoga repertoira.

Kako se malo mari za unapredjivanje domaće dramske književnosti, pokazuje i to, što od 14. ožujka do 2. svibnja t. g. nije iznesen nijedan novi hrvatski dramski proizvod. Najbolje djelo izneseno je gotovo pred kazališnim praznicima, dana 2. svibnja, kad je interes občinstva već oslabio, te ga jedino još mogu da podražuju lascivne operete. S toga je „Ciceronovo progonstvo“ prošlo slabo opaženo, te je nakon reprize palo u zaborav, da se možda s većom srećom pojavi nastajne sezone.

„Okovi života“, drama Kolarića-Kišura prikazivala se na 14. ožujka, dakle ravno prije dva mjeseca. O njoj su govorile sve novine, a na nama je samo, da zabilježimo, kako je i ta drama promašena, ma da je mladjahni spisatelj pokazao bujnu maštu i liep dar za dramske, krepke, često i odveć srčne prizore. Gledajući osobe, što ih je g. Kolarić-Kišur iznesao, ne da nam se vjerovati, da je on iz neposrednoga proučavanja života crpio te subjekte i te dramske zapletaje. Sve čini dojam darovitoga fantaziranja, izmišljanja i oponašanja francuzke tehnike boulevardnih dramatičara, kojima je najviše do toga, da zanimivim kombinacijama karaktera, dogodjaja i sukoba stvore nekoliko potrebnih prizora, koji gledaoca zapanjuju, zablieštjuju, ali u njemu ne ostavljaju trajnoga dojma, nego se izglađuju iz pameti onim mahom, čim vide novu na slične teme, ali malo inače obradjenu dramu ili komediju. Nije se moguće ugri-

jati od značajeva, kakav je Kolarić-Kišurov Roman, njegov brat Kazimir, pa njegova žena Ida. Nevjerojatan je to bankar, koji ima zakonitu ženu, mladu, lepou, razkošnu, pohlepnu života i užitka, a da s njom ne stoji ni u kakvom doticaju. Niti je pravo motivirana, niti je vjerojatna takova sveza. Ida prezire, mrzi svoga muža, iz siromašne je porodice, ali živi na račun mužev i ljubaka sa muževim prijateljem Julijem, s kojim se sastaje u njegovoj vili, podavajući se strastvenu uživanju uz Julija, koji ima puno muke, dok umiri mater svoju radi ovog nedozvoljenog griešnog odnosa. Samo radi pozorišnog efekta stvorene su ove ličnosti, koje odaju bolestnu sklonost prema svemu, što je eksotično, opasno, tajinstveno. Nesimpatična je Klara, Romanova sestra, koja otvara bratu oči s Idinog života, a pogotovo je zagovaran Roman, koga je vješto glumio Boršnik, a da ga uza sve to nije mogao učiniti vjerojatnim ni pravo razumljivim. Trebala je jedna neobična scena i za to se je odigrao u večer istoga dana, kad je Ida bila u zagrljaju Juliju, eksotičan sukob i ponovni susret između muža i žene, al žena se mora prije optiti, nego li će s mrzkinim mužem u bračnu ložnicu. S negodovanjem, pritajivši dah, gledalo je občinstvo tu scenu i prelomilo štap nad dramom, pa je gotovo odlahnulo, kad je Roman opalio sebi hitac u glavu, da se ukloni s ovoga sveta, u kojem ostavlja nevjernu ženu i nevjerna prijatelja, lahkoumna brata, staru usidjelicu sestruru i dražestnu šurjakinju. Tri godine kašnje sretamo Kazimira i Almu negdje u inozemstvu i slušamo dosadne fantazije Almine, a tirk pred padom zastora gledamo i sjetni susret Julija sa Idom i onda se razstajemo od te galerije izhitrenih ljudi koji i govore i živu neparavno, nervozno i slabo razumljivo. Moderna je to mache bez duha, koja se gleda jedan put sa živim zanismanjem, ali ne izazivje na razmišljanje, ne razverduje duše, ne uzdiže srđca, nego tek na trenutak potresa, neizkusne i kvaru, pa se onda i zaboravlja . . .

„Ciceronovo progostvo“ našega poznatoga piscopjesnika, zamašito je dramsko djelo, koje ima i svrhu, da nas temeljito upozna s jednom znamenito epokom u historiji čovječanstva. Ovo nastojanje, da pisac bude što vjerniji crtač dobe i njezinih navika i običaja, udaljilo ga je od poezije. Drama je upravo nakrcana prizorima iz rimskoga života, i onim iz domaćega intimnoga tako prizorima javnoga života. Sad nas vodi pjesnik u dom močnoga Caesara, sad nam predočuje provalu pokvarenog Rimljana u misterije Dobre božice, sad nam prikazuje gošćenja u kojoj rimskoj gostionici, sad prizore učilice sa pustopasnem, obiestnom, pokvarenom, proždrljivom, podmitljivom svjetinom. On nas upoznaje sa rimskim gradjanima kraju republike, kojim je uspjeh sve, čudoredje ništa. Ljubinci mogu biti razvraćeni koliko im drago, svjetina im progledava kroz prste, ako joj laskaju te je obasiplu mitom. Upoznajemo Rim u razdoblju njegovoga propadanja i nehotice se sjećamo rieči znamenita Rimljana, koji se sgraža nad tom pokvarenosću Rima, dovikujući mu: o potkuljivog li grada, koji ćeš brzo propasti, čim nadješ kupcal! U tom Rimu mogući su veliki sljepari poput Cesara, koji je širio korupciju s tudjim kesama, a onda globio pokrajine da zadovoljuje častohlepnike i svoje vjerovnike. Da se održi, roti se proti vlasti senata i popušta prevrtljivoj masi, koja postaje plienom svakojakih demagoga i obožava pokvarene ljude poput Publija Kladija, toga najrazvraćenijega Rimljana u posljednjim decenijama republike. Teško je u takvim prilikama značajnim muževima, mudrim i razboritim Rimljanim, kao što su Cicero i Caton. Jer se je Cicero usudio svjedočiti protiv razbludnika Kladija, morade postati žrtvom spletke te po osudi puka poći u progostvo sa obitelju, dok se zlotovri Kladijeva značajna i družina bane u Rimu, koji se zabavlja u razvratu, zasjednim napadajima, nutarnjim borbama i slavljenjem bezznačajnika. Kad sve poludi i podivlja, onda mudri i pravedni ne mogu u takovom

kolu obastati. U taj trulež ne pristaju, za to su prezirani od kukavelja, koji nisu dostojni, ni da im odriče remenje s nogu.

Tresićevo drama krcata je licima i to ju čini težkom, gotovo učenom. Pomnja, da bude iztaknuta svaka crta rimskoga života, na uštrb je dramatskoj radnji, koja se sporo razvija, pak od momenta, kad prvi put čujemo za namjeravano progostvo Ciceronovo do samog progostva, već pada interes za Ciceronovu osobu. Cesari nije pravo ni u akciji. Upoznajemo ga kao darovitog častohlepnika bez sredstava, koji umije vješto nategnuti bogate prijatelje, ali ne opažamo u njemu one veličine, koja se s njegovim imenom spaja. Tresić nam ga ne crta simpatično, kao ni njegovo društvo, koje mu dobro pristaje. Rimski pokvarenost caruje čitavom dramom: ona radi i pobedjuje, daka to trenutačno, čime se samo podkapaju temelji republike, koja se imade do mala ugušiti, te postati plienom častohlepnih imperatora, da onda započne umiranje, kojemu su pet stotina godina kasnije barbari učinili kraj.

Treći čin drame, koji se sviva na forumu, gdje se razpravlja kazna parnica proti Kladiju, bio je najzanimljivija slika drame. Pisac je prikazao kazni postupak po vlastitim proučavanjima izvornih djela rimskih pisaca. Trud zamjeran i pohvalan.

Drama je više niz zanimivih slika, nego dramsko djelo, ali i u tom obliku djeluje dobro, te se interesom gleda, ma da se predstava oduljila preko mjere. Posto je prikazan prvi dio Tresićeve trilogije: „Konac republike“, vredilo bi iznjeti i ostale dve drame, ali na početku sezone, kad je interes za kazalište budan. Občinstvo je dramu primilo prijazno, a i kritika nije baš škrtarila pohvalama. Drama ova bi morala ostati na repertoиру, te se češće davati. —l—

I to bi imao da bude ispravak!

„Molim, da biste za ljubav istini i zakonu (§ 16. z. o p. t.) na č anak „Pasarić redivivus“ u br. 7. i 8. ovođodišnjeg „Glasa M. H.“ uvrstili ovaj ispravak činjenica“.

S ovim nam uvodom posla ugledni pedagoški i filozofski pisac, literarni kritičar Josip Pasarić dugi „ispravak“, u kojem veli, da se nije natjecao za tajništvo „M. H.“, da nije Ogrizoviću „kruhojalan“, jer je on prema svojoj propisanoj kvalifikaciji (— koja je po zakonu davno zastarjela —) po zasluzi reaktivirani pedagog; nadalje veli, da on nikada ne napada zlobno, zlonamerno i izvrćuci, da ga vodi uvijek dobra namjera; (— koju svakom drugom priče —) da iznosi dokaze i stvarne razloge za svoje tvrdnje, (— to zna i vjeruje svaki, tko njegove članke čita! —), da se nije nikad kitio tudjim perjem, da nije istina — uopće sve, što je u članku „Pasarić redivivus“ napisao dr M. Ogrizović. J. Pasarić bio je dugo vremena urednik „Obzora“, pa zna dobro, kakovi moraju biti po zakonu o p. t. ispravci; stoga i ne će zamjeriti uredništvu, ako mu njegov polemični ispravak ne uvrsti; ne će zamjeriti ni zato, što on želi njime ispravljati činjenice („Molim, da biste . . . uvrstili ovaj ispravak činjenica“). Činjenice ili fakta ne mogu se ispravljati; jer „ispravljati“ znači po Broz-Ivekoviću činiti, da što (krivo) bude pravo, a činjenice ne mogu biti krive; ne mogu se dakle ni ispravljati. Oslanjajući se dakle na to, ne može ur. dopustiti, da se u „Glasu M. H.“, koji je upravo osnovan s namisli, da utvrđuje činjenice, činjenice ispravljaju, jer bi to značilo baš obrnuto: naime iskriviti ih. A ni zakon o p. t. nije imao na umu ovaku praksu ustanoviti svojim § 16., nego valjda, da se isprave krive i neistinite tvrdnje, a ne činjenice, fakta. Najposlje žao nam je, što moramo odbiti suradnju uglednoga i općeno poštovanoga pisca J. Pasarića, makar samo u obliku ispravka i s pozivom na § 16. z. o p. t. Ur.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ ureduje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 10.

U ZAGREBU, DNE 25. SVIBNJA 1908.

GOD. III.

Arnoldove pjesme: „Čeznuća i Maštanja“.

Prikazao *Jovan Hranilović*.

(Nastavak.)

Divna je pjesma: „Non omnis moriar“ (str. 40), Doći će dan, — kada će i on umrijeti, a njegovi će mili tražiti ga i dozivati: „Al ja se vinuh — kud se vije slut — za zavičajnih duše molitava“. Tamo će doći i njegova družica i njegovi mili: „I onda ne će rastajanja biti, — pred kojim sada smrtnu čutiš stravu — Med vječnim dušam mi ćemo se vit — ko lahor pjesma višnjemu u slavu“.

Ovo ispreplitanje sjetnih slutnja i utješnih pogleda na onosvjetski život u vječnosti, ona vjernost ljubavi prema milim pojnicima i u milom krugu žive drugarice života, provlači se svim njegovim pjesmama toga ciklusa kao najdirljivija nota. Sjećam se, da sam samo medju lirskim pjesmama engleskog pjesnika Shellya našao nekoliko u donekle istom raspoloženju ispjevanih dirljivih stihova uspomeni prve svoje žene.

Neobično su uspjele pjesme u ciklusu: „*Uspomenke*“. To je pravi lirski elemenat Arnolda. U tim elegičnim uspomenama, posutim biserjem duše pjesnikove imade nekoliko upravo klasičnih pjesničkih umjetnina. Već prva pod naslovom: „Spusti se u pahuljicama“ (Str. 45) tako je dražesna, da podsjeća na gracioznost francuzkog pjesnika Sully Prudhomea. Snijeg se spušta u sve gušćim bijelim pahuljicama na svijet: „I u ruhu angeoskom — sav je za čas zasio kraj — Šteta tek, što s njime nije — Na tle pao i sam raj; — Mojom izbom munula je — Iznenada biela smrt — I u dječjoj posteljici — Moj je lierak bio strt“.

Neobično je dirljiva, Heineovskom maniom ispjevana „Prikaza“ (str. 46.) U predvečernjem sumračju kao da vidi prikazu upokojene prve svoje žene. On se s njome sjetan razgovara i pripovijeda joj bol svoje duše i kako priučava svoju i njenu djecu na životnu borbu. A kada ga njena sjenka suzna oka ostavlja, on se trže iz tog sanka . . . Bilo mi je — Kao da sam na

dnu liesa — Oko mene se talasa — Težak miris od cipresa.“

U pjesmi „S Griča“ (str. 47.) divna je slika osvita sunca: Iz gorskog kruga izranja sunce: kamo otajstvo, što ga božji sluga u veličajnom hramu pred pukom prikazuje Bogu. I pjesnik u tom času moli za „mučeničkog doma grudu svetu“.

Sjajna je pointa u sitnoj pjesmici od tri kitice pod naslovom: „U noći“ (str. 48.): „Samo Slijeme ko u kriesu — Časkom jošte čudno plane — Ako možda nade niesu — Podno njega pokopane“.

U pjesmi „Na časak samo“ (str. 50.) opisuje ponovno prikazu prve drugarice svoga života. Vidio ju je, tamo usred cvjetna polja, i pitao ju: je li sretna. od kada mu ju je otela kob. Ona uprla u njega žarke žive oči, kao za života i stala se gubiti u zračne vise, a mjesto odgovora nad njime samo „bolno u čeznuću: — treperila je jedna zvezda plamna.“

U pjesmi „Privid“ (na str. 54.) opisana je u dirljivoj, plastičnoj pjesničkoj slici tragično smrt njegove sestre, udate u tudjinu, koju nije ni poznavao lično. Po nesreći utopila se sa mužem i dvoje dječice, kada se htjedoše prevesti s jedne obale rijeke na drugu. Na taj tužni dogodaj sjeća ga samo list papira, gdje se ta nesreća opisuje: „A ja u trošni list papira buljim — Što udilj još mi tajnu prozret krati — Za tobom mrtva sele, ruke duljim: — Ma znao, da te vlažan grob ne vrati“.

U pjesmi „Ja znadem pjesmu“ — (str. 55.) izvedena je zbita silhouetska tragedija posljednjih Zrinjskih i Frankopana i njihova pogibija u Bečkom Novom Mjestu. S nekoliko poteza obuhvatio je pjesnik relijef toga kobnog dogodaja, što se duboko zasjeca u dušu.

Posebnom toplinom ispjevana je elegična pjesma: „Ispod Medvjed-grada“ (str. 56.) Tu vidimo tužnog pjesnika, gdje sa mjesta ispod Med-

vjedgrada, gdje je proboravio mnogi zanosni časak sa svojim intimnim pjesničkim drugom Rikardom Jorgovanićem, polazi na njegov grob, na kojem još ni spomenika nema. Vijest o Jorgovanićevoj smrti zatekla je Arnolda u tudjini, ali on nosi uvijek vjerno u duši sliku svoga pjevidruga. Kako je u svemu uzorit čovjek, Arnold je i neobično plemenit i vjeran prijatelj i drug, kada koga kao prijatelja zavoli. I pjesma „Ispod Medvjedgrada“ sjajan je dokaz takove prijateljske vjernosti. S tugom u duši gleda pjesnik, gdje još ne resi dostojan spomenik grob neprežaljenog, darovitog njegova pjesničkog druga.

Pjesma: „U brzom vlaku“ na (str. 58.) klasična je elegija Carduccijeva stila. Na putovanju mimo Križevca pjesnik u željezničkom vagonu prosniva svu povijest tragičnog svršetka junačkoga bana Stjepa Lackovića, koji je poginuo kano žrtva svoga pouzdanja u riječ kralja Sigismunda. Tik pred stankom vlaka u Križevcu dosnivana je u pjesnikovo duši slika krvavoga sabora u Križevcima. „Netko je teška dva krvava trupa — Survo niz utvrde grada . . . S groze se trgoh. Na vrata je gledno — Vlaka vodj obraza kruta, — Sparno u prostorje viknuo ledno: — „Križevci! . . . Deset minuta.“

Isto je tako sjajno uspjela originalna po zamisli i izvedbi elegija na str. 60. pod naslovom: „Odbija ponoć“. Tu je opisano krvavo krunisanje Matije Gubca na Markovom trgu u Zagrebu.

Ni u pjesmi „U brzom vlaku“, ni u pjesmi: „Odbija ponoć“ ne spominje se ni jedno ime: ali je sav taj silhouetski prikaz krvavih historijskih dogadjaja opisan živom i vjernom plastikom, te je svakomu hrvatskomu srcu jasno, o čem se radi.

U pjesmi: „Dvie se ruke u noć dižu (str. 62.) lijepo je izvedena personifikacija tuge hrvatstva nad grobnicom Strossmayerovom.

Sjesma „Priča“ opisuje intuitivnom snagom smrt kralja Zvonimira po pučkoj predaji.

Tako se u Arnoldovim „Spomenkama“ izmjenjuju milotužne elegične slike iz hrvatske povjesti i iz njegova intimnog života u raznovrsnim, uvijek formom i sadržajem skladnim i novim varijantama.

Ciklus „Mrtvim i živima“ posvećen je njegovim mrtvim i živim prijateljima, zrancima i miljenicima. To je iskreni izliv njegove plemenite duše, koja žarkim osjećajem ljubavi i odanosti dijeli sa svojim miljenicima vesele i tužne čase i nesebično odaje poštu svakomu rodoljubnom, plemenitom nastojanju. U nekoliko sonetskih stihova ili u kratkoj lirskoj pjesmici drugoga oblika umije Arnold sastaviti najkarakterističnije crtice individualiteta svoga miljenika, kada je red, da mu mrtvu ili živu ispjeva pjesmu.

U ovom ciklusu je i divni sonet, ispjevan povodom Strossmayerove smrti, u kojem je divna utješna pointa (str. 80.).

Neobičnom toplinom ispjevane su pjesme

„Kćerci Vesni“ (str. 78.) i „Kćerci Mignoni“ (str. 79.). U prvoj pjesnik suzom oblijeva uspomenu mrtve svoje ljubimice, a u drugoj oprašta se od kćeri Mignone u času, kada polazi na vjenčanje. Ovu posljednju ne može čovjek pročitati bez dubokog ganuća, stojeći pod neodoljivim dojmom neobično toplog izliva očinske ljubavi. Malo će tko bez suza u očiju čitati moći stihove: Ti drugi ćeš si sazdat dom — I grijati ga svojom krvi — Al' onaj, je l' u srcu mom, — Za uvek će ti ostat prvi; — I ti ćeš doć kô angiel biel — Bar kad mi bude tonut šajci — Da sklopiš meni oči, je l', — Ko ja što sklopih tvojoj majci“.

U svoj našoj pjesničkoj literaturi jedva će se naći svojom iskrenom, neodoljivom toplinom dirljivih stihova, nego li su ovi.

Kako je žarka i snažna Arnoldova ljubav prema prijateljima, što ih je jednom k srcu privio, dokazuju njegove pjesme, ispjevane povodom kakova slavlja ili smrti pojedinih mu prijatelja. Kroz pjesmu: „Bijahu dani“ (str. 89.) posvećenu pobri Antunu Baueru upravo suklja plamen žarke prijateljske ljubavi.

Poslije pjesama posvećenih „Mrtvim i živima“ svojim miljenicima uvrstio je pjesnik u svoju novu zbirku ciklus pod naslovom „Društvene i političke“. To su snažne rodoljubne pjesme, konfesija pjesnikovih rodoljubnih, umjetničkih i socijalnih pogleda na svijet i život. Pun je samlosti za bijedne patnike savremenog društva, pun ogorčenosti na tiraniju, obijest i razmetanje tudjinskih importa u našem narodnom i prosvjetnom životu. Preko navala na svoj idealizam u pjesmi i životu prelazi s prijezirom i sažaljenjem i ne brine se, što „grakče vrana silan broj“, on ide muževnom dosljednošću odabranim svojim putem. I ako znade, da nije više moda pjevati rodoljubne pjesme, on će i dalje u svojim pjesmama slaviti svoju otadžbinu: „I zato će te dalje ko i prije — Sve pjesme moje, majčice, da slave — Ja znam, da danas to već moda nije, — Al' ja sam, prosti, nešto svoje glave“ (str. 98.). Sretan u carstvu svojih idea, ne mari za neprilike i omalovažavanje jednodnevnih rušigrada, i neustrašno hrli k svojoj meti —: „I ja znam da će ova divna mati — Kad završim, reći: Bog ti, sinko, plati“ (str. 99.). Da ova mati, — otadžbina hrvatska, zapisati će zlatnim slovima ime i pjesme Arnoldove.

Ove društvene svoje pjesme završio je pjesnik divnim izrazom samlosti za patnike savremenog društvenog poretku, upućujući im pogled onamo, od kuda im jedino može spas doći: „Da mogu, sve bih namakō im časti — Pod nogom i kam umekšo im kruti —; Al' hman! . . . Kad onaj tek ih može spasti, — Na vječne zvezde tko im pogled puti“.

Doista ljeđšim akordom nije Arnold mogao dovršiti ovaj ciklus svojih pjesama, nego upuću-

jući pogled na vječne zvijezde: vječnu pravdu, istinu i ljubav.

U ciklusu, što je za ovim uvršten pod naslovom: „*Iz raznih pretinaca*“, izmjenjuju se u raznim uvijek novim i sadržajem i formom jednako sjajnim varijantama lirske, elegični i refleksivni odjeci pjesnikove duše, izazvani spoljašnjim prirodnim utiscima, razmišljanjem i navalom unutarnjih „poriva i nastrojenja“, kako se ti ruski izrazi u nas danas tumače. O njima vrijedi, što sam rekao u opće o lirskim pjesmama Arnoldovim. Sve su lijepi i oblikom i sadržajem. One nam se pričinjavaju kao pojedinački snažni akordi iz raznih ovećih harmonija Arnolbove lirike. Posebice spominjem pjesmu: „Nikad nisam imao“ (str. 112.). Samo su dve kitice, ali u nje je prelio pjesnik svu snagu svoje vjere u nastavak života iza groba u vječnoj otadžbini.

On nije imao nikada ni očinskog, ni svoga vlastitoga doma: „Samo noću, kada nebom munja šine — I rasciepi časkom svod u gnjevu

svom, — Čini mi se nekud: da kroz pukotine — Vidim sjati skupa svoj i očev dom.“

U svoj svjetskoj lirici malo će se naći ovako snažne i sjajne pointe.

Sav lirski odjeljak zbirke „Čeznuća i maštanja“, a posebice ciklus „Iz raznih pretinaca“ završen je pjesmom „Bogu“.

Doista ljepšeg završetka nije moći ni pomisliti. U prvoj pjesmi prvoga ciklusa: „Ispovjed“ očituje pjesnik svoju vjeru i pouzdanje u budućnost hrvatstva, preporodjena na demokratskoj osnovi, a kakav je demokratizam, na kojem on želi, da se razvija hrvatstvo, najbolje dokazuju završni akord njegovih lirske pjesme. I njega more sumnje, ali kada se vine na krilima pjesme nad zvijezde i kada mu misao stane kraj česme čudotvorne trajne ljubavi, skruši se kao dijete, i otevši se sumnjama, prekrije lice rukama i divi se i moli Bogu.

S tom slikom u duši završuje lirske izlive svoje duše. (Svršit će se.)

„Ciceronovo progonstvo“.

Drama u pet čina od dra. Tresić-Pavičića.

(Svršetak.)

Treći čin je jedan jedini prizor. Po odredbi senata sastao se sud *ad hoc*, da sudi Klodiju za oskrnuće otajstva. Sudovanje je javno, *coram populo*. Tužitelji su Lentulo Kras, Kornificij, Lentulo Marcelin i Fanij. Osim Cezara koji „ne zna ništa“ i izaslanika municipija Interamna, koji tvrdi, da je Klodij upitnoga dana bio kod njih, svi su svjedoci proti Klodiju. Najteže ga opterećuje iskaz Katona. Ciceronovo svjedočanstvo je porazno. Lukulo, bivši muž mladje Klodijeve sestre otkriva sve ogavnost rimske pokvarenosti. Sabrani puk se prijeti svjedocima i sucima, ako osude njegova miljenika. Ovoga brane Kurion i Kraso. Na Ciceronovo svjedočanstvo plane Klodije i zaprijeti se osvetom, kad ga sud poslije frivilne samoobrane odriješi sa nekoliko glasova većine. Svetina ga nosi u triumfu kao pobjednika.

Cetvrti čin. Cezar je konsul, a vlada kao tiranin. Hoće da uništi sa svim moć senata. Ugadja puku agrarnim zakonima. Puk mu je odan do skrajnosti. Zato vlast senata prenosi na komicije, a senata ne sazivlje. Krade državne novce. Upušta se sa Krasom u najogavnije finansijske špekulacije na štetu države. Prodaje egipatskom kralju Ptolomeju za skupe novce protekcije nad republikom. A sve mu to iznesoše milosnice i demagozi. Da ugodi puku i utre puteve Klodijevoj osveti, dade glasovati zakon, po kojem plemić može postati plebejac, *lex de abrogatione*, i time postići plebejske časti. Klodij

se poblejči, stavi kandidaturu za pučkog tribuna. Puk ga izabra. Sad će Klodij izvesti osnovu u dogovoru sa Cezarom, kojemu smetaju Cicero i Kraso. Cezar hoće, da dobije prokonsulat u Galiji. Smeta mu i Metel Celer. Klodij po Cezarovoj želji a i po naputku razbludne sestre, dade ga potajice ubiti.

Ciceron i Lukulo dolaze k Cezaru, da ga osvijeste u času, kad se dijele novci u izborne svrhe. Cezar nagovara Cicerona, da ide š njime u svojstvu legata u Galiju, jer ga ne može braniti od Klodijeva bijesa. Ciceron to odbija. Uz to na foru grmi Kraso proti Cezaru, zato ga dade tribun Vatinij uapsiti. Nastade vika i zgražanje medju boljima, sam mladi Bruto više na Cezara tiranina. Cezar se poboja gradjanskog rata, hoće da zadavi Vatinija radi te neopreznosti. U bijesu ga spopanu epiletični grčevi. Čim se osvijesti, blijed kao krpa trže se iz majčina naručaja, te ide na komicije.

Peti čin. U prvom dijelu vidimo Cicerona u vlastitoj kući odjevena u korotnom odijelu, a oko njega jadikuje Terencija, Tulija i nejaki sinčić. Klodij je dao predložiti komicijama zakon, da se Ciceron iždene iz domovine, što je bez redovitoga suda dao smaknuti urotnike. Tim istim zaključkom šalju Katona da osvoji Cipar — bez vojske. Dolazi Lukulo, da tješi Cicerona. Milon nudi Ciceronu oružanu silu, da se opre Klodiju. Odvraća ga Kraso od gradjanskog rata.

Uz to na foru započeše komicije. Klodije žigoše Ciceronov postupak „sa rimskim gradjanim“. Izlazi pred hram Konkordije cio senat u koroti, da moli konzula Pizona, neka obustavi komicije. Uzalud. Narod je dijelom zastrašen, dijelom podmićen. S jedne strane foru bane Milon na čelu oružanih privrženika, a s druge Ciceron s obitelju. Kad Ciceron diže ruku i moli puk, da se sjeti njegovih zasluga, Klodijevci zaglušnom vikom ne daju mu govoriti. Milon trgne mač i kaže, da će na samu Ciceronovu riječ sasjeći Kladijevce i raspršiti komicije. Ciceron, neodlučan, žali ići u progonstvo, a žali i gradjansku krv. Katon odvraća Milonu, da će Ciceron štovati zakone i poštediti gradjansku krv. Ciceron se obraća na hram Konkordije, vijećnicu senata, ganutljivim apostrofom. Puk plače, a dva velika Rimljana idu u progonstvo.

*

To je u veoma kratkim crtama sadržaj drame. Ona će izaći do koji dan tiskana u Milanu, u talijanskem prijevodu najvećega historičnog socijologa i poznavaočca rimske povijesti Guglielma Ferrera. O njoj bi se dalo pisati mnogo na pohvalu našega pjesnika. Iskvarenost Rima zrela za tiraniju izbjija iz svake riječi, iz svakog prizora. O svakomu trebalo bi nešto napose istaći. No mene se najviše dojmio treći čin: parnica proti Kladiju. Tu se pjesnik morao boriti sa silnim tehničkim poteškoćama, jer je morao zbiti u pô sata parnicu, koja je trajala cijeli mjesec dana. S toga se je on ograničio na prikazivanje „druge akcije“, a sa svim je ispuštilo

s vida divinaciju i prvu akciju. Ipak je morao ostati vjeran rimskom kriminalnom postupku, jer u ovako poznatim stvarima ne smije ni drama iskriviljivati mà što.

Uvjeren sam, da je pisac morao mnogo i mnogo prekapati po bibliotekama, da nam predstavi ovu parnicu. Dok je civilni parbeni postupak proučen u tančine, kazneni je gotovo nepoznat. Za to je pisac morao prigledati u izvore za najmanju sitnicu formalnosti.

Nema ništa u toj parnici, što ne bi odgovaralo strogo historiji i rimskoj praksi. Dapače pjesnik se trsio, da nam vjerno prikaže i rimsku sudbenu retoriku: u njoj vidimo ogledalo rimskog govorništva. Rekao bi čovjek, da sluša Cicerona. Ne govore dugo, ali je svaki govor skrojen po kalupu ondašnjih govorova. Cicero pače govor svojim vlastitim riječima uzetim iz mnogo-brojnih govorova. Invektiva Kladija proti Ciceronu uzeta je iz jednog govorova, koji se pripisuje Salustiju. Tresić je htio u svemu biti vjeran historiji, pa i u tome.

Tresić se odvojio od velikih dramatičara rimske historije, od Shakespearea i Racinea, ovi usredotočuju sve u jednom licu, u jednom karakteru, a Tresić u puku. D'Annunzio je u svojoj „La nave“ uzeo takodjer obzir na puk, ali samo nuzgredno. U njegovoј drami igra glavnu ulogu Basiliola, a u Tresićevoj i nema gotovo glavnog junaka. Ima nasuprot glavni čin naznačen u naslovu. No D' Annunzijeva drama i u tehniči, i u vjernosti povjestnoj i u kulturi zaostaje za Tresićevom.

Ovom dramom bez dvojbe Tresić ulazi u svjetsku književnost. Ch. Š.

Anarkija naše književne kritike.

Uknjiževnoj našoj kritici nastala je prava anarhija. Većina naših starijih, spremnih i oprobanih kritičara ostavila je kritičarsko polje, jer ne će, da se natječe sa mladenačkim modernističkim razmetljivcima, koji su naročito u našim političkim dnevnicima preuzeли monopol kritičarenja. Od tada oni izriču na laku ruku sudove o književnim proizvodima naših starijih i mlađih književnika, presudjujući ih jednostrano sa modernističkog i partajskog stajališta, redovno bez ikakova razumijevanja stvari, o kojima pišu. Takova nezrela i strančarska kritika davno je uzrok sive većem nemaru naše čitaće publike za domaće štivo, zastoju našu književne proizvodnje i opadanju njene kvalitete. Pokretači i izdavači i uredništva naših dnevnih listova kao da najmanje brige vode o onim rubrikama lista, u kojima bi se imale bilježiti i osvjetljivati kulturne prilike našega naroda i uzimati na oko književni

rad naših pjesnika i književnika. Te rubrike prepuštaju se redovno mladim, neiskusnim ljudima, koji su danas već radi mode većinom pristaše modernizma u književnosti, a da se sami nisu još okušali ni u jednoj struci književnosti, pak obično otpočinju svoj javni rad kritisanjem čime u srednjem prilikama književnici obično završuju svoje književnikovanje.

Doista je pravo čudo, da u nas još uvijek ima ljudi, koji imaju volje baviti se s pjesnikovanjem i književnošću, ma da mogu biti sigurni, da će se na njihov književni rad iz tabora onih, koji stoje na drugom književnom ili političkom stajalištu, tim žešće napadati, i osporavati mu svaka vrijednost, čim je većom hvalom i oduševljenjem u taboru istomišljenika hvaljen i uzvisivan radi njegove neosporive vrijednosti.

A što je najžalosnije, općenito se uvidja i priznaje, da je taj anarkizam naše književne kri-

tike već postigao vrhunac i da je skrajnje vrijeme, da mu se učini kraj, pa ipak se i dalje sve više griješi u istom pravcu, kano da nas neki fatum nagoni, da obijesno razaramo sve, što se kod nas i u ovako teškim prilikama na književnom polju stvara.

Ove godine izšao je u uskršnjem prilogu lista „Hrvatska“ vrlo zanimljivo i temeljito napisan sastavak veoma darovitog našega pjesnika dra. Tresića-Pavičića pod naslovom: „Književne i kritičke neprilike“, u kojem se živim i istinitim bojama rišu naše vajne kritičarske prilike. Uvaženi pjesnik veli, da mu je najdosadniji vapaj filistara, koji se općenito tuže, da nemamo valjane književne produkcije — jer je takova jeremiada redovno uvod u objavu, da će literatura u opće propasti, ako u nju ne zahvati snažnim svojim talentom sâm taj Jeremija. „Objedared izmilji iz mračna kuta nepoznanović i protura se do podlistka kojeg političkog dnevnika, pa sjedne na visoku katedru kritike i tuži jeremijskim glasom, da nam književnost propada, da nemamo ni romana, drame, ni lirike. Hoće da kaže, ako on ne ispuni praznine, da je sve propalo“.

Ali je i Tresić uvjeren, „da nisu krivi naši književnici *prividnom* zastoju u razvitku naše knjige, nego nevjerojatno *plitka i strančarska kritika te nemar naroda za knjigu*“. I on opaža, „da imamo više književnika — a nisu svi srednje vrsti — nego čitatelja“.

Zato on upozoruje na slabu kvalitetu i strančarstvo kritike i kritičara, koji su danas preuzezeli monopol kritiziranja u našim listovima, kao na glavni uzrok nemaru publike za književnost. On to opširno i temeljito izlaže i obrazlaže u svom sastavku, pak veli, „neka se ne dozvoljava, da svaki novajlja, koji misli, da može suditi, svoje radove kroz novinstvo, na štetu književnosti, proturava. A ti su ogromna većina od onih, koji se bave kritikom. Neki su se kritičari povukli, valjda razočarani, što im kotlokrepe kvare posao“.

Prikupljujući još jednom svoje misli o kobnim posljedicama takove kritičarske anarkije u našoj književnosti, veli na završetku svoga sastavka, da „ogromna većina kritičara spada u krdo, koje samo pase po književnoj livadi, gazi, blati, truni i odgriza cvijeće. Mozak im je lijen, mašta troma, oko kratkovidno, ali zato pero hitro, da izvali nekoliko stereotipnih fraza i da ih začini sa nekoliko kritičnih izraza, pobranih na laku ruku po stranim kritičkim novinama . . .“

Nastavljujući u tom tonu, pun opravdana gnjeva pita Tresić: „Ovaki li će utirati put književnosti u narod! Ovakovi će otkriti misli i osjećaje često duboko skrivene pod pjesničkim cvijećem! *Ti su jedna od glavnih zapreka popularizaciji naše književnosti.*“

U taboru naših modernista, od kada su se danas razmiliili po većini naših dnevnih listova, s otvorenim vizirom ili furtim, mlađi naši moder-

nistički kritičarski razmetljivci i rušigradi, nisu ni na oko uzeli ovaj prosvjed ogorčene duše odličnog našeg pjesnika protiv čuda i pokora naše savremene modernističke kritike. Pače je kao usprkos tomu prosvjedu izšao u 5. broju ovogodišnjeg „Savremenika“ upravo brutalan napadaj na „Matičina izdanja za g. 1907., u prvom redu na pjesničku Arnoldovu zbirku: „Čeznuća i maštanja“. Pod tim napadajem, koji je najboljim dokazom opravdanosti tužaljke Tresićeve na depravaciju naše savremene, naročito „Savremenikove“ književne kritike, potpisani su inicijali „D. P.“. Jedan prijatelj mi javlja, da ti inicijali znače, da je taj analfabetski napadaj na „Maticu“ i Arnolbove pjesme napisao za „Savremenik“ — društveni povornik „Društva hrv. književnika“. Firma „D. P.“ nepoznata je inače u širim književničkim krugovima, ali da veličina, koja se pod tim inicijalima krije, doista spada u književničke analfabete, najbolje se razbire po tom, što taj „D. P.“ makar da se dao na to, da napadne na „Matičin“ književni odbor, za pravo poriče opravdanost dosadanjih „Savremenikovih“ prigovora i zamjera metodi i izboru „Matičinih“ izdanja. A da ne poznaje ni temeljna pravila hrvatskog jezika, vidi se po tom, što piše, da se „Matica“ mora dati na posve nereelnu reklamu, *blativši* svoje prijašnje najzaslužnije radnike . . . Tko nema pojma o primjenjivanju priloga imperfektivnih i perfektivnih glagolja, taj bi doista bolje učinio, da uzme u ruke gramatiku za normalne škole, mjesto što se džilita na „Maticu“ i njena književna izdanja.

Taj „Savremenikov“ „D. P.“ pravi je prototip i inkarnacija kritičarske mizerije, koju je Tresić tako živo i vjerno u svom sastavku prikazao.

U isti čas s Tresićevim prikazom mizerije naše književne kritike dao je u ovogodišnjem uskršnjem prilogu „Obzora“ Štampati i urednik „Savremenika“ dr. B. Livadić svoju dirljivu jeremiadu o tužnim našim književnim prilikama. I njega presvaja tuga radi dezolatnosti naših književnih prilika, i kuša da ustanovi uzroke nemaru publike za domaće štivo i u opće uzroke nestajanju interesa za književnost. I njegova je diagnoza u glavnom dobro pogodjena, ali je pravo čudo, što ne može ili ne će da ustanovi *kao najglavniji uzrok* dezolatnosti naših književnih prilika: besavjesno, besmisleno i objesno jurišanje na najpouzdanije naše književne ustanove, kao što je primjerice naša „Matica“, već upravo on kao urednik otvara stupce „Savremenika“ takovim napadajima, pak je bez ikakove primjedbe dao odštampati i onaj čak i društvenog povornika „Društva hrvatskih književnika“ nedostojni insult na „Matičine“ knjige za g. 1907. a naročito na pjesme „Matičina“ predsjednika.

Doista, gdje se u isti čas i nariče radi darmara u našim književnim prilikama: i opet prihvata svaka zgoda, da se taj darmor još i po-

veća i anarkija obijesne modernističke kritike do spije do vrhunca paroksizma, nema mnogo nade, da će se te žalosne prilike u doglednom vremenu na bolje okrenuti.

* * *

Još nikada se nije misernost naše savremene modernističke kritike i njenih perjanica tako jasno očitovala, kao sada, gdje je red, da se ocijene netom raspačane „Matičine“ knjige za g. 1907. Nekoji naši listovi, koji su inače dizali na „Maticu“ kuku i motiku radi zakašnjenja „Matičinu“ knjigu, nisu svojim čitateljima saopćili ni naslove tih knjiga, ma da su im knjige pravodobno bile poslane. Naprednjačko slavno glasilo, koje inače prekipljuje frazama o kulturnom svom programu, spomenulo je samo „Kolo hrvatskih umjetnika“, da napravi malo reklame za tiskaru, u kojoj je to „Kolo“ štampano i da osvježi davne uspomene na import modernizma u našu otadžbinu u našoj mladoj slikarskoj i kiparskoj umjetnosti. Inače naprednjačka kritika ignoruje suverenim prijezirom „Matičine“ knjige, jer dakako književnost je samo sporedna stvarca u kulturnom životu našeg naroda.

Lijepo je ipak od gospode, što barem ne napadaju na Matičina izdanja, kada već ne mogu radi svojih partajskih i načelnih obzira da istaknu i koju vrlinu kojega od književnih proizvoda, štampana u tim knjigama. Najposlije i bolje je mudro čutati, nego li se ugrijati, da i protiv boljeg svoga uvjerenja odričeš svaku vrijednost piscu i njegovom djelu, ako on nije u svemu tvoj istomišljenik.

Mnogo manje mudrosti je pokazao poznati kritičarski razmetljivac u zagrebačkom njemačkom oporbenom dnevniku, koji bi ipak trebao nastojati o tom, da strani svijet, koji traži u tom listu obavijesti i o našim kulturnim prilikama, bude istinito obaviješten i o radu naše „Matic“ i o „Matici“ vjernim piscima. Ali gospodin O. K., ma da priznaje, da je istom dospio prolistati najnovije „Matičine“ knjige, ipak o njima veli, da više manje zaostaju za prijašnjim Matičinim izdanjima. Dakako i on već radi sadanje mode misli, da je tu svoju tvrdnju dovoljno obrazložio time, što je konstatovao, da još uvijek traje štrajk mlađih književnika protiv „Matic“ i da su „Matičini“ saradnici većinom ljudi stare garde. Ali niti je istina, da svi mlađi ljudi u opće ostaju „u prkosu“ protiv „Matic“, jer medju „Matičinim“ saradnicima za g. 1907. imade više imena pisaca mlađe generacije, nego li starih pisaca: niti su imena starijih dokazom, da su „Matičina“ izdanja za g. 1907. zaostala za starijim njenim izdanjima. U ostalom baš taj isti kritičar medju inim hvali pojmenice Budu Budisavljevića i Tomića i njihove u „Matičinim“ izdanjima za g. 1907. izišle proizvode, a oni barem spadaju u stariju gardu. Isto je tako na laku ruku rečeno, da Klaićeva studija o duvanjskom polju ne iznosi nikakovih novih pogleda. Može biti „stručnjačko“ oko kritičarevo nije u toj lijepo zamišljenoj i temeljno izradjenoj studiji moglo naći ništa nova, široki krugovi „Matičinih“ čitatelja moći će iz nje mnogo naučiti.

(Svršit će se)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Na adresu gosp. A. G. Matoša. Nije nam ni na kraj pameti voditi polemiku sa svakim pojedinim književnikom, koji misli, da mu je dužnost očesati se o „Maticu“ i njezin odboru; većim dijelom okupili su se protivnici njezini oko „Savremenika“, a pojedincima izvan njihova kruga, ako ne stoje pod njihovim protektoratom. i onako sami ne podaju važnosti. No ima jedan — koji si je stekao i ime i glas uvažena pisca i kritičara, razmeće se duhovitošću, tu i тамо i blistavom frazom, šarenim i bujnim stilom, ali stoji — sam. Kao da je istina, što mu se već spominulo, da ne podnosi živih književnika, nego samo mrtve i kao da će kudeći njih uveličati sebe Vrlo loša metoda! To vam je — A. G. Matoš — čovjek darovit i sposoban, ali neproračunivo subjektivan, hirovit, stalан само u svojoj nestalnosti, zato i nezadovoljan sa svim — osim možda sam sa sobom. Taj gospodin uživa u tom, da se svakom prigodom očeše o „Maticu“, a ne promišlja baš svagda, je li istina, što je onako izvalio. Tako je u članku „Savremnik i Društvo hrv. književnika“ (Hrv. Smotra 1908. sv. IX.) napisao — na čudo i bez ografe uredništva! — ovo: „Matica upućena svojim programom i većim dijelom svojih preplatnika na program konzervativniji, ne moguće odgovarati svim željama naše intelektualne evolucije.

Pored koterijaških vrlo neliterarnih, nebeletrističnih i zasukanih *neznanika i neznačica* svom odboru, dolazila bi sa mladjom i daleko savremenijom generacijom u neugodne konflikte. Polako g. A. G. Matošu, — Vi se očito zletiste, jer valjda dobro znate, da Vama ne pristaje pravo odbornike „M. H.“ zvati neznanicima i neznačicama; o njihovu stručnom znanju Vi naime nemate ni pojma, a što se njihove „neliterarnosti“ i „nebeletrističnosti“ tiče, to imadu svi bar toliko *ukusa i suda*, koliko mnogi taj kritikan, a sigurno toliko stalnosti i osnovanosti za svoj sud i ukus, koliko — Vi! Da čovjek bude danas literarno kritički spreman, čini se, da mu uz nešto malo površnoga znanja treba najviše — drzovitosti, u tom se dakačko odbornici „M. H.“ ne mogu takmititi s mlađinom.

Opatruvši ovako cijeli odbor, izabire si dalje gosp. A. G. Matoš pojedince, kojima je valjda još posebnu kakovu hvalu dužan. Veli se naime u spomenutom članku, da je „Savremnik“ u najvećem sukobu postao list antimatičarski i da se borio proti zastarjelim mislima, proti etici jednoga Šegvića i Klaića, proti estetici Jovana Hranilovića i drugih. No neka nam g. A. G. Matoš kaže, ali sasvim jasno i razgovijetno, bez izmotavanja i šaranja, što je njegova etika estetika. Bio bi u neprilici — kao i drugi protivnici Matičini, koji prema njenim „zastarjelim“ mislima nisu nikad jasno i nedvoumno iznijeli svoje

nego su se uvijek zakrilili frazama, što i g. A. G. Matoš vrlo voli. A fraza je gipka i rastežljiva, da u njoj bude mjesto i za vrlo široku — da tako rečem — etičku i estetsku savjest, o čem bi g. A. G. Matoš znao više pripovijedati. Pa da se onda zamislio u to i da je pro-sudio, kako su se neki književnici upoznavši nevrijednost nekih ovakih fraza i neopravdanost prigovora protiv „M. H.“ njoj pridružiti, ne bi bio rekao; da su to učinili „pod utjecajem Babićevog i Vojnovićevog prilaženja Matičnim honorarima“. Da nije to jal, g. A. G. Matoš? Možda ni Vi ne biste bili baš tako nepristupan — „Matičnim“ honorarima? Za razloge, s kojih književnici i opet pristupaju „Matici“, odbor ne pita; to je njihova stvar, a de internis non iudicat praetor; odbor se uopće ni prije nije postavljao na nepomirljivo stanovište, niti ikoga pitao, da li je potpisao onaj „famozni antimatičarski proglaš“, već ako je podnijelo djelo valjano, primilo ga se, a ako nije valjano, odbilo se, pa da je i od prijatelja „M. H.“. Ako pak neki književnici smatraju za nužno, da odstupe od svoga nekadašnjega stanovišta, učiniš to sigurno s važnih razloga, pa da su ti razlozi i manje vrijedni, sigurno je i to bolje, nego u tvrdoglavosti ustajati pri onome, što je učinjeno u jednome momentu — slabosti. Dade se to „oprjebjegavanje“ prikazati i kao „prilaženje honorarima“, ali bi tko znao reći, da je to zlobno i nenavodno, osobito u doba, gdje ima mnogo ljudi, koji se upravo protejskom vještinom mijenjaju, i takovih, koji su honorare ili potpore znali primiti, i to uzvrćali napadajem, te se ne bi činilo, kao da su se dali „podmititi“. Poznajete li i Vi koga takvoga, gosp. A. G. Matoš?

Gosp. A. G. Matoš je „Savremenik“ „kao i današnja Matica“ bunjište velike koterije. Za „Savremenik“ niste briga, ali u ime „Matic“ prosvjedujemo već i poradi društva, u koje nas stavlja A. G. Matoš, koji se srdi samo zato, što ne može na oba ova „bunjišta“ biti — kokot. Je li „Savremenik“ bunjište kakove koterije, ne znamo, ali da u njem izgleda bar kao u kakvoj sitnicariji, vidi se već odtud, što nema „odredjena ni jasna literarnoga programa“, a borba protiv „Matic“ bila je „ne-načelna i nedostojna“ (po A. G. Matošu), a po vlastitom priznanju „Savremenikovih“ pristalica bila je bez „solidne intelektualne baze“. To nam je doduše drago, da je tako u taboru naših protivnika, ali s „Maticom“ to nema inače nikakova posla, ta ona ima svoj program i prema njemu radi. Koterije nastaju, gdje nema programa; i koja od njih nadvlada, što se slobodoumnom drži, to postaje nesnosljivija prema svim protivnim strujama; tako nastaje uvjerenje, koje uostalom ima i g. A. G. Matoš, da nije moguće bit slobodoumnu i savremenu nego samo na njihov način; svaki dogmatizuje svoju liberalnost! Tuži se A. G. Matoš i na strančarstvo, što se uvuklo u „Savremenik“, a nije se tužio, kad su neki književnici zaposjeli redakcije „bez razlike stajališta“ i stvorili „javno mnenje“ protiv „Matic“; a kad i oni osjetiše batinu, onda se tek prenese i uvidjose, da se kod nas moderna i savremena književnost istovjetuje s jednom političkom strankom i obrnutu. „Matica Hrvatska“ odnosno njezin odbor davno je to već uvidio i to ga je prvo ponukalo, da osnuje svoje neovisno glasilo, a to sve upravo zato, da se strančarstvo ne uvuče u njemu onda će još g. A. G. Matoš reći, da nije nepromišljeno i drsko izvalio, kad zove „Maticu“ — bunjištem velike koterije. I opet je jednom uhvatio zgodu, da sebe malo podići grdeći sve oko sebe: no mi mu preporučujemo, neka se ne češe o „Maticu“, jer bi se znao oderati o trn. Već je vrijeme, da jednom pokuša steći slavu — na svoj vlastiti račun.

Dr. A. B.

D. P. — **tko je to?** Pitaju nas ljudi, tko se to krije pod šifrom D. P.; vele naime, da se ne mogu nikako sjetiti, da su gdje čitali kakovo književno djelo s imenom pisca, kojega bi ime počimalo slovima D. P., a opet znaju, da u kolu modernista zaziru od svih neknjiževnih i nebeletrističnih i sličnih nestručnih mnenja. Upitali

smo se dakle za toga neznanoga književnika, ali nam nije nitko znao reći o njegovim književnim djelima. Sudeći po stilu i načinu, kojim je pisao „kritiku“ „Matičinu“ knjigu, došli smo na misao, da će taj D. P. biti valjda — Društveni podvornik.

Matica Slovenska.

Odborova seja „Matica Slovenske“. Dne 13. maja t. l. — Predsednik javi, da bo občni zbor dne 25. maja po 8. uri zvečer. Zemljevid bo izdelan do sredine augusta t. l. Ekscerpiranje Pleteršnikovega slovarja, glavna priprava za izdjanje tehničkoga slovarja, bo dovršeno do konca oktobra. Pravdo z. g. prof. Jesenkem radi Kneževih delnic „Narodne tiskare“ je „Matica“ u drugi instanci izgubila, a je sprejela ponujeno ji poravnavo; g. prof. Jesenko prepušta Matici dožno sveto 1110 K. ter plača svoje stroške. Sprejme se nekaj rokopisov, drugim se določijo ocenjevateљi. Na podlagi došlih ofertov se določijo tiskarne za tisk publikacija, za katere je bil raspisan natečaj; za eno knjige se naknadno raspriše natečaj. Za tekoće leto je plaćalo članarino že 781 članov, na nove jih je pristopilo 84 in en ustanovnik.

Glavna skupština „Matica Slovenske“ obdržava se dne 25. svibnja o. g. Osim izvještaja tajnikova i blagajnikova, te drugih društvenih rasprava i pitanja na dnevnom je redu govor predsjednikov: „Kultura in politika“, koji se očekuje s velikim zanimanjem.

Odbor „Matica Hrvatske“ zastupat će na skupštini tajnik dr. A. Radić i blagajnik dr. Stj. Ortner i odbornik O. Iveković.

Književnost.

Behar. List za pouku i zabavu. — S 15. maja započinje se deseto godište ovoga časopisa, što su ga pokrenuli odlični muslimani u Bosni, da osvijeste i ožive klonuli muslimanski elemenat i da na osnovi popularizovanja i zdravoga tumačenja islamskih zasada osvoje i preobraze obitelj i školu, da tim podignu obrazovanost i prosvjetu, a uporedno da obore krivo mišljenje, kao da je islamski elemenat ili Islam sam oprečan kulturi. Financirao je list Adem aga Mešić, a urednikom bio mu je Safvet beg Bašagić Redžepašić (Mirza Safvet).

U početku bijaše velikih neprilika. List je bio duduše u dobrim rukama, ali što hasni, sam urednik i ono nekoliko suradnika ne mogše prevladati klonulost, nijesu mogli uzdrmati islamski dio našega naroda. Najveći je razlog tome nehajni otpor hodža i alima, kojih bi to zapravo posao bio. Tko je zvan, da nauku muslimansku popularizuje, ako ne oni? Kušalo ih se privući: „Beharu“ se dodavao i po jedan arak na turskom jeziku kao prilog; učeni jedan alim i izvrstan pisac u turskom jeziku primio se teške zadaće, da starijem, učenjem staležu pruži u turskom jeziku vjerske pouke i moralne okrepe. I posvud, gdje ima islamskog življa, pohvališe taj pokušaj i trud tim više, što je „Behar“ htio da bude kao *islamska smotra*. Samo kod nas se nije marilo za nj. Od pozvanih suradnika rijetki se odazvaše — (znak, da još nemaju za to razumjevanja, da su hodže i alimi nesavremeni i da bi trebalo odgoj njihov staviti na nove osnovi i koji će biti prema razvitoj prosvjetnoj potrebi i težnji.) Ipak nije pokret „Beharov“ bio posve uzaludan: njegovi radnici razbistriše mnoga pitanja, rasprave njihove o vjeri i vjerskom moralu i historiji Islama, te pribaviše ugled sebi, a i poštivanje svojemu vjerskom osjećanju.

Po prvobitnom je programu bio list više vjerske naravi, a suradnjivali su u njem samo muslimani. „Behar“ je kroz osam godina savjesno izvršivao svoju zadaću, na početku IX. godine prepusta on čisto vjersku stranu daljnjoj brizi pozvanih faktora, a sam postaje *narodni zabavno-poučni list*: potreba takova lista opravdava se u ostalom i tim, da se na narodu u Bosni i Hercegovini

stojeći kroz više pod dosegom istoka opažaju trajni biljezi istoka i istočne kulture, pa će dobro doći list, koji će biti *ogledalo duševne snage, što se izvila i uzdigla na najneodredjenijoj granici između istoka i zapada*. Dosadašnji izdavači pozvaše dakle hrvatske književnike, da u ovome pravcu promijene "Behar"; odazvaše se jednodušno svi književnici u Bosni i sastavio redakcioni odbor. List ima da bude hrvatski. Donosit će štivo, „crpeno iz prenesušiva vrela narodne osebujnosti, iz prošlosti i sadašnjosti“ — — „imajući na umu, da je gajenje izrazito narodne književnosti i na zapadu bilo pretećom općim narodnim preporodima“. Uz to će "Behar" otvarati hrvatskome narodu i bogatu riznicu istočnih književnosti, a jednako će pratiti i zapadni kulturni rad, sljubljivajući u sebi dvije kulture sljubljivat će i jedan narod raznih vjeroispovijesti, koji može i mora biti tim razvijeniji, što se grije na dva kulturna sunca, tim ljepši, što je u svom razvoju različit, ali u suštini ipak jedinstven“.

Tako se obećaje u prвome broju IX. godišta; i sadržaj prvoga broja je prema tome obećanju obilan i mnogolik; dobro bi bilo, da i listovi s ovu stranu Save malo pažnje posvetе "Beharu", da tu i tamo iz njega crpu gradju za svoje feljtone i preporuče ga čitaocima; mi ga u novome roku sa svoje strane pozdravljamo i preporučujemo.

—c.

Treća izložba „Lade“, saveza južno-slavenskih umjetnika.

(Nastavak.)

U zajedničkom odjelu za kiparstvo (glavna dvorana pod kupolom) ističe se *Roksandićeva*: Borba (srpski odio br. 58.) Modelirano je to djelo vrlo savjestno, akt muškarca — pomo proučen te cijela ta plastika ima uza sve reminiscencije na školski rad vrlo dobrih partija na sebi. Dalо bi se možda prigovoriti patini, koja sada zgodno djeluje te luči akt od kamenja i mreže. No ipak je nepotrebna, jer će ova fontena pod djelovanjem vode zadobiti naravnu bolju patinu. Svakako će se ova skulptura u ne prevelikom otvorenom prostoru bolje prikazivati nego li u polutami, gdje se pojedini oblici i finoće gube.

Gjoka *Jovanović* zastupan je sa osam radova u raznolikom materijalu (br. 16—23). Šeta što umjetnik nije izložio barem skicu spomenika na Kosovu, koji mu je donio „grand prix“ na pariškoj izložbi g. 1900. Od izloženih radova zaokuplja laika u prвome redu Tuga (br. 17.). Moderna kiparska umjetnost ide za tim, da prikaže i duševne strane čovječjeg bića, dok antika prikazuje tek vanjštinu u većini slučajeva idealizovanu. U Jovanovićevoj je skulpturi tuga sa nekoliko markantnih poteza dobro prikazana, no ono velo preko celoga lica malo je zastarjeli kiparski knif talijanskih umjetnika iz sedamdesetih godina, te se češće vidja. Dječja glava (br. 19.) dobra je ako i malo konvencionalna i zastarjela u tehniци. Slabije su stvari br. 21. (Miris proljeća) pak br. 22 i 23 (medaljom kralja Petra i Stojan Novaković). Kod potonjih čini se da je mnogo pokvareno prigodom lijevanja u bronci.

Ubavkić izložio je kolosalno (po dimenzijama) poprsje kralja Petra u bronci (br. 59) pak sadrenu figuru fratra (br. 60). Fratar imade mnogo dobrih strana starije talijanske realistične škole, dok se nebi moglo to isto reći za poprsje kralja Petra. Od bugarskih kipara izložio je Andrej Nikolov vrlo dobru bustu djeteta (br. 182) izvedenu u mramoru, materijalu, koji je najpodesniji za prikazivanje nježe mekane puti djece. Na djejima Nikolovljevim opaža se mladost. On traži — još nije posve siguran koja mu je tehnička najpodesnija. Kadikad se malo i zaleti. N. pr. br. 185. (dječja glava) dobro je mo-

delizovana u formama ako je i tehnička malo odviše pretjerana. Skroz na drugi način rezani su portreti starca i ciganina (br. 184. i 185.) Sire plohe nekako su zgodnije za prikazivanje izrazitih tipova muškaračkih. Životinjski likovi, što ih je izložio Nikolov gube mnogo uslijed toga, što su sadreni odlivi. Sadra je za skulpturu smrt a po gotovo za tako malenu skulpturu. Lik lava slab je proučen te nema onih markantnih krepkih oblika. Šeta što portret (br. 183) nije dovršen barem u toliko te bi se točke preostale od prenašanja u kamen izgubile. — Svakako se može već sada suditi, da će Nikolov, učeći na izvoru moderne umjetnosti — Parizu, u kratko vrijeme naći onaj put, koji traži.

Hrvatski kiparski umjetnost zastupaju na ovoj izložbi *Frangeš*, *Valdec* te barunica *Renee Vranyczany* većinom sa manjim radovima.

Jasno je, da se nisu mogle izlagati veće skulpture, jer se rijetko događa, da koji od domaćih umjetnika bude tako sretan, te dobije veliko kako djelo da ga izvede. A uz to je Hrvatima bez obzira na talent i sposobnost vrlo teško probiti krug, što ga stvorise medju sobom u Beču umjetnici — „austrijski državljanin“. Trebalo bi malo energije i rada, trebalo bi se barem jednom pokazati korporativno na kojoj od većih izložbi i led je probit, a umjetnički svijet upoznati će se sa hrvatskom umjetnošću ne po „kritikama“ već po djelima.

Frangeš izložio je nekoliko već poznatih stvari. Reljef: „Sve za vjeron i domovinu“ (br. 240), vrlo lijepo modelirano „Oranje“ (br. 241) te četiri ženske glavice (246—249) pokazuju kako je *Frangeš* ne samo vješt kipar, nego i dobar risač. Uza sve to nije prekoracio one medje, koja luči kiparstvo od slikarstva. U vitrini sa plaketama (br. 245) neki su od ovih reljefa izvedeni kao plakete. Tu se osobito ističe „Europa“ naručena od društva prijatelja plaketa u Budimpešti, te „Ratarstvo“.

Nešta osobito pružio je *Frangeš* srebrnom čašom (br. 243).

Ideja skroz nacionalna i ornamentalni motivi u narodnom slogu. Malo po malo doći će hrvatski umjetnici na to, da osobito u ornamentici i u umjetnim obrtnicama rabe narodne motive. Naravno, da je to za sada vrlo mučan posao, jer se treba najprije riješiti nespretnoga ornamenta tikvice, koji je upotrebljen i gdje spada i kamo ne spada.

Već u ovo nekoliko manjih radova *Frangešovih* pored Bijega u Egipat (br. 242) i studiju za filozofiju (br. 244) vidi se, kako je taj umjetnik mnogostran. Nadamo se, da će biti na slijedećoj izložbi izložen i njegov veliki nadgrobn spomenik, koji se sada nalazi u lijevanju. Time će *Frangeš* najbolje pokazati, da može stvarati i monumentalna velika djela, puna snage i jakosti. Zabavljen oko kompozicije za epitafij biskupa Strossmayera nije *Valdec* onako zastupan na izložbi, kako bi se to smjelo očekivati. Busta kralja Petra (br. 280) radjena je u širokim plohama gotovo rezana u bronci. Markantno lice istaknuto je još više time što su prsa izvedena skroz jednostavno bez oih silnih odličja kao na Ubavkićevom portretu. Plaketa Strossmayera (br. 281) pendant je *Frangešove* reljefu „Sve za vjeron i domovinu“. Liku velikoga biskupa posvetio je *Valdec* nekoliko godina svoga rada, pa je vrlo dobrim bustama i reljefima (osobito busta u sveučilišnoj dvorani) pokazao ne samo vještina portretiranja, već i ono što čini umjetnost umjetnošću. Bolje bi ipak bilo, da je izloženi relief izveden u bronci, jer se mnoge finoće u kositrenom odljevu izgubiše. Gdjica *Vranyczany* izložila je dva busta u sadri i jednu studiju u bronci. Potonja sjeća vrlo na znamenitog tigra franceskoga kipara Barie. Glava je razmjerno slab je proučena, te oviše široka. Portret gdje, barunice V. gotova je umjetnina radjena sa mnogo znanja i vještine, dok je busta prof. Strassera (br. 282) premda dobra ipak nešto slabija. Naročito se glava čini prema tijelu premalena.

(Nastavit će se.)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 11.

U ZAGREBU, DNE 10. LIPNJA 1908.

GOD. III.

Arnoldove pjesme: „Čeznuća i Maštanja“.

Prikazao *Jovan Hranilović*.

(Svršetak.)

U drugom dijelu zbirke „Čeznuća i maštanja“ uvršteno je 27. epskih i epskolirskeh pjesama: *balada*, *romanca*, *povestica* i *legenda*. Na tom polju je Arnold natkrilio sve naše pjesnike i bogatstvom invencije, i dubljinom zamišljaja, i divnom poetskom dikcijom i umjetničkom izvedbom i tehnikom. U „Glasu Matice Hrvatske“ od ove godine (sv. 13—16) na str. 94—97, štampana je moja študija pod naslovom: „Nastavak balade i romance“, u kojoj sam istumačio, kako u savremenoj pjesničkoj književnosti počinje nestajati nekih epskih i epskolirskeh pjesničkih vrsta, kao da tobože nisu više savremene, dok za pravo počinje nestajati pjesničkih talenata, u kojima bi bilo osim talenta i mnogostrukne spreme, što je potrebito za epsko pjesnikovanje. Besmislica je govoriti o zastarjelosti pojedinih pjesničkih vrsti, dok se pjesnička darovitost baš time zasvijedočuje, da pjesnik umije i sadržaj i formu svoga pjesnikovanja usavršavati prema naprednom duhu vremena, a da ne odstupi od temeljnih zastupa ljepote.. Ali o tom sam izložio svoje mišljenje u spomenutoj studiji o nestanku balade i romance, te ne trebam to opetovati.

Ponositi se možemo, što u doba, gdje i veći narodi vase za obnovom pjevanja balada, pjesničkih povestica i drugih epskolirskeh vrsti, mi imademo pjesnika u jeku muževne snage, koji je ispjевao veliki broj balada, romanca, pjesničkih povestica i druge vrsti epskih i epskolirskeh pjesama, koje se mogu dostoјno takmiti sa pjesničkim proizvodima te vrsti, kojima su se natjecali o prvenstvo prvi pjesnički velikani romanskih, germanskih i slavenskih književnosti. Epske i epskolirske pjesme Arnolbove umjetnine su prvog reda i po zamisli i po izvedbi, po sadržaju i formi i po vanredno lijepoj, uвijek predmetu primjerenoj pjesničkoj dikciji. Već su

epske pjesme u prvoj u Matičinom izdanju izišloj zbirici Arnolđovih pjesama stekle opću hvalu i priznanje ozbiljne kritike.

Epske i epskolirske pjesme, uvrštene u zbirku „Čeznuća i maštanja“ ne zaostaju za njima. Pjesnik je u njima divnom vještini obradio u potresnim, živim i vjernim slikama znamenite momente iz nekih dosada netaknutih područja slavenske davnine i novije hrvatske povjest. I svojoj samlosti prema savremenoj socijalnoj bijedi dao je Arnold u nekim svojim novijim epskim pjesmama oduške upravo sjajnim pjesničkim, kod nas posve novim načinom.

U pjesmi: „*Lipa i jablan*“ (str. 121) slušamo u razgovoru između ta dva drva svu tragediju naše razdijeljenosti poslije invazije horda sa dalekog istoka u mirne krajeve naših slavenskih boravišta. U divnoj epskoj pjesmi: „*Ribar*“ (str. 124) opisuje se plastična potresna slika jednog momenta za provale Arpadove u mirna slavenska boravišta. U pjesmi: „*Braslav i Gojko*“ (str. 129) nastavlja se prikaz sumornih dogodjaja iz onog doba. U pjesmi: „*Zvonar*“ (str. 141) prikazuje nam se u veličajnoj po zamisli epskoj elegiji provala Turaka u naše krajeve, u Slavoniju. Kroz valovlje krvi i dim požara vidi se na turškom kolcu umirući zvonar stolne djakovačke crkve kao u nebeskoj viziji, kako hrvatski Mecena podiže veličanstveni hram u Djakovu. U ovećoj epskoj pjesmi: „*Magno*“ (str. 192) prikazuje nam se zgodno izabrani momenat iz vremena bana-kralja Slavića i vjernost prijatelja Slavićevog. Pjesma „*Tahi*“ (str. 180) opisuje u potresnoj slici grižnju svijesti i kaznu toga krvoloka.

Svagdje u tim pjesmama postiže krvice zaslужena kazna, svagdje se vrši tako zvana pjesnička pravda, sve se u tom pogledu svršuju svoje vrsti izmirnim svršetkom, svoje vrsti ka-

tarzom. U svima je sjajna dikcija, savršeno razmjerje epskog i lirskog elementa.

Pjesme; „*Mrtva četa*“ (str. 159), „*Jelačić ban i krčmarica*“ (str. 169) i „*Kosci od Sento-maša*“ osvjetljuju zgodno izabranim slikama junakovanje bana Jelačića u Ugarskoj u doba magjarske revolucije iz g. 1848—1849.

Pjesma „*Krajiškinja*“ potresna je tipna slika patnikovanja krajine — krvave haljine.

Veličanstvena je izvedba griznje svijesti u pjesmi „*Pilat*“: u njoj ima više dramatske snage nego u mnogoj drami u pravom smislu te rijeći.

Dirljiv je prikaz tih i prijegorne patnje skromne siromašne švelje u pjesmi „*Švelja*“ (str. 188); a potresna je tragika razorenje obiteljske sreće i kazne krivčeve u pjesmi: „*Čuvar mrtvih*“ (str. 164).

Uz ove opsegom veće epske pjesme historijske ili socijalno-psihološke sadržine imade u „Čeznućima i maštanjima“ još i više balada i romanca, u kojima se razbiru sve vrline baladskog pjesnikovanja romantičkih velikana. Pjesma „*Ples*“ (str. 138) podsjeća na Heineov način balade. U svima je jasno izražen Arnoldov pjesnički individualitet, što više naginje slavenskoj melankoličnoj otmenosti Puškina i Mickijevića, nego hipermantičnom maniru Uhlanda i Körnera.

Epske i epsko-lirske pjesme Arnolbove pravi su izbrušeni dragulji našega pjesništva, kakovih i u velikim literaturama imade vrlo malo. Neka se neke od njegovih epskih pjesama isporede sa nagradjenim baladama Scherlove zbirke, o kojima sam govorio u spomenutoj razpravi o „Nastavku balade i romance“, pak će se vidjeti da punim pravom možemo biti ponosni s našim Arnoldom. Da je sin većega naroda — raznosilo bi mu se ime svijetom. Ovako će možda gdjekoji naš nadkritičar napisati o njegovim „Čeznućima i maštanjima“ nekoliko konvencionalnih, na laku ruku smišljenih rečenica, ili nemogući im poreći ljepote i sjajnosti sadržaje i oblika, preći preko njih mukom ili zujem komarca, što ne podnosi svjetla ni žara, što se razlijeva iz velike pjesničke duše.

Ali zato je tim veća slast i milje, što ga

osjeća pjesnik u svojoj duši, u kojoj ključa neiscrpna česma pjesništva. Tko hoće da i sam barem bude barem dionikom i uživaocem toga pjesničkog carstva, neka segne za Arnoldovim pjesmama.

Čitajući njegove pjesme, ne ćemo zaronjivati u valovlje beznadja i očaja, već ćemo osjetiti duševnu lagodu krilenja u vedre visine, u svjetlo vjere, nade i ljubavi.

Značajno je po nazore Arnolbove, što i epski dio svojih pjesama u „Čeznućima i maštanjima“ završuje pjesmom, u kojoj upućuje pogled na najpouzdanije utočište ljudske slabotinje, u ovoj dolini suza, na Boga, na raspelo. Pjesmi je naslov: „*Križ u gori*“ (str. 208). To je legenda, u kojoj se nekim načinom simbolizuje stradanje ljudstva radi izazivanja božjeg gnjeva i radi odstranjivanja s puteva, utrtih dolaskom Spasitelja na svijet.

Onaj lovac u Arnolbovoj pjesmi, što od obijesti ispaljuje pušku u raspelo na raskršću, živo podsjeća na današnje jurišanje polunaobrazbe i cinizma na svetinje vjere. Bujica, što zaplavljuje okolinu, u kojoj je to svetogrdje počinjeno, podsjeća na valovlje bijede i nevolje, u kojoj strada i nevini pravednik radi obijesti, grijeha i nepravde silnika i otimača i objesnika. A kao što skrušeni lovac nalazi izbavljenje i spas iz potopa i bujice u raspelu, na koje je izpalio pušku, a kojega se u nevolji grčevito hvata; tako i općoj čovječanskoj bijedi nema spaša nego u onom, koji je na križu spasio ljudski rod.

Završni stihovi, što ih meće pjesnik na usta skrušenomu lovcu, nekim su načinom molitva svega roda ljudskoga, što se klanja raspetom Spasitelju.

S tom molitvom najdostojnije je pjesnik završio svoja „Čeznuća i Maštanja“. Lirska dio tih pjesama završio je s uzdahom k Bogu, a evo epski dio i čitavu zbirku svojih pjesama završuje pouzdanjem u raspelo.

Pjesnikovao nam još dugo. Više nego ikad trebamo takovih pjesnika i pjesama: jer nastadoše teški dani borbe za narodni opstanak, — borbe na život i smrt. Treba nam utjehe, vjere i nade.

Anarkija naše književne kritike.

(Nastavak)

Lijepo je, što je g. O. K. imao smjelosti, da prizna Arnolдовim pjesmama: „Čeznuća i maštanja“, da im je pjesnik majstor u formi i tankočutan poeta, ali je čudna njegova primjedba, da će mu pjesme ostati bez većeg dojma, jer da u njima nema temperamenta, nema osnove. Upravo skladnost pjesnikova temperamenta prosijeva sve

Arnolbove pjesme i neodoljivo utječe na čitatelje njegovih pjesama, ako u opće ima razumijevanja i srca za akcente, kojima su Arnolbove lirske i epske pjesme protkane.

Ne zamjeravam g. O. K. što se ni jednom riječi ne osvrće na moje „Podunavčice“ u „Kolu“, ali se čudim, što nije primjetio pjesme Rožičeve

i ostalih pjesnika u „Kolu“ za g. 1907. Da je naročito na oko uzeo upravo divnu Rožičevu pjesmu „Ples“, možebiti se ne bi uzbojao odati priznanje pjesniku, koji nije modernista i možda ne bi tako na laku ruku bio ustvrdio, da „Kolo“ od g. 1907. zaostaje za prijašnjim sveskama.

Nisam u svemu zadovoljan i s Andrićevom ocjenom „Matičinih“ beletrističkih izdanja za g. 1907. u podlistku „Narodnih Novina“ (br. 89, 90, 93 — 1908.); ne možda radi štednje sa hvalom, jer kritičar nije s njom škrtario, već radi one sumarnosti u ocjenjivanju i prikazu, a najviše radi onog omalovažavanja pjesnikovanja našeg Miroljuba. U tom se posve slažem sa anonimnim ocjenjivačem „Matičinih“ knjiga u osječkoj „Narodnoj Obrani“ (br. 105—113. od g. 1908.).

Pisac prikaza „Matičinih“ knjiga u osječkom listu nije zauzeo nikakovo apriorno stanovište. Iako se i ne će svatko s njime u svemu složiti u sudu o svim „Matičinim“ knjigama, o kojima je on pun hvale, mora mu se priznati ljubav prema „Matici“ i našoj književnosti. Svakako je manje zlo i manji grijeh preobilje ljubavi, nego li preobilje zlobe i žučljivosti i apriornost namjere, da samo zato nešta omalovaži i izvrgeň ruglu, jer je poteklo iz tabora, u kojem se drugačije misli o zadaći, svrsi i sredstvima književnosti, nego li to odgovara stajalištu kritičarou.

Nema sumnje, da često pretjeravanje u traženju sitnica, kojima se može opravdano prigovoriti, izaziva na drugoj strani hiperboliku hvalisanja istoga književnoga proizvoda. Ali i tu vrijedi stara istina, da je ipak mržnja sljepija i kratkovidnija od ljubavi. To dokazuju tolika protuslovlja u ocjenama žučljivih, apriornih načelnih pojedinih kritičarskih protivnika, kada uzmu na nišan koju stvar, koju moraju pod svaku cijenu izvrći ruglu ili omalovažiti.

Kao da im je žuč zamutila jasan pogled kao da su obnevidili pod sugestijom namjere, da se osvete svom načelnom protivniku, koji i ne treba njihove milosti ni hvale, ali ipak ima pravo na pametno obrazloženje zamjeraka, kojima se osporava vrijednost kojega njihovog književnog proizvoda. Objektivan čitalac takovih žučljivih apriornih kritičarskih napadaja ne treba ništa drugo da čini, nego da uzme na oko logička protuslovlja takovih kritika, da mu bude jasno, da tu nema ni govora o uvjerenju i pameti, već da se radi o strasti i zlonamjernoj apriornosti.

Malo ne svi osvrti „Glasa Matice Hrvatske“ na napadaje „Matinih“ modernističkih protivnika išli su poglavito zatim, da se osvjetli besmislenost takovih napadaja i da se razotkriju silna protuslovlja, kojima su ti napadaji uvijek i uvijek upravo prenakrcani.

Baš radi toga se napadači na „Maticu“ i njene pisce i branitelje i ljute na „Maticu“, što izdaje „Glas M. Hrv.“. Samo da još njega nema, onda bi modernizam i njegova razornost slavili

prave orgije u listovima, u kojima su preuzeli monopol kritiziranja. Ali baš zato „Matica“ i neće i ne smije da odustane od izdavanja toga lista, da napadače na „Maticu“ od časa do časa dozove k pameti i osvjetli besmislenost njihovih napadaja i juriša.

Već to njihovo vječno upozorivanje na tobožnju suvišnost „Matičinog“ lista za bistrenje književnih pitanja i odbijanje neopravdanih napadaja na književnike oko „Matice“, najbolje dokazuje potrebu takova lista.

Naša publika naklanja još uvijek svoje simpatije „Matici“, ma da njeni modernistički protivnici upiru sve sile, da je omraze pred narodom, pa makar odbijanje od „Matice“ nosi za sobom u povodu i odnemarivanje književnosti u opće. U strasti i mržnji slijede se oči i za najbliže posljedice besmislenih provala pakosti.

Razumije se, ne traži se, da i oni, koji se ne slažu s „Matičinim“ tradicijama i njenom metodom izdavanja knjiga, a priori hvale sve, što „Matica“ izdaje. Od takove hvale nema nikomu koristi. Ali zato ipak nije ni lijepo, ni pametno, ni patriotski, da se eo ipso na sve napada, što „Matica“ izdaje, ili da se preko njenih izdanja prelazi suverenim mukom, omalovažavanjem ili s nekoliko otrcanih, konvencionalnih stereotipnih kritičarskih fraza.

U tom su modernistički „Matičini“ protivnici upravo fenomenalno sitni i mali. Poznato mi je, da su u zagrebački jedan njemački dnevnik u nekom razmaku vremena poslane bile dvije vrlo lijepo na njemačkom jeziku izradjene študije o pjesničkom i književnom radu dvojice pjesnika i književnika. Ali jer se radilo o pjesnicima, koji ne uživaju simpatija naših modernista, i jer te studije nije napisalo modernističko pero, nisu te studije stampane, jer je u Ilstu, u koji su bile poslane, preuzeo monopol gazdovanja sa književnim stvarima pristaša modernizma. Te će študije ipak biti drugdje stampane, i onda će o tom više progovoriti. Ovdje i to spominjem samo zato, da se vidi, kako bi uredništva i izdavači naših novina morali ipak pokazivati više ljubavi, pažnje i objektivnosti prema našim književnim stvarima, nego li to pokazuju sada, gdje rubriku za književnost i književnu kritiku prepuštaju samovolji štokakove nedoučadi, koja u našoj književnosti širi neispravne pojmove. Tu i jest glavni uzrok anarkiji naše književne kritike, na koju se tuže i moderniste, i sada već per anachronismum tako zvani „stari“ i „mladi“. Trebalо bi doista zapušti usta kojekakovićima, koji su danas naročito u našim dnevnicima preuzeli monopol kritičarenja, te se tamo tim drskije razmeću nad pojedinim našim piscima i književnim društvima, što im je jasnije, da uredništva naših listova smatraju književne i kulturne naše prilike sporednom stvari, te ih i ne treba ozbiljno uzimati na oko.

Još da nema „Glasa M. H.“, koji te mlade razmetljivce od časa do časa udari po prstima, njihova bi lakomištenost i površnost bila i od kognijih posljedica, nego li su one, što ih već danas opažamo.

* * *

A sada eto da uzmem na oko prvi ovogodišnji „Savremenikov“ kritičarski osvrt, bolje govoreći: napadaj na Matičina izdanja za g. 1907. Sva je prilika, „D. P.“, koji je u br. 5. „Savremenika“ napisao „feuilleton“ pod naslovom „Matica Hrvatska“, imao da markira „le ton, qui fait la musique“ daljih juriša gospode oko „Savremenika“ na najnovije Matičine knjige. Učinio je to očito u sporazumku s uredništvom, jer navješta, da će se „Savremenik“ i posebice osvrnuti na Matičina izdanjanja. Radi se dakle o ugovorenoj osnovi i dakako o podjeli rada; jer ma da je inače širim krugovima kriptogamna veličina g. D. P. nepoznata, svakako to stoji, da on nije stručnjaka sveznadar i polihistor, te bi se usmjerio prokritisati on sam baš sve Matičine knjige za g. 1909. Ali ako bi se doista dao na taj posao, onda će dakako morati ostati dosljedan, bolje govoreći nedosljedan u svojem kritičarenju Matičina rađa, kako su i njegove tvrdnje u sumarnom njegovom osvrtu na te knjige u „Savremeniku“ prepune protuslova i nedosljednosti.

„Glas M. H.“ će dakako osvrnuti se i na te pojedinačke Savremenikove kritike Matičinih knjiga, — samo da i opet gospoda ne ostanu samo kod grožnje i obećanja.

Savremenikov „D. P.“ veli u svom feljtonu da je *donekle* razočaran Matičinim knjigama, a ipak on osudjuje upravo sve lanjske Matičine knjige, samo su donekle našle milosti Skabičevskoga „Povijest ruske književnosti“ i „Prometna politika“ Brdovačkoga.

On veli, da je to prije, dok još „Matica“ nije „kljaštrila“ poslanih joj rukopisa, bilo bolje i drugačije. Šteta što je zaboravio spomenuti rukopise i pisce, koji su morali otrpiti amputaciju ili operaciju klijastrenja za trajanja sadanjeg „Matičina odbora“. Dobro bi bilo, da je spomenuo i ime operateura, a možda ne bi bilo škodilo, da je i on svoj feljton podvrgao bio operaciji klijastrenja kojeg vještijeg operateura, nego li je „Savremenikov“ urednik. Ovako je ostalo u tom feljtonu mnogo štošta, što baca čudnu sjenku na dosljednost „Savremenikovih“ zamjeraka Matici. Gospoda oko toga lista najviše su na „Maticu“ napadala baš radi njenog prijašnjeg sistema s izdavanjem dijela iz povijesti, prirodoslovlja, zemljopisa književne povijesti. To je upravo bio prvi uzrok frontiranja protiv Matice. Sada pako „D. P.“ priznaje, da je taj Matičin program ipak „*bio rad promišljen, izradjen po nekim temeljima i sa dobrim shvaćanjem potreba širih slojeva čitalaca*“.

Medjutim „Matica“ se nije odrekla toga programa ni sada, ma da i tu uzimlje u prvom redu na um savremene prilike i potrebe.

U gospodinu „D. P.“ ima još uvijek pieteta prema Matičinim tradicijama; on paće priznaje da se Matičinim izdanjima posvećuje u opće i sada još barem toliko pažnje, ako i ne više, „nego baš iziskuje pietet prema *slavnim tradicijama* M. H.“

To je vrlo lijepo od „D. P.“ samo još neka prizna, da je „Matičin odbor“ u pravu, kada u svom „Glasu M. H.“ odbija modernističke i narocito Savremenikove napadaje na te slavne Matičine tradicije. Onda on mora dosljedno i to priznati, da je dužnost Matičina odbora a to ime izdavati već i radi tih napadaja, „Glas“, kada već njen list ne bi imao još i druge zadaće i svrhe. Ali D. P. baš to neće da uvodi i prizna, jer je nedosljedan i jer jedine njegove tvrdnje stoje u medusobnom protuslovlju.

Nije doduše protuslovnja, ali nije ni istinita njegova daljnja tvrdnja, da „Matica“ ne može više pobuditi jačega interesa za svoje glavne skupštine. Baš obratno je istina, da se moderniste i nemoderniste sve više zanimaju za te Matičine skupštine, ma da inače široki narodni krugovi posvećuju glavnu i malo ne svu svoju pažnju poglavito nesredjenosti naših političkih i socijalnih prilika, a to ipak nije Matičina krivnja. Koliko li je samo podignuo vike, što nisu posljednje dvije glavne Matičine skupštine bile održane u vrijeme, kako to propisuju Matičini statuti. Na posljednjoj pako Matičinoj skupštini, kako su to dnevni listovi zabilježili, bio je uza sav štrajk i izostanak modernističkih Matičinih protivnika, toliki broj prisutnih članova, kao rijetko kada do sad.

Tako je već sam uvodni dio feljtona g. D. P. pun neispravnosti, protuslovlja i neistina. — Još ima toga mnogo više u dalnjem toku njegova feljtonskog osvrtu na Matičina izdanja za g. 1907.

On veli, „da *tri* kujige beletristike pokazuju našu lijepu knjigu mršavijom nego i jedno godište M. Hrv.“ — Reče — i ostade živ i zdrav!

Zar su zbilja za g. 1907. izišle *samo tri* beletrističke knjige? Ja sam ih nabrojio *pet* — od sedam knjiga redovnog izdanja i to: Arnoldove pjesme, Andrijaševićeve pripovijesti, Tomičeva manja djela, Ilešićeva antologija slovenskih pripovjedača, i „Hrvatsko kolo“ u kojem imade obilje beletrističkog štiva. Tako je D. P., da uzmogne konstatovati kvantitativnu mršavost beletristike Matičinih izdanja, zatajio od sedam Matičinih knjiga dvije —, a od pet beletrističkih njih dvije — dakle malo ne polovicu. Kako se vidi, on tvrdi neistinu u velikim procentima, mora, da je dobar i savjetan računar.

Još je krupniju, neistinu izvalio, tvrdeći, da su Arnoldove pjesme „Čeznuća i maštanja“ sa-

kupljene iz raznih „novina“, da pokazuju „najslabiju“ stranu njegove „preživjele“ muze, koja je već „davno ispjevala svoju zadnju notu . . .“ da je to „upravo najslabija lirika, koju je M. H. kraj tolikih sjajnih liričkih talenata u našoj književnosti mogla naći.“

Poslije ove djetinarije i gluposti bilo bi najbolje prestati osvrtati se na pisanje savremenikovo i njegovog D. P. o Matičnim knjigama. Tko tako piše o pjesmama Matičnog predsjednika, kojemu svi njegovi pjesnički vršnjaci i sva

nepristrana domaća i strana kritika priznaje prvenstvo na hrvatskom Parnasu plejadi pjesnika od g. sedamdesetih amo, — taj nema pravo, da se ga smatra ozbiljnim i razboritim čovjekom. A list, koji štampa ovakove krupnine, nema prava, da ga ozbiljan i razborit čovjek uzimlje u ruke, osim ako to baš mora radi toga, da se za pozno potomstvo zabilježi, do kakovih li je čuda i poskoka došlo u hrvatskoj književnoj kritici regnante furia modernismi.

(Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Iz odborske sjednice od 28. svibnja 1908. Predsjednik javlja, da je *Dragutin Ceranić* iz Bošnjaka ostavio „M. H.“ zapis od dvjesti (200) kruna, koji će se isplatiti nakon smrti njegove supruge. — Odboru za proslavu četiristogodišnjice doznačeno bi hiljadu (1000) kruna kao prinos „M. H.“ za izdanje „Zbornika“, što ga odbor kani izdati, a isplatiti će se, kad „Zbornik“ bude štampan. — Ravnatelj dr. Zoch nudja odboru „Zbirku slovačkih priповijesti“ u prijevodu, isto tako zastupnik V. Perić prijevod teokritovih „Idila“. — Budući da će se „Kolo umjetnika“ za god. 1908 štampati izvan edicija „Matičnih“, štampat će se prema odluci odbora dra. M. Mandića „Povijest okupacije Bosne“. — U „Kolu umjetnika“ otisnut će se ove godine tri do četiri slike iz svakoga odjela izloženih slika i jedno tri skulpture. Polovica čistoga prihoda ide u korist „Lade“, saveza južnoslavenskih umjetnika. — Odlučeno bi, da se „Ladi“ doznači hiljada (1000) kruna kao dar „Matice Hrvatske“.

* * *

U „Savremeniku“ (III. 6.) osvrće se D. P. na prigovore iznesene u „Glasu“ (III. 9.) na njegov „prikaz“ knjiga „Matičin h“, veleći, da su pisani „žučljivim“ (— valjda žučljivim, gospodine hrvatski književniči! —) i surovim tonom, kakovim da se odlikuje uopće pisanje „Glasa“. Gospoda oko „Savremenika“ vrlo su osjetljiva, kad se njihove kože tiče, a nemaju nikakovih „skrupula“ u pogledu tona, kad na druge navaljuju, premda su baš oni ustali u nas, kako je za svoje otadžbenike rekao M. G. Conrad, kao „die Bauern in der Literatur“, i unijeli u kritiku našu ton, kakova nije nikad bilo. Odgovori li tko na njihova zabadanja, onda opisuju protivnika, da je on surov i prost. Ona stara: Reci, dati ne reče! Za njihovim se tonom nijesmo poveli i ne ćemo se povesti, pa ni ovim nas načinom ne će zavesti na proštote i psovke, kojima obiluju stanoviti listovi protivnici „M. H.“, ali ćemo svagda odlučno odbijati njihove nedolične napadaje. I cijeli naš književni spor lakše bi se riješio, kad ne bi baš sa strane protivnika (die Bauern in der Literatur!) dolazili prigovori u tonu, kojemu mnogo manjka do evropske stotine.

Gospodin D. P. se žali, što se tobože nijesmo osvrnuli na njegove „stvarne prigovore“, nego samo na „letimične domjenke“ — neka nam oprosti, što se već ne nalazimo, te ne znamo, što je u „Savremeniku“ pisano ozbiljno i promišljeno, a što je samo na laku ruku izbačeno. Istaknuli smo u našim prigovorima dvije lažne tvrdnje gospodina D. P., da sadašnji odbor kljaštri djela i da ima u „Kolu“ preštampanih radnja. O ovom

drugom prigovoru veli, da kaki je to silni grijeh, ako je to rekao, jer da ima i većih prigovora „Matičinom“ odboru, kao da je kraj njih gdje koja — male na laž dopuštena Gosp. D. P. u tom prigovoru ne vidi ništa važna, a zaboravio je, da je jedno od najvažnijih sredstava za napadaj na „M. H.“ bilo, da nema nikakovih novih djela i da samo preštampava stara. Kad toga ne bi bilo, doista bi prigovor gosp. D. P. bio jako bezazlen, sve kad bi i bio istinit. Ali gosp. D. P. se brani da nije lažno pisao, veleći doslovno: „Kuzmanovićev „Jaz“ već je prikazivan, već je poznat, dakle nije isključivo „Matici“ namijenjen rad, nego ga je javnosti već odavna poznatog „Matice“ odštampala u „Kolu“. Ta zaboga, ako ovo nije skrajnje izvraćanje, onda ga već nema: ili gospodin D. P. naprosto ne zna, što znači preštampati. Trebalo se dokazati, da je koja radnja već bila štampana, i da je u „Kolu“ po drugi put štampana (denu typis exprimo, wiederdrucken znači preštampati), a on dokazuje, da je već bila prikazivana i da ju je „M. H.“ odštampala. Koliko sofisterije u tako malo riječi! Ovakvo se ipak ne bi smjelo da radi. Ali dà — gospodin D. P. su to samo „nugzredni gotovo formalni prigovori“. Tako ozbiljno gospodin D. P. shvaća istinu i objektivnost. Poznaje li on malo djelce od dra. Jul. Bachema: Allerlei Gedanken über Journalistik? Tamo ima na str. 15. ova riječ: „Auch bei der grössten Vorsicht kann es passieren, dass eine ungerechte Beschuldigung in die Zeitung gelangt. Ein Redakteur, der eine als ungerecht erwiesene Beschuldigung nicht ohne Umschweife zurücknimmt, streicht sich selbst aus der Reihe der Gentlemen“. To bi mogao g. D. P. — jer to vrijedi za svakoga, tko se bavi javnim radom — dobro zapamtiti, a ne bi škodilo, da to zapamtiti i urednik „Savremenika“, pa će nestati bar polemike oko ovakvih na oko „formalnih“ prigovora.

Jednako se brani D. P., da nije lažna njegova tvrdnja, kao da sadašnji odbor kljaštri ma išto na djelima pisaca. I opet se brani sofizmom, dokazujući, da su se negda djela kljaštrila i nabrala neke primjere (Kozarca, Novaka). U našim prigovorima na osrvt gosp. D. P. nigdje nije kazano, da se u „Matici“ nije kljaštrilo, niti smo mi poricali toga. Mi smo poricali, da je sadašnji odbor za prijašnja kljaštrenja odgovoran i rekli, da je krivo, ako se prikazuju tako, kao da isto čini sadašnji odbor. G. D. P. na ono prvo odvraća, da je „većina sadanjega odbora bila i u prijašnjim odborima“, što naprosto nije istina, a i da jest, ne dokazuje ništa, budući da je za predsjednikovanja Arnoldova ona praksa dokinuta Uzalud se dokle razmeće D. P., da je tobože i „Glas“ priznao, da je kljaštrenja bilo, dok ga je sadašnji odbor dokinuo, — jer se i ne radi o tom, je li ga bilo, nego o tom, da li ga sada ima. O tom pak, da je prikazivao (kako

se jasno razabira iz „Savremenika“ III. 5. str 317.) stvar, kao da ga ima i sada, gospodin D. P. — mudro šuti. U spomenutom pak broju „Savremenika“ veli se, da su nekoč „Matićine“ knjige očekivale izvjeđljivošću, a bilo je to onda, kada „se još nijesu kljaštala djela, koja će „M. H.“ izdati, kada se je smatralo najvećim uspjehom i dikom da koji hrvatski književnik udje u „M. H.“ svojim djelom“ . . . „to je bilo onda“ „Danas su te pri-like posve promijenjene“ itd. Što slijedi iz toga konteksta? Da gosp. D. P. današnjem odboru spočitava, da on kljaštari djela, koja će „M. H.“ izdati, a ne mogući to dokazati, predbacuje mu stvari, koje se pod današnjom upravom *nijesu dogodile*. Zar misli, da će i sadašnji odbor nositi odgovornost za sve grijhe — „otaca svojih“? Ili zar nije dosta da mu je kao baština ostao literarni spor? Ili zar su i to samo „gotovo formalni prigovori“? Ostajemo dakle kod toga, da je D. P. u svojem „prikazu“ napisao dvije lažne tvrdnje, a u „nekoliko riječi odgovora“ u „Savremeniku“ (III. 6.), još ih je potkrepio. Dok budu ovakovi „Bauern in der Literatur“ — a ne gentlemeni vodili glavnu riječ, ne će biti moguće saniranje naših književnih prilika, u kojima se „nuzgredno“ i „gotovo formalno“, a zapravo lakomisleno prigovara.

Najposlje se D. P. žali, da „većina hrvatskih književnika i najbolja naša savremena književna izdanja moraju apelirati na privatnu i knjižarsku nakladu“. Ako je tako, nije tome kriv odbor, koji nije dosele nijedno valjano djelo, ako je bilo za „Maticu“, odbio, nego je kriv — prkos njegove gospode drugova, koji u umišljenošći svojoj misle, da će „M. H.“ propasti, ako je oni podupru. U koliko pak to nijesu postigli svojim istupom, misle, da će „nuzgrednim gotovo formalnim prigovorima“ postići. Ali se varaju kruto.

* * *

Ljubljanski „Zvon“ sa zadovoljstvom bilježi, da se „Glas Matice Hrvatske“ osvrće na slovenske književne i uopće prosvjetne pojave. Spominje dra Ilešića i dra Tominška, koji su svojim prinosima naš list ukrasili — a mi se nadamo, da ne će biti ni posljednji ni posljednji put.

*

„Navala“ na Gjalskoga. Na moje pisanje o Gjalskom u posljednjim prospektnim brojevima „Glasa M. H.“ osvrnule su se žestoko najprije dnevne novine („Pokret“), a onda „Savremenik“ dovodeći s onim mojim pisanjem u svezu i odbor „M. H.“ i njezina predsjednika Arnolda. To je posve neopravданo i neumjestno, jer ni odbor ni predsjednik „M. H.“, nisu ni sudjelovali kod onoga pisanja, niti na nj ikako utjecali.

Što se tiče same „navale“ na Gjalskoga, rado priznajem, da imadu pravo oni „Matićini“ i moji prijatelji, koji su mi još prije, nego se je mojoj „navali“ u javnosti prigovorilo, kazali, da je onaj uvod s Gjalskim bio suvišan i neumjestan, i to tim više, što tobožnjim braniteljima i prijateljima Gjalskoga nije vrijedno davati ni prividnoga povoda, da uzmognu nastavljati neprestano svoje dosadno zbadanje, izvraćanje, pače i laganje.

Dr. A. Radic.

Iz slovenskoga svijeta.

Matica Slovenska.

Obdržavala je dne 25. svibnja glavnu skupštinu, o kojoj ćemo izvijestiti u narednom broju. I predsjednika dra. Ilešića govor o „Kulturi in politiki“ donijet ćemo što skorije.

Primož Trubar.

(8. VI. 1508.—8. VI. 1908.)

Dne 8. lipnja ove godine navršuje se četiri stotine godina, kako se radio medju Slovincima čovjek, koji je najvećih zasluga stekao za slovenski narod na polju

slovenskoga jezikoslovija i kulturno-narodnoga rada. *Primož Trubar* rodio se dne 8. lipnja na Rašici pri Vel. Laščah. Izucio je škole na riječi, u Salzburgu i Beču. Posvetivši se svećeničkome zvanju bi zaredjen g. 1527. i postade nastojanjem biskupa Petra Bona kapelanom kod sv. Maksimilija pri Celju. Ističe se kao propovjednik u Celiu u Ljubljani i Trstu, te postade i župnik. U to dopriješe i do Kranjske valovi reformatorskoga pokreta, te zanješe i Trubara, koji je zaradi toga morao bježati i skloniti se u Nürnbergu. Iza mnogih patnja, slomljen neumornim radom, umro je u tudjini 29. lipnja 1586.

Nije ovđe red, da se govori o reformatoru i a samo s nekoliko riječi hoćemo da osvježimo spomen na književnika Trubara, koji je u Tübingenu god. 1550. izdao prvi slovensko djelo „Abeceđnik in katekizam“, onda su slijedila i druga djela, među njima osobito prijevod sv. pisma, što ga nije sam dovršio, nego učenik i naslijednik njegovog Juraj Dalmatin (1584.) S reformatorskim se nastojanjem njegovim istodobno udario osnov narodno kulturnome razvoju Slovenaca, razvoju slovenske književnosti. Poradi tih zasluga s pravom Slovenci slave 400. obljetnicu rođenja čovjeka, koji je slovenski jezik uzdigao u red kulturnih jezika. Osvrnut ćemo se još na nj

Hrvatsko kazalište.

Osvrt na kazališnu sezonu g. 1907—8. Ljetošnja kazališna sezona ide medju slabije, nerodnije. Nisu tomu razlozi samo u vanjskim prilikama našega života — naročito u životu interesu publike za političke dogadjaje u domovini — nego i u samom kazalištu, u njezinoj upravi. Vrsna dramaturška sila, dr. Andrić, morao je odsustviti, a njegov naslijednik Ivo conte Vojnović nije se dugo snasao na svom novom mjestu. Taj eksperimenat platili smo gotovo cijelom jednom godinom našega kazališnog života, no nade je, da će u buduće bolje biti. Ovdje mi je dakako na umu *književnička* kvaliteta repertoara. Istina je, da je teško služiti dvjema gospodarima — i blagajni i umjetnosti — ali u tom se baš i ogleda vrsnoča i spremnost dramaturgova, da znade upotrijebiti mjesto i zgodno vrijeme, kad se djela književne vrijednosti dadu i mogu proturati uz ona druga, „unosna“. No kod nas se ove godine n. pr. dogodilo, da je u najjačem jeku sezone, u studenom, (kad je i onako interes za kazalište živ) vladao repertoarom „Sherlock Holmes“, a jake i vrijedne stvari kao „Život čovjeka“ pa „Pelleas i Melisanda“ pale su na konac sezone. Najznačnija literarna drama, Hauptmannova „Roza Bernd“ davala se tik, prije no što će se zatvoriti kazalište, koncem svibnja!

Pogled na sveukupne predstave ove sezone, na novitete i reprize, (govorim ovđe samo o dramskoj književnosti) ne može nas nikako zadovoljiti, ni kao Hrvate ni kao Slavene. Prevladavale su drame francuske i njemačke. Francuskih djela bilo je na broj 21, a davala su se 41 put, a njemačkih 17 u 40 puta.

Od francuskih je noviteta bila književne vrednosti Maeterlinckova drama „Pelleas i Melisanda“, koja svojom finom poezijom, odredjenom za intimne krugove literarnih gurmanna, nije mogla posve osvojiti naše publike. Jače je djelovao Lavedanov „Dvoboje“, više studija nego li drama, više doktrina nego li umjetnost. U drugi red bi išao Bernsteinov kriminalno-psihologiski „Kradljivac“, koga je na neku visinu iznio duhoviti mu dijalog i neobičnosti sižeja, dok je u svojoj suštini ipak neliteraran. Duhovita je bila takodjer u svoj svojoj skliskosti „Gospodjica Josette, moja supruga“, koja i nema druge svrhe nego da zabavi općinstvo, a za umjetnički užitak ostao bi samo sjaj i otmjeno dijalog. Na posljednjem je svakako mjestu novitet „Vrabac“ od Louisa Artusa; po ideji i konceptciji ne bi bio toš, ali obradba je sasvim neukusna, upravo nefrancuska, te se od čina do čina spušta u bulvardsku lakrdiju. — Ni reprise nisu bile literarne: jedino Rostandov „Cyrano“,

davan jedan jedini put, i dvije Molíre-ove večeri (s „Káperkama“ i „Učenim ženama“), još u početku sezone. Ostalo je zapremio što Sardou — kod kojega su se iz zaslужena arkvskog groba iskapale stare drame kao n. pr. „Andrea“ —, što opet Ohnet (s vjećnim „Vlasnikom talionica“), pa Feuillet, Bisson, Veber ... Jošte živi publiku „Kontrolora spavačih vagona“ i „Madame Mon-godin-ove“.

Iz njemačke je književnosti kao literarni dogadjaj bila drama saučešća, Hauptmannova „Roza Bernd“. Zadesila ju ista sudbina, kao neke godine „Osamljene ljude“; u parketu je naime bilo tek nekoliko „osamljenih ljudi“, jer je bilo jako vruće, a Hauptmann bi bio morao odrediti, da mu se drame kod nas daju izvoditi u listopadu i studenom, pa zaciјelo ne bi bio — pao. Uostalom taj je novitet k nama razmjerno kasno stigao, jer braća ga Slovenci već dugo imaju u svom repertoaru. Snažan je i posvema osebujan bio od njemačkih noviteta Schönherrrova „Zemlja“, koja se kod nas uopće prvi put izvodila, a poslije se u Beču podjedno s velikim uspjehom mnogo puta davalna. Za taj „Uraufführung“ treba da zahvalimo g. Borštniku i njegovoj 25-godišnjici umjetničkog dielovanja. Inače — izuzmemu li potresnu Bernsteinovu aktovku, upravo scenu iz života „Svršetak“ — dalje iz njemačke literature nije bilo ništa osobito vrijedno. Djeće božićne igre „Badnjak“ i „Crvenkapicu“ ne možemo računati u literarne uspjehe, a tako isto ni detektivsku dramatizaciju „Sherlocka Holmesa“, koji se ipak davao osam puta, najviše od svih dramskih noviteta, i stranih i domaćih! — Njemačkim je repriza bilo neobično mnogo, neko 11 u 17 puta, ali slabo što vrijedno. Od klasika Schiller (s „Kazbojnicima“), od modernih Schnitzler („Ljubakanje“ i „Oprosna večera“) pa Sudermann („Očinski dom“), a ostalo Schöntan, Costa, Raupach, Nestroy ...

Englezi nisu imali ovaj put u našem kazalištu nijedan novitet (kao n. pr. ni Poljaci, kako će se poslije vidjeti). U reprizama je bio obilno zastupan Shakespeare s pet djela iz prijašnjeg repertoara („Hamlet“, „Macbeth“, „Kralj Lear“, „Romeo i Juli a“ i „Vesele žene Windzorske“), svako s dvije predstave; ipak je kazališna uprava stekla uvjerenje, da naša publika još uvijek voli te drame s „brzim promjenama“. Onda je bio Wilde sa „Salomon“ (gostovanje gdjice Ančice Krnic), pa „Trilby“ (gostovanje gdje Borštnik-Zvonarjeve) i — gotovi smo. Da, još i „Charleyova tetka!“

U ime norveških drama istupa sam Henrik Ibsen s jednim novitetom („Gospodja s mora“, koja „nije uspjela“) i s jednom, jedinom reprizom („Divija patka“). — Španjolci su imali jednu jedinu reprizu: „Galleotto“ od Echegaraya.

Iz talijanske književnosti nije bilo nažalost ni jedne reprize, ali smo zato doživjeli četiri noviteta (očito utjecajem dramaturgovim), a od njih su dva osobito uspjela, i kod kritike i kod publike. To je čuvstvena komedija Giancesca Galline „Tako ti je na tom svijetu, dijete moje“, koja svojom iskrenošću i intimnošću lako nalazi put u srca slušatelja, i onda duhovita i karakteristična komedija Testoni-jeva „Ono nešto ...“. Svaka se od ovih komedija igrala 4 puta. Manje uspjelo naturalistično Vergino „Seosko viteštvu“ i Pragine, doduše socijalne, ali ne dovoljno izradjene „Djevice“.

Slavenski je repertoar bio slab i to nas boli, a mora nas boliti, kad znamo, da njemačke pozornice daju više slavenskih (naročito ruskih) drama nego li mi. Tu nije bilo nikakva programa, nikakva kompasa. Iz poljske literature nije bilo ni jednog noviteta, ni jedne jedite reprize, gdje je poljska, navlastito mladja literatura, snažno pokročila u drami, pa i izvan domovine doživljavala uspjeha. Iz češke literature takodjer ni jedna repriza, a samo jedan mali novitet, (od Fr. X. Svobode), aktovka „Pupoljak“ koji je više dražestan no dramatičan. Iz bratske slovenske književnosti posve ništa (da o Bugarima i ne govorimo!) Od ruskih noviteta davao se jedan u sami početak sezone, u rujnu (Čirikovljevi „Jevreji“), a drugi

na kraj sezone (Leonida Andrejeva „Život čovjeka“), „Jevreji“ su slabiji, nego li bi čovjek po reklami očekivao; mnogo se rezonira, raspravlja se, ima i uspjelih karaktera, ali nemaju ni originalnosti ni dramatičnosti. „Život čovjeka“ nije drama nego niz slika, ali te su slike snažne, jake, potresne i u svojoj brutalnoj naravnosti simboliziraju „život čovjeka“ u plamenu svjeće, što ga „On“ — čovjekov udes — kao memento neprestano drži na pozornici, dok ne ugasne. — Od ruskih su repriza uspjela Najdenovljeva „Vanjušinova djeca“; tu se vidi sva vrsnoća našega dramskoga ansambla, koji svojom igrom prežno naginje realističkom prikazivanju. Još se davao jedanput Gogoljev „Revizor“ i jedanput „Uskršnje“, koje je većma Bataille-ovo nego li Tojstjevo, većma dramatizatorsko, nego li originalno, nego li onakovo, kakvo iz romana izlazi.

Medju srpske novitete ubrojila je kazališna uprava „Suzu“, slike sa sela, Petra Petrovića, koji medjutim žive među nama Hrvatima i piše u hrvatske listove, pa se dosad ubrajao među hrvatske pisce. Međutim, kako bilo da bilo, njegova je „Suza“ uspjela lijepo; to su zapravo dvije dramatizovane novele („Maja“ i „Šeja“), jedna snažna dramatska aktovka prislanjajući se uz Hauptmann („Čako“) i napokon jedan šaljivi dramatizovani i vrlo uspјeli feliton („Braco“). Drugi je srpski novitet bio Nušićev „Običan čovjek“, izvrsna društvena šala, kakovih mi nemamo, jer nitko u nas ne nastavlja — Janka Jurkovića. Nušić je jedini bio zastupan i u reprizama; davao se njegova jaka scena „Knez od Semberije“ i feliton „Naša djeca“.

Tako bismo došli do hrvatskih autora i njihovih djela. U njima je bilo dosta govora u „Glusu“. Od svih brojnih noviteta, što ih ističe kazališna statistika, samo su tri djela zapremila po cijelu večer. To je Becićeva „Persa“, koja je zbog nedostatne obradbe doživjela samo jednu večer, zatim Kolarić-Kišurovi „Okovi života“ i Tresić-Pavičićev „Ciceronovo progonstvo“; obje su ove drame davane pod konac sezone, Tresićeva dapače u svibnju, najgorjem mjesecu. A baš o tim dvjema dramama imao je odlučivati jury Demetrove zaklade, koju da nagrađi. Da je u Kolarić-Kišuru bilo više mara u izradbi, a manje obijesti, da je svoj siže primakao jače našim, upravo zagrebačkim društvenim prilikama (nego li što ga je odvise psihologiski shvatilo), ta bi drama po svojoj dramatskoj obradbi bez sumnje prije dobila nagradu nego li „Ciceronovo progonstvo“, koje je doduše s pomnjom i studijem izradjivano, ali ne djeluje nigdje dramatski; nigdje kod nijedne drame nisam tako teško osjećao, da su to rječi napisane, a ne direktno govorene od pojedinih lica. To je „Buchdrama“.

Aktovke su hrvatske bile obilnije. Tu je izišao prvi put na daske mladi talent Fran Galović s pjesničkom svojom „Tamarom“ i „Grijehom“ (slabije uspjelim). Najljepše je uspio Nehajev s „Životom“, oštro uočenim i smiono iznesenim scenama iz duše modernog čovjeka, a za njim Kuzmanović, koji je sa svojim „Zalogom“ pokazao mnogo volje i spreme za socijalnog pisca bosanskih prilika (navlastito iz „kramarskog života“). Uspjeha je imao i mladi pisac Sp. Perišić sa savremenom aktovkom „Duet“ kao i s dramom iz radničkog života „Sirenom“, što ju je izradio sa svojim mladim drugom Ž. B. Ilinjom, samo što su svoj siže nešto olako shvatili, a imali bi bili dublje zagrabiti. Gospodja Jurić-Zagorka, koja ima dovoljno rutine u pisanju društvenih igara, iznijela je i ove godine jednu aktovku „Intermezzo“, u koju je umjela unijeti i nešto t. zv. bračne psihologije. Lijepo je uspjela i kratka, bizarna aktovka „Adresa“ od Mirka Dečaka, ugodna kabinetska stvarca.

Od repriza hrvatskih bilo je manje aktovki, a više, da tako rečem, „cijelih“ drama. Aktovke i omanje drame su bile: Dečakov „Grbavac“, Zagorkina „U lovu“ i „Što žena umije“, Kuzmanovićeva „Republika u Magaraševcu“, Vojnovićev „Gundulićev san“, Ogrizovićev „Ljetno pođne“. Od „cijelih“ drama davao se od starijih pisaca dosta malo repriza. Gundulićeva „Dubravka“, Freuden-

reichovi „Graničari“ i „Crna kraljica“ (kao jubilarna predstava), Demetrova „Teuta“ (kao za početak sezone), Kumičićev „Petar Žrinski“ (za 30 travnja), Miletićev „Grof Paližna“, Dragošićev „Posljednji Zrinski“ i Šenoa-Preječeva „Seljačka buna“ (kao posljednja predstava). Od mlađih pisaca bio je najviše zastupan Vojnović („Ekvinocijsko“, „Smrt majke Jugovića“, „Psyche“) zatim Begović („Gospodja Walewska“, 3 puta), Prejac („Tko je mrtav“) i — konačno Zagorka-Vodvačka „Petrica Kerempuh“, (2 puta).

Nadamo se, da će do godine naš kazališni repertoar biti potpuniji, biraniji, književniji i „slavenski!“

Dr. M. O.

Treća izložba „Lade“, saveza južnoslavenskih umjetnika.

(Nastavak.)

Najzanimljivije je u cijeloj izložbi Lade slikarstvo bugarskoga odjela i sadržajem i razlikošću tehnike pa i — kvalitetom. Uz prokušane majstore izložiše u tome odjelu umjetnici, koji su reći bi tek stresli školsku praslinu i stupili prvi put u javnost svojim radovima. Jedan od ovih je Stefan Badjov učenik škole za umjetni obrt u Pragu. Uz nekoliko studija, krajolika i dekorativnih panoa izložio je Badjov dvije vrlo fine ilustracije izvedene u monotypu (br. 129 i 130). Umjetnik, koji se bavi pretežno dekorativnim slikanjem, težko će moći da pokaže sve svoje umijeće na izložbi, jer su studije za njegove radnje obično izvedene u manjem mjerilu i drugim materijalima. A uz to i prostor, koji ima da bude dekorativno islikan, mnogo doprinaša djelovanju radova. Poradi toga težko je prosuditi i Tačeva po izloženim radovima (nekoliko naslova za knjige pak nacrt za mozaik čili i prozor br. 199—205). Da je Tačev majstor u dekorativnom slikanju pokazuju njegovu uspjesi na svjetskim izložbama u Parizu i Liège-u, gdje se je mogao potpuno razviti ukrasujući pojedine prostorije bugarskoga paviljona. Temperom slikana Sv. Sofija (br. 198) odaje slikara dekoratera svojom jednostavnosću u tehniči i velikim plohama i to tako i Večer (br. 131). Među najbolje rade bugarskoga odjela treba ubrojiti toliko puta prikazan motiv S. M. de la Salute u Veneciji (br. 134) od izloga karikaturiste Božinova. Uz nekoliko karikatura lokalnoga smjera (br. 136—139) izložio je Božinov i vrlo uspјelu karikaturu na moderni i možda već dosadni sujet „Salome“ (br. 135).

Pogled na Dunav (br. 141) slikara Dojčeva dosta je slabo crtan gledom na perspektivu.

U bugarskome odjelu izložiše svoje rade i četiri dame. Aneta Hodina (studira u Parizu) malo je brutalna i afektirana još ne pozna finih tonova puti, dok se Lazarova svojim cvijećem (br. 161) gubi u prevelike pojedinosti. Bolj i sa više vještine izveden je akvarel Jossifove (br. 150). Osobito se ističu u tehniči dva portreta Karamihalove (br. 154 i 155). Široko pastozno polaganje boja na platno mekane konture i polutonovi u svom odaju modernu monakovsku školu, ako se smje danas o školama govoriti.

Dimitrovljev Seoski zdenac (br. 140) tehnički je dobar tek nespretno stavljen u format slike. Georgiev više slika interieure. Da je interieur stolne crkve u Trnovi (br. 144) pomnije crtan, pak onaj trak sunčanoga svjetla što upada kroz prozor malo širi i smješten ne u sredinu slike, bila bi ova mnogo bolja. Posjet Turaka (br. 143.) donekle sjeća po motivu na Jovanovićev „ples jatagana“, ali samo po motivu!

Pejsažista Iljev u manjoj studiji „Jesen“ (br. 149.) znatno je bolji nego u prikazivanju zime (br. 148). Dok je nebo prema zapadu rumeno, ne može da se snijeg pričinja tako bijel. I tehniku kod ove slike nije osobito dobra.

Kabakčijev izložio je dvije slike u ulju i jedan akvarel (br. 151—153.) Slike su ove tehnički dobro izvedene, no fali im zraka usled tvrdoče kontura.

Među mlađim bugarskim slikarima imade nekoliko umjetnika, koji su i s malenim stvarima pokazali osobitu vještinstvu. Osobito se ističu akvareliste Mazinov i Morozov. Žima Marinovljeva (br. 163) donekle u tehniči sjeća na Segantiniju Izvrstni su mu i laci u tonu akvareli (br. 165, 167.) Dva portreta Morozovljeva (br. 174 i 179) pak tri studije u akvarelu mogu da se ubroje među najbolje rade bugarskoga odjela. U slici „Vrt“ (br. 175.) zelenilo je odviše monotono, a prednje partie tla preslabo istaknute.

Mihov je zanimljiv u svojim tonovima na slici „Dunav“ (br. 173.) Gotovo ni jedne čiste boje, sve polutonovi u svom i žutom. Mutafov izložio dva motiva sa Crnoga mora (br. 180 i 181) sumorna i teška. Obje su slike dobro crtane. Jednostavno koncipirana portretna studija Panajotova (br. 192) osobito se ističe. Dobra je i studija ružinog grma (br. 191.) Impresionistički izveden pogled na Sofiju (br. 193) te u toplim tonovima držani portret gdjice K. (br. 194) slikara Petrova mogu da se ubroje među bolje radnje cijele izložbe.

Želeskov se nekako ističe svojim radnjama. Tehnički jednostavan slika široko, gdjegdje i nožem. Najbolje su mu slike „Djevojče“ (br. 211) — portret kćeri slikara Kjepina, te Trapezica (br. 210). Tu je kontrast između svjetla i sjene izvrstno prikazan. Vrlo dobra je i mala skica Kucovlaške kolibe (br. 212).

Rosental izložio je sliku Sirius (br. 197) razmjerno veliku i tamnu Štetu! Mihailov, koji se gotovo isključivo bavi portretom, izložio je četiri portretne slike, od kojih jedna (br. 170) uslijed prejakih kontrasta u boji ne djeliće najbolje. U tonovima je zgodnija portretna grupa obitelji umjetnikovke Trio (br. 169), sve ako su ekstremiteti djeteta slabo crtani. Br. 171. „Sara“ slika je malo slatka.

Svakako je „clou“ bugarskoga odjela Jaroslav Vješin umjetnik priznat u svijetu, solidan u svojim radovima. Našoj je publici dovoljno poznat po reprodukcijama svojih prekrasnih slika iz Slovačkoga seljačkoga života. Kao da neku veću vrijednost dobivaju njegove umjetnine izložene na ovoj izložbi, kad se zna, da umjetnik upravo ove godine slavi dvadesetipetogodišnjicu svoga umjetničkoga rada. Iza 25 godina Vješin je jednako mlađ, jednako svjež. Možda te će se naći tko i prigovoriti, da nije moderan. Solidan je, a solidna umjetnost uvijek je moderna, ma kako stari njezini reprezentanti bili.

Vješin izložio je dvije velike uljene slike — prizori iz manevara bugarske vojske. Tema dosta nezahvalan za umjetnika, pogotovo ako se ima da radi po narudžbi. Pa u koliko je neugodno izvadjanje sitnih onih portreta i različih uniforma, ipak je Vješin umio, da u svoje slike ulije, što se mora da drži i što jest lijepe umjetnosti i to najbolje vrste. Krajolici — ta inače nuzgredna strana ovakovih slika, tako su izvedeni, da bi djelovali sami po sebi bez svih onih figura — koje su u ostalom izvrstno slikane — kao gotove slike. Tehnika je jednostavna, široka, a opet takova, da nigdje ništa ne manjka. Grupiranje isto tako — jednom riječi — slike su prave umjetnine. Kako je Vješin gotovo neprestano zaokupljen izvadjanjem ovakih oficijelnih slika, to je nužno, da si bar na čas dade oduška. Najbolje pokazuju to akvarel „Polazak u lov“ (br. 208). Motiv biran po volji izveden slobodno, lako, a ipak jednako dobar kao i naručene slike odaje pravog umjetnika.

Gotovo se gubi medju svim tim slikama mali pastel projekt za umjetnički paviljon družtvu: „Moderna umjetnost u Sofiji“ arhitekta Maričkova (br. 162). Nadići se je, da će slijedeća izložba Lade biti priredjena u tom za sada tek projektiranom paviljonu. Ili možda i u braće Bugara vodogradnji odsjek rješava umjetničko-arhitektonске zadaće?!

(Nastaviti će se)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 12.

U ZAGREBU, DNE 25. LIPNJA 1908.

GOD. III.

Otkud Vuku „Zidanje Skadra“?

Napisao dr. Nikola Andrić.

Znam, da će mnoge stručnjake ovaj natpis malko iznenaditi. Otkud Vuku „Zidanje Skadra“! Vuk Stefanović Karadžić naime nije poimence zapisivao, od koga je dobivao, gdje je nalazio i kada je slušao pojedine pjesme, koje je u svojim zbirkama izdavao. Ono, što nam govori o Filipu Višnjiću i Tešanu Podruševiću, odviše je općenito i neodredjeno, a da bi nas — prema *današnjim* zahtjevima nauke — ikako moglo zadovoljiti. Mi danas želimo znati za svaku i najmanju pjesmu, tko ju je pjevao i gdje živi, a to kod Vuka ne nalazimo nikako. U gdjekojim njegovim narodnim pjesmama upravo teško osjećamo, što nam je ostalo nezabilježeno, odakle su.

U tom pogledu bile su dosadašnje edicije „Matice Hrvatske“ na najvišoj visini. Šta više! Naučni aparat i varijante dosadašnjih Matičnih izdanja donijele su nam časno priznanje, da su to najbolje opremljene narodne pjesme u cijelom Slavenstvu. To nam priznaju i prvi autoriteti. Ali blago, koje se još krije u Matičnim dolapima, upravo je od neocijenjene vrijednosti, pa će se to pogotovo razabratи u zbirkama ženskih pjesama. Ono, što je najljepše na hrvatskoj strani naše zajedničke hrvatske i srpske tradicionalne književnosti, leži u bogatstvu i unutrašnjoj etičkoj i estetičkoj snazi *naše lirike i naših balada*, Srbi su opet jači od nas u svojoj epici. To će najjasnije izbiti na vidjelo do godine u petoj knjizi Matičnih pjesama.

U pričalicama i baladama najbogatiji su naši otoci i Dalmacija, kolijevka Hrvatstva. Poznata vam je „Hasanaginica“, koja je pod konac XVIII. vijeka presenetila svijet. Eto u tom stilu.

Ante Franjin *Alačević* jedan je od najklašničnijih sabirača hrvatske narodne poezije. Rodjen je u Drveniku Makarskoga Primorja sedam godina iza Fortisova izdanja „Hasanaginice“ (1781.—1856.) Služio je kao pomorski časnik, a slučajno nam je sačuvana i putnica, koju mu je

izdala lombardska divizija francuske armade u Italiji sedmog Prairiala „l'an 5-me de la République Française une et indivisible“ kao svome lieutenantu de l' infanterie, da može slobodno poći iz Milana u Veneciju, „lieu de son domicile“. I sve to, kad je Vuku Karadžiću bilo tek deset godina i kad još nije ni sanjao da bi mogao učiti pisati i zapisivati narodne pjesme. Kako je Ante Alačević bio popularan u svojoj Makarskoj, vidi se i po tome, što je u ožujku god. 1848., čim je kralj Ferdinand dao narodima konstituciju, kao starac od 70 godina bio izabran prvim gradskim kapetanom u Makarskoj.

Ante Alačević već je pod konac XVIII. vijeka kupio narodne pjesme po Dalmaciji i počeo ih zapisivati talijanskim pravopisom, kojim je i Fortis zapisao „Hasanaginicu“, i skupio je ogromnu zbirku, koju je Matica Hrvatska skupa sa zbirkama njegovih naslijednika prekupila god. 1888.

Ta porodica Alačevića — to je neka naša sabiračka dinastija! Najprije djed Ante, o kome smo govorili; onda prvi sin Frane (1805.—1858.), onda drugi sin Jerko (1834—1861.), a napokon sin Franov, a unuk Antov, profesor Miroslav Alačević (rodjen 1843.), koji još i danas živi i koji je Matici ustupio sve porodične zbirke. Ali ne samo Miroslav, nego i njegova žena Jozica rodom Vulinović iz Podgore, angažovana je u ovoj časnoj dinastičkoj stvari. No ona kao da je samo dični medium, koji je svome mužu kazivao neke pjesme. Ako prof. Alačević ima sinova, uvjeren sam, da su i oni pošli putem svoga oca, svojih djedova i pradjeda Anta. To je „hereditarnost“ u najplemenitijem smislu.

Porodica ova predala je narodu hrvatskomu dvije debele rukopisne knjige. Jednu staru od djeda Anta, a drugu mladju od sinova i unuka. U ovoj novijoj mnoge su pjesme donekle dotjerivane i ispisane novijim pravopisom iz one prve, klasične. A ona prava je evangjelje i sadržinom i formatom.

Porodica Alačevića mora da je u Makarskom Primorju već odavna poznata radi svojih rukopisa, jer je i Pavlinović iz njihovih knjiga prepisao 15 tipova. Iz ove zbirke šiljani su cijeli odlomci Kukuljeviću, pa tih odlomaka još ni danas nema u zborniku.

Pita se sada, da li je Vuk Karadžić takodjer slušao za ovu porodicu i za staroga Alačevića, koji je trideset godina prije Vukove zbirke od god. 1823. već imao zapisane mnoge lijepo pjesme iz Neretvanske, Vrgorske, Imoske i Omiške krajine kao i obližnjih otoka. Dakle iz onoga kraja koji radja „Hasanaginice“ i u doba, kad je ova velepjesan zapisana.

Ako Vuk nije imao u rukama staru zbirku Alačevićevu, da mu možda nije koji prijatelj, kakovih je Vuk imao u svim krajevima, prepisao i poslao?

Evo zašto mislim, da je Vuk morao biti u doticaju s ljudima Alačevićeve okolice.

Na strani 189. Alačevićeve zbirke nalazim „Pismu od zidagna Kraglia Ukasina“ (Vukašina), koja je gotovo od riječi do riječi ista s Vukovim „Zidanjem Skadra“, samo, što je Alačevićeva pjesma *ikavska*, a Vukova ijkavkska.

Nije moguće zamisliti, da bi dva različna sabirača naišla u razno doba na jednu te istu pjesmu istoga tipa. Pa da su naišli i na istoga pjevača, ne vjerujem, da bi im on mogao kazivati od stiha do stiha i gotovo od riječi do riječi tok iste pjesme. Moguće je dakle samo dvoje: ili je Vuk dobio ili prepisao svoju pjesmu iz Alačevićeva rukopisa i obratio je u ijkavštinu, ili je Alačević prepisao i u ikavštinu obratio Vukov štampan primjerak. Tertium non datur! Osim, ako je postojala kakova rukopisna pjesma prije Vuka i prije Alačevića, koju su onda obojica upotrijebila i svaki ju za sebe obratio u drugi dijalekt. U ovo posljednje ne vjerujem, a kazat' cu i zašto.

Alačevićeva pjesma čini mi se izvornija od Vukove. Vukovi junaci u ovoj pjesmi nazivlju se dosljedno Mrljavčevićima, i on ih svih šest puta u pjesmi nazivlje upravo tako. A što nalazimo u Alačevića? U drugom stihu nazivlje ih „tri Miriliavza“, u petom stihu nazivlje Gojka „Mirgliovichem“. Treći put nazivlje ih sve skupa „Merlavichima“, četvrti put „Mergliacēvichima“, šesti put: „a dogiose dva Mergliachiz“a, a samo peti put: „Mergliacēvich Gojko“ upravo kao Vuk. Šta to znači? Znači, da ni sabiraču Alačeviću, a možda ni narodnom kazivaču nije to ime bilo zgodno ni poznato. Nikako se ne može zamisliti, da bi Alačević mogao prepisati svoju pjesmu iz Vuka, jer ako čovjek već prepisuje ili prepjevava gotovo svu pjesmu tačno i savjesno, zašto bi baš u glavnom imenu hotimice griješio i sâm svoje stihove kvario? To je vrlo daleko od pameti. A onda, ako se čovjek u prepisivanju sastane s kakovim rogobatnim, dugim i neobičnim imenom,

onda će držati prst pod njim, pa svako pismo njegovo upravo preštampati u svoj rukopis, samo da ga što tačnije prepše, kad mu je već tako strano i neprilično. — Isto tako zapisuje Alačević jedanput ime Ugleša — „Ugreša“, a Vuk oba puta dosljedno „Uglješa“.

U ovom dakle pitanju ne mislim, da bi se itko mogao dići proti momu razlaganju.

Druge. Moje je uvjerenje, da je i pjesma o „Zidanju Skadra“ upravo kao i Hasanaginica i kao većina naših najljepših balada *spjevana i kavskim dijalektom*.

Kako je poznato, Fortis je „Hasanaginicu“ stampao ijkavskim narječjem:

Scto se bjeli u gorje zelenoj,
Al su sneзи, al su labutove?
Da su sneзи vech bi okopnuli,
Labutove vech bi poletjeli.

Kod ove posljednje riječi stavlja Fortis bilješku pod crtom i tu donosi prva četiri stiha u tri transkripcije: „nel glagolitico o geronimiano de' libri Liturgie; nel Cirilliano de documenti antichi, e nel corsivo cirilliano de Morlachi“. — Po ovoj trećoj, kursivnoj verziji „morlačkoj“ vidi se, da je pjesma *čista ikavska*:

Što se bili u gori zelenoj,
Al su snizi, al su labutovi?

(u redakciji piše Fortis dvaput: „labutove“), a na koncu „poletili“ (namjesto: „poletjeli“). Nadalje veli: il corsivo de' Morlacchi e men bene ortografato, ma mantiene più la verità della loro qualunque siasi pronunzia, da cui nel testo *io mi sono un pò allontanato*.

Fortis dakle priznaje, da se je time, što je pjesmu stampao ijkavskim narječjem, *odaljio od pravog izgovora*, kojim mu je bio tekst kazivan. Ali ga izdaje i njegov „je“, koji nije nigdje dvo-složan („ije“), kako bi morao biti (bijeli, sniježni), dakle nepobitn dokaz, da je pjesma čista ikavska. Zabuniо se je samo dvaput, i to u stihu „Svoju dizu ljepo darovala“ i „Stariscini svatov govorila“.

Isto je tako Fortisova redakcija poznatoga stiha „Gnemu saglie uboske haljene“ počinila čitav zulum, te se i danas u našim školama taj stih uvijek pogrešno čita: „Njemu šalje uboške haljine“, mjesto „u boški“ (u boškē), to jest „u bošci haljine“, koji se oblik i danas u mnogim primjerima novijih pjesama čuje („Treća nosi u boci gjulsije, a četvrta u bošci haljine“). Im Wickeltuch, ili kako Vuk pod crtom (V. knjiga, br. 704.) tumači tu bošku sa „šarenim ubruscem“. Pita se naime, zašto bi Hasanaginica baš samo jednom djetu ostavljala „uboške“ haljine, kad su joj sva djeca ostala iza njene ponovne udaje siročad bez majke?

Alačevićeva je pjesma o „Vukašinovu zidanju“ ili (po Vukovoj redakciji) o „Zidanju Skadra“ čista ikavska, a verzija, kakvu nam je ostavio Alačević, zapisana je u istom kraju i od

istih ikavaca kao i Fortisova pjesma. Što više, Alačević ima u svojoj pjesmi i starih nominativa à la „labutove“ u stihu „Podraniše tri Mrljaviće“, a nekoji oblici upravo najpozitivnije dokazuju, da je pjesma ikavska, a da ju je Vuk samo obratio u ijkavština. Tako na pr. Vukov 159. stih glasi „Krotko hodi, dok do njega pridje“. Taj stih zapisuje Alačević: „Krotko *idje*, dok do njega *pridje*“, a oblik „*idje*“ upotrebljavaju redovno samo ikavci, a da je taj istih vrlo običan i gotovo postojan s aliteracijom „*idje — pridje*“, to će biti svakom poznato, tko se zabavlja narodnom poezijom, a Vuk ga je eto upravo oslabio sa svojim „*hodi*“, jer mu „*idje*“ nije konveniralo.

Napokon dva posljednja stiha u Alačevićevoj verziji glase:

„Zarad čuda i zaradi lika,
Koja žena ne imade mlika“.

Što je Vuk obratio u:

„Zarad čuda i zarad lijeka,
Koja žena ne ima mljeka“.

Da je ova ijkavština nasilno i izvještačenim načinom proturana u ovu pjesmu, izdaje se oblikom „ne imâ“, jer u stihu 149. iste Vukove pjesme stoji „nêma šta će Gojkovica mlada“, što samo sobom akcentski isključuje oblik ne ima“, budući da samo ekavci i to samo neki akcentuju ovaj oblik „némâ“, kao vrijéme „prema vréme“ ili „seôce“ „prama sélce“, a ijkavci i ikavci *nikada*. Za to je Vuk, da dobije ijkavski trosložni oblik „mljeka“ morao četverosložni oblik „ne imade“ skratiti u trosložni „ne ima.“

Ovakovih dokaza o većoj izvornosti Alačevićevoj, nego što je Vukova, imade nekoliko. Alačević kaže „da je u temelj kuli uzidjemo“, a Vuk „uzidamo“. Alačević veli:

Ču li, nano, gospojo kraljice!
Ja bih rada tebe poslušati,
Ma mi valja čedo *okupati*,
A bijelo platno *izaprati*.

dok Vuk obraća infinitive u pasivne participe „no mi ludo čedo *nekupato*, a bijelo platno *neisprato*“. Taj adjektiv „bijeli“ ujedno je jedini ijkavski oblik u Alačevićevoj pjesmi, što međutim ne dokazuje ništa proti njemu, jer se oblici „bijeli“ i „lijepi“ javljaju kao i „dijete“ u mnogim čistim ikavskim i ekavskim krajevima ne samo u stihu zarad metruma nego i u proznom govoru. — Da li je Vuk Gojkovićina sina namjerno od „Iva“ prekrstio u „Jova“, teško je reći — Vuk redovno piše, da se Gojkovica „zida kuli u temelja“, a Alačević „u temelje“. — Kod Vuka majstori grad grade, a vila (jedna) im sve za noć „obaljuje“. Kod Alačevića:

Što majstori za noć sagradili,
To sve *vile* za noć oboriše.

Kad Gojko razabira, da će mu ljuba biti uzidana u kulu, on — kod Vuka — „od *lica* suze prosipaše“, dok ih kod Alačevića prosiplje „od muke“.

I kad su je počeli uzidavati, mislila je Gojkovica — kod Vuka — „da je šale radi“, a kod Alačevića, da „o šali rade“. I kad na nju navalije drvlje i kamenje, ona — kod Vuka — „ljuto *pisnu*“ kako ljuta guja“, dok kod Alačevića „ljuto *civili* kano ljuta guja“. Napokon Alačević u svim primjerima dativa plurala „majstorima“ u ovoj pjesmi piše dalmatinski oblik „majstoram“, što zaista ne bi uradio, da je imao pod rukama Vukov štampani primjerak, jer Alačević u većini primjera svoga zbornika piše obični dativ. Vuk nazivlje neimara Radu „Rade“ (genitiv „Rada“), a Alačević „Rado“ (gen. „Rade“) kao i Ivo (.Ive“).

Koliko sam ja dakle potpuno uvjeren, da je tekst najstarijega Alačevića (pod br. 129 prvoga zbornika) izvor Vukovu „Zidanju Skadra“, toliko mi je opet u drugoj zbirci najmladnjega Alačevića (na str. 640.) sumnjiv cijeli umetak od pedesetak stihova, u kojem Gojkovica ostavlja svoga sina na brizi stare majke. O ovom umetku stari Alačević nema ni spomena, a Vuk donosi pod crtom cijelu ovu drugu verziju; i to ekavsku! Mladji je dakle Alačević već morao imati Vukovo izdanje u rukama, te je svoju redakciju i dotjerivao prema Vuku.

Da je motiv o uzidavanju ljube najstarijega Alačevića bio raširen po Makarskom Primorju i u dugim varijantama, o tome je najbolji dokaz pjesma „*Majstor Cvilic*“ pod brojem 68. istoga rukopisnoga zbornika. Ovo je kraća verzija iste teme o zidanju Skadra, koja ničim ne zaostaje za onom prvom. O Mrljavčevićima u njoj nema govora, nego se spominju tri brata „tri mlada majstora“, od kojih najmladji Cvilic igra ulogu Mrljavčević Gojka. Kad mu je ljuba donijela ručak, onda joj najmladji djever govori:

„Penji mi se gradji u zidove!
U zid mi je prsten upadnuo,
Ti ćeš mi ga lahko izvaditi“.

Ona podje, a oni je uzidaju. Kad je bilo noći o ponoći, a Cvilicevo se čedo rasplače. On ga stade tješiti gunjama i jabukama, ali ga nije mogao utješiti. Na to Cvilic uze besjediti svojoj braći: „Ol njegovu majku dovedite, oli malo čedo zakoljite!“ — Ali oni ne čine ni jedno ni drugo, a zatim:

Malo vrime postojalo biše,
Tri su rike gradu izvirale:
Jedna rika materina mlika,
Druga rika krvi materine,
Treća rika suza materinih.

I tako se ova krasna pjesma završuje.

Ostalih 15 hrvatskih verzija o „Zidanju Skadra“ štampano je u prvoj knjizi „Matičinih“ pjesama pod natpisom „Cuprija na Drini“ (str. 105, a onda od 532—537).

Da se je Vuk zaista koristovao zbornikom najstarijega Alačevića, za ovu svoju tvrdnju imam još i drugih nepotitnih dokaza. Slavna pjesma

„Smrt majke Jugovića“, za koju Vuk izrijekom kaže, da je „iz Hrvatske“, takodjer je prepisana iz Alačevićeva zbornika (str. 61.), gdje se nalazi „Pisma smarti Maicke Jugovicha“, Ova je pjesma gotovo doslovno uzeta iz Alačevića. Jedino što se najmladji Jugović kod Alačevića zove Domjan a kod Vuka Damjan, i što kod Alačevića ne „vrišti“ Damjanov zelenko, nego „rže“. („Tad zaarza devet dobri kogna“ itd.)

Nadalje Alačević piše ime grada Zvečana (na Kosovu blizu Mitrovice) malim pismenom i kao pluralno ime:

Što nam arxe Domianov zelenko?
Al je gladan senice bilice,
Alli xedan vode sa zvečanah?

Dakle ne samo, da Alačević nije znao, što je Zvečan, nego je držao, da ime ovoga grada i nema singulara, što jamačno ne bi učinio, da je mogao imati u rukama Vukovu redakciju. To mi je s tim začudnije, što je i u Makarskom Primorju postojao jedan Zvečan. Nadalje Alačević ima dvaput karakteristični hrvatski oblik „resla“ namjesto „rasla“ („Gdje si resla, gdje l' si uztrgnuta, a resla si na kriocu mome“), što je Vuk uništio.

Kako je dakle dosada poznato, pjesma o smrti majke Jugovića čuje se samo na čistom hrvatskom teritoriju, te se i danas u mirinama iznad Božulje u Žaostrogu pokazuje kula, za koju narod priča, da je kula Jugovića, a na veličanstvenom Vitezu nalaze se razvaline grada ili kaštela Jugovićeva. O gradnji ovoga kaštela — tvrdi prof. Miroslav Alačević — da ima jedna pjesma, koja je sasvim slična pjesmi o zidanju Skadra, a počinje:

Grad gradilo devet mile braće
Devet braće, devet Jugovića.

Alačević žali, da je nije mogao nigdje dobiti. I mi s njim.

Imam još jedan dokaz, da je Vuk Karadžić najljepše svoje balade primio iz Alačevićeva zbornika. I to sjajnu: „*Bog nikomu dužan ne ostaje*“, kojoj stari Alačević (str. 60.) daje još i natpis „Pisma od Pavla i gnegove gliube nevirnice i secke Jeline“. Pjesma je ova i opet od stiha do stiha prepisana iz Alačevića, a Vuk je dodao jedino stih 104. („Kad su bili blizu b'jeli crkve“), koji je po jasnosti idejā suvišan. I ova je pjesma u izvorniku čista ikavска sa svim značajkama hrvatske verzije (ondi reste trnje i kamenje itd.). U izvorniku nije jela „tankovrh“ nego „tanka vrha“, a soko nije „siv“ nego „živ“ i to ne „u gradini“ nego u „džardinu“! — Sestrica se bratu ne „kunijaše“ nego mu se „zaklinjaše“. Pavlovica ne bode vranca u „livadi“ nego u „livodi“. a Vukov prisiljeni stih, gdje ljuba Radulova ne zna bilja od omraze:

„A i dà znâm, ne bih ti kazala“, glasi u originalu prirodne, tečnije i izvrsnije: „I da znadem, kazala ti ne bih.“

Isto tako Vukova zakletva „Života mi i moga tvoga“ glasi kod Alačevića: „Života mi moga, a i tvoga!“ Napokon u hrvatskom originalu vadi Pavle zlatne noževe iz srebrenih korak“, što je za genitiv plurala i za Alačevićev stari primorski jezik velika rijetkost.

Jedna jedina neprilika u Alačevićevu zborniku očituje se time, što mu ni kod jedne pjesme nije zabilježeno, *kada* ju je zapravo zapisao? Njegova je zbirka slagana tečajem mnogih decenija od konca XVIII. vijeka, pa sve do sredine XIX-toga. Za druge polovice zbornika mogao je već dobro poznavati Vuka. Ali, da ga je i upotrebljavao, pitam ja: Zašto bi uzimao od baladâ baš samo ove tri? A, da je Vuk odabralo iz Alačevićeva zbornika baš ove tri, to nam je razumljivo, jer su ove tri najljepše. Vuk je naime bio kritičniji i verziraniji u tim stvarima od Alačevića, pa je birao samo cvijeće, dok Alačević ima i vrlo slabih pjesama, jer je zapisivao do čega je dolazio, a Vuk je odabirao samo najbolje stvari. Da se je Alačević koristovao Vukovim edicijama, on bi jamačno prepisao u svoje porodično evangjelje *mnogo više pjesama*, ali Vuk se *nije* mogao koristovati Alačevićem mnogo više osim možda još jedinom „Smrću Kraljevića Marka“ i „Musom Kesedžiom“, koje pjesme faktično nalazim u jednoga i u drugoga. Stvar je ova dakle vrlo zanimljiva i za uže i za šire književne krugove.

Na osnovu svega kazuog dolazim ja lično do dubokog uvjerenja, da je Vuku ili njegovim dopisnicima *moraō* biti poznat stariji Alačevićev zbornik i da su se njime koristovali. Ali da se ova moja misao, koja je zasada osnovana samo na *unutrašnjim* razlozima, potpuno utvrdi, trebat će još *spoljašnjih* dokaza, a ti su u prvom redu, svestrano i neograničeno objelodanje *svih* rukopisnih zapisa i prepiske ne samo Vukovih prijatelja nego njegove. Vuk Karadžić i njegova sabiračka reputacija dakako da ne će ništa štetovati, ako se i spoljašnjim dokazima zajamči, da je njemu bio poznat Alačević, jer je i tako dovoljno utvrđeno, da on većinu svojih pjesama nije osobno sabrao u narodu, nego su mu ih slali prijatelji, a on ih je samo redigirao i udešavao za štampu. A što Vuk nije u svojim knjigama zapisivao, od koga je dobivao pojedine pjesme, ni to mu se ne može ubrojati u grijeh, jer od njega to nije nitko ni tražio niti je kome u njegovo doba padalo na pamet (osim Mati Topaloviću u „Ilirskim tamburašima“ od god. 1842 i Luki Iliću Oriovčaninu u njegovim rukopisnim zbornicima). da bi i to moglo toga zanimati. To su zahtjevi tek novije nauke.

Anarkija naše književne kritike.

(Svršetak.)

Upikazu Arnoldove zbirke „Čeznuća i maštanja“, što sam ga napisao za „Glas M. H.“ ja sam opširnije izložio i dokazao, kako je Arnoldova lira još uvijek sve snažnija, kako se njegov pjesnički horizont sve više proširuje, kako nam on svojim novim pjesmama razotkriva nove vidike u carstvu ideja, kako je u svojim novim baladama i epskim pjesmama zahvatno u gradju, koja je do sada ostajala kod nas još netaknuta, kao što su primjerne pjesme, kojima je uzeto gradivo iz vojevanja bana Jelačića na bojnim poljanama Ugarske, i balade iz socijalnog života. Izložio sam, kako je u njega upravo vanredno jaka invencija i neiscrpno vrelo uvijek novih pjesničkih ideja, slika, figura i prisopoda, i da mu u tom pogledu nema premca ni medju starijim ni medju mlađim našim pjesnicima.* A sada evo dolazi Savremenikov D. P., da sve to obori na laku ruku izbačenom drskom tvrdnjom, da je Arnold već odavna dopjevao svoju posljednju notu, da su njegove pjesme — dakako *epske i lirske* upravo *najslabija lirika*, što ju je Matica mogla naći Hrvatskoj kraj tolikih sjajnih liričkih talenata.

Nije li to očiti znak, da g. D. P. nije čitao ni Arnoldovih pjesama ni pjesama tih sjajnih liričkih talenata, o kojima govori? Ili u njega nema sposobnosti, da razumije i osjeti pravu ljepotu pjesme, te i o njemu vrijedi ono, kako je Tresić okarakterisao kritičarsku nedonaščad, koja po našoj književnoj livadi samo „gazi, blati, truni i odgriza cvijeće“.

U Arnolda ima još uvijek više ideja i pjesničke invencije, negoli su je dosada pokazali svi modernistički pjesnici zajedno. Kada već ne će biti ni čuha ni sluha, ni strvi ni glasa od sve te naše pjesničke i kritičarske modernističke mizerije, još će snažno odjekivati divne pjesme Arnolbove. Baš radi neodoljive snage nekih njegovih nota, koje su dobro razumjeli modernistički kritičarski komarci, i mrze oni toliko njega i njegovu poeziju te najotrovnije svoje strijele, namijenjene mrskoj im „Matici“, upiru u prvom redu na njega, kao prvaka medju nemodernističkim pjesnicima i predsjednika Matićina.

I D. P. je mislio, da će džilitnuvši se na Arnolda pogoditi usred srca i Maticu samu. Jadnik, nije uzeo na um, da se je Arnold tako

* Našim nadrikritičarima preporučujemo, da pročitaju osim ostalih lijepih ocjena Arnolbove pjesme na poslu u 2. broju *Slovana*, koja najbolje pokazuje, kako sude ljudi, koji stoje izvan naših razmirica. Možda je upravo ta daljina uzrok, da je i ova ocjena kao i sve druge na daleko pravednija prema liri Arnolдовoj, nego to ikada mogu biti modernistički razmetljivci naši.

visoko podigao na visinu našeg pjesničkog Par-nasa te do njega nikada ne mogu doprijeti erupcije velikoga D. P.

Njega ne će dakle smetati analfabetsko bодrcanje komaraca ni osa, i on će i dalje pjesnikovati kao i do sada, ne da ugodi svijetu i da pali tamnjem pred kumirima, koji gode mnoštvu, kako to čine poklonici mode i modernističkog cinizma, već onako, kako to dolikuje pjesniku, koji može o sebi reći: est deus in nobis — agi-tante calescimus illo.

Ali D. P. ne štedi ni drugih Matičinih lanjskih knjiga ni pisaca. Njegove zamjerke dokazuju, da je u književnim stvarima u *peregrinus in Israel*. Tako veli za Tomićeva: „Manja djela“, da su pisana u prošlim decenijima i da onda nisu imala druge pretenzije, nego da budu laka zabavna proza. Pa tko i traži od njih šta drugo? Ili bi Matica morala izdavati samo djela teškog kalibra i namijenjena vječnosti?

Andrijaševićevim pripovijestima i crticama prigovara, da im „fali velika koncepcija i pogled na svijet, koji bi ih mogao staviti o bok djelima (zar i djela imadu bok?) velikih naših pripovijedača.“ Doista čudna zamjerka, da pričice, pripovijetke i crtice, u kojima se prikazuju osobine jednog malog kraja našeg naroda, nemaju velike koncepcije i pogleda na svijet.

Još je čudnija zamjerka zborniku „Hrv. Kolo“, što su u njem samo manje radnje, do kojih da je Matica samo slučajno došla. Žašto slučajno? Ili možda nije taj „Zbornik“ i pokrenut baš zato, da u nj mogu ući baš manje beletrističke i poučne stvari pisaca, koji ne mogu napisati o njima cijelu knjigu za Maticu?

I to, što je u „Kolu“ uvedena i rubrika: „Književni Obzor“ samo je dokaz, da Matica nastoji i o usavršivanju i proširivanju zadaće i rubrika toga zbornika. Ako je Šegvićev prikaz „Savremenika“ konstatovao, da je „Savremenik“ ostao vjeran svomu obećanju, da će utjecati na političko razpoloženje ljudi, ali da se nije držao obećanja, da će to učiniti „izvan granica strančarstva“, nije dokaz, da „Kolo“ ne odgovara svojoj zadaći, već je to samo dokazom, da gospoda oko „Savremenika“ ne ispunjavaju svoja obećanja.

Ali najnerazumljivija je zamjerka gospodina D. P. Ilešićevoj zbirci slovenačkih pripovijedača, jer da su u dosadanjim Ilešićevim antologijama i odlomci mjesto cjelokupnih djela i da u njima nema novih, još neštampanih stvari.

G. D. P. očito smeće uma značenje pojma „antologija“. Ta u kojoj se antologiji iz domaće i stranih književnosti štampaju uvijek i samo

cjelokupne radnje u stihu i prozi i to takove, koje još nigdje nijesu štampane. Poznajem mnogo antologija iz raznih književnosti ali takove antologije, kako bi ju htio imati za slovenačku književnost g. D. P., ne poznajem. Znači li još uvijek riječ i pojam „antologija“ isto, što se je do sada pod tim razumijevalo, — onda je zamjerka i zahtjev Savremenikova D. P. bezmislica.

Njemu se ne svidja ni „Kolo hrv. umjetnika“, a barem su to pohvalili drugi dosadanji modernistički prikazi lanjskih Matičinih izdanja.

Nisam stručnjak u astronomskim stvarima te ne mogu reći, da li je opravданo, što tvrdi D. P., da je Kučerin prijevod Scheinerove knjige „Uredba svemira“ na odmet poslije Kučerine knjige: „Naše nebo“. Ali ipak mislim, da je tu kompetentniji sám g. Kučera, nego li koji nestručnjak.

Još bih trebao da se posebice osvrnem i na zabadanje g. D. P. u „Glas M. Hrv.“ ali već sam izložio, zašto je nužno, da taj list izlazi. G. D. P. ne govori istinu, kada tvrdi, da „Matica Hrvatska“ sama kaže, da izdaje „Glas“ poglavito za sebe i svoje ljudе. Toga „Matica“ nije nigdje rekla. Kada bi bilo istina, da se „Glas“ izdaje samo za „Matičine“ ljudе, onda bi to bio znak, da Matica imade vrlo mnogo svojih ljudi, jer se tečaj „Glasa“ štampa u više hiljada primjeraka. „Glas M. Hrv.“ imade nekoliko puta više pretplatnika i čitatelja nego li „najsavršenija“ dosadanja hrvatska književna smotra „Savremenik“. Može biti je i to znak opadanja interesa za Maticu i njena izdanja i dokaz rastenja oduševljenja za „Savremenik“ i naše modernističke knjige i pisce? Samo je velika šteta, što ti modernistički pisci ne će da davaju u štampu te silne svoje romane, drame, pripovijesti i pjesničke zbirke, koje tobože od prkosa ne će da štampaju u izdanjima Matice Hrvatske. „Matica“ nikomu ne zatvara: kako je rado primila radnje od Kosora, Andrijaševića, Lisičara i Lovrića i drugih pisaca

mladje i najmladje generacije, koji i medju modernistima slove kao ponajbolji naši mlađi pisci, — štampati će one dobre radnje i drugih mlađih i starih Matičinih oponenata. Ne će odbiti ni g. D. P., ako umnije i može šta valjana napisati za Matičine čitatelje. Ostavimo dakle prkos djeci — staroj i mladoj — i prihvativmo se posla, a okanimo se i nadmudrivanja u prikazivanju i ocjenjivanju književnih proizvoda prema apriornom stajalištu.

Nije li možebiti dosta, da nas drugi omalovažuju i odriču nam sposobnost za kulturno napredovanje? Treba li da i sami razaramo, što se i onako u teškim našim prilikama tako teško stvara i gradi na književnom polju?

Prije svega uznašojmo, da se učini kraj anarkiji u našoj književnoj kritici, u kojoj se isti čas na jednoj strani nekomu odaje priznanje radi uspjeha, dok mu se na drugoj strani poriče baš svaka vrijednost i sposobnost.

U prvom redu neka izdavači i uredništva naših listova ne prepustaju samovolji kojekakovića rubrike za književnost i kulturne naše prilike. Teško nama, ne stane li se i o tom voditi veća briga, te potraje li i dalje to međusobno lično i strančarsko nadmetanje, podvaljivanje, omalovažavanje i ponizivanje i na prosvjetnom polju. Kada jedanput budu podrovane i naše kulturne ustanove i pobacani u prah i izvrgavani ruglu i naši književni i prosvjetni trudbenici, onda će doista doći finis Croatiae.

Budimo barem na kulturnom polju složni i ne trošimo svoje sile u tutanj u besmislenim međusobnim napadajima.

Doista jurišanjem na „Maticu“ i omalovažanjem njenih književnih izdanja i pisaca ne ćemo utvrdjivati naše kulturne bedeme protiv valovlja jakih tudjinskih nasrtaja na naš narodno kulturni organizam i opstanak i naše tekovine na prosvjetnom polju. Inače će se i za nas moći reći: perditio tua ex te Izrael.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Iz odborske sjednice od 10. lipnja god. 1908. Ponuda prof. Artura Schneidera, da sastavi slike iz kulturne povijesti od vremena renesance do najnovijega doba, i da se to štampa u maloj knjižnici — prima se. Povjerava se prof. dru. N. Andriću uredjivanje nar. ženskih pjesama. — Budući da od natječajnih radnja za nagradu iz zaklade Draškovićeve, Veber-Tkalčevićeve, Koturove, Vučićeve nijedna nije tu nagradu zadobila, priklapaju se kamate glavnici; natječaj za godinu 1908. ima se razpislati. — Potaknuto je, ali nije riješeno pitanje u povodu nekih glasova, ne bi li se izdanja „male knjižnice“ prodavala i odjeljeno od ostalih edicija Matičinih; svakako odbor vodi računa sa željama i potrebama čitaće publike, pa će sigurno i toj pravedno udovoljiti.

„Matica Hrvatska“ za proslavu četiristogodišnjice Zoranićeve.

13. lipnja 1908.

Slavnom

Odboru za proslavu četiristogodišnjice pjesnika
P. Zoranića

u Ninu.

Primivši Vaš poziv i pismo Vašega podpredsjednika g. dra Luke Želića od dana 23. svibnja o. g. upravljeno na podpisano tajnika „M. H.“, odbor je „M. H.“ u sjednici dne 30. pr. mj., pošto je o toj stvari viečao, odlučio sliedeće, što nam je čast priobčiti Vam:

U svrhu izdanja „Sbornika povjestnoumjetnostnoga Sjeverne Dalmacije XV—XVI. stolj.“ dati će „Matica Hrvatska“ Odboru za proslavu četiristogodišnjice pjesnika Zoranića 1000 K (jednu tisuću), i to onda, kad djelo bude štampano.

Kod same proslave sudjelovat će odbor i radnici „M. H.“ u što većem broju.

Pozdravljujući pokretače ove slave, kojom će častna i ljubljena starina hrvatska oživiti i okrijepti sadašnjost našu, preporučujemo se gospodstvima Vašim s odličnim poštovanjem

U ime odbora „Matica Hrvatske“:

Dr. Arnold, predsjednik v. r. Dr. A. Radić, tajnik v. r.

Na ovo odgovorio je Odbor za proslavu četiristogodišnjice pjesnika P. Zoranića (Nin), sliedećimpismom :

Nin, dne 10. lipnja 1908.

Slavnom odboru

„Matica Hrvatske“

Zagreb.

Dostojte se primiti našu svesrdačnu zahvalu na plemenitoj odluci 30. prošloga priobčenoj nam Vašim pismom 2. tek.

Vaš lijepi dar od 1000 K uložit će se po Vašoj namjeni. Vašu drugu točku uvažujemo toliko, da ćemo poraditi, te na Zoranićevu proslavi uz Slavnu Gospodu zastupnike „Mat. Hrvatske“ okupe se i ostali predstavnici hrvatske književnosti; iz uvjerenja, da bi to bio najljepši vjenac na spomeniku prvog patriocičnog hrvatskoga pisca Petra Zoranića.

Stoga dopustite, veleučena gospodo odbora „Matica Hrvatske“, da vas pozdravimo kao barjaktare svehrvatskoga književničkoga sleta pri Zoranićevu proslavi.

I u to ime Bog Vas veseli!

Predsjednik Borelli v. r. Tajnik - blagajnik P. Zauki

Književni natječaji „Matica Hrvatske“.

Uprava „Matica Hrvatske“ raspisuje sliedeće književne natječaje :

A) *Natječaji iz imovine „H. H.“ pod imenom zakladâ.*

I. iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Dušana Kotura, raspisuje se za god. 1908. (devetstotina osmu) jedna nagrada od 900 (devet stotina) Kruna, i to „za jednu izvornu pripoviest (novelu ili roman) koja obseže barem deset tiskanih araka, ili dramatski proizvod bez obzira na obseg“.

II. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Adolfa Webera-Tkalčevića raspisuje se za god. 1908. (devet stotina osmu) nagrada od 900 (devet stotina) Kruna) i to za književno djelo „poučnog“ ili „zabavnog“ sadržaja, koje obseže barem deset tiskanih araka, a odgovara sadržajem, smjerom i oblikom književnim publikacijama „Matica Hrvatske“.

III. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Terezije pl. Tomašić rođene Auernhammer de Auernstein raspisuje se za god. 1908. nagrada od 50 (pedeset) Kruna „za najbolju pripoviest iz hrvatskoga života“.

IV. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Aleksandra pl. Vučića raspisuje se natječaj za nagradu u iznosu od 2000 (dvie tisuće) Kruna „za na bolje djelo, baveće se hrvatskom povijesti (po primjeru Smičiklasove „Hrvatske povijesti“ i Lopatićeve „Povijesti grada Karlovca“), ili najbolji historijski roman ili pripoviest iz hrvatske prošlosti (po primjeru Šenoinih romana: „Zlatarevo zlato“, „Diogenes“ itd.), ili najbolji igrokaz, predstavljajući historijski dogadjaj iz hrvatske prošlosti“. Ova se nagrada može razdijeliti i na dva jednakovo vrstna djela.

Natjecanje za sve ove nagrade traje do uključivo 31. prosinca 1908. Do toga dana imadu se čisto, čitljivo

i tudjom rukom pisani rukopisi predati upravi „Matica Hrvatske“. Ime piščeve ima biti u započaćenu omotu, a na omotu isto geslo (motto) kao i na rukopisu. Rukopisi, nagradjeni ovim nagradama, postaju vlastničtvom „Matica Hrvatske“, pa ih je ona dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

V. Iz zaklade Julija Bubanovića raspisuje se ovim za god. 1908. natječaj za nagradu od K 1.400 (tisuću četiri stotine.)

Nagrada će se dati najboljemu izvornom ili prevedenom djelu o ruskoj zemlji i narodu ili u obće o slavenskim zemljama i narodima.

Djelo ima obvezati najmanje 15 araka Poučne knjižice „Matica Hrvatske“; ako obzeže manje, dobiva razmjerni dio nagrade.

Djelo ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ga je i dužna prvi put izdati medju svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnoga honorara, ako djelo ne preseže 15 araka; preuze li 15 araka, honorirat će se svaki arak dalje od 15. običnim honorarom (80 K po arku).

Prijevođi dobivaju polovicu nagrade i polovicu honorara.

Natjecanje traje do konca prosinca 1908., do kojega se roka imadu rukopisi (s imenom ili bez mena autora) predati ili poslati upravi „Matica Hrvatske“.

VI. Iz zaklade Antuna Koegla raspisuje se ovim za god. 1908. natječaj za nagradu od 400 (četiri stotine) K.

Nagrada će se dati najboljoj izvornoj ili prevedenoj ljekarničkoj, liečničkoj ili uobće prirodoslovnoj radnji, koja obzeže najmanje četiri arka Poučne knjižnice „Matica Hrvatske“; obzeže li manje, dobiva razmjerni dio nagrade.

Radnja ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ju je i dužna izdati prvi put medju svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnog honorara, ako djelo ne preseže četiri arka, preuze li četiri arka, honorirat će se svaki daljnji arak običnim honorarom (80 K po arku).

Prijevođi dobivaju polovicu nagrade i polovicu honorara.

Natjecanje traje do konca prosinca 1908., do kojega se roka imadu rukopisi (s imenom ili bez imena autora) predati ili poslati upravi „Matica Hrvatske“.

B. *Natječaj iz zaklade I. N. grofa Draškovića.*

Iz zaklade grofa Ivana Draškovića raspisuje se za god. 1908. (devet stotina i osmu) nagrada od 2.000 (dvie tisuće) Kruna za „najbolji pučki spis“, koji prema oporučnoj želji zakladateljevoj „unapredjuje duševnu i materijalnu naobrazbu naroda moje domovine“. Prema odrebi zakladateljevoj ima se kod prosudjivanja djela paziti osobito na to: „da prednost dobije onaj spis, kojemu se prizna, da je za pravu pouku naroda u praktičnim stvarima, te time za unapredjenja njegova duševnoga i materijalnoga blagostanja najzgodniji“. Kod podjeljivanja nagrade nema se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoću, nego se nagrada može dosuditi i onomu djelu, koje obzirom na stanje domaće književnosti zaprema u njoj odlično mjesto, te ju je vrstno podići. (Točka c.) — Originalna djela dobivaju celu nagradu, ako iznašaju najmanje petnaest tiskanih araka; iznašaju li manje, nagradjuju se razmjerno. (Točka d.) — Prijevođi istoga obsega dobivaju polovicu nagrade. Imadu li se preradbe po stranim djelima smatrati originalima ili prijevodima, o tom odlučuje književni odbor „Matica Hrvatske“. Nenagradijeni se spisi mogu sliedeće godine opet natjecati. Originali imadu prednost pred prijevodima (Točka e) — Dosudjena se nagrada ne će izplatiti nego onda, kada nagradjeno djelo izadje tiskom. (Točka f.) — Nagradjeno djelo ostaje svojina piščeva, pa je njegov posao, kako će ga dati u tisk. (Točka g.) — Ne bi li nagradjeni rukopis bio tiskan za dvie godine, od kako

je pisac o nagradi obaviešten, izplatit će mu se polovica dosudjene nagrade, (Točka k)

Natjecanje za ovu nagradu traje do 31. prosinca 1908. Do toga roka imadu se čisto i čitljivo pisani rukopisi predati upravi „M. H.“

Matica Slovenska.

160. odborova seja „Matice Slovenske“ v Ljubljani dne 17. junija 1908.

Predsednik pozdravi navzočne, posebno še nove odbornike gg. Maslja-Podlimbarskoga, dr. Fr. Mohoriča, dr. L. Poljanca, E. Schwentnerja in Silv. Škrbinca, ter zahvali izstopivše odbornike gg. prof. A. Bartelna, ravn. Iv. Macherja in svetn. Iv. Majcigerja na njih trudoljubivem devanja. Nadalje izreče zahvalo g. mestnemu županu Iv. Hribarju na podariti 12 delnic „Narodne tiskarve, ter poroča v snujoči se „Zvezi slov. znanstvenih družtev“, ki jej „Matica“ pristopi kot enakopraven član. Z vsklikom se voli dosedanje predsedništvo: dr. Fr. Ilešić, predsednikom, ravnatelj P. Brazzeli prvim, in kan. Iv. Sušnik drugim podpredsednikom, vladni svetnik dr. Fr. Detela blagajnikom, ravnat. dr. E. Požar in dež. svetn. dr. Fr. Žbašnik klučarjem. V knjižni odsek se na novo izvolijo odborniki Maselj, dr. Mohorič in Schwentner, v gospodarski pa Schwentner in Škrbina. Vse knjige za l. 1908. pojdejo še pred šolskimi počitnicami v tisk. Za „Narodne pesme“ s v smislu natečaja določi tiskarna. — Radi klišejev se stopi v zvezo z „Dioničko tiskaro“ v Zagrebu. — Ob nasilni smrti dolgoletnoga poverjenika dekana Erjavca v Vipavi se izrazi sožalje. — Od zadnje odborove seje je na novo pristopilo 92 članov.

* * *

Knjige „Matice Slovenske“ za g. 1908. počele su se već štampati, te će bezdvojbeno izći početkom prosinca. Uprava „Mat. Slov.“ mora u najkraće doba znati, koliko će imati ljetos novih članova, da može onda ustanoviti visinu naklade. Zato molim, da bi se članarina blagoizvolila poslati što prije (3 K; medju knjigama je i krasno ilustrirana hrv. simbolska priča istarska od VI. Nazora „Veli Jože“). — Kod „Matice Slov.“ plača se *unaprije*; prema broju prijavljenih članova, koji su i platili, ustanavljuje se visina naklade. Tko se javi prekasno, može ostati bez knjiga.

Dr. Fr. Ilešić, predsednik.

Knjizevnost.

„Narodne pesme“ dr. Drechslera. Primili smo drugu knjigu „Književnih izdanja“ družtva hrvatskih srednjoškolskih profesora: „Izabrane narodne pesme“ (I. Junačke) u redakciji dr. Branka Drechslera. Već smo prigodom prve knjige o hrvatskim pripovjedačima koju je složio dr. Milan Ogrizović, razabrali, da bi ove edicije mogle popuniti znatnu prazninu naše školske književnosti. Izdanja su zaista vrlo liepa, pa će ih s velikom korišću moći upotrijebiti i oni krugovi, koji su već odavna stresli sa sebe prašinu srednjih škola. I ova Drechslerova knjiga složena je s liepim popratnim aparatom, koji se od ovakovoga izdanja smije očekivati, ali ipak jedno ne možemo da ne prigovorimo, a to je *srpski* karakter ovih junačkih pjesama. Kad hrvatski djak prouči ovu knjigu, on će i nehotice doći do uvjerenja, da su narodne junačke pjesme zapravo samo srpske. A, kako i ne bi došao, kad mu se turaju u ruke same bajke o carici Milici, o Lazaru, o Milošu Obiliću, o kralju Vukašinu, o Urošu, Vuku Brankoviću, vojvodi Vladeti, Gjurgju Smederevcu, o Jakšićima, o Žmaj Ognjenom Vuku, o Kosovki djevojki, o majci Jugovića, i o koječemu drugom. I ne samo to, nego sav historički komentar zabavlja se gotovo jedino srpskom povješću.

Je li to bila svrha izdanju? S ovoga stajališta držimo, da je edicija *posve promašena*. Ni Srbi, a ni Magari ne bi ovakove edicije nikada dali u ruke narodnoga podmladka. I s potpunim pravom. Tako se ne odgaja mladež u nacionalnom duhu.

Kako priznajemo, da je urednik knjige nastojao *dokle* koristovati se i hrvatskim izdanjima, ali ni tu nije bio osobito sretne ruke, jer je i opet nailazio s neznanim izuzetkom gotovo na same srbske motive. Da se ne bi pomislilo, da smo tjesnogrudi, pa da tražimo u izdanju junačkih narodnih pjesama jedino motive o hrvatskim narodnim junacima, to dodajemo, da se je moglo izdati i nekoliko srpskih pjesama, ali recimo: samo onoliko, koliko su u Drechslerovu izdanju regadirane — hrvatske.

Po Drechslerovu izdanju naš djak eto ne će ni saznati, da naš narod pjeva o Karlovićima, o Zrinjskim i o mnogim „Hrvaćanicama“, a to se ne da ničim ispričati. Pa onda: gdje su ostale tolike hrvatske muhamedovske pjesme, od kojih je sama „Matica Hrvatska“ izdala dvije debele svezke? A zar se o Ivi Senjaninu nije moglo naći ništa osim njegove „Smrti“? A zašto baš smrt?

Kako dr. Drechsler stoji pod utjecajem srpskih edicija, vidi se po pjesmama „Braća i sestra“ i po „Bog nikomu dužan ne ostaje“, koje je uzeo dakako iz Vukove zbirke, premda je u hrvatskim izdanjima mogao naći bezbroj i boljih i ljepših varijanata istoga motiva. Sâm dr. Bosanac izdao je u prvoj knjizi „Matičnih“ hrvatskih pjesama prvu pjesmu u dvije redakcije („Braća i sestra“ i „Mrtvi pohodjani“) sa tri varijante, a drugu: „Bog nikomu dužan ne ostaje“ u tri redakcije sa 27 varijanata. Nije li to dakle neoprostiv grijeh? Zašto da se jednom *internacionalnom* motivu, koji se krije u ovim pjesmama, i kojih mi imamo silan broj *čistih* hrvatskih, daje pred hrvatskim dјačtvom srpski karakter? Zašto da ide po sestruru „Jovan“, kad se on u Alačevičevu zbirci iz dalmatinske Podgore zove „Trator, dite mlado“, a pjesma ničim ne zaostaje za Vukovom?

Druga pjesma o mladoj Pavlovici doduše ni u Vukovom izdanju ne nosi nikakav srpski karakter, ali zašto da se uzima srpsko izdanje, kad je i Pavlinovićeva i Pletikosićeva varijanta (iz okoline trogirske) najmanje tako dobra kao Vukova? A onda u hrvatskim inaćicama nose ženske krasne imena „Divojke Ljiljanke“, „dilber-Andje“, „Lipe Mandaline“, a s neba se spušta kao ptica golubica „blažena djevica“.

Neshvatljivo nam je nadalje, zašto u legendarnom ciklusu nisu upotrebljene još neke divne pjesme iz „Matičine“ prve knjige, koje bi i te tako pristajale u školsku ediciju? Valjda samo zato, što ih Vuk nije poznavao? Kako smo nesamostalni i robski!

A onda još nešto! U Drechslerovu izdanju nalazimo preko *deset* najdužih pjesama, koje su se i dosad nalazile u čitankama naših srednjih škola. Šta to onda znači? Zar se time daje srednjoškolskim profesorima u ruke priručna knjiga, koja će im pomagati, da prošire obzorje svojih pitomaca?

Kad je Drechsler već uzimao iz Miklošičeve „Volks-epik der Kroaten“, zašto nije odabirao one, koje sadržinom nose na sebi bilje hrvatski? Pod brojem 27. našao bi motiv pun liepoga hrvatstva. Čistih hrvatskih junačkih pjesama mogao bi se naći dobar broj u mnogobrojnim hrvatskim izdanjima, koje često ničim ne zaostaju za Vukovima. Ali se ovdje očito radilo o komoditetu ili o sugestiji, pod kojom stoje na žalost mnogi naši slavisti ne nalazeći u sebi snage da misle svojom glavom, ni energije da kažu nešto drugo, nego što su prije njih drugi kazali. U izdanju hrvatskih srednjoškolskih profesora za hrvatske djake trebalo se sasvim nešto drugo pokazati nego što se faktično pokazalo. Ovaj se grijeh ne da okajati. Nadamo se zato, da će drugo izdanje drugačije izgledati.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 13.

U ZAGREBU, DNE 10. SRPNJA 1908.

GOD. III.

Sabirači „Matičinih“ hrvatskih narodnih pjesama.

Piše dr. Nikola Andrić.

1.

Mihovio Pavlinović.

Pravim duševnim začetnikom i pokretačem Matičinih izdanja „Hrvatskih narodnih pjesama“ bio je dalmatinski publicista, pjesnik i političar Mihovio Pavlinović, župnik makarski. Proputovavši god. 1869—1875. Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu u jedinoj želji, da napoji dušu nepresušnim izvorima divne naše narodne poezije, javio se je već u siječnju god. 1876. odboru „Matice Hrvatske“ s prvim snopom ženskih pjesama. Malo kasnije došao je i sam u Zagreb, da s oduševljenjem razloži odboru, kako je upravo Matičina dužnost, da izadje pred svijet s velikom i hrvatskoga naroda dostoјnom zbirkom muških i ženskih pjesama. On je dakako mislio, da bi i sama njegova zborka bila dovoljna da prikaže narodnu hrvatsku poeziju u najsajnijoj svjetlosti. Što je on držao o svom zborniku, najbolje razjašnjuje njegovo pismo od 18. veljače 1876., što ga je odaslao svom pobratimu Ivanu Kostrenčiću, i u kojem čitamo: „Ove su pjesme mnogobrojnije i reći će zanimivije i potpunije nego Vukove, tako da se uzdam, da će one postati monument za hrvatsko pjesništvo“.

U mjesecu svibnju iste godine nabavila je Matica Pavlinovićev zbornik uz odštetu od 2000 kruna i uz uvjet slobodnoga redigiranja. Odbor je naime pošao još dalje, pa zaključio, da neće izdavati Pavlinovićev zbornik u osobitoj knjizi, nego samo u izboru s pjesmama drugih zbornika, koji su imali tek da budu sabrani.

Čim se je pročulo za Matičinu osnovu, poslali su joj mnogi odlični sabirači gotove svoje zbirke još i prije nego što je u mjesecu stude-

nome god. 1877. bio izdan „Poziv za sabiranje hrvatskih narodnih pjesama“. Matica je imala već zbornik Kukuljevićev s Tommaseovim (od godine 1844.), Ljubićev, Marjanovićev, Smičiklasov, Kuhačev i još neke iz Istre, Primorja i Gornje Krajine. Sad je nastalo doba *sveopćeg skupljanja narodnih naših pjesama*. Tkogod je osjećao srca za djevičansku krasotu hrvatske narodne duše i tkogod se nalazio na izvoru nepresušnoga vrtuka tradicionalne naše poezije taj je oštrio pisaljku i zapisivao. Štogod mu je dolazilo pod ruku. A bilo je i krajnje doba. Zapremom Bosne i razvojačenjem hrvatske krajine primakla se pogibao, da bi se moglo s vremenom istrti sve što je na nama bilo najljepše i čime smo se odlikovali medju svim ostalim narodima Evrope. Dolazile su lokomotive, koje brišu granice medju narodima i ujednoličuju sve što se dade ujednolici.

Za petnaest godina iza proglosa Matičina bilo je sabrano preko 150 izbornika iz svih hrvatskih krajeva sa neko pedeset tisuća pjesama. Ovolikoga blaga nije kod nas još nikad i nigdje bilo na jednom kupu. God. 1896. izadje prva knjiga junačkih pjesama od kojih su do danas štampane četiri omašne sveske. Da se uzmogne izdati samo odabrani biser ovog neocijenjenog blaga, trebat će još najmanje šest ovakovih svezaka. Dosada su štampane starije junačke, zatim jedna knjiga pjesama o Kraljeviću Marku i dvije muhamedovske. U petoj knjizi imale bi izaći ženske pričalice i balade; u šestoj ženske ljubavne, u sedmoj svatovske, žetelačke, koledske, ivanjske, kraljičke, križarske, zatim poskočnice, uspavanke i naricaljke; u osmoj junačke pjesme srednjega doba, a u devetoj i desetoj uskočke i hajdučke. Ali same pjesme, koje su odredjene za šestu knjigu, ispunile bi najmanje dva sveska.

Sam Pavlinović ima pjesama za sve ove

zbirke. Po njegovu računu predao je on Matici 1765 pjesama i 211 istarskih i primorskih poslovnica. Štokavskih pjesama ima 1058, čakavskih 266, a kajkavskih 401. Ali će biti više. Ja sam nabraljao samo ženskih 1526. O Kraljeviću Marku ima 143 pjesme, a o Ivi Senjaninu 49.

Svoje ženske pjesme dijeli Pavlinović na šest podrazdijela i to na : pobožne, diklice (momačke i djevojačke ljubavne), vilinske, svatovske, poskočnice i kazavice.

Pavlinović je zapravo priklonio svoju osobitu ljubav jedino ženskim pjesmama. Uz pjesmu pod br. 91. „Bi li lipo pogledati bilo“, koju je štampao u „Narodnom koledaru“ dalmatinskom, dodaje pod crtom ovu značajnu bilješku ; „Ja sam najvolio pjesme nazvane ženske, jer sam mislio i mislim, da su te svakim ljepotama najbogatije naše pjesme i da ih je još dosta nesabranijeh“. A na jednom mjestu u svojim putopisima zapisuje ovu važnu i dubokoumnu misao : „Narodno blago tražio sam navlastice od ženâ. Ženske su uopće voljnije i sposobnije za predavanje govora, običaja i čuti čisto narodnih. Nijedan ti muškarac ni izdaleka ne će kazati, što ti kaže ženska, ne samo o kutnjim radnjama, nego i o običajima, predrasudama, ljubavi i mržnji. *Otajni, skrovni život duše valja tražiti u žena.* Žensko se srce pod vještost rukom rasklapa kao cvijet pod sunčanim zrakom i nudja te cijelim svojim mirisom kao što kaže i svoje slabine. A od tog mirisa i od tih slabina naše majke i naše sestre izvadaju narodu i sinove i nesinove, i zatočnike i odmetnike. One vrlinama svoga srca i viteštvom svoje ljubavi poglavito drže obitelji, izvadaju narode i začinjavu cijele zadruge kao što i začinjavu život pojedincima. Poštujmo dakle naše majke i njegujmo naše sestre, mi ljudi tvrdosrdi, koji sebičnim našim strastima ispijamo žensko srce, da ga pokvarimo kao što ljetna sparina ispija žive izvore, da ih pretvori u grozničave mlake“. —

Medju svim Pavlinovićevim pjesmama nalazim vrlo malo koje bi bile pisane upravo njegovom rukom. Najveći dio Pavlinovićevih pjesama nije on ni skupio ni zapisao kao ni Vuk Karadžić. Na jednom izderanom komadiću papira nalazim njegovom rukom zapisane ove riječi : „Moja zbirka hrvatskih narodnih pjesama, koje su većom stranom u novije doba od različitih sabiratelja prepisane u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Istri, Ugarskoj, Austriji i Turskoj Hrvatskoj, a ima i starih rukopisa od 16—18. stoljeća, dijele se po najprije po narječju u tri razdjela . . .“ I zaista, iz rukopisne zbirke jednoga Luke Ilića Oriovčanina nalazim u Pavlinovićevu svežnju pedesetak pjesama, koje nisu ni prepisivane, nego su ostale zapisane Ilićevom rukom i istim plavim mastilom, na papirićima istoga formata, kojim su slagane Ilićeve „Slavonske narodne pjesme“. Ove je Ilić odredio god. 1852. za štampanje kod zagrebačkog

knjižara Franje Župana. (koji je štampao i Ilićeve „Običaje“ i njegove „Varoške pjesme“), ali koje na žalost nisu nikada ugledale svjetlosti. U samim Ilićevim rukopisima označeno je uz svaku pjesmu, koju je poslao Pavlinoviću, i da ju je prepisao za njega.

Iz zbornika najstarijega Alačevića prepisao je, t. j. dao je Pavlinović prepisati petnaest najljepših pričalica kao : Kula Jurićeva, Niminkinja Mande i Anka govorkinja, Lipa Mandalina, Budvanin Pave i Legleta Lave, Fratar Kumbat i Turci Imočani, mladi Jurković, Kopčićevi dvori itd.

Pavlinovićevom rukom pisani su pjesmama redovno jedini — natpsi Ali se i po samim natpisima razabira velika njegova spremu, njegovo shvaćanje i oduševljenje za narodnu dušu. Nalazim vrlo malo pjesama u njegovu zborniku, kojima natpis ne bi bio i dva i tri puta prebrisavan i najznačajnijim novim imenima nadomještavan. A prava i najpodesnija imena narodnim pjesmama nije lako nadjevati. Tu se iziskuje kongenijalnost s narodnim pjevačem, a pogdjekad samim natpisom možeš kazati zaključnu riječ, koju narodni pjevač možda nije dosta jasno izrekao. U tom je poslu Pavlinović bio iza Vuka najgenijalniji

Kako je Pavlinović bio izvrstan redaktor narodnih pjesama, o tom imam u svojim zapisima vrlo mnogo rječitih primjera. Kao najznačajniji navest ču pjesmu „*Tvoja me je svekrva rodila*“, koju je dobio od Ilića. U pjesmi se govori, kako se „mladi Ivo kroz Karlovce šeće; mamuze mu o čupriju zveče. Gledala ga s pendžera djevojka ; gledajući dozivala majku : Hodi, vidi, moja mila majko, lijepa konja, još ljepšeg junaka ! Blago majki, koja ga rodila; blago seki, koja ga nihala; blago ljubi, koja će ga ljubit ! Al govori Ivo sa konjica : Ne budali, s pendžera djevojko ! *Tvoja me je svekrva rodila ; tvoja me je zaova nihala ; ti si ljuba, ti ćeš me ljubiti*“. — S time završava, i vrlo krasno završava Pavlinović redakciju ove pjesme. Sâm natpis ne može se zamisliti bolji i ljepši prema sadržaju. — A, kako Ilić ? On pjesmi daje konvencionalno i bezbojno ime „Ivo i djevojka“. Ovakovih naslova moglo bi se dati tisućama naših ženskih pjesama, koje govore o Ivi (par excellence Senjaninu) i o kojekakovim djevojkama, i nitko se ne bi zadržao na natpisu, niti bi u njemu našao kakovu ljepotu. — Ilićeva pjesma ima još daljnjih sedam stihova, koje je Pavlinović samosvjesno prebrisao i time dokazao svoju spremu i umjetničku žicu, bez koje se narodne pjesme ne uredjuju. U izostavljenim stihova govori Ivo, kako njega nije rodila gospodja već ljepotica, koja je — „primamila popa od oltara i dva djaka, popova ortaka, i četiri mlada kapeljana“ . . . S ovakovim završetkom dakako da redaktor ne zna, što bi počeo. U tom se završetku očituje kontaminacija dviju pjesama, pa se drugim dijelom ruši sva krasota i jedinstvenost prvoga dijela. Pjesma uopće ne bi bila za štampanje, što

Ilić nije osjetio, jer nije bio artista,* a Pavlinović je bez ikakve grižnje savjesti jednim potezom pera spasio pjesmu u popravio ono, što je Ilićev narodni pjevač i trenutačnoj indispoziciji ili lako-mišljenosti pokvario, nadovezujući uz gotovu pjesmu nekoliko stihova, koji u nju ne spadaju jer ih je bez ikakova razloga pozajmio iz druge.

Osim natpisa Pavlinović je svojom rukom mnogim pjesmama dodavao popratnice od nekoliko redaka, koje dokazuju, kako im je sjajnim shvaćanjem on slušao i sabirao narodne pjesme. Uz pjesmu pod brojem 659. iz Zaslavlja u Hercegovini (kod Konjica) „Mâgle“: Povila se tanka magla priko kršnog Pod-Veleža, — uz pjevani refrain „mâgle! maglice moja! ej mâgle moja, mâgle!“ — dodaje Pavlinović: „Ovaj je napjev otegnut i tanušan kao da gledaš pred sobom razvijanje magle“. — Ovakove popratnice nije dodavao nijedan dosadašnji naš sabirač, osim muzikologa Kuhača, a one bi izvornu snagu i boju pojedinih naših premnogih narodnih pjesama znatno pojačale.

Uz „Šuičkinju Maru“, koju je Pavlinović zapisao u Ledincu kod Širokog Briga u Hercegovini, dodaje sabirač ovo: „Vide se i danas u Malovanu, povrh Šuice, tri groba travom obrasla, a okolni puk pripovijeda, da su to grobovi braće Jakšića i Šuičkinje Mare“. — Kako su ovo zlatne riječi! Pa i ako te mogile pouzdano i nisu grobovi onih junaka, o kojima je govor, ali nam je draga znati, da narod u onom kraju vjeruje, da jesu. I ti grobovi, narodno su naše dobro.

O samoj Šuičkinji Mari ima Pavlinović još tri varijante osim one najljepše ledinačke, i to iz Čvrljeva, Duvna i Šuice. Za pojedina imena ovih mjesta jamačno mnogi od čitalaca nije nikada ni čuo. I to je Pavlinović dobro osjećao. Zato se je pobrinuo, da svojom rukom napiše — „Rječnik“ svih sela, planina, potoka i plemena, koja se spominju u njegovim pjesmama. U doba kad je Pavlinović putovao po Bosni i Hercegovini, prije austrijske zapreme, bio bi ovaj Rječnik — da je štampan — zlata vrijedan. Danas ga nadomještaju suhe službene poštanske i brzopisne priručne knjige bosanske vlade. Nabrojao sam u Pavlinovićevu Rječniku 247 riječi, u kojima je osim nekolicine turskih objasnio mnoga imena, koja nam i danas dobro dolaze. Tako na primjer Brnjiće, pleme u Dobretićima imotskoga Zagorja i u Makarskom Primorju, tumači Pavlinović rijećima „brnjaju u govoru“. — Za Bukovicu veli da se tako zove predio u gornjoj Neretvi, zatim gorje u Dalmaciji i planina kod Travnika. — Za Drinu veli, da se tim imenom osim rijeke izmedju Bosne i Srbije nazivaju mnogi planinski potoci. Kako je to potrebno znati! — Za Ivanjsku i Skoplje, s kojim se imenom često sastaješ u njegovim pjesmama, veli, da se Ivanjskom zove

* Pavlinović nazivlje Ilića vrlo značajno: „stari feld-pater i priznani književnik graničarski.“

krasan kraj jedno pet sati — dakako na konju — na zapad Banjaluke, a za Skoplje, da je i opet čitav kraj na izvoru Vrbasa izmedju današnjeg gornjeg i donjeg Vakufa, koji se takodjer zove „Skoplje“ kao i današnja makedonska turska rezidencija. Većinu ovih tumačenja ne ćeš naći u Vukovu Rječniku.

Za pravo ilustriranje i razumijevanje Pavlinovićeva rada u sabiranju narodnih pjesama valja tražiti razjašnjenje u njegovim putopisima. God. 1869—1875. obilazio je Pavlinović hrvatske krajeve u jedinoj nakani, da prouči narodni život na izvoru. U Bosnu je pošao, da izvrši zavjet učinjen s pokojnim pobratimom Lukom Botičem; da upozna narod i da „nauči štograd jezika“*. Biskup Strossmayer pobrinuo mu se uza brašenicu (putni trošak.) Turske ječerme, pasove, svilaje i revolvere namaknuo mu je starogradiški župnik, a kasniji kanonik u Rimu, Andrija Friš, i naš se Mihovio — pustivši brkove i bradu — zaputio ljeti god. 1874. iz Slavonije u Bosnu. Svoje dojmove stampao je ovaj veliki naš književnik u kratkim dopisima po raznim našim novinama. Kasnije je štošta popravio i nadopunio, pa je god. 1888. — iza njegove smrti — uprava „Narodnoga Lista“ u Zadru, da se oduži uspomeni svoga glavnog pokretača i da namakne potreban novac za pokojnikov spomenik, te dopise pod imenom „Puti“ izdala u jednoj knjizi. Ovaj se putopis računa u najbolja Pavlinovićeva djela, pa je vječna šteta, što ga pisac nije dovršio, jer mu je smrt otela pero iz ruke. Radi vanrednoga sjaja i jezičnog bogatstva, kojim je Pavlinović ispisao svoje putne doživljaje i opisao ljude i krajeve, kojima je putovao, ostat će ova knjiga klasična u hrvatskoj novijoj literaturi. Putovanje Pavlinovićeve po klančima-jadikovcima bosanskim, od ujaka do ujaka (fratra-franjevca) i od hana do hana, noseći vječito glavu u torbi, doimljе se danas čitaoca kao pjesma iz prošastih vijekova. Putovao je otvorena srca za ljepote prirodne, a još otvorenija za „ispijanje cvjetova duše narodne“, kako je sam kazivao. Za karakteristiku Pavlinovićeve sabiračke duše, prepisat će ovdje jedan odlomak pretposljednjega njegova pisma, što ga je odašao iz Kotora na Vrbanji kraj Banjaluke.

„Više nego same pjesme, kojih je teško i preteško naći novih iza ono deset-petnaest svezaka, što ih danas imamo gotovih, meni se lju-bile pojedine kitice, i u kiticama pojedine slike, izreke, pa riječi. *Tih sam se objeruče natrgao*, i ako sam često udarao na muke, dok sam ih potpazio, pa mitom ih izmatao. Kad pjevaju uz ok i potres, hoće ti se tanušna uha, oštra pogleda, (jer se njima i u oku štije) i duga vježbanja, da shvatiš, kud šiba koja poskočnica, koja slika, koja li prava riječ. To je sve tako umjetno sklop-

* Po pjesmi „Zlosretkinja Mare Biteljkinja“ Pavlinovićevog rukopisnog zbornika (II., br. 438.) spjevalo je Botić svoju „Bijedu Maru“.

ljeno i previjeno, da je mnogi pjevač sam ne razumi, pa u nerazumu umeće, brka, izvrće i riječ i sliku, samo nek mu u grlu ne zapne pripjev. Inače, koliko tu ima spolne domišljatosti, koliko naravstvene istine; koliko nepoznatih riječi za rukodjela i ratila; koliko návnâ poznatim riječima za pritajane misli! To je za me bilo novo otkriće, na koje me svojim prostodušnim mâmom naputili dječaci i diklice bolje nego i same starice, kod kojih je naći neslućena blaga predaje i starovjerske predsude pod najizvornijim oblicima jezika. Ja bih naravno sa svojim pjevačima, kojima bih nudjao domaćinova* hlijeba, vina i rakije, a svojih čoravica i mekih riječi, neverio najmanje do sedam sati; pa što od radosti, što od muke, oni bi i pjevajuć i razgovarajuć istresli što bi kakovih kazavica znali a ja pobiraj i bilježi. — U Kotoru sam se sjetio umjetnosti, kojom narod prizore haremskog života, ma bio i Muhamedovac, zastire stidom nevine besjede, dok u Posavini i najnevinijim mislima traži od šale nestidan oblik i riječi bezobrazne“.

Pavlinović je na putu po Bosni skupio na tisuće riječi, kojih nikada prije nije slušao. Sve je to spremio u svoj „lakomi torbak“, da ih kasnije može poslati u Zagreb za Akademički rječnik. Od samog biskupa Vujičića primio je preko tisuću bosanskih naziva za raznolike trave, koje je odmah poslao Šuleku.

Vozeći se Pavlinović prije odlaska u Bosnu s biskupom Strossmayerom u istom hintovu od

* Bio je to fra Marijan Marković.

župe do župe slavonske, po kojima je veliki biskup dijelio potvrdu, začuo je Pavlinović od njega svaki čas po koju nepoznatu riječ, koju je biskup — bio ili ne bio umoran — nastojao smetnuti u Pavlinovićev torbak. Kako je značajna ova sitnica za karakterizovanje obojice ovih naših velikih pokojnika!

Godine 1879. izdala je „Matica Dalmatinska“ Pavlinovićevu „Narodnu pjesmaricu“ sa 116 narodnih, a 34 umjetne pjesme. Sve ove pjesme odabrane su i preštampane iz starijih izdanja, samo što ih je Pavlinović popratio predgovorom i historičkim komentarom. U predgovoru je biranim riječima karakterizovao ne samo hrvatsku i srpsku narodnu poeziju, nego i poezije svakog pojedinog slavenskog naroda. Šeta, što ni kod jedne narodne pjesme nije rekao, odakle ju je preštampao kao što ni umjetnim pjesmama nije dodao ime pjesnikovo.

Uz obilje i biranost rukopisnog Pavlinovićevog zbornika, koji je prešao u vlasništvo „Matica Hrvatske“, nije čudo, da je upotrijebljeno u dosadanjim izdanjima „Matičnim“ do četrdeset pjesama, a da će u narednim knjigama biti upotrijebljeno još preko dvjesto. To će biti od prilike ujedno i najveći postotak upotrijebljenih pjesama izmedju svih „Matičnih“ sabirača. Da „Matica Hrvatska“ nije dobila nijedan zbornik osim Pavlinovićev i Glavićev (sa otoka Šipana), mogla bi izdati ogromnu i sjajnu zbirku. Ali tu se našlo još 148 drugih zbornika, medju kojima ima tako divnih pjesama, da će upravo presenetiti ne samo naš, nego i strani naučni i pjesnički svijet.

Mogu li jezici malih naroda biti organima nauke.

Na drugome mjestu donosimo izvještaj o organizaciji znanstvenoga rada u Slovenaca potaknutoj od našega prijatelja dra. F. Ilešića. Prema izvještaju pala je pri sastanku izaslanika slovenskih učenih društava izjava, koju ne bismo smjeli pregledati; izjava ova nije naime bez utjecaja na kulturni rad, a principijelno stajalište k njoj bezuvjetno je potrebno; k tome je autor njezin — može se reći — govorio ne samo u svoje ime, nego i u ime svih, koji jednako misle s njim, a tih u Slovenaca, Hrvata i drugih malih naroda nije malen broj, budući da se nešto od običaja, a nešto i po prevlasti tudje kulture svaki poticaj očekuje od velikih kulturnih naroda. Ova kulturna podredjenost dolazi kad god i dotle, da se sve tudje naprosto uznesi i hvali, a domaće, i ako bi bilo vrijedno, omaljuje. Posljedice svega

toga za lijepu knjigu iztaknuo je u svojem članku, štampanom u našem listu dr. Tominšek, a jedna je posljedica toga i dosta općeno mnijenje, da se može nauci pravo služiti samo u jezicima velikih kulturnih naroda kao francuskoga, njemačkoga, englezkoga, pa i ruskoga. Kao razlog navodi se neizgradjena i neustaljena terminologija jezika, koji nemaju velike naučne literature, veli se naime, da u takovim jezicima stručnjak ne može naći dosta izraza, da svoje misli izrazi, ili da mu oni ne podaju dovoljno široko područje za raširenje ideja. Narodni jezik malih naroda bio bi prema tome mišljenju samo organom lijepe knjige i nekih samo nauka, a ponajviše samo za popularno-knjževni rad; sav ostali naučni rad morao bi se kao organom služiti kojim jezikom velikih kulturnih naroda.

U tom se mnijenju križaju mnoga ne jednako opravdana gledišta, pa ih valja napose ogledati. Prvi i gotovo najvažniji prigovor bio bi, da jezici malih naroda nemaju dovoljno izraza, koji stručnjaku trebaju. Kako ćeš u svojem jeziku reći ovo ili ono, — to je najobičniji prigovor. Načini li tko izraz, nitko nije zadovoljan s njime, jer da ne odgovara posvema dotičnoj riječi iz tudjega jezika, pa se onda ne samo u nauci nego i u običnom govoru opaža, kako se ljudi rado služe tudjicama i ondje, gdje bi se mogao naći prilično dobri narodni izraz. Pri svem tom se zaboravlja, da ni u tudjim jezicima izrazi nijesu odmah dobili stalno i odredjeno značenje, da je prošlo neko vrijeme, dok se uho priviknulo na riječ, i odredjeno značenje stopilo s njom. Zaboravlja se i na to, da je bilo vrijeme, kad svi ti jezici danas velikih naroda nijesu bili u službi nauke. Nije samo u srednjem vijeku bio latinski jezik učenih ljudi; njegova je prevlast prelazila daleko u novi vijek. Malo po malo tek ulazili su u službu nauke moderni jezici; isprva se to nekako čudno gledalo — upravo tako, kako se to čudno čini i onima, koji misle, da narodni jezik malih naroda ne može biti organom znanosti. Latinski su učenjaci gotovo s nekim prezirom gledali na novotare, koji su se služili narodnim govorom, prigovarali neugladjenome i oporom jeziku njihovu. I naši narodni prosvjetitelji, napose ilirski pokretači, naišli su na otpor ljudi, koji se nijesu mogli zamisliti u to, kako bi narodni jezik postao službenim i književnim. To se isto zbivalo s naučnim jezikom velikih naroda, a zbiva se u današnje doba kod malih naroda, koji sve šire područje kulture osvajaju svojemu jeziku. Isprva se služe njim samo u književnosti, a s vremenom, kada se interes za nauku raširi i poraste broj obrazovane publike, uporedo se širi vlast narodnoga jezika u naučnom radu. Taj su proces veliki narodi prije prošli, i to im je jedina prednost pred malim narodima, koji nijesu imali prilike ili su silom bili zadržavani u samostalnom kulturnom razvoju. Ali kad dodje i njihov čas, tko može zapriječiti ili tko smije priječiti, da i oni ne podiju svojim putem i jeziku svojem otvore Široko područje svih nauka? I veliki su narodi samo upotrebotom došli do toga, da im je jezik gibak i podesan za svaku vrstu naučnoga razpravljanja, kako to znade svaki, tko iole poznaje razvoj naučnoga jezika u Nijemaca. Ako pak članovi malenih naroda rezigniraju na upotrebu svojega jezika u nauci, misle li, da će im ikad postati podesan za nauku? Ne čini li se ta rezignacija ujedno vrlo udobna? Nijemci i Francuzi i ostali kulturni narodi ne bi bili istisnuli latinski jezik iz društva i iz nauke, da su ovako mislili. Oni se nijesu zastrašili od potežkoća, koje im je u početku bilo svladati, a zato postadoše samostalnosti — *rezignacija u pogledu narodnoga jezika prvi je stupanj u rezignaciji na samostalnost kulturnu*. Učenje u tudjem jeziku i nehotice nas zavodi, da u njem

mislimo, a da kraj toga zanemaruјemo narodni jezik; a ako je jezik jedna od bitnih obilježja narodnih, ako se u njemu očituje karakter naroda, očito je, da se tim odričemo i posebnoga načina mišljenja i naziranja, odričemo se samostalnosti i stavljamo u jaram tudje kulture, mjesto da se što više približimo duhu narodnome. Zahtjev, da se narodni jezik odreće svojega mesta u naučnom radu, danas je isti kao negda što je bio, kad je latinski jezik imao isključivu vlast u nauci. Razlika je samo u tom, što se mjesto jednoga mrtvoga tudjega jezika stavљa na izbor više živih, ali jednako tudjih. Uz to ne valja pregledati ni to, da se njegovanjem narodnoga jezika u velikih naroda razvila nauka kao organički dio cijelog duševnoga života; tu se stvorio ne samo odredjeni način mišljenja i krug misli, nego upravo neki duh, što ga pojedinac već od poroda udiše. Tome duhu imadu svi veliki narodi da zahvale svoje velike ljudi. Znanstvena produkcija je i po kvalitetu i po kvantitetu ovisna o okolini; mali narodi, koji nemaju takove podloge za naučni rad, nemaju ni velikih umnika (bar ne u istoj mjeri) A kako će si stvoriti okolinu, ako se narodnome jeziku ne da mjesto u naučnoj knjizi, naprosto nije moguće pojmiti. Učenjak, koji tudjim jezikom piše, očito ne stvara u svojem narodu taj duh — jer i ne dolazi direktno u dodir s njim, on je svojemu narodu jednako tudj kao i svaki tudjin. Njegova znanost nije oplodila duh njegova naroda, ona nije organički dio njegova života, — ona nije njegova. Dogod pak to bude, ne može biti ni govora o znanstvenoj produkciji, koja bi se i po vrijednosti mogla takmiti s onom u drugih kulturnih naroda. Priprava za to bez sumnje su u narodu popularna djela iz svih područja znanosti, gdje mogu i *valjane kompilacije* biti od velike vrijednosti: ali prije ili poslije mora se na njima pobudit interesi za čistu nauku, koja i opeta treba da se zadovolji u narodnou jeziku. To je put do samostalnosti kulturne, što smo ga vidjeli kod drugih naroda — a mogli bismo štogod i naučiti od njih. Mi pak kao da najednom hoćemo da prelijemo svu kulturu u naš narod, što mi se čini baš tako, kao da gradimo kuću s krova. Tko bi pak mislio, da ćemo onim polaganim podizanjem kulturnoga nivoa uvijek zaostajati za drugim narodima, naprosto nije nikad mislio na to, da se kultura mnogih generacija u *skraćenome* obliku prenosi od koljena na koljeno i od naroda na narod.

Pored svega, što su početkom novoga doba moderni jezici postali organima nauke, opaža se danas opet neka struja centralistična, koja traži neki međunarodni jezik za saobraćaj napose trgovачki, a i naučni. O uspjehu ili neuspjehu toga nastojanja, pa i o eventualnim probitcima, nije mi ovdje suditi, toliko mi se ipak čini, da ono, što se nauke tiče, imade pred očima *objektivni*

ideal nauke, dok se ja ne mogu složiti s idejom nauke, koja nije organički dio narodnoga života. Nije nauka sama sebi svrhom, niti su ljudi radi nauke, nego je nauka radi ljudi, a koliko koji narod teži na svoju samostalnost, koliko želi, da u historijskom razvoju ljudstva svojim bićem obogati ideju čovjeka, toliko će i tražiti, da njegov jezik dodje do vlasti u svim područjima književnosti ne izuzevši nijednu naučnu struku.

Povrh svega pak mislim, da u mnjenju, protiv kojega ovdje govorimo, ima i mnogo ljudske slaboće, koju bismo mogli držati dijelom taština, dijelom umišljenosti; taština potiče gdje-koga, da tudjim jezikom piše, jer mu se čine granice naroda njegova premašenima za njegovo častoljublje, a umišljenost čini, da misli, te će veliki svijet izgubiti, ako i njegov sud ne čuje o stvarima — premda je o njima možda od svojih ljudi bolje i ljepe čuo, dok bi svomu narodu koristio, da mu poda, čega mu nedostaje. Nije tim kazano, da učenjak ne bi nikako smio pisati tudjim jezikom. Dva su poglavito slučaja, gdje mislim, da mu to pravo bezuvjeivo pristaje: jednom, ako za naučni rad nema u svojem narodu nikakove priprave

ili ako se kreće na onakovo visini ili u onakovim stvarima, za koje u njegova naroda nema potrebe, a drugda ako misli, da će svojim mnjenjem znatno promijeniti u bilo kojem pravcu postojeće mišljenje. U svim drugim prilikama ima mu rad biti posvećen prosvjeti njegova naroda, dakle i u organu razumljivu za njegov narod. Tko se toj *dužnosti* otima, sam se iz sredine svoga naroda uklanja. Budu li pak svi učenjaci tako radili, nikad ne će svojemu narodu pribaviti samostalnosti ni utjecaja na kulturni razvoj: uvijek će samo pojedinci i to takovi, koji su raskinuli sveze svojim narodom, utjecati za razvoj kulture, ali ta kultura ne će biti nji-hova naroda, niti će se narod kao takav držati kulturnim, jer će se i oni pojedinci pribrajati narodu, u kojega su jezika radili. A koliki će neopaženi ostati u množini jednakih trudbenika, dok bi u svojem narodu znatno pridigli prosvjeti niveau! I male sile na zgodnome mjestu više vrijede nego velike na nezgodnome. A mnogima, koji su sile svoje uskratili narodu svome, moći će se reći, da im je sav naučni rad bezuspješan bio, jer su htjeli — nositi sove u Atenu.

Dr. A. Bazala.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Malu knjižnicu "Matica Hrvatske". Povodom mnogo-brojnih upita članova i knjižara odlučio je odbor „Matica Hrvatske“ da „Malu Knjižnicu“ stavi i posebice u promet tako, da se svaka knjižica bude mogla kupiti posebice i još prije, nego što se redovna izdanja razpočaju.

Do sada su u „Mal. Knj.“ izašle ove četiri knjižice: Dr. F. Šišić: *Povijest hrvatska I.* do god. 1526 (208 str.) — Dr. Nik. Andrić: *Pod apsolutizmom. (Povijest šestoga decenija hrv. književnosti.)* — Brdovački (J. Gorničić): *Prometna politika u obče i magjarska prometna politika u Hrvatskoj.* — Scheiner-Kučera; *Uredba svemira.*

Za V. i VI. svezak (Šišić, Hrvatska povjest II. — S. Kučak: uljudba postaroga sveta) koji su već u tisku, primaju se naručbe već sada,

Cijena je pojedinom svezku K 0.75. Knjižare uz gotov novac 25% popusta Naručbe obavlja uprava „Matica Hrvatske“.

*

Česki časopis o „Hrv. Kolu“. „Matica Hrvatska“ nudi i izdavanje tjednika poslije mjeseca (I) ilustr. knjiž. lista „Vienna“, a hoteći imati prema zborniku „mladih“ Savremeniku nekakvi organ za radnje svojih ljudi, osnovala je zbornik „Hrvatsko Kolo“, kojega je III. svezak upravo izašao. Opseg je zbornika vrlo bogat, a osobito su dragocjeni njegovi književno-historijski članci, koji zbornik čine jednako aktuelnim kao i potrebama vremena odgovarajućim.

(Hlídka. Ročnik XXV. 1908. číslo 7.)

*

Predlog o izvanrednim izdanjima „M. H.“. U br. 152. časopisa „Hrvatstva“ iznio je prof. dr. Oton Kučera, koji je ujedno odbornik „M. H.“ jedan predlog, koji ovdje u izvadku donosimo. Najблиži porod mu je ovaj: „Matica“ dobiva više poučnih i zabavnih djela, nego ih može u redovitim godišnjim izdanjima izdati. Uslijed toga se u „Matici“ sve više kupe rukopisi, kojih bi za vrijedili, da što prije ugledaju svjetlost. Koliko je god radosna činjenica, da je književna produkcija tako velika i da književnici kraj svih napadaju na „Maticu“ u tolikoj mjeri žeće, da im budu djela štampana u njezinim edicijama, toliko je u drugu ruku neprilично s mnogih razloga, što djela ne dolaze dosta brzo na red, da se izdadu. Misleći, kako bi se doskočilo tome — a suponirajući, da je u širim krugovima potreba čitanja porasla u omjeru sa književnom produkcijom, predlaže prof. Kučera, da bi „Matica“ otvorila seriju izvanrednih izdanja. Ova serija ne bi bila vezana na rokove, nego bi izlazila prema tomu, kako bi „Matici“ došle dobre poučne i zabavne radnje — u koliko se one ne bi mogle izdati u redovitim edicijama. Naklada bi se imala uzeti što manja, da se uzmognе prema prilikama što prije izdati i novo izdanje. Izdanja bi prešla u knjižarski promet, a članovi „M. H.“ dobili bi ih preko povjerenika uz manju cijenu od knjižarske.

Prof. Kučera misli, da bi pored bržega izdavanja bila prednost takovih edicija i u tom, što bi se tim dobio — osobito u ponovljenim izdanjima — sud o tom, koliko je porasla čitalačka publike za djela trajne vrijednosti i onda o tom, što se u narodu najviše traži. Misao ovakvih izdanja nije nova u „M. H.“, a ima joj primjera i u drugih naroda; primjerice udruga „Kosmos“ izdaje

pored mjesečnika godimice za članarinu od 6 kruna 5 knjižica po 10 štampanih araka, a mimo toga izdaje i veća djela iz grane prirodnih nauka. Predlog se završuje apelom na sve, koji se književnošću bave, da o njem rasprave sine ira i bez razlike stajališta spram „Matice Hrvatske“ — u interesu naše knjige. Nadamo se, da naša javnost ne će preći mukom preko toga predloga, a upozorujemo na nj naše članove, želeći, da se i oni izjave o njemu.

Sedamdesetgodišnjica Vatroslava Jagića.

Njegovo tajnikovanje u „Matici Hrvatskoj“.

U ponedjeljak, dne 6. srpnja, proslavljena je u Beču sedamdesetgodišnjica našega zemljaka i slaviste, dr. Vatroslava Jagića Varaždinca. Ovom proslavom učinjen je poklon jednom hrvatskom geniju, koji se je samotvornim svojim mnogogodišnjim radom na polju slavenske filologije učinio stožerom, oko kojega se gotovo četiri decenija kretala sva slavenska nauka ove struke. U velikom svijetu osvjetlao je time Jagić ime svomu narodu, jer svoje hrvatsko porijeklo nije nikada tajio, nego se njime dičio i ponosio. U njegovoj kući gorovi se još i danas kajkavski. Čast njemu! Kao mlađi čovjek od 34 godine pošao je iz Zagreba u svijet, da na odeskoj, berlinskoj, petrogradskoj i bečkoj univerziteti predaje slavensko jezikoslovje evo potpunih 36 godina. Od danas živjet će kao privatni naučenjak, da nastavi redigiranje svoga Archiva i završi svoj životni rad sa „Slavenskom enciklopedijom“.

U nizu bezbrojnih članaka i studija, koje su napisane diljem Slavenstva prigodom njegova sadašnjeg slavlaska s katedre bečke univerze, uzeo je evo i organ „Matica Hrvatske“ da s nekoliko riječi osvježi uspomenu na Jagića kao nekadašnjega — tajnika „Matičine“.

U društvenom zapisniku od 8. listopada 1871. pojavio je Jagić svoju tajničku čast, odlazeći u Odesu. Odbor „Maticine“ popratio je ovaj odlazak ovim riječima: „Ovo položenje tajničke službe uzimlje odbor na žalosno znanje, uvažavajući veliki gubitak, koji je snašao „Maticu“ odstupom toli umna i revna tajnika. Na uspomenu njegovih lijeplih zasluga, te umna i obzirna rada, kojima je poslove „llirske Matice“ vodio do blizu osam godina, zaključi odbor jednoglasno, da se druži Vatroslavu Jagiću prigodom ovoga odstupa stavi u zapisnik vruća zahvalnost i zasluzeno priznanje“.

Jagić je dakle vodio tajničke poslove naše „Maticine“ pod predsjedničtvom Ivana Mažuranića, a potpredsjedničtvom Matije Mesića od god. 1862.—1871., dakle u ono znamenito doba drugoga preporoda narodnog, kad se osnivala Akademija i pokretao „Vijenac“. Jagić je bio onaj, koji je s Račkim i Torbarom — uz materijalnu potporu „Maticine“ — pokrenuo „Književnik“, preteču Akademijских izdanja. On je vodio tajničke poslove, kad je god. 1863. „Tisućicom“ proslavljena tisućogodišnjica slavenskih apostola. Kao mladić od 25 godina uhvatio se tu Jagić u kolo s Račkim, Kukuljevićem, Mesićem, Preradovićem i Trnskim, dokazujući već onda, da će se izvit homo ad unguem factus. Za doba njegova tajnikovanja složena je i „Zrinjska zvijezda“ god. 1866. u spomen tristogodišnjice hrvatskoga Leonide.

Za god. 1863. i 1864. štampao je Jagić u prilozima „Književnika“ izvještaje „Matičina“ rada, što ih je čitao u glavnim skupštinama društvenim.

Kao tajnik „Matičine“ i član Akademije odmah od njena osnutka god. 1867. (kao mladić od 29 godina!) imao je Jagić pune ruke posla pri spajanju ovih dvaju narodnih instituta, te su svi izvještaji u „Matičinim“ sjednicama kao i u glavnim skupštinama u glavnom teretile njega.

Njegovoj bistrini, savjesnosti i rodoljubljju imamo da zahvalimo za mnogo dobru i hladnu odluku ondašnjih burnih sjednica Glavna skupština „Matičina“ od 25. travnja 1868., koja je imala odlučiti o združenju „Maticine“ s Akademijom, odgodila se samo poradi toga, da se iscrpni izvještaj tajnika Jagića uzmogne štampom rasturiti među članove, ne bi li se time došlo do što boljega suglasja i konačnog rezultata. I tako 29. lipnja bude zaključeno, da „Matica“ preda svekoliko svoje književno djelovanje Akademiji na samostalno izvadjanje, a samo glavnica i zaklade „Matičine“ imaju ostati u rukama „Maticine“, koja će svoj čisti prihod stavljati Akademiji na dispoziciju. I tako izadje početkom god. 1869. na svjetlost „Vijenac“, za koji je Matica imala jamčiti cijelim svojim prihodom, dok se nekoliko godina kasnije Matica opet nije očijepila od Akademije.

O svim nebrojenim sjednicama Matičinim, u kojima se raspravljalo, da li će Matica u svojoj režiji voditi „Vijenac“, ili neće, pisao je Jagić zapisnike zamernom hladnoćom i postojanošću. Čovjek njegova temperamenta i poleta morao je za taj suhi posao nalaziti snage zaista samo u svojoj neobičnoj zdušnosti i požrtvovnosti.

Posljednja sjednica, kojoj je Jagić vodio zapisnik kao Matičin tajnik, držala se 3. rujna 1871. Iza njega izabran je tajnikom Ivan Zahar.

Kao član-radnik „Matica Hrvatske“ javio se Jagić iz Beča prije dvadesetak godina knjigom o starijoj „Ruskoj književnosti“, koja je napisana osobito lijepo i sa svom intimnošću, kojom moderni literarni historici umiju zasladiti i približiti nam na dohvati ruke tipove davno prošastih vremena. Vječna šteta, da nam nije poslao i nastavak ove književne povijesti. U ostalom, Jagić je u ovom stilu vrlo malo pisao. Njega je više zanimala filologija i starija književnost, nego li novija literarna historija, koju je oplodjivao jedino iscrpnim recenzijama o djelovanju drugih radnika, pokazujući kao trenutačnim varnicama na nove putove i staze. Ovaj njegov — da tako rekнемo — „oplodjujući“ rad donio je slavenskoj nauci upravo toliko koristi, koliko i samotvornost njegovog naučenjačkog truda. A u tom je Jagić jedna od najkrupnijih ličnosti, što ih je ikada rodilo Slavenstvo.

Književnost.

Organizacija znanstvenoga rada. Neumorni kulturni radnik u Slovenaca, dr. Fran Ilešić, sazvao je za dne 24. pretprošloga mjeseca sastanak o organizaciji znanstvenoga rada. Bila su pozvana sva znanstvena društva i pojedinci, koji se zanimaju naukom Nakana dičnoga predsjednika „Maticine Slov.“ ne samo da je plemenita, nego je za male narode — malo životno pitanje. To su shvatila i naučna društva i pojedinci, te se odazvate pozivu u velikom broju. Sazivač je zanimljivo i temperamentno izvijestio o sadašnjem stanju znanosti u Slovenaca i pokazao, kako su se najveće znanstvene institucije razvile iz manjih društava, i u narodu svojem postale kulturni faktori; spomenuo je i takova učena društva, koja nastođeše darom pojedinaca, ali i za njih vrijedi isto: ona će u narodu svojem odlučivati, utjecati na njegov razvoj tek onda, kad se njihovo neorganičko postanje prilagodi potrebama i kulturnim težnjama naroda, — ili drugim riječima, kad stupe u organičku vezu s cijelim narodom. Onda će živjeti u njem, kao da su iz njega samoga nikla. Ta misao, ako i nije bila izrečena, sigurno je lebdila pred očima sazivača, druži Ilešiću, kojega nastojanje ide za tim, da oko „Maticine Slovenske“ okupi sve kulturne radnike svoga roda. Tim većma se moramo čuditi izjavama dra. Grošelja, kad tvrdi, da je sav znanstveni rad prilagođen narodnim potrebama, a bez velike svjetske svezne, jednodnevne; on se čini se klanja nekakovu idolu „znanosti“, nekakovoj abstraknoj znanosti, koje organi su

samo veliki svjetski jezici — a zaboravlja, da se je znanost svadga rodila iz prilika, koje su je tražile i da je bilo i vrijeme, kad su i ovi prvi tek *postajali* organi njezini. S toga krivoga stajališta morao je doći i do krivih pogleda, kao n. pr. kad veli, da je narodni govor samo za „narodno-romantične znanosti“ (povijest svoga naroda i sl.); u svem ostalom može biti narodni govor samo „informativni“ organ. Bilo nam je milo, da ovi nazori nijesu prevladali i da je tim ujedno odobrena i misao, koja je u razvoju znanosti Slovenaca dosta smetala: da naime učenjakom postaje čovjek tek onda u pravom smislu, ako uspiše njemačkim ili francuskim jezikom djelo, kao da je svrha obogaćivati tajdu književnost, a ne stvarati svoju. Nije doduše prihvaćena ni Ilešićeva misao, da se organizacija provede u krilu „Mat. Slovenske“, ali je zaključeno, da se iz svih naučnih društava izašalju zastupnici u centralni odbor, koji će znanstvenom radu podavati i inicijativu i direktivu. Očekujemo, da će do toga saveza znanstvenih društava što prije doći i uvjereni, da će biti na korist naučne knjige, srdačno se veselimo!

*

Sjajno izdanje Kranjčevičevih pjesama. Društvo hrvatskih književnika odlučilo je o 25-godišnjici Silvija Kranjčevića izdati sjajno izdanje odabranih pjesama njegovih. Pjesama će biti oko trideset, većinom još neštampanih, a izdanje će biti ilustrovano. Cijena bit će 20 K po komadu: čisti prihod je namijenjen pjesniku. Tko želi djelo nabaviti, neka se što prije prijavi D. ti. K.

Silvije Kranjčević bez sumnje je jedan od prvih naših pjesnika, pa je vrijedno, da D. H. K. ovim izdanjem prodiči njegovu 75-godišnjicu, a i nakana je lijepa — tom mu prilikom namaknuti neke vrsti narodni dar. S toga gledišta preporučuje se ovo izdanje samo po sebi. Ipak se ne možemo oteti prigovoru, koji vrijedi ne samo za ovo, nego za većinu naših poduzeća ove vrsti: troškovi opreme i izdanja biti će toliki, da će za narodni dar ostati jedva što; pogotovo ako se izda djelo samo u 300 primjeraka. Možda bi se to bilo dalo i bolje udesiti, da proslava bude jednakoj sjajna, a narodni dar da bude više nego — milostinja?

Treća izložba „Lade“, saveza južno-slavenskih umjetnika.

(Nastavak.)

Slovenački odio brojno najmanji ne može da na ovoj izložbi poda potpunu sliku slovenačke umjetnosti. Opaža se i tu kao i u ostalim odjelima odsutnost nekih uvaženih umjetnika. Uz to ni jedan od izložitelja nije pokazao veću koju stvar, već same studije. Te su možda bolje za upoznavanje dotočnog umjetnika no manje posezne za umjetničku izložbu.

Gerbić izložio je tek dvije neznačne stvarce, od kojih je jedna (br. 75) vrlo slabo crtana, a druga (br. 76) motiv već mnogo puta i bolje upotrebljen. Bolja je jednostavno slikana *Globočnikova* Naša Holandija (br. 77), dok Kraška idila (br. 78), premda koloristički zanimljiva ne bi mogla da zadovolji. Jednostavna je to skica, a skice ne spadaju na izložbu. *Marčić* izložio je niz akvarela, sve motivi iz Boke (br. 79–88), od kojih je najbolji ugljevarska barka (br. 88). Ostali su akvareli odviše tvrdi rađeni.

Santel Saša bavi se pretežno ilustracijama. Neke su od ovih vrlo uspijele kao Grad u Pazinu (br. 97) i Ulica u Pazinu (br. 98). Ilustracija U noći (br. 99) odviše je tamna i ne djeluje velikim ploham, pa je prema tome

nejasna. *Vavpotić* je izložio dva portreta, kod kojih su nuzgredne stvari bolje, premda sitno slikane, nego glave. Najbolji je njegov rad studija Kod prozora (br. 100) izvedena u pastelu posve jednostavnom tehnikom. Krajolik Šarka (br. 104) odviše je surovo u boji shvaćen — tu se vidi, da je Vavpotić bilo mnogo do kolorističkog efekta. *Henrieta Santel* odaje na prvi mah svojim koloritom i tehnikom monakovsku školu. Široko puno potezanje kista po grubome platnu, pak gotovo sami polotonovi u svom, jednostavnost u shvaćanju sve su dobre strane na njezinim slikama.

U dvim radnjama kuša Šantelova, da riješi problem umjetnoga osvjetljenja (br. 90 i 93) Slika. U svom elementu možda bi više djelovala, da je zgodnije smještena.

Kad je prije nekoliko godina bila u Zagrebu priredjena umjetnička izložba, isticao se je solidnošću svojih radova i velikim umjećem Ferdo Vesel. Centralni odbor je ovaj put očekivao, da će Vesel svojim radovima nadomjestiti odsuće ostalih slovenskih umjetnika. Premda su Veselove izložene radnje vrlo dobre — sve, da su i malo nejasne široj publici — ipak je Vesel uz ono nekoliko studija mogao biti bolje zastupan. Tri su portretne studije Veselove osobito dobre (br. 113, 114 i 117), osobito ova potonja odaje veliko umjeće. Dva akvarela (br. 119 i 123) dokazom su raznolikosti Veselove. Ostali radovi studije takove su vrste, koje se ne izlažu u izložbama.

Savez jugoslavenskih umjetnika po svoj će prilici do godine prirediti svoju izložbu u Ljubljani. Tu će biti zgodne, da javnost upozna sve slovenačke umjetnike bez razlike i to po najboljim radovima.

* * *

Dok se u naših umjetnika opaža neko jedinstvo u shvaćanju, a donekle i u izvedbi radova — svi su koloriste, srbski umjetnici živući jedan podaleko od drugoga rade svaki za sebe. Svaki obradjuje svoje motive i na svoj način. Bez dvojbe je to prednost. Za jedne i za druge bilo bi ali neophodno nužno, da barem svake godine jednom podiju za vrijeme sezone u velike umjetničke centre, pa da ondje gledajući i proučavajući najbolje ne samo moderne radove prikupljaju znanja i ideja. Umjetnik mora da bude u neprestanom dodiru sa vanjskim svijetom, pa ako već ne živi u kojem od umjetničkih središta, dobro je, da što češće posjećuje takova. Uza sve to može da uščuva podpuno svoj individualitet — pa recimo i nacionalni karakter.

Poznati mladi bakropisac i karikaturista *Danilovac* izložio je niz grafičkih umjetnina — bakropisa, kameopisa — većinom krajobraza iz okolice Beča i Rijeke. Portret gosp. Buriana (br. 6.) te akvatinta u bojama (br. 1.) osobito ovaj potonji ponajbolji su grafički radovi na ovoj izložbi.

Glišićev dječak sa violinom (br. 13.) jedna je od onih slika koje traže dulje promatranje, pa se postepeno otkrivaju sve dobre strane umjetnine. Pozadina malo je pretvrda. Obrnuto je kod slike *Pocerje* (br. 14.) gdje je pozadina dobro prikazana, dok prednji dio slike uslijed tehniki i jednomjernih tonova neugodno djeluje.

Lalich živi u Dubrovniku, pa se u južnjački kolorit opaža na njegovim radnjama; svakako su mu akvareli bolji od uljenih slika. *Zapad* (br. 24) sjeća vrlo na oleografije. Dok je večernje rumenilo neba dobro prikazano, smetaju vrlo oni topli tonovi u čempresima i agavama. Slika Put od Pila (br. 25) dekorativno je shvaćena — možda od više dekorativno, te djeluje kao studija za kazališni prospekt. Sjene po svuda su jednake, a ono crvenilo ne podaje impresije cvatućeg grma, već crvene boje.

(Svršit će se.)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 14.—15 U ZAGREBU, DNE 10. KOLOVOZA 1908. GOD. III.

Reforme u „Matici Srpskoj“.

Usvoje sam vrijeme upozorio bio u „Glasu Matice Hrvatske“ na pokret, koji ide za tim, da se provedu neke reforme u izdanjima „M atice Srpske“ u Novom Sadu. Izložio sam pojedine predloge i evoluciju toga pokreta, te sam obećao, da će, kada se stvar konačno sredi, obavijestiti, što je učinjeno i koje su reforme usvojene. Sada je stvar svršena i reforme su prihvaćene.

Kako je poznato, predlozi, izneseni na glavnoj skupštini g. 1907., predani su književnom odjeljenju „M atice“, da ih prouči, i podnese izvještaj, u koliko bi se mogle predlagane reforme prihvatiti i kako bi se to dalo izvesti. Književno odjeljenje riješilo je, da se ta stvar povjeri književnom odboru, koji je doista pomno proučio naročito zahtjeve i predloge dra. Nikole Milutinovića i dra. Radivoja Simonovića. Književni odbor je podnio opširno izradjeni i obrazloženi svoj izvještaj o tim predlozima književnom odjeljenju, a književno odjeljenje je u svojoj sjednici od 11. juna ove godine po n. k. raspravljalo o tom izvještaju i o predlozima, što ih je književni odbor o provedbi željkovanih reforma predložio.

Usvojene su slijedeće reforme, koje će već od početka iduće godine biti provadljane:

I. „Ljetopis Matice Srpske“ izlaziti će, počevši od g. 1909., osam puta na godinu, dok je do sada izlazio šest puta na godinu. Program i objam „Letopisa“ ostaje isti kao i do sad. Uvrstiti će se jedino nova rubrika, u kojoj će se štampati izvještaji o srpskim kulturnim prilikama i savremenim pojавama na svim poljima kulturnoga života; a na koricama ima biti štampan program.

Osim „Letopisa“ izdavat će „M atica Srpska“ i nadalje tako zvane „Knjige Matice Srpske“ i „Knjige za narod“.

„Knjige za narod“ izdavat će se kao i dosad; a „Knjige Matice Srpske“ prema raspoloživoj

svoti novca, koji se u prvom redu ima upotrebiti na povećani broj svezaka „Letopisa“.

Od izdavanja „Kalendara“ je „M atica“ oduštala, jer bi zato trebalo odrediti posebnu oveću svotu, a nema je otkud, jer su prihodi svih Matičnih fondova odredjeni na točno ustanovljena književna izdanja, a od ovih se ne da ništa uštediti, naročito sada, gdje će izlaziti godimice više dvije sveske „Letopisa“, koji ima iznositi najmanje 40 štampanih tabaka, t. j. svaka sveska najmanje 5 tabaka.

Zanimljiv je opširni izvještaj književnog odbora o predlozima dra. Milutinovića i Simonovića, koji su predlagali toliko reforma, te odbor nije mogao nego tek jedan mali dio od njih uzeti u obzir. Predlažači su očvidno smetnuli s uma ograničenost Matičnih prihoda i svrhu Matičnih izdanja. Odborov izvještaj osvjetljuje njihove predloge i zahtjeve u stvarnom i financijalnom pogledu, te dokazuje, da su ti predlozi na laku ruku izneseni, i da je doista mnogo lakše privarati, nego li na djelu izvesti reforme, koje, kad se uzmu ozbiljno na oko, nisu nego većinom puste fantazije. Tako se veli u odborovu izvještaju, kada bi se usvojili u cijelosti Milutinovićevi, očito u dobroj namjeri, ali na laku ruku izneseni predlozi o reformi „Letopisa“ i ostalih Matičnih izdanja, da bi ta izdanja prestala biti književna, a izvršila bi se u publicistička i žurnalistička i M atica bi izgubila pravo, nazvati se književnim društvom, koje po svom ustavu ima da „potpomaže, razvija i razprostire književnost i vještinu srpsku, a tim putem da podiže prosvjetu naroda srpskog“. — Da se usvoje Milutinovićevi predlozi, veli nadalje izvještaj knj. odbora, bila bi književnom organu književnog društva i lijepa i naučna književnost tek sporedna briga. Predlog njegov naime traži jedino registrovanje i prijegled savremenih pojava kulturnog i narodnog života, a tu ne može biti go-

vora o kritičnom postupanju, o naučnom raspravljanju i o beletrističkoj obradi.

Isto je tako u odborovu izvještaju osvijetljena neopravdanost zamjerke, što „Matica Srpska“ donosi i u „Letopisu“ i u „Knjigama M. Srpske“ i čisto historijske sastavke, koji da tobože ne spadaju u njezina književna izdanja. Ali naročito se odborov izvještaj obara na Milutinovićevu zamjerku, što Letopis donosi književne rasprave, naročito o savremenim slavenskim književnostima, mjesto kojih bi on volio, da se štampaju u njemu izvještaji o zemljoradničkim zadrugama, o ženskim zadrugama, o novčanim zavodima o brojnom kretanju pučanstva, o zdravstvenim prilikama, dakle stvari, koje ako su i potrebite, svakako ne spadaju u izdanja, kojima je svrha kategorija: književnost.

Izvještaj doslovce veli: „Predlagači stvaraju obično sebi sliku o svom predmetu, koju kite i dopunjaju sve to većma, dok najposlije ne izgube realno zemljiste pod sobom. Docnije, kad se uvidi, da se ta slika ne da izvesti, bar ne tako, kako ju je predlagač zamislio, onda nije on kriv, što je izmislio nemoguću sliku, nego drugi tko, u ovom slučaju Matica, koja tu nemogućnost ne može da omogući, ostvari“.

To isto dalo bi se doslovce reći i o onim stotinama predloga o reformama, što ih zahtijevaju mnogi našinci od „Matice Hrvatske“, koji su redovno na laku ruku zamišljeni i u javnost bačeni, samo da se Matici pravi smetnja u njenom sustavnim provadjanju provedivih i neodgodivih reforma. A kad ponikne u krilu Matičina odbora predlog o kakovoj doista i izvedivoj i potrebitoj novoj stvari, kano ono o posebnom prodavanju „Male knjižnice“ Matičine, pa kada se Matica obrati na književnike, da toj stvari posvete pažnju i iznesu o njoj i svoje mišljenje, onda poznati prigovarači i nezadovoljnici za Maticom i njenim sadanjim odborom mudro šute, možda i zato, jer ta stvar nije njihovom inicijativom pokrenuta.

Ovoj je maloj zastranici bila jedina ta svrha, da se i ovom prigodom konstatuje neozbiljnost nekih juriša na „Maticu Srpsku“ i besmislenost i prkosa i bojkota izvjesnih „pravih“ književnika protiv njena odbora.

Oštroj kritici podvrgao je književni odbor „Matice Srpske“ Simonovićeve zamjerke Matičnim izdanjima i po njemu predložene reforme, naročito njegov zahtjev, da se u Letopisu štampaju ocjene i izvještaji ocjenjivača Matice na razpis natječaja ili inače šiljanih rukopisa. Opširno se razlaže, da to ne bi imalo svrhe niti bi moglo ostati bez neprijatnih posljedica. Vrijedno je, da se zabilježi, što veli književni odbor „Matice Srpske“ o svojem zadatku u Matici i kako on taj zadatak vrši. Književni odbor veli, da je njegova radnja u glavnom *kritička*, ali on ne arogira sebi nepogrešivosti. On radi svoju dužnost ocjenjujući rukopise. Tim se doduše ne bogati

stvaralačka književnost, ali joj se daje pravac i oslonac, osobito tamo, gdje je to potrebno. A ni sami pisci ne misle valjda, da su nepogrešni. Pa u koliko je rad oko stvaralačke književnosti prijatan i odgovara nagonu, u toliko je kritički rad nemio, a ujedno i težak. Ne traži se tu tek samo dobra volja, *tu se traži još i iskustvo i razumijevanje*.

Mislim, da bi bilo dobro, da se i mnogi naši „mladi“ modernistički kritičari malo zamisle o tvrdnji, da za kritičarsko ocjenjivanje nije dovoljna sama dobra volja već i razumijevanje i naročito iskustvo. Da oni to uzmu na um, ne bi na lahknu ruku prelazili s omalovažavanjem i neslanim dosjetkama i lakomišljeno izbačenim frazama preko književnih proizvoda pojedinih starijih od sebe pisaca, koji ne mogu da pripadaju modernističkom taboru. Kada bi se u opće u taboru naših modernističkih rušigrada ozbiljno shvaćala zadaču književne kritike, ne bi bilo moguće, da se na tom polju razmeću štokakovi ljudi, koji svojom „kritikom“ prouzročuju samo opću nebrigu naše publike za domaću književnost.

Ako to može biti utjehom, što i drugdje nije u tom pogledu bolje, tješimo se time, da su više manje isti uzroci nezadovoljstva nekih nezadovoljnika i s „Maticom Srpskom“. Evo što u tom veli književni odbor u svom izvještaju u predloženim reformama „Matice Srpske“. „Što mnogi pisci, s kojima književni odbor ne može da izadje na kraj, odmah misle, da su geniji, pa još osudni, nije književni odbor kriv. Vrijeme je pokazalo, da ti pisci nisu bili ni talenti a mi smo uvjereni, da će to isto vrijeme još često isto to i pokazati“.

Spominjem još, da književno odjeljenje „Matice Srpske“ nije u svom plenumu prihvatio u cijelosti ni onih reforma, što ih je predložio bio samo književni odbor, već su usvojene poslije dugotrajanog i svestranog raspravljanja samo one gore spomenute reforme. Za sada nije moguće bilo prihvatići i druge neke reforme, što su ih predlagali pojedinci, jer sadanje prilike, naročito sadanji Matičini prihodi to ne dopuštaju.

Književni odbor bio je medju inim predložio da se i nadalje izdaje samo šest svezaka Letopisa svake godine, ali da donosi i slike uz etnografski opis raznih srpskih krajeva. Za slike bi se prema tomu predlogu imati postarati sami pisci.

Glede „Knjiga Matice Srpske“ predložio je književni odbor, da se udese prema glavnom sadržaju Letopisa s tim da se na zabavu, osobito pripovijedalačku, obrati više pažnje. Ni tu ne bi smjela istorija preplaviti izdanja.

Time je odbor htio da udovolji opravdanoj želji, istaknutoj u predlozima mnogih predlagača, da Matica u Letopisu i u svojim drugim izdanjima donese više beletrističkog nego strogo stručnjačkog i naučnog štiva. Ali je ujedno naročito istaknuo, da je sasvim neopravдан zahtjev, da se uopće iz

Matičnih izdanja izluče istorijske rasprave i čak literarnoistorijski članci

Dakako književno odjeljenje, prihvaćajući za sada samo one gore spomenute reforme, nije zato a limine odbilo ni predloge književnog odbora, već ih je pače većinom i odobrilo. U samom zvaničnom obavještaju za širu publiku navelo je samo u gla nom prihvaćene reforme.

Hoće li sada prigovarači biti zadovoljni, hoće li iduća glavna skupština odobriti predložene reforme u cijelosti, to dakako nije lako proreći. Svakako i tu vrijedi poznata istina, da ima ljudi, kojima je to već u krvi, da nisu zadovoljni ni s onim, što već opстоje, već zato, što opstoje, te da slučajno bude sve onako, kako to oni hoće, bili bi i s tim nezadovoljni, jer bi onda prestao razlog, uzrok i povod, da prigovaraju i drugima smetaju. Razumije se, da je lakše prigovarati i praviti planove, nego li ih provadjeti. Žato je i medju predlagacima reforma u pojedinim naročito književnim društvima redovno najviše razmeću za štokavskim zamjerkama i predlozima baš oni, u kojih je najmanje sposobnosti, uslova i jamstva, da i provedu predlagane reforme. Oni kanda i tu nekud i sami najbolje osjećaju, zato se i razmeću sa štokavskim radikalnim reformatorskim osnovama, još dobro znaju, da i onako neće na njih doći red, da se pokažu i na djelu takovim junacima, kakovi su na jeziku.

Kod reformiranja pojedinih prosvjetnih ustanova i društava ne da se s lakomišljenim rušenjem i zabacivanjem svega, što već opстоje,

postići ništa drugo, nego da poslije izvršene tabulae rasaē počne na novo ono isto, što je i prije već bilo, samo, — kako on veli Vuk : — malo drugačije. Lakše je extra muros stvarati planove, nego intra muros provesti, što bi se htjelo.

Bilo je i ima i kod nas nezadovoljnika i nezadovoljstva s radom i uspjesima naših pojedinih književnih društava; pokušalo se je s bojkotom i zasnivanjem drugih društava i centara i cijelog niza listova, da se pokaže, kako bi nezadovoljnici i prigovarači umjeli i drugačije i bolje. Ruku na srce, — neka se reče, koji su to do sada postignuti uspjesi gdje li je to drugačije i bolje? Prošla su vremena, gdje su se na viku i duvanje u bojne trublje rušile u prah zidine Jerikona. — Tko hoće i umije da književnikuje, — znati će se snaći i u kolu „Matici“ vjernih književnika.

Neki od onih, što su bili potpisali izjavu bojkota, već su i uvidjeli, da ne leži ni na Matici ni na njenom odboru krivnja, što ne ide baš sve onako, kako bi oni s pravom ili nepravom željeli i htjeli pak se uhvatiti u kolo Matici vjernih književnika. Neki drugi ostaju još uvijek u prkosu i bojkotu, — ali da se mnogi već i u opće ne javljaju na književnom polju, pa ni tamo, gdje valjda nema onoga, što im se tobože u Matici ne dopada, quare hoc?!

Novi Sad mjeseca srpnja 1908.

Jovan Hranilović

Članovi „Matice Hrvatske“ u Hrvatskoj i Slavoniji po zvanju i zanimanju.

Sknjigama za godinu 1907. izdala je „M. H.“ nakon duge stanke izvještaj o radu odbora s imenikom članova. Takav je imenik posljednji put izšao 1903. Šteta, da se uopće napustio; u njem se naime ogledao razvoj društva prema stanju članova i njihovu zanimanju, a to je opet upotpunjavalo sliku gospodarskoga i književnoga rada u odboru. I onda je doduše u imeniku bilo nekih netočnosti, koje nastadoše otud, što se imeniku nije posvećivala dovoljna pažnja, a to opet nije bivalo, jer mu se nije podavala važnost. No tko drži, da imenik znači s obzirom na članove isto, što blagajna s obzirom na novčano stanje, željet će i tražiti, da imenik bude brižno i točno sastavljen. Prije se moglo tome zahtjevu lakše udovoljiti, jer su se mogle od godine do godine promjene udesiti i netočnosti tu i tamo ispraviti; kad se ali jednom prekinulo, teško ga je na novo urediti. Stoga je i posve razumljivo,

da u izvještaju s imenikom (za 1906.) ima dosta pogrešaka s obzirom na zvanje i zanimanje članova, da su mnogi članovi zabilježeni po više put na raznim mjestima, da je medju članovima ostao i gdjekoji pokojnik; a najveći mu je nedostatak, da povjerenici nijesu najavili imena svih članova, ili ako su ih javili, nijesu naznačili zvanje i zanimanje; a nema ni sigurnosti, da su sva mesta zabilježena. To sve dat će se u imeniku za 1907. ispraviti, ali u drugu ruku bi uslijed tih nedostataka bilo preuranjeno praviti ikakove zaključke. Slika što se ovako dobiva nije ni potpuna ni točna: pa ipak joj se ne može poreći *približna* vrijednost; vjerojatno je naime da ni potpuni broj članova ne će znatno promijeniti brojevne odnosa pojedinih staleža i zanimanja. U misli, da je tako, uzesmo u ruke rečeni imenik za godinu 1906. i dobismo ove podatke. Uzeti su u račun samo članovi u Hrvatskoj i Slavoniji. Po odbitku čla-

nova iz Dalmacije, Bosne-Hercegovine i iz Slovenskih zemalja, nadalje po odbitku članova, kod kojih nije naznačeno zanimanje ili uopće nijesu poimence nabrojeni ostaje

broj članova 4831

Od toga bilo je korporacija (pučkih škola, čitaonica, društava) 1097

Ostatak podijeljen je na pojedina zvanja i zanimanja, kako slijedi :

1. Sudbenih činovnika	120
od toga sudbenih vijećnika	23
vijećnika ban. stola	4
septemvir	1
2. Upravnih činovnika	106
od toga savjetnici zem. vlade	9
veliki župani	3
3. Šumara, veterinara, inžinira	107
4. Financij. i porez. činovnika	96
5. Poštanskih činovnika	21
6. Željezničkih činovnika	9
7. Potčinovnika i dnevničara	119
8. Mjernika	62
9. Poštara	25
10. Gradskih i općin. činovnika	291
od toga gradskih činovnika samih	57
11. Privatnih činovnika	279
od toga u bankama i štedionama samo u Zagrebu	134
	32

12. Svećenika	460
od toga biskupa i kanonika	24
od toga zagrebačkih	12
rabinera	3
paroha	2
evang. pastor	1
13. Odvjetnika i javnih bilježnika	145
u samom Zagrebu	28
14. Sveučilišnih profesora	26
15. Srednjoškolskih profesora	174
od toga u Zagrebu	53
16. Učitelja	325
17. Lječnika	126
od toga u Zagrebu	18
18. Ljekarnika	73
od toga u Zagrebu	2
19. Trgovaca	384
20. Veletržaca, veleindustrijalaca, bankara	16
21. Obrtnika	196
22. Posjednika i privatnika	239
23. Vojničkih časnika	47
24. Vojnika, oružnika stražara	22
25. Seljaka	18
26. Sveučilišnih slušatelja	64
27. Djaka srednjih i nižih škola	274
28. Ostalih zanimanja	98
od toga književnika i novinara umjetnika	9
	2

I ovako podaje ovaj makar i nepotpui prijegled prilično zanimljivu sliku. No o tom drugi put.

I opet Vukovo „Zidanje Skadra“.

Odgovor „Srpskom Književnom Glasniku“ i „Savremeniku“.

U posljednjem broju „Srpskog Književnog Glasnika“ osvrnuo se redaktor smotre, dr. Jovan Skerlić, profesor biogradske Velike škole, na moju raspravu, koja je pod imenom „Otkud Vuku Zidanje Skadra?“ izašla u 12. broju Matičina „Glasa“. Kad sam razabrao Skerlićevu šifru pod osvrtom, iskreno sam se obradovao, da će s njegove strane primiti potvrdu za moje nazore ili će me on teškim i ozbiljnim razlozima uvjeriti, da sam se prevario. Međutim nisam našao ni jedno ni drugo, pa priznajem, da bi mi bilo milije, da se on ovoga pitanja nije ni doticao. Na onu moju raspravu može se odgovoriti ili ozbiljno ili — nikako. Ali ovako, kako je odgovorio g. Skerlić, ne znam, da li će s njim biti zadovoljni i njegovi abonentи, a mislim, da nije ni on sam zadovoljan. Ove se stvari ne traitiraju tako olako.

Ja sam u pomenutoj raspravi ustvrdio, da je Vuk primio: „Zidanje Skadra“, „Smrt Majke

Jugovića“ i „Bog nikom dužan ne ostaje“ iz rukopisnoga zbornika Anta Franjina Alačevića, koji se prije Vuka dao na sabiranje narodnih pjesama. Doličan odgovor na ovu moju tvrdnju bio bi samo taj, da je g. Skerlić potražio u Vukovim rukopisima ili u onoj Vukovoj prepiski, koja dosada još nije izdana *dokaze proti meni* i proti Alačeviću, pa da mi ih je poslao u hladnoj raspravi kao što je i moja. Ili da je došao u Zagreb, pa pogledao Alačevićev rukopis! Da je došao, znam da o ovoj stvari ne bi — ništa pisao. Ali on nije uradio ni jedno ni drugo, nego je držao, da će se i ja zadovoljiti s onako malim, gotovo praznim odgovorom. To bi bilo nedostojno ozbiljne stvari, o kojoj se radi.

Gosp. Skerlić drži, da Vuk nije „morao činiti pozajmice“ iz Alačevića, pa veli, da u štampanim knjigama Dositija Obradovića i njegova učenika Jovana Muškatirovića „ima zabilježenih stihova istih onakih, kakve je Vuk docnije bilježio“. —

Je li moguće, da g. Skerlić ovo drži odgovorom na moje tvrdnje? Ali dobro! Neka mi iz svih onih „zabilježenih stihova“ spomene *samo jedan*, kojim će me uvjeriti, da Vuk nije primio *cijele one pjesme* iz Alačevićeva zbornika! Ovaj odgovor Skerlićev vrijedio bi samo onda, da sam ja samo i natuknuo, da Srbi prije Vuka uopće *nisu bilježili narodne pjesme**. — Nadalje gosp. Skerlić piše, da prof. Tihomir Ostojić u Novom Sadu ima cijelu zbirku starih srpskih rukopisnih pjesmarica iz XVIII. vijeka, u kojima se nalazi dosta „istovetnih s pjesmama, koje je Vuk unio u svoje zbirke“. — Je li to dokaz, da Vuk *nije* uzaimao iz Alačevićeva zbornika? U ostalom, Ostojićeva zbirka još se čuva, a tu je i prijatelj Tešo, (bili smo kolege kod Jagića), pa neka se javi s pjesmama iz svoga zbornika!

Iz cijelog pisanja g. Skerlića izbija za čudo neki povrijedjeni nacionalni osjećaj kao da Vuk nije *morao* primati iz hrvatskih rukopisnih zbornika ništa kad je to „mogao činiti“ iz srpskih pjesmarica. Ali ja sam ustvrdio, *da je primao*, i time nije pala na Vuka nikakova sjenja, a sada je red n° 4 g. Skerliću ili na kom drugom, ako hoće, da mi dokaže, da *nije*. Da bi i Vuk i Alačević mogli samostalno zapisati iste pjesme u istom obliku to sam ja odbio i oborio već u prvoj raspravi, pa bi me g. Skerlić mogao uvjeriti, da se varam, samo onda, kad bi mi od sto hiljada pjesama, koje su od prilike dosada skupljene medju Srbima i Hrvatima naveo *samo jednu*, koju su dva različita sabirača makar u istom kraju, u isto doba, pa ma i od istih kazivača zapisala onako doslovno kao što su pomenute tri u Alačevića i Vuka.

Ne mogu a da ne požalim što se ovom prilikom g. Skerlić dotakao neumjesnog „inačenja i nacionalističkog samohvalisanja“ ističući poznatu radnju dra. Matića o Merimée-ovoj mistifikaciji naših narodnih pjesama. Ova je radnja štampana u Jagićevu „Archivu“, te se u njoj govori samo o *hrvatskim* narodnim pjesmama, premda se — veli g. Skerlić — „u njima pjeva o knezu Lazaru, „roi de Servie“, i premda je Goethe (!) o njima govorio kao o isključivo srpskim“... Nekoliko redaka prije veli g. Skerlić da su Srbici i Hrvati jedan isti narod i da je ono, što je srpsko, u isto vrijeme i hrvatsko a obratno sve što je hrvatsko, to je i srpsko. A sada zamjerava Matiću, da Merimée-ove pjesme nazivlje samo hrvatskim, premda na srpskoj strani nikad nitko ne daje zajedničkim našim narodnim pjesmama i

hrvatski naziv pored srpskoga. Pa ako tko na srpskoj strani — onako iz milosti ili za ljubav mira — izrekne u pitanju narodnog imala i naše narodno ime, on rijetko kada u to potpuno i vjeruje. To se eto mora medju nama još temeljito izvesti na čistac, a onda ćemo se još iskrene zagrliti, da se sva naša narodna i književna budućnost ostvari „u što bržem i potpunijem medjusobnom prožimanju i sajedinjavanju“. Vuk je nama Hrvatima u tom pogledu učinio veliku nepravdu, pa smo se eto preko pola vijeka morali otimati od njegovih teških zagrljaja.

Ja se lično evo već duže vremena bavim time da sebi objasnim, *koliko se je Vuk slažući svoj Rječnik koristovao starijim hrvatskim leksikografima*, jer sam već po prvom Vukovom pozivu na preplatu razabrao, da ga je Kopitar kao praktičan i uman vodilac s njima upoznao. I nikada nisam pravo smio da s tim izadjem na javu, bojeći se prigovora, nacionalističkog samohvalisanja*. Medutim, to je stvar čista naučna, koja ne bi morala nikada izlaziti iz stupaca naučnih i akademičkih listova, da se izrabljuju u političke svrhe. I sad prije nekog vremena dobijem prvu knjigu „Vukove prepiske“ u srpskom državnom izdanju, iz koje se vrlo krasno razabira sav tečaj pripremanja za Vukov Rječnik.

Po Vukovu pismu od 14. siječnja 1816. (str. 153.), koje je odaslao Kopitaru, i po odgovoru Kopitarovu od 19. ožujka (str. 158.) saznaјemo tačno koje je hrvatske rječnike Vuk tražio od Kopitara: Mikalju, Jambrešića, Belostenca, Dellabellu i Stulli-ja!

Slovenski slavista i učitelj, gotovo otac i stvoritelj Vukov, Bartolomej Kopitar, tjerao je neprestano Vuka, da slaže rječnik, a Vuk se je tome otimao, jer je osjećao, da za taj posao u ono doba još nije imao dovoljno spreme. Patrijarh slavistike, opat Dobrovský i neki drugi stručnjaci zato u prvi kraj nisu ni inali nikakova pouzdanja u Vukov rad. Kad se je Vuk u mjesecu siječnju god. 1816. našao u samostanu Šišatovcu kod arhimandrita i pjesnika Mušickoga, mogao je bez brige za svakidašnji kruh početi da radi na rječniku s pomoću Mušickoga, jer se sâm nije mogao dati na taj posao, budući da je u Šišatovcu tek počeo učiti latinski. Ali ni od samog Mušickog nije bilo mnogo izgleda na uspjeh, dok ne dodju „šokački rječnici“. U pismu od 14. siječnja naime mole njih dvojica Kopitara, da im iz Beča pošalje „sve šokačke rječnike kao n. pr. Štulli-a, Jambrešića, Dellabellu i Belostenca“. Te sve rječnike doduše imao je u Karlovima metropolit Stratimirović, ali Vuk nije htio „prositi pomoći srpskome jeziku u najvećega neprijatelja njegovog“, nego ih je trebao Kopitar da pošalje iz Beča, a „Stratimirović neka se samo začudi, kad vidi u objavljeniju, da će *Srpski rječnik imati sve one srpske riječi*, koje se u goreimenovatim

* Kako je poznato, Sava Tekelija, osporavajući i Vuku i Mušickomu prvi poticaj za sabiranje narodnih pjesama, rekao je medju ostalim, da se prije Vuka nalaze narodne pjesme zapisane „*samo u šokačkim kalendariima*“. („Srpski nar. List“ od god 1842., br. 25. — Vukovi „Gram. i polemički spisi“, III., str. 65.).

Šokačkim rječnicima nalaze (zašto on misli, da te rječnike nikakav Srbin ne može sastaviti — nabaviti — osim njega). — Kopitar mu je 18. ožujka 1816. zaista i poslao sve te tražene knjige osim Mikalje, kojega ni sâm nije imao, te mu ga je tek kasnije odasla. Kopitar u ostalom tješi Vuka njemačkim pismom, da će mu i prva četiri rječnika dostajati: „Zur Noth, wenn Sie nur diese, die Sie haben, *vollständig ausziehen*, und dabei zugleich Ihr eigenes Gedächtniss und das Ihrer Umgebungen in Contribution setzen“.

Podrobnije dokazivanje, kako se je Vuk služio pomenutim rječnicima, ne ulazi u ovaj člančić, ali i onda, kad bude dokazano, da se je on i u ovom poslu vrlo mnogo koristovao čistim hrvatskim knjigama upravo kao što je pobirao i primao od Hrvata pjesme isto tako rado i spremno kao i od Srba, izdajući ih jedino pod srpskim imenom, ne će Vuk nikako biti oštećen u svojim vanrednim zaslugama. Da se on *nije* služio hrvatskim rječnicima, bilo bi upravo neshvatljivo i neoprostivo, jer se bez tih rječnika, (od kojih su neki upravo izvrsni), ne bi mogao maknuti, i njegov bi trud bez svake sumnje ostao jalov i nepotpun. Rječnike uopće ne piše nitko bez pomoći starijih leksikografa, a budući da su Hrvati imali *osam* rječnika prije prvog srpskog, to je sasvim razumljivo, da se je prvi srpski leksikograf *mora* barem nekim od njih služiti. Začudno je samo to, da se Vuk usudio izaći pred ondašnje srpsko ortodoksno općinstvo s knjigom, u kojoj su mu pomagali većim dijelom jedini „šokački“ Franjevci, Paulinci i Jezuite. Tâ radi same „jote“ napali su ga, da želi Srbe „pošokčiti“.

U istoj „Vukovoj prepisci“ nadao sam se, da će naći i ključ „Zidanju Skadra“. Ali je Vuk u tom poslu bio upravo zagonetno slaborjek, pa da nema Kopitarove prepiske, ne bismo imali ni polazne tačke, s koje se možemo davati na trage. U Dalmaciji Vuk nije ni bio prije g. 1823., kad je prvi put stampao neke pjesme, o kojima govorimo. God 1834. video je Vuk prvi put Jadranovo more, pošto se godinu dana prije u Peterburgu upoznao s vladikom Njegošem. Odakle onda Vuku dalmatinske i one pjesme, za koje izrijekom kaže, da su „iz Hrvatske“? Morao mu ih je netko poslati. Ali tko? Da nije piarista *Appendini*? — U Kopitarovu pismu od 5. siječnja god. 1821. (str. 185.) faktično javlja Kopitar Vuku, da će Appendiniju poslati „Rječnik“ i „Pjesnaricu“ s dodatkom: „*Er soll dort dafür sammeln (pjesme)*“. — Appendini je dakle dobio honorar u naravi, da za Vukove knjige šalje narodne pjesme iz Dalmacije. — Gotovo dvije godine kasnije, u pismu od 20. prosinca 1822., javlja Kopitar Vuku, da Appendini nudi 50 „šokačkih“ pjesama. Er sagt, sie seyn in der Herzegovina gesammelt. *Also wieder ein Band für Sie!* — O Appendiniju uopće govoriti se u Vukovoj prepisci

vrlo često, pa je više nego pouzdano, da smo sada na pravom tragu, od koga je Vuk prije Vrčevića i Vuka Popovića dobivao pjesme iz onih krajeva.

Gosp. Skerlić veli, da sam ja „Smrt majke Jugovića“ proglašio hrvatskom pjesmom, a rekao sam jedino, da se čuje na čistom hrvatskom teritoriju. Je li hrvatska ili srpska, o tom nisam ni govorio, nego samo, *gdje* se pjeva. Ako se koji motiv sa srpskim historijskim koloritom pjeva u hrvatskim krajevima, pa ako ga zapiše i hrvatski sabirač, onda time pjesma nije postala specijalnom hrvatskom, kao što ni pjesme s hrvatskim koloritom, ako su sačuvane u srpskim krajevima i ako ih zapišu srpski sabirači — pogotovo ako ih zapišu medju Hrvatima — ne postaju time srpskim pjesmama, osim samo toliko, koliko je sve, što je hrvatsko, ujedno i srpsko i obratno. Ali ako se medju nama samima porodi potreba za specializovanjem, onda dakako ne možeš reći bez opravdavanja: ono, što je tvoje, nije tvoje, nego *samo* moje. — Iz „preuhitrenog“ zaključka g. Skerlića o mojoj raspravi, izbio je još preuhitreniji, kad je g. Skerlić prekorio urednika „Glasa“ radi „logičke nedosljednosti“, što je u istom broju svoga lista tobože donio jedan članak, u kojemu je Jugovića — Hrvatica, a u drugom Srpinja! Istom se „logikom“ zakitio — kao i g. Skerlić — najnoviji redaktor „Narodnih pjesama“ za hrvatsku srednjoškolsku mladež. Ja sam mu prigovorio, da se pjesme s gotovo isključivim *srpskim* historijskim i vjerskim koloritom ne izdaju za *hrvatske* djake, i pri tom ostajem. Da je dr. Skerlić još jedared pročitao i moj i svoj članak onda svoga zaista ne bi davao u štampu, jer bi i sâm došao do uvjerenja, da je vrlo slabšan i sasvim — izlišan.

*

Kad je ovaj odgovor gosp. Skerliću bio već složen, primio sam 177. broj ovogodišnjega „Pokreta“, u kojemu se donosi izvadak iz članka nepoznatog pisca u „Savremeniku“, koji se zabavlja istim pitanjem. Držim, da će odgovor, upućen na g. Skerlića, zapisati sebi i „Savremenikov“ naučenjak, pa se rješavam posebnoga opširnijega odgovaranja.

Nepoznati pisac znalice govori *neistinu*, kad tvrdi, da je Vuk „vrlo savjesno i točno“ označivao, od koga je koju pjesmu primao i u kojemu je kraju zapisana. Da sam se ja htio zadovoljiti s onim podacima, koje Vuk iznosi o pojedinim kazivačima i zapisivačima pojedinih pjesama u *potonjim* edicijama svojih knjiga četvrtog i petog decenija, onda ne bih ni zadirao u pitanje o izvorima njegovih pjesama. Kad je Vuk u izdanju od god. 1833. znao, da je „zbog mlogi uzroka“ potrebito izrijekom naznačiti, od koga je koja pjesma i u kojem se kraju pjeva, zašto o tom nema *ni spomena* u izdanju od godine 1823?

Drugo: zašto ni u jednoj potonjoj ediciji nije spomenuo — kad je sve tako „savjesno i točno“ bilježio — od koga je „iz Hrvatske“ primio „Smrt majke Jugovića“? Zašto u predgovoru IV. knjige bečkoga izdanja od god. 1833. na str. 33—34. pojmenice spominje 18 kojekakovih zemunskih, vukovarskih, somborskih, šidskih i t. d. pisara, trgovaca, učitelja i paroha, koji su mu slali zapisane pjesme, a *nijednog hrvatskog?* Vuk nije nigrdje priznavao, od kojega je literata i zapisivača s hrvatske strane dobivao pjesme za štampu, a danas je više nego utvrđeno, da je od njih primao pjesme i stajao s njima u svezi. Zašto su Vuku bili važniji i Raško od Kolašine i Rovo, momak gospodara Jovana Obrenovića, i pisar magistrata kragujevačkog i starješina nahije čuprijske (kao zapisivač!), te je njihova imena predao potomstvu na pohranu, a ime zapisivača „iz Hrvatske“ nije? Ja dakako odmah u prvi kraj nisam vjerovao Vuku ni to, da je on svoju „Smrt majke Jugovića“ uopće primio „iz Hrvatske“, kako je Vuk tu Hrvatsku sebi zamišljao. Primio ju je iz Dalmacije kao i ostale dvije, a Dalmacija za Vuka — nije bila Hrvatska.

Svi „kronološki kriteriji“ nepoznatog pisca u „Savremeniku“ otpadaju kao *netemeljni*, jer se u rukopisu najstarijega Alačevića nigrdje ne nalazi njegovom (ni ićirom) rukom zapisano, da su mu pjesme skupljane „od god. 1840—1860“. Ta, za boga, stari je Alačević umro g. 1856.*! — Za ono, što je zabilježeno u prvoj knjizi *štampanih „Matičnih“ pjesama*, ne mogu *ja* lično preuzeti nikakovu odgovornost, jer nikako ne dokučujem, po čemu je upravo to razdoblje odabранo i *za stariji i za mlađi zbornik*, u kojima su zapisivane pjesme jednog djeda, dvojice sinova i jednog unuka, i koji se ortografijom razlikuju za neko 80 i 100 godina? Znam samo to, da je u *prvoj polovici starijega zbornika* upisana francuska putnica Anta Franjina Alačevića od god. 1796., a to već samo sobom ruši svu sofisteriju nepoznatoga pisca „Savremenikova“. Da je njemu bilo stalo do ozbiljnosti, a ne do besposličkog zabađanja, ne bi on smio uzeti ni pero u ruke, da se dotakne ovoga pitanja, dok se ne upozna s Alačevićevim rukopisom. U kazalu starijega zbornika na str. 130. ima uz pjesmu o majci Jugovića pod br. 46. olovkom i modernim pravopisom zapisano (očito rukom najmladnjega Alačevića) ovo: „Stamp. Vuk II. dio, ali kako se pjeva u nas“. Da je djed Miroslava Alačevića mogao imati u rukama u doba, kad je zapisivao pjesme, Vukovo izdanje, to bi unuk, koji citira Vuka uz djedov rukopis, valjda opazio, a možda i znao. Ovako je on samo nedužno i bez ikakove primisli dodaо onaj *odlučni* dodatak. A da se onako zaista pjevalo u Makarskom Primorju,

* Sin Frane umro mu je god. 1858., a Jerko 1861.

a da onako, kako je Vuk izdao ovu i druge spominjane pjesme, bez sumnje Vuk lično *nije nigdje slušao*, to je, držim neosporno dokazano u mojoj raspravi, pa se nepoznati stručnjak nije usudio ni prikučiti *glavnome* dijelu mojih jezičnih i metričkih kriterija. A, kad je stvar bjelodana za *jednu* od onih pjesama, *onda je i za sve*.

Sofisterija tajinstvenoga pisca osramoćena je i klasičkim njegovim dokazivanjem, da je Alačević — tobože prema mome pisanju — zapisivao pjesme u desetoj godini dobi svoje! Kad je Alačević u 16. godini mogao biti časnik francuske armade, onda se je valjda mogao već služiti i pismom. Alačević je naime živio u drugačijim društvenim prilikama nego Vuk, koji je tek u 17. godini dospio da podje u prvu osnovnu školu, a u 19. ga nisu htjeli primiti u karlovačku gimnaziju, jer je bio prestari i „premalo obrazovan, da bi postao pisarom ili svećenikom“. U Karlovcima je Vuk uopće prvi put čuo, da se narodne pjesme mogu i smiju zapisivati, pa je držao da se Mušicki, tražeći od djakâ pjesme, s njima ruga kao momcima, koji su odrasli po planinama čuvajući ovce, koze i svinje. — U ostalom od god 1781., prave godine rođenja Alačevića, pa do g. 1823., kad su dvije Vukove pjesme, o kojima je govor, prvi put štampane, izrastao je mali Ante za 42 godine, a u to doba mogao je čovjek, koji je od djetinjstva usisavao narodne pjesme, već i *završiti* svoj sabirački posao, a nije trebao tek čekati na Vuka, da od njega prepisuje i u ikavštinu obraća njegove pjesme. Alačević je do Vukova izdanja sretno preturio ne samo desetu, nego i dvadesetu i tridesetu, pa prešao čak i četrdesetu godinu. Sofisterija je podla, kad se upotrebljava u nečasne svrhe. — Alačević je nadalje bio mnogo bezazleniji od Vuka, a recimo otvoreno, i slabiji diplomat i filolog, da bi se mogao dati na vratoloman posao prekravanja i transformiranja narodnih pjesama. U tom odlučno zaostaje za Vukom, pa je zato u ovom slučaju na njegovo, a ne na Vukovoj strani, jakost i iskrenost.

Ali sada tek dolazi glavno. Vukova „Jugovićka“ štampana je prvi put još *mnogo kasnije* od ostalih spominjanih pjesama, pa su se time utvrđila i očeličila *sva moja dosadašnja fakta*.

Jednim jedinim dobrom dakle urodilo je „Savremenikovo“ zanovetanje i besposličenje, i to: da me je ponovno natjerala, da uzmem Alačevića u ruke i uporedim ga s Vukom. I tu sam došao do konačnog *neoborivog fakta*, koji u ovoj stvari mora i slijepcu otvoriti oči.

U nebrojenim izdanjima Vukovih pjesama ne smije se čovjek gotovo nikada pouzdavati u ono, što drži, da jest. Jer ono, što jest, možda baš i — nije. Nije ti dovoljno naime imati u rukama samo posljednje veliko državno izdanje, (koje je

— budi u zagradi rečeno! — najlošije od sviju predjašnjih), nego za sve pjesme, o kojima misliš govoriti, moraš potražiti *sva* predjašnja izdanja. To se najbolje razabira baš u pitanju pjesme o „Smrti majke Jugovića“. Ja imam n. pr. u svojoj privatnoj biblioteci medju ostalima drugu knjigu najstarijih junačkih pjesama od god. 1875. Na njoj stoji debelim pismenima zapisano, da je preštampana bez ikakove promjene“. Da, ali sada tek ne znaš: iz kojega je izdanja preštampano. Ako misliš, da se sve te pjesme nalaze u knjigama od god. 1823. ili 1833., u kojima su štampane i najstarije i različne, onda ćeš se obrukati Vukova je svaka redakcija drugačija. Ne preostaje ti dakle drugo nego u ovoj ljetnoj sparini napasto vati sveučilišne i akademiske knjižničare, koji su takodjer na ferijalnom odmoru, da ti iz prijateljstva učine ljubav, pa da se žrtvuju i donesu ti sva izdanja od početka do svršetka XIX. vijeka. Budući pak da neke Vukove edicije nemaju ni pravoga kazala, pomirit ćeš se sa svojom vajnom sudbom, pa lijepo sjesti i prevrtati u znoju lica od lista do lista, dok naidieš na ono, što tražiš.

Vukova je dakle „Smrt majke Jugovića“ *prvi put štampana* tek u izdanju od god. 1845. I time je pitanje konačno riješeno. Tu je naš Alačević imao već 64 godine; svoj je rukopis već odavna zaključio i mirno čekao na počinak. Za to doba proputovao je Vuk već odavna Dalmaciju. Ali da i nije osobno prepisivao iz Alačevićeva zbornika, već sama ortografija, starost i izbljedjelost Alačevićeva *mastiła i hartije*, na kojoj je ispisana *cijeli* njegov zbornik, zajamčuje rukopisu *starost od sto godina*, pa nema *nijednog* spoljašnjeg ni unutrašnjeg znaka, da bi pjesme mogle biti prepisane tek u petom deceniju. Danas više dakle nema kriterija, koji bi meni ili ikomu dokazao, da Vuk *nije* ovu pjesmu — a s njom dakako onda i druge — dobio od Alačevića, i tkogod se ovoga posla lati, razbit će mu se svako dovijavanje na tvrdoj hridini neospornih fakata kao što se eto razbila „Glasnikova“ dr. Skerlića i „Savremenikova“ x-pisca.

Pored toga pjesma o Jugovićki nalazi se kao i „Bog nikom dužan ne ostaje“ zapisana ne samo u prvoj polovici stare Alačevićeve zbirke, nego u *prvoj šestini* (na str. 61. od 344 strane) cijelokupnog rukopisa. U ostalom, da su i sve tri pjesme uvrštene i u drugu polovicu, pa i pod kraj zbirke, ne bi to ništa dokazivalo proti mojoj tvrdnji, jer je i druga polovica zbirke pisana istim pravopisom, istim mastilom i istim jezičnim osobinama.

Osim onih stihovnih kriterija, koje sam naveo u svom prvom članku govoreći o većoj starosti i originalnosti Alačevićevih zapisa, hoću sada još da naročito istaknem jedan vrlo važan oblik. Kod Vuka glasi 17. stih pjesme o Jugovićki: „I više njih devet bojni kopija“, a kod Alačevića: „Vise

gnii devet boini koplia“. Ovaj „gnii“ sa dva „i“ govori više nego debela knjiga. To je onaj izuzetni slučaj u našoj narodnoj poetici, gdje se jedan slog u pjevačevu recitiranju računa za *dva*. Alačević je dapače napisao dva „i“, jer je tako *čuo u narodu*. Vuk je ovim oblicima redovno izbjegavao, te popravljao stih, gdjekod je mogao, uklanjajući se prividnim devetercima, kojih Alačević, a i narod, ima vrlo mnogo*. U ovom slučaju stavio je Vuk pred „više“ jednu kopulu, a na „više“ udario je akcentom po „e“. Da je Alačević imao Vukov tekst u rukama, jamačno ne bi rekonstruirao stih na rjeđji, izuzetniji i „nepravilniji“ oblik, nego bi ostavio onako, kako je kod Vuka našao. Iz svega se dakle vidi, da Alačević prema Vuku stoji kao *kazivač* prema zapisivaču, ili kao *narod* prema književniku, a nipošto obratno. Alačević je izvor, a Vuk prijepis.

Iz svega dakle izbjija na vidjelo, da je tajanstveni stručnjak „Savremenikov“ skočio u vodu i tu se prebacio, nadajući se, da će opravdati i ponosno nadalje nositi nadimak dubokog morskog norca, ali se na svoju sreću — udavio. Ako nije, neka se još jedared javi!

Što se tiče sabiračke pouzdanosti Luke Ilića Oriovčanina, tu bi „Savremenikov“ vitez i opet bolje učinio, da se pokrio japundžetom, pa šutio. Ilić nema u svojim zbornicima gotovo nijedne pjesme, koje nije *pokvario*. Na sreću su nam njegovi rukopisi sačuvani u dva primjerka; jedan je prvobitni, a drugi — Ilićev. Na tisuće stihova on je svojevoljno i naknadno umetao i nadovezivao čitave odlomke, koji su redovno rušili svu prvobitnu ljestvu i originalnost. To dakako „Savremenikov“ vitez *ne zna*, pa zato tako potmulo lupa kao puto o lotru Izdavač Ilićevih pjesama imat će vražijega posla, dok iz precrtnih stihova razabere ono, što je dobro i izvorno. Pavlinović nije imao u rukama prvobitnih Ilićevih pjesama, ali je bogodanom svojom *artističnošću* (čini se, da redakcija „Savremenikova“ ne razumije ove riječi) osjetio, što je dobro, a što nije. Čast dakle ostaje njemu, a blamaža — „Savremenikovu“ mudracu od istoka.

Što isti mudrac izvija nadalje o Menčetiću i Šišku Gunduliću, to je stvar njegova ukusa. Njemu je vrlo dobro poznato, (pa se pravi samo lud), da sam ja prije 14 godina imao po ukazu vladinu napisati historiju kazališta na vrat na nos za tri mjeseca, da bude gotova do ulaska u novu zgradu. Ja se samo čudim, da se uz takove prilike nije našlo mnogo većih lapsusa; a da ih se ni do danas nije našlo, to mene samoga ispunjava najvećim zadovoljstvom. Ali da mudracu tutnem u ruke još jedan evidentan dokaz i o mojoj dramaturškoj „nesposobnosti“, javljam mu,

* O ovim oblicima govorim više u studiji o Pašunku.

da će na str. 124. iste moje knjige naći zapisano crno na bijelom, da je poznatog „Vlasnika talionica“ napisao — Feuillet, a valjda već i svaki slagar „Savremenikov“ znade, da je od Ohneta... Naprijed dakle! Slava će obretnikova biti zapisana

zlatnim slovima u historiji hrvatske „sposobnjačke“ literature, u kojoj po božoj i po ljudskoj pravdi mudrac Izrailjev ne smije ostati na posljednjem mjestu.

Dr. Andrić.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Je li „Glas M. H.“ polemičan? Ima i medju prijateljima „M. H.“, koji kao da zamjeraju „Glasu“, što se toliko bavi polemikom. Koji tako misle, ne prosudjuju pravo naš položaj. „Glas“ je osnovan u svrhu, da bude organ društva. Bilo je naime vrijeme, kad je cijekupno novinstvo bilo u zakupu protivnika „Matičnih“, oni su odonud pravili „Stimmung“ protiv „Matic“ i njegina odbora, a ova nije imala, gdje da se brani; ako bi se na krive izvještaje i neosnovane napadaje poslao ispravak, kako je već običaj, dodali bi tome protivnici svoje primjedbe — samo da se vidi, da su oni u pravu. Tako se stvarao nepovoljan sud o „Matici“, te je upravo sreća bila, da je osnovan „Glas“, kojemu je kao jedna od prvih dužnosti nametnuta: *budno paziti, što štampa javlja o družtvu i njezinu odboru*, te ispravljati neispravne vijesti. Kakove su prilike naše i previše je toga posla. Ali nama nije do inata, niti smo uveli stalnu kao stalnu rubriku: polemiku; ni „M. H.“ ni odboru nije do toga, da s kim vodi makar i književni rat; nije mu do plemike same, jer je za kulturni rad. Ali kad bude napadnut, mora se braniti; naša rubrika i pokazuje ovaj defenzivni značaj: na obranu! Nije izazov na našoj strani. Stvarnu kritiku i mirno raspravljanje o književnim pitanjima, ne samo da bismo rado slušali, nego smo ih se već zaželjeli — kao koji ih davno ne čusmo. Ali kad je kritika u rukama ljudi, koji se ističu jedino zlobnim i oštrom jezikom, a često i u rukama književničkih analfabeta, kad se „D. H. K“ etabliralo kao tabor *protiv* „Matic“, onda nije čudo, ako moramo toliko polemizirati, što u današnjem životu znači natezati se s protivnikom. Nema čovjeka, tko bi to mogao držati za dobro i lijepo, ali je posve krivo, ako se zato kaže, da valja napustiti svaku polemiku. Da nije publika toliko povodljiva i da ne vjeruje u većini slučajeva onomu, koji najviše viče, mogao bi čovjek mirno proći mimo svih navalja i napadaja. Ali protivnici upravo računaju s tim, da — *semper aliquid haeret i služe se lakovjernošću publike*. O tom dakle je li polemika potrebna, ne može biti sumnje: ona je u književnome životu isto što u pravnome obrana svojega prava, po kojoj se mjeri životna snaga, sposobnost naroda i pojedinca. Zlo je, ako je ona samo — *polemična*. Ne će biti zgoreka, aко onđe iznesemo glavne misli iz članka pokojnoga Dinka Politea: Kritika i polemika (Obzor od 24. stud. 1900.) koji je jednakom aktuelan i sada, premda se od onda stari urednik Obzora, I. P., pomladio. U tom se članku kaže:

„U nas se je razmahala polemika medju tako zvanim mladima i tako zvanim starima, jer da o pravim starima i o pravim mladima ne može i ne smije da bude govor, to smo već dokazali. Je li ta polemika zlo? Mi mislimo, da nije, to jest, da ne bi bila, kad bi se kretala u onim granicama, u kojima bi se po samoj naravi stvari imala kretati. Ali na žalost nije tako. Što bi morala biti po-

lemika takve vrsti? Morala bi da bude u isto vrieme i kritika.

U nas naprotiv ona boluje od raznih bolesti. Najprije mjesto da bude uviek kritika, izvršla se je pretežno u ličnu zadjevicu i napadaj, osobito na onoga, koga sa-mozvani mladi smatraju glavnim rušiteljem tobožnjega modernoga pravca. Drugo, u polemiku su se umiesali neki, koji ne samo da ne spadaju u odabранje, nego s potmanjkanja književne naobrazbe, nisu ni zvani, da o književnim pitanjima razpravljaju. Treće, što čini čitavu ovu polemiku klimavom i ne dopušta, u koliko je ona i kritika, da se razvije, jest sterilitost tako zvanih mladih. Oni ne produciraju, nego samo kritizuju, ili sebi utvaraju, da kritizuju. Na taj način kritika, koju vode starí, nema dovoljno objekta: ona često mora da bude samo kritika kritike, pa da suzbija neosnovane navale, mjesto da i ona sama navaljuje.

Pošto je naš javni život mnogo pretrpio odatle, što su se polemike znale izvrći u lične navale i obrane, to se mnogi boje današnje književne polemike i a priori ju osuđuju. Po našem shvaćanju imaju krivo; pa mjesto da ju osuđuju i smatraju, ako ne nekom nesrećom, a to barem nekom dangubom, imali bi pozvati samozvane mlade na sdušno shvaćanje zadaće, koja bi imala biti namjenjena ovakovoj polemici. Rekosmo: ovakova polemika imala bi biti kritika, kao što i jest po našem mnjenju od strane starih, unatoč potežkoći, na koju oni nailaze s toga, što im samo zvani mladi ne pružaju dosta gradiva svojim književnim djelima. Kritika je pak važna grana književnosti; i to kud i kamo važnija, nego što miste neki od onih, koji su se htjeli da u ovu polemiku umješaju. Kritika sama, ako ju vode književnici, dorasli toj zadaći; književnici obskrbljeni dovoljnim znanjem; osobito pak ako ju vode s objektivnim kriterijima, od sebe može da bude važno i uplivno književno djelo.“

— — — kritika zahtjeva mnogo spreme; takove, o kakovoj u nas mnogi samozvani mladi nemaju ni pojma. Ima ih u nas, koji misle, da kritika nema stvarati; pa nesposobni za svako stvaranje, daju se na kritiku i počinju, da tako rečemo, svoju literarnu karieru sa kritikom, kao da je to neka igračka. Drugi je zaključak kako kritika, ako može i mora da stvara, opet nije dostatna, da ona sama ili stvari ili obori jedan književni ili umjetnički pravac. Je li dosadanji pravac naše knjige pogrešan, to može kritika da dokaže i da razjasni; ali da taj pravac obori, hoće se druga knjiga, s drugim protivnim ili oprečnim pravcem, boljim i ljepšim od prvoga. Kritika i kao stvaralačko književno djelo mora da ima svoje uporište. Što nam naprotiv nudjaju naši samozvani mladi? Oni nam ne daju djela književne vrednosti, iz kojih bismo vidjeli, kakova bi morala da bude ta njihova mlada knjiga; Oni nam daju jedino samozvanu svoju kritiku ili bolje svoje navale i svoje prazne programe. Oni kušaju, da bi srušili; ali

ne stvaraju; negativnosti je u njih, koliko hoćeš, ali pozitivna nema ništa; sniju, ali ne djeluju.

Na taj način ne samo, da su oni sterilni, nego i sama njihovi samozvana kritika postaje sterilnom, *postaje polemikom bez pravoga kritičnoga duha, bez književne vrednosti*. I takozvani stari kritizuju; ali ne samo da njihova kritika, možemo nekim zadovoljstvom to iztaknuti, u sebi ima i književne vrednosti, pa je u prvom smislu rieči kritika, nego j stvaraju druga književna djela” — — —

— „Kritizujući na svoj način književne proizvode tako zvanih starih, s namjerom, da ih sruše, samozvani mladi zovu tu svoju kritiku ili polemiku borborom „slobodnih književnika proti kliki reokcionarstva i farizejstva“. Mi pratimo s najvećom pomjonom sve ono, što su u zadnje doba, odkada je naime zapodjenuta ova borba, proizveli naši stari. Mi bismo htjeli, da nam se kaže, *gdje je ta pjesma kojega bilo od tobožnjih starih, koja je farizejska ili reakcionarna*. (Io pitamo i danas još! Op. ur.) Naravno, da bi se prije trebalo dobro sporazumjeti o značenju tih rieči. Nu i tumačeći ih onako, kako mislimo, da ih naši samozvani mladi tumače, mi ne nalazimo ništa ni reakcionarnoga ni farazejskoga ni u jednoj od onih zbiraka, koje je takozvana stara škola u zadnje doba izdala na vidjelo. Samozvanim mladima može ne biti milo, ako se pjeva domovini i idealnoj ljubavi; ako produkcije naših književnika zaziru od onoga, što je ogavno u realizmu, pa teže z. i idealiziranjem samoga realizma; ako vjeruju u moć idea i ovi za njih još imaju neki čar, ako misle, da zadača književnosti i umjetnosti mora biti moralna i patriocična. To im ne može biti milo: taj pravac mogu osudjivati; ali ne smiju ga nazivati ni reakcionarnim, ni farizejskim. Io nije kritika; to je donekle uvreda. Imate li razloga za obranu svoga pravca, izadjite s njima na vidjelo i producirajte književna djela u suglasju sa svojim umjetničkim i književnim dogmama. Ali ako vi zovete farizejcima i reakcionarcima one, koji zastupaju književni pravac, s kojim vi niste sporazumni, mjesto da taj pravac pobijate oružjem zdrave kritike, onda vi možete biti sve, ali niste — slobodni književnici.

Naši si samozvani mladi utvaraju, *da su ljudi slobode i napredka; ali slobodu hoće samo za sebe, dočim je drugima posve poriču*, a napredak im sastoji u prihvatu nekih sporadičnih misli, koje su za čas u tuđini nikle i odmah zahirile.“ — — —

„Prigovor o reakcionarstvu jest fraza bez smisla. U takove fraze spada i ona „slobodni književnici“, kad god hoće da prigovore nešto „reakcionarcima“ i farizejcima, pozivaju se na sud jednoga svećenika o Preradoviću. Mi sigurno znamo, da onaj svećenik nije izrekao onaj sud; ali da ga je izrekao, mi ga ne bismo dielili, pa ga ne bi dijelila u obče najprimitivnija naša književna kritika. Ali mi pitamo: za što da se i onakov sud ne dozvoli? Gdje je onda sloboda? „Slobodni književnici“ hoće da sve kritizuju; ali tu slobodu ne dozvoljavaju drugima. Je li onaj sud kriv — a po našem mnjenju jest — onda ga treba objektivno pobiti: ali ne krstiti ga nekim deliktom. To nije sloboda. Za nas Preradović je veliki pjesnik. Njega i Mažuranića mi stavljamo uz Byrona, Victora Hugo, Manzonija i Goethea. *Ali opet nitko nije tako velik, da je nad svakom kritikom, osobito, kad je ta kritika plod uvjerenja.* — — —

„Samozvani mladi će misliti, da su nas ovdje uhvatili u protuslovju, jer da mi u jednu ruku branimo slobodu kritike, a u drugu ruku prigovaramo njihovoj kritici, naperehoj proti občenito prizatim književnicima. U istinu, mi prigovaramo njihovoj kritici, ali baš za to, što nije prava kritika, nego depravacija kritike, nego nedostojna polemika. Neka njihova kritika bude književno djelo; a mi ćemo ju tada pobijati, a da je ipak absolutno ne osudimo, kao što to sada činimo. Nu kao što su oni

bez književnih djela, tako je i njihova kritika prava negacija u knjževnom pogledu. Njihova je samozvana kritika štetosna, jer počiva na neistintim temeljima i krivim načelima.

Nama nije do toga, što se obara na ovoga ili onoga književnika, kad bi njegova djela htjela da razčini objektivnim i umjetničkim kriterijama, makar ti kriteriji bili protivna našima: ali ti kriteriji nisu umjetnički, jer podkopavaju samu zadaču književnosti; jer pod izlikom, da zastupaju nešto, što je moderno, hoće da zavedu i da odvrate našu knjigu s jedinoga puta, koji je po našem dubokom uvjerenju za naš narod spasonosan.

„Glas Matice Hrv.“ je svagda slobodu kritike, ali — dobro razumijmo, kritike — dopuštao, a neispravne vijesti i nedolične napadaje će na dolican način odbijati. Tim, a ujedno i stvarnim kritikama, zadovoljiti će i drugome dijelu svoje zadaće: da naime vodi računa o svim književnim i kulturnim pojavama u našem narodu.

* * *

Pod naslovom „Crni i bijeli“ (Hrv. Sm. 1908. str. XI.—XII.) šarenim A. G. Matoš odgovara svojom metodom na ono, što sam mu prigovorio u br. 10. „Glaza M. H.“, da je drsko i nepričljivo nazvao „M. Hrv.“ bunjištem, odbornike joj neznanicima i neznalicama, a k tomu još nešto govorio i o „prilaženju Matičnim“ honorarima. Mjesto da Matoš svoje tvrdnje dokaže, odgovorio je svojim načinom t. j. sasuo je svu silu napadaja i uvredljivih izraza na mene. Ali on se vara, ako misli, da će ga ja slijediti u njegovu literarnome gusarstvu, ili se nadmetati duhovitošću u polemici. Njemu je do same polemike, on živi od nje i na njoj gradi svoju slavu, i kad god koga po svoju „iskritizuje“, onda se osjeća, — da je on ipak viši od njega. Ovako se u umišljenosti uspinjući drži danas, da nad njim nema književnika, a pod njim sve sitni ljudi, koji i ne shvaćaju njegovu „višu čovječnost“. Gledajući s te visine naravno su mu se odbornici Matice pričinili „neznanci i neznalice“ — prema velikome duhu njegovu. Što mene zove neznakinom iz Glasa i „anonimnim doktorom“ ne mogu mu zamjeriti, on mojih stvari nije čitao, pa može subjektivno biti u pravu; ali ja sam njegove na žalost čitao, i video sam u njima — riječi i samo puste riječi — fraze. Pitao sam ga, da mi kaže, što je njegova estetika i etika, a on me upućuje na svoja djela. Dobro: u djelima njegovim našao sam estetiku momenta, koja se svaki čas mijenja, sad koketira sa „Savremenikom“, sad s „Maticom“, a uđesena je tako, da lakoćom prelazi od jednoga stajališta na oprečno drugo, uopće prilično protejska estetika, o etici ču radije šutjeti, jer bih morao uzeti u obzir i pisca i čovjeka u svim fazama života, a bojam se, da — mu ni praktična, ni teorijska strana ne bi baš u svakom pogledu služila na čast. Gospodin Matoš će me razumjeti — (neka mi oprosti ovaj „plagijat“, imamo i mi svoga keca u rezervi!) Toliko će samo reći, A. G. Matoš, koji je nazvao „Maticu“ bunjištem, ponudio je toj „Matici“ svoja djela, da ih štampa. Ili je on taj sud imao o njoj i prije — onda je unaprijed osudio svoje stvari, kad je mislio, da spadaju — na bunjište; međutim odbor „M. H.“ držao, da ni onamo ne spadaju; ili je pak A. G. M. možda tek poslije toga došao do zaključka, da je „M. Hrv.“ bunjište, onda će svaki znati, da je to rekao iz jada i — uvrrijedljena ponosa: kako „Matica“ nije objetučke primila njegove stvari, Matoševa?! Nadalje A. G. Matoš primio je iz ruku predsjednika M. H. ne malu potporu i sam sua sponte njemu obrekao, da ne će napadati na „Maticu“; da prikaže stvar za sebe u lijepšem svjetlu, govori nešto o nekakvoj diplomatskoj koteriji, koja da ga je htjela kupiti — — ne gospodine A. M. G. nitko od odbora nije oko Vas obilazio niti mislio na to, da bi Vas diplomatskim načinom dobio za Maticu; odbor „M. H.“ ide ravnim putem, a ne igra se literarne politike i diplomacije. Nego g. A. G. Matoš se sam po-

nudio, zatražio i dobio potporu, a htio je i izdati svoje stvari u „Matici“ — dakle je reflektirao na „Matičine honorare“. Pa što onda brbija o „nenačelnoj borbi“ protiv Matice, kad je i on za volju honorara htio k njoj pristupiti? Zašto je tražio potporu od društva, za koje je znao, da je danas u većini i odbora i članova protivno njegovim književnim nazorima? Je li to pošteno? Najposlje nije nitko ni mislio njega, od A. G. Matoša, kupiti, jer je svima dosta poznato i svi su to čekali: skoro će se čuti od njega kako napadaj na „Maticu“, da ne bi možda ipak tko mislio, da se dove kupiti Gosp. A. G. Matoš ima naime svoje nazore o družbenim saobraćaju i života, pa neka mu i budu. Samo neka i ne misli, da je on takova veličina, da bi odboru bilo toliko stalo, da je „kupi“ — Matoš ni kao prijatelj ne bi nam bio oviše pouzdan. Što se ostalih fraza tiče, on se uhvatio za riječ „artizam“ i drži je se ko pijan plota; silom bi rado napravio nekakvu kategoriju literature „savremeničke“ i „matičarske“, da kao pelivan može balansirati između obadvije i ovako svoju „superiornost“ pokazati. Kad piše o Kranjčeviću, ipak daje naslutiti, da je — on više od njega, a što Jovan Hranilović hvalom uzdiže Arnoldove pjesme, pri čem mu prijateljsko osjećanje stavljaju u usta gdje koli superlativ, ako ga i nigdje ne zavodi od puta objektivne istine, onda to A. G. Matošu već ne da mira, te se mora zadjeti o „panegirične arhaizme“ Jovanove. Da je pisao A. G. Matoš, on bi i Arnoldu pokazao, da on nije tako velik, kako drugi misle — da ima netko, tko je bar u Hrvatskoj najveći, jer se nad sve stavlja; a tko bi to drugi bio, nego — A. G. Matoš, slava mu budi i dika! On se zna i osvetiti onima, koji se njegovu božanstvu ne klanjavu — premda je teško pogoditi, kakav je u kojem času ukus njegove kritičarske visosti. Mi se njegove pisanije ne bojimo; i zato mu ponovno poručujemo: neka se ne češe o „Maticu“ i njegov odbor. Nipošto nijesmo voljni ni njemu služiti kao sredstvo, da grdeći nas pravi za sebe reklamu. Ponovno mu velim: neka jednom već pokuša steći slavu na svoj račun. O ostalim „nazorima“ njegovim gorovit čemo, kad — više ne bude u onoj „koteriji“, u kojoj je danas.

* * *

Gospodin Stjepan Radić tuži se u „Novostima“ naše književne prilike i nalazi da u njima još i danas odlučuje hrvatski jal. Uzme li se izjava g. Stj. R. sasvim općeno, onda ona nepobjitno stoji: ne samo književni, nego sav uopće javno-kulturni rad toliko se od raznih strana sprečava niskim i sitnim strančarstvom, smuće ličnom mržnjom, „kruhojalstvom“ i inim krepostima, kojima se odlikuje naša „kritika“. Kraj tih — skoro bi čovjek rekao, gusarskih — prilika čudo je, ako se tko uopće u javnosti ističe, ako uopće hoće da radi: no prije svega mora biti spremjan na to, da će mu „javnost“ i najplementijem nastojanjem podmetnuti najzlobnije motive, a njegov rad ocjenjivati s gledišta nekoga književnoga i političkoga strančarstva. Zato i jesu naše književne a i političke prilike tako razkidane: način borbe je prilično surov, prost, ciničan, nema u njemu ni toliko poštivanja prema protivniku, koliko se duguje njegovom uvjerenju i savjesti, a pun je nepodopština, koje se u našem javnom životu upravo sistematično uzgajaju. U tim prilikama sasvim prirodno cvate i hrvatski jal — i toliko ima g. Stj. R. pravo; ali nema pravo, kad i „M. H.“, odnosno njezin odbor krivi s toga jala. Ne bismo se čudili, da takovu izjavu čujemo od naših protivnika, ali se čudimo g. Stj. Radiću, da je to mogao reći,iza kako „Matica Hrv.“ izdala medju svojim izdanjima njegovu „Modernu kolonizaciju“ i nagradila Draškovićevom nagradom; godine 1905. izdala je „Savremenu Evropu“ i nagradila istom nagradom, onda je odlučila 1908. izdati (a već je i štampana!) „Financijalnu znanost“ i nagradila je! To je u roku od pet (5) godina tri (3) knjige, gdje ima još mnogo književnika, koji dugo već čekaju, da im se djela izdadu. Ili je možda g. Stj. R. u jedan mah

sve to zaboravio? Ili je toliko nevidjavan, da i ne čuje kako se već spočitava „M. H.“ da se tobože prometnula u filijalku seljačke stranke?

Ako je odbor „M. H.“ odklonio njegovo djelo o „Kulturi Čeha u XIX. vijeku“, očito je imao drugih razloga; jer ako i jest možda djelo vrijedno, sam je predmet ipak nešto podaleko uzet, o kulturi hrvatskoj bio bi mnogo bliži i zanimljiviji, a mogao bi se i samostalnije obraditi. No ni u tom slučaju, da je takovo, ne bi se s pravom odborov odklon motivirati hrvatskim jalom. Odbornici „M. H.“, međutim kao i drugi javni radnici znaju dobro, da i za dobro djelovanje u našim prilikama lako dobiju slabu platu prema onoj: „Undank ist der Welt Lohn — svijet je nezahvalan!“

* * *

Kritika o knjigama „M. Hrv.“ Na drugome mjestu lista istaknuto je, kako nehajno je naše novinstvo za pitanja, koja potječu iz „M. H.“, sve ako im je nakana od općene književne vrijednosti. Isto nehaj opaža se i za izdanja „Matičina“. Jer ako ih ne če ili ne mogu napasti, radije šute, nego da bi povoljne ocjene dali. Zato osim nekolikih napadaja s izvjesne strane i nemamo da zabilježimo gotovo nijedne kritike — ali doista kritike — „Matičinih“ knjiga; većina novina se zadovoljila tim, da knjige oglasi, veće prikaze o pojedinim djelima donesoše „Narodne Novine“, „Hrvatska“, „Hrvatsko Pravo“, od izvanjskih napose ističemo „Narodnu Obranu“, koja je o knjigama Matičinim donijela dosta opsežan izvještaj. U broju 126. i 127. „Velebita“ prikazuje Izo Lanov Gjure Arnolda pjesme „Čeznuća i maštanja“ pod motom: poeta bonus — vir bonus. Pisac veli, da stoji daleko od današnje borbe „mladih“ i „starih“ pa se pouzdaje, da bez predrasuda sudi, i da se može posve prenijeti u dušu pjesnikovu; što on podaje, nijesu dakle nego neposredni dojmovi onih pjesama. No prije podaje neki općeni sud o Arnoldovoj poeziji uopće:

„Kad sam dočitao ovaj drugi svezak Arnoldovih pjesama, nisam mogao naći za oznaku pjesnikove naravi i smjera njegovog pjesničkog umijeća zgodnije i značajnije izreke do one Ciceronove o njegovom idealnom govorniku. Čestit govornik — čestit čovjek! Arnold nije govornik, on nije pjesnik posebnih retorskih odlika; ali je čestit pjesnik i čestit čovjek.

Ciceronova izreka mogla bi se doslovce na njega primijeniti: Arnolnova *ars poetica*, njegova pjesnička vještina i umna sposobnost ne stoje tu osamljene za sebe, bez kakvih vezova i odnosa s plemenitom čovječjeg značaja, s vrlinama gradjanina i javna trudbenika. I ne samo da nijesu bez tih vezova i bez tih odnosa, nego upravo preko ovih ide i izvija se poglavita sadržina Arnoldove poezije. To leži u njegovom prirođenom nagнуću, to je istodobno posljedak njegove teorije, njegove pjesničke doktrine.

Znam predobro, da se danas mnogi naši literati ne slažu s ovakovim izvodima i da bi oni u svojoj velikodusnoj dobrohotnosti najviše tome vodili starih priuštih i priznali mu, da jest ili da može biti čestit čovjek, koliko ga volja, ali da pjesnik nije, a nikako da je valjao pjesnik. Nije mi ovđe ni na kraj pameti, da branim Arnolnova pjesnička svojstva; neću da lomim kritičarsko kopljje ni zato, da dokažem, kako je Arnold velik ili dapače najveći prestavnik naše novije lirike; neću čak ni toga isticati, da se književnici i njihovi književni proizvodi baš na dlanu moraju prosudjivati po teorijskim principima, koje on, Arnold, zastupa u svojim govorima, u svome neslaganju s najnovijim strujama naše književne republike. Ali da mu se kod toliko razvikanih i razglaslenih mladih talenata, kojima glavna zasluga leži u obecanjima, ne prizna u našoj lirici odlično mjesto, to može ustvrditi samo strasvena i pristrana kritika trvjenja i zábadanja.“

Iz samoga prikaza vadimo ove misli:

„Ova druga zbirka dokazuje trajnu produktivnost pjesničtu ovu, njegovu mladost i svježost duha, a dokazuje i nešto po mom sudu, što je važnije i odličnije po starijega književnika: bitan napredak i neprestano u savršivanje oblike i sadržaja“.

Ogledajte tu čistoću, prozirnost i preciznost izražaja te odmijerenost i pristalost forme! Ogledajte tu pravilno gradjenje stihu, tu jednostavnost i u jednostavnosti tu ljepotu i gracijsku figura pjesničkih ukrasa. Danas se u nas na to i premnogo i premalo pazi, danas tu spoljašnju stranu poezije nekoj odnemjeruju, a nekoj joj posvećuju malone isključivo brigu“.

„U Arnolda postoji ekvilibracija medju duhom, čuvstvom i pametni: nema u njega titanske sile, nema provale strasti, ni bol ni radost ne prelaze kod njega normalnu skalu čuvstvovanja; on vjeruje, on se u nesreći resignuje, rijetko udara i kune, a nikad ne mrzi.“

Ova normalnost, ova sredina njegova smjera i pjesničkog poleta bit će za nekoje mjerilo, da označe cijenu njegovoj poeziriji notom „osrednje“; ali nema sumnje, da je upravo ova normalnost većma kadra, da uzgaja i zabavlja brojniju publiku, da svojim svjetlom dublje ponire, što se manje uživaju iznad viših i prosvjetljenih slojeva publike. Arnold je pretežito uzgojan pjesnik. Ne znam i nedokučujem, kako ova didaktičnost ova moralna tendencija mogu nekojima pružiti dokaza, da mu poreklu pjesnički talent, osim ako im se dozvoli da pjesnikom može biti samo čovjek razvratne i nesrednjene prirode, samo noviji „nadčovjek“, pozor. čudak, vagabund i t. d.

To bih ja prije Arnoldu ubrojio u jednu odliku njegovu: Pjesnici utjehe, pjesnici vjere, pjesnici ljubavi, kad su pjesnici, vrše veliko pozvanje, skoro jedino pozvanje prave poezije. Njihovo djelovanje jest kao ono lijekova, koji vidajući fizične bolesti ne utječu štetno na organizam u nikojem smjeru, dok revolucioneri, prevratnici u političkom i duhovnom smislu, pomažu i odnemažu kao oni drugi lijekovi sa štetnim uzgrednim posljedicama.

Prvi stvaraju ljudi, drugi junake. Kod nas se hoće i jednih i drugih, a više ljudi nego li junaka, više skupne čestitosti, nego li pojedinačnih žrtava“.

„Arnold je na pročelju svoje zbirke postavio za motto dvije kitice jedne svoje pjesme iznutri, htijući naglasiti svoj smjer i svoje pretencije naprama publici“.

— On dakle nije pjesnik mode, ne klanja se kumirima mnoštva, i ne olimlje se za časti, za slavom, za bogatstvom.

Veli, da je pjesnik čarnih dneva naše prošlosti i da želi pjesmom povratiti ona zlatna vremena. Ne shvatimo ga krivo: ne želi on sigurno kakavu obnovu ni političkoga, ni kulturnoga, ni socijalnoga stanja, u kojem se naš narod nalazio ma bilo u najljepšoj našoj periodi povjesnoj.

Takav ideal bio bi za narod, koji nije bio nikada ni ujedinjen ni pravo svoj, i premašen i prečedan, ma bilo da smo mi danas u kukavnjem stanju nego li 200 godina natrag. Vremena, koje pjesnik željuje, to su ona vremena, kad kod nas bilo više rodoljuba, više vjere (u sebe i u Boga), više karaktera, više domorodne čestitosti; to su ona vremena, kad su književnici i pjesnici naši bili sinonimi rodoljuba i narodnih apoštola.

Što on to ovdje naglašuje, to je na odgovor onima, koji hoće, da su ti ideali za nas danas zastarjeli, da su se preživljeli.

Arnold hoće da nastavlja tradicije našega narodnoga preporoda u književnosti s jačom akcentuacijom hrvatsva, u duhu novijega doba. U dvije trećine svoje zbirke on je pjesnik rodoljublja; u svemu hoće pak da bude narodan“. —

— Ovaj („Iz mlađih dana“) je po mom sudu najljepši dio Arnolbove knjige. On ljubi svoje rodno selo.

U toj ljubavi, posvećenoj milim uspomenama djetinstva, pjesnik se pomlađuje, pa opjeva njegove krasote što ih je prije samo gledao, da u njihovom okviru opjeva krasotu „svoje seoske vrle“, svoju ljubav druge, obnovljene mladosti.

Sve su to kratke duhovite pjesmice sa zgodnom pointom, one su vedra ljubavna šala čovjeka u godinama, koji se igra mlađoženje, koji je pun ljubavi za onaj čarni idilički svijet“. —

„U „Mrazovim sestricom“ u „Uspomenjkama“, u pjesmicama „Iz različitih pretinaca“ opjevani su većim dijelom pjesnikovi lični doživljaji s dosta tuge, jer je u njega bilo i nesreće dosia. U njim je pridignut spomenik njegovim milim pokojnicima, njegovoj prvoj ženi, njegovoj dječici, njegovoj nesrećnoj sestri.

Pjesnik ih je oviše ljubio, a da bi ih mogao zaboraviti. Za to ih često dozivlje u misli, s njima se razgovara, za njima tuguje.

U tuzi za svojom mrtvom suprugom podsjeća kadšto na tužne vizije Petrarke. „Mrazove sestrice“, su napose stručak jesenjeg cvjeća, svijen u slavu njegove druge žene. Značajno je tu čustveno razpoloženje ostarijega čovjeka: njegovo srce pripada samo polovicom živima; na mjesto radosti ono u ljubavi nalazi samo utjehe i olakšanje svojih boli. Poezija je to jeseni, požutjela i suha lišća, prvih jesenjih magla i mrazova, poezija kasnog cvjeća, cvjeća s grobova“. —

Tu (u drugom dijelu) su obradjene neke lirsko epske forme, na koje je u Matičinu „Glasu“ J. Hranilović upozorivao, žaleći, što su kod nas, kao i kod drugih naroda, regbi sada pale u zaborav. Arnold evo hoće da te forme uskrisi. Pokušaj nije izlišan, jer ima po koja romanca i balada i po koja povjestica, što je ne čitamo tako lijepo de Senoinih vremena. Od povjestica „Pilat“ bi odnio sigurno prvenstvo. „U razmjerno malo stihova tu je vještački zbijena najpotresnija tragedija“. Socijalna bijeda i socijalna nepravda, s kojih je takodjer puno tuge pjesnikovo srce, željno pravice, nalazi ovdje zadnji odjek u „Svelji“. Ganutljivo, s dubokom sučuti prikazana je ta žrtva gradske nevolje: zapuštena, prevara od huncuta gradskoga umire u gladi i očaju od sušice, a cito njen dotadanji život bio je samo mukotrpna borba za koricu hlijeba.

Tko to veli, da je Arnolnova poezija bezidejna, bez sadržine? Na stranu osobne zadjevice, na stranu literarne škole i teorije mlađih i starijih, naprednih i nazadnih! Arnold bi mogao samo biti na ukor mlađim, tobože naprednijih ideja, koji za svoje ne pokazuju ni tolike radinosti, ni toliko duha, ni toliko života kao on za svoje natražne ideje. Čitate Arnolda Ljubav k poeziji kod literata i kod publike dokazuje mlađost naroda, neuvelost njegovih idea. Čast Arnoldu!

*

„Velebit“ o predlogu prof. dra. Otona Kučera. Ugledni ovaj dalmatinski list donosi, u broju 130. od 15. srpnja 1908. uvodnik pod naslovom „Matica Hrvatska“, iz kojega vadimo ovo :

„Jos i dandanas traju polemike s Maticom Hrvatskom. Književnički rat prekoračuje granicu dozvoljenih sredstava. Knjige se Matičine s neprijateljske stranke ignoriraju, a ako ih spominju, onda navaljuju i omaložavaju ih. Napetost sve to više jača, a rezultat nije ništa drugo nego da narod gubi volju i smisao za lijepu knjigu.

Evo ovo su stvari uspjesi duge i jalove polemike.

Predsjednik Matice dr. Arnold izrekao je govor u kome izlaže svoje nazore o smjerovima u književnosti. To je bio povod poznatoj izjavi i secesiji većega dijela književnika. Kažemo povod, jer su uzroci morali biti sasvim drugačiji, a to sudimo po faktu, da Društvo Hr-

vatskih Književnika nije htjelo primiti na znanje izjavu, da će Matica štampati svako dobro djelo bez obzira na smjer i struju pisca.

Što se tiče ekonomskе strane cijelog pitanja bilo je i ima dosta opravdana nezadovoljstva medju književnicima, da ih Matica ne podupire, kako bi bilo želiti. Uzrok je tome, što društvo izdaje na godinu mali broj knjiga, a književnika je mnogo, čija djela moraju više godina počivati u škrabicama stola Matičine Uprave i ako su vrijedna, da se tiskaju.

Ovomu treba svakako doskočiti. Za to nas je ugodno iznenadio članak dra. Otona Kučere u Zagrebačkoj „Hrvatskoj“ od 3. srpnja pod naslovom: „*Predlog o izvanrednim izdanjima „Matrice Hrvatske“*. — — —

Mi s naše strane ne samo da odobramo ovu namisao, nego cijenimo, da je dužnost Matičina odbora provesti je u djelu. Za to pak govore mnogi razlozi.

Prvo svega nema u nas nakladnika, koji bi izdavali književna djela, a ako to koji i poduzme, književnik je prisiljen da se zadovolji s veoma mršavim honorarom. Matica Hrvatska obzirom na sredstva kojima raspolaže, može bez ikakove pogibelji da se toga primi.

Drugi i najglavniji razlog koji za to govori jest, da će ovim korakom nastati jednoga glavnoga uzroka nezadovoljstvu književnika prema Matici. Jer dok je s jedne strane spravna primiti svaku vrijednu radnju, s druge će strane biti u stanju da je kroz kratko vrijeme i objelodaniti.

Tim bi, mislimo, i nestalog dalnjem sporu. Da je pak spor prestao i prije svjedoči činjenica, da je Gjalski kompetirao za vrijeme bojkota na nagradu Matice Hrvatske za svoju „Materinsku Riječ“ i da su neki književnici od najmladijih pristupili iza Klaiceve izjave opet u Maticu kao Lisičar, Kosor, Lovrić.

Treći razlog, koji govori za Kučerin predlog, jest činjenica da su u nas politika i ekonomski pitanja potisnula u pozadinu zanimanje za književnost. Posljedice čuti donekle i Matica, Društvo Hrvatskih Književnika, koje izdaje „Savremenik“ uz dosta velike žrtve i deficit a da i ne govorimo o sasvim slabo rasprodanoj nakladi „Materinske Riječi“. Nije kud kamo, treba priznati da je tako. Književni listovi propadoše jedan za drugim.

Treba dakle dati narodu češće dobra i zanimljivaštva za male novce i u zgodnoj opremi. Češćim izdavanjem knjiga podržavat će se i rast će interes za literaturu, a dužnostnost našega novinstva bit će da u interesu samih književnika i književnosti posvesti malo više pažnje književnom radu.

Vrijeme je dakle, da Matica oživotvorí ovu namisao. Doba je, de prestanu trvenja i svadje. Matica ne pripada pojedincima ni pojedinim skupinama. Ona je vlastništvo naroda, koji ima prava da zahtieva od nje izvršenje svega onoga, na što je veže njezina svrha i intencije njezinih ustanovitelja i dobrotvora. *Tko radi proti njoj vojuje proti jednoj instituciji, koja je još skoro jedina kada, da dade poriva napredku naše ljepje knjige.*

Treba dakle da se opet okupe oko Matice svi književnici i da u njoj rade, a ne da joj u vječnom nezadovoljstvu potkopavaju temelje na svoju vlastitu štetu i bruku“.

Dvoje nam je ovdje istaknuti. Ponajprije sud poštovanoga pisca članka „Mat. Hrv.“ o našem književnom sporu; vidi se, da je sud nastao podalje od našega „bojišta“ i je zato objektivan, da promatra prilike trijezno i mirno, bez subjektivnih i ličnih primjesa, koje vrlo važnu ulogu igraju u našem sporu. Zato je i pravo razlučio povod sporu (govor predsjednika dra. Arnolda) od uzroka; ovi su — iza kulisa; o tom je nastalom bilo dosta govora i u javnosti, te ne ćemo u povodu „Vele-

bitova“ članka, da i opet izazovemo jad naših protivnika. Za nas je „Velebitov“ članak i opet dokazom, da se izvan Zagreba, „u provinciji“ drukčije sudi o „Matici“ nego bi njezini zagrebački prijatelji htjeli: a gospodin piscu zahvaljujemo na dobroti, i što je o književnim prilikama sudio onako mirno, a i što se osvrnuo na prijedlog prof. Kučere. To je drugo, što htjedosmo istaknuti — jer se i tim nekako čudno razlikuje „Velebit“ i njegov suradnik od — zagrebačkih novina i njihovih suradnika. Ovi su brzi, kad treba na „M. H.“ napasti, a kad je valjalo da se izjave o jednome prijedlogu, kojemu je svrha unaprijediti hrvatsku knjigu, onda se iz samoga jada na Maticu ni osvrću na nj. Od zagrebačkih novina dosada se izjavilo naime samo „Hrvatsko Pravo“, ostale i ne najaviše prijedloga; valjda — u pomanjkanju prostora Moraju donositi, što škarama izrežu iz stranih časopisa i novina, pa nemaju kad, da domaćim kulturnim pojavama i pitanjima posvete brigu. Ipak se rado razmeću, kao koje su najvažniji faktori u narodno-kulturnom nastojanju Predlog prof. Kučere bio je kamen kušnje, na kojem se najbolje pokazalo, koliko ima smisla u zagrebačkome novinstvu za napredak hrvatske knjige. Nije se radilo o stranačkoj stvari, nije se radilo ni o književnom pitanju, nego se radilo jednom *općenom pitanju*, o kojemu su mogli svi bez razlike stranaka i stajališta raspravljati. Pa ipak — gotovo nijedan ni slovca. Može li se taj muk smatrati *zanimanjem* za hrvatsku knjigu? Ili su možda i opet lični i strančarski motivi biti jači od smisla za narodnu stvar? Zahvalni smo uredništvu „Velebita“, što je podalo mjesto sudu o predlogu dra. Kučere, a kad se i ostalo novinstvo okani herostratskoga napadanja na „Maticu“ i kad budo radije pomagalo izgradjivati je i podizati, nego obarati i rušiti, bit će i za hrvatsku knjigu bolje. Danas se zapravo moć novinstva zlorabi, otkad u njem na veselje protivnika narodnih strančarstvo slavi slavlje. „Velebitov“ je članak u tim prilikama hvalevredna iznimka.

Književnost.

Prof. P. Karlić, Gundulićev „Vladislav-Osman“ po prijepisu Ludovika Ferovića Dio I. (Preštampano iz programa c. kr. velike gimnazije u Zadru za godinu 1907.—1908.) 80 str. 48. Cijena 1 K.

Ovdje nam prof Karlić isporedjuje jedan prijepis Gundulićeva Osmana od god. 1708. (Ovi libar se zove Vladislava Osmana Cara), što ga je pisac našao u arhivi obitelji Filippi u Zadru, s akademiskim izdanjem. Ni u ovom prijepisu nema dakako 14. i 15. pjevanja, a i inače nema u njemu ništa osobito prema drugim poznatim prijepisima, ako ne ćemo uzeti za osobitost upravo besmisleno prepisivanje Ferovićovo, da se gotovo u cijelom prijepisu sriće stih 1. i 2., 3. i 4. Tako na pr. prva strofa I. pjevanja glasi u Ferovićevu prijepisu ovako:

Ah čijem si se zahvalila
sad što više stereš krila
tašta ljudska oholosti
sve češ paka niže pasti.

Karlić misli, da je rukopis, iz kojega je Ferović prepisao, bio valjda u dva reda ovako pisan:

Ah čijem si se zahvalila — tašta ljudska oholosti
Sve što više stereš krila — sve češ paka niže pasti.

Medutim kojegod razlog bio ovomu besmislenomu, da ne rečemo barbarskomu postupku Ferovićevu, opravdati se ne može nikako. Najmanje pak zasluzio je Ferović za taj svoj čin, da se ovom zgodom na čitave četiri stranice govorí o obitelji Ferovića čak od Ludo-

vika I. (1342.—1382.), kad se ova stara plemićka obitelj doselila u Zadar. Nije umjesno ni ono, što nam Karlić na str. 4. i 6. priča o evangelistaru iz arhive crkve sv. Šimuna i o nekom registru opatica sv. Marije u Zadru, da s ova dva primjera pokaže, da „stvar iako dobro čuvana, ipak kadšto može da propadne ili da oštećena bude“, pa zato je dobro donositi fotografске snimke rukopisne. Mogućnost, da i dobro čuvan rukopis iščezne ili da se ošteti, poznata je svakomu i bez ona dva primjera, a kad su se već stali navoditi primjeri za to, ne vidim razloga, zašto su spomenuta upravo ova dva primjera i zašto ih nije spomenuto više. Nije na pravom mjestu ni ono, što na str. 11. i 12. govori o poznatim mišljenjima pojedinih naučnjaka o kompoziciji Gundulićeva Osmana. Na omotu čitamo, da je ova radnja dio I. Iz same radnje nijesmo mogli razabrati, što bi mogao biti sadržaj drugomu dijelu.

Dr. S. B

*

Zaboravljeni hrvatski pisac. U „Nar. Nov.“ za bilježio je M. Grlović ovo: „Dne 24. o. mj. navršilo se punih sto godina od smrti danas već posve zaboravljenog hrvatskog pisca, koji je svojim radom pod konac osmaestog i početkom devetaestog stoljeća časno ispunjavao ugledno mjesto u hrvatskoj književnosti. Savremenik Tite Brezovačkoga, Tome Mikloušića i Maksimilijana Vrhovca umio je u gluho doba najveće hrvatske nesvijesti svojim radnjama obodriti duh i srce svojih zemljaka, pa je stoga zasluzio, da se ga barem ovim načinom sa nekoliko riječi sjetimo.“

Josip Ernesto Matijević bio je rodom iz malenog Ivanića, koji nam je tečajem devetaestog stoljeća dao razmjerne više uglednih hrvatskih književnika i odličnika, nego li ikoji drugi grad Hrvatske. Rodio se je ondje 1. ožujka 1742., postao svećenikom god. 1765., župnikom u Garešnici god. 1777., profesorom vjeronauka u kr. školi u Zagrebu 1791. i oltarnikom kod sv. Marka u Zagrebu, — gdje je i umro dne 23. srpnja 1808. u 67. godini. Šafaržik, a po njem Kukuljević i Ljubić bilježe nam šest djela Matijevićevih jezikoslovnog, nabožnog i zabavnog sadržaja, od kojih su osobito neka, nabožna, i zabavnog sadržaja, vrlo opsežna, druga kao prve hrvatske slovnice od većeg interesa, a treća, zabavna, prvi zamjetci naše lijepe knjige. Matijević je prvi hrvatsko-njemački slovinčar i prvi pisac hrvatske „Genoveve“, koja je kašnje u preradi prema Kristofu Schmidtu mnogo mlado srce ganula.

Djela Matijevićeva su ova: 1. Pomum granatum, worinnen durch die in dem löbl. Warasdiner Generalat übliche kroatische Redensart der wahre Kern der deutschen Sprache expliciert wird. Zagreb 1771.; 2. J. J. Hollanda raztolmačenje evangeliumov nedjeljnih, iz nemškoga na horvatski jezik prenešeno. Zagreb 1796.—9., 4 sveska; 3. raztolmačenja sverhu velikoga katekizmuša iz Joh. N. Langs Pfarrer in Marlen, na horvatski jezik prenešena, Zagreb 1796.—1802., 5 svezaka; 4. Vnogoverstna pobožnosti sveršavanja, Zagreb 1802.; 5. Vesela i za četti kruto vugodna pričevost od pobožne i bogoboječe renske grofice Genovefe, vu horvatskom jeziku skup složena Zagreb 1808.; 6. Horvatska gramatika, oder kroatische Sprachlehre sa slovnikom. Zagreb 1810.“

Ovoj literarno-historijskoj bilješci dodaje M. Grlović i dodatak, koji ovdje bilježimo:

„Od danas živućih hrvatskih književnika, a kamo li čitalaca, teško da ima jedan, koji je imao barem i jednu Matijevićevu knjigu u ruci. A ipak je on kao predteča Gajev visoko dizao hrvatsku zastavu u književnosti i po tom zasluzio barem ovu spomen o stogodišnjici, kad je zamijenio ovaj svijet s boljim. Možda će ova bilješka potoći i kojeg od naših bibliografa, da nam o Matijeviću i njegovim radovima iznese na vidjelo i drugih podataka.“

Za ovakove se primjedbe obično slabo mari. A ipak su one kadgod važnije, nego bi se na prvi mah činilo. One naime često odaju misli piševe, što ih je zadobio diljem života i rada, ali ne kao objektivnu zasadu, nego kao subjektivni dojam. Ne bi li se iz ovoga dodatka mogao razabrati neki tih prijekor našoj literarnoj povijesti, što je tako slabo osvjetila doba prije ilirizma, da ih ima među Gajevim pretečama, koji su zaboravljeni toliko, te im se jedva ime poznaje? Možda i oni čekaju, dok dodje koji tudjinac, da ih otme zaboravi, jer naši literarni historici ne dospješe na to?

*

„Slovan“, mjesecnik za književnost, umetnost i prosvjetu, br. 4. (1908.) donosi u prevodu članak iz ovgodišnjega „Glasa M. H.“ pod naslovom: „*Hoćemo li prevoditi iz hrvatskoga na slovenski?*“ prevodu su dodane neke pripomene. Pisac ovih, dr. F. Ilešić odobrava u glavnome nazore iznesene u gorespmomenutom članku, drži, da se na znanstvenom polju dade najprije postići jedinstvena knjiga, dok se za šire slojeve može samo u domaćem jeziku buditi zanimanje za susjedni narod, u današnjim prilikama ne može, dakle je samo ideal ono stanje, gdje bi se Hrvati i Slovenci uzajamno koristili djelima jedne i druge književnosti, te ne može hrvatski prijevod nadomjestiti slovenskoga, ni obrnuto. Meni se čini, da g. Ilešić odobravajući rad objiju „Matica“ oko medjusobnoga približenja „Bavaraca“ i „Saksonaca“ (kako zove nas i Slovence) i žečeći „pravilno metodično“ rad oko zajednice, ipak odviše slabo taksira hrvatske čitatelje obzirom na razumijevanje slovenskoga jezika i obrnuto; stoga mi se čini i to, da našemu jedinstvu ne stoji toliko nepoznavanje jezika, koliko nedostatni smisao za narodnu, domaću knjigu. Ono, što zovemo širom vrstom inteligencije, velikim dijelom se još služi ponajviše njemačkim časopisima, čita njemačke knjige i služi se u govoru, ako i ne jezikom, ali mnogim i mnogim njemačkim riječima; usudio bih se reći, da je ovima hrvatski odnosno slovenski baš tako tudi, kao njihov materinski jezik, koji su izmjelišali svom silom tudjica. Drugi je razlog, što književna produkcija manjih naroda stajeći pod utjecajem stranih kultura ne nastaje dosta organski iz samoga naroda; tako nastaje jaz između ukusa i potreba čitateljstva te zahtjeva književnika: književnost manje ili više koketira s artizmom, a čitateljstvo traži većinom zabavu; književnost hoće da ima svrhu sebi, a općeni sud drži protljivo. Otud nastaje, da književna produkcija ide jednim smjerom, a publike traži udovoljenje na drugome, pa se nasladjuje svakojakim kriminalnim i vašarskim romanima. U velikih je naroda moguće, da se društveni organizam toliko deferencira, te u njem nastaje i dosta velika i jaka vrsta, koja je kadra izdržati književnost — recimo — artističku, umjetnost za umjetnike, u malih naroda ne može jedna vrsta izdržati takvu produkciju; a ni broj književnih radnika nije toliki, da bi mogli zadovoljavati potrebama mnogih vrsta, a najposlijе ih ambicija i slava umjetnička zanosi sve gotovo na visoki Parnas, te se smatraju službenici „umjetnosti“, a ne *naroda*. Onda nije ni čudo, ako publike traži zadovoljenje u knjigama, koje i nemaju prava, da se u književnost broje, a ne nadje li ih u svojem jeziku, da poseže za onima u tudjem, a napokon spekulacija trgovacka znači je i to izrabiti u skroz svoje materijalne svrhe — tako pak mora biti, kad književnost ne će ili ne zna složiti zahtjeve razvijene kulture i narodne potrebe. Zadača kulturnih društava, kakova su „M. H.“ i „M. Slov.“ stoji poglavito o tom, da unapređuju književnost, koja ne napušta umjetničke ciljeve, ali se orijentira i prema zahtjevima društva i prilikama, u kojima je nastala i za koje je odredjena, a daljnja im je zadača, da šire smisao za knjigu: u jednom i drugom pogledu su one po svrsi svojoj eminentno *narodne* uredbe. One imadu, da istisu, koliko je god moguće, tudju knjigu i nadomjeste je domaćom: do načina a i do pot-

pore socijalno-pedagogijskih faktora stoji, koliko će one svoju zadaću ispuniti. Postigne li pak to, da se iz narodnoga organizma izluče svi tuđi mu elementi, samo će od sebe u njem nastati osjećanje i za ono što je srođeno. One vrste hrvatskoga naroda, koje su dobivene za hrvatsku knjigu, već su dobivene i za slovensku: treba samo potpunim radom smisao za srođeni narod podržavati. Tome najbolje služi aktuelno, zanimljivo štivo. To je zadaća obih „Matica“, da ovakvom štivom podržaju kulturne sveze između Slovenaca i Hrvata. No čemu tu prijevodi s hrvatskoga na slovenski i obrnuto, neka mi oprosti prijatelj Ilešić, ne mogoh ni sada razabrat: djela starije naše literature nijesu od tolike vrijednosti za Slovence, da bi ih šire vrste morale poznavati — ta ne poznaju ih ni u svojem narodu, a da književnost slovenska ima prijevod makar i „Osmana“ nije još dobitak, ako ga ne budu čitali oni, za koje je određen. — O tom pak vrlo sumnjam, a to vrijedi za svu stariju književnost. Slovenska će književnost imati jedan prevod više, ali taj ne će povisiti utjecaj slovenske knjige u narodu svojem: a o tom se upravo radi. I opet velim: Okanimo se prijevoda s hrvatskoga na slovenski, radije organizirajmo prijevodni rad, da bilo u hrvatskom bilo u slovenskom prijevodu dobijemo u dogledno vrijeme najvažnija djela svjetske književnosti. Do onda pak radimo složno oko toga, da se razumijevanje slovenskoga i hrvatskoga jezika uzajamno raširi: kad budemo s ovim poslom gotovi, bit ćemo i u onome tako daleko da će hrvatski prijevod nadomjestiti slovenski i obrnuto. Zato posvema usvajam misao dra. Ilešića, da je obrađivanje jedne te iste osnove znak slaboga kulturnoga jedinstva ili uzajamnosti. „Literarna dela, namenjena izobraženim krogom, bi nam Slovencem in Hrvatom morati biti skupno imjetje, enako znana enim in drugim.“ Da, to upravo i ja želim — a s obzirom na svjetsku književnost želim, da radimo po principu *diobe rada*, ako ne ćemo da i dalje ostane, što je zgodno označio dr. Ilešić riećima; „Velika djela Sienkiewicza, Tolstoga i t. d. se prevajajo na hrvaščino in sloveščino obenem, — a naročnikov manjka na obe straneh.“ Dr. A. B.

* * *

Narodnost in naše časopisje. Pod tim naslovom donijela je „Nova Doba“, glasilo slovenačke gospodarstvene stranke (od 11. jula 1908. br. 46.) uvodnik, na na koji je vrijedno upozoriti. Pisac članka ustaje protiv načina onih, koji iz stranačkih razloga napadaju domaća poduzeća, a za volju neznatnoga dobitka preporučuju tuđja; svaki narod valja toliko, koliko valja njegova gospodarska moć; tko tu moć slabiji, protivnik je naroda, i to više, što u malobrojnih naroda i pojedinac i njegova gospodarska moć to važniji član cjelovite moći gospodarske. Treba dakle odsuditi one, koji iz političko stranačarskih razloga, iz čisto ličnih „nagibov“ udaraju na domaća poduzeća, uredbe, na odlične članove svojega roda, otimajući im čast, ugled pred svijetom. Tome se mora na put stati. Uvodničar „Nove dobe“ ima u prvom redu na umu *gospodarska poduzeća*, ali je vidjeti, da on me izuzima ni uredbe, koje kulturno podizju narod, te traži, da već jednom prestane „samoubijstveno“ napadanje na domaće uredbe, pa poziva zastupnike slovenskih listova, da dogovore solidarno postupanje u nekim točkama. Sam predlaže neke: Slovenski listovi neka ne primaju oglasā od tuđih tvrdki, neka ne napadaju iz stranačkih razloga na domaća poduzeća, neka se ne izrugivaju javnim funkcijonarima slovenskim, neka ne napadaju društva i zavode protivnih obranaka, ako ona rade o kulturnom ili gospodarskom napretku članova Slovenaca. Pisac se tuži, da u Slovenaca cvate zloporaba moći časopisa — ali neka se tješi, ako je to utjeha, da i u nas nije bolje. Već kroz nekoliko godina imade „M. H.“ prilike na vlastitome tijelu, izkusiti svu onu zloporabu moći novinstva. Danas se već svako piskaralo usudi nabaciti na nju i na ostale kulturne uredbe naše,

i u našem novinstvu ističu se neki „talenti“ u takozvanom „oštrom“ pisanju. Posvema dobro razumijemo pisca i slažemo se s njegovim rijećima, da je dužnost političara-vodilaca, da „*pomedeo uredništva naših listov, onih elementov, ki noćejo uvideti, kako škodo je donašal našemu narodu dosedanji način polemike slovenskih (hrvatskih) listov*“.

Još jedan mali rep Vukovu „Zidanju Skadra“.

Iz 8. broja „Savremenika“ iskukuljio se kao pisac famoznog članka, što ga je „Pokret“ brže bolje preštašao, (da ne bi zakasnio!), čuveni — *Josip Pasarić*. On se je, u ostalom, već toliko puta blamirao i obrukao i osramotio, da mu ni njegov najnoviji članak ne može niti što dodati, niti mu što oduzeti. Međutim iz „Savremenika“ saznajemo, da je mudrac nešto načuo i za Murku i Čurčinu, pa da mu je čak poznato, da je i Jagić nešto govorio o Skadru. Ali mu nitko iz okoline nije znao reći, da je mnogo kasnije iz Jagića izašla Schla-debachova studija „Die Ballade von der Artabrücke“ i Köhlerovi „Aufsätze über Märchen und Volkslieder“ s posebnom studijom (na str. 36) „Eingemauerte Menschen“, pa i Dieterichova rasprava „Die Volksdichtung der Balkanländer“, u kojima se pitanje o „Uzidanoj ljubi“ stavlja na najšire osnove. U ostalom, već iz dosada štampanih „Matičinih“ pjesama, za koje je Pasarić bio masno plaćen, da ih barem *za sebe* bolje prouči (kad već „Matica“ od njegova rada nije ni retka dobila), nego što ih je proučio, mogao je slavni umnik razabrat da se ono *opće* vjerovanje nije ni kod nas apsolutno „lokalizovalo“ na sám Skadar, nego da Skadar u obilju drugih varijanata potpuno iščezava.

Ono, radi čega je Jagić istakao prastari karakter pjesama, koje nisu „mogle tek u 15. vijeku s neba pasti na zemlju“, upravio je Jagić vrlo snažno na sasvim drugu firmu i hipotezu, a g. Pasarić drži, da je ovaj momenat dobro došao — proti meni, jer sam ja tobože ustvrdio, da je „Zidanje Skadra“ kao *motiv* nastalo u Makarskom Primorju. S ovakim filozofima mi je žao, da sam se uopće upustio u razgovor. Ja sam ustvrdio, a hvala Bogu i utvrdio, da su tri pjesme, o kojima je govor, u *Vukovoj* ediciji prekrnjene iz ikavštine u ije-kavštinu. Zašto je to Vuk učinio, to je njegova stvar. A da je Vuk uopće prekrjao jezik, to se vidi i iz predgovora drugoj knjizi prvoga izdanja od god. 1815., gdje sam veli, da je „sve junacke i one ženske pjesme, koje su od *prilične* došle iz Hercegovine i Bosne, pečata“ ije-kavski, a ženske, koje se slabije pjevaju po Bosni i Hercegovini, ekavski. *Ikavštine uopće nije uvažavao*, jer s ikavskim prenumerantima nije nikako vodio računa, pa im zato nije ni „ugadjao“ (to je Vukova riječ) kao onim drugima. (Vidi str. XV. prve knjige državnog izdanja od god. 1891.)

Zar mudracu „Savremeniku“ nije udario u oči neobičan fakat, da se po Vuku gotovo *i ne zna* za ikavске pjesme, a kad tamo, ikavština se u narodnim pjesmama *obiljem i krasotom* najljepših egzemplara bori za prvenstvo s ije-kavštinom ostavljajući za sobom ekavštinu u nedoglednoj daljinu. Što je ikavština i *koje joj je značenje pogotovo u hrvatskoj i srpskoj narodnoj pjesmi, to će se tek vidjeti*. A u toj stvari imat će riječ jedino naši domaći specijalisti, koji će već znati stranim i domaćim književnim *kibicima* začepiti usta.

Svoju osobitu „superiornost“ htio je eto „Savremenik“ kibic da dokaže, podmećući mi, da se ja nisam „zacao. napisati očiglednu neistinu“, kad sam uztvrdio, da je verzija pod crtom Vukova „Skadra“ ekavsa. Pasarić je naime napornim duševnim radom našao u njoj forme — „bijeli“ i „lijepi“ . . . Dakle je, veli, verzija „udrobljena“.

Ja sam o *istim* oblicima — dodavši još i „dijete“ — govorio u *istom* odlomku svoga prvoga članka, određivši im značenje za sve naše ikavske i ekavske krajeve (u pjesmi i prozi), a on se sada nasrtljivo meni nameće sudijom i uči me pameti mojim rodjenim razlozima. I opet dakle ponavljam, da mi je žao, što sam se s njim upustio u razgovor. Prevario sam se, misleći, da će „Savremenik“ poslati ozbiljnijega književnika na mezevo. Oprostite!

dr. A.

Treća izložba „Lade“, saveza južno-slavenskih umjetnika.

(Svršetak.)

Milovanović u svojima dvjema studijama (br. 30. i 31.) iz Skoplja drži se vrlo pointiliste Grossa, dok je *Momčilović*, vidi se po svemu, učenik starije skole. Njegov je Vodopad (br. 34.) vrlo dobro izведен.

Od modernih srpskih umjetnika ističe se *Marko Murat*. On voli modro-sive tonove i dok se u tim tonovima kreće, slike su mu mnogo bolje, nego kad radi u punom svjetlu. Lopudska sirotica (br. 35.) koloristički sasma zanimljiva ipak ne odaje sve znanje Muratovo. Najbolji su mu radovi „Proljetni oblaci“ (br. 38.) pak potretna studija (br. 41.) Figure na slici Kapinika (br. 37.) perspektivno su zlo postavljene. *Poček* još uči i to po svoj prili u Italiji — sudeći po izloženim stujama. Malo je slobodniji u slici Kišna jesen (br. 42.), pa se opaža to i na tehnići. Dobre su akvarelne studije interieura crkvenih (br. 46 i 47.) a ugljenom crtane glave te dva poluakta obični su školski radovi i to dosta dobri.

Predić bivši asistent prof. Eisenmengera na bečkoj akademiji slika većinom ikone u jasnim izrazitim bojama, riše vrlo dobro, a tehnika mu je skroz glatka, te se gubi u pojedinosti, koje se na prvi mah ni ne opažaju. Osobito je dobar *Sv. Dimitrije* (dio triptiha br. 55.), pak portret dra. Laze Kostića. U nešta većem portretu djece kolorit je nekud bliјed, kao da slika nije slikana u punome svjetlu. Neugodno djeluje precizna izvedba igračaka oko djece.

Gospodja Beta Vukanović izvadja svoje rade neobičnom snagom. Široki potezi kista, velike plohe, bujni kolorit, te korektno crtanje svjedoče, da je gdje Vukanović gotova i savršena umjetnica. Najbolja je radnja Posljednji zvuci (br. 63.) pak Ljetni dan (br. 61.). Osobito je dobra na ovoj slici zračna pozadina i sunce. Manje sretno je riješena slika Vjetar (br. 62.) Ženski lik sprijeda nešta je predugačak, a i sam kolorit jednomjeran je u svim daljinama. Akvarelne studije iz Nymphenburga (br. 70 i 71.) svježe su i tehnički dobro izvedene.

Risto Vukanović izložio je triptih Molitvu (br. 72.). Sredina prikazuje molitvu kršćanina, desni dio muhamedanca a lijevi židova. Ovi potonji dijelovi i koloristički su finije riješeni i bolje crtani. Na srednjem dijelu dobra je glava moleće starice.

Pastelna studija porteta (gdjica Jovanović) jedan je od najboljih radova srpskoga odsjeka.

Hrvatski su umjetnici na izložbi Lade izložili 69 radeva i to: Auer 2, Bauer 6, Bojnić 5, Bužan 6, Crnčić 4, Csikos 3, Frangeš 11, Ivezović 11, Janković 2, Kovačević 1, Krizman 4, Marinčić 1, Melkus 2, Pavačić 1, Preradović 4, Struppi 2, Šenoa 2, Tišov 2, Valdec 1, Vranyczany 3.

Moralni kao i materialni uspjeh ove izložbe bio je potpun, pa se je nadati, da će slijedeća izložba Lade u Zagrebu pokazati rad *svih* južnoslavenskih umjetnika zajedno.

* * *

Izložba učeničkih radova na višoj školi za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu. Mjeseca oktobra minule godine osnovana je po zemaljskoj vlasti viša škola za umjetnost i umjetni obrt po uzoru češke istoimene škole u Pragu. Kako se je već odavna čutila potreba učitelja za srednje škole, to se je osnova i za kandidate učiteljstva risanja upotpunila.

Odziv bio je neobično velik, u prvome polugodištu upisalo se je do 30 učenika, a prvi tečaj svršilo je 26. i to 8 kipara, 14 slikara i 4 kandidata za učitelje risanja.

Koncem školske godine priredjena je izložba učeničkih radova, pa se prema ovim neočekivanim uspjesima može da prosudi i obilje talenata i jaka volja za rad učenika a uz to briga i mar učitelja za djake. Dobra je bila zamisao izgraditi zavodske prostorije uz umjetničke ateliere, jer su time djaci u neprestanom dodiru s učiteljima, pa ovi mogu svaki dan po nekoliko puta nadgledati radnje, što gotovo ni na jednoj od izvanjskih škola ne biva. Uza sve to djacima je preporučeno, da rade slobodno, što se i kod njihovih radnja opaža. Dobro je uređenje na ovome zavodu, da djaci nauče raditi u svim tehnikama i najraznoličnijem materijalu (kamenu, sadri, drvu, bakru, monotype, akvarel, uljenim bojama, pastelu itd.), a uz to se polaže osobita važnost na praktičnu stranu umjetnosti te umjetni obrt.

I protivnici ovoga zavoda morat će priznati, da mu je svrha ne samo korisna, već da je zavod upravo potrebit za naše odnošaje.

Književne obznane.

Objelodanih svojom nakladom knjigu „Naše glasbene prilike i neprilike“ kojom naumih:

I. Upozoriti naše naobraženo općinstvo, koje se za glazbu sporedno zanima, na mnoge prerasude koje o muzici kod nas uopće vladaju, a koje se konačno ljuto osvećuju na razvoj naše glazbene umjetnosti.

II. Podvрci kritici pogrešan rad ogromne većine naših glazbenih društava, te podati im direktivu daljnjem njihovom nastojanju oko odgajanja širih slojeva u zdravoj glazbenoj umjetnosti.

III. Upozoriti na stranputicu kojom uopće zakrenutimo u pogled crkvene glazbe, te navratiti i taj naš rad na pravu stazu.

U kratko, knjizi je svrha: *popularizovanje i prave muzičke ljepote*.

Namijenjena je ne samo glazbenim diletanlima, nego i ostalom razumnom a u glazbi naobraženom općinstvu. Pisana je popularno. Cijena knjizi 2 Krune.

Knjižaram bit će udijeljen popust Pojedincima slati će se knjiga ili pouzećem, ili uz unapred primljen novac. Molim slavno općinstvo da u interesu same stvari dobrobitivo podupre moje nastojanje.

Drniš (Dalmacija).

Antun Dobronić.

* * *

Rudolfo Franjin Magjer: „Porivi“. Druga knjiga pjesama (nove pjesme). Ilustrirana izvornim vinjetima (drvorezi i crteži) od Drag. Renarića (Križevci), Branimira Petrovića (Zagreb), Rudolfa Valića (Prag). Predgovorom popratio Dr. Ivan Krmic Osijek 1908. Velika osmina, str. 53. Cijena 1 K. Dobiva se kod autora — (Valpova, Slavonija) i u knjižarama.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BR. 16.—17

U ZAGREBU, DNE 10. RUJNA 1908.

GOD. III.

Sabirači „Matičinih“ hrvatskih narodnih pjesama.

Piše dr. Nikola Andrić.

2.

Vinko Palunko.

Istih godina, kojih je Mihovio Pavlinović obilazio banskom Hrvatskom sabirući narodne naše pjesme, sakupljaо ih je u Popovu polju hercegovačkom Vinko Palunko, današnji posvećeni biskup grada Spljeta i okolice. Od god. 1869.-71. Onda je bio župnik u Luci na otoku Šipanu, pa odande zalazio na konju u Hercegovinu, da pobire pjesme. God. 1886. poslao je svoju zbirku „Matici“ kao gimnaziski katehet u Dubrovniku.

Palunko je u svemu skupio 221 pjesmu, medju kojima je najveći dio ženskih, a samo desetak muških. Ima dvadesetak koledskih (gotovo sve od Ivane Lučić, udove Boškove iz Ramnoga), 14 svatovskih (obrednih), dvije od kola, tri djetinje, dvije molitve „od urokâ“ i desetak legendi (od Simuna Zeke).

Palunkova zbirka može se nazvati s nekoliko pogledâ zbirkom prvoga reda. Dobra četvrtina njegovih pjesama i sadržinom i oblikom upravo je odlična. Vjernost njegova zapisivanja u jezičnom pogledu takova je, da će medju svim sabiračima „Matičinih“ zbornika jedva naći premca. Za svakog i najneznatnijeg kazivača i pjevača narodnog donosi gotovo fotografiju njegovu i opis njegova živovanja. Za fiziologiju glasova imao je osobit sluh, pa je kod svakog neobičnog slučaja dodao pod crtom bilješku uvjeravajući te, da to nije pogreška, nego živi oblik. Za svako selo donosi posebnu karakteristiku, tako da s najvećim pouzdanjem upijaš u sebe one istine, kao da si ih svojim ušima slušao.

U prvoj i drugoj „Matičinoj“ knjizi štampano je dosada koje u cijelosti, a koje u izvatu dva deset Palunkovih pjesama (medju njima „Zemlja Indija“, „Sv. Nikola i hudoba“, „Mačeha u paklu“, „Čuprija na Drini“), a ja sam za petu i šestu knjigu odabrao upravo četrdeset koje kraćih, a koje dužih u cijelosti i u izvatu.

Mislim, da se umjetnička ljepota Palunkovih ženskih pričalica i balada ne može bolje predočiti, nego ako bar neke spomenem. Medju najljepše pjesme pete Matičine knjige ubrojat će se „Trešnja u Ljubinju“, u kojoj je sačuvana naikrasnija uspomena na veliki dubrovački potres.

Potresla se zemlja od istoka,
Oborila polu Dubrovnika
I bijele po Ljubinju kule.
Jedno kula Bahibegovića,
Drugo kula age Srdar-age,
Treće kula paše Durmiš-paše.

Durmiš-paše, doma ne bijaše, već sin Fezle bole bolovaše. Uz njega je bila jedina sestra Hajka, vjerenica mladog Paunovića iz Bišća. Kad je bolni brat razabrao, da se kula kreće i da će „biti smeće“, a on zamoli sestruru, da ga uzme na pleće i iznese u baštu pod žutu naranču. Kad je ona to učinila, sjeti se bolno momče, da je u kuli zaboravilo — tamburu i pošalje sestruru, da mu je doneše. Ona učini bratu po volji, da mu spasi razbibrigu. Al je jadna loše sreće bila:

Od kule se čošak otisnuo,
I Hajkune malo dohvatio
Posred pasa; ukide je s glasa.

Kad je brat razabrao, da mu je sestra poginula, brže nakiti knjigu i pošalje je ocu u Mostar. Otac nije imao kad ni konja osedlati, nego navali onako na gola šarca i dojuri u Ljubinje. Pozove neimare, da dižu kulu i traže nesretnu Hajku. I nadjoše je jadnu:

Baška¹ ruke, baška belenzuke²
Baška uši, a baška mendžuša³,
Baška kose, a baška sadžbage⁴.

Viš' nje babo sidu bradu guli;
„Moja Hajko, žalostan ti babo!
Eto tebi iz Bišća svatova,
Djeverova a Paunovića!“

¹ odijeljeno — ² narukvice — ³ naušnice — ⁴ upletnjaci.

Slog, sastav i pjesnička snaga ove pjesme tako je moćna, da je se najveći pjesnici svjetski ne bi stidjeli. Pjesmu je ovu kazivala Palunka Janja Vlahinić, katolička starica od 80 godina iz Ramnoga, tako da joj je već bilo i teško kazivati pjesme. Bila je, kako Palunko veli, pripukla siromašica, pa je zimi odlazila u Ljubinje, da tam u turskim kućama čuva djecu i tako se održi u životu. Od bulā je naučila većinu svojih pjesama kao i njena drugarica Jela Bukvić Perinica, koja je na zimnicu odlazila opet u Stolac, da se tam prehrani. Jela je imala stariju sestru u službi Ali-paše Rizvanbegovića, te bi odlazila k njoj da čuva djecu u saraju Ali-pašinu, pa je i ona učila pjesme od bula. Jela je bila vesela starica, pa je rado kazivala pjesme. Tkala bi u izbi pod kućom i pjevala, a Palunko pisao. Često je govorila: „A, moj Dumo, što će ti pjesme? Tā ti znaš knjigu, a u knjizi ima svega.“ Kad joj je Palunko rekao, da se u tim pjesmama krije suho zlato narodnoga jezika i običaja, onda je dobroj starici bilo žao, što nije znala mnogo više pjesama, pa je i ružila djevojke, koje nisu htjele kazivati, jer su se stidjele.

Od Jele Bukvić zapisa je Palunko najviše pjesama u Popovu polju, medju kojima su najljepše „Hasanaginčina siročad“, „Pašino pogibanje za djecom“, „Materina ljubav“ i „Od njenog je srca otpašulo“. — O ljepoti prve pj sme pisat će se estetske rasprave kao o Fortisovoj pjesmi, s kojom u ostalom Palunkova nema sadržajem ništa zajedničko. Evo, u čemu je stvar.

Hasanaginica se razboljela, pa umire. Aga je pita, je li joj žao umrijeti, a ona mu odgovara, da ne žali ni laživoga svijeta, ni njega, samo svoje siročadi; aga će se ponovno oženiti i dovesti oholitu ljubu, koja ne će paziti na njenu djecu. I ona umre Aga je lijepo ukopa. Ali je već „do greba“ zagledao drugu djevojku, „a od greba jamio za ruku“ i doveo kući kao mačuhu Hasanaginčinoj siročadi. Djeca „tetu“ radosno dočekaju, a ona ih primi s kletvom:

Kolike ste! velejadne bile!
Ko će vami čeiz¹ kupovati!
Ko li će vam svate darovati?

A djeca prihvaćaju:

A, ne boj se, naša mila tetu!
Naš će babo čeiz kupovati;
Mrtva majka svate darovati.

Na ovaj uvod dodje mrtva aginica na san mačuhi svoje djece i rekne joj:

A, kaduno, Hasanaginice!
U bašči mi ruža-gondže raste;
Ne beri je, n'jesi je gojila!
U dvoru mi dvoje djece raste;
Ne bij djece, n'jesi ih rodila.

Očito je ovim kazano, da majka u grobu ne povjerava svoje djece ženi, koja ih je od prvog trenutka osjetila kao teret.

Malo vrijeme postojalo bilo, kad i druga kaduna umre. I nju aga lijepo ukopa, ali je već s pogreba doveo kući drugu. Ova, čim su je djeca pozdravila, skide s ruke belenzube, a gjerdan s grla, da daruje siročad. Nato se mati dječja i ovoj javi u snu i rekne:

A, kaduno, Hasanaginice!
U bašči mi ruža-gondže raste,
Ti je beri, ja sam je gojila!
U dvoru mi dvoje djece raste,
Ti bij djece, ja sam ih rodila!

I s tim ova vanredna pjesma završava. Psihologija je u njoj osobita. Mati ne dozvoljava prvoj mačuhi, da joj bije djecu, jer ovaj postupak od žene, koja djecu ne ljubi, ne bi rodio dobrim plodom, a drugoj mačuhi dozvoljava, jer je djecu od prvoga trenutka predusrela s ljubavlju. Njoj pokojnica daje i ružu-gondže, što ga je sama sadila. Ona smije siročad biti, jer će ih biti samo u korist dječju.

„Pašino pogibanje za djecom“ opet preliveno je sasvim drugom ljubavlju, kakova se i u našim prebogatim narodnim pjesmama rijetko javlja. Mamut-paša nije imao sa svojom ljubom (ženom) od srca evlada (poroda), i to mu je bilo žao. Pašinica ljubi Mamuta i u svojoj ljubavi predlaže mu, da uzme drugu djevojku, ne bi li s njom došao do djece. I on se oženi s drugom, a prva podje za drugoga. Kad ne prodje ni godinu dana, Mamutova prva ljuba rodi drugom gospodaru čedo mušku glavu; ne izadje ni druga godina, ona rodi i drugoga sina . . . A paša ni s drugom ljubom još uvijek ništa. Onda on zamoli svoju prvu ženu, neka mu pošalje sinove, da ih vidi A, kad su mu djeca došla, on od boli umre djecu gledajući.

Da se sve krasote Palunkovih hercegovačkih pjesama u najkraćim izvacima prikažu, ne bi dostajao deset puta veći prostor, nego što je ovomu članku odredjen, ali se nadam, da će i ovo nekoliko redaka dostajati interesiranom čitalcu. Još ima nekoliko važnih strana, s kojih je Palunkova zbirka tako znamenita, i s kojih se mora ogledati, da sva njena važnost što reljefnije izbjije na vidjelo.

Pred samim pjesmama donio je Palunko ovelik predgovor o načinu, kojim je zapisivao pjesme i o jeziku, kojim su kazivane. Već u početku prikazuje se Palunko kao izvrstan sabirač. Veli, da je nastojao „onako zapisivati, kako mu je kazivano, ne pazeći na nijedan pravopis ni na pogreške, ma koje da bile“. Zato Palunko i nije pisao ijkavštinom svoje pjesme nego ijkavštinom. To mu se činilo vjernije i istinitije, premda je i njegova ijkavština redovno dvosložna. Njemu se činilo, da se posve rijetko čuje „j“ izmedju „i“ i samoglasa (bielo, biaše). Premda se „j“ jasno ne

¹ djevojački darovi.

čuje, to se ipak ne govori ni „bi-elo“ (da bi se slovke odsijecale), a ni „bijelo“. U riječima „Mijo“ i „kadija“ čuje se „j“, a u riječima „mio“ i „liepo“ ne čuje. Tako se „j“ čuje u „umijem“ i „gjuveglja“ itd. Uopće, gdje ga je čuo, tu ga je i zapisao, a gdje ga nije čuo, tamo ga nije ni zapisivao. — „H“ se gdjegdje na početku i u sredini pojedine riječi u Popovu polju izgovara, a gdjegdje ne izgovara. Nu gdje ga izgovaraju, tu ga izgovaraju duboko u grlu, te izlazi iz prsiju, a ne „iz usta“. Tako se, veli, izgovara u Ramnomu i po svim selima s ovu stranu Popova, a na zapadu od Zavale. S onu stranu Polja i na istoku Zavale ne čuje se, pa n. pr. u Belenićima govore: „Oću“ i „krua“. — Tu se svuda govori ijkavski, ali gdje-gdje i ikavski, ali rijetko.

Vrlo je značajno, da se u Palunkovim pjesmama, koje su od reda ijkavske (ili po njegovu „iekavske“), vrlo često u osonancijama čuju ikavski oblici. Jela Bukvić, koja mu je sve pjesme kazivala najčišćom ijkavštinom, ima u pjesmi pod br. 6. stih: „Evo cvita sa onoga svita“, a u bilješci pod crtom sabirač izrijekom upozorava, da mu je ona tako „po ikavski“ pjevala taj stih. — Ova na oko sitnica, može da bude u nauci od vanrednog zamašaja i dosega. — Asonancije se u ovim pjesmama uopće ističu u kojekakovim oblicima. U Petrovu polu asoniraju i ovakovi stihovi: „Tri dni hoda, a četiri voza“ (br. 92.) — „Oči voda, gledaju svakoga, na ustima kapidžije nema“ (br. 94.), pa i ovakovi: „Stari djogo, živ ti ja, dok djevojci prsten dam“ (br. 51.)

U fotografiski provedenoj Palunkovoj ortografiji razabiram jednu osobitost. Ako je jedan slog u stihu manje, nego što bi trebalo da bude, onda pjevač na jednom slogu (obično prvom i petom) prodlji glas tako, da od jednog sloga postaju dva*. Zapisaо sam ove primjere: „A bora mi modja punice!“ — „Tudju radju rađila“, — „Tri dana i noći četiri“, — „Ti nemoj zametati kavge“ i „Caāvti li po Bosni ljubica?“

Glede cezure u stihu razabira se mahom, da s njom ima i riječ završiti. Proklitika ne smije biti, a iza cezure opet ne smije dolaziti enklitika. Vokal se pred cezurom nikada ne elidira.

Palunko nadalje vrlo oštro razlikuje u svim slučajevima „dj“ od „đ“ (gi) kao rijetko koji od „Matičinih“ sabirača. Tako pod pjesmom br. 197. spominje, da se na otoku Šipanu kraj Dubrovnika razlikuje i izgovorom i značenjem „djevojka“ od „gjevojčice“; prva znači dvorkinju, a druga curu. — Kao vanredno savjestan sabirač dakako da Palunko futurne oblike piše svagdje spojene (ženiću se, daću ti itd.), jer se tako svagdje govore, pa će se prije ili kasnije ovi spojeni oblici

* Ovaj metrički fenomen bio je dosada poznat samo za *duge* vokale (Maretić, Rad 170., str. 77.: „dyaa, valjaane i medjuuse“), a sada se vidi, da narod i kratke vokale (osim „djevojka“, „vidijela“ itd.) do potrebe rasteže kao „mđoa“ i „cāvti“.

morati i u književnost primiti kao što su se primili i u romanskim jezicima. — Zanimivo je, da Palunko nigdje nije čuo oblik „vjeran“ nego svagdje „vijeran“ kao i većina Matičinih sabirača.

Na otoku Šipanu zapisaо je on najviše pjesama od svoje sestre Kate, koja se kasnije udala za Murata. Katin sin, Andrija Murat, zapisaо je kasnije od svoje matere preko sto pjesama i poslao ih „Matici“ kao posebnu zbirku. Vrlo je značajno, što Palunko spominje, da se iste pjesme, što ih je kazivala Kata sinu 25 godina kasnije nego bratu, dosta razlikuju jedne od drugih, jer ih je sama Kata u tom razmakу nešto zaboravila a nešto promijenila.

Ovo treba napose, da utuve oni, koji drže, da se narodne pjesme u razno doba i u različitim krajevinama mogu naći iste i sadržinom i oblikom. Eto, u istom kraju, od *iste* osobe ne mogu se dobiti iste pjesme u razno doba, a ja što više držim, da će svaki pjevač dapače iste večeri *ma u čemu* kazivati pjesmu drugačije, nego što ju je prije podne kazivao. Dakako tu mislim samo na veće pričalice i herojske pjesme, a ne na sitne ljubavne, kojima već arija ustaljuje i okamenjuje tekst na duži niz godina. Po mom zamišljaju, veće narodne pjesme imaju poput egzotičkog cvijeća svaka svoje odredjeno tlo i odredjeno doba, kad su u najbujnijem cvatu i gdje su najljepše. Premjesti ih pod drugu klimu i u drugu okolinu, ono će doduše i tamo životariti, ali onom pravom mirisu i bouquetu jedva će se spomen razabirati. Cvijeće to doživjava najraznolikije umjetne i prirodne promjene, pa prema klimi i prema gajenju izmjenjuje ili boju ili latice ili formaciju lista. Medju hiljadama narodnih pjesama naći ćeš vrlo malen postotak, kod kojih ćeš osjetiti onaj prvo-bitni miris i ugledati onaj najljepši oblik, da uz mogneš iz pune duše uskliknuti: ha, to je ono pravo, što sam tražio! Sva sreća leži u tome, da se pjesma u pravi momenat zapiše na pravom mjestu i od pravoga pjevača. U Matičinim zbornicima ima nevjerojatan broj tih prvo-bitnih pjesama kano ni u jednom dosadašnjem zborniku naših pjesama, pa ja svaki dan dolazim do sve dubljeg uvjerenja, da će ove pjesme razjasniti mnoga temeljna pitanja, oko kojih se kreće sva slavenska komparativna nauka o tradicionalnom našem blagu. Ali o tome bit će još velikih razgovora, kad budemo sve ove pjesme izdali, da ih svatko može sa svoga stajališta oglédati.

Na otoku Šipanu govorilo se prije četrdeset godina čistom čakavštinom i po oblicima i po starim akcentima. Glas „lj“ nije se gotovo nikada čuo, nego „j“: uje (ulje), negjeja (nedjelja). Samo se u seocetu Veji vrh (velji) govorio „l“ mjesto „lj“: ule, negjela. Mjesto „ih“ govorilo se „hi“, a dativi i lokativi ženskih adjektiva u singularu na „om“ mjesto na „oj“. Konsonant „j“ izmedju vokala vrlo se slabo čuo: ovo e moe,

nie, pie biaše. Akcentski se govorilo : travê; vodê, tetê, Marê, radi česa su im se Dubrovčani rugali : Evo Šipanjaka! A da se cíivilo (tal. civile) mora govoriti : trávê, vòdè itd U isto doba počelo se uvlačiti „lj“ i „nj“ (polje, knjiga, ali se još i danas mnogo čuje : poje i kniga).

Šipanji su se oduvijek smatrali Hrvatima, pa kad je Palunko kao dijete pitao svoga oca, koji je znao silu narodnih pjesama i cijelog Kačića, kakva je to Grbjava, o kojoj je pjevao („Lika i Grbjava i plemenita hrvatska država“), da nije Grbjava kraj Stona? — odgovorio mu je stari Palunko, da su Lika i Grbjava hrvatske zemlje, isto što i „Krovacij“¹, pa da je i Dalmacija dio Krovacije, a sada smo „i mi isto kako Hrvati, ali se oni sami zovu Hrvati, er su dobri junaci; dobar junak zove se Hrvat“.

Tu sada Palunko donosi zanimljivu priču o Antunu Dobudu, koji je god. 1848. za hrvatskog ustanka svaki dan muštrao oko pedeset podnraslića u Luci na Šipanu, da ih spremi u pomoć

banu Jelačiću, a oni njega zvali banom. To ime ostade Dobudu do smrti: Antun Ban.

Palunko ima u svom predgovoru još jedan odlomak, preko kojega ne možemo mučke prijeći, a to je: nepoznavanje narodnog etničkoga imena, koje prije četiri decenija u Popovu polju hercegovačkom nije ni u kakvom obliku bilo poznato. Za tri godine Palunkova zalaženja u Hercegovinu (od 1869—1871.) nije se tamo nitko zvao ni Hrvatom ni Srbinom. Bilo je samo „Turaka“ i „Vlaha“. Vlasi katolici zvali su se kršćani, a Vlasi grčko-istočnjaci rišćani. Jezik su svi zvali „naš“ i nikako drugačije. Palunku je samo jedared rekao neki kalugjer iz Zavale: Vi, gospodine, dobro govorite „bosanski“. A, kad je Palunko 15 godina kasnije (1885.) opet obišao Popovo, rišćani su se zvali „Srbi“ i bili su „srpske vjere“. Kad je Palunko zapitao Matu Boroju iz Ramnoga, kako je došlo do toga, odgovorio mu je on, da se od zadnje bune rišćani zovu Srbi, pa da se i vrijedaju, ako ih tko zove rišćani. Mi smo pravoslavni Srbi — odgovorit će vam.

Tolstoj o stihotvorstvu.

Unovije doba pronose se dvije izjave Lava Nikolajevića Tolstoja, koje ponovno osvjetljuju paradoksnost njegova mišljenja o božanstvu i transcendentalnom životu, i o svrsi i sredstvima umjetnosti.

Nedavno je izjavio, da molitva nema svrhe, jer da ona prepostavlja osobnog Boga, — a Bog da je neizmjeran, što da se protivi pojmu individualnosti.

Nekako u isti čas je izjavio, da nije prijatelj stihovanog pjesništva, a već prije je u ovećoj studiji izvršao ruglu Šekspira radi patetike i neobičnosti diktije u njegovim dramama.

Sve to стоји u očitu protuslovju sa prijašnjim teorijama ruskog velikana. Velik u svemu, velik je i u skrajnostima svojih protuslovlja o istim stvarima. On i sam priznaje, da osjeća, kako su njegove teorije i misli o pojedinim stvarima redovno paradoksne. Opisući se sam o sebe i slijedeći logiku svojih apriornih i samovoljnih, paradoksnih prepostavaka, nije ni čudo, što i njegovu veleumu nije uvijek moguće, da sretno prodje kroz Sicilu i Karibdu, što se izprečuju pred čovjekom, koji bi htio, da sâm, jedino svojim umom riješi pitanja, koja prelaze doseg i granice iskustva i intuicije.

Još uvijek vrijedi, što je rekao Kant o ljudskom umovanju u opće, da čovječji razum, sam sebi prepušten, dolazi u razmišljanju o prauzroku svega, što opстојi na svijetu, sasvim ispravnim logičnim putem do dvaju posve protuslovnih za-

ključaka. I najveći veleum nije nikakovo savršenstvo, te u umovanju i djelovanju najvećih velikana nalazimo vrlo mnogo i najobičnijom umu primjetivih, očitih protuslovlja i nedosljednosti. Ta sva povjest čovječanstva, pojedinih naroda i pojedinih velikana, jasno je ogledalo ljudske nesavršenosti i nedosljednosti, i da nema nad svim tim dogodnjima i ljudima više sile, koja sve to ravna, uskladjuje i upriličuje prema svojoj vječitoj svrsi, ostali bi svi napori čovječanstva za što većim usavršenjem i napretkom bez osobita uspjeha.

Lav Tolstoj priznaje, da to nisu pojedini ljudi, ma bili i najveći veleumi. što ravnaju tijekom dogodjaja, koji sačinjavaju povjest pojedinih naroda i čovječanstva, već da ima neka sila, jača i veća od njih i od tako zvane logike dogadjaja. O toj sili često je Tolstoj u raznim prigodama izrazio svoje mišljenje, ali do danas je jedno to jasno iz svih tih njegovih izjava, da se i on ne može oteti uvjerenju o opstojanju božje providnosti, što upravlja svijetom. Sudeći po njegovoj nenadanoj izjavi, da nema osobnog Boga, jer da se to protivi pojmu neizmjernosti, što da sačinjava suštinu božanstva, i Tolstoj je svoje vrsti panteista, pak se i tolika protuslovlja njegovih izjava o božanskom i transcendentalnom životu mogu najlakše razumjeti, uzmemu li ih tumačiti prema stajalištu panteizma u modernom duhu.

Više od toga zanima nas njegovo osudjivanje stiha i svečanosti pjesničke diktije. Ali i tu je on u protuslovju sa samim sobom.

Ogledajmo malo razloge, kojima kuša u pismu na nekoga seljaka Gavrilova obrazložiti svoju neljubav prema stihu, pak čemo vidjeti, da on i u tom pogledu dolazi sâm sa sobom u protuslovje.

On tvrdi, da je riječ kao izraz duše, tako dragocjena stvar, te se mora smatrati grijehom, kada se riječ okiva u okove stiha, metra i sroka, kada joj se nekim načinom sapinju ruke i krila.

Ali Tolskoj kao da zaboravlja, da je i stih, i metar, i srok, takodjer svoje vrsti jeka i izraz duše, i da je nekima dano, da svoje mišljenje i osjećanje mogu izraziti najzgodnije i i možebiti jedino u stihu. Tako je narodna duša malo ne svih do sada poznatih, za kulturu sposobnih naroda najsajnije i najčistije se očitovala u narodnom pjesništvu. Evo naših narodnih pjesama, eno narodnog ruskog, poljskog, i českog pjesničtva, da ne spominjemo francuske trubadure i skotske barde. A i kod umjetnog pjesničtva i kod pravih pjesnika-umjetnika nije stih nikakovo usiljavanje i sapinjanje krila i poleta duše, osim u toliko, u koliko imaju da paze na zahtjeve i propise umjetničkog stvaranja, baš kao što mora činiti i prijavljati i u obće svaki umjetnički pjesnik i pisac. Tolstoj očevidno smatra pukom frazom onu staru riječ: „est deus in nobis, agitante calescimus illo. On očito ne vjeruje Ovidu, koji je ustvrdio o sebi: „Quidquid temptabam dicere, versus erat.“ Do njega nije doprla izjava našega Preradovića, da pjesnik samo zamišlja ideje, a da mu ih vila u pjesme sklapa.

Ali Tolstoj je poznat kao veliki poštivač ruskog pjesničkog velikana Puškina, koji je svu svoju dušu prelio u stihove, te imade svu svoju veličinu i slavu da zahvali stihu i jedino stihu. Ili bi može biti Omirova Iljada i Odiseja, kojima ni Tolstoj ne može poreći ljepote i veličine, bile veće i znamenitije, da su napisane prozom?

Goethe je suvereno vladao perom u stihu i prozi; ali je sigurno najsmjelije svoje misli ostavio svijetu u svom nedostiznom Faustu, i nije ga u tom smetao stih ni srok.

Kraj tolikih dokaza neopravdanosti averzije Tolstojeve protiv stiha, biti će valjda slobodno reći, da je i ta averzija jedna od čudnovatosti, paradoxnosti i zabluda ruskoga velikana, na koje se drugi sićušni protivnici stiha ne smiju pozivati ni oslanjati, da opravdaju svoju nesimpatiju prema stihu.

Ali ne treba ni to zaboraviti, da je Tolstoj naročito izjavio, da misli, osuđujući naprezanje kovanja stihova, na onu množinu nadri-pjesnika ili *rdjavih stihotvoraca*, naročito u savremenoj književnosti, kod kojih je očita praznina i nedostatak ideja i usiljavanje. On je naročito i u raznim prigodama izjavio, da osuđujući zloupotrebu stiha misli na onu tako zvanu artističku struju, koja pod lozinkom *l'art pour l'art*, odbacuje svaku osim umjetničke tendencije i svrhe u pjesničtvu

i umjetnosti. On je protivnik loših stihova i bezidejnih pjesama, protivnik je usiljavanja prenemaganja, neprirodног i bezmislenog tobožnjeg artizma u savremenom modernističnom pjesništvu, gdje se pojedine većinom tudijske riječi spajaju sa adjektivima, koji uz njih ne pristaju a kakovima je preplavljena modernistička pjesnička proizvodnja.

Jedino se tako dade razumjeti njegova nesimpatija prema stihu u opće, što on ima na umu usiljenu, tako zvanu „artistiku“ modernističkog stihotvorstva, kakovoj nema traga kod njegovih pjesničkih ljubimaca Puškina i Državina.

Mnogo je teže razumjeti, što Tolstoj omalo-važuje pjesnikovanje avonskog labuda Šekspira, kojemu on u prvom redu spočituje tobožnju neprirodnost i usiljavanje dikcije, upisujući mu u grieh baš ono čemu se inače svi poštovači Šekspirova genija dive. Tako on izvrgavu smijehu tobožnju neprirodnu patetiku u stihovima, što ih meće Šekspir u usta pojedinim licima veličajne svoje tragedije „Kralj Lear“ i pita: tko to tako patetički i ujedno visokofilozofski govori u običnom životu, kao lica u toj tragediji?

U istinu, u običnom životu se tako ne govori; ali lica u toj Šekspirovoj tragediji nisu bila izvadjena iz svakidašnjeg života. Isto vrijedi i o zamjerkama Tolstoja tobožnjem neprirodnom i usiljenom načinu govora pojedinih lica u Šekspirovom „Hamletu“.

U ostalom Tolstojevo osudjivanje tobožnje visokoparnosti pjesničke dikcije u opće, kao tobožnjeg zastranjivanja s puteva prirodnosti, stoji u protuslovju s njegovom praksom. Njegov roman „Vojna i mir“ zapravo je i po svojoj zamisli i po dikciji i po obradbi veličanstvena epopeja, napisana mjesto stihova poetiziranim prozom.

Kada bi doista pjesništvo u stihu i prozi imalo biti samo puka imitacija prirode, puko fotografiranje realnosti, bez pjesničkog osvjetljivanja, onda bi najveći umjetnici i pjesnici bili obretnici fotografskih aparata i vješti i spretni manipulanti s tim strojevima.

Govor poezije ipak je nešto drugo nego govor običnog, svakidanjeg života. Istina, ni pjesnička dikcija ne smije biti neprirodna, nerazumljiva i besmislena, ne smije gubiti s vida okoline, ali tek se mora uzdići iznad te okoline, kao što se uzdiže miris iz grudih čovjeka, kao zvukovlje glazbe, što nas uzdiže nad same sebe, oživljujući nam u duši slike, što čekaju samo na dodir čarobnih vrlina njene harmonije, te nam zanose u dušu u nadzemne visine, do kojih se sama može popeti duša, barem na čas nekim načinom oslobođena i rješena tjelesnih veza.

Sve što više osjećamo teret materijalnih spona svakidanjeg života, sve se više u nama budi potreba i želja za časovitim boravkom u idealnim sferama poetičkog uživanja. Kroz lomot parastroja i dim tvorničkih dimnjaka, kroz suhoparni kon-

vencionalizam frazeologije banalnosti i svakidanosti otimaju se krila duše vezama tijela, da nam duh otpočine na čas u rajevoj pjesničkog zanosa i poleta. I ako ih je mnogo, što misle, da je za uvijek prestalo vrijeme stihu, i da je pjesničko stvaranje u stihu i prozi pusta danguba, objesno ili očajničko samoobmanjivanje i fabuliranje, — poezija će prestati tek onda, kad izumre svaki trag čovjeka na svijetu. Dušu ljudsku ne može zadovoljiti ni sjaj zlata ni ikoja lagoda tjelesne raskošnosti; stvorena za vječnost, ona ne može prestati da teži za onim, što kroz pjesnički zanos na čas prosine iz sfera bezmjerja vječnosti u prolaznost svakidašnjosti.

Makar cinizam, skepsa i površnost modernističkog umovanja ruši ideale, utrnuje zvijezde vodilje i s omalovažavanjem potiskuje u stran idealiste i pjesnike — ne će nestati pjesnika ni pjesništva, jer je ona odsjev vječnosti, što se vije nad prolaznošću.

Uza svu modernost omalovažavanja stihu, ispjevano je posljednje godine u doista nepoetičnim prilikama samo u ujedinjenim američkim državama u okrugloj svoti 4 miliona pjesama. Neki dokoni statističar izračunao je, da je u toj množini pjesama ispjevano najviše tako zvanih proljetnih pjesama: njih 1,123.762; dok je ljudavnih pjesama ispjevano u toj jednoj, posljednjoj godini u samim američkim sjedinjenim državama: 1,172.841. Ostale pjesme razdijelio je isti statističar u razne kategorije, u pjesme nade, pjesme očajnice, kojih je najmanji broj: 80.019.

I te suhoparne brojke dokazuju, da nema pogibelji za stih, ma da se je neprijateljima stihu pridružio i veliki Lav Tolstoj Nikolajević. Dakako da bi bilo i bolje, da je na svijetu manje rdjavih stihova i nepjesničkih, makar i artističkih stihotvoraca. I tu vrijedi ona Boileauova: un bon sonnet vaut plus, qu' un grand poème.

J. Hr.

Alačević i Karadžić.

I.

Iza posljednjega moga članka o „Zidanju Skadra“ prispjelo je „Matici“ iz Spljeta od prof. Miroslava Alačevića, unuka Anta Franjina, pismo zlata vrijedno. Prema tome pismu utvrđene su u meni sve moje slutnje i dokazi o starosti Alačevićeva zbornika i o izvoru Vukovih spominjanih pjesama. Dodajem odmah, da prof. Alačević žali, da je ovo pitanje pokrenuto u današnje doba, ali je, veli, na moje rezultate „već odavna bio pripravljen svojim prednaukama“. On se „čuti u dužnosti, da Glasu Matice hrvatske i njenom... suradniku zahvali za toli laskavu procjenu glede djelovanja toli djeda Anta, oca Frana i strica Jerka koli i svoga na polju narodne folkloristike“. Ali, veli — žali. Žalim i ja, da su protivnici dali pitanju politički prizvuk, ali se ja u tom lično nikako ne osjećam krivac.

Prof. Miroslav Alačević upoznao se s Vukom Karadžićem školske godine 1859|60. u Zadru posredovanjem Vuka Vrćevića, pa mu je Vuk uz Miklošića bio najboljim vodićem na polju sakupljanja narodne gradje. Danas prof. Alačevićjavlja, da Vuk od njega nikada nije primao u ruke zbornik *djeda* njegovoga Anta Franjina. To u ostalom — nije bilo ni potrebno. Prof. Alačević nije bio *ni rodjen* u doba, kad je Vuk izdavao većinu pjesama, o kojima je govor. Vuk je oko god. 1860. već bio završio svoj sakupljački rad, a poslije toga vremena izdao je, (jer je početkom god. 1864. već umro) od pjesama još samo čet-

vrtu knjigu s gradjom o vojevanju za slobodu, od kojih nijedna ne ulazi u okvir našega pitanja.

Pri onom, što sam rekao u svom prvom i drugom članku, ostao sam nepokolebivo do danas. Nema primjera u historiji našeg sakupljanja narodne poezije, da bi dva različna sabirača naišla u raznim krajevima i od raznih pjevača na tako istovetne junačke pjesme kao što su spomenute Vukove i Alačevićeve. Pa, ako tko drži, da su one pjesme u izdanjima „Matice Hrvatske“, koje su obilježene kao „iste“, u ičem jedna drugoj *slične* osim po sadržaju, taj se vara. Redovno ni dva stiha nisu „ista“. Medju varijantama V. knjige, koja će doskora u štampu, uvjerit će se svi, koji se za stvar zanimaju, da ni članovi *iste porodice* ne pjevaju „iste“ pjesme na isti način, pa da se redovno odvajaju jedni od drugih ne samo frazeologijom nego i cijelim slogom i umecima. Rijetko ćeš gdje naći po nekoliko stihova „sličnih“, a cijelu pjesmu *nigdje*. O tome sam u „Kolu“ napisao članak. Pa, ako i najveći kapacitet sabirački ustvrdi, da je u narodu naišao na junačku pjesmu *sasvim istu* osim nekih dialektičkih razlika sa prije štampanom iz drugoga kraja, onda on *znalice govori nestinu*.

Ja iskreno priznajem, da sam poučavanje Vukovih i Alačevićevih pjesama otpočeo sa skepsom prema — Alačeviću. Mnogo je naime bliže pameti, da nepoznatijega sakupljača učiniš ovisnim o poznatijem, pogotovo, ako je taj poznatiji jedan Vuk Stefanović Karadžić. Ali nikako nisam mogao da nadjem kriterij, po kojemu bih mogao Alačevića učiniti ovisnim o Vuku. Počeо sam čak grafički

studirati Alačevićev rukopis, da nadjem makar najsitniji znak, po kojemu bih obreo kakav čirilski odraz u Alačevićevim pismenima. Pa ništa! U to doba izašla je bilješka prof. Šegvića u „Hrvatskoj“, iz koje sam razabrao, da jedva i danas, a u doba starog Alačevića u Dalmaciji gotovo nitko nije poznavao čirilice.

A sada dolazi unuk Alačevićev, pa nam javlja: „*Moj djed nije poznavao čirilice, te je ignorisao Vukove zbirke i djela*“. A onda dolazi sa još jačom praskavicom: „*Moj djed u svojoj knjižnici od 3.000 komada na pet i više jezika, nije ostavio nijedne knjige čirilovicom tiskane*“.

Prvu čirilovsku knjigu, veli ovaj najpouzdaniji svjedok u ovoj stvari, donio je u Alačevićevu kuću god. 1848. stric Ivan, koji je bio poručnik lovačkog bataljuna u Kotoru, kad je prolazio kroz Makarsku, da pod Jelačićem prisustvuje svim glavnim bojnim činima i da nadje smrt od ranâ baš, kad je imenovan za kapitana i odlikovan krstom za zasluge. Bila je to prva knjiga, koja je štampana god. 1836. u novoj štamparni pjesnika-vladike Rada.

Za starog Alačevića pripovijeda unuk vrlo zanimljive stvari. Bio je stasom gorostas. Čovjek vesele čudi, ogromna glasa i širokih pleća. Za svojim je stolom uvijek imao gosti pa je i sâm često zalazio prijateljima, kojima je darivao, a i sâm od njih primao divljač, ribe, ptice, poljske plodine itd. Kao posjednik držao je mnoge sluge obojega spola malone preko cijele godine, većinom Zagorce. „*Eto, odakle je sabrao tolike pjesme!*“ — Bio je u dobrom odnosu sa svima, osobito s popovima i fratrovima, sa župnicima i seoskim glavarima i sa svim vidjenijim ljudima u obližnjim kotarima. Djed je i sam bio pjesnik kao što je i svaki rodjeni Primorac, koji i ako ne stvara umjetne pjesme, ali cijeli mu je život i govor pjesnički. Alačević je bio kao i Karadžić starinom uskok hercegovački.

„*Svoju je zbirku započeo u drugoj poli 18. vijeka, a dovršio je u prvoj poli 19.*“ — Deset godina prije smrti (dakle oko 1846.) uvukao se u kuću, jer su ga bile izdale noge i oči, a „*pet godina prije smrti sasvijem je oslijepio*“. Velik dio djedovih pjesama kazivala mu je prva žena, Jele Nonković, koja je umrla 1823.!

„Djed je obašao uredovnim poslima raznih vladanja (osam ih se promijenilo u Dalmaciji u u drugoj poli 18. i pri početku 19. vijeka) i za vlastitu zabavu dojedno selo Kotarâ: makarskoga, imotskoga, vrgorskoga i neretvanskoga; uopće cijelu pokrajinu, a dosta i vanka pokrajine. Obnašao je razne čine vojničke i gradjanske, n. pr. *budući već u mirovini*, mukte, onu lučkoga upravitelja za burnih anarkičkih godina 1806., 1809. itd. Bio je voditelj ureda poštarskoga za pol vijeka“.

Prof. Miroslav Alačević drži medju ostalim, da mu djed mnoge starije pjesme po svoj prilici „nije ni dočekao, da se još pjevaju“, nego

ih je, veli, mogao prepisati iz starih primorskih zbornika, koji su obilno kolali po Primorju.

Prof. Alačević nadalje veli, da je za njegova pamćenja zbirku djedovu imao u rukama osim Pavlinovića i Kukuljevića, (koje sam ja spomenuo već u prvom članku), još Miklošić i Fr. Krauss. Vuk Karadžić se je u Beču, veli Alačević, poznavao s njegovim krštenim kumom, Stjepanom Ivičevićem i opatom Augustinom Grubišićem koji je bio deset godina kapelan talijanske crkve u Beču. Obojica su, veli, bili „prerevni folkloristi i sabirači narodnog blaga“ . . .

A sada dolazi najodlučniji dokument prof. Alačevića u razjašnjivanju rada njegovoga djeda, po kojemu možemo razabratи, *kad je Alačevićeva stara zbirka pisana*.

„*Moj je djed zapisivao u svoju zbirku pjesme, netom bi za njih doznao.* Tako je pjesme fratra Dorotića o padu mletačke republike god 1797. odmah zapisao, netom ih se dočepao. Tako i Radmonovu o sv. Jurju, netom ju je fratar Puharić iz Makarske tiskao u izdanju „Pismarice Milovanove“ god. 1801., *ako ne prvo*. Isto tako onu umjetnu o smrti cesarice Marije Alojzije, prve žene Frana I., god 1816., pa tako redom. Pri dolasku cara Frana I., god. 1818. i pri dolasku raznih biskupa u Makarsku, n. pr. Miošića, Godeasa, Pine itd.“ —

I zaista ovim smo dobili u ruke nov i snažan kriterij po kojemu se moja tvrdnja ponovno utvrđuje.

Sve se ove pjesme nalaze zapisane u zborniku staroga Alačevića preko 150 strana iza pjesme o smrti majke Jugovića i „Bog nikomu dužan ne ostaje“, a dapače neke i iza „Zidanja Skadra“, koje se nalazi u drugom dijelu njegova zbornika (str. 189). Tako: Pjesme fratra Dorotića o padu mletačke republike od god. 1797. (str. 329 i 335). — „Pisma Ivana Bana iz Podgore, kako s Mozgovom (Rusom) zametnu rat Francuzu i Francuz priđobi i popali im kuće god. 1807.“ (str. 245.). — „Pisma, kako Žažabac i Bilić na Makarsku dodješ god. 1809.“ (str. 257.) — O sprovodu kraljice Marije Alojzije 1816. (str. 338), pa dakako i pjesme o Franji Josipu (str. 210.) i Ivičevićeva pjesma u slavu konstitucije (str. 220.) i pjesme o Jelačiću banu (str. 192. i 194.).

Kad bi tko — makar „nesporazumkom“! — došao do „naučnog“ zaključka, da bi i ovaj novi i snažni kriterij mogao pasti radi toga, što je na st. 64. prepisano iz „Glasnika Dalmatinskoga“ stanje austrijskoga carstva u god. 1842., dakle cigla dva lista iža prvih spominjanih pjesama, pa da zaključi, da su i one pjesme zapisane u isto doba, taj bi dokazao, da se ne zna koristiti s onim, što drži u rukama ili da želi zlonamjerno i hotice ponuditi *rog za svjeću* onima, koji zbornika nisu vidjeli. Alačevićev stariji zbornik ispunjen je tolikim novijim umecima, da se i po rukopisu i po ortografiji na prvi pogled razabira *noviji* dodatak,

koji je umetan kasnije, gdjegod se našlo išta slobodnoga prostora. Ovaj je dakle austrijski statistički umetak na str. 64. upisan *nekoliko decenija kasnije*, nego što je na st. 65. zapisana pjesma o „Zubiću i Abiću“. O tome pored pravopisa najjače dokazuje *zbijenost* pismenâ, koja prema dnu strane postaje sve gušća, jer je prepisivač morao štedjeti prostor, budući da na drugu stranu nije mogao prenositi nastavak, jer je ta strana bila već ispunjena mnogo starijom ortografijom. U tom bi se dakle pogdjejkoji Kibic mogao strašno porezati i konačno izgubiti svako pravo, da se mijesha u stvari, kojih ne razumije.

Što se napokon tiče „Kopanja blaga“ od g. 1847., koje se nalazi u *drugom* dijelu zbornika na str. 147.—152., i koje je opjevalo kanonik Stipan Borić, u tome nas mnogo smućuje zapis prof. Miroslava Alačevića u novijem zborniku na str. 229., gdje kaže, da je 32 pjesme od strane 299.—641., koje počinju s „Hrvatkom djevojkom i Hvaljen Bećir-agom“ skupio njegov otac Frane, Antin sin, a ta se *ista pjesma* nalazi *i u djedovu*

zborniku na str. 133., dakle 14 strana prije kopanja blaga. Sumnjivo je dakle, da li je i „Hrvatku djevojku“ i mnoge druge pjesme ovoga odlomka skupa s kopanjem blaga zapisao najstariji Alačević. Iza ovog „kopanja“ uopće ima u starom zborniku raznolikih rukopisa od djeda, sinova i unuka. Šta više, ima i raznoličnih formata i ulijepljenih listova (čega u prvom dijelu nema), pa i na brzu ruku olovkom umeranih pjesama, tako da se na pojedinim mjestima nipošto ne da sa sigurnošću operirati na osnovu rukopisnih kriterija

U ostalom, po priznanju najklasičnijega svjedoka, prof. Miroslava Alačevića, njegov je djed god. 1851. *sasvim* oslijepio A da ta sljepoća nije došla preko noći, to je više nego jasno. Stari je Alačević jamačno morao i nekoliko godina prije potpune sljepoće i onemoglosti čuvati očinji vid, a ne prepisivati statističke podatke, bajke i narodne pjesme. Skupljanje i zapisivanje pjesama uopće odredjeno je za ljudе mladje dobi, a ne za — bolesne i slijepе starce od 70 godina !

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

„Savremenik“ i „M. Hrv.“ — O tom piše u „Ljubljanskem Zvonu“ dr. Jos. Tominšek ovo: „Vendor je postal v zadnjih časih razpor tako hud, da zbuja pozornost, dočim so prvi meseci v letu pretekli dokaj mirno in so zato zaplodili nekaj lepih, objektivnih spisov i v „Savremeniku“ i v „Glasu Matice Hrvatske“, organu „Mat. Hrv.“ Zdaj pa zaprema polemika, direktno ali indirektno precej prostora v „Savr.“ in napolnjuje skora jedino vse predale po obsegu manjšega „Glasa“. Onda nastavlja: kaj je neposreden povod ljuto vzkipelemu boju? Splošna ocena zadnjih publikacija „Mat. Hrv.“, ki je izšla u 5. štev. „Savremenika“. Ta ocena res ni posebno laskava: pa „Kaj zato? (Tako? Ur.) Je li treba zaradi nje mobilizovati vse čete „Matice Hrvatske“. Ako so knjige dobre, prodre bodo vkljub morebitni nepovoljni ali celo krivični oceni. Vsak delavec naj dela mirno dalje, in ako ima iskreno zavest, da mu delo uspeva, zmagal bo z njim, ne z reklamo, ki jo počenja za se. Takisto: Ako se „Mat. Hrv.“ iskreno zaveda, da je na pravem potu, more biti sasvim mirna napram vsem kritikam Sama si mora biti najstroža krititovalka, ne kritikovalka — kritik, ki se objavlja o njej in njenih delih. Ni prava pot, da ona kot protitežje nasproti neugodnim ocenam hvali vsako svoje delo, ne zapazivši na njem niti enega madeža. . . V preveliki gorečnosti ščiti vsako svoje delo do zadnje prćice, ugovori se potem pleto brez konca in kraja ter v osprepje stopijo kaj hitro osebe, a stvarnost se odrine v stran. Kdor kaže dovoljli ravnodušnosti, vanj se bodo kmalu naveličalierezati. Baš „Matica“ mora biti ravnodušna in je lahko, ker ima za seboj moč stare in krepke organizacije. — Matica bo ravnala le v svojem interesu, ako ne stopa pred javnost vedno s samohvalo, ostentativno naj dela, stopa pa naj pred svet le z delom, ne z ostentativnošću! Tako bo razorožila svoje istinite in dozdevne nasprotnike, među njimi tudi „Savremenik“.

Što ovdje vrlo poštovani gospodin dr. Tominšek piše, kao da je više upravljeno na „M. H.“, nego na „Savremenik“. Prigovara naime same „Matici“, ako u „Glasu“ donosi „reklame“ o svojim djelima, a nijedne riječi prikora nema za nedolično kritikovanje i neumjeno, često upravo nedostojno zabadanje naših protivnika. Sto je stalo do toga, ako oni nepravedno napadaju? Ponavljam, što sam u prijašnjem broju „Glasa“ istaknuo u članku: Je li „Glas M. H.“ polemičan, da u tom pitanju zastupam mišljenje, da je odbijanje napadaja isto što obrana svojega prava, koju mora čovjek provoditi, koliko mu najviše sile dopuštaju? I sam bih volio, da se može prestati s polemikom, ni meni nije draga, da sam prinužden i primati i sam pisati kritike o kritikama „Matičinu“, knjiga, ali poštovani gospodin dr. Tominšek očito je pregledao, da su kritike naših protivnika pune neispravnosti, hotimična iskriviljivanja i izvraćanja, čim se hotimice škodi „Matici“, on očito ne vidi *zlu nakamu* naših protivnika, kojima nije do toga, da kritikom književnu proizvodnju podignu, nego da je unište, samo zato jer su protivnici *odbera* Matičinu. Da je kritika čestita i osnovana, mi bismo i takovu uvrstili, makar bila i nepovoljna, ali ovako nam je neprestano odbijati napadaje i osvade, zlobna podmetanja i izvraćanja. Istina, savjet dra. Tominška, da bi „Matica“ *radom* razoružala protivnike svoje, lijep je i prihvatljiv, a djelomice se i drži, ali u punoj mjeri može on vrijediti samo za pojedinca, koji će *radom* najposlje pobijediti; na instituciju se ne da posve primijeniti. Protivnici „M. H.“ prave „štimung“ protiv nje svuda i gdje mogu, osvojili su mnoga uredništva, te se „Matica“ i nema gdje braniti; puštajući ovako sve napadaje nastalo bi raspoloženje doskora vrlo nepovoljno za „Maticu“, dijelom radi lakovjernosti publike, koja nota bene još i ponajviše čita samo kritike, a ne sama djela, dijelom i radi toga, jer ni prijatelji njezini ne bi bili upućeni u mnogim stvarima, kako stoje. Poradi svega toga neugodno je, da odbor „M. H.“ mora toliko voditi „pole-

miku“, ali neka se nikad ne zaboravi, da je „M. H.“ odnosno njezin odbor silom prilika na to prinužden. Neka naši protivnici objektivnoj *kritici* podvrgnu „Matice“ izdanja, pak će se riječ njihova saslušati i uvažiti. To je evo trebalo reći gospodi oko „Savr.“, kad se već govorilo o našim književnim odnosima. Trebalo je pak to tim više, što čini se medju protivnicima našim još uvijek postoji načelo, što su ga nekoč postavili, — a to nije izmišljeno, nego prava, pravcata istina — da treba principijelno sve nepovoljno ocjenjivati, što od strane „M. H.“ dodje. Ovo valjda ne će nitko pravedan moći odobriti, takovom „kritikom“ mogle su i mogu roditi samo naše književne prilike, a ton u tom podaje „Savremenik“. Takova je njegova skrb za napredak književnosti! A kad se na jednoj strani pretjeruje, kad se izdanjima „M. H.“ namjerice i zlobno umanjuje vrijednost, nuždna je poslijedica, ako se tu i tamo na protivnoj strani vrijednost uvećava: drvo na jednu stranu savito ne ispravlja se, ako se samo izravna, nego ga treba na drugu stranu previnuti! Neka protivnici počnu s mirnom kritikom, pa će imati prilike iskusiti uvidljavnost odbora, „M. H.“ Tokliko mislim, da sam morao istaknuti, da vrlo poštovanoga g. Josipominška upozorim na ono, što mu je očito nestalo s vida, i da ponovno istaknem, kako „Glas M. H.“ nije svrha voditi polemiku, ali mu je svrha odbijati nepravedne i neosnovane napadaje na „M. H.“; to će pak činiti sve dotele, dok protivnike svoje ne uvjeri o tom, da se njihovim načinom ne radi na korist i razvoj hrvatske knjige.

* * *

Letopis Matice Srpske i „M. H.“ Kad je dr. Andrić u broju 12. našega lista iznio svoje misli o izvorima nekih Vukovih pjesama, poznato je našim čitateljima, kako se o tom razmahala polemika, koja odmah u početku nije pošla pravim putem. Nije nam ovde ispitivati uzroke tomu, ali se moramo požaliti, što se i Letopis Matice Srpske, premda zove članak interesantnim za istoriju skupljanja narodnih pjesama, pridružio onima, koji iza čisto znanstvenoga pitanja i raspravljanja traže i druge motive; tako i Letopis vidi nekakovu tendenciju, koja mu nije danas simpatična. To isto se ponavlja, kad se govori o izdanju „Izabranih narodnih pjesama“, kojemu se prigovorio u „Glasu“, da za nj kao da ne postoje hrvatke već samo srpske narodne pjesme. Ovu zamjerku zove Letopis danas nesavremenom; ona može, veli, poticati samo iz uskoga pogleda ili iz šovinističke duše, a ni jedno ni drugo ne dolikuje družtvu kao što je Matica. „Ili ćemo zar farizejski tvrditi, da su narodne pesme naše zajedničko blago, a kad dodje do odabiranja za školu, onda ćemo činiti razlike između „srpskih“ i „hrvatskih“ pesama“. Ovi prigovori na laku ruku dobačeni „Matici Hrvatskoj“ ne samo da nijesu opravdani, nego bi lako mogli natrag pasti onamu, otkud su i došli. Raspravljanje o izvorima Vukovih pjesama, ako je za istoriju sakupljanja tih pjesama interesantno, nije nikad nesavremeno osim za onoga — tko se boji, da bi se tim raspravljanjem mogle kako alterirati njegove uobičajene, a možda i omiljele misli; ali naučno raspravljanje ne poznaje milosrdja s čuvstvom i ne poznaje pitanja, koje se ne bi smjelo raspravljati. Od misli dr. Andrića ne treba nijedna da ostane opravdana, ta kolike je misli naučna kritika zabacila? Ali zar hrv. učenjaku nije dopušteno izricati svoje mišljenje, ako drži, da ga može opravdati? Gdje je tu „sloboda znanosti“? Ne radi se o tom, ima li dr. Andrić pravo ili ne, to ustanoviti je posao kritike, ali čemu odmah tolika uzrujanost, koja je kadra pomutiti objektivno raspravljanje jednoga „interesantnoga“ pitanja? Što se pak „uskoga pogleda“ i „šovinističke duše“ tiče, slobodni smo upozoriti Letopis na udžbenike srpskih škola u kraljevini, gdje se i Slovenci i Hrvati i svi narodi, što živu na Balkanu, naprosto krste Srbina, koji se samo (— gotovo krivom!) zovu Slovenci ili Hrvati ili kako drukčije. U nas se govori o jeziku „hrvatskom ili srpskom“, u Srba još nitko nije

rekao jezik srpski ili hrvatski, u nas se uvek ističe *i to ne farizejski*, da nam je isti jezik, a mi smo od Srba često morali čuti, da smo im *ukrali jezik* i drugo štošta; u nas se *iskreno* uzimaju narodne pjesme kao zajedničko blago i gotovo se bojimo nazvati ih hrvatskim, ali toga Srbina neima, koji ne bi rekao, da su srpske i to samo srpske. A ni Letopis Matice Srpske ne će moći poreći, da je prilično *općeno uvjerenje* Srba, da *hrvatskih* narodnih pjesama nema, dok *srpskih* ima. Bolje je možda, ako ne pitamo odviše, tko „farizejski“ govori o zajedničkom blagu, a u srcu čini razlike između onoga, što je srpsko, a što hrvatsko? *Okovo zamjeravanje ne bi bilo i nije savremeno*, pa u tom ne ćemo slijediti nešto razdraženu braču, Srbe, koji su ustali protiv hrvatskoga učenjaka, što je o jednom prijepornom pitanju mirno raspravio, a oni su mogli jednakom mirno odgovoriti, i možda sve njegove tvrdnje pobiti. „Matica Hrvatske“ pak se najmanje tiču prigovori Letopisa, jer je ona poradi „srpskoga“ pitanja u svojem narodu imala dosta neprilika (neka se gospoda samo sjete na zemljopis Bosne!), a najmanje ima razloga stidjeti se, ako jedan njezin član pokaže, da se „zajedničko blago“ ne smije uzimati prema onoj: Što je tvoje, to je moje, a što je moje, to je samo moje! Ne uzima li se pak tako onda se moglo o Andrićevu — recimo — hipotezi mirnije raspravljati, nego se dosele učinilo, a i nije trebalo stoga i „M. H.“ prekoravati, što nije možda prisilila dra. Andrića, da svoje izučavanjem narodnih pjesama stečeno uvjerenje pritaji.

Uz put su se neki polemičari nabacili i sasvim suvišno i na mene; Jošku Pasariću ne zamjeram toga, on ne dolazi nikako u obzir osim po kvantiteti glave, koja nipošto još ne jamči za razmjerni kvantitet mozga i inteligencije, a gospodina sveučilišnoga profesora Jovana Skrelića koji je žalac svojega ijeda upravio i na moju „logiku“, sjetit ću samo onoga, što Voikmann (Erkenntnisstheor. Grundzüge dar Naturwiss str. 18.) kaže: Es ist nichts unzutreffender und es verräth nichts mehr den niedrigen Standpunkt einer Discussion, als wenn sich streitende Theile gegenseitig Mangel an Logik vorwerfen“. Gosp Skrelić je u tom bio jedna strana — ja ne ću da budem druga.

* * *

Još jednom A. G. Matoš — i onda ne više. Ovaj literarni protej, kojemu ne će poreći nitko sposobnosti, ali ni površnosti, koja ga čini kraj svih sposobnosti silnim frazerom, i opet se htio proslaviti — ovaj put na moj račun. Ja mu to priuštil rado, ali sad mi je i previše toga natezanja, pa još k tomu s jednim A. G. Matošem. Veli mi, da sam ga prostakči opsovao, a ja mu odvraćam, da njega psuju njegova djela — kako, to sam najbolje zna. Prigovara mi, što jednom govorim o njegovim „nazorima“, a drugi put tobože poričem, da ih ima: nigdje nijesam rekao, da ih nema, nego da nema stalnih nazora, ni „etičkih“, ako baš hoće, a ni književnih, nego sudjeljajući i ono, što je on u prevrtljivosti i nestalnosti značaja nadrljao kasnije. Na drugo i ne odgovaram: ističem samo ponovno, da je Matoš tražio podporu i dobio je iz predsjedničkoga paušala, a ne na račun svojih djela, i da je s a sponte obrekao, da ne će napadati „Maticu“. A. G. Matoš to doduše poriče, ali su kud i kamo dostojniji svjedoci, koji će moju tvrdnju posvjedočiti; ističem i to, da se ta velika olina, taj sjajni stilista i najduhovitiji polemičar na slavenskom jugu razmeće i opet ličnim napadajima, želeteći me izazvati na polje, gdje je on *najsigurniji*, jer ima u tom generu veliki ječnik, što ga je valjda za svoga boravka u Parizu naučio, od svojih „drugova“; no tamo me neće vidjeti, kuda se on povlači ili se povlačio. Spomenuti mi je samo još i to, da taj čovjek u površnosti svojoj

ne zna, da u odboru „M. H.“ *nema ni inžinira Kolara, ni Stipe Radića ni Jovana Hranilovića*. Na ostale duhovite i „fine“ (jer što A. G. Matoš piše sve je fino) ispadne mogao bih odgovoriti samo čovjeku, koji ima glavu kao ja što je imam; i A. G. Matoš ima glavu, ali je smušena; a zadovoljštinu za uvrede mogao bih tražiti samo od čovjeka, koji bi mi je mogao dati. — A. G. Matoš, makar da to hoće, ne može me ni uvrijediti.

* * *

„Savremeniku“ dugujem još jedan odgovor. Kad je D. H. K. naumilo prirediti sjajno izdanje Kranjčevićevih pjesama, istaknuo je „Glas M. H.“, kako će troškovi za to izdanje pojesti veći dio dohotka, te će jedva pristojna svota ostati kao dar književnika. Gospoda oko „Savremenika“ su možda našla knjižara, koji će im to sve besplatno učiniti ili možda o darivanju imadu drukčiji sud, nego je običaj u pitomom i uglađenom društву, koje ili daje *dar* dostojan onoga, komu se daje ili ga naprsto ne daje. Bilo kako, mudra gospoda na tu primjedbu pogledaše, je li medju preplatnicima zapisan predsjednik, potpredsjednik, tajnik M. H. i urednik „Glasa“, pa kad ih ne nadjoše, udariše u viku, da bi se kraj nas lako zgodilo ono, što „Glas“ zamjera. Ovako „ozbiljna“ odgovora nijesmo se nadali, ali najposlje, zašto i ne: — pitamo samo gospodu, čemu smo mi došli na njihov „indeks“? No neka nam za volju „slobode istraživanja“ posluži preplatne arke na uvid, pa ćemo im još koješta iz njih pročitati! Zamjeraju nam, što se nijesmo predplatili na jedno luksus-izdanje. Neka nam oproste, ali držimo, da se ovakovim izdanjima podupire više knjižarska umjetnost nego književnost, pa i ovo prepucrismo, da ga kupe bar oni, koji knjiga doduše ne čitaju, ali ih trebaju, da si ukrase policu ili stol. Podupiratelji književnosti lijepih korica imadu i otkud, a najposlje je i pravo, jer i onako ne kupuju drugih knjiga niti ih čitaju. Oni pak, koje je „Savremenik“ htio žigosati kao takove, da ne podupiru književnost lijepih korica, znaju ovo: Kad bi svi oni *sjajni i luksus-preplatnici* toliko čitali i kupovali naša književna djela, kao predsjednik M. H. i potpredsjednik i drugi, koje je „Savremenik“ istakao, ne bi ni trebalo ovakovih izvanrednih izdanja za potporu književnika.

Dr. A. B.

† Dr. Stjepan pl. Miletić.

Dr. Stjepan pl. Miletić umr'o je 8. rujna ove godine u 41. ljetu svoga života nenadano u Münchenu. Pred dvije godine udaren od kapi on se je lijepo oporavljao od teške bolesti; te je nada kao i želja bila općenita, da će se on oteti i sasvim ozdraviti. No udes htjede drukčije.

Vijest o preranoj smrti ovoga muža rastužila je bez sumnje sva srca hrvatskih patriota. Spomenuvši njegovo ime svak za cijelo misli prije svega na njegove ljipe zasluge, što ih je stekao svojim zamjernim radom oko hrvatskoga kazališta. Za njegove uprave (1894.—1899.) procvalo je naše glumište i uspelo se do takove visine, da nam je služilo na ponos i diku.

Miletić se živući u veoma povoljnim prilikama života dao po dovršenim naukama u gimnaziji velikom ozbiljnošću, marom i ljubavi na izučavanje filozofije, osobito estetike u većkom sveučilištu. Svršivši te nauke i položivši doktorat dao se na putovanje u prve kulturne gradove Evrope, gdje je (osobito u Parizu i velikim gradovima njemačkim) temeljito proučavao kazališta, što su bila na glasu sa svoga umijeća. Udubio se u djela starih velikih dramatskih pjesnika, osobito Šekspira i francuzke drame, pa se vratio u domovinu, da se krcat znanjem i iskustvom iskaže na onom polju rada, koji mu je za život omilio. Miletić je hrvatskom kazalištu ulio nov život, dao mu je pravi umjetnički pravac

i time ga učinio kulturnim zavodom velike vrijednosti, koji je mogao svako poredjenje sa proslavljenim kazališta kulturne Evrope mirno podnijeti. On je skroz sistematski postupao, pa je doveo na našu pozornicu djela dramatskih velikana iz svih kulturnih epoha. Počevši sa starim indijskim pjesnikom Kalidasom izredaše se tu stari grčki tragici, pa španjolski, francuzski, njemački i talijanski dramatični iz doba cvata njihova kazališnoga umijeća. Osobito je pak dao često prikazivati mnoga djela Shakespeareova tako u svakom pogledu potpuno i sjajno, kako ni prije ni poslije nikad u našem glumištu ne bijaše izvedeno. No dabome da je Miletić i mnoge znamenite moderne dramatične kulturne naroda dao izvoditi u našem kazalištu, a sve vazda u doličnoj opremi i koliko se moglo savršenoj izvedbi Napokon je razumljivo, da je Miletić mnogo oko toga nastojao, kako bi i djela domaćih naših i slavenskih pisaca — starijih i novijih — što doličnije na daskama hrvatskoga glumišta iznio. Uz to je on i operu iza sna na novi život uskrisio a s njome i laku operetu ponešto gajio. On je i muzične produkcije u hrvatskom kazalištu priredjivao i uopće sve učinio, da nam glumište bude milo sastajalište, u kojem će se duh okrijepiti ljepotom i vinuti u vedre visine prave umjetnosti.

Dabome, da je kazalište hrvatsko tada moglo tako lijepo procvesti, što Miletić nije samo zapovijedao, što da se izvede, nego je i sam radio i živo nastojao, da se sve izvede prema njegovim mislima. On nije bio samo intendant, on je bio i prvi dramaturg i redatelj i učitelj glumaca, uopće svuda neumorni radnik i vodja.

Miletić se je rano uzeo baviti i književnošću, za koju je imao i ljubavi i spreme. Već kao osmoškolac dramatizovao je Senoin historijski roman „Diogenes“; poslije toga žali u zbirci lirske pjesama preranu smrt svoga prijatelja Mladena Tucića. Još drijе no postade intendant, napisao je drame „Grof Palizna“ iz hrvatskoga društva i „Boleslav“, a za otvorenenje novoga hrvatskoga kazališta, što se je dogodilo u prisluču kraljevu (1895.), priredio je proslavu „Slava umjestnosti“. Kad je ostavio upravu kazališta, opet se je uzeo baviti više književnim radom, pa je zamislio spjevati pentalogiju o hrvatskim kraljevima, od koje je prvi dio „Tomislav“ izšao u izdanju „Matice Hrvatske“ g. 1903. iste godine štampao je u „Vijencu“ odsjek drugoga dijela pod naslovom „Pribina“, dok je tu cijeloj pentalogiji promijenio ime u „Krešimirovići“. Kasnije nije od ove serije ništa izašlo; možda se nadje još što u njegovoj ostavštini. U djelu „Hrvatsko glumište“ (1904.) razlaže on svoje djeovanje u upravi kazališta. Uz to je on pisao množinu članaka i feljtona u raznim listovima.

Književni rad Miletićev nije dostigao one visine ni uspjeha, što ga postiže kod kazališta. Bolje će biti, da se pobliže o tom kasnije raspravlja. Jedna se činjenica može medjutim i sada istaknuti, da je sav književni rad Miletićev plovio tradičionalnom, narodnom, patriocičnom strujom, koja bistro teče i odše mirisom naših narodnih i sveljudskih idea. To je struja, što je od vajkada do danas zastupa i „Matica Hrvatska“; zato je bilo napadno, da se je i Miletić priključio onima, što su pred nekoliko godina otvorili rat na našu „Maticu“. I to razjasniti pripada budućnosti.

Kao krasnu vrlinu treba istaknuti iskreni i odlučni hrvatski patriotizam Miletićev, koji se je u djelima, a ne tek mnogim i kićenim riječima izražavao. U svim patriotskim poduzećima medju prvim našim rodoljubima isticao se on svojom agilnošću, a često je svojim sredstvima podupirao patriocičnu stvar. Iz istoga čuvstva rodila se u njega misao, da podigne na svoj trošak spomenik Petru Preradoviću; time je krasno izrazio svoju ljubav i počitanje za poeziju i za domovinu.

Bilo kako mu drago, Miletićeve zasluge su za hrvatsko kazalište tako velike, da će mu se ime vazda časno spominjati u povijesti naše kulture. R. P.

Ocjene i prikazi „Matičnih knjiga“ za god. 1907.

„*Vrhbosna*“ donosi u broju od 20. srpnja g. 1908. (XXII. 14.) prikaz Arnoldovih „Čeznuća i maštanja“, iz kojega vadimo slijedeće:

Danas je tegotnije valjda no ikada biti velikim pjesnikom. Pjesma je stihom izražena ljubav; što će pjesnik obljuditi, za što će se zagrijati, kaže mu u prvom redu filozofija. No kad dandanas baš za filozofiju valja rieč *Brunetière-a* o bankrotu znanosti, tko će pjesniku pokazati stazu, kojom bi dostigao velik i pravi pogled na život s ovu i s onu stranu vječitih bregova? Otuda i u znamenitih talenata ono kolebanje u idejama i mjenjanje nazora o svjetu. Čini se, kao da je baš ta trzavica više odličnih umjetnika (Huysmann, Törgensen i dr.) privela natrag na podnožje Petrove stiene, u školu stroge kršćanske filozofije. K ovima kao da možemo pribrojiti i Arnolda, za kojega takodjer nekad bješe

sve hramovlje porušeno sveto,
a s njega smrtno tek se čulo zvono. (str. 64.)

Arnold meće jednoj pjesmi naslov: Non omnis moriar... Sigurno! Zaboravit će mnogi ljudi naše današnje pjesnike, što ih sad nazivaju najboljima, Arnolda ne će. Druge ne razumjeva narod ni danas, Arnolda će razumjeti i poznja vremena baš za to, što su mu ideje kršćanske.

„Moderna umjetnost izgubivši velike ideje prošlosti a ne nalazeći novih bacila se gotovo sva na tehniku. Usavršila ju je, iztančala ju je do pretjeranosti u slikarstvu i pjesmi. Dok Arnold ostaje uz stare ideje, prihvatio je neke ukrase moderne, ali on kô finoga ukusa svagdje pazi na granice umjerenosti. Pjesme mu se iztiču osobitom plastičnosti u slikama i bujnim prisodbama. Arnold znade izmamiti sa žica svojih mnogo različitih tonova; zna gdjekad biti radostan gotovo do obiesti, tužan do očaja, nu jedne note ne može nigdje da zataji — onu iskrenost. Kad moderni ocjenjuju liriku, ponajprije će zapitati, je li im jakim bojama oslikao svoju individualnost, svoje mišljenje i čućenje: budu li nepristrani, Arnold ih u tom pogledu mora zadovoljiti. Riedo nailaziš u Arnolda na hrapav stih; ritam se organički priljubio ideji i čuvstvu pjesme, a srok mu je krepak, često originalan.

Još živu vile! Imamo još pjesnika velikih ideja, jakog zanosa i savršene umjetnosti, — imamo još kršćanskog pjesnika. To nam je Arnold rekao svojom najnovijom sibirkom“.

U broju od 5. kolovoza 1908. osvrće se isti časopis na Andrijaševićeve „Slike i priče iz neretvanske krajine“, te spočitava autoru, što mu gotovo cijela knjiga radi o preljubima; teško je vjerovati, da je u Neretvanskoj okolini moral tako duboko pao, pa stoga drži ocjenjivač, da Andrijašević nije dosta pravedan realista, kad vidi samo zlo, a dobra ne nalazi ni onđe, gdje ga ima; pa i radi kontrasta u nemoralnim prizorima bi mu dobro došli oprečni tipovi. Ocjenjivač kao da drži, da Andrijašević toga nije htio, te i počinje ocjenu svoju rijećima Tolstojevim, koje primjenjuje na Andrijaševića. „Doista moderna umjetnost odredila je sebi jednu svrhu: podraziti što više putenost“. Uza sve to priznaje, da je u nekim „slikama“ Andrijašević i video i priznao grijehe, i tražio mu lijeka, te mu se čini, da su ovo slučajevi nehoti, bez dubljeg promišljanja napisani. Zamijera se i drugo štosta i da je Andrijaševićeva knjiga i s umjetničkoga pogleda vrlo nejednake vrijednosti. Iz svega pak izlazi nepovoljan sud, kao onaj Tolstojev o modernoj umjetnosti uopće. Bilježimo i ovu ocjenu, makar i nepovoljna bila; dodajemo pak samo: Kad bi ocjenjivač možda samo nešto mirnije prosudio „Slike“, ne bi našao u njima nemoralne tendencije, a mnogu bi našao, kojih je konačni dojam kada izazvati pravedno ocjenji-

vanje ljudskih slaboća i mana: i zlo može čovjeka dobru naučiti, — prema tomu, kako se gleda, kako se prikazuje.

U „Ljubljanskem Zvonu“ 1908. IX. dr. Jos. Tomšek veli o Arnoldu kao pjesniku ovo:

„Arnold je neskončno ljubezniv pesnik, mehka duša, mehkih, vedno vlijudnih besed, obziren tudi, kadar postaja nekoliko polemičen. Razžaliti bi ne mogel nikogar; ako pa bi kdo razžalil njega, odpustili bi mu, pa ne molče, ampak izrekeli bi odpuštanje u lepi pesmici. To dvoje ga karakterizuje: neskončna milina in brezmejna pesmotvornost Tu leži njegova odličnost, pa tudi višina, preko katere ne more. Strasti, razburkanosti on ne pozna. Tuji so mu celo krepki afekti; mili somrak večne poetičnosti ga obdaja in v njegovem polsvitu zadobi znak poezije vsak pojав, vsak korak, vsaka misel, vsako hrepnenje! Tudi drugim, navadnim ljudem sine preko oči, telesnih ali duševnih, po stokrat na dan kakšna prikazan, ki pritisne na poetično struno v srcu; a drugi ljudje zatisnejo ob tem poetičnem zvoku za hip oko, ali izreko kratek stavek v družbi, ali zaškrtejo z zobmi, potem je vse pozabljen: Arnold pa se srečno zasmehlja, vzame pero in napiše pesmico o pojavi, o misli, o hrepnenju! Mirno in preudarno, po očetovsko modro. Tak pesnik živi in umrije kot pesnik, in pesnil bo lahko do zadnjega diha. — Čital bo njegove pesmi vsakdo, z mirnim razpoloženjem; zgrabile ga ne bodo, da bi vzkoprnel, ne bodo mu pa tudi kalile duševnega miru! Takih pesmi, če so dobre, ni nikoli premalo.“

O samim pak pjesmama veli: „Po vesnem preudarku zaključujem svojo sodbo: o relativni ceni te pesniške zbirke ne morem izreći mnjenja, ker so v to poklicani le Hrvate; glede absolutne vrednosti pa sem došel do zaključka, da so nekako tretjina pesmi čisti biseri, ki zasluzijo biti vkovani v zlato. In tak uspeh upravičuje Hrvate, da so ponosni na svojega Arnolda“.

Na žalost vidimo, da baš oni, koji bi morali kao književnici davati ton u našoj književnosti, ne samo da ne priznaju Arnoldu ni vrijednosti, koju ima, nego ga pače nepravedno i nedostojno napadaju. Nadajmo se, da će i to s vremenom biti drukčije; ocjena dr. J. Tomšeka podsjeća na onu: nemo propheta in patria! A Arnold i cijela naša književnost može se samo veseliti, ako makar samo tretjina produkcije bude „biser, koji zasluzi, da se okuje u zlato“!

U istom broju „Ljublj. Zvona“ prikazuju se i Tomićeva „Manja djela“ i Andrijaševićeve „Slike“. O ovim potonjim veli se: Što nam (Andrijašević) prikazuje, nije samo po sebi ništa novo; što se dogaja u Neretvanskoj krajini, dogaja se u bitnosti i drugdje, skoro posvudaj Ali „način, kako se to godi, je izviren, je neretvanski in izpričuje upravičenost pisatelja, da daje svojem delu pečat nečesa novega. Ne bilo bi lahko, z besedami orisati posebnosti tega milieja; poglavito je, da ga čutimo in da zato te „slike in priče“ čitamo s tistim veselim zanimanjem, ki se pojavi le, če nam pride pred oči kaj nenavadnega, kar se ne čita vsak dan in povsod. Prvi prispevek v knjigi („Stara priča“) n. pr. nam predočuje v bistvu staro snov: deklica ljubi njega, on njo; on jo razžali in odide in ona žaluje za njim — a vendar se zavedamo, da so to ljudje posebne vrste. — Pisateljev slog je nekako trd, ne blesteč; a štejem mu to prej v zaslugo. Ta posebnost ga usposablja za nekako suho, neprisiljeno satiro, ki se mu posebno dobro podaje. Vzoren spis te vrste je „Gospodin poglavar“ z jako spremno porabljenim motivom: s sanjami. — Prav med prosti narod nas peljejo po vsebinu in diktiji prikupne, sмеšne sličice: „Siromasi iza Brda“.

Od pisatelja se moremo nadejati še česa lepega; posebno srečno roko ima v malih prikazih.“

Lijep prikaz Arnoldovih pjesama ima od dra. M. Ogrizovića u „Hrvatskoj Smotri“ (Knjiga IV. br. 13.—14. i 15.—16.); i u političkom časopisu „Hrvatska“ osvrnuo

se na njih K. Šegvić. U istome časopisu prikazane su i ocijenjene i ostale knjige „M. H.“ napose Andrijaševičeve „Slike“, i „Kolo“, Lovrenčevićev prijevod Skabičevskoga „Povijest novije ruske književnosti“.

Književnost.

Luigi Pavia: Hissn Al-Gebel. Novela arapsko-španjolska preveo Ivan Andrović. Medjunarodna knjižnica Schönfeld u Zadru izdala je ovu novelu poznatog talijanskog pisca Pavie. U preživjeloj se romantičnoj formi pisac nam iznosi ljubav arapskog viteza Kussula prama kršćanskoj djevojci Sunčanici, koja s njime pobegne odjevena na vitešku iz očeve kuće u kulu Hissn Al-Gebel. Prijasnja Kussulova ljubovca ropkinja Harmonie iz Perzije osvećuje se Sunčanici, odkriva njezinima njezino skrovište. Kršćani je otmu natrag, a ona prije nego će dati na svijet plod ljubavi s arapinom pade u kreševu od ruke Kussula. Ovaj bo navalni na kulu Alarškoga grofa.

Novela je pisana i formom i tehnikom u stilu prve polovice prošloga vijeka. Ovakovih epizoda puna je španjolska literatura, a imade ih dosta i u drugih naroda, koji su rado obradjavali takove stvari. I naša literatura imade veoma lijepih pripovijesti u takovu geniju. Dosta je spomenuti Botića. No Pavia nije znao pobuditi zanimanje čitatelja, nije znao dati svojoj kratkoj noveli potrebiti egzotični kolorit, prikazati živo i vjerno dobu borba između Španjolaca i Arapa u 15. vijeku. Prevdilac je pak imao prigode, da barem u jeziku, dade ovoj radnji kršćansko-muslimanski karakter, koji fali i u prijevodu.

*

Ivan Franjin Požežanin: „Spomenci mladosti“. To vam je zbirka lirske pjesama, koje je starina Franjo Ciraki popratio uvodom. Taj je uvod tužba na „duh materijalizma, koji guši njezno cvijeće lirskoga osjećanja“. Iz uvida znamo, da „su dva tenora!“, koji pretežno obilježuju te pjesme, proizvod čiste i neokaljane pjesničke duše: ljubav i otačbeničtvu.

Za to nami ne treba govoriti dalje o sadržaju. Nu spomenut ćemo mladom pjesniku, da mu treba paziti na jezik i u pjesmi. Ne reče se *slomito* mj. slomljeno, ne reče se *svijećin* plam, ne kaže se *njihno* mj. njihovo itd. Mi možemo zažeti jedno oko na tvrdnju, da su se nebeski andjeli pretvorili u Hrvatice. Zažmirit ćemo kad pjeva:

I sveta strast se skrivala stidno
U nevinoj duši. —
A s ružičnih usta
Gđe nebo svoje sakrilo čare,
Srđ sam život i tajnu slasti
I vjeru u *boljak* . . .

Pa ćemo odbiti na mladost i *svetost* strasti i tobož nebeske čari na usnama itd., ali onaj „boljak“ ne možemo oprostiti, kao što imademo pravo zahtijevati da svaki stih bude podpun, t. j. da ne hramlje.

*

Matica Srpska je izdala Šekspirova *Otella* u prijevodu dra. Svetisa Štefanovića. Ne ćemo govoriti o prijevodu samom. Sami se pitamo: ako Srbi govore isti jezik kao i Hrvati, ako su jedan narod, za što im treba poseban prijevod tudijih klasika? Za što se prevodi na pose na hrvatski a na pose na srpski jezik? Nije li to nepotreban trošak duševnih sila?

Nadalje je izdala iz zadužbine Petra Konjevića V. svezak pripovijesti „iz knjiga starostavnih“, u kojem se iznosi u obliku pripovijesti život sv. Save, kralja Dragutina, i smrt cara Lazara od Stevana Sremca.

Sretna je misao u kratkim zanimivim pripovjestima za puk iznositi staru povijest naroda.

Sremac je znao krasno pišati za puk. Hoće li naše društvo „prijevje“ udariti ovim putem? Dao Bog!

*

„Zašto? Pripovijest iz savremenog života“ napisao *Franjo Horvat-Kiš*.

Pročitao sam u svojem životu i pjesama, i crtica, i pripovijesti, i romana, u kojima su ocrtni Hrvati najcrnijim šarama. Nema zlodjela, koji se nije prilijepio uz Hrvate. No to sve što sam čitao napisali su u svoje vrijeme talijani, da pobude u svom narodu mržnju proti nama, a da nas u Europi ocrne.

Na žalost takova literatura osvete proti jednom narodu, koji ništa nije skrivo, nego što je vjerno služio svoga kralja i za nj krv lišio po talijanskim poljanama, uspjela je na našu štetu. Dugo vremena, cijelu polovicu prošloga vijeka hrvatsko je ime bilo u zapadnoj Europi tako omraženo, da su se naši Dalmatinci stidili zvati Hrvatima, pa su se radije zvali Slavi.

Ali sve to, što su Talijani u svojoj zasljepljenosti i mržnji napisali proti Hrvatima ne može ni iz daleka doseći ono, što je g. Horvat-Kiš napisao u ovoj „pripovijesti iz savremenog života“.

Ja doduše ne poznam Zagorje, pa ne mogu o njemu ništa reći, ali ako su Zagorci onakvi, kako nam ih prikazuje g. pisac, onda su to najgori ljudi na svijetu, onda ne vrijede Hrvati u opće da živu.

Glavni junak ove pripovijesti je neki *Cenek* kreten, bez vlastite volje, žrtva opakih ljudi, koji ga okružuju. Stric i strina su mu vješala zasluzili. Žena mu je bludnica. A svi drugi su tati, preljubnici, pijanci, varalice, lijencine itd.

Ljudi razgovaraju pred crkvom. Iz razgovora se vidi niska ravan njihova moralnog stanja. Tu se kradje opravdavaju: „Io što jedan drugomu gdjekada ukrade tikvu s njive, klas kukuruza, ili mu — daj budi — odnese koji snop žita s polja — to ti je sve. Dalje, dalje — po donjim stranama (u Slavoniji), gdje ti nije ništa osobita, ako odu konji i volovi — tamo se može govoriti o zlu narodu . . .“

Ali stoji, da ko krade tikve, kukuruz i žito, ukrao bi konje i volove, da ih ima gdje ukrasti. Pisac opravdava kradju tudjega imetka i oskudicom u kojoj seljak živi, jer „sume nema, a grof i pop uzeše sve bolje a seljaku je šikaru ostavio“. To doduše ne stoji, ali je piscu trebalo, da se džilitne na „popa i grofa“.

Kad bi se našao tudjinac, koji bi preveo ovu pripovijest i turio u kulturni svijet, opravdavao bi onaj crni glas, što smo ga dugo uživali u Europi, bolje nego li svi talijanski pamfleti prošloga vijeka.

Što se pak forme tiče, navesti ću samo koji primjer neka čitatelj sam sudi.

„Očupaše Cenekovu kuću kao kakovu ostarjelu kvočku (Tko čupa ostarjelu kvočku?), kao da je kod nje bio sudnji dan (?) ili kao da je mrtvaca na odru nagrizala mišad te ina glodavčad što se mesojedjom naziva (str. 2.)

„Tamo dolje uz vrške zagrebačke gore, kao da su ovčari strigli jagnjd svoju bijelu a vjetrovima da su na čas-dva pustili, da se igraju vunom, ostrženom iza obilna kupanja“.

On ne će napisati, da je lice vedro kao dan, nego: „dan bi lijep kao vedro lice, kad se smije od sreće“.

U njega se „lokvice po dvorištu prosuše“ ptice se po drveću poženise“, itd. Dakle posve nov način shvaćanja i pisanja. Do sada smo prispodabama iz prirode razjasnjivali i poljepšavali životne osjećaje, sada biva naprotiv. Životom se poljepšuje i razjašnjuje priroda. Zašto?

K. S.

* * *

A. Dobronić: Naše glazbene prilike i neprilike. Sarajevo, Vogler i drugovi 1907. (130 str cijena 2 krune) Primili smo ovu knjigu i preporučujem je našim stručnjacima, kojima moram prepustiti i sud o valjanosti njezinoj, koliko se tiče same glazbe. U ovaj čas želim se osvrnuti samo na neke općene izjave, koje zadiru u područje filozofije umjetnosti. Pisac se (str. 11.) tuži na slabu prodaju domaćih djela glazbenih, te veli „Dobro je što nijesmo glazbeni ekskluzivisti, ipak uvijek nam je dobro pamtit, da je naša moralna dužnost podupirati

u prvom redu *našu umjetnost*, a time pospiješavati i njen razvoj. Što se pod „našom“ umjetnosti ima razumijevati, nije nigdje točno kazano. Nema naime nikakova razloga, držati nešto „našom“ umjetnosti samo za to, što ju je satvorič čovjek, koji se medju nama rodio i živi medju nama, ali diše tudjinskim duhom, koji je zadajan posve tudjom kulturom. Ovakav pojam „naše“ umjetnosti ne valja nikako, te nije nipošto razumljivo, zašto bi se oodupiranje takove umjetnosti držalo moralnom dužnosti. Da što više, upravo ako se tako shvati „naša“ umjetnost, dolazi se do krivoga zaključka, da treba iz patriotismu podupirati „naša“ glazbena djela, makar su i loša, a dolazi se do toga upravo zato, što nema mjerila za takovu umjetnost do li — da tako rečem — narodnost umjetnikova. Koliko mi se god čine mnoge imnoge misli pišćeve o glazbenim našim prilikama opravdane, napose pak gledje umjetničke vrijednosti tambura a i drugo štošta, ne zadovoljava me ni malo ono, što su govori o „patriotizmu i individualizmu u glazbi“. Donosim ovdje izvadak iz njegova djela o tom pitanju, a onda će dodati neke primjetbe tome. Na strani 31. i d. pod gornjim naslovom veli se doslovce ovo:

Ponajprije, treba ponovo lučiti „pučku“ od „narodne“ muzike. Da „pučka muzika“ nije još umjetnost, to je činjenica, koja se po sebi razumije. Tu umjetnost tek počinje, tu je ona u svom prvom zametku. I od te klice do konačnog ideelnog poimanja muzičkog umijenja puče jamačno nepremostan jaz.

Svakome je umjetniku *slobodno* u svojim kompozicijam podati onaj osobiti kolorit, kojim se odlikuje pučka muzika jednog naroda, no, ako mu je iole do toga, da toj svojoj kompoziciji poda neku veću vrijednost, mora, da ju obradi na način, da je otme onoj primitivnosti i naivnosti koja je obilježje pučke muzike. Bez svega ovoga takva bi kompozicija ostala po umjetnost bez ikoje znamenosti.

I upravo zato, komponist, kojemu je do toga da svojoj kompoziciji „u narodnom duhu“ poda neki značaj umjetnine, ne smije ni najmanje da zazire od svih onih elemenata i melodije i harmonije i instrumentacije, kojom raspolaze napredak savremene umjetnosti.

Tih principa držaše se Čajkovski, Smetana i Dvořák pa to i jest razlog s kojeg njihove kompozicije u glazbenom svijetu stekoše tolikog priznanja i van granica njihove domovine.

I kadgod se radi o „hrvatskom narodnom duhu“ u u našoj umjetničkoj glazbi, s osobitim priznanjem treba istaknuti, te smo uopće svi složni u tome, da je samo ona muzika, „u narodnom duhu“ vrijedna obzira, koja je i umjetnički obradjena. Međutim, u praksi se te teorije ni najmanje ne držimo. Evo tome svjedočanstva u riječima priznatog g. Dugana: „Preporuča se kod nas do duše skladanje u narodnom duhu, ali se kod toga postupa pretjerano, to se svaki čas zanovijeta skladateljima da nijesu dovoljno narodni. Tomu je razlog taj, što se misli, da bi u umjetnoj skladbi svi elementi harmonije morali biti specifično hrvatski. Time se mješaju pojmovi „narodna glazba“ i „pučka glazba“, a jer je pučka glazba većinom naivna i nedužna, pojavljuju se skladbe naivna glazbena sadržaja i bez ikakva energije, kojim se može s punim pravom prigovoriti „naturalizam“, da se označi kako malo znamenovanja imaju te skladbe.“

Stoga, ter nam je iole do toga da našu pučku muziku podignemo do neke visine, ne smijemo zazirati do toga, da specifična obilježja te muzike otmeno iz ruku glazbene trivijalnosti i da ju obradimo ne zazirući od ma nijednog elementa, kojim raspolaze napredak savremene kompozicije.

Nastaje sada pitanje: da li je hrvatski skladatelj uopće dužan skladati samo u hr. narodnom duhu? Običajna praksa dokazuje kako naše javno mnenje to od svakog skladatelja odlučno traži. „Vi morate skladati u „narodnom duhu“, inače nijeste „glazbeni rodoljubi“ danomice im se najozbiljnije poručuje.

Pisac ovih redaka, naprotiv mijenja je, da, kao što svakom umjetniku, tako i glazbeniku ostaje potpuno slobodan izbor načina skladanja. Treba naime poštivati pravo slobode umjetničkog stvaranja sve dotle, dokle ta sloboda ne zalazi u zloporabu.

S druge strane taj se zahtjev ne može absolutno nametnuti i s razloga, što se njim djelomično ubija umjetnikova individualnost. Treba naime pustiti, pače i preporučati umjetnicima, da u svojim kompozicijama bez ikojeg prenavljanja svoje *subjektivne* umjetničke osjećaje upućuju, jer samo tako postaju zanimivi. Ta poznato je, kako je *individualnost* po savremenom poimanju umjetnosti upravo bitnim uvjetom apsolutne umjetničke vrijednosti kompoziciji u bilo kojem lijepom umijenju.

Zahtjevom skladanja u t. z. „narodnom duhu“ dovodimo aukture oo nekog veoma šakaljivog raskršća, s kojeg mogu da veoma lako zabasaje onom pogibeljnom stazom glazbene banalnosti, koja vodi k „pučkoj muzici“ a koja odaječe od umjetnosti. Samo visoko naobražen komponist, koji je s jedne strane obdarjen mnogim talentima za kompoziciju, a s druge opet dovoljnom zalihom autokritike, u stanju je da se toj umjetničkoj stranputici otme.

Zahtjev taj, osim toga, veoma lako može da urodi *manierizmom*, koji, osobito u ovećim kompozicijama postaje monoton.

I upravo rad svih ovih razloga, nije po samu umjetnost korisno hrvatskom komponistu namećati kao neku neku dužnost komponovanja samo u t. zv. „narodnom duhu“; a po gotovo nije logično skladatelj proglašavati „glazbenim izdajicom“, zato, što sklapa onako, kako to on individualno osjeća, Jer, možete li logično o jednom Hrvatu ustvrditi da je „književni nerodoljub“ zato, što je na svoj način samostalno obradio jednu pripovijest, recimo, iz rimskog života? Može li se ustvrditi da ta pripovijest ne pripada *hrvatskoj književnosti*, isto tako kao i ona kojom se obradjuje koja tema iz našeg zagorskog života?

Krivo bi mi učinio tko bi s ovog razlaganja zaključio da sam ja protivnik folkloristične ideje u našoj umjetničkoj kompoziciji. Naprotiv, moram očitovati, da se ja od srca veselim svakoj našoj *umjetnički* uspjeloj kompoziciji koja je i samo izdaleka zadahnuta idejom naše pučke glazke.

Ali takvo komponovanje ne mogu da nikomu nametnem kao dužnost, pa niti u ime patriotismu, jer neda sve štujem slobodu stvaranja, pogotovo volim da je umjetnik posve individualan. Umjetnik, dakle, po mome uvjerenju može, al ne mora da sklapa kako mu to uopće namećemo.

Pustimo našim komponistim slobodne ruke kako to čine drugi narodi svojim umjetnicima. Bez te slobode ćemo svojim glazbenim tvorevinama sputati svaki slobodni razvoj.

Ovako o tom pitanju pisac.

Istaknuti mi je odmah, da mi se ne svidja, što često-puta opažam, kako pisca vodi više preobilje riječi, nego misao. Neka se ispredi samo posljednji stavak: „bez te slobode ćemo svojim glazbenim *tvorevinama* sputati svaki slobodni razvoj“, a takovih stvari ima i na drugim mjestima; u formalnom pogledu uopće nijesu „glazbene prilike i neprilike“ dotjerane, što samo mimogred spominjem. Važnije je od svega pitanje *narodne glazbe*. Poštovani čitatelji „Glasa“ i svi prijatelji „M. H.“ znate, da je naš književni spor upravo nastao u povodu *Arnoldova* govora o narodnoj književnosti i umjetnosti. Protivnici *Arnoldova* govora držali su, da se zahtjev narodne književnosti ne da spojiti sa zahtjevima umjetničkim uopće; držali su, da taj zahtjev traži od pjesnika — kako je to naivno shvatio jedan — da bi morali pjevati samo u desetercima ili samo sadržaj iz pučkoga života sa što više patriotskoga i moralnoga smoka. O tom dakako nije bilo ni govora, nego se pod onim zahtjevom imao razumijevati samo *pravac*, u kojem će po sudu *Arnoldovu* i književnost i umjetnost

doći do najveće visine i najbolje izražene individualnosti; narodni je duh, narodno tlo, — da tako rečem, — po shvaćanju Arnoldovu ono, što je po grčkoj priči majka Geja (zemlja) bila junaku Anteu, koji je u borbi s Heraklom oslabio, kad god bi ovaj digao u vis, i opet novu snagu zadobio, kad bi se zemlje dotakao. I umjetnost i književnost imade samo toliko životne snage za borbu s drugim joj suparnicama, koliko ima dodira sa narodnim tlom: to je smisao dubokoumne priče grčke, koju potvrđuje razvoj dosadanjih kultura. Svojim govorom Arnold i nije htio drugo, nego ovu važnu činjenicu postaviti kao direktivu za naš kulturni rad; o načinu, kako je on konkretno to sebi zamišljao, moglo se raspravljati, što se međutim nije dogodilo, ali još je čudnije — i samo nerazumijevanje moglo je dovesti do toga —, da se udarilo i na sam princip narodne književnosti. (Svršit će se.)

Književne bilješke.

Ivan vitez Trnski — učiteljski sin. Prije no što sam se dao na izradjivanje antologije savremene hrvatske omladinske književnosti „U pjesmi i priči“, obratio sam se posebnom tiskanicom na sve hrvatske omladinske pisce, da mi jave, što ima njihova rada na polju omladinske književnosti. Tiskanica je dakle sadržavala pitanja, na koja je trebalo odgovoriti: odkada počinje „omladinski“ književni rad, koja je „prva“ radnja tiskana i gdje; zatim: koja je djela dotični izdao uopće, a napose za mladež.

I sjedi naš Nestor, odazvao se 20. siječnja 1906. čitljivim i krepkim pismom

Na pitanje; Sadašnje zanimanje i boravište: odgovara.

„Umirovljen boravi u Zagrebu i bavi se uređivanjem svojih književnih radnja.“

Godina, dan, mjesec, mjesto i domovina rodjenja?

„G. 1819. 1. svibnja u Rači u sadašnjoj bjelovarskoj županiji.“

Koja ste djela izdali tiskom uopće, a napose za mladež?

„Pjesme 1841., Zvezan opet na svetu, Uspomena 100 god. postojanja I. banske pukovnije 1845., Junak sigetski, Sveta priča o Ćirilu i Metodu, Sva djela I. i II. svezak (Krijesnice), Perivojkine, Plitvička jezera, Ana Loviševa, Ban Berislavić, Putne Uspomene, Jezerkinje, Slava Krapine, Učitelj Dobrašin, Prijevodi: Kraljevdvorski rukopis, Onjegin (Puškinov), Sin pustinje, Šekspir Otelo, Marko Dubrović. Napokon veće rasprave o zagajivanju Krasa, o regulaciji Save, te ob odstranbi oskudice vode u gorskim kotarima. Matica Hrvatska predlani izdala moje prevedene pjesme iz slavenske rodbine.“

Zanimljivo je, što je napisao u „Opasci“.

„Kakve su naše jedne prilike, ne mislim, da ćete pozivom na predbrojku uspijeti. Od mojih izdanih 15 izvornih knjiga i knjižica mi nemam od polovice primjeraka, te šaljem Vam pod križem učitelja Dobrašina, a najviše pjesmica i priča mojih za omladinu mogli biste naći u prvim godinama „Danice“, pa gdješto i u „Vijencu“ pače i u školskim čitankama. Naslov „u pjesmi i priči“ ne svidja mi se, čini mi se germanizmom. Ako uspijete — svakako sam kupac toga vašega „sbornika“ priča i pjesama. Potpisani je: Ivan vitez Trnski, učiteljski sin.“

Veliki narodi o svojim umnicima sabiru svaku i najmanju crticu, svaku iole značajnu izjavu, nu ako i nemamo jednako slavljenih velikana, možemo tim većma biti ponosni s onima, koji su sve sile svoje žrtvovali za naš narod. Stoga i možda ne će biti sgorega, da se za trajnu spomen zabilježi doista značajna izjava našeg „Nestora“, koji dovinuvši se časti i slavi, koliko je u malih naroda moguće skoro najvećoj, s ponosom ističe,

da je učiteljski sin; naša se pak „omladinsku književnost, na kojoj rade većinom učitelji, može dičiti, da je i on u njezinome krugu.“

I s ovo nekoliko redaka na ovom odličnom mjestu o njegovom jubileju i kao omladinskom pjesniku svaka čast i slava!

R. F. Magjer.

„Pravi“ književnici

U 247. broju ovogodišnjega obzora (od 8. rujna 1908.) oglašen je u podlistku na drugoj strani (stupac 3. i 4.) najnoviji broj „Savremenika“, što ga izdaje društvo hrvatskih književnika u Zagrebu. Tu ponovno čitam, što sam već više puta i drugdje čitao, da imade na svjetu, a po tom valjda i u Hrvatskoj „pravih književnika i pjesnika“.

To mi je dalo povoda, te sam i stao razmišljati, koja je razlika između *pravih* i *nepravih* književnika? Jer ako ima pravih, bit će razumljivo i nepravih. Što su dakle pravi književnici, a što nepravi? Koji bitni bilježi jedne od drugih?

Nakon dugoga razmišljanja nijesam ipak mogao pitanje rješiti. Po mojem nemjerodavnom mišljenju bio bi pravi književnik možda onaj, koji ima za to dara i spreme, a nepravi onaj, koji toga nema. Ali koji nema dara i spreme, taj u opće nije književnik, pa makar nadrljao čitave tovare rukopisa. On bi u najboljem slučaju bio pisar.

Kako sam nijesam mogao dokučiti razlike između pravih i nepravih književnika, čitao sam ponovno rečenu obznanu u Obzoru, pa sam se namjerio na izrek: „Poput sviju revija kulturnih naroda, u kojima su se okupili pravi književnici i pjesnici toga naroda, tako je i „Savremenik“ izšao u znaku Tolstojeve osamdesetgodišnjice“.

Priznajem rado, da nekako sporo dokučujem gdje koko novije pisce. Ali u ovom slučaju, čini mi se, da sam ipak s težkim naporom shvatio, koga pisac ove obznane smatra pravim književnikom.

Tko je dakle *pravi književnik*?

Onaj, koji piše za „Savremenik“.

Možda će i to jednom koristiti piscu hrvatske književnosti u XX. stoljeću. — n —

„Naš kulturni zastoj“.

Pod ovim naslovom donosi „Hrvatska Sloboda“ u broju 95., 97., 101. i 102. zanimljiv članak, iz kojega će biti dobro najvažnije stavke ovamo prenijeti, budući da su i vrijedne pažnje a i vrijedne, da se zabilježe.

„Kad bi broj novina bio dokaz kulturnoga napredka jednog naroda, onda bismo mi Hrvati spadali medju narode veoma kulturne i napredne.“

Mnogi misle, da su političke novine u zemlji, koja teži ustavnim putem za slobodom, ono što su topovi u krvavoj borbi, pa po tome sude, što je veći broj „topova“, da je tim veća vojna odprona snaga. Da to nije istina, dokazuje nam najnovije oslobođenje Norvežke od tri put jače Švedske. Norvežani su ustavno, bez kapi krv oslobodili od Švedske, a ne mogu se ni iz daleka „podići“ ovako velikim brojem političkih novina kao mi.

Sviest narodna se ne mjeri po broju političkih novina, a samo probudjenā narodna sviest može održati jake borbe i dovesti do konačne pobjede. Političke novine su kazalo političkog zanimanja, ali i političke razdrobljen, razciepljan, nije u stanju da trajno i uspješno vodi orijašku borbu, kakvu mi moramo voditi. — — — — —

Uništavajući rad strančarstva opažamo i na drugom polju, na polu kulturnoga razvjeta. Ovih zadnjih deset godina kulturnoga zastoja nosi za sobom veće štete nego deset godina političkog zastoja.

Ako i raste u neku ruku zanimanje za naše stra-
načko-političke prilike, ali za to zanimanje za pravi pro-
svjetni rad nije nikakovo. *Čitanje novina absorbita sve,
a to je čitanje površno. Za ostalo koristno i poučno
štivo malo tko mari.* Knjige akademije uzimaju samo
dve štotine predplatnika. Pravo ruglo. Broj članova Matice Hrvatske, i ako nije ovih zadnjih godina pao, ali je
ostao isti.

Ovih je dana dr. Albert Bazala iznio u „Glasu Matice Hrvatske“ malu statistiku njezinih članova u nagodbenoj Hrvatskoj. Iz te statistike se dade crpiti mnogo nauke. Po toj statistici vidimo, da svećenstvo još najviše podudi-
re rad Matici i mari za liepu knjigu. Iza njih je uči-
teljstvo i srednjoškolsko dјačtvio. Za ovima dolaze odmah
gradski, občinski i privatni činovnici, onda trgovci,
obrtnici i privatni posjednici. Ali oni, koji bi po svom
odgoju, ili po družvenom položaju, ili po imovnim pri-
likama morali podupirati svaki kulturni podhvati, ti su
najslabije zastupani.

Naša beamterija, sve ljudi akademske naobrazbe, ti
ne mare za liepu knjigu. Medju članovima Matice sud-
benih činovnika imade veoma malo prama njihovu
ukupnom broju. Od našeg najvišeg sudišta, septemvira,
samо je jedan. Od osam velikih župana godine 1906.
samо trojica su platila članarinu. U Hrvatskoj je liep
broj veletržaca, veleindustrijalaca, i bankira, a medju
članovima Matici nači ih je samo 18.

Zagreb se ponosi da je naše kulturno središte. Ono
bi moralno nastojati da se takovim izkaže u svemu, a
ne samo u priređivanju liepih zabava. Danas broji preko
70.000 stanovnika. Ti bi morali sami dati Matici barem
deset tisuća članova. Kad bi svi činovnici povrh osmoga
dnevničnog čina, kad svi trgovci, svi ljekarnici, (od kojih
su samo dva) kad bi svi bolji posjednici, svi liečnici, svi
odvjetnici, svi svećenici postali članovima broj bi i nad-
mašio 10.000. Ali na žalost danas Zagreb daje manje
članova Matici nego kad je imao za polovicu manje
stanovnika.

Bilo bi naravno misliti, da je ponarasao broj Mati-
činih članova barem u onom razmjeru, u kojem je po-
narasao broj političkih novina. Ali budimo veseli kad
nije u tom razmjeru pao. Naša tako zvana inteligentna
publika ili ništa ne čita, ne osjeća potrebe za duševnom
hranom, jasan je dokaz njezine inteligencije, ili ako što
čita, onda čita njemački. Hrvatsko joj je štivo „preglupo“. Hrvatski jezik joj je prost, nije dosta uglađen, nije sal-
onski. A to zato, jer se gospoda nisu potrudila, da nauče hrvatski. Još danas bolje dame razgovaraju hrvatski
samо sa služinčadi, i sa seljacima na trgu. Fina, go-
spodska konversacija se vodi u njemačkom jeziku. Tko ne vjeruje, neka se potradi u kazalištu, kad se daje
kakovo bečka pikantna opereta, koja domani u kuću
svu plutokraciju i „duševnu aristokraciju“. Za odmora
odjekuje parket, odjekuju lože milozvučnim jezikom
teutonskih sinova. Očit dokaz, da ti ljudi tudjinski misle,
da se duševno hrane u tudjem jeziku.

Osim godišnjih izdanja akademije, koja nisu uviek
i samo čisto znanstvena, pa bi se moralno njima šire
občinstvo zanimati, sva se naša književna produkcija
sastoji u brojnim političkim novinama, za tim u „knji-
ževnim“ listovima, onda u izdanjima „Matice Hrvatske“. Djela iz drugih privatnih naklada jedva se mogu spo-
menuti.

Naši politički listovi, jer ih je mnogo, drže nužno
u poslu gotovo sve književne radnike. Tih ne bi ni bilo
u tolikom broju, da nema političkih novina, kojima
posvećuju svoj rad, da se mogu uzdržavati. Novine su
na žalost jedino vrelo privrede za književnike.

Politički listovi dakle sasvim naravno absorbiraju
najveći dio književne produkcije. Ako mi tu „književnu“
novinarsku produkciju stanemo pobliže sa čisto knji-
ževnoga stajališta promatrati, kamo nam ta književnost?
Kako izgledaju te naše novine, da se Bog smiluje!

U podlistcima obično dolaze prevodi tudjih romana,
izabrani ne po estetskom ukusu, ne po stvarnoj vrijednosti romana, ne namjerom, da se narodu pruži moralno i odgojno štivo, nego da se pobudi u občinstvu senzacija i zanimanja za list. Prevodi romana moraju služiti u reklamne svrhe.

Kulturni pojavi prate se po simpatiji ili antipatiji, koju goji gospodar lista prama auktoru toga pojava. Javna glasila redovito proglašuju svakoga svoga vrsta genijalnim i u zvjezde kuju njegovo djeto ma kakovo bilo. Dočim svakog drugoga nastoje utući i proglašiti, najmanje rečeno, glupanom.

Djela, koja se šalju političkim novinama na ocjenu niti se ne čitalu u uredničtvu. Takova se djela obično samo registriraju ili se tiska ona ocjena, koju pošalje sam auktor ili njegov prijatelj.

Vanjske kulturne pojave bolje se prate nego domaće. A zašto? Jer se to daje prevesti i izrezati iz vanjskih novina. A za domaće stvari treba da se netko muči sam, da stvar prouči. To zahtjeva vremena i truda i sposobnosti.

Nu sva ova pomanjkanja dadu se lako opravdati. Ali što se ne bi smjelo opravdati, to je ona nigrde na svetu vidjena lakounost i nehajnost, kojom su novine pisane u formalnom pogledu u pogledu jeziku. Rek bi, da oni, koji pišu u te novine, nisu nikada imali slovnice u rukama, da nisu nikada čuli pravilno hrvatski govoriti.

Književni listovi boluju od iste nemoći od koje i naši politički organi, od strančarstva: Ti su listovi ili plod spekulacije ili prkosnog strančarskog duha. Te mane ih prate u radu. Nije ih rodila nužda, neodoljiva potreba darovitih ljudi, koji osjećaju u sebi nešto da moraju reći, a nemaju gdje. Nije ih stvorila preobilnost književne produkcije, jer danas se mnogo manje proizvadja u pravom smislu rječi, mnogo manje se stvara uza toliko književnih listova, nego onda, kad smo imali samo „Vienac“.

Pisac članka, P. S., da opravlja svoju tvrdju pita, kakova je književna produkcija uza sve te listove? Ogledajmo se malo naokolo. Gje su nam pjesnici? Zamuknuo nam je Harambašić, Tresić, Kranjčević, Marković Trnski. Ostaje još jedini Arnold, vjeran vili pjesnikinja, ali i slavnim idealima vjere i otačbeničtva, i zato ga psuju, ali pored Hranilovića, koji se rijetko javlja, Begovića, Sabića, Petraci, kojih se glasovi gube kao da dolaze iz daljine, „osim Arnolda danas nema hrvatski narod djetalna pjesnika“. Onda nastavlja:

„A gdje su nam romanopisci? Izumrlji su oni, koji su radili. Jednom smo imali i po dva romana na godinu, i to znamenita romana. Sada se ne izdaje ni jedan, koji bi se mogao čitati. Kratke pripovijedice za dva tri podlistka sačinjavaju našu pripovijedalačku godišnju tverevinu. Gdje su ti nadljudi, ti preziratelji starih „ispucanih lumbarda“ sa svojim djelima? „Matici Hrvatskoj“ se nudi svake godine rukopisa na pretek, ali nismo vidjeli, da je tko ponudio snažan roman. Nude se zbirke pripovijesti pokupljenih po podlistcima političkih novina, ali jaka originalna romana, nije odavna nitko ponudio. Naša mladež danas čita samo djela staroga pokolenja, čita Šenou; Tomića, Kumičića ili prevode iz tudjih jezika. Zamrla je fantazija Gjalskoga, ili ju je otupio u borbi proti Magjarima.“

A kako smo sa dramatskom strukom? Tko danas piše drame?

Imademo vanjski sjajno opremljeno kazalište, ali u njemu je domaća originalna drama rijedak gost. Znamo, da su kazališta najjača pobuda za pisanje drama. Pa šta vidimo?

Marković je bez dvojbe najplodniji naš dramatski pisac, nu njegovo je pero kao zadrtalo od mnogo godina, ne daje o sebi glasa. Od novijih pisaca najpoznatiji je Ivo Vojnović. Ali on radi u prvom redu za srbsko pozorište u Beogradu. Tamo je poslao svoju „Majku Jugovića“, a Hrvati je tek u drugu ruku primaju. Dolazi Tresić. On se je ove godine poslije duge stanke opet javio sa „Ciceronovim progontstvom“. Mjesto da obraduje i usavršuje domaću dramsku umjetnost, dao se je na obradljivanje rimskih dogodjaja.

Iza ovih gdje su drugi? Mi bismo morali svake godine vidjeti barem po dve tri drame iz hrvatskog života, drame zasnovane u velikom stilu. A na žalost moramo konstatovati, da je prava dramatska proizvodnja zamrla.

Pružaju nam se pred očima kojekakove „aktovke“, koje redovito ne možeš od stida gledati na pozornici. Frivolna konverzacija, pikantne anegdote, preljub, lomljava okova života (bračne veze) predmetom su tih lakoumno osnovanih a ne hrvatski izvedenih drama. Boli nas u duši, što smo prisiljeni to isticati, ali istina se ne da pokruti šakom.

Ako smo zaostali na književnom polju, nismo napredovali ni na drugim poljima kulture. U politici nerad otačenički uz razvijeno strančarstvo; u književnosti zastoj i diletantizam; u umjetnosti zastoj i strančarstvo ili kampanilizam; u družtvenom saobraćaju mržnja i nesnosljivost.

Jesu li to preduvjeti za sretno rješenje hrvatskoga pitanja, neka sudi svaki nezaslijepljeni Hrvat.

Osvrnut ćemo se na taj članak u slijedećem broju.

Hrvatsko kazalište.

Početak nove sezone donio nam je i prvi hrvatski dramski novitet. Mlađi pjesnik Fran Galović predstavio se je občinstvu sa svojom trilogijom „Mors regni“. Tužne spomene izmamio je taj novi rad pjesnika, kojega već upoznasno iz aktovki „Tamara“ i „Grieh“. Te su se pojavile i brzo izčezele u zaborav. Jedva će se ikad više pojaviti na hrvatskoj pozornici. Slični udes čeka i novu pjesnikovu trilogiju. Ne velimo time, da u piscu nema dara. Jest, darovit je gosp Galović, pjesnička je njegova čud, on vlađa jezikom, stihovi mu izlaze izpod pera lako, oblo. Bujna fraza zvuči ugodno — ali ipak njemu manjka ono, što djeluje sa pozornice. Sam čitatelj u zabitnoj sobici za duge jesenske večeri voljko bi listao njegovu trilogiju i nasladjivao se romonom njegovih stihova. Posjetitelj kazališta hoće radnje, a monotono recitovanje sjenja, sablasti li, umara ga i otupljuje potrebnu pažnju.

Smrt kraljevstva hrvatskoga htio nam je pjesnik prikazati nekim posebnim načinom. No taj posebni način nije našao pravoga razumijevanja. Svi pisci, koji su okušali svoju snagu, da nam iz one strašne dobe izvabe pred oči kobne sgode i nesgode nesretnih ljudi, hrvatskih naših kraljeva i njihovih velikaša, ako i nisu zadovoljni, ako i nisu posve uspjeli, ipak su občinstvo snažnije zainteresovali. Nakana je Galovićeva bila najbolja, ali djelo je njegovo, kao pozorištano, promašeno.

Prvi dio bavi se smrću Zvonimirovom. Pjesnik izvodi na terasu Zvonimirova kraljevskoga grada dvorinje, koje kao kakve sujenice ili rojenice navještaju skoru nesreću. One slute iz onoga, što su čule i vidjele i što su im drugi pripoviedili, da se nešto spremja. Razabiru to i po nezadovoljstvu velikaša, koji se protive

da idu na vojnu u Palestinu za volju Rima. Pojavljuje se kraljica Lepa — tudjinka, koja je sva u rukama nadbiskupa Lovre. Po Galovićevu poeziju taj je čovjek demon, a ne sluga božji. Pred njim drhće slavohlepna Lepa. Lovro utječe kao kob na groznan dogodaj. Služi se častohlepljem Lepe i zločom velikaša Strezinje. Strašan je značaj u toga Strezinje. Zaveden po Lovri i Lepi on pristaje da ubije Zvonimira. Sam još napominje, da treba zmiju posve satrti pa i kraljevića ubiti. Prizori, koji posvedočuju tu urotu nemilo djeluju. Kad poslije umorstva kraljeva gledamo očajanje Strezinje, prezirno mislimo o tom značaju. Podilazi nas odvratno čuство i čutimo da takva politika kratkovidnosti ni ne može nego porušiti sve, što su čelični ljudi prošlosti stvorili. Čini nam se opravdanim onaj nemilosrdni proročki glas: ... „I nikad... nikad više Od krvi svoje kralja imati Vi ne ćete... Tudjinac nek vam vlada, Jer digoste Na kralja svoga mač...“

Kraj Strezinjā može li kraljevstvo obastati?

Drugi dio započinje sa razgovorom fratara, koji u samostanskom triju čekaju na glase s bojišta, kamo su pred nekoliko dana krenule hrvatske čete u rat na divlje Magjare. U crkvi mole se fratri za pobjedu, a u blizini boravi slab bolestni kralj Stjepan II., sinovac Petra Krešimira Velikoga. Stjepan je nemoćan, bolestan. Zvezde mu dosudjuju još jedan dan života. Dirljiv je posljednji mu sastanak sa ljubljenom Nedom, melankolično nas se doima ova strašna slabost na priestolju. I sam Stjepan II. osjeća i spočitava starcu Hrvatu, što jačeg ne digoše na priestolje. Glas o velikoj pobjedi hrvatske vojske izmamljuje kralju dirljive rieči pozdrava pobjedničkoj vojsci i nakon posljednjeg cjevelja, što ga polaze na Nedine ustne umire kralj, a vani pale se kriesovi i zamnjeva radost s pobjede. Da, pobjedjivati znaju Hrvati, ali ne umiju se svojim pobjedama koristiti ...

Posljednji dio trilogije jadanje je posljednjeg kralja Petra Svačića, koga ostavljaju sami Hrvati, nudeći krunu tudjincu Kolomanu. Ovaj dio gledan s pozornice, živo sjeća na sadržaj krasne Šenoine pjesme o Petru Svačiću. Shrwan bolju, što ju doživljuje Hrvatska, nepobedjena mačem, ali iznevjerena vlastitim sinovima, uklanja se Svačić u gorske klance i susreće u crno zavitu ženu, koja gorko jada nad neslogom hrvatskom. Svačić legne, da se odmara na tvrdoj zemlji. Dok on spava, redaju se pred njegovim okom sjene, koje spominju staru slavu kraljevstva i gledaju nesretnu sadašnjost, propadanje kraljevstva, kojemu će se sele gospodovati tudjinac Koloman. Svačić se probudi, saleti ga Koloman. Čim ga prepozna, nasrnu na Kolomana, koji već u smrtnoj stiscu vapi pomoći i dobije ju. Vojnik iz njegove pratnje dohrlji za kraljem i proburazi iza ledja Svačića, čime pada posljednji branici zemlje Hrvatske ... Pobjednik Koloman odlazi, a u crno zavijena žena pomalja se opet, da bdiye nad grobom posljednjega hrvatskoga kralja ...

Sve u svemu — liepi stihovi postizavaju jedino to, što u gledaocu bude tužnu i sjetnu dospoviziju s nesrećne sudbe otačbine, ali nikakve bodrosti, nikakve nade. Ne škodi sjećati nas tužne prošlosti, dobro je napominjati nam pogriješke pradjedova, koji su umjeli na bojnom polju krvcu liti, pobjede izvoštivati, ali tih pobjeda ne znadoše upotrebljivati. Nama treba snažnih poticaja na rad, treba nam svega, što budi energiju, jaču volju, treba nam i plemenite poezije, kakve je porazasuto i po ovoj trilogiji, koja će se rado čitati, ali s pozornice nije joj sudjeno djelovati. Diyna igra naših umjetnika gdje. Kužić-Strozzi jeve, gdje. Šram, Borštnika, Sotoška i Štefanca pripomogla je, da je trilogija bar donekle interesovala te obzirno primljena. Nadamo se, da će sa slijedećim hrvatskim novitetom kazališta uprava biti sretni ruke.

—l—

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 18.

U ZAGREBU, DNE 25. RUJNA 1908.

GOD. III.

Alačević i Karadžić.

II.

Srpski Književni Glasnik“ donosi iz pera Jovana N. Tomića već u tri navrata članke pod natpisom „Evo, otkud Vuku Zidanje skadra“, koji bi imali biti neki odgovor na moje pitanje. Međutim u tim člancima dosada nisam naišao gotovo ni na jedan ozbiljan i hladan razlog. Sve je ispunjeno zagrženošću, pakošću i pjenom pobješnjelosti, na koje ja ne bih umio dolično reagirati. Ako gospoda Srbjanci ne nalaze medju svojim prvim piscima više uglađenosti i kulture srca, ja im je odavde ne mogu uliti, ali bi oni u interesu vlastite reputacije mogli malo više pao na način svoga pisanja, jer valjda ne pišu jedino za Srbiju. Eto „Glasnik“ se čita i u Zagrebu, pa bi bilo uputno, da se barem prvi književnici ublaže, jer bi neprijatelji prema njihovom pisanju mogli izvoditi zaključke o općem kulturnom stanju u Srbiji.

Na ono, što je u tim člancima *stvarno*, odgovorit će onako, kako bih želio, da se i meni odgovara, jer se grdnjom i podvalama ne dokazuje ništa. Iz svakoga retka g. Tomića izbija nemoć i bol, koja ne odaje ozbiljnost naučenjaka, kakovim bi g. Tomić da se prikaže, nego šovenstvo najobičnijega piskarala, koji političkom zasliepljenošću ruši sav dobar glas, što ga je predjašnjim hladnjim radovima stekao — Ovoliko kao odgovor na devet desetina njegovog retorskog šalabazanja, a na deseti, konkretni dio — devet puta više.

Gosp. Tomić tumači, da je pjesma o „Zidanju Skadra“ ijkavска, a ne ikavščina, kako sam ja ustvrdio, jer drži, da je ijkavština istovetna sa srpsvom, pa zato veli, da se postanak toj pjesmi mora tražiti u onim krajevima, u kojima je tradicija o Mrnjavčevićima najjača, dakle u gornjoj Arbaniji, Crnoj Gori i jugozapadnom dijelu Hercegovine. — Prvo, g. Tomić ne poznaje Alačevićevu pjesmu, a da o njoj može išta govoriti. Tu je dakle već zapao u kolo onih književnih

radnika, proti kojima se u Srbiji najviše borio. Govori o stvari onako, kako bi on želio, da bude. — Drugo, po najnovijim dokumentima prof. Miroslava Alačevića razabiramo, da je njegov djed bio starinom Hercegovac i da je u Neretvi, koja se nalazi baš u jugozapadnom dijelu Hercegovine, sakupljao pjesme isto toliko, koliko i u makarskoj, vrgorskoj i imotskoj krajini. Treće, u Hercegovini se ne govori samo ijkavski, nego i ikavski. Dakle otpada već u početku svako dobijavanje i umno naprezanje g. Tomića na ovom polju.

Što se tiče terraina i pokretnog elementa u „Zidanju Skadra“, tu se je g. Tomić zatrčao i preskočio nešto, što pisac njegovoga glasa ne bi smio preskočiti, kad se dotiče motiva, koji nije ni hrvatski ni srpski. Već osnovna tačka, s koje je g. Tomić otpočeo svoje umovanje, potpuno je pogrešna. Drina, o kojoj se govori u jedinoj našoj pjesmi ovoga motiva s imenom „Drine“ („Čuprija na Drini“ od Vinka Palunka, izdanie Hrv. nar. pjesama Matičnih, knj. I., str. 105.) nije porijeklom ona bosanska Drina, koja dijeli Bosnu od „susjednog kraja“, nego — arbanaski Drin blizu Dibre (stari Drilon). O ovom Drinu, a ne Drini, govori i ona arbanaska pjesma s istim motivom, koju je Dozon stampao pod imenom „Le pont du renard“ u svojoj knjizi „Contes albanais“, i koja je u mnogom istovetna s našim „Zidanjem Skadra“. U opće sve poznate arbananske varijante ovoga motiva¹ vrlo se podudaraju s našim „Zidanjem Skadra“; jedna dapače i govori o istom Skadru, ali o blizini „terraina“ vladalačke kuće Mrnjavčevićeve dakako — nigdje ni spomena.

¹ Vidi Kind: „Anthologie neugriechischer Volkslieder“ Leipzig, god. 1861, str. 205 — „Zeitschrift für Volkskunde“ III. (1891.) str. 143. „Albanesische Lieder“ — Reinhold Köhler: „Aufsätze über Märchen und Volkslieder“, str. 36—48, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung god. 1894.

Zaista je djetinjasto previjanje g. Tomića, gdje on upravo „Zidanje Skadra“ smatra „osnovnom pjesmom“ o uzidavanju ljube na našem teritoriju, pa prema jačem i slabijem zadržavanju „jake tradicije“ o Mrnjavčevićima zaključuje na veću ili manju udaljenost od historijskog mjesta njenog postanja! Čudim se, što nije ustvrdio, da je cijeli naš kontinent skupa s Azijom i Afrikom pozajmio ovaj opći motiv od -- Srba.

Kako je poznato, gotovo je u svim narodima uhvatilo duboko korijenje sujevjerje, da za uspješno dizanje veće gradnje valja u nju uzidati kakova žena, rob ili dijete. U ožujku god. 1893. javljalo se po novinama, da se u Indiji pri zidanju neke gradske kapije tražilo osam djevojaka, koje bi se imale uzidati. — Iste godine, dne 14. augusta, donijela je „Bosnische Post“ vijest, da se u Brčkoj prigodom zidanja mosta preko Save skrivaju cigani, da ukradu dijete, koje će se uzidati u most. Narod se zaista podigao i počeo progoniti cigane. — U Novom Zelandu i na Fidži-otocima uzidavaju još i danas pogdjegdje robeve u glavni stup kuće upravo kao i kod nekih današnjih afričkih plemena. O istom sujevjerju pričaju i ruske bajke. Grčke pjesme ovoga kola vezane su uz most na Arti (stari Arahtos između Grčke i Arbanije na jonskom moru), a engleske uz most u Soneleighu. U Njemačkoj se još danas priča, da je za dizanje mosta u Merseburgu dao svoju kćer neki zlatar. Slično i o zidanju gradskih kapija u Magdeburgu, Eimbecku itd. U kulturnijim vremenima uzidavale su se životinje, osobito psi i pjetlovi, a do danas je u civilizovanom svijetu ovo opće sujevjerje sačuvano jedino u uzidavanju — novca.

Najviše je pjesničkih ostataka ovom prehistorijskom barbarstvu sačuvano u južno-istočnoj Evropi: kod Grka, Arbanasa, Bugara, Rumunja, Madžara i — nas.

U rumunjskim varijantama igra ulogu kralja Vukašina vojvoda Radu Negru (oko god. 1300.), a ulogu Rada neimara — majstor Manole, kojega je kraljica Carmen Silva dramatski obradila, te se djelo i u bečkom Burgtheatru davalо. U rumunjskim se varijantama govori redovno o zidanju manastira Argeša, koji je posljednjih gogina tek restauriran u najsjajnijoj formi. Rumunjske balade ovoga kola uopće su najljepše od dosada poznatih, pa današnja nauka naginje da u ovoj stvari Rumunjima upće dade prvenstvo i najveću originalnost medju svim balkanskim narodima¹.

Grčke su verzije već spojene sa zidanjem mosta, u koji je glavnom majstoru upao prsten, pa mu ga ljuba treba da izvadi, a on je zazida.

¹ Vidi krasnu studiju Kurta Schlädebacha: „Die aromunische Ballade von der Artabrücke (Erster Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache. Rumänisches Seminar zu Leipzig, god 1894. (str. 79—121.)

Jednu je korkirsku grčku pjesmu objelodanio i naš Tommaseo u „Canti popolari“ III., str. 178.

Bugarske je pjesme skupio i izdao Syrkū, a estetskom se vrijednošću ne izdižu osobito, pa su neke i fragmentarne. Većina ih govori o mostu preko Strume i Marice. U njima već kao i u našem „Skadru“ igraju ulogu braća, koja most zidaju, pa se dogovaraju, da će uzidati onu ljubu, koja prva dodje. Dodje najmladja, a kad su je uzidali, ostave joj malo providilce, da uzmogne dojiti dijete. I još danas teče ondje mljekو. U većini se graditelj zove Manol, kao i u jednoj grčkoj. Dakle prema rumunjskim pjesmama.

Madžarske pjesme govore o zidanju grada Deve u zapadnom Erdelju. Zidari se dogovaraju, da će sažgati onu ljubu, koja prva dodje, a njezin pepeo s krečom izmiješati Dolazi žena Kelemenova, pa s njom učine, što su se dogovorili. Motiv je u pjesmi nizak, jer zidari ubijaju ženu radi novca, koji će zasluziti zidanjem grada. U madžarskoj verziji je jedino konac lijep, jer samo u toj pjesmi dolazi uzidanoj materi dijete, koje s njom govori, i kad mu se mati javi, zemlja zadršće, zidovi se zadrmaju, rastvore i dijete zdrže s majkom. Jedna od madžarskih verzija sasvim se podudara s rumunjskom, pa joj nauka odande i porijetlo izvodi.

Lakoumnost, površnost i politička zasljepljnost gosp. Jovana Tomića razabira se najjače u citiranju hrvatskih i srpskih varijanata ovoga ciklusa, na koje on silom hoće da naturi „terrainstvo“ i ovisnost o prvobitnim historijskim geografskim kriterijima Alačević - Vukova „Zidanja Skadra“. Po njegovom razgovoru izgleda, da mi imamo silu varijanata ovoga motiva, u kojima se vide ostaci Mrnjavčevićeva vladanja i imena, pa što se koja varijanta „terrainski više udaljava“ svojim pokretnim (imenskim) elementima, da sve više gubi vezu s „osnovnom pjesmom“. Međutim, nijedna Tomićeva riječ nije istinita. Mostahinićeva varijanta, koja je zapisana u okolici Cavtata, dakle terrainski u najbližoj blizini Skadra i nekadašnje vlasti Mrnjavčevićeve, takodje ne sadržava ni truna uspomene na ovu vladalačku kuću nego na — Jugoviće upravo kao i ona nezapisana makarska varijanta, o kojoj sam govorio u prvom članku. Ni Šukova varijanta s otoka Pelješca nema ni spomena o onim „pokretnim elementima“ i historijskoj uspomeni, koju bi g. Tomić da obilježi kao najznačajniju u proučavanju terrainskih osobina. Jednom riječu: jedini naučni kriterij, što ga je g. Tomić iznio u obranu Vukove „ijekavske“ pjesme, sagradjen je na pijesku i na neistini, koja mu ne služi na čast. Koliko mi je poznato, gosp. Tomić ubrao je medju svojim zemljacima najviše lovorja u napadanju na folkloristički rad g. Andre Gavrilovića, ističući sebe kao naučenjaka „prave“ metode u protivnosti prema metodi g. Gavrilovića. Ako se je g. Tomić u radu proti g. Gavriloviću služio istim sredstvima,

koja je upotrijebio ovdje proti meni, onda — čestitam g. Gavriloviću, a književnike, koji se kupe oko „Srp. Knj. Glasnika“ i oko „metode“ gosp. Tomića, žalim.

Gosp. Tomić upotrijebio je u ovom članku proti meni inače sasvim korektan naučni sistem o terrainstvu, koji se u mnogim slučajevima dade s uspjehom primijeniti, pa ga je on možda gdje god i upotrijebio i uspio, ali u „skadarskom“ slučaju nije ga mogao s uspjehom primijeniti naprosto poradi toga, što se ishitrena stvar ne da naučno obraniti, i poradi toga, što se u svakom slučaju ne da operirati s istim sistemima, jer — nije svaka čizma za svaku nogu. G. Tomić htio je jeftino proći prepisujući svoje predajašnje kriterije, pa je — nasio.

I mi u Zagrebu imamo „naučnjaka“ Tomićeve metode, koji se ne žacaju u svom piskaranju izvraćanja, podvala i najgorih neistina. Izvolite samo uzeti posljednji broj „Savremenika“, gdje se govori o mojim „iznenadjenjima“. Koliko odlomaka, koliko neistina i podmuklosti. Tu se medju ostalim meni insinira, da prisvajam sebi neko pravo, da sam prvi upozorio na Karadžićovo posluživanje s hrvatskim starijim rječnicima, a da je to već od Sreznjevskoga „poznata literarno-historijska činjenica“. Medutim sam ja lojalno odmah u početku toga odlomka istakao, da je sâm Karadžić po uputsu vu Kopitarovu već u prvoj svojoj objavi za Rječnik (god. 1816.), dakle dok je Sreznjevski još bio vrlo maljušan dječak, priznao, da će njegov Rječnik „sodržavati“ sve riječi, koje se nalaze u hrvatskim leksikonima. Do čega mi je zapravo bilo stalo, to sam označio dapače kurzivnim pismenima, samo da me ne bi koji „naučenjak“ Tomićeve „metode“ krivo shvatio. Rekao sam, da se zabavljam proučavanjem svih hrvatskih rječnika, da vidim: koliko se Karadžić (onu sam riječ dapače podvukao) služio hrvatskim knjigama, a to je — *sasvim nov trud*, kojega se nije još nitko dotakao. Slučaj je htio, da sam se u sveučilišnoj biblioteci sastao s piscem Savremenikovih „iznenadjenjâ“ upravo, kad sam radio na tom poslu, pa sam se čak silnim hrvatskim rječnicima zabarikadirao od njega. I sve to Savremenikova „metodičara“ nije smetalо, da se na mene nabaci još nedostojnjim osvadama, nego u svom prvom članku. Ja samo ne razumjem, zašto onda i ovaj članak nisu gospoda od „Savremenika“ još u korekturi ustupila svom političkom organu „Pokretu“ na blagohotno obnarodjenje. Tā u njemu ima toliko spazzioniranih prostašta i neistina, koliko „Savremenik“ inače ne donosi ni u tri broja.

Isto je i s onim odlomkom, u kojemu „Savremenik“ hoće da me pouči, kako je Karadžiću bila sveta *vjernost* u zapisivanju narodne poezije... Ironija sudbine je htjela, da se pisac namjerio baš na Konstantina Kaulicija, koji je god. 1836. izdao neke Karadžićeve pjesme u nagrdjenom

obliku. Učeni pisac pregledao je pravi razlog Karadžićeve ljutnje, koja se rasplamtila radi toga, što je Kaulicije „popravio“ neke Vukove riječi u „sogrešio“, „krasu“, „po tim“ (mjesto: krase i po tom) itd. proti čemu se je Vuk borio cijeloga svoga života, i u čemu leže baš najveće njegove zasluge u čišćenju narodnoga jezika na srpskoj strani. Ovim se dakle momentom ne dokazuje ono, što je „Savremenik“ mudrac htio da dokaze. Ali njemu nije ni stalo do dokaza, nego do latme i senzacije.

A sada da završimo sa srbijskim metodama „Savremenika“ kova! — Posljednji svoj nastavak u „Glasniku“ ispunio je g. Tomić — frazama i prepisivanjem Savremenikovih „iznenadjenja“. Upravo je dražesno ovo bratsko ulaganje jednoga članka u drugi. Gosp. Tomić veli, da je njegov odgovor na moje pitanje bio već „ceo predat“ uredniku „Glasnika“, kad su mu došla u ruke „Savremenika“ obretenija. Medutim je baš ovo isticanje „predatosti“ vrlo sumnjivo. Ponestalo gospodi zaire, pa su čekala na novu gradju od svojih zagrebačkih povjerenika, što mi je i sam „Savremenik“ mejdandžija priznao. Zato sam se i začudio zamjernoj praznini poslijednjega članka g. Tomića. Upravo sam se divio, kako čovjek može napisati sedam strana, a ne kazati — *ništa*, nego se samo pjeniti od nemoći i bubnjati na ustanak. Na jednu jedinu stvar, koju je najavio da će obraditi u narednom broju, odgovorit će mu odmah danas, da bar ima o čemu pisati

Gosp. Tomić drži, da ja želim „zaturiti trag“ svom „neuspjehu“ o porijeklu „Zidanja Skadra“, pa da sam se zato oborio na „Smrt majke Jugovića“. Nije tako, g. Tomiću! Čitate me hladno bez ikakove primisli i bez obzira na politički zamašaj stvari, koji bi se mogao izroditи iz našega razgovora, pa ćete doći i sami do uvjerenja, da ovdje nema nikakova „izopačavanja istine“ ni „falzifikovanja“, nego da je ovo *utvrđivanje istine* ni po babu ni po stričevima, već po pravdi boga istinoga. Da ste vi mjesto mene došli do starog Alačevićevog rukopisa, evo moje glave, ako ne bi iznijeli stvar u istom obliku, u kojemu sam je iznio ja. Vjerujući u Vaš dojakošnji rad, držim, da se ne bi dali zavesti politikom i pogazili svu svoju naučnu ozbiljnost, koja — u to i sami najviše vjerujete — ne smije biti zamračena nikakovom sjenom drugih idejala, nego što je istina i nauka.

Za mene su pitanja o „Smrti Majke Jugovića“, o „Zidanju Skadra“ i o „Bog nikom dužan ne ostaje“ u najužoj unutrašnjoj vezi. Za prvu pjesmu kaže sâm Vuk, da ju je dobio „iz Hrvatske“; za drugu kaže, da ju je čuo od starca Raška, a za treću, da ju je zapisao od nekoga Rova, momka gospodara Jovana Obrenovića. Dobro. Prva je pjesma u Karažićevu izdanju izašla štampom tek godine 1845. Ta se ista pjesma nalazi u Alačevićevom rukopisu na str. 61. neposredno iza treće

spomenute pjesme, a zapisana je najstarijom, mlađakom ortografijom, koja ne dozvoljava nikakovu sumnju, da bi mogla biti zapisana tek *iza* g. 1845. U ono doba ekspedirale su se knjige uopće vrlo sporo, a Vukove su u srednju Dalmaciju jedva i zalazile. U Makarskoj i u okolici Alačevićeve nije bilo prenumeranata na Vukova djela, što se možete uvjeriti iz Vukova popisa. U ostalom, da je i bilo, ili da su došla bez prenumeracije, tamo u ono doba jamačno nije bilo ni duše, koja bi se umjela služiti čirilicom, a za Alačevića znamo poznato, da nije poznavao čirilice i da od 3000 knjiga, koje su mu se iza smrti našle u biblioteci, nije bilo nijedne čirilicom štampane. Ali uzmimo, da jest, što nije! Ja sam u svojoj opreznosti došao već i na tu misao, da je netko starom Alačeviću Vukove pjesme mogao — diktirati. Ali me je i od te sumnje odvratio fakat, da bi Vukova II. knjiga — ako je uopće onamo dolazila — mogla prisjeti u Makarsku možda nekako oko godine 1846. i 1847. — U to doba bio je stari Alačević već tako onemoćao i obolio na očima, da se ne bi mogao zabavljati prepisivanjem pjesama. Ali uzmimo, da je i to mogao! Kako vidite, ja u svemu popuštam. *Iza* pjesme o Jugovićki ispisane su u starom Alačevićevom zborniku još 283 stranice po dvije kolumnne na strani, sa 40 redaka svaka. Dakle u svemu preko 11.000 stihova sitno ispisanih. Ovo sve, gosp. Tomiću, ipak *nije mogao bolestan i slijep čovjek ispisati*, i na tom se faktu mora sve Vaše napinjanje bezuslovno razbiti.

Vjerujete li sada, da čovjek ne mora biti falzifikator, da dodje do ove logike, s tim manje, što je Karadžić sam priznao, da je ovu pjesmu dobio odnekale „iz Hrvatske“, a slučajno je zaboravio reći od koga. Do danas nismo nikako znali, od koga bi mogla biti, a sada nam je i ta stvar jasna. O Jugovićima ima pjesama u svim hrvatskim i srpskim krajevima, pa ih je bilo a ima ih još i danas u Dalmaciji. S terrainstvom dakle — ako s njim mislite i ovdje pokušati sreću — ne ćete uspjeti kao što niste uspjeli ni u „Zidanju Skadra.“

Kad je dakle pitanje o jednoj od Alačevićevih pjesama nesumnjivo i bjelodano, onda je i — o drugima. Nije li Vama g. Tomiću, na primjer, udario u oči neobičan fakat, što je Rovo, momak Jovana Obrenovića, kazivao Vuku *samo dvije* pjesme (i još „jednu lepu pesmicu“, za koju ne znamo), i da su to baš velepjesni „Bog nikom dužan ne ostaje“ i „Brat i sestra“? Pjesama ovakoga kalibra i sam Vuk ima vrlo malo, pa zašto nam o Rovu, pjevaču *ovakovih* pjesama, (ako ih je zaista od njega zapisao), nije ostavio bar onoliko karakterističnih crta, koliko, recimo, o starcu Miliji? Nije mu ni prezime povjerio potomstvu kao ni prezime drugoga „Tirteja“ — Raška iz Kolašina. To je od prilične slično kao s onim „momčetom iz Užičke nahije“, od kojega je Vuk slušao „gotovo istu“ pjesmu o Jakšićima,

kako ju je štampao Reljković — mnogo prije Vuka . . . Moje mišljenje o mogućnosti gotovo doslovnih tipova naših junačkih pjesama već Vam je poznato, pa bi bilo suvišno s time i dalje gubititi vrijeme. U stilu, u kojemu je Vuk mogao izmijeniti Fortisovu „Hasanaginicu“, mogao je sasvim lake duše i Reljkovićeve nekorektne stihove popraviti. Baš ove dvije pjesme najrječitiji su dokaz, *kako* je Vuk dotjerivao *sve* narodne pjesme. A ovim dvjema pjesmama pridolaze sada još i — Alačevićeve

Vidite, gosp. Tomiću, ja se na Vašem mjestu ne bih toliko ešofirao za stvar, koja leži na dlanu. Vuk je uzimao narodne pjesme, gdjegod ih je nalazio, pa se je tako poslužio i s onima, koje su mnogo prije bile zapisane, a neke i štampane. Za štampane je nalazio kakvu-takvu popratnicu, a za neštampane nije držao, da treba išta spominjati. To ne mora biti, pa i nije nikakav „plagijat“. Time je Vuk nekim neštampanim pjesmama pokratio put u književnost, a nekim štampanim pribavio veću prodju. Zar Vama na primjer nije udarilo u oči, što je Vuk u izdanju od god. 1833. spomenuo sa zahvalnošću ono 18 sabirača (Avrama Panića, paroha šidskog, Stefana Ferenčevića, Nikolu Adžića itd.), a nigde ne saznajemo, *koje su oni pjesme upravo sabrali*. Sve je to lijepo porazdijeljeno na kojekakove sljepice Živane i Štefanije, na bezimene „seljake iz Rudničke i užičke nahije“ i „trgovce iz Bosne“, hajduke Stojane i druge kapacitete minimi generis. Da kritika danas traži i o tom računa, to nauci ne može i ne smije smetati, već baš protivno, dolazi joj vrlo dobro, ako joj je do istine i svjetlosti. A pojedinačko ešofiranje hoće samo da mračno stanje prolongira. U ostalom, nemojte misliti, da ja Vukove vanredne zasluge ne poštujem danas upravo kao i prije, ali ćete mi i to dopustiti, da se teroriziranjem njegovih talmi-branilaca ne mogu uvjeriti o onom, što ne vjerujem, i za što imam pred samim sobom i pred drugima temeljito opravdanje. Vaša branidba škodi uspomeni Vukovoj više nego šutnja, pa ako se još i pravi političari upletu onda će biti zlo i naopako.

Uzmite do znanja, g. Tomiću, da sam ja dosada imao u rukama barem deset puta onoliko pjesama u *nepatvorenom obliku*, koliko ih je Vuk izdao, pa da *imam o tom prava govoriti*, bilo to komu draga ili ne bilo.

Na koncu dodajem, da ću Vam odgovarati na dalje članke samo onda, ako — promijenite metodu svoga pisanja i ako vidim, da u njima ima makar trun ozbiljnosti i čiste nauke bez drugih primjesa. Za besplodne inate naš tanahni „Glas“ nema prostora, a i ja imam da pišem o mnogo korisnijim stvarima. Za one, kojima je stalo do istine, rekao sam dosta, a „političkim naučenjacima“ i tako ne mogu razlozima ništa dokazati. Oni imaju svoje nenaučno preduvjerjenje doživotno utvrđeno.

Dr. Nikola Andrić.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

„Sloboda istraživanja i — uprava M. H.“ Pod gornjim naslovom ima „Savremenik“ (III. 9) članak, u kojem se spominjava upravi „M. H.“, što je uskraćila Josipu Pasariću pregledavanje Alačevićeva rukopisa. Pisac članka, — valjda sám Josip Pasarić — da uzmogne konstruirati crimen poslužio se mudrovanjem, koje „govori više nego debela knjiga“. Ponajprije veli, da ga je dr. Andrić neizravno pozvao, da pregleda Alačevićev zbornik, a budući da je taj poziv izšao u „Glasu“, a bez ografe uprave, zgraža se bezimeni pisac nad zabranom uprave, da se daljnje pregledavanje rukopisa ne može dopustiti bez odluke odbora. Razuman čovjek svaki bi uvidio, da je to posve razumljivo: u svim knjižnicama na svijetu je tako, da dozvolu za čitanje rijetkih i vrijednih djela podaje *samo onaj, tko je za njih odgovoran*; samo Josip Pasarić ne uvidja, da uprava ne može dopustiti na svoju odgovornost ono, što stoji na odgovornosti odbora; u ovom slučaju ima to i tu poteskuću, što se radi o jednom neobjelodanjenom rukopisu, na koji ima „M. H.“ pravo vlasništva, pa ga može samo u izvjesnu svrhu dati na pregledavanje; i o tome odluka ovisi o odboru, koji mora paziti, da se tim kako ne ošteći svojina „M. H.“ Sve to dakako Josip Pasarić ili njemu slični pisac „Savremenika“ članka ne uvidi. On umije, ako ga je dr. Andrić pozvao, da pregleda rukopis, da je s tim već riješeno sve: u svaku dobu i u svaku svrhu već može on, Josip Pasarić, pregledavati Alačevićev zbornik. Odgegan je dakle u „Maticu“, a onda ga poslovodja odveo k dru. Andriću i ovaj mu je jedan dio rukopisa pokazao. Famoznii pisac ne pita, nije li možda dr. Andrić bio u najneugodnijoj situaciji. Zabraniti nije mogao pregledavanje, jer tko nema pravo dopuštati, nema ni prava braniti, k tome je J. Pasarić došao s poslovodjom, a najposlije došao je — Pasarić, koji bi bio podigao najveću galamu na dra. Andrića, što mu — valjda od straha, da će Pasarić oboriti njegove tvrdnje — ne da pregledavati zbornika. Dr. Andrić je tako doista u dobroj vjeri udovoljio želji J. Pasarića, ali zar nije mogao tim u kraj najbolje vjere i nehotice učiniti nešto *kriće*, što je uprava smjela zabraniti, dok odbor ne odluci? Ta i dru. Andrić nije uprava dopustila pregledavanje nego odbor! Ako je ipak Pasariću pustio, da pregledava spomenuti rukopis, mogao je to i u dobroj vjeri prema „M. H.“ učiniti misleći, da je to uprava dopustila Pasariću ili bar ne znajući, s kojim pravom bi mu on (dr. Andrić) to mogao zabraniti. A ako je dobacio Pasariću, da ne bi smio uzeti ni pero u ruke, dok se ne upozna s Alačevićevim rukopisom, gdje je pisano, da je s „pozivom“ eo ipso dana i *dovzvolu* za pregledavanje? Jer sve da je taj poziv izšao sporazumno s upravom, svuda to znači samo toliko, da Pasariću valja prije vidjeti Alačevićev zbornik, nego bude o stvari pisao — a nije još ništa kazano o tom, kako će on doći do njega, ako i jest implicite sadržano, da će mu se dopustiti, bude li to *redovnim putem* tražio. Josip Pasarić je to htio „gemütllich“ obaviti, pa kad nije išlo, tuži se, da je uprava „M. H.“ — protiv slobode istraživanja! Ali dà! Bezimeni pisac si umislja, da je to uprava učinila samo Pasariću. Čujte, kako on to dokazuje. Veli: istodobno s pozivom izšla je jedna u „Hrvatskoj“, u kojoj se K. Š. „hvali“: Pošto sam ja taj Alačevićev zbornik video, dapače pregledao — pa onda nastavlja, da je to K. Š. mogao *sada* da učini samo s *dovzvolom uprave*; dakle kao da samo J. Pasariću ne dopušta uprava, nego se izgovara s „nenadležnosti“. Ali normalnoga mozga ljudi opažaju na prvi mah, da je onaj „sada“ dodatak piščev; u svojoj izjavi K. Š. ne kaže, da je sada t. j. za vrijeme ferija video rukopis. Otkud pisac zna, da je on baš „sada“ rukopis pregledavao, to je razum-

ljivo samo Pasariću. Za normalni mozak je to podmetanje najgorje vrsti, na osnovi kojega pisac „Savremenika“ članka gradi svoje sjajne dedukcije o slobodi iztraživanja i upravi „M. H.“. Uostalom je Jos. Pasarić imao mnogo slobode i prilike, da baš ovaj rukopis pregleda, pa nije učinio ništa; otpada dakle bar to predmeđevanje, da se uprava možda bojala, da će on što otkriti ili odati, a i ako što otkrije, sa svojim će otkrićima još uvijek dosta rano izaci.

Dr. A. Bazala.

*

Još jednom sjajno izdanje Kranjčevičevih pjesama i „Glas Matice Hrvatske“. U „Glasu“ od 10. srpnja 1908. čitao sam na str. 112. dobro mišljenu noticu o divotizdanju novih Kranjčevičevih pjesama. „Savremenik“ je dašto odmah u 8. broju po svojem načinu okresao i očesaо se o „Maticu Hrvatsku“. Medutim je istodobno sa „Savremenikom“ izšla u Kranjčevičevom broju lijepo uredjivanoga „Behara“ (br. 6. str. 97—98.) notica od dr. Milana Preloga pod naslovom: „Nove pjesme Silvija Kranjčevića“. U uvodu ove notice spominje se, da je 25 god. što Kranjčević književniku, pa da se i proslavi, „ali ujednu pomogne bolesnom pjesniku, izdaje (D. H. K.) novu zbirku njegovih pjesama i poziva hrv. narod, sve njegove poštivače i hrv. rodoljube, da pridonesu svoj obol za dragocijeno pjesnikovo zdravlje“.

Na ovo sad nastavlja dr. Prelog:

„Dovle zaista nema prigovara intencijama društva hrvatskih književnika. Megutim ono što dalje sledi, to je prosto nerazumljivo. Čujte i pamtite. Poziva se hrvatski narod, da doprinese svoj obol bolesnom pjesniku, a ustanovljuje se naklada od 300 egzemplara s imenom supskribenata uz cijenu od 20 kruna! Imao sam prilike da govorim s mnogima, koji se broje u poštivače pjesnikove, koji se broje u niz hrvatskih rodoljuba, ali s manjom kesom, koji su upravo ogorčeno govorili o ovom poduzeću društva hrvatskih književnika. Zar da 300 sretnika, koji razpolaze s 20 kruna za jednu knjigu, reprezentira hrvatski narod! A svi vi hrvatski inteligenti, vi gjaci, radnici itd. megju kojima je najveći procenat pravih, istinskih poštivača pjesnikovih, vi ćete eventualno morati biti zadovoljni, da ugledate koji egzemplar u divot izdanju i vezu negdje u izlogu kakove knjižare!

Upravo je smješno u našim prilikama o tome govoriti, da je jedan absurd, jedna nesavremenost izdavati pjesme Silvija Kranjčevića u ovako nepristupnom skupocjenom izdanju! Pjesnik par excellence demokrata, pjesnik čiji pjesnički produkti odišu čisto moderno demokratskim naziranjem na svijet, zar da tome pjesniku najširi, ali siromašniji elementi našeg hrvatskog društva ne mogu doprinijeti svoj obol na oltar njegovog zdravlja? Hrvatsko književničko društvo, ako ne izmjeni svoje osnove, počima svojim divot izdanjem jednu veliku pogrešku — neoprostivu pogrešku. *Bilo bi svakako zanimivo, da nam štampom publicira sva ova imena „sretnika koji su abonirali jedan egzemplar Kranjčevičevih novih pjesama. To će biti jedan kulturno historijski dokument naše nesavremenosti, našeg šupljeg aristokratizma u literaturi početkom XX. stoljeća.* Nitko živ ne bi imao protiv toga, kad bi se stanoviti broj egzemplara odštampao i u ovakovom izdanju, kako ga je u prospektu oglašilo društvo hrvatskih književnika, ali samo onda, kad bi se u isti mah odštampalo i drugo jeftinije izdanje, pa se tako pružila prilika svim slojevima našeg naroda, da budu dionici i pjesama Kranjčevičevih i doprinosu za njegovo zdravlje. Samo na ovaj način moći će se govoriti o kakvom daru prvaku naših pjesnika. Tomu još ima vremena, a poznavajući reprezentante društva hrvatskih književnika, ja se čvrsto nadam, da se ovo par riječi napisanih u najboljoj namjeri, ne će shvatiti kao napadaj na društvo, nego kao savjet u interesu

naše književnosti i u interesu materijalne namjene ovog izdanja. Bilježimo i preporučimo „Savremeniku“, da pročita. Ali se i pitamo: „Treba li još dokazivati, da gospodi oko „Savr.“ nije do toga, što se kaže i kako je mišljeno, nego traže svuda povoda, da udare na „Maticu“? Neće li već jednom prestati ovakova nijihova skrb za našu književnost?“

Inv.

Književnost.

A. Dobronić: Naše glazbene prilike i neprilike. (Svršetak) G. A. Dobronić u svojoj knjižici dolazi do pitanja o narodnoj glazbi, koje ne bi smjelo biti drugo, nego izvod iz principijelnoga stanovišta prema umjetnosti uopće. Što on tu govori o odnosašu narodne glazbe prema pučkoj pozivajući se pri tom i na priznatoga stručnjaka g. Dugana, lijepo je, ali se tiče samo onih, koji poput spomenutoga naivnoga književnika sude, da bi glazbenici morali skladati samo takove popijevke, koje bi svršavale s o-oj ili kako već u kojem kraju narod zavija. Ovako se, istina, mnogo čuje govoriti o narodnoj glazbi, a mnogi se glazbenik zadovoljavaju s tim, da kompoziciju skalupi od narodnih popijevaka ili da gotovo bez promjene oponaša narodni način; to dakako nije umjetnički. U toliko su posve opravdane riječi piščeve, kad traži od umjetnosti, da se mora oteti primitivnosti i naivnosti pučke glazbe, da mora na nju primijeniti sva sredstva, kojima raspolaze savremena umjetnost, te njima prevladati „naturalizam“ i stvoriti od priprostoga narodnog materijala umjetnički kulturanu, dotjeranu formu — to sve stoji. Ali ne stoji već ona tvrdnja, da između one klice i „ideelnog poimanja muzičkog umijenja“ ima *nepremostan jaz*. Taj jaz može nastati samo neprirodnim razvojem, i to ako utjecaji stranih kultura u razvitome pojedinцу budu jači od one klice, te ona i ne dodje do izražaja; ali tu onda i nastaje prelom između pojedinca i kulturne zajednice, iz koje je proizašao; čim naime oni utjecaji prevladaju u njem, on je eo ipso prešao u drugu kulturnu zajednicu, naime u onu, koja je bio njegovu podala glavnu notu. Prema današnjim prilikama osobito se u manjih naroda nalazi mnogo ovakovih pojedinaca, što je prema njihovu razvoju posve razumljivo. To još ne znači, da je opravданo. Hoće li narod, da se dovevine samostalnosti, valja mu sve više nastojati, da izvanjske utjecaje prilagodi svojoj osebujnosti, ne pak svoju osebujnost tudijem utjecajima. Taj cilj ne postižu svi narodi. I oni imadu svoju sudbinu, kao i pojedinci: ima ih koji se nikad ne dovinu tome, da samostalno utječu na povijest ljudstva; ali dužnost je svakoga naroda poraditi oko toga. Pojedini umjetnici malih naroda — neke takove odlične glazbenike spominje A. Dobronić — postali su svjetski umjetnici, t. j. dobili su utjecaja na općenu kulturu ljudsku upravo tim, što su pored visoke obrazovanosti i sposobnosti bili toliko jake korenike, kroz koje nije nijedan utjecaj prošao, a da ne bi na njemu bilo poznati biljege duše naroda, iz kojega je dotični pojedinac nikao. Sve to pokazuje, da je očito krivo, kad se pojmom individualiteta stavlja u oprek s pojmom narodnosti; i g. Dobronić želi nešto posve nemoguće, kad veli, da je umjetnik „posve individualan“, t. j. posve neovisan; ovakove neovisnosti nema, nego se radi samo o tome, od koje kulturne zajednice čovjek dobiva najjače utiske i *kako* ih prima; za to je i krivo, kad se za volju absolutnoj slobodi (koja nije nego puka apstrakcija!) prekida prirodni vez između — Anteja i majke Geje. Iako g. A. Dobronić krivo misli, kad drži, da zahtjev skladanja u narodnom duhu djelomično ubija individualnost. Shvati li se individualnost *pravo*, onda su upravo strani utjecaji kadri ubiti je, ako nije prirodnata klica toliko jaka, da ih prevlada i sebi prilagodi, dok mu obrnutu baš dodir s narodnom dušom daje prilike, da svoju individualnost razvije u pravcu, gdje će se moći najslodnije kretati.

No dopustimo za čas, da nemamo pravo tražiti od

umjetnika ovaj dodir, da mu moramo prepustiti slobodu, da radi kako mu se mili, kako ćemo onda doći do „naše umjetnosti“, o kojoj pisac drži, da nam je moralna dužnost podupirati je. Po čem se prepoznaće ta naša umjetnost? Stvari li jednu simfoniju ili sonatu Francuz, drugu Nijemac, treću koje druge narodnosti skladatelj, ako nema ništa, što ih po načinu luči, onda su ona sve općena ljudska svojina i nijedan narod ni pojedinac nema razloga *više* se zauzimati za jednu nego za drugu. Umjetnost naša, to jest, koja pripada našemu narodu mora imati za njegovu dušu, za njegovo bivstvo posebnu neku vrijednost, koja nas može moralno obvezati, da je podupiremo, jer podupirući sebe, jačamo svoju snagu. To pak može biti samo onda, ako pojedinac stoji u *realnoj svezi* s dušom narodnom i životom narodnim, ako se potrebe, težnje i ciljevi naroda u njem izražavaju. *Narod* nije puka apstrakcija, nije ni konglomerat, koji je slučajnim utjecajima (političkim, narodnogospodarskim i dr.) skapljen, nego je *živa zajednica ideja i interesa*; i samo tko i što s tom zajednicom u svezi stoji, pripada onome narodu. Nijesu dakle „patriotični“ motivi, kako ih zove pisac, koji traže umjetnost u duhu narodnome, nego je to osnovni kulturni zahtjev. Nije doduše potrebno za to umjetnika zvati „glazbenim izdajicom“ (— a i sumnjam, da se to gdje učinilo), ali neka taj umjetnik ne traži, da ga podupiru oni, od kojih hoće da bude — posve slobodan. Neka se ne samo u osjećanju i čućenju nego i u realno-praktičnome životu oslobođi onih, na koje iz „patriotizma“ apelira, ali si u ime „patriotizma“ ne da ništa zapovijedati. Samo ovako je pravo. Za naše prilike je svakako čudan znak, da se precjenjuje vrijednost pojedinca; nastala je neka hipertrofija individua na narodnome tijelu. Istina je, da je *individualnost* po savremenom poimanju umjetnosti uvjet (apsolutnoj) kako misli gosp. Dobronić umjetničkoj vrijednosti; ali to vrijedi samo za *odlične* pojedince, koji imadu što da kažu i umiju da kažu, a ne za svakoga, tko makar i bez prenavljanja svoje *subjektivne osjećaje* iznosi; nije naime ni istina, da je to samo po sebi već zanimljivo, nego su ti osjećaji zanimljivi tek po tom, ako su bilo kako za unapređenje narodnoga života važni. Sloboda stvaranja u ovome smislu, da je naime dosta zanimljivo, ako umjetnik iznese svoje subjektivne osjećaje bez obzira na to, jesu li kako znatni za ljudsku dušu uopće ili za narodno osjećanje značajni, tako je široka, da nije više isključena zloporaba. A svemu tome krivo je to, što se prelazi iz jednoga ekstrema u drugi: što se prije umjetnost i odviše stezala, toliko se više danas rasputava. U tu zabludu zapao je i g. A. Dobronić. Zavele su ga krilate riječi individualiteta i slobode stvaranja, koje nijesu neopravdane, ali samo, ako se uzmu pravo: autor nije u tom bio najsjajniji. I on je umjetno potegao granicu između pojedinca i naroda i precjenio vrijednost individualne slobode, te pojedinca odviše udaljio od tla, na kojem dobiva životnu snagu, bez koje se ne može dugo održati. Inače ne bi našao opreke između „patriotizma“ (bolje nacionalizma) i individualizma, i uvidio bi, da oboje ide uporedo i što se ljepše slaže, to se većoj umjetničkoj visini približujemo, kako svjedoče primjeri Smetane, Dvoržaka, Čajkovskoga. Nitko nije toliko osjećao, koliko mu snage podaje narodna gruda, koliko baš veliki umnici. Neopravdanost „patriotizma“ u umjetnosti tiče se samo onih, koji ne luče *pučku* glazbu od *narodne* i koji nijesu kadri upoznati, kako se pod utjecajem razvoja kulturnoga usavršuje duh narodni i zalazi u savršene forme, koje mogu *istodobno* biti narodne i umjetničke. Ako nam je do razvoja „naše umjetnosti“, ne smijemo na slobodu ostaviti našim umjetnicima, hoće li se držati narodnih tala ili ne će, ili ako čete, možemo im i pustiti tu slobodu, ali onda im daleko kuću od naše!

Kako već spomenuh u djelcu imade mnogo lijepih i zdravih misli, koje odaju duboko poznavanje predmeta i prilika, o kojima se radi, pa je stoga ponovo preporučujem pažnji stručnjaka, a i svakoga prijatelja glazbe,

Ovo što spomenuh, bilo je zato, da se o principijelnom jednom pitanju uklone neki nesporazumi, nipošto pak zato, da se i malo umanji vrijednost knjige. Dr. A. B.

Književne bilješke.

Ivan Lepušić. Matica Hrvatska spremi se, da za god. 1908. izda jedno Lepušićovo djelo. O njem samom i njegovu radu malo se za njegova života u nas pisalo. On spada među one nesretne pisce, koji ne uberu lovorike priznanja za svoj književni rad, i tek kada zaklope oči, onda im se u slavu pune stupci novina. Ivan Lepušić skoro da nije ni to dobio. Njegova se smrt oglašila kao i smrt obična čovjeka i koliko sam mogao opaziti, osim što sam nešto opširnije prikazao njegov rad u „Osječkom Tijeku“ prigodom njegove smrti i u svojoj antologiji savremene hrvatske omladinske književnosti „U pjesmi i priči“ (str. 121. - 130.), nije ga se nitko ni spomenuo. „Savremenik“ ga je spomenuo u izkazu preminulih, kao gubitak jednoga člana, ali nekrologa nije donio. Sve to je u ostalom već Jovan Hranilović vrlo zgodno spomenuto u „Glasu Matice Hrvatske“ (br. 13.—16., god 1907. str. 91.) s obzirom na popis književnika, u Strossmayerovom koledaru, gdje kaže: „O nekim piscima, primjerice o pokojnom Ivanu Lepušiću, zabilježeno je tek na dva podpuna retka“. A koliko je toga Lepušić još i izdao napose i napisao, a koliko je ostalo u rukopisu, što će možda i propasti, ako se nitko ne pobrine za vremena! Ne nalazim njegova dva posljedna djela („Čemprez i ruže“ i „Poljsko cvijeće“) ni u bibliografiji za god. 1906.—7. u „Strossmayerovom koledaru“, ni u onoj Velimira Deželića.

Bit će, da je tomu jedino razlog taj, što autori nisu imali pri ruci podataka iz života Lepušićevog, čemu baš želim ovim doskočiti. I tu je opravданi prikor Jovana Hranilovića, kada je govorio, kako je kod nas teško pisati o nekom književniku, koji se sam ili skanjiva dati podatki ili je u tome do skrajnosti nemaran. Kad sam sastavljao spomenutu antologiju, onda sam i sâm pozvao posebnom tiskanicom pisce na suradnju. Lepušić se nije odazvao. Poslije sam doznao, da je bio u tako bijednim novčanjim neprilikama, te nije imao ni za marku i listovni papir. Žalostno za hrvatskoga pisca, ali istinito. Nekako tri i pô mjeseca pred smrt pisao mi je pismo, iz kojega se razbira ne samo njegov književni rad, nego i upoznaje donekle tužan život. U tom listu piše:

Rodjen sam 10. ožujka 1855 u Zagrebu.

U Zagrebu sam polazio pučku školu, gimnaziju i preparandiju, te sam g. 1874. bio ospozobljen za učitelja. Službova sam u Hrvatskoj i Slavoniji kao učitelj u raznim mjestima, imenito u Apatovcu, Virju, Badljevinu i Glogovnici do konca g. 1871. — Tada sam prešao u bosansko-hercegovačku službu. Služio sam ponajprije kano grad. učitelj u Brčki na Savi; zatim kano ravnajući učitelj na grad. školi u Banjoj-Luci, gdje bijah ujedno tajnik i pokretač prvog ustrojenoga gospodarskoga okružnoga društva u Bosni za vrijeme od tri godine dana; nadalje sam službova u Sarajevu na loj dječač. grad. školi, koja je bila ujedno vježbaonica uz učitelj. školu. Napokon službova kano upravitelj na grad. školi u Travniku do konca g. 1889., tada me je bosan. herceg. zemalj. vlada na vlastitu molbu odriješila službovanja u okupiranim zemljama i radi obiteljskih odnosa preselih se u Apatovac u Hrvatskoj. Pošto me hrvat. zemalj. vlada ne htjede reaktivirati u status hrvat. učiteljstva, to ostah sve do danas bez stalnoga zanimanja, premda vrlo uvažene ličnosti posredovahu, da budem reaktiviran i u Zagrebu namešten.

Jos kano *djak* javlja sam se manjim stvarcama u omladin. listu „Smilju“. U Brčkom u Bosni pokrenuo sam (prvi hrvat. list u Bosni) pod naslovom „Bosanac“ (tijednik), koji je prestao izlaziti radi nepovoljnih političkih prilika.

U Banjoj-Luci pristupio sam g. 1896. kano suradnik hrvat. beletr. listu „Vijencu“ u Zagrebu, koji je donosio

moje pjesme i crticu iz bos. života; suradnikom „Vijenca“ bijah do g. 1902. do njegova pada. U Sarajevu bijah suradnikom „Vrhbosne“, te sam radio za nju perom i nakon moga povratka u Hrvatsku, doklegodj je bio redaktorom pokojni moj prijatelj dr. Andrija Jagatić, kanonik Vrhbosanski.

U Brčkom sam g. 1883. napisao i izdao za omladinu „100 basna“, u Banjoj-Luci g. 1886. napisao sam i izdao dramu iz bos. života „Majčin amanet“, u Travniku sam izdao „Pjesničke Prvijemce“ god. 1887., koje srdačno pozdravise i u velike povohliše mnogi listovi i novine, menito „Vijenac“, „Vrhbosna“, „Bosničke Post“, „Bosansko-Hercegovački glasnik“, „Iskra“ dalmatinska, „Napredak“, „Obzor“ i t. d.

God. 1890. pozvao me je odbor Matice Hrvatske u suradničtvu, te je izdala Mat. Hrv. moje „Slike iz Bosne“ i nagradila iz Koturove zaklade, poslije je izdala „Bosancice“. Ujedno me je pozvao u suradničtvu odbor sv. Jeronimskoga društva i društvo je izdalo moje dvije knjige: „Vračara Klara“ i „Zločin i pravda Božja“, a u koledaru „Danici“ izidio je mnoge moje crticu. Za moga boravka u Apatovcu izdao sam slijedeća omladinska djela:

1. „Odabrane basne“ izvadak iz knjige moje „100 basna“.

2. „Dragoljub“.

3. „Kralj i Kraljević“.

4. „Cvjetnik“, sve nakladom Gust. Neuberga u Križevcima, što je hrv. slav. zemalj. vlada posebnom naredbom preporučila za nagrade i knjižnice. Ista knjižara izdala je i moje „Bošnjakuše“ pripovijetke za odrasle.

5. „Borje i omorje“ nakladom L. Weissa u Bjelovaru.

6. „Poljsko cvijeće“, i

7. „Čemprez i ruže“ nalaze se u tisku.

U rukopisu se još nalaze djela: ep „Propast bosanskoga kraljevstva“ i ep „Marija kraljevna Tvrđkova“ (pesn. djela); zatim „Mač bana Nikole Zrinskoga“ pripovijetka histor. u prozi.

U podlistku „Narod. Novina“ tiskana je moja pripovijetka „Karanfil“ god. 1904. Zatim imade mojih pjesama (poslije izdanja Pjesničkih Prvijenaca) tiskanih u raznim listovima za kojih 12 štampanih araka i više crtica u podlisticima raznih novina“

Pripovijest iz drevne bosanske prošlosti od godine 1349.—1366. „Nenad i Bojana“ (god. 1905.) zaboravio je Lepušić spomenuti u listu.

Knjige: „Čemprez i ruže“ doštampane su poslije njegove smrti. Prva sadržaje sedam izvornih pripovijesti, kojima je (većim dijelom) sadržaj iz povijesti i seljačkoga života iz Bosne. Tu on riše život i nevolju našega naroda, a ujedno kazuje put, kojim ima poći, želi li, da se dočepa blagostanja i tihoga spokojsstva. Pisana je lijepim jezikom i dobrijim stilom. Oblik je umjetnički dočlan i ako pod konac pripovijesti nešto jenjava, to biva osobito onda, kada se daje na moralizovanje, kao da to čini preko volje.

Historijske pripovijesti pokazuju, da je dobro bio verziran i poznavao povijest Bosne, a sam predmet vrlo savjestno obradjavao. Lijepo je uspjela povjesna pripovijest „Junak Ali-beg Čengić“ i „Prorok Gajibija“. U odujloj pripovijesti Kriz“ prikazuje pozrtvovnu prijateljsku ljubav. Seljak Grga u velikom gradu i čarobno ogledalo“ dobra je humoreska.

Druga knjiga „Poljsko cvijeće“ sadržaje dvanaest kraćih pripovijesti. Kakvočom zaostaju za knjigom „Čemprez i ruže“, u kojoj će svaki prijatelj knjige naći umjetničkoga uživanja. Ne mislim time „Poljsko cvijeće“ odsuditi, ali se jasno vidi, da ga je autor na brzu ruku napisao i sabrao pripovijesti u posebnu knjigu. Tako je i došlo, da tu ima kojekakovih sastavaka. „Viteška Bošnjakinja muslimanka“ i „Car Josip drugi“ dirljive su i nježne pripovijesti. Slog se mjestimice čita kao narodna pjesma, riječi su birane, a izrazi slikoviti. Pripovijest „Luckasti Rajko“ upravo je sjajna „Mudar savjet“ više je štivo za narod. U pripovijesti „Slijepi Gjurica“ na lijep je način

obradjena poslovica: Kad slijepac slijepca vodi . . . „Pravedan gospodar“ odviše je biblijska, (priča o najamniku i radnicima) „Kasna pomoć, gotova nesreća“ odgovora potpunoma — naslovu. „Sretna djedina“ i ako je samo priča iz narodnoga života, dokaz je, kako bi Lepušić, da je još koju godinu pozivio i u toj vrsti radio, zaista mogao mnogo što i od trajne vrijednosti napisati. Tu je prikazao hrvatski živalj jednostavno baš onako, kakav jest, opis i cijela radnja u mnogo čem podješa me Kosorova „Rasapa“. „Poslušni šegrt“, „Drvo zahvalnosti“, „Plemenito djelo konačno pobijeduje“, „Brat je mío — koje vjere bio“ više su manje pouka i morala, a ima u njima dosta vedre šale, ali se prečesto ponavlja jedan te isti sujet.

Primjetiti mi je, da bi dobro uradila „Matica Hrvatska“, pa da se propita, što je sa njegovom književnom ostavštinom. U spomenutom listu piše Lepušić da ima u rukopisu još ep: „Propast bosanskoga kraljevstva“ i ep „Marija kraljevina Tvrkova“ (pjesn. djela), zatim: „Mač bana Nikole Zrinjskoga“ pripovijetka histor. u prozi. Bića bi vječna šteta, da se što izgubi, ako je vrijedno, a u njegovoj ostavštini mora da ima i drugih rukopisa. Pred smrt je još spremao za društvo sv. Jeronima knjigu novih pripovijedaka. Bilo bi napokon i vrijedno, da se sakupe sva njegova rasijana djela i izdaju zasebno, toga ima vrlo mnogo po našim časopisima i novinama. Možda bi se tim izdavanjem što pomoglo i njegovoj siročadi.

R. F. Magjer.

„Naš kulturni zastoj“.

Donijeli smo u prošlom broju izvadak iz članka, Štampana u „Hrv. Slobodi“ pod gornjim imenom. Pitanje, o kojem se radi, tako je važno, a po prikazivanju piščevu prilike su naše tako žalosne, da se ne bi smjelo preko njega preći na dnevni red, kako se kod nas dogodilo. Već sama činjenica, da spomenuti članak u našoj javnosti nije mogao izazvati nikakova raspravljanja žalosna je, jer očito pokazuje, kako malo u nas misli o ozdravljenju naših kulturnih prilika. A piščeve tvrdnje nipošto ne odaju samo subjektivno njegovo mišljenje, nego se odrazuje u njima dosta općeno mnenje, što ga s njim mnogi dijele — ali jednakost ostaje sve pri starom. Dakako, jer se više jadikuje nad nevoljnijim prilikama i političkim i gospodarskim i uopće kulturnima, a malo se radi. Ima ih dakako, koji ne jadikuju, ali kritikuju, ali takodje ne — rade: dapače moglo bi se reći svojom kritikom često rade upravo na štetu, kad iz strančkih ili ličnih razloga i mnogo zlo pokrivaju, ako ga već ne hvale, a mnogo dobro odbijaju i kude. A oni, koji rade, čudo je, ako nijesu izgubili svaku volju za rad, kolike im se neprilike prave. Poznijem kulturnom historiku bit će zadaća, da zagleda u te naše slične prilike, u kojima glavnu riječ vodi strančarsvo, osobnost, „hrvatski jal“ — i druga slična svojstva — pa se i ne će čuditi općenome našem stanju.

Razvoj naših prilika ide sve više za tim, da razlike u mišljenju i razlike društvenoga položaja i druge zlostvari u opreke; pojedinac i skupovi traže više ono, što ih od drugih dijeli, nego što ih s njima veže, i to je razlog, da se naš cijeli život i rad cijepka u bezbroj stranaka i strančica da svakojakim stajalištima s „Okvirima“ i bez okvira i što ti ja znam sve. I što bi u povoljnim prilikama bio dobar znak, da se društveni život mnogoliko diferencira, da se pojedine težnje i ciljevi posamostaljuju i samostalnošću razvijaju, to u našim prilikama ide na neki atomizam, iz kojega nije vidjeti izlaza — ili ako čete i reći, da je i to deferenciranje, ali pravac njegov nigdje gotovo ne vodi k integraciji. Velik je razlog tome — ne velim: jedini — što za ni jedan dio kulturnoga rada nemamo jakoga središta: bilo u odličnoj osobi bilo u snažnoj ideji, ili ako gdje jest, na jednoj strani se ponajpače izradi u lični kult, u slijepo vjerovanje u autoritet, pa i u dogmatiram, na drugoj previše

ama baš ništa; ona nije živi elemenat kulturnoga rada nego samo izvanjska naprava, pod kojom se često krije velika — praznina. Moglo bi se mnogo govoriti i o nekoj hipertrofiji samosvijesti, o prilično plitkom slobodom, koje s omalovažanjem prelazi preko svega, što je u našem kulturnom radu podržavalo neki idealni zanos, bez kojega nema prava napretka, pa i o dosta plitkome eudemonizmu, pa bismo lako došli na korijen — našemu kulturnomu zastaju.

Sve te prilike rodile su i naš „književni rat“, a odraz njihov je ne samo općeno naše kulturno stanje, nego stanje naše književnosti napose. Pisac članka „Naš kulturni zastoj“ upotrebio je statistiku članom „M. H.“ u „nagodbenoj“ Hrvatskoj, da iz nje izvade neke po-ljekte. Valja doduše uzimati onu statistiku s nekim oprezom, ali o tom nema sumnje, da je već iz nje razabire, kako slabo podupiru naš kulturni rad baš oni, koji bi po visini društvenoga položaja na to bili najviše pozvani. A zar je to čudo? Kraj spomenute razrožne tendencije, koja se u cijelom našem životu opaža, bilo bi pravo čudo, kad bi društvena „aristokracija“ stajala u uskom dodiru s narodnim interesima i težnjama. Ova stoji u političkom, kulturnom i svakom pogledu više pod utjecajem tujine nego narodnim, pa i ne može dovesti u sklad svoje „visoke potrebe“ s težnjama i potrebama našega naroda. Koliko su baš protivnici „M. H.“ u književnosti zauzeli slično „aristokratsko“ stano-vište, i koliko su se tim udaljili od valja pravca književ-noga rada, nije mi ovdje isticati. Bilo je o tom već dosta govora; možda će nas još nepovoljnije prilike prisiliti na to, da budemo bar u književnosti nastojali naći sklad između savremenih potreba općeno kulturnih te ciljeva i težnja narodnih. O važnosti najviših slojeva društvenih, pa i o važnosti pojedinaca za kulturni razvoj, može se suditi razno, no toliko ipak stoji, da nipošto nije prirodan odnosaj, ako se oni, koji su na visini društva, koji ga vode i njim upravljaju, oviše udalje od narodnoga tla, da tim nastane u družtvu jaz, koji rastavlja kulturna pojedinka od cjeline narodne.

Kod nas kao da je na nesreću baš tako, kako ne bi smjelo da bude. Gotovo jedno stoljeće je prošlo od ilirskog pokreta, koji je išao za tim, da približi inteligenciju narodu, a i narod da uzdigne do kulturnih naroda — pa ipak tko trijezno prosudi naše stanje, morat će priznati, da još uvijek nemamo u potpunome smislu *narodne inteligencije* ili bar ne u onoj mjeri, u kojoj smo to mogli imati. Naša aristokracija s rijetkim iznimkama se većinom drži po strani, te i ne osjeća s nama, naša plutokracija je većim dijelom tujinska, te za naša kulturna poduzeća i ne mari, a i veliki dio duševne aristokracije, ili bar veliki dio onih, koji zapremaju odlična mesta, ne osjeća takodje živu svezu s narodnim životom, pa i ako što čini, ne čini od svoje volje, nego više pod utjecanjem „socijalnoga pritska“, i „javnoga mnenja“ ili društvena položaja. Kad naime ne bi tako bilo, zar bi primjerice moguće bilo, da se u toliko godina još nije sabrala dolična svota za spomenik Strossmayeru, kojega veliku važnost za našu kulturu valjda svi dobro znaju? Ta pojava pak nije osamljena i dalio bi joj se sva sila drugih vrlo lako pribrojiti. A što je najgore, naše kulturno nastojanje nije dosta obuzelo najviše slojeve, ali nije dosta daleko prodrlo u šire vrste naroda: tu kao da je još najživljiji politički interes, o kojega jačini takodje ne smijemo oviše optimistično suditi. Za ostala kulturna nastojanja u svemu je dosta slab interes. Ili zar nije značajno, da medju članovima „M. H.“ ima samo 18 seljaka; uzimimo, da je koji od njih slučajno ubrojen i medju posjednike, još uvijek bi broj bio tako malen, da upravo izčezava. Ili zar je možda broj obrtuika (nabrojimo ih je oko 200) tolik, da se može tu govoriti o interesu za knjigu? Ne će li čovjek prije doći na misao, da se u nas još — malo, vrlo malo čita! Književna produkcija je velika, i potreba malena, može li tu biti razvoja, napretka?

(Svršit će se.)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ ureduje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 19 U ZAGREBU, DNE 10. LISTOPADA 1908. GOD. III.

Ilija Okrugić Srijemac.

Napisao Jovan Hranilović.

I.

Već odavna se spremam, da osvježim dičnu uspomenu *Ilije Okrugića-Srijemca*, jednog od najustrajnijih, najmarljivijih i najsvestrajanijih hrvatskih književnika iz ilirskog doba, te da što iscrpivije prikažem njegov književnički individualitet, koji radi raznih razloga nije još do sada nigdje u punom svjetlu prikazan, ma da je Ilija Okrugić i kao čovjek i kao pjesnik i kao rodoljub bio znamenita pojava u našem narodu. U dosadanjim prikazima njegova života i književničkog rada, u koliko su meni poznati, uvuklo se je mnogo neispravnih podataka. Što se mehanički prenašaju iz starijih u novije književnopovjesne sastavke, u kojima je i o Okrugiću riječ.

Do sada je Okrugića kao čovjeka, svećenika i književnika najuspjelije prikazao veliki njegov poštovač, apostolski protonotor i dekan-župnik djakovački monsig. Milko Cepelić u br. 11. „Glasnika biskupija Bosanske i Srijemske“ od 15. lipnja 1897., u maloj, ali jezgrovitoj raspravici, napisanoj pod neposrednim dojmom vijesti o njegovoj smrti. I prije i poslije toga pisali su o Okrugiću razni njegovi književnički prijatelji, ali nijedan od njih nije obuhvatio sva područja njegova književnikovanja, jer je njegov književnički rad rastresen po raznim hrvatskim i srpskim listovima i kalendarima, a vrlo mnogo njegovih pjesničkih, književničkih, publicističkih i znanstvenih proizvoda ostalo je u rukopisu ili je štampano bezimenno. Samo kada se uzme na oko sav taj njegov književnički rad, može se razabratи prava njegova znamenitost na književničkom polju.

Kao čovjek ostao je nezaboravan svakomu, tko ga je imao prilike poznavati i vidjeti u časovima, kad je, što no riječ, bio svoj medju svojima. Široka, srijemska priroda, pun duha i pjesničkoga zanosa, prostrana pogleda, svestrano naobražen, iskren i odlučan, oduševljeni apostol

bratske ljubavi izmedju Hrvata i Srba, bio je ljubimcem i jednih i drugih, a njegova uža okolina nikada ga dosta prežaliti ne će.

Samo onaj, tko ga je lično poznavao, moći će u punoj mjeri osjetiti toplinu i čar mnoge njegove pjesme, kakovih je u raznim prigodama na hiljade ispjevao, a da široka javnost o njima nikada ništa doznaла nije.

Kao čuvar njegove književne ostavštine našao sam medju njegovim rukopisima vrlo zanimljivih stvari, naročito mnogo pjesničkih proizvoda tako intimne sadržine, što ne će nikada moći izaći pred široku javnost, a ipak se i u tim pjesničkim izlevima njegove neobično bujne mašte razabiru jake crte njegova individualiteta.

Ali i osim tih proizvoda intimne prirode našao sam u njegovoj ostavštini veliko obilje raznovrsnih pjesama lirske i epske, te prozom napisanih književnih i znanstvenih sastavaka, od kojih je većini sudjeno, da ostane u rukopisu, dok bi se neke mogle upotrebiti već radi očuvanja karakteristike vremena, u kojem su pisani. Tako sam našao rukopis njegovih putničkih bilježaka iz g. 1846., u kojima bilježi, što je video na putovanju iz Djakova preko Broda i Požege u Zagreb, gdje se je upoznao s Rakovcem, te sastao s Mažuranićem, Demetrom, Babukićem i drugim znamenitim ilirskim prvacima.

Znamenita je i njegova prepirkica s mnogim našim znamenitim ljudima, počevši od g. 1845. do njegove smrti, g. 1897.

Stoјalo me je mnogo truda, da sve te stvari pročitam, porazgleđim i pribereм. Mnogi rukopisi njegovih i ovećih pjesama, koje i danas ne bi bile bez vrijednosti, napisani su olovkom; mnogima nije moguće bilo naći početka ili svršetka; kod mnogih imade toliko rukopisnih varijanta, te je očvidno, da ih je pjesnik o svojoj domisli ili prema savjetu prijatelja, kojima je koncept čitao, ispravljaо, preinacivao i dotjerivao.

Za neke od tih pjesama nije u opće moguće ustanoviti, je su li već gdje štampane, a nekoje su ostale samo u nacrtnom konceptu.

I tu sam iskusio, kako je teško s uredjivanjem književnih ostavština, gdje ni sâmi pisci ne vode evidencije o svojim književnim proizvodima i rukopisima, te ne pribilježuju, što bi bilo potrebito, da se uzmogne sav njihov književnički rad sastaviti u cijelovit i pregledan prikaz.

Za mnogi pjesnički proizvod Okruglićev doznao sam tek iz sačuvanih u njegovoj književnoj ostavštini pisama raznih mu književnih prijatelja, s kojima se je dogovarao i razpravljao o svojim književnim osnovama i zamišljajima. Naročito su zanimljiva pisma književničkog mu druga i savremenika *Janka Tombora*, koji još i sada živi kao umirovljeni župnik Piškorevački. Iz tih pisama sam razabrao, da je Okruglić i Tomboru bilo od njihove duhovne oblasti zabranjeno, da pod svim imenom davaju u štampu u listu „Nevenu“ svoje pripovijesti i pjesme. Njih to dakako nije smetao, da i nadalje književnikuju. Dobro su znali, da ovaj upliv „više vlasti“, radi kôjega im je zabranjeno bilo pod svojim imenom slati u štampu pjesme i pripovijesti, ne će dugo trajati i da će tim prije prestati, čim se više hrvatskih pisaca okupi na književnom polju.

Ta zabrana je možda i bila glavnim razlogom, da je mnogo Okruglićevih naročito patriotskom tendencijom prosjanih pjesama ostalo u rukopisu. Danas više ne mogu te pjesme biti od onoga dojma, što bi ga u ono vrijeme bile i svojim sadržajem i oblikom na savremenike učinile.

Uza sve to je književna proizvodnja Okruglićeva bila upravo ogromna. Mogu reći, da je on bio jedan od najproduktivnijih naših pjesnika iz ilirskog doba, a možda baš i najproduktivniji medju svima njima. Napisao je više od hiljadu većih i manjih lirske pjesme, nekoliko sadržajem i oblikom upravo lijepo uspjelih ovećih epskih pjesničkih proizvoda i pojmenice: „Posestrîmstvo“, „Bugarice ili Sećerće i Biserće“, „Čvor“, „Noćnica“, „Vilina vodica“, „Posljednji sastanak“, „Dojčin Petar“, i oveći ep „Ivan Kapistran“, a osim toga mnogo većih i manjih balada i romanca, od kojih bi se nekoje i danas mogle sa zanimanjem čitati.

Osim epskih i lirske pjesmotvora našao sam rukopise drama: „Sacurica i šubara“, „Šokica“, „Hunjkava komedija“, „Piščeva kubura“, „Grabantijaši“, „Varadinka Mara“, „Dojčin Petrova ljubav“, i dvije dramske radnje pod naslovom: „Miroslava“ borba ljubavi pri obsadi Kandije“ i „U katakombah“, za koje nisam još mogao ustanoviti, jesu li to originalni Okruglićevi, kako bi se dalo suditi po rukopisnom konceptu, ili su prerađbe ili prijevodi tudi dramskih pjesmotvora.

Ovamo još spadaju dramski originali Okruglićevi: „Seljanke ili pastirski razgovori“ i dvije

variante oveće alegorije „Sastanak vila“. Sve to je ispjевao u čast biskupu Strossmayeru.

Našao sam i rukopise nekih Okruglićevih izvornih historijskih pripovijesti: „Lijepa Klementinka“, „Vezirac i Tekije“, „Prognanici“, „Morovićgrad i velika crkva“ i rukopis humoreske: „Omljela Tinčika“ i rukopis pripovijesti: „Vjera, domovina, ljubav i prijateljstvo“. Te su pripovijesti štampane u „Nevenu“.

Osim ovih beletrističkih radnja napisao je Okruglić svu silu raznovrsnih arkeoloških, historijskih teološkopastoralnih i publicističkih rasprava, crtica i sastavaka, od kojih su mnoge štampane u raznim časopisima i listovima, te neke od njih i danas imaju veliku vrijednost. Tu i ne spominjem njegove mnogobrojne propovjedi.

Uzveši sve ovo na um, vidi se, da je Okruglić bio doista vrlo produktivan i svestrano izobražen hrvatski književnik, te je skrajne vrijeme, da se njegov književni rad i otme zaboravu i u što iscrpljivjem obimu prikaže čitačim krugovima hrvatskoga naroda, koji je on ljubio svim žarom svoje pjesničke duše.

Prihvaćajući se toga posla nastojati ću, da ostanem objektivan i da barem u velikim potezima nacrtam vjerni književnički lik dragoga svoga pobratima Ilijie.

Žaliboz nema izgleda, da bi ikada moglo biti odštampano i pred narod izneseno baš sve, što je on ispjevao i napisao. Može biti bi se ipak našao način, da se u posebnoj knjizi prikupi u cjelinu pregledni izbor barem njegovih lirske i epskih pjesmotvora i odlomaka iz većih mu epskih pjesama, da trajno ostane u narodu živa njegova svjetla uspomena.

U ovoj radnji prikazati ću njegov beletristički rad i to posebice njegove lirske, epske i dramske pjesmotvore i proizvode, zatim njegove pripovijesti, i u svezi s time i ostale njegove književne sastavke. Ali prije svega je nužno, da u kratko nacrtam njegov životopis, te ga prikažem, kako je on bio kao čovjek, svećenik i rođoljub.

Kako su njegovi pjesnički i književnički proizvodi vjerni odraz njegova mišljenja i osjećanja i života, — sav njegov književnički rad je za pravo prava vjerna slika njegova individualiteta.

Kakov je u svojim pjesmotvorima, takov je i u životu bio. Njegove naročito mnogobrojne lirske pjesme, vjerno su ogledalo impresija i utisaka njegove okoline, njegovih doživljaja i njegove lektire.

Njegovi savremenici, koji su ga lično poznavali, čitati će uvijek s dvostrukim uživanjem pjesničke izljeve njegove lijepe i poštene duše i njegova toplog, iskrenog, žarkim rodoljubljem prožarena srca. Ljudi njegova soja nisu svakidanje pojave, i ako je i on mogao o sebi reći: nihil humani a me alienum puto.

II.

Ilija Okrugić rođio se je dne 12. svibnja 1827. u srijemskim Karlovcima gdje mu je otac bio gradskim činovnikom. Starinom potiču Okrugići iz Morovića, o kojima je napisao pripovijest: „Morovićgrad.“

Svoje roditelje je Ilija morao jako voljeti, sudeći po listovima njegova oca, koji se je također zvao Ilija. Otac mu je umro u Karlovcima u visokoj starosti od 88 ljeta 28. studenoga 1861., dok mu je mati umrla također u mjesecu studenom (18.) g. 1860. Našao sam medju rukopisima originale pjesama, u koje je Ilija prelio svoju gorku tugu za upokojenim svojim roditeljima, žaleći najviše što im nije mogao stajati uz samrtnu postelju, kada su za uvijek svoje oči zaklopili. Obje te pjesme štampane su u subotičkoj „Bunjevačkoj i šokačkoj vili“ od g. 1872., koju je onda uredjivao zasluzni Ivan Antunović, pobratim Ilijin.

Pjesma u smrt majci ispjavana je dne 27. studenoga 1860. pod neposrednim dojmom vijesti o smrti ljubljene mu matere, dok je ocu posvetio vrlo dirljivu pjesmu na sâm dan obletnice njegove smrti 28. studenoga 1862. U toj pjesmi je velikim potezima ocrtan sav životopis Okrugićeva oca, o kom medju inim pjesnik veli: „Dost' si bio u školi života, — dost' vidio krajeva različnih, — njenih nauživo se krasota, — svjedok bio važnih dogodjaja; — Narođe si gledō uzmučane, — Kad franceski vihor sve zamuti, — Prieštoste si gledō uzdrmane, — U bojevih sudjelovo ljudi, — Gledō, kako sreća ruglo stvara, — Čineć cara roba, — roba cara“. — Pjesnik plače nad mrtvim ocem gorke suze, ali priznaje, da njegov starački život i nije više bio životom, već patnikovanjem, te da su njegovi posljednji dani bili naginjanje zrelog klasja pod dohvata srpa.

Još je dirljivija pjesma nad mrtvom mu majkom, koju najviše žali radi toga, što ostavlja nezbrinute dvije kćeri i jer ga je nježina nježna ljubav vodila putem života. „Z Bogom majko, moje sunce jarko, — Sto mi ne će nigda više sjati, — Z Bogom srce, ah ljubavlju žarko, — Sto me neće više milovati, — Z Bogom majko mila, slatka, draga, — Nježna dobra umilja i blaga.“

Obje te pjesme nešto su podulje, a to je u opće karakteristika pjesnikovanja Okrugićeva, da je redovno preopširan i prebujan, — pak će to biti poglaviti razlog, što mu pjesme nisu bile u širim krugovima popularne.

Od sestara, što ih Okrugić spominje u svojim pjesmama, dvije su ga preživjele. Neudata mu najmladja sestrica Filka, koja mu je vodila do smrti kuću, živi još i danas u Petrovaradinu, —

živi samo uspomeni svoga brata Ilije, ma da je imala bila prilike, da se uda. Njoj, svojoj vjernoj njegovateljici ostavio je na uživanje svoju skromnu prištednu.

Pučke škole i gimnazije svršio je Ilija u rodnom svom mjestu, u Srijemskim Karlovcima. Kako je u njega bilo osobito dobro pamćenje i bistar um i kako je sve do svoje smrti bio rijeku radin i marljiv čovjek, nema sumnje, da je bio dobar učenik. Svakako je već kod kuće naučio upravo savršeno njemački jezik, kojim se je u kući njegovih roditelja najviše razgovaralo. Otac je i kasnije s njim dopisivao samo njemački, ali se je uvijek zagrijevao za napredak hrvatske književnosti, naročito za književni rad svoga sina, kojega je nazivao „svojom dikom“.

Ali Iliju nije smetala ta nijemština u njegovoj roditeljskoj kući, da punom dušom prione uz ilirski pokret i da već od najranije mladosti zavoli i hrvatski jezik i narodnu knjigu. Razumije se, da inače i nije moglo biti u Srijemskim Karlovcima, gdje je mnogo drugovao sa svojim srpskim školskim drugovima i imao prilike, da čita proizvode ondašnje hrvatske, a naroči srpske književnosti. Odtuda onaj njegov zanos za bratsku slogu Hrvata i Srba, koji ga nije nikada do smrti ostavio.

U opće je očit upliv njegove Karlovačke okoline i okolice na sav njegov život i književni mu rad. Nije mirovao, dok nije pribrao sve, što je povijest zabilježila spomena vrijedno o Srijemskim Karlovcima i povjesnim dogodajima u tom gradiću i njegovoj okolini.

Kasnije se je dao i na proučavanje povijesti svega Srijema i znamenitijih srijemskih mesta. Veliki dio njegovih pjesama, lirske i epske, pa i nekih drama za pravo i nije drugo nego poetizirana povijest pojedinih srijemskih mesta i povjesnih dogodjaja. U tom je išao tako daleko, da se je dao u potragu za historijskim podatcima o Srijemu od najstarijih vremena sve do godine 1848. i dalje amo. Iznašao je povjesne podatke o rimskim carevima i vojvodima. što su se u Srijemu rodili ili im inače stoji ime i uspomena u svezi sa Srijemom. Znameniti su njegovi naslasci i sastavci o tom u „Arkviju“ za jug. povijest i u raznim časopisima. Našao sam svu silu takovih bilježaka te vrsti medju njegovim rukopisima. Mnoge je upotrijebio kao historijsko uporište svojim pjesmotvorima ili kao tumač pojedinih mesta u svojim sonetima i epskim pjesmama.

Doista nije uzaludu pridao svome imenu predjev: „Srijemac“. Ni jedan hrvatski pjesnik nije se tako odužio svome rodnom kraju kao Okrugić svomu rodnom Srijemu — svojim pjesmama, pripovijestima i dramskim pjesmotvorinama.

(Slijedi.)

Sabirači „Matičinih“ hrvatskih narodnih pjesama.

Piše dr. Nikola Andrić.

3.

Baldo Melkov Glavić.

Jedan od najznačajnijih i najvećih zbornika naših narodnih pjesama odasao je „Matici“ s otoka Šipana god. 1887. pop Baldo Melkov Glavić, današnji slijepi kanonik dubrovačke biskupije. U svemu 118 knjiga sa 4561 sitno ispisanim stranom! U osobitoj knjizi (119.) dodao je imenik kazivača i kazivačica, od kojih je pobirao pjesme. U svemu 88 osoba, kojima je svima dodao kratki „nacional“, što su, tko su i od koga su naučili svoje pjesme. Glavićev zbornik jedini je medju svima zbornicima „Matičinim“, u kojem saznajemo ne samo, tko je koju pjesmu sabiraču kazivao, nego i *od koga ju je taj kazivač naučio*. To je dakle jedini primjer ove vrste, što nam je uopće poznat. I sve je ispisano tolikom savjesnošću, da je najstroža nauka sebi ne može bolje zaželjeti. Glavić je ovim zbornikom sebi sazdao monumentum aere perennius pa će njegovo ime biti zapisano zlatnim pismenima medju prvim sabiračima hrvatskog i srpskog plemena.

Prvih 97 knjiga ispunio je Glavić junačkim pjesmama svih doba, medju kojima dvije trećine zapremaju uskočke pjesme kola Ivana Senjanina i hrvatske hajdučke. U svemu 297 pjesama. Gotovo nema herojskog poznatog motiva, koji tu ne bi bio zastupan po jednoj, a i po više varijanata. Neke su i unica. Ima ih kraćih i dužih, zbijenijih i vodenijih, sve prema vrsnoći kazivača. Pjesma o ženidbi Ivana Senjanina (str. 325.) sama sobom iznosi 1277 stihova, a o ženidbi Kraljevića Marka (br. 157.) dapače 1328. — Poprečna dužina svih Glavićevih junačkih pjesama mogla bi se zaokružiti na neko 350 stihova. Dakle upravo na onoliki broj, koliki obična dobra pjesma smije iznositi, da ne bude nadoklamljena i kontaminirana od dva ili tri raznolična motiva. U svemu je Glavić zapisao preko 100.000 stihova.*

U četiri knjige (od 98—101.) nanizao je Glavić 70 šaljivih pjesama, koje sabirač nazivlje satirama*. U tri knjige (od 102.—104.) ispisao je bugarske većim dijelom ženskoga karaktera. U šest knjiga (od 105.—110.) djevojačke veće kršćanske, t. j. pričalice i balade, a u tri (od 111.—113.) djevojačke turske istoga značaja. U knjigama od 114., 115 i do polovice 116. manje djevojačke turske i kršćanske. U drugoj polovici 111. i prvoj polovici 117. „kolende“, a onda do

konca molitve, svatovske pjesme, počašnice, uspavanke, zagonetke i sitnež. — Dakle najviše prostora zauzimaju mu junačke pjesme. Medutim u ženskom odlomku (svezak 105.) spominje Glavić 42 pjesme, koje ubraja u ženske, a pogrešno ih je umetnuo u odlomak junačkih pjesama. Ali ja sam medju muškima našao još veći broj pjesama, koje se odlučno moraju ubrajati medju ženske pričalice, samo dok se dogоворимо, što je zapravo ženska, a što muška pjesma koja stvar — kako je poznato — još nije prečišćena.

Vuk Karadžić na 19. strani u predgovoru svojih ženskih pjesama od god. 1824. kazuje, kako je pokatkad teško odrediti, koja pjesma pada u žensko, a koja u muško kolo. — „Gdje-koje su pjesme tako na medji izmedju ženskih i junačkih, da čovjek ne zna, medju koje bi ih uzeo. Neke su ženske naličnije na junačke nego na ženske, ali bi se teško čulo, da ih ljudi pjevaju uz gusle (već ako ženama), a zbog dužine ne pjevaju se ni kao ženske, nego se samo kazuju.“ — O ovim „polumuškim i „poluženskim“ pjesmama dalo bi se vrlo mnogo razgovarati, a možda ćemo doskora baš s njihovom pomoću pokušati da razjasnimo glavno pitanje o evoluciji junačkih naših pjesama.

Ovih polumuških pjesama sačuvano nam je najviše u zapadnim krajevima, po Dalmaciji i otocima, a najizdašniju gradju pruža nam baš ovaj znameniti Glavićev zbornik. I za čudo, najveći dio najjedrijih i najboljih pjesama kazivale su Glaviću upravo kao i Palunku — ženske, i to starije. Koje pjesme pjevaju djevojke, a koje opet sredovječne žene, za ovu tanku distinkciju našao sam klasičan dokaz u rukopisnom zborniku jednog slavonskog sabirača.

U jednoj knjizi Luke Ilića Oriovčanina, nalazim umetak od 16 listića, u kojemu je Antun Rodić, (posljednji izdanak većih fratarskih pisaca slavonskih), popisao 32 ženske pjesme u Nurkovcu, svom rodnom mjestu; i to još g. 1846. Sabiraču kazivala je pjesme većim dijelom djevojka Margita Ilijašević i starica majka samoga sabirača. Margita mu je *pjevala* samo *kraće* ljubavne pjesme, koje se „pjevaju u kolu i u večer pred kućom na posilih“, a mati *kazivala* duže. Djevojke veli Rodić, hvale svoje pjesme i tvrde, da su ljepše nego one „starinske“, koje žene pripovidaju“, a ženama se opet više svidjaju pričalice i balade, jer su „bolje starinske“. — Ovaj je dokument osobito značajan, jer nam po dobi kazivačicu klasificira pojedine grupe narodnih pjesama i pokazuje, kojemu sloju ugadjaju jedne, a kojemu druge. Kad sam ovo pročitao,

* Od mene dakako nitko ne može tražiti, da točno izbrojim sve stihove, a bilo bi i izlišno. Budući da je Glavić ispisao 4561 stranu, od koje svaka poprečno iznosi 25 stihova, to bi zapravo bilo 114.025 stihova u svemu.

onda sam radi kontrole prelistao sve pjesme, koje sam dosad već uredio za petu knjigu „Matičnih“ pjesama, u koju imaju da udju baš te starinske pričalice i balade. I za čudo, gotovo sve pjesme od reda kazivale su pojedinim sabiračima — isključivo starije ženske. Koje su medju njima kazivale djevojke ili pogdjejkoji muškarac, to se — ponajčećma kod Glavića — razabира, da su ih većinom naučile od starih žena.

Gotovo kod svih naroda starijega i novijega vremena upravo su se žene odlikovale ne samo osobitom sposobnošću, da starije pjesme zadržavaju u prvobitnom obliku, nego i da neprestano izmišljavaju nove. Pri tome ih pomaže jača glazbena prijemljivost i bolje pamćenje nego što je muško. Njemački folkloristi ističu Kočevlje u južnoj Kranjskoj kao osobitu oazu, u kojoj se isključivo ženske odlikuju predavanjem starih — a pjesnički najvrednijih — njemačkih pjesama. Dakle upravo kao i kod nas. Od finskih žena sjeverne Evrope, pa sve do afričkih Kabila umiju upravo žene pjevati i kazivati takove pjesme, pored kojih se slušaćima srce rastapa od miline, ali i steže od boli.

Za sve dosadašnje sabirače hrvatskih narodnih pjesama ostat će Baldo Glavić klasičan radi svojih izvanrednih kazivačica. Da im samo čujemo imena! Begin Anica sa Šipana Peš Marija i Rebeka s otoka Mljeta, Barabić Kata Osojačka (iz Osojnika u dubr. primorju), Car Kate, Bensan Jele s Loputa, Burić Marija, Četinić Marija iz Blata na Korčuli, Dobud Kate, Mare i Ane, Drijemčević Mare, Kalugjera Katinka s Korčule, Lazar Mare Mlječka s Koritā, Gazivoda Pavle i Frane Andrijina, Dušilo Franica, Mare i Nikica, Fortunić Mare (učila od Kate Kalafatić iz Luke na Šipanu), Franičević Kate, Glavić Mare, Vice i Ane, Gundić Jela (Krnavoka), Korunić Jaka (Korčulanka), Markovina Mare i Kate, Murat Made, Nike i Franica Marat, Palunko Jela, Prvetić Stane, Rusin Kate, Skvrce Kata (Konavoka s Pločicā), Sijerković Kate, Tadić Antica (s otoka Hvara), Tomašić Jakica (iz Smokvice na Korčuli), Vijolić Ane i Luce iz Orašca, te napokon Zec Kate.

To su eto narodne naše pjesnikinje i kazivačice jedinog Glavićevog zbornika, medju kojima ima — kako vidimo — i takovih, kojima se cijele porodice od davnine zabavljaju i osvježivanjem narodne predaje. Neka im se ime ne zatre u uspomeni!

Ako je sudjelovanje ženskinja u životu narodne poezije kod svih naroda vanredno znatno*, to je kod nas Hrvata (u uporedbi i prema braći Srbinima) upravo najznačnije. Ženski je osjećajni život intenzivniji od našeg muškoga. Strune njihovog čuvstva obilatije su i drhtavije, pa zato u

mladosti ozvanjaju s njih sladji i tanji izljevi, a u starosti dublji i potresniji. U moćnom orkestru ljubavne ljudske strasti nema tona, kojega se osjećaj naših pjevačica nije dotakao — Ako ste ikada stajali kraj razigranog kola i pazili, tko vodi glavnu rieč, mogli ste se uvjeriti, da su djevojke i otvoreniye i bistrije i razgovornije od muškaraca. Pa i na posijelima! Momci stoje do vratâ ili kraj peći sa štapom u ruci i pod šeširom pa slušaju, kako djevojke izvijaju ljubavne svoje arije, izmjenjujući se sa starinskim pričalicama zrelih žena i sijedih baka. Momci stoje i — sasvim pasivno — gutaju njihove tradicijom posvećene stihove. Ženskinje uopće lakše uči i duže zadržava narodnu predaju nego muškinje, upravo kao što se ono i teže odriče narodne nošnje. Da hrvatske seljakinje nisu tolikom odanošću privezane uz našu narodnu poeziju, jamačno ne bi kod nas nacionalna lirika nikada dozorila onako umiljatim cvijećem, a možda ne bi nikada došlo ni do naše sjajne — epike. Za mene je više nego ujamčeno, da su u historiji naše narodne poezije — ako je uopće bilo epohâ, u kojima se *junačka* pjesma slabije kultivirala — jedine žene održale ostatke starih pjesama, podmladile ih i predale ih muškarcima na daljnje razradjivanje. Do tog uvjerenja dovodile su me malo pomalo upravo Glavićeve otočke kazivačice. Otočani su omedjašenošću svojih prirodnih granica mogli — poput mnogih jezičnih osebina — zadržati i koješta drugo od davne davnine, što se na tvrdom tlu rasplinulo pred drugim utjecajima. Zato ćemo baš na otocima i bližoj im Dalmaciji nalaziti ključeve kojekakovim osnovnim pitanjima, oko kojih se vrti sva nauka o našoj narodnoj predaji.

O svim Glavićevim kazivačicama kao i o ljetotama njihovih pjesama nije moguće ovdje potanko govoriti, ali da čitaoci uzmognu dobiti o njima barem neki pojam, prozborit ćemo tek o nekojima.

Najvažnija kazivačica s otoka Šipana bila mu je *Anica Begić*, udovica od 70 godina rođena Kalafatović. Ona se bavila pašom, kućnim i težačkim poslovima, a najviše ribarenjem u očevoj i bratinskoj družbi. Nije nikako polazila škole, pa tako nije ni jednoga slova poznavala, ali je zato bila neobično darovita i upravo čudo od ljudske pameti. Još je i pod teretom svojih teških godina bila kadra naučiti pjesmu, ako je samo jedanput čuje. Dakako, samo ako joj je pjesma po volji; inače je nije ni slušala. Najviše je — za čudo — znala *junačkih* pjesama. Glavić je od nje zapisao 83 junačke pjesme s neko 20.000 stihova. Za svaku pjesmu znala je kazati, od koga ju je naučila. Najviše ih je dakako naučila u Luci na Šipanu, i to od oca svoga Antuna Kalafatovića, negda glasovitoga pjevača i guslara. A onda iz stonjskog i dubrovačkog primorja. Većinu ovih muških pjesama naučila je dakako od muškaraca, a samo tri od Marije Muzare

* U Starom zavjetu ne spominje se od Mojsija do Davida nijedna pjevana pjesma osim u ustima dviju žena, Debore (Knjiga o sudijama, gl. 5.) i Ane (Samuel, knj. I.; gl. 2.)

s Gromače, Mare Boroje i svoje sestre Kate. — Nadalje je Glavić od iste Anice zapisao 13 „satira“, pod kojim imenom razumijeva sabirač duže pjesme šaljivoga i satiričnoga sudržaja. Bugaršticu 21, medju kojima već prevladaju ženske kazivačice kao što se medju satirama razabiru gotovo sami muškarci. Napokon 24 veće i manje ženske pričalice i 5 najsitnijih pjesama.

Medju najljepše ženske pjesme ove kazivačice ubrajaju se „Vojinova Angie“, „Grkinja Manoila“ i satire: „Jelenova napitnica“ i „Ciganski lijek za bolnu kadunu“. Za prvu pjesmu dosada nisam našao ni jedne varijante u drugim zbornicima, pa mi je zasada unicum. Lijepa Angie vezla je vezak na prozoru svoga dvora. U to doleti vila i reče: Ljepša si od mene, ali ti je uzalud ljepota, kad je ne će junak uživati nego crna zemlja. Angie moli vilu, na je ostavi u životu, jer je jedinica izmedju devet braće, pa će braća dati vili devet dobrih pod opravom konja, babo polu svoga blaga, a mati oba oka. Ali vila zato ništa ne haje. Kad bi vile mito uzimale, sve bi polje zlatom pozlatile, a sve gore biserom kitile. Ona napne strijelu i udari Angju usred čela. Umirući, zamoli djevojka majku, da ju obuče u najljepše odijelo i da je nakiti veslidjenom; neka je braća pokopaju u polje Mesevo, a njeno ruho podijele sirotama bez majke. Neka nose, i nek je spominju! To izusti, a dušu ispusti. Majka zakuka kao kukavica, na što dodju braća, te je izvedu iz odaje. Braća su žalila sestru; ukopala, kako je naredila, a njeno ruho razdijelila sirotama.

Kao kakava kantata! Tiho i dostojanstveno lelju se veličajni glazbeni motiv omamljujući auditorij. Za srce te zahvata i povlači te za sobom bogatstvo instrumentacije, koje se ni izdaleka ne da razabradi iz prozognog pripovijedanja. To treba pročitati u onim klasičkim stihovima slatkog šipanjskog dijalekta.

Tema „Grkinje Manoje“ nije neobična, pa se javlja isto tako u Slavoniji kao i u Hercegovini, ali je Beginkina pjesma najzaobljenija od sviju poznatih; zaobljenija i od Pavlinovićeve iz Drvenika kao i od Zdjelarovićeve iz Sibinja kraj Broda. Glavićevu pjesmu diže još i ime „Grkinje Manoje“, jer je već samim imenom karakterizvana podmuklost i neiskrenost Grkinjice, koja vara momke. Lijepa Manoila naime zarekla se, da ne će uzeti nikogega junaka prije nego što joj on ne navede rijeku oko njena dvora, ne zasadi vinovu lozu na tankoj gjemiji i ne ustrijeli sa neba danicu, da ona uzmogne vidjeti, je li zvijezda od nje ljepša. Kapetan Ivan učini i jedno i drugo, a kad je prevezanka zatražila od njega i ono, što je nemoguće — on ustrijeli nju namjesto zvijezde, neka znade, kako se junaci po svijetu varaju!

Pjesmi Anice Begin, kojoj je Glavić dao krasan natpis „Jelenova napitnica“, nalazi se širom hrvatskih krajeva vrlo mnogo varijanata, a u njoj

se radi o tom, kako djevojka ostavlja svoga mnogogodišnjega vjerenika, polazi za drugoga, a prvoga zove u svatove za kuma. Mati savjetuje momku, da se odazove pozivu, ali da za sofrom izrekne takovu zdravicu, da djevojku mladoženja odmah mora ostaviti, a ona poći za njega, prvo dobro svoje. U Glavićevoj pjesmi daje momku ovaj savjet — jelen. Time se diže cijeli motiv do velike umjetničke ljepote. Mladić plačući u gori nailazi na jelena, gdje se od boli prevrće po travi. Mladić ga pita, što mu je, a on odgovara, da je imao koštu, s kojom je jaranio (drugovao) punu godinicu, a sada je eto odjedared nestalo. Ako ju je lovac ulovio, obje noge svoje polomio; a ako ju je tko primamio, da bog dâ se mamom pomamio! Našlo se dakle dvoje nesrećnika, koji su istim bolom bolevali. I tu se sada momak izjada jelenu, a ovaj mu daje dobar savjet: neka samo podje za kuma i neka — napije sokolu, kojega mu kuma nosi pod pojasmom!... Momak tako i učini. Kad je gjuvegija čuo kumove razgovore, a on pobijež glavom bez obzira. Momak na to uze nevjesta za ruku i odvede je u kulu. Uz skaline ga zapita nevjesta: zašto joj je omrazio sreću čineći joj krivo i govoreći ono, što nije istina? A on odgovara: Zar bi bilo pravo, da je drugi odvodi iza devet godina njihovog drugovanja? Njemu bi srce puklo, a ona misli, da joj je učinio „krivo“. I ožene se.

„Ciganski lijek za bolnu kadunu“ složen je neodoljivom komikom. Stari kadija imao mladu ženu, koja ga dakako nije begenisala, nego s drugim provodila ljubav. Jednoga dana učini se ona bolesna, pa pošalje svoga efendiju u goru po vodu. Tu se kadija sastane s ciganinom, koji je nosio na ledjima vreću čumura (uglijena). Kadija mu se potuži, da mu je žena bolesna, a ciganin kao ciganin, dosjetljiv, pa mu reče, da ga je žena poslala u goru, ne bi li ga pojelo zvjerinje, jer je ona sebi već „iznašla drugoga“. Nego ako hoće da se uvjeri, ciganin će iz vreće izasuti čumurinu, a njega, kadiju, uvaliti u vreću, pa poći s njim kući, da vide, što je. Tako i bude. Ciganin zamoli kadu za konak, a ona mu dozvoli.

Blizu vrátâ skine vreću s vrâta;
Noge svio, blizu vatre sio,
Pa se grije i na brke smije,
I s kadijom tiho razgovara.

Kad je káda večerala, sidje u „ognjište“ k crnom ciganinu, i zamoli ga, da joj što zapjeva Cigo hoće, ali najprije, neka zapjeva ona! I ona započe. Poslala je, veli, svoga vojna-nevojna po vodu, a kako je „nojca preklopila“, možda se ne će ni povratiti. Ali, ako se i ne povrati, ona za to ništa ne haje, jer ima — drugoga. . . Kad to čuje cigo, prihiti gusle favorove, pa poče:

A čuješ li, vrećetino moja,
Što govori bolesnica tvoja?
Daj izadj, vrećetino moja;

Tebe čeka bolesnica tvoja,
I prihvati drenovaču moju,
Pa izlječi bolesnicu svoju!

Kadija skoči iz vreće, pa stade biti bolesnicu, koju je cigo držao. Liječeći je, starac se umorio; toljagom joj rebra prebrojio. Kad su svršili posao, starac dade ciganinu sto cekina, da se napije vina, a ovaj još na odlasku dovikne:

Hvala tebi, dobar gospodare!
Eto sam te l'ječiti naučio,
Pa ti l'ječi, a l'jeka ne štedi,
Samo gledaj, da — tebe ne l'ječe!

Pjesma je dakle u svojoj vrsti prekrasna. U njoj nema ništa ni previše ni premalo. Fabula sjajna, logika korektna, a forma odlična. Čast Anici!

(Slijedi.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Odborska sjednica od 10. listopada 1908. — Predsjednik se spominje preminuloga odbornika „M. H.“, dra Stj. Miletića i njegova djelovanja u „M. H.“ Prelazeći na dnevni red zaključeno bi, da se u god. 1909. izda peta knjiga narodnih pjesama (balade) u redovnim izdanjima. — Drama „Ciceronovo progostvo“ daje se na ocjenu — „Glas M. H.“ ima se završiti krajem ovoga mjeseca, da se uzmogne s ostalim izdanjima raspačati; redovitim izlaženjem (i za ferijalnih mjeseci) omogućeno je, da se članovima i pretplatnicima dade godišnjak od 20 brojeva kao i dosad. — Knjige za g. 1908. gotovo su posve doštampane, te će se početkom studenoga početi s raspačanjem.

Iz slovenskih dubrava.

Slovenska Matica. — 161. odborova seja. Predsednik nasvetuje, da bi se Matica letošnjega 20. septembra spominjala z literarno ustanovo. Principijelno se pritrdi nasvetu, ki se odkaže gospodarskemu in knjižnemu odseku v poročanje. Umrlemu utemeljitelju Sl. M., dvorn. svetniku Jos. Šumanu napiše prof. Pleteršnik življjenjepis. Matica je priredila Trubarjevo akademijo. Poročilo o knjigah, ki izidejo pred Božičem, se vzame na znanje. Določijo se slike za II. del Kamniških Alp. — Sklapa se o došlih rokopisih. Prirtri se predlogu književnoga odseka o knjižnom programu za l. 1909. (Koroška Onēgin Hrv. antologija, itd.); zbrati bo še obranjene ljudske tradičije o francoski dobi. — Zeljevid je rokopisno malone izdelan. — Pluteršnikov slovar bo v svrhu tehničkega slovarja do konca oktobra ekscediran. Tajnik poroča o internih zadevah o premembah pri povjereništih in prirastku na knjigah. Članarino za t. l. je dosle plačalo 2625 udov.

*

Knjige „Matice Slovenske“ se tiskajo in izidejo letos brezvomno okoli 1. decembra. Funtkov prevod „Fausta“ je že natisnen in Trubarjev „Zbornik“ bo malu končan; v njem izide med drugim obsežna izvirna studija dr. Čerina: „Česmi slov. protest. pesmaric, njih viri in uporaba“ (s sekircami vseh pesmi in faksimili treh), nadalje študija prof. Kovačiča o kulturnem stanju Iztočne Štajerske v 16. veku, Steklasova razprava o protestantizmu v Istri: v Metliki in Hrvatski, Pintarjeva razprava o etimologiji „Raščice“, mnogo beležki itd.; uvod napiše dr. Ilešić. Knjiga prinese slike Trubarjevo, Vergerijevo, Flacijeve, Kristofa Würtemb., škofa Bonoma, Ungnadovo, Zgojilskovo, sliko Trubarjevega epitafa. — Želeti je, da gg. poverjeniki in člani čim preje pošljejo članarino, kakor zahtevajo pravila.

*

„Hrvati i Slovenci“. Kao uzvrat za tople simpatije, sto ih je izrazila hrvatska javnost za Slovence u zadnja

tragička vremena, izvijestio je dr. Fr. I. u „Hrvatskoj“, br. 222, da je ljubljanska knjižara, Lavoslav Schwentner odlučila, imati stalni sortiment hrvatskih knjiga. To neka bude početak knjižarske organizacije. Naskoro ćemo čuti jednak glas o hrvatskim knjižarama. Tako ćemo se boriti zajedno, a i praktičko vršiti, šta kongresi obećaju. Iz smrti život!

*

„Matica Hrvatska“ i „Matica Slovenska“ Ne previše optimizma, a ustrajnost rada — to se mi čini uvjetom uspjeha

Ne mislim, da će slovenska publikacija „Matice Hrv.“ na mah svu hrv. čitaču publiku preokrenuti k slovenskoj knjizi; zadovoljujem se, da ih nekoliko malko zaviri u nju; možda će kasnije pogledati u koje slovenske novine, a napokon istupiti na željezničkoj postaji, gdje ima Slovenaka, pa si ogledali Ljubljaniu itd. itd. Možda! Radit ćemo!

U praznicima 1907. bio sam jedan dan u Krapini; upoznao sam se tamo sa g. M. iz Zagreba. A, vi ste izdali „Slav. Antologiju“ kaže mi te pripovjedi, kako svaku večer čita iz nje; Prešernova pjesma „Nezakonita mati“ čini mu se nenatkriljivim umotvorom svjetske vrednosti. Njegova služavka, štajerska Slovenka mu kaže: „Vidiju, kak lepe pesmi imamo tudi mi,“ a on joj rado povlađuje. A ja pozdravljam ovu dušu hrvatsko-slovensku: tā veliko je veselje nad hrvatskim sinom, koga je opet našla majka slovenska.

A i Hrvatica je našla sina Slovenca: ljubljanski profesor, muž rada, plakao je, čitajući iz „Hrvatske knjižnice“ Gjalskoga critcu „Gaj“! Mladež s oduševljenjem čita i čita . . .

Javnih glasova hrvatskih i slovenskih neću da citiram; prvo su više manje poznati, a drugo u toj stvari smo Hrvati i Slovenci javno stranke! Neka govori treći: Česka „Osvěta“ 1907. br. 9, konstatirajući, kako daleko je obično od golih riječi do čina, veselo pozdravlja praktično zbljanje obiju Maticu, a opetovo govori o njima Dr. Karásek u „Moravskoj Orlici“.

Uoči toga treba nam rad nastaviti, dosljedno i ustrajno nastavljati. Tā ne previše optizma, ali tim više ustrajnog rada — to vodi do cilja.

Dr. Fr. Ilešić.

Književnost.

„Učiteljski rad i njegova plača“. Pod ovim naslovom raspravio je pedagoški pisac Josip Sačer kako i sam kaže „prema duhu vremena i današnjim životnim prilikama“ vrlo aktuelno pitanje na proletnjoj skupštini učitelja, družstva „Zajednice“. Rasprava je objelodjana najprije u osječkoj „Narodnoj Obrani“, koja mnogo mara posvećuje hrvatskoj knjizi uopće, a odanle kao brošurica preštampana. Pisac crta plastično žalosno stanje hrv. pučkoga učiteljstva. Željeti je, da se ova lijepim jezikom napisana knjižica radi njezine važnosti što više raširi. Naručuje se kod pisca u Osijeku.

Književne bilješke.

Tomislav Ivkanec (Smiljan). Književnikovati preko trideset i pet godina i istodobno biti toliko godina urednikom oml. časopisa („Smilje“) zaista je rijekost. Obazremo li se na taj mnogogodišnji rad, posvećen omladinskoj knjizi, uz organizatorno djelovanje u društva poimence: U „Hrv. pedag. knjiž. zboru“, gdje je Ivkanec dosele bio već triputa predsjednikom, „Družtvu hrv. književnika“, gdje je il. podpredsjednik, „Saveza hrv. učit. društ.“, „Učiteljske zadruge“. Ivkanec je rijetko ustrajan radnik, koji ne zna, što će reći sustati. Svakako ga ide najveća zasluga kao urednika najstarijega našega oml. časopisa „Smilje“ i kao vodju hrv. oml. pisaca. Ivkanec je tu zašao na neizoranu polje, i priveo na nj sve naše vidjenje književnike. Od godine 1872. do dana današnjega suradijivalo je u „Smilju“ najmanje oko stotinu pisaca. Mnogi naši kasniji vrsni pjesnici i pripovijedaci (Novak, Kozarac, Katalinić-Jeretov, Milaković, Harambašić i drugi) počeli su svoj prvi književni rad baš u „Smilju“, u kojem se i najbolje ogleda razvoj hrvatske oml. književnosti. A koliko je tu trebalo revna rada i samoprijegora, gdje list urediti da bude i valjan, a opet sadržaj zanimljiv i različit! „Pokucaj sad ovomu, sad onomu piscu da štograd napiše. A kad uza sve to ne priteče dovoljno gradje, onda treba zamoći pero, napisati ono, što manjka“ (Milan Kobal) — tako je radio Ivkanec.

Kao oml. pisac držao se načela, da treba mlađeži „valjanoga štiva“, koje plemeniti, razveseljuje, zabavlja i poučava. I zato njegove pripovijesti i basne i ne treba prosudjivati s umjetničkoga gledišta. Ivkanec je vazda i svadje bio *pedagog*, a kao takav pružao i „zabave i pouke, donosio svega po malo, što je mlađeži potrebno da proširi svoj duševni vidokrug i da se u njoj uzbudi volja za čitanjem hrvatskih knjiga“.

Rodio se 30. travnja 1844. u Petrinji, gdje je polazio pučku školu. Gimnazijske nauke i učiteljsku školu u Zagrebu, gdje se je god. 1863. posvetio učiteljskom zvanju. Radi zasluga na školskom polju imenovan je gradjaninom zagrebačkim, gdje danas boravi kao umirovljeni profesor učiteljske škole. Književni se njegov rad počinje u „Vijencu“ (1872.), gdje je priopćio svoje pripovide „Uskoci“, „Sapunica“, a i druge sitnije rade. Oml. rad počinje iste god. uređivanjem „Smilje“, koje sada od rujna izlazi u 37. godini. Tiskom je izdao prerađe Krste Šmida: „Pisanice“, „Božja providnost“, „Badnjak“, „Golubica“, „Kanarinac“, „Košarica cvijeća“, „Ružica Okička“, „Janješće“, „Hmeljevi cvijeci“, „Trešnje“, „Mali Uskok“, „Slika Bogorodičina“, „Ptičje gnijezdo“ i „Anderesenove priče“. Zatim „Pripovijetke za mlađež“, „Dragušice“, „Izabrane basne“ I. dio, „Male pripovijetke“, „Izabrane basne“ II. dio, „Izabrane gatke“, „Smiljanke“, „Majkine priče“.

Uza to je Ivkanec i glavni urednik i suradnik „Pedagogijske enciklopedije“, koje je doštampana omašna I. knjiga. Na poziv viade napisao je (1893.) „Njemačku slovnicu i čitanku za više pučke škole“ i napisao lijep i poučan članak „znamenitost i pedagoška vrijednost poznavanja tudjih jezika“.

Uz Filipovića i Modca pripada Ivkancu dično mjesto u prosvjetnom nastojanju našega naroda.

R. F. Magjer.

„Naš kulturni zastoj“.

Prema onome, što je do sada rečeno, naš kulturni rad nema dovoljne podloge ni u „visokim“, ali ni u „širokim“ vrstama naroda. Materijalno i moralno podržaje ga još nešto srednja vrsta, u kojoj se najviše ističu svećenici i učitelji. I statistika članova M. H. to pokazuje. Osobito je zamjeran broj pučkih učitelja, koji dodeš ap-

solutnim brojem ne podaju najveći kontingenat, ali ako se uzmu u obzir materijalne prilike, oni su najbrojnije zastupani. Gotovo bi čovjek rekao, da je njihov kulturni (ili kako da se to nazove) „idejalizam“ najveći, možda baš zato, jer materijalno slabo stoje. Neobično je malen postotak željezničkih i poštanskih činovnika, što očito pokazuje, da imademo jednu veliku skupinu inteligencije, koja ne živi s *našim* narodom. To isto vrijedi i za liječnike: ili zar nije dosta žalosno, da ih je u Zagrebu samo 18 članovima „M. H.“ Kad bismo mogli, istražiti, koliko se u obiteljima svih ovih zvaničnika čitaju tudjinski časopisi i drže izdanja tudjinska, ne bismo se nimalo čudili, zašto nam književnost ne napreduje. Pa koji književnik bi se usudio izdati na svoju ruku djelo, kad je kraj sve reklame jedva kadar sabrati koju stotinu kupača; a do drugoga izdanja rijetko kada i dodje.

K svemu valja uzeti u obzir još dvoje. Prvo je evo ovo. Do nedavna se podupiranje književnosti držalo patriocičnom dužnosti, podržavao se neki idejalizam, koji je mnogoga ponukao, da kupuje domaća djela. Danas su se pod nekim utjecajem razbile ove „fraze“; moderni čovjek odbacio je sve ove i slične patriotske „tirade“, pa se sada — uopće ne kupuju knjige. Oni pak, koji su onaj idejalizam ozloglasili, nijesu sami našli zamjenu, kojom bi publiku privukli. Časopisi počeće redom propadati, te u jedno vrijeme nijesmo imali književnoga lista. Danas, hvala bogu imademo — „Savremenik“ kao najbolje ogledalo naših književnih prilika i našega — kulturnoga zastoja. On se dodeše zakitio „modernim“ i „naprednim“ cimerom, ali svojom metodom radi za napredak hrvatske knjige, kako ni neprijatelj ne bi mogao bolje poželjeti. Pristrana i zlobna kritika tu slavi svoje slavlje, strančarstvo se tu udomilo, a sve na — korist hrvatske knjige; jer se radi samo o tom, da se našoj publici oduzme još i ono malo patriotskoga osjećanja dužnosti, da podupire narodnu uredbu kao što je „M. H.“ Doduše ovaj herostratski posao ne uspijeva, ali je dosta žalosno, da je takva „rabota“ u našim prilikama uopće moguće.

Druge je, što treba uzeti u obzir, kad se radi o našemu kulturnom zastaju ovo, da su se stariji i vidjeniji književnici i ljudi odlična glasa i utjecaja u narodu gotovo svi — povukli. Možda je pravo pojedinca, da se ozlovoljen javnim prilikama povuče u svoj mir, ali možda je veća od toga prava prema narodu dužnost, da ne napusti svoje mjesto osobito, *ako drži, da nastajući utjecaji i smjerovi nijesu povoljni za razvoj naroda*. A takovih je dosta u nas, odličnih i vrijednih ljudi, koji mnogo toga ne odobravaju, što se u našem kulturnom životu zbiva, ali nijesu svoj upliv upotreblili, da suzbiju zlo, koje navaljuje. Povukli su se sa područja javnoga rada, a neupućeni vjerujući onima, koji najviše vici, drže onih stvar za izgubljenu. Tako je i došlo, da su nadkritičari došli na njihova mesta i počeli odlučivati u književnosti, — pa i nije čudo, da smo dotle došli. O tom je teško pisati, a da čovjek ne takne i ličnosti, koje u našoj književnosti danas vedre i oblače; poznijemu posmatraču bit će lakše govoriti o njima, ali toliko je sigurno, da će mnogi taj veliki „individualitet“ spasti na majušna strančara. No tim je gore za nas, što dulje budu ovački tipovi odlučivali: istina jest, da nas političke i gospodarske prilike mnogo zadržavaju u kulturnom napretku, ali pored svih prilika i ideja, koje upravljaju smjerom društvenoga razvoja, neka se ne zaboravi, da pojedinac nije irrelevantna olina: nijesu samo ljudi prema prilikama nego i prilike prema *ljudima*. A ako je tako, onda ćemo i izlaz i nepriličnoga stanja naći samo potom, ako vodstvo naših kulturnih prilika dodje u druge ruke. Nema ništa — veli Goethe — što razbor i slučaj ne bi mogao na zlo svestri, ali i ništa, što razbor ne bi mogao na pravi put dovesti. Željeti je, da se to kod nas zbude prije posljednje ure!

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 20 U ZAGREBU, DNE 25. LISTOPADA 1908. GOD. III.

Ilija Okrugić Srijemac.

Napisao *Jovan Hranilović*.

(Nastavak.)

Godine 1842. stupio je Ilija u djakovačko sjemenište, gdje je ostao do g. 1847., svršivši u dvadesetoj svojoj godini teologiju. Ali kako je premlad bio, čekao je na zaredjenje za svećenika pune tri godine kano tako zvani exspectans. G. 1850. zaredjen je za svećenika *kao prvi zaređenik* velikoga mecene hrvatskoga naroda, biskupa Strossmayera. Otuda Okrugićevo trajna i zanosna ljubav prema velikom vladici. Njemu je on u počast u raznim prigodama ispjевao svu silu prigodnih pjesama; a i nekoliko ovećih alegorijskih pjesmotvora u dramskom obliku, o kojima će kasnije biti riječ.

Veliki biskup pratio je živim zanimanjem pjesnički i književnički rad Okrugićev, kao što to svjedoče neka vlastoručna Strossmayerova pisma, što sam ih našao medju Okrugićevim spisima.

Biskup Strossmayer je zavolio Okrugića naročito u njegovim kasnijim godinama, videći ga neumorna, zanosna i dosljedna na polju književnosti. Kako je Ilija bio neobuzdane, bujne i što no riječ raspojasane prirode, veliki je vladika dugo vremena štedio za izlievima svoje ljubavi i sklonosti prema njemu. Najposlije ga je upravo bratski zavolio te ga promovirao i za opata sv. Dimitrije na tvrdjavskoj župi Petrovaradinskoj, na kojoj je Ilija proveo nekih trideset godina i ne misleći, da traži unosnije mjesto, koje bi si gurno bio dobio, da ga je zatražio.

U klerikatu i u bogosloviji u Djakovu dao se je Ilija svim žarom duše na učenje teologije, ali se je uz to vrlo marljivo zanimalo proučavanjem raznih književnosti. Bilježio je naslove knjiga, što ih je pročitao, a prikupljao bilješke i nalaske iz raznih knjiga i časopisa u svoj književni rad. Našao sam prijepis nekih pjesama franceskih, njemačkih i poljskih pjesnika. Sigurno je u djakovačkom seminaru naučio talijanski. Kao motto

mnogim svojim pjesmama metnuo je citate iz Petrarke i Tassa.

Talijanski je prilično dobro znao, te je tim jezikom dopisivao dulje vremena s nekim talijanskim znancem Toninom, s kojim se je upoznao na putu po Italiji, koju je dva puta kao svećenik pohodio. Našao sam koncepte njegovih talijanskih listova na druga Tonina, koji je marljivo s Ilijom dopisivao.

Okrugić je dobro znao i latinski. Tako je god. 1877. ispjевao prigodom proslave pedeset-godišnjice biskupovanja pape Pia IX. na hrvatskom jeziku oveći slavospjev. Dao ga je otisnuti u posebnom ovećem formatu, te ga je poslao papinskoj kancelariji u Rim, poprativši ga opširnim, klasičnom latinštinom napisanim listom, u kojem izlaže kratku povjest nekoćne srijemske biskupije i njena sijela Petrovaradina. Medju inim piše: „Cumque eadem hodie occasione acta sit sanctatati Vestrae in nobilissima deputatione suam fidem, devotionem et gratiorum actionem contestandi, poterone ego filius ejusdem, in arce Petrovaradinensi (in qua novissimo tempore Episcopi Syrmenses residebant, priusquam Dioecesis haec Diakoviensi uniretur) curam animarum exercens, taciturnitate mutescere? Neutiquam. Ast multo difficilior mihi semet quaestio oggerit, utrum condigna laude, sanctitatis Vestrae virtutes laudare, easque meo parvo Poemate complecti potero?...“

Pripadice ovdje spominjem, da je ta pjesma otpremljena u Rim posredovanjem sv. Jeronimskoga kanonika u Rimu Nikole Voršaka, kako to njegova pisma svjedoče. O samoj pjesmi govorit će kasnije.

Isto tako je Okrugić i g. 1888. ispjевao u slavu papi Lavu XIII. na latinskom jeziku vrlo lijepu pjesmu, koja je odštampana u 2 broju „Glasnika biskupija Bosanske i Srijemske“ od

g. 1888. U toj pjesmi, ispjеваној у име svećenstva biskupije djakovačke prigodom sekundicija pape Lava XIII. pjeva Okrugić medju inim: „Huc Polones, Bohemi, Moraves, huc Slavi adeste! — Meridionale: inprimis vos accolae omnes — Croata hos inter, gens pia et Marte paeclarata, — Inconcussa fide semper constanter adhaerens, — Christi Vicariis, semperque gladio stricto, — Pro fide avita patriaque desuper cara, — Libertate et vitam et opes dare parata. — Hinc merito tam Pontificum, quam totius orbis — Promeruit laudem meritisque consonum nomen: — Christianitatis validissimum antemurale“.

Sva ova latinska pjesma prožarena je ljubavlju za sve slavenske ogranke, ali ovdje navedoh tek neke stihove, da se vidi, kako je Okrugić umio latinskim jezikom vladati.

U djakovačkom sjemeništu je Okrugić naučio i slovački, valjda uz pomoć svoga druga Janka Tombora, rođena Slovaka. I kasnije je čitao slovački, naročito Kollarovu glasovitu zbirku soneta i razne katoličke propovjedničke knjige. Našao sam i nekoliko slovačkih pisama od nekoga znanca mu Viktorina iz Budima god. 1864.

Tako vidimo, da je Okrugić osim svoga materinjeg jezika hrvatskog poznavao još i ove jezike: njemački, franceski, talijanski, poljski, slovački, latinski, a valjda i česki. Na svim ovim jezicima mogao je čitati beletrističke i naučne knjige; a čitao je vrlo mnogo sve do smrti. Jedna od posljednjih njegovih lektira bijaše oveće francusko djelo F. Lagrange a: „Životopis orleanskog biskupa Dupanloupa“, prijatelja i poštovača biskupa Strossmayera. Sva tri sveska toga djela isprekrtna su olovkom na pojedinim mjestima, kako je to Okrugić običavao činiti kod svakog svog štiva.

U sjemeništu je Ilija počeo i pjesnikovati. Imal je njegovih pjesama još iz god. 1854. Slao je svoje većinom rodoljubne pjesme iz sjemeništa kao klerik u „Zoru Dalmatinsku“, i u Gajevu „Danicu“. Kasnije kao svećenik slao je još svoje pjesme i pripovijesti u „Neven“, „Slavonac“, „Glasonašu“, „Naše Gore list“, biogradsku „Podunavku“ i zagrebački „Vijenac“ i t. d. O tim njegovim pjesmama i pripovijestima sve će govoriti kasnije.

Zaredjen g. 1850. za svećenika, kapelanovao je po raznim župama biskupije djakovačke, pojmenice g. 1850. u Vrpolju, g. 1853. u Hrtkovcima, g. 1856. u Kukujevcima, g. 1848. u Zemunu i dr. Na svima tim mjestima marljivo pjesnikuje i pribire gradivo za svoj književni rad. Svagdje je na tim mjestima bio središtem društvenog života, kao veseljak, izvršan pjevač vješt tamburi i gitari. Njegovi drugovi iz sjemeništa stope s njim u trajnom pismenom saobraćaju, njihova pisma prekipljuju izljevima ljubavi prema Iliju. Najviše pisama je sačuvano iz pera u absolutističko doba vrlo cijenjenoga hrvatskoga pripovjedača *Janka Tombora*. To su vrlo dukovito pisana pisma posve-

intimne sadržine, a odišu toplinom i idiličnošću života mladog seoskog kapelana.

Iz god. 1856. nadanj i dva pisma od proslavljenoga pjesnika „Pobratimstva“ Luke Botića, pisana u Djakovu, gdje je Luka tada bio ekonomskim činovnikom. S njim se je Ilija sigurno upoznao još kao mladi exspectans, a bio mu je i pobratimom.

U jednoj od spomenutih Botićevih pjesama opisuje pjesnik „Pobratimstva“ svoje svatove, te se tu jako žali na Iliju, što ga nije usrećio svojim prisutstvom. „Bijaše ti brate svašta! Jedno je je falilo, složno pjevanje, tvoj glas Ilija, i tvoja tambura . . .“

S Botićem je Ilija i dalje ostao u saobraćaju. Njemu je prvom poslao na uvied rukopis lijepoga svoga epa „Posestrimstvo“, o kom će biti kasnije riječ. Botić mu je ispravio u tom epu neke stihove i zamijenio neke vulgarnije izraze s drugim poetičnjim, narodnim riječima. Te ispravke, ispisane na posebnom papiru, našao sam u rukopisu. Oni dokazuju fini ukus Botićev i osobito njegovo poznavanje narodnoga jezika.

Krajem godina pedesetih i početkom godina šezdesetih eto Ilije u Djakovu kao prevendara stolne crkve. Tu se je on u velike raspjevao. U to doba je tamo predstavljana po prvi put u sjemeništu njegova po zamisli i u obradi najoriginalnala komedija: „Šaćurica i šubara“.

Tu je on svratio na sebe opću pažnju kao osobito sjajan propovjednik „Ne jedan put znao je“, piše M. Cepelić u spomenutom članku u „Glasniku“, potresti srcima svojih slušatelja tako, da bi se oči sviju orosile“.

Dobrim propovjednikom ostao je do kraja svoga života; a jednak je sjajno pripovijedao hrvatskim i njemačkim jezikom. Ostalo je u rukopisu na stotine njegovih propovijedi, koje je oporučno ostavio svojim nasljednicima na župi. Cepelić spominje, da je Ilija g. 1874. prigodom proslave petstogodišnjice smrti naјslavnijeg talijanskog liričarskog klasika Petrarke na 18. srpnja izrekao u Padovi — valjda talijanskim ili latinskim jezikom — lijep govor, u kojem je uznastao obraniti Hrvate od pridjeva „barbari“, a koji je učinio na Talijane velik utisak. Samu tu svečanost opisao je Okrugić u nekoliko brojeva „Vijenca“ od g. 1874.

U Djakovu je Ilija ispjевao u slavu biskupu Strossmayeru mnogo pjesama i nekoliko ovečih alegorija, koje su sjemeništarci prikazivali. Tu je sastavio pjesme, što su ih djeca pjevala, noseći o božiću „Betlehem“, tako i pjesme o Adamu i Evi, koje se i danas očuvaše u Djakovu i Petrovaradinu. Ilija im je sastavio i tekst i napjev. On je uopće bio jako muzikaljan, te je složio mnogo napjeva svojim originalnim nabožnim pjesmama, koji su se do danas održale naročito i Petrovaradinu.

G. 1862. župnikovao je Ilija kratko vrijeme na neznatnoj župi Sarvaš medju Nijemcima, a odanle

je prešao na župu Levanjsku varoš. Tamo se ljudi još i danas spominju veseljaka Iliję, koji je, kako piše Cepelić, znao „u pokasno doba iz Trnave — u Djakovštini — a od pobratima Bože Lukića uz zvuk gitare u Levanjsku varoš kroz brda i dol putovati“.

Ali doskora se je ispraznila župa tvrdjavska u Petrovaradinu, koja je kano stvorena bila za svećenika pjesnika i rodoljuba, kakav bijaše Ilija. Bilo je to g. 1866. Ilija je tu župu zatražio i dobio i na njoj je sproveo trideset i jednu godinu, sve do svoje smrti 30. svibnja g. 1897.

Tu je on pjesnikovao do svoga izdaha. Tu se upoznao sa mnogim srpskim književnicima iz Novog Sada, Karlovaca i Biograda, koji su ga radi njegove vesele, iskrene čudi, radi žarkog slavenskog osjećanja i rodoljublja kao brata zavoljeli, te mu otvorili svoje srce i uveli ga u svoje književne zboreve i društva. Bio je vanjskim članom književnoga odbora „Matice Srpske“, a njegovi pozorišni komadi „Šaćurica i Šubara“ i „Šokica“ spadaju medju najpoznatije i najomiljenije trajno prikazivane komade narodnog srpskog pozorišta, kojemu je centralna uprava u Novom Sadu. Za to pozorište priredio je on i komedije „Hunjkava komedija“ i „Piščeva kubura“, koje su manje poznate i nisu uspjele na pozornici.

Preko novosadskih književničkih prijatelja upoznao se je i s mnogim odličnim piscima i rodoljubima u Biogradu, poimence s Jovanom Ristićem, Čedom Mijatovićem i drugima, ali na više je zavolio odličnog pjesnika, pri povjedača i dramskog pisca, intendantu biogradskog pozorišta Milorada Popovića Šapčanina, s kojim je intimno drugovao sve do njegove smrti, koju je Okrugić opjevao i ožalio vrlo dirljivom pjesmom u listu „Pozorištu“.

Od novosadskih srpskih književnika najviše je drugovao sa čestitom i uzornim drom. Milanom Savićem, sadanjim tajnikom „Matice Srpske“ i s Jovanom Hadžićem, uzornim Matičinim predsjednikom. Bio je ljubimcem srpske novosadske inteligencije bez razlike stranaka i staleža. Bio je rado vidjenim njihovim gostom.

Zalazio je često i u patriarkov dvor u Srijemske Karlovece, te su ga vrlo rado vidjali kod svoga stola patriarke Angjelić i Branković. Patriarka Angjelić dao mu je dosta lijep novčani dar za obnovu tekijske crkvice, gdje je Ilija sahranjen, a koju je on upravo krasno bio restaurirao.

U Petrovaradinu se upoznadio s njime i ja, kada sam god. 1889. došao na grko-kat. župu u Novi Sad. Još prije toga mi je Ilija poslao neke svoje štampane pjesmotvore, dok sam bio kapelanom u Kuczuri u Bačkoj, a jednom prigodom se je sa mnom pismeno pobratio, još prije nego smo se lično upoznali.

Nikada ne ću zaboraviti utiska prvog našeg ličnog sastanka u Petrovaradinu. Ilija je u opće

na mene učinio osobit utisak, koji je tim snažniji bio, čim sam dulje s njime drugovao i čim sam više prilike imao zagledati kroz nešto oporu splošnju njegovu pojavu u zlatno njegovo, nježno i plemenito srce i njegovu čistu idealnu, zanosnu pjesničku dušu. On je s mojim predšasnicima na novosadskoj župi prijateljevao i uvijek se milo i rado njih spominjao. Ja sam ga od prvog maha silno zavolio, osjetio sam na prvi mah čar topline razgovora i drugovanja s njime. Njegovi gosti bili su redovno i moji i obratno: moji njegovima. Malo je dana bilo, da se nismo barem na koji časak sastajali. Nikada ne ću zaboraviti njegovih više puta i pokrumpnijih, ali uvijek duhovitih i izvornih šala i pričica o svojim doživljajima. Znao je on biti i trpak i osor, ali mi je poznato bilo, da je i to bilo samo iz preobilja snage jaka individualiteta, kakav je on bio kao čovjek i pjesnik. Znao je kod svog stola po cijele sate držati na okupu društvo kao očarano; nedoljiv je bio, kada mu se je razigralo srce kano u kakova mladića, ma da je već premašio šezdesetu godinu, kada sam ga upoznao. Pobratimu dru. Milanu Saviću i meni čitao je koncepte svojih novijih dramskih, epskih i lirske pjesama. Ispevao je i nekoliko ovećih obijesnih, šaljivih i satiričkih pjesmotvora za najuže krugove prijatelja, koji dakako nisu za javnost, ali su dokazom osobite invencije i osobito snažno razvite satiričke pjesničke žice Okrugićeve lire. U tom je on bio nenadmašiv, kad se je, što no riječ, raspojasao, te udario u krupnine narodnih naših izraza za najintimnije manifestacije života.

Bio je gostoljubiv i veseo domaćina, željezan značaj, izvrstan drug i prijatelj.

Uza sve neke osobitosti bio je jako dobar, pobožan i revan svećenik, što najbolje dokazuje njegova upravo neobična odanost širenju kulta Bogorodice i upravo krasna kršćanska smrt. Nikada nisam vidio čovjeka, da tolikom neustrašivošću i kršćanskim pouzdanjem i pripravnosću gleda smrti u lice; on je umro, uprući oči u raspelo pokraj sebe, pri punoj svijesti do pred samu smrt. Često mi je znao spominjati izreku: Qualis vita, mors est ita. Njegov isповjednik na smrtnoj mu postelji bio je upravo edificiran njegovom pripravom za smrt.

Neka četiri dana pred smrt zamolio me je, neka, kad umre, potražim njegove rukopise i u svoj dom prenesem, da ne dodju u nepozvane ruke. Našao sam ih, ali već ispremiješane i rastresene. Mnoge pjesme ostadoše ispisane olovkom na karticama papira, na stranicama od novina, na neispisanim stranama raznih dopisa, na rubovima pisama i novina i pače medju linijama pisama. Neki pjesmotvori prepisani su po više puta, ispreinačavani i popravljeni. Bilo je žive muke, dok sam sve to barem donekle sredio,

da na osnovi sve te gradje sastavim vjeran književnički portrait dragoga mi pobre.

Sve što sam dalje čitao njegove štampane i neštampane književne proizvode, sve se je veličajnjom pred mojom dušom izvijala pojava pjesnika, rodoljuba, umnika i svećenika, kakovi se ne radaju često".

Još kao da ga gledam živa i zanosna, sumorna i raspojasana, razdragana i ogorčena, zdrava i bolna, — i onda mrtva na odru, kao da je mirno usnuo, da se odmori poslije naporna rada i dopjevane pjesme života.

Njegova mi se je slika urezala u dušu i takova će u njoj ostati, dok i na mene ne dodje red, da za uvijek odložim pero.

Pročitavši i proučivši njegovu književnu ostavštinu, zaokružen je u mojoj duši njegov pjesnički individualitet; te me je čisto strah, da ne ću moći prikaz njegova rada i širokim krugovima naše čitaće publike prikazati onako, kako on to zaslužuje. Ali će taj prikaz biti vjeran i pisan ljubavlju prema istini. Sjenka dragoga mi pokojnika

i ne traži drugo u carstvu svjetla i istine, što je njegova plemenita duša u vječnosti uživa.

Njegove pjesme i njegovo književnikovanje vjernim su odrazom njegova života, njegova mišljenja i osjećanja, sa svom harmonijom i u njenim vibracijama izginulim sićušnim disonancama čovječe slabotinje u tim klancim jadikovcima, u dolinama suza vremenitog života.

Temeljne crte njegova pjesničkog individualiteta ujedno su temeljne crte njegova života od djetinstva do smrti. U svojoj lirici i u svojim epskim i dramskim pjesmotvorima govori iz srca i duše i ostaje dosljedan od početka do kraja u vjernosti prema idealima, kojima mu je duša bila prožeta.

Njegove lirske i epske pjesme, njegove pričevi i drame ujedno su ogledalom vremena i prilika, u kojima je živio, odrazom okoline, u kojoj se je kretao.

Gоворит ћу најприје о njegovim lirskim pjesmama, којих је бројно највише испјевало.

(Slijedi.)

Sabirači „Matičinih“ hrvatskih narodnih pjesama.

Piše dr. Nikola Andrić.

(Svršetak.)

Iza Anice Begin najbolja je Glavićeva kazivačica *Marija Peš*, udovica od 70 godina s otoka Mljetra. Gotovo sve svoje muške i ženske pjesme slušala je od ženâ u Prožuri. Najznatnije su joj pjesme „Dančilovica“, „Na sirote sunce istječe“, „Ivan Senjanin i Vangjeljena djevojka“ i „Karlović i sestra“. Polovica njenih pjesama odbранa je za štampu. Od silnih varijanata, koje se nalaze na cijelom našem narodnom teritoriju o Ivanu Senjaninu, koji se zarekao, da će obljubiti djevojku Vangjeljenu, Mandalinu, Anicu Zadarku, Margaritu, Fatu Fidžalinu, Maricu, Jagodu i kako se već zove uvijek ista osvetnica svoga spola, koja je prevarila hvalisavca, pjesma Marije Peš jedna je od najkonciznijih i najsavršenijih. — Druga pjesma o Ivanu, koji šalje majci na tragove svoju ljubu, jer mu ju je oblagala sestra-omraznica, bujnošću jezičnog ukrasa upravo je za izgled bogatstva stihovnoga. Sama fabula vrlo je rijetka, pa svojom pravednošću razblažuje. Nesretna puštenica gola i bosa jadikuje u gori, da se sve dûblje izvaljuje, i tu je začuje Selim Carević, s kojim je bila oblagana; dodje do nje, uhvati je za ruku, te je odvede svome dvoru za vjernu ljubovcu. — I druge su pjesme ove kazivačice jedinstvene u svojoj vrsti.

Mare Fortunić, djevojka od 50 godina s otoka Šipana, kazivala je samo tri pjesme, ali se ne

zna, koja je od koje ljepša. Njena sjajna balada o Grguru Senjaninu i sestri mu Margi, koje izjeda vuk u gori, podsjeća svojom impozantnošću na veličajnost nordskih motiva*. Grgur se otpravlja na vojsku, a sestra ga Marga zadržava, jer je usnila čudan san, da joj je brata ubila puška iz jelove grane. On je ne sluša i nastrada. Družba se njegova povrati u Senj, a on ostade pod jelom

* Pjesmu o istom Grguru i njegovoj sestri Margi našao sam, još jedino u šipanjskom zborniku Andre Murata, koji ju je zapisao od svoje majke, rođene sestre Palunkove. Grguru je ovdje prezime Nakić, a bio je Senjanin. Tečaj misli potpuno je *isti*, koji i u Glavića, premda pjesme inače nemaju gotovo *ni jednoga stiha istoga*. Tome se ne će nitičko čuditi, tko poznaje dušu naše narodne junačke pjesme i veće ženske pričalice, nego će bez ikakova ustezanja otvoreno pristati uz mene, koji sam ustvrdio, da ni Vuk Karadžić svoju pjesmu o Jakšićima nije mogao čuti u narodu onako istovetnu s Reljkovićevom, nego ju je uz neznatna jezična dotjerivanja *prepisao iz „Satira“*. Ne velim, da Vuk nije mogao *slicnu* pjesmu čuti i od onog bezimelog „momčeta“ u Srbiji, ali upravo doslovnu s Reljkovićevom slavonskom, kako ju je štampao, nije i još jedanput: *nije!* U tome je dakle Vuk najprije sebe, a onda i svu nauku — možda i nesvjesno — zaveo na stranputicu, te se preko pola vijeka pogrešno držalo na osnovu Reljkovićeve slavonske i Vukove tobože srbijanske pjesme (koje se u svemu, pa i u broju stihova pokrivalu), da kod nas u narodu, dapače u raznim krajevima postoje *iste junačke pjesme*, a kad tamo, *ne postoje* ni u istom kraju, šta više — ni kod istih pjevača u razno doba.

svijajući je i previjajući od ranâ. Sestra potrči bratu u goru, da mu se nadje od pomoći. Grgur ožđeni, pa zamoli sestru da mu doneše vode, ali ona se boji, da će zalutati, jer ne zna, gdje je u gori voda. On joj savjetuje, da napuni kondir njegovom vrućom krvlju, pa njom — bilježuje kamenje. Ona tako i učini, ali je jadna bila loše sreće. Iz oblaka udari dažd i opere biljege. Djevojka izgubi put, i stane tri dana gorom obijati. Četvrti dan dovikne joj gavran s jelove grane, da joj je brata vuk povećerao i ostavio samo desnicu s prstenjem, ali da će i nju pojesti do večer. Nego, ako hoće da spasi bar ruku bratovu, neka je odmah uzme i pobegne s njom u Senj. Ako ga ne posluša, veli, doći će vuk, pa će pojести i ruku i nju. Marga podje naprijed i nadje bratovu ruku, te stane s njom razgovarati. Da li da ostane u gori ili da ponese ruku kući? Ako je ponese, karat će je strina jutrom i večerom, da je brat poginuo s nje. I djevojka odluči da ostane u gori i da je tu pojede vuk skupa s bratovom rukom. Tako i bude.

Mrkla se je nojca primaknula:
Dodje proklet iz gorice vuče,
Da večera Grgurove ruke;
Uz ruke je Marge večerao.

Druge dvije pjesme iste ove kazivačice: „Zenidba Ilike Smiljanica“ i „Mare, ljuba Vida Daničića“ jedne su od najdužih pjesama, koje stoje na rubu izmedju muških i ženskih, i koje su baš radi toga od osobitoga interesa. Zbog njihove dužine ne možemo se s njima dulje zabaviti, jer zaslužuju posebnu studiju.

Udovica Jaka Korunić, kućom Prižmić, seljanka od 45 godina iz Smokvice na Korčuli, kazivala je Glaviću sedam *junačkih čakavskih* pjesama ikavskog dijalekta, a šest većih djevojačkih. Neke je junačke naučile od svoje matere i od neke stare Tomašinke, a ženske takodjer od matere, od svekrve i žetelice u Smokvici. Ovo je specijalitet tih otočkih kazivačica, da su žene podržavateljice ne samo svojih nego i *muških* pjesama. U neku ruku: hrvatske Amazonke! Od Jake Korunić zapisana je pjesma o Vladimиру i Kosari i osobito lijepa pričalica „Majčina briga za osirotjelom djecom“. U njoj planinkinje vile odrede najmladju izmedju sebe da zavadi dvojicu braće. Ona ih zavadi tako, da je stariji ubio mlađega zaradi čobanke, koja je s njima u gori ovce pasla, a onda se od žalosti i sâm pogubi. Kad je čobanka razabrala, što se dogodilo — „sama sebe udri u srdace“. Pokopaše ih naporedo; nad braćom izrastu dva bora zelena, a nad čobankom tankovrh jela. Kad je svanulo proljeće, a jeli opadne lišće. Borovi je zapitaju, što je s njom? Da li ju je „lična (ljetna) umorila suša“ il je more dva bora zelena, a ona im odgovara, da je more dvije njene sirote, koje su ostale iz-

majke same na dvoru. Djecu su joj doduše uzele k sebi vile, pa ih lijepo goje i spominju majku,

Ma nis' one mlade milovane,
Ni od mile majke svitovane.

Zato im je majčina jela uvenula.

Dopustite još samo da spomenem Korčulanku *Jakicu Tomašić* radi njene „Bjelogrle Ane“ i „Selina i njegove majke“. Motiv prve pjesme vrlo je običan u „Matičinim“ zbirkama. Mati udovica, da se uzmogne preudati za Borić-kapetana (Boretu vojvodu ili Borojla, kako se većinom zove), dogovori se s njim, da on ubije njenoga sina, kad ga ona pošalje po vodu. Medjutim sestre upozore brata Stipana, da na vodu poneše i čordu, jer će ga tamo dočekati Borić, da ga razdijeli s glavom. Stipan ih usliša i ubije Borića; izvadi mu oči, baci ih u svoje vijedro, i podje dvoru pjevajući i noseći majci — „bjelogrloj Ani“ — vodu. Kad on pred dvor, a tamo mu bolesna majka s djevojkama igra kolo i radosno očekuje vojvodu, koji će joj donijeti sinovu glavu. Ali sestra Stipanova, mlada Angjelija, otpijeva majci: E da bog da, da nam Stipan dodje, noseći glavu Borić-kapetana! Mati udari kćerku, da su joj odmah ispala dva zuba, a krv ju obalila. U to evo Stipana, nudeći majku hladnom vodicom. Kad je majka u vodi ugledala oči Borićeve, prokune sina. On joj oprosti. Ali, kad ga je po drugi put uzela prokljinjati,

K majci svojoj hitro se primiče;
Istom čordom glavu joj posiće,
I siće je na četiri strane,
I meće je na četiri grane.

Grozno, ali snažno kao zemlja i dosljedno provedeno kao u malo kojoj varijanti istoga motiva.

Pjesma o Selinu i njegovo majci dosada mi je u ovoj formi *unicum*. — Kad je sinoć sunce zapadalo, miloj majci Selin umirao. Ukopa ga pod narančom u svom džardinu. Zalijevajući ruže i vijke nad njegovim grobom, upita ga majka, da li mu je teška zemlja s travom, ol nad glavom ploča mramorova, ol na ploči krsno ime njegovo?

Selin joj odgovara ono obligatno: samo „suze divočine“. Nego sin zamoli majku, da potraži njegovog pobratima „Krajevića Marka“, pa ako se nije oženio niti djevojci tvrde vjere dao, neka „vazme“ njegovu sirotu, koju je Selin ljubio, ali je nije poveo u svoj dvor. Neka majka dade Marku njegovog sokola, najboljeg konja i zlatnu trpezu, pa i sama podje na polje „Šolonsko“ k Marku. Majka tako i učini. Ali se Marko već oženio no da i nije, ne bi „vaze“ sirotu divočku za svo blago lipo Selinovo“, jer ju je Selin bio obljudbio. Nego joj on daje dobar savjet, da djevojku uzme k sebi i da je drži kao što bi rođenu kćer držala. Majka podje k djevojci, ali ona ne će da ide k starici, jer je zaručena. Nato mati

opet ode u džardin pod naranču, da javi sinu oba svoja neuspjeha, a onda se vrati u dvor s riječima:

S bogom ostaj, dragoo dite moje!
Kad se nisi grlio divojkom,
Crnom zemljom sad se grli, sinko!

I starica se zatvori u dvor ne polazeći više nikada na grob sinov. Ruže su nad njim povenule, a mati za kratko vrijeme umrla u žalosti za nesretnim svojim djetetom.

Ovako besprimjerno krasnih pjesama prepluni su *hrvatski otoci*, a Glavić je učinio najveću zadužbinu, koja se mogla učiniti, što je tolike stotine ovakovih pjesama ispisao iz duše narodne s najvećom rigoroznošću i najdubljim poštovanjem, koje se može odati narodnom geniju. Njegova bi zbirka zaslужila — kao i Pavlinovićeva i Marjanovićeva — da se s vremenom izda u posebnoj ediciji, jer u ograničenom zborniku „Matičinih“ izdanja na žalost ne može ni deseti dio njegovih pjesama doći do uvaženja, koje zasljužuju u svakom pogledu. Da se njegove krasne pjesme samo u izvodu ekscerpiraju, iznosile bi omašnu knjigu. A bilo bi neophodno potrebno posebno izdanje radi njihove, koliko umjetničke, toliko i naučne vanredne vrijednosti.

* * *

Ne možemo zaključiti ovoga poglavlja, a da ne reknemo barem nešto i o Glavićevim *muškim kazivačima*. — Tu na prvom mjestu stoji *Gusto Agačić*. Rodjen na Šipanu, slijepac je od djetinstva i najpoznatiji guslar u Dubrovniku. Gudeći i pjevajući obio je on svu nekadašnju dubrovačku državu Boku, Crnu Goru, Dalmaciju do Nina, Hercegovinu, Bosnu i Arbaniju, dok se konačno sa svojom porodicom nije nastanio u Dubrovniku. Od njega je Glavić zapisao 85 pjesama s neko 24 000 stihova. Za svaku je pjesmu znao reći, od koga ju je naučio. Za junačku pjesmu pod br. 32. veli, da ju je naučio od neke žene u Brsečinama okoline dubrovačke, dok je pjevajući brala masline uvrh stabla, a on je s puta slušao.

Agačić je dakle bio pjevač od zanata; bio je narodni rapsod, ali eod nije, jer svoje pjesme nije sâm spjevavao. Poput gotskih skopova, staronjemačkih spielmannia, ukrajinskih kobzara i velikoruskih skazitelja slavio je i Agačić uspomenu svojih narodnih junaka. Da je i Agačić upravo kao i Vukov Filip Višnjić i Ilićev Martin Grgašević i Marijan Dolšić, koji su tako lijepo opjevali Zrinovića bana, bili baš slijepci i uz to vanredni pjevači, dade se vrlo lako objasniti psihološkim putom. Kod slijepaca je snaga pamćenja osobito povećana gubitkom vida. Primorani fizički nerad, na koji su kod nas bili slijepci od iščitni osudjeni, upućivao ih je sam sobom na pojačani duševni rad, jer ih je priroda nadoknadila za izgubljenu fizičnost utančanim duševnim životom, oštrijim sluhom i tanjim opipom. Sve ih je to

upućivalo na pjesmu i glazbu, koja se tražila u svim narodima od pjevačkih rapsoda. U tom je poslu dobro dolazio fakat, da se glavni dio života u oslijepljelog čovjeka odigrava u njegovoju unutrašnjosti, čime se duševno razradjivanje pjevačke gradje osobito po pješavalno.

Od slijepaca spominje Glavić među svojim pjevačima još jedinog *Vlahu Obuljena*, koji je tu skoro umro, a Vojnović ga je obesmratio u svom „Ekvinociju“.

Da je i sâm Glavić oslijepio završivši svoj sabirački posao, to ga čini u našim očima još većim i vrednijim, da mu narod velike zasluge nikada ne zaboravi.

Uz gusle pjevali su Glaviću: Ivan Dušilo Šipanjac i Marko Vujić Konavljanin, a ostali su mu svi samo kazivali. Evo ih: Petar Bakara, težak iz Maranovića s otoka Mljeta, Baljević Gjuro, Belin Frano, Borić Mate, Brzica Frano i Matko, Buconjić Ivo iz Šumeta, Carević Antun iz Velikoga Stona, Cvjetanić Mratinj, Hercegovac iz Dračeva, Dobud Boško i Nikola, Franković Miho, Franulović Petar, Gjelčić Josip (profesor, koji mu je darovao dvije zapisane pjesme), Gjivoje Antun Lastovac, Glamuzina Mratinj, Glavić Madin, Ivanković Rado, Janjčić Frano, Kalugjera Frano, Koporčić Pavo, Kuvačić Andrija Poljičanin, Markovina Ivan iz Lumbarde na Korčuli, Marušić Baldo Poljičanin s Orebici, Maslac Jozo, Mišić Gjuro, Murat Luko, Rajić Jozo i Mratinj iz Dračeva u Hercegovini, Sekulo Matko, Slijepčević Ivo Šipanjanin (kazivao do 50 pjesama), Svilokos Andrija Gružanin, Špikula Nikola, Vijolić Vicko iz Orašca i Vojvodić Šćepan iz Zatona. Većina ih je s otoka Šipana.

Glavićevi kazivači i kazivačice odlikuju se medju svim rapsodima „Matičinih“ zbornika još i time, da su umjeli kazivati velik broj *stihovanih priповijesti*, za koje bi se možda dala udesiti posebna knjiga. Spominjem samo „Zenidbu Hasana Čengića“, „Maru Zagorku, sestru Nikolinu“, i „Anicu, robinju budimskoga kralja“. Pjesme su ogromne, a zanimivost fabule i konsekventnost provedbe kao i sila pripovjedačkih epizoda i podrobnosti upravo vanredna. Prema sastavu ovih — i mnogih drugih — pjesama ovoga zbornika, ne bi se one mogle staviti ni pod generalni natpis običnih junačkih ni običnih ženskih pjesama. To je nešto sasvim osobito. Što bi trebalo zasebno obraditi.

Jednu jedinu pjesmu komentirao je Glavić u svom zborniku i to „Smrt Bogdana Lasića Konavljana“ (na str. 5665) Govoreći o kuli Babića hajduka, veli, da se i danas pokazuje u Konavlima ta „kula“, koja nije bila ni kula ni kuli prilika, nego prosta kuća i to pozemljuša, pokrivena slamom. Iz ovog slučaja, kojem je uspomena u narodu još svježa (Lasić je pao god. 1849), razabira se, kako su sve mogle izgledati te slavne narodne kule i „dvorovi“, koje je narod svojim

herojima tako krasno iskitio. Ali nije to glavno u ovoj pjesmi, nego ono, što se govori o Bošku Lasiću. Uz njegovo je ime naime narod privezao jednu Ahilsku osobinu, koja je vanredno značajna. Kao što je Homerov junak Ahile mogao biti ranjen jedino u petu, tako su Lasiću mogli neprijatelji doći glave, jedino — na usta. Lasića je puška udarila „u gubicu, u brka žutoga; u brk mu je zrno udarilo, na perčin je straga izlazilo“. — Ovo narodno vjerovanje čuje se i o drugim ljudima na otoku Mljetu, Šipanu i Hercegovini, a Glavić veli, da dolazi „uz neko svetogrdno djelo, ali na žalost ne veli, uz koje. Glavić je slušao o toj „neranljivosti“ priču o nekom seljaku s Gro-

mače, koji je naišao negdje na kornjaču, koja je ležala na jajima. On ogradi gniazdo kojećim, da kornjača ne može k malima, a kad je u jutro dolazio, kornjača je svaki put sjedjela na jajima, jer je donosila neku travu, kojom je i govođe razbijala. Seljak se takodjer namaže tom travom i ostade „neranljiv“ tako, da ga nije mogla ni puška ubiti ni sablja posjeći.

U čakavskoj pjesmi „Kumovska nedjela“ (str. 3741) baca kum svog kuma s kumčetom u tamnicu, u kojoj je dijete prije nego što je umrlo, izgrizlo sebi od gladi ruke do ramena i noge do koljena. Tko da se tu ne sjeti Ugolina u Dantovu „Paklu“?

PROSVJETNI GLASNIK.

Izdanja „Matice Hrvatske“ za g. 1908.

Izdanja se „M. H.“ za tekuću god. 1908. dogotavljaju te će se prvih dana mjeseca studenoga početi razasiliti. Da povjerenici „M. H.“ uzmognu sa što većim marom i uvjerenjem poraditi oko skupljanja članova i širenja hrvatske knjige, potrebitno je, da stvore sebi sud o vrednosti ovogodišnjega dara „M. H.“

Izdanja „M. H.“ doista su *dar*. To je već odavnina tako poznato, da se s mnogo strana tomu već i prigovara. Ove godine na pr. daje „M. H.“ za redovnu godišnju članarinu šest knjiga, koje zajedno imadu 143 tiskana arka. Ostavimo po strani pitanje, kako prema ukupnoj godišnjoj članarini stoje vlastiti troškovi izdanja i u onom slučaju, kad bi se ljetošnja naklada od 13.000 posve razpačala* (premda to i za sâm obstanak „Matice“ ima odlučnu važnost), pa pogledajmo sadržaj ovogodišnjih izdanja.

Na prvome mjestu među knjigama „M. H.“ za god. 1908. стојi svakako veliki ilustrovani zbornik pod naslovom „*Posljednji Zrinski i Frankopani*“, koji obseže puna 43 arka, a tiskan je u velikom kvart-formatu (str. 340). Na omotu je umjetnički izrađen i u bojama vjerno reproduciran grb Zrinskih i Frankopana, a na čelu je djelu savremeni portret bana Petra Zrinskog također u bojama. Cielo je djelo ukrašeno mnogo-brojnim slikama (108), i to različnim portretima samih nesrećnih mučenika Petra Zrinskog i Frana Krsta Frankopana, pak ostalih članova slavnih ovih obitelji, njihovih gradova, pečata i t. d., scena užasne katastrofe u Bečkom Novom Mjestu i t. d.

Djelo se počinje obćim pogledom na znamenovanje obitelji Zrinskih i Frankopana u hrvatskoj državnoj i prosvjetnoj povijesti. Taj je pogled iz pera kr. sveuč. profesora i podpredsjednika „M. H.“, Vj. Klaića, koji je djelo i zamislio, osnovu mu sastavio, našao suradnike i posao s njima podielio.

Iza togu dolazi glavni dio djela: „Zrinski i Franko-

* Sam papir jednoga primjerka redovnih izdanja (2 kg 920 grama) stoji K 1:70, a svi vlastiti troškovi za jedan primjerak iznaju blizu K 5 — (točno K 4:82), jer ljetošnja redovna izdanja (s režijom) stoe K 62.600. — Odbije li se od naklade 2.500 primjeraka za članove zakladnike, koji izdanja dobivaju budava, morala bi se ostala naklada od 10.500 razaćati baš do posljednjega primjerka, te bi istom tada (10.500 × 6 = 63 000) jedva pokrila troškove (i to samo onda, kad Slovenci ne bi dobivali izdanja za 4 K)! — Ovo bi moralni držati na umu osobito oni članovi i povjeoenici, koji knjige naruče i prime, a ne plate ih.

pani na braniku domovine“ od sveuč. prof. dra. Ferde pl. Šišića. U tri odjela (1. Prvi sukobi, 2. Očajna borba, 3. Mučenička smrt) razlaže pisac obširno uzroke, izgledne i posljedice tako zvane „urote Zrinsko-Frankopanske“.

Studijom prof. dra. Rudolfa Horvata pod naslovom „Zator Zrinjskih i Frankopana“ završuje se prva polovina zbornika. Tu su izpričani posljednji dani Katarine Frankopanke Zrinske, Ivana Antuna Zrinskog, Jelene Zrinske i ostalih članova ovih dviju porodica.

Drugu polovicu djela zapremaju studije K. Šegvića, J. Hranilovića, dra. V. Deželića, F. Rožića i dra. F. Ilešića pod naslovom „Neoteta baština“, „Grobovi u tudjini“ i „Uskrsla slava“. Tu je izneseno i razloženo ono, što je hrvatskom narodu od glasovitih ovih obitelji ostalo kao vječna baština, koje nije mogao nitko oteti ni uništiti, a to su u prvom redu književna djela članova ovih obitelji („Adrijanskoga mora Syrena“ grofa Petra Zrinskog, „Gartlic“ F. K. Frankopana i „Putni tovaruš“ Katarine Zrinske), koja ujedno svjedoče o pravoj hrvatskoj svjeti i živoj brzi odličnih ovih obitelji za najveće narodno dobro: za narodnu prosvjetu. Zgodnijim naslovom nego što je „Uskrla slava“ nije se doista mogla nazvati ona elementarna pojava, kad se je iza dvjestogodišnje sramotne zaboravi u zastrašenom narodu hrvatskom počeo radjati pravi kult narodnih junaka i mučenika najprije tihim ali znamenovnim zadušnicama samostanskim, onda u novinskim člancima i tužiljkama, napokon čitavim djelima, dok se god. 1906. nije i zakonito predstavništvo čitavoga naroda i domovine hrvatske jednodušno, javno i ponosno poklonilo junačtvu, domoljublju i slavi velikih ovih Hrvata. — Završuje se ova druga polovina kratkim prisomom E. Laszowskoga i Otona Ivecovića o posljednjim Zrinjskim i Frankopanima u tvornoj umjetnosti (grbovi i pečati, slike). Dodana je djelu bibliografija svega, što je o Zrinskim tiskom izdano.

Djelo nosi na prvom listu napis „Hrvatskim mučenicima — Matica Hrvatska“. Hrvata zazebe, kad to pročita, a kad pročita prvu polovinu djela, protrine — te nakon neke stanke umora i užasa požudno zuri u ono dalje, ne bi li našao ono, za što eto kažu, da nije oteto; guta svaku rieč, prati i pojačava svaki poklik u rastućoj slavi, združuje kucanje svojega srca s kucanjima zahvalnih, neustrašenih i vjernih hrvatskoj misli pojedinaca, dok se zadovoljeno čuvstvo pravde ne osjeti pred punim saborom staroga i slavnoga kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, one iste stare naše domovine, kojoj su banovali Zrinski i Frankopani, kojoj su banovali, za koju su i poginuli.

Slika ove naše stare, viekom se pomladjujuće i viekom ljubljene domovine, u staroj junačkoj slavi i

tužnom mučeničtvu stvori se pred hrvatskim čitaocem živa u njezinim današnjim predstavnicima, jednodušnima s djedovima i pradjedovima — i ostavi u njem trajni onaj dojam, što ga stvara svaka katarza. „Posljednji Zrinski i Frankopani“ djeluju umjetničkim dojmom, kao potresna tragedija s apoteozom.

„Matici Hrvatskoj“ poglavita je zadaća širiti koristne nauke. Zato su svake godine najobsežnija djela u „Po-učnoj knjižnici“, u kojoj ove godine izlazi knjiga 34. Poučna knjižica „M. H.“ pomiciće se se već od nekoliko godina sve to više prema praktičnim, osobito narodno-gospodarskim naukama. Tako je pred nekoliko godina izašlo u toj knjižnici u dva svezka djelo o narodnom gospodarstvu od dr. Frana Milobara, a poslije djelo Stjepana Radića o modernoj kolonizaciji. Od istoga pisca izdala je „M. H.“ ove godine „Današnju financijalnu znanost“. Čovjek ne bi u prvi mah mislio, da bi se djelo o toj stvari moglo napisati i tako zanimljivo, da ga uzmognе ugodno pročitati i nestručnjak. No kad djelo i ne bi bilo zanimljivo, stvar je tako važna, da je „M. H.“ bila upravo dužna podati o njoj obrazovanom hrvatskom občinstvu obširnije djelo, i to s obzirom već na našu podpunu financijalnu zavisnost, koja nas tako tiši, o kojoj se je toliko pisalo i govorilo, a o kojoj ipak ne samo širi slojevi naroda, nego ni gdjekoji od onih, koji bi mogli doći u položaj, da o tom kažu riječ, imadu vrlo nedostatno znanje. I o nije ni čudo, jer financijalna pitanja čine danas posebnu znanost, s kojom evo „M. H.“ upoznaje svoje članove.

Naukom se bavi i dobra polovina književno-naučnoga zbornika „Hrvatskoga Kola“, od kojega ove godine izlazi IV. knjiga. „Hrv. Kolo“ sadržaje ljetos ravno deset naučnih studija. Na čelu su dve studije prof. dra Nikole Andrića: jedna o putovanju vodje naših preporoditelja, Ljudevita Gaja, u Rusiju, a druga o zanimljivom jednom pitanju, koje se tiče izdavanja načrovnih pjesama. Stari muzikolog F. Ks. Kuhač piše o slavnom svjetskom komponisti Fr. Listu, kojega drži Hrvatom, dr. O. Kučera tumači, da ima i nevidljivih zvezda, prof. dr. Bazala raziaže o pravu nagona, dr. Šišić razsvjetljuje historijom smrt Šmailage Čengijića, a dr. R. Horvat iznosi vrlo zanimljive podatke o zapljeni imanja i imetka Zrinskih i Frankopana poslije katastrofe u Bečkom Novom Mjestu. Stj. Radić niže nekoliko kritičkih razmišlja o ovogodišnjem velikom „slavenskom kongresu“ u Pragu. Dr. Lozovina i prof. Šegvić podaju sliku glasovitoga, ove godine umrloga talijanskoga književnika E. De Amicisa. Prof. dr. St. Plivelić tumači „opasno djelovanje jakih električnih struja“, što i kod nas sa sve to većim razvojem električnih uredaja postaje svakim danom sve to aktuelnije. Slovenac Albin Prepeluh razpravlja vrlo kratko, sasvim informativno i dakako posve objektivno o kulturnim smjerovima kod Slovensaca. Napokon je svršetak pouke posvećen jubileju zaslužnoga našega učenjaka svjetskoga glasa, don F. Bulića.

Citajući čovjek liepe ove i ozbiljne razprave gotovo se čuditi mora, da u današnjim našim težkim prilikama, gdje smo svi u vječnom nekom očekivanju, nadi i strahu radi udesa i budućnosti naroda i domovine Hrvatske, — ipak još ima barem desetak ljudi, koji kao daleko od javnoga rada u tišini svojoj podržavaju i grade druge one trajne temelje narodnoga obstanka: nauku i pravosvetu. Vještijega će sudca svakako veseliti i to, što se iz liepoga ovoga niza razprava vidi, da mi Hrvati imamo, može se reći, posebni svoj naučni ton i način. Jest, to je nauka, obča, svjetska, kosmopolitska, — ali se iz svakoga gotovo redka i iz cijelog načina vidi, da to pišu naši ljudi. Tko pozna ton i način razpravljanja naučnih pitanja u drugih naroda, rado će priznati, da mu ovaj hrvatski način najviše godi.

Druga je polovica „Hrv. Kola“ posvećena liepoj knjizi. Uz stare suradnike „Hrvatskog Kola“: Arnolda, Hranilovića („Jesenčice“), M. Šenou (dramica „Ro-

bovi“ iz klasičnoga života), Kuzmanovića („Republika u Magaraševcu“, drama) i Andrijaševića („Kauridvo“, liepa novela), ima ih dosta i novih. Uz Frana Galovića („Pjesme“) javlja se (pseudonim, u ostalom poznat) P. Krstinić s dramom „Kobna oklada“ iz staroga hrvatskoga života, iz vremena prvoga hrvatskoga pjesnika Marka Marula. Drama mnogo nišani na današnje Hrvate. Uz Milana Ogrizovića („Bog“) vidimo Isu Velikanovića s epskom pjesmom „Knez od Lude“ — po njegovom „sriemskom“ načinu. Napokon Izo Lanov (takodjer poznati pseudonim) iznosi nekoliko epigrama.

Pripoviest pok. Ivana Lepušića pod naslovom „Putstvka“ crta život u trgovackoj hrvatskoj kući. Lepušić nije bio pisac prvoga reda, pa to dokazuje i ova, u ostalom dosta uspjela pripoviest, koja je doista vrlo dobra slika jednoga diela domaćega našega gradjanskoga društva. Da se iz te slike povuku umjetničkim potezom nužne konsekvencije, bila bi stvar dakako savršena. No Turgenevi se riedko radaju.

Od toga slavnoga majstora, od toga kralja pričalaca i — mislilaca, od Ivana Sergijevića Turgeneva, od toga viekom mladoga — jer viekom poetičnoga — Rusa daje „M. H.“ ove godine njegov roman Novi (Novi rod). Ne čemo umanjivati ničije radozonalosti, pa ne čemo da potanko pričamo onima, koji ne znaju, što je u toj „Novi“. Kažemo samo: tu je revolucija, — početak one pojave, koja je eno jučer strašno potresla dragom Turgenevljevom domovinom te još i danas njom trese. Majstor li je taj Ivan Sergijević! Oštare li su njegove naočale, kojima iz Pariza ili Baden-Badenu gleda veliku svoju, „bezimenu“ (tajnu), „Raseju“ (Rusiju)! Kako je majstorski razdielio svjetlo i sjenu! Kako fino daje svakomu, koga što ide: i „gospodi“ i „crvenima“! No uza sve to — zagrijani demokrati, demokrati-strančari, demokrati po zanatu, a možda i gdjekoji iskreni demokrati — ljutij će se na Turgeneva do veka, — kao što je i naravno, jer — jer je Turgenev ipak uza sve svoje humane simpatije prema „crvenima“ — aristokrat, i to po cijelom svojem biću. Ovaj je roman baš u tom pogledu vrlo zanimljiv, pa još i danas, i to za nas, sasvim aktuelan.

Od „proroka“ poljskoga, od miloga mističnoga Adama Mickiewicza izdaje „M. H.“ ove godine njegeve „Izabrane pjesme“ u prijevodu Ise Velikanovića. Ovaj je prijevod nesumnjiv dobitak za hrvatsku književnost, pa se Isha Velikanović može s ponosom i zadovoljstvom osvrnuti na ovaj svoj rad.

U „Maloj Knjižnici“ svršava prof. Šišić „Hrvatsku povijest“ II. svezak došavši do god. 1790. I tako sad imademo cielu hrvatsku povijest osim najnovijega vremena u dve omanje knjižice — za 1 K.

Uz ovu knjižicu izdana je u novom ovom nizu izvanrednih „Matičnih“ izdanja „Uljudba prastaroga sveta“ od prof. Stjepana Kučaka. To je kulturna povijest prastaroga (prehistorijskoga) sveta, i to sa stajališta strogo kršćanskoga, čemu će zacielo gdjekoji prigovoriti, pače jedva dočekati, da mogu hajku na „M. H.“ nastaviti.

Najsajnije je uz „Posljednje Zrinske i Frankopane“ — „Kolo Hrvatskih Umjetnika“. III. Ovo je za pravo „Kolo Jugoslavenskih Umjetnika“, jer sadržaje i umjetnинe srpskih, slovenskih i bugarskih umjetnika, i to devet slika u bojama, a tri u crnoj reprodukciji.

Ovo se izdanje ne daje ljetos medju redovnim izdanjima, nego uz smješnu upravo cienu od dvie K! Dvie godine je „M. H.“ davala ovu ediciju b a d a v a, — samo da pobudi zanimanje za umjetnost. Sad ju s istoga razloga daje za ovu neznatnu cienu. Ne nadje li se barem polovica članova, koji će cielu nakladu (6000) kupovati, — ne će „M. H.“ više izdavati ovoga zbornika.

GLAS MATICE HRVATSKE

IV.

1909.

IZDALA

„MATICA HRVATSKA“.

ZAGREB 1909.

TISAK PRVE HRVATSKE RADNIČKE TISKARE.

SADRŽAJ.

Rasprave i članci:

Andrić Nikola dr.:

Nikola Tommaseo. Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“ 8, 17, 33, 65.
Nikola Tordinac. Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“. 65.
Andro Murat. Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“. 112, 119.
Anibal Ivančić. Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“. 125.
Sedam „Matičinih“ izbornika. 133.

Deželić Velimir dr.:

Lopašić Mirko. Jedan od preteča ilirskoga preporeda. 39, 49, 67, 77, 81, 90.

Dobronić Antun:

Glazba spram slikarstva i kiparstva. 151.

Gay Ljudevit dr.:

Društvo prijatelja narodne izobraženosti ilirske. 118.

Hranilović Jovan:

Okrugićeve ilirske pjesme. 10, 21, 55, 69, 83, 97.

Ilešić Fran dr.:

Kultura in politika. 1.

Jedinstvena hrvatska narodna kultura.

Govor predsjednika „M. H.“ dra. Gjure Arnolda držan na glavnoj skupštini dne 25. ožujka 1909. 73.

. Književne ostavštine. 53.

Književna molba na kritičare dosadašnjih „Matičinih izdanja“. 17.

Lozovina V. dr.:

Danteova komedija u prijevodu. 145.

Magjer R. F.:

Hrvatska omladinska knjiga u god. 1908. 94.

M. O. dr.:

† Silvije Strahimir Kranjčević. 6.

Marušić F. D. dr.:

Sa Jadrana. 20.

M. B. „Razvoj misli o umjetničkom uzgoju“. 121

. Naši beletristički listovi. 35.

Riječ predsjednika „Matice Slovenske“ dra. Frana Ilešića na skupštini „Matice Hrvatske“ dne 25 ožujka 1909. 89.

R. K. Naše Mátice. 92.

Slava Ljudevitu Gaju! Uspomena stogodišnjice 1809.—1909. 117.

Šegvić Cherubin:

Jedna velika književna potreba. 142.

Prosvjetni glasnik :

Ante Petracić. 158.

Hrvatska bibliografija. 25, 47, 63, 79, 86.

Hrvatsko sveučilište u Zagrebu. 59.

Hrvatsko zemaljsko kazalište. 131, 157.

Izložba karikatura gdjice. Borelli u Beču. 71.

Književni dar „M. H.“ za god. 1909. 129.

Književni natječaji „Matice Hrvatske“. 70, 129.

Književnost. 14, 114, 132.

Književne bilješke. 16, 115.

Ljubljanska Akademija. 78.

Marinetti i D' Annunzio. 162.

„Matica Hrvatska“. 14, 24, 41, 70, 84, 157.

„Matica Hrvatska“ — hrvatskomu narodu. 161

„Matica Srpska“ u Dubrovniku. 130.

O stogodišnjici rođenja dra. Ljudevita Gaja. 128.

O proslavi književničkog jubileja Laze Kostića. 42.

Odkriće nadgrobnoga spomenika Luki Botiću u Đakovu. 16.

Prva dalmatinska izložba u Splitu. 43, 60.

„Pučka predavanja“ i „Matica Hrvatska“. 131

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 1.-2 U ZAGREBU, DNE 25. STUDENOGA 1908. GOD. IV.

Kultura in politika.

Govoril na glavni skupščini „Matice Slovenske“, dne 25. maja 1908. dr. Fran Ilešić.

Tu imate mojo rokó:
Stojimo na realnih tleh,
gledamo v nebó,
pri srcu pa nam je gorkó!

(*Pozdrav odposlancem „Matice Hrvatske“.*)

Uvod.

Nismo več v času, ko so naš narod tvorili na eni strani seljaki, na drugi redki izobraženi rodoljubi in literati. Naš narod se je razvil in diferenciral.

„Matica Slovenska“ bi bila, skrbeč za ves slovenski narod, vesela, ko bi primerno razvoju naroda mogla razširiti svoje delo tudi na stanove, ki jih dosle ne obsega. Zgodilo bi se to, ko bi jo gmotno podprli vsi stanovi, zlasti tudi trgovski in obrtniški stan. Zato vabim in zovem v Matico i njih. „Matica Slov.“ se bode rada dičila z dobrotvori, kakor se z njimi diči n. pr. „Matica Srpska“ v Novem Sadu, ki ji stene krase slike mnogobrojnih dobrotnikov — trgovcev. Iz realij klije ideal.

S tem bi se *kultura demokratizirala*.

Kakor je demokratiziranje kulture le v prospех kulturnim zavodom, tako je obratno kultiviranje najširših slojev naravna zahteva naših časov. Evo, zakaj! Najširši sloji prodirajo dandanes s svojimi pravicami v politiko. Vsaka pravica pa veže in nalaga dolžnosti; zato je umevno, da gre z občnim izbornim pravom roko v roki šolska obveznost in potreba duševnega napredka sploh. V tem smislu se dandanes kultura, ki je bila prej bolj aristokratska, demokratizira, a demokracija se kultivira.

Izročajač se tako sodbi najširše javnosti, utegne Matica doživeti, da bodo eni na glas hvalili, kar so drugi obsodili. Kar bo za ene duhovito, originalno, nenadkriljivo, bode drugim sirovost, blodnja, sanjarstvo, zastranitev s cest sedanjosti in realnosti, utrtitih v narodu in njega zgodovini.

Kako naj plove Matica? Vsak umotvor ima dvojno vrednost, eno bi mogli zvati absolutno, drugo pa relativno; absolutno ali objektivno vrednost ima umotvor kotak, sam zase, kot umetnina, ki budi prvotno estetsko čuvstvo, relativno pa z ozirom na ljudi kake dobe in njih celotno dušno življenje. Celota našega dušnega življenja ne obsega le estetskega čuvstva in ni le plod hipa, ko stoji človek pred umetnino, ampak krije v sebi obenem pojave ostalega dušnega življenja in osobito kot občo dispozicijo vso njegovo preteklost. Tradicija je to, kar sicer imenujemo podedovanost. Vsak novi razvoj mora računati s tem faktorjem. Redko more nov impulz kratko malo in trajno izbrisati vse spomine, redkó pa tudi tradicija izide iz boja z novimi impulzi neizprenemljena; običajno se sklene mir ali premirje ob znatnih izpremembah v obeh taborih — prav za prav se nekoč mora nehote samo konstatirati, da ni več boja — in to, kar je ostalo kot plod trvanja in boja, je *kultura izvestnega časa*.

Vodnik je deloval s „Pratiko“ in „Novicami z vseh krajev celega sveta“ *naravno* kulturno, ker je pogledal *nazaj*, predno je stopal *naprej*, isto tako Bleiweis in Slomšek (prvi za materialno, drugi za moralno kulturo). Prešernova kulturna potenca se je realizirala eno generacija za njim; za njegovo dobo je bila poprečno nepojmljiva originalnost, revolucija, a baš zato z občega stališča sila važna, ker je kot duševna revolucija snovala napredek in *bodočnost*.

Manj nego na beletrističnem polju ima naš narod tradicij na polju znanosti. In vendar je nedvomna istina, da prave kulture ni brez znanosti. Zato se „Matica Slovenska“ s stališča harmonskoga našega kulturnega razvoja principijelno ne more omejevati na beletristiko; dasi priznava tej le v razvoju naroda v njega celoti prvo mesto, mora ipak uvaževati tudi znanost,

Kuluren človek ni isto, kar *učenjak ali strokovnjak*; *kulturen* človek pa tudi ni isto, kar beletrist ali sploh *umetnik*.

Mnogo jih je, ki ob znanosti izgubijo vse stike z beletristiko, poezijo. Puste so često take duše in neharmoniske; ne umevajo človeka, ker mu poznajo le glavo, ne pa tudi srca, ki nas poživlja.

Obratno pa jih plava mnogo le na krilih poezije in si nikoli z umstvenim delom ne organizira duha.

Treba je hiše, kjer je račun gospodar, ki ureja in organizira, umetnost pa gospodinja, ki ljubi pesem, sliko in kip.

Genijalnost ni isto kar kulturnost. Kultura je obdelano žitno polje, je vinograd, je sadni vrt . . . kultura ni gozd.

Kultura je obdelana duša, je razvit intelekt, je otančeno čuvstvovanje, je disciplina volje.

Kultura je torej materijelna in duševna.

Kultura ni priroda, pa tudi ni uničevanje prirode, kultura je razvoj prirode in nje požahtnitev. Kultura mi ni obdelana zemlja niti kupljena in v kašči hranjena pšenica, kultura je oranje in sejanje, je klitje in setev.

Duševna kultura ni „tabula rasa“ novorojenega deteta niti duševni samoumor, duševna kultura je razvoj zmožnosti, intelekta, fantazije in čuvstva in volje. Duševna kultura zre v ideale istine, lepote in dobrte ter nastopa kot znanost, umetnost in morala.

Mnogo ljudi vzame kulturi *politika*. Po selih jih zlasti živi mnogo, ki so pač nekdaj vstopili v svetišče znanosti in umetnosti, a se sedaj hranijo le s političnimi časopisi ali celo le z enim političnim časopisom, kulturnim društvom pa često direktno dajejo slovo ali jim napovedujejo boj, ker so se zastopniki onih društev kdaj pojavili v nasprotnem političnem taboru.

Spričo teh zelo aktuelnih pojavov hočem obširneje govoriti o odnošajih *kulture in politike*. Pri tem se hočem ozirati le na slovenske in hrvatske oziroma slovensko-hrvatske razmere; zakaj v njih se faktično danes razvija življenje „Matrice Slovenske“.

O publikacijah „Matrice Slovenske“ za I. 1907. je poročalo slovensko in hrvatsko novinstvo, a poudarjam, da je o njih poročalo več hrvatskih nego slovenskih listov*.

Odnošaji kulture in politike.

Kultura je pospešeni razvoj prirode in tisto stanje, ki je plod razvoja; politika pa ni stanje, politika je dejanje. Kultura je pridobivanje sile

in sila ali potenza, politika je uporabljane sile in efekt.

Kultura je notri v poedincu, v narodu in v državi; politika je med državami, med narodi in med poedinci ter ureja njih medsebojne *odnošaje*. Dokler je bil Adam sam, ni mogel imeti nobene politike; njegova politika se je začela šele, ko je dobil Eva.

Kulura je kvaliteta, politika je relacija, kultura je delo, politika je boj.

V boju ni morale. Nemoralnost naglaša politika za svoj neizogibni accedens; na drugih jo graja, na sebi opravičuje. V politiki odločuje *rezultat*, v kulturi je važen program in *namen**

Politiki žrtvujemo načela, strančarski disciplini lastno misel — uprav tako, kakor so disciplinirani vojaki, da ustrelje vsi na enkrat in enako. Vsaka formalna disciplina pa ovira samostalni razvoj in s tem kulturni napredok — vsaka formalna disciplina je greh zeper stvar. Jezusa so posvali isti ljudje, ki so ga 40 dni prej v triumfu sprejemali. To je bil plod in znak *politike*, politične agitacije, strančarske discipline, a ne znak kulture.

A.

Medsebojna uvetovanost kulture in politike.

Kultura razvija sile, politika jih vešče in spremno uporablja.

Baš kakor v šoli! Učitelj razлага in pojasnjuje; ako je pravilo pojasnjeno, ga uporablja.

Kaj pa naj uporabljam in izrabljam, ako nisem ničesar pridelal? Kako naj politika rabi sile, ako jih ni?

Na čem naj sloni politika, ako ni kulture?

Uspešno se vojskuje država, ki ji je razvita materijelna in duševna kultura. Uspešna bo politika, ki se opira na materijelno in duševno kulturo.

Zato je bila velika Štrosmajerjeva beseda „Prosvjetom slobodi!“ Sej kulturo, politika bo žela. „*Glejte najprej na kraljestvo božje in njega pravičnost, vse drugo Vam bo dodano.*“ In kraljestvo božje je kultura.

§ 1.

Kultura brez politike.

Ali je torej v istini treba *le kulturnega dela*?

Istinito je to — le: vsakikrat nima šolnik niti časa niti prilike niti volje niti potrebe, da bi praktično uporabil dobljeno pravilo.

Isto tako se more začasno razvijati, more celo cvesti kultura, ne da bi rodila politiko; često je kratko malo pozvonil absolutistični zvonec in

* Politiki je vsako sredstvo dobro . . . Politika je poleg kapitala največja vlačuga . . . (Dr. Hinterlechner v „Lj. Zv.“ 1908, 93.)

* To je vesel znak bodočnosti. Živeč v 5 desetletju svojega obstanka, sme in mora Matica iz obzorja, ki ga je imela dosle, ki ga je imela v svoji mladosti, stopiti malo dalje in više. To velja kakor vobče, tako tudi za slov.-hrvatske prilike.

uporaba sile, politika je bila zadržana. Toda latentna energija išče izhoda, išče pojava; naravno je, da kultura prej ali slej rodi in njena hčerka je politika.

Spoznavši to naravno činjenico, prodirajo države in narodi najprej *kulturno*; svet, ki so si ga osvojili kulturno je skoro tudi njih politična last. Eden izmed vzrokov, ki imajo izvestno politiko za učinek, je brezdvojbeno izvestna kulturna smer.

Slabo je drevo, ki le cvete, pa ne rodi! Polčloveka, kdor le misli, pa ne izvršuje misli, kdor le čuvstvuje, pa ne hoče. Proklinja ga narodna pesem, komur ni poroda. Slaba je kultura, ki se o priliki ne javi politično.

Ni treba, da bi učitelj sam z učenci uporabil pravilo; more jim dati nalog, da jo po najboljšini močeh izdelajo sami; toda paziti mora na izdelke in jih pregledovati — to je, kulturni človek mora politično biti (če ne aktiven, a) zavzet, stoji torej lahko izven političnih organizacij, izven strančarskih bojnih vrst, a simpatizira z njimi po njih kulturnem programu.

Ni dovolj, otroka samo spraviti na svet, treba ga je tudi odgajati, zanj skrbeti, ga spremljati po njegovih potih in ga v opasnih hipih ne ostaviti, sicer lahko pade in propade in ne bo — zdravih vnučkov in vnučic, veselja dedom in babicam.

V tem smislu je kulturni človek *dolžan*, se brigati za plod svoj, za politiko, jo spremljati po vseh potih — najhujše pa je, če oče sam zapeleljuje ali zatajuje hčerko. Njegovo očetovstvo mu ni opravičba, očetovstvo mu je vir *krivde*: dvakrat je kriv, baš zato, ker je oče. Zato kulturnemu delavcu njegovo delo ne opere političnega greha.

„Spoštuj očeta in mater, da se ti bo dobro godilo na tem in onem svetu!“ Da, da! Veliko oblast so dajali narodi roditeljem; mi dandasnji pa poudarjamo poleg njihovih pravic tudi njihove dolžnosti. Zato kličemo kulturnemu človeku: „Spoštuj svoje dete, politiko, da ti po tvoji krivdi ne zabrede na kriva pota in tako ne pokvari vsega roda!“

Kako je soditi o hrvatski poslovici: „Nije sablja za popa i fratra, neg molitva i križ oko vrata?“

§ 2.

Politika brez kulture.

Kaj pa tista deca, pritepenci, razposajenci, ki jim človek ne ve niti za mater niti za očeta?

To je politika brez kulture.

More se razviti politika tudi v deželi brez kulture, kakor se taka dežela lahko tudi vojaški organizira. Toda taka politika je nezakonito in zanemarjeno dete.

Kultura je politiki mati-zemlja, nje široka osnova. Kjer je politika, a ni kultura, tam je dim

nad streho brez krepkega ognja v kuhinji, tam je grad zidan na pesek (ne sezidaš ga več, ako se ti poruši), tam je cvetica le položena na zemljo, zato jo polomi in podere svak vihar in cvetica usahne, ker nima hrane. S političnim porazom je tam izgubljeno vse.

Poraz doživeti more sicer tudi politika, ki raste iz kulture, a tak poraz je le toliko kakor toča, ki pobije setev — bo že zopet zrastlo, saj je zemlja obdelana!

V slovanskom svetu se je često in mnogočo prej začelo politično življenje nego kulturno. Zato so pojavi političnega življenja često nezdravi.

Politika nas je zasačila *pred* dobo; to je tem usodnejše, ker je Slovan po svoji naravi očividno bolj zvan na kulturno poprišče nego na politični mejdan.

Kakor ves, iztok posvečujemo notranjosti več pažnje nego vnanjim činjenicam. Meditacija in kontemplacija, subjektivizem vezeta Slovana na samoto in mir. Zato se polni domotožja vračamo s Prešernom iz sveta v Vrbo. Imamo odlično liriko, a slabšo dramo. Nihilist je lahko umetnik, a ne more biti političar, Urtomir je lahko psihološki problem, a ni za politiko, ker se zaleti, a „se pozneje ustavi“.

In zares na kulturnem polju, kjer odločuje notranjost, imamo lepe uspehe, vendar zopet lepše na polju umetnosti, nego na polju znanosti. Baš ta zadnja činjenica pojasnjuje trditev, da smo manj pripravljeni za politiko; zakaj baš znanost disciplinira genijalno individualiteto ter ji da značaj, ki je potreben v politiki, značaj vztrajnosti in opreznosti.

Kakor stoje stvari sedaj, moramo reči, da smo se današnje politike bolj *naučili* od drugod, nego jo razvili iz sebe; uprav zato ne presojamo pravilno nje naravnega razmerja do kulture ter ji često dajemo preveč pravic.

Politika, ki se ni organski razvila iz kulture, ne prezira le moralne kulture kakor na žalost politika sploh, ampak zanemarja tudi intelektuelno in estetsko kulturo, to je, znanost in umetnost, isto tako šolo, ki jima je odgojiteljica.

Politika brez kulture je izdelovanje okvira brez vsebine ter more slučajno ustvariti *veliko* domovino, a ne *jake* in *lepe*.

§. 3.

Izprememba politike ob izpremenjeni kulturi.

Kulturna izprememba se vrši polagoma; tekom desetletij more naša duša dobiti čisto nove temeljne nazore o svetu. Naravna posledica je, da vsled kulturne izpremembe prestopi človek tudi politično; zakaj smer politike se naravno krije s smerjo kulture. A kdor prestopi od danes do jutri, je politični begun in kulturni izdajalec, ako

je bil sploh kulturno zavzet. Njegov prestop ne izvira iz kulturnega uverjenja, nego iz prikritih, često osebnih nagibov.

Predno pa o kom izrečemo tako obsodbo, moramo dakako vediti, ali prestop ni vnanji izraz in posledica dolgotrajnega, dolgo ne dobojevanega notranjega boja.

Na videz si moreta nekaj časa nasprotovati smer kulture in smer politike. Tako more na pr. vse kulturno zanimanje delj časa biti obrnjeno na zapad, a politika gledati na iztok. Toda ta razlika smeri provzroči prej al slej konflikt; v tem konfliktu bi mogla zmagati kultura.

Zapadnjaška kulturna smer je v Slovencih povlekla za seboj že marsikaterega političarja in rodila „Vetrogončice“, ki smatrajo svoj rod le za — svojo zibelko.

Včasi je kultura tuja, a politika je ali hoče biti domaća; to je neprirodno in zato netrajno. Politično smo še radikalni, doma in v družbi, ob svoji knjižnici in za zatvorjenimi durmi pa smo že tuji; vzagajajoč svojo rodovino v znakih tuje kulture, izpodjedamo svoji politiki tla. Tako politikovanje je bobnanje ob grobu; zakaj tuja vsebina razžene prej ko slej domačo obliko, in to ali že v tebi ali v tvojih otrocih. „Po otrocih jih boste spoznali.“

Naši preporoditelji so bili, i ako so bili predvsem političarji, zavzeti za narodne izraze, za narodne pesmi, za narodno nošo . . .

V nasprotno smer se na pr. kretala dalmatinska politika, ako zahteva zedinjenje z banovino, in dalmatinska umetnost (gl. „Obzor“ z dne 14. 6. 1908.). Slovenske pol. stranke imajo v svojih programih hrv. drž. pravo, a za to se ne brigajo, da bi kulturo spravili v isto smer. Zato so dotične programne točke mrtve.

§ 4.

Izpremembra kulturnosti ob izpremenjeni politiki.

Politika ie kakor vojna, ki izpreminja položaje, ustvarja nove oblike.

Kolikor pa s temi oblikami ustvarja kulturi uvete in sredstva, toliko jo pospješuje ali ovira; zato se ob izpremenjeni politiki more izpremeniti kulturnost zemlje; to velja za *znanost in umetnost*, ker sta te dve odvisni od vnanjih uvetov in sredstev, ne velja pa za *moralno* kulturo, za *značajnost*.

Ali se zemlja izpremeni, zato ker je vihar pripogibal ali pripognil drevo? Komur je zares pognala kultura v srcu, ta radi izpremenjene politične konstelacije ne bo izpremenil svojega *bistva*. Vršeč svoje dolžnosti, opravljač svoje delo, množeč svoje in sveta sile, ne bo gledal, kako

stoje zvezde, kako piha veter. Po vetru obračajo plaščice svoje ljudje, ki jim besede in čini ne izvirajo iz prave kulture. Kulturo svojo izroči političnemu pritisku le, kdor je nikdar ni imel.

Kdor pa je odbil napad na svojo *moralno* kulturo, je s tem pomagal odbiti vobče *ves* politični pritisk, ki je ogroževal tudi znanost in umetnost in njen razvoj. Zato je kulturnost vobče rešena, ako je trdna in neomajna naša moralna kultura.

§ 5.

Politika in kultura kot sredstvo in svrha.

Naravno je, da se hči ravna po materi, torej politika po kulturi in ne obratno.

Zakaj politika je, kakor vojska, le sredstvo v dosegu svrhe, sredstvo v očuvanje in pomnoženje kulture. Bellum propter pacem in ne obratno!

Kot hči kulture mora politika zopet rodit hčer, nalikujočo babici, kulturi. Politika ima svrho izven sebe, v kulturi.

Baš zato, ker je politika močno sredstvo kulture, greši tisti, ki zavozi voz politike, ker s tem podrezuje žile kulturi.

Često pa vidijo politične stranke in vlastodržci v vseh svojih kulturnih akcijah le golo sredstvo v dosegu političnih namenov, to je, *mati* služi *hčeri*. Pospešuje gospodarsko kulturo in često duševno, a ne, kakor da bi se direktno interesirali za njo; vse je le radi politike. Pace (cultura) paratur bellum (politica) namesto: Bello (politica) paratur pax (cultura).

Navadno postopajo tako politične stranke ali vlastodržci, kadar so na slabih nogah ali kadar se uvaja nova politika. Dakako da je gojitev kulture njih namenu in obstanku končno nevarna. Zakaj čim začuti sivec moč, hoče iti svojo pot in vrže jezdeca raz sebe Jezdec kliče: „Die ich rief, die Geister, werd ich nun nicht los!“ — na zadnje pa je v jarku.

Včasi hoče politika zavladati v kulturnih društvin, zato da bi pripravila pot drugi kulturni strugi, drugi kulturni *vsebini*. Tu je razmerje med politiko in kulturno pravo, politika služi le kot sredstvo kulturnemu boju. Toda često se politika meša v kulturo, ki je čisto *formalna*, kjer bi zaman iskali razne kulturne vsebine; mislim na pr. na petje in na telovadbo; v tem slučaju je dotična kultura nje osvajaču golo sredstvo za politiko.

B.

Uvedba v kulturo in v politiko.

Kakor je oče prej nego sin in pravilo prej nego uporaba, tako mora v človeku kultura biti prej nego politika.

Črevljar in krojač ne vzame učenca, ki nima nekake, vsaj ljudskošolske naobrazbe, a za politiko, ki je težka veščina in umetnost, naj bi bil dober vsakdo, najsi se je kaj izobraževal ali ne!

Kakor prve šole ne vzgajajo že za *stan*, tako ne morejo vzgajati za politično stranko. Vzgoja bo gledala, da *kultivira* učenca; to kultiviranje se nehote vrši v smislu kake *kulturne struje*, a ne sme zabresti v polično stranko. „Talent sem ti dal na pot, pojdi pa sam!“ tako govoriti učitelj, vedoč, da bi sicer grešil, kakor greše roditelji, kateri prerano določujejo sinovom stan ali jih silijo vanj.

Kultura je misel ali čuvstvo, politika je čin. Je li dobro, če je čin *pred* mislio in čuvstvom? Samo Merkur je bil brž po rojstvu gotov s činom pa še to je bila — tativna.

Zato ni vesel znak, če je res, kar je čitati, da namreč ni več dijaških literarnih krožkov, kjer bi se deklamovalo, pesnikovalo in pisateljevalo; tem manj vesel znak je to, ker je na drugi strani gotovo, da je mladina naša rano že zelo razcepkana *politično*. S tem se le krepi neugodna činjenica, da je vse polno aktivnih političarjev, a malo kulturnih ljudi. Vsi hočemo biti brž in samo *kovači, črevljariji in mizarji*, a ne pomislimo, da bi pred vsem morali biti *ljudje*.

Kakor mladino' tako tudi kmete rajši uvažamo v *stranko* nego v *kulturo*. Seljaka politično prej buditi nego g. kulturno obraziti, je opasno počenjanje in demagogija. Umevno in opravičljivo je le v izvanrednih, nenormalnih razmerah.

C.

Kultura in politika v izvanrednih, nenormalnih razmerah.

V normalnih razmerah je kultura mati, voditeljica politike, politične *stranke* so v okviru kulturnih *struj*.

V izvanrednih razmerah pa stopi politika mogočno v ospredje; prezirajoč kulturne razlike, si sestavlja stranke iz kulturno heterogenih elementov. Tako je v časih opozicije ali boja — žal da je vojne često treba, da je često treba „bello parare pacem“. Taki politični stranki, ki ne sloni na kulturno enotnem programu, more biti svrha na pr. *državopravna* ali *narodna*; ni jih direktno in pred vsem za kulturo (za *vsebino kulture*), gre ji za *uvete* in *obliko* kulture.

In zares, kdor bi se vdajal le vsebini kultur in se prej nič ne pobrigal za nje uvete (na pr. za jezik), ta bi nalikoval *Arhimedu*, ki je študiral svoje kroge, a vdrl je neprijatelj in mu jih poštolil. Ako si ne zavarujem delavnice, ne bo dela; ako si ne osiguram vsaj donekle oblike, ne bo prave vsebine.

Slovensko delavnico dandanes čuva vsakdo, ki rajši ljubi „Slavo“ nego „Emmy“ in se zanima tudi za napise na poštnih pečatih. Kaj je bistvo stvari, je odvisno od položaja.

Seveda tako politično zanimanje, tako politično-formalno postopanje ne sme zavirati in obsojati strank, ki delajo za vsebino, temveč naj jim stoji ob strani in stori svoje kot njih popolnilo. Zakaj oboje je potrebno, uveti kulture in vsebina kulture, vendar je ta - le zadnja konec in svrha.

V normalnih razmerah si vsebina sama da obliko; zato imajo formalno-politične stranke kot *bojna konstelacija* pravice do obstanka le, dokler je neprijatelj blizu, in so torej upravičene le zachtsno, a takrat niso ne le upravičene, marveč so absolutno potrebne

V takih nenormalnih razmerah smo narodi, ki nam preti narodna pogibelj; zato smo svi vojniki, večni *granicularji*, ki še puško ob nogi obdelujemo polje svoje prosvete. Osobito in v visoki meri pa velja to za kraljevino Hrvatsko, ki ima poleg malih političnih vprašanj nerešeno in nedobojevano visoko politiko, ki ima baš dovolj visoke politike da jo drži v neprestanem nemiru ter ji ne da, se oddahniti za mirni kulturni razvoj. Hrvati pa so važen in močan politički faktor. Hrvati imajo neprestano *veliko politično vojno* že nad sto let.

Gorje je bilo zemlji, ki jo je pustošila 30 let vojna! In strašen je bil stavek westfalskega mira: Cuius regio, illius et religio! Čigar je politika, njegova je kultura.

Pravično bo sodil o Hrvatski le, kdor jo zares pozna in uvažuje njen težki položaj. Le on bo tudi pravilno sodil o Štrosmajerju, ki je mesto ljudske šole dvignil visoko šolo in Akademijo; v kričečih in skrajne političnih časih, ko je bila blizu propast politična, je dvignil tisti del kulture ki direktno drži v politiko, njen najjačji steber, vseučilišče. Zabranil je s tem, da gora ni padla na domovino — bolj spodaj se hiša popravi, ko se ni več batiti velike in akutne nevarnosti.

Slično je tudi rešiti vprašanje, ki ga je često čuti, ali naj zahtevamo Slovenci univerzo, predno imamo svoje nižje šolstvo. Zakaj tudi mi smo „graničarji“.

Po hipno potrebeni *svrhi* svojega dela si Slovenci in Hrvati ne nasprotujemo, ampak se *popolnjujemo*: Hrvatom je pred vsem dolžnost *oblika*, Slovencem more in mora pri srcu biti pred vsem *vsebina*.

In ta vsebina in ta oblika sta združljivi, ker Slovenci nismo imeli nikoli posebne (državno-pravne) oblike, a Hrvati ne vsebine, katera bi bila različna od naše. Slovencev in Hrvatov kulturna prošlost in sedanjost je različna, le graduelno a ne bistveno.

Kdor ve, da je treba narodu obenem vsebine in oblike, vidi, da je le v naši popolnitvi spas. Zato ni dober Slovenec, kdor ne ljubi hrvatstva, in obratno.

Končni cilj nam je skupna kultura. Čim bolj

nam najnovejši dogodbi osiguravajo obliko, tem laže se bo dosezala kulturna vsebina.

Stranke in politične skupine so lahko teritorijalno poljubno omejene; kulturo omejuje in določuje le priroda.

† Silvije Strahimir Kranjčević.

„I ja jedem srce svoje!“

To je srce prestalo kucati dana 29. listopada ove godine. Umro je Kranjčević nakon navršene 43. godine života i navršene 25. godine svoga pjesnikovanja. Tome 25-godišnjem jubileju odužili su se nedavno sarajevski prijatelji i štovatelji Kranjčevičevi — književnici oko obnovljenoga „Behara“ — spomen-brojem, koji je sav bio ispunjen člancima i pjesmama o Kranjčeviću, a koji je izšao i posebice kao spomen-spis. Tu pjesnikov prijatelj pjesnik Milaković iznosi ova iscrpiva biografska data o Kranjčeviću.

„Kranjčević se rodio 17. veljače 1865. u Senju od oca Špire i majke Marije, rođene Marković. U svom rodnom gradu svrši god. 1883. gimnazialne nauke, a onda stupa po želji roditelja u senjsku bogosloviju, odakle ga poslalo kao boljeg djaka u Rim u Collegium Germanico-Hungaricum, gdje slušaše logiku. Pošto ne pokazivaše prave volje za to zvanje, reče to kanoniku Crnčiću, koji ga, kad se 1884. desio ondje veliki vladika Strossmayer — predstavi našem mecenu, a ovaj, pošto mu se Kranjčević izjadao, dade mu preporučno pismo na Račkoga i tako ostavi Kranjčević nakon šest mjeseci pomoću Strossmayerovom, koji ga je i poslije pomogao, Rim i dodje u Zagreb, gdje se spremase da položi ispit za učitelja građanskih škola. Pošto mu umrije otac, vrati se na neko vrijeme u Senj, a g. 1886. slušaše i opet u zagrebačkoj učiteljskoj školi predmete filološko-historijske skupine, koje godine i položi ispit. Prvoga rujna 1886. bude imenovan učiteljem trgovacke škole u Mostaru, a 20. prosinca iste godine premješten u Livno, gdje je učiteljevao do 14. kolovoza 1888., kadno dodje u Bjelinu. 13. kolovoza 1892. vratilo ga i opet u Livno, a 17. listopada budne premješten sarajevskoj učiteljskoj školi, gdje osta do 8. rujna 1894., kadno ga imenovalo učiteljem učiteljske škole i dodijelilo redakciji „Nade“. Pošto je prestala izlaziti „Nada“, bude 21. prosinca 1904. profesorom učiteljske škole u VII. činovnom razredu, te mu bude ujedno povjerena uprava sarajevske trgovacke škole. 17. veljače 1898. oženi Kranjčević milovidnu kćerku

kapetana Kašaja, gdju. Elu, koja mu je bila najbolji drug u njegovu, većinom teškim patnjama zagrčenu životu. Iz toga braka potjeće mala ljepušna djevojčica Višnja“.

Tada se još nije slutilo, da će Kranjčević tako brzo umrijeti, jer se i sam Milaković nekoliko redaka kasnije veseli, kako se Kranjčević „lijepo oporavlja, te ima žive nade, da će se nasoko posve izlječiti“. Teška bolest „kamenca“, zbog koje je pred nekoliko godina morao u sarajevsku bolnicu a poslije u bečku kliniku, — k tomu nervoznost slomila je posve njegovu i onako krhklu narav, te je konačno podlegla.

Kranjčevićeva je smrt odjeknula općenitom tugom i ako njegova poezija nije bila svima počudi. Svaki mora žaliti za tako cijelovitim umjetnikom, za tako snažnom i ozbiljnom individualnošću, za tako izrazitim predstavnikom naše misaone lirike, upravo nastavljačem Preradovićevim — ako i ne će potpisati svaku njegovu ideju i saosjećati sa svakom njegovom dispozicijom. No prava artistična kritika ne će ni tražiti u Kranjčeviću filozofa nego — umjetnika, ne će svrstavati njegove misli, zapravo umjetničke „sižeje“ vanjskoga svijeta) u filozofske sisteme, nego će gledati oblik, u kojima su te misli izlazile iz njega — u kratko: ne će tražiti u pjesmama Kranjčevića, nego u Kranjčevića pjesme. Ovo ističem za to, što veći dio kritičara Kranjčevićevih neoprostivo griješi iskapajući korijenje i sjemenje njegovoje poeziji, koja je ipak htjela dati i davala je — cvijeće.

Što više: ti ljudi idu tako daleko, da na osnovu nekih misli *svojataju* za sebe Kranjčevića, kao da je pokojni pjesnik bio trublja nečijih programa, dok ih on sam pobija stihovima: „Bog je meni pjevat reko — I ja vršim božju volju“. Nad njegovim još svježim grobom hoće ga za se jednako pravaši (zbog nekih mu pjesama iz mladih dana i zbog drame „Dolaska Hrvata“ — ako je njegova!) kao i naprednjaci (zbog slobodoumnosti), kao i socijalisti (zbog pjesama o radniku) — dok se katolici tješe tim, što je na samrti primio od biskupa Šarića zadnju utjehu. Pjesnik i — svijet!

I zato unatoč tomu, što je Kranjčevićeva lirika pretežno misaona, valja poglavito gledati na način, kojim su te misli prelazile preko njegovih — kadšto tvrdih i kadšto ispučanih — struna, treba imati u prvom redu na umu umjetnika. Samo tako može se o Kranjčeviću suditi izvanstranački.

Ima pjesnika, koji su slikari — naročito oni od „nastrojenja“ — a ima, koji su kipari; ima ih, koji su još uza to glazbenici (ritam!) i arhitekti. Kranjčević je kipar. Mrki, tvrdi, mramorni, oštorezani, a prkosno se izbočivši ostaju nam u duši Kranjčevičevi sižeji, iza kako smo pročitali njegovu pjesmu; oni ostaju dugo u pameti, a neki se uopće ne mogu ni zaboraviti. Kao što kipar voli izabirati t. zv. filozofske sižeje — simbolistične i mistične —, tako su i Kranjčevića najvećma zanimale alegorije, u koje je zaodijevao općena ljudska pitanja: o svemiru, o životu, o neskladu idealja i zbilje, o svrsi čovjeka i prirode, o Bogu „Sveduhu“ i sotoni, o smrti, o prapočetku i „pravršetku“ o ljudskim bolima i naprezanju, radu i „trzajima“, o ljubavi i o suzi, o grijehu i o sreći i uopće o — besmislenoj tragediji života“, o tragikomediji svijeta, za koji već njegov srodnik Heine reče, da ne zna, je li bolnica ili ludnica. Dok se Preradović smirio u spiritizmu, Kranjčević je očajao u mirnom i svijesnom očaju, ukočenom i ledenom kao kamen. Njegovi kipovi, koji su za doba najjačeg mu stvaranja plastični, obli, — postaju pomalo relijevi razilazeći se u apstrakcije, u nejasne konture u kamenu. Tko isporedi pjesme u izdanju „Matice Hrvatske“ (g. 1898.) i one u „Trzajima“, opazit će jasno ovu razliku; ili ako n. pr. sravni „Mojsiju“ ili „Zadnjega Adama“ s onom čudnom i tamno-sumornom grupom u „Životu“. Kasnije kleše finije, diferenciranije, ali i tamnije, zagonetnije, jer je sa velike duše čovječanstva prešao na svoju dušu, sa svjetskih dogadjaja na vlastite trzaje“.

Kad ga zovem kiparom, mislim još osobito i na jezik, na dikciju. Što je Preradović učinio od našeg hrvatskog kamena, to je nastavio Kranjčević. Tražio je jake, pune, sočne i duboke riječi, a da se ipak ne opaža, da su tražene, već kao da su same pale u času nadahnuća. Tim je osobito djelovao na one ljude u nas, koji su pače i književnici, a ne poznaju svoga jezika; naročito metafore, poredbe i kontrasti dolaze krepko i nenadano, te na mjestima zabezeknu čitatelja i slušatelja, jer je Kranjčević poznavao i melodiju jezika, te finim osjećajem birao zvučnije riječi, naročito onomatopeje. Isto tako nenadano dodje i zazvoni njegov srok.

Time je ujedno kazano, da je Kranjčević uz kipara još i glazbenik. No nije mu samo glazba u jeziku, nego poglavito u ritmu. Dok je Preradovićeva ritmika tek u osmercima i desetercima dobra, a u klasičnim metrima upravo pogrešna (jer se osniva na krivom kvantitetском principu),

dotele je Kranjčević pravi majstor, katkad i virtuoz, u bogatoj izmjeni svojih stopa Hoćeš jamb (osobito onaj lijepi i mili pentametar), hoćeš trohej — a osobito daktilo-trohej. Kad treba imitirati nemirnu ili hrлу dispoziciju, kako mu daktili skaču — kao valovi, kao topot konja ili stupaj ljudi! („Udri u cimbala šumni idejo evandjeoska!“... „Kano striela — Juri red — Puška s puškom — Uspored . . .“). I time je — više, mnogo više nego sadržajem — znao zapanjiti naš svjet, kojemu je uho bilo naučno na monotoni zvuk uvijek jednakih stopa.

No Kranjčević je uza sve to bio i arhitekt. Kao što je Šenoa u tehniči romana, a Marković u drami arhitektonski upravo (za naše prilike) velik, takav je i Kranjčević u lirsкоj pjesmi. Svaka je njegova pjesma zaokružena cjlina; gradjevna harmonija, pa korespondenstnost pojedinih dijelova — osobito početka i svršetka — brižno je udešavana. To je i razlog, što ga je Šrepel u kritici „Bugarkinja“ poticao na povijestice, samo što je Kranjčević za epske vrste imao premalo boja; premalo je bio slikar. Njegova mlađenačka retorika, koje ima i u kasnijim pjesmama, zavela je Šrepela na onu misao.

Tri su grupe Kranjčevičevih pjesama, tri njegova pjesnička razdoblja. U prvom su najglavnije „Uskočke legije“ i „Bugarkinje“, u kojima se još vidi utjecaj Šenoin; u njima je najviše rodoljublja. Tu je jače čuvstvo nego li misaonost. Rodni Senj, historični Nehaj, more i rodni kamen, gdje no „kadulja miri“, romantika prve mladosti i prve radosti, prve ljubavi i prve tuge, zanos s tu i tamo satiričnosti i ironije — u kratko pjesnik rođenoga kraja bez brazda boli i životnih patnja: to je mladi Kranjčević. Bit će ljudi, koji će baš ovoga Kranjčevića najviše voljeti.

Poslije se taj mladi orli vinuo s primorskih žala u više krajeve, dobio jači zamah, šire poglede s visine — ali manje osjećaja za svoje. Proces, koji je proživio i Ibsen. Njega sad više zanima čovjek uopće i čovječanstvo; od historije svoga naroda prelazi na historiju svjetsku zahvaćajući u njoj najznačajnije momente. Najviše ga zanima Krist i kršćanstvo, a najjače inspirira biblija i židovski narod sa svojim Jehovom, a to mu je ostalo iz sjemeništa. Ovdje su umjetnički najbolje pjesme Kranjčevičeve (izdanje Malice Hrvatske i druge neke pjesme). To su kipovi i grupe kipova. Ovdje je jače probila satira, a pogdjedje i sarkazam. U njima je najjači Kranjčevićev pjesnički zamah. „U maskiranoj gomili“, „Dva barjaka“, „Eli, eli, lâma azavtani“, „Mramorna Venus“, „Lucida intervalla“, „Zadnji Adam“, „Mojsije“, „Heronejski lav“, „Resurrectio“, „Hrist djetetu u crkvi“ „Excelsior“ — ostat će svakako ponajbolje Kranjčevičeve pjesme i ako iza njih viri „veliki Budha“ i Schopenhauer. Ovamo ide i oratorij „Prvi grijeh“ s faustovskim zaletima, i ako podsjeća na Madačevu „Čovjekovu tragediju“. Ima

i čisto ljubavnih („San“, „Na kolodvoru“, „Iza spuštenijeh trepavica“), ali im je već romantička ugasla, a javila se skepsa. Finije su i intimnije, ali nisu više samorodne, nisu — zdrave.

U „Trzajima“ i ostalim kasnijim pjesmama — kao trećem razdoblju svoga pjesnikovanja — postaje Kranjčević sve apstraktnijim. Uvlači se u se, u svoju vlastitu dušu. Krila, koja su se toliko bila razmahala, sklapaju se. On se u spirali vraća na svoj početak. Sašao je sa zenita. Postao je tamniji i ako diferencirani. I opet kao Ibsen, koji je počeo historičnim dramama, nastavio socijalnim (gdje je doživio najveću slavu), a završio — čisto ouševnim. Razlika „Junakâ na Helgolandu“ od „Kad ustanemo mi mrtvi“ tolika je kao razlika Kranjčevićeve pjesme „Senju gradu“ od „Groblja na umoru“. To su sad većinom solo-varijacije bolestnoga tijela i očajne duše. Sumorne su i jetke. One više muče, nego li zanose, one upravo —bole! . . . Jedino u nekim od njih krijeći čovjeka vjera u rad i u daleki budući svijet, novi romantični Eden. To su pjesme radniku i radu, čim se je i prije zanimao Kranjčević, no u ovom razdoblju najjače. U njima pesimizam i očaj njegov postaje plodonosan, u koliko i tu nema romantike i nešto poze, jer revolucionarnost Kranjčevićeva i protest njegove poezije nije

bio posve u skladu s njegovim socijalnim životom. Taj demokratski ton više je nastao s altruističnih pogleda na ove — vazda zahvalne — sižeje nego li iz proživljenih osjećaja; veći umjetnik nego li čovjek. Tko da se i tu ne sjeti Ibsena, koji je u djelima rušio filistarske „stupove društva“, a u životu bio zakopčan i do skrupuloznosti akuratan?

Ali norveški narod voli Björnsona nego li Ibsena. Možda bismo i mi voljeli zdravoga vozača na hrvatskoj senjskoj ladji nego li nervozna zrakoplovca, što zahvaća pogledom velike istine i na strune ih svoje prepliće — ali pri tom „jede srce svoje“. Jesmo li mi već toliko sami bogati, da možemo eksportirati robu za „prijevodnu literaturu“ vanjskih naroda?

No bilo kako bilo, svakako je Kranjčević naš ponos, jer je i onda — kad ima kozmopolitske sižeje — naš, — naš po jeziku i po romonu svojih stihova. U njegovo se poeziju javila glazba našega mora i udaranje valova u onaj pusti, očajni kamen primorskoga krša. U Kranjčeviću je umjetnički progovorio jedan kraj naše otačbine, u njem je pjevala jedna nesretna hrvatska duša — nesretna, što je bila tako razvijena i osjetljiva, tako tankočutna i superiorna, nesretna, što je bila — hrvatska!

Dr. M. O.

Nikola Tommaseo.

Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“.

Piše dr. Nikola Andrić.

Ista godina, koja je francuskom narodu poklonila Victora Hugo-a (1802.) dala je i hrvatskom narodu Nikolu Tomašić-Tommasea, koji je poznatiji medju Talijanima, nego medju Hrvatima. Prilike, u kojima je rodjen i odgojen, odile su ga na drugu stranu mora, gdje se je uzdigao medju najsjajnije zvijezde apeninskog književnog neba. Rodjen u malom Šibeniku, učio je gimnaziju u Splitu, gdje je — kako se pripovijeda — sjedio u istoj klupi, u kojoj je prije njega slušao retoriku i filozofiju slavni Ugo Foscolo. Slobodnjački, upravo republikanski duh, kojim je disao Tommaseo kao publicista pod austrijskom upravom u nesjedinjenoj Italiji, dovodio ga je nekoliko puta u tamnicu, pa se je u progonstvu — na Krfu — i oženio s nekom Grkinjom. Tommaseo je Talijanima rastumačio Danta i napisao im rječnik talijanskoga jezika, koji se još i danas drži jednim od najboljih. Pa i kao potpun slijepac, oko god. 1861., radio je još uvijek neumorno tako, da su mu zahvalni Talijani iza smrti god. 1874. podigli u Mlečima krasan spomenik.

Bio je u pravom smislu riječi poligraf, te je napisao na raznim poljima preko dvjesto djela. I za cijelogova svoga talijanskoga književnikovanja imao je srca i dobrog osjećaja za svoj zapušteni hrvatski narod i njegovu poeziju. Tommaseo je ocijenio neka Kukuljevićeva djela, a o Dositeju Obradoviću napisao i studiju. Najmilija mu je bila ikavština, u kojoj se rodio, ali je uvidjao, da će iakovština preoteti mah. Svoje „Scintille“ preveo je sam na hrvatski, a Kukuljević mu ih prvi put izdao god. 1844. pod natpisom „Iskrice“, koje su doživljavale nekoliko izdanja, a medju posljednjima Matičino“ i god 1898.) izdanje „Srpske književne Zadruge“. Elegiju svojoj majci spjevao je hrvatskim jezikom, a najglavnije mu je djelo na materinskom jeziku *zbirka hrvatskih narodnih pjesama* u rukopisu, koji se nalazi u posjedu naše „Matice“.

Vječna je šteta, da Kukuljević i Babukić pod konac petoga decenija nisu mogli sabrati za izdanje Tommaseovih pjesama toliko pretplatnika, da bi djelo još za života njegova izašlo stampano. U tome je dakle Tommaseo bio rodjen pod nesreć-

nom zvijezdom onih zaslužnih trudbenika sićušnoga našeg naroda, koji su u isto doba slagali za štampu svoje zbirke, a do danas su im ostale pod prašinom. U tome je Tommaseo bio jednake sudbe sa Simom Ljubićem, Lukom Ilićem Oriovčaninom, Lukom Marjanovićem i Gjirom Deželićem.

Mnoge je od svojih pjesama Tommaseo sam sabrao u Dalmaciji, a mnoge su mu odande drugi poslali, kako se vidi po adresama upućenim na Tommasea u Mletke, koje i danas čuvamo. Vraćajući se iz prvog progonstva iz Pariza, zadržao se je Tommaseo na Korzici, gdje je počeо kupiti talijanske narodne pjesme, koje je skupa s grčkim i nekim našima izdao god. 1841. 42. pod natpisom „Canti popolari“. Kad je govorio o Karadžićevim pjesmama, nazivao ih je srpskima, a inače ilirskima, pa je pristajao na to, da se to „ilirstvo“ modernizira ad libidinem u kojegod naše plemensko ime.

Za svoj materinski jezik nalazio je Tommaseo sve do smrti izraze najveće hvale. Držao ga je jačim i od latinskoga i talijanskoga, što su Talijani iz usta svog najvećeg filološkog uglednika vrlo nerado slušali. Gotovo je bio zaljubljen u svoju Dalmaciju, pa je predlagao — ako ikada dodje do južne slavenske federacije — da joj Dalmacija bude središte. Za Dalmaciju je Tommaseo tvrdio, da se tamo pjevaju i najljepše narodne pjesme, kojima je on uopće davao prvenstvo u cijeloj Evropi. O našim narodnim pjesmama pisao je Tommaseo, gdjegod mu se u njegovim knjigama i u publicističkom radu nadala prilika. Najopsežnija mu je rasprava o toj temi izašla g. 1854. u 9. i 11. svesku žurnala „Euganeo“, koja nam dosada nikako nije bila poznata. Za Ljubićeve neštampane pjesme preveo ju je god. 1846. J. A. Kaznačić, ali je taj i prijevod kao i izdanje ostalo — u rukopisu, koje čuva „Matica“.

Glavne misli toga članka bile bi ove.

Domaće su vrline pojedinih naroda skriveno korijenje, iz kojega izbija slatkoća i korist uljudnjoga života i raspupava se cvijećem i voćem. Kakova je porodica, takav je i narod. Grd obija grane, jesenski vjetrovi otkidaju lišće, ali ako korijen ostane zdrav, drvu će se povratiti izgubljena ljepota. Velika je utjeha, da je porodica u onim krajevima slavenskoga naroda, kojih još nisu rastrovali strani običaji, sačuvala svoje svete veze. I velik dio ljepote hrvatskih narodnih pjesama valja pripisati čistoći porodičnog čuvstvovanja. Onaj tiki mir, koji se razlijeva nad njima kao vetrina po nebu, sasvim je različan od bliskanja i grmljenja, koje prati bukom i blijeskom poeziju izmoždenih požuda i dodijalih slasti.

U hrvatskim narodnim pjesmama majčino je ime sveto. Sjajna je ona uzrečica, kojom se opisuje čija sreća ili nesreća: „Vesela mu majka“ — i „Žalosna mu majka!“ Bila ta majka blizu ili daleko, živa ili mrtva, ona s tobom živi, s tobom

se raduje ili jaduje, pa kako majčina krv optječe tvojim žilama, tako ti se i misli uvijek vraćaju ljubavi materinoj.

I sestrino je ime sveto u narodnoj poeziji, pa se njena ljubav stavlja izmedju matere i muža. Sestra, koja nam je prva drugarica u doba djetinjstva, a čista radost u godinama momaštva, slična je danici, koja prva zasja raspupalomu cvijetku. Starija sestra podsjećava ponešto na majku, a mlađa na kćerku. Sestra, koja se do udaje čuva medju domaćim zidovima, da uzmogne doskora postati kćerkom druge porodice, veza je izmedju jednoga i drugoga sela, pa je uvijek dragosna, srdačna, strpljiva priateljica zaovi, drugarica djeveru, a dvorkinjica svekrvi i svekrvi.

I tako se u pjesmama i običajima ovoga naroda žena mnogo više poštije, nego što se misli. U pokvarenim narodima, gdje praznoća zamjenjuje iskreno osjećanje, i gdje se više govoriti nego li radi, poštije se žena samo riječima. Ali prosti narodi ne savijaju se i ne klanjaju toliko pred ženom, jer je više poštiju. I baš zato, jer je poštiju, ne trpe, da se brine samo za svoju taštinu, nego je uče slušati, da se nauči zapovijedati, i tjeraju je na rad, da nauči uživati slast.

Koliko mi poštujemo žene, to se vidi iz naših svatovskih običaja, koji kriju u sebi upravo neku pobožnost. Kao što se Homer svaki čas vraća na krvave zatore, tako se i mi vraćamo na svatovske običaje i na ženidbu bezbrojnih junaka. Uzdah naše narodne vjerenice zaglušen je pucnjavom pušaka, pa je često svatovska radost izmiješana strahotama te kopljje staroga svata prečesto kopa grob uz pirnu postelju.

U našim narodnim pjesmama žena je vrlo često hrabra u opasnosti. Ona ne bježi, nego osjeća i misli. Ženinoj vjernosti nalaze se u pjesmama premnogi primjeri, dok se nevjernost prikazuje samo kao uz put, pa se upravo osjeća, kako joj se narod ne raduje i kako je ne misli opravdati. Kazna nevjernosti uvijek je strahovita kao najljepši spomenik čistoći narodnoga mišljenja.

Prijateljstvo se kod nas posvećuje pobratimstvom i posestrimstvom, pa se drži kao neko svetotajstvo, koje prijatelje združuje pred bogom sve do smrti. Nešto se slično nalazi samo među Germanima.

Gostoljubivost druga je visoka vrlina našega naroda, koja obilježava plemenito povjerenje čovjeka prema čovjeku. Grieći naš narod inostranca i neznanika, tako rekavši čini od cijelog svijeta jednu veliku porodicu. Nama gost nije nikada dolazio u nevrijeme. Prije nego što ga dočekaš u kući, već si ga dočekao u srcu. „Ruke širiš, u lice ga ljubiš!“ Stih je to blage srdačnosti, radi kojega bi svaka evropska knjizevnost mogla zavidjeti našemu siromašnomu seljaninu. Dakako da se s civilizacijom društva i ova vrlina gubi kao što se krčenjem šuma i poboljšavanjem polj-

skoga težanja gube gnijezda nevinih ptičica, a škripa kolâ rastjerava kosa.

Naš se narod i u sužanjstvu osjeća veći od svoga zatornika, pa ga zato i ne mrzi. Mi se od prirođene blagosti odaljujemo samo toliko, koliko treba, da ne budemo — pogrdjeni. Udareni, odgovorimo i — zaboravimo. Naš se Marko lača oružja samo onda, kad je uvrijedjen. Ali onda skoči i za čas završi mejdan. Čar ga pozivlje u pomoć, a on se i prema dindušmaninu pokazuje milostiv razabirući sa slašću, da je i caru potreban pogaženi kaurin. I oslobođi neprijatelja. Za vitezove srednjega vijeka bila je slava braniti ljubavnice, a naš junak izlazi na mejdan i za nepoznate žene, jer je i u svojoj neotesanosti veledušan i nježan.

Nama se siromaštvo i poniznost mile. Naš

je junak ponosit, ali nije ohol a bestidnost njegovih protivnika budi u nama sažaljenje. Mi nismo hvališe i ne srćemo bez razloga u pogibao, ali kad nas nagna potreba, onda joj hladnokrvno polazimo u susret. I budući da nismo bez razloga smioni, nismo ni nemilosrdni.

Kad naš junak dopane tamnice, pa se ne može nikakovim junaštvom spasiti, onda se utječe lukavosti. Marko, prije Ahil, preobraća se u Uliksa i viteška pjesma obraća se u lakrdiju. Arapinova kći hoće da ga spasi iz očeve tamnice, ako joj se zakune, da je ne će ostaviti. I Marko, metnuvši kapu na koljeno, zaklinje se (kapi), da je ne će nikad ostaviti... A, kad se kasnije prestraši Arapkinovog crnog lica, ubija je, a onda — sagradi crkvu, da spasi dušu. (Nastavit će se.)

Okrugićeve lirske pjesme*.

Napisao Jovan Hranilović.

Okrugić je počeo vrlo rano piesnikovati. U rukopisu nadjoh prvu njegovu za javnost dozrelu pjesmu iz godine 1844. Tada mu je bilo istom sedamnaest godina. Ta prva njegova pjesma karakteristična je po tom, što su u njoj nekim načinom i pretkazane temeljne osobine svega njegova pjesničkog individualiteta, kako se je kasnije u punoj snazi razvio. To je svoje vrsti za pozorišni prikaz sastavljeni pozdrav ondašnjeg velikog župana srijemske županije baruna Franje Kulmera, „prigodom njegovog sjajnog uvoda za Verh. Žup. slavne Sremske Varmedje“.

Nije došlo do svečane predaje, odnosno prikaze te pjesme, jer kako sâm Okruglić u rukopisu veli: „jerbo sam zakasnio“, — posle mude prigodom njegovog povratka u svoju Domovinu t. jest Hrvatsku svoj isti (pozdrav) predati, pitajući M. Top. (Matu Topalovića) za zavet, koji mi reče da ne bi shodno bilo, opet mu dosadjivati. — Zato ništa neškodi“.

Pjesma nije dugačka, zato ju sa svim po originalu, sa pravopisnim i inim očehinama i arhaizmima u cijelosti saopćujem kao u opće najstariju sačuvanu Okruglićevu pjesmu:

„Neke misli neobično jako — Obuzeše mê mlađane — Sad s'uzburka kav sad mi usahne — Sad mi sarce želja puno tako — Začme kucat, da već mislim sada — Puč moraju parsa moja mlada.“

„Sad navuku, kako mislim tmasti — sa svih stranah veliki oblaci — nestadoše sunca sjajni traci — Sad zagermi mislim mora pasti — Svod nebeski, s tim očitovati — Nešto hoće — što neznam kazati“.

„Nastadoše sada opet tmine — Nočne, — gdi je Sunca sjajno lice? — Zasijaše i kan da zvezdice — Padaju na zemlju sa visine — Jedna sam jedna gore siva — Sad se zora rujna pokaziva“.

„Sad se prenem raztrem moje oči — Neznam sanjo sam il budan bio — Sa sobom se istim boreć - mio — Vidimo - u men od veselja skoči Sarce, — Srémske ste Vile gdi stoji — Pored mene — poznam po boji“.

Pod tim stihovima, koji su za pravo samo neki početak pjesme, tumaći Ilija, kako bi imali biti sastavljeni sljedeći stihovi, kao neka vrst dialoga između pjesnika i vile. Sve to bi imalo biti popraćeno pantominom, raznim simboličkim gestama, koji bi imali tumačiti smisao pojedinih stihova i riječi.

Ilija sâm tumači pojedine te stihove i riječi iz svoje pjesme: „Nastadoše dvolice“, znači, kad je već u Vukovar došao i onu noć znači: „Zasja se do — visine“. Znači onu noćnu veliku svečanost u istom mestu, prozrake (illuminationes), koji takovi bijaju, da se mišljaše, da je sav Vukovar u plamenu“ i t. d.

Taj kratki tumač završuje Okruglić rijećima: „Posle tog bi Vila odletila, a ja bi se onde okrenuo i promišljavao reči njene i počeo Čestitku Stom Verh. Županu, al u drugojačim stihovi u njima mu: Rod svoje podložnike a najpače millu Domovinu preporučio i najposli drugi život. I tako Sverha“.

Vjerno sam ispisao, metnuvši samo interpunkcije, stihove i prozu nastarijeg Okruglićeva pjesmotvora, da se vidi, kako je on već sada pokazivao, da je u njega bio jako razvit dar za dramski oblik i simboliku. Jezik mu je mješavina

* Nastavak članka: Ilija Okruglić Srijemac.

ekavštine i ikavštine, kako se je onda govorilo u Srijemskim Karlovcima, gdje su pravoslavni Srbi živjeli kao braća sa hrvatskim svojim suprugjinima rimokatoličke vjere. U toj Ilijinoj prozi nema interpunkcije, niti se meće na konzonant „s“ rošćić, već se „s“ izgovara prema ondašnjem bunjevačkom načinu kao š — po magjarskom pravopisu. Ne razlikuje č i č. — U pjesmi spominje se Srijem i vile, kasniji trajni elementi Ilijina pjesnikovanja.

Iz g. 1844. ostala je još jedna prigodna Okrugićeva pjesma u rukopisu sa istim jezičnim osebinama. To je pozdrav imendana biskupa Ivana Matizovića. I to je neka vrst dialoga između pjesnika i njegove vile. Ilija je sam prebilježio, da su to njegovi „drugi stihovi“. Ispisati će radi karakteristike samo prve dvije i posljednju kiticu: „Oj mladiću meni dragi — koji ovde mirno ležiš. I tu tvojih mislih blagih — Svrhu ti dostići težiš; — Evo mene pomoćnice — Ne plasi se moje slike — Evo mene tvé družice — Ka ti nosim mnoge dike“ . . .

Zatim u dosta običnim stihovima opisuje vila svoj put do Đakova, gdje prebiva slavljenik, biskup, te se završuje cijela pjesma pripomenom pjesnikovom: „Ovo vila izrekavši — Nestade je sad predamnom — A ja ovo napisavši — Osta vesel baš na samom.“

Okrugić ni sam nije mnogo držao do tih svojih prvi pjesničkih lirske izliva. U zbirci lirske pjesama Okrugićevih, u kojoj je on sakupio i štampao g. 1863. do onda izišle svoje lirske pjesme pod kolektivnim naslovom „Sriemska vila“, nisu uvrštene ove prve dvije njegove pjesme. Spomenuo sam ih i citovao radi karakteristike sadržaja i forme početka njegova pjesnikovanja,

Njegove kasnije pjesme tamo od g. 1845. i dalje prikazuju očiti napredak i u dotjeranosti književnog jezika i u opće u stihotvorstvu. Očit je na njega u tom pogledu upliv načina pisanja u „Zori Dalmatinskoj“ i Gajevoj „Danici“, a u nekim i način pisanja u biogradskoj „Podunavci“. U tim listovima štampane su neke od najstarijih njegovih pjesama od g. 1845. amo. Pod uplivom tih hrvatskih listova upotrebljuje i on u prvim svojim pjesmama siniceze: „Kî, kâ, kî“ i druge neke osebine, preuzete u preporodno doba iz starih dubrovačkih pjesnika.

— Jedino tamo, gdje je Ilija popijevao na narodnu, u duhu i prema stihu narodnih pjesama, ne osjećam razlike između živog narodnog jezika i njegovih stihova. Takovih pjesama dakako nisam našao u prvom razdoblju njegova pjesnikovanja, sve dok se nije u pedesetim godinama dao na epsko pjesnikovanje, u čemu je očit utjecaj čitanje Vukovih narodnih pjesama i još kasnije utjecaj drugovanja sa pjesnikom „Pobratinstva“ Lukom Botićem.

Lirsko pjesnikovanje Okrugićeve opsiže malo ne sva područja i vrsti lirike. On je uopće is-

pjevao *najviše lirske pjesme*. U rukopisu ih nadjoh više od hiljadu; svakojakih: rodoljubnih, anakreontskih, nabožne sadržine, satiričnih i šaljivih, refleksivnih, misaonih i melankoličnih. U nje je Okrugić prelio svoje srce i dušu; u njima je dao oduška svojim momentanim duševnim razpoloženjima i impresijama. U većini tih pjesama dominantna je mješavina patriotskih i anakreontskih osjećaja, a kroz sve probija živa vjera u ideale plemenitosti, istine i prijateljstva. U kasnijim prevladjuje ozbiljnost pogleda na prolaznost života i trajnost svetinja, što su pohranjene u nauci kršćanstva.

Nisu sve te Okrugićeve lirske pjesme biserje lirske poezije ni po sadržini, ni po obliku. Imaju njima i dosta svakidašnjosti i banalnosti, verificirane proze i čisto nepoetskog trijeznog mudrovanja. Mnoge od njih i nisu ispjevane bile za širu javnost, već ih je pjesnik ispjевao da dade oduška srcu i svom momentanom ogorčenju ili razdraganoći, znajući, da se najlepše i najlakše može smiriti, kada povjeri liri svoje osjećaje i misli. Za njega je pjesnikovanje bila prava potreba. Čini se, da je prošlo malo dana, od kada je počeo pjesnikovati, a da ne bi barem po nekoliko stihova ispjevao, bilježeći kao u svoje vrsti pjesničkom dnevniku svoje doživljaje i prigodne misli i osjećaje.

Te pjesme su pravo ogledalo njegove duše i odraz položaja i impresija vanjskih utjecaja na njegovu nježnu, pjesničku dušu. U njima razabiremo tople akcente prijateljske ljubavi, patriotizma i žive vjere u ideale, kojima mu je duša bila prosjana.

Pratio je živim zanimanjem dogadjaje u domovini, te su oni odjekivali u njegovoju duši znamnom odjekom. Zanos ilirskog pokreta i burni dogadjaji iz g. 1848. i 1849. nadjoše u njemu vjerna tumača. Do njega su zapljuskviali valovi vibracija sudbonosnih pokretnih ideja onih ljeta, kada je on, mladi bogoslovac, kipio preobiljem idealizma i pjesničkog zanosa.

Veseli i tužni momenti iz onih dana zabilježeni su i pjesničkim svjetlom obasjani u njegovim pjesmama iz onog dana, kada je malo ne svaki inteligent bio ujedno i pjesnik i rodoljub, kada je sav život ondašnje rodoljubne inteligencije bio suncem poetičnosti obasjan.

Okrugić je svoje iirske pjesme dao odštampati u dvije zbirke; Jednoj je naslov: „Sriemska vila“, koja je izišla g. 1863., a drugoj „Glasinke i Srčanice“, koja je izišla g. 1874.

Tu su sakupljene njegove dosada ispjevane, donekle preinačene i u formalnom pogledu dotjerane pjesme, što su do onda bile po raznim listovima štampane ili za štampu priredjene. Osim njih ispjevao je on još svu silu lirske pjesama, što ih nije htio dati u štampu. U obima spomenutim štampanim zbirkama lirske pjesama nije učinjen raspored prema vremenu, kada su štampane, već prema raznim kolektivnim naslovima.

Makar da su soneti u zbirci: „Glasinke i Srčanice“ štampani g. 1873., imao u njima soneta još iz g. 1848., kako se razabire iz rukopisnog originala, što je sačuvan. I u pjesmama u zbirci „Sriemska vila“ imade pjesama još iz g. 1845. O tim pjesmama, o njihovu postanku i vrijednosti može se stvoriti najtočniji sud, kada ih uzmemo na oko u njihovu prvobitnom obliku i prema ambientu, iz kojega su ponikle.

Na sreću su ostali u rukopisu prvi originalni koncept i rasporedi, pak je tako lahko razabrati, kako je Okrugić mijenjao svoje osnove o rasporedu svojih lirske pjesme. Nije mu bilo do kronoštokog rasporeda, ma da je to važno, hoće li se ustanoviti postepenost njegova napredovanja i uzdržavanja sadržine i forme, proširivanja njegova pjesničkog obzora i kristalisanje njegovih ideja, nazora i pogleda na život i umjetnost.

On je prije, nego li je u posebnim zbirkama dao štampati svoje lirske pjesme, bio ih porazradio i prepisao u nekoliko odjelitih zbiraka pod raznim naslovima. Naznačio je malo ne pod svake pjesme dan ili barem godinu, kada ih je ispjевao. Nije se ni tu obazirao na kronološki raspored, a neke je pjesme znatno dotjerao prema razvitu ortografiju i vremenu, kada ih je prepisivao. Neke je prepisao i po nekoliko puta.

I ja ću njegove pjesme prikazati prema tim prvobitnim rasporedima, upozorujući po mogućnosti na kronologiju njihova postanka.

Već ovdje spominjem, da mu je prva pjesma štampana g. 1845. u „Zori Dalmatinskoj“. To je pjesma pod naslovom: „Pozdrav Zori i braći Dalmatinskoj“. To joj je glavni naslov, a pravi naslov joj je „Moja ptica“. Sva joj sadržina zbijena u dva stiha, što ih je kao motto metnuo na čelo toj ovećoj pjesmi. „Pusti pticu, neka leti, — pozdrav ona ti doneti“. On šalje svoju pticu u Dalmaciju — gdeno Kralju prestol mili — onim biše od nekada — sve ilirske ki u sili — Kraljeve u vek nadvlada, — Gde zmajevi od tri glave, — Kad na kopnu tad na vodi, — Stekoše si lovor slave, — Koja uviek pred njima hodi — Gde da pravo mora rati — Ilirske bi jezgra sile, — Gde prvi krat glasno peti, — počeše nam mile vile“ . . .

Zatim priповijeda svojoj ptici o Zadru, te po njoj izručuje pozdrav braći Dalmatincima. U isti je čas poslao „Zori Dalmatinskoj“ pjesmu pod naslovom „Pramaljeće“, koja je iste godine štampana, a poslije nje i više drugih pjesama, koje su kasnije u tom listu štampane. Velike vrijednosti nema ni jedna, — ali u ono doba dobro je došla kao pjesnički glas iz Slavonije.

Još je sačuvano pismo na urednika, u kojem Ilija kao mladi bogoslovac djakovački zanosno zahvaljuje uredništvu, što mu je pjesme štampalo te mu šalje više novih pjesama za list kao: „Svim mladim Dalmatinkam“, „Fruškoj gori“,

„Jednoj staroj liji“, „Usklik naših srdaca“, „Veselje i tugu svrhu domovine“, „Javor gusle“, „Što je prijatelj?“, „Utjeha srdašcu“ i t. d., koje su i štampane u „Zori Dalm.“, te kasnije donekle dotjerane preštampane u zbirci: „Sriemska vila“.

God. 1846. poslao je nekoliko pjesama dru. Ljudevitu Gaju za „Danicu“, koje su i štampane. Sačuvan je list, kojim se zahvaljuje Gaiu, te mu šalje za „Danicu“ pjesmu: „Misli u boj polazećeg Krašnika Horvatsko-Slavonskoga“.

Iste godine 1846. poslao je i u Biograd za list „Podunavku“ pjesmu: „Ilir pozdravlja krvnu braću Srbsku“, koja je tamo i štampana. Poslije je poslao još mnogo pjesama u te listove, od kojih su mnoge uvrštene kasnije i u „Sriemsku vilu“. Velike vrijednosti danas više nemaju; ali je naročito pjesmu „Ilir pozdravlja krvnu braću Srbsku“, štampanu u „Podunavci“ značajna za Okrugićev apostolat ljubavi izmedju Hrvata i Srba. Zato evo nekoliko samo stihova iz te pjesme: „Zdravo!!! Sarblji Bratjo mila, — Od Slavie Majke Sinci, — Sve je ona nas rodila, — U nam slavsko sarce bije, — Junačka će karv vek teći, — Razno ime to nepreći, — Slavjani će mo s' v k zvati, — Slave Sini vek ostati“.

„Zdravo!!! Sarblji nasliednici, — Pradiedova vaših mili, — Kî su vierni podložnici Kralja vaših negda bili: — Od Nemanja silni možni — Ali posle i pobožni — Od Dušana silenoga, — kralja vašeg preslavnoga“.

„Jošter krv u vami stara, — Vrije hrabrog Obilića, — I slavnoga knez Lazara, — I mладjanih Jugovića, — Kao oni i vi tako, — Ob dan ob noć vrieme svako, — Pripravni ste dom braniti, — Boreć se karv rado liti“ . . .

„Slogu zato obljudibite, — Svi ukupno sad radimo, — Sad junački poskočite, — Majku sad da proslavimo. — Složno!!! Ilir ruku daje, — Neka marzost već nestaje. — Zdravo!!! triput Bog pomaže, — To nam naša riečca kaže.“

U ovoj pjesmi već Okrugić mjestimiće mesto piše e. Još, dakako, ne razlikuje duljine, niti je uhvatio razlikovanje izmedju č i č; ali ipak je već napredniji u pravopisu.

U pismu na urednika „Podunavke“ obrazlaže Okrugić, kako ga je ljubav prema „svim Slavjanima“, dakle i prema „jednokrvnoj Bratji Serbskoj“ sklonila, da tu svoju pjesmu u srbski list posalje.

Kako je poznato, Ilija je „do kraja“ svog života ostao vjeran svomu idealu o podržavanju slike izmedju Hrvata i Srba. To je glavna tendencija i ideja i većina njegovih drama, o kojima će posebice progovoriti.

U „Podunavku“ je u isti čas poslao i svoju pjesmu „Karlovci-Sriemski“. Tu pjesmu je kasnije više puta preinačivao i doterivao; ali je značajno, da je upravo tu pjesmu, posvećenu svomu rodomu gradu, gdje se je zagrijao već kao mlađi

djačić za bratsku ljubav izmedju hrvatstva i srbskoga, dao najprije štampati u srpskom listu.

Svoje lirske pjesme je Okrugić u godinama pedesetim sve na čisto prepisao i udesio im pravopis prema ondašnjem načinu pisanja. Pjesme su prepisane u više posebnih sveščića pod slijedećim naslovima: „*Piesme Domoljubne*“, „*Piesme različite*“, „*Izborne i prevodi slobodni*“, „*Pelen i veselih ružah tarnje ili Pjesmice jadovanke i Milovanke*“ i „*Razne piesme*“, zatim u „*Spomenarke piesmice*“, i najposlje u „*Napitnice*“.

Osim toga je neke pjesme i posebice na čisto ispisao i ostavio u rukopisu. Većinu svih tih pjesama štampao je u raznim listovima, naročito u „Zori Dalmatinskoj“, „Gajevoj Danici“, biogradskoj „Podunavci“. Neke je iz tih prepisa kasnije slao u listove: „Slavonac“, u „Dragoljub“, u „Naše gore list“, u „Glasonošu“, u „Neven“ i subotičku „Bunjevačku i šokačku vilu“ (u godinama sedamdesetim).

God. 1863. sastavio je izbor iz tih sveščića, te je izabrane pjesme izdao u posebnoj knjizi pod naslovom „Sriemska vila“, gdje im je i opet udesio pravopis prema ondašnjem načinu pisanja.

Usporedo s tim u posebnim sveščićima prikupljenim prepisima pjesama ispjевao je Ilija i prije i kasnije nekoliko stotina lirskih *prigodnih* pjesama, od kojih su neke i od veće vrijednosti. neke su od njih i posebice štampane kao primjerice g. 1850. u posebnoj knjižici štampane tri pjesme u počast biskupu Strossmayeru prigodom „Njegovog svečanog uvoda na stolicu Biskupijah ovih (bosanske i sriemske) dne 29 rujna 1850. Naslov je toj knjižici: „*Usklik veselja i iskrice ž lja Piesnika i Fruškogorske vile*“ srijetnom došaštu Presvjetlog, Prečastnog i Veleučenog Gospodina, Gospodina Josipa Jurja Strossmayera, Biskupa Bosanskog ili Djakovačkog i Sriemskog Nj. C. Veličanstva začastnog dvorskog kapelana sl. um. Mudroljublja i sv. Bogoslovia Naučitelja, na dan Njegovog svečanog uvoda na stolicu Biskupijah ovih dne 29. Rujna 1850. u znak svoga velikog strahopočitanja od sinovskog štovanja spieva i ponizno prikaza llier Okrugić Sriemac (U Osieku Slovima Divaldovima).“

U toj knjižici uvrštene su tri pjesmice Okrugićeve u čast biskupu Strossmayeru, kojemu je Ilija bio *prvim zaredjenikom*. To su prve slavopojke Ilijine velikom mecenim hrvatskog naroda, kakovih je on kasnije, možda po formi uspjelelih ali jedva tako zasnovanih, nekoliko desetaka istom slavljeniku u raznim prigodama u čast ispjevao. Od ovih trih pjesama prva je najveća i najuspjelija.

Moram štediti prostor sa citacijama, zato iz nje izpisujem samo neke stihove, koji tumače želje i nade svega našega naroda, vezane o dolazak veleumnoga mladog biskupa na biskupsku stolicu djakovačku, koje su se u punoj mjeri ispunile: „Veseli se Domovino mila, — Te se danas kano majka prava, — Ti ponosi, jer iz tvoga krila — Danas viečna proizniska slava! — Slava, štono takovog odgoji, — Ilirskime mlekom grudih svoji, — Slavna sina, u majke jedina! — Umna, mudra, i krieposti puna! — S njim to većma sjat će slave kruna“.

„Ponosi se Murzo stari grade! — Dižite se radujući ravnine, — Vi osiečke; jer vam još ne pada, — U diel sretja ove kao godine, — Od vriemenah slavna Hadriana, — Sve od onda do današnjeg dana, — Vi još prave nevidiste slave, — Sto Constanci Maxenca pobedi, — Slava koja pred današnjom bledi“.

„Josip! Josip! jeste slavno ime, Onog, o kom slaba pjesma glasi, — Biskupia dičila se s njime, — A sad ju On kao Biskup krasí, — Sad će On kao vierni pastir stada, — Kriepko nad njom da bdiye, š njom vlada. — Domovina pak kao vierna sina, — Ljubila je Njeg u svako vrieme, — I ljubit će, i kad mu zgne pleme...“...

U jednoj opasci na kraju pripominje Okrugić, da je na osječnom polju god. 351. održao rimski car Constantius slavnu pobjedu na svojim rivalom Maksencijem.

God. 1858. izdao je Okrugić u Beču knjižicu pod naslovom: „*Ružica zlamenita*“, oddišuća Neuvehlim Mirisom spasosnih Naputakah, Moltava i Pjesmicah za Bogoljubne Hodočastnike, Putujuće Gospi Tekijskoj . . . !

Tu dolazi na prvom mjestu posvećna pjesma biskupu Strossmayeru, zatim predgovor, kratka povijest crkvice Gospe Tekijske u Petrovaradinu i t. d. onda molitve i na kraju od str. 62.—77. razne hodočastničke pjesme, originalne i prema poznatim napjevima po tudim originalima za hodočastnike po Okrugiću udešene. Većina ih se još i danas pjeva. Osim tih hodočastničkih pjesama ispjевao je Ilija još svu silu *nabožnih pjesama* što se još i danas naročito u Petrovaradinu i okolini pjevaju, a kojima je Okrugić i melodiju uskladio.

Tako je u prilogu 12. lista „Gusle“, što je izlazio u Zagrebu pod uredništvom Vjekoslava Klaića i V. Novaka, u I. tečaju g. 1892. štampana partitura sa tekstrom jednoga odlomka „Božićne Mise“, što ju je spjevao i ukajdio Okrugić.

(Nastavit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Narodna Obrana o predlogu prof. dra Otona Kučere. Ovaj vrsno uredjivani osječki dnevnik, koji mnogo mara posvećuje našoj „Matici“ i hrvatskoj književnosti uopće, donosi podlistak u broju 241. od 19. listopada 1908. pod naslovom:

„Matica Hrvatska“.

Profesor dr. Oton Kučera priopćio je početkom mjeseca srpnja t. g. u zagrebačkoj „Hrvatskoj“ članak pod naslovom: „Predlog o izvanrednim izdanjima „Matica Hrvatske“. Predlog ide u glavno za tim, da „Matica“ uz redovna godišnja izdanja, izdaje od vremena do vremena i ina (vanredna) izdanja (zabavna i poučna) i tako što prije poda publici valjana štiva u jednu ruku, a u drugu, da se publika uopće što više zainteresuje za poučnu i lijepu knjigu. Kao što svagda, tako smo se i ovaj put iskazali (čast iznimkama!). Ne će zato biti na odmet, a ni prekasno, ako kažem koju o tom predlogu tim više što su mi poznate književne prilike, a onda i zato, što je baš ovaj list vazda simpatično pratio rad dične naše „Maticе“. Na koji način bi se dala najzgodnije urediti rasprodaja književnih edicija putem knjižara (u komisiji), vrlo je lijepo u svoje vrijeme i sa mnogo mara razložio vrijedni osječki knjižar R. Bačić. Koliko se ovaj put sjećam, on je i točno izračunao, koliko bi se primjeraka vrlo lako dalo rasturiti. Tu svoju namisao preporučio je on D. H. K. Je li ovo poduzelo kakove korake u toj stvari — ne znam. Kako je pak „Matica Hrvatska“ naše najstarije književno društvo, kojemu imade hrvatska knjiga najviše da zahvali, dobro bi uradila, da se i gore spomenutim predlogom o samoj rasprodaji knjige pozabavi i okoristi. Jer, po mom sudu, i najmanja knjižara u provinciji, a da i ne govorim o onima u gradovima, valjda imade stalan broj kupaca knjiga, pa će moći 6—10, odnosno 20 komada knjiga rasturiti. A ovim treba u prvom redu računati: Obavijestiti treba o ovim izdanjima u obliku dopisnice (točan naslov knjige te njezin opseg, sadržaj, eventualno i stvarni prikaz) u prвome redu sve one osobe, koje knjige kupuju, kao: škole, knjižnice, svećenstvo, učiteljstvo, činovništvo itd. Da posao bude jednostavniji, Matica razasiliće knjige na ogled povjerenicima, a i obznanje, a knjižare svojim kupcima same. Toliko o rasturivanju.

Što da se izdaje u izvanrednim izdanjima? Sam Kučera preporučuje poučna i zabavna djela. Poučna bi mogla izlaziti kao: prirodopisna, prirodoslovna, pedagoška, povjesna itd.

U zabavnoj knjižici mogle bi se donašati izvrsne sabrane pjesme, priповјести crtice, dilektantske predstave i slično.

Svakako ne bi bilo na odmet, kada bi se redovito godišnje izdavalо medju izvanrednim izdanjima (poučnim) i jedna književno-kritična knjiga, koja bi imala stalne rubrike i to prijegled književnih proizvoda dotične godine, kao pjesme, priповјesti drame, pedagoške literature i omladinske itd. Za kulturnoga historika bila bi ovakova knjiga od velike koriste, a najpače sigurna gradja i putokaz, a najpače točan račun o svemu, što se piše. Na taj način dala bi se stvoriti i evidencija o izvornim radnjama i zabavnim i kritičnim i poučnim, koje inače propadaju netragom i u zaborav, a koje su štampane po našim dnevnicima, tjednicima itd. kao podlistak, prilog božićni, uskršnji, duhovski itd. Stalni broj suradnika, koji bi kroz godinu pribirali gradju za pojedine rubrike, trebali bi da učine svoje, pa da ne bude zatezanja i da bude sve na vrijeme obavljen.

A tko da piše za tu knjižicu? Odgovor je kratak Svaki onaj, koji je kadar što valjana i od trajne vrijednosti napisati. Hrvatski pisci bez razlike: ta valjda je već dosta slušati nakladnike. Ne mogu ništa uzeti u tisak, jer teško namirni i svoj trošak. Dašto da je tako, kad protivna strana (svaki čovjek u Hrvatskoj ima ljudi i za i protiv; dašto u politici, koja najviše smeta slobodnom razvoju hrv. knjige) jedva čeka, da svojega protivnika utuče. A baš ovim izdanjima prestalo bi to sve. Knjižare ne bi morale ulagati svojih 25% u komisiji i 33 $\frac{1}{2}$ % u gotovu bi zasluzili. „Matica“ može i ima od čega izdavati, a pisci bi imali svoj i materijalni i moralni uspjeh. Svaka će knjižara agilnije poraditi o prodji knjiga, što je napokon i u njezinom interesu, a što je najglavnije: rukopis će dolaziti na svjetlo svijetla, a ne će biti hrana moljaca, ili čekati u zatvorenim ladicama.

S ovoga razloga ima se preporučiti Kučerin predlog a do pisaca i novinstva i same čitalačke publike stoje, da svaki u svojem krugu poradi o tom, koliko može. Nema sumnje, da bi „Matica Hrvatska“, pokrenuvši ciklus ovakovih izvanrednih izdanja, prikupila oko sebe sve, što dobro misli po hrvatsku knjigu, a bogme bi morala onda prestati kojekakova fund-izdanja i knjige bez ikakove literarne vrijednosti.

Neka za to prestane ono vječno zadirkivanje i spominjanje, kad nitko nije bez grijeha. Poradimo svi skupa o dobrobiti hrvatske knjige, pa kad se o ovoj radi, budimo hrvatski pisci i ništa više. Poduprimo „Maticu“ u njezinom plemenitom nastajanju, dok je još vremena, te nije prekasno. Ili zar nije knjiga hrvatska najbolje sredstvo bivstvovanja, a britva protiv tudjinaca?! Razmišljajmo o tom, pa pristupajmo „Matici“.

Književnost.

„Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen“. Prije nekog vremena počela je izlaziti kod Teubnera u Leipzigu i Berlinu pod redakcijom Paula Hinneberga na veliko zasnovana enciklopedija: „Die Kultur der Gegenwart; ihre Entwicklung und ihre Ziele“. Dosada je izašlo nekoliko omašnih svezaka, a kao deveti svezak knjiga, koja nas može najviše zanimati, i kojoj smo natpis stavili kao naslov ovoga referata. Edicija je zamišljena za širi krug svih obrazovanih čitalaca, a za suradnike pozvani su duševni vodioci našega vremena, da u lakom obliku i sistematskim načinom prikažu današnju kulturu, pa tako osnovnom rezultatu pojedinih prosvjetnih odlomaka odrede mjesto i značenje u cijelokupnom kulturnom nastajanju. Među suradnicima nailazimo u svim područjima na imena prvoga reda, tako da će ovo djelo samo sobom ugrabiti trajno mjesto u kulturnom razvitku svih naroda. Njemački car primio je posvetu ove edicije.

Na prvom mjestu ovoga sveška, koji se zabavlja istočnim evropskim književnostima i jezicima, stoji ime našega zemljaka Vatroslava viteza Jagića. Rusku književnost obradio je Veselovskij, poljsku Brückner, češku Machál, a južne slovenske Matija Murko. Već sama ova imena zajamčuju najljepše radove. Osim toga opisane su još književnosti: grčka, magjarska, finska, estska, litavska i letska.

Jagić govori najprije o slovijenskim jezicima u općinitosti i o starom slovijenskom napose, a onda u devet kraćih odlomaka o ruskom, rutenskom, bugarskom, hrvatsko-srpskom, slovenskom, češkom, slovačkom, lužičkom i poljskom. Razumije se samo sobom, da je tu gotovo u svim pitanjima rečena posljednja riječ današnjega stanja na područjima svih ovih jezika, kojemu je magna pars bio sám pisac.

Od vremenâ Karadžićeva pansionizma i Gajeva ilirizma dotjerali smo danas dotle, da *dvije* književnosti, hrvatska i srpska, imaju faktično *jedan* jezik, koji se razlikuje samo pismom. Srbi su sve do 19. vijeka bio črkveni slovenski jezik gotovo jedinim izražajem crkvenih, državnih i književnih potreba, dok su Hrvati, koji su stajali pod vlašću latinskoga jezika i pod utjecajem zapadnih (u prvom redu talijanske) književnosti, već koncem 15. vijeka dotjerali do narodne literature, koje Srbî nisu nikako imali do konca 18. vijeka. U 16. i 17. vijeku naši su Dubrovčani iznosili pjesničke proizvode, koji se mogu mirne duše ubrajati medju najsjajnije proizvode cijelogata tadašnjega slovenskoga svijeta. Bosanski i hercegovački Hrvati stampali su takodje neko vrijeme svoje katoličke knjige cirilicom, dok je Franjevci kao jedini nosioci katoličke kulture u tim zemljama nisu zamjenili latincicom.

Hrvatski čakavci već su u 17. vijeku nastojali, da sebi stvore jedinstven književni jezik na osnovu štokavskog narječja, nazivajući ga uporedo hrvatskim, slovinškim i ilirskim. Dubrovčani su u tom smislu unosili književnu uporabu štokavskoga narječja i u ortodoksne srpske krajeve, podržavajući kao rodjeni trgovci ovelik trgovacki saobraćaj sa srpskim vladarima, koji su stajali pod vlašću svoga crkvenoga jezika.

Vlast kajkavskoga narječja protezala se u predjašnjim vijekovima mnogo dalje na istok nekadašnjega kraljevstva "slavonskoga", dapače i preko Virovitice.

Gajev Ilirizam urodio je tim velikim književnim plodom, da su katolici Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Bosne u književnosti odabrali svoje — već prije na većem dijelu teritorija primljeno — štokavsko narječje kao *jedini* literarni izražaj, dok su se medju njima prije neki služili čakavskim, a neki štokavskim i kajkavskim dijalektom.

Govoreći Jagić o čakavskom narječju (na str. 24.), koji se "u sjevernoj Dalmaciji, u Istri i na otocima odvijejk nazivao hrvatskim", ima jedna misao izražena u zagradama, preko koje ne možemo prijeći bez primjedbe. Jagić drži, da su katolički štokavci Dalmacije i Bosne "(mit Ausschluss jener von Ragusa und Bocche di Cattaro)" primili hrvatsko ime „s razloga religiozne pripadnosti“ s čakavcima, da se time uzmognu razlikovati od pripadnikâ orientalne ortodoksije, koji su se nazivali Srbi. Držimo, da se ovde Jagić — možda radi lapidarnosti stila? — nije izrazio dosta jasno, pa bi ovu njegovu misao mogli stranci, za koje je članak zapravo i napisan, shvatiti kao "Fundamentalergebniss der einzelnen (ovdje: hrvatske i srpske nauke) Kulturgebiete". Međutim stvar stoji drugačije. Dubrovčani, koje je Jagić izuzeo skupa s Kotoranima od onih štokavaca, koji su s čakavcima "denselben kroatischen Namen genommen", upotrebljavali su hrvatsko ime za označivanje jezika, kojim su pisali, upravo kao i sjeverni Dalmatinci, Bosanci, Hercegovci i Otočani. Dubrovčanin je Zlatarić svoju „Elekturu“ (god. 1599. u Mlecima) „izložio hrvacki“ upravo kao što su svoja djela izlagali Splitčani Marulić, fra Bernardin i Della Costa, Trogiranin Zborić, Istranin Glavinić, Bošnjanin Mrnavić i Hercegovac otac Lovro, da i ne govorimo o tolikim drugima. A koji su od njih nazivali *svoj* jezik srpskim? Nema ni jedne knjige pisane glagolicom i latinicom, u kojoj bi pisci nazivali svoj jezik srpskim, pa i knjige, koje su pisane bosanskom cirilicom, nazivale su svoj jezik hrvatskim ili „slovinškim“, pod kojim imenom — kako je poznato — Srbi nisu nikada pisali ili čak izdavali knjige. Ako se *danas* jedan — i to manji — dio Dubrovčana privolio srpskom etničkom imenu, ne valja iz toga izvoditi zaključke za prošlost, pa iz toga i generalizovati nešto, što ne odgovara faktima ili bar ne odgovara „den Fundamentaleralgebniß des kroatisch-serbischen Kulturgebietes“. Jedan dio katoličkih Dubrovčana privolio se srpsvu u najnovije doba skupa s ličkim i krajiškim ortodoksnim sljedbenicima, a pravi razlozi ovoj novotariji izmiču se *književnom* referatu.

S aneksijom Bosne jamačno će i ovo pitanje ući u svoju prirodnu kolotečinu.

Slovenac i profesor gradačke univerze, Matija Murko, napisao je u ovoj knjizi prijegled južnih slovenskih literatura, o kojima je ovih dana izdao i osobitu knjigu, da djelomično popravi ono, što je Karásek u Göschenoj zbirci pokvario.

Murkov prijegled napisan je vrlo lijepo, pa uz svu zbijenos historijskih data donosi ipak sve, što je najpotrebitije, da o našem kulturnom trudu u svim odlomcima povijesne prošlosti sazna široka Evropa. Ovakovi prijegledi pišu se vrlo teško, pogotovo, ako su zamišljeni za sve četiri južne slovenske literature, kao što je ovaj Murkov. Pisac je izradjujući jedan odlomak jednoga plemena morao pogledavati, što se u isto doba radilo u drugom plemenu, da slika izadje potpuna. A u tom poslu ostao je Murko sasvim samostalan, što se za enciklopedijske radnje obično ne traži. Zato je ova Murkova radnja puna individualnog stilističnog šarenila, koje godi, jer su sve značajnije pojave reljefno izbočene, da ne mogu nikomu izmaci. Tako je na pr. izbočena historijska kulturna prednost južnih Slovijena prema sjevernoj braći ne samo u osnivanju samostalnih državnih skupina nego i u književnom crkvenom radu, na osnovu kojega je uopće kultura braće Rusa i zasnovana. U dva maha ističe Murko njemačkim čitaocima značenje hrvatske službe božje, koja je jedini privilegij ove vrste u rimskoj crkvi. Isto tako dakako da je istakao i bizarnost prijege francuskih kraljeva na „Texte du sacre“ hrvatskih benediktinaca u Pragu kao i našu glagolicu „als die nationalste von den nationalen Alphabeter Europas“.

Govoreći o humanističkom razdoblju naše književnosti, ističe pisac žilavost latinske poezije u Hrvatskoj, koja se kod nas sačuvala sve do 19. vijeka, dakle duže nego drugdje, pa uz put savjetuje našoj Akademiji, da počne izdavati "Scriptores latini Slavorum meridionalium". Ističe, da je prvu talijansku gramatiku (g. 1516.) složio Hrvat Fortunić, a da je Crijević (1463.—1520.) kao "poëta laureatus" u 22. godini razjašnjivao Plauta uz odobravanje rimskih kardinala. Za renaissancu veli, da je pod utjecajem talijanske književnosti otpočela u Dalmaciji prije nego li u ikoj drugoj zemlji. Za Čubranovićevu "Jegijupku" veli, da je "ungleich schöner" od njenih talijanskih uzora, a isto tako da i Hektorovićevu "Ribanje" kud i kamo natkriljuje talijanske idile istoga stila. Gundulića nazivlje najvećim slovenskim pjesnikom prije 19. vijeka, koji se svojim kršćansko-romantičkim eposom „Osmanom“ više približio idealu eposa ove vrste nego li i sâm Gundulićev uzor Tasso sa svojim „Oslobodenjem Jerusolimom“. Panslavizam naših starih književnika ne nalazi ni u kojoj drugoj slovenskoj literaturi ovakih pjesničkih predstavnika kao u Hrvatskoj.

Budući da je Murkov prijegled prvi pokušaj da se sve četiri južne slovenske književnosti obraduju pod zajedničkim natpisom i gotovo kao jedna cjelina, to je sasvim razumljivo, da je pisac tražio i nalazio dodirnih tačaka, s kojih je usred jedne plemenske literature skočio u drugu, a na pohvalu piscu može služiti, što mu ti skokovi nikada ne izlaze neprirođeni. Tako je n. pr. vrlo lijepo obradio odlomak o protestantizmu i protuprottestantizmu, te prelijevanje Trubarova rada na rad Antuna Dalmatinca i Stj. Konzula Istranina. U odlomku romantičarskog odusevljenja za narodni jezik i tradicionalno blago počinje sa zagrebačkim biskupom Vrhovcem i Mihanovićem, pa prelazi na rad Slovenca Kopitara, da završi odlomak s Vukom Karadžićem.

Govoreći o Strossmayeru istakao je Murko u nekoliko redaka sve, što inteligentan stranac treba da znade o krupnoj ličnosti ovoga našega velikoga sina. Isto tako karakterizovao je u nekoliko riječi i značenje Starčevićeva rada. Govoreći o Franji Markoviću ističe njegove krasne romance i balade, a napose „seine feinsinnigen kritischen Würdigungen“, kojima je osvijetlio

najznačnije plodove hrvatske poezije sa stajališta Herbartove estetike. Uz Markovića prisljana osobito Gjuru Arnolda i Jovana Hranilovića. U narednom odlomku govori o Kumičiću, Kovačiću, Gjalskom, Kozarcu i Leskovaru, a pokojnog Kranjčevića slavi kao najdarovitijega našeg mlađeg pjesnika, koji se privolio radikalizmu, a napokon rezignaciji i pesimizmu. „Der gedankentiefe, auf den Höhen der Menschheit wandelnder Dichter!“

U potpunoj nestasici ovako kritičkih prijegleda skupnih južnih slovenskih književnosti možda bi bilo podesno, da se Murkova povijest naših književnosti prevede na hrvatski i izda u Matičnoj Maloj Knjižnici".

*

Dr. Artur Schneider: Kad se rodio, a kad umr'o Andrija Medulić. Zgb. 1908. To je malena raspravica, koja hoće da točno osjeće granice života Medulićevu. Prema razlaganjem piščevu rodio bi se bio Medulić god. 1503. u Zadru i ostao u rodnom gradu do 15. godine svoje, onda je pošao u Mletke, gdje se je bavio umjetnošću; kasnije dodje u doticaj s Tizianom i izidje na glas; umrije god. 1563. u Mletcima. Pisac je sabrao sve važne podatke, da riješi u naslovu postavljeno pitanje, što mu je i uspjelo: uz put utvrđuje pisac, kako je slab znak za naše prilike, da se u nas malo pažnje posvećuje onome, što se u stranome svijetu piše o tom slavnom sinu našega roda. A hoće li g. Schneider uspijeti, da svojom lijepom i temeljитom raspravicom pobudi pažnju? Bilo bi željeti!

— n —

Književne bilješke.

† **Ivan Devčić.** Poslije smrti Ivana Lepušića, dra. Ante Baraća (Ante Split) i Ante Jukića (Veljko Obradov) hrv. lijepa, a napose omladinska knjiga gubi agilnoga svojega radenika, pripovjedača i critičara Ivana Devčića, koji je umro 19. listopada 1908. u Zagrebu u svojoj pedesetoj godini. Rodio se 14. ožujka 1858. u Dvoru u Hrvatskoj. Službovao je isprva kao pučki učitelj, a kasnije učitelj više djevojačke škole u Gospiću, zatim kao ravnajući učitelj u Slunju.

Na književnom polju javio se god. 1884. i to u „Hrvatskoj Vili“, dok je za mlađe počeo pisati 1886. u „Smilju“ („Tesar Janko“). Napisao je svu silesiju što critica, što pripovijesti (do 200). koje su rasijane po našim listovima i novinama, poimence u „Prosvjeti“ i „Narodnim Novinama“, a i napose štampao više knjiga. Od namijenjenih mlađeži napominjem: „Uzdarje dobroj djeći“ (1890.), „Bog svojih ne ostavlja“ (1902.), „Nevencice“ (1903.), „Ružice“ (1905.); Zatim: „Hrvati i Hrvatska pod Napoleonom“, „Hrvatski graničari“, „Smilje i kovilje“ i preveo znamenito Cooperovo djelo „Mestrićeve pripovijesti“.

Oveće su mu radnje: „Crtice iz života“, „Bunjevačka buna“, „Odbijeni prosac“, „Pad kneza Gregorije Kurjakovića“, „U krvi i plamenu“, „Uskočka osveta“ i druge. Društvo sv. Jeronima izdalo njegovu knjigu pripovijesti „S ličkih vrleti“ (1906.).

Uredništvo „Hrvatske Smotre“ (knj. II., 1907. str. 141.) prikazujući izdanja društva sv. Jeronima zgodno primjećuje: „Devčić već negdje četvrti decenij radi na hrvatskoj knjizi, kad opažen, kad neopažen. U novije se doba bacio i na historične romane, ali s malo sreće. On je bio i ostati će critičar u najljepšem smislu ove riječi. Crtice mu nisu nikad imale većih umjetničkih pretenzija, ali su se uvijek lijepo čitale, kao da piješ mlijeko. On ostaje ponajviše u svojoj Lici, gdje se kreće u sujetima seljačkim, vojničkim (za dobe vojne uprave), a gdjekad i gospodskim . . . Devčić je više pričalac, nego li možda risač ili prikazivač onoga se-

ljaka i njegove čudi“ (i što već piše). I kolikogod bivo potonje bilo od veće vrijednosti, gornje stoji.

Isto je kod štiva za mlađež. Za to vrijedi u glavnom isto, što i za napomenuti njegov književni rad. On priča i opet o kršnjoj Lici, koja obiluje sva silesijom porušenih kuća, gradova i crkava. Narodno pričanje o postanku špilja, pećina, ponora, vrela, bregova, šuma, litica i štošta drugo nadopunjuje bujnom svojom maštrom i laganim pričanjem, a napjaka — a to naglasujem — lijepim jezikom, što je glavna karakteristika Devčićevoga pisanja. Svakako je najbolja njegova knjiga za mlađež „Bog svojih ne ostavlja“, gdje priča plastično, kako je Deli-Todor zarobio mlađoga Turčina Ahmeta Kulenovića i vrgao u tamnicu, odakle ga izbaviše njegova djeca, kojima se smilio Ahmet. Poslije zarobiše djecu Deli-Todora i dadu je begu Malkoviću, koji djecu zavoli. Jednom ode na vojnu, a u svom gradu ostavi Ahmeta Kulenovića, da pazi na djecu, Medjutim Ahmet udesi da djeca uzmognu pobjeći svojoj kući. Posumnja odmah na Ahmeta, a ovaj sve prizna. Malković ne učini mu ništa na čao, nego još pošalje glasnika k Deli-Todoru, da se uvieri, da se djeci nije putem dogodilo kakovo zlo . . .

U pismu od 4. siječnja 1906. pisao mi Devčić: „Još kao pripriravnik počeo sam pisati priče, što mi ih je majka kazivala. A i dan danas su tolike priče, što ih napišem, uzete iz one dobe, kad mi ih imati kazivala. Ona je najviše zasluzna; što sam nešto poradio na književnom polju“.

Ovo napominjem za bolje razumijevanje Devčićevoga rada, koji i ako se nije nikada sâm isticao, lijep je primjer, kako svedj medju pučkim hrvatskim učiteljstvom ima agilnih radenika, koji iza sebe ostavljaju trajan spomen u narodu, a lijepo mjesto u hrvatskoj knjizi. Čast zato i slava Ivanu Devčiću!

R. F. M.

Odkriće nadgrobnoga spomenika Luki Botiću u Djakovu.

Na 1. studenoga otkrivena bi na djakovačkom groblju spomen ploča ljupkome pjesniku „Pobratimstva“, „Bijedne Mare“ i „Petra Bačića“. Tim su se Djakovčani oduzili pjesniku, kako mu se „M. H.“ odužila još god. 1885. kad je izdala njegove pjesme. Luka Botić umrijevši god. 1863. pokopan bi na djakovačkom za onda još neuredjenom groblju u jednostavnu raku: udova po-kojnikova dade grob obzidati i ograditi i postavi mu kriz; Tako ostade do 1882., kad su harni bogoslovi djakovački već istrošni grob dali uređiti i čempresom zakititi. Za koju godinu iza toga (1885) uređio se odbor što je uzeo u ruke posao, koji je evo ove godine sretno prijeđen kraju. Djakovčani su osjećali, da duguju Botiću dostojan spomenik: prvi odbor doduše nije uspio, jer je odziv bio slab; no od vremena do vremena pritjecala bi po koja svota. God. 1904. obnovljen bi odbor; od onda se počelo življe raditi, dok se nije sabrala čedna doduše, ali ipak prilična svotica, da se njom mogao podići spomenik na pjesnikovu grobu. Spomenik je vitka, visoka piramida s pjesnikovim medaljonom i natpisom. Otkriven je na dan Svih Svetih, uz veliko, su-djelovanje društava djakovačkih i sile svijeta; predsjednik odbora za podignuće spomenika biskup dr. Angi. Voršak predao je spomenik javnosti očrtavši u kratko rad i nastojanje odbora, da do toga dodje. Na to izreče msgr. M. Cepelić zanosnu i toplu prigodnu riječ, da osvježivši uspomenu na Botića i u jasnom svjetlu prikaže zasluge njegove. Odbor je pored toga izdao i „Kitu spomenaka na grob Luke Botića“ (uredio dr. Ritić); savise je od prigodnih pjesama i critica i uspomena na pjesnikov život i rad M. Cepelić, Sv. Ritić, M. Lacković, Sp. Petranović, M. Pavić, Jos. Kovačević i V. Kulundžić.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 3.-4 U ZAGREBU, DNE 25. PROSINCA 1908. GOD. IV.

Književna molba na kritičare dosadašnjih „Matičinih izdanja“.

Matica Hrvatska izdala je u poslednjih pet godina takove radeve književne, za koje je sudio odbor, da su i sami po sebi dobri i da namiruju potrebe čitatelja hrvatskih. Sve to nije gospodu kritičare zadovoljilo: njihovi prigovori nukaju nas, da jedanput pustimo njima ne samo *savjet*, koji nam poslije izdanja prekasno dolazi, nego i *odluku*, pa stoga upravljamo na njih ovu molbu:

„Matica Hrvatska“ bila bi voljna preštampati, makar i uz najveće žrtve, *dobro domace beletristično* djelo većega opsega ma kojega smjera, koje je posljednjih pet godina izšlo izvan izdanja, „M. H.“. Budući pak da odbor „M. H.“ ne zna za takovo djelo, a najposlije se više i ne pouz-

daje u svoj književni ukus, to molimo gospodu „kritičare“, da nam *sporazumno* takovo djelo preporuče.

Još bi nam bilo milije, kad bi nam preporučili dobro ovakovo djelo, koje je gotovo i čeka da se štampa ili pak takovo, koje je „M. H.“ bilo ponudjeno, a ona ga je odbila.

Nadamo se, da poštovana gospoda kritičari ne će dopustiti, da ostane na njima prikor protivnika, da svojim kritikama samo ruše, razgradjuju, pa će svoje kritičarske sposobnosti ovde uložiti, da ovako pomognu „M. H.“ unaprijediti hrvatsku književnost. Konkretni obrazloženi predlog očekujemo do 15. siječnja 1909., da djelo uzmogne u štampu za godinu 1909.

Nikola Tommaseo.

Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“.

Piše dr. Nikola Andrić.

(Nastavak.)

Naše narodno pjesništvo ne ukrašava pogreške svojih junaka. Ona poezija, koja se sili da poveća male stvari a poljepša ružne i niske, poezija je umjetnošću pokvarena. Dosta je, kad se pogreške ne skrivaju, nego ih i junak i pjesnik priznaju. Iz tog priznanja izaći će sâm sobom moral, pa će biti to korisniji, što je prije čina bio nepoznatiji.

Naši se junaci pogdjekad znaju i našaliti, jer je i život složen od dobra i zla od smijeha i plača, pa bi postojana ozbiljnost u književnosti upravo kao i postojana šala bila lažna. Kao što

se ljudi duboka razuma i široke naobrazbe znaju drugima — pa i neprijateljima — približiti sa smiješkom na usnama, tako i junaci duboka osjećaja i čista srca umiju pod veselim licem prikriti tešku bol.

Oko naših narodnih junaka lijeću najrazličnije priče i pripovijesti poput pticâ različnog perja i glasova, koje lijeću po vrhovima zelenih planina. Oko njih se skupljaju radosti i boli, nade i uzdanja narodna kroz cijela stoljeća.

Marko Kraljević služi svog narodnog neprijatelja, ali se taj neprijatelj boji Markova mrka

lica i strašnoga smiješka. Ovaj jedini izgled snage podložne, a vjerne, i strahoviti Markov posluh, služe na čast književnosti. Istina, da su osjećaji narodnih junaka u dugom kulučenju i robovanju donekle opali i popustili u plemenitosti, ali i pjančevanje Markovo odaje veliku fizičku snagu, a Tommaseo misli, da u najstarijim pjesmama nije bilo traga onom "vinskom junaštvu"

Narodno vjerovanje u spavanje Markovo i nadu, da će se probuditi, isporedjuje Tommaseo s biblijskom pričom o Jairovoj kćeri. „Ona nije umrla, nego spava!“ Na ove riječi Spasiteljeve nasmijali su se „mudraci“, kojim u se nalazi u množini uvijek i svuda, spremni da ožalošćenom srcu čovječjemu otmu utjehu nadanja. Smijali su se, jer su dobro znali, da je djevojka uistinu mrtva. Ali je Spasitelj uze za ruku i reče: Ustani! I njoj se povrati duh, a roditelji se začude. Mudraci, koji su znali, da je mrtva, zamuknu. — Tako ni Marko nije umro, već spava. Uz njega je njegova bojna čorda napolak izvučena iz korica, pa kad kakova nadzemna ili podzemna trešnja ovu čordu potpuno izvuče iz korica, zvez će njezin probuditi Marka i on će se podići okrijepljen stoljetnim počivanjem, pun stoljetnih uspomena i doći će kao rijeka naplavljena silnim vodama u tijeku iz dalekih zemalja. Visoka i blagosna slika neumrlosti narodne i neumrlosti njegovih prava! Bog je odredio, da se narodi mogu izlijeciti i ozdraviti, pa da nikada ne umiru, osim ako sami žele da se raspadnu. Pravednost počiva i tiho spava do sudnjega dana, ali ona ne zna, što je — smrt.

U ovu istinu i dandanas sav naš narod vjeruje. Tu sada pripovijeda Tommaseo, što je sam doživio. Prije nekoliko mjeseci, veli, došao je neki siromašni seljanin iz Pokrovnika, seoceta u okolini Drniša, k svome gospodaru i rekao: „Dobar glas, gospodaru! Probudio se Kraljević Marko. Vidjeli su ga u Hrvatskoj“. — I tu je sada ispričao, kako se je Marko ukazao negdje u Banovini. Ova je vijest iznenada pukla u Dalmaciji, a da se nije moglo saznati ni kako ni odakle. Kao san, koji lagano dodje i nestane ga, i nitko mu se neće čuditi, tko znade, da je poezija riječ, kojom stoljeća zbore, i da se oglèda u fantaziji narodnoj, giba se kao sjena i postaje — vidjenje nebesko. Kao što noćci noćci saopćuje biće svemogućega, tako pjesmama govore pokoljenja pokoljenjima, duše dušama od jednog do drugog kraja „razdijeljene domovine“, (ovo je Tommaseova riječ.) Kao što se hajduci u tamnici lukavo dogovaraaju izmjenjujući medju dju sobom misli alegoričkim pjesmama, tako se i nesretni narodi tješe u svojoj tuzi — pjevajući.

Tommaseo dijeli junačke naše pjesme na tri doba. U prvo mu padaju pjesme kosovskoga cikla, koje Tommaseo ljepotom stavlja o bok najboljim junačkim pjesmama grčkim. U ovo doba ubraja on i one pjesme o Kraljeviću Marku,

koje govore o njegovoj dobroti, junaštvu i smrti. U drugo doba stavlja pjesme, koje govore o Marku Šaljivčini, pijančini, ali i branitelju slabijih, koji je doduše bio vazal turski, ali nije sluga, pa dušom svojom nije nikada bio odan turskim običajima. Treće mu je doba hajdučko; to je mješavina čovječnosti i silovitosti, velikodušnog poštovanja i smionog lukavstva. Hajduk je našemu narodu i vitez i ubojica kao posljednji izdanak onoga Marka iz drugoga doba. U tom je vremenu nastao onaj narodni aksiom: „Tko se ne osveti, taj se ne posveti“. Ali se i pod ovom krvavom mišiju krije ogromna razlika medju našim i korzikanskim osvetnicima. Korzikanci cijede iz odječenih glava krv na zemlju, da bi ponikla zloftvornošću.

Druga je značajna stvar za shvaćanje naše narodne duše onaj pobožni muk u pjesmama, koji se dotiče različnosti rimskog i grčkog vjerozakona, premda su ih podjednako stvarali pjevači jedne i druge isповijesti, te su jedni od drugih primali i još sada primaju pjesme bez zazora i ustezanja. Ta, kad bi u tom pjevače istoga naroda sa dvije vjeroispovijesti smetala nesloga, ne bi iz njihova duha izbjiale one svijetle iskrice, koje razgrijava i nijeti povjetarac moćne poezije. Vjera je ovog nesrećnoga naroda prava vjera, kojoj omraza ne može ništa nauditi. Duh, koji ovim dušama pokreće, upravo je kao more, što se na površini talasa, a na dnu ostaje mirno i netaknuto; kao ono visoko nebo, koje se nad dolinama naoblaci i zatutnji, a u visinama sjaje zlatnim suncem.

Naš narod nema ništa osim zamućene uspomene na stara doba i još zamućenje želje za novim vremenima. Naš narod u svojoj junačkoj prošlosti nije imao ništa drugo nego svoje gore i svoju diljku, svoju dobrotu i svoju hrabrost, svoga junaka i svoga Boga. Blagoslovjeni za to neka budu oni bezbrojni bezimeni heroji; blagoslovljene njihove muke, što su ih pretrpjeli za svetu domovinu; blagoslov jena krv, koju su prolili za svoje unuke! Malo koga od vas zapisat će povijest, pa ako i zapisi, bit će gotovine, jer je vaša uspomena zabilježena na suhom lišču vaših gora, pa je s tim liščem i nestala. Ali će zato vaša djela živjeti u vašim potomcima kao uzduh, koji nam okružava glavu i prsa, a mi ga ne vidimo, premda od njega živimo. Vaš prah raznesoše stoljetni vjetrovi, a vaša djela upisana su nedospjetnim slovima u sjajnosti božjoj.

Uz ovako pobožan zanos i iskren osjećaj, kojim je Tommaseo bio odan grudi, koja ga je rodila i kravoj prošlosti naroda našega, može se o njemu s potpunim pravom ustvrditi ono, što je on ustvrdio o Kraljeviću Marku: bio je vazal tudjinski, ali je *dušom* svojom ostao vjeran narodu, iz kojega je nikao, pa se je tim narodom i ponosio, koristeći mu moralno, gdjegod je mogao.

Ljepoti naše narodne poezije nalazio je Tommaseo približnog takmaca jedino u grčkoj tradicionalnoj književnosti, a i tu je razabirao pojedine sličnosti, za koje je držao, da su kod Crka — slavenskoga porijetla. Tommaseo je sličnost grčke narodne poezije izvodio iz utjecaja onih slavenskih plemena, koja su u historijsko doba naselila pojedine grčke kraje. Šta više, on je futurni oblik današnjeg grčkog jezika izvodio iz slavenskog utjecaja, gdje mu se osobito svidjao prelijepi način, kojim mi i novi Grci pridružujemo misli budućih dogadjaja misao slobodne volje (*hoću* da vidim, vidjet *ću*).

Za pjesme, što ih je sakupio Vuk Karadžić, nalazio je Tommaseo uvijek izraze najdubljega poštivanja, ali nipošto nije držao, da je s Vukom sve rečeno. Mnogo se je nadao od neizdanih „dalmatinskih“ pjesama, kojih je i sam imao već ogroman broj. Nije mogao dovoljno da preporuči svim rodoljubima, da sabiru narodne pjesme, poslovice, pripovijesti i frazeologiju, jer je držao, da se s novim pjesmama i riječima budi u dušama osjećaj novih ljepota.

Ovu svoju krasnu aforističku raspravu završava Tommaseo bratskim apelom na svoje sunarodnike: „Poštujmo se, braćo, i ljubimo! U slogi je jakost. Nesloga je naša davna krvina. Svrnimo s ljubavlju oko na one duše, koje se nalaze oko nas, pa čemo onda moći s pouzdanjem poći u širinu daleke budućnosti!“

* * *

Tommaseov zbornik hrvatskih narodnih pjesama broji u svemu 171 junačku pjesmu skupa sa ženskim pričalicama. Ostale su mu pjesme (oko 206) sitne ljubavne. Medju junačkima ispunjeno je 65 pjesama ličnošću Kraljevića Marka, a druge ostalim narodnim junacima. U ovoj i drugoj knjizi štampanih „Matičinih“ pjesama doneseno je iz ovoga zbornika u cijelosti 7 pjesama, a u izvatu 32. Medju dosad neštampanim prevladavaju ženidbene uskočke, kotarske i turske krajiške.

Zbornik Tommaseovih junačkih pjesama nije isписан sab račevom rukom, pa se ne zna, komu se imadu pripisati obilne stihovne i jezične omaške, kojih je izdašan broj. Većina mu je pjesama iječavskih, što nas već samo sobom ne može ispuniti potpunim povjerenjem, jer su sakupljane u Šibeničkom kraju. Manje ih je ikavskih, a najmanje onakovih, u kojima se razbiraju čakavske osebine.

Izvornom Tommaseovom zborniku junačkih pjesama zameo se trag, a isto tako i njegovim zapiscima, koji bi nam jamačno štošta razjasnili. U prvom redu nejasno mi je, što je Tommaseo mislio prepisujući pojedine pjesme, koje su prije njega već štampane. Jamačno ih ne bi u svojoj ediciji ponovno izdavao. Možda ih je zapisao samo za svoj lični užitak i privaćnu uporabu, a prepisivač

ih je sve po redu prepisao. Tako je n. pr. „Nevjera Kraljevića Marka“ (pod br. 139) prepisana iz zagrebačkog „Nevena“; druga pjesma „Marko Kraljević kupuje sablju Misirkinju“ (pod br. 138) prepisana je iz „Svetovida“ od god. 1859. br. 31, a šesnaest pjesama (od br. 122—133., zatim br. 18., 45., 93., 121. i 171.) iz Karadžićeve zbirke. Možda je Tommasea zatekla sljepoča prije nego što je mogao izlučiti štampane pjesme od neštampanih, pa je prepisivač prepisao sve od reda, kako ih je nalazio u neuredjenom rukopisu. Isto je tako prepisana i Fortisova „Hasanaginica“ s neznatnim jezičnim promjenama, a Karadžićeve pojedine pjesme zapisane su ekavski upravo kao u originalu, pa se podudaraju redovno i brojem stihova. Nema dakle sumnje, da ih Tommaseo ovako ne bi štampao, a još manje bi ih izdavao kao dalmatinske. Uz pjesmu pod br. 101., u kojoj se obradjuje poznata tema „Da znaš, majko, kako kaur ljubi“, moram istaći neobičan slučaj, da je o o gotovo doslovno ista pjesma, koju je zapisao i Pavlinović u svojoj rukopisnoj zbirici (knj. II., br. 533.) iz Rogoznice kraj Šibenika, samo što je Pavlinovićeva ikavска, a Tommaseova iječavска. Budući da ni ovako istovetnih narodnih pričalica nema ni u istim krajevima, bit će da su je obojica našli u kakovom starijem zapisu ili možda gdjegod i naštampanu, a ja joj dosada nisam našao na izvor.

Sudeći po motivima, koji se obradjuju u Tommaseovu zborniku, većina ih je dakako poznata širom našeg narodnoga teritorija. Samo za nekolicinu moglo bi se reći, da su sasvim rijetke, pa možda i unika. Tako n. pr. za pjesmu pod br. 30., kojoj sam dao natpis „Sedam grobova“ i za onu pod br. 87. „Djevojka očima ubija junake“, mogu reći, da im sličnih nisam nigdje našao. U jednoj i drugoj pjesmi kriju se ostaci indoevropskog prastarog vjerovanja. U prvoj pogibaju svi vjerениći, koji uzimaju nesretne“ djevojke, t. j. takove „od nesretna roda i plemena“, kojima je sudjeno unesrećivati sve momke, koji im se privole. Tako su ovdje dva Begića, dva blizanca, koja su povela svome dvoru svoje blizanke, pala od zlatvorske ruke još na svajovskom povratku. S njima padoše ranjena i oba kuma. Djevojke zaviliše, a svekar ih uze tješiti. Kad ih je već „digao“ od majke, ne će da ih pusti natrag, nego će ih oženiti za svoja druga dva blizanca sina. Svatovi se podigose iz gore sa četiri mrtvačka nosila. Svekrva ih dočekuje pred vratima roneći suze i moleći muža, da povrati djevojke majci. Ali je on ne posluša, nego ih vj. nča s drugim sinovima. Kad su sastavili nove mladence, uzeše gjuvegije o ponoći govoriti svojim nevjestama:

Vi ste l'jepo lijepo djevojke;
Vi ste l'jepo, ali ste nesretne.
Dva ste naša brata pogubile,
I nas čete, žalosna nam majka!

I zaista obojica do zore osvanuše mrtva. Kad su djevojke razabrale, da su „same od sebe nesretne“, uzeše noževe svojih gjuvegija, pa se same pogubiše. Kad u jutro svati opaziše novih četvero mrtvaca, stadoše govoriti nesretnom ocu i svekru :

To su, Pavle, nesrećne djevojke,
Od nesrećna roda i plemena;
Tripit im se udavala majka,
Dva joj puta svati izginuli!

I onda usjekoše šestera nosila, te ponesoše mlade pokojnike na groblje k crkvi sv. Kate. Kad je za to začula djevojačka majka, ona dohrli i pade mrtva do svojih kćeri.

Sedam grobâ redom učiniše,
Kroz zemlju im ruke sastaviše,
Kraj junakâ jeli posadiše,
Kraj djevojak' rumene jabuke,
Pokraj sviju usadiše cvjeće,

Veličajan umirni akord nad tragedijom neumitnoga udesa!

U drugoj pjesmi radi se o sličnom prastarom vjerovanju. Djevojka Anica nosi u svojim očima zator svim svojim vjerenicima. Vrć ih je devet okom ustrijelila, pa tako i veselog Banovića Matu. Čim ju je doveo u svoje dvore, osjeti se mladoženja neveseo i nujan pa zamoli sestruru, da mu stere mekane duševe, jer mu se čini, da više ne će ustajati. Još doda :

Kuni, sestro, Anicu djevojku!
Ona me je ustrijelila mlada,

I pusti dušu.

Sve ove najznačajnije pjesme Tommaseova zbornika nose na sebi čistu hrvatsku odjeću, koliko se hrvatstvo pokriva katolištvom. Tu ti je sv. Katarina, sv. Marija, momak Mato, djevojka Anica i stotinu drugih markantnih karakteristika.

(Svršit će se.)

Sa Jadrana.

Pjesme R. Katalinića-Jeretova.

„Mir, braćo, mir!“ odjekuje sa Katalinićeve lire, pa bih reko, da se taj refren istrgao iz dna duše tog pjesnika dobrote i nježnosti i mistike. Neka sladka nujnost, dražesna i nježna ko cvijeće, što cvate miriše i vene. I čutiš, kako cvijeće plače, kako valovi tuguju i kako labudovi sumorno obligeću jadranske valove, dok pjesnik turobno niže misli i sanke mladosti, što bježe u nepovrat ko valovi sa Jadrana.

Neka beskrajna dobrota je u ovim pjesmama pravi pravcati lirizam, čist ko vazduh nad morem, a nježan do najvećih granica nježnosti. Neka mistika dubokog svačanja, neka tajnost koju samo pjesnik shvaća, koji s prirodom govori:

„A za mora vjetar prama kraju ljeće“,
„Ko da neće suze utirati kreće“.

„Bod i tuga brode niz pučinu snenu“,
„Da u zoru opet medju ljude krenu“.

„I priča žarka, prelasna
Do zlatnih zvjezda bludi.
Oblačak mjesec skriva
Da noć se neprobudi“.

„Pjevao je slavulj mali . . .

— — — — —
„Čuli su mu biljis ljudi,
Pa ga brzo zarobiše . . .
Tužnije će pjevat jošte,
Kada bude jada više“.

„Livadom pustom i tužnom
Usahlo lišće se vrti,
Andjeli sa neba nujni
Plaću rad sunčeve smrtil . . .

„Već se bljesak javlja
Povrh tmurne zore,
Gdje čempresi nešto
Žalobnoga zbole“.

„Svi sanci, nade, sve želje,
Pristaju spuštenje jadra
Na tihu obalu smrti!“

Sa ovo nekoliko stihova pustio sam pjesniku da govori. Tko ima smisla za sladki plač i dražesnu surovost, taj će naći u Jeretova toliko sitnog i dragog biserja poezije, da će uživati uz njegovoj pjesmi, ko što se uživaju radosti života u najljepšoj prirodi.

Katalinić-Jeretov, kao pjesnik stoji osamiljen u našoj knjizi. Ne dira velike probleme života, ne zanaša ga ni refleksija ni filozofija, on vodi samo pjesmu tamo, kamo ga života putevi vode i onda pjeva jednostavno vlše srcem nego umom, više čuvstvom nego mišlju. On je neizrecivo dobar, pa stoga i veli svom srcu: „Bratom krsti svakoga na svijetu“. Prava slavenska dobra duša, što pjeva, jer se dobrota ne da izreći nego pjesmom i to onakovom nježnom turobnom pjesmom, u koje nema ni titanizma ni vehemencije, već one sumorne hrvatske primorske dobrote, koja najbolje daje naslućivati, zašto su Hrvati robovi i sužnji, što se osobito dobro svača iz rodoljubnih Katalinićevih pjesama. I ako je patriotizam prestaо biti „moderan“, Jeretov ga opjevuje, jer je otačbeništvo dio njegovog karaktera i njegove duše, koja trpi videći svoju Istru otudjenu i Dalmaciju ojadjenu. Taj patriotizam, koji nas je

znao godina dvadesetih do suza ganuti, ne može, a da nas i danas u pravoj poeziji ne oduševi. Tko poznaje Katalinića i njegovu rodoljubnu dušu, taj vidi u njegovim pjesmama samo odraz srca domovinskoga.

Pogledajte njegove dvije pjesme, kojima se u ovoj zbirci diže proti D' Annunziu, koji je Hrvate htio uvrijediti. Katalinić u svojoj beskrajnoj dobroti ne diže se onom silom kô što bi moraو, već se zadovoljava reći: „Mi nedamo našeg mora, mirne žale, timor stijene“.

A tko pozna pravu talijansku književnost, taj zna da je jedini razbojnik D' Annunzio koji si je prisvojio to pompozno ime a de facto zove se Rapagnetta, usudio se vrijedjati Hrvate, dok su Dante i drugi velikani o Hrvatima govorili sa štovanjem. Carducci u svojoj pjesmi: „Sicilia e la revoluzione“ ovako apostrofira Hrvate nazivajući ih braćom:

„Pereche piangi o fratello Croato
„Il figliuol che in Italia morì?“

Dok se drugi genialni pisci žele dovinuti slave svojim trudom, marom i stvaranjem Rapagnetta (D' Annunzio) to čini navalu na pošteni narod, koji ne radja sicilijanskih razbojnika i napuljskih lopova, kao što je njima slični D' Annunzio. Prelazeći na Katalinićevu poeziju, moram u prvom redu spomenuti njegovu izvanrednu darovitost za romance i balade. „Majka udovica“ i „Svagdašnja priča“ spadaju medju najbolje balade u našoj književnosti. Katalinićovo poetično pripovjedanje tako je jednostavno i umjetničko, da ti sjeća

Šenou i Ševčenka. Tu vrst poezije imao bi Katalinić osobito njegovati, tamo mu je slih milozvučan, srokovi ugodni, a pripovjedanje naravno bez velikog artizma onako, kako to pjesničko pripovijedanje i zahtijeva.

Ovu najnoviju zbirku Katalinićevih pjesama mi pozdravljamo kao jednu od najboljih knjiga pjesama, što je ovo zadnjih godina kod nas objelodanjenja, jer njegovi stihovi su tako jednostavni, kao da ih je priroda spjevala, sastavljeni su bez velikog nakita vanjskog, a sa mnogo čuvstva nutarnjeg. Predmet pjevanja je priroda, srce i život, more obale ptice i cvijeće, onda čuvstvo sinovlje za majkom i srce sinovlje za domovinom prepleteno sa životnim tegobam i jadima. I sve je to rečeno nekom nujnosti, što se gubi u mistično tugovanje prirodjeno čutljivim dušam. Znam osoba, koje Katalinićeve pjesme oduševljuju više no ikakve druge, a to je s toga, što je njegovo čuvstvovanje i pojmanje života u pjesmi tako shvatljivo i poetično prikazano, da se samo po sebi svakom srcu prilagodjuje.

Po ovim pjesmama možemo suditi, koli jednostavni život sprovodi pjesnik. Njega puštaju mirnim svim vrtlozi našeg vijeka, sve borbe naše, svim naporima naši, pa se čovjek mora čuditi, kako se u ovo doba racionalizma i skepsa riježe naići na pjesnika onano nježnih kontura, koji pjeva, da sebi i drugomu ugodi. Sada će nam biti shvatljivo, zašto su to baš Katalinićeve pjesme one, koje se najviše uglazbljuju. Njegov stih, lirika i nježnost najbolje glazbi pristaju, da ih ona osvjetli čuvstvovanjem pjesnikovog srca. Dr. F. D. Marušić.

Okrugićeve lirske pjesme.

Napisao Jovan Hranilović.

(Nastavak.)

Ali da ogledamo njegove svjetske lirske pjesme prema prepisima u spomenutim odjelitim sveščićima u godinama pedesetim.

Iz sveščića pod naslovom „*Pjesme Domoljubne*“ većina je pjesama preštampana g. 1863 u „Hrvatskoj vili“; ali su neke već prije štampane u raznim listovima. Evo im naslova: „Pobožni uzdasi Bogu“ (štampana u Srem. Vili); „Radost i žalost svarhu Domovine al utjeha istoј“ (štamp. u „Jor. Dalm.“ i Sr. Vili); „Misli u boj polazećeg Krajišnika“ (št. u „Danici“ i Sr. Vili); „Davorin“ (št. u Zor. Dal. i Sr. Vili): Evo nekoliko stihova iz nje: „Eno barjak već se vije; — Topovi kao gromi ruče, — Ti u kom karv slavska vrije, — A ilirsko särce tuče! — Na junačke noge skoči, — Pa sve tako osvjedoči: — Kao junak sad za dom svoj, — Da ideš ti rad u boj!“

„Usklik Bunjevca“ (ispjevana g. 1846. pod naslovom „Usklik ilirskih sardaca“, a kasnije g. 1871 iznesla preinačenu i pod naslovom „Usklik rodu virnog Bunjevca“ štampana u političkom „Bunjevačkoj Vili“ g. 1872. u br. 1); — „Svim mladim Ilirim“ (g. 1846); „Slavjanska gostoljubivost“ (ispjevana g. 1847., št. u Sr. Vili); „Istina“ (št. u Sr. Vili); „Stalnost i viernost Ilirska“ (ispjevana g. 1847., štamp. u Sr. Vili); „Moj mile baje“ (ispj. 1847. štamp. u Sr. Vili); „Iskustvo i pobjeda“ (ispj. 1848. štamp. u Sr. Vili); „Grobu ilirskom“ (ispj. g. 1848., štam. u Jadranskom Slavjanu g. 1848., a kasnije u Sr. Vili); „Naša pjesma i čini za sada“ (Davoria, ispj. 1848., štamp. u Sr. Vili); „Oj! Slavjanom“ (ispj. 1848., štamp. u Jadranskom Slavjanu i kasnije u Sr. Vili, kako Okrugić u opasci pripominje „polag obće ljublje-

nog narodnog engleskog napieva „God save the King“. Evo nekoliko iz nje stihova: „Slavjanska braćo oj! — Nas je prevelik broj — Na svetu tom! — Kudgedier oko zrie, — Na sveta strane sve, — Sad Slavjan zemlju tre, — Svud naš je dom“ . . .

„Slavjanska bratjo oj! — Svom svaki budi svoj! — Ljubi svak svog! — Na stran od viere rat, — Jedna nas vodi mat, — Jedan smo drugom brat, — Jedan je Bog . . .“

Još u tom sveščiću dolaze pjesme pod naslovom: „Ustaj“ (davorija iz g. 1849, št. u Sr Vili), „Preporodaj Slavjana“, pjesma priredjena za pjevanje u zboru, Štampana u br 28. „Dragoljuba“ g. 1867., zatim pjesma: „Majci Slaviji“, sastavljeno za deklamaciju ili pjevanje u zboru (Štamp. u Sr. Vili); „Naša marseljeza“ (ispjevana g. 1850. i Štampana u Sr. Vili). Evo iz nje nekoliko stihova: „Kud viteški hitiš sine — Slavske naše domovine?“ — Hitim borbe sried krvave, — Oj za vjeru i za Boga, — I za oltar majke Slave, — I za sreću roda svoga; — I za sveta stara prava, — Sviholikih slavnih Slava“.

I ovaj i svi daljnji stihovi završuju se sa stalnim refrainom: „Idem zato boj da bijem, — — I junačku krv proljem! — „A blagoslov nek višnjeg Boga, — Vrh oružja bude tvoga!“

Ostale rodoljubne Okruglićeve pjesme, ispjevane do početka šezdesetih godina, nisu uvrštene u tu rukopisnu zbirčicu; neke u opće ostadoše u konceptu s olovkom napisane, a neke su uvrštene u druge sveščice sa drugim glavnim naslovom, pak ču o njima moći govoriti, kada uzmem govoriti o tim rukopisnim sveščicima pjesama. Sve te rodoljubne mu pjesme iz vremena do početka godina šezdesetih mnogo podsjećaju na način pjesnikovanja drugih ilirskih pjesnika iz onoga vremena i po sadržaju i po formi. Malo ih je, što bi danas mogle imati drugu nego literarno-historijsku vrijednost. Karakterističnije stihove sam citovao, oni su ponajbolji, ili barem najznačajniji u svoj toj zbirici domoljubnih pjesama. Kasnije nadjoh u „Sriemskoj Vili“ nekoliko i boljih, kasnije ispjevanih Okruglićevih rodoljubih pjesama, o kojima ču reći, govoreći o toj zbirici koju riječ, jer su nekoje uglazbljene, te su se održale u narodu i danas.

*

Zanimljivija je rukopisna zbirčica pjesama pod naslovom: „Pjesme različite“ izvorne i prevođi slobodni“.

Tu dolazi na prvom mjestu lijepo uspjeli slobodni prevod pjesme „Čekanje“ iz franceskog originala po Casimiru Delavigne-u. Uz neznatne ispravke dala bi se i danas lijepo čitati. Isto je tako dobro uspio prevod slovenske pjesme Prešernove pod naslovom „Izgubljena vjera“. Priljčna je i izvorna g. 1854. ispjevana Okruglićeva pjesma u toj zbirčici pod naslovom: „Dan, večer, — noć . Šteta, što je nešto preduga, kao i većina

Okruglićevih lirske pjesama. Glavni joj je sadržaj anakreontika, propletena kroz sceneriju mijene dana noći i večeri. „I sad dan za dankom teče, — Liep kao što ga stvara Bog, — Za njim sledi blago veče, — Kao drug sledi druga svog. — A za njima tija i krasna, — Sledi noća zviedojsasna. — Al' mom biednom srcu nije — Sve to milo kano prije“.

Karakterističnija je te vrsti izvorna Okruglićeva pjesma pod naslovom: „Jednoj liepotici srbskoj, vidjenoj na Duhove na sastanku u Klenku g. 1853.“ U njoj se opisuje sastanak sa nekim srpskim društvom, pak se opisuje dojam ljepote jedne mlade Srpskinjice: „Samo takvo, kao što tvoje, — Rujno bielo krasno lice, — Danteove moralo je — biti krasne Betrice; — Samo takvi ljubko žarki — Pogred očih, kao što tvoje, — Uzneo je duh Petrarke, — Vidio ga kod Laure svoje; — Samo takav posmeh mio, — Kad od rujnih ustah tvoji, — Eleonore valjda je bio, — Što ljubavlju Tassoa opoji . . .“ „Sretna bila, kud hodila, — Viek vesela, uviek zdrava — Srbe srbstvu porodila, — Nek se dići majka Slava; — A ja opet srietan tada, — Kada tebe vidih Mila, — Jerbo minu bol mog jada, — I zapieva moja vila“.

U Ogruglićevim lirske pjesmama imade za čudo mnogo anakreontskog elementa, o što se mnogi spotiču, jer je pjesnik bio svećenik. O tom ne ču da govorim, samo spominjem, da su sve te Ogruglićeve pjesme sa anakreontskim elementom ispjevane u najmladijim njegovim ljetima neke još i prije nego je svršio bogosloviju, i prema duhu vremena, kada se u preporodnom našem ilirskom dobu nije nitko spoticao o to, već je svaka pjesmica dobro došla domaćeg štiva željnim hrvatskim čitateljima.

Spominjem još i to, da je najveća većina Okruglićevih lirske pjesama sa anakreontskim elementom tako ispjevana, te je taj anakreontski elemenat sav utopljen u drugim liričkim elementima, naročito u patriotskim akcentima i filozofskoj refleksiji i rezignaciji, tako te im je anakreontska tek sporedna nota. U mnogim sonetima llijine zbirke „Glasnike Srčanice“ iščezava sasvim subjektivni anakreontizam, te pjesnik pjeva o svom idealu čisto platonski, kao o nekoj personifikaciji čistog idealizma, poput Beatrice u Dantovoj velepjesni.

Od izvornih pjesama u zbirčici različitih i slobodno prevedenih pjesama, ima ih nekoliko, koje se mogu uvrstiti u bolje Okruglićeve lirske pjesme. Tako je prilično uspjela pjesma: „Sunce i ljubav“, u kojoj je lijepo provedena paralela izmedju mijena sunca i raznih evolucija ljubavi. Ta je pjesma Štampana g. 1857. u br. 22. „Podunavke“. Evo iz nje nekoliko stihova: „Kao što je najjadnije — sunce kada mine, — a rastajuć se sa svjetom, — Zajde za planine, — Tako najjadnija, — Ljubav je sila, — Kad se rastat mora

— Draga dva i mila“, — „Jao brez sunca danku“, — Majci jao naravi, — Ali kuku jao! — Srđcu brez ljubavi! — Brez nje jeste tužno, — plično, pusto, hladno! — Brez nje stoput svakdan — Živeć mre ahjadno!

U pjesmi pod naslovom „U oči moje 28: godine 11 svibnja 1854.“ ima takodjer lijepih misli i pjesničkih slika, ali i previše melankolije i pesimizma. Pao je već prvi mraz na njegov idealni svijet: „U naukah na sramotu, — Spoznah kako zajdoh — Jerbo svijeta u životu — Onog ništa ne najdoh; — Mudrost svu u bludnji spazi, — Istину u laži, — Svetost, pravdu, oholost gazi — Krije post ništ ne važi; — Prijateljstva vezu svetu, — vidih na jeziku, — Licumierstva noseći kletu, — Pravu u sebi sliku“ . . .

Kao jednu od poboljih pjesama u toj zbirčici spominjem rodoljubnu pjesmicu, ispjevanu g. 1855. a štampanu u „Podunacu“ g. 1857 pod naslovom: „Domovina i ljuba“. Još je danas barem u okolini Petrovaradina popularna te se pjeva po svoj prilici po izvornom Okrugićevom napjevu: „Domovino, slatko milovauje, — A ti ljubo srdca uzdisanje, — Vi moj život i sve moje blago, — vi sve što je srđcu momu drago! . . . „Domovino raju žitja moga! — A ti ljubo cvjetje raja toga! — U tom raju sve su moje slasti, — Slava, srietja i sve moje časti.“

Karakteristično je, kako još i krajem godina pedesetih Ilijia piše mjesto naći i doći — najti, dojti, i redovno mjesto sreća — srieća. To su osobine izgovora kod rimokat hrvatskog žiteljstva u Karlovcu i još više oko Petrovaradina, koje su se i do danas održale. Pravilno pisane riječi: milovanje i uzdisanje u Okrugićevoj pjesmi „Domovina i ljubav“ dokazuju, da je on u brzo pri-mjetio, da je pisanje konzonanta *j* pred *n* nepravilan lokalizam.

I ta je pjesma u istom obliku preštampana g. 1863. u „sv: Vili“. — Ispisujem još naslove ostalih pjesama iz te zbirčice, u kojima se više manje odražuje sinteza njihova sadržaja. Većina ih je štampana u raznim listovima, naročito u „Podunavci“ i „Slavoncu“. Evo tih naslova: „Sladak nemir“ (isp. g. 1856. št. u Podunavci g. 1857. br. 27.); „Zaboravit nemoj“ (isp. 1856. — št. g. 1858. u br. 5. „Podnavci“); „Prigovor i odgovor prijateljici K.“ (isp. 1856 — nije štampana); „Znatiželjna muka“ (isp. g. 1856. — nije štampana); „Nekoju veseloj djevojci“ (isp. i štamp. g. 1856. u „Podunaci“); „Mojemu uzoru“ (isp. g. 1854. i štamp. g. 1865. u 11 broju „Slavonca“). Ta pjesma je nešto oduža; nadjoh od nje nekoliko prepisa — sadržina joj je anakreonska; „Jednom leptiru“ (isp. g. 1859. — nije štampana); „Čeznuće u daljini“ (isp. i štamp. u „Podunavci“ g. 1858, br. 14.); „Zlosretna ljubav“ (isp. i št. g. 1858 u „Podunavci“); „Ne znaš dievo“ (isp.

g. 1859. i št. g. 1865. u br. 12. „Slavonca“); „Darak“ (isp. 1861). Iz te posljednje, koja nije štampana, ali spada po obliku medju bolje Okrugićeve lirske pjesme, evo nekoliko stihova: „Nakiti se ružom tom! — Suzah mojih dragi kamen, — I ljubavi žarki plamen, — Ona nosi krilu u svom; — Nek na prsi tvoji sja! — Nek u tvojih svjenih grudi, — Ona takvu ljubav budi, — Kakovom se ljubim ja“;

„Kad povene ružin čar, — Kraj svog srdca nju sahrani, — Kano spomen moj srčani, — I ljubavi moje dar. — Nek ti sveo kaže cvjet: — Bez ljubavi kako tvoje gine, vehrne srdce moje, — Bez tebe mi prazan svjet“.

Pjesmice u rukopisnoj zbirčici pod naslovom „Pelen i u uvelih ruža tarnje — ili Pjesmice Jadovanke i Milovanke“, ispjevane su u razdoblju od g. 1845.—1858. Samo su neke štampane i to mnogo kasnije u „Podunavci“, „Nevenu“ i „Bunjevačkoj vili“. Okrugić ih ni sam nije osobito cijenio, jer ih je tek malo uzeo g. 1863. u zbirku: „Sriemska vila“. Spominjem samo one, koje su štampane i bolje: „Da znaš srdce moje“ (št. u „Podunavci“ g. 1857. u br. 25. a ispj. g. 1848. — dosta slaba pjesma); „Suze noćne“ (isp. g. 1848. a štampana u „Sr. Vili“ g. 1863. — po obliku dosta prilično uspjela pjesmica); „Sarce budno“ (isp. g. 1848. — št. u „Sr. Vili“); „Miesecu-Tužba i molba“ — ispj. g. 1849 i št. u br. 35 „Podunavke“ g. 1857) — ispjevana po svoj prilici po svoj prilici pd uzoru poznate Leopardijeve pjesme „Mjesecu“, koju je naš Buzolić tako lijepo preveo; „Smarti“ (isp. g. 1848. i št. u Bunjevačkoj vili br. 8. g. 1878.) U toj pjesmi ima dosta lijepih misli, a i oblik joj je priličan, premda se ni iz daleka neda usporediti sa poznatom Preradovićevom odrom „Smrti“. Evo iz te Okrugićeve pjesme nekoliko stihova: Času grozni! času strašni! — Kom podleži sve tu što je, — I o tebi mislit, pievat, — Neplasi se serce moje, — I premda si uzrok mnoge, — Grozne tuge, drugog jada, — Nu u tebi ipak klije, — Utieha za vas i nada“ . . . , — Čas si oni preumilni, — U kom bježi iz pred nas sjena, — A za slijeptih očih naših, — Spada tmasta ta koprena, — Čas koji duhu lance dreši, — I slobodu željnu daje, — Da izvoru svom se vrati, — Leteć višnje u svjeta kraje . . . “ . . .

Spominjem još iz ove zbirčice pjesme „Po napjevu opere Linda“ (isp. g. 1849. — štamp. u br. 26. „Podunavke“ g. 1857., — „Kameno, ledeno“, (isp. g. 1851., — štamp. u „Nevenu“ g. 1855. br. 4), — „Nesrijetna ljubav“ (isp. god. 1850. i štamp. u „Podunavci“ g. 1858. br. 13.), — „Ne! nemoj!“ (isp. g. 1852. št. u „Podunavci“ br. 16 g. 1858.), — „Srdce jedno svako-jako“ (isp. g. 1852. št. u „Bunjevačkoj Vili“ br. 4. g. 1872.).

Najljepša je u ovoj zbirčici najširim hrvatskim krugovima poznata pjesma Okrugičeva pod naslovom: „*Lahku noc Milko*“, spjevana je god. 1850. 11. kolovoza a štampana je u biogradskoj „Podunavci“ u br. 20. g. 1858. Uglazbio ju je Fr. Kuhač (Koch). Partitura je posebice štampana pod naslovom: „*Začinka*“ g. 1872. u Zagrebu (knjigo i kamenotiskarni zavod Dragutina Albrechta op. 31).

Od toga vremena pjeva se ta pjesma kao jedna od naših najpopularnijih pjesama. Evo joj nekoliko kitica: „Ti već spavaš Milko moja — Već te grli slatki san, — A ja užan bez pokoja, — Živim, bila noć il dan. — Blago tebi Milko moj, — Slatka želim ti pokoja, — Spavaj slatko, lahknu noć, — Milko, Bog ti u pomoći!... „Čuj slavulj kraj slavke svoje — Ljupko poj, ječi gaj, — Ja dal'ko od Milke moje, — Ah ljubavi plaćem vaj. — Slavulju, uz pjesme tvoje, — Pjevaj Milki vaje moje — (Spavaj slatko, lahknu noć — Milko, Bog ti u pomoći).

Pjesma ima u svemu 4 kitice sa istim refrinom: „Spavaj slatko...“. Citovane dvije kitice ispisao sam po najnovijoj transkripciji.

Ovdje pripominjem, da je u „Hrvatskoj pjesmarici“, što ju je g. 1893. izdala „Matica Hrvatska“, uvršteno više Okrugičevih uglazbljenih pjesama, od kojih se mnoge još i danas na raznim stranama naše hrvatske domovine pjevaju.

* * *

U rukopisnoj zbirčici, što ju je Okrugić prepisao pod naslovom „*Razne Piesme*“ takodjer krajem godina pedesetih, sakupljene su pjesme iz god. 1846.—1858., u koliko nisu prepisane u drugim svećicima. Sve su te pjesme štampane najprije u „Podunavci“, a onda i te i sve ostale u „Sriemskoj vili“ g. 1863. Navesti ču im samo naslove, jer ti naslovi označuju i njihovu sadržinu „Prijatelj“, „Mladost“, „Jutro u jednoj sjenici“, „Utieha u prijatelju“, „Raskošje u Domovini“, „Noć i san“, „Niegda i sada“, „Čeznuće“ (str. u br. 26. Podunavke g. 1858); „Zar da nesmiem?“ Iz ove g. 1849. ispjedane pjesme evo prve dvije kitice, poslije kojih dolaze u drugim kiticama drugi upit i drugi odgovori, kojima pjesnik obrazlaže svoje pravo na ljubav i uživanje života i njegovih slasti: — Ljubit zar da ja nesmiem? — Ta sve, što je u naravi, — Sladkom diže sve ljubavi; — Svaki od nje svoje bitje, — Dobri stvor i svoje žitje; — Ona je majka svih milena — Nisam ni ja od kamena! — Ljubit dakle zašt da ja nesmiem? — „Cielov dati zar da ja nesmiem? — Vjetrić ljubi krasno cvjetje, — Leptir ljubit ga doletje; — Kamen ljubeć i drugi kamen, — Znak cielova da je plamen, — A sardce cielov s mednih ust, — Primit, vratit da propusti? — Cielov dakle dat zašt da nesmiem? . . .

Tu su još pjesme: „Poznate li? „Mojoj njekdašnjoj sobi“, sa motom, jednim Petrarkinom sonetom u originalu (CLXXVIII), „Pjesma svibanjska“, (tiskana najprije u „Podunavci“ g. 1858.) i „Slatkim uspomenam“.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Knjige „Matrice Hrvatske“ za god. 1908. — O posljednjem književnom daru „M. H.“ već se počelo razpravljati u javnosti, što bi po sebi bio povoljan znak, kad ne bi na strani naših protivnika ocjena značila isto, što napadaj: ako se zgodi, da „Glas M. H.“ odgovori na ovaj ili onaj neopravdani prigovor, reći će protivnici da mi zamećemo kavgu. No to ne stoji — kao što ne стоји ni druga njihova tvrdnja, da im ne damo *kritizovati* izdanja i rad odbora „M. H.“. *Kritike* u pravom smislu riječi nema se razloga bojati „M. H.“ ni njezin odbor, ali što naši protivnici pod imenom kritike iznose, to je često upravo ruglo od kritike — a protiv ovakova *razmetljiva i površna ocjenjivanja* „Matičnih“ edicija imadeemo pravo, da protestiramo. Pri tom mislimo u prvome redu na „kritiku“ što je izšla u „Agramer Tagblattu“ od 12. prosinca 1908., a potpisanoj od famoznoga O. K. I nije nam do samoga O. K-sa, jer tu najmanje dolazi u obzir *quis* (tko je pisao), nego dolazi u obzir *quid* (što) ili još više *ubi* (gdje). Sam O. K-s. je čovjek, o kojega bi se djelovanju osobito s *narodnoga* gledišta dalo gdješto reći, pa je i razumljivo, da iz njegove tudjinske duše, koja se nikada nije mogla zagrijati za

naš narod, nije mogla izići simpatična ocjena jedne eminentno *narodne* institucije, zato *njegov* glas i ne dolazi u obzir. Ali što se „Tagblatta“ tiče, to se posve slažemo s nazorima iznesenim u uvodniku časopisa „Hrvatska“ (od 17. pros. 1908.). „Agramer Tagblatt“ je njemački list, koji se gradi, da mu je do hrvatskih interesa; — ako je tako, onda bi mu bila dužnost pripaziti na to, što se o hrvatskim prilikama i uredbama u njem piše i kako. *Pa i kad bi istina bilo sve ono*, što O. K-s. piše, činjenica, da se taj njemački list najviše čita izvan Hrvatske i da je kadar ugledu naših najvećih institucija *mnogo* škoditi, budući da će dušmani naši njegove izjave dobro upotrebiti u svoje svrhe, nadalje činjenica, da čitatelji spomenutoga lista ne mogu velikim dijelom kontrolirati g. O. K-sa, nametala bi poštovanome „Tagblattu“ neku rezervu.

Ne osjeća li se to u uredništvu kao dužnost, morat ćemo na žalost konstatirati, da mu je zaštitovanje hrvatskih interesu, među koje spada i budjenje smisla za hrvatski kulturni rad — samo lijepa riječ. — No još je čudnije, da je jedan hrvatski list, „*Pokret*“, protiv „Hrvatske“, koja je u spomenutom uvodniku stala na obranu „Matrice“ i njezina odbora, ustao, ali protiv *tudjinskoga* razmetljivca u „Agr. Tagblattu“ nije smogao *ni jedne riječi prigovora*. Et haec meminisse iuvabit!

Hrvatska bibliografija*.

Sastavio Vj. Jakušić.

- Almanak Hrvatskoj mlađeži.** Osijek 1906.
- Andel—čuvar.** List za hrvatsku katoličku mlađež. God. VII. 1907. Ilok 1907.—1908. 8°. 160 str.
- Andrijašević Niko.** Iz neretvanske krajine. Slike i priče. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1907. 8° 191 + (1) str.
- Andrić Vilim.** Dva nazora o socijalnom pitanju. Od Vilima Andrića. (Preštampano iz „Hrvatstva.“) Cijena 20 filira. U Zagrebu.
- Andrić Vilim.** Pravila Hrvatskog katoličkog seljačkog saveza. Cijena 6 filira. U Zagrebu 1908. 8°. 12+(2) str.
- Androlić Rud.** Narod. God. IV. Požega 1907.
- Andrović Giovanni.** Manuali Hoepli grammatica della lingua croato-serba di Giovanni Andrović Ulrico Hoepli editore — libraio della real casa Milano 1908. 8°. XIV+ (1) + 299 + 64 str.
- Andrović Ivan.** Nove struje? II. podpunjeno i popravljeno izd. Zadar 1908. 8°. 153+(1) str.
- Anić Ante.** Pjesme. U Dubrovniku 1908. 12°. 61 str.
- Antić Petar.** Prilog „Narodnoga Lista“. br. 83. Otvoreno pismo gospodinu Mati Klariću Pavlovu, občinskom načelniku u Makarskoj i svim onim, koji ga brane i uzdržavaju. Motto I. Quousque tandem Catilina abuteris patientia nostro?! Motto II. Prilažem 10 kruna za siromašne hrvatske učenike u Zadru, moleći čitaoce, da bi se žrtvovali i oni te da bi ovo otvoreno pismo pročitali. Zadar 1908. 8°. 51 str.
- Arnold Gjuro.** Čeznica i maštanja. Izdala „Matica Hrvatska“ 1907. 8°. (1)+212 str.
- Arzon Stjepan.** Hrvatske pravice. Varaždin 1907.
- Babić Krunoslav.** dr. Slatkorodni i morski akvarij. Zagreb 1908. 8°. 28 str.
- Barać Fran dr.** „Hrvatskoj strazi“ na „Kritična pisma mladom apologetu“. Preštampano iz „Katoličkog lista“. Zagreb 1908. 8°. 48 str.
- Barać Fran dr.** Liturgika ili nauka o bogoslovnim obredima katoličke crkve. Sa 44 slike. Odobrila nadbiskupska duhovna oblast u Zagrebu. Kruto vezano stoji 2 K. U Zagrebu 1908. 8°. VII+(1)+119 str.
- Barać Josip.** U kolievcu hrvatske povijestnice. Zagreb 1907.
- Barbarić Mladen.** Andel—čuvar. Ilok 1907.—1908.
- Barlē Janko.** Biskup zagrebački grof Mirko Esterházy. Preštampano iz „Katoličkog lista“. Cijena 30 filira. Zagreb 1908. 8°. 40 str.
- Barlē Janko.** Početna pouka u vjeri za gluhotnjeme. Vidi: Rechberger Henrik. Početna pouka u vjeri za gluhotnjeme. Napisao Henrik Rechberger, vjeroučitelj u c. kr. zavodu za gluhotnjeme u Lincu. Preveo Janko Barlē, vjeroučitelj u zemalji. zavodu za gluhotnjeme u Zagrebu. S dopuštenjem nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu. Ukoliko stoji 2 krune 80 filira. Zagreb 1906. 8°. 63 str.
- Bartuš Franjo.** Jesenčice. Zagreb 1907.
- Bartuš Franjo.** Mali Dobrotvor. Zagreb 1907.—1908.
- Basarić Stjepan.** Napredak. Zagreb 1907.
- Batká Rikard.** Posljednja straža. Opera u jednom činu. Reci po baladi Antuna Aškerca složio Rikard Batká. Preveo Ferdo Ž. Miler. Glasbu stvorio Risto Savin Zagreb 1906. 8°. 16 str.
- Baumeister Vilko.** Materinska Riječ. Brod n./S. 1907.
- Becić Ferdo.** Djačke uspomene. Pripovjeti iz djačkoga života. Svezak II. Zagreb 1908. 8°. 129+(2) str.
- Behar list za pouku i zabavu.** Godina VIII. Uredio: Šem-sibeg Salihbegović. Sarajevo 1907./08. 4°. (2) + 378 str.
- Nastavak.** (Vidi: Glas Matice Hrvatske. Godina II. Broj 17—20.)
- Bek Vinko.** Kratka uputa o gojenju kokoši. Napisao Vinko Bek. Cijena 20 filira. U Zagrebu 1908. Naklada peradarskog odsjeka hrv.-slav. gospodarskog društva kao središnje zadruge u Zagrebu. 8°. 23 str.
- Belić Placido.** Poviest samostana i župe Vukovarske. S dopuštenjem starješinstva. Cijena 60 filira. Vukovar 1908. 8°. (1) + 155 + (2) str.
- Belović-Bernadzikowska Jelica.** „Gdje se gusle u kući ne čuju, tu je mrtva i kuća i ljudi“. Vlad. Rade Božićnici. Pripovjeti i priče sa slikama hrvatskoj mlađeži zabilježila i napisala Jelica Belović-Bernadzikowska. U Zagrebu 1907. 8°. 48 str.
- Belović-Bernadzikowska Jelica.** Hrvatske Jelice. Pula 1908.
- Belović-Bernadzikowska Jelica.** Hrvatski narodni vezovi (sa sedamnaest originalnih slika). Osijek 1906. 8°. 98 + (7) str.
- Benešić A.** Kraljević Marko. Drama u pet činova. Zagreb 1907. 8°. 106 str.
- Benešić A.** Petronij. Tragedija u pet činova, napisana uporabom romana „Quo vadis“. Zagreb 1907. 8°. 89 str.
- Bertrin Juraj.** Kritična povijest događaja lurdskih, prikazanja i ozdravljenja. Francuski napisao Dr. Juraj Bertrin. Prigodom pedesetgodišnjice lurdskih prikazanja s francuskoga preveli, uvodom i bilješkama popratili o. o. kapucini na Rijeci. Hrvatsko izdanje ukrašeno sa 30 slikā. Rijeka 1908. 8°. 454 str.
- Blankini Juraj.** Narodni List. Zadar 1907.—1908. God. XLVI. i XLVII.
- Biblioteka.** Hrvatska biblioteka. Zagreb 1907.—1908. 8°. Sv. 467. Marryat. Bilo je nekoć. Sv. 468.: Kako ćeš uspieti u životu. Sv. 469.: Dayle: Otmica iz odgojilišta. Sv. 470.: Tolstoi: Ne ubij. Sv. 471—479.: König: Na putu zločina. Sv. 480—484.: Devčić: Pad bana Mladena II. Sv. 485—489.: Kobne slutnje. Sv. 33. Gerstäcker: Muž na lutriji. Zagreb 1908. Sv. 167—168.: Pužar: Hajdučka djela Joce Udmanića. Zagreb 1908. Sv. 63—65.: Miljenko i Dobrila. Četvrti izdanje.
- Biblioteka.** Moderna biblioteka za krunu. Izdanje i naklada: Mate Malinar, Zagreb 1908. — Br. 1. Maupassant: Pripovjeti. Br. 2. d'Annunzio: Nevini. Br. 3. Ibsen: Nperijatelj puka. Br. 4. Garborg: Pokoj. Br. 5. Čehov: Pripovjeti.
- Biblioteka.** Nova kriminalna. Svezak 10., 13., 14., 15., 16. i 17.
- Biblioteka pustolovnih doživljaja na kopnu i moru.** I. Nikola Sylvino: Na život i smrt. Zagreb 1908. 8°.
- Biblioteka,** Zabavna biblioteka „Luč“. Zagreb 1907. Svezak I. Tajne inkvizicije.
- Bilan Petar.** Novinarski raboš.
- Binički Fran.** Hrvatska straža. U Krku 1907. God. V.
- Binički Fran dr.** Tvrđko. Epska pjesan. Sarajevo 1908. 8°. 41 str.
- Blaž Miroslav.** Hrvatski pekar. Zagreb 1907.
- Bodansky R.** Barun Trenk. Opereta. Zagreb 1908.
- Bog I Hrvati** ilustrovani hrvatski narodni kalendar sa poslovnim i zabavnim prilogom za prestupnu godinu 1908. Tečaj XV. Zagreb 1907. 8°. 153 + 30 str.
- Bogdanović David dr.** Prvo izdanje Reljkovićeva „Satira“ cirilicom. Preštampano iz „Nastavnoga vjesnika“ knj. XVI. sv. 8. U Zagrebu 1908. 8°. 11 str.
- Bogdanović pl.** Milica. Car Julijan Apostat prema hrišćanstvu. Zagreb 1907. 8°. 41 + (3) str.
- Bojkot!** ili Dalje od Magjara! Hrvatskome narodu, povodom političke situacije. Sisak 1907. 8°. 16 str.
- Bojničić Ivan Kninski.** Vjesnik IX. Zagreb 1907.
- Bojničić Ivan.** Mala povijest hrvata. Ukraseno sa 30 slika. Zagreb 1908. 8°. III + 102 + (1) str.

- Bojničić Ivan.** O plemstvu. S osobitim obzirom na hrv. plemstvo. Zagreb 1908. 8°. 35 str.
- Boranić Dragutin.** Književna izdanja Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora. Zagreb 1908.
- Boranić D.** Zbornik. Zagreb 1907. V.: Zbornik za nar. život i običaje juž. Slavena. Knjiga XII.
- Boranić Stjepan.** Hrvatski tipograf. Zagreb 1907. God. X.
- Bosanac Milan.** Vjesnik županije virovitičke. Osijek 1907.
- Bošnjak Ilija.** Uvjeti umnog gospodarenja. (Pokušaj popularizacije agrikulture kemijske.) Redigirao i izdao: Dr. Milan Metelka. 8°. 176 str. Križevci 1906.
- Brajković Josip.** Starčevičanac. Gospic 1907.
- Bratelj Držislav.** Rukovod za početnu zavičajnu i stvarnu obuku. Po vlastitom iskustvu i po najmodernijim metodičarima izradio i sastavio Držislav Bratelj. Zagreb 8°. VIII + 165 + (2) str.
- Brdovački H. S.** pseud. V. Gorničić Josip.
- Breyer Mirko.** Katalog Br. V. hrvatskog znanstvenog antikvarijata Mirko Breyer, Slavica, austriaca, hungarica, turcica. Zagreb 1906. 8°. 128 str. — Broj X. Zagreb 1907. 8°. str. 184.
- Breyer Mirko.** Marko Breyer 1838—1908. Nekoliko listova uspomene u oči sedamdesetogodišnje njegove. Zagreb—Križevci u ožujku 1908. Zagreb. 8°. 17 str.
- Brkić Bono.** Devetnica Isusa. Zagreb 1906.
- Brodski Aleksander.** Fruškogorac. Novi Sad 1907.
- Bukšeg Vilim.** Hrvatski željezničar. Zagreb 1906—1907.
- Bukšeg Vilim.** Napred. God. II. Zagreb 1907.
- Bušić Klement.** Kralj David. Zagreb 1908. 8°. 40 str.
- Büttner Henrik.** Crna georgina. Djakovo 1907. 8°. 64 str. V.: Biblioteka Nova kriminalna. Svezak 10.
- Büttner Henrik.** Tko je ubojica? Kriminalni roman. Djakovo 1907. 8°. 64 str. V.: Biblioteka Nova kriminalna. Svezak 13.
- Büttner Henrik.** Pinkertonovo putovanje na drugi svjet. Kriminalni roman. Djakovo 1907. 8°. 63 str. V.: Biblioteka Nova kriminalna. Svezak 14.
- Büttner Henrik.** Očeva krivnja. Kriminalni roman. Djakovo 1907. 8°. 63 str. v.: Biblioteka Nova Kriminalna. Svezak 15.
- Büttner Henrik.** Igrači u Monte-Carlo. Kriminalni roman. Djakovo 1907. 8°. 63 str. V.: Biblioteka Nova kriminalna. Svezak 16.
- Büttner Henrik.** Crna ruka. Kriminalna pripovijest. Djakovo 1908. 8°. 64 str. V.: Biblioteka Nova kriminalna. Svezak 17.
- Caballero Ferman.** Servilni i liberalni ili Tri pobožne duše. (Preštampano iz „Hrvatstva“.) Cijena 80 filira. Zagreb 1907. 8°. 176 str.
- Canij J.** Alessandro Certani u Zagrebu. Zagreb 1908. fol. 2 str.
- Canjko Valentin.** Što čini Bl. Dj. Marija za svoje štovatelje, i što čine pravi štovatelji Marijini. Svibanjske propovijedi priredio. Prilog „Dušobrižnika“. Tečaj XIII.—1908. Varaždin 1908. 8°. 142 + (1) str.
- Ceciliija Sv.** Smotra za promicanje crkvene glazbe. Uredjuju i izdaju: Milan Zjalić i Mirko Novak. Urednik glazbenog priloga: prof. Franjo Dugan. Godina I. Zagreb 1907. 4°. 98 + (3) + 34 str.
- Celinčak Josip.** Pouka o škapularu osobito o škapularu Majke Božje s dopuštenjem duhovne oblasti nadbiskupije zagrebačke i starješinstva redovničkoga. Zagreb 1907. 8°. 174 + (1) str.
- Cicer M. T.** Ciceronov Prvi govor protiv Katilina. Priredio Martin Kuzmić. Cijena 50 fil. Zagreb 1907. 8°. 39 str.
- Cividini Ante.** Društvena skrb za djecu. v.: Dan dječji.
- Cjenik lijekova** koji nisu u hrv.-slav. ljetopisu od god. 1901. propisani. Vriedi od 1. ožujka 1908. Izdao Hrv.-slav. zem. lijekarnički sbor. Zagreb 1908. 8°. IX + (1) + 185 str.
- Codex diplomaticus.** Vol. V. Zagreb 1907.
- Convay M.** Mučenica. Roman. Djakovo 1907/8. 8°. 244 str.
- Crnković Ernest.** Pučki prijatelj. Krk 1907.
- Cuculić Milorad.** Občinar. Zagreb 1907. God. XXV.
- Cuvaj Antun.** Računica s dodatkom iz geometrijskoga oblikoslovija za V. godište nižih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1906. 8°. 120 str.
- Cuvaj Antun.** Računica s dodatkom iz geometrijskoga oblikoslovija za IV. godište nižih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji. 14. izd. Stoji ukoričeno 60 filira. Zagreb 1907. 8°. 120 str.
- Cuvaj Antun.** Računica za I. godište nižih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji. Petnaesto izdanje. Stoji mekano vezana 24 filira. Zagreb 1907. 8°. 64 str.
- Cuvaj Antun.** Računica za II. godište nižih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji. Sedamnaesto izdanje. Stoji mekano vezana 36 filira. Zagreb 1907. 8°. 92 str.
- Cuvaj Antun.** Računica za opetovnici i produžne škole. Peto izdanje. Cijena 1 K 80 fil. Zagreb 1908. 8°. 253 str.
- Cvetkov T.** Socijalni karakter prostitucije. Zagreb 1908. 8°. 23 str.
- Cvjetnjak.** Marijin Cvjetnjak. List za unapredivanje duhovnoga života. Uredio: Stjepan Gjanić. Godina VIII. Zagreb 1907. 8° (2) + 192 str.
- Časoslav.** Mali časoslav u čast Presvetog Srca Isusova. Zagreb 1907. 8°. 64 str.
- Čehov Anton.** Pripovijesti. Preveo: Ante Demerec. Izdanie i naklada: Mate Malinar. Zagreb 1908. 8°. 101 + (2) str. v.: Biblioteka Moderna. Zagreb 1908. Sv. 5.
- Čemu „Piјevo društvo?“** Čemu „Jutro?“ Preštampano iz br. 3. „Jutra“. Zagreb 1908. Fol. 2 str.
- Čitanika za niže pučke škole u selima.** Srednji stupanj (II. i III. godište). Ukoričena stoji 1 krunu 50 filira. Zagreb 1906. 8°. 391 str.
- Čitanika za niže pučke škole u gradovima (trgovištima).** Srednji stupanj (II. godište). Ukoričena stoji 70 tilira. Zagreb 1906. 8°. 176 str.
- Čitanika za niže pučke škole u gradovima (trgovištima).** Srednji stupanj (III. godište). Ukoričena stoji 1 krunu. Zagreb 1906. 8°. 282 str.
- Čitanika za II. razred nižih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji.** Ukoričena stoji 70 fil. Zagreb 1908. 8°. 196 strana.
- Čitanika za III. razred nižih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji.** Ukoričena stoji 1 K. Zagreb 1907. 8°. 317 str.
- Čitanika za IV. razred općih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji.** Ukoričena stoji 1 K 70 fil. Zagreb 1906. 8°. 392 strane.
- Čitanika za odrasle abecedarce u Hrvatskoj i Slavoniji.** Ukoričena stoji 40 filira. Zagreb 1906. 8°. 104 str.
- Dan.** Dječji dan u Koprivnici. Sadržaj: 1. Društvena skrb za djecu. Napisao Ante Cividini. 2. Program odbora za priredbu „Dječjega dana“. Koprivnica 1908.
- Dan.** Godina V. Split 1907. Godina VI. Split 1908. Don Anggeo Mateljan, odgovorni urednik.
- Dan poučno-zabavni pučki kalendar za prostu godinu 1909.** Izdao odbor „Dana“. Uredio Vinko Šafar. Zagreb 1908. 8°. 39 + (24) str.
- Danica,** Hrvatska Danica. Urednik: Ivan Gmajner. God. III. 1906. Zagreb 1906. 8°. 96 str. — Godina IV. 1907. Urednici: Josip Ljubić i Izidor Škorjač. Zagreb 1907. 8°. 192 str.
- Danica.** Koledar društva svetojeronskoga za godinu 1908. (Sa slikama.) Zagreb 1907. 8°. 234 + 26 str.
- Danica.** Koledar i ljetopis društva svetojeronskoga za godinu 1909. Zagreb 1908. 8°. 322 + 46 str.
- D' Annunzio Gabriele.** Nevini. Preveli: M. i K. Zagreb 1908. 8°. 200 str. Bibl. mod. br. 2.
- Darak siročadi betlehemskoj.** Zagreb 1907. V.: Manzoni Alojzije.
- Davor.** Hrvatski vojnički koledar za godinu 1909. Zagreb 1908. 8°. 126 + VIII + 38 + 28 str.
- Dečak Mirko.** Grbavac. Drama u jednom činu. Zagreb 1908. 8°. 32 str.
- Dečak Mirko.** Novosti. Zagreb 1907.

- Dečak Mirko.** Pjesma. Drama u jednom činu. Zagreb 1908. 8°. 48 str.
- Deharb.** Mali katolički katekizam za niže pučke škole. (Po Deharbu.) Meko vezan stoji 16 filira. Zagreb 1907. 8°. 39 str.
- Deharb.** Srednji katolički katekizam za niže pučke škole. (Po Deharbu.) Ukoričen stoji 40 filira. Zagreb 1907. 8°. 84 str.
- Deharb.** Veliki katolički katekizam za niže pučke škole. (Po Deharbu.) Ukoričen stoji 58 filira. Zagreb 1907. 8°. 124 str.
- Demerec Ante Čehov.** Pripovijesti. Zagreb 1908.
- Demetrović Eugen.** Crveni kalendar za god. 1909. Zagreb 1908.
- Demetrović Eugen.** Hrvatski željezničar. Zagreb 1907.
- Derenčin Marijan.** Ladanjska opozicija. Komedija u 3 čina s predgovorom prof. Josipa Pasarića. Zagreb 1908. 8°. 144 str.
- Devčić Ivan.** Pad bana Mladena III. Slika iz hrvatske prošlosti XIV. stoljeća. Zagreb 1908. 8°. 233 str.
- Dević Juraj.** Čar valcera. Zagreb 1908.
- Devidé Rudolf.** U veselom društvu. Deset šaljivih solo prizora. Cijena 1 krunu. Zagreb 1908. 8°. 51 + (1) str.
- Deželić Velimir.** O evoluciji modernih slobodnih knjižnica. Zagreb 1908. 8°. 39 str. V.: Predavanje u „Hrvatskom Zmaju“. Knjiga IX.
- Deželić Velimir.** U službi kalifa. Historijski roman iz dobe hrvatske straže u Španiji. Zagreb 1907. 8°. 211 str.
- Deželić Velimir i Laszowski Emilij.** Kosti Petra Zrinjskoga i Franja K. Frankopana. Izvještaj o ekshumaciji dana 20. VII. 1907. Zagreb 1907. 8°. 47 str. V.: Predavanje u „Hrvatskom Zmaju“. Knjiga VI.
- Divorcij.** Spljet 1906.
- Dlustuš Ljuboje.** Školski vjesnik. Godina XIV. 1907. Sarajevo.
- Dlustuš Ljuboje.** Službeni dodatak školskog vjesnika. God. XIV. 1907. Sarajevo 1907.
- Dlustuš Ljuboje.** Študije i dojmovi sa svjetske izložbe i internacionalnoga nastavnoga kongresa 1900. u Parizu. Separativni otisak iz „Školskog vjesnika“. Sarajevo 1906. 8°. XVI + 1023 str.
- Dlustuš Ljuboje.** Uzgoj u starih Helena. Zagreb 1907. 8°. 268 + (1) str.
- Doba.** Nova doba. Glasilo organizacije hrv. pučke napredne stranke u Osijeku. Godina I. 1907. Fol°. 75 brojeva.
- Dobravec Ivan Plevnik.** Virovitičan. Virovitica 1907.
- Dobronić Antun.** Antun Dobronić pučki učitelj i učitelji pjevanja i glazbe za srednje i strukovne škole. Predavanja iz novosti i estetike muzike. Stoji 1 K. Zagreb 1908. 8°. 54 + (1) str.
- Dobronić A.** Naše glazbene prilike i neprilike. Cijena 2 kruna. Sarajevo 1908. 8°. 129 + (1) str.
- Dobrotvor.** Mali Dobrotvor. List za zabavu i pouku mladeži. Uređuje Franjo Bartuš. Zagreb 1907—1908. 8°. Broj 1—4.: Jesenčice; 5—6.: Božićnice; 7—10.: Ruže i ljerovi.
- Dom.** Glavne novine Hrvatske pučke seljačke stranke. I. Godina 1906—1907. Fol°. 1906—1907. 55 brojeva
- Dom i Sveti ilustrovani list za zabavu, pouku. Dvadeseti tečaj 1907.** Zagreb. (1) + 480 str.
- Dominković Vjekoslav.** Naša djeca. Zagreb 1908. 8°. 29 str.
- Dörmann i Jacobson.** Čar valcera. Opereta u 3 čina od F. Dörmanna i L. Jacobsona. Glasba Oskara Strausa. Preveo: Juraj Dević. Cijena 40 filira. Zagreb 1908. 8°. 35 str.
- Dorotka Vilim.** Ustavnost. Zagreb 1908. God. I.
- Doyle Conan.** Otmica iz odgojilišta. Kriminalni roman. Zagreb 1907. 8°. 42 str. V.: Biblioteka, Hrvatska. Svezak 469.
- Doyle Conan.** Sherlock Holmes. I. Umorstvo u Abbey Grange. II. Vlastelini od Reigate. 8°. I Dio 32 str. — II. Dio 8°. 26 str.
- Doyle Conan.** Detektiv Sherlock Holmes i njegovi znameniti doživljaji. Sv. I. Tajna mlade udovice. Glavni raspačavatelj hrvatskoga izdanja, vlastnik i za redakciju odgovoran: Gjuro Trpinac, knjižar, Zagreb, Ilica 6. Zagreb 1908. 4°. 32 str. — Sv. 2. Samo kaplja tinte. 1908. 4°. 32 str. — Sv. 3. Gospodja s karnarnim briljantom. 1908. 4°. 32 str. — Sv. 4. Blago trgovca robljem. 1908. 4°. 32 str. — Sv. 5. Liepa bolničarka. 1908. 4°. 31 str. — Sv. 6. Kako su uapsili „Jacka razparača“. 1908. 4°. 30 str. — Sv. 7. Londonski krivotvoritelji novaca 1908. 4°. 30 str. — Sv. 8. U liesu kraj bombe. 1908. 4°. 31 str. — Sv. 9. Grob u svjetioniku. 1908. 4°. 32 str. — Sv. 10. Plemić—kradljivac. 1908. 4°. 32 str. — Sv. 11. Poljski žid. Zagreb 1908. 4°. 32 str. — Sv. 12. Kralječina oprava iz čipaka. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 13. Parižki sabirač cunja. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 14. Pronicavi nadkonobar. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 15. Pojava iz groba. Zagreb 1908. 4°. 32 str. — Sv. 16. Umorstvo iz ljubomora. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 17. New-Yorške kriesnice. Zagreb 1908. 4°. 29 str. — Sv. 18. Genijalnost i ljudilo. Zagreb 1908. 4°. 28 str. — Sv. 19. Otrovnica od Castle Rock-a. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 20. Zloglasna gostionica u Kairu. Zagreb 1908. 4°. 32 str. — Sv. 21. (II. serija. Svezak I.) Kasna osveta. Zagreb 1908. 4°. 32 str. — Sv. 22. (II. serija. Svezak II.) Kasna osveta. Zagreb 1908. 4°. od 33—64 str. — Sv. 23. (II. serija. Svezak 3.) Znak četvorice. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 24. (II. serija. Svezak 4.) Znak četvorice. Zagreb 1908. 4°. od 36—64 str. — Sv. 25. Kavana „National“. Zagreb 1908. 4°. 31 str. — Sv. 26. Oceana, kraljica zraka. Zagreb 1908. 4°. 31 str. — Sv. 27. Osveta Kamore. Zagreb 1908. 4°. 32 str. — Sv. 28. Uskrsli mrtvac. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 29. Kobna sudbina porodice Walpole. Zagreb 1908. 4°. 31 str. — Sv. 30. Katekizam porodice Musgrave. Zagreb 1908. 4°. 31 str. — Sv. 31. Modra nabodnica. Zagreb 1908. 4°. 32 str. — Sv. 32. Izčeznula zaručnica. Zagreb 1908. 4°. 30 str. — Sv. 33. Poviest berilskoga nakita. Zagreb 1908. 4°. 30 strana.
- Dræczynski Vladoje.** O proricanju vremena. (Preštampano iz kalendara „Svačić-a za god. 1908.“) Senj 1907. 8°. 21 str.
- Drechsler Branko.** Izabrane narodne pjesme. I. Junačke Priredio Dr. Branko Drechsler. Zagreb 1908. 8°. 254 + (1) str. V.: Izdania, Književna — Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora. Knjiga druga. Zagreb 1908.
- Drechsler Branko.** Probrane pjesme Petra Preradovića. V.: Dječja knjižnica u korist Kluba Ćirilo-Metodskih zidara u Zagrebu. Knjigi I.
- Dreza Josip.** Hrvatska riječ. Šibenik 1907—1908. Godina III. i IV.
- Drug.** Vjetni drug zabavni i poučni list za trgovacu, obrtnu i opetovničku mladinu. Tečaj 10. Sa 65 slika. Uređio ga Julie Varžička. Zagreb 1907. 8°. (2) + 160 str. — Tečaj 11. Sa 60 slika. Uređio ga Julie Varžička. Zagreb 1908. 8°. (2) + 160 str.
- Društvo zborovanih hrv. viših trg. škola u Zagrebu.** Zagreb 1908. — Sv. 2. Kostrenčić Nikola. Reforma valute austro ugarske monarkije i plaćanje u gotovom.
- Društvo za sveđilino klanjanje presv. oltarskom otaistvu i potporu siromašnih crkvi u Zagrebu.** Zagreb 1908. 8°. 51 + (1) str.
- Društvo za tielovježbu „Hrvatski Sokol“ u Zagrebu.** Izvješće XXXIII. redovite glavne skupštine „Hrvatskog sokola“ u Zagrebu za god. 1908. 8°. 49 str.
- Dujmušić Jozo dr.** Nauka o pjesništvu. Sarajevo 1906. 8°. 208 str.
- Dundović J.** Adresar sveobči stanbeni obavijestnik svih oblasti, ureda, društava, zavoda, tvorničara, trgovaca, obrtnika, kućevlastnika i inih stanovnika slobodnog i kralj. glavnog grada Zagreba. Sastavio po uredovnim vrelima J. Dundović. Adressenbuch, allgemeiner Woh-

- nungs-Anzeiger aller Behörden, Ämter, Vereine, Anstalten, Fabrikanten, Kaufleute, Gewerbetreibende, Hausbesitzer und sonstiger Bewohner der königl. Frei- und Landeshauptstadt Zagreb. Nach amtlicher Quellen herausgegeben von J. Dundović. Zagreb 1908. 8°. XXIV + (3) + 651 + (22) str.
- Dvadeset najljepših priča i narodnih pripovijedaka** po Karadžiću, Stojanoviću i po drugim izvorima sa 8 slika. Zagreb 1907. 8°. 53 str.
- Dvorniković Ljudevit.** Temelji psihologije. Naklada: Hrv. pedagoškog-knjижevnoga zabora. Zagreb 1906. 8°. VII + 144 str.
- Fabijanović Milan.** Dječki napredak. Zagreb 1907.
- Fabković Marija.** Kraljević i prosjak. Zagreb 1907. V.: Twain Mark.
- Féret M. V. de.** Tajne inkvizicije i drugih tajnih društava Španjolske. S povjesnim opaskama i uvodom popratno M. V. Euendias. Izdala Naklada „Luč“ Zagreb. 1907. 8°. (1) + IV + 444 str.
- Filipović Ivan.** Kraljević Marko u narodnim pjesmama. S tumačem manje poznatih riječi i rečenica. Malo izdanje sa 19 slika. Zagreb 1908. 8°. 163 str.
- Florschütz Jos.** Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole. Drugo popravljeno izdanje. Ukoričeno stoji 2 K. Zagreb 1907. 8°. 10 + (1) + XXXIII + 263 str.
- Frank.** Tko je dr. Josip Frank? Zagreb 1908. V. Stilinović.
- Franković Jakov.** Riečki novi list. Rieka.
- Fruškogorac.** List za zabavu, pouku i gospodarstvo. God. II. Novi Sad 1907. Fol°. 26 brojeva.
- G. M.** Kratka uputa u donašanju. Priredio za oružnike M. G. Samobor 1908. 8°. 31 str.
- Galović Miroslav.** Hrana i kako se priređuje. Na svijet izdalo društvo sv. Jeronima. Zagreb 1908. 8°. 124 str.
- Garborg Arne.** Pokoj. Preveo: A. Milanović. Zagreb 1908. 8°. 176 str. Bibl. moderna sv. 4.
- Gatalica.** Nova priručna gatalica, sanovnik i planetar te proricanje iz karata. Složeno po najstarijim i najnovijim vrelima. Križevci 1908. 8°. 135 + (1) str.
- Gavazzi Artur.** Gramatika španjolskoga jezika po najboljim dijelima priredio je Dr. Artur Gavazzi. Zagreb 1908. 8°. (2) + II + 207 str.
- Gavrančić Oton.** Hrvat. Virovitica 1907.
- Gerstäcker Friedrich.** Muž na luti. Šaliva pripovedka Zagreb 1908. 8°. 40 str. V.: Biblioteka Hrv. Sv. 33.
- Gianić Stjepan.** Marijin Cvjetnjak. VIII. Zagreb 1907.
- Giurković pl. Giuro.** Nešto o budućnosti Srbije. Zagreb 1908. 8°. 16 str.
- Glas „Matice Hrvatske“.** Godina II. Zagreb 1907. 4°. 166 + (1) str.
- Glas naroda.** Glasilo „Hrvatske radničke zajednice“ za pouku hrvatskoga kršćanskoga obrtnika, radnika i seljaka. Godina IX. Fol°. 36 brojeva.
- Glas.** Narodni Glas. God. II. Karlovac 1907. Fol°. 52 broja.
- Glašnik biskupije Bosanske i Šriemske.** tečaj XXXV. 1907. 8°. (2) + 217 str.
- Glašnik.** Godina I. 1908. Odgovorni urednik i vlastnik: Franjo Šimoković.
- Glašnik Ončinski.** Glasilo zemaljskog društva općinskih činovnika kraljevine Hrvatske i Slavonije. Zagreb 1907. 4°. 442 str.
- Glašnik presvetoga srca Isusova.** Godina XV. Zagreb 1906. 8°. (3) + 240 str. — Godina XVI. Zagreb 1907. 8°. (3) + 240 str.
- Glašnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini.** Urednik: Dr. Čiro Truhelka. Godina XIX. 1907. Sarajevo. 4°. IV. + (1) + 638 str.
- Glašnik županije požeške.** List za pouku, gospodarstvo, društveni i javni život. Godina XVII. Požega 1907. Fol°. 52 broja.
- Gmainer Ivan.** Hrvatska Danica. Zagreb 1906.
- Godišnjak.** Hrvatski oružnički. 1908. II. godište, Zagreb 1907. mal. 8°. 187 + 17 str.
- Godišnjak humanitarno-prosvjetnoga društva Uboški dom** za poslovnu godinu 1906—7. (Sa 4 slike.) Zagreb 1907. 8°. 31 str.
- Godišnjak.** Statistički godišnjak zemalja Ugarske krune XIII. 1905. Uredovni prevod s magjarskoga izvornika. Ciena 5 kruna. Budapest 1907. 4°. XVII + 523 str.
- Gogila Antun.** Zakon od 25. travnja 1894. O uređenju zemljističnih zajednica i zakon od 1. svibnja 1895. O uređenju plem. občina Turopoljske. V.: Zakoni Hrvatski. Svezak 31^a.
- Goranić Mirko.** Katekizam protiv pjanstvu. Po Neumannu priredio: Mirko Goranić u Zagrebu. Zagreb 1906. 8°. 16 str.
- Gorki Maksim.** Čoviek. Zagreb 1907. 8°. 15 str.
- Gorničić Josip.** Prometna politika u obće i magjarska (ugarska) prometna politika u Hrvatskoj napose. Napisao: H. S. Brdovački (pseud.) Zagreb 1907. 8°. 115 str. V.: Knjižnica, Mala — „Matice Hrvatske“. Zagreb 1907. Svezak IV.
- GORŠETIĆ Vlad.** Narod. God. IV. Požegi 1907.
- „Gospodar“** organ slavon. gospodarskoga društva u Osijeku. Godište XXXI. 1907. Osijek. 4°. (3) + 147 str.
- Gospodar.** Seoski izdavan troškom hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva tečaj trideset i treći. Zagreb 1907. 8°. (2) + 96 str.
- Graničari,** Hrvatski Graničari u austrijskim Termoplylama. Autorizovani prevod iz djela „Rat 1809.“ „II. svezak“ izdanog po ces. i kr. ratnom arkviju u Beču 1908. Zagreb 1908. 8°. 39 str. i 5 priloga.
- Green A. K.** Svjetlo i sjeni. Kriminalna pripovijest. Preveo Stjepan Širola. Zagreb 1907. 8°. 189 str.
- Grotić Zlatko.** Mlada Hrvatska. Zagreb 1908.
- Gruber Dane.** Dalmacija za Ludovika I. (1358—1382.). Napisao: Dr. Dane Gruber. (Preštampano iz 166. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) Zagreb 1907. 8°. 205 str.
- Gudek Dinko Dr.** Biblijska povijest. Knjiga I. Od stvorenja svijeta do Davida. (Sa slikama.) Zagreb 1908. 8°. 222 strane.
- Gudokvak (pseud.)** Kopriva. Parodija Šenoine pjesme „Stromogled“ od Gudokraka. Zagreb 1906. 8°. 6 str.
- Giulli Ivo de.** Crvena Hrvatska. Dubrovnik 1907. Godina XVI.
- Gundrum Fran S. dr.** Njega zubi. Zagreb 1906. 8°. 110 + (1) str.
- Gulka Imbro.** Šriemske Novine. God. XX. Vukovar 1907.
- Guslar sa Velebita (pseud.)** V.: Stilinović: Tko je dr. Frank. Zagreb 1908.
- Heffler Ferdo prof.** Mogućnost uskrsnuća u svijetu prirodnih znanosti. (Protiv antianastatičke bludnje novijega vremena.) Drugo nepromjenjeno izdanje. Zagreb 1908. 8°. 56 str.
- Heffler Ferdo.** O slikama za obuku u vjeri (biblijskim, liturgijskim i tonografskim) za osnovne i srednje škole. Zagreb 1907. 8°. 34 + (1) str.
- H(effler) F(erdo).** Prvi sastanak dalmatinskih kateheti u Splitu držan 4. rujna 1907. Zagreb 1908. 8°. XII + 72 str.
- Herveis Fran.** Hrvatski željezničar. God. III. Zagreb 1907.
- Herminus Sanctus.** Izabrane poslanice sv. Jeronima preveo i izvornim bilježkama ponosno O. Ivan Marković. Svezak I. Zagreb 1908. 8°. LXV + 312 + (1) str. — Svezak II. Zagreb 1908. 8°. 381 + (2) str.
- Hilpert Feliks.** Uzgoj i držanje kozâ obzirom na švicarsku kozu. Izdanje I. Po četvrtom njemačkom proširenom i popravljenom izdanju slobodno preveo te sa dodatkom nekih šumsko-redarstvenih naših, dalmatinskih i istrijskih propisa glede paši i našeranja nadopuno: N. Pleša-Kosinović Šumar. Sa 12 slika u sadržaju. Polovicu od čistoga dobitka odredjena „Narodnom fondu za gradnju škola u siromašnoj bivšoj Vojnoj Krajini. Gorskom kotaru, Primorju i Istri“. Zagreb 1908. 8°. 78 + (1) str.

- Hrc Miroslav.** Hrvatsko naravoslovno društvo. Horologički i goniometrički odnosi vrsti Accipiter Nisus (L.). Zagreb 1907. 8°. 45 str.
- Hlavinka Vinko.** Viesti hrv. inžinira i arhitekta. God. X+VII. Zagreb 1907.
- Hoffer Andrija.** Glasnik županijske požeške. God. XVII. Požega 1907.
- Hoffmann Franjo.** Na pustom otoku. Zagreb 1908.
- Hoć Ivan dr.** Opća povijesnica za niže razrede srednjih škola. Sesto ispravljeno i popunjeno izdanje. Kruto vezana stoji 2 krune. Zagreb 1907. 8°. 376 str.
- Hoć Ivan dr.** Zemljopis za I. licejski razred. Drugo ispravljeno izdanje. Meko vezan stoji 70 filira. Zagreb 1908. 8°. IV + 53 str.
- Hortenzijs.** Majka Božja Čučerska. Prilog hrvatskoj crkvenoj povjesnici. Zagreb 1908. 12°. 16 str.
- Horvat Rudolf.** Najnovije doba Hrvatske povijesti. Napisao Dr. Rudolf Horvat. Zagreb. Izd. „Matica Hrvatska“. 1906. 8°. IV + 296 str.
- Horvatović Josip.** Slovo. God. I. Vukovar 1908.
- Host Viekošlav.** W. Pokornoga Prirodopis životinjstva za niže razrede. 11. hrv. izd. Zagreb 1907.
- Hećić Fran.** More, drama u četiri čina. Zagreb 1907. 8°. 52 str.
- Hrvat.** Ilustrovani koledar za rimo-katolike, grčko-istočne i izraeliće. Za god. 1908. Tečaj I. Cijena 50 filira. Požega 1907. 8°. 121 + 23 str.
- Hrvat.** Virovitica 1907.
- Horvat Ivan.** Obuka zbornog pjevanja. Zagreb 1908.
- Hrvatska.** Glasilo hrvatske stranke prava. God. 1907. Fol°. 350 brojeva.
- Hrvatska, Crvena Hrvatska.** Dubrovnik 1907. God. XVI. Fol°. 103 broja.
- Hrvatska Hrvatom.** Glasilo hrvatskih radikala. God. I. Zlatar 1907.
- Hrvatska, Mlada.** Glasilo starčevičanskog dještva. God. I.
- Hrvatska, Posavska.** Novine Starčevičeve hrvatske stranke prava. Godina I. Brod n/S. 1907. 19 brojeva.
- Hrvatska, Prava Crvena.** Glasnik stranke prava u Dalmaciji. Izlazi svake subote. God. III. 1907.
- Hrvatska.** Živila Hrvatska! kalendar za hrvatski narod za proštu godinu 1909. Tečaj XVI. Zagreb 1908. 8°. 111 + 32 + (33) str.
- Hrvatstvo.** Odgovorni urednik Oton Szlavik. God. III. 1 1907. Zagreb 1907. Fol°. 300 brojeva.
- Hübsch Artur.** Stajaći brojevi u niemačkoj narodnoj pjesmi od XIII. do XIX. vijeka. Zagreb 1906. 8°. 70 str.
- Ibsen Henrik.** Neprijatelji duka. Preveli M. i K. Zagreb 1908. 8°. 96 str. Biblioteka Moderna — za krunu. Br. 3.
- Ilešić Fran.** Hrvatska knjižnica. Izdaja Matica Slovenska II. svezak. Ljubljana 1907. 8°. (2) + 102 str.
- Ilešić Fran.** Slovenske novelle i povesti. I. dio. Uredio: Dr. Fran Ilešić. Izdala Matica Hrvatska. Zagreb 1907. 8°. 252 str.
- Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1907.** Zagreb 1907. 8°. IX + 419 str.
- Imenik predplatnika državne telefonske mreže u Zagrebu i predplatnika okolišnih telefonskih mreža u Stubici i Pisarovini. Srpanj 1907.** Zagreb 1907. 8°. 52 + 6 str. (Prvi čisto hrvatski imenik.)
- Istina novine hrvatskom narodu za politiku, pouku i zavabu.** God. III. Zagreb 1907. Velika 8°. (3) + 832 str.
- Istran.** Mladi. List za mladi svijet. God. II. Mali Lošinj 1907. Pula. 8°.
- Ivančević Milan.** Belvederski Apolon i Erida.. Zagreb 1907. 8°. 45 str.
- Ivančić Ivan opt.** Život svetoga Franje Serafskoga ili Asiškoga. Drugo izdanje. Zagreb 1908. 8°. 255 + (3) strana.
- Iveković Franjo.** Biblijska povijest starozavjetne objave božje za srednje škole. Četvrti popravljeno izdanje. Kruto vezana stoji 1 kruna 20 filira. Zagreb 1907. 8°. VIII + 157 str.
- Ivo i Marica.** Zagreb 1908. 4°. 20 str.
- Izbor.** O izboru Ferdinanda I. za hrvatskoga kralja na Cetinu 1. siječnja 1527. Cijena 30 filira. Zagreb 1907. 8°. 24 strane.
- Izdanja hrvatskoga katol. katehetskoga društva u Zagrebu.** Zagreb 1908. Knjiga I. Hrvatsko-slavonski katehetski tečaj 1907. Knjiga II. Kathrein: Od ateizma k anarhizmu.
- Izdanja, Književna izdanja „Braće hrv. Zmaja“.** Sveska XI. Zagreb 1908. Bojničić: O plemstvu.
- Izdanja, Književna izdanja Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora, I. Beletristični odio (urednik Dr. Milan Ogrizović).** Knjiga prva: Hrvatski priopovjedač. — S četrtnaets slikom. U Zagrebu 1907. Izdaje Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora s potporom kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade.
- Izdanja, Književna izdanja Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora. Urednik: Dr. Dragutin Boranić.** Knjiga druga: Izabrane narodne pjesme. I. Junačke. U Zagrebu 1908.
- Izkaz poslovanja i razmjera Prve hrvatske činovničke zadruge u Zagrebu za upravnu godinu 1906. Tečaj XXIV.** Zagreb 1907. 4°. 11 str. — za upravnu godinu 1907. Tečaj XXV. Zagreb 1908. 4°. 11 str.
- Izvadak iz hrvatske književnosti za učenike I. zagrebačkog vojno pripravnog zavoda.** — Otisci zabranjeni. Cijena 3 krune. Zagreb 1908. 8°. 57 str.
- Izvješće gradsko niže i više pučke djevojačke škole, ženske stručne škole i zabavišta za malu djecu u Varaždinu za školsku godinu 1907/8.**
- Izvješće kr. donjogradske velike gimnazije u Zagrebu za školsku godinu 1907/8.**
- Izvješće kr. gornjogradske velike gimnazije u Zagrebu za školsku godinu 1907/8.**
- Izvješće kr. realne gimnazije u Senju za školsku godinu 1907—1908.**
- Izvješće o stanju uprave u županiji sriemskoj za upravnu godinu 1907. Vukovar 1908. 8°. 341 + (1) str.**
- Izvješće kr. velike gimnazije u Sušaku za školsku godinu 1907/8.**
- Izvješće kr. realne gimnazije i s njom spojene više trgovacke škole u Zagrebu za školsku godinu 1907/8.**
- Izvješće djevojačkih škola u samostanu ss. milosrdnica u Zagrebu koncem školske godine 1907/8.**
- Izvješće kr. muške učiteljske škole i vježbaonice u Petrinji na svršetku školske godine 1907/8. Zagreb 1908. 8°.**
- Izvješće. Dvadesetipeto izvješće o kr. maloj realnoj gimnaziji u Petrinji za školsku godinu 1907/8. (25. svezak, XLVIII. godina.) Zagreb 1908. 8°.**
- Izvješće kr. vel. gimnazije u Požegi za školsku godinu 1907/8.**
- Izvješće, Godišnje izvješće zagrebačkog meteorološkog observatorija za godinu 1906. God. VI. Dio III. Jahrbuch des meteorologischen Observatoriums in Zagreb (Agram) für das Jahr 1906. Jahrgang VI. III. Teil. Zagreb 1907. Fol°. 50 str. — God. VI. Dio IV. Potresi u Hrvatskoj i Slavoniji god. 1906. (Dvadeset i četvrti potresno izvješće.) Jahrgang VI. IV. Teil Erdbeben in Kroatien und Slavonien im Jahre 1906. (Vierundzwanzigster Erdbebenbericht.) Zagreb 1908. Naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. 8°. 51 + 151 + (1) str.**
- Izvješće. XXII. upravnoga odbora županije virovitičke. Podnešeno u proljetnoj skupštini županije virovitičke god. 1908. Osijek 1908. 8°. 252 + (2) str.**
- Izvješće hrvatske trorazredne mješovite pučke učionice družbe sv. Cirila i Metoda u Malom Lošinju za školsku godinu 1907/8.**

Izvješće, Godišnje izvješće više i niže djevojačke i ženske stručne škole slob. i kr. grada Karlovca koncem školske godine 1907/8.

Izvješće o višoj i nižoj pučkoj djevojačkoj školi ursulinskoga samostana u Varaždinu za školsku godinu 1907/8.

Izvješće „Pravničkoga društva u Zagrebu“ za godinu 1907. 8°. 57 str.

Izvješće o kraljevskom višem gospodarskom učilištu i ratarnici u Križevcima za školsku godinu 1907/8.

Izvješće. Trinaesti izvješćaj velike realke u Banjoj Luci za školsku godinu 1907/8.

Izvješće. Osmi godišnji izvješćaj velike gimnazije u Đeonji Tuzli, obavljen na kraju školske godine 1907/8.

Izvješće predstojničtva hrv.-slav.-zemaljskog lijekarničkog sabora u Zagrebu. Zagreb 1907. 8°. 33 + (2) str.

Izvješće preuzvišenom gospodinu Teodoru grofu Pejacsevich-u banu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. O stanju svilogojsvta u kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji u godini 1906. Budimpešta 1907. 8°. 48 str.

Izvješće trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu o narodno-gospodarstvenim prilikama svoga područja u godini 1905. Zagreb 1906. 8°. 18 str.

Izvješće kr. zemaljskog obrtnog nadzornika o pregledavanju obrtnih i tvorničkih poduzeća u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. U Zagrebu 1906. 8°. 81 str.

Izvješće. L. godišnji izvješćaj za godinu 1907. o djelovanju društva Sv. Vinka Paulskoga u Zagrebu. Zagreb 1908. 8°. 25 + (1) str.

Izvješće glavne skupštine Hrvatske Stranke Prava održane u glavnom gradu Zagrebu dne 23. kolovoza 1907. u velikoj dvorani „Hrv. Sokola“. Cijena 30 filira. U Zagrebu. Nakladom središnjega kluba Hrv. Stranke Prava. 1907. 8°. 135 str.

Izvještaji, Mjeseci statistički izvještaji. Godina I+ 1907. Prijedruje ih i izdaje kr. zemaljski statistički ured u Zagrebu. Zagreb 1907. Kr. zemaljska tiskara. 8° I + 54 + 53 + 54 + 54 + 56 + 55 + 56 + 56 + 55 + 55 + 55 + 55 str. V.: Publikacije kr. zem. statist. ureda u Zagrebu. Svezak XLIV.

Izvješće kr. velike gimnazije u Gospiću za školsku godinu 1907/8. Senj. 1908.

Izvješće dvadeset i treći izvješćaj velike gimnazije u Sarajevu. 1908.

Izvješće kr. nautičke škole u Bakru za školsku godinu 1907/8.

Izvješće ravnateljstva kr. realne gimnazije u Bjelovaru o školskoj godini 1907/8.

Izvješće kr. velike realne gimnazije u Karlovcu za školsku godinu 1907/8.

Izvješće. Godišnji izvješćaj više djevojačke škole i s njom spojenih stručnih tečajeva, te nižih pučkih dječačkih i djevojačkih škola slob. i kralj. grada Osječa koncem školsku godinu 1907/8.

Izvješće o kr. muškoj učiteljskoj školi i s njom spojenoj vježbaonici u Osijeku koncem školske godine 1907/8.

Izvješće kralj. velike gimnazije u Vinkovcima koncem školske godine 1907/8. Vinkovci 1908.

Izvješće kralj. velike gimnazije u Varaždinu za školsku godinu 1907/8. Varaždin 1908. 8°.

Izvješće privr. ženskoga liceja i s njim spojene vježbaonice u Zagrebu za god. 1907/8.

Izvješće o kr. realnoj gimnaziji i s njom spojenoj višoj trgovackoj školi u Zemunu za školsku godinu 1907/8.

Izvješće. Godišnji izvješćaj obiju pučkih gradskih dječačkih učionica i šegrtske škole slob. i kralj. grada Varaždina na koncu školske godine 1907/8.

Izvješće o kr. muškoj učiteljskoj školi i vježbaonici u Zagrebu na svršetku školske godine 1907/8.

Izvješće kongregacije sveučilištaraca u Zagrebu. Godine 1907. Zagreb 1907. 8°. 15 str.

Izvješće o radu središnjega odbora „Saveza hrv. učiteljskih društava“ godine 1906/7. Zagreb 1907. 8°. 16 str.

Izvješće Hrvatskoga društva za pučku prosvetu prve upravne godine 1907. U Zagrebu 1908. Zagreb 1908. 8°. str.

Izvješće, Glavni izvještaji usjeva i o gospodarskim prilikama u obče. Zagreb 1907. V.: Publikacije kr. zem. statis. ureda u Zagrebu. Knjiga XLV.

Jacobson L. Čar valcera. Zagreb 1908. V.: Dörmann F. i Jacobson L.

Jakić Ante. Slavenska Misao. Trst 1907.—1908. Godina XX. i XXI.

Jambrećak Karl. Im Abgrunde der Agrarmer Diözesanverwaltung. Dienička tiskara u Zagrebu 1908. 8°. 58 + (1) str. Pisano njemački i hrvatski.

Jambreković Ladislav. Kršćanska škola. Zagreb 1907. Tečaj XI.

Janča Jan. Da ste prokleti . . . ! Sisak 1907. 8°. 39 str.

Janeček Gustav dr. Rukovodnik za praktične vježbe i kvalitativnoj kemijskoj analizi neorganinskih tvarina. Drugo prošireno i prerađeno izdanje. Zagreb 1907.

Jarmek Franjo. Ljubavni zvuci. Zagreb 1908. 8°. 24 str.

Jarmek Franjo. Tužaljke, što ih sluša Franjo Jarmek. Zagreb 1908. 8°. 24 str.

Jedinstvo. Glasilo organizacije dnevničara i inog pisarskog osoblja kraljevine Hrvatske i Slavonije. Vlastnik Organizacija dnevničara u Zagrebu. God. I. i II.

Jerka. Časopis za zabavu i pouku. Zagreb 1906. 8°. God. II. 96 str. Izašla su samo 4 broja.

Jelačić hrvatski vojnički kalendar za prestupnu godinu 1908. Tečaj VII. Zagreb 1907. 8°. 96 + XVI + 32 + 35 + (49) str. — za god. 1909. Tečaj VIII. (1908). 8° 112 + 28 + (32) str.

Jemeršić Ivan. Moje stanovište. Svojim izbornicima u Virovitici i hrvatskom narodu prigodom saborskih izbora godine 1908.

Jesenčice. Pjesme, pripovijesti i pouka sa slikama hrvatskoj mladeži uredio Franjo Bartuš. Zagreb 1907. 8°. 48 strana.

Johler Ivan. Govedarstvo. Sabrao i za puk izdaje Ivan Johler rav. učitelj niže i ispitani učitelj za više škole u Srijem. Karlovcima. Cijena 20 filira. 1906. Mal. 8°. 32 str. V.: Knjižnica, Gospodarska —. Srijemski Karlovci 1906. Svezak I.

Jovanović Sotir G. Socijaldemokratski radnički kalendar za prestupnu godinu 1908. Godina druga. Zagreb 1907.

Jurić Stjepan. Predlog o organizaciji niže gospodarske obuke u Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1908. 8°. 45 str.

Jurić Stjepan. Uzgoj stoke s osobitim obzirom na Hrvatsku i Slavoniju. Zagreb 1908. 8°. 236 + (4) str.

K. Magjarizacija u Hrvatskoj. Sadržaj: I. Magjarizacija željeznica. II. Magjarizacija pomorstva. 8°. 33 str.

Kako ćeš uspijeti u životu? Zagreb 1907. 8°. 31 str. V.: Biblioteka, Hrvatska —. Sv. 468.

Kalendar, Crveni za prestupnu godinu 1908. Uredio: Vitoimir Korač. 8°. 101 + 19 str. za 1909. uredio: Eugen Demetrović (1908). 8°. 107 + 21 str.

Kalendar, Gospodarski i vinogradarski kalendar za prestupnu godinu 1908. Uredio Dr. Vjekoslav Körösény, Zagreb 1907. 8°. 128 + XVI + 28 + (80) str. — Tečaj XIX. za god. 1909. Zagreb (1908.) 126 + 32 + (38) str.

Kalendar hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u Zagrebu za prestupnu godinu 1908. Zagreb (1907.) 8° 122 + (20) str.

Kalendar, Marija-Bistrički za prostu godinu 1909. Zagreb 1908. 8°. 111 + 32 + (37) str.

Kalendar, „Oslobodjenje radnika djelo je samih radnika“. Marx. Socijaldemokratski radnički kalendar za prestupnu godinu 1908. Godina druga. Ureduje i izdaje Sotir G. Jovanović. Zagreb 1907/8. 8°. 67 + (37) str.

Kalendar, Radnički dječjni kalendar za godinu 1908. Cijena 70 fil. Mala 8°. 160 str.

Kalendar Srca Isusova i Marijina za prestupnu godinu 1908. God. III. Zagreb 1907. 4°. 112 + 39 str. — God. IV. Za god. 1909. (1908.) 117 + 36,

- Kalendar**, Srce Isusovo kalendar za katolički puk za prostu godinu 1909. Tečaj X. Zagreb 1908. 8°. 111 + 32 + (33) str.
- Kalendar**, Sv. Ćiril i Metod kalendar za hrvatski narod. Dio dobitka odredjen je za družbu sv. Ćirili i Metoda za Istru. Za prestupnu godinu 1908. Tečaj VI. Zagreb 1907. 8°. 112 + XVI + 32 + 35 + (47) str.
- Kalendar**, Sv. Ćiril i Metod za prostu godinu 1909. Tečaj VII. Zagreb 1908. 8°. 111 + 32 + (33) str.
- Kalendar**, Zagrebački pučki kalendar za prostu godinu 1909. Zagreb 1908. 8°. 79 + 32 + (37) str.
- Kampuš Ivan**. Glas naroda. Zagreb 1907.
- Kapić Juraj**. Pučki List. Split 1907. God. XVII.
- Kappel Vilim**. Novo daba. Osijek 1907.
- Karlić Petar**. Izbor i krunisanje Vladislava Kralja Českoga za Kralja Ugarskoga i Hrvatskoga. Zagreb 1906. 8°. 36 strana.
- Karlovac**, Grad Karlovac i njegove koranske kupelji. Zagreb 1908. 8°. 36 str.
- Katekizam** o redovničkom životu za sestre milosrdnice sv. Vincencija Paulskoga. Zagreb 1907. 8°. 219 + (3) strana.
- Kathrein V.** Od ateizma k anarhizmu. 8°. 71 + 3 str. V.: Izdanja hrv. kat. katehetskoga društva u Zagrebu. Svezak II.
- Katičić Vladimir**. Sbirka zakona i naredaba. Dodatak II. Zagreb 1907.
- Katolik socijalni demokrat**. Nauka socijalnih demokrata. Preštampano iz „Glasa Naroda“. Cijena 8 filira. Zagreb 1907. 8°. 34 str.
- Kautsky Karlo**. Temeljna načela socijalne demokracije. Preveo s petog njemačkog izdanja: Vitomir Korać. Svezak I. Propadanje malopropizvodnje. Zagreb 1906. 8°. 32 str.
- Kazalo**, Abecedno kazalo k stenografskim zapisnicima sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije za petogodište 1906.—1911. Sastavila saborska pisarna. Zagreb 1908. 8°. 116 str.
- Kažotić Marko**. Miljenko i Dobrila. Historički roman iz dalmatinskoga života u XVII. veku. Po Marku de Kazotiću pri povijeda B. Matijaca. Četvrti izdanie Zagreb 1908. 8°. 135 str. V.: Biblioteka, Hrvatska — 4. izdanie. Zagreb 1908. Sv. 63—65.
- Kempf I.** Od Save do Adrije. Drugo izdanje. Zagreb 1907 8°. 148 str.
- Kern A.** Temeljna načela racionalnoga šumskoga gospodarstva i uprave u obće, a kod zemljističnih zajednica napose. Zagreb. 8°. 23 str.
- Kerschbaumer Anton dr.** Devetuica na čest božanskому Djetešcu Isusu. Preveo Fra Bono Brkić, reda manje braće. Zagreb 1906. 8°. 45 str.
- King Ethel** ženski Sherlock Holmes. Svezak I. Ubojica žena Blodody Fox. (1908.) 8°. 32 str. — Svezak 2. Zagonetka jedne bračne noći. (1908.) 8°. 32 str. — Svezak 3. Sotonski službodavci. (1908.) 8°. 32 str. — Svezak 4. Stanford, najveći neprijatelj Ethel King. (1908.) 8°. 32 str. — Svezak 5. Samostan užasa. (1908.) 8°. 32 str. — Svezak 6. Provalnička obitelj Birtsong. (1908.) 8°. 32 str. — Svezak 7. U kući milijunara Armfield. (1908.) 8°. 32 str. Nakladnik i odgovorni urednik Makso Bruck, Djakovo.
- Klaic Vjekoslav**. Kořinekova Povijest novoga vijeka za više razrede sred. učilišta. Peto izdanje. Zagreb 1907.
- Klarić Ivan**. Sreća u nesreći. Zagreb 1908. Cijena 60 fil.
- Knjižnica**. Djačka knjižnica u korist Kluba Ćirilo-Metodskih zidara u Zagrebu; I. Probrane piesme Petra Preradovića. Zagreb 1907.
- Knjižnica Gospodarska**. U Srijemskim Karlovcima 1906. Sveska I.
- Knjižnica**, Humoristička. Humoreske-pikanteske. Zagreb 1908. 8°. 48 str.
- Knjižnica**, Katehetska. U Zagrebu 1907—1908. Sveska VII. F. H. O slukama za obuku u vjeri. Sveska VIII. F. H. Prvi sastanak dalmatinskih kateheti. Sveska IX. Hefler: Mogućnost uskršnja tijela.
- Knjižnica „Kremjenjaka“**, Šibenik 1907. Br. 1. Govor Mašaryka dne 20. srpnja 1907.
- Knjižnica**, Mala knjižnica „Matice Hrvatske“. Svezak III. Prof. Dra Julija Scheinera Uredba svemira. Preveo Dr. Oton Kučera. 1907. — Svezak IV. Prometna politika u obće i magjarska (ugarska) prometna politika u Hrvatskoj napose. Napisao H. S. Brdočić (Gorničić Josip). 1907. — Svezak V. Kučak: Uljedba prastaroga svijeta. — Sv. VI. Sišić: Hrvatska povijest. Zagreb 1908.
- Knjižnica**, Poučna knjižnica „Pokreta“. Novak: Istini o Mediumurju. Zagreb 1907.
- Knjižnica** poučna „Matice Hrvatske“. Zagreb 1907. Knjiga XXXIII. Skabičevsky: Povijest novije ruske književnosti. Svezak I. — Knjiga XXXIV. Radić Stj. Današnja finansijska znanost. Zagreb 1908.
- Knjižnica**, Pučka knjižnica izdavana od društva svetojernimskoga. U Zagrebu 1907.—1908. Knjiga CLII. Mayer: Dolazak Hrvata. — Knjiga CLIII. Galović: Hrana i kako se pripreduje. — Knjiga CLIV. Danica za godinu 1909. — Knjiga CLV. Gudek: Biblijska povijest. — Knjiga CLVI. Poučni razgovori. — Knjiga CXLV. Danica za godinu 1908.
- Knjižnica**, Pučka knjižnica. Godina I. Zagreb 1908. Sv. 1. Marko Kraljević „nar. pjesmama“.
- Knjižnica**, Slavenska knjižnica. Izdaje „Matica Hrvatska“. Knjiga šestnaesta. I. S. Turgenjev: Novi rod (Nov.) Zagreb 1908.
- Knjižnica za mladež**. Izdaje hrv. pedag.-književni zbor. Knjiga XLVI. Kraljević i prosjak. — Knjiga L. Iz života za život. U Zagrebu 1907.
- Knjižnica za učitelje**. Knjiga XLV.: Temelji psihologije. Knjiga XLV.: Uzgoj u drevnih Helena. Zagreb 1906.—1907.
- Knjižnica**, Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Zagreb 1907. Svezak CCIC—CCC.: Arnold: Čeznuća i maštanj. — Svezak CCC—CCCI.: Andrijašević: Iz Neretvanske krajine. — Svezak CCCIII—CCCIV.: Tomić: Manja djela. Prvi svezak. — Svezak CCCIII—CCCIV.: Ivan Lepušić: Pustolovka. Zagreb 1908.
- Kocian Samuel**. Tumač Financijskih Zakonima. Tumač i rječnik uredovnoj zbirki zakona i propisa o biljegovini i pravnoj pristojbi. Zagreb 1908. 8°. XXIII + 756 str.
- Kokan Stjepan**. Krvava krajina ili Turski pohod našim djedovima. 8°. 82 str.
- Kolar Nikola**. Vodstvo Starčevičeve hrvatske stranke prava i njegovo poštenje. Zagreb 1908. 8°. 68 str.
- Koledar**. Hrvatski ilustrovani pučki koledar za rimo-katolike, grčko-istocene i izraelićeane, za prostu godinu 1909. Tečaj XXXIV. Bjelovar 1908. 8°. 100 + (48) str.
- Koledar**, Mali Marijin koledar za katolički puk za godinu 1909. Winterberg (Česka), Zagreb i New-York. Katolički nakladni zavod, knjižara i umjetnička štamparija J. Steinbrener, c. i kr. dvorski štampar. U Zagrebu kod F. X. Hribara, Gundulićeva ulica br. 56. (1908.) 8°. 64 + VIII + VIII + (40) + 28 str.
- Koledar**, Novi katolički koledar sa slikama za godinu 1907. Winterberg (Česka), Zagreb i New-York. Katolički nakladni zavod, knjižara i umjetnička štamparija J. Steinbrener, c. i kr. dvorski štampar. U Zagrebu kod F. X. Hribara (1906.) 8°. (1) + 20 + (12) + VIII + 32 + (38) str.
- Koledar**, Novi Katolički koledar sa slikami, za godinu 1909. (1908.) 8°. 19 + (13) + VIII + (40) + 28 str.
- Koledar**, Novi Šaljivi Slikovni Koledar za godinu 1909. Winterberg, Zagreb i New-York. Nakladni zavod, knjigotiskara i umjetnička tiskara J. Steinbrener, c. i kr. dvorski knjigotiskar. U Zagrebu kod F. X. Hribara, (1908.) 8°. 23 + (9) + VIII + (40) + 28 str.
- Koledar**, Šareni svjetski koledar za godinu 1909. (1908.) 8°. 143 + (1) + VIII + (40) + 28 str.

- Koledar**, Veliki ilustrovani Zabavni Koledar za godinu 1909. Za svećenike, činovnike, umjetnike, trgovce, obrtnike, gradjane i seljake. S mnogim ilustracijama. (1908.) 8°. 143 + 96 + 126 + VIII + (42) + 28 str.
- Koledar**, Veliki stoljetni koledar planetar, lutrijaš i sanovnik. Sastavljen i praktično uredjen po najstarijim predajama. Križevci 1908. 8°. 214č + (1) str.
- Kolo**, „Djacičko kolo“. Tečaj I. 1907. Banjaluka 1907. Izišlo 5 brojeva.
- Kolo**, Hrvatsko Kolo. Naučno-književni zbornik. Knjiga IV. 1908. Izdala „Matica Hrvatska“. Dionićka tiskara u Zagrebu. 1908. 8°. 462 + (1) str.
- Konić Dragutin**. Parni kotao njegov sastav i njegovo uzdržanje za pripravu ložitelja i makinista k propisnom ispitu. II. izdanje. Zagreb 1908. 8°. 66 + (2) str.
- König E. A.** Evald August König. Na putu zločina. Roman. Zagreb 1907. 8°. 415 str. V.: Biblioteka, Hrvatska —. Svezak 471—479.
- Korač Vitomir**. Temeljna načela socijalne demokracije. Zagreb 1906. V.: Kautsky Karlo.
- Korenčić Stjepan**. Da li je dosadašnji katolički pokret uspio? Ako nije uspio za što nije uspio? (Preštampano iz „Jutra“. Zagreb 1908. 8°. 19 str.)
- Korinek Fr. B.** Korineka Povjesnica novoga vijeka za više razrede srednjih učilišta. Peto izdanje. Priredio Vjekoslav Klaić. Sa 9 slika. Zagreb 1907. 8°. VII + 326 str.
- Kosinković Pleša N. V.**: Pleša-Koinković N.
- Kossuth Franjo**. Podatci k pitanju kanala od Dunava do Save i prema Adriji izvesti se imajućeg vodenog puta Zagreb 1908. 4°. 83 str.
- Kostelski Z.** Na život i smrt. Zagreb 1908. V.: Sylvino Nikola.
- Kostrenčić Nikola dr.** Reforma valute Austro-ugarske monarkije i plaćanje u gotovom. 1908. Zagreb 1908. 8°. 22 str.
- (**Kovačić Krešimir**) Povjest jedne pobune i štrajka mlađeži u perzijskoj satrapiji. Naklada Mate Malinara. 8°. 15 str.
- Kraljević Marko** u narodnim pjesmama. Tiskano troškom Društva hrvatskih sveučilišnih građana za pouku analfabeta. Cijena 20 filira. Zagreb 1908. 8°. 40 str. V.: Knjižnica, Pučka. God. I. Svezak I.
- Kraljić Josipa**. Jelica Belović-Bernadzikowska. Hrvatske Jelice. Narodne priče. Uredio Josip A. Kraljić, nadučitelj. Sa 30 slika. Pula 1908. Naklada „Mladog Istrana“. 8°. 77 str.
- Kranjčević Antun**. Naslijedno pravo. Pučko predavanje. 8°. 25 str. v.: Predavanja, Pučka. — Sv. 5.
- Kranjčević Antun**. Smetanje posjeda. Pučko predavanje. Zagreb 1908. 8°. 26 str. v.: Predavanja, Pučka. — Sv. 9.
- „Kremenjak“. Glasilo demokratske stranke u Dalmaciji. Šibenik 1907.
- Krešić Milan**. Izvještaj tajnika trgovačko-obrtničke komore zagrebačke Milana Krešića ob uspjehu radnja III. kongresa trgovackih komora i trgovackih i industrijskih udruženja obdržavanog u Pragu mjeseca rujna 1908. Zagreb 1908. 8°. 14 str.
- Krieshaber Hugo**. Promet sa stokom u Hrvatskoj i Slavoniji. Prigodom hrvatsko-slavonske zemalji. gospodarske izložbe u Zagrebu, obdržavane u rujnu godine 1906. Zagreb 1906. 8°. 18 str.
- Križanić Ivan**. Povrćarstvo i kuharstvo. Izdala „Voćarska udružba“ u Karlovcu. I. dio. Karlovac 1907. 8°. 60 + (1) str.
- Kroparski Dane**. Lira Planinskoga Hrvata. Četvrti svezak. Zagreb 1908. 8°. 242 str.
- Kruna Hrvatska**. Glavno glasilo stranke prava u Dalmaciji. God. XV. 1907. u Zadru 1907. Fol^o. Izlazi utorkom, četvrtkom i subotom. — Godina XVI. 1908. U Zadru 1908. Fol^o.
- Kržanić I. i Barać Josip**. U kolievci hrvatske povjestnice. Rad „Bihaća“, hrv. društva za izražavanje domaće povijesti u prvom deceniju njegova obstanka. Zagreb 1907. 8°. 67 str.
- Kučak Stjepan**. Ulijuba prastaroga svijeta. Izdala „Matica Hrvatska“. Zagreb 1908. 8°. 143 str. V.: Knjižnica, Mala. — „M. Hrv.“ Sv. V.
- Kučera Oton**. Julija Scheinera Uredba svemira. Zagreb 1907. V.: Scheiner Julije. Uredba svemira. Zagreb 1907.
- Kučera Oton**. I. Wallentina Fizika za više razrede srednjih i nalik im škola. Zagreb 1906.
- Kukuljević pl. Božidar Sakcinski**. Mladost Ivana pl. Kučuljevića Sakcinskoga. Zagreb 1907. 8°. 23 str.
- Kumičić Marija**. Kobne slutnje. Zagreb 1907.
- Kunić Petar**. Viški boj. Treće izdanje 1907. 8°. 292 + (3) str.
- Kuzmić Martin**. Publike Vergelije Maron. Zagreb 1907.
- Kuzmić Martin**. Salustij: Rat s Jugurtom. Zagreb 1907.
- Kuzmić Martin**. Sofoklova Antigona. Zagreb 1907.
- Kuzmić Martin**. Tacitov Razgovor o govorništvu. Zagreb 1908.
- Lahner Juraj**. Tolstojev barut, Tolstojev top. Autorima „Prokletstva“: gg. A. Milčinoviću i prof. dru. M. Ogričoviću. (Preštampano iz „Hrvatstva“.) Zagreb 1908. 8°. 69 str.
- Laszowski Emilije**. Kosti Petra Zrinjskoga i Frana K. Frankapana. Zagreb 1907.
- Laszowski Euilius**. Monumenta historica nob. communis Turopolje olim „Campus Zagrabiensis“ dictae. Volumen quartum. 1560—1895. Povjesni Spomenici plem. općine Turopolja nekoć „Zagrebačko polje“ zvane. Zagreb 1908. 8°. XXVIII + 699 str.
- Latzel Robert**. V.: Pokornoga Prirodopis životinjstva za niže razrede sred. škola 11. hrv. izd. Zagreb 1907.
- Ledinski Gavro Alex.** Cypressse. Pjesme iz ljubavnih dana. Rijeka 1907. 8°. 34 + (1) str.
- Ledinski Alekx. Gavro**. Na drugomu svijetu. Jedna noć u samrti. (Na Uzkrš godine 1906.) Rijeka 1907. 8°. 123 str.
- Lenac Zdravko**. Iskrena riječ. Jastrebarsko 1907.
- León Viktor i Stein Leo**. Vesela udovicia. Glasba od Franje Lehára. Preveo: Gjuro Prejac. Cijena 40 filira. Zagreb 8°. 40 str.
- Lepušić Ivan**. Nenad i Bojana. Sisak 1907. 8°. 74 str.
- Lepušić Ivan**. Čemprez i ruže. Bjelovar 1907. 8°. 86 str.
- Lepušić Ivan**. Poljsko cvijeće. Bjelovar 1907. 8°. 84 str.
- Lepušić Ivan**. Pustolovka. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1908. 8°. 200 str. V.: Knjižnica, Zabavna — M. Hrv. Svezak CCCIII—CCCIV.
- List državnih zakona za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vijeću**. Godina 1907. u Beču. (1907.) 4°. LII + 1309 + (1) str.
- List**, Gospodarski list. Izdavan troškom hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva. Tečaj 55. 1907. Urednik: Dr. Milan Krištof. Zagreb 1907. 4°. 2 + 188 str.
- List**, Gostioničarski List. Zagreb 1907. Fol^o. 16 brojeva.
- List**, Hrvatski trgovacki list. Glasilo hrvatskog trgovackog društva „Merkur“. Godina VII. 1907. Zagreb. 4°. 304 str.
- List**, Katolički list. Crkveno-bogoslovni časopis. Tečaj pedeset i osmi. 1907. Uredio: Dr. Josip Pazman. Zagreb 1907. 4°. (3) + 624 str. (52 broja.)
- List**, Narodni List. Glasilo za interese hrvatskoga naroda. Juraj Biankini, izdavatelj i odgovorni urednik. Godina XLVI. 1907. Fol^o. — God. XVII. 1908. U Zadru. Fol^o.
- List**, Novi list. God. X. 1907. Frano Supilo, izdavatelj i odgovorni urednik. Rijeka 1907. Fol^o. 144 broja.
- List**, Pučki List. Juraj Kapić izdavatelj i odgovorni urednik. Spljet 1907. God. XVII. Fol^o. 24 broja—268 str.
- List**, Riječki novi. Frano Supilo, izdavatelj i upravitelj. 1907. God. I. 166 brojeva.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 5.-6. — U ZAGREBU, DNE 25. SIJEĆNJA 1909. — GOD. IV.

Nikola Tommaseo.

Prilog člancima „Sabirači Matičnih hrvatskih narodnih pjesama“.

Piše dr. Nikola Andrić.

(Svršetak.)

Komu je poznata duša narodne pjesme, ne
će se ni najmanje začuditi, da se i u
Tommasea kao i u drugih sabirača na-
lazi velik broj tobože „historijskih“ pjesama, koje
su historijska imena drugih krajeva zamjenile
imenima, koja su krugu svojih pjevača bila bliža
ili popularnija. Uzmimo samo neke! Karadžićeva
„Ženidba Dušanova“ nalazi se u Tommasea (pod
br. 116.) pod imenom „Zenidba Sibinjanin Janka“. Namjesto Karadžićeva Miloša Voinovića pomaže
ujaku kod Tommasea sestrić čobanin Nina, a ulogu bajoslovnog Balačka vojvode igra neki
Lizanka Planinka. Nina ne ubija svoga protivnika
šestopercem, nego ga udara o zemlju, da mu
odmah „na zatiljak oči ispuznuše“. Prva polovica
Tommaseove pjesme znatno se odvaja od Karadžićeve, dok joj je druga svojim sklopom bliža.

Karadžićevoj pjesmi „Jakšićevi dvori po-
rani“ nalazim pendant u Tommaseovoj pod
br. 115., u kojoj se govori o „arapskom spahiji“
i junaku Vlašiću. — Karadžić je svoju pjesmu
(knj. II., br. 11.) o „Muji i Aliji“ popratio
bilješkom, da je ta pjesma jamačno u narodu
našemu starija od Turaka u našim zemljama, pa
su naslovna imena kasnije uzeta, ali ih on, veli,
nije „hteo mijenjati“. U Tommasea se zaista
nalazi (br. 25.) slična pjesma o — „Gruji i Ta-
tomiru“, pa su dakle ista imena zadržana u istoj
pjesmi u Dalmaciji, kao i u banskoj Hrvatskoj
oko Zrinja, kako ju je zapisao Ivan Bunjevac
(br. 20.). — Karadžićeva crnogorska pjesma o Muji
i Aliji svojom jasnošću i psihologijom mnogo
zaostaje i za Tommaseovom i Bunjevcovom, pa
joj zato sâm Vuk nastoji pod crtom razjasniti
krnja mjesta, što ni kod Tommasea, a ni kod
Bunjevca nije potrebito. Grujo i Tatomir ljubili

su se od maloće tako, da nikada nisu jedan dru-
goga zovnuli imenom, nego: „brate, milo dobro
moje!“ — Kad su polazili u goru, „od mila su
se priko konjâ“ ljubili. To se vilama dade na
žao, pa htjedoše pošto poto da ih zavade. Po-
slaše curu Mandalinu“ da sjedne pokraj puta
„na stinu studenu“, ne bi li se braća o nju iskr-
javila. Tako i bude. Grujo ubije Tatomira, a kad
se je vraćao svome dvoru, ugleda dva orla krstaša,
kako gone sokola. Sokol se sakrije Grujinu konju
pod grlo i odande progovori orlovima:

Proje me se, dva orla krstaša!
Da ja imam brata rodjenoga,
Ne bi mene pod konja stirali,
Van bi danas međan podilili:
Teško bratu, koji brata nema,
I sestrici, koja sestre nema!

Kad je to Grujo razumio, vrati se na tra-
bove ranjenom bratu u planini, da mu svojom
košuljom privije rane i da ga tako spasi. Ali je
bilo prekasno Tatomir izdahne, a Grujo se nad
njim ubije.

Karadžićeva je pjesma već svojom intona-
cijom pogriješena. Braća Mujo i Alija zavade se
odmah u početku pjesme o zlatokrilu utvu, a kad
su legli pod jelu opojeni vinom, sastanu se vile,
da se dogovore, koja će od njih — braću za-
vaditi. Onda najmladja sjedne Muji više glave, pa
stane — plakati. Ne zna se, zašto. Kad mu je
lice progorjelo od suza, skoči momak, ugleda
djevojku, i pozove Aliju doma. Ovaj stane kleti
brata: „Tebi dvije, a meni ni jedna!“ i Mujo —
ubije Aliju. Sâm Karadžić ne zna, što se dogodilo.
Kakove dvije djevojke? Da nije Mujo bio ože-
njen, pita, ili se Aliji prividjelo, da uz Muju stoje
— dvije djevojke? — Ovakovih nejasnoća *dobra*

pjesma ne smije imati, pa bi sabirač morao tražiti razjašnjenje od samoga pjevača, te bi se on — ako zaista znade pjesmu — sabrao i dosjetio, što je možda na polak zaboravio. Karadžić nigdje ne spominje, tko mu je ovu pjesmu kazivao ni od koga ju je dobio. Da ju je sâm slušao, jamačno je ne bi ovako krnju mogao zapisati, a stampao ju je, jer valjda boljega primjerka nije imao pri ruci.

Tommaseo ima pod br. 100. jednu pjesmu bez naslova, koja govori o Ali-aginici, i koja može da posluži ne samo kao djelomično tumačenje Fortisove „Hasanaginice“, nego i kao varijanta iste pjesme. Kako je poznato, Hasanaginica nije obilazila svoga ranjenoga agu „od stida“. Taj se „stid“ kojekako tumačio, ali ga narodna duša najautentičnije umije objasniti. Tommaseov se Aliaga poboli „pod Almišom čuvajući grada“. Oblazile ga majke i sestrice, a sama ljuba nije mogla:

Jer je mlada skoro dovedena,
Zato joj se sramota godjaše.

Aga se radi toga rasrdi, pa joj napiše listak knjige bijele, neka ga u dvoru ne čeka, već neka se zakolje, pobjegne u goru ili baci u vodu pod kulom! Aginica se oblije suzama i zamoli svekrvu, da je pomiri s agom. Ali nemilosna starica ne će ni da čuje o mirenju. Još one bile u riječi, ali nešto zvezku na avlinskim vratima. Aginica se prestraši misleći, da joj dolazi gospodar, pa potrči gologlava, raspasana i bosonoga, da se baci u vodu. Njen mali sin, koji je upravo došao od oca, potrči za njom:

Ne bjež, majko, u goru zelenu!
Ne skač, majko, u vodu studenu!
Nije ovo babo aga Aliaga
Već tvoj sinak aga Mehmedaga;
Ja sam babu s tobom pomirio.

Kao kraća varijanta Hasanaginice ova je pjesma u svojoj vrsti vrlo lijepa.

Od Tommaseovih narodnih pjesama, kojima je radnja uzeta iz banske Hrvatske, valja da se osobito istakne „Tamovanje Zrinovića bana“. Pjesama s ovim motivom i s imenom samoga bana „Zrinjanina“ ima u Maticinim zbornicima velik broj. Sâm Pavlinović ima dvije, jednu iz Knina, a drugu iz Bukovice u Dalmaciji, Luka Ilić jednu (od slijepca Marijana Dolšića), Mijat Saridža iz bosanskog Dubočca, Josip Ciganović i Bunjevac svaki po jednu iz samoga Zrinja, Luka Marjanović (ova je najljepša i najduža) iz Gornje Krajine, Gabrić iz Oriovca (od Mare Čadarović), Bišćan iz Jelse itd. Pjesama istoga kola s imenima drugih junaka (kao što su Pavle Livljanin, Stjepan Banović, Pavle Dubrovčanin, Mali Radojica i Kraljević Marko) ima također dosta, ali brojem ustupaju Zrinoviću, tako da se može kazati, da je ovaj motiv u glavnom prionuo uz ime baña hrvatskoga. Karadžićeva pjesma „Marko

Kraljević i kći kralja arapskoga“ odvaja se znatno od hrvatskih varijanata upravo nelijepom osnovnom mišlu (Tešana Podrugovića!), gdje Marko svojoj spasiteljici u gori reže glavu, a onda — gradi zadužbine za svoje nedjelo. Ovoj paradoksnoj i banalnoj ideji nema ni u jednoj „Matičinoj“ hrvatskoj pjesmi ni spomena*. U hrvatskim redovno zahvalni ban uzima Šećerku, Arapku, Šekiru, Sultaniju, Begzadu, Fatinu, Mandalinu, Fajku — i kako se već zovu — za svoju vjernu ljubovcu. A u onim pjesmama, u kojima je ban — kao u Tommaseovoj — u nuždi samo da ga Turkinja spasi, rekao da je neženjen, a bio je oženjen, obećavši djevojci da će je uzeti, kad ga izbavi iz tamnice, obično se ban na putu snuždi, ne znajući kako će iskupiti zadanu riječ. Ali tu duhovitost i humanost pjevačeva nadje izlaza ili u tom, da ban odlučuje udati djevojku za svoga najstarijega sina ili u vijesti, da je banu ljuba za dugog njegovog tamovanja — umrla. I onda on uzima Turkinju. Djevojčina mati pozivlje kćerku natrag, da je uđa za pašinu sina, al joj Tommaseova junakinja otporučuje:

Da bi znala, moja stara majko,
Kakva ј' vjera Zrinovića bana,
Ti bi svoga bega ostavila,
Pa bi k meni, majko, dolazila.

Ovaj djevojčin odgovor nalazi se (pored Marjanovića) jedino u Tommasea, a očito jc parafraza one poznate: „Da znaš, majko, kako Kaur ljubi, ti bi moga babu ostavila, i pod starost za Kaura pošla!“

Za neke ženske pričalice nalaze se u Tommaseovu zborniku ljepše i izvedenije varijante, nego li u ikojega drugoga sakupljača. Tako n. pr. za onu šalu, gdje mladić djevojci daje sitno povjesmo, da mu od njega oprede gaće i košljulu, a od onoga, što joj preostane, da sebi složi ruho za udaju. Djevojka mu vraća milo za drago dajući mu prsten (ili „unču zlata“, „paru carevicu“ ili već što slično, a maljušno), da joj sakuje stative, brdila i dva čunka za tkalački stan, a od onoga, što mu preostane, neka potkuje konja! Bezbrojne pjesme čakavske, štokavske i kajkavske ovoga kola prelivene su osobitom nježnošću i zdravim humorom, ali ih Tommaseova (br. 20.) duhovitošću i slatkošću nadilazi. U njoj ljubavnik Zemljic Stipan šalje svojoj odarbancici, znajući da su u nje „zlatne ruke“, jedno „povizance“, da mu otka devet košulja, a od onoga, što joj preostane, sebi ruho, pa dodaje: „U mome ga poderaла dvoru!“ Draga mu još ljepše odgovara, dajući mu prsten s desne ruke, da joj sakuje „nito i brdilo“, a od ostatka — sebi puca niz njedarca, dodajući: „Moje ti ih otsponjale ruke!“ Razblaženi Stipan onda zada

* To je ono, što bi gradački slavista dr. Murko nazvao kulturnom prednošću Zapada ispred Istoka.

djevojci zagonetku, kad je već tako pametna, neka mu odgovori: što je draže od brata i koja voda zimi nema mraza? Ona mu odgovara:

Tudji brat je draži od svojega;
Suza-voda zimi mraza nema!

Onda joj on poručuje, da će je uzeti „ni rad ruha, ni radi ljepote, već s pameti i divne mudrosti“.

Pjesma o blagu hrvatskog bana Karlovića, kojih imamo dvadesetak, doživjela je u Tommaseovom zapisku (br. 57.) vrlo lijep i prirodan dodatak, tako da sama pjesma o banovu blagu nije ništa drugo, nego uvod u motiv, koji će biti stampan pod natpisom „Na sirote sunce istječe“.

Ženske ljubavne pjesme u Tommaseovu svežnju nisu posebno prepisivane jednom rukom, nego se nažeze onako, kako ih je sâm sabirač zapisaо i kako su mu ih prijatelji iz Dalmacije slali. Na naledju pojedinih pjesama nalazi se još

adresa: „Al celebratissimo Signore Nicolò Tommaseo, Venezia“, a na nekim i poštanski žig. Pjesme ove nisu potpuno sačuvane, što se razabire po paginaciji. Mnogih nema, a najviši je broj, koji se sačuvao: „206“. Prema tome bi cijelokupna Tommaseova zbirka (skupa sa 171 junačkom) iznosila oko 377 pjesama; dakle bi bila jedna od najvećih.

Pod pjesmom „Vila se natječe s djevojkom“ (br. 2.) ima rukom Tommaseovom zapisana bilješka „Ljepšija od Vukove“. Neke su mu pjesme zaista vrlo lijepе, a neke — na plavetnom papiriku od nepoznata sabirača — dosta rdjave. Ali nema uopće zbornika, u kojem bi sve pjesme bile čisti biser. Tommaseova krije u sebi mnogo dragog kamenja, pa nam je zato i draga, a suviše iš i time, što je živi dokaz, kako je veliki svjetski umnik ponajviše divotom naših narodnih pjesama bio do smrti trajno privezan uz mali narod, koji ga je rodio.

Naši beletristički listovi.

Uzmemo li na oko razvitak naše književnosti u opće a napose naše beletrističke proizvodnje od preporodnog našeg vremena t. j. od g. 1835. amo, možemo doista biti ponosni i veseli. Koliki li je napredak od prvih početaka izlaženja Gajeve „Danice“ pa do najnovijeg vremena, gdje i naše srednjoškolsko i sveučilišno djaštvo, i gdje malo ne svi naši društveni slojevi i staleži imaju i po više beletrističkih, književnih listova, te se upravo nitko, tko umije i ima volje da čita, ne može potužiti na nedostatak štiva prema svojoj potrebi i ukusu.

Onda u osvitu našeg narodnog kulturnog preporoda radilo se je o tom, da se naši čitači krugovi zagriju za domaće, hrvatsko štivo, da se otmu uplivu tudjinstva i tudje knjige, koja je preko nas kao narodnokulturnog individualiteta prelazila s omalovažavanjem i prijezicom. Živa bijaše muka osnovati prvi književni list i okupiti oko njega šačicu književnika i barem iole prilično kolo čitatelja i pretplatnika. Išlo je teško i sporo, ali je ipak danomice rastao i broj čitatelja i pretplatnika i sve više se proširivalo kolo književnih trudbenika. Malo po malo počeo se je opažati utjecaj domaćeg štiva i na šire narodne krugove, došlo je do podjele književnog rada; diletantizam uzmicao je pred pravom književničkom spremom i sposobnošću. Množio se je broj književnih listova, rastao je broj čitatelja i pretplatnika, proširivalo se je kolo oprobanih pjesnika, pripovjedača, i pisaca svake vrsti. Pojavila se je i kritika, te je stala vršiti svoj blagotvorni upliv na knji-

ževnike i čitače općinstvo; jednom riječi naša književnost počela se je sve više razvijati, cvasti i napredovati u svim svojim raznovidnim ogranicima. Bilo je književnih listova, kod kojih su suradjivali prvi pjesnički talenti i najodličniji naši pripovjedači, kritičari i učenjaci. Današnji naraštaj jedva već i po imenu znade za staro „Matičino Kolo“, za „Neven“, „Dragoljub“, „Naše gore list“, „Glasonoš“, „Slavonac“, „Rodoljub“, „Bosanac“, „Dubrovnik“ i kako li se sve nisu zvali razni naši književni listovi, što su amo do druge polovice godina šezdesetih, t. j. do pojave „Vienca“ izlazili i redom poispisovali. Poispisovali su većinom radi istih razloga, radi kojih je kasnije uginuo i „Vienac“, i radi kojeg i danas neki od listova, što izlaze pod raznim naslovom samo životare, noseći već u svom zarodu klicu smrti, te čekajući samo na vrijeme, kada će i na njih doći red, da ih nestane s pozornice, kao što je nestalo toliko drugih listova pred njima, i boljih i za život sposobnijih. Kod nekih je već jasno primjetna anemija u sadržaju i formi pjesničkih i pripovjedačkih proizvoda, da i ne govorim o diletantizmu i nedostojnoj razmetljivosti kritičarskih početničkih rušigrada u njihovim rubrikama za kritiku. Broj toboljnih pjesnika, književnika i kritičara porastao je kao nikada do sada, te se neke od tih veličina samo time protiskuju na površinu, da ih se vidi i čuje, što upravo ciničkom bezobzirnošću i razmetljivošću prigovaraju drugima, starijima i boljima i grde sve oko sebe, ne omjerujući dosega svoje razmetljive frazeologije. U

toj hiperprodukciji i preobilju tobožnjih književnika protisuše se u prve redove tih vikača najglasniji i najbezobzirniji correptores temporis acti i najprilagodljiviji laudatores modernistici temporis praesentis. Sa svojih kurilskih kritičarskih pozicija lomataju i razbacuju ti junaci dana oko sebe, ni ne primjećujući, kako ih ozbiljni svijetni u što ne zarezuje, već sa smijehom i sažaljenjem čeka, dok se sami razbiju i rasplinu u svom ništavilu. Razmilili su se po malo ne svim našim dnevnim listovima i ne vide nikoga osim sebe i čini im se, da je sve ispod njih.

Ali zato nam i ide tako. Ozbiljni čitači kružovi s tugom u srcu gledaju plodove tih čuda i pokora na našem književnom polju, gdje hoće da vodi prvu rieč kojekakova nedoučad i duševna nedonoščad, te gdje se naši stariji književnici povlače s polja javnosti, ne imajući volje, da se izlazu nedostojnim napadajima nesprennih kritičarskih kojekakovića ili da se s njima nadmeću, natječu i nadmudrivaju u polemikama i odbranama. I ako zojedinac od nužde mora da se lati pera, osjeća svu težinu toga posla u ovim prilikama, naročito ako nije strančar, te mu se ne da a i nije mu lako, da nadje mjesta u listovima, koji više manje svi nose strančarsko obilježje.

U tim prilikama ne može biti ni govora o kakovu napretku književnosti u pravom smislu riječi. Mjesto napretka mora doći do dekadence i ravnodušnosti čitačeg općinstva prema književnosti i domaćem štivu, i neopazice prisjeti ćemo tamo, gdje smo bili prije preporodnog doba: Intelligentniji krugovi posizati će za tudjinskom knjigom, za štivom na tudjim jezicima, a širi krugovi odnemariti će u opće čitanje beletrističkih proizvoda, obrazlažući to time, što eto i sami književnici proglašuju jedni druge nesposobnima, što eto mladji tjeraju starije u najboljim njihovim muževnim godinama u ropotarnicu, omalovažujući i osudjujući i onaj njihov književni rad, radi kojeg su prije bili i cijenjeni i čitani.

Kada se može podnesti, da kakov razmetljivac sa nedovšenom srednjoškolskom spremom, ili kakov stručnjak u arangementu pozorišnih kulisa spočituje ljudima akademiske naobrazbe, da su neznalice, da ne mogu ni pojmiti, što takav popučeni opanak u svojoj sveznadarskoj submaturalnoj mudrosti u svojoj vodenoj raspravi ili kritici izvali, — kakvo je čudo, da onda naša prema književnosti ravnodušna publika, šalje što no riječ: do djavla i takovu domaću književnost i takove književnike i njihove književne proizvode.

Ele ne treba zato očajavati, ta čuda i pokori, drske kritičarske razmetljivosti kojekakove ciničke nesprenne nedoučadi i nedonoščadi na književnom polju doista ne mogu dugo potrajati. Njih će nestati, kada se srede naše javne prilike u opće, kada bude moguće poslije provedrime ovih kaočićnih naših javnih prilika obraćati više pažnje i

razvitku naših književnih prilika. U ovoj teškoj narodnoj borbi za opstanak smeće se žalibote s uma važnost književnosti, poimence valjane beletristike, jakog pomagala za budjenje, proslavljanje, oplemenjivanje i održavanje narodne svijesti i otporne snage protiv zapljuškivanja tudjinstva o bedeme i temelje našeg narodnog bivstva. Sada mnogi snažni književnički talenat usredotočuje svu pažnju i posvećuje sav svoj trud borbi za narodnokulturnu našu ekzistenciju na drugom polju prema onoj staroj rečenici: inter arma silent musae.

Ipak pojedinci medju našim narodnim vodjama i prvacima počinju već obraćati pažnju dezolatnosti i zastoju naše književne produkcije, koju ne može prekriti ni preobilje piskaranja one množine štokakovih piskarala, što misle da je dovoljno znati čitati i pisati, te imati pero, papira, mastila i vremena, pak da preko noći postaneš književnikom i stečeš pravo, da rušiš i u prah obaraš sve i svakoga, što je prije toga došlo na knjiženom polju do glasa i cijene. Ti pojedinci medju našim narodnim prvacima i vodjama zabiljni gledaju, kako se na laku ruku unose neki novi nesredjeni i magloviti nazori i neke ekzotične etikete i zvučne a prazne fraze u našu književnost, što ih je vjetar iz tudjine k nama navijao, kada već nisu mogle tamu uhvatiti korijena. Počinje se već prosvjedovati protiv štokakovih problematičnih pokušaja, da se razvitak naše beletristike navrne na neke nove puteve i smjerove, koji se sve više razilaze i gube u magluštini matirijalističkog i racionalističkog poimanja svijeta i svrhe života, te ne nalaze odjeke u narodnoj duši. Neki od presadjivača tudjinskih ekzotizama na naše domaće tlo isčeznuše već s površine drugi se još naduvaju i razmeću, ali malo po malo uzmiču s dosada s neuspjehom branjenih stajališta, te se s nekom očajničkom apatijom privikavaju na dolazak časa, kada će ih poklopiti valovje, što su ga objesno ustalasali i istisnuli s površine duševni proletarci, koje su oni izazvali na boj protiv svega onoga, što je do sada u našoj književnosti stvarano. Pozvali su ih na boj protiv svih, koji se nisu dali gromoglasjem modernističke frazeologije o novim idolima ljepote i novim smjerovima književnosti, koji ne poznavaju nikakovih granica u slobodi stvaranja sklonuti, da napuste utrenike, kojim su naši proslavljeni pjesnici i pisci naročito amo od ilirskog razdoblja unapredjivali kulturni napredak našeg naroda na književnom polju.

Sada i njima počinje svanjivati pred okom, te počinju uočivati hrdjave plodove književne proizvodnje bez kontrole kritike. Nešto kasno uočiše hrdjave plodove nauke o absolutnoj i neograničenoj slobodi pjesničkog i književničkog stvaranja, ali ipak možda još i nije prekasno. Nekima od njih je već svejedno, te se drže one Luterove u pismu na Kalvina: sad smo već tu,

pak gazimo tim putem dalje, pa bilo, što bilo. In peccatis concepti, in peccatis periant. Od njih i onako nikomu koristi, pak neka ih. Nestati će ih zajedno sa književničkim zakloništima i listovima, u kojima se danas razmeću.

Ali pažnju treba obratiti glasovima, koji se sa prvih strana počinju javljati, neka se puste po strani ti razmetljivci i rušigradi, te neka se okupe u kolo i koncentrišu svoje sile i svoj rad oni naši književnici, koji su do sada pokazali, da je u njih doista tatenta i spreme da porade s uspjehom na našem književnom polju. Ali baš u tom leži teškoća, što su ti naši književnici više manje rasipani po raznim književnim više manje stranačkim taborištima i listovima, koji svi više manje nose izrazito strančarsko obilježje.

Budimo iskreni, svi ti listovi tek životare baš radi toga eksluzivnog strančarskog obilježja i stajališta, te prema tomu nema ni govora njihovu blagotvornom uplivu i uspjehu na našem književnom polju i u našem prosvjetnom nastojanju o održanju našeg narodno kulturnog individualiteta. Pa i kakove velike koristi može biti od književne proizvodnje i najboljih knjizevnika, kojih književne proizvode čita tekar šaćica njihovih stranačkih istomišljenika. Jadno naše čitaće općinstvo, doista je u neprilici, kojemu li da se privoli carstvu. Držati sve te naše razne listove nije moguće ni svim čitaonicama, a kamo li pojedincima, a bez preplatnika i čitatelja ne može biti ni govora o uspijevanju i najbolje uredjivana lista. Ono naše čitaće publike, za koju se pokreće koji književni list, jedva se može snaći i riješiti, koji list da pretplati a koji da ostavi. A te publike i onako je malo, a na prste se mogu prebrojiti pojedinci, koji bi mogli oveću svotu žrtvovati na preplatu više listova, plaćanje članarine raznim našim kulturnim ustanovama i na nabavljanje knjiga, što godimice kod nas izlaze.

Tko je, recimo članom prinosnikom Matice, sv. jeronimskog društva, kojeg stručnjačkog staleškog udruženja, te hoće da drži barem jedan dnevnik, barem jedan književni list, barem jedan stručnjački časopis prema svojoj potrebi i staležu, barem jedan strani veliki dnevnik, književni list i časopis te barem neke domaće knjige, da baš sasvim ne zaostane za napretkom vremena, taj bi morao imati na raspolaganje u tu svrhu minimalno mjesecnih 20 kruna.

Uzmimo sada one slojeve našeg čitateljeg općinstva, na koje se mora i može računati, da podupiru barem materijalno književnost preplatom i kupovanjem listova i knjiga: činovništvo učiteljstvo, trgovачki stalež, dušebrižno, danas osiromašjelo svećenstvo, intelligentnije obrtništvo, radništvo, i glavno učiteljstvo beletrističkih književnih listova i knjiga: djaštvo, — pak se pitajmo, koliko li ih je medju njima takovih, koji mogu žrtvovati onoliku svotu na godinu uz druge svoje potrebe na književnost? — Koliko je pak

takovih, koji mogu nasmoći preplatninu baš na sve te naše listove i kulturne ustanove ili barem na većinu njih?

Ruku na srce: nisu samo krive svadje medju književnicima, nije samo kriva ni indolencija naše čitaće publike prema književnosti, što nema napretka ni koristi od tolike naše književne proizvodnje u tolikim našim listovima. Dakako i to su uzroci, i to veliki uzroci dezolatnim našim književnim prilikama, ali nisu jedini niti možda glavni. Glavnim je uzrok da nam književnost tek životari, što su nam književni listovi u pogibelji da redom propadaju to, što *ne mislimo o štednji naše i onako male čitaće publike*, te što mjesto, da joj dodajemo u brojno manje listova više i boljeg štiva tražimo od njega, da ona to štivo traži u više listova, što ih mora posebice plaćati, ako hoće, da prati savjesno i pomno našu književnost. Mjesto da koncentrišemo i naše književne snage i naše čitaće općinstvo mi rasipavamo i razbijamo i književničko koncentričko nastojanje o kulturnom unapredjivanju naroda, mjesto da razmećemo materijalne sile našeg čitateljeg općinstva, da imademo manje, ali zato u svakom pogledu obezbijedjenih i dobro uredjivanih književnih listova, imamo tih listova više nego nam ih treba, a svi tek životare, te su u trajnoj pogibelji, da će redom jedan za drugim uginuti radi premalena broja preplatnika i drugih razloga, što stoje s tim u svezi.

Doista ovakova neštendnja, ovako rdjavo gospodarenje i rasipavanje i razbijanje sila na književnom polju ne može uroditи dobrim plodom. U tom se je kod nas vrlo mnogo griješilo i radio bez glave i računa. Mjesto da smo nastojali o usavršenju listova, koji su u svoje vrieme bili solidno zasnovani, mjesto da smo oko tih listova okupljali i čitateljstvo i književnike, radili smo baš protivno. Protiv starijih listova pokretali su se novi listovi, radi konkurenkcije, iz obijesti, od prkosa. Pokretali su takove nove listove na štetu starijih listova što kakvi a tout prix nezadovoljnici, megalomani, strančarski fanatici i špekulantni, ne vodeći brigu o hrdjavim posljedicama rasipavanja i razbijanja narodne snage i materijalnih sila naše čitaće publike.

Poznata je povijest postanka nekih takovih listova, od kojih neki već netragom iščešnuše s površine. Nisu uspjeli, da se održe na životu, ali su odbili čitatelje i predplatnike slabije petlje od starijih listova, koji su decenijima časno vršili svoju zadaću, te bi bili sve bolje i ljepše cvali i napredovali, da nije protiv njih bila pokrenuta kuka i motika, da im se iskopa grob. Mislim, da ne trebam spominjati imena takovih listova i njihovih pokretača, sve su to više manje poznate stvari, a nije ni svrha ovim redcima, da koga pozivaju na odgovornost. Morao sam to spomenuti, da se uoče pravi uzroci doista žalosnim našim književnim prilikama, te da ih se ne traži

tamo, gdje se tek vide njihove neminovne, kobne posljedice i učinci.

Radi se u prvom redu o tomu, da se ustanovi, da je glavnim uzrokom svoje vrsti zastoju u našoj književnosti, t. j. nesredjenosti i slaboj prodji naše književne proizvodnje: *lakomišljeno cjepljanje sila*. Ustanovivši uzrok zlu, lakše će biti domisliti se načinu, kako da se popravi, što se još popraviti dade i da se obustavi još i jači zamah rđavih posljedica cjepljanja sila.

Je li doista glavnim uzrokom nesredjenosti, zastoju i slaboj prodji naše književne proizvodnje *cjepljanje sila*, onda je jasno, da bi se tomu zlu najprije moglo doskočiti nastojanjem o koncertraciji sila, nastojanjem o koncentraciji proizvodnje i prodje književnog štiva.

Hoće li se, da naša hrvatska književnost doista bude snažnim pomagalom u borbi za naš narodni i kulturni opstanak, hoćemo li, da ona blagotvorna djeluje na oplemenjivanje i prosvjetljivanja raznih naših narodnih slojeva, onda ona mora poput zdrave krvi cirkulirati snažnim tokom kroz sve žile i organe našeg narodno-kulturnog organizma, onda ne smije ta cirkulacija biti za-prečavana i zaustavljana ne smije njena životvorna snaga biti razvodnjena, ne smije biti ni hipertrofična ni anemična što kakovim eksperimentarijama, zastranjivanjima i rasipavanjima snage, koncentričnosti cilja i predstava.

Ali da govorimo konkretno. *Mi imamo previše i dnevnih i književnih listova*. To nije dobro, a biti će još i gore, ako se podje još i dalje cjepljanjem sila, te ako se stanu javljati i novi listovi, kako se to već s raznih strana najavlja. Tko će to sve predplaćivati, tko li sve to čitati? Ne bili bilo vrijeme, da počnemo razmišljati o nuždi koncentracije sila barem na književnom polju? Da su nekoji listovi u pogibelji, da će i radi anemije štiva i radi premalena broja pretplatnika, uginuti, o tom nema sumnje. Ne treba to ni žaliti, te čak ne bi u ovakovom slučaju bio grijeh, bio bi pače viteški čin: junacički izvedeni harikiri.

Pokretati nove listove, da se tobože dade čitačoj publici štiva, kakova im ne davaju sadanji listovi, značilo bi od zla činiti još i gore, t. j. množiti broj anemičnjaka medju našim listovima. Ne spominjem pojmove listove, za koje bi doista bilo najbolje, da prestanu biti teretom i sebi i drugomu. U mene nema protiv ni jednog od njih apriorne antipatije, i neka bi, što je do mene izlazili, dok ih je volja. Ali na što im to jadno životarenje, te produljivanje anemične ekzistencije? Koja korist od tuda i njima i našoj književnosti u opće? Ono, što je uz njih dobrih i spremnih saradnika, dobro će doći i drugim listovima, kojima je materijalna ekzistencija bolje osigurana.

Tko se je bavio literarnom historijom i sa-stavljanjem literarno historijskih sastavaka, znade, kako netragom izgini i bolji književni listovi, što su izlazili u tek malom broju primjeraka radi malog broja pretplatnika, i kako s njima netragom nestaje i mnogih dobrih i trajno vrijednih književnih proizvoda, što su u njima bili štampani. Široki slojevi kasnijih naraštaja o njima nikada ništa ne doznaju, a sreća je, je li ih još moguće u opće naći barem u većim knjižnicama, da se barem spomenu u literarno-historijskim monografijama.

Eto sudbine gdjekojim inače izvrsnim književnim proizvodima, što se objelodanjuju u listovima, štampanim u malom broju primjeraka radi mala broja pretplatnika. Eto sudbine književnih sastavaka i boljih književnika, štampanih u stračkim listovima, o kojima ne vode brigu čitatelji, okupljeni oko drugih protivnih stračkih listova i taborišta. Eto jasne slike cjepljanja sila u književnosti, koju svatko može i sam upotpuniti i do kraja islikati.

U istinu skrajnje je vrijeme, da o tom razmišljamo te da stanemo ozbiljno nastojati i stvarno raditi na pribiranju i koncentriranju sila barem na književnom polju, da od zla ne bude još i gore.

„Društvo hrvatskih književnika“, kojemu se i onako počinje spočitavati, da sa izdavanjem „Savremenika“ i napadajima štokakovih modernističkih razmetljivaca u svojim rubrikama za kritiku sipa ulje u vatru, mjesto da nastoji o pribiranju i koncentrisanju književnika, imalo bi, *da poprime inicijativu u toj stvari već u interesu svoje reputacije*. Tomu društvu i onako se počinje spočitavati, da ne odaje nikakovih znakova života, da se javlja samo prigodom smrti kojeg književnika kao kakovo pogrebno društvo, i da se svakako više zanima upriličivanjem napadaja na „Maticu Hrvatsku“ i njoj vjerne pisce, nego li poslovima, radi kojih je pokrenuto i osnovano.

Neka barem u tom pregne i uznastoji, da se počne doličnim načinom onemogućivati daljnje cjepljanje sila na književnom polju. Dakako, s apriornim omalovažavanjem i napadanjima na književnike, koji se nezagrijavaju za modernističke nastranosti u književnosti, ma da zato ne gube s oka i ne okreću ledja zdravim strujanjima naprednog duha vremena, ne može se doći nikad do sredjenja naših književnih prilika. A bez toga ne može biti ni govora o pravom napretku književnosti niti o blagotvornom njenom utjecaju na prosvjetno unapredjivanje našeg naroda, bez čega opet ne može biti ni govora o tom, da nam i kulturno naše nastojanje bude snažnim poma-galom u teškoj borbi za narodno-politički opstanak protiv tudišnjstva.

Mirko Lopašić.

(1781.—1838.)

Jedan od preteča ilirskoga preporoda.

Napisao dr. *Velimir Deželić*.

Doba prije ilirskoga preporoda vrlo je zanimivo već za to, jer se u njem imadu tražiti prvi početci i zametci velikoga pokreta, koji je preobrazio čudesnom brzinom hrvatski narod.

Svaki dogodaj one dobe za nas je važan, a isto su tako važni i ljudi, koji su se u ono pred-ilirsko doba budi kako iztaknuli na političnom, kulturnom ili književnom polju. Medju ljudima onoga doba vrlo je karakterističan čovjek o kome sam evo nakanio govoriti. Njegovo je prezime poznato i znamenito u našem narodu, ali ne po njemu, već po njegovu sinu hrv. historiku Radoslavu Lopašiću.

Mirko Lopašić pako jedva se i spominje s dva ili tri redka u našoj književnosti.

Pa ipak je i te kako zaslužio, da se o njemu govorи.

Nije se doduše iztaknuo velikimi književnim djelima, nije ni u politici bio medju prvacima, ali u njegovim spisima nalazimo toliko patriotskog, toliko ljubavi naprama rodjenoj gradi i neke jasne, upravo proročke pojmove o budućnosti našega naroda, da nam se njegova osoba prikazuje u izrazitoj slici preteče prvaka hrv. preporoda.

P. Šafařík u „Povjesti jugosl. književnosti“ zna o njemu da je radio oko g. 1814. da se je radio 1780., da je bio kapetan gradski u Karlovcu, prisjednik sudbenoga stola zagrebačke i varaždinske županije i spominje ova njegova djela: 1. Preporod grada med Arvati Karlovca dan 20. Velikomashnjaka u letu 1814. dozvoljen. U Karlovcu 1814. osmina. — Gradyana pismma virnog naroda Horvatzkoga Czaru szvome pri-dobrome Ferenczu I. narodyenomu dana 12. Szichna 1818. u Karlovcu alduvana. U Karlovcu, pri I. N. Prettner 1818. Fol. — Pozdrav Horvatov Karlovachkih szvom velikom domorodczu Nyih Excellenczii: G. Biskupu Zagrebach, y chazti banzke Nameztniku Max. Verhovcu y Nyih Gozpodzvitu G. Biskupu Josef Salcu; u Karlovcu, dana 5: Klašzna 1823. uchinyen. U Karlovcu, pri Iv. Nepom. Prettner 1823 fol. 4 str. — Preizvish y prechazt. G. Alex. Alagovich czirkve Zagreb. velikomu paztiru etc., vu pokornozi alduvan. U Karlovcu, pri I. N. Prettner 1830. 4. 4 str. — Pr. Gozp. Franczu Baronu Vlassich Banu ytd. U Karlovcu 1832. osmina 7 str.

Tomu popisu Lopašićevih djela dodaje još Šafařík primjetbu, da je Lopašić pisao karlovačkim

varijatetom, dakle da spada više ilirskoj, nego li kajkavskoj književnosti.

To je ujedno sve, što Šafařík znade o Imbru Lopašiću.

On ne spominje ni godine smrti Imbrane. Meni je pošlo za rukom prikupiti nešto više podataka o tom zanimljivom mužu.

Rodio se je u Karlovcu 1780. od oca Mihe. Djedovi njegovi ondje se naselili — po tradiciji porodice — iz Bosne. U Lopašića je predaja, da ima u Bosni plemečka porodica narodna s pri-djevkom „Jajački“, koja se je tako nazvala po gradu Jajcu. Nekoji tvrde, da su Lopašići bili muslimi i da su pokršteni tek u Karlovcu. Dušan Lopašić, hrv. književnik i žurnalista, koji mi je po zamolbi poslao neke podatke o svome djedu, veli: „O tome dvojim, već držim, da je porieklo bosansko. Imaju svoj pečat i grb, koji sjeća na bosanski grb. Lopašići zvahu se nekoć Lopajići, a moj otac *Slobodin* pisao se je Lopašić-Lopač Nekoji Lopašići podpisivahu se sa „pl“. Djed to nije nikada činio.“

Ali baš sam Mirko opire se odlučno protiv toga, da bi Lopašići starinom bili Lopaići i u svojoj velikoj pjesmi „od puta“ naročito veli već u naslovu: „Pisma od puta i življjenja Imbre Lopašića, a ne Lopajića, kak nekoteri hoće.“

U vrieme kad se je Mirko ili kako se je sam pisao Imbro, rodio, bio je Karlovac jedno od najvažnijih mesta u našoj domovini. Nije proteklo još ni deset godina, što je naredbom cara Josipa II. dignut na čast slobodnoga i kraljevskoga grada Trgovina karlovačka bila je vrlo znatna, pak je grad obilovalo blagostanjem. Osobito je glasovita bila trgovina žitom i dugama, uljem i kožama i kolonijalnom robom. Tako je na pr. same godine 1794. izvezeno preko Karlovca pol milijuna vagana žita.

Karlovac je i inače bio vrlo zanimljiv.

Kad je Mirku bilo tri godine, posjetio je Karlovac car Josip II., a isto je tako mogao mali Mirko, kad je navršio šestu godinu (1786.) opet vidjeti cara Josipa II.

Dječačku dobu proživio je u burno ratno vrieme. Karlovac je vrvio vojskom, kroz Karlovac su neprestano prolazile čete

Rat austrijsko-turski podavao je mnogo gradje dječačkoj fantaziji Mirka Lopašića. Naslušao se je o bojnoj slavi slavnoga vojvode Laudona, nagleđao se razne vrsti vojničkih četa, a bome napatio se je i straha s drugim Karlovčanima, ne će li sad na banuti Turci do samoga Karlovca

grada. G. 1789. mogao je dječak motriti strah, koji su proživjeli Karlovčani na glas, da skadarški paša ide upravo na Karlovac. Bog zna, što li se je radjalo u duši devetgodišnjega dječaka, kad je video, da se Karlovčani listom dižu, da se odupru navali turskog polumjeseca.

Na sreću strah je ostao strahom i ako se sve u svem uzme, Karlovac je od turskoga rata imao samo korist, jer se i tuj Karlovčani pokazali kao izvrstni trgovci.

I tako je Mirko video po Kupi broditi brzoplove ladje, koje su znale zabluditи čak do Cari-grada i čuo je u mlađoj dobi mnogo toga, što drugi Hrvati nisu mogli ni čuti ni vidjeti. Dne 18. travnja 1789. video je i slavnoga Laudona, koji je došao u Karlovac.

O djetinjskoj mu dobi inače ne znamo ništa. Sva je prilika, da je učio osnovne škole u Karlovcu, koji mu je bio idealom od grada i da je bio zdravo diete i zdrav mladić i da je u školi bio dobar i valjan i u normalci i u gimnaziji, te da je uobće svoje nauke dobro izvršio, jer sam se dići, da se posvuda znade, da je dobrogoga odgoja, da se nije školao s mitom, već po svom trudu.

Mladost mu ipak nije tekla bez žalosti, jer mu je otac umro, a majka mu se ponovno udala za nekoga Kranjca. Taj očuh nije ga ljubio, a Mirko mu je vraćao milo za drago. Težko je osjećao ovaj porodični život i mnogi put je za cielo plakao i bio uvjeren o istini rieči, koje je poslije sam napisao „Nesrično je diete, ko hodi po rukah, a najviše kog očinska tere muka.“

G. 1802. počela je u njegovu životu nova perioda. On je napokon mogao ostaviti svoj rodni Karlovac, koji je ljubio svom dušom i od milošte veli o sebi, da je momče od Karlovca grada, „ki sve grade svita preoblada“.

Taj put, koji ga je vodio u srce magjarskoga naroda u Budim, pobudio je u njega i pjesničku žicu i on nam opisa taj svoj put dugom pjesmom, o kojoj dosele nije bilo ništa u našoj literaturi poznato. Ali ne samo svoj put već i druge doživljaje u tujini priča nam u toj svojoj pjesmi, jedinoj te vrsti u hrvatskoj književnosti. U Budimu svršio je on i svoje nauke i vratio se u svoju domovinu u Karlovac, gdje je doskora stekao liepi ugled.

Nije to niti čudo, ako se uzme na um, da se je svojim stihovima znao omiljeti svim uvaženim osobama.

On je znao kao pravi diplomata uhvatiti pravi čas i pjevati u slavu onome, koji je upravo bio u vlasti. Ne mislim time reći, da je bio laskavac i prilizica svake vlade, ali to je istina, da je u onim burnim vremenima, kad su Francuzi zavladali Hrvatskom pjevao maršalu Marmontu i velikom Napoleonu, da onda opet vine na gudalo vilu, kad su protjerani Francuzi u slavu Franje I., cara austrijskoga.

Kad su Francuzi zaposjeli Karlovac, bio je Mirko već tako poznat, te su ga novi gospodari uzeli na oko.

G. 1809. i to 14. listopada, bečkim mirovom odstupio je car Franjo I. Hrvatsku s one strane Save Francuzkoj. Tako je i Karlovac došao pod cara Napoleona.

Već 28. studenoga došao je general Delphons s 5000 Francuza u Karlovac. S kakovim čuvstvima je Lopašić dočekao tu vojsku, to se ne da nagovještati, ali da je u Karlovcu bilo vrlo mnogo oduševljenih pristaša Francuza, kao donositelja slobodnih misli, to će biti svakome razumljivo, ako reknem, da je u Karlovcu već za dobe Josipa II. bila loža slobodnih zidara „k hrabrosti“.

G. 1809. pošao je Mirko u „sveto hišto“, te je sklopio brak sa Franjom kom rodjenom Erdeljac, kojoj je bilo tada 18 godina.

G. 1810. preustrojena je gradjanska milica karlovačka u narodnu gardu, i gardiste moradoše si nabaviti vojničko odjelo po francuzkom kroju, što je mučno bilo i ozlovoljilo siromašne građane. Za dokaz osobitoga pouzdanja, dozvoli Marmont častnikom karlovačke garde, da mogu nositi oružje takodjer izvan službe poput časnika carske vojske. Zapovjednikom garde bio je Mirko Lopašić, s kojim je intendant de Kenney često dopisivao.*

Koje čudo, da je karlovački pjesnik oduševljenio zapjevao generalu, koji je zavladao Ilirijom?

Pjesmu, o kojoj govorim, napisao je 2. rujna 1810. i ima naslov :

Na velikog „Pisma sadashnije Illyrie Poglavicu Vodju od Dubrovnika y Velikog Francie Marchsalla od Marmond“ a glasi :

Veseli se o! Karlovcu grade,
Ar si misto to svakolik znade,
Na Hrvatih lipo zagradjeno
I med rikom Kupom zasadjeno,
Kad dočeka opet ovog danka
Da ti vidiš twojega junaka,
Poglavicu cele Ilirije
I prezmožnog carstva od Francije.
Marešala vojske velikoga
Komu para ne ma nijednoga,
To skazuju sadašnje delije
I vrimenah ovih mejdandžije.
Veselmo se i Horvačanini
Ovak lipo kad smo zjedinjeni
S prevelikom Francije cesarstvom
Priloženi sad njegovim vladstvom.
Izkažimo mi naše kriposti
Ko imamo v naručaju dosti,
Ak prem zemlji narava ne daše
Šta tad ona od nje zavtivaše
Gledeč puka lipu ovog snagu,
Svemu svitu znanu i nu dragu
Mati vindar pravice je dala
Više nego nam jest obećala,

* Lopašić Kade. Karlovca. Poviest i mjestopis grada i okolice. Zagreb 1879. osmini str. 75.

Ar nam virnost prva prirodjena,
Od babajkov i nam zasadjena,
Nju mi hvata dika hrabrenosti
Koja koren ima v naših kosti
Koje kažu knjige od starine
Istinitost skore vikovine.
On Veliki Aleksander znao
Kad hrvatski puk je dozivao
Da je narod ov plemeniti
Kog junačtvu i vičnost baš kiti.
To spoznaše i drugi vlastaoci
Ki bijaše nama poglavari,
Da Hrvati jesu narod jaki
Ke uzdrži Bog svemoguć jaki
Ki pod krihom staroga cesara
Vsa učiniše nebiše im para.
Ona hote i sad učiniti
I velikom cesaru skazati
NEAPOSEONU prvom Francie
I predobitelju Ilirije.
Pod vladanjem vodje Dubrovnlka,
Učinit te oni svakolika,
Ki nas ljubi kano prava mati
I za to će za nas svigdi stati,
Vazda nam će lipo upravljati,
I s naukom svojim svitovati
Kod Cesara nas će umiliti
I u naručaj njegov izručiti
Sva će Marsal za nas zadobiti
Ar mi čemo virni njemu biti.
Ki ga ne čemo nikad ostaviti
Neg dapaće s njime i umruti.
I zato ga Bog dragi poživi
Ar po njemu i mi svi smo živi
On nam dal je Delfons generala,
Od hrvatske krajine glavara.
Ki jest junak roda glasoviti
To spoznaše Turci siloviti
Kada Maršal na nje udariše
Delfonza si za druga uzeše
Šta nimačkom cesaru oteše.
Kad začuše ime marešala
V kojem mesta ne imade šala
Zato dajmo caru velikome
Virnost svi mi i hrabrenost k tome.
V njegovu se obranu podajmo
Njeg za oca našega imajmo
Ki kad vidi naša k seb nagnenja,
Koja jesu njegova poželjenja

Primit će nas pod sve zmožno krilo
Ko nad nama nezdavna jest silo.
Ljubit će nas kano sinke svoje
Majke koje rode i odgoje
Nit će nama što moći faliti
Nit teškoča odsad kakva biti
Našu ako krepost uzdržimo
I Hrvata ime zasluzimo.
Pisma ova na smožnih poštenje
Hrvaćana pakto na veselje
Služili (?) se do sudnjega danka,
U ljubavi svi su prez pristanka.
Rodilo nam vino i pšenica
Ar smo tvoja Mjelovane dica,
Živi vnoga gospodine lita
Našeg cara kom srca ne smeta
I pod njime Marmont poglavici
Ki pohodit opet svu dičicu
To mu želi zmed nas sve koliki
Malo, staro, baš nu i veliki
I Hrvati ga živi ah vnogo lit
Gospodine Bože još sto i pet.
Svuda bila njemu drugarica
Srca, s Ilirčani i sestrica.
V junačtvu ga nitko navlada
Niti sada, niti baš nikada.
To je želja svakolik Hrvata
S Karlovčane ova pesma data
Ki su svigda od Krajine glasni
I babajkov sini bili jasni.

Rukopis ove pjesme čuva se u sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. A pod njom je podpis cenzora: Vidi Jurjevic scholar. mil. director. Ona je izašla i štampom u Karlovcu kod Gašpara Weitza, tu pjesmu nije izdao Lopašić pod svojim imenom već pod oznakom: „Izpjevana po jednom Karlovčaninu“. Da je Mirkо bio Karlovčanima sve draži, dokaz je, što su ga izabrali svojim gradskim kapetanom. Nije mi pošlo za rukom izpitati koje godine je on tu službu dobio, ali znam, kad je prestao biti kapetanom. Bilo je to u aprilu g. 1811.

Te su naime godine uredjena po Napoleonu velikom u Iliriji municipija.

(Nastavak sledi.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Kritičarima, koji prigovaraju izdanjima M. H. Jedan od najobjasnijih prigovora naših protivnika jest, da su beletristička djela *izdana* u „M. H.“ slaba. Da se ovaj prikaz „M. H.“ i njegina odbora zapravo ne tiče, lako uvidi svaki, tko samo malo misli, da „M. H.“ ne stvara književnost, nego je *izdaje*, kakvu nadje i kakvu joj prilike dаду. Uz sve to se s protivne strane napada na „Maticu“ zbog slabe proizvodnje u našoj knjizi, mjesto da joj se uzroci traže uopće u prilikama našim. No još jedan smisao imade taj prigovor; da naime „M. H.“ ne dobiva od književnika valjanih djela, ova da izlaze zapravo izvan edicija „Matice Hrv.“. Upravismo stoga na gospodu

kritičare „molbu“, da nam označe ta djela — a što oni na to? Osjetiše žalac, koji u toj molbi leži, pa i ne odgovaraju, osjećajući, kako ipak ne bi tako lako bilo *obrazložen* prijedlog podnijeti o tome u svakom obziru boljem djelu, koje je izvan „M. H.“ ugledalo svijet. Kad se radi o razbacivanju riječima i frazama, kad se može na laku ruku reći, da su „Matične“ edicije slabe ili pače loše, gospoda su bila vrlo spremna, a kad treba svoje ispade na „M. H.“ opravdati, ni mukajet. Samo brbljavci „Obzor“ istračao je i izvalio mudru, svjetujući nam, da u *bibliografiji* potražimo to najbolje djelo. Na to nam je reći, da nije običaj u *M. H.“ kao u redakciji „Obzora“ književna djela prosudjivati i ocjenjivati prema *naslovu i zvučnome imenu*, a mudri kritičar Ob-

zorov bio bi svakako bolje učinio, da je šutio — ali ni onda ne bi mudrac ostao.

Još bolje odgovara — „Zvono“. Ono počinje ponajprije s izvraćanjem, (ta i kako bi drugčije) da smo se obratili na „javnost“, da opravda „Maticu Hrvatsku“ i da se odbor pozove (sic!) na to da — nije u Hrvatskoj ni napisano stvari boljih no što ih je „M. H.“ izdala. U istinu bila je naša molba upravljena na kritičare i to poglavito na protivnike, nipošto na javnost, a i ne sa svrhom, da se „M. H.“ opravda, nego da se — kritičari opravduju, jer oni imadu kud i kamo više toga opravdati. Nakon toga piše „Zvono“: „Ako većih djela, koja iziskuju puno truda i vremena nema objelodanjenih mimo „M. H.“ to ne mora značiti, da ih uopće nema, jer je poznato da literati nemaju novaca, da mi nemamo nakladnika, da nakladnici nemaju organizovane rasprodaje knjiga“. Tako dakle? Sad je najednom krivo sve i sva: i nakladnici i pomanjkanje novaca i knjižarske organizacije, ali uza sve to se „M. H.“ prigovara, što ne izdaje više većih radova, zabavlja se njezinim edicijama, da nijesu dosta dobre — a gdje su bolje? Zašto prigovarati, kad naše prilike omogućuju jedva proizvodnju, kakvu izdaje „M. H.“ Ili: protivnici naši istišući nedostatak Matičnih edicija pozivaju se na *snažnu* produkciju „mladih“ — pa gdje je ta? ako je doista tako vrijedna i dobra, na svjetlo s njom, svijet je željan dobraštva, razgrabit će ih — popriliči onako kao slavljenju „Materinskog riječ“! Nema straha u dobra književnika, a tužbe na nakladnika i sve drugo samo su jalovi izgovori. No „Zvono“ ide još i dalje: „Ako li takovih djela nema napisanih, to ne mora da znači, da nitko ne bi htio i mogao što velikog napisati nego samo to, da nitko ne će . . . pisati velika djela“. Ovo je još divnije — ovo je naprosto sjajno. Dakle: ako djela nema, nije znak, da ih nitko *ne može* napisati, već da *ne će* Pitamo onda, po čem se mjeri snaga literature? po onom, što je faktično *napisano* ili po onom, što se *može* ili *se moglo* napisati? Po čem se određuje znatnost književnikova: po onom, što *jest* napisao ili po onom, što je *mogao* napisati? Gospodin iz „Zvona“ spada, čini se, među one, koji kad što zlo urade, da se ne bi činilo, da je iz neznanja ili nesposobnosti, vele, da je učinjeno — iz principa; njegovi literati — *ne će* da stvaraju, premda „mogu“, ali po čem se zna, da mogu? Drugi ljudi tvrde sposobnost po stvaranju, naši protivnici po — *obećanju* i po hvalisanju; zato i imadu veliku književnost, žaliboze samo u *mogućnosti* — jer oni „*neće*“ *k* O tempora, o mores!

Ali i to nije istina, da oni *mogu* stvarati; ta jedan dva broja pred tim donosi isto „Zvono“ ove riječi:

„Kad bih išao rovati dalje i dublje medju knjigama, našao bih ih još dosta, koje su naši pisci uz teško skucani novac na svoj trošak izdaval i zadržali neprodane u svojim ladicama. Za literaturu to u pretežnom broju slučajeva nije šteća. Štetu osjeća tek džep takova autora. Ako pregledamo svi knjige naših najmladnjih u koliko su istupili posebnim edicijama, vidjet ćemo, da nam se ove godine nije pojavio nijedan talenat, o kojem bi valjalo napose govoriti i voditi računa. U njih nema ni velikih misli, ni dubokih osjećaja, ni uvjerenoga pesimizma i očajanja, ni raspojasanoga veselja i optimizma. U njih nema ništa, što bi odgovaralo potrebi narodnoj ili — kad već toga nema — što bi nosilo biljege aritizma, zasićenosti, koju su eventualno postigli dotični pisci na vrelima tudjih kultura. Ništa od svega toga — nego nasuprot svuda maljušnost, neproosjećani stihovi, afektirane boli, naivni izrazi, svuda osjećaj praznine i — nemoći.“

Zar su gospoda na to već zaboravila? No da se rad naše gospode kritičara još bolje osvijetli, evo nas još s jednim „apelom“ na javnost. Poznato je naime, da u Hrvatskoj izlaze djela ili vrlo loša, pa ih kritika naprosto zabaci ili pak dobra, ali ih naša kritika — možda iz

poznatoga hrvatskoga jala — tako ocjenjuje i prikazuje, da se i opet čini, kao da ne valjaju ili bar nijesu osobita; stoga bi upravo bilo čudo, da se nadje djelo, kojemu bi naši kritičari priznali vrijednost.

Pozivamo stoga ovim i molimo, neka se javi jedan čovjek, koji je posljednjih godina nešto beletrističko napisao, a bilo je to općenito priznato kao valjano savremeno, umjetnički dotjerano i jezično savršeno.

Nadalje:

Pozivamo ovim i molimo, neka se javi onaj, koji je (osim Novaka, Becića i Deželića) posljednjih godina napisano jedan roman ili pripovijest većega opsega, da bi ih „M. H.“ mogla stampati.

Napokon:

Neka se javi onaj, koji uopće ima u rukopisu, kakvu beletrističku radnju većega opsega (bar 6 štampanih araka), a ne će je „M. H.“ da dade za štampu — ili koji ima gotov rukopis znanstveno popularnoga djela od najmanje 10 štampanih araka, a nije ga ponudio ili ga ne će da ponudi „M. H.“

„M. H.“ ne traži svoje opravdanje pred kritikom; njezino opravdanje leži u velikom broju čitalaca. Radi se samo o tome: ako naime naši protivnici na ovaj poziv ne odgovore potpuno i ozbiljno, da će se konstatirati, kako na „M. H.“ i njezina izdanja viču samo ljudi, koji nisu kadri napisati ni takova djela, što su ih dosada napisali najskromniji radnici „M. H.“ Evo prilike kritičarima našim, da se iskažu!

Prema potrebi pružit ćemo im jošte prilike.

O proslavi književničkog jubileja Laze Kostića.

Medju ovostranim srpskim pjesnicima i piscima najviše je pored pokojnog Zmaja Jovanovića slavljen dr. Laza Kostić. Zmaj je popularniji radi množine svojih pjesama, koje su ušle i u šire slojeve naroda, jer im je stih lahek, mekan, melodiozan i jer su lakše razumljive i pristupačne širim narodnim slojevima. Ali srpska inteligencija daje Kostiju mjesto uporedno do zmaja; uzdiže ga pače nad Zmajem radi dubljine njegovim pjesama, i svestranosti književnog stvaranja. Njegove lirske i epske pjesme i njegovi dramski pjesmotvori ne čitaju se tako lako kano Zmajevi stihovi, ali ih zato čovjek tim radje čita, čim dublje proniće u njihovu sadržinu, duboko promišljenu i umjetnički u stihove prelivenu. Kao liričar on je duboki filozof, žarki patriota i nježan anekronist, tim miliji, čim ga više i opetovanje čitamo. Njegove oveće i manje epske pjesme i blade: „Uđovica“ „Simson i Dalila“, „Minadir“ „Prometej“ i t. d. prava su remek djela i po zamisli, i po izradbi i po sjajnoj pjesničkoj dikciji.

Više nego po svojim lirske i epskim pjesmama poznat je Lazo Kostić ne samo srpsvom već u opće slavenskom svijetu po svojem dramskom radu. Njegove drame „Pero Segedinac“, i „Maksim Crnojević“ vrijede i danas kao najuzoritiji originalni srpski dramski pjesmotvori. Ljepote i dramsku snagu drame „Maksima Crnojevića“ prikazao je u svoje vrijeme proslavljeni naš estetičar i pjesnik dr. Franjo Marković u svojoj kritici tog dramskog pjesmotvora u „Viencu“. U toj drami imade sva sila snažnih prizora i mesta, koja podsjećaju na Šekspirsku dramsku snagu, da i ne govorimo o njenoj pjesničkoj ljepoti. Takav mu je i „Pero Segedinac“. Očito je, da je na Lazu Kostića ostavilo duboki dojam čitanje i proučavanje Šekspirianih dramskih remek djela.

Šekspirovoj kongenijalna njegova pjesnička duša duboko je pronikla u osebine Šekspirske dramske dikcije i tehničko umjeće, te su Kostićevi originalni dramski komadi i njegovi prijevodi iz Šekspira puni upravo šekspirske snažne dikcije, antitetike i duhovite ironije i sarkazma i genijalne igre riječi. Takovi su naročito njegovi prijevodi iz Šekspirovih nekih djela iz engleskog originala: „Romeo i Julia“, „Hamlet“, „Kralj Lir“ i t. d. Neki mladi srpski kritičar, poznavač engleskog jezika, pokušao je bio, da ospori vrijednost Kostićevim prijevoda Šekspirovih drama, ali je kruto nasio. Laza ga u duhovitoj svojoj obrani, stampano u više brojeva „Letopisa Matice Srpske“ upravo, što no riječ, na boj utukao. O toj zanimljivoj književnoj polemici napisao sam u svoje vrijeme opširniju bilješku u „Glasu M. H.“. Lazu takođe nije ta polemika smetala, da nastavi svoj književni rad, te se, kako prijatelji mu kažu, bavi sada s dovršavanjem originalne dramske trilogije, kojoj je uzeo gradivo iz narodnih pjesama kao i svojom dramom „Gordani“, koja je manje poznata nego li druge mu dvije drame, ali je prevedena na njemački i na franceski jezik, te je o njoj pohvalnu ocjenju napisao jedan od najčuvanjih franceskih kritičara.

Više puta sam gledao na pozornici njegovu dramu „Maksima Crnojevića“ i svaki put je učinila na mene osobiti utisak. Upravo je tako snažan utisak učinilo na mene i čitanje njegovih lirske i epskih pjesama. Bilo je i meni, kao i mnogim drugima, da sam i po više puta u slast te pjesme čitao, te u njima otkrio uvijek novih krasota. Naročito je u Kostićevim pjesmama divan jezik njegove kovanice u duhu narodnoga jezika upravo su sjajne. Nedavno je upozorio u „Brankovu Kolu“ stručnjak u tim stvarima, profesor Jovan Živanović, na uzoritost jezika u Kostićevim pjesmama i na sjajni Kostićev pjesnički prijevod nekih pjesama Omirove Ilijade. Njegov prijevod nije u originalnom neksimetru, već u trohejskim desetercu, ali je točan i u pjesničkom pogledu upravo sjajan. Vječna je šteta, što nije nastavio bio to prevadjanje Ilijade.

Kostić je napisao i prozom nekoliko vrlo uspjelih stvari, da i ne spominjem njegov širim krugovima nepoznati publicistički rad.

Spominjem njegovo najveće književno djelo u prozi, knjigu o pjesmama Zmaja Jovanovića. U toj omašnoj knjizi imade vrlo mnogo, vanredno mnogo zanimljivih stvari, koje osvjetljuju Zmaja kao čovjeka i pjesnika. To je najtemeljnije i najduhovitije napisana ocjena Zmajeva pjesničkog rada. Bilo se je spočitnilo Kostiću, da je u svom u više kozerijskom predavanju o proslavi Zmajeve pedesetgodišnjice pjesnikovanja u „Matici Srpskoj“ u Novom Sadu govorio kao tobože s nekim omalovažavanjem o pjesničkom radu miljenika među srpskim pjesnicima. Ali je Kostić u svojoj omašnoj knjizi o Zmaju, koju je tim povodom napisao, odao takvu počast Zmaju kao pjesniku kao nitko do sad ni prije ni poslije toga. On nije udario u hiperbolično hvalisanje baš svake pjesme i svakog stiha Zmajeva, ali je zato izložio temeljno i duhovito, u čemu je upravo Zmaj jedinstvena pojava među srpskim pjesnicima i svakako jedan među prvacima i na svjetskom Parnasu. Zmaj nije valjda nikada te Kostićeve knjige u cijelosti na ruke kobil, ali da je tu knjigu pročitao bio, bio bi se uvjerio, kako ga tako dostoјno nije nitko ocijenio i tako svestrano i duboko osvjetlio njegov rad kao Laza Kostić. Dr. Fr. Marković dobar prijatelj Kostićev, nazvao je tu Kostićevu knjigu u pismu na Kostića: divnom praktičnom estetikom.

Kostićev pedesetgodišnji pjesnički jubilej, imao bi se za pravo bio proslaviti još g. 1907. jer je te godine izminula pedeseta godina, što je stampana prva njegova pjesma u listu „Sedmici“. Ali njegovi poštovači odabrali su g. 1908. zato, jer je Kostić počeo g. 1858. prevoditi iz engleskog originala Šekspirovu tragediju „Romea i

Juliju“, koji prijevod je istom u najnovije doba posvema dovršio i priredio za štampu.

No i ove godine neće biti proslava Lazine pjesničke pedesetgodišnjice u onom obliku, kako se je to htjelo, jer pjesnik kao da u opće nema prave volje, da bude predmetom parada i sjajne proslave svoga pjesnikovanja. On bi najvolio, da se ta proslava odloži do g. 1911., kada navršuje ujedno sedamdeset godina života. Naročito je zamolio, da se uzme u obzir njegovu veliku tugu za preminulim mu pobratimom, književnikom Simonom Matavuljem, koga je upravo g. 1908. smrt naglo i iznenadno pokosila na veliku štetu za književnost i na veliku tugu njegovih poštovača, drugova i prijatelja, od kojih su ga najintimnije i najpriateljski veze vezale sa drom. Lazom Kostićem. S njim je on proživio mnogo godina na Cetinju u najidealnijem prijateljevanju, s njime se je kasnije načišće družio. Matavuljeva smrt je upravo porazno djelovala na Lazu, koji ne može da prezali svoga pobru i književnog druga.

U to stiže vijest, da je i Kostić nešto boležljiv, te kako po svoj prilici i ne će biti ove godine onakove proslave njegova pjesničkog jubileja, kako bi to njegovi poštivači htjeli i kako on to u punoj mjeri zasljužuje.

Treba čitati zapisnike i uspomene Matavuljeve, stampane u nekoliko brojeva „Letopisa Matice Srpske“ od prije nekoliko godina, pak da se vidi, kako je Laza Kostić divan ne samo pjesnik, već i rodoljub i čovjek i drug. Citajući te Matavuljeve zapiske i uspomene, lahko je razumjeti, kako je jaka bila veza, što je vezala u nerazdružno prijateljstvo te dvije jednako uvišene i plemenite duše, ta dva svima njihovim poznavaćima omiljela književnička druga: Lazu Kostića i Simu Matavulja. Doista je lako pojmiti, što Lazo ne može zaboraviti na svog pobru ni u čas, kada mu se spremi zaslужena proslava pjesnickog jubileja.

Pojedina društva međutim ipak održavaju sijela i sastanke u proslavi Kostićeva jubileja. I hrvatski poštovači Kostićevi pridružuju se njegovim slaviteljima i čestitarcima.

I. Hr.

Prva dalmatinska izložba u Splitu.

(30. septembra — 20. decembra.)

Kada je u javnost prodrla vijest, da će se u Splitu otvoriti dalmatinska umjetnička izložba, nikoše razni prigovori. Zagrebačka „Hrvatska“ oborila se je na ovu namisao, a slikar Ivecović žestoko je napao dalm. umjetnike, što ovom izložbom hoće, da manifestiraju separatizam od braće preko Velebita. Fakat, da većina dalm. umjetnika nije bila u zagrebačkoj izložbi, još je više davao povoda raznim prigovorima. Nesreća je usput htjela, da je proglašen o izložbi u Splitu izašao u doba, kada je austrijski ministar predsjednik barun Beck izrekao poznatu izjavu o državopravnom položaju Dalmacije.

Na prigovore iz Banovine odgovorili su mnogi rođaci iz Dalmacije, a u prvom redu starina Milić i dr. Gajo Bulat. Oni odbiše tvrdnju, da se je priredjenjem izložbe htjelo i u snu manifestirati separatizam, a usput je Milić priznao, da postoje neki nesporazumi dapače i sporovi između umjetnika u Dalmaciji i Banovini. Dalmatinski umjetnici još i dandanas tvrde, da su im učinjene neke nepravde na izložbi u Beogradu i Sofiji. Osim tога se tuže, što nije bilo izvršeno obećanje hrv. vlade, da će nekoj dalm. umjetnici dobiti atelier i vremenom biti namješteni i opskrbljeni. Regbi da je i Medović sada ostavio Zagreb, što ga mimoidože i ne dadoše mu mjesto uz Franješa, Kovačevića, Crnčića i ostale. Dalm. umjetnici se ne osvrnu na primjetbu banovačkih drugova, da je Bukovac i Medović dobio u Zagrebu lijepih para, jer ako i je to istina, istina je takodje, da su ih zasluzili svojim radom. Da se pokrajinske izložbe

prireduju i izvan Dalmacije, svjedoči i ovogodišnja tiroolska izložba u Innsbrucku, na kojoj su zastupani i Nijemci i Talijani.

Iz svega ovoga slijedi, da odnošaji izmedju dalm. i banovačkih umjetnika nisu onakovi, kako bi bilo željeti, pa i ako su obična pojava ovakvi nesporazumci kao i medju književnicima i glumcima, ipak bi trebalo da im se što prije stane na kraj. To iziskuje i uspjeh splitske izložbe, koji je veći, nego li se je moglo i očekivati.

Ima nekoliko vremena, da se naše novinstvo bavi pitanjem što većeg zbljenja umjetnika s ovu i s onu stranu Velebita. U nekim člancima pokušalo se je iznijeti neke opreke temperamenta izmedju jednih i drugih. To nije bio najsjetniji put, kao što ne bi koristilo uspoređivati sposobnosti jednih i drugih. Takove komparacije samo podžu i onako raspirem organj. Za to ni ne ču da se upustim u ovakvu vrstu kritike.

Općeniti dojam splitske izložbe je slijedeći: Puno čuvstva i poezije; kod nekojih neobična snaga izražaja; izradba nije svagdje onakova, kakova bi mogla biti — u jednu riječ: Dalmatinci su više rodjeni umjetnici, nego li marljivi i savjesni radnici.

Dvadeset i osam što slikara što kipara izložiše okolo 150 radnja Kipara ima sedam.

Između njih spomenuti je najstarijega *Ivana Rendića*. Njegove nekoje radnje bile su već izložene. Noviji portreti su nježno i precizno izradjeni. Rendić je pristaša starije škole, te se ne može zagrijati za novim smjerom u kiparstvu. On kopira narav, u koliko je lijepa, a ne stvara ništa nova. Njegovim kipovima nedostaje izražaj i mnogo od onoga, što bi tek mogla boja da nadoknadi. Ipak je „Meditacija“ lijepo djelo, dok nas „Hercegovka“ uza svu pomnjuvu izradbu ne zanima više od kakovog dekorativnog kipa.

Antipod Rendićev jest poznati *Ivan Meštović*. U radovima ovog bivšeg seljaka imade nešto demonskoga. Neobuzdan u formi i sujetu bacio se je na izradjivanje teških problema. Strast, nemoć, toplost i čuvstva govore iz njegovih radnja. Njegova mašta prelazi granicu normalnosti. Nešto divlje, a osobito snažno struji u onim karikiranim crtama, neka mistika, koja je strašna, a ipak privlači. On svagdje uljeva svoj duh, pa za to mu i portreti ne izgledaju sasvim vjerni. „Obitelj“ je za to najboljim primjerom. Pa ipak koliko mekoće u onim izrazitim crtama oca, koliko ljubavi i finese na licu majke, koliko li dražesti u ne baš najljepšem čedu, koje na njezinom krilu regbi diše.

Meštović sjajno stilizira. „Starac i djevojka“ u tomu prednjači. Koliko li požude u onom košutnjavom staračkom licu i izražaju oka! „Adam“ mu je puno bolji od „Eve“. „Umjetnik naroda moga“ pun je neodoljive snage. Starac ugasla oka, gurav, klecavih nogu, štapi se na gusle i pruža napred ruku, a unuk je prihvatio i vodi ga brzim korakom. U licu mladića zrcali se pouzdanje i čežnja za budućnošću, prama kojoj starac pruža ruku te i ako je pognut glavom napred, regbi, da se sustavlja gledajući i videći kroz prazne oči u daljinu kao prorok. Ali najjači i najdrastičniji njegov kip je „Laokoona mojih dana“. Strastvena gola žena obujmila je kao udav tijelo starca i grčevito ga pritišće, dok se on otimlje njezinou pozudi. Izražaj starčeva lica pun je grozne nemoći, a lik žene je inkarnirana požuda, akt pun raskoši i snage. Curica je fino izradjena glava od mramora. „Stup“ je neuspis: one dvije ruke, što no se spuštaju niza nj, neznam odakle i kako su tu dospijele . . . Ipak ovde mi je istaknuti, da je Meštović u izradbi preleko pošao. Nuždan uvjet ljepote karakterističnost kod njega se pojavljuje kao karikatura.

Ovo je tim više požaliti, što to već sada u početku nove struje upada u oči, a poslije, kad se nadje srednji pravi put, još će više odskočiti, pa će se s pravom teže očutiti ovaj nedostatak, što je u Meštovića puno umjetničke moći i snage.

Njegov učenik *Rosandić* stoji pod uplivom svoga učitelja. U izradbi je mnogo umjereniji, ali ga u snazi još ne dostiže. Kip, koji je on, neznam zašto okrstio „Grizodusje“, snažno je izradjen, „Portret gdje S.“ je lijepo modeliran, a „Akt“ mnogo sjeća na Meštovića „Adama“.

Sveopću pozornost pobudjuje mladi kipar *Branislav Dešković*. Ljubimac konja i pasa izradjuje njihove kipove na pamet i ulijeva u nje mnogo života.

Kao što on vidi u životinjama nešto puno značenja, a i mistike, neku izmjeničnu sučut sa čovjekom, tako je to i u kipovima provedeno. Krasan je za to primjer kip „Dva starca“, koji je uz „Teglečeg konja“ bio ove godine izložen u Pariškom „Salonu“. Staro i nemoćno kljuse nosi iznemogla starca. Kao da se oni razumiju, čute zajedničku nemoć i blizi kraj i jedva jedvice se miču napred . . . U izradbi konja Dešković je dopro do nekog savršenstva, ne bojeć se novih položaja, što svjedoči majstorska grupa „Teret“. „Magare“ i „Pas ptičar“, puni su života i kretnje. Potret njegova oca lijepo je uspio, i ako nije onako dotjeran „Portret slikara R. Blacha“. Dešković je veoma nadaren i pun smisla za lijepotu pa se od njega možemo nadati najboljem.

Bruno Bersa izložio je dva kipa, od kojih se ističe svojom karakteristikom „Dalmatinska seljakinja“.

Još je spomena vrijedan jaki *Dukovićev* „Portret glazbenika G. G.“

Slikarstvo je na izložbi zastupano s razmjerno veoma mnogo radnja.

Majstor *Bukovac* izložio je već poznate svoje stvari. Novi „Portret gospodje X“ izradjen novijom tehnikom stekao je opće priznanje, te je umjetničko djelo prvoga reda. „Moje gnijezdo“ osvaja svojom intimnošću, dok „Spomen jedne obitelji“ radi ekscentrično dekorativnog položaja oblešenih glava odvraća od sebe. Diptih Ikan izradjen starijom tehnikom mnogo je snažniji nego „Sunce“ gdje je upotribio noviju. Bukovac je naš prvi crtač. Njegove su stvari lijepo modelirane: U portretu prednjači, ali nema konceptije ni snage. On je inače poznat kao i *Medović*, koji je iznio neke potrete. U „Autoportretu“ gdje je rabio staru tehniku, mnogo je bolje uspio, nego kod ostalih Detail iz Bakanalija „Bakovi Prijatelji“ odlikuje se lijepim koloritom, kao i sve druge njegove radnje, dok mu crtanje mjestimice nije dobro. Njegove „marine“ su veristično prikazane i dobro naslikane. „Sv. Franjo Asiški“ dobar je primjer između mnogih slika asketa, koje je Medović uspješno naslikao. Šteta, da na izložbi nema velikih Medovicevih historičkih slika.

Slike *Emanuela Vidovića* stekle su mnogo obožavatelja, i to mislim s potpunim pravom. To su čuvstva sjete večeri, štimungi sutona, pustinje, lagune; ili budjenje života, prodiranje svjetlosti kroz otajstvo magle. Zrak je pun borbe između svijetla i tmine u svim nijansama od tame do bljedila zapada. U zraku sjaju ljubičasti tonovi puni čežnje, te dolaze do svog izražaja kroz mir i tišinu. A da se njihov čar poveća, a misticnost jače otkoči, svugdje se vidi refleks u mirnoj mrtoj vodi. Taj refleks nije sama slika. On nas se dojmlje kao jeka otajstvena glasa, jeka gdje je od njega jasnija, a gdje je misteričnija. Samoču i pustoš povećaju ovi refleksi u kojima odskoči pojedina slika, koju je trebalo naglasiti. Kroz ono radjanje života struji nešto latentna, što djeluje jače od potpune tame ili blještavila svjetlosti. Kao da se trudi umjetnik da u kaosu prozre formu, ideja a da joj goloču sakrije velom mraka, magle, a ako bi sunce imalo da je otkrije, on ga zaustavlja purpurnim oblakom, da se u njemu raspline i kroz njegov refleks sve obavije ružičastom koprenom. Vidović traži tu nešto, traži sebe, i uvijek se vrti okolo istih sujeta, pa nema sumnje, da će od čutljiva umjetnika postati velikim umjetnikom. Od njegovih petnaest slika većina

ih je radjeno s malo boja. Neke su izradjene s mnogo ljubavi. „Stara crkva“ uz vodu, u kojoj otsjeva rumenilo još neotpalog lišća pozne jeseni, duboko djeluje. „Angelus“ zadivljuje polaganim prelazom sutona u mrak, u kojem rek još luta koja izgubljena nit zadnjih trakova svjetla. „Pri svanutku“ razaznaje se Split u magli, kroz koju se žari rumenilo istoka. Vidović slika s veoma malo boja, pa je uprav čudo, koje efekte postizava. U svomu „Štimungu“ on se tako uživio, da se plasi segnuti van njegovih granica. To mu nije ni potreba, samo bi imao da traži dalnje pobude u našem pejsazu, jer bi drugčije lako mogao pasti u monotoniju.

Mirko Rački izložio je uz nekoliko radirunga, u kojima ima više duha i snage, a manje dobra crteža, i tri slike. Crveni „Vrag“ u zapuštenu gradu punu kostura i „Dobra žena“ odaju mnogo čuvstva, umjetnosti i „štimumga“, ali i nedostataku u crtjanju. Nešto je slabija „Zla žena“ ako i tu ima mnogo kolorita, slaba crteža i puno značenja, kao ona ženska noge, koja u išaranoj bježvi sliči pruženoj zmiji.

Virgil Meneghelli-Dinčić prikazao je u staroj tehni solidnim crtanjem pejsaž pun Boeklinskog štimunga, koji je on nazvao „Golgota“. Ženska, koja prede „na vretenu“ nalazi se u običnoj, a ipak zanimivoj pozici punoj života i karakteristike.

Miho Marinković se je prikazao uspjelim portretom filozofa Petrića. Od *Kotunarića* je lijepa „Poezija noći“ i „Narcis“ dok u ostalim slikama, koje su radjene modernijom tehnikom nije jednako uspij. *Lalićev* „Pero“ je dobra radnina. *Krainer*, Bukovčev učenik, uspij je u „Potretu“. Portreti *gade Bersa* puno su mekani. Kod *Paške Vučetića* vidi se jak upliv Stucka. *Josip Vučetić* izlaze za prvi put „Odaje dara“. Spomenuti je još i portret dra. Mihajevića od poznate umjetnice *Amelije Knežević-Bogdanović*.

Karikature izložiće *Radovani i Uvodci*. Prvi je jači u risanju, drugi u karakteristici.

Osim nekoliko narisa za namještaj soba od *J. Jakšića* izložene su i dalm. čipke (s Paga itd.) izradjene u čipkarskom tečaju kod ovdješnje obrtne škole.

Uspjeh ove izložbe i s materijalne strane nije neznatan. Prodalo se je radnja u iznosu od 10 000 K.

Broj posjetnika je bio za Split dosta velik, a zanimanje živo.

Prije nego završim, treba da popravim g. Ivezovića, koji je u lanjskom „Kolu hrv. umjetnika“ (1907.) u predgovoru pisao o bojkotu „M. Hrv.“ sa strane hrvatskih umjetnika iz Dalmacije. Ovlašten sam da izjavim, da taj bojkot nije postojao niti postoji, dapače dalm. umjetnici rado bi ustupili radnje na ovoj izložbi za reprodukciju u „K. H. U.“.

Split, u decembru 1908.

Niko Andrijašević.

Temelji metoda „Današnje financijalne znanosti“ i prigovori proti njoj.

Eksaktna znanost, primjerice matematika, razlikuje se od znanosti socijalnih bitno u tome, što se matematičari ne razlikuju po svom stanovištu, nego po većem ili manjem svom znanju ili oštroumnosti; kod političkih ili socijalnih nauka naprotiv stanovište je glavna stvar, pa zato tako često i čujemo, gdje si lojalni protivnici priznavaju, da svaki sa svoga stanovišta ima pravo. Osobito u novije doba, odkada su u politiku i u sve socijalne znanosti snažno prodrli socioložki elementi, t. j. i široko i duboko shvaćanje družvenoga razvoja cielega čovječanstva, dotično pojedinih njegovih dijelova. Kao

duhovno-materijalnih organizama višega stepena, od tada je uza svu objektivnu spremu, koju sociologija traži, subjektivno shvaćanje dobilo još više maha, nego li prije. Da to priznamo, dosta je spomenuti, kako posvema drugčije gleda na povijest i na sav razvoj čovječanstva materijalista, a kako drugčije idealista. Materijalista može opet biti individualista, ili, da tako kažemo, socijalista do skrajnosti, a slično tomu i idealno shvaćanje može biti sad strogo teoložko, sad samo deističko, ili samo altruističko.

Financijalna znanost spada medju socijalne nauke. Za nju dakle vriedi ono isto, što i za nacionalnu ekonomiju. Drugčije će ju dakle obraditi pisac, za kojega je vlastničvo prirodna i trajna socioložka pojava u ljudskom razvoju, a posvema drugčije autor, koji drži da će sad na prosvjetljeni ljudski razum odbaciti zastarjelu formu privatnoga vlastničtveta i sve družvene uredbe s njim spojene. Ali onda naravski i kod kritike takvoga djela valja na to stanovište paziti i ne pobijati nazora i tvrdnja, koje s takvoga stanovišta logično i sliede. Samo se stanovište može dakako pobijati, ali to onda nije više kritika djela o financijalnoj znanosti.

Razumije se donekle i samo po sebi, a pogotovo se je uobičajilo u socijalnoj književnosti, da autori ne počinjamaju svojih spisa možda uvodom, u kojem bi posebice tumačili i branili svoje stanovište, nego jednostavno svoje djelo s toga stanovišta napišu, a u samom spisu već se sad jače, sad slabije opaža, a negdje i posebice označuje ono gledište, s kojega pisac svoje predmet prosvđuje i obradjuje, zašto i kako usvaja baš te i te nazore, a druge zabacuje. U drugu ruku naravsko je stvar, da svaki samostalni pisac ima sam svoj sistem ili svoju metodu, pa se u tom baš i razlikuje od kompilatora. No tu valja osobito naglasiti ovo: U znanstvenoj književnosti može čovjek, koji ima za to spremi i talenta, biti uviek samostalan, ali vrlo rijedko može biti originalan. Vriedi to pogotovo za socijalne znanosti, a napose je to, rekao bih, moguće, kad je kojemu piscu zadača, da utvrđene rezultate znanosti samo popularizuje.

U tom i jest bitna razlika medju poučnom i liepom knjigom, medju znanstvenim i umjetničkim književnim radom. Kod umjetnika — pisca — i kod umjetnika u obće tražimo prije svega stvaralački genij, a prema tomu i originalnost. Zato često i velimo, gledajući koju umjetninu, da to baš nije ništa osobita. Čitajući naprotiv znanstveno ili koje poučno djelo, tražimo prije svega jasnoću i preglednost i u tom smislu kažemo, da taj i taj autor piše lijepo, razumljivo, i da smo tim i tím djelom zbilja mnogo „profitirali“. Ovo posljednje upravo je glavno obilježje valjane popularizacije. I dobar popularizator mora si biti toga tako svestran i u tom tako samostalan, da se ne žaca nikakovih prigovora, kako se je tobože ogresio o taj i taj uobičajeni sistem, samo ako mu je u istinu uspjelo dotični predmet obraditi u istinu i zanimivo i pregledno i stvarno. Iz taknimo odmah, du je kritika moje „Današnje financijalne znanosti“, koja je izazvala ove redke, u toj glavnjoj stvari valjda nehotice izrekla podpuno svoje priznanje ovim rječima:

„Današnja financijalna znanost“ izašla je iz pera Radiceva kao zbirka finansijalnih kozerija, koje se liepo čitaju. . . Istina, kritičar odmah dodaje, da iz tih kozerija „nitko ne će spoznati glavna načela financijalne znanosti, a kamo li što više“, no tim baš dodatkom „a kamo li što više“ kritičar pokazuje, da nimalo ne shvaća pravoga zadatka svake popularizacije, naime svrhe, da se u lahkoi formi dade širokomu krugu čitatelja jezgra dotične nauke. Osim toga s onim zahtjevom o glavnim načelima pokazuje, da si financijalnu znanost predstavlja kao skup formula, koje se moraju nanizati stanovitim redom, i onda utviti u glavu. No baš na protiv sve socijalne znanosti, pa i financije, razlažu se u takvim djelima, koja su sve drugo, samo nisu skup

suhoparnih formula s pretenzijom glavnih načela. Socijalne znanosti u obće nemaju načela u strogom smislu te rieči, t. j. načela nepromjenljivih; kod njih se dade govoriti tek o načelnom stanovištu, s kojega se svih družvenih pojava prosudjuju, pa i to stanovište može biti, kako je već rečeno, ne samo jedno od drugoga različno, nego i jedno drugomu oprečno. I zato, da kritičar nije ništa drugo napisao, osim jedne jedine te izreke, bio bi dovoljno pokazao svoju pristranost, dotično sposobnost, da prosudjuje ovako težku stvar, kao što je popularizacija finansijske znanosti. I što više pogledamo u tu njegovu kritiku, to čemo se jače uvjeriti, kako je ona pristranost napokon prešla u strast, a ona nesposobnost u podpunu nelogičnost i skrajne neznanje.

I.

Izhodište „Današnje finansijske znanosti“.

Trostruki je temelj, na kojem sam sagradio svoj popularni spis iliti svoje „kozerije“ o finansijama. Prvi je temelj svetinja privatnoga vlastništva i sloboda privrede; drugi je temelj obća kulturna i gospodarska tradicija; treći napokon seljački demokratizam.

Prvo svoje stanovište izrazio sam na str. 181. govorći o predlozima za neke nove monopole i to doslovce ovako :

„Odkada državi njezina imanja, njezine željeznice itd. ni izdaleka ne dođeću, da namiri sve javne potrebe, posvema je u redu, da uz javnu ustanvu kontrolu propisuje, pobire i troši porez, t. j. da od svakoga državljanina traži jedan dio njegovog godišnjeg dohodka. Ali stojeći nepokolebitivo na temelju privatne svojine i slobodne privrede, ne možemo nikako smatrati napredkom, da se država posluži današnjom svojom snagom i silom zato, da si malo pomalo prisvoji svu privatnu imovinu i da zakapari svu slobodniju privredu, t. j. da bude slična onomu poganskemu bogu, koji je napokon sam svoju djecu proždro.“

Iz ovoga se jasno vidi, da ja nisam samo protivnik kolektivizmu t. j. pravomu i autentičnomu socijalizmu Karla Marxa, nego i svakome nastojanju državne vlasti, koja makar i okolišajući vodi do zaplijene privatne imovine i do ukinuća vlastništva. Slušajući u Parizu predavanje o agrarnom zakonodavstvu jugonjemačkih država iskreno sam se divio takvoj skrupuljnosti u obrani privatnoga vlastništva, da su gdjekoji zakonodavstva prezala pred komasacijom samo zato, jer se komasacija zemljišta ne da provesti, dok se svi dotični posjedi ne proglaše jednom gromadom, te neko vrieme stari vlastnici faktično nemaju svojine, nego samo svoje idealne dijelove. U drugu ruku ti branitelji vlastništva upozoravaju, da se vlastništvo bez tradicije slabiti, osobito s obzirom na socijalističke zahtjeve i na socijalističku nauku, da je svako vlastništvo tativina.

Polazeći sa svoga stanovišta morao sam naravski ustati proti takvomu porezu, koji mjesto razmjernosti uvodi postepenos, koja ne može biti o ničem ovisna, nego o dobroj volji, dotično samovolji ove ili one saborske većine. Učinio sam to tim prije, što su na mene u istinu silno djelovale izjave socijalističkih pravaka, primjerice Kautskoga, da socijalizam ne će postići svoga cilja ravnim putem, t. j. naglom i občenitom konfiskacijom, nego okolišajući i plieneći najprije bogataše i imućnike sve to težim pogresivnim porezom.

Znam ja i predobro, da se ovako shvaćanje čini nedemokratskim. Ali to može tvrditi samo pristaša radničkoga ili proletarskoga demokratizma, koji otvoreno nauča, da nam nema družvenoga napredka, dok svi ne postanemo proletari, t. j. bezkućnici i dok ne promienimo samih temelja družvenoga uredjenja. No ja sam već na početku svoga djela na strani 25. spomenuo i naglasio, da „pravoga razmjerja medju izravnim i neiz-

ravnim porezima ne će i ne može biti, dok uz zemljistvu finansijsku i umnu aristokraciju i uz previše jednostranu demokraciju radničku ne dođe do doličnoga upliva i seljačka demokracija, koja prirodno predstavlja i kapital i rad, tradiciju i napredak“.

Ja naravski nisam mogao u spisu u finansijskoj znanosti bliže razlagati o svom seljačkom demokratizmu, koji je *dublji* i svestraniji od savremenoga agrarniza, naročito u aristokratskoj njegovoj formi, i koji je pod puno oprečan socijalizmu; ali je za čitatelja, a pogotovo za kritičara dosta, kad mu se spomene, kako ja u našem seljaku gledam i gospodara i radnika i čuvara tisućljetne kršćanske kulture i krčitelja onoga napredka, koji se zbilja može napredkom zvati.

Da ne bude nikakve sumnje o tom, kako je meni i seljački demokratizam samo jedan, ako i najvažniji dio obćega nazora o svetu i životu, i to takvoga nazora, koj se više priklanja s obzirom na socijalnu politiku tradiciji i konzervativizmu, da i za najradikaljnije promjene odabere put evolucije, a nipošto revolucije, da to bude posvema jasno, evo što sam napisao na st. 181.—182.

„Štogod se mislilo o današnjoj našoj prosvjeti, to je nesumnjivo, da je ona s družvenoga, t. j. s pravnoga i gospodarskoga gledišta, pak sa stanovišta morala i međusobnoga života u obće kud i kamo više plod tisućljetnih ljudskih muka i tisućljetnoga čovječjega izkustva, nego li rezultat pukoga umovanja. Smiona misao pojedinih ljudi samo je slaba mjesecina, koja na čas osvitiš i novu stazu zalatalu putniku, dok ljudski um u obće nije kadar stvoriti jasnoga sunca cielomu čovječanstvu. I zato, ako na ikojem području, a to sigurno na polju finansijskom vriedi ona narodna: Tko polako ide, dalje dodje. Promišljeni, ali zato ipak elastični konzervativizam najbolje je dakle ravnalo u svim finansijskim i poreznim stvarima, koliko se nova reforma ne oslanja na stečeno izkušnju od prilike jednaku kulturnih naroda. Pa još se ni onda ne smijemo prenaglići, jer ovakve reforme mogu biti kud i kamo zamašnije i sudbonosnije, nego promjena izbornoga prava i državnoga ustava“

Tko to pročita i prosudi, taj se ne će čuditi, kako se čudi „Pokretov“ kritičar, da meni „vodji seljačke stranke, demokratu i demagogu toliko imponiraju buržao Leroy-Beaulieu i njegov drug, ... pristaše staroga režima“. Oba spomenuta finansijska strukovnjaka nisu doduše pristaše staroga režima, ali i da jesu, bilo bi njihovo stanovišta spomenutomu momu stanovištu kud i kamo bliže, nego li izhodište socijalne demokracije i takvoga političkoga radikalizma, koji se vlada tako, kao da je čovječanstvo počelo živjeti tek od jučer.

Osim ovoga trostrukoga stanovišta držao sam se u cielom djelu već spomenutoga pravca: da budem što samostalniji, ali da ne nastojim biti originalan. A da ja znam biti samostalan, tomu je dokaz čitav moj dosadašnji život i rad, naročito moja dva djela „Moderna kolonizacija i Slaveni“ i „Savremena Evropa“, koja u slavenskom i neslavenskom svetu nadjoše toliko priznanja, a smijem reći i udjeljenja, koliko ni jedna hrvatska knjiga u obće, a Matična napose. Ako za tu činjenicu „Pokretov“ kritičar ne zna ili ne mari, to na stvari ipak ništa ne mjenja, to manje, što se o mom samostalnom prosudjivanju i djelovanju ljudi i prilika uvjero kod nas svatko, tko je sa mnjom makar samo jedanput razgovarao ili jednu jedinu moju stvar pročitao. I zato bi „Pokretov“ kritičar sa svoga gledišta bio bolje uradio, da je ostao kod onoga, s čime je počeo i završio, da sam ja siromak, nestrukovnjak, dapač i takva neznanica u finansijama, te ne znam ni ono, što obični laik. Mjesto toga taj kritičar sav ogorčen mi dovukuje i još to podrezuje, da sam ja „zapravo samo jedan jednostavni industrijalac, kapitalista, skutonoša bogatoga građanstva...“

(Nastavak sledi.)

Hrvatska bibliografija.

Sastavio Vj. Jakušić.

(Nastavak)

- List**, Samoborski list. Ljetovališni vjesnik. Izlazi 1. i 15. u mjesecu. III. 1908.
- List**, Šumarski list. Organ hrv.-slav.-šumarskoga družtva. Tečaj trideset i prvi. Zagreb 1907. 8°. IV + 472 str.
- Ljubić Josip**. Hrvatska danica. Tečaj IV. Zagreb 1907.
- Lobmayer Anton dr.**, Primaljstvo. Ućevna knjiga za primanje. Sa 78 slike. Četvrti izd. Zagreb 1906. 8°. XVI + 337 str.
- Lorković Ivan**. Govor dra. Ivana Lorkovića, nar. zastupnika kotara valpovačkoga izrečen u adresnoj razpravi u hrvatskom saboru dne 17. prosinca 1906. 4°. 21 str. Zagreb.
- Lorković Gavro**. Glas naroda. Zagreb 1907.
- Lukarić Sime**. Kronološki i alfabetički našastnici k sborniku zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju za godine 1897. do polovice godine 1907. U Zagrebu 1907. 8°. (1) + 212 str.
- Luč**. List hrvatskog katoličkog daštva. God. III. Zagreb 1907.—1908. 8°. 616 str.
- Lukšić Matija F**. Prvo cvieće. Zadar 1908. 8°. 63 str.
- Ljetopis Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti** za godinu 1905. 20. svezak. U Zagrebu 1906. 8°. 205 + (1) str. — Godina 1906. 21. svezak. U Zagrebu 1907. 8°. 214 + (1) str. — Godina 1907. 22. svezak. U Zagrebu 1908. 8°. 246 + (1) str.
- Machnik-Špiranec Luka**. Gostioničarski List. Zagreb 1907.
- Magdić Pero**. Naše Pravice. Varaždin 1907.—1908. God. IV. i V.
- Magier Rudolfo**. Prijevod savremene hrv. omladiinske književnosti. Ponatisnjeno iz „Ped. Letopisa“ „Slov. Sol. Matic“. Svezak VII. U Ljubljani 1907. 8°. 19 str.
- Magier Rudolf Franjin**. Zapisci sa sela. Osijek 1907. 8°. 142 + (5) str. — Rasad I. knjiga. Valpovo 1908. Fol. 42 str.
- Maiores pseud.** — Rössler. Erato. 1908. 8°. 60 + (2) str.
- Majcen Juraj**. O kubičnoj hiperboli. (Preštampano iz 165. knjige „Rada“. Zagreb 1906. 8°. 25 str.)
- Majcen Juraj**. Prilog centralnoj projekciji prostora sa četiri dimenzije. (Preštampano iz 165. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) U Zagrebu 1906. 8°. 13 str.
- Majcen Juraj**. Sintetična istraživanja prostorne krivulje 5. reda druge vrste. (Preštampano iz 171. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) U Zagrebu 1907. 8°. 42 str.
- Majević M.** Sveti Pavao. Zagreb 1908.
- Maldini Rudolf**. Ruže i lijerovi. Pjesme, priče i pripovijesti hrvatskoj mladeži. Zagreb 1908. 8°. 48 str. — Iskrice i aforizmi. Osijek 1908.
- Malinar Mate**. Moderna biblioteka za krunu. Zagreb 1908. (Mance Mirko.) Slobodna Misao. Naklada Slobodne Misli. Zagreb 1907. 8°. 23 + (1) str.
- (**Manzoni Alojzije**) Darak siročadi betlehemskoj. Zagreb 1907. 8°. 16 str.
- Maraković Ljubomir**. Luč. Zagreb 1907.—1908.
- Maretić Tomo Dr.** Hrvatska čitanka za II. razred srednjih učilišta. Sedmo izdanje. Priredio Ivan Šarić. Zagreb 1906. 8°. VIII + 248 str.
- Maretić T.** Metrika narodnih naših piesama. (Preštampano iz 168. i 170. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) Zagreb 1907. 8°. 200 str.
- Marijanović Stjepan**. Mali, Žurnal. Zagreb 1907.
- Markov Martin**. Marija posrednica naša. Molitvenik na čest B. D. Mariji. Zagreb 1908. 8°. 654 + 9 str.
- Marković Franjo**. Izabrane piesme Augusta Šenoe. Zagreb 1908.
- Marković Ivan**. Izabrane poslanice sv. Jeronima. Zagreb 1908.
- Marković pseud.** Štok Ferček. Špajsna pripečenja. Šaljive crticice. Preštampano iz „Dnevnoga Lista“. Zagreb 1906. 8°. 71 str.
- Marković Radovan**. Liječnički vijestnik. God. XXIX. Zagreb 1907.
- Markušić J.** Život i rad Ivana Ivana Frane Jukića. Preštampano iz „Serafinskog Perivoja“ Sarajevo 1908. 8°. 121 str.
- Markušić Ber. O.** Krvavi Behari. Sarajevo 1908. 8°. 93 str.
- Martinović Ferdo**. Pučka predavanja izdaje hrvatsko društvo za pučku prosvjetu. Sveska 1. O praznovjenju. Prof. dr. Ferdo Martinović. Zagreb 1908. 8°. 24 str.
- Marrya F.** Bilo je nekoč . . . Zagreb 1907. 8°. 41 str.
- Marryat Hoffmann**. Na pustom otoku ili brodom lade „Pacifika“. Zagreb 1908. 8°. (1) + 139 + (4) str.
- Masaryk T. G.** Govor zastupnika profesora Dra. T. G. Masaryka u debati o provizornom proračunu dne 20. srpnja 1907. u zastupničkoj kući. Šibenik 1907. Nakladom „Kremenjaka“. 8°. 27 str.
- Matasović Luka**. Uporaba pogodbe. Zagreb 1908.
- Matejlan Anggeo**. Dan. Split 1907.—1908. Godina V. i VI.
- Matić T.** Nepoznati Dubrovčanin o smrti Petra Zrinskoga. Berlin 1908. Sonderabdruck iz „Zbornika u slavu Vatroslava Jagića“. 8°. 5 str.
- Matijaca B.** Miljenko i Dobrila. 4. izd. Zagreb 1908.
- Maupassant Guyde**. Pripovijesti. Preveli M. i K. Izdanje i naklada: Mate Malinar, Zagreb 1908. 8°. 110 + (1) str.
- Mayer Milutin**. Dolazak Hrvati. Povjesna pripovijest iz VII. vijeka. Zagreb 1908. 8°. 264 str. — v. Knjižnica, Pučka — izdav. društvo svetojer. Knjiga CLII.
- Mažuranić Vladimir**. Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Napisao Vladimir Mažuranić. Svezak I. (9 — čtenja.) Zagreb 1908. 8°. 176 str.
- Medved Josip**. Čitanka za gluhanjem. Drugi dio. Grada za govorne oblike i zornu obuku u III. razredu. Zagreb 1907. 8°. VI + 186 str.
- Metelka Milan**. Uvjeti umnog gospodarenja. Križevci 1906.
- Mickiewicz Adam**. Soneti. — Romance i balade. — Gražyna. — Konrad Wallenrod. Preveo: Isa Velikanović. U Zagreb. Izdala „Matica Hrvatska“ 1908. — v. Prievedi novih pjesnika. Sv. 2.
- Miholić Stanko**. Hrvatska stenografija po sustavu Gabelsberger-Magdićevu. Priredio Prof. Stanko Miholić. Četvrti prerađeno izdanje. Zagreb 1906. 8°. III. + 67 + 58 str.
- Milaković Josip**. Marko Kraljević i Gjerzelez-Alija. Fragment narodne pjesme. Dopjevalo ga Josip Milaković. Sarajevo 1906. 8°. 7 str.
- Milaković Josip**. Trnski. Spomen na književnu 70-godišnjicu (1837.—1907.). Sarajevo 1907. 8°. 35 str.
- Mičinović A.** Pokoj. Zagreb 1908.
- Miler Ferdo Ž.** Posljednja straža. Zagreb 1906.
- Miler Ferdo Ž.** Pobratim zabavni i poučni list. Zagreb 1908. God. XVIII.
- Milović J. Ivan**. Naše Narodne Piesme. Knjiga druga. Zagreb 1908. 8°. 101 + (1) str.
- Mirko pseud.** Nova Pjesma o Smrti nevine djevice Zorke Škarice iz Šibenika. Zidar 1906. 8°. 48 str.
- Mirković Petar**. Učitelj za samouke, mlade i stare (analafete — nepismene) i za školu. Zagreb 1908. 8°. 40 + (10) str.
- Misao**, Slavenska Misao. Ex — „La-Penseé Slave“. God. XX. Trst 1907. Fol°. — God. XXI. Trst 1908. Fol°.
- Mitrović A.** Glazbeni vjesnik.

- Moličvenik sestara milosrdnica.** Zagreb 1908. 8°. 284 str.
Nacrt osnove zakona o gradnji i uzdržavanju municipalnih i občinskih cesta te željezničkih provoznih cesta. Zagreb 1907. 8°. 51 str.
- Napotnik Mihajlo.** Sveti Pavao apostol svijeta i učitelj naroda. Pohrvatio Marko M. Majević. Preštampano iz „Katoličkoga lista“. Zagreb 1908. 8°. 232 + (4) str.
- Napredak!** Glasilo socijalno demokratske stranke Hrvatske i Slavonije. Godina II. Zagreb 1907.
- Napredak.** Časopis za učitelje, uzgajatelje i sve prijatelje mladeži. Tečaj četrdeset osmi. U Zagrebu. Izdao hrvatski pedagogijsko-književni zbor. 1907. 8°. (6) + 824 str.
- Napredak.** Hrvatski narodni kalendar za godinu 1907. Sarajevo 1906. 8°. 141 + (56) str.
- Narod.** List za narodno gospodarstvo i društvena pitanja. God. IV. 1907.
- Narod,** Hrvatski narod. Izdavač „Hrvatska nakladna zadruga“. Odgovorni urednik: Luka Šoški. Zagreb 1907. God. XVI. Fol^o. 52 broja.
- Nazor Vladimir.** Krvavi dani. Historijski roman iz istarske prošlosti. Zagreb 1908. 8°. 271 str.
- Nehaj.** God. I. Rijeka 1906. Fol^o. Izišlo samo 8 brojeva.
- Nenin Petar.** Nauka o geometrijskim oblicima kao uputa u geometriju i u prostoručno crtanje. Za učenike I. razreda srednjih škola. Zagreb 1907. 8°. 62 + (1) str.
- Nenin Petar.** Počela geometrije za niže razrede realaka i realnih gimnazija. III. dio, za IV. razred. VII. prerađeno izdanje. Zagreb 1908. VI + 89 str.
- Nenin Petar.** Računica za niže razrede srednjih učilišta. Zagreb 1907. 8°. 287 str.
- Nezavisnost.** Bielovarsko-Križevački vjesnik. Godina I. Bielovar 1906.—1907. Fol^o. 52 broja.
- Nikles Petar.** Obrana u borbi Proti Modernom Bezwjertstvu II. Spljet 1906. 8°. 161 + IV str.
- Novak Ivan N.** Istina o Medjumurju. Zagreb 1907. 8°. 43 str.
- Novak Milan.** Propisi o crkvenoj gradjevnoj dužnosti. Zagreb 1908. 8°. VII + 305 + (1) str.
- Novak Mirko.** Lamentacije ili tužbalice priredjene za veliki tjeđan. Zagreb 1906. 8°. 268 + (1) str.
- Novak Vjenceslav.** Iz života za život. Pjesme i pripovijetke za mladež. Zagreb 1907. 8°. 106 + 2 str. — v.: Knjižnica za mladež. Izdaje hrv. pedag.-književni zbor. Knjiga 4.
- Novine,** Magjaroniske „Narodne Novine“ od 26. veljače 1908. broj 48. Zagreb 1908. 1 list (1 str.) letak.
- Novine,** Narodne novine. God. LXXVII. Zagreb 1907. Fol^o. 350 brojeva.
- Novine,** Sriemske Novine. XX. tečaj. Vukovar 1907. Fol^o. 105 brojeva.
- Novosel Marko.** Hrvatski Zagorac. Zagreb 1906. God. II.
- Novosti,** Humoristički kolendar Novosti 1909. Zagreb 1908. 8°. 80 + 8 str.
- Novosti.** Zagreb 1907. Fol^o. 159 brojeva.
- Obćinar.** Tiednik za upravu i javnu sigurnost. God. XXV. Zagreb 1907. 4°. 3 + 416 str. (52 broja).
- Obradović Milan.** Putnik po cijelom svijetu.
- Obradović Milan.** Rebbač.
- Obzor.** Jutarnji list. God. XHVIII. 1907. Fol^o. 351 broj. -- Popodnevni list. Fol. Zagreb 1907. 352 broja.
- Ognjište.** Domaće. God. VIII. 1907.—8. Izdala udruga učiteljica kraljevina hrvatske i slavonije. Zagreb 1908.
- Ogrizović Milan.** Hrvatski pripovjedač. Priredio: Milan Ogrizović. Zagreb 1907. 8°. XI. + 244 str.
- Opažanja** oborina i vodostaja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji godine 1906. Sastavio: kulturno-tehnički odjek kralj. hrvat.-slav.-dalm. zemaljske vlade. Zagreb 1907.
- Opit Hinko.** Marijine Kongregacije. Kratak uvod u razumijevanje Marijine kongregacije. Preveo: S. S. Zagreb 1908. 16°. 38 str.
- Organizovanom radništvu Hrvatske i Slavonije!** Zagreb 1906. Fol^o. 1 str. (letak.)
- Oršanić-Likotinović Drag.** Zavičaj. Varaždin 1906.
- Ortner Stjepan Dr.** Jedinstven cilj u našemu socijalnom radu. Predavanje obdržavano u zboru družbe „Braće hrv. zmaja“. 19 str.
- Osvrt na razvoj narodnoga gospodarstva u području trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju u Osijeku tečajem godine 1906.** Osijek 1907. 8°. 79 str.
- Osvrt na razvoj narodnoga gospodarstva u području trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju u Osijeku tečajem godine 1907.** Osijek 1908. 8°. 127 str.
- Osvada,** Krvna osvada Židova. S kršćanske strane progudjeno. (Prijevod iz njemačkoga.) Zagreb 1908. 8°. (2) + 58 str.
- Ožanić Stanko.** Tečaj IV. Gospodarski i Vinogradarski Koledar za godinu 1908. 8°. 277 str.
- P. V. Divorcij.** Razgovor o rastavi ženitbe. Spljet 1906. 8°. 60 str.
- Pajenjen J. F.** Život u Mareci. Doživljaji mlada iseljenika Zagreb 1907. 8°. 179 + (2) str.
- Parmačević Stjepan.** Lirika. Zagreb 1907. s. t.) 8°. 58 + 2 str.
- Pasarić Josip.** Derenčinova Ladanjska opozicija. Zagreb 1908.
- Pavelić Ivan.** Dragi kamen. Kostajnica 1906.
- Pavelić Ivan.** Izvorna pripovijest. Što tko čini, sebi čini. Za odrasle i mladež. Kostajnica 1906. 8°. 107 + (1) str.
- Pavletić Krsto.** Nastavni vjesnik list za srednje škole. Zagreb 1908.
- Pazman Josip.** Katolički list. Zagreb 1907.
- Pčela,** Hrvatska organ hrvatsko-slavonskoga pčelarskoga društva. XXVII. tečaj. Osijek 1907. 4°. (2) + 92 str.
- Pejić A.** Domaće i strane nekoje životinje. Sarajevo 1908. — v.: Rara M.
- Pekar,** Hrvatski pekar. List za promicanje pekarskog obrta i mlinске industrije u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. God. VIII. Zagreb 1907. Fol^o. 24 broja (96 str.)
- Penjić Bogdan,** Hrvatska pčela. Tečaj XXVII. Osijek 1907.
- Peršić Ivan.** Govori Ivana Peršića zastupnik alli. kotara zagrebačkoga na hrvatskom saboru u Zagrebu. Zimsko zasjedanje 1906.—7. Zagreb 1907. 8°. 207 + (1) str.
- Petranović Spiridon.** Varnice (1904.—1907.) Crtica knjiga: I. Osijek 1908. 8°. 132 + (3) str.
- Petričević V.** Prammer-Polaschakov školski rječnik za Cezarov galski rat. Beč 1908.
- Pinter Robert.** Njemačka čitanka za VII. razred srednjih učilišta. II. izd. Zagreb 1906. 8°. VI + 279 str.
- Pinter Robert.** Njemačka čitanka za VIII. razred srednjih učilišta. II. izd. Zagreb 1907. 8°. VII + 263 + (1) str.
- Pisačić pl. Mirko.** Politički škandal ili Nastičijada. Zagreb 1908. 8°. 7 str.
- Pisačić Mirko.** Hrvatska Hrvatom. Zlatar—Zagreb 1907.
- Pisci,** Grčki i rimski pisci o hrvatskim komentarom za srednje škole. Ciceronov Prvi govor protiv Katilina. Priredio: M. Kuzmić. Zagreb 1907. — Sofoklova Antigona. Priredio: Martin Kuzmić. Zagreb 1907. — Salustije: Rat s Jugurtom. Priredio: Martin Kuzmić. Zagreb 1907. — K. Tacita: Razgovor o govorništvu. Priredio: M. Kuzmić. Zagreb 1908. — Vergilije. Priredio: M. Kuzmić. Zagreb 1907.
- Pivčević Ivan i Jakov.** Nakon sto godina od ukinuća poljičke knežije. Letimice kroz Poljica i poljičiku povijest Ivan i Jakov Pivčević. Preštampano iz Srdja. Dubrovnik 1907. 8°. 68 + (3) str.
- Pivčević Ivan.** O postanku Poljica. (Preštampano iz Programa spljetske gimnazije za škol. god. 1906.—1907.) Spljet 1907. 8°. 29 str.
- Pivčević Ivan.** Pomen nekolicine Poljičana. (Preštampano iz „Našeg Jedinstva“.) God. 1907. Spljet 1907. 8°. 149 str.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 7-8 U ZAGREBU, DNE 25. VELJAČE 1909. GOD. IV.

Mirko Lopašić.

(1781.—1838.)

Jedan od preteča ilirskoga preporoda.

Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

Važna je bila ta uredba francuzkih municipija u Iliriji u smislu dekreta od 15. travnja 1811. Pošto Karlovac nije imao jošte 5000 stanovnika, opredieljeno mu je bilo gradsko vijeće s mairom i dva adjunkta, ali je Karlovac dobio dvadeset vjećnika, koji broj bio je namienjen samo obćinam sa više od 5000 duša. Karlovačkoga maira naimenovao je poput maira u poglavitim gradovima Ilirije u Ljubljani, Trstu, Zadru i Dubrovniku sam imperator Napoleon, a ovaj odabere karlovačkim mairom odlična i imućna trgovca, bivšega gradskoga senatora Josipa Šporera, rodom iz Broda na Kupi. Inštalacija novoga municipalnoga vijeća za glavnu obćinu karlovačku, obavio je po nalogu intendantu bivši kapetan Mirko Lopašić, koji je sada s Jakovom Čopom stupio kao adjunkt u municipalno vijeće.* Tajnikom municipija bje odabran francuzkomu jeziku vješti Ivan Vizendels.

Kako je Mirko Lopašić u istini slovio kao osoba spretna i vješta, dokazom su mnoge stvari.

Kad su iz Karlovca g. 1813. protjerani Francuzi, bio je prvi Mirko Lopašić, koji je u Karlovac donesao viest, da se približuje austrijska vojska.

General Laval Nugent prošao je sa svojim četama već 17. kolovoza Rakov potok a 18. i 19. kolovoza zaposjela je austrijska vojska, stojeći većinom od varaždinskih i slavonskih graničara i hrvatske insurekcije i banderijalaca, Jastrebarsko i Draganić.

* Lopašić Rade, Karlovac. Poviest i mjestopis grada i okolice Zagreb 1879. st. 79.

Trebalo je, da Karlovčani što ljepše u susret podju pred austrijsku vojsku.

Dogovoriše se i poslaše u susret generalu Lavalu Nugentu Mirku Lopašiću, a s njim još Nikolu Šebetiću, Alojzu Duquenoisa, Ivana Pavlića, te Krstu i Jovana Kostića. Svakako su bili uvjereni, su ti njihovi uglednici podobni uvjeriti austrijskog generala o lojalnosti Karlovčana.

U istinu niesu se prevarili, jer je uz ove druge osobito Mirko Lopašić postao miljenikom nove uprave.

On je dakako uezeo pero u ruke i brže progjevao veseli dogodaj, da je Austrija opet zagospodovala Karlovcem.

Odmah izda novu pjesmu, u kojoj se nije žacao opsovati uspomenu svojeg prijašnjeg gospodara Napoleona, koga prozva „tamnim mjesecom“ dok je Franjo I. sjajno sunce.“

Pjesma ima naslov:

„Preporod grada nad Hrvati Karlovca dana 20 Veliko-Mashniaka u Letu 1813. doxiviljen. Po Imbrichu Lopashich Domoroczu. U Karlovcu z dopuschenjem Ztariih.“

On se u toj pjesmi veseli, da je moć cara Franje opet zasajila u ovim stranama.

Misec taman kroz četiri
S koro leta sva znemiri
Mutil se je nad Hrvati
Ke spoznaše da su jaki
Al nut sunce se rodiše
Moći njemu sve uzmiše
Ke u tmici i bludnosti
Usadil je vnođih kosti.

Mjesec je, kako rekoh Napoleon, sunce Franjo I., „Primi nas za sinke tvoje, kano majke koje doje . . .“

Zanimivo je kako završuje pjesmu:

Bog predobri ti poživi
Našeg Oca: Cesara,
Nam Feranca jedinoga
Zmožnog kralja Ugarskoga

Još našega branitelja
Excellenc Ravnitelja
Od Hrvatskog nam orsaga
Svim Vrhovca poznanoga.

Bog ukripi i ostale
Sve kolike generala
V kojem Radivojević
Nugent, Čivić i Rebrovic

Ki sužanstva francuzkoga
Oslobodil Hrvatskoga
Puka uvik hrabrenoga.
Svog postva jedinoga.

Pisma ova za uspomen
Nek bu ovak velim Amen
Svem narodu ilirskomu
A najbolje hrvatskomu.

Pjesma, kako se vidi, nije ni najmanje poetičnom, ali svakako je zanimivi dok menat duše jednoga hrvatskoga patriote u ono doba.

Možda će se tko i naljutiti na Imbru, što je tako promjenljiv u svojoj politici, al svaki takav učinio bi mu krivo. Treba sarmo pročitati povjest onih dana i svakom će biti jasno, da drugačije nije moglo biti. Car Franjo predao je Hrvatsku bez računa Napoleonu i sam zahtjevalo da novi gradjani Francezke slušaju njegovu zapovijed, za to je trebalo, da se naši snadju u u novim prilikama, a da ne postanu za glavu kraci.

Jer je to napokon stvar neugodna, moralo se je naći naime, kako da bude vuk sit i koza ciela.

Onda ne znamo, što se je s Mirkom do gadjalo, tek znamo to, da mu je 8. travnja 1818. umrla žena. On izdade tiskanu hrvatskim jezikom osmrtnicu za njom, koja se je do dana današnjega sačuvala. Hrvatska osmrtnica i hrvatske objave u ono doba „latinštine“ nisu bile ništa neobična. Dokazuje to i vjenčana tiskana objava slavnoga Janka Draškovića, što se čuva u zagrebačkom gradskom muzeju.

Osmrtnica, o kojoj govorim, a koja je ried kost, glasi:

† Odlučio je Stvoritelj sveta na moju najveku žalost mene na 17 ovoga u pol dvanaest u noći, to jest na treti dan poroda ljubljenom drugaricom mojom Franciskom rodjenom Erdeljac u 27. života 9. pako skoro zakonstva našeg ljubljenog godišća budućoj življenju, po prijeti Svi Sveti Sakramenti, na ovom Čalarnosti Viku raz-

lučiti; tugu i nesriću moju nikad izliečit moguću svima mnogo vrednem i poštuvanim gospodam priatelom i znancem mojem i pokojne predrage drugarice moje, u kojeh ljubav mene i drobnu šesteru dicu moju preporučajuć, takove takodjer pokorno moliti podufam se, da na pokop mrtvog tiela njezinoga, koje se 19 ovoga ob 4 uri po poldan kod cirkve Dubrovičke pokopano bude, kako ti i na Rekvie, na 20 ovoga u farnoj cirkvi Dubrovačkoj, i na 25 u kapeli sv. Barbare ob 8 Uri obslužavale se budu, potruditi dostoju se. Dana 8. aprila 1808. nesrečni

Imbro Lopashich

Da je Mirko Lopašić morao bit i uzorni gospodar, koji je ljubio vrtljarstvo dokazom je, što je postao g. 1830. članom začastnim bavarskoga društva „die praktische Gartenbaugesellschaft in Bayern. Bio je u ono doba sudbeni odvjetnik i gradski kapetan.

Udovički život nije se dugo svidjao Mirku i on zaprosi i dobi kćer uglednoga karlovačkoga gradjanina Magdu Dobrilovicku.

Da je čovjek, koji je već u najmladjoj dobi, kako ćemo se uvjeriti doskora, bio patriota, morao s oduševljenjem pozdraviti ilirski pokret, to je jasno. To bismo zvali i onda, da nam se nije sretnim slučajem uzčuvalo vlastoručno pismo Mirkovo, koje nam pokazuje, kako je mislio o našem Gaju i slavnom njegovom preporodu Hrvatske.

Eto toga pisma u cijelosti. Pisao ga ocu preporoda Ljudevitu Gaju. Glasi ovako:

Neizmernost ljubavi, koju ja kano rodjen Hrvat od maloletne moje dobe prema predragoj otačbini moji imam i dok živio budem, imati neprestanem, mene usiluje, njima visoko učeni gospodine, zemlje hrvatske kinč, za njihove trude i aldove, koje oni za naroda našega slavu i očišćevanje govora kod najmilostivijeg našega cesara i kralja Veličanstva Franje I., kojega, za sreću sviju narodov njemu podloženih, Bog dragi još ne izgovorena leta poživi, izhodili jesu i učinili budu moju dužnu i iz temelja srca moga izlazeći, zahvalnost dopridonesti. — Bog svega stvoritelj daj njima ljubljeni zemljoljub vrnoga i nebrojena leta u zdravlju i zadovoljnosti, koju si želiju sprovoditi, o Bože, daj i ukorenij ljubav zemljoljubeznosti u svim Hrvati, i oni da koji na sviju narodov nenavidnost u virnosti i hrabrosti prvi jesu i u izvršivanju govora (našega) domorodnoga njih nasliedovali budu, ukorenij Bože jednomislosti, temelj, odhi i nesložnosti bolest, daj o Bože da mi svi Hrvati, akoprem u različitim stranah i vladanjima i zakonima živući, i govor naš različit imajući, na spodobu sviju narodov naš pravedni govor, obljudimo i za korist občinsku u očišćavanju govora našega jedan drugomu povedamo se i ono samo zaprimimo, što od vekše narodu našega strane za slavu i jedinstvo

zavtiva se. Nitko zmed sviju, koji bijaše, piscev biše, koji hrvatsko negda kraljevstvo od morja adrijanskoga i vode Cetine, Dunava i Drine bilo jest, znao ne bi, nitko takodjer nalazi se, *koji znao nebi, da Hrvati, Dalmatinci, Slavonci i Bošnjaci sada zvani oni isti stari Hrvati jesu, kojima kralji negda hrvatski vladalaše i Hrvati se zvaše.* Odbacimo anda od nas duha nesložnosti sjednimo se, za cilj želju slave naše zadobiti svi tak gornji kao doljni Hrvati, i svi oni, kojima na slavi narodnog našeg govora ležeće jest i biti mora. Znadem ja da koraki i čini njihovi, visoko učeni gospodine, oni jesu, koji ne drugač, nego, prvo izvoljeni jesu, sada stoprv dokučiti se mogu.

Naj primiju anda ljubljeni otačbeniče ovu moju pohvalnost za njihovu od nijednog do sada Hrvata izvoljenu i učinjenu ljubav otečevstva, s onim srcem, s kojim ja njime nju obznanujem i za koju ja, dok živio budem, zadobiti tražit nigda neprestanem.

U Karlovcu dana 30. Prosinca 1835.

Visokorečenoga gospodina Sluga i otačbenik

Imbro Lopašić v. r.

Ovo pismo jest u istinu dokumenat vrlo važan. Iz njega se vidi, kako je mnogo prije Starčevića jedan Karlovčanin Imbro Lopašić nglasio, da su *Hrvati, Dalmatinci, Slavonci i Bošnjaci sada zvani, oni isti stari Hrvati, kojima su negda hrvatski kralji vladali i koji su se Hrvati zvali.*

Zaista ovaj list iz g. 1835. dok još nije bilo današnje narodnostne borbe u nas, pokazuje, kako je bila budna svijest hrvatska u toga čednoga sina Karlovca, koji zna, da se je hrvatsko kraljevstvo protezalo od jadranskog mora i vode Cetine do Dunava i Drine“.

Iste godine, kad je to pismo pisao, rodi mužena Magdalena Dobrilović 20. svibnja (1835.) sina Radoslava.

Bio je to naš hrvatski historik i rodoljub Rade Lopašić, koji je nasledio vrline svoga oca i još više digao rodu čast i slavu svojega roda, obo-gativši hrvatsku znanstvenu knjigu mnogim zna-tnim djelima, te prodičivši svoje rodno mjesto za-sluzio krasni mramorni kip, što ga je dobio u Karlovcu.

O njegovu životu, poslije toga pisma, niesam mogao mnogo saznati. Znam samo toliko, da je od g. 1836. do 1838. bio gradskim sudcem.

Umro je 31. siječnja 1838.

Koliku je ljubav uživao u svom rodnom mjestu, dokazuje i posmrtna pjesma, koju su mu rodoljubi Karlovčani posvetili.

„Pokojnom počitanešem Mirku Lopašiću već slavnih županija stola sudbenog prisjedniku i slobodnog kralj. varoša Karlovca začastnomu sudcu pri ukopnoj misi pevano 31. prezimica (siječnja) 1838.“

Smrti prika, smrti huda,
Tvojoj kosi tko će uteći
Tko se rodi, svaki mora
S tvog zamaha mrtav leći

Ti nit paziš na gospodstvo
Nit na snagu krepkog muža;
Jednom — srpa tvog oštRNA,
Kog zadene, na les pruža.

Ak!.. i evo sada pružaš
Gorkom tvojom nemilosti,
Tužnoj djeci čacka dragu,
Na postelju od vječnosti.

Nesmiljena! Zar te niesu
Umoliti mogle suze
Obitelji razcviljene,
Da ga pustiš iz te uze!

Nit uzdasi prijatelja,
Ki — oko odra tužno stahu,
I da im ga opet vratиш
Sužnim okom te moljahu?

Zalud, zalud, ne umoljiva
Plen tvoj nazad, kad si dala?
Ah! obieg' si prijatelja
Svim na žalost ukopala.

Pokoj dakle Gospodine
Vječni daj mu stve milosti
I da bude s tve dobrote,
Rajskih dionik ugodnosti.

Da saznam, kakova je tradicija o njemu ostala u porodici, pisao sam Dušanu Lopašiću, uredniku „Svetla“ u Karlovcu. Na nj sam se obratio radi nekih podataka o njegovu djedu. On mi je odgovorio ovo:

Imbro Lopašić bio mi je djed, te ne bih Vam mogao saobćiti osobno utiske, jer jer on mnogo prije moga porodjaja umro, kao načelnik i sudac karlovački. O njemu čuo sam pripovjediti otca i stričeve, a u Karlovcu pričahu mi stariji ljudi dosta zanimivih crta o tom mužu. U koliko mi ne izpadoše iz sjećanja, u glavnom ču, da ih ovdje nanižem. Imbro Lopašić potječe od obitelji, za koju predaja veli, da je iz Bosne i da ima narodno plemstvo sa pridjevkom „Jajački“ (po gradu Jajcu a iz Bosne). Nekoji tvrde, da su Lopašići bili muslimani i da su pokršteni u Karlovcu. O tome dvojim, već držim, da je porieklo bosansko. Imaju svoj pečat i grb, koji sjeća na bosanski grb. Lopašići zvahu se nekoć Lopaići, a moj otac Slobodin pisao se je Lopašić—Lopaić. Nekoji Lopašići podpisivahu se sa „pl.“ Djed to nije nikada činio. U ostalom o Lopašićevom plemenu napisao je Radoslav Lopašić monografiju, koja se možda nalazi u jugoslavenskoj akademiji medju njegovimi rukopisi, poklonjenimi iza njegove smrti. Tu monografiju imao sam u ruci i čitao joj početak. Uvezana je to ciela knjiga, ali ne znam, da li je stric Rade dovršio ikad to djelo.

Imbro Lopašić govorio je četiri jezika: hrvatski, magjarski, latinski i njemački. Bio je za ono doba čovjek velike naobrazbe, odličan go-

vornik i uglednik u Hrvatskoj. Uvažavahu ga u banskih i biskupskih dvorih, dapače i ban i biskup bili su mu svjedoci, kad je od Beča zatražio potvrdu narodnoga si plemstva. Kako je u Beču prošao, jedina je crtica, što sam napisao o njemu. Nije bio niti visok, niti nizak, srednja rasta, pun, crnomanjast. Slika (uljena) nalazi se domu strine mi Ivke Lopašićke rodj. pl. Vranicanke u Zagrebu u bivšoj Miškatovićevoj vili u Jurjevskoj ulici. Ona će Vam ju drage volje odstupiti. Tamo se nalazi i slika pradjeda mi Mihalja Lopašića, karlovačkoga poklisara na požunskoj dieti. Imbro Lopašić učio je pravo u Požunu. Bio je dva puta oženjen, te su se djeca prvoga braka u velike razlikovala od one drugoga. Iz prvoga braka sva su i ona i njihovi potomci nalični na oca, dotično djeda, dok ona iz drugoga braka svojoj majci dotično babi rodj. Dobrilović (Moj bratić Mane, sin strine mi Ivane, cieli je licem naš djed, samo je nešto veći).

U Zagrebu živi još unuk Imbre Lopašića c. i kr. kapetan u miru bratić mi Hugo Lopašić, koji je nešto stariji od mene, koji će Vam gospodine, više toga dozнати i rado će to učiniti, da Vam bude na usluzi . . .

Sjećam se, da sam na obiteljskom imanju Hrčiću našao pred mnogo godina njemačku prigodnicu posvećenu njemu od gradjanske garde. Bio je neki sonet, gdje mu hvali čovječe i gradjanske kriepostli i vrlina. Vele, da je bio silno strog i u kući i vani, ali uz to čovjekoljub. Kad kovim bijaše patriotom dokazaše mu sinovi. U kući govorilo se samo hrvatski. Kad bi on došao na trg, ustajale bi piljarice sa sjedala. Nosio se „hrvatski“, a to se onda nazvalo „magjarski“, surku, sare dokoljenice sa ostrugami, krvnenu kapu. Mnogo je držao do sebe i do svoje časti. Svojim kmetovom bijaše vrlo dobar, jer se sjećam, kako mi ga hvalili seljaci, a jedan 80 godišnji seljak reče mi otvoreno, da je kmetija bila bolja po nje, nego li sadanja paorija. Umro je prehladiv se na instalaciji biskupa Haulika (?) u Zagrebu, te je sahranjen u raci dubovačke župne crkve. Tuj je dugo vremena nad rakom visila na lievoj strani crkvena boka limena ploča nadgrobница. Stric Rade govorio je, da će mu podići kameni epitafij, nu i on umre prije nego li se je to izvelo.

U sveučilišnoj knjižnici čuva se rukopis Lopašićev, koji ima naslov:

Pisma od Puta y Sivlenya Imbre Loppashicha, a ne Loppaicha kak nekoteri hote, Leta 1802 3. izpevana, y prepissana od istog Putnika Harvachana Lickko-Karlovačkoga, y daruvana Szlavnoj domovini szvojoj. Letta gori rechenoga Dana poszlednoga Junia u Pesti u Vugerzkom kraljevstvu dogotovljena.

Taj rukopis ima 18 listova u velikom foliu, a na drugoj strani nosi latinske citate: Si nisi non esset, quilibet felix esset, Sed pauci sunt visi, qui caruere nisi recent Tempora . . .

Insigne Regni Croatiae

Candius et rubeus Color hoc variatur in agro
Invitans sortes ad mea fata vagas.
Scilicet hic jacitur dubii alea saepe gradivi
Vulneror, at nullo vulnere candor obit.

Na Horvacki preobrnjena tabla po E. L.

Vernost i gjegjernost src po ovim liva se polju
Pozivajuća dila, na moju sriću dvojena
Akprem pripeti se većkrat majdan obvih dvojeni
Ranim se, al ranu virnost uvik pridobi moja.

Mimo te ima još i citat iz Seneke: Nolo placere quibus displicuisse laus est. Seneca.

Lopašić opisuje u toj svojoj dugačkoj pjesmi put u Ugarsku. Pjesma je razdieljena na pojedine odsjekе, koji imadu sliedeće naslove:

1. Vila Kotarkinja na hrvatske vile (50 stihova);
2. Odgovajja vila Karlovkinja (34 stihova);
3. Odhodak iz Karlovca grada (36 stihova);
4. Zagreb (32 stihova), Varaždin (6 stihova);
5. Iz Hrvatske zemlje (18 stihova);
6. Pričešenje vu Glubokom selu (86 stihova);
7. Šopron (30 stihova);
8. Požun (28 stihova);
9. Gjura (36 stihova);
10. Budim (10 stihova);
11. Pešta (61 stih);
12. Pohadjanje vu Pešti zemljakov (34 stihova);
13. Pričetak neprijateljstva u Pešti (36 stihova);
14. Branjenje poštenja svoga (26 stih.);
15. Posli Imbrini (16 stihova);
16. Preporučenje sebe supremuš-komešu to jest velikomu glavaru (34 stihova);
17. Pričetak na cenzuru pripravljanja (46 stihova);
18. Imbro pomiriti s Mikom želil si je (64 stihova);
19. Još vekše Imbra vu Pešti neprilike (190 stih.);
20. Skušavanje Imbre (50 stihova);
21. Prazno ufanje (40 stihova);
22. Nesriće svoje zrok si je sam Imbro (190);
23. Početak bolših vrimena (170 stihova);
24. Miko s Imbrom želi govoriti i s njim se ljubezno pomiriti (106 stihova);
25. Razgovor dvih domorodcov (180 stihova);
26. Med domorodci istinska ljubav i življenje (94 stihova);
27. Zrok nesložnosti Horvatov to jest cele zemlje iliricke je nastor (160 stihova);
28. Navoranje Ilirov na složnost (172 stihova);
29. Iliri a najviše Hrvati pričeli su bolje misliti, starce nasleđevati (410 stihova);
30. Veselje i ljubav koju sin suprot domovini imati mora (526 stihova). U svemu imade dakle taj pjesnički životopis 2988 stihova.

Ovaj je pjesmotvor jedini te vrsti u hrvatskoj književnosti, mogao bi se nazvati dnevnikom u stihovima, a što je glavno, jezik je u njemu mnogo bolji i jezgrovitiji, nego li u drugim pjesmama istoga pisca.

(Nastavit će se.)

Književne ostavštine.

Kada umre koji od poznatih trudbenika na javnom polju, naročito koji od književnika, pjesnika i učenjaka, osvježuje se u dnevnim listovima i stručnim časopisima, njihova uspomena njihovim životopisom i opširnijim ili kraćim osvrtom na njihov književni rad. Prečesto se takovi životopisi i osvrti sastave na brzu ruku, više feljtonski, površno i neispravno, uz obećanje, da će kasnije uslijediti opširniji sastavak o životu i radu pokojnikovu. Mnogo puta takova obećanja ostanu neispunjena, te tako malo po malo prekrije tama zaboravi uspomenu pojedinih pisaca i zasluznih prosvjetnih trudbenika, ili se oni površni, na brzu ruku nabacani sastavci i podatci o njihovom životu i radu mehanički prepisuju i prenašaju u literarnu historiju zajedno sa očitim neistinama i neispravnostima.

Žalibože tako se to naročito kod nas redovno dogadja. Imade dakako i mnogo iznimaka, pak se pojedini prijatelji i drugovi zauzmu, da uspomena njihova književnog druga ostane vjerno sačuvana potomstvu i prikazana istinito i savjesno te ponovno osvijetljena sa svih strana

Ali najredje se posvećuje pažnja rukopisnim ostavštinama književnika, pak tako često puta propadne za uvijek mnoga dobra stvar, koja nije za života književnikova mogla biti štampana radi budi kojih razloga. Više puta se samo slučajno, iza mnogo i mnogo godina, pronadje ili udje u trag gdjekojem rukopisu od neobično velike znamenitosti i vrijednosti za pojedinoga već davno preminuloga i često vrlo brzo zaboravljenog pisca. I kod znamenitih i proslavljenih pisaca često puta se istom dugo vremena iza njihove smrti otkrije koji dragocjeni njihov rukopis ili pronadje štograd, što osvijetli i razjasni kakvu tajnu u njihovom književničkom radu, bez čega bi mnogo štosta ostalo nerazjašnjeno i nerazumljivo. Tako da navedem samo jedan primjer iz srpske književne povjesti. Savremenici su upravo očarani bivali, kada se je spomenulo ime pjesnika Branka Radičevića. Taj entuziazam zaista je opravdan bio i lako ga je razumjeti bilo, kada se uzmu do sada širokoj javnosti poznate Brankove pjesme. Ali kasniji naraštaji čudili su su, da je taj tako daroviti pjesnik i ako je mlađ umro, tako malo pjesama ispjевao. Samo pojedinci su slutili, da još mora da je ostalo njegovih pjesničkih rukopisa. I doista, tek prije nekoliko godina doznao se je za te u istim ostavljenje Brankove pjesničke rukopise. Tako je objelodanjen prvobitni opširni i oveliki rukopis njegove poznate pjesme „Kad mišljah umrijeti“ (kad mlidijah umreti) u „Letopisu Matice srpske“ i ujedno je izbilo na javu, što je s ostalim Brankovim rukopisima.

Dobro se sjećam, kolikim li se je zanimanjem čitao izvještaj pokojnog Augusta Šenoe u „Viencu“ o nalascima raznih rukopisnih početaka i fragmenata u rukopisnoj ostavštini neprežaljenog mu druga dra. Ivana Dežmana. Tko li će zaboraviti utisak tuge, kada su bite iznesene bilješke Šenoine o književnim osnovama, što ih je zamislio bio i što bi ih bio izradio, da je ostao dulje na životu. Po njegovim vlastoručnim bilješkama i nacrtima — dovršio je kasnije pokojni Josip Eugen Tomić najveći i najzanosniji Šenoin roman „Kletvu“.

Kod velikih naroda sve se ovakove stvari čuvaju, istražuju i osvijetljuju s najvećom pomnjom. I najsigurniji fragmenat započete ili zamišljene radnje čuva se, štampa, komentira i predaje s najvećim pietetom u amanet potomstvu. Što li tek načine s korespondencijom svojih književnika i velikana. Koliko li je koristi donijela u proučavanju pojedinih Schilerovih i Goetheovih djela objelodanjena njihova medjusobna korespondencija, da ne spominjem druge manje njemačke, francuske i slavenske pisce, kojih su mnogi u punom svjetlu zasjali istom, pošto je poslije njihove smrti objelodanjena njihova rukopisna književna ostavština i pošto je štampana i njihova korespondencija sa njihovim književnim drugovima i savremenicima Poslije smrti Victora Hugo štampano je mnogo njegove posmrčadi, isto tako poslije smrti Maupassantove, bez čega bi bila nepotpuna slika njihova književničkog stvaranja.

Po samim posvetnim redcima, što su se našli na raznim knjigama raznih francuskih pisaca, što su ih slali na poklon i ocjenu slavnomu kralju francuskih kritičara, dobrčini Sarcey-u, sastavio je jedan oštromi poštivač Sarceyov vjernu sintezu javnoga mišljenja o Sarceyu i njegovom kritičarskom radu i autoritetu.

Njemački jedan pisac ispisao je sa rukovima knjiga, što ih je čitao filozof Emanuel Kant, njegove opaske i bilješke, te je prema njima sastavio cijelu zanimljivu knjigu, punu humorističko-satiričkih mjesta od velike vrijednosti.

Prije nekoliko godina pronadjeni su na tavanu Weimarskog pozorišta vanredno zanimljivi Goetheovi spisi o Weimarskom pozorištu.

Mogao bih vrlo mnogo ovakovih stvari iz raznih književnosti navesti, a mnoge sam u svoje vrijeme već saopćio u listku „Viencu“ i novosadskog „Javora“. Ovdje to spominjem samo kao dokaz, kako veliki narodi umiju i ovakove stvarce, i ovakove svoje vrsti mozaik-kameničće cijeniti i upotrebiti za osvjetljivanje rada i individualiteta svojih velikana, književnika i svjetlonosa na raznim prosvjetnim područjima. Što nije njima

na odmet, za cijelo ne bi bilo na odmet ni nama, koji nemamo tolikog obilja književnika kao oni.

Bio sam u prilici, da progledam književnu rukopisnu ostavštinu dvojice naših zaslužnih književnika iz ilirskog doba: Vjekoslava Babukića i Ilije Okrugića Srijemca. Prema rukopisnoj gradji ovoga posljednjega izradio sam za „Glas Matice Hrvatske“ njegov životopis i prikaz njegovih štampanih i nestampanih lirske i epskih pjesmotvora, a pripremam i raspravu o njegovim dramskim proizvodima. Po Babukićevoj vanredno zanimljivoj rukopisnoj ostavštini sastavio je naš umni Tadija Smičiklas osobito zanimljivu i znamenitu monografiju o Babukiću i onom vremenu, u kojem je on živio, a koja je štampata u programu zagrebačke gimnazije. Na isti način izradjene su i druge zanimljive i temeljne biografske studije Smičiklasove, poimence biografija Matije Mesića, Ivana Kukuljevića, Franje Račkoga itd., koje mogu služiti uzorom za sastavljanje ovakve vrsti radnja.

Koliko li toga još leži nediniuto nepribrano, nesredjeno ni nepregledano na tažnim mjestima, sigurnim i nesigurnim, na kojima će ih možda nestati netragom, ako se za vremena ne spremi i ne pripravi, da se u svoje vrijeme obradi i objelodani!

Kolikom li će se zanimljivošću čitati nalasci u Strossmayerovoju rukopisnoj ostavštini, što ih čuva jugoslavenska akademija. Našao sam i u Okrugićevoj ostavštini zanimljivih pisama Strossmayerovih a i sâm imam nekoliko takovih, a koliko li ih još ima kod mnogih drugih poštovača velikog vladike!

Još se svako sjeća, kako su rado bile čitane Klaićeve „Mile uspomene“ u „Kolu“ Matice Hrvatske, gdje su objelodjeni neki listovi i neke uspomene Klaićeve iz vremena, kad je još bio urednikom „Viertca“ i kasnije. Kako li bi bilo zanimljivo, da se nadje način, da se iznese koliko je moguće, na javu korespondencija Šenoina, Šreplova, Kovačićeva itd. i razne stvari iz njihove rukopisne književne ostavštine, koje bi danas naroštaj još s dvostrukim zanimanjem čitao.

Profesor Jovan Grčić objelodanio je pisma Matavuljeva Ruvarčeva, Adamovova itd., što ih je od njih bio primao uz rukopise što su mu ih slali za list „Stražilovo“, koje je u Novom Sadu uređivao i izdavao. Ta pisma čitala su se, dok su izlazila u „Braniku“, upravo s neobičnim zanimanjem, jer mnogošto razjašnjuju i osvjetljuju, te nam prikazuju njihove pisce i s intimnije strane, prema onoj: Wer den Dichter will verstehen, muss in Dichter's Lande gehen.

Imade pjesnika i pisaca, kojih biografiju i osvjetljenje književnog radja nije moguće bilo inače sastaviti, nego po nadjenim bilješkama i korespondenciji u njihovoju rukopisnoj ostavštini ili prema nalascima u rukopisnim zbirkama njihovih

znanaca, prijatelja i rodjaka. Još i danas se objelodajuju od časa do časa ovakovi nalasci i nadjene bilješke i zapisci o Heine-u, o George Sandici, o Muset-u, Lamartinu, Dumasu mlađem i starijem, o Gogolu, Turgenjevu, Dostojevskom, Mickiewiczu i drugim poznatim književnim velikanima.

Novije književne historije u velike uzimaju obzir na ovakove kasnije nalaske i karakteristične pronadjene zapise i bilješke. Iz ovakovih, kako ih je netko zgodno nazvao, mozaik-kamenčića, dade se sastaviti vrlo zanimljiva i jasna slika života i rada pojedinih znamenitih ljudi. Tako omotom bio se je donekle već poslužio i čuveni Brandes u svojem prikazu modernih književnih struja, a danas se bez takove gradje jedva dade i zamisliti biografska studija, koja je namijenjena izvjesnim krugovima čitatelja.

Svrha je ovomu momu zastavku ta, da upozorim i naše pisce i njihove biografie i literarne naše historičare, da ne smetnu s uma i važnost rukopisnih književnih ostavština za vjerni i točni prikaz života i književnog rada pojedinaca.

Svaki pisac ima da u prvom redu sám vodi o tom brigu, da ga smrt ne zaleđ nepripravna u pogledu književne, naročito rukopisne ostavštine, da svoje rukopise, bilješke, pisma, nacrte, osnove, započete radnje, odlomke itd. drži na okupu, na sigurnom i doličnom mjestu, da ih sredi i razvrsta, da se i sâm može orientirati i da olakša posao onima, koji će kasnije te rukopise imati da pregledaju, i u koliko su za štampu prirede.

Koliko li je radi toga, što se na to ne pazi, što se redovno rukopisi u neredu nalaze u književnim ostavštinama pojedinih pisaca, naročito onih, koji su naglom smrću iznenada preminuli, propalo vrijednih književnih proizveda, a da nitko od njih nije imao koristi.

Književnički svijet je redovno svojeglav, i rijetki su, koji ostavljaju svoju rukopisnu ostavštinu sredjenu i pregledno razvrstanu. Mnogo puta bi se tomu dalo doskočiti, da ga prijatelji i znanci književnikovi shodnim načinom od časa do časa podsjetite na nuždu, da posveti više pažnje čuvanju svojih rukopisa.

U novije doba kao da je i kad nas počelo se uvidjati, da su u prvom redu sami pisci pozvani i dužni, da vode brigu o evidenciji i sredjivanju svojih rukopisa za svaki slučaj. Tako se čuje, da je pokojni dr. Stjepan Miletić povjerio sredjenje svoje književne rukopisne ostavštine svomu pobratimu Boroti, a sarajevski književnici javljaju, da su dobro sačuvani i osigurani i neki još neštampani književni proizvodi našega neprežaljenoga Silvija Kranjčevića u stihu i prozi.

Imade slučajeva, da pisac više puta ni sam ne zna, koja je njegova stvar i u kojem listu štampana. Više puta i ne može doći do takovih listova, gdje su neke njegove stvari bile odštamp-

pane. Zato bi dobro bilo, kako sam to već razložio u ovom listu u raspravi o književničkom almanaku, da svaki pisac pribilježi barem naslove svojih radnja sa oznakom listova i brojeva i druge potrebne podatke, gdje je koja stvar štampana, da se to uzmogne lakše naći i da se sa njegovim radnjama mogu koristiti i kasniji naraštaji i pisci, da se naročito literarni historičari mogu lakše orientirati, pišući o njihovim proizvodima i o njima. Kada pojedini pisac, koji je napisao mnogo i raznovrsnih stvari, ni sâm ne može držati u glavi, gdje i kada su sve te stvari štampane, nije čudo, da i drugi ne mogu o tom više znati, nego on sâm. Čuveni jedan njemački učenjak veti, da je više puta lakše zamisliti i napisati cijelu raspravu o kojoj stvari, nego li se dosjetiti i dozнати, tko li je sve o tom pisao, gdje i kako. Čovjek više puta drži u pameti cijele, odulje tudje izreke i citate, a da je već davnio zaboravio, gdje ih je čitao i tko ih je napisao. Nikakova memnotehnika ne može tu pomoći, a i na što. da se sve drži u glavi, kada nije teško s nekoliko riječi na papiru zabilježiti naslove rasprava, koje su štampane, sa oznakom godine, naslova lista i broja, kada i gdje su štampane.

Tko se je bavio pisanjem literarno-historijskih sastavaka i sastavljanjem biografija, znade, kako dobro dolaze ovakova kazala i bilješke.

Nastaje još pitanje, kamo da se smjeste rukopisne ostavštine, štampani i neštampani koncepti i prepisi pojedinaca, koji o tom nisu ništa za života ni u oporuci naredili, ili koji nemaju nigdje nikoga od svojih, da im povjere svoje štampane i neštampane književne proizvode. Jugoslavenska akademija čuva mnoge takove stvari, rukopise i korespondenciju. Ona izdaje i posebni zbornik za ovakove stvari pod naslovom „Gradja za povjest književnosti hrvatske“. Tu je već odštampano mnogo znamenitih i zanimljivih stvari, što spadaju u okvir toga zbornika. Pojedinci sami više put još za života predaju svoje neštampane rukopise raznim našim književnim društvima, da budu objelodanjeni poslije izvjesnog broja godina iza njihove smrti. Tako je Dragojla Jarnevićka oštavila pedagoškom društvu svoje memoiri, koji su o određeno vrijeme izvadjeni iz omota, pregledani i obradjeni u posebnoj studiji. Ti memoiri moći će poslužiti i drugima za razne literarno-historijske studije i karakteristiku onoga doba, kada je Jarnevićka živjela, i ljudi, o kojima u svojim memoirima govori.

Možebiti bi i „Društvo hrv. književnika“ moglo štogod učiniti, da mnoge književne ostavštine pojedinih pisaca ostanu sačuvane i da se ne izgube netragom. Žaliboze predlog i obećanje o izdavanju književničkog almanaha još uvijek čeka na izvršenje.

Okrugićeve lirske pjesme.

Napisao Jovan Hranilović.

(Nastavak.)

Urukopisnoj zbirčici „Spomenarke“ prikupljene su kratke pjesmice za spomenar raznim prijateljima i prijateljicama od god. 1850., 1851., i 1857. To su pjesmice intimnije sadržine, od male umjetničke vrijednosti.

Veće je vrijednosti posebice prepisana oveća pjesma: „Pobjeda“, dialog izmedju razuma i srca, što se prepirao o tom, što je u čovjeku dragocjenije, um ili srce. Pobijedilo je srce, koje pjeva pravu himnu ljubavi, koja se i danas dade sa zanimanjem čitati, premda je cijela pjesma ispjvana g. 1849. Čini mi se, da nije nigdje još štampana.

Većina ovdje do sada spominjanih Okruglićevih pjesama štampana je g. 1863., kako sam već spomenuo, u knjizi: „Sriemska vila“. U toj knjizi su još uvrštene i mnoge druge mu lirske pjesme, naročito neki soneti.

„Sriemsku vilu“ dao je Okruglić štampati god. 1863. kao župnik u Sarvašu kraj Osike. Njegovi

znaci i prijatelji razgrabili su malone na jagmu tu knjižicu. Danas ju je rijetko gdje i naći, osim u gdjekojim župničkim knjižnicama. U njoj su prikupljene Okruglićeve lirske pjesme, što ih je ispjевao od g. 1845—1862., a koje je smatrao vrijednima, da se u toj zbirci štampaju. Kako sam o njima dosta iscrpljivo već govorio, prikazujući pojedine rukopisne sveštiće iz kojih su u „Sr. Vilu“ preštampane, nije nužde, da se na njih i ovdje ponovno osvrćem. Spominjem samo, da su osim tih pjesama uvrštene u tu štampanu zbirku još neke nove, naročito XXIV soneta, posvećena raznim mjestima srijemskim. Sva zbirčica je razdijeljena u tri odjelka, a zove se „Srijemskom vilom“, jer je najviše pjesama u njoj posvećeno uspomenama na pojedina srijemska mjesta, kao što svjedoče naslovi: „Sriemu našem na slavu“, „Sriemca slava“, „Fruškoj gori“, „Sriemske glasnike“ — kolektivno ime za 24 soneta o srijemskim mjestima i uspomenama, itd.

U ovećoj pjesmi „Fruškoj gori“, kojoj je na čelo stavio kao motto jedan stih iz LII. Petrarckina soneta, opjevana je u kratko sva povjest srijemskih pojedinih znamenitijih mjesta: Sočin, Apatovac, Šarengrad, Ilok, Neštin, Banoštar, Čerović i Kamenica.

Da se vidi u kakom je duhu ispjevana, evo iz nje nekoliko stihova: „Sad gdje Dunaj liepo svija, — Do brežuljka onog kraja, — Tu *Malata Banonia*, — rad preslavni rimski staja — *Banoštar* je ovo sada, — Tako od Bana nazvan slavna, — Što manastir tu njekada, — U remena zgradi davna. — Priestol dugo tu bilaše — Srijemskih slavnih od vladikah, — Dok ih od tud ne izgnaše, — Zulum turskih nasilnikah . . . U tom stilu je ispjevana i pjesma „Sriemu našem na slavu“ a i većina soneta u toj zbirci ispjevanih.

O tim sonetima, uvrštenim pod skupnim imenom „Glasinke sriemske“ pripominje sam Okrugić u opaskama na kraju knjižice doslovce ovo: „Glasinke sriemske“ pievaju u sonetti na kratko vojevanje naše oko Srijemskih Karlovcâ u vrieme poslednjeg pokreta godinah 1848., 1849.“

Soneti su dakako ispjevani pod dojmom onih burnih dana, te se mogu smatrati nekom vrstom pjesničke ilustracije onog doba. Evo jednog od tih soneta, koji je još najmanje ratoboran. Naslov mu je: „Vezirac-brdo“: „Što Vezirac tako diže glavu? — Što oružan narod po njem vrvi? — Kano da je opet žedan krvi, — Te ponovit želi staru slavu?“

„Gledjder onu silnu bojnu spravu, — I junačke, kako svaki prvi — Biti želi, da dušmana zmrvi. — Slično biesnom razdraženom lavu.“

„Nemoj mislit, to su Janičari, — Opet i njin biesni *Mehmed-Aga*, — I Junakah velik *Vezir Ali*;“

„Već su naši, bijući se s Magjari, — Kojih mnogi jesu ovdje pali — A što osta, pobježe bez traga.“

Ovaj sonet pokazuje ujedno i konstrukciju Okrugićevih soneta u opće, koja je malo ne uvijek tehnički pravilna, ma da i ne zvone svi mu soneti jednako skladno.

Spominjem naslove nekih mu markantnijih soneta iz tog ciklusa: „Srijemski Karlovcî“, — „Tekinskoj Gospi“, „Kamenica“, „Bukovac“, „Gradu Petrovaradinu“ (4 soneta sa aluzijama na neke ondašnje savremene prilike), „Jelačiću, slavnom našem junaku“ (Jelačić se je rodio u Petrovaradinu), „Magjarom“ i. t. d.

U zbirci su uvrštene i neke davorije iz god. 1848. i 1849., ali neke su od njih za pravo ispjevane još u g. 1845—1846.

U trećem odjelku „Srijemske vile“, kojoj je skupni natpis: „Gjorgjice“, dolazi na prvom mjestu oveća neka vrst alegorije „Pjesnik“ sa motom na čelu iz Ovidija: „Est Deu in nobis, agitante calescimus illo: — Impetus hic sacrae semina mentis habet.“

Poslije te pjesme štampane su još u „Srijemskoj Vili“, neke druge pjesme, spomenute već prije u prikazu pjesama iz g. 1845—1853. — Neke su donekle u pravopisu i metrički dotjerane.

*

Godine 1874. dao je Okrugić štampati u Novom adu zbirku soneta pod skupnim naslovom: „*Glasinhe srčanice*“. Te su pjesme izdane bez imena te o njima šira javnost jedva išto znade.

Nije sasvim ispravna tvrdja, da je to zbirk „ljubavnih soneta“, ma da u njima ima mnogo anakreontskog elementa. To je za pravo vrlo originalno zamišljen neke vrsti „Dnevnik“ pjesnikovih doživljaja i uspomena iz mladosti, iz vremena od g. 1848. do 1857. Okrugić je naime malo ne sve te pjesme u razdoblju ispjevao, kako se to vidi iz prvočitno za štampu priredjenog rukopisa krajem godine 1857. — U tim sonetima je opjevana u najidealnijoj resignaciji i altruizmu proslavljena mlađenačka neka ljubav pjesnikova, po svemu sudeći: ljubav čisto platoniske prirode. Personifikacija te ljubavi u imenu „Milke“, što je po svoj prilici fiktivno ime, podsjeća na Dantovu Beatricu. Oko tuga imena, kao oko personifikacije svega svoga idealnog zanosa, mišljenja i osjećanja, ovio je zbilja svoj sonetni vjenac, u kom bilježi svoje idealne poglede na život i svoje doživljaje i u njima daje oduška svojim dojmovima i refleksijama o ljudima, dogadjajima, doživljajima, tužnim i veselim iz onoga razdoblja, kada ih je ispjevao.

On sam najbolje tumači namjeru, što ju je imao, kada se je dao na pjevanje tih soneta. U sonetu LXXII. u odjelku IV. (Samotnice — Rastančice) pjeva doslovce: „Nisam pjevô, sebe da proslavim, — Nisam pjevô kano od tenane, — Već da srdcu jednom mi odlane, — I da bolnoj gorki zaustavim; — I pjevô sam, *srdca da zabavim — slična momu, dneve u mlađane*, — Kad s ljubavi prve srđe plane, — Da ljubavi roda svoga upravim; — I da srdca pitaju se čarom, — Čateć ove pjesme proste, mile, — Te sva pregnu jezika nam marom; — A srdce mi, da svem rodu date, — Kitu cvieća, darak sriemske Vile, — Kakve u nas jošte neimade.“

U prvočitnoj rukopisnoj zbirci tih soneta zaobilježeno je za svaki sonet, kada je ispjevan. Ti pribilješci nisu hrvatski rasporedane, ali se vidi, da je najstariji zonet u toj zbirci ispjevan g. 1848. i da je prvočitni koncept zapravo završen g. 1857. Kasnije je pridodano još nekoliko soneta poslijenjem odjelku (Rastančice). Uz rukopis prvočitno za tisak priredjene zbirke nadoh još nekoliko posljednjih soneta, koji su ispjevani kasnije od g. 1857.—1865. Ovi su dodani prvočitnom rukopisu na četiri olovkom ispisana lista. Posljednji je u tintom prepisanom rukopi u iz god. 1857. sonet LXXI. ispjevan 7. studenog 1857. (u odjelku „Rastančice“), dok su olovkom napisani soneti

uz taj rukopis još i iz g. 1865., posljednji paće od 30. rujna 1865. Na tim istim olovkom ispisanim listovima ima i soneta, pod kojima je olovkom zabilježeno, da su ispjevani još prije posljednjeg tintom g. 1857. prepisanog soneta LXXI.

Meni se čini, da su soneti iz g. 1865. ispjevani kao neki pendant sonetima, završenim g. 1857., te me ti soneti podsjećaju u tom pogledu donekle na Goetheovu pjesmu „Trilogie der Leidenschaft“, ispjевanu kao posljednji refleks na davno pohranjene i na čas još iz groba na život probudjene „Jade mladoga Werthera“ u poznatom Goetheovom romanu.

Ma da anacreontski elementi u sonetnoj zbirci Okrugićevoj „Glasinkama“ zapravo padaju još u doba najranije mu mjadosti, neki još u doba, kada se je kao mladi klerik jedno vrijeme borio s mišlju, hoće li mu biti moguće, posvetiti se svećeničkom staležu, kako se to vidi iz pogdje-kojeg soneta, ipak se on dugo nije mogao riješiti, da svoje „Glasinke“ dade u štampu, da se tko ne spotakne o njegovo svećeništvo, te je ta zbirka izdana istom g. 1874. i to anonimno.

Okrugić je i sâm osjećao, da će biti i kuditaca tim sonetima, da će ih mnogi zlo razumjeti, ali za takove ih nije ni ispjевao. U posljednjim stihovima canzone, kojom ih je završio, veli doslovce: „Vas će čitat mnoga nujna dika, — Oh zlosrećna sjećat se pjesnika.“

Kao što je Goethe napisao, kako sâm pri-povijeda u „Dichtung und Wahrheit“, — svoga Werthera, da pomogne do olakšice srcu onima, koji nisu bili sami pjesnici, a nalaze se u Wertherovom raspoloženju, kao što je i Hugo Foscolo u istu svrhu napisao svoj roman „Ortisova pisma“, tako je i Okrugić u i tu svrhu napisao svoje „Glasinke“ sonete.

Preda mnom je i onaj rukopis tih soneta, po kojem su štampane u po-ebnu knjigu. U njem je poslije LXXI. soneta u odjelku „Rastančice“ dopjevano još pet soneta i na kraju dodano još dva soneta bez brojke pod naslovom „Canzona“. Našao sam još uz taj rukopis na dva listića posebice g. 1874. i pjevanih nekoliko soneta bez numeracije, u kojima bi htio da protumači, zašto je te sonete ispjевao i dao u štampu. Ali taj sonetski tumač nije štampan.

U „Glasinkama“ su uvrštena u svemu 283 soneta razne sadržine, rodoljubne, anakreantske i filozofske, u većini su sva ta tri elementa skladno isprepletena u cjelinu.

Cijela zbirka dijeli se u IV. odjelaka, kojima sami naslovi najbolje označuju temeljnu notu sadržine. Zapravo skupni naslov glasi to no: „**Glasinke-Srčanice**“, a naslovi pojedinih odjelaka glase: I. „**Srčanice-Zlosrećnice**“ (LXIV. soneta); II. „**Glasinke Novoživke**“ (LXXXIV. soneta); III. „**Srčanice-Samrtnice-Vjenčanice**“ sa dodatkom (LXX. soneta); IV. „**Samrtnice - Rastančice**“ (LXXXVI. soneta). Pred I. i II. odjelkom metnuo

je pjesnik kao motto neke originalne stihove iz Platona, Dante-a i Eduarda Yunga.

Ne mogu se uspustiti u opširnu analizu sadržaja i forme tih soneta niti u citovanje pojedinih pjesnički ljepših mjesto. Mogu samo reći, da ih ima razne vrijednosti, nekoji su u svakom pogledu uspjeli, u nekima ima i dosta naivnosti i banalnosti, subjektivnosti i dosta diskretne intimnosti. Sonetna tehnika je više manje kod svih uspjela, ma da se mjestimice primjećuje i usiljavanje i natega za srokovima. Evo što o njima veli Ilijin umni pobratim, srpski kritičar dr Milan Savić u svom govoru u književnom odboru g. 1899. u „Matici Srpskoj“, izrečenom u počast dragoj sjenki Ilijinoj: „Ko pročita te pjesme, teško će zamisliti, da ih je spjevalo jedri pop-Ilja. Pune su nježnosti, pune ljubavi i poezije i tek po katkad izbjeg životna naivnost pjesnikova, koja te pjesme prikazuje kao čiste, kao iskrene“ (Izvještaj o radu književnog odeljenja i odbora „Matica Srpska“ u god. 1899.-1900. VI. Dodatak. Str. 10.).

Ostalo je kod pokojnikove sestre još vrlo mnogo neraspjačanih štampanih primjeraka te zbirke soneta. Čini se, da Ilija i nije mnogo bilo stalo, da se raspačaju. Nije ih skoro nikada spominjao u razgovoru sa prijateljima, kojima je svakomu mjesto toga dao po koji štampani primjerak sa kratkom pogodnom pjesnicom, napisanom na omotu.

Ovdje da spomenem, da je Ilija vrlo rado i vrlo mnogo pjevalo u sonetskom obliku, te su mu soneti, što ih je više pjevalo, tekli zvonkije i skladnije.

Ostalo je u njegovoj književnoj ostavštini vrlo mnogo neštampanih, većinom olovkom napisanih soneta i sonetskih ciklusa, od kojih neki ne bi ni sada bili bez svake vrijednosti. Prvi sonet je ispjevao 9. lipnja 1846. pod naslovom „Utjeha srdaču“. Sam je pripisao u rukopisu sa olovkom napisanom: „Moj pervi sonet“. Već u tom sonetu i kasnijem, što ih je odmah iza toga ispjevao, tehnika je sasvim pravilna.

Spominjem još ovdje kao posebice odštampanu oveću Okrugićevu pjesmu iz g. 1877. u spomen pedesetgodišnjice biskupovanja pape Pia IX. ispjevavši i „**Slavospiev**“.

To je svakako jedna od najuspjelijih Ilijinih prigodnih lirske pjesama. Ta pjesma je posredovanjem dr. Nikole Voršaka dostavljena papi Piu IX. Štampana je vrlo ukusno u Novom Sadu, u srpskoj zadružnoj narodnoj štampariji, na velikom kvart-formatu, na pet strana, ukusnim, sitim slovima. Svoju pjesmu popratio je Ilija vrlo lijepim, latinštinom napisanim pismom na papu, u kojem izlaže u velikim potezima povijest Srijema i srijemske biskupije, kojom bijaše posljednjom stolicom grad Petrovaradin, upozoruje papu na odanost hrvatskoga naroda papinskoj stolici. To je i sadržaj pjesme, u kojoj ima i ne-

koliko osobito uspjelih mesta. „Hrvatski to je narod slavan, vrli — Što ga i sveta stolica baš stoga, — Odkad zanj' znade otčinski zagrli, — Svijet i djelom ugled mu osnova, — Ter ga pred inim časti odlikova“. —

Ističući zasluge Pijeve za svijet i kršćanstvo, podsjeća pjesnik slavljenika i na dan, kada će nam biti poći Bogu na račun: „Tad Simeononi starcem Boga slavi: — Sad slugu tvoga odputi u miru. — Jer oči moje spasonosje Tvoje, — Jur ugledaše, koje ti pripravi, — Tvoj puka slavlju i njegovom pastiru! — I s Pavlom klikni: Tečaj svoj dovrših, — Boj dobar bijah, a vjere ne skrših.“

Slavospjevu na čelo metnuti su kao motto stihovi Dantheovi iz „Paradizo“ — conto XXXII., verz. 124—126. u talijanskem originalu.

U godinama sedamdesetim je Okrugić dao štampati mnogo lirske pjesama u „Bunjevačkoj i žokačkoj Vili“, Nekoje sam već spomenuo; ovdje još pripominjem oveću pjesmu pod naslovom: „Pozdrav bunjevačkoj Vili“, štampanu u g. 1871. u subotičkog „Bunj. i žok. Vili“. To je pod skupnim naslovom ispjevani oveći niz lirske — elegičnih i patriotskih sitnih pjesama, koje su bez sumnje vrlo rado bile čitane, te i danas ne bi bile na odmet.

Od lirske pjesama našao u Okrugićevim rukopisima, olovkom napisani „Sonetti vienac“, iz g. 1854.—1865. To je za pravo' zbirkia soneta, koju je pjesnik bio na šire zasnovao, ali te je najposlije riješio, da ih konačno upriči u sonetti vijenac od 14 soneta, davši im sonet petnaestti kao magistrale. Ti soneti nisu štampani. Sadržina im je rodoljubna, a podsjeća na Okrugićeve „Glasinke“, — (tako je on preveo riječ „Soneti“). Zapisujem posljednji sonet, kao magistrale: „Oj vi našeg roda kćeri mile, — Liep će vienac da Vam bratu svije, — Vi ste cvjetje roda najkrasnije, — Sve ste čare u sebi spojile. — Vi ste naše čarobnice vile. — Kad vam ljubav roda srdca grije, — Tad s ruj-ustah vaših med se lije, — Te vas ljubit goni tajna sila“ — „Oj! za svoje gojte ljubav vrelu! — Da pre rodu ljepši danak svane, — Dajte ruke tol' važnom djelu. — Rod usrećit samo ste pozvane, — Tim stećete krunu neuvehlu, — A vaš spomen viek će da ostane“

Našao sam i rukopis od šezdeset i četiri soneta, započet u siječnju g. 1857., a svršen 5. studenog 1857. Ti suneti su ispjevani u Karlovcima, a spadaju po sadržaju i obliku u zbirku „Glasinske lrčanice“ Ne znam, zašto ih pjesnik nije dao u toj zbirici štampati, — ali ima medju njima nekoliko upravo lijepih soneta — ma da im je sadržina suviše subjektivna i intensivna, pak zato valjda i nisu štampane.

Veće je vrijednosti olovkom napisani rukopis zbirka pjesama pod naslovom: „Podunavsko“ iz g. 1863. To su nježne, sitne elegije, u kojima su ispjevane elegične pjesnikove refleksije, izaz-

vane na vidiku Dunava. U njima ima povjesnih elegičnih uspomena iz davnine Srijema i rijeke Dunava. Polazeći sa stanovišta, da ime rijeke Dunav stoji u svezi s imenom kćeri Perumve: „Duna“ zvane, pjeva pjesnika medju inim: Od Boginje svoje krasne, — Ivane Dieva Duna, — Što no bjaše kćerka svjetla, — To Boga Peruna; — To bijaše krasno luče, — Da mu ne bi para, — Puno slasti, puno milja — Puno draga čara. — Od ljepote i strahote — U se gledat nedu, A i tko će u kćer sunca. — Da očima gleda — Kada svoje zlatne kose, širom svud razbacici, — Tad se svjetle, tada sjaju — Istog sunca zraci — Kad se smije tad joj s ustih, — Cvate ruža cvjetje — Tad se i svem svetu javi — Drago premaljeće. — Kad prošeće, svuda nikla — Trava suha zlata — Znamen ljeta i zreloga, — bujnog žitnog vlata. — Kad zaplače, tad iz očih — sām joj biser kaplje — Znak jeseni i kišice — što zemlju natoplje. — A kad spava, po mekanom perju mi polega — Znak je zime i studeni — I srebrnog sniega

I u tom tonu redaju se razne pjesničke slike gdje se kroz sceneriju prirodnih ljepota uz Dunav isprepliću razne mitološke i povjesne uspomene iz davnine Dunava. Doista bi bilo šteta, da se barem neke najljepše pjesmice iz tog ciklusa ne otmu sjeni zaborava.

Rukopisni ciklus pjesama: „Tko“ . . . patriotske je sadržine, bez veće vrijednosti.

I oveća pjesma: „Uspomena Prijateljstva“ ne izdiže se nad drugim nekim u rukopisu sačuvanim lirske pjesmama.

Uspjelija je patriotsko-filozovska odulja pjesma: „Exoriare!“ iz g. 1883.

Lijepo se čita pjesma: „Velebradu“ iz g. 1863. U njoj su ispjevane Okrugićeve uspomene pohoda u Velehrad. Pjesma je prosjana idejom slavenske kulturne solidarnosti.

U rukopisnom ciklosu „Napitnice“ imade nekoliko do danas u narodu sačuvanih Okrugićevih pjesama te vrsti, poimence g. 1859. ispjevana „Junačka“ napitnica „Kom srdce junačko u grudima bije, — Taj k nam nek pristupi — U junački krug — Nek ruku nam dade, I bude naš drug

Ta se pjesma još i danas pjeva u Srijemu po živoj melodiji, komponovanoj po svoj prilici od samoga Okrugića.

U Okrugića je osobito snažno bila razvita humorističko-satirička žica. Pjesme te vrsti našao sam vrlo mnogo u njegovoj ostavštini — ali radi nešto okrupnije sadržine imalo ih je takovih, koje bi bile za širu javnost. Neke su i danas od vrijednosti. Naročito mu je dobro uspjela oveća pjesma: „Varošijada“, kako je on sam pribilježio: „Saljiva ali istinita pjesmica iz g. 1864. U njoj opisuje svoj dolazak i prve otiske u župi Levanjskoj Varoši, gdje je neko vrijeme župnikovao. Pjesma se još i danas prijatno čita, dodje li

do izdanja izabralih Okrugičevih pjesama, moći će se u cijelosti štampati. Do sada još nije nigdje objelodanjena.

Nešto je krupnijim stihom ispjevana šaljiva pjesma: „*Bucaniada*“, u kojoj se neodoljivim humorom opisuje eksitus jednoga psetanca Bucana i žalost njegovog gose i njegovih pasjih drugova za njim.

Ovakovih satiričko-humorističkih pjesama ispjевao je Okrugić više, ali nisu ni bile namijenjene široj javnosti, zato ih i ne spominjem.

*

U rukopisu nadjoh vrlo mnogo *prigodnih pjesama* Okrugičevih, ispjevanih u raznim veselim i živahnim prigodama, kada bijaše red, da se

proslavi koj veseli dogadjaj u domovini, ili osvježi koja slavna povjesna uspomena, ili ožali koji velikan. Može se reći, da nije bilo ni vesele ni tužne značajne pigode, da Okrugić nije dao oduška svomu pjesničkomu srcu. U takovim njegovim prigodnim pjesmama razabire se žarkost njegova patriotism, širina njegova duševnog obzorja, toplina njegova srca.

Od prigodnih mu pjesama najviše je ispjевano u raznim zgodama u čast biskupu Strossmayeru. Od veće je vrijednosti njegov oveči „spijev“, ispjevan *prigodom otkrivanja Gundulićeva spomenika*. Sudeći po rukopisu, potekao mu je upravo iz duše; u konceptu nema malone ni jednog ispravka ni inačice.

(Sliedi.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Hrvatsko sveučilište u Zagrebu.

(Preštampano iz božićnoga priloga „Hrvatske“.)

Kad sam god. 1903. bio rektor hrvatskoga sveučilišta, koje je tada bilo ognjište narodnoga pokreta, čuo se je — dakako s posve nekompetentne strane — i taj predlog, neka se naše sveučilište naprosto ukine, jer ne odgovara svojoj zadaći, a onih 500.000 kruna, koje sada stoe sveučilište, neka se razdjeli na stipendije za hrvatske mladiće, da uče na stranim sveučilištima... Barem će tada naša mladež vidjeti nešto svijeta i naučiti više svjetskih jezika, dok ovako posve zahiri, jer ništa ne uči, već se jedino bavi političarenjem.

Radikalni taj predlog — za pravo atentat na našu svetinju — nije srećom našao nikakva odziva, pa tako je naše sveučilište preturilo i onu burnu godinu 1903. Medutim secesija naših sveučilištaraca u ljetnom semestru 1907. 8., kao i uzroci i posljedice toga dogadjaja podsjetile su me na onaj kobni predlog, pak želim u kratko izmeti neke svoje misli o hrvatskom sveučilištu. Mogla bi se možda kada koja i uvažiti, pa i pripomoći boljemu procvatu našega najvišega učevnoga zavoda.

Prije svega trebalo bi nam znati, kako da si pomisljamo naše sveučilište u obče kao *moderni visoki znanstveni zavod?* Da li nam ga je smatrati naprosto tvornicom činovnika, profesora i sveštenika, ili institutom, gdje se goji i nauča čista znanost bez naročitoga obzira na buduće praktično zvanje slušatelja? Šta da držimo o slobodi predavanja profesora i o slobodi polaska slušatelja? Šta vrijedi više, da li sama predavanja po skriptima, ili svestrani, intenzivni rad u seminarima? Odrobavamo li predavanje po 25–30 sati na tjedan, koje slušaći tek bilježe, a pri tom sami ništa ne dospievaju da rade; — ili predavanja od 12–15 sati na tjedan uz neprekidnu suradnju slušatelja? Stotine pitanja trebalo bi još staviti i o njima savjestno razpravljati, da budemo na čisto o tome, kakvo da nam bude naše jedinstvo hrvatsko sveučilište.

Nema sumnje, da naše sveučilište treba zamašne i temeljne reforme. A da se te reforme provedu, treba obsežnih studija i dobro spremnih stručnjaka. Želim ipak jedno već sada iznijeti, jer prijeti opasnost, da nam se sveučilište prometne u *puku kopiju stranih sveučilišta*, te da tako izgubi *pravi razlog* svome obstanku.

Osnivači hrvatskoga sveučilišta, na čelu im slavni mecena Strossmayer, imali su nešto pred očima, *čemu naše sveučilište sve manje zadovoljava*. Po njihovoj zamisli imalo se je naše sveučilište naročito isticati tim,

što bi se u jednu ruku u njem naučalo *poglavitno ono, što se tiče Hrvata i južnih Slavena*, a u drugu ruku, što bi bilo duševno ognjište za čitavi slavenski jug.

Možemo se pohvaliti, da hrvatsko sveučilište imade dovoljno profesora, kojima bi se ponosila i prva sveučilišta u Evropi. Ali Francuz, Nijemac ili Talijan, koji hoće da sluša, recimo fiziku, zar će doći u Zagreb i naučiti hrvatski jezik, samo da čuje našega vrstnoga profesora? Dvojim, jer znamem, da vrstnih profesora fizike imade i po ostalom svijetu.

Hrvatsko sveučilište, ako hoće da izadje na glas, mora u pogledu Hrvata i ostalih južnih Slavena podavati ono, čega ne može čuti *ni na jednom drugom sveučilištu*. Jer samo u tome slučaju dolazili bi i stranci iz dalekih krajeva, da crpu znanje iz prvoga, neposrednoga izvora. A i sami hrvatski mladići, kad bi u Zagrebu uz ine predmete mogli o svojoj domovini, o prošlosti svoga naroda, o jeziku svome i knjizi njegovoj čuti *bolje* i sa vršenje, nego drugdje, ne bi grnuli na strana sveučilišta.

Glavna zadaća dakle hrvatskoga sveučilišta bila bi ta, da se u njemu po najnovijem stanju znanosti *predaje o svemu, što se tiče Hrvata i osiatih Slavena na jugu*, i to tako, da se jednakno ne može čuti ni na kojemu sveučilištu na svijetu. Prema tomu morali bi odlučujući faktori poraditi, da i broj profesorskih stolica i kvalitet profesora za te predmete bude *takov*, da se toj velikoj i zahvalnoj zadaći u punoj mjeri zadovolj!

Da vidimo medutim, kako stvari faktično stoje.

Na bogoslovnom fakultetu morala bi biti barem jedna stolica za *staroslavenski i starohrvatski jezik*, kao i za *crkvenu literaturu* u tim jezicima. Toliko se govori o uvedenju glagolice i glagolaške službe Božje, a za upoznavanje svega toga rade svjetovnjački učenjaci, najmanje pak oni, kojih se u prvom redu tiče. To je sasvim prirodno, kad naši bogoslovi i u teologiji zaboravljaju i ono malo o glagolici i glagolaškoj književnosti, što su u gimnaziji čuli.

Na pravoslovnom fakultetu morala bi biti obstojati *posebna stolica za povjest slavenskoga prava u obče, a hrvatskoga i srbskoga napose*. Jesmo li kad čitali u kojem popisu predavanja, da se na našem sveučilištu tumači *Vinodolski zakon* ili možda *zakonik cara Dušana*? A što je sa *slavenskim običajnim pravom*? Učili li se što o susjednoj Srbiji, o Bugarskoj, o njihovoj upravi, ustavu, kao i sada obstojećem pravu (javnom i privatnom) u tim državama? Čujemo li što o Crnoj Gori, o Bosni i Hercegovini u tom pogledu? Naši mladi pravnici znaju o svemu tomu manje, nego o republici San Marino u Italiji. A nije ni čudo, kad na našem sve-

učilištu za sve to nema posebnih profesorskih stolica — nego i onako preopterećeni profesor opće pravne povjesti i enciklopedije mora da to tek onako *nuzgredno* protura uz ogromni materijal sveopće pravne historije.

A tek na filozofskom fakultetu?

Na ovom fakultetu ne predaje se posebice ni povjest Bugarske, ni Srbije, ni Crne Gore, a ni Bosne i Hercegovine. Osnovana je samo jedna slolica za hrvatsku istoriju, i to „s osobitim obzirom na povjest austro-ugarske monarkije“! Taj isti profesor morao je predavati i pomoćne znanosti istorijske, pa koje čudo onda, ako su se rezultati njegova rada opažali samo kod onih slušatelja, koji su imali prigode, da s njime privatno rade. Zar postoji na našem sveučilištu možda posebni institut za ispitivanje hrvatske povjestnice kao primjerice u Beču „Institut für österreichische Geschichtsforschung“, u kojem daju tri do četiri profesora, te jedva sve svladavaju. A u nas bi kud i kamo više trebalo takovog zavoda, jer imade i čitavih stoljeća naše historije u znanstvenom pogledu još slabo ili nikako ispitanih. Profesori hrvatske povestnice ne mogu tek rezultate stranih izražavanja priopćivati, već moraju i sami neprestano izpitivati, pa tako temeljno kamenje za znanstvenu historiju Hrvata i ostalih južnih Slavena prinašati.

U pogledu hrvatskoga jezika i književnosti napokon spali smo na najniže grane. Tu se mora sve tek *stvarati*. Za taj ogromni posao ne bi bila dobastna spremna i energija jednoga velikoga enciklopétiste, kao što je dr. Vatroslav Jagić. Tu bi trebalo bar tri docenta: jedan za sam jezik i njegovu historiju, drugi za staru i sredovječnu (dalmatinsko-dubrovačku) književnost, a treći za tradicionalnu književnost (narodne pjesme i pripovijesti itd.), kao i za književnost 18. i 19. stoljeća s obzirom na njezine sveze s ostatim evropskim literaturama i na njezinu estetsku vrijednost.

V. Klaic.

Dalmatinska izložba.

G. N. Andrijašević u posljednjem broju „Glasa M. H.“ referirajući o dalmatinskoj izložbi u Splitu spominje takodjer nesporazumac dalmatinskih i hrvatskih umjetnika, pa dolazi takodjer do zaključka, da je dalmatinskim umjetnicima učinjeno krivo od strane hrvatskih umjetnika — kako u Beogradu, tako i u Sofiji — i da splitska izložba nije bila nikakav „separatizam“ i tako dalje! Još na koncu spominje g. Andrijašević, da je ovlašten izjaviti od strane dalmatinskih umjetnika, da ne postoji *niti da je postojao bojkot* istih naprama Matice Hrvatske, pače da bi dalmatinski umjetnici rado dali svoje radove u „Kolo“.

Gornja tvrdnja, da su bili zapostavljeni u Beogradu i Sofiji, nije istinita, te sam se već javno osvrnuo i dokazao, kako je kriva objeda dalmatinskih umjetnika napravna hrvatskim. Pripravan sam to opet još živim svjedocima dokazati, jer još živu oni — koji su bili kod toga. — Ali zaludu: krsti vuka — vuk će opet u goru!

Zato u kratko izjavljujem ovo:

Bio sam ljuti protivnik svakavog cijepanja, a po-gotovo na kulturnom polju. Zato i ona žestina u mojim člancima protiv dalmatinske „regionalne“ izložbe. Nisam bio osamlijen. Mimo pisaca u „Hrvatskoj“, u „Obzoru“, u „Hrvatskom Pravu“, ima još mnogo odličnih Dalmatinača, koji su bili protiv „regionalne“ izložbe u Splitu, — tako slavni učenjak g. Bulić, narodni zastupnik Iva-nišević — da i ne spominjem druge.

Danas je drugačije i otvoreno izgovijedam, da ne ču više pobijati taj separatizam, jer mi je već dodijalo biti vječno u boju protiv „kampanilizma“.

Hoće li se kvitirati ova moja susretljivost? Da vi-dimo:

Ovoga proljeća priredit će hrvatski umjetnici izložbu u Zagrebu — po uzoru dalmatinača — takodjer samo „regionalnu“.

Ne će pozivati ni jednoga Dalmatinca. Ovi ovdje umuju ovako:

Neka Dalmatinci ostaju u Dalmaciji — a mi ćemo u Zagrebu. Tamo neka „Austrija“ učini „ateliere“ — kako ovdje, — onda neka se takodjer sagradi „umjetnička škola“ — pa eto dosta mjesta i za „profesure“!

Ovo su plodovi onih zagovaratelja „regionalne“ izložbe u Splitu i onih svih, koji su se pozivali na Svetu Dujme i Diokleciane. G. se N. Andrijašević, da popuni taj „kampanilizam“, poziva čak na Tirolce. Pa dobro. Ako je gospodi Dalmatinicima pravo — i meni je pravo.

Zato ponavljam: ja se u taj spor više ne mijesam, tek jedno samo molim slavnu upravu „Matrice Hrvatske“, da izvoli objelodaniti pismo od g. Meštrovića, i da izvoli potvrditi, da li su se na poziv „Matrice Hrvatske“ dalmatinski umjetnici odazvali, kada su moljeni, da pošlu reprodukcije svojih radova za „Kolo“ hrvatskih umjetnika“. To je bilo 1907., koje sam godine i ja pisao o „bojkotu“ dalmatinskih umjetnika napravom „Matici Hrvatskoj“. Ovim objelodanjenjem najbolje će se vidjeti, tko je govorio neistinu, ja ili moji dobri kolege s mora. Ili možda gg. ne razlikuju (da nijesu bojkotovali) perfekt od futura? (da bi rado dali svoje radove „M. H.“) Čemu se ponose onda „latinskom“ kulutrom?

Misle li najposlije gospoda, da ja baš nikakva posla nemam, nego samo njihove neistinite navode odbijati?

Ovo je moja posljednja — i razvili se odnošaji umjetnika onkraj Velebita i ovkraj, kako mu drago, mene po srijedi ne će biti više. Oton Ivezović.

Dodatak uprave „M. H.“ — Kad je g. Andrijašević u dobroj vjeri i namjeri spomenuo držanje posebice dalmatinskog umjetnika prema „Matici“, nužno je, da se ponovno objelodane dokumenti, iz kojih se jasno vidi to držanje, pa je suvišna svaka razprava.

Poziv „M. H.“ na sve umjetnike glasio je:

„Odbor Matice Hrvatske“ raspisao uz natječaje za beletrističke i poučne radnje takodjer jedan natječaj od 300 (trista) K za slikarsku ili vajarsku (kiparsku) radnju po volji uz uvjet, koji su objelodane u svim zagrebačkim novinama i u l. 2. broju „Glasa M. H.“.

Zagrebački i nekoji vanjski umjetnici odazvali su se ovomu raspisu natječaja liepm radnjama, koje su naknili izložiti u zagrebačkom paviljonu, pa se uprava „M. H.“ obraća ovim posebicima i na Vas s molbom, da se izvolite priključiti natjecanju te koju svoju radnju pošaljete za spomenutu izložbu pod uvjetima naznačenim u raspisu natječaja. Radnje izvolite poslati do pod konac svibnja na upravu Matice Hrvatske u Zagreb.

Nadajući se stalno, da ćete se ovomu skromnomu za sada nastojanjem „Matrice Hrvatske“ oko podupiranja umjetnosti najspremnije odazvati, preporučujemo vam se s odličnim poštovanjem. U ime odbora M. H.

Dr. Gjuro Arnold v. r.
predsjednik

Dr. Ante Radić v. r.
tajnik

Na ovaj poziv, koji je poslan i posebice svim umjetnicima, kojima je „M. H.“ znala za adresu, dobila je uprava „M. H.“ od g. I. Meštrovića ovaj odgovor:

„Žalim što mi se je u novinama podkrao natječaj, koga je ta slavna uprava raspisala, te su mi stoga nepoznati uvjeti, pa će mi biti nemoguće, da i ja sudjelujem konkurenčiji. Izvoli li mi jih ta sl. uprava priposlati, pa budu li isti mogućnosti odgovarali, to može ta sl. uprava i na moje radove računati.

Vidovićeva adresa: Em. Vid. Chioggia (Italia), a Krizmanova II. Wien Valeriestrasse 8 a, Rački IX. Sobieski* — Sa osobitom počitanjem I. Meštrović*. (Poštanski žig 11. V. 1906.)

* U pozivu na g. Meštrovića bio je dodan pripis, u kojem se g. M. umoljava, da izvoli obavijestiti upravu „M. H.“ o adresama ostalih hrvatskih umjetnika. Toj se molbi g. M. evo pripravno odazvao, pa mu zato u ime uprave i ovim putem zahvaljujemo. Upr. „M. H.“.

Pošto je tajnik „M. H.“ već prije bio poslao gospođu Meštiroviću „Glas M. H.“, u kojem su objelodanjeni uvjeti natjecanja, i posebice mu sada odmah pisao, dobio je od njega ovu dopisnicu:

14 V. 06. Veleučeni gospodine! Danas primio Vašu dopisnicu a neki dan 5. br.-va G. M. H. pa Vam se ljepo zahvaljujem.

U koliko mi bude moguće obavijestiti ču i druge umjetnike glede Vašeg natječaja. Molim Vas javite mi je li „M. H.“ preuzimljie trošak prenosa za tamo i očam i u svakom slučaju, jer s vojarskim radnjem ide teže nego li sa slikama. Izim loga dajem Vam na znanje, da će meni biti moguće tek sasma pod konac o. mij poslati a ne znam hoće li biti na vreme. —

S osobitim štovanjem

I. Meštirović.

No za mjesec dana osvane u „Pokretu“ ovo:

„Pripisano. Gosp. Dr Anti Radiću, tajniku Matice Hrvatske. — Izvinit ćete mi, što nisam odmah „vic“ shvatio, kad ste mi poslali poziv za konkurenčiju Vaše „Matice“. Kad sam primio brojeve „Matičina glasnika“ (!), koje ste mi blago izvoljeli poslati razumio sam i svih! Oprostite, što sam ih posudio jednom prijatelju, koji je takodier želio, da se malko nasmije, stoga Vam ih vraćam danas. Vidjevši Vaš „Glasnik“ čudio sam se, kako mi ga mogoste poslati, jer ja niti sam sada više seljak, a niti se smatram nebeskim gradjaninom. Pa i u samom djelovanju sam grijesnik jer stvaram i ovjekovećujem zemaljske zaručnike, koji se vjenčavaju pod vedrim nebom; a onda moje „grijesničko“ srce — ako u opće vjerujete, da u nas ima srca više osjeća sa progonom Eve, — nego sa „bijegom majke Božje u Egipt“. — Narodne motive, ako i radim, isključivo su goli, te ne bi ni jedan ljubitelj „Matice Hrvatske“ rekao, da je narodna umjetnost (jer nemaju „kumekovog“ kostima). Prema tomu držim, da nije bilo shodno, da me pozovete — pa čak da ste to radi forme učinili. Ovo su dakle razlozi, radi kojih ja i nisam konkurirao, te molim, da ispravite vijest u novinama, da su i „nezagrebački“ umjetnici sudjelovali. Napokon nemojte misliti ni Vi, a ni slavna publika, da je ovo jal — usred „sjajnog“ rezultata — Vaše konkurenčije — jer zbilja ne zavidim ni umjetnicima na „Matici“ na „umjetnicima“. Primiti izraz moga udivljenja i — ostajemo „stari“ — i „mladi“ prijatelji.

Ú Beču, 15. lipnja 1906.

Ivan Meštirović, kipar.

Kako je poznato, dalm. umjetnici (a i neki drugi, koji su u toj stvari bili s njima) ne samo nisu g. Meštirovića desavuirali, nego se faktično nisu ni odazvali „Matičnomu“ pozivu.

Dodatak uređničta. Uredničtvu „G. M. H.“ prepustajući potpunu odgovornost za ovaj članak g. O. Ivezoviću, uvrstilo ga je prema onoj: audiatur et altera pars. Daljnji polemika ne ćemo uvršćivati, jer su besplodne, kao što se to vidi i kod drugih sličnih „sporova“ Najbolje je pustiti ih, da se — ohlade, pa će se sami od sebe smiriti.

Temelji metoda „Današnje financijalne znanosti“ i prigovori proti njoj.

(Nastavak.)

II.

Metoda „Današnje financijalne znanosti“.

Odmah na početku piše „Pokretov“ kritičar, da mi je najprije trebalo proučiti naš financijalni sustav — tu misli financijalni sustav ugarski, jer hrvatskoga, na žalost nema — isti popularno prikazati i onda sa poznatoga poći na nepoznato.“ Ja sam se ovoga posljednjega u

istinu i držao: Počeo sam s poznatim i važnim i onda sve dalje prelazio na manje poznato i na manje važno. Financijalni sustav, kakav danas vriedi u Hrvatskoj, nije u koječem, na primjer u računima o hrvatskim državnim prihodima, poznat nikom u Hrvatskoj, jednostavno zato, jer peštanska vlada krije sve podatke, do kojih je i sam dr. Josip Frank kao član regnikarne deputacije prema jednoj svojoj izjavi u saboru mogao i morao doći, i to samo djelomice istom za skupe novce. Znajući to, ja se nisam primio posla, da najprije populariziram naš financijalni sustav, a nisam počeo ni s onom uobičajenom razlikom medju državnim i privatnim kućanstvom, da država najprije određuje svoje izdatke, a onda istom prihode, jer znam, da malo tko od Matičinih čitatelja točno zna, kako se troše i određuju ti prihodi. Ali zato svatko dobro zna i osjeća, kako se plaća, dotično ne plaća državni porez, pa sam zato hotimice i počeo svoje razlaganje poglavljem: „Što je to porez.“ Tek sam prije toga na cigle dve stranice bacio pogled na francuzku književnost o porezu. No time i jesam pred „Pokretovim“ kritičarima izgubio sav ugled. Ja sam naime mjesto toga morao spomenuti barem „Financijalnu znanost“ dra. Stjepana Posilovića, vjećnika stola sedmorice, od g. 1899., a pogotovo sam se morao držati njegove metode. Tu knjigu zove „Pokretov“ kritičar najprije dobrom, a onda i vrstnom, ali ja više vjerujem samom autoru, koji u uvodu kaže najprije to, da ju je napisao za pravnike, koji imadu polagati izpite, a zatim da mu je glede načina pisanja rabio kao uzor prof. Eheberg, koji je u tom sliedio Kosua i to zato, jer mu se je „Ehebergov način pisanja činio najzgodniji za pouku.“ Budući da ja nisam pisao za pravnike, koji imadu polagati izpit, nego za najširi krug hrvatske čitalačke publice i budući da upravo ništa ne držim do njemačke znanstvene popularizacije, to se nisam htio držati takvoga našeg djeła, koje je napisano po njemačkom djelu, a ovo opet napisano po jednom talijanskom djelu. Jednom riječu nisam htio, da moj spis, preuđa je samu popularizaciju financijalne znanosti, bude čorbine čorbe čorba-Naravski, da sam mogao i više stranica izpuniti čitamini, a još više nečitanim financijalnim djelima. No ja sam volio mjesto toga uraditi tako, da mi i sam „Pokretov“ kritičar mora priznati, da „donekle poznam knjigu Pavla Leroy-Beaulieu-a, a potanje priručnu knjigu svoga učitelja političke škole Stourma.

„Pokretovu“ kritičaru trebalo bi još znati, da ono pro dio nije knjiga, nego da su to dve velike knjige, jedna s 940, a druga s 840 stranica i da „priručna knjiga“ Stourmova imd dva svezka, jedano s 430, a drugi sa 653 stranice. A valjalo bi mu znati i to, da Paul Leroy-Beaulieu n i e moj profesor s političke škole, a Stourm nije samo „učitelj“ na istoj školi, nego da su obojica članovi francuzkoga instituta, a što je to, može gospodin kritičar naći u svakoj enciklopediji.

Imajući pred sobom, takva djela, u kojima je vjerna i podpuna slika financija neuredjenih evropskih država, mogao sam se lako držati takvoga načina pisanja za koji dr. Posilović u svojim financijama veli doslovce ovo: „U novije doba se nastoji, da se financijalna znanost popuni komparativnim statističkim podatcima, koji ako i nisu uviek kao u obće brojke, posve pouzdani, pa premda se težko dadu sravniti u raznim državama zbog razlikosti uredaba, ipak su važno pomagalo financijalnoj znanosti. No gile, uzprkos ovakvom glasu, koji je i za „Pokretova“ kritičara autoritativan, prigovara mi taj kritičar, da sam „nagrnuao milijarde i milijune francaka, te čitatelj ostaje od tih blistavih riječi i blistavih milijuna sav zatravljen i zna na koncu o porezima ono, što je znao i prije.“ Taj kritičar ide dapače tako daleko, te tvrdi, da ja i nisam ništa drugo učinio, nego „na 284 stranice opisao poreze Englezke, Francuzke i Italije,“ te baš tim povodom ogorčeno kliče, da takav čovjek „doista nema ni savjeti kao pisac, ni poštovanja prema narodu, za koji piše.“

Tko moju „Financijalnu znanost“ makar samo prolista — kako je to prema svomu vlastitomu priznanju učinio kritičar „Agramer Tagblatta“ — vidi doduše, da najviše primjera navodim iz finančija zapadno evropskih država, ali će ujedno naći izobilje primjera, a i čitavih poglavljia o finančijama ruskim, pruskim, austrijskim i švicarskim.

Nego meni je u mome sistemu bilo glavno, da poslije niza pojedinih tumačenja i najrječitijih primjera skupim u kratko osnovna načela financijalne znanosti, tako da i onaj čitatelj, koji bi samo to pročitao ima u glavnem pojma o najaktuuelnijim financijalnim problemima. I upravo u tom, što sam na zgodnom mjestu bio kadar jasno i kratko izložiti sve, što sam do sada tumačio, u tom bi iole objektivnoga kritičara bio najočitiji dokaz, da svoju stvar dobro razumijem ili kako se ono kaže, da sam predmet valjano prokuhao, a to se u prvom redu od popularizatora i traži.

Već na str. 52. kad sam i teoretski i u primjerima razložio izravne i neizravne poreze, naročito poreze potrošarske, skupio sam svoje razlaganje pod naslovom „osnovni principi zdrave porezne politike“ evo ovako:

„Ako prispodobimo nekoliko proračuna Velike Britanije i Francezke, tih dviju najkulturnijih i najbogatijih evropskih vlasti, nači ćemo u samim brojkama, a naročito u odnosašu potrošarskih poreza prema porezima na vlastništvo jedno veliko načelo: Medju ovim skupinama mora biti vazda takva ravnoteža, da potrošarski porezi ili nimalo ili barem odviše ne prevladavaju nad porezima na vlastništvo.“ Kazavši to, odmah sam dao za primjer Veliku Britaniju, u kojoj su porezi na vlastništvo prema potrošarinama još polovicom prošloga stoljeća bili kad 24 : 76, ali je mudrom i razboritom financijelnom politikom početkom ovoga stoljeća taj razmjer bio 48% : 51%, a već god. 1885. mogao je ministar finančija kazati, da se je položaj trošioca popravio prema položaju vlastnika. Još sjajniji primjer za ovakva nastojanja dao je francezki parlament, gdje se ni za francezko-njemačkoga rata, kad je najedanput trebalo povisiti državne izdatke za 800 milijuna, nije našao niti jedan zastupnik, koji bi predložio oporezovanje životnih potrebština.

Malo dalje na str. 57.—58. bavim se posebice najvažnijim slučajem potrošarskih poreza, naime slučajem „radnika, koji najedanput ostane bez posla, ili oboli, ili drugičije nastrada... a porez mora plaćati, jer mora jesti.“ Baš ovaj slučaj dao je povoda tvrdnji, da je potrošarina progresivni porez naopako, t. j. da plaćaš to više, to što si siromašniji, pa za to na tom mjestu i piše. „Naravski je dakle, da su se proti ovakovoj potrošarini na životne potrebštine vazda odlučno dizali svi čovjekoljubi i najumniji narodni gospodari.“

U tom istom duhu definujući na str. 182. carinu kao izvanjsku potrošarini, pišem: „Zato za carinu vriedi načelno sve ono, što je već rečeno o potrošarsim porezima, samo što tu treba još proširiti pojam životnih potrebština na sve one sirovine, bez kojih ne može raditi velika industrija... a to su uglijen i željezo, pak onda neizradjeni pamuk i neizradjena vuna. Ovi dakle i slični predmeti ne bi prema zdravim načelima financijalne politike plaćati carine, baš kao što se ne bi smjela udariti unutrašnja potrošarina na kruh, sol i meso.“

Objektivni kritičar čitajući ovo i znajući, da sam ja osnivač i predsjednik seljačke stranke i nepomirljiv protivnik socijalističkomu kolektivizmu, za stalno bi pomislio, dotično i napisao: Moramo čestitati piscu, što ga njegova oprečnost kolektivizmu i njegov seljački demokratizam ne zavedoše na aristokratsko agrarnu stranputnicu pruskih junkera, ili ugarskih veleposjednika, nego je naprotiv podpuno uzčuvao smisao za socijalnu zadaču financijalne politike. „Pokretov“ kritičar našao je u tom izdanju programa seljačke stranke, ne brineći se nimalo

da izpita, nije li seljačka stranka ipak nješto drugo, nego što je jednostrani staležki agrarizam.

Prema koncu čitavoga razlaganja o porezima skupio sam na str. 266. 268. sve glavne porezne reforme i ponovno sam kao prvu reformu naglasio ukinuće poreza na baštinu i na prenos imovine u obće. Prvu reformu traži osobito radnička demokracija, a drugu demokraciju seljačku, a obje su te točke i u programu seljačke stranke.

Kao treću reformu spominjem načelo, da se valja čuvati poreza na dopremu robe i putnika, ili da taj porez ima biti veoma nizak. Kao četvrtu reformu spominjem sniženje, pa i ukinuće biljegovine, a kao petu sniženje, dotično ukinuće zemljarine, ili da se zemljarina prepusti občinama. Svaku tu reformu i na tom mjestu ponovno, ali jasno obrazlažem i prema koncu osobito naglasujem, što sam već bio spomenuo u uvodu, da porezu nipošto ne smije biti svrha moralizovati državljanе, niti možda djelovati direktno na razdoblju državne imovine, pa sam o toj drugoj stvari doslovce napisao: „Porezi neka budu vazda razmerni, t. j. da jednako mjerilo vriedi za svu množinu porezovnika, a da ne budu postepeni, t. j. da se za tako zvanu kapitalističku manjinu ne uvodi oprozovanje, koje se svaki čas može pretvoriti u kanfiskaciju i koje bi samo po sebi bilo kadro uzdrmati temelje našoj tisućljetnoj kulturi, jer bi dokazalo, da ni Evropa još nije zrela za *socijalno pravednu demokraciju*.“

Svaki čitatelj, a pogotovo svaki kritičar vidi iz ovoga jasno, da meni nipošto ne imponira naziv demokrata sam po sebi, nego da za tu rječ traži još posebno obilježje; a budući da se radi o jednoj financijalnoj znanosti, tražim ovdje od demokracije socijalnu pravednost tako odlučno, kako u svojim čisto političkim spisima tražim od aristokracije, gdje je još u vlasti, pravednost čisto političku. To je u ostalom, spominjem uz put, kazano i u programu seljačke stranke, te nigdje nema ni traga postepenom ili progresivnom porezu, nego se o tom doslovce veli: Porez se ima odmjeriti u *razmjeru* s gospodarskom jakošću. To znači, tko više ima, više i plaća, ali samo razmerno više, dakle prema istomu, a nipošto prema progresivnom mjerilu. No „Pokretov“ kritičar tih dvaju pojmljova ili ne će ili možda i ne zna razlikovati.

Još mi je posve u kratko spomenuti, da sam se u nauci o proračunu još dosljednije držao te metode, da od poznatoga idem k nepoznatomu, te sam tu napisao zapravo priručnik za svakoga našega čovjeka, tko živim zanimanjem prati saborski rad, naročito proračunsku razpravu. Temeljem kod toga bila mi je ustavnost, te sam naročito živim primjerom Englezke i Amerike nastojao pokazati, da je saborsko pravo, dozvoljavati proračun, temelj i uvjet svakoj ustavnosti.

Jedno je istina. Ja ove knjige nisam napisao baš onako, kako je to bila moja prvobitna osnova i kako je to želja „Pokretova“ kritičara, kad ono veli, da sam imao obraditi najprije naš financijalni sustav. Ja sam doduše to kanio obraditi najkasnije, i to ne kao *naš* financijalni sustav, nego kao našu financijalnu podredjenost Ugarskoj. To bi po mojoj osnovi imao biti s državnim proračunom drugi dio moje financijalne znanosti, ali je zato trebalo dvoje: prvo, da u samoj Pešti proboravim barem par mjeseci; drugo, da „Matica Hrvatska s mojim publikacijama ne nailazi na ovakove kritičare. Jer upravo prijašnja, a i ova sadašnja hajka na „Maticu“ ponajviše radi mene razlogom je, da me je „Matica“ u zadnji čas pozvala, neka k prvomu djelu svojih finančija posve u kratko napišem još nauku o proračunu i tim da bude čitavo djelo završeno. Ja sam se tomu pokorio, nadajući se, da će ili sam na ovu stvar dospijeti, ili da će se od tolikih naših strukovnjaka, za koje znaju naročito u uredničtvu „Agramer Tagblatta“ koji taj nači, da napiše čitave financije kud i kamo bolje od mene.

(Nastaviti će se.)

Hrvatska bibliografija.

Sastavio *Vj. Jakušić*.

(Nastavak)

- Pjesmarica.** Crkvena za školsku mladež. Treća naklada. Križevci 1907. Gust-Neuberg 16° 461 str.
- Pjesmarica,** Hrvatska. Najpotpunija sbirka hrvatskih pjesnika. Cijena 30 filira. Izdanje knjižare i papirnice u korist „Kluba Čirilo-Metodskih zidara“ u Zagrebu. (Simunić i dr.) mala 8° 192+(6) str.
- Planinar,** Hrvatski. Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“ Godina X. Uredio Vjekoslav Novotni. U Zagrebu. 1907. 8°. (1)+52 str.
- Pleša-Kosinjčović N.** Uzgoj i držanje koza Zagreb 1908. V. Hilpert Feliks.
- Pobor Josip.** Hrvatski suci za nezavisnost sudaca (1906.—1907.) i utemeljenje zajednice hrvatskih sudaca. Zagreb, 1908. 8° 44 str.
- Pobratim.** Godište XVIII. Uređivao Ferdo Ž. Miler. U Zagrebu 1908
- Početnica** za pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji. 1908. 8° 103 str.
- Pod zastavom Bezgrješne Djevice.** Glasilo hrvatskih Marijinih kongregacija. God. I. u Zagrebu 1907-1908. 8° 96+(2) str.
- Pogačić Milka.** Braco i seka. Zagreb. (1907.) 4° 10 str.
- Pogačić Milka.** Ivica i čudni grah. Zagreb. 4° 10 str.
- Pogačić Milka.** Iz domovine i dalekih strana. Zagreb. (1907.) 4° 12 str.
- Pogačić Milka.** Vesela dječica. Zagreb (1907.) 4° 12 str.
- Pogačić Milka.** Veseli stihovi. Zagreb. (1907.) 4° 10 str.
- Pogodbe.** Uporabne pogodbe, ili poglavje dvadeset i peto (odnosno § 1090 do § 1121.) občeg austrijskog zakonika; te parbeni postupnik uporabni ili naredba ministarstva za pravosudje od 17. XII 1858. (drž. zakonskog lista broj 230.) pbradio i sa 104 rješitbe vrhovnog sudišta bečkoga osvjetlio Luka Matasović kr. kot. sudac u Ogulinu Zagreb (1908.) 8° 266 str.
- Pokorni Vjekoslav Dr.** Prirodopis životinjstva za niže razrede srednjih škola. Po 28 njemačkom izdanju od dra Roberta Latrela na podlozi bioloških pojava. Jedanaesto hrvatsko izdanje. Preveo Vjekoslav Host, 1907 8° VI + 276 str.
- Polaschek.** Školski rječnik za cesarav galski rat. Preveo V. Petričević. Beč 1908. v. Prammer-Polaschek.
- Polić Felix.** Viestnik zemaljske središnje vjeresijske udruge za Hrvatsku i Slavoniju. God. 4 Zagreb 1907.
- Polić Janko Kamov.** Ištipana Hartija Dvije knjige pjesama 1905.—1906. 8° 109+(2) str.
- Polić-Kamov Janko.** Na rodenoj grudi. 190 + 8°. str.
- Polić Janko Kamov.** Psovka 1907. 8° 22 str.
- Polić Janko Kamov.** Tragedija Mozgova 1907 8° 50 str.
- Polić Ladislav.** Povijest modernoga izbornoga zakonodavstva hrvatskoga. Zgb. 1908 8° 98 str.
- Ponesi me!** Romani i pripovijetke. Bruck, Djakovo. 1907.8. Godina I. Convay Mac. Mučenica; roman.
- Popis knjiga oružničke momčadske knjižnice u Zagrebu.** Zagreb 1908. 8° 64 str.
- Potočnjak Franko.** Poslanica poštovanim izbornicima delničko-čabarskoga kotara. Zagreb 1908. 8° 29 str.
- Povijest hrvatskog pjevačkog i tamburaškog društva „Vlašić“** u Travniku. Sarajevo 1906. 8° 38 (2) str.
- Povijest jedne pobune.** Zgb. 1908. N. (Kovačić Krešimir.)
- Pragmatika.** Željeznička sa strukovnog hrv. gledišta Odgovor drž. tajnika Szteremj-u. Zagreb 1907. 8° 16 str.
- Prammer-Polaschek.** Prammer-Polaschekov školski rječnik za Cesarov galski rat. Po II. njemačkom izdanju za gimnazije s hrvatskim ili srpskim naukovnim jezikom preveo N. Petričević. U Beču F. Tempsky. 1908. 8° (2) + 162 str.
- Praporac.** Šaljivi list. Sisak 1908.
- Pravice,** Hrvatske pravice. Tjednik Starčevičeve hrvatske stranke prava. Godina I. Varaždin 1907. fol.^o 31 broj.
- Pravice.** Naše Pravice. Vlastnik i izdavač Dr. Pero Magdić. Godina IV. 1907. Fol^o — Godina V. 1908.
- Pravila** Hrvatske katoličke banke u Zagrebu. Zagreb 1907. 8° 16 str.
- Pravila** izraelitske bogoštovne občine u Bjelovaru. Bjelovar. 1906. 8° 24 str.
- Pravila klubu „Čiril-Metodski zidari“** u Zagrebu. Zagreb 1906, 8° 9 str
- Pravila nogometna.** Zgb. 1908. N. (Zoričić M.)
- Pravila.** Obće pripomoćne zadruge u Zagrebu. Zagreb 1908. 9° 30+(1) str.
- Pravila** Pijeva drustva za promicanje katoličke štampe medju Hrvatima. Zagreb 1908.
- Pravila** Prve hrvatske tvornice strojeva i ljevaonica željeza dioničko društva u Zagrebu Zagreb. 1907.
- Pravila** Sanatorija u Zagrebu d. d.
- Pravila** udruge javnih činovnika kraljevine Hrvatske i Slavonije. Zagreb 1907.
- Pravila** zajednice hrvatskih sudaca u Zagrebu. Karlovac.
- Pravilo** trećega reda sv. oca Franje Serafskoga. Zagreb 1908.
- Pravnik** Hrvatski pravnik. Odgovorni urednik dr. Stjepan Ortner. Zagreb. 1906. Godina II. — God. III. Zagreb. 1907.
- Pravo,** Hrvatsko pravo. Novine Starčevičeve hrvatske stranke prava. Fol.^o Broj 3336-3635.
- Predavanja,** Pučka izdaje hrvatsko društvo za pučku prosvjetu. Zagreb 1908. 1 i 1. Sv. 34. Radić: Bolesti trsa. Sv. 5. Kranjčević. Nasljedno pravo. Sv. 6.: Pribanić: Mali svijet. Sv. 7. Šarić. Pripovijetke za puk. Sv. 8. Simić: O peradarstvu. Sv. 8. Kranjčević. Smetanje posjeda Sv. 10. Sijeno na oranici.
- Predavanje u „Hrvatskom Zmaju“** Knjiga III. Božidar pl Kukuljević: Mladost Ivana pl. Kukuljevića Sakcinskoga. — Knjiga V. Stjepan Širola: Slovenac i Hrvat. — Knjiga VI. Dr. Velimir Deželić i Emilij Laszowski. Kosti Petra Zrinjskoga i Frana K Frankopava. — Knjiga IX. O evoluciji modernih slobodnih knjižnica. Predavao Dr. Velimir Deželić. Zagreb 1908.
- Predstavka** zastupnika muslimanskog naroda iz Bosne i Hercegovine. U Budimpešti. 1907. 8° 22 str.
- Prejac Gjuro.** Vesela udovica. Zgb 1908. N. Leon Viktor i Stein Leo.
- Preradović Petar.** Pobrane pjesme Petra Preradovića. Za školu priredio i uvodom popratio Dr. Branko Drenchsler Zagreb 1907. V: Djačka knjižnica u korist Kluba Čirilo-Metodskih zidara u Zagrebu knjiga I.

Pribanić Mijat. Mali svijet. Pučko predavanje. Zagreb 1908 Zagreb. 8° 22. str. v. Predavanja Pučka sv. 6.

Prijatelj naroda Hrvatski pučki kalendar za prostu godinu 1909. L. Hartmana (St. Kugli). Zagreb. (1908).

Prijatelj naroda. Pučki list hrvatske stranke prava. Odgovorni urednik: Stjepan Korenić God. XVIII. 1907. Fol.° 52 broja.

Prijatelj, Pučki Prijatelj list hrvatskom seljaku za pouku i zabavu God. VIII. Odgovorni urednik Ernest Crnković 1907. 4° 192. str.

Prievodi novijih pjesnika. Izdaje Matica Hrvatska. Svezak drugi Mickiewier Zgb. 1908.

Prilog. Modni prilog Domaćem Ognjištu Zagreb. 1907. God. II.

Prodan Ivo. Hrvatska kruna Zadar 1907.-1908. godina XV. i XVI.

Program c. k. velike gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1907.-1908.

Program V.-c. kr velike državne gimnazije u Pazinu za školsku godinu 1807.-1908.

Program c. k. velike realke u Splitu za školsku godinu 1907-1908.

Program Hrvatske radničke zajednice (Kršćansko socijalne stranke) Ciena 6 filira Zagreb 1906. 8° 30 str.

Program Hrvatske radničke zajednice Kršćansko socijalne stranke. 1907. 8' 30 str.

Prohaska D. Budimski lekcionari XVIII. vijeka prema bosansko-dalmatinskomu od B. Bandulavića Sonderabdruck Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića Berlin Weidmannische Buchhandlung 1908. 8° 19 strj (557-575 str.)

Propovjednik. Katolički. Uredio Janko Šašel, župnik maruševečki. Godina X. 1907. 8' VII. + 693 str.

Proračun obćine slobodnoga i kralj. glavnoga grada Zagreba spadajućih zagrada i zavoda za godinu 1907. 1906. 4° 50 str. — za godinu 1908. Zgb. 1907. 4° 52 str.

Proračun potrebe i pokrića slob. kr. grada Požege za godinu 1906. Požega 1906.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost Tečaj XV. Uredio Emiliј pl. Laszowski Zagreb 1907.

Publikacije kr. zemaljskoga statističkog ureda u Zagrebu Svezak XLIV. XLV Zagreb 1907. Mjesečni statistički izvještaj.

Putnik po cijelom svijetu. Naučno-zabavno poučni list. Vlasnik, izdavalac, i odgovorni urednik Milan Obrađović. Godina I. Fol.° 19 brojeva. God. II., Fol.° 16 brojeva (prestao izlaziti.)

Pužar Zvonimir. Hajdučka djela iz života zloglasnog hrvatskog hajduka Joce Udmanića. L. Hartman (St. Kugli) Zagreb (1908.) Biblioteka, Hrv. Sr. 167-168.

Raboš, Novinarski raboš. Odgovorni urednik Petar Biljan Zadar. 1908. Godina I. br. 1. (16. str.) 2. (8 str.) Čini se da se je ovim brojem i prestao izlaziti.

Raca M. i Pejić A. Domaće nekoje i strane životinje Sarajevo 1908.

Rački Franjo. Politička povjest grada Rijeke Izvadak iz djela: „Rieka prama Hrvatskoj“. Napisao dr. Franjo Rački. U Zagrebu 1866. Rieka 1907. 8° 110 str.

Računar. Najnoviji brzi računar. Priručna knjižica u napametnom računstvu za svakoga. Križevci 1907.

Računar, Novi Računar. Oblići. Priručna knjižica za brzo pronadjene kubičnog sadržaja oblića. Po metričkom sustavu. Kubiktabelen über runde Hölder Nach Mettermass. U Križevcu 1908.

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 170. Razredi historičko-filologički i filozofički

juridički. 68. U Zagrebu 1907. 8° 230 str. (Sadržaj Dalmacija za Ludovika I. (1358—1382). I Dio 1358—1367.) Od dra. Dane Grubera. (Svršetak). Paljetkovanje po oblasti našega jezika od Luke Zore.

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 171. Matematičko-prirodoslovni razred. 42. Doštampano 4. studena 1907. (Sadržaj Sintetična istraživanja prostorne krivulje 5. reda druge vrste. Od dra. Jurja Majcena. Naravoslavne crtice sa sjevero-istočne obale Jadranskoga mora. Dio četvrti i posljednji, specijalni. Od S. Brusine. (Nastavak.)

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. i umjetnosti Knjiga 172. Razredi historičko-filozofičko-juridički 69. U Zagrebu 1908. Sadržaj. Hrvatske pre-radbe Grigelyevih „Institutiones Grammaticae“ Od Vladoja Dukata. Pitanja u hrvatskom ili u srpskom jeziku. Od dra. Augusta Mušića. (Svršit će se.) Rodu u jeziku. Od Ivana viteza Trnskoga.

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 173. Matematičko-prirodoslovni razred 43. Doštampano 18. svibnja 1908. U Zagrebu 1908. Sadržaj Naravoslavne brtice sa sjevero-istočne obale Jadranskoga mora. Dio četvrti i posljednji specijalni. Od S. Brusine. (Svršatak). Zoologički pšilozi. Od M. Katurića. Revizija hrvatske flave (Revisio florae croatiae.) (Nastavak). Od Dragutina Hirca. O redukciji kuprisoli natrijevom amalgamom. Od dra. Gustava Janečeka O plasmodesmijama kotiledona nekih Acanthaceja. Od Antuna Vrgoča. (S 1 tablom). O utjecaju barometričkih minima i maksima na meteorološke elemente u Zagrebu. Od dra. Vladoja Drapczynskoga. Zoologički prilozi II. Od M. Katurića. O ekvidistantnoj liniji u ravnim Lovačevskoga. Od dra. Vladimira Vařičaka.

Radić Ante. Glas „Matice Hrvatske“. Zagreb 1907 God. II. God. III. god 1908.

Radić Ante i Radić Stjepan. Što je i što hoće hrvatska pučka seljačka stranka. Sadržaj. 1. Prva riječ. 2. Tumač 12. programu . . . 4 Program h. p. s. s. 4. Što se privara h. p. s. s. . . 5. Druge stranke u Hrvatskoj. 6. Dosadašnji uspjesi h. p. s. s. Ciena 10 filira. 16° 148 str.

Radić Ivan. Bolesti trsa ili vinove loze. Predavao: Prof. Ivan pl. Radić. Zagreb 1908. N. Predavanja Pučka — Sv. 3. i 4.

Radić Pavel. Zanimive pripoviesti o doživljaju i udesima hrvatskih izseljenika u Americi. Varaždin (1908)

Radić Petar. Kako svaki seljak može postati bogat ili Tako ulazi blagoslov u seljačku kuću. Zlatna knjiga hrvatskog seljaka u dva diela. Napisao: Petar Radić. Prvi dio: Miško kao seljački sluga. Varaždin (1908.)

Radić Stjepan. Dom. Zagreb 1907.

Radić Stjepan. Današnja financijsala znanost. Izdala „Matica Hrvatska“ 1908. N. Knjižnica, Poučna — M Hrv. Sv. XXXIV.

Radić Stjepan. Frankova politička smrt (Izvješće o glavnoj razpravi u tiskovnoj parnici proti uredniku „Doma“)

Radić Stjepan. Za koga će glosavati kod budućih izbora? Riječ izbornicima i neizbornicima u oči izbora (Stjepan Radić.) Cijena 4 fil. 1908. 8° 32 str.

Radić Stjepan. Živo hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu Napisao Stjepan Radić.

Radočić Nikola. Dva posljednja komnena na Carigradskom prijestolju. 8° 102 str.

Radosavljev. O njegovovanju kože i kupanju zdravih i bolestnih.

Radošević Mijo. Mijo Radošević. Karikature. Roman iz savremenog života 1908.

Rakaš Pavao M. Da ste prokleti . . . I V: Janča Jan.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 9. U ZAGREBU, DNE 10. OŽUJKA 1909. GOD. IV.

Nikola Tordinac.

Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“.

Napisao dr. Nikola Andrić.

Dne 21. veljače prošle godine navršilo se dva deset ljeta, što je u Djakovu umro od sušice u tridesetoj godini dobi svoje jedan od najtalentiranih naših beletrističara nove škole: Nikola Tordinac, prebendar Strossmayerove stolne crkve, a učenik Josipa Kozarca. Godine 1885. bio ga je veliki biskup poslao u Rim, da posvрšava stroge ispite, pa ga je tamo shrvala zloglasna rimska grozница, iz koje se izlegla sušica. Tađašnji urednik „Vienna“, Vjekoslav Klaić, napisao je topao nekrolog mladom pokojniku (godine 1888. str. 234.), dok je Milivoj Šrepel tri godine prije (1885., br. 52.) ocijenio sav Tordinčev predjašnji rad.

Kao sin djakovačkoga gradjanina, a sinovac ilirskog pjesnika Jurja Tordinca, usisao je naš Nikola još u djetinjstvu poštovanje prema opanku, iz kojega je nikao. Iz naroda je potekao — veli sâm — s njime je jednu pjesmu pjevao, jednu tugu tužio i jednu brigu brinuo, pa mu je zavolio kao da ih je jedna majka pod srcem nosila i jedno ognjište na okup pribiralo. Ta ljubav Tordinčeva prema narodu izbjiga iz svake njegove priče i bajalice. Proučavao je narodni život i običaje, a sabirao pjesme i pripovijesti, od kojih je jedna izašla u Vukovaru kod Jančika god. 1889. već u drugom izdanju. U to doba posjetio je Tordinac u Pečuhu svoju tetku Anku Jozipović, jer mu se već odavno u duši zametnula želja, da obidje pečuviske Hrvate. Tu mu je želju u duši zagrijala majka rodjena Pečuvljanka, koja se nije znala sita napričati o svojoj koljevcu, tamošnjim običajima i svetkovinama. I tako mladi Tordinac otidje dvaput u majčin rod, da pokupi, što se je pokupiti dalo u onom kraju hrvatskoga plemena, koje je bilo namijenjeno smrti. U srcu se ljuto razbio, kad je razabrao, da će se ovaj kraj za koju godinu prometnuti planinom suharikovom,

što se tiće lijepih pjesama i pradjedovskih običaja. Narod se ovaj imao svojemu otudjiti, a tudjemu priljubiti. Pobirući gradivo morao se Tordinac tu već držati jedino starijih ljudi, jer mu miadji više nisu znali ništa pričati. Običaje mu je kazivala tetka Anka, neki Vidaković sa ženom i Novaković, knez kozarski. Starije pjesme tamo izdišu, a novije, koje nadolaze, sestre su slavonskim traktim poskočnicama. Pečuvski Hrvati dijele svoje pjesme, u one, koje se „grobču“, t. j. velike, i one, koje se „pjevaju“, manje. Grobče se na posijelima, u svatovima i pri žetvi. Većina ih je ikavskih, a neke su izmiješane s ijekavštinom. Za svaku pjesmu zapisao je Tordinac, tko mu ju je pjevao ili kazivao. Bilježio je što vjernije ne otkidajući ništa, a i ne postizavajući, već kako je što palo, onako i ostalo.

Kad je došao god. 1885. u Rim, sjede i složi iz sakupljenog gradiva omašnu knjigu pod imenom „Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuva i okolice“ i posla ih „Matici Hrvatskoj“. Knjiga je složena za štampu s predgovorom i kazalom, pa bi se ovakova, kakova je, mogla u cijelini stampati u akademickom „Zborniku za narodni život i običaje“. To je jedino djelo vrijednoga Tordinca, koje se — kao suho zlato — još nije štampom povratilo narodu, iz kojega je uzeto.

U prvom poglavju ove svoje zasada još rukopisne knjige obradio je Tordinac pitanje: otkle su pečuvski Hrvati? Kad čovjek zapita pečuvske Hrvate, što su, odgovorit će vam: Bošnjaci! A kad ih zapitate, kako govore, spremno će vas dočekati: Mi govorimo horvatski.* Svi su do-

* Kad sam se ja prošle godine dva sata uz put zadržao u Subotici, zapitao sam kočijaša, koji me je gradom vozio, što je, a on mi odgovorio: Bunjevac. A kad sam ga zapitao, kako govoriti, rekao mi je takodjer: horvatski.

seljenici iz Bosne, pa slave sv. Iliju kao i Bošnjaci. Za vrijeme turorskog gospodstva u Pečuhu, imali su ovi naseljenici tamo već svoje kuće i kmetovali su turškim begovima. Čevapović spominje u svojoj historiji, da su se mnoge katoličke porodice odmah iza pada Bosne naselile u baranjskoj županiji, a iza njega to spominju i mnogi drugi kroničari, a kad je Pečuh pao (god. 1543.), dovedoše turški begovi za sobom mnoge kršćanske kmetove, da mjesto njih obraduju polje. Jedna pečuvská župna crkva — na Budimskoj kapiji — bila je od 18 vijeka uvijek u hrvatskim rukama, pa su joj dakako i Hrvati bili župnici. Prvi se spominje Ivan Radnić, pa Koharić, pa Filipović, i književnik Stipan Grdenić-Jerebički, plemeć turopoljski (rodj. 1786.), koji je izdao god 1845 „Vrata nebeska“ a (1835.) „Govorenja nediljna“, bez kojih ni danas nećeš tamo naći hrvatske katoličke porodice. Iza njega došao je Martinković, a prije dvadeset godina Karoly, po materi Krušković. Hrvati su u Pečuhu još prije nekog vremena imali svake nedjelje i svetkovine svoju misu i hrvatsku propovijed.

Nadalje opisuje Tordinac okolicu pečuvsku i sva imena gorâ i izvora, koja su se do danas sačuvala u hrvaškom obliku. Govori o obličju, životu i nošnji tamošnjih Hrvata. Nabraja kuće i zadruge hrvatske, a najviše govori o običajima prigodom poroda, smrti, vjenčanja, žetve, berbe i prela. Isto tako opisuje i sve narodne svetkovine i zasladije svoje opise narodnim pjesmama, koje se pjevaju jednom ili drugom prigodom. U osobitom odlomku obradjuje sujevjerje narodno.

Od pjesama donosi 10 mitoloških i nabožnih, 54 starije ženske, 5 dječjih i 80 novijih poskočnica. — Na koncu 20 pučkih priča, od kojih su tri najznačajnije štampane u dodatku I. knjige „Matičinih“ pjesama.

Svatovske pjesme kazivala mu je Rozalija Lajpam rodj. Klinčac, a ostale starice: Reza Martinković i Liza Paivanović, starac Kerekeš, zanatlija iz Sigeta, Marko Sabo, seljak iz Šoroša Mara Horvat iz Nemeta, a iz Kozarâ: Ana Pai, Ana Novaković i Marta Gojak. Djekočje od 17 godina, Erža Horvat iz Vršende, kazivala mu je najviše poskočnica. Napokon je slušao osam starijih pjesama od bogoslovca Josipa Gada, koji ih je sve primio od svoga djeda.

Kraće ljubavne pjesme Tordinčeva zbornika zadržale su na sebi još dosta znakova prvobitne svjetline, a na duljima se pomalo razabira sumornost i klonulost narodnog genija, koji je u onim krajevima pritisnut sa svih strana, pa je kao i junački narodni osjećaj na umoru. Pojedinim većim pjesmama nalazi se samo još podorina; misli su iskomadane, nasilno nadoklamljivane, a onda u sredini prebijane. Na gdjekojima se vidi, da su se potpuno izmetnule; neke su okržljavile i iščiljele, pa se pjevaju kao ulomci, dok se ne

srozaju na kratke poskočnice, a onda — uginu. Badava, narodnoj pjesmi kao i samom narodu podiezano je tamo žilje. Još do prije nekoga vremena zdravo stablo danas su mu umjetnim putem ucijepljene nove mladice, koje mu prikazuju krošnju egzotičnu i stranu, pa će i stablo doskora ponijeti drugo ime. Jad i pokora.

Kao prototip ove nevolje može se uze i pjesma Tordinčeva zbornika pod brojem 20. — U njoj čilim tka — Košutova majka, otpremajući sina na vojsku kao časnika cara Ferdinanda:

Kad je došo gradu osičkome,
Konjic mu se glavom zaigrao,
Nit je pio, nit zobi zobio.
Ali govorí sine oficire:
„Nij mi žao grada osičkoga,
Već mi žao jada junačkoga
Što će mnogi izgubiti glavu,
Za pravicu, za carsku stolicu . . .

Kad su junaci otišli u „zemlju nepoznanu“,

Ne vidi se sunce od barjakâ,
Ni zemljica od krvi junačke.
Mloga ljuba ostala bez druga,
Mloga majka izgubila sina,
Mlogi junak ostaví sirotu,

Što je ovo? Magjarski junak Košut u pjesmi, u kojoj se pjeva i o caru Ferdinandu! Košut se opisuje simpatično, a izgleda u pojedinim momentima kao da je bio i — na carevoj strani. Sad — ili je pjesma potpuno izobličena ili su se historijski momenti u pjevačevoj glavi isprekrštali. Ali kakova je ono „pravica, carska stolica“, radi koje Košut žali, da će toliki junaci popadati? Možda je pečuvski hrvatski narod pozvan pod Košutov barjak pod izlikom, pa se bori za „carsku pravicu“? Ili je već prije šezdeset godina bio potpuno na magjarskoj strani? Bilo, kako mu drago, pjesma je podorina potpunijega tipa, koji bi — da je kojom srećom zapisan u cijelosti — bio u mnogom čemu vrlo znamenit.

Medju ljubavnim pjesmama zabilježio je Tordinac jedno desetak upravo odličnih. Tako ona, koju ćemo donijeti pod natpisom „Majke su krive“. Momče hodi s onu stranu vode Save vodeći konja i držeći u ruci šešir, u koji — lije suze Ne može jadnik vode ni pregaziti ni preplivati, da poljubi svoju odabranicu. Ali mu ona s druge strane dovikuje, da ne kune Save:

Nije tebi Sava kriva,
Već je tebi majka kriva ;
Tebi tvoja, meni moja.
Tvoja majka govorila :
„Ne dam sina do proljeća“,
A moja je govorila :
„Ne dam kćeri do jeseni.“

U drugoj pjesmi nailazi draga na dolamu, maramu, tamburu i jabuku svoga dragog, pa udari u „svakojako mišlje“. Ako mu uzme dolamu, dragi joj je mlad i zelen, pa bi mogao

ozepsti; ako mu uzme tamburu, al su na tamburi žice — kose djevojačke, a samu tamburu su mu poklonila njena braća. Maramu ne može uzeti, jer mu ju je sama darovala, pa zato odluči:

Ugrist ču' mu crvenu jabuku
Neka znade, da sam dolazila!

Sjajna koketerija u svojoj nježnosti! Ne velim, da se ne nalazi ovih pjesama i u drugim zbornicima, ali su ove pečuvsko začudo krasno zabiljene, a odabrali sam ih još i poradi toga, što su — pečuvsko, i što im se nisam nadao u onom kraju.

Mirko Lopašić.

(1781.—1838.)

Jedan od preteča ilirskoga preporoda.

Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

Lopašić, odnijahan na čaru hrvatske narodne poezije, valjda Kačićeve uzdiže se dapače na nekim mjestima iznad običnoga stihotvorca i do prave poezije.

Svakako je ta pjesma zanimiv dokumenat one dobe s vrlo mnogo razloga, a za kulturnoga historika važna je, jer nam odkriva živo i plastično jednu stranicu života naših mladih Hrvata na početku 19. stoljeća.

Slušaj dobrí braco Hrvaćane
Slavni junak nazvan Ilirčane
Šta govori vila kotarkinja
Šta govori i šta zavtivava
Hoće imat da se podigive
Ter Horvatsku zemlju uzvisuje...
Vila ova ti je posestrinja
Od hrvatskih po izbor krajina
Ona hoće imat svakolika
Koja daju ime glasovita...
Ustaj anda ter odidi tam
Al se brzo ti povrati amo
Kudgod pojdeš vesela ti majka
Veselo ti vrime bez pristanka
Vsigid slavi slavnu domovinu
Koju nosiš po imenu tvomu.
Ono gledaj da upraviš svigda
Koja nama jesu dragovidna
Slušaj, dobro pobre Ilirčane
Od majdana nazvan Horvaćane.
Ime tvoje vsigdi premišljavaj
Mene vilu uviek ti zazovi
Ar te ono sam od sebe dići
Nad drugimi ne treba nit rići.
Več Horvati mila braća moja
Slušajte me virnost vam je moja
Pustite vi vašu decu milu
Po orsagih projti u daljinu
Neg gledaju narodi ostali
Da i mi smo oni sad postali
Ki pustimo naše kite cviće
Odlitati u dalke zemljice
Nek gledaju Horvaćane mlade
Ki su kite, bolje ne imade
U svoj zemlji cara nemačkoga
Mogu reći kola zemaljskoga
Al češ gledat u njih ti lipotu
Al od Boga njim danu dobrotu

Ne češ najti ti njim nigdi para
Niti od Nimca niti od Magjara.
Ali tražiš u njih ti junačtv
Kojeg ime je njim svidočanstvo
Vse češ ovo samo kod njih najti
Jer v božanskih rukah su prijeti
Pjevaj sada vilo posestrinje
Ter zazivljiv te naše delije
Koji cvatu po naših gorama
Lipo rastu med studmi vodama.
I junačtv prave od mejdana
Jer njim druga djela su nezvana

Tako vila kotarkinja pjeva i prizivlje mlade Hrvate, da putuju u strani svjet, da se uče i da budu na korist domovine. Upravo se diviti moramo dvadesetgodišnjem mladiću, koji svojoj vili u usta stavlja ovako rodoljubne rieči već na početku 19. veka, puna tri decenija prije hrvatskog preporoda. I opet jedan dokaz, kako krivo imadu oni, koji misle da je Gaj morao za svoje ideje dobit pouke od Šafarika i Kolara, i opet dokaz da je laž te su Hrvati izpred preporoda svi poprieko zaboravili na pjevu i knjigu, a po gotovo na patriotizam.

Na rieč vile kotarkinje odgovara vila Karlovkinja. Ona pozivlje izmedju drugih svojega sina: „Hodi amo draga diete. Kazuj što si nakanio, „Kako li si zemlji zahvalio, da te ona takvog je rodila, zdravog, mladog odhranila?“ Budi joj zahvala, da te diće od svih strana ljudi, da si momče od Karlovca grada, koji sve grade sveta preoblada.

Al to čuje mladi Horvačanin
Od starine nazvan Ilirčanin
Po imenu Imbro on bijaše
I Lopašićem on se nazivaše
Ter kako je vilu razumio
Taki sobom se je naredio
Da odide u zemlju Magjarsku
I uzvisi zemljicu Hrvatsku.

Imbro se dakle liepo pripravio na put, od svih se liepo oprostio. Majka ga je liepo opravila i blagoslovila, suzama ga oblivala i savje-

tovala majčinim savjetima: „Sinko Imro Bog te zdravo nosi, kudgod pojdeš misli na mē kosti, gledaj da mi budeš ti na radost !

Tako se Imbro djede na put. Raztade se od prijatelja i rodnoga grada Karlovca. Sve kroz Baniju, Draganiće, Jastrebarsko. Tuj ga dočeka brat Janko i odvede u svoju „hižicu“. Kad mu Imbro izpriča, da odlazi daleko iazplakao mu se Janko : Ti si jedan svita koga imam brata, a i tebe moram ljubit tek iz daleka. Dugo nije mogao Imbro da ovdje ostane, već se odveze u Zagreb. U Zagrebu je video mnogo nova, što ga razžalosti. Vas se je Zagreb silno promienio. Hrvatsko je srce čisto pogubio.

„Vas puni se sada od prokletih moda
To Horvatom bude prevelika škoda.
Koji zmed njih za sad nitko i ne vide
Ali videt hote ak kasno ne bude.

U Zagrebu je našao stare prijatelje, al mora ostaviti i Zagreb, u kojemu je učio prve škole Odilazeći kliče Zagrebu : Zagreb grade, nad Hrvati glava, Sričan budi, to je želja prava . . . On želi Zagrebčanima pravu slogu i ljubav. Ostavivši Zagreb prolazi kroz Varaždin i dolazi u zemlju Magjarsku. Kako mu je teško bilo, opisuje ovim riječima :

To bijaše tuga ka na srcu leži
Koju za spisati čovek rodjen ni
Žuhki onda jesu nastali mu dani
U zemlji Magjarskoj za sprovodit dani.

Prošao je Čakovac, gdje se još govori slavni jezik naški „nit Magjara videt, već sve po hrvatski.“ Odonud je krenuo put Lendave, u Gluboko selo, gdje su Kalvini. Tuj je prenoćio. U jutro mu je bilo dalje krenuti, ali tuj je skoro zakasnio kola, jer je u naglosti zaboravio prtljagu, u kojoj mu bijahu i novci. Ali na svu sreću gostioničar posla mu tu prtljagu za njim na poštu. Rad toga čina obećaje Imbro krčmaru vječnu zahvalnost, jer : „Zaisto redki su ljudi, sad ovakvi, ki ono činiju, što Gospod Bog ljubi“. Kod Levisa ga zateče zima. Tuj su nastale velike šume i trebalo se putnicima razbojnika i vukova bojati. Ove potonje protjera „hrvatski delija, ki je junak rodjen od gornjih krajina“.

Snijeg i vjetar mučio je putnike u Koimendu i njih i konje je zasipavao. U „Sombotelju“ nisu dobili ni stana niti staje i za to su po noći morali dalje krenuti po buri i snieg. Na tom su putu gotovo zamrzli, a i kola su bili prisiljeni sami vući. U Kisek nijesu mogli doći, pak su na pustari morali prenoćiti. Kad su napokon došli u Kisek, opet nisu dobili ni jesti ni piti. Istom u Šoprunu mogli su okriepiti tielo i srca. Tamo su odsjeli kod „Orla črnoga“. Pod tim orlom našao je Imbro dva goluba, koja su mu ganula srce. Malo da se nije Imbro kod njih zaustavio. Ali nije bilo vremena, vremena za zabave, trebalo je

poći u Požun. Tamo je ostao nekoliko dana, čekajući na kola i na bolje vrijeme. Tuj je našao i tri prijatelja krajišnika. Prije no što je došao u Požun, morao je čekati pol dana, jer je bio prevelik led, al napokon s nekim drugovima prebrodi u Požun. Gjur, mjesto, u koje je po tom došao, glasovito je radi brašna Tamo je našao Hrvata, menju njima svojega staroga znanca. Njemu je savjetovao, da ima pred očima hvalu i poštene Hrvata i ljubav spram domovine, koja je potrebna u našem kraljevstvu. Putujući dalje bio je u opasnosti, da se ubije, ali uvijek je sretno prošao, „jer horvatsko srce i dužno spoznanje, čovika vridnoga je uvik branjenje“. Morao je noćiti na slami, na sienu, medju Francuzima i Niemcima. U Budim nije mogao tako brzo doći, kako je želio, jer je zapao snijeg do koljena.

Napokon je ipak prispio u Budim i u Peštu. Budim nazivlje prvim varošom magjarskim, i premda Hrvat, on ga blagosljivlje. U Pešti se namjeri na čudna drugara, koji ga odmah povede u krčmu. Ali je moj Imbro mudra glava, vidi on njemu u račune. Htjeo on da ga muze i da na njegov račun jede i piye. Ručak mu je Imbro u stanu i platio, a onda se liepo s njime oprostio. Imbro se najavi principalu, koji je već na nj čekao. On mu reče : Evo moga dragoga Hrvata, koga čekam ima već nedilja danka“. Mislio je, da već Imbro ne će ni doći, jer znade, da je Imbro vrijedna glava i da bi lahko dobio posla medju Hrvatima. U Pešti je našao Imbro stare znance jurate. Nakonu je da pohodi sve svoje zemljake. Ali jer su bili dani svečanosti, „zato su po danu gospoda spaval“ i tako nije mogao viditi svoga prijatelja Gjuru Nabijača, a baš si je njega želio viditi, jer je on junak bio, koji ima glavu.

U Pešti je imao svoje družtvu. Ali tuj je bio i Janko Sebastjanović, Slavonac, koji mu je zadao mnogo nevolje svojim klevetama. Zanimivo je, kako nas Lopašić tom zgodom okrivilje sve Slavonce, da u nevjerni. On pjeva, da se nije čudio Seba tijanoviću „jer je Slavonije rodjen, zemlje one ka se rad vkanjuje“. To dokazuje i ona lisica u slavonskom grubu.

Sebastjanovićevo je pravo djelo bilo da mrazi i zavadja prijatelja, a sebe ulizava. Bio je zmija koja tare kosti. Znajući da je Imbro prijatelj Nikoli Fabcu od mladosti, dao si je truda, da ih zavadi. Za vrijeme, dok je Imbro bio u domovini, nalagao je Sebastjanović Fabca svašta o Imbri. Kaza, da je izdajica, da laže na Nikolu Fabcu, da pripovijeda o njemu po Karlovcu laži i onuda gazi njegovu bradu. Niko, mladić neiskusan sve povjerova Sebastjanoviću i sdrži se s njim proti Imbri. Najviše učini Niko, da ga omrazi kod ljubovce i ocrniše mu glas u Pešti i javiše to i u Karlovac. „Karlovčani ljudi jako su bahati i zato sirote znadu oblagati“, ali se je ipak našlo prijatelja, koji su Imbru izvijestili o toj spljetki. Ovima Imbro nije s početka vjerovao, jer je

mislio, da mu je Niko prijatelj, koji ga ljubi. Ali kada je čuo i od drugih ljudi, da ga Niko doista kleveće, onda skoči i proplače.

Nije mu preostalo drugo već da brani svoje poštenje tuj pjeva, kako se posvuda znade, da je

Lopašić drugoga odgoja nego Fabac. On se nije školao s mitom kao Niko. U ničem ne nadkrijuje Niko Imbru samo kesom po ocu, a ne po svom trudu, pa zato se s time ne može ponositi.
(Slijedi.)

Okrugićeve lirske pjesme.

Napisao Jovan Hranilović.

(Svršetak.)

Od veće mu je vrijednosti i prigodna epske pjesma, ispjavana u čast požeškom sokolu Luki Ibršimoviću, o kojoj će govoriti, kada uzmem na oko Okrugićeve epske pjesme.

Osim prigodnih pjesama patriotske sadržine ispjevaо je Okrugić vrlo mnogo prigodnica svoјim mnogobroјnim znancima, znanicama i prijateljima. I među njima imade upravo lijepih kitica, a sve one dokazuju, da je Okrugić bio svoјim prijateljima iskreno odan i vjeran drug, spremан na svaku žrtvu, i da je nada sve ljubio istinu, pravdu, poštenje i plemenitost i viteštvu, a iz dna duše mrzio nevjenu, zlobu, laž, bezdušnost i hipokriziju. I opet ističem, da je on bio takav i u životu, kakovim nam se prikazuje u svoјim naročito lirskim pjesmama.

Nije išao zatim, da bude hvaljen i uzvišivan kao čovjek i pjesnik; sam je imao vrlo skromno mišljenje u svom književničkom radu, te je uvijek priznavao drugima veću vrijednost. U njega nije bilo svijesti, osim u koliko je donekle ima u svakog čovjeka. Kada je bio g. 1897. odlikovan od srpskoga kralja Aleksandra redom sv. Save i od crnogorskog kneza Nikole redom Danilovim za „Književne zasluge“ i simpatije sa Srpstvom, bio je doduše jako obveseljen, ali najviše zato, što je tim načinom doživio triumf svoga plemenitog nastojanja oko bratske slove između hrvatstva i srpstva na kulturnom polju. Našao sam rukopis pisma iz g. 1897. u kojem traži intervenciju bana Hedervarya za dozvolu, da te redove može nositi, ali se ujedno tuži, da u domovini njegov rad ne stiče priznanja, kakovim ga počastiše dva slavenska suverena. Kako je uvijek bio i u svoјim pismima ravnodušan i odrešit, nije on svoje nezadovoljstvo radi omalo-važavanja patriotičkog svoga nastojanja zavijao ni u listu na bana nježno cvijeće poezije, već je doslovce u tom pismu, (koje medutim, kako mi se čini, nije odposlano, jer ga je u to i smrt zatekla), medju inim rekao: „Ne mislite, Preuzvišeni Grofe i svijetli Bane, da na to odlikovanje slavohlepje, taština i tako zvani Knopflochieber potiče, zato sam već star“ . . .

Spominjem, da naviještena odlikovanja, t. j. red sv. Save i Danilov red, nije Okrugić živ

dočekao. Dok je još trajalo dopisivanje o raznim formalnostima, koje su se imale izvršiti, leže on u bolesničku postelj, da ju više živ ne ostav.

Okrugić je uvijek bio lijepo susretan u odličnim srpskim krugovima u Biogradu. Znao je sám dolaziti na predstave svojih pozorišnih komada na bio radskoj pozornici. U takovim prigodama primao je u svojo besplatno mu ustupljenoj loži čestitke srpskih odličnika, medju kojima je imao veliki broj prijatelja i štovatelja. Tako je na predstavu njegovih komada dolazio u pozorište i regent Jovan Ristić, svojom spoliašnošću vrlo nalik pjesniku Čengijić age Mažuraniću. I kralj Aleksander Obrenović zanimalo se je za Okrugićeve drame. Ilija se je rado spominjao ljubeznog razgovora s mladim kraljem u jednoj audijenciji. Neposrednim povodom, da je Okrugić odlikovan bio redom sv. Save i Danilovim redom, bile su njegove dvije vrlo lijepo pjesme iz g. 1896., ispjевane pod naslovom: „Vidovdan“ i „Gjurgjevdan na Cetinju“. U obima tim upravo lijepo uspјelim pjesmama ističe Okrugić radost svoga slavenstva uslijed pobratimstva između kralja Aleksandra i kneza Nikole, što je one godine bilo utvrđeno.

Obje te pjesme ostale su začuvane u rukopisu, a spadaju među najbolje Okrugićeve lirske pjesme.

Od starijih njegovih prigodnica spominjem još pjesmu, ispjevinu g. 1856. prigodom vjenčanja Okrugićeva pobratima pjesnika Luke Botića, kojoj je takodjer rukopis sačuvan.

I time mislim, da sám podao cijelovitu sliku lirskog pjesnikovanja Okrugićeva. Iz toga prikaza može se razabratи, da je Okrugić bio vrlo plodan pjesnik, da su na njegovoj liri bile jednak snažne sve žice lirike, pojmenice patriotska i anakeontska žica. Najbolje su mu pjesme, u kojima su isprepleteni u harmonijskom skladnoglasju raznovoljni poetski elementi i akcenti. Po formi najuspјeliji su mu soneti, njih je on najviše ispjевao. U njegovoj lirici ima dakako i mnogo toga, što se može uzeti kano puka versifikacija. Nisu ni stihovi svagdje ispravni ni glatki, mnogo puta se opaža natega sa srokovima i drugim nedostignućima.

statcima u formi. Ali u cijelosti i lirsko pjesnikovanje Okrugićevog pokazuje njegovu veliku duhovitost i invencionalnost. Većina mu pjesama danas ima samo literarno-historijsku vrijednost kao ilustracija vremena, kada su ispjivane i kao tumač njegova književničkog individualiteta. Njihova sadržina je ujedno sadržina njegova duševnog života, njegova mišljenja i osjećanja.

Jasno je primješan u njegovim lirskim pjesmama njegov duševni razvoj, proširivanje obzorja njegova mišljenja i prokaljivanje njegovih osjećaja i čuvstava. I u formi je jasno primjetno njegovo nastojanje, da se usavršuje i postigne ideal pjesničkog stvaranja: adekvatnost sadržaja i forme.

Do teorije u pjesničkom stvaranju nije mnogo držao, u opće discipline nije bila njegov element. Ali je ipak jasan upliv pojedinih njegovih uzornika na njegovo pjesnikovanje. Medju našim starijim pjesnicima amo iz ilirskog doba odlikuje se Okrugić svojom svestranošću i bujnošću mašte i lijepim jezikom. I tu dakako стојi pod upливom razvitka našeg književnog jezika i pod upливom pokretnih ideja našega narodno-kulturnog razvoja. Njegov je duh znao uvijek pronaći nit, što spaja prošlost sa sadašnjosti, te je uvijek nastojao, da bude savremen u svom lirskom pjesnikovanju, ma da mu to nije uvijek pošlo za rukom. Načito u formi ima u njegovim pjesmama arhizama, ali oni nigdje ne smetaju i ne kvare dojma.

Razumije se, da bi Okrugićev pjesnikovanje bilo u umjetničkom pogledu savršenije, da nije bio toliko udaljen od središta i osamlijen na

mrtvoj strazi hrvatstva. To naročito vrijedi za starija razdoblja njegova književnikovanja, kada je i saobraćaj bio teži i kada izmjena misli nije bila tako laka.

Od svega njegova lirskoga pjesnikovanja održalo se je do danas, a održati će se sigurno još dulje vremena ono nekoliko uglazbljenih njegovih patriotskih, ankreontskih i nabožnih pjesama, što se pjevaju širom domovine, a da i nije svadje poznato, da im je on autor. Ali zato nije netragom propala njegova ogromna pjesnička proizvodnja. Onda, kada su se podizali temelji zakloništima i utvrđama našeg kulturnog preporoda, dobro je došao svaki stih, pak je tako i Okrugić doprinesao svoj dio. I ako je u mijeni vremena nestalo zvukovljia njegova pjesnikovanja, kao što nestaje rijeke u moru, pjesničkoj našoj cvjetani ostalo je i njegovih pjesničkih proizvoda. I ako je nestalo mirisa njegova pjesničkog cvijeća, oplemenjeni cvjetnjak našega Parnasa krije u svom mirisu i odisaj pjesničke duše, koja je u preporodnom našem kulturnom vremenu cvala i mirisala punim i pravim pjesničkim cvijećem. Povoljni pojedini cvjetovi pali su na rodnu grudu kao klice i rasadišta novim pjesničkim emanacijama pjesničkih nasljednika ilirskih naših svjetlonoša. U sve skladnijoj harmoniji hrvatskog umjetnog pjesništva drhcu i vibroni danas dopjevanih pjesama pjesnika iz onoga doba sada jačim, sad slabijim zvukom, kano prosvjed duša njihovih pjesnika kroz savremenost. Poštujem zato njihovu uspomenu.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Glavna skupština „Matica Hrvatske“. Ovim sazivom glavnu skupštinu „Matica Hrvatske“ na dan 25. ožujka 1909 (u četvrtak) u 4 (četiri) sata po podne u dvoranu zem glazbenoga zavoda u Zagrebu s ovim dnevnim redom: 1. Beseda predsjednikova. 2. Izvještaj tajnikov. 3. Izvještaj blagajnikov. 4. Popunjene odbora. 5. Razprava o predlozima, koji se predsjedničtvu prijave osam dana unapred. — U Zagrebu dne 9. ožujka 1909. Dr Gjuro Arnold, predsjednik „Matica Hrvatske“.

*

Izvanredna izdanja „Matica Hrvatske“. U novom ovom nizu izašle su ovi dana dve knjige, i to: Milan Ogrizović: „Hasanaginica“ (drama u tri čina; str. 176, cijena K 1'50) i A. Tresić-Pavičić: „Finis Reipublicae I. Ciceronovo progonstvo“ (drama u pet čina. Cijena K 2—) — Članovi „Matica Hrvatske“ dobivat će izvanredna izdanja uz dve trećine (2 $\frac{1}{3}$) knjižarske cijene, i to saino od povjerenika i tek zajedno s redovnim izdanjima tekuće godine prigodom odpreme knjiga. Inače i odmah, ako novac u napred pošalju za knjigu i za poštarinu 20 fil.

Književni natječaji „Matica Hrvatske“

Uprava „Matica Hrvatske“ raspisuje slijedeće književne natječaje:

A) *Natječaji iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklada.*

I. iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Dušana Kotura raspisuje se za god. 1909. (devetstotina devetu) jedna nagrada od 900 (devet stotina) Kruna, i to „za jednu izvornu pripoviest (novelu ili roman), koja obseže barem deset tiskanih araka, ili dramatski proizvod bez obzira na obseg“.

II. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Adolfa Webera-Tkalčevića raspisuje se za god. 1909. (devet stotina devetu) nagrada od 900 (devet stotina) Kruna i to za književno djelo „poučnog“ ili „zabavnog“ sadržaja, koje obseže barem deset tiskanih araka, a odgovara sadržajem, smjerom i oblikom književnim publikacijama „Matica Hrvatske“.

III. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Terzeije pl. Tomićić rođene Auernhammer de Auernstein raspisuje se za god. 1909. nagrada od 50 (pedeset) Kruna „za najbolju pripoviest iz hrvatskoga života“.

IV. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Aleksandra pl. Vučićića raspisuje se natječaj za nagradu u iznosu od 2000 (dve tisuće) Kruna „za najbolje djelo,

baveće se hrvatskom povjesti (po primjeru Smičiklasove „Hrvatske povesti“ i Lopašićeve „Povjesti grada Karlovca“), ili najbolji historijski roman ili pripoviest iz hrvatske prošlosti (po primjeru Šenoinih romana: „Zlatarevo zlato“, „Diogenes“ itd.), ili najbolji igrokaz, predstavljajući historijski dogadjaj iz hrvatske prošlosti“. Ova se nagrada može razdijeliti i na dva jednako vrstna djela.

Natjecanje za sve ove nagrade traje do uključivo 31. prosinca 1909. Do toga dana imadu se čisto, čitljivo i tudjom rukom pisani rukopisi predati upravi „Matrice Hrvatske“. Ime pišećovo ima biti u zapećaćenom omotu, a na omotu isto geslo (motto) kao i na rukopisu. Rukopisi, nagradjeni ovim nagradama, postaju vlastničtvom „Matrice Hrvatske“, pa ih je ona dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

V. Iz zaklade Julija Bubanovića razpisuje se ovim za god. 1909. natječaj za nagradu od K 1.400 (tisuću četiri stotine).

Nagrada će se dati najboljemu izvornom ili prevedenom djelu o ruskoj zemlji i narodu ili u obče o slavenskim zemljama i narodima.

Djelo ima obvezati najmanje 15 araka Poučne knjiznice „Matrice Hrvatske“; ako obzeće manje, dobiva razmjerni dio nagrade.

Djelo ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ga je i dužna prvi put izdati među svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnog honorara, ako djelo ne preseže 15 araka; preseže li 15 araka, honorirat će se svaki arak dalje od 15. običnim honorarom (80 K po arku).

Prijevi dobivaju polovicu nagrade i polovicu honorara.

Natjecanje traje do konca prosinca 1909., do kojega se roka imadu rukopisi (bez imena autorova) predati ili poslati upravi „Matica Hrvatske“.

VI. Iz zaklade Antuna Koegla razpisuje se ovim za god. 1909. natječaj za nagradu od 400 (četiri stotine) K.

Nagrada će se dati najboljoj izvornoj ili prevedenoj ljekarničkoj, ličničkoj ili uopće prirodošlovnoj radniji, koja obzeće najmanje četiri arka Poučne knjiznice „Matica Hrvatske“; obzeće li manje, dobiva razmjerni dio nagrade.

Radnja ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ju je i dužna izdati prvi put među svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnoga honorara, ako djelo ne preseže četiri arka; preseže li četiri arka, honorirat će se svaki daljni arak običnim honorarom (80 K po arku).

Prijevi dobivaju polovicu nagrade i polovicu honorara.

Natjecanje traje do konca prosinca 1909., do kojega se roka imadu rukopisi (bez imena autorova) predati ili poslati upravi „Matica Hrvatske“.

B. Natječaj iz zaklade I. N. grofa Draškovića.

Iz zaklade grofa Ivana Draškovića razpisuje se za god. 1909 (devet stotina i devetu) nagrada od 2.000 (dvie tisuće) Kruna za „najbolji pučki spis“, koji prema oporučnoj želji zakladateljevoj „unapređuje duševnu i materijalnu naobrazbu naroda moje domovine“. Prema odredbi zakladateljevoj ima se kod prosudjivanja djela paziti osobito na to: „da prednost dobije onaj spis, kojemu se prizna, da je za pravu pouku naroda u praktičnim stvarima, te time za unapređenje njegova duševnoga i materijalnoga blagostanja najzgodniji. Kod podjeljivanja nagrade nema se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoću, nego se nagrada može dosuditi i onomu djelu, koje obzirom na stanje domaće književnosti prema u njoj odlično mjesto, te ju je vrstno podići. (Točka c.) — Originalna djela dobivaju cielu nagradu, ako iznašaju najmanje petnaest tiskanih araka; iznašaju li manje, nagradjuju se razmjerno. (Točka d.) — Prijevi istoga obsegia dobivaju polovicu nagrade. Imadu li se

preradbe po stranim djelima smatrati originalima ili prevedima, o tom odlučuje književni odbor „Matrice Hrvatske“. Nenagradjeni se spisi mogu slijedeće godine opet natjecati. Originali imadu prednost pred prijevodima (Točka e.) — Dosudjena se nagrada ne će izplatiti nego onda, kada nagradjeno djelo izadje tiskom. (Točka h) — Nagradjeno djelo ostaje svojina pišećeva, pa je njegov posao, kako će ga dati u tiskak (Točka i.) — Ne bi li nagradjeni rukopis bio tiskan za dve godine, od kako je pisac o nagradi obaviješten, izplatit će mu se polovica dosudjene nagrade. (Točka k)

Natjecanje za ovu nagradu traje do 31. prosinca 1909. Do toga roka imu se čisto i čitljivo pisani rukopisi predati upravi „M. H.“, i to po zaključku odbora „M. H.“ od 30. siječnja 1909. a nonimno.

Izložba karikatura gdjice. Borelli u Beču.

Početkom mjeseca siječnja o. g. uredio je poznati bečki umjetnički salon Mietzke uz Trübnerovu izložbu vrlo zanimivu kolekciju karikatura darovite Hrvatice Zoë Borelli. Na prvi se mah opaža, da ove karikature potječu od umjetnice fina i istančana ukusa. Sve ako je u nekim radovima gdjica. B. u prikazivanju malo oviše drastična, ipak se ta drastičnost gubi uslijed elegancije svačanja i vrlo zgodne izvedbe. Svakako će gdjica. B. biti jednom jaka umjetnica na grafičkom i karikaturičkom polju.

Govoreći o pojedinim radovima svakako treba dati prvenstvo slici „Plesačice“ (br. 12.) — Zgodno je provedena modra rasvjeta odozgo, što se prelijeva preko prozirnoga odijela do poda, pak rasvjetljuje šiljati lakat plesačice Mnogo stila imade u sebi i list (br. 11.). „Ti sretno staro doba.“ Karakteristika lica stare smješkajuće se usidjelice vrlo je uspjela Male dvije vinjete tumaće svojim sadržajem onaj razdragani posmijeh — uspomene na mlađe dane!

Više dekorativno djeluje list (br. 7.) „Plesačica“. Možda je ovdje karikiranje malo oviše istaknuto te se na vitkome tijelu nalazi tako ružna glava. Lijepa kretnja pak dekorativno upotrebljene zlatne zvjezdice pristajale bi bolje ilustraciji kake priče nego li za karikaturu.

Karikatura „Bogomoljka“ (br. 9.) sjajno je uspjela. Tehnika akvarela je na toj slici vrlo elegantna i laka. Isto možemo reći i za list (br. 13.). Debela sobarica barata svojim žezlom-metlom uz veseli izraz lica. Zgodan je u pozadini umetnut grb ove vesele dame.

Dobro je istaknut kontrast između hladne prezirno gledajuće kćeri Albiona i vesele, porugljivo se smijuće Talijanke.

Da gdjica. B. umije baratati jednako vješt i olovkom i kredom i akvareлом pokazuju slike (br. 1.) „Dvojci“, (br. 25.) „Dame na balkonu“, te (br. 6.) „Due buoni diavoli“. Slika br. 25. sasma malena izvedena je na tamnome papiru. Sa tek nekoliko sigurnih poteza kista dobro je prikazana razdraganost „Ljepotica“, koje slušaju pijev možda kakoga „cantatora“ pod balkonom.

Početnim radnjama mlađe umjetnice manjka jošte odlučnost poteza i sgodno prikazivanje izražaja. Gdjekad smetaju i organske pogreške u prikazivanju tijela -- no uža sve to opaža se veliki napredak i razvoj.

„Citalac i književnik“ (br. 15.) mogu da se broje medju ponajbolje karikature. Nisu na tim likovima prikazani pretjerano samo pojedini dijelovi lica, već je umjetnica s usjehom prikazala i duševno stanje ovih likova. Pozorna napetost čitaočeva u vrlo je dobroj opreci sa neprilikom i traženjem ideja u književnika.

„Pet čutila“ (br. 19–21.) manje je sretno uspjelo, dok su u „Četiri godišnje doba“ (br. 16. i 17.) vrlo dobr listovi, što prikazuju ljeti i zimu izuzevši prejako kariranje partija oko ustiju i nosa. Svakako su vrlo zanimive karikature ruku i nogu, koje, sve ako su i starija radnja, odaju osobito dobro shvaćanje oblika.

Da je uspjeh ove male izložbe bio potpun, dokazuje i to, što je prof. Meder, ravnatelj bečke sbirke crteža „Albertina“, nabavio za taj muzej sliku br. 12.

Dobro bi bilo, kad bi gdjica B. iza ovog prvog uspjeha priredila izložbu ne samo karikatura već i studija te ozbiljnih radova. Kako se u nje pokazuje osobiti dar za crtanje, to se je nadati da će jednom njezini bakropisi i grafičke umjetnine biti u istinu umjetnine prvoga reda.

*

Hrv. društvo umjetnosti priređuje izložbu radova svojih članova umjetnika i njihovih gosti u svibnju o. g. Kako čujemo na ovoj će izložbi sudjelovati Tomislav Krizman (sada u Parizu) sa kolekcijom bakroreza.

Temelji metoda „Današnje financijalne znanosti“ i prigovori proti njoj.

(Nastavak.)

III.

O nekim posebnim prigovorima.

Glavni je prigovor „Pokretova“ kritičara, da ja n sam nikakav financijalni strukovnjak. Taj se prigovor ponavlja do dosade, te nam već to daje naslućivati, da nemamo posla sa strukovnačkom kritikom. Na koncu se o tom podpuno uvjeravamo već iz ove činjenice: Prvomu dielu moje knjige prigovara „Pokretov“ kritičar na sedam stupaca, a drugomu dielu, naime nauci o proračunu, samo na četvrt stupcu. I od toga je veći dio citat, a prigovor stoji u tom, što se jedan moj predlog na obranu financijalne samostalnosti zove najprije naivnim, a onda mi se preporučuju, „da svoje živce malo umirim.“ Iz ovoga je jasno, da dotični kritičar ne zna upravo ništa o državnom proračunu, jer bi inače protiv mojih sto i više stranica o tom predmetu u svojoj strastvenosti, koja ga je doveila do slepie mržnje, bio barem nešto prijeviro, to više, što na koncu kaže, da bi mogao tako nastaviti, pa nači „još bezbroj paradoksalnih tvrdnja, gluposti, površnosti, netočnosti.“

U onih prvih sedam stupaca, gdje se prigovara mojemu razlaganju o porezima, sličan je g. kritičar, očito jedan financijalni činovnik, odvjetničkom pisaru, koji se dobromu pravniku ruga, ako je učinio kakvu formalnu pogrešku, držeći sebe kud i kamo većim strukovnjakom i smatrajući onoga pravnika gotovom neznačilicom.

Biti strukovnjakom znači u prvom redu izključivo se posvetiti kojoj grani nauke i u tom pokazati i veliki talenat i osobitu radinost. Ali takvomu se strukovnjaku onda točnije kaže specijalista. To ja nisam ne samo u financijama, nego u nijednoj drugoj znanosti. A nisam zato, jer sam i na političkoj parižkoj školi svršio najtežu doduše, ali najobčeniju sekciju — la section générale — položivši na njoj iz trinaest predmeta izpit s tako odličnim uspjehom, da sam bio drugi odlikaš s naslovom počasnim laureāt (laureatus). „Pokretov“ kritičaru za stalno je to poznato, jer su to u svoje doba javile sve naše novine, no on računa s time, da toga ne zna većina „Pokretovih“ čitatelja, pa zato drugi svoj nastavak i završuje samo sebe dostojnim uzklikom: . . . Stjepan Radić ostaje tvrd kapitalista, bogataš i natražnjak . . . On je proti puku, jer tako piše Leroy-Beaulieu, jer bi inače dobio drugi red u parižkoj političkoj školi“. Ja sam tu školu svršio 1899., a financijalnu znanost pisao sam god. 1906., i to po volji svomu profesoru, da me sedam godina prije toga ne baci na izpit . . . Za mene kao popularizatora financijalne znanosti dovoljno je, da sam taj predmet slušao od profesora Stourma, komu su na predavanja dolazili i posebni izaslanici pruske vlade, i to gospoda sve u sjedinama. Uz to sam, kako i sam

kritičar priznaje, donekle proučio Leroy-Beaulieua, a potanko Stourma, i to je moralo biti dosta, jer sam već naglasio, da sam radi naših osebujnih prilika, a i radi svoga političkoga djelovanja iz svih sila nastojao, a nastojim i sada, da moja naobrazba bude što občenitija, a koliko je moguće, dakako, i što temeljiti.

Drugi je glavni prigovor, koji se kodjed neprestance ponavlja, da u mojoj knjizi nema našega financijalnoga sustava, a što je u njoj, da baš ništa ne valja. Na to odgovaram iz uvida g. Stjepana Posilovića, koga g. kritičar osobito ceni, evo ovo: „Sve to, a naročito komparativna metoda u obradjenju te znanstvene grane zahtjeva ogromni studij, koji tekar tada može biti podpuno dotjeran, ako je spojen sa višegodišnjim praktičnim izkuštvom.“

Prema tomu bilo bi naravski, da se tomu študiju posvetuje toliki naši viši financijalni činovnici i nekoji sveučilišni profesori. Ja, kao popularizator financijalne nauke, ne mogu imati druge dužnosti, nego da sakupljeno gradivo, dapače već i gotova znanstvena djela popularno preradim. Tražiti od mene, pojedinca i u strogom smislu te reći u istinu nestrukovnjaka, da učinim ono, što nisu učinili toliki strukovnjaci, medju njima i g. kritičar, to je bezsavjestno. Radovati se ovoj ili onoj pogreški, koja je u takvima prilikama morala nastati, to je maljušno. Uz to mi valja naglasiti, da sam ja svoje djelo pisao koncem 1906. i da mi je „Matica“ u časuu, kad se je štampalo, poručila, da napišem s pozicima i nauku o proračunu, jer inače ne će moći izaći, te je bilo neproslo fizički nemoguće, da se kod korekture osvrnem na najnovije financijalno zakonodavstvo zajedničkoga sabora, to manje, što sam boraveći daleko izvan Hrvatske, bio prisiljen korekturu prepustiti drugim rukama. No u tom je s obzirom na financijalnu znanost malen nedostatak, kad se uvaži u jednu ruku to, da Ugarska u svojim porezima samo opornaša tudi porezne sisteme i da sam kod državnoga proračuna, o kojem naš sabor vjeća, razlagao većim dijelom s obzirom na hrvatske prilike.

„Pokretov“ kritičar prigovara i tomu, što ne pišem više o financijalnoj upravi i što nisam razložio, do kojih granica može država udovoljavati zahtjevima stranaka, naročito točki 2. III. programa hrvatske pučke seljačke stranke. No ja o financijalnoj upravi pišem toliko, da svatko o njoj dobije jasan pojam, koliko je to moguće, a da se ne razlaže kao posebna grana financijalne znanosti. Onaj drugi prigovor zapravo je pohvala, jer dokazuje, da sam u istinu pisao ob onom, što jest financijalna znanost, a ne ob onom, što će možda istom biti.

No svi ti i drugi prigovori samo su uvod u kritiku „najstrašnjeg“ dijela moje knjige radi moje nauke o progresivnom porezu. Sbog toga je zapravo ciela kritika i napisana, jer sam ja na svoje 24 stranice objektivno i izcrpljivo razložio sve razloge za taj porez i proti njemu i došao napokon do toga uvjerenja, da je progresivnost ili samovolja ili otimačina. Budući da je napredna stranka po svom programu za progresivni porez, a budući da knjige „Matica Hrvatske“ dolaze u ruke svoj hrvatskoj intelektualnosti, držeao je g. kritičar potrebni, da paspe na mene sve, što je mogao i znao, i da dapače francuzke protivnike progresivnoga poreza nazove pukim braniteljima — interesa svoga žepa. Mjesto svih onih pogrda bio bi veći dokaz naprednosti, da je g. kritičar citovao, i to točno, barem po trećinu ili po pol stranice svuda onđe, gdje mu se čini, da sam izdao demokratizam, seljačku stranku itd. A što se tiče onih interesa žepa, toliko bi „Pokretov“ strukovnjak morao znati iz srednje škole, da je francuzka buržoazija podigla revoluciju 1789. i 1830. i da svi evropski narodi veliki dio današnjih stečevina svojih imadu zahvaliti baš njoj, kako sam to razložio u lanjskom „Hrvatskom Kulu“ razpravom: Jedina buržoazija svjetu. (Slijedi.)

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 10

U ZAGREBU, DNE 25. OŽUJKA 1909.

GOD. IV.

Jedinstvena hrvatska narodna kultura.

Govor predsjednika M. H. dra. *Gjure Arnolda* držan na glavnoj skupštini dne 25. ožujka 1909.

Mi se divimo — reče jednom zgodom Goethe — tragedijama starih Grka, a trebalo bi zapravo, da se više divimo vremenu i narodu, u kojem su bile moguće, nego li pojedinim piscima. Jer ako se njihova djela medjusobom i nešto razlikuju, a jedan se pjesnik čini možda većim od drugoga: Imade to doba prosječno jedinstveno obilježje. A to je obilježje veličine, valjanosti, zdravlja, ljudskoga savršenstva, životne mudrosti, uzvišenoga mišljenja i kako se sva ta svojstva zovu. Kako ta sva svojstva nalazimo takodjer u lirskim i epskim djelima, kod filozofa, govornika i povjesničara, a u jednakoj mjeri i u djelima tvornih umjeća — mora se nužno uzeti, da nijesu karakteristika tek pojedinaca, nego da su pripadaju cijelome narodu i vremenu.

Taj sud Goetheov o grčkoj starini ne zadovoljava sasvim za to, što konstatira samo činjenicu, koju je iskušao i onaj, koji se tek jednom granom duševnoga života starih Grka upoznao. Nas bi više zanimalo znati: kako je došlo do onih svojstava, kojima grčka starina još danas nakon dvije hiljade godina udivljuje svijet. No tomu bi bio potreban prikaz o čitavom životu starih Grka, za kaki meni ne dostaje vremena. Dopustite zato, da vas bar na neke osnovne crte starogrčkog života podsjetim, možda će i u njihovu povodu biti moguć ispravan odgovor na postavljeno pitanje.

Za ono doba, koga se riječi Goetheove tiču, imao je grčki narod jednu vjeru i isti nazor o svijetu. Ako i raštrkan po svim onda poznatim kontinentima bio je u svezi ne samo po svojim amfiktionijama, nego i po slavnim proročištima i

junačkim svečanim igram. Ljubav med rodjacima i vjernost med prijateljima stvorila je tipove, koji će do vijeka biti vrijedni na ljestovanja. Obitelj i država radile su tako složno oko uzgoja snažna, lijepa i dobra naraštaja, da je *καλοκαγαθία* starih Grka ostala do danas idejalom pedagoškoga nastojanja. Govorništvo je k sebi mamilo svakoga, a znanost bijaše pristupna svima.

Ali što je još znatnije:

U ono je doba nabožnost bila radost, a služba božja užitak — otkud je razumljivo, da se i drama razvila iz jedne vjerske svetkovine. Namijenjena čitavomu narodu nije ona samo svoj izvorni svečani karakter pridržala kroz stoljeća, nego je i svoje gradivo crplja redovito iz narodnih priča i narodnoga života. Pjesnik je u povodu svoga svešteničkoga, da ne kažem svetačkoga, zvanja govorio narodu poput proročišta o najvišim i najsvetijim stvarima onako, kako ga je životno iskustvo naučilo i kako mu je oduševljenje s božanstva nalagalo; a narod ga opet slušao i gledao, kao da izgovara molitvu bez odvratne afektacije umjetničkoga razumijevanja i kritičkoga ravnodušja.

Stoji li ono, onda se na pitanje: kako je došlo do rečenih svojstava grčke starine, ne može odgovoriti drugo, nego da je do njih došlo tako, što je čitav život starih Grka bio u skladu s njihovim mišljenjem, a prikazivanje opet s njihovim htijenjem ili drugim riječiwa: što su svi umjetnički oblici potpuno odgovarali očitovanjima narodnoga života.

No ja ne mislim raspravljati o kulturi starih Grka; meni je na umu naša narodna kultura. Ono malo, što ovdje o grčkoj spomenuh, uči-

njeno je samo za to, da dobijem stalno ishodište za svoje razmatranje i da vama olakotim eventualno poredjivanje.

Pita se dakle: u čemu bi se sastojala jedinstvena hrvatska narodna kultura? Prema onomu, što sam čas prije kazao o grčkoj, sastojala bi se očito u razvoju i uzgoju svih vrlina naroda i u prožimanju izvanjih životnih oblika osebinama narodnoga bića. Pa da ogledamo malo našu javnost — možda ona već danas odgovara tim zahtjevima.

Jedinstvenoga nazora o svijetu nemaju ni obrazovani, nekmo li bi ga imali priprosti ljudi; a jednakom nemamo ni jedinstvene vjere. Lijepu smo narodnu nošnju davno odložili i poprimili ružniju stranu, a trebalo je, da svoju usavršimo i prema staležima diferenciramo. Timo nijesmo samo tijek narodnoga novca navratili u tudjinu, nego smo onemogućili i razvoj mnogih grana obrta i trgovine. Strance, koji su uljegli u zemlju, nijesmo umjeli asilimirati, ali smo od njih primili gdješto na štetu narodne osebujnosti. Staleži su se medjusobno otudjili, a zvanja tu i тамо i omrazila. Polititika nas je rascjekala u stranke i strančice, koje ne traže dodirnih točaka, nego što više razgodaka. Štampa je puna osobnosti, a imade na pretek kozmopolitičkoga blata. Naravna posljedica toga jest, da je društvenost spala na najniže svrži. Prava i iskrena narodna slava ne da se kod nas ni zamisliti, ako se takvom ne smatraju prigodne svečanosti homogenih i bezazlenih elemenata na selu.

Uzgoj u našim školama, povadajući se za tudjinom, kultivira samo razum, a u velike odne-maruje čuvstvo i volju, na kojima značaj počiva. U njima se ne propušta isticat: kako prosvjeta oslobadja — ali se propušta naglasiti: kako prosvjetu sačinjava uzgoj srca. Jednako se nikad ne zaboravlja utuvljivati: da je znanje moć — ali se zaboravlja dodati: nasuprot benama; jer pametni i onako znaju, kako uopće malo možemo znati, a pravu utjehu u životu i smrti da u zbilji crpamo iz sasvim drugoga izvora. Ovaki uzgoj koliko god bio neopravdan, morao je poradi navijanja razuma ipak nužno djelovati na razvoj znanosti — osobito, gdje se znanošću stalo smatrati obradjivanje i najneznatnijih mrvica njenih. Ali svatko jamačno uvidja, da je znanost uz suhu razumnost morala velikim dijelom poprimili ne-idealno obilježje praktičnosti. Otud pak je razumljivo, da znanost izuzevši povjest nije na široke slojeve naroda bila od živa dojma.

A kako je s umjetnošću? Uzme li se, da je aleksandrijsku znanost pratila uvijek i eklektička umjetnost, onda nije teško pogoditi, koliko je sa strogo narodnoga gledišta morala vrijediti. O hrvatskoj se arhitekturi ne može za pravo ni govoriti; jer su naše zgrade puki modeli tudjih sad starih sad novih stilova. Time ne mislim nikome

spočitnuti nedostatak iznalaznosti, jer držim, da se ni drugdje ne izmišljaju stilovi, kojih elementi ne bi živjeli u narodu. Svaki će stil biti manje ili više samo umjetničko oplemenjenje i usavršenje onoga, što je po upotrebi davno s narodnim bićem sraslo. Ali otud svakako slijedi, da se živa narodna duša dovoljno ne poznaje i njena karakteristična očitovanja umjetnički ne izrabljuju. Vajarstvo i slikarstvo uz rijetke se iznimke također previše privijaju uz strane uzore; a u koliko služe nuditetima, tudjinke su, koje u našoj domovini zebu, ako se možda i ne smrzavaju. Isto se može reći i o glazbi, koja i ondje, gdje domaće motive obradjuje, pogoduje u instrumentalnom dijelu toliko stranom ukusu, da se glas narodne duše jedva zamjećuje.

A što da kažem o lijepoj knjizi, po kojoj se navlastito sudi jedinstvenost narodne kulture? Na tom čedu našega bola već dulje vremena ne opažamo pravih narodnih boja, kao da ih je progutalo crnilo, u kojem se kupa. Pjesma teče u kilometarskim stihovima, kao da ne može naći ni misli ni sroka prije, nego li je taki put prevaila; a proza se s fotografskim aparatom provlači odvratnim mjestima, kao da su joj sasvim otupila čutila. Ona prva je uza sav boudoirski miris beznadna, ova druga uza svu izvedljivost beščutna; a objema smeta velikanstvo, da u mikrokozmu male otadžbine traže svoj makrokozam. Zakučasti problemi, uzajmljeni prirodnim i sociološkim naukama, brutalna anatomija moralnih lješina, bezdušna psihologija perverznih individua i ciničko izrugivanje vjerskih svetinja učiniše od njih neku vrstu statistike za ljudsku zvjerad. Kopirajući u kratko ropski tudjinu, lijepa je knjiga izgubila svoj kompas. U velikom svijetu nije nasla priznanja, jer je ipak zaostajala za svojim uzorima; a kod kuće nije na nj stekla ni pravo, jer je narod ne razumije.

To je eto slika današnje naše kulture. Ona nije potpuna već zato, što je previše zbijena; ali vjerujte, da u tančini prikazana, ne bi bila povoljnija gledom na pitanje: može li se takova kultura smatrati jedinstvenom. Pri tom je medjutim utješno dvoje. Jedno, što su spomenuta obilježja u zbilji posljedak umjetnoga procesa, koji se može i u drugu kolotečinu navratiti; a drugo što u samom narodu živu još svi uvjeti potrebnii za jedinstvenost kulture. Dozvolite, da bar neke od njih istaknem.

Tko pozna duševne tvorevine našega naroda, taj znade, da su redovito u svezi bilo s prošlim bilo sadanjim životom njegovim, a srasle poput biljka s krajem i podnebljem, u kome nikoše. Tiču li se kakovih lica, ne idu istina za potankom ni fizičkom nekmo li psihičkom analizom njihovom; ali krupnim i snažnim crtama podaju o njima ipak jasnu i živu sliku. Ovo prvo ne biva dakle zato, što narod ne bi za potankosti

mario, ili što za psihološku istinu ne bi imao smisla, nego zato, što on sve to umije s jednostavnijim sredstvima polučiti. Filigransko izdjelavanje individualiteta sa svim inače hvale vrijednim kašljucanjem i pljuckanjem nema samo za posledicu, da zapravo poradi stabala ne vidimo šume, nego stvara po iskustvu ponajviše pohotne neobične pojedince — dok narod traži neprolazne ali pristupne, punokrvne, ako kad god i strastvene tipove i junake. Narod u kratko voli prikazivanje *al fresco* nego li prikazivanje *en miniature* — otkale onda potječe, da bi se recimo u drami stalno poslužio s omraženim danas monologom kao sredstvom.

S time je u svezi, da narod ne voli obradivanje fragmenata i razlaganje pojava istrgnutih iz životne cjeline, osobito ako su strašni; jer na neki način osjeća, da su take stvari i pojave opreka duševnoga oslobođenja, za kojim prava umjetnost mora da ide. Narod traži svuda zaokruženu i harmoničku cjelinu. Zato su ne samo *l' art pour l' art* nego već i neinteresovana ljubav za lijepo o sebi za nj nemoguće. Narod niti shvata, da pjesnik uz princip ljepote ne bi smio imati nikakve tendencije, niti hoće da shvati, da pjesničke tvorevine imaju svrhu u sebi.

S istoga razloga ne nailazimo u narodnoj poeziji na raspredanje problema, s kakvima se u umjetnoj poeziji na svakom koraku sastajemo. Ne polazi to otud, što narodni pjesnik na taka probleme ne bi dolazio, ili ih bar naslućivao, nego otud, što su oni redovito u svezi s izvjesnom zlovoljom ili ogorčenjem vremena — dakle opet s nekim fragmentom istrgnutim iz životne cjeline. Narodni pjesnik uzima, da su bolest, nevolja, smrt i mnoga druga neugoda nužne sastojine zemskoga života, pa ne dopušta, da pomute sklad njegove duše. Tako sám spokojan i sretan ide samo za tim, da i druge učini sretnima. Uzme li se k tomu, da umjetna poezija rješavanjem problema uzajmljenih različitim znanostima ne prokoračuje samo svoje područje, nego po iskustvu niti za vlas znanosti ne unapredjuje — onda će valjda svatko razbirati, čime narodni pjesnik umjetnoga nadvisuje.

S tim visokim, rekao bih vaselenskim stajalištem narodnoga pjesnika u svezi je napokon još jedno osnovno obilježje narodnoga duševnoga blaga. Njim se naime kao crvena nit provlači duboko i toplo vjersko osjećanje. Priroda, taj kumir našega doba, nije narodu moć, koja prema krutoj nuždi udešava sudbinu pojava zemaljskih, nego samo područje, kojim prema uvidjavnosti svojoj upravlja više duševno biće. Ono prvo ga nuka, da u svojim tvorevinama vrši ozloglašenu danas poetičku pravdu; ono drugo mu ne da, da pane u očaj i beznadje, s kakvim umjetne tvorevine ponajviše svršavaju. Zato dok umjetna poezija vrlo rado naglašuje ovozemstvo, narodni

slojevi, koji baš u znoju lica svoga stječu svoj kruh, svijesni su sebi, da njihovo nebo nije na ovoj zemlji, te uza svu ljubav prema rodjenoj grudi čekaju spas odozgo. Narodna poezija u kratko nije *geocentrična*, nego je *heliocentrična*.

Iz ove ako i plaho nabačene karakteristike duševnih tvorevina narodnih vidi se jamačno jasno, da naša narodna poezija nije samo vanredno slična poeziji starih Grka, nego da nosi i sva obilježja potonje, kojima se Goe he toliko divio: naime obilježe veličine, valjanosti, zdravlja, ljudskoga savršenstva, životne mudrosti i uzvišenoga mišljenja. A što otud slijedi? Otud prirodno slijedi, da se umjetna poezija naša, koja rečenih obilježja nema, ogriješila o narodnu dušu i taj grijeh može oprati samo time, da skrene opet u narodnu kolotečinu. Što bi time umjetna poezija dobila, ne treba da posebno dokazujem, jer je to najbolje dokazala Ogrizovićeva dramatizacija divne Hasan-Aginice. Proletivši usred zime preko našega pozorišta pričinila se prvom lastom, koja navješta novo proljeće umjetnoga pjesništva.

No vi čujete jamačno već i prigovore ovakvomu shvatanju lijepo knjige. Literatura vele neki književnici — koja bi svoju snagu, sjaj i miris crpla iz narodnoga tla i života, ne bi bila moderna. Negledeći na to, da je mnogo toga, što se danas pod moderno pruža, baš toliko moderno, koliko i poznata biblijska zmija, naziv moderan bit će bez sumnje najnespretniji od svih, što ih umjetnička kritika izmisnila. Moderan naime dolazi od moda, a moda je nešto, što se vijekom mijenja — te s pravom umjetnosti nema zapravo nikakva posla. Zato i bez obzira na tako zvane laudatores temporis acti prima naziv moderan u različitim prilikama i različito značenje. Kod nošnje primjerice znači ponajviše nešto, što udara u oči ili što je neukusno; a u trgovini i obrtu znači često nešto jeftino, loše, prolazno. Primijenjen na djecu znači obično djecu prerano zrelu ili arogantu; a primijenjen na odrasle označuje redovito ljude, koji ništa ne drže do morala i vjere. Ako pak se pod modernim ta značenja ne misle, onda je upravo bezumno odricati ono prvo narodu, u koga navedenih svojstva baš najmanje ima. Narod je dakle uvijek moderan, a moderno nikada ili vrlo rijetko narodno.

Čini se, da su ovo opazili i pristaše modernosti, jer su naziv moderan stali zamjenjivati sa nazivom savremen. Nu savremeno je zapravo sve, što u vremenu biva — zašto je i ona protuha, koja bi po poznatoj dosjetci bačena iz krčme na ulicu, mogla poviknuti: Pa ako ništa nisam, ja sam ipak savremenik. I obnovljeno staro može zato biti savremeno, kako je to dokazala renaissance. Goethu i Schilleru nije nitko rekao, da su ne-savremeni, kad su se ono poput Corneilla i Racinea naklonili klasicizmu. Tek u najnovije doba, gdje su u Njemačkoj preuzezeli kritiku naacionaliste,

spočitava se obadvojici, da su spriječili razvoj literature u jedino opravdanom smjeru narodnom. No to je dakako samo u prilog mojemu stajalištu.

A slično je napokon i s prigovorom, da literatura sa strogo narodnim obilježjem ne bi odgovarala duhu vremena. Vrijeme nema uopće nikakva duha, jer je ovaj po iskustvu i nauci skopčan samo s prostorom, to jest s narodom. Kako sada svaka literatura imade biti ogledalom narodne duše, narodnoga tla i života, naravno je, da to vrijedi i za hrvatsku literaturu. Stoji li ovo, onda je naziv: prema duhu vremena ili pusta fraza ili pak znači kopiranje tudjega duha. U ovom prvom slučaju nema dakako s literaturom uopće posla, u onom drugom može biti samo obilježjem nenarodne dakle nehrvatske literature.

No protiv nacionalističkoga obradjivanja literature nijesu samo neki književnici, nego i svi tako zvani gradjani svijeta. Po mnjenju ovih trebalo bi uopće brisati sve razlike i osebine narodne, jer su tobož na spačku ostvarenju više ideje, naime ideje čovječanstva.

Na to mi je ovo primjetiti. Činjenica je, da je duh pojedinca u stanju samo ondje doseći izvjesne visine i dubine, gdje mišljenje i čuvstvovanje udešava prema posebnoj veličini, a nikad ondje, gdje se te duševne djelatnosti tiču nečesa tako općenitoga i neodredjenoga, kao što je ideja čovječanstva. Činjenica je dalje, da rečene visine i dubine svaki narod na svoj način shvata i da prema njima svoje literarne i umjetničke tvorevine cijeni. A napokon je činjenica, da narodi svoje tvorevine redovito najviše vole, za tvorevine srodnika već se manje zagrijevaju, a prema tudjima da su često sasvim hladni.

Ali što iz svega ovoga slijedi? Iz svega se ovoga dade logički izvesti samo toliko, da se narodne razlike i osebine ne smiju nivelerati, jer bi takvo niveleranje imalo nužno za posljedicu, da bi narodi duševno osiromašili i zahirili. Uzme li se k tomu, da su osebine naroda, to jest one imponderabilije domovinskoga čuvstva ne samo najljepše nego i najdublje vrelo njihovoga stvaračkoga nagona; a razlike medju narodima opet da su baš uvjet trajnoga natjecanja i napretka njihovoga — onda je sasvim neponjatno: kako bi niveleranje osebina i razlika narodnih moglo biti u prilog realizovanju ideje čovječanstva. Iz rečenoga se pače sasvim jasno razabira nemogućnost, da netko prije voli čovječanstvo, nego li je volio svoj narod. Zato ideju čovječanstva najviše i najbolje ostvaruje onaj, koji čovječanstvo ljubi u svom vlastitom narodu.

Uzalud, gospodo, svi slični prigovori. Jedinstvena narodna kultura i umjetnost su najviše zemsko savršenstvo svakoga naroda; a do toga se savršenstva ne dolazi, ako se ne razviju i ne uzgoje sve narodne vrline i ako se sva očitovanja tako tvarnoga kao i duševnoga narodnoga života ne prožmu sasvim osebinama narodnoga bića.

Ne preostaje dakle nego da na svim područjima izlučujemo tudje, čuvamo i usavršujemo svoje i užgajamo muževnu samostalnost u pravcu narodnoga osjećanja. Domovinski ponos, čuvstvo zajedinstva i narodno shvatanje života jedini su u stanju izgladiti ne samo opreke dosadanjega uzgoja nego donekle i opreke različitih vjera.

Sve ovo drugim riećima znači: da do jedinstvene narodne kulture, koje u zblji nemamo, pak po tom do pravoga narodnoga preporoda možemo doći samo tako, da se u svom životu i radu stavimo sasvim na hrvatski narodni princip. Taj je princip i drugdje postao mišlu vodilicom velike politike, pa je skrajnje vrijeme, da postane to i kod nas. Na zasukanu diplomaciju, koja se prema vani oslanja obično na aritmetiku novca i vojske, a prema nutra računa trajno s interesima političkih frakcija, ne treba se osvrtati; jer gdje su narodi sebi svijesni svoga narodnoga bića, tu i diplomacija doživi konačno poraz. Na borbu za narodno biće treba u ostalom biti uvijek spreman. Ta je borba najsvetija dužnost svakoga naroda ne samo zato, što ju — kako jamačno razabraste — nalaže sama priroda, nego i zato, što se za svaku pojedinu duševnu i moralnu silu mora stvoriti organizam, po kojem će djelovati i utjecati na čitavo ljudstvo. A to baš jest jedinstvena narodna kultura.

Ako je prema tomu svaki pojedinac upućen na to, da samo u narodu i po narodu djeluje na ljudstvo — pogotovo su na to upućeni pjesnici i umjetnici — jer druge umjetnosti niti je bilo, niti će ikad biti, nego li je umjetnost, koja sa svakim svojim dahom odaje narodnu dušu. Taj pak dah mora biti u svezi sa živim organizmom naroda tako, kao što je cvijet u svezi sa žiljem izvjesne biljke. Da još više. Dok se nekomu drvu može ucijepiti i tudja mladica — kod naroda to ne smije da bude; jer takvomu cijepu ustegne zdrava narodna duša prije ili kasnije ipak hranu i on mora da ugine. Narodna duša, taj jedini do boga suveren, hoće time očito da umjetninama kaže: Ako vas nije volja prilagoditi se meni, otepite prah sa svojih nogu, pa idite — ja sam vas odbacila!

Mirko Lopašić.

(1781.—1838.)

Jedan od preteča ilirskoga preporoda.

Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

Medjutim je Imbro marljivo radio „Szebi hvalu pravi, domovinu slavi, na tuliko da ga svaki ljubit mora, koga pozna znade ni mu pri-govora, to mu dela hvalu, kak najvekšu jošće, da on med Magjare v jurateru dojde. Ova dika Horvatom po njem je dobljena. Nit pred njim i komu dosad učinjena.“ A što je najljepše pri tom da nije zádobio protekcionom. U ono doba došao je u Peštu grof Amade. Taj sazna za Lopašića i pozva ga k sebi, i naloži da načini cenzuru, a on će mu biti prijateljem. Imbro obeća i od tog dana stade marljivo učiti sa Jurkom, a učili su potajice dan i noć, da zato nije nitko znao. Učili sedam nedelja dana, a da nijedan nije izašao napolje. Marljinost je bila okrunjena uspjehom i on záobi diplому. Tada zaželi da se s Mikom pomiri. Za čas se i zbilja izmiriše, ali na novo ih slavonska lisica zavadi. Tada Miko oboli. „Ljubeć on devojke po Pešti Budimu zadobil je kazan on po delu svomu, i tu mu je ljubav Janko sad priskrbil, ki ga vodil, vozil, divojke mu snubil.“ To se razzali Imbri i on je pitao Mikca: što ti brate fali? dok mu ovaj ne očitova napokon istinu. Nadošlo je vrieme za Imbru žalostno prijatelju mu za prijateljem odilazi iz Pešte. Sve to on u pjesmi javlja i apostrofira:

Vsaki mora znati po sebi najbolje,
Kakva je to žalost, kad ga srce kolje,

Njegov Jurko najbolji mu drug odilazi i on se čuti sam. „Kano kukavica pjeva onđe milo.“ Ipak mu ostadoše još dva vredna prijatelja jedno Magjar Laszlo, drugo Hrvat Jure. Ti su mu jedina utjeha u nevolji, jer sad je bome bez novaca. Mora tužan hodit mora malo jesti. Majka, koja bi i košulju zanj dala, ne zna zato, a očuh mu je bez srca. Nesrično je dite ko hodi po rukah, a najviše kog očuhksa tere muka. Na obraz je kratak, tih, dobar, pokoran, za tobom je djavol, tu Kranjac okoran. To spoznaše Imbro još v Požunu gradu, gdi hotel je očuh pocrni mu bradu“ Tuj Imbro i jače pjeva proti očuha pak veli:

Ali zahman muka i skrb njegva biše
Jer ga Horvat vsigdi za nosom vodiše
Ni se rodil Kranjac nit se rodit hoće
Koji vkanit hoće Imbricino srce.

Isti dan, kad je svršio cenzuru, proslavio je to svečanom gostbom, po običaju tadanjeg doba sa prijateljima, koji ga opiše. Očuhu je javio

sretan izpit i tri put ga je molio za novce, ali on mu ne odgovori. Da mu je poslao novce bio bi kući odputovao. Mjesec dana nije imao koštene nit stana, a nije od kuće mogao dobiti pomoći. I on bi za cielo obolio, da nije božje pomoći. Ali tko se u Boga uzdaje „nigda se nezgubi“. Napokon stigne Mirka vesela viest. Dobi pismo od svog šurjaka, muža sestrinoga. Taj ga pozivlje, neka što prije učini izpite, da će mu se sreća ukazati. Neka se žuri postati fiškalom, jer će se zanj zauzeti Sad je Mirko trebao novaca i našao već i vjerovnika i jamca, al u zadnji čas nadje se klevetnik, koji toga vjerovnika nalaga i reče o Mirku, da je lažac, da nema matere ni kučista nit imetka. U Karlovac je Miko opet poslao pismo puno kleveta.

Medjutim je i Mikinu ocu dodijalo plandovanje sinovo i on piše zdvojni list Miki, u kojem mu spočitava rasipnost i da će ga još starca u grob spravit. Sada — veli niesu ni u Karlovcu onakova liepa vremena, kada se je dalo živjeti. Sad su nastali dani, da svak k sebi vuče. Neima više stare ljubavi medj Hrvati. Sada vlada moda. Talijan i Kranjac po Karlovcu hoda. Otac Mikin opomenuo je sina, neka se pomiri s Lopačićem, koji je dičan čovjek. Nato Miko želi s Imbrom govoriti i s njim se pomiriti. Mirko vesela srca pristaje na pomirbu. I odsele ta dva zemljaka živu u slozi ljubavi. Pjevajući o toj pomirbi želi Mirko e bi se svi Hrvati tako složili. Ali na žalost oapaža on, da medju Hrvatima nesloga vlada i sad prelazi sa svojeg putovanju u rodoljubnu poeziju.

On se pita, što je uzrok toj hrvatskoj neslozi i odgovara pjesmom:

Zrok nesložnosti Horvatov, to jest cele zemlje Iliričke je naslov.

Ovu vindar Tuge nalazim nesriču,
Koja dušu moju neizmerno peču,
On našim orsagu kak najveć ladati,
Kamo će nesriča nego nas još klati.
Vsi narodi vsagdan se bolje se dižu,
Nesrični Iliri komaj da si dišu,
Od nesriče ove, s kom se oni bore,
Nesložnost vsu diku njih sada spokore,
Kamo ona dika, ka njim biše dana
Od kralja Velikog Aleksandra zvana,
Gdi su oni čini, koje učiniše,
Star cinaši dospad, dok nas osvetiše?

Kamo zmožnost naša, koju spoznadoše,
Vsi orsagi, koji z nami vojuvaše,
Kamo smožni kralji i drugi nam bani,
Koji od vsih carov bili su poštuvani?
Kam su jošće drugi neizmerni knezi,
Vsi slavni lliri, nam slavni vitezi?
Gdi je složnost ona, ka bijaše kod nas?
Uvik! O nesriči, ka dojdoše na nas,
Vsa su ovo sada nas već odbignula!
Kaži zašto draga posestrinja vila,
Jakost, zmožnost našu vsu smo izgubili,
Koju negda bili smo mi zadobili?

Kaži zroka vsemu zlu našemu,
Koga plačno, tužno u jarmu strašnomu?
Kaži meni višo sad jednog llira,
S kim se dičit može slavna domovina?

Nije takvog nigdi za sada viditi,
Jel jal nastor kod nas odviš prieti.
To su zroki Bože nesriče nam prvi,
Koji slavno ime naše preobrni.
Vsemu zlu našem zrok največki jesu:
Nimci, ki nam mode u zemlju donesu.

(Slijedi.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Ljubljanska „Akademija“.

Dne 20. ožujka predavao je u ovom pučko-obrazovnom društvu profesor zagrebačkog sveučilišta, g. dr. A. Heinz, i to o simbiozi (zadružnom životu) bilina. Kako je g. profesor poznat kao temperamentan predavač, sakupilo se veoma mnogo publike, koja je ponovo pratila jednosatno predavanje. Tema nije bila parasitizam, već zajednički život bilina i životinja ili samih bilina medju sobom, koje su u svom životu vezane jedna na drugu, tako da jedna vuče korist od druge. Samo spadaju lišaji, gdje živu gljive uz alge: gljive dobivaju od alge organsku hranu, a obratno mogu alge tek sa gljivama naći primjerna mjesta za svoj život; u ovoj zajednici su gljive ipak gospodarice, a alge nekakve sluškinje (gospodarica je ovisna od sluškinje, a sluškinja od gospodarice). — Drugi primjer za simbiozu su leguminoze u društvu sa nekim bacilom; leguminoze daju bacilu lijep stan i slatknu hranu, a mogu same živjeti tek od dušikovih spojina, koje pribavlja bacilus. Zemlja sa dušikom je plodovita, zajednica leguminozâ i bacila dakle čini je plodovitom. Slično je korijen šumskog drveća prepletjen s nitima glive, koja dobiva od drveta organske tvari. — U zajednici živu rasline i sa životinjama, n. pr. sa polipima, crvima, a mravi (u Americi) su pravi vrtlari. — Gospodinu predavaču burno se aplaudiralo, i to tim više, jer je obećao, da će naskoro predavati o jednoj sličnoj temi. — Ja za svoju osobu video sam u ovoj simbiozi raslinu simbol ljudskoga, napose slovensko-hrvatskoga života. Dr. Fr. Ilešić.

Temelji metoda „Današnje financijalne znanosti“ i prigovori proti njoj.

(Nastavak.)

U stranačkoj strasti „Pokretov“ kritičar jednostavno tvrdi, da su razlozi, koje Leroy-Beaulieu navodi proti progresivnoj dohodarini, dovoljno opravrgnuti faktom, da je u Pruskoj uvedena progresivna dohodarina i progresivni porez na imetak, da takav porez već deset godina postoji u Austriji, i da je već i hrv.-ug. zajed. saboru predložena zakonska osnova o dohodarini, osnovanoj po prusko-austrijskom uzoru na temelju progresije. Eto dakle, gdje napredni kritičar znanstvene razloge pobija prostim faktima. To je tako, kao da faktom o izbornom cenzusu u Hrvatskoj i o pluralnom pravu glasa u Ugarskoj pobiju razlozi za sveobče jednakom izbornom pravu.

Nego kritičar stoeći previsoko, pao je tako nizko, da je znalice i hotice napisao neistinu na više mjesta, samo da dokaze svojim čitateljima, kako „Današnja financijalna znanost“ ništa ne valja. Tako odmah na početku u prvom članku tvrdi, da ja velim, da u Hrvatskoj šume nose bruto 24 milijuna, i da sam ih uvrstio u poglavje o porezu, gdje da vrlo smiešno stoje. A kad tamo, ja na str. 17. pišem, da je „primjerice 1902. bilo

prodano naših šuma za 24 milijuna kruna“, a spominjem to govoreći o tom, da i danas osim poreza može biti i drugih znamenitih državnih prihoda. „Pokretov“ kritičar tako se je zaljubio u neistinu, te malo dalje tvrdi najprije to, da u mojoj knjizi „ne ma ništa, nego poglavla iz francuzkih knjiga o francuzkim i englezkim financijama“; ta za Boga ima još i moja izdaja demokratizma i seljačke stranke u onom „najstrašnjem“ dijelu moje knjige, radi kojega je sva ova kritika i napisana. Tamo se nadalje tvrdi, da ja, „kao nestručnjak sakrivam svoje neznaje za obćim tužbama na našu finansijsku podredjenost“ i da sam „jednostavno Stourmuvu knjigu prepisao, gdje mi se je svidjela“; a ipak za dokaz tih običih tužaba nastoji kritičar izvrći rugulu jedan moj tobože naivni konkretan predlog, a za tvrdnju o prepisivanju ne navodi niti redka, kao da ne piše za čitatelje, koji misle svojom glavom.

Jedanput na toj stranputici g. se kritičar ne žaca u četvrtom svom članku utvrditi, da je meni današnja vojno-oprostna taksa ideal poreza, a za dokaz tomu navodi, kako ja pišem da je naš seljački puk tu taksu pozdravio kao najopravdaniji porez. Ipak je prilična razlika, neki porez pozdraviti kao načelno opravdan i smatrati ga idealom, kad je već najnesgodnijim i najnepravednjim načinom uveden.

G. kritičar u obče se je često razišao s istinom pišući tu svoju ocjenu, a naročito je to očito u trećem i četvrtom svojem članku, što ih je posvetio samo progresivnom porezu i momu „izdajstvu“. Budući da se tu radi ni o 20 stranica moje knjige, i budući da su prigovori previše žučljivi i osobni, to je za njih dosta, što sam već prije kazao, a zapravo bi zaslужivali, da pređem preko njih posvećajim prezirom. S obzirom na sam način kritike zaslужivao bi to i prvi i posljednji kritičarov članak, no budući da se tu govori više manje o cijelom prvom dijelu moje knjige i budući, da ima stvarnih prigovora, osvrnut ću se na sve to redom, koliko to još nisam do sada učinio.

1. „Matica Hrvatska“ ne nagradjuje ni jedne knjige, a da je prije u rukopisu ne da ocjeniti strukovnjaku. Tako je moju Modernu kolonizaciju ocjenio s najvećim priznanjem, pa i s udjeljenjem tajnik zagrebačke trgovacko-obrtničke komore g. Milan Krešić, a moju savremenu Europu sveučilištni profesor za modernu povijest, Vjekoslav Klaić. Radi navala, koje su na „Maticu“ učestale baš radi tih dvaju nagradjenih djela, upotrebljena je proti meni iznimna mjeru, te je moja „Današnja financijalna znanost“ dana na ocjenu dvojici strukovnjaka, i to dvojici viših financijalnih činovnika i obojicima dadoše povoljnu ocjenu. S obzirom na to, što sam ja pisac ovoga djela, tražila se je i ocjena teoretskoga strukovnjaka i to dra. Franu Vrbanuća, dra. Jurju Vrbanuću i dra. Josipu Franku. Prva dvojica ne mogahu od silne zaposlenosti rukopisa ni primiti, a dr. Josip Frank vratioga na liečnikov savjet, da se ne napreže.

(Svršit će se.)

Hrvatska bibliografija.

Sastavio Vj. Jakušić.

(Nastavak)

- Rakoš Pavao.** M. Gorolomov. V. Varov Ivan.
- Rakoš Pavao M.** Uzsud i uhoda. V. Siemienški.
- Rakoš Selim.** Osveta. V. Sabina Dragutin.
- Ratković-Danevsky Stjepan.** Domovini i ljubi. Pjesme. Zagreb. 1908. 8° 52+(1) str.
- Razbibriga** ili 90 veselica i smješica, 22 čarobije (rukom) i veliki broj drugih zabava za društvo i pojedinca. Za svakoga. Špljet 1906. 8° 76 str.
- Razgovori, Poučni razgovori III.** Na svijet izdalo društvo sv. Jeronima. Zagreb. V. Knjižnica Pučka — izdav. druš. svetojeronsk. knjiga CLVI. Zgb. 1908.
- Rebbach.** Židovski šaljivi list. Vlasnik, izdavač i odgovorni urednik Milan Obradović. 1908. Fol°. God. I. Izšlo nekoliko brojeva.
- Rechberger Henrik.** Početna pouka u vjeri za gluho-nieme. Preveo Janko Barlè. Zagreb 1906.
- Rieč.** Hrvatska rieč izlazi sredom i subotom God. III. Šibenik 1908. Fol°.
- Riječ.** Iskrena riječ. List za hrv. narodne potrebe. Sud. II. Jastrebarsko 1907. Fol° 32 broja.
- Riječ.** Materinska Riječ. Glasilo Hrv.-srp. koalicije. Godine 1907. Brod n. S. Fol° 21. broj.
- Riječi,** Nekoliko ozbiljnih riječi o štedljivosti. Izdala banka za trgovinu, obrt i industriju. Zagreb 1908. 8° 15 str.
- Roglić Nikola.** Kita duhovnog cveća. Split 1908.
- Rössler Ervin.** Hrvatska ornitološka centrala. VI. godišnji izvještaj. Zagreb (Agram) 1907.
- Rott Anton.** Svjetlost. Vinkovci 1907. V. Svjetlost. Godina III.
- Rožić Vatroslav.** „Barbarizam“ u hrvatskom jeziku. Sa-brao i obradio Prof. Vatroslav Rožić.
- Rubetić Cvjetko.** Malo katoličko obredoslovje za pre-parandije i više pučke škole. Peto izdanje. Meko vezano stoji 48 filira. Zagreb 1906. 8°.
- Rulic Franjo.** Općinski glasnik. Zagreb 1907. V. Glasnik, Općinski. Godina XII.
- S. S. Marijine Kongregacije** Zgb. 1908. V. Opitz Hinko.
- Sabina Dragutin.** Osveta. Pripovijest iz XV. vijeka. Češki napisao Dragutin Sabina. Preveo Selim Rakošev Sisak 1907. 8° 35 str.
- Sachs Vladimír.** Madjarska financijalna politika i dužnost hrvatskih zastupnika na zajedničkom saboru. Dr. Vladimir Sachs, Varaždin 1906.
- Sačer Jos.** Učiteljski rad i njegova plaća prema duhu vremena i današnjim životnim prilikama. Osijek 1908.
- Salihbegović Šemsibeg.** Behar list za pouku i zabavu. Sarajevo 1907. 1908. V. Behar. Godina VIII.
- Salustije Gajus Krispo.** Rat s Jugurtom. Priredio Martin Kuzmić. Zgb. 1907. V. Pisci, Grčki i rimski s komentaram za srednje škole. Salustije: Rat s Jugurtom. Zgb. 1907.
- Sarazin Ferdinand.** Francusko trgovačko dopisivanje za porabu u višim trgovачkim školama. (Correspondance Commerciale française à l'usage des élèves des écoles de Commerce.) Zgb. 1906.
- Savez, Frankovačko-Rauchovski savez.** Zagreb 1908. 1 list (1 str.) letak.
- Savez, Zemaljski Savez Hrvatsko-Slavonskih Industrijalaca.** Godišnji izvještaj saveznog vieča predložen trećoj redovitoj glavnoj skupštini dne 14. travnja 1907. Zagreb 1907.
- Savremenik.** Mjesečnik društva hrvatskih književnika. Godina II. Uredio Dr. Branimir Vizner-Livadić 1907. Zagreb 1907. 8° (2)+768 str.
- Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe.** Dodatak II. za vrijeme od 1. travnja 1906. do 1. srpnja 1907. Uređuje: Dr. Vladimir Katičić. Zagreb 1907. 8° (1)+86+(1) str.
- Sbornik ugarsko-hrvatskih skupnih zakona.** Godina 1907 Br. 1. - 45. Budimpešta 1908. 4° XXII.+448 str.
- Scheidela Hinko.** Njemačka gramatika za srednja učilišta. Zagreb 1907.
- Scheidela Hinko.** Njemačka vježbenica za prvi razred srednjih učilišta. Zgb. 1906.
- Scheidela Hinko.** Njemačka vježbenica za prvi razred srednjih učilišta. Treće izd. Zagreb 1907.
- Scheidela Hinko.** Njemačka vježbenica za drugi razred srednjih učilišta. Zagreb 1906.
- Scheidela Hinko.** Njemačka vježbenica za drugi razred srednjih učilišta. Treće izdanje. Zagreb 1908.
- Scheiner Julije.** Prof. Dra. Julija Scheinera Uredba svemira. Po II. njemačkom izdanju. Preveo Dr. Oton Kučera. V: Knjižnica, Mala — „Matica Hrvatske“. Zagreb 1907. Svezak III.
- Scherzer Ivan.** Praktični rječnik hrvatskoga, srpskoga i njemačkoga jezika. Beč, U carskoj i kraljevskoj nakladi školskih knjiga 1908.
- Schick Franjo.** Prava Crvena Hrvatska. Dubrovnik 1907.—1908. Godina III. i IV. V: Hrvatska, Prava Crvena. Dubrovnik 1907.—1908. God. III. i IV.
- Schick Lavoslav.** Nezavisnost Bjelovar 1906.—1907. V: Nezavisnost
- Seeböck Filibert.** Život svetaca i svetica božjih. II. ožujak i travanj. Zagreb 1906. 8° 134 str.
- Segen David.** Geometrija za više razrede srednjih škola. Zagreb 1906.
- Segen D.** Logaritamske tablice. Treće hrvatsko izdanje. Zagreb 1908. V: Studnička P. J.
- Selinger Ladislav.** Osječki tjednik. Osijek 1907. V: Tjednik, Osječki. — God. II.
- Serdarević Seid Muhamed.** Kratka povijest islama. Po arapskim i turskim vrelima. Preštampano iz „Behara“. Sarajevo 1905.—1906. 8° 175 str.
- Sheehan Patrika.** Luka Delmege. Roman. Engleski napisao Patrik A. Sheehan. Preveo Stjepan Širola. U Zagrebu 1907. 6° 256 str.
- Siemienški Lucyjan.** Uznik i uhoda. Poljski napisao Lucyjan Siemienški. Preveo Pavao M. Rakoš. Sisak 1906.
- Sijeno na oranici.** (Pomoć u oskudici krme.) Za male gospodare napisao g. 1908. gospodar. Zagreb 1908. 8° 31 str. V. Predavanja, Pučka. — Sv. 10.
- Simić Oskar.** Predavanje o peradarstvu. Predavao: Oskar pl. Simić. Zagreb 1908. V: Predavanja, Pučka — br. 8.
- Sinovec Stjepan.** Hrvatski Zagorac. Krapine 1907. God. III. V: Zagorac, Hrvatski — Krapina 1907.

- Skabičevskij A. M.** Povijest novije ruske književnosti (od god. 1848. 1903.) Svezak I. Izdala „Matica Hrvatska“. Zagreb 1907. 8° XVI. + 362 str. V: Knjižnica, Poučna — M. H. Knjiga XXXIII.
- Smilje.** Zabavno-poučni list za mladež obojega spola. Uređuje Tomislav Ivkane. Tečaj XXXVI. Zagreb 1908. 8° (2) + 160 str.
- Sirovatka Hinko.** Za domaći obrt i trgovinu. Predavao u Varaždinu Hinko Sirovatka. Zagreb 1908. 8° 29. str. V: Predavanja, Pučka Svezak 2.
- Sloboda,** jednakost, bratstvo u svjetlu socijalnih demokrata. (Preštampano iz „Hrvatstva“.) Cijena 10 filira. U Zagrebu 1908. 8° 72 str.
- Sloboda.** Organ hrvatske pučke napredne stranke u Dalmaciji. Izlazi petkom. Godina III. 1907. Fol' — Godina IV. 1908. U Splitu 1908. Fol'.
- Sloboda.** Pučka sloboda. List hrvatske pučke napredne stranke. Godina I. — Godina II. 1908 Odgovorni urednik Josip Smoldlaka. 1908. Fol'.
- Slovo.** Zabavni list, koji zastupa interese vukovarskih tipografa. Izlaziti će prigodom svake njihove zabave. God. I. 1908.
- Slutnje.** Kobne slutnje. Pripoviest iz prošlosti Venecije. Prevela Marija Kumičić. Zagreb (1907.) 8° 239. str. V: Biblioteka, Hrvatska. — Sv. 485.—489.
- Smičiklas Tade.** Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae & Slavoniae. Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Uredio T. Smičiklas. Svezak V. Listine godina 1256. 1257. Zagreb 1907. 8° VII. + 770 str.
- Smičiklas Tade.** Nacrt života i djelâ biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: Govori, rasprave i okružnice. Izdala Jugoslavenska akademija 1906. 8° (2) + 443 + (1) str.
- Smoldlaka Josip.** Pučka Sloboda. Split 1907.—1908. Godina I. i II. V: Sloboda, Pučka — Split 1907.—1908. God. I. i II.
- Smoldlaka Josip.** Sloboda. Split 1907.—1908. Godina III. i IV. V: Sloboda Split 1907.—1908. Godina III i IV.
- Smotra Dalmatinska.** La Passegna Dalmata. Godina XX. 1907. P. Kasandrić odgovorni urednik. Godina XXI. 1908.
- Smotra.** Hrvatska smotra za politiku, književnost, znanost, umjetnost i kritiku. Knjiga treća. Urednik i izdavatelj Zvonimir pl. Vukelić Zagreb. 1907. 8° (3) + 556 str.
- Smotra** trgovačkog doma. Knjiga I. Uredili: Arnold Herzog i Dr. Gustav Bazala 1906. — Knjiga II. 1906. 8° (1) + 187 str.
- (mrekar) M(ilan).** Barun Trenk. Zgb. 1908. V: Willner A. M. i Bodansky R.
- Socijal,** Hrvatski kršćanski socijal. Radnički kaledar za godinu 1909. Zgb. 1908.
- Sofoklo.** Antigona. Priredio Martin Kuzmić. Cijena 1 K 20 fil. Zagreb 1907.
- Sokolić Mile.** Krivnja. Zagreb 1906. 8° 32 str.
- Spis,** Svibanjski spis za godinu 1907. Izdala uprava „Slobodne Riječi“ Za štampu priredio: R. Zistler. Zagreb 1907. — Za god. 1908. 8° 24 str.
- Spis.** Svibanjski spis socijalističkog radništva Bosne i Hercegovine 1908. Uredio: Rudolf Zistler. 4° 16 str.
- Spomen** na pedesetgodišnjicu društva sv. Vinka Paulskoga u Zagrebu. Zagreb 1907. 8° (2) + 74 str.
- Spomen-spis** Silviju Strahimiru Kranjčeviću prigodom 25. godišnjice njegovog pjesnikovanja. Preštampano iz „Behara“. (Sa tri slike.) Cijena 1 K. Sarajevo 1908.
- Spomenica** o padu dubrovačke republike 31. januara 1808. — 31. januara 1908. Dubrovnik 1908.
- Stahl I.** Obuka zbornog pjevanja po Chevé-ovoju osnovnoj metodi. Učenička vježbenica. Zagreb 1908 8° 74 str.
- Stakić Milan.** Farmaceutski vijesnik. Godina I. Zagreb 1908. V: Vjesnik, Farmaceutski — Godina I. Zagreb 1908.
- Sylvino Nikola.** Na život i smrt. Pohrvatio: Z. Kostelski. Zagreb 1908. 8°. Izšao samo 1. broj.
- Starčevićanac.** Novine Starčevićeva kluba u Gospicu. God. I. Odgovorni urednik Dr. Josip Brajković. 1907. Fol.° 41 broj.
- Stein Leo.** Vesela udovica. Zgb. 1908. V: Léon Viktor i Stein Leo.
- Stenograf.** Glasilo hrvatskog stenografskog društva u Zagrebu. God. XVI. Uređuje: Mijo Vamberger. Zagreb 1906.—1907. 8°. 72 str. — God. XVI. 1907.—1908. 8°. 72 str.
- (Stilinović.)** Tko je dr. Josip Frank? U Zagrebu mjeseca lipnja 1908.
- Stojanović J.** Prva i najpreča škola: Uči i poznaj samoga sebe. 1908. 8°. (4) + 207 + (4) str.
- Straža.** Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu. Časopis namijenjen nauci i književnosti. Godina V. U Krku 1907. 8°. 12 + 704 str. i Priloga (Svaštika) 112 str.
- Strossmayer J. J.** Nacrt života i djelâ. Zagreb 1906. V: Smičiklas 1.ade.
- Strossmayer** koledar za god. 1908. Izdaje i uredjuje odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik u Zagrebu. Godina druga. Zagreb 1907. 8°. 453 + (49) str.
- Studnička F. J.** Logaritamske tablice i još neke pomoćne tablice za srednje škole. Treće hrvatsko izdanje. Zagreb 1908. (Stj. Kugli). 8°. XXXII + 164 str.
- Sunarić Antonije.** Slobodna Misao. Drugo izdanje. Zagreb 1907. 8°. 29 str. Treće izdanje 1908.
- Supilo Frano.** Novi list. Rieka 1907. God. X. V: List, Novi — God. X.
- Svijest,** Muslimanska svijest. Neodvisni organ „Muslimanske Napredne Stranke“ za Bosnu i Hercegovinu. Godina I. Sarajevo 1908. Fol."
- Svijet.** Mali svijet životinja. A. B. C. Zagreb 1907. 4° 12 str
- Svetlost.** Vlastnik i urednik Antun Rott. Vinkovci 1907. Godina III. Fol° 52 broja.
- Szlavik Oton.** Hrvatstvo. Zgb. 1907. V: Hrvatstvo. God. III.
- Šafar Vinko.** Dan, Kalendar. V: Dan za g. 1909.
- Šafar Vinko.** Tko su socijaldemokrati? Knjiga hrvatskog radniku, obrtniku i seljaku. Zagreb 1907. 16°. 32 str.
- Šahinović Hamid Ekrem.** Muslimanski svijest, Sarajevo 1908. Godina I. V: Sviest, Muslimanska — Sarajevo 1908. God. I.
- Šarić Ivan.** Šaljive i zabavne pripovijetke za puk. Priredio: profesor Ivan Šarić. Zagreb 1908. V: Predavanja, Pučka — Sv. 7.
- Šarić Ivan.** Toma Maretića, Hrvatska čitanka za II. razred srednjih učilišta. Sedmo izdanje. Zagreb 1906. V: Maretić Tomo.
- Šarić Ivan.** Vrhbosna. Sarajevo 1908. Godina XXI. V: Vrhbosna. Sarajevo 1908. God. XXI.
- Šašel Janko.** Katolički propovednik. V: Propovednik. Godina X.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 11. U ZAGREBU, DNE 10. TRAVNJA 1909. GOD. IV.

Mirko Lopašić.

(1781.—1838.)

Jedan od preteča ilirskoga preporoda.

Napisao dr. *Velimir Deželić*.

(Nastavak.)

Nije sada vidit mladog Horvaćana,
Koj bi preštimaval ime Ilirčana.
Zato niti može igdo zmed nas biti
Koјi želio bi zemlju osvetiti,
Od kad pričeli su narodi ilirski.
Nasliduvat nošnju i narod francuski . . .
Od toga vrimena zemlja potamnuje,
Ter danom za danom tugom se boruje,
Jošće malo ovo, s kim se zemlja dići,
Ilirija zmožna s Horvati se kinči.
Ki je puće slavni od vik preštimani
Nad vsimi orsagi dosad zazivani,
Ali božja ruka i nje sad pokara
Na tuliko da nje naskoro umarja.
Niti čudit se je nad oštroću božju,
Koju pokažuje ilirskome ljudstvu . . .
Jer zaisto nije sada moć izmislit
Našeg pokolenja i k čemu spodobit,
Već jedan na drugog na tuliko skace,
Ovak živuć jedan drugoga zaklat će.
Ta nesrića nije samo kod priprostog
Nego kod gospode prostor je njoj istog
Na tuliku, da se skoro zatrít mora
Zemljica Hrvatska od tolikog bora.
Vsaj dan više dojde u zemlju Nemaca,
Domorodci živu kano dva kurjaka.
Zaista se strašim samo pomisliti,
Što se radi o zemlji starih plemeniti.
Bolje bi nam bilo, da se nit rodismo.
Nego da se ovak sami zaterismo.
Jeli ovo dilo dika od Hrvata
koji biše uvik do vika njim data
Bože gospodine, koji ravnaš zemlje,
Nedaj mi preživit ovo strašno vreme.
Ko mora naskorom nad Horvati dojti,
Ter diku pravim ven te izgubiti.
Već uzmi ti mene iz ovoga svita,
Da ne vidim tužnog arvackoga cvita,
Noga budu gazili narodi ostali,
Ter po zemlji slavni budu oni cvaji.
Šta mi hasni one ljubav domovine,
Za kojom mi duša, srce moje gine,
Kada nimam moći s kojom bi pomoći
Slavne domorodce v njihovoј težkoći
Još manje sužanstva iz nesrićne jame
Koja se pripravlja kamo nam poštenje? . . .
Kam su ona sada blažena vrimene
Vu kojih ta dika biše zadobljena,

Gdi su moram zopet zazivati starce,
Slavne naše bane, kralje i vojace,
Ni izviše diku zemlju Ilirovu,
S kojimi se dići majka vitezova?
Kam su knezi roda vitežkog plemena,
S kojimi se dići naša domovina.
Nit je najti više srce Zrinovića,
Nit desnice sada Petra Erdelića,
Neživiju više takaj Lenkovići,
Slavni domovine banii i plemići
Gdi je pleme jošće Vuka Brankovića?
Kamo li ti dika Miloš Kobilića?
Gdi su o Hrvati, još drugi knezovi,
Koji biše ljudi slavni vitezovi?
Gdi je pleme, ime, knezov Frangepana,
S kojimi se dići vsa zemljica slavna?
Gdi je sada zmožnost Janka Draškovića,
Kuda li se šeće dika Kegljevića?
Kadi li ti pleme zmožnih Nelepića,
Kud tuguje ljubav Franje Vojkovića,
Domovine sina kak i Karlovića?
Kam su jošće drugi knezi i vitezi,
Koji naše ime zemlju nam izviši?
Vsi su ovi bili roda ilirskoga
S kojem se dići ime nas vsakoga,
Ali tužna sada nastala su leta,
Kad u našoj zemlji neme takvog cvita.
Nije ovih srca med Iliri najti
I zato na skorom hote nas skončati,
Jeli nije julda nama privelika
Turska zemlja naših priizmersna muka.
Gledaj, braćo, lipo mesto Sarajevo,
Kak se plaću vile onde naših milo,
Kad vidiju oštru vuzdu na njih slati,
Sebi pak omoć ne mogu si dati,
Pravica je ondi naših meč prioštiri
S kojem se teru sinov naših kosti.

Tako svršava ovaj odio te velike pjesme u kojem nam Lopašić nekako odkriva još na početku 19. stoljeća svoje mnjenje o Jugoslaviji daleko prije nego što je Gaj počeo snivati o svojem Ilirstvu i daleko prije no što je Štromsmajer govorio o svojem jugoslavensku. Slijedeći odio ima naslov: *Nagovarjanje Illyrov na Szlosnozt.*

Ovaj dio počinje ovako :

Anda šta je triba drugi Ilirčani,
Nego da vam srce Bog zmožni zjedini,
Koji jošće jeste zmožni, zjedinte se,
Ja cilj ovaj želno lagle zadobiti,
Hoće ovde vse prid oči staviti.

Pjesnik se ovdje diže nad partikularizam Hrvata i Slavonca, Dalmatinca, Srbina itd. i veli već u ono doba za čudo :

Jer je narod jedan od početka bio
Bog njim pako slavno ime udelio
Tak je Arvat, Srblin, Dalmatin, Slavonac,
Kako i brat bratu pravi domorodac.

To veleći kaže ipak i ovo, da se istina mora izpisat svima i svakomu treba ju pred oči kazati a to je

Da je Horvačanim zmed narodov ovi
Prvi na oružju i junačkih borih

Zato se i mogu Hrvati dičiti, da su prvi za dobili svojom krvlju svoju zemlju. Još za starih vremena bili su Hrvati silni, kad su Avare oboobili i prognali. A to je tim slavnije, jer su Avari bili strašan narod. Spominjući cara Heraklija veli, da je taj car po cielom svetu dao razglasiti, nebi li se našao koji narod koji bi se usudio pograbiti u koštar sa Avarima I na njegovu prošnju eto Hrvata, koji su osvojili Panoniju i med sobom razdielili.

,Da njim bude zemlja od letine rike
Ka se pretežuje k Izkoda(?) do Istre
Od poldana biše Drina njim vodica
Od polnoći medja bijelogra Graca.

Ako mu i nisu, što je naravno za ono doba, poznati geografski i narodnostni odnosi pojedinih Ilira, toliko ipak zna, da „*Bosnija nije druga zemlja nego pravih starih Horvatov koleno*“, ki se tak prizvaše od svojih viteza, ki vindar bijaše od hrvatskih kneza.

Isto nas tako veseli, da Lopašić već na početku 19. veka o Slavoniji, veli, da joj dadoše ime i kraljevstvo Hrvati.

Lopašiću su u ostalom i Hrvati i Dalmatinci i Slavonci i Srbi i Bugari „Ilirije sini puki svr sebrani“.

Anda nit je treba rugat se s jednoga
Nit medju sobom zamitati drugoga
Niti iz zakona domovinu delat
Koja na najposlie hoće vse nasvjedad
Nedala nikoga zakon (vjera) domorodca.
Nego jezik, zemlja, još istinska srca.
Koje vsi narodi med sobom imadu...

Treba da se i mi ugledamo u druge narode onda će nas i drugi narodi cieniti i poštovati, To bi nas jedino moglo podići da se ujedinimo i složimo. Šta bi nama onda i više trebalo.

Ilirija je zemlja krasna i bogata, imade dosta srebra, bakra i zlata, ima kruha i vina i drugih ljepota, s kojima se dići. Imade vinograda, dolina i planina, za kojima čovjeku srce gine. Ali ne samo prirodne ljepote već i umne glave slava su Ilirije, Ne ima medju drugim narodima toliko

mudrih i pametnih glava koliko Ilirima. U pjesnik je uvjeren, da svaki gotovo Ilir samo, kad bi imao prilike da uči, daleko nadkriljuje svakoga drugoga čovjeka bilo koje mu drago narodnosti. Spominje, da to dokaže u svojoj pjesmi Kitonića, glavnoga pravoslavca cara Ferdinanda, koji se je učio u Kostajnjici, spominje Kačića, pjesnik spominje Ivana Vitezovića zlatnoga viteza, spominje Jambrešića, Ivu Relkovića, svi ovi bili su narodu od samog Boga darovani. Za Jambrešića i za Relkovića veli:

Prvi zmed njih včini vu jeziku našem
Dictionarnim velik na hasen dijakom
Drugo napraviše našu gramatiku
Za privući laglje vsu našu dečica.

Spominje još Lopašić i druge naše ljudi : Blaškovića, Stulli-ja. Za ovoga potonjega kaže, da je slavni domorodac Dalmatin rođeni, koji je z napredak domovine načinio naibolji rječnik sinovima, u kojima se nalaze mnoge još nepoznate riječi, a koji dokazuje da mi imademo u našem jeziku više riječi nego i koji poznati narod. Četrdeset godina trudio se Stulli, zato je i vriedan hvale. Vidi se, ovi primjeri dokazuju, da još ima u Iliriji ljudi, koji ljube rod i dom. Samo bi im trebalo pomoći. Jednom riječju, da je sloge, svega bismo dosta imali.

Ako sjedinimo srca mi sad naša,
Moja mogu biti svakom puku strašna,
Ufanje nam vindar sad stalno davaju
Vrimena sagdašnja ka nam dohadaju
Da se će podignut zemljica Arvatska
Ter strašna nam dosad pri obrnut kocke.

Ovim riećima svršava ovo vrlo zanimivo pjevanje, koje nam odkriva originalno političko mišljenje čovjeka na početku 19. veka mišljenje, koje nebi nitko izčekivao prije Gaja.

Iza ovoga pjevanja dolazi novo pod naslovom : „*Il ri, a najviše Hrvati pričeli su bolje misliti, starce nasleđuvati.*“

Pjesnik se veseli da se i opet nalazi vitezova koji nasleduju stare kreposti, eto sad se u bojima s francuzima opet opaža hrvat ko vitežtvo. Medju ovima u prvom redu hvali Janka Jelačića „vesela mu majka ovaj vitez biše još turskoga boja, koji nema para nit sebi pokoj.“ Jelačić je slavan još iz turskih bojeva. On je oslobođio Fürsta Lichtensteina, pod Dubicom, kad ga obkoliše Turci. Još veću slavu steče u boju proti francuzima.

Ali jal i nazlob drugih učiniše
Da ga od armade oni odvrniše
Bojeći se neki njegove znanosti
Kak takajše Janka caru svom virnosti.
Zato gledali su da ga kvitiraju
Ter tako da lagle nas vse prodavaju.
Šta včiniti ne htih slavni Horvačanin
Jer bijaše cara kuće domaćanin.
Zato ostavil je rajši svu komandu,
Nego da on živi med vući u jadu.
(Svršit će se)

Okrugić kao epski pjesnik.

Oako je Okrugić ispjевao najveći broj lirske pjesama, zanimalo se je on već od najranijega doba svoga pjesnikovanja i epskim pjesništvom. I na tom je polju uspio, te su nekoje njegove naročito oveće epske pjesme još i danas od vrijednosti, ma da su širim krugovima malo poznate. Neke su štampane u raznim listovima, kao primjerice oveća pjesma „*Drugarice ili Šećerče i Biserče*“ u požeškom „Slavoncu“ g. 1864. neke su odštampane u posebnoj knjizi, kao najveći mu ep „*Sveti Ivan Kapistran*“ (Novi Sad g. 1892.), neke su ostale u rukopisu kao primjerice oveća epska pjesma „*Dojčin Petar*“, od koje je g. 1906. objelodanjen samo jedan dio u petrovaradinskom „Fruškogorcu“. Štampana je i najljepša mu epska pjesma iz g. 1858. „*Posestrimstvo*“, ali široj javnosti nije danas više ni pod imenom poznata, ma da spada u najljepše hrvatske pjesme iz onog vremena, te se i danas vrlo lijepo čita.

U almanaku, što su ga g. 1893. izdali u počast Luki Ibršimoviću, prigodom njegova spomenika, franjevački bogoslovi, (Dionička tiskara — Zagreb g. 1893.), štampana je lijepo uspjela Okrugićeva oveća pjesma: „*Slavoniji i Sokolu njenu*“.

U rukopisu su još ostale do sada koliko je meni poznato, još neštampane epske ove oveće pjesme: „*Vilina vodica*“ (ispjevana g. 1848.); „*Pjesnik*“ (ispjevana g. 1858.); „*Sv. Dizmuš — lupež na križu*“ (ispjevana g. 1858.); „*Cvor*“ (ispjevana g. 1860.); „*Škender beg — ili Crne kule sužanj*“, oveća balada (ispjevana g. 1864.) i jedna šaljiva epska pjesma bez naslova, u kojoj se opisuje, kako neki Irižani kopaju na groblju tobožnje zakopano blago.

Red je, da o svim tim pjesmama govorim, jer su većinom nepoznate, a ipak bi bilo šteta, da se ne otmu zaboravi. Uzmemo li ih presudjivati današnjim mjerilom, jedva bi neke od njih mogle odoljeti kritici; ali u ono vrijeme, kada su ispjevane, spadale su medju najbolje hrvatske originalne epske proizvode. Neke i danas nisu na odmet.

Ali prije nego li se dadem na iscrpiviji prikaz tih Okrugićevih epskih proizvoda, treba da barem pojmenice spomenem i neke njegove balade i romane iz najstarijeg doba njegova epskog pjesnikovanja. To su balade i romance, ispjevane u g. 1846.—1860. Već im je u samim naslovima izražena sinteza sadržine. Evo im naslova: „*Pokajanje razbojnika kasno*“; „*Sastanak*“ (ispj. g. 1846.); „*Posljednji sastanak sastanak — Na vеke rastanak*“ (ispj. g. 1846.); „*Noćnica*“ (ispj. g. 1858.); i romanca; „*Sirotica i pjesnik*“ (ispj. g. 1860.).

Ni jedna od ovih ni opsegom ovećih balada i romana nije ni u ono vrijeme bila dozrela za štampu. Sve su ispjevane u duhu mračne i sumorne usiljene romantike, prepune su bolnog sentimentaliteta. Neke su slaba imitacija Šilerovih, Puškinovih i Mickijevičevih balada, a sve su prepune nedostataka početništva u izražaju i verzifikaciji. Okrugić ih i sam nije osobito cijenio. Spomena su vrijedne samo zato, jer se već u njima opažaju temeljne crte Okrugićeva načina epskoga pjesnikovanja: naginjanje zanosnoj i tajanstvenoj romantici i lirska raznježenost u pojedinim monološkim momentima. Toga ima na pr. tek u njegovim štampanim i neštampanim epskim pjesmama, koje se i uz te nedostatke ipak mogu smatrati boljim epskim proizvodima iz onog vremena.

Okrugić nije ni u boljim svojim epskim pjesmama imao na umu teor tska pravila o kompoziciji i formi epskog pjesništva, i ako je redovno već po zdravom ukusu i prema duhu našega narodnog epskog pjesništva znao pogoditi pravi način. U nje ovu najvećem epu: Ivanu Kapistranu imade više tako zvanih retardirajućih momenata i umetaka, ali baš u tom epu mu je kompozicija u umjetničkom smislu najslabije uspjela. Mnogo je ljepše usglio tamo, gdje pjeva u narodnom trohejskom metru bez srokova i gdje se i glede kompozicije više ravna prema načinu narodnog epskog pjesnikovanja, u kojem se sama epska radnja lagano pomiče naprijed, te i nema nikakovih zaustavnih umetaka. U takovom maniru ispjevan je oveći mu i najbolji epski pjesmtvor: „*Posestrimstvo*“, koji je uza sve to i u umjetničkom pogledu najbolje uspio.

Glavni elemenat Okrugićeva epskog pjesnikovanja jest: povjest. U njoj je on znao naći uvijek zgodan predmet za epsku obradu, te ga je redovno umio dobro prema duhu epskog umjetnog pjesništva transformirati i upriličiti tako, da ostavi na čitatelju estetski lijep dojam. U tom je prema duhu stare škole imao na umu u prvom redu provedbu tako zvane pjesničke pravde, da krivac bude kažnjen, a pravednik i ako ne nagradjen već na ovoj zemlji, ali svakako osvećen i proslavljen. Tragika njegovih epskih junaka uvijek je zamišljena po onoj: *in quo quis peccat, in eo punietur*. Već po primjeru toga inače dramatskog principa na epsko pjesnikovanje razabire se, kako je u Okrugića bila osobito razvita sklonost i sposobnost za dramsko stvaranje. To se je u ostalom moglo primjetiti i u nekojim njegovim ovećim lirske pjesmama, gdje češće nastajmo dialošku, čisto dramski uđešenu formu. Ali i ako je u Okrugićevu epskom pjesnikovanju jasno primjetna dominantnost njegove dramske žice, imade u njegovim epskim pjesmama

vrlo mnogo narativnog elementa, baš upravo kao što imade toga elementa na pretek, na štetu dramske obrade, i u njegovim dramama.

Njegovi opisi prirode u epskim mu pjesmama redovno su najpoetičnije partie njegovih pjesmotvora. Redovno su ti opisi prirode udešeni čisto prema duhu narodu pjesništva, zgodno, markantno i bez prebuje opširnosti. Imaće je mjestimice prebuje i opširnost u slikovanju gdje kojih pojedinosti kod Okrugića njegova redovna pogreška. Ta preopširnost minicioznost detaljiranja u njegovim epskim pjesmama redovno umara, prelazi u manir i monotoniju, te odbija čitatelja, nenavikla takvu štivu, od čitanja njegovih većih epskih pjesmotvora.

Analizom njegovih povjesnih većih epskih spjevova moći će se tako ustanoviti, da bi mnoge njegove epske pjesme bile se dale lijepo umjetnički dotjerati, da je pjesnik bio voljan, da posluša i uvaži mišljenje i savjet i drugih prije, nego li je svoje stvari slao u štampu. Ali on je u tom bio osobenjak i ako je kasnije redovno rado priznavao, da bi se doista mnogo štošta dalo i ljepše i bolje obraditi, da se je o tom bio s kim posavjetovao.

Koliko li su ga njegovi iskreni prijatelji bili nagovarali, da izostavi i ne da u štampu onaj dodatak u epu „Kapistranu“, gdje se govori o dodatku biskupa Strossmayera na proslavu petstoljetnice Kapistranove u lloku g. 1885., da se uz mogne taj cp štampati među izdanjima društva sv. Jeronima. On na to nije pristao, već je ostavio opis te proslave kao XVII. pjevanje samoga epa i izdao je knjigu u svojoj nakladi, koja je malo ne cijela ostala nerasprodana.

Istina je, to njegovo osobenačvo sačuvalo je u punoj mjeri njegovu vrginalnost, te je to njezina dobra strana, i bez sumnje je mnogo doprinijela održanju najmarkantnijih crta njegova književničkog individualiteta; — ali nema ne može biti ni o tom sumnje, da bi Okrugić bio daleko

više uvažavan kao jedan od najsvestranijih naših književnika još iz ilirskog razdoblja, da nije toga njegova osobenačva bilo.

Dakako i to bi bilo drugačije, da nije tako udaljen od naših književnih središta i prepušten samom sebi. Njegov književni rad, koji obuhvata sva moguća područja beletrističke i onih znanosti, koje su od velike pomoći svakomu književniku, bio bi i u umjetničkom pogledu savršeniji, da je pjesnik mogao stojati u ličnom saobraćaju sa našim književnim prvacima uzornicima iz onoga ooba. Ono je istina, da udaljenost od književnog središta nije škodila ni Zmaju Jovanoviću, ni Silviju Kranjčeviću, ali danas je to drugačije sa prilikama saobraćaja u vijeku željeznica i proširene mreže pošte, nego li to bilo prije. Nema sumnje, da je izmjena misli i živi lični kontakt sa književnim drugovima i savremenicima znatno pomagalo i poticalo u književnom radu.

Sve ovo ne spomenah radi čega drugog nego raditoga, da upozorim čitatelje Okrugićevih pjesmotvora i književnih radova, kako je on bio doista vrlo darovit i vrijedan književnik, kako je i u ne zgodnim prilikama i daleko od književnog središta ipak toliko na književnom polju stvarao, te ostavio i tako lijep uspjeh književnih proizvoda, kakovih ne bi slabiji talenat mogao stvoriti, sve da je i u povoljnijim prilikama bio.

Spominjem još, da je gradivo većih Okrugićevih epskih pjesama uzeto redovno iz povjesti onoga razdoblja hrvatske povjesti, u kojemu je bila teška borba našega naroda za krst časni i slobodu zlatnu protiv najeze Turaka u našim krajevima.

Taj dio naše povjesti poznavao je Okrugić vrlo dobro, a za svaku svoju oveću pjesmu savjesno se je pripravljao, kao što svjedoče njegove bilješke, na koje će se prigodice osvrnuti, dok stanem prikazivati mu pojedine epske pjesme.

(Nastavit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Glavna skupština „M. H.“ za god. 1908. Predsjednik dr. Gjuro Arnold otvorio je skupštinu, pozdravio načoće članove (— bilo ih je do 200 —), napose pak je pozdravio zastupnike M. Slovenske, te izrekao slovo o jedinstvenoj hrvatskoj narodnoj kulturi. Pošto je predsj. „M. Slov.“ dr. F. Ilešić zahvalio na pozdravu prešlo se na čitanje izvještaja, koje skupština prima na znanje — a štampat će se napose. Na predlog blagajnikov budu izabrani neki revni povjerenici začasnim članovima „M. H.“; isto tako bi izabran začasnim članom odstupajući predsjednik dr. Gj. Arnold i podpredsjednik knjiž. umj. odbora Vj. Klačić. Na to se prešlo k izboru predsjednika i članova odbora na mjesto onih, koji prema ustavama moradoše istupiti. Izabran bi predsjednikom Dr. O. Kučera, potpredsjednikom knjiž. umj. odbora K. Pa-

vletić, blagajnikom prof. O. Bošnjak, odbornicima ponovno gg. dr. Stj. Bosanac i R. Ruter, a kao novi članovi gg. Vl. Trešćec-Borotha, J. Leskovar, V. Tomic, i dr. Branimir Drechler. Novi predsjednik je zahvalio skupštini na povjerenju; porudit će oko toga, da se izglađi spor književnika, da bi se M. H. i opet digla na visinu, gdje je bila osamdesetih godina, kad su uz nju bili gotovo svi književnici i obrazovano općinstvo. U tom nastojanju moli potporu odbora, povjerenika i cijele javnosti, što je skupština s odobravanjem pozdravila. Tim bi sjednica zaključena.

U ovo nekoliko činjenica mogli bismo izvestiti o tečaju glavne skupštine; o njoj će još izići poseban izvještaj, a i mi ćemo se u narednom broju osvrnuti na nju, jer čini se, da je bila ne samo jedna od najposjećenijih nego i jedna od najvažnijih za razvoj „M. H.“

Temelji metoda „Današnje finansijalne znanosti“ i prigovori proti njoj.

(Svršetak.)

Ovaj moj rukopis pisan je strojem, pa eto, ne može se u našim prilikama naći strukovnjak, koji bi ga pročitao — premda je u najnovije doba za taj posao određena i nagrada na račun piševe — a kamo li da takvo djelo sam napiše.

2. Nije dosta napisati, da će moje djelo „podržavati krive nazore, koje će skupo platiti hrvatski narod, a s njime i „Matica Hrvatska“ nego je na te krive nazore trebalo poimence upozoriti, i to ne samo drugim i trećim člankom o progresivnom porezu i s ono nekoliko skrpanih prigovora u četvrtom članku.

3. Da mi „nije bilo moguće sviđati materijal“, nebi ga bio „raztrgao i učinio iz njega krpe“. Tko podliježe tudjemu autoru, taj ga se drži kao pijan plota, a tko autorima mjenja čak i njihov sistem, taj je svakako samostalan. Kritičar je imao dokazati, da je ta samostalnost bila pogubna po vrednost djeła. No baš naprotiv, on više puta pohvalno iztiče, da sam se nastojao oteti pogubnomu uplivu svojih uzora. No tu je opet trebalo dokazati, da su ti uzori zbilja pogubni.

4. Isto tako nije dosta samo tvrditi, da je „slika moje finansijalne znanosti osim toga i nakazna, jer su nevažne partie razvučene a druge raznije partie vanredno skraćene“, a za dokaz svemu tomu navesti tobožni nerazmjer u obradbi monopola, željeznica i ugljenika prema monopolu duhana i potrošarini na žestoka pića. Kad je kritičar spomenuo, da željeznice obradjuju na 8 stranica, a ugljenike na tri, onda je bio dužan kazati, da o monopolu duhana pišem na pet stranica, a o monopolu na žestoka pića na deset. Tad bi se „Pokretovi“ čitatelji mogli uvjeriti sami na o toj nakaznosti. A što sam o sistemu jednoga jedinoga poreza napisao 13 stranica, to je zato, jer je to za mnoge vrlo zamamljiv sistem, pa ga je trebalo temeljito razložiti i pohiti. Kritičaru je bila dužnost izrično nавести, što je u tom razlaganju suvišno ili krivo, a ne samo udobno uztvrditi, i to još podrezati da je to razlaganje razvučeno.

5. Kritičar, koji je finansijalni činovnik, pa naravski veću važnost polaze na činjenice, nego li na ideje, ne bi smio samo onako občenito uztvrditi, da u nas... državna poduzeća odbacuju znatan bruto-prihod“, pa da zato ne može kao „francezki pisac razdieliti knjigu na porez i na proračun države“. Mjesto te občenite tvrdnje bio je kritičar dužan naznačiti barem razmjer državnih prihoda od poreza i državnih poduzeća; no onda bi čitatelji vidjeli, da kod nas i u Ugarskoj sama potrošarina nosi na stotine milijuna, pa ne bi razumjeli, zašto se toliko obarati na francuzke pisce i onako s visokom o njima tvrditi, da su oni ove ili one prihode „strpali u porez“. No g. kritičar tako malo drži do svojih čitatelja, te im jednostavno, ili, kako bi on kazao, suvereno veli, „da u našim prilikama željeznice i rudnici nisu državni monopolii“. To je valjda zato, što peštanska vlada proglašuje sve dvžavne željeznice, koje su po nagodbama zajedničke, t. j. ugarsko-hrvatske, za čisto privatno poduzeće magjarske države...

6. Nije istina, da u mojim finansijama „manjsasmasa poglavje o razhodima države“, nego naprotiv u nauci o proračunu na str. 325.—328. razloženo je o toj stvari najvažnije, naime „Tri načina za određivanje proračunskih stavaka o prihodu“. A što ja nisam „potanko razložio, na što bi država svoje prihode imala trošiti, do koje granice može ona udovoljavati zahtjevima stranaka, naročito točki 2. III. programa hrv. pučke seljačke stranke“, to je prednost moje knjige, kako sam to već spomenuo. Jednakovo je neoporan prigovor, da se o finansijalnoj upravi „dodruše nješto govoriti u poglavju o proračunu, ali bez svakoga sistema“. Ja u svojoj knjizi posvećujem čitav jedan odio proračunu, a u

tom odjelu razpravljam potanje i obširnije o finansijalnoj upravi na str. 367.—374., što se vidi već iz ovih naslova: Finansijalna uprava i finansijalna kontrola; O pobiranju državnih poreza; glavna nečela finansijalne uprave. — Da sam napisao samo ta glavna uaćela, bilo bi dosta, za popularno djelo o finansijalnoj znanosti. Ako g. kritičar misli protivno, neka te četiri stranice dade pretiskati u „Pokretu“, da čitatelji samostalno o tom sude. A da o toj stvari nisam pisao na široko, dovoljno je opravданo već time, što se na sveučilištima, pa i kod nas finansijalna uprava predaje kao poseban predmet, kao posebna grana socijalno-političkih znanosti.

7. Posvema je samovoljan prigovor, da su „vrela Stjepana Radića bila veoma manjkava“. Ta i sam dr. Stjepan Posilović odmah na početku svoga predgovora piše: „Glasovito je djelo Leroy-Beaulieu-a o finansijalnoj znanosti naročito s praktične strane“, ja moram reći još i više: Djelo Pavla Leroy-Beaulieua — brat njegov Anatole nije ekonomista — upravo je monumentalno, i to po sudu i najsamosviestnijih strukovnjaka njemačkih, na koje se naši ljudi često to više zaklinju, što ih manje poznaju.

S ovim prigovorom je u savezu i obzirna izjava kritičareva, da se od mene „kao laika i ne može zahtevati, da poznajem s v u finansijalnu literaturu“. No ovo se ne može zahtevati od nikoga već zato, što malo tko znaće četiri svjetska jezika — englezki, francuzski, njemački i ruski — i što niti specijalistima ne bi bilo fizički moguće, da svu tu literaturu jednostavno pročitaju, a onda ne bi to imalo niti smisla. Znanje u obće a strukovno napose ne ovisi nipošto samo o tom, koliko čitaš, nego još i više o tom, što čitaš i kako to razumiješ. I samostalnost pisca baš se prosudjuje po tom, kad se u velikoj literaturi ovoga ili onoga predmeta znade snaći i izabratи takvoga autora, koji ima i objektivno veliku vrednost.

8. Zanimiv je prigovor, da sam ja ignorirao „ne samo kraće, sistematske radnje, nego i našu domaću finansijalnu literaturu“. Bilo bi mnogo kritičnije, da su tu poimence spomenuta barem dva, tri njemačka učenjaka s kratkom karakteristikom njihovih djela, a pogotovo bi bilo vredno znati, gdje je ta naša finansijalna literatura, kad je dr. Stjepan Posilović 1899. morao napisati, da je njegova finansijalna znanost u toj struci u hrvatskoj književnosti prvi pokus, a i ja sam kasnije uzalud tražio ikoju drugu sličnu hrvatsku knjigu, a kamo li da sam ignorirao cielu takvu književnost. A samu Posilovićevu knjigu kanio sam ne samo spomenuti, nego se njome izcrpivo poslužiti, dok nisam vido, da je u jednu ruku tako težko pisana, a u drugu ruku o Ehebergu tako ovisna, te ne bi za svoju popularizaciju našao ni izdaleka toliko, kao u francuzkim autorima, a u drugu ruku za naše stvari nisam se tom knjigom mogao poslužiti, jer niti njezin pisac nema praktičnoga finansijalnoga izkustva, jer je tako službena osoba i kao pisac, te u svom predgovoru na str. 111 sam veli ovo: „Služio sam se često radi kratkoće izrazom „ugarski“, umjesto da svagdje navedem zemlje krune sv. Štjepana.“ Po duhu i po slovu same nagodbe Hrvatska je baš s obzirom na svoje financije načelno samostalna država, koja samo dobrovoljno svake desete godine uređuje svoj finansijalni odnosaj prama Ugarskoj. Tu onda finansijalni pisac Hrvat ne smije stajati na stanovištu, da se ima nješto skraćivati, te primjerice u tako važnoj stvari, kao što je potrošarina na slador, (vidi Posilović str. 25. op. 2.), jednostavno govoriti o uzajamnosti između Ugarske i Cislajtanije, osobito kad se zna, da je Ugarska prikraćivala i prikraćuje Hrvatsku baš kod potrošarine sladora, tvrdeći, da Hrvatska nije posebno potrošarsko područje. I ovo preslužbeno stanovište dra. Stjepana Posilovića bilo je u spomenuta dva razloga meni dovoljno, da njegove finansijalne znanosti ni ne spomenem, kad se njome nisam ni onako nimalo poslužio.

9. Vrlo je smiono tvrditi za francuzki porezni sistem, da je to sistem izsisavanja golemyih masa radnika i malo-

posjednika, jer je očito, da se uz takav sistem izsisanja ne bi francuzko narodno bogatstvo moglo dizati godišnje za čitave milijarde i da francuzka trgovacka bilanca ne bi god. 1907. bila dosegla 11 milijarda franaka, dok je trgovacka bilanca naše monarkije, gdje ima i takvih ženijalnih financijera, kakav je dr. Wekerle, više nego za trećinu manja, premda je naša monarkija mnogo stranija i napućenija od Francuzke.

10. Posve je nestručjački prigovor, da su ona tri finansijska načela, što ih ja navodim i tumačim na str. 11—15. „buržoazijska načela poreznoga moral“ i da „ovim trima ne znanstvenim, nego političkim načelima parižke škole bogatoga gradjanstva Stjepan Radić tako savršeno nasleda, da se moramo sagrađati, gledajući kako osnivač i vodja najdemokratske stranke u Hrvatskoj podkapa temelje demokracije.“ Mjesto svega toga prava bi kritika ona načela pobila i to malo temeljiti nego s nekoliko občenitih opazaka ili s občenitom tvrdnjom, da su to načela buržoazije, da su više politička, nego znanstvena, da se njima podkapa demokracija.

U četvrtom članku pod naslovom: „Površnost, neznanje i protuslovlja“, nabrojeno je poimence osam prigovora. Pod 1 tvrdi kritičar, da ja u jednom naslovu „francuzki porezni sistem zovem najsavršenijim u Evropi, a u tekstu istoga članka da ja to pobijam. A međutim ja na str. 44.—45. navodim tri razloga, radi kojih je „francuzki porezni sistem i liberalan i demokratičan i socijalno-radikaljan u isti mah“. A što ga uzprkos nedostacima, koje takodjer nabrajam, zovem najsavršenijim, obrazlažem i to, a razlogom je tomu moje stanovištje, prema kojemu je finansijski uspjeh poreza glavno mjerilo za njegovu vrstnoću.

Pod br. 3. iztiče kritičar sadašnju poreznu reformu tecivarine, i strahovito mi se ruga, što ja staru tecivarinu hvalim. Ja sam svoju hvalu i obrazložio i to mnogo bolje, nego gospodin kritičar svoju kudnju, jer on jednostavno tvrdi, da porez, koji se određuje po vanjskim znakovima, dovodi do podpunoga poreznoga nemoralja. No to bi baš trebalo dokazati.

Pod br. 4. gospodin kritičar samo občenito tvrdi, što je video kod carinskih ugovora svih država, a posebice za to ne navodi primjera. Moi „člančić“ o carinskoj granici u Hrvatskoj zove „uzornim primjerom političke konfuznosti“ i veli, da ga je „već s toga vredno čitati.“ Uza sve to ne cituje iz njega niti retka, valjda zato, jer me u svojoj prevelikoj plemenštini ne će izvrći ruglu.

Pod br. 5. pobija kritičar moju tvrdnju, da naš narod rado plaća porez time, što sam veli, „narod naš prilično plaća porez“ i što navodi moj citat, da se za porez našu prodaje blago, pa bilo to i u bezcjenu. Kao da je isto narodno mišljenje, da je porez potreban i takvo narodno blagostanje. u kojem se toj potrebi može udovoljiti.

Pod br. 6. kritičar spominje bezbrojne članke naših novina o reformi poreza od žeste i o predstojećoj poreznoj reformi i veli, da to „prelazi vrhunac bezobrazluka“, što ja pišem protivno — god. 1906. U ostalom niti u ove dve godine nema u našim novinama bezbroj članaka o poreznoj reformi, niti se zajednički sabor, a naročito naši delegati ni iz daleka ne bave tom reformom tako, da bi to bilo vrhunac bezobrazluka napisati, kako ja pišem, da „kod nas ... i to krivnjom magarske feudalne aristokracije zajednički ugarsko-krvatski sabor vieča samo o državopravnim i vojničkim pitanjima . . .“ Značajno je, da je „Pokretov“ kritičar izpušto kod svoga citata onu „krivnju“ i rieč „vojničkim“. I još je onda vrhunac bezobrazluka našao kod mene.

Pod br. 9. priznaje mi kritičar doduše, da je „svakako u nas bilo nekada papirnih seksera“. Ali ipak kaže, da sam poludio, što niješto slična tvrdnja za današnje talijanske financije, jer da Italija „ima izvrstne financije“. Navodi za to i jedan dokaz, ali i ja sam svoju tvrdnju obrazložio. A onda visina rente i nizki kamatnjak sam po sebi nije još dokaz za izvrstne financije, ako se i misli občenito, da baš burza ima najfinija finansijska ticala. No da moja tvrdnja i ne stoji, zar sam ja zato poludio, šte sam se usudio napisati o Italiji ono, što su mi pripovedali toliki putnici, što sam često čitao i o čem sam se donekle i sam uvjeroj?

Na br. 2. i br. 8 već sam se prije osvrnuo,

A sad da završim. Za mene kažu pa i pišu po novinama, da pišem mnogo i previše. Ja na to odgovaram, da sve pišem vrlo rado i da ima nade, da će što dalje to više pisati, jer čitavo svoje vrieme ili učim ili razgovaram s ljudima ili se posvećujem obitelji, a to sve daje neizcrpljivu gradju za pisanje. No ovo sam napisao vrlo nerado. Nerado zato, jer me je upravo stid, da je naša inteligencija strančarstvom tako raztrovana, te je u istinu i meni, a pogotovo Matici škodila ova kritika, koja je dokazala, da u moga g. kritičara ima znanja malo, a savjesti nimalo.

Stjepan Radić

Hrvatska bibliografija.

Sastavio Vj. Jakušić.

(Svršetak)

Šebečić Josip. Tri pripovijesti iz muslimanskog života 1. Spahija. 2. Dva bunara sreće. 3. Omeri Buhli i Osmani Vehbi. Napisao Josip Šebečić. Mostar 1908. 8° 69 str.

Šenoa August. August Šenoa izabrane pjesme s uvodom Franje Markovića sa slikom pjesnikovom 1908. Zagreb 8° XXXVI + 352 str.

Šiaković Oton. Kolo gorah iliti pozdrav veseli prastaromu i veleslavnomu od Požege gradu i velenarodnim njegovim vilam u znak dubokoga počitanja velečastnomu i veleučenomu otcu Kajti Agiće manastira požeškoga gvardianu i cesar kralj. gymnasie požežke upravitelju po Otonu Šiakoviću u istomu učilištu pjesništva učitelju dne 1 svibnja 1851. prikazano i spjevano u Požegi. (1908) Zagreb, 8° 24 str.

Šilović Slade. Jagalj na otoku Korčuli. Dubrovnik 1908. V. Vuletić-Vukasović Vid.

Šilović Josip. Karnaena odgovornost učitelja. Predavao u skupštini pravničkog društva 1. veljače 1908. 8° 40 str.

Šilović Josip. Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852 sa zakoni od 17. svibnja 1875. o porabi tiska itd. V. Zakoni, Hrvatski. Svezak XV.

Šimončić Đuro. Biblijske pripovijesti iz staroga i novega zavjeta za katoličku djecu pučkih škola. Zagreb 1908. 8° 197 str.

Šimončić Đuro. Čitanja i evangelija za ve nedjelje i blagdane crkvenoga godišta 1906. 8° 172 str.

Šimoković Franjo. Glasnik. Rieka 1908. Godina I.

Širola Stjepan. Almanak Hrvatskoj mladeži uredio Stjepan Širola. Godište I. Osijek 1906. 8° 142 + (2) str.

Širola Stjepan. Mali ljubavni listak. Zaljubljenim ljudima poklanja S. Š. Jadranski. Zagreb 1906.

Širola Stjepan. Slovenac i Hrvat. Odsjek bratskog slavlja sa slovenske Vinice. Zagreb. 1907 8° 32 str. V. Predavanje u „Hrvatskom Zmaju“. Knjiga V.

Širola Stjepan. Svetlo i sjena. Zagreb 1907. V. Green A. K.

Širola Stjepan. Škola. Godište XVIII. Zagreb 1907. V.

- Škola List za učiteljstvo i prijatelje škole. Godište XVIII.** Zagreb 1907.
- Šišić Ferdo.** Hrvatska Povijest. Drugi dio. Od godine 1526. do godine 1790. Izdala „Matica Hrvatska“. 8° 192 str. V. Kujižica, Mala — „M. Hrv.“ Sv. VI.
- Škarica B.** Život i rad Ivana Frane Jukića. Sarajevo 1908. v. Markušić J.
- Škola.** Kršćanska. Pedagogijsko-naučni list. Uređuje i izdaje: Dr. Ladislav pl. Jambreković, Zagreb 1907. Tečaj XI. 8° 192 str.
- Škola.** List za učiteljstvo i prijatelje škole. V. Stj. Široka. 1907. 8° (2) + 192 str.
- Škorić I.** Praporac Sisak 1908. V. Praporac.
- Škorjač Izidor.** Hrv. danica. Zgb. 1907. V. Danica, Hrv. God. IV.
- Škrinjarić Marko.** Zavičaj. Varaždin 1906. Zavičaj.
- Šmid K.** Dragi kamen Pripovijest za odrasle i miadež. Hrvatski priredio Ivan Pavelić. Kostajnica. 1906 8° 80 + (2) str.
- Šmid Hristof.** Spisi za mladež. Evstahije. Pripovijetka iz prvoga vremena kršćanstva. Za mladež i odrasle. Zagreb, 1906. 8° 124 str.
- Šmid Krsta.** Sto i pedeset kratkih pripovijesti. Zagreb. 8° 127 str.
- Šoški Luka.** Hrvatski narod. Zgb. 1907. God. XVI. V. Narod, Hrvatski. —
- Špicer Mavro.** Praktična obuka u esperantu sa rječnikom. Zagreb 1909. 8° XI + 102 + (1) str.
- Špiranec — Machnik Luka.** Gostioničarski list. Zagreb 1907. V. List. — Gostioničarski List.
- Šrepej Eugen.** Farmaceutski vijestnik. Godina I. Zagreb 1908. V. Vjesnik, Farmaceutski — Godina I.
- Stiglić Martin.** Duhovna razmatranja. Treće izdanje. U Zagrebu. 1907. 8° 460 str.
- Štimac Ivan.** „Gjačko kolo“ Banjaluka 1907. V. Kolo. Gjačko — Tečaj I. Šuflaj Milka: Katinčice Zgb 1908.
- Šulce Dragutin.** Gradja za pripravu sokolskih prednjaka u obliku pitanja i odgovora. Zagreb 1908 8° 29 + (1) str.
- Tacito Kornelije.** Kornelija Tacita. Razgovor o govoru. Priredio Martin Kuzmić. Zgb 1908.
- Talija O. Urban.** „Errores scientifici et historici“ u kajigama nadahnutim, i „Citationis tacitae.“ tigresija iz radnje Mit i povjet, kritika i hiperkritika u evangelijskoj povijesti. Lektor Teologije u dubrovačkom. U Zagrebu. 8° 1908. 46 + (1) str.
- Tamburica.** „Hrvatski tamburaški zbornik“. Poučno-zabavni list sa glazbenimi prilozi za tamburaše IV. tečaj Sisak 1907. 4° 50 str.
- Tausani Vilim.** Nehaj. Rieka 1906. V. Nehaj. God. I.
- Tečaj,** Hrvatsko-slovenski katehetski tečaj obdržavan od 9—13. srpnja 1907. 8° 82 + (3) str.
- Tečaj.** Socijalni tečaj Držan 24. 25. i 26. travnja 1908. godine u nadbiskupskom sjemeništu u Zagrebu. U Zagrebu 1908. 8° 153 + (1) str.
- Tipograf,** hrvatski tipograf. Zagreb, 1907. God. X fol° 26 brojeva — 104 str.
- Tjednik bjelovarsko-križevački.** God. XVII. u Bjelovaru 1906.—1907. fol° 52 broja.
- Tjednik,** Osječki. Godište II. Osijek 1907. fol° 52 broja.
- Toštoj L N. Grof.** Ne ubij. Zagreb, 1907. 8° 42 str. V. Biblioteka, Hrvatska. — Sv. 470.
- Tomić Josip Eugen.** Manja djela I. V. Knjižnica, Zabava — M. H. Svezak CCCIII—CCCV.
- Tomić Stjepan.** Ciklame pjesme i priče djeci. Bjelovar. 1907. 8° 49 + (1) str.
- Tomić Stjepan E.** U žarkoj Africi, izvorna pripovijest za mladež. 1907. 8° 55 str.
- Tomšić Im. Marija.** Za vjeru i dom. Zgb. 1907. 8. V. Za vjeru i dom. God. I.
- Topolščak F. Jeka.** Zgb. 1906. V. Jeka God. II.
- Tóth Teodor.** Obranbeni zakoni i provedbeni naputak. (Novo ispravljeno izdanje.) Budapešta 1908. 8 VIII+292 XI+246 str.
- Trstenjak Davorin.** Slobodna škola. Zagreb 1908 8° (1) + 60 str.
- Truhelka Čiro.** Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini. God. XIX. 1907. Sarajevo. V. Glasnik zem. muzeja God. XIX.
- Turgenić I. S.** Novi rod (nov). Preveo Martin Lovrenčević 1908. Izdala „Matica Hrvatska“. 8° 312 str. V. Knjižnica, Slavenska Knjiga 16.
- Twain Mark.** Kraljević i prosjak. Pripovijetka za odrasliju mladež. 1907. 8° 222. 1907. V. Knjižnica za mladež Izdaje hrv. pedag. književni zbor. Knjida XLII.
- U čarobnom carstvu priča.** Naklada knjižare Mirka Breyer-a Zagreb (1907) Vol. 22 str.
- Udruga učiteljica** kraljevina Hrvatske i Slavonije. Prvi dječji dan 6. lipnja 1908. Zagreb 1908 8° 45 str.
- Udrugar.** Hrvatski udrugar List za udrugarstvo i narodno gospodarstvo. Uređuje Dr. Krunoslav Janda. Godina II. 8° 186 + (2) str; God. III. 8° 187 + 2 str.
- Ugrenović Aleksandar.** Morfološko-biološka studija: O diferencijaciji ekstremita za gibanje u Coleopterā. Slatina 1907. 8° 48 str.
- Ungersböck Rudolf.** Militärisches Konversations-taschenbuch der kroatischen (serbokroatischen) Sprache oder Sammlung der für den Officier im Dinste unumgänglich notwendigen serbokroatischen Ausdrücke. Wien 1908. 8° (3) + 341 str.
- Uputa u izbore.** Pošlanica Hrvata pravaša iz Amerike Zagreb 1908. 8° 23 str.
- Ustanove kluba Starčevićanske** trg mladosti u Zagrebu. Zagreb 1908. 8° 16 str.
- Ustavnost.** Godina I. 1908. Zagreb 1908 fol.º
- Valčić Šandor.** Parnica sa presudom uz priziv i ništovnu žabu Sandora pl. Valčića u Zagrebu proti preuzvišenom gospodinu Dr. Juraju Posiloviću. Zagreb 1907. 8° 175 str.
- Valentić Ignatj.** Zakon od 17 siječnja 1906 O vjeroispovjednim odnosima Zagreb 1908. 8° XV+175 str.
- Wamberger Mijo.** Stenograf. Zgb. V. Stenograf.
- Vanino Miroslav.** Život sv. Franje Asiskoga. 1907. 12° 30 str.
- Varićak Vladimir.** O transformacijama u ravnini Ločačevskoga. Napisao Dr. Vladimir Varićak. V. „Rad“ jugosl. akad knj 165.
- Varžićka Julije.** Vjerni drug. Zagreb 1907. V. Drug, Vjerni Tečaj 10 i 11.
- Varov Ivan.** Gorolomov. Sisak 1907. 8° 54 str.
- Vazor Ivan.** Kazalarska carica (Os.ek) 1907. 8° 169 str.
- Velikanović Isa.** Adam Mickiewicz. Zgb. 1908. V. Michiewicz Adam.
- Vergiliije Publie Maron.** U izboru priredio Martin Kuzmić. U Zagrebu. V. Pisci, Grčki i rimske — s hrv. komentarom za srednje škole. Zagreb 1907.
- Viesti hrvatskoga društva inžinira i arhitekta** u Zagrebu Godina XXVIII. 1907. fol. 2 + 100 str
- Viestnik, Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju.** Godište 1906 Zagreb. 1907. 8°
- Viestnik.** lovačko-ribarski. U Zagrebu. Godina XVI. Zagreb 1907. 4° (2) + 144 str.
- Viestnik.** Lugarški. Tečaj XIII. Zagreb. 1907. 8° (2)+96 str.
- Viestnik Vatrogasni.** Godina XII. Zagreb 1907. 8° 100 str.
- Viestnik zemaljske središnje vjeresijske udruge za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.** God. 4. 1907. Zagreb 4° 144 str.

- Vijesnik, Farmacentski.** God. I. 1908 4º 232 str.
- Vijestnik, Liječnički.** God. XXIX. 1907 Zagreb 8º 3+16+6+4+375 str.
- Vincetić Alojzije.** Glasnik biskupije Bosanske i Srijemske Đakovo 1907. V. Glasnik. Tečaj XXXV.
- Vinkovci i okolica.** List za društvene, narodno-gospodarstvene i prosvjetne svrhe, za trgovinu i obrt, za grad i selo Vinkovce und Umgebung. Godina II folº 52 broja.
- Vinković Božo.** Narodni glas. Karlovac 1907. V. Glas Narodni — god. II.
- Virovitičan.** God. IX. 1907. folº 46 brojeva.
- Vizner-Livadić Branimir.** Savremenik God. II. Zgb. 1907. V. Savremenik. Zgb. 1907.
- Vjera.** Jeli vjera privatna stvar? (Pretiskano iz „Glasa naroda“) Zagreb 1906. 8º 43 str.
- Vjera i politika.** (Klerikalizam.) Zagreb 1906. 8º 76 str.
- Vjesnik, Glazbeni i kazališni vjesnik.** Godina I. Rijeka 1904. 4º (1)+86+(1) str. Godina II u Zagrebu 1906 4º 81 str. — Godina III. Zgb. 1906. 4º 60 str.
- Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva.** Godina IX. Zagreb 1907 8º (1) 201 str.
- Vjesnik.** Nastavni vjesnik list za srednje škole. Knjiga XVI. U Zagrebu. 1908. 8º VIII+(2)+800 str.
- Vjesnik, Školski.** Stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo God. XIV. 1907. 8º VII+1033 str.
- Vjesnik županije virovitičke.** Godište XVI. 1907. Osijek 4º (2) + 272 str.
- Vodić kroz prvu hrvatsku filatelističku izložbu.** Zagreb MCMVII. 8º 17+(33) str
- Vogel Mateja.** Život svetaca i svetica božjih na sve dane u godini V Život svetaca i svetica. Svezak I. IX. X.
- Vrbanjić Milan.** O bilanci međunarodnih placanja. (Inauguralna disertacija) Zagreb. 1908. 8º 17 str.
- Vrhbosna.** Katoličkoj prosvjeti. Godina XXI. 1907. 4º (3) + 420 str.
- Vučić-Djaković S.** Sokolske vježbe za I. sastanak dalmatinskih „Hrvatskih sokolskih društava“ u Zadru 1908. 8º 31 str.
- Vukelić Zvonimir.** Hrvatska smotra Zagreb 1907. V. Smotra, — Hrvatska. Knjiga III.
- Vukelić Zvonimir.** Hrvatska Zastava. V. Zastava, Hrvatska.
- Vuletić-Vukasović Yid.** Čagalj na otoku Korčuli. 1908. 8º 15 str.
- Wallentin I. Dra.** Fizika za više razrede srednjih i nalik im škola. Po 11. izdanju za realke i 13. izdanju za gimnazije preveo s njemačkoga Dr. Oton Kučera profesor u kr. realnoj gimnaziji zagrebačkoj 1906 8º XI 428 str.
- Weiss Theodor.** Vinkovci i okolica. V. Vinkovci i okolica God. 11.
- Willner A. M. i Bodansky R.** Barun Trenk. Opereta u tri činu. Wien Leipzig Zagreb 1908. 8º 48 str.
- Za koga ću glasovati kod budućih izbora?** Zagreb 1908 V. Radić Stjepan.
- Za kralja i dom slike, životopisi i crticice 230 hrvatskih generala.** Belovar 1908. Tisak i naklada knjižare Lav. Weissa Auer 4º 46 str.
- Za vjeru i dom.** List namijenjen katoličkomu ženskomu obrazovanom svijetu. U Zagrebu 1907-1908. 8º 10 brojeva 320 str.
- Zabavnik knjižare sjemeništa u Splitu.** Godina I. Split. 1906. 4º 1+96 str.
- Zabeo Kamil.** Glasnik presvetog srca Isusova. Zagreb 1906 i 1907. V. Glasnik. Godina XV i XVI.
- Zaccone Pierre.** Neznanac iz Bellevila. Kriminalni roman 1908 8º 151 str.
- Zagorac, Hrvatski.** List za pouku hrvatskom Zagorcu Zagreb, 1906. God. II. folº 24 broja — Godina III. 1907. folº 24 broja.
- Zakoni Hrvatski.** Zakon od 25. travnja 1894. o uređenju zemljističnih zajednica i zakon od 1. svibnja 1895 o uređenju plem. občine Turopoljske. Zagreb 1908. 8º XIV+320 str.
- Zakoni Hrvatski.** Kazneni zakon o zločinstvih, Treće izdanie. Uredio Dr. Josip Šilović 1908. Zagreb 8º XII+505+(3) str.
- Zakoni.** Saborski izbori Zagreb 1908. 8º 64+XVI str.
- Zakoni odnoseći se na reformu državnog zastupstva i novi izborni red.** Izdalio „Polit. društvo za Hrvate i Slovence u Istri“ u Trstu 1907. 8º 47 str.
- Zastava, Hrvatska.** Pučke novine hrvatske stranke prava Godina IV. urednik Zvonimir Vukelić. Zagreb 1907. 4º 52 broja.
- Zatluka Ivan.** Saborski govor. Zgb. 1907. 8º 127 str.
- Zavičaj.** List za politiku, gospodarstvo i pouku. Godina I. Varaždin 1906 folº 16 brojeva.
- Zavičaj, Virovitički.** Novine za pouku i boljak naroda God. VIII. Od broja 21 dalje ima natpis: Hrvat. Tjednik za politiku, gospodarstvo i društveni život.
- Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.** 8º (2)+320 str.
- Zistler.** Svibanjski spis na g. 1907. V. Spis, Svibanjski.
- Zistler Rudolf.** Svibanjski spis socijalističkog radničtveta Bosne i Hercegovine. Zagreb 1908. V. Spis Svibanjski.
- Zoček Josip.** Hrvatsko pravo. Zgb. 1907. V. Pravo Hrvatsko — Broj 3337—3635.
- (Zorićić M.)** Pravila nogometu (association football) u Zagrebu 1908. 8º IV. +51 str.
- Zrinski i Frankopani.** Posljedji Zrinski i Frankopani Upomeni hrvatskih mučenika Matice Hrvatska. Zagreb 1908. 4º 336+(3) str.
- Zvekan.** Ilustrovani šaljivi kalendar.
- Zvonimir hrvatski ilustrovani kalendar.** XXV. tečaj za god. 1908 Zgb. 1908. 8º 244 str. XXVI tečaj. Za god. 1909. Zgb. 1908. 4º 335 (2)+49+80 str.
- Žakić Gjuro,** Virovitički zavičaj. Virovitica 1907. V. Zavičaj, Virovitički — God. VII.
- Željezničar.** Hrvatski Željezničar. Glasilo za zaštitu i promicanje interesa željezničkoga osoblja i radničtva. God II 1906 folº
- Žepić Milan.** Pregled Grčke i Rimске književnosti za srednje i nalik škole. Zgb. 1907.
- Žeraf Josip.** Narodi naše zemlje. Zabavno-poučna knjizica. I dio Prirodni narodi. Djakovo 1906.
- Živilo opće jednako, izravno i tajno pravo glasa!** Zašto tražimo opće pravo glasa? Zagreb 28. 8º 22 str.
- Život svetaca i svetica božjih na sve dane u godini.** V. Vogel.
- Žugec Stjepan.** Jedinstvo God. I. II. Zgb. 1906-1907. V. Jedinstvo God I. II. Zgb. 1906-1907
- Žurnal, Mali Žurnal.** Odgovorni urednik Stjepan Marjanović. Zagreb 1907. Godina I. folº 32 broja.

Ispravi. Str. 74. redak 24. odozgo lijevo ima glasiti: ali se propušta naglasiti, da najviši stupanj prosvjete sačinjava uzgoj srca. Str. 76. redak 5 odozdo desno ima glasiti: Narodna duša . . . hoće time očito da umjetnicima kaže.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 12 — 15. U ZAGREBU, DNE 10. LIPNJA 1909. GOD. IV.

Riječ predsjednika „Matice Slov.“ dra. Frana Ilešića na skupštini „Matice Hrvatske“ dne 25. ožujka 1909.

Na prijazni pozdrav velemožnega predsednika „Matice Hrvatske“ odzdravljam. Po zdravljen odzdravljam, a pozdravljal bi Vas, cenjeni skupščinariji, i ako bi ne bil pozdravljen, pozdravljal bi Vas tem spontaneje, čim težji so dnevi, ki jih živi hrvatski narod, in čim usadnejši so časi, ki se mu bližajo.

A ni dosti le pozdravljati in ozdravljati; v ozbiljnih časih je treba govoriti ozbiljno besedo.

Gоворити хоčем torej ozbiljno besedo v ozbiljnih časih: Prva je ta: um, sila volje in moralni red, vobče duševno jakost daj Bog hrvatskemu narodu. Druga naj nadoveže na današnji govor velemožnega predsednika Matice Hrvatske.

I.

Prvo je, da vidi „Matica Hrvatska“ v *hrvatskem* življenju prirodno osnovo svojega lit-kulturnega dela; „Matica Slovenska“ bo jo iskala v *slovenskem* življenju. To je tako prirodno, kakor je individualnost poedinca prirodna podlaga vsega nadaljnega razvoja, bodoč da je ta individualnost od prirode ali prejšnje vzgoje.

Toda trajno *ostati* pri tem hrvatske ali slovenskem *temelju*, to bi bila mrtva točka. O tem svedoči filozofska premislek, svedočijo pa tudi kulturno-zgodovinske činjenice. Pravo zavest o „eden“ dobim šele, ko se pridruži „drugi“; „eden“ ni prej nego „dva“: Pravo zavest o *hrvatstvu* dobim, ko zrem zraven že tudi na pr. *slovenstvo* (in obratno). Toda ta misel je zgolj spoznajno-formalnega značaja; v življenju, v prirodi sami odločuje pred vsem vsebina. Po oni misli bi se mogli vezati i *heterogeni* elementi; zoper tako družitev, pa govoriti baš ozir na *vsebino*. Evo: Kjerkoli producira višja priroda, povsod sta dva roditelja; ne rodi tec sam, ne rodi majka sama; njina *spojitev* je plod za bodočnost. Vendar rode le tisti, ki so iz *is'e* vrste.

Grčka kultura faktično ni bila čisto samorastla; i Grki so prestali mnogo tujih vplivov, predno se jim je razvila njih prosveta. Tu vobče nikjer ni nastalo nič velikega, kjer so bili narodi v duševni kulturi *ekskluzivni*.

Ekskluzivno stališče sme biti pač stališče *ene* struje in mora biti *eden* izmed kulturnih principov naroda, a *vsemu* narodu ne sme zavladati, pa tudi ne more. Poleg njega je upravičen drugi princip, princip, ki v tujih kulturnih elementih ne vidi že a priori vse nesreče svojega naroda.

Grčka kultura tudi ni bila enotna; brezvomo je ločiti jonščino od dorščine. Toda to je istina, da je Jonec *poznał* Dorca (in obratno), da je dorščine smatral tudi za svojo last, za varianto svojega bitja in obratno.

Baš primera s temi grčkimi odnošaji nam kaže vso neprirodnost naših medsebojnih razmer. Slovenci in Hrvati smo se dandanes razvili v dve individualiteti, a nismo heterogeni; iz iste vrste smo, zato je reči: Spajajmo se, opajajmo se!

II.

V smislu teh izvajanj je le čestitati „Matici Hrvatski“, da je v zadnjih letih izvedla spoj z „Matico Slovensko“. Ta spojitev bo rodila zdravo potomstvo.

Seveda velike stvari trpe silo. Učinek se ne kaže brž v sjajnih pojavih. Pri težkih in velikih pokretih se ne smemo najprej zazibati v zlate sanje, a še manj smemo zapasti pesimizmu; treba je korakati mirno — veselo in dosledno *naprej* in v račun vzeti vsak i najmanjši uspjeh, ki ga pokaže delo. Mnog nad mi budi hrvatska *mladina*, ki ji srca ni raztrgala umetna tvorevina l. 1867.

Korak „Matic“ je sbudil posnemanje; hrvatski in slovenski *profesorji* so si osobito pozaslugi g dr. O. Kučere izbrali v „Nast. Vj.“

skupno glasilo, a zdravniki (lečniki) v „Lječničkom Vjesniku“, a slovenski pevci vidijo vidijo v „Pjevačkem Vj.“ svoj poloficijski organ.

III.

Korak „Matic“ torej ni ni početje za trenutek, ni brezploden eksperiment. Naredno bi pa tudi bilo ozbiljnih mož, ko bi se spuščali v golo eksperimentovanje. Možje morajo vedeti, kaj delajo; ker vemo, kaj delamo, zato naše delo ne more miniti v hipu, ampak mora ostati trajno v razvoju.

Misel „Matic“ ni eksotičen produkt, temveč izvira iz naše zajedničke zemlje in je zato bistven in nemirljiv del naše zgodovine. Ideje, ki se rode iz realij in žive v njih, so nesmrtne;

za hip morejo pač stopiti v ozadje, a trajno ne izpreminjati pač morejo svoje oblike in pojave a bistvo jim ostane. Ali *hočemo* ali *nočemo* Ilirci *moramo* biti, zato ker *sмо* Ilirci. Tako živ ilirska ideja kot nujen plod prirode dalje; letos se njenih nosilcev iz začetka 19. veka spominjamo tem laže, ker obhajamo baš stoletnico Gajevega rojstva.

Ne vidim, kaj je storila, ali hoče storiti „Matica Hrvatska“ v proslavo te stoletnice. Vsekar naglašam, da bodo slave na Mirogoju, v Krapini in v Cerovcu pomembne le, ako bodo trajno svenele v bodočnost in pomagale idejo ostvarjati v delih.

To iztičem danes, dne 25. marca, na dan, ko je pred 61 leti sin ilirski *Jelačić* bil imenovan banom hrvatskim, banom trojedne kraljevine.

Mirko Lopašić.

(1781.—1838.)

Jedan od preteča ilirskoga preporoda.

Napisao dr. *Velimir Deželić*.

(Svršetak.)

Tad se je vratio u domovinu, u kojoj još živi u miru. Medju tim našima loša sreća služi, francuska armada ruši sve države. Iza Jelačića spominje Lopašić opet junačinu, koga sam Napoleon hvali, a to je delija lički Vukasović, kojega junaka nije upoznao samo Napoleon, več i Moskovija. Car ga je ruski naime daroval kolajnom. Treći je vojvoda slavni Rukavina, takodjer slavan proti Turcima i Francezima. Od knezova Jelačića spominje u svojoj pjesmi Lopašić još Janka Jelačića, „ki je junak kano Kraljeviću Marko“. Zatim govori o Davidoviću, Dedoviću, Peri Kneževiću, Kuševiću.

„Gledaj nada človek sad na svitu vsagda
Najti nad Hrvata junaka češ nigda“.

Pjesnik se radi tih vitezova veseli i hvali božju milosrdnost, da je narod ilirski stavila na toliku diku pak dovikuje Iliriji: „Slavna budi uvik, nigdar ti neveni!“

Sada se sjeća pjesnik na glavni grad Zagreb i veli, da ga zove od Medveda vila, neka pokaže, koji su njegovi slavljenici.

Glava jesи grade c e l e Ilirije
Kog te učniše dika *Croatiae*
Mesto jesи stalno bana horvatkoga
Ki je od starine roda junačkoga . j .
Jos dugo stanuju knezi od starine
S kim se dičit može slavni pobratime
To spoznaše uvik vsi narodi oni,
Koji kada posal stobom su imali
Da pravicu daješ vsima i vsakomu.
O celom kraljestvu podložnik tvomu.

Još i ljubiš sine slavne domovine
Kano majka otac vse svoje plešine
Od vših zmožnih kraljev ti si nakinčeno
Zato delo spravit jesi odredjeno.
Anda kaži Zagreb slavno ko si mesto,
Da junake rodиш još i sada često
Koji jesu srca, desnice, majdana
Od starine knezov arvatskih nazvana . . .

Iza ove oduševljene apostrofe gradu, koji je glava ciele Ilirije, spominje viteza Stojanića i generala Giompa, oba Zagrebčana, oba zmaja u ratu. I karlovačka mu vila pjeva i spominje Bajalića, koji je kod Udbine Turke gonio.

Spominjući sve te vitezove, kojih u ovom ratu Hrvati više broje, nego sve zemlje i države našega kralja, tako da nije junaka majka porodila, kojega bi dila nad Ilira bila. Nit se rodit hoće takovi delija, ko bi junak bio pridobit Ilira.

Šablja i oružje Arvatov su dila
Želim da njim budu do vika ta mila
Za ljubav poštenje, domovine svoje.

Još samo par stihova imade ovaj odsjek, koji broji u svemu 410. stihova. Iza toga dolazi novi odio pod naslovom: *Veszelye y Lyubav, koju szin szuprod Domovini imati mora*. U tom odjelu diže ga ljubav spram domovine, da opjeva junake, koji su vojevali perom u njegovo doba za domovinu. Tuj spominje prvoga Škrlica i njegova nasljednika Nikolu: „Srca i znanosti biše kano otac“. Što je umro neplače za njim samo grad Zagreb več i Karlovac i Senj i Rieka, njega

nije žalila samo Ilirija već i čitava Ungarija, koga je s označala kao silnog Hrvaćana dieće u Požunu.

Žaleći Lopašić za njim, tješi se ipak, što nam je Bog jošte ostavio domorodaca, koji ako i niesu svi ilirskoga roda, ali živeći medju Ilirima, ljube ih i pomažu. Između svih sadanjih patrona Ilirije prvi je Franc kralj, naš drugi. On je otac sviju. Za njim sledi soko Karlovčanin rodom.

Po stranskih orsagih najviše odgojen
S kim se dičit može karlovačka vila,
Ter Karlovca grada sva mista okolo.
S njim se dičit može Slunj grad na granici
Gdi mu otac bio junak med vojnici
Nit se manje hvala Karlovačani mladi
Da Karlovačan slavni nad Zagrebom radi
To je sokol braćo biskup zagrebački
Koga želim spjevat ja tebi po naški...
Odkad Zagreb broji svoje biskupove
Koji vsi po redu u njemu se broje
Nigd nebijaše Karlovačanu para
Vila Kotarkinja nikoga nevara
Da je Maksimilijan biskup nama dan
Ki po zaimu Vrhovac biše prezvan ...

Hvaleći dalje Vrhovca, koji svakoga Ilira ljubi i svakome dobro čini i svoju milost izkazuje, dolazi da opjeva i glavu „hrvatskog orsaga, koji sad nad nama mesto kralja vlada“. To je Janko Erdelić, vitez nad Hrvati ban. Osim Zrinovića „slavnog i previšeg njegovoga prezimena nad Horvati biše najviše banova“. Svi Iliri znaju, kako je Janko junak, kao njegov predak Petar ban. Janko je uviek branio domovinu:

Još spoznali jesmo u zadnoj dieti
Kada za Horvate pričeo je kleti
Braneč zemlju našu moć i oblast svoju
Koju imat hote drugi u pokolu ...

Trećega po redu branitelja domovine spominje Lopašić „koji za svih radost zove se s imenom Szechen Horvat, rodjen od Zagreba grada. Ime pak imade Aleksandra kralja. Ovoj trojici rodjenih Hrvata pridružuje se muž, koji doduše nije našega plemena, ali nam pokazuje ljuhav, to je grof Amade. Koliko je taj dobra učinio Hrvatima, toga nije kadro péro opisati.“

Da mogu govoriti bregi i ravnine
Željeli bi pjevat njem, napijat vince
Još u Pešti stojče Arvate je hrani
Ter suprot Magyarom posvud je nje branil.
Koliko je dobra činio,
To je kak najbolje spoznal karlovačane;
Od Lapca i Like rodjen Ilirčane;
Njemu ime biše Imbrica na Krstu,
A prezimom zove se Lopašić na listu,
To je I ir rodjen u Karlovcu gradu,
Najpri pak odgojen u Zagrebu, znadu
Vsi njeg domorodci, kak i njegvi oči,
Ki ga mozi nama sad vrči nadzoći.
On je od početka pameti dečinske.
Želii da postane zemlje svoje dite.
Koji njoj će služiti s dušom i životom
Zato učil se je strudom i sa potom.
Dokljen svršio je vse svoje navuke,
Koji su mu trebni za svede dobrote.
Onda odašalje u Peštu ravninu
Gdi je našal vsega veliku družinu.
Onde željio je juratus postati

Još i sabljom svitlom po Pešti šetati,
Ta sriča Imbrici biše poslužila
Kad ga njeg nazočnost vsima omilila ...
Dvorjanikom v Pešti, kraljevski tabuli,
Koja sudi pravdu, pravicu nam deli,
Još i veška sriča biše mu poslužila,
Kad ga ruka meštra biše obljudila,
Gdi po srcu svojem zadobil je koštu ...

Grof Amade postade mu tuj mecenom i htjede mu pribaviti službu. Ako mu nije veća sreća poslužila, uzrok je, što nije dobio pomoći novčane od majke. Ali to nije bila kriva majka, nego očuh. U dalnjem toku svoje pjesme tuži se Imbro na očuha obširno, koji da nije niti htio pokazati majci njegova pisma, već je htio, da postade u Ugarskoj. Ipak očuhove spletke niesu imale uspjeha. Imbro se utekao svomu kumu, te mu izkazao svoj život i nevolju, koju mu zadade očuhova ruka, ubila ga pravica još i božja muka! Kum se na to smilovao i majci Imbrinoj otišavši, rekao joj sve. Majka se na to razplakala i odmah dala novaca očuhu, neka šalje sinu, da kući dodje. Očuh te novce nije poslao Imbru, već ih je uložio drugdje, gdje ih Imbro nije mogao odmah dobiti. Kad je za sve to Imbro saznao, napisa očuhu list. Ovaj videći svoje spletke otkrivene odgovori Imbru, da će novac primiti u Budimu od trgovca židova, kome neka podje. Ali hotice samo, da najedi Imbru, nije u svojem listu napisao ni ime ni stan toga trgovca.

Mirkova se očajnost tako povećala, da daje oduška u ovim strastvenim stikovima:

Stvoritelj nebeski, koji ravnas zemlje
Daj učini konac njegve ti nevolje.
Nepusti ti njega mučiti siromaka
Nek ga osloboди od ovih sad muka.
Smrt strpljiva gdi si vsemu ti stvorenju,
Da nevčiniš konac njegvu ti življenju,
Zašto pustiš njega ovako mučiti,
Dođi zaguti ga, stobom hoće iti,
Rajši jenkrat muku on će pretrpiti.
Radost al skončenje duše će imati
Nego ovog svita čalarnost će gledati
Ljudomorce ljude za oce imati.
Majka svaka mora biti prokljeta,
Ka ne ljubi, brani svojega odvitka.
Ako pako ljubi, nek se ne udaje,
Jer dečicu svoju čemerom napaja.
Rajši s oštrom mačom, al drug će pokolje,
Včinit takva mati hoće sad najbolje ...

Rad te nestasice novaca izgubio je Imbro službu, koju je lako mogao dobiti.

Svršivši tu disgrisuju pjesnik o sebi, hvali opet grofa Amadea. Želi mu stoga dugi život.

Ovo ti želimo mladi Horvačani,
Po kih se razmiju i vsi Ilirčani,
Koji jesu roda plemena našega
Krv i jezika jesmo vsi jednoga.

Iza Amadea hvali Lopašić Franju Bedekovića, plemića, kojega plemstvo potiče još od Bele kralja i Antuna Mandića. Pjesnik bi mogao i dalje pjevati znamenite zemljake, jer ih više ima no ikad prije, ali dosta mu je i to pak pozivlje i zaklinje svoje zemlake, neka se ugledaju u te svjetle

primjere, naslijeduju njihova djela, svetu vjeru Kristovu sačuvaju, a djecu neka puštaju po volji odabirati stališ, jer u svakom se stališu može služiti domovini. Napokon svršava Lopašić cielu svoju pjesan ovako:

Anda Horvačani i vsi Ilirčani,
Želju moju s vašom Bog smožni sjedini!
Ak vre vi budete onako želili,
Dobra budu sini dost vaši užili,
Ke te naslednost s radostjum odviti,
Do sudnjega dana u svakoj priliki,
Živi onda bili, zdravljje vam udili,
Bog smožni jedini, pomozi vas in sili.
Kam god dojdete, kud goder pojedete,
Bog vas blagoslovi još i vaše dete
Ruso vince pili i mene ljubili
Med vami ljubezno uvik vi živili
Hvale niti dike konac nebud vaše,
Ljubav i gjeđjernost vas neka pomaže!
To vam želi vsaki pravi domorodac
Ki vas bolje ljubi nego sina otac!

Ova velika pjesma Lopašićeva, kojoj nema jednake u našoj kajkavskoj, pa niti čitavoj hrvatskoj književnosti svakako je zaslužila, da se odsele spomene u svakoj našoj književnoj povijesti, a ime Mirka Lopašića treba da se s poštovanjem spomene i u radu preteča i blagoviestnika našega ilirskoga preporoda. Njegove mnoge misli o jedinstvu naroda, još su i danas iza više od sto godina aktuelne, a stihovi mu niesu gori od

mnogih drugih iz onoga doba, ako se i nije gotovo nigdje uzvinuo do pravoga pjesnika. Njegov sud da su Bošnjaci Hrvati dokazom je, da su još mnogih drugih iz onoga doba, ako se i nije gotovo nigdje uzvinuo do pravoga pjesnika. Njegov sud da su Bošnjaci Hrvati dokazom je, da su još na početku prošloga stoljeća bili o tom na čistu naši djedovi. Grad Karlovac može Lopašića ubrojiti medju svoje najzaslužnije muževe.

Ideje njegove dašto niesu bile u njegovo doba samo u njegovu srcu. Ako nigdje to u njegovom rodnom mjestu u Karlovcu vladao je zaista duh hrvatski i ilirski i želja za ujedinjenjem.

Da je naš preporoditelj Lj. Gaj, koji je god. 1825. i 1826. bio u gimnaziji u Karlovcu, Lopašića bez sumnje već onda bar lično poznavao, o tom ne može da bude sumnje, ali da li je Lopašić direktno bilo kako na Gaja utjecao, o tom se ne može ništa reći. Pismo Lošićeve Gaju od g. 1835. ne daje nam to naslućivati.

Ali da je rodoljublje Karlovčana bilo sunce na kojem se je Gaj grijavao i gdje je za cielo dobio mnogo svoje eneržije to priznaje i sam Gaj. Velikih uspjeha Gajeva rada Lopašić nije više mogao doživiti. Jer prije, nego li se je ilirizam pokušao na političkom polju, on je umro, zasluživši da mu se haran spomen čuva i u rodnom Karlovcu gradu i u čitavome hrvatskom narodu.

Naše Matice.

Muslim slovensku i hrvatsku. Obje su zaključile, da će svake godine izdati po jednu knjigu iz područja bratske književnosti, i početak bio je učinjen. Naoko to nije mnogo, ali promislimo li malo dublje, uvjerit ćemo se, da je to doista mnogo — samo ako stvar ne promatramo kroz tijesno okanje naše potleušice. Koliko vrijedi danas zajednički rad, možemo se uvjeriti svaki dan, ako se samo malo obazremo po svijetu, a što bi tek značio zajednički rad medju Slovjenima, to si jedva možemo zamisliti. Uistinu Rusi i Poljaci, Poljaci i Česi, Bugari i Srbi, Srbi i Hrvati — sve je to više manje tako zakvačeno kavgom i borbom, kao da u svom kulturnom i političkom radu ne imaju ništa više, što bi trebali postići. Mi danas skoro i ne shvaćamo, da je misao kulturnoga približavanja i političkog prijateljstva jedino sidro, koje može Slovjene uzdržati na silnim valovima uzburkanog mora. Danas bi Preradović teško ispjевao svoju pjesmu Slovjenstvu, uza sve to, što se svake godine sastaju njegovi sinci na ove one ili sastanke i dogovore. Ne vidimo čega nam treba kod kuće, a ne vidimo ni pogibao, koja nam prijeti izvan nje. Tko danas ima zdrav razum i pošteno srce, a ne vidi ili neće da vidi, kako na

nas vreba ono Nijemstvo, koje je pokušalo uništiti i uništavalo Češku, Moravsku, Poljsku, Polapske Slovjene, Slovence, Hrvate i t. d. od njihova početka pa do danas, kako svojim velikim koracima, što ih danas čini, gazi po Slovjenima gdjegod ih ima, a svojom infiltracijom im razara domaći i narodni život, taj je, da se najblaže izrazim, slijep kraj zdravih očiju. Jesmo li razmišljali o današnjem položaju te o sudbini Slovjena, kako nam se sada ukazuje? Nije li tu prijeka nužda, da se slovijenske čestice u sebi preporode i što više približe i tako upoznadi, da nam u životu bude što više zajedničkih tečevina, po kojima ćemo se čutjeti domaćima došli na istok ili zapad, sjever ili jug medju Slovjene. Bilo bi suvišno dokazivati nuždu takvoga preporoda i udruživanja baš u ove dane, koje doživljujemo.

Podjimo za korak dalje, pa se upitajmo kojim se jedinim načinom može to ostići? Odgovor je: jedino *upoznavanjem*. Ni ideali, ni sklonost, ni oduševljenje ne služe nam više, nego li kao pomagala, jedini put, koji nas mora dovesti do mete, jest međusobno upoznavanje. Kad se budemo upoznali, uvjerit ćemo se, da smo jedni, da nam i rad ima biti jedan, a kad

budemo tako radili, učinit će nas ideali i ljubav svojim gospodarima.

Hrvati i Slovenci jedini su si susjedi Slovjeni, medju kojima nema kavge — ali nema uza sve to poznavanja. Upoznavasmo se svečanim zgodama, ali to je bilo slučajno, pa kako je došlo, tako i prošlo. Uvjerili smo se, hvala Bogu, da nas takovo poznanstvo ne vodi do upoznavanja, slučaj nije se mogao pretvoriti u zakon, koji će stalno vrijediti, pa je li čudo, da je često rodio samo razočaranjem? Hvala radu, požrtvovnosti i uvidjavnosti nekih muževa na obje strane, došlo je do toga, da se započeo rad oko upoznavanja medju Hrvatima i Slovincima, a kako je kulturni rad, koji se očituje u književnosti kojega naroda, prvi putokaz, koji nas vodi do upoznavanja naroda samoga i u šroke poljane narodnoga života, trebalo se najprije prihvati književnosti. Akademija, Matice, časopisi, društva, sastajanja u svrhu zajedničkog rada i moralnog podupiranja, javna predavanja, širenje knjiga, prikazi i ocjene književnih i kulturnih tečevina i prilika — sve je to imalo služiti upoznavanju, koje će nas dovesti do medjusobnog razumijevanja i zajedničkog rada — pa eto, tek što je rad započeo, već jenjava. Umjesto zajedničkih uspjeha mogli bismo požeti razočaranje. Nisam upućen u sve potankosti toga rada, naročito daleko sam od onih, koji odlučuju, ali ono, što vidim na svoje oči i čujem na svoje uši, ispunjava me stravom, da će i nas veliki časovi budućnosti naći nepripravne i nesjedinje nc — ali onda jao nama! Mi smo doista pravi Slovjeni! Teška mi je dužnost, moram priznati, da je nebriga povod ovome zapinjaju, a rad je bio tako lijepo započeo. Naša nestalnost i nemarnost teška su rana narodnog nam života. Zajednički rad je bio započeo — ali samo da opet prestane Dvije godine je ustrajala naša Matica uz onaj rad, koji je s njom nadovezala Slovenska Matica, a za to vrijeme koraknuli su Slovinci i dalje te nadovezali novih sveza s hrvatskim društvima: ne samo da življe sudjeluju u našim časopisima i dručtvima, nego pozivaju naše sveučilišne profesore u Ljubljani, da tamo drže javna predavanja, da svoje šire općinstvo upoznaju sa radom učitelja na najvišem hrvatskom učevnom zavodu; Nastavni vijesnik, časopis hrvatskog profesorskog društva postaje i časopisom slovenskog profesorskog društva — on postaje dakle i slovenski časopis — a zar da spominjem trud pojedinaca, rad pjevačkih i umjetničkih društava, zar da spominjem, da Matica Hrvatska ima do 1000 slovenskih članova, zar da spominjem da Slovinci našu narodnu himnu pjevaju kao svoju, da se naša tamburica tamo već u selima udomljuje, da se tamo hrvatska knjiga doista i čita, da slovenski časopisi svaki naš kulturni korak budno prate i tumače, da sa naše knjige i oglašuju i ocijenjuju, da političke novine imaju stalnih dopisnika u našim

krajevima. Zar da spominjem njihovu djelotvornu i živu ljubav, koja se očitovala u danima naše radosti i žalosti radošću i žalošću njihovom — zar smo zaboravili, kako se oni poniješ u doba krvoproljica po Hrvatskoj prije nekoliko godina? A na koncu treba spomenuti i to, da je poticaj na proslavu ilirskog preporoda, koji je i naš i njihov, došao s njihove strane. Koliko se mi možemo pohvaliti u svemu, što sad spomenuh, da im vraćamo milo za drago, koliko uvažavamo mi taj njihov rad i tu bratsku susretljivost?

Najvećemu se uspjehu nadasmo od zajedničkog rada obiju Matice, jer su one najšira podloga narodnom radu u kulturi. Čega se one prihvate tome su dionici 20—25 tisuća čitalaca — što one siju, nosit će ploda u isto toliko srđaca i umova. Svišto je govoriti onima, kojima tek treba dokazivati potrebu narodnog okupljanja ali tko i malo znade i hoće da se zamislí, vidjet će, kakva bi bila neoprostiva pogreška, kad bismo posao lakoumno započinjali pa napustili — jer reakcija sa slovenske strane ne može da izostane. Dvije slovenske knjige izdala je Matica Hrv. totiko i Slovenska. Treće je godine Slov. Mat. izdala hrvatsku knjigu: Veli Jože u takovu izdanju i s takvim slikama, da to kod nasnipošto nije obična stvar. I sama Slov. Matica da prednjači drugima, traži gospodarske sveze s Hrvatima: svoje klišće dade praviti u Zagrebu, a sve to nisu malenkosti. Hrvatska Matica treće godine nije izdala knjige sloveuske, pa ne će ni četvrte, a Slovinci bili se spremili, da izdadu Hrv. Antolog-ju. Čujem da će lijetos obje Matice zajednički izdati knjigu o St. Vrazu, dakle o ilirskim vremenima — i opet dakle sudjeluje Slovenska Matica — a što mi na sve to? Šutimo, te se i ne opravdavamo, ne čutimo, da je na nama krivnja, što rad zapinje. To je najveće zlo, a to je ne samo nebratski nego i nerazumno, jer može u budućnosti uroditи nepovjerenjem i nepouzdanjem, a takvi se nazori teško prevladavaju i popravljaju. Onima pak koji su stali svim žarom svoje duše rješavati zadaču svog života: ujedinjenje Hrvata i Slovenaca moraju uz ona pregaranja dodati i razočaranja i skrstiti ruke na prisiljen nerad. Hoćemo li mi time Slovence predobiti i uza se ih vezati, to je veliko pitanje, a što gubimo ako izgubimo njih, znat će prosuditi samo onaj, koji poznaje njih i njihov život. Nemojmo misliti, da mi s njima ništa ne dobivamo i ništa ne gubimo — isto toliko, koliko i oni s nama. Gubitak je za sav narod

Ako pak reknem, da oni ni najmanje ne stižu priznanje od gore tim svojim radom oko ujedinjenja s Hrvatima, i da su izvrgnuti tim žešćim napadajima razbješnjelog Njemstva, čim se jače k nama prislanjaju, rekao sam sve za onoga, koji hoće da misli i uvažava Nemojmo misliti, da možda Slovinci vuku samo korist, a nama namiču dužnosti i troškove — oni ozbiljno,

ustrajno i savjesno čine sve, što im je moguće, da svoj dio zajedničke zadaće pošteno izvrše. Na nama je veća dužnost, jer uz dobru volju možemo više učiniti nego oni, kojima su u mnogočem ruke vezane. Ustrajmo dakle i pregnimo, da se nastavi započeti rad — rad, koji je tek u svojim počecima, a ipak je toliko obećavao

cijelom narodu. Taj rad ne smije da propane, ako je u nas i zere pameti i svijesti; Matice moraju da nastave započeti rad, koji nije stegnut samo na Matice, nego se polagano razvija na svim točkama narodnog života — zapne li tu, zapet će i tamo.

R. K.

Hrvatska omladinska knjiga u god. 1908.

Doba za izdavanje knjiga za mladež svršava se kod nas nekako koncem svibnja, kad prestaje narudžba za nagradjivanje učenika i za učeničku knjižnicu. Po broju izdano je u god. 1908. za dobru polovinu manje nego lani, po sadržaju bile su poprijeko dobre, najbolji je znak toga da su pojedini listovi u više navrata odulje govorili o pojedinima. Bilo bi željeti, da časopisi i novinstvo i dalje prate razvoj naše omladinske knjige; ovim je redcima svrha, da u kratkim potezima prlkaže rad oko omladinske knjige u god. 1908.

I. Pjesništvo. Posvemašnja je oskudica na pravim dječjim pjesmama, kakovih je u svoje vrijeme pjeval Zmaj Jovan-Jovanović u Srba, a kod nas Josip Milaković („Prve laste“). Što ih danas pjevaju vrsniji omladinski pjesnici, to većim dijelom kao da je naručeno; pošalje se otisak slike, po kojoj onda pjesnik načini pjesmu u nekoliko kitica. A trebalo bi biti baš obrnuto. Zato mi se, a znam i mladeži, kud i kamo bolje sviđaju pjesme bez slika. Na tom se polju sastajemo sa starim znancima; Milaković, Toni, Barba-Rike vode kolo, a za njima se redaju mnogi drugi; od manje poznatih podaje lijepu nadu Isaije Mitrović, koji pjeva u „Gjačkom Kolu“; poput „Posavkinja“ („Narodna Obrana“, 1907.) pjesme su mu na narodnu, što mu dobro uspijeva, pa neka u tom načinu nastavi.

Od zasebnih pjesničkih izdanja ne mogu zabilježiti ništa osobito. Sabrane radnje Rudolfa Maldinija izazvaše i polemiku i oštru kritiku. Kako Maldini piše i pripovijetke i basne i crtice iz zemljopisa i prirodopisa, i sam ne znam, kamo da ga ubrojam, a spomenuo sam već na jednom mjestu, da mu je ova razcjepkanost na uštrb literarno proizvodnji.

U zbirci ima radova od četrnaest godina unatrag, što svakako otešćaje jedinstven sud, te nije najljepše, ako kritičari (n. pr. Dvorniković u „Beharu“) s tim ne računaju. Maldini kao oml. pisac upravo neumorno radi već punih 14 godina; sada mu naprosto poreći i dar i sposobnost pisanja, — zaista nije objektivno, niti plemenito. Dakako da je i Maldini kriv, jer kad se prijašnja, pa i početnička djela izdaju, neka se bira opreznije. Od najboljega najbolje; nijedna kritika ne će

moći što zabaviti, ako je pisac sam sebi dosta strogi sudiju. A Maldini neka toliko i ne piše po kojekakovim listićima, koji mu pjesmicu znadu stampati čak među — anonsama.

Preostaju *slikovnice*. Kad sam lanske godine na ovom mjestu spomenuo pet slikovnica, nijesam ni u snu pomislio, da bi ih do godine mogla narasti čitava biblioteka. Sad su te slikovnice prava pokora i dokaz, kako se s književnosti pravi „gšeft“. Još do nedavna imali smo ih nekoliko, ali valjanih. Napominjem slikovnici Josipa Milakovića („Domaće životinje“ 1885., „Sreća mladosti“ 1892., „Proljetno cvijeće“ 1895.), Ljudevita Varjačića („U domu i naravi“, „Dječje veselje“), dra. Augusta Harambašića („Mali raj“, „Zlatna kajiga“), Kassowitz-Cvijićev („Ilustrovani A B C“) i najbolje te vrsti od Milke Pogačićke („Milodarke“ i „Slava mladosti“). Nekoje od ovih, kao „Mali raj“, „Proljetno cvijeće“ i „Slava mladosti“ sadržavaju izvornih radnja trajne vrijednosti. Što se danas izdaje velikim je dijelom loše. Tako su izdanja knjižare G. E. Margolda (Dolnji Miholjac) atentat na dječiju poeziju. Pa da je samo jedna, ali je tih knjiga, ako se ne varam, deset. Šest komada velike osmine nose naslove: „Mali prirodopis“, „Umiljatoj djeci“, „Veselje i šala“, „Veseloj djeci“, „Dobrim mališima“ i „Domaće životinje“. Pjesme u njima su i sadržajno i s jezične strane posve loše, a to se mora osuditi najstrožije, i treba svim silama suzbijati ovakovu proizvodnju. Tu nema govora o pravilnosti stiha, ritma, jezika, a najpače nema ni traga poeziji, koja bi trebala sad ili da pouči ili da zabavi dječiju dušu, oplemeni je, ushititi... pribavi joj užitak.

Zagrebačha knjižara Šimunić i drug (Ćirilo-Metodskih zidara) svratila je svojim slikovnicama na se pažnju i kritike i prijatelja mladeži. Izdala je što izvornih, što prevedenih i prerađenih devet i to: „Palčića“, „Macu i tri mačkice“, „Tri medvjeda“, „Pepeljuga“, „Malo šale — malo zbilje“, „A B C U ptičjem carstvu“, „Lutke na putovanju“, „Bijeg lutaka“ i „Čarobni cvijetnjak“.

Na jednoj je („Lutke na putovanju“) krivo označeno ime pisca ovih redaka kao autora; najvriednija je „Čarobni cvijetnjak“, kojoj je tekst

napisao Stjepan Širola; sadržaje razno cvijeće, pod kojim je glavna njegova karakteristika zavita u lijepo pjesničko ruho. „Bijeg lutaka“ je prerađena, a „A B C“ izvorna od istoga pisca; ove su dvije manje uspjele. S pohvalom valja spomenuti, da su slikovnice upravo raskošno oremljene, cijene niske i vrijede, da ih roditelji kupuju kao dobro, zdravo i valjano štivo za mladež.

Od Širole izašla je još jedna knjižica pjesama pod naslovom „Moja najnovija slikovnica“, koja me uvjerava, da je Širola ne samo dobar dječiji pjesnik, onako Milakovićeva kova. Pjesmice su nježne i mjestimice isprepletene ljudkom mladenačkom obijesti i vedrom šalom. Ovo je bez sumnje najbolja zbirka kračih omljenica u ovoj godini književne stagnacije. Šteta, što je knjižica izdana u provinciji i tako ostala skoro i neopažena.

Zagrebačka knjižara Breyer izdala je neke slikovnice, do kojih nijesam mogao doći, zato ih na ovom mjestu samo spominjem.

II. Pripovjedači. Tko želi pisati pripovijesti za mladež i odabirati sujet iz dječjega svijeta — treba da u prvom redu dobro poznaje dječiju psihu, jer za mladež nije dosta zabavno pisati; o to grijese i mnogi, koji inače poznaju mladež. Tako deset pripovijedaka „Katinčice“, što ih je napisala pod pseudonimom Šuflaj — Milka Jovan, ne zadovoljavaju onaku, kako bi se prema darovitosti moglo tražiti. „Katinčice“ pokazuju sigurnu ruku, dobro i iškolovano oko, koje znade motriti dječiji svijet, a i poznaje ga, treba samo da ga u buduće — „ne prekoraci“, da se okani suvišnih dijaloga i — otrcanih sujeta. Želimo, da spisateljica ne uskrati omladinskoj književnosti svoju suradnju, jer se možemo od nje lijepim uspjesima nadati.

Josip Šebečić radi polako, ali ustrajno, samo da ne upotrebljava u djejima toliko turskih riječi; muslimanskoj mladeži je to poćudno, ali smeta ostaloj. A pripovijesti Šebečićeva kova treba da se što više čitaju ne samo u Bosni, već svuda, gdje obitavaju Hrvati. Kao što mu je god lijepo uspjela lanjske godine knjiga „Poučne i zabavne priče“, tako mu je uspjela i najnovija „Tri pripovijesti iz muslimanskog života“ („Spanija“, „Dva bunara sreće“, „Omeri Buhli i Osmani Vehbi“). Usvajam potpunoma ocjenu Ekrenia u „Beharu“ (br. 8. od 1. IX. 1908.), koji za ove pripovijesni kaže, da su „pojave iz svakdašnjega života“, koje je Šebečić tako vještio i sa mnogo jedrine i jezika i misli znao obraditi, da te obične pojave postaju više i idealnije, dostoje da svrate na se pažnju. Te se stvari događaju svakim danom u životu, neko radi svoje lahkoumnosti propada, drugi opet uslijed štednje i rada postaje zazoran svojim komšijama, koji vjeruju, da je iskopao blago iz bunara, a treći opet zamjenjuju svoju sudbinu sa svojim slugom i t. d....

Jezik je Šebečića upravo krasan. U svem se vidi, da je oprano i očešljano i istom onda spleteno“.

I njegove tri pripovijesti iz bosanskoga života: „Hasan i Husein“, „Avdipaša“ i „U kahvi“ lijepo se čitaju. „Hasan i Husein“ manje je uspjela; Šebečić umije i bolje i ljepše — pričati.

„Hrv. pedag.-knjiž. zbor“ u Zagrebu izdao je medju neredovnim izdanjima Ivana Klarića „Sreća u nesreći“.

III. Almanaci. Franjo Bartuš izdaje „Mali Dobrotvor“ kao almanak. „Jesenčice“ sadržavaju sitnije pjesmice i crticu, gdje se ističu lijepi i izvorni estetsko-etični članci samoga izdavatelja (Smiljana), pjesme Široline i Klaićeve.

Druga knjižica „Božićnice“ sadržaje pripovijesti i priče Jelice Belović-Bernadzikowske. Knjiga nosi kratki predgovor uz sliku autorice i spomenarski „Pozdrav“, koji je mogao izostati. Ta je knjiga vidljiv znak, kako i dobra spisateljica može napisati loših crtica, da ne kažem upravo nemoralno štivo, kojega naprosto mladeži ne dam u ruku. Tko se o tom želi uvjeriti, neka pročita sastavak „Bijeli Bradonja“ („Božićnice“, str. 33 — 39.). pa neka sudi, da li se onako piše za mladež, da li se onako uzbajaju i nijete plemenita čuvstva, dižu idejali.

Almanak Rudolfa baruna Maldinija: „Ruže i lijerovi“ nije uspio zato, što je u njemu Maldini pokupio, kao i u ostalim knjižicama — sve, što se od njegovih stvari pokupiti dalo. I ono malo dobrih pjesmica za mladež izgubilo se onda među onom množinom refleksivnih pjesmica; uopće mi je zagonetno, da Maldini ili ne umije ili neće da sabere najbolje radnje; dakako ne bille onda četiri knjige — već jedna, ali ima slučajeva, gdje je jedan — više od četiri.

O I. knjizi „Knjižnice za mladež“, koju sam izdao pod naslovom „Rasad“ s radnjama Varge, Šebečića, Grohovca, Maldinija i Lovašena, a da ne spominjem svojih, vrijedi, što sam ni po babu ni po stričevima napisao u ovogod „Hrv. Smotri“. Druga knjiga donijeti će boljih radnja, a i biti će ih više za mladež. Napominjem, da se o njoj pisalo vrlo mnogo, što je dobar znak, a da i ne spominjem pohvalne ocjene od Dinka Sirovice, Košćevića, Glembayeve, i mnogih drugih.

Što je sa objavljenim Širolinim i Kraljićevim almanakom za mladež — ne znam. Nikako ne odobravam separatizam Kraljićev, koji želi stvoriti nekakvu istarsku književnost za mladež, pa prima i radnje početnika i radnje od takvih pisaca, koji mogu doduše dobro pisati o inim pedagožkim stvarima, ali sudeći po napisanom, ne znaju pisati za mladež.

IV. Pouka. Ova je vrlo mršavo zastupana u časopisima se Hirc, Kempf, Jemeršić, Maraković rijetko, da ne kažem nikako ne javljaju „Andeo čuvar“ donio je više članaka etično-religijskoga sadržaja. Na prvom mjestu spomenuti

mi je crtice pokojnoga *Baraća*, zatim *Žeravljeve*, o. *Miljenka*, o. *Placida*, o. *Solana Matkovića*; potonji je zapravo propovjednik mlađeži, koji poučava i u crkvi i na ulici i svuda. O *Placid Belović* radi ustrajno; omladinski njegov rad odlikuje se lijepim jezikom. Svakako će našu književnost — pišao sam u ovogod. „Hrv. Smotri kadno sam re, erirao o njegovim nabožnim knjižicama — velike zadužiti, nastavi li u tom generu, jer u ovo doba materijalizma i bezvjerstva treba i puku (bome i inteligenciji!) a pogotovo mlađeži — uzora i — vjere“.

Gj. M. *Raca* i A. *Pejić* izdaše zajedno za mlađež i njene prijatelje knjigu „*Domaće i nekoje s/rane životinje*“. Po priznatim djelima izvadili su djelo, koje sadržaje 137 članaka, opisa životinja iz svih razreda životinjstva. Ovo nisu zgoljni opisi životinja, već pravo zanimiva štiva, u kojima se po biološkoj metodi opisuje sve što je po koju životinju važnije i po čem se ona odlikuje u svojoj vrsti. Članci bi se mogli unijeti u čitanke kao gotova štiva. Djelo je pisano s puno mara i velikom ljubavi. (Širokina „Škola“, br. 7. i 8. str. 128.)

V. Prijevodi. Armin Pavić u „Dom. Ognjištu“ (sv. X. 1908. str 124.) veli: „U dane Sherlocka Holmesa, grubih senzacijonalnih priča, zaodjevenih u izdrto ruho egoističnih namjera i razbojničkih slika, u doba Šestopera, dinamita, vrele krvi i bombe, dolazi Mark Twainova topla pripovijetka kao blagi melem na ozleđenu toplu dušu naše mlađeži. Cvjetak je to iz tuđega vrta, ali će svojim ugodnim mirisom i krasotom zanijeti mnogu mlađenacku dušu u sfere svjetla i i jesnoga poziranja u svoju okolinu. U krasnoj kraljevskoj odori bogatoga hrvatskoga jezika iznijela je u toj knjizi naša marna pčelica Marija Fabković pred dušu naše mlađeži tu englesku priču („Kraljević i prosjak“), da nas Twainom povede po carstvu siromaštva i bijede velikoga svijeta, kroz smušenost Henrika VIII. i kroz kraljevske odaje bogatstva i umišljene sreće; kroz samosvijest i ponos svjetlih duša, što sjajnim svojim blijeskom razsvjetljuju tmurnu noć mučnoga bivstvovanja“. Knjiga je ova izazvala jednodušnu pohvalu, što služi „zboru“ na čast Na-pominjem osobito zanimivi i iscrpivi prikaz o knjizi samoj i načinu pisanja Amerikanaca za mlađež od: „ipa“ u IV svesci ovogod „Napretka“.

Knjiga „Život u Americi“ od E. J. *Pajekana* opisuje život mlađa iseljenika, koji je zločinski rastavljen od svojih roditelja. Dječak, ostavši, sam zapada u toliku nevolju, da se dao zavesti na prosjačenje, Ali jedan gospodin, koji mu je dao veliku milostinju opomenu ga kako je sramotno, što on radi. Te ga se riječi tako kosnu, da je dobiveni dolar poklonio jednome bogalju, i tako s njim učinio poznanstvo, koje ga je po-

vratilo na pravi put. Bogalj ga nauči raditi i drugi dan vidimo već dječaka, gdje čisli cipele u ulicama New-Yorka. Poslije smrti bogaljeve spasi iz goruće kuće jednu djevojčicu, a drugi dan stupa u veliki cirkus, s kojim putuje na Istok. Bivši u jednom boju s Indijancima ranjen, vraća se natrag, spasava na putu vlak i dobiva u New-Yorku mjesto u odličnoj trgovачkoj kući, gdje svojom marljivošću i darovitoću doskora steče naklonost svoga principala. Napokon se otkrije da je ona djevojčica, kojoj je on život spasio, kći njegova gospodara, koji ga nato zavoli kao rođeno dijete. Mlađečeva sreća bila je doskora potpuna, kad je pomoću svojega principala opet našao svoje roditelje. Djelo i ako veliko po sadržaju pisano je razumljivo i sadržaje pažnju čitaoca od početka do kraja, Sam život u Americi prikazan je vještački i s velikim umijećem, što i podaje cijenu samoj knjizi.

VI. Časopisi. U prvom sam svom godišnjem prikazu „Omladinska knjiga u god 1907.“, govoreci o časopisima na temelju vjerodostojnih podataka pokazao, kako se u preko 12.000 primjeraka redovito raširuju naš ičasopisi za mlađež Koliko se tu može uraditi dobra, ako je sadržaj valjan!

Kocem mjeseca lipnja 1908. navršilo se bilo 35 godina, što Tomislav Ivkanec uređuje „Smilje“ Prvu ga je godinu uredjivao V. Z. Marik, a od druge naš „Smiljan“. „Smilje“ sada ide u 37. godinu opstanka (od 1. rujna 1908.) Ovo je zista rijetkost — tim više, što je Ivkanec kroz to razdoblje donašao izabrane zabave i pouke, do-nosio svega po malo, što je mlađeži potrebno, da proširi svoj duševni vidokrug i da se u njoj uzbudi volja za čitanjem hrvatskih knjiga. Dosta je spomenuti, da su mnogi i mnogi odlični naši i pjesnici i pripovjedači (Novak, Kozarac, Kata-linić, Harambašić, Milaković i drugi) počeli u „Smilju“ priopćivati svoje književne proizvode Šteta samo, da to leži zakopano i ne dospijeva ni do ruke čitalaca. „Hrv. ped.-knjiž. zbor“ u Z grebu dobro bi uradio, da povodom toga pokupi iz svakoga dodista po jedno 2—3 najkarakterističnije i najbolje radnje za mlađež i uredi spomen-almanak. Bili bi tu onda kronološki zastupani svi omladinski pisci, a samu knjigu bi mogli ukrasiti i hrv umjetnici svojim kistom. Svakako bi trebalo pitanje u prvom redu prikazati Tomislava Ivkanca i njegovo zasluzno dje-lovanje po hrv. oml. književnost, što je on potpunom smislu i zaslužio.

Kad sam kod časopisa želio bih spomenuti i ovo: Uobičajilo se kod nas u omladinskim časopisima donašati listak s raznim rubrikama kao: svaštice, smještice, šala itd. To je počelo prvo uvadjeti „Smilje“, a po njemu ostali listovi. Ja bih rekao, da to „Smilje“ čini vrlo oprezno i baš zato najbolje; ne donaša mnogo, ali najvaž-

nije pojave u svijetu i crtice od trajne vrijednosti. Trebalо bi da taj naš najstariji i najvrsni časopis slijede i drugi časopisi.

Omladinski naši časopisi bez razlike („Smilje“, „Andel čuvan“, „Mali Dobrotvor“, „Gjačko Kolo“ „Mladi Istran“ „Vjerni Drug“, „Pobratim“ i drugi) morali bi biti kud i kamo stroži i ne primati ma što u svoj list. Što valja — valja, a što je nezrelo — u koš.

VII. Kritika. Utješljiv je pojav, da se ove godine dosta posvećivala pažnja knjigama za mladež. Što više, neke edicije svratile su na sebe pažnju i vidjenih čeških, poljskih i slovenskih časopisa. Istočem to s radošću tim više, što je mnogo tomu doprinio pregledni prikaz štiva za mladež u god. 1907. od pisca ovih redaka, a koji je štampan u 6—9. broju „Glasa Matice Hrvatske“ (od 25. III.—10 V. 1908.). Od važnijih kritičkih članaka spominjem od nepotpisanoga pisca u 1. i 2. broju sarajevskoga „Školskoga Vjesnika“ pod naslovom: „Prijegled savremene hrvatske omladinske književnosti“ (str. 111) koji nadopunjujem time, da mi je nemoguće prati i srpsku oml. književnost. Koliko mi je poznato, to će preuzeti odlični pedagog dr. Milan Šević U istom broju „S V.“ piše i Josip Milaković vrlo pohvalno o mojoj brošurici pod gornjim naslovom. J. B. — B. upotrijebila je zgodu, da se obori na pisca ovih redaka, što je objektivno i nepristrano podvrgao kritici način njezinoga pisauja (vidi V.svesku zagrebačke „Hrvatske Smotre“ str. 102 i 103. i osječku „Narodnu Obranu“ br. 71 od 23. III. 1908).

Ima prikaz o istom predmetu i u češkom listu uredjivanom od Dr Frana Drtine „Pedagogické Rozhledy“ ročnik XXI, str. 525—526).

Za hrv. oml. književnost samo bez dvojbe je najzanimivija razprava o istoj u poljskom tjedniku „Szkoła“, koji izlazi već LXI godinu u Lavovu kao organ „Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego“. Članak je napisao pod naslovom: „Za swiata chorwackiego“ profesor Jan Magiera, koji ne samo da poznaje hrvatski jezik, već je upućen dobro i u hrv. oml. književnost samu Govori o piscima u mojoj antologiji „U pjasmi i priči“ i ističe agilnost hrvatskog učiteljstva, koje izpunjava korisnom zabavom i dokolno vriteme i „nie próznować... prózunjac“. Razprava svršava, da bi i u Poljskoj trebalo slično

d elo i „prijeđed“ oml. literature. Jer „ocjene i kritičke razprave razbacane su po mnogim časopisima, te tamo na očigled propadanju i ne nalaze čitalaca. Trebalо bi, da se netko nađe koji bi se zauzeo za taj zahvalan, a ne teški posao Nešto se u ostalom govori, da na tom polju radi ili misli već preko godinu dana neka komisija“ Koga zanima potanje taj dugi članak, može ga naći prevedena u osječkoj „Narodnoj Obrani“ od 22. svibnja 1908. br. 120

Osim napomenutih kritičkih članaka napominjem „Umjetničko štivo za mladež“ („Pokret“, Zagreb, 3. I. 1908.). Na ovaj članak osvrće se Vjekoslav Koščević u 2. broju smotre „Preporod“. Jelica Belovićeva piše u 3 broju polumjesečnika „Novo Vrijeme“ (15. februara 1908.) sastavak: „Narodne priče u uzgoju“. Da se je toga držala u svojim pričama — „Hrvatske jelice“ i „Božićnice“ — uspjela bi. Mihovil Hecht pokušao je popularizovati omladinska djela pod naslovom „Omladinska književnost i učiteljstvo“, predavanje na učiteljskom sastanku učiteljskog društva za kotar i okolicu Djakovo.

Osječki dnevnik „Narodna Obrana“ donijela je od pisca ovih redaka opširnije referate uz već napomenute: „Tomislav Ivkanec“, prigodom 35. god. oml. rada (br. 105. od 5. V. 1908.), „Stjepan Širola“, prigodom 25. god. oml. rada (br. 129. od 3. VI. 1908.), „Knjižnica za mladež“, opažanja o savr. hrv. oml. knjiž. (br. 138. od 15. VI. i 139. od 16. VI. 1908.), „Atentat na dječiju poeziju“ (br. 144. od 23. VI. i br. 145. od 24. VI. 1908.), „Proučavanje dječje duše“, (br. 194. od 24. VIII. i br. 195. od 25. VIII. 1908.), zagrebačka „Prosvjeta“ (br. 16., god. 1908. str. 499.—501.): „Religijsko čuvstvo i najnovija hrv. oml. književnost“ i „Vladimir Rožman“ (V. Gjurin), prigodom 15 godišnjice oml. pjesnikovanja.

Josip Milaković prikazuje u 6. broju „Behara“ (Kranjčevićev broj od 1. augusta 1908. str. 86.) Silviju Strahimira Kranjčevića kao omladinskoga pisca i pjesnika, koji je kao takav suradivao u „Ljiljanu“ (god. 1885.) sa nekoliko pjesmica i crtica. Od napomenutih poznata mi je pjesma „Suncokret“, koja naprosto mladeži nije pristupačna. Djeca ne razumiju onakovih slika, koje podosta i odraslih duh naprežu.

Valpovo.

R. F. Magjer.

Okrugić kao epski pjesnik.

(Nastavak)

Po kronološkom redu najstarija je oveća Okruglićeva epska pjesma: „Vilina vodica“. Ispjevana je godine 1848. Ostala je u rukopisu, olovkom ispisana, sa dvije tri inačice,

u svemu nekih 360 stihovâ trohejskih osmeraca. Sadržaj joj je slobodna, izmišljena i lokalnim koloritom oslikana priča o postanku zdravotvorne moći jednog gorskog izvora kraj Srijemske

Karlovac, nazvana „Vilinom vodicom“. Može biti je Okrugić čuo tu priču u svom djetinstvu, možda ju je i sam izmislio, ali svakako on ju je sâm za svoju pjesmu transformirao i upriličio.

U udovice majke u Srijemskim Karlovciima ima jedinica kćerka Anka, kojoj po ljepoti nema para u svoj okolini. Ali djevojče stade od nekog doba ginuti i venuti, a nitko ne zna uzroka. Mati misli, da joj je zapelo oko na kojem lijepom momku; ali Anka ne mari za ljubav prema muškarcu, već ju srce zanosi nekamo u neznanu strane. Mati očajava, i neke večeri umorna usnu kraj kreveta, na kom je Anica spokojno očekivala svoju smrt. U snu joj se prikazala lijepa žena, koja joj stade priopovijedati, da je ona srijemska vila, te joj ujedno ispriča, kako je Anica jedne noći u vilinskem kolu medju vilama, koju su ju kao sestrlicu zavoljele. Na taj sastanak sa vilama kraj izvora u bivšem vinogradu svoga oca da Anica ne može nikada zaboraviti. Tamo neka ju mati dovede, da se iz toga izvora napije svježe vode, pak da će ozdraviti.

Kad se je mati od sna probudila, pričala je kćerci svoj san. Anica joj priznade, da je doista probavila jednu noć u kolu s vilama, da je ona vila, što ju je mati u snu vidila, doista njena prijateljica. Zato je Anica poslušala majku i otišla s njome na izvor u bivšem očevom vinogradu, napila se vode iz izvora, te je sasvim ozdravila, a narod od onda prozva taj izvor „vilinom vodicom“ i piće njegovu ljekovitu vodu. „A za malo tad vremena — Ta liepota i strahota — Nečuvena, nevidjena — Na Anke je licu sjala, — Anka dika Sriema ostala. . . . Nečuvena toga čuda, — Glas u brzo puče svuda, — A izvora voda onoga, — Od obćega posta lieka. — Tako da još i dan danas — Sviet iz bliza i daleka, — Karlovačke okolice — Tam svog vode bolesnoga — Da s' napije i umije, — Od viline te vodice“.

Ideja i sadržaj pjesme pokazuju početničku naivnost. Ne treba smetnuti s uma, da je to prva oveća epska pjesma mladoga klerika. Obrada je sasvim primitivna, diktacija sasvim prozaička, bez metafora i inih trupa i figura. Glavna joj je pogreška preopširnost u opisivanju običnosti razgovora izmedju majke i bolesne kćerke. Stihovi su inače za ono vrijeme dosta glatki i jezik čist, lijepa štokavština.

Okrugić i sam nije tu pjesmu visoko cijenio, ostavio ju je olovkom napisanu u rukopisu. Karakteristična je po tom, što kao jedna od najstarijih mu epskih pjesama nosi lokalni srijemski kolorit i dokazuje Okrugićevu ljubav prema rođnom mu gradiću i okolicu. U njegovim starim lirskim i dramskoepskim pjesmama u opće imade mnogo vilinskoga svijeta. U njemu često susrećemo naročito srijemsku i Fruškogorsku vilu. Okrugić je dobro poznavao narodne priče i gatke o vilama, poznavao je dobro sve vrsti narodnoga sujevjerja u Srijemu, kako to medju inim svje-

doći njegov dramski proizvod „Grabancijaši“, o kojem će biti kašnje riječ.

Poslije „Viline vodice“ ispjevalo je Okrugić u godini 1858. najprije dvije epske pjesme, koje pokazuju očiti napredak u sadržaju i formi, a onda je još iste godineispjevalo najljepši svoj oveći pjesmotvor „Posestrimstvo“. — Nema sumnje, da je on u međuvremenu izmedju 1848. do 1858. marljivo proučavao epsku poeziju velikih književnosti i pripravljao se za svoje epsko pjesnikovanje. Inače je to doba izpunjeno njegovim lirskim pjesmama i književnim radom u prozi.

U godini 1858. ispjevana pjesma: „*Sv. Dizmaš lupež na križu*“, je legenda, koja bi i danas pristajala u pučki kalendar. Ostala je u rukopisu, olovkom napisana. Čini se po tom da ju Okrugić nije visoko cijenio, ma da je po sadržaju i formi jedna od boljih mu epskih, za pučke slojeve i pjevanih pjesama. Ta legenda ima 30 kitica, svaka kitica šest stihova, u svemu dakle 180 stihova, koji su u metričkom pogledu pravilni i srokovici su im dobro uspjeli. U toj legendi opisan je dosta plastički bijeg malog Isusa u Egipat. Na putu kroz pustinju nailazi sveta obitelj: sv. Josip, Marija i djetence Isus na razbojnike, koji se na njih oboriše, da ih porobe i valjda poubjiju. Ali razbojnički kolovodja vidje oko glave djetanca Isusa neko neobično svijetlo. — „Harambaša kad to vidl, — Kom tu milost Isus dade — Biesnost svoju mah utiša, — Pa drugove mirit stade, — Vičući: tko njih dirne troje — Pasti će od ruke moje. — Na rieč svoga gospodara, — Odustaše razbojnici, — A poglavar rieč prihvati, — Ne bojte se ništ putnici, — Od mene ste zaštićeni, — I bit ćete ugošćeni.“ . . .

Harambaša je poveo k svojoj kući svetu obitelj, koju je njegova žena lijepo primila i ugostila. Mati božja traži od nje vode, da opere svoga sina Isusa. U istoj vodi opra kasnije i harambašina žena svoga ružnim krastama naružena sina. Čim je iz vode izvadjen, nestade na njegovu tijelu krasta. — Nastade u šiljili velika radost, i harambaša sa zahvalnošću izprati putnike na daljnji im put. „Ljubi žena harambaše, — Liepog sina Marijina, — Težko s njime se rastaje — Sva toneći u milina — A lupež svoj štap prihvati, — Da putnike još isprati. — Kad su bili već sigurni, — Tad Isusa i on poljubi — Rastade se ovdje s njime, — Gledeć, dok ih ne izgubi; — Pak se vrati k šiljili doma, — Srdcem ganut sav veoma“ . . .

Ali poslije trideset i tri godine, kada je Isus bio razapet na Golgoti medju dva razbojnika, jedan od tih razbojnika bijaše taj isti harambaša Dizmuš. On je prepoznao Isusa, kojega je kao dijete čuvao od razbojnika i ugostio u svojoj šiljili u pustinji. Isus je dakako i njega prepoznao. Razbojnik se moli pokojno raspetom Isusu: „Sjet' se mene gospodine, — Usred tvoje kralje-

vine! — Na što Isus vidiv dragi, — Tu skrušenost preveliku, — Baciv na njeg pogled blagi — Odgovori razbojniku: — „Das još! jer se pokaja, — Bit ćeš samnom usred raja! . . . Pjesma se završuje s molitvom sv. Dizmašu, da se sjeti u svojim molitvama kod Boga grešnika, da im izmoli milost pokajanja.

Pjesma je očito bila ispjavana za pučke slojeve i kao takova je potpuno uspjela po zamisli i po obradi, ma da je prelaz poslije rastanka sa harambašom i njegovim satankom sa Isusom na Golgoti nešto prebrz, ali i ovako nije taj prelaz hrdjavo izveden, i mogla bi se cijela ta pjesma još i danas štampati u kojem kolendaru ili inače za priprosti narod. Dakako u naslovu bi morao izostati onaj pridodatak: „lupež na križu“. Za čudo ni ovu pjesmu nije Okrugić udesio za štampu, već ju je ostavio u rukopisu olovkom napisanu. Sva je prilika, da je zamisao sastanka svete obitelji sa razbojničkom obitelju smatrao suviše bizarnom ili mu se nije svidio naslov, pak je tražeći zgodniji naslov ili zgodniju temeljnu ideju ostavio pjesmu u prvobitnom konceptu, bojeći se isti dati u štampu, da se tko o tu njegovu pjesmu ne spotakne.

* * *

Svoju sadržajem i oblikom najbolju i najljepšu oveču epsku pjesmu *„Posestrimstvo“* počeo je Okrugić pjevati dne 16 rujna 1857. u Zemunu, a svršio ju je na sv. tri Kralja g. 1859. u Srijemskim Karlovcima. Zanimljivo je povijest postanka te pjesme. Ogrugić ju je ispjевao pod dojmom poznate klasične epske pjesme Botičeve pod naslovom: „Pobratimstvo“. Što je štampana prvi put g. 1854. u listu „Nevenu“. On to sam priznaje u pozivu na pretplatu na svoje *„Posestrimstvo“*. U tom u rukopisu sačuvanom pozivu na pretplatu — po svoj prilici iz kraja g. 1859. — piše Okrugić, da je krasotom i milinom Botičeva „Pobra imstva“ bio sav očaran i da je odmah zaželio, da i on nešto slična ispjeva. Od tog doba uvijek je tražio „po želji srca svoga“ povjesničkog junaka, kojega bi mogao opjevati. Tražio je po domaćoj povijesti zgodan predmet. „I gledj! došao sam u Zemun, razvaline grada njegovoga dadoše mi sve što željah.“ — Ujedno spominje Okrugić u tom pozivu, da je to njegovo „prvo i poveće u slogu naših narodnih pjesama pjevano djelo“. Posvećuje ga „jugoslovenskoj mlađeži za umilnu zabavu“, „da joj bude za budu veće revnosti na polju slovesnosti naše“.

Sadržaj pjesmi udešen je prema povjesnom dogodaju, što ga je Okrugić našao u Švarsovoj knjizi: „Ogledalo Ilirije“ knjiga 4. str. 432. Tu se pripovijeda, kako je čuveni slavenski junak Luka Senčević u mjesecu lisopadu g. 1858. oteo na gradu Gardošu kraj Zemuna od Alih Age Boića njegovu kćerku a svoju ljubovcu Fatimu. Okrugić je na prvobitnom konceptu svoje pjesme pribilježio,

da se njegova pjesma „osim njekih slobodnih pjesničkih umetaka, temelji na istinitom dogodaju, te „pučuje čitatelja na gore spomenuto mjesto u Švarsovoj knjizi.“

Razmišljajući o pjesnički obradi toga povjesničkog dogodjaju, obratio se je Okrugić na svoga pobratima, poznatog našeg arkeologa iz godina pedesetih i šesdesetih Luku Iliju Oriovčanina koji je onda bio vojničkim duhovnikom u Bieloj Crkvi. Luka mu je već prije poslao bio jednu narodnu pjesmu o Luki Senčeviću, koju da mu je kazivao neki Pamuklić, rodom iz Mitrovice. Taj Pamuklić mu je još rekao, da je Luka Senčević rodjen u Drenovcu, u Gradiškoj regimenti, u Oriovačkoj satniji, gdje da je imao svoj grad, „kako još razvaline pokazuju“. „U Drenovcu, piše Luka Oriovčanin Okrugiću u pismu od 28. siječnja 1859., još i sad živi obitelj nu ne *Senčević*, nego *Sinovčević*. Lasno je, da je iz Senčevića s vremenom Sinovčević postalo. Toliko ti samo mogu reći, da narod pripovijeda u obće, da je (Luka Senčević) iz Drenovca rodom.“

Još piše Luka Oriovčanin Okrugiću: „U ostalom, prem se veli: multa licent stultis, pictoribus atque poetis, to ipak treba, da se pjesnik strogo povjestnice drži. Primjer ti budi Gundulić. Dakle ako si što upisao proti gore navedenoj dogodovštini, popravi. Znaš, što Švar veli, a evo ti što narod kaže, pjesmu imaš, pak iz toga možeš složiti.“

Medutim taj je savjet došao Okrugiću prekasno, jer je njegova pjesma bila već dođnjana početkom mjeseca siječnja g. 1859. Ali Okrugić je i sâm bio tog mišljenja, da u svojoj „epskohričnoj pjesmi“ ne smije smetnuti s uma povjesne istine, te je njegovo *„Posestrimstvo“* vjerno prema Švaru sastavljen.

Razumije se, da se to tiče same jezgre i glavnih momenata povjestnog dogodjaja, otmice Fatime djevojke. Inače je Okrugić slobodno izmislio mnoga lica, naročito junačkog zatočenika agina Slavenić Iliju i njegovu kćerku, vitešku Katu, s kojom se je utamničena jedinica agina Fatimu u tamnici posestrila. To posestrimstvo izmedju kršćanke Kate Slavenić i turkinje Fatime začinilo je Okrugić kao temeljnu ideju svoje epske pjesme, koju je sašvam po estetskim pravilima za epsku kompoziciju razvio u osam pjevanja, pridržav narodni trohejski deseterac bez sroka i divnu narodnu dikciju. Baš zato, jer nema u pjesmi nigdje natege sa srokom, pjesma teče lijepo i prirodno, sasvim u duhu narodnog pjesništva. Pojedina mjesta, naročito opisi prirode, upravo su divna te dokazuju, da je Okrugić duboko proniknuo duh narodne naše pjesničke dikcije i narodnoga našega jezika. Velika je šteta, što nije na isti način ispjевao i najveći svoj spjev „Kapistrana“.

Karakteristično je, da je Okrugić već i predmet prve svoje oveču epske pjesme uzeo iz

povijesti Slavonije. Srijem i Slavonija su u općem te-renom njegovih epskih historijskih pjesama. Malo ne u svim tim njegovim pjesmama nađazim u raznim lir-skim partijama ispretkana imena raznih čuvenih slavonskih junaka. Okrugić se nekako najsigurnije osjeća na slavonskom povjesničkom tlu. On je sa-vjesno proučio arkeologiju i povijest Srijema i Slavo-nije, te je u njegovim pjesmama jasno primjetno nje-govo poznavanje povijesti tla, na kojem njegovi pjes-nički junaci junakuju.

U pjesničkoj obradi povjesnog gradiva nastojaо je Okrugić u prvom redu prikazati istinitu sliku vre-mena i ljudi, o kojima pjeva, a njegovo pjesničko i psihološko tumačenje i osvjetljivanje tih dogodjaja uvijek se kreće u granicama vjerovatnosti. Ni u svijetlim ni u tamnim bojama, ni u idealisanju ni u isticanju ružnih crta ne prelazi granice vjerovatnosti ni estetike. To se najbolje opaža u pjesničkoj obradi povjesnog dogodjaja, što ga je Okrugić uzeo kao povjesni pozadinu svomu epu »Posestrimstvo.«

Po povjesnom kazivanju i narodnoj predaji Luka Senčević je dne 5. listopada 1858. pred veče, preobučen kao Turčin, uvršao se u kuću Milage Boića u Zemunu. Aga, misleći, da je i on jedan iz turske čete, nije se na njega ni obazirao. Prije polaska na počinak zatvorio je sam aga kapiju svoga dvora, ali tako, da ju je lako bilo otvoriti. Kada je sve bilo u duboku snu, diže se Luka te polagano stupi u sobu agine kćerke Fatime, svoje ljubove, koja ga je željno dočekala. Brzo se dogovore; ona pokupi svoje najvrednije dragocjenosti i blago svog oca te sa dvojicom slugu, koje je sa sobom bio poveo Senčević, sretno sa svojim ljubovnikom unaknu iz agina dvora. Kada je aga u jutro primjetio, da mu nestade kćerke, dade se za njom u potjeru. Dostigao je hje-gunce na pol puta medju Zemunom i Karlovcima te je kao bijesan lav navalio na Senčevića. Ovaj, sjedeći na konju, lijevom je rukom obujmio Fatimu a des-nicom se je branio od navale agine, dok aga ne pade s konja na zemlju, ne dignuv seviše. S njime padaše i dva mu sluge, a treći pobijež u Karlovce i tamo pobuni Turke. Senčević, ništa zla ne sluteći, krenu prema Karlovcima, ali ga na putu srete jedan dobar prijatelj, te mu reče, što mu Turci spremaju. Luka predra svoju ljubovcu Fatimu i blago svomu vjernom slugi, da ju na sigurno mjesto u šunu otprati, a on ode u obližnja kršćanska sela, te diže na noge raju, situ turskog jarma. Turci pohitiše, da uguše tu bunu, ali ih Senčević junaci dočeka i strašno pobi. Poginulo ih je 120, a ostali pobjegoše. Senčević stade sada bezobzirno proganjati Turke, te ih je kiao i mučio, gdje je koga dohvatio, da im se osveti za muke, što ih je od njih trpjela kršćanska raja. U to puče glas, da sa svih strana kreće u Slavoniju kršćanska vojska, da ju oslobodi od Turaka. I Senčević pohita prema Osijeku; ali iznenada pade u turske zasjede, gdje mu izgibe veći dio junaka, dok se pre-ostali razbjegoše. On sam je nekako sa svojom Fa-timom izmaknuo preko Drave.

Ovako od prilike piše o tom dogodjaju Luka Oriovčanin Okrugić, te mu još šalje točan ispis daljnje Sudbine Luke Senčevića, kako je to našao na str. 433. a IV. knjiga. Švearovo »Ogledalo Ilirije.«

Tu se pripovijeda, kako je Petar Bakač g. 1859. krenuo s dobrrom četom junaka u Slavoniju. Poro-bivši Pakrac i Čakovac, došao je u Požegu. To je preko tajnog poruka doznao Luka Senčević, koji je sada već pokršćenu svoju Fatimu poslao u Hrvatsku, u rod, u jedan Bakačev grad, a on sam je stao buniti na sve strane Slavonce. Kada ih je sakupio do 500 junaka, pošao je prema Požegi, tu se združio sa Petrom Bakačem. Opsjedali su Požegu nekoliko dana, a onda ju jedne noći sam Senčević zapali. Po-žeški paša bude ubijen, njegov sin Mustafa sa 300 odličnih Turaka zarobljen, a dva puta toliko je Tu-raka palo, dok je Požega malo ne sva izgorjela. Bakač uze plijen i roblje i vrati se u Moslavинu, a Senčević krenu sa svojima prema Osijeku, da se osveti tamošnjemu begu, koji mu je prije nekoliko mjeseci pobjio vojsku. Noćju zapali Senčević Osijek i provali u grad, gdje sve isječen. Beg pobježe, ali ga en uhvati na putu prema Valpovu i natače na kolac. Tada stade Senčević opsjedati Valpovo i pobi mnogo Turaka. U to se pojavi u njegovojo vojsci kuga i medju prvima postade joj žrtvom sam Senčević. Tada se je razišla i njegova vojska po cijeloj Slavoniji. Lukina Fatima je poslije otišla u Požegu i tamo je umrla.

Kako se vidi, Luka nije dugo uživao svoje lju-bavi. Fatimu je oteo od njena oca u listopadu g. 1858., a g. 1859. umro je od kuge, opsjedajući Valpovo.

Ogrugić u svom epu prikazuje samo otmicu Fa-time, njen i njegov bijeg iz Gardoša kraj Zemuna, te završnje sa proslavom Lukina vjenčanja sa Fatimom u svom dvoru.

Prvobitno je Okrugić bio dao svojoj pjesmi na-slov: »*Ljubav na Gardošu* g. 1858.«, a samo prvom dijelu pjesme imao bi biti naslovom »Posestrimstvo.« U kasnijim prepisima dan je cijeloj pjesmi jedinstveni naslov: »*Posestrimstvo ili smrt Alila Bećir Age Zemunskoga*.« Izmjena Boić-Age u Bećir Agu učinjena je po svoji prilici na savjet Luke Botića, ko-jemu je Okrugić bio u listopadu g. 1859. svoju pjesmu na ocjenu poslao. Zanimljivo je Okrugićevo pismo, upravljeno na Luku 1. listopada 1859. Evo ti: »Mili Luka, Pobratime! Zdravo srdca moga Draganiću! — Evo ti šaljem ovaj moji Epos, prvo čedo Vile moje u toj struci, i rekao bi plod tvoga krasnog Pobratimstva, što no toliku slavu steče. Šaljem ti ga, da ga pročitaš i po sviesiti tvoj sud pjesnički vrhu njega izrečeš, jer sam ga namislio putem tiska izdati. Pro-čitavši mnogo putah tvoje krasno Pobratinstvo, željom si želio najti sebi junaka kakvog iz povijestnice naše, da pokušam sriču i ja štograd, makar iz daleka svomu Pobratimstvu sličnog ispjевati. I gde, došav u Zemun, razvaline ondašnjeg starog grada dadoše mi, što tražah. Poznata će ti biti pripoviest od Luke Senčevića i Fatime liepc, Age zemunskoga kćeri. To mi je thema bio, drugo pakto sve je pjes-

nička razumniva moja izmisnila. Posestrimstvom ga nazvah, ne da bude kao neka paralela Pobratimstva tvoga, jer priznajem, da te pjesničke sile u meni još nema, nego tako mi je Vila moja odna kazivala i taj predmet se onda s čuti srđa moga ponajbolje slagao, rieču to bijaše onda pjesan srđa moga. Molim te dakle, pročitaj i prouči ovo prvo slabačko čedo moje, kad mirnog časa imao budeš pak mi sudi svoj vrh njega izreci i što prije po povjerenoj ruci natrag pošalji, jer gorim od želje mnjenje tvoje glede toga čuti» . . .

Ovo je pismo poslao Okrugić dne 11. listopada 1859. Botiću u Djakovo iz Osijeka, gdje je onda u Gornjoj varoši kapelanovao.

Botić je Okrugićevu pjesmu savjesno pročitao, te mu poslao više na posebnim listovima pribilježenih izmjena u diktiji. On mu je savjetovao, da neke stihove, u kojima se govori o stvarima, koje se same po sebi razumiju, ispusti. Zbilja je poslušao priateljev savjet, te je cijelu pjesmu i po treći put prema Botičevim, dosta neznatnim ispravcima na čisto prepisao, ispustivši neke stihove. Tako je od prvobitnih 2977 stihova ostalo nekih 2930. Ovaj treći prepis obuhvaća samo prvih pet pjevanja. Ostali su ostali za tisak pripremljeni onako, kako su glasili u prvobitnom konceptu.

Kompozicija »Posestrimstva« vrlo je zgodno udešena. Pojedina pjevanja sastavljena su razmijerno; u njima se radnja pomiče epskom širim napred, retardirajućim momenata u pravom smislu riječi neima u toku prikaza epske radnje, a dominantan je narativni i refleksivni način. Sam ep počinje s lirskim apostrofom gradu Zemunu, u kojoj je u velikim potezima sastavljena elegična sinteza cijele povjesti Srijema i Slavonije. „Oj! Zemunu, na grani limunu! — U pročelju vrtu ubavoga, Sriema našeg krasnog kitnjastoga. — Oj Zemunu slavni od pravieka, — Prvi iza majke Dmitroviće, — Stara Sriema slavne priestolnice . . .

Poslije te zanosne apostrofe Zemunu sazivlje pjesnik svoju fruškogorsku vilu, da mu skine zastor s tajnovitih i tužnih dogodjaja, što se zbijavaju na gradu Gordošu, vrhu Zemuna, i onda počinje epski prikaz tiranije Alil Boić Age na Gordošu i nad zemunskom okolinom.

U prvom pjevanju opisuje se krvoločna čud agina i pripovijeda se, kako je on handžarom proburazio srce svoje nježne žene Mejrine, rođake okrutnoga Kučuk Ali Begu, koji je po smrti Sibinjanina Janka, gospodara grada Gordoša, na prijevaru predobio Zemun. Taj krvavi zločin izveo je Boić Aga nad svojom ženom u prisluću kćeri jedinice, lijepe Fatime, koju je dao baciti u tamnicu, jer je dočuo, da je primila kitu cvjeća, poslanu joj od kršćanskog viteza i junaka, Luke Senčevića.

Dok Aga sjedi zamišljen i mrzovoljan u svom bijelom dvoru, dolazi pred njega sluga Musta te mu javlja, da je doveden u dvor svezan kršćanski bogataš Slavenić Iliju, koji ne

htjede da plati neki od age nepravedno zahtijevani harač, već da je pred narodom još i naružio agu. Ja da smijem, bih ti svjetovao, — da džidiju ubiješ Iliju, — pa njegovo prisvojiš si blago, — a djevojku uzmeš za miločku.“

Doveli su naime s Ilijom i njegovu lijepu kćerku Katu. „A lijepo je, Ago, to djevojče — Nemaš takve u harem tvome.“

Aga naloži, da mu dovedu Iliju, „a hvaljenu lijepu mu kćerku, — u potajnu odaju zatvore.“

Ulazi Ilijia, svezan, ali bez straha. Aga kao bijesan upre u njega pogled te ga stade grditi i groziti mu se, da će ga mučiti i gladom i žđjom i svakojakim mukama, dok mu ne plati harača. Ali Ilijia mirno sačeka, da aga dovrši svoje prijetnje, te onda poče opravdavati se, zašto nije platio nepravedno nametnuta harača. On ujedno predbacuje agi njegov postupak sa kršćanskom rajom. „Evo, Ago, što ti željah, rekoh, — Sad me sjekô il' te volja pekô.“

Aga uzbjesni još jače te htjede navaliti na Iliju, ali se predomisli te pozva slugu Mustu i nalaže mu: „Mahom vodi tu gjaursku psinu, — — Utri mahom sto mu degenekah — U najdublju tamnicu ga baci. — A nedaj mu ni jesti ni piti, — Tad će tim mu srđe omekšati, — A ostane l' pri tom jogunica, — Drugog ču mu znati naći lieka“ . . . Pak ustade mehke sa seržade — Podje naglo Ilijinoj kćerci, — da ju vidi da se osvjedoči, — e da l' s njom će što moći opraviti “

Time se svršuje prvo pjevanje. — U drugom i trećem pjevanju dolazi doista krasna opisa zalaska sunca nad Gordošem i Srijemom i isto tako uzpjelog opisa scenerije duboke noći plastičkim načinom prikazivan prizor silaska Ilijine kćeri Kate u tamnicu, u kojoj je zatvorena bila Fatima. Prije toga, u drugom pjevanju, čuje se jadikovanje jadne Fatime radi neljubavi očeve i mrtve majke Mejrine i onda uzdisanje za dragim Lukom Senčevićem. Kata je mislila, da ključ, što ga je našla pod dušekom aginim, koji ju je zavolio bio, vodi u tamnicu njena oca Ilijije ali kada vidje, da je u tamnici Fatime, u brzo se snadje te ju stade tješiti i obećavati joj, da će joj pomoći, da ju otac oslobođi tomnici. Aga je njoj dobar, ali je nikada neće predobiti, već će samo zato ostati prema njemu nježna, da oslobođi iz tamnice oca i Fatimu. Fatima joj pada oko vrata, one se posestruju i ispričavaju svoje jude. Tako je doznala Kata, da je njezin dobri pobratim Luka Senčević miljenik Fatimin. U njega one obje polažu svu svoju nadu, da će im biti na pomoći, da dodju do slobode i one i otac Katin. Prekrasan je prizor posestrimskog zaklinjanja.

U trećem pjevanju je lijepo izvedeno pripovijedanje Fatimino o prvom susretaju sa Lukom Senčevićem i posljedicama toga susretaja. Ovo treće pjevanje je najbolje uspjelo. Puno je njež-

nih izljeva zaljubljene djevojačke duše i idealnog shvatanja posestrimstva. Naročito je lijepo poetski zamišljena snaga ljubavi turske djevojke prema kršćanskom junaku. I tu je već Okrugić bio progrijan idejom: „brat mi mio, koje vjere bio“, kojoj je ostao vjeran do posljednjeg daha. On je Fatimu učinio upravo idealnom junakinjom, Ona upravo zanosno nudja posestrim tvo kršćanski Kati: „Prem Turkinja ja, — ti kaurkinja, — ipak srdca mog ne prezri ljubav, — srdca čista, nevina mladjana — Kô kap. rose usred jutra rana, — Srdca, koje vjerno ljubi tebe, i ljubit će dokle ne ozebe. — Znaj bo da zna ljubiti Turkinja, — Kadkad više nego l' kaurkinja — Zalog toga sad moj cjelov primi, — Kog ti dajem *Bogom posestrimi!* — Ah! budi mi odsad posestrimal — Pa kunem ti mojim se očima, — Mahom tada na njih ne vidila — Kada bi tebe sestro znevjerila“ . . . Kunem ti se mile majke grobom, — da će samo drugovati s tobom, — Kunem ti se ljubavlju mog Luke, — Pa ma kakve još trpila muke — da će, dok mi traje živovanje, — Stalno ostat moje milovanje . . .“

Iako je cijela pjesma ispjavana u narodnom trofejskom metru bez sroka, na ovakovim mjestima nije Okrugrć mogao da se odreće sroka.

U IV. pjevanju opisuje se, kako se aga poslije strašna sna o svojoj ženi Mejrimi, koja vapi za osvetom radi svoje smrti, bûdi sav slomljen i traži robinjicu Katu. Kata se je već vratila iz tamnice Fatimine. Ona dolazi k njemu zaplakanih očiju. On ju pita, šta joj je. Ona mu oprezno odgovara, da ju mori tuga za otcem, pak ga moli, da ju utješi izbakom oca iz tamnice, i da joj dopusti, da druguje s Fatimom, o kojoj tobože ne zna, da je u tamnici. Aga joj govori, da joj ne može tako lako ispuniti želje glede oca, jer da ga je ljuto pred tolikim narodom izružio i osramotio, pak da zato mora prije po turskom zakonu sve te uvrede otkupiti. Ne može je ni k njemu pustiti, ali će sam prigledati, kako mu je. Jedino joj dopušta, da druguje sa njegovom kćerkom Fatimom, koju radi toga, a najviše od straha pred prikazom mrtve Mejre, koju je u posljednje vrijeme već više puta u snu video, pušta iz tamnice na slobodu. Dok oslobođena Fatima sjedi na serdžadi, gleda Kata kroz prozor i vidje nekog odrpanog prosjaka pod prozorom. Odmah u njemu prepozna Luku Senčevića. On joj isporučuje pozdrav za Fatimu i obećanje, da će ih, čim se nadje zgora, što prije zajedno sa ocem Katinim oslobođiti iz agina robovanja. „Pozdravi mi lijepu Fatimu, — Za vas troje sve će žrtvovati, — Za koj danak a u ovo doba, — doć će opet, da što od vas čujem.“

U V. tom pjevanju prikazuje se drugovanje Fatime i Kate. Aga je zabranio Fatimi, da štogradj pripovijeda Kati o svom tamnovanju. On bi htio, da zadobije Katinu ljubav. Lijepo je upletena vjernost staroga sluge Osmana, koji je

u svemu na ruku Fatimi i Katu, pak im obećaje, da će ih izvijestiti, kako je Katinu ocu Iliju u tamnici. U to opazi pod pendžerom u prosjačko odijelo presvučenog Luku Senčevića: „Pruži ruku, ali mjesto prošnje, — Posestrimam tako progovara: — „Zdravo Fato, moje suho zlato! — I Katice po Bogu sestrice! — Radujte se, evo sutra zgode, — Kojom će vas izbaviti moći. — Budte budne, dok ne zaspri Turci, — Mrkla nojca vašem spasu medja. — „A mom ocu? riječ primiče Kata. — „Ako živi, i s njime će lako“ . . .“

U VI. tom pjevanju opisuje se, kako dolazi agi Boiću u goste odlični mu pobratim Hasan Beg. Aga mu izlazi u susret sa svojom sjajnom pratnjom na savsku obalu. Ali prije polaska pregledao je u odaje svoje kćeri Fate, gdje je našao Fatimu i Katu, obučene u prekrasno žensko tursko odijelo. Obukle su ga, da u njemu izadju tako s Lukom na slobodu; ali aga misli, da su ga obukle radi njegova gosta, pak se veseli. Lijepo je opisano, kako aga sa svojom pratnjom, s Hasan-begom i njegovom pratnjom jaše kroz Zemun na Gordoš. Otpoče sjajna gozba, pohod Hasanov i agin u odaje Fatime, što je onda po svoj prilici dopušteno bilo ako se je radilo o budućoj vjerenici. Hasanu se dopade Fata, on ju lijepo dariva i kasnije isprosi u njena oca, koji je dakako sretan, da će imati takova zeta. Fatima se ljuti, da je isprošena, ali se je zavjerila, da će biti samo Lukina: „Al' daj, Bože, sreće našem Luki, — pak pretvorni, Ago, okrutniče — Opet neće bit' po tvojoj volji! Tako Fata besjedi ljutita, — baciv Begov djerđjan na serdžadu, — pa ogrliv posestrimu svoju, — s njom se naže kuli na pendžere.“

U dvorištu gosti se narod i vojnici, a medju njima je i Luka Senčević, preobučen kao Turčin Seratlija, „Luka ide piti s Turci vino, — s njima piye, turski egleniše, — iz svec glasa po turski popieva, — pa se s njima i u kolo hvata, — bez da itko od Turaka sluti, — da to ruho seratlijsko krije — trepet turski, *Senčevica Luku*. — Sve to glede s kule posestrime, — pa se čude i u srdu štrepe — što od straha, što od želje puste, — da im Luku nitko ne upozna, — pak da k njima sretno doći može...“

U isti čas ugovaraju Aga i Beg, da svatovi Hasanovi budu za četrnaest dana, i silaze medju narod u dvorište. U isto vrijeme donosi sluga Osman Kati i Fatimi vijest, da Ilija Slavenić, otac Katin, već treći dan ništa ne prima jela. Rasplakanu Katu tješi Fatima, kako već znade, a najviše s Lukinim obećanjem, da će i njega oslobođiti, ako ostane na životu. „Kad nastade doba od jacije, — Jako vino sriemsко sve umiri — Svi zaspase Turci kô poklani, — pak i isti stari Osman sluga — Isto tako Aga zetom svojim; — Samo dolje dvije bdiju duše, — junak Luka s pobrom Milovanom, — ležuć pokraj hrčućih

Turaka ; — A u kuli dvije posestrime, — čekajući izbavljenje svoje.“

U VII pjevanju vrlo je lijepo prikazan ulazak Lukin u agin dvor i oslobođenje djevojaka Fate i Katice. Osobito je lijepo mjesto, gdje se Fatima opršta sa svojom odajom i gdje tješi posestrimu Katu, kada joj stiže od Lukina pobre Milovana glas, da joj je oca našao mrtva u tamnici. „Njemu milo odgovara Fata : — A moj Luko ! željo oželjana, — i junački moj sokole sivi ! — Nij' mi žao mojih bijelih dvorah, — na koje me samo spomen veže, — a od moje sladke Mejre majke, — uz koju sam slatko živovala ; A kada jujadnu Aga ubi, — dvori bieli su mi potamnjeli, — Sve da nisam u njih stanovala ; — Pak da nemaš niti bielih dvora, — da je dom tvoj crna gora pusta, — a tvoj krevet stijenac kamen tvrdi ; — pak da nemaš svoje mile majke, — opet ne bi kraj tebe moj Luka, — svoga biela poželjela dvora ; — niti žalim okrutnika babu, — Moj mi samo zato život dade, — da me muči i množi mi jade . . .“ — „već je meni žao posestrime, — Na nje molbu okrujni me babo, — pusti one iz tamnice gnusne ; — Nuz nju evo i meni potebi, — Sada sunce od slobode sinu . . .“

Dirljivo je opisana bol Katina za ocem. Ona bi najvoljela, da pogine kraj mrtva oca, da barem mrtva bude uz njega. Luka i Fata lijepo ju tješe, dok se malo primiri, te krenuće na put, na slobodu.

U posljednjem, VIII. pjevanju opisuje se plastično i vjerno prema povjeti i narodnoj predaji bijeg Lukin sa Fatimom, pogon agin za njima, sukob medju njima, smrt agina, rastanak s Fatimom i Katom, dok se Luka ne povrati u dvor k svojoj majci, kamo je dao otpremiti po vjernom pobri Milovanu i sluzi Radovanu i Fatimu i Katu, zatim proslava vjenčanja Lukina s pokrštenom Fatimom i Milovanova sa Katom, i najposlije povratak kićenih svatova, sve po izbor srijemskih i slavonskih čuvenih junaka, savremenika i suboraca Luke Senčevića. Posljednje to pjevanje ispretkano je divnim lirskim umetcima, punim žarkih patriotskih akcenata. Načito je lijepa pjesma Lukina, što ju pjeva u ranu zoru, jašeći na bijegu iz Gordoša kroz goru sa svojom Fatimom. „Oj ! zorice zlatorujna zori, — izvedi nam što prije sunašće — sa svojim zrakam blagotvornim, — obasaj nam krasnu domovinu, — kojoj para pod tim nebom nema, — Sriemu divni, sestrom Slavonijom, — Krasan li si i pun rajskega čara“ . . . „Al' u tebi prave sreće nema, — dok u tebi mi slobodni nismo, — Ni u domu, nit u rodu svomu, — dok u tebi tudjinac se širi, — pretisav te svojim samosiljem, — hraneći se od našega rada, — napajajući od našega znoja, — dok smo njegov izmet i robovi, — dok što j' naše, našim zvat ne smemo ! — Oj zorice zlatorujna zori, — izvedi

nam što prije sunašće, — sunce sreće bolje budućnosti, — sunce zlatno željane slobode . . .“

Sav taj prvi Okruglićev ep lijepo je uspio i sadržajem i formom, naročito uzmemu li vrijeme, kada je ispjivan. I danas se ta pjesma još uvijek lijepo čita, ma da je ispjavana u romantičkom duhu. U doba kad je ispjavana, sigurno je bila od osobito snažna dojma. Jezik joj je rijetko lijep, diktacija mjestimice upravo sjajna. Kompozicijom nadmašuje sve ostale kasnije Okruglićeve epske pjesme. Tendencija joj je u svakom pogledu uzvišena, ma da se nigdje svojom neposrednošću ne ističe ni ne nameće. Svakako je to jedna od naših najljepših i najboljih ovećih epskih pjesamo iz onoga doba, a po mom mišljenju je „Posestrimstvo“ u pjesničkom i u umjetničkom pogledu najbolja Okruglićeva epska pjesma. U njoj je sve dobro motivirano, karakteristika je dosljedna, psihologija neusiljena i vjerovatna, prelazi dobro izvedeni, tok radnje skladan i lijepo počet i završen. Izbor predmeta je zgodan, historijska pozadina vjerno prikazana, a zanimljivost ostaje neprekidna od početka do kraja. Da se još dotjeraju neki stihovi prema današnjem razvitku jezika, nema sumnje, da bi ta pjesma Okruglićeva i danas bila rado čitana. Epske nam poezije i onako nestaje, a široki čitači naši krugovi jedva štogodj znaju o Okruglićevom epskom pjesnikovanju. Dodje li kad godj do izdanja izabralih Okuglićevih pjesama, njegovo „Posestrimstvo“ bi svakako imalo biti u cijelosti u tu zbirku uvršteno.

* * *

Okruglić je vrlo pomno proučio narodne naše pjesme, što su bile u njegovo doba sakupljene i štampane. To se jasno razabire u diktiji njegovih pjesama, što ih je ispjевao u trohejskom desetercu. U tim narodnim pjesmama našao je on svu silu primjera pobratimске i posestrimske ljubavi i požrtvovnosti. Ta crta narodnoga značaja, ta svetinja narodne naše psihe duboko je usječena bila i u njegovoј duši. On je i sam bio idealnim pobratimom onomu, koga je svojim pobratimstvom počastio. Nije ni čudo, što je ispjevao vrlo mnogo lirskeh piesama, u kojima slavi pobratimsku i posestrimsku ljubav, koju je on doista u svoj njezinoj altmističkoj uzvišenosti shvaćao i kao takovu uzvisivao nad sve ostale vrsti zemaljske ljubavi. Pobratimstvo mu je bilo kao kakova vjerska svetinja. Zato je on svoje, najljepše epske pjesme ispretkao pravim, zanosnim himnama pobratimске ljubavi. Njegov ep „Posestrimstvo“ za pravo je zanosna epopeja pobratimске i posestrimске ljubavi. Tako je i njegov najveći ep „Ivan Kapistran“ u svojoj jezgri proslava pobratimске ljubavi izmedju njegovog miljenika sv. Ive Kapistrana i junačine Sibinjanina Janka.

Ali najidealnije svoje misli o pobratimstvu i posestrimstvu prelio je Okrugić u svoju oveću, širim krugovima vrlo malo poznatu epsku pjesmu „*Drugarice*“, što ju dopjevalo g. 1864. i dao Stampati u požeškom „*Slavoncu*“ iste godine. U svoj našoj književnosti malo ima ovako idealno zamišljenih epskih pjesama. Ma da u toj pjesmi ima previše momentske i subjektivističkih, lirske umetaka i razvučenih mjesta, ja sam tu pjesmu s najvećim duševnim uživanjem pročitao, štono riječ, na dušak, ma da je vrlo dugačka, dulja i od „*Posestrimstva*“. Prvobitni joj je naslov glasio: „*Šećerče i Biserče*“, kako su se od mila zvale dvije posestre djevojke: Anka i Franka, glavne junakinje te Okrugićeve epske pjesme. Kasnije je odustao od toga naslova valjda radi njegove eksotičnosti, ali u samoj pjevi mi posestre se i ne zovu drugačije nego „*Šećerče*“ (slatka kao šećer) i „*Biserče*“.

I ta je epska pjesma Okrugićeve ispjedvana trohejskim desetercem, bez boka, na način narodnog načina pjesnikovanja. Sama fabula je zamišljena sasvim idealistički — romantično i nigdje ne kvari njene idealnosti i banalnost svakidašnjosti. Ona ostaje na istoj visini od početka do kraja. Ovako nježna zamisao mogla je zamisliti samo idealna, pjesnička duša. Dakako i u kompoziciji i u obradi pojedinih detaila ima dosta početničtva i mjestimice naivnosti, ali u cijelosti ostavlja na iole idealnu nastrojenu dušu lijep i prijatan utisak. Pjesma je razdijeljena u šest odljih pjevanja i pjesnik ulazi odmah u početku u medias res: „Dvije druge lijepo drugovale, — od mladjanih prvih godinica — bolje nego rođene sestrice; — jedna želja bila je i druge — Što bi jedna mišlju pomislila, — tom bi druga već se dosjetila . . . — Jedne dobi, jednakog uzrasta, — kô dvie vite uporedo jele . . . Jedna bila crnooka Anka, — druga bila plavooka Franka; — Al se one imenom ne zvaše — već imenom od milosti slatke; — Anka zove Franku *Šećerčetom*, — Franka Anku svojim *Biserčetom*; — pak imena ta mila i draga, — Obim posve baš dolikovahu“

I u tom se tonu nastavlja opis i prikaz njihova drugovanja, njihove ljepote, njihova veselja i tuge. Biserče je naime nešto stalo blijeđjeti, te se boji, da će umrijeti još mlada od sušice, kao i njene starije sestre pred njom. Već nekoliko noći uzporedno dolaze joi u snu njene pokojne sestrice: „A starija u lijevoj ruci, — drži vjenac njihovomu sličan, — pa desnicom meni maše rukom, — veleć: mila Anice sestrice, — dokle ćemo čekati na tebe? — Evo treća veće godinica, — što no amo tebe izgledamo, — da u naše milo družvo dodješ, — da te s ovim vjencom okrunimo, — da vjekuješ s nami u ljubavi . . .“

I čega su se drugarice bojale, to se je i dogodilo. Uza svu njegu Šećerčeta i dobre majke

približiše se posljednji časovi Amici. Ona još moli na smrtnoj postelji svoju drugaricu, da joj obeća, eće joj grob kititi cviećem i dolaziti njenom grobu barem svake mlade nedelje u znak, da ju ljubi i u hladnom grobu. Dakako da joj je to Šećerka obećala, te tako Biserče umre utješeno u naručaju drugaričinu, a uz plač njen i materin. Zatim se opisuje teška tuga materina i Šećertova za Biserkom. „Tako osta samohrana majka, — za kćerkama svojim tugujući; — tako osta tugujući Šećerče, — Uviek svoje spominjuće Biserče

U drugom pjevanju pripovijeda se, kako Šećerka često dolazi sa Biserkinom majkom na drugaričin grob, da ga okiti cvijećem i orosi suzon. Vrijeme nije moglo umanjiti njezine tuge za Biserčetom.

Jednog dana zapazi Šećerče u nekom kutu groblja u zaraštenom grmu tri krsta, okićena cvijećem, u kojem je prepoznala cvijeće, što ga je ona donosila na grob Biserki. Odmah se je domislila, da tu počivaju članovi koje siromašne obitelji, pak da neko odnosi na njihove grobove cvijeće sa Biserkina groba. Njoj to nije žao, jer taj neznanac ili neznanka donosi takodjer cvijeća i na Biserkin grob. Kako je Šećerka praznovjerna, stade u prvi mah pomicati, nije li to kakova nadzemna ruka, što to cvijeće nevidice na grobove prenaša. Mati, koja ju na groblje prati, tješi ju, da će to biti koji siromačak, koji mora da na srcu nosi tajnu težku tugu, te da za to kriomice noću na groblje dolazi, da okiti grobove svojih milih. Šećerče moli sjenku svoje mrtve drugarice, da joj na snu javi, tko li je onaj, što u njenom odsutstvu kiti njen grob cvijećem.

U III. pjevanju opisuje se bolovanje i smrt Šećerkine majke i njena tuga za njom. Vrlo je lijepo izvedeno, kako Šećerka, dvoreći jednom bolesnu majku, usnu uz njen krevet, te u snu vidje, gdje dolaze u njenu kuću mnogi gosti, među njima i Biserka u onom istom odijelu, u kojem ju sahraniše. Ona tješi Šećerku, neka se ne boji tolikih gosti, jer će joj i ona pomoći, a materina bolest ne će dugo trajati: „A skoro će preboljet za uviek. — Al' ti zato ne zdvoj mi Šećerče! — Utjeha će procvast ti kod onog — pa ma da je samo napolice, — koji mi strukom cvieća grob okiti. — Do skora ćeš astati se s njime . . .“

U to materin uzvik probudi kćerku. Majka podsjeća kćerku, da eto na taj dan, gdje je na uranku Šećerka prosanjala onaj san o gostima i Biserki navještaju sastanka sa nepoznatim donosiocem cvijeća na grob Biserkin, pada podušje za pokojnim joj mužem, ocem Šećerkinim, zato neka popravi sve, da se ugosti rodbina i sirotinja, koja će im u dom doći.

I san se je ispunio, umrla je toga dana

Šećerkina majka, a oni gosti u snu bili su rođaci i znaci, što joj dolaze na ukop.

Ispunio se je doskora i onaj dio sna, gdje je njena druga Biserka navijestila joj sastanak sa nepoznankom, što donosi na grobove cvijeće.

Taj sastanak opisuje se zanimljivo u IV. pjevanju. Nepozvanik bijaše jedan nesretni mladić, koji dolazi noću na grobove svojih roditelja i svog dobrog pobratima. Oni mu poumriše, dok je on bio u svijetu, upropoščeni od zlobnih ljudi. Pobratim bijaše im na pomoći, ali je on podlegao zlobi ljudi i bolesti. Njih oplakuje nesretni mladić, idealna pjesnička duša, koja ne mari za svijet, od kada mu je poginulo sve, što mu bijaše milo i drago. Sada živi samo za domovinu, za koju bi rado život žrtvovao.

Sve on to pripovjeda Šećerci, kada se slučajno s njome sastade na grobu. Njegova tužna povjest i njegova idealna duša osvojiše srce Šećerkino i ona se osjeća od sada jedino u njegovoj blizini utješenom i sretnom.

U V. pjevanju opisuje se prijateljevanje i sastajanje Šećerkino sa mlađim pjesnikom na grobovima njihovih milih pokojnika. Tu je neke večeri priznala Šećerka mladom svom prijatelju, da ga je zavoljela i da bi mu htjela biti vjenčanom drugaricom života i tješiteljkom. Ali on joj s teškom tugom u srcu ispriča, kako se je zavjetovao, da se nikada oženiti neće. Ljubio je divnu lijepu djevojku, ona mu je bila prva i jedina ljubav; ali ga je iznevjerila i pošla za drugoga. Ne može je zaboraviti i od kako se je s njom rastao, posvetio je sav svoj život i sve svoje srce samo domovini. „Zato jadna oprosti mi dušo, — Što ti moje srce dat ne mogu, — Sgradio bih mojoj put zakletvi, — zgazio bih srca svetinju; — Moji jadi već po sebi gorki, — Stim bi većma jošte ogorčali, — pak bi tvoje srce otrovali . . .“

Šećerka je tu dirljivu ispjed mladićevu slušala rastužena srca; ali se je u brzo sabrala i uvidila, da nije druge nego da pregori tu svoju prvu i jedinu ljubav prema muškarcu . . . „Zato njemu jecajući veli, — mašajući se u njedara biela, — Kad već tako mora bit pjesniče. — evo tebi tvrde vjere moje, — Kada tebe svojim zvat ne mogu, — Nitko drugi srdca mog ne dobi, — srdce moje ušćuvat ču čisto — Al' te molim na rastanku ovom, — primi ovu amajliju zlatnu, — kano mali spomenak od mene, — pak je nosi uviek o svom vratu; — na njoj ti je slika majke božje, — ona nek te tješi u tvom jadu, — U nezgodi svakoj nek te čuva . . .“

I rastadoše se. Te večeri oprostio se je pjesnik za uvijek sa grobovima svojih milih, jer nu je poči bilo u boj za domovinu.

U VI.-tom posljednjem pjevanju opisuje se pjevanje bana Jelačića u Ugarskoj, a prikazuju se i bojevi iz god. 1848.—1849. po Srijemu, načito oko Srijemskih Karlovaca. Završuje se

opisom prizora u nekoj Karlovačkoj vojničkoj bolnici, gdje redovnica bolničarka Šećerka prepoznaje u smrtno ranjenom časniku svoga mlađoga pjesnika, s kojim se je na grobovima svojih milih upoznala bila. Taj sastanak je dirljivo opisan. Poslije smrti pjesnikove stade i Šećerče poboljevati. Posljednja joj je želja, da ju sahrane do njega. Tu joj želju ispunije.

Pjesma se završuje epilogom, opisom dołaska Okruglićeva na groblje, gdje su sahranjeni Šećerka i mlađi pjesnik. U tom epilogu ima suviše subjektivističkih refleksija i umetaka, bez kojih bi završetak pjesme bio od prijatnijeg utiska. Ali ne treba smetnuti s umu, da je ta pjesma ispjedvana bila u vrijeme, gdje se je u opće tako kod nas pjevalo.

Svakako taj ep spada u bolje epske Okruglićeve pjesme i medju ponajbolje naše originalne epske proizvode iz onoga vremena. Današnjem duhu vremena ne bi odgovarala, ali je sigurno, da bi ju pojedinci još i danas sa uživanjem čitali, U vrijeme, kada je ta pjesma bila u „Slavoncu“ štampana, bila je vrlo rado čitana. Urednik „Slavonca“ Miroslav Kraljević, naziva ju u pismu od 1. travnja 1864. „izvrstnim i upravo narodnim proizvodom“, te se nada, da će to „prekrasno djelo ne samo zabaviti naše obćinstvo, već takodjer i mom „Slavoncu“ užhit dati . . .“

* * *

Našao sam u rukopisu olovkom napisanu oveću epsku pjesmu u III. dijelu pod naslovom: „Škenderbeg“ ballada“, a nad tim iznimice crnilom napisanim naslovom prvobitni olovkom napisan naslov „Crne kule sužanj“. Ova oveća originalna Okruglićeva epska pjesma ispjedvana je god. 1864. Počeo ju je pjevati 12. studenoga. Stihovi su joj pravilni i glatko teku, a srokovni spadaju u najbolje Okruglićeve srokovne u opće. I sadržajem i formom je ta pjesma lijepo uspjela, i mogla bi se i danas u cijelosti štampati. U svemu iznosi 75 kitica po šest stihova i epilog od 5 kitica sa šest stikova, u svemu dakle 480 stihova.

U prvom dijelu opisuje se vrlo dirljivo tamnovanje mlađih sinova gospodara Albanije Ive Kastriota u tamnici cara Murata u Jedreni. Car ih je predao krvoločnom Daudpaši, da ih malo po malo truje i tako usmrti. Među njima je i najmladji brat Juraj Kastriota, milo djetence. Zu čudo njemu nemože da naškodi Sâm Murat dolazi s Daudpašom u tamnicu, da vidi svoje sužnje. Zape mu oko o mlađog Jurja. Na savjet pašin oslobođaja ga tamnice i uzimlje za svog posinka. Juraj se teško rastaje sa braćom, a odlažeći šaptom se kune: „S bogom! bio medj prokletim, — ako ja vas ne osvetim.“

U II. dijelu prikazuje životovanje Jurjevo, koji je kao poturčenik dobio ime Škender i postao begom na dvoru Maratovu, njegovo junakovanje

i njegove pobjede. Uviek misli na svoju otačinu Albaniju i dragu mu njenu prijestolnicu Kroju i na svoju jadnu braću, što su u tamnici poginula, pak žedja za osvetom. U to mu stiže glas, da mu je umro otac Ivan Kastriota, a Murat mjesto da njemu predlaže upravu nad Albanijom i Krojom, povjerava Sabelj paši, da prisvoji turskom carstvu Kastriotovu prijestolnicu. „Kad to začu Škender paša — Od ljutine sav se stresa — Za mač svoj se britki maša, — pak se diže put nebesa — Vičuć: bio medj prokletim, — ako sad se ne osvetim.“

Car Murat se spremi, da zavojni na junaci Sibinjanina Janka. Dobro znade, da nema ni govora o pobjedi bez Škenderbega, zato njemu namjenjuje najtežu zadaću u tom ratu. Škenderbeg dobro dolazi ta prilika, da pomogne kršćanskoj vojsci Sibinjaninovoj i da poslije poraza Turaka osvoji Albaniju i Kroj, kao očeve nasljedstvo. On predlaže Muratu ratnu osnovu. „Car sve voljno odobrava, — Škender misli pak u sebi — Dá! sad sam ti dika, slava, — Kad je velja nužda tebi, — Bit će vrstan za Vezira, — a nedaš mi mog Epira. — Žar mu planu sad sred lica, — I ko da ču bratskog glasa: ako budeš izdajica, — Nedostao duši spasa; — Jure misli viek na svoju — Albaniju i grad Kroj. — Još poljubi u skut Cara, — pa sa zemlje gor se digne; — Ode da se za boj stara — i da cilj svoj pre dostigne — Šapčuć: bio medj prokletim, — ako sad se ne osvetim.“

U III. dijelu opisuje se dolazak Škenderbegov u šator Sibinjaninov, gdje mu odaje, da će iznevjeriti Murata i kako neka rasporeda svoje čete, da iznese pobjedu. Opisuje se sukob vojska, sukob sa Daudpašom, kojemu Škenderbeg nalaže, neka u ime Muretovo izda nalog upravitelju Kroje, da predlaže grad njemu, a onda on toga ubojicu svoje braće predaje smrti.

Poslije turskog poraza krenu Škenderbeg prema Albaniji i Kroji. Zakleo se je, da će oteti od Turčina sve zemlje, kojima je vladao njegov otac. I tu je zakletvu ispunio.

U epilogu opisuje se tuga Albanije nad smrću Škenderbega Kastriote i njeno robovanje pod turskim jarmom uz sestre joj Bugarsku i Bosnu, pak se cijela pjesma završuje apostrofom: „Kad će rujna svitnut zora, — Sunce izmet nad Balkanom? — Kad će usred crne morske, — Mladjak pasti vječnim sanom? — Kad doć drugi Škender Jure, — Na kraj sveta prognat Jure?“

Okrugić je tu pjesmu nazvao baladom, i ispjевao ju je u duhu balade u širem smislu te riječi, kao što je u istom obliku i smjeru ispjevana i divna pjesma dra. Franje Markovića „Zadnja zdravica“. Sva je prožeta patriotskim žarom i zanosom za junakovanje slavnoga Škenderbega. Nema sumnje, da je Okruglić tu pjesmu zamislio pod dojmom čitanja Kačićevih pjesama. Njegova balada je svoje vrsti amplifikacija

Kačićeve pjesme o Škenderbegu Kastrioti. Okruglić je zgodno obradio povijest toga slavnog junaka u baladskom obliku, bez epske širine u pripovijedanju. Razdjelba pjesme u tri odjelka zamjenjuje tako zvane lirske prelaze u tehniči balade u užem smislu te riječi. Neke neznatne nepravilnosti u jeziku i sroku dale bi se vrlo lako ispraviti, pak bi se ta pjesma i danas lijepo čitala, gdje i onako sve više nestaje balade i romance u preobilju lirskog pjesnikovanja.

* * *

Sasvim je druge vrsti Okruglićeva epske pjesma pod naslovom: „Čvor“. I to je oveća pjesma, nešto oblikom manja od „Drugarica“. Nadjoh ju u originalnom konceptu, napisanu crnilom. Okruglić je pribilježio pod naslovom, da je to slobodan pjesnički original, polag pripovjeti istinite, koja se god. 1736. sluči s Engleskim kraljem Jurjem I. iza smrti njegove supruge Sofije. Milostnica kraljeva pako zvaše se Korelia. Izvadio iz knjige: „das geheimnissvolle Jenseits etc. von Professor Dr Stilling.“

Već po ovoj Okruglićevu bilješci se vidi, da se radi o jednom romantičnom povjesnom dogodaju iz života engleskog kralja Jurja I., što ga je Okruglić slobodno pjesnički obradio, zadržavši temeljne crte misticizma, kojima je taj dogodaj u Stillingovoj knjizi obaviti. — U Okruglićevu pjesmi dolazi mjesto kralja Jurja, bogati vlastelin Juraj, koji je nevjeran svojoj ženi, lijepoj Draginji, koja ga iskreno i požrtvovno ljubi. Juraj provodi grijesnu ljubav sa svojom draganom Ljeposlavom. Žena mu Draginja, prema kojoj je inače nježan, susretljiv i pažljiv, preklinje ga, neka se kani Ljeposlave i neka ne gubi duše. Siromašnu ženu muči još i na smrtnoj joj postelji ljubomora, ali i briga za spas duše muža Jure. Zato ga zaklinje, da se neka kani Ljeposlave i poriče mu, da će još istoga dana ona umrijeti, a on da će od sutra za godinu dana poći u smrti za njom: „Ja će u evo na istinu, a ti sutra na godinu.“

Juraj joj obećaje, da će se kaniti svoje Dragane, i u onaj mah je zaista bio i namjeravao to učiniti, jer je u istinu poštivao svoju ženu Draginja je umrla, a Jure ju iskreno oplakuje i lijepo sahranjuje.

U II. dijelu opisuje se žalovanje Jurino za ženom, koja mu ne silazi s uma. Naročito mu često odjekuju u duši riječi njena proročanstva, da će i on godinu dana poslije njene smrti umrijeti. Kanio se je doduše Ljeposave, ali ga srdce ne-prestance k njoj vuče. I ona sve moguće pokušava, da ga opet sasvim za sebe predobije. To joj doskora i podje za rukom. Njemu još uvihek zvone u duši riječi Draginjine: „Ja će danas na istinu, — a ti sutra na godinu“, ali se ne može oteti ljubavi prema Ljeposavi. Polazi k njoj, a ona ništa ne propušta, da ga opet razveseli i uz sebe priveže.

U III. dijelu opisuju se ljubavni sastanci Jurjeva sa Ljeposavom. Ona ga tješi, da proročanstvo Draginjino ne uzima ozbiljno, i govoriti mu, da se više ne vraća na svijet, tko je jednom sahranjen u grob. Ali Juraj ima nemirne sne i sve kao da sluša riječi: „ja ču eto na istinu, a ti sutra na godinu“. — Neke noći vidje, kako se kraj kreveta u njegovoj spavaćoj sobi diže dim, zatim plamen, i kao da je osjetio mrtvački zadah. Odmah mu je jasno bilo, da je to Draginja, koja ga podsjeća na davno joj obećanje i na vrijeme, kada će i on umrijeti. Uznemiren je, ali ga Lje posava tješi i uvjerava, da je to sve samo maštanje. Ali prikaza Draginjina javlja mu se i drugi i treći put. Posljednji put mu sjenka njena saopće, da će sigurno već za kratko vrijeme umrijeti, ali prije da će naglom smrti umrijeti i Ljeposava. U dokaz, da govoriti istinu zavezala je prikaza čvor na ručniku te je kazala Juri, neka pokuša čvor odriješiti, a ako mu to ne podje za rukom, neka mu to bude dokazom istinitosti njene prikaze i njena pretkazanja, da će on i Ljeposava doskora umrijeti. Zato neka se pokaje i bogu obrati, jer već nije dugo do kraja njegova zemnog života.

Sve to opisuje se u IV., posljednjem dijelu pjesme. Uzalud ga tješi Ljeposava. Uzalud se upire, da odriješi čvor. Najposlije ga ljutit bac u vatru. Vatra buknu silnim plamenom. On htjede da otme ručnik vatri, trče ga iz plamena i baci u sobu; plamen zalivali raskošno odievo Ljeposavino i ona postade njegovom žrtvom. I sada pjesnik završuje pjesmu stihovima: „Pre godina nek isteće — razboli se teško Jure; — A godovni dan kad prodje, a od smrti Draginjine — živit sutra životom prestade, Kajnu dušu Bogu dade“.

Sva ta pjesma čita se kao verzificirana mišićko-romantična novela. Uspjevana je u osmercima, bez sroka. Stihovi su prilično glatki. Ima i u toj pesmi lijepih mjesta, ali je u cijelosti suviše sumorna i hiperromantična, gdjegdje su pojedini prizori suviše razvučeni i prozaični. Može biti bi se u doba, kada je izpjевana bila, a bilo je to g. 1860, dok je Okrugić bio prebendarom u Djakovu, bila rado čitala. U naše doba ne pristaje ni sadržajem ni oblikom, ma da bi ju pojedinci možda i danas rado čitali.

* * *

Početkom godina devedesetih od g. 1892. do 1895. ispjevalo je Okrugić tri oveće epske pjesme povjesnog sadržaja. Razumije se, da je predmet svima trim pjesmama uzeo iz povjesti Slavonije i Srijema. Posljednja od tih pjesama ispjevana je g. 1895. pod naslovom: „**Obrana Dojčin Petra — Varaždinskog bana**“. U njoj ču najprije govoriti, jer mi je poznato, da se je Okrugić dulje vremena za nju pripravljaо te ju je valjda već odavna bio zamislio. Njega je kao rodjena Sri-

jemca uvijek zanimala misao, tko li je to bio taj Dojčin Petar, Varaždinski ban, kojega narodna pjesma, kojoj se je i danas održao stari napjev oko Petrovaradina, opisuje kao neobična veseljaka, pijanicu i razbibrigu. Tražio je po raznim povjesnim vrelima, najposlije je pronašao, da bi to mogao biti neki zapovjednik petrovaradinske tvrdje po imenu Petar Doczi, koji je živio, u II. polovici XV. stoljeća za kralja Matije Korvina. On je po svoj prilici bio rodjak biskupa jegorskog ujedno podpalatina Ugarskog: Urbana Doczi-a de Nagy Luche. Taj isti Urban Doczi sazvao je poslije smrti kralja Matije Korvina († 6. travnja 1490.) u mjesecu svibnju g. 1490 sveopći sabor u Ugarskoj. Narod je po svojem prekrojio Petra Doczi-a u Dojčin Petra, te ga opjevalo kao velikog ženskara i pijanicu. Sadržaj Okrugićeve pjesme je: obrana Petra Dojčina protiv optužbe kralja Matije, koji mu je predbacio bio, što je tolika pijanica i pustopašnik. Petar se brani, kako znade, al ujedno doziva u pamet kralju Matiji, da ni on nije ništa bolji, jer da je nevjeran bio obim svojim ženama, Katarini, kćeri českog kralja Matije Podiedbradskoga, koja je umrla poslije trogodišnjega braka s njime, i vrlo lijepoj drugoj svojoj ženi Beatrici, kćeri kralja Ferdinanda Napuljskoga, s kojom se je Matija Korvinus g. 1476. vjenčao. Uza sve to ljubakao je sa lijepom kćerkom breslavskog načelnika, koja mu je rodila nezakonitog sina Ivana, kasnije imenovanog hrvatsko-slavonskim banom. Kralj Matija je uvijek želio, da mu taj sin bude naslijednikom na ugarskom prijestolju.

U svojoj obrani podsjeća Dojčin Petar kralja Matiju na pustopašni život na njegovom budimskom dvoru i na razne grijehе, što ih je u svom kraljevanju počinio te ga moli, neka se i sam popravi: „Izrekoh ti tri istine — Ma me stalo banovine.“

Podatke za svoju pjesmu našao je Okrugić u poznatom djelu Fr. C. Palme: „Notilia rerum Smagaricarum“ i u Heinérovim: „Vetera monumenta llavorum Meridionalium.“ Sve osobe u pjesmi uzete su iz povjesti, pak baš zato je ta pjesma zanimljiva, jer tu susrećemo sama više manje poznata historijska lica iz doba Matije Korvina: Miju Szilagyja — nazvana u narodu: Svištevićem, Garu-Gorjanskoga, Nikolu Ujlaka Iločkoga, Ivana Vitežića, kojega je g. 1472. dao kralj Matija baciti u Višogradsku tamnicu, ma da je to bio u ono doba najslavniji muž u Ugarskoj, tako te su se svi velikaši za nj' zauzeli, dok ga kralj nije oslobođio tamnice i t. d.

Vrlo su zanimljive povjesne bilješke Okrugićeve, kojima tumači pojedina mjesta u pjesmi.

Pjesma nosi kao motto poznate stihove narodne pjesme: „Vino piye Dojčin Petar — Varaždinski ban, — popio je tri sta dukat sve za jedan dan, — I još k tomu vрана konja zlatan buzdovan; — Karao ga kralj Matija zemlje go-

spodar.“ . . . „Al besjedi Dojčin Petar, varadinski ban, — Ne karaj me kralj Matija, zemlji gospodar, — Da si bio ti u krčmi, gdje sam pio ja, — i ljubio krčmaricu, koju no sam ja — popio bi ravnu Peštu i sav Budim grad“ . . .

Pjesma je ispjevana u trohejskim osmercima sa srokovima, i stihovi se dosta glatko čitaju. Ima ih u svemu 828.

G. 1895. poslao je Okrugić rukopis te pjesme uredniku sarajevske „Nade“, ali mu uredništvo odgovara pismom od 19 kolovoza iste godine, da i ako je urednik K. H. „procitav s velikom nasladom krasnu spjev u odbranu Dojčin Petra, slavnog Varadinskog bana,“ i ako bi ga rado štampati, da ipak ne može učiniti radi izvjesnih obzira prema Muhamedancima i t. d. Dakako, ti su razlozi vrijedili možda u ono vrijeme, ma da u pjesmi nema upravo ništa, o što bi se mogao itko, tko tu pjesmu s razumijevanjem čita, spotaknuti. Kako je g. 1906. pokrenut u Petrovaradinu list „Fruškogorac“, kojemu sam bio glavnim saradnikom, odštampana je u njemu malo ne sva pjesma tj. 662. stiha, a da je list i dalje izlazio, bili bi štampali i ostalih 167. stihova. Rukopis je dobro sačuvan i čitljiv, te se pjesma može svaki čas bez zapreke dati u štampu. Svakako bi lijepo pristajala u eventualnom izdanju izabranih Okrugićevih lirskeh i epskih pjesama.

* * *

G. 1893. ispjевao je Okrugić vrlo lijepu oveću epsku pjesmu od 756 stihova u počast junaciće franjevca, Sokola Luke Ibršimovića. Te naime godine izdali su franjevački bogoslovci prigodom otkrića Ibršimovićeva spomenika u Požegi almanak u počast slavnom junaku, čijom slavom u narodu odjekivaše sedamnaesto stoljeće hrvatske povijesti. Taj almanak je štampan u „Dioničkoj tiskari“ u Zagrebu g. 1893. Od raznih pjesničkih i proznih sastavaka u njemu, najveća je po objamu i najodličnija po sadržaju: Okrugićeva epsko-lirska pjesma „Slavoniji i Sokolu njenom“ na str.: 16—23. velikoga kvart formata.

Okrugić je svoju pjesmu u počast Luki Ibršimoviću razdijelio u tri dijela, tj. u lirske uvode, u kom saziva vilu, da mu bude na pomoći, te u velikim potezima kao u neke vrsti ouverturi riše elegicko raspoloženje na vidiku ondašnje Slavonije i Srijema, gdje će se razvijati junački dogodjaji, što stoje u svezi sa robovanjem tih krajeva pod turskim jarmom i sa junakovanjem fra. Luke Sokola. Uza svu zastarjelost kompozicije cijela se pjesma lijepo čita od početka do kraja. To je tlo, na kom se Okrugić suvereno kreće, to je njegov pravi pjesnički elemenat: povjest njegove Slavonije i slavonskih proslavljenih junaka. Njemu su oni poznati, kao da je s njima u isto vrijeme živio, on na njih nikada

ne zaboravlja, uvijek su mu na pameti, kao da su rodjena braća. Prvi i drugi dio ispjevan je u dvanaestercu sa srokovima. Po lakim i glatkim stihovima vidi se, da mu je ta pjesma iz srca potekla.

U I. dijelu samog epa razvija u velikim potezima sliku povjesti Slavonije i Srijema pod turskim gospodovanjem. Živo opisuje patnju kršćana i junakovanje pojedinih slavonskih junaka i junakinja. Svi su oni u toj slici utkni: Ilinić Ivo, Vid Kovačević, Ilić Franjo, Senčević Luka, braća Marko i Mato Lapljanović, Delimanović, Naljević, Slavetić, Kolaković Franjo, Gjuro Matić, Šarić Franjo, Ilić Stanko, — junakinje Delimanić Kata, i Margetić Mara, i kako li se sve ne zovu. Tu je točno naslikana topografija Slavonije i Srijema i s nekoliko riječi dotaknuta povjest slave i pada pojedinih slavonskih gradova. Tu su spomenuti razni turski paše, što su Slavonijom paševali. Istaknute su zasluge franjevaca za krst časni i i slobodu zlatnu Taj I. historijsko epski dio završuje se žalovanjem na ondašnje centralno vojskovodstvo, što nije na pomoći bilo hrvatskim junacima i junačkim banovima Petru i Tomi Erdediju, Draškoviću Ivanu, Jurju Lenkoviću i Nikoli Zrinskomu, da očiste Slavoniju od Turaka.

II., veći dio pjesme ispjevan je lakim ali krepkim osmercima u srokovima. Posvećen je sav proslavi fra Luke Ibršimoviću. Prikazuje se njegov život i njegovo junakovanje. U tu povjest utkane su slike iz povjesti Lukinih junačkih savremenika, što su na raznim stranama Slavonije vojevali protiv Turaka. Medju inim spominju se Adam Zrinski, Petar Antolić i kapetan Tomašić. Spominje se kratka povjest ondašnjih dogodjaja oko pojedinih slavonskih mjesta. Opširnije se prikazuje slika povjesti grada Požege pod raznim dobrodošnim i okrutnim turskim pašama, što su u Požegi paševali. Živim bojama slika se junačka pobjeda fra Luke na brdu Sokolovcu, te se cijela pjesma završuje lirske zanosne stihovima u proslavu dvjestogodišnjice fra Lukine. Ovaj lirički završetak ne pristaje pravo u kompoziciju pjesme, ali to je već bio takov nemir Okrugićev.

Okrugić je dakako poznavao sve, što je zabilježila povjest o junakovaju Ibršimovićevu, a bilo mu je poznato i što narodna pjesma i narodna predaja o njemu pjeva i pripovijeda. Na čelo pjesmi metnuo je kao motto poznate Relkovićeve stihove: „Slavonijo zemljo plemenita, — Ala si mi krasna uzorita!“, i stihoše narodne pjesme: „Mudro zbori Ibršim Sokole, — Sokole je momče na oružju.

Ta epsko-lirska Okrugićeva pjesma je svoje vrsti ustihovana povjest jednog velikog razdoblja povjesti Srijema i Slavonije, razdoblja robovanja tih krajeva pod turskim jarmom. Okrugić je lijepo znao svu tu povjest oviti oko junačine

Ibrišimovića, i u tom je uz njenu prigodničku vrijednost njena umjetnička i pjesnička vrijednost. Šteta, što je radi nevelikog broja primjeraka almanaka, u kom je štampana, širim krugovima jedva i po naslovu poznata.

* * *

Našao sam u rukopisu olovkom napisanu *šaljivu epsku pjesmu bez naslova*. Tu se u trideset i dvije lijepo srokovane kitice od šest stihova pripovijeda šaljivo i duhovito, kako neki brica iz Iriga sa još nekoliko svojih zatucanih prijatelja hoće noćju da iskopa nekakovo tobože u iriškom groblju zakopano blago. pak kako je uplašen nekom krikom i svjetlucanjem iz groba, nastalim uslijed noćnih fosforescencija trulih kosti, pobegao zajedno sa svojim družtvom natrag u Irig. To je prilično lijepo uspjela satira narodnog praznovjerja. Okrugić je i svoj dramski proizvod: „*Grabancijaša*“ napisao kao svoje vrsti satiru u većem stilu, u kojoj prikazuje razne praznovjerne narodne običaje.

Pjesma bez naslova, o kojoj ovdje govorim, po svoj prilici nije nigdje štampana, a ne bi bila na odmet ni danas, te bi se mogla štampati u kojem kolendaru za puk.

Osobito je lijepo uspio prikaz scenerije noći i položaja Iriga i okolice na mjesecini. I stihovi i srokovci su lijepi i glatki.

* * *

A sada da završim ovaj prikaz Okrugićeve epske poezije s njegovim po objamu najvećim eposom pod naslovom: „*Sveti Ivan Kapistran*, pobjeditelj Turaka kod Biograda godine 1456.“ — Okrugić ga je nazvao „pučkim epom“, a ispjевao ga je u razdoblju od g. 1885—1892. Štampan je u štampariji dra. Pavlovića i Jovića g. 1892. u Novom Sadu na 165 strana običnog octav formata. Razdijeljen je taj ep u 17. pjevanja, ali XVII.to pjevanje je dodano samo kao prigodni dodatak, u kojem je opjevana proslava petstoljetnice Sv. Ivana Kapistrana u gradu Iluku na dne 23. listopada 1885. Dakako, taj dodatak, u kom je ta svečanost opisana svim potankostima, zajedno sa napitnicima i govorima u počast biskupu Strossmayeru, koji je učestvovao kod te svečanosti u Iluku, ne spada u organizam same epske pjesme. Žaliboze Okrugić se nije dao nagovoriti, da tu pjesmu dade bez toga dodatka štampati. Da je na to bio pristao, bila bi sama epska pjesma štampana medju izdanjima društva sv. Jeronima. Ovako ju je Okrugić dao štampati, čini mi se, u 2000 primjeraka, u vlastitoj nakladi. Prodano je za njegova života tekar nekoliko primjeraka. Poslije je sva naklada predana na daljnju rasprodaju uz jeftiniju cijenu Dioničkoj tiskari u Zagrebu. Koliko je meni poznato, nije još ni danas raspačana. Društvo sv. Jeronima moglo bi i danas štampati taj Okrugićev ep medju

svojim izdanjima, izostavivši XVII. pjevanje. Moglo bi se i ostaviti i XVI. pjevanje, koje je očevidno naknadno ispjевano te ne spada u prvobitnu kompoziciju epa. Još uvijek vrijeti o tom epu ono, što je Okrugić pisao naš proslavljeni pjesnik i estetičar dr. Franjo Marković, kada mu je Okrugić poslao na ogled jedan dio rukopisa toga svoga epa. Evo njegovih riječi: „Sad o Ivanu Kapistranu. S njim nipošto u peć, nego u svijet! Sve je prikazano živo i krepko, osobito je lijepo pjesnički zamišljeno, kako se Sultanu privadja Ivan i onda svjetlo od Marije na nj razliveno kod molitve njegove. To je eminentno pučki umolvor, mora na puk naš, osobito slavonski, jako djelovati, te kano njeki poetički molitvenik puku postati i omiliti . . .“

I doista je tako, kako Marković piše. Okrugić je poslužao umnog našeg estetičara, te je sav njegov ep o sv. Ivanu Kapistranu ispjivan tako, da se u hrvatskom narodu proširi slavljenje toga junačine i sveca, kojega, kako primjećuje Smičiklas, naš narod naziva „svojim svecem“ i kao takova štuje.

Ne mogu se ovdje upuštati u opširnu estetsku analizu toga najvećeg Okrugićevo epa. Spominjem samo, da je u umjetničkom pogledu, po kompoziciji i cjelovitosti epske radnje i karakterizacije, bolje uspio Okrugićev ep „*Posestrimstvo*“. Ali zato grandioznošću zamisli, znamenitošću historijske pozadine i obilnošću pjesnički osvijetlenog historijskog materijala pripada ipak prvo mjesto među Okrugićevim epskim pjesmama njegovu „Ivanu Kapistranu“.

On se je marljivo pripravljivao za taj ep. Sâm spominje kao historijska vrela, kojima se je složio: Smičiklasova djela, knjigu Čede Mijatovića: „Despot Gjuraj Branković“, latinsko djelo Franje C. Palme: „Notitia rerum hungaricarum“, monografiju Zemuna od Ignaca Lopprina i talijansku knjigu „Vita di g. Giovanni da Capistrano“, što ju je g. 1691. napisao Ivan Cataneo. To djelo je dobio tek pošto je već malo ne dopjevao bio svoj ep. Očevidno je, da je pod dojmom toga djela umetnuo naknadno ispjевano XVI. pjevanje, gdje nekim načinom upotpunjuje korekterizaciju sv. Ivana Kapistrana po životopisnim podatcima, nadjenim u tom talijanskom djelu. U tom XVI. pjevanju, koje nekud usiljeno privezano arhitektoriči prvobitno zamišljene kompozicije epa, opisana su i neka u talijanskoj s pomenutoj knjizi zabilježena čudesa Kapistranova.

Očito je, da je Okrugićev zanos za Kapistrana rasio tim više, čim je njegova bujna mašta više se udubljivala u znamenitost njegove ličnosti i svetaštvu njegova života, pak je s ushitom pročitao Catoneovu knjigu i prema njoj ispjевao naknadno XVI. pjevanje.

Okrugić u prozom napisanom pripomenku na kraju svoga epa izlaže, kako je došao na

misao, da ispjeva ep u slavu sv. Ivanu Kapistranu. On tu ne veli, ali je sasvim jasno, da je on kao rodjeni Srijemac, koji se je ponosio svojim srijemskim porijeklom, već i zato se zagrijao baš za sv. Ivu Kapistranu, što je taj svetac, inače rodom Talijan živio neko vrijeme i umro na srijemskom tlu, u franjevačkom samostanu u lloku, gdje je i danas sačuvana čelijica, u kojoj je umro, a koja je sada pretvorena u kapelu sa slikam na stijeni, na kojoj se prikazuje umiranje toga svetitelja.

Spominjem još i to, da je i biskup Strossmayer bio osobitim poštivačem sv. Ive Kapistrana. On je mnogo o tom nastojao, da se ustanci gdje je sada tijelo Kapistranovo. Dao je pretražiti iločku crkvu, ali nije se ništa našlo. Istom poslije smrti Okruglićeve i Strossmayerove donio je rusinski ungarski list „Zistok“ raspravicu, u kojoj se izlaže, da se tijelo sv. Ive Kapistrana nalazi u jednom potkarpatskom samostanu.

Biskup Strossmayer je sam služio sv. misu o proslavi petstogodišnjice Kapistranove u lloku g. 1885. On je tom prigodom imao da metne na glavu Okruglićevu opatsku mitru, ali dekret, kojim je Okruglić imenovan na predlog Strossmayerov opatom sv. Dimitrije, stigao je istom nekoliko dana kasnije. Ali već vijest, da biskup želi u lloku o proslavi Kapistranovo blagosloviti Okruglića kao opata, potaknula je Iliju, da se dade na pjevanje epa u počast sv. Ivi Kapistranu. Ispjevao je u brzo prva tri pjevanja, a kasnije istom ostale.

Biskup Strossmayer čitao je sa zanimanjem Okruglićev ep; ali kao da nije bio s njim u prvi mah osobito zadovoljan. U pismu od 31. 12. 1892, koje nadjoh u Okruglićevu ostavštini, piše nezaboravni biskup medju inim: „Hvala također na sv. Ivanu Kapistranu. Vaš sv. Ivan Kapistran djelo je lijepo i učeno, svake časti i hvale vrijedno; ali mi dopustite riječ, da nije djelo pučko, to jest: da će se jedva ustaliti u duši i srcu i u usti našega naroda. To bi samo tada bilo, kad bi Kačić iz groba ustao i svojim načinom sv. Ivana Kapistrana opjevao... „Pošaljite mi, molim, 50 ex. toga dijelca.“

Okruglićev ep nije ispjevan onako priprostim načinom, radi kakova je Kačić omilio najširim slojevima našega naroda, ali nema sumnje, da bi ti najširi narodni slojevi rado čitali Kapistrana i u onom obliku, kako ga je Okruglić ispjevao, da ga društvo sv. Jeronima, makar donekle skraćenog među svojim knjigama izda i u narod uz jeftinu cijenu razpača.

Okrugliću je pošlo za rukom, te je njegov ep dospio i na ruke pape Lava XIII., te je uvršten u papinsku biblioteku. U pismu od 11.III. 1893. piše mu o tome medju inim biskup Strossmayer vlastoručno slijedeće: „Čast je i poštenje

ne samo za vas, nego i za cijelu biskupiju, što je sveti otac papa Vašega Kapistrana tako dragovoljno primio. Veselje je to ne samo Vami, nego i Nami svima. Listovi, koji o tom rade, proglašiti će se u Glasniku . . .“

Okruglićev ep živo i zanosno prikazuje u prvih petnaest pjevanja vojevanje četa Sibinjanina Janka i Ive Kapistrana na Dunavu pred Biogradom i u samom Biogradu, te konačnu pobjedu nad turskim četama, koje je predvodio sâm sultan Muhamed g. 1456. Živim bojama opisuju se priprave sultanova na rat poslije pada Carigrada. Prikazuju se razni prizori u taboru turskih i kršćanskih četa, a pojedine bitke, navele i obrane tako su živo i dramatski prikazane, kao da se pred našim očima odigravaju. Pjesnik je upotrijebio i narativnu i prikazivačku metodu i da izbjegne monotoniji, mijenjao je često u istom pjevanju razne vrsti i kombinacije metra: deseterac, narodni i umjetni, dvanaesterac i laki osmerac. Cijele stranice izpunjene su u jedan stih sastavljenim dvim osmercima, da se uštedi prostor, inače bi pjesma još duljom izašla.

Neke su partie ispjevane u stihovima sa srokom, a neke bez sroka u prostonarodnom trohejskom desetercu.

Neki opisi bitaka obiluju obiljem sinonimnih izraza za razne geste i situacije vojevanja. Nekoji opisi i prikazi raznih navalja i sukoba čine utisak opetovanja i ponavljanja te kvare dojam. U eventualnoj priredbi za najšire narodne slojeve dala bi se takova mjesta izostaviti, suziti i kondenzirati, a da se ništa ne umeće.

Pjesnik je svoj ep ispjevao tako, da se doista svi poglaviti dogodjaji, što se u epu prikazuju i opisuju, kreću oko sv. Ive Kapistrana, kao oko glavnog lica ili barem stoje u svezi s njime. On je duša sve epske radnje, on je pokretač epskog tkiva dogodjaja. Pjesnik ga opisuje kao asketu i bogomoljca. Možda bi bilo manje monotonije u epu, da nije to bogomoljstvo i askezu suviše ist'cao. Ovaki prizori Kapistranovih propovjedi i poticanja na kajanje čine utisak prejakog nametanja tendencije, monotonije i ponavljanja, što kvari umjetnički i pjesnički dojam.

Sibinjanu Janku dano je dolično mjesto u perspektivnom rasporedu isticanja i diferenciranju raznih lica u epu. Vrlo je lijepo istaknuta crta pobraničke veze između toga junacića i Kapistrana. Lijepo je prikazano njegovo bolovanje i smrt u naručju Kapistranovu. Isto je tako vrlo lijepo opisano životovanje Kapistranovo poslije Sibinjaninove smrti, njegovo bolovanje, njegovo padanje u zanos u molitvi pred oltarom, zbrinutost njegovih franjevačkih drugova za njega, njihova ljubav i odanost prema njemu. Dirljivo su opisani Kapistranovi posljednji časovi, njegova smrt i njegov sjajni ukop u lloku.

Pojedina mjesta u epu upravo su sjajno ispalila. Osobito je krasan baladski prikaz straha

Sultanova, kojemu se privid a, da pred njega izlazi Kapistran. Taj prikaz je svoje vrsti vrlo uspjela balada, koja i sama po sebi, istrgnuta iz sklopa epa, ostavlja dubok utisak te bi se mogla u svakoj antologiji kao dobro uspjela balada stampati, poput nekih Mickijevićevih sličnih baladskih umetaka u Konradu Valenrodu.

Vrlo su lijepa pojedina lirska mjesta na početcima pojedinih odjelka i pjevanja, naročito zanosni lirske početci u XII. i XIII. pjevanju, gdje se opisuju krasote položaja gradova Iloka i Zemuna, oko kojih se je odigrao veliki dio znamenitih povjesnih dogodjaja u vrijeme vojevanja Turaka po Srijemu i Slavoniji.

Razumije se, da Okrugić nije propustio prilike, te je otkao u tkivo svoga epa omiljene svoje slavonske junake, dakako u prvom redu knezove iločke. U njegovom epu utkane su mnoge znamenite ličnosti iz vremena Kapistranova, a sve ono vrijeme prikazano je vjerno. Historijski i topografski podatci plod su temeljne studije i dobrog poznavanja savremenih vrela. To pokazuju na kraju dodane bilješke. Okrugić je stojao u potrazi za vrelima za svog Kapistrana u prepisci sa čuvenim franjevcem, učenim Fermedžinom. Od njega je primio prijepis posljednjega Kapistranova pisma, što ga je dva dana prije smrti svoje pisao Kapistran na latinskom jeziku nekim franjevačkim redovnicima, kojima naredjuje, što imadu učiniti s nekim knjigama.

Od dra. Angelka Voršaka dobio je Okrugić sliku Kapistranovu, koja je snimljena sa jedne miniaturslike na pergameni iz jednog latinskog molitvenika, koji da je bio vlasništvo franceskog kralja Ljudevita XIV., koji je kraljevao od god 1643.—1675. Okrugić je dao tu sliku prirediti za svoju knjigu te je reprodukcija lijepo ispašta.

Kako sam već spomenuo, šestnaesto pjevanje očevidno je naknadno ispjevano pod dojmom Cataneve talijanske knjige o životu i čudesima sv. Ivana Kapistrana Ep bi bio u umjetničkom pogledu bolji bez toga pjevanja. Ali je očevidno, da je Okrugiću bilo upravo do toga, da što živje i opširnije prikaže upravo svetačtvoto Kapistranovo, kako bi se širi narodni slojevi tim žarče za nj zagrijali te njegovu uspomenu uvijek svježom održavalii.

Što se tiče sedamnaestog pjevanja, što je epu pridodano pod posebnim naslovom: „Slavljlu petstoljetne uspomene“, ako i u njem ima i lijepih mesta, taj dodatak nije više savremen, pak nije ni nužde o njem posebice govoriti. Okrugić je ispjevao vrlo mnogo prigodnih pjesama u počast biskupu Strossmayeru, te bi bez ove prigodne pjesme njegov ep o Kapistranu sigurno uvijek u širokim narodnim slojevima rado čitan bio. I taj njegov ep dokazuje njegov lijepi pjesnički dar, naročito za epsko pjesnikovanje. Danas dakako zlo prolaze oveći historijski epski jesmotvorci i najveće pjesničke vrijednosti, pak i

oni, koji se u literarnim historijama slave kao klasična remek djela, takov je već duh vremena. Ali zato nije na odmet Okrugićev ep ni danas u našoj književnosti, gdje se jedva još tko usmjerjuje dati na pjevanje epskih pjesama tolikog objama.

V.

Time mislim, da sam, koliko mi je moguće bilo, sastavio vjeran prikaz Okrugićeva lirske i epske pjesnikovanja. Pokušao sam prikazati jednak vjerno i objektivno njegove prve lirske i epske pjesničke pokušaje sa svima nijihovim početničkim nedostatcima, kao i kasnije njegove lirske i epske pjesmotvore, od kojih su nekoje još i danas od umjetničke i pjesničke vrijednosti. Nastojao sam, da ne budem reopširan, a ipak da upriličim svoju radnju tako, da bude vjerno prikazan razvitak i usavršavanje Okrugićeva pjesničkog individualiteta. Upotrebio sam istu metodu u prikazu lirske i epske Okrugićeva pjesničtva. Partije u kojima prikazujem prve njegove lirske i epske pjesničke pokušaje, pisane su dakako više za niže krugove, koje će zanimati ti pokušaji već radi karakteristike onoga vremena i nekih pravopisnih i jezičnih osobina u razvoju našega književnog jezika.

Moja radnja napisana je prema rukopisnoj gradji, nadjenoj u Okružičevoj ostavštini. Mnogo toga nisam dakako mogao radi raznih obzira iznijeti ni upotrijebiti, ali sva ta rukopisna gradja nalazi se dobro čuvana kod mene, dok ju ne predam kojemu od naših društava, da ju pohrani kao književnu ostavštinu jednoga od najsvestranijih naših književnika iz ilirskoga doba sve do najnovijeg vremena.

Nadam se, da će po ovom mom prikazu lirske i epske pjesama Okrugićevih moći svako lako stvoriti sebi sud o Okrugiću kao lirskom i epskom pjesniku, ma da sam se morao štediti s citacijama pojedinih mesta iz njegovih pjesama.

Mislim, da se već iz ovoga prikaza može lako razabrati, da je Okrugić više uspio kao epski pjesnik, nego li kao liričar i ako je ispjevao malo ne do hiljadu lirske pjesme. Obilan je i njegov epski pjesnički rad, ali brojno zastaje za njegovim lirske pjesmama, dok se u umjetničkom i pjesničkom pogledu Okrugićovo epsko pjesnikovanje visoko izdiže nad njegovim liričarstvom.

U razdoblju od g. 1844.—1897. ispjevao je Okrugić doista mnogo i lirske i epske pjesme, pa ipak za čudo on je više popularan kao dramski pisac, nego kao lirski i epski pjesnik, ma da je njegovo epsko pjesnikovanje neosporno, a mnogo veće književničke vrijednosti nego njegovi dramski proizvodi.

O tim dramskim Okrugićevim proizvodima spremam posebnu studiju, koja će u svoje vri-

jeme drugdje biti štampana Ali i bez dramskoga rada spada Okrugić medju naše najplodnije i najmarljivije pjesnike i pisce. Žalibože nisu naše prilike takove, te bi bilo izgleda, da bi se u doglednom vremenu moglo misliti makar i na izdanie izabranih Okruglićevih lirske i epskih pjesama. Ali ne treba ni to smetnuti s uma. Mladjem naraštaju vrlo su malo poznate Okruglićeve pjesme, a ipak se ne možemo baš potužiti na preobilje pjesničkih proizvoda od ilirskog našeg književnog razdoblja amo, o kojima bi trebalo voditi računa u našem prosvjetnom nastojanju. Dotle, dok možebiti dođe do izdanja izabranih lirske i epskih Okruglićevih pjesama, ne će možda biti na odmet ni ova moja radnja o Okrugliću i njegovom lirskom i epskom pjesničkom radu. Njoj je onako glavna svrha, da se osvježi uspomena na tog našeg písca i rodoljuba, koji je doista zaslužio, da se njegovo ime i njegov književni rad ne preda tmini zaboravi.

Možda će ova moja skromna radnja biti

mnogima poticajem, da potraže naročito epske Okruglićeve pjesme u starim našim beletrističkim listovima, te da ih pročitaju. Uvjeren sam, da se neće pokajati, te da će neke od tih pjesama pročitati s nasladom i uživanjem, što ju može podati samo prava, neusiljena, zdrava poezija, izlivena iz idealizmom prosjane duše i žarkim patriotskim zanosom progrijana srca. Nestaje žalibože sve više smisla za idealističko i patriotičko pjesnikovanje, naš tobože suviše trijezni duh vremena traži druge pjesničke porive i poticaje te se sve više gubi u hladnoj magluštini materialističkog i racionalističkog shvatanja svijeta i svrhe života. Ali će proći i to časovito zastranjivanje, a duša i srce čovjekovo tražiti će opet i opet, i uvijek, neiscrpno vrelo idealne poezije.

I o Okrugliću se može reći: non omnis mortuus est.

Novi Sad krajem godine 1908.

Jovan Hranilović.

Andro Murat.

Prilog člancima „Sabirači Matičnih hrvatskih narodnih pjesama“.

Napisao dr. *Nikola Andrić.*

Krasna zbirka, koja se diže u redove najljepših naših narodnih zbornika! U svemu 69 junačkih i većih ženskih pričalica, 32 poskočnice i 48 zdravica.

Sve su pjesme s otoka Šipana, a većinu je sabirač zapisao od svoje majke Kate Murat, rođene sestre današnjega spljetskoga biskupa Vinka Palunka. I ostale junačke pjesme gotovo su sve zapisane od ženā (osim dvije, koje potječu od Pavla Murata Andrićina) i to: od Kate Šišević, Mare i Mandi Dobud i Nike Stjepović. Ali je devet desetina pjesama od Kate Murat. Sve zdravice zapisane su od spomenutoga Pavla Murata. Dakle: u neku ruku porodična zbirka Muratova.

Gotovo nema pjesme u ovom zborniku, koja ne bi u sebi krila kakvu dragocjenost, a „Smrt Baja Pivljanina“ i „Kumovanje bugarskoga kralja“ upravo su grandiozne. O ženidbi kralja budimskoga ima deset sjajnih pjesama, od kojih devet potječe od Kate Murat. Raznolikih „Ženidaba“ ima najviše, od kojih ističem: Ženidbu Maksima Crnojevića, Asan-age Čengića (slična Glavićevoj s istoga otoka), pa Iva Senjanina, Slovinskoga bana, pa kralja, Kraljevića Marka, bega Ljubovića (tri!), Ilije Smiljanica i Alije Filipovića. Ove su pjesme najsjajniji dokaz, kako su kod nas od ženskih pjesama postajale junačke muške.

Značajno je u ovom zborniku, da je pojedine pjesme od iste kazivačice Kate najprije zapisao u istom tipu oko god. 1870. brat Palunko, a onda

oko god. 1884. sin Andro. Pa što se vidi? Oko god. 1870. pjevala je Kate gotovo sve pjesme čistim čakavskim narječjem, a podrug decenija kasnije — štokavskim. Pri tome otpada sumnja, da bi Andro Murat svoje pjesme dotjerivao na štokavsku, jer je on bio pouzdan sabirač kao i ujak njegov Palunko, a ono, što je u materinom stihu nalazio čakavskih ostataka, to je čakavski i zapisao. Pored toga su pogdjekoje pjesme Katine za to doba nešto opale i isušile se u svojoj pjesničkoj snazi kao što su i okračale, pa je ovaj fenomen sâm po sebi od velikoga interesa. U tome je najznačajnija ona pjesma, koja će biti štampana pod natpisom „Mač Pavlov“ u starijoj Palunkovoj verziji. U njoj se obraduje prastara tema, po kojoj gjuvegijin mač ubija nevjeste (redovno ih je devet), vodeći ih svome dvoru. Nevjestin se vijenac na putu zadjene za jelu (kitu javorovu ili raketovu), a ona udari u zapomaganje, da je tko od roda „odijeli“ od grane. Mladoženja skoči, trgovši sablju, ali ne pogodi granu već djevojku. Nato mati prokune sina i njegov kobni mač, što ubija baš svaku nevjestu.

Ta pjesma počinje kod Palunka s čakavskim stihovima:

Po poju konji igraju,
Er se na largo spravljaju —
Po l'jepi Ane nevjeste.

A kod Murata:

Po polju konji igraju,
Er se daleko spravljaju itd.

Palunkova pjesma ima 57 stihova, a Muratova 45. Oplasnila je dakle za 12 stihova, koji su opali na račun pjesničke svježine kazivačice Kate. Kako mladoženja *nehotice* ubija vjerenicu, to obično jadi-kuje, kad vidi, što mu je prokleti mač i opet uradio, pa u Palunkovoj verziji kliče svatovima:

Prestan'te, bubenji srebrni!
Ne svir'te, surle srebrne!
Ne igraj, kolo, okolo!
Umre nam mlada nevjesta.

Ova četiri stiha okračala su u Muratovom zapisu na dva dosta suha stiha:

Prestan'te, bubenji, svirala!
Umre nam mlada nevjesta!

Tako je u mnogom čemu. Čakavskog dativa ženske lične zamjenice: „jom“ (mjesto „joj“) nema u Muratovoj pjesmi ni jednog, dok se u Palunkovoj nalaze tri. Acc. plurala „hi“ (vidje hi majka Pavlova) sačuvan je i u novijoj verziji kao i staroj. Napokon je melodija prastarog metruma osmeračkog u prvoj verziji gotovo nepomućena (—oo—o—oo), dok je u novijoj koješta pokvareno. Ima jedan šesterac, četiri sedmerca, a isto toliko i deveteraca. Ni red riječi nije onako prirođan kao u prvoj verziji. — Isto se razabira i u pjesmi (II., br. 11.), kako je Pavlova ljuba okumila cara.

Ljepota pojedinih pjesama ovoga sabirača izbit će reljefno pred našim očima, ako ih upoređimo s najboljim pjesmama Vuka Karadžića. Komparaciji se upravo nameću nekolike pjesme, koje obraduju iste motive. Tako u pjesmi „Nevjesta Miloša čobanina“ (br. 9.) nalazim isti motiv, koji u Vukovoj „Diobi Jakšića“, a u pjesmi „Jakšić Stjepan oslobođa sestruru od Arapina“ (br. 15.) Vukovu „Jakšićevi dvori poharani“. Tako se i u „Vojevanju u Papuč-planini“ (br. 5.) nalazi historijska uspomena na Gjurjevu Jerinu i obrada istoga motiva.

Vukova pjesma o poharanim dvorima iznosi 169 stihova, a Muratova 351, pa je ne samo dužnom nego i plastičnošću i unutrašnjom punoćom jača od Vukove. Već sâm početak Vukove pjesme pokazuje neki nedostatak prema Muratovoj. Tamo dolazi Jakšićima „sitna knjiga“, koja im javlja, da su im dvori poharani, stara majka konjma pregažena, sestra odvedena, a blago odnešeno. Kod Murata je sve to dramatičnije prikazano, jer vidimo crnog Arapina upravo na djelu. On je sakupio vojsku i došao u ravno Zagorje, koje porobi kao i dvore Jakšićeve. On im potoči vino i rakiju, odvede ovce i volove, pokupi pšenicu, ocu oguli sijedu bradu, majku baci pod konja, ognjem opali dvore, a sestru Jelicu odvede sa sobom. Kad je Arapin došao u goru, tu je s robljem počinuo i počeo ispijati vino, kojim ga je služila Jakšićeva sestra. Kad su se Turci izopili i pozaspali, stade se Jelica obazirati, ne bi li koga vidjela u gori. I ugleda mladog čobanina, kojega stade dozivati svilenom maramom. On dotrči, a ona ga zapita, da li bi odnio listak knjige

male u Budim njenoj braći Mitru i Stjepanu. Čobanin bi rado otisao, ali veli, da ih ne poznaje. Sad mu ona stade opisivati braću. Stjepanu je čelo „korodom nasječeno“, a Mitra će još lakše poznati:

Kratko momče, ma je ogunasto,
Crna brka, lišća rumenoga,
Žut mu perčin b'jeli vrat pokrio.

Kad mu ih je ovako krasno očrtala, onda otpara rukav od košulje, iz obraza utoči krvi i *na rukavu* nakiti braći knjigu, javljajući im porodičnu nesreću i stavljajući im na dušu, da nju spase. Jelica bi čobaninu dala „para“ i „dinara“ na put, ali jedna nema ništa, pa neka se probije do Budima, kako zna, a tamo će ga već njena braća darovati. Čobanin za to i ne haje, nego poleti u Budim. Kad je došao pred Stjepana, lijepo mu se pokloni i zagleda se u nj valja da nadje onu biljegu na čelu. Stjepan ga pita, što se toliko zagledao, a čobanin ga zamoli, da mu rekne, gdje su braća Jakšići, jer nosi za njih knjigu od sestre Jelice. Onda mu se Stjepan kaže i primi knjigu, koju čobanin izvadi iz njedara, a Stjepan ga nadari sa tri cekina :

Na to tebi, mladi čobanine,
Pa ti kúpi na noge opanke,
I napi se u Budimu vina!

Citajući knjigu, stade Stjepan mijenjati „kolur“ (boju) i polijevati je groznim suzama. To vidi budimski kralj, pa ga zapitao, odakle mu dolazi ta žalostiva knjiga? Stjepan od bola nije mogao ni rijeći kazati, nego je kralju samo dodao knjigu (onaj rukav!), po kojoj kralj samo „očima pogleda“, a onda ga uze tješiti. On će braći sagraditi nove dvore ukraj svojih i silnim ih blagom obasuti. Što su im roditelji preminuli, ta nisu ni mogli do vijeka živjeti, a sestra se i tako nije rodila za braću, pa bi se prije ili kasnije udomila polazeći za drugoga. Ali Stjepan ne će duže da ostane u kraljevoj službi, nego zaište devet stotina za devet godina dvorce, pa da braća odu u Zagorje „na opaljevine“ očeve kule, koju će iznova sagraditi i sestru osvetiti. Kralj pokuša još jedared da ih zadrži uz sebe, ali mu to ne polazi za rukom.

I tako Mitar ode u Zagorje da gradi iznova dvore, a Stjepan od duba do duba i od grada do grada, dok se nauči „srnski*“ i arapski“ i ne nadje na nekoj riječi djevojke bijeleći platno, od kojih zamoli vode radi „pošalić-groznice“, koja je „na njemu“. One ga upute na bolji izvor u dvoru Arapinovu, pa neka zakune „morovu“ ljubovcu njenom braćom Jakšićima. Jelica je na „braći srca milostiva“, pa će mu dati piva i jediva, da ga prodje grozница. Stjepan baci robinjama četiri cekina, pa ode sestri. Kad je Jelica čula, da joj on spominje braću, oblije se suzama i uvede neznanog deliju u

*) Na plemensko ime „srnski“ (srpski) naišao sam do danas medju hiljadama narodnih pjesama samo triput i to u uvjek u ovom obliku. U Murata ima još u „Zenidbi cara Stjepana“ stih: „Kad se ženi srnski car Stjepane“.

dvor, časteći ga različnim jedivom. Tu Jelica upozna brata po nasjećenom čelu, i po „rani-prljotini“, što mu ju je sama zadala svijetleći mu „dumlijerom“ još kao djetetu.

Kad Jelica brata ugledala,
B'jel'jem ga je rukam' zagrlila
I meden'jem ustim' celivala;
Rukam' mu se vila oko grla.
Kako zmija oko suha drva.

Oni pokupe blago po dvoru. Stjepan baci dva Arapinova sina kuli niz prozore, da „od vraka ne ostane traga“, a u pjanoj mehani posijeće Arapina i odu u Zagorje napunivši Arapinovim blagom nove dvore Mitrove.

Dakle: prekrasna *junačka* pjesma iz usta divne šipanjske *žene* i seljakinje Kate Murat-Palunkove! Od početka do svršetka pjesme osjeća se čisto herojstvo sa svima podrobnostima junačke skaske. Sve je ispričano na tenani. Početak zahvaćen iz daljega, da prikaz bude što potpuniji i realniji. Svaki pojedini odlomak fabule iznešen je plastički, da ga možeš opipati rukom, a duh, koji se krili nad cijelom pjesmom, diže se i spušta poput ogromnog vala morskoga, dižući čitaoca sa sobom pod oblak i spuštajući ga u dubine, da mu ostavi u duši osjećaj moćnog lelujanja presilne hrvatske narodne poezije.

Kao što je s ovom Muratovom pjesmom u kompariciji s Karadžićevom, tako je i s drugima. Karadžićeva „Gjurgjeva Jerina“ sa svojih 45 stihova nije ništa drugo nego *slabi uvod* u sjajnu i opsežnu pjesmu Muratovu od 720 stihova.

Ono, što Karadžićeva Jerina govori sa svojim unukom Grgurević-Maksom, pa proti njegovom savjetu daje svoju šćercu-miljeniku za Otmanović-cara, to kod Murata govori Jerina sa slugom Marijanom, koji — iza Jerinina udarca — proklinje njenu kćer Margu, da je stambolski car poturči, a dva Jerinina sina oslijepi. To je kod Murata, jer i jest samo uvod u pjesmu, prikazano u 46 *prvih* stihova. A ono, što Karadžićeva pjesma kazuje u *tri* naредna i posljednja stihi:

Kako reče, onako se steče,
Dade čerku za Otmanovića,
I s njom dade zemlju i gradove,

i što bi imalo zapravo sačinjavati *glavni sadržaj pjesme*, to Muratova kazivačica pripovijeda opsežno, prislanjajući uz pjesmu još i porod i vojevanje Zmaj-Ognjenog Vuka, sina oslijepljeloga Grgura. Karadžićeva se pjesma dakle sastoji samo od uvoda i neepskoga résumé-a — u tri stiha — cijele junačke skaske, koja nam je inače poznata koliko iz historije, toliko iz drugih štampanih pjesama (Matčino izdanje I., str. 323. i 578.), a napose iz prekrasne Banovićeve „Sestra oslijepila Stjepana i Grgura Brankovića“ (Hrvatsko Kolo, knj. II., str. 276.) i Gundulićeva „Osmána“ (pjev. VIII.) Cijeli sadržaj krasne Muratove pjesme ne mislimo ovdje podrobno pričati, jer će se i tako štampati u cijelosti. Papuča-planina, o kojoj se u pjesmi govori, jamačno će biti Papuk, gdje je Zmaj-Ognjeni Vuk, zet Sigmunda Frankopana, imao jedno od svojih dobara.

(Svršit će se.)

PROSVJETNI GLASNIK.

Književnost.

Katalinić-Jeretov R., Sa Jadrana. Pjesme (1902.—1908). Zadar, 1908. Vlastita naklada. Pred dobrimi tri leti je „Ljublj. Zvon“ (1905., 630) poročal o Kataliniću in njegovi zbirki pesmi „S moje lire“, ter naglašal, kako blizu si je Katalinić po duhu svoje poezije s slovenskim pesnikom zlasti Jenkom. Isto moremo trdit ob pričnjoći knjige, ki obsegata pesmi, zložene zadnjih 6 let. Vse sama čista lirika, vse sama jasna lirika; to niso megleni izrazi nerazvitih občutij, to so vse samo plodovi določeno očitanega razpoloženja. Kakor da bi bil njegov trgovski poklic pesnika spravil iz brezcilne blodnosti v določene smeri! Pesnik sanja, a sanja na zemlji, ki mu je domovina; o njem se da reči; kar pravi on o svojih „Mornarjih“ (81):

„Plovili su svakim smjerom,
al pred okom 'vječ je stala
mila slika rodnog žala.“

Katalinić se smatra za učenca svojega istrskega zemljaka Kumičića. Kakor ta — jemlje tudi on snovi iz istrskega življenja (str. 74, 75, 79), ter spada z Viktorjem Carom Eminem med prve istrske literate; kot tretji pisatelj, ki obdeluje istrske motive, se jima druži Vladimir Nazor, avtor „Velega Jožeta“, ki ga je za leto 1908. izdala „Matica Slovenska“, sicer rodom Dalmacija.

tinec. V ološčaninu Kataliniću tvorijo trolist Zagreb Reka in Zadar (u Zadru živi sedaj pesnik); drug trolist so mu Starčević, Strosmajer in Preradović (Starčević je rodu „vrnil ime“, po Strosmajerju „Hrvat danas znade, da u svjetlu uma zori i sloboda“, Preradoviću gre hvala za „vedru poeziju pravu“).

Kot pravi pesnik ni (in ne more biti) glasitelj programa one določene politične stranke, a učenec Kumičićev ne more biti brez narodno-političnih pesmi; prim. „Crvenkapi“ (24.): „Evo grudi! Ili živjet u slobodi ili mrijet kano ljudi!“ In drugdje (str. 50) kliče: „Amo (= sem) prava ili evo rusa glava!“ D'Annunziju in njegovi „Nave“ kljikuje v pesmi „Jadrana i njegovim otimačima“ (9) in v pesmi „Sa rive degli Schiavoni“.

Kdor se pri nas zadeva ob narodno-politične pesmi, kaže le, da ne pozna istinitih naših razmer; te so take, da z nujnostjo povzročajo narodno-politična čuvstva in s tem tudi pesmi. Vendar Katalinićeve knjige ni odlikovati predvsem radi takih pesmi; pravi biser so v njej s narveč pesmi, ki so izraz mirnega *razpoloženja*, odsev umirajoče prirode; idilski mir jeseni in zime, večera in noči, ta znači prav posebno sedanje Katalinićevo poezijo (str. 10., 34., 67., 83., 56., 15., 16., 111.). Se je pač možu približala jesen! Smrt piše svoje žrtve mračnega jesenskega dne:

„Ja joj branim zadnjom snagom, da upiše sanke moje,
iznemogle zadnje ptice, što se svakog vihra boje . . .“

Nekdaj so se mu sni jakih kril dvigali nad vrhove in htel skiniti zvezde, solnce, a sedaj je „bez sunca, bez zvijezda u jesenjoj ovoj tami“ Cesta mladosti se mu je skrila, zaman jo išče. Sanja smrti nasproti, ki šele končno probudi človeka iz njegovih sanj, rogaje se njegovim prevaram :

„Ljeta lete, sanci ginu,
a vrijeme se dalje vije,
napokon se probudimo,
a kraj nas se samrt (smrt) smije.“ (16.)

Z razdrtimi jadri se mu vrača ladja s morja, (pesnik obžaluje, zakaj ni umrl, ko je veroval v vse bajke, na krilu moje majke, 103), edina Vera mu kaže proti vrednim nebesom. V netiču se mu javi Bog, zбудi se mu zavest greha, a nadeja se odpuščanja, zakaj „za djecu svaki otac ima srce golubinje“. Sploh ne dvomi o ljubavi ; res je sečer, da

„bol i tuča brode niz pučinu snenu,
da u zoru opet medju ljude prenu“,

res je pa je človek le „šaka praha“ („u prah mora opet pasti prevarena šaka praha“), vendar ljubav in umrla, „vječna ljubav tek samo pod ledom spava.“ Iz vsega tega rezultira — ne olup, ne življenska sila am-pak — složno večerno in jesensko razpoloženje. Po umirajoci prirodi je enkrat zopet zasijalo poletno solnce; sakrat spozabil „stara djeca“, pa se razšetal po polju in iogu, pa pevala pesem milja, p si grlila bele roke in čekala nobne vroče (64). Za oblaki še se krije žarko solnce (112). Katalinićev spominja Stanka Vraza; njegovi so ti somci, kadro zaspali v zelenoj travi“ in čakajo, da se slavuj s pjesmom javi. Kar p Kat liniča loči od Vraza in Jenka, to je — morje. Katalinić je svuda najodličnejši jugoslovenski pesnik morja. „Ah k moru, k moru, k moru!“ kliče pesnik, sin morske obale. To morje ga je zavelo daleč; rezmil se je v črni noći: tako se godi vsakomu, „koji pušta svoje kraje, rodnu grudu, tihо selo.“ Ljubeči sin poje o trpeči materi; ne pozna Katalinića, kdar se čudi, da se i v toj zbirki njegovih pesmi opetuje motiv užaloščene matere (25, 66, 119). Od lirskega razpoloženja do balade je le ena stopnja; in v stini im. Katalinić več ljubkih baladic (kakor jih ima refleksivni lirički Arnold): „Ciliču gusle“ (23), „Sudba“ (42), „Sanjala je djevojčica“ (44), „Krvav mjesec“ (54), zlasti krasna je „Majka udovica“ (25) in pa „Znadeš tužnu priču?“ (40).

Pričujoča zbirka Katalinićeva spada med redke pojava lirske poezije. Kdor ljubi in hvali Jenka, mora ljubiti in hvaliti tudi Katalinića. Slovenskevu srcu je tako blizu. „Nad grobom S. Gregorčića“ je spesnil to — le pesem:

Ugasnu Tvoj luč,
umuknu Tvoja vila,
po trnju ovog svijeta
salomila je krila.
Al Tvoja riječ i dalje
po rodnoj zemlji leti,
jer osta Tvoja pjesma,
što ne će nikad mrijeti.

Književne bilješke.

Miroljub (Ante Evetović). Dvadeset i peta je godina tome, što se mladi pesnik javio u „Nevenu“ s pjesmom: „Veseli se pjesmo moja“. Tadanji urednik srijemskoga „Hrvata“, dr. Večerina, svratio je odmah poslije te pjesme pažnju na Miroljuba i sokolio ga i tako se Miroljub javlja od vremena do vremena, dok se nije 1892. prvi put javio i u „Vijencu“ (br. 22. od 28. svibnja 1892.) krasnom, misaonom i punom čuvstva pjesmom: „Oj pjesnici, zašto ne pjevate?“. Tadanji urednik hvali tom prilikom pjesnički rad Miroljuba, i pozdravlja ga u kolu hrvatskih pjesnika kao plemenitoga bogoduhoga pjesnika, koji više vrijedi od stotine

nedorovitih stihotvoraca. U istom je godištu „Vijenca“ u više navrata (str. 101., 240.) govora o Miroljubu, hvali se njegova pjesma „Molitva“ i čuvstvena balada „Tužna Žetelica“, pojavno se spominje (na str. 304.) i u cijelosti donosi njegova pjesma „Kad se meko spusti veće“. Ne će biti zgorega, ako ovdje iznesemo pjesmu, kojom je „Vijenac“ uveo Miroljuba u kolo odličnih pjesnika naših. Pjesma glasi:

Oj pjesnici, zašto ne pjevate?

Cijela narav, puna vječne tajne,
Božjom rukom krasno okičena.
Cijela narav, puna poezije,
Puna cvjeća, rosom umivena;
Zelen-polje, gora čarna cvate,
Oj pjesnici, zašto ne pjevate?

Rujne ruže raj-mirise šire,
Cvjetnim dolom potočić talasi,
Na uranku tihim gajem struje
Slavuljevi tajnoviti glasi;
Tajne glase vi tumačit znate,
Oj pjesnici, zašto ne pjevate?

Ao cvijete lijepi, divno te je
Božanstvena zamisljala miso,
Vječni stvorac na najmanju biljku
Svemogućnost svoju je zapiso.
Svemogućnost vi proslavit znate,
Oj pjesnici, zašto ne pjevate?

Lijepi svijete, prepun si krasote;
Al' suža i pretežkih jada,
Zdvajali bi pod teretom težkim,
Da nas ljubav ne krije i nada.
Mili druzi, vi to dobro znate,
Oj pjesnici, zašto ne pjevate?

Vaša pjesma, kao bojna trublja
Djedove nam u boj vodila je,
Vasa pjesma, kao melem pravil,
Blažila je bijednog ljudstva vaje;
Svjetske rane i sad sve poznate,
Oj pjesnici, zašto ne pjevate?

Na našemu slavenskomu jugu
Narod često čemer samo piye,
Čemer gorki osladiti znate
Slatkim medom svoje poezije;
Gudalo u ruke uzimajte —
Oj pjesnici, ajde zapjevajte!

Jedva je prošlo po mjeseca od izdanja te pjesme, kad se javi Dinko Sirovica, kako bilježi „Vijenac“ (br. 25. od 18. VI. 1892.), u zadarskom „Narodnom Listu“ (br. 46) odzivajući se Miroljubu ovom pjesmom:

Težko ti je, gdje ne čuješ glasa
Iz dna srca vilinskih sinova,
Težko ti je, gdje no ne ustaju,
Da proslave imena djedova;
Da proslave, što se slavit daje,
Da ustave rodu gorke vaje.

Sve na pjesmu na tom svijetu nutka,
Svuda sijeva divna poezija,
O pa zašto iz dna srca njinog
Da se slatka pjesma ne izvija?
Pjesma diže, oslobadja, krije i štrepri.
Pred njom tiran uzmiče i štrepri.

Miroljube! — divna ti je miso!
Narod pjesmu kô amanet cijeni,
Pjesma narod primiče do svijesti,
Pjesma narod najveć oplemeni...
„Mili druzi, vi to dobro znate,
Oj pjesnici, zašto ne pjevate?“

Nadahnucem božanskim to kličeš. —
Da, pjesma će razvedrit budućnost,

Razdragani njenim slatkim miljem
Svladat ćemo svaku nemogućnost.
Zato pjesmi svud prvenstvo dajmo,
Oj pjesnici, ajde zapjevajmo! — —

Ne bojmo se zaprekā i zalā,
Na muci se poznaju junaci,
Čistom sviješću nek narodnoj zgradi
Svoj kamičak svaki nas dobaci.
Slogu, ljubav sijmo u svom rodu,
Da ogrli što prije slobodu!

Miroljube! — pristajem uza te,
Sve glasove moje mile lire
Hrvatskom ću rodu posvetiti;
Bit će slabi — al neka se šire...
Svak čim može, neka rod obdari,
To je dužnost, to je zakon stari.“

Na ovakovo razumijevanje nailazio je Miroljub eto već u početku svojega pjesnikovanja, što se danas rijetko događa i boljim pjesnicima. Koje čudo, da je Miroljub osokoljen sipao pjesmu za pjesmom! Kako je medju hrvatskim narodom odrasao, a posvetivši se svećeničkomu zvanju, prešao iz Banata od svojih dragih Bunjevaca u ravnou Slavoniju u Valpovo, pa u Vališkovce, dok najposlje ne dospije u Harkanovce, gdje i danas župnikuje*) = Miroljub se upravo uživio u duhu hrvatske naroda, on je odmah zabrodio pravom stazom... Domorodac i svećenik! Pomislite sada još čovjeka od naravi tankočutna i nježna, pa je dosta, da si stvorite fiziognomiju Miroljubovu. Bog, rod i dom, idejali, koji će vrijediti dok je vijeka i svijeta, zaogrnuti u nježno ruho a protkani tugaljivom i ljupkom sjetom na narodnu — to je Miroljubov način.

Taj način osvaja meka srca, očarava. Biti će da to i djelovalo na Vilhara, kad je putem „Vijenca“ zatražio od Miroljuba, da mu ispjeva prikladnu pjesmu, po kojoj bi mogao prosuti narodonu, a mekanu melodiju. Miroljub se tomu pozivu odazvao dirljivom pjesmom: „Jorgovane, jorgovane, kad ti vidim tvoje grane“, bez sumnje najljepša i najčuvstvenija Miroljubova pjesma, koja se i danas rado pjeva; postala je svojinom hrvatskoga naroda.

*

Mene veže poznanstvo s Miroljubom tamu od god. 1903., kad no sam ga upoznao nekim slučajem kod župnika u Šljivoševcima. Prema tomu godine 1906. posjetio sam ga u domu njegovom Lujom Vargom-Bjelovarcem. Sve mi se čini, da mi je za onda bio najljepši užitak: govoriti samo o književnosti, čitati Hranilovićeve pjesme („Sunce žarko“). Miroljub nam je zanosno pričao o Strossmayeru, Martiću i Arnoldu; to su njegovi ljubimci.

Danas, gdje je preda mnjom Miroljubova zbirka pjesama „Nujni i sretni časi“, dio dvadeset i pet godišnjeg pjesnikovanja u duši mi se uzdižu mile uspomene; rado se sjećam i onih jesenjih dana, kada sam se za volju svoju, da posjetim Miroljuba, vozikao i drndao po staroputini po više sati, propadivao iz vagaša u vagaš, a dobri moj kočijaš, čestita Hrvatina, samo sazivaao Boga, da bi nam još ovaj put bilo sretno dospjeti do Harkanovaca preko ledenih santa i blatnih, muljastih kaljuža, u koje kad zagrabe točkovi, voda samo što ne prelje preko nogu — —

Pred župnim dvorom u Harkanovcima lijep je i odulji tarac, iz kojega se prostire ubavi, uredni cvijetnjak. Nekoliko mrkih borova, koja grbava kruška i jabuka, a uzduž puteljaka razno cvijeće i nasad s ružama. Tu Miroljub šeće i pjeva svoje pjesme, dok mu misliete — Karašica kuda teče. Ali on ne ispjeva odjedno; nego pjeva... pjeva dugo u duši, a tek gdjekad pribi-

lježi na papir. Pa onda, kad dodje priatelj k njemu, lista i premeće iz ruke u ruku one pripiske, pa na jednom izvadi pjesmu punu čuvsta, žara, kao što je i ova:

Dala mi je kitu cvieća
Jedna mlada, lijepa djeva:
A za pjesme, što ih jednom
Zaneseno mlađan pjevah...

Pa meni je i to dosta,
Plavokoso curo mila,
Da si mene razumjela —
Da te pjesma utješila.

Jer uboga i kukavna
Ona pjesma mora biti:
Koja k srcu ne zna puta,
Koja ne zna ushititi.

(„Kita cvijeća“)

Da Miroljub nije pukim kojim slučajem postao svećenik, možda bi ispjevao najlepše hrvatske erotske pjesme. Ovako to polje još čeka na svojega pjesnika.

*

Kako Miroljub nije dosele izdao zasebno svoje pjesme, ne mogao je nitko o njima ni progovoriti opširnije. U svojem osvrtu o hrvatskoj književnosti piše *Jovan Hranilović* („Letopis Matice Srpske“, knj. 222. i 224. od godine 1904. str. 147.) uz unte i o Miroljubovim pjesmama, da im je „stih gladak i zvonak i uvijek adekvatan sadržaju, nježan kao i njegova lirika“ i ističe njegovu odulju pjesmu „Pop IVE“, štampanu u Matičnom „Spomen Cvijeću“. U osvrtu na hrvatsku beletristiku od godine 1900. do najnovijeg vremena bilježi *Hranilović* (Matičino „Kolo“ I., str.) ovo: „Nježni Miroljub (Evetović) još uvijek nastalja svoje pjesnikovanje; njegova lirika je izljev rodoljubne, tankočutne duše, koja u svim svojim veselim i tužnim časovima traži utjeche i okrepe u mekim zvucima lire“. Bolje označiti njegovo pjesnikovanje poslije izjave Hranilovićeve nije moguće. Lirika Miroljubova mekana i nježna prima se srca, a to je mnogo. Ona ostavlja topli užitak, budi mila čuvstva u punoj mjeri onako, kako su potresla i dušu pjesnikovu, kad ih je davao na grudi rodu hrvatskomu. Miroljub kao takav pjesnik vršio je vazda savjesno svoju misiju i zato „ako je svrha lirici kako kaže meni nepoznati kritičar u „Napretku“ od god. 1906.), da pjesnik probudi ista čuvstva, što ih on sâm u duši svojoj pročuće“, onda valja zaista priznati, da je to uz *Gjuru Arnolda* — Miroljubu podpunoma uspjelo. Dosta je n. pr. pročitati čuvstvenu pjesmu, posvećenu majci, „Jorgovane, jorgovane...“, pa će se, vrijedni čitalac, uveriti o gornjem navodu.

S tih razloga se i ne ću na ovom mjestu da potanje bavim cijelokupnom zbirkom pjesama: „Sretni i nujni časi“, „umiljatog Hrvata — Bunjevca, Miroljuba“. Samo spominjem još izjavu Andrićevu — kad piše o elegičnoj tužaljki Miroljubovoj „Daleko si pramaljeće“ u kojoj pjesnik izriče bojazan, da „možda nikada više ne će ugledati cvijeće“ ovoga proljeća. Andrić na ovo nadovezuje: Zar poput onog Radicevićevog „lisja“, koje se žutilo po drveću, i koje on nije više, nikada video zeleno?... Ne, ne! To će valjda biti samo pjesnička figura, u kojoj je nježni Evetović suzom poškropio svoju „oplakanu mladost“.

Pjesnika Miroljuba mogli bi po njegovoj pravoj vrijednosti na ovome mjestu prikazati jedino vješt perodličnoga našega pjesnika i kritičara *Jovana Hranilovića*, koji je dosele i ako s malo riječi, a ono najbolje karakterisao pjesnikovo nastojanje. Moja je nakana bila, da se spomenem dvadeset i pete godišnjice njegova rada, koji je dobro označio i dični naš pjesnik dr. *Gjuro Arnold* nekom zgodom izrazivši se o Evetoviću: „Pjesnici Vašega kalibra rijetki su“.

Vrlom je Miroljubu, — znam, — to priznanje najljepša čestitka!

Rudolfo Franjin Magier.

*) Rodio se 12. lipnja 1862. u Bač-Aljnašu.

GLAS MATICE HRVATSKE

izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ ureduje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 16—17. U ZAGREBU, DNE 15. KOLOVOZA 1909. GOD. IV.

Slava Ljudevitu Gaju!

(U spomen stogodišnjice 1809.—1909.)

Diljem hrvatske domovine slavi se spomen na stotu godišnjicu rođenja čovjeka, koji je hrvatski narod preporodio i probudio na nov život. Misao, da se ta rijetka slava proslavi, proizšla je iz rodnoga kraja Gajeva, iz ubave Krapine, a koliko je hrvatski narod znao cijeniti važnost te slave, najbolji je dokaz odziv, kojim se cijela javnost odazvala. Svako tole veće mjesto zgodnim se načinom sjectilo velikoga čovjeka, mladež školska ga je uzvisila svečanošću, a i javna mu glasila posvetiše zanosne i tople riječi, pohvalu dična mu nastojanju. Gotovo se čini, kao da oblijeće duh onoga doba, kad je hrvatskim krajevima odjeknula pjesma: *Još Hrvatska ni propula!* i svanula *Danica Ilirska*, da širi smisao za narodni jezik i narodnu knjigu, kad su prve *novine* u hrvatskom jeziku izišle, da rašire prosvjetu u narodu, da ga potaknu na borbu za ljudska prava, za slobodu i ravnopravnost, kao da su oživjele tihe prostore „čitaonice Ilirske“, kad vidiš, kako se diljem cijele zemlje u čitaonicama i društвima nastavlja od nje započeto djelo narodnoga prosvjećivanja i oslobadanja. Svuda se opažaju tragovi ilirskoga zanosa, koji je u kratko vrijeme dao hrvatskome narodu *muzej*, *kazalište*, *gospodarsko društvo*, a svemu je na čelu bio *Ljudevit Gaj*. Da je naše vrijeme tako shvatilo važnost Gajeve slave, imat će svoj razlog očito i u tome, što su današnje prilike u mnogome nalik na one onda: borba za narodni jezik, za slobodu hrvatskoga naroda, za gospodarski i općeno kulturni napredak njegov, koji je danas baš tako ugrožen, kao i onda što bijaše. Uspomena

na velikoga preporoditelja podat će i danas snage. Gaj ne živi, ali se još nijesu preživjele ideje, što ih je zasadio u srce svoga naroda, iz kojega se više izbrisat ne dadu i koje će ga izvesti na visinu slobode i prosvjete. Gaj je još i danas savremen: jer ni danas još nijesmo u punoj mjeri postigli, što je Gaj zamislio. Možda smo i sami krivi: možda one ideje nijesu u nama dosla žive i jake, a u požrtvovnosti i prijegornom radu teško da bismo se mogli mjeriti s Gajevim doba. Proslava stogodišnjice njegove ne smije da nam bude samo *slavlje* nego i *okrepa* duševna, da razbudi sve sile narodne, neka nas gotovo već obamrle raspali ushitom i zadahne požrtvovnošću: tako ćemo najbolje pokazati, da dubokim, iskrenim uvjerenjem štujemo spomen velikoga preporoditelja.

I danas je kao negda *politicko* obzorje mutno, te cvijeće kulture ne može da procvate. Gaj je dobro znao, da su povoljne političke prilike prvi uvjet zdravom razvoju kulturnom uopće, pa je otud i započeo svoj rad. Teško bijaše doduše u ono vrijeme baviti se politikom, a ipak ne izazvati sumnju oblasti: ali on je znao naći načina, da se *politicki uzgaja i podiže i bez „politike“*. A kad mu je to pošlo za rukom onda se dao i na kulturni rad. Gaj nije bio književnik — ali je, čini se, bio dobar govornik i nada sve spretan agitator; uspjesi njegovi ne samo u političkom, nego i kulturnom životu plod su požrtvovna, ustrajna, žilava rada, poticanja i oduševljavanja, kojim je predobio za sebe sav krug Ilira: Gaj bijaše duša kulturnoga pokreta, a njegov nam rad najboljim znakom, što

vrijedi u narodnome poslu organizovani ustrajni, ali i duboko osjećani, zanosni rad. Zar ćemo o stoj godišnjici stupiti pred lik njegov s manje zanosa, nesložni, rascjepkani, natežući se oko malenih stvari, dok nam velike stoje u opasnosti? Ne ćemo li najljepše proslaviti spomen Gajevu, ako pustimo sitne razmirice i složno prionemo uz rad, koji će nas privesti „k zori obećanoj“. Gaj je zamislio svoj rad na široko: obuhvatio je u njem sve južne Slavene: bilo je u tom mnogo šta i prema našemu mišljenju sanjarsko, ali i ta ideja dobiva u naše doba sve konkretnije oblike, te ne

će dugo izostati čas, kad će biti i ostvarena. I u tom je pogledu evo Gaj savremen: njegove velike misli tu i tamo prilagodjene novim potrebama, novome doba istom danas dozrijevaju, a nadamo se, i dozorit će, ako smo pravo shvatili slavu, što se Gaju raznosi diljem domovine. Ako nas danas prilike stežu, te ne dadu maha kulturnome razvoju, i tu će se pokazati, koliko u nas doista „živi duh slavjanski“ prema riječima, da svijesnome narodu „zalud ponor prijeti pakla, zalud vatra groma! Slava Ljudevitu Gaju!

Društvo prijatelja narodne izobraženosti ilirske.

Sveudljivo i nepretergнуто napredovanje jest božestveno zvanje posebnog čověka, jest viši cilj deržavne skupštine, dapače čitavog čověčestva. — „Gdě nije napredak, ondě jest nazadak“, kaže narodna ilirska poslovica, koja nas svojom svetom istinom opominja, da nedangubimo, već da se što berže popnemo iz tamne i kužne dolice lénosti i neznanstva na zdravozračno berdo narodne marljivosti i prosvětjenosti. Život bo naroda jest kano potok, samo dok se giblje, slavan; stane li voda, ol' smerzne, ol' biva smerdućim jezerom. Na koliko pako najpače naše znamenito vrème zahtěva, da se na město tudjega, poveršnoga i sanjarskoga sveznanstva pravi i temeljiti domaći nauk, na město taštje i ohole iz stranskih hipovah sastavljenе namišljenosti prava, domaća, narodna izobraženost uvede, to su prosvetjeni čověčestva ljubitelji jur mnogoverstním načinom razložili, najkrepčím věndar izrazom nuždu ovu izrekao jest naš velikodušni i ljudoljubni arkiherceg Ivan u nařebah, po kojih je u Gradcu utemeljeni dragoceni Ioanneum svojim uzvišenim duhom nadahnuo. Evo austrijskog arkihercega Carske Visosti viđne rěči: „Die Nothwendigkeit gründliche Kenntniss an die Stelle hohler Vieiwisserey, Kraft und Festigkeit an jene der immer weiter umgreifenden Frivolität und egoistischen Zurückziehens; reges Leben und unerschütterliche Fassung an die Stelle dumpfen Hingebens, einer schmählichen Gleichgültigkeit, eines kargen Abfindes mit seinen Pflichten zu setzen; mit ganzem Herzen sich anzuschliessen an's theure Vaterland, auf die höchste National-Angelegenheit, auf die Erziehung unablässig sein Augenmerk zu richten, hat sich wohl nie so stark als in unsren Tagen ausgesprochen“. — Ovi i podobni temelji uzbudiše jur prie několiko godinah neugasljivu želju u persih mojih, da se iznajde način, koim bi

i naš narod svoje duhovne moći sjediniti i k jednomu občinskomu domaće i naravske izobraženosti cilju ravnati mogao; a odtuda porodi mi se jur godine 1829. perva misal o potrboći narodnog ilirskog društva, koju tada u Pešti budući visoko-ucenomu Slavjanu Ivanu Kolaru očitovah. Ovu moju po njem odobrenu naměru odtada gojio sam zajedno sa někajimi domorodci i narodne ilirske izobraženosti prijatelji do se dobe, gdě mi se prigodom deržavnog sabora otvorí prilika obilnie izdělanu osnovu moju, kojom sam se jurve više godinah danah bavio, slavnim stališem i redom kraljevinah Horvatske, Slavonske i Dalmatinske s onim domorodnim ufanjem predložiti, da će oni, kao mudri zakonoše i skerbljivi svoje ilirske narodnosti zaštětnici i čuvari spomenutu osnovu pretresti, razsudititi, polag svojega mnenja popraviti i zatim plemenitoj narodnosti shodnim načinom Svojemu Veličanstvu našemu najmilostivnemu i sveljubljenomu caru i kralju, na dozvoljenje predstaviti.

Cilj ovoga narodne ilirske izobraženosti društva jest već u nazočnom naslovu dosta naznačen, u istoj pako osnovi obilnie razložen.

Srđstva, kojimi bi se prava, naravska, zakonita izobraženost kod našeg ilirskog naroda utemeljiti i razprostraniti mogla, jesu dvojerstva.

Na pervu verst srđstvah spadat će duhovna zabava iliti radnja učenih sukotrigah. Najpače nastojno poslovanje u svih znanostih (izvan politike i theologie) u narodnom jeziku ilirskom, dakle pred svim potrebitno izobraženje istoga narodnoga jezika.

Na drugu pako verst potrebitnih srđstvah spadat će pribavljenje knjigah i rukopisov, najpače takovih, što se kakvimagd načinom našeg naroda i otečestva tiču. Zatim marljivo sabiranje i sakupljevanje svakojacih stvarih koje se na opredeljene znanosti pretežu. Odkuda bi se složnom voljom i

moćom svih prijateljih narodne izobraženosći ilirske velika občinska Knjižnica i narodni Muzej podignuo.

U ovom duhu jest spomenuta osnova, koja će svojim vremenom poseb na svetlo iziti, uredjena. Tko dakle nebi korist, tko nebi neobhodnu potreboću ovog narodnog ustavja [institut] previdio, tko nebi serdecem i dušom hleptio, da se što berže narodnost naša na neporušljive stupe podupre? Novine i Danica jesu samo predteče ovakovog plemenite narodnosti dostojnog ustavja. Danica objavlja zoru, a zora svanuti nemože brez narodnog društva. Tko bi se pako usudio sumnjiti, da se za narodno ilirsko društvo Najviše dozvoljenje steći nebi moglo, on zaisto bludi i grëši, jer nepozna sve-ljubljenoga u caru i kralju otca, koji sve narode svoje jednim istim carsko-kraljevske ljubavi i mi-

losti plaštjem ljubovljno ogrinja, koj polag izvišene, Krđostne, Svojoj svetloj obitelji prirodjene dobrotivosti i pravičnosti svako dobro, svojim vernim podložnikom koristno podprijetje proti vanjskoj i domaćoj napasti svetom Veličanstvu Svoga rukom zaščitjuje brani i čuva, — koj izvjestno pozna narode Svoje, koji u Svojoj i Svoga soveta mudrosti dobro znade, da su svi trojjedne sa svetom Ugarskom krunom zakonito sdružene kraljevine Dalmatinske, Horvatske i Slavonske stanovnici čisto koljeno slavjansko-junačkog roda i narčja ilirskog da su dakle po kervi i jeziku presvěšloj kuću austrijskoj odněgda věrni Iliri.

Dr. Ljudevit Gay.

„Danica Ilirska“ 1836. broj 33.

Andro Murat.

Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“.

Napisao dr. Nikola Andrić.

(Svršetak.)

Ostale Muratove pjesme, kojima sabirač daje natpis *Poskočnice*, nisu poskočnice u slavonskom smislu te rječi, nego ona vrsta ženskih ljubavnih pjesama, koje se i danas pjevaju na području nekadašnje dubrovačke države prigodom tako nazvanog „radovanja“. U oči Vidova, Ivana i Petrovdana donosi omila lina iz gore u selo drva i mladi bor, pa ga zasad u zemlju, nakiti ga kozarom, vrpcama i različitim cvijećem. U sutor stane tu oko bora udarati „lijera“, a narod počne dolaziti sa svih strana, pa kad ga se prilično sjati, mladići užegu organj podalje od bora, te se preko njega preskače po redu do mile volje. Kad „glumac“ udesi svoju lijeru sa četiri žice, zametne se kolo ispred ognja i bora, a djevojke i mладјe žene stanu pod bor kao da ga čuvaju, i otpočnu — obraćene prema kolu i narodu — složno pjevati te poskočnice. Ovo „radovanje“ može podugo potrajati, pa ako doteče drva za organj, preskače se i vodi kolo uz pjevanje sve do zore. Onda mladići zapale bor, kojemu su već prije nabili grane slamom. Bor plane i nestane. Organj se ugasi, a svijet se radostan razidje. Ovo veselje zove narod na otoku Šipanu „radovanjem“ kao i organj, koji gori, dok traje ova noćna veselica, pa se govori i : „užeći radovanje“. Kad je bogata godina, vidi se radovanje gotovo u svakom selu, a najkrasnije je ono, što gori na Žalima ukraj mora, gdje se prelivaju i odrazuju ognjeni plamovi na površini morskoj.

Kako je ovo prastar običaj slavenski, da se preskače organj, tako su i pjesme, koje se pjevaju

tom prilikom, većinom prekaljene velikom starinom. Sve 32 pjesme, što ih Murat zapisuje, spjevane su u osmercima. Na prvom je mjestu ona poznata pjesma o favoru i jeli, kojoj se u stabru krije ljuti zmaj, a u granama udario sokol svoje gnijezdo, pa se prepire sa zmajem. Zmaj tjera sokola, pa ako ne ode s njegove jele, on će „puštit“ modre plame; gnijezdo će mu opaliti, ptiće će mu oprliti. Ali se soko ne boji; ptići su mu polefarci, a u polju ima još dosta slame i u gori šušnjarike, pa će sviti novo gnijezdo.

Tako i ona druga pjesma, u kojoj jela zavidi boru ukraj vode, jer oko njega djevojke kolo vode; ljeti on uživa hlad, a zimi ga sunce grije, dok njoj iz stabra voda teče, a u granama joj se biser radja. Kunica joj vodu pije, a djevojčice biser beru. Iz ovog sjajnog raspoloženja (Stimmung) radja se onda sama sobom nježna lirika prastarih tonova. Dok djevojka biser bere, prolazi onuda mlađ delija s hrptom i sokolom. On pusti hrta za kunicom, a sam potrči za djevojkom. Ali hrta pobjegne kuničica, a junaku djevojčica . . .

Ovi razgovori između drveća, cvijeća i životinja vrlo su značajni baš za balkanske naroda, pa se od Grka u tom mi Hrvati, Srbi i Bugari razlikujemo u glavnom time, što kod njih vode dialogue još i bregovi, rijeke i gradovi, dok se to kod nas ne javlja. Kod nas se uzimaju životinje kao pouzdanici i ulaci ljudski; kao savjetnici, ali i kao izdavači tajnâ. Poznata je u našim bojnim pjesmama uloga orlova i sokolova, a u ljubavnim sitnih bum-

bulâ. Kod nas žali zumbul za karamfilom, kad ovaj ode u Doljane, pa se time alegorizuje ljubav mlađićka. Kod nas se sokolu predaje uloga, da on odluči, tko je ljepši: udovica ili djevojka. I on se redovno odlučuje za djevojku. Peta Muratova poskočnica baš govori o tom, kako su nevjeste mamilе sokola na svoje svilene marame. Ali se sokol sve više i više vio, dok nije odletio u planinu. A kad su ga stale mamilе djevojke, on se uze sve niže i niže viti, dok im nije pao „na skutašca“. A onda narodni pjevač, koji je predao sokolu da odluči u ovom slatkom pitanju, klikne od sreće:

Dievojčice, žive bile!
Vrlo vi ste svakom mile,
I sokolu, koјi se vije!

Uz ovaj stil Muratovih „poskočnica“ prislanjaju se pjesme drugoga kova, ali i opet prastarog tipa. Tako n. pr. ona pod br. 12., koja se čuje po svim dalmatinskim otocima — tom majdanu alemkamenja hrvatske narodne poezije — i koja govori o tom, kako je sin ubio mater pretvorenu u zmaja. Pa i ona, gdje zmaj otima lijepu Maru, a ona hoće da mu pobegne, izgovarajući se, da odavna nije pohodila majke. Pa onda ona, gdje su vještice izjele Ivana. Prva si bila, majko, ti! — Pa, kako je vila gradila grad ni na nebu ni na zemlji. I ona, gdje junak sadi jelu, uz nju lozu, a uz lozu struk bosilja, pa ostavi djevojčicu, da mu ih čuva, dok se vrati s vojnici. Kad al glas mu stigne, da je i jela, i loza, i bosilje usahlo, a djevojka umrla. On se povrati kući, al:

On ne može pristupiti
Od širine vite jele,
Od visine tanke loze,
Od mirisa bosjokova,
Od ljepote te djevojke,
Mlade svoje vjerenice.

Da se uz ove pjesme najstarijega tipa prislanjaju na Šipanu oko „radovanja“ i novije ženske pjesme, razumije se samo po sebi. Velika etnološka i historijska važnost ovog odlomka Muratove zbirke leži baš u tome, da se glavna težina većine ovih pjesama nalazi na stranih *starih* pjesama, koje se u prvom redu pjevaju prigodom ovog narodnog običaja, uz koji se tečajem vijekova prislonile pjesme novijega značaja kao da bi htjele pokazati genetički razvoj i materinstvo karakterističnog postajanja.

*

Andro Murat poslao je „Matici Hrvatskoj“ svoju zbirku god. 1885. kao slušalač bogoslovija u katoličkom sjemeništu zadarskom. Njegove se pjesme dakako vrlo svidjele odboru, pa mu je mnogo zaslужni tajnik Ivan Kostrenčić i pisao nufkajući ga na dalje sabiranje. Mladi je bogoslov bio i lijepim honorarom (100 for.), što ga je dobio za pjesme, preugodno iznenadjen. Iz pisma, što ga je odaslao Kostrenčiću (9. ožujka 1886.) razabiram, za kakve

se sve stvari raspitivao društveni tajnik, da redaktor primi u ruke što različnija i temeljiti data. Čast mu!

Iz Muratova odgovora saznajemo ovo. Na Šipanu se dental „d“ u prijedlozima „pred“ i „sred“ pred suglasnicima ne čuje, dakle: sre(d) Senja“, „sre(d) čela“, ali: „sred objeda“. — Govori se: „na krilocu“ i „pod grlocem“. — U stihovima sa deset i više slogova samoglasni se ne elidiraju uvijek nego se od dva sloga učini jedan, ali da se ova samoglasna čuju, n. pr. „Da ih ne ije od gore zvjerjenje“, „dobro umiju“. — Tako isto apostrofira „ko'jem“ (kojim), jer je čuo, da se pred dočetkom „—jem“ osjeća kao neka praznina.

U šipanskim pjesmama mnogo me je smetao najviše kod Glavića hiperbatonski red riječi, n. pr. „Podje Ivo gore u zelene“, radi kojega se već pjesnik „Ćosa“ dr. Antun P. Kazali, koji je župnikovao prije Glavića u Luci na Šipanu, mnogo ljetio. A sada to nalazim u vrlo mnogo slučajeva i kod Murata. Očito je dakle, da je to neki specijalitet šipanski, koji se u onom kraju mnogo više upotrebljava nego u ikojem drugom.

Na Šipanu se govori „kuška“ (kučka), „maška“ i „dubrovaški“ kao i po još nekim krajevima južne Dalmacije. Iza kratkog drugog akcenta (ò) postaje dužina narednoga sloga redovno akcentom: težák, prodám, gospár, potéžem, ženê itd., ali se ipak govori: dijèvôjka, djèfinjstvo, pôšavši itd. Starijim akcentom (težák) govore danas na Šipanu samo još starci, a kod omladine je prevladao novi. Mjesto kratkog drugog akcenta meću često dugi drugi (ó) bárjak, gospôdin, sélo, jésam. — Ženski adjektiv vlastitih imena glasi: Ivóva, Peróva, Tomóva. Isto tako i Begóva, kad riječ dolazi od imena Bégo, a kad dolazi od „bèg“, onda „bègova“. — Mjesto „tijelo“ vele „tijélo“; ždrijébe, mijéh, kriješ, pa se u ovim slučajevima „i“ gotovo i ne čuje kao u obrazovanih naših književnih Zagrepčana, dakle: t'jélo, ždr'jébe itd. Ali kad „riječ“ (t. j. stih, koji se na Šipanu zove „riječ“) zahtijeva, onda se čuje i: tijelo, cijelo itd. — Akcentom se i na Šipanu razlikuje jedno selo od drugoga, pa se Lučani rugeaju Sudjuranim, koji otežu riječi, nazivajući ih portugljivo „kéjavci“, a njihove žene „kéjure“.

Plural imenice „dijete“ glasi „dijéti“, a „ju“ se na početku slogova „utro“, „učer“, „er“ ne čuje. Acc. ženske lične zamjenice „ju“ uopće nije poznat, pa se i u sklopu „čuo je je“ zadržao „je“.

Život svoje majke, kazivačice Kate, opisuje Murat vrlo jasnim potezima. Ona je čistokrvna šipanska seljakinja blaga i plemenita srca, nježna osjećanja, živa duha, vedre pametи, lasne i pametne riječi, a bogoljubne duše. Izgledna je mati i domaćica. Rodjena je u Luci od skromnih i poštenih roditelja Marka Palunka i Mare Fortunić. Njezina rodna kuća, gdje je živjela s dvoje braće i petero sestara, postala je ustrajnim radom i požrtvovnim prijegorom jednom od prvih šipanskih kuća, tako da je Katin brat Vicko, današnji biskup, mogao

i poći na više nauke i posvršavati ih. Mladoj Kati nisu roditelji dali da pohadja školu, jer u ono doba nije bio na Šipanu običaj učiti ženske čitanju i pisanju, dok je svaki muškarac nastojao, da po mogućnosti izuči školu. Kâte dakle nije učila knjigu, pa zato nije ni mogla iz knjige učiti i — kvariti pjesme. Nego je sve, što ih znade, čula i zapamtila. Zato joj je u mladosti bila pamet bistra, laka i vjerna, da joj je dostajalo samo čuti pjesmu, pa ju je odmah zadržala u pameti. Imala je osobiti dar, da osjeća ljepotu pjesme i oblika kao rijetko koja njena drugarica, pa su joj zato pjesme i jedrije, a i logičnije do kraja provedene.

Za pojedine arije, kojima se pjevaju na Šipanu narodne pjesme, dodoj je Murat pet obrazaca u notama. Uz gusle se pjevaju pjesme kao i u drugim krajevima. Uz „lijere“ onako, kako ih Kuhač donosi u svojoj I. knjizi, svezak I, str. 7, napjev 9. — Poseban je napjev, kojim muškarci pjevaju,

vraćajući se s ribanja zadovoljni, ili kada beru masline. Onaj, koji je na krmi, zapjeva prvi, a drugi ponavljaju jedan za drugim isti stih istim tonom, kojim ga je zapjevao onaj od krme. Sjetimo se Hektorovića!

Šipan je otok narodnih pjevača, koji su sví zaneseni za narodnu pjesmu. Tamo gotovo svaki čovjek pjeva i znade ovećih pjesama na izust, a bila bi prava sramota ne znati ih. Pjevaju pri svakom poslu u kući i izvan kuće, u veselom društvu, a u kolu samo o „radovanju“, gdje pjeva jedino ženskinje. U Šipanjanu je duh kao i u njihovih susjeda Lopudjana, kojih se pjesmama divio stari dubrovački vlastelin i pjesnik Gjono Resti :

Non adeo faciles vinci fortasse puellas,
Artifices telae stamina Maeoniae
Nocturna torquere manu, torquere diurna,
Et somnum argutis fallere carminibus (Eleg. I.)

„Razvoj misli o umjetničkome uzgoju“.

To je naslov lijepome djelu dr. I. Richtera (Leipzig 1909.), u kojem se iscrpivo prikazuje razvoj misli o umjetničkome uzgoju i u teoretskom i praktičnom smjeru. Pored ostaloga piscu se pruža često prilika, da bilo sam iznese svoje misli, bilo da iznese nazore drugih mislilaca o odnošaju umjetnosti prema ostalim granama kulturna rada i života. Budući da se je o tom pitanju i u nas vodila velika rasprva, ne će biti zgorega, ako ovdje, pustivši ostalo na strani, iznesemo neke odlomke u slobodnu prijevodu.

„Nova kultura umjetnosti, koja šalje svoje prve zrake, obraća se uvijek cijelosti; ne posvećuje se više samo naobrazbi glave, već obuhvaća cijelog čovjeka, duševnoga kao i tjelesnoga. Sviest se budi i radost s ljudskoga tijela, tjelesni uzgoj i šport za kratko vrijeme dobivaju dolično mjesto. Težnja nove kulture za jedinstvom u prvome redu *hoeće da sjedini opet umjetnost i život*, što su si kao protivnici bili, otkad je prestao *organski* razvoj umjetnosti. Dalje od ovoga ona ide za tim, da se život i umjetnost tjesno prepletu, te se već neumjetnički elemenat u svagdanjem životu osjeća prestupkom proti oplemenjenom ljudstvu. „Da bude napokon čovjek sam djelo umjetničko i njegov saobraćaj s drugima da se razvije u harmoničnu zajednicu, to je krajni cilj svega estetskog uzgoja, koji tim postaje ujedno čudorednim.“ Sve je to dakako u začetku; većinom se živi bez jasno upoznata cilja, u čeznuću i želji.

Iz bogata čuvstvenog života izlazi ovaj novi duh, nije čudno, ako *pored estetskoga izbjiga etičnoreligioznih momenata* i to tako, da se u *proživljajima* nove kulture, koja osobito ističe čuvstvo, ne može uvijek točno odijeliti etičko od estetskoga. U čovjeka ne buji samo volja da raspravlja estetski sa svijetom, već se budi i čeznuće za etičnim idealizmom i religioznom utjehom. Bez svake sumje u tom se javlja reakcija proti materijalističnom shvaćanju i prirodoznanstvenom monizmu. Moderna *naučna obrazovanost* sa svojim poznavanjem činjenica i idejama o evoluciji, nemoćna u svim pitanjima srca, nije dosta za zadovoljan život. Hoće se opet vjerovati, a ne samo znati i spoznati. Intuicija, tajinstvenost i neshvatljivo pobudjuje dušu. Svim slojevima pronosi se uzvik za dubokim, pobožnim nazorom o svijetu, što se može vjerovanjem poprimiti, jer filozofska i prirodoznanstvena slika svijeta ne može dati pokoja.“ (Str. 53—54.).

Govoreći o djelu „Rembrandt als Erzieher“, koje je, kaže (str. 71.) najbolje izrazilo težnje svoga doba, veli navodeći iz njega ovo: (Str. 68—69.)

„Nekoliko dobrih uputa daje Langbehr likovnoj umjetnosti: „Umjetnosti treba lokalizma i provincializma, ovdje je na mjestu da se ističe rodni kraj“. On govori o „lutajućoj duši Nijemca, što se sada umjetnički skiče po svim stranama zemlje i neba“ i traži, da nijemačka umjetnost *crpe svoju silu iz rodnih tla*. „Holštajnski slikar neka slika holštajnski, Bavarac bavarski: skroz na skroz, unutarnič i vanjski, po predmetu kao i duševno . . . prije . . .

će Nijemac, koji je našao političku domovinu, umjetničke naći.“ **Utjecati na narodnu naobrazbu može samo doista narodna umjetnost.** I u tom može Rembrandt služiti vodićem i uzorom kao „najviši i najčišći, najslobodniji i najfiniji izražaj narodnoga njemačkog duha“. *I filozofija neka postane umjetnička i po tom narodna.* Dosta je naša naobrazba težila za abstraktnim i sjajnim, ona se mora opet spustiti k prijestolomu i konkretnomu. Samo s ovom narodnom tendencijom može naša kultura saradjivati u najvećem savremenom problemu, *da se premosti duboki jaz medju izobraženima i nenaobraženima*; jer se kuće ne rekonstruiraju odozgo, a ni narodnosti: samo ako narodno tlo otvori svoje tvorne dubine, može procvasti nov duševni život u Njemačkoj“. Do sada se često razgranjivala umjetnost odozgo dolje, neka se pokuša jednom odozdo gore. Nije do toga, da se približi puk naobraženima, već naobraženi puku. (Str. 68.—69.).

Onda nastavlja (str. 72.—73.).

„Kultura jednoga naroda jedinstven je organizam, i načelo, što stvara jednu kulturnu pojavu, mora izraza naći manje ili više i u svakoj drugoj. Sva naša kultura još je raskidana i razrovana bez jedinstva, hitna, i teži u pojedinim svojim granama na razne strane. Ovo se obilježje naravno odrazuje na svim poljima našega duševnog i gospodarskog života. Da u ovakovo vrijeme kultura ne može imati harmonična, pročišćena obraza, razumije se samo po sebi. Ona duduše po svojoj unutarnjoj biti ide za tim, da se ustali i da se zaoblji, jednom riječi za izgradnjom stila, i djeluje već tim pregnućem na savremeni život kao pomirnica; ali nikako ne može ona izraditi jedinstven nov stil, dok sav narodni život prolazi u porječnosti, nestalno, dok je unutarnji život individua bez mira i pokoja. *Stil se može razviti samo u harmoničnu i punom stilu života.* To nas uči povijesti, osobito grčkoga svijeta, njemačkoga srednjeg vijeka i talijanske renesanse. Kraj sve muke i usprkos svemu traženju mi ćemo imati zdravu umjetnost istom onda, kad se iz genija našeg narodnoga razvije jaka *jedinstvena narodna kultura*.

Ali uslijed čega mi svi stradamo? Što nemamo duboka, pobožna nazora o svijetu, koji bi prodrio u sve slojeve našega naroda, da ga stopi u jednu krasnu cjelinu. Budući da *nemamo stalna nazora o svijetu, ne možemo ni proizvesti osobitu našu umjetnost u najdubljem smislu riječi.* Može se uslijed toga činiti ludim započimanjem raditi o umjetničkome uzgoju, u koliko bi se pod tim razumjelo u glavnom drugo, osim ovoga: uzgoj svih slojeva naroda k jedinstvu u cijelosti i svakog pojedinca k jedinstvu u sebi i pomoću žive i prošle prave umjetnosti i time stvaranje plodna tla, iz kojega će proizaći pravi umjetnički cvat.

U svezi s tim pomišljanjem umjetnosti, koja organički iz života nastaje, veli se:

Dakako ova najnovija i radosna faza našega

razvoja umjetnosti podsjeća do zabrinutosti na bezmislenu riječ, što se u osamdesetim i devedesetim godinama još općenito cijenio u umjetničkom svijetu. To je: *l' art pour l' art* ili dapače *l' art pour les artistes.* Ova silno zvučna riječ je bezumna *kao i kulturi u velike protivna i rasprostranjenje ovoga shvaćanja bilo je na vrijeme silnom zaprekom kulturi.* Umjetnost umjetnosti radi ili umjetnika radi je *kao kulturni faktor* u opće nemoguća. Zvanje je umjetnosti, da izrazi *sadržaj* svoga vremena, da predaje čuvstva i duševnu sadržinu i *da time djeluje uzgojno u najvišem smislu riječi.* Ova se misija ne ispunjuje, ako je stajalište *l' art pour l' art-a* u pravu. Ova od svih najbesmislenija naklapana prepusta riječ predpostavlja nekakovo umjetništvo, koje slika samo za umjetnike i traži razumijevanja samo stručnjaka, koje ignorira laika i načelno se kloni sveze sa životom: to mora dakle voditi k umjetnosti životu tudjoi, k tehničkome spuitiziranju i gladnoume virtuositetu. Izvrsno primjećuje Volkelt: »Uobičajena kritička *l' art pour l' art* osnovana je bar na samoubimani umjetnika. Ne može se uvidjeti, zašto bi samo umjetnici imali pravo, da se istrgnu iz one sveze duševna i voljna rada, što ga kultura predstavlja, i da se drže kao da za njih nikakva mjerila kulture nema. To je *preuzetnost, koju možemo dobro razumjeti* iz povijesti (osobito otud, što su se umjetnosti često tjesne odredbe stavljale, pa i radi ojačane samosvijesti u savremenih umjetnika), ali *nikako se ona ne može opravdati iz naravi same stvari.*« Danas je ovo *ludo i umjetnosti protivno* stajalište od velike čestit prevladano. (str. 85.—86.).

Razloživši nadalje, kako nam ne može bit glavnom svrhom uzgojiti umjetnike, nego pobliku zaузetu za umjetnost, kako se sposobnost za umjetnost ne smije uzeti samo kao puko razumijevanje, premda je već i ovo neko stvaranje (Nachsaffen), nego se ima uzeti u smislu uživanja umjetničkoga i sposobnosti za stvaranje veli:

S napredkom misli o umjetničkom uzgoju i njezinim pristupom u već izgradjeni sistem uzgoja ne smije se mimoći razbra o sveukupnim uzgojnim sredstvima i ciljevima. Teorija i praksa pedagogije, ako se obazremo natrag, poprečno je postavljala i težila za ciljem manje ili više etičnim i religioznim. U prvoj redu smatrala se i u 19. stoljeću glavnom uzgojnom zadaćom uzgoj etično-religiozna karaktera. Kako je dakle nova tendencija, koja ističe umjetnost, a nije nastala iz uzgojna posla, već iz običene kulturne struje, pokušala da se sporazumije s uzgojem etično-religioznog karaktera? Treba prije reći, da do sada još nisu točno odredjene njezine granice prema etičkom cilju i kraj svih pokušaja još nije uvrštena u uzgojnu cjelinu. Teorija slijedi za praksom, a praksa umjetničkog uzgoja danas je još vrlo različita i protuslovna, tako da je teško odrediti njezin odnošaj k praktičnoj izgradnji ostalih težnja. Još vlada velika opreka; često se javlja ista volja u raznoj formi, i ako je ista osnova i ako se ide za istim ciljem, ipak nema uzajamnog razu-

mijevanja. Etično obrazovani pedagozi nalaze u zastupnicima umjetničke pedagogike protivnike onoga, što je njima glavna svrha životu i otimlju se potpunom, kako oni misle, preoblikovanju uzgojnih ciljeva. Pristaše novoga u zanosu za svoju stvar idu često predaleko tražeći jednostavno i bezuvjetno zastupstvo, pa se izvršu prigovoru, da su revolucionari. Obilježje ovih razprava je često nerazumijevanje, rijetko zloba. Tko bez presude gleda, otvara mu se pravi položaj. Nije ništa absolutno novo ono, za čim teži misao o uzgoju umjetnosti u naše vrijeme, ako se gleda cilj. Traži se uzgoj cijelog čovjeka, traži se najposlije plemenito, lijepo čovječanstvo, a za čim drugim teži čudoredno-vjerski uzgoj? Sredstva i putevi su dakako s obju strana razni, i svaki smjer smatra svoje boljim, često jedino opravdanim, i tako se radja želja za borbom. Ne mogu li se i jedna i druga sredstva zajedno upotrijebiti, nije li moguće, da se oba smjera mirno natječu krećući se svaki svojim putem: toga mi još danas ne znamo, ali malo je vjerojatnosti. Mi ćemo se ograničiti i pokazati samo unutarnje dodirne točke i prikazati medjusobno ograničenje, koliko se do danas postiglo.

U sadašnjosti naglašuje umjetnost, a isto tako i umjetnički uzgoj energički svoju neovisnost i ravnopravnost pored ostalih stajališta čovjeka prema svijetu, napose prema moralu. Ona se protivi moralnome uplitaju, ona ne će da bude »sluškinja moralu, nego kao sestra hoće uporedo da s njime ide«. Dakako uzprkos ovoga glasnoga poziva za slobodnim, samosvojnim razvojem, dižu se sve više opet glasovi, koji preporučuju moral i vjeru kao jedino ravnalo umjetnosti i koji ne mogu priznati umjetnosti pravo, da sama sebi zakon stavlja. Najviše fanatičan i gorljiv zastupnik ovoga stajališta je grof Leo N. Tolstoj. Njegova nepomirljiva mržnja prema modernoj umjetnosti samo se otud razumije — — —

— — — Tolstoj stavlja umjetnost *pod oblast religije* i moralu. Da se zastupnici o umjetničkom uzgoju bezuvjetno moraju uzprotiviti takovome tjesnome mjerilu, u prirodi je stvari, na sreću je ovo ekstremno shvaćanje rijetko. Ali ako i zastupnik moderne estetike I. Volkelt naročito ističe, da nema područja ljudskoga djelovanja, za koje ne bi moralnost bila najviše mjerilo, pa da je i umjetnost u posljednjem redu za to tu, da »ljudstvo na njegovu putu k dobru unaprijeđuje, onda ovakovo mišljenje nema ništa zajedničko s tjesnom jednostranosti Tolstojevom, jer se tu ne radi o ugnjetavanju umjetnosti po etici. Volkelt najme uvrštujući umjetničko nastojanje u čudoredni razvoj ljudstva, otklanja tjesnogrudni ili školnički smisao. »Čudoredni ideali nijesu umjetnosti nesnosne uzde nekmo li bić, neka samo umjetnost (ali prava umjetnost!) vedro i nesmetano živi prema svojim potrebama! onda može biti sigurna, da u posljednjem redu radi u službi čudoredja, jer umjetnost prikazujući ono, što je za čovjeka važno, proizvodi sama od sebe čudo-

redne učine, te se tako nadaje prirodni sklad između ciljeva umjetnosti i čudorednoga razvoja. Istu je misao Volkelt na drugome mjestu kratko i jezgrovito izrazio ovako: Odnošaj umjetnosti i morala može se samo onda nepristrano i duboko shvatiti, ako pri tom na mjesto običajnoga dualizma stupi gledište imanence. U tom shvaćanju podudara se on sa Ruskinom, kod kojega nalazi milotu baš u tom, da svuda u svojim razmatranjima o umjetnosti i moralu predstavlja odnošaj umjetnika k čudoredu. — — —

— — — Još jače moralizirajuća tendencija mora ondje izbiti, gdje nijesu ishodištem estetska nego etička razmatranja i gdje umjetnost k tome neposredno smjera na etički cilj. Ovo miješanje etičkih i estetskih momenata karakteristika je baš nauka i idealja Johna Ruskina. Njegov je posljednji cilj baš tako kao i ishodište etički obilježen. On je čvrstoga uvjerenja, da je umjetnost jednoga naroda, u koliko se pojavljuje, točno zrcalo njegovoga čudorednoga stanja, da što više, matematički točni eksponent njegove etičke snage. *Od opakih ljudi ne može se stvoriti najviša umjetnost.* — — —

Ruskinova ličnost pokazuje tako fino prožimanje čudoredna s lijepim, da se prema njemu i zastupnici neovisne umjetnosti pomirljivo drže, Ruskinova nauka prikazuje divnu sintezu vjero, čudorednosti i ljepote. — — — U njegovoј estetici je istodobno etika i vjersko shvaćanje, sadržina i obrnuto, nijedno nije za sebe, sve živi zajedno i jedno. u drugome. — — —

— — — Ako i njemački umjetnički pedagozi etičko izvođenje umjetnosti i umjetničkoga uzgoja naprsto otklanjaju, ipak *priznaju, da umjetničko djelo vrši ne samo estetske nego i etičke utjecaje, da svaka prava umjetnost mora moralno u najvišem smislu djelovati već zato, jer ne može drukčije.* Čudorednost samo ne smije biti svjesna svrha i cilj, na koji umjetničko djelo smjera. — — —

Često smo istaknuli, da misao o umjetničkom uzbujanju nije izolirana pojava, nego da odgovara velikomu jedinstvenom pokretu. Ako ova nova kultura pokazuje i pretežito umjetničke crte, mora ipak i druga područja kao religiju i moralobuhvatiti.

U zbilji je umjetnički uzgoj samo pokrajina u veliku carstvu sveukupna narodna uzgoja, kojemu smo dužni nove osnove naći i postaviti. Nije pojedinačna pojava zahtjev umjetničkog uzgoja, od prvega časa on je usko svezan s općim pozivom za čudorednom obnovom našeg života, koji se istodobno s njim — oko polovice osamdesetih godina — jasnije formulirao. Doista oba ova područja ne mogu se odijeliti. Pitanja o odnošaju estetskog uzgoja i etički-religijoznoga su grebeni, što prijete pokretu umjetničkog uzgoja. Što će budućnost donijeti, ne može se predvidjeti, ali sve više znakova ima, da će se medjusobno prodrijeti i sjediniti u jednu višu cjelinu. »I ako je istina, da je umjetnost, premda ne korijen i uzrok čudorednu dobru, ipak njegov pravi izraz, onda mora zanimanje s pravom

umjetnošću dovesti do tankočuća i u stvarima čndoredja.

Danas ništa neće poreći, da umjetnost valja smatrati izrazom i valja da karakterističnim izrazom narodnosne biti. Odražuje li se u umjetnosti osebujnost naroda, to je najbolji pristup k najtajnijem životu narodnosti upravo njezina umjetnost. Ovim putem hoće umjetnički uzgoj krenuti. Medju nama Niemcima nije ustao prorok, koji bi kao John Ruskin u Engleskoj s takovom silom dao izraza narodnoj umjetničkoj misli. On je pozvao narodne energije svoga naroda ka zapuštenoj dužnosti i upozorio je, koja korist, koja ga snaga, koje mogućnosti čekaju, ako joj nastane smisao za umjetnost i ako razvije sile, koje sada miruju. Umjetnost vidi on nerazriješivo vezanu s narodnom životnom snagom, a ona će se do visokog lijeta podići, ako narod u snagi poraste, ona će zakržljati i osiromašiti, ako narod padne. . . Domaća umjetnost neka dade Nijemcu sposobnost, da sudjeluje svojom nutrinjom u životu narodnome, da čuti u svom srcu, kako bije bilo svega narodnog djelovanja, da nauči čeznuti za budućim čovjekom, koji će sjediniti u sebi sve plemenite sile naroda.

Umjetnost je tumač životu i predstavljač ljudskog bića, ona mora dakle voditi k sporazumu između nas i naših bližnjih, i ako to nije njezin prvobitni cilj. Uzgoj k umjetnosti i po umjetnosti je prikladan, da premosti duboki jaz u životu obraženih i neobraženih, bogatih i bijednih. Ona odstranjuje obilježja klasa i sjedinjuje nutarnje članove naroda. Lay primjećuje zgodno: „Estetski užitak približuje ljude i vanjski i nutarnji, a narodna umjetnost jača čuvstvo zajednice s narodom“. Neka se sve društvo preobrazi po zakonima ljepote i bit će laglje riješiti socijalno pitanje. „Borbi bit će i u zemlji budućnosti. Jer i ako slojevi stranke, narodi svrše svoje raspre, u dušama one će trajati. Dokle ljudstvo na zemlji živi, bit će borba i bol uvjet savršenstvu i pravo duša. Ali ljestvi ljudi će i ljestve bojeve bojevati“.

Vrijedne su i ove misli:

Naše vrijeme traži uvijek i opet od umjetnika, da se *ozbiljno zamisli i duboko zagleda u život i osjećanje narodne duše*. Umjetnost neka izniče iz rođene grude i neka se natapa krvlju iz srca narodnosti. Samo onda se možemo nadati istinitom preporodu *umjetnosti u narodnom duhu*. *Umjetnost i narod spadaju zajedno upravo po svojoj jezgri* i mogu živjeti i uspijevati samo zajedno, propadaju, ako se za dulje vrijeme ili trajno jedno drugome oduzme, jer su jedno i drugo izrazi istoga ljudskog bića, oboje nalaze svoje jedinstvo i svoju zajednicu u čovjeku, njegovoj probiti i njegovim žiždama“. Ova spoznaja vodi umjetnike stvarače opet u narod, da od njega uče, prigledajući mu u njegovu radu i svagdanjoj borbi, u njegovoj ra-

dosti i tuzi. Zasluga je modernoga naturalizma, da je zahvaćajući intenzivno u zbiju prirode i života pripravio donekle tlo zdravoj narodnoj umjetnosti. „*Svaka prava umjetnost je narodna*“ tako glasi medju umjetnicima nova spoznaja, koja od godine do godine sve više uspijeva proti stajalištu „*l'art pour l'art*“. „*Mi hoćemo i želimo narodnu umjetnost, koje je svaki dionikom, koja nas okružuje zajedničkom duševnom atmosferom, što prodire u naše gradove, naše kuće, svečanosti, ceremonije, kretnje, izraze, djela, tako, da se životne sile, što nama pokreću, svakome, koji vidi, otvoreno pokažu.*“ Ali nije samo želja za *nacionalnom prema narodnom duhu uredjenom* umjetnošću savremena medju umjetnicima i laicima: u mnogim slojevima javio se i radostan optimizam. *S uvjerenjem stalnošću se očekuje nova narodna umjetnost.* „Mi smo u začetku nova vremena i sretni smo, da možemo prve zrake njegove zore vidjeti, uživati i doživjeti. Danas više nema sumnje, da dolazi vrijeme narodne umjetnosti, već mi stojimo u njenim počecima“. (Str. 211.—212.)

Na koncu dodajemo još i završne riječi:

Preko granica buduće zemlje krasote misao o umjetnom uzgoju upravila je svoje pregnuće savremenoj čežnji čovječanstva, što je osobito naš narod duboko čuti, čežnji za *jedinstvom i miron*. Misao o umjetničkom uzgoju je niknula iz razcepkanosti naroda i stanja individua izmučena *duševnim nemirom*: *toga radi mora ona poslijе dovesti do mira i zajednice*. Cornelius Gurlitt izrekao je to prigodom mijene stoljeća: „Dvadeseti vijek neka nam opet stvori, što smo izgubili: duševnu zajednicu, narod u skladu za ciljevinu. Ne će se to postići nagomilavanjem znanja, ne ukočenim čuvanjem staroga, ne traškanjem novoga, već silnim radom nad nama samima“. Ovim putem k jedinstvu: pomoću silna i ustrajna rada na nama samima i na našem narodu ide i misao o umjetničkom uzgoju. Što od nje ne možemo očekivati, a što je njezina prava i posljednja zadaća, lako je s Gurlitom izreći: „Bez sumnje je ozbiljno i plodonosno pregnuće uzgojiti narod za umjetnost. Ali valja da su svi, što su na tom suradili, prestali nadati se za umjetnost novim silama, ako se ona demokratizira. *Ona je svakako aristokratskog izgleda*, njene sile leže u manjini, u jakim pojedincima. Cio narod da bude *majstor*, ne može se očekivati, ali se može očekivati narod, koji razumiye svoje majstore, koji im se divi, u duši ih sluša, njima se uznesi, njima približuje i s njima iz bogata vrela crpi. Umjetnost svima može pružiti ljekovit napitak. Misao, da nastupa umjetničko mjesto naučnoga doba i da u tom valja pozdraviti duševni napredak, korak bliže miru jedinstvu — sve si više i više probija put. (Str. 258.—259.)

M. B.

Anibal Ivančić.

Prilog člancima „Sabirači Matičnih hrvatskih narodnih pjesama“.

Piše dr. Nikola Andrić.

Uožujku god. 1887. posao je »Matici« Anibal Ivančić, još kao djak, iz Bogomolja na otoku Hvaru pedeset i jednu junačku, hajdučku i žensku pjesmu. Bogomolje je selo od nešto preko 600 stanovnika, koji su izključivo poljodjelci baveći se poglavito vinogradarstvom, sijanicom, buhačem i maslinom. Jezik je u njemu mnogo bliži primorskom narječju nego li otočkom, jer je pučanstvo u najbližem doticaju s Primorjem.

Sabirač je sakupljaо pjesme od nekolicine pjevača, medju kojima je bio najvažniji Anton Radić. Bio je to čovjek sredovječan od kakovih 50 godina, kukavan kmet, koji je svoju nevolju i nevolju svoje djece zasladjivao guslama, začinjavući tako ujedno i zabavu seoskoga društva. Pjesma mu je iz grla tekla bistro i osjećajno, da je znao ganuti ne samo slušače nego i sebe. Pamet mu je bila jaka, da je znao bez oduška ispievati preko 1400 stihova. U Ivančićevoj zbirci najveća je Radićeva pjesma »Moro Troglavica«, koja iznosi 1434 stiha, a pjevač je kazivao, da ju je samo jedan jedini put slušao od nekoga Primorca. — Cijela Ivančićeva zbarka broji 12,220 stihova.

Medju »Matičnim« zbornicima nema tako neznatnih sabirača, da se i u najneznatnijemu ne bi našao s naučnog stajališta kakav vanredan prinos ili novost, koja najtežim pitanjima naše narodne poeziјe pruža nove poglede. Tako se odmah u početku Ivančićeva zbornika nalazi na oko neznačna pjesma o *Uršiću Stjepanu* od 102 stiha. U njoj se priča, kako je Stjepan došla knjiga od kneza na Kosovu, u kojoj mu se javlja, da su mu Turci porobili dvore, blago odnijeli, a ljubu uhitili. Stjepan odmah nalaže slugi »Agustinu«, da osedla dva gogina, pa da se njih dvojica dignu u pomoć knezu. Ljuba Stjepanova stade svoga gospodara odgovarati od toga nauma, jer je usnila hudi sanak, da je vidila devet golubova i medju njima dva orla, dva Stjepanova dušmanina. Ali on haje i ne haje za njene razgđvore, nego ode. Kad je došao do vode »Jagode«, ali tamo pere platno Fatina djevojka, koja mu se stala tužiti, da ju je huda sreća snašla:

Do podne mi mutna voda bila,
A od podne mutna i krvava.

Očito je dakle, da se negdje u blizini bije boj i krv potocima udara. Dakle, ni Stjepan ne će preko

gore prenijeti živu glavu. Kad je to začuo sluga Agustin, poče i on odgovarati svoga gospodara od dalnjeg puta, pa da se povrate dvoru. Ali Stjepan ni sada ne posluša, nego pošalje slugu kući, a on sam nastavi putovanje. Kad al:

Njeko viće: ajme Gospa moja!
Njeko viće: isklon' mi se s puta!
Njeko viće: otkini mi glavu,
Nek mi teške ne podnašat jade!

Stjepan priskoči i nadje — Boška Jugovića, koji se borio s dušom. Boško ga žali, što je dolazio, jer ga ni vila ne bi odnijela, kako će ga Turci pogubiti. Ali Stjepan »zagrne ruke do lakata«, pa se uloži u teški mejdan s Turcima. Posjekao ih je sve do jednog momčeta, kojega udari nogom . . . i posalje dvoru, da priča »tamo, što je bilo amo«.

Kako vidimo u ovoj pjesmi razabiru se ili zamaci ili ostaci junačkog vjerovanja, u koje je uklopljena historička predaja o *smrti kralja Vukaštna*. O ovom motivu govorio je Tomo Maretić u »Radu«, a onda Jovan Tomić u knjizi *Статљи по славјановљењу* koja je (na žalost jedina) izašla u Peterburgu g. 1904. pod redakcijom akademika Lamanskoga. U ovoj raspravi pokazao je Tomić opširnim načinom, da u našoj narodnoj pjesmi ne valja tražiti ni historije ni mitologije, jer tu nije glavno ličnost, o kojoj se govori, nego *pripovjedači motiv*. Ovu je temu zapravo kod nas razradio i prvi joj dao naučni osnov prof. Maretić u svojoj studiji »Kosovski junaci i dogodjaji u nar. epici« (Rad 97.), koju je pročitao na Vidovdan god. 1889. u svečanoj sjednici Akademije, udešenoj u spomen petstogodišnjice kosovske pogibije. Tu je Maretić dokazao, da historička imena u našim narodnim pjesmama služe samo kao dekoracije, a da im je duša *motiv*, koji nije u onolikoj mjeri originalan, kako se obično misli. Sveza je medju imenima i motivima vrlo slaba, pa se imena vrlo lako mijenjaju, dok je motiv mnogo stalniji.

Ovu je ideju Jovan Tomić u peterburškoj ediciji utvrdio jednim izvrsnim primjerom. Danas je dakle gotova stvar, da je *motiv osnov naše narodne epike*, na kojemu se razvijalo naše tradicionalno predanje. Na nj je kao na gotov osnov nakalamljen po koji historički dogadjaj ili nadovezan rād po koje historičke ličnosti. Stoga su i dogadjaji i ličnosti i sve druge historičke činjenice *kasnije primjese*, koje su zbog sličnosti o pojedinim elementima u ranije po-

stojalom narodnom predanju potisle one s pogodnog motiva i zamijenile ih, ali su pri tom i same doživjele kojekakove izmjene prije nego što su doobile svoj definitivan oblik. Tačan sud dakle o sačuvanom nam historičkom dogodaju u pojedinim pjesmama može se donositi tek onda, kad upoznamo karakter *motiva*. Motiv naročito utječe mnogo na odstupanje u predanju iznesenog dogodjaja od pravog historičkog. On je jedini kriv, da se u predanju o kakvom historičkom dogadaju pojedine činjenice tako grupiraju, da njihov skup u historičkom pogledu daje anahronizme i najčudnije paradokse. Narodno predanje vrlo je gibak elemenat, koji se osobito lako mijenja i dotjeruje prema motivima. Zato valja biti vrlo pažljiv pri ispitivanju historičkih tragova u njemu i nikad ne natezati s dovadjenjem u vezu prividno sličnih slika u predanju s onim dogodnjima, koji su nam poznati iz historije. Valja uvijek polaziti od osnovnog motiva, s kojim dolaze u vezu drugi i stapanju se, jer se tek na takove nadovezuju historički elementi i postupno dotjeruju prema motivu. Šteta je samo, da Tomicić iza ovakova razlaganja u peterburškoj ediciji nigdje nije spomenuo ruskim čitaocima, da je ovom važnom obredu zapravo otac prof. Maretić, pa bi tko mogao pomisliti, da je *Tomicić*.

Tomicić potkrepljuje Maretićevu teoriju primjerom o smrti kralja Vukašina. Pričanje o dogodaju došlo je već na gotov motiv, koji je postojao mnogo prije nego je nastalo pričanje o Vukašinovoj smrti, pa i prije nego se desila god. 1371. pogibija na Marici, gdje su faktično pali i kralj Vukašin i njegov brat despot Uglješa. U pjesmi o Vukašinovoj smrti nema ništa historičko osim imena Vukašinova. Dokazano je, da i najveći historički dogodjaji, (pa i sam kosovski), ne ostavljaju jačeg traga u narodnom sjećanju, ako ujedno nisu i pogodan motiv za obradu. Za pjesmu o Vukašinovoj smrti međutim sačuvala su nam se dva klasična dokumenta iz vremena od 150 i 200 godina iza faktične smrti. God. 1533. putovao je mletački poslanik Daniel de Ludo-visi sa svojim tajnikom Benedettom Ramberti-em preko naših zemalja, pa je ovaj tajnik opisao to putovanje. Medju ostalim tu se govori, da je Vukašina ubio njegov sluga Nikola Chersovich, kad se je bježeći nagao nad izvor da piće vode. I od tog vremena je, veli, voda na izvoru Marice mutna i gorka, pa i ljekovita po predanju narodnom. Da u ovom motivu ne valja tražiti historičke istine, vidi se i po tom, što se isto pričalo i — za Uglješu, što je opet zapisao god. 1580. drugi tajnik mletačkog poslanika Paola Contarinia-a, koji je istim putem putovao u Carigrad.

Ovo je dakle prekrasan dokaz, kako se u predaji »potpuno izvjestan način smrti dvojice Mrnjavčevića veže na dva različna objekta, koja su narod oko Marice privlačila pažnju više od ostalih i bili su pogodi da očuvaju osnovni motiv«.

Ali evo sada Ivaničića sa svojim — Uršićem Stjepanom i Boškom Jugovićem! Nema sumnje, da i

Ivančićeva pjesma pada u isto kolo, samo su imena izmijenjena. Voda Marica zove se »Jagoda«, a upravo je tako »mutna i krvava« kao i Vukašinova. Zanimivo je sudjelovanje sluge »Agustina«, koji je jamačno imao odigrati sličnu ulogu, koju i Ramberti-ev Nikola »Chersovich«, ali ga je motiv povratio kući kao »žensku plašivicu«, a završetak pjesme sasvim se pomutio dobroćudnošću varijante.

Izmijenjena imena u ovoj pjesmi mogu značiti ili — da do Hvara nije doprila verzija s uobičajenim imenima braće Mrnjavčevića ili — što je vjerojatnije — na otoku Hvaru sačuvao se ostatak prastarog motiva, u koji još nije ušlo običajno historičko ime, te se motiv zadovoljio s drugim imenom. Možda se u »Uršiću« ili »Ursiću« — kako ga Ivančić zapravo i zapisuje u većini slučajeva — krije kakav romanski »Urso«? Svemu tomu doći će prije ili kasnije u trag komparativna metoda u izučavanju tradicionalnog narodnog blaga.

Kako je poznato naš historik Mavro Orbin govorio je u svom djelu »Il regno degli Slavi« (god. 1601.) takodjer o smrti kralja Vukašina i o njegovom pažu Nikoli »Harsoevichu«, koji je ubio svoga kralja polakomivši se za »kolanom«, che gli pendeva dal collo. Tronoški ljetopisac govoreći o istoj pogibiji zove slugu kraljevog Arsojem ili Arsenijem, koji je jamačno isti »Harsoevich«, a možda i isti — Uršić.

Najveća pjesma — iza »Mora Troglavice« — ne samo Antona Radića kao kazivača nego i Anibala Ivančića kao sabirača govori o nekom »Sirotku Nikolici«. Pjesma iznosi 988 stihova, a svakako je to jedan od najzaokruženijih primjera onih narodnih pjesama, koje stoje jednom nogom u muškom, a drugom u ženskom pripovjedačkom elementu. Forma i govorljivost junačkog tipa razabire se u svakom njenom odlomku, a topla duševnost i ljubav materinska, sinovska, bratska i eročka prožima joj osnovni sastav. U njoj se nalaze tri sjajna opisa: Nikoline kule, njegova gjogina i junakove opreme.

Nikola je ostao sirotak bez oca u majke Primorkinje, pa uzeo graditi kulu na devet tavana. Sagradio ju je u širinu od 30 »ponistara« (tal. funestra, prozor). U kuli je nebo načinio, a po nebu zvijezde nakitio. Medju zvjezdama bila i danica, a pored nje sjajna mjesecina. Zidove je napirlitao svjetlim sabljama i »gromenim puškamam« (osobiti oblik za instr. plurala: puškama, koji se kod Ivančića vrlo često javlja). I kad je sve uredio, onda se stao jadati majci, što mu nema nitko da šeta po kuli. Ne može starica-majka više upravljati dvorom, ni dočekivati mu prijatelje, ni pripravljati vranim konjima zobi. Slušao je on doduše za Anicu, kćerku Janjočkoga bana, ali se nije usudjivao poći da je zaprosi. Prosili su je već svati odasvuda; sedam bana od sedam zemalja, i trideset kotarskih srdara, i trideset s mora kapetana. I svima je djevojka nalazila mane, pa bi jamačno našla i njemu. A on bi volio izgubiti glavu, nego da ga odbije. Mati mu se

samo nasmije, jer je znala, da ga djevojka ne će odbiti, dok starica samo opremi sina, kako je odlučila. I ona poleti u konjske podrume, da mu nakiti ždrala od mejdana. Konju se bila griva spustila do koljena, a repina do crne zemljice. Majka goni konja na bunar na vodu; lijepi mu »solup« učinila, a oprala lugom i morskim sapunom. Onda ga je svezala za rumenu ružu i osedlala sedlom »tatarijom«. Zauzdala ga »livernim škinom«, a popregla »zmijom gajitanovom«. Koliko je konju bilo dlaka u grivi, toliko je uplela bisernoga zrnja. Onda ga potkovala zlatnom pločom i srebrnim čavлом; dala mu zobati bjelice-šenice, a piti rujna vina od sedam godina. Kopita mu oprala rakijom, da se ne bi giogo umorio. Prignula ga »čojom velebjom«; koljena zagrnila »kotom do kopita«, a niz jabuke mu natjerala zvijezde (jamačno ga tako hranila i timarila, da su mu po butovima iskočile »zvijezde«). — Kad je Nikola sa svoje kule razabrao, što mu to mati spremila, poleti do svojih sanduka, pa se stade oblačiti. Na se meće tananu košulju, koju mi je starica-majka vezla tri godine, uplećući uz žicu mletačkog platna četiri žice zlata. Pod vratom su mu bila dva zlatna puceta, a u svakom dva kamenka draga. Na košulju je navukao »pančir«, koji sablja ne može presjeći, a ni puška probiti. Svrh nje navlači toke i ječermu sa šezdeset putaca, od kojih je svako iznosilo litru čista zlata. Obuče gaće »na čašljije«, a opaše se svilenim pojasmom, za koji stavlja pet pušaka i jednu palu zlatom okovanu. Sama pala vrijedila je hiljadu dukata . . . U kosu zadjene alem-kamen dragi, pri kojemu se može putovati u ponoća kao i u podne. Onda se zaogrne zelenom dolatom, na kojoj je dakako i opet bilo trideset zlatnih putaca a pod vratom jedno od tri litre, kojom junaci piju vino, kad nemaju čaše ni bukare. Uz bedro pripasao sabiju, a na vrat zlatnu kolajnu, koja se spuštala do svilena pâsa. Njegov »dvojanik-pâs« bio je s jedne strane poliven zlatom, a s druge srmom navezen. Na glavu momak udario kapu s perjem, da mu je kita sve po ramenu tukla. — I tako Nikola izadje pred majku, zapalivši čibuk. Starica mu spremi u dvije mješine vina i rakije i priredi gospodske svake djakonije. U jednu mu torbu uvali pečenoga mesa, a u drugu pšeničnoga kruha i sve to naprti na gjogina. Onda dade sinu za djevojku dvanaest prstenova i jednu burmu, koja je sama sobom valjala hiljadu dukata . . . Iznese mu zlatnu čašu vina i napije u njegovu sreću i u zdravlje: Kud hodio, tud sreću nosio; dušmani mu pod kopitom stâli kano konju pod kopitom čavli! Zagrlji sina i on ode.

Ovaj sam odlomak na šire ispriovjedio, jer je u neku ruku ovdje zgusnut sav pjesnički nakit, kojim narod običava opremati najlepše kule, najbolje šarce i najgjegjnije svoje junake, a pored toga sva tri opisa nanizana su jedan za drugim tako prirodno i neusiljeno.

Da se čitalac može uvjeriti o tečaju daljnje

pjesme, a time i o umjetničkoj sredjenosti najboljega hvarskega kazivača Ivančićeva, ispriovjedaduću u najkratim crtama razvitak dalnjih dogadjaja.

Kad je sirotak Nikola ušao u goru, tu ga ugleda vila i prorekne mu, da će radi Janjočkinje Anice izgubiti glavu. Nikola ustrijeli vilu radi tog rdjavoga proroštva i padne pod kulu Janjočku. Tu ga ugleda Anica, i zamoli oca, da je dade ovome junaku, jer ako je ne bude dao, ona će sama pobjeći. Kad je Nikola kazao banu, da je od koljena Kačića Grgura i da ima na Primorju kulu na devet tavana, pristane i ban na svadbu. Oprastajući se s Anicom, da podje kupiti svate, savjetuje mu ona, da za djeveru ne vodi nikakova tudišta, nego nekoga od svoga roda, da ne bi bilo kakove prijevare. Kad je Nikola došao svome dvoru, stade se jadati i prekoravati majku, što mu nije rodila brata, da ga može uzeti za djeveru. Tu mu sada mati ispriča, da je imala još jednoga sina Pauna, koji se odmetnuo u hajduke, te sada u Cipru-planini vojuje kao harambaša. Nikola i ne odsjedne s konja, nego podje tražiti brata. Ali ga ne nadje nego po savjetu majčinu uze za djeveru, Omera, sina zvorničkoga bana. Ovaj to jedva dočeka, jer je i on već jedanput prosio Anicu, pa ga ona odbila. Sad se eto nadala prilika, da joj se osveti ili da je otme. Tako i bude. Kad su se vraćali, usred planine digne Omer kopljje sa zlatnom jabukom — kako se dogovorio s ocem — i otac iz busije navalil s junacima, rani mladoženju Nikolu, a djevojku otme za svog Omera. Ali Nikoli dobra sreća bila; doletjela mu jedna vila, zavila mu rane, a pokrila »gorom listopadom«, pa otišla njegovom bratu Paunu, da mu javi, što se dogodilo. Paun dojuri sa svojim hajducima, pobije vojsku nevjernog zvorničkoga bana, a s njim samim uhvati se u koštarac, pa ga zakolje Zubima kao vuk ovcu. Djever Omer, kojemu je eto Paun sasjekao sve devet braće, moli harambašu, da mu ne osiječe glavu i ne »iskol« njegovog koljena. Ali Paun ne haje za molbe, nego i njega — da »od zla roda ne bude poroda« — sastavi sa zemljom. Na to Paun poljubi svoju nevestu, bogato je daruje nanizavši joj trideset prstenova na ruke, i otpriati ga svojim junacima i brata i svatove vesele do materina dvora.

Osim 30 pjesama, koje je Ivančić zapisao od pjevača Antona Radića, zapisao je još po jednu od Jerke Barkušić, Nikole i Ružice Lušić, Ivana Polić-Matiševića, Stjepana Franića i Oršule Ivančić; po tri od Ivana Radića i Nikole Rudana, a devet od Kate Berković.

Pjesme Nikole Lušića o »Goraninu Mati« razradjuje isti motiv, koji je poznat iz druge knjige »Matičine« pod natpisom »Marko Kraljević i nevjerna ljuba«, samo što ova hvarska varijanta (počut Glavičeve s Korčute) ima osobitu niansu, po kojoj se Goranin Mate boreći se s budalinom Tadom, kojemu nevjerna ljuba Matina pomaže, u najvećoj stiscu obraća za pomoć na svoje — pseto,

Kad razumi ščeno gospodara,
On po sebi uši pokulio,

A poda se repinu zavio;
Nogam' krokne, na vrat Tadi skokne.
Kako mu se vrata dobavio,
Zubim' mu je grkljan prekinuo;
Mrtav Tade crnoj zemlji pade.

Koliko je ova scena snažna, originalna i lijepa,

toliko je odmah naredna s tim ružnija. Mate odreže svojoj nevjernici dojke, i stade nju samu rodjenim njenim mesom zalagati. Onda je sveže konju o rep, pa njom stade obijati drvlje i kamenje, dok joj napokon ne odreže glavu, a onda ode gorom pjevajući kao da je „ljubu preudao“.

PROSVJETNI GLASNIK.

O stogodišnjici rodjenja dra. Ljudevita Gaja.

Donosimo evo članak Gajev iz „Danice Ilirske“ (1836.), u kojem je iznio i misao o prosvjetnome društvu, kakovo je kasnije u krilu čitaonice ilirske nastalo pod imenom „Matica Ilirske“.

Iz „protokola čitaonice ilirske zagrebske“.

Sedenje starešinstva V.

Dana 7a. Ožujka 1839. u kući g. predsjednika i gg. starčinah: Pogledića Stjepana, Mojsesa Stjepana, Zeugevala Franje, Briglevića Janka, Jelačića Ljudevita i prispevšega slučajno Metela Ožegovića nazočnosti sboriaše se o sljedećih predmetih:

20. Premda je cilj društva čitaonice naše svestrano izobrazje u svakoj versti znanosti i obertnosti razprostranjavati; ništa nemanje su ime društva i koristi iz njega proizlazeće preuzke, za tako svestranomu cilju podpunoma odgovoriti moći. Zato se sjedine gg. starešine u tom: da se sa ovim družtvom čitaonice, kojega je vendar najglavnia sverha čitanje novinah i knjigah, i poradi toga članovi većjom stranom samo u městu biti mogu, jošte jedan novi sbor pod imenom: „Matica ilirska“ skopča. . . Cilj „Matica Ilirske“ bio bi taj: da se svakojake koristne knjige u ilirskom jeziku na občinske družtva troškove utiskati dadu.

Sedenje starešinstva VI.

Dana 4a. Travnja 1839. u kući i nazočnosti g. predsjednika i gg. starčinah: Pogledića Stjepana, Mojsesa Stjepana, Zeugevala Franje, Štajdachera Josipa, Vrančića Valentina, Gaja Ljudevita i pero vodećega Babukića Věkoslava biaše razgovor o „Matici ilirskoj“ i načinu, kako bi se najkratijim putem dozvoljenje kraljevsko za naše „društvo jezika i pismenstva ilirskoga“ zadobiti moglo; na što bi zaključeno: da se prošnja, koju bi znameniti domorodci podpisati imali na Njih veličanstvo, našega najmilostiviega kralja, ravna i statuta ili naredbe gorispolomenuta društva rečenoj prošnji priklope, ter pouzdanome mužu predade, koji bi od strane i ime domorodacah Nj. veličanstvu najpokorne izručio.

Pouzdani muž — dr. Ljudevit Gaj. Ugarski konsilij zateže molbu „domorodacah“.

Sednica starešinstva XXXIX.

U Zagrebu dana 19a. Prosinca (Dec.) godišta 1844. — u kući gdje Ane udovice grofice Sermage rođene Novosel — u čitaonici dàržana je bila starešinska sednica trideset i deveta pod predsjedom presvjetloga gospodina grofa Janka Draškovića od Tra-

kostjana . . . u kojoj sđnici sljedeća pretresavana jesu i odlučena bihu:

§. 2. Bi reč povedena o učenom družtvu, u ime kojega jošte godišta 1839. po uglednih domorodcib podpisana prošnja bi na Nj. veličanstvo poslana. Istu prošnju predao je u Beču na Nj. vel. u imenu domorodaca naš vrđni sučlan i starčina dr. Ljudevit Gaj. I da je ova prošnja od previšnjega města na preuzvišeni ugarski konsilij iste gorespolomenute godine 1839. u istinu odpravljena, svědoči namira ovdašnje kr. tridesetnice vārhu platjenih poštarskih troškovah iz Beča do Budima, koju u rukuh imademo.

Da ne bi dakle ista prošnja usnula (!) i utamanila se (?!), bi zaključeno, da se prepis izvorne prošnje upravljene na Nj. veličanstvo zajedno sa svimkolicimi prilozi svim sl. varmedjam naše horvatsko-slavonske domovine priobći i one se domoljubivo po ravnateljstvu družtva pozovu, neka bi one svojim poklisarom, koji na bližnji d a r z a v n l sabor horvatsko-slavonski izaslanii budu, naputak dali, da se poradi višespomenutog učenog družtva nova prošnja na Nj. veličanstvo posalje iz srđine sabora našeg horvatsko-slavonsko-dalmatinskog.

„Matica ilirska“ — Dr. Ljudevit Gaj prvi predsjednik odbora za izdavanje knjiga unutar „Čitaonice Ilirske“.

Osmi občeniti narodni sabor.

Iz govora predsj. grofa Janka Draškovića: „Najpoglavitija svārha družtva našega jest: nauk i književstvo u našem narodnom jeziku razprostranjavati i priliku mladeži našoj dati, da se domorodno izobraziti. Ovamo najviše spada utištenje vārstnih knjigah za priličnu cenu. — Mi imademo mnogo starih i glasovitih dělah iz 16. i 17. stoljeća, — kad još nōmačka literatura u zibci biaše — Čubranovića, Ranjinu, Zlatarića, Gundulića, Palmotića, Gjorgjića i mnoge ine. Ove dakle našim organičkim (glasoschodnim) pravopisom preštampati želja je jednoglasna syih onih, kojim su ove stare klasičke po duhu i ukusnoj krasoti jednakо dične knjige poznate. Ovim putem bi ne samo slavu u književnom svijetu postigli nego bi takodjer i našim domaćim spisateljem, koji vrstno kakovo djelo sastave, znatnu pomoć dali.“

Ali za praktički iliti dělotvorno ovu našu pravednu želju izpuniti, tr bala bi jedna glavnica, kojom bi tiskarnu našu podbočiti mogli, od koje vlastnik g. Dr Ljudevit Gaj, naš prevrđni sučlan i starčina mnogo znatnih starih rukopisah u našem narodnom jeziku svojim trudom i troškom iz dalekih krajeva pribavio jest. Ova děla kad istom na svělost izidju, bit će u pravom smislu dika i ponos našega inokupnoga, nesamo ilirskoga, da li cđologa slavjanskoga literarnoga sveta.

U ovako ugodnom stanju literature naše položeni mogli bi stalnom glavnicom providjeni preštamljivanje starih klasikah ilirskih a najpače dubrovačkih početi, a

medutim i novie proizvode naših novihi vārstnih spisa-teljih u kolo toga izdavanja primiti, te tako iz prodanih knjigah glavnici opet nadoknadići.“

„Gledeć predloženja, da se za izdavanje starih klasikah ilirskih, osobito dubrovačkih, organičkim pravopisom i inih koristnih knjigah od najnovihih spisa-telja, koji za izdanie koje knjige troškova ne imadu — glavnica pod imenom „Matica ilirska“ utemelji, — bi zaključeno, da se sva poglavarska domovine naše ponizno umole, da okružnimi listi (cirkulai) gospodu domorodce na taj plemeniti čin pozovu. U svakom pozivu da se priklopi ugled i osnova sastojeća u tom: Što u Maticu 50 for. srebra ili na jednoč položi ili se obvezē, da će na pet rokah (terminah) kroz pet godinah, svake godine o stanovitom roku 10 for. srebra točno platiti, zvat će se utemeljiteljem „Matica ilirske“ i dobivat će sve manje knjige, koje se troškom Matice ilirske izdadu, badava; a veće, koje više troškova iziskuju, za pol cene“ — „Za odbor, koji će svekolike brige nositi: „koje i kakove će se knjige izdavati, kako se imadu urediti i za koju cenu“, izabrani su gg. dr. Ljudevit Gaj kao predsjednik, dr. Dimitrija Demeter, Pavao Stoos, tajnik biskupa zagrebačkog, Antun Mažuranić, profesor, Ljudevit Vukotinović, sudac varm. križevačke i Věkoslav Babušić, tajnik družtva. Za blagajnika „Matica Ilirske“ izabran je g. Alekса Vančaš, doktor medicine.

Knjževni natječaji „Matica Hrvatske“.

Uprava „Matica Hrvatske“ razpisuje sliedeće knjževne natječaje:

A) Natječaji iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklada.

I. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Adolfa Vebra Tkalčevića razpisuje se za god. 1909. (devet stotina devetu) nagrada od 900 (devet stotina Kruna) i to za knjževno djelo „poučnog“ ili „zabavnog“ sadržaja, koje obseže barem deset tiskanih araka, a odgovara sadržajem, smjerom i oblikom knjževnim publikacijama „Matica Hrvatske“.

II. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Terzieje pl. Tomasić rodjene Auernhammer de Auernstein razpisuje se za god. 1909. nagrada od 50 (pedeset) Kruna „za najbolju pripoviest iz hrvatskoga života“.

Natjecanje za ove nagrade traje do uključivo 31. prosinca 1909. Do toga dana imadu se čisto, čitljivo i tudjom rukom pisani rukopisi predati upravi „Matica Hrvatske“. Ime piščeve ima biti u zapečaćenu omotu, a na omotu isto geslo (motto) kao i na rukopisu. Rukopisi nagradjeni ovim nagradama, postaju vlastničtvom „Matica Hrvatske“, pa ih je ona dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

III. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Aleksandra pl. Vučića razpisuje se natječaj za nagradu u iznosu od 2000 (dvije tisuće) Kruna „za najbolje djelo, baveće se hrvatskom poviesti (po primjeru Smičiklasove „Hrvatske povesti“ i Lopašićeve „Povjesti grada Karlovca“), ili najbolji historijski roman ili pripoviest iz hrvatske prošlosti (po primjeru Šenoinih romana: „Zlatarevo zlato“, „Diogenes“ itd.), ili najbolji igrokaz, predstavljajući historijski dogodaj iz hrvatske prošlosti“. Ova se nagrada može razdeliti i na dva jednakovo vrstna djela. Natjecanje traje do uključivo 31. prosinca 1912. Do toga roka imadu se anonimni rukopisi predati upravi „M. H.“; nagradjeni spis postaje vlastničtvoto „M. H.“ koja ga je dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

IV. Iz zaklade Julija Bubanovića razpisuje se ovim za god. 1909. natječaj za nagradu od 1.400 (tisuću četiri stotine). Nagrada će se dati najboljemu izvornom ili

prevedenomu djelu o ruskoj zemlji i narodu ili u obče o slavenskim zemljama i narodima. Djelo ima obvezati najmanje 15 araka Poučne Knjižice „Matica Hrvatske“; ako obseže manje, dobiva razmjerni dio nagrade. Djelo ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ga je i dužna prvi put izdati medju svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnoga honorara, ako djelo ne preseže 15 araka; preseže li 15 araka, honorirat će se svaki arak dalje od 15 običnim honorarom (80 K po arku). Prevodi dobivaju polovicu nagrade i polovicu honorara. Natjecanje traje do konca prosinca 1909., do kojega se roka imadu rukopisi (s imenom ili bez imena autorova) predati ili poslati upravi „Matica Hrvatske“.

V. Iz zaklade Antuna Koegla razpisuje se ovim za god. 1909. natječaj za nagradu od 400 (četiri stotine) K.

Nagrada će se dati najboljoj izvornoj ili prevedenoj ljekarničkoj, liečničkoj ili uobiće prirodoslovnog radnji, koja obseže najmanje četiri arka Poučne knjižice „Matica Hrvatske“, obseže li manje, dobiva razmjerni dio nagrade. Radnja ostaje vlastničtvom autorovim, no „Matica Hrvatska“ vlastna ju je i dužna izdati prvi put medju svojim izdanjima, a da ne plati autoru posebnog honorara, ako djelo ne preseže četiri arka; preseže li četiri arka, honorirat će se svaki daljnji arak običnim honorarom (80 K po arku). Prevodi dobivaju polovicu honorara. Natjecanje traje do konca prosinca 1909., do kojega se roka imadu rukopisi (s imenom ili bez imena autorova) predati ili poslati upravi „Matica Hrvatske“.

B) Natječaj iz zaklade I. N. grofa Draškovića.

Iz zaklade grofa Ivana Nep. Draškovića razpisuje se za god. 1909. (devet stotina i devetu) nagrada od 2.000 (dvije tisuće) Kruna za „najbolji pučki spis“, koji prema oporučnoj želji zakladateljevoj „unapredjuje duševnu i materijalnu naobrazbu naroda moje domovine“. Prema odredbi zakladateljevoj ima se kod prosudjivanja djela paziti osobito na to: „da prednost dobije onaj spis, kojemu se prizna, da je za pravu pouku naroda u praktičnim stvarima, te time za unapredjenje njegovoga duševnoga i materijalnoga blagostanja najzgodniji“. Kod podieljivanja nagrade nema se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoču, nego se nagrada može dosuditi i onomu djelu, koje obzirom na stanje domaće knjževnosti zaprema u njoj odlično mjesto, te ju je vrstno Podići. (Točka c.) — Originalna djela dobivaju cielu nagradu, ako iznašaju najmanje petnaest tiskanih araka; iznašaju li manje, nagradjuju se razmjerno. (Točka d.) — Prevodi istoga obsega dobivaju polovicu nagrade. Imadu li se preradbe po stranim djelima smatrati originalima ili prevodima, o tom odlučuje knjževni odbor „Matica Hrvatske“. Nenagradjeni se spisi mogu sliedeće godine opet natjecati. Originali imadu prednost pred prievidima (Točka e.) — Dosudjena se nagrada ne će izplatiti nego onda, kada nagradjeno djelo izadje tiskom. (Točka f.) — Nagradjeno djelo ostaje svojina piščeva, pa je njegov posao, kako će ga dati u tisku. (Točka g.) — Ne bi li nagradjeni rukopis bio tiskan za dvije godine, od kako je pisac o nagradi obaviješten, izplatit će mu se polovica dosudjene nagrade (Točka h).

Natjecanje za ovu nagradu traje do 31. prosinca 1909. Do toga roka imadu se čisto i čitljivo pisani rukopisi predati upravi „M. H.“ Ime piščeve ima biti u zapečaćenu omotu, a na omotu isto geslo, kao i na rukopisu.

Knjževni dar „Matica Hrvatske“ za godinu 1909.

„Matica Hrvatska“ spremila za ovu godinu svojim članovima lijep knjževni dar od 7 knjiga, koje će imati oko 150 štampanih araka. Te su knjige:

1. Dr. A. Bazala: Povijest filozofije. II. dio, u kojoj pisac nastavlja prikazivanje umovanja čovjekova roda u najvišim pitanjima svijeta i života u srednjem i novom vijeku sve do Kanta. Kako u širim obrazovanim krugovima sve više raste baš sada interes za ova pitanja, hrvatskoj su inteligenciji ove knjige pozvana stručnjaka baš dobro došle, jer će mu biti pouzdan vodj u tim pitanjima.

2. Dr. V. Lozovlna: Povijest talijanske književnosti. I. dio. U toj nas knjizi upoznaje pisac s razvijanjem književnosti u susjednom nam talijanskom narodu od najstarijih vremena sve do preporoda na početku novoga vijeka. U toj su književnosti niknula prva svjetska djela lijepo knjige u Evropi, koja treba da poznaje svaki obrazovani čovjek. Za nas je pak Hrvate povijest te književnosti dvostruko znamenita i zanimiva, kad se zna, koliko je utjecala na razvijanje hrvatske književnosti u prošlim 400 godina.

3. Hrvatsko kolo. Na učno-knjizevni izbornik. V. knjiga. Kao nastavak ovoga omiljenoga zbornika izaci će ove godine peta njegova knjiga s čitavim nizom poučnih članaka i manjih priloga lijepo knjige hrvatske od ponajboljih pisaca naših; u naučnim će se člancima raspravljati najrazličnija pitanja naučna i književna u obliku zanimljivu i razumljivu svakomu obrazovanomu Hrvatu.

4. Dr. B. Drechsler: Stanko Vraz. Do godine će biti 100 godina, što se rodio Stanko Vraz, najznamenitiji i najljubazniji pjesnik iz doba hrvatskoga preporoda. U proslavu toga izdaje "Matica Hrvatska" zajedno sa „Maticom Slovenskom“ već ove godine ovu znamenitu i izvornu studiju o pjesniku i njegovom dobu. Nema jamačno Hrvata, koji je neće čitati s velikim uživanjem.

Pored ovih 4 poučnih knjiga izdat će "Matica Hrvatska" ove godine još 3 knjige u zabavnoj svojoj knjižnici i to:

S. Dante: Božanstvena komedija. I. dio: Pakao. U prijevodu i s uvodom i najnužnijim razjašnjenjima od Dr. I. Kršnjavoga. Ova knjiga je treća u Matičinoj zbirci velikih svjetskih pjesnika, a dolazi dobro baš ove godine, kada Matičari primaju u ruke povijest talijanske književnosti, u kojoj na prvom mjestu stoji velepoesan neumrloga Dantea; najljepši dio njezin — "Pakao" — primit će Matičari već ove godine.

6. Dr. N. Andrić: Narodne pjesme. Knjiga V. Dosada je "Matica Hrvatska" izdala 4 knjige junaka i muhamedanskih narodnih pjesama izvan redovitih izdanja. Ove je godine držala dužnošću, da ponajljepše biserje naše narodne lirike preda svim svojim članovima, da u njem uživaju, a tek je dodatkom namijenjen stručnjacima, odlučila posebno izdati u manjem broju primjeraka.

7. Ferid Vrbančić: Iz staroga vilajeta. Iz umjetne lijepo knjige nudi Matica svoje članove ove godine lijepom kitom priповiesti iz savremenoga života muslimanske naše braće u Bosni. Ne samo u Bosni nego svadje, gdje ima Hrvata, čitat će s velikim zanimanjem ove lijepo priповijesti, što ih je Matica Hrvatska nagradila iz zaklade Veber-Tkalčevićeva za g. 1908.

Sve ove knjige izaci će najkasnije do konca listopada o. g., a članovi ih prinosnici primaju uz godišnju članarinu od ciglih 6 kruna.

Evo Matica Hrvatska spremi svojim članovima i ove godine obilan književni dar za neznačnu članarinu.

Posebice treba da spomenemo jednu važnu promjenu u "Matičnom" poslovanju, naime: godišnji prinos (članarina) imat će se u buduće plaćati unaprijed tako, da se knjige ne će slati nikomu, tko ne pošalje čitavu članarinu.

Ovoj je promjeni dvojaki razlog: "Matica" mora po dosadanju načinu poslovanja podmiriti gotovo sve troškove za izdanja predujmovima, na koje mora da plaća znatne kamate, a drugo — i to je najvažnije — mnogi članovi, kad jednom knjige dobiju, prinosu na prostro ne plate! Kolike od tuda nastaju za društvo

neprilike, o tom je suvišno govoriti gospodi povjerenicima. Zato se tomu mora jednom odlučno učiniti kraj i uvesti red, kakav je i drugdje. Kad n. pr. članovi "Slovenske Matice" mogu svoj prinos bez izuzetka plaćati unaprijed, zašto to ne bi moglo biti i kod "M. H."?

Istina je, u početku će to ići teže, pa će zacijselo broj članova ponešto pasti. No s druge strane će biti za "Maticu" kud i kamo bolje, ako za gotov novac raspaća makar i manji broj knjiga. Na to "M. H." i računa, pa je poradi toga naklada ovogodišnjih izdanja znatno manja. Ova umanjena naklada bit će zacijselo raspaćana, pa bi se moglo dogoditi, da članovi, koji se za vremena ne prijave, ostanu bez knjiga.

"Matica Srpska" u Dubrovniku.

(Proslava početka njezina rada)

Na 1. kolovoza o. g. sudjelovala je "M. H." kod proslave početka rada "Matica Srpske" u Dubrovniku zastupao ju je na proslavi prof. Medini, a uprava je brzojavno pozdravila "Maticu Srpsku" u Dubrovniku kao drugaricu u radu oko prosvjete izrazivši nadu, da će rad objju "Matica" voditi k prosvjeti, slobodi i međusobnoj ljubavi i slozi Hrvata i Srba. "Maticu Srpsku" u Dubrovniku osnovao je Konstantin Vučković, trgovac iz Splita, odredivši u svojoj oporuci ovo:

"Ostavljam fijorina 160.000 aust. vr. opštini srbsko-pravoslavne crkve u Dubrovniku, u svrhu osnivanja "Matici Srbske", koja će upotrebljavati cirilovicu, a imati cilj da širi srbsku nastavu". Pri svršetku god. 1908. bi izplaćen točno prema oporuci posljednji obrok ostavštine i s tim je ovaj "s kamatima i nakon odbitka takse" dostigao svotu od 372.80 K.

Cim je izplaćen posljednji obrok stupila je u život "Matica Srpska", a njezinu je upravu preuzeo tutorstvo srpsko-pravoslavne crkvene općine u Dubrovniku.

Pravila "Matici Srbske" u Dubrovniku glase, što se tiče sredstava i cilja:

Čl. 1. Pod upravom općine srpsko-pravoslavne crkve u Dubrovniku i odnosno njezinog tutorstva, stoji "Matica Srpska" u Dubrovniku, utemeljena od blagopokojnog srpskog dobrotvora Konstantina Vučkovića pok. Todora u Splitu.

2. čl. Imovinu "Matici Srpske" čine: a) glavnica od K 372.000 u državnim obveznicama i K 97.46 u gotovu novcu; b) eventualne uštednje od godišnjeg dohotka glavnice.

Čl. 3. "Matica Srpska" ima prema oporuci cilj, da širi srpsku nastavu služeći se isključivo cirilicom. Prema tome će "Matica Srpska": a) izdavati o svom trošku kako izvorna tako i posrbljena i prevedena književna i vještačka djela srpskih spisatelja i vještaka; izdavati periodične listove za nastavu, prosvjetu i starine za izdavanje na svoj račun i preštampavati glasovita djela srpska; b) opredjeljavati će i raspisivati nagrade za književna djela i članke napisane cirilicom, a koja se tiču nauka, privrede, književnosti ili vještina i koja joj ili uslijed raspisa ili inače budu prikazana; c) statat će se za način, kojim bi se književna djela i stručna srpska, koja "Matica" izda ili nagradi, po narodu što više rasprostirala, te će ih poklanjati ili uz obaljenu cijenu prodavati siromašnima i bibliotekama; d) posvetiti će osobitu brigu osnivanju svoje biblioteke, koja će biti pristupačna svakome u Dubrovniku, pa će za nju nabavljati valjane proizvode srpske literature ili i druge, koje za s psku literaturu imaju značaja; e) pomagati će iz zakladnih prihoda školske ustanove i srpske djake, ali to sasvim izvanredno i u onim rijedkim slučajevima, u kojim takvo ulaganje zakladnog novca bude odgovaralo namjeri i svrsi, za koju je osnovana zadužbina. Pri pomaganju djaka morat će se držati propisi koji postoje u pogledu podjeljivanja i uživanja državnih stipendija i potpora.

„Pučka predavanja“ i „Matica Hrvatska“.

Pisati o koristi „pučkih predavanja“ — mislim t. zv. pučka „sveučilišna“ predavanja — bila bi danas suvišna stvar, ne možda zato, što u nas sve vrste doista osjećaju potrebu tih predavanja, nego zato, što se o tom već toliko pisalo, da bismo morali imati već u najmanjem mjestu takih predavanja, da bi cijeli pučko-prosvjetni rad predavanjima morao biti odavna organiziran, tako se mnogo pisalo o tom. Uza sve to sve je to u nasek sporadično, tu i tamo, rascjepljeno, da od svega toga rada ne može biti uspjeha; bar nije vjerojatno. Gdje nema sistema, nema jedinstvena rada, ne može ni biti prava uspjeha; počelo se u Zagrebu, ali je uslijed svakojakih neprilika zapelo; profesori su pokazali volje i mara, publike se odazvala, pa ipak je poduzeće *moralno* zapeti, jer nije bilo unutrašnje organizacije; za predavanja, što se priređuju u izvanjskim mjestima, vrijedi gotovo isto: ima i volje i odziva, ali su prilike nesredjene, nema pravoga vodstva, nema odredjena jasna cilja, jednom riječi nema prava sistema.

No prije nego o tom rečemo koju, neka nam bude dopušteno iz izvještaja bečkoga sveučilišta o pučkim predavanjima iznijeti neke podatke.

Na „pučkom sveučilištu“ u Beču držalo se u godini 1908./9. u svem 96, izvan Beča 27 tečaja. Broj slušača bio je u Beču 11.227, izvan Beča 6.762 u svem 17.989; prema lani porastao je broj slušača gotovo za 2000. Uzme li se na um, da je Beč okruglo 25 puta veći od Zagreba, razumljivo je, da bi dakle razmijerno Zagreb imao kud i kamo manju frekvenciju; ali ako se opet uzme na um, da u Beču ima mnogo više prosvjetnih zavoda i prilike za obrazivanje, da dakle mnogi i ne idu na pučka sveučilišna predavanja, ne bi se krivo uzelo, da omjer ne će biti kao 25 : 1, nego kud i kamo manji te bi se pravom uzelio, da bi na pučka predavanja dolazio godišnje bar 2000—3000 ljudi. To potvrđuje i maleno iskustvo, kad su zimus neki profesori u realnoj gimnaziji počeli bili predavati, gdje je bilo svagda više od 100 osoba na pojedinom predavanju. Poprečni broj slušača ni u bečkim predavanjima prema iskazu za godinu 1908./9. nije veći; bio je naime u prvoj seriji (listopad-studeni) 1345, u drugoj (studeni-prosinac) 1078, u trećoj (siječan-veljača) 1070, a u četvrtoj (veljača-ožujak) 892.

Predavalo se o najraznoličnjim granama. Koji drže, da se na pučkim predavanjima ne može svaka nauka predavati, te poradi toga misle, da kod nas ta uredba ne bi uspjela, dobro bi učinili, da jednom prolistaju izvještaj bečkoga sveučilišta, pa da vide, što sve ljudi slušaju. Tako se osim literarno-historijskih tečajeva predavalo u jednom tečaju „Uvod u višu matematiku“ pred 445 odnosno 123 slušača, uvod u filozofiju pred 236 slušača, filozofija njemačkih klasika pred 103 odnosno 86 slušača, logika pred 182 odnosno 113 slušača, mehanika krutina i tekućina, o programnoj glazbi i simfoničkom pjesništvu pred 194 odnosno 116 slušača, i ne spominjući predavanja o poredbenoj anatomiji, iz kemijske, fiziologije, prirodnih nauka uopće, narodnom gospodarstvu, sve pred priličnim brojem slušača. Ali ako se u Beču drži za vrijedno držati predavanje i u tečajevima, gdje nema više od 40 slušača (ima ih dakako još manjih), zašto se ne hi u Zagrebu našlo po tridesetak ljudi, koji imaju interesa za bilo koju vrstu ljudskoga znanja? Zanimljivo je dodati i to, da je prodano u prvom tečaju 1567. u drugom 1416, u trećem 1055, u četvrtom 648, dakle u svem 4.686 *radničkih* karata; prema tome čine radnici u Beču oko 40% slušača.

Na dohotcima imalo je „pučko sveučilište“ u Beču: potpora u iznosu od K 12.653, gdje je zastupana trgovacko-obrtnička komora i bankovni zavodi; pa gradske općine onih gradova u donjoj Austriji, gdje se predavalo. Uzme li se na um, da je kod nas potreba pučkoga

prosvjetljenja poradi općeno manje prosvjete veća, da je i prema tome dužnost veća, može se držati, da bi i naši imučnici, trgovacki zavodi i gradske obćine bile voljne doprinijeti nešto za pučka predavanja, — sama gradska općina zagrebačka mogla bi žrtvovati koju tisuću kruna, pa bi se sabrala lijepa svota, od koje bi se namirile potrebe. No pored svega ima bečko pučko sveučilište dotporu od ministarstva od K 16.000, slovima šesnaest hiljada, i potporu od donjoaustrijskog sabora K 2.000, tako da bi se moglo računati te će i visoka vlada u tu svrhu kod nas uvaživši potrebu pučkih sveučilišta žrtvovati 2—3 tisuće kruna godišnje, onda bi prihod za pučko sveučilište u Zagrebu mogao biti — ako i ne K 45.798 kao u Beču, — a ono bar 15—20.000 kruna, uračunavši ovamo i ulaznine. Za tu svotu bi se dao prirediti niz od kojih 300—400 predavanja u Zagrebu i obližnjim gradovima, — kad bi se samo bilo volje i doista interesa za prosvjetu naroda, kad ne bi političko-stranački, lični i drugi motivi stajali na putu.

Pisac je ovih redaka već pred tri godine potakao misao o osnutku pučkoga sveučilišta. Nakon dugih vijećanja o eventualnim zaprekama revidiran bi statut, učinjen prema statutu bečkih pučkih predavanja, koja stoje pod upravom sveučilišta, a onda je stvar zapela — i sada negdje u aktima počiva san pravednika, koji nije smio da ugleda svijetlo. Poslije toga pokušao je odbor nekolikine srednjoškolskih profesora s predavanjima; uspjeh bio je lijep, ali nastadoše neprilike, koje su i tome pot hvatu otele sigurnu podlogu, te nije mogao napredovati. To sve sili na zaključak, da će se kod nas pučka predavanja moći *ostvariti samo kao sasvim neovisna, samostalna uredba*. Tu bi mogli sudjelovati profesori sveučilišni i srednjoškolski, moglo bi sudjelovati pravnico društvo, liječnički zbor, društvo inžinira, naravoslovno društvo, pedagoški zbor i dr. Bilo bi potrebno, da se uredi statut da se predavanja udese po nekom stalnome sistemu, (što bi bila briga odbora) i sve, kako je pisac ovih redaka razložio u posebno otisnutoj knjižici: *Pučka predavanja, njihova uredba i svrha, I. „Matica Hrvatska“ bi mogla u tom sudjelovati, što više: pod njenim bi okriljem mogla cijela uredba stajati — i to ne samo zato, što bi to bilo prema pravilima njenim, nego i zato, što bi se do dohodata te uredbe mogla posebna knjižnica osnovati, u kojoj bi se štampala predavanja; ne samo da bi to u prosvjetnom pogledu bilo važno, nego bismo s vremenom dobili lijepu zbirku iz raznih područja nauke — a i o najzanimljivijim temama, što i opet ne bi bilo bez utjecaja za razvoj interesa za naučni rad.*

U svem bi pak bilo vrijedno, da se povедemo za lijepim primjerom Slovenaca, koji su u Ljubljani i nemajući sveučilišta osnovali „Akademiju“, koja lijepo napreduje i djeluje. Uz malo dobre volje išlo bi i kod nas, a ima li te volje?

Dr. A. B.

Hrvatsko zemaljsko kazalište.

Naše je kazalište za mnoge posve neočekivano dobilo novu upravu: predsjanički intendant, zasluzni član našega kazališta, Andrija Fijan morao je ustupiti mjesto drugu, Vladimиру Trešćecu-Branjskome. Ovo je imenovanje u svezi s naumljenim promjenama u kazalištu; za koje se traži u jednu ruku široko poznavanje dramatske umjetnosti uopće i njezine zadaće, a u drugu ruku snažna ruka. Ono prvo stekao je novi intendant i sam i bivši drugom Stjepanu pl. Miletiću, te je s one strane kazalište u sigurnim rukama; hoće li ta ruka biti i dosta čvrsta, teško je unaprijed reći: sudeći prema svemu, ne će gosp. intendantu cvasti ruže, naići će na odpor od strane osoblja, kojemu, čini se, ne bi kovenirao oštiri red, budući da je naviklo pozivajući se na umjetničko zvanje preslobodno shvatati i zadaću, mnogo isticati umjetnikova prava, ali neimati *svagda* svijesti o umjetnikovim dužnostima. Ni novinstvo nije novome intendantu baš najsklonije, što valja tim više požaliti, jer će

u tom mnogi nezadovoljnici naći oslona, a sve će omesti intendantu u njegovu nastojanju.

Gosp. Trešće-Branjski izjavio se o svom umjetničkom programu ovako: Moj je umjetnički program isti, koji je bio Miletićev, a dade se reći, kao što se već Miletić izrazio, u tri riječi: *repertoar, jezik i stil*. Prema tome je zadaća kazališta: njegovanje dramatske umjeće u svim vrstama, ne izuzevši operu i koreografiju a pazeći osobito na kulturnu zadaću našega kazališta; na repertoaru treba da je od dobra najbolje i to u što savršenijem obliku, potrebno je stvoriti ensemble, da se uzmogne njegovati stil i uzorni hrvatski govor.

Ovaj je program vrlo lijep. Valja podsjetiti samo na to, kako je upravo u promjenama, što su se zbile na beogradskom pozorištu osobito istaknuta *narodno-kulturna* zadaća kazališta. Kroz nekoliko godina nije bilo opere, ali se zato drama lijepo razvila; treba paziti, da je opera opet ne zaduši. Zagrebačka je publika — po sudu novoga intendantu — dobra, ako je novinstvo ne zavodi; u tom ima pravo; ali zagrebačka je publika i razmažena, pa je treba naučiti *umjetničkome užitku*. Stoga je posve opravданo mišljenje, da užitak ne stoji u neprestanoj izmjeni, — (u tom je i Miletić grijesio), nego u *nacinu*, kako pruža, pa je željeti, da novi intendant uspije u svojem „*odgoju publike*“ tako daleko — kako bi on želio, da se naime publika navikne i više puta gledati i slušati pojedine komade, da se navikne zalaziti u duh i iznalaziti nmjetničku vrijednost njihovu. U tom odgojnom poslu zavrijedio je i potporu novinstva, koje ako mu je uskrati bit će samo krivo na neuspjehu opere. Željeti bi bilo, da se doista umjetnički program novoga intendantu ne osuđeti sitnim, neumjesnim zadjevanjem, a ni „pasivnom resistencijom“ sa strane novinstva, jer je sve to grijeh — ne proti gosp. Trešćecu, nego protiv *narodno-kulturne uredbe*, kakovom je želi učiniti novi intendant, u čem ga treba da svi podupriu.

—n—

Književnost.

„Novi Zvuci“. Treća knjiga pjesama „Porivi“. Nedavno je izašla u vrlo ukusnoj opremi zbirka pjesama „Novi Zvuci“, kao treća knjiga pjesama „Porivi“ od Rudolfa Franjina Magjera. Pjesme nijesu nove: većim su dijelom već štampane u raznim listovima (Behar, Prosvjeti, Hrv. Smotri, Pobratimu i dr.), a sada preštampane. Ima ih svega dvadeset i dvije. „Moja pjesma“ ima biti uvod u zbirku; u njoj je i doista mnogo poezije, odiše lijepim i krepkim optimizmom i završuje jednako odlučno:

Svedjer još mi duša klikti, zanosna i mlada,
Skršena mi nisu krila, niti rastrgana,
Ne znam, što su tmine mračne, dok je žarkog sunca,
Dok je svjetla ... dana.

Čini mi se najiskrenija; možda je Magjer njome htio dati oduška „uzburkanim grudima“; Magjer je naime vrlo revan pisac, pun volje i mara, suradije u mnogim listovima, bavi se omladinskom književnosti napose, piše pjesme, priповijesti, a valja priznati, da mu je rad, koliko je kraj mnogolika zanimanja i nešto prebrze htinje moguće, dobar. No iskusio je, kao mnogi naš mlađi čovjek, da ga „službena“ literarna kritika nije putila, nije upozorivala na nedostatke, da bi mu fakto dala prilike, da se usavrši; kao u većini slučajeva nije mu pokazala dobrohotno lice, nego ga je napadaju, grđnjama i rugom htjela odagnati s mjesta, na koje se uspeo marljivošću i radom. On se nije dao odagnati, a znak je njegove ustrajnosti onaj optimizam.

I dobio je zadovoljštinu. Vrijedno je spomenuti samo ovo: Sestri broj od 31. ožujka t. g. Krakovskoga polumjesečnika „Glos nauczycielstwa ludowego“ donaša iz pera prof. Jan Magiere pod naslovom: „Chorwacy nauczyciele-redaktorzy“ doslovno u prijevodu, a mjestimice u markantnim crtama odulji prikaz R. F. Magjera: „Prijegled hrvatskih pedagoških časopisa u god. 1908.“, gdje su opisani učitelji pisci i hrv. pedag časopisi, a kojega je autor stampao na hrvatskom jeziku u ovogodišnjem VIII. „Pedagoškom Letopisu“ slovenske „Solske Matice“ u Ljubljani. — I list dra. Frana Drtine (8. br. t. g. „Pedagogické Rozhledy“, str. 809.—811.) donaša iz pera M. Hajny-a istu raspravu pod naslovom: „Charvatske časopisy pedagogické“.

Kad se ovako u izvanskih listovima cijeni njegov rad, da se smatra vrijednim, možda će se i naša službena kritika udostojati, da s njim više računa. To vrijedi za pedagoški rad, a i o književnom radu njegovu bit će možda sud povoljniji. „Zapisci sa sela“, antologija u „Pjesmi i priči“ nijesu doduše dobile nepodijeljeno priznanje, ali im nije ni uskraćeno priznanje. Od onda izidio je tri knjige „Poriva“ — raznim uspjehom. Već u prve dvije knjige pokazao je Magjer, da umije — ali je i to pokazao, da radi prebrzo; to mu škodi; mnogo štota je nedotjerano, a mnogo štota bi i ispalo, da se drži bar donekle Horacijevih riječi: nonum prematur in annum. Kad bude radio polaganje, bit će mu moguće, da se intenzivnije posveti stvari, da sav udje u nju; onda će mu i radnje biti cjelevitije, krepče i — bolje. U ovoj je zbirci svakako najbolji dio prvih šest pjesmica pod naslovom „Moj svijet“, drugi pod naslovom „Idejali“ pokazuje jednu slabocu piščevu, da rado pjeva pojedinim osobama, pri čem ne pazi svagda, ne će li mnogome biti neugodno društvo, u koje ga je stavio (n. pr. kad uz Arnolda pjeva — — — A. G. Matošu). Malo izbora u „idejalima“ i medju pjesmama ne bi škoditi. Dakle: više mira i nešto oštire vlastite kritike, pa će i više uspjeha biti. Našim čitateljima preporučujemo zbirku „Novi Zvuci“. Cijena joj je 1 kruna.

— r — v.

„Mala anatomija i fiziologija“. Kao deseti svezak Sokolske knjižnice, izdane od Hrvatskoga Sokolskoga Saveza, izšla je „Mala anatomija i fiziologija“ od dra. Drag. Mašeka-Bosnodolskoga; knjigu je nagradila „Matica Hrvatska“ iz zaklade Antuna Kóglia za god. 1908. Ima 175 stranica i 50 slika, sastavljena je po poznatom njemačkom strukovnjaku dru. Brescheu, učitelju anatomije na kr. gimnastičkom zavodu u Berlinu, a doći će dobro sokolskim društvima, kao što i Hrvatskom Sokolskom Savezu za prednjačke tečajeve. Anatomija, koju dr. Mašek u svojoj poznatoj čednosti nazivlje tek „malom“, doći će dobro i našim školama, koje slične knjige još nemaju, pa nema dvojbe, da će je kr. zem. vlada preporučiti i za nabavu školskih knjižnicama, da se ne moraju oni, koji se za to interesiraju, sluziti samo njemačkim knjigama. Zgodne ilustracije uzete iz švedske anatomije dra. Harteliusa, lijepo razjašnjuju popularan tekst, u kojem nalazimo okupljeno sve što je nužno za poznавanje čovječjeg tijela. Knjiga sadrži ova poglavita poglavila: Kostur, Nauka o mišicama, Elementarne sastavine tijela, Ustroj za disanje, Krv, srce i žilje, Organ za probavu, Močilo, Sjetila organa i Živčevlje.

Anatomija će bez dvojbe dobro doći kano priručna knjiga i našim liječnicima, od kojih će se bez dvojbe doskora naći i čestiti strukovni pisac, koji će je sa svog stanovišta i dostojno ocijeniti. Toplo preporučujemo Mašekovu „Anatomiju“ svima, napose sokolašima, te se nadamo, da će ista doskora ugledati svijetlo i u drugome izdanju. Knjiga se dobiva u svakoj knjižari. Cijena joj je K. 150.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

U ime odbora „M. H.“ uredjuje član radnik dr. ALBERT BAZALA

BROJ 18—20. U ZAGREBU, DNE 15. LISTOPADA 1909. GOD. IV.

Sedam „Matičinih“ zbornika.

Prilog člancima „Sabirači Matičinih hrvatskih narodnih pjesama“.

Napisao dr. *Nikola Andrić*.

I.

Šime Ljubić.

Potpust Luke Ilića Oriovčanina, koji je ostavio iza sebe nekoliko rukoveti za štampu složenih narodnih pjesama, tako je isto i slavni naš numizmatičar i osnivač zagrebačkog arheološkog muzeja, Šime Ljubić, složio u prvoj polovici 19. vijeka dvije knjige, koje se danas nalaze u posjedu naše »Matice«. Prva knjiga s posvetom Josipu Jelačiću i sa 102 pjesme imala je ući u štampu god. 1846., a druga sa 22 pjesme godine 1847. Sačuvani primjeri imaju na posljednjoj stranici i »imprimatur« tadašnjeg zadarskog cenzora, Dinka Vitezića, koji je neke pjesme prekrižio i zabranio štampati. Osim ove 124 pjesme, nalazi se u Ljubićevom zavežljaju još nekoliko pjesama, koje su sabiraču kasnije poslali pojedini zapisivači; i to 22 pjesme iz Kraljevice od Ivana Justića (god. 1865.) 8 s Rijeke od Skadera Venusa i 7 iz Dubašnice na otoku Krku od Pavla Bogovića. Zašto ove pjesme nisu izašle štampom na svjetlost, nije nam poznato, a šteta je svakako velika, jer bi u ono doba jamačno učinile veću uslugu mladoj našoj književnosti, nego što danas mogu učiniti, makar ih izdavali u samom izvatu, gdje imamo bezbroj obilnijih, punijih i boljih zbornika.

Zadarski izdavači Demarchi-Rougier bili su god. 1846. razaslati za prvu knjigu Ljubićevih »Ljubeznih narodnih pjesama« i štampan hrvatski poziv na pretplatu po »fiorin u srebru«, ali do štampanja same knjige nije došlo, jer se jamačno nije odazvao dovoljan broj pretplatnikâ. Nije pomogao ni talijanski poziv Ljubićev, koji je izašao na sedam stranica zanosno napisanih s mottom Šibenčanina Tommasea i s pozivanjem na tadašnje najznačnije

zapadnjačke uglednike i štovatelje narodnih naših pjesama.

Pred samim izdanjem Ljubićevih pjesama imala je izaći u prijevodu J. Antuna Kaznačića disertacija o narodnim našim pjesmama od Nikole Tommasea, koja je štampana god. 1844. u talijanskom žurnalu »Euganeo«. Ali sve to skupa nije ništa pomoglo. Naši srednji krugovi u ono doba još nisu bili spremni da knjigu, a pogotovo narodnu, prihvate na svoje grudi onom toplinom, koja oživljava književnost. U to doba ni Kukuljević s Babukićem nije mogao ni za sjajnu Tommaseovu zbirku narodnih pjesama skupiti toliko pretplatnika, da bi knjiga mogla štampom izaći u svijet. Kako se je to moglo dojmiti velikoga srca Tommaseova!

Ljubićev zbornik složen je gotovo od samih ženskih pričalica i balada, koje je skupio na otoku Hvaru. Karakteristično je za Ljubićeve, a i za druge čakavske pjesme, da se u istim stihovima javljaju i čakavski i štokavski oblici. Participiji perfekta u konačnim slogovima stihova redovno su noviji, štokavski, a u sredini stihova stariji, čakavski. U pjesmi pod br. 34. nalazim nekoliko stihova, koji najbolje ilustriraju ovu osobinu:

Veliki bi, dušo, raj dobio,
Ko bi mene ovdi sagubio
I k Omeru momu postavio.
To je začul od Budinja bane,
Povadil je iza bedre čordu,
I odsikal lipoj Fati glavu.

Inače se sama čestica »ča« vrlo rijetko javlja, a »ja« mjesto »lj« gotovo nigdje, što je za hvarska narječe malo čudno, pa izgleda, da je Ljubić, gdje-gdje približavao narječe svoje edicije jeziku književne Dalmacije. U tom me utvrđuju pjesme pod

br. 91—102., koje nikako nisu narodne, pa i nose osobit natpis »Narodne pjesmice od S. Ljubića«, dok za druge kaže naročito: »iz ustih naroda na hvarskom otoku sakupio i izdao S. Li., Starogradijanin«. Jezik onih umjetnih Ljubićevih pjesama, složenih na narodnu, podudara se s onim čistim narodnim. Pjesme 70—85 karaktera su varoškog, pa su i složene u kiticama od četiri stiha s rimom.

Vrijednost Ljubićevih pjesama vrlo je nejednaka, pa je pogotovo druga knjiga mnogo vrednija od prve.

Ima i jednu varijantu o Hasanaginici. Od svih pjesama ovoga kola, što sam ih našao u rukopisnim zbornoicima »Matičinim«, najbliža je klasičnoj Fortisovoj ona Alačevićeva (II., 397.) — Ljubićeva ima štošta novo. Tako bolnog Hasanagu kod Ljubića ne posjećuje ljuba poradi toga, jer ne može ostaviti svoje dvoje dječice, a svekrva nato potvori snahu, da ne dolazi, što se u drugoga zagledala, pa zato savjetuje sina, neka joj piše, da ga ne čeka u dvoru, jer će joj odsjeći glavu. Ljuba hoće da se baci »niz požole«, a djeca je zaustave, jer to ne dolazi babo nego ujak. Hasanaga hoće da ljubu ubije, ali mu njezin brat ne dopušta, nego ište »podpuno vjenčanje«, pa odvodi sestru. Kad se ljuba preudavalala za »gradjanina Peru«, zamoli mladoženu, da je vodi upravo ispod aginih dvorova, da bi agi »puklo srce« kao i njegovoj majci, koja ga je s agom omrazila. Po naputku očevu, djeca mole majku, da ih ne ostavlja, nego da se povrati u očeve dvore, ali ih ona samo nadari i ode kamo joj »bog dade«. — U mnogim momentima dakle pjesma je Ljubićeva slabija od Fortisove.

U pjesmi o »Stipi Careviću i njegovoj svaci« (II., br. 10.) nalazim motiv Ženidbe Dušanove uz pomoć braće Vojnovića. Isto su tako krasne jučačke pjesme »Oklada Senjanina Iva i Alibega« (II., br. 9) i »Nevjera kuma Despota« (II., br. 11.). U pjesmi o providuru Periću, koji hoće da se oženi sa »sirotom djevojkom«, sestra Perićeva nagrdi djevojci lice »vidrom murećeta« samo da je brat ne uzme, na što se djevojka baca u Dunaj-vodu hladnu, a Perić sestru ubija. — Pjesma o »Smrti bolnoga Ivana« prekaljena je osobitom srdačnošću. Ivan i Ana gledali se izmala dovelika. Kad je došlo vrijeme ženidbe, a Ivan se poboli bolom bez prebola i savjetuje vjerenicu, da se udaje za drugoga, jer on više neće ozdraviti. Ona zaista teškim srcem podje za nekoga Deli-Mitra. Kad su svatovi imali da podiju, a Ivan zamoći brata, da ga ogrne zelenom dolonom i da ga na plećima iznese u goru, kuda će prolaziti Anini svatovi,

Da mu se je sunca nagrijati,
I lipe se Ane nagledati.

Kad ga je Ana ugledala, groznim se je suzama obalila, a Ivan od žalosti umre. Svatovi ga pospu ružama, a gjuvegija Mitar dukatima. — Ovakovim toplim osjećajima prelivene su još neke pjesme,

kao: »Dva groba«, »Brat i vojno«, »Razborita ljuba« i »Ostavljena vjeronica uvračala nevjernika«.

Izvorne Ljubićeve pjesme pune su reskog mor-skog zraka, riba-pliskavica, lastavica i podmorskih kraljica, koje spasavaju utopljene djevice. U »Pomoći nenadanoj« opisao je neku hvarsku Heru i Leandra. U drugoj pjesmi opet, kako lukava riba »komarča« ribaru Lovorku potvori ljubu Jelinu, a on je baca u more, odakle je vile odnesu u goru kao kraljicu. U »Snuhotkinji« (somnambuli) ispisana je cijela jedna romantička novela.

Ljubićeva zasluga je ujedno, što su Volčićeve istarske pjesme sačuvane i predane »Matici« na čuvanje.

*

God. 1878. napisao je Ljubić biografiju najstarijega sabirača hvarskih narodnih pjesama, Nikole Dominika Budrovicu, i tu studiju predao »Matici«. Budući da je ovaj članak do danas ostao nepoznat i neobjelodanjen, saopćit ćemo ga ovdje u najkraćem izvatu.

Budrović je rodjen u Starom Gradu na otoku Hvaru god. 1773., a umro je 26. rujna 1847. Stupivši u red sv. Dominika u Zadru, postade tamo lektoretom filozofije i teologije, a kasnije i regensom. Kad je god. 1805. mirom u Požunu pala Dalmacija pod vlast Napoleonovu, budu svi manastiri ukinuti, a Budrović postane svjetovnim svećenikom, te se je mnogo istakao korizmennim propovijedima. Za prosvidura Dandola postade Budrović državni tumač hrvatski, te mu je bila glavna zadaća prevadjanje službenih spisa namijenjenih narodu, a navlastito službenom listu »Reggio Dalmata«, koji je počeo izlaziti 12. srpnja 1806. u hrvatskom i talijanskom obliku. Tu je bilo štampano i mnogo izvornih Budrovićevih članaka, navlastito o poljodjelstvu, kojim se on mnogo zabavljao. Da se što bolje usavrši u hrvatskom jeziku, uze kupiti narodno blago u doba, kad se je i u Dalmaciji na taj posao rijetko tko davao. Doskora postade Budrović nadzornikom dalmatinskih škola i blagajnikom dobrotvornoga zavoda zadarskoga. Oko god. 1810. već su se u Zadru javno predavale pravničke nauke po francuskom sistemu, pa se Budrović dade i na tu struku, podvrgavši se doskora ispitu. Svjedodžba o ovom ispitu, koju Ljubić donosi u francuskom izvoru, upoznaje nas donekle s ustrojem ovoga učilišta, koje nam je dosta nepoznato. Gradjansko pravo predavao je prof. P. Parma, kriminalno Salis de Papia, a sudbenu medicinu Pinelli. Budrovićevu svjedožbu legalizirao je u Ljubljani dne 14. kolovoza 1811. Bertrand, generalni guverner ilirske pokrajine. — Kao pravnik i branitelj istakao se je Budrović vrlo često pred sudovima, pa se još i nekoliko decenija iza njegove smrti pričale u Starom Gradu dosjetke i mudrolije, kojima se služio, da izvojuje pravo svojoj stranki.

Iza odlaska Francuza brzo se Budrović prilagodio austrijskoj vlasti, koja mu je najprije odredila mirovinu, pošto je uklonila sve francuske in-

stitucije, a onda ga imenovala (god. 1816.) profesorom retorike u zadarskoj gimnaziji. Kad mu je vlasta doskora odredila i predavanje poetike, zamoli je Budrović da ga riješi toga bremena, te ostade samo katehetu toga zavoda, svršavajući i nadalje poslove državnoga tumača sve do god. 1817. U to doba preveo je Budrović na hrvatski austrijski kazneni zakon, koji se je negdje u rukopisu izgubio, a Ljubić drži, da se »netko drugi njegovim perjem zakitio.« — U zadarskom Zmajevićevom hrvatskom sjemeništu predavao je Budrović neko vrijeme pastirsko bogoštovlje. Pod Metternichom bude Budrović od zavidnih kolega denunciran kao »framazun, pogibeljan za crkvu i državu«, i — umirovljen u najboljim godinama s manjom mirovinom, nego što mu je po pravu pripadala. Nekoliko puta se proturavao pred lice samoga kralja, da se opravlja i razbije intrige, ali mu to nije više nikada uspjelo. Od god. 1830. živio je mnogo u Padovi i Mlecima, dok se nije dvije godine prije smrti povratio u svoj zavičaj, gdje se zabavljao vrtom i knjigama, dok nije umro.

II.

Petar Ružević.

Dne 15. siječnja god. 1891. poslao je dr. Petar Ružević iz Zadra 75 ženskih pričalica i bašlada sa 3585 stihova i tako je iskupio svoje obećanje, koje je »Matici Hrvatskoj« zadao još god. 1882. Sve su mu ove pjesme čakavske a skupio ih je od god. 1878—1881. u svom rodnom mjestu Starigradu na otoku Hvaru. Dakle iz kraja, u kojem je Ljubić nekoliko decenija prije njega kupio pjesme.

Ružević je ove pjesme mahom slušao od ženskinja, i to najviše od najbolje svoje pjevačice Lukre Fabio Lukine, za koju veli, da je »djekočica rijetkog pamćenja« i da ima u glavi još mnogo drugih pjesama, koje on nije mogao zapisati s oskudice vremena. Za ovu vrstu pjesama kaže sabirač, da se pjevaju pri raznim poljskim radnjama, pri mljedbi žita žrvnjima, pri mljedbi maslini i pri mirnim kućnim radnjama. Tri pjesme iz svoje rukopisne zbirke stampao je Ružević u dubrovačkom »Slovincu«, a pjesma pod br. 48. objelodanjena je u broju 7. god. 1880.

Zbirka Ruževićeva zauzima osobito mjesto medju zbornicima »Matičinim«. Nijedan naime sabirač nije takom fotografskom vjernošću bilježio i govor svojih kazivača kao Ružević. Fiziologija čakavskih starigradskih vokala iznesena je u njegovoj zbirci tolikom došljednošću i skrupuloznošću, da te iznenadije, pa smo upravo zahvalni vrijednom sabiraču na tolikom trudu i ljubavi, koju je uložio u konsekventnoj provedbi tamošnjeg narodnog govora. Opširan prikaz starigradskog čakavskog izgovora ne može biti svrha ovog kratkog članka, ali u glavnom ima da se istakne ovo.

Dugi »a« pod akcentom kao i u kvantiteti izgоварa se kao »o«: mojka (majka), vrata, zloto, mročna tamnica, drogo dite, i šaje (šalje) je bonu jenerolu (banu gieneralu), koži pravo tako bio zdravo, onjel (angiel), Krojević Morko goru proklinioše, udola se, u čelo junčko, nidorca, podoj meni kjuče od komore itd. — Isto se tako dugo »e« izgovara (kao u mnogim romanskim dijalektima) kao »ie«: sveti Petar, veselje, desieti, jidarca joj od svilje bijele, nieće mene dužde obisiti, otiećemo bonu banovinu (otet čemo banu), careva siele (sele).

— Dugo »o« izgovara se kao »uo«: sve od muora do Perića dvuora; puol bloga (pol blaga); muoj, tvuoj, tuo je cviče iz dvuora mojieg; tuo ti ga je darovola siele; puoč mi vajo (valja), milj pobratime, itd.

U ostalom najbolje će prikazati i starigradski čakavski izgovor i Ruževićevu redakciju ova pjesma od 25 stihova:

Gorjom jaše Krojeviću Morko,
Gorjom jaše, goru proklinjoše:
»O proklieta gorice zeleno¹!
Kad ni nidor nikoga u tebi,
Ko bi rekjal od divčiće mojie,
Ol j' umorla, ol se je udola?« —
Govori mu vila planinkinja:
»Viruj meni, Krojeviću Morko!
Ni umorla, neg se je udola;
Sinoć ti je ovud provedena.
Provel je je mlodi juvegljija,
Čiešće se je no se² ozirala
Priko svđoga desnega ramena.
Govoril joj mlodi juvegljija,
»»Dušo moja, moja lipo More³!
Ča se čiešće no se obazire
Priko svđoga desnega ramena?
Ol ti milo⁴ bile dvore tvoje
Ol staricu milu mojku tvoju?« —
»»Ni mi milo bile dvore mojie,
Ni staricu milu mojku moju,
Neg mi milo Krojevića Morka;
Ono mi je parvo⁵ srića bi'a,
Žaliću ga, dokle budem živa.« —

Medju pjesmama ima vrlo lijepih. Sabirač nije nijednoj dao imena kao ni većina »Matičinih« sabirača. U estetskom pogledu osobito je krasna ona pod br. 41., kojoj sam dao ime »Puštenica«. Pjesmu ovoj sličnu našao sam još jedino u Ivana Zovka (pod br. 176.) iz Bosne. Osnovna joj je misao, da junak otpušta od sebe svoju vjernu ljubu na želju majčinu, ali joj srećem ostaje sklon. U Ruževićevoj pjesmi mlada aginica snuje platno sa svojom zaovicom Angjelijom, ali joj posao nekako nije išao od ruke, pa je tri pasma platna zamrsila. Aginica moli zavu, da je ne tuži majci, pa će joj u zahvalu dati po-

¹ zelenā. — ² ná se, natrag. — ³ lī; â Mâre
⁴ il ti žao. — ⁵ prvâ.

lovicu svojega ruha i udati je za Ilijit, svog najstarijeg brata. Zaova muči, ništa ne govori. Kad je došla majci, oda joj nespretnost ljubinu, a majka natjera sina, da je pusti od sebe. U mlađegog pogovora nema, pa on to zaista i učini „zamolivši“ prije majku, da joj skroji „troje vjenčanje“, kako ga je i donijela od majke¹. Svekrva tako i učini, a aga dijeleći se od svoje dobre ljube, zakune joj se, da će ju požadati „u misecu svake nedelje“. Oproštaj aginčin od djece vrlo je bolan. Ona uči svoju djecu, da ne kazuju baki, kad posjete svoju majku, jer bi im stara mogla što učiniti na žao. Neka majke i ne spominju pred njom, pa neka ni oca ne pozdravljaju. »Stojte s bogom, draga dico moja!«

Zovkova varijanta ima još ljepeši svršetak. Junak nije mogao da odoli srcu, pa brzo ode u pohode svojoj puštenici.

Kad je došo do njezina dvora,
On se penje uz visoku kulu,
Pa on huknu na džamli-pendžeru².
Kako huknu, džamli-tahta³ puknu.
Očuti ga⁴ vjernica ljuba.
Pa je begu tiho besjedila:
»Hajd otalen, beže Ali-beže!
N'jesi mio, kao što si bio. —
Kad to čuje beže Ali-beže,
Skonderlja se⁵ niz visoku kulu,
I on pade u zelenu travu.
Oni misle, da se prenemaže,
Al se beže s dušom rastavio.

Inače ima Ružević vrlo mnogo lijepih čakavskih varijanata opće poznatim motivima. Pa i po dvije! Kako momak čarima mami djevojku i kako se pokojnik tuži iz groba majci radi teških suza djevojačkih. Pa se i ove dvostruke varijante iz istoga mjesto i iz istoga djevojačkoga društva dakako jedna od druge u mnogom odvajaju, čemu se nitko neće začuditi, tko poznaje dušu naše narodne poezije.

Pjesmi, kojoj sam dao natpis »Pretila Primorka«, našao sam dosada dosta varijanata, ali nijedne nisam mogao odabrat za redakciju, jer su većim dijelom sve neugladjene i nečiste. Jedini Ružević ima pjesmu, koja je u cijelini za štampu. Momak uzima djevojku, koja je bila tako gojazna, da je

¹ Ovim se stihom objašnjava dosad pravo neobjasnjeni stih 30. u „Hasanaginic“, pa prema tome označuje „vjenčanje“ u ovim slučajevima: odijelo, što ga je djevojka donesla sa sobom u prčiji. A inače: povratak miraza u novcu. Tako i u Pletikosićevoj trogirskoj pjesmi pod brojem 53. veli beg svojoj opadnutoj ljubi:

Platit će ti potpuno vinčanje,
Pa ti hajde svojoj miloj majci!

U Gabrićevoj oriovačkoj pjesmi br. 75. savjetuju braća Milići svoju sestrju, da svom vjereniku ne daje „svojega vinčanja“, jer joj je pregolemo.

² Na staklenom prozoru. — ³ okno. — ⁴ začuje ga. Ovaj se oblik javlja u Slavoniji isto kao i u Dalmaciji i Bosni. — ⁵ skotrlja se, obori se.

brod nije mogao ponijeti, a konj se podloži, čim ona jednu nogu stavi na njega. Mladoženja se onda sjeti, da joj dovuče »kola od olova« i upregne dvanaest volova. »Kola puču, a volovi muču⁶ od težine Primorce djevojke. Kad su je dovezli do novih dvorova, ali djevojka ne može ni na jedna od devet vrata ući, nego se moraju prokopati nova od šest lakata visine, a devet šrine. Za večerom je izjela tri prosenice, svaku od »kvarta pšenice« (jedan »kvart« 22 litre) i ovna devetaka. I još se potužila svekrvu, da joj je premalo, jer bi joj to kod matere sve »po večeri bilo« (kao neki dessert). Kad je bilo noći o ponoći, a djevojka u snu prebacila slučajno nogu preko gjuvegije, a on stao zapomagati: »Je li koga od roda mojega? Prignjeći me djevojačka nogu!« — Susjedi stali donositi grede, a stari svekar tešku polugu, da pridignu djevojčinu nogu. — Sutradan pošalje svekar nevjестu u vinograd, da se mlada najede grožđia. Što je devet braće okopalo, to je ona za čas pozobala i još svekrvu poručila: Pošalji mi u vinograd grožđia! — A starac odgovara nevjesti:

Pojdi nêve, otkle si i došla!
Nisi za me ni za sina moga!

III.

Gjuro Deželić.

God. 1859. složio je vrijedni Gjuro Deželić, koji je mnogo puta istupao na književno polje pod pseudonimom »I. St. Mirković I-nin« — knjigu pod natpisom: »Hrvatske narodne pjesme puka štokavskoga i kajkavskoga«, te ju je htio kao i Luka Ilić Oriovčanin štampati kod Lavoslava Župana. Ali do štampanja nije došlo, te se ova rukopis sa 372 pjesme i danas čuva u našoj »Matici«.

Pjesme su Deželićeve sve od reda ženske i legendarne. Skupljene su oko Kerečkoga u Posavini, u Moslavini, u križevačkoj krajini, u Dolnjem i Gornjem Zagorju, u Zagrebu, Turopolju, u Medjumurju i medju ugarskim Hrvatima iz Somogyske županije. Ove posljednje svojom su umjetničkom vrijednošću najsjajnije. Pojedine medju njima mogu se svojom izvornom ljepotom staviti o bok najljepšim štokavskim ljubavnim pjesmama, jer su čisto zlato. Naprotiv, pjesme oko Ivanića začudo su bezbojne i slabe, na kakove vrlo slabo nailazimo medju Matičinim zbornicima, pa ih ni sâm sabirač ne bi »udostojao društva« ostalih pjesama — kako veli pod br.298. — da mu nije bilo stalo do toga, da pokaze dijalekat ovoga kraja. U tom se kraju naime ukrštava kajkavsko narjeće sa štokavskim, pa izgleda kao da je tamо narodu ostao u uhu samo pjevački ritam, a unutrašnjost i duša se opraznila i ošupljila. Deželić u tom kraju začudo nije naišao ni na — jednu pričalicu ni pjesmu s nekim motivom i pripovjedaćom gradnjom. Sama pustoš. Neke se pjesme mogu shvatiti kao najmi-

zerniji izvaci punijih štokavskih primjera i kao slab odjek iz daljine.

Pa i druge zagorske pjesme ovoga sabirača nisu značajne. Religiozni momenti ispremiješani su s erotskim nastupima, koji su pogdjeđdje neuglađeni i brutalni. Te pjesme nisu ni ljubavne ni legendarne.

Medju pjesmama s historijskim uspomenama ima dvije — tri o Jelačiću banu, kako razapinje šator pred Peštrom i plete »štrajnge« za Košutu. Ima i jedna napitnica o banu Gyulayu, a osobito mjesto zauzimlje mu ona epsko-lirska o smrti Petra Kepca, zagorskog junaka. Ovaj ti naime heroj prosi djevojku negdje oko Bjelovara. Djevojka mu ne bi bila nesklona, ali mu je njena braća ne daju. Kepc se uzda u svoju »šarku naramnicu«, da će njom djevojčinu braću pogubiti. Ali u tom naletu braća i sasijeku Kepca na komade, da su ga jedva purići pobrali. I tako je kažnjen taj zagorski otmičar.

Najljepše ljubavne pjesme iz Somogy-ske županije ispjivane su u dužim stihovima s dvanaest slogova. Medju ovima se osobito ističu: »Usahnut će od želje za djevojkom«, »Dvori su mi šipkom ogradjeni«, »Gdje je ljuba, onđe je i sunce, »Mojak prima djevojačku kletvu« i »Umirući junak«. Radi samih ovih pjesama bilo bi opravdano, da je Deželićeva zbirka štampana u doba, kad je sabirana.

Za kajkavske se pjesme pogdjeđdje poslužio Deželić kojekakovim dijakritičkim znakovima, da prikaže što vjernije fiziološku vrijednost pojedinih vokala, kako je to radio i Kukuljević u svojoj zbirci. Ali dosljedno nije sve provodio, jer nije sve pjesme ni sam u narodu zapisivao. Tako je glas »a« često opisao sa »āo«, »o« kao »ö«, a »u« kao »ü« ili »uo«, na pr.: »idām kaom ge (god) höćti, da (kad) mouža neemam«.

Sve pjesme iz Dolnjega Zagorja sakupili su Deželić: Slav. Perok i Stj. Kućak.

Deželićeva zbirka ujedno je jedina, u kojoj je zapisano devet — *zagrebačkih narodnih pjesama...* I gotovo su sve legendarne, o sv. Katarini, Ilijani, o »Varošu Nazarenskom«, o porodu »Jezuševu«, o rajsкоj svjeći i sv. Mariji, kako je po gori »rožice« trgala i od njih »Jezušu tronuš delala«. To je naime onaj nestali Zagreb, o kojem danas ni u Novoj Vesi više nema spomena.

IV.

Vatrostav Rožić.

Ovaj današnji naš zasluzni filolog skuplja je pjesme za svoga djakovanja (oko god. 1881.) u svom rodnom kraju, u Sv. Jani kraj Jaske, a po selima: Prodindolu, Kupečdolu, Ivančiću, Dragi i Mačunju. Zapisao je 127 pjesama, koje su gotovo sve ženske ljubavne, a rijetko je koja medju njima obli-

kom tako savršena, da bi se mogla štampati u zbirci izabranih pjesama. Kad čovjek pročita tisuću pjesama iz čišćih krajeva, onda mu se ove pričinjavaju kao siike, na kojima su sve boje izbijedjele. Budući da su Rožiću sve ove pjesme pjevane, to su pojedini stihovi ostali netaknuti onako, kako su došli iz južnijih krajeva, ali već malo dalje u pjesmi, gdje je pjevač bio upućen na reminisciranje i samostalnoslaganje novih obrata u novom dijalektu, ispadalo je sve vrlo s'abašno, a u većini pjesama pjevač nije znao ni kako bi pjesmu završio. Poezija je ova učmala i iščiljela, u kojoj o junačkim motivima nema ni razgovora, a ni o ženskim pričalicama, tako da gotovo nema pjesme s pravim sadržajem, koji bi se dao pripovijedati (osim legendarnih o sv. Petru i Lovrincu), a ona torsa ovoga stila, koja se nalaze u ovom kraju, možeš razumjeti samo uz potpunije primjerke drugih krajeva.

Ni neposrednog i jakog lirskog osjećaja nema, a duha sam našao samo u dvije-tri pjesme, koje su većinom — vinske. Tako n.pr. ona pod 29.

Pijte braćo vince!

Voda naj stoji!

Vodica je ladna,

Srcu zdrava nî.

Pa kad junaku prispije čas umiranja, a on prijatelje zamoli, da ga ukopaju pod vinsku pipu, pa je odvrnu — vince naj curi!

U ovom stilu ima zaista pjesama među našim Zagorcima, koje podsjećaju na polet perzijskih pjesnika. Pa i najljepša ljubavna pjesma Rožićeva, kojoj sam dao natpis »Zakopat će se pod blazinu«, počinje u ovom »vinskom« duhu. Mati poziva Maru kući, jer joj je dragoga zaboljela glava. Mlada nevjesta poručuje majci, neka njenom vojnu privije glavu, pa ako mu ne bude bolje, ona će se utopiti — iz sudička, iz polička. Malo kasnije hoće da se »zaguti s belem kruhom, suhem sirom«, a kad ni onda vojnu ne bude bolje, onda se odluči zakopati s njim — pod gunjilom na blazini.

Sabirač Rožić popratio je svoju zbirku pismom, u kojem se dotiče nekolikih jezičnih osobitosti kraja, u kojem je kupio pjesme. Pojedini se oblici na brdinama oko Plješvice čuju u ikavskom i ekavskom obliku (devojka i divojava), pri čemu opaža, da se ikavštinom služe samo stariji ljudi. Najviše mu je udarilo u oči, da se jezik pjesme bitno razlikuje od jezika običnoga govora. Tako se tamo na pr. u cijelom kraju govor i »gerik« i »deli« mjesto »gori« i »doli«. Tako i »edi« (hodi), dešal (došal), kesiti (kositi), šelji (šalji), tvega (tvoga), seva (sova) itd. Nominativ imenice »sol« glasi u gen. »seli«, pa tako ostaje u svim padežima singulara i plurala. Isto tako: zob — zebi, grob — greba, god — geda, rod — reda itd. Ovi se oblici u pjesmi ipak nikada ne javljaju. Prejotacija i postjotačija ima više u pjevanju nego li u običnom govoru. Accusativ na pitanje »kamo« i lokativ na pitanje

»gdje« javlja se u pjesmi gotovo uvijek bez prijedloga »v« (u). To je s tim čudnije, što ovaj prijedlog ne bi smetao stihu, n. pr.: »Selo zajdem, već dragoga najdem«. — »Jedni nas je kupelji kupala; jedni nas je zibeli zibala«. Naprotiv javlja se neobičniji prijedlog »u«, gdje je potreban radi stiha, n. pr.: »Išal jesu u goru«.

Motivi se ukrštavaju vrlo često, gdje se raznolike pjesme pjevaju istim napjevom.

Glavni kazivači i pjevači Rožićevi bili su Josip, Janko i Jela Rožić, a onda pastirica Tonka Čizmelića-Fajtić, baka Kata Grdiša, seljak Grdiša-Pačić, Bara Jagunić i Jana Ćupac-Frkonja.

V.

Vjekoslav Radica.

Medju mnogobrojnim pučkim učiteljima, koji su sebi osvjetlali lice kao sabirači narodnih pjesama, jedan je i taj Radica, učitelj u spljetskom Velikom Varošu. Dne 12. lipnja 1889. poslao je »Matici« 74 pjesme s neko 8000 stihova. Za svaku pjesmu zapisao je, tko mu ju je kazivao ili pjevao i dodaо tumač nepoznatijih lokalizama. Sve je pjesme sa brao u Velikom Varošu, a najveći dio od udovice Ivanice Jelaske, težačke žene, i njene svojte, ostale od Kate Gudićke, Marije Pavace, File i Vice Šparac. Značajno je za njegov zbornik, da je slušao pet lijepih i odugačkih pjesama od Tomice Sirišćević, djevojčice od dvanaest godina, koje je ova učenica četvrtoga normalnoga razreda naučila od svoga oca, ribara Srećka. Za ovog Srećka opet veli sabirač, da nije umio pjevati, ako pred sobom nije imao otvorenu knjigu, iz koje je tobože čitao, premda nije znao ni čitati ni pisati . . .

Na koncu svoga zbornika donosi Radica nekliko »umjetnih« pjesama težaka Matije Rejića Mikelja, koje je ovaj daroviti seljak spjevao u čast župnicima Vuškoviću i Miliću, kad su dolazili i odlazili sa svojih župa.

U prvoj i drugoj knjizi štampanih »Matičinih« pjesama objelodanjena je jedna od pjesama ovoga sabirača u cijelosti, a pet u izvatu. Najviše ih je pobratio junačkih, o ženičkih i smrti pojedinih junaka. Ima jednu prekrasnu o Grujici hajduku, o hajduku Kutlači, od Deklen-banu (Dukljaniću?), Andri Kraljeviću i Nini Kapetanu (Mini od Kostura). U »Ranama Jankulovim« nalazim isti motiv, što ga obrađuje Karadžićeva pjesma o Kraljeviću Marku i sokolu. Pjesma o Grujici, pada u ono kolo naših narodnih pjesama, koje su skupljene u II. knjizi pod br. 26. »Marko Kraljević i nevjerna ljuba«. Budući pak da su u onu knjigu unišle pjesme samo s imenom Kraljevića Marka, tada ova pjesma Vjekoslava Radice nije nikako došla u obzir. Međutim ime ne odlučuje; glavno je motiv, pa će zato u V. knjizi ovo kolo pjesama biti zasebno obradjeno

pod imenom: »Ženina nevjera«, kojoj će varijante iz II. knjige biti jedino dopuna.

U toj knjizi bit će u cijelosti štampana pjesma iz ovog spljetskog zbornika: »Ženidba Milića Sejina« s varijantom one djevojčice od 12 godina. U njoj se opjevava, kako Miliću nisu ni braća ni majka »Dukandine sele« dala djevojke, pa zato sama djevojka savjetuje svome nesudjeniku, da uzme njemu posestrimu iz Sinja. Djevojka moli Milića samo to, da sa svatovima ne prolazi mimo njene dvore, jer bi joj moglo srce pući. Ali svatovi nekako ipak prodju ispod njenih prozora. Mladoženja se doduše od sunca »šćitom zaštitio«, a od nje zelenom marom, da ga ne bi prepoznala. Kad je to djevojka vidjela, a ona uzme ključeve od svojih sanduka, obuče se »štogod lipje more« — i objesi se o pendžer. Kad je to čuo mladoženja, a on se povrati, skine prsten sa svoje ruke, natakne ga na ruku mrtve nesudjenice, pa umire i on.

U jeziku ovoga sabirača razabира se, da se »h« u onom kraju nikada ne čuje, pa se mjesto oblikā: »muhe« i »buhe« govori: »muje« i »buje«. Mjesto »vrh« uvijek »vrj«, a mjesto »uhitiše« — »ujitiše«. Mjesto oblika »nekmo li« bilježi »nešma li«. Mjesto imperativa »toni«: »tunu«, a mjesto »udana« dosljedno: »odana«. Ekavski oblici čuju se samo »venac«, »obedve« i »ovde«. Inače čista ikavština. — Mjesto oblika »nego« dolazi redovno kao i u mnogim krajevima Dalmacije »vengo«, što je složenica od »ven« (van) i »nego«. Isto je tako »mäli« složenica od »ma« i »ali«. Inače: jemaš (imaš), dođe, prez (bez), šećit, planiće (plandište). Ipak se glas »lj« redovno čuje.

VI.

Josip Klarić.

Ime ovoga sabirača narodnoga našega blaga dovodi nas u vrlo ugodan položaj, da koju riječ prozborimo u čast najmladijh trudbenika na polju tradicionalne hrvatske književnosti.

God. 1887. poslao je »Matici« iz Karlovca Josip Klarić, učenik petoga razreda tamošnje gimnazije — tri školske pisanke . . . U tim pisankama bilo je zapisano 66 narodnih pjesama, koje je vrijedni gimnazista pobratio većinom o praznicima u svom rodom seocetu Vodostaju i poslao ih nama, da se poslužimo njima, ako budu čemu, a ako ne budu — nikomu ništa. On je učinio svoju dužnost, i učinio ju je dostojno. Upravo ne možeš da se otmeš nekom osobitom ganuću, prevrćući školske pisanke ovog krasnog gimnaziste. Stogod je naučio ortografiju, gramatike i interpunkcije u ono nekoliko godina gimnazijskog rada, sve je on to lijepo ovdje skupio, stisnuo svoju eruditiju, pa učinio rodu čast.

Evo, kako je došao na ideju sabiranja. U Vodostaju, seocetu udaljenom neko po sata od Kar-

lovca prema istoku, imao je naš Josip nekog strica Ivana, nepismena čovjeka od 65 godina, koji je slovio kao pjevač s priličnom zalihom narodnih pjesama. Eto, od njega je Josip mogao bez velikoga truda prepisivati narodno blago. I zaista preko polovice cijele zbirke nosi ime kazivača Ivana Klarića. Naš vam je mali gimnazista naime znao, da treba kazati i od koga je koju pjesmu slušao, odakle je pjevač bio rodom i koliko mu je od prilike godina, pa je on to sve savjesno i zapisaо. Onda je imao neku rođakinju Janu Klarićevu, djevojku od 20 godina, pa je i od nje prepisao sve pjesme, koje je ona znala. — Nadalje je u kući očevoj bila služavka Anica Pavičić iz Srednjeg Prilišća, koja je takodjer rado pjevala. Od nje je takodjer pribilježio tri ženske pričalice, a od Bartola Kasunića, rodom iz Rdelj-sela općine Generalski stol, koji je učio u kući Josipova oca zanat, sedam pjesama. Ako dodamo još Milovana Bješlouka, šegrtu iz Krstinja, pa Blaža Hrastovčanina, pastira u Rječici i Stjepana Okičića, takodjer mlađića od 20 godina, onda smo spomenuli cijeli milieu, u kojem se kretao naš Josip, kopajući narodno blago.

Medju ovim pjesmama ima nekoliko vrlo lijepih, a pogotovo su s jezične strane — jer se u Vodostaju na ušću Korane ukrštava kajkavština sa štokavštinom — sve pjesme vrlo zanimive. Već je u prvim dvjema knjigama „Matičina“ izdanja štampano u izvatu devet raznolikih Klarićevih pjesama. Medju ljubavnim pjesmama bit će stampane tri u cijelosti, a medju baladama i pričalicama ekscerpirano je dvanaest. Dakle u svemu vrlo velik postotak, što dokazuje važnost Klarićeva zbornika, i ponovno utvrđuje onu istinu, da i najmladji radenik može na ovom polju književnosti i narodu učiniti lijepu uslugu. I Tade Smičiklas kupio je svoj zbornik po Žumberku kao šestoškolac.

U pjesmi pod br. 43., kojoj je sabirač dao natpis „Teško svomu bez svoga“ nalazim vrlo zanimivu varijantu Vukovoj „Diobi Jakšića“. Zanimivost nalazim u tom, što Klarićeva varijanta u glavnom ima sve nianse i tečaj ideja, koje i Vukova pjesma, samo što se ne spominje nigdje ime braće Jakšića. Jedan je od njih doduše zadržao ime Mitar, ali se drugi zove Tadija. Mitrova ljuba ostaje kod Klarića bezimena. Prvomu dijelu kakove pjesme o Karavlaškoj i Karabogdanskoj kao i o terrainu srijemskom nema kod Klarića ni spomena. Druge su podrobnosti iste, pa i istim redom ispričane. Prelazi se odmah in medias res o diobi konja i sokola. Mitrovu sokolu polomi krila „kečka“ (utva zlatokril), a Mitar — spazivši ga iz zelenog jezera — pita sokola, kako mu je bez krila. Sokol odgovara:

Kak i bracu jednom bez drugoga,
Tak i meni bez krila mojega.

I kod Klarića lomi Mitrov konj noge na nekoj čupriji, a Mitar onda skida s njega sedlo, baca ga na ledja i odlazi dvoru, da vidi, da li mu je ljuba otrovala brata. Kad čuje, da je u životu, onda se Mitar obraduje:

Lipo su se braća izgrilila,
I još lipšu gozbu učinila.

Ovaj jedini momenat kod Klarića je dodatak, koga Vuk nema, nego mu se pjesma završava s izjavom Angjelinom, da ne samo nije otrovala djevera Bogdana, nego je braću dapače izmirila.

Ovo sam imao da napomenem poradi toga, što sam u obilju „Matičnih“ rukopisnih pjesama rijetko kada naišao na dvije junačke pjesme, koje bi se sadržajem i tečajem mislili tako podudarale kao ova Klarićeva polukajkavska s Vukovom čistom štokavskom. Kod samoga Vuka već je duga, crnogorska varijanta iste „Diobe“, vrlo daleko od prve, bosanske. U Crnoj Gori dapače Šćepan skupa s Mitrom vade oči vjerenici-ljubi Šćepanovoj, koja je svome gospodaru predlagala, da ubije brata u lov.

Ovakovu sadržajnu sličnost našao sam još izmedju Marjanovićeve rukopisne (knjiga II., br. 57.) „Kraljević Marko osvećuje oca“ s prvom Vukovom „Marko Kraljević poznaće očinu sablju“. Tečaj misli gotovo je isti kao u Vuka, ali stihovi su (osim prvoga „Rano rani Turkinja djevojka“) sasvim drugačiji, što i opet dokazuje moju tvrdnju, da narodnih junačkih pjesama kod nas nema nigdje jednakih, pa se sličnost može naći — ali i to dosta rijetko — samo po sadržaju, a po obliku nigdje i nikada. U tom baš i leži po mom sudu osobitost naših narodnih pjevača, što oni mogu čuti jedanput ili dvaput najveću junačku pjesmu i odmah je pjevati. Ali kako? Doslovno nikada, nego s vremenim stihovima. Onaj, koji bi pjevao doslovno, dokazao bi doduše svoju rijetku memoriju, ali ne bi talenat i samostalno stvaralaštvo, koje je ipak glavno obilježje dobrih naših pjevača. Zato i držim, da je onaj pjevač bolji, kojemu su frazeologija i pjesnički pribor bogatiji, da njima može fabulu ili motiv sjajnije opremiti. Gotovo isti stihovi u pjesmama istoga motiva javljaju se samo u izvjesnim momenatima, gdje su se ti stihovi kao okamenili i postali stereotipni, jer nose na sebi glavnu misao priopovedačega gradiva. Tako na pr. u onim bezbrojnim pjesmama, u kojima mati ubija sina uz popratnicu:

Volim ti se zvati ubojica,
Nego, sinko, majka i punica.

Pa ni ta dva stiha ne ćete nigdje naći potpuno ista. Modulacija je vrlo raznolika kao:

Hvala bogu i miloj Mariji,
Kad ja ne bih svom Ivi punica,
A Marici stara svekrvica.

Ili:

Volim ti se kosti nagledati,
Neg se nazvat mati i punica,

Ili gdje sestra ubija brata u istim pjesmama :

O Ivane, moj rodjeni brate!
Volim ti se nazvat ubojica,
Nego ljubi i tvoja sestrica.

Ili se sama sestra utapa :

A ja volim biti utopnica,
Nego moga brata ljubovnica.

Kako vidimo, u istim momentima osjeća narod da nešto mora kazati, što je stereotipno, ali se dapače i tu zadovoljava redovno jedinom asonancijom ili slikom.

Kako se i u sadržaju mogu razilaziti varijante najobičnijih motiva, dokazom je baš Klarićeva pjesma pod br. 44. — To je jedna od onih pjesama, u kojima brat moli brata, da mu ubije ljubu nerotkinju, a on će da se oženi s drugom. Ovih pjesama našao sam u „Matičinim“ rukopisima iz sviju hrvatskih krajeva već preko dvadeset. I svagdje nevjesta moli djevera, da je reže po vratu, a ne po pásu, jer će joj prezegati čedo pod srcem. A u Klarića javlja se nešto sasvim novo. Nevjesta moli Jurišu:

Ne sici me po bijelom vratu,
Neg me sici po svilenom pasu!
Čuje mi se čedo pod pojasmom.
Na sablji češ čedo izvaditi,
Da mi čedo laglje dušu pusti.

Tko razumije dušu naše narodne pjesme, taj se ne će začuditi ni ovom potpuno protivnom pričanju ostalih varijanata istoga motiva. Narodni pjevač prema svom ličnom shvaćanju i domišljaju može obratiti pjesmu na vrlo različne načine. Glavno je, da motiv do konca pjesme bude izведен onako, kako se obično izvodi. Ali — ako se ni to ne izvede, ne smiješ se čuditi. Preostaje ti jedina utjeha, da ovo zastranjivanje smiješ zabilježiti, da pri koničnom sklapanju sheme svih pjesama istoga kola uzmognеš utvrditi, što je glavno u motivu, a što sporedno, te prema tome konstatirati, da li je motiv autohton naš ili je presadjen iz drugih vrtova.

Konac iste Klarićeve pjesme opet se odvaja od drugih s istim sadržajem. Onu drugu ljubu, koju muž dovodi, računajući, da mu je brat ubio prvu, redovno muž šalje majci unatrage. I kod Klarića hoće da je pošalje, ali ga ova uzme zaklinjati:

Nemoj, Bogdan, drago dobro moje!
Ne čeraj me staroj mojoj majci;
Devet put sam od majke vodjena,
I sih¹ devet natrag povraćena.
Rajše² ču ti svinjarica biti,
Nego majki staroj begarica.

¹ (v)sih, — ² Radje (kajkavski oblici.)

Osim ovih ženskih pjesama zapisao je mladi Klarić i tri legendarne. Prva (pod br. 27.) obradjuje poznat biblijski motiv o Abrahamu i Isaku, koji je u Vodostaju obraćen na Kraljevića Marka i njegovog sina „Štefana“. Ovih pjesama imamo mnogo. Jedna je od najljepših ona, što ju je Klotilda Kučera zapisala od Tome Ergovića u Novim Mikancima. Tu Isus piše „priko mora Toši“, da mu pripravi gospodsku večeru, ali da neće ni mlade janjetine, ni mlade teletine, nego — Stipu, sina Tošinoga. Na svršetku šalje Isus andjele, da jave, neka ne kolje sina, jer Isus neće dolaziti na večeru. Kod Klarića misli Marko, da je zaista zaklao sina, ali su mu angjeli, tačno prema bibliji, izmaknuli sina, a podmaknuli jedno janje mlado. — U drugoj legendi o sv. Lovrincu, hoće svetac da svoju sestru Janicu spasi i opet učini djevojkom iz ribe, u koju je djevojku mati kletvom obratila, ali mu nije pošlo za rukom, jer ju je majka prokleta baš u mlađu nedjelju i to još kvaternu . . .

Najljepša je Klarićeva legenda ona o sv. Jurju, koji ubija zmaja — „ki sirinskom kralju harać zimlje“. Kralj je svaki mjesec morao davati zmaju po jedno „janje i čeljade“, a kad je došao red na njegovu kćerku, spasava je sv. Juraj. Svetac dolazi na jezero djevojci prije nego što se voda počela mutiti, a onda stavlja svoju ruku na djevojčino krilo i zadrijemao. U to se jezero zaljulja, a djevojci bilo žao buditi sveca. S njena se lica spusti suza na svečev obraz, i on se trgne. Brže bolje sjedne na konja, — „trkne kopljem zmaja u laloke“, a onda odveže svoju svilenu maramu; zaveže je zmaju oko vrata i odvuc će kralju. Ovaj hoće, da mu dade kćer za ženu i pô kraljevstva, ali mu svetac uljudno zahvali, a od kralja zatraži jedino, da „oduri boga Akerona“, a priljubi se bogu jedinomu. Na to ode svetac dalje da naučava vjeru Isusovu.

VII.

Ivo Rajić.

Godinu dana kasnije, kako je Šipanjanin Andro Murat kao bogoslovac zadarskog katoličkog sjemeništa (1885.) posao odande „Matici“ svoju zbirku, posao je iz istog sjemeništa kao teolog svojih 14 junacičkih pjesama Ivo Rajić, rodom iz Dračeva kraj Metkovića u Hercegovini. Pa kao što se Muratova zbarka radi kazivačā porodice Muratove može smatrati Muratovom porodičnom zbirkom, tako se isto i Rajićeva može nazvati Rajićevom porodičnom, jer su pjesme ispisane većinom iz rodbine sabiračeve. Najviše mu je kazivao Jozo Rajić, starač od 75 godina, pa Mato Rajić (48 god.), Pero Rajić (40 god.) i Martin Rajić (22 god.). Jednu pjesmu zapisao je još od Jozeta Maslača (24 god.), a dvije od Martina Tomića (32 god.).

Rajić nije zapisao ni jedne ženske pjesme nego samo muške, i sve su mu pjevane uz gusle.

Većina mu je lokalnoga karaktera, te se slavi ju-natvo Turaka Gabeljana. Za mletačkoga gospodstva bila je u Gabeli mletačka carinara, pa je gradić bio znamenit. Danas je Gabela neznatno se'o i posljednja hercegovačka željeznička stanica na putu u Metković. Senoa je svojom „Munjom od Gabele“ u našim čitalačkim krugovima podsjetio na tursko gospodarenje krvoločnih Gabeljana. Od Tersane do Višića bilo je — kako pjesma kaže — nekada 77 dućana.

U junačkim pjesmama ovoga kraja opjevavaju se bojevi i neretljanski nasrtaji tamošnjih Turaka na dalmatinske „lacmane“. Već prva pjesma Rajićeva pripovijeda o robovanju sirotka Selima, kojega je zadarski ban utamničio i pustio ga na poštenu riječ, da će mu platiti veliko „dugovanje“ i poslati mu svoju sestru. Gabeljani bi platili veliki otкуп za Selima, ali ne daju njegove sestre, nego se prokriumčare u lacmanskom odijelu do banove kule i ukradu mu sina Marijana, za kojega ban opršta Selimu sva dugovanja i još im dade suviše tri tovara blaga.

Druga pjesma o novom generalu zadarskom i njegovim barjaktarima, koji su svi popadali u boju s Gabeljanim, vrlo je živahna i živopisna. — U pjesmi o Grguru Šmuljevcu, koji se osvetio knezu Dinariću, ističe se osobita frazeologija, a i sama je pjesma dosta zanimiva i svojim sklopom i roman-tičnošću fabule. Vino piju Turci-Gabeljani „punu heftu (tjedan) dana“; niti se umivaju niti klanjavaju. To Šmuljevac daje daću za pokojnog svoga oca, kojega mu je ubio knez Dinarić u Primorju. A budući da su pili na veresiju, to su morali saći do Dinarićeve kule, ne samo da osvete Grgureva oca, nego i da donesu blaga. Spuštiše se dakle njih trideset niz Neretu. Kad su došli do kule, potope šajku, pa se sakriju u lužinu, gdje se Grgur sa svoja dva pobratima preruši. On prigrne „kostret-kabanicu“, a u ruke uze „žeženu šuljaljku“, te „povrle“ k selu Veseliću pod kulu Dinarićevu. Kad su došli donde, podigoše njega ona druga dvojica na ledja, te skoči preko kapije u dvor. Nadoće kneza s Vukom Mandušićem (Njegoševim?) upravo gdje ovaj prosi Dinarićevu sestraru Angjeliju. Grgur ubije kneza iz puške, a Mandušića posječe, odvedavši Angjeliju sebi za ljubovcu. Onda Turci potegoše svoju šajku iz mora, a tridesetorica zaveslaju, pa „poleće drvoladja mala“. Kad su se povratili u Gabelu, najprije plate vino, a Grgur se vjenča s Angjelijom.

Sadržaj sam ove pjesme od 152 stiha radi toga ispričao, da se vidi, kako mora s formalne strane izgledati dobrā junačka pjesma. Vješt narodni pjevač ni na što ne zaboravlja, pa znade zaokružiti svoju gradju do umjetničke cje-line. Tako se eto u ovoj pjesmi kao refrain na svršetku opetuje i dozivlje u pamet, zašto je ovaj neretljanski (hajdučki) pohod zapravo bio poduzet. Da plate vino, a uz put — i da se osvete. Osvet-

nici polaze pod okriljem noći na djelo, pa kad potope šajku, da im je tko ne bi našao, odu, izvedu čin, a onda je opet izvuku i veselo zaveslaju doma. Vrlo se često dogadja u narodnim pjesmama, da se prema koncu motiva pjevač požuri, pa mjesto da zaobljeno završi pjesmu, on na dvoje na troje kaže nekoliko stereotipnih fraza kao da bi htio natuknuti, da ostalo ni njega ni slušaoce ne interesira. Tobože: glavno je rekao, a drugo može sām sebi dopjevati. Najljepše narodne pjesme uvijek imaju umjetnički i mirni završetak.

Kako pjesma često nije savršena, to pokazuje Rajićeva treća, u kojoj se govori, kako je Stojan Janković u Mostaru poharao dvore bega Crničića, pa dvoje djece njegove poklonio „od Beća cesaru“. Ovaj će motiv biti u VII. knjizi Matičinih pjesama opširno obradjen pod natpisom „Carsko roblje“. Dosta to, da kod Rajića djeca od česara bježe na jednom konju, a kad je potjera za njima udarila, ostavlja mali Alija sestraru Zlatiju — na njen savjet! — u gori, jer mu je konja odviše „tovar pritisnuo“. Kad je Alija došao do svoje majke, izljubi se s njom i slavi svoj povratak, a za Zlatiju se — ne kaže ni riječi. Što je bilo s njom, i da li je od Bišća do Mostara našla majčine dvore, na to je pjevač sasvim zaboravio, jer se je zadovoljio s tim, da je samog Aliju spasio. A to nije dobro.

Zanimiva je četvrta pjesma Rajićeva, u kojoj se pjeva, kako su „ban Tukulija (Tököl) i Kumre-general protjerali Ali-pašu iz Osijeka. U Hercegovini, u selu Dračevu, dakle sačuvana uspomena na pod-sjedanje slavonskoga Osijeka! Ban i general sjede na Dunavu, pa piju vino, veseleći se, da su „svomu kralju (!) zemlju raširili, a carevu (sultanovu) zemlju utješnili“. I još ih jedino boli, što nisu osvojili Osijeka. Zato zatraže od kralja (ovdje kaže „mletačkoga“!) vojske i džebane sa sto topova, da predobiju Osijek.

Što su Vlasi pjani govorili,
Trijeznjem na um pripanulo.

I uzeše biti Osijek godinicu dana, ali „ni kla-čarde (vapna) obit ne mogoše“. Potrošili već svu „haznu“ (novac) i džebanu, pa ništa. Zato se ban i general „podbočiše obadvim' rukama“, pa uzeše premišljati, što će i kako će. Onda se dosjeti stari „princip-general“, da puste telala po vojski: koji bi se junak našao, da — obljudi curu u Osijeku, i da od nje sazna „otklen jesu na Osiku vrata“. I zaista jedan se nadje, a topovi onda stadoše udarati na vrata, dok ih nisu razlomili i protjerali Ali-pašu.

Neke Rajićeve pjesme opjevavaju najnovije dogodjaje iz bosanske zapreme. Tako pjesma sedma opisuje boj na hercegovačkom Pješevcu, gdje je s jedne strane udario na Turke „vojvoda Musić“, a s druge general Jovanović, te se uhvatise u koštarac s Turcima. Boj je vanredno živahno opisan.

Smiješaše se kape i perčini, stoji zveka svijetla oružja, stoji jeka ranjenih Turaka, dok česarova vojska ne protjera neprijatelja i ne podju u katolički (tako pjesma kaže) Stolac.

Iz Rabićevih pjesama osobito su mi se u pamet urezala dva vanredno plastična i krasna glagola. — U pjesmi o zadarskom generalu i pogibiji njegovih barjaktara ima odlomak oko stiha 230, gdje Šmuljevac Grgur dočekuje Komnen-barjaktara iz busije, pa ga pozivlje da baci s konja Nudićevu Fatu, koju je ugrabio.

A da vidiš Komnen-barjaktara!
Silovit se Komnen prigodio,
On z a k o v o sebe i gjogata,
Pa od bedre trgo posjeklicu.

Ovaj glagol, kojim se zorno prikazuje, kako je Komnen stao s konjem kao zakovan i trgao čordu, da posječe drskog napadača, ilustrira i situaciju i karakter Komnenov više nego bog zna kakav opis. Ali barjaktaru nije ništa pomoglo. Grgur „sjede“ gadjati junaka na konju medju oči („jer pancijera na očima nema“!). Šmuljevac pogadja ždrala pod oblakom, a kamo ne će na polju Komnenal

Kad mu puška pred očima c i k n u,
Pusto zrno pogodi Komnena;
Pogodi ga medju oči crne.
Komnen pada na glavu u travu.

Ovako sjajan opis sa sjajnim glagolom nalazim i u posljednjoj pjesmi Rabićeve zbirke, u kojoj se pod natpisom „Crni Arap i djak Marijan“ obraduje poznata tema o bolanom Dojčinu. Crni Arapin razoruje čadorje u polju kotarskom, pa Kotarima namet nametnuo: kabô vina i pečena ovna, a i na noć po jednu djevojku. Nitko mu ne smije izaći na međan. Lûke nema doma, Angjeliću „izguljene ruke“, a Dojčin se bolan pobolio od „trleme“ bolesti žestoke. Kad je došao red na Dojčinovu sestruru Angjušu, a ona stala više svoga bolesnoga brata, pa uzela proljevati suze. Odmače se jedna suza mala, i pade Dojčinu na obraz. On se trži i zapita sestruru, što ga poljeva vrelom vodom. Kad mu se ona izjavila, skoči Dojčin onako bolan i odluči izaći na međan Arapinu, da spasi sestruru.

Kad to čula Angjuša djevojka,
Angji sam r'je suza na očima,

Od sreće joj samrla suza i nestalo je, jer je djevojka pouzdano znala, da će Dojčin pogubiti Arapinu, kao što ga je i zaista pogubio.

Božanstven je taj divni hrvatski jezik, koji može da izrazi sve, čime ti duša zadršće. On je sjajan, bogat, vatreñ, duševan i vilinski. Turgenjev bi zaključio: „O veliki, moćni, istiniti i slobodni jeziče! Da nije tebe, kako da ne padnem u očaj, gledajući sve, što se zbiva na domu? No, nije moguće vjerovati, da takav jezik nije dat velikom narodu!“

Jedna velika književna potreba.

Ukulturnoj utakmici narodi stišu onaj ugled i ono uvaženje, koje su jednom sticali pregaranjem života na bojnim poljanama. I brojno maleni narodi mogu zauzeti isto tako odlično mjesto u zboru narodâ, kao i veliki narodi, ako su im kulturno dorasli. Malena Norveška isto je tako uvažena u svetu kao velika Rusija. Magjari kulturno nisu ništa naprama Norvežanima, premda ih imade tri četiri puta više nego Norvežana.

Danas se cijene mnogo više kulturne zasluge, nego junačke podvige prošlih vjekova. U tom duhu se i narodi odgajaju. Doći će vrieme, kad se neće cijeniti ratna djela, povijest će se posve inače dijeliti, kulturni dogodjaji će dijeliti pojedine epoke ili sačinjavati milijarno kamenje u toku vijekova.

Ponosim se, da smo mi Hrvati od vijekova kulturni narod. Mi smo bili i veliki ratnici, ali samo iz nužde, nikada iz nagona. Ratnicima nas učiniše teške prilike i položaj, u kojem smo se našli poslije osnivanja naše države. Nu mnogo smo više radili na kulturnom polju nego na bojnom.

I površno proučavanje naše prošlosti dovodi nas do tih veoma laskavih zaključaka. Ali na žalost opažam u tom pogledu danas veliki zastoj. I tomu su krive vanjske, političke prilike, u kojima živimo, ali nisu krive samo one, krivi smo i mi sami. Zadnjih 30—40 godina mi kulturno zaostajemo.

Imademo mnogo prosvjetnih zavoda, imademo akademiju, imademo sveučilište, imademo Maticu, dapače dvije, tri, imademo književnika svake struke i svake ruke. Imademo nekoliko muzeja u otačbini, ali nemamo jedne kulturne povijesti.

Treba konstatovati tu žalosnu činjenicu. Naša izobražena ruka nema knjige, iz koje bi mogla crpiti znanje kulturnih podhvata i kulturnih nastojanja naših otaca. Nije nam poznato kulturno stanje pojedinih vijekova. Neke grane kulture nisu ni načete.

Više puta se je čulo u javnosti opravdanih tužaba, da nemamo jedne hrvatske enciklopedije. Nu do enciklopedije nije moguće doći bez temeljite kulturne povijesti hrvatskoga naroda.

Potpuna povijest naše narodne kulture nije djelo za jednoga čovjeka, ni za jedan život. Tomu bi se morallo sa svim posvetiti nekoliko ljudi. Kulturna povijest ne dade se zbiti u jedan svezak, niti se dade izraditi po kakovom djelu tuđe literature, kao što su obično kod nas izradjene kulturno znanstvene radnje. Za takovu povijest treba dugotrajna i marljiva osobnoga rada, treba proučavanja domaćih spomenika kulture, treba da dotični pisci savjestno i razumno upotrebe dovoljno veliku gradju sakupljenu u pojedinim djelima Akademije i u razičitim monografijama. A nipošto nije dovoljno uzeti u ruke jednu njemačku povijest kulture, pa po njoj kompilirati, nešto dodavati i nešto klaštriti. Dakako, komplacijom se dade jedno znanstveno djelo napisati u godinu dana i prije. Nu takova djela ostaju obično na policama nerazrezana makar ih izdala i Matica Hrvatska i nagradila Vučićevom ili Draškovićevom nagradom. Pošto kod nas svak poznade osim hrvatskoga jezika još koji drugi svjetski jezik, vo'i takovu stvar proučavati u dotičnom svjetskom jeziku na izvoru nego u slaboj na brzu ruku sastavljenoj kompilaciji.

Mislim da na početku dvadesetoga veka postaje apsolutnom nuždom, da pozvani faktori nešto poduzmu, e da do proslave tisućogodišnjice hrvatskoga kraljevstva dobijemo dobru povijest naše narodne kulture od prvih vijekova do dana današnjega.

Rekoh, da za takovo djelo nije dovođan ni jedan čovjek ni jedan život. Tu treba više ljudi, koji bi se posvetili samo takovoj radnji. Oni bi morali rad između sebe razdjeliti tako, da djelo pojedinaca i bez dogovora uzimogne sačinjavati jednu cjevinu.

Po mojem skromnom mnenju cijela povijest kulture imala bi se razdjeliti na tri dijela: 1. na djela ljudskogauma; 2. na djela ljudskoga udruženja; 3. na djela ljudskoga materijalnog rada.

Pod djela ljudskogauma spada: 1. vjera, 2. umjetnost, 3. filozofija. Pod djela ljudskoga udruženja spada: 1. obitelj, 2. država. Napokon pod djela ljudskoga fizičnoga rada spada: 1. poljodjelstvo, 2. obrt, 3. trgovina.

Tim dakako nije iscrpljena razdioba, jer svaka od ovih točaka se mora opet porazdijeliti.

Naša narodna vjera proučena je u djelu akademika Nodića i temeljito i opširno. Tu je on kupio sve, što ma samo izdaleka može imati sveze sa narodnom mitologijom po našim narodnim pričama i pjesmama i u samom narodnom govoru. On je prisposobio našu mitologiju, koju je gradio po analogiji drugih, sa mitologijama ostalih arijskih naroda. Da u Nodićovu djelu imade mnogo pojedizje, a mnogo i sugestije, o tome je on sam na čistu. Nu ipak njegova radnja za kulturnog povjestničara sačinjava temelj za prikaz naše narodne mitologije. U tom pogledu dovoljno bi bilo Nodićovu radnju ekskrepitati i zorno prikazati.

Nu time pitanje vjere još nije iscrpljeno. Mitologija obuhvaća najmanji dio naše vjerske kulture. Mi smo postali kulturni narod kad odbacimo mite i primismo kršćanstvo. Poslije prihvata kršćanstva se otvara široko polje kulturnom povijesničaru na poju vjerskom. U srcu naroda ostade iz starine mnogo predusa, mnogo ih se stvori kasnije. Njegova mašta nije prestala dječavati ni posljice krsta.

Kao karakteristična pojava u hrvatskom narodu jest bogumištvo, koje su proučavali svi istražitelji po tuđoj šaboni. Tražili su kod Bogumila ono, što su htjeći naći. Kad su ih jednom označili Patarenima, onda su oni morali biti Patareni.

Mora'i su sredovječni inkyvizitori naći kod njih oznake patarske sekte. To pitanje uza sve monografije Račkoga, Petranovića i drugih nije još na čistac dovedeno. Uvjeren sam, da i danas u našem prostom narodu imade istih nazora, s kojih bijehu odsudjeni bogumili. Kad bi otišli u put sredovječni istraživatelji vjere, našli bi ono, što su našli svi istraživači počam od XII. do XV. vijeka. A i to nije nikakova heresis, to je prosto neznanje, kakovo je bilo onda. A da su oni istraživači, mjesto navještanja ratova, s'ali u narod učitelje vjere, danas bi inače naša otačbina izgledala.

Nu osim tih samonikih i uvedenih krivih i pravih nazora o Bogu, o Majci božjoj, o smrti, o kazni i nagradi na drugom svetu, osim nazora posve samonikih i osebujnih o vjerskom životu, spada u povijest vjerske kulture veoma bogata naša spada u povijest vjerske kulture veoma bogata naša domaća teološka literatura. Košto je znamenitih Marka Antuna De Dominisa i njegova brojna djela na poju crkvenoga prava i dogmatike, a ne samo fizike! Načea po njemu iztaknuta u djelu: »De re publica christiana libri X« sačinjavaju i danas temelj kanonskoga prava kod pravoslavnih pisaca.

Osim bogate bogoslovne literature na latinskom jeziku imade je i na hrvatskom. Starije svećenstvo u Dalmaciji, odredjeno za seoske župe, nije se učilo bogoslovnim naukama na latinskom, nego na hrvatskom jeziku. Ta, obično nije poznavao latinskoga jezika. Naši glagolaši su se učili Kačića i Karamana. Danas se gubi i spomen marnih bogoslovnih pisaca starijega doba. Sve to spada pod kulturnu povijest naše vjere.

Ako promotrimo našu prošlost sa umjetničkog vidika, otvara nam se još šire i neobradjenije poje. Mi smo po svojoj čudi i po svojoj prošlosti umjetnički narod.

Italija je bila puna naših majstora i njihovih veličnih djela počam od najstarijih vremena. Koliko je hrvatskih umjetnika pod čednim imenom »Schia-vona« izradilo monumentalnih spomenika!

Cijelo naše primorje govori, da smo mi umjetnički narod. Gdje se je mogla sagraditi šibenska stolna crkva, trogirska crkva sa zvonikom, spljetski

zvonik, zadarska, rapska, korčulanska crkva, onda rapski zvonik, gdje se je mogao izvajat trogirski portal, vrata spjetske stolne crkve, tu će očit dokaz umjetničkog zanosa i dara.

Ipak tko pozná naše Radovane, Guvine, Otone, Aleksiće, Matejeviće, Radoše, itd itd?

Na polju umjetničke povijesti nešto se je radilo. Kukuljević je nabrojio svu silu »jugoslavenskih« umjetnika ne izpustivši ni razne dačane i tračane predkristova doba. On nam je napisao dosta iscrpljivu monografiju Klovića. Nu tudjinci su pisali o našim sredovječnim spomenicima mnogo više od domaćih sinova, te radnje Eitelbergera Mayera, Jacksona i drugih mogu sačinjavati krasno pomačalo povjesničara naše narodne umjetnosti.

*

Na polju filozofije do sada neimamo gotovo ništa. Fr. Marković je napisao rasprave o etičkim momentima naših narodnih poslovica. Nu ciela naša tradicionalna literatura puna je i etičkih i estetičkih momenata kako nijedna druga. Mi imademo i veoma bogatu domaću filozofsku literaturu, koju do sada nije nitko prikazao. Dr. Bazala mi je jednom rekao, da se namjerava posvetiti toj struci, te iznijeti hrvatsku tradicionalnu filozofiju, kako se nalazi u djelama još sačuvanim naših redovničkih filozofa prošlih vijekova. Pod filozofiju bi spadale i druge znanosti osobito matematika, fizika, astronomije, prirodne nauke itd. A sve te struke imale su svojih radnika u prošlosti. Naši Bete, Zamanje, Boškovići, De Dominisi, Marulići, Kačići i stotine drugih ne bi smjelići u zaborav.

Obitelj, kao temelj zadružnoga rada, u Hrvatskoj je od uvijek nešto posebnoga. A taj dio je dovoljno izradjen po vrsnim ispitivačima. U tom pogledu imade sva sila predradnja. Mi se nismo u pogledu obiteljskog ustrojstva mnogo razvijali, ostali smo stacionarni, za to taj dio kulture povijesti ne prikazuje velikih poteškoća.

Nigdje valjda nije tako lako razabrati, kao kod nas, prijelaz iz obiteljskoga u državni život. Uprav kod nas se osniva država na obitelji.

Nu proučavanje državnoga razvjeta, osobito u starije doba, pruža dosta velikih poteškoća. Nije sve proučeno u tančine za taj dio povijesti. Državno ustrojstvo, opseg vlasti pojedinih dostojanstvenika i služebnika nije točno određen. Analognjom se dade nešto ustanoviti, ali analogija u ovakovim pozitivnim odredbama nije siguran temelj. Teško je kod nas prikazati državno ustrojstvo, jer Hrvati nisu dugo imali nikakovih pisanih zakona. Oni su se držali običajnoga prava. Na to običajno pravo su se pozivali naši vladari isto onako, kako se danas pozivaju seoski starešine, kad sude razmire u izmedju pojedinih obitelji. Uza sve to, što su se naši stari držali uobičajenoga prava, državno ustrojstvo kod nas nije ostalo petrificirano. Razvijalo se je tokom vijekova makar lagano. Prika-

zati taj razvitak zadača je povjesničara toga dijela naše narodne kulture.

U dio kulturne povijesti, koji govori o državi, spadala bi povijest naših municipija, njihovo ustrojstvo, njihov postepeni pravni razvitak. Treba'o bi prikazati one naše maće, ali za kulturu važne, općine, koje su živjele svojim vlastitim životom: Dubrovnik. Pojica, Vinodo!, Paštrovići!! Onda bi trebalo prikazati one općine, koje su bile ovisnije od vrhovnoga vladara, ali ipak su očuvale svoju samoupravu veću nego li je današnja autonomija Hrvatske. Statuti dalmatinskih gradova pod mletačkom republikom, a pogotovo pod hrvatskim i ugarskim kraljevima, više su vredili nego li vrijedi današnja nagodba, i bolje su se štovali.

Prikazati kraljevske slobodne gradove pod pojedinim dinastijama, kako su postajali, kako se razvijali, u čemu njihove sloboštine, kako uredjeni, sve to spada na ovaj dio povijesti.

*

Treći dio kulturne povijesti, koji bi imao da obuhvati djela ljudskoga fizičnoga rada, najmanje je obradjen. Tu gotovo treba početi od a. Poljodjelstvo, od vremena naših domaćih vladara, kako se je razvijalo u pojedinim krajevima Hrvatske, u koliko znadem nije nigdje obradjeno, a ipak bi zanimalo svakoga a samoj vlasti bi moglo pomoći u vršenju njezine dužnosti oko promicanja grane narodnoga gospodarstva.

*

Obrt u starije doba bijaše nešto posve drugo nego li je danas. U starije vrijeme gotovo svaki seljak bijaše ljeti poljodjelac a zimi obrtnik, barem za svoju potrebu. Obrta u velike tjerana ne bijaše mnogo u kopnenoj Hrvatskoj. Nešto samo po gradovima.

Neke potrebe obrtničkih proizvoda namirivahu naši stariji iz tudjine. Nu ipak ne možemo reći, da nije bilo nikakova obrta u našoj otačbini. Neke grane obrta su se sačuvaće do danas u onom primitivnom stadiju od natrag nekoliko vijekova, a neke su pak izginule.

Osim običnih kovača, stolara, šavaca, postolara, ciglara, pekara, tjerala se je industrija većega stila na primorju u brodograditeljstvu. Gotovo svaki primorski grad je imao svoj škver, na kojem je bilo zaposleno na stotine ljudi. Gradili su brodove ne samo za svoju potrebu, nego su ih prodavali izvan domovine. S tim u savezu stoji ribarstvo, kojim su se hratile tisuće obitelji. Ribu su sušili i prodavali u Italiji i po istoku.

Sa brodograditeljstvom je u savezu industrija mreža i konopa.

Razvitak pojedinih grana obrta veoma je zanimiv. Znamo n. pr. da je Dubrovnik bio dužan davati svake godine bosanskim vladarima nekoliko lakata čohe i odijela na dar. Iz početka je Dubrovnik tu čohu i svitu kupovao u Mlecima, kasnije

je dobio majstora i dao svoje ljudi izučiti taj obrt. Od XV. vijeka Dubrovnik namiruje potrebe gotovo ciele Bosne i Hercegovine čohom i narodnim odijelom.

Tako vam je po prilici išlo i kod drugih grana.

Same naše narodne pjesme sadržaju toliko stvarnih podataka o raznim zanatima u starijim vremenima, da povjesničar može ispuniti njima jedno veliko poglavlje. U opće narodne pjesme su velik izvor za kulturnu povijest.

*

Napokon dolazi trgovina. Njome je skopčano pitanje općila po kopnu i po moru. Pomorske institucije naših gradova sačuvane su nam u gradskim statutima. Trgovačka mornarica hranila je do otrog stotinu godina cijelo primorje od Rijeke i Trsta do Kotora. U doba austrijske okupacije Boka kotorska je imala preko 300 većih trgovačkih brodova, a za manje nemamo ni podataka. Tako je cvao Dubrovnik sa svojeg pomorstva, tako Pelešac, tako Lošinj, tako Senj.

Kopnena općila su bila i slabija i nesigurnija. Za to kopnena trgovina je bila dosta slaba. Od atle netašica novaca u današnjoj nagodbenoj Hrvatskoj. Nisu naime mogli unovčiti svoj prirod.

Čim su sve trgovali naši trgovci u razna vremena, kako se je trgovina mijenjala prama političkim i državnim prilikama, odnosaj Hrvatske sa pojedinim susjednim krajevima u trgovačkom pogledu, onda pitanje carina: sve to traži svoga povjesničara istraživatelja.

Sa trgovinom je spojeno i pitanje novčarstva. Od najstarijih vremena kolao je u našoj otačini svakojaki novac. Iz dohe naše narodne dinastije nemamo svoga novca, jer su to pravo sebi prisvojili bizantinski carevi. Kad su Mleci počeli kovati svoj novac, uzeši su tip bizantinski. Raški vladari su pak posve imitirali i patvarali mletački novac, s česa ih Dante kori (Par. XIX. 141) i bijedi, da su davali krivo srebro.

Svakoga bi zanimalo znati razvitak novčarstva u Hrvatskoj. Kako je došlo do toga, da su naši gradovi na moru kovali vlastiti novac, koji je imao velikog uvaženja na svim tržištima. I bosanski po-

jedini vladari i vojvode kovali su svoje novce, ali taj novac nije uživao ugleda. Bio je obično sitan novac od srebra. Ne zna se točno, da li su kovali i zlatan novac. Pojedini knezovi u Hrvatskoj su se poslužili pravom kovanja novaca, i banovi su imali to pravo, ali je pitanje, koliko je taj novac bio uvažen u tudjini.

Mnoga su ova pitanja, djelomice barem, pročena, skupljeno je dovoljno gradiva po muzejima, i time je sistematičnom povjesničaru mnogo olakoćen posao.

*

Mislim, da je svakomu jasna potreba jedne izcrpive kulturne povijesti hrvatskoga naroda. Kad bismo za četrnaest godina mogli prikazati svjetlu takovo djelo, to bi bila najljepša proslava tisućogodišnjice hrvatskoga kraljestva.

Kako bi se to dalo izvesti?

Na to pitanje nije moguće kategorično odgovoriti. Takova djela se ne pišu iz zraka. Tu treba dugotrajna rada. Najprije treba imati za to sposobnih ljudi, ljudi sa nekom općenitom spremom. Imamo dosta profesora u zemlji. Medju njima će se naći više od jednoga voljnog posvetiti se takovim studijama. Ti bi morali od vlade dobiti neograničeni dopust i makar još uz to neku stalnu potporu, pod uvjetom, da svakih šest mjeseci izvijeste o svom radu.

Mogla bi vlada zajedno sa akademijom i sa Malicom raspisati natječaje u dosta velikoj visini, da se čovjeku i isplati radit, za svaki od gori spomenutih dijelova kulturne povijesti.

Kad bismo imali na sveučilištu profesora hrvatske kulturne historije, to bi išlo mnogo lakše, jer bi to bio poglavito njegov posao. Pošto se je osnovao obrtni muzej, ravnatelj toga muzeja dužan je po svome zvanju i položaju doprinijeti svoj dio, u koliko zasijeca u njegovu struku, za takovu kulturnu povijest.

Do sada se je radilo mnogo na polju filologije i na polju državne povijesti, vrijeme je da stanemo krčiti ledinu naše kulturne povijesti.

To smatram najvećom književnom potrebom naše dobe.

Cherubin Šegvić.

Danteova Komedia u prijevodu:

Da li u prozi ili u stihovima? da li s rimama ili bez njih?

Napisao Dr. V. Lozovina.

Ova su mi se dva pitanja nametala odavna, još od kada sam za prvi put imao prigode da vidim što prevedeno na druge jezike iz Božanstvene Komedije. Nisam doduše o tomu

dosad nigdje čitao, pa ne znam, je li uko uopće i raspravlja i došao do kakova zaključka; ali nema sumnje, da su oba pitanja zaokupljala razne Dan-teove prevodioce, što ja znam Nijemce i Slavene,

kad su u poslu prevadjanja udarali različitim, pa i oprečnim smjerom. Da spomenem u prvom redu Nijemce, te najrevnije probirače i najsavj snije prevadjače iz tudihih književnosti: u njih ima, koliko je meni poznato, kakovih desetak prijevoda Dantove Komedije, ima ih u prozi i stihovima, u rimovanim tercina ma izvornika i u stihovima bez rime (versi sciolti, kazali bi Talijani). Sve je to znak i dokaz, da potonji prevodioци nisu bili zadovoljni uspjehom svojih predšasnika i da su pri svojim novim pokušajima bili u tvrdoj vjeri, da će taj isti posao izvesti bolje i sretnije i da će se što više približiti prevodilačkom idealu, koji sastoji u što vjernijoj kopiji izvornika. Moram napomenuti, da su prvi prijevodi Komedije zbilja uzimali njenu izvornu formu (rimovanu tercinu u jedanajstercima) i da su odmah za tim nastali drugi — u prozi. Konačno u posljedne vrijeme pojavili su se prijevodi u nevezanim jedanajstercima. Kad bismo htjeli nagadjati uzroke ovih promjena u načinu prevadjanja, mogli bismo ih možda i lako naći: najprije vjerno sačuvana forma izvornika u prijevodu nije zadovoljila ni publiku ni književni svijet; a zašto? jer je bila na štetu sadržine i pjesničkih ljepota Komedije. Trostruki zaplet rime u tercini vrlo je težak posao. U kratkim lirske i kraćim epskim pjesmama može to još poći za rukom, ali u čitavom jednom eposu, kao što je Dantova Komedija, gdje ima na broju stotina pjevanja i na hiljade stihova, gotovo je ne moguće. Kad se još pomisli, da je ova forma daleko mučnija od same sonetne, koju je upotrebio Jan Kollár u svojoj Slávy Dcera, onda možemo izostaviti i ono gotovo, osim ako ne prepostavimo neke posebne preduvjete u prevadjanju.

Zašto nije zadovoljila ni prozna forma? jer napušta glavno obilježje poezije originala. Je li zadovoljila kompromisna forma nevezanih tercina, koja je najnovija? To je pitanje.

S ovom zadnjim pitanjem kao i s onim prvima pokušati ću da se ovdje pozabavim na svoju ruku, a nuka me na to radostan pothvat „Matice Hrvatske“, koja će eto izdati čitavu Božanstvenu Komediju u prijevodu našega učenjaka Kršnjavija. Prvi dio (Inferno) već je tu, pa će ovako možda za čitatelje biti od većega interesa, što ću ovdje kazati bez pretenzija, u duhu svojih čisto subjektivnih nazora. Ali i bez ovoga mislim, da nije bacen trud, ako se povede riječ baš o ovom pitanju prevadjanja. Ta radi se o tomu, kako da se pogodi najbolji put, kojim ćeš ići, da uzmognes prenijeti veliko duhovno blago iz tudihi u svoju narodnu književnost. Uspio prijevod kojega remek-djela svjetske književnosti, djela koje ima formalnih i umjetničkih poteškoća u najvišem stepenu, može biti epohalan dogodaj za domaću knjigu. Zamislimo istom, koliko bi važio izvrstan prijevod Komedije i koliko bi se njime obogatila ma bilo koja književnost svjetskoga glasa. A onda još nešto:

prevadjanje je najbolje vježbalište književničkih sila; to je kao literarna palestra (arena), na kojoj se hvataju u koštac najodvažniji domaći književnici s najčuvenijim stranim „kampionima“, da se vidi, koliko mogu prema njima polučiti svojim oružjem, a to je oružje njihov narodni i književni jezik. Radi se tu, dabogme, samo o idejnem izražavanju sadržaja i umjetnog oblika, a ne i o misaonom stvaranju. Na tomu je polju bilo n. pr. kod Talijana zanimljivih pothvata: Bernardo Davanzati, filozof i književnik 16. stoljeća zabio si u glavu, da će u prijevodu Tacitovih povjesnih djela dostignuti, ako ne prestići, tacitejsku kratkoču i zbijenost sloga, pa se ponosio, da je u njegovom prijevodu još manji broj riječi nego je u latinskom izvorniku, čime je htio da dokaže, kako talijanski jezik kod svega svoga bogatstva može da bude isto tako kratak i odsječen, kao i klasični latinski u najboljega predstavnika njegove kratkoće i konciznosti. Nego i novijih Talijana, kao Foscola, Montija, Leopardija, Carduccija — koji nisu bili prevodioци od zanata — ušlo je kao u običaj, da svaki od njih dokumentuje kakovim saggio di traduzione svoju književnu vještina i shvatanje umjetničkih tajna u estetskoj i tehničkoj strani poezije. Kao tipičan primjer — pietra di paragone — bijaše im I. pjevanje Iljade i Odiseje ili teške Horacijseve ode.

Nego predjimo na samu stvar. U koliko sam do sad iskuslvoli i čitanjem prijevodâ mogao ustaviti, meni kod prevadjanja Dantove Komedije najviše zadovoljava posljednji način, t. j. verso sciolto, kad je već čisti originalni metar, kako smo ono kazali, gotovo nemoguć. Proza mi se nikako i nigdje nije svidjela. Prepuštam, da je to možda za to, što sam pjesmu proučio u originalu, pa me se ta prozna forma Komedije, a da i ne znam upravo zašto, čudno, ili bolje neugodno, dojmila; uvažavam i dobre, promišljene i potkrijepljene razloge proznih prevodioaca; ali te proze, ili bolje, Komedije u prozi trpjeli ne mogu. Ni iz dalika ne bih htio, da se ovo uzme kao neko omalovažavanje Kršnjavijeve radnje. Nikako i nipošto! Mene je Kršnjavi mimo svog poznавanja i spreme u Dantovim stvarima, koje se ne bi postudio ni bolji strani dantolog, upravo zadivio tančinom svoje interpretacije, ljepotom, adekvatnošću i korektnošću svoga jezika i stila, ako mi je suditi po ulomcima prijevoda, objelodanjenim par godina prije u podlistku „Narodnih Novina“. Pravu sam ja slast dakle osjećao u toj lektiri pohrvaćena Dantea; ali sam prema svom idealu prevadjanja višekrat požalio (možda i krivo!): zašto to nije u istom jeziku, u istoj interpretaciji izrečenoj još i u nevezanim jedanajstercima?! Ovaj moj nazor temelji se na subjektivnom razloženju, koje mi se je vrzlo po glavi iza pregledavanja njemačkih prijevoda Komedije. Poezija u proznom ruhu — činilo mi se — to je kao libretto koje opere bez

njegova glazbenoga dijela. Čitanje libretta sama možda će katkad i osladiti pravim užitkom; ali nema mjere, kojom bi se moglo označiti, za koliko zaostaje ovaj za glazbenim užitkom, što ga podaje pjevanje i instrumentacija. Poezija je s formalne strane glazba, ili barem najbliza glazbi: kod nje je glazbena ljestvica — metar; na toj ljestvici tonovi i visine i boja glasa jesu akcen i i kadence stiha, njegove aliteracije, asonance, pospješenost i sporost njegova, njegova rima i cezura; a glazbena harmonija — jedinstvena raznolikost u ljestvici i obratno — to su sva ta svojstva stiha i čitave pjesme, spojena u skladnu sastavnu cjelinu. I ako poredba nije provedena strogo po glazbenoj terminologiji, jer glazbenik nisam, pa niti teoretičar diletant, ipak cijenim, da je jasno, što hoću ovim da kažem i osobito naglasim.

Tko po tom daje pjesničko djelo u prozi, mora se odreći, ako ne svega, a ono sigurno većega dijela tih obilježja i sustavnih česti poezije. Jedinstvena „glazba“ stiha tu je izgubljena; izgubljen je ritam, akcenat, slog. Ma da pjesnička proza, kao uopće svaka dobra proza, ima svoj ritam, svoj pjesnički slog, to su opet sredstva i način, kojima ona to postizava, estetski često posve drugačiji nego li kod poezije. Nevaljala pjesnička proza, ona koja hoće da bude oviše pjesnička oponašajuć poeziju, njezina je — karikatura. U ovu se karikaturu može pogotovo izvrgnuti u prevadjanju, kad je prevodilac u glavnome strogo vezan o podlogu prevadjana djeia.

Na ovo će mi se primjetit, da proza savjesno prenosi (ili je u stanju da to čini!) neosakaćenu sadržinu pjesničkog djeja, da tu sadržinu ona tumači svojom jasnoćom, koja joj je data po nesapetoj slobodi njezina sloga, a onda mjestimice dozvoljenim kraćim umetcima prevodioca. Priznajem, da je to prva i neobhodno potrebita odlika valjana prijevoda i da je bolja ta proza s vjerno sačuvanom sadržinom od bllo kako formalno vrsne poezije, koja izdajnički kvari i sakati sadržaj izvornika. Ali i ovaka proza za mene je libretto, pa neka je i dobar i savršen libretto.

Što može, dakle iz svega ovoga, po mom mišljenju da nadomjesti prozu, sto može da ispuni i one uvjete, koje ona zbog naravi svoje barem u većem dijelu mimoilazi, pa i one (pogledom na sadržaj), kojima ona izvrsno udovoljuje?

Rekok već prije: za Kom ediju tercina u nevezanim jedanajstercima! Pozivljem se za ovu tvrdnju preko svoga teorisanja na uspjelost prakse: na njemački prijevod Witteov u tom obliku. Uspjelost je ta općenito priznata, a može je lako i prost čitalac zamijetiti. Verso sciolto napušta ovdje samo rimu izvornika, dok uzdržaje sve ostalo. To nije velik gubitak naprama prozi, a i njega može prevodilac mnogim drugim sredstvima lako nadoknaditi: nadoknadije ga Witte asonacijom, aliteracijom, tonom stiha. Ali ovaj stih bez rime podaje prevo-

diocu veliku mogućnost, da uzdrži svu poetičnost i glazbenost originala: on može da slijedi i izvorni akcenat stiha i snagu i narav ondulaciju njegovu, dapače donekle i glasovnu sličnost, što će ga sve u velike zblizi originalnoj dikciji i momentanom izražaju pjesnikove dispozicije. Uz to bez spona rime, trostrukе rime, olakoćuće, malne kao proza, vjerno prenašanje sadržaja i njegova jasnoću. To potvrđuje i jedan naš primjer i ako u malenom: dva Dantova pjevanja, V. i XXXIII. Pakla, prevedena u deseterima od Preradovića! Te prijevode sigurno svaki čita s nasladom i s razumijevanjem. Oni su i pjesnički i liepi, a nisu proza. Jedino je osim rime još napušten i Dantov jedanajsterac, koji je mnogo krepči i življi od našega epskoga stiha. Da bude pjesnik i to učinio, što nije valjda stoga, jer je uporaba jedanajstera — barem općenito — kod nas od novije date, bila bi uspjelost tih dvaju pjevanja u prijevodu još i veća. Budi mi dozvoljeno da ja to pokušam upravo s V. pjevanjem, kao jednim od najglasovitijih. Uspjeh ili nuspjeh mogu pokušaja neće po sebi oboriti moje gornje teorije, jer se često i valjan teoretičar pokazuje pri djelu slab praktičnjak, ali opet posao nije na odmet, a donekle sam ga i dužan učiniti po onoj: Da vidimo tebe . . . !

Francesca da Rimini.

(Inferno, c. V.)

Iz prvog tako sišao sam kruga
U drugi dolje, gdje je mjesto uže,
Al' za to veća bol je do jauka.

Tu stoji Mino stravično i reži:
Ispituje krvine odmah s vratâ,
Sudi i šalje, kako opaše se.

To jest: čim koja duša nesretnica
Preda nji je došla, otkrije mu sva se,
A stari taj poznavalac grijehâ

Vidi, u paklu koji krug je za nju:
Omota se toliko puta repom,
Za kolko stupnjâ dolje joj je sići.

Uv'jek su pred njim sakupljene mnoge:
Pristupa svaka redom, da joj sudi:
Iskaže, čuje, pa je bezdan proždrac.

»Oj ti što tražiš konak jadikovac,
Zavič k meni Minos, kad me vidje
Prekinuv poso svoje velje službe:

»Pazi kud ideš i u koga s' uzdaš;
Nek ne vara te ulaza širina«.
Na što će vodj moj njemu: »Čemu vičeš?

Ne ometaj ga u sudjenu putu;
Takva je volja ondje, gdje se može
Sve, što se hoće, i da nisi pitô.«

Sad počnu se od bola tužne note
Razabirati, sad sam tamo stigo,
Gdje plakanje mi grozno uši dere.

To u mjestu sam bez svjetla gihuom,
Što riječ kano za oluje more,
Kad protivni ga vihri udaraju.

Pakleni šum, nikad što ne jenja,
Tu nosi duše svojom vijavicom;
Prevrćuć ih i udarajuć mūči.

A kada ih nanese do pred ponor,
Štane ih vriska, jauk i plakanje,
Tu psosti siplju na pravdu božansku.

Doznadoh, na ovakove da su muke
Tu osudjeni grješni putenici,
U kojih razum podvrgnut je puti.

I ko što zimi dižu se na krilma
Čvoreci u jatu širokom i gustom,
To duvanje onako pr'jekе duše

Ovamo, tamo, gore dolje mota:
Nema im nade tješilice nigda,
Da počinu, il' manje bar da trpe.

I ko što ždrali žalbe svoje dižu
Praveć od sebe dugu prugu zrakom,
Ja vidjeh tako prolazit ajmečuć

Sjene od one vijavice gnane;
Na to ču: »Tko su, učitelju, ona
Čeljad, što crn ih zrak ovako kazni?«

»Prva od ovih, o kojima v'jesti
Ti ćeš da saznaš — on će meni na to —
»Carica mnogih naroda je bila.

Na grieb se bluda bića tako dala,
Da pohotu je njen dopuštō zakon,
Nek nije liage, što je na njoj stala.

Semiramis je to; o njoj se čita,
Da Nina je našljedila, svog muža,
U zemlji, koju danas Sultan kroti.

Od ljubavi se druga do nje ubi
Svom Siheju iznevjeriv se mrtvom:
Kleopatra je za tim razbludnicu.

Helenu vidjeh, s koje tolko hudi
Proteče ljeta, vidjeh diva Ahila,
Što s ljubavlju je zadnji bojak bio.

Parida vidjeh, Tristana. I tisuć
Drugih mi prstom kaza po imenu,
Što ljubav ih s životom rastavila.

Kad učitelja svog sam čuo redom
Nabrajat slavne viteze i žene,
Od sažađenja bijah izvan sebe.

A onda uzeli: »Pjesniče, ja râd bih
S tim dvama zborit, ko i skupa idu
I na vjetru se čine tako laki.«

A on će meni: »Vidjet ćeš, kad budu
Još, b'jže nama; i tad ih zamoli
Za ljubav onu, što ih vodi; doć će.«

I čim je vjetar skrenuo ih k nama,
Podignem g'as: O duše izmučene,
Dodj'te govorit', ako vam je dato.

Ko što golubi, kad ih čežnja zovne,
Raspetaš krita mirnik k slatkom gn'jezdu
Proljeću zrakom nošeni od žudnje,

Ostave tako skûp, u kom je Dido,
I k nama oni svrnu k'etim zrakom:
Moj tako bješe jak ljubež'jiv doziv!

»O dušo mila i ljubezna puno,
Sred pak enih što pohadjaš nas tmina,
Nâs, koji sv'jet omastili smo krvlju,

Da prijazan je nama kralj nebesa,
Za sreću twoju prosili bi njega,
Kad srca imaš za naš udcs crni.

Što od nas čut' i reći nam želite,
Mi slušat čemo i reć čemo vama,
Dok vjetar, kao sada, ne čuje se.

Stere se kraj, u kom sam rodila se,
Uz primorje, u koje Pad se sl'jeva,
Da s pritocima svojim tu se smiri.

Ljubav, što mahom nježna srca s' prima,
Zatravi ovog s moga l'jepog t'jela,
Uzeta meni; kako, još me vr'jedja.

Ljubav, što traži od ljubljenog ljubav,
U njegov čar me zaljubi toliko,
Da, kako vidiš, još ne ostavlja me.

Ljubav dovede nâs do jedne smrti:
U Kainu će, tko nam život uze! —
Ove nam glase oni saopćiše.

Kad čuh, što vele rastužene duše,
Oborih lice i u zemlju gledah,
Sve dok mi pjesnik ne reče: Što misliš?

Kad odgovor sam smogô, rekoh: „Jao!
Kolike slatke misli, kol'ke želje
Ove na tužan dovele su korak!“

Onda se k njima okrenem i ja ču
Ovako im: „Francesko, tvoje muke
Suze mi vabe milinja i tuge.

Al' reci ded: za slatkih uzdisaja
Po čem i kako dozvoli vam Amor,
Da propasna upoznate željéna?"

A ona meni: „Nema veće боли,
Neg sjetiti se prošle svoje sreće
U uvolji, što zna i učitelj ti.

Al' kad već uprav prvu saznat klicu
Ljubavi naše ti toliko žudiš,
Ja reć ču tebi, ma u suzam rekla.

Mi jednog dana čitasmo za odmor
O Lancilotu, gdje ga ljubav shrva;
Sami smo bili, na zlo ne mislili.

Po više krat je sastala nam oči
Lektira ta i m'jenjala nam lice,
Al' cigla jedna sivari nam pamet uze.

Kad čitasmo, na žudjene gdje usne
Ljubovnik strastven utisnuo cjelov,
Tad ovaj, s kim se nikad rastat ne ču,

U usta me poljubi drhćuć sav:
Galot knjiga i tko ju je piso!
Tog dana više nismo štili dalje". —

Dok jedan duh kazivaše ovako,
Drugi je tako jecô, da se meni
Od mila smrklo, kô da ču izdahnut:

I padoh, kô što mrtvo pada t'jelo.

* * *

Preostaje pitanje, ima li gdje prema originalu i uspjela rimovana prijevod. Meni nije poznato: što više, čuo sam, ili se lično uvjerio o onima, za koje sam doznao, da su teži za čitanje nego izvornik i da su blijeda, skučena njegova slika. Ne pomaže tu ni slučaj, da je prevodilac inače i proslavljeni pjesnik: za česki prevod V. hlickoga reče mi literat Čeh od prilike to isto, što ja ovdje općenito kažem o drugima. Za primjer mogao bih upozoriti i na hrvatski prijevod Stjepana Buzolića: držim da ne ču pogriješiti, ako ustvrđim, da se njime ni jedan čitalac nije poštено zabavio. Tu se, čini mi se, najbolje vidi, koliko prevodioca može da tiranizuje rimovana tercina i koliko je ona pogubna po sadržajnu i pjesničku stranu originala. Što je kod nas do sada najbolje u ovom obliku, to su za mene Trešićevi pokušaji, objelodanjeni u njegovom Novom Vijeku. Ni ovdje mi, istina, sve ne prija; ni ovdje nije sve adekvatno izvorniku: ali su

u glavnому to uspjeli prejevodi, a mjestimice su i baš divno pogodjeni; gdje to nisu, cijenim, da je možda uzrok taj, što prevodilac nije sve istim marom i jednakim raspoloženjem izradjivao. Ovo me konstatovanje sili da izjavim, da je i valjani rimovani prijevod Komedijs uz neke preduvjete moguć. Ti bi preduvjeti po mom sudu bili: pjesnički talenat prevodioca, osjetljivo raspoloženje u času prevadjanja i sporo izradjivanje na odsjeke i u razmacima vremena. Komedija bi mogla ovakva prevodioca zabavljati ovim p slom kroz čitav život; tek onda bi njegov prijevod dosegao čudo originala u svemu. Kad bi se komu činio prekomjeran ovaj trud za volju rimè, moglo bi mu se odgovoriti, da ne bi time samo dobila rima, nego i sva ona harmonična savršenost Komedije na talijanskom. Ničesa ne bi tu uzmanjkalo, pa ni rime.

I ovdje ču da opet završim jednim svojim pokusom: rimovanim prijevodom drugoga glasovitog pjevanja o knezu Ugolinu. Nastojao sam da se u prevadjanju držim od prilike onih od mene gori naznačenih preduvjeta; pa ako baš nisam nimalo uspio, nek se uvaži moja dobra volja, a slučajna neuspjelost odbije i ovdje na činjenicu, da baš ne mora teoriju provesti i u praksi onaj, koji je drugima postavlja za pravilo. Evo moga prijevoda:

Smrt kneza Ugolina

(Inferno, c. XXXII., konac)

Mi ostavismo njega* malo prije,
Kad spazim dva, gdje u rupi se lede
I jedan drugom glavom glavu krije.

I kao što se hlijeb od gladi jede,
Gornji je donjem grizô zuba ugo
Od zatilika baš moždjani gdje sl'jede.

Menilipu ni Tidej nije strugô
Inače s jeda sljepočice, kao
Lubanju ovaj i koješta drugo.

— Oj ti što tako zvierskim činom zao
Izljevaš gnjev na otim, koga grdiš,
Ded kaži, zašto to? Kad ja bih znao,

Da s razlogom se ti na niega srdiš,
I tko ste vi i što to skrivi tebi,
Sv'jetu bih gori pričô, ti što tvrdiš,
Kad jezik ovaj usahô mi ne bi.

(Inferno, c. XXXIII., početak i dalje do v. 88.)

Sa grozne priče dignu žvale svoje
Taj gr'ješnik drugom brišuć ih o vlasti
Lubanje, što mu ostrag izgrizô je.

* izdajnika, s kojim su prije razgovarali.

Pa zače: — Ti sad hoćeš baš, da ja si
Ponavljam strašnu bol, što grud mi shvati
Na miso već, pre no je r'ječ oglasi.

Al' ako r'ječi sjeme će mi dati,
Što rodit će sramotom izdajici,
Kog glođem, zborit hoću i plakati.

Ja ne znam, tko si, nit u ovoj tmici
Po čemu si; al' vjerujem li sluhu,
Fjorentin si mi po govora slići.

Ugolin knez ja ovdje sam u duhu,
A ovo je arcibiskup Rugieri:
Zašto sam, čut ćeš sad, na ovom kruhu.

Da spletkama sam njegovim na vjeri
Utamničen ko prijatelj mu bio,
A po tom smaknut, čuo s' o toj mjeri

Al' to što ni ti nji sv'jet ne zna cio,
To najme, kako skončao sam strašno,
Sad ču, pa sudi, je l' mi radit smio.

U tamnici kroz okno premalašno.
Što g l a d a r o m se prozva s mojih postî
— Gdje još će komu ogrknuti brašno —

Već svitô mi je dan mjeseci dosti,
Kad zlokobna mi se usnije sanja,
Što koprenu mi razdr'je budućnosti:

U lovû vidjeh ovoga, gdje ganja.
Ko gospar vuka i vučad sred gore,
Što luku grad Pizancima zaklanja.

On s kujam štirim, što ne bile spore
Nit nevješte, spr'jed stavio Lanfranke,
Gvalande i Sismonde, da ih more.

Poteku čas pa utrude si članke
I vuk i mladi, na što u bokove
Pse vidjeh zube zagnati im tanke.

Kad probudim se prije zore nove,
Nejačad svoju, što do mene vene,
Čujem, gdje u snu plačuć: kruha! zove.

Od kamena si, ne žališ li mene
Misleć, što srcu mom nav'ještalo se,
I ne plačeš li, tvrdji si od st'jene.

Već budni bjesmo i sat primicô se,
Kad unutri donosili nam hranu;
Al' danas hoće l', sa sna dvojilo se.

Kad ja na strašnom čujem dolje stanu
Začavlat vrata; pogledam siroče
Svako u lice, al' prešutim ranu.

Ja ne plakah: ta ökamenjen tko će?
Ridahu oni, a moj će Anselmućo:
Ti tako gledaš, šta je tebi, oče?

Ni sada nisam proplako, neg mučô
Sav onaj dan i noću iza njega,
Dok drugom suncu dan se ne otključo.

Čim tračak sinu svjetla jutarnjega
U tužnu ku'u i meni otkrije
U četri lica likom mene svega,

Od muke zgriznem ruke obadvije.
A oni c'jeneć: ja to činim s gladi.
Što jesti hoću — ustau se prije

I reknu: Oče, manj su nam jadi
Da od nas jedeš; ovim nas obuče
Ti jadnim mesom, ti nam ga i vadi!

Tad smirim se, da ne smutim ih ijuće:
Taj dan i drugi svi smo n'jemi stali;
Joj tvrda zem'jo, jazom što ne puče!

Kad četvrti smo danak lščekall,
Srushi se Gaddo do nogu preda me
Vapeć: Moj oče, gdje si? dah mi fali.

Tu umr'je. I kô ti što gledaš na me,
Ja vidjeh past' i ono troje redom
Od petog dne do šestog; i sred tame,

Već sl'jep ja stanem pipati ih sl'jedom,
I tri sam dana mrtve ih nar'jekô;
Pa glad me ubi, bol kad nije vr'jedom. —

To izusti, izvrne oči pr'jeko
I spopajadnu lubanju, te strugô
Zubma je nju, da psu bi prednost n'jekô.

Joj Pizo, crna medj pučanstvom kugo,
U l'jepoi što je zemljii, si gdje zvući:
Kad bližnji ne će da te kazne dugo,

Nek s Gorgonom se Kapraja priključi
Arnovu ušeu, tok nek zakrće mu,
Da pogušti ti živo sve u kući.

Jer ako je Ugolin knez po čemu
Pronevjerio neke tvrdje tebi,
Ti djecu nisi smjela mučit njemu.

Glazba spram slike i kiparstva

(Konferenca izrečena u Splitu prigodom „Prve dalmatinske umjetničke izložbe“).

„Oj Vestalke, na oltaru čistom
tom stolujte — slava umjetnosti
a narodu dika i okrepa.
Tek mi nigda ne smetnite s uma
umjetnosti što podaje vrijednost.
U naravi vječitome vrelu i vam
mladost izvire vječita. Vjeru
svoju tražite u istini, a po obim
služite domovini!“.

*Dr. Stjepan Miletić:
„Slava umjetnosti“.*

Sabranu proučavanje razvoja lijepih mjenja uvjerava, da je slike i kiparstvo skoro uvijek i svugdje kročilo uporedno. Povijest i svakidanje nas iskustvo jasno upućuje, da je napredak i nazadak jedne ove vještine uvijek naprečac uplivisao na unapredjenje ili na zadonjenje druge; svjedoči nam, kako je tehnički napredak jedne uvijek pospiešavao tehniku druge; upućuje nas takodjer, kako su estetski ideali obim ovim vještinam skoro uvijek bili zajednički, dà, rek bih jedni te isti.

Ništa prirodnije od toga.

I doisto, promotrimo li malko iz bližeg te uromimo li nešto dublje u suštinu slikarske i kiparske umjetnosti, uvidjet ćemo, kako te dvije ljepote posestrime i uza sve raznolikosti koje ih dijele, kriju u sebi mnoge čisto zajedničke elemente. Činjenica, da skoro svi vidjeniji estetičari u probranijim slikama naziru nešto, što ih potsjećava na neka kiparska počela; a opet, u svakom remek-kipu neke elemente iz slikarskog područja, zar dovoljno ne svjedoči, da se izmedju ovih dvaju vještina uopće i ne mogu da odsjeku neke posve jasno odredjene granice? »A nije li — kliče Pilo — s nekog gledišta čisto slike vještina savremena skulptura jednog Meuniera, Bartholomea, Bistolfia i Quadrellia? A koliko kiparskih elemenata ne zapažaš u Michelangelovim slikama?« I pitam: zar u povijesti razvoja lijepih umjetanja ne susrećeš sijaset imena priznatih velikana, koji podjedno bijahu isto tako remek-kipari kao što i remek-slikari? Zar ta imena ne uvjeravaju, kako su kiparski i slikarski elementi u osobama velikih talenata, što no je riječ, ko nokat i meso usko srasli u neku nerazdruživu, da, čisto organsku cjelinu?

Slike i kiparstvu stoga veoma zgodno pristaje stih piesnika »Čete«:

»Vjerno uz druga drug koraca
»Nerazučno, vjerno i tvrdo
»Ko blizanci zvijezde jasne
»Kad sunčani zrak ugasne.«

Nije tako uporedo drugim vještinama kročilo nježno umjenje zvukova. Prolistamo li povijest umjetnosti obzirom na razvoj muzike spram kiparstva i slike, uvjerit ćemo se, da su ove vještine skoro uvijek i svagdje stupale odjelito i ne uporedno.

I slike i kiparstvo se čak kod drevnih Helena domoglo onog stepena savršenstva, koje nas još i danas nakon toliko vijekova uzbudjuje na zavidnost; a povijest ovih dvaju umjetanja do šesnaestog i sedamnaestog stoljeća može da se ponese svojim najodličnijim predstavnicima. Neprijeporno je, da je napredak vremena dotjerao tehniku savremene slikarske i kiparske vještine rek bih skoro do zamjernog savršenstva, ipak, da li ona savremena umjetnost spram Raffaellove i Michelangeloove škole u istinu znači neki napredak i deje, to je činjenica, s kojom zasad nijesu potpuno na čistac ni najvidjeniji estetičari, a na koje će moći objektivno da odgovori samo dana budućnost.

Po priznanju skoro sviju najvidjenijih povjesničara umjetnosti i estetičara, muzika, naprotiv, najmladje je čedo u kolu svojih lijepih posestrima. Makar nam sveti knjige i uznosilc Jubala kao onog koji je čak četiri hiljade godina prvo narodjenja Hristova obreo tu umjetnost; makar se njen razvoj kao zlatna nit suče kroz povijest svih kulturnih istočnih naroda: ipak, neprijeporno je, da sve, što se za razvoj ove umjetnosti poradilo do četrnaestog stoljeća, za savremenog glazbenika nema umjetničkog man samo historičko-arheološkog interesa. I upravo zato na pitanje, do koje epohe mora da sadje onaj savremeni glazbenik — umjetnik, komu je do toga da upozna prošla remek-djela, i da time udubi i proširi svoje glazbeno obzorje, čuveni Riemann kao najdalju granicu postavlja upravo četrnaesto stoljeće.

Neprijeporno je dakle, da samo ono glazbeno umjetanje kojemu dadoše smjer u polifoniji kod Talijana Palestrina a kod Fiaminga Orlando di Lasso, te u omofoniji Caccini i Monteverdi, velim, da samo to umjetanje s umjetničkog gledišta može da još uvijek zainteresuje savremenog glazbenika.

Ali nije dosta da se umjetnost zvukova zadnjom pomoli u kolu lijepih posestrima, već joj se i kroz ovo kratko vrijeme svog opstanka prohtjede uvijek razvijati se neodvisno od svih drugih umjetnina. Ovo jamačno i jest jedini razlog, s kojeg se još ni jedan povjesničar ne žacnu, da prikaže muziku u uporednom razvoju s ostalim vještinama.

A sada nam se nameće jamačno znamenito pitanje: koji su razlozi, s kojih je glazba u svom

razvoju toliko zadocnila za razvojem ostalih vještina, i zašto je uviјek kročila toli odijelito? Znam, mislit će tkogod, da je to puki slučaj, na koji uopće nije vrijedno ni osvrnuti se; ipak svatko, tko je prinba misaon, jamačno će priznati, da i toj pojavi kao i svim ostalim u prirodi, mora da je jamačno neki intimniji povod. »Ako je preporod glazbe — tvrdi Untersteiner — nastupio nakon preporoda ostalih mnijenja i ako se Palestrina rodi iza što Dante, Petrarka i Raffaello umriješe, povod je tomu ne običajni puki slučaj, man sama priroda pojedinih umjenja.«

I upravo današnjom konferencom, na temelju sušte estetske analize bivstva odnosnih vještina, naumih pozabaviti vas s razlogom, s kojeg je glazba u svom razvoju toliko zadocnila za slikarstvom i kiparstvom. U tu svrhu zadržat ćemo se ponajprije kod ispitivanja bivstva slikarske i kiparske vještine; potom ćemo učiniti isto za muziku; zatim, istraživat potom, učiniti isto za muziku; zatim, istraživat ćemo sličnosti i oprečnosti između slikarstva i kiparstva s jedne, a muzika s druge strane; iza ovog poredjanja, pokušat ćemo da primjenjujuć zakon evolucije riješimo postavljeno pitanje; a zadržat ćemo se nakon toga malko i kod estetike Rikarda Wagnera, koji pod lozinkom »humane umjetnosti« zagovara jedinstveni spoj sviju vještina, dakle i onih, o kojim razpravljamo. Konačno, u zaključku, vidjet ćemo, da su umjetnosti svaka za se i u onoj formi u kojoj sada bitišu, jamačno znamenitim faktorom čovječe uludbe.

I. Bitna obilježja slikarstva i kiparstva.

Nema sumnje, da je svatko u stanju, da odmah na prvi pogled posve tačno razabere sliku od kipa. Ele, jasnije, da između slikarstva i kiparstva postoje neke spojlašne razlike, na koje nas dovođno upućuju i sama osjetila. Izkustvo nam naime kaže, da se svaka slika proteže linearno, a kip volumetrično. Slikarske se dakle tvorbe protežu u fizičkim protugama u dužine i širine; kiparska osim dužinom i širinom odskače i deblijom.

Rečenim brojem protega kiparstvo podudara se s arhitekturom i s mimikom; slikarstvo u ovom pogledu srođno je mnogobrojnim grafičkim vještinaima kano litografiji, kaligrafiji, urezavanju na staklu i sl.

Stvarni nestašak treće protege — deblijine, — slikarstvo veoma zgodno nadoknadjuje primjenjivanjem zakona perspektive, uslijed česa umjetnički savršena slika, makar i iluzivno, djeluje utiskom riljeva.

Što se materijalnog sredstva produkcije tiče, slika jedna može da brojem i napetošću šara odgovara podpuno svom modelu iz prirode; slikar može da šare, kojim odskače stanoviti model, donekle i modificira; pače, može da stanoviti predmet prikaže i kroz samu jednu šaru. Slikarstvo dakle je jednošarno ili višešarno,

Pravom kiparstvu kao da i nije do efekta šara, ono, skoro kao da i zazire od svih onih sitnih nijansa, kojima razpolaze sunčano svjetlo, čarobna duga. Slikar, naprotiv, baš kao da u šarama na azi najudesnije sredstvo prikazivanja najintimnijih umjetničkih osjećaja. I upravo zato umjetničko slikarstvo u najidealnijoj obradbi jest i uviјek će biti raznošarno; isto, kao što umjetničko kiparstvo u najuznešenijem obliku uviјek je jednošarno ili, tačnije, jednotvarno.

Poredajmo sada medjusobno ove dvije vještine i na temelju nanizanih misli doći ćemo do zaključka: kiparska se tvorba proteže u vremenu, slikarska, linearno, dotično, prva je realnija od druge, a druga je iluzivnija od prve; kiparstvo pored slikarstva odskače vjernošću u prikazivanju šara.

I usprkos svih ovih razdaleči obje ove vještine prožete su i nekim čisto zajedničkim biljezima, koji jasno svjedoče te im je zarodak zajednički i jednak.

I gle slučaja! Potaknuti nekom čisto prirodnom pobudom i slikar i kipar jednakom se požudom utiču zgodnim modelima. »Poezija, pitura, i skultura, — tvrdi estetičar Hansickova soja — u prirodi nalaze nepresušan vrutak materijala. Ljepota prirode podražava umjetnikov polet. — Predtečno djelovanje je majke naravi očito u svim crtačkim vještinama. Slikar i kipar ne bi bili u stanju da prikažu ni cvijet, ni stablo kad cvijeća i stabala ne bi bilo, kipar pak i ne može da isteše kip, ako mu nije podrobno poznata anatomija čovječjeg tijela. Sve ovo vrijedi i kod napametnog stvaranja. Pače u strogom smislu slikarske i kiparske tvorevinc uopće i ne mogu da su apsolutno umišljene. Jedna fantastična slika kojeg predjela nije li valjda složena od pećina, stabala, voda i naslaga obaka, koje dnevno opažamo?« U materijalnom dakle smislu neprijepono je, da je priroda onaj osnov, na kojem se temelji zgrada slikarskog i kiparskog umjenja. Stara je ovo činjenica, koju je veoma bistro uočio čak i drevni Aristotel, u čijem duhu Seneca zgodno reče: »Omnis ars imitatio est naturae.«

Ipak, sama priroda nedovoljna je, da slici i kipu poda ono nešto, što svaki estetičar ište od najneznatnije umjetničke tvorbe. Ded, pogledajmo časom ma i najuspjeliju fotografiju! Može li se zapravo kazati, da i ona spada u prave umjetničke tvorbe? Ne, jamačno ne! Fali joj energija, život, fali joj uopće ono, što može dostojno da nadoknadi samo na intimnije čustvovanje umjetnika jednog. On naime prirodu nekako čisto idealizuje i preobrazuje spram sopstvenog temperamenta. Dakle kod pravog umjetničkog slikarskog i kiparskog stvaranja nakon prirode bitno utječe i umjetnik kao zasebna individualnost, dakle, kako to lijepo reče Bakon Verulamski »homo additus naturae.«

Pogoditi, što no se kaže, pravu žicu između prirode kao fizičke pojave i umjetnika kao osobe umjeti ova dva elementa spojiti i prikazati kroz

čisto harmoničku cjelinu, bez sumnje prva je tajna pravom umjetničkom stvaranju i kod kiparstva i kod slikarstva. Rekoh i ponavljam, kako taj spoj dvaju elemenata mora da je harmoničan, jer, nadjača li priroda umjetnika, eto nijeme fotografije, nadjača li umjetnik prirodu, eto umjetničke razuzdanosti. I zato je bez sumnje pravo rečeno, kad se tvrdi, da je umjetnost slikarstva i kiparstva realnost posmatrana kroz stanoviti te mperamenat.

Daje ideja, zamisao, svakako onaj momenat, koji u prvom redu odlučuje o umjetničkoj vrijednosti ma koje slike ili kipa, to je činjenica s kojom su potpuno na čistu jamačno svi vidjeniji estetičari. Makar te ideje bile pjesnički i naj-apstraktnej, ipak i s'ikar i kipar konačno primoran je uteći se predodžbama iz realnog svijeta. Odatle slijedi, da ove umjetnosti ma i bile u zamisli poljetne, u oblicinu, kojim te zamisli prikazuju, one su konkretne. To i jest razlog rad kojeg premda svaki motrioc kipa ili slike nije uvijek u stanju da uroni u deju, ipak svak, tko samo ima zdrava osjetila, može da odmah pri prvom susretaju veoma tačno odredi, da li slika prikazuje seoce ili građ, ili šumu, more ili kopno.

U ostalom ovo nam se razabiranje čini prirodno s jednostavnog razloga, što je kiparstvo i slikarstvo umjetne ne samo konkretno nego i formalno, a dosljedno tomu deskriptivno i reprezentativno.

Makar dakle ove dvije vještine i bile u suštini protkane zalihom najidealnije poezije, u oblicima, one su u logičnom smislu objektivne, stoga i suggestivne.

Svaka pa i najneznatnija slika ili kip kao apsolutno nuždan preduvet predpostavlja potrebu nekog prostora. Njihovo se dakle djelovanje očituje u prostoru, i upravo zato su one i statične, dotično nisu uvjetovane uz reprodukciju.

I ovime u kratko iscrpismo bitna obilježja slikarskog i kiparskog umjetanja.

II. Bitna obilježja glazbene umjetnosti.

»Što je muzika« zapitati će odmah mnogi izvjeđljiv slušalač. Valjda i nema zamršenijeg pitanja od ovog. Spomenut ću samo to, kako povjest estetike ne ističe niti sama dva priznata imena, koja bi se slagala oko tog poima. Mattheson, Bellini, Wagner, Kant, Galli, Schopenhauer, Hanslich, a da ne nižem sijaset drugih, izrekoše o bivstvu muzike čisto individualne i protivurječne sudove. Već sama ova činjenica jasno svjedoči, da je poimanje muzičkih ljestvica nadasve relativno. Ovo jamačno i jest jedini razlog, rad kojeg se kod prosudjivanja vrijednosti pojedinih glazbenih tvorba mijenja obično toliko razilaze, da dok se jedan kod izvedbe običajne koračnice čisto tapa, drugi ne će niti da je čuje.

A ima li muzika užih spona sa prirodom?

»Običaj, — piše priznati Galli — da se zarodak muzičkim ljepotom nazre u planetarnih bogovima, i da se zodiakalni znakovi poredaju glazbenim tonovima, kao zlatna nit se suče kroz svu povijest drevnih Kaldejaca, Egipćana, Feničana, Grka i Rimljana pa sve do iza srednjeg vijeka. Valja samo citati, s kojim uvjerenjem čuveni sredovječni teoretičari Zarline i Rodio tumače postanak ljepote glazbe na temelju puke astronomije.«

Premda su noviji estetičari sasما odustali od ovakvog jamačno nategnutog i usilnog tumačenja, ipak još i danas ne rijetko čete naići na mnoge glazbene laike, koji još uvijek misle da je muzika odsjev harmonije prirode. Ovakomu je shvaćanju jednom za uvijek veoma uvjerljivim razlaganjem stao na put pomenuti Hanslich. A tvrdi bo on, da svi akustični fenomeni prorre, n. pr. žubor potočića, pjev ptica, šum vjetra i t. d. u opće i nisu u odnosa s muzičkim umjenjem.

Muzici u prirodi ne dostaje modela; skladatelji i nema što da iz prirode preobrazuje; komponirati u istinu znači stvarati. I upravo zato ljepotu glazbenog mnijenja treba prosudjivati samo »u muzici i za muziku.«

A jer muzika nema modela u prirodi, nije ni vezana uz logički odredjene zamisli, ne može da označi ni vrijeme, ni mjesto; nije kadra da opiše ni najsitniji dogadjaj; nedostatna je, da istakne i najneznatniji povod; u jednu riječ, ona počinje tu, gdje ko da logici padaju krila; ili još bolje, kako to zgodno Schopenhaner reče, ona je »potpuno neizreciva.«

Umjetnost zvukova, dakle, apstraktnija je i od same poezije, jer, makar nas poezija posredstvom raznolikih stilističkih figura i vodila do carstva sanja, pamtit je, da su i te sanje misaonu čovjeku uvijek bar donekle logički pojmovi. I upravo zato citirani Galli ustvrdi sjegurno ne malu istinu, kad ono reče, da je muzika najidealniji stepen metalizike. Ovo za stalno jest razlog, s kojeg je ona od vajkada bila predmetom nadahnuća najvidjenijih pjesnika čovječanstva; ovo jamačno povod, s kojeg joj božanstveni pjesnik i u samom raju određuje začasno mjesto. Tu naime, kako to divno Dante kliče:

»Diverse voci fanno dolci note.«

Ali gle slučaja, ded pogledajmo časkom pa i najsavršeniju kompoziciju. Premda je neprijeporno da je komponista kod njena stvaranja osjetio jamačno najeteričnije duševne užitke, ipak, svi oni konvencionalni znakovi, sve ono more kajda (nota), za običajnog muzičkog laika još ništa ne znače. Čući bo ona tu i nijema i mrtva, čeka da ju opeta jedan drugi glazbenik vještak zadahne životom. Muzika, dakle, podjedno uklapa dvije vještine: produktivnu i reproduktivnu. S ovog gledišta ona se potpuno podudara s dra-

matskom poezijom, koja takodjer nakon produkcije traži reprodukciju.

A jer muzika može da se poneće i produkтивnim i reproduktivnim obilježjem, njeni djelovanje očituje se u vremenu. To je dakle neka energija, o kojoj se zgodno može s Gundulićem ustvrditi da se vrti na hipu kao i samo vrieme; njoi dakle posve pristaje poznati Carduccijev stil:

»Passa invisibil fra la terra e il cielo
»Spiriti forse che furon, che sono
»E che saranno.«

S razloga, da se djelovanje muzičke umjetnosti manifestira u vremenu, ona je podjedno i dinamična. Ali u ovom nije bezlična i nesredjena kao običajni čovječji govor. Glazba se s modernog gledišta uopće ne može ni da zamisli bez simetrije ritma, a to znači da se sruče u omanjim razmacima pravilnog izmjenjivanja naglašenih i nena-glašenih zvukova. U ovom pogledu muzika se sasmi podudara s rimovanom poezijom, a donekle i s arhitekturom.

Makar glazbena harmonija u današnjem smislu i nije bila poznata drevnim narodima, za nas je harmonija onaj elemenat bez kojeg uopće ne bi mogli tu umjetnost zapravo ni da zamislimo.

Saberimo sada u ovom poglavljju nanizane misli, zaključit ćemo: da je glazba sa fizičnog gledišta sinkronistički spoj elemenata melodije, ritma, dinamike i harmonije. S estetskog gledišta ona je nadalje kreativna, subjektivna, dinamična, te podjedno produktivna i reproduktivna.

III. Slikarstvo i kiparstvo spram muzike.

Iz dosadanjeg razlaganja proističe, da između slikarske i kiparske vještine s jedne i muzike s druge strane puče, rek bi, skoro nepremostan jaz. Mislim, da ne će biti na odmet, uočimo li sada malko iz bližega sve razdaleći, koje uče navedena umjetanja.

Bitna razlika između ovih umjetnosti bez sumnje sastoji u tome, što kiparske i slikarske tvorbe odskaču u prostoru, dok se djelovanje muzike očituje u vremenu. I upravo zato, kao što se predstave sluha suprotstavljaju predstavama vida, kret mirovanju, tako isto veoma zgodno možemo da umjetnostim protega suprotstavimo umjetanja zvukova.

Zanimivo je razdrobiti ovu oprečnost nešto na sitnije, jer iz ovakove prispodobe proiztiče, da se svakom pojedinom obilježju jedne od rečenih umjetnosti, veoma zgodno dade suprotstaviti protivno obilježje drugog umjetanja.

I doista, vidjesmo, da i slikar i kipar traže svoje mode u realnom svijetu; no vidjesmo i to, da je glazba umjetnost, koja nema posla s prirodom. Zato i velimo, da je slikarstvo i kiparstvo i m i t a t i v n o, dočim glazba je s t v a r a c a .

Poznato nam je, da je slikarstvo i kiparstvo

deskriptivno ili još bolje f o r m a l n o . Tom elementu može muzika da veoma zgodno suprotstavi h a r m o n i j u .

I slike i kiparstvu je s i m e t r i j a jamačeno onaj elemenat, bez kojeg ta umjetna ne možemo ni da zamislimo. Tom elementu muzika može da suprotstavi r i t a m .

Rekosmo, da ma koliko bile poletne ideje, koje slikar i kipar kroz svoje tvorevine predočuje, ipak, da su te ideje bar donekle logički poimive; ali vidjesmo i to, da su ideje muzike logički neshvatljive. Zato i velimo, da je slikarstvo i kiparstvo umjetje logički k o n k r e t n o , muzika, naprotiv, logički je a p s t r a k t n a .

U kratko dakle, slikarstvo i kiparstvo je prostorno, statično, imitativno, formalno i logički konkretno, dok muzika, naprotiv je vremena, dinamička, kreativna, harmonička i metafizička. I tako dolazimo do zaključka, da je umjetnost protega daleko realnija od umjetnosti zvukova.

Krivo bi studio, tko bi na temelju svih onih razdaleči, koje puči između ovih vještina ponio muziku nad slikarstvom i kiparstvom; nelogično bi zaključivao, tko bi rad apstraktne muzike htio da ponisti sliku i skulpturu, jer su materijalne. Svako je naime ovo mišljenje, i kao zasebna estetska pojava i za odgoj čovječanstva jednak znamenito; svaka bo ova umjetnost može da se poneće svojim specifičnim obilježjem, koga obilježja i podaju svakoj umjetnosti osobiti neki čar; konačno, svaka pojedina umjetnost nije ništa drugo nego neka posebna forma samo jednog idealja, Ljepote, idealja, koji čvrstom sponom drži na okupu sva lijepa umjetnina. Zato, makar muzika i poezija i bile najapstraktnije vještine u kolu svojih lijepih posestrima, s estetskog i čisto socijalnog gledišta ni esu ni zero znamenitije ni sporednije od slikarstva, kiparstva i arhitekture.

IV. Umjetnost i evolucija.

Postoji u nauci o prirodi zakon jedan, koji bez sumnje ravnava čitavom vasionom. Ima li općenito obrazovana čovjeka, kojemu nije poznat neosporan zakon evolucije? — Po tom sto put utvrdjelom zakonom, u razvoju prirode nema skokova; sve se tu tekom vijekova usavršuje i razvija postepeno i neopazice po jasno odredjenim načelima. Uslijed ove evolucije sva priroda nije drugo man velik i neprekidan lanac usko skopčanih povoda i posjećica. Začnja takva posljedica — čovjek je.

A da taj neprijeporni zakon evolucije vrijedi ne samo za fizičkog nego i za psihičkog čovjeka, to je činjenica koja se skoro po sebi razumije, a koju su psiholozi nebrojeno puta dovoljno utvrdili. Da ne nižem na dugo, spomenut mi je samo to, da je Romanes nedvojubljivo dokazao, da je i čovječji intelekt podvrgnut tom razvoju. A tko malko sabranije uščita Compayreov »Intelektualni i moračni razvitak djeteta«, takodjer će zaključiti, da je i moralni

čovjek u razvoju svoje vrste potpao zakonu evolucije.

Nameće se sada jamačno znamenito pitanje: da li je i čovječe čustvovanje podvrgnuto tom zakonu, pa, u ječnom slučaju, kako je razvoj čustava doveo čovjeka do savremenih forma umjetnosti, i zašto je forma muzike, koli u filogenezi, toli u ontogenezi uvijek morala biti posljednja?

Da nam odgovor na ovo pitanje uzbude što jasnije, nužno je da ponajprije uronimo malko u psihologiju čustava.

Neprijeporno je, da svi pojavi prirode ne mogu da jednako povoljno utječu na razvoj fizičkog čovjeka. Oni utjecaji prirode, koji na čovječji organizam djeluju povoljno, uzbudjuju u čovjeku neki ugodni psiho-fizički osjet; naprotiv, nepovoljni utjecaji prirode radjaju neugodnim osjetima. Između ugodnih i neugodnih osjeta sjegurno je, da je čovjek čak od pamтивjeka trajno težio i odabirao samo ugodne; sjegurno je, da je nekako instinktivno radije odabirao one osjete, koji bolje pogadjaju njegovu nagonu za uzdržavanje vrste i individua. Iz trajnog prilagodjavanja onim utjecajima prirode, koji prijahu razvoju osobe i vrste neopazice porodi se u čovjeku neka na i ka, koja se u nj postepeno ustali i zaobli u formi ugodnog čuvstva. Ele, jasno je dakle, da je ona duševna pojava što čustvom nazivljeno u svom zarodku u veoma tjesnoj svezi s nagonom za uzdržavanjem vrste.

I ne htjede se čovjeku zadovoljiti se time, pa naprsto ostati kod tako stečenog čustva. Nipošto! U dalnjem razvoju prohtjede mu se posegnuti za one vanjske oblike, što su kadri podražiti ga na ugodna čustvovanja. Prvi takvi vanjski oblici bez sumnje bijahu nakiti. Da je nakit jamačno prvi oblik, koji je kadar da podraži na ugodno čustvo, to je činjenica, na koju nas najbolje upućuje i sama nauka o prirodi. Od nakita ne samo što ne zazire kulturni čovjek, ne samo što se njemu utiče čovjek, koji je na najnižem stepenu kulture; već nakitu se podaju i same mnoge životinje i biline u času njihova umnažavanja.

Po sebi se razumije, čim više se je čovjek razvijao, da se većma oplemenjivalo i samo njegovo čustvovanje. A to znači, da onaj običajni nakit, za kojim instinktivno teži i primitivan čovjek i životinja i biline, nije više dostajao, da u kulturnu čovjeku uzbudi ona nježnija čustva, koja nastupiše poznjom evolucijom. I upravo zato prohtjede mu se malo po malo posizavati za sve to savršenije vanjske oblike, prohtjede mu se naime stvoriti nove oblike, koji se dižu daleko nad primitivnim nakitom. I tako postepeno i neopaženo, malo po malo, dodjemosmo do one vanjske forme koju nazivljemo umjetnost. Umjetnost dakle usko je skopčana uz čovječe čustvovanje, a preko ovoga s nagonom za uzdržavanjem vrsta. A da umjetnost zbilja nije ništa drugo nego zadnji odsjev evolucije čovječjeg čustvo-

vanja, utvrđio je izmedju ostalih i autoritet Spenrova soja, time što je nepobitno dokazao, da od instinktivnog nagona za nakitom do najviše forme umjetnosti u istinu postoji neprekidan kontinuitet.

I ovako dodjosmo do spoznaje, da su i umjetnosti usko skopčane uz animalne čovječe potrebe, da je upravo evolucija čustava dovela čovjeka do toga da stvori umjetnost, da u njoj potraži utočište svojim nasladama.

Ipak gle, koji jaz puče izmedju prostog nakita zuluškog divljaka i jednog kipa, jedne slike, opere, drame. Razdaleč je tolika, da nam se na prvi pogled dodir izmedju ovih skrajnosti čini skoro i nemogućim. S druge strane ova prividna nemogućnost dodira i kontinuiteta, očitim je dokazom, što sve može da izvede izglađeno čovječe srce. Nama se sada naime čini, da je umjetnost uopće neodvisna od fizičkih čovječjih potreba. To i jest povod, s kojeg ju mnogi socijolozi u pretjeranoj pomami za neposrednom i časovitom privredom smatraju više nekim luksusom nego prijekom potrebom, i vele jer se je ljepota domog a toga stepena, da nije spojena uz interes. Ovo je činjenica, s kojom su potpuno na čistu skoro svi vidjeniji estetičari. Veliki naš slavenski misilac, neumrl Tolstoj, u svom parodskom djelu: „Što je umjetnost“, nakon što u trećem poglavljju niže preko pedeset definicija ljepote od različitih najvidjenijih estetičara, pita: „Što da zaključimo iz svih definicija tog pojma?“ Zatim sam n' to pitanje zgodno odgovara, da ljepota izmedju ostalog sastoje u nekoj nasladi, što osjećamo u sebi neodvisno od čustva koristi, privrede.

I nema sumnje, da ovo, recimo, altruističko obilježe ljepote jamačno i jest ono, što umjetnostima dava onu znamenitost, s kojih ih Schiller proglaši najmoćnijim sredstvom odgoja čovječanstva.

Ali makar umjetnost i bila najidealnija manifestacija čovječe psihe, ipak, gle samo koliko raznolikosti, koliko zanimivosti i u samoj toj idealnosti. Sijaset najraznovrsnijih forma tu se čvrsto kupe oko zajedničkog idealja. U tom kolu, a da i ne nabrajam sporedne vještine, susrećeš velebnu arhitekturu, koja te svojom veličinom i dostojanstvom nekako čisto osupljuje; vidiš zatim skulpturu, umjetnost života; sliku, umijenje snova; poeziju, pojavu koja te uvadja u čitavo more najzamamnijih i najeteričnijih zagonetkâ; muziku, koje mišlu uopće ni pojmiti ne možeš, a koja te naprečac vodi do carstva Nirvane.

Tu se dakle oko jedne ideje, ideje ljepote kupe razne forme, raznolike posestrime. A već davno pitamo: čemu je baš muzika morala da u tom kolu bude zadnja?

Nakon svih ovih predpostavka, odgovor nam se na ovo pitanje nekako skoro po sebi nameće. Onaj zakon evolucije, koji vidjesmo da vlada razvojem čitave prirode i svakog pojedinog individua, bez sumnje mora da postoji i kod razvoja umjetnosti kao zasebne psihičke pojave.

I kao što apstraktni pojmovi u razvoju društva i pojedinca nastupaju tek u poznjim fazama njihove evolucije, tako je i apstraktna umjetnost prirodno morala da nastupi iza konkretnih.

Eto dakle razloga s kojeg je muzika zadnja pohrlila u kolo svojih lijepih posestrima.

Zadnja je, jer je izmedju svih umijenja naj-apstraktnija.

V. Wagnerova teorija jedinstvene umjetnosti.

Iz predležećeg razlaganja, mislim, jasno proistiće, da makar sve umjetnosti i bile izmedju sebe usko spojene čvrstom i zajedničkom sponom ljepote, ipak, da između kiparstva, slikarstva, graditeljstva, poezije i muzike, puče jamačno tolika razdaleč a često i tolika oprečnost, da nam se na prvi pogled čini, da svaka pojedina umjetnost bitiše za se, kao neka čisto zasebna i absolutna pojava potpuno neovisna od drugih. Čini nam se, te je svakoj umjetnosti i unapred sugjeno kročiti svojom jasno određenom stazom, a ova, ko da se nigdje ne unakrštava sa stazama drugih posestrina. Ipak povjest estetike može da se ponese imenom jednog velikama, koji je došo do toga da zamisli i poradi oko fuzije sviju mnijenja. Čuveni je to Rikard Wagner, genij, koji je umjetnost uputio novom stazom s koje puču novi širi vidici. Mislim, da ne će biti na odmet, iznesem li ovom prigodom kako taj velikan za-mišlja i opravdava taj svoj ideal.

Posebni razvoj pojedine umjetnosti — umije on — prolazna je pojava a svrha ijoj je dati pri-like, da se pojedini ogranci domognu savršenstva. Ali nema sumnje — veli, — da će se ideal jedinstvene umjetnosti ili prije ili kasnije morati ostvariti, ko što se to već jednom donekle zbilo kod drevnih Helena.

„Činilo mi se — izričito piše — da pojedina umjenja njegovana napose, ma koliko veliki geniji razviše snagu njihova izražaja, ipak ne mogahu, da nadoknade ono bogodano umjenje, koje bi bilo posljedica njihova spoja. Poduprt autoritetom najodličnijih kritičara umjetnosti, kao na primjer Lessingovim o granicama izmedju slikarstva i poezije, mišljah da mi je pošlo za rukom utvrditi, da svaka pojedina umjetnost teži za širenjem svoje potencije, i da ih ova težnja dovodja do onih skrajnih granica, koje ako nadidju, upadaju u neshvatljivost, fantastičnost i smiješnost. I sada mi se pričini, da svaka pojedina umjetnost iz ove granice teži za tim, da pruži ruku pomirnicu ostalim umjetnostima i da se upravo u ovom spaju može jasno da očituje snaga svake pojedine umjetnosti“.

Čovjek je čudna mješavina duše i tijela, razuma, htjenja i osjećaja. Ali u čovjeku nijedna se moć ne očituje zasebno, i prema tomu, sjegurno je, da čovjeka zapravo može da zadovolji i umiri samo ona umjetnost, koja u nerazdruživu cjelinu uklapa sve one raznovrsne forme, kojim pojedini ogranci umjetnosti

djeluju na razna osjetila. I kao što znanosti pripomažu jedna drugoj, da se uspostavi istina, isto tako treba da se razni ogranci umjetnosti zamjenično pripomognu, a da se uspostavi ljepota. Treba dakle da ublažimo borbu izmedju umjetnosti, borbu, koja se je pomolila uslijed časovitog im zasebnog razvoja, valja da poravnamo toli oštros odsječene im medje; mora da ih sjedinimo u neko čisto harmoničku cjelinu, gdje će se svaki ogrank polag nužde isticati sad jače, sad opet slabije, čas pako samo pripomagati posestrima svojim. To jedinstvo moguće je samo u operi. Tu najme valja usko spojiti slikarstvo, kiparstvo, graditeljstvo, poeziju, mimiku i muziku, i samo u tom spoju naći ćemo onaj ideal jedinstvene umjetnosti, za kojim čovječja duša davno žedja.

Evo dakle polazne točke toli razvikkane Wagnerove glazbene reforme.

Nije sada čas da nižem razloge, s kojih Wagnera ne moguće da zadovolji struktura one opere, koju je on našao, a takodjer nije vrijeme da nabram, kako je on taj svoj ideal ostvaravao kroz mnogobrojne tvorbe; spomenut ću samo to, kako je opera forma, kod koje zbilja više manje sudjeluju sva umijenja, dakle i one s kojim nas pozabavili ovom raspravom.

Istina, dosadanja se opera, pa i ona samog Wagnera nije zapravo domogla onog idealu, koji bi posvema mogao da udovolji i samom onom jedinstvene umjetnosti, o kojem je on isti sanjao, jer, premda su kod sadanje opere u istinu fuzirane sve lijepa umjetnosti, ipak, neprijeporno je, da tu muzika još uvijek nadjačava i izstiskava ostale. Hoće li pako ikada doći do toga, da se u ma kojoj bilo formi stope sve umjetnosti u jednu nerazdruživu organsku cjelinu, na način da u toj jedinstvenoj umjetnosti svaki ogrank dosadanjih vještina pri-loži svoje najprobranije plodove i da ljepota jednog ogranka ne potamnjuje ljepotu drugoga, to je za nas još uvijek vrlo neizvjestno pitanje, na koje će dostojno moći da odgovori samo docna budućnost.

»Ai posteri l' ardua sentenza.« (Manzoni).

Utješljivo je pako što je ideal jedinstvene umjetnosti već dosad našao teoretičnog a donekle i praktičnog zatočnika u osobi genija, za kojega nije izključeno, da je u ovom poslu i prorok.

Zaključak.

Ali bez basanja po neivjesnoj tamnoj budućnosti umjetnosti svaka za se i u ovim oblicima, kojim nam se i danas prikazuju, pojave su, koje bez sumnje u životu pojedinca i naroda igraju jamačno preznamenitu ulogu. Ima li koga koji bi se usudio i za čas da o tomu podvoji? Zar ne osjećaš, kako je lijepe umjetnina kadra da te otme svakidanjim materijalnim brigama, da ti dušu napuni nekom mirnoćom, mainom; da te ponese nebu pod oblake u carstvu čiste poezije? Tko da opiše zadovoljstvo, koje plemenit čovjek osjeća kod čuvenja jedne

drame, jedne simfonije, pod promatranja nježnje slike, kipa, velebne jedne piramide, kod čitanja biser-pjesme? Ima li duševne nas'ade, koja može da se omjeri s onom, što pruža zdrava umjetnost? Zar umjetnost nije onaj ideal, koji je podao utočište makar i prividne sreće i zadovoljstvo mnogim i mnogim samrnicima?

Ali i bez obzira na tu iluzornu sreću, kojom nas umjetnost makar i časovito omamljuje, neprijetorno je, da je ona, uslijed toli sugestivnog dje-lovanja i jakim faktorom čovječe uljudbe. Najvidjeniji pedagozi i sociolozi naziru u umjetnosti onu silu, koja čovječanstvo čvrstom rukom drži i čuva od skrajnog materijaizma i proze, kojoj je fizički čovjek po prirodi toliko sklon. Isto tako priznatiji estetičari, izmedju kojih iztičem samo Hommea,

Kanta, Manzonia i Schillera, skoro jednoglasno tvrde, tko se priučio istinskom učenju lijepa od ružna, da se time podjedno pripravio istinskom lučenju dobra od zla. Jasno je dakle da je estetski odgoj najboljom pripravom etičnom. Ele, »umjetnost je — kako to zgodno tvrdi Schiller — znameniti odgojni čimbenik čovječanstva.«

I upravo zato, širiti umjetnost, pospješivati njen razumjevanje kod širih slojeva, čin je, koji je svake hvale vrijedan, jer time se uz kult ljepote podjedno širi i uljudba.

Dao Bog, da to plemenitoj svrsi doprinese svoj dostojni kameničak naša sadanja umjetnička izložba.

Antun Dobronić.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

„Matica Hrvatska“ izdala je za god. 1908. veliko djelo „Zrinski i Frankopani“, da se s njime oduži spomeni hrvatskih mučenika. To je djelo „Matica“ izdala za sve svoje članove, a pored toga je priredila sjajno izdanje, koje po opremi svojoj ne zaostaje za velikim djelima, kakovima drugi prosvjetljeni narodi slave spomen svojih velikana. „Maticu“ je pri tom vodila misao, da uglednicima i imućnicima našim poda djelo, koje će biti ukras knjižnici njihovoj, te tim pokazati, kako ne samo štuju spomen Zrinskih i Frankopanâ, nego kako i podupiru svaki pothvat, koji naš podiže na vlastnu ostalih prosvjetljenih naroda.

Danas je „M. H.“ u ugodnom položaju, da može sa zahvalom iznijeti imena onih, koji su sjajno izdanje nabavili: Lukijan Bogdanović, patriarka karlovački; Mihajlo Gruić, vladika u Plaškom; Vladimir pl. Halper, veleposjednik; Ferd. pl. Mixich, odj. predstojnik u m.; Miron Nikolić, vladika pakrački; grof Oršić, veleposjednik; Teodor grof Pejačević, ban hrvatski; dr. Juraj Posilović, nadbiskup zagrebački; Pavao barun Rauch, ban hrvatski; Dragutin Turković, vel. župan i veleposjednik; zatim Prva hrv. stedionica, Hipotekarna banka, Poglavarstvo grada Karloveca, Koprivnice, Osijeka, Požegge (2 istiska), Varazdina i Zagreba. Svima ovima izriče uprava „M. H.“ najsrdačniju hvalu, a pouzdano se nuda, da će i ostali uglednici i imućnici diljem hrvatske domovine ovaj lijepi primjer slijediti.

Uprava „Matica Hrvatska“.

Hrvatsko zemaljsko kazalište.

„Stana“, drama u tri čina, napisao Milan Begović. Od kad je Aleksander Dumas pokušao, da oplemeni jednu prostitutkinju i da prostituciju opravda, bilo je dosta književnih pokušaja u svim poznatim literaturama sa strane književnika, da takovu temu obrade i učine simpatičnom ženu, koja se prodaje. Takvu je temu zavolio i naš Begović najprije u „Walevskoj“ pa sada u „Stani“.

Malogradска djevojka iz dalmatinske Zagore dade se zavesti od jednog žandara. To je veoma čest slučaj.

Ona zatrudni a njega premjestiše. On ode iz Zagore u nepovrat a Stana tri mjesecaiza toga rodi dijete. Dovle još ništa baš neobična. Nije neobično ni to, da se svijet sablaznjuje nad tim dogodnjem, jer je u istinu to rijedkost u dalmatinskim krajevima. Nije neobično ni to, da otac djevojčin dade to mule na selo da ga goje i hrane. Gdje će on neprestano gledati u svojoj kući žandarsko dijete i sramotu svoje kćeril Naravno je i to, da Stana bude bojkotovana od svih čestitih žena u varoši. Lakodjer je naravno, da se na palom djevojkom ofrkavaju razni gazde i činovničići u mjestu. Sve je to stvar naravna. Ali sada počinje poznavaoču prilika bivati nevjerojatno: da se djevojka prodaje toj gospodi za novac, i da takovu trgovinu svoga tijela ispricava tobož materinskom ljubavi „za svoje dijete“. Stani nije bilo potrebno da prodaje samu sebe za uzdržavanje djeteta. Otac joj je bio imućniji čovjek, a nije imao nego nju jedinu.

Ako je pak Stana u istinu volila Malvićeva sina Gjuku, nije moguće zamisliti, da bi se ona i kada bilo podala jednom žandaru i to bez ljubavi, kako sama kaže. U zemlji, gdje djevojke čekaju svoje vojne kroz godine i godine, dok dovrše vojničku službu ili dok se povrati iz Amerike, to je slučaj, koji spada u nevjerojatnosti.

Nu što je nevjerojatnije, nego da će mladić, došav iz vojnica, onako hladnokrvno promatrati Staninu zbludu, da on za nju ne će imati riječi prijekora, da će on nju i dalje voliti, da će biti spremam zavaditi se s ocem, s majkom i sa cijelom varoši, da spasi jednu izgubljenicu? Toga medju varoškom mlađež valaj nije moguće naći. Gdje se veoma često nevjera djevojke kazni nožem ili kuburom, toga samopregora i oprštanja nema. I ako nisu bili vjereni Gjuka i Stana, ali su se voljeli. I to je po narodnom shvaćanju dosta, da se smatraju vjerenici.

Nikomu do sada nije uspjelo podići moralno jednu ovakovu ženu, učiniti je simpatičnom i opravdati njezin pokvareni život, pa nije jamačno ni Begoviću. Imade zabluda u životu, koje se ne dadu opravdati. Ni Dumas nije mogao svoju „Dame aux camelias“ učiniti simpatičnom, premda je za tu svrhu upotrebio ne samo pozitivnost i samopregor ili altruizam nego je svim lenocinijama umjetnosti i pjesništva nastojao poljepšati njezin karakter. Dumasova Margarita hoće da spasi jednu cijelu obitelj, hoće da bude sretna jedna poštena djevojka, gane se na apel „njegova“ oca i podaje se

dalje razuzdanom življenju, makar pri tom izgubila zdravlje i život, sve.

Stana u Begovićevoj drami opravdava svoju razuzdanost potrebom novaca za dijete. A to ne odgovara realnim prilikama. Premda samo majka može shvatiti ljubav spram djeteta, makar iz nezakonite ljubavi rođena, ipak ne može se zamisliti da Stana ljubi do te skrajnosti dijete, koje nije nego samo jedanput vidjela, da ga ljubi mnogo jače, nego li ga ljube majke, koje to dijete svaki dan doje, koje ga povijaju, koje uživaju u njegovom prvom posmjehu, u njegovu nevinom pogledu, u mahanju ručica. Svega toga, što u velike podržava i unapređuje materinsku ljubav, Stana nije imala. Majke za svoju djecu sve žrtvuju osim poštenja.

Nu premda ne mogu se smiriti sa tezom Begovićeve drame, ipak moram priznati, da ta drama imade velikih vrlina. Te su vrline u vjernom istinskom prikazivanju života, govora, karaktera malovaroških stanovnika u Dalmaciji. Štor Anzolo i njegova šjora Bepina pravi su tipovi malogradskih „rufijana“, i „imbroljuna“. Gazda Malvić je tip ne samo varoškoga krčmara neotesanoga *parvenua*, nego tip pravoga ograničenoga kramara. Ona krčma-kavana, onaj bal, ona kartaška družina, sve to prikazuje vjerno mjestne prilike. Da ta vjernost bude upadnja, služi se pisac mjestnim žargonom, što podaje efektan kolorit drami.

Nu naši glumci ne mogu vjerno prikazati dramu iz primorja ili iz dalmatinske Zagore. Jedina je gdjica, Mihičić, valjda sama Primorka, pogodila u svemu tip Bepine. Koloritne riječi treba znati i točno naglasivati. A toga ne čemo doživjeti tako lako od ljudi iz posve drugih krajeva.

Zagrebačko općinstvo je i za ovu dramu kao i za svaku drugu, osobito ako je djelo domaćega pisca ili iz domaćega života, pokazalo svoj suvereni nehaj. Srce Hrvatske i središte hrvatske narodne kulture!!

* * *

Ernst Didring: Opasna igra.

Oh ti blaženi sjevernjaci! Uvijek dolaze nečim novim. I Didringova drama u tri čina u istinu je nešto novo, nešto izvorno. Kroz sva tri čina slušatelj je u neprestanoj uzrajanosti, u nekoj trzavici duše. Nu konac ublaži bol, koju smo morali osjećati u duši, prava je katharsa.

Zaplet nije naravno izmišljen, pjesnik ga je stavio, kako mu je konvenirao za njegove moralno filosofske teorije.

U starca suca su dva sina: Lenart, stariji i Gumnar, mladjći. Lenart je lječnik, a Gumnar je pjesnik. Lenart je oženjen krasnom ženicom, Signe, u koju su svi žaljubljeni. Najače osjeća ljubav za nevjestom pjesnička Gumnarova duša. On od te ljubavi uprav izgara. Osjeća bol, zavist prama brata, što ima tako lijepu ženu. On se s tom ženom zabavlja, a ona djetinjasta i nepomišljena svojim igrami, svojim razgovorom, svojom ljubežljivošću povećava tu ljubav do ludila.

Gumnar otvara svoje srce rodjaku Ivaru. Sve mu kaže. On je tako bijesan, tako neobuzdan, tako osvojen strašću, da bi, reče, bio kadar ubiti brata svoga, samo da Signe bude njegovom.

Pjesnik i ubijstvo! Nije nikada, sirota, imao puške u ruci! Ne ljubi lova, jer su lovci ubojice, straši ga sama pucnjava! On ubojica!

Krasna je jesenska večer, kad on izlijeva svu svoju dušu u dušu svoga rođaka i prijatelja Ivara. Sunce zapada za hridi a lišće uvenulo, suho pada sa stabala. Na vrhu hridine je sjeo sob i gleda prama moru. Gumnar je u naručaju najcrnijih misli. Ivar ga draška, ruga se njegovoj smjelosti, njegovim čak ubojničkim osnovama, a ne može čuti pucnjave puške! On bi ispalio na soba, da dobije dobru pečenku, ali neće da uzruja pjesnika. Ovaj se odvazi, uzme iz Gumnarovih ruku

pušku, te hoće da gadja u soba. Gumnar upravlja njegovom rukom, ispalii i sob se strmoglavi u vodu.

Sad se stanu radjati sumnje, koje sam Ivar potiče, da pjesnik nije ubio soba, nego čovjeka: to kažu i drugi gostovi. Nije ono na hridi bio sob, bio je čovjek. Gunar vjeruje u to. Jer je kratkovidan, može biti da se prevario. A tko je bio taj čovjek? Da nije sami Lenart? Ta nema ga kod kuće. Neki kažu, da je išao k bolesniku, a drugi ne znaju ništa kazati. Prolaze ure večeri, njega nema ter nema.

Signe je u strahu za mužem, ali taj strah mine na svaku utješljivu rieč gostova. Bol Gumnarova na posmiao, da je valjda ubio brata, može se prispopodobiti samo sa bolju Kaina. Grozna je to duševna tragedija.

Pred ocem sucem razgaljuje i on i Ivar svu dušu. Na Ivara je pala sumnja, da je stvar udesio tako zlobno, da oba brata poginu, a on da bude mužem Signe. Nu Ivar se pere od te objede. Uvjerava starca i Signe da će Lenart doći. Nitko mu ne vjeruje. Gumnar je izvan sebe od boli. Otkriva ocu svu opačinu svoje duše. Ljubav za nevjestom je iščezla kao dim na vjetru. Srce je postalo ledeno, mjesto ljubavi je zauzelo grizodušje.

Nu u svanuće dana evo Lenarta, koji je u istinu bio k nekome bolesniku i nije se mogao vratiti cijelu noć radi božjega vremena. Stupa u sobu očevu a žena mu prodišćena hita u zagrljaj.

Takovom je varkom Ivar izlijječio Gumnara.

U ovoj drami samo jedno je neprotumačivo: bol, griznja Gumnarova radi bratoubijstva, kojega nije htio počiniti. Bol je mogao osjećati, ali griznje savjesti nikako. Jer gdje nema volje, nema ni grijeha. Istina je, on se je izrazio jednom, da ga spopada napast, da brata ubije, ali to još nije dostatan razlog, da se on grize, kao da ga je zbilja ubio.

Nu uza sve to, ova je drama u literaturi pojava. Nastavlja, istina, na Ibsenu i Maeterlincku, nu pjesnik se je znao dobro emancipirati od njihove *maniere*

U dugim odmorima izmedju pojedinih činova čovjeku se pruža prigoda, da se malko zamisli u naše kulturne prilike. Ovi maleni sjeverni narodići živu u prilikama mnogo gorim nego su naše. Njihova zemlja niti rodi kao naša, niti je klima blaga kao naša, niti su brojno važniji od nas, ipak se nameće svojom kulturom najvećim narodima svijeta. A mi Hrvati pod ovim sjajnim blagim nebom, u zemlji od Boga blagoslovljenoj, gdje rodi vino, ulje, svakovrsno voće, posred šuma i na obalama sinjega mora, mi, koji se dičimo tisućljetnom kulturom, koji smo dali Evropi silnih umova, mi, koji smo rodili Boškovića i De Dominisa, koji bi danas dobili Nobelovu nagradu, ne možemo izvesti djelo općenito priznate vrijednosti! Sve što se kod nas proizvadja na kulturnom polju, veoma je relativne vrijednosti, nikakova općenita zamašaja.

Gdje leži pravi uzrok tomu?

Ne bi se čovjek prevario, kad bi ustvrdio: u lijenosti, u površnosti, u želji za užitkom, u nestalnosti karaktera.

Ch. Š.

Ante Petravić.

„Pjesnik je svećenik, koji pali tamjan na oltaru crkve i domovine. Izgubi li on s očiju Boga i domovinu, tada više on ne ide pravim putem svoga uzvišenoga zvanja: mjesto da koristi, on škodi; mjesto da liječi rane čovječanstva, on ih još gore povredjuje.. Njegova su djela u cijeni, dok struji ona struja, a kasnije idu u zaborav, jer se sve mijenja osim vjećitih istina. A pjesnik, koji gradi svoja djela na moralu, koristi narod, njegovo ime živi vijekom, a djela su mu i nakon stoljeća „sempre antica, sempre nuova“. Dante nakon šest vijekova uvijek je moderan. Kad čitaš stihove toga nedostizivoga pjesničkoga orla, toga per eminentiam kršćanskog pjesnika, možeš li a da se ne vineš u eterke visine i da ne okušaš rajske miline? Čovjek

njega čitajući pomladi se i okrijepi. Iste su ideje vodile Tasa, da druge i ne spominjem, Gundulica i Mažuranica. Zato su djela ovih pjesnika velika i neumrla, kao što su velike i neumrle ideje, koje su ih vodile u njihovom pjesničkom stvaranju" Ovako započinje Penšić u zadarškoj "Hrvatskoj Krui" (br. 24 od 23. lipnja 1900) svoju odлуžnu kritiku o Petravićevim "Pjesmama".*) Nepristrani sudija može ove riječi ponoviti i, jer su karakteristične po Petravićevo pjesnikovanje, čije su pjesme u doba dekadenstva, secesije a da ne kažem i u doba bezvjeverstva došle kao melem na krvavu ranu i srdačno pozdravljene sa strane i novinstva i odiščnih sudija (Jakša Čedomil, Dinko Politeo, Jovan Hranilović i drugi) Tadanji listovi: "Nada", "Vijenac", "Vrhbosna", "Prosvjeta" i drugi nijesu sa tek nekoliko stereotipnih fraza usklknuli: "Najtoplje preporučamo" već su donijeli iscrpive i stvarne kritike, da ih je upravo milina čitati. Da poslije toga nitko nije ni pera umočio, pa da piše o Petraviću, ono bi mu bilo već dovoljno priznanje. Međutim se to ponovilo i god. 1905., kad je Petravić izdao sabrane svoje kritične radnje "Studije i portreti", što me i nuka, da se potanje osvrnem na petnaestgodišnji Petravićev književni rad, koji je već u prvom svom početku bio okrunjen lijepim uspjesima

Ante Petravić je propjevao god. 1893. u Prodanovoj "Hrvatskoj" i od tada nalazimo njegovih što pjesama, što kritičnih radnja u književnim listovima "Lовор", "Vrhbosni", "Novom Vijeku", "Prosvjeti", "Nadi", "Vijencu", "Savremeniku", "Hrvatskoj Smotri", "Glasniku Matice Dalmatinske" i raznim političkim novinama. Već prvi radovi odavaju sigurnu ruku, da je mnogo čitao, da se zanimao s izučavanjem rimskih klasika i svjetske i svjetske i crkvene povijesti prih vijekova kršćanstva, da dobro poznaje domaću, talijansku i francusku književnost. Pjesme mu odišu ljubavlju prema otadžbini i velikim pojавama davne prošlosti ali ujedno nemilice usudjuje nevrijednike, koji su u povijesti ožigosani kojim žigom. Više je realista i umije vjerno, plastički opisati prizore iz prirode Upotrebljava više retorske figure nego li pjesničke trope. Jakša Čedomil zgodno veli o njemu, da ima dača za evokaciju i slike iz prošlosti, iz života i iz svijeta mašte i legende. Pa dok su mu pjesme iz ranijeg doba razvučene i slike se u njima višeputa ponavljaju, u novijim pjesmama pokazuje i veću pominju u izradbi, pazi na muzikalnost stihia i kitice, i često ljepe organizuje i stavlja u cjelinu razne djelove i kitice pjesme, a izbjegava banalnu fazu, obične pleonastične epiteti i retorične tirade. Drugi kritičar ovako piše o njemu: Njegove pjesme nam ga prikazuju kao čovjeka ozbiljna, bistra mišljenja i iskrena topla osjećanja, prožeta životom kršćanskog vjerom i žarkom ljubavlju prema otačbini i pijetetom prema veličajnim pojavama davne prošlosti ali i odvratnošću prema onima, koje je povijest ožigasala svojim žigom, kao što je u kršćanskoj predaji ožigasan Juda Iskariotski. U njegovim pjesmama nema mnogo pjesničkih slika, tropa i figura; on je više realista, u koga ima naročito lijepa dara za plastiku i realistički živo i vjerno opisivanje sličkovitih pojava i prizora prirode i za psihološko crtanje mijene osjećaja u duši osoba, o kojima pjeva. Redovno mu izvrsno polazi za rukom, nači analogne slike u prirodi, da njima protumači, što mu se zbiva u duši i srcu na vidiku koje vanjske slike ili u razmišljanju o slikama iz historijske prošlosti ili o svojim uspomenama i doživljajima. Refleksija, plastika i život opisivanja, to je pravo obilježje njegova pjesnikovanja. Više figurama nego li tropima, više retorskim nego li pjesničkim slikama mniže pjesnik da nam živo, zanimljivo i vjerno dočara pred oči talasanje uzbur-

kanih valova, odsjev sunca u moru, trepetanje lišća, jednom riječi prirodu u svom sjaju i svoj strahoti. Plastika njegovih opisa je redovno uspjeha. (Jovan Hranilović u "Vijencu" od god. 1900.)

*

Petravić je svoje "pjesme" posvetio uspomeni svećenika: Vicka i Nikole Petravića, Od pokojnoga Dinka Politea saznaćemo, da je Vicko umro još u mlađim godinama, a Nikola je, ako ne mlađ, to još svakako u napornu snage. Obojica su bili dobri Hrvati, a Nikola Petravić je za hrvatsku stvar lijepih zasluga kao učitelj na Bolu u Dalmaciji u vrijeme, kad je bilo pogibeljno u onim krajevima priznati se Hrvatom. Obitelj je ova iz Starograda na otoku Hvaru. Sam Ante se rodio 29. lipnja 1874. Gimnaziju svršio u Splitu, bogosloviju u Zadru i god. 1897. zaređe ga za svećenika. Službovaо na Braču: Mirce i Stivan, zatim u Starogradu, Komizi na Visu, a sada boravi u Murvicanu (p. Bol u Dalmaciji). Velika njegova ljubaš i odanost rodnomu gradu vidi se iz pet soneta "U smrt Šime Ljubića, oca hrvatske arheologije". Premda ti soneti nisu bez prigovora, po mnijenju Politeou, su najuspjeliji i najpoletniji. Isto vrijedi i za pjesmu "Majci iz daljine", koja doduše spada medju najranije ispijevane pjesme Petravićeve, ali nije bez ganutljivosti, te se odlikuju osobitom i nježnošću i iskrenošću, osobito kad se sjeća majčine pjesme toplim sinovskim osjećajem:

Ja sam tvoju l'jepu pjesmu
Sa zujanjem pratio
Slatki glas je tvojeg pjeva
Na sanak me vabio.
Stisnuo bi oči male,
Ti bi ljljalj prestala,
A i tvoja mila pjesma
Oriti se nestala.
Al' ja čedo prem nejako
Ja sam pjesmu ljubio;
Pa bi stao ljuto plakat,
Gorke suze ronio;
Dok se nije nova pjesma
Iz tvog grla vinula,
A i mene razdragana
Besanica minula:
„Nini, nani, snivaj tiho,
Moje milo draga,
Usni slatko, moja nado,
Materino blago!
Počini mi, moj miljenče.
Moje zlatno lane,
Moje sunce ogrijalo,
Što mi tekar grane.
Stisni sinko, sklopi dušo,
Tvoje oči male;
Skoro će ti svašta don'jet'
Tvoj premili čale.
Straži, pazi svoje srce
Tvoja mati mila,
Da te dugo, moja ruža,
Bog sahrani čila.
Rasti, buji, moj pupolje,
I brzo mi cvani,
Da nam zlato, sladjji budu
Ovog žiča dani!"

Petravić se kao pjesnik vjerskih i domovinskih idejala ugodno doima. Svakako ugodnije nego neravnava trestnja drhtavu dušu, kojih pjesme, iako po nekoliko puta pročitaš, ne znaš što je pjesnik hotio reći. Osobito to vrijedi za Petravićevu pjesmu protkanu patriotskim elementom "Domovini", koja uvodom podsjeća na zanosni način pjesnikovanja Leopardija (All' Italia") i našega Buzolića, ali mi se bolje svidja.

*) Ante Petravić: "Pjesme". D. Tuzla, 1900.

I Mihael Gorski ispejavao je za 1. br. „Domaćega Ognjišta“ (god. 1904.) pjesmu „Domovini“ kao i Petracić, pa bi se dala povući zanimljiva paralela između te dvije pjesme. Gorski prispodablja domovinu razbitome kipu, koji leži, spava i čeka, hoće li doći kipar, pa da rastigana uda spoji, e bi (domovina) opet sinula inladnjom ljepotom. Petracić kao Kazali i Horac prispodablja domovinu ladji na uzburkanom moru:

Kano ladja sred pučine sinje,
Kad zazviždi vihor iznenada
Nebo tamni, zapjenilo more,
Valovi se propinju kô gore,
Mala ladja potonut će skoro:
I već vidiš gdje je valje ždere,
Gdje je guta morska trbušina —
Il kô cvjet u pustari pustoj,
Što odsvuda žuti p'jesak k'uzi,
Kada sunce upali s visine,
A iz zemlje sîlna suša davi.
Skoro vehrne, lice spušta nice —
Tako i ti majko mučenice,
Večkrat skoro, slaba, ne podlegnu
Pred bjesnilom tude poplavice!

Na to onda nadovezuje tvrdom vjerom:

Vr'jeme ide otadžbino moja,
Vr'jeme ide — vr'jeme pravdu d'jeli,
I tebi će tvoje da ud'jeli.
Al spasenja bez krvi ne bude,
Nit slobode bez krvavog boja!
Bez bojišta krvlju natopljena,
Rujnom krvlju tvoje djece drage
Ne zasinu tvojem licu sunce!

Uza sve, što nam se Petracić prikazuje kao domoljubni pjesnik, najjače je razvita u njega elegična žica, te zgodno primjećuje Hranilović: Kako je plastika obilježje njegova pjesnikovanja, to smo uvjereni, da bi on bio izvrstan pjesnik elegija klasičnoga stila, u čemu je njegov pjesnički individualitet sličan pjesničkomu individualitetu Andrije i Palmovića. I Petracić kao i Palmović voli alkajski i safički stih pak se može reći, da je u njegovu pjesnikovanju vidan dojam klasične metrike. Nije nemoguće, da je u tom pogledu na njega uplivao pjesnik Girosue Carducci, koji je s najvećim uspjehom pokušao zaodjeti misli i osjećaje našega vremena u metriku i formu klasičkoga doba, a čijih je pjesama Petracić vrlo mnogo za „Prosvjetu“ preveo lijevim jezikom. Ne bi bilo na odmet po našu knjigu, pa da Petracić što prije pjesme te vrsti pokupi i zasebno izda, e bi bile pristupačnije široj publici. Treba samo načladrnika...

Hranilović možda nešto previše cijeni Petracićevu sposobnost za klasični način; čini se naime, da se u tom pogledu ne može mjeriti sa Tresićem, koji je u naše doba u takoj poeziji najvrsniji.

Ipak se mora reći, da ima i vrlo uspjejih stvari. Tako mi se svidja pjesma „Cur me vigilas“ (str. 65.), koja budi preraznolike varijante sjetnih čuvstava, a i ono pravilno izmjenjivanje ljudskih stihova čini nam se kao talasanje sitnih valova za sanljive mjesecine.

U „priči o jeseni“ plastično se u zvonkim stihovima riše staru kršćansku predaju, kako je svako stvorenje odalo sučuti o smrti Kristovoj.

Jedina jasika s' opre, što tu je rasla na sami!

Anggeo smrti, Astarot oštrim je pogleda okom,
Pokupi malo kapljica rumene krvi božanske,
Što no je curila tokom iz ranâ raspetog Krista.
Srdito na nju ih proli — u časak stresa se stablo;
Groza ga osvoji stupom, spopanu drhtanje silno
Lišće i granje i žile, vječna osuda bje joj:

Vladala nočna tišina il' pirkao lagani lahor,
Il' zemlja snivila mirom, sankom počivala tyrdim,
Jasika drhtati mora! — Smirila nije se — nikad!

Medju najbolje pjesme svakako spada *Sirske putnjak* (str. 113.) i *Simeon prorok* (str. 55—60). Ova po konцепциji, obliku i provedbi grandiozna pjesma odražuje sve vrline pjesničkoga individualiteta Petracićeva: plastika, refleksija i raskoš otmjene realistike.

Da Petracić nije ništa više osim ove pjesme ispejavao, zavrijedio bi, da ga ubrojimo među odlične naše pjesnike. Treba svakako spomenuti i oveć pjesan „Juda“. Ciklus ovaj soneta izašao je isprva u „Novom Vijeku“ i kako sam Petracić kaže, nekoji opaziše koješta. Istina, misao o Judinoj ljubavi griešnoj ne ima nigdje potvrde u kršćanskoj predaji. Petracić je htio da od Jude stvari novi tip, ni ne misleći, da bi mu se moglo zabaviti, da se to kosi s vjerom.

Kritičar Petracićevih pjesama u „Životu“ (I. sveska druge knjige) doduše spominje, da je takav tip Jude, zaljubljen u Mariju Magdalenu stvorila god 1851. pjesnikinja Elisa Schmidt („Juda Iskarioth“) pa i Pavao Heyse („Marie von Magdala“), nu uza sve to je ova pjesma od zamašne konceptije, originalna po zamisli, plastična i psihološka slika potresnih prizora.

Petracić osobito njeguje sonetski oblik. Ciklusu „Iz rimskih soneta“ šuština, je historijska u kojoj pjesnik sa nekoliko markantnih crta prikazuje pojedine momente. Osobito je krasan sonet „Circus Maximus“, a jedan od najboljih „Apu daram“.

Ovo dašto nije ni izdaleka cjelokupna slika — o svim Petracićevim pjesmama, tek izbor i prijegled od najboljih među najboljima. Kako ono neumrli Goethe reče, tko pjesnika razumjeti želi, treba da ide u pjesnički dom. Svakako je Petracić pjesnik istine i vječne ljepote, koji ljudski duh krije, plemeni i podiže,

*

God. 1902. ispejavao je Petracić i priopćio u IV. svesci „Glasnika Matice Dalmatinske“ modernu epopeju „Rapsodija o seljačkoj buni“ (g. 1572, 1573 i 190.). Poznate epizode iz „Seljačke bune“ prikazao je Petracić u pet dijelova. Sama zamisao vrlo je lijepa, a stihovi glatki i zvučni. Jališa Čedomil popratilo je u istom broju ovu epopeju značajnom popratnicom, gdje kaže, premda ovo nije pjesničko remek-djelo, da je važan pojav u našoj poeziji, barem kao nov pokušaj. Što takova učinio je Carducci za francesku revoluciju u „Ca ira“ i Marradi za Garibaldinu u „Rapsodia Garibaldina“. Petracić nije htio samo pjevati o Gubčevom patriotizmu, niti opisati bunu seljačku s onog gledišta, s kojeg su je smatrali Šenoa u svom romanu i Bogović u svojoj drami. Petracić nazrijeva u seljačkoj buni odjek one stare: „Hljeba, hljeba gospodaru!“ Petracić misli, da i dan danas seljak isto vapije, zato se i osvrće u zadnjem pjevanju na današnje prilike:

Nad selom već je zimska večer palo
Kraj ognjišta se skupili domari:
Uz s'jedog djeda sjela djeca mala.

Već nasloženi suvar plamom žari;
Miješa žena kašicom po sudu,
I navjesi ga, da se pura svari.

Djed lulu pali, i priča o čudu,
Što toliko im puta već ga priča,
A! djeca pri tom sve pozorna budu:

Zamišljen sjedi Gubec kô pun snova
Na čelu, — i sad braću ogledava,
A sad se prene, je l' otkuda zova.

Lijepa Janja vino im dodava,
Junaci piju, vode razgovore,
O zidu ih oružje okružava. —

Tu presta djed, jer vrata se otvore
Domačin trudan u kolibu pade,
Što istom u mrok krenuo iz gore.

Najstariji će dječak: — Što tu rade? —
— E, kažu, da tu čekaju dan b'jeli,
U kom će kmetu ispuniti se nade;

Jer poustaće na boj puk naš c'jeli,
Kad dojade mu patnje, da tam sori
Nepravdu s B'jedom, gdje su se i sreli! —

Umuknu starac, sve u sina zori,
A sin, kô da se na njeg kamen svali,
Uzdahnu muklo — uzdah kô da zbori.

Da ti su crni dnevi zasvitali;
Jer eto trudi od zore do noći,
I led ga bije, i vrućina pali,
A ne može im već ni kruha smoci!

Petravić je tom pjesmom zaorao prvu brazdu. Hrvatska povijest upravo obiluje ovakovim gradivom, pa treba samo sigurne ruke poput Petravićeve, da to neprocjenivo blago digne, oživi! Nastavi li u toj vrsti učiniti će svakako mnogo po hrvatsku knjigu

Neke pjesme najnovijega datuma priopćene u „Savremeniku“, „Prosvjeti“ osobito ona u ovogodišnjoj „Hrvatskoj Smotri“ podaju mi i nade, da će on u tom pravcu i nastaviti.

*

Petravić radi s uspjehom i kao kritičar. On nije poput onih, koji ne mare ni za kakvo literarno pravilo i načelo, a nije ni pod jarmom ukrucenog — kako vole reći — dogmatizma, koji „pjesniku imperativno propisuje, kojim putem da udari, što i kako da pjeva“. Petravić nije pristaša određene škole, ističe slobodu stvaranja i u kritici se drži metode izlaganja, a ne propisivanja, ali sve njegove simpatije ipak dovoljno označuju njegov literarni ukus. Ne voli čini se poezije jakih poriva i velikih naprezanja, poezije prkosite . . . Petravić se neprestano vraća na pitanje čiste i „tendenzionne“ umjetnosti, pa nastoji udariti nekom sredinom. Ne razumeće se znanstvenim aplikacijama, ni nastranim teorijama, koje otešavaju razumijevanje, pa će se njegova knjiga „Studije i portreti“ rado i lako čitati.

Tu je naime sakupio neke svoje kritične radnje razasute po našim časopisima. Do tada toga nije nitko u nas činio. Knjiga sadržava studije i portrete, što se bave: o Anti Žorićetu, o razvitku pjesništva u Dalmaciji od početka XIX. vijeka do smrti Pavlinovića i Deželija, o plagijatu ili književnoj kradji, o Velimiru Deželiću, o Leopardiu i Gilbertu, o Josipu Milakoviću, o biblijskoj Ruti u umjetnom pjesništvu, o Jovanu Hraniloviću, o Simunu Gregorčiću, o Ante Jagaru, Preradoviću o „ieziku južnoslavenskom“, o braći Ostojići: Mati, Ivanu i Nikoli i o Petru Nizeteu.

Od napomenutih radnja osobito je lijepo prikazao Petravić pjesnike: Hranilovića i Deželića. Deželića je potpunoma shvatio i istaknuo tihu pjesnikovu narav, te protumačio, odkud ta njezna ljubav za obitelj i kršćansko čuство; a prikazao ga kao začetnika nove književne struje: novokršćanske, kao oprek u skeptičnim modernim školama. Radnju o Nizeteu predavao je Petravić u splitskoj čitaonici. Spomenuti kritičar, koji je prisustvovao tom predavanju, kaže, kad je Petravić svršio, da se razvila živahnna debata. I dok je mons Bulić pobijao neke strane s učenjačkog gledišta, — književnici bijahu uz predavača, koji je Nisetea prikazao kao čovjeka u ovoj šarenoj ljudskoj tišini, a koja je i s literarnoga i kritičnoga gledišta potpunoma uspjela.

Od novijih rdnja (a ima ih lijepi niz), svakako je najbolja i od svih dojakošnjih njegovih kritičnih radnja iz tudižn književnosti studija o *Carducci*, što je god. 1907. izlazila u zagrebačkoj „Hrvatskoj Smotri“.

*

Sve u svem: Petravić je i kao pjesnik i vrli kritičar dao svome rodu mnogo Dostojanstvena i ozbiljna njegova poezija zaista je slična žubor potočiću, koja milo žubori . . . milo i dugo, a ideje su kao oni kristalni kamečci na dnu potočića, koje kroz bistru vodu odmah ugledaš. I dok su mu uzori i lektira: Horac, Katul, Ovid, Dante, Foscolo, Leopardi; Preradović, Mažuranić, Šenoa, Kranjčević i od Slovenaca Prešern — njegova poezija ne će skrenuti s pravoga puta. K tomu se on drži one „nil sine magno vita labore dedit mortalibus“, pa je neprestano učio, izobražavao se i usavršavao, a to je potreba modernom pjesniku i kritičaru. Samo tako mogao je u brzo osvojiti odlično mjesto u hrvatskoj knjizi.

R. F. M.

„Matica Hrvatska“ — hrvatskomu narodu.

Za koji dan počet će „H. H.“ razašilati svoje knjige za godinu 1909. Osim poučnih dela (*Bazala: Povijest filozofije II., Lovozina: Povijest talijanske književnosti, Dreschler: Preporodne studije I.* Stanko Vraz) dobivaju članovi i birano zabavno štivo (*Maglajlić: Iz staroga vilajeta, Dante: Božanska komedija, I. Pakao, „Kolo“ knjiga V.*) i u njem biser našega *narodnoga* pjesništva: balade i romanca (*Narodne pjesme, knjiga V.*) I kad „M. H.“ ne bi drugo dala svojim članovima, nego samo ove pjesme, morao bi dar njezin nazvati sjajnim. tko umije cieniti narodno blago, a što će se reći, kad ona osim toga daje još i druga vredna djela?

Može li se onda držati neopravdanim, ako bi se „Matica hrvatska“ nadala, da ne će biti inteligentna Hrvata, koji ne bi bio njezinim članom? I to ne samo poradi sadržaja i vrednosti njezinih izdanja, nego i radi važnosti zadače unutar cijelog kulturnoga života. Ali kako će „Matica“ zadovoljiti sve većim zahtjevima ako je članovi svojim žrtvama — ako se 6 (šest) kruna za 7 (sedam) vrednih knjiga smije zvati žrtvom — izdašno ne bi poduprli? I opet koliko bi „Matica“ mogla učiniti za napredak naše knjige, koliko bi liepih djela svjetske literature mogla dati u uzornim pripovidima, kad bi svaki obrazovan Hrvat bio njezinim članom? „Matica Hrvatska“ može svoju veliku zadaču u hrvatskome narodu podpuno izvršiti samo uz živu podporu občinstva. No žalostno je gledati, kako od nekoliko godfna u pojedinim gradovima, te sve većim brojem stanovnika broj „Matičnih“ članova biva — sve manji još je žalostnije, kad pri tom pomislimo na strani, kulturni svjet, na koji se tako rado pozivamo, ali ga rijeku nasliedujemo. U tom svjetu, gdje je prosvjeta daleko veća, dje je knjiga daleko više razširena, uviek se živo radi na tom, da se narod što više obrazuje, da zavoli knjigu i nauku, jer se drži, da je prosvjeta, obrazovanost danas najpotrebnije oružje u borbi naoda za obstanak. Eno Poljaci, eno Česi spremaju u kulturne svrhe dăr od milijun kruna — o kakovom bi mi mogli samo sanjati; ali, zato se u njih najodličniji ljudi, činovnici i trgovci, obrtnici i posjednici, plemstvo i gradjanstvo natječu, tko će više učiniti, više doprinjeti za narodnu prosvjetu. A oni, koji ovako podupiru narodnu stvar, ne dobivaju za to ništa. Ovakove požrtvovnosti „M. H.“ ne traži, jer ono daje dar svojim članovima, veći nego je žrtva njihova, pa drži, da smije pri tom računati, da će je hrvatski narod izdašno podupreti. Ima dakako i

ona svojih ravnih trubbenika, odličnih pionira — to su njezini *povjerenici*. Na njih se u prvom redu obraća na rodoljubno občinstvo, na prijatelje knjige i prosvjete pozivajući ih sve u svoje kolo. „Matica Hrvatska“ je narodna institucija, ali do narodnog podpore stoji i njezin uspjeh: ovogodišnji je dar njezin liep, do odziva članova stoji, da bude sve ljepsi i sjajniji.

Uprava „Matrice Hrvatske“.

Upozoruje se slavno občinstvo, budući, da je ove godine štampan samo najnužniji broj iztisaka, da bi se lako dogodilo, te bi tko ostao bez knjiga, ako se kasno prijavi.

Osim redovnih izdanja je „M. Hrv.“ u izvanrednim izdanjima izdala: *Ogrizović*: Hasanaginica *Tresić-Pavičić*: Ciceronovo progostvo. „Kolo“ hrvat. umjetnika IV. „Glas M. H.“ — Na zalihi ima još i *Mala knjižnica*: Šćić: Hrv. povjest I. i II. Andrić: Pod absolutizmom. Scheiner-Kučera. Uredba svemira. Brdovački: Prometna politika. Kučak: Uljudba prastaroga veka — Sve ove knjige mogu se naručiti preko *povjerenika* ili izravno kod *uprave „M. Hrv.“*

Marinetti i D'Annunzio.

Neki W. osvrnuo se je pod ovim naslovom u jednoj bilješci „Obzorova“ podlaska na ono, što se je u zadnje vrijeme pisalo o tim dvama talijanskim pjesnicima po našim listovima.

U onom „Obzoru“ člančiću gosp. W. smjerao je poglavito na jedan moj informativan prikaz o Marinettiju u „Savremeniku“ prošle god. i na drugi o D'Annunziju objeladanjen u prošlom „Kolu“, pa na Šegvićevu kritiku D'Annunzijeve *Nave*. W. se ne upušta u meritornu stranu tih članaka, nego općenito brani D'Annunzija od blasfemije hrvatskih kritičara i obara se na neko tobožnje isticanje i uveličavanje njegova suparnika Marinettija.

Što W. veli u obranu D'Annunzijeve pravog imena *Rapagnetta*, to se mene ne tiče; o tomu se je usudio nešto „neduhovito“ kazati Šegvić u spomenutoj ocjeni. Ostalo sve otpada na moju zazornu malenkost; ali je na nesreću krivo prikazano iz mojih članaka, kako su objeladanjeni, ne proističe, da sam ja uzvisivao Marinettiju, napadao D'Annunziju. Stvar se je naprotiv bila ovako: U podlistku Splitetskog „Velebita“ bili su objeladanjeni moji *Kritički pogledi* u D'Annunzijeve *pjesničku tvorbu*. Na ove je gosp. andaluški vitez Xeres udario pogrdnom invektivom, prikazujući me takovim svetogrdnjicom i opskurnim natražnjakom, da bi se radi mene čitava Hrvatska imala stidom oblit. Međutim nekako odmah iza moga članka u „Velebitu“ bila je objavljena i jedna Marinettijeva knjiga o D'Annunziju, gdje ga mjestimice prikazuje gotovo istim riječima, koje je i u mene nači ja sam na to smjesta ekscerpirao Marinettijeve izjave uz neke druge pripomene i poslao ih uredniku „Savremenika“, da bi gosp. Xeres i svi drugi, koji su njegova mišljenja, mogli vidjeti, kako i jedan *Talijanac* piše o D'Annunziju i kako on nešto slično o njemu tvrdi što i ja, i kako moje pisanje o taj stvari nije nikakova blasfemija. To i ništa drugo.

A gosp. W.? — On doslovno piše: . . . „Još nešto na adresu nekih naših, koji suvišno i zlobnom revnošću prenašaju u hrvatske novine ne samo зло o D'Annunziju, osobito iz Marinettijevih spisa. — — Marinetti, ma kako se rugao pjesniku, priznaje mu neobični umjetnički dar. To naši Antidannunzijani navlaš prešućuju“. Sve ove podvale gosp. Wa pobijaju se od sebe gornjim mojim navodima, za koje može sruvniti tko hoće, moj članak u „Savremeniku“ i onaj u „Kolu“ prenešen iz

„Velebita“. Što W. kaže, da se *navlaš* prešućuje od „Antidannunzijanâ“ D'Annunzijev umjetnički dar, ni to ne stoji kod mene. (Ispor. „Kolo“ str. 457—458)

Čemu takovo izvrtanje? Ili sam ja imao valjda navesti sva ona slavljenja, rasturena na sve četiri strane svijeta u pohvalu D'Annunzijevu od njegovih obožavatelja, kad sam upravo htio da pišem na ustuk tim poхvalam? Čudni su ovi naši kritičari i čudne naše književne prilike.

Još je čudnije, da taj auktorativni W ne zna ni pravog imena svom književnom idolu: on svaki put piše u Obzorovu člančiću *De Anunzio*, pa je to već poradi toga čudno, što toga oblika nije nigdje i nikada čitao. Da, bilo bi mnogo, kad bi od njega tko iziskivao toliko znanja, da onaj D pred Annunzio mora uzeti kao genitiv apostrofirani od *di*, a ne od ablativnoga *de*, i da nije jezično jedno te isto D' Annunzio i n. pr. *De Amicis*, *De Filippis*, *De Dominicis* i sl. Ali tko će toliko iziskivati od komotnih sudija?

Nama, koji smo i u ovim stvarima *suvišno* skrupolozni, odgovaraju, da su to filološke tričarije koje im ni malo ne smetaju, da D' Annunzija okrste *De Annunzijom*, *De Amicisa* naprosto *Amicisom*, podjeljujući u svojoj sudačkoj velikodušnosti ovomu posljednjemu i naslov plemića!

Konačno brane nama dalje i pisati, ako to nisu sami slavospjevi, o jednom — tudjem pjesniku, pa se u čudu pitamo, koji bi to mogli biti razlozi, da ne smijemo ni ime njegovo ustaše spominjati. Ili cijeni g. W., da je baš u D' Annunziju utjelovljena sva moderna i kad njega brani, da je obranio eo ipso i svoj modernizam, a jadan ne zna, da je Marinetti predstavnik novorodjenog *futurizma*, dakle ultramodernista, zagovaratelj poezije lokomotivā i automobila, poezije pesti, udaraca, čušaka i poljubaca! O dosljednosti! Marinettija mladjega, ne; D' Annunzija starijega, dal! I samo D' Annunzija, neoskrnjivog D' Annunzija, kome jedino Hrvati znaju „u zlobnoj revnosti“ grepsti noktima („kao zavidne gladne mačke“) granitnu veličinu. Uza sve to, ja ēu i danas, gospodine dvostruki V., u istoj onoj revnosti navesti nešto ne dobro o vašoj granitnoj veličini, ali ne više iz Marinettija, nego iz „Historije talijanske književnosti“ modernog, pa ako hoćete i modernističkog Vittorija Rossija, universitetskog profesora u Paviji, koji o D' Annunziju doslovno veli: „Vješt poznavač najzabitnijih finoca jezika i stila. D' A. je velik virtuoz forme, koji obnavlja u bojadisanoj luminoznosti i često praznoj muzikalnosti svoje proze odlike i mane umijeća *Marinijeva*. Kad nije zaveden bizarnim slikama, gotovo secentističkim (baroknim), uspijeva izraziti s pravom jakošću svaki najdelikatniji oris svoje misli i mnogostruk oblike stvari; niti se može zanijekati, da on, kad se ne prepusta ukusu nebulozne simbolike, zna pogoditi i s malo poteza prikazati niti duboke niti cjelovite karaktere svojih lica. Mašta je u D' Annunzija gotovo sasvim uspaljivana i vodjena od estetskoga ganuća (kocomije); na taj način kao što je u svojim lirskim pjesmama, koje, raznovrsne predmetom, sačinjavaju već toliko svezaka, pjesnik sensitivnosti, a vrlo rijetko pravoga čuvstva, tako je u svojim romanima pisac, koji prikazuje s jednakom spokojnom vedrinom svaki lik, svaki prizor, svaku zgodu, ali ne umije predočiti u njenoj punoći inimnu ljudsku realnost. Usprkos odlikama njegove i preveć rafinovane umjetnosti, dosta puta neobične sa svoje slikarske zornosti, ti njegovi romani proizvode na čitatelja neugodnu impresiju, jer je u njima većina lica čeljad abnormalna, fizioloski degenerirana, moralno perversna, često puna vanredne zloće, te pobudjuje odvratnost moralnoga čuvstva“. (V. Rossi, Stor. della lett. it., III. pag. 307—308; Vallardi, Milano, 1905).

Dr. V. Lozovina,

Izjava.

Posljednjih su godina učestali glasovi iz književničkih krugova, da treba ukloniti nemili književnički spor, što od nekoliko godina postoji na štetu „Matici Hrvatskoj“ i cijeloj hrvatskoj knjizi. Tu je želju hrvatskih književnika prihvatio „Društvo hrvatskih književnika“ i prije dvije godine potaknulo misao, da se taj spor izravna medjusobnim sporazumom. U ime „Matice Hrvatske“ došao joj je u susret novi predsjednik dr. O. Kučera, koji je proljetos nakon izbora izjavio, da će mu prva briga biti, kako bi uklonio književnički spor i okupio oko „Matice Hrvatske“ sve književnike. Jednodušno odobravanje, kojim je skupština primila tu izjavu, ponukalo je predsjednika „Matice Hrvatske“, da što prije izvrši naumljenu zadaću. U tu se svrhu obratio na upravni odbor „Društva hrvatskih književnika“, da bi se sporazumno riješio spor i razbistrla važnija književnička pitanja.

„Društvo hrvatskih književnika“ spremno se odazvalo tomu pozivu, pa danas možemo javiti, da je pošlo za rukom ukloniti spor i uglaviti sporazum u glavnim književnim pitanjima.

„Matica Hrvatska“, želeći, da se u njoj, kako je i prije bilo, nadju na okupu svi književnici, neće otklanjati u načelu nijednog književnog beletističkog, n naučnog pravca, ali će, držeći na umu svoju zadaću u narodnom i prosvjetnom životu hrvatskog naroda, paziti poglavito na to, da izdaje takova djela, koja su podobna da ojačaju naš narodni i općeno-prosvjetni život.

Budući da su tim sporazumom uklonjene zapreke složnom i zajedničkom radu svih hrvatskih književnika, „Matica Hrvatska“ i „Društvo hrvatskih književnika“ smatraju za sebe spor riješenim. Stoga prestaje potreba, da „Matica Hrvatska“ i dalje izdaje „Glas Matice Hrvatske“, pa će od sada svoje službene obavijesti pod istim imenom obznanjivati u „Savremeniku“.

„Matica Hrvatska“ i „Društvo Hrvatskih Književnika“ uvjereni su, da je tim stvorena osnovka zdravomu razvoju hrvatske knjige, pa stoga pozivlje sve svoje članove na složnu i zajedničku suradnju, na živi i ustrajni uzajamni rad.

Odbor „Matice Hrvatske“ i „Društva Hrvatskih Književnika“.

